# SCRIPTORUM
# VETERUM
## NOVA COLLECTIO.

# SCRIPTORUM VETERUM

# NOVA COLLECTIO

## E VATICANIS CODICIBUS EDITA

AB A. M.

*TOMUS IX.*

ROMAE

TYPIS COLLEGII URBANI

M· DCCC· XXXVII·

# EDITORIS PRAEFATIO

I. De Photii amphilochianis quaestionibus partim editis partim ineditis, deque ipsarum viginti ex codice vaticano a me iampridem divulgatis, abunde ut puto disserui in voluminis primi praefatione. Nunc earumdem quaestionum apographum ex vaticano codice sumptum forte nactus, constitui denique quicquid praeclari operis adhuc invulgatum supererat, typis committere; exceptis iis, quae etsi titulum amphilochiorum gerebant, nihilominus alibi, puta inter Photii epistolas, iam extabant: quamquam non ita fui morosus, ut si res alibi interdum, brevioribus aut diversis verbis, dicta vel adumbrata fuisset, eam idcirco praetermitterem. Latinam autem quaestionum interpretationem non addidi, quia me festinare oportebat: attamen argumenta saltem heic latine exponam, ut graece ignari rem interim summis labris delibent. Porro in editione quidem numerandi ordinem, ut est in codicibus, conservavi, ut si aliquando totum amphilochiorum opus uno volumine comprehendatur, suum unaquaeque quaestio locum occupet: heic tamen latina argumenta continuatis numeris scribo. Photius.

*Photii quaestionum amphilochianarum CXXX,*
*quibus universi operis editio nunc demum absolvitur,*

*Argumenta.*

1. *Si septimo die requievit Deus a cunctis operibus suis, quomodo salutare patris Verbum ait: pater meus usque modo operatur, et ego operor?* p. 1.
2. *Cur Dominus luti usu, non alia ratione, caeci oculos persanavit?* p. 3.
3. *Quid est, odientes etiam carnalem maculatam tunicam?* p. 3.
4. *Si quicquid necessitati subiacet, invitum violentiae paret, praetereaque necesse est scandala in orbe fieri, haud iuste diris devovetur qui fuit coactus, vel poena peccati de eo sumitur* p. 4.
5. *Si fines saeculorum iam in nos pervenerunt, quibusnam saeculis divitiae Christi nobis ostendentur?* p. 5.
6. *Cur Dei filii dicuntur nequaquam peccare; hos autem scriptura esse asserit qui per aquam et spiritum geniti sunt; et tamen multos cernimus, qui etiamsi baptismate adoptionem consecuti fuerint, nihilominus peccant?* p. 6.
7. *Quomodo theopatre dicente Davide, homo sicut foenum dies eius etc. filius illius Salomon hanc protulit sententian: res magna homo, et pretiosum aliquid est vir?* p. 8.
8. *Cur daemoniaco morbo correptos evangelista appellat lunaticos?* p. 9.
9. *Cur etiamsi Adam peccavit, et poenali mortis decreto perculsus fuit, nihilominus eius filius innocens praemortuus est?* p. 10.

31. *Quinam congruentior honestiorque sensus a nobis excogitari possit verborum illorum: tibi soli peccavi, et malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris p.* 61.

32. *Cur baptizantibus Servatoris discipulis, Iohannes adhuc baptizabat? p.* 65.

33. *Cur in genesi Moyses principum familiae Esau genealogias recensens, ceterorum quidem nuda ponit nomina; ad Aenan autem deveniens; hic, inquit, invenit iamin in deserto, dum Seegonis patris sui subiugalia pasceret? quidnam ergo is invenit? et cur memoria dignus habetur. p.* 66.

34. *Quid significat in deuteronomio: quod si aedificaveris novam domum eique coronidem imposueris, non facies caedem domi tuae? p.* 67.

35. *Cur vetante lege leprosi contactum; secus, impurum fore qui tetigerit, usque ad vesperam; cum quidem leprosum sanavit Servator, ipsum tetigit, etiamsi verbo sanare poterat? p.* 69.

36. *Quid significant verba: sperare licet, viventem canem praestare leoni extincto? p.* 72.

37. *Quid significat Ecclesiastae dictum: mitte panem tuum in superficiem aquae, etenim in multitudine dierum reperies illum? p.* 73.

38. *Quid significat: qui foveam fodit, in ipsam incidet? p.* 75.

39. *Quinam est sensus verborum apud Ecclesiastem: qui ligna findit, periclitatur in ipsis, si forte securis exciderit; et ipse faciem turbavit, et vires roborabit; et abundantia viri, sapientia? p.* 76.

40. *Quo spectant verba: generatio abit, et generatio venit; terra autem aeternum stat? p.* 78.

41. *Quemnam sensum continent verba: est iustus qui in iustitia sua perit; et est iniustus in sua iniustitia permanens? p.* 80.

42. *Quomodo intelligendum illud: si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commendat? p.* 81.

43. *Si genuerit quis centum liberos, et multos annos vixerit, et quantoscumque dies aetatis habuerit, non satiabitur felicitate, neque illi sepultura erit. Dixi melius esse ipso abortivum, quod incassum venit, eiusque nomen occulitur tenebris, neque enim solem vidit aut novit. Huic magis quam illi requies est. Nempe hoc dictum quodnam iudicium aut notionem exhibere potest? p.* 83.

44. *Quid significant verba: vive in bono, et vide in die mala; vide, siquidem hoc consonum illi fecit Deus circa loquelam; ne homo quicquam post se reperiat? p.* 84.

45. *Quaenam intelligendae sint pelliceae tunicae, quibus Adam et Eva post praevaricationem induti fuerunt? p.* 85.

46. *Ad quamnam sententiam nos vocant illa verba, non recte obtuleris, recte autem non diviseris; peccasti? quiesce etc. p.* 87.

47. *Divo Paulo dicente: Adam non est deceptus, mulier autem decepta in praevaricatione fuit; veruntamen propter liberos pariendos servabitur; quomodo intelligenda sunt verba, propter liberos pariendos servabitur? p.* 89.

48. *Quomodo Deus ubique esse dicitur; et quomodo dissolvi possunt dubitationes, quae adversus hanc sententiam a nonnullis proferuntur? p.* 93.

49. *Quum Deus ipse hebraicum populum ia samariticum et iudaicum diviserit, si-*

Sedulius scotus, et Decorosus.

II. Sedulii scoti, qui sub Carolo magno eiusque filio Ludovico pio floruit, parvum opus in autographo ut reor codice apud nos superstite scriptum, non indignum luce putavi. Quippe eius materia ad sacram criticem valde pertinet: nam primo paragrapho de evangeliorum breviariis, capitulis, canonibusque agitur. Deinde trium evangeliorum priorum antiqua argumenta recitat Sedulius, eaque mox minuta ac sedula explanatione declarat. Porro ipsa argumenta non esse Sedulii, sed alius incogniti auctoris, ex pp. 173. 175. 181. evidenter cognoscitur. Novit hoc opusculum doctus Arevalus, deque eo ut inedito verba fecit in prolegomenis ad Sedulium seniorem n. 56. seqq. rursusque ad Isidorum cap. 61. n. 38. Sedulio attexui Decorosum, cuius prisci hominis nullam equidem notitiam tradere queo, sed laudatorium de S. Luca scriptum ex vaticano duodecimi saeculi splendidissimo codice sumptum, non inepte heic posse inseri visum est.

Luculentius.

III. Luculentius quis homo fuerit, undenam videlicet ortus, utrum monachus an clericus vel episcopus fuerit, vel quanam aetate vixerit, nondum comperi: quum tamen eius exegetica scripta partim in codicibus vaticanis, partim in quodam vallicelliano deprehensa mihi fuissent, haud negligenda iudicavi: est enim auctor gravis, perspicuus, morum aeque dogmatisque orthodoxus magister, talis demum qui in ecclesiasticorum scriptorum classe non immerito collocandus sit. Explanationum eius in Matthaeum, in Pauli epistolas ad Romanos, ad Corinth., ad Ephes., ad Philip., ad Colos., ad Tit., ad Hebr., et ad Petri primam, sunt capita octodecim, quorum pleraque inscribuntur *commentum*, duo *expositio*, unum denique *homilia*; quamquam omnium eadem ratio est; itaque utrum ad populum recitata fue-

rint, an potius lectioni tantum exposita, incertum est: etsi ego priori potius sententiae adhaereo, quia pleraque capita dominicalia dicuntur; ita ut videantur sermones de tempore, qui nempe dici lectionem sive evangelicam sive apostolicam in concione edisserunt. Neque tamen integrum Luculentii opus tenemus; nam praeter quam quod p. 244. et p. 253. codices hiant, ipse quidem auctor p. 222. in epistolam quoque ad Galatas se scripsisse commemorat, cuius expositionis nullae in nostris codicibus reliquiae sunt. Porro in hoc scripto moralia multa et exegetica occurrunt; tum p. 231. locus est notabilis de psalmodia; et p. 250. docta defensio, qua Paulo auctori adseritur epistola ad Hebraeos. Arianos non uno in loco reprehendit auctor, quod mihi antiquitatis videtur indicium, veluti etiam locus de catechumenis p. 195. Et quod ad Arianos adtinet, animadvertendum illud (p. 214. et 224.) quod hi patrem maiorem dicebant, filium minorem, Spiritum sanctum perminorem, quod postremum vocabulum theologi simul grammaticique notabunt. Denique p. 253. testimonium clarissimum legitur de Christi corpore in eucharistia praesente: *fidelibus suis corpus et sanguinem suum dat comedendum ipse qui dicit, ego sum panis vivus* etc. Et mox: *iturus ad passionem discipulis ait, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Tum p. 226. contra Eutychianos ait: *semper, ut saepe dictum est, duas naturas in Dei filio intelligere debemus, divinam scilicet atque humanam.* Ipsi quoque lexicographi nova aliquot apud Luculentium vocabula nanciscentur, si volent. Et uterque sane Luculentii codex vallicellianus et vaticanus saeculo XII. videntur conscripti (immo vero vallicellianus in alio vat. recente codice repetitus fuit, Latini Latinii cura); auctor tamen longe antiquior credendus est: quem unus, quod sciam, nominat Mabillonius in museo italico T. I. p. 69. ubi de vallicelliana bibliotheca scribens ait: *in alio codice varii sermones Luculenti*; quae verba Ioh. A. Fabricius quum in bibl. lat. referret, suspicatus frustra est vocabulum *Luculenti* elogium potius esse quam proprii nominis appellationem, id est *luculenti* adiectivum esse τοῦ *sermones*; quem Fabricii errorem codices nostri coarguunt, in quibus *Luculentii* nomen unicuique sermoni constanter adponitur. Postremo a me gratiae cl. Aug. Theinero agendae sunt, qui mihi negotiis aliis implicito Luculentium, Sedulium, et Decorosum ex praedictis codicibus benigne exscripsit.

IV. Codex vaticanus optimae notae, et antiquitatis eximiae, nempe saeculi noni vel certe decimi, exhibuit mihi libellos quinque commentariorum in Apocalypseos capita priora duodecim; quibus libellis ALCUINI nomen inscriptum est. Quamquam autem in plenissima Alcuini editione per Frobenium curata id opus minime extat, attamen Ioh. Trithemius script. eccl., Sixtus senensis bibl. sacr., et Balaeus script. britan. cent. II, Alcuini Alcuinus.

in Apocalypsin commentarium diserte commemorant: quare superest ut arbitremur, hunc in deperditis hactenus iacuisse. Nil autem interest, quod praedicti auctores unum dicant eius operis librum; nostri enim libelli quinque tam breves sunt, ut intuentibus ipsorum molem, unius instar videri potuerint. Ne vero lectores mei facile mirentur, quod id opusculum in codicibus nostris tamdiu latuerit, illud quaeso meminerint, quod nempe decessor meus in vaticana praefectura Petrus Fogginius incognitum aliud Alcuini opusculum ex vat. palatino codice extulerit, libellum scilicet adversus haeresim Felicis orgelitani, quem a se praefatione instructum preloque iam paratum, deinde ad Frobenium misit, ut in novam quam splendide adornabat editionem (vol. II. p. 659. seq.) insereretur. Id, inquam, Fogginii exemplum, et operis etiam stilus ab alcuiniano minime discrepans, codicis alta antiquitas, et inscriptum Alcuini, ut dixi, nomen, animos mihi addiderunt, ut confidenter opus in lucem emitterem: cuius quidem erudita praefatio, eos qui ante se Apocalypsin illustrarunt, usque ad aequales suos Bedam venerabilem et Ambrosium Autpertum, enumerat: ratio autem operis pia, moralis, mystica, et ad Christum atque ad Ecclesiam cuncta ut par est referens. Neque illud contemnent philologi, quod p. 270. et 279. alteram quoque Alcuinus translationem Apocalyseos demonstrat. Quod siquem non immerito offendat minuta illa, quam interdum persequitur, etymologia nominum propriorum et explicatio, is eam conformem esse sciat alteri Alcuini opusculo (opp. vol. II. p. 449.) ubi nominum hebraicorum litteralem, allegoricam, et moralem facit interpretationem. Omne scilicet aevum suos quodque patitur manes; neque id tamen impedit, quominus Alcuinus saeculi sui fax fuerit, ut ait Baronius ad an. 802., divinarum et humanarum litterarum peritia nemini secundus, et Anglorum certe post beatum Adelmum et Bedam doctissimus, parisiensis academiae fundator, magni denique Caroli magister, ut eum veteres appellant, deliciosus: et quem Deus in occidente pugilem haereticis Adoptianis opposuit, ut in oriente Cyrillum Nestorianis.

Erembertus, Prudentius trecassinus, Algerus.

V. Eremberti, saeculo nono casinensis monachi, clarum nomen est ob historiam praesertim beneventanam Langobardorum ab eo conscriptam, cuius nonnisi epitome edita fuit; sed eam integram e pervetusto codice, qui fuit ex alio antiquiore in urbe Stabiarum descriptus, divulgari posse scio. Nunc eius litteralem psalmorum quatuordecim explicationem, ex autographo ut suspicor palatino codice depromendam curavi, quam nemo quod sciam doctus, et ne Marus quidem in adnotationibus ad Petri diaconi de Eremberto notitiam, memorat. Sane in hoc commentariolo nil aliud fere quam pium Eremberti animum cernimus; attamen p. 346. testimonium egregium legimus pro latino orthodoxo dogmate circa spiritus sancti processionem, tamquam ab

uno principio, a patre filioque. Etenim ad illa quinquagesimi psalmi verba *spiritum rectum innova in visceribus meis, spiritu principali confirma me*, sic iuxta aliorum auctoritatem Erembertus ait: « volunt dicere quod prin- » cipalis spiritus pertinet ad patrem; spiritus rectus ad filium; spiritus san- » ctus ipse est procedens a throno communi patri et filio. » Hoc inquam testimonium, ipsa aetate photiana scriptum, non minimi faciendum est. Sequitur in libro nostro aequalis hominis Prudentii Trecarum episcopi prologus ad suam psalmorum deflorationem, cui ceteroqui iam Alcuinus simili fere ratione proluserat in libello, qui extat, de psalmorum usu. Denique nihil aio de subsequente Algeri scholastici opusculo, a me iam alibi in adnot. illustrato, nisi quod novum sacramenti eucharistici iuxta catholicum dogma documentum est.

VI. Porro Georgii hamartoli de barbarorum doctrina, et Iohannis siculi de diversis populorum religionibus fragmenta, commendatione non indigent. Pietati vero fidelium augendae, et quod plurimi interest, catholico dogmati confirmando, profutura putavi opuscula tria, quae ex antiquo reginae svecae codice exscripsi; quorum quidem in primo fit dominicae orationis, in aliis autem utriusque symboli apostolici et athanasiani, gravis et perbona explanatio. Ecce enim in apostolici commentariolo dogma nostrum firmatur adversus Graecos: « spiritus sanctus consubstantialis est eis, *a qui-* » *bus procedit*, hoc est patri et filio » quod sane in athanasiano disertissimis verbis adfirmari, exploratum est. Utrum vero utriusque symboli idem sit explanator, nescio; sed illud patet, nempe athanasiani praesertim explanatorem, non mediocri theologiae peritia fuisse instructum. Testibus autem priscis Athanasio symbolum vindicantibus apud Maurinos opp. T. II. p. 652. seq. addenda iam sunt explanatoris nostri verba p. 396: « traditur quod » hoc opusculum a beatissimo Athanasio alexandrinae ecclesiae antestite sit » editum: ita namque semper eum * vidi praetitulatum etiam in veteribus » codicibus. » G. hamartolus, Ioh. siculus, Explanationes variae.

* ita cod.

VII. Leontius patria byzantinus, incolatu autem hierosolymitanus, quippe in laura S. Sabae prope sanctam urbem monachatum professus, ingenium suum, quo pollebat plurimo, contra praesertim Monophysitas ac Nestorianos, duas contrariae sententiae sectas, diu exercuit saeculo Christi desinente sexto, cuius zeli atque laboris testes extant nonnulla opuscula in antiquis Canisii lectionibus obvia, quae in Gallandii mox bibliotheca T. XII. cumulata fuerunt. Ego vero libris orientalium ecclesiarum cognoscendis iamdiu addictus, ideoque erroribus, qui ab antiquis ipsarum doctoribus dictati sunt, peculiari studio eruendis intentus, Leontium saepenumero ducem optimum expertus sum; cuius nunc tractatum nondum luce donatum contra Nestorianos, copiosum atque praeclarum, nec tam aliena auctoritate Leontius.

pugnantem, quam proprii ratiocinii acumine convincentem, in praesenti volumine vulgandum suscepi. Nempe hoc opus in octo distinctum libros (quamquam ultimus deest) cunctas Nestorianorum adversus catholicum dogma obiectiones complexum est, cum invictis Leontii nostri refutationibus. Agitur enim per contradictionem et apologiam in 1. libro de coniunctione divinae Verbi naturae cum humana; in 2. de unica Christi persona; in 3. de unico filio Christo; in 4. de Virgine deipara; in 5. de Christo Deo et homine; in 6. de Christo non homine theophoro sed humanato Deo; in 7. de illo dicto, unus de S. Trinitate passus est in carne. In 8, qui ut dixi desideratur, Nestorianorum impietas coarguebatur hypostaticam unionem negantium, alias vero nescio quas haud reapse uniones comminiscentium, puta honoris, dominationis, affectus, habitationis, quamlibet scilicet coniunctionem moralem, non hypostaticam et naturalem. Haec enim est nestoriani erroris summa, haec virulenta vis haereseos qua divina incarnatio pessumdatur, Christus revera deitate deiicitur, et de beatissima Maria Deum esse natum negatur. Namque ut observat Iustinianus imp. in theologica epistola (apud nos T. VII. p. 299.) impius Nestorius aiebat: *οὐδαμοῦ τοίνυν ἡ θεία γραφὴ θεὸν ἐκ τῆς χριστοτόκου παρθένου λέγει γεγεννῆσθαι.* Tum postquam dixerat, sacris verbis utens, Moysen Pharaonis Deum, Israëlem Dei filium, Saulem et Cyrum Christos, sic horrende blasphemans concludebat: *οὕτω λέγομεν καὶ τὸν δεσπότην Χριστὸν, καὶ θεὸν, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον, καὶ Χριστόν.*

De Nestorianis.

VIII. Sane intererat scire, ex quibusnam nominatim sectae discipulis aut doctoribus, tot obiectiones Leontius hauserit; sed quia is nomina reticet, cogitandum est de plurimis illis Nestorianorum scriptoribus, quantum aetas patitur, quos recenset in catalogo chaldaeus Ebediesus a cap. 59. et deinceps, cum Assemani appendice; in quo copiosissimo numero tractatores passim occurrunt, qui nestorianum dogma de morali unione duplicique persona propugnant. Et quidem, ne forte miremur tantam in semibarbaris argumentorum subtilitatem, deprehendimus in dicto catalogo logicos tractatus varios, et aristotelicae dialecticae interpretationes. Est autem de Persis nominatim locus insignis chronographi Georgii hamartoli apud nos p. 375: « aiunt ipsos acute intelligere sermonum nexus et fallacias et involucra; et » brevibus dictis eos quicum loquuntur convincere; etenim et syllogismi artem apprime callere dicuntur, et alienas obiectiones facile solvere, et proverbiis uti, ac sapientissimis aenigmatibus: quamquam reapse nullis philosophicis aut rhetoricis innutriti fuerint doctrinis, sed solam habeant naturam magistram. Indos autem multo adhuc sapientiores et acriore praeditos ingenio aiunt. Quin adeo propinqui nostri nomades Ismaëlitae, multa ingenii sagacitate, intelligentiaque et sollertia ornantur, mentemque acutam et calliditatem habent ad dignoscendam potissimum veritatem, fal-

» sitatem coarguendam, et a meliore deterius distinguendum. » Sed et graecae linguae nestoriani multi fuere auctores: est enim exploratum, orientales ex graecis urbibus errorem suum in patriam comportavisse: ex quo enim in concilio ephesino discidium accidit orientalium episcoporum Iohanni antiocheno contra S. Cyrillum faventium, indidem scilicet prima veriorque nestorianismi apud orientales origo repetenda est. Scilicet dum Nestoriani non obtemperant ephesinae synodo, et paulo post Eutychiani seu Monophysitae reiiciunt ac detestantur chalcedonensem, duae teterrimae haereses radices suas altius egerunt, totumque Orientem ad hanc usque diem contaminarunt. Adeo dissidere ab ecclesia exitiosum est! Scio equidem, inter haereseos primipilos, sanctosque, ut miseri Chaldaei vocant, doctores numerari antiquiores homines Diodorum tarsensem et Theodorum mopsuestenum, quorum cum Nestorio celebrem in menaeis atque liturgia commemorationem festumque agunt; verumtamen Diodorus quidem in ecclesiae pace mortuus est; quare huius damnantur scripta a catholicis, non persona: Theodorus aeque praemortuus erat damnationi Nestorii et ephesino concilio. Attamen ex eo discidii tempore, schola edessena, ubi utraque lingua, graeca scilicet et aramaea audiebatur, nestoriano contagio, quod diu retinuit, infecta est, ut narrant Theodorus lector aliique auctores apud Assemanum Bibl. or. T. III. part. 2. p. 926, conversis ibi in vernaculum idioma Diodori atque Theodori multis libris; donec eius corruptae scholae parietes, Zenone imp. iubente, diruti sunt, ibique templum S. Mariae deiparae substitutum. Quod si Chaldaei nestorianum nomen sibi affingi indignantur (teste etiam apud me Ebediesu in tomo X.) rem tamen ipsam retinent; Graeci autem et Aegyptii, seu catholici seu monophysitae, propter notissimum sibi Nestorii nomen, orientalibus eiusdem erroris adseclis appellationem, ut fit, famosae apud se haereseos indiderunt. Nestoriani certe Cyrillo in primis, iam inde a concilio ephesino, valde succensent, quem *aegyptium* contemptim vocant: namque et apud Leontium nostrum p. 463, non Severus sed Cyrillus intelligendus est in hac sententia: ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι, βοᾷ ὁ θεός· σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἥνωται ὁ λόγος, βοᾷ ὁ αἰγύπτιος· ὁ δεχόμενος τὸν Κύριλλον ἀληθεύσαντα, ψεύστην ποιεῖ τὸν θεόν: *ego sum, et non immutor, clamat Deus. Carni secundum hypostasim unitum est Verbum, clamat aegyptius. Igitur qui Cyrillum ceu vera dicentem recipit, mendacem facit Deum.* (Quo loco librum quoque Severi celebrem, φιλαλήθη inscriptum, seu *Cyrillum*, simul innui, non est incredibile.) Cui obiectioni (quam heic dilui aequum est) sic respondet, similitudine utens Leontius: εἰ ἡ ἕνωσις, ἀλλοίωσίς ἐστιν ἁπλῶς, πᾶσα ψυχὴ ἑνωθεῖσα σώματι ἠλλοίωται: *atqui si unio, perinde est simpliciter ac immutatio, omnis anima corpori unita immutatur.* Sed enim plura de Leontii opere non sum dicturus, quod quum peracutorum ratiociniorum thesau-

rus sit, conferri ad compendium nequit; ideoque id opus a nestorianae pravitatis curiosis indagatoribus, et a theologiae praesertim doctoribus assidua manu versandum est.

Nicolaus et Anastasius.

IX. Quo ego tempore conscriptum ab Ephraemio chronographo patriarcharum byzantinorum catalogum typis committebam, multa quoque ad manus erant praedictorum praesulum scripta inedita, quae lucem pleraque expectant atque merentur; quorum non infimus Nicolaus est, hoc nomine primus, qui Leone sapiente atque Alexandro fratre regnantibus, byzantitinam cathedram tenuit. Is abs praedicto Ephraemio in iambicis chronicis v. 10051. sic laudatur:

| | |
|---|---|
| *ἀρχιθύτης δέδεικτο τῆς Βυζαντίδος* | *patriarcha Byzantii electus est* |
| *ἀνὴρ μοναχὸς εὐλαβὴς σοφὸς μέγας,* | *monachus homo pius sapiens magnus,* |
| *κλῆσιν μὲν Νικόλαος, ἄξιος θρόνου,* | *nomine Nicolaus, sede dignus,* |
| *μυστικὸς ἀξίαν δὲ πρόσθεν τυγχάνων,* | *qui fungebatur antea officio mystici,* |
| *ἐκφὺς Ἰταλῶν, εὐφυὴς περὶ λόγους.* | *itala gente ortus, ornatus litteris.* |

Erat igitur Nicolaus ante suum pontificatum monachus, et in aula byzantina dignitate mysticus, quod officium, ut ait Codinus, a nomine suo denotatur. Huius ego exiguum scriptum ex collegii graeci codicibus sumpsi, quae est summaria quaedam christianae vitae, et praesertim monasticae, institutio; breve sane sed memorabile severitatis asceticae monumentum. Sequitur Anastasii patriarchae antiocheni opusculum in illud *creavit Deus hominem ad imaginem suam* (confer in hexaem. lib. VI. B. PP. Lugd. T. IX.) quod ex eodem codice, unde Procopii in proverbia commentarios, exscripsi, ne derelictum ibi iaceret, sed aliis potius eiusdem Anastasii scriptis accenseretur, quae in volumine primo editionis primae, nec non in septimo collocavi.

Eutychius.

X. De Eutychio quidem constantinopolitano dixi breviter in adnotatione ad p. 623. Sunt autem haec, quae damus, praeclara fragmenta; quae quia diversas haereses arguunt, vix iam dubito quin sint ex iis Eutychii sermonibus, quos contra omnes haereses eum scripsisse ait Eustratius a nobis loc. cit. laudatus. Namque in primo fragmento quartadecimanis contradicit, qui pascha iudaico tempore celebrandum censebant. Rursus, contra aquarios sive hydroparastatas invehitur, nempe eos qui aquam tantummodo ad sacrificium adhibebant, inutiliter; quia, ut recte inquit Eutychius, semet sanguine et corpore Domini excludebant. Docet autem offerendum esse vinum aqua mixtum, secundum Domini traditionem, quo dicto schismaticos Armenos percutit, qui merum pertinaciter offerunt, falsis nixi maiorum suorum traditionibus, quae certe cum illa domini Iesu comparari non queunt.

In secundo item prava arguitur consuetudo, quae apud schismaticos sive Graecos sive Armenos superest, circa oblatae ad eucharistiam materiae, sed nondum consecratae, venerationem; de quo abusu breviter ego in adnotatione, sed copiose Arcudius in Concordia lib. III. 19. seq. Verum enimvero illud insignius est, quod magni Athanasii palmarem auctoritatem Eutychius recitat ex illius sermone ad baptizatos (qui titulus inter editos Athanasii sermones non conspicitur) de Christi corpore et sanguine per transubstantiationem panis vinique in eucharistico mysterio praesentibus. Sic enim ait: « Videbit (baptizatus) levitas panem calicemque vini ferentes, mensamque » apparantes. Et ante quidem quam supplicationes precesque fiant, panis » simpliciter calixque est: verumtamen ubi magnae mirificaeque preces per- » actae fuerint, tunc panis quidem fit corpus, calix autem sanguis domini » nostri Iesu Christi. » Et iterum. « Veniamus ad mysteriorum confectio- » nem: hic est panis, et hic est calix; qui sane uterque, nondum peractis » precibus et supplicationibus, suam simpliciter naturam retinent: sed ta- » men statim ac magnae preces sanctaeque supplicationes in caelum conscen- » derint, descendit Verbum in panem et calicem, eiusdemque corpus con- » ficitur. » Tertium Eutychii fragmentum in classicorum auctorum tomo decimo edidi p. 488-493, de tribus a domino Iesu circa tempus paschale celebratis conviviis; quorum postremum describens Eutychius, egregium rursus mysterio eucharistico dat testimonium his verbis: « mystice se ipsum im- » molavit, quo tempore suas in manus, post caenam, panem accipiens, gra- » tias egit, ostendit ac fregit, SE IPSUM TYPO COMMISCENS. Similiter et cali- » cem ex genimine vitis temperans et gratias agens, Deoque patri osten- » dens, dixit; accipite, manducate; accipite, bibite; hoc est corpus meum, » et hic est sanguis meus. Totum itaque cuncti sanctum corpus, pretio- » sumque sanguinem recipiunt, etiamsi partem tantummodo typorum reci- » piant. Dividitur enim indivisibiliter inter omnes, propter commixtionem. » Rem deinde declarat Eutychius sigilli exemplo, cuius omnes impressiones ab uno sunt eoque immutabili. Item ab exemplo vocis, quae una eademque et individua tum in clamante est, tum in aëre, tum etiam in omnium audientium auribus. Tum sic concludit: « nemo igitur ambigat, quin incorruptibile post mysticum sacrificium et post sanctam resurrectionem, immor- » tale, sanctum, et vivificum corpus cum sanguine Domini, typis conclu- » sum per sacrificii operam, nemo inquam ambigat quin aeque ac praedicta » rerum exempla, vim suam iisdem typis imprimat, totumque in omnibus » reapse sit. In ipso enim dominico corpore universa inhabitat plenitudo » deitatis Verbi Dei corporaliter, id est substantialiter. Panis autem vene- » randi fractio, mortem significat: quare et pascha desideratum dictum fuit, » ceu salutis, immortalitatis, perfectaeque scientiae auspex. Atque ut illo

» tempore a caena cum canticis exierunt in montem olearum, sic nos post » sancti corporis et sanguinis participationem gratias agimus, et in proprias » quisque domos revertimur. » Haec mehercule pretiosae doctrinae fragmenta sitim nostram desideriumque augent detegendi aliquando, si Deus faverit, largiores Eutychii fontes, illos videlicet sermones multos, quos Eustratius ab eo scriptos fuisse commemoravit.

Catena PP. in Lucam.

XI. Pervenimus ad catenam Patrum in Lucae evangelium, quam a Niceta diacono constantinopolitano et mox Serrarum episcopo olim textam, nunc e maximo bibliothecae vaticanae codice extractam damus. De ipso quidem catenae artifice Niceta, nequaquam ea repetenda puto, quae Fabricius atque Harlesius in septimo B. G. volumine p. 750. seq. iamdiu scripserunt. Hoc tamen addo, quod nempe id spatiosissimum opus in quatuor ab auctore libros distributum fuerit; sic enim in calce primi libri legebam: *τέλος τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων τεύχους, τῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον, κατὰ συναγωγὴν ἐξηγήσεων γεγονυῖαν παρὰ Νικήτα διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ διδασκάλου τοῦ Σεῤῥῶν.* Ante autem quartum sic: *βιβλίον δ', ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ξγ' κεφαλαίου, καὶ διῆκον μέχρι τοῦ τέλους.* Secundum vero nostram sacri textus distributionem incipit is quartus liber a cap. XVIII. v. 18. Iam Patres, quorum Nicetas collegit auctoritates, in tres mihi classes secernere placuit, nempe in publice editos, quos praetermisi; in insigniores aliquot, quos separatim dedi, veluti S. Cyrillum, Severum, Apollinarem, Origenem, Eutychium, Iobium, et quosdam alios: tertia denique classis est eorum, quos diuturniori meditationi reservavi. Numquam enim hunc maximum inspexi codicem, quin aliquid notabile aut novum mentem meam oculosque percelleret. Ecce enim dum haec ipsa scriberem, viso obiter codice, locum S. Cyrilli ex eius deperditis in epistolam ad Hebraeos commentariis, ibi legebam p. 299. b. *Κυρίλλου ἐκ τοῦ (εἰς τὴν) πρὸς Ἑβραίους. Οὐκ ἦν δὲ ἀνθρώπου ψιλοῦ, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἑνὸς τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς ἀποπεραίνειν δύνασθαι τὴν ἐνέργειαν· διὰ τοῦτο χάριτι Θεοῦ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος λόγου, καί τοι κατὰ φύσιν ὄντος ζωῆς, ὑπὲρ τῆς ἁπάντων σωτηρίας ἐγεύσατο θανάτου, καθὰ φησὶν αὐτὸς ὁ ἱερώτατος Παῦλος· ἵνα μὴ τοῦ γηΐνου σώματος ἔργον εἶναι νομισθῇ τὸ καταργῆσαι θάνατον, αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῦ ἑνωθέντος αὐτῷ, καὶ παρ' αὐτὸ ἑτέρου κατὰ φύσιν ὑπάρχοντος λόγου.* De singulis catenae a me editae auctoribus disputare non interest; sunt enim nomina multorum notissima, etsi eorum scripta in Lucam inedita. Hypatius quidem obscurissimus erat; sed tamen hic etiam praeter codicem vaticanum memoratur in barocciano apud Fabricium B. G. ed. nov. T. VIII. p. 658. Phosterius graecus pari ferme in obscuritate versatur, ac Luculentius latinus; sed hoc mirum, quod latinum nomen interpretatio graeci videtur. Quod adtinet ad Nicetam Davidem, qui idem est Nicetas

paphlago, recitabo ex inedita Leonis Allatii diatriba de Nicetis historicum articulum, qui ita se habet.

De Niceta paphlagone.

XII. « Nunc vero inter varia cognomina, et dignitatum titulos unum » Nicetam latitantem, sed propter eadem incommode in plures variosque » immaniter divisum (1), si fieri potest, suis partibus integrum in me- » dium adducamus. Fuit is byzantius, et paphlago dictus. Iohannes Scy- » litza in prohoemio suae historiae: ὁ γὰρ δαφνοπάτης Θεόδωρος, Νικήτας ὁ πα- » φλαγών, Ἰωσὴφ Γενέσιος, καὶ Μανουὴλ οἱ βυζάντιοι, Νικηφόρος διάκονος ὁ φρὺξ, καὶ » τὰ ἑξῆς. *Namque Theodorus daphnopates, Nicetas paphlago, Iosephus* » *Genesius, et Manuel byzantii, Nicephorus diaconus phryx* etc. A Scy- » litza sua hausit Cedrenus. Consentit hisce Nicephorus Callistus histor. » eccles. lib. 14. cap. 28. Sed *paphlago* cognomen ne fuerit, an episco- » patus titulus, quis extricat? Plane in multis manuscriptis legitur, Νι- » κήτου Παφλαγονίας, *Nicetae Paphlagoniae*, ut in codice vat. 1246. et ante » vitam Ignatii patriarchae. Et potuit quoque esse ex Paphlagonia, sed by- » zantina civitate donatus; neque id probatione eget. Sunt enim omnes om- » nium Scriptorum chartae de alienis in cives proprios adscitis a civitatibus » plenae; et episcopatus Paphlagoniae nullus apparet. Fuit is quoque bi- » nominis: namque et Davidis appellatione insignitur. Hinc saepius Νικήτου » τοῦ καὶ Δαυὶδ, *Nicetae qui et David*, et absolute a nonnullis *Nicetas Da-* » *vid* appellatur. Et videant, qui *David* hoc cognomentum fuisse tradunt, » quo se fulciant fundamento. In aliquibus codicibus adnectitur loco *Davi-* » *dis* et *Paphlagoniae*, Δαδύβρων, *Dadybrorum*, qui esset episcopatus sub » gangrensi Paphlagoniae. Hinc arguo non male dadybrensem episcopum » dictum etiam paphlagonem, qui nempe possideret in Paphlagonia episco- » patum. Huic additur quoque nomen *philosophi*, Νικήτου τοῦ καὶ Δαυὶδ τοῦ » φιλοσόφου, *Nicetae, qui et David, philosophi*, ut clare videtur in co- » dicibus manuscriptis vaticanis 365. 344. et 679. et in aliis, nullo alio » addito, Νικήτου τοῦ φιλοσόφου, *Nicetae philosophi*, non quod tantum in- » stitutum monachorum professus, sed quod inter alia potissimum sibi phi- » losophiae munus adscriberet, quales plerique eo aevo fuere; et primus » inter eos ὑπάτου τῶν φιλοσόφων titulo cohonestabatur. Quare hic fuerit Ni- » cetas, qui et alio nomine David vocabatur, byzantinus, dignitate philo- » sophus, Dabybrorum in Paphlagonia sub gangrensi episcopus: et omnia, » quae sub Nicetae nomine hisce titulis ad varios referuntur, huic soli vin- » dicantur. Floruit circa Leonis et Constantini tempora, ut colligitur ex » prohoemio vitae S. Ignatii patriarchae, quam ille neque indocte, neque » ineleganter concinnavit. Scripsit *historiam*, ut Scylitza atque Cedrenus

(1) Reapse ita agunt Fabricius et Harlesius B. G. T. VII, p. 746. seqq.

» tradunt : et Nicephorus Callistus loco dicto, ut divus Cyrillus per visionem divinam nomen Iohannis susceperit, conceptumque antea odium in Chrysostomum, Dei genitricis hortatu, deposuerit, scribit : ἐν ἀπορρήτῳ ἱστορίᾳ εὑρὼν Νικήτα φιλοσόφου τοῦ καὶ Δαυὶδ, καὶ ἄλλοις, καὶ αὐτὸς δεῖν ἔγνων ἐν τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ ἐντάξαι, ὡς ἂν μή τινι ἀμφιβάλλειν γένοιτο, πῶς οἱ τοσοῦτοι φωστῆρες δι' ἔχθρας ἀλλήλοις ἰόντες, ἁγιωσύνης καὶ ἄμφω εἰς ἄκρον ἧκον, καὶ τῆς ἐκκλησίας θεμέλιοι ἐχρημάτισαν, μηδαμῶς τὸ τῆς ἔχθρας μέγα τὴν κρατοῦσαν δόξαν λυμήνασθαι δυνηθείσης. *In arcana Nicetae philosophi, qui et David dictus est, historia, et apud alios item cum invenerim, operi huic meo inserendum esse quoque duxi : ne cui ambigue in mentem veniat, quomodo tanta luminaria, inimicitias mutuas exercentia, ambo ad summam sanctitatem pervenerint, et Ecclesiae fundamenta extiterint, inimicitiis huiusmodi nullum illorum gloriae detrimentum afferentibus.* » Pergit deinde Allatius Nicetae huius scripta varia enumerare, quae partim extant, sed latent pleraque. De duabus denique in Lucam catenis a divo Thoma aquinate, et a Balthasare Corderio latine editis, satis ut puto in praefatione ad classicorum AA. tomum decimum dixi.

Scripta veterum contra Severi errores.

XIII. Operum a Severo patriarcha antiocheno, Monophysitarum facile principe, conscriptorum nemo uberiorem notitiam tradidit, quam Assemanus in codicum syriacorum bibliothecae vaticanae catalogo, Montfauconius in bibliotheca coislisniana, et inde Harlesius cum Fabricio B. G. ed. nov. T. X. Exin mihi vaticanam Scriptorum veterum collectionem instruenti, forte contigit ut complura variorum Auctorum opuscula in septimo tomo ederem, quae Severi doctrinam permultosque eius libros patefecerunt. Edidi scilicet Anastasii presbyteri doctissimum opus, Patrum sententiis de Verbi incarnatione redundans, sed praecipue Severi atque ipsius adseclarum errores circa hanc refutans, quo fit ut plurimas eiusdem χρήσεις scriptaque appellet atque eventilet. (Namque aliud Anastasii opusculum item contra Monophysitas in dicto volumine editum, utrum eiusdem hominis, an tantum homonymi sit, non definio.) Edidi insuper Leontii hierosol. tractatum contra eosdem haereticos, qui liber adhuc plures Severi sententias operumque titulos refert. Tertius accedit editus a me Eustathius, nempe eius liber nominatim inscriptus contra Severum, ut huius potissimum inconstantiam coarguat, qui modo unam modo duas Christi naturas, earumque item idiomata atque operationes, dicebat; modo Christum ex duabus personis duabusque naturis unum factum naturâ, modo eum in unica persona unicaque natura affirmabat subsistere; nunc denique Phantasiastis adversabatur, nunc favebat. Quare ipsum merito Eustathius, ἔφιν δίγλωσσον, μυριόμορφον, φιλοτάραχον, φύρτην, et φιλοσκώπτην appellat. Sequitur quarto loco apud me in dicto volumine Iustinianus imperator cum sua theologica epistola, in qua praeci-

puos sacrae oeconomiae corruptores Maneten, Paulum samosatensem, Arium, Apollinarem, Nestorium, Eutychen, Severum, cum eoque Acephalos, Monophysitas, ac Phantasiastas, late refutat, scriptumque suum anathematismis undecim, quae sunt totidem fidei regulae, concludit. Grave quoque adversus haeresim monophysiticam monumentum est in sexto meo volumine, verax illa et genuina, quam auctoritas quinque codicum a me visorum confirmat (et multo plures deinde firmabunt) et quam testimonia insuper vetera, et ipsa vis intrinseca, evidentissime adserunt; Theoriani, inquam, graeci disputatio secunda (1) cum Armenis et cum Syris iacobitis, qui sane postremi diserte Severum damnare recusant, quem suum magistrum dicunt, et a quo liturgiam atque ecclesiasticos hymnos habere gloriantur. Haec a me recenter vulgata, non tenuem ut spero lucem dispellendis, quas orientalis fallacia obiicit, tenebris studioso theologo subministrabunt. Neque is idcirco negliget monumenta alia adversus hanc haeresim, puta Leontii opuscula egregia a Canisio edita, Anastasii hodegon, Rustici dialogum, Liberati breviarium, Iustiniani edictum in quinta synodo, S. Iohannis damasceni singularem tractatum, Photii bibliothecam cod. 228. ubi Ephraemii antiocheni contra Severianos excerpta recitantur (2), Nicetam apud Allatium in Graecia orthodoxa, magnum denique Assemanum in classica de Monophysitis dissertatione.

Severi graeca fragmenta nunc edita.

XIV. Iam ut ad Severum veniam, famosi nominis hominem, et copiosa scribendi vi praeditum; non eius operum tantum titulos, quod Montfauconius Assemanusque fecerunt, sed ipsos textus quoad fieri poterit, vulgare constitui, cum idoneis ubi opus erit animadversionibus. Itaque veterum Patrum ad Isaiam et Ezechielem graecam catenam nactus, Severi indidem multos haud paenitendos etsi minutos locos excussi, sermonum quidem triginta quatuor, ab octavo, cum intervallis, ad CXXII; epistolarum autem quinque; diversorum librorum item quinque; denique aliorum sine titulo operum fragmenta complura, quae gustui saltem studiosis sint. Tot igitur apud me, et apud Montfauconium laudati ab auctoribus graecis Se-

(1) Hoc loco adnotare libet (uti me admonuerunt monachi armeni Antoniani) vocabulum Βραχαμίων, quod Tom. cit. p. 316. aegre explicabam, lucem plenam accipere a Zonara lib. XVIII. 12. ubi de Philareto Diogenis imp. duce dicitur: ἦν τοῦ Βραχαμίων γένους ὁ ἀνήρ.

(2) Ephraemii antiocheni recitare iuvat, gratum Romanis futurum, perhonorificum de S. Leone I. PP. testimonium apud Photium loc. cit. p. 775. Πρῶτος ἐν ἁγίοις Λέων ἰδικῶς εἶπεν αὐταῖς λέξεσιν, ὡς μήτηρ θεοῦ ἐστὶν ἡ ἁγία θεοτόκος, τῶν πρὸ αὐτοῦ πατέρων (οὕτω) διαπρυσίοις ῥήμασι μὴ τοῦτο φαμένων: *primus sanctus Leo proprie ipsis vocibus pronunciavit, MATREM DEI esse sanctam deiparam; quum aliorum ante ipsum patrum nemo id tam claris verbis dixisset.* Nimirum etsi ante Leonem S. Cyrillus alex. centies dixerat B. Mariam θεοτόκον, Leo tamen frequentata magis ab usu hominum phrasi, et propriore vocabulo *matrem Dei*, μητέρα θεοῦ, appellavit.

veri loci, et quidem semper cum suae dignitatis titulo τοῦ ἁγιωτάτου Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, satis demonstrant, et in usu apud Graecos fuisse Severi codices, et non levem hominis existimationem. Revera sermones eius non mediocri eloquentia, doctrina multiplici, et insigni quodam scribendi genere se commendant. Atque haec in praesenti tomo; nam de fragmentis, quae sunt in septimo, superius dixi; et de largioribus partibus inter classicos Auctores T. X. divulgatis, suo pariter in loco verba feci; ad quem classicorum tomum sex item divi Cyrilli alexandrini (infra p. 741.) fragmenta deperditorum in Lucam commentariorum ablegand sunt. Neque adhuc reperiendarum cyrilliani huius operis reliquiarum finem feci: ecce enim in vat. syriaco codice 141. Severus noster capitulum 120. cyrilliani in Lucam operis recitat, quod aliquando ad reliquas partes me curante accedet. Denique in decimo praesentis Scriptorum veterum tomo, cum Zachariae rhetoris historicis capitulis, Severi ad Iulianum non ita brevem epistolam protuli ab eodem historico conservatam.

Severi quatuor sermones nunc primum editi.

XV. Interim colligendorum brevium Severi fragmentorum prope pertaesus; quandoquidem in graecis codicibus nulla fere huius hominis opera supersunt integra, ad Orientis linguarum codices coepi respicere, quibus in regionibus et Severus vixit, et ob sectae studium, ut dixi alibi, scripta eius latius diffusa diligentiusque et integrius retenta fuerunt. Reapse in codice vat. syriaco 411, qui in catalogo meo T. V. part. 2. p. 61. describitur, quatuor vidi Severi nostri sermones ex syriaco in latinum sermonem ab Assemano vel alio quovis eleganter conversos; nempe unum de magno Antonio, de sancta Droside duos, quartum denique de S. Thallelaeo; quorum ego editionem non distuli, praesertim quia nil nisi utile rectumque continent: quamobrem sperare licet, reliquas quoque Severi ad populum orationes plerumque sanas compertum iri, nisi forte aliquando, sectae suae stimulante rabie, extra fines orthodoxiae demens rapitur; ad quos ociter nos revocandum severa voce Severum curabimus. Nunc unum observo in orthodoxis his quos impressi sermonibus de SS. Antonio et Droside, nempe illud dogma manifeste a Severo praedicari, quod iustorum animae, statim ab obitu corporis, in caelestes sedes conscendant, non expectato supremi et generalis iudicii die, quod quidem ob eam causam fiet, ut corpora quoque, Dei virtute ad vitam revocata, remunerationem simul consequantur. Quare et illa Severi opinio (classic. Auct. T. X. p. 442-449.) in fragmento graeco sermonis de latronis in paradisum ingressu (qui sermo integer extat apud Arabes cod. vat. 498, atque a nobis postea vulgabitur) ea inquam perversa opinio, quae terrestrem paradisum a caelesti distinguit; et illum ante corporum resurrectionem, hunc post supremum generale iudicium iustis adsignat, ab ipsomet auctore nunc negligitur vel potius abiu-

ratur. Quod autem subiicit, nos in fine saeculorum ad iudicium esse sistendos, id videlicet nihil est aliud, nisi dogma catholicum de plena animarum simul cum corporibus remuneratione. Quam rectam fidem egregio carmine expressit S. Adelmus (namque Adelmo, non Alcuino vel Valafrido Straboni, codex vat. tribuit) de S. Thaddaeo apostolo loquens:

*Cuius in Armenia sopitum morte cadaver*
*Exsurrecturum fatali fine quiescit;*
*Sed tamen aethereas lustrarat spiritus auras.*

Itemque in pulcro epicedio doctor maximus S. Hieronymus epist. CVIII.

*Aspicis angustum praecisa in rupe sepulcrum?*
*Hospitium Paulae est caelestia regna tenentis.*

Severi sermones multi in codd. vaticanis.

XVI. His ego laetus praeludiis editorum quatuor Severi sermonum, dilatavi protinus consilia mea, et vaticanos aliquot syriacae linguae inspexi codices, qui Severi homiliis referti sunt. Ex his nimirum agnovi, collectionem Severi homileticam, centum et viginti quinque constitisse sermonibus; quorum desiderantur priores quadraginta tres, qui erant in primo collectionis deperdito tomo; reliqui omnes sunt incolumes, et quidem aliquot bis terve in codicibus scripti. Hic, inquam, plenus videtur apud Syros Graecosque fuisse numerus (1), quandoquidem apud me quidem in fragmentis graecis, ut paulo ante dixi, ab octavo sermone cum intervallis decurritur usque ad CXXII, in coislinianis autem apud Montfauconium usque ad ipsum CXXV: nam quod apud eundem p. 53, laudatur etiam sermo ρξ' (CLX), nullo alio in tanta intercapedine posito, id sine dubio mendum numeri arguit ρξ' pro ρζ', qui reapse ρζ' (CVII) in fragmentis meis bis appellatur. Firme igitur credendum videtur severianorum sermonum collectionem hoc fere numero, nempe CXXV, fuisse comprehensam; superesse autem in syriacis vat. codicibus duos supra octoginta; ex quibus quatuor latine edidimus; octo vero et septuaginta vulgandi deinde sunt. Severi homilias syriacas fecit e graecis Iacobus edessenus, cognomento librorum interpres, qui anno Christi 710. obiit, teste Dionysio telmarensi in Chronico (2). Reapse in cod. 141. Iacobi edesseni interpretis nomen conspicitur. Quod vero in cod. 142. alia earumdem deprehenditur versio, ea scilicet Pauli urbis Callinici episcopi credenda est, saeculo sexto clari, a quo item Severi aequalis sui libros in syriacum idioma translatos narrat Assemanus (3). Sunt autem hae Severi homiliae partim de festis domini Iesu, et S. Spiritus, beataeque Virginis, et sanctorum virorum ac feminarum; partim de dictis veteris novique Testa-

(1) De syriaticis certe exemplaribus affirmat librarius syr. in fine codicis 257: *universim sunt numero centum viginti quinque homiliae, comprehensae in quatuor tomis.*

(2) Apud Assem. B. O. T. II. p. 105.

(3) B. O. T. II. p. 46.

menti; partim denique de argumentis variis; atque in his nonnullae dogmaticae, catecheticae, ac paraeneticae. Neque tamen extra syriacam collectionem nulli sunt Severi sermones; puta in codice arabico vat. 101. sermo de verbis *Deus meus Deus meus quare dereliquisti me*; nec non brevis ad Anastasium imp. de dogmate adlocutio; ibidemque sunt aliquot fidei professiones Severi atque epistolae. Tum in codicibus copticis vat. 31. et 34. de resurrectione sermo dictus in sabbato; in coptico autem 25. oratio ob impetrandam pacem, et alia dicenda super aquam; denique in copt. 62 illa legitur Severi epistola ad Anastasiam diaconissam, cuius breve fragmentum nos graece edidimus.

Severi opus contra Iulianum halic.

XVII. Postremo loco opus aliud Severi ingens, quod codex syriacus vat. ipsi auctori prope coaevus conservat, commemorandum est; nempe eius controversia cum Iuliano Halicarnassi episcopo, qui sectae Incorrupticolarum factus est princeps, nempe eorum qui Christi corpus, ante etiam passionem et obitum, incorruptibile aiebant. Ergo praedicto in codice, primum quidem aliquot epistolae sunt Iuliani pro sua haeresi, quibus late respondet Severus; addito mox tractatu insigni pro orthodoxo dogmate, cum plurimis Patrum tam editis quam ineditis auctoritatibus. Quum igitur tota Severi sententia Catholicis faveat, quumque tot veterum desiderata fragmenta simul lucremur, quis non huius egregii monumenti editionem exoptet? quam nos sine dubio editionem ob communem utilitatem curabimus. Sunt enim haec genuina et solida theologicae historiae Patrumque doctrinae incrementa, quae si diutius, praesertim post notitiam premantur, nemo non doleret. Accedit in codice aliud Severi opusculum, id est apologia *Philalethis*, de quo libro, qui inscribitur etiam *Cyrillus*, in praefatione ad decimum classicorum Auctorum tomum locuti sumus: in alio denique syr. codice, de proprietatibus et operationibus Christi brevis Severi eiusdem tractatus legitur.

# ΦΩΤΙΟΥ

## ΑΜΦΙΛΟΧΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

*Β. Εἰ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, πῶς ὁ σωτήριος τοῦ πατρὸς λόγος φησίν· ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.*

Τέσσαρας ὁρῶμεν τοῦ δημιουργοῦ ἐργασίας· ὧν πρώτη μέν ἐστιν αὐτὴ τῶν ὄντων ἡ κατ' ἀρχὰς προβολή τε καὶ δημιουργία· καθ' ὃ σημαινόμενον εἴρηται, καὶ τῇ ζ ἡμέρᾳ κατέπαυσεν ὁ θεός· καὶ γὰρ τὰς φύσεις τῶν ὄντων ἁπάντων ἐν ἑπτὰ τελεσάμενός τε καὶ οὐσιώσας ἡμέραις ὁ δημιουργὸς οὐκέτι παραγωγὴν οὐδεμίαν ἐπεδείξατο. Δευτέρα δὲ ἡ ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν τῶν ἅπαξ ἐφεστώτων ἐνεργουμένη διαμονή τε καὶ συντήρησις καὶ μηδαμῆ παραχωροῦσα εἰς ὁλόκληρον εἶδος παραπολέσθαι καὶ πρὸς τὸ μὴ ὂν χωρῆσαι· ἡ δὲ τοιαύτη ἐνέργεια καὶ συντήρησις, πρόνοιά τε θεοῦ καὶ κηδεμονία καλεῖται· καὶ ταύτης τῆς ἐνεργείας τε καὶ ἐργασίας οὐδεμίαν οὐδέποτε κατάπαυσιν, μέχρις ἂν τὸ περίγειον τόδε σύγκριμα τὴν ὑπόστασιν ἔχῃ, ὁ ἀληθὴς ἐξεπίσταται λόγος. Ἔτι δὲ τρίτην ὁρῶμεν τοῦ δημιουργοῦ ἐργασίαν, ἐξ ἧς ἑκάστη φύσις τὰ οἰκεῖα πράττουσα οὐδὲν ἀνόμοιον ἢ ἀλλότριον αὐτῆς προβάλλεται, ἀλλ' ἑκάστη πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ ἐμφερὲς διαπλαττομένη καὶ μορφοποιοῦσα τὸ γέννημα ἀνόθευτον τὴν διαδοχὴν ἐπιδείκνυται· εἴη δ' ἂν καὶ ἡ τοιαύτη ἐργασία εἰς τὸν τῆς προνοίας καὶ κηδεμονίας ἀνηγμένη λόγον. Πλὴν τῶν εἰρημένων τριῶν ἐργασιῶν, ἡ μὲν περὶ οὐσιώσεως, ἡ δὲ περὶ διαμονῆς, ἡ δὲ περὶ ὁμοιότητος τὸν σκοπὸν ἀπευθύνει. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ συναχθείη λόγον καὶ τῆς τάξεως τῶν ὑποστάντων ἡ ἀναλλοίωτός τε καὶ ἀμετακίνητος διαδοχή· ἥλιός τε γε καὶ σελήνη τὰς ἀνατολάς τε καὶ δύσεις, συνόδους τε καὶ ἀποστάσεις, καὶ τὰς ἄλλας ἐνεργείας, ἃς ὁ δημιουργικὸς αὐτοῖς εναπέθετο λόγος οὐκ ἂν ἀμείβοντες, οὐδὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς παγεῖσαν εὔτακτον τοῦ δρόμου περιφορὰν φωραθεῖεν διαφθείροντες· οὐδ' ὁ λοιπὸς τῶν ἀστέρων χορὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ἐνδοθέντα τῆς τε περιφορᾶς καὶ τῆς τάξεως εἱρμὸν, φάσεώς τε καὶ κρύψεως, οὐκ ἂν ἀλοῖεν ἀμειβόμενοί τε καὶ διαλύοντες· νύκτες τε ταῖς ἡμέραις ὑποχωροῦσαι, καὶ τὸ ἀνάπαλιν αἱ ἡμέραι ταῖς νυξὶν ἐξιστάμεναι, ἀνόθευτόν τε καὶ ἀπαραποίητον τὴν εὔτακτον ἀναλογίαν διεσώσαντο· ὡσαύτως καὶ ὡρῶν αἱ φύσεις τὰς διαδοχὰς ἀλλήλαις παραπέμπουσαι, οὐδεμίαν καινοτομίαν ἐδέξαντο, ἀλλὰ τὴν

ἀρχαῖαν καὶ θαυμασίαν ταύτην μεταβολὴν, ἀμετάβλητον καὶ ἀμετακίνητον συνετήρησαν· καὶ ταύτην τὴν ἐν τοῖς οὖσιν εὐταξίαν τε καὶ ἀναλογίαν, δῆλον ὡς ὁ τῆς προνοίας συνέχει τε καὶ συγκροτεῖ λόγος· ἐργασία δ' ἂν εἴη καὶ τοῦτο τοῦ πάντα ἐν σοφίᾳ δημιουργήσαντος Θεοῦ.

Ἔστι δέ τις ἐπὶ τούτοις καὶ ἑτέρα ἐργασία, φιλανθρωπία δεσποτικὴ τῷ ἀνθρωπίνῳ μάλιστα ἐπιθεωρουμένη γένει· διπλῆ δὲ αὕτη· ἡ μὲν γὰρ τέμνεται περὶ σῶμα δι' ἧς λῶβαι τε καὶ πάθη μυρία ἄλλα τοῦ πλάσματος ἀπελαύνεται, ἃ δὴ παραγεγονὼς ὁ κοινὸς τοῦ γένους σωτὴρ ἔπραττέ τε καὶ ἐνήργει, παντοδαπῶς παθημάτων καὶ νόσων τὸ ἀνθρώπινον ἐλευθερῶν· ἡ δὲ περὶ ψυχήν· ταύτην γὰρ πολλοῖς ἁμαρτήμασι συγκεχωσμένην καὶ κατάστικτον ὅλην γεγενημένην ταῖς τοῦ πονηροῦ μυρίαις αἰκίαις, ὁ αὐτὸς ἡμῶν πλάστης καὶ δημιουργὸς ἀποκαθηράμενός τε καὶ ἀποξέσας διὰ τῆς αὐτοῦ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐπιδημίας, εἴς τε τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἐπανήγαγε, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀναλαβὼν ἰσχύν τε καὶ χαρὰν παρέσχετο· αὕτη τοιγαροῦν ἡ περὶ τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐργασία τυφλοῖς τὸ βλέπειν χαρίζεται, παράλυτον σφίγγει, τεταρταῖον ἀνιστᾷ τοῦ τάφου, καὶ κρεῖσσον ἢ ἀριθμεῖσθαι, ὑπερφυῆ ἔργα ἐπεδείξατο· ἃ τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας ὅρῳ καὶ νόμῳ διαπραττομένου, ἐξονειδίζει μὲν τὴν εὐεργεσίαν ὁ ἀχάριστος τῶν Ἰουδαίων δῆμος, τὴν τοῦ σαββάτου τιμὴν πρόφασίν τε καὶ προκάλυμμα τοῦ φθόνου καὶ τῆς πονηρίας προβαλλόμενος· ἀκούει δὲ παρὰ τοῦ δεσπότου τοῦτο μὲν δεσποτικῶς, τοῦτο δὲ διδασκαλικῶς τε καὶ σωτηριωδῶς· ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀχαρίστους Ἰουδαίους τὴν περὶ τὸ σῶμα θεραπείαν ὅτι γέγονε σαββάτῳ διασύροντας καὶ δυσφημοῦντας οὕτως ὁ δεσπότης ἐπιστομίζων, τούτων τε καὶ τῶν τοιούτων ἔργων μήτε τὸν πατέρα πεπαῦσθαι, μήτε αὐτὸν τῆς ἐργασίας λήγειν τρανῶς ἡμᾶς ἀνεδίδαξεν. Ἀπὸ δὲ τῆς δεσποτικῆς ἀποφάσεως ταύτης καὶ ἃ πρὸ βραχέος διευκρίνησεν ὁ λόγος σημαινόμενα τῆς ἐργασίας εὐχερές ἐστι σοι λαβεῖν, ποίων μὲν ἔργων κατέπαυσεν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, τίνα δὲ μέχρι τοῦ νῦν οὐ παύεται ἐργαζόμενος· καὶ γὰρ δημιουργῶν μὲν τὰς φύσεις πάλαι κατέπαυσεν, ἀδιάφθορα δὲ δημιουργηθέντα συντηρῶν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἀπαραχαράκτους καὶ ἀκιβδηλεύτους τὰς ὁλότητας τῶν οὐσιωθέντων διὰ τῆς αὐτοῦ συνέχων προνοίας, καὶ τὴν ἐντεθεῖσαν εὐταξίαν τε καὶ τὸν εἱρμὸν, ἀναλλοίωτα συντηρῶν, οὐδαμοῦ φαίνεται πεπαυμένος οὔτε ὁ πατὴρ οὔτε ὁ υἱὸς, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τῆς γὰρ ὑπερουσίου καὶ παντοκρατορικῆς καὶ δημιουργικῆς τῶν ὅλων οὐσίας μία τε καὶ ἡ αὐτὴ βούλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια· δῆλον δὲ ὡς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καθ' ὃ τὰς θεοσημείας ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐπετέλει, εἰργάζεται μὲν ὁ υἱὸς, συνειργάζετο δὲ αὐτῷ ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Γ. *Διὰ τί χρησάμενος πηλῷ ὁ δεσπότης, ἀλλὰ μὴ ἄλλῳ τρόπῳ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξιάσατο τοῦ τυφλοῦ.*

*Πηλῷ δὲ χρησάμενος ὁ πλάστης ὀφθαλμοὺς ἐκανούργησεν τῷ τυφλῷ, ἵνα τῶν διαπορούντων, πῶς ἀπὸ γῆς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐπλάσθη, ἐπείπερ τῆς τοιαύτης δημιουργίας οὐδεὶς ἐπόπτης οὐδὲ μάρτυς εἱστήκει, τὴν Γνώμην εἰς ἀναμφίβολον συμβιβάσῃ πίστιν· ἡ γὰρ περὶ τὸ τιμιώτατον τῶν ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου μελῶν δημιουργία ὑπ' ὄψιν ἁπάντων προτεθεῖσα καὶ περὶ λοιποῦ σώματος, ᾧ πλαττομένῳ οὐδεμία ὄψις ἐφεστήκει, μὴ ἀμφιβάλλῃ μηδεὶς ἀπορουμένας διασχίζεσθαι γνώμας, μεγάλην ἰσχὺν καὶ βεβαίωσιν παρέχει· οἷς γὰρ ἄν τις τὸ ἄριστόν τε καὶ τιμιώτατον τῶν ἐν ἡμῖν ἐκ πηλοῦ τὴν πλάσιν καὶ ὑπόστασιν ὁρᾷ προαχθεῖσαν, πῶς οὗτος οὐκ ἀναντιῤῥήτῳ λογισμῷ καὶ τὸ λοιπὸν ὄργανον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ δυνάμεως ἀνομολογήσει γεγενῆσθαι; ἄλλως τε δὲ ἵνα τοῦτο τρανῶς ἀναμάθῃς ὅτι περ ἐν πᾶσιν οἷς ὁ πατὴρ τὸ Θεὸς εἶναι γνωρίζεται, δυνάμει λέγω καὶ δόξῃ καὶ οὐσίᾳ καὶ κυριότητι, ἐν τούτοις καὶ ὁ υἱὸς τὸ ἴσον ἔχειν καταλαμβάνεται καὶ ἀπαράλλακτον, πηλὸν καὶ οὐκ ἄλλην ὕλην λαβὼν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναπλάττει τοῦ τυφλοῦ· ὥσπερ καὶ ὁ πατὴρ πάλαι σὺν αὐτῷ ἐκ πηλοῦ τὸν ἄνθρωπον δημιουργεῖ· συναναφαίνεται δὲ καὶ τοῦτο ὅτι περ ὁ νῦν ἐν μορφῇ ἀνθρώπου χρηματίσας Θεὸς καὶ πηλὸν εἰς φύσιν μεταβάλλων ὀφθαλμοῦ, αὐτὸς ἦν καὶ ὁ πάλαι τὸν ἄνθρωπον συμπλαστουργῶν ἐκ πηλοῦ.*

Δ. *Τί ἐστι, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα.*

*Ἔνδυμα γάμου παρὰ τῆς θείας διδασκόμεθα γραφῆς, τὸν κατ' ἀρετὴν εἶναι βίον καὶ πολιτείαν τὴν ἐλευθέραν ἁμαρτημάτων καὶ καθαράν· ἣν οἱ ἐστολισμένοι, τῆς τε μυστικῆς παστάδος παρ' αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ νυμφίου ἐπάξιοι κρίνονται, καὶ εἰς τὸν μακάριον ἐκεῖνον καὶ δεσποτικὸν ἀνακλίνονται δεῖπνον· οἱ δέ γε τὰ τοιαῦτα τῶν ἐνδυμάτων ῥυπώσαντες, καὶ τῆς θαυμασίας ταύτης ἀπελαύνονται ἀπολαύσεως, καὶ πικρὰν τὴν ἀτιμίαν ὑφίστανται. Εἰ δὲ τοῦτο μεμαθήκαμεν, δῆλος ἂν εἴη καὶ ὁ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ ἀποστόλῳ ἐσπιλωμένος καλούμενος χιτὼν, ὃν καὶ μισεῖν ἡμᾶς καλῶς τε καὶ δικαίως παρακελεύεται· ὁ γὰρ ταῖς ἁμαρτίαις κατάστικτος καὶ ῥυπῶν ὅλος, οὗτος ἂν εἴη ὁ ἐσπιλωμένος χιτών. Τοῦτο δὲ σαφέστερον ἀνακαλύπτων οὐχ ἁπλῶς ἐσπιλωμένον χιτῶνα, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκός φησιν ἐσπιλωμένον καὶ ἐῤῥυπωμένον, καὶ ὅσα ἡ σὰρξ ἐπιθυμοῦσα κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸν βίον ἡμῶν κεκηλιδωμένον καὶ κατάστικτον ἀποτελεῖ, ὃν ἀποστρέφεσθαι παν-*

τὶ τρόπῳ προσήκει· ὅτι τῆς μυστικῆς παστάδος τὰς θύρας ἡμῖν ἀποκλείει, ὅτι τοῦ καλοῦ νυμφίου ποιεῖ ἀναξίους, ὅτι τοῦ φρικτοῦ καὶ σωτηρίου δείπνου πόῤῥωθεν ἀπελαύνει.

Ε. Εἰ πᾶν τὸ ὑποκείμενον ἀνάγκῃ καὶ μὴ βουλόμενον ποιεῖ τὰ τῆς βίας, ἀνάγκη δὲ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα ἐν τῷ κόσμῳ, οὐ δίκαιον ἀραῖς ὑποβάλλειν τὸν βιασθέντα οὐδὲ μὴν δίκας ἀπαιτεῖσθαι τοῦ ἁμαρτήματος.

Ἔχει μέν τι πιθανὸν ἡ κατασκευὴ τοῦ λόγου, πλὴν ἐπὶ θύραις καὶ τὸ δυσσεβές· εἰσπράττει γὰρ τὸν Θεὸν δίκας ἀνθ' ὅτου τὸ βιαζόμενον κολάζει, καὶ περὶ τὸ οἰκεῖον πλάσμα πικρὰν ἀφίησι τὴν ψῆφον· εἰ γὰρ ἀνάγκη φησὶ τὰ σκάνδαλα ἐλθεῖν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν ἐξ ἀνάγκης ἁλώσεται τοῖς σκανδάλοις· εἰ δ' ἄκων ἐγὼ δουλεύω, διὰ τί τὸ βιαζόμενον παραδραμὼν, ἐμὲ τὸν βεβιασμένον ὁ κριτὴς ἀραῖς ὑποβάλλει; οὐαὶ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ φησὶ δι' οὗ τὰ σκάνδαλα ἔρχεται· οὐ γὰρ ἐχρῆν ἐπαρᾶσθαι καὶ ἐπεμβαίνειν τῷ ἠδικημένῳ καὶ τυραννίδος ἅρπαγμα γεγενημένῳ, φιλανθρωπίας δὲ μᾶλλον καὶ συμπαθείας ἄξιον νομίζειν· ἵνα μὴ λέγω καὶ πρὸ τούτων ὡς ἀπαλλάττειν ἔδει τῆς βίας τὸ οἰκεῖον πλάσμα. Οὕτω μὲν οὖν ἄν τις καὶ δρυμύτερον τὴν σὴν συμπλέξειεν ἀπορίαν. Ἀρχὴ δ' ἂν εἴη φασὶ λύσεως τῆς ἀπορίας τὸ κραταιότερον· τὸ γὰρ οὐκ ἐχρῆν φᾶναι τὸ οἰκεῖον πλάσμα ἐπαρᾶσθαι, ἀλλὰ τῇ ποινῇ καθυποβάλλειν τῆς βίας τὸ αἴτιον, οὐκ ἔστιν ἄλλό τι λέγειν ἀλλ' ἐχρῆν ὑπὸ κατάραν ποιεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον· εἰ μὲν γὰρ ἄλλοθέν ποθεν καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ αὐτοδεσπότου γνώμης ἠπλοῦτο τὰ σκάνδαλα, εἰκότως τε ἂν ὁ λόγος ἀπῄτει μὴ δὲ ἀραῖς τινα τῶν ἀνθρώπων ὑποβάλλεσθαι· εἰ δὲ καταβάλλω μὲν ἐγὼ τῶν σκανδάλων τὰ σπέρματα, ἐπεὶ δὲ κατεβλήθη, ἀνάγκη καὶ γεωργηθῆναι καὶ καρποφορῆσαι τὴν ἄκανθαν, ὁ προξενήσας ἐμαυτῷ διὰ τῶν σκανδάλων τῆς ἀκάνθης τὸ ἐπιτίμιον, εἰκότως καὶ τῆς ἀρᾶς καὶ τῆς δίκης ἐμαυτὸν παρίστημι ἔνοχον· ἀλλ' οὐ συγγνώμην πόθεν ἀπαιτεῖν, οὐδὲ φιλανθρωπίας οὐμενουν οὐδαμοῦ κριθείης ἄξιος· σκάνδαλα δ' ἂν ἐκεῖνα εἴη ὅσα κωλύματα γίνεται τῆς πρὸς τὴν ζωὴν ἀγούσης ὁδοῦ τὴν αἰώνιον· τίνα δ' ἔστι ταῦτα; πορνεία, μέθη, κλοπὴ, καταλαλιὰ, καὶ πρὸ τούτων φόνος καὶ φιλαργυρία καὶ ὅσα ἄλλα κακὰ διὰ τούτων· ἅπερ ὁ ἀνθρώπινος κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεπλασμένος νοῦς ῥᾳθυμίᾳ καὶ ῥαστώνῃ παρασχὼν ἑαυτὸν εἰς τὸν κόσμον ἐλθεῖν παρασκευάζει· καὶ τῶν ἀρετῶν ἐργάτης πλασθεὶς γεωργὸν ἑαυτὸν κατασκευάζει τῶν φαύλων· ῥοπὴν δὲ ἅπαξ ἐξ ἡμῶν καὶ βλάστην τὰ τοιαῦτα τῶν παθημάτων λαβόντα, ἐξ ἀνάγκης τὸ λοιπὸν ἐπιχωριάζει τε καὶ παῤῥησιάζεται τῷ ἡμετέρῳ βίῳ· εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀρχαῖος τοῦ γένους ἡμῶν

ἐχθρὸς ἀνακινεῖ τε καὶ ἀνεγείρει πρὸς τὰ χείρονα τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐδαμοῦ φαίνεται κρατῶν ἡμῶν μὴ πειθομένων, μηδὲ τὰ χείρονα πράττειν ὡρμημένων· ἐρεθισμοὺς δέ τινας καὶ οἷον παρακλήσεις ἀλλαλόθεν ἀναμενόντων, ἡμῶν δὲ τοῦ ἀῤῥενωποῦ τε καὶ γενναίου τῆς ἀρετῆς ὑπολισθαινόντων, λαμβάνει χῶραν ἡ τοῦ πονηροῦ συμβουλὴ, καὶ γίνεται συνεργὸς ἀλλ' οὐκ ἀρχηγὸς τοῦ παραπτώματος· δῆλον δὲ ὅτι καθάπερ τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ ἐπιλυμαίνεταί τε καὶ ἀνατρέπει τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα καὶ πάθη, οὕτω δὴ οὕτω καὶ τῷ κατ' εὐσέβειαν λόγῳ ἐπιπροσθεῖ τε καὶ καταληΐζεται τὰ αἱρετικὰ καὶ παλίμφημα τῶν δυσσεβούντων δόγματα καὶ φρονήματα· οἵπερ ἐξ ἀρχῆς ταῖς πονηραῖς αὐτῶν διανοίαις συλλαβόντες αὐτὰ καὶ ἀποτεκόντες οὐκ ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ βίᾳ, ἑκουσιότητι δὲ βουλῆς τε καὶ γνώμης, τάς τε τῶν πλησίον ἀκοὰς τῆς δυσφημίας ἐνέπλησαν, καὶ ἐξ ἀνάγκης δι' ἑαυτῶν τε καὶ τῶν παραδεξαμένων εἰς τὸν κόσμον ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα παρεσκεύασαν· οἷς καὶ τὸ οὐαὶ, ἀδεκάστῳ κρίσει ἡ θεία ψῆφος ἐπαφίησιν ἑαυτοὺς ἀναξίους παρεσκευακόσι παντὸς οἰκτιρμοῦ, ὥς που καὶ ἀλλαχόθι φησὶν ὅτι τοῖς τοιούτοις συμφέρει ἵνα μύλος ὀνικὸς δεθῇ περὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν, καὶ ἀποῤῥιφῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Λέλυται τοίνυν ἀπορία ἐξ ὧν ἐδόκει κρατύνεσθαι· καὶ οὐχ ὁ βιασθεὶς ἔχει τὴν ἀρὰν, ἀλλ' ὁ τῶν σκανδάλων προβολεὺς δι' οὗ προέβη τὰ σκάνδαλα· τούτου γὰρ προβαλλομένου, ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν ἐπιδημεῖ τε καὶ παῤῥησιάζεται τῷ κόσμῳ τὰ σκάνδαλα.

Ζ. Εἰ τὰ τέλη τῶν αἰώνων εἰς ἡμᾶς κατήντησεν, ἐν ποίοις αἰῶσιν ὁ τοῦ Χριστοῦ πλοῦτος εἰς ἡμᾶς ἐπιδειχθήσεται.

Οὐκ ἄπορον δὲ οὐδ' εἰ τὰ τέλη τῶν αἰώνων εἰς ἡμᾶς κατήντησεν, ἐν τοῖς ἐπερχομένοις αἰῶσι τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐπιδείξασθαι εἰς ἡμᾶς τὸν κοινὸν τοῦ γένους σωτῆρα καὶ λυτρωτήν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ τέλει τῶν αἰώνων ἡμεῖς ἐσμὲν, ὅσοι τὸν παρόντα κόσμον ἤδη μαραινόμενόν τε καὶ καταῤῥέοντα πρὸς τέλος ἐτάχθημεν παραμετρεῖν, ἐπερχομένους δὲ αἰῶνας ἐκείνους δεῖ νοεῖν, ὅσοι τῇ τῶν μελλόντων ἀδιαδόχῳ παραπολαύσει συμπαρατεινομένην ἔχουσι φύσιν τὴν ἑαυτῶν. Ὅρα δέ μοι καὶ οὕτως· ἐν μὲν τοῖς αἰῶσιν, ὧν εἰς ἡμᾶς τὰ τέλη κατήντησε, τὸ πρὸ τῶν αἰώνων ὁρισθὲν μυστήριον ἐπὶ κοινῇ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους σωτηρίᾳ πέρας ἔλαβέ τε καὶ ἐτελέσθη· ὅπέρ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἕνωσίς τε καὶ ἐπιδημία· ἐν δὲ τοῖς ἐπερχομένοις ἐπιτελεσθείη ἂν ἡ τῶν ἀνθρώπων πρὸς θεὸν ἄνοδός τε καὶ ὑψηλοτέρα συνάφεια· καὶ τὸ κατὰ χάριν ἡμᾶς γενέσθαι θεοὺς, μηκέτι πρὸς τὰ χείρω τὴν μεταβολὴν δεχομένους. Ἔτι δὲ ἐν μὲν τοῖς αἰῶσιν, ὧν εἰς τὰ τέλη κατηντήσαμεν, τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν ἀπαιτούμεθα· καὶ πρὸς τὸ γυμνάσιον

τὶ τρόπῳ προσήκει· ὅτι τῆς μυστικῆς παστάδος τὰς θύρας ἡμῖν ἀποκλείει, ὅτι τοῦ καλοῦ νυμφίου ποιεῖ ἀναξίους, ὅτι τοῦ φρικτοῦ καὶ σωτηρίου δείπνου πόῤῥωθεν ἀπελαύνει.

Ε. Εἰ πᾶν τὸ ὑποκείμενον ἀνάγκῃ καὶ μὴ βουλόμενον ποιεῖ τὰ τῆς βίας, ἀνάγκη δὲ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα ἐν τῷ κόσμῳ, οὐ δίκαιον ἀραῖς ὑποβάλλειν τὸν βιασθέντα οὐδὲ μὴν δίκας ἀπαιτεῖσθαι τοῦ ἁμαρτήματος.

Ἔχει μέν τι πιθανὸν ἡ κατασκευὴ τοῦ λόγου, πλὴν ἐπὶ θύραις καὶ τὸ δυσσεβές· εἰσπράττει γὰρ τὸν θεὸν δίκας ἀνθ' ὅτου τὸ βιαζόμενον κολάζει, καὶ περὶ τὸ οἰκεῖον πλάσμα πικρὰν ἀφίησι τὴν ψῆφον· εἰ γὰρ ἀνάγκη φησὶ τὰ σκάνδαλα ἐλθεῖν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν ἐξ ἀνάγκης ἁλώσεται τοῖς σκανδάλοις· εἰ δ' ἄκων ἐγὼ δουλεύω, διὰ τί τὸ βιαζόμενον παραδραμὼν, ἐμὲ τὸν βεβιασμένον ὁ κριτὴς ἀραῖς ὑποβάλλει; οὐαὶ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ φησὶ δι' οὗ τὰ σκάνδαλα ἔρχεται· οὐ γὰρ ἐχρῆν ἐπαρᾶσθαι καὶ ἐπεμβαίνειν τῷ ἠδικημένῳ καὶ τυραννίδος ἅρπαγμα γεγενημένῳ, φιλανθρωπίας δὲ μᾶλλον καὶ συμπαθείας ἄξιον νομίζειν· ἵνα μὴ λέγω καὶ πρὸ τούτων ὡς ἀπαλλάττειν ἔδει τῆς βίας τὸ οἰκεῖον πλάσμα. Οὕτω μὲν οὖν ἄν τις καὶ δρυμύτερον τὴν σὴν συμπλέξειεν ἀπορίαν. Ἀρχὴ δ' ἂν εἴη φασὶ λύσεως τῆς ἀπορίας τὸ κραταιότερον· τὸ γὰρ οὐκ ἐχρῆν φάναι τὸ οἰκεῖον πλάσμα ἐπαρᾶσθαι, ἀλλὰ τῇ ποινῇ καθυποβάλλειν τῆς βίας τὸ αἴτιον, οὐκ ἔστιν ἄλλό τι λέγειν ἀλλ' ἐχρῆν ὑπὸ κατάραν ποιεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον· εἰ μὲν γὰρ ἄλλοθέν ποθεν καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ αὐτοδεσπότου γνώμης ἠπλοῦτο τὰ σκάνδαλα, εἰκότως τε ἂν ὁ λόγος ἀπῄτει μὴ δὲ ἀραῖς τινα τῶν ἀνθρώπων ὑποβάλλεσθαι· εἰ δὲ καταβάλλω μὲν ἐγὼ τῶν σκανδάλων τὰ σπέρματα, ἐπεὶ δὲ κατεβλήθη, ἀνάγκη καὶ γεωργηθῆναι καὶ καρποφορῆσαι τὴν ἄκανθαν, ὁ προξενήσας ἐμαυτῷ διὰ τῶν σκανδάλων τῆς ἀκάνθης τὸ ἐπιτίμιον, εἰκότως καὶ τῆς ἀρᾶς καὶ τῆς δίκης ἐμαυτὸν παρίστημι ἔνοχον· ἀλλ' οὐ συγγνώμην πόθεν ἀπαιτεῖν, οὐδὲ φιλανθρωπίας οὐμενουν οὐδαμοῦ κριθεὶης ἄξιος· σκάνδαλα δ' ἂν ἐκεῖνα εἴη ὅσα κωλύματα γίνεται τῆς πρὸς τὴν ζωὴν ἀγούσης ὁδοῦ τὴν αἰώνιον· τίνα δ' ἔστι ταῦτα; πορνεία, μέθη, κλοπὴ, καταλαλιὰ, καὶ πρὸ τούτων φόνος καὶ φιλαργυρία καὶ ὅσα ἄλλα κακὰ διὰ τούτων· ἅπερ ὁ ἀνθρώπινος κατ' εἰκόνα θεοῦ πεπλασμένος νοῦς ῥαθυμίᾳ καὶ ῥαστώνῃ παρασχὼν ἑαυτὸν εἰς τὸν κόσμον ἐλθεῖν παρασκευάζει· καὶ τῶν ἀρετῶν ἐργάτης πλασθεὶς γεωργὸν ἑαυτὸν κατασκευάζει τῶν φαύλων· ῥοπὴν δὲ ἅπαξ ἐξ ἡμῶν καὶ βλάστην τὰ τοιαῦτα τῶν παθημάτων λαβόντα, ἐξ ἀνάγκης τὸ λοιπὸν ἐπιχωριάζει τε καὶ παῤῥησιάζεται τῷ ἡμετέρῳ βίῳ· εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀρχαῖος τοῦ γένους ἡμῶν

ἐχθρὸς ἀνακινεῖ τε καὶ ἀνεγείρει πρὸς τὰ χείρονα τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐδαμοῦ φαίνεται κρατῶν ἡμῶν μὴ πειθομένων, μηδὲ τὰ χείρονα πράττειν ὡρμημένων· ἐρεθισμοὺς δέ τινας καὶ οἷον παρακλήσεις ἀλλαλόθεν ἀναμενόντων, ἡμῶν δὲ τοῦ ἀῤῥενωποῦ τε καὶ γενναίου τῆς ἀρετῆς ὑπολισθαινόντων, λαμβάνει χῶραν ἡ τοῦ πονηροῦ συμβουλὴ, καὶ γίνεται συνεργὸς ἀλλ' οὐκ ἀρχηγὸς τοῦ παραπτώματος· δῆλον δὲ ὅτι καθάπερ τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ ἐπιλυμαίνεταί τε καὶ ἀνατρέπει τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα καὶ πάθη, οὕτω δὴ οὕτω καὶ τῷ κατ' εὐσέβειαν λόγῳ ἐπιπροσθεῖ τε καὶ καταληΐζεται τὰ αἱρετικὰ καὶ παλίμφημα τῶν δυσσεβούντων δόγματα καὶ φρονήματα· οἵπερ ἐξ ἀρχῆς ταῖς πονηραῖς αὐτῶν διανοίαις συλλαβόντες αὐτὰ καὶ ἀποτεκόντες οὐκ ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ βίᾳ, ἑκουσιότητι δὲ βουλῆς τε καὶ γνώμης, τάς τε τῶν πλησίον ἀκοὰς τῆς δυσφημίας ἐνέπλησαν, καὶ ἐξ ἀνάγκης δι' ἑαυτῶν τε καὶ τῶν παραδεξαμένων εἰς τὸν κόσμον ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα παρεσκεύασαν· οἷς καὶ τὸ οὐαὶ, ἀδεκάστῳ κρίσει ἡ θεία ψῆφος ἐπαφίησιν ἑαυτοὺς ἀναξίους παρεσκευακόσι παντὸς οἰκτιρμοῦ, ὥς που καὶ ἀλλαχόθι φησὶν ὅτι τοῖς τοιούτοις συμφέρει ἵνα μύλος ὀνικὸς δεθῇ περὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν, καὶ ἀποῤῥιφῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Λέλυται τοίνυν ἀπορία ἐξ ὧν ἐδόκει κρατύνεσθαι· καὶ οὐχ ὁ βιασθεὶς ἔχει τὴν ἀρὰν, ἀλλ' ὁ τῶν σκανδάλων προβολεὺς δι' οὗ προέβη τὰ σκάνδαλα· τούτου γὰρ προβαλλομένου, ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν ἐπιδημεῖ τε καὶ παῤῥησιάζεται τῷ κόσμῳ τὰ σκάνδαλα.

Ζ. Εἰ τὰ τέλη τῶν αἰώνων εἰς ἡμᾶς κατήντησεν, ἐν ποίοις αἰῶσιν ὁ τοῦ Χριστοῦ πλοῦτος εἰς ἡμᾶς ἐπιδειχθήσεται.

Οὐκ ἄπορον δὲ οὐδ' εἰ τὰ τέλη τῶν αἰώνων εἰς ἡμᾶς κατήντησεν, ἐν τοῖς ἐπερχομένοις αἰῶσι τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐπιδεῖξασθαι εἰς ἡμᾶς τὸν κοινὸν τοῦ γένους σωτῆρα καὶ λυτρωτήν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ τέλει τῶν αἰώνων ἡμεῖς ἐσμὲν, ὅσοι τὸν παρόντα κόσμον ἤδη μαραινόμενόν τε καὶ καταῤῥέοντα πρὸς τέλος ἐτάχθημεν παραμετρεῖν, ἐπερχομένους δὲ αἰῶνας ἐκείνους δεῖ νοεῖν, ὅσοι τῇ τῶν μελλόντων ἀδιαδόχῳ παραπολαύσει συμπαρατεινομένην ἔχουσι φύσιν τὴν ἑαυτῶν. Ὅρα δέ μοι καὶ οὕτως· ἐν μὲν τοῖς αἰῶσιν, ὧν εἰς ἡμᾶς τὰ τέλη κατήντησε, τὸ πρὸ τῶν αἰώνων ὁρισθὲν μυστήριον ἐπὶ κοινῇ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους σωτηρίᾳ πέρας ἔλαβέ τε καὶ ἐτελέσθη· ὅπέρ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἕνωσίς τε καὶ ἐπιδημία· ἐν δὲ τοῖς ἐπερχομένοις ἐπιτελεσθείη ἂν ἡ τῶν ἀνθρώπων πρὸς θεὸν ἄνοδός τε καὶ ὑψηλοτέρα συνάφεια· καὶ τὸ κατὰ χάριν ἡμᾶς γενέσθαι θεοὺς, μηκέτι πρὸς τὰ χείρω τὴν μεταβολὴν δεχομένους. Ἔτι δὲ ἐν μὲν τοῖς αἰῶσιν, ὧν εἰς τὰ τέλη κατηντήσαμεν, τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν ἀπαιτούμεθα· καὶ πρὸς τὸ γυμνάσιον

ἀποδυόμεθα· ἐν δὲ τοῖς ἐπερχομένοις τά τε τῶν πρακτέων ἐπίχειρα κομιζόμεθα καὶ τῶν βραβείων ἀξιούμεθα, ὅτε δὴ ὅτε καὶ ὁ πλοῦτος τῆς δεσποτικῆς χρηστότητος καὶ φιλοτιμίας ἀῤῥήτῳ λόγῳ καὶ ἀκαταλήπτοις λογισμοῖς ἡμῖν ἐπιδαψιλεύοιτο. Εἰ βούλει δὲ ἐν μὲν τοῖς περατουμένοις αἰῶσι φθαρτῷ σώματι τὸν βίον ἡμῶν διανύομεν, ἐν δὲ τοῖς ἐπερχομένοις τῆς φθορᾶς τὴν ἀφθαρσίαν ἀμειβόμενοι, οὕτω τὸν ἀτελεύτητον διατελοῦμεν αἰῶνα. Καὶ πάλιν ἐν μὲν τοῖς παροῦσι τὴν κατεξανισταμένην ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν καὶ διενοχλοῦσαν ὑφιστάμεθα· ἐν δὲ τοῖς ἐπερχομένοις οὐκέτι καταστρατηγοῦσαν οὐδὲ ἐνεργουμένην, ἀλλὰ μηδὲ ὑφεστῶσαν ὅλως εὑρήσομεν, μηδὲ δυναμένην ὑφίστασθαι. Πολλὰ δ' ἄν τις καὶ ἄλλα μυρία τούτοις ἐπιθείη, δι' ὧν ἡ διαφορὰ τῶν τε πρὸς τέλος ἐπειγομένων αἰώνων καὶ τῶν εἰς ἀπέραντον διαμενόντων ῥᾳδίως καταλαμβάνεται· καὶ ὡς τὰ προκείμενα ῥητὰ οὐδὲ ἀλλήλοις ἀντινομοθετεῖ οὐδὲ διαμάχεται.

H. Πῶς τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ λέγεται ἁμαρτίαν μὴ ποιεῖν, εἶναι δὲ ταῦτα ἡ αὐτὴ λέγει γραφὴ τὰ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος γεννηθέντα, καὶ πάλιν πολλοὺς ὁρῶμεν τοὺς διὰ βαπτίσματος υἱοποιηθέντας τὴν ἁμαρτίαν διαπραττομένους.

Εἰ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος οἱ γεννηθέντες τέκνα θεοῦ χρηματίζουσι, τὰ δὲ τέκνα τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης βοᾷ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ἐπερωτᾷς καὶ διαπορεῖς πῶς μεθ' ὃ τοῦ λουτροῦ τῆς παλλιγγενεσίας τοῦ τηλικούτου χαρίσματος ἠξιώθημεν, πρὸς ἁμαρτίαν καταφερόμεθα. Ἀλλὰ πρό γε τῆς λύσεως τῶν δοκούντων ἔχειν ἐναντιότητα ῥημάτων, αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ ἀποστολικὸν ἐπισκεπτέον ῥητόν· πῶς ὅλως ἄνθρωπος τέκνον θεοῦ γεγονὼς ἁμαρτίαν οὐ δύναται ποιεῖν; Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπιλυόμενος ἐπάγει τὸ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ· τοῦ γὰρ δεσποτικοῦ σπέρματος ἤτοι διδασκαλικοῦ λόγου· ἐξῆλθεν γάρ φησιν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι· τούτου δὴ τοῦ σπέρματος ἐν τῇ ψυχῇ ῥιζωθέντος καὶ παραμένοντος οὐ δύναται ποιεῖν ἁμαρτίαν ὁ ἐκείνου τοῦ σπόρου τὴν ἀφομοίωσιν πρὸς τὸν γεγεννηκότα κτησάμενος θεόν· παραιρεθέντος δὲ τοῦ τοιούτου σπέρματος ἐκ τῆς διανοίας ἡμῶν, αὐτίκα ὁ τοῦ ἐχθροῦ ἀντικαταβάλλεται σπόρος, καὶ ἡ τῶν ζιζανίων βλάστη λαμβάνει ἀρχήν. Ἔνιοι μὲν οὕτως ὡς ἔμοιγε δοκεῖ καὶ τῆς ἀληθείας ἐγγὺς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν νενοήκασιν. Οἱ δὲ ἁπλούστερον φασὶν, ὡς οὔτε ὁ δίκαιος τὴν δικαιοσύνην πράττων, οὔτε ὁ σώφρων τὴν σωφροσύνην ἐπιτελῶν, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' ἄλλος παρώνυμος ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐν ᾧ ταύτην τελεῖ καὶ διαπράττεται, οὔμενουν οὐκ ἄν ποτε καὶ τῆς ἁμαρτίας ὑπάρξειε δημιουργός.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰ καί τισιν εἴρηται, οὔ μοι δοκεῖ τοῦ ὕψους τῆς ἀποστολικῆς ἐφικνεῖσθαι διανοίας· οὐδὲ γὰρ σοφὸν εἰδέναι, ἀλλ' οὐδὲ διδάσκειν, ὡς ὁ δίκαιος δικαιοπραγῶν οὐκ ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐδὲ ὁ σώφρων οὐκ ἀκολασταίνει ἐν τῷ σωφρονεῖν· ἄμεινον δὲ ἂν ἴσως εἴη κἀκεῖνο συνιδεῖν, ὡς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἤτοι τὴν ἀρετὴν (πᾶν γὰρ δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων) καὶ τελειωθεὶς ἐν αὐτῇ ὡς καὶ ταύτης καθαρῶς εἰς ἕξιν ἐλάσαι, μὴ ἔχων ἐπιμιγνυμένην ἑαυτῷ τοῦ κακοῦ τὴν σποράν, ὁ τοιοῦτος οὐ δύναται ποιεῖν ἁμαρτίαν· τουτέστι οὐκ ἔχει τὴν γνώμην ῥέπουσαν πρὸς τὰ πάθη, οὐδὲ πρὸς ἐκεῖνα τὸν νοῦν ἐπιστρεφόμενον· ὥσπερ γὰρ ἡ ἀδίδακτος φύσις ἰσχυρὸν τὰ παρὰ φύσιν ἀποστρέφεσθαι, οὕτως ἡ ἐκ διδασκαλίας διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεως γυμνασίας ἐπιγινομένη ἕξις μεγάλην λαμβάνει τὴν ἰσχὺν εἰς τὸ πρὸς μηδὲν τῶν φαύλων ἐπιῤῥεπῶς ἔχειν καὶ τούτοις ἐφήδεσθαι· ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ ῥητοῦ καθ' ἑαυτὴν σκέψις τοιαύτη τις ἂν εἴη. Ἐπιλύοιτο δ' ἂν καὶ ἡ κατὰ συμπλοκὴν τῶν ῥητῶν προκειμένη ἀπορία οὐδὲν ἔλαττον καὶ δι' ἑνὸς ἑκάστου τῶν εἰρημένων· οὐδὲν γὰρ ἄπορον οὔτε τὸν ἔχοντα τοὺς σπερματικοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ βλαστάνοντας, εἴτε τῶν ἀρετῶν εἴησαν, εἴτε τῆς εὐσεβείας αἱ καταβολαί, τότε μὲν μηδαμῶς ἀποδέχεσθαι τὴν ἐπισπορὰν τοῦ πονηροῦ· ἐπειδὰν δὲ τοῦ κακοῦ βλαστήματος ἔρημοι καταστῶμεν, τότε πρὸς τὴν τῶν ζιζανίων ὑποδοχὴν παρασκευασαμένους ὁρᾶσθαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν πράττοντα τὴν ἀρετὴν ἐπειδὰν ταύτην εἰλικρινῶς πράττῃ, ἀνενέργητον αὐτὸν πρὸς τὴν κακίαν εἶναι· ἀμελήσαντα δὲ τῶν καλῶν ἔργων πρὸς τὰ χείρονα κατενεχθῆναι, οὐδεὶς ἂν διαμφισβητήσῃ.

Λυθείη μὲν ἂν ὥσπερ εἴρηται διὰ τούτων καὶ ἡ δοκοῦσα κατ' ἀρχὰς τῶν ῥητῶν ἐναντιολογία· οἰκειωτέρα δὲ καὶ ἰδιάζουσα λύσις εἴη ἂν αὐτῇ προσαγομένη τοιαύτη. Διττός ἐστιν ὁ τῆς ἄνωθεν υἱοθεσίας τρόπος· ὁ μὲν ἐκ μόνης τῆς φιλοτιμίας τοῦ υἱοθετοῦντος ἐπιδεικνύμενος, ὁ δὲ μετὰ συνεισφορᾶς τῆς ἡμετέρας σπουδῆς, καθ' ἣν ἡ τῶν ἀρετῶν συνεισάγεται ἐργασία· καὶ ἡ δοθεῖσα τῆς υἱοθεσίας ἄνωθεν χάρις τῇ ἀπὸ τῆς γνώμης συνελθοῦσα τῶν ἀρετῶν πράξει, ὅλον ἀναμορφοῖ τὸν υἱοθετούμενον πρὸς τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα, καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπῳ μιμήσασθαι δυνατὸν τὸν γεγεννηκότα Θεόν· οὕτως μὲν οὖν ὁ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον χρηματίσας τέκνον Θεοῦ, καὶ οὕτω βεβαίαν καὶ ἀμετακίνητον τὴν υἱοθεσίαν κτησάμενος, ἀναλλοίωτον λαμβάνει τὴν ἕξιν τοῦ καλοῦ, καὶ μισεῖ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀποστρέφεται, καὶ οὐκ ἐθέλει ταύτην οὐδαμῆ ποιεῖν. Ὁ μέν τοι γε τῆς δεσποτικῆς ἀπολαύσας φιλοτιμίας, μηδὲν δὲ τηλικοῦτον συνεισενεγκὼν ὡς βεβαίαν τὴν υἱοθεσίαν δεῖξαι, καὶ ἑαυτὸν ἄξιον ταύτης διὰ τῶν

ἔργων παραστῆσαι, οὗτος δὴ οὗτος κἂν τῆς υἱοθεσίας ἔτυχεν, ἣν ἡ δεσποτικὴ χαρίζεται φιλοτιμία, τῷ ταύτην οἰκείᾳ γνώμῃ καὶ σπουδῇ μὴ συγκροτεῖν, εὐχερῶς φέρεται πρὸς τὰς τῶν ἁμαρτημάτων πράξεις· τὸ μὲν ἀπὸ τῆς χάριτος δοθὲν σπέρμα, οἷον ἀτελεσφόρητον καταλιπών· τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ ἐπισπαρὲν, τελεσφορούμενόν τε καὶ γεωργούμενον οἰκείᾳ ῥαθυμίᾳ· ὅπερ καὶ περιφέρων ἐν ἑαυτῷ, εἰκότως ἀντὶ τοῦ τέκνον εἶναι θεοῦ, τέκνον χρηματίζει τοῦ διαβόλου.

Θ. Πῶς τοῦ θεοπάτορος Δαβὶδ εἰπόντος, ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ καὶ ἑξῆς, ὁ τούτου παῖς Σολομὼν ἀποφαίνεται, μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἀνήρ.

Τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὡς τὰ πολλὰ καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ κατευτελίζων, καὶ ὁ σοφὸς μεγαλύνων Σολομὼν, οὐκ ἐναντίαν ἀλλήλοις ἀντεισάγουσι δόξαν· οὐ γὰρ οὗτοι μόνον τοιαύτας ἀποφάσεις περὶ τοῦ ἀνθρωπείου γένους ποιοῦνται, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τῆς θείας γραφῆς εὑρήσεις, τοῦτο μὲν ἐπαίρουσαν τὴν ἡμετέραν φύσιν, τοῦτο δὲ πάλιν κατευτελίζουσαν καὶ κάτω τιθεῖσαν· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν ἡμετέρων ἱερῶν πατέρων ἐκεῖθεν τὴν ἀληθινὴν ἐμυσταγωγήθησαν σοφίαν, καὶ οὗτοι διαφόρους δόξας θέμενοι περὶ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἐν τῷ διαφόρῳ τῶν ψηφισμάτων στάσιν ἢ μάχην πρὸς ἑαυτοὺς ἢ πρὸς ἀλλήλους φαίνονται συνεισενεγκόντες, ἀλλ᾽ ὁμόνοιάν τε καὶ συμφωνίαν ὁρῶνται διαπεπραγμένοι. Πῶς δὲ διάφορα ἀποφαινομένων οὐδεμία μάχη ἢ ἐναντίωσις πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπακολουθεῖ, ἐντεῦθεν ἐστιν ῥάδιον λαβεῖν. Διπλῆν τὴν κατασκευὴν ὁ ἄνθρωπος ἔχει, καὶ διπλοῦν ἐπολιτεύσατο βίον· τὸν μὲν πρὸ τῆς παραβάσεως, τὸν δὲ μετὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς ἐντολῆς· ἡ δὲ κατασκευὴ, τὸ μὲν αὐτοῦ πηλός ἐστι καὶ κόνις, τὸ δὲ τὴν παντοκρατορικὴν καὶ δεσποτικὴν τῶν ὄντων ἁπάντων ἐξεικονίζει φύσιν· ὅσα οὖν ἐπαίρει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄνω ἵστησιν, ἢ τοῦ δοθέντος αὐτῷ ἀξιώματος τὸ μέγεθος ὑπεμφαίνει, ἢ τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως μακάριον καὶ εὐδαίμονα βίον· ὅσα δὲ εὐτελίζει καὶ κάτω τίθησι, τοῦτο μὲν τὰ μετὰ τὴν παράβασιν τίθησιν ἀλγεινὰ, τοῦτο δὲ καὶ ὅτι χοῦς ἐστι καὶ εἰς γῆν ἀναλύει, παρίστησιν σαφῶς. Ἀλλὰ ταῦτα φαμὲν οἱονεὶ τὰς πρώτας καὶ κυριωτάτας ἀναγράφοντες ἀρχάς. Ἐκ δὲ τούτων πολλὰ καὶ ἄλλα φύεται· μεθόριον γὰρ ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος γεγονὼς καὶ δυνάμενος εἴπερ βούλοιτο θεωθῆναι, οὐκ ἔχων δὲ ἀνάγκην ἄν περ βούλοιτο πρὸς τὰ χείρω ῥέψαι ἀναστέλλουσαν τὴν ὁρμὴν, θεούμενος μὲν τῶν μυρίων ἐπαίνων ἄξιός ἐστι τυγχάνειν, ἀποθηριούμενος δὲ καὶ κτηνώδης γενόμενος, ἵνα μὴ λέγω τῇ τῶν πονηρῶν δαιμόνων παραμιλλώμενος κακίᾳ, μυρίοις ὑποβάλλεται ψόγοις· καὶ πρό γε

τούτου περὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ τερπνὰ καὶ ἡδέα τὸν νοῦν ἐνησχολημένος, μυρίοις καθ' ἑκάστην περιαντλεῖται κακοῖς· μόλις ποτὲ τὸ ματαιότης ματαιοτων τὰ πάντα ματαιότης, δυνάμενος συνιδεῖν· ἑαυτὸν δὲ τῷ λόγῳ χωρίζων τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ περιστάσεων καὶ ἀδολεσχιῶν τῆς ὅτι μάλιστα εὐδαιμονίας ἀπολαύει· καὶ πρὸ τοῦ τυχεῖν τῶν ἐκεῖθεν ὡς ἐν εἰκόνι τῷ παρόντι, καὶ ἐν προοιμίῳ πολλῆς τῆς μακαριότητος ἐντρυφᾷ. ὥστε οὔτε ὁ πατὴρ τῷ παιδὶ μάχεται, ὁ θεοπάτωρ φημὶ Δαβὶδ τῷ σοφῷ Σολομῶντι, ὁ μὲν ἐπαινῶν ὁ δὲ κατάγων τὸν ἄνθρωπον, οὔτε ἡ θεία γραφὴ διαμάχεται ἑαυτῇ, ἀλλ' οὐδὲ τῶν πατέρων ἡμῶν ὁ θεῖος χορὸς ποτὲ μὲν τὴν ἀνθρώπου ἐκθειάζοντες φύσιν, ποτὲ δὲ κατευτελίζοντες καὶ εἰς ἔσχατον συγκατακλείοντες ταπεινότητος· καὶ χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων τὰ περὶ τὸ σωμάτιον πάθη καὶ αἱ καθημεριναὶ λῶβαι πῶς οὐ κατευτελίζουσι τὰ ἡμέτερα; ἡ δὲ πρὸς θεωρίαν ἐπιστροφὴ τοῦ νοῦ καὶ τὸ ἐκεῖθεν τῆς ἡδονῆς καθαρὸν, πῶς οὐ μακαρίαν ἡμῶν καὶ εὐδαίμονα τὴν πολιτείαν ὑποδεικνύουσι;

I. *Τί δή ποτε τοὺς δαιμονίᾳ νόσῳ κακουμένους, σεληνιαζομένους ὁ εὐαγγελιστὴς ὀνομάζει.*

Σεληνιαζομένους ὁ εὐαγγελιστὴς τοὺς δαιμονίᾳ κατόχους ὀνομάζει νόσῳ, οὐχὶ τὴν σελήνην αἰτίαν τοῦ πάθους ἀναγράφων, οὐδ' ὅτι αὐτὴ τὸν ἄνθρωπον τοῦ ἁλῶναι τῷ κακῷ τὰς ἀφορμὰς παρέχει, ἀλλ' ἐθίμοις τῷ πλήθει καὶ γνωρίμοις ὀνόμασι τὰς τοῦ δεσπότου θαυματουργίας σπουδάζων διηγεῖσθαι· οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ σκοπῷ ἀττικῶς εἰπεῖν ἀλλὰ σαφῶς τὴν ἀλήθειαν διδάξαι· τοῦτο δ' ἂν ὑπάρξαι, εἰ τῇ κοινῇ χρήσει τῶν ὀνομάτων καὶ ὡς ἐπιχωριάζει τὸ ἔθος τὰ γεγονότα τίς ἀπαγγελεῖ· ἄλλως τε δὲ οὐδ' ἐμπεδὼν ἦν τοῦ ῥήματος ἡ χρῆσις τῷ κηρύγματι τῆς εὐσεβείας· ἐπεὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ λελατρευκότων ἔμελλον κατήκοοι τῶν δεσποτικῶν γίνεσθαι θαυμάτων, ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς ὑπολήψεως καὶ τῆς τῶν ῥημάτων χρήσεως, τῆς ἀρχαίας αὐτοὺς καὶ δυσσεβοῦς ἀπαλλάττει πλάνης, μονονουχὶ τούτους ἀνακαλούμενος καὶ βοῶν· ἄνθρωποι πῶς σελήνῃ καὶ ἡλίῳ τὶ σέβας ἀνάπτετε καὶ θεοὺς καὶ εὐεργέτας νομίζετε, ἐξ ὧν ὑμεῖς ὡς ἂν αὐτοὶ καὶ τῷ ῥήματι φαίητε τηλικαῦτα μὲν παθήματα φέρετε, τοσαύτη δὲ λύμη τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἐπινέμεται; δέον σελήνης καὶ τῶν ἄλλων ἀπαλλάττεσθαι, οὕτως χαλεπῶς καὶ ἀθλίως, ὡς ὑπειλήφατε, διατεθέντων ὑμῶν· τῷ δὲ καὶ τούτων καὶ ἄλλων μυρίων παθῶν νέμοντι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ αἰώνια ἐπιδαψιλευομένῳ ἀγαθὰ, ἐκείνῳ καὶ τὸ σέβας ἀνάπτειν καὶ τὴν λατρείαν προσάγειν καθαρῶς· οὕτως

οὐδὲν προσίσταται τῆς κοινῆς καὶ ἐθίμου λέξεως ἡ χρῆσις τοῖς εὐσεβέσι λογισμοῖς.

Ἤκουσα δέ τινων λεγόντων ὡς ἄλλοτι τὸ σεληνιάζεσθαι παρὰ τὸ δαιμονᾷν ὁ εὐαγγελιστὴς οἶδεν· οὐ γὰρ ἂν εἰπὼν σεληνιαζομένους, ἐν ταυτῷ προσέθηκε καὶ δαιμονιζομένους· καὶ εἶναι τὸν σεληνιαζόμενον οὐχ ὑπὸ δαίμονος ἐνεργούμενον, ἀλλ' ὑπό τινος ἑτέρου νοσήματος, ὃ τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν ἐν σώματι σεσηπότων χυμῶν λαμβάνει· οὗτοι δὲ μᾶλλον αὔξοντας καὶ σφοδρότερον ἐπιτίθενται τῆς σελήνης πλησιφαοῦς οὔσης· καὶ γὰρ πολλὰ τῶν ἄλλων ὑγρῶν καὶ ἐν ὑγρῷ διαιτωμένων, ὥσπερ ὄστρεα τε καὶ τὰ τοιαῦτα, τότε μᾶλλον ὁρᾶται πρὸς αὔξιν ἐπιδιδοῦντα, οὐκ αὐτοδεσπότῳ κράτει τῆς σελήνης τοῦτο πραττούσης, ἄπαγε, ἀλλὰ τῆς ἀποῤῥήτου δημιουργίας τοῦ πάντα ἐν σοφίᾳ πεποιηκότος τοιαύτας αὐτῇ τὰς ἐνεργείας ἐγκαταθεμένου· καὶ γάρ φησιν ὡς τὸ ἐν αὐτῇ θερμὸν φύσεως χλιαρᾶς ὑπάρχον, ἐπειδὰν τῶν ἡμετέρων σωμάτων ταῖς βολαῖς ἐπιψαύοι, ἀνάχυσιν μὲν τῶν ἐν ἡμῖν ὑγρῶν παρασκευάζει, διαφόρησιν δὲ καὶ ἀπόκρισιν τῶν ἀναχυθέντων διὰ τὸ μὴ σφοδρὰν εἶναι τὴν θέρμην, ὥσπερ τὴν ἐκ τοῦ ἡλίου, οὐ ποιεῖ· τουτωνὶ δὲ τῶν χυμῶν οὕτως ἀναχυθέντων ἐν τῷ σώματι καὶ συνταραχθέντων, μᾶλλον τε τὸ νόσημα ἰσχύει, καὶ μᾶλλον ἐπιτιθέμενον τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ τῇ κεφαλῇ, διαστρέφει τε τὸ ζῶον, καὶ ἀλλοιοῖ, καὶ τὰς φυσικὰς παραποδίζον ἐνεργείας ῥήγνυσθαί τε καὶ σπαράσσεσθαι παρασκευάζει· καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοιούτου κατόχους νοσήματος καὶ τὸ πλῆθος σεληνιαζομένους καλεῖ, καὶ καλεῖν οὐδέν ἐστιν ἐμποδών. Ἔστι δέ τις καὶ παρὰ ταῦτα λόγος ἕτερος· ὡς δαιμονιῶσι μὲν καὶ οὗτοι οὓς οἱ πολλοὶ λέγουσι σεληνιαζομένους· τὰ δαιμόνια δὲ διαβάλλειν τὰ κτίσματα τοῦ δημιουργοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἔχοντα σπουδὴν, ἐπιτηρεῖ τὰς αὐξήσεις τῆς σελήνης· καὶ τότε τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὸ πάθος ἐκδηλότερον ποιεῖ· ἵνα κακῶς αἴτια τὰ καλὰ τοῦ θεοῦ δημιουργήματα πείσωσιν ὑπονοεῖν, κἀκεῖθεν βλασφημήσωσιν τὸν δημιουργόν. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος οὐ διὰ τί κέχρηται τοιαύτῃ λέξει ὁ θεῖος ἀπόστολος γνώμην εἰσάγει· ἀλλὰ τί δήποτε ἐφεδρεύοντα τὰ δαιμόνια τῆς σελήνης τοὺς καιροὺς, τότε καθ' ἡμῶν σφοδρότερον ἐπιπηδᾷ καὶ τὴν τυραννίδα κρατύνει. Πλὴν πολλῶν εἰρημένων καὶ οὐδενὸς τῷ εὐσεβοῦντι διαμαχομένου λογισμῷ, τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ τοῦτο καὶ κρατείτω.

## ΙΑ. Διὰ τί τοῦ Ἀδὰμ ἡμαρτηκότος καὶ τὸ τοῦ θανάτου δεξαμένου ἐπιτίμιον, ὁ τούτου παῖς μηδὲ ἡμαρτηκὼς προτελευτᾷ.

Ὁ μὲν βαρύτερος καὶ ὑψηλότερος περὶ τούτου λόγος ἐμφιλοχωρεῖν ἴσως εἰς τὴν τῶν θείων κριμάτων ἐθέλει ἄβυσσον, τοὺς ἀνθρωπίνους λο-

πῶν λογισμοὺς, πλὴν ὅσα καὶ εἰς ἡμετέραν γνῶσιν κατέβη. Λαμβάνει μὲν Ἀδὰμ τὸ ἐπιτίμιον, προτελευτᾷ δὲ ὁ τούτου παῖς, ἵνα τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁ ὑπεύθυνος τὸ τοῦ θανάτου βαρὺ καὶ ἐπώδυνον καθορῶν, εἰς συναίσθησιν μὲν μᾶλλον τοῦ ἁμαρτήματος καταστῇ, εἰς φόβον δὲ καὶ ἀγωνίαν ἐμβὰς, μεταμελείᾳ καὶ πένθει τοῦ τολμηθέντος ἑαυτῷ καταπραΰνῃ τὴν ποινήν· καὶ γὰρ πᾶσα μὲν ἀπειλὴ, πᾶσα δὲ ἐπανατεινομένη δίκη τότε καθίσταται φοβερὸν, ἡνίκα πόθεν ἡ πεῖρα τῶν δεινῶν εἰς γνῶσιν ἔλθοι τῶν ὑπευθύνων· οὐδὲ γὰρ οὐδ' εἰ μὴ τεθνηκότα ὁ Ἀδὰμ ᾔδει τὸν παῖδα, οὐδ' ἂν οὐδ' ὅσα ὁ θάνατος συνεπιφέρεται φρικτὰ συνῄδει, οὐ τὸν πολὺν ἐκεῖνον καὶ ἀβοήθητον ἀγῶνα, οὐ τὸν θόρυβον τῆς ψυχῆς, οὐ τὸν μερισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, οὐδ' ὅσα ἄλλα ἕπεται, λύσις, καὶ σῆψις, καὶ δυσωδία, καὶ χοῦς, καὶ ἰχῶρες, καὶ σκώληκες· ὁρᾷ τοίνυν ὁ Ἀδὰμ ἐν ἑτέρῳ τοῦ ἰδίου ἐπιτιμίου τὸ φοβερὸν καὶ ἀνυπόστατον· καὶ ὁρῶν, μᾶλλον τὸ μέγεθος τοῦ πταίσματος συναισθάνεται· καὶ διὰ τοῦτο χειραγωγεῖται πρὸς τὴν μετάνοιαν· καὶ κερδαίνει λοιπὸν παιδὸς στερηθεὶς, τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸ σωτήριον· εἰ δὲ καὶ θανάτου τις οὐδὲν ἀνεκτότερον τὴν ἀποβολὴν τοῦ παιδὸς ἐπιλογίσοιτο τῷ Ἀδὰμ, εὑρήσοι πολλοὺς πατέρας τῆς τοιαύτης διανοίας μάρτυρας, οἳ πολλῶν ἰδίων θανάτων τὴν τοῦ παιδὸς αὐτῶν πολλάκις σωτηρίαν ἀλλάσσονται· φθάνει τοιγαροῦν τὸν Ἀδὰμ κατὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ πρὸ τοῦ θανάτου, τοῦ παιδὸς τὸ ἀφορισθὲν αὐτῷ ἐπιτίμιον, βαρυτέρᾳ θανάτου πληγῇ, τῇ ἀφορήτῳ λύπῃ ἁλισκόμενον.

Σὺ δέ μοι καὶ τρίτον ἐπιθεώρει· τρεῖς ἄνδρας ὁ σύμπας κόσμος πολίτας εἶχε τότε· γυνὴ δ' αὐτοῖς συνεπολιτεύετο μία· ὧν οἱ μὲν γεννήτορες, οἱ δὲ παῖδες ἦσαν τῶν γεννησαμένων· ὁ μὲν Ἀδὰμ οὐχ ὑπάγεται τῇ δίκῃ, δι' ἣν ὁ λόγος ἔδωκεν αἰτίαν· καὶ ἡ Εὔα δὲ τοῦτο μὲν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οὐχ ὑποβάλλεται τῷ θανάτῳ, τοῦτο δὲ ὅτι καὶ μιᾶς οὔσης γυναικὸς, ὁ ταύτης ἀφανισμὸς ὅλον τὸ γένος, τῆς γενέσεως ἀνῃρημένης, συνήλαυνεν εἰς φθοράν. Οὐ μὴν ἀλλὰ οὐδὲ τὸν Κάϊν ὁ ἐξ ἐπιβουλῆς εἶχε λόγον διαδέξασθαι θάνατος· χείρων μὲν γὰρ οὗτος, ἀμείνων δ' ἦν Ἄβελ· καὶ πῶς οἷόν τε ἦν τὸν καὶ δόλου καὶ φθόνου καὶ τῆς ἄλλης κακίας καθαρεύοντα μιαιφόνους ἐπαφεῖναι χεῖρας τῷ ἀδελφῷ; λείπεται δὴ ἐκεῖνον εἰς τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς ὁρμῆσαι θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, ὃς καὶ πρὸ τῆς ἀθέσμου ταύτης πράξεως, ἐλύπει μὲν οἷς ἐκαρποφόρει θεὸν, εἰς φθόνον δὲ τοῦ μηδὲν ἠδικηκότος ἀνηρέθιστο, πονηρᾷ δὲ γνώμῃ καὶ βουλῇ δολίᾳ τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας εἰς τὴν ἀδελφοκτονίαν ηὐτρέπιζε. Καὶ ὅρα μοι κἀνταῦθα τῆς προνοίας τὸ σοφόν τε καὶ ἀνεξιχνίαστον· δι' ὧν γὰρ ἐνόμιζεν ὁ πονηρὸς κρατεῖν τὰς χεῖρας κατὰ τῶν ἀμεινόνων ἐπανιστῶν, δι' ἐκείνων αὐτῷ τὰ προοίμια τῆς καταστροφῆς ἀπαντᾷ· συγχωρεῖ μὲν γὰρ ὁ

τῆς θείας τε καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν οἰκονομίας λόγος, ἔργον ἀδίκων καὶ μιαιφόνων χειρῶν τὸν Ἄβελ γενέσθαι, καὶ προφθάνει τὸν φῦντα ἐπὶ τῷ θανάτῳ ὁ παῖς. Ἀλλὰ γίνεται τοῦ ᾅδου τὸ κράτος καὶ ἡ πρώτη καταβολὴ ἀσθενής· εἰ μὲν γὰρ τὸν Ἀδὰμ ἐδέξατο πρῶτον, ἰσχυρὸς ἂν αὐτῷ ὁ θεμέλιος ἐπήγνυτο, τὸν θείᾳ καταδικασθέντα ψήφῳ τοῦτον ὑποδεξαμένου καὶ πρῶτον· ἐπεὶ δὲ τὸν ἀναίτιον ἐξ ἐπηρείας ὑπεβάλλετο, αὐτόθεν αὐτοῦ ἀνατετραμμένον * τὸ κράτος εὑρίσκεται ὡς σαθρὸν ἐξ ἀρχῆς ὑποβαλλομένου θεμέλιον· καὶ γίνεται προοίμιον τῆς παντελοῦς καταλύσεως τοῦ ᾅδου ὁ τοῦ δικαίου ἐξ ἐπηρείας θάνατος.

* Cod. του.

ΙΒ. Περὶ τοῦ ὅτι οὐ μάχεται κἂν τισὶ δοκῇ τὸ, εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, καὶ τὸ, οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον.

Τὸ, εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, καὶ τὸ, οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον, οὐ μόνον οὐδεμίαν ἐναντιότητα πρὸς ἄλληλα φέρουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ πολλὴν τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν συμφωνίαν δεικνύουσιν· εἰς κρίμα γάρ φησιν ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα· οἱ γὰρ ὀφείλοντες βλέπειν ἑκόντες τυφλώττουσιν· καὶ ὅσοι τυφλώττειν ἐνομίζοντο, πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐδείχθησάν βλέποντες· οἱ μὲν γὰρ τὴν σωτηρίαν οὐ προσήκαντο· οἱ δὲ παραγενομένῃ προσέδραμον· ὥστε κἂν ἡ ἐμή φησιν ἔλευσις ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου γεγένηται, ἀλλ' οὖν οἱ ἐθελοκάκῳ ῥοπῇ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπαυθαδιαζόμενοι λυσιτέλειαν, κρίμα ἑαυτοῖς τὴν ἐμὴν παρουσίαν κατεπράξαντο. Τί οὐ * πῦρ κατάγεις, οὐδὲ τὴν γῆν αὐτοῖς ἀνασείεις; οὐδὲ τοὺς καταῤῥάκτας τοῦ οὐρανοῦ ἀνοίγεις, καὶ βυθίζεις αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν; ὅτι οὐκ ἦλθον φησὶ κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, ἀλλ' ἀνακαλέσασθαι· διὰ τοῦτο μακροθυμῶ, διὰ τοῦτο ταμιεύομαι τὴν κρίσιν· οὐ γὰρ κρίσεως καιρὸς τῆς πρώτης μου παρουσίας ὁ καιρὸς, ἀλλὰ φιλανθρωπίας, ἀλλὰ συμπαθείας, ἀλλ' εὐμενείας, ἀλλὰ ἀνακλήσεως. Οὕτως οὐ μόνον οὐδεμίαν μάχην ἀλλήλοις ἐπιφέρουσιν οἱ προκείμενοι θεῖοι χρησμοὶ, ἀλλὰ καὶ πλεῖστον ὡς ὁρᾷς τὸ ἐναρμόνιον διασώζουσιν· ἄλλως τε δὲ καὶ κρίμα καὶ κρίσις συμφέρονται μὲν ἐν πολλοῖς, ἀναδέχονται δὲ καὶ διαφοράν· τὸ μὲν γὰρ κρίμα μᾶλλον δηλοῖ τὰ κατάκριμα, ἡ δὲ κρίσις εἰς τὴν τοῦ προσήκοντος ἀπονεύει διανέμησιν· εἰς κρίμα οὖν ἐλήλυθεν ὁ σωτὴρ εἰς τὸν κόσμον, τουτέστιν εἰς κατάκριμα γέγονεν ἐκείνοις ὅσοι μὴ διαβλέψαι πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἠθέλησαν λυσιτέλειαν, μηδὲ σύνεσιν παρέσχον ἐπιγνῶναι τὴν ἑαυτῶν ἀπολύτρωσιν· τούτοις οὖν εἰς κρίμα γέγονεν ὁ κοινὸς ἡμῶν σωτὴρ· οὐκ αὐτὸς αἴτιος τοῦ δίκην ὀφεί-

* Cod. οὐν.

λειν αὐτοὺς γεγονὼς, ἀλλ' ἐκείνων τὸ σωτήριον εἰς ὀλέθριον ἑαυτοῖς μετασκευασαμένων φάρμακον. Τὸ γὰρ, ἵνα οἱ βλέποντες καὶ ἑξῆς, οὐκ αἰτίας ἐστὶν ἔνδειξις, ἀπαγγελία δὲ τῶν ἐθελοκάκῳ γνώμῃ τὰ χείρα τῶν κρειττόνων ποιησαμένων ἐπίπροσθεν· τὸ μὲν οὖν ἐνόχους ἑαυτοὺς κρίματος ἀποφῆναι καὶ μὴ παραδεξαμένους τὸν κοινὸν σωτῆρα, τῆς ἐκείνων ἐστὶ μοχθηρίας ἀπόδειξις· ἀντιπίπτει δὲ οὐδὲν πρὸς τὸν εἰπόντα ἐλθεῖν οὐκ ἐπὶ τὸ κρῖναι τὸν κόσμον ἀλλ' εἰς τὸ σῶσαι.

Τοὐναντίον οὖν μαρτυρεῖ φιλανθρωπίας πέλαγος ἄπειρον, ὅτι τε πολλοὺς τῆς πλάνης ἀνείλκυσε, καὶ ἀπειθήσαντας καὶ ὑπὸ κρίμα θέντας ἑαυτοὺς οὐκ εὐθύνει, οὐδὲ κολάζει, οὐδὲ κατακρίνει, ἀλλὰ πρὸς ἀπειθοῦντας χρηστεύεται· ὅλην γάρ φησι τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖρας μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα· κατάκριμα οὖν γίνεται παραγεγονὼς ὁ σωτὴρ διὰ μοχθηρίας τῶν παραδεξαμένων αὐτόν· οὐ κρίνει δὲ τούτους οὐδὲ τιμωρεῖται διὰ φιλανθρωπίαν ἄκραν, καὶ τὸ τὴν προτέραν αὐτοῦ παρουσίαν μὴ κρίσεως καιρὸν ἀλλ' οἰκονομίας καὶ συμπαθείας ἐπιδεῖξαι βούλεσθαι. Εἰ δέ τις ἐθέλοι νεανικώτερον ἐκβιάσασθαι, καὶ μεταλαβεῖν τὸ κρίμα εἰς διάκρισιν καὶ διαχωρισμὸν, παρὰ μὲν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν, οὐκ ἂν οἶμαι τὴν λέξιν τοῦτο σημαίνουσαν, κατὰ χρῆσιν ἀδιάπτωτον εὕροι· εὑρήσει δ' ἴσως διανοίας οὐδ' ἀποφαινούσας πρὸς τὰ τοιαῦτα σημαινόμενα· οἷον μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν· ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς· καὶ, οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν σῖτον συνάξει εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ· καί τινα τοιαῦτα ἕτερα. Πλὴν οὐδ' οὕτως ἡ τῶν ἱερῶν ῥημάτων μάχη τῷ ταύτην διασκευαζομένῳ, λέγω δὴ τό τε εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, καὶ τὸ οὐκ ἦλθον κρῖναι τὸν κόσμον ἀλλὰ σῶσαι, οὔμενουν οὐδαμῶς συγκροτηθήσεται· ὁ μὲν γὰρ σωτὴρ εἰρηνεῦσαι τὸν κόσμον καὶ καταλλάξαι τῷ πατρὶ τοὺς ἐκπεπολεμωμένους πάλαι αὐτῷ παραγέγονε· καὶ δὴ καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ περιελὼν, τοῖς κάτω τὰ ἄνω συνῆψε τε καὶ εἰρηνοποίησεν· εἰ δέ τινες ἑαυτοῖς τὴν εἰρήνην εἰς ἔχθραν μετέστησαν, καὶ τὴν διαλλαγὴν εἰς διάστασιν ἀπειργάσαντο, οὐχὶ τοῦ τὴν εἰρήνην παρασχόντος οὐδὲ τοῦ καταλλάξαντος ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν διασπασάντων ἑαυτοὺς καὶ διακοψάντων ἀπὸ τῶν καταλλαγέντων τῷ πατρὶ, καὶ τῶν τῆς εἰρήνης ἀπολελαυκότων ἀγαθῶν.

ΙΔ. Τί ἐστι τὸ, διηνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ πῶς ἡ παράβασις ἰσχὺν ἔσχε διανοίγειν ὀφθαλμούς.

Τὸ δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο, οὐχ ὅτι ἡ παράβασις διήνοιξεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἄπαγε· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ παραβάσει γέγραπται τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν διηνοιχθῆναι, ἀλλὰ μετὰ τὴν παράβασιν· φησὶ γάρ· καὶ λαβοῦσα ἡ γυνὴ ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγε καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, καὶ ἔφαγον καὶ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο· ὅπερ τοιοῦτόν ἐστι· μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὡς τὰ πολλὰ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ἁμαρτήματος γίνεται, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ τολμήματος τότε μᾶλλον ἐπιγινώσκεται· τοῦ γὰρ ἐπιπροσωθοῦντος πάθους καὶ κινοῦντος οἴστρου πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, μετὰ τὴν ἔκθεσμον πρᾶξιν πεπαυμένου τε καὶ ἠρεμνοῦντος, τότε δὴ τότε ὥσπερ διακύψας τῆς πολλῆς ἀχλύος ἐκείνης ὁ λογισμὸς καὶ ἀνανήψας ἐφορᾷ τὰ πεπραγμένα, καὶ εἰς οἵαν κατάστασιν καὶ ἐξ οἵας μετηνέχθη, τὴν συναίσθησιν μᾶλλον λαμβάνει, καὶ τὸ συνειδὸς τιτρῶσκον αὐτὸν καὶ διεγεῖρον ἔχων, διαβλέπει τρανῶς ἃ τοῦ πάθους ἐπιπροσωθοῦντος οὐχ ὁμοίως ἔβλεπεν· ἄλλως τε δὲ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἕκαστος χωρῶν οἷς ὁ πονηρὸς διαγαργαλίζων τε καὶ ὑποθέλγων ἡμᾶς ἐκθηλύνει καὶ γνόφου πληροῖ κεκαρωμένους ὥσπερ φέρει τοὺς λογισμοὺς καὶ πεπηρωμένους τὸ ὀπτικὸν τῆς διακρίσεως· μετὰ δὲ τὴν πρᾶξιν ὑπ' ὄψιν ἄγει τὸ τολμηθὲν, καὶ ἀνακαλύπτει πικρῶς ὃ πρότερον πολλαῖς μηχαναῖς συνεκάλυπτεν· εἶτα δι' ὧν κατάφωρον τὸν ὄγκον ἀποτελεῖ τοῦ τολμήματος, πρὸς ἀπόγνωσιν ὠθεῖν πειρᾶται τὸν ἁμαρτήσαντα.

Τὸ γοῦν διηνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, οὐ πρὸς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, οὐδὲ πρὶν ἢ τῆς ἐντολῆς αὐτοὺς ἐκπεσεῖν παραληπτέον· τότε γὰρ ἠνεῳγμένους τε μᾶλλον εἶχον, μήπω τοῦ ὄφεως τοῖς ψιθυρισμοῖς ὑποκλαπέντες, καὶ συνορᾷν τὸ πρακτέον ἐγρήγορον ἔφερον τὴν διάνοιαν. Οὐκ οὖν τὸ βλέπειν οὐκ ἔχοντες, ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας ἀνέλαβον· τοὐναντίον δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῷ πράττειν τυφλώττοντες· πεπαυμένης, τὴν ὅρασιν ἀνεκτήσαντο· ὁ γοῦν πονηρὸς καὶ ἀρχέκακος ἡμῶν τῆς φύσεως ἐχθρὸς εἰδὼς καὶ αὐτὸς ἐξ ὧν ἐπεπόνθει, ὡς μετὰ τὴν τοῦ κακοῦ πρᾶξιν ἡ συναίσθησις ἐφίσταται τοῦ πλημμελήματος, καὶ αὐτὸς οὐκ ἐπεστράφη πρὸς τὴν ἀνάνηψιν· καὶ πείρᾳ μαθὼν ὡς ἕπεται τοῖς ἁμαρτάνουσι τὸ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν κέντρον τῆς συνειδήσεως, καὶ τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ ἁμαρτεῖν διὰ παραβάσεως ὑποτιθέμενος, ᾗ δ' ἂν φησιν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί· εἶτα κακομήχανος ὢν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ψεύδους πατὴρ, συγκαταμιγνύει τῇ τῆς ἀληθείας θρυαλλίδι ὅλον τὸ τοῦ ψεύδους σκότος καὶ φησίν· ἔσεσθε

ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν· ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ἁμαρτάνειν μὲν τυφλώττοντες, τῷ τῆς παραβάσεως ἔρωτι· μετὰ δὲ τὴν ἁμαρτίαν συναίσθησιν καὶ ἀνάνηψιν τοῦ τολμηθέντος ἀναλαβόμενοι· διὰ τί δὲ μετὰ τὸ διανοιχθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, πρῶτον τὴν γύμνωσιν τῶν παιδογόνων μορίων αἰσθάνονται καὶ αἰσχύνονται; ὅτι τε δριμύτερον ἐπίκειται τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων, θεσμοῖς σωφροσύνης οὐ χαλιναγωγούμενον, τὸ διὰ τούτων πάθος· καὶ ὅτι κινηθείσης τῆς κατὰ τὰ ἀφροδίσια ἐν τῷ ζώῳ διαθέσεως, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν παθῶν συναναφύεσθαι εἴωθε, καὶ διότι ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῶν ἁμαρτημάτων ὑπὸ κρίσιν ἄγεται· τὰ γὰρ πρὸ ἐκείνου ὡς ἐπίπαν φρενῶν ἀῤῥωστίᾳ καὶ νηπιότητι ὅ τε πνευματικὸς νόμος καὶ ὁ διὰ τῆς πολιτείας ἀνατίθησιν.

## Ις. Διὰ τί ἀόρατον τὴν γῆν ὁ Μωσῆς ὠνόμασεν.

Ἀόρατον τὴν γῆν ἔφησεν ὁ Μωσῆς, ἐπεὶ τὸ τῆς θέας δίκαιον τῆς τῶν ὑδάτων πλημμύρας κεχυμένης αὐτῇ οὔπω εἶχεν ἀπολαβοῦσα· ἀλλ' ἦν ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ κράτος τῆς ἀβύσσου, τοῦτο μὲν τὴν ἔμφυτον τῆς γῆς ξηρότητα περινοτιζούσης, τοῦτο δὲ τὸν ἴδιον κόσμον ἀπολαβεῖν οὐκ ἐώσης, ὅς δὴ φυτῶν ἦν γένη καὶ βοτανῶν καὶ ἡ ἄλλη τῶν ἀνθέων καὶ καρπῶν ὡραιότης· ἔτι δὲ ἀόρατος ἦν ἡ γῆ ὅτι μήπω παρῆν ὁ ταύτην ὁρᾷν ἄνθρωπος λαβὼν ὄψιν. Καὶ προσέτι ἀόρατος λέγοιτ' ἂν εἰκότως, ὅτι τοῦ φωτὸς οὔπω γεννηθέντος δι' οὗ τὸ ὁρατὸν τῇ ὄψει καταλαμβάνεται, οὐδ' αὐτὴ τὴν αἴγλην εἶχε δι' ἧς ἂν ὑπηρετεῖτο τῷ ὄμματι· ὥστε εἰ καὶ τοῖς οἰκείοις κόλποις ἡ ἄβυσσος καταμερισθεῖσα συνεστέλλετο, καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τῷ ἄλλῳ κόσμῳ ἡ γῆ ἐκεκόσμητο, καὶ ὁ μέλλων ὁρᾷν ἐφεστήκει ἄνθρωπος, οὔπω δὲ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις ἐξέλαμπεν, οὐδ' οὕτως ἂν ἐχρημάτιζεν ὁρατή· δῆλον δὲ ὡς κατὰ τὸν ἴσον τρόπον οὐδ' αὐτὸς ἀὴρ ὃς τὴν ἀκτῖνα τοῦ φωτὸς δεχόμενος τὴν τοῦ ὁρῶντος ἐνέργειαν τῷ ὁρωμένῳ συνάπτει μέσος γινόμενος· οὐδ' αὐτὸς οὖν οὐδὲ τὸ ὕδωρ τοῦ φωτὸς οὐ λαβόντος ὑπόστασιν οὐκ ἂν ἐτύγχανεν ὁρατός· καί τοι γε μήτε ὑφ' ἑτέρων ἐπιπροσθούμενος ὥσπερ οὐδ' ἡ ἄβυσσος, μηδὲ κόσμου τινὸς οἴκοθεν ἀποστερούμενος. Διὰ τοῦτο ἄρα καὶ Μωσῆς τὸν ἀέρα εἰδὼς τῷ ὕδατι ἐποχούμενον, τὸ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου σκότος ὠνόμασε· τῆς γὰρ φωτιζούσης αὐγῆς διὰ τῆς ἀερίου φύσεως οὐ διϊκνουμένης, οὔπω γὰρ οὐδὲ τὸ πηγάζον ταύτην εἶχε τὴν ὕπαρξιν, οὔτε αὐτὸν ὁρατὸν εἶναι τὸν ἀέρα, πολλῷ δὲ μᾶλλον οὐδὲ τὴν ἄβυσσον, ἐφ' ἧς ἐχεῖτο τὸ ἀέριον πνεῦμα ἐνεδέχετο· διὸ καὶ σκότος εἰκότως ἐπονομάζεται. Τὸ γὰρ λέγειν τὸ θεῖον εἶναι πνεῦμα τὸ τῇ ἀβύσσῳ περιφερόμενον, μήποτε καὶ περιγραφὴν τοῦ ἀπεριγράπτου συνεισάγει; καὶ τῶν ἄλλων κτισμά-

των οἷς οὐκ ἐπεφέρετο τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ ἐποψίαν συστέλλει; ἴσως δ᾽ ἂν οὐκ ἂν εἴη θεολογίας ἐπάξιον ἐν τῇ τῆς κτίσεως καταβολῇ τῇ ἀκτίστῳ καὶ μακαρίᾳ φύσει ἤτοι τῷ παναγίῳ πνεύματι χῶραν ἐκνέμειν· εἰ δὲ καὶ σύρα γλῶσσα τὸ πανάγιον πνεῦμα τοῖς ὕδασιν ἐποχεῖσθαι βούλεται, καὶ οἷον ἐπωάζειν ταῦτα καὶ ζωογονεῖν, οὐκ ἂν καταγνοίην· ἀρκεῖν γὰρ εἰδέναι τέως τὸ πανάγιον πνεῦμα ὅθεν ἂν καὶ δύναιντο, ζωογόνου τε καὶ δημιουργικῆς ὑπάρχειν οὐσίας καὶ δυνάμεως. Ἀόρατος οὖν ἡ γῆ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν στοιχείων κατά τε τὴν εἰρημένην αἰτίαν καὶ τὰς προδεδομένας, πλὴν μιᾶς· ὅτι τὸ ἐπιπροσθοῦν οὐκ εἶχον οὔτε τὸ ὕδωρ οὔτε ὁ ἀήρ. Τὸ μέν τοι σκότος εἴτις μὴ στέρησιν τοῦ φωτὸς ἀλλὰ τὸν ἀρχέκακον διάβολον ὑπολάβοι, ἄβυσσον δὲ τὰς ὑπ᾽ αὐτὸν πονηρὰς δυνάμεις, πόῤῥω τε τῆς ἀληθείας οὗτος πλανώμενος εἴη καὶ δυσσεβούσης ἀνάπλεως δόξης, μετὰ τοῦ μὴ δύνασθαι συνορᾷν εἱρμὸν διηγήσεως καὶ τάξιν καὶ ἀπαρίθμησιν τῶν κατ᾽ αἴσθησιν γεννητῶν, ὧν ὁ Μωσῆς τὴν ἱστορίαν συνέγραψεν, καὶ ἀσωμάτου καὶ νοερᾶς φύσεως δημιουργίαν τε καὶ θεωρίαν καὶ καιρὸν ὃς ἀφορίζειν οἶδεν εὐτάκτως τὴν περὶ τούτων παράδοσιν· πνεῦμα δὲ θεοῦ ὁ ἀὴρ εἴρηται· καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ οἷα δὴ κτίσμα καὶ ποίημα αὐτοῦ· ἐξαποστελεῖ γάρ φησι τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τήξει αὐτήν· πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ῥυήσεται ὕδατα· περὶ τηκομένης ἐκ τῶν νοτίων πνευμάτων λέγων χιόνος ὁ Δαβὶδ· καὶ εἴη ἂν εἰρημένον πνεῦμα θεοῦ ἐν ἴσῳ τὸ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· κἀκεῖνα γὰρ θεοῦ ὡς ποιήματα, καὶ τοῦτο ὁμοίως κτίσμα θεοῦ καὶ ποίημα τοῦ αὐτοῦ· διὸ καλῶς εἴρηται πνεῦμα θεοῦ.

## ΙΖ. Διὰ τί θηριάλωτα κρέα τοὺς ἀνθρώπους ἐσθίειν ἀποκωλύει.

Παρηλλαγμένον διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος νομοθετεῖ τὸν τῶν θηρίων εἶναι τρόπον καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον· οἷς γὰρ ἡ τράπεζα κωλύεται μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι, τούτοις καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἤθη τε καὶ δίαιτα καὶ ὁρμαὶ καὶ πράξεις κατὰ πολὺ διαφέρειν συνεισάγεται νόμος· ἁρπάζει τὸ θηρίον καὶ πλεονεκτεῖ, καὶ πρὸς τὰς ὁρμάς ἐστι προπετέστατον, καὶ νόμους οὐκ οἶδε φιλανθρωπίας καὶ κοινωνίας καὶ ἡμερότητος· τούτων ἁπάντων καθαρὸν καὶ ἀπηλλαγμένον προσήκει τὸν ἄνθρωπον εἶναι· ὡσαύτως δὲ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα τῶν παθῶν, ἀκρατές ἐστι τὸ θηρίον καὶ ἀχαλίνωτον· οὐκοῦν ἡ τῶν ἀνθρώπων πολιτεία δι᾽ ἐγκρατείας καὶ παιδαγωγίας ὁδεύουσα, ταῦτα παράσχοι τῆς διαφορᾶς τὰ γνωρίσματα· καὶ τόνγε τούτοις ἀσήμαντόν τε καὶ ἀνεπίγνωστον τοῖς γνωρίσμασιν ὡς θηρίον καὶ θηριάλωτον καὶ τῆς ἡμέρου καὶ λογικῆς καταψευδόμενον φύσεως ἐκτραπήσεται. Εἰ δὲ πρὸς καθαρειότητα παιδεύειν τε καὶ ἀνάγειν φαίη τις διὰ τῆς ἀποχῆς τῶν θηρια-

λώτων τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ διαπεπλασμένον φιλοτέχνημα, καὶ βδελυρίας ἁπάσης καταρκευάζειν ἀμέτοχον, ὅση τε διαμολύνει τὴν γεῦσιν καὶ ὅση διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων πρόεισιν, ἡ γὰρ ἐπὶ τῆς μιᾶς παραφυλακὴ καὶ συντήρησις, καὶ τὰς ἄλλας ὁμοίως τῆς ἀκαθαρσίας καὶ βδελυρίας καθαρεύειν δι' ἐκείνης ἀσφαλίζεται, οὐδὲ τοῦτο ἂν εἴη τῆς πολιτικῆς προνοίας καὶ ἁγιοπρεποῦς ἀλλότριον καταστάσεως.

## ΙΗ. Πῶς νοητέον τὸ, οὐκ ὀφθήσῃ κενὸς ἐναντίον μου.

Τινὲς μὲν οὖν φασιν ὡς ἀπιόντα προσκυνῆσαι Θεῷ δεῖ καὶ δῶρα προσάγειν ὧν ἡ χεὶρ εὔπορος, οὐχ ὡς ἐν χρείᾳ τούτων καθεστῶτος Θεοῦ· τίνος γὰρ ἂν εἴη Θεὸς προσδεής; ἀλλ' ὡς εὐεργετουμένου κἀνταῦθα τοῦ προσάγοντος· ἐν ᾧ γάρ τις ἀξιοῦται καρποφορεῖν Θεῷ, καὶ τῶν ἔνδον διὰ τῶν ἐκτὸς ἀνακαλύπτειν εὐσέβειαν, καὶ συνάπτεσθαι διὰ μέσων τῶν μειλιγμάτων τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τοῦ μὲν ἵλεω δεχομένου, τοῦ δὲ πιστῶς καὶ προθύμως φέροντος, πῶς οὐκ ἂν εἴη θαυμαστῆς προνοίας καὶ εὐεργεσίας ἀπόλαυσις; καὶ τί ἂν ἄλλο εἰ μὴ τοῦτο εἴη πρὸς εὐεργεσίαν καὶ πρόνοιαν τῷ λογικῷ ζώῳ σπουδαιότερόν τε καὶ τιμιώτερον; τί δὲ χαριέστερόν τε καὶ ἡδύτερον; εἴη δ' ἂν καὶ προσφυέστερον μᾶλλον τὰς ἀρετὰς ἐνταῦθα καὶ τὴν εὐσέβειαν ἐννοεῖν, ὧν οὐ κενὸν οὐδέποτε δεῖ κατενώπιον ὁρᾶσθαι Θεοῦ· ὁ γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας κεκενωμένος, κἂν δοκῇ προσιέναι Θεῷ, οὔτ' ἂν ὄψεται Θεὸν οὔτε ὀφθήσεται ὑπ' αὐτοῦ· ὁ γὰρ ἀσεβὴς οὐκ ὄψεται δόξαν Θεοῦ· οὐδὲ διηγήσεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὰ δικαιώματα αὐτοῦ· ἀλλ' οὐδὲ γινώσκει κύριος οὐδ' εὐμενείας ὄμματι καὶ οἰκειώσεως καθορᾷ τοὺς τῆς ἀνομίας ἐργάτας. Ἀναγκαῖον οὖν ὡς δῶρα τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὐσέβειαν ἐν ψυχῇ φέροντας, οὕτω προσιέναι Θεῷ καὶ τὸ πρόσταγμα πληροῦν τὸ δεσποτικὸν τὸ παρακελευόμενον, οὐκ ὀφθήσῃ κενὸς ἐναντίον μου. Πρέποι δ' ἂν κἂν τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ θείων ζήτημα, μὴ κενὸν εὐλαβείας μηδὲ πνευματικῆς ἀνακρίσεως εἶναι· ὁ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος, οὐδὲ ὁ ἰταμῶς ἐπιῤῥίπτων ἑαυτὸν τοῖς Θεοπρεπέσι ζητήμασιν οὐ μένουν οὐκ ἂν ἀνιχνεύσῃ τὴν ἀλήθειαν· ζητεῖτε γάρ φησι, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς ζητεῖτε. Ὁ μέν τοι πνευματικὸς σὺν εὐλαβείᾳ διασκοπῶν τε καὶ ἐπιζητῶν τὰ τοῦ πνεύματος, οὗτος εἰς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἀφίξεται καὶ τῆς σπουδῆς οὐ διαψευσθήσεται· ἀψευδὴς γάρ ἐστιν ὁ ὑποσχόμενος· αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

ΙΘ. Πῶς οὐκ ἔστιν ἐναντίον τὸ λέγον, ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν, καὶ τὸ μετὰ ταῦτα ἐπιδιελεῖν, καὶ τὰ μὲν τῶν ζώων καθαρὰ λέγειν, τὰ δὲ ἀκάθαρτα.

Πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις εἴποι περὶ ταύτης τῆς ζητήσεως· καὶ γὰρ καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν οὐκ ὀλίγοι ταύτην ἐπελύσαντο· εἴποι δ' ἄν τις οὐ πόῤῥω τῆς ἀκριβείας φερόμενος, ὡς οὐκ ἀντικεῖται ἀλλήλοις τό τε καθαρὸν καὶ τὸ καλόν· τῷ μὲν γὰρ καλῷ τὸ κακὸν, τῷ δ' ἀκαθάρτῳ τὸ καθαρὸν διαμάχεται· ἀκάθαρτον δὲ καὶ καλὸν οὐκ ἂν εἴη γε τῇ γε ἀκριβείᾳ μαχόμενον· εἰ μὲν οὖν εἰπὼν ἔμπροσθεν πάντα καλὰ λίαν, ὕστερον ἐπήγαγε τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι καλὰ, τὰ δὲ φαῦλα, τοῦτο ἂν εἴη παρέχον τὸ ἄπορον· ἐπεὶ δὲ καλὰ λίαν εἰπὼν, τὰ μὲν αὐτῶν ἔφησε καθαρὰ, τὰ δὲ ἀκάθαρτα τὴν μάχην διέφυγεν· ἀλλ' οὕτω μὲν ἂν κοινότερον ἄν τις εἴποι καὶ λογικώτερον. Ἐκεῖνο δὲ δεῖ συνιδεῖν, ὡς τὸ μὲν καλὰ λίαν πάντα εἶναι ἐπὶ τῆς τῶν δημιουργηθέντων φύσεως εἴρηται· τὸ δὲ καθαρὸν καὶ ἀκάθαρτον ἐπὶ τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων χρήσεως· χρῆσις δὲ καὶ φύσις παμπόλλην ἔχουσι τὴν διαφοράν· πολλὰ μὲν γὰρ τῇ φύσει ἐστὶ λίαν χρηστὰ, τοῖς χρωμένοις δὲ γίνεται λίαν πονηρὰ, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν χρωμένων φαυλότητα· καὶ ἵνα τοῖς προκειμένοις ἡ πίστις καὶ ἑτέρωθεν ἐπιστῇ, αὐτίκα ὁ οὐρανὸς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο καὶ σοφὸν φιλοτέχνημα τῶν λίαν ἐστὶ καλῶν· τοῖς δὲ ζῶον ἔμψυχον αὐτὸ καὶ λογικὸν καὶ θεὸν ἀναπλάσασι, καὶ ἀντὶ τοῦ δημιουργοῦ τῷ δημιουργήματι τὸ σέβας ἀνάψασι, καὶ οἷς ἐξὸν μὲν χρῆσθαι ὡς κτίσματι τὸν ὁμόδουλον, τούτοις δὴ τούτοις τὸ κάλλιστον τῇ φύσει, ὀλέθριόν τε καὶ κάκιστον ἀναδείκνυται, οὐδὲν μὲν αὐτὸ τῆς οἰκείας καὶ ἐμφύτου καλλονῆς ἀποβαλὸν, παρὰ δὲ τὴν ἀγνώμονα τῶν ὁμοδούλων τόλμαν καὶ παράχρησιν ἔσχατον αὐτοῖς κακὸν γεγονός· οὕτως ἕτερόν ἐστι φύσεως καλλονὴ καὶ χρῆσις ἀπρόσφορος· πάντα μὲν οὖν λίαν καλὰ τῷ λόγῳ τῆς φύσεως· ἡ δὲ τούτων χρῆσις οὔτε πᾶσι καλὴ, οὔτε πάντων ὁμοία, οὐ μόνον πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην παραβαλλομένη φύσιν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων πρὸς ἄλληλα.

Τάχα δὲ οὐδ' ἡ λύσις αὕτη πρὸς τὴν ἰδιάζουσαν κατῆλθε σαφήνειαν, ἀλλ' ἔτι δεῖ κατιέναι πλησιαίτερον· διὸ φαμὲν τὸ μὲν καλὰ λίαν εἶναι πάντα, εἰς τὸν τῆς δημιουργίας καὶ φύσεως λόγον ἀναφέρεσθαι· τὸ δὲ τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι καθαρὰ, τὰ δὲ ἀκάθαρτα, οὐδὲ εἰς τὸν τῆς δημιουργίας, οὔτε μὴν εἰς τὸν τῆς φύσεως, ἀλλ' εἰς τὸν τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπολήψεως· δημιουργία δὲ καὶ φύσις πρὸς ὑπόληψιν καὶ θυσίαν, οὐδὲ ῥητῷ μέτρῳ διατειχίζεται, μάλιστά γε τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ὑπολήψεων

οὐχὶ τῶν αὐτῶν διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἱσταμένων κρίσεως· καὶ ὅτι οὐδ' ἀπ' ἀρχῆς τῆς δημιουργίας τὰ μὲν καθαρὰ, τὰ δὲ ἀκάθαρτα διεστέλλετο· ἀπό τινος δὲ περιστάσεως τὴν διαφορὰν ταύτην ἐδέξατο. Αἰγυπτίων γὰρ ἐν οἷς τὸ Ἰσραηλιτικὸν ἔθνος ἐθήτευε πολλὰ τῶν ζώων εἰς θεῶν ἀναφερόντων σέβας, ἐπειδήπερ αὐτοῖς λίαν οὖσι καλοῖς κακῶς ἐκέχρηντο, ἵνα μὴ καὶ τὸ ἰσραηλιτικὸν γένος εἰς ἐκείνην τὴν φαύλην ἀπενεχθῇ χρῆσιν, καὶ τὸ θεῖον σέβας τοῖς ἀλόγοις περιάψῃ, ἀκάθαρτα ταῦτα νομοθετῶν ὁ Μωσῆς δικαίως ὠνόμασε· μέτοχον γὰρ ἀκαθαρσίας οὐκ ἀπὸ τῆς δημιουργίας, ἄπαγε, οὐδ' ἡ φύσις εἶχε τὸ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ὅτι οὐ καθαρῶς, μᾶλλον δὲ βεβήλως λίαν καὶ ἀνιέρως, τὸ Αἰγυπτίων ἔθνος τούτοις ἐπεχρήσατο· εἰ δὲ καί τινα τῶν θεοποιουμένων παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ὁ Μωσῆς ὥσπερ τὸν βοῦν καὶ τὸν τράγον εἰς τὴν τῶν καθαρῶν τάξιν ἀπέκρινεν, οὐδὲν οὐδὲ παρὰ τὴν προκειμένην θεωρίαν, οὐδὲ παρὰ τὸν οἰκεῖον σκοπὸν διεπράξατο· καὶ γὰρ τῶν θειαζομένων παρ' αὐτοῖς τὰ μὲν βδελυκτὰ καλέσας, τὰ δὲ σφαγῇ καὶ αἵματι καὶ ἀναιρέσει δοὺς, τῆς τούτων λατρείας τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τῆς αὐτόθεν αὐτοῖς ἀναφυομένης βλάβης ὁμοίως ἀπεκώλυσεν· οὔτε γὰρ τὸ βδελυκτὸν οὔτε τὸ σφαγιαζόμενον καὶ θοίνῃ προκείμενον οὐκ ἂν νομισθείη τοῖς οὕτω περὶ αὐτὰ διακειμένοις θεός.

Ἡ μὲν οὖν δημιουργία τοῦ θεοῦ τὰ δημιουργήματα πάντα λίαν καλὰ προήγαγετο· καὶ ἡ φύσις πάντων ἔχει τὸ ἄριστον· ἀνθρώπων δὲ παράλογοι καὶ ἔκθεσμοι χρήσεις πολλὰ τῶν δημιουργηθέντων βεβηλώσασαι, τὰ μὲν ἀκάθαρτα καὶ νομίζεσθαι καὶ καλεῖσθαι παρεσκεύασαν· τὰ δὲ κἂν τὴν ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας κλῆσιν διέφυγεν, ἀλλ' οὖν παρέσχον τῷ θεόπτῃ αἰτίαν συνιδεῖν ἑτέρᾳ μεθόδῳ, καὶ ταῦτα τῆς βεβηλώσεως ἐκτεμεῖν· καὶ δι' ἑκατέρου τρόπου τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς διανοίας τό τε πολύθεον ἐξελεῖν, καὶ τὸ ἀκατάγνωστον πραγματεύσασθαι· καὶ γὰρ καὶ κλῆσις ἀκάθαρτος καὶ χρῆσις τὸ θυόμενον εἰς γαστέρα παραπέμπουσα, οὐδὲν θεῖον οὐδὲ σεπτὸν ἐννοεῖν περὶ αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲ ψιλήν τινα φαντασίαν παραχωρεῖ ἀναδέχεσθαι. Εἰ δέ τις ἐρεῖ πῶς οὖν τῷ Νῶε τῆς μωσαϊκῆς νομοθεσίας οὔπω δοθείσης καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα διακρίνειν καὶ συνεισάγειν τῇ κιβωτῷ προστετάχθαι εἴρηται; πρόληψις μὲν γάρ ἐστι τὸ σχῆμα· καὶ εἰ μὴ ἐξ ὧν τότε ἐγνωρίζοντο τὰ ζῶα, ἀλλ' ἐξ ὧν ἔσχατον ἐπεγνώθησαν ὠνομάσθησαν, οὐδὲ παρὰ τὸ τοῦ εἰρημένου λόγου ἰδίωμα· καὶ γὰρ καὶ τὴν γένεσιν οὐχὶ Νῶε γράφει, ὃς τῆς νομοθεσίας ὑπῆρχε πρεσβύτερος, ἀλλὰ Μωσῆς ὁ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων νόμον ἐκθέμενος· εἰ δὲ καὶ ἃ ὁ νόμος ὕστερον ἔθετο, ταῦτα τῷ Νῶε προανεκηρύττετο, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπεὶ καὶ τοῦ κοινοῦ ναυαγίου μήπω στάντος, τὴν γνῶσιν λαβὼν εἶχεν ἀδίστακτον· πῶς οὖν συνῆκε καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαφορὰν ἐνωτιζόμενος διάκρισιν τούτων καταπράξα-

σθαι, τοῖς ἐγγὺς εἰρημένοις καὶ τοῦτο συμπεριείληπται· ὁ γὰρ τὸ παγκόσμιον ναυάγιον πρὶν ἐπιστῆναι διαγνοὺς, καὶ σπέρμα τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει διασώσασθαι παρὰ Θεοῦ χάριν εἰληφὼς, οὗτος οὐδὲ τὴν τῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διάγνωσιν ἄνωθεν λαβεῖν, καὶ τῶν ὀνομάτων ἡ χρῆσις οὐκ ἐπεχωρίαζεν, οὐμενουν οὐδαμῶς ὑστερίζων ἦν.

Κ. Διὰ τί τῆς αἱρέσεως ἀφιστάμενος ὁ ἄνθρωπος τὸν βίον οὐκ ἔχων ἐπίμωμον πρὸς ἱερωσύνην ἀνέρχεται· ὁ δὲ κηλίδων σωματικῶν γεγονὼς ὑπεύθυνος, κἂν τῶν ἀθεμίτων ἀποστῇ πράξεων, πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης τέλος οὐκ ἀνάγεται;

Τὸ δ' εἰς ἀπορίαν προαγόμενον πρόβλημα, τί δήποτε τῶν πλημμελημάτων τὸ χαλεπώτατον λιπὼν τὴν αἵρεσιν ἄνθρωπος εἰς ἱερωσύνην, μὴ τῶν ἄλλων ἔργων μαχομένων, παραγγέλλειν δύναται· ὁ δ' ὀρθόδοξον φέρων τὸ φρόνημα, ἐμφύλῳ τὴν χεῖρα μιάνας αἵματι, ἢ τάφους ἀνορύξας, ἢ κατενεχθεὶς μέχρι σώματος εἰς κατενοχλοῦσαν ἡδονὴν, ἢ ἄλλης τινὸς οὐκ εὐαγοῦς πράξεως ἔνοχος γεγονὼς, οὐκέτι οὐδὲ πρὸς μετάνοιαν ἐπιστρεφόμενος, οὐδὲ διδοὺς πληροφορίαν μὴ διστάζουσαν τοῖς ἀδεκάστως κρίνουσι, τῶν μολυσμάτων κεκαθάρται· ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς τῶν τοιούτων, μηδὲ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμαρτυρούντων, οὐμενουν οὐ νομίζεται τῆς ἱερωσύνης ἐπάξιος.

Τὸ μὲν οὖν ζήτημα παλαιόν τε καὶ τὴν τοιαύτην προαγωγὴν οἰκειούμενον· εἰ δέ τινες ὀρθῶς ἐπελύσαντο, ἡδέως ἂν αὐτῶν μαθητὴς γενοίμην· διδάξαιμι δ' ἂν ἴσως εἰ καὶ μὴ ἄλλους, σὲ δὲ πάντως· ὡς ὅσοι μὲν δυσσεβεῖν εἴχοντο γνώμης προῆλθον οὐχ αἱρουμένης τὸ φαῦλον ἀλλ' ἐπιζητούσης τὸ ἄμεινον, ἀποσφαλέντες δὲ τοῦ ἱεροῦ τῶν κρειττόνων ἔρωτος, πρὸς τὸ χεῖρον ὃ μὴ προέθεντο ἀπηνέχθησαν· ἡ μὲν ἀπ' ἀρχῆς ὁρμὴ τούτοις ἤνθει τὸ ἀγαθόν· ἡ δ' ἀποτυχία δύναιτ' ἂν καταφεύγειν εἰς τὸ τῆς φύσεως ἀπομαραινόμενον καὶ ἀσθενές· καὶ οὗτοι μὲν τῶν χειρόνων μεταναστάντες, εὐμενῶς αὐτοῖς ὁρῶσιν τὴν συγγνώμην ἐπιβλέπουσαν· οἱ δὲ φαῦλον μὲν εἰδότες ἀπ' ἀρχῆς τὸ πραττόμενον, πρὸ ἐκεῖνο δὲ τὸν νοῦν ἀπερείδοντες, πολλὴν κατ' αὐτῶν παρέχονται τοῖς πρὸς εὐσέβειαν μεταβαλλομένοις τὴν ὑπεροχήν· οἱ μὲν γὰρ ὁρμῆς ἀντείχοντο τῆς ἀγαθῆς, εἰς τοὐναντίον δὲ μὴ τοῦτο προθέμενοι παρεσύρησαν· τοῖς δὲ τῶν τε φαύλων ἦν ἡ κατ' ἀρχὰς αἵρεσις, καὶ κατὰ σκοπὸν συνέβαινεν ἡ ἀπώλεια· καὶ τοῖς μὲν οὕτως ἐδόκει τὸ δοξαζόμενον βέλτιστον, ὡς ἐπιγαυριᾷν τε τῇ δόξῃ καὶ θάνατον ἐστὶν ὅτε προαιρεῖσθαι τῶν δεδοξασμένων τῆς ἐξομόσεως· τοῖς δὲ τὸ κακὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἐγνωρίζετο, ὡς καὶ μηδενὸς ἔξωθεν συνειδότος, καθ' ἑαυτοὺς ἐπερυθριᾷν τῇ πράξει, καὶ εὐχῆς ἔργον εἶναι νομίζειν λαθεῖν ἅπαντας. Ἐξ

ὧν οὖν ἀπ' ἀρχῆς ἀγαθὸς ἦν ὁ σκοπὸς, πρὸς γὰρ τὸ ἄριστον ἔβλεπον, καὶ ἡ μεταβολὴ προϊοῦσα δι' ἐπιγνώσεως ἐπιστεῤῥᾶς κρηπῖδος ἐβάλλετο, τῆς ἀληθοῦς αὐτὴν πηγνυμένης διακρίσεως, ἀσάλευτον οὗτοι κατὰ τὸ πλεῖστον τηροῦσι τῆς ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν μεταβολῆς τὸ κραταίωμα· τοῖς δὲ φαύλη τε ἦν ἐξ αὐτῆς κινήσεως ἡ ὁρμὴ· οὐ γὰρ ἠγνόουν ἀτόπων ἁπτόμενοι, καὶ τῆς μεταθέσεως γεγενημένης μὲν, οὐκ ἐχούσης δὲ τῷ ἀμεταθέτῳ στηρίζεσθαι· οὐδὲν γὰρ οὗτοι τῶν προεγνωσμένων πλέον προσειλήφεσαν, ἐν οἷς ἂν ἑδρασθεῖεν σταθερώτερον, ἀλλ' ἐπισκιρτώσης τῷ αὐτοδεσπότῳ τῆς γνώμης ἐφ' ἑκάτερα ἄδηλον τε τὴν κρίσιν παρεχομένης ἐφ' ὃ ῥέψειεν, εἰκότως οὐκ ἔστιν αὐτοῖς πίστιν ῥᾷον παρασχεῖν, ὡς οὐ μηκέτι εἴησαν εἰς τὴν προτέραν ἐπανιόντες φαυλότητα. Πρόσθες εἰ βούλει καὶ διότι τοῖς μὲν καὶ ἡ προτέρα δόξα καὶ ἡ μεταγενεστέρα κατὰ τὸν ἴσον τρόπον, ἵνα μὴ λέγω καὶ πολλάκις προέχουσα, παῤῥησιάζεται· ἀλλ' οὖν οὐκ ἔστιν ἡ δευτέρα τῆς προτέρας πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπίγνωσιν δευτερεύουσα· τοῖς δὲ τὸ μὲν ἁμάρτημα θριαμβεύεται· φίλον γὰρ ἀνθρώποις διακωδωνίζειν τὰ ἀλλότρια· ἡ δὲ μεταμέλεια ἐν ἡσυχίᾳ τε καὶ καταμόνας πραττομένη οὐχ ὅτι μόνον τῷ λανθάνοντι ἐκφεύγει τοὺς πολλοὺς, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν φθόνον ἔχει πικρὸν ἐξεταστὴν, οὐχ ὅτι περιφανῆ καὶ κατάδηλον τῆς καθάρσεως· δεῖ δὲ μηδὲ τῶν μικρῶν μηδένα σκανδαλίζειν· οὔμενουν οὐ παρέχεται παραπλησίαν πᾶσιν ὥσπερ δὴ τοῦ ἐλαττώμενος τὴν ἐπίγνωσιν.



ΚΒ. Τί δήποτε πρὶν διανοηθῆναι τὸν Ἰωσὴφ ἀπολύσαι τὴν Μαριὰμ, μὴ ἐπέστη ὁ ἄγγελος αὐτὴν προαναστέλλων τὴν μελέτην, ἀλλ' ὅτε πρὸς τὴν πρᾶξιν ἀπὸ τῆς μελέτης κατέβη, τότε κωλύσων ἐφίσταται; καὶ διὰ τί τὴν παρθένον, γυναῖκα λέγει τοῦ Ἰωσήφ;

Περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος καὶ τῶν μακαρίων ἡμῶν πατέρων οὐκ ὀλίγοι διέλαβον· καὶ οἶδα τινὰς αὐτῶν εἰπόντας, διὰ τοῦτο τηνικαῦτα τὸν ἄγγελον ἐπιστῆναι καὶ τῆς ὁρμῆς τὸν δίκαιον ἐπισχεῖν, ἵνα μὴ δεηθῇ πίστεως ἑτέρας κύειν ἀπαγγέλλων τὴν παρθένον, ἀλλ' ἔχῃ τὸ κυοφορούμενον μάρτυρα τῆς κυοφορίας. Τάχα δ' ἂν καὶ ἕτεροι τοιαύτας τινὰς ἀπέδοσαν αἰτίας καθόσον εἵλκυσε τῆς ἄνωθεν σοφίας. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων τότε τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἕκαστον παρέχειν, ὅτε τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἀναμένει· τὸ γὰρ ἄκαιρον περιθραύειν εἴωθεν ὡς τὰ πολλὰ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν· ὅτε οὖν εἰς ἀπορίαν λογισμῶν κατέστη ὁ Ἰωσὴφ, τότε τὴν ἔριν ὁ ἄγγελος ἐπέστη λύων τῶν λογισμῶν. Ὅτε δὲ διηπορεῖτο καὶ ταῖς τῶν διαβουλιῶν ἀντιπνοίαις ἐκυμαίνετο, δῆλον ἡ μελέτη τῆς πράξεως ποιεῖ· ἠβουλήθη γάρ φησι λάθρα ἀπολῦσαι αὐτὴν· οὐκ

ἂν οὔτε λάθρα δηλονότι οὔτε ὅλως ἐκπέμψαι βουληθεὶς, εἰ νόθου γονῆς τὸν ὄγκον ἐπέπιστο τῆς γαστρὸς· ἀλλὰ τοὐναντίον δίκαιος ὢν καὶ ἐραστὴς καὶ παρανομίαν εἴτις ἄλλος μισῶν, νόμῳ ἂν καὶ τιμωρίᾳ τοῦ γάμου τὴν κλοπὴν, λύων τε πᾶσαν ὑπόνοιαν εἰς αὐτὸν ἀναφυομένην πονηρὰν, καὶ τοῦ δικαίου τὴν προστασίαν οὐ προδιδούς· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὔμενουν οὐδόλως ἐπέπειστο· πολλὰς γὰρ ἡ παρθένος τὰς πίστεις, αἳ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ὑπόληψιν ἀφῄρουν παρεῖχε, τὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, τῆς ἀναστροφῆς τὴν σεμνότητα, τὸ καθαρὸν τῆς διαίτης, καὶ πρὸ τούτων τὸ ἐκ λαμπροῦ γένους προελθεῖν, βασιλικῆς γὰρ καὶ ἱερατικῆς κατήγετο φυλῆς, τὴν ἐν ἱερῷ τῆς πρώτης ἡλικίας ἀνιέρωσιν· ταῦτα καὶ τούτων πλείονα μακρὰν ὑπονοίας οὐχὶ τῆς ὁρώσης εἰς εὐθύνας, ἀλλ' οὐδὲ τῆς τὸ ἀπρεπὲς εὐλαβουμένης τὸν πρεσβύτην ἐποίει· οὐδὲ ἐκεῖνο δὲ πάλιν ᾔδει τὴν κύησιν τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι· ὑπὲρ ἔννοιαν γὰρ ἀνθρωπίνην καὶ λόγον ἅπαντα τῆς περὶ ἡμᾶς θεοῦ κηδεμονίας τὸ ἔργον ὑπῆρχε. Διόπερ τοὺς λογισμοὺς ἐνοχλούμενος οὐκ εἶχε συνορᾷν ὅπερ ἂν διαπραξάμενος τήν τε τοῦ δικαίου μὴ καθυβρίσῃ κλῆσιν, καὶ θεῷ συνδιασώζων τὸ εὐάρεστον ὀφθείη.

Ὅτε τοίνυν ἐν τοῖς τοιούτοις διεκλονεῖτο, καὶ ἡ πρὸς θάτερον ῥοπὴ τῆς ἀνθρωπίνης κρίσεως αὐτὸν ἐπελελοίπει, τότε λίαν ἁρμοδίως καὶ κατὰ καιρὸν ὁ ἄγγελος ἧκε στηρίζων αὐτοῦ τὴν κεκινημένην διάνοιαν, ἐφ' οὗπερ ἔδει μένειν ἀκλόνητον καὶ φησίν· Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβὶδ μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου· τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· μηκέτι φησὶν τῆς ἀμηχανίας ἔσο μηδέ σε δόξαι μαχόμεναι διαπορεῖν ἀναπειθέτωσαν· τὸ πρακτέον ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν· ἁγίου δὲ πνεύματος παρουσία, καὶ θέλημα σαρκὸς, οὐχ οἷόν τε ἐστὶν, οὐδέ σε λέληθεν, εἰς ἓν συνελθεῖν, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἐξοικειοῦσθαι πρᾶξιν· παράδοξος ὁ λόγος, ἀλλὰ παραδοξοτέρου τόκου ἐστὶν εὐαγγέλιον· ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου, καὶ τέξεται υἱόν· ὅρα καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως τὸν υἱόν· καὶ γεννηθέντος ἔστω σοι τεκμήριον τοῦ ἐκβεβηκότος ἡ πρόῤῥησις καὶ τῆς ἄλλης τῶν εὐαγγελίων ἀληθείας· ὁ γὰρ ἔτι τὸ κρυπτόμενον ἐν τοῖς θαλάμοις τῆς φύσεως καὶ εἰδὼς καὶ προανακηρύττων υἱὸν, οὗτος καὶ τεχνίτης γέγονε τῆς ἄνευ σπορᾶς ὑπὲρ λόγον δημιουργηθείσης σαρκὸς, καὶ τῆς παρθενίας φύλαξ, ὥσπερ μετὰ τὸν τόκον, οὕτω καὶ πρὸ τοῦ τόκου μὴ διαλύων τὰ σήμαντρα· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· ἀλλὰ καὶ ἡ κλῆσις ἄνωθεν ἔχει τὴν κρίσιν· Ἰησοῦς γὰρ ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ. Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· ταῦτα γὰρ οὐ πάντα μόνον ἀφαιρεῖται φόβον, ἀλλὰ καὶ μεγάλης θυμηδίας καὶ ἐλπίδων ἀνελπίστων χαρίζεται πλοῦτον· μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου. Γυναῖκα σὴν τὴν παρθένον ἀκούων

ἔχεις ἐκ τῆς φωνῆς τὴν πρὸς πᾶσαν ἀνδρὸς ὁμιλίαν καθαρότητα. Εἰ γὰρ ᾧ συνήφθη νόμῳ τὸ τῆς παρθενίας, ἀνέπαφόν τε καὶ ἀκήρατον συνδιέσωσε, πῶς ἂν ἑτέρου τινὸς ἔρωτα παραδέξασθαι; κἂν γοῦν σκιάν τινα καταλίπῃ ὑπολήψεως, σοῦ γυνὴ νόμῳ γεγενημένη μνηστείας κρεῖττω καὶ ὑψηλοτέραν ἑαυτὴν καὶ τῶν νομίμων διετήρησεν, ἑτέρῳ παρανομεῖν πῶς ἂν ὑπέστη χῶραν παρασχεῖν; καὶ τῆς ἐκείνου χάριτος ὕβριν ἀλλάξασθαι, ἢ μηδὲ χωρὶς ὕβρεως ἀνασχομένη τῆς παρθενίας ἐξίστασθαι; Ἔχεις οὖν παρὰ σεαυτῷ τῆς καθαρότητος τὴν μαρτυρίαν ἀπαράγραπτον· διὸ μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκα σου· οἷς γὰρ πρός σε τὸ τῆς παρθενίας ἀμόλυντον διεσώσατο, τούτοις καὶ τοὺς ἀναντιῤῥήτους πορίζεσθαι· γυνή σου φησὶν ὅρα καὶ παρ' ἐμοῦ λέγεται, καὶ πεῖραν αὐτῆς οὐκ ἔχεις· εἰ δ' ἐφ' οὗ τὸ τῆς γυναικὸς ἥρμοσεν ὄνομα, τοῦτον ἡ παρθένος ἔδειξε καθαρεύοντα τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίας, πῶς οὐκ εὔδηλον ὅτι καὶ παντὸς ἄλλου, οὗ μήτε ἀνθρώπινος μήτε θεῖος λόγος ὀνομάζων ὤφθη γυναῖκα;

Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἄγγελος διὰ τῆς προσηγορίας τῆς γυναικὸς καθαρεύειν πάσης οὐκ εὐαγοῦς ὑπολήψεως τὸν Ἰωσὴφ ἐκδιδάσκει. Ὀνομάζοι δ' ἂν ἴσως αὐτὴν γυναῖκα, καὶ διότι περὶ γυναικὸς ὅσαι φροντίδες ἔχουσιν ἄνδρα, οὐδεμιᾶς ταύτην ὁ δίκαιος ἀπεστέρει. Τά τε γὰρ ἄλλα προνοούμενος αὐτῆς οὐκ ἠμέλει, καὶ οἴκοι συνοῦσαν περιεῖπε, καὶ μώμου παντὸς καὶ διαβολῆς ἁπάσης οἷα δὴ κόσμιος ἀνὴρ γυναικὸς σωφρονούσης ἀνωτέραν ἐσπούδαζε καθορᾶσθαι. Εἰ δὲ καὶ γυναῖκα προσεῖπε, διότι μνηστῆρος τάξιν ὁ Ἰωσὴφ εἶχεν, ὥσπερ δὲ καὶ τοὺς μνηστῆρας τὸ ἔθος, κἂν οὔπω συνῆλθον εἰς εὐνὴν, οὐ κωλύει προσαγορεύειν ἄνδρας, οὕτω δὴ καὶ ὅσαι τὴν παρθενίαν ἔτι διασώζουσι, γυναῖκας αὐτῶν δίδωσι καλεῖσθαι, οὐδὲν ἐμοὶ διαφέρεσθαι προσήκει· καὶ γὰρ καὶ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης, ἧς οὔπω καταστὰς ἦν εἰς πεῖραν ὁμιλίας, τὴν Ῥαχὴλ λέγω, γυναῖκα αὐτοῦ περιφανῶς ὀνομάζει. Φησὶ πρὸς Λάβαν, ἤδη τὸν τῆς δουλείας ὅρον ἐκπεπληρωκὼς, ἀπόδος τὴν γυναῖκα μου, πεπλήρωνται γὰρ αἱ ἡμέραι μου, ὅπως εἰσέλθω πρὸς αὐτήν. Οὕτως ἐστὶ παλαιὸν ἔθος γυναῖκας καὶ τὰς μεμνηστευμένας ὀνομάζειν. Ὥστε κἀντεῦθεν ἐστὶ λαβεῖν ὡς μηδὲν ἡ τῆς γυναικὸς προσηγορία παραλυπεῖν ἐθέλει τὴν παρθενίαν. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν παρθένον τὸ τῆς γυναικὸς οὐ μάχεται ὄνομα, ἥτε συνήθης τοῦ γένους διαίρεσις εἰς ἄνδρα καὶ γυναῖκα τέμνουσα τὴν φύσιν, ποιεῖ φανερόν. Τῷ γὰρ τῆς γυναικὸς ῥήματι οὐχ ὅσαι μόνον ἔλαβον γνῶσιν ἀνδρὸς, οὐδ' ὅσαις γέγονεν ἐν τῷ τῆς παρθενίας ἀπαραλλάκτῳ τὴν τῶν νεανίδων ἡλικίαν ὑπαλλάττειν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸ τῆς ἀκμῆς θῆλυ μέχρι τοῦ νεογενοῦς περιλαμβάνεται· ὥσπερ δηλονότι τῆς προσηγορίας μετέχουσι τοῦ ἀνδρὸς ὅσοι τε παῖδας ἔφυσαν καὶ ὅσοι τῶν ἠϊθέων τὴν τάξιν ἐπέχουσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῆς

ἡλικίας ταύτης μέχρι βρέφους ὑποβεβήκασιν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῆς εἰθισμένης χρήσεως ἐστὶν λαβεῖν ὡς ἡ τῆς γυναικὸς οὐκ ἀφαιρεῖται φωνὴ τῆς παρθενίας τὸ δίκαιον· γυναῖκα γὰρ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις τὴν Εὔαν ὀνομάζει τοῦ Ἀδὰμ ἔτι τοῖς παρθενικοῖς ἐμπρέπουσαν ὡραΐσμασιν, καὶ τοῖς ἀκηράτοις ἄνθεσι τοῦ παραδείσου ἐνεαρίζουσαν, καὶ πόῤῥω τῆς παραβάσεως καὶ τῆς δεσποτικῆς καθισταμένην ἐντολῆς καὶ τῆς γυμνώσεως καὶ τῆς τοῦ θηρίου συμβουλῆς ὑψηλότερον τὸ πολίτευμα φέρουσαν· ὅτε καὶ αὐτοὺς οὐκ ἔστι σοι ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐναργείας λογίσασθαι, ἀνενοχλήτους ἔφερε τοὺς λογισμοὺς σωματικῆς ἡδονῆς, ἡ πολλάκις ἐξονομασθεῖσα γυνὴ τοῦ Ἀδὰμ, κρείττονος ἀξιουμένη κλήσεως ἢ σαρκικῶν ἐραθισμάτων ἐνταλαιπωρεῖσθαι μάχαις.

ΚΓ. Τί σημαίνει τὸ, ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν.

Οἶδα μὲν οὖν ὡς τινὲς τὸν εἴρωνα λόγον διὰ τῶν προκειμένων ῥημάτων φασὶ προενηνέχθαι, καὶ ὀνειδείζειν τὸν Ἀδὰμ ἐφ' οἷς ὑπέρογκα φαντασθεὶς καὶ ἃ φιλανθρωπία τοῦ πλάσαντος χερσὶ κατεῖχεν, ἐξ ἰδίας ἀβουλίας ἀπώλεσεν· οἱ δὲ γείτονα προκομίζοντες λόγον, ἕτερόν τι νομίζουσι λέγειν. Διασύρεσθαι γάρ φασι καὶ διαχλευάζεσθαι τοῖς παροῦσι λόγοις τὴν τοῦ Ἀδὰμ περιπέτειαν. Καὶ ἄλλοις ἔδοξεν ἐπεγγελᾶσθαι τὴν πρᾶξιν, δι' ἣν ὑψηλότερον τῆς αὐτοῦ φύσεως τοῖς λογισμοῖς ὁ ἄνθρωπος ἀναδραμὼν, καὶ ἧς ἠξιώθη τάξεως παρὰ τοῦ πλάσαντος ἐφεστᾶναι, κατηνέχθη. Παραπλήσια ταῦτα καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιβολῆς τὴν πρόοδον λαβόντα, εἰ καὶ πρὸς διαφόρους δοκοῦσι παραφυάδας ἀποσχίζεσθαι, ἐγὼ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἂν οἰηθείην σοφὸν ἀποδοκιμάζειν, ἀκολουθότερον δ' ἂν φαίην καταvoεῖν ἑτέρας εἶναι διανοίας παραστατικὸν τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο χωρίον· ποίας ταύτης; ἐπειδήπερ ὁ Ἀδὰμ ἀντὶ τοῦ νομοθετεῖσθαι, νομοθέτου ἀξίωμα ἥρπασεν· ἀντὶ τοῦ κηδεμονίας καὶ παιδαγωγίας τῆς ἄνωθεν ἀπολαύειν, τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ προνοίᾳ τὰς τοῦ βίου πράξεις κατεπίστευσε, καὶ τὴν ῥώμμην ἔχειν ἐνόμισεν ἄνευ θείας ἐπιροπῆς καὶ τῆς τοῦ κρείττονος ἐπινεύσεως, ἐξαρκεῖν αὐτῷ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος· οὐ γὰρ ἂν μὴ ταῦτα διαθέμενος καὶ κυρώσας παρ' ἑαυτῷ, οὔμενουν οὐκ ἂν ὑψῶσαι δόξαν ἑαυτὸν ὑπέδραμεν εἰς τὸ μέγεθος τῆς πρώτης ἀρχῆς, ᾗ κρίνειν τε καὶ διακρίνειν τοῦ πονηροῦ τὸ καλὸν, σοφία ἔμφυτος καὶ ἀπερινόητος ἐξ ἀϊδίου περίεστιν, ἀλλ' οὐδ' ἂν προτάττειν ὁρμὴν ἐτόλμησεν τὴν αὐτοῦ τῆς ἁπάντων δεσποζούσης τε, καὶ πάσας χάριτας διαγνώσεως πηγαζούσης καὶ διακρίσεως· οὐδ' ἂν τὴν θείαν ἐντολὴν παρ' οὐδὲν θέμενος, ὅλην αὐτοῦ τῇ γνώ-

μὴ τῶν πρακτέων διοίκησιν ἐνεχείρισεν· ἐπεὶ οὖν, φησὶν ὁ Θεὸς, τοῖς ἔργοις παρέσχε τὸν ἔλεγχον, ἑαυτῷ καταπιστεύσας τοῦ βίου τὴν πρόνοιαν καὶ οὐκέτι τοῖς ἡμετέροις ὑποκύπτειν ἐθέλει προστάγμασιν, ἀλλὰ τό γε δοθὲν αὐτῷ αὐτεξούσιον πρὸς τὴν τοῦ δεδωκότος ὕβριν ἀπεχρήσατο, καὶ ἐνόμισεν ἑαυτὸν εἶναι ὡς ἕνα ἐξ ἡμῶν, νομοθέτην οὐ νομοθετούμενον, προνοητὴν οὐ προνοίας δεόμενον, δεσπότην οὐ δεσποζόμενον, ἄμεινόν ἐστιν αὐτὸν ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου, διὰ δύο μάλιστα ταῦτα· ἓν μὲν ἵνα μὴ τρυφῆς εἰς ἄκαιρόν τε καὶ ἀπαιδαγώγητον ἀπόλαυσιν καταστὰς, χείροσι καταλισθήσῃ παραπτώμασι, καὶ δεύτερον ἵνα τοῖς τῆς ὑπερορίας κόλποις ἐνταλαιπωρούμενος, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων καὶ τῆς τῶν παθῶν πείρας μάθοι τῆς τε οἰκείας τὸ μέτρον δυνάμεως, καὶ ὡς πολὺ αὐτῷ λυσιτελέστερον ἦν, τῆς ἡμῶν προνοίας ἐξάπτειν τὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς πολιτείας κινήματα, ὅσον τε καθέστηκεν ἐνδεὴς τοῦ γινώσκειν ἀφ' ἑαυτοῦ τε τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν.

Ταύτης δὲ τῆς διανοίας οἶμαι καὶ Σύμμαχον ἐγγὺς γεγονότα τὴν περιοχὴν τοῦ ῥητοῦ ἐκδεδωκέναι· ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν τοῦ γινώσκειν ἀφ' ἑαυτοῦ καλὸν καὶ πονηρόν. Αἱ δὲ ἔμπροσθεν εἰρημέναι τοῦ ῥητοῦ διηγήσεις ἐδίδασκον ἂν ἡμᾶς μὴ πρὸς ἕτερόν τι βλέπειν εἴγε σύνηθες ἡμῖν ἐνῆν ὁρᾶν τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν λογίοις ἐν τῷ διασύροντί τε καὶ εἰρωνικῷ καὶ διαγελῶντι τρόπῳ τὰ ἀντικείμενα τοῖς προτεινομένοις παραδηλούμενά τε καὶ αἰνιγματιζόμενα καὶ . . . . ον διὰ γράμματος ἰσχύει. Οὐδὲν γὰρ ἐν πλάτει κωλύει λόγων παρεμπίπτειν κατὰ τὸ σπάνιον καὶ τὸ ἄηθες. Ἀλλὰ πῶς οὐκ ἐκλύσειε τοῦ διασύρειν καὶ εἰρωνεύεσθαι καὶ ἐπιγελᾷν τὸν τόνον ἡ κατὰ παραβολὴν γεγενημένη καὶ ὁμοίωσιν λέξις; τοὐναντίον γὰρ εἴπερ εἶχεν ἀκολουθίαν τὰ εἰρημένα, ἅπαν ἔδει παραφυλάττεσθαι ῥῆμα τὸ ἀπότομον καὶ πικρὸν διαπραΰνον τῶν ὀνειδισμῶν· ἡ δὲ, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τὸ δριμὺ τῆς εἰρωνείας ὑποτέμνεται καὶ τὴν τραχύτητα καταλεαίνει τοῦ προπηλακισμοῦ. Οὐ γὰρ ἴσον εἰπεῖν εἰς ἐπίπληξιν, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ· ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ εἷς ἐξ ἡμῶν, καὶ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν· τὸ μὲν ἄκρατον καὶ σφοδρὸν ἐπάγει καὶ καίριον τὸν χλευασμόν· τὸ δὲ διὰ τῆς παραβολῆς καὶ ὁμοιώσεως κεκραμένην πως καὶ μετριάζουσαν τὴν ἐπιτίμησιν ποιεῖ, καὶ τίνα λόγον ὑφέξει χλευάζειν τε ἅμα καὶ τὴν χλεύην ὑφαιρεῖσθαι, ἐξὸν ἀπ' ἀρχῆς τὸν τρόπον μηδόλως ὑπελθεῖν τῆς χλεύης.

Ἐπὶ δὲ τούτοις κἀκεῖνο συλλογίζου· εἰ διασύροντος, εἰ διαγελῶντος, εἰ εἰρωνείας προβάλλοντος ὁ λόγος ἦν ὁ λέγων ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τίνα πρὸς αὐτὴν συνάφειαν ἢ ἀκολουθίαν ἕξει τὸ ἐπαγόμενον, οὐκ ἂν ἐθελήσῃ γνῶσιν παρασχεῖν· ὅμοιον γὰρ ὡσεὶ ἔλεγεν. Ἐπειδὴ τῶν ἐλπίδων καταπεσὼν ὁ Ἀδὰμ, αἷς ὀχούμενος τὰς ὀφρῦς ἀνέ-

Καὶ ὅρα τὸ βαθὺ καὶ περινενοημένον τῆς λέξεως· μὴ ὑστερησάτω φησὶ τὸ ἔλαιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου· εἰ γὰρ καὶ πολλάκις ἠλείψατο, ἐν ᾧ φησι τοῦ λιπαίνεσθαι διέστη, ὑστέρημα τοῦτο τῆς ἔμπροσθεν καθίσταται πράξεως· καὶ ἄλλως δὲ τὸ τῆς λέξεως ἐμφαντικὸν θεωρήματος εὕρεσις γίνεται· ὡς ὁ τῷ ἐλαίῳ χρώμενος οὐ τοσαύτην τοῖς ἐλεουμένοις τὴν εὐεργεσίαν εἰσάγει, ὅσον ἑαυτῷ καταβάλλεται καὶ προξενεῖ τὸ κέρδος· διὰ τοῦτο τὸ περιορᾶν τὸν εἰς τοὺς ὁμοφυεῖς ἔλεον, ὑστέρησιν τῆς ἰδίας λιπάνσεως καὶ τῆς ὠφελείας ἀποκαλεῖ· καὶ οὐχ ἁπλῶς στέρησιν μέρους τινὸς τῶν τυχόντων ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τοῦ κυριωτάτου καὶ συνεκτικωτάτου τῆς κεφαλῆς· ἀλλὰ γὰρ οἷον εἴρηται τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑστερεῖσθαι δι' ὧν ἡ κεφαλὴ ἐπαλείφεται· πολλοὶ γὰρ οὔτε τοῦ ἐλαίου τὴν κτῆσιν οὐδὲ τὴν χρῆσιν θαυμάζοντες τῆς ἀπ' αὐτοῦ δόξης καὶ ὀνομασίας τὸν ἔρωτα ὑποδύονται· καὶ οἱ μὲν διανέμουσί τινα τῶν προσόντων, καὶ ταῦτα οὐδὲ αὐτοῖς περισπούδαστα, τὴν τοῦ ἐλαίου παρωνυμίαν συνάγειν βουλόμενοι· οἱ δὲ ἵνα τοῖς πολλοῖς δόξωσι χρημάτων κρείττους, καὶ τῶν πολὺ σπουδαζομένων ὑπερόπται· οἱ δὲ δι' ἕτερόν τι τῶν μηδὲν εἰς τῆς ἀρετῆς ἀναφερομένων λόγον· ὧν κἂν δοκῇ διαρρέειν ὁ ἔλεος, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς οὐδ' ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὁ τοιοῦτος φέρεται· οὐ γὰρ ἐν κρίσει διανοίας καὶ ὀρθότητι, ἀλλὰ σαλευομένῃ γνώμῃ καὶ θεραπείᾳ παθῶν· ὃ συμφερόντως ἂν καὶ σωτηριωδῶς μάλιστα τῷ κενοῦντι διαχεῖσθαι τε καὶ δαψιλεύεσθαι εὖ μάλα ἠδύνατο, ἐπιζημίως τε καὶ ἐπισφαλῶς ἀποκενοῦται, καὶ μηδὲ σταλαγμὸν ὠφελείας τοῖς κενοῦσιν ἀνταλλαττόμενον· ὁ δὲ ἐπὶ θεραπείᾳ μόνῃ τῶν πενήτων καὶ τῷ ἱλασμῷ τῆς ἰδίας ψυχῆς καὶ τῷ τῆς ἀρετῆς νέμων τὸν ἔλεον, οὗτος ὡς ἀληθῶς ἀπὸ κεφαλῆς τε τὸ δῶρον προχέει καὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως, καὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν οὐκ ἀποστερεῖ τῆς ἀναῤῥωννυούσης τὸ ἡγεμονικὸν καὶ ἱλαρυνούσης λιπάνσεως· δῆλον δ' ὅτι τῷ τῆς ἐλεημοσύνης κατορθώματι καὶ ἄλλαι συναναφύουσι καὶ συνεξανθοῦσιν ἀρεταί· τίς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀκαπήλευτον φέρων ἐν ἑαυτῷ τοῦ ἐλέους τὸ πολύτιμον χρῆμα βάσκανον ὀφθαλμῷ ἐπιβαλεῖ τῷ πλησίον, ἢ τύραννον ἐπαφήσει χεῖρα καὶ ταύτην ἣν οὔπω ἔληξε προτείνειν τὸν ἔλεον ἀναβλύζουσαν; τίς δὲ λῃστὴς ἀλλοτρίων ἔσεται γάμων τῷ ἐλαίῳ περιῤῥεόμενός τε καὶ τὴν γνώμην μαλασσόμενος; ἀλλά γε τόκους πῶς εἰσπράξεται τοὺς ὀφειλέτας οὗτος ὁ καταμερίζων τοῖς ἐνδεεστέροις καὶ ὅσα κλῆρος ὁ πατρῷος εἰς αὐτὸν διεβίβασεν; οὐκοῦν διὰ μιᾶς ἀρετῆς τῆς ἀναβλυζούσης τὸν ἔλεον καὶ τὰς ἄλλας ὡς συγγενεῖς καὶ συνακολούθους ὁ τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνης προκαταλαβὼν εἰς φάλαγγας ἑαυτῷ καὶ συμμάχους διατάξει καὶ ἐξοικειώσεται.

Τοῦ δὲ κατωρθωκότος ἐν σπουδῇ καὶ σοφίᾳ τὸν ἔλεον, τούτου δ' ἂν εἶεν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τουτέστιν ἡ ἐποπτική τε καὶ διακρίνουσα

τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἕξις καὶ δύναμις· τοῖς γὰρ ἀποδιϊσταμένοις τῆς κατὰ τὸν ἔλεον πράξεως καὶ συμπαθείας, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ διάκρισις οὐκέτι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, οὐδ' ὥστε φαίνειν καὶ ὁδηγεῖν τὸν αὐτοῖς χρώμενον, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὀσφύος ἢ τῆς γαστρὸς, μᾶλλον δὲ τῶν ποδῶν γεγόνασιν ὑποπόδιον καταπατούμενοί τε καὶ ἀχρειούμενοι, καὶ τυφλὸν καὶ πλανώμενον ἐν βαθεῖ σκότῳ καταλιπόντες τὸν ἄνθρωπον· εἰ δὲ κεφαλὴ ἀνδρὸς ὁ Χριστὸς, παραινεῖ τὸ λόγιον ἡμᾶς ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς ἀφορᾷν πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσαν ἡμῶν στηρίζειν καὶ ἀνατείνειν τὴν ἐποπτικήν τε καὶ θεωρητικὴν ἡμῶν ἐπιμέλειαν· προωρώμην γὰρ τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶν ἵνα μὴ σαλευθῶ· ἀλλὰ γὰρ ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης φησὶν εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν· καὶ τὸ κέρδος οἷον καταλαμβάνουσιν ἡμᾶς οἱ φιλότιμοι καὶ πλούσιοι δωρεάν· καὶ μὴν καὶ διὰ παντὸς ὄντων τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν πρὸς τὸν κύριον, αἱ παγίδες ἃς ὁ ἐχθρὸς παρὰ τὰ διαβήματα ἡμῶν ἐκτείνει, ἀργαὶ καὶ ἄπρακτοι καὶ τοὺς πόδας ἡμῶν κατέχειν οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχουσαι· αὐτὸς γὰρ ὁ πλάστης καὶ προνοητὴς, καὶ δι' οὗ τὸ ὁρᾷν πεποίθαμεν τὲ καὶ πεπιστεύκαμεν, ἀμάχῳ ῥώμῃ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐκ τῶν τοῦ ἐχθροῦ παγίδων ἀποσπάσει, καὶ λείαν καὶ ὁμαλὴν τὴν ὁδὸν ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἀπεργάσεται. Τὸ μὲν οὖν ἔλαιον τῆς κεφαλῆς σου μὴ ὑστερησάτω, τίνα προσῆκε νοεῖσθαι τρόπον, διηγόρευται.

Εἰ δ' ἀντὶ τοῦ μὴ ὑστερησάτω, τὸ λόγιον οὐ μὴ ὑστερήσῃ τῷ γράμματι ἀπαγγέλλοιτο, εὑρίσκεται γὰρ καὶ τοιαύτη τῶν ῥημάτων ἡ προφορὰ, οὐδὲν κωλύει· καὶ οὕτω τὸ μὲν ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά σου λευκὰ, ὡς καὶ προείρηται σύμβολον τῶν ἀρετῶν ἐκλαμβάνειν· τὸ δὲ μὴ ὑστερήσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔλαιον, ὅτι τῶν κατορθωμάτων περιαυγαζόντων τὴν ψυχὴν, καὶ περιβαλλομένης αὐτῆς τὸν νοητὸν κόσμον καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν λαμπρότητα, τὸ πολυτίμητον ἔλαιον καὶ μύρον ὃ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν καὶ δωρεὰν ὑπογράφεται, οὐ μὴ ὑστερήσῃ καταρδεῦον καὶ καταμυρίζον σου τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ πάσης ἱερᾶς καὶ μακαρίας ἀνεμπιμπλῶν θεωρίας τε καὶ τελειότητος. Εἰ δὲ καὶ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας τουτέστι τῶν πιστῶν ὁ Χριστὸς λέγεται καὶ πιστεύεται, οἰκειοῦται δὲ πάλιν τρόπον ἕτερον τοὺς πένητας καὶ τὴν εἰς ἐκείνους ἐλεημοσύνην εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται· ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Διὰ τῶν προκειμένων λόγων ὁ ἐκκλησιαστὴς παραινεῖ μὴ καταμελεῖν τοῦ ἀλείφειν ἡμῶν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν· ὅπερ ἐστὶν ἀέναον τὴν ἐλεημοσύνην τοῖς πενομένοις χορηγεῖν· διὰ γὰρ ἐκείνων εἰς τὴν ἡμῶν κεφαλὴν τὸν Χριστὸν τὸν ἔλεον ἀναφέρομεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον.

Οἶδα δέ τινας ἀξιόλογον ἐν πολλοῖς ὑπόληψιν παρεχομένους τὴν

ἀποκαθαίρουσαν ἡμῶν τοὺς ἀπὸ τῆς γενέσεως μολυσμοὺς καὶ τῆς ἐνύλου προσπαθείας τὸν ῥύπον· ταύτην δὲ τὴν καθάρσιον καὶ σωτήριον ἀναγέννησιν διὰ τῶν προκειμένων ῥημάτων ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος δηλοῦσθαι· παραινεῖν γὰρ προορῶντα Χριστοῦ τὴν ἐπιδημίαν καὶ τὰς μυστικὰς δι' αὐτοῦ τελετὰς τὸν ἄνθρωπον τὴν καθαρὰν ταύτην καὶ διαυγῆ λαμπροφορίαν καὶ μέχρι ψυχῆς ἐμβαθυνομένην λευκότητα τῶν ἄλλων ἁπάντων προαιρεῖσθαι· ἐν ᾗ καὶ ἡ κεφαλὴ τῷ ἐλαίῳ ἐπαλείφεται τῷ τετελεσμένῳ μύρῳ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ ὧν αἰσθήσεων ἡ κεφαλὴ καθηγεῖται, ἐξ αὐτῆς τὸ ῥεῦμα τῶν ἀντιλήψεων χορηγοῦσα· καὶ τὸ μὲν μικροῦ σύμπαν τῶν λέξεων περὶ πόδα εἶναι τῇ προκειμένῃ θεωρίᾳ καὶ τῶν ἄλλων πασῶν ἀναπτύξεων ἐξοικειοῦσθαι τὴν ἑρμηνείαν, οὐδενὶ δισταγμὸν μὴ οὐχὶ καλῶς καὶ εἰς τὸ ἀκριβέστατον τεθεωρῆσθαι παρέχει· τὸ δὲ ἐν παντὶ καιρῷ περιβεβλῆσθαι τῶν ἱματίων τὰ λευκὰ, καὶ τὸ μὴ ὑστερεῖσθαι μηδέποτε τῆς διὰ τοῦ μύρου χρίσεως τὴν κεφαλὴν, οὐκ οἶδα πῶς ἂν ῥαδίως συμβιβασθείη ἅπαξ ἔχοντα καιρὸν ἐπιτελεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ τὸ παραίνεσιν εἰσάγειν μηδενὶ τηνικαῦτα μήτε συνιέναι δυναμένῳ, μήτε μὴν εἰς ἔργον ἄγειν ἀνεχομένῳ, οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἐκ τοῦ ῥᾷστου τὸ μάταιον ἀποσκευάσασθαι κατευοδωθείη. Τάχα δ' ἂν ἐν παντὶ καιρῷ φορεῖν λευκὰ νοηθείη ὁ μετὰ τὸ καθάρσιον βάπτισμα τῇ λαμπρότητι τῶν ἀρετῶν περιστέλλων ἑαυτὸν, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας ζόφον παντελῶς ἀπελαύνων πλησιάζειν ἑαυτῷ· ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐν παντὶ καιρῷ λαμπροφορεῖ· καὶ τὸ μῦρον δὲ ὁ τοιοῦτος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἴη ἂν μὴ ὑστερούμενος, ἀεὶ φρονῶν τὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐκεῖθεν χάριτος καταρδόμενος τοῖς ῥείθροις. Εἰ δὲ καὶ τὸ προφητικὸν ὁ Σολομὼν εἶχε χάρισμα συμπληρούμενον, τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα διεξιὼν, τὸν λόγον προεῖπεν οὗ χρόνοις ὕστερον ἔμελλε τὸ ἔργον ἐκβαίνειν.

ΜΕ. Τὸ, τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου πῶς νοητέον· πολλοὶ γὰρ αὐτὸ προσκόμματος ἔθεντο πρόφασιν (1).

Οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν ὁ τὴν γνώμην ἀστήρικτος προσκόπτῃ ἐφ' οἷς ἡ σωτηρία πολλοῖς διαλάμπει καὶ ὠφέλεια· ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμαστὸν εἰ καὶ τοὺς ἑκουσίως τυφλώττοντας, τὸ φορητὸν φῶς ἀνέχεται περιαυγάζειν τὴν γνῶσιν καὶ χειραγωγεῖν, οὐκ ἐξουθενεῖ καθορᾶν τὴν ἀλήθειαν· ἐπεὶ καὶ ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν τοῖς ἀπολλυμένοις πρόσκομμα γέγονε καὶ πέτρα σκανδάλου καὶ λίθος ἀποδεδοκιμασμένος εἰς κεφαλὴν γωνίας ὑποβεβλημένος,

(1) Quaestionem hanc edisserit, sed aliis plerumque verbis, Photius etiam in epistola 132. ed. Montacut.

οὐκ αὐτὸς ταῦτα γεγονὼς ἀλλὰ τοῖς πεπλανημένοις δόξας γεγονέναι· κἀνταῦθα τοίνυν οὐκ ἀποσκευαζόμενος τὴν μητέρα, ὡς τὸ ἄθεον φρόνημα βούλεται τῶν δυσσεβούντων, τὸ τίς ἐστιν εἶπεν· ἡ μητήρ μου, οὐ δὲ παρὰ φαῦλον τὴν τεκοῦσαν τιθέμενος, ταύτην ὁ σωτὴρ ἀφῆκε τὴν φωνήν· πῶς γὰρ ὅς γε κατὰ τὸ ἀτελέστερον τῆς ἡλικίας νόμῳ φύσεως ἔτι γινωσκόμενος ὑπετάσσετό τε τῇ μητρὶ καὶ τὰ προνόμια πανταχοῦ τῇ τεκούσῃ συνδιέσωζε, πῶς οὗτος πρὸς τὴν τελειότητα τῆς ἡλικίας φθάσας ἀτελέστερον καὶ ἀγνωμονέστερον πρὸς τὴν μητέρα ἂν διετίθετο; οὔκουν οὐκ ἀποσκευαζομένου τὴν μητέρα τὰ ῥήματα, ἄπαγε, ἀλλ' ἑτέραν τινὰ διάνοιαν ἑρμηνεύοντος· ποῦ γὰρ ἀκόλουθον, ποῦ δ' ἀστασίαστον, ἐξ ἧς διὰ φιλανθρωπίαν ἠξίωσε σαρκὶ προελθεῖν καὶ τῶν ἀχράντων αἱμάτων ὁ εὐδοκήσας ἑαυτῷ βροτείαν μορφὴν συμπήξασθαί τε καὶ περιέψεσθαι, ταύτην ἀπαξιῶσαι μητέρα συνομολογεῖν καὶ τῆς ἐν ῥήμασιν ἀποστερεῖν οἰκειότητος προϋποστὰς καὶ προκαταλαβὼν καὶ προδωρησάμενος τὴν ἐν τῷ πράγματι σχέσιν καὶ ἀλήθειαν· καὶ εἰ ἔμελλεν, ὦ τῆς γλωσσαλγίας, ἀπαρνήσασθαι ταύτην, τί καὶ τὴν ἀρχὴν ὅλως προσήκατο; τί καὶ σχῆμα περιέδυ, οὗ τὴν μορφὴν ὕβριν ἐνόμιζε; καὶ γὰρ καὶ μέχρι τούτου τῆς γλώσσης ἤλασε τὰ τολμήματα· ἀλλ' ἡ μὲν ἐκείνων ἀπόνοια, ταύτῃ τε καὶ ἐξ ἄλλων πλειόνων τὸν ἔλεγχον δίδωσιν.

Ἴσως δ' ἄν τις οὐ πόῤῥω τῶν εὐαγγελικῶν γνωρισμάτων διαπλαττόμενος φᾶναι τὸν σωτῆρα τὸ ῥῆμα ἐρεῖ, οὐχ ὑποτεμνόμενον μὲν τῇ μητρὶ τὴν τιμὴν, οὐδὲ πολλῷ μᾶλλον ἀπαρνούμενον τὴν ἔμφυτον σχέσιν καὶ στοργὴν, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ γέμοντα δὲ πρέποντα τῇ γεννησαμένῃ γέρα, ὅμως τῆς περὶ αὐτὴν θεραπείας τὴν τῶν ἀνθρώπων προτιμᾷν σωτηρίαν, καὶ τὴν εἰς τοῦτο τὸ τέλος φέρουσαν διδασκαλίαν, δι' οὓς καὶ μήτηρ καὶ τόκος καὶ τῶν πατρῴων κόλπων ἀκένωτος κένωσις καὶ ἐν ἀνθρώποις ἀναστροφὴ καὶ πολιτεία καὶ σταυρὸς ἑκούσιος καὶ κακούργων θάνατος, εἶτα καὶ ταφὴ καὶ ἀνάστασις, ἐπισχύσαι δ' ἂν πειραθείη τὴν ἐπίνοιαν, καὶ ὅτι περ οὐδ' ἦν ἄλλως πράττειν τὸν Ἰησοῦν, εἰ μὴ κατὰ ταύτην τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸν εἱρμὸν τῆς προνοίας διετίθετο· ἐδίδασκε γὰρ ὁ σωτήρ μετὰ τῶν ἄλλων σωτηρίων μαθημάτων καὶ τὸ μὴ προτιμᾷν πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα, τῆς αὐτοῦ ψυχωφελοῦς διδασκαλίας καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπονεύσεως· ὅστις γάρ φησιν οὐκ ἐγκαταλείψει πατέρα ἢ μητέρα κ. τ. λ. οὐκ ἔστι μου ἄξιος, τουτέστιν, ὃς οὐ προτιμήσει τὴν ἐμὴν καὶ σώζουσαν παραίνεσιν καὶ νουθεσίαν καὶ τὴν εἰς ἐμὲ στοργὴν, οὗτος ἐξέπεσε μὲν τῶν ἀτελευτήτων ἀγαθῶν, ἐξέπεσε δὲ τῆς μακαριότητος ἧς οἱ προτιμήσαντες τῶν συγγενικῶν θεσμῶν τοὺς ἐμοὺς νόμους καὶ τὸν θεῖον ἔρωτα διὰ παντὸς ἀπολαύουσι. Ταύτης δὲ τῆς ἐντολῆς τὸ ῥᾷον καὶ εὐκατόρθωτον καθιστῶν ὁ σωτὴρ, αὐ-

σθαι, τοῖς ἐγγὺς εἰρημένοις καὶ τοῦτο συμπεριείληπται· ὁ γὰρ τὸ παγκόσμιον ναυάγιον πρὶν ἐπιστῆναι διαγνοὺς, καὶ σπέρμα τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει διασώσασθαι παρὰ Θεοῦ χάριν εἰληφὼς, οὗτος οὐδὲ τὴν τῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διάγνωσιν ἄνωθεν λαβεῖν, καὶ τῶν ὀνομάτων ἡ χρῆσις οὐκ ἐπεχωρίαζεν, οὔμενουν οὐδαμῶς ὑστερίζων ἦν.

Κ. Διὰ τί τῆς αἱρέσεως ἀφιστάμενος ὁ ἄνθρωπος τὸν βίον οὐκ ἔχων ἐπίμωμον πρὸς ἱερωσύνην ἀνέρχεται· ὁ δὲ κηλίδων σωματικῶν γεγονὼς ὑπεύθυνος, κἂν τῶν ἀθεμίτων ἀποστῇ πράξεων, πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης τέλος οὐκ ἀνάγεται;

Τὸ δ' εἰς ἀπορίαν προαγόμενον πρόβλημα, τί δήποτε τῶν πλημμελημάτων τὸ χαλεπώτατον λιπὼν τὴν αἵρεσιν ἄνθρωπος εἰς ἱερωσύνην, μὴ τῶν ἄλλων ἔργων μαχομένων, παραγγέλλειν δύναται· ὁ δ' ὀρθόδοξον φέρων τὸ φρόνημα, ἐμφύλῳ τὴν χεῖρα μιάνας αἵματι, ἢ τάφους ἀνορύξας, ἢ κατενεχθεὶς μέχρι σώματος εἰς κατενοχλοῦσαν ἡδονὴν, ἢ ἄλλης τινὸς οὐκ εὐαγοῦς πράξεως ἔνοχος γεγονὼς, οὐκέτι οὐδὲ πρὸς μετάνοιαν ἐπιστρεφόμενος, οὐδὲ διδοὺς πληροφορίαν μὴ διστάζουσαν τοῖς ἀδεκάστως κρίνουσι, τῶν μολυσμάτων κεκαθάρται· ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς τῶν τοιούτων, μηδὲ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμαρτυρούντων, οὔμενουν οὐ νομίζεται τῆς ἱερωσύνης ἐπάξιος.

Τὸ μὲν οὖν ζήτημα παλαιόν τε καὶ τὴν τοιαύτην προαγωγὴν οἰκειούμενον· εἰ δέ τινες ὀρθῶς ἐπελύσαντο, ἡδέως ἂν αὐτῶν μαθητὴς γενοίμην· διδάξαιμι δ' ἂν ἴσως εἰ καὶ μὴ ἄλλους, σὲ δὲ πάντως· ὡς ὅσοι μὲν δυσσεβεῖν εἴχοντο γνώμης προῆλθον οὐχ αἱρουμένης τὸ φαῦλον ἀλλ' ἐπιζητούσης τὸ ἄμεινον, ἀποσφαλέντες δὲ τοῦ ἱεροῦ τῶν κρειττόνων ἔρωτος, πρὸς τὸ χεῖρον ὃ μὴ προέθεντο ἀπηνέχθησαν· ἡ μὲν ἀπ' ἀρχῆς ὁρμὴ τούτοις ἤνθει τὸ ἀγαθόν· ἡ δ' ἀποτυχία δύναιτ' ἂν καταφεύγειν εἰς τὸ τῆς φύσεως ἀπομαραινόμενον καὶ ἀσθενές· καὶ οὗτοι μὲν τῶν χειρόνων μεταναστάντες, εὐμενῶς αὐτοῖς ὁρῶσιν τὴν συγγνώμην ἐπιβλέπουσαν· οἱ δὲ φαῦλον μὲν εἰδότες ἀπ' ἀρχῆς τὸ πραττόμενον, πρὸ ἐκεῖνο δὲ τὸν νοῦν ἀπερείδοντες, πολλὴν κατ' αὐτῶν παρέχονται τοῖς πρὸς εὐσέβειαν μεταβαλλομένοις τὴν ὑπεροχήν· οἱ μὲν γὰρ ὁρμῆς ἀντείχοντο τῆς ἀγαθῆς, εἰς τοὐναντίον δὲ μὴ τοῦτο προθέμενοι παρεσύρησαν· τοῖς δὲ τῶν τε φαύλων ἦν ἡ κατ' ἀρχὰς αἵρεσις, καὶ κατὰ σκοπὸν συνέβαινεν ἡ ἀπώλεια· καὶ τοῖς μὲν οὕτως ἐδόκει τὸ δοξαζόμενον βέλτιστον, ὡς ἐπιγαυριᾷν τε τῇ δόξῃ καὶ θάνατον ἐστὶν ὅτε προαιρεῖσθαι τῶν δεδοξασμένων τῆς ἐξομόσεως· τοῖς δὲ τὸ κακὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἐγνωρίζετο, ὡς καὶ μηδενὸς ἔξωθεν συνειδότος, καθ' ἑαυτοὺς ἐπερυθριᾷν τῇ πράξει, καὶ εὐχῆς ἔργον εἶναι νομίζειν λαθεῖν ἅπαντας. Ἐξ

ὧν οὖν ἀπ' ἀρχῆς ἀγαθὸς ἦν ὁ σκοπὸς, πρὸς γὰρ τὸ ἄριστον ἔβλεπον, καὶ ἡ μεταβολὴ προϊοῦσα δι' ἐπιγνώσεως ἐπιστεῤῥᾶς κρηπῖδος ἐβάλλετο, τῆς ἀληθοῦς αὐτὴν πηγνυμένης διακρίσεως, ἀσάλευτον οὗτοι κατὰ τὸ πλεῖστον τηροῦσι τῆς ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν μεταβολῆς τὸ κραταίωμα· τοῖς δὲ φαύλη τε ἦν ἐξ αὐτῆς κινήσεως ἡ ὁρμή· οὐ γὰρ ἠγνόουν ἀτόπων ἀπτόμενοι, καὶ τῆς μεταθέσεως γεγενημένης μὲν, οὐκ ἐχούσης δὲ τῷ ἀμεταθέτῳ στηρίζεσθαι· οὐδὲν γὰρ οὗτοι τῶν προεγνωσμένων πλέον προσειλήφεσαν, ἐν οἷς ἂν ἑδρασθεῖν σταθερώτερον, ἀλλ' ἐπισκιρτώσης τῷ αὐτοδεσπότῳ τῆς γνώμης ἐφ' ἑκάτερα ἄδηλον τε τὴν κρίσιν παρεχομένης ἐφ' ὃ ῥέψειεν, εἰκότως οὐκ ἔστιν αὐτοῖς πίστιν ῥᾶον παρασχεῖν, ὡς οὐ μηκέτι εἴησαν εἰς τὴν προτέραν ἐπανιόντες φαυλότητα. Πρόσθες εἰ βούλει καὶ διότι τοῖς μὲν καὶ ἡ προτέρα δόξα καὶ ἡ μεταγενεστέρα κατὰ τὸν ἴσον τρόπον, ἵνα μὴ λέγω καὶ πολλάκις προέχουσα, παῤῥησιάζεται· ἀλλ' οὖν οὐκ ἔστιν ἡ δευτέρα τῆς προτέρας πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπίγνωσιν δευτερεύουσα· τοῖς δὲ τὸ μὲν ἁμάρτημα θριαμβεύεται· φίλον γὰρ ἀνθρώποις διακωδωνίζειν τὰ ἀλλότρια· ἡ δὲ μεταμέλεια ἐν ἡσυχίᾳ τε καὶ καταμόνας πραττομένη οὐχ ὅτι μόνον τῷ λανθάνοντι ἐκφεύγει τοὺς πολλοὺς, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν φθόνον ἔχει πικρὸν ἐξεταστὴν, οὐχ ὅτι περιφανῆ καὶ κατάδηλον τῆς καθάρσεως· δεῖ δὲ μηδὲ τῶν μικρῶν μηδένα σκανδαλίζειν· οὐμενουν οὐ παρέχεται παραπλησίαν πᾶσιν ὥσπερ δὴ τοῦ ἐλαττώμενος τὴν ἐπίγνωσιν.



ΚΒ. Τί δήποτε πρὶν διανοηθῆναι τὸν Ἰωσὴφ ἀπολῦσαι τὴν Μαριὰμ, μὴ ἐπέστη ὁ ἄγγελος αὐτὴν προαναστέλλων τὴν μελέτην, ἀλλ' ὅτε πρὸς τὴν πρᾶξιν ἀπὸ τῆς μελέτης κατέβη, τότε κωλύσων ἐφίσταται; καὶ διὰ τί τὴν παρθένον, γυναῖκα λέγει τοῦ Ἰωσήφ;

Περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος καὶ τῶν μακαρίων ἡμῶν πατέρων οὐκ ὀλίγοι διέλαβον· καὶ οἶδα τινὰς αὐτῶν εἰπόντας, διὰ τοῦτο τηνικαῦτα τὸν ἄγγελον ἐπιστῆναι καὶ τῆς ὁρμῆς τὸν δίκαιον ἐπισχεῖν, ἵνα μὴ δεηθῇ πίστεως ἑτέρας κύειν ἀπαγγέλλων τὴν παρθένον, ἀλλ' ἔχῃ τὸ κυοφορούμενον μάρτυρα τῆς κυοφορίας. Τάχα δ' ἂν καὶ ἕτεροι τοιαύτας τινὰς ἀπέδοσαν αἰτίας καθόσον εἷλκυσε τῆς ἄνωθεν σοφίας. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων τότε τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἕκαστον παρέχειν, ὅτε τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἀναμένει· τὸ γὰρ ἄκαιρον περιθραύειν εἴωθεν ὡς τὰ πολλὰ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν· ὅτε οὖν εἰς ἀπορίαν λογισμῶν κατέστη ὁ Ἰωσὴφ, τότε τὴν ἔριν ὁ ἄγγελος ἐπέστη λύων τῶν λογισμῶν. Ὅτε δὲ διηπορεῖτο καὶ ταῖς τῶν διαβουλιῶν ἀντιπνοίαις ἐκυμαίνετο, δῆλον ἡ μελέτη τῆς πράξεως ποιεῖ· ἠβουλήθη γάρ φησι λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν· οὐκ

ἂν οὔτε λάθρα δηλονότι οὔτε ὅλως ἐκπέμψαι βουληθεὶς, εἰ νόθου γονῆς τὸν ὄγκον ἐπέπιστο τῆς γαστρός· ἀλλὰ τοὐναντίον δίκαιος ὢν καὶ ἐραστὴ ς καὶ παρανομίαν εἴτις ἄλλος μισῶν, νόμῳ ἂν καὶ τιμωρίᾳ τοῦ γάμου τὴν κλοπὴν, λύων τε πᾶσαν ὑπόνοιαν εἰς αὐτὸν ἀναφυομένην πονηρὰν, καὶ τοῦ δικαίου τὴν προστασίαν οὐ προδιδούς· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὔμενουν οὐδόλως ἐπέπειστο· πολλὰς γὰρ ἡ παρθένος τὰς πίστεις, αἳ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ὑπόληψιν ἀφῄρουν παρεῖχε, τὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, τῆς ἀναστροφῆς τὴν σεμνότητα, τὸ καθαρὸν τῆς διαίτης, καὶ πρὸ τούτων τὸ ἐκ λαμπροῦ γένους προελθεῖν, βασιλικῆς γὰρ καὶ ἱερατικῆς κατήγετο φυλῆς, τὴν ἐν ἱερῷ τῆς πρώτης ἡλικίας ἀνιέρωσιν· ταῦτα καὶ τούτων πλείονα μακρὰν ὑπονοίας οὐχὶ τῆς ὁρώσης εἰς εὐθύνας, ἀλλ' οὐδὲ τῆς τὸ ἀπρεπὲς εὐλαβουμένης τὸν πρεσβύτην ἐποίει· οὐδὲ ἐκεῖνο δὲ πάλιν ᾔδει τὴν κύησιν τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι· ὑπὲρ ἔννοιαν γὰρ ἀνθρωπίνην καὶ λόγον ἅπαντα τῆς περὶ ἡμᾶς θεοῦ κηδεμονίας τὸ ἔργον ὑπῆρχε. Διόπερ τοὺς λογισμοὺς ἐνοχλούμενος οὐκ εἶχε συνορᾷν ὅπερ ἂν διαπραξάμενος τήν τε τοῦ δικαίου μὴ καθυβρίσῃ κλῆσιν, καὶ θεῷ συνδιασώζων τὸ εὐάρεστον ὀφθείη.

Ὅτε τοίνυν ἐν τοῖς τοιούτοις διεκλονεῖτο, καὶ ἡ πρὸς θάτερον ῥοπὴ τῆς ἀνθρωπίνης κρίσεως αὐτὸν ἐπελελοίπει, τότε λίαν ἁρμοδίως καὶ κατὰ καιρὸν ὁ ἄγγελος ἧκε στηρίζων αὐτοῦ τὴν κεκινημένην διάνοιαν, ἐφ' οὗπερ ἔδει μένειν ἀκλόνητον καὶ φησίν· Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβὶδ μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου· τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· μηκέτι φησὶν τῆς ἀμηχανίας ἔσο μηδέ σε δόξαι μαχόμεναι διαπορεῖν ἀναπειθέτωσαν· τὸ πρακτέον ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθέν· ἁγίου δὲ πνεύματος παρουσία, καὶ θέλημα σαρκὸς, οὐχ οἷόν τε ἐστὶν, οὐδέ σε λέληθεν, εἰς ἓν συνελθεῖν, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἐξοικειοῦσθαι πρᾶξιν· παράδοξος ὁ λόγος, ἀλλὰ παραδοξοτέρου τόκου ἐστὶν εὐαγγέλιον· ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου, καὶ τέξεται υἱόν· ὅρα καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως τὸν υἱόν· καὶ γεννηθέντος ἔστω σοι τεκμήριον τοῦ ἐκβεβηκότος ἡ πρόῤῥησις καὶ τῆς ἄλλης τῶν εὐαγγελίων ἀληθείας· ὁ γὰρ ἔτι τὸ κρυπτόμενον ἐν τοῖς θαλάμοις τῆς φύσεως καὶ εἰδὼς καὶ προανακηρύττων υἱὸν, οὗτος καὶ τεχνίτης γέγονε τῆς ἄνευ σπορᾶς ὑπὲρ λόγον δημιουργηθείσης σαρκὸς, καὶ τῆς παρθενίας φύλαξ, ὥσπερ μετὰ τὸν τόκον, οὕτω καὶ πρὸ τοῦ τόκου μὴ διαλύων τὰ σήμαντρα· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· ἀλλὰ καὶ ἡ κλῆσις ἄνωθεν ἔχει τὴν κρίσιν· Ἰησοῦς γὰρ ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ. Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· ταῦτα γὰρ οὐ πάντα μόνον ἀφαιρεῖται φόβον, ἀλλὰ καὶ μεγάλης θυμηδίας καὶ ἐλπίδων ἀνελπίστων χαρίζεται πλοῦτον· μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου. Γυναῖκα σὴν τὴν παρθένον ἀκούων

ἔχεις ἐκ τῆς φωνῆς τὴν πρὸς πᾶσαν ἀνδρὸς ὁμιλίαν καθαρότητα. Εἰ γὰρ ᾧ συνήφθη νόμῳ τὸ τῆς παρθενίας, ἀνέπαφόν τε καὶ ἀκήρατον συνδιέσωσε, πῶς ἂν ἑτέρου τινὸς ἔρωτα παραδέξασθαι; κἂν γοῦν σκιάν τινα καταλίπῃ ὑπολήψεως, σοῦ γυνὴ νόμῳ γεγενημένη μνηστείας κρείττω καὶ ὑψηλοτέραν ἑαυτὴν καὶ τῶν νομίμων διετήρησεν, ἑτέρῳ παρανομεῖν πῶς ἂν ὑπέστη χῶραν παρασχεῖν; καὶ τῆς ἐκείνου χάριτος ὕβριν ἀλλάξασθαι, ἢ μηδὲ χωρὶς ὕβρεως ἀνασχομένη τῆς παρθενίας ἐξίστασθαι; Ἔχεις οὖν παρὰ σεαυτῷ τῆς καθαρότητος τὴν μαρτυρίαν ἀπαράγραπτον· διὸ μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκα σου· οἷς γὰρ πρός σε τὸ τῆς παρθενίας ἀμόλυντον διεσώσατο, τούτοις καὶ τοὺς ἀναντιῤῥήτους πορίζεσθαι· γυνή σου φησὶν ὅρα καὶ παρ' ἐμοῦ λέγεται, καὶ πεῖραν αὐτῆς οὐκ ἔχεις· εἰ δ' ἐφ' οὗ τὸ τῆς γυναικὸς ἥρμοσεν ὄνομα, τοῦτον ἡ παρθένος ἔδειξε καθαρεύοντα τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίας, πῶς οὐκ εὔδηλον ὅτι καὶ παντὸς ἄλλου, οὗ μήτε ἀνθρώπινος μήτε θεῖος λόγος ὀνομάζων ὤφθη γυναῖκα;

Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἄγγελος διὰ τῆς προσηγορίας τῆς γυναικὸς καθαρεύειν πάσης οὐκ εὐαγοῦς ὑπολήψεως τὸν Ἰωσὴφ ἐκδιδάσκει. Ὀνομάζοι δ' ἂν ἴσως αὐτὴν γυναῖκα, καὶ διότι περὶ γυναικὸς ὅσαι φροντίδες ἔχουσιν ἄνδρα, οὐδεμιᾶς ταύτην ὁ δίκαιος ἀπεστέρει. Τά τε γὰρ ἄλλα προνοούμενος αὐτῆς οὐκ ἠμέλει, καὶ οἴκοι συνοῦσαν περιεῖπε, καὶ μώμου παντὸς καὶ διαβολῆς ἁπάσης οἷα δὴ κόσμιος ἀνὴρ γυναικὸς σωφρονούσης ἀνωτέραν ἐσπούδαζε καθορᾶσθαι. Εἰ δὲ καὶ γυναῖκα προσεῖπε, διότι μνηστῆρος τάξιν ὁ Ἰωσὴφ εἶχεν, ὥσπερ δὲ καὶ τοὺς μνηστῆρας τὸ ἔθος, κἂν οὔπω συνῆλθον εἰς εὐνὴν, οὐ κωλύει προσαγορεύειν ἄνδρας, οὕτω δὴ καὶ ὅσαι τὴν παρθενίαν ἔτι διασώζουσι, γυναῖκας αὐτῶν δίδωσι καλεῖσθαι, οὐδὲν ἐμοὶ διαφέρεσθαι προσήκει· καὶ γὰρ καὶ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης, ἧς οὔπω καταστὰς ἦν εἰς πεῖραν ὁμιλίας, τὴν Ῥαχὴλ λέγω, γυναῖκα αὐτοῦ περιφανῶς ὀνομάζει. Φησὶ πρὸς Λάβαν, ἤδη τὸν τῆς δουλείας ὅρον ἐκπεπληρωκὼς, ἀπόδος τὴν γυναῖκα μου, πεπλήρωνται γὰρ αἱ ἡμέραι μου, ὅπως εἰσέλθω πρὸς αὐτήν. Οὕτως ἐστὶ παλαιὸν ἔθος γυναῖκας καὶ τὰς μεμνηστευμένας ὀνομάζειν. Ὥστε κἀντεῦθεν ἐστὶ λαβεῖν ὡς μηδὲν ἡ τῆς γυναικὸς προσηγορία παραλυπεῖν ἐθέλει τὴν παρθενίαν. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν παρθένον τὸ τῆς γυναικὸς οὐ μάχεται ὄνομα, ἥτε συνήθης τοῦ γένους διαίρεσις εἰς ἄνδρα καὶ γυναῖκα τέμνουσα τὴν φύσιν, ποιεῖ φανερόν· Τῷ γὰρ τῆς γυναικὸς ῥήματι οὐχ ὅσαι μόνον ἔλαβον γνῶσιν ἀνδρὸς, οὐδ' ὅσαις γέγονεν ἐν τῷ τῆς παρθενίας ἀπαραλλάκτῳ τὴν τῶν νεανίδων ἡλικίαν ὑπαλλάττειν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸ τῆς ἀκμῆς θῆλυ μέχρι τοῦ νεογενοῦς περιλαμβάνεται· ὥσπερ δηλονότι τῆς προσηγορίας μετέχουσι τοῦ ἀνδρὸς ὅσοι τε παῖδας ἔφυσαν καὶ ὅσοι τῶν ἠϊθέων τὴν τάξιν ἐπέχουσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῆς

ἡλικίας ταύτης μέχρι βρέφους ὑποβεβήκασιν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῆς εἰθισμένης χρήσεως ἐστὶν λαβεῖν ὡς ἡ τῆς γυναικὸς οὐκ ἀφαιρεῖται φωνὴ τῆς παρθενίας τὸ δίκαιον· γυναῖκα γὰρ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις τὴν Εὔαν ὀνομάζει τοῦ Ἀδὰμ ἔτι τοῖς παρθενικοῖς ἐμπρέπουσαν ὡραΐσμασιν, καὶ τοῖς ἀκηράτοις ἄνθεσι τοῦ παραδείσου ἐνεαρίζουσαν, καὶ πόῤῥω τῆς παραβάσεως καὶ τῆς δεσποτικῆς καθισταμένην ἐντολῆς καὶ τῆς γυμνώσεως καὶ τῆς τοῦ θηρίου συμβουλῆς ὑψηλότερον τὸ πολίτευμα φέρουσαν· ὅτε καὶ αὐτοὺς οὐκ ἔστι σοι ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐναργείας λογίσασθαι, ἀνενοχλήτους ἔφερε τοὺς λογισμοὺς σωματικῆς ἡδονῆς, ἡ πολλάκις ἐξονομασθεῖσα γυνὴ τοῦ Ἀδὰμ, κρείττονος ἀξιουμένη κλήσεως ἢ σαρκικῶν ἐραθισμάτων ἐνταλαιπωρεῖσθαι μάχαις.

ΚΓ. *Τί σημαίνει τὸ, ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν.*

Οἶδα μὲν οὖν ὡς τινὲς τὸν εἴρωνα λόγον διὰ τῶν προκειμένων ῥημάτων φασὶ προενηνέχθαι, καὶ ὀνειδείζειν τὸν Ἀδὰμ ἐφ' οἷς ὑπέρογκα φαντασθεὶς καὶ ἃ φιλανθρωπίᾳ τοῦ πλάσαντος χερσὶ κατεῖχεν, ἐξ ἰδίας ἀβουλίας ἀπώλεσεν· οἱ δὲ γείτονα προκομίζοντες λόγον, ἕτερόν τι νομίζουσι λέγειν. Διασύρεσθαι γάρ φασι καὶ διαχλευάζεσθαι τοῖς παροῦσι λόγοις τὴν τοῦ Ἀδὰμ περιπέτειαν. Καὶ ἄλλοις ἔδοξεν ἐπεγγελᾶσθαι τὴν πρᾶξιν, δι' ἣν ὑψηλότερον τῆς αὐτοῦ φύσεως τοῖς λογισμοῖς ὁ ἄνθρωπος ἀναδραμὼν, καὶ ἧς ἠξιώθη τάξεως παρὰ τοῦ πλάσαντος ἐφεστᾶναι, κατηνέχθη. Παραπλήσια ταῦτα καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιβολῆς τὴν πρόοδον λαβόντα, εἰ καὶ πρὸς διαφόρους δοκοῦσι παραφυάδας ἀποσχίζεσθαι, ἐγὼ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἂν οἰηθείην σοφὸν ἀποδοκιμάζειν, ἀκολουθότερον δ' ἂν φαίην κατανοεῖν ἑτέρας εἶναι διανοίας παραστατικὸν τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο χωρίον· ποίας ταύτης; ἐπειδήπερ ὁ Ἀδὰμ ἀντὶ τοῦ νομοθετεῖσθαι, νομοθέτου ἀξίωμα ἥρπασεν· ἀντὶ τοῦ κηδεμονίας καὶ παιδαγωγίας τῆς ἄνωθεν ἀπολαύειν, τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ προνοίᾳ τὰς τοῦ βίου πράξεις κατεπίστευσε, καὶ τὴν ῥώμμην ἔχειν ἐνόμισεν ἄνευ θείας ἐπιροπῆς καὶ τῆς τοῦ κρείττονος ἐπινεύσεως, ἐξαρκεῖν αὐτῷ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος· οὐ γὰρ ἂν μὴ ταῦτα διαθέμενος καὶ κυρώσας παρ' ἑαυτῷ, οὐμενοῦν οὐκ ἂν ὑψῶσαι δόξαν ἑαυτὸν ὑπέδραμεν εἰς τὸ μέγεθος τῆς πρώτης ἀρχῆς, ᾗ κρίνειν τε καὶ διακρίνειν τοῦ πονηροῦ τὸ καλὸν, σοφία ἔμφυτος καὶ ἀπερινόητος ἐξ ἀϊδίου περίεστιν, ἀλλ' οὐδ' ἂν προτάττειν ὁρμὴν ἐτόλμησεν τὴν αὐτοῦ τῆς ἁπάντων δεσποζούσης τε, καὶ πάσας χάριτας διαγνώσεως πηγαζούσης καὶ διακρίσεως· οὐδ' ἂν τὴν θείαν ἐντολὴν παρ' οὐδὲν θέμενος, ὅλην αὐτοῦ τῇ γνώ-

μὴ τῶν πρακτέων διοίκησιν ἐνεχείρισεν· ἐπεὶ οὖν, φησὶν ὁ Θεὸς, τοῖς ἔργοις παρέσχε τὸν ἔλεγχον, ἑαυτῷ καταπιστεύσας τοῦ βίου τὴν πρόνοιαν καὶ οὐκέτι τοῖς ἡμετέροις ὑποκύπτειν ἐθέλει προστάγμασιν, ἀλλὰ τό γε δοθὲν αὐτῷ αὐτεξούσιον πρὸς τὴν τοῦ δεδωκότος ὕβριν ἀπεχρήσατο, καὶ ἐνόμισεν ἑαυτὸν εἶναι ὡς ἕνα ἐξ ἡμῶν, νομοθέτην οὐ νομοθετούμενον, προνοητὴν οὐ προνοίας δεόμενον, δεσπότην οὐ δεσποζόμενον, ἄμεινόν ἐστιν αὐτὸν ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου, διὰ δύο μάλιστα ταῦτα· ἓν μὲν ἵνα μὴ τρυφῆς εἰς ἄκαιρόν τε καὶ ἀπαιδαγώγητον ἀπόλαυσιν καταστὰς, χείροσι καταλισθήσῃ παραπτώμασι, καὶ δεύτερον ἵνα τοῖς τῆς ὑπερορίας κόλποις ἐνταλαιπωρούμενος, ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων καὶ τῆς τῶν παθῶν πείρας μάθοι τῆς τε οἰκείας τὸ μέτρον δύναμεως, καὶ ὡς πολὺ αὐτῷ λυσιτελέστερον ἦν, τῆς ἡμῶν προνοίας ἐξάπτειν τὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς πολιτείας κινήματα, ὅσον τε καθέστηκεν ἐνδεὴς τοῦ γινώσκειν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τε τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν.

Ταύτης δὲ τῆς διανοίας οἶμαι καὶ Σύμμαχον ἐγγὺς γεγονότα τὴν περιοχὴν τοῦ ῥητοῦ ἐκδεδωκέναι· ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν τοῦ γινώσκειν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ καλὸν καὶ πονηρόν. Αἱ δὲ ἔμπροσθεν εἰρημέναι τοῦ ῥητοῦ διηγήσεις ἐδίδασκον ἂν ἡμᾶς μὴ πρὸς ἕτερόν τι βλέπειν εἴγε σύνηθες ἡμῖν ἐνῆν ὁρᾶν τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν λογίοις ἐν τῷ διασύροντί τε καὶ εἰρωνικῷ καὶ διαγελῶντι τρόπῳ τὰ ἀντικείμενα τοῖς προτεινομένοις παραδηλούμενά τε καὶ αἰνιγματιζόμενα καὶ . . . . ον διὰ γράμματος ἰσχύει. Οὐδὲν γὰρ ἐν πλάτει κωλύει λόγων παρεμπίπτειν κατὰ τὸ σπάνιον καὶ τὸ ἄηθες. Ἀλλὰ πῶς οὐκ ἐκλύσειε τοῦ διασύρειν καὶ εἰρωνεύεσθαι καὶ ἐπιγελᾶν τὸν τόνον ἡ κατὰ παραβολὴν γεγενημένη καὶ ὁμοίωσιν λέξις; τοὐναντίον γὰρ εἴπερ εἶχεν ἀκολουθίαν τὰ εἰρημένα, ἅπαν ἔδει παραφυλάττεσθαι ῥῆμα τὸ ἀπότομον καὶ πικρὸν διαπραῦνον τῶν ὀνειδισμῶν· ἡ δὲ, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τὸ δριμὺ τῆς εἰρωνείας ὑποτέμνεται καὶ τὴν τραχύτητα καταλεαίνει τοῦ προπηλακισμοῦ. Οὐ γὰρ ἴσον εἰπεῖν εἰς ἐπίπληξιν, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ· ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ εἷς ἐξ ἡμῶν, καὶ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν· τὸ μὲν ἄκρατον καὶ σφοδρὸν ἐπάγει καὶ καίριον τὸν χλευασμόν· τὸ δὲ διὰ τῆς παραβολῆς καὶ ὁμοιώσεως κεκραμένην πως καὶ μετριάζουσαν τὴν ἐπιτίμησιν ποιεῖ, καὶ τίνα λόγον ὑφέξει χλευάζειν τε ἅμα καὶ τὴν χλεύην ὑφαιρεῖσθαι, ἐξὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς τὸν τρόπον μηδόλως ὑπελθεῖν τῆς χλεύης.

Ἐπὶ δὲ τούτοις κἀκεῖνο συλλογίζου· εἰ διασύροντος, εἰ διαγελῶντος, εἰ εἰρωνείας προβάλλοντος ὁ λόγος ἦν ὁ λέγων ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τίνα πρὸς αὐτὴν συνάφειαν ἢ ἀκολουθίαν ἕξει τὸ ἐπαγόμενον, οὐκ ἂν ἐθελήσῃ γνῶσιν παρασχεῖν· ὅμοιον γὰρ ὡσεὶ ἔλεγεν. Ἐπειδὴ τῶν ἐλπίδων καταπεσὼν ὁ Ἀδὰμ, αἷς ὀχούμενος τὰς ὀφρῦς ἀνέ-

σπα, ὁρμῆς μὲν καὶ ἄκων τῆς ἀλόγου καθυφῆκε· τὸ γαυρίαμα δὲ κατήφεια διεδέξατο· καὶ αἰσχύνη τῆς γυμνώσεως αὐτὸν περιετείχισεν· εἶτα τὸ ἐπαγόμενον· διὰ τοῦτο προσῆκεν αὐτὸν ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου, ἵνα μὴ τὸ περιγεγονὸς αὐτῷ θράσος καὶ τὸ ὑπέρογκον τοῦ φρονήματος θρασυτέραν τὴν χεῖρα ἀπεργασάμενα εἰς τὴν ἁρπαγὴν ἐκείνων συνελάσῃ, ὧν οὐδ' ἅπτεσθαι πρότερον οὐδεμίαν τόλμαν ἐπεδείκνυτο. Ἆρα γὰρ ἔχει τινὰ ταῦτα λόγον ἀκολουθίας, ἢ συνδιασώζει καθαρεύουσαν μάχης διάνοιαν; Καὶ μὴν οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον τὸ ἐπαγόμενον ἢ τὸ εἰρημένον δηλοῖ· λέγει Γάρ· καὶ νῦν, μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Πῶς γὰρ οὐκ ἐπίδηλον, εἰ ἐφ' οἷς τῆς προσδοκίας διέπεσεν ἐχλευάζετο, ὡς τούτοις ἐδείκνυτο, πᾶσαν τε δύναμιν εἰς τὸ ἀσθενὲς μεταβεβλημένος, καὶ τῆς ἐφ' οἷς ἐσοβαρεύετο παῤῥησίας ὑποστὰς ἀφαίρεσιν, καὶ οὐ περιτειχίζεσθαι συνεχόμενον οἴκοθεν, προσῆκον ἦν ὧν ἀπετειχίζετο πρότερον, ὡς αὐτῆς τῆς τοῦ βουλήματος διαμαρτίας καὶ τὸ περιθραυσθῆναι τὸ γενναῖον τοῦ φρονήματος ἱκανῶν ὄντων, δευτέρας αὐτὸν ἀπάγειν θρασύτητος; ἐμφανὲς δὲ καὶ ὡς ἡμῶν χλεύη κατὰ κατάπτωσιν αὐτοῦ τῶν νεανικῶν λογισμῶν καὶ ἀσθένειαν στηλιτεύει περιφανῶς. Τὸ δὲ κωλύειν αὐτὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς μετασχεῖν τὸ ἁ . . . . . . μετὰ τὴν παράβασιν καὶ ἀνδρίζεσθαι ποιεῖν ἃ μὴ πρότερον ἠδύνατο, μαρτυρεῖ. Οὐδεὶς γὰρ ἀπείργει τὸν οἴκοθεν ἀπειργόμενον. Ἀλλ' ἐκ πολλῶν μὲν ὀλίγα ταῦτα.

Εἴρηται μέν τοι γε τισὶ τῶν χαριεστέρων τὸ, ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, οὐ πρὸς τὴν τῆς τριάδος ὑπεροχὴν τὴν ἀναφορὰν ἔχειν, ἀλλ' εἰς τὸ πλῆθος ἀφορᾷν τῶν λειτουργικῶν καὶ ἀσωμάτων δυνάμεων. Ἐγὼ δὲ τοῦτον τὸν λόγον μετὰ τοῦ ἐνέχεσθαι ταῖς προειρημέναις αἰτίαις, οὐδ' ὁρῶ τίνα χῶραν ὅλως ἔχει παρεντεθῆναι ἐνταῦθα. Οὔτε γὰρ τὴν συμβουλὴν τοῦ ὄφεως διασύρει, οὐδ' ἀγγέλων φύσιν ὑπελθεῖν ἐρωτά ποθεν λαβεῖν ὁ Ἀδὰμ ἐφωράθη. Οὐδ' ἦν πολὺ πόῤῥω δόξης τῆς ἀγγελικῆς διεστὼς, κατὰ τὸν παράδεισον τὰς διατριβὰς ἔχων, καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπί γε τῇ προνοίᾳ τοῦ πλάσαντος ἀπολαύων· διὰ ταῦτα τοίνυν οὐ ῥᾴων εἰμὶ τῇ τοιαύτῃ τοῦ ῥητοῦ συνεπινεύειν ἑρμηνείᾳ· μάλιστα δὲ καὶ διότι περ τὸ ἀντὶ ὀνόματος παραληφθὲν τοῦ λόγου μέρος εἰς τοιοῦτον σχηματίζεται τύπον. Τάχα δ' ἂν καὶ ἑτέροις τεθεώρηται τῶν εἰρημένων θειότερά τε καὶ τελειότερα. Ἐμὲ δὲ μήτε μνήμην ἔχειν τούτων ἡ τῶν πολλῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων πειρασμῶν πληγὴ παραχωροῦσα, μηδ' εἰς ἔρευναν καθίστασθαι μηδεμίαν ἄδειαν παρεχομένη, εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων φθόνος συνέκλεισεν, ἃ παρῆν εἰπεῖν ἐξ ὧν συνεῖδον κατὰ τὴν σὴν φιλομαθεστάτην ἀξίωσιν οὐκ ἐπέσχεν οὐδεμία· καίπερ . . . . . . σι-

γῆς πρόφασις· ἀλλὰ κατὰ μὲν ἐπιβολὴν κεφαλαιώδη καὶ σύντομον καὶ καιρὸν τοιοῦτον ἀρκέσοι τὰ εἰρημένα. Εἰ δέ τι καὶ σὺ τούτοις προσθείης οὐκ ἔλαττον σαυτῷ ἢ καὶ ἡμῖν γε τοῖς διδασκάλοις τὴν χάριν ἀνταποδοίης· ἴσως δ' ἄν τινος ἀφορμῆς παρὰ σοῦ πορισθείσης, καὶ ἡμῖν ἂν γένοιτο τῆς μωσαϊκῆς θεοπτίας οὐ πόῤῥω τὴν σπουδὴν ἡμῶν διωθουμένης, μάλιστά γε καὶ τῶν συνεχόντων παθῶν εὐμενείᾳ τοῦ κρείττονος ἐλαττουμένων, σοφώτερόν τι περὶ τῶν προκειμένων διανοηθῆναι.

ΜΔ. Τὶ δηλοῖ τὸ εἰρημένον ἐν παντὶ καιρῷ ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά σου λευκὰ, καὶ ἔλαιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου μὴ ὑστερησάτω, καὶ τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ.

Τὸ λευχειμονεῖν οἷς ἡ κατὰ τὰ παλαιὰ νόμιμα πολιτεία περισπούδαστον εὐφροσύνης ἱερᾶς καὶ ἁγιοπρεποῦς καταστάσεως παρελαμβάνετο σύμβολον· καὶ δὴ καὶ τὸ τὴν κεφαλὴν ἐλαίῳ ἀλείφεσθαι τῆς αὐτῆς τεκμήριον ἐποιοῦντο διαθέσεως· διὸ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν τῆς τῶν φαρισαίων ἀπάγων ἡμᾶς μιμήσεως ἔλεγε· σὺ δὲ νηστεύων ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν ἐλαίῳ· οἷον μηδὲν σκυθρωπὸν μηδὲ κατηφὲς τῷ τῆς νηστείας κατορθώματι συνδιαπλέξῃς· ἐπεὶ οὖν τὰ λευκὰ ἱμάτια τοῖς ἐν τῷ νόμῳ καὶ τὸ ἔλαιον ἐκόσμει μὲν τὸ σῶμα, ἐδήλου δὲ τὴν ἐν τῇ εὐφροσύνῃ κατάστασιν τῆς ζωῆς, οὕτως ἀπὸ τῶν ἐκτὸς παραδειγμάτων ὁ λόγος αὐτὴν παρακελεύεται φαιδρὰν ἔχειν καὶ ἐξωραϊσμένην τὴν ψυχήν· φαιδρύνοιτο δ' ἂν καὶ ὡραΐζοιτο καὶ τῶν ταύτης περιβολαίων λευκῶν ὑπαρχόντων· λευκὰ δ' ἂν γίγνοιντο ἐπειδὰν τὴν καθαρότητα καὶ λαμπρότητα τῶν ἀρετῶν ἄνευ τινὸς ἐπιμελαινούσης αὐτὰ κακίας ἀποστίλβοντα εἴη καὶ διαφανῆ· ὧν οὐκ ἔστι χωρὶς οὐδ' ἡ πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβεια· αὐτὴ γάρ ἐστιν ἡ καὶ τὰς ἀρετὰς προβαλλομένη καὶ πηγάζουσα, καὶ τὸν ἐν ἐκείνοις χορὸν ἐναρμόνιόν τε καὶ σύμφωνον ἀποφαίνουσα, καὶ τὸν νυμφικὸν χιτῶνα καὶ τῆς ἐπουρανίου παστάδος ἐπάξιον ἐξυφαίνουσά τε καὶ περιβάλλεσθαι παρασκευάζουσα τὴν ψυχὴν καὶ τῆς σωτηρίας ὑπάρχουσα πρόξενος· οἷς καὶ τοῦ ἐλαίου χρίσις μάλιστά τε προκαταβάλλεταί τε καὶ προκαταρτίζεται· καὶ ὁ λόγος φησὶ· καὶ ἔλαιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου μὴ ὑστερησάτω· τὴν εἰς τοὺς πλησίον ἐλεημοσύνην καὶ τὸ τῆς γηγενοῦς ἐλαίου λιβάδος ὑπογραφόμενος· ἧς μηδέποτε ὑστερεῖσθαι ἡμῶν τὴν κεφαλὴν παρακελεύεται· οὐ γὰρ εἴ τις ποτὲ ἠλέησε, τὸν ἔλεον κατωρθώσατο· ἀλλ' εἴ τις πολλάκις τὸν δεόμενον ὑπερεῖδε, τὸ προλαβὸν τῆς ἀγαθουργίας κατήγορον ἀπειργάσατο, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὑπερόπτην ἑαυτὸν οὐκ ἔχων ὕβριν διελέγχεσθαι· καὶ τὸ πραχθὲν οὐκ ἀρετῆς ἀλλά τινος διελέγχει περιστάσεως.

Καὶ ὅρα τὸ βαθὺ καὶ περινενοημένον τῆς λέξεως· μὴ ὑστερησάτω φησὶ τὸ ἔλαιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου· εἰ γὰρ καὶ πολλάκις ἠλείψατο, ἐν ᾧ φησι τοῦ λιπαίνεσθαι διέστη, ὑστέρημα τοῦτο τῆς ἔμπροσθεν καθίσταται πράξεως· καὶ ἄλλως δὲ τὸ τῆς λέξεως ἐμφαντικὸν θεωρήματος εὕρεσις γίνεται· ὡς ὁ τῷ ἐλαίῳ χρώμενος οὐ τοσαύτην τοῖς ἐλεουμένοις τὴν εὐεργεσίαν εἰσάγει, ὅσον ἑαυτῷ καταβάλλεται καὶ προξενεῖ τὸ κέρδος· διὰ τοῦτο τὸ περιορᾷν τὸν εἰς τοὺς ὁμοφυεῖς ἔλεον, ὑστέρησιν τῆς ἰδίας λιπάνσεως καὶ τῆς ὠφελείας ἀποκαλεῖ· καὶ οὐχ ἁπλῶς στέρησιν μέρους τινὸς τῶν τυχόντων ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τοῦ κυριωτάτου καὶ συνεκτικωτάτου τῆς κεφαλῆς· ἀλλὰ γὰρ οἷον εἴρηται τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑστερεῖσθαι δι' ὧν ἡ κεφαλὴ ἐπαλείφεται· πολλοὶ γὰρ οὔτε τοῦ ἐλαίου τὴν κτῆσιν οὐδὲ τὴν χρῆσιν θαυμάζοντες τῆς ἀπ' αὐτοῦ δόξης καὶ ὀνομασίας τὸν ἔρωτα ὑποδύονται· καὶ οἱ μὲν διανέμουσί τινα τῶν προσόντων, καὶ ταῦτα οὐδὲ αὐτοῖς περισπούδαστα, τὴν τοῦ ἐλαίου παρωνυμίαν συνάγειν βουλόμενοι· οἱ δὲ ἵνα τοῖς πολλοῖς δόξωσι χρημάτων κρείττους, καὶ τῶν πολὺ σπουδαζομένων ὑπερόπται· οἱ δὲ δι' ἕτερόν τι τῶν μηδὲν εἰς τῆς ἀρετῆς ἀναφερομένων λόγον· ὧν κἂν δοκῇ διαρρέειν ὁ ἔλεος, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς οὐδ' ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὁ τοιοῦτος φέρεται· οὐ γὰρ ἐν κρίσει διανοίας καὶ ὀρθότητι, ἀλλὰ σαλευομένῃ γνώμῃ καὶ θεραπείᾳ παθῶν· ὃ συμφερόντως ἂν καὶ σωτηριωδῶς μάλιστα τῷ κενοῦντι διαχεῖσθαι τε καὶ δαψιλεύεσθαι εὖ μάλα ἠδύνατο, ἐπιζημίως τε καὶ ἐπισφαλῶς ἀποκενοῦται, καὶ μηδὲ σταλαγμὸν ὠφελείας τοῖς κενοῦσιν ἀνταλλαττόμενον· ὁ δὲ ἐπὶ θεραπείᾳ μόνῃ τῶν πενήτων καὶ τῷ ἱλασμῷ τῆς ἰδίας ψυχῆς καὶ τῷ τῆς ἀρετῆς νέμων τὸν ἔλεον, οὗτος ὡς ἀληθῶς ἀπὸ κεφαλῆς τε τὸ δῶρον προχέει καὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως, καὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν οὐκ ἀποστερεῖ τῆς ἀναρρωννυούσης τὸ ἡγεμονικὸν καὶ ἱλαρυνούσης λιπάνσεως· δῆλον δ' ὅτι τῷ τῆς ἐλεημοσύνης κατορθώματι καὶ ἄλλαι συναναφύουσι καὶ συνεξανθοῦσιν ἀρεταί· τίς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀκαπήλευτον φέρων ἐν ἑαυτῷ τοῦ ἐλέους τὸ πολύτιμον χρῆμα βάσκανον ὀφθαλμῷ ἐπιβαλεῖ τῷ πλησίον, ἢ τύραννον ἐπαφήσει χεῖρα καὶ ταύτην ἣν οὔπω ἔληξε προτείνειν τὸν ἔλεον ἀναβλύζουσαν; τίς δὲ λῃστὴς ἀλλοτρίων ἔσεται γάμων τῷ ἐλαίῳ περιρρεόμενός τε καὶ τὴν γνώμην μαλασσόμενος; ἀλλά γε τόκους πῶς εἰσπράξεται τοὺς ὀφειλέτας οὗτος ὁ καταμερίζων τοῖς ἐνδεεστέροις καὶ ὅσα κλῆρος ὁ πατρῷος εἰς αὐτὸν διεβίβασεν; οὐκοῦν διὰ μιᾶς ἀρετῆς τῆς ἀναβλυζούσης τὸν ἔλεον καὶ τὰς ἄλλας ὡς συγγενεῖς καὶ συνακολούθους ὁ τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνης προκαταλαβὼν εἰς φάλαγγας ἑαυτῷ καὶ συμμάχους διατάξει καὶ ἐξοικειώσεται.

Τοῦ δὲ κατωρθωκότος ἐν σπουδῇ καὶ σοφίᾳ τὸν ἔλεον, τούτου δ' ἂν εἶεν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τουτέστιν ἡ ἐποπτικὴ τε καὶ διακρίνουσα

τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἕξις καὶ δύναμις· τοῖς γὰρ ἀποδιϊσταμένοις τῆς κατὰ τὸν ἔλεον πράξεως καὶ συμπαθείας, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ διάκρισις οὐκέτι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, οὐδ' ὥστε φαίνειν καὶ ὁδηγεῖν τὸν αὐτοῖς χρώμενον, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὀσφύος ἢ τῆς γαστρὸς, μᾶλλον δὲ τῶν ποδῶν γεγόνασιν ὑποπόδιον καταπατούμενοί τε καὶ ἀχρειούμενοι, καὶ τυφλὸν καὶ πλανώμενον ἐν βαθεῖ σκότῳ καταλιπόντες τὸν ἄνθρωπον· εἰ δὲ κεφαλὴ ἀνδρὸς ὁ Χριστὸς, παραινεῖ τὸ λόγιον ἡμᾶς ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς ἀφορᾶν πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσαν ἡμῶν στηρίζειν καὶ ἀνατείνειν τὴν ἐποπτικήν τε καὶ θεωρητικὴν ἡμῶν ἐπιμέλειαν· προωρώμην γὰρ τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶν ἵνα μὴ σαλευθῶ· ἀλλὰ γὰρ ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης φησὶν εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν· καὶ τὸ κέρδος οἷον καταλαμβάνουσιν ἡμᾶς οἱ φιλότιμοι καὶ πλούσιοι δωρεάν· καὶ μὴν καὶ διὰ παντὸς ὄντων τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν πρὸς τὸν κύριον, αἱ παγίδες ἃς ὁ ἐχθρὸς παρὰ τὰ διαβήματα ἡμῶν ἐκτείνει, ἀργαὶ καὶ ἄπρακτοι καὶ τοὺς πόδας ἡμῶν κατέχειν οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχουσαι· αὐτὸς γὰρ ὁ πλάστης καὶ προνοητὴς, καὶ δι' οὗ τὸ ὁρᾶν πεποίθαμεν τὲ καὶ πεπιστεύκαμεν, ἀμάχῳ ῥώμῃ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐκ τῶν τοῦ ἐχθροῦ παγίδων ἀποσπάσει, καὶ λείαν καὶ ὁμαλὴν τὴν ὁδὸν ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἀπεργάσεται. Τὸ μὲν οὖν ἔλαιον τῆς κεφαλῆς σου μὴ ὑστερησάτω, τίνα προσῆκε νοεῖσθαι τρόπον, διηγόρευται.

Εἰ δ' ἀντὶ τοῦ μὴ ὑστερησάτω, τὸ λόγιον οὐ μὴ ὑστερήσῃ τῷ γράμματι ἀπαγγέλλοιτο, εὑρίσκεται γὰρ καὶ τοιαύτη τῶν ῥημάτων ἡ προφορὰ, οὐδὲν κωλύει· καὶ οὕτω τὸ μὲν ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά σου λευκὰ, ὡς καὶ προείρηται σύμβολον τῶν ἀρετῶν ἐκλαμβάνειν· τὸ δὲ μὴ ὑστερήσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔλαιον, ὅτι τῶν κατορθωμάτων περιαυγαζόντων τὴν ψυχὴν, καὶ περιβαλλομένης αὐτῆς τὸν νοητὸν κόσμον καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν λαμπρότητα, τὸ πολυτίμητον ἔλαιον καὶ μύρον ὃ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν καὶ δωρεὰν ὑπογράφεται, οὐ μὴ ὑστερήσῃ καταρδεῦον καὶ καταμυρίζον σου τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ πάσης ἱερᾶς καὶ μακαρίας ἀνεμπιμπλῶν θεωρίας τε καὶ τελειότητος. Εἰ δὲ καὶ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας τουτέστι τῶν πιστῶν ὁ Χριστὸς λέγεται καὶ πιστεύεται, οἰκειοῦται δὲ πάλιν τρόπον ἕτερον τοὺς πένητας καὶ τὴν εἰς ἐκείνους ἐλεημοσύνην εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται· ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Διὰ τῶν προκειμένων λόγων ὁ ἐκκλησιαστὴς παραινεῖ μὴ καταμελεῖν τοῦ ἀλείφειν ἡμῶν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν· ὅπέρ ἐστιν ἀέναον τὴν ἐλεημοσύνην τοῖς πενομένοις χορηγεῖν· διὰ γὰρ ἐκείνων εἰς τὴν ἡμῶν κεφαλὴν τὸν Χριστὸν τὸν ἔλεον ἀναφέρομεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον.

Οἶδα δέ τινας ἀξιόλογον ἐν πολλοῖς ὑπόληψιν παρεχομένους τὴν

ἀποκαθαίρουσαν ἡμῶν τοὺς ἀπὸ τῆς γενέσεως μολυσμοὺς καὶ τῆς ἐνύλου προσπαθείας τὸν ῥύπον· ταύτην δὲ τὴν καθάρσιον καὶ σωτήριον ἀναγέννησιν διὰ τῶν προκειμένων ῥημάτων ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος δηλοῦσθαι· παραινεῖν γὰρ προορῶντα Χριστοῦ τὴν ἐπιδημίαν καὶ τὰς μυστικὰς δι' αὐτοῦ τελετὰς τὸν ἄνθρωπον τὴν καθαρὰν ταύτην καὶ διαυγῆ λαμπροφορίαν καὶ μέχρι ψυχῆς ἐμβαθυνομένην λευκότητα τῶν ἄλλων ἁπάντων προαιρεῖσθαι· ἐν ᾗ καὶ ἡ κεφαλὴ τῷ ἐλαίῳ ἐπαλείφεται τῷ τετελεσμένῳ μύρῳ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ ὧν αἰσθήσεων ἡ κεφαλὴ καθηγεῖται, ἐξ αὐτῆς τὸ ῥεῦμα τῶν ἀντιλήψεων χορηγοῦσα· καὶ τὸ μὲν μικροῦ σύμπαν τῶν λέξεων περὶ πόδα εἶναι τῇ προκειμένῃ θεωρίᾳ καὶ τῶν ἄλλων πασῶν ἀναπτύξεων ἐξοικειοῦσθαι τὴν ἑρμηνείαν, οὐδενὶ δισταγμὸν μὴ οὐχὶ καλῶς καὶ εἰς τὸ ἀκριβέστατον τεθεωρῆσθαι παρέχει· τὸ δὲ ἐν παντὶ καιρῷ περιβεβλῆσθαι τῶν ἱματίων τὰ λευκὰ, καὶ τὸ μὴ ὑστερεῖσθαι μηδέποτε τῆς διὰ τοῦ μύρου χρίσεως τὴν κεφαλὴν, οὐκ οἶδα πῶς ἂν ῥαδίως συμβιβασθείη ἅπαξ ἔχοντα καιρὸν ἐπιτελεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ τὸ παραίνεσιν εἰσάγειν μηδενὶ τηνικαῦτα μήτε συνιέναι δυναμένῳ, μήτε μὴν εἰς ἔργον ἄγειν ἀνεχομένῳ, οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἐκ τοῦ ῥάστου τὸ μάταιον ἀποσκευάσασθαι κατευοδωθείη. Τάχα δ' ἂν ἐν παντὶ καιρῷ φορεῖν λευκὰ νοηθείη ὁ μετὰ τὸ καθάρσιον βάπτισμα τῇ λαμπρότητι τῶν ἀρετῶν περιστέλλων ἑαυτὸν, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας ζόφον παντελῶς ἀπελαύνων πλησιάζειν ἑαυτῷ· ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐν παντὶ καιρῷ λαμπροφορεῖ· καὶ τὸ μῦρον δὲ ὁ τοιοῦτος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἴη ἂν μὴ ὑστερούμενος, ἀεὶ φρονῶν τὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐκεῖθεν χάριτος καταρδόμενος τοῖς ῥείθροις. Εἰ δὲ καὶ τὸ προφητικὸν ὁ Σολομὼν εἶχε χάρισμα συμπληρούμενον, τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα διεξιὼν, τὸν λόγον προεῖπεν οὗ χρόνοις ὕστερον ἔμελλε τὸ ἔργον ἐκβαίνειν.

ΜΕ. Τὸ, τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου πῶς νοητέον· πολλοὶ γὰρ αὐτὸ προσκόμματος ἔθεντο πρόφασιν (1).

Οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν ὁ τὴν γνώμην ἀστήρικτος προσκόπτῃ ἐφ' οἷς ἡ σωτηρία πολλοῖς διαλάμπει καὶ ὠφέλεια· ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμαστὸν εἰ καὶ τοὺς ἑκουσίως τυφλώττοντας, τὸ φορητὸν φῶς ἀνέχεται περιαυγάζειν τὴν γνῶσιν καὶ χειραγωγεῖν, οὐκ ἐξουθενεῖ καθορᾷν τὴν ἀλήθειαν· ἐπεὶ καὶ ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν τοῖς ἀπολλυμένοις πρόσκομμα γέγονε καὶ πέτρα σκανδάλου καὶ λίθος ἀποδεδοκιμασμένος εἰς κεφαλὴν γωνίας ὑποβεβλημένος,

(1) Quaestionem hanc edisserit, sed aliis plerumque verbis, Photius etiam in epistola 132. ed. Montacut.

οὐκ αὐτὸς ταῦτα γεγονὼς ἀλλὰ τοῖς πεπλανημένοις δόξας γεγονέναι· κἀνταῦθα τοίνυν οὐκ ἀποσκευαζόμενος τὴν μητέρα, ὡς τὸ ἄθεον φρόνημα βούλεται τῶν δυσσεβούντων, τὸ τίς ἐστιν εἶπεν ἡ μητήρ μου, οὐ δὲ παρὰ φαῦλον τὴν τεκοῦσαν τιθέμενος, ταύτην ὁ σωτὴρ ἀφῆκε τὴν φωνήν· πῶς γὰρ ὅς γε κατὰ τὸ ἀτελέστερον τῆς ἡλικίας νόμῳ φύσεως ἔτι γινωσκόμενος ὑπετάσσετό τε τῇ μητρὶ καὶ τὰ προνόμια πανταχοῦ τῇ τεκούσῃ συνδιέσωζε, πῶς οὗτος πρὸς τὴν τελειότητα τῆς ἡλικίας φθάσας ἀτελέστερον καὶ ἀγνωμονέστερον πρὸς τὴν μητέρα ἂν διετίθετο; οὔκουν οὐκ ἀποσκευαζομένου τὴν μητέρα τὰ ῥήματα, ἄπαγε, ἀλλ' ἑτέραν τινὰ διάνοιαν ἑρμηνευόντος· ποῦ γὰρ ἀκόλουθον, ποῦ δ' ἀστασίαστον, ἐξ ἧς διὰ φιλανθρωπίαν ἠξίωσε σαρκὶ προελθεῖν καὶ τῶν ἀχράντων αἱμάτων ὁ εὐδοκήσας ἑαυτῷ βροτείαν μορφὴν συμπήξασθαί τε καὶ περιέψεσθαι, ταύτην ἀπαξιῶσαι μητέρα συνομολογεῖν καὶ τῆς ἐν ῥήμασιν ἀποστερεῖν οἰκειότητος προϋποστὰς καὶ προκαταλαβὼν καὶ προδωρησάμενος τὴν ἐν τῷ πράγματι σχέσιν καὶ ἀλήθειαν· καὶ εἰ ἔμελλεν, ὢ τῆς γλωσσαλγίας, ἀπαρνήσασθαι ταύτην, τί καὶ τὴν ἀρχὴν ὅλως προσήκατο; τί καὶ σχῆμα περιέδυ, οὗ τὴν μορφὴν ὕβριν ἐνόμιζε; καὶ γὰρ καὶ μέχρι τούτου τῆς γλώσσης ἤλασε τὰ τολμήματα· ἀλλ' ἡ μὲν ἐκείνων ἀπόνοια, ταύτῃ τε καὶ ἐξ ἄλλων πλειόνων τὸν ἔλεγχον δίδωσιν.

Ἴσως δ' ἄν τις οὐ πόῤῥω τῶν εὐαγγελικῶν γνωρισμάτων διαπλαττόμενος φᾶναι τὸν σωτῆρα τὸ ῥῆμα ἐρεῖ, οὐχ ὑποτεμνόμενον μὲν τῇ μητρὶ τὴν τιμὴν, οὐδὲ πολλῷ μᾶλλον ἀπαρνούμενον τὴν ἔμφυτον σχέσιν καὶ στοργὴν, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ γέμοντα δὲ πρέποντα τῇ γεννησαμένῃ γέρα, ὅμως τῆς περὶ αὐτὴν θεραπείας τὴν τῶν ἀνθρώπων προτιμᾶν σωτηρίαν, καὶ τὴν εἰς τοῦτο τὸ τέλος φέρουσαν διδασκαλίαν, δι' οὓς καὶ μήτηρ καὶ τόκος καὶ τῶν πατρῴων κόλπων ἀκένωτος κένωσις καὶ ἐν ἀνθρώποις ἀναστροφὴ καὶ πολιτεία καὶ σταυρὸς ἑκούσιος καὶ κακούργων θάνατος, εἶτα καὶ ταφὴ καὶ ἀνάστασις, ἐπισχύσαι δ' ἂν πειραθείη τὴν ἐπίνοιαν, καὶ ὅτι περ οὐδ' ἦν ἄλλως πράττειν τὸν Ἰησοῦν, εἰ μὴ κατὰ ταύτην τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸν εἱρμὸν τῆς προνοίας διετίθετο· ἐδίδασκε γὰρ ὁ σωτὴρ μετὰ τῶν ἄλλων σωτηρίων μαθημάτων καὶ τὸ μὴ προτιμᾶν πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα, τῆς αὐτοῦ ψυχωφελοῦς διδασκαλίας καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπονεύσεως· ὅστις γάρ φησιν οὐκ ἐγκαταλείψει πατέρα ἢ μητέρα κ. τ. λ. οὐκ ἔστι μου ἄξιος, τουτέστιν, ὃς οὐ προτιμήσει τὴν ἐμὴν καὶ σώζουσαν παραίνεσιν καὶ νουθεσίαν καὶ τὴν εἰς ἐμὲ στοργὴν, οὗτος ἐξέπεσε μὲν τῶν ἀτελευτήτων ἀγαθῶν, ἐξέπεσε δὲ τῆς μακαριότητος ἧς οἱ προτιμήσαντες τῶν συγγενικῶν θεσμῶν τοὺς ἐμοὺς νόμους καὶ τὸν θεῖον ἔρωτα διὰ παντὸς ἀπολαύουσι. Ταύτης δὲ τῆς ἐντολῆς τὸ ῥᾷον καὶ εὐκατόρθωτον καθιστῶν ὁ σωτὴρ, αὐ-

τὸς ταύτην μετέρχεται πρῶτος καὶ εἰς τοὺς ἀκροατὰς διδασκαλίαν τῆς μετρικῆς προκρίνει χρείας καὶ χάριτος, μονονουχὶ λέγων ὅτι καθάπερ ἐγὼ διδάσκων ὑμᾶς, καὶ περὶ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν ἀσχολούμενος τὴν μητρικὴν ἐθέμην δευτέραν θεράπειαν, τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν προελόμενος, οὕτω χρὴ ὑμᾶς ἁπάσης τῆς διὰ τῶν σωματικῶν δεσμῶν προϊούσης σχέσεώς τε καὶ συμπαθείας τὴν ὑμῶν αὐτῶν σωτηρίαν ἀνταλλάττεσθαι, καὶ τῶν ἐμῶν διδαγμάτων καὶ νόμων τὴν φυλακὴν καὶ συντήρησιν. Ταύτῃ τοι καὶ τὸν αἰτησάμενον ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ θάψαι τὸν πατέρα, οὐκ ἐπέτρεψεν· οὐ καταφρονεῖν μητρὸς, μήτι γένοιτο καὶ μάλιστα τῆς ὁσίας, οὐδὲ τοῦ πατρὸς ἐξαργεῖσθαι τὴν σχέσιν καὶ τὸν πόθον ἐνυβρίζειν ἀφορμὰς διδοὺς, ἀλλὰ πανταχοῦ παραινῶν τὴν ψυχικὴν προκρίνειν σωτηρίαν τῆς σωματικῆς ἁπάσης καὶ συναφείας καὶ διαθέσεως. Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως ἄν τις ὥσπερ εἴρηται δοκῶν τῇ μητρὶ τῶν προνομίων τῆς τιμῆς οὐκ ἀποστερεῖν ἀλλ' ἐν τῷ ἴσῳ συντηρεῖν, διέλθοι πραγματευόμενος καὶ τὴν προσήκουσαν αἰδῶ συνδιασώζων καὶ σεβασμιότητα· καί τοι τὸ τῆς συγκρίσεως τὸν τρόπον μὲν ἑρμηνεύει καθ' ὃν πρὸς τὴν ἐλάττω τάξιν κατέβη τὸ συγκρινόμενον, οὐκ ἀπαλλάττει δὲ τῆς ἐλαττώσεως.

Οἶδα δέ τινας τῶν μακαρίων ἡμῶν πατέρων, οὓς ἐν πολλοῖς πολλάκις θαυμάσας καὶ ἀποδεχόμενος, οὐκ ἂν ἐν ταύτῃ τῇ γνώμῃ θαυμάσαιμι ἐπ' ἀθετήσει τῆς δυσσεβοῦς δόξης εἰς τοιαύτην καταβεβηκότας διάνοιαν· ὡς ἐπείπερ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἀνθρώπινόν τι παθοῦσα ἐπεσεμνύνετο μὲν τῷ παιδὶ, ἐζήτει δὲ παῤῥησιασθῆναι καὶ διαχυθῆναι τῷ ἀγαλλιάματι, ὅτι τηλικούτου παιδὸς ἐχρημάτισε μήτηρ, καὶ διὰ τοῦτο προσῄει διδάσκοντος τοῦ υἱοῦ· καὶ ὡς εἰκὸς τῇ διδασκαλίᾳ δοξαζομένου συνδοξασθῆναι καὶ τὸν ἔπαινον συμμερίσασθαι· διὸ καὶ σωτὴρ καὶ ὁ τοὺς ἄλλους ἀποκαθαίρων τῶν ψυχικῶν παθῶν καὶ τὴν μητέρα τῶν τοιούτων ἀπαλλάττειν θέλων ἐλαττωμάτων, τάξιν ἐπιτιμήσεως ἐπέχουσαν ἀφῆκε τὴν λέγουσαν φωνήν· τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου; Ἀλλ' οἷς μὲν ἐπῆλθεν ταῦτα εἰπεῖν, καί γε εἴρηται ἡ δὲ τῆς ἀκολουθίας συνεξέτασις, πρῶτον μὲν οὐχ ὁρᾷ τὴν μητέρα οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιδεικνυμένην οὐδὲ σοβαρὸν φέρουσαν φρόνημα· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ διδάσκοντος αὐτεπάγγελος ἐπεχωρίασεν, οὐδ' εἰς τὸ μέσον ἐπῆλθεν τοῦ συλλόγου, οὐδὲ τὸν διδασκαλικὸν λόγον περιέκοψεν, οὐδ' εἶπεν οὐδὲν ὑψηλὸν ἢ μεγάλαυχον, ἀλλ' ἔξω πανευλαβῶς ἱσταμένη τὴν παρουσίαν μόνον ἐμήνυσεν, ἢ οὐδὲ τοῦτο λόγῳ ἐμήνυσεν, ἀλλ' ἀπαγγέλλειν ἐφιλοσόφει τὴν θέαν τὸ μήνυμα· ὃ πῶς ἂν φιλοτιμουμένης τὸ δοξάζεσθαι, πῶς δὲ ζητούσης σεμνύνεσθαι καὶ τῇ τοῦ υἱοῦ ἐπιγαυροῦσθαι μεγαλειότητι; τί δ' ἂν ἕτερον καὶ θεράπων ἔπραξε χρείας αὐτὸν ἐπὶ τὸν κύριον παραγενέσθαι καλούσης; οὔκουν οὐκ ἦν ἐπιτίμησις ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ τῇ μητρὶ, οὐδέ τις τρόπος ἀνακαλούμενος διὰ μέμψεως τὸ ἐλάττωμα· οὐ γὰρ

ἦν ἐλάττωμα οὐδαμοῦ, ἀλλὰ ἰουδαϊκὸν ἐπεστόμιζε τὸ εἰρημένον χλεύασμα· τῶν γὰρ κακοχόλων τε καὶ ἀγνωμόνων ἰουδαίων νῦν λεγόντων ἐπὶ διαβολῇ καὶ ὕβρει σωτῆρος, οὐχ οὗτός ἐστιν τοῦ τέκτονος υἱός; νῦν δὲ οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ παρ' ἡμῖν; καὶ πάλιν· τοῦτον δὲ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· ἔπειτα καὶ τότε διδάσκοντος καὶ τὴν ψυχικὴν σωτηρίον εἰσηγουμένου, τῷ πλήθει διεφθόνουν τε καὶ διεβάσκαινον καὶ πρὸς διαβολὰς ἀνεφλέγοντο· οὐκ ἦν δὲ πόρος ὅλως διαβολῆς ἐπὶ τὴν συνήθη λοιδορίαν καταφεύγουσι, καὶ τὴν μητέρα πάλιν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ψόγον καὶ ἐξουθένημα προκομίζουσι, μονονουχὶ λέγοντες· τίνα διδάσκεις; τίνα δὲ σαυτὸν κομίζεις; οὐχὶ γυναικὸς πένητος ὑπάρχεις υἱός; καὶ οἱ ἀδελφοί σου οὐδὲν διαφέρουσιν, ὧν ὁ βίος διὰ χειρῶν; ἰδοὺ οὗτοι ἑστήκασιν ἔξω ζητοῦντές σε· ἔα τὸ διδάσκειν καὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἀπότρεχε, τὴν ἐκείνοις ἴσην μετιὼν πολιτείαν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἀναβαίνων ἀξίωμα.

Ταῦτ' οὖν ἐκείνων ὡς ἔθος πονηρευομένων ὁ σωτὴρ ἀντιτιθεὶς καὶ ἀντεπεξάγων τῇ μακροθυμίᾳ καὶ πραότητι, τοσοῦτον φησὶν ἀπέχω τοῦ ἐπαισχύνεσθαι μητρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ὅτι οὐ μόνον ἣν ἡ φύσις ἔδωκεν καὶ οὓς εἰς γένος ἡ ὑπόληψις ἔθετο οὐκ ἀποστρέφομαι, οὐδὲ αἰσχύνην ἡγοῦμαι οὐδὲ ὄνειδος, ἀλλὰ καὶ τούτους ἅπαντας οὓς ὁρᾶτε τῶν ἱερῶν λόγων ὄντας σωτηρίων ἀκροατὰς, καὶ πατέρας καὶ ἀδελφοὺς οὐκ ἀπαξιῶ κατονομάζειν, τὸ πατρικὸν μόνον θέλημα ποιοῦντας, κἂν μήτε τῇ φύσει μήτε τῇ ὑπολήψει τὰς εἰρημένας φιλοστόργους σχέσεις ἔχωσι βοηθουμένας· τίς οὖν ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ ἡ ἀδελφή μου; τί μοι τὰς κλήσεις ταύτας εἰς ὕβριν καὶ ὄνειδος μεταπλάττεις; ἐγὼ τοσοῦτον ἐπαισχύνεσθαι τούτοις διέστηκα, ὥστε καὶ τοὺς ἀληθινοὺς μαθητὰς ταῖς κλήσεσι ταύταις καὶ σχέσεσιν ἐμαυτῷ συνάπτειν προειλόμην. Καὶ ἔστιν ἐντεῦθεν συνορᾷν ὡς οὐ μόνον οὐδὲν ἀγνωμοσύνης οὐδὲ παροράσεως μητρικῆς τὰ προενηνεγμένα ῥήματα ἦν, ἀλλὰ καὶ τὴν μεγίστην αὐτῇ καὶ πρέπουσαν συγκατασκευάζει τιμήν· τοσοῦτον γὰρ αὐτῇ τὴν σεβασμιότητα καὶ τὸ γέρας ἀπονέμει καὶ τὸ δίκαιον τῆς στοργῆς, ὥστε καὶ τοὺς ἐκτελοῦντας τὸ πατρικὸν θέλημα, καὶ πρὸς τοσοῦτον ἐπαρθέντας ὕψος ἀρετῆς, ὡς εἰς μέγα τι δόξης καὶ ἐξαίρετον, εἰς τὴν μητρικὴν σχέσιν καὶ κλῆσιν τούτους ἀνάγειν, δι' ἣν καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν νῦν τιμῆς ἀπολαύει προσηγορία· ποῦ γὰρ ἣν ἔκρινεν, εἴπερ ἔκρινεν, ἀποσκευάζεσθαι σχέσιν, ποῦ δ' ἂν ἣν ἐδικαίου, εἴπερ ἐδικαίου, παραγράφεσθαι κλῆσιν, ταύτην ὡς κορωνίδα καὶ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν τοῖς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κληρονόμοις ἐπιφέρειν τε καὶ χαρίζεσθαι χῶραν εἶχεν; Ἐμφανέστατον οὖν οἶμαι καθὰ καὶ προείρηται γέγονεν, ὡς οὐ μόνον οὐκ ἔστιν οὐδὲ εἰς ὕβριν τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ αἰ-

*δοῦς τὸ τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου κ. τ. λ. εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ πανταχόθεν συνάγει δόξαν καὶ εὐφημίαν.*

*Οὕτω δ' ἂν περιτραπείη τοῖς ἀνοήτοις πρὸς τοὐναντίον ἢ ἐφρυάττοντο, πρὸς δὲ τὴν εὐσεβῆ καὶ οἰκείαν ἀπευθύνοιτο θεοσοφίαν καὶ τὸ τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου· εἴ τις γὰρ ἐπιμελῶς ἐφ' οἷς ἐῤῥήθη ταῦτα διαμελετῴη, τῆς θείας χάριτος συνεργούσης τε καὶ τῇ μελέτῃ συναντιλαμβανομένης, εὑρήσει τῇ μητρὶ μᾶλλον δόξαν περιάπτοντα καὶ τιμὴν, ἢ παρόρασιν ὅλως ἀφιέντα· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῖς θαύμασιν οὐδὲν ἦν κοινὸν τῇ μητρὶ καὶ τῷ υἱῷ· ἐπεὶ καὶ θεότητος μὲν ἦν τὸ θαυματουργεῖν καθ' ἑαυτὴν· ἀνθρωπίνης δὲ φύσεως οὐκέτι καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν προσειληφότα λόγον. Πλὴν καὶ ἐφ' οἷς κοινὸν οὐδὲν ἦν μητρὶ καὶ υἱῷ, ὅρα πῶς τὴν ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς καὶ ἐν τῇ διαφορᾷ συνιστᾷ· θαυματουργεῖν γὰρ τῆς μητρὸς ἀξιούσης, ἐπισημήνας μὴ εἶναι τοῦτο κοινὸν αὐτῆς τε καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὸν καιρὸν μὴ παρεῖναι προσθεὶς καθ' ὃν ἔδει τὰς θεοσημείας ἐνεργεῖν, τὴν πρὸς τὴν μητέρα αἰδῶ καὶ τιμὴν ἔδειξε καὶ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς διαλλαττούσης δυνάμεως ἐπικρατεστέραν· ὥστε τοσοῦτον τὰ εἰρημένα τῆς μητρικῆς δόξης ἔνδειαν ποιεῖν, ὡς καὶ πολλαπλασίονα ταύτην ἀποτελεῖν· τὸ γὰρ καὶ καιροῦ κυριωτέραν ἡγεῖσθαι, καὶ τῆς ἐν θαύμασιν ἀκολουθίας ὑπερβαίνουσαν τοὺς νόμους, εἶτα πράττειν τὸ παρ' αὐτῆς προτεινόμενον, πόσῳ πολλαπλασίονα τὴν τιμὴν καὶ τὴν αἰδῶ κατασκευάζει; ἢ εἰ μὴ ταῦτα εἴρητό τε καὶ ἐπεδείκνυτο· μονονουχὶ γὰρ δι' ὧν ἐφθέγγετό τε καὶ ἔπραττεν, ἐπιδείκνυται λέγων· ἡ κοινωνία μὲν τῆς φύσεως, κοινωνίαν οὐ συνάγει τοῦ θαυματουργεῖν· τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; οὐδὲ ὁ καιρὸς πάρεστιν ὁ ἐπιτήδειος τῶν θεουργιῶν· πλὴν ἵνα γνῷς σύ τε καὶ ὅσους ὁρᾶν καὶ ἀκούειν ἡ χρεία συνήγαγεν, ὅτι καὶ τὰ μητρικὰ σοι δίκαια ἀκαινοτόμητα διασώζω, καὶ αὐτὸς ὁ νόμον θέμενος εἰμὶ μητρὶ τοὺς παῖδας τὴν σεβασμιότητα νέμειν, μᾶλλον δὲ ὅτι καὶ τῶν ἐν τῇ φύσει θεωρουμένων εἱρμῶν καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ καιροῦ τὴν σὴν αἰδῶ καὶ ὑπακοὴν καὶ δόξαν ἔμπροσθεν ποιοῦμαι, ἰδοὺ μεταβάλλω τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον, τῆς σῆς ἀξιώσεως ἐκεῖνα δεύτερα ποιησαμένης· οὐδὲ γὰρ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον ἐνταῦθα εἴρηται τὸ τί ἐμοὶ, καὶ σοὶ, καθ' ὃν εἴρηται πρὸς τὸν ἐπιζητοῦντα διαιτητὴν αὐτῷ τοῦ πατρικοῦ κλήρου χρηματίσαι· ἐκεῖ γὰρ εἶπεν, τί ἐμοὶ καὶ σοὶ; καὶ τίς με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ὑμᾶς; τῇ πράξει τὴν ἐν τῷ λόγῳ παραίτησιν ἐβεβαίωσε, καὶ δικαστὴς ἀμφισβητήσεως χαμαιζήλου καὶ προσύλου κέρδους οὐχ εἵλετο γενέσθαι, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἀπαγόρευσιν, ἡ διὰ τῶν ἔργων παραγραφὴ διεδέξατο· ἐνταῦθα δὲ τῷ σχήματι χρησάμενος τῆς φωνῆς, τὴν μητρικὴν οὐκ ἀπεπέμψατο περὶ τῷ θαύματι γνώμην· οὐδὲ τῆς αἰτήσεως εἰσηγήσατο τὴν ἀθέτησιν, ἀλλ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς*

φύσεως τὴν διαφορὰν διδαξάμενος τῶν θεουργημάτων, τὸ ἔργον σύνδρομον ἔδειξε τῇ ἀξιώσει· σαφῶς ὡς εἴρηται πολλάκις παριστῶν καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ἐν θαύμασιν ἰδιότητος τὴν μητρικὴν στοργὴν καὶ τὸ κλέος μεῖζον ἰσχύειν παρ' αὐτῷ.

Μϛ. Πῶς οὐ μάχεται τὸ ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιὰν, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην.

Πρῶτον μὲν διότι ὁ εἰπὼν, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἀλλὰ πληρῶσαι, αὐτός ἐστιν ὁ ψῆφον ἑκατέραν ἐξενεγκών· οὐδεὶς δὲ ἄρα οὐδὲ τῶν τυχόντων, μήτι γε νομοθέτης, ἅμα τἀναντία λέγει ἑαυτῷ, οὐδ' ὁ λέγων καταλύειν τὸν νόμον, οὐκ ἂν τὰς καταλυούσας αὐτὸν προεκόμιζε φωνὰς, καὶ μάλιστα οὐκ ἐν ἄλλῳ καὶ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ, οὐδ' ἐν ἑτέρᾳ φράσει καὶ ἑτέρᾳ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν αὐτῶν ῥημάτων καὶ ἑξῆς· οὐκοῦν οὐκ ἀντίκειται ταῦτα, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ. Ἀλλ' ἡ μὲν τῶν ἐντολῶν λόγον ἔχουσα νομοθεσίας ῥυθμίζει τε καὶ καταρτίζει τὸν κριτὴν ἀδέκαστον μὲν ἔχειν τὴν γνώμην, ἀδυσώπητον δὲ τὴν ψῆφον, ἰσόρροπον δὲ παρέχειν τοῖς δικαζομένοις τὸν τῆς δίκης ὀφθαλμόν· ἡ δὲ λέγουσα μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἐν ἴσῳ ἐστὶ τοῦ μὴ ἐπεξελθεῖν μηδ' ἀμύνασθαι κατὰ τὰ πονηρεύματα αὐτοῦ τὸν ἄρξαντα χειρῶν ἀδίκων· καὶ οὐκ ἔτι αὐτὴ πρὸς τὸν κριτὴν ἀφορᾷ, ἀλλὰ τὸ ἠδικημένον πρόσωπον εἰς ἐπιείκειαν καὶ εὐλάβειαν παρακαλεῖ. Τοῦτο γε καὶ τὸν ἠδικηκότα αἰσχύνει καὶ μετάγει τῆς θρασύτητος καὶ ἀπονοίας ἐπὶ τὸ μεταμελούμενον καὶ κατηφὲς, εἰ μήπου θηρίον ᾖ μορφὴν ἀνθρώπου περιβαλλόμενον, καὶ τὸν ἠδικημένον τῷ τῆς πρᾳότητος καὶ φιλοσοφίας στεφάνῳ κοσμεῖ· καὶ γὰρ ἐξουσίαν αὐτῷ δίδωσιν ὁ νόμος τὸν λελυπηκότα δίκην εἰσπράττεσθαι· ὁ δὲ τὴν ἐξουσίαν ἂν εἰς φιλανθρωπίαν τρέψῃ καὶ τοῦ ὁμοφύλου λάβῃ ἔλεον, εἰς μόνον τὸν ἀρχηγὸν τῶν κακῶν καὶ τὸν ἀρχαῖον πολέμιον τοῦ γένους ἡμῶν ἀποτείνων τὸν δίκαιον θυμὸν, οὗτός ἐστιν ὡς ἀληθῶς ὁ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐξευγενίζων τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τὸν κοινὸν δεσπότην τὰς ἀνθρωπίνας ὀφειλὰς ἔχων διαλύοντα. Οὐ γὰρ πρὸς ἄλλο τοῦ ἐναντίου φύσις συμπλέκεσθαι· ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτῶν οἷς ἂν πρόεισιν, ἡ μάχη πρόεισιν. Ἔλαβες κράτος τὸν ἠδικηκότα νόμῳ κολάζειν· εἰ μὲν κολάσεις, ἄδηλον, εἰ καὶ μὴ λαβὼν τῇ τιμωρίᾳ τοῦ πλησίον ἐπεπήδησας, καὶ τὸ φθάσαι παθεῖν τοῦ μὴ ποιῆσαι, ἀλλὰ μὴ φιλανθρώπῳ γνώμῃ καὶ φιλαδέλφῳ τὴν πρᾶξιν ἐξήνεγκας. Εἰ δὲ μὴ κολάσεις, στήλην ἔστησας ἀνεξάλειπτον καὶ φιλανθρωπίας καὶ πρᾳότητος, καὶ τῷ

βίῳ παράδειγμα καταλέλοιπας, φιλανθρώπως τε καὶ πράως τοῖς ὁμογενέσι συναναστρέφεσθαι, μάλιστα δὲ τὸ ἐρασμιώτατον καὶ μακαριώτατον πρὸς τὴν θείαν ἐστὶν ἀναχθῆναι διὰ τῆς τοιαύτης πράξεως μίμησιν τε καὶ ἀγαθότητα, καὶ υἱὸν θεοῦ κατὰ χάριν καὶ χρηματίσαι καὶ γνωσθῆναι, ὡς ἡ ἐνυπόστατος ἐβεβαίωσε σοφία καὶ ἀλήθεια· γίνεσθε γὰρ οἰκτίρμονες καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν [a] οἰκτίρμων ἐστί. Σὺ δ' εἰ βούλει καὶ ἔτι τοῖς νόμοις ἐμφιλοσοφεῖν, τὴν συμφωνίαν αὐτῶν ἐντεῦθεν ἐπόψει. Ὁ μὴν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ τὸν κριτὴν ἐκκόπτειν ἀξιῶν, φόβῳ δηλονότι τοῦ παθεῖν ἃ μή ἐστι φυγεῖν, τὴν ἐπ' ἀδίκοις τόλμαν ἀναστέλλει· ἡ δὲ τοῦ μὴ ἀμύνασθαι ἀρετὴ τὸν ἠδικημένον κρείττω περιπαθοῦς διαθέσεως καὶ ἀνθρωπίνης ἀντιλυπήσεως καὶ θαυμάζειν ἀνακηρύττουσα ἄξιον· δι' ἑκατέρου δὲ τρόπου ἐστὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὁρᾶν προϊοῦσαν καὶ καθαρὸν τὸν ἔλεον ἐπὶ τοῖς ὁμοφύλοις προχεόμενον· εἰ δὲ δι' ἑκατέρας πράξεως ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡμερότης συνίσταται, δῆλον ὅτι οὐδεμία μάχεται ταῖς ἐντολαῖς, οὐδὲ παρὰ θατέρας ἡ τῆς ἑτέρας ἀναίρεσις· πῶς γὰρ ἂν παραπλησίως ἄμφω τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν κατεσκεύαζον; ἡ μὲν τῶν ἀδίκους χεῖρας ἐπανατεινόντων τὴν ὁρμὴν ἀνακόπτουσα· ἡ δὲ τοὺς ἠδικημένους ὑψηλότερον μικροψυχίας πάσης τιθεῖσα καὶ οὐκ ἀξιοῦσα δουλεύειν πάθεσιν ὕβρεως. Καὶ ἡ μὲν δεικνύουσα οἷος καθ' οἵου τὴν πληγὴν ἀφῆκε, καὶ ὡς ὁ παθεῖν ἄξιος τὸν κρείττω ἐτιμωρήσατο· καὶ πολλὰ ἄλλα δι' ἀμφοῖν τῶν ἐντολῶν τῶν σωτηριωδῶν καὶ ὠφελίμων εἰς ἓν συντρέχει καὶ συναπαρτίζεται.

[a] Ita cod.

ΜΖ. Τοῦ κυρίου λέγοντος, ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, ζητοῦμεν τίνα λέγει διάβολον, καὶ τίνα τὸν πατέρα αὐτοῦ;

Διάφορος δόξα τοῖς πρὸ ἡμῶν περὶ τούτου προελήλυθε τοῦ ζητήματος·
α οἱ μὲν γὰρ λέγουσι πατέρα τοῦ διαβόλου, τὸν εἰς ἄκρον κακίας ἐλάσαντα· καὶ τοῦ πονηροῦ ἐν ἑαυτῷ πολλαπλασιάσαντα τὰ γεννήματα, καὶ πολλάκις πολλὰ ἀποτεκόντα τοιαύτας πράξεις, οἵας ἂν ὁ πονηρὸς οὐκ ἐτόλ-
β μησε πρότερον. Εἰ δὲ ταῦτα οὐδὲν κωλύει καὶ τὸν πατέρα τῷ τόκῳ τῶν ἐξ αὐτοῦ προελθόντων ἐλαττωθέντα, αὐτὸν μὲν τὴν τοῦ υἱοῦ μεταλαβεῖν τάξιν, τὸν δὲ πλεονεκτήσαντα ἐν τῇ κακίᾳ καὶ τρόπον τινὰ τὸν γεννήσαντα γεγεννηκότα εἰς τὴν πατρικὴν ἀντιμετελθεῖν σχέσιν· οἷον ὁ Καῒν, εἰ βούλει· πολλοὺς γὰρ οὗτος ἅμα διαβόλους τέτοκε· τουτέστι τὰς τοῦ διαβόλου πράξεις συλλαβὼν ἀπεκύησεν, οὔπω πρότερον θάρσος ἐχούσας λύειν τὰς ὠδῖνας, ψεύδει φενακίζειν ἐπιχειρῶν οὐχ ἕτερόν τινα, ἀλλὰ τὸν πάντα καὶ πρὶν γενέσεως ἐπιστάμενον, ἀπάτῃ μετερχόμενος ἀδελφὸν καὶ δόλον κατὰ τῶν φιλτάτων σπλάγχνων ἐντείνων τῆς στοργῆς τῷ σχή-

ματι καλυπτόμενον, φόνον ἀδελφικῇ δεξιᾷ παλαμώμενος, καὶ τὴν γῆν πρῶτος ἀνθρωπίνῳ καθυβρίζων αἵματι, πληγὴν ἐπάγων τοῖς γεννησαμένοις ἀθεράπευτον· καὶ τοῦ τόκου μισθὸν ἀπαιτεῖν, τὸ μὴ δευτέροις τόκοις ἐπαγάλλεσθαι, ἀπονοίᾳ καὶ ἀντιλογίᾳ χαλεπωτέρᾳ τὰ φθάσαντα διελέγχουσα· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Εἰ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἀναλόγως τὰ γ
ὅμοια συνορᾷν· ὥσπερ ὁ εἰς ἄκρον ἀρετῆς τῇ τοῦ παναγίου πάντως ἐπιφοιτήσει καὶ ἐνεργείᾳ δήκων, καὶ πολυπλασιάζων ἐν ἑαυτῷ τὴν χάριν, καὶ πολλοῖς ὠφέλιμος καὶ σωτηρίοις τῷ τόκῳ γινόμενος, πνεῦμα λέγεται τικτὸν θεοῦ· διὰ γὰρ τὸν φόβον σου κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν, πνεῦμα σωτηρίου σου ἐκυήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς· οὕτω δὴ οὕτω καὶ ὁ εἰς ἄκρον κακίας ἐλάσας ἄνθρωπος τὰ τοῦ πονηροῦ σπέρματα ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν καὶ πολυπλασιάσας τὸν τόκον καὶ τὰ τῆς πονηρίας κυήματα, τίκτειν ἂν εἰκότως λέγοιτο τὸν διάβολον καὶ πατὴρ χρηματίζειν αὐτοῦ. Οἱ δὲ οὐδέτερον μὲν τῶν εἰρημένων ἐγκρίνουσι, τὸν ὄφιν δ
δὲ τοῦ διαβόλου πατέρα κληθῆναι νομίζουσι· διατί; ὅτι πρῶτον ὁ ὄφις τὴν ἐκείνου διαβολὴν συλλαβῶν, τῇ γλώττῃ ἀπέτεκε· πρὸ γὰρ τῆς ἀνθρώπου πλάσεως καὶ τῆς τοῦ ὄφεως ὑποστάσεως, οὐκ ἦν ὁ ἀποῤῥυεὶς τῆς ἀγγελικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τάξεως, τὰ τοῦ διαβόλου πράττων, καίτοι ζητῶν κακὸς εἶναι καὶ χῶραν οὐκ ἔχων παρεισδύσεως· οὐκοῦν τὸ ἑρπετὸν ὁ ὄφις τοὺς διαβόλους ἐγκυμονήσας λογισμοὺς καὶ τῇ γλώσσῃ εἰκότως ἂν τοῦ διαβόλου πατὴρ λέγοιτο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕτερα τοιαῦτα εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ ῥητοῦ, τίς τε καλοῖτο διάβολος, καὶ τίς ὁ τούτου πατὴρ, ἑτέροις πεφιλοσόφηται· ἐμοὶ δὲ τὰς εἰρημένας ἐπιλύσεις οὔτε λίαν ἔπεισι θαυμάζειν, οὔτε μὲν φιλολόγων εἶναι πόνους ἀνδρῶν· ὅσοις δὲ μᾶλλον τὰ τοιαῦτα εὐτρέπισται συνορᾷν, δικαιότεροι ἂν εἶεν οὗτοι καὶ τὴν ἀμείνω περὶ αὐτῶν ψῆφον ἐξενεγκεῖν· ἃ δ' ἂν προσταίη ἐμοί τε καὶ ἴσως ἑτέρῳ τινὶ τὴν τελειότητα ταύτης μὴ καταλαβεῖν, ἐκεῖνα καὶ δὴ τῷ λόγῳ διέξειμι.

Πρῶτον μὲν οὐδαμοῦ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν γραφῆς γέγονα δυνατὸς εὑρεῖν, α
οὔτε κατὰ τὰ παλαιότερα τῆς νομοθεσίας, οὔτε ἐν οἷς ἡ χάρις τὸ τῆς εὐσεβείας φῶς λαμπρότερον ἤστραψεν, σύμενουν οὐδαμοῦ πατέρα τινὰ τοῦ διαβόλου λεγόμενον· καί τοι γε πολλαὶ πολλάκις χωρίων περίοδοι τῆς πονηρᾶς ἐκείνης καὶ ἀλιτηρίου μνήμην καταβάλλονται προαιρέσεως· ἀλλὰ σατανᾶν μὲν καὶ διάβολον καὶ ἀποστάτην καὶ νοῦν ἀσσύριον καὶ τῶν παθῶν ἄρχοντα καὶ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων ἐξουσιαστὴν καὶ τοιαῦτα τινὰ τὸν ἀρχέκακον ἐχθρὸν τοῦ γένους ἡμῶν ὀνομαζόμενον ἐκδιδάσκουσι· καὶ υἱὸν ἔσθ' ὅτε διαβόλου μᾶλλον τὸν τὰς μοχθηρὰς αὐτοῦ γονὰς ἐν ἑαυτῷ συλλαβόντα καὶ τῷ τῆς πλάνης τόκῳ υἱοθετούμενον· ἐξ οὗ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος υἱὸν διαβόλου τὸν Ἐλύμαν ἐπωνόμασε· πατέρα τοῦ διαβόλου μέ-

χρι νῦν ἕτερόν τινα οὐκ ἔχω τέως ἀπισχυρίσασθαι τὴν ἱερὰν ἡμῶν ἐπισταμένην ἢ ἐπονομάζουσαν γραφήν· ἀλλ' ἓν μὲν τοῦτο τὸ μηδαμοῦ πατέρα τοῦ διαβόλου τῶν τοῦ πνεύματος λογίων τῷ ἰδιώματι μήτε γινώσκεσθαι μήτε
β ὀνομάζεσθαι. Δεύτερον δὲ οὐδ' ἔνθα δοκοῦσι μνήμην αὐτοῦ γεγενῆσθαι, οὐδ' ἐνταῦθα παρασχεῖν τὴν ὑπόληψιν ἀσφαλῆ δύνανται· καὶ γὰρ ὁ τῶν ἰουδαίων δῆμος οὐκ εἰς πατέρα τοῦ θεοῦ ἀναφέρειν οὐδαμοῦ διετείνετο ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸν θεὸν μὲν ἐσπούδαζον τῷ ῥήματι ἐπιγράφεσθαι πατέρα, παῖδας δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραήλ· καὶ τῷ δημιουργῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν οὐκ ἦν σκοπὸς δεῖξαι τοὺς ἰουδαίους τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου τέκνα χρηματίζειν· ἕτερον γὰρ ἂν ἐκείνοις ἠλαζονεύετο· καὶ πρὸς ἕτερον οὗ μήπω μὲν ὄνειδος, μήπω δὴ κατηγορίαν εἶχον, μεθεῖλεν ἂν καὶ μετέφερεν, ὅπερ οὐκ ἦν συντηροῦντος τὸ ἀκόλουθον, ἀλλ' αὐτοῦ γε δηλονότι τοῦ διαβόλου παῖδας ὠνόμαζεν, οὗ καὶ τὴν ἐν τῇ κλήσει σχέσιν κἂν τῇ γνώμῃ καὶ τῇ μιμήσει τῶν πράξεων συνεφέροντο, βαρύ τε ἦν αὐτοῖς ἀκούειν καὶ ἀποτρόπαιον· ἐπεὶ οὖν ὁ ἰουδαῖος πατέρα τὸν θεὸν ἐπέγραφεν ἑαυτοῦ, καὶ ὁ σωτὴρ ἐσπούδαζε δεικνύειν διὰ τῶν ἔργων τοῦτο μὲν ψευδομένους, τὸν διάβολον δὲ δι' ὧν ἔπραττον πατέρα ποιουμένους, τίς ἂν εἴη λόγος ὁ περαίνων τὸν πατέρα τοῦ διαβόλου πατέρα τῶν ἰουδαίων διὰ τῶν λογίων ὀνομάζεσθαι;

γ Ἡ γάρ τοι δι' ὑποφορᾶς πρὸς τοὺς ἰουδαίους ἀποτεινομένη τοῦ σωτῆρος φωνὴ, οὐδὲν αὐτῶν συναντιλήψεται τῇ προθέσει· τὸ μὲν γὰρ πρόχειρον καὶ τὴν διαστολὴν οὐκ εἰδὼς τῆς ἀναγνώσεως, καὶ πρὸς ἣν μάλιστα τῶν πολλῶν ἡ γλῶττα παρασύρεται αὐτοσχεδιάζειν, εὗρεν ἕτοιμον πατέρα τοῦ διαβόλου, ὃν οὐδεμία χρῆσις οὐδ' ἐν τῇ κλήσει τὴν φύσιν ἔχειν ἐγνώρισε· τὸ δὲ περιεσκεμμένον τῷ τρόπῳ τῆς διαστολῆς, ῥυθμιζόμενον καὶ ταῖς προλαβούσαις ἐννοίαις συνδιαιρούμενον, αὐτόν τε τὸν διάβολον πατέρα τῶν ἀγνωμόνων ἰουδαίων ἀπαγγέλλει· καὶ ὃν ὁ ἀνεπίσχετος τῆς γλώττης δρόμος τὴν διαστολὴν ὑπερβαίνων περιαγγέλλει πατέρα τοῦ διαβόλου πλάττων, οὔμενουν οὐδαμῶς συνεπίσταται· ἐπιτιμήσεως δὲ τρόπῳ τὸν λόγον ὁ σωτὴρ προάγων, ἐπείπερ ἔλεγεν ὁ ἰουδαίων δῆμος ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν· τολμᾶτε δέ γε ἄρα φησὶ καὶ οὐκ ἐγκαλύπτεσθε πατέρα κατονομάζειν τὸν θεὸν; ἢ οὐχὶ ὑμεῖς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, δι' ὧν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ θέλετε ποιεῖν, υἱοὺς αὐτοῦ δεικνῦντες ἑαυτούς; οὗ γάρ τις κατὰ τὰς ἐντολὰς μορφοῦται καὶ διαπλάττεται, τούτου καὶ υἱὸς κατονομάζεσθαι δίκαιος εἴη ἄν· τίνας δ' ἂν ἐντολὰς οἱ ἰουδαῖοι ἐσπούδαζον, ἢ δι' ὧν ὁ διάβολος ἐδοξάζετο; δόξαν παρ' ἄλλων λαμβάνοντες, ταῖς συκοφαντίαις τοὺς πλησίον κατεσθίοντες, φθόνῳ τὰ κάλλιστα λυμαινόμενοι, φόνον κατὰ τοῦ σωτῆρος μηχανώμενοι, καὶ γλώσσῃ καὶ γνώμῃ τὸν θάνατον συσκευάζοντες, τὸ ψεῦδος τῆς ἀληθείας ἔμπροσθεν ἄγοντες, καὶ δόλον καὶ διαβο-

λὴν καὶ φιλαργυρίαν τὸν βίον ποιούμενοι, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, δι' ὧν καὶ τὴν τοῦ διαβόλου συγγένειαν, ὡς ἀρχηγοῦ καὶ σπορέως τούτων, περιφανῶς ᾠκειώσαντο· ἐπὶ τούτοις καὶ τὸ ἐπαγόμενον καὶ συνηρτημένον λόγιον, τὸ μὲν οὐκ οἶδεν ὅλως, πατέρα λέγω τινὰ τοῦ διαβόλου, κατονομάζεσθαι· τὸ δὲ πάλιν ὑποβάλλει καταγγέλλεσθαι πατέρα τῶν ἰουδαίων τὸν διάβολον καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· φησὶ γάρ, ἐκεῖνος ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν, τὸν διάβολον δηλονότι, ἀλλ' οὐχ ἕτερόν τινα πατέρα τοῦ διαβόλου· τίνι δ' ἂν ἑτέρῳ τὸ, ἀνθρωποκτόνος, καὶ τὸ, ἀπ' ἀρχῆς, ἐφαρμόσει; καὶ τὸ, μηδαμῶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἑστάναι; εἰ μὴ αὐτῷ γε τῷ διαβόλῳ, ὃς τὴν γλῶσσαν μὲν κατὰ τοῦ δημιουργοῦ τῷ ψεύδει παρώξυνε, τῷ δόλῳ δὲ ταύτην γλυκάνας τῷ πρωτοπλάστῳ προὔτεινε· καὶ λόγοις ἐπικλόπως καταγοητεύσας, τῆς ἐν παραδείσῳ ζωῆς καὶ τρυφῆς ἀϊδίου ὑπερώρισεν, ἐργαστήριον θανάτου, τῆς ἀθανασίας τὸ χωρίον ἐργασάμενος· θάνατον γὰρ ὁ θεὸς οὐκ ἐποίησεν· ἀλλ' ἡ τοῦ πρωτοπλάστου παράβασις τὴν συμβουλὴν συλλαβοῦσα τοῦ ὄφεως, τὸν θάνατον ἀπεκύησεν· οὐκοῦν καὶ ἀνθρωποκτόνος ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν· καὶ αὐτοὶ ζητοῦντες ἀποκτεῖναι τὸν κύριον, καὶ τὸ ψεῦδος ἀεὶ πρὸς τῆς ἀληθείας ἑλόμενοι, τὴν μορφὴν τοῦ γεγεννηκότος ἀπαραχάρακτον διασώζουσι.

Καὶ φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι πατὴρ μὲν τῶν ἰουδαίων ὁ διάβολος ὀνομάζεται· πατρὸς δὲ τοῦ διαβόλου οὔτε λαβεῖν ἐστι φύσιν, οὔτε κλῆσιν οὐδαμῶς παραδηλουμένην, οὔτε τῷ νοήματι· ἡ μέν τοι γε τῆς προκειμένης ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεως τελευταῖα περίοδος δόξει μὲν ἴσως τοῖς πρὸς μηδὲν τῶν βαθυτέρων ἐμφιλοχωρεῖν κέρδος ποιουμένοις, ὡς εἴη τοῦ διαβόλου πατέρα ὑποσημαίνουσα· τοὐναντίον δὲ ἅπαν κατασκευάζει καὶ τοῖς πρὸ αὐτῆς συνᾴδει ἐνθυμήμασιν, πατέρα καὶ αὐτὴ τῶν ἰουδαίων ἐπιδεικνυμένη τὸν διάβολον· διπλῆς γὰρ προσβολῆς παντὸς τοῦ προκειμένου λόγου ἐνθυμημάτων γενομένης, καὶ νῦν μὲν ἐκ τῆς τῶν γεγεννημένων κακίας τοῦ γεγεννηκότος τὴν μίμησιν ἐπιδεικνυμένης, νῦν δὲ διὰ τοῦ γεννησαμένου τῶν γεγεννημένων τὴν ὁμοιότητα παριστώσης, ἔτι πάλιν ἀπὸ τῶν γεγεννημένων ἐπὶ τὸν γεγεννηκότα διαβαίνουσα, ἀπαράλλακτον τὴν ὁμοιότητα στηλιτεύει, καὶ τὴν συγγένειαν αὐτῶν οὐδὲν ἐπιφερομένην ἐπιδείκνυσι νόθον· φησὶν οὖν, ὅταν ὁ ἰουδαῖος τὸ ψεῦδος λαλεῖ, ὥσπερ καὶ νῦν πατέρα λέγων ἑαυτοῦ τὸν θεὸν, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ἴδιος γὰρ κλῆρος τῷ πατρὶ, τοῦ πατρὸς ὁ πλοῦτος· ἐκ τῶν ἰδίων οὖν ὁ ἰουδαῖος λαλεῖ τὸν πατρῷον ὑπελθὼν κλῆρον· καὶ αὐτὸς γὰρ ψεύστης ἐστὶν ὥσπερ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· δῆλον οὖν ὡς ἡ τοῦ λόγου αὕτη περικοπὴ, οὐ μόνον συμφθέγγεται τοῖς πατέρα πλάττουσι τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰουδαίων πατέρα τὸν διάβολον μόνον ἀφο-

ρίζει. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν συγγυμνασίας εἶδος καὶ λόγον ἐχέτω τὴν τοῦ δόγματος τέως προσηγορίαν εὐλαβούμενον· ἕως ἂν ὁ ὑψηλότερος λόγος ἀναφανεὶς, καὶ δόγμα εἶναι τῇ διανοίᾳ, καὶ τῷ κράτει τὴν κρίσιν λαβὼν, καὶ τῶν διὰ βίου φιλοσοφούντων τὴν ἱερὰν ἐμπλήσας ἐπιθυμίαν, δείξῃ μὴ μάτην ἀεὶ πρὸς ζήτησιν ἀνατεινομένην τοῦ ἐξηρημένου νοήματος τῆς τῶν πολλῶν καταλήψεως.

## ΜΗ. Πόσαι εἰσὶν αἱ τὸν κύριον ἀλείψασαι μύρῳ.

α Οὐχὶ τὴν αὐτὴν εὑρίσκω προϊοῦσαν δόξαν παρ' οἷς ταῦτα διερευνᾶσθαι γέγονεν ἡ σπουδή. Οἱ μὲν γὰρ ἁπλούστερον καὶ ἐπιπολαιότερον, ἵνα μὴ ἀμαθέστερον εἴπω, τῇ διαφόρῳ κλήσει τῶν ἀναγραψαμένων τὴν ἱστορίαν ταύτην καὶ τὰ τῶν γυναικῶν συνδιαιροῦσι πρόσωπα. Καὶ τέσσαρας ταύτας εἶναι φασὶ, πρὸς οὐδὲν οἶμαι βαθύτερον λογισμὸν ἐπιστήσαντες, ἢ πρὸς μόνην τὴν τῶν εὐαγγελισαμένων ποσότητα. Τοῖς δὲ εἰς δύο περιεστάλη τὰ πρόσωπα· καὶ τὴν μέν φασι σεμνὴν εἶναι καὶ σώφρονα καὶ ἀδελφὴν τοῦ Λαζάρου καὶ τῆς Μάρθας· τὴν δὲ διαφόρου μὲν ἀναγραφῆς τυχεῖν, μίαν δὲ εἶναι καὶ ταύτην ἐξ ἀσέμνου καὶ πανδήμου βίου παρθενικοὺς ἀγῶνας ἐξ ἀκαθαρσίας μετελθοῦσαν· περὶ ταύτης δὲ τόν τε Ματθαῖον καὶ Μάρκον, ἀλλὰ καὶ τὸν Λουκᾶν διαλαβεῖν· καὶ τὴν αὐτὴν ἱστορίαν διαφόροις ῥήμασιν
β ἀπηγγελκότας ἀναγράψασθαι. Οἱ δὲ καὶ πρὸς μίαν πάσας συνάγουσιν, οὐδεμίαν τῇ δόξῃ ἀσφάλειαν περιθέμενοι· ἀλλ' οὐδ' ἀπὸ τῆς τῶν προσώπων ποιότητος τῆς τοιαύτης ὑπολήψεως, ἐπιφερομένης τὸ αἰδέσιμον. Ἀπολλινάνιος γὰρ καὶ ὁ Μοψουεστίας Θεόδωρος ταύτης εἰσὶν οἱ γεννήτορες· ἐμὲ δὲ οὐδὲ δύο ταύτας ἐπιτρέπουσι λέγειν, οὔτε τοῦ σωτῆρος οἱ λόγοι, οὔτε τῶν φιλοθέων γυναικῶν αἱ πράξεις, οὔτε τὸ διάφορον τοῦ καιροῦ, ἀλλ' οὐδὲ τῶν θεατῶν καὶ ἀκροατῶν ἡ ἐπὶ τῷ πραχθέντι γνώμη, καὶ ἄλλα δὲ τούτων οὐκ ἐλάττονα, τρεῖς εἶναι ταύτας· ἀλλ' οὔτε πλείους τῶν τριῶν οὔτε ἐλάτ-
γ τους ἐκδιδάσκει. Πρώτη μὴν οὖν ἐστιν ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ ἀναγεγραμμένη, ἥτις καὶ πρὸ πολλῶν πράξεων καὶ διδασκαλιῶν τοῦ Ἰησοῦ εἰς ἱστορίαν μνήμης παρελήφθη· μετὰ ταῦτα γὰρ εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τοὺς μαθητὰς ἀποστέλλει, καὶ τὸ τῶν πέντε ἄρτων θαυματουργεῖται πλῆθος, καὶ ἡ περὶ τοῦ διδασκάλου τῶν μαθητῶν ὑπόληψις λογοθετεῖται, καὶ ἡ τῆς μεταμορφώσεως ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον πρᾶξις θεουργεῖται. Ἐγένετο γάρ φησι μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτὼ, καὶ παραλαβὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν, τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων· καὶ ἑξῆς. Ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἑβδομήκοντα μαθηταὶ μετὰ ταῦτα

ἀναδείκνυνται καὶ παραβολαὶ ταῖς νουθεσίαις συνυφαίνονται· δῆλον δὲ ὡς οὐδὲ τὸ πάθος οὔπω ἐνεστήκει· οὐδ' ἡ τῶν μιαιφόνων Ἰουδαίων ἐπιβουλὴ διὰ βουλῆς καὶ μελετῆς τὸ κῦρος ἐλάμβανεν.

Ἀπὸ μὲν τοῦ καιροῦ τὸ διάφορον τῆς παρὰ τῷ Λουκᾷ γυναικὸς πρὸς τὰς ἄλλας οὕτω φανερῶς καὶ ἀναμφιβόλως ἔξεστιν ἐννοεῖν τοῖς βουλομένοις· καὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἑκατέρας ἤδη τοῦ δεσποτικοῦ πάθους ταῖς τῶν Ἰουδαίων μελέταις ἐνεργουμένου αἱ ἱστορίαι τὴν μνήμην εἰσάγουσι· τὴν μὲν πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα, τὴν δὲ πρὸ δύο τοῦ πάθους· καὶ τῆς μὲν τὴν πρᾶξιν ὁ ἠγαπημένος καὶ παρθένος μαθητὴς ἀναγράφει, ἥ τις καὶ ἀδελφὴ τοῦ τε Λαζάρου καὶ τῆς Μάρθας ἐχρημάτιζε, καὶ τῶν ἀγαπωμένων ἐγνωρίζετο τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν θαυμαζομένων, ὅσα γε ἐπὶ τῇ τοῦ βίου σεμνότητι· ἥτις καὶ πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἱερουργήσασα τελετὴν, τὸν οἶκον αὐτῆς ἱερὸν ἀκάκτορον ἀπειργάσατο· ἐπὶ ταύταις ἡ τρίτη καὶ ἡ τελευταῖα, ἡ πρὸ δύο ἡμερῶν ἀλείψασα τοῦ πάθους τὸν σωτῆρα, περὶ ἧς Ματθαῖος τε καὶ Μάρκος τὴν διήγησιν ἀνετάξαντο· οὐκοῦν ὁ λόγος εὐλόγως αὐτὰς τρεῖς ἀνακηρύττει. Καὶ ὅρα κἀντεῦθεν· καὶ ἡ μὲν ἁπλῶς τῷ τῆς κακίας ὀνόματι, ἁμαρτωλὸς ὀνομάζεται, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φαρισαίου, οὐχὶ δὲ τοῦ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, τὸν Ἰησοῦν ὁρᾷ, τῇ παρακλήσει τοῦ ἑστιῶντος ἀλῶν καὶ τραπέζης κοινωνῆσαι κατακεκλιμένον· αὕτη καὶ τοῦ μύρου προχέει τὰ δάκρυα, καὶ τοὺς πόδας βρέχει τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς ἐκμάσσει, καὶ καταφιλεῖν λαμβάνει θάρσος, κἀκεῖθεν παῤῥησιάζεται, καὶ τῷ μύρῳ τοὺς πόδας ἀλείφει· καὶ σιωπῶσι μὲν ἐπὶ τῇ πράξει πάντες οἱ παρόντες, καὶ οὐδεὶς οὐδεμίαν ἐπιτίμησιν ἐπάγει τῷ γυναίῳ· ὁ δὲ φαρισαῖος μόνος καὶ τότε ἐν ἑαυτῷ τῇ πράξει δυσχεραίνων ἐγνώσθη· φησὶ γάρ· οὗτος εἰ ἦν προφήτης ἐγίνωσκεν ἂν τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ, ὅτι ἁμαρτωλός ἐστιν· εἶτα ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖνον μὲν ἐκ τῶν οἰκείων λόγων συμποδίζει τε καὶ ἐπιστομίζει, τῆς δὲ γυναικὸς τὴν πρᾶξιν ἐπαίρει τε, καὶ τοῖς πρέπουσιν ἐγκωμίοις ἀποσεμνύνει, καὶ μισθὸν αὐτῇ τῆς πράξεως ἀντιδίδωσιν τὸ μέγα δῶρον, τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν· καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἵσταται ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς γυναικὸς σωτηρίαν εἰς τὴν αὐτῆς ἀνάγει γνώμην, ἡ πίστις σου γάρ φησι σέσωκέ σε. Αὕτη μὲν οὖν ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ τοσαύταις πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀφορίζεται διαφοραῖς.

Ἡ δὲ παρὰ τῷ ἠγαπημένῳ μαθητῇ ἐμφανεστάτην μὲν ἔχει τὴν διαφορὰν, ὅτι καὶ γένους λαμπροῦ καὶ οἰκίας ἐπισήμου καὶ θαυμαζομένου βίου, καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀπέλαβεν ἄρτι τῶν πυλῶν ἀναδεδυκότα τοῦ ᾅδου· ὡς καὶ συνανέκειτο ἐν τῷ δείπνῳ τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Μαρίας αὐτῆς διακονούσης, ἡνίκα καὶ προσάγει τὸ μύρον, καὶ ἐκμάσσει καὶ αὐτὴ ταῖς θριξὶν, οὐ πρὸς ἀντ-

ἀμειψιν τινὰ τὸ θεοπρεπὲς ἔργον καταβαλλομένη, ἀλλ' εὐχαριστίας μᾶλλον τῆς γεγενημένης περὶ τὸν ἀδελφὸν θεουργίας ἀφοσίωσίν τινα ἐπινοοῦσα. Κἀνταῦθα μὲν οἱ μαθηταὶ πάντες, σιγῇ τὴν πρᾶξιν ἠσπάζοντο· καὶ τοῦ περὶ τὸν Λάζαρον θαύματος ἴσως τὴν ὑπερβολὴν ἐννοούμενοι, καὶ τῆς γυναικὸς τὴν εὐλάβειαν δι' αἰδοῦς φέροντες· μόνος δὲ τῆς φιλαργυρίας τὸ ἀνδράποδον, τῆς προδοσίας ὁ κάπηλος καταγογγύζει τῆς πράξεως· καὶ ὁ Ἰησοῦς τὴν νόσον ὑφ' ἧς κεκρατημένος ταῦτα ἔπραττεν εἰς μέσον ἄγων, εἶπεν αὐτῷ· ἄφες αὐτὴν, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τετήρηκεν αὐτό. Ἀντὶ τοῦ, σὺ μὲν τὸν ἐμὸν σπουδάζεις θάνατον, διὰ τοῦτο σοι καὶ ἡ τοῦ μύρου τιμὴ περισπούδαστον· αὕτη δέ σου τὴν ἔκθεσμον πρᾶξιν καὶ δι' ὧν εἰργάσατο στηλιτεύει· καὶ διδάσκει κἂν μὴ μαθεῖν ἐπωρώθης, ὅτι ὅνπερ σὺ προδοῦναι σπουδάζεις, αὕτη θεῷ ἴσα θυσιάζει καὶ σέβεται· ἀλλὰ τοιαύτη μὲν καὶ ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφή. Ἡ δὲ λοιπὴ τρίτη τῶν ἐπιχεαμένων τῷ δεσπότῃ τὸ μῦρον, περὶ ἧς Μάρκος καὶ Ματθαῖος ἱστορήκασιν, ἀπὸ δὲ τοῦ τῆς πορνείας ἄγους ἐπονομάζεται, ἐν τῇ οἰκίᾳ μὲν παραγίνεται Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, οὐ τότε λεπρῶντος, ἀλλὰ πάλαι μὲν τῷ πάθει κατεχομένου, τότε δὲ τῇ τοῦ Ἰησοῦ φιλανθρωπίᾳ κεκαθαρμένου, ὃν καὶ ἡ πόρνη συνεπισταμένη καὶ ἐξ οἵου βδελύγματος εἰς οἵαν ὄψιν ἀποκατέστη τὸν χρῶτα, ἐλπίδας τε ἀνελάμβανε χρηστὰς ἀπαλλαγῆναι τοῦ ψυχικοῦ μύσους, καὶ παῤῥησίας ἐγίνετο προσελθεῖν τῷ Ἰησοῦ, καὶ δὴ προσελθοῦσα οὐχ ἅπτεται μὲν τῇ χειρὶ, οὐδὲ ταῖς θριξὶν ἐκμάσσει· οὐδὲ γὰρ οὐδενὶ μέλει τοῦ σώματος ψαῦσαι τοῦ σωτῆρος ἀτόλμητον ἐποιεῖτο, ἀλλ' ἄψαστον αὐτὸ τοῦ ἐῤῥυπωμένου χρωτὸς συντηροῦσα, κλέπτει τὴν διὰ τοῦ μύρου τιμὴν καὶ θυσίαν· καὶ τὸ ἀλάβαστρον συντρίψασα, ἀθρόον τὸ μῦρον τῆς κεφαλῆς ἐπιχέει· καὶ ἀγανακτοῦσι τηνικαῦτα οὐχ ὁ φαρισαῖος, οὐδὲ μόνος ὁ προδότης, ἀλλὰ τῶν μαθητῶν οὐκ ὀλίγοι. Ἡ δὲ γεγενημένη διαφόρως ἀγανάκτησις οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀνεῤῥιπίζετο γνώμης, ἀλλὰ τοῦ μὲν Σίμωνος ὡς οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ τὸν θεραπευτὴν καὶ σωτῆρα φανταζομένου, τοῦ δὲ Ἰούδα ὡς τῷ τῆς φιλαργυρίας πάθει κεκρατημένου, τῶν δὲ μαθητῶν ὡς ἐλέῳ τῶν πενομένων ἐκνενικημένων· οὐχ ὥστε τὸ δεσποτικὸν φίλτρον καὶ σέβας ἐνδευτερωθῆναι, ἀλλ' ὅτι κἀκεῖνον ᾔδεισαν τὸν ἔλεον καὶ αὐτῆς προκρίνοντα τῆς θυσίας· ἔλεον γάρ φησι θέλω καὶ οὐ θυσίαν· ἄλλως τε δὲ καὶ τῷ περὶ τὸν διδάσκαλον σεβάσματι, φρικτὸν ἡγοῦντο τὴν γυναῖκα κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ μῦρον ἐπιχέαι· ἔνθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς κατ' αὐτὴν ἀγανακτήσεως ἀπάγων τοὺς μαθητὰς, οὐδὲν τολμηρόν φησιν ἔπραξεν, ἀλλ' ἔργον ἀγαθὸν εἰργάσατο. Καὶ πρὸς μὲν τῶν μαθητῶν τοὺς εὐγνώμονας ταῦτα· πρὸς δὲ τὸν Ἰούδαν πάλιν εἰς μέσον ἄγων τῷ αἰνίγματι τὴν μελετημένην προδοσίαν φησί· βαλοῦσα τὸ μῦρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου,

πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με πεποίηκεν· ἀγανακτεῖς φησι τοῦ μύρου κενουμένου· πόσης ἀγανακτήσεως ἄξιον; ταυτὸν προσῆκεν ἡγεῖσθαι κατὰ τοῦ δεσπότου καὶ διδασκάλου προδοσίαν καὶ θάνατον καὶ τάφον διαμελετῶντα; πτωχῶν ἔστι σοι φροντίς; καὶ πῶς τοῦ ἀστέγου, μηδὲ τὴν κεφαλὴν ἔχοντος ἔνθα κλινεῖ, τὴν σφαγὴν σπουδάζεις; ἐφ᾽ ᾧ μηδὲν τῶν ἰδίων ἀποκενοῖς, τούτου βαρὺ καὶ ἀφόρητον τὴν συνουσίαν νομίζεις; Ἐν οἷς σε δεῖ καὶ τῶν οἰκείων πολλὰ καταβάλλειν, ἐλέῳ τὴν ἔνδειαν τῶν πενομένων ἀναπληροῦντα, πῶς ἀνεπαχθῶς καὶ φιλανθρώπως τούτων τὴν συνδιατριβὴν οἴσεις;

Ἀναλαβόντες οὖν χωρίς τινος προλήψεως καὶ προσπαθείας ἔνεστι συνιδεῖν καὶ φιλαλήθως εἰπεῖν, ὡς ἡ μὲν τῶν ἀλειψαμένων μύρῳ τὸν κύριον, πολλῷ τῶν ἄλλων τῷ μέσῳ προέλαβεν· αἱ δὲ περὶ τὸ πάθος τὴν ἱερουργίαν ταύτην ἐπὶ νοῦν βάλλονται· καὶ τούτων ἡ μὲν πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα, ἡ δὲ πρὸ δύο τοῦ πάθους· καὶ ἡ μὲν ἁμαρτωλὸς, ἡ δὲ πόρνη ἀπὸ τῶν παθῶν μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῶν κυρίων τῆς κλήσεως γινωσκόμεναι, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ φέρει τὸ ἐπώνυμον· καὶ ἡ μὲν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φαρισαίου τοὺς δεσποτικοὺς πόδας ἀλείφει τῷ μύρῳ καὶ τοῖς δακρύοις προαποπλύνει, ἡ δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ ἰδίᾳ καὶ δακρύων καιρὸν οὐ γινώσκει· δεξιοῦται δὲ μᾶλλον τραπέζῃ καὶ εὐφροσύνῃ αὐτόν τε τὸν Ἰησοῦν, καὶ οὗ τὸν τάφον ἡ σωτήριος φωνὴ γενέσεως ἔδειξεν ἐργαστήριον, καὶ χωρίον ἀναβιώσεως· κενοῖ δὲ καὶ αὕτη κατὰ τῶν ἀχράντων ποδῶν τὸ μῦρον καὶ ταῖς θριξὶν ἀπομάσσει· ἡ δὲ λοιπὴ τρίτη ἐν τῇ οἰκίᾳ μετὰ τοῦ λεπροῦ παραγίνεται πολύτιμον· καὶ αὐτὴ μῦρον φέρουσα, οὐδαμῶς δὲ τοῖς μέλεσι τοῦ σωτῆρος ψαύει, ἀλλ᾽ ἄφνω τὸ ἀλάβαστρον συντρίψασα, κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ μῦρον ἐπιχέει, τέχνῃ προφθάνουσα καὶ σπουδῇ τοὺς εἴτινες ἐπιχειρεῖν μελετήσειαν τὴν πρᾶξιν κωλύειν· καὶ ἡ μὲν τὴν πόλιν φέρει μάρτυρα τῆς ἀκολασίας, ἐν τῇ πόλει γὰρ ἁμαρτωλὸς ὠνομάζετο· ἡ δὲ τὴν κώμην· ἡ δὲ τοῖς τῆς σωφροσυνής καὶ καθαρότητος ἀνακτόροις ἐθαλαμεύετο· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης ὁ φαρισαῖος μόνος ἀγανακτεῖ, ἐπὶ δὲ τοῦ Λαζάρου μόνος ὁ Ἰούδας· ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας ἄλλοι τε τῶν μαθητῶν, καὶ τὸ τῆς φιλαργυρίας λάφυρον, πάλιν ὁ προδότης· καὶ τῇ μὲν τοῦ Λαζάρου ἀδελφῇ, οὐδεὶς μισθὸς τῆς τοῦ μύρου κενώσεως ἐπαγγέλλεται· προκαταβληθείσης γὰρ ὑπὲρ λόγον εὐεργεσίας καὶ δωρεᾶς, τὸ παρ᾽ αὐτῆς τελούμενον ὑπῆρχε χαριστήριον· μόνη δὲ κἀνταῦθα ἡ τοῦ Ἰούδα προδοσία καὶ προπέτεια γνωρίζεταί τε καὶ διελέγχεται. Καὶ ἡ μὲν παρὰ τῷ Λουκᾷ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εὑρίσκει, τὴν μισθαποδοσίαν καὶ τοῦ μύρου καὶ τῆς πίστεως· τῇ δὲ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ, τὸ μνημόσυνον ἐπαγγέλλεται δι᾽ αἰῶνος εἰς τὴν οἰκουμένην κηρύττεσθαι· διάφορος μὲν ἡ μισθαποδοσία ἑκατέρᾳ τῶν γυναίων ἐπαγγέλλεται· οὐ μέντοι θατέρας ὁ

μισθὸς, τὴν ἑτέραν ἀγέραστον καταλείπει. Καὶ γὰρ ἄμφω μὲν τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν εὕραντο, ἄμφω δὲ διὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης πράξεως ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ κηρύσσονται, καὶ δι' αἰῶνος ἐκληρώσαντο τὸ μνημόσυνον φέρειν τοῖς ἐπαίνοις στεφανούμενον.

Ἀλλ' ὁ μὲν ἥρμοζεν ἑκατέρᾳ πρὸς παραμυθίαν καὶ ἀποδοχὴν τῆς ἐργασίας ἀπαγγέλλεσθαι, τοῦτο εἴρηται· καὶ γὰρ τὴν μὲν ἐπετίμων οἱ ἀπόστολοι ὡς παραχρωμένην τῷ μύρῳ καὶ μάτην ἐκδαπανῶσαν αὐτὸ καὶ καταναλίσκουσαν· περὶ δὲ τῆς λοιπῆς ὁ φαρισαῖος διεγόγγυζεν, ὅτι ἁμαρτωλὸς οὖσα καὶ κατεγνωσμένη τοιαῦτα πράττειν ἐπὶ νοῦν ὅμως ἐπεβάλλετο· καὶ λανθάνειν ἐνόμιζε τὸν διδάσκαλον ἐξ οἵου βίου καὶ πολιτείας τὸ γύναιον ἐγνωρίζετο. Διὸ ταύτῃ μὲν ὁ μισθὸς ἀνεῤῥήθη τῶν ἁμαρτημάτων ἡ ἄφεσις· ἐκείνῃ δὲ τὸ εἰς πάντας περιηχηθῆναι τὴν πρᾶξιν ἀνεκηρύχθη, καὶ παρὰ πάντων μακαρίζεσθαι· Τῇ μέν τοιγε ἀδελφῇ τοῦ Λαζάρου οὐδέτερον τούτων ἀνταποδίδοται· ἐπειδὴ οὐδὲ ἐκείνη προσδοκωμένης εὐεργεσίας καὶ χάριτος ἀῤῥαβῶνα κατεβάλλετο· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἀπήλαυσεν ὑπὲρ λόγον τὸν ἀδελφὸν ἀντὶ νεκροῦ καινοτέρᾳ ζωῇ τὴν τοῦ θανάτου νέκρωσιν προοιμιασάμενον ἀπολαβοῦσα, τὸν εὐεργέτην δι' εὐχαριστίας ἦγε· καὶ κατά γε γνώμην καὶ δύναμιν, τὸ γέρας ἀπένεμεν. Ἄλλως τε δὲ αἱ μὲν ἀτελεῖς ἦσαν, καὶ δὴ καὶ τῷ φορτίῳ τῶν ἁμαρτημάτων ἐβαρύνοντο· ἐδέοντο τοίνυν παρακλήσεως τινὸς καὶ πληροφορίας ὡς ἡ πρᾶξις αὐτῶν ἀπεδέχθη, καὶ τῶν ἐλπίδων οὐ ψευσθήσονται· διὸ καὶ τοῦ γένους ἡμῶν ὁ σωτὴρ καταλλήλως αὐταῖς καὶ οἰκείως τὰς ἐπαγγελίας διενείματο· ἡ δὲ τελειοτέρα τε ὑπῆρχε, καὶ τοῦ παραδόξου θεάματος ἔτι διὰ τῶν ὀμμάτων ἀπήλαυε, καὶ οὐκ ἐδεῖτο τέως ὑποσχέσεων μειζόνων· ἠρκοῦτο δὲ τῷ τε παραδόξῳ θεάματι καὶ τῇ κοινῇ πρὸς πάντας τοὺς πεπιστευκότας ἐπαγγελίᾳ τοῦ δεσπότου, ὅτι ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, τῆς αἰωνίου ζωῆς τὸν κλῆρον ἀναφαίρετον ἕξει.

Διὰ τί δὲ ἐπὶ μὲν τῆς παρὰ τῷ Λουκᾷ γυναικὸς οὐδεὶς τῶν μαθητῶν οὐδὲ ὁ Ἰούδας ἀγανακτεῖ, ἐπὶ τῆς τοῦ Λαζάρου μόνος ὁ προδότης; ἐπὶ δὲ τῆς πόρνης, τῶν μαθητῶν οὐκ ὀλίγοι; ἢ διὰ τοῦτο τῶν μαθητῶν οὐδεὶς ἐπὶ τῇ πρώτῃ, οὐδὲ ὁ προδότης ἀγανακτεῖ, διότι ὁ μὲν Ἰούδας οὔπω ἦν κατὰ κράτος ἁλοὺς τῷ τῆς φιλαργυρίας νοσήματι, οὐδὲ τῆς προδοσίας ὁ σατανᾶς οὔπω ἦν αὐτοῦ τὴν καρδίαν κατασκευασάμενος ἐπιτήδειον ὄργανον· οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀγανάκτησιν οὐχ ὑπήγοντο, διότι τοὺς τῆς ἐλεημοσύνης τοῦ διδασκάλου λόγους οὔπω ἦσαν σφόδρα ἐμπεπηγότας φέροντες τῇ ψυχῇ· οὐδ' οὕτως αὐτοὺς ἡ τῶν πενήτων ἠρήκει φροντίς. Ἔτι δὲ καὶ τὴν γυναῖκα κλαίουσαν ἑώρων, καὶ οὐδὲ τῆς κεφαλῆς καταχέουσαν τὸ μῦρον, ἀλλὰ τοὺς πόδας ἀλείφουσαν· καὶ τὸ πάθος ἐφεστάναι πάρα τοῦ σωτῆρος οὔπω ἐδιδάσκοντο· ἃ πάντα ἱκανὰ ἦν τῆς ἀγανακτήσεως

ἀπάγειν αὐτούς. Ἄλλως τε δὲ καὶ μηδενὸς τῶν εἰρημένων παρόντος, εἴτινι τῶν μαθητῶν ἀγανάκτησις ὑπεφύετο, εἰς τὸ φανερὸν ἂν ἐπεσχέθη προελθεῖν. Προλαβὼν γὰρ ὁ φαρισαῖος, τῆς ἐπιτιμήσεως ὑπέσχε τὸν ἔλεγχον· καὶ τῆς σιωπῆς τῶν ἄλλων, σωφρονισμὸς ὤφθη καὶ παραίτιος· ἐπὶ δὲ τῆς Λαζάρου ἀδελφῆς οὐκ ἀγανακτοῦσι μὲν οἱ εὐγνώμονες τῶν μαθητῶν, τῆς τε γυναικὸς τῇ εὐλαβείᾳ ἐπεχόμενοι καὶ τῷ ἐνεστηκότι θαύματι συστελλόμενοι· καὶ ὅτι οὐδ᾽ αὐτὴ κατὰ τῆς κεφαλῆς ἐκείνου τὸ μῦρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας πανευλαβῶς ἤλειφε· μόνος μέν τοιγε ὁ Ἰούδας ἀγανακτεῖ, ἀρχόμενος ἤδη τῇ φιλαργυρίᾳ φλεγμαίνειν, καὶ τοῖς τῆς προδοσίας πολιορκεῖσθαι λογισμοῖς.

Ἐπὶ μέν τοι τῆς τρίτης ὡς εἴρηται, κἂν ἐκ διαφόρου γνώμης οἵ τε ἄλλοι μαθηταὶ καὶ ὁ Ἰούδας μάλιστα διαγογγύζει, ὁ μὲν ὡς ἤδη κατὰ κράτος ἁλοὺς τῇ προδοσίᾳ, καὶ φέρειν οὐχ οἷος τε ὢν ἔτι τῆς φιλαργυρίας τὸν φλόγα, τὰ ἔνδον ἅπαντα πυρπολοῦσαν· καὶ διὰ σεβάσματος ὁρᾶν καὶ τιμῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀγόμενον τὸν διδάσκαλον· οἱ δ᾽ ἄλλοι μαθηταὶ ἐλεημοσύνης τε, ὡς πολλάκις εἴρηται, πολὺν ἤδη λόγον ἔχοντες καὶ φιλοπτωχίας καὶ πρὸς τὴν διδασκάλου γνώμην οὐδὲν οἰόμενοι διαφέρεσθαι· οὐ γὰρ ἀπεικὸς ἐνόμιζον μὴ δεῖν ἀνέχεσθαι γυναῖκα πόρνην κατὰ τῆς ἀχράντου κεφαλῆς ἐκείνης τὸ μῦρον ἐκχέειν. Ἄλλως τε δὲ καὶ τὸν διδάσκαλον ὁρῶντες πάντων μὲν ὀλιγωροῦντα, πρὸς δὲ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον ἐπειγόμενον· καὶ γὰρ συνεχῶς τὸ πάθος αὐτοῖς ἤδη προέλεγεν· εἰ τοίνυν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν εἰκὸς ἦν αὐτοῖς λογίζεσθαι, πρὸς τὸν θάνατον εὐτρεπίζεται, τί τὸ κῶρος κέρδος τῆς τοῦ μύρου κενώσεως; τίνος δ᾽ ἐξ αὐτοῦ τῆς ὠφελείας μεθέξει, ὃν κακούργων μετὰ βραχὺ θάνατος ἐκδέχεται; διὸ καὶ ὁ σωτὴρ τὴν αὐτῶν διὰ τῶν ἐναντίων διορθούμενος διάνοιαν, εἰς τὸν ἐνταφιασμόν μου φησὶ τοῦτο πεποίηκε· μονονουχὶ λέγων, δι᾽ ὧν ὑμεῖς τὸ μύρον μὴ δεῖν κενωθῆναι διαλογίζεσθε, ἅ τε δὴ πάντων ὀλιγωροῦντος ἐμοῦ, καὶ παρασκευαζομένου πρὸς τὸν θάνατον, διὰ τούτων μᾶλλον τῆς γυναικὸς τὸ ἔργον ἀξιολόγως φαίνεται προελθόν· εἰς γὰρ τὸν ἐνταφιασμόν μου τοῦτο πεποίηκε· καὶ πρὸς μὲν τοὺς εὐγνώμονας τῶν μαθητῶν κατὰ ταύτην τὴν διάνοιαν ὁ δεσποτικὸς λόγος ἁρμόσειεν ἄν· πρὸς δὲ τὸν Ἰούδαν ὡς προείρηται· καὶ γὰρ πρὸς τὴν τῶν λογισμῶν διαφορὰν οἷς ἐμερίζετο τῶν ἀγανακτούντων τὸ σύνταγμα, εἰκὸς ἦν καὶ τὸν δεσπότην ἑκατέραις γνώμαις προενεγκεῖν τὸν λόγον ἁρμόζοντα καὶ τοὺς ἀκροατὰς πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστος συνειδὸς τὴν ἀπόφασιν οἰκειώσασθαι. Ἀλλὰ γὰρ περὶ τῶν γυναικῶν αἱ τῷ μύρῳ τὸν δεσπότην ἀλεῖψαι κατηξιώθησαν, ὅτι μήτε πλείους ἦσαν τῶν τριῶν, μήτε ἐλάττους, ἱκανὰ οἶμαι παρασχεῖν τὰ ῥηθέντα τὸ βέβαιον καὶ ἀδίστακτον τοῖς μὴ τὸ φιλονεικεῖν τοῦ μαθεῖν σπουδαιότερον καὶ τιμιώτερον ἄγουσιν.

ΜΘ. Πῶς νοητέον τὸ, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ βλασφημήσαντι εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Εἴρηται μὲν τοῖς μακαρίοις πατράσιν ἡμῶν ἅτε δὴ ῥηθῆναι κατὰ τοὺς αὐτῶν ἥρμοττε καιρούς· καὶ οὐδεμία κηλὶς αἱρετιζούσης δόξης, τὰ εἰρημένα καταστίζει οὐδεμίαν πρόφασιν ἔλαβεν· εἰρήσεται δὲ νῦν ἃ τῆς μὲν προτέρας αἰτίας οὐκ ἐλάττονα προβάλλεται τὴν ἰσχὺν, τὴν δὲ δευτέραν μᾶλλον ἐστὶ πεφευγότα. Οὐκ ἀφίεται τοιγαροῦν τοῖς εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημήσασιν ἡ ἁμαρτία, διότι μηδ' ὑπελείποντο ἑαυτοῖς, δι' οὗ τῆς ἀφέσεως ἀξιωθήσονται· καὶ γὰρ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσις, διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται· ὥς που καὶ ὁ σωτὴρ ἐμαρτύρησεν εἰπών· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· ὧν τινων ἀφίετε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται· ὧν δ' ἂν κρατῆτε, κεκράτηνται· τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ κατάκρισιν δηλονότι τῆς τοῦ πνεύματος ἐξουσίας καὶ δυνάμεως εἶναι διδάσκει· διὰ τοῦ πνεύματος οὖν ἱερουργεῖται τῶν ἁμαρτημάτων ἡ κάθαρσις, καὶ ἀθώωσις· ὁ δὲ βλασφημῶν ἐκεῖνο καὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἀποσκευαζόμενος, πῶς ἂν εἴη δι' αὐτοῦ καθαιρόμενος, ἢ τῆς χρεωστουμένης αὐτῷ τιμωρίας καὶ τῶν εἰσπράξεων ἀθωούμενος; Καὶ οὐδεμίαν οἶμαι ζήτησιν ἔτι παρέχειν τοῖς ἀκριβῶς ἐπισκοποῦσιν ὅπως τῶν ἁμαρτημάτων ὁ κατὰ τοῦ πνεύματος βλασφημῶν οὐχ εὑρήσει τὴν ἄφεσιν. Εἰ δὲ καὶ τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας διὰ τοῦ πνεύματος ἱερουργεῖται, καὶ τὸ δῶρον ἐκεῖθεν βρύει, καὶ τῆς ἐκεῖθεν πηγάζει χάριτος, οἱ δὲ τοῦτο διασύρουσι καὶ βλασφημοῦσιν ὡς οὐδὲν παρασχεῖν ὄφελος οὐδὲ κέρδος δυνάμενον· τί γὰρ ὕδωρ καὶ ἔλαιον ἐπιψαῦον τοῦ σαρκίου τῶν διὰ βάθους ἐντακέντων τῆς ἁμαρτίας στιγμάτων καὶ τῶν ψυχικῶν παθημάτων ἀπαλλαγὴν ἐργάσασθαι δύναται; Ὁ οὖν ταύτην τὴν βλασφημίαν κατὰ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως, καὶ τοῦ μηδενὸς τῶν καλλίστων δώρων ἐνδεεστέρου, κατασκεδάζειν ἐπαρθεὶς εἰς ἀπόνοιαν, καὶ διὰ τοῦτο τελειοῦσθαι τῷ πνευματικῷ χαρίσματι μὴ ἀνεχόμενος, ἀλλὰ διασύρων αὐτὸ καὶ χλεύην ποιούμενος, οὗτος δὴ οὗτος καὶ δι' ὅσων ἄλλων ἕρπει τὸ βλάσφημον, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι, τὴν τῆς βλασφημίας εὑρήσει ἄφεσιν· καὶ γὰρ καὶ ὁ σωτὴρ διαβεβαιούμενος ἔλεγεν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐὰν μή τις ἀναγεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰ δὲ καὶ πνεῦμα οὐ μόνον ἰδιαίτερον τὸ πανάγιον πνεῦμα λέγεται, ἀλλὰ καὶ κοινότερον ἡ ἁγία τριὰς, πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν, δηλονότι ὁ εἰς πνεῦμα βλασφημῶν, τουτέ-

στιν ὁ κατὰ μιᾶς τινὸς τῶν ὑπερφυῶν καὶ ὁμοουσίων ὑποστάσεων τῆς παντοκρατορικῆς καὶ ὑπερουσίου θεότητος βλάσφημον γλῶσσαν ἀφιεὶς, κἂν δοκῇ τῆς περὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν βίον ὕβρεως καὶ δυσφημίας ἀνεύθυνος εἶναι, ἀλλ᾽ οὖν τῷ πολλῷ μείζονι συνεχόμενός τε καὶ ἐταζόμενος ἁμαρτήματι, οὐδαμῶς εὑρήσει τὴν ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὅρα δὲ κἀντεῦθεν· υἱὸς ἀνθρώπου λέγεται ὁ σωτὴρ, ἐπείπερ ἀληθῶς ἐχρημάτισεν ἄνθρωπος καὶ ἀνθρωπίνοις ἑκὼν ὑποκύψαι λέγεται πάθεσιν· ἐν οἷς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ὁρωμένη, τὸ ἀδιάβλητον καὶ ἀνεπιτίμητον ἐκληρώσατο· λέγει τοίνυν διὰ τῶν προκειμένων ῥημάτων ὁ σωτὴρ, ὅτι ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν ἀπὸ τῶν ἀδιαβλήτων παθῶν βλασφημῶν αὐτὸν καὶ διασύρων, οἷον ὅτι ἐπείνασεν, ἐδίψησεν, ὅτι τὸ πάθος ἠγωνίασεν, ὅτι ἱδρῶτες αὐτὸν περιέσταζον, ὅτι περίλυπον ἑαυτὸν ἔλεγε τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ διοχλούμενος, ὅτι προσηύχετο, ὅτι παρῃτεῖτο τὸ ποτήριον· ἐκ τούτων οὖν ὁ σκανδαλιζόμενος τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ δι᾽ ὧν ὁ σωτὴρ υἱὸς ἀληθῶς ἀνθρώπου παρεῖχεν ἐπιγινώσκεσθαι, οὗτος ῥᾷον δύναται ῥίψαι τὸ σκάνδαλον καὶ τὴν βλασφημίαν διαφυγεῖν, καὶ τῆς ἁμαρτίας λαβεῖν ἄφεσιν· τυφλοὺς ὁρῶν λόγῳ δημιουργουμένους τὰ ὄμματα, χωλοὺς δὲ τῷ δρόμῳ τὸ πάθος ἐλέγχοντας, τὸν ἐν νεκροῖς τεταρταῖον τοῦ θανάτου καταγελῶντα τὴν δύναμιν, καὶ ὅσα ἄλλα θεουργῶν ὁ σωτὴρ ἐδείκνυτο· καὶ τούτων μὲν γὰρ ἕκαστον ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, τὸν σκανδαλιζόμενον, ἂν ἄρα μὴ ἑκὼν κακουργῇ, ἀπαλλάξαι τῆς πλάνης καὶ τῆς βλασφημούσης διαθέσεως· ὁμοῦ δὲ πάντα ταῖς διανοίαις ἐπιμελῶς μελετώμενα, πῶς οὐ θᾶττον μεταστήσει πρὸς θεολογίαν τὸν ἀπὸ τῶν ταπεινῶν καὶ ἀνθρωπίνων εἰς βλασφημίαν ὑποσυρόμενον; Ὁ δὲ ἀπὸ τούτων τῶν θεοπρεπῶν τε καὶ ὑπερφυῶν ἔργων εἰς βλασφημίαν κακουργῶν, καὶ σπουδάζων ὅπως διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ φαῦλον δημιουργήσειε· καὶ νῦν μὲν λέγων, δαίμονας ὁρῶν διώκοντα, δαιμόνιον ἔχει· νῦν δὲ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· νῦν δὲ οὗ τὰς ὄψεις ἡ γένεσις ἀπεστέρησε, τούτου πηλῷ καὶ λόγῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς πλαστουργήσαντα, προπηλακίζων τε καὶ τὸ θαῦμα εἰς ὕβριν ἕλκων, καὶ λέγων ὡς οὐκ ἔστιν οὗτος παρὰ τοῦ θεοῦ· ὁ τοίνυν διὰ τῶν θειοτέρων τε καὶ ὑπερφυῶν ἔργων οὐδὲν βελτιούμενος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τὸ χεῖρον φερόμενος, καὶ πρὸς ἀπόνοιαν ἀνοιστρούμενος· καὶ δι᾽ ὧν ἔδει θαυμάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸν εὐεργέτην δι᾽ ἐκείνων ἐνυβρίζων τε καὶ βλασφημῶν, διὰ τίνων ἄλλων ἂν ἐπιστραφῇ καὶ παλινῳδίαν ᾄσῃ, καὶ πρὸς τὴν μετάνοιαν καταφεύξεται, καὶ τῆς δυσσεβείας τε καὶ θεομαχίας τὴν ἄφεσιν λήψεται; ἢ δηλονότι δι᾽ ἑτέρου οὐδενός.

Τὸν βλασφημήσαντα τοίνυν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τουτέστιν εἰς τὰς θεοσημείας, καὶ μηδὲ δι' αὐτῶν τὴν προτέραν δυσφημίαν ἀποσκευασάμενον, τοῦτον οὐδὲν ἕτερον διορθώσεται· μὴ διορθούμενον δὲ, πόθεν ἡ ἄφεσις ἀκολουθήσει τοῦ ἁμαρτήματος; διόπερ εὐλόγως τε καὶ θεοπρεπῶς ὁ σωτήριος λόγος τὸν τὰς θεουργίας εἰς βλασφημίαν μεταστρέψαι φιλονεικήσαντα, πάσης συγγνώμης ἀνάξιον ἢ πηγὴ τῆς ἀφέσεως ἀπεφήνατο· οὐδεμίαν γὰρ ἑαυτῷ πρόφασιν ὑπολελοιπὼς οὔτε διορθώσεως τῶν κατὰ τοῦ πνεύματος ὕβρεων καὶ βλασφημιῶν, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ τῆς ἀφέσεως ἀξιωθήσεται· ἐσθίοντα καὶ πίνοντα εἶδες, καὶ διὰ τοῦτο φάγον καλεῖς καὶ οἰνοπότην; ἁμαρτωλοὺς καὶ τελώνας προσδεχόμενον, καὶ τοῦτο σε τελωνῶν ἐπικαλεῖν φιλίαν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐπῆρεν; ἀλλ' ὑπολείπεταί σοι τὰ ὑψηλὰ, δι' ὧν καὶ τούτων τῶν ὕβρεων ἀποστὰς καὶ πρὸς μετάνοιαν καταφυγὼν, τὴν ἄφεσιν εὑρήσεις· ὅτι μετὰ γυναικὸς καὶ τότε σαμαρίτιδος ἐλάλου καὶ πιεῖν παρ' αὐτῆς ὕδωρ ἐπεζήτει, τὰ ταπεινὰ συνηλάθης λογίζεσθαι περὶ αὐτοῦ; πῶς ὥσπερ ἔλαβες τὴν σαμαρεῖτιν, πρόφασιν ταπεινοτέρας ὑπολήψεως καὶ δόξης, οὕτως οὐ παρέλαβες αὐτὴν διδάσκαλον καὶ τῆς ὑψηλοτέρας; δεῦτε γάρ, φησιν, ἴδετε ἄνθρωπον, πόλιν ὅλην ἐπιστρέφουσα ἐκάλει, ὃς εἶπε μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· οὐδὲ ταῦτα σε θεωρὸν ἐργάζεται τῶν θειοτέρων τε καὶ ὑψηλοτέρων; ἀλλ' ὅτι πυνθάνεται τῶν μαθητῶν, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, ἀνοίας ἅρπαγμα τὴν ἐρώτησιν ποιησάμενος, ἕνα τῶν πολλῶν νομίζεις; καὶ πῶς οὐ πρὸς θεοπρεπῆ δόξαν ἀναβαίνεις, ἀκούων λέγοντος τῷ τὴν ἀπόκρισιν παρεσχημένῳ, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; καὶ σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· ἀνθρώπινα ταῦτα, ἢ μόνης τῆς παντοδυνάμου θεότητος καὶ φιλανθρώπου; ἀλλὰ ῥήματα ταῦτά ἐστι, καὶ τὴν ὄψιν οὔπω προσέλαβε μάρτυρα; οὐδὲ τῶν πραγμάτων εὐθὺς ἐνέστηκεν ἡ ἐνέργεια; τυφλοὺς ὁρῶν μετὰ γέννησιν τὴν τῶν ὀμμάτων ἑορτάζοντας ἀναγέννησιν, καὶ τῇ ἐναργείᾳ τῶν ὄψεων τὸ ἐκ γενέσεως πάθος ἀπελάσαντας, κωφοὺς ἀκούοντας, καὶ χωλῶν τὰς βάσεις ὀρθουμένας ῥήματι, καὶ νεκροὺς ἀνισταμένους, καὶ πέτρας τῷ πάθει τῷ δεσποτικῷ ῥηγνυμένας, καὶ ἥλιον σκυθρωπάζοντα, καὶ σκότος ἀντὶ τῶν ἀκτίνων καὶ τῆς πολλῆς λαμπρότητος περιβαλλόμενον, καὶ τάφους κενουμένους, καὶ νεκροὺς μετὰ τῶν ζώντων τὴν κοινὴν ἀνάστασιν προδιατυποῦντας καὶ συνεορτάζοντας.

Ταῦτα ὁρῶν, πῶς οὐ πάντων ἀπέστης δι' ὧν σεαυτῷ συνῆτες τὰ σκάνδαλα, καὶ τὸν γνώμονα ἐτραυμάτιζες, καὶ πολλῇ σπουδῇ καὶ δρόμῳ καταφυγὼν πρὸς μετάνοιαν ἐπεδείξω τὴν διόρθωσιν; ἵνα δι' αὐτῆς καὶ ἀφε-

σιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐκέρδησας· ἀλλ' οὐδὲ τούτοις καταμαλάττεσθαι τὴν τῆς καρδίας πύρωσιν ἀνέχῃ· ἔτι δὲ μᾶλλον φιλονεικεῖς τὴν ἀπόνοιαν καὶ τὸ θεόμαχον κρατύνειν· καὶ νῦν μὲν ἐν τῇ τοῦ σαββάτου περιεργοτέρᾳ καὶ καιρὸν οὐκ ἐχούσῃ φιλοτιμίᾳ, τὰς ὑπὲρ τὸ σάββατον θεοσημείας φαυλίζεις· νῦν δὲ τὸ σάββατον οὐκ ἔχων ἀναχώρησιν τῆς βλασφημίας, ὁρῶν δαιμονίας πληγῆς ἀπαλλαττόμενον τὸ γένος, ἐπὶ τὸν βεελζεβοὺλ καταφεύγεις· νῦν δὲ καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν ἀναπλάττειν παντελῶς ἀφῃρημένος, τὸν θάνατον ἔγνως καὶ τὴν μιαιφονίαν βοηθὸν καὶ σύμμαχον ποιεῖσθαι· καὶ ὃν ἐκεῖνος τεταρταῖον οὐκ ἴσχυσεν ἔτι κατέχειν νεκρὸν, τοῦτον πάλιν ὑποστρέφειν πρὸς αὐτὸν, τὰς παλαμναίας γνώμας καὶ χεῖρας ἐκτείνεις· ἐζήτουν γάρ φησιν οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσι· καὶ τὸ τελευταῖον, τὸν ταῦτα θαυματουργήσαντα, σταυρῷ καὶ θανάτῳ καταδικάζεις· καὶ κουστωδίαν ζητεῖς· καὶ σφραγῖδας ἐπιβάλλεις τῷ νεκρῷ καὶ τῷ τάφῳ· καὶ τὸ ἀναισχυντότατον καὶ πᾶσαν ὑπερβάλλον ἀθεότητα καὶ συγγνώμην οὐδεμίαν οὐδαμῶς ὑπολειπόμενον τῆς κλοπῆς τῷ πλάσματι τὴν ἀνάστασιν κλέπτεις· μηδὲ τῷ τῶν ἐξ αἰῶνος ἁπάντων ὑπερκειμένῳ παραδόξων καὶ ὑπερφυῶν ἔργων δυσωπηθείς τε καὶ μεταβληθεὶς θαύματι, ἀλλὰ κατ' ἐκείνου μᾶλλον τὸ κακοῦργον μελετήσας, ὅσῳ καὶ τῇ ὑπεροχῇ τῶν ἄλλων διέφερεν. Ὁ γοῦν ἐκ μηδενὸς τῶν λαμπρῶς ἀπαστραπτόντων τὸ ἀξίωμά τε καὶ τὴν ἄμαχον ἰσχὺν τῆς θεότητος ἤτοι τῶν πνευματικῶν τε ἐνεργειῶν καὶ πράξεων μηδεμίαν μεταβολὴν, μηδὲ μετάνοιαν ἐπιδειξάμενος, οἷς ἑαυτὸν διὰ τῶν ἀνθρωπίνων φαύλοις καὶ ψυχοφθόροις κατῃκίσατό τε καὶ κατέστιξεν ὑπολήψεσιν· ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα προσθήκην ἀπονοίας καὶ θεομαχίας μείζονος τοῖς τετολμημένοις ποιησάμενος, κατάδηλόν τε καὶ ἐμφανέστατον, ὡς ὁ τοιοῦτος μηδὲν ἑαυτῷ ὑπολειπόμενος, δι' οὗ τὸ κρεῖττον τοῦ φαύλου προέλοιτο, καὶ θερμῇ καὶ ὀξείᾳ μετανοίᾳ διαλύσει τῶν φθασάντων τὰ ὀφλήματα, οὐδὲ τῆς ἀνέσεως ὅλως ἀξιωθήσεται οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Εἰσὶ δὲ, οἷς τὸ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι τρόπον ἕτερον ἐκλαμβάνεται, καὶ τῆς ἀπορίας ἡ λύσις ἁπλούστερόν τε καὶ ἑτοιμότερον προάγεται· ὁ μωσαϊκὸς, φασὶ, νόμος τὸν εἰς τὸ θεῖον βλασφημήσαντα, θανάτῳ ζημιοῖ, οὐ μεταδιδοὺς αὐτῷ συγγνώμης οὐδεμιᾶς οὐδ' ἀφέσεως· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ μὴ ἀφιέσθαι τὸν βλασφημήσαντα ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι· διό φασιν εὔλογον διανοεῖσθαι ὡς ὁ βλασφημῶν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον θεόθεν καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα δώσει τὴν δίκην καὶ τὰς τῆς βλασφημίας ποινὰς εἰσπραχθήσεται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρόντα τιμωρίαις ἐσχάταις ὑποβάλλεται, τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου τὴν καταρωμένην γλῶσσαν ἐπαφιέντα κατὰ τοῦ θεοῦ, τουτέστι τὸν βλασφημίαις ἐνυβρίζον-

τα τὸ θεῖον, οὗ τῆς οὐσίας καὶ τῆς κυριότητος ὑπάρχει καὶ τὸ πνεῦμα, λίθοις νομοθετήσαντος λιθοβολεῖσθαι καὶ τῆς ζωῆς ἀπελαύνεσθαι· ὥστε θεὸς τὸ πνεῦμα, κἂν τοῖς θεομαχοῦσιν οὐ δοκῇ, περιφανῶς ἀνακηρύττεται· ἐν ᾧ καὶ τὰ ὑπὲρ λόγον ἔργα ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως ἐθεούργει, ἐν δακτύλῳ θεοῦ, λέγων, ἐγὼ τὰ δαίμονια ἐκβάλλω· δάκτυλον θεοῦ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀδιάφορον καὶ τῆς ἐνεργείας τὸ αὐτοδέσποτον ἐπονομάζων τὸ πνεῦμα· ἐν μέν τοι τῷ ἁγίῳ πνεύματι φησὶ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, οὐχ ὅτι αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ μὴ ἠδύνατο, ἀλλ' ἐν πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς θεοπρεπέσιν ἔργοις, τὴν τοῦ πατρὸς καὶ πνεύματος ἐνέργειαν ὡς ὁμοουσίων καὶ ὁμοφυῶν καὶ πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ θέλημα νευόντων συμπαρεῖναι διδάσκων· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἔλεγεν, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ λαλῶ· καὶ τὸ, ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· καὶ ὅσα ἄλλα τὸ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοδύναμον καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ θελήματος τὸ ἑνιαῖον ἱερολογοῦσι καὶ ἐκδιδάσκουσιν· οἶδα δέ τινας εἰπόντας, ὅτι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καθ' ὃν ἡ δεσποτικὴ ἀπόφασις προήχθη καὶ τὸ κράτος εἶχε περιγραφόμενον· καὶ γὰρ τηνικαῦτα οὔπω τῆς ἀναστάσεως ἐπιστάσης, οὐδὲ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως ἐπιδεδειγμένης, οὐδὲ τοῦ πνεύματος αὐτοσχεδίους καὶ κοινοὺς τῆς οἰκουμένης ῥήτορας τοὺς μαθητὰς τελεσαμένου, οὔπω τούτων τῶν ὑπερφυεστάτων ἐπιστάντων, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου βλασφημῶν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις προσπταίων, εὑρήσει ἄφεσιν· ἐπεσκιάζετο γὰρ αὐτοῖς ἔτι τότε τῷ σαρκίῳ τὸ ἀξίωμα· τῷ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντι, οὔτε κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἡ τῆς βλασφημίας δοθήσεται ἄφεσις· οὐδὲν γὰρ ἐπιπροσθοῦν εἶχον οὗτοι πρὸς τὸ μὴ καθορᾷν αὐτοὺς τὴν ὑπὲρ λόγον ἐνέργειαν καὶ τὰς δι' αὐτῆς ἀπαστραπτούσας τῆς θεότητος ἀκτῖνας. Ἄλλοι δὲ πρὸς τοιαύτην διάνοιαν διὰ τῶν προκειμένων ἕλκοντας ῥημάτων· ποίαν ταύτην; τοῦ λουτροῦ φασι τῆς ἀφέσεως τοῦ ἐν παντὶ ἁγίῳ καὶ πυρὶ τελεσιουργουμένου μήπω παῤῥησιαζομένου οὐκ ἦν εὑρεῖν τῷ εἰς τὸ θεῖον πνεῦμα βλασφημήσαντι τὴν ἄφεσιν· ὅτι μηδὲ τὸ μετασχεῖν ἐνῆν τῆς παλιγγενεσίας καὶ τῆς ἐκεῖθεν καθάρσεως· διὸ εἰκότως ὁ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημήσας, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι, οὐδαμῶς τυγχάνει τῆς ἀφέσεως.

Ν. Τοῦ μακαρίου Μάρκου καὶ εὐαγγελιστοῦ γεγραφότος· ἐξῆλθον οἱ παρ' αὐτοῦ κρατῆσαι αὐτόν· ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη· ποίᾳ διανοίᾳ τὴν τῶν ῥημάτων συνθήκην ἁρμόζοντες, οὐκ ἂν εἴημεν πόῤῥω τοῦ εὐαγγελικοῦ διηγήματος παρενηνεγμένοι;

Διαφόροις κατελάβομεν τὸ ῥητὸν ὑποβαλλόμενον ἑρμηνείαις· καὶ γὰρ ἔνεστι λαβεῖν τὸ, ἔλεγον ὅτι ἐξέστη, τὸν εὐαγγελιστὴν εἰπεῖν ἀντὶ τοῦ ἔλεγον ὅτι ἀποστῆναι αὐτῶν βούλεται, καταλιπεῖν αὐτοὺς διανοεῖται πρὸς ἑτέρους μεταχωρῆσαι· καὶ ταύτης συνήγορον τῆς ἐννοίας οἱ ταύτης προεστηκότες τὸν ἱερὸν παράγουσι Λουκᾶν· τὴν γὰρ αὐτήν φασιν ἱστορίαν παραδιδόντα λέγειν· καὶ οἱ ὄχλοι ἐπεζήτουν αὐτὸν, καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ, καὶ κατεῖχον αὐτὸν τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν· οἱ δὲ καὶ διάφορον ἀποφαίνοντες τὴν ἱστορίαν ἣν ὁ θεσπέσιος ἀναγράφει Λουκᾶς πρὸς ἣν ὁ θεῖος ἀπαγγέλλει Μάρκος, εἰς ἑτέρας σαφηνείας ζήτησιν μετῆλθον· καὶ γάρ, φασιν· ἐνταῦθα μὲν ἐν οἰκίᾳ τε ἦν ὁ Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς ὁ μανθάνων τὰ θεῖα καὶ θεραπευόμενος ὄχλος, καὶ οὐδὲ φαγεῖν ἄρτον τῇ συνεχείᾳ τῆς ὀχλήσεως παρείχοντο καιρόν· καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν, καὶ ἐλθόντες ἕως αὐτοῦ, κατεῖχον αὐτὸν τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν· τῆς οὖν ἱστορίας φασὶ τὸ διάφορον ἐχούσης, πῶς ἂν εἴη λέγειν περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἑκάτερον διαλαμβάνειν; ἀλλ' ἔστιν εἰπεῖν πρὸς αὐτούς, ὡς εἰ καὶ διάφορος ἡ ἱστορία, ἀλλ' ἐκκαλύπτεται καὶ ἀνακαθαίρεται πρὸς εὐκρίνειαν διὰ τῆς ὁμολογουμένης ἡ ἀμφίβολος· δηλούσης ἐκείνης τὸ κατέχεσθαι καὶ κρατεῖσθαι ἐφ' ᾧ τε ἐγίνετο, καὶ ὅτι μὴ ἀφίστασθαι αὐτῶν καὶ ἀποχωρεῖν, καὶ ὅτι ποθοῦντες αὐτοῦ τὴν διδάσκαλον ὁμιλίαν, καὶ τῇ τῶν θαυμασίων ἔργων ἐντρυφῶντες ἀπολαύσει, ἐπενόουν τὴν κατάσχεσιν· καὶ γὰρ πολλάκις κατελίμπανε τόνδε τὸν χῶρον ὁ φιλάνθρωπος Ἰησοῦς, καὶ τοὺς διοχλοῦντας ἐν αὐτῷ τῶν ὄχλων εἰς ἑτέρους τὴν ἀπὸ διδασκαλίας καὶ θεουργίας μετάγων σωτηρίαν· πλὴν οὗτοι τὸ μὲν κρατῆσαι αὐτόν, εἰς τὸ ἐπισχεῖν αὐτὸν τοῦ λέγειν καὶ διδάσκειν μεταλαμβάνουσιν· τὸ δὲ, ἐξέστη, πρὸς τὴν τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ τῆς καθεστώσης διαθέσεως, ἣν οἱ κόποι προξενεῖν εἰώθασιν ἔκστασιν, τοιαύτην ἑρμηνείαν προσάγουσι· τῷ χρόνῳ φασὶ καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς διδασκαλίας ἐνόμιζον οἱ παρ' αὐτοῦ εἰς ἄμετρον καταντήσαντα κόπον, τοῦ ζωτικοῦ τόνου καὶ τῆς ἐμφύτου δυνάμεως εἰς ἔκστασίν τε καὶ ἀσθένειαν ἐμπεσεῖν· ὅπερ γὰρ ἐκεῖνοι πεπονθότες ἴσως ἐτύγχανον τῇ ἐπιμονῇ καὶ τῷ ἀεννάῳ τῆς ἀκροάσεως καὶ τῇ τοῦ πλήθους συνωθήσει καὶ τῷ θορύβῳ, τοῦτο παθεῖν καὶ τὸν διδάσκαλον ὑπετόπαζον· διὸ καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ φασιν, τουτέστιν οἱ πρὸς αὐτὸν

οἰκειότερον διακείμενοι, ἐξῆλθον κατασχεῖν αὐτὸν ὡς πολλὴν αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν ἔχοντες καὶ πρόνοιαν τῆς ἀνέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν κόπων διαλύσεως, ὡς ἂν τοῦ πλήθους τὸν διδάσκαλον διαστήσαντες, τροφῆς τε καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας, δι' ὧν τὸ σῶμα καμάτων ἀπαλλάττεται, μεταδώσουσιν· ἐξῆλθον δὲ ἴσως ἀπό τινος ἐπιτηδείου πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν τόπου, ἐν ᾧ ἐπῆλθον ἑαυτοὺς ἀνακτήσασθαι· ὁ μὲν οὖν δεύτερος λόγος τῷ προτέρῳ μὴ τιθέμενος, οὕτω βούλεται διευκρινεῖν τὸ εὐαγγελικὸν λόγιον.

Εἰσὶ δὲ οἱ πρὸς τὴν τῶν ἰουδαίων μοχθηρίαν καὶ τὸ βλάσφημόν τε καὶ κακόσχολον ἀποβλέψαντες τὸ, ἐξέστη, κατὰ τὸ πρόχειρον ἐξακούουσι, τουτέστι τῶν φρενῶν ἔκστασιν ἔσχε καὶ παράφορος τοῦ καθεστῶτος ἐγένετο· καὶ γὰρ τοιοῦτον τῶν ἰουδαίων τὸ μισόχριστον, πάσας ὕβρεις καὶ διαβολὰς ἀναπλάττειν κατὰ τοῦ σωτῆρος οὐ φρίττοντες· τῷ γὰρ φθόνῳ διὰ παντὸς καὶ τῇ βασκανίᾳ ἀνοιστρούμενοι, καὶ μεμηνότων οὐδὲν διαφέροντες, καὶ ὡς ἀληθῶς τοῦ ἐμφύτου κριτηρίου τὴν ἐσχάτην ὑποστάντες ἔκστασιν, τὸ οἰκεῖον πάθος εἰς τὸν πολλοὺς τῶν τοιούτων νοσημάτων ἀπαλλάξαντα, ἐναπέρριπτον· οἱ γὰρ θεουργοῦντι τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν τὸ ἀντίθεον ἐπιφημίζοντες, διότι τὸ σάββατον ἡμέραν σωτηρίας καὶ θαυμάτων ἑορτὴν ἐπεδείκνυτο, καὶ δαιμόνων λόγῳ τὸ πλάσμα βλέποντες ἀπαλλάττοντα, ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων βλασφημοῦντες αὐτὸν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, οὐδὲ τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ὑπομονὴν διδάσκοντος καὶ θεραπεύοντος τοὺς ὄχλους, οὐμενουν οὐχ ἡγοῦντο τολμηρὸν φρενῶν ἔκστασιν κατηγορεῖν, καὶ τῶν βλασφήμων ῥημάτων μάρτυρας ποιεῖν, τὰς ὑβριστικὰς αὐτῷ καὶ θρασείας ἐπανατεινόμενοι χεῖρας· ἀλλ' οὕτω μὲν οὗτοι φασὶ μηδὲν τῇ δόξῃ αὐτῶν διαμάχεσθαι, μηδὲ τὸ, ἐξῆλθον οἱ παρ' αὐτοῦ κρατῆσαι αὐτὸν· καὶ γὰρ οὐδ' οἱ νομιζόμενοι ἀδελφοὶ οὐδ' αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν οἰκείως καὶ εὐσεβοφρόνως διέκειντο· ἀλλὰ κἀκεῖνοι ἐσκανδαλίζοντο, ἰουδαϊκῆς ἀγνωμοσύνης ἐκ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀναστροφῆς καὶ διαίτης οὐ καθαρεύοντες, πολλὰς πολλάκις κατ' ἀρχὰς παρασχόντες λαβὰς τῆς εἰς αὐτὸν ἀπιστίας· καὶ μηδὲν τῶν ἄλλων ἰουδαίων ἄμεινον τὴν διάθεσιν ἐπιδείκνυσθαι, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα μαρτυρικοῖς ἄθλοις ἑαυτοὺς ἀνεκαλέσαντο· καὶ τὴν Ἰησοῦ θεότητα ἣν πρότερον οὐδὲ γλώσσῃ παρεδέχοντο, αἵματι καὶ σφαγαῖς πᾶσιν ἀνεκήρυξαν. Ἐγὼ δὲ σκανδαλίζεσθαι μὲν τοὺς νομισθέντας ἀδελφοὺς παρὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ μὴ θεοπρεπῆ τὴν ὑπόληψιν κατ' ἀρχὰς ἔχειν περὶ αὐτοῦ, διά τε τὸ πρόβλημα τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν συγκαταβάσεως τοῦ λόγου, τῷ παραδόξῳ καὶ μεγέθει μὴ δύνασθαι συνεπαίρειν καὶ συνανυψοῦν τὴν διάνοιαν, τῶν σεβασμίων με τοῦτο λογίων διδασκόντων, οὐκ ἀμαθής εἰμι· ὅτι δὲ μέχρι τούτων προῆλθον μοχθηρίας,

ὡς καὶ δαιμονᾷν καὶ ἐξεστᾶναι καὶ φρενῶν ἀῤῥωστίαν αὐτοῦ καΐηγορεῖν, οὐχ ὁμοίως τίθεσθαι οὐδὲ συγχωρεῖν οἷός τε εἰμί.

ΝΑ. Διατὶ τὸν παράδεισον ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς, μέλλων εὐθὺς ἐκβάλλειν τὸν Ἀδὰμ ἐξ αὐτοῦ;

Τῶν μὲν ἀποῤῥήτων καὶ κρειττόνων ἢ ζητεῖσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι, Παύλῳ μὲν καὶ τοῖς κατὰ Παῦλον πρὸς τὴν θεωρίαν ἀνατείνεσθαι, οὔτε ἀδύνατον γέγονεν οὔτε σφαλερόν· ὅσοι δὲ τῷ σαρκίῳ καὶ τῶν αὐτοῦ θελημάτων τῷ βάρει συγκαθελκόμεθα, οὐδ᾽ ἄλλων ἡμῖν χεῖρα φιλανθρωπον καὶ χειραγωγὸν προτεινόντων, ἀσφαλῆ δυνάμεθα τὴν ἄγουσαν τρίβον πρὸς τὶ ὑψηλότερον καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ποιήσασθαι. Ταύτῃ τοι καὶ ἡ παραίνεσις, χαλεπώτερά σου μὴ ζήτει, φησὶ, καὶ ἰσχυρώτερά σου μὴ ἐξέταζε· πλὴν ἐπείπερ ἡ πηγὴ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγαθότητος, φιλανθρώποις ἡμᾶς ὑποσχέσεσι δεξιουμένη, αἰτεῖτε, παρεκελεύσατο, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται, ταύτῃ τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς ἐνυποστάτου ἀληθείας πεποιθότες καὶ κρούσαντες καὶ αἰτήσαντες, εἰ δὲ δέδοται καὶ ἠνέῳκται, δηλώσει ὁ λόγος. Φαμὲν ὡς ὁ Θεὸς ἐφύτευσε τὸν παράδεισον, οὐ τὸν Ἀδὰμ ἐκεῖθεν εὐθὺς μέλλων ἐλαύνειν· οὐδὲ γὰρ οὐδ᾽ ἔμελλεν οὐδ᾽ ἔθετο σκοπὸν χερσὶ διαπλάττων τὸν Ἀδὰμ, καὶ παράδεισον φυτουργιῶν ὑπερόριον εὐθὺς ἐκεῖθεν ποιεῖν, καὶ τῆς ἀφορισθείσης αὐτῷ μακαρίας διαγωγῆς· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος τὸν νόμον τῆς ἐντολῆς εἰς ἀθέτησιν λύσας, καὶ τὴν ἄλλην εὐφροσύνην εἰς λύπην μετήνεγκεν, καὶ τοῦ παραδείσου τὴν ἐκβολὴν συνεισήνεγκεν· ἐπεὶ ὥσπερ θάνατον ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ᾽ ἐν ἀῤῥαβῶνι τῆς ἀθανασίας τὸν ἄνθρωπον ἐπλαστούργησεν, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἱεροῦ χωρίου, οὐδὲ τῆς μακαρίας αὐτὸν τρυφῆς ὑπερώρισεν· ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ τοῦ παραδείσου πρῶτος πολίτης, τῇ συμβουλῇ τοῦ ὄφεως, τῆς ἐντολῆς προτιμήσας τὴν παράβασιν, ἑαυτῷ καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ παραδείσου κατειργάσατο.

Δεύτερον δὲ οὐδ᾽ εἴωθε τὸ θεῖον τὰ τῶν ἀνθρώπων παρορᾷν πλημμελήματα, τὸν εἰς αὐτοὺς τῆς εὐεργεσίας πλοῦτον καὶ τὰς δωρεᾶς ἀναστέλλειν· οὐδ᾽ ἐθέλει τῶν πλημμελημάτων λαμβάνειν τὴν δίκην, οὔπω τοῦ τολμήματος εἰς ἔργον προεληλυθότος· οὕτω καὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεως τὸν ἀποστάντα τῆς αὐτοῦ προνοίας καὶ ἀγαθότητος εἰδὼς, καὶ τὴν συναποστᾶσαν αὐτῷ μερίδα ὅμως προήνεγκεν ἀγαθότητι, καὶ δημιουργεῖ μὲν ὡς ἑωσφόρον τὸν ἀποστάτην, μηδαμῶς μὲν ἐξ ὧν ὕστερον τὸν τῆς ἀγνωμοσύνης ὑπέδυ ζόφον, μήτε τῆς δημιουργίας ἀποστερήσας, μήτε τῆς λαμπρότητος· ἀποστάντα δὲ καὶ ὡς ἀστραπὴν τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα ἰδὼν, τὴν δίκην ἀφῆκεν εἰσπράττεσθαι τῆς

ἐπάρσεως· τοιαύτη τοῦ δημιουργοῦ ἡ περὶ τὰ δημιουργήματα οἰκονομία καὶ διάκρισις. Διὸ κἂν ἔμελλεν ὁ Ἀδὰμ ἁμαρτάνειν καὶ ἐκβάλλεσθαι τοῦ παραδείσου, οὐδὲν ἧττον ἔπρεπε τῇ τοῦ δημιουργοῦ ἀγαθότητι καὶ λογικὸν ζῶον ὑποστῆσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν παράδεισον ἐν ᾧ διαιτώμενος ἐμακαρίζετο., ἀλλὰ μὴ τὸ κάλλιστον τῶν ἐπιγείων ἔργων ἐπισχεῖν διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασίν τε καὶ τῆς παραβάσεως εἴσπραξιν· καὶ γὰρ ἀεὶ τὸ θεῖον τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ αἐννάως μὲν βρύειν τὰ νάματα τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἁμαρτίας δὲ τολμωμένης τὴν τιμωρίαν ἐπάγει· ἀνίατον τὴν ἀπὸ τοῦ πλημμελήματος πληγὴν καὶ τὰ τραύματα διαμένειν καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἀνεχόμενον κατανέμεσθαι· καὶ νῦν προεωρᾶτο μὲν ἡ παράβασις, προεωρᾶτο δὲ ἡ ἐκβολή· τὸ δὲ κάλλιστον τῶν ἐπιγείων φιλοτοτέχνημα ἔργων ὁ παράδεισος πρὸς ἀνυπαρξίαν διὰ τὸν Ἀδὰμ οὐκ ἀνεστέλλετο· διὸ καὶ προάγει τοῦτον ὁ Θεός, καὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς τερπνὴν ἀποκαθίστησι δίαιταν, παραβεβηκότα δὲ μένειν ἔτι καὶ τρυφῆς ἀπολαύειν ἧς ἀπήλαυεν ἂν νομοφυλακῶν, τῆς δικαιόσυνης οὐκ ἐπέτρεπε τὸ ἀδέκαστον. Τρίτον δὲ εἰ καὶ πλαστουργήσας τὸν Ἀδὰμ τῷ παραδείσῳ κατῴκισεν, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνον μὲν μόνον τὸ τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον ὑπεστήσατο φιλοτέχνημα, διὰ πάντας δὲ οὐδὲν ἔλαττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τοὺς ἐξ Ἀδὰμ, ὅσοι τὴν ὑπερκαλλῆ καὶ ὡραῖαν διάπλασιν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς θείας εἰκόνος τὸ ἀνύβριστόν τε καὶ ἀπαραχάρακτον διεσώσαντο· ποῦ τοίνυν ἦν καλόν; ποῦ δὲ σοφὸν δι' ἕνα παραβεβηκότα, καὶ τότε μηδ' αὐτὸν ὑστέροις χρόνοις τῆς κοινῆς ἀποστερούμενον ἀπολαύσεως, τοσοῦτον πλῆθος ἀποστερεῖν τοῦ παραδείσου, τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο χωρίον μὴ δημιουργοῦντα μηδὲ προάγοντα;

Πρὸς τούτοις δὲ μηδὲ τοῦτο παροπτέον· ἔδει τὸν Ἀδὰμ πράξεως τινὸς καὶ ἐνεργείας τὸν πρωτόπλαστον οὐχ ὑβριζούσης ἐπιμέλειαν ἔχειν, ἵνα μὴ ἀργὸν εἴη καὶ ἀδιανόητον τὸ λογικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος. Ταύτην δὲ κατορθοῦντι στεφάνους καὶ δόξαν, καταμελοῦντι δὲ τιμωρίαν καὶ ἀδοξίαν ἕπεσθαι· ῥέψαντα δὲ πρὸς τὸ ῥᾷστον ἡ κόλασις ἠκολούθησεν· οὐκοῦν τοὺς αὐτοὺς ἄν τις προβάλλοιτο λόγους, οὓς καὶ περὶ τοῦ παραδείσου καὶ περὶ τῆς ἐκβολῆς· καὶ τίνος χάριν ἐπιζητήσει καὶ ζυγομαχήσει, οἱ στέφανοι ἐπλέκοντό τε καὶ ηὐτρεπίζοντο· εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι παράδεισος, καὶ Ἀδὰμ καὶ ὑπερορία λογοθετεῖται. Ἀλλὰ κατὰ παντὸς οὗπερ ἂν τὴν προαγωγὴν ἡ φιλάνθρωπος καὶ δημιουργικὴ ἀγαθότης προείλετο ὑποστήσασθαι, ταῖς αὐταῖς κἂν μὴ ὁμολογῶσιν οἱ ἐκεῖνα λογοθετοῦντες, ὑπέβαλλον ἂν πολυπραγμοσύναις τῇ τοῦ δημιουργήσαντος μὴ συναρεσκόμενοι σοφίᾳ. Ἐπισκοπεῖν δ' ἔξεστι καὶ τοῦτο· τίνος γὰρ ἂν ὁ Ἀδὰμ ἔγνω μετὰ τὴν ἁμαρτίαν αἰσθήσει κρινομένης ἀπολαύσεως ἐστερημένος, μὴ τῆς τοῦ παραδεί-

σου διαγωγῆς ὑπερόριος γεγενημένος; ταύτην δὲ τὴν ἐπίγνωσιν ἐστερημένος, πῶς ἂν αὐτὸν συνέσχον λῦπαι καὶ ὀδύναι; μηδενὸς δὲ πλήττοντος καὶ συνθλίβοντος τῶν παραλυπούντων, πόθεν ἂν ἐπέγνω τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτηθέντος; πῶς δ᾽ ἂν τῆς μετανοίας ἐγένετο, καὶ τὴν θείαν εὐμένειαν ἐδυσώπησεν, ὥστε μὴ τῆς συγγνώμης αὐτῷ καὶ τῆς ἀφέσεως εἰς τὸ παντελὲς καὶ δι᾽ αἰῶνος ἀποστερηθῆναι;

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο τίς ἐπιλογίσασθαι βούλοιτο, ὡς διὰ τοῦτο τὸν παράδεισον ὑπέστησε, καίπερ μέλλοντος τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἁμαρτάνειν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀπελαύνεσθαι, ἵνα μὴ δόξῃ θνητὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς πλαστουργῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἐπιτήδειον πρὸς ἀθανασίαν χωρίον, καὶ λύπης καὶ κόπων καὶ ἀκανθῶν καὶ ἱδρώτων ἐλεύθερον, μηδόλως ὑποστησάμενος, ἀλλ᾽ ἵνα πάντα καὶ τὰ πραττόμενα καὶ τὰ οἰκονομούμενα δείξῃ πρέποντα αὐτῷ καὶ τῆς ἀποῤῥήτου προνοίας τὴν σοφίαν ἀνακηρύττοντα· καὶ μὴν καὶ δι᾽ ἑνὸς τῶν ὑλικῶν κτισμάτων ἔργῳ προδιατυπῶν τε καὶ προαγγέλλων ὡς ἅπασα ἡ κτίσις κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ καὶ φρικτὴν παρουσίαν εἰς ἀμείνω μεταλλάξει λῆξιν, οὐδὲν τῆς ἐνύλου ἀνεπιτηδειότητος ἐναντιουμένης τῷ δημιουργικῷ καὶ θείῳ βουλήματι· καὶ γὰρ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνακαινισθήσεσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ γῆν ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν ἡμᾶς ἐξεδίδαξε, τῇ τοῦ διδασκάλου ἐπαγγελίᾳ τὸ ἀψευδὲς διδασκαλίας διαβεβαιούμενος· οὐδὲ ταῦτα ἂν εἴη ταῦτα πόῤῥω θεοφιλοῦς ὑπολήψεως. Ἄλλως τε δὲ οὐδὲ τὸ κάλλιστον ἔδει τῶν ἐπιγείων ἔργων πάντων ἔσχατον δημιουργηθῆναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ κατ᾽ ἀρχὰς τῇ ὁλοκληρίᾳ τῆς κτίσεως συγκαταβληθῆναι· τὸ μὲν γὰρ εἰς δημιουργίαν προελθεῖν, ἀναγκαῖον ἦν, ἐπείπερ ἔδει τοῖς κατὰ δαιμόνων καὶ παθῶν ἀριστεύσασι δίαιταν καὶ κλῆρον ἐξαίρετον ἀπονεμηθῆναι· τὸ δὲ θεῖον εἴωθεν ἀεὶ τὰς ἀντιμισθίας προτίθεσθαι καὶ προκαταβάλλειν· δεῦτε γάρ φησιν οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· οὐκοῦν ἔδει καὶ τὸν παράδεισον, εἴτε θᾶττον ἔμελλεν ὁ προπάτωρ ἡμῶν ἐκβάλλεσθαι αὐτοῦ, εἴτε μὴ, προκαταβληθῆναι μὲν τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν ἀγωνισμάτων ὧν καὶ ἔπαθλον ὤφθη, συγκαταβληθῆναι δὲ τῇ κοσμογενείᾳ, ἵνα μὴ νομισθῇ ἔργον ὑστεροβουλίας καὶ μεταμελείας γεγονέναι, ἀλλὰ τῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς πάντα σοφῶς ὑποστησαμένης κρίσεώς τε καὶ ἀγαθότητος.

ΝΒ. Τοῦ θεσπεσίου Παύλου παραινοῦντος· ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, ποτίζε αὐτόν· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· πῶς νοήσομεν τὸ, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ;

Ἄνθρακας μὲν ὁ τῆς ἀναγωγῆς λόγος, τοὺς ἀποστόλους κυρίου καὶ μάρτυρας ὀνομάζει, τοῦ θείου δηλονότι καθαρτηρίου καὶ πᾶσαν κακίαν φλέγοντός τε καὶ καταναλίσκοντος πυρὸς ἀναφθέντας· πῦρ γὰρ θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν· ψάλλει δὲ καὶ ὁ μελῳδὸς, ἄνθρακας ἀνήφθησαν ἀπ' αὐτοῦ, κλίναντος οὐρανοὺς καὶ καταβάντος καὶ οἷα γνόφον τινὰ τὰς ἀστραπὰς τῆς θεότητος περιστέλλουσαν τὴν ἡμετέραν περιβαλλομένου σάρκα. Ἄνθρακας δὲ πάλιν καλεῖ καὶ τὰς φλογιζούσας τε καὶ δαπανώσας κολαστικὰς καὶ πικρὰς βασάνους, κατὰ τὸ εἰρημένον· τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς, τουτέστι ταῖς ἀφανιστικαῖς τε καὶ ἐρημοποιοῖς τιμωρίαις, αἳ καταναλίσκειν τὸν ὑπεύθυνον ἀμήχανον ἔχουσι τὴν ἰσχύν· καὶ ἐν ἄλλοις δὲ πολλοῖς ἔστιν εὑρεῖν τὰς τιμωρητικὰς δυνάμεις καλουμένας ἄνθρακας. Κατὰ τὸ δεύτερον οὖν σημαινόμενον ἄνθρακας τὰς τιμωρητικὰς πληγὰς καὶ εἰσπράξεις προσαγορεύει, ἀπὸ τῶν ἀνθράκων αἳ τῆς αἰσθητῆς εἰσι καὶ δαπανώσης τὴν περίγειον ὕλην φλογὸς ὑπεκκαύματα, μεταφέρων τε καὶ μεταβιβάζων τὴν κλῆσιν· παραινεῖ τοίνυν πεινῶντα μὲν τὸν ἐχθρὸν ψωμίζειν, διψῶντα δὲ ποτίζειν· τουτέστι πολυτρόπως εὐεργετεῖν τε καὶ ἀγαθύνειν· τὸ γὰρ ψωμίζειν καὶ ποτίζειν, τὸ τῆς εὐεργεσίας ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ μέρους ὑπογράφει· εἶτα εὐεργετῶν φησι τὸν ἐχθρὸν καὶ φιλανθρώπως πρὸς αὐτὸν διακείμενος, ἄνθρακας σωρεύσεις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

Εἰς διπλῆν οὖν σημασίαν τὸ σωρεύσεις μεριζόμενον, διπλῆν προάγειν καὶ τὴν διάνοιαν ὑποτίθεται. Ἓν μὲν τὸ, σωρεύσεις, δηλώσειεν ἂν τὸ, ἐπισυνάξεις, δι' οὗ καὶ τὸ ἐπαγόμενον τῆς ἑρμηνείας κατευθύνεται· τὰ κατὰ μέρος γάρ φησι καὶ χρόνῳ μέλλοντα καταλαμβάνειν τῆς ἐπεχθείας ἐπίχειρα τὸν ἐχθρόν· σὺ δι' ὧν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀνταποδοῦναι μὴ διανέστης, ἀλλὰ καὶ εὐεργεσίαις, αἳ πρὸς τὸ θεῖον ἡμᾶς ἀφομοιοῦσι, δεξιωσάμενος τὸν λελυπηκότα, τὸν δίκαιον κριτὴν καὶ ἀλάθητον παρασκευάζεις ἅμα πάσας ἐπισωρεῦσαι τὰς τιμωρίας καὶ ποινὰς κατὰ τῆς ἀλαζόνος ἐκείνης καὶ ἀγνώμονος κεφαλῆς· ἐμοὶ γὰρ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος· πῶς οὖν φιλάνθρωπος; πῶς δὲ συμπαθής; πῶς δὲ εὐεργέτης ὁ ταῦτα περὶ τῶν ἐχθρῶν μεθοδεύων καὶ πραγματευόμενος καὶ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπευόμενος τιμωρίαν καὶ κόλασιν; ἢ ὅτι οὐχ αὐτὸς ταῦτα

ᾐτήσατο, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ταῦτα ἔπραττεν, ὥστε συντηρῆσαι τὴν θείαν ἐντολὴν καὶ τὸν ἐχθρὸν εὐεργεσίαις ἀμείψασθαι· εἰ δὲ τὸ ὑβριζόμενον δίκαιον παρώξυνεν εἰς ἐκδίκησιν τὸν κριτὴν, οὐκ ἔτι ἂν εἴη ἀποδεχομένου τῆς προνοίας τὰ κρίματα τοῦ πρὸς τὴν ἐκδίκησιν ἀκκιζομένου καὶ μὴ τεθηπότος τε καὶ ἀνυμνοῦντος τοῦ κριτοῦ τὸ ἀδέκαστον· τὸ μὲν εὐεργετεῖν καὶ ζητεῖν ἅμα τιμωρίαν λαβεῖν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀσύμβατόν τε καὶ φρενὸς συγκεχυμένης καὶ πρὸς ἑκάτερον τῶν ἐναντίων ἐπιῤῥεπῶς ἐχούσης, καὶ πρὸς ματαιότητα διαλυούσης τὸ κέρδος τοῦ κατορθώματος· τὸ δὲ τὴν εὐεργεσίαν τῷ ἀμνησικάκῳ τῆς γνώμης καὶ τῇ συμπαθείᾳ τοῦ ὁμοφυοῦς; καὶ διὰ τὴν ἐντολὴν καὶ διὰ τὸ ὁμοιωθῆναι τῷ πατρὶ ἡμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦ φθάσαντος ἐστὶν εἰς τὸ τέλειον τῆς ἀρετῆς· καὶ οὐκ ἂν οὗτος ἡδέως τιμωρίαν θεάσαιτο τοῦ ἐχθροῦ, μή τι γε λαβεῖν ἐπιζητήσει· θεοῦ δὲ κρίνοντος καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτοῦντος τὸν ἠδικηκότα, τῆς αὐτῆς ἂν εἴη φρενὸς καὶ θεοσεβείας μὴ λογοθετεῖν τὸν κριτὴν, μηδὲ πρὸς τὴν κρίσιν δυσχεραίνειν.

Τὸ μὲν οὖν ἕτερον τοῦ, σωρεύσεις, σημαινόμενον πρὸς τοιαύτην ἡμᾶς θεωρίαν παραπέμπει· τὸ δὲ λοιπὸν ὃ σημαίνει, τὸ ἐπισυνάξεις καὶ περιέλοις καὶ ἀπαλλάξεις τῶν ἀνθράκων τὴν τοῦ μισοῦντος κεφαλὴν, τοιαύτην ἂν τὴν τῶν ῥημάτων δύναμιν ὑποδηλώσῃ· εὐεργετῶν φησι καὶ ἀγαθύνων τὸν ἐχθρὸν, τοὺς κατανεμομένους ἄνθρακας καὶ θᾶττον ἂν διαφθεροῦντας αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἂν μήτις αὐτοῦ ἀφαιρήσηται καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν μεθοδεύσῃ, μέγα τὸ κέρδος καὶ ψυχικῆς σωτηρίας πρόξενον εὑρήσει· ἀνακαλούμενος γὰρ τὸν πλησίον τῆς σωματικῆς καὶ μᾶλλον διαβαινούσης εἰς τὴν ψυχὴν βλάβης καὶ ἀπωλείας, πρὸς τὴν τοῦ δεσπότου μίμνησίν τε καὶ ὁμοίωσιν ἀνατρέχει· ψυχὴν γὰρ ὁ σώζων, φησὶν, ὡς ὁ κτίσας αὐτήν· πῶς δὲ διὰ τῆς εὐεργεσίας συνάγονται καὶ ἀποσύρονται τῆς φιλαπεχθήμονος οἱ ἄνθρακες κεφαλῆς; διότι τροφῇ καὶ ποτῷ δεξιούμενος καὶ ἁπλῶς εὐεργετούμενος ὁ ἐχθρὸς, εἰ καὶ μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἀλλά γε διὰ τὴν οἰκείαν εὐπάθειαν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν, παύεται μὲν οὗτος τῆς ἔχθρας, ἐξίσταται δὲ τῆς ἐπιβουλῆς· καὶ κατὰ μικρὸν ἀνανήφων τοῦ πάθους, καὶ τὴν ἐν τοῖς λογισμοῖς διὰ τῆς ἔχθρας πύρωσίν τε καὶ φλεγμονὴν ἀποτιθέμενος, ἐπὶ τὸ φιλεῖν καὶ στέργειν καὶ εἰδέναι τὸν εὐεργέτην ἐλεύσεται· κἀκεῖθεν κατὰ μικρὸν ἐνεθισθεὶς γλῶσσαν φεύγειν διάβολον, καὶ οἷς ὁ πλησίον ἔργοις βλάβην ὑφίσταται, τῆς ἀρετῆς ἐραστὴς ἀποκαθίσταται. Καὶ τίς ἂν ἐπιζητήσειε τοῦ ψωμίζειν καὶ ποτίζειν τὸν ἐχθρὸν, ἀντιμισθίαν ταύτης μείζονα; τί δὲ ταύτης ἐπικερδέστερον; Εἰ δὲ μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν, τῆς μοχθηρίας καὶ φαυλότητος ὁ εὐεργετούμενος οὐκ ἐθέλει μεθίστασθαι, θηρίον μὲν ἂν εἴη ὁ τοιοῦτος, ἀντὶ

τοῦ μετέχειν ἀνθρωπίνης φύσεως· σὺ δὲ οὐδὲν ὅμως ἔλαττον τοὺς καταβοσκομένους αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἄνθρακας τῇ τε γνώμῃ καὶ τῇ σπουδῇ ἀπεσώρευσας· καὶ ἀντιμισθίαν οὐδὲν ἔλαττον ἔσχες· οὐδὲ τὸν χαρακτῆρα παρ' οὐδὲν παρεχάραξας, ὃς τὴν πρὸς τὸ θεῖον σε συνῆπτεν ὁμοίωσιν· ἐκεῖνος δὲ φέρων ὅλον ἑαυτὸν, τῷ κολαστηρίῳ καὶ ἀσβέστῳ πυρὶ ἐναπέῤῥιψεν· ἄνθρακες μέν τοι γε τισὶ παρελήφθησαν αἱ ζωπυροῦσαι καὶ ἀναθάλπουσαι τὸ ἡγεμονικὸν ἐργασίαι τε καὶ παραινέσεις, καὶ τὸν πολὺν τῆς ἔχθρας χειμῶνα εἰς εἰρηνικὴν γαλήνην μεταβάλλουσαί τε καὶ διαλύουσαι· οὕς φασιν ἐπισωρεύων ὁ εὐεργετῶν τῇ τοῦ δυσμενοῦς κεφαλῇ, καὶ τὴν νεκροποιὸν δι' αὐτὸν ἐλαύνων ἔχθραν, καὶ ἀναῤῥωννὺς εἰς ἀγάπην τὸν πάσχοντα, ἐκεῖνόν τε μεγάλης καὶ ὀλεθρίας νόσου ἀπήλλαξεν, ἑαυτῷ δὲ τὴν ἐκεῖθεν μακαριότητα προεξένησεν.

ΝΓ. Πῶς νοητέον τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Μωσεῖ, ἰδοὺ δέδωκά σε Θεὸν Φαραώ;

Ἐκ τῶν κατὰ πόδας ῥημάτων ἡ τοῦ ζητουμένου ἑρμηνεία· ἐπάγει γάρ· καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σοι προφήτης· σὺ δὲ λαλήσεις πάντα ὅσα ἐντέλλομαί σοι· ὁ δὲ Ἀαρὼν ἀδελφός σου λαλήσει πρὸς Φαραώ· ὡς οὖν ἐχρήσατο τῷ Μωσεῖ ὁ Θεὸς ὑπηρετῆσαι ταῖς κατὰ Φαραὼ καὶ Αἰγυπτίων πληγαῖς, οὕτως ἐχρήσατο Μωσῆς τῷ Ἀαρών· αὐτὸς μὲν προστάσσων ὁ παρὰ Θεοῦ προστασσόμενος· ὑπηρέτῃ δὲ χρώμενος πρὸς τὸν Φαραὼ τῷ ἀδελφῷ. Καὶ διέσωζεν ἡ πρᾶξις ἐν τῷ ἀναλόγῳ τὸ ἀπαράλλακτον· ὡς γὰρ Θεὸς πρὸς Φαραὼ διὰ μέσου Μωσέως, οὕτως Μωσῆς πρὸς Φαραὼ διὰ μέσου Ἀαρὼν τὰς θεοσημείας ἐπετέλει· ἐπέτασσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ Χωρὴβ τῷ Μωσεῖ ῥίψαι τὴν ῥάβδον ὁ Θεὸς, καὶ μετεβάλλετο εἰς ὄφιν· ἐπέτασσεν πάλιν κατὰ πρόσωπον Φαραὼ τῷ Ἀαρὼν ὁ Μωσῆς ῥίψαι τὴν ῥάβδον, καὶ εἰς δράκοντα τὸ ξύλον ἐζωοπλαστεῖτο· καὶ ἁπλῶς ὅσα Μωσεῖ κατεπιστεύετο τερατουργεῖν, πάντα Μωσῆς παραθέμενος καὶ ἐγχειρίσας τῷ ἀδελφῷ, δι' ἐκείνου τὰ προστεταγμένα θαυματουργῶν διεπέραινεν· ὥστε φανερὸν γέγονε τί ποτε βούλεται δηλοῦν τὸ, ἰδοὺ δέδωκά σε Θεὸν Φαραώ.

ΝΔ. Πῶς νοητέον τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν· εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε, καὶ τὰ τούτῳ συνημμένα.

Εἰσὶν ἄνδρες ἱεροὶ τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων τὴν ἐν τῷ βάθει τεθησαυρισμένην διάνοιαν, χάριν ἔχοντες ἀνακαλύπτειν, οἷς τὸ προκείμενον ανα-

πτύσσεται ῥητόν· ὧν τὴν θεωρίαν ἀποδεχόμενοι καὶ σὲ συνεῖναι τὸ περὶ ταῦτα σου φιλόπονον ἡμᾶς ἀναπείθει· οὐδ' εἴ τι ἄλλο πηγάζει τῶν τοῦ Παύλου ῥημάτων ὑπεροψόμεθα ἀπορρύσασθαι· εἰπὼν γὰρ οὗ ἡ γλῶσσα τοῦ παναγίου πνεύματος ὄργανον, ὑμεῖς ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε ἀδελφοὶ, καὶ διδάξας ὡς οὐχ ὑπόκειται δουλείᾳ περιτομῆς τὰ τῆς χάριτος τέκνα, οὐδὲ τῷ πολυμόχθῳ καὶ δυσεξανύστῳ ζυγῷ τοῦ νόμου συνέχεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖσθαι κεχρεώστηκεν, ἵνα μὴ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς καὶ τῶν ἄλλων ὅσα μὴ δεῖ πράττειν χαρίζεσθαι νομιοῦσι, καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐλευθερίας ὕβριν ποιήσωνται τῆς ἐλευθερίας ὑποκόπτοντες σαρκὶ καὶ πάθεσιν, ὅσα τῆς σαρκὸς ἀποβλαστάνει καὶ φύεται. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις· οἷον ἀνεκλήθητε δουλείας χαλεπῆς εἰς ἀπροσδόκητον καὶ μακαρίαν ἐλευθερίαν, φεύγετε τῆς σαρκὸς τὴν ἐπικράτειαν, δι' ἣν ὑμῖν βαρύνεται ἡ δουλεία· μηδὲ τοῖς ἐκείνης κατακλίνεσθε νόμοις· ἡ δὲ τῆς σαρκὸς δουλεία δῆλον ὡς πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐστὶ παθῶν καὶ κακίας δημιουργὸς καὶ τεχνίτης, καὶ διαμηχανᾶται λυμαίνεσθαι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τὸ κάλλος· ἀτὰρ δὴ καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιχειρεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἀπελαύνειν. Ἵνα τοίνυν, φησὶ, τὰς ἄλλας τέως τῆς κακίας ἐπαναστάσεις ἐάσω, αἳ γεννήματα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ σαρκικοῦ καθεστήκασι φρονήματος, πρὸς ταύτην τὴν ἐκεῖθεν ἐρχομένην ἐπιβουλὴν καὶ πληγὴν καθ' ὑμῶν, τὴν νεκροποιοῦσαν λέγω τὴν ἀγάπην, γενναίως ἀνταγωνίσασθε, μηδὲ πάροδον εὑρεῖν ἐν ὑμῖν τῷ ψυχοφθόρῳ τούτῳ τῆς ἁμαρτίας βέλει πρόφασίν τινα παράσχητε. Τοῦτο δὲ ἔσται πῶς οὐκ ἐργῶδες οὐδὲ χαλεπὸν ἀνύσαι, ἀλλὰ καὶ ῥᾴδιον καὶ σωτήριον· εἰ γὰρ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις ἅπαν ὅπλον πονηρίας καθ' ὑμῶν βαλλόμενον ἀπρακτήσει· τῷ θυρεῷ γὰρ ἐμπίπτον τῆς ἀλλήλοις ὁμονοίας τε φιλίας, καὶ θᾶττον περιθραύεται, καὶ ἀποκρουόμενον εἰς κωφὴν διαπίπτει βολίδα, μετὰ τοῦ καὶ τὸν βάλλοντα τῆς προσηκούσης αἰσχύνης ἀναπλῆσαι· ἐπείπερ ἡ πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς ἀγάπης δουλεία, τὴν ἄνωθεν ἀῤῥαβωνίζεται συμμαχίαν, καὶ τὴν καθαρὰν καὶ μακαρίαν καταπράττεται ἐλευθερίαν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις εἰρήνης, καὶ τὴν ἐνυπόστατον εἰρήνην τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ταῖς ὑμῶν ἐγκατοικίζουσα καρδίαις.

Εἶτα προστίθησιν ὅτι καὶ νόμου κεφάλαιόν ἐστι τὸ ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτὸν τὸν πλησίον· καὶ ταύτης τῆς ἀγάπης τὸ ὑψηλὸν καὶ ὠφέλιμον, ἱεροῖς τε ἐνθυμήμασι κατασκευάζων καὶ ἐπιδεικνύων· καὶ διὰ τῶν παρεπομένων δὲ ἀνθρωπίνων τῷ βίῳ παραστήσας, ἐπισφίγγει καὶ συγκροτεῖ τὴν διδασκαλίαν· ἐπεὶ γὰρ ὁ πολὺς ἄνθρωπος οὐ τοσοῦτον τοῖς νόμοις καὶ ταῖς ἀπειλαῖς αἳ τῷ μακρῷ χρόνῳ τὰς κολάσεις ἐπιφέρουσι σωφρονίζεσθαι θέλει, ὅσαν ἀπὸ τῶν ὁρωμένων τε καὶ ἐπικήρων καὶ τὴν τιμωρίαν δεικνύντων ἐγ-

γίζουσαν, οὐδὲ τὴν ἀπὸ τούτων παραίνεσιν ἀποτρέχει· διὸ μονονουχὶ φησίν· εἰ μήτε ὁ τῆς ἐλευθερίας ὑμᾶς δυσωπεῖ πόθος, μήτε τὸ ἀπὸ τῆς εἰς ἄλλους δουλείας παρακαλεῖ κέρδος, μηδ' ὅτι τοῦτο μὲν ἐπιθυμία τοῦ πνεύματος, τὸ δ' ἐναντίον ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, μηδ' ὅτι πλήρωμα νόμου τὸ τῆς ἀγάπης κατόρθωμα, ἀλλὰ κἂν γοῦν τὴν κατ' ἀλλήλων φθορὰν καὶ ἀπώλειαν εὐλαβήθητε· τὸ γὰρ ἀλλήλους δάκνειν καὶ κατεσθίειν φθόνῳ τε διαβολαῖς καὶ ταῖς συκοφαντίαις ἐξ ὧν καὶ ὁ φθόνος παῤῥησιάζεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴη βδελυκτὸν; πῶς δ' οὐ φευκτὸν; πῶς δ' οὐχὶ καὶ χωρὶς παραινέσεως ἀποτρόπαιον; διὸ δεῖ φυλάττεσθαι μὴ διαπεσεῖν τῆς ἀγάπης· τὸ γὰρ ταύτης ἀποῤῥυῆναι εἰς μάχας ἐστὶ καὶ στάσεις καὶ ἔριδας καταποθῆναι καὶ κατ' ἀλλήλων ὁπλίζεσθαι παρασκευάζει, τὰ δὲ τὴν φθορὰν ὑμῶν καὶ ἀπώλειαν συγκατασκευάζει. Καὶ σκόπει ὅπως τὴν ἀγάπην ἐνταῦθα παρέβαλε· καίτοι τὴν τῆς περιτομῆς ἀποθέτησιν ὁ λόγος αὐτῷ προηγουμένως εἰσηγεῖτο· καὶ ταύτης αὐτῷ τῆς σπουδῆς προκειμένης, τὸ τῆς ἀγάπης ἀγαθὸν ὅμως τῇ προθέσει συνδιαπλέκεται· διὰ τί; ἵνα μὴ πρὸς ἀλλήλους διϊσταμένων τῶν περιτομὴν σεμνολόγημα ποιουμένων, καὶ οἷς ἡ τοῦ Παύλου παραίνεσις ἐγεγόνει κρείττων στάσεσι καὶ φιλονεικίαις καὶ ἔρισι συγκαταμερίσωσιν ἑαυτούς· δι' ὧν τὸ ὑπ' ἀλλήλων δάκνεσθαι καὶ κατεσθίεσθαι θᾶττον συνεπόμενον ὁρᾶται· ὧν τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτὸς ἄριστα φιλοσοφῶν παρά γε ἐμοὶ κριτῇ, εἴη καὶ τοὺς πλησιάζοντας συμφιλοσοφεῖν, ὥσπερ τῇ πράξει, οὕτω καὶ τοῖς λόγοις ἐκδιδάσκων.

ΝΕ. Πῶς ὁ ἱερὸς χρησμὸς ὥσπέρ ἐστι κρείττων αἰτίας ἁπάσης, οὕτω καὶ δειχθείη ταύτης ἀπροσπέλαστος· ὡς, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, φησὶν, ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς· εἰ μὲν γάρ τις εὐαγγέλιον αὐτὴν τὴν πρᾶξιν θείη τῆς γυναικὸς, ἀδολεσχίας οὐ δοκεῖ φεύγειν αἰτίαν· ἂν δὲ τὴν ὅλην γραφὴν τῶν συνταξαμένων μαθητῶν τὰ τοῦ διδασκάλου καὶ κοινοῦ σωτῆρος ὑπερφυῆ ἔργα καὶ πολιτεύματα, οὐδὲ τοῦτο νομίζεται σώζειν τὸ ἀκόλουθον· οὔπω γὰρ ταῦτα τοῖς γράμμασι παρατέθειτο.

Τὸ μὲν οὖν σὸν διαπόρημα δριμύτερον ἐπελθεῖν τοῦτο, οὐδὲν δ' ἐργῶδες, οὐδὲ πολλῆς προσοχῆς δεόμενον τό τε ἀκόλουθον ἐν τοῖς προκειμένοις θείοις συνιδεῖν λογίοις, καὶ τὸ πολλῷ καθεστᾶναι μεῖζον, ἢ ἀδολεσχίας εἰσπράττεσθαι πρόφασιν· πρῶτον μὲν γὰρ εἰ καὶ μήπω τὰ εὐαγγέλια συνεγέγραπτο, ἀλλ' οὖν ἀγράφῳ λόγῳ αἱ θεουργίαι τοῦ Ἰησοῦ, πᾶσι περιηγγέλλοντο· εἰ δὲ καὶ πρὸ γενέσεως ἕκαστον αὐτός ἐστιν ὁ σα-

φῶς εἰδὼς, τί κωλύει αὐτὸν εὐαγγελία, ἃ μετ' οὐ πολὺν χρόνον καὶ τὴν γραφὴν ἔμελλεν ἀναδέξασθαι; ὥστε ποῦ ἂν εὕροιμι χῶραν τὸ ἀσυνάρτητον ἐν οἷς εἴρηται ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη; εἰ δὲ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὴν εὐσεβοῦσαν πρᾶξιν τις ἐννοήσει τῆς γυναικὸς, οὐδ' οὕτως αὐτοῖς οὐδαμῶς ὁ τῆς ἀδολεσχίας προσάψαιτο μῶμος· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔφη, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ, λαληθήσεται, ἀλλ' ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς λαληθήσεται· τουτέστι δόξαν αὐτοῖς ἀείμνηστον ἀναστήσει, καὶ πανταχοῦ θαυμαζόμενον περιηχήσῃ τὸ φιλόθεον· τὸ γὰρ μνημόσυνον τὰ ἱερὰ λόγια εἴωθε παραλαμβάνειν ἐπὶ ἐγκωμίων λαμπρῶς, καὶ δόξαν ὑποδηλοῦν ἀνθοῦσαν καὶ τῷ τοῦ χρόνου δρόμῳ συνακμάζουσαν· ὡς τὸ, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος· καὶ ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἤχου· καὶ πολλὰ τοιαῦτα· εἰκότως δὲ δόξαν ἐπάγει, τὴν τῆς γυναικὸς ἱερουργίαν προαγορεύει· ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοι ψόγον καὶ μῶμον ἐπέτριβον τῇ φιλοθέῳ πράξει τῆς σώφρονος πόρνης καὶ δι' ἐπιτιμήσεως αὐτὴν ἦγον, τούτου χάριν ὁ σωτὴρ τὰ ἄλλα παρεὶς ἃ τῇ προκειμένῃ συνείπετο πράξει, τὸν ἔπαινον ἀντέθηκε καὶ τὴν δόξαν, τὸ περιώνυμον τῆς ἐργασίας πανταχοῦ διαπλωθῆναι· ἔδει γὰρ οἷς ἐκεῖνοι τὸ σκυθρωπὸν αὐτῇ κατεσκέδαζον ἐπιτιμῶντες καὶ τὴν ψυχὴν συνέχεον, τούτων τοῖς ἐναντίοις παρακαλεῖν, καὶ ἀνακτᾶσθαι, καὶ τὸ φρόνημα χαῖρον αὐτῇ καὶ ἀγαλλιώμενον ἀποκαθιστάνειν, ἅμα δὲ καὶ τὴν προπέτειαν τῶν αἰτιασαμένων ἀναχαιτίζειν· μονονουχὶ τὸ παρ' ὑμῶν αἰτίαις ὑποβαλλόμενον ἔργον ἀναβοῶν ὁ σωτήριος λόγος· ὡς οὐ μόνον ἐστὶν ἀπολελυμένος πάσης αἰτίας ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ κηρυχθήσεται, τῆς ἐκ πορνικῶν βλαστημάτων ἄνθος σωφροσύνης ἀνασχούσης ὡραῖόν τε καὶ ἀμάραντον, καὶ θαυμασίαν τὴν γνώμην ἐπιδείξει, καὶ ὑψηλοτέραν ἢ κατὰ γυναῖκα φρόνημα λαβεῖν θεὸν ἐπιγνῶναι καὶ θυσίαις θειάσαι, ὃν ἡ ἀνθρωπίνη μορφὴ περιέστελλε· διὸ καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ὀφθήσεται τὸν μακαρισμὸν αὐτῇ δωροφοροῦντα καὶ τὰ ἐγκώμια.

Νϛ. Τίνα νοῦν ἐστιν ἀκόλουθον καὶ ἀδυσφήμητον ἀνιχνεῦσαι καὶ κατανοῆσαι διὰ τῶν δαυιδικῶν ῥημάτων λεγόντων, σοὶ μόνῳ ἥμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

Ἰδιάζουσα μὲν τοῦ διαπορήματος ἐπίλυσις καὶ πρὸς τὴν δαυιδικὴν σοφίαν καταῤῥυθμίζουσα τὸ δοκοῦν ἀπεμφαίνειν τῶν ῥημάτων καὶ πρὸς διαφωνίαν ἐπιῤῥεπέστερον, τοιαύτη οὐκ ἔστιν ἀνταπόδοσις τοῦ, σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, τὸ, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, εἰ καὶ τὴν τάξιν τοῦ προη-

γουμένου ἐγγυτέραν ἔλαχεν· ἀποδοθείη δ' ἂν οἰκειότερόν τε καὶ σοφώτερον, εἴ γε τῷ ἀπ' ἀρχῆς προηγουμένῳ, τὴν ἀναφορὰν παραληφθείη παρεχόμενον· οἷον, ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε· τὰ δὲ ἄλλα μεταξυλογίας ἔχοντα, οὐ περικόψει τὸν εἱρμὸν οὔτε τῆς διανοίας οὔτε τῆς συντάξεως· ποῖοι δ' ἂν εἶεν λόγοι δι' ὧν ὁ Θεὸς ἐλεῶν δικαιοῦται; ἢ λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου ὅπως δικαιωθῇς· καὶ ὅτι μὴ θελήσει θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφειν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν· καὶ πάλιν οὐ θέλω τὸν τοῦ ἀποθνήσκοντος θάνατον, ἀλλ' ἐπιστρέψατε καὶ ζήσεσθε· οὗτοι γὰρ οἱ λόγοι δικαιοῦσι τὸν Θεόν, ἔργοις φιλανθρώποις βεβαιοῦντος καὶ συμπαθείας οἰκτιρμοῖς ἐκπληροῦντος αὐτούς· εἰ γὰρ τῆς δαυιδικῆς ἁμαρτίας καὶ μεταμελείας τῷ χρόνῳ δευτερεύουσιν, ἀλλ' οὖν τῆς ἐν τῷ Δαυὶδ προφητικῆς οὐ δευτερεύουσιν γνώσεως. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ ψαλμὸς οὐκ ἔλαττον τὴν τοῦ Δαυὶδ στηλογραφεῖ μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς παραπτώμασιν ἔλεον ἢ τὴν ὑστέροις χρόνοις αἰχμαλωσίαν τοῦ Ἰσραὴλ προαγγέλλει· καὶ ἐλέους ἀξιωθῆναι τούτους καὶ φιλανθρωπίας ἐν διατυπώσει τε καὶ σχηματισμῷ δεομένου προθεσπίζει, ἀκουτισθήσεσθαί τε ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην προφητικῇ χρησμολογεῖ διαγνώσει, ἀγαλλιάσεσθαί τε ὀστέα ταταπεινωμένα καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στηριχθῆναι, καὶ ἀγαθυνθῆναι θείᾳ εὐδοκίᾳ τὴν Σιών, ἀνοικοδομηθῆναι τε τὰ πεπορθημένα τείχη καὶ κατηρειπωμένα τῆς Ἱερουσαλήμ. Τῶν δαυιδικῶν τοίνυν ῥημάτων ἀντὶ τοῦ σχηματίζεσθαι τῷ ὑπερβεβηκότι, τῶν τρόπων ἐπ' εὐθείας ἀλλήλοις συναπτομένων, οὐδὲν ὡς εἴρηται στασιάζον πρὸς τὴν ὀρθότητα καὶ σύνεσιν τῶν προφητικῶν λόγων ἀπαντᾷ· ἐκκαλοῦνται γὰρ τὸ ἄνωθεν ἔλεος καὶ τὴν εὐμένειαν, δι' ὧν μᾶλλον ἡ δικαιοσύνη διαλάμπει τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀλήθεια· οὕτω μὲν οὖν ῥᾷόν ἐστι καὶ ἀταλαίπωρον συνορᾶν, ὅπως τε τὸ ἀμφισβητούμενον διὰ τῆς συγγενοῦς ἱερολογίας ἀνεκαθάρθη καὶ τὴν προφητικὴν θεοσοφίαν καὶ ἀρετὴν οὐκ ἐνόθευσεν, οὐδέ τινα λογισμοῖς ἐμβάλλει δισταγμὸν καὶ τῆς θεοπρεποῦς ἀλλότριον ὑπολήψεως.

Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν δαυιδικὸν ῥητὸν ἰδιάζοντα τὸν καταρτισμὸν εὑρίσκει καὶ τὴν εὐμάρειαν, εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν λογίων τὴν αὐτὴν μὲν ζήτησιν ἀναδεχόμενα, οὐ διὰ τῆς αὐτῆς δὲ μεθόδου ἐπιλυόμενα, ἄμεινον ἐπὶ τὴν καθολικώτερον ταῦτα θεουργοῦσαν καὶ διευθετίζουσαν ἀναδραμεῖν θεωρίαν, κἀκεῖθεν ἀπὸ τῆς κοινῆς πάντων διακρίσεως τὴν ἀκόλουθον καὶ ἱεροπρεπῆ διάνοιαν ὡς οἷόν τέ ἐστιν ἐμφανῆ καταστῆσαι. Ἔστι δ' οὖν ἃ τὸν αὐτὸν σχηματισμὸν ὑποβάλλεται τῆς συνθέσεως καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν τοῦ λόγου δεῖται

φυσικὴν ἀναπλωθῆναι καὶ ἀσχημάτιστον ἰδιότητα, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα παραθεῖναι ταῦτα. Ἀποστελῶ τὴν χεῖρά μου πατάξαι σε καὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐκτριβήσῃ ἀπὸ τῆς γῆς, πρὸς τὸν Φαραὼ λέγει διὰ Μωσέως κύριος· καὶ ἕνεκεν τούτου διετηρήθης ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν ἰσχύν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· καὶ πάλιν, ἐγὼ ἐβάρυνα τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ἵνα ἐπέλθῃ τὰ σημεῖα μου ἐπ' αὐτούς, ὅπως διηγήσηται τὰ σημεῖα μου εἰς τὰ ὦτα τῶν τέκνων ὑμῶν· εἶτα καὶ οὐκ εἰσακούσεται ὑμῶν Φαραὼ, ἵνα πληθύνω τὰ σημεῖα μου καὶ τὰ τέρατά μου ἐν τῇ γῇ αὐτῶν· τούτων γὰρ ἕκαστον καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τῶν ὁμοίων προάγεται φωνῶν κατὰ τὸν αἰτιολογικὸν ἀποδιδόμενα τῆς φράσεως σχηματισμὸν, ἰδιώματι μὲν ἀπαγγέλλεται τῆς ἱερᾶς ἡμῶν γραφῆς· πρὸς τὸ φυσικὸν δὲ τοῦ λόγου μεταλαμβανόμενα εἶδος, τὸ εὐσεβὲς ἀναπτύσσει, καὶ πρὸς τὸ τῆς θεοσοφίας ἡμῶν συγγενὲς καταρτίζεται φρόνημα· καὶ γὰρ ἔθει κρατύνεται παλαιῷ τὰ πάντως ἀποβησόμενα καὶ μὴ οἷά τε ὄντα τῷ ἀτελεῖ τῆς ἐκβάσεως περικόπτεσθαι πολλάκις ἐν τούτῳ περιαγγέλλειν τῷ σχίσματι· ἐπεὶ καὶ ὅσα τὴν φράσιν αἰτιολογουμένην ἔλαχε, τὴν τάξιν ἐπέχει τῶν ὁμολογουμένην ἐχόντων τὴν ὕπαρξιν.

Ἀλλὰ γὰρ τὸ μὲν ἰδίωμα τοιοῦτον τῆς γραφῆς, οἷον ἠπείθει Φαραὼ καὶ ἐσκληρύνετο, αἱ παράδοξοι πληγαὶ καὶ μάστιγες εἰσπραττόμεναι τῆς ἀπειθίας αὐτὸν καὶ σκληρότητος εἵποντο· ταῦτα δὲ τὸ περιβόητον εἶχε, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐφοίτα, τὴν τοῦ θεοῦ δυναστείαν περιηχούμενα καὶ θαυμάζειν καὶ ὑπερεκπλήττεσθαι τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ παρασκευάζοντα· τοῦτο οὖν τὸ πάντως ἐκ τῆς ἐκείνου σκληρότητος ἐκβησόμενον, εἰς αἰτιολογικὸν εἶδος ἡ γραφὴ σχηματίσασα προενήνοχε προκηρύττουσα τῷ τρόπῳ τὸ τῆς ἐκβάσεως ἀμετάθετον· καὶ γὰρ ὡς ἐπίπαν καὶ τὰ αἰτιολογούμενα τῷ ἀπαραβάτῳ τῆς προόδου εἰδοποιεῖσθαι θέλει καὶ ἑρμηνεύεσθαι. Κολάζεται τοίνυν Φαραὼ, οὐχ ἵνα δοξασθῇ ὁ θεὸς, εἰ καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῆς συνθέσεως τὸ σχῆμα τοιαύτην φαντασίαν ὑπέρχεται, ἀλλ' ὅτι ἠπείθει καὶ τῆς ἀπειθείας αὐτὸν ἔδει τὰς δίκας εἰσπράττεσθαι· εἰ δὲ κἂν μὴ πρὸς τοῦτο ἑώρων αἱ τιμωρίαι, μηδὲ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτὸν τῆς ἀπειθείας ἀνδράποδον, ἀλλ' οὖν ἐπείπερ κατὰ πόδας ἠκολούθησαν τὸν ἀλιτήριον τιμωρούμεναι, ταύταις δὲ ταῖς τῶν μαστίγων καὶ πληγῶν παραδόξοις θεοσημείαις ὡς εἴρηται ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ συνηυξήθη καὶ συνανεβλάστανεν, οὐκ ἀπεικότως ἡ κατὰ τὴν αἰτιολογίαν τῷ διηγήματι μορφὴ καὶ ἰδέα περιτίθεται, τὸ ἐκβησόμενον πάντως καὶ πρὸ τοῦ ἐκβεβηκέναι διαμαρτυρομένης καὶ ἀπαγγελλούσης τῆς τῶν λογίων προγνώσεως· διὰ τῆς αὐτῆς δ' ἂν ἐφόδου καὶ τῶν δαυιδικῶν ῥημάτων ἃ πρότερον ἰδιαζούσης ἔτυχε σαφηνείας καὶ καταστάσεως εἰς τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν τοῖς εἰρη-

ἐπάρσεως· τοιαύτη του δημιουργοῦ ἡ περὶ τὰ δημιουργήματα οἰκονομία καὶ διάκρισις. Διὸ κἂν ἔμελλεν ὁ Ἀδὰμ ἁμαρτάνειν καὶ ἐκβάλλεσθαι τοῦ παραδείσου, οὐδὲν ἧττον ἔπρεπε τῇ τοῦ δημιουργοῦ ἀγαθότητι καὶ λογικὸν ζῶον ὑποστῆσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν παράδεισον ἐν ᾧ διαιτώμενος ἐμακαρίζετο, ἀλλὰ μὴ τὸ κάλλιστον τῶν ἐπιγείων ἔργων ἐπισχεῖν διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασίν τε καὶ τῆς παραβάσεως εἴσπραξιν· καὶ γὰρ ἀεὶ τὸ θεῖον τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ αἐννάως μὲν βρύειν τὰ νάματα τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἁμαρτίας δὲ τολμωμένης τὴν τιμωρίαν ἐπάγει· ἀνίατον τὴν ἀπὸ τοῦ πλημμελήματος πληγὴν καὶ τὰ τραύματα διαμένειν καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἀνεχόμενον κατανέμεσθαι· καὶ νῦν προεωρᾶτο μὲν ἡ παράβασις, προεωρᾶτο δὲ ἡ ἐκβολή· τὸ δὲ κάλλιστον τῶν ἐπιγείων φιλοτοτέχνημα ἔργων ὁ παράδεισος πρὸς ἀνυπαρξίαν διὰ τὸν Ἀδὰμ οὐκ ἀνεστέλλετο· διὸ καὶ προάγει τοῦτον ὁ Θεὸς, καὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς τερπνὴν ἀποκαθίστησι δίαιταν, παραβεβηκότα δὲ μένειν ἔτι καὶ τρυφῆς ἀπολαύειν ἧς ἀπήλαυεν ἂν νομοφυλακῶν, τῆς δικαιόσυνης οὐκ ἐπέτρεπε τὸ ἀδέκαστον. Τρίτον δὲ εἰ καὶ πλαστουργήσας τὸν Ἀδὰμ τῷ παραδείσῳ κατῴκισεν, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνον μὲν μόνον τὸ τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον ὑπεστήσατο φιλοτέχνημα, διὰ πάντας δὲ οὐδὲν ἔλαττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τοὺς ἐξ Ἀδὰμ, ὅσοι τὴν ὑπερκαλλῆ καὶ ὡραῖαν διάπλασιν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς θείας εἰκόνος τὸ ἀνύβριστόν τε καὶ ἀπαραχάρακτον διεσώσαντο· ποῦ τοίνυν ἦν καλὸν; ποῦ δὲ σοφὸν δι' ἕνα παραβεβηκότα, καὶ τότε μηδ' αὐτὸν ὑστέροις χρόνοις τῆς κοινῆς ἀποστερούμενον ἀπολαύσεως, τοσοῦτον πλῆθος ἀποστερεῖν τοῦ παραδείσου, τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο χωρίον μὴ δημιουργοῦντα μηδὲ προάγοντα;

Πρὸς τούτοις δὲ μηδὲ τοῦτο παροπτέον· ἔδει τὸν Ἀδὰμ πράξεως τινὸς καὶ ἐνεργείας τὸν πρωτόπλαστον οὐχ ὑβριζούσης ἐπιμέλειαν ἔχειν, ἵνα μὴ ἀργὸν εἴη καὶ ἀδιανόητον τὸ λογικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος. Ταύτην δὲ κατορθοῦντι στεφάνους καὶ δόξαν, καταμελοῦντι δὲ τιμωρίαν καὶ ἀδοξίαν ἕπεσθαι· ῥέψαντα δὲ πρὸς τὸ ῥᾷστον ἡ κόλασις ἠκολούθησεν· οὐκοῦν τοὺς αὐτοὺς ἄν τις προβάλλοιτο λόγους, οὓς καὶ περὶ τοῦ παραδείσου καὶ περὶ τῆς ἐκβολῆς· καὶ τίνος χάριν ἐπιζητήσει καὶ ζυγομαχήσει, οἱ στέφανοι ἐπλέκοντό τε καὶ ηὐτρεπίζοντο· εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι παράδεισος, καὶ Ἀδὰμ καὶ ὑπερορία λογοθετεῖται. Ἀλλὰ κατὰ παντὸς οὗπερ ἂν τὴν προαγωγὴν ἡ φιλάνθρωπος καὶ δημιουργικὴ ἀγαθότης προείλετο ὑποστήσασθαι, ταῖς αὐταῖς κἂν μὴ ὁμολογῶσιν οἱ ἐκεῖνα λογοθετοῦντες, ὑπέβαλλον ἂν πολυπραγμοσύναις τῇ τοῦ δημιουργήσαντος μὴ συναρεσκόμενοι σοφίᾳ. Ἐπισκοπεῖν δ' ἔξεστι καὶ τοῦτο· τίνος γὰρ ἂν ὁ Ἀδὰμ ἔγνω μετὰ τὴν ἁμαρτίαν αἰσθήσει κρινομένης ἀπολαύσεως ἐστερημένος, μὴ τῆς τοῦ παραδεί-

σου διαγωγῆς ὑπερόριος γεγενημένος; ταύτην δὲ τὴν ἐπίγνωσιν ἐστερημέμένος, πῶς ἂν αὐτὸν συνέσχον λῦπαι καὶ ὀδύναι; μηδενὸς δὲ πλήττοντος καὶ συνθλίβοντος τῶν παραλυπούντων, πόθεν ἂν ἐπέγνω τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτηθέντος; πῶς δ' ἂν τῆς μετανοίας ἐγένετο, καὶ τὴν θείαν εὐμένειαν ἐδυσώπησεν, ὥστε μὴ τῆς συγγνώμης αὐτῷ καὶ τῆς ἀφέσεως εἰς τὸ παντελὲς καὶ δι' αἰῶνος ἀποστερηθῆναι;

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο τίς ἐπιλογίσασθαι βούλοιτο, ὡς διὰ τοῦτο τὸν παράδεισον ὑπέστησε, καίπερ μέλλοντος τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἁμαρτάνειν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀπελαύνεσθαι, ἵνα μὴ δόξῃ θνητὸν ἀπ' ἀρχῆς πλαστουργῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἐπιτήδειον πρὸς ἀθανασίαν χωρίον, καὶ λύπης καὶ κόπων καὶ ἀκανθῶν καὶ ἱδρώτων ἐλεύθερον, μηδόλως ὑποστησάμενος, ἀλλ' ἵνα πάντα καὶ τὰ πραττόμενα καὶ τὰ οἰκονομούμενα δείξῃ πρέποντα αὐτῷ καὶ τῆς ἀποῤῥήτου προνοίας τὴν σοφίαν ἀνακηρύττοντα· καὶ μὴν καὶ δι' ἑνὸς τῶν ὑλικῶν κτισμάτων ἔργῳ προδιατυπῶν τε καὶ προαγγέλλων ὡς ἅπασα ἡ κτίσις κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ καὶ φρικτὴν παρουσίαν εἰς ἀμείνω μεταλλάξει λῆξιν, οὐδὲν τῆς ἐνύλου ἀνεπιτηδειότητος ἐναντιουμένης τῷ δημιουργικῷ καὶ θείῳ βουλήματι· καὶ γὰρ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνακαινισθήσεσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ γῆν ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν ἡμᾶς ἐξεδίδαξε, τῇ τοῦ διδασκάλου ἐπαγγελίᾳ τὸ ἀψευδὲς διδασκαλίας διαβεβαιούμενος· οὐδὲ ταῦτα ἂν εἴη ταῦτα πόῤῥω θεοφιλοῦς ὑπολήψεως. Ἄλλως τε δὲ οὐδὲ τὸ κάλλιστον ἔδει τῶν ἐπιγείων ἔργων πάντων ἔσχατον δημιουργηθῆναι; ἀλλὰ καὶ αὐτὸ κατ' ἀρχὰς τῇ ὁλοκληρίᾳ τῆς κτίσεως συγκαταβληθῆναι· τὸ μὲν γὰρ εἰς δημιουργίαν προελθεῖν, ἀναγκαῖον ἦν, ἐπείπερ ἔδει τοῖς κατὰ δαιμόνων καὶ παθῶν ἀριστεύσασι δίαιταν καὶ κλῆρον ἐξαίρετον ἀπονεμηθῆναι· τὸ δὲ θεῖον εἴωθεν ἀεὶ τὰς ἀντιμισθίας προτίθεσθαι καὶ προκαταβάλλειν· δεῦτε γάρ φησιν οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· οὐκοῦν ἔδει καὶ τὸν παράδεισον, εἴτε θᾶττον ἔμελλεν ὁ προπάτωρ ἡμῶν ἐκβάλλεσθαι αὐτοῦ, εἴτε μὴ, προκαταβληθῆναι μὲν τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν ἀγωνισμάτων ὧν καὶ ἔπαθλον ὤφθη, συγκαταβληθῆναι δὲ τῇ κοσμογενείᾳ, ἵνα μὴ νομισθῇ ἔργον ὑστεροβουλίας καὶ μεταμελείας γεγονέναι, ἀλλὰ τῆς ἀπ' ἀρχῆς πάντα σοφῶς ὑποστησαμένης κρίσεώς τε καὶ ἀγαθότητος.

ΝΒ. Τοῦ θεσπεσίου Παύλου παραινοῦντος· ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτὸν· ἐὰν διψᾷ, ποτίζε αὐτὸν· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· πῶς νοήσομεν τὸ, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ;

Ἄνθρακας μὲν ὁ τῆς ἀναγωγῆς λόγος, τοὺς ἀποστόλους κυρίου καὶ μάρτυρας ὀνομάζει, τοῦ θείου δηλονότι καθαρτηρίου καὶ πᾶσαν κακίαν φλέγοντός τε καὶ καταναλίσκοντος πυρὸς ἀναφθέντας· πῦρ γὰρ θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν· ψάλλει δὲ καὶ ὁ μελῳδὸς, ἄνθρακας ἀνήφθησαν ἀπ' αὐτοῦ, κλίναντος οὐρανοὺς καὶ καταβάντος καὶ οἷα γνόφον τινὰ τὰς ἀστραπὰς τῆς θεότητος περιστέλλουσαν τὴν ἡμετέραν περιβαλλομένου σάρκα. Ἄνθρακας δὲ πάλιν καλεῖ καὶ τὰς φλογιζούσας τε καὶ δαπανώσας κολαστικὰς καὶ πικρὰς βασάνους, κατὰ τὸ εἰρημένον· τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς, τουτέστι ταῖς ἀφανιστικαῖς τε καὶ ἐρημοποιοῖς τιμωρίαις, αἳ καταναλίσκειν τὸν ὑπεύθυνον ἀμήχανον ἔχουσι τὴν ἰσχύν· καὶ ἐν ἄλλοις δὲ πολλοῖς ἔστιν εὑρεῖν τὰς τιμωρητικὰς δυνάμεις καλουμένας ἄνθρακας. Κατὰ τὸ δεύτερον οὖν σημαινόμενον ἄνθρακας τὰς τιμωρητικὰς πληγὰς καὶ εἰσπράξεις προσαγορεύει, ἀπὸ τῶν ἀνθράκων αἳ τῆς αἰσθητῆς εἰσι καὶ δαπανώσης τὴν περίγειον ὕλην φλογὸς ὑπεκκαύματα, μεταφέρων τε καὶ μεταβιβάζων τὴν κλῆσιν· παραινεῖ τοίνυν πεινῶντα μὲν τὸν ἐχθρὸν ψωμίζειν, διψῶντα δὲ ποτίζειν· τουτέστι πολυτρόπως εὐεργετεῖν τε καὶ ἀγαθύνειν· τὸ γὰρ ψωμίζειν καὶ ποτίζειν, τὸ τῆς εὐεργεσίας ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ μέρους ὑπογράφει· εἶτα εὐεργετῶν φησι τὸν ἐχθρὸν καὶ φιλανθρώπως πρὸς αὐτὸν διακείμενος, ἄνθρακας σωρεύσεις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

Εἰς διπλῆν οὖν σημασίαν τὸ σωρεύσεις μεριζόμενον, διπλῆν προάγειν καὶ τὴν διάνοιαν ὑποτίθεται. Ἓν μὲν τὸ, σωρεύσεις, δηλώσειεν ἂν τὸ, ἐπισυνάξεις, δι' οὗ καὶ τὸ ἐπαγόμενον τῆς ἑρμηνείας κατευθύνεται· τὰ κατὰ μέρος γάρ φησι καὶ χρόνῳ μέλλοντα καταλαμβάνειν τῆς ἐπεχθείας ἐπίχειρα τὸν ἐχθρὸν· σὺ δι' ὧν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀνταποδοῦναι μὴ διανέστης, ἀλλὰ καὶ εὐεργεσίαις, αἳ πρὸς τὸ θεῖον ἡμᾶς ἀφομοιοῦσι, δεξιωσάμενος τὸν λελυπηκότα, τὸν δίκαιον κριτὴν καὶ ἀλάθητον παρασκευάζεις ἅμα πάσας ἐπισωρεῦσαι τὰς τιμωρίας καὶ ποινὰς κατὰ τῆς ἀλαζόνος ἐκείνης καὶ ἀγνώμονος κεφαλῆς· ἐμοὶ γὰρ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος· πῶς οὖν φιλάνθρωπος; πῶς δὲ συμπαθής; πῶς δὲ εὐεργέτης ὁ ταῦτα περὶ τῶν ἐχθρῶν μεθοδεύων καὶ πραγματευόμενος καὶ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπευόμενος τιμωρίαν καὶ κόλασιν; ἢ ὅτι οὐκ αὐτὸς ταῦτα

ᾐτήσατο, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ταῦτα ἔπραττεν, ὥστε συντηρῆσαι τὴν θείαν ἐντολὴν καὶ τὸν ἐχθρὸν εὐεργεσίαις ἀμείψασθαι· εἰ δὲ τὸ ὑβριζόμενον δίκαιον παρώξυνεν εἰς ἐκδίκησιν τὸν κριτὴν, οὐκ ἔτι ἂν εἴη ἀποδεχομένου τῆς προνοίας τὰ κρίματα τοῦ πρὸς τὴν ἐκδίκησιν ἀκκιζομένου καὶ μὴ τεθηπότος τε καὶ ἀνυμνοῦντος τοῦ κριτοῦ τὸ ἀδέκαστον· τὸ μὲν εὐεργετεῖν καὶ ζητεῖν ἅμα τιμωρίαν λαβεῖν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀσύμβατόν τε καὶ φρενὸς συγκεχυμένης καὶ πρὸς ἑκάτερον τῶν ἐναντίων ἐπιῤῥεπῶς ἐχούσης, καὶ πρὸς ματαιότητα διαλυούσης τὸ κέρδος τοῦ κατορθώματος· τὸ δὲ τὴν εὐεργεσίαν τῷ ἀμνησικάκῳ τῆς γνώμης καὶ τῇ συμπαθείᾳ τοῦ ὁμοφυοῦς; καὶ διὰ τὴν ἐντολὴν καὶ διὰ τὸ ὁμοιωθῆναι τῷ πατρὶ ἡμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦ φθάσαντος ἐστὶν εἰς τὸ τέλειον τῆς ἀρετῆς· καὶ οὐκ ἂν οὗτος ἡδέως τιμωρίαν θεάσαιτο τοῦ ἐχθροῦ, μή τι γε λαβεῖν ἐπιζητήσει· θεοῦ δὲ κρίνοντος καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτοῦντος τὸν ἠδικηκότα, τῆς αὐτῆς ἂν εἴη φρενὸς καὶ θεοσεβείας μὴ λογοθετεῖν τὸν κριτὴν, μηδὲ πρὸς τὴν κρίσιν δυσχεραίνειν.

Τὸ μὲν οὖν ἕτερον τοῦ, σωρεύσεις, σημαινόμενον πρὸς τοιαύτην ἡμᾶς θεωρίαν παραπέμπει· τὸ δὲ λοιπὸν ὃ σημαίνει, τὸ ἐπισυνάξεις καὶ περιέλοις καὶ ἀπαλλάξεις τῶν ἀνθράκων τὴν τοῦ μισοῦντος κεφαλὴν, τοιαύτην ἂν τὴν τῶν ῥημάτων δύναμιν ὑποδηλώσῃ· εὐεργετῶν φησι καὶ ἀγαθύνων τὸν ἐχθρὸν, τοὺς κατανεμομένους ἄνθρακας καὶ θᾶττον ἂν διαφθεροῦντας αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἂν μήτις αὐτοῦ ἀφαιρήσηται καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν μεθοδεύσῃ, μέγα τὸ κέρδος καὶ ψυχικῆς σωτηρίας πρόξενον εὑρήσει· ἀνακαλούμενος γὰρ τὸν πλησίον τῆς σωματικῆς καὶ μᾶλλον διαβαινούσης εἰς τὴν ψυχὴν βλάβης καὶ ἀπωλείας, πρὸς τὴν τοῦ δεσπότου μίμησίν τε καὶ ὁμοίωσιν ἀνατρέχει· ψυχὴν γὰρ ὁ σώζων, φησὶν, ὡς ὁ κτίσας αὐτήν· πῶς δὲ διὰ τῆς εὐεργεσίας συνάγονται καὶ ἀποσύρονται τῆς φιλαπεχθήμονος οἱ ἄνθρακες κεφαλῆς; διότι τροφῇ καὶ ποτῷ δεξιούμενος καὶ ἁπλῶς εὐεργετούμενος ὁ ἐχθρὸς, εἰ καὶ μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἀλλά γε διὰ τὴν οἰκείαν εὐπάθειαν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν, παύεται μὲν οὗτος τῆς ἔχθρας, ἐξίσταται δὲ τῆς ἐπιβουλῆς· καὶ κατὰ μικρὸν ἀνανήφων τοῦ πάθους, καὶ τὴν ἐν τοῖς λογισμοῖς διὰ τῆς ἔχθρας πύρωσίν τε καὶ φλεγμονὴν ἀποτιθέμενος, ἐπὶ τὸ φιλεῖν καὶ στέργειν καὶ εἰδέναι τὸν εὐεργέτην ἐλεύσεται· κἀκεῖθεν κατὰ μικρὸν ἐνεθισθεὶς γλῶσσαν φεύγειν διάβολον, καὶ οἷς ὁ πλησίον ἔργοις βλάβην ὑφίσταται, τῆς ἀρετῆς ἐραστὴς ἀποκαθίσταται. Καὶ τίς ἂν ἐπιζητήσειε τοῦ ψωμίζειν καὶ ποτίζειν τὸν ἐχθρὸν, ἀντιμισθίαν ταύτης μείζονα; τί δὲ ταύτης ἐπικερδέστερον; Εἰ δὲ μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν, τῆς μοχθηρίας καὶ φαυλότητος ὁ εὐεργετούμενος οὐκ ἐθέλει μεθίστασθαι, θηρίον μὲν ἂν εἴη ὁ τοιοῦτος, ἀντὶ

τοῦ μετέχειν ἀνθρωπίνης φύσεως· σὺ δὲ οὐδὲν ὅμως ἔλαττον τοὺς καταβοσκομένους αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἄνθρακας τῇ τε γνώμῃ καὶ τῇ σπουδῇ ἀπεσώρευσας· καὶ ἀντιμισθίαν οὐδὲν ἔλαττον ἔσχες· οὐδὲ τὸν χαρακτῆρα παρ' οὐδὲν παρεχάραξας, ὃς τὴν πρὸς τὸ θεῖον σε συνῆπτεν ὁμοίωσιν· ἐκεῖνος δὲ φέρων ὅλον ἑαυτὸν, τῷ κολαστηρίῳ καὶ ἀσβέστῳ πυρὶ ἐναπέῤῥιψεν· ἄνθρακες μέν τοι γε τισὶ παρελήφθησαν αἱ ζωπυροῦσαι καὶ ἀναθάλπουσαι τὸ ἡγεμονικὸν ἐργασίαι τε καὶ παραινέσεις, καὶ τὸν πολὺν τῆς ἔχθρας χειμῶνα εἰς εἰρηνικὴν γαλήνην μεταβάλλουσαί τε καὶ διαλύουσαι· οὓς φασιν ἐπισωρεύων ὁ εὐεργετῶν τῇ τοῦ δυσμενοῦς κεφαλῇ, καὶ τὴν νεκροποιὸν δι' αὐτὸν ἐλαύνων ἔχθραν, καὶ ἀναῤῥωννὺς εἰς ἀγάπην τὸν πάσχοντα, ἐκεῖνόν τε μεγάλης καὶ ὀλεθρίας νόσου ἀπήλλαξεν, ἑαυτῷ δὲ τὴν ἐκεῖθεν μακαριότητα προεξένησεν.

ΝΓ. Πῶς νοητέον τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ θεοῦ τῷ Μωσεῖ, ἰδοὺ δέδωκά σε θεὸν Φαραώ;

Ἐκ τῶν κατὰ πόδας ῥημάτων ἡ τοῦ ζητουμένου ἑρμηνεία· ἐπάγει γάρ· καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σοι προφήτης· σὺ δὲ λαλήσεις πάντα ὅσα ἐντέλλομαί σοι· ὁ δὲ Ἀαρὼν ἀδελφός σου λαλήσει πρὸς Φαραώ· ὡς οὖν ἐχρήσατο τῷ Μωσεῖ ὁ θεὸς ὑπηρετῆσαι ταῖς κατὰ Φαραὼ καὶ Αἰγυπτίων πληγαῖς, οὕτως ἐχρήσατο Μωσῆς τῷ Ἀαρών· αὐτὸς μὲν προστάσσων ὁ παρὰ θεοῦ προστασσόμενος· ὑπηρέτῃ δὲ χρώμενος πρὸς τὸν Φαραὼ τῷ ἀδελφῷ. Καὶ διέσωζεν ἡ πρᾶξις ἐν τῷ ἀναλόγῳ τὸ ἀπαράλλακτον· ὡς γὰρ θεὸς πρὸς Φαραὼ διὰ μέσου Μωσέως, οὕτως Μωσῆς πρὸς Φαραὼ διὰ μέσου Ἀαρὼν τὰς θεοσημείας ἐπετέλει· ἐπέτασσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ Χωρὴβ τῷ Μωσεῖ ῥίψαι τὴν ῥάβδον ὁ θεὸς, καὶ μετεβάλλετο εἰς ὄφιν· ἐπέτασσεν πάλιν κατὰ πρόσωπον Φαραὼ τῷ Ἀαρὼν ὁ Μωσῆς ῥίψαι τὴν ῥάβδον, καὶ εἰς δράκοντα τὸ ξύλον ἐζωοπλαστεῖτο· καὶ ἁπλῶς ὅσα Μωσεῖ κατεπιστεύετο τερατουργεῖν, πάντα Μωσῆς παραθέμενος καὶ ἐγχειρίσας τῷ ἀδελφῷ, δι' ἐκείνου τὰ προστεταγμένα θαυματουργῶν διεπέραινεν· ὥστε φανερὸν γέγονε τί ποτε βούλεται δηλοῦν τὸ, ἰδοὺ δέδωκά σε θεὸν Φαραώ.

ΝΔ. Πῶς νοητέον τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν· εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε, καὶ τὰ τούτῳ συνημμένα.

Εἰσὶν ἄνδρες ἱεροὶ τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων τὴν ἐν τῷ βάθει τεθησαυρισμένην διάνοιαν, χάριν ἔχοντες ἀνακαλύπτειν, οἷς τὸ προκείμενον ανα-

πτύσσεται ῥητόν· ὧν τὴν θεωρίαν ἀποδεχόμενοι καὶ σὲ συνεῖναι τὸ περὶ ταῦτα σου φιλόπονον ἡμᾶς ἀναπείθει· οὐδ' εἴ τι ἄλλο πηγάζει τῶν τοῦ Παύλου ῥημάτων ὑπεροψόμεθα ἀποῤῥύσασθαι· εἰπὼν γὰρ οὗ ἡ γλῶσσα τοῦ παναγίου πνεύματος ὄργανον, ὑμεῖς ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε ἀδελφοὶ, καὶ διδάξας ὡς οὐχ ὑπόκειται δουλείᾳ περιτομῆς τὰ τῆς χάριτος τέκνα, οὐδὲ τῷ πολυμόχθῳ καὶ δυσεξανύστῳ ζυγῷ τοῦ νόμου συνέχεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖσθαι κεχρεώστηκεν, ἵνα μὴ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς καὶ τῶν ἄλλων ὅσα μὴ δεῖ πράττειν χαρίζεσθαι νομιοῦσι, καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐλευθερίας ὕβριν ποιήσωνται τῆς ἐλευθερίας ὑποκόπτοντες σαρκὶ καὶ πάθεσιν, ὅσα τῆς σαρκὸς ἀποβλαστάνει καὶ φύεται. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις· οἷον ἀνεκλήθητε δουλείας χαλεπῆς εἰς ἀπροσδόκητον καὶ μακαρίαν ἐλευθερίαν, φεύγετε τῆς σαρκὸς τὴν ἐπικράτειαν, δι' ἣν ὑμῖν βαρύνεται ἡ δουλεία· μηδὲ τοῖς ἐκείνης κατακλίνεσθε νόμοις· ἡ δὲ τῆς σαρκὸς δουλεία δῆλον ὡς πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐστὶ παθῶν καὶ κακίας δημιουργὸς καὶ τεχνίτης, καὶ διαμηχανᾶται λυμαίνεσθαι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τὸ κάλλος· ἀτὰρ δὴ καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιχειρεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἀπελαύνειν. Ἵνα τοίνυν, φησὶ, τὰς ἄλλας τέως τῆς κακίας ἐπαναστάσεις ἐάσω, αἳ Γεννήματα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ σαρκικοῦ καθεστήκασι φρονήματος, πρὸς ταύτην τὴν ἐκεῖθεν ἐρχομένην ἐπιβουλὴν καὶ πληγὴν καθ' ὑμῶν, τὴν νεκροποιοῦσαν λέγω τὴν ἀγάπην, γενναίως ἀνταγωνίσασθε, μηδὲ πάροδον εὑρεῖν ἐν ὑμῖν τῷ ψυχοφθόρῳ τούτῳ τῆς ἁμαρτίας βέλει πρόφασίν τινα παράσχητε. Τοῦτο δὲ ἔσται πῶς οὐκ ἐργῶδες οὐδὲ χαλεπὸν ἀνύσαι, ἀλλὰ καὶ ῥᾴδιον καὶ σωτήριον· εἰ γὰρ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις ἅπαν ὅπλον πονηρίας καθ' ὑμῶν βαλλόμενον ἀπρακτήσει· τῷ θυρεῷ γὰρ ἐμπίπτον τῆς ἀλλήλοις ὁμονοίας τε φιλίας, καὶ θρᾶττον περιθραύεται, καὶ ἀποκρουόμενον εἰς κωφὴν διαπίπτει βολίδα, μετὰ τοῦ καὶ τὸν βάλλοντα τῆς προσηκούσης αἰσχύνης ἀναπλῆσαι· ἐπείπερ ἡ πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς ἀγάπης δουλεία, τὴν ἄνωθεν ἀῤῥαβωνίζεται συμμαχίαν, καὶ τὴν καθαρὰν καὶ μακαρίαν καταπράττεται ἐλευθερίαν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις εἰρήνης, καὶ τὴν ἐνυπόστατον εἰρήνην τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ταῖς ὑμῶν ἐγκατοικίζουσα καρδίαις.

Εἶτα προστίθησιν ὅτι καὶ νόμου κεφάλαιόν ἐστι τὸ ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτὸν τὸν πλησίον· καὶ ταύτης τῆς ἀγάπης τὸ ὑψηλὸν καὶ ὠφέλιμον, ἱεροῖς τε ἐνθυμήμασι κατασκευάζων καὶ ἐπιδεικνύων· καὶ διὰ τῶν παρεπομένων δὲ ἀνθρωπίνων τῷ βίῳ παραστήσας, ἐπισφίγγει καὶ συγκροτεῖ τὴν διδασκαλίαν· ἐπεὶ γὰρ ὁ πολὺς ἄνθρωπος οὐ τοσοῦτον τοῖς νόμοις καὶ ταῖς ἀπειλαῖς αἳ τῷ μακρῷ χρόνῳ τὰς κολάσεις ἐπιφέρουσι σωφρονίζεσθαι θέλει, ὅσαν ἀπὸ τῶν ὁρωμένων τε καὶ ἐπικήρων καὶ τὴν τιμωρίαν δεικνύντων ἐγ-

γίζουσαν, οὐδὲ τὴν ἀπὸ τούτων παραίνεσιν ἀποτρέχει· διὸ μονονουχὶ φησίν· εἰ μήτε ὁ τῆς ἐλευθερίας ὑμᾶς δυσωπεῖ πόθος, μήτε τὸ ἀπὸ τῆς εἰς ἄλλους δουλείας παρακαλεῖ κέρδος, μηδ' ὅτι τοῦτο μὲν ἐπιθυμία τοῦ πνεύματος, τὸ δ' ἐναντίον ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, μηδ' ὅτι πλήρωμα νόμου τὸ τῆς ἀγάπης κατόρθωμα, ἀλλὰ κἂν γοῦν τὴν κατ' ἀλλήλων φθορὰν καὶ ἀπώλειαν εὐλαβήθητε· τὸ γὰρ ἀλλήλους δάκνειν καὶ κατεσθίειν φθόνῳ τε διαβολαῖς καὶ ταῖς συκοφαντίαις ἐξ ὧν καὶ ὁ φθόνος παῤῥησιάζεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴη βδελυκτὸν; πῶς δ' οὐ φευκτὸν; πῶς δ' οὐχὶ καὶ χωρὶς παραινέσεως ἀποτρόπαιον; διὸ δεῖ φυλάττεσθαι μὴ διαπεσεῖν τῆς ἀγάπης· τὸ γὰρ ταύτης ἀποῤῥυῆναι εἰς μάχας ἐστὶ καὶ στάσεις καὶ ἔριδας καταποθῆναι καὶ κατ' ἀλλήλων ὁπλίζεσθαι παρασκευάζει, τὰ δὲ τὴν φθορὰν ὑμῶν καὶ ἀπώλειαν συγκατασκευάζει. Καὶ σκόπει ὅπως τὴν ἀγάπην ἐνταῦθα παρέβαλε· καίτοι τὴν τῆς περιτομῆς ἀποθέτησιν ὁ λόγος αὐτῷ προηγουμένως εἰσηγεῖτο· καὶ ταύτης αὐτῷ τῆς σπουδῆς προκειμένης, τὸ τῆς ἀγάπης ἀγαθὸν ὅμως τῇ προθέσει συνδιαπλέκεται· διὰ τί; ἵνα μὴ πρὸς ἀλλήλους διϊσταμένων τῶν περιτομὴν σεμνολόγημα ποιουμένων, καὶ οἷς ἡ τοῦ Παύλου παραίνεσις ἐγεγόνει κρείττων στάσεσι καὶ φιλονεικίαις καὶ ἔρισι συγκαταμερίσωσιν ἑαυτούς· δι' ὧν τὸ ὑπ' ἀλλήλων δάκνεσθαι καὶ κατεσθίεσθαι θᾶττον συνεπόμενον ὁρᾶται· ὧν τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτὸς ἄριστα φιλοσοφῶν παρά γε ἐμοὶ κριτῇ, εἴη καὶ τοὺς πλησιάζοντας συμφιλοσοφεῖν, ὥσπερ τῇ πράξει, οὕτω καὶ τοῖς λόγοις ἐκδιδάσκων.

ΝΕ. Πῶς ὁ ἱερὸς χρησμὸς ὥσπέρ ἐστι κρείττων αἰτίας ἁπάσης, οὕτω καὶ δειχθείη ταύτης ἀπροσπέλαστος· ὡς, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, φησὶν, ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς· εἰ μὲν γάρ τις εὐαγγέλιον αὐτὴν τὴν πρᾶξιν θείη τῆς γυναικὸς, ἀδολεσχίας οὐ δοκεῖ φεύγειν αἰτίαν· ἂν δὲ τὴν ὅλην γραφὴν τῶν συνταξαμένων μαθητῶν τὰ τοῦ διδασκάλου καὶ κοινοῦ σωτῆρος ὑπερφυῆ ἔργα καὶ πολιτεύματα, οὐδὲ τοῦτο νομίζεται σώζειν τὸ ἀκόλουθον· οὔπω γὰρ ταῦτα τοῖς γράμμασι παρατέθειτο.

Τὸ μὲν οὖν σὸν διαπόρημα δριμύτερον ἐπελθεῖν τοῦτο, οὐδὲν δ' ἐργῶδες, οὐδὲ πολλῆς προσοχῆς δεόμενον τό τε ἀκόλουθον ἐν τοῖς προκειμένοις θείοις συνιδεῖν λογίοις, καὶ τὸ πολλῷ καθεστάναι μεῖζον, ἢ ἀδολεσχίας εἰσπράττεσθαι πρόφασιν· πρῶτον μὲν γὰρ εἰ καὶ μήπω τὰ εὐαγγέλια συνεγέγραπτο, ἀλλ' οὖν ἀγράφῳ λόγῳ αἱ θεουργίαι τοῦ Ἰησοῦ, πᾶσι περιηγγέλλοντο· εἰ δὲ καὶ πρὸ γενέσεως ἕκαστον αὐτός ἐστιν ὁ σα-

φῶς εἰδὼς, τί κωλύει αὐτὸν εὐαγγελία, ἃ μετ' οὐ πολὺν χρόνον καὶ τὴν γραφὴν ἔμελλεν ἀναδέξασθαι; ὥστε ποῦ ἂν εὕροιμι χῶραν τὸ ἀσυνάρτητον ἐν οἷς εἴρηται ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη; εἰ δὲ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὴν εὐσεβοῦσαν πρᾶξιν τις ἐννοήσει τῆς γυναικὸς, οὐδ' οὕτως αὐτοῖς οὐδαμῶς ὁ τῆς ἀδολεσχίας προσάψαιτο μῶμος· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔφη, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ, λαληθήσεται, ἀλλ' ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς λαληθήσεται· τουτέστι δόξαν αὐτοῖς ἀείμνηστον ἀναστήσει, καὶ πανταχοῦ θαυμαζόμενον περιηχήσῃ τὸ φιλόθεον· τὸ γὰρ μνημόσυνον τὰ ἱερὰ λόγια εἴωθε παραλαμβάνειν ἐπὶ ἐγκωμίων λαμπρῶς, καὶ δόξαν ὑποδηλοῦν ἀνθοῦσαν καὶ τῷ τοῦ χρόνου δρόμῳ συνακμάζουσαν· ὡς τὸ, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος· καὶ ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἤχου· καὶ πολλὰ τοιαῦτα· εἰκότως δὲ δόξαν ἐπάγει, τὴν τῆς γυναικὸς ἱερουργίαν προαγορεύει· ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοι ψόγον καὶ μῶμον ἐπέτριβον τῇ φιλοθέῳ πράξει τῆς σώφρονος πόρνης καὶ δι' ἐπιτιμήσεως αὐτὴν ἦγον, τούτου χάριν ὁ σωτὴρ τὰ ἄλλα παρεὶς ἃ τῇ προκειμένῃ συνείπετο πράξει, τὸν ἔπαινον ἀντέθηκε καὶ τὴν δόξαν, τὸ περιώνυμον τῆς ἐργασίας πανταχοῦ διαπλωθῆναι· ἔδει γὰρ οἷς ἐκεῖνοι τὸ σκυθρωπὸν αὐτῇ κατεσκέδαζον ἐπιτιμῶντες καὶ τὴν ψυχὴν συνέχεον, τούτων τοῖς ἐναντίοις παρακαλεῖν, καὶ ἀνακτᾶσθαι, καὶ τὸ φρόνημα χαῖρον αὐτῇ καὶ ἀγαλλιώμενον ἀποκαθιστάνειν, ἅμα δὲ καὶ τὴν προπέτειαν τῶν αἰτιασαμένων ἀναχαιτίζειν· μονονουχὶ τὸ παρ' ὑμῶν αἰτίαις ὑποβαλλόμενον ἔργον ἀναβοῶν ὁ σωτήριος λόγος· ὡς οὐ μόνον ἐστὶν ἀπολελυμένος πάσης αἰτίας ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ κηρυχθήσεται, τῆς ἐκ πορνικῶν βλαστημάτων ἄνθος σωφροσύνης ἀνασχούσης ὡραῖόν τε καὶ ἀμάραντον, καὶ θαυμασίαν τὴν γνώμην ἐπιδείξει, καὶ ὑψηλοτέραν ἢ κατὰ γυναῖκα φρόνημα λαβεῖν θεὸν ἐπιγνῶναι καὶ θυσίαις θειάσαι, ὃν ἡ ἀνθρωπίνη μορφὴ περιέστελλε· διὸ καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ὀφθήσεται τὸν μακαρισμὸν αὐτῇ δωροφοροῦντα καὶ τὰ ἐγκώμια.

Ν϶. Τίνα νοῦν ἐστιν ἀκόλουθον καὶ ἀδυσφήμητον ἀνιχνεῦσαι καὶ κατανοῆσαι διὰ τῶν δαυιδικῶν ῥημάτων λεγόντων, σοὶ μόνῳ ἥμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

Ἰδιάζουσα μὲν τοῦ διαπορήματος ἐπίλυσις καὶ πρὸς τὴν δαυιδικὴν σοφίαν καταῤῥυθμίζουσα τὸ δοκοῦν ἀπεμφαίνειν τῶν ῥημάτων καὶ πρὸς διαφωνίαν ἐπιῤῥεπέστερον, τοιαύτη οὐκ ἔστιν ἀνταπόδοσις τοῦ, σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, τὸ, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, εἰ καὶ τὴν τάξιν τοῦ προη-

γουμένου ἐγγυτέραν ἔλαχεν· ἀποδοθείη δ' ἂν οἰκειότερόν τε καὶ σοφώτερον, εἴ γε τῷ ἀπ' ἀρχῆς προηγουμένῳ, τὴν ἀναφορὰν παραληφθείη παρεχόμενον· οἷον, ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε· τὰ δὲ ἄλλα μεταξυλογίας ἔχοντα, οὐ περικόψει τὸν εἱρμὸν οὔτε τῆς διανοίας οὔτε τῆς συντάξεως· ποῖοι δ' ἂν εἶεν λόγοι δι' ὧν ὁ Θεὸς ἐλεῶν δικαιοῦται; ἢ λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου ὅπως δικαιωθῇς· καὶ ὅτι μὴ θελήσει θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφειν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν· καὶ πάλιν οὐ θέλω τὸν τοῦ ἀποθνήσκοντος θάνατον, ἀλλ' ἐπιστρέψατε καὶ ζήσεσθε· οὗτοι γὰρ οἱ λόγοι δικαιοῦσι τὸν Θεὸν, ἔργοις φιλανθρώποις βεβαιοῦντος καὶ συμπαθείας οἰκτιρμοῖς ἐκπληροῦντος αὐτούς· εἰ γὰρ τῆς δαυιδικῆς ἁμαρτίας καὶ μεταμελείας τῷ χρόνῳ δευτερεύουσιν, ἀλλ' οὖν τῆς ἐν τῷ Δαυὶδ προφητικῆς οὐ δευτερεύουσιν γνώσεως. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ ψαλμὸς οὐκ ἔλαττον τὴν τοῦ Δαυὶδ στηλογραφεῖ μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς παραπτώμασιν ἔλεον ἢ τὴν ὑστέροις χρόνοις αἰχμαλωσίαν τοῦ Ἰσραὴλ προαγγέλλει· καὶ ἐλέους ἀξιωθῆναι τούτους καὶ φιλανθρωπίας ἐν διατυπώσει τε καὶ σχηματισμῷ δεομένου προθεσπίζει, ἀκουτισθήσεσθαί τε ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην προφητικῇ χρησμολογεῖ διαγνώσει, ἀγαλλιάσεσθαί τε ὀστέα ταπεινωμένα καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στηριχθῆναι, καὶ ἀγαθυνθῆναι θείᾳ εὐδοκίᾳ τὴν Σιὼν, ἀνοικοδομηθῆναι τε τὰ πεπορθημένα τείχη καὶ κατηρειπωμένα τῆς Ἱερουσαλήμ. Τῶν δαυιδικῶν τοίνυν ῥημάτων ἀντὶ τοῦ σχηματίζεσθαι τῷ ὑπερβεβηκότι, τῶν τρόπων ἐπ' εὐθείας ἀλλήλοις συναπτομένων, οὐδὲν ὡς εἴρηται στασιάζον πρὸς τὴν ὀρθότητα καὶ σύνεσιν τῶν προφητικῶν λόγων ἀπαντᾷ· ἐκκαλοῦνται γὰρ τὸ ἄνωθεν ἔλεος καὶ τὴν εὐμένειαν, δι' ὧν μᾶλλον ἡ δικαιοσύνη διαλάμπει τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀλήθεια· οὕτω μὲν οὖν ῥᾷόν ἐστι καὶ ἀταλαίπωρον συνορᾷν, ὅπως τε τὸ ἀμφισβητούμενον διὰ τῆς συγγενοῦς ἱερολογίας ἀνεκαθάρθη καὶ τὴν προφητικὴν θεοσοφίαν καὶ ἀρετὴν οὐκ ἐνόθευσεν, οὐδέ τινα λογισμοῖς ἐμβάλλει δισταγμὸν καὶ τῆς θεοπρεποῦς ἀλλότριον ὑπολήψεως.

Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν δαυιδικὸν ῥητὸν ἰδιάζοντα τὸν καταρτισμὸν εὑρίσκει καὶ τὴν εὐμάρειαν, εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν λογίων τὴν αὐτὴν μὲν ζήτησιν ἀναδεχόμενα, οὐ διὰ τῆς αὐτῆς δὲ μεθόδου ἐπιλυόμενα, ἄμεινον ἐπὶ τὴν καθολικώτερον ταῦτα θεουργοῦσαν καὶ διευθετίζουσαν ἀναδραμεῖν θεωρίαν, κἀκεῖθεν ἀπὸ τῆς κοινῆς πάντων διακρίσεως τὴν ἀκόλουθον καὶ ἱεροπρεπῆ διάνοιαν ὡς οἷόν τέ ἐστιν ἐμφανῆ καταστῆσαι. Ἔστι δ' οὖν ἃ τὸν αὐτὸν σχηματισμὸν ὑποβάλλεται τῆς συνθέσεως καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν τοῦ λόγου δεῖται

φυσικὴν ἀναπλωθῆναι καὶ ἀσχημάτιστον ἰδιότητα, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα παραθεῖναι ταῦτα. Ἀποστελῶ τὴν χεῖρά μου πατάξαι σε καὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐκτριβήσῃ ἀπὸ τῆς γῆς, πρὸς τὸν Φαραὼ λέγει διὰ Μωσέως κύριος· καὶ ἕνεκεν τούτου διετηρήθης ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν ἰσχύν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· καὶ πάλιν, ἐγὼ ἐβάρυνα τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ἵνα ἐπέλθῃ τὰ σημεῖα μου ἐπ' αὐτούς, ὅπως διηγήσηται τὰ σημεῖα μου εἰς τὰ ὦτα τῶν τέκνων ὑμῶν· εἶτα καὶ οὐκ εἰσακούσεται ὑμῶν Φαραὼ, ἵνα πληθύνω τὰ σημεῖα μου καὶ τὰ τέρατά μου ἐν τῇ γῇ αὐτῶν· τούτων γὰρ ἕκαστον καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τῶν ὁμοίων προάγεται φωνῶν κατὰ τὸν αἰτιολογικὸν ἀποδιδόμενα τῆς φράσεως σχηματισμὸν, ἰδιώματι μὲν ἀπαγγέλλεται τῆς ἱερᾶς ἡμῶν γραφῆς· πρὸς τὸ φυσικὸν δὲ τοῦ λόγου μεταλαμβανόμενα εἶδος, τὸ εὐσεβὲς ἀναπτύσσει, καὶ πρὸς τὸ τῆς θεοσοφίας ἡμῶν συγγενὲς καταρτίζεται φρόνημα· καὶ γὰρ ἔθει κρατύνεται παλαιῷ τὰ πάντως ἀποβησόμενα καὶ μὴ οἷά τε ὄντα τῷ ἀτελεῖ τῆς ἐκβάσεως περικόπτεσθαι πολλάκις ἐν τούτῳ περιαγγέλλειν τῷ σχίσματι· ἐπεὶ καὶ ὅσα τὴν φράσιν αἰτιολογουμένην ἔλαχε, τὴν τάξιν ἐπέχει τῶν ὁμολογουμένην ἐχόντων τὴν ὕπαρξιν.

Ἀλλὰ γὰρ τὸ μὲν ἰδίωμα τοιοῦτον τῆς γραφῆς, οἷον ἠπείθει Φαραὼ καὶ ἐσκληρύνετο, αἱ παράδοξοι πληγαὶ καὶ μάστιγες εἰσπραττόμεναι τῆς ἀπειθίας αὐτὸν καὶ σκληρότητος εἵποντο· ταῦτα δὲ τὸ περιβόητον εἶχε, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐφοίτα, τὴν τοῦ θεοῦ δυναστείαν περιηχούμενα καὶ θαυμάζειν καὶ ὑπερεκπλήττεσθαι τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ παρασκευάζοντα· τοῦτο οὖν τὸ πάντως ἐκ τῆς ἐκείνου σκληρότητος ἐκβησόμενον, εἰς αἰτιολογικὸν εἶδος ἡ γραφὴ σχηματίσασα προενήνοχε προκηρύττουσα τῷ τρόπῳ τὸ τῆς ἐκβάσεως ἀμετάθετον· καὶ γὰρ ὡς ἐπίπαν καὶ τὰ αἰτιολογούμενα τῷ ἀπαραβάτῳ τῆς προόδου εἰδοποιεῖσθαι θέλει καὶ ἑρμηνεύεσθαι. Κολάζεται τοίνυν Φαραὼ, οὐχ ἵνα δοξασθῇ ὁ θεὸς, εἰ καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῆς συνθέσεως τὸ σχῆμα τοιαύτην φαντασίαν ὑπέρχεται, ἀλλ' ὅτι ἠπείθει καὶ τῆς ἀπειθείας αὐτὸν ἔδει τὰς δίκας εἰσπράττεσθαι· εἰ δὲ κἂν μὴ πρὸς τοῦτο ἑώρων αἱ τιμωρίαι, μηδὲ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτὸν τῆς ἀπειθείας ἀνδράποδον, ἀλλ' οὖν ἐπείπερ κατὰ πόδας ἠκολούθησαν τὸν ἀλιτήριον τιμωρούμεναι, ταύταις δὲ ταῖς τῶν μαστίγων καὶ πληγῶν παραδόξοις θεοσημείαις ὡς εἴρηται ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ συνηυξήθη καὶ συνανεβλάστανεν, οὐκ ἀπεικότως ἡ κατὰ τὴν αἰτιολογίαν τῷ διηγήματι μορφὴ καὶ ἰδέα περιτίθεται, τὸ ἐκβησόμενον πάντως καὶ πρὸ τοῦ ἐκβεβηκέναι διαμαρτυρομένης καὶ ἀπαγγελλούσης τῆς τῶν λογίων προγνώσεως· διὰ τῆς αὐτῆς δ' ἂν ἐφόδου καὶ τῶν δαυιδικῶν ῥημάτων ἃ πρότερον ἰδιαζούσης ἔτυχε σαφηνείας καὶ καταστάσεως εἰς τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν τοῖς εἰρη-

μένοις ἀπαρτισθείη τελειότητα· ἥμαρτεν ὁ Δαυὶδ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τὰ μέγιστα· οὐχ ἵνα θεὸς δικαιωθῇ· οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστιν οὐδενὸς ἁμαρτία Θεῷ δικαιοσύνην περιάπτουσα· ἀλλ' ἐπείπερ ἥμαρτε μὲν, οὐκ ηὔξησε δὲ οὔτε τῇ πωρώσει οὔτε τῇ φρογνώσει τὴν ἁμαρτίαν, καταφεύγει δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν μετάνοιαν καὶ τὰ δάκρυα, ἑαυτὸν σπουδάζων ἀποπλύνειν τοῦ ἁμαρτήματος· δίδωσι δὲ Θεὸς συγγνώμην ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ, τὸ οἰκεῖον δίκαιον καὶ μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην διάνοιαν, λαμπρὸν ἅπασι ἐπιδεικνὺς καὶ περίβλεπτον· διὰ τοῦτο εἰπὼν ὁ Δαυὶδ, σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, ὅπως ἂν δικαιωθῇς, ἐπισυνῆψεν, ἐν τοῖς λόγοις σου· τὴν μὲν ἀνομίαν τῆς μετανοίας διαδεξαμένης· τὴν μετάνοιαν δὲ τῆς ὑπὲρ λόγον φιλανθρωπίας· ἐν δὲ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ ἐν τοῖς λόγοις ἐξαστράπτοντος δικαίου καὶ πάσης συμπαθείας καὶ ἀγαθότητος ἀφιέντος ἀκτῖνας. Καὶ λόγοι ἂν ἐνταῦθα νοηθεῖεν τοῦ Θεοῦ, τῇ ἀνθρωπίνῃ συγκαταβαίνοντος ἀσθενείᾳ καὶ εἰς λόγους καὶ κρίσιν καθισταμένου· καὶ γάρ φησι, δεῦτε καὶ διελεγχθῶμεν, λέγει κύριος· ἀντεξετάσεως δὲ συνισταμένης ὧν δωρεῶν ἀπήλαυσε καὶ εὐεργεσιῶν ὁ Δαυὶδ πρὸς ἃς κατωλίσθησεν ἀθέσμους πράξεις· ἀπὸ γλώττης καλαμίνης, καὶ αὐλεῖν ἀλόγως τέχνην ποιουμένης, γλῶσσα τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ὑπὲρ λόγον σοφίας καὶ γνώσεως ὄργανον· ἐκ μειρακίου μυκτηριζομένου, στρατηγὸς αὐτοσχέδιος τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὅλης παρατάξεως καὶ μόνος καὶ χωρὶς βελῶν καὶ ὅπλων καὶ τῆς ἄλλης παρασκευῆς καὶ ἐμπειρίας τοῦ ἀγωνίσματος, τροπαιοφορῶν τὴν νίκην, καὶ τὴν ἐχθρῶν ἀναδούμενος ἐπικράτειαν· ἐξ ὑπαίθρου ταλαιπωρίας, διωρόφων καὶ τριωρόφων οἴκων λαμπρότητες καὶ λαμπρότεραι διαγωγαὶ, καὶ ὑπωρόφιος καὶ τρυφῶσα δίαιτα· καὶ πολλῶν πόλεων ὁ κωμήτης, κύριος· ἀντὶ ποιμενικοῦ καδίσκου καὶ πήρας, σκῆπτρον ἐν τῇ χειρὶ, και περὶ τὴν κεφαλὴν στροφίον βασιλείας· ἐξ ἀγέλης βοσκημάτων καὶ σύριγγος καὶ τῷ ἤχῳ κατακηλοῦντος αὐτῶν τὰ ὦτα, χρησμολόγος τῶν ὑπὲρ λόγον ἔργων καὶ προφητείας βρύων χαρίσματα· ἐξ αὐλῶν νομάδων καὶ θεραπείας θρεμμάτων καὶ σκυτάλης ἀνεχούσης τὸ σωμάτιον κόπῳ βαρυνόμενον, θρόνος βασίλειος καὶ πορφύρα καὶ δορυφόροι καὶ στέφανος· συνελόντι φάναι, ἐξ ἰδιώτου προφήτης, καὶ βασιλεὺς ἐκ φυγάδος, καὶ τὸ κατ' ἐχθρῶν κράτος συγκληρωσάμενος ἄμαχον.

Τὰ μὲν οὖν θεῖα περὶ τὸν Δαβὶδ, ταῦτα, καὶ πολλῷ πλείονα τὰ λειπόμενα. Τὰ δὲ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ Δαβὶδ, γυναικὸς ἡττᾶτο, τοῦ πολέμου λαβὼν ἐπίκουρον ἔρωτα· μοιχεία καὶ φόνος κατὰ τοῦ μεγέθους ἐχόρευον τῶν εὐεργετῶν· ὕβριζεν ἡ σὰρξ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπιθυμία ἄθεσμος τοῖς τῶν δωρεῶν χαρίσμασιν ἐπεκώμαζε, καὶ πόσα τοιαῦτα; ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς, κάπηλος, οὐκ οἶνον ὕδατι κεραννὺς, ἀλ-

λὰ τὰς ὑπὲρ λόγον δωρεὰς καταμιγνὺς, καὶ κιβδηλεύων τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσι καὶ σκιρτήμασιν. Ἐν τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις ὁ θεὸς κρινόμενός τε καὶ δικαιολογούμενος πρὸς τὸν Δαβίδ· ἆρ' ἔστιν εἰπεῖν εἰς ὅσον τῷ δικαίῳ ὑπερέβαλε, καὶ τῆς αὐτοῦ παρέστησεν ἀγαθότητος τὸ ἀνυπέρβλητον, μάλιστα δὲ μηδὲ τιμωρίας ὑπάγων τὸν ἀντὶ τοσούτων ἀγαθῶν κακοῖς ἀμειψάμενον· ὑπετέμνετο γὰρ ἂν οὕτως τὸ ἄφατον ἔλεος τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ λαμπρὸν καὶ οὐκ ἔχον ἀπαγγέλλειν λόγον τὸ μέγεθος· τιμωρίᾳ γὰρ καὶ κολάσει ὁ ἠδικημένος ζημιούμενος τὰ πολλὰ τῶν ὀφλημάτων ἄγει πρὸς διάλυσιν. Τὰ τοίνυν δαυιδικὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως ῥήματα καὶ τῶν παραπλησίων ἕκαστον ἡ τῶν ἱερῶν λογίων συνήθεια τὸ πάντως ἀποβησόμενον προμηνύουσα, αἰτιολογικῶς ἀπαγγέλλει, καὶ διατυποῦσα τῷ σχήματι τὸ συγγενὲς τοῦ ἀκωλύτως ἐκβησομένου παρίστησιν· ὁ τοίνυν τῷ τῶν λογίων ἔθει καὶ τῷ κανόνι τῆς διανοίας εὐθυνόμενος, ἐπειδὰν εἰς ὁμιλίαν καταστῇ τῇ αἰτιολόγῳ τροπολογίᾳ κατεσχηματισμένου τινὸς προβλήματος, δῆλον ὡς οὐδένα θόρυβον οὐδὲ ταραχὴν οὐδ' ἀπορίαν τινὰ τοὺς λογισμοὺς συνέχουσαν ὑποστήσεται· ἀλλὰ τῷ λόγῳ περιελὼν τοῦ σχήματος τὴν ἐπίνοιαν, καθαρῶς τὸ ἐκβησόμενον ὄψεται· οὗπερ καὶ εἰς δήλωσιν ὁ σχηματισμὸς παραλαμβάνεται.

ΝΖ. Διὰ τί τῶν τοῦ σωτῆρος βαπτιζόντων μαθητῶν, ἔτι ἐβάπτιζεν ὁ Ἰωάννης.

Διότι τὴν αὐτὴν γνώμην μέχρι τῆς σφαγῆς ἀπαράτρεπτον συνετήρει, δι' ἣν καὶ κατ' ἀρχὰς ὑπηρέτης ὤφθη τοῦ βαπτίσματος· καὶ τότε μὲν γὰρ ἐβάπτιζεν, ἵνα κηρύττῃ τῶν προσιόντων τῷ πλήθει τὸν κοινὸν σωτῆρα τοῦ γένους· καὶ ὕστερον δὲ ἵνα μὴ τὸν τόνον ὑποχαλῶν ἐλεγχθείη τῆς τοιαύτης θεοφιλοῦς μαρτυρίας καὶ ἁγιοπρεποῦς προαιρέσεως· ἐβάπτιζον οὖν οἱ μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος, τὸν λυτρωτὴν τοῦ γένους κηρύττοντες· ἐβάπτιζε δὲ καὶ Ἰωάννης, ἀπαρχὴ μὴν παράδειγμα τῆς ἐκείνων ἱερᾶς ἐργασίας γενόμενος, συνεφαπτόμενος δὲ τούτοις συναγωνιζομένοις καὶ συνεργὸς τῆς σωτηρίου ταύτης καὶ προκαθαρσίου καθιστάμενος πράξεως· καὶ γὰρ ἀνακέκραγε βαπτίζων, τὴν Ἰησοῦ πᾶσι θεότητα διαμαρτυρόμενος· τοῦτο γὰρ ὁ ἐπουράνιος αὐτῶν νυμφίος ἐβούλετο, καὶ κατασκευάζειν ἐσπουδάζετο, καὶ ὁ καθ' ὑπερβολὴν μείζων ἁπάντων, καὶ ὁ ἀπὸ θεοῦ ἀπεσταλμένος, καὶ ὁ θεοῦ ῥήματα λαλῶν καὶ ὁ λαβὼν καὶ ἔχων τὸ πνεῦμα οὐ μέτρῳ δωρεᾶς καὶ ἐνεργείας μεθέξει, ὥσπερ ἅπαντες οἱ προφῆται, ἀλλὰ συγγενείας δικαίῳ, καὶ ὑπερουσίου ὁμοουσιότητος ἀξιώματι· τὸ μέν τοι βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ σωτῆρος οὐδενὶ διαφόρῳ πλὴν τῆς τῶν προσ-

ώπων ἐναλλαγῆς διεστέλλετο· καὶ γὰρ παρεσκεύαζεν μὲν ἑκάτερον αὐτῶν τοὺς βαπτιζομένους ἐπιτηδείους ἔσεσθαι, τὸ διὰ πυρὸς καὶ πνεύματος τελεσθησόμενον δέξασθαι βάπτισμα, οὐδέτερον δὲ αὐτῶν παρεῖχεν τὴν τοῦ πνεύματος χάριν καὶ ἐνέργειαν, οὐδὲ τὴν παντελῆ τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν· ἡ τοιαύτη γὰρ ὑπὲρ λόγον δωρεὰ μετὰ τὴν διανομὴν τῶν πυρίνων γλωσσῶν καὶ τὴν δι' αὐτῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος παρουσίαν τοῖς βαπτιζομένοις ἐχαρίζετο.

ΝΗ. Τίνος ἕνεκεν ὁ Μωσῆς κατὰ τὴν γένεσιν γενεαλογῶν τὰς ἡγεμονίας Ἡσαῦ, τῶν μὲν ἄλλων ἁπλῶς ψιλὰ διέρχεται τὰ ὀνόματα, ἐπὶ δὲ τὸν Αἰνᾶν ἐλθών φησιν· οὗτός ἐστιν ὃς εὗρε τὸν ἰαμὶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ὅτε ἔνεμε τὰ ὑποζύγια Σεεγὼν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· τί οὖν ἐστιν ὃ εὗρε; καὶ τίνος ἕνεκα μνήμης ἀξιοῦται;

Ἡ σύρα φωνὴ τὸν ἰαμὶν ἢ ὡς ἔνιοι τὸν ἐλμεὶν, πηγὴν ἐθέλοι καλεῖν· αἱ πηγαὶ δὲ καὶ τὰ φρέατα περισπούδαστον ὑπῆρχε χρῆμα τοῖς ἐξ Ἀβραάμ· ποιμένες γὰρ ὄντες καὶ τὸν βίον ὅλον ποιούμενοι ἐκ τῆς τῶν προβάτων πολυπληθείας τε καὶ εὐθηνίας, πολὺν λόγον εἶχον τῶν πηγῶν καὶ φρεάτων· ἅτε δὴ τῆς τροφῆς οὐ πολὺ ἔλαττον οὐδὲ τοῦ πόματος καταπιαίνοντος καὶ διατιθέντος ἐπὶ τὸ ἄμεινον τὰ βοσκήματα· οὕτω δὴ φαίνεται καὶ ὁ Ἀβραὰμ καὶ ἄλλης ἀπολαύσας παρὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ θεραπείας, οὐκ ἀγνωμοσύνην ἡγούμενος διελέγχειν αὐτὸν περὶ τῆς ἀφαιρέσεως ὧν αὐτὸς ἀνωρύξατο φρεάτων· οὐδ' ἐκεῖνος τὸν ἔλεγχον μυκτηρίζει· ἀγνοεῖν δὲ τὴν πρᾶξιν παρὰ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων τολμηθεῖσαν ὑποκρίνεται καὶ σπουδάζει ὁ Ἀβραὰμ διὰ τῶν ἑπτὰ ἀμνάδων τὴν τοῦ Ἀβιμέλεχ ὁμολογίαν ὡς εἴη τὸ φρέαρ ἔργον καὶ πόνος τοῦ Ἀβραὰμ βεβαιώσασθαι· καὶ ὅρκος καὶ συνθῆκαι προβαίνουσι· καὶ ἡ πηγὴ λαμβάνει τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ τῆς πράξεως, φρέαρ ὁρκισμοῦ ἐπονομασθεῖσα· καὶ οἱ Φυλιστιεὶμ δὲ χρόνῳ ὕστερον τῆς ἰδίας χώρας ἐν ᾗ παρῴκει ὁ Ἰσαὰκ φεύγων τὸν ἐν τῇ πατρίδι λιμὸν, ἀπελάσαι φθόνῳ μελετήσαντες, ἐμφράττουσι τὰ φρέατα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοὺς ποιμένας εἰδότες μὴ δύνασθαι ζῆν, τῆς τῶν φρεάτων ἀποστερουμένους χρήσεως· καὶ Μωσῆς ὅτι τοὺς χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντας ποιμένας ἀπωσάμενος παρέσχε ταῖς θυγατράσι τοῦ Ἰοθὸρ θᾶττον ἢ κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας ποτίσαι τὰ θρέμματα τῷ πατρὶ κηδεύει, καὶ κύριος οἰκίας ἀντὶ προσηλύτου γίνεται· καὶ μυρία ἄλλα ἔστι λαβεῖν δι' ὧν περισπούδαστον καὶ μέγα κτῆμα τοῖς ἐξ Ἀβραὰμ τὰ φρέατα ἐνομίζετο· ὃ δὴ καὶ ἀταλαιπώρως εὑρὼν ὁ Αἰνᾶν ἢ ὁ Ὠνᾶν, ἑκατέρας γὰρ τῆς φωνῆς ὀνομάζεται, ἱστορίας παρέσχεν ὑπόθεσιν τῷ θεόπτῃ Μωσεῖ κατά γε τὴν κοσμογένειαν καὶ τὴν τοῦ Ἡσαῦ φυλὴν γενεαλογήσαντι.

ΝΘ. Τί δηλοῖ τὸ ἐν δευτερονομίῳ γεγραμμένον· ἐὰν δὲ οἰκοδομήσῃς οἰκίαν καινὴν καὶ ποιήσῃς στεφάνην τῷ δωματίῳ σου, καὶ οὐ ποιήσεις φόνον ἐν τῇ οἰκίᾳ σου.

Εἴρηται μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν περὶ ταύτης τῆς ῥήσεως οὔτε τῆς σαφηνείας οὐδὲν οὔτε τῆς ὀρθότητος ἐνδεέστερον· πλὴν ἐπείπερ σοι φίλον καὶ ἃ ῥᾴδιόν ἐστι παρ' ἑτέρων μαθεῖν, ταῦτα παρ' ἡμῶν ἀκούειν, συνᾴδοντες καὶ ἡμεῖς ἐκείνοις, καὶ μάλιστα οἷς τι τῶν ἄλλων ἐπὶ τὸ ἄμεινον τεθεώρηται, καὶ σύμφωνον ποιούμενοι τὴν ἀνάπτυξιν, πρῶτον μὲν εἰδέναι φαμὲν δεῖν, ὡς ὁ καὶ πολλάκις σύνδεσμος ὥσπερ καὶ ἄλλαι πολλαὶ τῶν λέξεων παρὰ τοῖς μωσαϊκοῖς διατάγμασι παρέλκοντος ἐπέχει χώραν· διὸ καὶ πρὸς τὸ εὐθύτερον ἀναγνωσθείη ἂν τὸ ῥητὸν, τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν συνδέσμου περιαιρεθέντος· διπλαῖς δὲ διανοίαις ἡ ἑρμηνεία μερίζεται. Ἡ μὲν γὰρ πρὸς τὸ γράμμα διαβαίνει καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀπευθύνεται, ἡ δὲ πρὸς θεωρίαν θέλει μᾶλλον ἀνάγεσθαι· ἡ μὲν οὖν τὴν πρόοδον δι' ὧν ἡ λέξις μᾶλλον καὶ ἡ αἴσθησις ἐπικρατεῖ, ποιουμένη, ὧδέ πη τὸ δηλούμενον ἀναπτύσσει· οἰκίαν γάρ σοι, φησὶν, προθεμένῳ σκοπὸν ἀνοικοδομῆσαι, καὶ τάφρον ὡς εἰκὸς κρηπιδῶσαι καὶ καταβαλεῖν τὰ θεμέλια ἀνορυξαμένῳ, οὐ χρὴ καταλιπεῖν τὰ βοθρεύματα πρὶν εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὸ ἔργον χωρὶς τῆς ἁρμοζούσης περιβολῆς καὶ ἀσφαλείας· ἵνα μὴ τῷ τὴν σὴν ἀγνοήσαντι πρᾶξιν, αἴτιος ἀναφανήσῃ φόνου, τοῦ μὲν ἐμπεσόντος τῷ βοθύνῳ, ἅτε μηδὲν τῶν καινουργηθέντων προειδότος, σοῦ δὲ μηδεμίαν ἐπιμέλειαν περὶ τοῦ μηδὲν συμβῆναι τοιοῦτον εἰσηγησαμένου· καὶ γὰρ καὶ πολλὰ τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἀπεικὸς παρεμπίπτειν τῷ βοθύνῳ καὶ ἀπόλλυσθαι· ἀλλά γε τῶν ἀνθρώπων ἐνίους οὓς ἡ προτέρα τῶν χωρίων θέσις καὶ τὸ ἔθος τῆς διόδου καὶ ὁ βραχὺς μετὰ τὴν καινοτομίαν χρόνος ἐπισκιάζοντα τὰ νεωχμωθέντα, καὶ μηδὲν καινὸν μηδὲ πρόσφατον βλάβην ὑφορᾶσθαι συνεξαπατῶντα ὄλεθρον εὑρεῖν ἀντὶ τῆς προκειμένης χρείας συνώθησεν· δεῖ δ' οὖν διὰ ταῦτα πάντα μηδεμίαν παραλιμπάνειν ἐφ' οἷς πράττομεν, ἀσφάλειαν· δι' ἧς τὸ ὁμογενὲς καὶ ὁμόφυλον πάσης βλάβης καὶ ζημίας ἀπείρατον συντηρήσομεν· ἔκθεσμον γὰρ καὶ ὠμότητος ἐφ' οἷς ἡμεῖς τὰς ὠφελείας δρεπόμεθα, τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ὁμοφύλους περιορᾶν τὰ τῶν παθημάτων καὶ ἀλγεινῶν ὑφίστασθαι ἔσχατα· τῆς μέν τοι χρεωστουμένης προνοίας κἀνταῦθα καὶ μηδὲν τῶν παραπορευομένων τοῖς βοθύνοις ὑποφερομένων, οὐκ ἔσται φόνος οὐδεὶς ἐν τῇ νεουργουμένῃ οἰκίᾳ· καὶ ἡ περὶ τὸν βόθρον περινοηθεῖσα περιβολὴ καὶ στεφάνη καὶ φόνου καθαρὰν τὴν οἰκίαν ἀπέφηνεν καὶ τὴν τοῦ πλησίον πρόνοιαν λαμπρῶς πᾶσιν ἐμφανίζουσα, πολλῶν καὶ

καλῶν ἐπαίνων πρόξενος τῷ προνοησαμένῳ γίνεται· καὶ τῆς τοιαύτης κηδεμονίας τὴν ἀπόλαυσιν ἐν ὁμοίοις ἔργοις καὶ συγκυρήματα τῷ προκαταβαλόντι ἀπεθησαύρισε· καὶ τόγε θεοφιλέστατον τῆς νομοθεσίας ἐβεβαίωσε, τό τε δυνατὸν καὶ σωτήριον καὶ αἰδέσιμον· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ αἰσθητὸν, τοιαύτην ἔστι λαβεῖν καὶ τὴν τοῦ προκειμένου λόγου εὐκρίνειαν.

Ἡ δὲ πρὸς θεωρίαν μᾶλλον τὸν νοῦν ἀναφέρουσα, τοιαῦτα ἂν εἴη καὶ βουλομένη καὶ τῇ παραινέσει τὴν πρᾶξιν συσφίγγουσα. Οἱ φιλοσοφίᾳ καινοτέρᾳ καὶ τῶν πολλῶν ὑπεράνω κειμένῃ χρώμενοι καὶ τὸν βίον ἐξηρημένον τῆς δημώδους πολιτείας ἐπιτηδεύοντες, οὐκ ὀφείλουσιν οὗτοι καινὸν μὲν τὸν θεμέλιον πηγνῦναι, καινὴν δὲ κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖν τὴν οἰκίαν καὶ μηδὲν πρὸς τὸ πλῆθος συμφερομένην· μήτε τῆς ἐθίμου διαγωγῆς πρὸς τὰ ἴχνη καταπίπτουσαν· ἐν αὐτοῖς δὲ μέσοις τοῖς ἔργοις γενόμενοι, τὸν τόνον τῶν ἀγωνισμάτων ὑποχαλᾶν, καὶ τῇ ῥαστώνῃ τῶν ὁμοίων πόνων σαθρὸν καὶ εὐδιάπτωτον τὸ καλῶς ἀρξάμενον οἰκοδομεῖσθαι φιλοτέχνημα· καὶ τὴν οἰκίαν δι' ἧς ἐνῆν καὶ καταῤῥηγνυμένους ὄμβρους τὰς τῶν πειρασμῶν νιφάδας στεῤῥῶς ἀποκρούεσθαι, καὶ φλογίζουσαν ἀκτῖνα ἤτοι τῶν παθῶν ἀποστέγειν τε καὶ ἀναστέλλειν τὴν πύρωσιν· ταύτην δὴ τὴν οἰκίαν οὕτω μὲν λαμπρῶς ἀρξαμένην οἰκοδομεῖσθαι, οὕτω δὲ πρὸς θαῦμα γλυκὺ προϊοῦσαν οὐ χρὴ ῥαθυμίᾳ γνώμης ὕστερον ἐᾶν εἰς γέλωτα καταπίπτειν, καὶ τὸ σκυθρωπὸν καὶ περιυβρισμένον τῆς πρὶν εὐκλείας ἀνταλλάττεσθαι· ἀλλὰ δεῖ ταύτην καινῶς ἀρξαμένην οἰκοδομεῖσθαι, ἐν τοῖς ὁμοίοις συντηρεῖν κατόρθωμα· καὶ στεφάνην τῷ τερπνῷ τούτῳ καὶ περικαλλεῖ δωματίῳ περιθεῖναι, τουτέστι μέχρι τέλους τὴν πρὸς τοὺς στεφάνους ἄγουσαν ἀκρίβειάν τε καὶ ἐπιμέλειαν ἐπιτηδεύειν· τῶν γὰρ νομίμως καὶ τῶν μέχρι τέλους ἀθλούντων οἱ στέφανοι· οὐδεὶς γάρ φησι τῆς ἐκκλησίας ὁ κῆρυξ, στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ· οἶδε δὲ καὶ καινὴν κτίσιν τὴν κατὰ Χριστὸν προκοπὴν καὶ τελείωσιν ὁ τοῖς αὐτοῖς καινοῖς πολιτεύμασιν τὴν καινὴν διαθήκην καινοτέραν ἀεὶ συντηρήσας· εἴτις γάρ φησιν ἐν χρόνῳ καινὴ κτίσις, ἀνακαινίζεσθαι· τουτέστι διὰ πάντων ἐν τῇ σοφῶς τε καὶ ὑπὲρ λόγον οἰκονομηθείσῃ καινότητι διατηρεῖσθε καινιζόμενοι, μηδὲν παλαιὸν μηδὲ σαθρότητος νόσον ἐπιφέροντες· εἰ γὰρ μὴ ἐπιτεθείη στεφάνη τῷ καινιζομένῳ δωματίῳ τοῖς κατορθώμασι, τουτέστιν εἰ μὴ μέχρι τέλους τοὺς νεανικοὺς καὶ καινοὺς καὶ καλοὺς ἀγῶνας τοὺς προξένους ἡμῖν τῶν στεφάνων συντηρήσομεν, φόνος καὶ φόνων ὁ χαλεπώτατος ἐν τῇ σαθρότητι τοῦ οἰκοδομήματος· συγκατενεγκόντος δὲ καὶ συγκατορύξαντος καὶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς τῆς καινότητος τῆς οἰκοδομῆς, ὡς εἴθε μὴ ὤφελεν εἰς μάτην, φιλοτιμησάμενον· τῷ γὰρ οὕτως ἀθλίως περιενεχθέντι καὶ μετὰ τοσούτους πόνους καὶ ἱδρῶτας ὥσπερ ἐκ μεταμελείας ἐνυβρίσαι τὰ φθάσαντα, καὶ πα-

θῶν ἀνδράποδον γενέσθαι καὶ τοῦ ἐχθροῦ θήραμα, οὐδὲν ἂν εἴη χεῖρον, μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἑλέσθαι τὴν καινότητα τοῦ πολιτεύματος, ἢ προελομένους μὴ διενεγκεῖν μέχρι τέλους, ἀλλ᾽ ἀνθελέσθαι τῶν σπουδαζομένων τὰ ἀπευκταῖα· καὶ οἷς ἂν ἕξουσιν οἱ μισοῦντες ἐντρυφᾷν τῇ χλεύῃ καὶ τοῖς ὀνειδίσμασιν, οὐδὲ τὸν θεσπέσιον δὲ παρασιωπεῖσθαι Κύριλλον ὅσιον.

Ξ. Τί δήποτε τοῦ νόμου κωλύοντος ἅπτεσθαι λεπροῦ, εἰ δὲ μὴ ἀκάθαρτον εἶναι ἕως ἑσπέρας, ἐν τῷ θεραπεύειν τὸν λεπρὸν ὁ σωτὴρ ἅπτεται αὐτοῦ, καίτοι λόγῳ θεραπεύειν δυνατὸς ὤν.

Πρῶτον μὲν ἐκεῖνο προσῆκεν εἰδέναι, ὡς ἐξ ὧν ὁ σωτὴρ νῦν μὲν τὸν νόμον ἔκρινε φυλάττειν, νῦν δὲ τῶν κρειττόνων καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἔργων ἀπέφαινεν ἥττονα, οὐδ᾽ ὅτε νομοφυλακεῖν ἐδοκίμαζεν, ὡς ὑποκείμενος τοῖς νόμοις ἐφύλαττεν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οἰκονομίαν πληρῶν, καὶ δεικνὺς οἷα δὴ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μὴ ἀπαξιώσας ἀναλαβεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ ἀτιμάζει τὰ δι᾽ ὧν ἤδη ῥυθμίζεται τὰ ἀνθρωπίνα, ἀλλὰ καὶ μετέρχεται ταῦτα ὅταν μηδὲν ἄλλο τῶν κρειττόνων εἰς ἑαυτὸν μεθέλκῃ καὶ μεταβιβάζῃ τὴν πρόνοιαν· τοῦτο δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων ἅμα ἐμφράττων τὰ βλάσφημα καὶ ἀπύλωτα στόματα, καὶ τὸ ἀντίθεον καὶ παράνομον ὥσπερ εἰς τὸν δεσπότην ἐναποῤῥίπτειν οὐκ ἔφριττεν ἡ θεομάχος αὐτῶν ἀπόνοια, εἰς τὰς ἐκείνων περιτρέπων κεφαλάς· ἐπεὶ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐγκαλουμένους ὅτι κατὰ τὸ σάββατον πορευόμενοι τοὺς στάχεις ἔτιλλον, καὶ ψύχοντες λιμοῦ τὴν αὐτοσχέδιον τράπεζαν ἐποιοῦντο ἴαμα, ἱεραῖς τε ἄλλαις ἐφόδοις καὶ δὴ καὶ παραδειγμάτων ἐπιφορᾷ κράτει καὶ ἀξιώματι τὸ ἀπαράγραπτον προβαλλομένων ἀνευθύνους ἐδείκνυ καὶ πάσης ἀνεπάφους μέμψεως· ναὶ μὲν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου κύριον εἶναι τοῦ σαββάτου, οὐχὶ δὲ τῇ ἐκείνου παρατηρήσει δουλεύοντα περιφανῶς ἀνεκήρυττε· διὸ καὶ παρόντος αὐτοῦ τὸ προνόμιον τοῦ σαββάτου συνεστέλλετο, ὥσπερ ἐπιστάντος δεσπότου ἡ τοῦ δούλου παῤῥησία ἠρεμεῖ, τῷ δεσποτικῷ δὲ περιάγεται νεύματι· ἀλλὰ γὰρ ἐν οἷς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐθεούργει σωτηρίαν, οἱ τοὺς ἀνθρώπους παιδαγωγοῦντες νόμοι ἡσύχαζον· κρεῖσσον γὰρ εἶναι πολλῷ τῆς ἰδίας παιδαγωγίας, αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας συνίεσαν. Ἐν οἷς δ᾽ οὐκ ἦν τῶν νόμων ἡ φυλακὴ τὴν θαυματουργίαν ὑπερτιθεμένη, οὐδὲ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας κατολιγωροῦσα, τηνικαῦτα καὶ αὐτοὶ τὸ οἰκεῖον δικαίωμα ἐπεγίνωσκον· μᾶλλον δ᾽ αὐτοῖς ἀεὶ συνδιασωζόμενον ὑπῆρχεν ἐξ ὧν ὁ σωτὴρ διεπράττετο· καὶ γὰρ ἡ τῶν νόμων εἰσφορὰ ὅτε καὶ μᾶλλον ἀνθοῦντες ἐφαίνοντο, τὸ ξυλοκοπεῖν καὶ πῦρ ἀνάπτειν καὶ

κρεανομεῖν τοὺς ἱερεῖς οὐχ ὕβριν ἡγοῦντο οὐδὲ τῆς αὐτῶν ἰσχύος καθαίρεσιν· ἀλλὰ καὶ κόσμον ἐποιοῦντο καὶ σεμνολόγημα φέρειν ἐκείνων τὰ δεύτερα· καὶ βοῦν δὲ καὶ ὄνον λύειν τῆς φάτνης· καὶ ἀπάγειν ποτοῦ μετασχεῖν τῆς ἰδίας ἐπικρατείας ἀσθένειαν οὐκ ἐτίθεντο, οὐδὲ λύσις αὐτοῖς ἐνομίζετο τὸ μὴ καὶ ταῦτα δουλεύειν τῷ παραγγέλματι· τί δὲ δεῖ λέγειν πρόβατον βοθύνου ἀνασπώμενον καὶ βοῦν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου τῶν φρεάτων ἀνιμώμενον· καὶ πόσα τοιαῦτα ἕτερα· ὧν οἱ τοῦ σαββάτου νόμοι τὸ κράτος διευλαβούμενοι, ἠρκοῦντο μᾶλλον καὶ ἐσεμνύνοντο· οἷς ἀπ' ἀρχῆς εἰσφερόμενον, πολλῶν ἄλλων ἔργων περιοχῇ καὶ τῇ διατυπώσει τῶν ἐν αὐτοῖς ἀφωρίζοντο πράξεων.

Ταῦτα τοιγαροῦν καὶ τὰ τοιαῦτα παράβασιν τοῦ σαββάτου τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων τὰς θυματουργίας τε καὶ τὴν τῶν ἀνιάτων νόσων θεράπειαν ἐπιβοωμένων, ὁ σωτὴρ εἰς μέσον προήνεγκεν ἀντιπαρατιθεὶς τὰ ὑπὲρ λόγον ἔργα ταῖς χειροκμήτοις πράξεσι, καὶ δεικνὺς ὅσον ἑκατέρων τὸ μέσον· καὶ οὐκ ἦν οὐδὲ τοῖς ἀναισχύντοις ἐξαρνεῖσθαι Ἰουδαίοις μὴ οὐχὶ πολλῷ τιμιωτέρας εἶναι καὶ θαυμασιωτέρας τὰς σωτηρίους πράξεις ξυλοκοπίας τε καὶ κρεανομίας καὶ βόθρου καὶ φρέατος πρόβατον καὶ βοῦν ἀνασπᾶν, καὶ ὅσα τούτοις ἐνάμιλλα, κἂν τῆς ἀσεβούσης γνώμης καὶ θεομαχούσης οὐ μεθίσταντο· ὅρα δὲ σὺ τὴν ἀκατάληπτον τοῦ θεοῦ σοφίαν καὶ ἀπόῤῥητον πρόνοιαν· ὅπως ὅπερ ἤμελλεν ὑστέροις χρόνοις εἰς τὸ παντελῶς λελύσθαι τῷ τῆς χάριτος ὑπεξιστάμενον ὁ νόμος λέγω κράτει καὶ δόγματι, τοῦτο κατ' ἀρχὰς εἰσαγόμενον καὶ κρατυνόμενον συνεσφίγγετο, ὡς ἂν ἡ παντελὴς ἐπιστᾶσα λύσις τὴν ἐπὶ μέρους καὶ μεθ' ἧς προῆλθεν ὁ νόμος προβαλλομένη, οὐδὲν καινὸν οὐδὲ παράδοξον τὸ συνενεχθὲν ἐπιδείξειεν· ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰουδαίων καταισχύνῃ καὶ ἐπιστομίσῃ τὸ ἀπειθὲς, καὶ παρὰ τὸν νόμον οὐκ ἐν καιρῷ περισπούδαστον, ὡς οὐ νῦν τοῦ νόμου πρὸς λύσιν χωροῦντος, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς μετὰ λύσεως προεληλυθότος, καὶ λύσει μὲν συνισταμένου, τῷ ἀλύτῳ δὲ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὑφισταμένου· καὶ οὐκ ἐπὶ μόνων τῶν σαββάτων τὴν νομοθεσίαν ἡ λύσις ἐν τοῖς ἑαυτῆς ὅροις περιέσωζεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τελετῆς τοῦ πάσχα τὸν ὡρισμένον καιρὸν ἐπιμερίζουσα, καὶ ἐν τῇ κατὰ μέρος ὑπερθέσει τὴν τῆς πράξεως ὁλοκληρίαν συνάγουσα· ναὶ δὴ καὶ ναὸς εἷς ἐπὶ ταῖς θυσίαις ἀφοριζόμενος τοῖς πανταχόσε γῆς διεσπαρμένοις Ἰουδαίοις τὴν θυσίαν ἄθυτον καὶ ἀκαλλιέρητον παντὶ τρόπῳ προεθέσπιζεν ἔσεσθαι· τοῦτο μὲν μὴ δυναμένων πανταχόθεν πάντων εἰς τὸν αὐτὸν νεὼν δι' ἔτους συναθροίζεσθαι, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ ναοῦ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον πολεμίαις χερσὶν ἀνατρέπεσθαι μέλλοντος· καὶ ἐπὶ μυρίων ἄλλων ὡς πανταχόθεν τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν εἶναι συνιδεῖν εἰς τέλος παλαιωθήσε-

σθαι, ἅτε δὴ τῶν συνιστώντων αὐτὴν συμβόλων τοῦτο προανακηρυττόντων καὶ προκαταγγελλόντων, οὐ λόγοις μᾶλλον ἀλλ' αὐταῖς ἐργασίαις καὶ πράξεσι· καὶ δὴ καὶ ἑτέρας πολιτείας ὑψηλοτέρας τε καὶ θειοτέρας καὶ λύσιν οὐκ ἐπιδεχομένης προοίμιον ἀπ' ἀρχῆς καὶ προγύμνασμα γεγενῆσθαι ταύτην, δι' ἣν ὅλως καὶ τῆς ἐπικαίρου μετέσχε γενέσεως.

Ὁ δὲ σωτὴρ ἡμῶν διά τε ταῦτα ἀφῇ θεραπεύει τὸν λεπρὸν καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι κυριος αὐτὸς ἦν, ὥσπερ τοῦ εἰσενεγκεῖν τὸν νόμον, οὕτω καὶ μὴ εἰσενεγκεῖν· ὥσπερ δὲ μὴ εἰσενεγκεῖν, οὕτω καὶ εἰσενεγκεῖν ἑτέροις, ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ εἰσενεγκεῖν· μηδὲ γὰρ μηδ' ὑποκεῖσθαι τὸν νομοθέτην νομοφυλακεῖν, ὧν ἡ φυλακὴ τοῖς νομοθετουμένοις ἁρμόζει μόνοις· ὥσπερ γὰρ νομοθετῶν βασιλεὺς πόλει καὶ πολιτείαις, οὐχ οἷς ἁρμόζεται καὶ καθιστᾷ τὴν πολιτείαν, τούτοις ἑαυτὸν ὑπάγει, καὶ τῶν ἀρχομένων ἕνεκα καταγγέλλει καὶ παραπλησίως ἐκείνοις τεθηπέναι τὸν ὅρον τοῦ ψηφίσματος παρασκευάζει· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἄνω κάθηται τῆς πολιτικῆς τάξεως καὶ ὑπηρεσίας· τὸ δὲ πολίτευμα τοῖς αὐτοῦ συνέχει καὶ συνδιασώζει παραγγέλμασιν· οὕτως καὶ ὁ τοῦ κόσμου δημιουργός τε καὶ παμβασιλεὺς νόμους παρέσχε κατὰ καιροὺς τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ, δι' ὧν ἦν αὐτῶν μὲν τὴν γνώμην ἐπὶ τὸ ἄμεινον μετακοσμεῖν τε καὶ μεταρρυθμίζειν, αὐτὸς δὲ τῆς τοιαύτης προνοίας ἀπροσδεὴς ἦν καὶ κρείττων, οἷς φιλοτιμούμενος ἐπλούτιζε τὸ ὑπήκοον τούτων ἀναδέχεσθαι τὴν χρείαν· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων νομοθετῶν οἱ πολλῶν ἑτέρων συνεπικρινόντων τε καὶ συμψήφων τῇ γνώμῃ καθισταμένων τοὺς νόμους τιθέασιν, οὕτω καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν τὴν νομοθεσίαν εἰσέφερεν, ἀλλ' ὡς θεὸς καὶ κύριος πάντων καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας αὐτὸς ἐπανῃρημένος τὸ κράτος· διόπερ ἀνάγκη τοὺς μὲν τοῖς νομοθετηθεῖσιν ὑποτετάχθαι, τὸν δὲ λόγος ἅπας ἐξαίρει μὴ οὐχὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων καθ' ὑπερβολὴν ὑπερανεστηκέναι.

Ἀλλά μοι δεῦρο καὶ τόδε συνεπισκόπει· ὁ νόμος τὸν ἁπτόμενον λεπροῦ, ἀκάθαρτον ὀνομάζει, οὐχ ὃν ἐκ τῆς ἀφῆς ᾔδει τῆς λέπρας ἀποκαθαίροντα τὸν συνεχόμενον τῷ πάθει, οὐ γὰρ ἦσαν ἐλπίδες οὔπω τῆς χάριτος ἐπιστάσης, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ταύτης προοιμίων αἳ τὸν ἄνθρωπον ὑπέφαινον θεουργοῦντα, καὶ κρείττω πάθους, μάλιστά γε τοῦ τὴν θεράπειαν ζητοῦντος ἐμφανῆ καθιστῶσαι· ἀλλ' ὃς οὐδὲν τῷ λεπρωθέντι πρὸς κάθαρσιν συνεισάγει, καὶ ὃν μετασχεῖν μᾶλλον τοῦ πάθους ἢ τῆς ἀκαθαρσίας ἀπαλλάξαι τὸν παρασχόντα συνεώρα· ὁ δὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἰατρὸς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν αὐτίκα μὲν τῆς λέπρας διὰ τῆς ἀφῆς ἀποκαθαίρει, αὐτίκα δὲ τὴν νόσον λόγου κρεῖττον φυγαδεύει· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον διευλαβεῖσθαι τὴν ἀφὴν ὡς ἀκαθαρσίας πρόξενον, τὸν εἰδότα διὰ ταύτης κεκαθαρμένον ἀναδεῖξαι τὸν τῇ λέπρᾳ πιεζόμενον, πῶς δ' οὐ παράλογον τὸν μὲν λεπρὸν οὐκέτι λεπρὸν

οὐδ' ἀκάθαρτον εἶναι, κεκαθαρμένον δὲ καὶ ὑγιᾶ διὰ τῆς δεσποτικῆς ἁφῆς καὶ νομίζεσθαι πᾶσι καὶ ἐπιδείκνυσθαι, τὸν δὲ τὴν κάθαρσιν αὐτῷ φιλανθρώπως καὶ ὑπερφυῶς δωρούμενον, ἀκαθαρσίας μετασχεῖν νομίζειν, ἣν οὐδ' ἐν ἑτέρῳ σώματι συνεχώρησεν μένειν; Οὐκοῦν οὐχὶ τὸν διὰ τῆς ἁφῆς τὸ πάθος τοῦ χρωτὸς ἀποξύοντα, τοῦτον μὴ ἅπτεσθαι ὁ νόμος ἐκώλυε, μισανθρωπίας γὰρ οὐκ ἂν ἔφυγε δίκην, ἀλλὰ τοὺς ἐν τῷ ἅπτεσθαι μηδὲν μὲν τῆς ἀκαθαρσίας ἀφαιρουμένους, ἁπτομένους δ' ὅμως τῶν ἔτι τῇ διαφθορᾷ συνεχομένων καὶ λυμαίνεσθαι τῇ μεταδόσει μᾶλλον δυναμένων, ἢ τὴν θεραπείαν διὰ τῆς ἐκείνων χειρὸς ἀποκερδαινόντων· ὥστε διότι τε κύριος ἦν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ θεῖναι καὶ μὴ θεῖναι τὸν νόμον, οὐ γὰρ ἡ τῆς σαρκὸς πρόσληψις τὴν ἐξουσίαν περιεῖλε τῆς θεότητος, ἀλλ' ὁ προσληφθεὶς ἄνθρωπος τὸ κράτος τοῦ προσλαβόντος ᾠκειώσατο· καὶ διότι ὁ κυρίως καὶ οἴκοθεν νομοθέτης τοὺς ὑπὸ χεῖρα μὲν ὑποτάττει τῇ νομοθεσίᾳ, οὐ συνυπάγεται δὲ οὐδὲ συμπεριάγεται τοῖς νομοθετουμένοις· καὶ ὅτι διὰ λύσεως ὁ παλαιὸς νόμος τὴν γένεσιν ἔσχεν καὶ σύνδρομον τῇ λύσει τὴν ἀσφάλειαν ὑπέστη, οὐ θατέρου τὸ ἕτερον ἀναιροῦντος, δι' ἀμφοῖν δὲ τὴν σύστασιν τῆς νομοθεσίας λαμβανούσης· καὶ ὅτι οὐχὶ τοὺς δι' ἁφῆς ὁ νόμος καθαίροντας τῆς ἀκαθαρσίας τὸν ἄνθρωπον ἅπτεσθαι κωλύει· ἀλλὰ τοὺς μηδὲν ἄμεινον διαθεῖναι δυναμένους τὸν ἐξυβρισμένον τῇ ἀκαθαρσίᾳ· καὶ ὅτι δι' ὧν ὁ σωτὴρ ἔπραττεν, τὴν νομοθεσίαν μᾶλλον ἐτίμα οὐκ ἀνθισταμένην ταῖς θεοσημείαις διελέγχων, σύνδρομον δὲ μᾶλλον ἐπιδεικνὺς παραλαμβανομένην. Διὰ τοίνυν ταῦτα πάντα, ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι, ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ θεὸς τὸν λεπρὸν θεραπεύων καὶ λόγῳ τὴν ἁφὴν συνάπτων ὑπὲρ λόγον ἔδειξε κεκαθαρμένον.

ΞΑ. Τί δηλοῖ τὸ, ἔστιν ἐλπὶς ὅτι ὁ κύων ὁ ζῶν, αὐτὸς ἀγαθός ἐστιν ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν τεθνηκότα;

Κατὰ μὲν τὸ γράμμα, τὸ πρόχειρον ἡ διάνοια ἔχει· πρὸς οὐδὲν δὲ δοκεῖ τῶν λυσιτελούντων οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων συντείνειν· καὶ γὰρ πᾶσιν ἐστὶν ἐγνωσμένον, ὡς οὐ μόνον ὁ κύων ὁ ζῶν τοῦ τεθνηκότος λέοντος ἀμείνων, ἀλλὰ καὶ πᾶν ᾧ μέτεστι ζωῆς ἴχνος τοῦ ταύτην ἀποβεβληκότος κἂν λέων ᾖ, κἂν τῆς τῶν λεόντων φύσεως καὶ ῥώμης καθ' ὑπερβολὴν ἐκληρώσατο τὸ ὑπερέχον, πολλῷ κρείττονος λήξεως τὸ ζῶν τοῦ τεθνηκότος ἀξιοῦται· οὐκοῦν ἄμεινον ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ πνεῦμα χωρεῖν, καὶ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἀναφέρεσθαι θεωρίαν. Ἐμάθομεν τοίνυν ἀπὸ τῶν ἱερῶν λογίων κύνας μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν καλουμένους, βασιλικὸν δὲ καὶ περιούσιον ὃν ἂν εἰκονίσειεν ὁ λέων, τὸν ἰουδαϊκὸν ἐπονομαζόμενον λαόν. Λέγει γοῦν ὁ ἐκ-

κλησιαστής· καὶ γὰρ αὐτῷ τὸ τῆς σοφίας χάρισμα πρὸς τὰ παρόντα καὶ δὴ τὰ φθάσαντα καὶ πρός γε τὰ μέλλοντα πλατύνεσθαι καὶ συμπαρατεῖσθαι θεόθεν ἐδωρήθη· λέγει τοίνυν ὡς ὁ κύων, τουτέστιν ὁ ἐξ ἐθνῶν ἄνθρωπος· τοῦτο γὰρ αὐτὸν καλεῖσθαι διὰ τῆς χαναναίας διδασκόμεθα, ἐὰν αὐτὸν ἡ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζωὴ μὴ παντελῶς καταλίποι, οὗτος ἂν ἐλπίδας εἴη παρέχων μᾶλλον ὡς τῆς ἀγαθότητος οὐκ ἐκπεσεῖται, ἢ ὁ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ μὲν καὶ γαύρου γένους τῶν Ἰουδαίων, νεκρὸς δὲ τοῖς κατορθώμασι κείμενος· ὁ μὲν γὰρ τῆς ἀμείνονος μετέχων ζωῆς ἐλπίδας ὑποτείνει καὶ πρὸς τὴν τελειότητα τῶν κατορθωμάτων ἀναδραμεῖν· ὁ δὲ νεκρὰν φέρων ἐν ἑαυτῷ τῶν ἀρετῶν τὴν ἐνέργειαν, καὶ διὰ τοῦτο νεκροῖς ὢν ἐναρίθμιος μάτην τὸν λέοντα μεγαλαυχεῖ, τῆς ἀληθινῆς ζωῆς ἴχνος οὐδὲν ἐπιφερόμενος· ναὶ μὴν καὶ ὁ νομιζόμενος ἀκάθαρτος ἄνθρωπος, ἅτε δὴ ταῖς ἁμαρτίαις ῥυπῶν, καὶ τῆς διὰ τῶν ἀρετῶν ἀπεστερημένος καθαρότητος, οὗτος δὴ δάκρυσι καὶ μεταμελείᾳ τῶν παθῶν τὸν βόρβορον ἀποπλυνάμενος, τοῦ φαινομένου μεγάλου καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἐπηρμένου φρονεῖν ὑπέρογκον καὶ βασιλικὸν πολλάκις εὑρέθη κρείττων, καὶ αὐτὸς τὰς οὐλὰς τῶν ἁμαρτημάτων τῇ συνεχείᾳ τῆς θεραπείας ἀπαλειψάμενος. Ὁ δέ γε τῷ χρώματι τῶν ἀρετῶν εἰς λέοντα ζωγραφούμενος, πολλάκις χαυνωθεὶς τῷ φυσήματι τοῦ φρονήματος, κατεῤῥάγη τε τοῦ φρυάγματος καὶ νεκρὸς ἐγένετο, τῆς ἁμαρτίας αὐτὸν ὑποδεξαμένης τοῖς νεκροποιοῖς αὐτῆς καὶ νεκροφόροις σκηνώμασιν. Εἰ βούλει δὲ καὶ ὁ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν ἀναγεγεννημένος, κἂν κυνὸς διεμόρφου πρότερον αὐτὸν ἀναίδεια, κἂν πρὸς ἄλλο τι τῶν ἀλόγων διετυποῦτο ἰδίωμα, ἐλπίδας οὗτος ὅμως παρέχεται πρὸς ἀγαθότητα μεταμορφωθῆναι, καὶ ἀγαθὸς χρηματίσαι· ὁ δὲ ταύτης τῆς ἀναγεννήσεως ἐκπεσὼν καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀπεστερημένος ζωῆς, εἰ καί τισι τῶν ἀρετῶν ἐπισεμνύνεσθαι δόξει καὶ ἐπιγαυριᾷν ἐπηρμένῳ τοῦ πολιτεύματος, οὐδὲν ἧττον διαμένει νεκρὸς, καὶ πολλῷ χεῖρον τοῦ κυνὸς μὲν πάλαι γεγονότος, τῆς ζωηφόρου δὲ μὴ ἀμοιρήσαντος χάριτος.

ΞΒ. Τί βούλεται δηλοῦν, τὸ παρὰ τῷ ἐκκλησιαστῇ ῥηθέν· ἀπόστειλον τὸν ἄρτον σου ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ὕδατος, ὅτι ἐν πλήθει τῶν ἡμερῶν εὑρήσεις αὐτόν.

Τὸ τῆς ἐλεημοσύνης χρῆμα διὰ πολλῶν εἴωθε παραδηλοῦν ἡ Γραφὴ, μάλιστα δὲ τῇ χορηγίᾳ καὶ μεταδόσει τοῦ ἄρτου· καὶ γὰρ καὶ ἡ τούτου χρεία τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν μᾶλλον συνέχει· διόπερ ἀπὸ τοῦ συνεκτικωτέρου μέρους τοῦ ἄρτου, ὅλον τὸ τῆς ἐλεημοσύνης κατόρθωμα διαλαμβά-

νει· γέγραπται οὖν, διάθρυπτε πεινῶσι τὸν ἄρτον σου· καὶ νῦν δὲ ὁ Σολομὼν, ἀπόστειλον, λέγων, τὸν ἄρτον σου ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ὕδατος, τὴν ἐλεημοσύνην ἐδήλωσεν, ἧς δεῖ χορηγὸν εἶναι τοῖς ἐν ἐνδείᾳ καθεστῶσι, καὶ πρὸς χεῖρα μόνον φιλάνθρωπον ἀφορᾷν τὴν ἐλπίδα τοῦ βίου κεκτημένην· ταύτην δέ φησι τὴν ἐλεημοσύνην ἐκ διαθέσεως προσῆκε φέρειν συμπαθοῦς καὶ διὰ δακρύων προϊούσης· μὴ μέν τοι γε τὴν τοῦ πλησίον συμφορὰν, ἐπιδείξεως καὶ μεγαλαυχίας ἁρπάζειν ὑπόθεσιν· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ὕδατος τὸν ἄρτον ἀφῆκεν, ἀλλ' ἐξυβρισμένον τῇ μεγαλαυχίᾳ καὶ λελυμασμένον τῇ δοξοκοπίᾳ προσέῤῥιψεν· ἔλεος γὰρ δι' ὄγκου καὶ φιλαυτίας καὶ ἐπιδείξεως προχεόμενον, εἰς ὕβριν μᾶλλον ἢ παραψυχὴν τῷ δεομένῳ περιΐσταται· τὸ γὰρ μὴ παριδεῖν τὸν ἀδελφὸν ἐνδείᾳ τηκόμενον, καὶ ἀπορίᾳ συνδιολλύμενον, χρέος μὲν καὶ χρεῶν τὸ απαραίτητον ὁ εὐγνώμων ἡγήσεται, καὶ σπουδάσει καταλαβεῖν καὶ μὴ γενέσθαι μηδαμῶς ὑπερήμερος· δόξαν δὲ θηράσαι καὶ εὐεργέτου διὰ τῆς τοιαύτης πράξεως περιβαλέσθαι ἀξίωμα, τῶν ἀγνωμόνων ἂν εἴη, καὶ τὸ καλὸν κακῶς εἰδότων μετέρχεσθαι· διόπερ ὁ μὲν ἐν τῷ πλήθει τῶν ἡμερῶν, τουτέστιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τὸν ἄρτον εὑρήσει τῆς ἐλεημοσύνης, ἀντιλαμβάνων τὸν ἔλεον· ὁ δὲ οὐχ εὑρήσει· δοξοκοπίᾳ γὰρ καὶ τῇ τῆς ἐπιδείξεως ἐμπορίᾳ προκατηνάλωται.

Δύναιο δ' ἂν διὰ τῶν προειρημένων ῥημάτων καὶ πρὸς ἑτέραν μετελθεῖν διάνοιαν· ποίαν ταύτην; τὸ τῶν ἀνθρώπων πλῆθος, φίλον τῇ γραφῇ κατονομάζειν ὕδατα· ῥῦσαι γάρ με, φησὶν ὁ ἐν τῷ πνεύματι ψάλλων, ἐξ ὑδάτων πολλῶν, ἐκ χειρὸς υἱῶν ἀλλοτρίων· ὁ τοίνυν τῶν ἱερῶν μαθημάτων διδάσκαλος τὸν τρέφοντα τὴν ψυχὴν ἄρτον ὃν θεόθεν κατεπιστεύθη, τοῦτον ὀφείλει τῷ τῶν ἀκροατῶν πλήθει χωρὶς ἀναβολῆς πάσης καὶ ὑπερθέσεως διανέμειν, καὶ μηδέποτε τῆς χορηγίας ἀποστερεῖν τοὺς ἐν χρείᾳ ταύτης καθισταμένους· καὶ τίς ὁ μισθὸς τῆς φιλανθρώπου ταύτης ἐργασίας; ἢ δῆλον ὁ ἐν τῷ πλήθει τῶν ἡμερῶν ἀνταποδιδόμενος· ἐπεὶ δὲ τὸ ὕδωρ διαφόρους πραγμάτων ὑποθέσεις αἰνιγματίζειν δύναται, εἴη ἂν οὐκ ἀλόγως τὸν προκείμενον λόγον θεωρῶν ὁ τὴν ἐλεημοσύνην λέγων προσήκειν ἐργάζεσθαι διὰ παντὸς πρὸς τὰς ἀεννάους τῶν ὑδάτων ἐνατενίζων πηγὰς, καὶ τὴν ἐκείνων ἐνέργειαν ἐπὶ τὸν ἔλεον τῇ μιμήσει μεταφέρειν· καὶ μὴ ποτὲ μὲν προχέειν τὸν ἔλεον, ποτὲ δὲ ἀναστέλλειν, ἀλλὰ διηνεκῆ τὰ ῥεῖθρα καὶ ἀδιάδοχα τοῖς χρήζουσιν ἀναβλύζειν· ὅλην γὰρ τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει ὁ κύριος, τοῦ Δαυίδ ἐστιν ἀκούειν ψάλλοντος· καὶ εἰ ὁ ἐλεῶν πτωχὸν, δανείζει θεῷ, πῶς ἄν τις φιλόθεος ὢν καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα σώζων τὸ εὐγενὲς, ἀνεκτὸν ἡγήσαιτο μὴ διὰ παντὸς ἑαυτῷ παρασκευάζειν χρεώστην τὸν θεὸν, ἀλλὰ περικόπτειν καὶ ἀποστερεῖν ἑαυτὸν τοῦ τηλικού-

του καὶ τοσούτου κέρδους τὴν συνεισφοράν; Δῆλον δὲ ὡς ὁ τοιοῦτος ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν πλήθει τῶν ἡμερῶν εὑρήσει, ἣν ἡ τοῦ ἄρτου μετάδοσις διηνεκῆ μισθαποδοσίαν ἀπεθησαύρισεν αὐτῷ.

Ἀποστέλλει μέν τοι γε τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον καὶ μυστικὸν καὶ ὁ μυσταγωγὸς ἐπὶ πρόσωπον τοῦ τῆς παλιγγενεσίας ὕδατος τοῖς μυσταγωγουμένοις καὶ δεομένοις οὐρανίου καὶ ψυχὴν στηριζούσης τροφῆς παρέχων αὐτόν· καὶ γὰρ μετὰ τὴν τοῦ ὕδατος θείαν ἀναγέννησιν ὁ οὐράνιος καὶ ζωοποιὸς ἄρτος τοῖς ἀναγεννηθεῖσι προσφέρεται· καὶ ὅ γε τοῦτον ἐν σοφίᾳ διανέμων καὶ κατ' ἀξίαν οἰκονομῶν, εὗρε τὸν ἄρτον ὡς ἀληθῶς τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, καὶ ζωὴν τῷ κόσμῳ διδόντα, ἀεὶ μὲν ζωοποιοῦντα αὐτὸν καὶ στηρίζοντα καὶ τρέφοντα, μάλιστα δὲ ἐν καιρῷ τῆς τῶν βεβιωμένων ἀνταποδόσεως. Εἰσὶ μέν τοι γε τινὲς οἳ καὶ τοιαύτην ἔννοιαν τὸ ῥητὸν ὑποβάλλειν νομίζουσιν· οὐ δεῖ πολυπραγμονεῖν τὸν τρεφόμενον ἢ ἐλεούμενον· καὶ τούτοις δὲ δῆλον ὅτι τὸ ὕδωρ τὸ τῶν ἀνθρώπων σύστημα σημαίνειν παραλαμβάνεται· οὐ δεῖ οὖν φασι τὸν τῆς ἐλεημοσύνης δεόμενον λογοθετεῖν πρότερον, ἄξιός ἐστι τοῦ ἐλέους καὶ τῆς εὐεργεσίας ἢ οὔ, ἀλλὰ τὸν φιλανθρωπίας ἀξιοῦντα τυχεῖν, ταύτην χωρὶς λογισμῶν διστα-ζόντων παρέχειν· ὥσπερ γὰρ ὁ κατὰ πελάγους ἀφιεὶς τὸν ἄρτον ἐπ' ἀδήλῳ μὲν ἔβαλε, καὶ οὐκ οἶδεν ἐν ᾧ τὸ ῥεῦμα τοῦτον ὑποσύρει, τῷ δὲ πάντων ἔχοντι τὴν γνῶσιν καθαρῶς ὁρᾶται καὶ τῇ αὐτοῦ περιέχεται παντοκρατορικῇ καταλήψει· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τὸν ἔλεον οὐ διακρινομένῃ γνώμῃ καὶ ἀμφιβαλλούσῃ τοῖς ἐπιζητοῦσι παρεχόμενος, νῦν μὲν οὐκ ἐπιγινώσκει τίς ἐστιν ὁ λαβών, ἐν δὲ τῷ πλήθει τῶν ἡμερῶν, τουτέστιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἐπιγνώσεται· καὶ τὸν ἄρτον ἐκεῖνον ἐπὶ τῆς χειρὸς εὑρίσκων τοῦ δεσπότου ἐπιδεικνῦντος καὶ λέγοντος, ἐπείνασα καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, δῆλον ὅτι πάσης εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως πλησθήσεται· οὐ μόνον ὃν ἀπέστειλεν ἄρτον ἐπὶ προσώπου τοῦ ὕδατος ἀνευρών, ἀλλὰ καὶ πολλῷ γεγονότα τιμιωτερόν τε αὐτῷ καὶ λυσιτελέστερον.

## ΞΓ. Τί δηλοῖ, ὁ ὀρύσσων βόθρον, εἰς αὐτὸν ἐμπεσεῖται.

Βόθρον ἐνταῦθα τὴν κατὰ τοῦ πλησίον μελέτην καὶ τὸν βόθυνον ὄλεθρον ὀνομάζει, κατά γε τὸ γεγραμμένον· λάκκον ὤρυξεν καὶ ἀνέσκαψεν αὐτῷ καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο· καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός· ὁ τοίνυν τὸν τοιοῦτον βόθρον καὶ τὴν ἀπώλειαν ἑτέρῳ διορύσσων, αὐτὸς πρῶτος ἐμπίπτει ἐν αὐτῷ· ἐν γὰρ τῷ ταῦτα διαμηχανᾶσθαι πρὸ τῆς τοῦ πλησίον κακώσεως, τὴν ἑαυτοῦ διόλλυσι ψυχήν· ἂν μὲν γὰρ τῷ σώματι τὴν βλάβην ὑποτείνῃ τοῦ ὁμογενοῦς, πολλά-

κις ἐκεῖνον μὲν ὠφέλησε μᾶλλον ἢ διώλεσεν, ἑαυτὸν δὲ τῆς ψυχικῆς τῷ βόθρῳ συνώθησεν· ὁ δὲ τῆς τοῦ πλησίον ψυχῆς μηχανησάμενος τὴν ἀπώλειαν, οὗτος ἄν τε εἷλεν, ἄν τε μὴ εἷλε τὸν ἐπηρεαζόμενον, οὐδὲν ἔλαττον τὴν ἑαυτοῦ προαπώλεσεν· ἡ γὰρ ἀδέκαστος κρίσις πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν γνώμην λογοθετοῦσα τὸ ἀδίκημα, εἰ καὶ πολλάκις τὸν βλάπτειν ὡρμημένον ὁ ἐπιβουλευόμενος διαπέφευγε, τὴν τιμωρίαν οὐδὲν ἔλαττον εἰσπράττεται· παραινεῖ τοίνυν διὰ τούτων ὁ ἐκκλησιαστὴς, ἀφίστασθαι πάσης κακουργίας τὸν ἀπείρατον ζητοῦντα βλάβης καὶ κακώσεως συντηρηθῆναι· καὶ μὴν ὁ διαμηχανώμενος κακὸν τῷ πλησίον οὐ διαφεύξεται τὴν ἐκ τοῦ νόμου τιμωρίαν, ἀλλ' ἄν τε ὀφθαλμὸν ἐκκόψας εἴη, τὸν οἰκεῖον ἐξορυχθήσεται· ἄν τε ὀδόντα ἐξελὼν, προσαπολέσει τὸν ἴδιον· καὶ οὐκ ἔστιν ἀδίκημα τὸν πλησίον λυμαινόμενον ὃ μὴ τὸν ἀδικήσαντα τῇ τιμωρίᾳ παραδίδωσιν· ὥστε ὁ τὸν βόθρον ἑτέρῳ διορύσσων, τουτέστιν ἀπολέσαι ζητῶν, οὐ διαφεύξεται τὸ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὸν τιμωρίας βόθρον ὃν ἑαυτῷ κατὰ τοῦ πέλας τὸν βόθρον διορύττων ἐβαθύνατο.

ΞΔ. Πῶς νοητέον ὃ γέγραπται τῷ ἐκκλησιαστῇ· σχίζων ξύλα κινδυνεύει ἐν αὐτοῖς, ἐὰν ἐκπέσῃ τὸ σιδήριον· καὶ αὐτὸς πρόσωπον ἐτάραξε καὶ δυνάμεις δυναμώσει· καὶ περισσεία τοῦ ἀνδρείου σοφία.

Ὁ ἐκκλησιαστὴς τὸ παρὸν βιβλίον ὥσπερ τὰ ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων προηγούμενον ἔχει σκοπὸν τὸν τῶν νοητῶν καὶ ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν θεωρίαν, καὶ αἱ παροιμίαι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤθη ῥυθμίζειν· οὕτω καὶ οὗτος περὶ τῶν φυσικῶν ἐπιβάλλει διαλαμβάνειν, ὑπόθεσιν προστησάμενος τοὺς ἀκροατὰς πρὸς τὴν τῆς φύσεως χειραγωγεῖν κατανόησιν· οὐ μὲν οὐδεμία τῶν τριῶν πραγματειῶν τῆς τῶν ἄλλων φιλοσοφίας διόλου ἀπήλλακται· ἀλλ' ἔστιν εὑρεῖν κἂν τοῖς ἠθικοῖς ἐπ' ἔλαττον μὲν ὅμως καὶ φυσικῶν καὶ θειοτέρων θεωρημάτων παράδοσιν· ὡσαύτως δὲ κἂν τῇ περὶ τῶν θειοτέρων φιλοσοφίᾳ ἠθῶν τε διακόσμησιν εὑρεῖν ἔνεστι κατεσπαρμένην, καὶ δὴ καὶ φύσεως κατανόησιν· ἀλλά γε δὴ καὶ ἐν ᾧ τῆς φύσεως ἐστὶν ἀναθεωρεῖν τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸ ἐναρμόνιον, οὐκ ὀλίγα λαβεῖν ἐστι τῶν διὰ τῆς παραινέσεως τὴν ἀναγωγίαν τοῦ ἤθους ἀνορθουμένων· διὸ καὶ νῦν ἀπαγγέλλων τῶν φυσικῶν ὁ ἐκκλησιαστὴς διὰ τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν παραίνεσιν δι' ἧς ἐστι πορεύεσθαι τὸν παρόντα βίον λύμης ἐλεύθερον καὶ πρὸς εὔροιαν συντηρεῖσθαι τὸν ἀκροατὴν παραπέμπει, καὶ φησὶν· ὁ σχίζων ξύλα, καὶ βίον τὴν τούτων ποιούμενος τέχνην, ἐὰν ἐκπέσῃ τὸ σιδήριον ᾧ τινι σχίζεται τὰ ξύλα, ἢ δ' οὐ μετὰ τὴν πρώτην σχίσιν ἐπὶ πλέον διΐσταται ἀπ' ἀλλήλων, καὶ εἰς περιγραφὴν ἀπαρτίζεται ἰδίαν, κινδυνεύει ἐν αὐτοῖς, τῆς ἐκεῖθεν

δηλονότι ἀφαιρούμενος ὠφελείας· καὶ συνταράξει τὸ πρόσωπον, ἀντὶ τοῦ φαιδρυνομένου ἐν ἱλαρότητι, σκυθρωπὸν ἀναδεδεγμένος· καὶ δυνάμεις δυναμώσει ὅσαι διεβάσκαινον αὐτὸν, τὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν καὶ ἀπορίαν, ἰσχὺν ἰδίαν περιβαλλομένην, οὐδὲν τῆς ἐν τῇ ἀνδρείᾳ αὐτοῦ συνεπαμυνούσης, ἀλλ' εἰς τὸ περιττὸν καὶ ἄχρηστον διὰ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ σιδήρου διαλυομένης· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ σχίζοντος τὰ ξύλα, ἐὰν ἐκπέσῃ τὸ σιδήριον, τοσαῦται παρακολουθοῦσι συμφοραὶ καὶ καταλαμβάνουσι τὴν ἐκ τῆς τοῦ ξύλου διαιρέσεως καὶ καλλιεργίας ἐν αὐταρκείᾳ δυνάμενον βιοῦν· οὕτω καὶ ὁ τῷ λόγῳ χρώμενος τῷ διδασκαλικῷ καθάπερ τινὶ σιδήρῳ καὶ ὀργάνῳ διαιρετικῷ δι' οὗ τὴν θείων γραφῶν διὰ τῆς ἀσαφείας σύμφυσίν τε καὶ συναίρεσιν καταλλήλως τε καὶ προσφυῶς καὶ ὡς ἡ τοῦ πνεύματος βούλεται χάρις ἀναπτύσσει τε καὶ ἀνὰ μέρος συνδιαιρεῖ διὰ τῆς ψυχωφελοῦς ἑρμηνείας ἑαυτῷ τὴν πνευματικὴν ζωὴν συντηρεῖ, τοὺς ἀκροατὰς ἐπὶ ταύτην ὁδηγῶν τε καὶ παρακαλῶν.

Ἐὰν δὲ τὸ τῆς διδασκαλίας ἀκριβὲς καὶ πρὸς τὴν εὐσέβειαν εἰλικρινὲς καὶ ἠκονημένον λαθὸν αὐτὸν τὴν διαίρεσιν τῶν γεγραμμένων καὶ σαφήνειαν προενέγκῃ, μηδ' ὀρθοδόξοις θεωρήμασι τὴν διάνοιαν διερμηνεύῃ, ἀλλὰ πρὸς αἵρεσίν τινα καὶ δόξης φαυλότητα τὸν σωτήριον λόγον διαπεσεῖν ἐάσῃ, οὗτος ὡς ἀληθῶς καὶ τὸ πρόσωπον ὅπερ ἐξ ἀρχῆς περιέθετο τῆς ὀρθοδοξούσης διδασκαλίας συγχεῖ καὶ ταράσσει, καὶ τὰς τῶν ἀκροατῶν ψυχὰς ἀντὶ σωτηρίας βλάβης ἀναπλήσσει· καὶ δυνάμεις μὲν ἐνεδυνάμωσεν, αἳ διαφθονούμεναι αὐτὸν εὐοδούμενον πρότερον ἐζήτουν ἐπιβουλεῦσαι καὶ ἀντιπράττειν ἐφιλονείκουν· ἑαυτὸν δὲ ἀσθενῆ καὶ καταβεβλημένον ἔδειξε, καὶ τὴν ἔμπροσθεν θαυμαζομένην αὐτοῦ σοφίαν εἰς τὸ περιττὸν καὶ μάταιον κατενηνεγμένην διήλεγξεν· ὁ μέν τοι τὸν νοῦν ἀνδρεῖος, καὶ τοὺς ἐπηρμένους τῶν αἱρετικῶν λογισμοὺς πολιορκεῖν αὐτοῦ τὴν ὀρθὴν δόξαν διωθούμενος, καὶ τῷ τμητικῷ τοῦ πνεύματος λόγῳ, ἐκείνων μὲν τοὺς παρεμβαλλομένους λοξοὺς καὶ τὰς συστροφὰς τῶν σοφισμάτων ἐκτέμνων, τὴν δ' ἀληθινὴν δόξαν καὶ θεὸν τιμῶσαν καὶ ἀρετῆς ἀντεχομένην περικαθαίρων τε τῶν ἐπισκιαζόντων καὶ ἀποδιαιρούμενος, εἴτι τούτοις ἔξωθεν καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν προστρίβεται νόθον, τοῦτον οὐδέποτε τὸ σιδήριον, οὔτε λαθὸν διαπέσῃ οὐδὲ ἐκ προδοσίας οὐδεὶς ἀπολέσαντα διελέγξει· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς πρόσωπον ἀναλλοίωτον καὶ ταραχῆς ἁπάσης ἀνακεκαθαρμένον συντηρήσει· καὶ τὰς ἐν αὐτῷ φυσικὰς δυνάμεις τῇ προσθήκῃ τῶν ἀπὸ τῆς χάριτος δυναμώσει, δείξας ὡς ἀληθῶς ὅσον περισσεύει τοῦ ἀνδρείου ἡ σοφία τῆς τοῦ δειλοῦ ῥαθυμίας καὶ ῥᾳδίου τοῖς ἔργοις ἁλῶναι πολλὴν ἔχοντος τὴν ἀναλγησίαν.

ΞΕ. Πρὸς τίνα σκοπὸν ἀποβλέπει τὸ, γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, ἡ δὲ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἕστηκεν.

Εἰπὼν τῶν ἀνθρώπων ὁ Σολομὼν τὰ σπουδάσματα καὶ τοὺς διηνεκεῖς πόνους οὓς περὶ τὴν τοῦ βίου ἀπόλαυσιν καταβάλλονται, διαθαῤῥεῖν εἰς ματαιότητα, καὶ μηδὲν πλέον εὑρίσκειν κέρδος τὸν μοχθοῦντα καὶ κοπιῶντα τοῦ πρὸς μηδὲν τούτων ταῖς μερίμναις ἀποβλέποντος, ἀλλ' ὁμοίως μὲν τοῖς σωματικοῖς πάθεσιν ὑποκείμενον, ἐν ἴσῳ δὲ πρὸς ἀλλοίωσιν καὶ φθορὰν ἔχοντα τὸ σῶμα διακείμενον, πρὸς ὅμοιον δὲ τέλος ὁδεύοντα καὶ καταδυόμενον· ταῦτα εἰπὼν καὶ ἐπιδειξάμενος διὰ τοῦ εἰπεῖν, τίς περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον εἴη; καὶ γὰρ τὸ, τίς, ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ, οὐδεμία, λαμβάνεται· οἷον οὐδεμία περισσοτέρα ὠφέλεια τῷ ἀνθρώπῳ περιγίνεται ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ ὑπο τὸν ἥλιον, ἢ εἰ πρὸς μηδὲν τούτων κατετρίβετό τε καὶ κατετείνετο· οὐ μὴν οὐδὲ πρὸς τὸν ἀπηλλαγμένον τοιαύτης ματαιότητος ἄμεινόν τι διακείμενος δείκνυται, ἀφεστᾶναι διὰ τοῦτο τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς καὶ ματαιότητος εἰσάγει παραίνεσιν· ὑπὸ τὸν ἥλιον δὲ καλεῖν εἴωθεν ὅσα μᾶλλον γενέσεώς ἐστιν ὑπηρετήματα καὶ φθορᾶς· ἅτε δὴ τῇ ἐκείνου συνδιαφέρεσθαι φθορᾷ τοῦ δημιουργικοῦ λόγου τάξαντος θέρος καὶ χειμῶνα, καὶ τὰ μεταξὺ τούτων ἔαρ τε καὶ μετόπωρον· ἐπεὶ οὖν μέγα μέρος συνεισάγει ὁ τοῦ ἡλίου πρὸς τὰς τῶν ὡρῶν γενέσεις δρόμος, αἱ δὲ ταῖς σωματικαῖς καὶ ἀνθρωπίναις ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσεσι καὶ μεταβολαῖς πολλὰς ἀφορμὰς συνεισάγουσιν, εἰκότως τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδὴν καὶ φροντίδα κατονομάζει κόπον καὶ μόχθον ὑπὸ τὸν ἥλιον, εἰς μάτην τοὺς σπουδαστὰς αὐτῶν μαρτυρόμενος κατατρίβεσθαι·

Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα περὶ τῶν καθέκαστα προδιαλαβὼν ἀνθρώπων, νῦν φησιν ὡς οὐ μόνον ἕκαστος αὐτῶν οὐδὲν κέρδος προσλαμβάνει διὰ τῶν συνεχῶς περισπασμῶν καὶ τῶν πόνων, οἷον τῶν διὰ γενέσεως καὶ φθορᾶς ῥεόντων, τὴν σπουδὴν ἄπαυστον καὶ ἐπιμέλειαν ἀναδέχονται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γενεᾶς ὅλης τὴν ὁμοίαν κενοσπουδίαν οὐδὲν ἔλαττον ὁρᾶν ἐστι συμβαίνουσαν· τῶν γὰρ γενεῶν ἥ τε τοῦ κρείττονος ἀντεχομένη καὶ δὴ καὶ ἡ πρὸς τὸ φαῦλον ἀποκλίνουσα, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν ἥλιον μοχθήσασι ἀπερχομένη σκυθρωπὸν εὑρίσκει καὶ ἀθλιότητος πλήρη τὴν ἀναχώρησιν, καὶ ἐρχομένη πρὸς οὐδὲν τῶν χρησίμων τὴν ὁδὸν ἀνύει· ἀλλὰ τοὐναντίον μόχθοι καὶ κόποι ταύτην συνθλίβοντες, ἀντὶ τοῦ παρέχειν ὄφελος, ἐπιγελῶσιν αὐτὴν τῆς ματαιότητος· ἡ δὲ τὰ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, τουτέστιν τὰ ὑπὸ τὸν ἥλιον, σώφρονι λογισμῷ παρωσαμένη, καὶ λόγον αὐτῶν ὅσα μὴ ὁ τῆς φύσεως δεσμὸς ἀπαραιτήτως

ἀπήτει, μηδένα θεμένη· ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ τὸν ἥλιον, τουτέστιν ὅσα κρείττω πέφυκε τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, ζητήσασά τε καὶ φιλοσοφήσασα, ψυχῆς καθαρότητα, ἔλεον τοῦ πλησίον ἱλαρύνοντά τε καὶ διαπραΰνοντα τὰς ἀπὸ τῆς πενίας πληγάς· εἰ δὲ καὶ παντελῶς τῶν τραυμάτων ἀπαλλάττοντα καὶ τῆς ὅλης διαθέσεως μακαριώτατόν τε καὶ θεοειδέστερον, σωφροσύνης ἔρωτι τὴν ἀκολασίαν ὑπερορίζουσα καὶ τῷ χορῷ τῶν ἄλλων ἀρετῶν συγχορεύουσα· αὕτη τοίνυν ἡ γενεὰ καὶ τῶν συμπληρούντων αὐτὴν ὁ κατάλογος, ὡς μηδὲν τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον σπουδάσασα, μηδὲ τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ συμπεριενεχθεῖσα καὶ συγκαταδύσασα, δῆλον ὅτι πολὺ τῶν ἄλλων πρὸς τὸ κρεῖττον ἀπέβλεψε, τὴν μένουσαν καὶ ἀπλανῆ πολιτείαν ἀπαλλαξαμένη τῆς πλανωμένης καὶ διαῤῥεούσης πρὸς ματαιότητα· ταῦτα τῷ αἰνιγματίζοντι καὶ συντετμημένῳ λόγῳ διεξιὼν, ἐπιφέρει.

Ἡ δὲ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἕστηκεν· αἰῶνα μὲν καλῶν τὸν χρόνον ἐν ᾧπερ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ἡ τῶν ἄστρων χορεία καὶ αὐτὸς ὁ οὐράνιος πόλος ἐν ἀντιθέτῳ πορείᾳ τὴν εὔτακτόν τε καὶ ἐναρμόνιον φορὰν πρὸς ἡμερῶν καὶ νυκτῶν καὶ καιρῶν διάκρισίν τε καὶ ἀποκατάστασιν ἀνελίσσουσι· τὴν γῆν δὲ πάλιν παραλαβὼν ἐπ' ἐλέγχῳ τῆς σπουδῆς τῶν κατατριψάντων αὐτῶν τοὺς λογισμοὺς καὶ καταναλωσάντων τὴν προαίρεσιν περὶ τὰ μάταια, ἀνθ' ὧν ὤφειλον ἐμφιλοχωρεῖν τοῖς σωτηριώδεσι καὶ περὶ τὰ ψυχικὰ φιλοπονεῖσθαι κέρδη· μονονουχὶ, τί γὰρ ἄνθρωπε, λέγων, ἀπὸ τῆς τοσαύτης ὀχλήσεως καὶ σπουδῆς ἐκέρδησας; οὐχ ὁμοίως μὲν τῶν ἄλλων οἳ μηδένα τοιοῦτον τάραχον ὑπέστησαν, μηδὲ τοιαύταις τρικυμίαις ἐχειμάσθησαν; οὐχὶ παραπλησίως τούτοις καὶ ἐρχόμενος ἔρχῃ, καὶ ἀπέρχῃ ἀπερχόμενος; σαυτὸν δὲ πάντως ἀθλίως ἀποστερεῖς τῆς μακαριότητος; οἷς τὰ ὑπὲρ τὸν ἥλιον οἱ ζητοῦντες καὶ φιλοσοφήσαντες ἀπολαύουσι· καὶ τό γε χαλεπώτατον τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν πόνων καὶ κόπων διαφορὰν, φεῦ τῆς ἀφορήτου καὶ ἀπαρακλήτου ζημίας, ἐπὶ τὸ χεῖρον εὗρες σέ τε καὶ τὰ σὰ κατασύρουσαν, πρὸς οὐδὲν δὲ τῶν κρειττόνων ἀναφέρουσαν· ὅρα γὰρ ὅτι μηδὲ πρὸς τὸ ἄψυχον τοῦτο καὶ ἀκίνητον καὶ κοινῇ πᾶσιν ὑποκείμενον γῆς ἔδαφος, οὐδὲ πρὸς τοῦτο διὰ τῆς πολλῆς ἐκείνης κενοσπουδίας, οὐδὲ κατά γε τὸν χρόνον παρατείνεσθαι σαυτῷ διεπράξω, οὐδέ τινα πρόφασιν πολλὰ διανοησάμενος εὗρες· ἀλλὰ γὰρ σὺ μὲν ματαιοπονῶν καὶ τὰ ἄνω κάτω ποιῶν θᾶττον παρέρχῃ, καὶ πρὸς ἃ μηδ' ἀκοῇ φέρειν ἀνεκτὸν νομίζειν, τρέμων καὶ ἀμηχανῶν καταδύεις· οὐδὲν δ' ἐπὶ βραχύτατον σαυτῷ προστιθεὶς τοῦ χρόνου, μὴ ὅτι γε τῇ παρατάξει συμπαρατεινόμενος τοῦ ἀψύχου καὶ ἀκινήτου· αὐτὸ δὲ τὸ πατούμενον ἔδαφος ἡ φύσις ἡ ἀναίσθητος καὶ μὴ κινουμένη ἕστηκεν καὶ διαμένει, οὐ πολλοὺς μόνον ἐξαλλάττουσα, κατηγόρου μὲν τάξιν λαβεῖν παρὰ σοῦ συνελασθεῖσα, κατηγοροῦσα δὲ τῆς σῆς κενοσπου-

δίας καὶ τῶν σοβαρῶν ἐνθυμήσεως διά τε τῆς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ διαμονῆς καὶ παραστάσεως· καὶ διότι μηδὲν ἐξαλλάττουσα ὤφθη τῶν ὑπὸ τῆς προνοίας αὐτῇ κεχαρισμένων· σοῦ τοῦ λόγῳ τιμηθέντος διὰ τῆς περὶ τὰ μάταια σπουδῆς καὶ φιλονεικίας, πάντα τἀναντία τῆς δημιουργικῆς διαπραξαμένου κηδεμονίας, καὶ ἀνεπισχέτῳ ῥύμῃ φερομένου πρὸς ἅ τε νόμοι θεῖοι διεκώλυον, καὶ θεσμοὶ φύσεως ἄνωθεν καταβληθέντες ἐδυσχέραινον, ὕβριν ἀφόρητον τὴν σὴν κενοσπουδίαν καὶ τὸ ὀξύῤῥοπον περὶ τὰ μάταια φέροντες· ὡς δι' αὐτῶν τῆς διαβολῆς παραπεμπομένης εἰς τὸν πανσόφως τε καὶ φιλανθρώπως, καὶ οὗ μή ἐστι μήτε φιλανθρωπότερον μήτε ἄμεινον, μήτε λόγῳ φράσαι μήτε λογισμοῖς ἀναπλάσαι δημιουργήσαντά τε καὶ προνοησάμενον τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ γὰρ σοὶ μὲν ἴσως ἱκανὰ καὶ ταῦτα· εὑρεῖν δ' ἔστιν ἐνίους γενεὰν μὲν ἐκπορευομένην καὶ ἐκβαλλομένην, τὸ Ἰουδαίων γένος ἐκλαμβάνοντας, γενεὰν δὲ ἐρχομένην καὶ διαμένουσαν τὰ τέκνα τῆς χάριτος ἅτε δὴ τοῦ θείου σπόρου καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν γεωργίας ἀναβλαστήσαντα· γῆν δὲ εἰς τὸν αἰῶνα ἑστᾶναι τήν τε παλαιὰν καὶ νέαν γραφὴν· ὅτι τε τὸ καρποφόρον τῶν ἀρετῶν ὁρᾶν ἐστιν αὐταῖς ἀνευθηνούμενον, καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τὸ δι' αἰῶνος ἀκίνητον· ὧν τὰς μὲν τοῖς δικαίοις ἀπενείμαντο, ταῖς δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀμετανόητα πλημμελήσαντας παραπέμπουσιν.

ΞϚ. Τίνα νοῦν ἀναπτύσσει τὸ, ἔστι δίκαιος ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ αὐτοῦ, καὶ ἔστιν ἀσεβὴς μένων ἐν κακίᾳ αὐτοῦ.

Δίκαιος μὲν ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει καὶ ὡς ἡ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται· δι' ἑκατέρας λέξεως τῆς δικαιοσύνης τὸ κέρδος, καὶ τῶν καλῶν ἡ εὐφθονία τε καὶ εὐθηνία διαγγέλλεται, διά τε τοῦ ἀνθήσει δηλονότι καὶ τοῦ πληθυνθήσεται· οὗτος ὁ δίκαιος κἂν μαστίζηται, κἂν στρεβλοῦται, κἂν πάσχῃ τὰ ἀλγεινότερα, κἂν πρὸς σφαγὴν, κἂν πρὸς θάνατον, κἂν πρὸς σταυρὸν ἀπάγηται, οὐδὲν ἧττον ὡς φοῖνιξ ἀνθεῖ καὶ ὡσεὶ κέδρος πληθυνθήσεται, πολλαπλασίῳ τῶν πόνων καὶ παθημάτων τὴν ἀπόλαυσιν εὑρίσκων, καὶ τοῖς ἀδιηγήτοις ἀγαθοῖς ἐντρυφῶν τε καὶ ἀνευθηνούμενος· Τίς οὖν ἐστιν ὁ δίκαιος ὁ ἐν τῷ δικαίῳ αὐτοῦ ἀπολλύμενος, καὶ τίνα τρόπον ἀπόλλυται; ἢ δηλονότι ὁ τοῦ δικαίου μὲν ἁρπάζων καὶ κατασχηματιζόμενος τὴν κλῆσιν καὶ τὸ πρόσωπον, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ μηχανῇ αὐτοῦ καὶ περιεργίᾳ διολλύμενος· οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν ἐν τῷ δικαίῳ ἢ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ ἀπολλύμενος, ἀλλ' ἐν τῷ δικαίῳ αὐτοῦ ὃ ἐκεῖνος δίκαιον ἐμηχανήσατο εἶναι, τὸ τοῦ δικαίου πρόσωπον οὐκ ἐξ ὧν ἦν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐσχηματίζετο, περιβαλλόμενος· ὁ τοιοῦτος οὖν δίκαιος κἂν πάντες αὐτὸν

ὑμνῶσιν; κἂν πάντες αὐτῷ τὸ δίκαιον ἐπικροτῶσιν; ἐν αὐτῷ τῷ σχήματι τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ τῷ ὀνόματι πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀδικίαν καὶ ἀπώλειαν καταφέρεται· τίς γὰρ μείζων κλοπὴ τὴν τοῦ δικαίου κλέπτειν προσηγορίαν τοῖς ἀδίκοις ἀνακείμενον; τί δ' ἀναιδέστερον ἔρωτι σεμνύνεσθαι τῆς καλλίστης τῶν ἀρετῶν, καὶ δι' ἁπασῶν αὐτῶν διηκούσης καὶ τὴν συμφωνίαν ἀποτελούσης ἐναρμόνιον, πρὸς ἣν οὐδενὸς διάκειται δυσμενέστερον; ἆρ' οὖν ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐν τῷ αὐτοῦ δικαίῳ δικαίως ἀπόλλυται; ζητῶν ἃ μὴ ἔχει δεικνύναι, καὶ πρὸς ἃ διαβέβληται ἀπατᾷν τοὺς ἄλλους τῇ προσποιήσει ὅτι στέργει ταῦτα μηχανώμενος· καὶ πρὸ τῶν ἄλλων, ἑαυτὸν πολλῷ κάκιον καὶ ἀθλιώτερον· καὶ γὰρ ἐξ ὧν μὲν καταφεύγειν πρὸς τὸ δίκαιον σχηματίζεται, αὐτὸς γινώσκων καὶ ἄκων ὁμολογεῖ τὸ χεῖρον προελέσθαι τοῦ κρείττονος· οὐ γὰρ ἂν ἐζήτει μορφὴν ἀλλοτρίαν περιθέσθαι δι' ἧς τὴν οἰκείαν ἐπικρύψειεν· εἶτα καὶ ἔστι ἀσεβὴς μένων ἐν τῇ κακίᾳ αὐτοῦ· ἄλλος οὗτος λογισμὸς καὶ ἄλλη τοῦ Σολομῶντος πρὸς τὰ πρότερον διάνοια παραλλάσσουσα· ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν νομίζοντα ἑαυτὸν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα δὲ ἐν αὐτῇ λέγει τῇ ματαίᾳ ὑπολήψει καὶ μηχανουργίᾳ διόλλυσθαι· ἐνταῦθα δὲ, οἷς μὲν ὁ κατεσχηματισμένος ἐκεῖνος δίκαιος περιέπιπτε καὶ τὸν ἀσεβῆ τούτοις ἐνέχεσθαι εἰδὼς, ὅμως οὐκ ἐξ ἐκείνων αὐτοῦ διελέγχει τὴν πονηρίαν καὶ ἀθεότητα, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπὶ τὸ ἀσεβεῖν διαμονῆς καὶ οἰκειώσεως· δι' οὗ καὶ τὴν ἐσχάτην δίκην καὶ ἀπώλειαν ἀπηνέγκατο· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν θεοῦ, ἡ ἐνυπόστατος εἶπεν ἀλήθεια, ἤδη κέκριται· ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ· δῆλον δὲ ὅτι περ ἡ εἰς τὸν υἱὸν ἀπιστία καὶ τὴν τῶν ὁμοφυῶν καὶ ὁμοουσίων πατρὸς καὶ πνεύματος συνεισάγει ἀπιστίαν· ὥσπερ καὶ τῇ πίστει συνακολουθεῖν εἴωθεν ἡ πίστις. Φησὶν οὖν ὁ σωτὴρ ὡς τῷ βλασφημήσαντι εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστιν εἰς μίαν τῶν ὑπερφυῶν καὶ ζωαρχικῶν καὶ ὁμοφυῶν ὑποστάσεων τῆς παντοκρατορικῆς τε καὶ δημιουργοῦ θεότητος, τούτῳ κἂν τῶν ἀρετῶν τῷ ἔρωτι τῶν παθῶν δοκεῖ εἶναι τὸ ἀνεύθυνον, οὐμενουν οὐκ ἀφεθήσεται τὸ ἁμάρτημα οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

## ΞΖ. Πῶς νοητέον τὸ, εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησιν.

Ἐνταῦθα τὸ, συνίστησι, τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ εἴρηται οὐχὶ προκαταρκτικὸν αἴτιον, ἢ ὅλως αἴτιον τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης τὴν ἡμῶν ἀδικίαν δογματίζοντι· ποῦ γὰρ τοῦτο λογισμὸς οὐκ ἀφῃρημένος τὸ αὐτεξούσιον, οὔτε περιυβρισμένος τὸ κατ' εἰκόνα, περὶ τοῦ θείου Παύλου λογίσασθαι

δύναται; ἀλλὰ τὸ συνίστησι, νῦν ὅτι ἀντὶ τοῦ καθίστησιν ἐμφανῆ παρείληπται, πᾶσιν ἐπιγινώσκεσθαι ποιεῖ· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὴν εἰς ὕπαρξιν προαγωγὴν νυνὶ τὸ τῆς λέξεως σημαίνει· οὐδὲ τῆς ἀδικίας ἡμῶν καρπός ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη· οὐ μὲν οὐδὲ ἐν ἀπορίας ὡς ἄν τισι δόξειε προάγεσθαι σχήματι καιρὸν εὑρίσκει· πρὸς χλεύην γὰρ καὶ οὕτω τυπούμενον καταλήγει· καὶ πρὸς τὸ μάταιον ἀποφέρεται· καὶ γὰρ καὶ τὸ σχῆμα τῶν ἀποριῶν, δι' ἐρεύνης εἴωθε βαθυτέρας καὶ τὸ ἐπιπροσθοῦν ἀποτίθεσθαι καὶ τὸ σαφὲς διαλύεσθαι· ὅσα δὲ τοῦ ἀτόπου τὸν ἔλεγχον ἔχει προφαινόμενον, πρόχειρόν τε καὶ ἐμφανεστάτην τὴν κατάγνωσιν συνεπάγεται· ταῦτα δὲ ἄρα οὐδ' εἰς ἀπορίας τύπον σχηματίζεσθαι παῤῥησιάζεται, φλυαρίας δὲ ἅμα καὶ ματαιολογίας σπουδάσματα διελέγχεται· ὅτι δὲ τὸ συνίστησιν ἀντὶ τοῦ κατάδηλον ἐργάζεται παρείληπται, ἐμφανῆ παρασκευάζει πᾶσιν ἐπιγινώσκεσθαι, αὐτὸς ἑαυτοῦ μάρτυς ὁ τῆς ἀληθείας κήρυξ καὶ παρίσταται καὶ τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν ἐμφανεστάτην διὰ τῆς μαρτυρίας παρέχεται· καὶ γὰρ ῥωμαίοις γράφων φησί· συνίστημι δὲ ὑμῖν φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν οὖσαν διακόνον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς· δῆλον γὰρ ὡς ἀντὶ τοῦ παρατίθημι παρείληπται τὸ, συνίστημι· ἐπιγινώσκεσθαι βούλομαι, γνωρίζεσθαι ταύτην ὑμῖν παραινῶ· διὰ τί; ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων· ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα τὸ συνίστημι, οὐκ ἀντὶ τοῦ ὑφεστάναι οὐδὲ πρὸς ὕπαρξιν ἄγειν παραλαμβάνεται ἀλλὰ τὸ γινώσκεσθαι καὶ γνωρίζεσθαι καὶ ἐμφανῆ καθεστάναι τοῖς ἐν Ῥώμῃ τὴν μακαρίαν Φοίβην ἐπισημαίνεται, οὕτω κἀνταῦθα· πῶς δὲ ἡ ἀδικία ὑμῶν τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην παρίστησιν; ὡς τῷ φωτὶ τὸ σκότος παρατιθέμενον μᾶλλον αὐγάζειν ἀποβλέποντας, ὡς τὸ πικρὸν τῷ γλυκάζοντι γλυκυτέραν ἐμποιοῦν τῇ γεύσει τὴν τοῦ γλυκέος ποιότητα· ὡς τὸ τραχὺ καὶ πλῆττον τὴν ἁφὴν μᾶλλον ἡμᾶς διατίθησιν τὴν τοῦ λείου ἰσότητα καὶ ὁμαλότητα ἐπαισθάνεσθαι· ὡς τὸ ψεῦδος ἐμφανεστέραν τε καὶ ποθεινοτέραν καὶ μᾶλλον αἱρετωτέραν ἀποφαίνει τῇ παραθέσει τὴν ἀλήθειαν· ὡς ἑκάτερον τῶν διαφοραῖς ἀντιτεταγμέναις πόῤῥωτέρω διεστώτων ἀπ' ἀλλήλων, τὸ μὲν τὴν φαυλότητα τοῦ χείρονος ἐπὶ πλέον διελέγχει, τὸ δὲ τὴν τοῦ κρίνοντος ἐμφανίζει ἀγαθότητα· καὶ γὰρ ἀφ' ἑκάστου τῶν ἀντικειμένων ἐπὶ θάτερον οἱ μεταβαίνοντες ἀπὸ μὲν τοῦ χείρονος τὴν τοῦ κρείττονος ὑπερβολὴν, ἀπὸ δὲ τοῦ κρείττονος τὴν τοῦ ἀντικειμένου φαυλότητα· ὥσπερ δι' αἰσθήσεως τῶν αἰσθητῶν· οὕτω δὴ οὕτω καὶ τῷ πανσόφῳ Παύλῳ εἰ καὶ κατὰ σχῆμα διαπορουμένης ὑποθέσεως· ὡς τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, ἡμῶν ἡ ἀδικία συνίστησιν· διὸ καὶ συνάψας τοῖς προλαβοῦσι τὸ, μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; ἐπάγει τὸ, μὴ γένοιτο· διατί; διοτὶ οὐχὶ εὐγνωμονούντων ἡμῶν καὶ θεραπεύειν τὸ θεῖον ζητούντων, ἡ ἀδικία ἡμῶν

διαμαρτυρομένη καὶ κηρύττουσα τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ ἐνεφάνισεν, ἀλλ' ὃν τρόπον εἴρηται τὴν ἀγαθότητα διὰ τῆς κακίας ἐμφανεστέραν καθίστασθαι· τὰ δὲ ἑξῆς τοῦ χωρίου δυσθεώρητα ἰδιαιτέρας ἴσως ἐπιλύσεως, τῆς θείας προνοίας εὐμενέστερον ἡμῖν ἐφορώσης, οὐκ ἀποτεύξεται.

ΞΗ. Τὸ, ἐὰν γεννήσῃ ἀνὴρ ἑκατὸν, καὶ ἔτη πολλὰ ζήσεται, καὶ πλῆθος ὅτι ἔσονται ἡμέραι ἐτῶν αὐτοῦ οὐκ ἐμπλησθήσεται ἀπὸ τῆς ἀγαθωσύνης· καί γε ταφὴ οὐκ ἐγένετο αὐτῷ, εἶπα ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτὸν τὸ ἔκτρωμα· ὅτι ἐν ματαιότητι ἦλθε, καὶ ἐν σκότει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καλυφθήσεται· καί γε ἥλιον οὐκ εἶδε καὶ οὐκ ἔγνω· ἀνάπαυσις τούτῳ ὑπὲρ τοῦτον· τοῦτο δὴ τὸ ῥητὸν τίνα διάκρισιν καὶ σαφήνειαν ἐπιδείξασθαι δύναται;

Ἡ πολυπαιδία τοῖς ἐν κόσμῳ οἷα δὴ μέγα χρῆμα φιλοτιμώτερον ἐσπουδάζετο, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πολυχρόνιον· καὶ γὰρ πολλαχοῦ τοῖς φυλάττουσι τὰ τοῦ κυρίου δικαιώματα, τὸ πολυχρόνιον εἰς ἀντιμισθίαν ὑποτείνεται· ἐὰν οὖν τίς φησιν ὁ Σολομὼν καὶ τῇ πολυπληθείᾳ τῶν τέκνων καθ' ὑπερβολὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὑπερέζῃ καὶ τῷ πολυχρονίῳ τὴν ζωὴν παρατεινομένην ὅτι μάλιστα ἕξει· τὰ δ' ἄλλα πονηρίαις τὸν βίον κακύνῃ, τῆς ἀγαθότητος τῇ ἀπολαύσει μὴ ἐμπιμπλῶν αὐτοῦ μηδὲ διακοσμῶν τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως μηδὲ ταφῆς ἀξιωθῇ, ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ πολλῷ χείρων καὶ δικαίως ἂν λογισθήσεται τοῦ ἐκτρώματος· τὸ μὲν ἔκτρωμα ἥλιον οὐκ εἶδεν, οὐκ ἔσχεν οἷς ἂν ἐπεῖδε τε τὰ ὄντα καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀμείνους προείλετο· ὁ δὲ τούτοις ἅπασι τιμηθεὶς καὶ πολυπληθείᾳ παίδων εὐφρανθεὶς καὶ ἀπολαύσας τῆς μακροβιότητος, ἐπεὶ τῆς ἀγαθότητος οὐ μετέσχεν, οὐδὲ τρυφῶν ἀπέσχετο τῆς φαυλότητος καὶ ἡ ταφὴ κατ' ἀξίαν τούτοις ἠκολούθησεν· εἰκότως δὲ τῆς χειρόνος οὗτος μᾶλλον μοίρας ἢ ἐκεῖνο λογισθήσεται· καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἥλιον ὁρῶν ἐν τῷ σκότει ἐπορεύετο, καὶ τὸ ὄνομα λαμπρὸν καταλιπεῖν διὰ τῶν σπουδαίων ἔργων δυνάμενος, ἐν τῷ ζόφῳ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπέῤῥιψε σβέννυσθαι καὶ συγκατορύττεσθαι τῇ ματαιότητι. Καὶ ἄλλη δὲ τούτου πρὸς τὸ ἔκτρωμα διαφορὰ, ὅτι τὸν μὲν ποιναὶ καὶ κολάσεις καταλιπόντα τὸν βίον ἐδέξαντο, τὸ δὲ τούτων οὐδενὸς εἰς πεῖραν καθίσταται· εἰ δέ τις ἀκούων Παύλου λέγοντος, ὕστερον δὲ πάντων ὤφθη κἀμοὶ ὥσπερ τῷ ἐκτρώματι, εἰς ἐκεῖνο τὸ σολομόντειον ἀφορᾶν νομίσει· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐπὶ γῆς οὐκ εἶδεν ἀνατέλλοντα· οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς συγκαταριθμηθῆναι τηνικαῦτα ἠξιώθη· πολλοὶ δὲ τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἑωρακότες, οὐδὲ ἔλαττον ἐπορεύοντο ἐν τῷ σκότει πρὸς τὰς ἐναποστραπτού-

σας ἀκτῖνας τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος καταμύοντες, εἰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα τοῦ βίου κατὰ ῥοῦν αὐτοῖς ἐφέρετο· καὶ ὡς ἂν οὐδὲ ῥᾴδιον ἐνόμιζον εὔξασθαι· ἀλλὰ καὶ τέκνων ἦν αὐτοῖς πλατυσμὸς καὶ πλῆθος καὶ χρόνων ἐπίδοσις τῇ παρατάσει τὸ παράδοξον ἐφελκομένη· εἰ γοῦν τις εἰς ταῦτα τὰ σολομόντεια λόγια μεταλάβοι, καὶ τὸ ἔκτρωμα τὸν Παῦλον τῶν ἰουδαϊκῶν ἀρχιερέων τε καὶ ἱερέων καὶ πολλῶν ἄλλων τῇ τοῦ βίου μὲν εὐδαιμονίᾳ λαμπρυνομένων, ἀσεβείᾳ δὲ καὶ φαυλότητι πράξεων ἐσκοτισμένων, καὶ τούτων ἐκείνων ὑπερθήσει καὶ πολλῷ κρείττω κατὰ πάντα ἀποφαίνει, ἀληθὲς μὲν πάντως λέγει· οὐδὲν δὲ οἶμαι προσάπτει μέγα τῷ τὸν γύρον τῆς οἰκουμένης τῷ κηρύγματι περιλαβόντι.

ΞΘ. Τί δηλοῖ τὸ, ζῆθι ἐν ἀγαθῷ καὶ ἴδε ἐν ἡμέρᾳ κακίας· ἴδε καίγε τοῦτο σύμφωνον τούτῳ· ἐποίησεν ὁ θεὸς περὶ λαλιᾶς· ἵνα μὴ εὕρῃ ἄνθρωπος ὀπίσω αὐτοῦ μηδέν.

Σὺ φησὶ τὴν ζωὴν πρὸς ἀρετὴν ὁρᾶν παρασκεύαζε, καὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐκεῖθεν ἀγαθῶν καταῤῥύθμιζε· οὕτω δὲ καταρτίσας ἑαυτὸν καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν λογισμῶν κριτηρίου δύναμιν τὸν νοῦν φρενώσας ἀναλαβεῖν, δυνήσῃ συνιδεῖν οὐ χαλεπῶς καὶ τὰς ἐν ἡμέρᾳ νομιζομένας κακίας, τουτέστι τὰς ἀνθρωπίνας συμφορὰς καὶ λύπας αἷς ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἡμέρα κυμαινομένη τε καὶ συνταρασσομένη κακύνεται, συνεκταράσσουσα τοὺς ταύτην παραπορευομένους καὶ συγκακύνουσα· καὶ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα κακίας προσαγορεύειν εἰθίσμεθα κατὰ τὸ εἰρημένον· οὐκ ἔστιν ἐν πόλει κακία ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν· δυνήσῃ δὲ συνιδεῖν ὡς οὐδὲ αὗται περὶ ἡμᾶς ἀσυμφώνως τῇ τοῦ θεοῦ ἀγαθότητι καὶ προνοίᾳ συμβαίνουσι· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν· ἴδε καί γε τοῦτο σύμφωνον τούτῳ, τουτέστι καὶ οἱ δοκοῦντες εἶναι πειρασμοὶ καὶ κακώσεις τοῦ σώματος οὐκ ἐκβάλλουσι τὴν θείαν κηδεμονίαν, οὐδὲ ἐναντιοῦνται αὐτοῦ τῇ περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίᾳ· παιδείας γὰρ καὶ διορθώσεως τὰ μὲν ἐπάγεται, τὰ δὲ συγχωρεῖται, δι' ἀμφοῖν ἀῤῥήτου τε καὶ σοφῆς οἰκονομίας τῷ κρίνειν χαριτωθέντι τὰ τοιαῦτα θεωρουμένης· ταῦτα δὲ τὰ συμβαίνοντα τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἔθετο ὁ θεὸς ἐπὶ πάσης λαλεῖσθαι γλώσσης, οὐδὲ προειδέναι τὰ ἐρχόμενα πάντας· διατί; ἵνα μὴ προμαθὼν αὐτὰ καὶ προευρὼν ὁ ἄνθρωπος ἀμελέστερον περὶ τὴν ἀρετὴν διατεθείη· νῦν μὲν ὡς πολλῶν κακῶν καὶ λυπηρῶν συμπτωμάτων ὄπισθεν αὐτὸν καταλαμβάνειν μελλόντων· τίς γάρ μοι τῆς ἀρετῆς λόγος τοσούτων κακῶν καὶ τηλικούτων προσδοκωμένων; εἰς τοῦτο γὰρ τοὺς πολλοὺς ἡ ἀπόγνωσις εἴωθε συνωθεῖν· νῦν δὲ ὡς οὐ πολλῆς καὶ μεγάλης ἀλγηδόνος μελλούσης ἐπισυμβαίνειν, ἑκατέρωθεν καὶ ὑποσκε-

λίζειν οἶδεν ἡ σφαλερὰ τῶν πρακτέων κρίσις, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ πολλῆς νήψεως μήτε τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπιμελείας δεῖσθαι· διὰ τοῦτο οὖν ὁ θεὸς τὴν περὶ τῶν μελλόντων λαλιὰν ἄγνωστον ἐποίησε τοῖς πολλοῖς, ἵνα μὴ εὑρὼν ὁ ἄνθρωπος ἃ μέλλει ἐν τοῖς ὄπισθεν αὐτὸν χρόνοις καταλαμβάνειν δυσχερῆ, ἐπὶ μὲν τῶν χαλεπωτέρων ἀμηχανίᾳ καὶ ἀπογνώσει προδοὺς ἑαυτὸν, οὐδὲν πρὸς ἀρετὴν ἐπιστρέφοιτο· ἐπὶ δὲ τῶν μετρίως ἐχόντων ὑπερσψίαν νοσῶν ὡς τῆς τῶν ἐφιεμένων ἀπολαύσεως καὶ τρυφῆς, οὐδὲν ἐλπίζων ἀντεπενεχθήσεσθαι κώλυμα καὶ τὴν πρὸς τὰ κατορθώματα σπουδὴν ὑπερτίθοιτο· ἄλλως τε δὲ ὁ τὸ κριτήριον κεκαθαρμένον πάθους φέρων καὶ ἀδέκαστον τὴν ὑγείαν ὁρᾷ καὶ τὴν νόσον συμφώνως ἔχουσαν περὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων βλάβην καὶ ὠφέλειαν· ἀλλὰ καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν ὡσαύτως, ἰσχύν τε σώματος καὶ ἀσθένειαν, δόξαν τὴν ἐξ ἀνθρώπων καὶ ἀδοξίαν καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· καὶ γὰρ ἑκατέρου μοίρας ἕκαστον τῷ μὲν φιλοσοφεῖν εἰδότι, σωτηρίας ὑπόθεσις γίνεται· τῷ δὲ πρὸς μόνα τὰ ἡδέα καὶ γαργαλίζοντα κεχηνότι, καὶ τὰ ἡδύνοντα βλάβης γίνονται πρόφασις, καὶ τὰ λυποῦντα πρὸς τὴν αὐτὴν καταρρεῖ καὶ ὑποσύρεται κακίαν, οὐκ εὐχαρίστως ταῦτα φέροντος τοῦ διὰ τῶν τοιούτων καθαίρεσθαι δεομένου, ἀλλ' εἰς ἀπόνοιαν μᾶλλον καὶ ἀγανάκτησιν ἐξ ὧν ἔδει σωφρονίζεσθαι, περιτρεπομένου.

Ο. Τίνας δεῖ νοεῖν δερματίνους χιτῶνας, οὓς ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα μετὰ τὴν παράβασιν ἐνεδύσαντο.

Οἶδα μέν τινας δερματίνους χιτῶνας οὓς ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα μετὰ τὴν παράβασιν ἐνεδύσαντο, ἀποφηναμένους τὸ σῶμα ἐξ οὗ τὸ λογικὸν ζῶον καὶ τῆς ψυχῆς ἀπ' ἀρχῆς ὁ πλάστης τὸν ἄνθρωπον ὑπεστήσατο· ἀλλ' οὗτοι τῆς προκαταλαβούσης αὐτοὺς ὑπολήψεως ἀκόλουθα λέγειν φιλονεικήσαντες, ἀνακολούθῳ γνώμῃ καὶ γνώσει λυμαίνονται τὴν ἀλήθειαν· καὶ γὰρ ὁ παράδεισος αὐτοῖς λόγῳ μὲν πλάττεται, ἔργῳ δὲ διαβάλλεται· ἀλλὰ τὰ τοῦ παραδείσου φυτὰ καὶ ἡ βρῶσις καὶ ἡ διὰ τῆς πλευρᾶς τῆς Εὔας προαγωγὴ, καὶ ἁπλῶς ἡ τῶν ὄντων δημιουργία πᾶσα καὶ πρόοδος καὶ τὸ τῆς θείας κηδεμονίας περὶ τὸν ἄνθρωπον φιλάνθρωπόν τε καὶ θαυμάσιον καὶ τὰς κατὰ διαδοχὴν δὲ τῆς γενέσεως ἀρχὰς, εἰς νοητήν τινα σκηνὴν ἀναφέροντες, οὐδὲ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν καὶ οὐσίωσιν ὤφθησαν εὐλαβούμενοι· ἐκεῖθεν δὲ τὴν τραγῳδίαν ὅλην κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καταμερίσαντές, τε καὶ ὑποκρινάμενοι καὶ εἰς οἵας ἂν καὶ βούλοιντο μορφὰς καὶ ἐπινοίας διαπλάττοντες, τῶν ὡς ἀληθῶς γεγονότων καὶ ὑπαρξάντων τὸ ἀκόλουθον καὶ μέχρι νῦν ὁρώμενόν τε καὶ γνωριζόμενον ἀναιροῦσιν ἐξομ-

*νύμενοι, θελκτηρίοις μὲν καὶ ἐπαγωγοῖς λόγοις τὰ τῶν πολλῶν ὦτα καταγοητεύσαντες· εἴωθε γὰρ τὰ πολλὰ τῶν πλασμάτων κατ' ἐξουσίαν καὶ πρὸς τὸ ἡδὺ πλαττόμενα ὑπογαργαλίζειν μὲν τὰ τῶν ἀκροατῶν ὦτα καὶ πρὸς ἡδονῆς παρασκευάζειν διάχυσιν, οὔτε δὲ ἑαυτοῖς οὐδὲν ὄφελος, οὔτε τοῖς πειθομένοις οἱ τῶν τοιούτων ἀρχιτέκτονες παρέχειν δύνανται· ἀλλὰ γὰρ τούτους μὲν Ὠριγένης τε καὶ ὁ ὠριγένειος ἐχέτω χορός· ὁ δὲ ἡμέτερος Γρηγόριος ὃν ἡ θεολόγος τε καὶ θεόθεν αὐτῷ δεδομένη περὶ τοῦ πνεύματος παῤῥησία θεολόγον ἀνεκήρυξεν, οὗτος δερματίνους ὀνομάζει χιτῶνας οὐχ οὕσπερ ὁ ὠριγένειος μῦθος ἀνέπλασεν· ἀλλὰ τοὐναντίον τῆς ὠριγενείου δόξης τοὺς ἀνθρώπους μεταβάλλειν μὲν ὅτι μάλιστα ποιούμενος σπουδὴν· σοφῶς δὲ καὶ οἰκονομεῖν εἰδὼς ἐν κρίσει τοὺς λόγους αὐτοῦ εἰς γείτονα μὲν θεωρίαν μεθοδεύει μεταβιβάζειν, κατ' ἐκείνης δὲ τῆς δοξοκοπίας ὀξὺ καὶ δραστήριον ἐπαφιεῖσαν τὸ μέλος, δερματίνους χιτῶνας οὐχὶ τὸ σῶμα καθὰ καὶ προείρηται καλεῖ, ἄπαγε· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὤφθη τοιαύτην τινὰ φωνὴν ἀφιεὶς, ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος παχύτητα καὶ θνητότητα καὶ τῆς προτέρας μακαρίας ἀντίτυπον καὶ ἀντικειμένην διαθέσεως· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς μετὰ τὴν παράβασιν ἀντὶ τοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἀνευθύνου καὶ μὴ βαρουμένου τῷ σώματι καὶ τῇ θνητότητι σώματος, ἀλλὰ τῶν τῆς σαρκὸς κινημάτων καὶ γαργαλισμάτων καθεστῶτος κρείττονος, τἀναντία τούτοις μετὰ τὴν παράβασιν ὁ Ἀδὰμ οἷα δὴ χιτῶνα τοῖς εἰρημένοις κατάστικτον πάθεσι καὶ ῥυπῶντα μετημφιάσατο· ἀλλ' ὁ μὲν ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ τοὺς ἐξ Ὠριγένους ἀναφῦντας οὕτω πρᾳότερόν τε καὶ φιλανθρωπότερον μεθέλκων καὶ μεταβιβάζων πρὸς τοὺς εὐσεβεστέρους λογισμοὺς, τοιούτους εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας οὐδὲ χωρὶς ὑπέθετο διστάζοντος ἐπιῤῥήματος.*

*Σὺ δὲ τί λέγεις; τὸ μὲν ἴσως πρῶτον γελᾷς, τάχα δ' ἂν μᾶλλον δυσχεραίνεις μύθῳ κλεπτομένην ἀκούων τὴν ἀλήθειαν· τοῦ δὲ θεολόγου οἶμαι τὴν οἰκονομίαν καὶ μέθοδον οὐκ ἀτιμάσαιο· οὐδὲ ἠγνόει τὰ ἀπὸ τῆς συκῆς φύλλα οἷς οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ τὴν ἀπὸ τῆς γυμνώσεως ἀσχημοσύνην εἰς τὸ εὔσχημον περιέστελλεν· οὐδ' ὅτι προφθάνει μὲν τὰ τῆς συκῆς φύλλα τῆς αἰδέσεως τὴν καταφυγὴν παρασχεῖν, οἱ δὲ χιτῶνες ὕστερον οἱ δερμάτινοι τὴν ἐκείνων κατὰ διαδοχὴν χρείαν ἀνεπλήρωσαν· καὶ γὰρ μετὰ τὴν προτέραν περιβολὴν καὶ τὰ φύλλα τῆς συκῆς, τοὺς δερματίνους χιτῶνας ὁ θεὸς αὐτοῖς ἐποιήσατο· ποῦ τοίνυν οἴεσθαι δεῖ τὸν θεολογικώτατον ταῦτα καὶ θεοπτικώτατον διδάσκαλον ἀγνοεῖν; ἀλλὰ μὴ λέγειν μᾶλλον οἰκονομεῖν τε καὶ τῶν ἄλλων σωτηρίαν μεθοδεύειν, δι' ὧν ὁ τότε συνέτρεχε καιρὸς, μηδεμιᾶς ἐπακολουθούσης αἱρετικῆς ἐπισπορᾶς ἢ σκολιότητος· ἄν τε γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς τοὺς περὶ τὸν Ἀδὰμ εὐλαβου-*

μένους τὴν αἰδῶ ὑπεδείκνυεν, ἄν τε μετὰ ταῦτα χιτῶνας ἐκ δερμάτων αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπεποίητο, τῆς αἰδέσεως χαριζόμενος παραμύθιον, οὐδὲν ἧττον εὐσεβοῦντός ἐστι λέγειν ὡς μετὰ τὴν παράβασιν ὁ Ἀδὰμ τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητὴν καὶ καθελκομένην τῷ βάρει τοῦ παραπτώματος καὶ τῆς πρότερας ἀντίθεόν τε καὶ ἀντίτυπον ἠμφιάσατο. Πόθεν δ' ἂν ἴσως ἐπαπορήσειε, οἱ δερμάτινοι προῆλθον χιτῶνες; ἀλλ' ἐπειδὰν ἀκούσας τὸν νοῦν ἐπιστήσεις, ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ χιτῶνας δερματίνους, αὐτίκα σύνδρομον οἶμαι τῆς ἀπορίας εὑρεῖν καὶ τὴν λύσιν· ὁ γὰρ ἐκ μὴ ὄντων οὕτω φιλοτίμως τε καὶ πολυτελῶς προαγαγὼν τὸν ἄνθρωπον, οὗτος καὶ δερματίνους χιτῶνας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιήσασθαι καὶ περιβολὴν αὐτῷ κατασκευάσαι ἐκ τοῦ ῥάστου, μᾶλλον ἂν τοῖς λογισμοῖς ἀδίστακτον πίστιν ἐντίθησιν· εἰ δὲ καὶ δοραῖς τισι ζώων, ταῦτα γὰρ προϋπέστη τὴν χρείαν τῆς περιβολῆς αὐτοῖς ἀναπληρῶσαι, λογισμὸς ἀνεκίνησε· θεοῦ σοφίζοντος αὐτοὺς πρὸς τὴν οἰκείαν εὐκοσμίαν τε καὶ σωτηρίαν διανίστασθαι, οὐδὲ τοῦτο πόῤῥω τῆς θείας κηδεμονίας, οὐδ' ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς πολλῆς περὶ τὸ γένος ἡμῶν ἀγαθότητος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ κεφαλαιώδης ἐπιτρέπει λόγος. Εἰσὶ δέ τινες οἱ πρὸς μηδὲν τούτων ἀφορᾶν βουλόμενοι μηδὲ σπουδάζοντες, τὰς τῶν δένδρων περὶ τὸν φλοιὸν ἐπιδερμίδας δερματίνους χιτῶνας ἐνόμισαν, ὥσπερ τῶν δερμάτων τῶν ἀπὸ τῶν ζώων ἐνδεεστέραν ἢ ἀτιμοτέραν τῆς περιβολῆς τὴν χρείαν παρεχομένων· καίτοι φλοιοῦ παντὸς εὐαφεστέρων τε καὶ μαλακωτέρων καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν ἐπιτηδειοτέρων πολλαῖς διαφοραῖς ὑπαρχόντων.

ΟΑ. Πρὸς τίνα διάνοιαν ἡμᾶς παραπέμπει τὸ, οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον κ. τ. λ.

Τὸ παρὸν χωρίον διαφόροις ἑρμηνείαις ὑποβάλλεσθαι δύναται, τοῦτο μὲν τῆς ἀναγνώσεως διαφορὰς προβαλλομένης δύο· τοῦτο δὲ τοῦ ῥητοῦ διαφόρους τρόπους σχημάτων ἀναδέχεσθαι πεφυκότος· ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ, πρός σε ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων οἰκείως ἔχει παραλαμβάνεσθαι· ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν διαφορὰ εἴς τε τὸν ἐρωτηματικὸν τύπον καὶ ἀποφαντικὸν καταμερίζει τὸ λόγιον· οἷον· οὐχὶ ἂν ὀρθῶς μὲν προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, καὶ σοὶ γνώριμόν ἐστι καὶ ἀναμφίβολον ὅτι ἥμαρτες; καὶ ὅσα τὴν φιλάνθρωπον σοφίαν τοῦ Θεοῦ, κριτὴν αὐτὸν καθίζει τὸν ἡμαρτηκότα τοῦ ἀδικήματος, ἵνα τοὺς οἰκείους λογισμοὺς ἐκεῖνος εὑρὼν φέροντας αὐτῷ τὴν κατάγνωσιν, μᾶλλόν τε πρὸς μετάνοιαν δράμῃ καὶ τὴν ἄφεσιν θᾶττον συνεπισπάσηται· καὶ ἡ ἀπόκρισις δὲ τὸ ἐναργὼς προβαλλομένη τῆς συγκαταθέσεως, οὐδὲν ἔλαττον τῇ σιωπῇ

τὸ βούλημα περαίνει τοῦ ἐρωτήσαντος, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογοῦντα τῷ μηδὲ στόμα διᾶραι καὶ φωνὴν ἀφεῖναι θαῤῥεῖν καὶ μὴ βουλόμενον τὸν ἡμαρτηκότα ἐπιδείκνυσι· καὶ γὰρ εἴωθε ταῖς ἐρωτήσεσιν αἷς ἡ ὁμολογία καὶ συγκατάθεσις τῶν ἐρωτωμένων περιφανῶς τε καὶ ἀδιστάκτως ἕπεται οὐδὲν ἔλαττον ἡ ἀποσιώπησις ἔχουσα τὴν ἰσχὺν ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἀπαγγελλούσης φωνῆς τὴν συγκατάθεσιν· καὶ τὸν ἔλεγχον ἂν ἄρα τοῦτο βούλεται ὁ ἐρωτῶν, δριμύτερόν τε ποιεῖ καὶ ἐπικρατέστερον· σχῆμα μὲν οὖν ἐρωτήσεως ἀναδεχόμενος ὁ λόγος τὴν προκειμένην ἀπαγγέλλει διάνοιαν· τῷ ἀποφαντικῷ δὲ εἴδει μορφούμενος οὐχ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι τῆς φωνῆς ἀπαγγέλλεται· ἐπείπερ καὶ διαφόροις τρόποις τῆς συνθέσεως δι' ἧς αἱ λέξεις ἀλλήλαις ἁρμόζονται, ἐθέλει προάγεσθαι· ἢ γὰρ ὁ ἀποφαινόμενος ἀποφαίνεται, ὡς οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς· οἷον ὅτι οὐκ ὀρθῶς προσήνεγκας ὅτι μηδὲ διεῖλες ὀρθῶς· ἢ ὅτι ἐπεὶ μὴ διεῖλες ὀρθῶς, κἂν ὀρθῶς προσενεγκεῖν ἔδοξας, ἥμαρτες· τὴν γὰρ τοῦ μὴ διελεῖν ἁμαρτίαν, τὸ τῆς προσενέξεως ὀρθὸν οὐ διωρθώσατο· τὸ μὲν οὖν, ἥμαρτες, ἡ μὲν ἐρώτησις κατὰ συνέπειάν τε καὶ συνέχειαν ἀπαγγέλλει τῶν προτεταγμήνων λέξεων· τῶν δὲ κατὰ ἀπόφασιν προενηνεγμένων, ἑκάτερος λόγος κατὰ διαστολὴν ἐπιφέρει τοῖς προλαβοῦσι τὸ, ἥμαρτες· διὰ τοῦτο δὲ ὁ μὴ διελὼν ὀρθῶς, κἂν ὀρθῶς ἔδοξε προσενεγκεῖν, οὐδεν ἔλαττον ἥμαρτε· διότι οὐ μᾶλλον τὸ κατορθωθὲν ἀφαιρεῖται τὸ φθάσαν ἁμάρτημα· ἀλλὰ τὸ διαμαρτηθὲν διαβαῖνον καὶ πρὸς τὸ δόξαν ἐκφυγεῖν τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὸ ὑπεύθυνον συνεφέλκεται· καὶ γὰρ πολλάκις ἀγαθὸν κακοῦ προηγούμενον καὶ φαῦλον ἀμείνονος, οὐ μεταδίδωσι μᾶλλον τῆς οἰκείας καλλονῆς τὸ κρεῖττον τῷ χείρονι, ἀλλὰ συνεκφαυλίζεται ὡς ἐπίπαν τῇ τοῦ χείρονος φαυλότητι· καὶ ὁ καθαρὸς δὲ ἁπτόμενος ἀκαθάρτου παρά γε αὐτῷ τῷ θεόθεν σοφισθέντι τοῦ κόσμου τὴν γένεσιν μεταδίδωσί γε τῆς καθαρότητος παρ' ᾧ καὶ τὸ βέβηλον μᾶλλον τῷ ἁγίῳ προσαπτόμενον, πρὸς τὴν βεβήλωσιν συνεφέλκεται, ἢ τοῦ ἁγίου μεταλαμβάνει τῆς ἁγιότητος· ἀλλ' οὕτω μὲν ἂν διευκρινηθείη τὸ, οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες;

Τὸ δὲ, ἡσύχασον, καὶ μὲν καὶ τὸ, πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις· τὸ μὲν, ἀρκέσθητι φησὶ τῷ προλαβόντι κακῷ, μηδ' ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίᾳ προσθῇς, μηδὲ κακῷ τὸ κακὸν κατασκευάσῃς ἀνίατον, ἀλλ' ἐν τῷ ἡσύχῳ τε καὶ ἀταράχῳ τῆς κρίσεως τὸ καθ' ἑαυτὸν σκοπήσας καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος συνεὶς· τὶ γὰρ μεῖζον εἰς ἀπόνοιαν τῆς ἰδίας ἡδονῆς τὸ θεῖον σέβας παριδεῖν; τῆς μετανοίας γενοῦ καὶ διὰ θεοσεβείας εἰλικρινοῦς καὶ εὐγνωμοσύνης τὸ πλημμεληθὲν ἐξιλέωσαι, σαυτὸν ἀνωρθώσας τοῦ πτώματος· τὸ δὲ καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις, καθ' ἑτέ-

ραν μὲν ἐκδοχὴν, οὐδὲ τὸ σόν φησιν οὐ προσδεχθὲν δῶρον εἰς ἕτερον παραπέμπεται, οὐδὲ τινά σοι ζημίαν τὸ ἀπρόσδεκτον προξενεῖ, ἀλλὰ πρὸς σε πάλιν ἀποστρέφεται· καὶ σὺ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ κυριότητα ὡς καὶ πρότερον ἕξεις· οὐδεμίαν ἐκ τῆς προσαγωγῆς, πλὴν ὅσα γε ἡ ἁμαρτία ἐλυμήνατο, ζημίαν ὑποστάς· ἀλλ' εἰ μὲν ἐπὶ τοῦ προσενεχθέντος, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις, ἐξακοῦσαι τις τὸ λόγιον ἐθέλοι, τοιαύτην τινὰ τὴν ἀνάπτυξιν εὑρήσει. Εἰ δὲ καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ, ὃς ὀρθῶς τε διεῖλε καὶ τὸ δῶρον προσήνεγκεν ὀρθῶς καὶ τὴν ἄνωθεν εἵλκυσεν ἀποδοχὴν, ὧδε ἂν ἡ θεωρία προέλθοι· οὐδὲν φησὶν ἐκ τοῦ προκριθῆναι τὴν τοῦ ἀδελφοῦ θυσίαν ἐπὶ τοῖς ἐκ γενέσεως προνομίοις ἠλάττωσαι· οὐ δέ τις ἐπῆλθε σοι δίκη τῆς φαύλης διαιρέσεως τῆς προτέρας κατὰ τὸν βίον δόξης καθέλκουσα· οὔτε γὰρ τῶν πρωτοτόκων ἀντὶ τοῦ πλημμελήματος εἰσεπράχθη τὴν ἀφαίρεσιν, οὔτε ὑπὸ χεῖρα τελεῖν κατεκρίθης τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλὰ μένει σοι τὰ ἀπὸ τῆς γενέσεως δίκαια καὶ τῆς τῶν πρωτοτόκων τιμῆς τὸ ἀξίωμα· καὶ πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἔσται· τουτέστι σὲ καταφυγὴν καὶ βοηθὸν βλάβης αὐτῷ προσιούσης ἀλλαχόθεν προσήσεται· καὶ σὺ αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν ὅσα γε χαρίζεται ὁ πρωτότοκος, ἕξεις· μόνον τοῖς πλημμεληθεῖσιν ἐφησύχασον· μηδὲ τραγῳδίαν πρῶτος ἀσυγγνώστου πλημμελήματος εἰσάξεις τῷ βίῳ· μηδὲ τὰ πρωτοτόκια τῆς γενέσεως πρωτοτόκια φιλονεικήσῃς ποιῆσαι μεγίστου καὶ ὀλεθριοτάτου παραπτώματος· ἵνα μὴ σαυτὸν ἁπάντων στερήσῃς, ὧν τε ἡ φύσις τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ δημιουργήσαντος ἐδωρήσατο, καὶ οἷς ἔμελλες μετανοῶν ἀγαθοῖς ἐνευθηνεῖσθαι καὶ τῆς προνοίας διὰ βίου τῶν πολυτρόπων εὐεργεσιῶν ἔχειν τὴν ἀπόλαυσιν.

ΟΒ. Τοῦ θεσπεσίου Παύλου λέγοντος· Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε, σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας κ. τ. λ. πῶς δεῖ νοεῖν τὸ σωθήσεσθαι διὰ τῆς τεκνογονίας τὴν γυναῖκα.

Παραινῶν ὁ τοῖς πᾶσι πάντα γινόμενος Παῦλος τὸ δεῖν ὑποτετάχθαι τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ, καὶ μανθάνειν μᾶλλον ἢ διδάσκειν ἐπιχειρεῖν, ἐξ ἄλλων τε πολλῶν τὴν παραίνεσιν ὅτι καὶ δικαία παρέστησε καὶ συμφέρουσα· καὶ νῦν δὲ διότι φησὶ πρῶτος ἐπλάσθη τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ· εἶτα καὶ ἡ μείζων αἰτία· καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη· ἀλλ' ἡ γυνὴ τῷ δελέατι περιχανοῦσα καὶ τῷ τῆς ἀπάτης ἀγκίστρῳ περιπαρεῖσα τὴν ἀπ' αὐτοῦ πληγὴν καὶ βλάβην εἰς τὸν ἄνδρα διεβίβασε· διόπερ ἀνεπιτήδειον τῇ γυναικὶ τὸ διδάσκειν· καὶ γὰρ διδάσκειν προαχθεῖσα τὸν ἀρχηγὸν ἡμῶν τοῦ γένους τοῦ παραδείσου ἐξέβαλε· διὰ τοῦτο μὲν εἴρηται τὸν Ἀδὰμ μὴ απα-

δίας καὶ τῶν σοβαρῶν ἐνθυμήσεως διά τε τῆς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ διαμονῆς καὶ παραστάσεως· καὶ διότι μηδὲν ἐξαλλάττουσα ὤφθη τῶν ὑπὸ τῆς προνοίας αὐτῇ κεχαρισμένων· σοῦ τοῦ λόγῳ τιμηθέντος διὰ τῆς περὶ τὰ μάταια σπουδῆς καὶ φιλονεικίας, πάντα τἀναντία τῆς δημιουργικῆς διαπραξαμένου κηδεμονίας, καὶ ἀνεπισχέτῳ ῥύμῃ φερομένου πρὸς ἅ τε νόμοι θεῖοι διεκώλυον, καὶ θεσμοὶ φύσεως ἄνωθεν καταβληθέντες ἐδυσχέραινον, ὕβριν ἀφόρητον τὴν σὴν κενοσπουδίαν καὶ τὸ ὀξύῤῥοπον περὶ τὰ μάταια φέροντες· ὡς δι' αὐτῶν τῆς διαβολῆς παραπεμπομένης εἰς τὸν πανσόφως τε καὶ φιλανθρώπως, καὶ οὗ μή ἐστι μήτε φιλανθρωπότερον μήτε ἄμεινον, μήτε λόγῳ φράσαι μήτε λογισμοῖς ἀναπλάσαι δημιουργήσαντά τε καὶ προνοησάμενον τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ γὰρ σοὶ μὲν ἴσως ἱκανὰ καὶ ταῦτα· εὑρεῖν δ' ἔστιν ἐνίους γενεὰν μὲν ἐκπορευομένην καὶ ἐκβαλλομένην, τὸ Ἰουδαίων γένος ἐκλαμβάνοντας, γενεὰν δὲ ἐρχομένην καὶ διαμένουσαν τὰ τέκνα τῆς χάριτος ἅτε δὴ τοῦ θείου σπόρου καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν γεωργίας ἀναβλαστήσαντα· γῆν δὲ εἰς τὸν αἰῶνα ἑστᾶναι τήν τε παλαιὰν καὶ νέαν γραφήν· ὅτι τε τὸ καρποφόρον τῶν ἀρετῶν ὁρᾷν ἔστιν αὐταῖς ἀνευθηνούμενον, καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τὸ δι' αἰῶνος ἀκίνητον· ὧν τὰς μὲν τοῖς δικαίοις ἀπενείμαντο, ταῖς δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀμετανόητα πλημμελήσαντας παραπέμπουσιν.

ΞϚ. Τίνα νοῦν ἀναπτύσσει τὸ, ἔστι δίκαιος ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ αὐτοῦ, καὶ ἔστιν ἀσεβὴς μένων ἐν κακίᾳ αὐτοῦ.

Δίκαιος μὲν ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει καὶ ὡς ἡ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται· δι' ἑκατέρας λέξεως τῆς δικαιοσύνης τὸ κέρδος, καὶ τῶν καλῶν ἡ εὐφθονία τε καὶ εὐθηνία διαγγέλλεται, διά τε τοῦ ἀνθήσει δηλονότι καὶ τοῦ πληθυνθήσεται· οὗτος ὁ δίκαιος κἂν μαστίζηται, κἂν στρεβλοῦται, κἂν πάσχῃ τὰ ἀλγεινότερα, κἂν πρὸς σφαγὴν, κἂν πρὸς θάνατον, κἂν πρὸς σταυρὸν ἀπάγηται, οὐδὲν ἧττον ὡς φοῖνιξ ἀνθεῖ καὶ ὡσεὶ κέδρος πληθυνθήσεται, πολλαπλασίω τῶν πόνων καὶ παθημάτων τὴν ἀπόλαυσιν εὑρίσκων, καὶ τοῖς ἀδιηγήτοις ἀγαθοῖς ἐντρυφῶν τε καὶ ἀνευθηνούμενος· Τίς οὖν ἐστιν ὁ δίκαιος ὁ ἐν τῷ δικαίῳ αὐτοῦ ἀπολλύμενος, καὶ τίνα τρόπον ἀπόλλυται; ἢ δηλονότι ὁ τοῦ δικαίου μὲν ἁρπάζων καὶ κατασχηματιζόμενος τὴν κλῆσιν καὶ τὸ πρόσωπον, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ μηχανῇ αὐτοῦ καὶ περιεργίᾳ διολλύμενος· οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν ἐν τῷ δικαίῳ ἢ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ ἀπολλύμενος, ἀλλ' ἐν τῷ δικαίῳ αὐτοῦ ὃ ἐκεῖνος δίκαιον ἐμηχανήσατο εἶναι, τὸ τοῦ δικαίου πρόσωπον οὐκ ἐξ ὧν ἦν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐσχηματίζετο, περιβαλλόμενος· ὁ τοιοῦτος οὖν δίκαιος κἂν πάντες αὐτὸν

ὑμνῶσιν; κἂν πάντες αὐτῷ τὸ δίκαιον ἐπικροτῶσιν; ἐν αὐτῷ τῷ σχήματι τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ τῷ ὀνόματι πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀδικίαν καὶ ἀπώλειαν καταφέρεται· τίς γὰρ μείζων κλοπὴ τὴν τοῦ δικαίου κλέπτειν προσηγορίαν τοῖς ἀδίκοις ἀνακείμενον; τί δ' ἀναιδέστερον ἔρωτι σεμνύνεσθαι τῆς καλλίστης τῶν ἀρετῶν, καὶ δι' ἁπασῶν αὐτῶν διηκούσης καὶ τὴν συμφωνίαν ἀποτελούσης ἐναρμόνιον, πρὸς ἣν οὐδενὸς διάκειται δυσμενέστερον; ἆρ' οὖν ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐν τῷ αὐτοῦ δικαίῳ δικαίως ἀπόλλυται; ζητῶν ἃ μὴ ἔχει δεικνύναι, καὶ πρὸς ἃ διαβέβληται ἀπατᾷν τοὺς ἄλλους τῇ προσποιήσει ὅτι στέργει ταῦτα μηχανώμενος· καὶ πρὸ τῶν ἄλλων, ἑαυτὸν πολλῷ κάκιον καὶ ἀθλιώτερον· καὶ γὰρ ἐξ ὧν μὲν καταφεύγειν πρὸς τὸ δίκαιον σχηματίζεται, αὐτὸς γινώσκων καὶ ἄκων ὁμολογεῖ τὸ χεῖρον προελέσθαι τοῦ κρείττονος· οὐ γὰρ ἂν ἐζήτει μορφὴν ἀλλοτρίαν περιθέσθαι δι' ἧς τὴν οἰκείαν ἐπικρύψειεν· εἶτα καὶ ἔστι ἀσεβὴς μένων ἐν τῇ κακίᾳ αὐτοῦ· ἄλλος οὗτος λογισμὸς καὶ ἄλλη τοῦ Σολομῶντος πρὸς τὰ πρότερον διάνοια παραλλάσσουσα· ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν νομίζοντα ἑαυτὸν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα δὲ ἐν αὐτῇ λέγει τῇ ματαίᾳ ὑπολήψει καὶ μηχανουργίᾳ διόλλυσθαι· ἐνταῦθα δὲ, οἷς μὲν ὁ κατεσχηματισμένος ἐκεῖνος δίκαιος περιέπιπτε· καὶ τὸν ἀσεβῆ τούτοις ἐνέχεσθαι εἰδὼς, ὅμως οὐκ ἐξ ἐκείνων αὐτοῦ διελέγχει τὴν πονηρίαν καὶ ἀθεότητα, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπὶ τὸ ἀσεβεῖν διαμονῆς καὶ οἰκειώσεως· δι' οὗ καὶ τὴν ἐσχάτην δίκην καὶ ἀπώλειαν ἀπηνέγκατο· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν θεοῦ, ἡ ἐνυπόστατος εἶπεν ἀλήθεια, ἤδη κέκριται· ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ· δῆλον δὲ ὅτι περ ἡ εἰς τὸν υἱὸν ἀπιστία καὶ τὴν τῶν ὁμοφυῶν καὶ ὁμοουσίων πατρὸς καὶ πνεύματος συνεισάγει ἀπιστίαν· ὥσπερ καὶ τῇ πίστει συνακολουθεῖν εἴωθεν ἡ πίστις. Φησὶν οὖν ὁ σωτὴρ ὡς τῷ βλασφημήσαντι εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστιν εἰς μίαν τῶν ὑπερφυῶν καὶ ζωαρχικῶν καὶ ὁμοφυῶν ὑποστάσεων τῆς παντοκρατορικῆς τε καὶ δημιουργοῦ θεότητος, τούτῳ κἂν τῶν ἀρετῶν τῷ ἔρωτι τῶν παθῶν δοκεῖ εἶναι τὸ ἀνεύθυνον, οὐμενουν οὐκ ἀφεθήσεται τὸ ἁμάρτημα οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

### ΞΖ. Πῶς νοητέον τὸ, εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησιν.

Ἐνταῦθα τὸ, συνίστησι, τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ εἴρηται οὐχὶ προκαταρκτικὸν αἴτιον, ἢ ὅλως αἴτιον τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης τὴν ἡμῶν ἀδικίαν δογματίζοντι· ποῦ γὰρ τοῦτο λογισμὸς οὐκ ἀφῃρημένος τὸ αὐτεξούσιον, οὔτε περιυβρισμένος τὸ κατ' εἰκόνα, περὶ τοῦ θείου Παύλου λογίσασθαι

δύναται; ἀλλὰ τὸ συνίστησι, νῦν ὅτι ἀντὶ τοῦ καθίστησιν ἐμφανῆ παρείληπται, πᾶσιν ἐπιγινώσκεσθαι ποιεῖ· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὴν εἰς ὕπαρξιν προαγωγὴν νυνὶ τὸ τῆς λέξεως σημαίνει· οὐδὲ τῆς ἀδικίας ἡμῶν καρπός ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη· οὐ μὲν οὐδὲ ἐν ἀπορίας ὡς ἄν τισι δόξειε προάγεσθαι σχήματι καιρὸν εὑρίσκει· πρὸς χλεύην γὰρ καὶ οὕτω τυπούμενον καταλήγει· καὶ πρὸς τὸ μάταιον ἀποφέρεται· καὶ γὰρ καὶ τὸ σχῆμα τῶν ἀποριῶν, δι' ἐρεύνης εἴωθε βαθυτέρας καὶ τὸ ἐπιπροσθοῦν ἀποτίθεσθαι καὶ τὸ σαφὲς διαλύεσθαι· ὅσα δὲ τοῦ ἀτόπου τὸν ἔλεγχον ἔχει προφαινόμενον, πρόχειρόν τε καὶ ἐμφανεστάτην τὴν κατάγνωσιν συνεπάγεται· ταῦτα δὲ ἄρα οὐδ' εἰς ἀπορίας τύπον σχηματίζεσθαι παῤῥησιάζεται, φλυαρίας δὲ ἅμα καὶ ματαιολογίας σπουδάσματα διελέγχεται· ὅτι δὲ τὸ συνίστησιν ἀντὶ τοῦ κατάδηλον ἐργάζεται παρείληπται, ἐμφανῆ παρασκευάζει πᾶσιν ἐπιγινώσκεσθαι, αὐτὸς ἑαυτοῦ μάρτυς ὁ τῆς ἀληθείας κήρυξ καὶ παρίσταται καὶ τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν ἐμφανεστάτην διὰ τῆς μαρτυρίας παρέχεται· καὶ γὰρ ῥωμαίοις γράφων φησί· συνίστημι δὲ ὑμῖν φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν οὖσαν διακόνον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς· δῆλον γὰρ ὡς ἀντὶ τοῦ παρατίθημι παρείληπται τὸ, συνίστημι· ἐπιγινώσκεσθαι βούλομαι, γνωρίζεσθαι ταύτην ὑμῖν παραινῶ· διὰ τί; ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων· ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα τὸ συνίστημι, οὐκ ἀντὶ τοῦ ὑφεστᾶναι οὐδὲ πρὸς ὕπαρξιν ἄγειν παραλαμβάνεται ἀλλὰ τὸ γινώσκεσθαι καὶ γνωρίζεσθαι καὶ ἐμφανῆ καθεστᾶναι τοῖς ἐν Ῥώμῃ τὴν μακαρίαν Φοίβην ἐπισημαίνεται, οὕτω κἀνταῦθα· πῶς δὲ ἡ ἀδικία ὑμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην παρίστησιν; ὡς τῷ φωτὶ τὸ σκότος παρατιθέμενον μᾶλλον αὐγάζειν ἀποβλέποντας, ὡς τὸ πικρὸν τῷ γλυκάζοντι γλυκυτέραν ἐμποιοῦν τῇ γεύσει τὴν τοῦ γλυκέος ποιότητα· ὡς τὸ τραχὺ καὶ πλῆττον τὴν ἀφὴν μᾶλλον ἡμᾶς διατίθησιν τὴν τοῦ λείου ἰσότητα καὶ ὁμαλότητα ἐπαισθάνεσθαι· ὡς τὸ ψεῦδος ἐμφανεστέραν τε καὶ ποθεινοτέραν καὶ μᾶλλον αἱρετωτέραν ἀποφαίνει τῇ παραθέσει τὴν ἀλήθειαν· ὡς ἑκάτερον τῶν διαφοραῖς ἀντιτεταγμέναις πῤῥωτέρω διεστώτων ἀπ' ἀλλήλων, τὸ μὲν τὴν φαυλότητα τοῦ χείρονος ἐπὶ πλέον διελέγχει, τὸ δὲ τὴν τοῦ κρίνοντος ἐμφανίζει ἀγαθότητα· καὶ γὰρ ἀφ' ἑκάστου τῶν ἀντικειμένων ἐπὶ θάτερον οἱ μεταβαίνοντες ἀπὸ μὲν τοῦ χείρονος τὴν τοῦ κρείττονος ὑπερβολὴν, ἀπὸ δὲ τοῦ κρείττονος τὴν τοῦ ἀντικειμένου φαυλότητα· ὥσπερ δι' αἰσθήσεως τῶν αἰσθητῶν· οὕτω δὴ οὕτω καὶ τῷ πανσόφῳ Παύλῳ εἰ καὶ κατὰ σχῆμα διαπορουμένης ὑποθέσεως· ὡς τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, ἡμῶν ἡ ἀδικία συνίστησιν· διὸ καὶ συνάψας τοῖς προλαβοῦσι τὸ, μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; ἐπάγει τὸ, μὴ γένοιτο· διατί; διοτὶ οὐχὶ εὐγνωμονούντων ἡμῶν καὶ θεραπεύειν τὸ θεῖον ζητούντων, ἡ ἀδικία ἡμῶν

διαμαρτυρομένη καὶ κηρύττουσα τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ ἐνεφάνισεν, ἀλλ' ὃν τρόπον εἴρηται τὴν ἀγαθότητα διὰ τῆς κακίας ἐμφανεστέραν καθίστασθαι· τὰ δὲ ἑξῆς τοῦ χωρίου δυσθεώρητα ἰδιαιτέρας ἴσως ἐπιλύσεως, τῆς θείας προνοίας εὐμενέστερον ἡμῖν ἐφορώσης, οὐκ ἀποτεύξεται.

ΞΗ. Τὸ, ἐὰν γεννήσῃ ἀνὴρ ἑκατὸν, καὶ ἔτη πολλὰ ζήσεται, καὶ πλῆθος ὅτι ἔσονται ἡμέραι ἐτῶν αὐτοῦ οὐκ ἐμπλησθήσεται ἀπὸ τῆς ἀγαθωσύνης· καί γε ταφὴ οὐκ ἐγένετο αὐτῷ, εἶπα ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτὸν τὸ ἔκτρωμα· ὅτι ἐν ματαιότητι ἦλθε, καὶ ἐν σκότει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καλυφθήσεται· καί γε ἥλιον οὐκ εἶδε καὶ οὐκ ἔγνω· ἀνάπαυσις τούτῳ ὑπὲρ τοῦτον· τοῦτο δὴ τὸ ῥητὸν τίνα διάκρισιν καὶ σαφήνειαν ἐπιδείξασθαι δύναται;

Ἡ πολυπαιδία τοῖς ἐν κόσμῳ οἷα δὴ μέγα χρῆμα φιλοτιμώτερον ἐσπουδάζετο, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πολυχρόνιον· καὶ γὰρ πολλαχοῦ τοῖς φυλάττουσι τὰ τοῦ κυρίου δικαιώματα, τὸ πολυχρόνιον εἰς ἀντιμισθίαν ὑποτείνεται· ἐὰν οὖν τίς φησιν ὁ Σολομὼν καὶ τῇ πολυπληθείᾳ τῶν τέκνων καθ' ὑπερβολὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὑπερέζῃ καὶ τῷ πολυχρονίῳ τὴν ζωὴν παρατεινομένην ὅτι μάλιστα ἕξει· τὰ δ' ἄλλα πονηρίαις τὸν βίον κακύνῃ, τῆς ἀγαθότητος τῇ ἀπολαύσει μὴ ἐμπιμπλῶν αὐτοῦ μηδὲ διακοσμῶν τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως μηδὲ ταφῆς ἀξιωθῇ, ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ πολλῷ χείρων καὶ δικαίως ἂν λογισθήσεται τοῦ ἐκτρώματος· τὸ μὲν ἔκτρωμα ἥλιον οὐκ εἶδεν, οὐκ ἔσχεν οἷς ἂν ἐπεῖδε τε τὰ ὄντα καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀμείνους προείλετο· ὁ δὲ τούτοις ἅπασι τιμηθεὶς καὶ πολυπληθείᾳ παίδων εὐφρανθεὶς καὶ ἀπολαύσας τῆς μακροβιότητος, ἐπεὶ τῆς ἀγαθότητος οὐ μετέσχεν, οὐδὲ τρυφῶν ἀπέσχετο τῆς φαυλότητος καὶ ἡ ταφὴ κατ' ἀξίαν τούτοις ἠκολούθησεν· εἰκότως δὲ τῆς χειρόνος οὗτος μᾶλλον μοίρας ἢ ἐκεῖνο λογισθήσεται· καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἥλιον ὁρῶν ἐν τῷ σκότει ἐπορεύετο, καὶ τὸ ὄνομα λαμπρὸν καταλιπεῖν διὰ τῶν σπουδαίων ἔργων δυνάμενος, ἐν τῷ ζόφῳ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπέρριψε σβέννυσθαι καὶ συγκατορύττεσθαι τῇ ματαιότητι. Καὶ ἄλλη δὲ τούτου πρὸς τὸ ἔκτρωμα διαφορὰ, ὅτι τὸν μὲν ποιναὶ καὶ κολάσεις καταλιπόντα τὸν βίον ἐδέξαντο, τὸ δὲ τούτων οὐδενὸς εἰς πεῖραν καθίσταται· εἰ δέ τις ἀκούων Παύλου λέγοντος, ὕστερον δὲ πάντων ὤφθη κἀμοὶ ὥσπερ τῷ ἐκτρώματι, εἰς ἐκεῖνο τὸ σολομόντειον ἀφορᾷν νομίσει· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐπὶ γῆς οὐκ εἶδεν ἀνατέλλοντα· οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς συγκαθαριθμηθῆναι τηνικαῦτα ἠξιώθη· πολλοὶ δὲ τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἑωρακότες, οὐδὲ ἔλαττον ἐπορεύοντο ἐν τῷ σκότει πρὸς τὰς ἐναποστραπτού-

σας ἀκτῖνας τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος καταμύοντες, εἰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα τοῦ βίου κατὰ ῥοῦν αὐτοῖς ἐφέρετο· καὶ ὡς ἂν οὐδὲ ῥάδιον ἐνόμιζον εὔξασθαι· ἀλλὰ καὶ τέκνων ἦν αὐτοῖς πλατυσμὸς καὶ πλῆθος καὶ χρόνων ἐπίδοσις τῇ παρατάσει τὸ παράδοξον ἐφελκομένη· εἰ γοῦν τις εἰς ταῦτα τὰ σολομόντεια λόγια μεταλάβοι, καὶ τὸ ἔκτρωμα τὸν Παῦλον τῶν ἰουδαϊκῶν ἀρχιερέων τε καὶ ἱερέων καὶ πολλῶν ἄλλων τῇ τοῦ βίου μὲν εὐδαιμονίᾳ λαμπρυνομένων, ἀσεβείᾳ δὲ καὶ φαυλότητι πράξεων ἐσκοτισμένων, καὶ τούτων ἐκείνων ὑπερθήσει καὶ πολλῷ κρείττω κατὰ πάντα ἀποφαίνει, ἀληθὲς μὲν πάντως λέγει· οὐδὲν δὲ οἶμαι προσάπτει μέγα τῷ τὸν γύρον τῆς οἰκουμένης τῷ κηρύγματι περιλαβόντι.

ΞΘ. Τί δηλοῖ τὸ, ζῆθι ἐν ἀγαθῷ καὶ ἴδε ἐν ἡμέρᾳ κακίας· ἴδε καίγε τοῦτο σύμφωνον τούτῳ· ἐποίησεν ὁ θεὸς περὶ λαλιᾶς· ἵνα μὴ εὕρῃ ἄνθρωπος ὀπίσω αὐτοῦ μηδέν.

Σὺ φησὶ τὴν ζωὴν πρὸς ἀρετὴν ὁρᾷν παρασκεύαζε, καὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐκεῖθεν ἀγαθῶν καταῤῥύθμιζε· οὕτω δὲ καταρτίσας ἑαυτὸν καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν λογισμῶν κριτηρίου δύναμιν τὸν νοῦν φρενώσας ἀναλαβεῖν, δυνήσῃ συνιδεῖν οὐ χαλεπῶς καὶ τὰς ἐν ἡμέρᾳ νομιζομένας κακίας, τουτέστι τὰς ἀνθρωπίνας συμφορὰς καὶ λύπας αἷς ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἡμέρα κυμαινομένη τε καὶ συνταρασσομένη κακύνεται, συνεκταράσσουσα τοὺς ταύτην παραπορευομένους καὶ συγκακύνουσα· καὶ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα κακίας προσαγορεύειν εἰθίσμεθα κατὰ τὸ εἰρημένον· οὐκ ἔστιν ἐν πόλει κακία ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν· δυνήσῃ δὲ συνιδεῖν ὡς οὐδὲ αὗται περὶ ἡμᾶς ἀσυμφώνως τῇ τοῦ θεοῦ ἀγαθότητι καὶ προνοίᾳ συμβαίνουσι· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν· ἴδε καί γε τοῦτο σύμφωνον τούτῳ, τουτέστι καὶ οἱ δοκοῦντες εἶναι πειρασμοὶ καὶ κακώσεις τοῦ σώματος οὐκ ἐκβάλλουσι τὴν θείαν κηδεμονίαν, οὐδὲ ἐναντιοῦνται αὐτοῦ τῇ περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίᾳ· παιδείας γὰρ καὶ διορθώσεως τὰ μὲν ἐπάγεται, τὰ δὲ συγχωρεῖται, δι' ἀμφοῖν ἀῤῥήτου τε καὶ σοφῆς οἰκονομίας τῷ κρίνειν χαριτωθέντι τὰ τοιαῦτα θεωρουμένης· ταῦτα δὲ τὰ συμβαίνοντα τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἔθετο ὁ θεὸς ἐπὶ πάσης λαλεῖσθαι γλώσσης, οὐδὲ προειδέναι τὰ ἐρχόμενα πάντας· διατί; ἵνα μὴ προμαθὼν αὐτὰ καὶ προευρὼν ὁ ἄνθρωπος ἀμελέστερον περὶ τὴν ἀρετὴν διατεθείη· νῦν μὲν ὡς πολλῶν κακῶν καὶ λυπηρῶν συμπτωμάτων ὄπισθεν αὐτὸν καταλαμβάνειν μελλόντων· τίς γάρ μοι τῆς ἀρετῆς λόγος τοσούτων κακῶν καὶ τηλικούτων προσδοκωμένων; εἰς τοῦτο γὰρ τοὺς πολλοὺς ἡ ἀπόγνωσις εἴωθε συνωθεῖν· νῦν δὲ ὡς οὐ πολλῆς καὶ μεγάλης ἀλγηδόνος μελλούσης ἐπισυμβαίνειν, ἑκατέρωθεν καὶ ὑποσκε-

λίζειν οἶδεν ἡ σφαλερὰ τῶν πρακτέων κρίσις, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ πολλῆς νήψεως μήτε τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπιμελείας δεῖσθαι· διὰ τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς τὴν περὶ τῶν μελλόντων λαλιὰν ἄγνωστον ἐποίησε τοῖς πολλοῖς, ἵνα μὴ εὑρὼν ὁ ἄνθρωπος ἃ μέλλει ἐν τοῖς ὄπισθεν αὐτὸν χρόνοις καταλαμβάνειν δυσχερῆ, ἐπὶ μὲν τῶν χαλεπωτέρων ἀμηχανίᾳ καὶ ἀπογνώσει προδοὺς ἑαυτὸν, οὐδὲν πρὸς ἀρετὴν ἐπιστρέφοιτο· ἐπὶ δὲ τῶν μετρίως ἐχόντων ὑπεροψίαν νοσῶν ὡς τῆς τῶν ἐφιεμένων ἀπολαύσεως καὶ τρυφῆς, οὐδὲν ἐλπίζων ἀντεπενεχθήσεσθαι κώλυμα καὶ τὴν πρὸς τὰ κατορθώματα σπουδὴν ὑπερτίθοιτο· ἄλλως τε δὲ ὁ τὸ κριτήριον κεκαθαρμένον πάθους φέρων καὶ ἀδέκαστον τὴν ὑγείαν ὁρᾷ καὶ τὴν νόσον συμφώνως ἔχουσαν περὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων βλάβην καὶ ὠφέλειαν· ἀλλὰ καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν ὡσαύτως, ἰσχύν τε σώματος καὶ ἀσθένειαν, δόξαν τὴν ἐξ ἀνθρώπων καὶ ἀδοξίαν καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· καὶ γὰρ ἑκατέρου μοίρας ἕκαστον τῷ μὲν φιλοσοφεῖν εἰδότι, σωτηρίας ὑπόθεσις γίνεται· τῷ δὲ πρὸς μόνα τὰ ἡδέα καὶ γαργαλίζοντα κεχηνότι, καὶ τὰ ἡδύνοντα βλάβης γίνονται πρόφασις, καὶ τὰ λυποῦντα πρὸς τὴν αὐτὴν καταῤῥεῖ καὶ ὑποσύρεται κακίαν, οὐκ εὐχαρίστως ταῦτα φέροντος τοῦ διὰ τῶν τοιούτων καθαίρεσθαι δεομένου, ἀλλ᾽ εἰς ἀπόνοιαν μᾶλλον καὶ ἀγανάκτησιν ἐξ ὧν ἔδει σωφρονίζεσθαι, περιτρεπομένου.

Ο. *Τίνας δεῖ νοεῖν δερματίνους χιτῶνας, οὓς ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα μετὰ τὴν παράβασιν ἐνεδύσαντο.*

Οἶδα μέν τινας δερματίνους χιτῶνας οὓς ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα μετὰ τὴν παράβασιν ἐνεδύσαντο, ἀποφηναμένους τὸ σῶμα ἐξ οὗ τὸ λογικὸν ζῶον καὶ τῆς ψυχῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ πλάστης τὸν ἄνθρωπον ὑπεστήσατο· ἀλλ᾽ οὗτοι τῆς προκαταλαβούσης αὐτοὺς ὑπολήψεως ἀκόλουθα λέγειν φιλονεικήσαντες, ἀνακολούθῳ γνώμῃ καὶ γνώσει λυμαίνονται τὴν ἀλήθειαν· καὶ γὰρ ὁ παράδεισος αὐτοῖς λόγῳ μὲν πλάττεται, ἔργῳ δὲ διαβάλλεται· ἀλλὰ τὰ τοῦ παραδείσου φυτὰ καὶ ἡ βρῶσις καὶ ἡ διὰ τῆς πλευρᾶς τῆς Εὔας προαγωγὴ, καὶ ἁπλῶς ἡ τῶν ὄντων δημιουργία πᾶσα καὶ πρόοδος καὶ τὸ τῆς θείας κηδεμονίας περὶ τὸν ἄνθρωπον φιλάνθρωπόν τε καὶ θαυμάσιον καὶ τὰς κατὰ διαδοχὴν δὲ τῆς γενέσεως ἀρχὰς, εἰς νοητήν τινα σκηνὴν ἀναφέροντες, οὐδὲ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν καὶ οὐσίωσιν ὤφθησαν εὐλαβούμενοι· ἐκεῖθεν δὲ τὴν τραγῳδίαν ὅλην κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καταμερίσαντές, τε καὶ ὑποκρινάμενοι καὶ εἰς οἵας ἂν καὶ βούλοιντο μορφὰς καὶ ἐπινοίας διαπλάττοντες, τῶν ὡς ἀληθῶς γεγονότων καὶ ὑπαρξάντων τὸ ἀκόλουθον καὶ μέχρι νῦν ὁρώμενόν τε καὶ γνωριζόμενον ἀναιροῦσιν ἐξομ-

νύμενοι, θελκτηρίοις μὲν καὶ ἐπαγωγοῖς λόγοις τὰ τῶν πολλῶν ὦτα καταγοητεύσαντες· εἴωθε γὰρ τὰ πολλὰ τῶν πλασμάτων κατ' ἐξουσίαν καὶ πρὸς τὸ ἡδὺ πλαττόμενα ὑπογαργαλίζειν μὲν τὰ τῶν ἀκροατῶν ὦτα καὶ πρὸς ἡδονῆς παρασκευάζειν διάχυσιν, οὔτε δὲ ἑαυτοῖς οὐδὲν ὄφελος, οὔτε τοῖς πειθομένοις οἱ τῶν τοιούτων ἀρχιτέκτονες παρέχειν δύνανται· ἀλλὰ γὰρ τούτους μὲν Ὠριγένης τε καὶ ὁ ὠριγένειος ἐχέτω χορός· ὁ δὲ ἡμέτερος Γρηγόριος ὃν ἡ θεολόγος τε καὶ θεόθεν αὐτῷ δεδομένη περὶ τοῦ πνεύματος παῤῥησία θεολόγον ἀνεκήρυξεν, οὗτος δερματίνους ὀνομάζει χιτῶνας οὐχ οὕσπερ ὁ ὠριγένειος μῦθος ἀνέπλασεν· ἀλλὰ τοὐναντίον τῆς ὠριγενείου δόξης τοὺς ἀνθρώπους μεταβάλλειν μὲν ὅτι μάλιστα ποιούμενος σπουδήν· σοφῶς δὲ καὶ οἰκονομεῖν εἰδὼς ἐν κρίσει τοὺς λόγους αὐτοῦ εἰς γείτονα μὲν θεωρίαν μεθοδεύει μεταβιβάζειν, κατ' ἐκείνης δὲ τῆς δοξοκοπίας ὀξὺ καὶ δραστήριον ἐπαφιεῖσαν τὸ μέλος, δερματίνους χιτῶνας οὐχὶ τὸ σῶμα καθὰ καὶ προείρηται καλεῖ, ἄπαγε· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὤφθη τοιαύτην τινὰ φωνὴν ἀφιείς, ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος παχύτητα καὶ θνητότητα καὶ τῆς προτέρας μακαρίας ἀντίτυπον καὶ ἀντικειμένην διαθέσεως· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς μετὰ τὴν παράβασιν ἀντὶ τοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἀνευθύνου καὶ μὴ βαρουμένου τῷ σώματι καὶ τῇ θνητότητι σώματος, ἀλλὰ τῶν τῆς σαρκὸς κινημάτων καὶ γαργαλισμάτων καθεστῶτος κρείττονος, τἀναντία τούτοις μετὰ τὴν παράβασιν ὁ Ἀδὰμ οἷα δὴ χιτῶνα τοῖς εἰρημένοις κατάστικτον πάθεσι καὶ ῥυπῶντα μετημφιάσατο· ἀλλ' ὁ μὲν ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ τοὺς ἐξ Ὠριγένους ἀναφῦντας οὕτω πρᾳότερόν τε καὶ φιλανθρωπότερον μεθέλκων καὶ μεταβιβάζων πρὸς τοὺς εὐσεβεστέρους λογισμούς, τοιούτους εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας οὐδὲ χωρὶς ὑπέθετο διστάζοντος ἐπιῤῥήματος.

Σὺ δὲ τί λέγεις; τὸ μὲν ἴσως πρῶτον γελᾷς, τάχα δ' ἂν μᾶλλον δυσχεραίνεις μύθῳ κλεπτομένην ἀκούων τὴν ἀλήθειαν· τοῦ δὲ θεολόγου οἶμαι τὴν οἰκονομίαν καὶ μέθοδον οὐκ ἀτιμάσαιο· οὐδὲ ἠγνόει τὰ ἀπὸ τῆς συκῆς φύλλα οἷς οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ τὴν ἀπὸ τῆς γυμνώσεως ἀσχημοσύνην εἰς τὸ εὔσχημον περιέστελλεν· οὐδ' ὅτι προφθάνει μὲν τὰ τῆς συκῆς φύλλα τῆς αἰδέσεως τὴν καταφυγὴν παρασχεῖν, οἱ δὲ χιτῶνες ὕστερον οἱ δερμάτινοι τὴν ἐκείνων κατὰ διαδοχὴν χρείαν ἀνεπλήρωσαν· καὶ γὰρ μετὰ τὴν προτέραν περιβολὴν καὶ τὰ φύλλα τῆς συκῆς, τοὺς δερματίνους χιτῶνας ὁ θεὸς αὐτοῖς ἐποιήσατο· ποῦ τοίνυν οἴεσθαι δεῖ τὸν θεολογικώτατον ταῦτα καὶ θεοπτικώτατον διδάσκαλον ἀγνοεῖν; ἀλλὰ μὴ λέγειν μᾶλλον οἰκονομεῖν τε καὶ τῶν ἄλλων σωτηρίαν μεθοδεύειν, δι' ὧν ὁ τότε συνέτρεχε καιρὸς, μηδεμιᾶς ἐπακολουθούσης αἱρετικῆς ἐπισπορᾶς ἢ σκολιότητος· ἄν τε γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς τοὺς περὶ τὸν Ἀδὰμ εὐλαβευ-

μένους τὴν αἰδῶ ὑπεδείκνυεν, ἄν τε μετὰ ταῦτα χιτῶνας ἐκ δερμάτων αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπεποίητο, τῆς αἰδέσεως χαριζόμενος παραμύθιον, οὐδὲν ἧττον εὐσεβοῦντος ἐστὶ λέγειν ὡς μετὰ τὴν παράβασιν ὁ Ἀδὰμ τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητὴν καὶ καθελκομένην τῷ βάρει τοῦ παραπτώματος καὶ τῆς πρότερας ἀντίθεόν τε καὶ ἀντίτυπον ἠμφιάσατο. Πόθεν δ' ἂν ἴσως ἐπαπορήσειε, οἱ δερμάτινοι προῆλθον χιτῶνες; ἀλλ' ἐπειδὰν ἀκούσας τὸν νοῦν ἐπιστήσειε, ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ χιτῶνας δερματίνους, αὐτίκα σύνδρομον οἶμαι τῆς ἀπορίας εὑρεῖν καὶ τὴν λύσιν· ὁ γὰρ ἐκ μὴ ὄντων οὕτω φιλοτίμως τε καὶ πολυτελῶς προαγαγὼν τὸν ἄνθρωπον, οὗτος καὶ δερματίνους χιτῶνας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιήσασθαι καὶ περιβολὴν αὐτῷ κατασκευάσαι ἐκ τοῦ ῥᾴστου, μᾶλλον ἂν τοῖς λογισμοῖς ἀδίστακτον πίστιν ἐντίθησιν· εἰ δὲ καὶ δοραῖς τισι ζώων, ταῦτα γὰρ προϋπέστη τὴν χρείαν τῆς περιβολῆς αὐτοῖς ἀναπληρῶσαι, λογισμὸς ἀνεκίνησε· θεοῦ σοφίζοντος αὐτοὺς πρὸς τὴν οἰκείαν εὐκοσμίαν τε καὶ σωτηρίαν διανίστασθαι, οὐδὲ τοῦτο πόῤῥω τῆς θείας κηδεμονίας, οὐδ' ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς πολλῆς περὶ τὸ γένος ἡμῶν ἀγαθότητος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ κεφαλαιώδης ἐπιτρέπει λόγος. Εἰσὶ δέ τινες οἱ πρὸς μηδὲν τούτων ἀφορᾶν βουλόμενοι μηδὲ σπουδάζοντες, τὰς τῶν δένδρων περὶ τὸν φλοιὸν ἐπιδερμίδας δερματίνους χιτῶνας ἐνόμισαν, ὥσπερ τῶν δερμάτων τῶν ἀπὸ τῶν ζώων ἐνδεεστέραν ἢ ἀτιμοτέραν τῆς περιβολῆς τὴν χρείαν παρεχομένων· καίτοι φλοιοῦ παντὸς εὐαφεστέρων τε καὶ μαλακωτέρων καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν ἐπιτηδειοτέρων πολλαῖς διαφοραῖς ὑπαρχόντων.

**ΟΑ.** Πρὸς τίνα διάνοιαν ἡμᾶς παραπέμπει τὸ, οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον κ. τ. λ.

Τὸ παρὸν χωρίον διαφόροις ἑρμηνείαις ὑποβάλλεσθαι δύναται, τοῦτο μὲν τῆς ἀναγνώσεως διαφορὰς προβαλλομένης δύο· τοῦτο δὲ τοῦ ῥητοῦ διαφόρους τρόπους σχημάτων ἀναδέχεσθαι πεφυκότος· ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ, πρός σε ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων οἰκείως ἔχει παραλαμβάνεσθαι· ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν διαφορὰ εἴς τε τὸν ἐρωτηματικὸν τύπον καὶ ἀποφαντικὸν καταμερίζει τὸ λόγιον· οἷον· οὐχὶ ἂν ὀρθῶς μὲν προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, καὶ σοὶ γνώριμόν ἐστι καὶ ἀναμφίβολον ὅτι ἥμαρτες; καὶ ὅσα τὴν φιλάνθρωπον σοφίαν τοῦ Θεοῦ, κριτὴν αὐτὸν καθίζει τὸν ἡμαρτηκότα τοῦ ἀδικήματος, ἵνα τοὺς οἰκείους λογισμοὺς ἐκεῖνος εὑρὼν φέροντας αὐτῷ τὴν κατάγνωσιν, μᾶλλόν τε πρὸς μετάνοιαν δράμῃ καὶ τὴν ἄφεσιν θᾶττον συνεπισπάσηται· καὶ ἡ ἀπόκρισις δὲ τὸ ἐναργὼς προβαλλομένη τῆς συγκαταθέσεως, οὐδὲν ἔλαττον τῇ σιωπῇ

τὸ βούλημα περαίνει τοῦ ἐρωτήσαντος, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογοῦντα τῷ μηδὲ στόμα διάραι καὶ φωνὴν ἀφεῖναι θαῤῥεῖν καὶ μὴ βουλόμενον τὸν ἡμαρτηκότα ἐπιδείκνυσι· καὶ γὰρ εἴωθε ταῖς ἐρωτήσεσιν αἷς ἡ ὁμολογία καὶ συγκατάθεσις τῶν ἐρωτωμένων περιφανῶς τε καὶ ἀδιστάκτως ἕπεται οὐδὲν ἔλαττον ἡ ἀποσιώπησις ἔχουσα τὴν ἰσχὺν ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἀπαγγελλούσης φωνῆς τὴν συγκατάθεσιν· καὶ τὸν ἔλεγχον ἂν ἄρα τοῦτο βούλεται ὁ ἐρωτῶν, δριμύτερόν τε ποιεῖ καὶ ἐπικρατέστερον· σχῆμα μὲν οὖν ἐρωτήσεως ἀναδεχόμενος ὁ λόγος τὴν προκειμένην ἀπαγγέλλει διάνοιαν· τῷ ἀποφαντικῷ δὲ εἴδει μορφούμενος οὐχ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι τῆς φωνῆς ἀπαγγέλλεται· ἐπείπερ καὶ διαφόροις τρόποις τῆς συνθέσεως δι' ἧς αἱ λέξεις ἀλλήλαις ἁρμόζονται, ἐθέλει προάγεσθαι· ἢ γὰρ ὁ ἀποφαινόμενος ἀποφαίνεται, ὡς οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς· οἷον ὅτι οὐκ ὀρθῶς προσήνεγκας ὅτι μηδὲ διεῖλες ὀρθῶς· ἢ ὅτι ἐπεὶ μὴ διεῖλες ὀρθῶς, κἂν ὀρθῶς προσενεγκεῖν ἔδοξας, ἥμαρτες· τὴν γὰρ τοῦ μὴ διελεῖν ἁμαρτίαν, τὸ τῆς προσενέξεως ὀρθὸν οὐ διωρθώσατο· τὸ μὲν οὖν, ἥμαρτες, ἡ μὲν ἐρώτησις κατὰ συνέπειάν τε καὶ συνέχειαν ἀπαγγέλλει τῶν προτεταγμένων λέξεων· τῶν δὲ κατὰ ἀπόφασιν προενηνεγμένων, ἑκάτερος λόγος κατὰ διαστολὴν ἐπιφέρει τοῖς προλαβοῦσι τὸ, ἥμαρτες· διὰ τοῦτο δὲ ὁ μὴ διελὼν ὀρθῶς, κἂν ὀρθῶς ἔδοξε προσενεγκεῖν, οὐδὲν ἔλαττον ἥμαρτε· διότι οὐ μᾶλλον τὸ κατορθωθὲν ἀφαιρεῖται τὸ φθάσαν ἁμάρτημα· ἀλλὰ τὸ διαμαρτηθὲν διαβαῖνον καὶ πρὸς τὸ δόξαν ἐκφυγεῖν τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὸ ὑπεύθυνον συνεφέλκεται· καὶ γὰρ πολλάκις ἀγαθὸν κακοῦ προηγούμενον καὶ φαῦλον ἀμείνονος, οὐ μεταδίδωσι μᾶλλον τῆς οἰκείας καλλονῆς τὸ κρεῖττον τῷ χείρονι, ἀλλὰ συνεκφαυλίζεται ὡς ἐπίπαν τῇ τοῦ χείρονος φαυλότητι· καὶ ὁ καθαρὸς δὲ ἀπτόμενος ἀκαθάρτου παρά γε αὐτῷ τῷ θεόθεν σοφισθέντι τοῦ κόσμου τὴν γένεσιν μεταδίδωσί γε τῆς καθαρότητος παρ' ᾧ καὶ τὸ βέβηλον μᾶλλον τῷ ἁγίῳ προσαπτόμενον, πρὸς τὴν βεβήλωσιν συνεφέλκεται, ἢ τοῦ ἁγίου μεταλαμβάνει τῆς ἁγιότητος· ἀλλ' οὕτω μὲν ἂν διευκρινηθείη τὸ, οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες;

Τὸ δὲ, ἡσύχασον, καὶ μὲν καὶ τὸ, πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις· τὸ μὲν, ἀρκέσθητι φησὶ τῷ προλαβόντι κακῷ, μηδ' ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίᾳ προσθῇς, μηδὲ κακῷ τὸ κακὸν κατασκευάσῃς ἀνίατον, ἀλλ' ἐν τῷ ἡσύχῳ τε καὶ ἀταράχῳ τῆς κρίσεως τὸ καθ' ἑαυτὸν σκοπήσας καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος συνεὶς· τί γὰρ μεῖζον εἰς ἀπόνοιαν τῆς ἰδίας ἡδονῆς τὸ θεῖον σέβας παριδεῖν; τῆς μετανοίας γενοῦ καὶ διὰ θεοσεβείας εἰλικρινοῦς καὶ εὐγνωμοσύνης τὸ πλημμεληθὲν ἐξιλέωσαι, σαυτὸν ἀνορθώσας τοῦ πτώματος· τὸ δὲ καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις, καθ' ἑτέ-

ραν μὲν ἐκδοχὴν, οὐδὲ τὸ σόν φησιν οὐ προσδεχθὲν δῶρον εἰς ἕτερον παραπέμπεται, οὐδὲ τινά σοι ζημίαν τὸ ἀπρόσδεκτον προξενεῖ, ἀλλὰ πρὸς σε πάλιν ἀποστρέφεται· καὶ σὺ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ κυριότητα ὡς καὶ πρότερον ἕξεις· οὐδεμίαν ἐκ τῆς προσαγωγῆς, πλὴν ὅσα γε ἡ ἁμαρτία ἐλυμήνατο, ζημίαν ὑποστάς· ἀλλ' εἰ μὲν ἐπὶ τοῦ προσενεχθέντος, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις, ἐξακοῦσαι τις τὸ λόγιον ἐθέλοι, τοιαύτην τινὰ τὴν ἀνάπτυξιν εὑρήσει. Εἰ δὲ καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ, ὃς ὀρθῶς τε διεῖλε καὶ τὸ δῶρον προσήνεγκεν ὀρθῶς καὶ τὴν ἄνωθεν εἵλκυσεν ἀποδοχὴν, ὧδε ἂν ἡ θεωρία προέλθοι· οὐδέν φησὶν ἐκ τοῦ προκριθῆναι τὴν τοῦ ἀδελφοῦ θυσίαν ἐπὶ τοῖς ἐκ γενέσεως προνομίοις ἠλάττωσαι· οὐ δέ τις ἐπῆλθέ σοι δίκη τῆς φαύλης διαιρέσεως τῆς προτέρας κατὰ τὸν βίον δόξης καθέλκουσα· οὔτε γὰρ τῶν πρωτοτόκων ἀντὶ τοῦ πλημμελήματος εἰσεπράχθη τὴν ἀφαίρεσιν, οὔτε ὑπὸ χεῖρα τελεῖν κατεκρίθης τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλὰ μένει σοι τὰ ἀπὸ τῆς γενέσεως δίκαια καὶ τῆς τῶν πρωτοτόκων τιμῆς τὸ ἀξίωμα· καὶ πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἔσται· τουτέστι σὲ καταφυγὴν καὶ βοηθὸν βλάβης αὐτῷ προσιούσης ἀλλαχόθεν προστήσεται· καὶ σὺ αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν ὅσα γε χαρίζεται ὁ πρωτότοκος, ἕξεις· μόνον τοῖς πλημμεληθεῖσιν ἐφησύχασον· μηδὲ τραγῳδίαν πρῶτος ἀσυγγνώστου πλημμελήματος εἰσάξεις τῷ βίῳ· μηδὲ τὰ πρωτοτόκια τῆς γενέσεως πρωτοτόκια φιλονεικήσης ποιῆσαι μεγίστου καὶ ὀλεθριοτάτου παραπτώματος· ἵνα μὴ σαυτὸν ἁπάντων στερήσῃς, ὧν τε ἡ φύσις τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ δημιουργήσαντος ἐδωρήσατο, καὶ οἷς ἔμελλες μετανοῶν ἀγαθοῖς ἐνευθηνεῖσθαι καὶ τῆς προνοίας διὰ βίου τῶν πολυτρόπων εὐεργεσιῶν ἔχειν τὴν ἀπόλαυσιν.

ΟΒ. Τοῦ θεσπεσίου Παύλου λέγοντος· Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε, σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας κ. τ. λ. πῶς δεῖ νοεῖν τὸ σωθήσεσθαι διὰ τῆς τεκνογονίας τὴν γυναῖκα.

Παραινῶν ὁ τοῖς πᾶσι πάντα γινόμενος Παῦλος τὸ δεῖν ὑποτετάχθαι τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ, καὶ μανθάνειν μᾶλλον ἢ διδάσκειν ἐπιχειρεῖν, ἐξ ἄλλων τε πολλῶν τὴν παραίνεσιν ὅτι καὶ δικαία παρέστησε καὶ συμφέρουσα· καὶ νῦν δὲ διότι φησὶ πρῶτος ἐπλάσθη τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ· εἶτα καὶ ἡ μείζων αἰτία· καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη· ἀλλ' ἡ γυνὴ τῷ δελέατι περιχανοῦσα καὶ τῷ τῆς ἀπάτης ἀγκίστρῳ περιπαρεῖσα τὴν ἀπ' αὐτοῦ πληγὴν καὶ βλάβην εἰς τὸν ἄνδρα διεβίβασε· διόπερ ἀνεπιτήδειον τῇ γυναικὶ τὸ διδάσκειν· καὶ γὰρ διδάσκειν προαχθεῖσα τὸν ἀρχηγὸν ἡμῶν τοῦ γένους τοῦ παραδείσου ἐξέβαλε· διὰ τοῦτο μὲν εἴρηται τὸν Ἀδὰμ μὴ απα-

τηθῆναι, διότι μὴ αὐτὸς ἀλλ' ἡ Εὔα πρῶτον ὄργανον μετὰ τὸν ὄφιν τοῦ ἐχθροῦ χρηματίσασα τῆς ἀπάτης καθηγήσατο· δεύτερον δὲ διότι μὴ αὐτὸς τοὺς ἀπατηλοὺς καὶ θῶπας λόγους τοῦ ὄφεως παρεδέξατο· μηδὲ φθονεῖν αὐτοὺς τῆς τε ἄλλης εὐδαιμονίας καὶ τῆς θεώσεως τὸν οἰκτίρμονα δεσπότην καὶ προνοητὴν ἀνεπείσθη· ἀλλὰ ταύτην τὴν ἔκθεσμον κατὰ τοῦ πλάσαντος συμβουλὴν, καὶ ἀκοῇ καὶ γνώμῃ ἁρπάσασα ἡ Εὔα, καὶ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου φαγοῦσα, ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐκάλει τράπεζαν τὸν ἄνδρα· ὁ δὲ μαρτυρουμένην ὡς εἰκὸς ὑπὸ γυναικὸς ἐπὶ γλυκύτητι καὶ ἡδονῇ διαφέρειν βρῶσιν, καὶ πρὸς τὸ σύμφορον καὶ ὠφέλιμον παρακαλεῖν νομίσας τὴν βοηθὸν, καὶ τοῦ φυτοῦ μετέσχε καὶ τῇ παραβάσει περιέπεσε· μὴ ἠπατῆσθαι τοίνυν τὸν Ἀδὰμ καὶ διὰ τοῦτο ῥηθείη ἂν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος· καὶ γὰρ πολλοὶ τὸ διάφορον ἔχουσιν οἱ τὴν αὐτὴν μὲν ἀποτρόπαιον πρᾶξιν, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ καὶ ὁμοίᾳ διανοίᾳ μετερχόμενοι· ὁ μὲν γὰρ μελέτῃ καὶ διακρίσει καὶ τῇ τοῦ κρείττονος καταγνώσει πρὸς τὸ χεῖρον ἀπονεύσας καὶ τὴν φαύλην μοῖραν προελόμενος, ἀσύγγνωστον ἀποτελεῖ τὸ πλημμέλημα· ὁ δὲ μηδενὸς τούτων ἔνοχος, πρὸς τὴν κοινωνίαν δὲ παρολισθήσας τῆς πράξεως, πολλαχόθεν ἕλκειν τὸν ἔλεον δύναται καὶ τῆς συγγνώμης μὴ ἀπελαύνεσθαι· οὕτω γοῦν κἀνταῦθα· ἡ μὲν Εὔα καὶ μελέτῃ καὶ τῇ κατὰ τῆς ἐντολῆς διαβολῇ τοὺς λογισμοὺς παραθήξασα, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὸ λεγόμενον πρὸς τοὐναντίον ἐχώρησεν· ὁ δὲ Ἀδὰμ τούτων μὲν οὐδενὶ τὸν δοθέντα νόμον προεξύβρισε, πρὸς μόνην δ' ὑπεσύρη τὴν τούτου παράβασιν· ἀλλὰ διὰ ταῦτα μὲν λέγοιτ' ἂν μὴ ἠπατῆσθαι τὸν Ἀδάμ.

Λέγοιτο δ' ἂν οὐδὲν ἔλαττον καὶ διότι ὁ μὲν γλώσσης ὁμοφύλου καὶ συνήθους, καὶ ἐν πολλοῖς οὐδὲ σφαλερᾶς ἀναφανείσης ὑπήκοος γέγονεν· ἡ δὲ ἀλλοφύλου τε φωνῆς καὶ οὐδὲ καθίστασθαι πρὸς ὁμιλίαν λαβούσης ἔθος ἀνδράποδον ὤφθη καὶ τῆς μοχθηρίας ἐγένετο θήραμα· οὐκοῦν καὶ ταύτην προσθήκην δέχεται τὴν αἰτίαν τὸ λέγεσθαι τὸν Ἀδὰμ μὴ ἀπατηθῆναι· τὴν δὲ γυναῖκα ἀπατηθεῖσαν ἐν παραβάσει γενέσθαι· παρέβησαν μὲν γὰρ ἄμφω· ἀλλὰ κἀνταῦθα προφθάνει τῆς γυναικὸς ἡ παράβασις· καὶ μὲν διπλῆς αὕτη παραβάσεως ὤφθη ἔνοχος, τῆς τε οἰκείας καὶ πρὸς ἣν τὸν ἄνδρα συνώθησε. Τί οὖν ἄν τις ἐρεῖ πρὸς ἐμὲ τῆς γυναικείας φύσεως προϊστάμενος ἡ τῆς Εὔας ἀπάτη καὶ παράβασις, ὅτι μιᾶς τε καὶ ἴσης φύσεως ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς οὔσης τὰ δευτερεῖα φέρειν κατεκρίθημεν, καὶ μανθανόντων ἀεὶ λῆξιν ἐπέχειν, τοῦ διδάσκειν δὲ παντελῶς ἀφηρήμεθα; πρὸς ὃν ὁ ἀκόλουθος ἀνθυποφέρων φαίη λόγος, ὅτι καθ' ὃν τρόπον τοῦ Ἀδὰμ τὸ θνητὸν καταδικασθέντος εἰς πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ διῆλθεν ὁ θάνατος, οὕτω καὶ τῆς γυναικὸς οὐ μόνον ἀπατηθείσης, ἀλλὰ καὶ ἐν παραβάσει γενομένης καί γε τὸ χαλεπώτεραν ἑκατέρᾳ τῷ ἀνδρὶ καθηγησα-

μένης ἁμαρτάδος, οὐδὲ τὸ κατὰ διαδοχὴν γένος τῆς αἰτίας ἐστὶ παντελῶς ἀφειμένον, οὐδὲ πρὸς κρείττονα διάθεσιν ἐκ μεταβολῆς ὁρᾶται ἀγόμενον· τὸ μὲν οὖν μὴ ἠπατῆσθαι τὸν Ἀδὰμ διὰ τούτων οἶμαι καὶ οὐκ ἀμελῶς διευκρίνηται. Εἰσὶ δὲ οἱ τοὐναντίον τὴν λέξιν τιθέμενοι· οὐκ ἀπατηθῆναι φασὶ τὸν Ἀδὰμ, οὐχ ὅτι τῆς γυναικὸς ἔλαττον, ἀλλ' ὅτι μεῖζον ἐξήμαρτεν· οὕτω γὰρ τῇ λέξει καὶ τὸν ἀπόστολον χρήσασθαι· ἡ μὲν γὰρ δελεασθεῖσα λόγοις ἐπικλόποις καὶ ἡδύνουσι πρὸς τὴν ἀθέτησιν παρενήνεκται, ὁ δὲ γνώμῃ μᾶλλον καὶ θελήματι ταύτην ἠσπάσατο· οὐδὲ φαίνεται τοῦτον ἡ γυνὴ, ὥσπερ ἐκλάπη, οὕτω ῥήμασι κλέπτουσα· καὶ ἡ μὲν καὶ ἀντειπεῖν διανέστη τῷ ὄφει, καὶ τῷ μεγέθει τῆς ἐπαγγελίας διαχυθεῖσα πρὸς τὴν ἀπάτην ἀπέκλινε· περὶ δὲ τὸν Ἀδὰμ οὐδέτερον τούτων γέγονεν· οὔτε γὰρ ἀντεῖπε τῇ γυναικὶ, οὔτε μέγεθος αὐτὸν ἐπαγγελίας συνήρπασεν· ἀλλ' οὐδὲν ἔλαττον οὗτος ὤφθη ἕτοιμος πρὸς τὸ μεταλαβεῖν ἢ ἐκείνη μεταδοῦναι τῆς βρώσεως· διόπερ εἰκότως ἂν νοοῖτο οὐκ ἀπάτῃ μᾶλλον ἀλλ' ἔρωτι πεσεῖν τῆς βρώσεως εἰς παράβασιν· ἀλλ' ὁ μὲν λόγος οὗτος εἴπερ ἐν ἄλλοις ἔχει χώραν, ἐχέτω· νῦν δὲ οὐκ ἔχει πάροδον· ὑπερτιθεὶς γὰρ τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ καὶ προτιμῶν τὸν Ἀδὰμ τῆς γυναικὸς, καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῇ παραινῶν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἀπατηθῆναι τὸν Ἀδὰμ ὥσπερ καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἐνθυμημάτων, οὕτω καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἰσχὺν ἄμαχον ἔχειν τὴν παραίνεσιν ἐπεδείξατο· ἀλλ' ὧδε μὲν οἶμαι διευκρίνηται, τίνα τρόπον οὐκ ἠπατήθη ὁ Ἀδάμ.

Τὸ δὲ, σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας ἡ γυνὴ, τουτέστιν ἡ τῶν γυναικῶν φύσις· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο τὴν Εὔαν τὸ λόγιον εἰς τὴν γυναῖκα μετέλαβεν· οἱ μέν φασι τεκνογονίαν εἰπεῖν τὸν ἀπόστολον, τὴν περὶ τὰ τέκνα πρόνοιαν καὶ σπουδὴν δι' ἧς αὐτοί τε πίστει καὶ ἀγάπῃ στηριζόμενοι τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν σωφροσύνην συγκατορθώσουσι, καὶ αἱ πρὸς ἀρετὰς αὐτοὺς παιδαγωγοῦσαι μητέρες δηλονότι τὰ αὐτὰ καὶ μελετῶσαι καὶ διαπραττόμεναι εἴησαν, δι' ὧν καὶ τῆς παραβάσεως τὴν αἰτίαν διαλύουσι· τοῦτο γὰρ ὁ τῆς οἰκουμένης ἔφη διδάσκαλος· σωθήσεται δὲ φάμενος διὰ τῆς τεκνογονίας· καὶ γὰρ ἡ περὶ τὰ τέκνα παιδαγωγία καὶ θεοφιλὴς πρόνοια καὶ κηδεμονία μέγα δικαίωμα πέφυκε τὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ τῆς Εὔας σφαλερὰν ἀνακαλέσασθαι διδασκαλίαν· ἐδίδαξα τὸν ἄνδρα σφαλερῶς; ἀλλ' ἀσφαλῶς παιδαγωγῶ καὶ τρέφω τὰ τέκνα· ἐκεῖνο καταδικάζει; τοῦτο πῶς οὐκ ἂν εἴη μάλιστά γε παρὰ δικαίῳ καὶ φιλανθρώπῳ κριτῇ συγγνώμη καὶ γείτονι τοῦ πταίσματος καταρθώματι τῆς δίκης ἀπολύον; διὸ ταύτης τῆς τεκνογονίας ἡ γυναικεία φύσις ἀντεχομένη καὶ ταύτην σπουδάζουσα διαλύει καὶ ἀποτίθεται τὴν ἀπὸ τῆς ἀπάτης αἰτίαν καὶ δίκην· ὅτι δὲ τεκνογονίαν καὶ δὴ καὶ τεκνοτροφίαν ὁ ἀπόστολος τὴν περὶ τὰ τέκνα σωτή-

ριον ἐπιμέλειαν εἴωθε καλεῖν, δῆλον ἐντεῦθεν· καὶ γὰρ εἰς τὴν τῶν χηρῶν τάξιν καὶ τιμὴν καὶ τὴν πρόνοιαν τὰς κεχηρωμένας τῶν ἀνδρῶν ἀνάγων, χήρα φησὶ καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα· εἶτα καὶ τίνα καταβαλλομένη μισθὸν τῆς τοιαύτης λήξεως, εἰ ἐτεκνοτρόφησε φησὶν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσε· καὶ ὅρα ὅπως τῇ τῶν ἁγίων θεραπείᾳ καὶ δεξιώσει καὶ τῷ τῆς ἐλεημοσύνης λαμπρῷ κατορθώματι, τὴν περὶ τὰ τέκνα σπουδὴν καὶ πρὸς ἀρετῶν παιδαγωγίαν συνέταξέ τε καὶ συνηρίθμησεν· ἀλλ' οὗτοι μὲν οὕτως τὴν τεκνοτροφίαν καὶ τεκνογονίαν ἐξακούουσιν.

Οὐ χεῖρον δὲ ἴσως ἐννοεῖν τεκνογονίαν ἣν ἡ εὐσέβεια τῶν σπουδαίων ἔργων καὶ κατορθωμάτων τὸν ὀρθὸν συλλαβοῦσα λόγον τὴν διὰ καθαρῶν καὶ ἀμολύντων ὠδίνων ἀποτικτομένην καὶ ὡς ἀληθῶς εὐγενεστάτην πληθύνει γονὴν, δι' ἧς ἅπαν ἀνακαλεῖται τὸ φθάσαν ἐλάττωμα· τῷ ὄντι καὶ αἱ τοιαύτας ὠδῖνας λύουσαι τῷ τόκῳ πολλοὺς υἱοὺς ἐτεκνώσαντο, καὶ θυγατέρας· καθ' ἣν υἱοθεσίαν γινώσκεται καὶ ἡ στεῖρα τίκτουσα ἑπτὰ, καὶ τὴν πολλὴν ἐν τέκνοις παρευδοκιμήσασα· αὗται καὶ τὸ, πληθύνεσθε καὶ αὐξάνεσθε θεοπρέπεστερόν τε καὶ οἰκειότερον εἰς ἑαυτὰς μεταφέρουσαι, τὴν δεσποτικὴν ἐν ἑαυταῖς δεικνύουσιν εὐθηνουμένην εὐλογίαν· ἡ τοιαύτη τεκνογονία οὐκ εἰς μόνας τὰς ἐξ ὁμιλίας ἀνδρὸς παιδοποιοὺς γυναῖκας περιγράφει τῆς ἀπάτης τὴν διάλυσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας τῶν γυναικῶν καὶ μάλιστα τὰς παρθένους διαβιβάζει τοῦ σφάλματος τὴν διόρθωσιν· σώζονται γὰρ πᾶσαι καθ' ὧν τὸ προγονικὸν ἐλάττωμα ἐπενέμετο διὰ τῆς τοιαύτης τεκνογονίας, τὸ τῆς ἀπάτης αἶσχος καὶ ἄχθος λαμπροῖς δικαίοις ἀποσκευαζόμεναι καὶ τῷ οἰκείῳ τόκῳ τῆς ἐκκλησίας τὰ τέκνα πληθύνουσαι· καὶ τῇ πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ τῷ διὰ τῆς σωφροσύνης ἁγιασμῷ λαμπρυνόμεναι τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα δοξάζειν τοὺς εἰς αὐτὰς ὁρῶντας καὶ τὴν καλλονὴν τῶν ἔργων ἀνασκοποῦντας παρασκευάζουσιν· ἀλλὰ γὰρ οὕτω μὲν οὗτοι οὐ φαύλως οἶμαι πρὸς θεωρίαν τὸ γράμμα ἀνέλκοντες.

Οἱ δὲ τεκνογονίαν ἱερώτερόν τε καὶ θεοπρεπέστερον τὴν ἐκ τῆς παρθένου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἱερολογοῦσι γέννησιν· δι' ἧς τεκνογονίας οὐ τῶν γυναικῶν ἡ φύσις μόνον ἐδοξάσθη καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἀπάτης ὕβριν καὶ κατάγνωσιν ἀπεσκευάσατο, πίστιν καὶ ἀγάπην καὶ ἁγιασμὸν ὅς ἐστι καρπὸς τῆς σωφροσύνης μετερχόμεναι, ἀλλὰ καὶ τὸ γένος ὅλον οἰκείοις καὶ ἑκουσίοις τοῦ τεχθέντος παθήμασιν ἀνεκλήθη τοῦ πτώματος καὶ πολλῷ θειοτέρας ἢ πρὸ τοῦ κατενεχθῆναι λήξεως κατηξιώθη καὶ ἀπολαύσεως. Θέλεις δὲ μᾶλλον καταμαθεῖν ὅπως τῆς ἀπάτης ἡ γυνὴ διὰ τῆς εἰρημένης τεκνογονίας τὴν δίκην διέφυγε, καὶ τὸ δῶρον ἔλαβε τῆς ἀφέσεως; αἱ πρὶν μαλακισθεῖσαι πρὸς τὴν τοῦ ὄφεως γλῶσσαν ψιθυρίζουσαν τῆς ἱερᾶς ταύ-

της καὶ καινῆς ὡς ἀληθῶς ὑπὸ τὸν ἥλιον τεκνογονίας προελθούσης, τυράννων γλώσσαις ἀντικαταστᾶσαι ῥητορευούσαις τὴν ἀσέβειαν· καὶ ποινῶν οὐ μόνον ἰδεῖν οὐδ' εἰς πεῖραν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰπεῖν φρικωδεστάτων, κατευμεγεθήσασαι, ἐν πολλοῖς πολλάκις οὐκ ἐλάττους τῶν ἀνδρῶν τοὺς ἄθλους καὶ τοὺς ἀγῶνας διήνεγκαν· καὶ οὐ Γυναικῶν μόνον ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν ὤφθησαν τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι, καὶ τὰς ὑπὲρ Χριστοῦ πικρὰς τιμωρίας καὶ τοὺς θανάτους καὶ τὰς σφαγὰς γενναίῳ καὶ ἀκαταπλήκτῳ καὶ εὐφραινομένῳ ὑπέστησαν τῷ φρονήματι.

ΟΕ. Πῶς λέγεται τὸ θεῖον εἶναι ἐν τῷ παντὶ; καὶ πῶς ἔνεστι διαλύειν ἃ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην παρ' ἐνίων προκομίζεται διαπορούμενα;

Πολλὰ τῶν ἱερῶν περὶ θεοῦ θεωρημάτων, ἵνα μὴ πάντα λέγω, οὐ μόνον ὅσα τοῖς τῆς εὐσεβείας ὀργίοις οὐχ ἐτελέσθησαν κἂν τῷ τῆς διανοίας κράτει καὶ τῇ τῶν ἐνύλων γνώσει τῶν ὁματαγῶν ἐν τῷ κρατεῖν διενηνόχασιν, οὐχὶ τούτων μόνον τὴν ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου τὴν θεωρητικὴν ἰσχὺν ἀσθενεστέρας τῆς οἰκείας καταλείψεως τῇ πείρᾳ διήλεγξαν· ἀλλὰ καὶ ὅσους ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος καὶ ἡ τοῦ βίου καθαρότης τῆς ἐπιγνώμονος τῶν βαθυτέρων ἔθετο, οὐδὲ τούτων ἡ τῶν θειοτέρων εὕρεσις ἐκ τοῦ ῥᾴστου φιλεῖ παραγίνεσθαι· καὶ τί λέγω εὕρεσις; ὅπουγε οὐδ' αὐτὴ καθαρῶς καὶ κατὰ λόγον αὐτοῖς ἡ εὕρευνα διατίθεται. Γλαφυρωτέρα δὲ ὡς ἐπίπαν καὶ αὕτη τῆς τῶν πολυπραγμονούντων διανοίας ὑπεριδρυμένη, φιλοτιμεῖται ἐπιγινώσκεσθαι· οὔκουν τῶν ῥηθησομένων ἐξακούειν δεῖ οὕτως ὡς τὸ ἀκριβέστερον κατειληφότων, καὶ μηδὲν πλέον εἰς τὴν τοῦ προκειμένου γνῶσιν ὑπολειπομένων· ἀλλ' ὡς οἷόν τε τὰ κρείττω τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιβολῆς ἐπινοίαις ἀνθρωπίναις πανευλαβῶς καὶ σὺν ἀγωνίᾳ μενόντων εὐμενῶς ἀκούειν καὶ ἀποδέχεσθαι. Ἐν τῷ παντὶ τοιγαροῦν τὸ θεῖον ἐστὶν, ὅπερ εἰς συζήτησιν προετέθη σοι, ὡς οὐδὲν τῶν ὄντων ἐν τοῖς οὖσιν· ἢ γὰρ ἂν τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, ἓν ἂν ἦν τῶν ὄντων καὶ ὁ προαγωγός τε καὶ δημιουργὸς ἁπάντων, εἷς ἂν ἐχρημάτιζε τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντων. Τοῦτο γὰρ νομοθετεῖν οἶδεν ἡ πρὸς τὰ ὄντα τῆς διαθέσεως συγγενής τε καὶ ὁμοταγὴς τῆς δημιουργικῆς ἀρχῆς κοινωνία, ἐπειδὰν τὸ ἀπαράλλακτόν τις ἐκβιάζοιτο τὴν σχέσιν ἔχειν πρὸς ἄλληλα τὰ ὄντα καὶ τὸν κτίστην πρὸς τὰ κτίσματα· οὐκοῦν ὡς οὐδὲν τῶν ὄντων τοῖς αὐτοῦ συνάπτεται καὶ συγκαταβαίνει τὸ θεῖον δημιουργήμασιν· ἀλλ' ἰδιαζούσῃ διαθέσει καὶ οἰκονομίᾳ διακεκριμένῃ τὴν πρὸς τὰ ὄντα σχέσιν ἁρμόζεται· ὥσπερ δέ ἐστι τὸ θεῖον σοφόν τε ἅμα καὶ ὑπέρσοφον, θεός τε ἰσχυρὸς καὶ ὑπέρθεος, κυρίως τε οὐσία καὶ ὑπερούσιον, καὶ αὐτάγαθον ὁμοίως

καὶ ὑπεράγαθον, οὕτως ὑπάρχειν λέγεται κἂν τῷ παντὶ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν· ἐπὶ μόνης γὰρ τῆς ἀῤῥήτου καὶ πολυωνύμου καὶ ὑπερφυοῦς φύσεως, ὁ καταφατικὸς τῶν ὀνομάτων τύπος, σύνδρομον ἴσχει τὴν σημασίαν τοῖς διὰ τῶν ἀποφατικῶν ἢ στερητικῶν φωνῶν σχηματισμοῖς δηλοῦσι τὸ βούλημα· διόπερ τὸ ἐν παντὶ οὐκ ἔστιν ἀθέτησις τοῦ ὑπὲρ τὸ πᾶν· ἀλλὰ συμφωνία μᾶλλον καὶ βεβαίωσις· οὐ μὴν δὲ ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὑπὲρ πᾶν παραλλαγὴν προλαμβάνει θαυμασιωτέραν τῆς μυσταγωγοῦ θεολογίας, παρ' ἣν ἡ ἐν τῷ παντὶ ἱερολογουμένη θεωρία παραδίδωσιν· ὥστε ὁ διαπορῶν εἰ ἐν τῷ παντὶ τὸ θεῖον οὐκ ἂν ὑπὲρ τὸ πᾶν, λέληθεν ἑαυτὸν τὴν τῶν ἱερῶν ῥημάτων ἐπὶ τῆς φύσεως χρῆσιν ἀγνοῶν· καὶ τῆς συνήθους περὶ τῶν ἐνύλων ὁμιλίας οὐδὲν ὑψηλότερον οὐδὲ θειότερον περὶ τῶν ἀΰλων φανταζόμενος· ἀλλὰ γὰρ πῶς ἐν τῷ παντὶ, εἴρηται μὲν ὡς κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ὄντων.

Εἰ δὲ δεῖ τι μᾶλλον θεωρητικωτέρων δογμάτων πρὸς τὸ ὕψος μὴ ἀποδειλιάσαι, ἔστι τὸ θεῖον ἐν παντὶ κατ' ἐνέργειάν τε καὶ κατ' οὐσίαν· καὶ μή μοι λέγε, πῶς; προείρηται καὶ ὡς κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ὄντων. πῶς οὖν ἐστι κατ' οὐσίαν; ὡς ἐννοήσας κατ' ἐνέργειαν· ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν ἄλλα καὶ δυνάμει ἐστὶ ποτὲ καὶ ἐνεργείᾳ, τὸ δὲ θεῖον, ὡς ὁ διορατικὸς ἐννοήσειε νοῦς, ἀείπερ ἐστὶν ἐνέργεια· οὐ γὰρ ἐξ ἀτελοῦς εἰς τελειότητα πρόεισιν, οὐδ' ἄλλο τι παρὰ τὴν αὐτοενέργειάν ἐστι τὸ αὐτοούσιον, δῆλον ὡς ἐν οἷς ἐστι κατ' ἐνέργειαν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστι καὶ κατ' οὐσίαν· ἐνεργεῖ μὲν γὰρ κατὰ συνοχὴν καὶ διαμονὴν τῶν ὄντων· οὐσιοῖ δὲ καὶ διακρατεῖ τῶν δημιουργηθέντων ὑπ' αὐτοῦ τὴν φύσιν· πῶς οὖν τὸ θεῖόν ἐστι οὐσιωδῶς ἐν τῷ παντὶ, οὐ μία τις ἐκ τούτων ἀποτελεῖται συνουσίωσις καὶ φύσις; ὅτι οὐδ' ὅταν αὐτὸ ἐννοῇς κατ' ἐνέργειαν καὶ λέγῃς ἐν τῷ παντὶ εἶναι, οὐδ' οὕτως ἔσται συντετελεσμένον καὶ φύσεως λόγον ἐπέχων τὸ δυνάμενον ὁλόκληρόν πως ὑποσχεῖν τὴν χρείαν ἔκ τε τοῦ παντὸς καὶ ἐκ τῆς θείας καὶ κρείττονος συνελθεῖν ἑτέρῳ πρὸς μίαν ὑποστάσεως αὐτοτέλειαν· καὶ πῶς ἂν τὸ κατ' οὐσίαν ὑπάρχον τινί; τοῦτο γὰρ εὔλογον προσεπιζητεῖν δοκεῖ· μίαν ἐννοεῖν οὐκ ἀπαρτίζει σὺν ἐκείνῳ ὑπόστασιν. Ἀλλ' οὐ χαλεπὸν ἐπιλύσασθαι· ὅτι διττὸν λέγεται τὸ κατ' οὐσίαν ὑπάρχειν τινί· τὸ μὲν γὰρ τῶν σημαινομένων ἐν τῷ παρεῖναι δηλοῖ, μέρος τε γίνεσθαι τοῦ συγκρίματος καὶ ἀναπληρωτικὸν ὑπάρχειν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν τελειότητος, καθάπερ τῷ σώματι ἡ ψυχή· τὸ δὲ, οὔτε μέρος ἄν ποτε γένοιτο τοῦ φυράματος, οὔτε τοῖς ἰδιώμασιν ἐπαλλάττεται κοινοποιουμένων τῶν ἀφωρισμένων ἑκατέρᾳ τῶν φύρεων· οὔτε ὑπὸ θατέρου τῶν συγκριμάτων ἀπαρτίζεται· ἀλλ' ἔστιν ἡ σύνοδος αὐτοῦ συστατική τε μᾶλλον καὶ σωστικὴ τῆς συναπτομένης καὶ αὐτοτελοῦς ὑποστάσεως· καθ' ὃν τρόπον διὰ βραχυτάτης εἰκόνος καὶ τῆς ἀνὰ χεῖρα χρήσεως εἰπεῖν ἡ τοῦ κυβερνήτου

τέχνῃ τῇ νηΐ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐχ' ὁ δογματικὸς διέξεισι λόγος καὶ ἀκίνητος, ὡς ἤδη καὶ τοῦ προοιμίου ἡ διασκευὴ ἐπεδείξατο, ἀλλ' ὁ εἰκαστικός τε καὶ γυμναστικὸς διετυπώσατο· κρατείτω δ' οὖν ὅμως ταῦτα, ἕως ἀνακύψῃ τὰ κρείττονα.

ΟΠ. Τί δή ποτε τοῦ θεοῦ διαῤῥήξαντος καὶ διαμερίσαντος τὸν τῶν Ἑβραίων λαὸν, καὶ τὸν μὲν εἰς Σαμαρείαν ἐξῳκικότος, τὸν δὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐγκαταλελοιπότος· γέγραπται γὰρ ὡς εἶπεν ὁ κύριος τῷ Σολομῶντι· διαῤῥήσσων διαῤῥήξω τὴν βασιλείαν σου· ἐκείνου τοίνυν διαῤῥηγνῦντος, τί δή ποτε τοὺς τὴν ἐκ θεοῦ διαίρεσιν ὑποστάντας μέμψεσι καθυποβάλλομεν καὶ αἰτίαις; θεοῦ γὰρ διαῤῥήσσοντος, τίς ἂν συναφθείη; καὶ μερισμὸν καταδικάζοντος, τίς ἐξελεῖται;

Τὸ μὲν οὖν διαπορηθέν σοι, εἴ τι μέμνηται, τοιοῦτον· εἰδέναι δὲ δεῖ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς παρούσης ἀπορίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν παραπλησίαν τὴν περίστασιν ἐχόντων, ὡς αἱ προλαμβάνουσαι τῆς ἐκβάσεως τιμωρητικαὶ τοῦ θεοῦ ψῆφοι, οὐκ αὐταὶ τῆς ἐκβάσεως τὴν αἰτίαν εἰσὶν ἀναδεδεγμέναι· οὐ γὰρ εἴ τι τῶν γενησομένων προθεωρήσας τις προαναφωνήσει οὐδ' ἐφ' ἡμῶν τῶν ἀνθρωπίνων, μή τοι γε τὸ θεῖον, αὐτὸς ἂν εἴη δίκαιος τὴν αἰτίαν ἔχειν τῶν ἐκβεβηκότων· λέγεται οὖν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ τὰ τοιαῦτα· ὡς ἂν μὴν εἰς ἑτέραν τινὰ δύναμιν καὶ ἀρχὴν τὰς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ἡμῖν ἐπαγομένας τιμωρίας προαχθείημεν ἀναφέρειν· καὶ ταύτην ὁ θεῖος λόγος τὴν ὑπόνοιαν ἀναστέλλων, προαγορεύει τὰ ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν συμβησόμενα· καὶ μία μὲν αἰτία αὕτη τοῦ τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων εἰς τὸ θεῖον τὴν ἀναφορὰν ἔχειν· δευτέρα δὲ ὅτι δυνατὸς ὢν ἐπισχεῖν τὴν πρὸς τὰ χείρω ἡμῖν ῥοπὴν, οὐκ ἐκβιάζεται, οὐδὲ πρὸς τἀναντία μεθέλκει· τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά· καὶ οἶδα ὅτι οὐκ ἀκούσεταί σου Φαραώ· διὰ τοῦτο σκληρυνῶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ· καὶ γὰρ τὸ „ σκληρυνῶ, οὐχ ὅτι αὐτὸς τὴν τοῦ Φαραὼ καρδίαν μεταπλάσει εἰς σκληρότητα, ἀλλ' ὅτι πρὸς ταύτην αὐτοῦ ῥέποντος καὶ συνεστραμμένου, οὐκ ἀναστέλλει οὐδὲ ἀναχαιτίζει, ἵνα μὴ περιέλῃ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ αὐτεξούσιον· καὶ παρ' ἑκούσιον τοῦ αἰγυπτίου ὡρμηκότος, οὐ μεταβαλεῖ οὐδὲ μεταστήσει πρὸς τὸ ἀκούσιον· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, σκληρυνῶ· ἔχοι δ' ἂν τινὰ καὶ ἑτέραν ἡ λέξις αὕτη παραδηλουμένην περιπέτειαν· σκληρυνῶ γὰρ ἀντὶ τοῦ, σκληρῷ καὶ ἀτεράμονι τὴν γνώμην ὄντι σκληρὰ αὐτῷ ἐπάξω καὶ τῆς τοῦ τρόπου ὠμότητος ἐπάξια.

Οὕτω δὴ οὖν ἐνταῦθα ὥσπερ ἔφημεν προειδὸς τὸ θεῖον ὡς ἐξ οἰκείας ὁρμῆς καὶ θελήσεως ἀποστήσονται μὲν τοῦ Ῥοβοὰμ, ἀκολουθήσουσι δὲ τῷ

δούλῳ καὶ ἀποστάτῃ Ἱεροβοὰμ καὶ μερισθήσεται τὸ ἔθνος εἰς τμήματα δύο, τούτου τὴν γνῶσιν ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων προειληφὼς ὁ Θεὸς, προαγορεύει τὸ ἐσόμενον· καὶ φησί· διαῤῥήξω τὴν βασιλείαν, διὰ τὰς προειρημένας ἔμπροσθεν αἰτίας δύο· εἰ γὰρ καὶ οὕτω τοῦ θείου πανταχοῦ λέγοντος καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀναφέροντος, οὐ διέλιπον αὐτοὶ πρὸς ἑτέρους ἀποτρέχοντες θεοὺς, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ ἥτις ἐστὶ παρ' Ἕλλησιν Ἄρτεμις, καὶ τῷ Χαμὼς καὶ ταῖς μύαις λατρεύοντες, κἀκείνοις τῆς ἑαυτῶν ζωῆς τὴν πρόνοιάν τε καὶ τὴν διαμονὴν περιάπτοντες, τί οὐκ ἂν ἐτόλμησαν εἴτινα πόθεν λαβεῖν ἀφορμὴν ἔσχον ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν γραμμάτων διανοίας, ὡς ἄλλος τίς ἐστιν αὐτοῖς ὁ τὰς τιμωρίας ὁρίζων, καὶ ἐξ ἑτέρου τινὸς ἡ τῶν χειρόνων αὐτοῖς ἕπεται φορά; ἴδοις δ' ἂν καὶ κατὰ τὸ πειρατήριον τοῦ δικαίου Ἰὼβ τὸν Θεὸν συγχωροῦντα τοὺς πειρασμοὺς καὶ ὅρους τινὰς καθορίζοντα τῷ πειράζοντι· οἷον τάδε δίδοταί σοι πειράσαι, τούτου δὲ μὴ ἅψῃ· πάντα γὰρ τῆς παντοκρατορικῆς ἐξῆπται δεξιᾶς, τὰ μὲν ἀντιλαμβανομένης καὶ συμπραττούσης, τὰ δὲ παραχωρούσης καὶ οὐκ ἀπειργούσης.

Παραπλήσιον δέ πως εἶναι δοκεῖ καὶ τὸ, προσέθετο ὀργὴ κυρίου τοῦ θυμωθῆναι ἐπὶ Ἰσραὴλ· καὶ ἐπέσεισε τὸν Δαβὶδ εἰς αὐτοὺς λέγων, ἀρίθμησον τὸν Ἰσραὴλ· ἐπισείει γὰρ τὸν Δαβὶδ ἀριθμῆσαι τὸν Ἰσραὴλ, ὅτι τοῦ δικαίου κριτοῦ ὀργὴ καὶ τιμωρία τῷ Ἰσραὴλ ἐφ' οἷς ἥμαρτον ἐκεχρεώστητο· καὶ οὐκ ἄλλος τίς ἐστιν ὁ ἀνασείων τὸν Δαβὶδ, ἀλλ' ὁ ὠργισμένος μὲν τῷ Ἰσραὴλ, ἐπενεγκεῖν δὲ μέλλων αὐτοῖς τὴν ποινήν· καὶ γὰρ τῆς μὲν ἁμαρτίας αὐτοὺς ἴσμεν τε αἰτίους, καὶ τὰ θεῖα διαμαρτύρονται λόγια, τῶν δὲ ἐρχομένων ἡμῖν ἐφ' οἷς ἐξαμαρτάνομεν θλιβερῶν ἡ θεία ψῆφος δημιουργός· κριτοῦ γὰρ δικαίου, πρὸς τὴν τῶν ἔργων βαρύτητα καὶ τὴν ἐπ' αὐτοὺς τιμωρίαν ἁρμόζεσθαι· καὶ γὰρ τῆς μὲν ὀργῆς οἱ ἡμαρτηκότες παραίτιοι· ἡ δὲ ὀργὴ τούτοις τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγε, μέσου παραλαμβανομένου τοῦ Δαβὶδ, εἰς ὃν ἐκεῖνοι προσέκρουσαν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἡμαρτηκέναι Θεῷ· καὶ γὰρ ἠρίθμησεν· εἰ καὶ θᾶττον αὐτὸν πρὸ τῶν ἄλλων κατεδίκασεν· φησὶ γὰρ ἐπάταξε καρδία Δαβὶδ αὐτὸν ὅτι ἠρίθμησε τὸν λαόν· ποίας δὲ παρανομίας τηνικαῦτα ὁ λαὸς ὑποσχεῖν ἐδικαιοῦτο τιμωρίαν, ἢ δηλονότι τῆς ἐπαναστάσεως τῆς κατὰ τοῦ σφῶν βασιλέως Δαβίδ; ἡνίκα διαῤῥαγέντες ἐκ νόμου καὶ δικαίας ἀρχῆς τῷ κατὰ πατρὸς καὶ βασιλέως τυραννικὰς χεῖρας ἀντάραντι, καὶ μήτε τὴν φύσιν εὐλαβηθέντι, μήτε τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα δυσωπηθέντι, συνεπανέστησάν τε καὶ συναπεστάτησαν· ἐξ οὗ κυρίως μὲν κατ' ἀλλήλων ἐῤῥυήκει ὁ φόνος, ἅπας δὲ φύσεως κατεπατήθη νόμος, παίδων πολλάκις κατὰ πατέρων τὰ ξίφη φερόντων, καὶ ὁ φίλτατος υἱὸς χειρὸς πατρικῆς ἔργον κείμενος· τοιαῦτα γὰρ τὰ κακὰ τῆς ἐμφυλίου στάσεως· ταύτης οὖν τῆς κατ' ἀλλήλων μιαιφονίας,

δίκαιος ἦν ὑποσχεῖν τὴν τιμωρίαν ὁ Ἰσραήλ· ἐπεὶ δὲ ἔδει ποινηλαθῆναι αὐτὸν, οἷόν τις προκαταρκτικὴ αἰτία τιμωρίας διατίθεται τὸ ἀνασεισθῆναι τὸν Δαβὶδ ἐξαριθμῆσαι τὸν λαόν.

Ὅτι γὰρ οὐδὲ τῶν δεινῶν σφόδρα παρὰ βασιλέως ἦν ἡ ἀρίθμησις τοῦ λαοῦ, κἂν νῦν εἰς αἰτίαν τῆς τιμωρίας παρείληπται, δηλοῖ καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἀπαρίθμησις παρὰ τῷ αὐτῷ γεγενημένη Δαβὶδ· ἐφ' ᾗ οὔτε τι μηδὲν ἀπήντησε πονηρὸν καὶ μήτε πονηρίας ἐγκλήματι ὑπαχθεῖσα μητέ τινα ἐφελκυσαμένη ποινήν· αὕτη δὲ περὶ τὰ τέλη γέγονε τοῦ βασιλέως· ὅτε καὶ ὁ τῶν Λευϊτῶν συνελογίσθη ἀριθμός· τοῦτο δὲ καὶ συνυπεμφαίνουσα ἡ γραφὴ, τὸ, προσέθετο ὀργὴ κυρίου θυμωθῆναι ἐπὶ Ἰσραὴλ διατίθησι πρὸ τοῦ, ἀνέσεισε τὸν Δαβὶδ, ἐνάγουσα οἱονεὶ καὶ διανιστῶσα τὸν ἀκροατὴν συνιδεῖν ὡς οὐχὶ διὰ τὸ ἀριθμηθῆναι τὸν λαὸν ἡ ὀργὴ ἀνήφθη τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν προσγεγενημένην αὐτῶν στάσιν τε καὶ τυραννίδα καὶ μιαιφονίαν· τὸ γὰρ τὴν ὀργὴν προτεθεῖσθαι τῆς ἀριθμήσεως, οὐ διὰ τὴν ἀρίθμησιν ἐπαχθῆναι ταύτην δηλοῖ· ἀνασείεται δὲ αὐτὸς ὁ Δαβὶδ καὶ οὐκ ἄλλος, ὅτι περ διὰ τὸ αὐτοῦ ἁμάρτημα ἡ τοῦ Ἀβεσαλὼμ ἐπανάστασις συνέβη· ἀνθ' ὧν γάρ φησιν ἐφόνευσας καὶ ἐμοίχευσας, καὶ ἑτέροις μὲν ὑπαχθήσῃ, πλὴν ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκές σου ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν σου εἰς ἑτέρους μεταστήσονται, ὃ δὴ καὶ διαπέπρακται τῷ Ἀβεσαλὼμ· ἀνασείεται οὖν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὼς ἵνα τοῦ οἰκείου πταίσματος εἰς συναίσθησιν ἐλθὼν, ἐγὼ ἥμαρτον, ἀναβοήσῃ, καὶ ἐγὼ ἐκακοποίησα, οὗτος δὲ ὁ λαὸς τί ἐποίησε; καὶ ἐκ μὲν τῆς ἐξαγορεύσεως καὶ μετανοίας ἡ θραῦσις κοπάσῃ· ταύτης δὲ ληγούσης ἡ σωτηρία περιγένοιτο τῷ γένει· μᾶλλον δὲ ἄνωθεν εἰπεῖν, ἐκεχρεωστήκει τὴν δίκην ὁ λαός· διὰ τοῦτο προσέθετο ὀργὴ θεοῦ θυμωθῆναι ἐπ' αὐτούς· ἀνασείει δὲ ὁ θυμὸς πρὸς τὴν ἀρίθμησιν τὸν Δαβὶδ· ἀριθμηθέντος δὲ ἐπέθετο ἡ πληγή· ἱσταμένης δὲ τῆς πληγῆς, εἰς συναίσθησιν τοῦ παραπτώματος ἥκει ὁ Δαβὶδ ἐκ τῆς συναισθήσεως, εἰς μετάνοιαν· ἡ μετάνοια δὲ τὴν ἄνωθεν συγγνώμην καὶ τὸν ἔλεον κινεῖ· τὰ δὲ παύουσι τὴν θραῦσιν· ὥστε καὶ τὸ δεινὸν τῷ λαῷ ὥσπερ ἀπό τινος κεφαλῆς τῷ ἡμαρτηκότι κατέβη· καὶ ἡ τοῦ πάθους πάλιν ἀναστολὴ διὰ τὴν αὐτοῦ μετάνοιαν κατεπράχθη.

## ΠΑ. Πῶς οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν τοῦ θεοῦ.

Οἱ δὲ οὐρανοὶ μὴ ἔχοντες στόμα διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, διότι ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται, καὶ τὸ περὶ αὐτὰ θαῦμα τοῖς γε φρονοῦσιν εἰς τὸν δημιουργὸν ἀναφέρεται καὶ διαβαίνει· ὥστε οἱ οὐρανοὶ οὐχὶ ῥήμασι, πράγμασι δὲ τήν τε δύναμιν ἀνακηρύττουσι τοῦ δημιουργοῦ, καὶ πρὸς δοξολογίαν παρακαλοῦσι τοὺς ὀρθῶς

αὐτοῖς ἐνορῶντας· εἰ δὲ κατ' ἐπιβολὴν θεωρίας ἐθελήσοις ἐννοεῖν, εὑρήσεις οὐρανοὺς τοὺς ἀποστόλους, οἳ διηγήσαντο τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ δοξάζειν τὸν θεὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμέτερα ἀναλαβόντα, ὑπέδειξάν τε καὶ καθηγήσαντο· εἰ βούλει δὲ, διηγήσαντο οἱ οὐρανοὶ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ ἡμῶν Χριστοῦ, ἡνίκα τῶν πατρικῶν μὴ κενωθεὶς κόλπων, ἐκ παρθένου σάρκα λαβεῖν κατηξίωσεν, καὶ εἶχεν αὐτὸν ἡ Βηθλεὲμ καὶ τὸ σπήλαιον· τότε γὰρ δή τότε ἡ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀριθμουμένη φύσις, τοῦτο μὲν ἡ ὁρατὴ, τοῦτο δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ τὸ ὁρώμενον, ὑπηρετεῖτό τε καὶ καθυπούργει τῷ θαύματι· ἡ μὲν οἱονεί τινα κήρυκα κοινὸν τὸν ἀστέρα χειροτονοῦσα καὶ προβάλλουσα ἀνακηρύττει τοῦ δεσπότου τὴν δόξαν, καὶ τὸν κρυπτόμενον βασιλέα δι' ἑνὸς δορυφόρου προπομπεύουσα· ἡ δὲ πλῆθος στρατιᾶς προβαλλομένη τὸν κτίστην αἰνούντων, καὶ τῶν τελουμένων τὸ θαῦμα διηγουμένων τῷ ᾄσματι· ῥηθεῖεν δ' ἂν οὐκ ἀπεικότως οἱ ἄγγελοι οὐρανοὶ, ἅτε δὴ ἄνωθεν ἀφιγμένοι πρὸς τὰ ἐπίγεια· εἰ δὲ καὶ τὸν ἥλιον ἐθέλοις ἰδεῖν ἐπὶ τῷ δεσποτικῷ πάθει σκυθρωπάζοντα, καὶ τῇ ἀποθέσει τοῦ περικαλλοῦς ἐκείνου φωτὸς τὴν θεότητα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πάσχοντος ἀναγγέλλοντα, ἐγγὺς ἂν γένοιο καὶ τῆς κατὰ θεωρίαν ἀναπτύξεως.

### ΠΓ. Τί ἐστιν· ἐπετίμησας τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής.

Τὸ, ἐπετίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβὴς, φασὶ τοῦτο δηλοῦν· ὡς ἐν τῷ ἐπιτιμηθῆναι τὰ ἔθνη καὶ τῆς οἰκείας ἀποστῆναι πλάνης, γενέσθαι τε τῆς ποίμνης Χριστοῦ, ὁ πρὸς ἀσέβειαν αὐτοὺς ἐκκαλούμενος ἀπώλετο διάβολος· ἀσεβὴς γὰρ αὐτός τε ὁ ἀσεβῶν εἴη ἂν καὶ ὁ τοῦτον ἕλκων πρὸς τὴν ἀσέβειαν· εἴη δ' ἂν ἐγγύτερον ὡς τοῦ σωτῆρος ἐπιδεδημηκότος τῇ γῇ, καὶ κοινῶς ἅπαντας Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας, καὶ βαρβάρους ἐπὶ τὴν οἰκείαν προσκαλουμένου ἐπίγνωσιν καὶ οἱονεὶ τῶν πρώην αὐτοῖς ἠσεβημένων καθαρτικήν τε καὶ τελειωτικὴν ἐπιτίμησιν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπάγοντος· ὅσοι μὲν εὐπειθῶς τε καὶ εἰλικρινῶς τὴν ἐπιτίμησιν ἐδέξαντο, οὗτοι τῆς μερίδος τῶν σωζομένων ἐγένοντο· εἰ δέ τις πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν ἀπεδυσπέτησε, μήτε τὸν τοῦ βαπτίσματος καθαρμὸν μήτε τὴν δι' αὐτοῦ τῆς πίστεως προσδεξάμενος ἔλλαμψιν, οὗτος ὡς ἀσεβής τε καὶ ὀλέθρου ἀπολεῖται ἄξιος· οἶδα δὲ ἐπιτιμίας παρά γε μάλιστα τοῖς ἔξω σοφοῖς τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιφάνειαν ὀνομαζομένην καὶ τὸ περίδοξον· λέγοι ἂν οὖν τὸ ῥητὸν, εἴτις τὴν λέξιν εἰς τοῦτο τὸ σημαινόμενον μεταλάβοι, ὡς τοῦ Χριστοῦ τιμήσαντος καὶ δοξάσαντος τὰ ἔθνη, υἱοὺς γὰρ κληρονόμους τῆς

αὐτοῦ βασιλείας τοὺς πειθομένους ἔθετο, οἱ ἀναξιοι τοῦ κλήρου καὶ τῆς υἱοθεσίας, ἀσεβεῖς ὄντες ἀπολοῦνται.

ΡΚΘ. Τίνος ἡ φωνὴ, τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;

Ωσπερ ἡ γῆ θεασαμένη τὸν κύριον καὶ σωτῆρα δύναμιν ἔχοντα θεϊκὴν καὶ ἐπιτάσσοντα τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, ξενιζομένη ἔλεγε, τίς ἐστιν οὗτος ὅτι καὶ ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι ὑπακούουσιν αὐτῷ; οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ἐν σαρκὶ βλέπων τὴν θεότητα, ξενιζόμενος λέγει· τίς ἐστιν οὗτος ὁ β. τ. δ.

ΡΛ. Διὰ τί ὁ τῆς νηστείαις χρόνος ἐν μ̄ ἡμέραις ἀριθμεῖται.

Ζητοῦσι τινές· τί δήποτε ὁ τῆς νηστείας χρόνος ἐν ἡμέραις ἡμῖν μ̄ περιγράφεται· καὶ οὔτε εἰς τὸν πεντηκοστὸν ἢ ἑξηκοστὸν παρατείνεται, οὐδὲ ἐντὸς πάλιν τῶν μ̄ περικλείεται· καὶ οὐχ ἡμῖν μόνον οὕτω παραδέδοται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κοινὸς δεσπότης καὶ σωτὴρ ἡμῶν, ὁ νομοθέτης τῶν ἐν τῇ χάριτι, μ̄ ἡμέρας φαίνεται νηστεύσας, ὅποτε αὐτῷ προσβαλεῖ ὁ πειράζων, πρὸς ἀγῶνα ἀπεδύετο· καὶ πρό γε τοῦ δεσπότου ὁ προφήτης Ἡλίας, τοσαύτας ἡμέρας διανύσαι ἐν νηστείαις ἀναγέγραπται· καὶ ἔτι πρὸ τούτου Μωϋσῆς ἐν τῷ σιναίῳ ὄρει ἡνίκα τὰς πλάκας θεόθεν λαβεῖν παρεσκευάζετο· ἡ μὲν οὖν ζήτησις αὕτη. Ἀλλὰ γὰρ τὴν μὲν βαθυτέραν καὶ ἀποῤῥητοτέραν αἰτίαν ἴσως ἄν τις ἄλλος κατὰ τοὺς προειρημένους ἄνδρας ἀνηγμένος τε καὶ μετάρσιος τὴν θεωρίαν, ὑψηλοτέραν τε καὶ θειοτέραν ἀποδώσειεν· ἃ δὲ εἰς ἡμετέραν ἧκε μάθησιν, ἐροῦμεν. Ἐν ἓξ ἡμέραις ὁ θεὸς τὸν παρόντα καὶ ὁρώμενον τοῦτον κόσμον ἐδημιούργησε, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κατέπαυσε μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ πέρας ἔθηκε τῷ φιλοτεχνήματι· συναριθμεῖται δὲ καὶ αὕτη ταῖς πρὸ αὐτῆς, ὥσπερ καὶ πᾶσα ἀρχὴ χρόνου τινὸς καὶ πέρας ἐν τῇ συναριθμήσει τῶν μεταξὺ συμπεριλαμβάνεται· καὶ ὁ παρὼν αἰὼν τῆς ἑβδομάδος συνεχῶς ἀνακυκλούμενος ἀπαρτίζεται· ἡ δὲ ὀγδοὰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα δηλοῖ, καὶ τὸν ἐκ τοῦ παρόντος εἰς ἄλλην τινὰ θειοτέραν λῆξιν καὶ κατάστασιν, ἥ τις καὶ ὀγδοὰς καλεῖται καὶ πρώτη καὶ μία· ὀγδοὰς μὲν ὡς ἄλλο τι διάστημα παρὰ τὸν συμπληρούμενον χρόνον πρὸ τῆς ἑβδομάδος ὑπάρχουσα· πρώτη δὲ ὡς ἀρχὴ οὖσα λήξεως ἑτέρας καὶ πολιτείας θειοτέρας καὶ ἀμείνονος· μία δὲ ὡς οὐκ ἔχουσα μετ᾽ αὐτὴν, ἑτέραν χρονικὴν περίοδον, ἀλλ᾽ αὐτὴ ἀτελευτήτως ὑπάρχουσα καὶ διαμένουσα.

Τούτων οὕτω προτεθεωρημένων ἡμῖν, ὅσοι μὲν ἑβδόμην κατὰ τὴν ἑβ-

δομάδα βούλοιντο τὸν ῥευστὸν τοῦτον χρόνον καὶ ἐπίκηρον καὶ τοις ῥευστοῖς καὶ φθαρτοῖς συμπαραμετρούμενον τε καὶ συμπαραῤῥέοντα, οὗτοι ταῖς ἁμαρτίαις καὶ τῶν παθῶν τῇ ἀχλῦι τὰς αἰσθήσεις πάσας κατεκηλίδωσαν· καὶ ἀκοὴν μὲν ἔπλησαν ᾀσμάτων πορνικῶν καὶ τῶν ὅσα τούτοις συνέπεται· καὶ ὄψις μὲν αὐτοῖς τὰ ψυχοφθόρα θεάματα· ἀφὴ δὲ καὶ γεῦσις καὶ ὄσφρησις, ἵνα μὴ καθέκαστον αἰσθητήριον λέγων εἰς μῆκος ἀποτείνω τὸν λόγον, οἷς οὐ θέμις ἐνδιατρίβουσιν· ἐξ ὧν αὐτοῖς ἀκατακρίτως ἅτε ἡ φύσις παρέσχετο καὶ ἃ μὴ θεῖος νόμος ἐκώλυσε, περὶ ταῦτα ἀναστρέφεσθαι. Τῶν οὖν ἐν ἡμῖν ε̄ αἰσθήσεων οὕτως ἐῤῥυπωμένων τε καὶ λελυμασμένων ὑπὸ τῶν παθῶν τε καὶ τῆς ῥοῆς, ἃ ἐν τῷ ῥέοντι προσλαμβάνομεν χρόνῳ, τούτων ἡ κάθαρσις καὶ ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις οὐκ ἂν γένοιτο κατὰ τὸν τύπον καὶ τὴν μίμησιν τοῦ ῥευστοῦ καὶ φιλαμαρτήμονος χρόνου· κατὰ τὴν τάξιν δὲ μᾶλλον καὶ παιδαγωγίαν καὶ ἐκμίμησιν τοῦ ἀπαθοῦς τε καὶ ἀῤῥεύστου καὶ ἀτελευτήτου χρόνου· ὃν ὁ λόγος μικρὸν ἄνωθεν, ὀγδόην τε καὶ πρώτην καὶ μίαν ἐδίδαξεν ἐπονομάζεσθαι. Ἐπεὶ οὖν αἱ ε̄ αἰσθήσεις ἡμῶν ἐπὶ τὴν ὀγδοάδα πολλαπλασιαζόμεναι τὸν μ̄ ἀποτελοῦσιν ἀριθμόν· διὰ δὲ τῶν ε̄ αἰσθήσεων ζῶμεν τε καὶ τὰς πράξεις ἐπιτελοῦμεν ὅσαι τε φαῦλοι καὶ ὅσαι εἰς ἀρετῶν ἀναφέρονται λόγον, εἰκότως διὰ μ̄ ἡμερῶν ταύτας καθαίρομεν, καὶ πᾶσαν αὐταῖς ἰατρείαν προσάγειν παρελάβομεν, οὕτω κατὰ ταύτας πολιτεύεσθαι ὡς ἂν ἡ ὀγδοὰς, ἀλλὰ μὴ τὸ ῥευστὸν τῆς ἑβδομάδος ἐπιτάττῃ τε καὶ διακελεύηται· ταύτῃ δὲ ἡμῶν τῇ θεωρίᾳ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἔν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων ὃς ἐπιγέγραπται, περὶ νηστείας, συνᾴδων τε καὶ προμαρτυρόμενος ἐπιδείκνυται.

## ΡΛΒ. Διατί πρωτότοκον ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ ἐκάλεσε.

Πρωτότοκον δὲ ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ καλεῖ, ἡνίκα τὸν Μωϋσῆ ἀπέστελλε πρὸς τὸν Φαραὼ, ἐνδεικνύμενος τὴν ἀγάπην καὶ στοργὴν ὅσην εἶχε περὶ αὐτόν· ὡσανεὶ ἔλεγε τῷ Μωϋσεῖ· λάλησον τῷ Φαραώ· ὅτι ἡλίκην σὺ στοργὴν περὶ τὸν σὸν υἱὸν τὸν πρωτότοκον ἔχεις καὶ διατηρεῖς, τὴν αὐτὴν ἐννόει καὶ πρὸς τὸ γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔχειν τὸν Θεόν· διὸ καὶ ἀπειθοῦντος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄνοδον τοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ τῶν πρωτοτόκων τοῦ Φαραὼ καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀφίεται ἡ πληγή· ἔτι δὲ ὁ Θεὸς ἐπειδὴ ἁπάντων ἐστὶν ἐθνῶν πλάστης καὶ δημιουργὸς, οὕτω καὶ πάντων προνοητής· χρόνοις δ' ὑστέροις τὰ ἔθνη πάντα πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπίγνωσιν ἔμελλεν ἐπιστρέφειν καὶ καλεῖν καὶ υἱοὺς αὐτοῦ καὶ κληρονόμους τῆς χάριτος ἀποφαίνειν· πρὸ δὲ τούτων τὸ ἔθνος ἐξελέξατο τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἂν δι' αὐτοῦ

συναγάγῃ καὶ τοὺς ἄλλους· καὶ δηλοῦσιν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο, ἐξ Ἰσραὴλ μὲν φῦντες, πάντων δὲ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλοι καὶ συναγωγεῖς γεγενημένοι· διὰ τοῦτο τοῖς Ἰσραηλίταις ἡ πρωτότοκος ἐχαρίσθη φωνή· οὐ λαμβάνει δὲ ὁ πρωτότοκος οὗτος τὰ τῆς εὐσεβείας τελειώτερα· διότι σκληρὸς καὶ ἀπειθὴς γέγονεν, οὐ κατὰ τὴν Αἴγυπτον μόνον, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον ἐν τῇ ἐρήμῳ· διὸ τῶν μὲν τελειοτέρων οὐκ ἀξιοῦται μυστηρίων, διὰ δὲ τοῦ δευτέραν τάξιν ἔχοντος νόμου τέως παιδαγωγεῖται· ἐπεὶ καὶ τὸν δακτύλῳ θεοῦ γεγραμμένον νόμον πλαξί τε ἀχειροποιήτοις ἐντετυπωμένον, ὃς τὸν ἡμέτερον καὶ κατὰ Χριστὸν προετύπου νόμον οὐκ ἀξιοῦται δέξασθαι τὸ Ἰουδαίων ἔθνος διὰ τὴν περὶ τὸν μόσχον δυσσέβειάν τε καὶ παρανομίαν· λαμβάνει δὲ τον δεύτερον καὶ ὃν Μωϋσῆς πλαξὶν ἃς αὐτὸς ἐλάξευσεν ἐγγράφει· εἰ γὰρ αὐτὰς τὰς θεογράφους πλάκας ἔλαβον καὶ κρεῖττον ἢ κατὰ χειρὸς ἔργον ἐκλελαξευμένας, τάχα ἂν καὶ θεοὺς αὐτὰς ἡγοῦντο καὶ ἐπὶ μεῖζον τὴν θείαν κατ' αὐτῶν ὀργὴν ἀνῆψαν· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν δι' ἣν ἔφημεν αἰτίαν τὰ τελειότερα οὐ παραδίδοται τῶν μυστηρίων, ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἡμερῶν ἄνθρωπος γεγονὼς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ θέμενος τὰ ἔθνη εἰς υἱοὺς, δίδωσιν αὐτοῖς οὐκέτι τὴν ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ παλαιωθεῖσαν λατρείαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀληθείᾳ καὶ πράγματι νεάζουσάν τε καὶ ἀνακμάζουσαν τὸ τῆς εὐσεβείας ἀκήρατον κάλλος· πάντων γοῦν υἱοθετηθέντων τῶν ἐθνῶν, εἰκότως ὁ πρὸ αὐτῶν εἰς υἱοθεσίαν κληθεὶς πρωτότοκος ἐλέγετο τοῦ Ἰσραὴλ λαός· ὧδε δέ μοι καὶ ἕτερον σκόπει· ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐκ σπέρματος φαίνεται κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐληλυθὼς Ἰσραήλ· δι' αὐτοῦ δὲ πρωτότοκον ἅπαν αἰγυπτιακὸν, τουτέστιν ἀσεβὲς καὶ ἄθεον γέννημα, τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ ὑποβέβληται· ἐπεὶ οὖν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ἔφυ ὁ τῶν αἰγυπτιακῶν ἀναιρέτης πρωτοτόκων, πρωτότοκον καὶ τὸν Ἰσραὴλ καλεῖ· καὶ τοῦτο ἄρα καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀναγράφει· ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου· ἐπισκεπτέον οὖν ἄμεινον τούτων·

## ΡΝΑ. Περὶ τῶν χρήσεων τῶν ἔξω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γραφῇ εὑρισκομένων.

Ἰούδας μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἐκ τῶν λεγομένων ἀποκρύφων Μωϋσέως ταύτην προάγει τὴν χρείαν· ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν, ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ἐκ τῶν Ἐνὼχ ἀποκρύφων ἑτέρας μνημονεύει τοιαύτης· ἰδοὺ ἦλθε κύριος ἐν ἁγίοις μυριάσιν αὐτοῦ ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐλέγξαι πάντας τους ἀσεβεῖς περὶ πάντων ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν ὧν ἠσέβησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν ὧν ἐλάλησαν

κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς· Λουκᾶς δὲ ἐν ταῖς ἀποστόλων πράξεσιν τὸν μακάριον εἰσάγει Παῦλον ἐκ τῶν τοῦ Ἀράτου ἡρωϊκῶν στίχων μέρος τι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῷ διαλέγεσθαι προκομίζοντα ἐν οἷς φησιν, ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ προφήτου Ἠλίου ἀποκρύφων ταύτης μνημονεύει τῆς φωνῆς· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ δημώδους τινὸς λακωνικῆς μέμνηται παροιμίας, ἣν καὶ προλαβὼν Ἡσαΐας ὁ προφήτης ἐν τοῖς ἑαυτοῦ κατατάττει λόγοις· φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν· ἔτι δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, Μενάνδρου τοῦ κωμικοῦ, γνώμας δὲ αὐτὸς ἀναγράφεται ἀρχαίων τινῶν, μέμνηται λέγων οὕτως· φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί· καὶ ἑξῆς· καὶ μὴν καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐκ τῶν Μωϋσέως ἀποκρύφων κέχρηται τῇ λεγούσῃ φωνῇ· οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις· καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐκ τῶν λεγομένων Ἱερεμίου ἀποκρύφων· ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι Χριστός· καὶ ἐν τῇ πρὸς Τίτον δὲ ἐπιστολῇ Ἐπιμενίδους τε τοῦ μάντεως κρητοῦ καταλέγει τὸν χρησμὸν, οὗ καὶ Καλλίμαχος μέμνηται ἐν τῇ ἰδίᾳ ποιήσει· εἶπεν τις ἐξ αὐτῶν προφήτης· Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί· ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής.

### ΡΞΕ. Ὅτι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερε φησὶν ὁ ἀρχιερεὺς τιάραν.

Διότι τὸν προχειριζόμενον ἁπάντων κεφαλὴν, κατὰ κεφαλῆς ἔδει τὴν ἐξουσίαν ἔχειν, καὶ εἰδέναι ὅτι κεφαλὴ τῶν ἄλλων προβαλλόμενος, καὶ αὐτὸς ὑπὸ κεφαλήν ἐστιν, τὸν κοινὸν ἁπάντων δεσπότην καὶ ἐξουσιαστήν· ἀπολελυμένη γὰρ αὐθεντία καὶ αὐτόνομος, ἀφόρητός ἐστι καὶ χαλεπή· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐν τῇ χάριτι ἀρχιερατεύειν τελούμενοι, τὸ εὐαγγέλιον ἐπὶ κεφαλῆς δέχονται, ἵνα μάθῃ ὁ χειροτονούμενος ὅτι τὴν ἀληθινὴν τοῦ εὐαγγελίου τιάραν λαμβάνει· καὶ ὅτι εἰ καὶ τῶν ἄλλων ἱερουργεῖται κεφαλὴ, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τούτους τελεῖται τοὺς νόμους· καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν, τῷ νόμῳ κρατεῖται· ἀλλ' ἡ μὲν τιάρα τὴν ἐξουσίαν ἐτύπου, ἣν τε αὐτὸς εἶχε τοῦ λαοῦ καὶ ὑφ' ἣν αὐτὸς ἐφέρετο τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ πέταλον τοῦ χρυσοῦ ἐν ᾧ τὸ ὄνομα ἐκεκόλαπτο τοῦ θεοῦ, ἐπέκειτο μὲν τῷ στήθει, φυλακῆς δ' ἐπεῖχε τόπον τῶν ἐν καρδίᾳ κινημάτων, καὶ ὡς δεῖ ταῦτα καταρρυθμίζειν τῇ πρὸς τὸ θεῖον νεύσει καὶ ἀναφορᾷ. Ἐπὶ

δὲ τῶν ὤμων σμαράγδου λίθοι δύο ἔχοντες τὰς ἓξ φυλὰς ἐντεῦθεν καὶ τὰς ἓξ ἐντεῦθεν, οὗτοι δὲ σύμβολον ἦσαν τῆς ὄψεως τῆς ἀρχιερατικῆς· ἔχει γὰρ ἡ τοῦ σμαράγδου ψῆφος καὶ χλωρότητα εὐπρεπῆ, καὶ καθαρότητα διαυγῆ, κατόπτρου δύναμιν ἀποφαίνουσα· καὶ γὰρ δεῖ τὸν ἱερέα καὶ ἀσκήσει νήφειν· καὶ τὸν βίον τοῖς ὑπ' αὐτὸν ὥσπερ κάτοπτρον παρέχειν. Ἐπὶ τῶν ὤμων δὲ ἡ σμάραγδος· ἐπειδὴ πράξεώς ἐστι σημεῖον· ἡ γὰρ πρακτικὴ δύναμις τῶν ὤμων ἤρτηται· διὸ καὶ ὁ Θεὸς πρὸς Ἱερουσαλὴμ λέγει· θὲς τὴν καρδίαν σου ἐπὶ τῶν ὤμων σου θύγατερ ἠτιμωμένη, ὅτι κύριος κτίζει σε εἰς σωτηρίαν· καὶ Γὰρ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὤμους εἰς πράξεις ἡ γραφὴ λαμβάνει· ὡς ὅταν λέγει περὶ τοῦ Δαβὶδ καὶ ἐν Ταῖς συνέσεσι Τῶν χειρῶν αὐτῶν ὡδήΓησεν αὐτούς. Ἐνῆσαν δὲ Τῷ λοΓείῳ Τῷ ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ οἱ δώδεκα λίθοι ἐνηρμοσμένοι, τὰς δώδεκα φυλὰς ὑποδηλοῦντες· καὶ ὅρα, ἄνω μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων μία ἦν ἡ φύσις τῶν λίθων, ἡ σμάραγδος· κάτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους, οἱ δώδεκα, αἰνιττομένου τοῦ λόγου ὅτι ἄνωθεν μὲν ἅπαντες ἐκ μιᾶς προήλθομεν φύσεως· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου διαφόροις ἐμερίσθημεν γνώμαις· καὶ τὸ μὲν δίδωσι τῇ γνώμῃ, τὸ δὲ τῇ φύσει.

Ὑπὸ δὲ τὸ κράσπεδον τοῦ ἱερέως τὸ λεγόμενον λῶμα, ἄνθη ῥόας, καὶ ῥοΐσκοι χρυσοῖ καὶ κώδωνες ἀπηώρηντο· καὶ πῶς ἂν εἴη Θεῷ ταῦτα κατὰ πρῶτον λόγον ἀρέσκοντα; ἀλλ' ἐν τῷ σχήματι τοῦ ἱερέως ἐφῆκεν ἐξεικονίζεσθαι τὰς ἀρετάς· κάτω ἄνθη καὶ καρποὶ, τὰ τῶν ἀρετῶν κατορθώματα· ἅτινά ἐστιν ἐλεημοσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ φιλανθρωπία καὶ τῶν (ἄλλων) ὁ σύσΤοιχος χορός· Ὅτι φησὶ· μὴ μεΤάβαλλε ῥήμαΤα θεοῦ ζῶνΤος· εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅΓιον πνεῦμα ἐβαπτίσθης, τί ἀναιρεῖς τὰ ὀνόματα τὰ ζῶντα καὶ εἰσάγεις ὀνόματα λογισμῶν; Γέννημα λέγων καὶ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν, ὃν ἀεὶ καὶ μὴ ὂν ἀεὶ, τούτων ἀνέχεται Θεὸς τὸν ματαίων ῥημάτων; ἓν ῥῆμα ἵνα μεταβάλῃ, προφήτας ποτὲ ἐκινδύνευεν ἀπολέσθαι· καὶ βλέπε ῥήματος μικροῦ ἀκριβολογίαν· τὰ ῥήματα τῶν προφητῶν τινὲς ἐκάλουν ὑπὸ ἀπειρίας, λῆμμα κυρίου· λέγει ὁ Θεὸς διὰ Ἡσαίου· ἐὰν ἐρωτήσῃ σε ὁ λαὸς ἢ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ προφήτης, καὶ εἴπῃ σοι τί τὸ λῆμμα, εἰπὲ αὐτοῖς, ὅτι λῆμμα κυρίου ὑμεῖς ἐστέ· λήψομαι γὰρ ὑμᾶς λῆμμα καὶ ῥάξω ὑμᾶς, ἵνα μὴ λέγητε, λῆμμα. Ἓν ῥῆμα ἵνα μεταποιηθῇ, ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς· καὶ σὺ ὁλόκληρον δογμάτων ἀκρίβειαν διαστρέφων, νομίζεις διαφυγεῖν τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ;

ΡΞΓ. Πῶς πρεσβευτὴς ἦλθεν ὁ Χριστὸς παρὰ τοῦ πατρός;

Ὅτι ἦλθε φησὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πρεσβευτὴς, ἐσφάγη ὁ πρεσβευτὴς καὶ τότε γέγονεν ἡ εἰρήνη· ἀλλ' οἱ πρέσβεις ἐρχόμενοι καὶ δῶρα φέρουσι καὶ δῶρα λαμβάνουσι· ποῖον οὖν ἧκε φέρων δῶρον, καὶ ποῖον ἀντέλαβε; παράδοξον τὸ δῶρον, ὡς καὶ ὁ πρεσβευτὴς παράδοξος τὸ αἷμα αὐτοῦ φέρων ἦλθε δῶρον· τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦλθε φέρων δῶρον· καὶ τί παρ' ἐμοῦ ἔλαβε δῶρον; πίστιν· καὶ τί ἀντὶ αὐτῆς μοι παρέσχε; χάριν· ἐπίστευσα ἐγὼ· ἐχαρίσατο ἐκεῖνος· ἐλύθη ἡ ἔχθρα· ὁ πρεσβευτὴς ὅταν ἔλθῃ πρὸς ἔθνος, οὐκ ἀξιοῖ τινὶ τῶν ἀγοραίων ἢ πενήτων διαλεχθῆναι, ἀλλ' εὐθὺς τῷ βασιλεῖ πρόσεισιν· οὗτος δὲ ὁ πρεσβευτὴς ἦλθε, καὶ εὐθὺς πόρνῃ, καὶ λῃστῇ, καὶ τελώνῃ, καὶ μάγοις διηλέχθη· εἶδες πρεσβευτοῦ φιλανθρωπίαν; οὐ γὰρ πρὸς ἕνα καὶ δεύτερον ἦλθεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν· καὶ ἦλθε τὸ ἐμὸν περιβεβλημένος ἱμάτιον, ἵνα μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι παραγενόμενος φοβήσῃ τὴν θήραν.

ΡΞΘ. Διατί ἀφεὶς τὴν ὅρασιν Ἡσαΐας περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς διαλαμβάνει;

Εἰπὲ τὴν ὅρασιν ἣν εἶδεν· ὁ δὲ· ἄκουε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ· ὅτι κύριος ἐλάλησεν· ἄλλα ἐπηγγείλω, καὶ ἄλλα λέγεις; ἀρχόμενος εἶπες· ὅρασις κατὰ Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱηρουσαλὴμ, καὶ ἀφεὶς τὴν διήγησιν, οὐρανῷ καὶ γῇ διαλέγῃ· ἀφῆκας τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῖς ἀλόγοις στοιχείοις προσδιαλέγῃ; ναί φησιν· ἐπειδὴ τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι γεγόνασιν οἱ λογικοί· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ διότι μέλλων ὁ Μωϋσῆς εἰσάγειν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καὶ προορῶν τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, οὕτω πῶς φησὶν· ἄκουε οὐρανὲ καὶ λαλήσω· προσεχέτω γῆ ῥήματι ἐκ στόματός μου· διαμαρτύρομαι ὑμῖν φησιν Ἰουδαῖοι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὁ Μωϋσῆς· ὅτι ἐὰν εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν τῆς ἀπαγγελιάς καὶ ἐγκαταλίπητε κύριον τὸν θεὸν, διασκεδασθήσεσθε εἰς πάντα τὰ ἔθνη· ἦλθε τοίνυν Ἡσαΐας· ἔμελλεν ἡ ἀπειλὴ περατοῦσθαι· οὐκ ἠδύνατο καλεῖν Μωϋσέα τὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐδὲ τοὺς τότε ἀκηκοότας· λοιπὸν τὰ στοιχεῖα καλεῖ ἅπερ διαμαρτυρόμενος αὐτοῖς ἐκάλει καὶ ὁ Μωϋσῆς· καίτοι γε ἐκεῖνος καὶ τὸν Ἀαρὼν ἠδύνατο καλεῖν εἰς μαρτυρίαν καὶ πολλοὺς ἄλλους· ἀλλὰ διὰ τοῦτο φαίην ἂν, οὐκ ἐκάλεσα τούτους, ἐπειδήπερ ἔμελλον ἐκεῖνοι τελευτᾷν καὶ μὴ παρεῖναι μάρτυρες· ἐπειδὰν εἰς παρανομίαν ἐξέκλι-

νεν ὁ Ἰσραήλ· διὸ τὰ μένοντα στοιχεῖα εἰς μαρτυρίαν καλῶ· οὕτω καὶ Ἡσαΐας ποιεῖ οὐ δια τὰ εἰρημένα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ διαλεχθεὶς τοῖς Ἰουδαίοις εὗρε μὴ ἀκούοντας αὐτοῦ, ἐπὶ τὰ στοιχεῖα στρέφεται, καὶ μάρτυρας παραλαμβάνει αὐτοῦ· ἄκουε οὐρανὲ· σὺ γὰρ τὸ μάννα ἤνεγκας· ἐνωτίζου γῆ· σὺ γὰρ τὴν ὀρτυγομήτραν ἔδωκας· ἄκουε οὐρανὲ· τὰ γὰρ ὑπὲρ φύσιν αὐτοῖς ἐχορήγησας· ἄνω καθ' ὃν τρόπον ἐστερεώθης ἔμενες, καὶ μίμησιν οὐχ ὑπερεῖδες ἅλωνος· ἐνωτίζου γῆ· σὺ γὰρ κάτω ἧς, καὶ τράπεζαν αὐτοῖς παρετίθεις αὐτοσχέδιον· διὰ τοῦτο καὶ ἕτερος προφήτης ὁρῶν βασιλέα μαινόμενον, τὰ εἴδωλα λατρευόμενον, τὸν θεὸν ὑβριζόμενον, τοὺς ἄλλους ἐπτηχότας πρὸς οὐδένα τούτων ποιεῖται τὸν λόγον, ἀλλ' ἀποστραφεὶς, ἄκουσον φησὶν θυσιαστήριον, ἄκουσόν μου· τί οὖν λίθῳ διαλέγῃ; ναί φησιν· ἐπειδὴ λίθου ἀναισθητότερος ὁ βασιλεύς· ἄκουσον θυσιαστήριον· τάδε λέγει κύριος· καὶ εὐθέως ἐσχίσθη τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐῤῥάγη καὶ ἐξέχεε τὴν θυσίαν· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἤκουσεν· ἀλλ' ἐκτείνει τὴν χεῖρα ὁ βασιλεὺς τὸν προφήτην ἁρπάσαι βουλόμενος, ὁ δὲ θεὸς τί ποιεῖ; ἐξήρανεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα· οὐ ξηραίνει δὲ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ τὴν χεῖρα, ἵνα τῷ τοῦ λίθου πάθει σωφρονέστερος γένηται· ἐβούλετο γὰρ αὐτὸν ἄνευ τῆς εἰς αὐτὸν κολάσεως σωφρονισθῆναι· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ λίθος ἐσχίσθη καὶ σὺ οὐ διωρθώθης, ἐπὶ σὲ τὴν δικαίαν ὀργὴν ἐπιστρέφω.

### ΡΟΔ. Πῶς δεῖ νοεῖν τὸ περὶ τὸν Ἰὼβ εἰρημένον· καταραθείη ἡ ἡμέρα ἐν ᾗ ἐγεννήθην.

Καταρᾶται τὴν ἡμέραν τῆς γενέσεως αὐτοῦ ὁ Ἰὼβ τάτε ἄλλα καὶ οὐ τοσοῦτον ὅτι τοῖς λογισμοῖς ἐκυμαίνετο· μή ποτ' ἄρα εἴη ἐπὶ τοσοῦτον πλημμελείας ἐληλακὼς ὡς τοσαύτην ὀργὴν θεοῦ κινῆσαι κατ' αὐτοῦ· τουτέστιν εἰς τοσοῦτον ἐξώκειλα τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ὥστε λαθεῖν μὲν ἐμὲ τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, εἰς τοσοῦτον δὲ παροξῦναι τὸ μακρόθυμον καὶ φιλάνθρωπον τοῦ θεοῦ, ὥστε καὶ τοσαύτης ὀργῆς ἔνοχον ἐμὲ κριθῆναι καὶ τηλικαύτας ἀπαιτεῖσθαι δίκας· ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὥστε οὐκ ἀγανακτήσεως ἦν ὑπὲρ ὧν ἔπασχεν ἡ ἀρὰ, ἀλλὰ θρήνων καὶ ἐλεεινολογίας ὑπὲρ ὧν ἐδόκει λυπῆσαι τὸν θεόν· καὶ τοῦτο παρίστησι σαφῶς ἡ δεσποτικὴ φωνὴ πρὸς αὐτὸν ἐν οἷς φησὶν· οἴει με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔστι σοι τῶν ἡμαρτημένων ἀπαίτησις τὰ πάθη ἐν οἷς ἐναθλεῖν παρεχωρήθης· ἀλλὰ γυμνασία μὲν τῆς ἀρετῆς ἐπάθλων δὲ καὶ μειζόνων στεφάνων ἡ κατὰ τὰς ὀδύνας καὶ πληγὰς προξενοῦντα τὴν ἀμοιβήν· οὐκοῦν οὐκ ὀργὴν ἐχέων ὑπαχθῆναι σε συνεχώρησα ταῖς τοσαύταις ποιναῖς, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἡ σὴ λαμπρότερον ἀναφανῇ

ἀρετὴ καὶ κατὰ τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐχθροῦ ἀριστεύων καὶ τροπαιοφορῶν πᾶσιν ἐπιδειχθῇς· καταρᾶται δὲ τῆς γενέσεως τὴν ἡμέραν· οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ ἐπειδὴ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν λαμπραῖς ἑστιάσεσιν ἐφιλοφρονεῖτο τοὺς ᾠκειομένους εἰς φιλίαν αὐτῷ καὶ ἄλλως προσγενεῖς· εἰκὸς δὲ τρυφῶντας καὶ τοῖς διὰ θεαμάτων τινῶν ἀκουσμάτων τέρψεσι καὶ ἡδοναῖς ψυχαγωγεῖν ἑαυτοὺς, δι' ὧν τέρπεται μὲν ἀκοὴ, τέρπεται δὲ ὄψις· βασιλέων γὰρ συνεστιωμένων, εἰκὸς ἦν καὶ τὰ τοιαῦτα συνεισάγεσθαι τῇ πανδαισίᾳ· διὰ τοῦτο ἄρα λογισμοὶ συνετάραττον αὐτὸν, μήποτε ταῦτα μισητὰ γεγονότα τῷ θεῷ τὴν ὀργὴν ἐκίνησαν κατ' αὐτοῦ· διὰ τοῦτο τῆς γενέσεως τὴν ἡμέραν ἐπαρᾶται, τουτέστιν ἐν ᾗ τὸν τόνον τῆς ψυχῆς καὶ τὸ συνεστραμμένον καὶ νεῦον πρὸς ἑαυτὸ εἰς τρυφὴν ἐδίδου διαῤῥεῖν, καὶ πρὸς τὰς ἐπιπολαίους ταύτας ὑπομειδιᾷν ἡδονάς· εἰ δὲ καὶ τὴν ἀρὰν διὰ χειλέων προῆγεν, ἵνα μὴ τοῖς πολλοῖς ἀναισθήτως δόξῃ τὴν φοβερὰν ἐκείνην φέρειν συμφορὰν, οὐδέν ἐστιν ἐννοεῖν ἀπεικός· φέρει γὰρ τὴν ἀρὰν οὐ κατά τινος ὑφεστηκότος πράγματος, ἀλλὰ μετὰ τὸ γενέσθαι μηδαμῶς ὑφεστῶτος· καὶ εἴη ἂν ἡ ἀρὰ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πάθους καὶ τὴν συναίσθησιν τῶν ἀλγεινῶν ἐπίδηλον ποιουμένη· καὶ τὸν ἐπαρώμενον μηδεμιᾶς ἔνοχον πλημμελείας ἀποφαίνουσα· κατὰ γὰρ τῶν ἀνυπάρκτων ἦν αὐτῷ ἡ ἀγανάκτησις· εἰ δέ τις αὐτὸν φήσειε καὶ τῆς δεσποτικῆς ἀποφάσεως ἀναμνησθέντα τοῦτο εἰπεῖν, οὐκ ἂν πόῤῥω θεοφιλοῦς γνώμης ἐνεχθείη· ποίας ἀποφάσεως; ἣν ἀφῆκε κατὰ τῆς Εὔας, ἡνίκα κοινωνὸν ἐκείνη τῆς ἀπάτης ἐποιήσατο τὸν Ἀδάμ· καὶ γὰρ τηνικαῦτα φησὶν, ἐν λύπαις καὶ ὀδύναις τὸν ἀνθρώπινον ὑποζευγνύων τόκον καὶ τὴν ἀράν· ἐξ ὧν προέτρεχον ἐλπίδες χαρᾶς, σκυθρωπότητι κρατύνων λυπηρᾷ· εἰς ταύτην οὖν τὴν λύπην ἀναφέρων τὸν νοῦν ὁ Ἰὼβ, μονονοουχὶ τὴν ἀπόφασιν ἀποθαυμάζει καὶ ὑμνεῖ τὸν δεσπότην, ὄντως λέγων ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν τὰς μητρικὰς ὠδῖνας λύων ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰς τοῦ ἡλίου ἔρχεται αὐγάς.

## ΡΟΕ. Τί ἐστι τὸ, κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει κύριος.

Κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα λέγει κύριος· καὶ ποῦ λαβεῖν ἐστιν ὀμωμοκότα τὸν θεὸν ἢ καθ' ἑαυτοῦ, ἢ καθ' ἑτέρου τινός; πῶς δ' ἂν θεὸς ὠμωκώκει, πάντας ἀπείργων διὰ τῶν εὐαγγελίων ἀπὸ παντὸς ἑαυτοὺς φυλάττειν ὅρκου καὶ μὴ τῇ γλώττῃ χρῆσθαι πρὸς ὑπηρεσίαν ἐνόρκου φωνῆς; καὶ γὰρ κατὰ πάντα σύμφωνος τῷ πατρὶ ὁ υἱός· καὶ ἅπερ λέγει, ἐξ αὐτοῦ λαβὼν ἔχει· τί οὖν ἐστι τὸ, κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει κύριος; ἀντὶ τοῦ, ὡς ἔστιν ἀνθρώποις ἡ τοῦ ὅρκου δύναμις βεβαιοῦσα τὸ ὑπισχνούμενον, οὕτως ἐστὶ

τῆς ἐμῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀπαράβατον· ὅρκου γὰρ πολλάκις προεληλυθότος ἢ τὸ τῆς γνώμης οὐ πάγιον εἰς ἐπιορκίαν τὸν ὅρκον διέλυσεν, ἢ τὸ ῥέον τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐπιγείων πραγμάτων τὸ ἄστατον καὶ τῆς γνώμης ἐῤῥωμένης τῶν ὠμωσμένων τὸ πέρας διέκοψεν· ἐπὶ δὲ τῆς ψιλῆς ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἐστι τοιοῦτον οὐδὲ ἐννοεῖν, μήτι γε καὶ πίστει λαβεῖν· διὸ καὶ μηδένα παραλαμβάνων ὅρκον ὁ Θεὸς ἐπεὶ παντός ἐστιν ὅρκου τὸ θεῖον ἐπάγγελμα δυνατώτερον, ἐπάγειν εἴωθε τὸ, κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα· μᾶλλον δὲ καὶ προτάττει τῶν ἰδίων ὑποσχέσεων, εἴτε σκυθρωπότητος καὶ ποινῆς, εἴτε χαρᾶς καὶ θυμηδίας ὑπάρχουσι παρεκτικαί· μάτην ἄρα οἱ τοῖς ὅρκοις ἐνασελγαίνοντες ἐπὶ τὸ προκείμενον σχῆμα τοῦ λόγου καταφεύγουσιν· οὐδαμοῦ γὰρ οὔτε τοῖς ὅρκοις, οὔτε τοῖς ὁρκικοῖς ἐπιῤῥήμασι τὸ θεῖον ὤφθη χρησάμενον.

## ΡΟϛ. Τί ἐστι καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.

Τῆς παναγίας καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν ψυχὴν ῥομφαῖα διῆλθε κατ' αὐτὸ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος, οὐκ ἐπιδιστάζουσι λογισμοῖς βαλλομένης, οὐκ ἀπιστίας βέλεσι τιτρωσκομένης, οὐκ ἐφ' οἷς ἔχαιρε τὴν λύπην ἀλλασσομένης, ἀλλὰ τὰ μητρικὰ σπλάγχνα διδούσης πρὸς τὴν ἔμφυτον συμπάθειαν, ἀνασκολοπιζομένου τοῦ υἱοῦ, πράττειν τὰ οἰκεῖα· τί γὰρ μήτηρ οὐκ ἂν πάθοι βλέπουσα τὸν υἱὸν καὶ μάλιστα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πολιτευόμενον κρεῖττον, τὰς τῶν κακούργων ὑπέχοντα δίκας; τοῦτο γέγονε τῇ παναχράντῳ μητρὶ τοῦ λόγου πικρότερον καὶ δριμύτερον ῥομφαίας ἁπάσης τὸ πάθος· εἰ γὰρ καὶ Θεὸν πολλὰς ὑποθέσεις εἶχεν εἰδέναι τὸν υἱὸν σεσαρκωμένον, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐπὶ πάντων ἔλυε τοὺς τῆς φύσεως νόμους· ἐνεδίδου δὲ καὶ τῇ φύσει τοῖς οἰκείοις ἐνδιαπρέπειν ὅροις· διὸ πάθος ὁρῶσα μητρικοῖς ὀφθαλμοῖς προκείμενον θέαμα κατὰ πληγὴν ῥομφαίας ἐτέμνετό τε καὶ κατεμερίζετο.

## ΡΟΖ. Τί ἐστι μὴ στενάζητε κατ' ἀλλήλων ἵνα μὴ κριθῆτε.

Καὶ πῶς ἔνι προπηλακιζόμενον ἢ τῶν οἰκείων ἐλαυνόμενον ἢ τυπτόμενον μὴ κατὰ τῶν αἰτίων στενάζειν; μη ἀμύνεσθαι μὲν γὰρ μηδ' ἀντεπεξιέναι, εἰ καὶ χαλεπὸν, ὅμως οὖν τοῖς γε φιλοσοφοῦσι καὶ ταῖς θείαις ἐντολαῖς ἠσφαλισμένοις ἔνεστι δυνατὸν· τὸ δὲ μηδὲ στένειν κατὰ τῶν ἠδικηκότων, πῶς ἂν εὑρήσει χῶραν ἐν φύσει ῥεούσῃ καὶ θνητῇ; ἢ πολλῷ τοῦ προτέρου ῥᾷον; ἢ γὰρ καὶ ἐξὸν θυμὸν ἐμπλῆσαι καὶ ἀντιλυπῆσαι καὶ τὴν ζημίαν πᾶσαν ἀνακαλέσασθαι; τούτων δὲ τηλικούτων ὄντων καὶ σφόδρα

γενναίας ψυχῆς δεομένων ὥστε παριδεῖν καὶ κρείττω προσπαθείας καὶ ἀντιπαθείας ἀνθρωπίνης γενέσθαι, ἃ δὴ πολλάκις καὶ τοὺς μεγαλοφρονεῖν σπουδὴν ποιουμένους, καταπαλαίειν ἴσμεν καὶ περιγίνεσθαι, εἰ καὶ πολλοὺς ὁ τῆς φιλοσοφίας ἔρως καὶ ὁ θεῖος φόβος ἀνωτέρω τῶν εἰρημένων ἐποίησε παθῶν· εἰ οὖν τούτων τῶν ἀσχέτων δυνατὸς ἐγένου κρατῆσαι παθῶν, πῶς οὐχὶ πολλῷ μᾶλλον καὶ τὸ στενάζειν ἐλάσεις ἀπὸ σοῦ, πρᾶγμα οὕτως εὐτελὲς καὶ μηδὲν κέρδος δυνάμενον παρασχεῖν; ἄλλως τε δὲ ὁ στενάζων εἰ μὲν ἐφ' ᾧ τὴν δίκην λαβεῖν σπουδάζων οὐκ ἔλαβεν, οὗτος τῇ αὐτοῦ ῥύμῃ καὶ κρίσει καὶ τῷ τῆς ὁρμῆς ἀνταπέδωκεν ἀκρατεῖ· εἰ θέμις δ' εἰπεῖν, καὶ βαρύτερον· ὅς γε καὶ συμφορὰν ἡγεῖται τοῦ ἀντιλυπῆσαι τὸν λελυπηκότα ἐκπεσεῖν· εἰ δὲ στένει μὲν, οὐ βούλεται δ' ἄμυναν λαβεῖν, ἐν ἀνδρείῳ φρονήματι γυναικῶν ὀλιγωρίας ὑπέρχεται σκηνήν· ὥστε νῆψαι δεῖ μόνον καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπιστραφῆναι καὶ ἡ σκηνὴ διαλέλυται· καὶ τὸ σοφὸν ἄρα καὶ τὸ ῥᾴδιον, εἰ βούλει δὲ καὶ τὸ λυσιτελοῦν καὶ σωτήριον, ἡ τοῦ ἀδελφοθέου βρύει παραίνεσις.

## ΡΟΗ. Τί ἐστι μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες.

Τὴν πρὸς τὰ πάθη τῶν ἁμαρτημάτων ῥοπὴν ὁ ἀπόστολος εἰς δύο τέμνει διαφοράς· καὶ γὰρ μοιχός ἐστιν ὁ μὴ μόνον ἑαυτὸν διαζεύξας τῆς θείας στοργῆς καὶ συναφείας, ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν ἁρμοσθεῖσαν Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ νυμφίῳ ψυχὴν ἐκεῖθεν ἀποσπάσαι σπουδὴν συνεισαγαγὼν καὶ τῇ πρὸς ἑαυτὸν συναφείᾳ μοιχαλίδος αὐτὴν ἐγκλήματι περιβαλών· τὸ γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἀποστάσιον, μοιχόν τε ποιεῖ τὸν ἀποστήσαντα καὶ μοιχαλίδα τὴν ἐπακολουθήσασαν αὐτοῦ ταῖς ἀπάταις ψυχήν· μοιχαλὶς δ' ἂν εἴη κυρίως, ἥτις διεζεύχθη μὲν τῶν θείων ἔργων καὶ προσταγμάτων καὶ πρὸς τὰς κοσμικὰς ἀπέκλινεν ἡδονὰς, εἴτε τινὸς αὐτὴν ἐξαπατῶντος, εἴτε καὶ οἴκοθεν οἰστρηλατουμένης· συναρμοσθεῖσα γὰρ αὕτη διὰ τοῦ βαπτίσματος τῷ Χριστῷ, καὶ τὰς νυμφικὰς καὶ ἀειπαρθένους καὶ ἀμιάντους ἐνυβρίσασα παστάδας, εἰκότως ἡ τοιαύτη ψυχὴ μοιχαλίδος ὑποδυομένη πρᾶξιν καὶ κλῆσιν ἐστὶ τῇ πράξει ἐναρμοζομένην ἀναδέχεσθαι· πολύτροπον δὲ καὶ τὸ τοῦ μοιχοῦ καὶ τὸ τῆς μοιχαλίδος· ἄν τε γὰρ ἔρωτα χρημάτων προτιμήσῃ Χριστοῦ καὶ παρακαλῶν ἄλλους εἰς τὴν ὁμοίαν πρᾶξιν παραεπιχειρῇ, μοιχάς ἐστι καὶ μοιχαλὶς ἡ πειθομένη· ἄν τε δόξαν τὴν ἐν τῷ βίῳ, ἄν τε ῥεούσας ἄλλας ἡδονὰς, ἄν τε τινὸς ἄλλης χρείας καὶ τέρψεως καταγοητευούσης τὸ αὐτεξούσιον τῆς ψυχῆς καὶ ὑποταττούσης τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς, μοιχαλίς ἐστιν ἡ τοιαύτη ἀθλία ψυχὴ, καὶ τῶν μοιχαλίδων αἷς ἐλέγχονται χρεωστεῖ παρασχεῖν τὰς ποινάς· πολλαὶ μὲν οὖν εἰσι μοι-

χαλίδες, καὶ ὀλίγον ἐλάττους μοιχοί· πράττειν μὲν γὰρ ἃ μὴ δεῖ, πολλοῖς ἐστι δι᾽ ἀπροσεξίαν ἐλέσθαι· ἑτέρους δὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἀνερεθίζειν πρᾶξιν καὶ εἰς παράκλησιν τῆς ἐκθέσμου μιμήσεως ἄγειν καὶ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις μηδαμῶς ἐπερυθριᾷν τὸ οἰκεῖον ἁμάρτημα ποιεῖσθαι, οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν ἀλλὰ τῶν εἰς ἄκραν πώρωσιν ἐληλακότων· διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος φησὶ, μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες· τὸ τῶν μοιχῶν ὡς ἐπὶ κακίᾳ τὸ πρωτεῖον ἐχόντων προτάττει τῶν μοιχαλίδων· πᾶς γὰρ ἁμαρτίας διδάσκαλος τῶν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἁμαρτίαν περιγραφόντων, διπλοῦν αὐτῷ τὸ ἔγκλημα ἐπιγράφεται, καὶ οἷς αὐτὸς ὄλωλε, καὶ οἷς ἑτέρους ἐπεχείρησε συναπολλῦναι.

## ΡΟΘ. Τί δηλοῖ τὸ τοῦ ἀποστόλου· ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον, ὡς ἐλεύθεροι.

Τοῦτο δὴ τὸ ῥητὸν τοῖς ἀνωτέρω συνάπτεται· οἷον ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον ὡς ἐλεύθεροι, τουτέστι, μὴ διὰ τὸν ἐπηρτημένον ὑμῖν ἀπὸ τῆς πολιτείας φόβον· οἱ γὰρ οὕτω ὑποτασσόμενοι τὴν τῶν δούλων τάξιν ὑπέρχονται· καὶ ὡς δοῦλοι τὴν ὑποταγὴν ὑποδείκνυνται, φοβούμενοι μὲν τὰς δεσποτῶν πληγὰς, φοβούμενοι δὲ τὰς τῶν νόμων ἀπειλὰς καὶ τῷ δέει πρὸς τὴν ὑποταγὴν συνωθούμενοι· ὁ δὲ διὰ τὸν κύριον ὑποτασσόμενος, οἷον ὁ πειθαρχῶν ταῖς δεσποτικαῖς ἐντολαῖς, ἐλεύθερος μέν ἐστι παντὸς ἐπιγείου φόβου, ἐλεύθερος δὲ πάσης αἰτίας, ἐλεύθερος δὲ ὑποψίας ἐπισειούσης ποινάς· τῷ πόθῳ δὲ τῷ δεσποτικῷ καὶ τῇ συντηρήσει τῶν ἐντολῶν ἐξευγενίζων ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ οὕτως τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐξουσίᾳ φέρων ἑκούσιον τὴν ὑποταγήν· ἄλλως τε δὲ ἐπείπερ ἅπαξ ἐξαγορασθέντας ἡμᾶς τῷ τιμίῳ αἵματι αὐτοῦ τῆς τῶν διαβόλων τυραννίδος ἐλευθέρους ἀπέφηνεν ὁ Χριστός· ἵνα μή τις λέγῃ· εἰ γεγόναμεν ἐλεύθεροι, πῶς πάλιν ὑποτάττεις τοῖς ἐγκοσμίοις ἄρχουσιν ἡμᾶς; ὡς ἐλεύθεροι λέγω φησὶν ὑποτάγητε, τουτέστιν ἑκόντες ἀπὸ γνώμης, ἐκ προαιρέσεως· ὥσπερ γὰρ δούλων τὸ ἀκούσιον καὶ κατηναγκασμένον καὶ ἀπροαίρετον· οὕτως ἐλευθέρων τὸ ἑκούσιον, καὶ χωρὶς ἀνάγκης καὶ αὐτοπροαίρετον· ὅταν οὖν ἑκόντες ὑποτασσώμεθα τοῖς δεσποτικοῖς νόμοις πειθόμενοι, τὴν ἐλευθερίαν μᾶλλον κρατύνομεν, καὶ ἀξίους ἡμᾶς τῆς δωρεᾶς ταύτης παριστῶμεν καὶ ἐπιδεικνύμεθα· οἷς γὰρ τὸν δεσπότην τιμῶμεν, τοῖς αὐτοῦ νόμοις ἀγόμενοι περιχαρῶς, ὁμολογοῦμεν τὸ δῶρον ὑποδέξασθαι καὶ τὴν φιλοτιμίαν θαυμάζειν· δι᾽ ὧν τὸ σέβας τῷ δεδωκότι προσάγομεν ἀπροφάσιστον· πῶς δὲ καὶ ἄλλως οὐ σωτήριον ἑκουσιότητι γνώμης τὴν ἐν πολιτείᾳ τάξιν διαφυλάττειν καὶ τὸ κατ᾽ ἀξίαν νέμειν τοῖς ὑπερέχουσι; καὶ

γὰρ ὡς ἀληθῶς οἱ τοιοῦτοι ἐλευθέρας τε φέρουσιν ἐκ πάσης ἀταξίας καὶ στάσεως τὰς ψυχὰς, καὶ τῆς θεόθεν δομένης ἡμῖν ἐλευθερίας ἄξιοι πᾶσιν ἐπιδείκνυνται· οἱ δὲ γνώμῃ μὲν μοχθηρᾷ, τόλμῃ δὲ πονηρᾷ καὶ ταραχαῖς χαιρούσῃ τὴν ἐλευθερίαν ἐπιφημίζοντες, καὶ διὰ τοῦτο στάσει τὴν εὐνομίαν λύοντες, οὗτοι προκάλυμμα πονηρίας καὶ αὐθαδείας τὴν ἐλευθερίαν προβαλλόμενοι, δοῦλοι μέν εἰσιν ἀλογίστων παθῶν, δοῦλοι δὲ ταραχῆς καὶ θορύβων, καὶ τῆς ἐλευθερίας κατήγοροι, καὶ διὰ τοῦτο ταύτης ἀνάξιοι.

Βούλεται δὲ ἡμᾶς διὰ ταύτης τῆς παραινέσεως, ὁ ἀπόστολος ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἄλλοις πολιτεύμασιν, ὅσα μὴ τὴν θείαν ἀγάπην καὶ πίστιν ἐπιλυμαίνεται, πειθηνίους εἶναι τοῖς νόμοις παρασκευάζειν· καὶ οἷς ἡ τῶν νόμων κατεπιστεύθη κυριότης καὶ πρόνοια, εὐγνώμονάς τε εἶναι καὶ μὴ ὑπερορᾷν τοὺς ὑπερέχοντας, κἂν εἰς τοὐναντίον αὐτοῖς τῆς ἀληθείας τὸ σέβας ἀποδιακέκριται· διὰ τί; ἓν μὲν, ἵνα καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν οἱ διαφωνοῦντες ὁρῶντες ἡμῶν τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ τῶν τρόπον εὐγενὲς καὶ πειθήνιον, ἅμα μὲν ἡμῶν ὑπερυθριῶσι τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς ἤθεσιν· ἅμα δὲ τὸ μὴ πείθεσθαι αὐτοῖς κατὰ τὸ σέβας, μὴ αὐθαδείας ἔργον νομίζωσι, μηδὲ γνώμης ἀτεράμονος ἐπιτήδευμα, ἀλλ' ἔρωτος ὑπὲρ λόγον θείου καὶ θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας· ἅμα δὲ ὡς ἂν δυνηθεῖεν διὰ τῆς ἡμέρου καὶ ἐπιεικοῦς ἡμῶν πολιτείας, εἴπερ ἄρα βουληθεῖεν ἀναβλέψαι πρὸς τὸ τοῦ σεβάσματος ἡμῶν ἄφραστον κάλλος, καὶ τῷ ἐκεῖθεν ἔρωτι πτερωθέντες, βδελύξωνται μὲν τὸν δαιμονιώδη καὶ εἰδωλικὸν οἶστρον, τὴν συνάφειαν δὲ καὶ τὸν πόθον ἀνταλλάξωνται τῆς νύμφης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας· ἀλλ' αἰτία μὲν αὕτη πρώτη τῆς ἀποστολικῆς νουθεσίας. Εἰ βούλει δὲ καὶ δευτέραν, ἵνα διώκοντες καὶ ἐλαύνοντες καὶ τιμωρούμενοι τοὺς πιστοὺς οἱ τὰ ἑλλήνων τιμῶντες, μὴ εἰς ἄλλας τινὰς αἰτίας τον διωγμὸν ἔχωσιν ἀναφέρειν· μηδ' ὡς στασιώδεις καὶ ταραχοποιοὺς ὑπάγωσι δίκαις, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν εὐσέβειαν· καὶ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι τὸ θεῖον σέβας εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰ κτίσματα κατάγειν· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν εἰπών· ἵνα ἐν ᾧ καταλαλῶσιν ἡμῶν ὡς κακοποιῶν ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύσαντες δοξάσωσι τὸν θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς· καὶ πάλιν· οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν· στάσιν τις τῶν ἑλληνιστῶν ἢ καὶ ἰουδαῖος ἐπικαλεῖ σοι; τὸ εἰρηνικὸν ἐπίδειξον· ἀνήκοον διαβάλλει καὶ ἀπειθῆ; διὰ τῆς ὑποταγῆς ἐπιστόμισον· ἀλαζόνα καὶ αὐθάδη; τῷ ταπεινῷ καὶ ἡμέρῳ τοῦ φρονήματος τὴν γλωσσαλγίαν διέλεγξον· τάξιν πολιτικὴν διαλύοντα; διὰ τοῦ μηδὲν ἐν τούτοις ἀγνωμονεῖν, τὴν συκοφαντίαν στηλίτευσον· οὕτως ἄφρων ἀνὴρ δύναται φιμοῦσθαι· οὕτως

θεοῦ δοξάζεται δοῦλος· οὕτως νικᾷ τὸν κόσμον κἂν μαστίζηται, κἂν στρεβλῶται, κἂν ἀνασκολοπίζηται, ὁ τὸ κατὰ τῆς ἁμαρτίας τρόπαιον ἀνύβριστον συνδιασώζων ἑαυτῷ· ὁ κατὰ ταῦτα πολιτευόμενος τὰ προστάγματα, ἐλεύθερα φέρει καθαρῶς καὶ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους καὶ πρό γε τούτων αὐτὴν τὴν ψυχήν.

ΣΚΓ. Εἰ πανταχοῦ τὸ θεῖον, πῶς διαβολὴ τοῦ μυστηρίου γυναικὸς μήτρᾳ παρεῖναι; ναί φησι παρεῖναι μὲν γαστρὶ γυναικὸς, ὡς καὶ πανταχοῦ οὐδεμία διαβολή· σαρκωθῆναι δὲ θεὸν ἐξ αὐτῆς, πῶς οἷόν τε ἐστίν;

Οὐκοῦν ὦ βέλτιστε καὶ αὐτὸς τῆς μὲν κατὰ τοῦ μυστηρίου διαβολῆς καὶ ἄκων ἐξέστης· λανθάνεις δ' αὐτὸν ἀντὶ πολεμίου εἰς τὴν τῶν φίλων τάξιν μεταβαίνων· ὁ γὰρ ἀφεὶς μὲν τὴν διαβολὴν, ἀπόδειξιν δὲ τοῦ προκειμένου ζητῶν, οὐ δι' ὧν μὴ ἀπαχθείη τῆς δόξης φιλονεικεῖ, ἀλλ' οἷς ἂν καὶ αὐτὸς ταύτην προσδέξηται· καίτοι τῷ πρὸς ταῦτα παρασκευαζομένῳ, ἤρκει συνιέναι τὴν ἀλήθειαν καθάρσιον τῆς διαβολῆς τοῦ προβλήματος· δι' ὧν γάρ τις ὡς ἄτοπον φεύγει, εἰ τοῦτο κατίδοι μὴ μόνον μηδεμίαν ἔχον ἀτοπίαν, ἀλλὰ καὶ λόγου συμβαῖνον ἀνάγκην, πῶς οὐχὶ μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς διαβολῆς οὐκ ὀφείλει περιπτύσσεσθαι τοῦτο; ἀδύνατον ἀρετή; ἀλλ' ἔδειξα πολλοὺς μετιόντας· οὐκοῦν τὸ δυνατὸν ἀντεισήχθη καὶ τὸν πρὶν φυγάδα, νυνὶ ταύτης εἶναι δεῖ πολίτην· βλαβερὸν ἡ ἀνδρία; ἀλλὰ λυσιτελοῦν εἴπερ τι ἄλλο παρέστησα τῷ βίῳ· οὐκοῦν γέγονεν ἐραστὸν τὴν βλάβην οὐκ ἔχον, ὃ μισητὸν ἐδόκει διὰ τὴν βλάβην· ἀδύνατον θεὸν γαστρὶ παρθένου παρεῖναι; συνωμολόγησας ὅτι μᾶλλον ἀδύνατον μὴ παρεῖναι· τινὸς λοιπὸν ἑτέρας κατασκευῆς τὸ προβληθὲν δεῖται· ἀλλὰ χρή με φησὶ μαθεῖν καὶ πῶς οἷόν τε ἐστὶ σαρκωθῆναι, μᾶλλον δὲ εἰ τὸ παρεῖναι σάρκωσις θεοῦ οὐκ ἂν φθάνοις παντὸς ζώου μορφὴν τούτῳ περιβαλών· νῦν οὐκέτι τῶν φιλούντων, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν πολεμίων πάλιν ἔχθραν ἐπανῆλθες· πλὴν οἷς τὴν ἧτταν ἔσχες ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, οὐδὲ ἐν τούτοις σοι τὸ μὴ πεσεῖν ἔσται παρατατομένῳ κατὰ τῆς ἀληθείας· καί γε πρὸς τὸν ἀκροβολισμὸν διανάστηθι· ἔστι τις ἀνθρώπων πρόνοια μᾶλλον θεῷ ἢ τῶν ἀγελαίων ζώων; οὐκ ἂν φήσεις· καὶ γὰρ καὶ τούτων ἡ δημιουργία καὶ ἡ πρόνοια διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων χρείαν· οὐκοῦν οὐδὲ ὁμοίως ἐν ἀνθρώποις τε καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ἡ τοῦ θείου παρουσία· ἓν γὰρ ὂν καὶ ἀπλήθυντον ταῖς διαφοραῖς, ἀπληθύντως πληθύνεσθαι λέγεται· ὥστε σοι αἱ πολλαὶ μορφαὶ εἰς μίαν μόνην τὴν ἀνθρώπων διηλάθησαν· ὁρᾷς ὅπως εὐχερῶς ὁ τῆς ἀπιστίας καταπίπτει πρόμαχος· καὶ τί τοῦ-

το φησίν; εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ζώων τὰς μορφὰς ὁ λόγος ὑπεξέφυγεν, ἀλλ' οὖν τὸ μὴ ἀπὸ μιᾶς παρθένου, ἀλλ' ἐκ πασῶν γυναικῶν καὶ παρθένων σάρκωσιν λέγειν ὑπολείπεται· ἀλλ' ὦ ἀγαθὲ, φανερὰ μὲν κἀνταῦθα ἡ τῶν ἀναισχύντων ἐν οἷς ἔφθασαν ἀναισχυντήσαντες, πτῶσις· ὅμως οὖν ὡς δοκεῖ ἀναστάντα . . . ἀποχρήσει μοι πάλιν σε τοῖς σοφοῖς καταβάλλειν λόγοις· ἀδύνατον γὰρ φαίην ἂν ἔγωγε μᾶλλον τὸν ἅπαξ σαρκωθέντα δευτέρας σαρκώσεως δεῖσθαι· οὐκοῦν οὐδὲ ἡ διὰ πασῶν τῶν παρθένων σάρκωσις χῶραν ἔχει, μόνη δὲ ἡ διὰ μιᾶς.

ΣΚΔ. Πότερον οἱ δαίμονες ἴσασιν ὡς μετανοοῦντες ἐφ' οἷς ἐτόλμησαν ἀφίενται τοῦ τολμήματος, ἤτοι ἅπαξ θεοσοφίας πεσόντες, καὶ τὴν τούτου γνῶσιν συναφῃρέθησαν.

Ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πρότερον, πῶς ἀσώματος φύσις καὶ μηδὲ τοσαύταις βαρύτησι σαρκὸς καθελκομένη τῆς ὑπὸ τούτου συνεχομένης χείρων γεγένηται; πολλοὶ γὰρ ἀνθρώπων εἰς ἔσχατον ἐλάσαντες κακοῦ, διὰ μετανοίας καὶ τῆς προτέρας αὐτοῖς ἐνούσης πολιτείας ὑπερήρθησαν· εἰ δὲ μετὰ τὴν πτῶσιν διόλου τούτους καὶ τῆς τόλμης καὶ τῆς ἐπαναστροφῆς ἔλαβεν ἄγνοια, καὶ οὕτω βαθεῖ σκότῳ μεμυκότες καθεύδουσι, πῶς εἰς κακουργίαν πᾶσαν ἐπίνοιαν ὑπερβάλλουσαν οὐκ ἀνιᾶσι τοὺς ἀνθρώπους ἐφ' οἷς οὐδὲ μελέτησις πολλάκις προηγήσατο εἰς ἀποῤῥήτους τόλμας ἅμα ἐρεθίζουσί τε καὶ συγκαθέλκουσι; τὸ μὲν σὸν ὡς ἡγοῦμαι εἴτις τοὺς πολλοὺς συνοπλικώτερον εἴποι λόγους, τοσοῦτον ἂν εἴη πρόβλημα· ἔπταισε τὸ δαιμόνιον· τί μετανοεῖ; ἀλλ' ἐπωρώθη· πόθεν ἡ πώρωσις; αὐτὸ γὰρ τῶν ἄλλων αἰτία πωρώσεως· ἀλλὰ πεπώρωται· πῶς οὐκ ἐπωρώθη; ἀλλ' οὔτε πεπωρωμένους ποιεῖν καὶ αὐξάνειν τὴν πώρωσιν· πῶς δ' ἐπ' ἀγαθῷ πλασθὲν ὅλως νένευκε μὲν οὐδαμῶς πρὸς ἐκεῖνο πρὸς ὃ δὲ μὴ προήχθη ὡς ἐκεῖνο καταπέπτωκε; καὶ τί ἂν ἐκεῖνο εἴη, ὃ μὴ πραπέντος τοῦ δαιμονίου φύλου τούτους ὑπεδέξατο;

ΣΛΔ. Τίνος ἕνεκα ὁ μὲν ὁλόλεπρος παρὰ τῇ παλαιᾷ, καθαρὸς ἐλογίζετο· ὁ δὲ ἐκ μέρους, ἀκάθαρτος.

Ὅτι ὁ μὲν διόλου λεπρὸς τὸ ἀνέλπιστον ἔφερε πρὸς τὴν ἴασιν· διόπερ ὁ φιλάνθρωπος θεὸς διπλῆν αὐτῷ τὴν ποινὴν ἐπάγειν οὐκ ἐδοκίμαζε, τήν τε λέπραν φημὶ καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας ὄνομα καὶ τοῦ ἱεροῦ τὸ ὑπερόριον· τῷ δὲ ἐκ μέρους λεπρῷ ἐπείπερ ἡ ἐλπὶς τῆς ἰάσεως τὸ πολὺ τοῦ λυποῦντος ἐπεκούφιζεν, εἰκότως οὐ τῆς ἴσης φιλανθρωπίας ἀπολαύειν ἐπιδείκνυται.

ΣΛΕ. *Τίνος ἕνεκα λέγεται τὸ πνεῦμα εἰκὼν τοῦ υἱοῦ· καὶ τίς ἡ τῶν πυθαγορείων τετρακτύς.*

*Εἰκὼν λέγεται τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν κατ' αἰτίαν ἀναφερόμενος, καὶ ὡς ἑαυτῷ τὸν πατέρα προδεικνὺς καὶ εἰκονίζων, ὅς που καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· εἰκὼν δὲ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐχ ὡς εἰς ἀναφερόμενον· ἄπαγε· ἀλλ' ὅτι μὴ οἷόν τε γνωρίσαι τὸν υἱὸν ἑτέρωθεν, εἰ μὴ τὸ πανάγιον πρὸς τὴν χειραγωγίαν συνεργὸν λάβοιτο πνεῦμα. Τὴν τετρακτὺν δὲ τιμῶσιν οἱ πυθαγόρειοι ὡς εἰκόνα τῶν τεσσάρων οὖσαν στοιχείων.*

ΣΛϛ. *Διατί ἀλείφει τὸν λύθον ὁ Ἰακώβ.*

*Τὴν ἀτεράμονα καὶ κατὰ λίθους καρδίαν προτυπῶν τῶν ἐθνῶν ὅτι χρισθήσεται μὲν αὕτη πνεύματι ἁγίῳ, ἀφορισθήσεται δὲ ὥσπερ ἐκεῖνος τῷ θεῷ· νοοῖτο δ' ἂν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ὅτι περ τὸν λίθον ἀλείφει· διότι ἔμελλε δι' ἄφατον ἔλεος ἡ προσληφθεῖσα σὰρξ τῇ θεότητι χρίεσθαι· λίθος δὲ ὁ κύριος ἀκρογωνιαῖος ἔντιμος συνάπτων δι' ἑαυτοῦ τοὺς δύο λαούς.*

ΣΛΗ. *Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα ἕως νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.*

*Διορύττει μὲν ὁ Δαβὶδ τοὺς ἀλλοτρίους γάμους· ἐπιτίθησι δὲ τῇ μοιχείᾳ φόνον· καὶ λήσειν ἐτεχνάζετο τὴν πρᾶξιν· ἐπεὶ δὲ τὸ θεῖον εἰς ἔλεγχον ἄγει τοῦ τολμήματος διὰ τοῦ προφήτου, γίνεται ὁ ἀνὴρ ἑαυτοῦ καὶ φησί· σοὶ μόνῳ ἥμαρτον· εἰ γὰρ καὶ Οὐρίας ἠδίκηται, ἀλλ' ἐγὼ τὸ ἁμάρτημα εἰς σὲ τετολμῆσθαι διὰ τῶν ἐλέγχων μαθὼν, ἐπὶ τὴν συγγνώμην τρέχω· καὶ γὰρ οὐδ' ἀφῆκας λαθεῖν εἰς δοῦλον ἐμὸν ἡμαρτηκότα, ἀλλ' ὡς εἰς σὲ πεπαρῳνηκότα τὸν δεσπότην· διατί; ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου· τουτέστιν ἵνα ἡ σὴ δικαιοσύνη τῆς ἀνθρωπίνης κρατήσῃ μηχανῆς· καὶ τὴν σὴν κρίσιν μηδεὶς ἐξαμαρτάνων σοφίζεσθαι οἴηται· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, νικήσεις ἐν τῷ κρινεσθαί σε· νικᾷς ἐν τῷ μηδένα ἔχειν παρὰ σοὶ δίκαιον ὀφθῆναι· καὶ ὅτι τῇ σῇ ἀγαθότητι τὴν πάντων διψῶν σωτηρίαν τῷ παρὰ σοῦ ἐλέῳ τὰς ἡμῶν νικᾷς ἁμαρτίας, ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν ἀντὶ μεγίστων δεχόμενος δώρων· καὶ γὰρ κρίνεται ὁ θεὸς πρὸς*

ἡμᾶς τὸν οἰκεῖον ἔλεον ταῖς ἡμετέραις ἀντιταλαντεύων ἁμαρτίαις· καὶ νικᾷ τῇ εὐσπλαγχνίᾳ λύων τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν τιμωρίαν.

## ΣΛΘ. Οἶδα ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου τὸ ἀγαθόν.

Τοῦτο οὐκ εἰς ἑαυτὸν ὁ Παῦλος εἴρηκεν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τῆς ἀνθρωπίνης οἰκειούμενος φύσεως· Τότε δὲ οὐκ οἰκεῖ τὸ ἀγαθὸν ἐν Τῇ σαρκὶ ἡμῶν, ἡνίκα χρόνῳ καὶ ἔθει καταδουλωθέντες τῇ ἁμαρτίᾳ, ἔμμονόν τε καὶ δυσεξάλειπτον ἐν ἑαυτοῖς φέρομεν τὸ κακόν· ὁ γὰρ δουλωθεὶς τῇ χρονία Τούτων διατριβῇ, κᾂν βουληθῇ πάλιν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐπαναδραμεῖν, δύσεργόν τε καὶ δυσήνυστον εὑρίσκει τὴν βουλήν· διό φησιν· οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό· τουτέστιν οὐκ ἐμὸν οἶδα τὸ ἔργον· πῶς γάρ; ὅγε στενοχωρούμενος ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οἰκούσης ἐν ἐμοὶ ἁμαρτίας ἑδραίαν καὶ ἀμετακίνητον τὴν οἴκησιν κτησάμενος· διὸ καὶ ἀποδύρομαι τὴν ἐλευθερίαν ζητῶν, καὶ ἀνακράζων· ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με; καὶ ἑξῆς.

## ΣΜΔ. Διατί διδασκόμεθα ἀποτάσσεσθαι τῷ σατανᾷ καὶ οὐχὶ τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις.

Ἀποτασσόμεθα τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις, πρῶτον μὲν ἵνα μὴ ἀφορμὰς, εἰ καὶ μὴ εὐλόγους, ἐκ ταύτης λάβωμεν Τῆς ἀποταγῆς, μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ ἐκτρέπεσθαι καὶ ἀποτάσσεσθαι τὸ ὁμόφυλον. Δεύτερον δὲ, εἰ ἀπετασσόμεθα τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις, οὐχ ἡμεῖς δὲ ἀλλὰ καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ διδάσκαλοι καὶ ἀπόστολοι, τίς ἂν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐσέσωστο, τῆς μὲν ἀποταγῆς Τὴν ἀποστροφὴν τικτούσης; τῆς δὲ τὴν παραίνεσιν καὶ διδασκαλίαν συναναιρούσης, ᾗ καὶ ἡ ἐπιστροφὴ καὶ ἡ μεταμέλεια συναναιρεῖται. γ̄. Καὶ τίς ἂν ἐκεῖνος ὁ λέγων ἀποτάσσομαι τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἢ πονηροῖς ἀνθρώποις; εἰ μὲν λέγοι ἑαυτὸν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἑαυτῷ ἂν ἀπετάττετο· εἰ δὲ τῶν δικαίων, ἵνα τἆλλα ἐάσω, ἀλλ' ἐν καιρῷ τῆς μετανοίας καὶ σωτηρίας, βάραθρον ἑαυτῷ μεγαλαυχίας καὶ φαρισαϊκῆς ἀπωλείας διώρυττε. δ̄. Οὐχ ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ πονηρὸς ἠπάτησε. ε̄. Ὁ μὲν σατανᾶς τὴν κακίαν ἐστὶν ἀμετάβλητος. ς̄. Ἐν τῇ ἀποταγῇ τῶν τοῦ σατανᾶ ἔργων καὶ ὅσα ἄνθρωπος πράξει, ἐπεὶ ἐκεῖθεν ἐκ τῆς ἀπάτης τὸ σπέρμα, ἐν ἐκείνοις περιέχεται· εἰς γὰρ ἐκεῖνον ἀναφέρεται.

ΣΜΕ. Διατί ὁμολογηταὶ καλοῦνται οἱ περὶ Σαμωνᾶν.

Ὁμολογηταὶ δ' ἂν οἱ περὶ Γουρίαν μάρτυρες καλοῖντο, οὐχ ὅτι τὸν Χριστὸν ἐν σταδίῳ διωμολογήσαντο· κοινὸν γὰρ ἀγώνισμα τοῦτο πάντων τῶν μαρτύρων· ἀλλ' ὅτι τῶν ὁμολογιῶν ἃς πρὸς ἀλλήλους ἄνθρωποι τίθενται ἐπόπται καὶ μεσῖται παραληφθέντες, οὔτε τῶν πεπιστευκότων αὐτοῖς τὰς ἐλπίδας ἐψεύσαντο, καὶ τοὺς ἀθετήσαντας τὰ ὁμολογηθέντα, τὴν δικαίαν δίκην ἠπάτησαν· ὡς οὖν ἐπόπται θερμοὶ καὶ ἀπαραίτητοι τῶν πρὸς ἀλλήλους τοῖς ἀνθρώποις ὁμολογιῶν γεγενημένοι, εἰκότως τὴν τῶν ὁμολογητῶν ὀνομασίαν διεκληρώσαντο.

ΣΜϛ. Διατί σταυροῦται ὁ Χριστός.

Σταυροῦται σαρκωθεὶς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ Θεὸς ἵνα λαμπρῶς ἀδικοῦντα διελέγξῃ τὸν διάβολον· καὶ ἵνα τὸ πρὸς ἀνθρώπους φίλτρον παραστήσῃ ἀνυπέρβλητον· καὶ ἵνα μὴ δόξαν εὐχερὲς τὸ λέγειν αὐτὸν εἶναι Θεὸν, πολλοῖς ἀφορμὴ κατασταθῇ θεοποιεῖν ἑαυτοὺς, καὶ πλάνην καταργῶν πλάνην εἰσάγειν ὀλέθριον· καὶ ἵνα τοῖς ἐν ἐπηρείαις καὶ ἐπιβουλαῖς καὶ κακώσεσι πρὸς θάνατον ἀγούσαις ἐξεταζομένοις, ἑαυτὸν ὑπομονῆς καὶ καρτερίας παράδειγμα προθεὶς, γενναίως φέρειν καὶ εὐχαρίστως παρασκευάσῃ τὰ συμπίπτοντα· καὶ ἵνα τὸ πανσθενέστατον αὐτοῦ μᾶλλον φανερώσῃ τῆς δυνάμεως· τὸ μὲν γὰρ ῥώμῃ καὶ χειρὶ καὶ ὅπλοις καὶ συμμάχοις τὸν ἀντίπαλον, ἐπαινετὸν μὲν, τῶν συνήθως δὲ διαπεπραγμένων καὶ οὐδὲν εἰσάγον θεουργίας ἐξαίρετον· τὸ διὰ θανάτου, αὐτόν τε θάνατον καὶ ᾅδην καὶ διάβολον καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας τοῦ κόσμου καταργῆσαι τε καὶ θριαμβεῦσαι, τοῦτο ἂν εἴη ὡς ἀληθῶς τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ ἔννοιαν παντοκρατορικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ· καὶ ἵνα τὴν ὑπερβολὴν τῶν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν ἐνδειξάμενος, χρεώστας τῆς καθαρᾶς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης παραστήσῃ, καὶ τῆς κατὰ τοὺς αὐτοῦ νόμους πολιτείας· δι' ὧν τὸ κέρδος εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναστρέφεται, βασιλείας ἡμῖν κλῆρος ὂν, καὶ ἐν ἀδιηγήτοις διαγωγὴ καὶ ἀπόλαυσις.

ΣΜΖ. Πῶς συμβιβασθήσεται τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ φάσκον· τὰ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις, τοῖς δεσποτικοῖς λογίοις τοῖς λέγουσιν, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· καὶ οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι σημεῖα διὰ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν· καὶ ὅσα ἄλλα τὴν αὐτὴν ὑποβάλλει διάνοιαν.

Τῷ διερευνῶντι φιλομαθῶς, οὐκ ἐργώδης τῶν εἰρημένων ἡ κατανόησις· τοῖς τε γὰρ ἤδη χρόνῳ πεπιστευκόσι καὶ μηδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου παραδεχομένοις, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς τελείως τῇ ἀπιστίᾳ κεκρατημένοις καὶ μὴ θέλουσι διὰ τῶν σημείων πρὸς τὴν εὐσέβειαν χειραγωγηθῆναι, κενὸν καὶ μάταιον ἡ τῶν σημείων ἐπίδειξις· τοῖς δέ γε ἐν τῇ ἀπιστίᾳ μὲν τεθραμμένοις, εἶτα ἠρέμα πως τοὺς λογισμοὺς πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐνδιδόναι διανισταμένοις, τούτοις οἰκεία καὶ πρόσφορος ἡ τῶν παραδόξων ἔργων φανέρωσις· διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος οὔτε παρὰ τῶν παντελῶς ἀπίστων πίστιν ἐπιζητεῖ· ᾔδει γὰρ οὐχ εὑρίσκων ἐν αὐτοῖς· οὔτε παρὰ τῶν εἰλικρινῶς πεπιστευκότων· προειλήφει γὰρ καὶ ταύτην προεισενεγκόντων αὐτῶν· ζητεῖ δὲ παρ' ἐκείνων οἳ ἐξ ἀσεβείας εἰς εὐσέβειαν μεταβαλλόμενοι ἤδη τὴν πίστιν ὠδίνουσιν ἐν ἑαυτοῖς· τοῖς τοίνυν πιστοῖς οὐ δίδοται τὰ σημεῖα· εἰς κενὸν γάρ· ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν μεταβαλλομένοις· ὧν καὶ ἡ πίστις ζητεῖται τελεσφορηθῆναι, καὶ τελεσφορουμένη πρόξενος γίνεται τῆς ἀπολαύσεως τῶν θεοσημειῶν· οὐδὲν οὖν διαμάχεται τοῦ θεσπεσίου Παύλου ἡ φωνὴ τοῖς εὐαγγελικοῖς ῥήμασι· πρὸς μὲν γὰρ τοὺς πεπωρωμένους τὴν καρδίαν οὐκ ἠξίου παραδοξοποιεῖν ὁ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων πάντα πράττων θεός· οἱ δὲ εἰλικρινῶς πεπιστευκότες οὐκ ἐδέοντο τούτων εἰς τὸ πιστεῦσαι· ὑπόλοιπον οὖν πρὸς ἐκείνους τὰς θαυματουργίας τὸν τοῦ γένους ἡμῶν σωτῆρα ἐπιτελεῖν, οἳ οὔπω μὲν πεπιστευκότες ἦσαν, τὴν δὲ τῶν ἀπίστων ἔτι χώραν ἀνεπλήρουν, ὅμως ἐζήτουν δι' ὧν πιστεύσουσιν, καὶ χειραγωγὸν λαμβάνοντες τὰ σημεῖα, εἰς τὴν τῶν πιστῶν μετηλλάττοντο μοῖραν.

ΣΜΗ. Εἰ ἦν ἡ γῆ, πῶς ἐγένετο; λέγει γὰρ ἡ δὲ γῆ ἦν.

Ἠλίθιον τὸ ἐρώτημα· ὁ γὰρ εἰπὼν, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὐκ ἀΐδιον δηλονότι ἔφην τὴν γῆν· ἔφη δὲ οὐχ ὅτι ἦν ἡ γῆ ἀπολύτως, ἀλλ' ὅτι ἦν ἀκατασκεύαστος· ἔτι γὰρ ἀόρατος ἦν ἐπικειμένου τοῦ ὕδατος· καὶ ἀκατασκεύαστος, μηδέπω κοσμηθεῖσα βλάστῃ· καὶ διατί τοῦ φωτὸς πρῶτον εἶδος, εἶτα τὸ ὑποκείμενον ἤτοι τὸ ἡλιακὸν σῶμα ὑπέστησεν; ἵνα θαυματουργήσῃ, φησὶν ὁ θεολόγος, μείζονα· ἐπειδὴ

γὰρ τοῖς ἄλλοις ὕλην προϋποστήσας εἰδοποίησεν, ὕστερον τάξιν ἑκάστῳ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος περιθεὶς, ἐνταῦθα παραδοξότερον τῆς ὕλης τὸ εἶδος προϋπεστήσατο· εἶδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς.

ΣΜΘ. Εἰ τὸ φῶς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν, οὐκ αὐτὸς τὸ σκότος ἐποίησεν· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις.

Ἐναντία μὲν ἀλλήλοις, ἀλλ' ἀναγκαῖα τοῖς ἀνθρώποις ἀμφότερα· καὶ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ ἐξυμνῶν τὴν τοῦ ποιητοῦ μεγαλουργίαν λέγει· ἔθου γάρ φησι σκότος, καὶ ἐγένετο νὺξ· κ. τ. λ. ἕως, ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας· ἀλλ' ὅτι μὲν ἀναγκαῖον τὸ σκότος, δῆλον· ὅτι δὲ οὐκ οὐσία, ἀλλὰ συμβεβηκὸς, καὶ ἐντεῦθεν ἔστι λαβεῖν· οὐρανοῦ γὰρ καὶ γῆς ἐστὶν ἀποσκίασμα· διά τε τοῦτο καὶ φροῦδον γίνεται καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν διαλύεται τοῦ φωτὸς ἀνίσχοντος· τὸ δὲ φῶς οὐσία ἐστὶ καὶ ὑφέστηκε· διὸ καὶ δύον μὲν ἀνίσχει· καὶ ἀπιὸν ἐπανέρχεται· γνοίη δ' ἄν τις κἀντεῦθεν ὅτι τὸ σκότος ἐπισυμβέβηκεν· οἶκος γὰρ οὐκ ἔχων φωταγωγοὺς σκότους ἐστὶ πλήρης, εἰσκομισθείσης δὲ λαμπάδος φωτίζεται, οὐ τοῦ σκότους ἄλλοσε πη μεταβαίνοντος, ἀλλὰ πάμπαν διολλυμένου τῇ τοῦ φωτὸς παρουσίᾳ· οὐ τοίνυν ἀγέννητος οὐσία τὸ σκότος, οὔτε μὴν γεννητὴ, ἀλλ' ἐκ τῶν γεννητῶν συνισταμένη χρῆσις ἀναγκαῖα, τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν κηρύττουσα· αὐτίκα γοῦν καὶ ὁ προφήτης καὶ ἐντεῦθεν ὑμνεῖ τὸν Θεὸν, ὁ ποιήσας γάρ φησι φῶς καὶ κατασκευάσας σκότος· ἐπὶ μὲν τοῦ φωτὸς ἁρμοζόντως εἰπὼν, ὁ ποιήσας· ἐπὶ δὲ τοῦ σκότους, κατασκευάσας· συμβεβηκὸς γάρ ἐστι συνιστάμενον καὶ διαλυόμενον.

ΣΝ. Διατί τὰ θηρία καὶ τὰ ἑρπετὰ πεποίηκεν ὁ Θεός.

Δεῖται τὰ παιδία καὶ μορμολυκείων καὶ ἱμάντων καὶ ῥάβδων· καὶ τοῖς μὲν αὐτὰ δεδιττόμεθα, τοῖς δὲ καὶ παιδεύομεν· καὶ ἡμᾶς τοίνυν προειδὼς ὁ Θεὸς ὡς εἰς ῥαθυμίαν ἐκκλίνοντας, οἷον ἱμάντας τινὰς ἢ μορμολύκεια προκατεσκεύασεν ἡμῖν τὰ θηρία· ἵνα τούτοις ἡμᾶς δεδιττόμενος, πρὸς ἑαυτὸν ἕλκῃ καὶ καλεῖν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν παρασκευάζῃ· ἀλλ' ὥσπερ οἱ τέλειοι τῶν παιδικῶν δειμάτων καταφρονοῦσιν, οὕτω καὶ οἱ τῆς ἀρετῆς τρόφιμοι τὰς τῶν θηρίων οὐ δειμαίνουσι προσβολάς· καὶ γὰρ τῷ Ἀδὰμ πρὸ τῆς ἁμαρτίας παρειστήκει τὰ θηρία τὴν δουλείαν ὁμολογοῦντα· καὶ τῷ Νῶε συνῳκίζετο ἐν τῇ κιβωτῷ· καὶ τῷ Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ οἱ λέοντες, καί τοι λίαν λιμώττοντες· καὶ ὁ ἔχις δὲ τῇ ἀποστόλου χειρὶ τοὺς ὀδόντας ἐμβαλὼν καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ χαῦνον καὶ χαλαρὸν οὐχ εὑρὼν

ἀπεπήδησε παραυτίκα καὶ κατὰ τῆς πυρᾶς ἥλλατο, ὥσπερ δίκας ἑαυτὸν εἰσπραττόμενος ὅτι τῷ μηδαμόθεν προσήκοντι προσέβαλε σώματι. Καὶ ἡμῶν δὲ ῥαθυμούντων ὅμως κηδόμενος ὁ θεὸς, τοὺς ἐρημοτέρους ἐκείνοις τόπους καὶ τῆς νυκτὸς ἀπεκλήρωσε τὸν καιρὸν, τοῖς ἑρπετοῖς δὲ τοὺς ἐν τῇ γῇ κατένειμε χηραμοὺς, ὅπως μὴ ῥᾷον ὑπ' αὐτῶν, τῶν ἀνθρώπων πημαίνοιτο τὸ γένος· συγχωρεῖ δὲ ἔσθ' ὅτε τινὰς, ὑπ' αὐτῶν παραβλάπτεσθαι· ὡς ἂν ἕκαστος δεδιὼς μήτι παραπλήσιον πάθῃ, πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν θεὸν καταφεύγῃ· ἄλλως τε δὲ ταῦτα καὶ πρὸς πολλὰ τῶν ἀλεξικάκων φαρμάκων συντελεῖ. Μηδεὶς τοίνυν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ θηρίον ἐξετάζων, ἐπιμεμφέσθω τῷ ποιητῇ, ἀλλὰ τὴν χρείαν ἐπιζητείτω· ἐπεὶ καὶ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον πολλὴν ἔχει καὶ ὥραν καὶ ἁρμονίαν καὶ τῶν μορίων τὴν χρείαν· ἀλλ' ἔχει καὶ κόρυζαν καὶ πτύελον καὶ δυσώδη κόπρον· ἀλλ' οὐδεὶς εὖ φρονῶν ἀπὸ τούτων διαβάλοι τὸ ζῶον· δίχα γὰρ τούτων βιῶναι, τῶν ἀδυνάτων· διὰ γὰρ τούτων ἀρδόμενον τέθηλε, καὶ αἵματος καὶ φλέγματος καὶ χολῆς ἑκατέρας· ἀλλ' ὥσπερ διὰ τούτων συνέστηκεν, οὕτως διὰ τούτων ἑνὸς τῶν εἰρημένων πλεονάσαντος ἢ ἐλλείψαντος διόλλυται· καὶ σκυταλίδα εἴτις ἐκτέμοι τῶν δακτύλων ὄψεται αὐτὴν παντελῶς ἄχρηστον· προσήκει δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς μὴ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀπομερίζοντας τοῦ παντὸς ἕκαστον μέρος ἐξετάζειν τῆς κτίσεως· ἀλλὰ ζητεῖν καὶ ἐπισκοπεῖν εἰ τῷ κοινῷ χρείαν τινὰ συντελεῖ· καὶ τὰ θηρία αἰδεῖται μὲν τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ δοθεῖσαν ἐξουσίαν κατ' αὐτῶν· παραβεβηκότος δὲ τὸν θεῖον νόμον, ἔστιν ὅτε καταφρονεῖ.

## ΣΝΑ. Τίνι ὁ θεὸς εἴρηκεν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

Δηλονότι τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ταυτοφυεῖ υἱεῖ· τούτων γὰρ καὶ μία δύναται γενέσθαι εἰκών· οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἀγγέλους εἰρῆσθαι τοῦτο παραληρήσαντες αἱρετικοὶ, καὶ πρός γε τοὺς δαίμονας τὸ ἀθεώτερον, λίαν εἰσὶν ἀνόητοι· τίνα γὰρ κοινωνίαν ἔχει εἰκὼν θεοῦ καὶ ἀγγέλων ἢ δαιμόνων; ὧν γὰρ οὐσία ἀσυγκρίτῳ λόγῳ διενήνοχε, τίς μηχανὴ τούτων τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἐννοῆσαι; ἰουδαίων γὰρ ἄν τις καὶ γελάσειε τὴν ἄνοιαν· πρὸς ἑαυτὸν γὰρ τοῦτο τὸν θεόν φασιν ἀποφήνασθαι, κατά τινα μίμησιν τῶν καί τοι εἰ καὶ πληθυντικῶς καὶ τὸ κελεύομεν καὶ τὸ ποιήσωμεν προφέρεται, ἀλλ' οὖν πολλὴν ἔχει πρὸς ἄλληλα τὴν διαφοράν· τὸ μὲν γὰρ ποιήσωμεν, ὥσπερ ἐπὶ κοινωνίᾳ τῆς πράξεως τὸν ἰσότιμον καλεῖ· τὸ δὲ κελεύομεν ἢ γράφομεν εἰ καὶ πληθυντικῶς ἐσχημάτισται, ἀλλ' οὐδαμῶς ἑτέρου κλῆσιν εἰς συνεργίαν δίδωσιν ἐννοεῖν· ἄλλως τε τὸ μὲν γράφομεν καὶ κελεύομεν, ἔχει

πρόσωπον φανερὸν πρὸς ὃ λέγεται· δῆλον γὰρ ὡς πρὸς τὸν ὑπεξούσιον· ἐνταῦθα δὲ τὸ ποιήσωμεν μάλιστά γε διὰ τὴν ἐπαγωγὴν τοῦ κατ' εἰκόνα, οὐδαμῶς δίδωσι πρόσωπον ἄλλο παρὰ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐννοεῖν, τὰς μεγάλας πιστευόμενον ἀρχὰς, οἳ λέγειν εἰώθησαν κελεύομεν, καὶ γράφομεν καὶ προστάττομεν καὶ τὰ ὅμοια· καί τοι τὰ πλεῖστα ἑνικῶς ἡ θεία γραφὴ προφέρει λέγοντα τὸν τῶν ὅλων θεόν· καιρὸς γὰρ παντὸς ἥκει ἐναντίον ἐμοῦ· καὶ ἐνεθυμήθην ὅτι ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἀπαλείψω τὸν ἄνθρωπον· καὶ οὐκ ἔσονται θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· καὶ μυρία· ὀλιγάκις δὲ πληθυντικῶς σχηματίζει τῶν τῆς τριάδος προσώπων ἐμφαίνων τὸν ἀριθμόν· ὥσπερ τὸ, δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν τὰς γλώσσας· καὶ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἐπειδὴ τὸ λογικὸν ζῶον διέπλαττεν ὁ θεός· ὃ καὶ ἀνακαινίζειν μετὰ πολλὰς ἔμελλεν γενεὰς ταῖς τῆς ἁγίας τριάδος ἐπικλήσεσι τελεσιουργῶν τὸ πανάγιον βάπτισμα, μέλλων δημιουργεῖν τὴν ἐκεῖνα τὰ μυστήρια παραληψομένην φύσιν, αἰνιγματωδῶς καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τὸν τῶν προσώπων παρεδήλωσεν ἀριθμόν· διὰ μὲν γὰρ τοῦ εἰπεῖν, εἶπεν ὁ θεὸς, τὸ κοινὸν τῆς θείας δεδήλωκε φύσεως· ἐπαγαγὼν δὲ τὸ, ποιήσωμεν, ἐνέφηνε τῶν προσώπων τὸν ἀριθμόν· πάλιν εἰπὼν ἑνικῶς εἰκόνα τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως ἔδειξεν· ἡμετέραν δὲ προσθεὶς, τὸν τῶν ὑποστάσεων ἀριθμόν· ἅπαντα γὰρ προορῶν ὁ τῶν ἁπάντων θεὸς καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν, ὡς ταύτην τὴν φύσιν ἐκ πανάγνου τῆς παρθένου λήψεται, μάλα εἰκότως καὶ αὐτὴν τοῦ γένους τὴν κρηπῖδα τιμῆς μεγίστης ἠξίωσε· πρῶτον μὲν γὰρ βουλὴν τῆς δημιουργίας προέταξεν ἵνα τοῦ δημιουργουμένου τὸ λογικὸν προσημάνῃ· εἶτα τῶν προσώπων τῆς θεότητος παρεδήλωσε τὸν ἀριθμὸν, ἵνα τὰ τῆς θεολογίας ὁ πλαττόμενος ἄνθρωπος λάβῃ αἰνίγματα, καὶ ὁ τοῦ παναγίου βαπτίσματος ἀξιούμενος γινώσκῃ σαφῶς ὅτι ὁ πλάσας καὶ διέσωσε, καὶ ὁ σώσας αὐτὸς καὶ διέπλασε· πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἷον αὐτουργὸς τῆς διαπλάσεως γενόμενος, ἔδειξε τὴν πλείονα περὶ τόδε τὸ πλάσμα φιλοστοργίαν· ἀλλ' οὔτε χεῖρας ἔχειν τὸ θεῖον φαμὲν οὔτε δεῖσθαι βουλῆς τινὸς καὶ προθεωρίας, ἵνα κατὰ τοὺς Πλάτωνος μύθους πρὸς τὴν τῆς ἐνθυμήσεως ἰδέαν κατασκευάσῃ τὸ ποίημα· ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστον τὴν πλείονα τοῦ θεοῦ περὶ τὸ ζῶον κηδεμονίαν δηλοῖ.

## ΣΝΒ. Τί ἐστι τὸ κατ' εἰκόνα.

Τινὲς τὸ ἀόρατον τῆς ψυχῆς τὸ κατ' εἰκόνα εἰρήκασιν· ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον κατ' εἰκόνα ὑπῆρχον ἂν οἱ ἄγγελοι· τινὲς δὲ λίαν ἀνοήτως τὸ ἀνθρώπινον κατ' εἰκόνα θείαν γεγενῆσθαι φασὶν, ἀπατηθέντες ἐκ τοῦ

λέγειν πολλάκις ἐπὶ Θεοῦ τὴν θείαν γραφὴν ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖρας καὶ τὰ ὅμοια, μὴ συνιδόντες ὡς ἀνθρώποις δι' ἀνθρώπων διαλεγόμενος ὁ θεὸς τῇ τῶν ἀκουόντων ἀσθενείᾳ τοὺς λόγους μετρεῖ· καὶ ἐπειδὴ δι' ὀφθαλμῶν ὁρῶμεν ἡμεῖς, τὴν ὀπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν ὀφθαλμοὺς ὀνομάζει· ὥσπερ καὶ ὦτα τὸ ἀκουστικόν· καὶ τὸ πρόσταγμα στόμα· καί τοι τὸ ἀπερίγραφον τοῦ Θεοῦ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς ἐστιν ἐκμαθεῖν· τινὲς τοίνυν τῶν διδασκάλων οὕτως ἐνόησαν τὸ, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ὅτι τὴν κτίσιν τὴν αἰσθητήν τε καὶ νοητὴν πεποιηκὼς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸν ἄνθρωπον διέπλασεν ἔσχατον· οἷόν τινα εἰκόνα αὐτοῦ ἐν μέσῳ τεθεικὼς τῶν ἀψύχων καὶ αἰσθητῶν καὶ νοητῶν· ἵνα τὰ μὲν ἄψυχά τε καὶ ἔμψυχα τούτῳ προσφέρῃ ὥσπέρ τινα φόρον τὴν χρείαν· αἱ δὲ νοηταὶ φύσεις ἐν τῇ περὶ τοῦτον κηδεμονίᾳ, τὴν περὶ τὸν πεποιηκότα δεικνύουσιν εὔνοιαν· τινὲς δὲ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατὰ τὸ ἀρχικὸν γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον ἔφησαν· ἐπήγαγε γάρ φησιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης κ. τ. λ. ὥσπερ γὰρ αὐτὸς ἔχει τῶν ὅλων τὴν δεσποτείαν, οὕτω καὶ δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τῶν ἀλόγων τὴν ἐξουσίαν.

Ἔστι μέν τοι καὶ ἄλλα εὑρεῖν ὡς ἀρχετύπου μιμήματα· δημιουργεῖ γὰρ καὶ ἄνθρωπος κατὰ μίμησιν τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ καὶ οἰκίας καὶ τείχη καὶ πόλεις καὶ λιμένας, οὐρανοῦ ἐκτυπώματα, καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων ζώων εἰκόνας· εἰ καὶ τὸ τῆς δημιουργίας διάφορον ἄφατον· ἀλλ' ὅμως δημιουργῶν ὁ ἄνθρωπος ἀμηγέπη, τὴν οἰκεῖον μιμεῖται ποιητὴν ὡς εἰκὼν τὸ ἀρχέτυπον· καὶ γὰρ ἡ εἰκὼν ἔχει τὰ τοῦ ἀρχετύπου ἰνδάλματα· ἀλλὰ τὸ μὲν τῶν μορίων εἶδος ἔχει, τὰς δὲ ἐνεργείας οὐκ ἔχει· ἐστέρηται γὰρ ψυχῆς δι' ἧς κινεῖται τὸ σῶμα· οὕτω πάλιν καὶ βασιλεύει ὁ ἄνθρωπος καὶ κρίνει κατὰ μίμησιν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ μαρτύρων καὶ κατηγόρων δεῖται καὶ μυρίων ἄλλων ἐν τῇ συγκρίσει· ὁ δὲ, οὐδενός· πάντα γὰρ καὶ πρὶν γενέσθαι οἶδεν· οὕτω καὶ Θεὸς ὁ ἄνθρωπος ὠνομάσθη· διότι καὶ εἰκὼν ἐκλήθη Θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ Παῦλος φησίν· ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων· ἀλλὰ πάλιν ὁ μὲν Θεὸς καὶ τὴν φύσιν ἐστὶν ὅπερ καλεῖται· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὡς εἰκὼν τοὔνομα μόνον ἔχει· πάλιν ἀπερίγραφον κυρίως μὲν καὶ ἀληθῶς ὁ Θεός· μιμεῖται δὲ αὐτό πως καὶ ὁ ἀνθρώπινος λογισμός· ἐν ἀκαρεῖ γὰρ περινοστεῖ τάτε ἑῷα καὶ τὰ ἑσπέρια καὶ τὰ νότια καὶ τὰ βόρεια καὶ δὴ καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ὑποχθόνια· ἀλλ' ὁ μὲν τῇ τοῦ λογισμοῦ μόνῃ φαντασίᾳ· Θεὸς δὲ καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ δυνάμει τὸ ἀπερίγραφον ἔχει· εὕροι δ' ἄν τις καὶ ἑτέραν μίμησιν ἀκριβεστέραν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου· ἔχει γὰρ αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ καὶ τὸ λογικὸν καὶ τὸ ζωτικόν· καὶ γεννᾷ μὲν ὁ νοῦς τὸν λόγον· συμπρόεισι δὲ τῷ

λόγῳ πνεῦμα, οὐ γεννώμενον καθάπερ ὁ λόγος, συμπαρομαρτοῦν δ' ἀεί. Ἀλλὰ ταῦτα ὡς ἐν εἰκόνι πρόσεστι τῷ ἀνθρώπῳ· διὸ ἀνυπόστατός ἐστι καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα· ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τριάδος τρεῖς νοοῦμεν τὰς ὑποστάσεις καὶ ἀσυγχύτως ἡνωμένας καὶ καθ' ἑαυτὰς ὑφεστώσας.

ΣΝΓ. Ἀγαθὸν τὸν θεὸν ὀνομάζοντες, πῶς αὐτῷ περιάπτετε τοσαύτην ἀποτομίαν; ὠμότητα γὰρ καὶ ἀπήνειαν τὸ διὰ βρῶσιν ὀλίγην τοσαύτην ἐπενεγκεῖν τιμωρίαν, οὐ τοῖς ἡμαρτηκόσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνων βεβλαστηκόσιν.

Πρῶτον προσήκει πεπεῖσθαι τοὺς εὐσεβεῖν προαιρουμένους ὡς πᾶν ὁτιοῦν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων γινόμενον ἢ κελευόμενον καὶ ὅσιον καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον· ἔπειτα εἰδέναι χρὴ ὡς πᾶς νόμος εἰ καὶ περὶ μικρῶν τινῶν διαγορεύει, τὴν ἴσην ἔχει δύναμιν τῷ τὰ μέγιστα κελεύοντι δρᾷν, καὶ διαφερόντως ὅταν θεῖος ᾖ ὁ νόμος· αὐτίκα γοῦν ὁ περιτέμνεσθαι κελεύων, οὐδεμίαν παραβαινόμενος τῷ πέλας ἐξεργάζεται βλάβην· ἀλλ' ὅμως ὁ νομοθέτης φησὶν ὅτι πᾶς ἄρσην ἀπερίτμητος ὃς οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται· καὶ ἣν ὥρισε τοῖς ἀνδροφόνοις καὶ μοιχοῖς τιμωρίαν, ταύτην δὴ τούτοις ἐπλήρωσεν· εἰ δὲ Μαρκίων καὶ οἱ τῆς αὐτῆς δυσσεβείας διὰ ταῦτα μάλιστα τὸν νόμον καὶ αὐτὸν κακίζουσι τὸν νομοθέτην, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ἐπιστομιζέσθωσαν· ὁ γὰρ λάγνως ὁρῶν γυναῖκα ὡς μοιχὸς ἐκείνῳ κρίνεται· καὶ ὁ ῥακὰ λέγων τὸν ἀδελφὸν, γραφῆς ὑπεύθυνος· καὶ ὁ εἰκῆ ὀργιζόμενος, ἔνοχος τῇ κρίσει· καὶ ὁ μωρὸν καλῶν, ἄξιος τῆς γεέννης· τί γὰρ τὸν μὲν ἀγαθὸν ὀνομάζουσιν, ἀπηνῆ δὲ τὸν τῆς παλαιᾶς νομοθέτην; ταῦτα γὰρ ἐκείνων κατὰ τὸν τούτων ὅρον ὠμότερα· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτους κἀκείνους ἴσμεν τοὺς νόμους ἑνός· τὸ δὲ διάφορον ἡ τῶν νομοθετουμένων ποιότης εἰργάσατο· οἷα γὰρ σοφὸς διδάσκαλος τοῖς μὲν ἀτελέσι τὰ ἀτελῆ, τοῖς δὲ τελείοις τὰ τέλεια προσενήνοχε.

Πρὸς δὲ τούτοις σκοπητέον καὶ τοῦτο, ὅτι τοῖς πρώτοις παραβαίνουσι τοὺς νόμους δίχα συγγνώμης ἐπιφέρονται αἱ τιμωρίαι, ὥστε τοὺς ἄλλους ὁρῶντας τὴν κόλασιν μὴ παραβαίνειν· οὕτως ὁ πρῶτος ἐν σαββάτῳ ξύλα συλλέξας ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ κατελεύσθη· χρόνῳ δὲ ὕστερον πολλῶν τὸν περὶ σαββάτου νόμον παραβεβηκότων, μακροθύμως ὁ νομοθέτης ἤνεγκεν· οὕτω Κάϊν πρῶτος φονεύσας ἀνηκέστοις τιμωρίαις περιβάλλεται, πολλῶν φονέων ὕστερον οὐ παραυτίκα δόντων τὰς τιμωρίας· ἔδει τοίνυν καὶ τὸν Ἀδὰμ δεξάμενον τὸν νόμον καὶ νόμον κουφότατον, τῶν παντοδαπῶν γὰρ καρπῶν αὐτῷ ἐδεδώκει τὴν ἀφθονίαν, ἑνὸς δὲ μόνου ἀπη-

γορεύκει, δοῦναι δίκας τοῦ πλημμελήματος εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους· εἰ δὲ δυσόργητος ὢν ὡς ὁ δυσώνυμος ἔφη Μαρκίων, διὰ βρῶσιν ὀλίγην τὴν τοῦ θανάτου τιμωρίαν ἐπήνεγκε, πῶς ἁπάντων ἀνθρώπων εἰς ἀσέβειαν ἐξοκειλάντων καὶ παρανομίαν, οὐ πανωλεθρίαν ἐπήνεγκεν; ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἔδωκε καὶ τὴν διὰ τοῦ πάθους καὶ σταυροῦ ἐδωρήσατο σωτηρίαν· καί τοι δῆλον τοῖς τὰ θεῖα πεπαιδευμένοις ὡς οὐδὲν ἐκ μεταμελείας ποιεῖ ὁ Θεός· τοῦτο γὰρ ἴδιον τὸ πάθος τῶν τρεπτὴν ἐχόντων τὴν φύσιν, ἔτι δὲ καὶ τὸ μέλλον ἀγνοούντων· ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὰ μήπω γεγενημένα ὡς ἤδη γεγενημένα ὁρᾷ· διὸ καὶ τὸν Ἀδὰμ προειδὼς ὅτι θνητὸς γενήσεται τὴν ἐντολὴν παραβὰς, τοιαύτην αὐτοῦ καὶ τὴν φύσιν εἰς ἄῤῥεν καὶ θῆλυ προκατεσκεύασε· τῶν γὰρ θνητῶν καὶ παιδοποιΐας δεομένων εἰς τὴν τοῦ γένους διαμονὴν ἡ τοιαύτη τῶν σωμάτων διάπλασις· ἡ γὰρ ἀθάνατος φύσις οὐ δεῖται τοῦ θήλεος· τούτου χάριν ὁ ποιητὴς, τὸν μὲν τῶν σωμάτων ἀριθμὸν ὁμοῦ παρήγαγε, τῶν δὲ θνητῶν ζώων ἀνὰ δύο· καθ' ἕκαστον δημιουργησάμενος, τῆς αὔξης αὐτοῖς τὴν εὐλογίαν προσήνεγκεν.

Ταῦτα τοίνυν προορῶν ὁ Θεὸς οὐ μόνον εἰς ἄρσεν καὶ θῆλυ τὸν ἄνθρωπον διέπλασεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τῆς βρώσεως αὐτοῖς νόμον ἔδωκεν· ἰδοὺ γάρ φησιν ἔδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον καὶ ἑξῆς ὑμῖν δέδωκα εἰς βρῶσιν· καὶ ταῦτα πρὸ τῆς ἐντολῆς· οὐ τοίνυν ὀργῆς ἡ τιμωρία ἀλλ' οἰκονομία σοφίας μεστή· ἵνα γὰρ μισήσῃ τὴν ἁμαρτίαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὡς αἰτίαν θανάτου γεγενημένην, μετὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς ἐπιφέρει τοῦ θανάτου τὴν ψῆφον ὁ πάνσοφος, τοῦτο μὲν τὸ περὶ τὴν ἁμαρτίαν μηχανώμενος μῖσος, προευτρεπίζων δὲ τῷ γένει τῆς σωτηρίας τὸ φάρμακον, τὴν τοῦ μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν· δι' ἧς ἡμῖν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ἡ ἀθανασία διαπεπραγμάτευται· τί δὲ καὶ ἀπηνὲς ἡ ἀπόφασις ἔχει; γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἀπὸ γῆς σε φησὶν εἰς ἀμείνω πολλῷ φύσιν μετεσκευάσα· ἐπεὶ δὲ φυλάξαι μου τὴν ἐντολὴν οὐκ ἠθέλησας, πρὸς τὴν προτέραν ἐπανελεύσῃ φύσιν· ἀνθότου δὲ καὶ σμικρὸν εἶναι δοκεῖ τὸ ἁμάρτημα, ὁ μὲν πάντων ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν, ἑνὸς δὲ μόνου ἀπεῖρξεν· ὁ δὲ καταλιπὼν ἅπαντα, τοῦτον καὶ μόνον καὶ πρῶτον ἐτρύγησε τὸν καρπόν· τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ ὁ δεσπότης ἐμέμψατο· τί γάρ φησιν ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνον μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες; δεδήλωκε δὲ καὶ ὁ διάβολος μὴ φαγεῖν αὐτοὺς ἀπό τινος ἄλλου ξύλου δι' ὧν ἔφη τῇ Εὔᾳ· τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν παραδείσῳ; εἰ γὰρ οἶδεν ἐδηδοκότας, οὐκ ἂν ᾠήθη περὶ πάντων αὐτοὺς τῶν δένδρων εἰληφέναι τὴν ἐντολήν· οὐ μικρὰ τοίνυν ἡ παράβασις· πρώτου γὰρ μετέλαβον, οὗ μόνου μὴ μετασχεῖν ἐκελεύσθησαν.

## ΣΝΔ. Τίνας υἱοὺς Θεοῦ κέκληκεν Μωϋσῆς.

Οἱ μὲν τοὺς ἀγγέλους ὑπονοήσαντες, μαίνονται· υἱοὺς δὲ κέκληκε νῦν τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκ τοῦ Σὴθ καταγομένους· εἰποῦσα γὰρ ἡ γραφὴ ὅπως ἐκ τοῦ Σὴθ ὁ Ἐνὼς ἐγεννήθη, προσέθηκεν· οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ Ἀκίλας φησί· τότε ἤρχθη τὸ καλεῖν ἐν ὀνόματι κυρίου· αἰνίττεται δὲ ὡς διὰ τὴν εὐσέβειαν οὗτος πρῶτος τῆς θείας προσηγορίας τετύχηκε καὶ ὑπὸ τῶν συγγενῶν ὠνομάσθη Θεός· ὅθεν οἱ ἐκ τούτου φύντες, υἱοὶ Θεοῦ ἐχρημάτιζον· διὸ καὶ ὁ κύριος διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ· ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστὲ καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· καὶ ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρινεῖ· οὕτω δὲ ὀνομάζει τοὺς ἄρχοντας· καὶ γὰρ ἐπάγει ἕως πότε κρίνετε ἀδικίαν καὶ πρόσωπα ἁμαρτωλῶν λαμβάνετε, καὶ ἑξῆς· καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς εὑρήσεις θεοὺς τοὺς διαφέροντας τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ὀνομαζομένους· οἱ τοίνυν τοῦ Σὴθ ἀπόγονοι εἴτε ἐκ τοῦ Ἐνώς, ὃς θεὸς ἐπεκλήθη πρῶτος, ἐκφύντες, εἴτε ἁπλῶς ὡς εὐσεβείᾳ τῶν ἐκ τοῦ Κάϊν τεχθέντων διαφέροντες, υἱοὶ Θεοῦ ἐκαλοῦντο, καὶ οὐκ ἐμίγνυντο τοῖς ἐκ τοῦ Κάϊν διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἀράν· χρόνῳ δὲ ὕστερον εὐειδεῖς θεασάμενοι τὰς ἐκ τῆς τοῦ Κάϊν συγγενείας θυγατέρας, καὶ καταθελχθέντες ὡς εἰκὸς τοῖς παρ' αὐτῶν ἐπινοηθεῖσι μουσικοῖς ὀργάνοις, ὁ γὰρ Ἰωβὰλ ἐξ αὐτῶν ἀνθήσας ψαλτήριον καὶ κιθάραν κατέδειξεν, ἐπεμίγησαν αὐταῖς καὶ διέφθειραν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν, καὶ θεήλατον τιμωρίαν ἐδέξαντο, καρπὸν τῆς παρανομίας τὴν πανωλεθρίαν εὑράμενοι· ἐκεῖνο μέν τοι ἐπισημήνασθαι χρή, ὡς οὐχ ἁπλῶς αὐτῶν ἁμαρτίαν ὁ θεῖος λόγος κατηγορεῖ ἀλλὰ τὴν μετ' ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς παρανομίαν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας· οἱ μὲν γὰρ δυσχεραίνοντες τῆς ἁμαρτίας τὴν ὑπερβολήν, ἡττώμενοι δὲ διὰ τὴν τοῦ νοῦ ῥᾳθυμίαν, οὐ πονηρίαν, εἶτα ὕστερον ἀλγοῦντες καὶ στένοντες ἔχουσι τινὰ μετρίαν ἁμηγέπη παραίτησιν· οἱ δὲ εἰς ἀκολασίαν καὶ πονηρίαν παντάπασιν ἀποκλίναντες, ὥστε καὶ προσεπινοεῖν νεωτέρας κακίας ἰδέας, ποίας ἄξιοι συγγνώμης;

## ΣΝΕ. Τοῦ νόμου μήπω τεθέντος ὃς διαγορεύει τιμᾶν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, πῶς ὁ Χὰμ ὡς πατραλοίας κρίνεται.

Τῇ φύσει τοὺς ἀναγκαίους νόμους ἐντέθεικεν ὁ θεός· οὕτω τὸν Κάϊν κατέκρινεν, ἐπειδήπερ αὐτὸν ἡ φύσις ἐδιδάσκεν ὡς ὁ φόνος παράνομον· αὐτί-

κα γοῦν δόλῳ χρησάμενος συνεργῷ, πόῤῥω τῶν γεγεννηκότων ἀπάγων ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν καὶ τοῦ Θεοῦ πυνθανομένου ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου ἠρνήθη, δηλονότι ὡς ἐπιστάμενος κακὸν εἶναι τὸ τολμηθὲν, ἐλεγχθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡμολόγησεν ὑπὲρ συγγνώμην ἡμαρτηκέναι· μείζων γὰρ ἡ ἁμαρτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με· καὶ μέν τοι καὶ ὁ Ἀδὰμ τῆς θείας ἐπιφανείας αἰσθόμενος ἐπειράσθη λαθεῖν· καὶ εἰδὼς ὅτι δὴ τὸ κλέπτειν κακόν· οὕτω δὴ ὁ Χὰμ τὴν τοῦ πατραλοίου κατηγορίαν ἐδέξατο ὡς παραβὰς τὸν τῆς φύσεως νόμον· ὅτι δὲ καὶ τὸ γεραίρειν τοὺς γεγεννηκότας ἡ φύσις ἐδίδασκε, ματυροῦσιν οἱ τοῦ Χὰμ ἀδελφοὶ οἱ μετὰ πολλῆς αἰδοῦς τὸν πατέρα συγκαλύψαντες.

ΣΝϚ. Τί δήποτε τοῦ Χὰμ ἐπταικότος, ὁ ἐκείνου παῖς ἠράσθη.

Κοινῇ πάντες μετὰ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ παῦλαν, τῆς θείας μετέλαχον εὐλογίας· τολμηρὸν τοίνυν ὑπέλαβεν ὁ Νῶε ἐπάγειν ἀρὰν τῷ τῆς θείας εὐλογίας μετειληχότι· τούτου χάριν τῷ ἐκείνου παιδὶ ταύτην περιέθηκεν· ἔχει δὲ ἡ τιμωρία τὸ δίκαιον· ἐπειδὴ γὰρ υἱὸς ὢν ἐξήμαρτεν εἰς πατέρα, διὰ τῆς τοῦ παιδὸς ἀρὰν δέχεται τιμωρίαν· πρὸς δὲ τούτῳ, σκοπητέον κἀκεῖνο· ὡς εἰ αὐτὸς ὁ Χὰμ ἐδέξατο τὴν ἀρὰν, εἰς ὅλον ἂν διέβη τὸ γένος ἡ τιμωρία· ἐκ δὲ τούτου ἐβλάστησαν Αἰθίοπες καὶ Αἰγύπτιοι καὶ Λιβύη πᾶσα καὶ Φοινίκη καὶ Παλαιστίνη· ἵνα τοίνυν μὴ ἅπαν τὸ γένος περιβάλῃ τῇ τιμωρίᾳ, εἰς τὸν νεώτατον υἱὸν τὴν τιμωρίαν παρέπεμψεν· καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι προσήκει ὡς πρόῤῥησίς ἐστιν οὐκ ἀρὰ τοῦ δικαίου τὰ ῥήματα· ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν ὁ Ἰσραὴλ ἐκ τοῦ Σὴμ κατάγων τὸ γένος τῆς Παλαιστίνης κύριος ἔσεσθαι, ταύτην δὲ πάλαι ᾤκουν οἱ ἐκ τοῦ Χαναὰμ, εἰς ἀρὰν σχηματίζει τὴν πρόῤῥησιν, προαγορεύων μὲν τὰ ἐσόμενα, δεδιττόμενος δὲ τοὺς ὕστερον ἐσομένους μὴ πλημμελεῖν εἰς γονέας· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἡ τοῦ Σὴμ εὐλογία διδάσκει· εὐλογητὸς γὰρ κύριος ὁ Θεὸς τῷ Σὴμ· ἔσται Χαναὰμ παῖς· πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ· καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σὴμ· καὶ τοῦ Ἰάφεθ τὴν πολυγονίαν προείρηκε, τοῦ δὲ Σὴμ τὴν εὐσέβειαν· τὸν γὰρ Θεὸν ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σὴμ κατοικήσειν προείρηκεν· κατῴκησε δὲ ἐν τοῖς τοῦ Σὴμ πατριάρχαις καὶ ἐν τοῖς ἐκ τούτων βεβλαστηκόσι προφήταις, καὶ ἐν τῇ σκηνῇ πρότερον καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὕστερον· ἀκριβὲς δὲ τέλος ἔσχηκεν ἡ προφητεία τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον· ὅτε αὐτὸς Θεὸς λόγος ἐνηνθρώπησε καὶ ναὸν ἑαυτοῦ προσηγόρευσεν ἣν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραὰμ ἔλαβε σάρκα· ἐκ τοῦ Σὴμ γὰρ καὶ οὗτοι κατῆγον τὸ γένος· ἡ δὲ Χαναὰμ δουλεία ἐν τοῖς Γαβαωνίταις τὸ τέλος ἐδέξατο.

ΣΝΖ. Πῶς Ἀβραὰμ πιστὸς ὀνομάζεται εἰρηκὼς τῷ Θεῷ, κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο ὅτι κληρονομήσω αὐτήν;

Τὸ, κατὰ τί γνώσομαι, οὐκ ἀπιστοῦντος ἐστὶν ἀλλὰ μαθεῖν ποθοῦντος τῆς κληρονομίας τὸν τρόπον· ἐπειδὴ γὰρ ἑώρα πλήθη μυρία τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντα, μαθεῖν ἠβούλετο τίνι τρόπῳ παραλήψεται τῆς γῆς ἐκείνης τὴν δεσποτείαν· νόμῳ πολέμου; δίχα πολέμου; ζώντων ἐκείνων; ἀναιρουμένων; ἐξελαυνομένων; τούτου χάριν μετὰ τὴν θυσίαν ὁ τῶν ὅλων ὀφθεὶς Θεὸς, γινώσκων φησὶ γνώσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου καὶ ἑξῆς· ἕως τοῦ, οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμοῤῥαίων· ἐκ τῆς θείας τοίνυν ἀποκρίσεως ἐστὶ γνῶναι τὸν τρόπον τῆς ἐρωτήσεως· ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, κατὰ τί γνώσομαι ὅτι κληρονομήσω αὐτὴν, ἐδιδάχθη μὲν ὅσον παροικήσουσι χρόνον, καὶ ὅπως ταλαιπωρήσουσιν, ὅσης δὲ ἀξιωθήσονται προμηθείας· τῶν μὲν πολεμησόντων αὐτοὺς κολασθησομένων, τῶν δὲ τὰ ἐκείνων καρπωσαμένων· καὶ ὅτι τούτων αὐτὸς οὐδεμίαν πεῖραν λαβὼν ἐν εἰρήνῃ καταλύσει τὸν βίον· ἐδίδαξε δὲ καὶ τῆς ἀναβολῆς τὴν αἰτίαν· ἵνα γὰρ μή τις τοπάσῃ καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων μὴ δυνηθῆναι τὸν δεσπότην Θεὸν τῆς γῆς ἐκείνης παραδοῦναι τὴν δεσποτείαν, φησὶν ὅτι οὔπω ἄξια πανωλεθρίας δεδράκασιν οἱ Ἀμοῤῥαῖοι· οὐ χρὴ γὰρ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκ προγνώσεως ἐνεχθῆναι τὴν τιμωρίαν· ὅτι δὲ εἶχον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ εὐσεβεῖς, δῆλον ἔκ τε τοῦ Ἀβιμέλεχ καὶ ἐκ τῶν τὴν Χεβρὼν οἰκούντων· ὧν ἐστι πρὸς τὸν πατριάρχην ἀκοῦσαι λεγόντων· βασιλεὺς εἶ σὺ παρὰ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς μνημείοις ἡμῶν θάψον τὸν νεκρόν σου.

ΣΝΗ. Τίνος ἕνεκεν ἐκπαλαίει τῷ Ἰακὼβ ὁ ἄγγελος.

Δεδιότι τὸν ἀδελφὸν θάρσος ἐντίθησι· διά τοι τοῦτο καὶ τῆς νίκης αὐτῷ παρακεχώρηκε· μονονουχὶ λέγων· ἐμὲ νενίκηκας, καὶ ἄνθρωπον δέδοικας; ἵνα δὲ μὴ μέγα φρονῇ δόξας νενικηκέναι Θεὸν, τῇ ἀφῇ τοῦ μηροῦ τὸ ἐθελούσιον τῆς ἥττης ἐδήλωσε· τῇ γὰρ ἀφῇ τοῦ μηροῦ τὴν νάρκην εἰργάσατο. Γνοὺς δὲ τοῦ ἐπιφανέντος τὴν δύναμιν, τὴν εὐλογίαν αἰτεῖ· ὁ δὲ καὶ τὴν αἴτησιν δίδωσι καὶ τὴν προσηγορίαν ἀμείβει· διέμεινε δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐγρήγορσιν ὁ μηρὸς ναρκῶν τε καὶ ὑποσκάζων, ἵνα μὴ φαντασίαν ὑπολάβῃ τὴν ὄψιν· διὰ τοῦτο καὶ ἐρωτήσας τίνα προσηγορίαν ἔχει, οὐ μόνον διαμαρτάνει τῆς αἰτήσεως ἀλλὰ καὶ ἐπιπλήττεται ὡς ὑπερβὰς τὰ μέτρα τῆς φύσεως· ἵνα τί γάρ φησιν ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; καὶ τοῦτό ἐστι

θαυμαστόν· ἐπισημαντέον δὲ κἀνταῦθα ὅτι τὸν αὐτὸν ἐκάλεσε καὶ ἄνθρωπον καὶ θεόν· ἐνισχύσας γὰρ ἔφη μετὰ θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων ἔσῃ δυνατός· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου· εἶδος θεοῦ· εἶδον γάρ φησιν θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· καὶ ἐσώθη ἡ ψυχή· καὶ πάλιν· ἐνέτειλε δ' αὐτῷ ὁ ἥλιος· ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ· διὰ τούτων δὲ πάντων μανθάνομεν ὡς ὁμογενὴς υἱὸς ἐφάνη κἀνταῦθα τῷ Ἰακώβ.

ΣΟ. Τί δηλοῖ τὸ, τὴν βάτον καίεσθαι καὶ μὴ κατακαίεσθαι.

Τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν καὶ φιλανθρωπίαν κηρύττει ὅτι φρυγανώδη οὖσαν οὐκ ἀνήλισκε τὸ ἄσβεστον πῦρ· οἶμαι δὲ δι' αὐτοῦ παραδηλοῦσθαι καὶ ὅτι ὁ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐπιβουλευόμενος οὐκ ἀναλωθήσεται· ἔτι δὲ καὶ ὡς ὁ μονογενὴς ἐνανθρωπήσας καὶ παρθενικὴν ἐνοικήσας νηδὺν, φυλάξει τὴν παρθενίαν ἀκήρατον· φασὶ δέ τινες ἐν βάτῳ φανῆναι τὸν θεὸν, καὶ οὐκ ὂν ἄλλῳ φυτῷ διὰ τὸ μὴ δύνασθαί τινα ἐκ βάτου γλύψαι θεόν· εἰκὸς γὰρ ἦν Ἰουδαίους καὶ τοῦτο τολμῆσαι εἴπερ ἐν ἄλλῳ ὤφθη φυτῷ.

ΣΟΑ. Ἡ λέπρωσις τῆς χειρὸς τί δηλοῖ.

Ἐν εὐσεβείᾳ τραφὲν τὸ γένος τοῦ Ἰακὼβ εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσελήλυθεν· ἀλλ' ἐκεῖ τῶν Αἰγυπτίων μετέμαθε τὴν ἀσέβειαν· τῆς ἐκείνων δὲ δουλείας ἀπαλλαγὲν μετέμαθε τὸν τῶν ὅλων θεόν· δεδήλωκε τοίνυν διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς χειρὸς, τὴν λέπρωσιν αὐτῶν καὶ τὴν κάθαρσιν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕτερον ᾠκονόμει ὁ θεός· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε τὸν περὶ τῶν λεπρῶν τιθέναι νόμον καὶ ἀκαθάρτους τούτους προσαγορεύειν, ἕτερα διὰ τούτων οἰκονομῶν ἐλέπρωσε τοῦ νομοθέτου τὴν χεῖρα τὴν τὰ τέλεια πεπαιδευμένην, διδάσκων ὡς οὐδὲν τῶν τοιούτων τἀληθεῖ λόγῳ ἀκάθαρτον· πῶς γὰρ ἀκάθαρτον τὸ ἀκούσιον; διὸ ἡ τὰ θαύματα ἐκεῖνα ἐργασαμένη δεξιὰ, λεπρὰ πρότερον γενομένη ταῖς θεοσημείαις ὑπούργησε· τοῦτο δὲ καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαίδευσε μὴ μέγα φρονεῖν, ἀλλ' εἰδέναι τὴν φύσιν τῆς λεπρωθείσης ἀναμιμνησκόμενον δεξιᾶς.

ΣΟΒ. Διατί ἠβουλήθη ὁ ἄγγελος ἀνελεῖν τὸν Μωϋσῆν.

Ἡ γυνὴ μὲν ἐτόπασε διὰ τὸ θάτερον τῶν παίδων ἀπερίτμητον εἶναι, διὸ καὶ αὐτίκα περιέτεμε· τινὲς δὲ φασὶ, διότι ἐπ' ἐλευθερίᾳ πεμφθεὶς τῶν ὁμοφύλων, κοινωνὸν τῆς ὁδοῦ ἐπήγετο τὴν ὁμόζυγα· οὓς ἐχρῆν συνιδεῖν ὅτι πεῖσαι τὸν κηδεστὴν βουλόμενος ὡς οὐκ ἀμελήσει τῆς γυναικὸς, οὐδ' αὐ-

τῆς ἄλλης προτιμήσει, ταύτην ἠναγκάσθη συνεπάγεσθαι, ἀλλ' οὐ καταφρονητικῶς διακονῶν τῷ θείῳ προστάγματι· αὐτίκα γοῦν λαβὼν τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἀγγέλου, ταύτην ἀναστρέψαι πρὸς τοὺς οἰκείους προσέταξε· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἡ ἱστορία διδάσκει· μετὰ γὰρ τὴν ἔξοδον τὴν ἐξ Αἰγύπτου διαβάντων αὐτῶν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ εἰς τὸ Σίναιον ὄρος παραγεγονότων ἀφίκετο σὺν τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς δύο παισὶν ὁ κηδεστὴς πρὸς αὐτόν· τοιγάρτοι ἄλλο κατασκευάζων ὁ ἄγγελος, ἔδειξε τὴν ῥομφαῖαν γυμνήν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ μέγας Μωϋσῆς ἐδεδίει τὸν Φαραὼ, ὡς πολλαχοῦ τὸ δέος ἐδήλωσε, νῦν μὲν λέγων, Τίς εἰμι ἐγὼ ὅτι πορεύσομαι πρὸς Φαραὼ βασιλέα Αἰγύπτου; νῦν δὲ προχείρισαι ἄλλον δυνάμενον ὃν ἐξαποστελεῖς· καὶ πάλιν· ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος εἰμὶ ἐγώ· ἀπειλεῖ αὐτῷ τιμωρίαν ὁ ἄγγελος, φόβῳ φόβον ἐξελαύνων, τῷ μείζονι τὸν ἐλάττονα μονονουχὶ λέγων διὰ τῆς γεγυμνωμένης ῥομφαίας· εἰ τὸν Φαραὼ δέδοικας, μᾶλλον δεῖσον ἐμὲ τὸν καὶ ἀοράτως σοι τὴν πληγὴν ἐπάγειν δυνάμενον.

ΣΟΓ. Διατί φεύγουσιν ἐπιτελέσαι προσέταξε τοῦ πάσχα τὴν ἑορτήν.

Ἀείμνηστον ἠβουλήθη φυλαχθῆναι τῆς σωτηρίας τὴν μνήμην διὸ καὶ νομοθετῶν ἔλεγεν· ἐὰν ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός σου λέγων, τί ἐστι τὸ πάσχα· ἐρεῖς ὅτι ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἐξήγαγεν τοὺς πατέρας ἡμῶν κύριος ὁ θεὸς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ ἑξῆς· τούτου χάριν παρακελεύεται ταύτην ἐπιτελοῦντας τὴν ἑορτὴν περικεῖσθαι τὸ τῆς ὁδοιπορίας σχῆμα· ἔστωσαν γὰρ αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι· καὶ ἑξῆς· τὸ δὲ πάσχα ὁ μὲν Φίλων ἡρμήνευσε διαβατήρια· ὁ δὲ Ἰώσηπος, ὑπερβάσια· ὁ δὲ Σύμμαχος, ὑπερβάσεις· ὁ δὲ Θεοδοτίων, φασὲκ, αὐτὴν τὴν ἑβραΐαν τεθεικὼς φωνήν· σημαίνει δὲ τὸ ὄνομα, τῶν ἑβραίων πρωτοτόκων τὴν σωτηρίαν· παρεκελεύσατο γὰρ δέσμην ὑσσώπου λαβεῖν καὶ τῷ αἵματι τοῦ θυομένου προβάτου ἐμβάψαντας τοὺς σταθμοὺς ἐπιχρίσαι τὴν φλιὰν, ἵνα ὅταν ἐπιστῇ ὁ ὀλοθρεύων πατάξαι τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, ἰδὼν τὸ αἷμα, ὑπερβῇ τῶν ἑβραίων τὰς οἰκίας, οὐκ ἐπειδὴ τοιούτων ἐδεῖτο σημείων ἡ ἀσώματος φύσις, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ συμβόλου ἔδει κἀκείνους μαθεῖν τὴν τοῦ θεοῦ κηδεμονίαν, καὶ ἡμᾶς τοὺς τὸν ἄμωμον ἀμνὸν θύοντας γνῶναι προδιαγράφοντα τὸν τύπον· οὐκ ἐκ τῶν προβάτων δὲ μόνον ἄρνας λαβεῖν κελεύει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν αἰγῶν ἐρίφους· οὐχ ἵνα κατὰ ταυτὸν ἐκεῖνον θύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ὁ μὲν πρόβατον, τὸν ἀρνὸν ὁ δὲ μὴ ἔχων, τὸν ἔριφον θύσῃ· τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ πρώτου μηνὸς παρεγγυᾷ τοῦτο λαβεῖν ἵν' εὐτρεπίσῃ πρὸ τῆς ἑορτῆς· τῇ δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τυθῆναι πρὸς ἑσπέραν· ὅτι καὶ ὁ δεσπό-

της τὴν ἑσπέραν τοῖς Ἰουδαίοις παρεδόθη· μετὰ πικρίδων δ' αὐτὸ βρωθῆναι, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πικροτάτης ζωῆς· διὰ δὲ τῶν ἀζύμων οὐ μόνον τῆς ὁδοιπορίας τὸ σύντομον καὶ τὸ τῆς τροφῆς αὐτοσχέδιον, ἀλλὰ καὶ ὅτι προσήκει μηδὲν ἴχνος τῆς αἰγυπτιακῆς πολιτείας ἐπιφέρεσθαι· οὕτω γὰρ ὁ κύριος ἡρμήνευσε· προσέχετε λέγων ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων· ἐκέλευσε δὲ καὶ τοὺς μὴ διαρκοῦντας εἰς θυσίαν προβάτου παραλαβεῖν τοὺς γείτονας καὶ κατὰ ταυτὸν θῦσαι τὸ πάσχα, φιλαδελφίαν αὐτοὺς ἐκπαιδεύων καὶ τὸν εἰς τοὺς πένητας ἔλεον· διὰ τοῦτο παρακελεύεται καὶ τὰ περιττεύοντα τῶν κρεῶν καταχαίεσθαι, ταύτῃ καταναγκάζων αὐτοὺς καλεῖν τοὺς δεομένους εἰς κοινωνίαν τῆς ἑορτῆς.

Ταῦτα δὲ πάντα τῶν ἡμετέρων ἐστὶ μυστηρίων αἰνίγματα· χρίομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τῷ αἵματι τοῦ ἡμετέρου ἀμνοῦ οὐ μόνον τὴν φλιὰν ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο σταθμοὺς, κατὰ μὲν τὸ ὁρώμενον τὴν γλῶτταν καὶ τὰ χείλη καθαίροντές τε καὶ ἁγιάζοντες· κατὰ δὲ τὸ νοούμενον ἀντὶ φλιᾶς τὸ λογικὸν· ἀντὶ δὲ τῶν δύο σταθμῶν, τὸ θυμοειδὲς καὶ ἐπιθυμητικὸν· ἁρμόττει δὲ ἡμῖν καὶ τὸ μήτε ὠμὰ, μήτε ἑψημένα ἐσθίειν, ἀλλ' ὀπτὰ πυρί· οὔτε γὰρ μόνῳ τῷ ὄμματι προσβλέπομεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν ἐρευνῶμεν, οὔτε μὴν ἀνθρωπίνους λογισμοὺς τοῖς θείοις ἐπεισάγομεν λόγοις· τοῦτο γὰρ καὶ Ἡσαΐας τινῶν κατηγόρησεν, ὡς ἀναμιγνύντων ὕδατι τὸν οἶνον· ἀλλὰ μόνῳ χρώμεθα τῷ θείῳ πυρὶ, τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτι· τὸ δὲ μὴ καταλιπεῖν τὴν κρεῶν εἰς τὴν ὑστεραῖαν, οὕτω νοοῦμεν· ὅτι ὁ μέλλων βίος τῶν συμβόλων οὐ δεῖται· αὐτὰ γὰρ ὁρῶμεν ἐν ἐκείνῳ τῷ πράγματι· τὰ δὲ ὀστᾶ τοῦ προβάτου συντρίβουσιν οἱ κακῶς τὰ θεῖα νοοῦντες λόγια καὶ εἰς τὴν οἰκείαν αὐτὰ πειρώμενοι μεταφέρειν ἀσέβειαν· τὸ δὲ μὴ μόνον ἐκ προβάτων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐρίφων λαμβάνειν, τὴν θείαν πάλιν κηρύττει φιλανθρωπίαν· οὐ γὰρ μόνον ὑπὲρ δικαίων ὁ Χριστὸς ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν τὸ σωτήριον ὑπομεμένηκε πάθος· ἔριφον γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτωλοῦ ὁ νόμος προσφέρειν ἐκέλευσε· καὶ τῶν θείων δὲ μυστηρίων οἱ μεταλαμβάνοντες, οἱ μὲν ὡς προβάτου μεταλαμβάνουσιν, ἅτε δὴ τελείαν τὴν ἀρετὴν κεκτημένοι· οἱ δὲ ὡς ἐρίφου, διὰ μετανοίας ἐξαλείφοντες τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλῖδας· οὕτω καὶ ὁ κύριος ἡμῶν οὐκ ἐκ σιτίνων μόνον ἀλλὰ καὶ ἐκ κριθίνων τοὺς συνεληλυθότας ἄρτων διέθρεψε· καὶ ἡμῖν δὲ διεκέλευσεν ἔχειν τὰς ὀσφύας περιεζωσμένας καὶ τοὺς πόδας ὑποδεδεμένους καὶ τοὺς λύχνους καιομένους, ὡς οἰκέτας δεσπότην προσμένοντας· ἀλλ' ἑβραῖοι μὲν ὡς Αἰγυπτίων ἀπαλλαττόμενοι καὶ εἰς τὴν Χαναναίων γῆν εἰσαγόμενοι τοῦτο εἶχον τὸ σχῆμα· ἡμεῖς δὲ ὡς ἐντεῦθεν εἰς ἕτερον μεθιστάμενοι βίον.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν ὁ θεῖος παρακελεύεται Παῦλος βοῶν· ἐκκαθά-

ρατε τὴν παλαιὰν ζύμην· καὶ ἑξῆς· εἰπών· ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας· ἄνωθεν δὲ προμεμήνυκε τὴν τῶν ἐθνῶν σωτηρίαν ὁ Θεός· καὶ γὰρ προσηλύτους μεταλαγχάνειν τοῦ πάσχα προσέταξε. Γιόραν γὰρ τὸν προσήλυτον ἐκάλεσεν, καὶ ἰσονομίας αὐτῷ μετέδωκεν· ἔσται γάρ φησιν ὡς αὐτόχθων τῆς γῆς· καὶ τὸ ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται, φυλάττουσιν οἱ πιστοὶ, ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν θείων μεταλαμβάνοντες μυστηρίων, τὰς δὲ τῶν αἱρετικῶν συναγωγὰς βδελυττόμενοι· τὰ μέντοι πρωτότοκα καὶ τῶν προβάτων καὶ τῶν βοῶν προσφέρεσθαι νενομοθέτηκε, τῆς τῶν πρωτοτόκων αὐτοὺς σωτηρίας ἀναμιμνήσκων· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τῶν θυμάτων ἐδεῖτο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ὠφέλειαν ἐπραγματεύετο· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ νόμος δηλοῖ· ἐὰν γὰρ ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός σου, τί ἐστι τοῦτο; καὶ ἑξῆς, ἕως τοῦ, διὰ τοῦτο ἐγὼ θύω τῷ κυρίῳ πᾶν διανοῖγον μήτραν, τὰ ἀρσενικὰ καὶ πᾶν πρωτότοκον τῶν υἱῶν σου λυτρώσομαι· καὶ ἔσται εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρός σου καὶ ἀσάλευτον πρὸ ὀφθαλμῶν· ἐν γὰρ χειρὶ κραταιᾷ ἐξήγαγέ σε κύριος ἐξ Αἰγύπτου· τοιγάρτοι τούτων ἕκαστον οὐ τῆς τοῦ θεοῦ χρείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς τοῦ λαοῦ ἐγένετο ὠφελείας.

ΣΟΔ. Πῶς νοητέον τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον, πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθημεν καὶ ἑξῆς· ἕως, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός.

Τύπος ἦν τῶν νέων τὰ παλαιὰ, καὶ σκιὰ μὲν ὁ νόμος, σῶμά τι δὲ ἡ χάρις· ἐπειδὴ τοίνυν ἐδίωκον τοὺς Ἑβραίους οἱ Αἰγύπτιοι, διαβάντες δὲ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν οἱ Ἑβραῖοι τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἀπηλλάγησαν δεσποτείας, τύπον ἔχει τῆς κολυμβήθρας ἡ θάλαττα· ἡ δὲ νεφέλη, τοῦ πνεύματος· ὁ δὲ Μωϋσῆς, τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ· τοῦ σταυροῦ δὲ, ἡ ῥάβδος· τοῦ διαβόλου δὲ, ὁ Φαραώ· τῶν δαιμόνων, οἱ Αἰγύπτιοι· τὸ δὲ μάννα, τῆς θείας τροφῆς· τὸ δὲ τῆς πέτρας ὕδωρ, τοῦ σωτηρίου αἵματος· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι μετὰ τὸ διαβῆναι τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τῆς ξένης τροφῆς καὶ τοῦ παραδόξου ἀπήλαυσαν νάματος, οὕτως ἡμεῖς μετὰ τὸ σωτήριον βάπτισμα, τῶν θείων μεταλαγχάνομεν μυστηρίων.

ΣΟΕ. Πῶς τὸ δίκαιον σώζεται, τῶν παίδων ὑπὲρ τῶν πατέρων κολαζομένων.

Μείζους τῶν κολάσεων παρὰ τῷ θεῷ αἱ ἀπειλαί· φησὶ γάρ· πᾶς ἀπερίτμητος ἄρσην ὃς οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται· ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν τοὺς μὲν περιτετμημένους ἐν τῇ ἐρήμῳ διαφόρως

ἀναιρεθέντας· τοὺς δὲ ἀπεριτμήτους, καὶ τῆς τῶν προγόνων ἐπαγγελίας ἀντὶ τῆς τιμωρίας τετυχηκότας· τούτους γὰρ ἐν Γαργάλοις ὁ Ἰησοῦς περιέτεμε· πάλιν ταῖς ἐχούσαις ζύμην οἰκίαις, πανωλεθρίαν ἠπείλησεν, ἀλλ' οὐχ ἐπήγαγεν· καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ὡς φιλόπαιδας δεδίττεται ταῖς ἀπειλαῖς καὶ φησίν· ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με· ὅτι προσέχειν γυμνῷ τῷ γράμματι ἀσεβὲς, αὐτὸς δι' ὧν τἀναντία διδάσκει ὁ Θεὸς, δῆλον· οὐκ ἀποθανοῦνται γὰρ παῖδες ὑπὲρ πατέρων φησὶν, οὐδὲ πατέρες ὑπὲρ παίδων· ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἁμαρτίᾳ ἀποθανεῖται· καὶ δια Ἐζεκιήλ· τίς ὑμῖν παραβολὴ αὕτη λεγόντων, οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακας καὶ οἱ ὀδόντες τῶν υἱῶν αἱμωδίασαν; ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος ὁ Θεὸς εἰ ἔσται ἡ παραβολὴ αὕτη, ἀλλὰ τῶν φαγόντων τὸν ὄμφακα αἱμωδιάσουσιν οἱ ὀδόντες· ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί εἰσι· καὶ τὰ ἑξῆς δὲ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἔχει· ἐγὼ δὲ οἶμαι μᾶλλον τὴν θείαν φιλανθρωπίαν ἐμφαίνειν τὴν ἀπειλήν· πρόκειται γὰρ, τοῖς μισοῦσί με· τουτέστι μακροθυμῶ τοῖς πατράσιν ἡμαρτηκόσι· μακροθυμῶ καὶ παισίν· εἰ δὲ οἱ ἔκγονοι καὶ οἱ ἀπόγονοι τὴν τῶν προγόνων ζηλώσαιεν πονηρίαν, τότε ἐπάξω τὴν τιμωρίαν· ποιῶν γάρ φησιν ἔλεος εἰς χιλιάδας καὶ μυριάδας τοῖς ἀγαπῶσί με. Εὕροι δ' ἄν τις καὶ τὴν ἱστορίαν σύμφωνον· πέμπτῃ γὰρ γενεᾷ ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· ἀλλὰ τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἐν Αἰγύπτῳ δεδουλευκότες θεοῖς οὐκ ἔτισαν δίκας οὔτε οἱ πατέρες αὐτῶν οὔτε οἱ προπάτορες, αὐτοὶ δὲ ζηλώσαντες τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν ἐκολάσθησαν· ὡς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ τὰ μυρία θαύματα τὴν ἀσέβειαν οὐκ ἐκπτύσαντες· οἱ δὲ τούτων παῖδες τὸν σωτῆρα Θεὸν ἠγαπηκότες τῆς προγονικῆς ἀπήλαυσαν ὑποσχέσεως· καὶ ὁρῶμεν τὸ ἀψευδὲς τῆς πρὸς τοὺς πατέρας γεγενημένης ἐπαγγελίας· τὰ γὰρ ἔθνη διὰ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ τῆς εὐλογίας τετύχηκεν· ἐπειδὴ τοίνυν τὸν μόσχον ἔμελλον προσκυνεῖν, προαπειλεῖ τὴν τιμωρίαν.

## ΣΟϛ. Τί ἐστι ἐξεικονισμένον βρέφος.

Φασὶ τοῦ σώματος ἐν τῇ μήτρᾳ διαπλασθέντος, τότε ἐμψυχοῦσθαι τὸ ἔμβρυον· καὶ γὰρ καὶ τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα πρότερον διέπλασεν ὁ Θεὸς, εἶτα ἐνεφύσησε τὴν ψυχήν· κελεύει τοίνυν ὁ νομοθέτης γυναικὸς ἐγκύμονος ἐν μάχῃ ἀμβλωσάσης, εἰ μὲν ἐξεικονισμένον τουτέστι μεμορφωμένον ἐξέλθοι τὸ βρέφος, φόνον καλεῖσθαι καὶ φόνου δίκην ὑπέχειν τὸν δεδρακότα· ἂν δὲ μὴ, φόνου μὲν ἀφίεσθαι· οὐ γὰρ ἔμψυχον ἐξημβλώθη· ζημίαν δέ τινα τίνειν.

ΣΟΖ. Τὴν σκηνὴν τί δήποτε γενέσθαι προσέταξεν.

Αὐτὸς ὁ Θεὸς αἰτίαν δεδήλωκε· καὶ ποιήσεις γάρ μοι φησὶν ἁγίασμα καὶ ὀφθήσομαι ἐν ὑμῖν· καὶ ποιήσεις κατὰ πάντα ὅσα ἐγὼ δείκνυμί σοι ἐν τῷ ὄρει, τὸ παράδειγμα τῆς σκηνῆς καὶ τὸ παράδειγμα τῶν σκευῶν αὐτῆς· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ νόμον ἐδεδώκει, εἰκὸς δὲ ἦν τινὰς ὑποτοπάσαι περιγεγράφθαι τὸ θεῖον, ἐκέλευσε γενέσθαι σκηνὴν· ἐκεῖθεν τὴν οἰκείαν ποιούμενος ἐπιφάνειαν, ἐκπαιδεύει τὸν λαὸν τὴν εὐσέβειαν· ὥσπερ γὰρ τὴν ἐπηγγελμένην ἀπειληφότων, νεὼν γενέσθαι προσέταξε, καὶ τὰς θείας λειτουργίας ἐν τούτῳ γίνεσθαι προσέταξεν, ἵνα μὴ ἀδεῶς τοῦτο δρῶντες τῇ τῶν δαιμονίων περιπέσωσι πλάνῃ, οὕτω τὴν ἔρημον διαβαίνουσι σκηνὴν γενέσθαι προσέταξε μεταβῆναι καὶ αὐτὴν δυναμένους· καὶ ἀπαιρόντων, ἡγεῖσθαι προσεταξεν· ἵνα μὴ ζητῶσιν πάλιν θεοὺς, οἳ προπορεύσονται αὐτῶν· καὶ αὐλιζομένων ἵστασθαι· εἶχε δὲ αὕτη τῆς κτίσεως τὴν εἰκόνα· ὥσπερ γὰρ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν δημιουργήσας ὁ Θεὸς μέσον ἔστησε τὸ στερεώμα δι᾽ αὐτοῦ διορίσας τὰ ἄνω τῶν κάτω, οὕτω τὴν σκηνὴν μίαν προστάξας γενέσθαι, ἐν μέσῳ διαταχθῆναι κελεύει τὸ παραπέτασμα ἐν τύπῳ τοῦ στερεώματος· καὶ δι᾽ αὐτοῦ διῄρητο ἡ κιβωτὸς· καὶ τὸ παρὰ τὴν θύραν μέρος ἐκάλεσεν, ἅγια· τὸ δὲ τοῦ παραπετάσματος ἔνδον, ἅγια ἁγίων· καὶ ὥσπερ λέγει ὁ Δαβὶδ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ τὸ ἔξω μὲν τοῦ καταπετάσματος εἰσητιτὸν ἦν τοῖς ἱερεῦσι· τὰ δὲ ἔνδον ἄψαυστα ἦν καὶ ἄδυτα· τὸν ἀρχιερέα γὰρ μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους νόμος ἦν εἰσιέναι.

Ἦν δὲ ἐκεῖ τὰ τῶν Χερουβὶμ εἰκονίσματα, τύπον τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἐπέχοντα· ἐν μέσῳ δὲ τούτων ἡ κιβωτὸς τὰς πλάκας ἔχουσα τοῦ νόμου, καὶ τὴν στάμνον τοῦ μάννα, καὶ τὴν ῥάβδον Ἀαρὼν τὴν βλαστήσασαν· ἐπέκειτο δὲ αὐτῇ τὸ ἱλαστήριον ταῖς πτέρυξι τῶν Χερουβὶμ σκιαζόμενον· ἐν τούτῳ δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν οἰκείαν ἐπιφάνειαν ἐποιεῖτο· ἐπειδὴ γὰρ ἡ θεία φύσις ἀνείδεός τε καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ τῆς τοιαύτης οὐσίας εἰκόνας τεκτήνασθαι παντάπασιν ἀδύνατον, τὰ σύμβολα τῶν μεγίστων αὐτῶν δωρεῶν ἔνδον κεῖσθαι προσέταξεν· αἱ μὲν γὰρ πλάκες τὴν νομοθεσίαν ἐδήλουν· τὴν ἱερωσύνην δὲ ἡ ῥάβδος· τὸ δὲ μάννα τὴν ἐν ἐρήμῳ τροφὴν· τὸ δέ γε ἱλαστήριον τῆς προφητείας σύμβολον ἦν· ἐκεῖθεν γὰρ αἱ προῤῥήσεις ἐγίνοντο· τὰ μὲν οὖν ἔνδον τοῦ καταπετάσματος, τῶν οὐρανίων εἶχε τύπον· διὸ καὶ ἅγια τῶν ἁγίων ὠνόμαστο· μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν· τὰ δὲ τούτου

ἐντὸς εἰκόνα ἔφερε τῶν ἐπιγείων· εἶχε δὲ ταῦτα λυχνίαν μὲν ἐν τῷ νοτίῳ μέρει ἑπτάκαυλον, ἰσαρίθμους ἔχουσαν λύχνους ἐπικειμένους· ἐδήλουν δὲ οὗτοι τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος τὸν ἀριθμόν· τράπεζαν δὲ ἐν τῷ βορείῳ χρυσῆν, ἐφ' ἧς ἄρτους προσέταξε προσκεῖσθαι δυοκαίδεκα, καὶ φιάλας χρυσᾶς πλήρεις λιβανωτοῦ καὶ ἁλῶν· ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς τε λυχνίας καὶ τῆς τραπέζης, χρυσοῦν ἔκειτο θυσιαστήριον· ταῦτα δ' ἦν συντάγματα τῶν ἀπὸ γῆς τοῖς ἀνθρώποις δεδωρημένων καρπῶν.

Πρὸ δὲ τῆς σκηνῆς ἔξω τὸ χαλκοῦν θυσιαστήριον, τὸ τὰ προσφερόμενα δεχόμενον θύματα· δηλοῖ δὲ τοῦτο περιττὰ εἶναι ταῦτα καὶ μὴ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ· ὅθεν ἐπιτελεῖσθαι μὲν αὐτὰ συνεχώρησεν διὰ τὴν Ἰουδαίων ἀσθένειαν, ἔξω δὲ σκηνῆς ὡς οὐκ ἀναγκαῖα τοῖς ἔνδον· ἡμεῖς δὲ τὴν τοῖς ἔνδον ἀπονεμηθεῖσαν λειτουργίαν ἐπιτελοῦμεν· θυμίαμα γὰρ καὶ λυχνιαῖον φῶς προσφέρομεν τῷ Θεῷ καὶ τὴν μυστικὴν τῆς τραπέζης ἱερουργίαν· τριάκοντα δὲ πήχεων ἦν τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς, καὶ δέκα τὸ εὖρος· καὶ τοῦτο καταμαθεῖν εὐπετές· εἴκοσι γὰρ σανίδας εἶχε τὸ νότιον μέρος, καὶ τοσαύτας τὸ βόρειον· σανίδας δὲ τοὺς στύλους ὠνόμασαν οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταί· ἑκάστης δὲ σανίδος πῆχυν ἐχούσης καὶ ἥμισυ, τριάκοντα πήχεις αἱ εἴκοσι σανίδες ἐπλήρουν· οὕτω πάλιν τὸ πρὸς δυσμὰς ἀποβλέπον ἓξ εἶχε σανίδας τὸ αὐτὸ μέτρον ἐχούσας καὶ δύο γωνίας· δώδεκα δὲ πήχεις ἐκ τούτων συναγόμενοι οἱ μὲν δέκα τὸ ἔνδον μέρος ἐπλήρουν, οἱ δὲ ἄλλοι δύο τῶν ἑκατέρων πλευρῶν τὰς ἁρμονίας ἐδέχοντο· ἐκ μέντοι τοῦ ἑῴου μέρους τὴν θύραν γενέσθαι προσέταξεν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνίσχων ὁ ἥλιος οἷόν τινα προσκύνησιν προσφέρῃ τοῖς προπυλαίοις εὐθὺς ἐκεῖσε τὰς ἀκτῖνας ἐκπέμπων· καὶ οἱ τῷ Θεῷ μόνῳ λατρεύοντες ὄπισθεν τὸν ἥλιον ἔχωσι πρὸς τὴν σκηνὴν τετραμμένοι, καὶ μὴ τοῦτον ἀλλὰ τὸν τούτου ποιητὴν προσκυνῶσι· δρυφακτῷ τοίνυν ἡ σκηνὴ προσεῴκει, σανίδας πάντοθεν ἔχουσα συνηρμοσμένας ἀλλήλαις· εἶχον δὲ καὶ τὰς βάσεις ἀργυρᾶς καὶ κεφαλίδας ὡσαύτως· καὶ αὗται δὲ ἔξωθεν καὶ ἔνδοθεν ἦσαν εἰλημμέναι χρυσῷ· τὸν δὲ ὄροφον εἶχεν ἐξ ὑφασμάτων ποικίλων, ἐκ διαφόρων κατεσκευασμένον χρωμάτων· τὸ μὲν γὰρ ἦν ἁλουργὸν· τὸ δὲ ῥοδοειδὲς ἢ κοκκοβαφές· τὸ δὲ ὑακίνθῳ προσεοικός· ἡ δὲ βύσσος τὴν λευκὴν εἶχε χρόαν· καὶ ταῦτα δὲ τῶν τεσσάρων στοιχείων ἦν αἰνίγματα· ὁ μὲν ὑάκινθος τῷ ἀέρι προσέοικε· τὸ δὲ ῥοδοειδὲς ἢ κοκκοβαφὲς τῷ πυρί· τὸ δὲ ἁλουργὸν μηνύει τὴν θάλασσαν· ἐκείνη γὰρ τρέφει τὸν κόχλον, ἐξ ἧς τὸ τοσοῦτον γίνεται χρῶμα· ἡ δὲ βύσσος τὴν γῆν, ἐκ ταύτης γὰρ φύεται· καὶ δέῤῥεις δὲ εἶχε τριχίνας ἐπικειμένας, καὶ μέντοι καὶ διφθέρας ποικίλας, ὥστε καὶ τὸν ὑετὸν ἀπείργειν.

Καὶ τοῖς ἱερεῦσι δὲ παντοδαπὸν περιέθηκε κόσμον, τὸν μὲν λαὸν κα-

ταπλήττοντα τῷ διαφόρῳ τοῦ σχήματος, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἱερέας διδάσκοντα ὅπως χρὴ τὴν ψυχὴν ἐξωραΐζειν καὶ κοσμεῖν· ὑποδύτην δὲ καλεῖ τὸν ἐνδότερον χιτωνίσκον· ἐπενδύτην δὲ τὸν χιτῶνα τὸν ἐξώτερον· ὑακίνθινον δὲ τοῦτον πρεσέταξε γενέσθαι· ποδήρη δὲ ποσηγόρευσε ὡς μέχρι ἄκρων τῶν ποδῶν διήκοντα· ἀπήρτησε δὲ τούτου κώδωνας χρυσοῦς καὶ ῥοΐσκους ἵνα εἰς τὸ ἄδυτον καὶ ἀνάκτορον τῆς σκηνῆς εἰσιὼν, καὶ τὴν ἀπὸ τούτων ἐπιτελουμένην ἠχὴν εἰσδεχόμενος μετὰ δέους τὴν λειτουργίαν ἐπιτελῇ εἰς μνήμην τοῦ προστεταχότος ἀφικνούμενος· διά τοι τοῦτο καὶ ὁ ποδήρης, τοῦ ἀέρος εἶχε τὸ χρῶμα· ὑάκινθος δὲ ἦν ὡς ἂν εἰς τοῦτον ἀφορῶν μετάρσιος γίνηται· ἐπέκειτο δὲ τῇ κεφαλῇ κίδαρις τὸν οὐρανὸν μιμουμένη· ἐπεκάλυπτε δὲ καὶ ταινία τὸ μέτωπον, ἣν μίτραν εἶπον οἱ ἑβδομήκοντα· εἶχε δ' ἐν μέσῳ αὕτη πέταλον χρυσοῦν ἐγγεγραμμένον ἔχον τοῦ θεοῦ ἄφραστον ὄνομα ὃ καλοῦσιν Ἑβραῖοι τετραγράμματον· εὐλάβειαν δὲ τὸν λαὸν ἐκπαιδεύων δι' αἰνίγματος τοῦτο δεδήλωκεν· ἐπιγράψεις γάρ φησιν αὐτὸ ἁγίασμα κυρίου.

Ἐκέλευσε δὲ αὐτῷ καὶ ἐφεστρίδα γενέσθαι, ἣν οἱ ἑβδομήκοντα, ἐπωμίδα ἐκάλεσαν· ἐν δὲ ταῖς βασιλείαις εὑρίσκομεν, ἐφοὺδ, αὐτὴν κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶτταν ὠνομασμένην· αὕτη εἶχεν ἐφ' ἑκατέρου μὲν ὤμου δύο λίθους πολυτελεῖς ἔχοντας τῶν φυλῶν τὰς προσηγορίας ἐγγεγραμμένας· τῷ στήθει δὲ τὸ καλούμενον λογεῖον τὴν λογικὴν συγκαλύπτον καρδίαν· εἶχε δὲ καὶ τοῦτο δώδεκα λίθους προσηρμοσμένους διάφορον ἔχοντας χρόαν· διὰ δὲ τοῦτο ἐδηλοῦτο πολέμου συγκροτηθέντος, ἢ νίκη, ἢ ἧττα· καὶ τοῦτο δὲ τῶν βασιλειῶν ἡ ἱστορία διδάσκει· ἐπιστρατευσάντων γὰρ τῶν πολεμίων τῷ Ἰσραὴλ οὐ πρότερον ἐτόλμησεν ὁ Σαοὺλ παρατάξασθαι ἕως εἶδε τὰ τῆς νίκης μηνύματα· διὰ τοῦτο εἰρηκὼς ὁ τῶν ὅλων θεὸς· καὶ ἐπιθήσεις τὸ λογεῖον τῆς κρίσεως ἐπὶ τὸ στῆθος Ἀαρὼν, καὶ συνάψεις αὐτὸ πρὸς τὴν ἐπωμίδα· ἐπήγαγε· καὶ ἐπιθήσεις αὐτῷ τὴν δήλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν· καὶ δήλωσιν μὲν ἐκάλεσεν τὰ ἐκεῖθεν μηνύματα· ἀλήθειαν δὲ τῶν μηνυμάτων τὸ ἀψευδὲς· ἰστέον μέν τοι ὡς παχυτέροις οὖσι τοῖς τηνικαῦτα καὶ τῶν νοητῶν ἐφικέσθαι μὴ δυναμένοις, διὰ τῶν σωματικῶν συμβόλων τὴν ὠφέλειαν ὁ πάνσοφος ἡμῶν δεσπότης ἐπραγματεύετο· καὶ γὰρ ἡμεῖς νοοῦμεν διὰ τοῦ λογείου, τὴν θεωρίαν τῶν νοητῶν· διὰ δὲ τῆς ἐπωμίδος τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν τοῦ λογείου καὶ τῆς ἐπωμίδος ἁρμονίαν τε καὶ συνάφειαν εἰς τὴν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγαθῆς πράξεως λαμβάνομεν συμφωνίαν· τὸ δὲ πρώτοις ἐπιτίθεσθαι τὴν ἐπωμίδα, εἶθ' οὕτως ταύτῃ τὸ λογεῖον συνάπτεσθαι τὸ τὴν ἀγαθὴν πρᾶξιν ὑποβάθραν εἶναι τῶν ἀρετῶν.

## ΣΟΠ. Διατί τὰς πλάκας συνέτριψεν.

Ἀνάξιον κρίνας τὸν λαὸν τῆς νομοθεσίας· ἐπειδὴ γὰρ προικῴων γραμματείων τύπον εἶχον αἱ πλάκες, ἡ δὲ νύμφη πρὸ τῆς παστάδος εἰς μοιχείαν ἀπέκλινε, μάλα εἰκότως τὸ προικῷον γραμματεῖον διέῤῥηξεν· ἐπισκεπτέον μὲν ὡς τότε δεξάμενος ὁ Θεὸς τὴν ἱκεσίαν, ἀπεβάλετο τὴν τιμωρίαν· προσέθεικε δὲ, ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ ἐπισκέπτωμαι, ἐπάξω ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν· ἔοικε δὲ τοῦτο τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένοις· ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἑξῆς· ὁ μέντοι νομοθέτης ἀκούσας ὡς οὐκ ἀνέξεται συνεῖναι αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἔτι, ἀλλ' ἄγγελον ἐπιστήσει, ᾔτησε μὲν γνῶναι τὸν ἐπιστησόμενον, ἠντιβόλησε δὲ μὴ δοῦναι αὐτοῖς ὁμόδουλον ἡγεμόνα, ἀλλ' αὐτὸν αὐτῶν καθηγήσασθαι· ὡς δὲ καὶ ταύτην ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἔρωτι μεθύων ἐπαινουμένῳ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἠράσθη καὶ τὴν ἀθέατον φύσιν ἰδεῖν ἐπεθύμησεν, ἀλλὰ μεμάθηκεν ὡς τοῦτο ἀδύνατον· τὰ δὲ τῆς οἰκονομίας τε καὶ ἐνεργείας, οὕτω γὰρ δεῖ νοεῖν τοῦ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια, θεωρῆσαι δυνατὸν τοῖς κατὰ Μωϋσέα, οὐδὲ τούτοις δὲ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὴν πέτραν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τιθεμένοις· σημαίνει δὲ αὕτη τῆς πίστεως τὸ στεῤῥὸν καὶ ἀκράδαντον· καὶ διὰ τῆς ὀπῆς τῆς πέτρας, δηλοῖ δὲ αὕτη τῆς πίστεως ὀφθαλμὸν θεωροῦντα τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέφικτα καὶ ἀθέατα.

## ΣΟΘ. Πῶς ἐν ἱματίοις λέπρα ἐγίνετο.

Πολλὰς αὐτοῖς παιδείας ὁ Θεὸς τοιαύτας ἐπήγαγεν· αὐτίκα γοῦν καὶ περὶ λεπρῶν οἰκιῶν οὕτως ἔφη· ὡς ἂν εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν τῶν Χαναναίων ἣν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν· καὶ δώσω ἀφὴν λέπρας ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς γῆς τῆς ἐγκτήτου ὑμῶν· καὶ ἑξῆς· διδάσκει δὲ διὰ τούτων ὅτι θεήλατοι ἦσαν αἱ πληγαὶ, ποτὲ μὲν κατὰ ἱματίων, ποτὲ δὲ κατὰ οἰκιῶν φερόμεναι· ταῦτα δὲ τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἀνεδήλου· τῶν γὰρ ἀνθρώπων ἁμαρτανόντων, ἱματίοις καὶ οἰκίαις ἐπέφερε τὰς πληγὰς, διὰ τούτων τοῖς ταῦτα κεκτημένοις τὴν θεραπείαν προσφέρων· ἔοικε δὲ τῷ λεπρῶντι οἴκῳ ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, οὗ πολλάκις μὲν ἐξῃρέθησαν καθάπερ λίθοι τινὲς λεπρῶντες οἱ πλημμελήσαντες, ποτὲ μὲν διὰ Ἀσσυρίων, ποτὲ δὲ διὰ Βαβυλωνίων, ἄλλοτε δὲ διὰ Μακεδόνων· ἐπειδὴ δὲ παγίαν ἔσχον τὴν λέπραν, ἄρδην καταλυθῆναι τὴν οἰκίαν ὁ νομοθέτης ἐκέλευεν.

## ΣΠ. Τί σημαίνει τὰ δύο ὀρνίθια ὑπὲρ τοῦ καθαριζομένου προσφερόμενα.

Τοῦ σωτηρίου πάθους περιέχει τὸν τύπον· ὥσπερ γὰρ τούτων τὸ μὲν θύεται, τὸ δὲ εἰς τὸ τοῦ τυθέντος αἷμα βαπτόμενον ἀπελύετο, οὕτως ὑπὲρ τῆς λεπρώσης ἀνθρωπότητος ὁ δεσπότης ἐσταυρώθη Χριστὸς, τῆς μὲν σαρκὸς δεξαμένης τὸν θάνατον, τῆς δὲ θεότητος οἰκειωσαμένης τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πάθος· καὶ καθάπερ ὕδατι καθαρῷ τοῦ σφαγέντος ὀρνιθίου τὸ αἷμα μιγνύμενον, καὶ κεδρίνου ξύλου καὶ ὑσσώπου καὶ κοκκίνου κεκλωσμένου περιῤῥαινόμενος ὁ καθαριζόμενος λεπρὸς λαμπρός τε καὶ καθαρὸς ἀποδείκνυται, οὕτως ὁ τῷ σωτῆρι πιστεύων Χριστῷ καὶ τῷ τοῦ παναγίου πνεύματος ὕδατι καθαιρόμενος, τὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἀποβάλλει κηλῖδας· σύμβολον δὲ τὸ μὲν κέδρινον ξύλον, τῆς ἀπαθοῦς θεότητος· ἄσηπτον δὲ τὸ ξύλον· τὸ δὲ κόκκινον τὸ κλωστὸν, τῆς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἀνθρωπότητος· τὸ δὲ ὕσσωπον, τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος θερμότητός τε καὶ εὐοσμίας· διὰ τούτων οἱ βαπτιζόμενοι τῆς ψυχικῆς ἀπαλλάττονται λέπρας· καὶ ἡ κοτύλη δὲ τοῦ ἐλαίου, τοῦ πνευματικοῦ ἐστι μύρου σημαντική· δηλοῖ δὲ τὸ ἐπιχριόμενον ἔλαιον τῷ ὠτίῳ τῷ δεξιῷ καὶ τῇ δεξιᾷ χειρὶ καὶ τῷ δεξιῷ ποδὶ, τὸ μὲν τὴν ἀκοὴν τοῖς δεξιοῖς ἀφοριεῖσθαι λογίοις· τὴν δὲ χεῖρα καὶ τὸν πόδα, ταῖς δεξιαῖς πράξεσιν ἐπιβαλλόμενον δὲ καὶ τῇ κεφαλῇ, τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ λογικοῦ δηλοῖ· ὁ μέν τοι διαμείνας λεπρὸς, ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλεται.

## ΣΠΒ. Διατί ἀπαγορεύει πόῤῥω τῆς σκηνῆς θύεσθαι τὰ ἐσθιόμενα θρέμματα.

Ἤιδει τὴν ἐνίων ἀσέβειαν, καὶ ὅτι τοῖς δαίμοσι θυσίας προσοίσουσι· προσέταξε τοίνυν πάντα θῦσαι βουλόμενον μόσχον ἢ πρόβατον ἢ αἶγα, παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς ἀγαγεῖν· καὶ τὸ αἷμα ἐκχέαι καὶ μεταβαλεῖν οἴκαδε τῶν κρεῶν· τὸν δὲ τοῦτο μὴ δεδρακότα, ὡς φόνων ἔνοχον κατηγορεῖσθαι ἐκέλευσεν· αἷμα γάρ φησι λογισθήσεται τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· αἷμα ἐξέχεε· καὶ ἑξῆς· ὅτι δὲ τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν ὁ νόμος, τὰ ἐφεξῆς διδάσκει· ἀνοίσει γάρ φησιν ὁ ἱερεὺς τὸ στέαρ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ κυρίῳ, καὶ οὐ θύσουσιν ἔτι τὰς θυσίας αὐτῶν τοῖς ματαίοις, ὧν αὐτοὶ ἐκπορνεύσουσιν ὀπίσω αὐτῶν· οὗτος ὁ νόμος παρὰ Ἰουδαίοις ἐπικρατεῖ· ὁ γὰρ ἱερεὺς θύει τὰ ἐσθιόμενα ζῶα· ἀπηγόρευσε δὲ καὶ τὸ ἐσθίειν αἷμα καὶ τὴν αἰτίαν ἐδίδαξεν· ἡ γὰρ ψυχή φησι πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστι·

καὶ ἐγὼ αὐτὸ δέδωκα ὑμῖν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐξιλάσεται· διὰ τοῦτο εἴρηκα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· πᾶσα ψυχὴ ἐξ ὑμῶν οὐ φάγεται αἷμα· ὥσπερ σὺ φησὶ ψυχὴν ἀθάνατον ἔχεις, οὕτω τὸ ἄλογον ζῶον ἀντὶ τῆς ψυχῆς ἔχει τὸ σῶμα· οὗ δὴ χάριν κελεύει ἀντὶ τῆς σῆς ταύτην προσενεχθῆναι· ἐὰν δὲ τοῦτο φάγῃς, ψυχὴν ἐσθίεις· λογικῆς γὰρ ψυχῆς τάξιν τοῦτο πληροῖ· διὸ καὶ φόνον τὴν βρῶσιν ὠνόμασε· τούτου ἕνεκα καὶ τὰ τεθνηκότα τῶν ζώων ἐσθίειν ἀπαγορεύει, ὡς τοῦ αἵματος μὴ χωρισθέντος τοῦ ζώου.

## ΣΠΔ. Διατί προσέταξεν ἀριθμηθῆναι τὸν λαὸν ὁ Θεός.

Ἵνα τῆς οἰκείας ἐπαγγελίας δείξῃ τὸ ἀληθές· ὑπισχνούμενος γὰρ τῷ Ἀβραὰμ ἔφη· πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης· ἔδειξε γὰρ τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀλήθειαν· ἐκ πέντε γὰρ καὶ ἑβδομήκοντα τῶν εἰς Αἴγυπτον κατελθόντων, ἑξακόσιαι χιλιάδες καὶ τρισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι καὶ πεντήκοντα ἠριθμήθησαν ἄνδρες δυνάμενοι πολεμεῖν, καὶ ἐξώρου ἡλικίας καὶ τῆς ἀώρου κεχωρισμένης, καὶ μέν τοι καὶ τοῦ θήλεος γένους καὶ τῆς λευϊτικῆς φυλῆς· ταύτην αὐτοῦ διδάσκων τὴν δύναμιν ὁ Θεὸς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου ἔφη· ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ὑμῶν καὶ εἰς Σάῤῥαν τὴν ὠδίνασαν ὑμᾶς, ὅτι εἷς ἦν καὶ ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ ἐπλήθυνα αὐτόν.

## ΣΠΕ. Διατί ἄλευρον κρίθινον ὑπὲρ τῆς ὑποπτευομένης μοιχευθῆναι προσεκομίζετο.

Αὐτὸς ὁ δεσπότης ἡρμήνευσεν· ἔστι γὰρ ἔφη θυσία ζηλοτυπίας, θυσία μνημοσύνου, θυσία ἀναμιμνήσκουσα ἁμαρτίαν· ὅθεν οὐδὲ ἔλαιον αὐτὴν οὐδὲ λίβανον ἔχειν προσέταξεν· ἐστέρηται γὰρ καὶ τῆς εὐωδίας καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης φωτός· τοῦτο μέν τοι γίνεσθαι νενομοθέτηκε τὴν μιαιφόνον αὐτῶν ἐπιστάμενος γνώμην· ἵνα γὰρ μὴ ἐξ ὑποψίας κατακτείνωσι τὰς ὁμοζύγους, ἐκέλευσε τὴν ὑποπτευομένην αὐτῷ προσενεχθῆναι, ἅτε δὴ πάντα καὶ τὰ λαθραῖα σαφῶς ἐπισταμένῳ· προσάξει γάρ φησιν ὁ ἱερεὺς καὶ στήσει τὴν γυναῖκα ἔναντι τοῦ κυρίου, καὶ λήψεται ὁ ἱερεὺς ὕδωρ καθαρὸν ζῶν ἔναντι κυρίου καὶ ἑξῆς· ταῦτα δὲ πάντα γενέσθαι προσέταξε, τὴν γυναῖκα τὴν ὑποπτευομένην ἐκδειματῶν, ἵνα εἰ ἐξήμαρτεν, ὁμολογήσῃ καὶ διὰ μετανοίας λάβῃ τὴν ἄφεσιν· τούτου χάριν καὶ ἀκάλυπτον αὐτὴν τῷ Θεῷ προσενεχθῆναι κελεύει, διδάσκων ὅτι γυμνὰ πάντα καὶ τετραχηλισμένα ἐνώ-

πιον αὐτοῦ· ὅτι δὲ ταῦτα, δεδιττόμενος αὐτὴν, γενέσθαι κεκέλευκε, τὰ ἑξῆς μαρτυρεῖ· καὶ ὁρκιεῖ αὐτὴν ὁ ἱερεὺς καὶ ἐρεῖ τῇ γυναικί· εἰ μὴ κεκοίμηταί τις μετὰ σοῦ, εἰ μὴ παραβέβηκας μιανθῆναι ὑπὸ τὸν ἄνδρα σεαυτῆς, ἀθῶος ἴσθι ἀπὸ τοῦ ἐλεγμοῦ τοῦ ἐπικαταρωμένου τούτου· εἰ δὲ παραβέβηκας, ὕπανδρος οὖσα· καὶ ἑξῆς· ἕως, οὐ δῴη σοι κύριος ἐν ἀρᾷ καὶ ἐνόρκιον ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ δοῦναι τὸν μηρόν σου περιπεπτωκέναι καὶ τὴν κοιλίαν σου πεπρισμένην· ἐκέλευσε δὲ καὶ τὴν γυναῖκα συντίθεσθαι τῇ ἀρᾷ· καὶ λέγειν· γενοιτό μοι· γενοιτό μοι· καὶ γραφῆναι δὲ τὴν ἀρὰν προσέταξε καὶ ἐξαλειφθῆναι ὕδατι· καὶ πιεῖν τὴν γυναῖκα τὸ ὕδωρ· πρότερον δὲ τὴν θυσίαν προσενεχθῆναι, τουτέστιν τὸ κρίθινον ἄλευρον· εἶτα διδάσκει ὡς ἀθῶος μὲν οὖσα, ὑγιὴς φυλαχθήσεται· ἔνοχος δὲ οὖσα καὶ κρύπτουσα, τῇ πείρᾳ μαθήσεται τῆς ἀρᾶς τὴν ἰσχὺν, καὶ τῆς κοιλίας διαῤῥηγνυμένης καὶ τοῦ μηροῦ διαπίπτοντος· δι' ὧν γὰρ ἡ ἁμαρτία, διὰ τούτων ἡ τιμωρία· τὸ δὲ ἐνόρκιον οὕτω νοητέον· ὅταν τις δεινὰ καὶ ἀνήκεστα πάθῃ, εἰώθασί τινες ὀμνύντες λέγειν, μὴ πάθοιμι ἃ ὁ δεῖνα πέπονθεν.

ΣΠϛ. Τίνος ἕνεκεν ἁμαρτάνουσιν εὐθὺς ἐπάγει τὰς τιμωρίας.

Ἀρχὴν εἶχεν ὁ νόμος· ἔδει τοίνυν τῇ τῶν παραβαινόντων τιμωρίᾳ σωφρονίζεσθαι τοὺς λοιπούς· ἁρμόδιος γὰρ τοῖς ἀρχομένοις ὁ φόβος· συνέζευκτο μέν τοι τῇ τιμωρίᾳ φιλανθρωπία· μεταμελόμενοι γὰρ φιλανθρωπίας ἀπήλαυον· αὐτίκα γοῦν τοῦ θεηλάτου πυρὸς μέρος τι τῆς παρεμβολῆς ἀναλώσαντος, εἶτα πάντων συνδεδραμηκότων εἰς δέησιν, ᾔτησεν ὁ νομοθέτης τὴν ἄφεσιν· παρέσχε δὲ αὐτὴν ὁ φιλάνθρωπος θεός· ὅτι δὲ αὐτοῖς ἀναγκαίως αἱ τιμωρίαι ἐπήγοντο, τὰ ἑξῆς μαρτυρεῖ· εὐθὺς γὰρ μετὰ τὴν παῦλαν τῆς τιμωρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τὴν μνήμην ἀνενεώσαντο· μάλα τοίνυν εἰκότως τῇ ἐκείνων ἀχαριστίᾳ τὴν θείαν συνῆψε φιλοτιμίαν ὁ συγγραφεὺς τὰ περὶ τοῦ μάννα διηγησάμενος, καὶ ὅτι οὐ μόνον ἄρτου χρείαν, ἀλλὰ καὶ κρεῶν ἐπλήρου· ἤληθον γὰρ ἐν τῷ μύλῳ καὶ ἔτριβον ἐν τῇ θυΐᾳ καὶ ἧψουν ἐν τῇ χύτρᾳ καὶ ἐποίουν ἐγκρυφίας· ἐκείνων δὲ ὀλοφυρομένων χαλεπαίνει μὲν ὁ δεσπότης θεὸς, δυσχεραίνει δὲ ὁ προφήτης καὶ βοᾷ λέγων· ἵνα τί ἐκάκωσας τὸν θεράποντά σου, καὶ διατί οὐχ εὕρηκα χάριν ἐνώπιόν σου ἐπιθεῖναι μοι τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ τούτου ἐπ' ἐμέ; μὴ ἐγὼ ἐν γαστρὶ ἔλαβον τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ ἑξῆς· δεδήλωκε διὰ τούτων τὸ ἀτελὲς αὐτῶν καὶ νηπιῶδες· θηλάζοντι γὰρ αὐτοὺς ἀπείκασεν, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐργάσασθαι δυναμένῳ, ἐκβυζᾷν δὲ μόνον βουλομένῳ τὸ γάλα· ἐπειδὴ δὲ σφόδρα ἦν τὰ ῥήματα τὰ δυσχεραίνοντος, καὶ

τὰ ἑξῆς γὰρ τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, διδάσκεται παρὰ τοῦ δεσπότου Θεοῦ, ὡς οὐκ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει θείᾳ δὲ χάριτι τὸν λαὸν κυβερνᾷ· ἔφη γάρ· συνάγαγέ μοι ἑβδομήκοντα ἄνδρας· εἶτα μετ' ὀλίγα· καὶ ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπὶ σοὶ, καὶ ἐπιθήσω ἐπ' αὐτούς· καὶ συναντιλήψομαι μετὰ σοῦ τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ οὐκ οἴσεις αὐτοὺς σὺ μόνος· μεμάθηκε δὲ διὰ τούτων τῶν λόγων ὁ νομοθέτης ὡς ἀποχρῶσαν ἔλαβε τῇ οἰκονομίᾳ τὴν χάριν· διὰ τοῦτο εἶπεν· ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος σοῦ ἐν σοί· οὐ γὰρ σπανίζων ἑτέρας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκεῖνον διδάσκων ὡς εἰλήφει δύναμιν ἀρκοῦσαν τῇ χρείᾳ, τοῦτο ἔφη· ὅτι γὰρ καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα δοὺς, οὐκ ἐμείωσε τούτου τὴν χάριν, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ οἰκονομῶν καὶ θαυματουργῶν διετέλει ἃ καὶ πρότερον· τοῦτο καὶ νῦν ὁρῶμεν γινόμενον· πολλοὶ γὰρ ὑπὸ ἑνὸς ἀνθρώπου ἱερέως βαπτιζόμενοι, ἄλλοι δὲ παρὰ ἀρχιερέως χειροτονούμενοι, καὶ τὴν θείαν δεχόμενοι δωρεὰν, οὔτε σμικρύνουσι τοῦ μεταδόντος τὴν χάριν, καὶ αὐτοὶ τὸ τέλειον δέχονται· μεμαρτύρηκε μέν τοι ὁ δεσπότης καὶ τῇ τοῦ θεράποντος ψήφῳ· ἔφη γὰρ αὐτῷ· ἔκλεξαι οὓς οἶδας.

## ΣΠΖ. Διατί προσέταξεν ὁ Θεὸς τὰ τῶν στασιαστῶν πυρεῖα τῷ θυσιαστηρίῳ γενέσθαι περίθεμα.

Εἰς ἔλεγχον τῶν κατὰ τῆς ἱερωσύνης θρασυνομένων, καὶ βεβαίωσιν τῶν ἱερουργεῖν τεταγμένων· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· μνημόσυνον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· καὶ ἑξῆς· τούτου χάριν καὶ τὴν βλαστήσασαν τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδον ἐντεθῆναι προσέταξε τῇ κιβωτῷ· καὶ πάλιν ἐνομοθέτησε τοὺς μὲν ἱερέας ἱερουργεῖν, τοὺς δὲ Λευΐτας ὑπουργεῖν, μήτε τῷ θυσιαστηρίῳ μήτε τοῖς ἱεροῖς πελάζοντας σκεύεσιν· εἶτα διδάσκει καὶ τίνα χρὴ τοὺς ἱερέας λαμβάνειν· τὰς γὰρ αὐτῷ προσφερομένας ἀπαρχὰς σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ ἄρτων, αὐτοὺς ἐσθίειν προσέταξε, καὶ μέν τοι καὶ τὰ ἀναθήματα καὶ τὰ πρωτότοκα τῶν μὲν ἀκαθάρτων κτηνῶν ὁρίσας, τὰ λύτρα πέντε σίκλων ἕκαστον κατὰ τὸν σίκλον τὸν ἅγιον, ὅς ἐστιν εἴκοσι ὀβολοί· τῶν δὲ καθαρῶν πρωτοτόκων ζώων τὸ μὲν αἷμα ἐκχεθῆναι παρὰ τὴν τοῦ θυσιατηρίου βάσιν, τὸ δὲ στέαρ προσενεχθῆναι, τὰ δὲ κρέα αὐτοὺς λαμβάνειν· ὥσπερ δὴ τὸ στηθύνιον καὶ τὸν βραχίονα ἀπὸ τῶν ἄλλων θυμάτων κομίζονται· διαθήκην δὲ ἁλὸς τὴν κοινωνίαν ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται· τινὲς δὲ φασὶν, ἐπειδὴ ταῖς θυσίαις ἐπιβάλλεσθαι τοὺς ἅλας προσέταξεν, εἶτα διδάσκει καὶ τοὺς ἱερέας καὶ τοὺς Λευΐτας καὶ τῶν ἀπὸ γῆς φυομένων τὰς δεκάτας, καὶ τῶν ἐκ ποιμνίων καὶ βουκολίων προσγενομένων κερ-

δῶν, καὶ τῶν ἐξ ἐμπορίας καὶ ἑτέρας τινὸς χρείας· τοὺς δὲ Λευΐτας τῶν δεκατῶν τὰς δεκάτας προσφέρειν τοῖς ἱερεῦσι· καὶ τούτων μὲν ἐν παντὶ τόπῳ κελεύει μεταλαγχάνειν· τὰ δέ γε ἐκ τῶν θυσιῶν ἀφωρισμένα αὐτοῖς, ἔνδον ἐσθίειν ἐν τῷ ναῷ· καλεῖ δὲ καὶ τὰς δεκάτας μισθὸν εἰς τὴν τοῦ λαοῦ ὠφέλειαν· ὑμῶν γάρ φησιν οἰκοδομούντων ἢ ἐμπορευομένων ἢ οἴκοι διαγόντων, οὗτοι ἀντὶ πάντων ὑμῶν τῇ ἐμῇ προσεδρεύουσι λειτουργίᾳ· τοῦτο γὰρ ἔφη· ὅτι μισθὸς ὑμῶν οὗτός ἐστιν, ἀντὶ τῶν λειτουργιῶν ὑμῶν τῶν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου.

### ΣΠΗ. Τί δήποτε ὠργίσθη τῷ Μωϋσεῖ καὶ τῷ Ἀαρὼν ὁ θεὸς, ἡνίκα τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας ἐξήγαγεν.

Ἀθυμοῦσιν αὐτοῖς διὰ τὴν τῆς ἀδελφῆς τελευτὴν, ἐπέκειντο αὐτοῖς ὁ λαὸς διὰ τὴν τοῦ ὕδατος σπάνιν· δυσχεραίνοντες οὖν τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀκρασίαν, ἀμφιβόλοις ἐχρήσαντο ῥήμασιν τὸ ὕδωρ ἐξαγαγόντες· ἔφη γάρ· ἀκούσατέ μου οἱ ἀπειθεῖς, μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξω ὑμῖν ὕδωρ; τοῦτο γοῦν ὁ θεὸς ἔφη· ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατέ μοι ἁγιάσαι με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο οὐκ εἰσάξετε ὑμεῖς τὴν συναγωγὴν ταύτην εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδωκα αὐτοῖς· τοῦτο καὶ Δαβὶδ φησὶ· καὶ ἐκακώθη Μωϋσῆς δι' αὐτοὺς· καὶ ἑξῆς· ὀργιζόμενος γὰρ ἐκείνοις ἀμφιβόλως τὸν λόγον προήνεγκεν· καὶ ἦν οὐ τῆς ψυχῆς ἀλλὰ τῆς γλώσσης ἀμφιβολία· τοῦτο γὰρ ἔφη· καὶ διέστειλεν ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ· ἰστέον μέν τοι ὅτι ἕτερον οἰκονομῶν ὁ θεὸς ταύτην ἐξενήνοχε τὴν ἀπόφασιν.

### ΣΠΘ. Διατί τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διαμαρτύρεσθαι προσετάχθη.

Οὐκ ἐπειδὴ ἔμψυχα ταῦτα καὶ λογικὰ, ἀλλ' ὅτι πάντων ἐστὶ τῶν κτισμάτων περιεκτικά· τοῦτο καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης πεποίηκεν· ἄκουε γάρ φησιν οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου γῆ· καὶ ἑξῆς· καὶ Ἱερεμίας· ἐξέστη οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλέον ἡ γῆ, λέγει κύριος· ἐπειδὴ γὰρ εἰς μαρτυρίαν αὐτὰ τῆς ἀπειλῆς ὁ νομοθέτης ἐκάλεσεν, εἰκότως μετὰ τὴν τῶν νόμων παράβασιν καὶ φρίξαι λέγεται καὶ ἐκστῆναι· οὕτω γὰρ καὶ Ἰακὼβ καὶ Λάβαν τὸν οὐρανὸν ὠνόμασε βουνὸν τῆς μαρτυρίας· καὶ Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης καὶ Ἀβιμελὲχ τῶν Γεράρων ὁ βασιλεὺς φρέαρ τοῦ ὅρκου ὡς ἐκεῖ μεθ' ὅρκου ποιησάμενοι τὰς συνθήκας.

ΣϿ. Πῶς νοητέον τὸ, εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.

Καὶ ἐξ Ἰουδαίων πολλαὶ μυριάδες ἐπίστευσαν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν· ἀλλὰ τοῖς ἔθνεσι τὴν διδασκαλίαν οἱ ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότες προσήνεγκαν· ἐξ Ἰουδαίων γὰρ οἱ θεῖοι ἀπόστολοι· ταῦτα τοίνυν προθεσπίζων ὁ προφήτης ἔφη· εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τουτέστι τῶν ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότων, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτοὺς πάντες ἄγγελοι Θεοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας· καὶ γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν γεννηθέντος, χορὸς ἀγγέλων ὑμνεῖ τὴν θείαν φιλανθρωπίαν βοῶν· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· καὶ τὰς ἀσπάρτους δὲ καὶ ἀλοχεύτους ἐκείνας ὠδῖνας Γαβριὴλ προείρηκεν ὁ ἀρχάγγελος· κἂν τῷ πρὸς τὸν διάβολον ἀγῶνι παρῆσαν τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι· προσελθόντες γάρ φησιν οἱ ἄγγελοι, διηκόνουν αὐτῷ· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἄγγελοι τῷ τάφῳ προσεδρεύουσιν, εὐαγγελιζόμενοι ταῖς γυναιξὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοῦ δεσπότου· καὶ τῷ Κορνηλίῳ ἄγγελος τὰ κατὰ τὸν μέγαν Πέτρον ἐμήνυσε· καὶ αὐτὸν Πέτρον τῆς φυλακῆς ἄγγελος ἐξήγαγε· καὶ ὁ θεῖος Παῦλος τοῖς συμπλέουσιν ἔφη· ὤφθη μοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελος οὗ εἰμι· καὶ πολλὰ τοιαῦτα· εἰπὼν δὲ περὶ τῶν πεπιστευκώτων ὁ προφήτης ταῦτα, προλέγει καὶ τῶν ἀπίστων τὰς τιμωρίας καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃς πείσονται· ἔφη γάρ· ὅτι τὸ αἷμα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσει, καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοῖς μισοῦσιν αὐτὸν ἀνταποδώσει, καὶ ἐκκαθαριεῖ κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· υἱοὺς δὲ Θεοῦ κέκληκε τοὺς ἁγίους οὓς ἀνεῖλον οἱ μιαιφόνοι· ἵνα γὰρ τὰς τῶν προφητῶν σφαγὰς παραλίπω, καὶ τοῦ δεσπότου τὸ σωτήριον πάθος, τὸν μὲν καλλίνικον κατέλευσαν Στέφανον, ξύλῳ δὲ τὸν μέγαν ἀνεῖλον Ἰάκωβον, καὶ μυρία ἄλλα, καὶ τῶν τῷ κυρίῳ δὲ πεπιστευκότων τὰς οἰκίας ἐξεπόρθησαν, ὡς πολλαχοῦ Παῦλος ὁ θεῖος καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ γράφων ἐπιμαρτύρεται· μιμηταὶ γὰρ ἐγένεσθε τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἁγίων· τὰ αὐτὰ γάρ φησι καὶ ὑμεῖς ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ ἐκεῖνοι ὑπὸ Ἰουδαίων τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων· ταῦτα καὶ ὁ κύριος αὐτῶν κατηγόρησεν ἐν τῇ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῇ· ὅτι τῶν δούλων ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν· τούτου χάριν αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέσπειρεν.

ΣϠΑ. Τί δήποτε διὰ σμικρὰν πλημμέλειαν Μωϋσῆς πόῤῥωθεν ἰδεῖν προσετάχθη τὴν γῆν, εἰσαγαγεῖν δὲ τὸν λαὸν ἐκωλύθη.

Διδάσκει διὰ τούτων ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὡς τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους, τὴν ἄκραν ἀρετὴν ἀπαιτεῖ· καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις μεγάλα παρανομοῦσι μακροθυμῶν, τοῖς ἁγίοις ταύτης οὐ μεταδίδωσι τῆς συγγνώμης· τοῦτο καὶ σοφός τις· ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος, σύγγνωστός ἐστιν ἐλέους, δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἐτασθήσονται· καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις· ᾧ μὲν ὀλίγον δοθήσεται, ὀλίγον ἀπαιτήσουσι παρ' αὐτοῦ· ἰστέον μέν τοι καὶ τοῦτο, ὡς ἕτερα δι' ἑτέρων ὁ δεσπότης οἰκονομεῖ· ὥσπερ ἀμέλει καὶ τουτονὶ τὸν μέγαν προφήτην οὐκ εἴασεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσαγαγεῖν τὸν λαὸν, ἵνα μὴ ὡς Θεὸν αὐτὸν σεβασθῶσιν οἱ Ἰσραηλῖται· τούτου χάριν αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἄδηλον ἐποίησεν ὁ σοφῶς τὰ καθ' ἡμᾶς πρυτανεύων Θεός. Εἰδέναι δὲ καὶ τοῦτο προσήκει, ὡς Μωϋσῆς τύπον ἔχει τοῦ νόμου· διὸ καὶ Μωϋσῆς τὴν προσηγορίαν ὁ νόμος ἔχει· ἔχουσι γάρ φησι Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας· Μωϋσέα τὸν νόμον καλέσας· καὶ πολλαχοῦ τοῦτο εὕροις· ὥσπερ γὰρ Ἡσαΐας καὶ Ἱερεμίας καὶ Ἰεζεκιὴλ οὐ τοὺς ἄνδρας μόνους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνων βιβλία καλοῦμεν· καὶ σχεδὸν τὸ αὐτὸ ἐπὶ πάντων καθορᾷν ἐστι τῶν συγγραφὰς θείας ἀπολελοιπότων· οὕτω καὶ Μωϋσῆν οὐ τὸν ἄνδρα μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἐστὶν ἰδεῖν κεκλημένον· τύπος μὲν οὖν Μωϋσῆς τοῦ νόμου· Ἰησοῦς δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ, τύπος τοῦ σωτῆρος· ὥσπερ τοίνυν Μωϋσῆς μὲν ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, Ἰησοῦς δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἐπηγγελμένην εἰσήγαγε γῆν, οὕτως ὁ νόμος τῆς μὲν ἀσεβείας ἀπαλλάττει τοὺς πειθομένους, ἡ δὲ τῶν εὐαγγελίων χάρις εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει τῶν οὐρανῶν.

ΣϠΒ. Τί ἐστιν, ἐν ὀλίγῳ με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι;

Τουτέστι δι' ὀλίγων ῥημάτων, ἐν βραχέσι λόγοις, ἐν ὀλίγῃ διδασκαλίᾳ, χωρὶς πολλοῦ πόνου καὶ συνεχοῦς διαλέξεως· διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν καταλλήλως ὁ Παῦλος φησὶν· ηὐξάμην ἂν τῷ θεῷ· καὶ ἑξῆς· οἷον ὅτι ἐμοὶ σπουδὴ τοῦτο τὸ γενέσθαι πάντας χριστιανούς· καὶ τοῦτο ἔστι μοι εὐχὴ πρὸς Θεὸν· ἐπεὶ ἕτοιμός εἰμι καὶ πολλῶν λόγων καὶ ὀλίγων τὴν ἐν Χριστῷ κηρύσσειν πίστιν καὶ μετὰ πόνου καὶ κόπου καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα· κόπος καὶ πόνος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ κηρύγματι οὐδαμῶς λογίζεταί μοι· ἀλλ' ἴσόν ἐστι κοπιᾷν καὶ μὴ, καὶ πολὺν χρόνον τρίβειν κηρύττοντι καὶ ὀλίγον μόνον εἴτινας ὁρῶ πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπιστρέφοντας· ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἅμα

μὲν τὸ αὐτοῦ πρόθυμον καὶ διάπυρον ἐνδεικνύμενος, ἅμα δὲ κἀκεῖνον ἐκκαλούμενος, ὡς εἰ βούλοιτο καὶ πλείω ἀκοῦσαι καὶ τελειοτέρας διδασκαλίας ἀπολαῦσαι, οὐ μόνον οὐδὲν ἀποκνήσει, ἀλλ' οὕτως ἐστὶν ἕτοιμος καὶ τὸ πρόθυμον παρέχων, ὥστε καὶ εὐχῆς ἔργον αὐτὸ ποιεῖται, ἂν μόνον τυγχάνῃ τοῦ σκοποῦ· εὐξάμην γὰρ καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ οὐ μόνον σὲ κ. τ. λ.

## ΣϿΓ. Τί ἐστι, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει.

Τοῦ εἰς γνῶσιν ἐλθόντος, τοῦ ἐπιγνωσθέντος ἡμῖν καὶ φανερωθέντος υἱοῦ θεοῦ· πόθεν δὲ γνωσθέντος; διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν ἐπιδειχθέντων σημείων καὶ δυνάμεων, διὰ τοῦ ἁγιαστικοῦ αὐτοῦ πνεύματος ὃ παρέσχε τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, δι' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν παραδοξοτάτης ἐγέρσεως· τούτου οὖν τοῦ προαγγελθέντος διὰ τῶν προφητῶν, τοῦ γνωρισθέντος ἐν τῇ ἐπιδείξει τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τοῦ φανερωθέντος κατὰ τὸ ἁγιαστικὸν πνεῦμα ὃ παρέσχε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, τοῦ δηλωθέντος ἐκ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, τούτου εἰμὶ δοῦλος· εἰ γὰρ καὶ δοῦλος, ἀλλὰ τούτου δοῦλος, τοῦ διὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων μαρτυριῶν πιστωθέντος ἡμῖν ὅτι υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ· δι' οὗ φησιν καὶ ἡμεῖς ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως, οἷον ἔχομεν τὰς μαρτυρίας φησὶν καὶ ἐξ ἄλλων ἃς εἴπομεν· μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον, υἱὸν αὐτὸν ἀληθῆ εἶναι θεοῦ· ποῖον τοῦτο; τὸ τρέχειν μὲν ἡμᾶς καὶ κατεπείγεσθαι εἰς τὰ ἔθνη ἃ οὐκ ἔγνωμεν· ἐκεῖνα δὲ ὑπακούειν καὶ δέχεσθαι τὸν λόγον τῆς πίστεως· μαρτύριον γὰρ ὡς ἀληθῶς θεοφανείας τοῦτο· ἄνθρωπον καταλιπόντα πατρίδα καὶ γένος τρέχειν εἰς ἀλλοτρίαν οὐδεμιᾶς ὠφελείας ἢ κέρδους ἕνεκα σωματικοῦ· τί λέγω κέρδους καὶ ὠφελείας; ἀλλὰ κοπιῶντα, λιμώττοντα, τυπτόμενον, μαστιζόμενον, ὑπερορώμενον, ἀλλ' ὅμως τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀνύοντα καὶ τὴν πίστιν καταγγέλλοντα· ἐλίμωττεν; ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἔτρεφεν· ὑπερεώρων αὐτὸν; ἀλλ' ὕστερον καὶ ἐθαύμαζον· ἔτυπτον; ἀλλ' ἐπίστευον· ἐδίωκον; ἀλλ' ἐπεζήτουν· ἐμάστιζον; ἀλλὰ διὰ τῶν σουδαρίων αὐτοῦ καὶ σιμικινθίων, τῶν σωματικῶν ἀπηλλάσσοντο μαστίγων· ἆρα μὴ μικρὸν μαρτύριον τοῦτο ἢ ἐνδέον τῶν προειρημένων; εἰς τὸ ἐπιγνῶναι πάντας υἱὸν θεοῦ εἶναι τὸν Χριστόν;

## ΣϿΔ. Τί ἐστι, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα καρπόν τινα σχῶ.

Καθ' ὑπερβατὸν εἰρῆσθαι μοι δοκεῖ, ἵν' ᾖ τὸ κατὰ συνέχειαν οὕτως· πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ· καὶ γὰρ

ἡ τούτου παρουσία πάντως αὐτοὺς καρποφορεῖν ἐποίησεν ἂν τὴν εὐσέβειαν· τὸ δὲ καρπὸν, οἶδα φησὶν ὅτι ἡ πίστις ὑμῖν ἐνέσπαρται, ἀλλὰ καὶ καρπὸν σχεῖν ἐπιθυμῶ παρ' ὑμῶν ἵνα καρπὸν σχῶ· τὰ γὰρ ὑμέτερα, ἐμὰ λογίζομαι· ἂν οὖν ἴδω καρπὸν ἐν ὑμῖν, οὕτως εὐφρανθήσομαι ὡς αὐτὸς ἐγὼ τὸν καρπὸν ἔχων, καὶ ἐν τούτῳ κομῶν· οὕτω μὲν γὰρ εἰ καθ' ὑπερβατόν τις ἐκλάβοι τὸ χωρίον· ἔσται γὰρ τὸ ἐφεξῆς· καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο· εἰ δὲ μὴ καθ' ὑπερβατὸν, οὕτω νοηθείη ἂν· ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο ἀναμένων καρπὸν τῆς πίστεως ἐν ὑμῖν ἰδεῖν· τί οὖν ἂν καὶ καρποφορῶμεν; τίς χρεία τῆς σῆς παρουσίας; πολλὴ μὲν οὖν· οὐ γὰρ πάντα τὸν καρπόν φησιν ἀνέμενον, ἀλλὰ τινὰ καρπὸν· ἵνα πρόθυμον αὐτὸς παρασκευάσω καὶ τὸν λείποντα φέρειν καρπὸν· ὥσπερ γὰρ περιττὸν τὸ τὸν τελείως καρποφοροῦντα διδάσκειν, οὕτω παντελῶς ἐπίπονον καὶ μοχθηρὸν τὸν μηδόλως εἰς εὐκαρπίαν εὔχρηστον τῷ τῆς διδασκαλίας ἀρότρῳ ἐξεργάζεσθαι καὶ ἀροτριᾷν· εἰ γὰρ καὶ κλητοὶ, ἀλλ' οὖν χρεία καὶ τῆς οἰκείας προαιρέσεως καὶ σπουδῆς· ἐπεὶ καὶ πολλοὶ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

ΣϟΕ. Τί ἐστι, δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται.

Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ, τουτέστιν ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται καὶ φανεροῦται· πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἐκ πίστεως μὲν τοῦ προσιόντος τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα τῆς φανερώσεως καὶ ἀποκαλύψεως· εἰς πίστιν δὲ προάγουσα καὶ τελειοῦσα τὸν πεπιστευκότα, εἰλικρινῆ καὶ ἀκέραιον· οὐχ ἣν τέχναι συγκροτοῦσιν, ἀλλ' ἣν ἡ ἄνωθεν ἔλλαμψις χαριζομένη τῷ μέτρῳ παρέχει τῆς προαιρέσεως· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ ἀποκαλυπτομένη διὰ τοῦ εὐαγγελίου δικαιοσύνη, ὅτι σπέρμα πίστεως εὑροῦσα, καρπὸν βλαστῆσαι παρεσκεύασε πίστεως· ἔστι δὲ καὶ ἄλλως ὑπολαβεῖν τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ· ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ πιστεύοντι ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ καθορᾶται καὶ γινώσκεται· ὅτι μικρὰν πίστιν προαιρέσεως λαβὼν παρ' αὐτοῦ, ὅλην αὐτῷ τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ θείας γνώσεως πίστιν παρέσχετο, ἐκ τῆς ἀτελοῦς πίστεως εἰς μεγάλην αὐτὸν χειραγωγήσας καὶ καταρτίσας πίστεως τελειότητα· εἶτα καθὼς γέγραπται· ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται· μὴ νομίσῃς δέ φησι καινὸν καὶ πρόσφατον· τοῦτο προφητικῇ φωνῇ τοῦ Ἀββακοὺμ ἄνωθεν προανακηρύττεται· ποίᾳ ταύτῃ; ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται· τουτέστιν ἡ τοῦ δικαίου καὶ σπουδαίου ζωή· δίκαιον γὰρ τὸν πᾶσαν τὴν ἀρετὴν κατορθώσαντα νῦν λέγει· τούτου οὖν ἡ ζωὴ πίστει ἐστὶ πετρατουμένη καὶ συμπεριλαμβανομένη· ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς κατὰ προαίρεσιν πίστεως· τελευτᾷ δὲ καὶ ἀποπερατοῦται εἰς τὴν κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν πίστιν· διὸ ἀεὶ ὁ δίκαιος ἐκ πί-

στεως ζῇ· τὸ δὲ ζήσεται, ὅτι οὐκ ἔζησε μὲν, παύσεται δὲ, ἀλλὰ καὶ εἰσέτι ζήσεται, ὡς καὶ πρότερον ζήσας· ὅπερ ἴσον τῷ ἀεὶ ζῇ ἐκ πίστεως· τὸ δὲ ζήσεται, ἀντὶ τοῦ διὰ παντὸς ἐν αὐτῇ ἔσται καὶ στηριχθήσεται· ὥστε μηδὲ ζῆν αἱρεῖσθαι χωρὶς αὐτῆς μηδὲ ἀναπνεῖν.

### ΣϽϚ. Τί ἐστι το παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον· πάραδοτε αὐτὸν τῷ σατανᾷ.

Ὅτι τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῷ σατανᾷ περὶ τοῦ ἡμαρτηκότος Κορινθίου τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ εἰρημένον, ἔστι φησὶ ἐξῶσαι αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας· οἱ γὰρ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξωθούμενοι, ἔξω τῆς θείας γινόμενοι κηδεμονίας, ὑπὸ τὴν βουλὴν καὶ τὴν δυναστείαν πίπτουσι τὴν ἐκείνου· καλῶς δὲ ἐπήγαγε καὶ τὸ, εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀφειδίᾳ ποιεῖ καὶ μίσει, ἀλλ' ἵνα τῇ πείρᾳ γνόντες τὸ διάφορον, πρὸς μεταμέλειαν νεύσωσιν· οὕτω τε τῆς δυναστείας τοῦ διαβόλου ἔξω γινόμενοι τῇ τοῦ κρείττονος αἱρέσει, τῆς σωτηρίας αὐτοὺς τῆς μελλούσης καταστήσωσιν ἀξίους· ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν· ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

### ΣϽΖ. Τί ἐστιν, εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης.

Τρία ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς ζητήματα ἀνακύπτει· τίς ἡ κληρονομοῦσα, τίς ὁ κλῆρος, καὶ πότε ἡ κληρονομία· κληρονομοῦσα μέν ἐστιν ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· κλῆρος δὲ ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· τὸ δὲ πότε, αὐτὸς ἐδήλωσεν εἰπὼν, εἰς τὸ τέλος· ὅπέρ ἐστιν ὁ μέλλων, ἀλλ' οὐχ ὁ παρὼν αἰών· διατί δὲ κληρονόμους ἡμᾶς ἐγγράφει; ὅτι υἱοποιήσατο· τίνας δὲ; τοὺς ἀξίους· ἄξιοι δὲ τίνες; οἱ τῶν ἐντολῶν φύλακες· περὶ ταύτης τῆς κληρονομούσης καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· ἡρμοσάμην ὑμῖν παρθένον ἁγνὴν ἑνὶ ἀνδρὶ παραστῆσαι τῷ Χριστῷ· καὶ ὁ Ἰωάννης φησὶν· ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστὶν· ἀλλ' ὁ μὲν ἐνταῦθα νυμφίος μετὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, καταλύει τὸ σφοδρὸν τοῦ ἔρωτος, ὁ δὲ ἡμέτερος νυμφίος μένει διηνεκῶς ἀγαπῶν ἡμᾶς, καὶ ἐπιτείνων τὸν πόθον· ὅπερ δηλῶν ὁ Ἰωάννης, νυμφίον αὐτὸν ἐπεκάλει· ὅτι ἀκμάζοντες οἱ πόθοι· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον νυμφίος, ἀλλὰ καὶ ὅτι πάντας ἓν σῶμα εἶναι βούλεται καὶ μίαν ψυχὴν κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγάπης λόγον· καὶ ὅτι καθάπερ ἡ νύμφη πάντα ποιεῖ πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ ἀνδρὸς, οὕτω καὶ ἡμᾶς διὰ παντὸς τοῦ βίου τοιούτους εἶναι χρὴ, οἷα ἡ νύμφη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οἷα ἐπὶ τῶν παστάδων

καθέζεται, ἐν μεριμνῶσα μόνον ὅπως ἀρέσῃ τῷ νυμφίῳ· ταύτης τῆς νύμφης καὶ ὁ Δαβὶδ μέμνηται λέγων· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν· καὶ ἑξῆς· ἴδες τὸν ἱματισμὸν· θέλεις δὲ εἰδέναι αὐτῆς καὶ τὰ ὑποδήματα; Παῦλος διδάσκει ὁ νυμφαγωγὸς λέγων· ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· θέλεις ἰδεῖν καὶ τὴν ζώνην πῶς ἀπὸ ἀληθείας σύγκειται; περιζωσάμενοι φησὶ τὴν ὀσφῦν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ· θέλεις καὶ τοὺς πόδας ἰδεῖν; ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ ἐκπλήξεως γέμον ὅτι καὶ κοσμήσας τοῦτον τὸν τρόπον ἦλθεν οὐχὶ τὴν δόξαν ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ ὑπερβολὴ τοῦ κάλλους ἐκπλήξῃ αὐτὴν καὶ παράφρονα ἐργάσηται, ἀλλ' ἔρχεται ἱμάτιον περιβεβλημένος οἷον ἡ νύμφη· μετέσχηκε γὰρ αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως αὐτῇ· καὶ οὐκ αὐτὸς αὐτὴν ἄνω καλεῖ, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς αὐτὴν παραγίνεται, τηρῶν κἀνταῦθα τὸν τοῦ νυμφίου νόμον, ὃς αὐτὸν ἄγει πρὸς τὴν νύμφην· ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δέ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν· ἐλθὼν τοίνυν εἰς τὸ καταγώγιον αὐτῆς, καὶ εὑρὼν αὐτὴν ῥυπῶσαν, αὐχμῶσαν, γυμνὴν, πεφυρμένην αἵματι, ἔλουσεν, ἤλειψεν, ἔθρεψεν, ἐνέδυσεν ἱμάτιον οἷον εὑρεθῆναι ἕτερον οὐκ ἔνι, αὐτὸς αὐτῇ γενόμενος περιβολή· καὶ λαβὼν αὐτὴν οὕτως ἀνάγει εἰς τὸν οὐρανόν· ταύτης συνήγορός ἐστιν ὁ προφήτης· καὶ γὰρ πολλὰ καὶ περὶ τοῦ νυμφίου καὶ περὶ τῆς νυμφαγωγίας καὶ περὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν διαδεξομένων αὐτὴν προεῖπε καὶ προανεφώνησε· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ὑπὲρ αὐτῆς ποιεῖται τὸν λόγον· καὶ τί αἰτεῖ ἡ κληρονομοῦσα; ἀκούσωμεν τί φησι· τὰ ῥήματά μου ἐνώτισαι κύριε.

## ΣϚΗ. Κύριε μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με.

Ὅταν ἀκούσῃς θυμὸν καὶ ὀργὴν ἐπὶ θεοῦ, μηδὲν ἀνθρώπινον ὑποπτεύσῃς· συγκαταβάσεως γάρ ἐστι τὰ ῥήματα· καὶ γὰρ τὸ θεῖον ἁπάντων ἀπήλλακται τῶν παθῶν· διαλέγεται δὲ οὕτως ὥστε καθάψασθαι τῆς τῶν παχυτέρων διανοίας· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὅταν βαρβάροις διαλεγώμεθα, τῇ ἐκείνων χρώμεθα γλώσσῃ· κἂν πρὸς παιδίον φθεγγώμεθα, συψελλίζομεν, κἂν μυριάκις ὦμεν σοφοί· ἄλλως τε δὲ καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργὴ οὐκ ἐξ ἀνάγκης πάθος τῶν προβαλλομένων αὐτὰ ἐνδείκνυται· ἐν δυσὶ γὰρ τὸ δι' αὐτῶν ἐγγινόμενον πάθος συνίσταται, ἔν τε τῷ βαλλομένῳ, καὶ ἐν οἷς

ταῦτα πλήττοντα ἀλγεινὴν διάθεσιν ἀπεργάζεται· ὅ τε γὰρ θυμούμενος ἢ ὀργιζόμενος διατίθεται πῶς κατὰ ταῦτα· καὶ ὁ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν ἐκδεξάμενος, κἀκεῖνος πεπονθὼς διετέθη κατὰ τὴν πάθησιν· ἐν ἀμφοτέροις μὲν οὖν τὸ πάθος ὁρᾶται· ἀλλ' ὥσπέρ ἐστιν ἰδεῖν ἐνίοτε μόνον τὸν προβαλλόμενον τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν πάσχοντα, πρὸς ὃν δὲ ταῦτα ἀφίεται, ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοίωτον, ἴσως φιλοσοφίᾳ τὴν ψυχὴν τονώσαντα, καὶ κρείττω τῆς ὀργῆς τῶν θυμουμένων καὶ ὀργιζομένων γενόμενον· ἀλλ' ὅμως κἂν ἐν θατέρῳ τὸ πάθος ὁρᾶται, οὐδὲν ἧττον θυμὸς ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργὴ λέγεται· οὕτω κἂν μόνος ὁ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν ἐκδεχόμενος κατὰ τὸ πάθος διατεθείη, τοῦ προβαλλομένου ταῦτα μηδὲν ὅλως ἀλλοιωθέντος ἢ κατά τι πάθος διατεθέντος, οὐδὲν ἔλαττον ταῦτα ἀλλ' ὁμοίως θυμὸς καὶ ὀργὴ πάθος καὶ ἄλγος τῷ ἐκδεξαμένῳ ἐμπεποιηκότα, ἀκολούθῳ λόγῳ καλοῖτ' ἂν· καὶ ἰατροὶ δὲ τέμνοντες καὶ καίοντες οὐ θυμῷ τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ σκοπῷ τῆς διορθώσεως, οὐκ ὀργιζόμενοι τοῖς κάμνουσιν ἀλλ' ἐλεοῦντες αὐτοὺς καὶ τῶν νοσημάτων ἀπαλλάττοντες· ὅταν οὖν εἴπῃ μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, τουτέστι μὴ ἀπαιτήσῃς με δίκην τῶν ἡμαρτημένων, μηδὲ ἐπεξέλθῃς τοῖς πεπλημμελημένοις.

## ΣΘΘ. Ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου.

Ὀστᾶ δὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν ἰσχὺν ἅπασαν· ταραχὴν δὲ τὴν πληγὴν τὴν κόλασιν τὴν τιμωρίαν· τινὲς φασὶν ἐνταῦθα ταραχὴν λέγειν αὐτὸν, τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας γινόμενον (φόβον·) τοῦτο δὲ μάλιστα καὶ ἐν ἐπιθυμίαις ἀσελγείας συμβαίνειν εἴωθε, τοῦτο δὲ ἐν θυμῷ καὶ ἐν συμφοραῖς· πάντα γὰρ ταῦτα ταράττει ψυχὴν καὶ ὀστᾶ, καὶ αἱ κόραι διαστρέφονται, καὶ οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ τάξιν βλέπουσιν, ἀλλ' ὥσπερ ἡνιόχου θορυβηθέντος ἀτάκτως οἱ ἵπποι φέρονται, οὕτω τοῦ λογισμοῦ διαταραχθέντος, πάντα συγχεῖται, πάντα διαστρέφειται· καὶ πῶς αὕτη γίνεται ἡ παραχή; ἀναγκαῖον γὰρ καὶ τοῦτο εἰπεῖν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν θαλάσσῃ παρὰ τὴν τῶν πνευμάτων ἐμβολὴν, οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ, οὐ κατά τινα ἀδόκητον περίστασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν ῥαθυμίαν συμβαίνει· καὶ γὰρ καὶ τοῦ γενέσθαι καὶ τοῦ μὴ γενέσθαι τὴν περίστασιν τῆς ἁμαρτίας ἡμεῖς κύριοι, τῆς ἐπιθυμίας ἀναπτομένης· ἀλλ' ἂν μὴ σὺ τὴν φλόγα ἀνάψῃς, οὐκ αἴρεται ἡ κάμινος, ἂν μὴ τροφὴν παράσχῃς τῇ ὕλῃ, ἂν μὴ τὰς εὐμόρφους ὄψεις περιεργάσῃ, ἂν μὴ θέατρον παρανομίας ἀναβαίνῃς, ἂν μὴ πιαίνῃς τρυφῇ τὴν σάρκα ἂν μὴ καταποντίζῃς οἴνῳ τὸν λογισμὸν, οὐκ αἴρεται ἡ φλὸξ, οὐ γίνεται χαλεπώτερον τὸ θηρίον, οὐ διατέμνεται καθάπερ ὑπὸ πνευμάτων ἀγρίων τῆς διανοίας τὸ καθαρόν· ἀρκεῖ οὖν ταῦτα φησὶ πρὸς τὸ διαφυγεῖν

τὴν φλόγα τῆς ἁμαρτίας; οὐκ ἀρκεῖ· ἀλλὰ δεῖ καὶ ἕτερα προστεθῆναι, προσευχὰς διηνεκεῖς, ἁγίων συνουσίαν, νηστείαν σύμμετρον, δίαιταν λιτὴν, ἀσχολίας ἀναγκαίας· πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων, τοῦ θεοῦ τὸν φόβον, τὴν μέλλουσαν κρίσιν, τὰς ἐπαγγελίας τῶν ἀγαθῶν· διὰ τούτων πάντων δύνασαι χαλινῶσαι τὴν λυσσῶσαν ἐπιθυμίαν καὶ στῆσαι τὴν κυμαινομένην θάλασσαν.

### Τ. Κύριε ἐκέκραξα πρός σε, εἰσάκουσόν μου·

Τούτου τοῦ ψαλμοῦ τὰ μὲν ῥήματα ἅπαντες ὡς εἰπεῖν ἴσασι, καὶ διὰ πάσης ἡλικίας διατελοῦσι ψάλλοντες, τὴν δὲ διάνοιαν ἐνίων τῶν εἰρημένων ἀγνοοῦσιν· ὅπερ οὐ μικρὸν εἰς κατηγορίας λόγον· ψάλλειν μὲν καθ' ἡμέραν, μηδ' ἅπαξ δ' ἐπιζητῆσαι μαθεῖν τὸν νοῦν τῶν ψαλλομένων· καὶ γὰρ νωθείας καὶ χαυνότητος ἐσχάτης διὰ παντὸς τὸν ψαλμὸν καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας εἰς ἔσχατον γῆρας μελετῶντας διατελεῖν, τὰ ῥήματα μόνον εἰδότας ἔρημα διανοίας· καὶ παρακαθῆσθαι θησαυρῷ συνεσκιασμένῳ, καὶ βαλάντιον περιφέρειν ἐσφραγισμένον· καὶ οὐδὲ ὑπὸ πολυπραγμοσύνης παρωξύνθη τις μαθεῖν, τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον· καί τοι γε οὐδὲ ἐκεῖνο ἔστιν εἰπεῖν ὅτι σαφής τις ὢν πάντας εἰς ὕπνον ἤγαγε· καὶ οὐκ ἀφῆκε ζητῆσαι τὸ προχείρως κείμενον· καὶ γάρ ἐστιν ἀσαφὴς καὶ ἱκανὸς διεγεῖραι τὸν μὴ σφόδρα καθεύδοντα, μᾶλλον δὲ καὶ τὸν καθεύδοντα.

### ΤΑ. Φωνῇ μου πρὸς κύριον ἐκέκραξα, φωνῇ μου πρὸς κύριον ἐδεήθην.

Δύο ἐνταῦθα ἀρετὰς μανθάνομεν, τό τε εὔτονον τῆς προθυμίας, τό τε συντεταγμένον τῆς διανοίας, καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις τὸ αὐτοῦ εἶναι τὴν φωνήν· οὐ γὰρ πάντες οὔτε φωνῇ βοῶσιν, οὔτε πρὸς τὸν θεὸν, οὔτε τῇ οἰκείᾳ· δεῖ δὲ ἅπαντα ταῦτα συνελθεῖν· ὁ κατ' ἐχθρῶν βοῶν οὐκ ἀνθρώπου φωνὴν προήσεται, ἀλλὰ θηρίου καὶ ὄφεως· ὁ ῥαθυμῶν καὶ μὴ ἀκούων ὧν λέγει οὐ πρὸς τὸν θεὸν βοᾷ, ἀλλ' εἰκῇ καὶ μάτην φθέγγεται· ὁ μὴ διεγείρων τὴν διάνοιαν, κἂν μεγάλα κράζῃ, πάλιν οὗτος οὐ βοᾷ· φωνὴν γὰρ, ὡς πολλάκις ἔφθην εἰπὼν, οὐ τὸν τόνον λέγει τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τὴν συντεταγμένην διάνοιαν· ἀλλ' οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τὰ τρία ταῦτα συνάγει· ὅτι τε φωνεῖ, καὶ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τῇ ἑαυτοῦ φωνῇ διὰ τοῦτο δεύτερον φησί· φωνῇ μου, καὶ φωνῇ μου.

## ΤΒ. Τί ἐστι τὸ εὐλόγησε Μελχὸλ τὸν Δαβίδ.

Τὸ δὲ, εὐλόγησε Μελχὸλ τὸν Δαβὶδ, λαμβάνει μὲν καὶ ἐκ τῆς προειρημένης ἀναπτύξεως τὸ σαφὲν· ἀντὶ γὰρ τοῦ ἐξουδένωσεν εἴρηται· ἀλλότριον γὰρ ἐδόκει τὸ γύναιον βασιλικοῦ φρονήματος καὶ ὄγκου, χοροῖς καὶ σκιρτήμασιν ἐνδιατρίβειν· ἀλλ' αὐτὸ μὲν τοῦτο τὸ χορείαις μὴ συγ[καταφέρεσθαι τὸν βασιλέα, οὐκ ἀνεπισκέπτως ἐλογίζετο ἡ τοῦ Σαοὺλ θυγάτηρ . . τὸ δὲ θεῖον πόθον ἐπιδεικνύμενον ἐπὶ τοσοῦτον ἁλῶναι τῷ ἔρωτι τοῦ ποθουμένου ἐνίκα τῆς γυναικείας φύσεως τὴν γνῶσιν· καὶ ἀγνοῦσαν διήλεγχε τὰ κέντρα τοῦ δαυιτικοῦ πόθου. Ἐπισημαίνεται δὲ Τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ὡς μήτηρ οὐκ ἐχρημάτισεν αὕτη παιδίου, τῆς ἐπὶ τῷ Δαβὶδ χλεύης ἀπαγγέλλουσα τὴν δίκην· ἀφίεται δὲ ἡ Μελχὸλ εἰς τὴν περὶ τοῦ Δαβὶβ κατενεχθῆναι χλεύην ἡνίκα δίκην χρεωστοῦσα ἀπαιτηθῇ τὴν ἀπαιδίαν· ἀπαιτεῖται δὲ τὴν ἀπαιδίαν, ἵνα μηδεὶς ἐκ τοῦ σπέρματος ὅπερ ἀπεφύετο τοῦ Σαοὺλ Τοῦ βασιλικοῦ διάδοχος ἀξιώματος καταστῇ· ἔτι δὲ ἵνα μὴ στάσις καὶ φόνος τοῦ τε ἐξ αὐτῆς προεληλυθότος καὶ τῶν ἐξ ἑτέρων γυναικῶν ἐπιγεγονότων διαπραχθῇ.

## ΤΓ. Διατί ὁ Δαβὶδ τὸ ἐφοὺδ περιεβάλετο.

Εἴρηται δὲ ὅτι ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ, ἐφοὺδ· καίτοι οὐκ ἐξὸν αὐτῷ εὐσεβῶς βιοῦντι ἱερέως στολὴν περιβαλέσθαι· ἀλλὰ περὶ τούτου τισὶ μὲν ἐῤῥήθη, ὡς ἐπειδὴ Σαμουὴλ μὲν ἀπεβίω, οἱ δὲ τούτου παῖδες ἐξητάζοντο ἐν αἰτίαις, ἔδει δὲ ἱερέα τῆς κιβωτοῦ τοῦ θεοῦ προπορεύεσθαι, καὶ οὐκ ἦν ὁ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἠξιωμένος, ἐξ ἀνάγκης ὁ βασιλεὺς τὴν τοιαύτην ἀναδέχεται λειτουργίαν· ἅτε δὴ καὶ τῶν ἀλλοφύλων, τὴν κιβωτὸν αὐτὸς ἀνενεγκών· διὸ καὶ χρησμὸν ἀνεῖλε τὸ ἐφοὺδ νίκην ἐπαγγελλόμενον τῷ Ἰσραήλ· καὶ τὴν νίκην ὁ Δαυὶδ ἀνατίθησι τῷ θεῷ· ἅμα δὲ οὐδ' ἀτιμάζοντος ἦν τοῦτο τὴν ἱερατικὴν στολὴν, ἀλλὰ σεβαζομένου καὶ τῆς ὅτι μάλιστα τιμῆς ἀξιοῦντος· ἐδείκνυ γὰρ δι' ὧν εἰς ἐκείνην κατέφευγεν, ὅση ὠφείλετο τοῖς ὡς ἀληθῶς ἱερεῦσιν ἡ τιμή· ὧν ἡ στολὴ τῷ βασιλεῖ δόξαν τε καὶ νίκην καὶ τοσαύτην χάριν προξενεῖ. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἔνιοι φασίν· ἑτέροις δὲ δοκεῖ μὴ ἄν ποτε κατατολμῆσαι τὸν βασιλέα Δαυὶδ ἱερατικὴν στολὴν περιβαλεῖν, ἀλλ' εἶναι τί φασιν ἀποκεκληρωμένον τοῖς βασιλεῦσιν ἀμφίασμα, ὃ καὶ αὐτὸ ἔφερε τὴν ὀνομασίαν τῆς ἱρατικῆς στολῆς, καὶ τοῦτο κατ' ἐκεῖνο καιροῦ περιβεβλῆσθαι τὸν βασιλέα Δαυίδ.

## ΤΔ. Τί ἔπραττεν Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ.

Ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ τεθεὶς ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἀργὸν οὐδὲ ἄπρακτον ἐπολιτεύετο βίον, ἀλλ' ἀρετῆς μὲν ἐπεμελεῖτο, τοῖς δὲ κατ' αὐτὴν ἔργοις ἐνησχολεῖτο· διὸ καὶ ἡνίκα τοῦ φύλαξ εἶναι τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν δεδομένων ἐξέστη, τοῦ παραδείσου τὴν ὑπερορίαν κατεδικάσθη· μέσον δὲ τοῦ παραδείσου τὸ ξύλον· διότι ζωῆς ἦν ξύλον· καὶ ἀναλογίαν τινὰ ἐπέχει πρὸς τὴν καρδίαν· ὥσπερ οὖν αὕτη ἐν μέσῳ τῷ τοῦ ζώου καταβέβληται σώματι, οὕτω κἀκεῖνο ζωῆς ὑπάρχον ξύλον, μέσον ἐπεφύτευτο τοῦ παραδείσου· εἰ δέ σοι φίλον καὶ ὁ ἀναγωγικὸς λόγος, ἡ γενικωτάτη φασὶν ἀρετὴ ἐν τῷ λογικῷ θεωρουμένη ζώῳ ὥσπερ ἀπὸ μέσης τινὸς ἀκρωρείας ἐπὶ πᾶσαν διαχεῖται πρᾶξιν· καὶ καθ' ὃν τρόπον ἡ ζωὴ ἐκ μέσου τινὸς χωρίου προχεομένη, πάντα τὰ τοῦ ζώου μέρη ζωογονεῖ τε καὶ συνέχει, οὕτω καὶ αὕτη ἐκ μέσης τινὸς οἱονεὶ πηγῆς προϊοῦσα ἄρδει τε καὶ ἐκτρέφει καὶ τὰς ὑποβεβηκείας αὐτῇ λοιπὰς ἀρετάς. Ἐγγὺς δ' ἂν εἴη διανοεῖν, μέσον εἰρῆσθαι τοῦ παραδείσου τὸ τῆς ζωῆς πεφυτεῦσθαι ξύλον, ὅτι καὶ Χριστὸς ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐν μέσῳ τῆς γῆς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐδέξατο σταυρόν· καὶ γὰρ εἰς τὸ μεσαίτατον φασὶ τῆς γῆς τὸ ζωηφόρον ξύλον, τὸν σταυρὸν παγῆναι· τὸ δὲ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν εἴρηται μὲν, οὐδεὶς δὲ χῶρος αὐτῷ ἀποτέτακται· διατί; διότι ἡ κακία χῶραν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ παρυφίσταται· ἄμεινον δὲ μετὰ ταῦτα περὶ τούτου διαληπτέον.

## ΤΕ. Διατί πρὸς ἑσπέραν ἐθύετο ὁ ἀμνός.

Πρὸς ἑσπέραν δὲ ἐθύετο ὁ ἀμνὸς, ὅτι τύπον προδιέγραφε τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνοῦ καὶ ποιμένος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἐπὶ δυσμαῖς γὰρ τῶν αἰώνων καὶ ὁ πλάστης τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἑκούσιον ὑπέστη θάνατον· πλησιφαοῦς δὲ τῆς σελήνης οὔσης προσήγετο τὸ θῦμα· ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦ γένους ἡμῶν σωτὴρ οὐκ ἄνθρωπος μόνον ἐχρημάτιζεν, ἀλλὰ καὶ Θεός· καὶ τύπον μὲν τῆς θεότητος φέρει τὸ φῶς, τὸ δὲ σεληνιακὸν σῶμα τῆς προσληφθείσης σαρκός· πλὴν ἐπειδὴ κατὰ τὴν κοσμογένειαν ὁλοκλήρῳ φωτὶ καταλαμπομένη ἡ σελήνη λαμβάνει τὴν προαγωγὴν, ὁ δὲ τοῦ σωτῆρος ὑπὲρ τοῦ γένους θάνατος ἀνανέωσίν τε καὶ ἀνακαίνισιν ἐπραγματεύετο τοῦ παντὸς, εἰκότως ἡ σελήνη τὸ φῶς ἀμείωτον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ παρέχειν ὑπὸ τοῦ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντος ἀπετάχθη.

## ΤϚ. Τί ἐστι, θήσω τὸ τόξον μου ἐν τῇ νεφέλῃ.

Τὸ δὲ ἐν τῇ νεφέλῃ τόξον ἑλλήνων μὲν παῖδες φυσικόν τι νομίζουσιν ἔργον, καὶ ἀφ' οὗ νεφέλαι καὶ ἥλιος, κἀκεῖνο τὴν σύστασιν λαμβάνει· τῷ δέγε θεσπεσίῳ Μωϋσεῖ ὅσον ἀπὸ τῆς τῶν λέξεων προφανοῦν σημασίας οὐκ ἐδόκει τοῦτο, ἀλλὰ σύγχρονον εἶναι τῇ δεδομένῃ διαθήκῃ· ἰδοὺ γάρ φησι τίθημι τὸ τόξον μου ἐν τῇ νεφέλῃ, ὡς νῦν τιθεμένου καὶ τῆς διαθήκης χρηματίζοντος σημείου· οὐδὲν δὲ ἄτοπον ἐννοεῖν καὶ φάσεως μὲν ἀπαρχὴν προσβολὴν εἶναι τὸ τόξον, ἐπὶ βεβαιώσει δὲ τῆς πρὸς τὸν Νῶε διαθήκης τὸ θεῖον αὐτὸ προσλαμβάνειν· οἷον ὡς εἰ λέγοντες, ὅτι ἕως ἂν τοῦτο γίνηται καὶ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον προβάλληται ἔργον, οὐκ ἔσται κατακλυσμός· καθ' ἃ ἄν τις εἴποι· ἕως οὖν ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη, καὶ ἕως ἂν ὁ ἥλιος τὸν οὐράνιον διατρέχων πόλον τὰ ἐπίγεια φωτίζει· ὅπέρ ἐστιν· ἕως ἡ φύσις τὸν οἰκεῖον εἱρμὸν διασώζει καὶ πρὸς λύσιν οὐ διαστρέφει, ἕως τότε τὸ ἀνθρώπινον γένος κατακλυσμῷ ἀτιμώρητον ἔσται· ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Συρίας μαθεῖν ἀποστέλλει περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἐλισσαῖον· καίτοι μὴ τῷ θεῷ ἀλλ' εἰδώλοις λατρεύων, ὅτι προφήτην αὐτὸν πανταχοῦ διήγγελλεν ἡ φήμη, καὶ ἡ νόσος ἐπιστᾶσα τῷ βασιλεῖ συνηνάγκαζε πυθέσθαι πρὸς οἷον ἀποβήσεται τέλος.

## ΤΖ. Δίκαιος δὲ ὁ Νῶε τυγχάνων, διατί ἁλίσκεται μέθῃ, καὶ οὐ δίδωσι δίκην.

Δίκαιος δὲ ὁ Νῶε τυγχάνων ἁλίσκεται μέθῃ καὶ οὐ δίδωσι δίκην, ὅτι μήτε ἀκρασίᾳ κεχρημένος τὴν μέθην ὑπέστη, καὶ νόμον οὐκ εἶχε τῆς εἰς κόρον ἀπείργοντα οἰνοποσίας· ἄλλως τε δὲ καὶ ἀγνοίᾳ τῆς χρήσεως, ἀλλ' οὐχὶ πολυποσίᾳ κατέπεσεν εἰς μέθην· κιρνάμενος γὰρ ὁ οἶνος οὐχ οὕτως τῶν ἐπιθολούντων ἀτμῶν τὸν ἐγκέφαλον πληροῖ καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἐπισκοτίζει· ἡ δὲ ἄκρατος τούτου προσφορὰ θερμοτέρους τούτους ἀναφέρουσα καὶ δριμυτέρους καὶ ἐξ ὀλίγου πόματος μάλιστα τοῖς ἀσυνήθως πρὸς τοῦτο διακειμένοις ἐνεργάζεται τὸ πάθος· πλὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος πρὸ ἡμῶν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖται λόγον, ἁμαρτία φάσκων οὐκ ἐλλογεῖτο μὴ ὄντος νόμου· διὸ πολλὰ ἂν εὕροις κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην πολιτείαν τοὺς θαυμασίους ἐκείνους ἄνδρας διαπεπραχότας ἐξ ἀπειρίας, ἐξ ὧν αὐτοῖς οὐδεμία παρηκολούθησε δίκη· νυνὶ δὲ ἐπεὶ παρ' ἡμῖν καὶ νόμοι καὶ τῶν πρακτέων ἡ γνῶσις ἐπιφανεστάτη, εὐλόγως τοὺς παραβεβηκότας ἡ τῆς παρανομίας ὑποδέχεται τιμωρία.

## ΤΗ. Τί ἐστι, κύριε οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου.

Τὸ δὲ, κύριε οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, οὐδὲ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις, οὐδὲ ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ· τάχα μὲν καὶ εἰς αὐτὸν ἐκληφθείη τὸν Δαβίδ· τὸ γὰρ βασιλείαν μὲν περιεζῶσθαι, κατ' ἐχθρῶν δὲ πολλάκις τρόπαια ἀναστῆσαι, καὶ πρὸ τούτων ἀπὸ ποιμένος ἐν βασιλείοις διαιτᾶσθαι, καὶ μειζόνων ἢ κατ' ἐλπίδας ἀξιοῦσθαι, καὶ ὀργὴν ὕστερον κατὰ τοῦ Νάβαλ ἐπιδεδεῖχθαι, θανάτου τε ἀπαίτησιν ἐπισκῆψαι τῷ παιδὶ, παρά τε τοῦ Ἰωὰβ καὶ τοῦ Σεμεεὶ λαβεῖν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, θαυμασιώτερον μὲν ἀποφαίνει μᾶλλον τὸν Δαβίδ εἰ ἐν τοσούτοις καὶ τοιούτοις ἐξεταζόμενος, τὸ τῆς ψυχῆς οὐκ ἐκλονήθη πάγιον, οὐδὲ μειζόνων ἢ κατὰ τὰς ἐλπίδας ἀξιούμενος ἐπῆρεν ἑαυτοῦ καὶ ὑπερύψωσε τὴν καρδίαν, μεῖζον ἢ προσῆκε τὰ καθ' ἑαυτὸν φανταζόμενος· ἀλλ' εἰς τὴν παντοκράτορα καὶ κυριεύουσαν τῶν ὅλων ἅπαντα φέρων ἐτίθει πρόνοιαν, οὐδαμοῦ λήθην λαμβάνων τοῦ, ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. Εἰ δέ τις ἐθέλοι τὸ εἰρημένον ἐκλαβεῖν καὶ ἐφ' ἑτέρου τινὸς τὴν ταπεινόφρονα ἀρετὴν κατορθωκότος, καὶ εἶναι τοῦτο ὥσπερ στήλην καὶ ὑπογραφὴν ἀνδρὸς ἂν φρόνημα τεταπεινωμένον καὶ συντετριμμένον φέροντος, οὐδ' οὗτος ἂν εἴη τοῦ εἰκότως φερόμενος ἔξω· ταπεινοφροσύνῃ δ' οὖν, ὥς ἐστι πολλαχόθεν λαβεῖν, καὶ ὁ μέγας ἐκεκόσμητο Δαβίδ. Ἐνίοις δὲ καὶ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔδοξεν ἐναρμόζεσθαι τὸ ῥητόν· αὕτη γάρ φησι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα φυομένων τε καὶ ἀναστρεφομένων παθῶν, οὐδ' ὅν τινα καιρὸν ἀνατείνεσθαι τε καὶ ἀνυψοῦσθαι ὑπὲρ ἑαυτὴν δύναται, οἱονεὶ τῷ βάρει καθελκομένη· καὶ ποτὲ μὲν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐκείνῳ βαρυνομένη, καὶ μηδέποτε καθαρὰ τοῦ διενοχλοῦντός τε καὶ βιάζοντος καθεστηκυῖα, μηδὲ τὰς μεγίστας τε καὶ περὶ αὐτῆς ἀναλογίζεσθαι δεδυνημένη ἐννοίας· ἀλλὰ καλῶς γε ποιοῦσα, γῆν τε αὐτὴν καὶ σποδὸν ἡγεῖται, καὶ ἀναξίαν τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀναβάσεως· ἵνα μὴ μεταλαβοῦσα τοῦ ξύλου ἐφέσει θεότητος, καὶ αὐτῆς τῆς πρεπούσης αὐτῇ καὶ ἐναρμοζομένης πάλιν τάξεως κατενεχθῇ· ἐντεῦθεν δὲ ὑψοῖ τὴν ψυχὴν καὶ τρέφει τὴν ἡδεῖαν τροφὴν, ἐκείνας τὰς ἐννοίας ἃς μετὰ τοῦ σώματος τραφῆναι οὐ δύναται· καὶ γὰρ τὸ, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. . . .

Τῷ μέν τοι εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μεταφέροντι τὴν ἑρμηνείαν, καὶ προφητείαν εἶναι τὸν ἐκείνου βίον καὶ τρόπαιον ὑπογράφουσαν δόξαν ποιουμένῳ, οὐδὲ τοῦτο ἂν γένοιτο τοῖς δευτερείοις ἐναριθμεῖσθαι τῶν ὀρθῶς περὶ τῆς ῥήσεως τεθεωρηκότων· ὥσπερ γὰρ τὸ, ὤρυξαν χεῖρας

μου καὶ πόδας μου, Δαβὶδ μὲν λέγει, εἰς Χριστὸν δὲ ἐξέβη, οὕτως καὶ τὸ εἰρημένον, ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου, καὶ μυρία ἄλλα· τοῦτο δὲ καὶ ὁ Παῦλος συνορῶν, αἰχμαλωτίζειν παραινεῖ πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· καὶ γὰρ οὐδ' ὑψώθη Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ ὑπὲρ παντὸς ὕψους καὶ πάσης ὑπεροχῆς τελῶν, οὐδὲ ἐμετεωρίσθη· μᾶλλον δὲ τὸ ἀποστολικὸν εἰπεῖν· οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου. καὶ αὐτὸς δὲ ἐκεῖνος κατὰ καιρὸν τοῦ πάθους φησίν· ἠδυνάμην παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου καὶ παρέστησέ μοι πλείονας ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων· ἀλλ' οὔ μοι γνώμη τὸ ὑψοῦσθαι, μέγεθος δὲ καὶ θαυμασιότης ὑπὲρ αὐτὸν οὔτε ἦν οὔτε ὑπενοεῖτο, οὔτε αὐτὸς οὐδὲ ἐπεστράφη ποτὲ ὑπερενεχθῆναι τούτῳ· τί γὰρ ἂν εἴη θαυμασιώτερον ἢ μεῖζον τῆς ὑπὲρ πᾶν μέγεθος καὶ ἀξίωμα ὑπεριδρυμένης φύσεως θεϊκῆς; πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος τοῖς κατὰ τὰ περίγεια καὶ τὴν σάρκα μεγάλην δόξαν καὶ ὄγκον περιβεβλημένοις οὐδὲ τούτοις συνημιλλᾶτο καὶ συνεπορεύετο· μᾶλλον δὲ τοὐναντίον ἅπαν ταπεινοφροσύνῃ καὶ μετριότητι ὅλον ἑαυτὸν διερρύθμιζε· διὸ καὶ ὁ προφήτης· χαῖρε φησὶ θύγατερ Σιών· καὶ τῆς αἰτίας ἡ χαρὰ, ὅτι πρᾶος καὶ ἥσυχος ἥκει σοι ὁ βασιλεύς· τὸ δὲ ἀπογεγαλακτισμένον ἐναρμοσθείη ἂν τοῖς εἰρημένοις, ὅτι καὶ τὴν ψυχὴν ἣν προσείληφεν ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτὴν καὶ προγονικὸν ἐπανήγαγεν ἀξίωμα· τοῦτο γὰρ ἂν εἴη τὸ, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ· εἰ δέ τις ἐθέλοι νοεῖν ὅτι καὶ τὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφὴν θεοπρεπῶς τε καὶ ἀνθρωποπρεπῶς τελέσας πάλιν ἐπὶ τοὺς πατρικοὺς, ὧν οὐκ ἐξέστη, κόλπους ἐπανῆλθε, καὶ οὗτος ἂν τὰ εἰκότα ἐρεῖ· καὶ γὰρ ἐκεῖσε ἀναδραμὼν καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων κρίσιν δεξάμενος, ἐδικαίωσε πάντας ἐν ἑαυτῷ, ὅπερ ὑποδηλώσει ἂν καὶ τὸ, ὡς ἀνταποδώσεις ἐπὶ τὴν ψυχήν μου.

## ΤΘ. Διατί ἐν βάτῳ καὶ οὐκ ἐν ἑτέρῳ φυτῷ τῷ Μωϋσεῖ ὀπτάνεται ὁ θεός.

Διὰ πολλὰς αἰτίας· μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ ἀποδοῦναι τὰς διατί ὤφθη αἰτίας, ἄμεινον εἰπεῖν ὅτι τρία τινὰ τὸ σύμβολον μηνύει· ἢ ὅτι ὥσπερ ἡ βάτος πυρὶ περιελαμβάνετο μὲν οὐ κατεκαίετο δὲ, οὕτω καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἔκδοτος τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς τιμωρίαις καὶ τῇ φλογὶ τῆς ταλαιπωρίας ἣν αὐτοῖς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ὑφῆπτον, μόνῃ δὲ τῇ τοῦ θεοῦ δεξιᾷ τοῦ μὴ διωλολέναι καὶ ἀποτρεφρωθῆναι διετηρήθησαν· ἢ ὅτι ὁ θεὸς λόγος τὸ φῶς τὸ πατρικὸν καὶ τὸ ἄϋλον τῆς θεότητος πῦρ ἐν τῇ γεηρᾷ τε καὶ ὑλώ-

δει τῆς παρθένου μήτρᾳ περιαστράψαν, ἀκατάφλεκτον καὶ ἀπήμονα διασώσει τὴν δεξαμένην αὐτό· εἰ βούλει δὲ τὸ αὐτὸ τῆς θεότητος πῦρ τῇ ἀνθρωπίνῃ προσομιλῆσαν φύσει, πυρακτώσει μὲν καὶ θεοποιήσει, οὐ καταφλέξει δὲ καὶ ἐξαφανίσει· ἀλλὰ προτυποῖ μὲν τὸ ἐπὶ τῆς βάτου μυστήριον ἴσως ἂν τὰ τοιαῦτα· καὶ ἡ βάτος δὲ ὑποβάλλεται τῷ πυρὶ καὶ οὐχὶ φυτὸν ἕτερον· τάχα μὲν ὅτιπερ οὐδ' ἦν ἑτέρου τινὸς ἡ ἔρημος παρὰ τοῦτο φυτοῦ καρποφόρος· ἔτι δὲ καὶ ἵνα μάθωμεν, ὡς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὸ τῆς θεότητος περιλαβὸν πῦρ, οἱονεί τινας ἀκάνθας τὰς ἁμαρτίας προβεβλημένην, ταύτην μὲν ἐφλόγιζεν, οὐ κατέκαιε δέ· τὰς δὲ περὶ αὐτὴν ἀκάνθας κατέκαιε καὶ διέφθειρεν· εἰ βούλει δὲ, καὶ ἐπείπερ τὰ πλήθη τῶν ἐθνῶν ταῖς χαμαιπετέσι περὶ θεοῦ συρόμενα διανοίαις, καὶ οἷον τῇ ἀθεότητι περικεχυμένα, καὶ τὰς τῶν ἁμαρτιῶν ἐκφέροντα ἐκφύσεις, καὶ τὴν τοῦ σεβάσματος σύστασιν σαθρὰν, ἔμελλε δὲ ταῦτα τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσει τε καὶ ἐλλάμψει, τῆς μὲν ἀκανθώδους καὶ ζιζανιώδους περιφλέγεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι πλάνης, τὰς δὲ τοῦ θεϊκοῦ πυρὸς ἀκτῖνας ὑποδέχεσθαι· αὐτὸς γάρ φησι βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· ἵν' ἐμφανέστερόν τε καὶ τηλαυγέστερον τὸ εἰκονιζόμενον προσδιατυπωθῇ, ἡ βάτος παραλαμβάνεται ὑπηρετουμένη μὲν, οὐ φλεγομένη δὲ τῷ πυρί· χαμερπή τε γάρ ἐστι καὶ ἀκανθώδης καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀσθενὴς καὶ κατὰ τὴν ὄψιν διηπλωμένη τῆς γῆς· καθ' ἃ καὶ τὴν ἀναλογίαν πρὸς αὐτὴν διασώζει τὰ ἔθνη.

Ἔτι δὲ τοῦ τοιούτου μὲν φυτοῦ σχεδόν τι οὐδὲν ταπεινότερον, ἀλλ' αὔξην μέν τινα δέχεται, οὐδέπω δ' ἐπαίρεται τῆς γῆς· ἀεὶ δὲ ταύτῃ προσέρπει· τὸ δὲ πῦρ κοῦφον τε καὶ τῶν ὅσα κρίνεται αἰσθήσει ἀνωφερέστατόν τε καὶ ἀνώτατον· ὡς ἂν οὖν ἐπιδειχθῇ ὅτι ἡ πάντων ὑπερέκεινα τῶν ὄντων ἀνῳκισμένη τε καὶ ὑψηλοτέρα τῆς θεότητος φύσις, πῦρ γὰρ πολλάκις ἡ γραφὴ τὸν θεὸν ὀνομάζειν, πρὸς τὴν ταπεινοτέραν φύσιν τῶν ἀνθρώπων τῇ πηλῷ καὶ γῇ συμπεφυρμένην οὐκ ἀπηξίωσε κατελθεῖν εἰκότως τῷ ὑποδείγματι κατάλληλον παρελήφθη φυτόν. Ἔτι δ' ἂν ἐπιθεωρήσαις, ὡς τοῦ Ἑβραίων ἔθνους αὐτομολεῖν πως ἐπιῤῥεπῶς ἔχοντος πρὸς πολυθεΐαν, ἅτε τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἔθεσιν οὐκ ὀλίγοις ἔτεσι συναναπεφυρμένου, ἵνα μὴ αὐτοῖς πρόβασίς τις εἰς πολυθεΐαν περιγένηται ἐν τῷ τοιούτῳ εἰδεχθεῖ τε καὶ ταπεινῷ καὶ ἀνεπιτηδείῳ πρὸς παραγωγὴν ζοάνων παραδείκνυται τὸ θαῦμα· ἵνα μὴ καταπλαγέντες τὸ ὁρώμενον, ἢ αὐτό γε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ αὐτοῦ εἰς θεὸν ἀναγραψάμενοι προσκυνήσωσιν· ἢ διαγλύφοντες ἐξ αὐτοῦ ἀπεικάσματά τε καὶ ὁμοιώματα, ὡς θεοὺς αὐτῶν τὰ τῶν χειρῶν ἔργα προσκυνήσωσιν· οἱ γὰρ μετὰ τοσαύτης ζημίας μοσχοποιήσαντες, καὶ ὡς θεῷ τῷ τύπῳ τῆς τοῦ βοὸς κεφαλῆς προσκυνήσαντες, ἐν ᾧ μηδὲ θεοση-

μείαν μηδ' ἡντιναοῦν ἐθεάσαντο, τί ἂν οὗτοι οὐκ ἐτόλμησαν, εἰ τῶν ὡραίων τί φυτῶν καὶ πρὸς χρείαν ἐπιτηδείων τὸ πῦρ αὐτοῖς ἀφλέκτως φέρον ἐφαίνετο, μάλιστα ἀκηκοότες τοῦ νομοθέτου λέγοντος· ἐλάλησεν ὁ θεὸς τῷ Μωϋσεῖ ἐκ τῆς βάτου.

ΤΙ. Διατί ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς ἁμαρτίαν καὶ τότε τηλικαύτην.

Τάχα μὲν καὶ διά τινας ἑτέρας ἀποῤῥήτους αἰτίας· πλὴν ὡς ἂν καὶ τῷ βίῳ μετανοίας προστεθειμένον εἴη παράδειγμα· εἰ γὰρ οὗτος βασιλεύς τε ὢν καὶ κατὰ τὴν καρδίαν πεπολιτεύεσθαι μεμαρτυρημένος θεοῦ, πεσὼν οὗτος θᾶττον ἀνέστη καὶ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων ἐσπούδασεν ἐκκαθᾶραι τὸ ὀλίσθημα, πῶς οὐ χρὴ καὶ ἡμᾶς οὐχ ἅπαξ πεσόντας, ἀλλὰ διὰ παντὸς πίπτοντας, θερμοῖς τοῖς δάκρυσι καὶ συντετριμμένῃ καρδίᾳ ἀπαλείφειν πειρᾶσθαι τὰ ἁμαρτήματα; ἔτι δὲ, ἵνα μὴ δήποτε τινὲς τῶν ἐν κατορθώμασι διαλαμπόντων, οἷα δὴ τὰ ἀνθρώπινα εἰς παράπτωμά τι κατωλισθηκότες ἀπογνώσει ἑαυτοὺς καὶ ἀπελπιστίᾳ παραδῶσιν· ἀλλ' ἔχοντες τὸν μακάριον ἐκεῖνον Δαβὶδ τηλικαύτην μὲν παρανομίαν εἰργασμένον, οὕτω δὲ ταχεῖαν τὴν θεραπείαν εὑρημένον, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν ὅμοιον διαναστῶσι ζῆλον, καὶ τοῦ πτώματος ἀνασφαλέντες, καὶ τῆς μετανοίας ὅλοι γεγονότες, τῶν προτέρων ἔχωνται κατορθωμάτων· ἴσως δὲ καὶ συγχωρεῖ ὁ θεὸς εἰς ἁμαρτίαν πεσεῖν τὸν Δαβὶδ, ἵνα μὴ τὰς τῆς ἱερᾶς γραφῆς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἀκούοντες εἰς θεὸν αὐτὸν ἀναστήσωσι· καὶ γὰρ καὶ τὸ Μωϋσέως σῶμα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν μετατεθὲν, ἄγνωστον μέχρι καὶ τήμερον χρηματίζει τοῖς ἐξ Ἰσραήλ· καὶ ὁ θεσπέσιος δὲ Παῦλος τοιοῦτόν τι περὶ αὐτοῦ ὑποδηλοῖ λέγων· ἵνα μή τις ὑπολογίσηταί τις περὶ ἐμοῦ ὑπὲρ ὃ βλέπει καὶ ἀκούει· ἀλλὰ καί τινες τῶν ἐλληνιζόντων ἐπεὶ τερατουργοῦντας εἶδον αὐτόν τε καὶ Βαρνάβαν, ὡς θεοῖς προσφέρειν θυσίας ὥρμησαν.

ΤΙΑ.

Τὸ μέν τοι ῥητὸν ὃ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν βασιλειῶν ἀνέσεισε κεῖται τὸν Δαβὶδ, τοῦτο δὴ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν παραλειπομένων, ἀνέστη, παρατέθειται, σατὰν τῷ Ἰσραήλ· καὶ ἀπέσεισε τὸν Δαβὶδ ἀριθμῆσαι τὸν λαόν· καὶ οὐκ ἔστιν ἀλλήλοις ἐναντία ταῦτα, εἰ καὶ δοκεῖ· ἡ μὲν τοῦ θεοῦ ὀργὴ ἀνέσεισε τὸν Δαβὶδ, ἤτοι ἐκίνησε καὶ διεσάλευσε πρὸς τὴν ἀρίθμησιν, διὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ λαοῦ· τὸ δὲ σατὰν ὡς ἐπίπαν εἴωθεν ἐν τῇ θείᾳ

γραφῇ ἀντὶ τοῦ κολαφισμὸς καὶ πειρασμὸς ἐκλαμβάνεσθαι· ὥστε εἰ καὶ μὴ ὠργίσθη θεὸς, οὐκ ἂν ἀνεσείσθη ὁ Δαβὶδ, ἤτοι πρὸς ἐνθύμησιν μετέστη τοῦ ἀριθμῆσαι τὸν λαόν· εἰ δὲ μὴ ἀνεσείσθη, οὐδ' ὁ πειρασμὸς ἔπεσε τῷ Ἰσραὴλ, ἤγουν ὁ σατάν· αὐτὸ γὰρ τὸ ἀριθμηθῆναι τοῦτο αἴτιον λέγεται τοῦ πειρασμοῦ, καί τοι τῆς ἀποστάσεως μᾶλλον τὴν αἰτίαν ἀποτεκούσης· ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἠρίθμησε, καὶ Δαβὶδ πάλιν μετὰ τὴν πληγήν· καὶ οὐδεμιᾷ τούτων τῶν ἀριθμήσεων οὔτε μῶμος οὔτε πληγὴ ἐγκατέσκεψεν· ὅτι δὲ τὸ σατὰν ἀντὶ τοῦ πειρασμοῦ καὶ κολαφισμοῦ λαμβάνεται, καὶ ἐξ ἑτέρων δῆλον· καὶ ἀνέστησε γάρ φησι σατὰν ἐπὶ Ἰσραὴλ, Ἄδερ τὸν ἰουδαῖον· καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἄγγελος σατὰν ἵνα με κολαφίζῃ· οἷον ἄγγελος καὶ ὑπηρέτης πειρασμοῦ καὶ κολαφισμοῦ· τουτέστι δι' οὗ μοι οἱ κολαφισμοὶ καὶ οἱ πειρασμοὶ ἐπέρχονται· αἰνίττοιτο δ' ἂν τὸ ῥητὸν ἤτοι Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα τὸν πολλὰ κακὰ ἐπενεγκόντα τῷ Παύλῳ, ἢ τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τυράννους καὶ ἑτεροδιδασκάλους ἐπανισταμένους αὐτῷ, καὶ πολλῶν πειρασμῶν αἰτίους καὶ διακόνους αὐτῷ γεγενημένους.

## ΤΙΒ.

Τὸ δὲ, εὗρον τὸν Δαβὶδ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ῥητῶς μὲν οὕτως ἐν τῇ παλαιᾷ γραφῇ οὐκ ἂν εὑρεθείη· εἰ γὰρ καὶ ἐν ψαλμοῖς ᾄδεται· εὗρον Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἁγίῳ ἐλαίῳ ἔχρισα αὐτόν· ἀλλ' οὖν πολὺ τοῦ εἰρημένου ῥητοῦ τῇ λέξει διέστηκεν· ἐγγύτερον δ' ἂν εἴη μᾶλλον τὸ εἰρημένον τῷ προφήτῃ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Σαοὺλ· ὀνειδίζων γὰρ αὐτὸν τὴν παράβασιν τῶν νομικῶν ἐντολῶν καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας αὐτῷ προαναφωνῶν φησὶ πρὸς αὐτόν· ὅτι ἐπειδὴ σὺ κατὰ τὰς ὁδοὺς κυρίου καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ πορεύεσθαι οὐ βούλει, ἐκλέξεται ἑαυτῷ ὁ θεὸς ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὃς ποιήσει πάντα τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· ἀλλ' εἰ καὶ πλατύτερον τοῦτο τῆς ῥήσεως τῆς ψαλμικῆς, πλὴν οὐ κατὰ πάντα ἀπαράτρεπόν ἐστι τοῖς ὀνόμασι πρὸς τὸ εὗρον τὸν Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου· ἀλλ' οὖν τοῦτο ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἰδὼς εἰς ἐκεῖνον δημηγορῶν ἐν ταῖς πράξεσι σχηματίζει· ἀνὴρ δὲ λέγεται κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ θεοῦ εὑρῆσθαι ὁ Δαβὶδ, ἐπειδὴ πολλῶν ἐντολῶν ὑπαρχουσῶν, δι' ὧν ὁ τῆς ἀρετῆς χαρακτηρίζεται τρόπος, οὐδεμία ἄλλη ἵστησι πλησίον θεοῦ καὶ ὅσον ἀνθρωπίνῃ φύσει δυνατὸν εἰς τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὁμοίωσιν ἀναβιβάζει, ὡς τὸ τοὺς ἐχθροὺς ἀμείβεσθαι ἀγαθοῖς· καὶ γὰρ ὁ κυριακὸς ἐν εὐαγγελίοις λόγος φησί· γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων· αὐτὸς γὰρ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐ-

τοῦ ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηρούς· καὶ πάλιν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς ἵνα γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὁ γοῦν Δαβὶδ ταύτην κατορθώσας τὴν ἀρετὴν, εἰ καὶ ἐν ἄλλοις ἅτε δὴ ἄνθρωπος ἂν κατηνέχθη, εἰκότως κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Δαβὶδ οὐ πρὸς ἐκεῖνον μόνον, κατά τε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τὴν ὑπεροχὴν εἶχεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐφεξῆς μικροῦ πάντας· οὐδεὶς γάρ φησιν ἐγένετο ὡς Δαβὶδ ποιήσας τὸ εὐθὺ ἐνώπιον κυρίου· διὰ τοῦτο προορώμενος τὴν τοῦ Δαβὶδ ἀρετὴν ὁ προφήτης φησίν· ὡς ἐκλέξεται αὐτῷ ὁ θεὸς ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ ποιήσει πάντα τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ.

Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος πρὸς τὴν διάνοιαν ἀναχωροῦντα μὴ ἐπ' ἐκείνου μόνον τοῦ Δαβὶδ τὸν χρησμὸν ἐκβῆναι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τὸν ἀπὸ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἰεσσαὶ καταγόμενον Χριστὸν, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· τὸ γὰρ ἱερὸν γράμμα φησὶν ἀλλαχοῦ περὶ αὐτοῦ· αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με πατέρα, κἀγὼ πρωτότοκον θήσω αὐτὸν ὑψηλὸν παρὰ πάντας τοὺς βασιλεῖς· τοῦτον τοιγαροῦν προδηλῶν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, τὸν ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐκ θεοῦ δὲ θεὸν λόγον, Χριστὸν τὸν σωτῆρα ἡμῶν, φησὶν αὐτὸν εὕρασθαι κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, οἱονεὶ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ συναπτόμενον θελήματι, κἂν ἐν τῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐγνωρίζετο συγκρίματι, καὶ τούτῳ ἡ βουλὴ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἀδιάστατος· ἃ γὰρ θέλει, φησὶν, ὁ πατὴρ, ταῦτα θέλει καὶ ὁ υἱός· καὶ μυρία ἄλλα· καὶ κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον· οὗτός ἐστιν ὁ πάντα τὰ ἀρεστὰ πεπληρωκὼς τοῦ πατρός· ἐπεὶ ὅ γε Δαβὶδ ἔχοι ἂν τισι καὶ ἐξ ὧν ἔπραξε λαβὰς παρασχεῖν· ἐπὶ μὲν τοῦ Οὐρίου περιφανῶς, καὶ ἐπὶ τῇ ἀπαριθμήσει τοῦ λαοῦ, τάχα δὲ καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ Νάβαλ καταφόρῳ ῥύμῃ καὶ ὀργῇ, καὶ ὅτι μὴ πάντα τὰ τοῦ νόμου φυλάττων ὑπὸ ἀράν τινα ἔπιπτεν· οὔτε γὰρ τὸ πάσχα φαίνεται φαγὼν, καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν ἐν τῷ νόμῳ κἂν μὴ τὰ καίρια παραβεβασμένος· καὶ ἡ κατὰ τοῦ Ἰωὰβ δὲ καὶ Σεμεεὶ δεδομένη ἐντολὴ τῷ παιδί· καὶ τὸ, οὐ σὺ οἰκοδομήσεις μοι οἶκον, ὅτι ἀνὴρ αἱμάτων εἶ· εἰ καὶ τὰς ἐπιλύσεις ἔχουσιν εἰς ἀθώωσιν περιϊστώσας τὸν Δαβὶδ, ἀλλ' οὖν κατὰ τὸ πρόχειρον πολλοῖς ἐμποδὼν ἵστανται, μὴ κατὰ τὴν καρδίαν πάντα τελέσαι αὐτὸν τοῦ θεοῦ.

## ΤΙΓ.

Τὸ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ πρωῒ μὲν τὸ μάννα καταπέμπεσθαι τῷ Ἰσραὴλ, ἑσπέρας δὲ τὴν ὀρτυγομήτραν, τοιαύτης ἀναφθείη ἂν θεωρίας· τὸ μὲν μάννα πρωῒ κατήρχετο, ὅτι τύπος ἦν τοῦ οὐρανίου ἄρτου Χριστοῦ τοῦ θεοῦ

ἡμῶν, ὃς δικαιοσύνης ἥλιος καὶ ἀνατολὴ ἡλίου ἡμῖν ἐπεδήμησε τοῖς ἐν σκότει· ἐπεὶ οὖν τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ καὶ τῇ ἀνατολῇ παρεικάζεται τὸ αἰσθητὸν μάννα, εἰκότως κάτεισι πρωῒ, τῷ συγγενεῖ τὴν ἀναλογίαν φυλάττον· ἡ δὲ ὀρτυγομήτρα κάτεισιν ἑσπέρας ζωοθυσίαν τοῖς Ἰσραηλίταις πληροῦσα, ἐπειδὴ τὴν ἐν τῷ νόμῳ παρεδήλου λατρείαν, ἥτις ἐν σκιαῖς τε καὶ ἀμυδροτέροις ἴχνεσι τῆς ἀληθείας ἐτελεῖτο· ἔτι δὲ καὶ κνίσσαι καὶ ἀτμοὶ ζοφώδεις διὰ τῶν θυμάτων ἐπελύγαζον τὸν ἀέρα· καὶ εἰκότως πρὸς ἑσπέραν τὸ προχαράττον τὴν νομικὴν θυσίαν κατεφέρετο τοῖς Ἰσραηλίταις· ὡσαύτως δὲ εἴ τις ἄλλος ἐθελήσοι λαβεῖν τοῦτο ὡς προχάραγμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, οὐκ ἂν τοῦ εἰκότος παρασφαλείη· καὶ τοῦ σώματος δὲ Χριστοῦ ὁ λαβὼν ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ λέγων, φάγετε πάντες, εἴτις προτύπωσιν φαίη τὸ μάννα, εὐλόγως ἂν εὕροι τὸ ἐν τῇ πρωΐᾳ τοῦτο φέρεσθαι τοῖς Ἰσραηλίταις· καὶ γὰρ ἡ καθολικὴ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, τοῦτο νυνὶ διαφυλάττει, ἐν τῷ τῆς πρωΐας καιρῷ τὴν ἱερὰν καὶ καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν μυσταγωγοῦσα καὶ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος χάριν ἐκδεχομένη.

## ΤΙΔ.

Ἐν μέντοι τῷ, θήσω τὴν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ πρὸς τον Ἀβραὰμ εἰρημένῳ, διαθήκην μὲν τὰ νῦν τὴν περιτομὴν δηλοῖ· τὸ δὲ, ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, ὅτι αὕτη ἐμὴ διαθήκη μεσιτεύσει ἀμφοῖν ἀναμεταξὺ, ὅτι ἀψευδεῖς σοι αἱ παρ' ἐμοῦ ἔσονται ἐπαγγελίαι· δύναται δὲ τὸ, ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ καὶ χρονικήν τινα παράτασιν ὑπεμφαίνειν, καὶ ταύτην εἴ τις ἔμελλε τῇ περιτομῇ παραμετρεῖσθαι· ὡσανεὶ· ὁ τὴν πρὸς σὲ νυνὶ διαθήκην συνιστὰς ἐγὼ, ἔσται ὅτε γενήσομαι ἄνθρωπος· καὶ ἡ διαθήκη μου αὕτη ἤτοι ἡ περιτομὴ ἀπὸ σοῦ τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα, μέχρις ἐμοῦ διακρατήσασα λήξει· καὶ γὰρ μετὰ τὴν περιτομὴν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, οὐκέτι χῶραν ἔσχεν ἡ κατὰ νόμον γενομένη τῆς ἀκροβυστίας περιτομή· ἀλλ' ὅσοι περιετμήθησαν καὶ παρανομοῦντες περιετμήθησαν· ἡ δὲ παρὰ θεῷ ὡρισμένη περιτομὴ ἐν αὐτῷ πέπαυται τῷ Χριστῷ.

## ΤΙΕ. Περὶ τοῦ Ἰακὼβ καὶ τῆς Λείας.

Ὅτι μὲν μετὰ ἑπταετίαν ὁ Ἰακὼβ τὴν Λείαν ἀντὶ τῆς Ῥαχὴλ εἰς γυναῖκα παρέλαβε, δῆλον ἡ γραφὴ ποιεῖ· καὶ ὅτι ἀντὶ δουλείας ἄλλης, ἑπτὰ καὶ αὐτῆς ἔτη παρατεινομένης, τὴν Ῥαχὴλ ἠγάγετο, καὶ ἐκ τούτου σαφῶς διδάσκει· εἰ δὲ ὑποσχόμενος τὴν δούλειαν εὐθὺς ἔλαβεν, ἢ καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν ταύτην ὅλην, ὕστερον ἠγάγετο, οὐκ ἀντιπαραδίδωσι σαφῶς,

ἀλλ' ἀμφίδοξον ὅσον ἀπὸ τῶν ῥημάτων ὑπολείπει· πότερον ὑποσχόμενος τὴν δουλείαν εὐθὺς τὸν μισθὸν τῆς Ῥαχὴλ ἔλαβεν, ἢ μετὰ τὴν τῶν πόνων ἐπίδειξιν καὶ τῆς ὑποσχέσεως τὴν συμπλήρωσιν, μετὰ τοῦτο πρὸς γάμον ἠγάγετο· ἀλλ' ἀπὸ μὲν τοῦ ῥητοῦ πρὸς ἑκάτερον μερίζεται ἡ διάνοια· λογισμοὶ δέ τινες μᾶλλον ῥέπειν τὸν νοῦν ὑποτίθενται, ὡς μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν εἰς ὁμιλίαν εὐθὺς τὸ γύναιον προσελάβετο· ἐπεὶ εἰ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἑπταετίας ταύτην ἠγάγετο, οὐ μόνον εἴκοσι ἔτη ἐν τῇ τοῦ Λάβαν οἰκίᾳ ὁ Ἰακὼβ ὡς αὐτός φησι διατρίψας φαίνεται, ἀλλὰ καὶ τούτων πλείονα· εἰ γὰρ μετὰ τεσσαρεσκαιδεκαετίαν τὴν Ῥαχὴλ ἠγάγετο, χρόνος πάντως ἕτερος διεληλύθει, ἐν ᾧ τε ἡ στείρωσις αὐτῆς διηλέγχετο, καὶ ἐν ᾧ τὰς παιδίσκας εἰς παιδοποιΐαν τῷ Ἰακὼβ παρείχετο, ἐν ᾧ τε ἐκεῖναι κατὰ γαστρὸς λαβοῦσαι τοὺς παῖδας ἀπέτικτον, καὶ μετὰ τοῦτον ἕτερος ἐν ᾧ ἡ Ῥαχὴλ τῶν ὀνειδισμῶν ἀπολυομένη τῆς στειρώσεως, τὸν Ἰωσὴφ ἐτεκνώσατο· εἶτα μετὰ τὸν τόκον τοῦ Ἰωσὴφ ἕτερα ἓξ ἐπισημαίνεται ἡ γραφὴ ἐπὶ μισθῷ προβάτων δουλεῦσαι τὸν Ἰακὼβ τῷ Λάβαν οὐχὶ μόνα εἴκοσι συγκεφαλαιοῦται· ἀλλὰ καὶ τοῖς χρόνοις τούτοις μεταξὺ προστιθεμένου καθ' ὅν τε ἐστείρευσεν ἡ Ῥαχὴλ καὶ καθ' ὃν αἱ παιδίσκαι ἔτικτον, πλέον ὁ χρόνος συνάγεται· τίς δὲ καὶ μισθὸς τούτου τὸ μεταξὺ τῶν δεκατεσσάρων χρόνων καὶ τῶν ἓξ τῷ Ἰακὼβ δουλεύοντι τῷ Λάβαν ἀφορίζεται; εἰ δὲ οὐδεμίαν τῶν περιόδων τῷ Ἰακὼβ φαίνεται ἀμισθὶ τὴν δουλείαν ἐταλαιπωρεῖτο· ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ ἑπταετίᾳ ἀντὶ τῆς Ῥαχὴλ ἡ Λεία μισθὸς αὐτῷ· ἀντὶ δὲ τῆς δευτέρας ἡ Ῥαχήλ· καὶ ἀντὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν ἕξ, ὁ διὰ τῶν προβάτων αὐτῷ χορηγούμενος· ἀντὶ γοῦν τοῦ μεταξὺ χρόνου τῆς τεσσαρεσκαιδεκαετίας καὶ τῶν τελευταίων ἓξ, τίς ἐπιγινώσκεται μισθὸς ἕτερος; ἔδει δὲ εἰ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τεσσαρεσκαιδεκαετίας τὴν Ῥαχὴλ ὁ Ἰακὼβ ἔγημεν, εἶθ' οὕτως ἡ παιδίσκη καὶ ἡ Ῥαχὴλ στειρεύουσα καὶ πάλιν τίκτουσα χρόνον ἄλλον κατηνάλωσαν, καὶ τούτου τὸν μισθὸν καθεστάναι γνώριμον· ἀλλ' οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς οὔτε μισθὸς φαίνεται, οὔτε χρόνος ἄλλος παρὰ τὰ δεκατέσσαρα καὶ τὰ ἓξ ἔτη παρενθήκην ἐπέχων λόγων συγκατάττεται.

Τῷ θεῷ χάρις καὶ δόξα· τέλος τῶν ἀμφιλοχείων.

Editae sunt in hoc volumine Quaestiones amphilochianae CXXX. Sic autem operis universi editionem tandem aliquando absolutam existimamus. Recole quae nos diximus in praefatione voluminis primi huius Collectionis.

# SEDULII SCOTI

## EXPLANATIUNCULA DE BREVIARIORUM ET CAPITULORUM CANONUMQUE DIFFERENTIA.

### INCIPIT BREVIARIUM SECUNDUM MATTHAEUM.

Nativitas Christi. Magi cum muneribus veniunt; et reliqua. Perquirendum est quid inter breviarium et capitulum atque canonem distet. His etenim tribus, quasi quibusdam clavibus, cuncta evangelici voluminis arcana reserantur. Nam sublatis breviariis capitulis et canonibus, omnia confusa erunt et ambigua, et quae sunt eadem, vel vicina, vel sola, et qui vel quot evangelistae in quibuslibet sententiis consonent, aut de quibus rebus edisserant, hoc totum sine praedictis clavibus amphibolum erit. Itaque haec tria propriis differentiis ab invicem discernamus. Breviarium est rerum in contextu evangelii narratarum compendiosa et brevis expositio. Unde et breviarium, brevis causa nominatur, eo quod per hoc totus evangeliorum textus breviter comprehenditur. Capitulum est quaelibet in evangeliis sententia seu narratio. Canon est titulus, quo cognoscitur, concordia evangelistarum, id est quis vel qui vel quot evangelistae unumquodque capitulum ediderunt. Ob necessarias itaque causas haec tria reperta sunt. Nam breviarium ob hoc repertum est, quatenus ipsae res, quae evangelico volumine narrantur, hoc breviter praemisso et considerato compendio, citius et lucidius patescant, ut quod in evangelio quisque invenire desiderat, breviariorum consideratione, cum summa facilitate reperiat. Canones ob hanc causam reperti et vocati sunt, quatenus eorum distinctione, concordia evangelistarum, id est qui et quot evangelistae eadem vel vicina vel sola in evangeliis capitula dixerunt, agnoscatur. Capitula ob hoc inventa et notata sunt, ut per haec quaelibet sententia vel narratio in quolibet evangelio agnoscatur. Notandum quoque quod nec capitulum sine canone, nec canon sine capitulo, per totum evangelii contextum esse possunt, quia haec duo sibi invicem inseparabiliter conexa sunt. Licet enim fieri possit, ut ex negligentia scriptorum, quodvis capitulum, numerum

sui canonis non habeat subscriptum, vere tamen aliquo canone carere non poterit. At breviarium sine canone vel capitulis subscriptis, licet non absque capitulorum sensu, consistit. Non enim in breviario qui vel quot evangelistae quolibet sensu ediderunt, neque capitulorum numerus perquiritur: alioquin quomodo contextui evangelico, sic et breviario, uterque numerus canonum et capitulorum superscribendo apponeretur. Quod quia non agitur, manifestum est quod illud in breviario proprie discitur, ut quae in evangelico textu diversis capitulis et canonibus multiplici narratione exponuntur, ea in breviario, quasi quodam pugillo, brevi assertione demonstrentur.

Illud quoque notandum, quod sicut breviarium sine canone et capitulis consistit, sic et capitula sine breviario saepe posita reperiuntur. Nam in exordio evangelii secundum Matthaeum, in quo ter XIV, hoc est XLII, generationes describuntur, duo capitula duoque canones, tertius videlicet ac decimus canon, absque breviario includuntur. Si quidem in eo quod subsequitur, Christi autem generatio sic erat, et reliqua, initium breviarii exorditur. Nam ibi nativitas Domini exponitur. Cur autem non a principio XL et duarum generationum, breviarium evangelii secundum Matthaeum sumat exordium, investigandum est. Poterat, enim tale breviarium, nulla obsistente ratione, sic constare, XL duarum generationum enumeratio, nativitas Christi, et reliqua: sed propter nativitatis dominicae excellentiam, ab ultima id est quadragesima secunda generatione seu nativitate Salvatoris, exordium breviarii sumpsit. Nec mirum si in breviario sicuti quaedam in brevi colliguntur, ita nonnulla causa brevitatis omittuntur, cum utrumque breviarii sit proprium: alioquin breviarium non erit breviarium. Notandum quoque in ceteris evangelistis, quod in his quaedam capitula et canones ante initium breviarii posita reperiuntur, ut in exordiis evangeliorum Marci, Lucae, et Iohannis, post quaedam capitula vel canones, initia breviariorum exordiuntur. Illud quoque sciendum est, quod cum canones et capitula, aliquando in principio, aliquando in medio, nonnunquam etiam prope finem cuiuslibet sensus annotentur, breviaria nonnisi in primordialibus sensuum locis exordiuntur. Unde evenit ut ipsa breviaria saepe in principio, aliquando in medio, nonnunquam etiam prope finem capitulorum, sed tamen in principio sensuum, exordia sumant.

# ARGUMENTUM IN MATTHAEUM (*).

Matthaeus sicut in ordine primus ponitur, evangelium in Iudaea primus scripsit: cuius vocatio ad Deum ex publicanis actibus fuit. Duorum patrum in generatione Christi principia praesumens; unius, cuius prima circumcisio carnis; alterius, cuius secundum cor electio fuit: et ex utrisque patribus Christus: sicque quaternario denario numero triformiter posito, principium a credendi fide in electionis tempus porrigens, ex electione in transmigrationis diem dirigens; atque a transmigratione usque ad Christum definiens, decursam adventus Domini ostendit generationem: ut et numero satisfaceret et tempori; et sic quod esset ostendens, et Dei opus in se monstrans, etiam in his, quorum genus posuit, Christi operantis a principio testimonium non negaret. Quarum omnium rerum tempus, ordo, numerus, dispositio vel ratio, quod fidei necessarium est, Deus Christus est, qui factus est ex muliere, factus sub lege, natus ex virgine, passus in carne, omnia in cruce fixit: ut triumphans ea in semetipso, resurgens in corpore, et patris nomen patri restituens in filiis; sine principio, sine fine, ostendens unum se cum patre esse, quia unus est. In quo evangelio utile est desiderantibus Deum sic prima, vel media, vel perfecta cognoscere, ut et vocationem apostoli, et opus evangelii, et dilectionem Dei in carne nascentis, per universa legentes intelligant; atque in eo quo apprehensi sunt, et apprehendere expetunt, recognoscant. Nobis enim hoc in studio argumenti fuit, et fidem factae rei tradere, et operantis Dei intelligendam diligenter esse dispositionem quaerentibus non tacere.

EXPLICIT ARGUMENTUM.

(*) Argumentum hoc, in quod commentatur Sedulius, extabat mendosissimum apud Sabatierium, Vulg. vers. T. III. p. 1, quod nos demum nunc emendamus.

# EIUSDEM SEDULII SCOTI

## EXPOSITIUNCULA

### IN ARGUMENTUM SECUNDUM MATTHAEUM.

Inter argumentum et argumentationem hoc distat, quod argumentum est sensus totius orationis; argumentatio vero est argumenti elocutio, verbisque competentibus explicatio. In argumentis autem evangelicis hoc praecipue adtendendum est, quod in his et sermonis brevitas, et sensuum clandestina subtilitas scintillare cernitur; unde nostrum torpens ingenium ex inertiae somno suscitant, et ante introitum doctrinae evangelicae nos exercitatiores evigilantioresque reddunt, ne lippidulis fortasse oculis, pedibusque sensuum titubantibus, prata dominica segniter incedamus, sed illustrata mentis acie florida Christi rura, coruscis praecedentibus lucernis, percurramus. Quid etenim sunt argumenta evangelica, nisi quaedam caelestium thesaurorum provenientes lampades simul et aureae claves gazas reserantes dominicas? Matthaeus ex Iudaea, sicut in ordine primus ponitur, ita evangelium in Iudaea primus scripsit. Primo notandum, quod in huius argumenti exordio, VII circumstantiae elucent, quae sunt: persona, res vel factum, causa, tempus, locus, modus, materia. Persona dinoscitur, cum ipse evangelista proprio nomine Matthaeus nominatur: cuius personae gens et origo ostenditur, cum idem Matthaeus ex Iudaea fuisse commemoratur. Nec parvae quoque laudis praeconium ipsi personae cumulatur: Matthaeus namque donatus interpretatur, in eo quod ei Dominus VII praecipua dona largitus fuerit: primum donum, fidem; secundum, apostolatum; tertium, virtutes atque miracula; quartum, linguarum peritiam; quintum, evangelium scribere; sextum, ante ceteros evangelistas primum esse in ordine; septimum, martyrii gloria coronari. Notandum vero est, quod cum ipse evangelista ex tribu Levi fuisse tradatur, hic ex Iudaea fuisse refertur. Quod tripliciter intelligi poterit: aut enim ex utraque tribu et Iuda et Le-

vi ortus est; aut, licet prosapia non sit ipse iudaeus, tamen ex Iudaea fuisse asseritur, eo quod forte parentes eius, quomodo et multi ex Levi tribu, ibidem habitaverunt. Aut si neque hoc est neque illud, ex Iudaea iudaeus ob hoc συνεκδοχικῶς nominatur, eo quod omnes Israelitae generaliter Iudaei appellantur.

Sequitur factum, hoc est evangelium ab eodem Matthaeo conscriptum. Locus facti describitur, cum illud evangelium in Iudaea fuisse scriptum declaratur. Tempus evangelii conscribendi ostenditur, cum is Matthaeus primus ante alios evangelistas suum evangelium scripsisse perhibetur. Causa ipsius facti manifestatur, cum subiungitur: cuius vocatio ad Deum ex publicanis actibus fuit. Idcirco enim tam magnificum divinumque opus scripserat, quia ex publicanis operibus in apostolatum a Domino electus erat. Itaque a perversis actibus segregatus, ad actum evangelicum a Domino fuit vocatus. In quo et modus seu qualitas eiusdem facti latenter insinuatur: quomodo enim vel qualiter, nisi ordinate vel veraciter, nisique sapienter suum evangelium conscripserit, qui a vero Deo, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi, vocatus atque electus fuit? Porro principalis materia conscribendi evangelii ostenditur, cum subinfertur: duorum patrum in generatione Christi principia praesumens. Non enim ab alia materia, nisi a Salvatoris genealogia, exordium evangelii sumendum esse censuit: ut dum Christum filium et duorum id est, David et Abraham, originaliter ostenderet, ipsum esse intimaret qui utrisque patribus quondam promissus fuerat: Abrahae quidem, ut: in semine tuo benedicentur omnes tribus terrae. David vero: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ac ne quis dubitaret quanti meriti sint illi duo patres, quorum principia Matthaeus in genealogia Christi praesumpsit, continuo exponit cum subdit: unius, cuius prima circumcisio in carne: alterius, cuius secundum cor electio fuit. Ex praecedentibus, id est ab eo quod est principia, per syllemsim, principium assumendum est, atque ἀπὸ κοινοῦ participium, quod est praesumens, repetendum est, ut sit sensus: unius, cuius prima circumcisio in carne, principium praesumens: alterius, cuius secundum cor electio fuit, principium praesumens.

Ob quam vero causam Matthaeus Abraham et David in genealogia Salvatoris principaliter poneret, ostendit subdens: et ex utrisque patribus Christus. Siquidem Christus ex utroque patre, id

est Abraham et David, secundum carnem exortus est. Oportebat enim ut Salvator noster, qui spiritualis circumcisionis auctor existit, cuius fidei dono nos ab omnibus peccatis circumcidimus, ex Abraham, cuius prima circumcisio per fidem in carne fuit, secundum carnem originem duceret. Et quomodo Deus de Deo natus est, secundum divinitatem; ita et rex filiusque Dei ex David rege, cuius secundum cor electio fuit, nasceretur secundum carnem. Quot autem generationibus genealogia Christi in multis patribus contexitur, protinus enumerat subdens: sicque quaternario denario numero triformiter posito; et reliqua usque: generationem. Facile est quod proloquitur. Nam sic, id est tantum duobus patribus Abraham et David in fronte genealogiae antepositis, ter XIV, id est XLII, generationes in dominica genealogia continentur. Atque in ipsa serie, triplex ordo dinoscitur. Primus XIV generationes ab Abraham usque ad David. Secundus XIV generationes a David usque ad transmigrationem Babylonis. Postremus a transmigratione Babylonis usque ad Christum. Sed hunc numerum ac temporis ordinem, non sine certi mysterii ratione Matthaeus in Christi genealogia digessit, unde subditur, ut et numero satisfaceret et tempori. Numero satisfecit, dum ter XIV generationes in ipsa genealogia posuit; quo numero et decalogus legis et evangelica doctrina exprimitur. Tempori quoque satisfecit, dum Abraham patriarcham in exordio dominicae genealogiae posuit. Nam prima mundi aetas, quasi quaedam infantia, ab Adam usque Noë protenditur. Secunda aetas, quae est veluti ipsius mundi pueritia, a Noë usque ad Abraham computatur. Tertia aetas, quae est quasi florida mundi adolescentia, ab Abraham usque ad David regem extenditur, quae quidem aetas habilis ad generandum habetur. Ideoque ab Abraham, quasi ab exordio adolescentiae mundi, Matthaeus ipsas generationes in genealogia Christi congruenter enumerat, quia ipsa aetas ad generandam sobolem apta esse videtur.

Sequitur: et sic quod esset ostendens, et reliqua usque: non negaret. Ob hoc praecipue genealogiam Christi Matthaeus contexuit, ut non ore tacito negaret testimonium Christi. Nam testimonium perhibet de Christo, dum in ipsa genealogia ipsum filium David et Abrahae esse testatur, et praeterea conceptionem eius de Spiritu sancto, et nativitatem ex virgine, et cetera eiusdem miracula in suo evangelio narrat. Qui Christus non solum in apostolis

novi testamenti, suo adventu multa divina operatur, sed a principio id est a credendi fide, hoc est ab Abrahae tempore, etiam in his patriarchis et prophetis et iustis, quorum genus in Christi genealogia Matthaeus posuit, in signis et miraculis potentialiter operatus est. Sanctus itaque evangelista testimonium perhibere de Christo non denegat; sed quod esset ostendens, id est, quod a Domino ex publicanis actibus vocatus sit, atque in apostolatum electus, ostendit se apostolicum ministerium accepisse, cum testimonium perhibet de Salvatore. Et Dei opus vel evangelium Christi, in se demonstrat, dum ipsum evangelium non solum hebraicis litteris scripserit, sed etiam ut verus apostolus aliis praedicavit. Sequitur: quarum omnium rerum, et reliqua usque: Deus Christus est. Illud quod ait: necessarium est, per syllemsin ad omnia coniungendum est, ut sit sensus, quarum omnium rerum tempus necessarium est. Ordo quoque et numerus necessarius est. Dispositio vel ratio necessaria est. Quod autem fidei necessarium est, Deus Christus est. Omnes itaque res dicit, cuncta quae superius in hoc argumento dixerat, hoc est, quod Matthaeus ex Iudaea primus in Iudaea evangelium scripserit, quod a publicanis actibus ad Deum vocatus sit, quod duo principia, id est Abraham et David in generatione Christi praesumpserit, et reliqua consimilia. Quarum omnium rerum tempus necessarium est, id est ad dinoscendum quo tempore haec gesta sunt. Ut verbi gratia, a tempore Abraham series genealogiae Salvatoris exordium sumit; ceteraque consimilia.

Ordo quoque et numerus in supra dictis evidenter cognoscuntur. Ordo, quod Matthaeus in ordine primus ante alios evangelistas ponitur. Item quod ipse prius publicanus, dehinc vocatus atque electus sit apostolus: nec non et ordo in genealogia Salvatoris cernitur, cum ab Abraham usque ad David, atque a David in transmigrationis tempus, dehinc usque ad Christum, ordinata genealogiae series percurrit. Numerus in ter replicatur, id est in XLII generationibus elucescit. Dispositio, quae significantius ratio nominatur, abdita et occulta causa ipsius temporis vel ordinis seu numeri intelligitur. Nam cum subtiliter discutitur, cur a tempore Abraham usque ad David, dehinc a David ad transmigrationem, atque a transmigratione usque ad Christum, tempus et ordo ac numerus XLII generationum, in genealogia Salvatoris causa mysterii disponitur, hoc solum dispositio vel ratio nominatur. Quae prorsus

omnia supradicta omnibus veritatis amatoribus ad cognoscendum dicit esse necessaria. Quod autem fidei necessarium est, Deus Christus est, ac si dicat: si omnia supradicta de Christo cognoscimus, necessarium est, ut ea per fidem firmiter credamus. Quod est autem quod credere debeamus? Illud profecto quod Deus Christus est, id est, quod unigenitus filius, qui verus et eternus Deus est secundum divinitatem, idem quoque Christus, id est unctus sit oleo laetitiae prae participibus suis secundum susceptam humanitatem. Nam hoc totum negotium in genealogia Christi Matthaeus ostendit. Quomodo autem qui verus Deus est secundum divinitatem, Christus homo sit secundum carnem, continuo explanat subdens: qui factus est ex muliere, et reliqua usque: in cruce fixit. Nam qui omnium factor est secundum divinitatem, ipse homo factus est secundum nostrae fragilitatis participationem. Sed ceteri homines ex utroque sexu fiunt; ipse vero qui supra homines verus Deus est, non ex virili semine, sed de superna Spiritus Dei gratia conceptus ex muliere verus homo est factus. Et qui suae divinitatis excellentia, summa lex supra legem est, sub lege mosaica factus est. Ideoque quasi legi subditus octavo die circumcisus est. Et quia ex muliere eum dicit esse factum, ne ulla nuptialis copula in hoc cogitetur, ipsum ex virgine Maria natum esse consequenter asserit. Qui dum secundum divinitatem impassibilis et immortalis existat, tamen ut nos ab aeternae mortis passione et cruciatu eriperet, passus in carne, spontaneam pro nobis mortem susceperat, omnia nostra et originalia et propria peccata in cruce figens.

Sed audisti passum in carne; audi quoque victoriam triumphantis, gloriamque ab inferis resurgentis. Nam sequitur: ut triumphans ea in semetipso, et reliqua usque: in filiis. Omnia, inquit, in cruce fixit, ut triumpharet ea, scilicet peccata peccatorumque tormenta, ipsaque daemonia vincens. Tunc enim triumphator factus est, cum post passionem suam et mortem ad inferos descendens, ipsum qui habebat mortis imperium sua morte detraxit, atque captivam captivitatem ad superos secum eduxit. Hoc autem fecit, non in aliorum caelestium vel terrestrium confidens fortitudine, sed in semetipso. Quo triumpho peracto, gloria resurrectionis est eius subsecuta. Unde ipse resurgens in corpore cunctis credentibus ad vitam aeternam praedestinatis, spem gloriae resurrectionis sua prima resurrectione praemonstravit. Sicque nomen summi patris in patri-

bus, id est, ecclesiae pastoribus et doctoribus, sibi filio quasi capiti ecclesiae, ad sui nominis gloriam suamque ad imaginem restituens. Ut quomodo caelestis pater natura sit pater, sic eiusdem patris dono, pastores ecclesiae, per filii resurgentis gratiam, spirituales patres nominentur. Quomodo autem nomen patris summi, catholicae ecclesiae patribus, qui dono superni genitoris patres nominantur, per filium donatum est, sic et nomen filii, in multis ecclesiae filiis, per eundem unigenitum filium patri restitutum est. Nam per redemptoris passionem mortemque ac resurrectionem, utrumque donum ecclesiae collatum est, ut in patris et filii gratiam, multi tam patres quam filii in ecclesia spirituales superni muneris largitione fiant. Sequitur: sine principio, sine fine, ostendens unum se cum patre esse quia unus est. Brevis superiorum conclusio esse videtur, ac si aperte dicat: cum Christus ex virgine sit natus, passus in carne, omniaque delicta in cruce fixit, atque ea triumphans in semetipso propria in carne gloriose resurrexit, sicque spirituales patres et filios in ecclesia restituit, hisque omnibus a nullo angelorum hominumque sed sola suae divinitatis potentia gestis, evidentissime ostendit unum Deum se cum patre esse. Non quomodo carnales filii temporali spatio suis patribus sunt aetate minores; sed sine principio, sine fine, secundum aeternam divinitatis substantiam, unus ipse Deus est cum patre. Quare? quia unus est. Siquidem unicus est secundum naturam patris filius. Nam ceteri filii non natura, sed adoptione et gratia, filii Dei nominantur. Hic vero unus est natura filius.

Itaque decursa secundum Matthaeum evangelii periocha, sequitur totius argumenti anacephaleosis, id est recapitulatio, qua conscripti evangelii utilitas ostenditur. In quo evangelio utile est, et reliqua usque: recognoscant. In ipso evangelio, in doctrina scilicet evangelica, tria quaedam utilia esse ad cognoscendum asserit. Id est vel prima, vel media, vel perfecta: et quae sunt illa prima, media, et perfecta, protinus exponit dicens: ut et vocationem apostoli et opus evangelii et reliqua. Primo namque Matthaeus ex publicanis actibus a Domino vocatus est ut esset apostolus. Secundo Christi evangelium ab eodem est conscriptum, in quo prorsus opere donum perfectae dilectionis Dei in carne nascentis erga humanum genus, per universa dicta et facta dominica, quilibet studiose legentes intelligere possunt. Sicque in eodem evangelio ipsum cari-

tatis donum in quo a Deo apprehensi sunt atque electi, ipsique toto mentis ardore Deum fontem dilectionis apprehendere expetunt, legendo et perscrutando recognoscant. Licet et aliter prima et media et perfecta intelligi possunt, id est quaeque in doctrina evangelica, utilia utiliora atque utilissima. Ut verbi gratia coniugium, viduitas, virginitas, quae per tricesimum et sexagesimum atque centesimum fructum allegorice designantur. Aliter prima sunt ea, quae in evangelio a conceptione Domini * usque ad eius baptismum narrantur. Media, quae a baptismo usque ad imminens passionis tempus in eodem evangelio continentur. Perfecta, quae in ultimis evangelii partibus de eius passione morteque ac resurrectioue conscribuntur. Sequitur: nobis enim hoc in studio argumenti fuit, et reliqua usque: non tacere. Quia argumentum est oratio, rei dubiae faciens fidem, ob duas causas hoc argumentum composuimus. Prima causa est, ut nos factae id est cuiuslibet gestae rei, et in evangelio per Matthaeum narratae, fidem, hoc est simplicem veritatem rerum gestarum, brevi sermone a genealogia Salvatoris usque ad eiusdem triumphum resurrectionis, summatim hoc argumento monstraremus. Secunda causa est, ut illud non taceremus, sed potius lectores hoc argumento admoneremus, quod in omnibus, quae in evangelio de dictis et factis dominicis narrantur, operantis Dei mirabilis dispositio a piis quibusdam Deumque desiderantibus diligenter intelligenda sit. Nam in argumentis utrumque necessarium est, ut et fides rei dubiae efficiatur, et certa rerum intelligentia monstretur, quia fidei rerum gestarum intelligentia necessaria est: non enim sufficit credere, nisi etiam intelligatur quod creditur.

* Cod. ac receptione Deum.

EXPLICIT IN ARGUMENTUM SECUNDUM MATTHAEUM.

## ARGUMENTUM IN MARCUM.

Marcus evangelista, Dei et Petri in baptismate filius, atque in divino sermone discipulus, sacerdotium in Israel agens, secundum carnem levita, conversus ad fidem Christi evangelium in Italia scripsit, ostendens in eo quid et generi suo deberet, et Christo. Nam initium principii in voce propheticae exclamationis instituens, ordinem leviticae electionis ostendit, ut praedicans Iohannem praedestinatum filium Zachariae, in voce angeli adnuntiantis emissum, non solum Verbum caro factum, sed et corpus Domini in omnia per verbum divinae vocis animatum initio evangelicae praedicationis ostenderet: ut qui haec legens sciret, cui initium carnis in Deo, et Iesu advenientis habitaculum caro deberet agnoscere, atque in se verbum vocis, quod in consonantibus perdiderat, inveniret. Denique et perfecti evangelii opus intrans, et a baptismo Domini praedicare Deum inchoans, non laboravit nativitatem carnis, quam in prioribus viderat, dicere; sed totus in primis expositionem deserti, ieiunium numeri, temptationem diaboli, congregationem bestiarum, et ministerium protulit angelorum: ut instituens nos ad intelligendum, ac singula in brevi compingens, nec auctoritatem factae rei demeret, et perficiendo operi plenitudinem non negaret. Denique amputasse sibi post fidem pollicem dicitur, ut sacerdotio reprobus haberetur. Sed tantum consentiens fidei praedestinata potuit electio, ut nec sic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere. Nam Alexandriae episcopus fuit, cuius per singula opus scire, evangelii in se dicta disponere, et disciplinam in se legis agnoscere, et divinam in carne Domini intelligere naturam, quae in nos primum requiri, dehinc inquisita volumus agnosci, habentes mercedem exhortationis: quoniam qui plantat, et qui rigat, unum sunt; qui autem incrementum praestat, Deus est.

Sabat. tom. III. p. 185.

EXPLICIT ARGUMENTUM.

# EIUSDEM SEDULII SCOTI

## INCIPIT EXPLANATIUNCULA

### IN ARGUMENTUM SECUNDUM MARCUM.

Hoc argumentum, genus officiumque et electionem Marci evangelistae prima sui parte declarat; secunda, intentionem eiusdem evangelistae in scribendo Christi evangelio ostendit; tertia, ipsius Marci episcopatus dignitatem cum laudis praeconio describit. Postremo qualiter per singula ipsum opus evangelicum intelligere debeamus admonet. Itaque nomen et officium ipsius personae in argumenti fronte ponitur, cum Marcus evangelista ipse designatur. Marcus evangelista: Marcus hebraeo sermone excelsus dicitur; evangelista graece, bona nuntians interpretatur. Dei et Petri in baptismate filius atque in divino sermone discipulus. Ob hoc excelsus merito et evangelista fieri promeruit, quia divina praestante gratia prius baptismate in Christo renatus, in divina sapientia instructus est. Sic autem distinguendum est, ut primo pronuncietur Marcus evangelista, ac deinde subinferatur: Dei et Petri in baptismate filius. Marcus filius Dei est in baptismate, quia baptismatis fonte in Deo renatus, per adoptionis gratiam filius Dei efficitur. Filius Petri in baptismate esse dicitur, quia ab ipso baptizatus et instructus, recte spiritualis eius filius nominatur. De qua re apostolus: filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Sacerdotium in Israel agens secundum carnem levita. Pristinum sacerdotale officium et nobilitas carnalis prosapiae eiusdem Marci ostenditur, ut non immerito ad apicem spiritualis et excellentioris sacerdotii postmodum transcenderet, qui prius carnale sacerdotium iuste ac legitime in Israel agebat, cum ex Levi sacerdotali tribu ortus est. Sed quando et ubi evangelium scripserit, demonstratur cum subditur: conversus ad fidem Christi evangelium in Italia scripsit. Tunc, inquit, evangelium scripsit, postquam ad fidem Christi conversus est. Nam antequam fidem Christi perciperet, digna de Chri-

sto scribere non poterat. Locus conscribendi evangelii Italia esse monstratur, in qua ipsum opus scriptum fuisse traditur: non quod italico vel romano, sed graeco sermone, conscriptum sit.

Cur autem Marcus evangelium scripserit, demonstratur cum subiungitur: ostendens in eo opere quid generi suo deberet et Christo. Nam cum ipse levita erat, ex qua tribu multi prophetae orti fuerant, suum evangelium a voce prophetica rite inchoavit: et tanquam levitam, de Iohanne baptista similiter levita et altissimi propheta, ipsum oportebat prophetica voce testimonium perhibere. Quin etiam quum Christus non solum ex tribu Iuda, sed ex tribu quoque Levi carnis originem duxit, ipsi Domino leviticus evangelista debitor erat ut eius evangelium conscriberet. Unde subditur: nam initium principii in voce propheticae exclamationis instituens ordinem leviticae electionis ostendit. Claret namque quod beatus Marcus debitum levitarum ministerium in opere evangelico demonstravit, dum non alibi exordium sui evangelii, quam in propheticis eloquiis instruere procuravit, et quasi bonus opifex et architectus super prophetarum fundamentum, opus evangelicum construere coepit: non quod prophetae ex aliis tribubus orti non essent, sed quia praecipue leviticae tribui secundum electionem Domini propheticum ministerium fuerat concessum. Non ergo quasi per rapinam indebitum sibi ministerium Marcus usurpavit, sed iuxta electionem suae prosapiae evangelium scribere inchoavit.

Quod vero ait, initium principii, difficile est ad intelligendum. Nam huius argumenti repertor, usitatius dicere poterat: initium evangelii, vel principium evangelii: sed magis abstruse quam usitate eloqui voluit. Sciendum est itaque, hanc distantiam esse inter principium et initium, quod principium plures in se sententias comprehendit, initium autem pars est principii, id est quaelibet sententiola principalis intra ipsum principium conclusa. Ergo principium evangelii secundum Marcum, totum illud intelligamus, quod in quatuor principalibus capitulis de Iohanne baptista refertur. Initium vero, inchoamentum esse ipsius principii, id est propheticum illud vaticinium quod de ipso Iohanne praecursore Domini quondam fuerat praedictum; hoc est quod sit angelus ante faciem Domini praemissus, et vox verbum patris praecurrens. Cur autem in voce propheticae exclamationis, initium ipsius principii Marcus inchoaret, causa ostenditur cum subditur: ut prae-

dicans praedestinatum Iohannem filium Zachariae, et reliqua usque: ostenderet. Dum beatus Marcus Iohannem praecursorem Domini praedicat, quod angelus sit ante faciem, id est, manifestam apparitionem incarnationis Christi praemissus, et quod vox sit verbum patris, conceptione, nativitate, doctrina, baptismate, praecurrens, ibi procul dubio non solum Verbum, id est unicum Dei filium, carnem sumpsisse ostendit, sed et veram animam inseparabiliter habuisse declarat. Non enim iuxta haereticam pravitatem, Christi divinitas solam sine anima carnem, sed totum hominem secundum corpus et animam assumpsit. In eo autem quod ait, corpus Domini in omnia per verbum divinae vocis animatum, non aliud ibi verbum, quam divinam vocem intelligere oportet, ut sit sensus, per verbum divinae vocis, per ipsum verbum, quod nihil aliud est quam divina vox. Verbum namque patris, id ipsum est et vox patris, per quod verbum quomodo omnia facta sunt, sic anima Christi creata est. Ob hoc namque dicitur corpus Domini in omnia per verbum divinae vocis animatum. Audito itaque verbi vel vocis nomine, non nobis carnalis consuetudo obstrepat, ut tale verbum vel vocem patris cogitemus, qualia verba sonantia et transitoria proferimus. Sed hoc melius in sequentibus advertemus.

Nam subditur. Ut qui haec legens sciret cui, et reliqua usque: inveniret. Ordo verborum est. Ut qui haec legens sciret, cui deberet scire et praedicare agnoscere initium carnis in Domino; et caro, id est habitaculum Ihesu advenientis; atque in se verbum vocis inveniret, quod in consonantibus scilicet aliis evangelistis perdiderat. Aptum inquit erat, ut Marcus levita de domino Salvatore, qui ex Levi ortus est, scriberet, ut quisquis haec legeret principatum, ordinem et quoddam privilegium leviticae electionis pernosceret. Nam quae congruentius quam levitae caro, id est carnalis prosapia et origo, debuit agnoscere initium sumendae carnis in Domino, vel in unitate personae Domini? Quae Salvatoris caro, quid aliud dicenda est quam Ihesu in hunc mundum advenientis habitaculum, qui habitu carnis inventus est ut homo? Illis enim evangelistis qui ex Levi orti sunt, ut Matthaeus et Marcus, dignius quam ceteris, mysterium incarnationis Domini ex Levi quoque oriundi, scribere congruebat. Aptum quoque erat, ut eadem levitica caro, vel Marcus qui carnalem originem ex tribu Levi traxerat, in se, id est in suo animo et intellectu, verbum vocis inveniret. Ubi nobis est advertendum, quod

quamvis Iohannes baptista vox, et Christus verbum nominetur, non tamen Christus vocis vel Iohannis, sed potius patris verbum est vel filius.. Possumus tamen Ihesum ipsum verbum vocis, Ihesum incongrue dicere verbum Iohannis, qui vox nominatur, quia verbum vel Christum praeeundo praedicabat. Nam verbum vocis, verbum vel sermonem, quem vox loquitur, dicere possumus. Non quod Iohannes illud verbum genuerit, sed quod tanquam vox, ipsum verbum, vel Christum prophetando antecesserit. Quis enim dubitet quod vox nostra prius sonat, ut postmodum verbum audiri possit?

Illud autem quod ait: quod in consonantibus perdiderat, quasi inextricabilis nodus esse videtur. Nam si huius argumenti effector sic diceret, quod consonantibus prodiderat, ut esset sensus, quod Marcus hoc verbum vocis, vel sermonem Iohannis, etiam aliis evangelistis simul cum Marco consonantibus manifestaverat, facilis intelligentia esset. Sed quum non prodiderat sed perdiderat, in exemplaribus scriptum habetur, perquirendum est quomodo Marcus hoc verbum vocis in consonantibus aliis evangelistis perdiderit. An forte in ipsis hoc verbum vocis non invenerat, ut hoc sit perdere, quod est non invenire? Constat namque quod mysterium incarnationis Christi Marcus Petri apostoli discipulus, tam ex prophetica quam ex apostolica doctrina perceperat. Tamen verbum divinae vocis, vel Christum, secundum deitatem verbum esse patris, in consonantibus evangelistis, vel Matthaeo et Luca, qui secundum quosdam, ut ecclesiastica dicit historia, ante Marcum primo sua conscripsere evangelia, monstratum non invenerat, siquidem hoc verbi mysterium aliquando monstrandum soli Iohanni tanquam altius volanti aquilae fuerat reservandum. Et quum Marcus vocem clamantis, hoc est Iohannem, vocem fuisse dictum, etiam aliis evangelistis consonantibus, invenerat, Christum quoque verbum vocis, licet non in aliorum scriptis, tamen in se, id est in sua mente, procul dubio invenit. Quamvis itaque Marcus in consonantibus evangelistis, vel Matthaeo et Luca, ipsum Iohannem nomine vocis nuncupatum esse invenerat, tamen verbum vocis, vel unicum Dei filium, nomine verbi designatum, in consonantibus evangelistis non legerat, dum neque adhuc beatus Iohannes arcanum ipsius verbi mysterium scriptis monstraverat; quod tamen verbum in se, id est, in suo intellectu, divina revelante gratia, Marcus procul du-

bio invenerat. Neque enim sanctum evangelistam, qui templum Dei electum erat, mysterium verbi divinae vocis latebat, quamvis aliorum evangelistarum scriptis hoc verbum non didicerat.

Sequitur: denique et perfecti evangelii opus intrans, et reliqua usque: protulit angelorum. Perfectum evangelium dicitur, quod per triennium et semis post perceptum ab Iohanne baptismum usque ad tempus suae passionis et resurrectionis ab ipso Domino fuerat praedicatum. Ideoque per hominis formam Marcus designatur, quum ea praecipue quae homo Christus in carne gesserat, breviter enarravit, omisso scilicet Verbi quod est Christus mysterio, atque carnis genealogia quam in prioribus evangelistis, id est, Matthaeo et Luca, pleniter descriptam esse agnoverat. Totus itaque dicitur vel plenus vel perfectus, quia plena et perfecta de Domino retulit. In primis dicitur, vel in principalibus evangelii sui locis: non enim per omnia in mediis neque in ultimis locis, totus tota protulit, quum multa in quibusdam tota praetermisit, sed in primis totus haec tota breviter narravit; expositionem videlicet deserti, ieiunium numeri, temptationem diaboli, congregationem bestiarum, et ministerium angelorum. Ubi notandum, quare ieiunium numeri, et non potius numerum ieiunii dixerit; nisi quia eminentior est numerus quam ieiunium. Non enim numerus propter ieiunium, sed propter sacratum numerum, ieiunium illud tot dierum et noctium fuerat transactum. Nam quadragenarius numerus, magnum in se mysterium continet, et ab hoc illud ieiunium proprii iuris est ipsius quadregenarii numeri. Cur autem totus haec tota protulerit? Ut instituens, inquit, nos ad intelligendum, et reliqua usque: non negaret. Aptum namque erat ut singula dominica gesta quasi in brevi pugillo sive tabella astringeret, quia sicut nihil est fastidiosius prolixitate, ita nihil est gratius lucida brevitate. Ut nec sic auctoritatem factae rei demeret. Auctoritatem nominat auctorale magisterium, quo ex ore Petri apostoli de dictis et factis dominicis Marcus fuerat instructus. Ergo sicut ex magisterio Petri apostoli ipsam factam rem, id est, gestam dominicam historiam didicit, sic decurtans, prout Spiritus sanctus eius intellectum gubernabat, eandem historiam litteris tradidit, et tamen de ipsis quae scripserat, tacendo et celando nihil dempserat. Sicque suo operi evangelico perficiendo, plenitudinem non negavit, dum plenum opus ex omnibus quae scribere coeperat, licet brevi sermone perfecit.

Marcum itaque ad opus evangelicum divina praedestinatione fuisse electum, et quod nulla occasione praedestinatio Domini possit impediri, attendamus in eo quod sequitur. Denique amputasse sibi post fidem pollicem dicitur, et reliqua usque: episcopus fuit. Mos fuerat hebraici populi, ut nullus inhonestam habens in corpore maculam, ad sacerdotium perveniret. Quo mystice insinuatum est, ut nemo peccatorum maculis contaminatus sacerdotio dignus sit. Quod Marcus secundum litteram attendens, propter humilitatem amputavit sibi pollicem, ne fastigium melioris sacerdotii quasi iam reprobus ascenderet. Sed in eo ipso quo se indignum sacerdotio] aestimavit, magis factus est dignus. Nam secundum divinam praedestinationem non utcumque sacerdos vel doctor, sed etiam praeclarissimae urbis Alexandriae episcopus extitit, ut qui graeco sermone evangelium scripserat, graecis ibidem habitantibus et cunctis Africae gentibus, quasi terrae inaquosae, divini dogmatis fluenta ministraret.

His expositis, brevis argumenti conclusio subditur: cuius per singula opus scire et reliqua usque: volumus agnosci. His sententiolis omnibus verbum quod est volumus per zeugma subnectendum est. Ut sit sensus, cuius per singula opus scire volumus, et evangelii in se dicta disponere volumus, et divinam in carne Dei intelligere naturam volumus, quae nos primum requiri volumus, dehinc inquisita agnosci volumus. Quod vero ait, disciplinam legis nos in Marco agnoscere, tam propheticas sententias, quam testimonia ex divina lege sumpta, ubicunque in evangelio Marci introducuntur, non incongrue accipimus. Saepe namque nomine legis et mosaica lex, et prophetia, et psalmus, designantur. Itaque huius argumenti repertor pro suo labore se mercedem accepturum sperat, ita subiungens: habentes mercedem exhortationis: qui plantat et qui rigat, unum sunt, qui autem incrementum praestat, Deus est. Hunc sensum apostolus ita scribit: ego plantavi Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit. Apostolus plantat, dum in vinea dominica, vel in Christi ecclesia, fidem radicando laborat: Apollo vero, tam baptismate quam subsequenti exhortationis doctrina, eosdem irrigat: Deus tamen incrementum fidei suis fidelibus tribuit. Ergo et qui plantat et qui rigat, unum sunt, quia id ipsum credunt, id ipsum desiderant: siquidem inquirendo, inveniendo, exhortando, docendo, veritatem apprehendere desiderabiliter exoptant. Ex quibus et unus fuit huius argumenti repertor.

FINIT IN ARGUMENTUM SECUNDUM MARCUM.

# ARGUMENTUM IN LUCAM.

Sabat. tom. III. p. 153. Lucas natione Syrus, Antiochensis, arte medicus, discipulus apostolorum, postea vero Paulum secutus usque ad passionem eius, serviens Domino sine crimine (nam neque uxorem unquam habuit, neque filios) septuaginta et quatuor annorum obiit in Bithynia plenus Spiritu sancto. Qui, cum iam scripta essent evangelia; per Matthaeum quidem in Iudaea, per Marcum autem in Italia; sancto instigante Spiritu, in Achaiae partibus hoc scripsit evangelium: significans etiam ipse in principio ante alia esse descripta. Cui, extra ea quae ordo evangelicae dispositionis exposcit, ea maxime necessitas laboris fuit, ut primum graecis fidelibus omni prophetatione venturi in carnem Dei Christi manifestata humanitate, ne iudaicis fabulis attenti in solo legis desiderio tenerentur, ne vel haereticis fabulis et stultis sollicitationibus seducti exciderent a veritate, elaboraret: dehinc ut in principio evangelii, Iohannis nativitate praesumpta, cui evangelium scriberet, et in quo electus scriberet, indicaret: contestans in se completa esse quae essent ab aliis inchoata. Cui ideo post baptismum filii Dei, a perfectione generationis in Christo impletae, repetendae a principio nativitatis humanae potestas permissa est: ut requirentibus demonstraret in quo apprehendens erat, per Nathan filium introitu recurrentis in Deum generationis admisso, indisparabilis Dei: ut praedicans in hominibus Christum suum, perfecti opus hominis redire in se per filium faceret, qui per David patrem venientibus iter praebebat in Christo. Cui Lucae non immerito etiam scribendorum apostolicorum actuum potestas in mysterio datur: ut Deo in Deum pleno, et filio perditionis exstincto, oratione ab apostolis facta, sorte Domini electionis numerus compleretur; sicque Paulus consummationem apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulum recalcitrantem Dominus elegisset. Quod legentibus ac requirentibus Deum etsi per singula expediri a nobis utile fuerat, sciens tamen quod operantem agricolam oporteat de fructibus suis edere, vitavimus publicam curiositatem, ne non tam volentibus Deum videremur, quam fastidientibus prodesse.

EXPLICIT ARGUMENTUM.

# EIUSDEM SEDULII SCOTI

## EXPOSITIUNCULA

### IN ARGUMENTUM SECUNDUM LUCAM.

In huius argumenti exordio, evangelistae nomen, genus, patria, et ars humana, caelestisque disciplina, beviter ostenditur cum dictum est: Lucas Syrus, Antiochensis, arte medicus, discipulus apostolorum, postea Paulum secutus usque ad passionem eius, serviens Domino sine crimine. Haec omnia, magnam evangelistae laudem ostendunt. Unde et Lucas elevans vel consurgens interpretatur, quia divina praestante gratia, de vitiis ad virtutum culmina consurgens, ac veritatis lucem elevatis mentis oculis videns, ex corporali medico, in spiritualis medici eminentiam transcenderat. Unde et Syrus nominatus, quod interpretatur sublimis, scilicet fidei meritis sublimatus. Hic ex paupertatis silentio, quod Antiochia sonat, ad evangelicas delicias translatus est, ut quod prius propter inopiam scientiae longo silentio propalare non poterat, postmodum caelesti doctrina opulentus effectus, thesauros evangelicae doctrinae largiter dispensaret. Hic primitus apostolorum discipulus, postea Paulum magistrum gentium, quasi gentilis, et virgo virginem secutus fuerat, non tantum ad evangelii praedicationem, sed etiam, quod est laude praeclarius, usque ad ipsius Pauli sub Nerone principe confessionem. Quod dicitur serviens Domino sine crimine, significat quod virgo intactus, sine fornicationis vitio, castam duxerit vitam. Hinc apte sequitur: nam neque uxorem unquam habens neque filios, LXX et IV. annorum obiit in Bithynia plenus Spiritu sancto. Valde consequens esse videtur, ut si uxorem non habuit, filios quoque non haberet. Quod certus annorum eius numerus describitur, non vacat a mysterio. Nam denarius numerus propter decalogum perfectionem designat. Septenarius numerus, septiformem Spiritus sancti gratiam exprimit. Itaque quia Lucas legis decalogum, praestante Spiritus sancti gratia, impleverat, recte in eius aetate hic numerus supputatur: unde et Spiritu sancto plenus esse refertur.

Quo vero tempore, vel quo loco, seu pro qua causa, suum scripserit evangelium, mox declaratur cum subditur: qui cum iam scripta essent evangelia per Matthaeum quidem in Iudaea, per Marcum autem in Italia, sancto instigante Spiritu, in Achaiae partibus hoc scripsit evangelium, significans etiam ipse, in principio ante aliorum evangelistarum evangelia alia esse descripta. Tempus et locus conscribendi evangelii est, quia post Matthaeum et Marcum, in Achaia suum scripsit evangelium. Causa conscribendi evangelii est, quod nonnisi instigante sancto Spiritu illud opus scripsisse commendatur. Sed et aliam multiplicem fuisse causam eiusdem operis, adhuc declarat, ita subdens: cui, extra ea quae ordo evangelicae dispositionis exposcit, et reliqua usque: elaboraret. Ordo vel ratio evangelicae dispositionis illud exposcebat, ut non solum tres, id est Matthaeus, Marcus, et Iohannes, sed potius quatuor evangelistae, adiuncto scilicet Luca, Christi evangelium conscriberent. Hoc namque apud Deum ante tempora saecularia fuerat praedestinatum, hoc postmodum per quatuor animalium formas praefiguratum fuit et ostensum. Sed praeter illa praedestinata, praefigurata, et ostensa, quae ad ordinem evangelicae dispositionis pertinent, ea maxime necessaria et multiplex causa huius evangelici laboris extitit, quatenus graecis fidelibus, venturi in carnem Dei Christi manifestata esset humanitas.

Sed unde illa manifestaretur? Omni inquit prophetatione, id est, per omnem prophetationem illa fuerat manifestata. Nam ut beatus Lucas in exordio sui evangelii pleniter narrat, conceptio et nativitas dominica, et ab archangelo praenunciata, et ab omni sexu, tam viris quam feminis, et ab angelis hominibusque, demonstrata est. Sed in his omnibus ob hoc evangelista pro studio elaboravit, ne idem graeci fideles nuper in Christo renati, iudaicis fabulis deciperentur. Constat enim quod usque adhuc reprobi Iudaei Christum in carne venisse denegant, et alium Christum venturum esse confingunt: ideoque spreta Christi gratia nequaquam evangelium, sed sola legis constituta persuadent esse sectanda. Contra hos evangelista Christum iam natum fuisse ostendit, et hoc non sine idoneis testibus astruit, sed omni prophetatione indubitabiliter approbat, ut omne os reprobum obstruatur. Et quum nonnulli haeretici Christum in mundum venisse, non tamen veram carnem habuisse, sed aethereum corpus suum de caelestibus traxisse dogmatizabant, non mi-

nus hos quam illos idem vitulus spiritualibus cornibus convincit, dum Christum secundum carnem et conceptum et ex Maria virgine natum fuisse asserit. Ob hoc itaque cornutus evangelista laboravit, ne alii laborent. Bos spirituali stilo exarante laboravit, ne graeci fideles a veritate discederent, Christumque, qui est veritas, relinquerent, et in erroris flexibus laborarent.

Alia quoque pars causae ostenditur cum subditur: dehinc ut in principio evangelii, et reliqua usque: inchoata. Non solum inquit propter graecos fideles Lucas in opere evangelico laboravit, sed et alia causa eiusdem operis extitit, hoc est, quod ipse Lucas a beato Theophilo postulatus erat, quatenus Christi evangelium conscriberet, quod et Lucas in proëmio sui evangelii indicat, id est, evangelium se Theophilo poscente edidisse, et quod in Spiritu sancto ad hoc ministerium electus fuerat, contestans in se completa esse evangelia, quae ab aliis pseudo evangelistis erant non perfecta, sed prave inchoata. Sed in principio sui evangelii non Christi genealogiam praeposuit, quomodo Matthaeus in suo fecit evangelio, sed potius Iohannis tanquam praecursoris Domini nativitate, quam in aliis descriptam esse non viderat, praesumpta, sic tandem apto temporis ordine conservato, Christi nativitatem aut genealogiam pleniter enarravit. Unde sequitur: cui ideo post baptismum filii Dei, et reliqua usque: permissa est. Non caret ratione, quod post Christi baptismum Lucas eiusdem Salvatoris genealogiam edisserit. Haec namque facultas repetendae nativitatis humanae, evangelistae a Domino concessa est, et quamvis a fine septuagesimae et septimae generationis in Christo impletae, ipsa series genealogiae per filios in patres ascendendo recurrit, non proprio tamen principio caret. Etenim a principio, id est, Christo, qui est totius creationis principium, retrograda genealogia incipit, ut quomodo ad patrem principium recurrit, sic a Christo principio exordium ipsa generationum series sumat.

Sequitur: ut requirentibus demonstraret, et reliqua usque: indisparabilis Dei. Studiosis et prudentibus evangelista intimare curavit, in quo arcano mysterio non per Salomonem, quomodo Matthaeus, sed per Nathan filium David, introitum recurrentis in Deum generationis apprehenderat. Sed quomodo ipsa genealogia in Deum recurrit, protinus declaratur cum subditur: admisso; hoc est, cum admissione seu receptione in ipsam genealogiam indispertibilis Dei,

id est summi patris, qui est a filio inseparabilis. Tamquam apertius diceret : apte Deus pater in Christi genealogia admittitur, cum Adam filius in eadem genealogia pronunciatur, quoniam ipse pater a filio inseparabilis est. Alii namque et loco et tempore a filiis suis sunt dispertibiles. Quia vero summus pater semper in filio, et filius in patre inseparabiliter manet, in eadem filii etiam secundum carnem genealogia pater admitti debuit. Perquirendum tamen est, cur per Nathan filium David, introitus recurrentis in Deum generationis exordiri fertur, cum non ab ipso Nathan, sed potius a Christo series generationum recurrere incipit. Nisi forte introitum, non totius genealogiae initium, sed quolibet in loco in quemlibet patrem, generationis ingressum intelligere debemus. Sequitur: ut praedicans in hominibus Christum suum, et reliqua usque : in Christo. Pater inter homines Christum suum praedicat, non solum cum ad horam baptismatis, vox paterna de nube intonuit dicens : tu es filius meus dilectus, in te mihi complacuit, sed et cotidie usque ad consummationem saeculi, unigenitum filium toto orbe terrarum per ora doctorum evangelizat, quatenus opus perfecti hominis, id est, opus Dei, quod est perfectus homo ad imaginem sui conditoris recreatus, redire in se per filium faciat, dum nemo venit ad patrem, nisi per filium, quomodo nemo venit ad filium, nisi pater traxerit eum. Ad hoc enim attinet illud quod protinus adiungitur. Qui per David patrem venientibus iter praebebat in Christo. Nam in eo quod Matthaeus per patres in filios seriem genealogiae Salvatoris enarrat, hoc specialiter insinuat, quum per patris notitiam, pervenitur ad filium. In eo vero quod Lucas per filios in patres recurrit, illud procul dubio indicat, quia nemo ad patrem nisi per filium venit.

Sequitur : cui Lucae non immerito etiam scribendorum apostolicorum actuum potestas in mysterio datur. Non sine arcani gratia mysterii, idem Lucas actus conscripsit apostolicos, cui Deus illi tamquam apostolorum dilecto discipulo, qui nonnunquam gestis eorum intererat, hanc potestatem concesserat. Quod protinus mysterium panditur cum subinfertur: ut Deo in Deum pleno, et reliqua usque: Dominus elegisset. Nota historia est, sicut in actibus apostolorum refertur, quod oratione ab apostolis facta, cecidit sors super Matthiam, qui locum Iudae proditoris suppleverat. Unde duodenarius numerus, qui mysticus est, divina disponente sapientia fuit completus; ut non tantum XI sed potius XII apostoli essent. Duo-

denarius quippe numerus magnum in se continet mysterium, quem tres quater, ant quatuor ter, consummant. Illudque nimirum insinuat, quod sanctae Trinitatis fides, per quatuor mundi plagas, ore apostolico praedicari deberet, qui duodenarius numerus tunc in apostolis pleniter fuerat completus, Deo in Deum pleno, et filio proditionis extincto, cum post triumphalem resurrectionis et ascensionis dominicae gloriam Christus Deo plenus, discipulis claruit, quando idem discipuli, viso Domino pleni erant laetitia, pleni scripturarum scientia, pleni quoque musto spiritualis gratiae; qua plenitudine miser Iudas caruit, ut quum vitae auctorem, morti tradidit, ipse vitam amitteret, ac pessimam sibi tanquam pessimus mortis occasionem inveniret. Sequitur: sicque Paulus consummationem apostolicis actibus daret. Sic, id est ut Lucas apostolorum actus scribendo, in Paulo ipsos actus apostolicos consummaret, id est in quo ipso finem illorum faceret, quem diu contra stimulum recalcitrantem Dominus elegisset. Hoc ita potest intelligi, quod fortasse Dominus Paulum in loco Iudae statim elegisset, nisi quod diu contra stimulum Dei recalcitrabat. Sed haec cuncta diligentioribus exponenda relinquimus, ne in vulgum cuncta haec mysteria propalare videamur. Unde etiam huius argumenti repertor subintulit: Quod legentibus ac requirentibus Deum, et reliqua usque: prodesse. Haec, inquit, occulta mysteria utile quidem fuerat ut a nobis per singula exponerentur, quod tamen non egimus, scientes quod operantem agricolam, id est doctorem quemlibet, oporteat non tantum de alienis sed etiam de suis fructibus propriis edere, quatenus copiosum afferat fructum. Nulli namque dubium est, quod cibi alienis dentibus commoliti, nauseam generent. Quod ne fiat, nos vulgarem vitamus curiositatem, ne fastidiosis lectoribus plus alienae curiositatis vitio, quam proprio elaborata studio cupientibus, sed potius veritatis amatoribus et inquisitoribus aliquam utilitatem conferre videremur (*).

EXPLICIT IN ARGUMENTUM SECUNDUM LUCAM.

(*) Hactenus Sedulium edidimus ex codice vat. pal. saec. IX, adeoque contemporaneo fere Sedulio ipsi; in quo tamen codice commentarius ad argumentum Iohannis desideratur.

# DECOROSI VENERABILIS

## EXPOSITIO IN LAUDEM B. LUCAE EVANGELISTAE.

### INCIPIT PROLOGUS.

*Ex codice vaticano saec. XII.*

Cum in divinis voluminibus studiose lectitando perquirerem, ex qua ortus esset prosapia, quibusque instructus sit viris, quibus etiam in partibus beatissimus Lucas scripserit et docuerit evangelium, quove pausaverit eiusque sacrum deportatum fuerit cadaver loco, in singulis singula repperi, et pauca de pluribus carpens, prout sensu capere potui ingenioli mei, partim stilo proprio explicare conatus sum, partim sicut a quibusdam repperi scripta doctoribus exarans, ut vestris nunc intentis caritatis auribus noster subsequens sermo declarat.

### INCIPIT VITA EIUSDEM.

Igitur gloriosissimus apostolus et evangelista Ihesu Christi domini Lucas natione Syrus Antiochenus, arte medicus, discipulus apostolorum, quorum almificos actus, prout vidit, lucido disertoque sermone prosequutus, in brevi libello ad carum scripsit Theophilum; cuius quoque pulchra inchoatio talis indubitanter videtur fore: primum quidem sermonem feci de omnibus o Theophile, quae coepit Iesus facere et docere. Theophilus enim graece, latine vero resonat Dei amator, sive a Deo amatus. Ergo ut verius demonstretur, eorumdem apostolorum ab ipso fore compositos actus, Aratoris sanctae romanae ecclesiae subdiaconi testimonium in medium deducatur, qui ita versificans ait:

Versibus ergo canam quos Lucas rettulit actus,
Historiamque sequens carmine vera loquar.

Alternis reserabo modis quos littera pandit,
Et res si qua mihi mystica corde datur.

Deinde Paulum secutus egregium doctorem gentium, usque ad triumphum passionis eius cum apostolo suo Petro Romae exceptus est, et individuus comes peregrinationis ac tribulationis eius ubique existens permansit; eius quippe peregrinationis et sacrae doctrinae gesta, eorundem annectens apostolorum libello, ad laudem nominis et memoriam ipsorum et universalis ecclesiae sanctae stabilimentum contexuit. Qui dum eundem gloriosissimum Paulum isdem venerabilis sequeretur Lucas in plurimis terrae marisque tribulationibus, digne ab illo huiusmodi testimonio diligentiae meruit laudari. Sic enim Corinthiis de eo scribens ait: salutat vos Lucas medicus carissimus meus, qui est in Domino fidelis. Et Timotheo illustri viro scribens ait: Lucas est mecum solus. Et in alio epistolae suae loco ait de illo inter reliqua salutationis verba ecclesiae Dei quae erat Corinthi: misimus et fratrem nostrum, cuius laus est in evangelio per omnes ecclesias, non solum set et ordinatus ab ecclesiis comes peregrinationis nostrae.

Vere ut ita dicam omnium ore laudabilis hic Domini evangelista, qui meruit a tanto apostolo et doctore gentium praedicari. Laudemus et nos illum carissimi, consona voce, corde et ore laudemus, et verum a Deo medicum missum animarum praedicemus eum; cuius omnia doctrinae verba nihil aliud sonare videntur, nisi animae languentis esse medicinam. Praeterea non inmerito iste tale sortitus est nomen. Lucas quidem in nostra lingua interpretatur consurgens, sive elevans dicitur, qui terrenis despectis curis sese ad caelestia consurgendo elevans, toto mentis conamine liber expeditusque est Dominum prosecutus. Unde et eius praedicare praesentibus in ergastulo adhuc carnis retentus, scribere sequentibus evangelium meruit, multasque gentes verbo suae praedicationis ad Ihesu Christi domini perduxit fidem. O dominica atque veridica personans longe lateque evangelica tuba, Luca sanctissime, cuius flagor * colicis quidem primum intonans auribus, rigans corda penetralia, ad instar caelorum tonitrua demum, ut psalmographus cecinit vates! Non solum occiduas usque protenditur partes vox omni suavitate melliflua, set et in omnibus terrae finibus sonus ocius personavit. O insignis praeconii almitas, evangelii lucifer, ab orientalibus partibus renidens nobis lumen fidei, quod caelestis itineris patenter

* Ita alibi in codd. *flagrans*.

scandere callem demonstrat! O animae salubre medicamentum, beatissime Luca, qui velut nardi pretiosi unguentum redolens, interiora pectoris nostri arcana demulcens, ad semper mansura gaudia nos conducis, ubi nullus invenitur languor, nullus dolor, nullus gemitus, voce incessabili omnes invitare non destitit! Recte huic cuiusdam poetae epigrammatis versiculus potest aptari:

Vivere post obitum vatem vis nosse viator?
Quod legis, ecce loquor; vox tua nempe mea est.

Haec prorsus cum iam descripta essent per evangelistam Matthaeum in Iudaea, per Marcum in Italia, instigante Spiritu sancto magis auditu quam visu, in Achaia Boeotiaeque partibus historice suum composuit evangelium attico sermone, sicut ab his traditum habuit, qui ab initio viderunt et ministri sermonis Dei fuerunt, incipiens a sacerdotio regumque temporibus in hunc videlicet modum: fuit in diebus Herodis regis Iudaeae sacerdos quidam nomine Zacharias, huius itaque strenuissimi evangelistae Lucae librum hi qui quatuor evangelii libros intelligendos arbitrati sunt, vituli specie figurari nituntur. Vitulus sacerdotalis est victima, quae in Redemptoris nostri immolatione completa est, qui pro totius mundi salute in patibulo crucis suspensus, semetipsum Deo patri hostiam vivam exhibuit. De quo evangelista pulchre Sedulius presbyter in paschali descriptione carminis sui, heroico percurrens carmine ait:

Iure sacerdotii Lucas tenet ora iuvenci.

Et Paulinus sanctae nolanae ecclesiae antistes, de isto Domini venerabili viro versibus ait:

Hic medicus Lucas, primus arte, deinde loquela,
Bis medicus Lucas ut quondam temporis aegros
Terrena curabat ope, et nunc mentibus aegris
Composuit gemino vitae medicamine libros.

Quid plura referam de hoc tam veridico eximioque evangelista, qui meruit a tantis talibusque laudari doctoribus? hoc est Ambrosio, Hieronymo, et aliis quamplurimis, qui muri sunt ecclesiarum et eloquentiae fontes? Quidve digne resonare ignoro, cum mihi si ferrea vox esset, et omnium membrorum meorum artus verterentur in linguas, pleniter in eius laude minime cuncta explere valerem quae meretur? Sed amore tanti viri ductus, non praesumptione vel temeritate hoc gerens, homo imperitus, sed quorumdam

fratrum convictus precibus caritatis, hoc vestrae dilectioni, carissimi compulsus sum exarare. Nunc autem ea quae omisimus prosequamur. Ecce etenim ut vestra roboretur oratio eiusdem luculenti doctoris Ambrosii exempla, nostro nunc compendioso opusculo adiunximus, sic enim dicit. " Sanctissimus vero Lucas velut quendam Prolog. in Luc.
„ historicum tenuit ordinem, et plura nobis legentibus Domini mira-
„ cula commendavit; ita tamen ut omnes sapientiae virtutes evange-
„ lii sui complecteretur historia. Quid enim praecellentius ad sapien-
„ tiam naturalem, quam quod Spiritus sanctus referat? qui etiam
„ dominicae incarnationis annuntiator extitisse perhibetur. Docet na-
„ turalia quae creat Spiritus, unde et David, naturalem docens sa-
„ pientiam ait: emitte spiritum tuum et creabuntur. Docet moralia
„ in eodem evangelii sui libro, cum me in illis beatitudinibus docet
„ mores, quemadmodum non referiant et percutiant verberantem.
„ Docet quemadmodum benefaciamus, mutuum demus, cum despe-
„ ratione remunerationis et recuperationis mercedis; merces enim fa-
„ cilius sequitur non expectantem. Docuit etiam rationabilia, cum le-
„ go quoniam qui fidelis est in minimo, et in maiore fidelis est. Quid
„ adhuc de naturalibus dicam? quod docuit virtutes caelorum moveri,
„ Dominum solum esse unigenitum Dei filium, in cuius passione te-
„ nebrae per diem factae sunt, terra obscurata est, sol refugiens ra-
„ dios suae claritatis subtraxit. Ergo omnia quae mundana sibi pru-
„ dentia falso vindicat principatu, sapientia vere possidet spiritualis.
„ Praesertim cum, audacius ut aliquid usurpemus, ipsa fides nostra,
„ ipsum mysterium Trinitatis, sine hac triplici sapientia esse non pos-
„ sit, hoc est, naturalis, moralis, rationalis; nisi credamus et illum
„ generaliter patrem, qui nobis genuit redemptorem; et illum filium
„ unicum * qui patri usque ad mortem secundum hominem obediens
„ nos redemit; et illum rationabilem Spiritum, qui rationem colen-
„ dae divinitatis et vitae regendae humanis pectoribus infudit. Nulla
„ ergo operationum distantia, nulla discretio est vel in Patre vel in
„ Filio, vel in Spiritu sancto, nulla secunda plenitudo virtutis est.

* Ridicule in edit. Maur. *ethicum.*

Nunc ad narrationis ordinem redeamus. Omnis itaque qui petit accipit, et qui quaerit invenit, et qui pulsat aperitur ei. Aperiat ergo pulsantibus nobis qui tenet clavem scientiae, ut aliquid adhuc congrue in laudem sancti evangelistae sui beatissimi Lucae, ad aedificationem audientium dicere valeamus. Igitur ut isdem Domini apostolus in primo evangelii sui testatur, plures fuerant qui evangelia

conati sunt ordinare narratione rerum, quae in nobis completae sunt, sicut tradiderunt nobis, ut superius diximus, qui ab initio viderunt sermonem, id est filium Dei, et ministraverunt ei, et perseverantia usque ad praesens tempus monumenta declarant, quae a diversis auctoribus edita, diversorum haereseon fuere principia, ut est illud iuxta Aegyptios et Thomam et Matthiam et Bartholomaeum, duodecim quoque apostolorum, ac Basilides atque Appelles, quos enumerare longum est, cum hoc tantum inpresentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdam qui sine Spiritu et gratia Dei conati sunt ordinare magis narrationem quam historiae retexere veritatem. Quibus iure potest illud propheticum adaptari: vae qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum, qui dicunt haec dicit Dominus, et Dominus non misit eos; de quibus et Salvator in evangelio: omnes qui ante me venerunt, fures fuerunt, et latrones: qui venerunt, dicit, non qui missi sunt. In venientibus praesumptio temeritatis est, in missis obsequium servitutis. Ecclesia autem quae supra petram Domini est voce fundata, quam introducit rex in cubiculum suum, et ad quam per foramen descensionis suae occulte misit manum suam, similis dammulae, hinnuloque cervorum, quatuor flumina paradisi ad instar eructans de uno fonte, quatuor et anulos et angelos habet, per quos quasi arca testamenti et custos legis Domini lignis mobilibus vehitur. Haec est et illa in Zacharia quadriga, quae per omnem orbem recta leni iugo colla sibi cunctarum gentium subicit. Quatuor praeterea flumina, pulchre dicitur de uno paradisi procedere fonte, quae quatuor fore evangelistarum numerus demonstrat; et quatuor esse virtutes, id est prudentiam, temperantiam, fortitudinem atque iustitiam similiter esse demonstrat. Nam sicut a quatuor saluberrimis luculentisque fluminibus Domini irrigatur paradisus, ita et cor nostrum rigatur a quatuor evangelicis instrumentis. Ex quo per lucidum Iesu Christi domini nostri fontem, sanctus iste velut Euphrates procedens, de quo nobis sermo est, apostolus Lucas, evangelii atque apostolici disputator libri, qui saepius cor nostrum rigare et madefacere non cessat. Et quia Euphrates fertilis seu ubertas nuncupatur, et iste magnae fertilitatis atque ubertatis evangelii sui dogmate sanctae ecclesiae toto terrarum orbe diffusae augens verbo doctrinae suae fidei incrementum, et radio suae claritatis velut iubar ab aethere veniens diffudit, multorum caeca hominum pectora illu-

minans, et cotidie illuminare non desinit, cum eius boni nuntii verba in ecclesia leguntur.

Evangelium attice, romane dicitur bonum nuntium, seu bona annuntiatio. Nuntiat enim incarnationem et sanctam nativitatem Christi, passionem ac resurrectionem, nec non et in caelis ascensionem, venturum quoque esse ad iudicium cum gloria ad regnum. Haec sunt quippe septem sigilla, quibus Iohannes dicit librum esse signatum, quem nullus potest aperire, neque in caelo neque super terram, neque subtus terram; neo solvere, nisi solummodo leo de tribu Iuda, id est Christus. Vel ideo dicitur bonum nuntium, quia annuntiat regnum post servitium, requiem post laborem, vitam post mortem. Recte hoc ipsum evangelium iste evangelista Lucas ad eundem ut praefati sumus scripsit Theophilum, cui et librum actuum apostolorum, id est ad Dei dilectum. Ergo et nosse te convenit, quisque es o homo, quia si Deum diligis, ad te scriptum est evangelium: et si ad te scriptum est, suscipe pretiosissimum omnibus margaritis munus evangelistae, pignus amici, impenetrabilibus animis diligenter observa. O quale munus vel quale pignus! Si consideres, si adtendas, si mente pertractes, si bene et pervigil observaveris, ad semper mansura caeli gaudia te feliciter perducent et sociabunt sanctorum angelicis choris incessabiliter exultandum.

Iste etiam examussim docetur graeco fuisse eloquio eruditus, cui immo extra ea quae evangelicae dispositionis ordo exposcit, id maximae necessitatis laboris fuit, ut primum graecis fidelibus omni prophetatione venturi in carnem Dei Christi manifestaretur humanitas, ne vel iudaicis fabulis intenti, in solo legis desiderio tenerentur, ne vel haereticis fabulis et stultis sollicitationibus seducti excedendo elaborarent. Deinde quidem velut caelestis studiosus agricola, semen doctrinae evangelii sui innumerabilium hominum mentibus arcane serens, et vomere suae insignis linguae annuntiationis exaltans, ad creatoris sui fidem convertit. Duplicatis etenim talentis Domini sui, centesimum secum afferens fructum, ad caelica palatia perhenniter regnaturus satagens properavit. Nam martyrium suo corpori assiduis lamentationibus, crebris vigiliis membra sua macerans, ipse sibi indixit. Hic etiam ab ipso suae pueritiae tempore castus omnimodo perseverans, neque uxorem neque liberos perhibetur habuisse. Ideoque non immerito iste inter angelorum agmina, et gloriosum apostolorum chorum, inter laudabilem prophetarum numerum, atque can-

dentia lilia virginum, et immarcescibilum martyrum rosarum flores coruscat, omniumque beatorum fruitur consortiis sanctorum.

Tradunt praeterea nonnulli hunc evangelistam unum esse ex illis duobus discipulis, quibus post resurrectionem Christi in Emmaum pergentibus castellum, et de Domino confabulantibus invicem, in peregrino illis habitu semetipsum Salvator noster sociavit. Quorum sensum aperuit ut intelligerent scripturas, quem nisi in fractione panis cognoscere non valuerunt. Qui beatus Lucas dum septuagesimum quartum suae aetatis ageret annum, obiit in Bithyniae partibus quinto decimo kalendarum novembris, et a viris catholicis corpus eius humatum est. Cuius quidem sacrum corpus plurimis annis evolutis, Constantino Augusto regnante, in constantinopolitanam urbem cum gloria translatum et honorifice locatum est. Ubi quanta et qualia miracula ad laudem nominis sui Christus Deus noster cotidie faciat, quia ad notitiam nostram minime pervenerunt, omittimus retexere. Hoc utique divina providentia constat actum, scilicet quod per plura loca istius venerabilis evangelistae Lucae apostoli reliquiis deportatis, plura virtutum signa fiant, pluresque per memoriam doctrinae et vitae huius ad fidem ac dilectionem Iesu Christi domini quem praedicavit confluerent; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

# LUCULENTII

## IN ALIQUOT NOVI TESTAMENTI PARTES

## COMMENTARII

EX CODICIBUS PRISCIS BIBLIOTHECARUM VATICANAE ET VALLICELLIANAE.

Lect. S. Ev. sec. Matth. ( VI. 24 ). *In illo tempore dixit Iesus discipulis suis: nemo potest duobus dominis servire, et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Quidam duos homines volunt intelligere Christum, et diabolum, quorum societas esse non potest. Quae enim societas luci ad tenebras? quae coniunctio Christi ad Belial? vel quae pars fideli cum infidele? subauditur nulla. Sed qui sint duo domini deinceps aperit cum subiungit: non potestis Deo servire, et mammonae. Non enim dixit: qui divitias habent, Domino servire non posse; sed qui divitiis serviunt. Multi enim habentes divitias non distribuunt eas ut domini, sed custodiunt ut servi. De qualibus dicit apostolus: thesaurizat sibi iram in die irae, et revelationis in iudiciis Dei. Et e regione, multi habent divitias, et distribuunt ut domini, non custodiunt ut servi, sicut Abraham, Isaac, Iacob, Iob, ceterique qui suis divitiis bene praeesse noverunt, eas fideliter distribuendo. Aut enim unum odio habebit, et alterum diliget, id est Deum; aut unum sustinebit, et alterum contempnet; non dixit odio habet, set contempnet, non ideo timet. Nullus enim tam demens est ut dicat, se Deum odio habere, sed Deus illum odit, qui praecepta illius contempnit, dicente propheta: odisti omnes qui operantur iniquitatem. Sicut enim ex uno fonte dulce et amarum, utrumque simul, emanare non potest; ita nullus pariter duobus dominis, Deo scilicet et divitiis, servire potest. Non potestis Deo servire, et mammonae. Mammon syrum est, quod latine divitiae nuncupatur. Nemo potest Deo pariter, et divitiis servire, quia qui Deo toto corde

servierit, servus divitiarum esse non poterit. Omne quodcumque plus diligit homo, hoc est avarus, aurum Deum habet, et vorantium Deus venter est. Quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Et quid dicam? quodcumque amplius diligit homo quam Deum, utique illi est Deus, et ideo nemo potest Deo servire, et mammonae; quia qui avaritiae studuerit, Deo servire non poterit: ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.

Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis. Cum cibus plus pertineat ad corpus, quam ad animam, quare dicit, ne solliciti sitis animae vestrae, quid manducetis? sed animam hoc in loco pro praesenti vita nosse debemus; sicut et in multis scripturae locis, ut est illud David: viri isti animas suas posuerunt in manibus suis; et anima mea in manibus meis semper. Paulus quoque apostolus: nec facio animam meam pretiosiorem quam me. Sicut et hic cum dicit: ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis: ac si dicat, vitae vestrae qualiter vivere possitis. Sed quaeritur quare dicat: ne solliciti satis animae vestrae quid manducetis, cum Paulus dicat: sollicitudine non pigri. Sed ibi sollicitudo spiritualis intelligenda est, in qua pigri esse non debemus, quia ea quae spiritus sunt, cum aviditate quaerere debemus. Ad exteriorem pertinens hominem, labor quidem exercendus est, sollicitudo tollenda. De qua Dominus Iudaeis, cum eos videret in terrena cupiditate laborare, dixit: operamini non cibum, qui perit; sed qui permanet in vitam aeternam. Et ideo quidem opus exercendum est, sicut Paulus apostolus dixit: qui non vult operari, nec manducet. Et alibi: operantes cum silentio manducent. Et hoc est quod ait: ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis: ac si dicat, qui maiora dedit, utique et minora praestabit; quia, qui animam et corpus fecit, dabit et subsidium. Nonne anima plus est quam esca? et corpus plus quam vestimentum? anima plus est quam esca, quia semper manebit; esca vero peribit. Et corpus plus quam vestimentum est, quia quamvis in cinerem redigatur, tamen instar prioris reformabitur. Scriptum est enim velut amictum mutabis eos, et mutabuntur; vestimentum vero ad nihilum redigitur.

Respicite volatilia caeli quoniam non serunt, neque congregant in horrea, et pater vester caelestis pascit illa. Dederat comparationem de maiore ad minorem; de anima ad corpus, et de mi-

nore ad maiorem, de esca ad animam: nunc iterum de minore ad maiorem dat comparationem, de volucribus ad hominem cum dicit: respicite volatilia caeli. Quidam volatilia caeli angelos intelligere voluit, propter illud: volavit, inquit propheta, ad me unus de seraphin, qui non laborant. Ideo quidem visione Dei perfruuntur, dicente Petro apostolo: in quem desiderant angeli prospicere. Sed nequaquam ita intelligendum est, ut homo malus sit apud Deum quam angeli. Sed melius est ut intelligamus volatilia caeli, aves, quae per hunc aërem discurrunt, unde et aves caeli vocantur: non laborant neque metunt, sed rostro, et unguibus pascuntur. Si inquit volatilia caeli, quorum anima cum corpore moritur, Deus sic pascit, quanto magis vos qui ad imaginem Dei facti estis illis? Ratio enim haec non ad numerositatem, sed ad comparationem intelligenda est. Si ad numerum intelligas, plus sunt volatilia caeli quam homines; sed ad quantitatem, et comparationem est intelligendum quod dicit: nonne vos magis plures estis illis? idest meliores et cariores estis, et plus valetis; illa enim si laesa fuerit anima, corpus interibit. Homo moritur corpore, anima ad caelestia tendit. Deus enim omnipotens non homines propter aves, sed aves propter homines fecit, et propter homines venit in mundum, non propter aves, quos et caro pretio emit, sicut scriptum est: empti enim estis pretio magno. Quis autem vestrum cogitans potest adicere ad staturam suam cubitum unum? Nullus enim ad staturam suam cubitum unum adicere valet: immo nec unum capillum capitis album facere aut nigrum. Danda erat comparatio de vestimento ad corpus, sicut et de anima data erat. Quod dicit istiusmodi est: illi relinquite curam qui fecit staturam: qui enim corpus qua voluit mensura constituit, scilicet quam longum, quam breve esset, utique quod minus est dabit, scilicet indumentum et tegumentum. Qui enim maiora contulit, nec non utriusque et minora praestabit.

Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Hoc loco non specialiter lilium, sed omnes herbas intelligamus, quae hieme arefactae videntur, aestate diversis floribus adornantur. Agrum mundum istum intelligamus; de quo Dominus in evangelio, ager enim est mundus. Non laborant in filando, nec in texendo, nec telam ordiendo, sed Dei providentia crescunt. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua cooper-

tus est sicut unum ex istis. Quid est quod, tot regibus praetermissis, qui ante Salomonem, vel post eum fuerunt, omnibus ipsum praetulit? nempe propter sapientiam, vel divitias, eo quod omnibus sapientior, vel ditior fuerit, dicente sibi Deo: quia non petisti tibi divitias auri et argenti, nec dies multos, neque animas inimicorum tuorum; sed sapientiam ad discernendum bonum et malum; ecce dedi tibi sapientiam ad discernendum bonum et malum, ecce dedi tibi sapientiam ut sis sapiens super omnes qui fuerunt ante te. Insuper, et quod non petisti, dabo tibi, divitias saeculi, auri et argenti. Sed in omni multitudine divitiarum, et varietate vestium non est coopertus, sicut unum ex istis, subauditur liliis agri. Non enim sericum, nec regum purpura, nec pictura textricum potest floribus comparari. Quid enim ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilium? violae vero purpura, nullo superari murice, oculorum magis quam sermonum iudicium est. Fecit enim Salomon vasa aurea in domo Domini, velut ad dignitatem regiam. Sed et ferculum fecit Salomon de lignis Sethim, columpnasque fecit argenteas, ascensum purpureum, reclinatorium aureum, medio claritate constravit propter filias Hierusalem. Ferculum enim sanctam significat ecclesiam, columpnae vero sanctos doctores, sicut de quibusdam eorum dictum est: Iacobus et Cephas, et Iohannes, qui videbantur columpnae esse. Ascensus purpureus sanctos significat confessores: reclinatorium aureum, divinam sapientiam. De qua alibi: thesaurus desiderabilis, requiescit more sapientis. Filiae Hierusalem significant animas sanctas. Quamvis enim sic decoratus fuisset Salomon, tamen nunquam potuit sic candidum habere vestimentum ut est lilium, nec purpureum sicut viola, nec coccineum sicut rosa. Spiritualiter per lilium significatur virginitas, per violas confessores, per rosas martyres. Salomon namque virginitatem non habuit, sed etiam cor eius depravatum est per mulieres.

Si autem foenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit. Hic aperte datur intelligi quia superius omne genus herbarum comprehendere voluit cum dicit: si autem foenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur. Hodie pro praesenti tempore posuit, cras pro futuro; ut est illud Iacob: cras exaudiet me iustitia mea. Et Samuel dixit ad Saul: cras tu, et filii tui, mecum eritis. Quanto magis vos minimae fidei? Reprehenditur fides apostolorum, vel Iudaeorum, qui modicam habent

fidem. Nolite ergo solliciti esse dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? De esca, et vestimento superius sollicitudinem tulerat, de potu reticuerat. Recapitulando subdit: nolite solliciti esse dicentes: quid manducabimus aut quid bibemus? aut quo operiemur? subauditur exquisitas epulas: aut quid bibemus, quot genera potionum: aut quo operiemur, vestimenta scilicet pretiosa. Haec omnia gentes inquirunt. Haec, quae superius dicta sunt, scilicet manducare, bibere, vestimenta pretiosa indui, omnia ista, et his similia, gentes quaesierunt, quae erant sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, ignorantes Dominum. Scit enim pater vester caelestis, quia his omnibus indigetis. Nonnulli fuerunt, qui dicerent: si Deus omne quod nobis necessarium est scit, quid indigemus ei petere? scit enim ille omnia; attamen petendus est et rogandus. Dicit enim ipse: petite et accipietis, quaerite et invenietis. Laboribus etiam manuum nostrarum vivere debemus; quia primo homini dictum est: in sudore vultus tui vesceris pane tuo. Quaerite autem primum regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adicientur vobis. Regnum Dei multis modis accipitur, sed hic aut filii Dei, aut scriptura sacra intelligitur regnum Dei, quod utrumque quaerere debemus. Filii Dei, sicut dicit propheta, quaerite Dominum, et confirmamini, quaerite faciem eius semper. Vel scriptura sacra, quam legendo et perscrutando, invenire possumus, qualiter iustitiam et praecepta eius custodiamus, vel qualiter ab ipso remunerari mereamur. Et omnia haec adicientur vobis; scilicet superius dicta adicientur vobis. Non dabuntur dixit, sed adicientur; quia quicquid in praesenti accipimus, vile est ad comparationem supernorum praemiorum; et ideo prius illa quae maiora sunt petenda sunt, scilicet regnum Dei, et iustitia eius, ut ista quae necessaria sunt corpori adiciantur, insuper et maiora dentur.

FERIA III.

Lect. S. Ev. sec. Ioh. ( I. 29. ) *In illo tempore vidit Iohannes Iesum a Nazareth venientem ad se, et dicit ei: ecce agnus Dei, et cetera.*

HOMILIA * LUCULENTII.

* Ita codd. modo *commentum*, modo *homilia*, modo *expositio*.

Recte beatus Iohannes agnum appellat Iesum Dei filium; agnus enim quia innocens. Iste est agnus de quo multo ante dixerat Esaias: tanquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperuit os suum. De quo agno Iohannes in apocalypsi: agnus qui occisus est a vobis a constitutione mundi: quia agnus occisus est in Habel, offertus * in Isaac, immolatus in Aegypto: quia ipse in mundum veniens adimplevit in veritate quicquid ante de eo per figuras dictum vel gestum fuerat, cum vesperascente mundo pro nobis in ara crucis est immolatus, apostolo dicente: etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Ecce agnus Dei. Ecce particula adverbium est ostendentis: quia enim beatus Iohannes oculo videbat, digito ostendebat, recte dicebat: ecce agnus Dei. Dicti sunt et apostoli agni, Domino dicente: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Bene agni, quia innocentes, quia simplices: veri enim agni instar *, de quo superius diximus. Agnus erat et Iohannes, quia et ipse innocens quantum Christus. Omnes enim cum peccato nascimur, dicente propheta: in iniquitatibus conceptus sum. Solus ille sine peccato venit, solus macula peccati caruit. Venit enim in similitudine carnis peccati, tamen sine peccato. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius. Carnem assumpsit de Adam, peccatum non assumpsit. Et ideo quia non assumpsit de nostra massa peccatum, ipse est qui tollit peccatum nostrum. Sed dicit aliquis, quid nobis prodest ille agnus Dei? Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tulit peccatum mundi, quia signa et miracula faciens, caecos illuminavit, mortuos suscitavit. Insuper cui volebat potentialiter dicebat: dimittuntur tibi peccata tua. Tulit etiam peccata mundi, cum pendens in cruce, aperto latere emanavit sanguis et aqua. Hinc de eo Petrus dicit: peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.

* Ita cod.

* Cod. *vero agno inserat*.

Tollit cotidie peccata mundi per participationem corporis et sanguinis sui. Ferunt enim quia sicut stipulam consumit ignis, sic minora peccata per participationem corporis et sanguinis eius. Ipse enim dicit: nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Et iterum: qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo.

Sed quaeri potest cur Dei filius ad baptismum venire voluit; cum non haberet peccatum, quod illi necesse fuisset expiare? Certe quia futuri erant in ecclesia catechumeni excellentiores genere, qui dedignantur venire ad baptismum, dicentes apud semetipsos: hoc sum accepturus quod habet ille? ego melior sum illo et illo fidele: ut horum superbiam frangeret, venire dignatus est ad baptismum servi, quasi alloquens superbientem dicat; quid te extollis? quid te extendis? quanta potestate est gratia tua? quanta excellentia? Numquid maior potes esse quam me *? Si ego veni ad baptismum servi, tu dedignaris venire ad baptismum Domini? Vel certe baptizari voluit, ut omnibus aquis sanctificationem daret et purificationem. Sive etiam ut veteri testamento finem daret, et novum inchoaret. Ipse enim tamdiu sub lege fuit, quamdiu baptizatus legi veteris testamenti finem, et gratiae sancti evangelii initium daret. Baptizari voluit, ut omnem humilitatem doceret. Unde, sicut alii dicunt evangelistae, cum veniret ad Iohannem ut baptizaretur ab eo, ait illi Iohannes: tu ad me venis baptizari? ego a te debeo baptizari. Et Dominus ei: sine modo impleatur omnis iustitia. Quid est impleatur omnis iustitia, nisi impleatur omnis humilitas? Ac si dicat: mori veni, baptizari non veni. Mori habeo pro hominibus, baptizari non habeo pro hominibus. Et certe suscipere debuit baptismum a bono servo, qui passionem suscepit a malis servis. Hic est de quo dixit: post me venit vir, qui ante me factus est. Ubi hoc dixerat Iohannes de Domino? ubi interrogatus a sacerdotibus et levitis negavit se esse Christum, Eliam, atque prophetam. Adhuc illis percunctantibus: quid ergo baptizas? si tu non es Christus neque Elias neque propheta; respondit et ait: ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Hoc ipsum recapitulat dicens: post me venit vir qui ante me factus est. Virum recte appellat, de ipso enim propheta dicit: ecce vir, oriens nomen eius. Post me venit, qui postmodum natus est. Praecessit enim bea-

* Ita cod.

tus Iohannes Dei filium in conceptione, in nativitate, in passione. Qui ante me factus est, id est praelatus est mihi, quia prior me erat; prior me erat, quia in principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat apud Deum, et Deus erat verbum. Prior Iohanni, prior et Mariae, ipse enim fecit Mariam, et ipse natus est per Mariam. Prior etenim et omni creaturae, sicut ipse dicit in sapientia: Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret a principio. Et ante luciferum genui te. Et ego nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in mundum, in aqua baptizans. Ut manifestaretur in Israel dicit, id est ipsi populo Israel. Propterea missus est Iohannes in aqua baptizans, ut manifestaret Dei filium populo Israel, quia occultus veniebat, ut vix a paucis vel a nullo cognosci potuisset. Unde ipse Iohannes alibi ait: ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stat quem vos nescitis. Aqua tantummodo baptizabat, peccata dimittere non poterat, sicut et modo sacerdotes in ecclesia faciunt. Corpora tingunt aqua, ceterum * peccata nullus dimittere potest, nisi solus Deus.

* Cod. *cetera.*

Et testimonium perhibuit Iohannes, quia vidi Spiritum descendentem. Alius evangelista dicit, quia baptizatus Dominus confestim ascendit ab aqua, et ecce aperti sunt ei caeli, et vidit Spiritum quasi columbam descendentem, et mansit super eum. Aperiuntur caeli baptizato Domino, et descendit Spiritus sanctus super eum, ut nobis daretur intelligi, quia omnis homo antequam veniat ad baptismum aditum regni caelestis clausum habet propter originale peccatum, sed in baptismo egreditur spiritus malus, et incipit habitare Spiritus sanctus, dicente apostolo: scitis quia templum Dei estis vos, et Spiritus sanctus habitat in vobis. Habes hoc in loco totam Trinitatem comprehensam. Pater auditur in voce, Filius in nomine, Spiritus sanctus demonstratur in columba. Sed quid est Spiritus sanctus, non iam alterius avis similitudine demonstrari voluit, nisi a columba. Certe quia columba simplex est animal, atque a malitiae faece alienum. Ut ostendat quia nullus nisi simplex fuerit effectus, Spiritum sanctum accipere potest. Quidam enim in corvi specie Spiritum sanctum accipere voluerunt, sicut fuit Simon magus, qui sanctis apostolis pecuniam optulit dicens: date mihi hanc potestatem, ut cuique manus imposuero, accipiat Spiritum sanctum. Emere volebat, quod carius venundaret, et ideo audivit a Petro: pecunia tua tecum sit in perditione, quia existimasti do-

num Dei pecuniis possideri. Non erit tibi pars, neque sors in sermone isto. Ergo qui Spiritum sanctum accipere desiderat, in columba, id est in simplicitate, illum quaerere debet. Propter illud quod scriptum est: in simplicitate cordis quaerite illum. Et Dominus dicit discipulis: estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae.

Et ego nesciebam eum. Quid est quod dicit nesciebam eum? cum iam tot et tanta testimonia perhibuerat; iam enim digito ostenderat eum, iam dixerat ecce agnus Dei. Si enim nesciebat eum, quomodo ad se venienti ut baptizaretur dicebat: tu ad me venis? ego a te debeo baptizari. Sed intelligendum est, quia aliquid in eo non noverat, et aliquid noverat. Noverat Dominum, noverat Dei filium, sed nondum noverat potestatem baptizandi sibi Dominum retenturum, et in neminem servorum translaturum. Hoc noverat et hoc didicit per columbam. Si enim daret alicui potestatem, forsitan aliqui eligerent sibi sanctiores viros a quibus baptizarentur. Sed sive bonus, sive malus baptizet in ministerio in potestate; hic enim qui baptizat, sive adulter, sive castus, sive ebriosus baptizet, hic est qui baptizat. Sive columba, sive milvus baptizet, hic est qui baptizat. Petrus baptizet, Paulus baptizet, Iudas baptizet, hic est qui baptizat, qui peccata dimittit, qui Spiritum sanctum tribuit, qui discipulis suis dicit: Iohannes baptizavit aqua, vos autem baptizemini Spiritu sancto. Hoc nesciebat de Domino beatus Iohannes, et hoc didicit per columbam. Sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit: super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto et igne. Et testimonium perhibuit Iohannes dicens: quia hic est filius Dei. Vidit beatus Iohannes caelos apertos super Dominum, vidit Spiritum sanctum descendentem in columba. Audivit vocem patris dicentem: hic est filius meus dilectus. Et ideo dicebat: ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Sed notandum est, quod dicit: super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum. Sic enim descendit Spiritus sanctus super Dominum baptizatum, ut nunquam ab eo discederet. Nullum enim fecit peccatum, pro quo ab eo discedere debuisset. Sed non diceret manentem super eum, nisi a sanctis aliquotiens discederet, aut per malas cogitationes, aut per mala opera. Scriptum est enim: Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum. Et iterum: perversae enim cogi-

tationes separant a Deo; non est enim homo super terram qui faciat bonum et non peccet. Sicut apostolus dicit: si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Et iterum: in multis offendimus omnes. Ceterum super Dominum baptizatum venit, ut ab eo nunquam discederet. Et ideo in solo filio sibi complacuit pater, sicut dicit: tu es filius meus dilectus, in te complacuit. Et propheta: iuravit Dominus et non paenitebit eum. De mortalibus vero scriptum est Dominum dixisse: paenitet enim me fecisse hominem super terram.

### DOMINICA POST EPIPHANIAM.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Romanos (XII. 1.)
*Fratres obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.*

### COMMENTUM LUCULENTII.

Dixerat Paulus apostolus superius, qualiter omnis observatio mandatorum Dei transisset de Iudaeis ad gentes. Iam nunc omnes, scilicet gentes, et eos qui de circumcisione ad fidem venerant, hortatur ut fidem quam acceperant inconcussam servarent. Immo vero sicut ante consueverant hostias mortuorum animalium, sic iam inciperent se ipsos hostiam vivam offerre Deo, dicens: obsecro vos per misericordiam Dei. Inter rogare et obsecrare hoc interest, quia rogamus de minimis, obsecramus pro maximis. Sed obsecrabat apostolus Romanos, id est, obnixe rogabat, dicens: obsecro vos per misericordiam Dei. Ac si diceret: per illius misericordiam vos obsecro, qui vos vocavit de tenebris in ammirabile * lumen suum, et per illam misericordiam vos obsecro, qua reconciliati estis Deo, non per philosophiam, nec per aliquam mundanam sapientiam, non per potentiam, non per suasoria verba, sed per Dei misericordiam vos obsecro qua regenerati estis in fonte baptismi. Quid vero eos obsecret, aperit cum subiungit: ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. Mos fuit filiis Israel, et lex praecipiebat, ut offerrent sacrificium Deo, vitulos arietes, et hircos, agnos, turtures, seu co-

* Ita cod. *amm.* pro *adm.*

lumbas, et cetera quae in lege praecipiebantur. Sed quod illi carnaliter faciebant in pecudibus, nobis in corporibus nostris specialiter convenit. Etenim corpora nostra, et hostia sunt et viva. Hostia scilicet, quia mortificatur caro: viva, quia vivificatur spiritus secundum eiusdem apostoli praeceptum dicentis: mortificate membra vestra quae sunt super terram. Vel quia in bonis inhabitat ille qui dicit: ego sum via, veritas, et vita. Et de quo apostolus: habitare Christum per fidem in cordibus vestris: veteres namque offerebant Deo hostias pecudum mortuas, sed nunc iam hostiam vivam offerimus nosmetipsos, quando vitia et peccata in nos mortificamus, et virtutes nutrimus; implentes illud quod idem apostolus ait: ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore. Vas in sanctificatione et honore possidemus, quando in nobis vitia mactamus, et per bona opera sancti efficimur, Domino dicente: sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester. Et psalmista: cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Multi videntur vivere, sed mortui sunt. Sicut de vidua scribit Paulus: vidua in deliciis vivens, mortua est. Et psalmista de talibus: descendant in infernum viventes. Hii tales non offerunt semetipsos vivam hostiam Deo, sanctam, Deo placentem. Cum dixit sanctam, subiecit: Deo placentem; quia multi videntur hominibus sancti, sed ante Deum reprobi sunt; de quibus scriptum est: sunt viae quae videntur hominibus rectae, quarum finis usque ad profundum inferni demergitur: et ideo necesse est ut unusquisque de bono quod agit non hominibus, sed Deo placere studeat, ne dicatur ei: recepisti mercedem tuam. Quod qui fecerit, hostia Deo placita effici poterit.

Rationabile obsequium vestrum. Ad hoc pertinet quia supra dictum est quod offerebant vitulos, arietes, et horum similia. Quod illi faciebant carnaliter, nos modo spiritualiter; quod illi in figura, nos in veritate facere debemus. Quia sicut apostolus dicit: omnia in figura contingebant illis. Et ideo rationabile obsequium nos praecipit exhibere apostolus dicens: rationabile obsequium vestrum. Inter rationale et rationabile hanc distantiam dicunt esse doctores, ut rationale pertineat ad rationem et opera bona: rationabile vero ad discretionem. Et bene dicit rationabile obsequium vestrum, quia illud quondam obsequium vestrum non erat rationabile. Stultum est enim ut vivo Deo et invisibili mortua cadavera offerantur. Sicut enim mortuum vivo obsequium non praestat, ita nullus immortali et incorporeo

Deo vitulos seu arietes digne potest offerre. Et nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in novitate sensus vestri. Saeculum non ambitus caeli et terrae, quem solem, lunam, stellas, arbores appellant, quibus nullus se conformare potest, sed amatores saeculi dicuntur. Filii autem regni eicientur in tenebras exteriores. Cui saeculo, id est amatoribus saeculi, nullus se conformare debet, quia scriptum est: qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Sic quicunque se stulto coniunxerit, communicaverit operibus eius. Cum sancto sanctus eris; quod ille facit qui opera carnis a se repellit, et fructus spiritus operatur. Qui vero fornicationum impudicitiae et immunditiae servit, conformat se huic saeculo, hoc est amatoribus saeculi. Sed nos potius reformari debemus, non exterius, sed interius, sicut dicit: in novitate sensus vestri, quando deponentes veterem hominem induimus novum. De quo idem apostolus: si exterior homo noster corrumpitur, is tamen qui intus est renovatur de die in diem. Et alibi: renovamini spiritu mentis vestrae. Tunc reformamur in novitate sensus nostri, quando mundamus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus. Quod qui fecerit, dicitur illi a Deo: tota pulchra es amica, et macula ulla non est in te.

Ut probetis quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Voluntas Dei quae sit, nullus approbare potest, nisi fuerit reformatus in mente, et a vetustate vitae mundatus. Sicut enim probat homo cibum, utrum salsum an insalsum sit, dulce an amarum, calidum an frigidum, ita tribus qualitatibus probatur voluntas Dei. Aut enim in cogitatione, locutione, et opere approbamur, aut reprobamur; quia bona est voluntas Dei in cogitatione, beneplacita in locutione, perfecta in operatione. In multis videtur voluntas Dei bona, et beneplacita et perfecta, sed non est bona: qui demoliuntur facies suas, qui eleemosynam, orationem, et omnia quae faciunt, non propter Dominum, sed propter favores hominum faciunt. Quod apostolus faciebat qui dicebat: si hominibus placere vellem, Christi servus non essem. Sed in illis est voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta, quodcunque faciunt. Sicut enim, verbi gratia dicam, granum tritici cadens in terram, surgit in herba, elevatur in calamo, acuitur in spica, sic voluntas Dei, ut dixi. Voluntas Dei bona in cogitatione, beneplacita est in locutione, perfecta in operatione. Hinc enim scriptum est: corde enim creditur ad iustitiam, ore confitetur ad salutem. Aliter: voluntas Dei bona est in coniu-

gatis, beneplacita in continentibus, perfecta in virginibus: vel bona in spe, bona pleniter in fide, perfecta in caritate. Et ideo ammonet apostolus Paulus, ut in omni actu nostro, sive cogitandi, sive loquendi, sive aliquid faciendi, illud semper tota intentione quaeramus, quid Deo placitum sit.

Dico enim per gratiam, quae data est mihi omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere. More solito apostolus per gratiam sibi datam loquitur, non in suasoriis humanae sapientiae verbis, non per philosophiam, nec inanem iactantiam, sed per gratiam sibi datam loquitur. Est enim multa differentia per gratiam loquentis et per humanam iactantiam. Multi enim eluculento sermone et composito loquuntur rhetorice, sed auditores suos non aedificant: neminem enim ad compunctionem possunt incitare, quia quod verbis dicunt, operibus destruunt. Hi tales non locuntur per gratiam, quae data est Paulo. Et e regione sunt alii, qui non magna eloquentia sed simpliciter tantum et incomposite locuntur, attamen auditores suos et multos infidelium converterunt potius bonum operando. Et hoc est loqui per gratiam, quae data est Paulo. Omnibus qui sunt inter vos scilicet presbyteris, diaconibus, et omnibus qui sunt in ecclesia. Sed quid est quod dicit, non plus sapere quam oportet sapere? cum nullus pleniter omnia possit scire, quia nec oculus vidit nec auris audivit, quanta et qualia praeparavit Deus diligentibus se. Et iterum. O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius! Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Et hic dicit: omnes schismatici, omnes superbi, qui male de Deo sentiunt; omnes, qui ea docent quae nec Dominus nec apostoli docuerunt, hii omnes plus sapiunt quam non oportet sapere. Potest in adversos superbos Romanos, qui se extollebant adversus olivam: quibus idem dicit, noli gloriari adversus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portans, sed radix te. Dicit ergo: fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas. Noli altum * sapere, sed time. Sed sapere ad sobrietatem. Sobrietas, ut a maioribus traditur, una est ex quatuor virtutibus principalibus, quae sunt prudentia, fortitudo, temperantia, atque iustitia. Temperantia ipsa est et sobrietas, quae non solum exterius, propter illud, attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, sed interius habenda est. Er-

* Cod. *autem.*

go sapere ad sobrietatem, temperate sapere. Unde et idem dicit: non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Et alia scriptura: altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris.

Et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Subauditur, ita sapiat. Et recte dicit, mensura fidei quia quanto quis fidem habet, tantum accipit donum sancti Spiritus. Non quantum vult quis accipit, nec unus omnia, sed inter omnes: alii enim datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae secundum eundem Spiritum. Dividens singulis prout vult. Et iterum: unicuique datur in manifestatione spiritus ad utilitatem, iuxta propriam scilicet capacitatem, quantum humana fragilitas capere potest. Huic simile est: habentes donationes secundum gratiam quae data est vobis, differentes. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo. Physice loquitur apostolus Paulus, disputans de membris hominum. Quis enim dubitare potest quod multa sunt membra in corpore, sed non unum actum habent? Quia nec manus loquitur, nec os operatur, nec audiunt nares, nec odorantur aures; sed oculi vident, aures audiunt, os loquitur, nares odorantur, manus operantur, pedes discurrunt; tamen unum est corpus, et omnia membra se indigent. Non enim possunt manus dicere auribus, non estis mihi necessariae *; nec aures manibus, opera vestra non indigemus. Sed si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, dicente apostolo: vos estis corpus Christi, et membra de membris vestris. Sed neque omnia membra eundem actum habent, quia alius est in ecclesia oculus videndo; alius os qui recte praedicat; alius manus bonum operando, tamen non potest alius alio * dicere: non te indigeo, quia omnes nos indigemus: sicut praedicator quilibet non potest dicere subiectis: non vos indigeo, quia necesse habet sumptus accipere ut valeat implere officium sibi commissum. Dicit enim apostolus Paulus: si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus? Singuli autem alter alterius membra, id est, ego tibi sum oculus, ille mihi pes, tu mihi manus: sic invicem onera nostra portamus, unum corpus sumus, et alter alterius membra, implentes illud: alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Et hoc in Christo Iesu, quia in ipso nobis, et per ipsum omnis tolerantia datur, et dilectio, ut alterutrum sufferre possimus.

* Cod. *necessarii.*

* Ita cod.

DOMINICA I. POST EPIPHANIAM.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Romanos ( XII. 6. )
*Fratres, habentes donationem secundum gratiam, quae data est vobis, differentes.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Donum non ex nostro, sed ex donantis pendet arbitrio. Sed donationes quae donantur, quas in sequentibus apostolus enumeratus est, superius pertinent ubi dixerat: in uno corpore multa membra habemus; et recte donationes vocantur, quia desuper dantur: omne enim datum optimum et omne donum perfectum de sursum est. Et illud Pauli: quid enim habes quod non accepisti? et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Et recte dicit: secundum gratiam quae data est vobis, differentes; quia quantum gratia sancti Spiritus tribuit, tantum quis accepit, sicut superius dixerat: unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Non enim quilibet hoc aut illud quod vult accipit, sed gratia sancti Spiritus illi largiri dignatur. Et bene differentes, quia differt una donatio ab alia. Ego enim habeo quod alius non habet, et tu habes quod ego careo, et ille alius habet quod nec ego nec tu habemus. Sic differt una ab alia donatione. Alii datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae. Nullus omnia habet nisi ipse solus, super quem septiformis Spiritus requievit, cui non ad mensuram dat Deus Spiritum. Ceterum fideles inter omnes habent omnia.

Sive prophetia secundum rationem fidei. Iam incipit enumerare donationes quae sint, primo loco ponens prophetiam. Prophetia dicitur quae non in praesenti videtur, sed in futuro protendit. Et bene dixit, secundum rationem fidei, quia fides illam promeruit. Nam lex vel prophetia secundum fidem datur, quia quantum quis habet fidem, tantum accipit a Domino, Christo dicente: sicut credidisti, fiat tibi. Et si bene habueritis fidem ut granum sinapis, diceretis huic monti tollere et mittere in mari, obediret vobis. Et in veteri testamento legimus quosdam per fidem Deo placuisse; sicut Abraham de quo scriptum est: credidit Abraham Deo, et putatum est illi ad iustitiam. Sed magis in novo. Sive ministerium * in mini-

* Cod. *mysterium.*

strando. De ministris ecclesiae dicit, scilicet diaconibus, subdiaconibus, et ceteris ordinibus, quae qui accipit, fideliter et sollicite exercere debet, propter illud: quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus suus super familiam suam? Et si quis ministrat, tanquam ex virtute quam amministrat Deus. Sive qui docet in doctrina. De doctoribus ecclesiae dicit, qui ministerium praedicationis acceperunt fideles servi, et non abscondunt quod acceperunt. Scriptum est enim: sapientia abscondita, et thesaurus invisus, quae utilitas in utrisque? Et Daniel dicit: docti fulgebunt ut splendor firmamenti; et qui ad iustitiam erudiunt plurimos, sicut stellae in perpetuas aeternitates. Qui exhortatur in exhortando. Inter docere et exhortari hoc interest: maior est qui docet quam qui exhortatur; docere non potest nisi sit doctus, quia qui non fuerit discipulus veritatis, erit magister erroris. Exhortari vero omnes possumus dante Deo, qui bonum operatur, et ceteros ad peragendum hortatur. Hinc apostolus dicit ad Titum: haec loquere et exhortare. Et Dominus in evangelio: sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona et glorificent patrem vestrum qui in caelis est.

Qui tribuit in simplicitate. De eleemosynariis dicit, qui egentibus necessaria praebent. Propter illud: cum videris nudum operi eum, et carnem tuam ne despexeris. Quod qui facit, cum simplicitate debet facere, non cum irrugata facie. Hilarem enim datorem diligit Deus: et si hilarem diligit, tristem sine dubio odit. Et alibi: in omni dato hilarem fac vultum tuum. Vel cum simplicitate facit, ne laudem captetur ab hominibus. Et propter illud: cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua. Qui praeest in sollicitudine. De his dicit, qui praesunt in ecclesia, qui locum magisterii accipiunt, ammonet ut solliciti sint supra gregem sibi commissum, ne aliquis propter eius inertiam pereat, et dicatur ei: sanguinem eius de manu tua requiram. Quos idem ammonet dicens: attendite vobis et universo gregi. Et iterum: pascite qui in vobis est gregem Dei. Qui miseretur, in hilaritate facere debet iuxta praefatam rationem. Vel qui nescienti litteras imbuit, cum hilaritate facere debet, sicut dictum est: in omni dato hilarem fac vultum tuum. Dilectio sine simulatione. Fingere reproborum est, qui timent ne puniantur; diligere, filiorum, et ideo nulla finctio debet esse in christiano. Multi videntur diligere foris, interius machinantur malum: quorum ty-

pum Ioab tenuit, qui tenens manu sua mentum Amasae, defixit gladium in ventrem eius. De talibus scriptum est: simulator ore decipit amicum suum. Et psalmista: vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. Et iterum: qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum. Sed viri christiani dilectione, sicut dixi, non simulata debent esse, sed cum exhibitione operis propter illud: qui viderit fratrem suum necessitatem patientem, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?

Odientes malum, adhaerentes bono. Odientes malum, id est diabolum, de quo Dominus dicit in evangelio: malus homo superseminavit zizaniam in medio tritici, et abiit, et venit malus et rapuit. Adhaerentes bono, id est Christo, dicentes cum psalmista: mihi autem adhaerere Deo bonum est. Aliter: odit malum, id est vitia et peccata. Adhaerentes bono, virtutibus spiritualibus, quas enumerat Paulus dicens: fructus est spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, et cetera his similia. Non enim sufficit odire malum, nisi e contrario adhaereatur bono. De quo psalmista dicit: declina a malo et fac bonum. Ante certe malum odire debemus hominem, scilicet non naturam eius sed vitium. Sicut ille faciebat qui dicebat: iniquos odio habui. Adhaerere bono propter illud: cum sancto sanctus eris. Caritate fraternitatis invicem diligentes. Ibi est enim vera fraternitas, ubi est vera caritas, et ideo invicem diligere debemus, dicente Domino: in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem. Sciendum est enim quia fratres uterini in tantum se diligunt, ut unus pro alio morti se tradat. Et si illi tantum se diligunt, quanto magis spirituales se debent diligere? Omnes enim redempti in Christo fratres sumus, Domino dicente: omnes enim vos fratres estis. De qua fraternitate sanctus David dicit: ecce quam bonum et quam iucundum, habitare fratres in unum! Honore invicem praevenientes, id est anteveniente. Omnes enim nos invicem diligere debemus, et honore praevenire propter illud: cum vocatus fueris ad nuptias, non discumbas in proximo loco. Dicit et alibi idem: alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Non enim debes expectare, ut quis te prius diligat, sed tu potius eum debes praevenire diligendo, quia si te alius prior diligat, iam non tam magnam habes mercedem. Si enim diligis eos qui te diligunt, quam mercedem habebis? nonne ethnici hoc faciunt?

Sollicitudine non pigri. Superius dixerat, qui praeest in sollicitudine; et hic sollicitudine non pigri. Superius ammonuerat, hic omnes hortatur. Sed quid est quod dicit: sollicitudine non pigri, cum Dominus dicat, nolite solliciti esse? Et ipse alibi: nihil solliciti sitis. In his enim quae Dei sunt, quae animae necessaria sunt, non pigri, non solliciti esse debemus, scilicet in ieiuniis, in vigiliis et oratione, et his similibus. Ceterum de transitoriis et caducis solliciti esse non debemus. Spiritu ferventes; id est calentes propter illud: utinam frigidus esses aut calidus! sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. In tepidis enim nausiatur Dominus, in frigidis iniuriam patitur, in ferventibus inhabitat. Iudas enim quia tepidus erat, evomuit eum Deus. Sicut enim succensae ollae non appropinquant muscae, tepidae vero superinsedunt *, sic qui ferventes sunt in illo igne, de quo Dominus dicit: ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur; illis appropinquare non audent maligni spiritus, tepidum vero illudunt. Et ideo in bono opere non tepidi, sed ferventes esse debemus. Domino servientes, id est eius praeceptis obedientes. Spe gaudentes. Spe gaudet qui non respicit ea quae videt, sed futurum expectat gaudium. Spes enim quae videtur, non est spes, sed quae non videtur. In omnibus enim quae patimur propter spem gaudere debemus, monente Iacob apostolo: omne gaudium existimate vos, fratres mei, cum in variis temptationibus incideritis. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. De gaudio enim spei tolerat tribulationes, scilicet multo maiora esse quae pro illis promissa sunt praemia. Et ideo in omnibus tribulationibus gaudere debemus, propter illud: beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et iterum, si quid patimini propter iustitiam, beati.

* Ita cod.

Orationi instantes. Necessaria est valde oratio, quia ut tribulatio possit tolerari, precibus est insistendum. Praestat enim vobis auxilium in adversis oratio assidua. Et ideo praecipit orationi insistere. Et Dominus in evangelio: orate ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato. Et Petrus: vigilate itaque orantes, omni tempore. Necessitatibus sanctorum communicantes. Dupliciter intelligi potest, scilicet ut sancti tribulantur, sic cum illis contribulemur, propter illud: si fuerimus socii passionum, simul et resurrectionis erimus. Et illud: scientes eandem passionem ei, quae in mundo est, verae fraternitati fieri. Vel certe ad fidem venientes, infideles eorum sub-

stantiam diripiebant, quos idem apostolus laudat: nam et vincti compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Hortabat * ceteros apostolus: recordamini fratrum * qui erant in Hierusalem. Sicut tunc, ita et nunc, necessitatibus sanctorum communicandum; hoc est in cibo, et potu, et vestimento, et in omnibus quae indiget frater. Qui enim habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum necessitatem patientem, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo? Hospitalitatem sectantes. Magna virtus est hospitalitas. Per hanc quidam placuerunt Deo, angelis hospitio receptis; sicut Abraham vel Loth, qui propter hospitalitatem de Sodoma liberari meruerunt. Legimus enim quod non solum venientes suscipiebat, sed trahebat; unde et angelos in suo hospitio suscipere meruit. Hic datur intelligi, quia hospites non solum invitandi, verum etiam trahendi sunt. Inter suscipere hospitem et hospitalitatem sectari, multa distantia est. Multi hospites ad se venientes suscipiunt, sed non est hoc hospitalitatem sectari. Sed qui circumeunt vicos et plateas, invitos trahentes hospites ad domum suam, isti sunt sectatores hospitalitatis. Habemus enim scriptum quod duo discipuli Domini eum ad hospitium cogentes, in fractione panis cognoscere meruerunt, quem per totum spatium itineris non cognoverant. Scriptum est enim: non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed et factores legis iustificabuntur. Hinc Dominus in fine dicet: hospes fui et suscepistis me.

* Ita etiam Cicero pro Archia Class. AA. T. II. pag. 248.

* Cod. *fratribus.*

Benedicite persequentibus vos, benedicite et nolite maledicere. Ipsum est quod et Dominus dicit: orate pro persequentibus et calumpniantibus vos. Hoc enim et ipse prior fecit, quando in cruce pro crucifigentibus se rogavit patrem dicens: pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Sicut et nos inimicis nostris bonum potius quam malum reddere debemus, propter illud quod monet Petrus: non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes. Multi sunt qui non maledicunt, sed e regione benedicunt. Isti implent apostoli Pauli praeceptum: gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Evidenter percunctandum est cum quibus gaudendum, cum quibus sit flendum. Non est gaudendum cum his qui gaudent in acquisitione rerum temporalium, in copia auri et argenti, et in venustate mulierum, in procreatione filiorum, qui laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis. Cum his talibus non est gaudendum,

quia de his scriptum est: vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. Sed cum illis est gaudendum qui gaudent pro spe vitae aeternae, quibus dicit Dominus: gaudete quia nomina vestra scripta sunt in caelo. Vel cum eis qui in persecutionibus positi gaudent, tenentes apostoli Iacobi praeceptum qui dicit: omne gaudium existimate vos, fratres mei, cum in variis temptationibus incideritis. Talibus Dominus dicit: iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum. Flendum quoque non cum illis est qui dolent in amissione rerum, in morte parentum, sed cum illis flere debemus, qui propria peccata deplorant, conversi ad fidem, quod nequiter egerunt deflentes, sicut ille faciebat qui dicebat: ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam Dei. Cum his talibus flendum est, quia scriptum est: beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum gaudii, convivii exultantis *.

* Cod. *cibi tantis.*

Idipsum invicem sentientes. Haec sententia in superficie obscurior videtur ceteris; adtamen idipsum invicem sentire debemus, quod variare non licet, scilicet quod sentis de Patre, hoc de Filio, hoc de Spiritu sancto. Sicut habes in psalmo: in pace in idipsum, obdormiam et requiescam. Potest aliter intelligi, quod dicit idipsum, scilicet ut unanimes una voluntate simus, sicut de primitiva ecclesia in actibus apostolorum: erat illis cor unum et anima una. Ut unanimes uno ore honorificetis Deum et patrem domini nostri Iesu Christi. Vel certe de tribulationibus intelligi potest in compatiendo ceteris, sicut supra: gaudere cum gaudentibus flere cum flentibus: si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: et si fuerimus socii passionis, simul et consolationis erimus. Non alta sapientes, sed humilia respicientes. Quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Et alibi scriptum est: quia radix omnium malorum est superbia. Et psalmista: alta a longe agnoscit, idest superbiam. Et ideo iuxta apostoli Petri praeceptum, humiliari nos debemus in conspectu Dei. Dominus enim sic ait: super quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea? Et discite a me quia mitis sum et humilis corde. Superbia de angelis daemones fecit, humilitas vero de hominibus angelos.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Romanos ( XII. 16. )
*Fratres, nolite esse prudentes apud vosmetipsos.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Superiori capitulo dixerat: non alta sapientes id est superba. Subdit: nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Duas novimus prudentias, Dei et diaboli, carnis et spiritus. De prudentia Dei idem ipse dicit: estote prudentes sicut serpentes. De prudentia carnis idem apostolus dicit: prudentia carnis mors est: et vae qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes: et notandum quia non dixit tantum, nolite esse prudentes; sed cum omni additamento, apud vosmetipsos. Apud semetipsum prudens est ille qui ulcisci se vult de inimico suo, qui maledicenti se remaledicit, percutienti se percutit. Hic talis apud semetipsum prudens est. Nos prudentiam animae tenere debemus, ut possimus resistere malo; prudentiam carnis nequaquam, ut nos ulciscamur. Nulli malum pro malo reddentes. Nullus nostrum malum pro malo reddere debemus, sed potius pro malo bonum: propter illud: orate pro persequentibus et calumpniantibus vos. Qui malum pro malo reddit, filius est Adae; qui bonum pro bono, filius est hominis; qui malum pro bono, filius est diaboli: sicut Iudaei quibus Dominus multa bona opera ostendit pro quibus occiderunt eum. Et ideo filii diaboli appellati sunt, Domino eis dicente: vos ex patre diaboli * estis. Qui vero reddidit bonum pro malo, filius est Dei, qui pro Iudaeis crucifigentibus oravit dicens: pater ignosce illis, quia nesciunt quod faciunt. Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Idest facientes bona, ostendentes bonum, operantes bonum, non ut ab hominibus laudes captemini propter illud: attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; sed propter intentionem vitae aeternae, vel ut ceteris bonum exemplum ostendamus, Domino dicente: sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum

* De patre diaboli videndus est Photius in Amphilochianis.

qui in caelis est. Et illud apostoli: conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detractant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Dominum in die visitationis. Omnibus hominibus dicit, Iudaeis, Barbaris et Scythis, Graecis, Latinis, et omnibus omnino, bonum exemplum ostendere debemus; coram Deo, ut illi placeamus; coram hominibus, ut nos imitentur.

Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pacem habere debemus, et dicere cum psalmista: cum his qui odierunt pacem, eram pacificus. Sed haec humana fragilitas dicere solet: quomodo pacem habere possum cum eo qui me persequitur, qui mihi res meas aufert? Audi eundem apostolum dicentem: dilectio proximi malum non operatur. Ceterum, si quis paganus, si quis schismaticus, si quis haereticus, de via veritatis deviare vult, pacem cum eis habere non possumus nec debemus. Sed melius est permittere scandalum nasci, quam ut veritas Christi relinquatur. Ceterum in illis naturam diligere, vitium odire debemus. Non vosmetipsos defendentes carissimi, id est ulciscentes. Nullus enim nostrum semetipsum defendere debet, propter illud: si quis te percusserit in dextera maxilla, praebe ei et alteram. Et orate pro persequentibus et calumpniantibus vos. Duobus etenim modis locum irae dare debemus, scilicet aut non resistendo aut certe fugiendo. Locum irae dare debemus non resistendo, non remaledicendo, non repugnando, non reluctando, iuxta praefatum testimonium. Locum irae dare debemus fugiendo, sicut et ipse Dominus fecit, qui fugiendo ex Aegypto declinare voluit. Et alibi cum lapidare eum vellent, abscondit se ab eis, quando sicut dicit evangelium, tulerunt lapides ut iacerent in eum, Iesus autem abscondit se et exivit de templo. Et de eo scriptum est quia coepit Iesus facere et docere. Melius est enim fugiendo locum dare, quam superbe manendo residere *. Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus. Sic se dicit Dominus iniuriam sanctorum vindicaturum quasi suam. Et ideo nullus nostrum seipsum vindicare debet, quia habemus ultorem Deum qui nostras iniurias quasi suas vindicaturus est. Qui per prophetam dicit: qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei. Et in evangelio: qui scandalizaverit unum ex his pusillis, qui in me credunt, oportet ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et de-

* pro *resistere.*

mergatur in profundum maris. Ergo illi ultio reservanda est, qui ita novit ulcisci iniurias sanctorum.

Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Non sufficit alicui malum pro malo non reddere, nisi e contrario non dederit vel tribuerit ea quae indiget; propter illud: qui habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo? Et specialiter verbo praedicationis unusquisque prout valet proximum cibare debet. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Sunt nonnulli qui ea intentione cibant inimicos suos, ut carbones ignis, hoc est poenas, illis ingerant. Qui enim taliter cibat vel potat inimicum suum, non eum diligit sicut se. Sed non taliter cibare vel potare debemus inimicum nostrum, sed potius ut eum convertamus ad nos. Ut qui ante nos exosos habebat, incipiat diligere. Qui taliter diligit inimicum suum, carbones ignis illi congeret super caput, hoc est amorem caritatis. Carbones enim mortui, si vivo coniungantur, solent accendi. Sic et is qui ante nos exosos habebat, si viderit se diligi a nobis, incipit et ipse diligere nos. Scriptum enim est: cum sancto sanctus eris. Hi sunt carbones de quibus dicit propheta: habes carbones ignis, sede superbos, hii erant tibi in adiutorium. Caput vero illud intelligere debemus, de quo Dominus in evangelio: levate capita vestra, quoniam appropinquabit redemptio vestra. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Noli vinci a malo, id est ab eo qui te persequitur et odit: si te similem sibi fecerit, victus es ab eo. Sed vince in bono malum, id est in patientia vince eius malitiam. Aliter. Noli vinci a malo, id est a diabolo, de quo in evangelio scriptum est, quod malus homo superseminavit zizaniam in medio tritici et abiit. Et illud: aut facite arborem malam et fructus eius malos; quo intelligitur diabolus et mala eius opera. Bonus autem Christus: unde dicitur: aut facite arborem bonam et fructus eius bonos. De quo in psalmo: mihi autem adhaerere Deo bonum est. In bono vince malum, in Christo diabolum. Aut certe noli vinci a malo, id est a peccato, ab opere carnis. Sed vince in bono malum, id est in fructu spiritus. De quo idem apostolus dicit: fructus autem spiritus est. Vince malum, id est peccatum, mortificando opera carnis.

## DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Romanos (XIII. 8.)
*Fratres nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.*

### COMMENTUM LUCULENTII.

Superius ammonuerat apostolus Romanos omnibus debitum persolvere dicens: reddite omnibus debitum, cui tributum tributum, cui honorem honorem, cui timorem timorem, cui vectigal vectigal; nunc subinfert et dicit: nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Hoc ipsum et Dominus facere praecipit cum dicit: reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Est enim debitum quod ita persolvere debemus: id est si aliquis nos laesit vel iniuriatus est, hoc debitum persolvere, ut ultra malum pro hoc non respondeamus. Ut libere audeamus dicere in oratione dominica: dimitte nobis debita nostra, sicut nos dimittimus debitoribus nostris. Quod ille servus facere noluit, cui a Domino dimissa sunt decem milia talenta, et ipse conservo centum denarios noluit dimittere. Est aliud debitum, scilicet peccatum, quod ita persolvere debemus, ut ultra ad illud non redeamus. De quo alio loco idem apostolus dicit: debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Et est debitum, quod ita solvere debemus, ut semper teneamus: ita tenere, ut solvamus semper: scilicet caritas quam semper solvere et semper tenere debemus. Hoc est quod dicit, nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Quia nunquam a dilectione proximi cessare debemus, scilicet esurienti cibum, sitienti potum, algenti vestimentum, et cetera quae indigere videmus, exhibeamus, et semper Deum toto corde diligere, proximum sicut nosmetipsos. Et hoc indeficienter propter illud: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Hinc idem apostolus dicit: alter alterius onera portate. Et Dominus ipse: mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem. Qui enim diligit proximum, legem implevit.

Dilectio et in veteri testamento et in novo optinet principatum. In veteri habemus scriptum: diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, et proximum tuum sicut te ipsum. In novo Dominus recapitulat, cum legis perito interroganti, quod es-

sei maximum omnium et primum mandatum, Dominus ait: diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut te ipsum. Proximum hoc in loco non consanguineum tantum intelligere debemus, sed omnem hominem. Si proximum consanguineum tantum vel propinquum intelligere volueris, videtur tibi dari licentia, ut alios odiis insequaris, cum tuis tantum caritatem tenere. Sed melius est ut proximum, omnem hominem intelligas: quem qui sicut se diligit, implet legem Christi qui dicit: in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis invicem. Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Dominum, diligat et fratrem suum. Nam non adulterabis. Qui ita diligit proximum sicut se ipsum, id est omnem hominem, adulterare non potest uxorem, quia nec ipse vult ut alius uxorem eius adulteret, maxime cum apostolus dicat: fornicatores et adulteros iudicabit Deus. Et fugite fornicationem, quia omne peccatum, quodcumque facit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Non occides. Et facillime patet, quia nullus proximum suum occidere potest, si diligit eum sicut se, quia ipse non vult ab aliquo occidi se, sciens scriptum: omnis qui occiderit gladio, gladio peribit, vel Dei vel hominis. Non furaberis. Et sicut superius diximus, nullus fratri suo furatur, si eum sicut se diligit; sciens scriptum, quia fures ad poenam vadunt.Non falsum testimonium dices: similiter intelligendum est, quia qui fratrem diligit sicut semetipsum, contra eum falsum testimonium proferre non potest; propter illud quod scriptum est: falsus testis non erit impunitus. Sicut nec illi duo senes fuerunt, qui contra Susannam falsum dixerunt testimonium. Et in passione Domini et in beati Stephani legimus falsos testes affuisse, quorum nullus impunitus esse potuit.

Non concupisces rem proximi tui. Sicut superius diximus, ita intelligendum est. Sed est alter proximus, videlicet dominus Iesus Christus, qui cum esset Deus noster, proximus fieri dignatus est, sicut ipse in parabola hominis qui descendebat ab Hierusalem in Iericho, et incidit in latrones, dicit. Cum enim dixisset quod sacerdos et levita, viso saucio pertransissent, et miserti non sunt, samaritanus transiens misertus est: statim subintulit: quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille di-

xit, qui fecit misericordiam in illo. Hunc *dicit* proximum, qui diligit omnem legem, et universa mandata in eius amore complet. De quo scriptum est: finis legis Christus. Neque ullo pacto fieri potest, ut ex toto corde totisque visceribus suis quis diligens Christum, faciat aliquid quod non placeat Christo. Non enim adulterat verbum illius, si veraciter eum diligit; sicut nec apostolus faciebat qui dicebat: non sumus adulterantes verbum Dei, sed sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur. Et propheta in psalmo: perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Hic talis non solum non adulterat, sed nec mulierem respicit ad concupiscendum, sed magis dicit cum psalmista: sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Non solum autem non occidit, sed nec irascitur; propter illud: omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Sed neque furatur verba illius, sicut illi faciebant de quibus ille dicit: quotquot venerunt ante me, fures fuerunt et latrones. Neque falsum testimonium dicit, sciens ipsum quem diligit falso testimonio proditum. Vel non eum minorem patri facit, sicut Arriani qui dicunt patrem maiorem, filium minorem, Spiritum vero sanctum perminorem dicunt falsiloqui et seductores. Et si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratum. Sunt quidem alia mandata vel quae superius sunt dicta, vel in tabulis lapideis sculpta, sed in hoc verbo instaurantur, scilicet in dilectione Dei et proximi, Domino dicente: in his duobus mandatis tota lex pendet et prophetae: diliges proximum tuum sicut te ipsum. Et nota: quia in dilectione Dei aequalitatem, in proximi vero dilectione quantitatem cum dixit: sicut te ipsum. Dilectio autem Dei, nulla mensura constringitur. Dilectio proximi malum non operatur. Verum est, quia nunquam in proximum suum malum operatur, quia ita illum diligit ut se. Vel qui Christum diligit ut se, malum non operatur, id est peccatum non facit, quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat. Plenitudo ergo legis est dilectio, quia omnia mandata de caritate procedunt, et ad ipsam usque perveniunt; sine qua virtutes vitia reputantur. Et hoc est quod dicit Dominus per prophetam: verbum breviatum faciet Dominus super terram. Quid enim plus breve potest esse, quam in duobus praececeptis omnia concludi? Si enim omnia perquirere non vales, tene ista duo, et omnia implesti, quicquid patet, quicquid latet in divinis scripturis.

DOMINICA VI.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Corinthios (I. 1. 4.)
*Fratres, gratias ago Deo meo semper pro vobis, et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Corinthii sunt Achaei: hii praedicati a Paulo apostolo, post eius discessionem illius doctrinam deserentes seducti sunt e falsis prophetis. Hoc apostolus cupiens reformare scribit illis epistolas duas. In prima laudat eos in capite, inferius valde reprehendit more periti medici dicens: sic enim peritus prius tangit carnes sanas ut perveniat ad putridas: si enim prius infirmas tangeret, forsitan aeger eius medicinam respueret. Sic apostolus prius tetigit hoc quod sanum erat in Corinthiis, cum laude inchoavit: fratres gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quae data est vobis in Christo Iesu. Ad putridas pervenit cum ait: audiuntur inter vos fornicatores. Si enim in primo capite redarguerentur, forsitan non reciperent eius doctrinam. Ait ergo: gratias ago Deo meo semper pro vobis. Ac si dicat: gratias quidem ago Deo, qui habet scientiam matrem virtutum: sed volo vos scire quae illa sit vera scientia, ubi mores cum vita concordant; non quae inflat, sed quae aedificat. Scientia enim inflat, charitas autem aedificat. Quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia. Ostendit in omni bono eos ditatos, quoniam ad fidem Christi venerunt; scilicet in omnibus virtutibus, in omni verbo, et in omni scientia, in utroque testamento veteri et novo. In omni verbo dicit, in lege, in scientia, in evangelio. Ille enim dives in omni verbo, et in omni scientia, qui omnes paene scripturas valet discere, et alios erudire. Ille est veraciter sapiens in omni verbo et in omni scientia, qui hoc quod legit et intelligit, aliis praédicat; si prius opere implet, ne aliis praedicans ipse reprobus efficiatur. Nonnulli sunt divites in omni verbo, sed non in omni scientia; sicut Iudaei putant, qui tantum litteram legis custodiunt, evangelium vero respuunt. Sunt alii divites in scientia, sed non in verbo, qui evangelium respuunt, sicut Manichaei. In omni verbo dicit in superficie, in scientia, in intellectu spiritua-

li. Et hoc forsitan ideo dicit, quia erant in Corinthiis, qui utrumque testamentum recipere nolebant. Et ideo sicut magister inperfectos discipulos laudando ad meliora provocat. Sic enim et ad Galatas ait: vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.

Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. Testimonium Christi utrumque dicit testamentum quod Christi adventum vel prophetavit vel ostendit. Unde et ipse Dominus: ideo omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. Confirmatum est inquit in vobis, idest me praedicante, nec novum enim sine veteri, nec vetus sine novo; sed utrumque eos docuit, sicut alibi dicit: tradidi enim vobis in primis quod et accepi: ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. Huic simile est, quod ait Salomon: venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Expectantibus revelationem domini nostri Iesu Christi. Ille qui dives est in omni verbo et in omni scientia, nihil ei restat, nisi ut expectet revelationem domini, sicut Dominus ait: estoste parati, similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis. Quod dupliciter intelligi potest, et specialiter, et generaliter. Specialiter quando unuscuiusque anima viri perfecti a corpore egrediens migrat ad Dominum, ipso dicente: volo pater ut ubi ego sum, ibi sit et minister meus. Generaliter vero in die iudicii, quando omnes astabimus ante tribunal Dei. Unde et alibi: nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus. Unusquisque enim fidelis sic vivere debet, ut possit expectare revelationem Domini; scilicet cupiat dissolvi, et esse cum Christo, propter illud quod Dominus dicit: beati servi illi, quos cum venerit dominus invenerit vigilantes.

Qui confirmavit vos usque in finem sine crimine. Expectant enim sancti revelationem domini, quia nunc vita nostra abscondita cum Christo in Deo. Revelabitur vero, quia cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Nunc enim filii Dei sumus, et nondum apparet quod erimus. Revelabitur vero quod expectamus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, et videbimus eum sicuti est. Qui et confirmavit, qui de tenebris vos vocavit in ammirabile lumen suum. Illuminavit enim his qui in tenebris, et in umbra mortis erant. Et hoc est quod dicit, qui et confirmavit vos.

Usque in finem dicit, idest mortis, vel in diem iudicii. Et nota quia non dicit sine peccato, sed sine crimine. Nec contrarius videtur Iohanni qui dicit: si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Aliud est peccatum, aliud est crimen. Dante Deo sine crimine potest esse homo; scilicet sine sacrilegio, sine adulterio, sine furto, vel maiori crimine; sine peccato vero nullus. Quia non est homo super terram qui facit bonum, et non peccet. In multis enim offendimus omnes. Et ideo non ait sine peccato, sed sine crimine. In die adventus domini nostri Iesu Christi, vel in diem mortis, quando ad suos venire dignatur. Unde et dicit: sic eum volo manere donec veniam. Vel in diem iudicii, quando venturus est iudicare vivos et mortuos. Bene dicitur in die adventus domini nostri Iesu Christi. Unde et Matthaeus: cum sederit rex in solio regni sui, et coeperit iudicare. Quae dies amara erit iniustis, blanda et mitis iustis et piis, quibus dicetur a Domino: venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Reprobis autem: ite maledicti in ignem aeternum, qui vobis paratus est. Quem diem propheta prospiciens dicit: dies irae dies illa, dies tribulationis, et angustiae, dies calamitatis et miseriae, dies nebulae et turbinis, dies nubis et clangoris. De qua et alius propheta: beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die malo liberabit eum Dominus.

## DOMINICA IV.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Ephesios. ( III. 13. )
*Fratres, obsecro vos ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quae est gloria vestra, et reliqua.*

### EXPOSITIO LUCULENTII.

Videbat Paulus apostolus consumari cursum * suum, et simulacra deorum ad nihilum redigi, principem mundi foras proici, pullulare fidem credentium, aedificari ecclesiam et crescere, se autem atrociter persequi propter instantiam laboris et praedicationis accepti officii ad construendam ecclesiam. Discipulos, quos ante praedicaverat verbis, voluit instruere exemplis, cum ait: obsecro vos ne

* Cod. cor.

deficiatis in tribulationibus meis; ac si dicat: totum quod patior, quo artor, quo tribulor, mea tribulatio vestra est gloriatio, quia tunc in fide discipuli solidantur, cum propter eos magister patitur et angustiatur. Potest et aliter intelligi quod dicit: obsecro vos ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis; ac si dicatur: sicut ego inter procellas mundi istius et persecutiones non titubo, ita et vos apposita supplicia, si contigerit, pro Christi nomine formidare nolite. Bene dicit, quae est gloria vestra. Cui simile est: siquid patimini propter iustitiam, beati eritis. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi. Et hic convenit sensus superioris causae, quod apostolus rogat pro Ephesiis, ne deficiant in tribulationibus, cum dicit: huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi. Sicut enim sunt genua exterioris hominis, sic sunt et interioris. Tale quid et ad Philippenses idem apostolus ait: ut in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium terrestrium et infernorum. Quod utique non ad solam corporis pertinet genuculationem. Multi enim videntur erecta cervice orare, apud Deum vero humiliter poplite flectuntur. Et e regione nonnulli prolixe orantes, poplitem figunt ante homines humiliter, apud Deum erectam cervicem habent. Paulus vero non tantum genu flexo, quantum affectu mentis, orabat cum diceret: huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur. Paternitatis honorem dicit apostolus Paulus nominari in caelis et in terra. In caelis scilicet in angelicis potestatibus, quia sicut nos in terris propter reverentiam, venerationis causa, anteriores nostros patres nominamus patriarchas, et prophetas, sic et digniores potestates in caelestibus paternitatem optinent. Dicuntur enim angeli minoris ordinis. Archangeli, throni, dominationes, principatus, et potestates paternitatem habent. Et ideo dicit apostolus Paulus: ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur. Et nota quia non dixit ex quo nata est, sed ex quo nominatur: ac si dicat, ex Domino qui exemplum reliquit sanctis ita faciendi.

Ut det vobis secundum divitias gloriae suae virtute corroborari per Spiritum eius. Divitiae ipsius sunt, utpote dona charismatum, dona virtutum, quae sanctis largitur: sicut unus ex eis qui acceperat dicebat, nos de plenitudine eius accepimus gratiam pro gratia. Orat apostolus pro Ephesiis dicens: ut det vobis secundum di-

vitias gloriae suae virtute corroborari per Spiritum eius. Ac si dicat: tantis fulti sitis donis virtutum, ut inter persecutiones fortes maneatis, quod nullus utique facere poterit, nisi gratia sancti Spiritus fuerit imbutus. Sicque dicit virtute corroborari per Spiritum eius: qui enim Spiritum Dei in se habitantem habuerit, erit fortis, et habebit virtutes. In interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris. In hoc vult ostendere duos homines esse in uno homine, exteriorem videlicet et qui corrumpitur, interiorem qui renovatur de die in diem, sicut ipse in alio loco dicit: si exterior homo noster corrumpitur, is tamen qui intus est renovatur de die in diem. Habitat enim Christus in interiorem hominem, et hoc non nisi per fidem. Sine fide enim impossibile est placere Deo: et contra, iustus ex fide vivit. Qui enim perfectam habet fidem, habet Christum habitantem in se. Utique et pater loquitur, et inhabitabo in illis, et inambulabo.

In caritate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo, longitudo, sublimitas, et profundum. Ille in caritate radicatus pariterque et fundatus est, quem nec prospera elevant nec adversa perturbant. Sicut ille erat qui dicebat: quis nos separabit a caritate Dei? subauditur nullus. Ceterum multi videntur in caritate radicati, sed non sunt fundati, quos prospera elevant, adversa perturbant; qui tempore pacis credere videntur; tempore adversitatis negant; sicut de false credentibus dicit Dominus: non omnis qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum caelorum. Et Paulus: qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Orat beatus Paulus apostolus pro Ephesiis, ut essent in caritate radicati et fundati, et cum omnibus sanctis comprehendere potuissent quae sit latitudo, sublimitas, et profundum; non mundanae sapientiae quae stultitia est apud Deum, sed spiritualis quae amica est Dei. Sapientes enim huius mundi comprehendere solent spatia terrarum, latitudinem scilicet ab aquilone usque ad meridiem, longitudinem autem ab ortu solis usque ad occasum, sublimitatem vero a terra usque ad caelum, profunditatem usque ad abyssum; numerantes etiam guttas maris oceani, numerum arenarum eiusdem maris, stellas caeli, et haec fatuitas est. Nos autem cum apostolo Paulo spiritualibus spiritualia comparantes, comprehendamus cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, longitudo, sublimitas, et profundum. Primo crucem nostri Redemptoris conside-

rantes in qua mysteria significata sunt. Ibi namque fuit latitudo, longitudo, et profunditas primo, et non statim sublimitas: latitudo fuit lignum quod in transversum iacuit, ubi manus nostri Redemptoris fixae fuerunt: longitudo lignum illud quod ab eo in terra figebatur, usque ad latitudinem pertingens, in quo corpus nostri Redemptoris tensum fuit: profundum illud quod in terra fixum fuit, ubi steterunt pedes eius. Primo namque crux in similitudinem tau litterae facta fuit, sed postea additum fuit ibi lignum ubi causa ipsius scripta fuit: et nutu Dei hoc actum fuit, ut plenum mysterium in se contineret, ut sancto signo crucis muniti, tuti manerent ab hoste antiquo. Haec ad litteram.

Spiritualiter vult apostolus Paulus intelligere quae sit latitudo, et longitudo. Latitudo est caritas, quae non solum amicos in Deum, verum inimicos propter Deum diligere consuevit, de qua scriptum est: latum mandatum tuum nimis. Longitudo est perseverantia boni operis, de qua Dominus dixit: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Sublimitas est spes. Quod enim non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quod illi possunt dicere qui mente in caelestibus habitant, sicut ille qui dicebat: conversatio autem nostra in caelis est. Profundum est fides, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentum. Aliquis enim coepit diligere proximum, idest omnem hominem, et nunquam etiam nec in persecutione cessavit ab eius dilectione; haec latitudo est. Facit hoc totum propter adipiscendam vitam aeternam; et hoc sublimitas est. Pendent haec omnia ex occulta divina misericordia quae interius semper hominem protegit; et hoc profundum est. Si autem quislibet ingeniosus altero sensu indagare sategerit, intelligat id quod sequitur. Scire etiam supereminentem scientiam caritatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Supereminens est enim caritas Christi et praecellens omnia ista. Quod sequitur: ei autem qui potens est facere omnia superhabundanter quod petimus aut intelligimus, secundum virtutem quae operatur in nobis. Nullus enim tantum petere potest et intelligere quod petat, quantum ipse potest largire, qui dat ut petamus, qui per prophetam loquitur dicens: antequam me invocetis, ego exaudiam. Et per semetipsum dicit: sine me nihil potestis facere.

Ipsi gloria, et in ecclesia in Christo Iesu in omnes generationes saeculi saeculorum amen. Ipsi scilicet Deo patri; in ecclesia,

hoc est in congregatione iustorum fidelium, qui eum sine intermissione glorificant, gratias agentes Deo, et hoc per Christum. Cum dicit in Christo Iesu in omnes generationes, per filium eius laudatur pater in terris. Et bene dixit in omnes generationes saeculi saeculorum amen. Ante enim quam Dei filius venisset in mundum, unam plebem tantum cognoverat, iuxta quod scriptum est: notus in Iudaea Deus, in Israël magnum nomen eius. Postquam vero Dei filius venit in terris, eius doctrina per universum mundum claruit. Iam nunc dicitur: exaltare super caelos Deus, et in omnem terram gloria tua. Hoc est quod dicit apostolus, in omnes generationes saeculi saeculorum amen. Cum vero dicit saeculi, formam ostendit praesentis temporis; cum autem subiungit saeculorum, sine fine ostendit laudare Deum in sanctis. Et ideo sine intermissione illi gratias agere debemus, qui talem nobis dedit doctrinam, ut sic eum cognoscere possimus.

## DOMINICA XV.

### Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Ephesios (IV. 1.)

*Fratres, obsecro vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, et reliqua.*

### COMMENTUM LUCULENTII.

In hac sententia duplex intelligenda est ratio. Quantum enim ad litteram attinet, vinctus erat in Domino, idest propter Dominum, quia fidem Christi praedicans, a nullo persecutore obsisti potuit vel elevari, et ob hanc causam in carcere trusus fuit, et hoc est quod ait: ego vinctus in Domino. Aliter vinctus in Domino erat vinculo caritatis cum Ephesiis; de quo in alio loco dicit: super omnia autem haec caritatem habentes, quae est vinculum perfectionis. Sic sancti postquam in caritate adgluttinantur, separari non queunt. Sic de David et Ionathan legimus: congluttinata est anima Ionathae cum anima David. Et ideo prae tanta dilectione cum Ephesiis iunctus erat Paulus, ita ut non solum tempore pacis, verum etiam nec in persecutione ab eis non recedat: licet corpore absens fuisset, spiritu cum illis erat. Exorabat etiam ut fi-

dem quam acceperant inconcussam servarent : ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis. Quasi diceret, eum qui de tenebris vos vocavit in ammirabile lumen suum, digne sequimini vestigia eius, humilitate, patientia, obedientia, ceterisque virtutibus. Quod iter quomodo ambulandum est? videlicet non gressu pedum, sed affectu mentis. Ille etenim digne ambulat vocatione qua vocatus est, qui nec in prosperis erigitur, nec in adversis deicitur, nec declinat ad dextram sive ad sinistram, audiens prophetam dicentem: haec via, ambulate in ea, neque ad dextram neque ad sinistram. Nam qualiter ambulare debet unusquisque fidelis, quasi exponens apostolus statim subiecit cum ait: cum omni humilitate, et mansuetudine, cum patientia. Recte primo dixit, cum omni humilitate, quia qui sine humilitate virtutes congregat, quasi qui in ventum pulverem portat. De humilitate Dominus dicit : super quem requiescam, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos? Hinc est enim quod Petrus ait: humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis. Hinc iterum ipse Dominus dicit : omnis qui se exaltat humiliabitur. Et mansuetudine; quam qui habet non solum domesticis, verum etiam agrestibus, semitam praebebit, imitans Deum qui ait: discite a me quia mitis sum et humilis corde. Et iterum: beati mites, quoniam ipsi Deum videbunt. Cum patientia; quicquid fidelibus evenerit adversitatis, omnia patienter tolerant; sicut idem apostolus alio loco dicit: in multa patientia. Et propter illud, beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Alibi quoque dicitur: in patientia vestra possidebitis animas vestras. Hanc virtutem Dominus ad passionem pergens commendavit discipulis suis dicens: pacem relinquo vobis, pacem meam de vobis.

Supportantes invicem in caritate. Hanc sententiam in epistola ad Galatas edisseruimus * in loco quo dicitur, alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Lex Christi est dilectio, sicut ipse dicit: in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis in invicem. Et ideo cum patientia nos supportare debemus in invicem, sic ut qui viderit errantem, ad viam veritatis revocet, irascentem ad concordiam, lapsum erigere, dolentem consolare, esurienti cibum, sitienti potum, algenti vestimentum tribuere. Sicque

* Ergo noster in epistolam quoque ad Galatas commentarios scripserat.

fit, ut omni necessitate fraterna consolando cum patientia subportemus. Unum corpus. Unum corpus dicit sanctae ecclesiae, sicut in alio loco dicit; quia unum corpus, et unus panis sumus in Christo. Nam quamquam in membris divisa sit sancta ecclesia, tamen in unitate fidei consistens, unum est corpus, sicut idem apostolus dicit alibi: vos estis corpus Christi, et membra de membris; addidit: unus spiritus. Unanimitatem ostendit, quam omnes fideles habere debent, iuxta quod scriptum est: qui habitare facit unanimes in domo. Petrus quoque ammonet dicens: omnes unanimes in oratione estote compatientes. Aliter, unum spiritum dicit, idest Spiritum sanctum, qui dividitur in septiformes gratias, quo omnes fideles innuuntur. Ideo unus spiritus Trinitatem tenet. Sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unam spem vocationis vestrae dicit caelestem beatitudinem, ad quam tendent omnes electi. Sed valde contraria videtur esse sententia apostoli Pauli verbo Domini ubi ait: in domo patris mei mansiones multae sunt. Et apostolus ait: in una spe vocationis vestrae: attamen si recte consideres, et Dominus verum dicit, et apostolus Paulus verus. In domo, inquit Dominus, patris mei mansiones multae sunt; sicut idem subiecit, alius autem sic, alius vero sic. Et hoc propter diversorum merita, quia unusquisque sanctorum prout meretur, ita et accipit praemium. Dicit enim ipse Dominus de se: fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum; attamen non omnes aequaliter; sed, sicut ait scriptura, stella differt in claritate, sic erit in resurrectione multorum. Alia est enim claritas solis, alia claritas lunae, alia claritas stellarum, sic erit et in resurrectione mortuorum iuxta praefatam rationem. Hinc angelus ad prophetam Danielem ait: docti fulgebunt ut splendor firmamenti: et qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellae in perpetuas aeternitates. Attamen una spes omnium electorum, caeleste scilicet regnum, ubi semet iungentes nequeunt separari.

Unus dominus, una fides, unum baptisma, unus dominus et pater omnium, qui est super omnes, et in omnia. Unus est dominus, id est dominus Iesus Christus, qui non partitur, sed in unitate semper consistit. Et una fides credentium, pariter et unum baptisma, sicut ipse Dominus dicit: ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Valde pensandum est quare dicat apostolus unum baptisma. Sic et Lu-

cas in actibus apostolorum testatur cum dicit, baptismum quod praedicavit Iohannes, Iesum a Nazareth quomodo unxit eum Dominus Spiritu sancto et virtute. Unum est enim baptismum, quod in Trinitate dari testetur; sicut ipse Dominus in alio loco dicit: Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Et ideo unus dominus est, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis. Deus pater dicitur unus esse: et bene dicit pater omnium, quia pater omnium creaturarum, iuxta quod scriptum est: qui manet in aeternum cuncta creavit simul.

Quia hic de Trinitate mentio facta est, restat ut inde restrictius aliquid loquamur. Dixit enim primo, unus Spiritus: deinde unus Dominus: tertio unus Deus et pater omnium. Primum posuit Spiritum sanctum, deinde Filium, tertio Patrem. Utitur hoc testimonio contra Arrium, suosque similes, qui dixerant: Pater maior, Filius minor, Spiritus sanctus perminor Patre et Filio. Quem enim ille perminorem dicebat, apostolus primum posuit cum dicit, unus Spiritus. Rursumque quem ille minorem dicebat Patri, in secundo loco posuit cum dixit, unus Deus et pater omnium, qui est super omnes et per omnia. Non solum autem Paulus, verum etiam et sanctus David, et Spiritum sanctum praemuniens * fidem*que* sanctae Trinitatis et honorem ab haeretica pravitate, ita distinguit: cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Dicens spiritum rectum ostendit Spiritum sanctum. Et cum subiungit: ne proicias me a facie tua, de Filio dicit. Cum vero infert: redde mihi laetitiam salutaris tui, patrem utique insinuat. Et nota quod dicit Paulus: qui est super omnia Deus benedictus in saecula; non qui sunt dii, sed qui est Deus. Prudenter namque Trinitatem distinxit, sed fideliter univit cum dixit: qui super omnes, id est Deus pater; et super omnia, Deus filius. In ipso enim, ait apostolus, vivimus, movemur, et sumus. Et in omnibus, Spiritus sanctus, qui vadens circuiensque replet corda fidelium, iuxta quod scriptum est: scitis quia templum Dei estis vos, et Spiritus sanctus habitat in vobis, qui est benedictus in saecula; in omni creatura, in quibus laudatur, et benedicitur Deus, sicut scribitur in hymno trium puerorum: benedicite omnia opera Domini Dominum, laudate et superexaltate eum in saecula.

* Cod. *praevidens.*

DOMINICA I.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Ephesios (IV. 23.)
*Fratres, renovamini spiritu mentis vestrae, et reliqua.*

EXPOSITIO LUCULENTII.

Renovari praecepit apostolus spiritu mentis vestrae, de quo alibi: si exterior homo noster corrumpitur, is qui intus est renovatur. Et recte dicit: renovamini spiritu mentis vestrae; quia nec in sensu sine spiritu, nec in spiritu sine sensu renovamur. Sicut enim psallimus spiritu, psallamus et mente: oramus spiritu, et mente oremus; ita renovari debemus sensu, ut cum ipse mundus fuerit atque purgatus, adiungatur ei et renovatus spiritus. Quod qui fecerit, iam non simplex eius spiritus dicitur, sed spiritus sensus dicitur esse. Et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est. Id ipsum mihi videtur esse quod dicit et alibi: induimini vos Christum Iesum, quoniam omnes fideles Christum induunt, et dicitur eis ab apostolo: quotquot credidistis, Christum induistis. Nam et sancti indumentum Domini interdum dicuntur, sicut alibi dicit: vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamentum vestiris. Sancti autem induunt Dominum, dum renovant spiritum mentis suae. Et recte novum hominem dicit dominum Iesum, quia novus homo venit in mundum, nova praecepta dedit mundo. Nova etenim fuit conceptio, partus, nativitas, baptismum, doctrina, passio, mors, resurrectio, et in caelis ascensio. Quicquid in illo consideres, in assumpto homine tantum novitas fuit. Qui enim in sua Deus ante saecula extitit, in fine saeculi in nostra novus homo apparuit. Quem novum hominem novi homines indui debent, eum imitando, ut sint mansueti, mites, humiles, misericordes, non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, et his similia quae ipse iubet implendo. Quod qui fecerint, induuntur novum hominem Christum: et valent dicere: vivo autem iam non ego, vivit vero in me Christus, qui secundum Deum creatus est.

Nota quia in scripturis sacris non de minimis, sed de summis et praecipuis creationibus invenitur nomen. Verbi gratia: creatus est mundus, aedificata est domus, condita est urbs. Considera ordinem,

et vide magnitudinem assumptum hominem Deum. Quasi creatus dicitur, quomodo mundus. Qui enim ante saecula Deus una cum patre extitit, sicut habes in sapientia, Dominus possedit me in initio viarum suarum; in fine saeculorum novus, novus homo secundum Deum creatus est. Sed contrarium videtur fidei nostrae, quam confitemur dicentes: filius a patre solo est, non factus non creatus sed genitus. Sed semper, ut saepe dictum est, duas naturas in Dei filio intelligere debemus, divinam scilicet atque humanam; divinam, in qua aequalis est patri, in qua nec factus nec creatus est; *humanam, in qua de matre natus est* homo. Ordinem exponit quomodo in iustitia et sanctitate et veritate. Iesus ergo filius Dei in iustitia, et sanctitate creatus est, quia Deus veri Dei filius est. Et nota: religio atque iustitia in illo cum veritate completa est; et ideo bene in iustitia, quia maculam peccati non habuit; iustus, quia iustitiam diligit; sanctus, sicut ipse dicit: sancti estote quia et ego sanctus sum dominus Deus vester. Et veritas, cum dicit: ego sum via veritas et vita.

Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo. Propterea quia novum hominem indui debetis, primo mendacium deponere debetis, et veritatem loqui. Simile est quod peccatori dicit sanctus David: declina a malo, et fac bonum. Et idem apostolus ad Titum: ut abnegantes impietatem, et
*I. 3. v. 10.* saecularia desideria. Petrus ad sparsos *: qui vult vitam diligere et videre dies bonos, coherceat linguam suam a malo. Sic et hic deponentes mendacium. Mendacium est omne verbum dolosum. Augustinus dicit omne mendacium peccatum esse. Audi et aliud: Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Proximum hoc in loco consanguineum, vel propinquum, aut vicinum tantum intelligere non debemus; sed omnem hominem: alioquin qui proximus non est debet mendacium audire? non utique. Si enim proximum consanguineum ut propinquum intelligere tantum debemus, quid faciemus de quo alibi dictum est, non adulterabis uxorem proximi tui? Si proximum consanguineum intelligis solummodo, videtur dare illi licentiam cum extraneis mulieribus concumbendi. Et vere omnes adulteri ad poenam vadunt: et fornicatores et adulteros iudicabit Deus. Ergo proximum omnem hominem intelligi debet, cum quo relicto mendacio, veritatem loqui necesse est. Quoniam sumus invicem membra. Hic distantia facta est, ut proximum intelligas omnem hominem. Membrum autem non potest esse, nisi fidelis fideli.

Quae enim societas luci ad tenebras? aut quae pars fideli cum infideli? subauditur nulla. Ita nec paganus christiano membrum esse potest, nisi illis apostolus quibus dicit: vos estis corpus Christi, et membra de membris.

Irascimini, et nolite peccare. Duplex non solum apud nos, verum etiam apud philosophos est ira. Est enim ira, quae naturaliter accidit homini, concitato furore mentis, de qua propheta: turbatus est a furore oculus meus. Quam funditus vetare non potuit, et ideo ait: irascimini, et nolite peccare. Est enim et alia ira quae ex livore invidiae descendit, de qua nascitur rixa, et odium; quam in catalogo vitiorum enumerans dicit: irae, rixae, dissensiones, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes. Sol non occidat super iracundiam vestram. Si simpliciter hunc solem intelligimus, quem oculis corporeis cernimus, videtur nobis licentia data per diem irascendi. Et quid faciemus? quia potest homo una die peccare quantum non potest annorum curriculis paenitere. Ergo non de isto sole, sed de sole Christo, qui occidit malis, iuxta quod de pseudoprophetis dicitur: occidit eis sol in meridie; oritur vero sanctis, iuxta quod dicitur: vobis timentibus nomen Domini orietur sol iustitiae. Et hoc est quod dicitur: sol non occidat super iracundiam vestram. Ac si dicat, si concitata mente ira subrepserit, cito ad paenitentiam convertimini, ne subito rapta anima obtenebretur, vel sol iustitiae, vel principale cordis tenebris obvolvatur. Potest adhuc et simpliciter de hoc sole intelligi dictum, iuxta quod in quarto psalmo dicit David, unde sumptum videtur: quae dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini; idest quaecumque in die cogitatione, ira, vel opera, delinquitis, in cubilibus vestris compuginmini. Ante solis occasum in pace revertimini, vel in crastinum non differatis. Nolite locum dare diabolo. Diabolus ergo, cum nomen est, latine criminator dicitur; lingua hebraica satan, adversarius appellatur, sive contrarius: ab apostolo belial nominatur, idest absque iugo, eo quod de collo suo abiecerit servitutem: quem Aquila apostatam transtulit: cui locum dare non debemus peccando, irascendo: locus enim diaboli peccatum est. Locum cotidie quaerit circumiendo, dicente Petro apostolo: adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens, quem devoret. Et hoc ideo, quia invidet omni bono. Invidia enim diaboli mors introivit in orbem terrarum.

Qui furabatur, iam non furetur. Furtum nominat apostolus Paulus omne nocumentum proximi: amatores enim saeculi huius facultates praesentis temporis amplectendo, proximis invident, vi rapiunt, vel in negotiis circumveniunt, et auferunt; ideo ammonet Ephesios ne in occasione lucri incurrant crimen furti. Hinc aliis discipulis dicit: neque circumveniat avarus in negotio fratrem suum. Potest et altius intelligi quod dicit, qui furabatur iam non furetur; scilicet sicut de pseudoprophetis dictum est, quia sermones furabatur unusquisque a proximo suo: et quotquot venerunt, fures fuerunt et latrones. Hii tales omnes furantur verbum Dei, loquuntur mendacium cum proximo suo. Et hos tales prohibet furtum facere, iuxta quod et superius dixit: deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo. Magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est. Simile est quod iam dictum est, declina a malo, et fac bonum. Et recte dicit operando manibus, quod bonum est, ut qui antea res alterius furto rapiebat, incipiat propria largiri. Similiter et de ceteris rebus intelligendum est. Et nota non dixit, quia laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat victum, et non indigeat, vel nulli molestiam faciat; sed laboret, inquit, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Qui enim sibi laborat, ut non indigeat ipse, nec dum apostoli praeceptum implet. Ergo laboret operando manibus suis; quia sicut saepe dictum est, quilibet homo quam promptus esset ad bonum faciendum. Si promptior non potest, saltim quasi mensura *, sicut alibi idem apostolus dicit: sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae, et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra in sanctificatione. Ex proprio labore cibare esurientes, vel potare sitientes, et in ceteris quae indigere prospexerit subvenire. Vel specialiter operare in agro animae suae, ut spiritalibus panibus impleatur, et dare possit cibaria in tempore suo conservis suis propter illud: quis putas est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?

* Ita se habet locus in cod.

DOMINICA II.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Ephesios ( V. 15. )
*Fratres , videte itaque quomodo caute ambuletis , non quasi insipientes sed ut sapientes , et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Saepe dictum est, quia sicut sunt exteriores oculi corporis, cum quibus hanc lucem videmus, sic sunt et interiores cordis, cum quibus Deus videtur, de quibus ipse dicit: beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et sicut sunt exteriores gressus corporis, sic sunt et interiores mentis, de quibus scriptum est: a Domino gressus hominis diriguntur. Quod vero hic dicit: videte itaque quomodo caute ambuletis; tale est quod ait Salvator: ambulate dum lucem habetis. Sicut enim, verbi gratia dicam, aliquis homo iter faciens prospicit ubi gressus figat pedis, sic qui spiritaliter ambulare desiderat, prospicere debet ubi gressum mentis figat, ne corruat. Ergo unusquisque caute ambulare debet, ne cedat, nec declinet ad dexteram, sive ad sinistram; sed per arma iustitiae tutus incedat audiens prophetae monita: haec via, ambulate in ea. Quod qui fecerit, valebit dicere: lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, et lumen semitis meis. Redimentes tempus, quia iam dies mali sunt. Illud dicit tempus quod in Adam omnes perdidimus, scilicet immortalitatem, et paradisiacam beatitudinem. Sciendum enim est, quia a Deo immortalis conditus fuerat, si non peccasset. Non fuisset necesse redimere tempus, quia caeli cives effecti, Deum facie ad faciem conspiceremus, sicut ipse faciebat, antequam peccasset. Quod si tempus quis vult redimere, consilium Domini audiat dicentis: si quis te percusserit in dexteram maxillam, praebe ei et alteram. Et iterum: orate pro persequentibus et calumpniantibus vobis. Et hoc est quod ait: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Tempus quippe redimimus quando anteactam vitam ad memoriam reducimus, et ea quae negligenter commisimus, flendo punimus, quod iniqui nequaquam faciunt, dicente propheta: viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. Quoniam dies mali sunt. Quantum ad rationem, et spiritalem intelligentiam pertinet, dies boni

a Deo facti sunt, dicente scriptura: vidit Deus cuncta quae fecit, et erant valde bona. Habes in libro Genesi scriptum, quia per intervalla dierum Deus cuncta creavit. Et dicitur ibi: vidit Deus cuncta quae fecit, et erant valde bona. Si ergo cuncta quae fecit Deus valde bona fuerunt, ergo et dies boni. Sed vitio hominum depravati sunt, et facti sunt dies mali. Et quid dicam? ex quo Adam in paradiso peccavit, nunquam fuerunt dies nisi mali. Nascuntur pueri, a ploratu incipiunt et a miseria, fiunt hi dies mali calamitatis suae. Haec lugebat propheta cum diceret: heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Quos dies redimere debemus abstinendo, ieiunando, orando, vigilando, et cetera quae Dominus iussit implendo. Quod qui facit, redimit dies malos, et facit non praesentis temporis, sed futuri, dies bonos. In tantum ut iam non plurali numero dies dicatur. De qua propheta: melior est dies una in atriis tuis super milia.

Propterea nolite fieri imprudentes. Imprudens est ille homo qui non prospicit sibi viam qua gradere debeat, ne offendat, sed caute ambulet. Non quasi insipientes, sed ut sapientes. Imprudens est qui non redimit tempus et dies malos ad paenitentiam sibi concessos, de quibus apostolus: ignoras quia patientia Dei ad paenitentiam te expectet? Imprudens est qui non intelligit, quae sit voluntas Dei bona, et bene placens, et perfecta. Et ideo dicit: propterea nolite fieri imprudentes. Voluntas Dei est, ut declinet a malo, et faciat bonum. Dicit enim propheta: nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat. Et iterum, declina a malo et fac bonum. Voluntas Dei est ut diligamus invicem. In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis in invicem. Voluntas Dei est, ut omnes sancti simus, sicut ipse dicit: sancti estote, quia ego sanctus sum. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Sicut enim homo non potest duobus dominis servire, Deo scilicet et mammonae, ita nullus potest inebriari vino pariter et Spiritu sancto repleri. Qui Spiritu sancto repletus fuerit habebit prudentiam, castitatem, munditiam, pudicitiam, mansuetudinem, verecundiam. E regione qui vino inebriatur, habebit procacitatem, insipientiam, audaciam, furorem, libidinem. Et ideo praecipit apostolus, non debere inebriari vino, in quo est luxuria. Unde dicit et Salomon, ne aspicias vinum cum flavescit in vitro; Color enim blande * ingreditur, sed mordet ut coluber. Potest et

* Cod. *blandis*.

aliter intelligi quod dicit: nolite inebriari vino, idest vino malitiae, de quo Moyses in cantico Deuteronomio, de vinea Sodomorum, vinea eorum. Hoc vino inebriantur omnes amatores mundi. De quibus dicit apostolus: quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.

Loquentes vobismetipsis psalmis, et hymnis, et canticis spiritalibus. Qui abstinuerit a vino, et Spiritu sancto repletus fuerit, omnia ista repleta * impleri poterit. Psalmi, et hymni, et cantica in psalterio repperiuntur; sed inter psalmum et hymnum hoc interest, quod psalmus pertinet ad corpus, quia per organum corporis disscitur qualiter perveniatur ad organum mentis; hymnus vero pertinet ad orationem; canticum ad laudem Dei. Si vero altius intelligere volueris, psalmus pertinet ad corpus, hymnus ad laudem Dei, canticum ad fortitudinem et virtutem Dei. Et nota quia cum dicit psalmis, hymnis, et canticis, addidit spiritalibus, quod utique non fecisset, nisi essent cantica quae non sunt spiritalia, sicut sunt carmina poëtarum, dicta philosophorum, cantica luxuriosa, et verba risum moventia, quae ad rem non pertinent, et scurrilitas. In gratia cantantes in cordibus vestris. Audiant hoc pueri, audiant adolescentes, et omnis ordo ecclesiasticus, quibus officium psallendi commissum est in ecclesia, ut sicut psallunt ore, psallere discant et corde, ne dicatur de illis: populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. E contra multi psallunt corde, et non psallunt ore. Clamant corde, silent ore. Sicut ille faciebat cui dicitur: quid clamas ad me? Et certe ibi non est scriptum, quid clamasset Moyses; sed clamabat, et corde clamabat, et ideo dicit ei Deus: quid clamas ad me? Ideo melius est psallere corde, silere ore; *quam* tacere corde, *psallere ore*. Et ideo qui psallit ore, psallat et corde; psallamus spiritu, psallamus et mente.

* Ita cod.

Domino gratias agentes. Haec sententia dupliciter intelligi potest, hoc est in rebus acceptis, et perditis, sicut Iob ait: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Vel in prosperis, et adversis. Hinc in psalmo canitur: benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Aliter: si habes officium psallendi in ecclesia, non propterea te extollere debes super ceteros, sed magis Deo gratias agere, dicens cum psalmista: non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Deo et patri subiecti invicem in ti-

more Christi: Deo scilicet Dei filio, qui cum esset Deus, homo fieri dignatus est, assumens nostram humanitatem, et ideo patri videlicet subiecti invicem. Audiant hoc episcopi, presbyteri, et omnes qui praesunt in ecclesia, ut sicut ceteri subiecti sunt eis, et ipsi ita per caritatem suis subiecti sint, hortante * Salomone: principem te constituère, noli te extollere, sed esto inter ipsos sicut unus ex ipsis. Et Paulus apostolus dicit: cum essem liber ab omnibus, omnium me servum feci, et hoc in timore Christi. Timentes ne praeter voluntatem eius aliquid faciamus, ne propter favores hominum vel laudes; ne dicatur de nobis: receperunt mercedem suam; sed totum pro amore Christi faciamus, monente apostolo: sive manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in nomine Domini facite. Et iterum: omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini facite. Et hoc est quod ait, in timore Christi.

* Cod. *orante.*

## DOMINICA V.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Ephesios (VI. 10.)
*Fratres de cetero confortamini, et in potentia virtutis eius, et reliqua.*

### COMMENTUM LUCULENTII.

Ammonuerat enim superius apostolus Paulus seorsum viros, seorsum feminas, dominos et servos, filios et patres, dicens: viri diligite uxores vestras, sicut et Christus ecclesiam. Mulieres viris suis subditae sint, filii obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Servi obedite dominis carnalibus, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed magis Deo, et his similia. Deinde vero omnes in unum comprehendens dicit: de cetero confortamini in Domino. De cetero, idest de reliquo. Noverat enim scriptum, maledictus homo qui confidit in homine. Et rursum: benedictus vir qui confidit in Domino. Et ideo dicit: confortamini in Domino, idest nihil de vestris meritis praesumatis, et semper in Domino gloriamini, iuxta quod idem apostolus dicit: qui gloriatur, in Domino glorietur. Et psalmista: non no-

bis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Et ne aliquis putaret in nomine tantum spem ponere debere, ideo adiunxit: et in potentia virtutis eius. Ac si diceret, in Christo domino ponite spem vestram, sine quo nullum bonum esse potest, et per quem omnia bona largiuntur, dicente Iacobo apostolo: omne datum optimum de sursum est. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Ex his enim, quae infra leguntur, et iis quae hic dicit apostolus Paulus, totum de Christo intelligere possumus. Sicut enim cingulum veritas, et lorica iustitia est, quin dubium Christus et veritas, et iustitia est; ergo qui veritatem et iustitiam indutus fuerit, Christum indutus erit; quem necesse est indui, qui contra diabolum vult dimicare. Diabolus enim nomen graecum est, latine criminator dicitur: iste est criminator, de quo in Apocalypsi legimus dixisse sanctos Deo: gratias tibi agimus, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri. Iuxta hebraicam veritatem deorsum fluens interpretatur, qui nos invisibiliter telis suis percutere vult, contra quem invisibilia sunt arma sumenda ad resistendum ei.

Quoniam nobis non est colluctatio adversus carnem et sanguinem. Caro et sanguis aliquotiens viva, aliquotiens peccata significat, aliquotiens parentelam, aliquotiens propagationem humani generis, aliquotiens persecutores homines, de quibus hoc in loco dicit Paulus: nobis non est colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates. Sed magis vult ostendere quod ipsi persecutores diabolum habeant auctorem, contra quem arma invisibilia sumenda sunt, ut ipso extincto homines non timeamus. Est enim colluctatio adversus carnem et sanguinem, quando concupiscit caro adversus spiritum. Scilicet ex hoc exemplo colligere possumus quando ipsa caro concupiscit adversus spiritum, non nisi instinctum diaboli, quoniam non est nobis colluctatio etc. Peragratis enim legendo seriebus veteris ac novi testamenti, nusquam repperire poteris principes et potestates daemones esse dictos, nisi primum hoc in loco. Quo nomine apostolus ideo ad Ephesios scripsit de invisibilibus creaturis, multa illis ostendere volens. Et quia exercitatos habebant sensus ad intelligenda etiam occulta, ideo de invisibilibus creaturis diversa nomina eis praedixit. Dixit enim non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum. Appellat enim

principes et potestates mundi rectores, daemones qui sunt maiores. Sed minoris ordinis daemones sunt. Sicut dicimus de angelicis dignitatibus angelos, archangelos, propter diminutionem minorum; sic dicimus daemones principatus et potestates, propter scelerum malitiam. Quanto enim callidiores sunt ad suadendam malitiam, tanto maiores esse videntur. Ut verbi gratia dicam, mali sunt daemones, qui perpetrantur homicidia, peiores qui fratricidia et parricidia. Sic de adulteris, de incestis, de quibus propheta dicit: spiritu fornicationis seducti sunt. Hos enim appellat principes et potestates, hos mundi rectores tenebrarum harum, hos nominat spiritalia nequitiae* in caelestibus. Mundi rectores daemones appellat, unde et Dominus: nunc princeps mundi eicietur foras. Ipse fuit angelus primus, qui propter superbiam cecidit de caelo. Ipsum improperat dicens: quomodo cecidisti de caelo lucifer, qui oriebaris mane? corruisti, qui vulnerabas gentes? Ipse est angelus tenebrarum, de quo dicit Paulus: qui cum sit angelus tenebrarum, figurabat se in angelum lucis. Est mundi rector, omnium scilicet amatorum mundi, qui mundum diligunt. Horum enim rector, et sessor pariter, et diabolus est, et omnes peccatores tenebrae aliquotiens mutantur, et fiunt lux, sicut dicitur de illis: fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux Domino: quorum rector efficitur Christus, et dicitur de illis: quicumque spiritu Dei aguntur, hii filii sunt Dei. Contra spiritalia nequitiae in caelestibus. Spiritalia enim nequitiae fuit, qui habitat in caelestibus. Quamquam amisissent beatitudinem, et perdidissent claritatem, non amiserunt subtilitatem, et ideo dicit in caelestibus, quia in caelestibus sunt, de quibus in evangelio Dominus dicit: volucres caeli comederunt illud. Non dico caelum aethereum, vel sidereum, sed aëreum, quicquid aves caeli volitant. Caelum hoc, quod inter caelum et terram est medium, spiritali nequitia plenum esse dicitur. Et ideo spiritalia nequitiae superare pro caelestibus, scilicet dimicare debemus, quia regnum caelorum vim patitur.

* In cod. constanter *nequitia*.

Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. Propterea quia non vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, accipite armaturam Dei, quae in subsequentibus apostolus Paulus enumeratus est. Ut possitis resistere in die malo. Diem malum dicit praesens tempus, de quo supra dictum est: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Aut diem iudicii, de quo propheta ait: dies illa dies irae. Ut in die malo resi-

stere possitis, accipite armaturam Dei, idest accingimini vos dominum Iesum Christum. Et in omnibus perfecti stare. Scilicet per arma iustitiae a dextris et a sinistris. Estote ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam iustitiae. Iam enim incipit exponere quae sit armatura Dei, quam superius indui iusserat. Et quem alium debuit primum ponere in armatura Dei, quam cingulum? Verbi gratiam dicam, si quis belligerator contra hostem pergens, necesse habet cingulum, ne fluxa vestimenta impedimento fiant, et corruat in conspectu inimici sui; sic nimirum necesse est, ut lumbi vestri praecincti sint in castitate, de quo in evangelio Dominum dixisse puto: sint lumbi vestri praecincti. Hinc est enim quod Iohannes zonam pelliciam cingebat circa lumbos suos, ne fluxu seminis pollueretur. Hinc Salomon dixit: Tria sunt quae bene gradiuntur, et quartum incedit feliciter; leo fortissimus bestiarum a nullius pavebit occursu; gallus succinctus lumbis; et aries, nec est rex qui resistat ei. Gallus succinctus lumbos, sanctos significat praedicatores, qui in membris fluxum luxuriae restringunt. Estote ergo succincti lumbos vestros in veritate, idest castitate muniti, ne ab hostibus corruatis.

Et calciati pedes in praeparatione evangelii pacis. Sicut enim sunt exteriora membra, manus scilicet, oculi, auditus, olfactus, et tactus, sic sunt et interiora. Et nota quia quidem virtutem animae dixit, pedes esse, quia exteriores pedes nisi calciati fuerint, offendunt in lapidem seu sentem, et expediti iter carpere non possunt. Sic pedes animae nostrae nisi fuerint calciati ex coriis mortuorum animalium, antiquorum scilicet exemplo patrum muniti, recte absque offendiculo in via mandatorum Dei currere non valent. Recte dicit evangelii pacis, de quo alibi scriptura: quam speciosi pedes evangelizantium bona.! Induti loricam iustitiae. Lorica enim ex multis virgulis texitur, sic homo multis virtutibus fultus, interius loricam iustitiae indutus, ab omni zelo inimici erit illaesus. In omnibus sumentes scutum fidei. Sicut superius texere coepimus de armis, sic nunc de scuto aliquid dicendum est. Si quis enim homo cinctus, indutus lorica fuerit, et calciatos habuerit pedes, pergens in inimicum suum, non habens scutum, vulneratus a lanceis seu sagittis, in similitudine cervi corruit; si autem scutum habuerit, iacula inimici huc et illuc proicere valebit. Spiritaliter autem per scutum, fidem intelligere possumus, quam miles Christi plenam habere de-

bet: quam qui habuerit, hostem suum, idest diabolum, interimere poterit, in tantum ut in mare mergatur; sicut Dominus dicit: si habueritis fidem ut granum sinapis, diceretis huic monti transire in mare, obediret vobis. In quo possitis omnia tela nequissima ignea extinguere. Tela diaboli ipsius iacula intelligenda sunt; sicut est gastrimargia, ebrietas, comessationes, adulteria, et his similia. Et bene dixit ignea, quoniam igneae sunt sagittae diaboli. Haec enim omnia per caritatem, quae est pacis foedera possumus extinguere, et galeam salutis assumere. Sicut enim per scutum fidem intelleximus, quid per galeam nisi spem intelligere possumus? Galea enim in capite ponitur, ne ab inimico feriatur. Sic spiritaliter galea nostra, idest spe firma, caput nostrum, quod est principale mentis, munire debemus, ne ab inimico, idest diabolo, feriamur.

Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Iam enim dederat cingulum, dederat loricam, dederat calciamentum, dederat scutum, sed necdum dederat gladium. Et quid prodest homini, si totum mundum lucretur? si omni armatura, quae superius enumeratur, indutus sit, et gladium in manu *non* teneat? Certe quamquam eius tela possit vitare, ipsum inimicum non poterit interficere. Et si habuerit gladium, ab eius iaculis non ferietur, et ipsum interficiet. Sic omnia spiritaliter intelligenda sunt; castitas scilicet, iustitia, caritas, evangelica doctrina, fides, atque spes. Haec omnia qui habuerit, a caede inimici tutus manebit: et si gladium habuerit, ipsum prostrare potuerit; illum nimirum gladium, quem Dominus venit mittere in mundum, de quo ipse dicit: non veni pacem mittere, sed gladium; quem semper sancti in manu tenent, qui plurali numero apud psalmistam scriptus est: et gladii ancipites in manibus eorum. Hoc Paulus aperit cum dicit: et gladium spiritus quod est verbum Dei. Sermo enim Dei acutus est; ipse enim est gladius, de quo idem Paulus alibi scribit: vivus * est enim sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.

* Cod. *unus*.

DOMINICA VI.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Philippenses ( I. 6. )
*Fratres , confidimus in domino Iesu , quia quod coepit in vobis opus bonum , perficiet usque in diem Christi Iesu , et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Philippenses sunt Macedones : hos praedicavit apostolus Paulus , qui acceptam fidem firmiter tenuerunt , nec falsos receperunt apostolos , sicut quidam , nec persecutiones malorum hominum timuerunt. Scribit enim epistolam apostolus Paulus , nil causa reprehensionis ostendit, sed exhortationem tantum, ut fidem, quam acceperant, et coeptum opus bonum, usque ad consummationem perducerent , et ut semper proficerent hortatur. In tantum enim perfecti erant , ut suos eos oraret fieri imitatores , et ut semper ad meliora proficerent, dicens: confidimus in domino Iesu , quia qui coepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu. Omnis enim mea spes et confidentia de vobis in Domino talis est , ut hoc bonum quod coepistis, usque ad consummationem perducatis, et doctrinam quam a me accepistis firmam teneatis. Quia qui coepit in vobis opus bonum , perficiet: idest aliquis ex vobis bonum opus vovit, scilicet servire se Deo , et hoc usque ad diem mortis perducat. Seu qui coepit in vobis, idest ipse Dominus qui fidei fundamentum posuit in vobis , ipse dabit perseverantiam boni operis. Diem Christi dupliciter intelligere debemus; specialiter diem mortis , quando aliquis vir perfectus de hac vita migrat ad Christum. Generaliter diem iudicii quando omnes astabimus ante tribunal Christi. Sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis. Ac si dicat : caritas me compellit ut ipsum de vobis sentiam, ipsum intelligam; quia caritas omnia credit. Iustum est mihi ut taliter de omnibus vobis sentiam, ut qui coepit opus bonum , perseveret usque in diem mortis. Consuetudo est enim sanctorum , ut de bonorum actione gaudeant , de malorum doleant , sicut ipse Paulus faciebat qui dicebat : quis infirmatur , et ego non infirmor ? Et alibi : lugeam plures ex his , qui non egerunt paenitentiam. Eo quod habeam vos in corde , et

in vinculis meis. Quos enim caro semel copulaverit, quamquam simul non sunt corpore, tamen mente semper iuncti sunt. Et quia Philippenses perfecti erant in opere bono, apostolus absens corpore, in arcano pectoris semper eorum memor erat. Et hoc est quod dicit: eo quod habeam vos in corde et in vinculis meis. Reddit causam quare, cum dicit: et in defensione et confirmatione evangelii: quia sicut ille defendebat evangelium Christi, idest doctrinam veritatis; ita et illi firmiter tenendo, et alios ammonendo. Socios gaudii mei omnes vos esse. Societas hoc in loco non praesentis temporis intelligenda est, sed futuri, idest vita aeterna. De quo gaudio Salvator discipulis ait: iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum; aut certe si de praesenti tempore malum intelligi vult, possumus eo aptari, iuxta quod apostolus Iacobus ait: videlicet omne gaudium existimate fratres mei cum in variis temptationibus incideritis. Consuetudo est sanctorum, ut inter persecutionem plus gaudeant, quam tristentur, scientes scriptum: non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.

Testis est mihi Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi. Est etiam consuetudo sanctorum, ut quando aliquid affirmare volunt, Deum qui est inspector cordis testem sibi adhibeant, sicut Moyses coram filiis Israel: testes, inquit, hodie invoco caelum, et terram. Et quia Paulus apostolus multum diligebat Philippenses, Deum sibi adhibuit in testimonium dicens: testis enim mihi est Deus quomodo cupiam ut dominus Iesus Christus in vestris habitet visceribus. Ipse, qui per prophetam loquitur, dicens de sanctis: et inhabitabo in illis et inambulabo. Et idem apostolus alibi: habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Vel certe omnes vos in eius cupio inesse visceribus, ut sic eum omnes vos diligatis, ut nec inter persecutiones ab eius visceribus separemini. Et hoc oro ut caritas vestra magis habundet. Oro ut Deum toto corde, toto ore, tota mente, totis visceribus diligatis in scientia, et omni sensu. In scientia, dicit seriem veteris testamenti; sensu autem, scripturas novi testamenti. Aliter: scientia omnes series tam veteris, quam novi testamenti. Et sensu, ut quid spiritaliter intelligere valeas, quia scientia sine sensu nihil est; scientia enim inflat, caritas autem aedificat. Ut probetis potiora, et sitis sinceri, et sine offensione in diem Christi. Potiora dicit, idest maiora. Scientes sitis ut de visibilibus invisibilia comprehendere valeatis. Sicut enim

cum cibo palati crescit aetas corporis, sic cum cibo spiritali debet crescere et sensus mentis.

Ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi; casto videlicet corpore, et mundo corde; sicut de universali ecclesia apostolus dicit: aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Sinceritas est enim ubi duo simul concordant, spiritus videlicet, et caro, de quibus Dominus ait: si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quodcumque petierint, fiet illis a patre meo, dicit Dominus. Et sine offensa. Sine offensa dicit sine criminali actione. Aut certe sic sitis sinceri, ut in diem Christi nulla rubigo peccatorum in vobis appareat ne cum fatuis virginibus a thalamo regis excludamini. Diem vero Christi sicut iam diximus, diem mortis, vel diem iudicii debemus intelligere, in quo die, qui sine offensa fuerit, a Domino remunerabitur, iuxta quod ait Salomon: date ei fructum manum suarum, et laudent eam in portis opera eius. Repleti fructu iustitiae per Iesum Christum in gloriam et laudem Dei; idest fructu boni operis; de quo fructu idem apostolus dicit; fructus spiritus est gaudium, caritas, pax, patientia, et his similia. Quod qui fecerit, fruebit * illam in vitam aeternam: fructus enim a fruendo dicitur. Quod fructificare nemo poterit, nisi per Iesum Christum qui dicit: sine me nihil potestis facere. In gloriam et laudem Dei, ut semper glorificetur Deus in nobis; iuxta quod alio loco dicit: qui gloriatur, in Domino glorietur. Et laudem Dei; scilicet ut semper Deus laudetur, sicut psalmista dicit: benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Aliter: in gloria, idest in opere bono fructificantes. Et laudem Dei, in praedicatione. Sit gloria in opere, laus in verbis; ut impleatur in nobis illud quod ait Salvator: sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in caelis est.

* Ita cod.

DOMINICA IV.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Colosenses ( I. 9. )
*Fratres , non cessamus pro vobis orantes et postulantes , et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Audierat enim beatus Paulus apostolus Colosensium fidem ex dilectione quam habebant in Deum , et ut in virtutibus sequentibus se crescerent, orabat dicens: non cessamus pro vobis orantes et postulantes. Hanc consuetudinem habebant apostoli , et nos tenere debemus, ut invicem oremus, et magistri pro discipulis, et discipuli pro magistris , sicut in alio loco dicit : Deus autem spei repleat vos omni gaudio , et pace in credendo , ut habundetis in spe et virtute Spiritus sancti. Deus autem patientiae et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum , ut unanimes uno ore honorificetis Deum et patrem domini nostri Iesu Christi. Et iterum : flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi. Ut autem et discipuli pro magistris orare debeant , ipse et alibi dicit : expedit vobis orare pro nobis. Nam de beato Petro in carcere posito legimus , quia oratio fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Quod autem non dixit singulariter non cesso , sed pluraliter non cessamus , et de se hoc dicebat , et de aliis qui cum illo erant. Quamvis orare postulare unum sit , hoc interest , quia orare dicimus de levioribus rebus , postulare autem de maioribus et difficilioribus. Orando est , qui stant ne cadant ; postulando , ut qui iacent surgant. Orandum est ut iusti remunerentur , postulandum ut scelerati iustificentur. Ut impleamini in agnitione voluntatis Dei. Primum quaerendum est quid sit Deus , iuxta psalmistae vocem , qui ait : quaerite Dominum , et confirmamini ; quaerite faciem eius semper : deinde agnitio voluntatis eius quid velit Deus , sicut idem apostolus ait : ut probetis quae sit voluntas Dei bona, et bene placens, et perfecta. De quo * qualiter serviamus Deo, quod facere non possumus, nisi eius voluntatem faciamus. In omni sapientia , et intellectu spiritali. Omnis sapientia , et intellectus , et operatio , scilicet quia impossibile est sine fide pla-

* Ita cod.

cere Deo; sic et fides sine operibus mortua est. Omnis sapientia est non solum historiam veteris testamenti scire, sed etiam spiritalem intelligentiam cognoscere. Ut ambuletis digne Deo, per omnia placentes. Ambulare dicit, non solum corpore, sed mente; ambulare de virtute in virtutem. Digne ambulat, qui recte vivit, et alios per bonum exemplum attrahit, iuxta illud: qui audit, dicat veni. Deo per omnia placet, qui hoc adimplet quod subditur: in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei. Non dixit in uno; sed in omni: non dicit constantes ad tempus, sed fructificantes et crescentes in scientia Dei, idest de omnibus bonis illi sciamus gratias referre, iuxta illud: gratia Dei sum: et non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Quoniam ipsius est nobis perficere in omni virtute. Omnis virtus est Dei donum, qui omnia praestare potest. Omnis virtus est et mentis et corporis. Confirmati a quo? nisi a Domino. Unde et alibi ait: qui et confirmavit vos usque in finem sine crimine. Secundum potentiam claritatis eius, idest secundum eius virtutem, dicente psalmista: fortitudinem meam ad te custodiam. Hinc Dominus ait: sine me nihil potestis: lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, et lumen semitis meis. In omni patientia, idest cum proximis et subiectis atque extraneis, et persequentibus nos. Et longanimitate, ut semper simus patientes ut in prosperis, ita in adversis. Cum gaudio. Scilicet ut in tribulationibus semper gaudeatis, monente Iacobo apostolo: omne gaudium existimate fratres mei cum in variis temptationibus incideritis. Vel per passiones et tribulationes futurum gaudium cum Christo percipiatis, secundum ipsius promissum dicentis: beati estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me: gaudete et exultate, quoniam merces vestra multa est in caelo.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Colosenses. ( Cap. III. 12. )
*Fratres , induite vos , sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiae , et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Colosenses sunt sicut Laodicenses Asiani. Hii , accepto verbo veritatis , firmiter steterunt in fide , nec falsos receperunt apostolos. In tantum perfecti * erant , ut apostolo non indigerent, nisi exhortatione tantum. Hortatur eos apostolus et ammonet qualiter Christum induant , dicens : fratres , induite vos sicut electi Dei viscera misericordiae. Nota, quia aliis discipulis dicit, quotquot credidistis, Christum induistis; hic vero Colosensibus dicit : induite vos sicut electi Dei. Ac si dicat: induite vos Iesum Christum. Et bene dicit, sicut electi Dei sancti , quia a Deo electi erant , sicut Dominus discipulis dicens : non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et apostolus : quos praescivit , hos et vocavit. Bene sancti, quia et ipse sanctus est qui dicit: sancti estote , quia ego sanctus sum. Viscera misericordiae dicit viscera pietatis, quia in tantum vos dilexit, ut non pretium aliud pro vobis daret , sed proprium sanguinem funderet. De quo olim propheta praedixerat : per viscera misericordiae Dei nostri , in quibus visitavit nos oriens ex alto. Benignitatem. Iam incipit exponere quid aut qualiter indui se debeant cum dicit : benignitatem. Bene dicit benignitatem ; hoc est benevolentiam , hoc est ut sitis benevoli ad omnes, ita diligentes ut vosmetipsos. Humilitatem. Post benignitatem sequitur humilitas. Humilitas magna est virtus , quae homines angelos fecit. De hac namque dicitur : qui sine humilitate virtutem congregat , quasi qui in ventum pulverem portat, et quasi qui merces congregavit, misit eas in sacculum pertusum. Et Dominus dicit : discite a me quia mitis sum et humilis corde. Modestiam. Modestia ipsa est et temperantia, una ex quatuor virtutibus principalibus. Modestus enim , id est temperatus , debet esse quilibet vir perfectus , non solum in cibo et potu propter illud: attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, verum etiam in cogitatione , et locutione , et operatione , et in omni

* Cod. persecuti.

actu. Patientiam. Patiens debet esse vir perfectus, monente apostolo: pacem sectamini, et sanctimoniam. Et Dominus dicit: in patientia vestra possidebitis animas vestras. Et alia scriptura dicit: sapientia viri per patientiam dinoscitur. Supportantes invicem. Ipsum est quod alibi dicit: alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Lex Christi dilectio est, quam tunc implemus, si invicem nos sufferimus. Et Dominus dicit: in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis in invicem. Et donantes vobismetipsis. Id est alterutrum dimittentes. Si quis adversus aliquem habet querelam. Id est si tu in aliquo fratrem, aut frater te laesit, invicem dimittere debetis, id est donare, propter illud: dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis; quod qui fecerit, fiducialiter audet dicere in oratione dominica: dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

Super omnia autem haec, caritatem habentes, quod est vinculum perfectionis. Huic simile est illud apostoli Petri: estote prudentes, et vigilate in orationibus; ante omnia autem mutuam in vobismetipsis caritatem continuam habentes. Caritas aliquotiens inter ceteras virtutes prima ponitur ab apostolo propter dignitatem, vel mansuetudinem, eo quod maior sit ceteris virtutibus. Ubi vero ultimo loco ponitur, non propter exiguitatem vel diminutionem, quod minor sit, sed propter fundamentum vel solidamentum ponitur, sicut pro Ephesiis orat dicens: in caritate radicati et fundati; ipsa est enim radix omnium virtutum, sine qua virtutes ceterae vitia reputantur. Sicut enim, verbi gratia dicam, aliquis homo manipulum faciens ex virgulis agrestibus, necesse est ut cum una ex illis et ceteras constringat, ne huc illucque dispergantur; sic necesse est ut quicunque ceteras virtutes habere desiderat, habeat vinculum perfectionis, caritatem, quia ut dixi ceterae virtutes sine caritate nihil sunt. Hinc alibi dicit apostolus: si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens. Et pax Christi exultet in cordibus vestris. Pax nostra Christus est, dicente apostolo: ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum. Et iterum: pax Dei quae exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras. Exultat enim in cordibus sanctorum, cum eos exultare facit. De qua exultatione propheta dicit: exultabunt sancti in gloria. Huic simile est quod alibi:

misit Deus Spiritum filii sui in corda clamantem abba pater, et ipse Spiritus testimonium reddet spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

In quo et vocati estis, id est in Christo, qui vos vocavit de tenebris in ammirabile lumen suum. Unum corpus dicit sanctam ecclesiam, quamquam in partes divisa sit, membris fidelium tamen collecta unum est corpus. Vos estis corpus Christi, dicit apostolus, et membra de membris, et sicut in uno corpore multa membra habemus. Et grati estote. Id est gratiosi, acceptabiles ad omnes. Sicut idem de se dicit: sicut et ego per omnia omnibus placeo. Verbum Christi, id est doctrina Christi, et evangelium Christi, habitet in vobis habundanter, ut hoc quod intelligitis opere compleatis. Habundanter enim in quolibet, cum recte intelligit, et opere implet; superhabundanter, cum aliis erogat. Propter illud quod Dominus dicit: quis putas est fidelis dispensator et prudens quem constituit Dominus super familiam suam? Et iterum: omnis scriba doctus in regno caelorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. In omni sapientia, id est in veteri et in novo testamento. Qui enim recipit novum testamentum, et respuit vetus, non est doctus omni sapientia. Aliter: in omni sapientia, in littera et intellectu spirituali, in allegoria ut hoc quod legit, spiritualiter disserere valeat. Docentes et commonentes. Docentes alios, commonentes vosmetipsos. Id ipsum est quod aliis discipulis dicit: qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando. Quod ibi dicit, qui docet in doctrina, hoc et hic dicit docentes. Et quod ibi, qui exhortatur, hoc et hic commonentes vosmetipsos. Unde et ad Titum: haec loquere et exhortare. Sed in quo se commonere deberent, evidenter aperuit cum subiunxit: in psalmis et hymnis. Psalmus pertinet ad corpus, hymnus ad mentem, canticum ad fortitudinem. . . .

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Titum. ( Cap. II. 11. )
*Apparuit gratia Dei salvatoris nostri omnibus hominibus , et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Titus interpretatur quaerens bonum sive luctatus. Secutus est Paulum apostolum , et pastor ecclesiae sive magister ab eodem constitutus est , cum dicit : huius rei gratia reliqui te Cretae ut quae desunt corrigas et constituas episcopos per civitates , sicut ego tibi disposui. Omnis qui bonum quaerit , id est Dominum ac vitam aeternam, epistolam hanc ad se noscat conscriptam, per quam erudiatur. Dupliciter intelligi potest quod dicit. Apparuit gratia Salvatoris ; hoc est vel ipse Salvator , de quo Iohannes : vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre. Qui apparuit ad hoc ut in se credentibus daret bravium vitae aeternae, quod * nullus valet consequi , nisi gratuita Dei misericordia. Aut certe gratia sancti evangelii , quae per universum claruit mundum , Domino praecipiente discipulis : ite in mundum universum , praedicate evangelium omni creaturae. De qua gratia dicit propheta : exaequavit gratiam in gratiam. Et Iohannes : de plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Omnibus hominibus , sive Iudaeis , sive omnibus nationibus quae in eum crediderunt. Ad hoc illis apparuit , ut relicta creatura, adorent creatorem. Erudiens nos. Id est docens nos. Eruditus enim dicitur doctus, inbutus atque instructus. Sicut e contra, ineruditus dicitur brutus , ideo quod carere videtur sensu vel prudentia. Erudire dicitur, quasi a rure sublevare. Erudire nos voluit, qui ligna et lapides colebamus, se cognoscere fecit. Sicut ad Hierusalem peccatricem per Hieremiam prophetam dicitur: erudire Hierusalem , nec recedat anima a te. Et bene post decalogum doctrinae, quid senex ? quid anus ? quid virgines? quid adolescentes? quid ad extremum servos ammonere debuisset? omnes in unum comprehendit dicens : apparuit enim gratia Salvatoris nostri omnibus hominibus , erudiens nos: quia nulla est apud illum differentia, Iudaei et Graeci , Barbari et Scythae, servi et domini , circumcisi et praeputia habentis , masculi et feminae , sed omnes in Christo unum su-

* Cod. *quem.*

mus. Non est enim personarum acceptor, qui omnes vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Omnes enim ad regnum suum vocat; omnes post offensam patri nostro sumus reconciliandi, non per merita nostra, sed per gratiam Salvatoris, idest filii. Quae gratia patris, aut gratia filii? qua redempti sumus, cui dicitur per prophetam: pro nihilo salvabis nos.

Ut abnegantes impietatem. Impietatem, idololatriam, vel infidelitatem dicit: ipsa est impietas, quam Zacharias propheta vidit sedere super massam plumbeam, in foramine amphorae. Saecularia desideria dicit actus carnales, quos apostolus exponit: manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, inmunditia, luxuria, idolorum servitus. Et adiungit virtutes cum dicit: fructus Spiritus est gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas. Ita hoc in loco omnia vitia comprehendit cum ait: declina a malo. Perstringit et virtutem cum ait: et fac bonum. Sobrie. Sobrietas, ut a maioribus traditur, una est ex quatuor virtutibus principalibus. Quatuor virtutes principales, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. Sobrietas ipsa est temperantia, est enim temperantia in cibo et potu, propter illud quod Dominus ait: attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate. Sed in cogitatione quoque et locutione et operatione, in omni actu nostro temperati esse debemus, quia omne quod nimis est, sive de sursum sit, sive de deorsum, in vitium reputabitur. Et iuste, idest fideliter. Iustus ex fide vivit. Unde et Iohannes: omnis qui facit iustitiam, ex Deo est. Cuius participes sunt, pudicitia, castitas, et horum similia. Et pie vivamus, hoc est religiose. Ne enim inmoderata sit iustitia, pietas comitanda est, quae pars est iustitiae. Et sicut beatus Augustinus dicit, Dei cultor intelligitur. In hoc saeculo, id est in praesenti vita, propter illud quod Dominus ait: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Quae pietas adventum gloriae et Salvatoris nostri Iesu Christi expectat, secura de fide et opere suo; sicut e contra impietas reformidat. Beatam spem dicit caelestem patriam. Est enim spes expectatio futurorum bonorum. Spes dicta est, quasi recte gradiendi pes. De qua apostolus; spes quae videtur, non est spes. Contraria est illi desperatio, cui nulla est paenitendi facultas. Quandiu enim homo peccatum amat, futuram beatitudinem non sperat; sed ille fiducialiter expectat, qui eius praeceptis in omnibus obtemperat. De qua non potuit amplius sentire, ut eam beatificaret, quam cum

ait: expectantes beatam spem. Bene beatam spem, quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quod praeparavit Dominus diligentibus se. Nullus enim narrare potest, qualis est illa beatitudo sanctorum; quod Iohannes considerans dicebat: nunc filii Dei sumus, et nondum apparet quod erimus.

Et adventum gloriae magni Dei. Adventum gloriae dicit diem iudicii, quando omnes astabimus ante tribunal Christi. Bene magni Dei, quia magnus veniet, qui primo humilis venit, sicut ipse dicit: cum sederit rex in solio regni sui, congregabuntur ante eum omnes gentes. Et iterum: tunc videbunt filium hominis venientem in nube, cum potestate magna et maiestate. De hoc dicit et Petrus: inveniatur in laudem et gloriam et revelationem Iesu Christi domini nostri, et salvatoris nostri Iesu Christi. Notandum quod in hac brevi epistola bis Deum nominavit, dominum Iesum; supra ubi ait: apparuit gratia salvatoris nostri Dei. Et hic cum dicit, adventum gloriae magni Dei et salvatoris nostri Iesu Christi. Iesus proprium nomen est, interpretatur salvator sive salutaris. Christus vero ab unctione dicitur. Chrisma namque unctio interpretatur. Unctus est ipse specialiter prae omnibus dono Spiritus sancti, sicut dicit propheta: unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis. Idcirco autem apostolus bis Deum nominavit, ut plus mulceat audientes. Sicut etiam in psalmis dicitur: Deus Deus meus respice in me. Qui dedit semetipsum pro nobis. Iesus filius Dei dedit semetipsum pro nobis, quia pro salute totius generis humani se immolari permisit in ara crucis. Sicut idem apostolus dicit: tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Quare ergo culpamus Iudaeos vel Iudam, cum dicat apostolus, quia ipse se tradidit? Sciendum tamen est, quia tradidit eum Iudas propter avaritiam, Iudaei propter invidiam, Deus pater pro nostra redemptione, filius ipse se tradidit pro nostra caritate. Sicut in Apocalypsi dicit Iohannes: qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Aliter ergo eum Iudas tradidit, aliter Iudaei, aliter pater, aliter ipse se tradidit.

Ut nos redimeret ab omni iniquitate. Redemit nos ab omni iniquitate, fundendo pro nobis sanguinem suum; eodem dicente: empti enim estis pretio magno. Et propheta dicit: gratis venundati estis. Ab omni iniquitate. In baptismo, ubi originalia et actualia peccata dimittuntur; sive, sicut dictum est, fundendo sanguinem suum

pro nobis, iuxta praefatum testimonium: qui dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Quod dicit Iohannes fecit: nos Deo nostro regnum, sacerdotes Deo et patri, hoc et hic dicit apostolus. Populum acceptabilem, id est placitum vel perfectum, ut Deo sit acceptus, et qui ante diaboli, nunc Dei est populus, dicentes cum psalmista: nos autem populus eius et oves pascuae eius. Sectatorem bonorum operum, id est virtutum. Sicut idem dicit: ut in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in vigiliis, in ieiuniis, et caritate non ficta, per arma iustitiae a dextris et a sinistris. Ergo sectatores debemus esse bonorum operum, ut in bonis operibus crescamus. In illis videlicet quae apostolus enumerat dicens: fructus Spiritus est. Haec loquere et exhortare. Loquere verbis, hoc est praedica; exhortare exemplis; quod dicis, fac prius. Tunc enim erit apta locutio, si quod praedicat magister, prius operatus fuerit, sicut de Domino scriptum est: quia coepit Iesus facere et docere. Sed e diverso nonnulli maiora dicunt, minora facere nolunt, sicut scribae et pharisaei, de quibus scriptum est: alligant onera gravia et imponunt in humeros hominum, digito autem suo volunt * ea movere. Et quia noverat beatus Paulus apostolus scriptum: qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum; ideo exhortari curavit discipulum, ut quae docebat verbis, operibus impleret prius.

* Ita cod.

Lec. Epist. B. Pauli apostoli ad Hebraeos (I. 1.)
*Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Hebraei ab Heber sumpserunt nomen, qui fuit septimus ab Adam. Hebraeus interpretatur transiens, Hebraei transeuntes; quam gentem Deus multum dilexit, in tantum ut dicat: Israel primogenitus meus; et sanctus Israel Domino, primitiae frugum eius. Legimus in libro Geneseos quod congregati filii Noae post aquas diluvii in terra Senaar coeperunt aedificare turrem, de qua dixerunt, quod cacumen illius pertingeret usque ad caelum, et si ite-

rum inundasset diluvium non perirent, sicut dudum illi qui ante eos extiterant. Non reminiscentes quod dixerat Deus ad Noe: ponam arcum meum in nubibus caeli, et recordabor foederis mei, ut non perdam aquis diluvii omnem carnem. Creverant enim nimis, et simul habitare non poterant: antequam dividerentur in regiones vel terras, voluerunt sibi acquirere nomen sempiternale. Habueruntque lateres pro saxis et bitumum * pro caemento, et coeperunt aedificare cuius operis auctor extitit Nemphrot. Videns vero Deus eorum irrevocabile propositum, ait: venite ascendamus et confundamus ibi linguam eorum. Sicque factum est ut qui unam loquebantur, dividerentur in septuaginta duo. Lingua vero, qua omnes loquebantur antea, non remansit nisi solummodo in domo Heber.

* Ita cod.

De cuius domo longo post tempore natus est Habraam, quem Deus multum dilexit. Dedit ei circumcisionem signaculum fidei, et reputatum est ei ad iustitiam: insuper promissum est ei quod in semine eius benedicentur omnes gentes, his verbis dicens: in semine tuo benedicentur omnes gentes. Quod exponens apostolus non dicit, inquit, et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo qui est Christus. Dedit ei Isaac filium suum in senectute, quem die octavo circumcidit in typum nostri Salvatoris: et Isaac Iacob, et Iacob duodecim patriarchas, qui ducti fame descenderunt in Aegyptum, ubi multiplicati nimis afflicti sunt vehementer. Sed in manu valida liberati, in signis et portentis de Aegypto educti, transierunt mare rubrum, per quadraginta annos manna aliti sunt, non sunt attrita vestimenta eorum. Deus dedit illis legem, templum, aram, mensam, panes propositionis, velum interius, victimas, holocausta, sacrificia. Insuper promisit ei filium suum de eadem stirpe nasciturum. Qui veniens adimplevit quae pater promiserat, quia de eorum stirpe secundum carnem natus est, sicut testatur Paulus: Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum. Quem videntes non sicut debuerant receperunt, sed eicientes extra vineam occiderunt. Non de omnibus dico, quia ex eis processit radix sancta et massa, hoc est sancti apostoli et primi credentes, sed quam plures in caecitate remanserunt; de quibus scriptum est: caecitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium introeat, et sic omnis Israel salvus erit. Hi vero qui in infidelitate remanserunt, eos qui ad fidem veniebant eorum substantiam diripiebant, sed

ipsi patienter substinebant. Quos collaudat apostolus Paulus: nam et vincti compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Eorum curam gerens per singulos annos collectam faciebat dicens fratribus: recordamini fratrum * qui sunt in Hierusalem; mittebatque eis.

* Cod. *fratribus*.

Scribens etiam epistolam misit eis, in qua voluit ostendere, omnia quae tunc ad litteram gerebantur, sabbatum scilicet, circumcisionem, neomeniam, et cetera quae lex praecipiebat, omnia typica fuisse, et in adventu filii Dei spiritualiter fuisse adimpleta. De qua epistola multi Latinorum dicunt, quod non sit apostoli Pauli, eo quod nomen ipsius in capite praetitulatum non sit, sed Barnabae iuxta Tertullianum, vel Lucae, aut Clementis, aut alicuius ex discipulis apostolorum. Quibus respondendum est, quia si apostoli Pauli non est, pro eo quod nomen ipsius in capite praetitulatum non est, ergo nec alicuius illorum erit, quia nullus eorum habetur in capite. Sed omnino scire debemus ipsius esse hanc epistolam. Quod vero nomen suum in capite praetitulare noluit, ob varias causas egit. Prima causa extitit, quia noverat ibi Deum et magistrum suum fundamentum posuisse. Ideo non fuit ausus fundamentum ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Secunda causa fuit, quia non acceperat in eis officium praedicationis, sed in gentibus, dicente Spiritu sancto: segregate mihi Paulum et Barnabam, in opus quo assumpsi eos. Quia unusquisque suam provinciam ad praedicandum acceperat, unde ipse ait: qui operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes. Tertia causa fuit quia exosum eum habebant Iudaei, eo quod evacuaret omnem ritum legis. Quidam enim ad fidem venientes, filios suos baptizare pariter et circumcidere volebant, quod Paulus funditus prohibuit dicens: si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit, in Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides quae praedilectionem operatur. Quod si nomen suum praetitulasset in ea, forsitan non eam reciperent, quia quilibet homo eum quem odio habet, non solum epistolam eius non recipit, sed etiam nomen illius audire non vult. Quarta causa humilitatis extitit, sciens eorum superbiam et suam humilitatem, nomen suum noluit ante ponere. Huius rei causa etiam beatus Iohannes, in capite epistolae suae non protulit. Dicunt etiam eam ideo non esse Pauli, quia ceteras epistolas non sic rhetorico sermone composuit, et ex vete-

ri novoque testamento fulcivit, quomodo ista composita est quae ad Hebraeos legitur. Quibus respondendum est, quia ceteras epistolas in peregrina scripsit lingua, hanc vero in propria; ceteras in graeca, hanc in hebraea. Nec mirum si eloquentior, quae in propria lingua scripta est, quam quae in graeca. Dignum enim sic erat, ut ea, quam in propria lingua scribebat, plus luculento sermone componeret, et veteri novoque testamento fulciret. Cuius sensum et ordinem tenens evangelista Lucas post excessum apostoli Pauli graeco sermone composuit. Sed iam nunc ipsam apostolicam epistolam tractemus quae ita exordium habet.

Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis. Quod dicit multifarie, ostendit quoddam vaticinium fuisse ex filio Dei. Phari graece, latine loqui dicitur. Multifarie dicit, multis locutionibus. Multis enim modis locutus est Dominus anterioribus patribus, qui fuerunt in veteri testamento: aliquotiens per visiones, aliquotiens per similitudines, aliquotiens per modos. Per visiones, ut est illud: ego quoque visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum. Locutus est per similitudines, sicut multis locis inveniri dicitur. Sic Iezechiel cum ait: et tu fili hominis perfode tibi parietem manu. Per verba, sicut Esaiae prophetae: verbum Domini quod factum est ad Esaiam prophetam. Per revelationem, sicut Danieli. Per se ipsum, sicut Abrahae: exi de terra tua. Et Moysi: loquebatur Moyses cum Deo facie ad faciem. Et hoc est quod dicit: multifarie et multis modis. Olim, dicit ante, in veteri testamento scilicet. Novissime, dicit novissimo tempore, diebus incarnationis Domini. De quibus diebus idem Paulus dicit: nos sumus, in quos fines saeculorum devenerunt. Et Iohannes: filioli, novissima hora est. Et iterum Paulus: at ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Cum vero dicit: novissimis diebus istis, locutus est nobis in filio; ac si dicat: quid mirum si patribus misit prophetas, et per eos eis locutus est, qui nobis per filium est locutus? Illis prophetas destinavit, nobis filium suum misit, et per eum loqui nobis dignatus est. De quo Matthaeus dicit: erat docens eos sicut potestatem habens, non sicut scribarum et pharisaeorum. Ipse qui quondam per patriarchas et prophetas loquebatur, per semetipsum loqui dignatus est.

Quem constituit heredem universorum. Hereditas ab hero, idest

a Deo dicta est, quod ea libera potestate donetur. Constituit pater filium heredem universorum, id est totius mundi cum dicit: omnia subiecisti sub pedibus eius. Unde et isdem filius dicit: ego autem constitutus sum rex ab eo. Resurgens ergo a mortuis datam sibi asserit potestatem; sicut idem: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Et iterum: pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Ergo non iam portio Domini tantum Iacob, et sors eius tantummodo Israel, sed omnes gentes et nationes, toto orbe diffusas, in hereditatem sanguinis Christi amplectimur. Ut in nomine Iesu omne genu flectatur; in id quod homo constitutus est a patre, et omnia ei subiecta sunt ab eo; in id quod aequalis patri, idem filius dicit: omnia mea tua sunt, et tua mea. Per quem fecit saecula. Subauditur per filium. Utitur hoc apud haereticos qui dicebant: si est Christus, erat tempus quando non erat, sed in hoc eos destruit cum dicit: per quem fecit et saecula. Quod enim dicit, et quem constituit heredem universorum, ad humanitatem pertinet. Quod vero addidit, per quem fecit et saecula, ad divinitatem. Per filium enim fecit Deus pater saecula, sicut habes scriptum: in principio fecit Deus caelum et terram. Ostendit eum ante omnia saecula fuisse cum patre, et cum eo omnia condidisse. Unde et Iohannes: omnia per ipsum facta sunt. Et ipse in Sapientia loquitur: Dominus possedit me in initio viarum suarum. Sicut enim neminem iudicat pater, sed omnia dicit iudicare per filium, quem iudicem genuit, sic etiam dicitur operari per filium, quem constat opificem genuisse.

Qui cum sit splendor gloriae. Ipse est enim splendor gloriae, hoc est Deus de Deo, lumen de lumine, omnipotens de omnipotente, filius de patre, qui dicit: ego sum lux. Et de quo Iohannes: erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et figura substantiae eius. Cum audis figuram, noli scandalizari; figuram enim vel characterem hoc in loco non pro similitudine sed pro veritate intelligere debes, qualiter si videris imaginem pictam in pariete et dicas: ecce homo, ecce manus, ecce pedes. Sed aliter est imago, aliter tu; illa per similitudinem, tu per veritatem. Portansque omnia verbo virtutis suae. Verbum et veritas Christus est, de quo Paulus: Christus Dei virtus et Dei sapientia. Et de quo Iohannes: in principio erat verbum. Dicit autem apostolus de filio Dei, quod portans omnia, destruit Arrianorum vesaniam, qui dicunt, quod pater

praecipit dicens: fiat lux et filius obedierit; quia ostendit, quod suo verbo cuncta perfecit, portans, inquit, omnia, id est gubernans. Continet namque cadentia, et ad nihilum tendentia. Sicut enim absque ullo labore cuncta creavit ex nihilo, iuxta quod scriptum est: qui manet in aeternum, cuncta creavit simul; sic omnia regit et continet et portat absque labore. In ipso enim vivimus, movemus et sumus, et omnia in ipso constant; sicut idem apostolus alibi ait. Neque enim aliquid subsistere poterat, nisi per se omnia contineret. Et hoc est quod ipse filius dicit Iudaeis: pater meus usque modo operatur, et ego operor. Tam * enim missus est gubernare mundum quam creare. Quando enim creatus est mundus, ex nihilo facta sunt omnia ut essent. In gubernatione vero agitur ut ea quae sunt, ad nihilum non redigantur nec pereant.

* Cod. *non*.

Purgationem peccatorum faciens. Postquam enim apostolus ostendit, quia omnia gubernaret et contineret filius quae fecit, voluit etiam manifestare eius curam, eius misericordiam, quam erga nos exhibuit, dicens: purgationem peccatorum faciens. Fecit enim purgationem peccatorum, quando pendens in cruce, aperto latere eius manavit sanguis et aqua pro redemptione nostra, dicente apostolo: empti enim estis pretio magno. Et illud: qui dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. De hac purgatione peccatorum per Petrum dicitur: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Facit cotidie purgationem peccatorum per baptismum; de quo dicitur: quotquot credidistis, Christum induistis. Facit etiam purgationem peccatorum, cum fidelibus suis corpus et sanguinem suum dat comedendum ipse qui dicit: ego sum panis vivus qui de caelo descendi: et caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Et iterum: nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in ipso. Iturus namque ad passionem discipulis ait: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum. Sicut enim ignis liquefacit ceram, et sicut flamma comburit stipulam, sic minora peccata per participationem corporis et sanguinis Christi . . . . . .

Lec. Epist. B. Petri apostoli. ( I. 5. 6. )

* Cod. *nos.* *Karissimi, humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos * extollat in tempore visitationis, et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Humiliatio enim ultima intelligitur; nam unusquisque se humiliare debet ieiunando, orando, obediendo, patienter adversa tolerando, propter illud quod scriptum est: omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. Humiliari nos praecipit apostolus Petrus dicens: humiliamini sub potenti manu Dei. Humilitas enim multiformis est gratia. Humiles nos oportet esse propter illud quod Dominus ait: discite a me quia mitis sum, et humilis corde. Et alibi: super quem requiescam, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos? Sub potenti manu Dei. Manus enim Dei aliquotiens intelligitur filius, aliquotiens protectio divina; filius intelligitur manus, ut est illud propheticum: emitte manum tuam de alto. Protectio divina, ut est illud: facta est super me manus Domini. Sed in hoc loco protectio divina intelligitur, teste psalmista: protexisti me Deus a conventu malignantium. Sub cuius manu nos humiliari debemus, scilicet sub divina protectione, ut nos exaltare dignetur in die visitationis. Et in tempore visitationis; hoc est in die iudicii, quando omnes humiles exaltari merebuntur, et superbi humiliari, sicut iam superius dictum est: omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. Et omnes reprobi una cum capite suo proicientur in infernum. Omnem sollicitudinem vestram proicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Simile est illud quod ait psalmista: iacta cogitatum tuum in Domino. Et Dominus in evangelio: nolite solliciti esse dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus? scit enim pater vester quid vobis opus est. Ideo omnem sollicitudinem nostram in eum proicere debemus, a quo omne bonum largiri credimus. Et quicquid perfectum, quicquid bonum est quod agit homo, ab ipso accipit, teste Iacobo qui dicit: omne datum optimum et omne donum perfectum de sursum est. Et alibi scriptum: quis speravit in Domino et confusus est?

Sobrii estote. Sobrietas enim non solum corporis, sed et animae intelligenda est. Sicut enim sobrius debet esse homo exterior, parcus videlicet a cibo et potu, propter illud quod Dominus dicit: attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate; ita homo interior in vigiliis, ieiuniis, et orationibus, et ceteris bonis operibus. Et vigilate iuste. Vigilare nos oportet propter illud quod scriptum est: et vigilate iuste, et nolite peccare. Et Dominus in evangelio: vigilate ne fiat fuga vestra hieme, vel sabbato. Et iterum: hoc autem scitote quia si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique. Sed hoc in loco propter quid nos oportet vigilare, insequenter ostenditur, quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret. Diabolus enim adversarius atque hostis est generis humani, qui ab initio mundi semper sanctos persequi non destitit, atque caulas fidelium dispergere nititur. Leo namque dicitur diabolus, non propter fortitudinem, sed propter saevitiam; quia non solum occulte insidiatur, verum etiam aperte saevit. Occulte insidiatur, quia nonnunquam per nefarias cogitationes suadet aliquem, per gastrimargiam, per ebrietatem, per avaritiam, subplantat iracundia, vel luxuria inquinat: aliquem vero ut leo saevit, aperte persequitur hominem, sicut hic dicit Petrus apostolus: adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens, circuit quaerens quem devoret. Diabolus enim circuit unumquemque nostrum, prospiciens sibi aditum per quem irrumpere possit, atque decipere: in qua parte ad peccandum videt esse procliviorem in ea amplius inardescit. Scilicet aut per dexteram; temptans enim hominem in maiora vitia, si decipere non praevalet, minora infert, et de bono quod videt superbiam ingerit, ut sic per dexteram partem ingrediatur. Quia ut dixi ab initio, ex quo primus homo iustus Abel a Cain fratre suo per invidiam est interemptus, usque ad ultimum sanctum, qui in finem nasciturus est, diabolus persequi non cessat. Cui resistite fortes in fide. Imitamini ergo Christum, qui diabolum temptatorem in deserto vicit. Et nota, quia cum dicit resistite, addidit in fide, quia nulla virtus sic poterit diabolum prostrare quomodo fides perfecta, de qua Dominus: si haberetis fidem ut granum sinapis, diceretis huic monti, transire, obediret vobis.

Scientes eamdem passionem ei quae in mundo est, vestrae fraternitatis fieri. Eamdem passionem dicit in mundo, scilicet quam universa patitur ecclesia. Nullus enim fidelis in mundo est, qui bra-

vium vitae aeternae percipere cupiat, ut sine passione ad portum pervenire possit, iuxta quod scriptum est: multae tribulationes iustorum, et de his omnibus liberavit eos. Et ideo, si fuerimus socii passionis, simul et resurrectionis erimus. Et alibi: non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Et Paulus apostolus: foris pugnae, intus timores. Attamen non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis. Deus autem omnis gratiae, qui vocavit nos in aeternam suam gratiam in Christo Iesu modicum passos. Vocavit enim nos Deus in aeternam suam gloriam primo de tenebris in ammirabile lumen suum, quia quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Tamen praesentis temporis gloria non est aeterna, quia nonnumquam deficit, de qua dicit Iohannes: filioli, nunc filii Dei sumus, et nondum apparet quid erimus. Illa est aeterna, quae permanet cum Deo, in qua ibunt sancti de virtute in virtutem. Et hoc in Christo Iesu, quia per filium sumus redempti, et per ipsum remunerati. Deus pater per filium suum nos redemit, per quem et vocavit, quem pro redemptione generis humani incarnari * constituit. Modicum passos. Bene dicit, modicum passos, quia passiones huius temporis modicae sunt ad comparationem futurae beatitudinis. Sic enim ait Dominus: nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Ipse perficiet, scilicet Deus, qui vocavit nos in aeternam suam gloriam, perficiet corpore, confirmabit animo, solidabit spiritu: perficiet in perseverantia boni operis, confirmabit praemio, solidabit bravio vitae aeternae.

* Cod. *incoronari.*

# ALCUINI

## COMMENTARIORUM IN APOCALYPSIN

EX CODICE PERVETUSTO BIBLIOTHECAE VATICANAE.

### LIBER PRIMUS.

### INCIPIT PRAEFATIO ALCUINI IN EXPOSITIONEM APOCALYPSIS.

Beatus Beda in septem periochis dicit Apocalypsin consistere. In prima post salutationem commemorat Domini passiones et glorias ad confirmandos infirmos: deinde commemoratis quae in septem ecclesiis gesta et gerenda sunt, describit pugnas et victorias universalis ecclesiae. In secunda videt quattuor animalia, et viginti quattuor seniores, et agnum stantem, et librum septem sigillis signatum: narrat etiam pugnas et triumphos ecclesiae. In tertia sub specie septem angelorum tuba canentium varios eventus ecclesiae describit. In quarta sub figura mulieris et draconis, pugnas et victorias ecclesiae narrat, ubi per septem angelos dicta et facta commemorat, et si non ut prius. In quinta per septem angelos septem plagis terram percutit. In sexta damnationem meretricis narrat. In septima uxorem agni dicit ornatam de caelo descendere. De septem regulis Tychonii; quarum prima est de Domino, eiusque corpore; secunda de Domini corpore vero et simulato; tertia de promissis et lege; quarta de specie et genere; quinta de temporibus; sexta recapitulatio. Septima de diabolo, eiusque corpore. Hae septem regulae, non solum in Apocalypsi, sed in aliis libris inveniuntur, maxime autem in propheticis.

In Apocalypsin primus commentatus martyr Victorinus; quem sequens beatus Hieronymus quaedam quae ille iuxta litteram intellexerat auferens, quaedam ex proprio adiciens, unum in eam condidit librum, promittens, se in ea potissime laboraturum, si vitae spatium adesset: sed opus illud utrum impletum fuerit, incertum est. Donatista etiam Tichonius multiplicem in eam edidit expositio-

nem; sed perfidiae veneno commiscuit. Post quem Primasius africanae ecclesiae antistes, vir per omnia catholicus, et in divinis scripturis eruditus, quinque eam libris enodavit, in quibus, ut ipse asserit, non tam propria, quam aliena contexuit, eiusdem scilicet Tichonii bene intellecta deflorans; nihilominus et beati Augustini quaedam exposita capitula adnectens. Et quamvis eam plenius quam alii exposuerit, altissimo tamen sermone composuit. Denique etsi numero pauca, luculentissime tamen a sancto Gregorio exposita sunt capitula per eius diversa opuscula. Postremo beatus Ambrosius Autpertus presbyter quaedam ex his, multa vero ex suo ponens, pulcherrime pertractavit.

EXPLICIT PRAEFATIO.

---

## EXPOSITIO PROPHETIAE NOVI TESTAMENTI.

Inter reliquos novi testamenti libros, sola Apocalypsis prophetia vocatur, iuxta illud: beatus qui legit, et qui audiunt verba prophetiae libri huius, et cetera. Quia ergo nova prophetia est, sic excellit veterem prophetiam, sicut evangelium observantiam legis, quia quae de Christo et de ecclesia, antiqua prophetia revelanda praedixit, haec iam revelata denuntiat. Unde et Apocalypsis, idest revelatio, inscribitur. Huius autem libri magna auctoritas est, quia a Trinitate per angelum ad Iohannem mittitur. A patre, ut illud: quam dedit illi Deus palam facere. A Filio, ut illud: ego Iesus misi angelum meum testificari vobis. A Spiritu quoque sancto, ut illud: dominus Deus omnipotens Spiritus prophetarum misit angelum suum, et cetera. Igitur quia nihil historicum sonet, ipsius verba docere probantur. Neque enim in caelo sunt fabri qui loricas fabricent, nec mulier in caelo parere potuit. Nunc superest ut qualitatem visionis eius discutiamus. Tres itaque visionum modos patres nostri intelligendos docuerunt: corporalem, ut videmus per oculos solem, lunam, et reliqua: spiritalem quae fit per mentis excessum sive vigilantibus sive dormientibus viris, cum non res corporales, sed similitudines rerum corporalium per spiritum intuentur; quemadmodum Pharao vidit septem boves, et Nabuchodonosor lapidem prae-

cisum de monte sine manibus, et Petrus linteum. Tertius est qui intellectualis appellatur, per quem nec corporales res, nec earum similitudines, sed ipsa rerum veritas intuentibus manifestatur, quod huic tantum modo Apocalypsis beatus Hieronymus adscribit. Sanctus vero Augustinus spiritalem in hac intelligi debere visionem, ac per similitudines rerum corporalium ostensam, omnimodis docet. Sed ipsi viderint quis eorum verius dixerit. Ordo vero narrationis hic est. Aliquando ab adventu Domini inchoat, et perducit usque ad finem saeculi. Aliquando ab adventu Domini inchoat, et antequam finiat, ad initium redit, et ea quae dimiserat, sive quae dixerat, diversis figuris repetens, ad secundum Domini adventum percurrit. Aliquando incipit a novissima persecutione; sed antequam ad finem veniat, recapitulando utraque coniungit. Aliquando ad enarrandum proposita paululum intermittit, et aliud non ad hoc pertinens interponit; post quod ordine conciso quae coeperat perdocet. Aliquando in ipso genere locutionis sic mutata figura quasi alia permiscet, ut non nil aliud significet, quam quod narrare coeperat. Et nota quia rarissime in hac revelatione vel angelus, vel Iohannes proprias tenent personas. Recurrit autem sermo a specie ad genus, quemadmodum cum Iezabel specialiter increpasset, subiunxit: et dabo unicuique vestrum secundum opera sua. Quod generaliter sive bonis sive malis congruere videtur. Item a genere ad speciem transit quando cum ecclesiae, quae habitat inter malos, sub specie pastoris Pergamenorum diceret: scio ubi habitas, ubi sedes est Satanae, et reliqua. Continuo negligenti pastori intulit: habeo adversus te pauca, et cetera. Ab hac specie transit ad aliam, cum protinus subdit: ita habes et tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Qui enim non ait habes etiam illic, sed habes et tu, patenter innuit, quia ab una specie ad aliam sermonem convertit. Invenitur etiam genus in specie. Nam dicendo ego Iohannes frater, et reliqua, in sua persona totius ecclesiae persecutiones insinuat, quas cottidie propter verbum Dei patitur. Iungitur etiam genus generi, cum sedes dicitur posita in caelo. Utrumque enim per se positum, idest et caelum et sedes, in hac revelatione frequenter ecclesiam designat: cum autem simul iunguntur, unam eamdemque ecclesiam figurant.

## CAP. I.

v. 1. Apocalypsis Iesu Christi. Primo notandum, quia plenior sensus redderetur, si haec est Apocalypsis diceret; sed scripturarum mos est brevitatis causa praenominatas particulas sub auditione relinquere. Hinc est quod Salomon non ait: hae sunt parabolae Salomonis, vel haec sunt verba Ecclesiastae. Apocalypsis, ut dictum est, ex graeco in latinum revelatio interpretatur. Iesus hebraice, graece sotir, latine autem dicitur salutaris. Christus graece, latine unctus. Nam chrisma unctio dicitur. Chrisma vero primus iubente Domino Moyses in libro Exodo composuisse narratur, quo reges, et sacerdotes unguebantur, praefigurantes Christum a patre invisibiliter unctum. Quam dedit illis Deus palam facere servis suis, quae oportet fieri cito. Hic quoque notandum quia usitatius diceretur qua dedit illi Deus: sed sacrae scripturae consuetudo est frequenter pro ablativo sine praepositione accusativum ponere. Unde est illud psalmi: exaudi Domine vocem meam, quam clamavi ad te. Et Paulus: bonum certamen certavi. Ostenditur enim his verbis haec revelatio esse Iesu Christi, et hoc a Deo illum accepisse, ut sua revelatione palam faceret servis suis quae oportet fieri cito. Quam ob rem ita distinguendum est, Apocalypsis Iesu Christi; et deinde inferendum, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, et reliqua: quorum unum ad divinitatem redigitur, secundum quam ipse cum patre cuncta revelat mysteria; alterum ad humanitatem, secundum quam non solum a Patre et Spiritu sancto, sed et a semetipso accepit, ut ipse sua revelatione ea quae cito oportet fieri, servis suis declaret. Unde non dicitur, quam dedit illi Deus pater, sed indefinite, quam dedit illi Deus, idest Trinitas. Et nota quia dicendo servis suis, ostendit filium etiam in forma servi, non servum, dum eius humanitas domina praedicatur servorum. Suis autem dicit, id est divinae gratiae subiectis; iuxta illud: confiteor tibi Domine pater caeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. In eo vero quod subditur, quae oportet fieri cito, quamquam innumera possint intelligi, singulari tamen intentione de temporalibus ecclesiae pressuris gaudiisque perennibus venturis, ac de malorum praesenti felicitate, aeternisque futuris cruciatibus sermonem contexit. Quae omnia cito fiunt, quia

hoc praesens tempus sine aliqua momenti interpositione ad finem I.
transvolare compellitur. Unde idem Iohannes alibi dicit: filioli novissima hora est.

Et significavit mittens per angelum suum servo suo Iohanni. Significavit. Idest sigillavit. Nam signum sigillum dicitur; unde et Danieli dicitur: clausi sunt signatique sermones. Et Esaiae: signavi visionem in discipulis meis. Sed quid sibi vult quod signata haec visio dicitur, cum in sequentibus dicatur, ne signaveris verba prophetiae libri huius? nisi quia piis reserantur, impiis signo clauduntur, neque enim propter fideles servos, sed propter fures divitiae sigillantur. Unde ad Danielem dicitur: impie agent impii; porro docti intelligent. Dicendo autem significavit, ostendit non iuxta litteram accipi debere, sed ad mysteria altius perscrutanda significationis verbo nos fecit intentos. Haec igitur visio per angelum missa est; sed incircumscriptus spiritus, qui hanc misit, et in eo fuit per quem misit, et in eo cui misit. Idem autem angelus qui apparuit solius incarnati Verbi figuram gessit, eiusque corporis, quod est ecclesia. Ipse etiam Iohannes, cui apparuit, ecclesiae typum praetendit. Non autem duas ecclesias angelum et Iohannem praefigurasse credendum est; sed cum angelus typum tenet capitis, Iohannes praedicatorum; cum angelus praedicatorum, Iohannes auditorum; et cum per angelum praecedentia membra, per Iohannem sequentia designantur; sive in angelo ecclesia intelligitur post resurrectionem glorificata; in Iohanne vero praesens erudienda a Christo. Praeterea sciendum, quia sic Dominus post ascensionem apparet quemadmodum ante incarnationem patribus apparuit, id est per angelicam creaturam. In quo facto patenter ostendit, non se corporaliter nunc ad docendum requiri debere, qui ubique praesens est maiestate: nec enim existimandum est, humanitatem ex virgine sumptam fuisse in angelo; sed illius figuram angelum expressisse. Nihil etiam mirum, quod similis filio hominis vocatur, cum Daniel propheta angelum Gabriel virum nominasse perhibetur. Sic autem per hunc angelum dicitur: ego sum primus et novissimus, et reliqua. Quemadmodum ante incarnationem Deus in assumpta angeli persona dicit: ego sum Deus Abraam, et cetera. Sicut enim Moyses eum, qui sibi in rubo apparuit, modo angelum, modo Dominum vocat; sic Iohannes hanc revelationem sibi per angelum missam perhibet, et ipsum in mysterio et figura dominum Iesum

I Christum fuisse confirmat. Itaque et Paulo Dominus in via per ange-
lum apparuit; quia si in propriae carnis substantia apparere debuis-
set, Iohanni quem specialiter dilexit, appareret. Et notandum, quia
more aliorum Iohannes de se quasi de alio loquitur. Moyses quippe
ait: erat Moyses vir mitissimus. Et Iob, vir erat in terra Hus no-
mine Iob, et cetera. Non enim ipsi a se, sed Spiritus sanctus per
eos loquebatur.

v. 2. Qui testimonium perhibuit verbo Dei, et testimonium Iesu Chri-
sti quaecumque vidit. Perhibuit tunc Iohannes, perhibet nunc eccle-
clesia, cuius ille figuram gerebat, cum hanc Apocalypsin cerneret.
Verbum autem et Iesum Christum distinguit propter duas Christi
substantias, qui de utroque testimonium perhibuit dicens: in prin-
cipio erat Verbum. Et item: Verbum caro factum est. Vidit autem
ad utrumque refertur. Vidit enim spiritalibus oculis Verbum, cor-
v. 3. poralibus vero omnia quae de humanitate ipsius narrantur. Beatus
qui legit, et qui audiunt verba prophetiae libri huius, et servant
ea quae in ea scripta sunt. Tempus enim prope est. Hic claret quan-
ta sit huius libri auctoritas, qui inter omnes prophetias speciali
quodam modo sponsione beatitudinem repromittit. Dicendo autem
qui legit, et qui audiunt, doctorum personam et audientium de-
monstravit. Quod vero subditur, et servant ea, ad utrosque perti-
net, quia non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores
legis iustificabuntur. Et ut ad haec observanda utrorumque animos
incitaret, subiecit: tempus enim prope est; scilicet quo vel iusti
post observantiam mandatorum remunerentur, vel iniusti post neg-
legentiam puniantur.

v. 4. Iohannes septem ecclesiis quae sunt in Asia. Per septenarium
numerum universalis ecclesia exprimitur, propter septem dona illius
qui replevit orbem terrarum. Hinc Eliseus septies puerum oscitare
fecit super quem incubuit, quoniam populus infidelitate mortuus,
per septem dona sancti Spiritus vivificatur. Septenarius itaque nu-
merus perfectus est, qui a ternario et quaternario formatur; ter-
narius namque in divinis scripturis perfectus habetur propter my-
sterium Trinitatis; sive propter tres virtutes, fidem, spem, et cari-
tatem; sive propter tres ordines fidelium, praedicatorum, absti-
nentium, et coniugatorum. Quaternarius vero perfectus est propter
mundi partes, sive propter quattuor principales virtutes, id est pru-
dentiam, temperantiam, fortitudinem, atque iustitiam; seu propter

quattuor evangeliorum libros. Quia igitur Trinitatis cognitio quattuor caeli cardines comprehendit; sive quia spes, fides, et caritas quattuor principalium virtutum summam perficiunt; seu quia tres ordines credentium, quattuor evangeliorum praeceptis se subdunt, recte per hunc septenarium numerum universalis ecclesia figuratur. Attamen sciendum, quia specialiter ad septem Ephesiorum ecclesias haec sacramenta de exilio scripta mandavit. Non ergo species excluditur, sed in specie genus, id est universalis ecclesia ostenditur, quae bene in Asia esse dicitur. Asia enim elatio interpretatur. Elatio autem non semper pro vitio ponitur, sed aliquando pro culmine virtutis, ut illud: ponam te in superbiam saeculorum. Id est faciam ut voluptates omnes, et infimos honores despicias. Et alibi: sustulit te super altitudinem terrae. In hac igitur elationis celsitudine consistit ecclesia. Aliter si elatio pro vitio ponitur, non accipiendum est quod sancta ecclesia elata permaneat, sed quia dudum in elationis fastu erecta, humilis futura superno munere sit praedestinata. Iuxta illud: nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quae praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli? I.

Gratia vobis et pax ab eo qui est, et qui erat, et qui venturus est, et a septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt, et a Iesu Christo. Gratia dicitur venia gratis collata, qua infulgente ex servis peccati in filios iustitiae adoptati sumus. Hanc Petrus, hanc Paulus scripturi fidelibus, titulo salutationis praemiserunt, ut populos gratiae exhortaturi, omnem salutationis summam in hac esse monstrarent: et apte gratia paci praefertur, quia nullus ad pacem Dei reconciliatus venire poterat, nisi hunc gratia misericordiae praecessisset. Quod autem dicit ab eo, qui est, et qui erat, et qui venturus est, specialiter unigenito Dei filio assignandum est. Ipse essentialiter est cum Patre et Spiritu sancto, cui mutabilitas nunquam accidit, iuxta illud Pauli. Non fuit in illo est et non; sed est in illo fuit erat, quia ante quam de virgine nasceretur in tempore, cuncta cum Patre tempora fecit. Unde idem Iohannes: in principio erat Verbum. Idem etiam venturus est in assumpta humanitate ad iudicandum vivos et mortuos; sicut scriptum est: sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Cum ergo certum sit quia hanc gratiam ecclesia sicut a Filio et Spiritu sancto, ita a Patre per Filium et Spiritum sanctum acceperit; cur v. 5.

5. hoc loco persona Patris reticetur? Scilicet quia sacrarum scripturarum mos est, ut ubi una vel duae de Trinitate personae ponuntur, tota simul Trinitas intelligatur. A septem vero spiritibus dicit propter unius spiritus septenariam operationem: qui ideo in conspectu throni, idest ecclesiae, hoc est in memoria sanctorum solus esse dicitur, quia eidem specialiter remissio peccatorum assignatur; iuxta illud: accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Vel certe in Spiritu tota Trinitas intelligitur. Dicendo autem a Iesu Christo, ideo Filii personam repetit, quoniam qui dicitur erat ante saecula, homo factus est in fine saeculorum.

Qui est testis fidelis primogenitus mortuorum, et princeps regum terrae. Manifesto genere locutionis Christum dicit, specialiter testem fidelem, cum tres sint, qui testimonium dant, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, et tres unus Deus sunt. Potest et specialiter Filius in assumpto homine dici testis fidelis, eo quod pro testimonio veritatis usque ad mortem pervenerit carnis. Nam *cum* omnis ecclesia in sanctis praedicatoribus testimonium de Christo perhibeat, illi principaliter martyres, idest testes, dicuntur qui pro Christo mortem pertulerunt corporis. Primogenitus autem ideo dicitur, quia nullus ante ipsum non moriturus surrexit. Aliter omnes sancti mortui sunt mundo, ut illud: mortui enim estis; sed iste singulariter, in quo nullum fuit peccatum. Reges vero, aut omnes sanctos dicit, qui se bene regere noverunt; aut certe praedicatores, qui bonis se sociant; sed super malos erigunt, sicut Petrus super Ananiam, et Paulus sceptrum vibrat dicendo: quid vultis? In virga veniam ad vos. Quia dilexit nos. Quomodo nos dilexerit, mala quae pertulit manifestant. Non autem nos quales eramus dilexit, idest impios; sed quales ipso amore nos fecit. Unde continuo subditur: et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Sed quo ordine in sanguine suo nos laverit, apostolus indicavit dicens: quicumque baptizati sumus
v. 6. in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et fecit regnum nostrum sacerdotes Deo et patri suo. Quia caput nostrum rex est et sacerdos, ideo omnia membra reges sunt et sacerdotes; ut illud Petri apostoli: vos genus electum regale sacerdotium. Reges autem sunt, seipsos regendo; sacerdotes vero, Deo offerendo; iuxta illud: obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. Dicendo itaque Deo et patri, unam personam ostendit; quamquam Spiritus sanctus secundum praedictam regulam ibi

intellegatur, sicut et apostolus dicit: benedictus Deus et pater do- I.
mini nostri Iesu Christi; Deum et Patrem unam personam volens intellegi; proinde dicendum est: ipsi gloria in saecula saeculorum. Ipsi, idest qui fecit nos reges et sacerdotes, Patri scilicet et Filio, ubi intellegimus amborum caritatem, quae est Spiritus sanctus: caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Bene autem non sibi, sed ei, a quo accepit, pro his ecclesia tribuit gloriam; iuxta illud: non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Ecce venit cum nubibus. Si iuxta litteram intellegamus, venien- v. 7.
te Domino ad iudicium, erit nubes candida, quae sanctos obumbrans ab igne saeculum cremante defendat. Erit terribilis, cuius fragoribus reprobi terreantur; attamen in hac apocalypsi non facile iuxta litteram quippiam sentiendum est. Itaque in sacro eloquio, cum plurali numero nubes ponuntur, praedicatores sanctos designant, qui et munditia mentis leves sunt, et praedicationum guttis corda audientium rigare non desistunt. Cum his igitur nubibus Dominus ad iudicium veniet; iuxta illud prophetae: ecce venit Dominus ad iudicium cum senioribus populi. Et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Omnis oculus videbit; idest omnis homo, a parte totum, qui tunc resurrexerit, sive ad vitam, sive ad mortem: non autem animalium, quibus non est datum post mortem resurgere. Videbit vero omnis homo in forma servi, in qua ab impiis iudicatus est, non in forma divinitatis, quae ab impiis videri non potest. Et nota quod alter interpres ait: videbit eum omnis terra, talem ac si diceret, qualem hic positum impii futurum non credebant. Et plangent se super eum omnes tribus terrae. Hoc loco notandum quia cum adiectione ait tribus terrae: ac si diceret terrena desiderantes, et avaritiae studentes, quibus dicitur; vae vobis divitibus; et item vae vobis qui ridetis. Quae vero sit causa doloris, aperitur cum dicitur, super eum. Nam etsi multarum miseriarum ibi luctus erit, ad comparationem tamen fletus ex visione claritatis Christi nullus erit; magis enim tunc dolebunt infelices pro eo quod talem perdiderunt Dominum, quam quod in atrocissimum inciderunt tormentum; sed ecce cum interpositione iuramenti quae dicta sunt affirmat cum subdit: etiam amen. Quod apud Latinos est etiam, hoc apud Hebraeos amen. Utrumque autem adverbium est affir-

I. mandi : ait ergo etiam amen, ac si ingeminando diceret, verum est verum est.

v. 8. Ego sum α et ω, principium et finis, dicit dominus Deus qui est, et qui erat, et qui venturus est. Dicendo sum, aperte insinuat quia Deus per se loquebatur. Unde apostolus: an experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christus? Et David: attendite populus meus legem meam; cum nec populus nec lex David fuerit. Hoc autem significat α et ω, quod principium et finis. Nam α apud Graecos principium est elementorum; ω vero finis eorumdem. Principium autem Christus dicitur, quia ab ipso omnis creatura initium accipit; finis vero, quia ipse quasi terminus omnia concludit. Aliter principium et finis vocatur, quia ipse est Deus ante saecula, et homo in fine saeculorum. Unde Iohannes: in prin-
v. 9. cipio erat Verbum. Et item: Verbum caro factum est. Ego Iohannes frater, et particeps in tribulatione, et regno, et patientia Iesu, fui in insula, quae appellatur Pathmos propter verbum Dei, et testimonium Iesu. Hoc loco Iohannes, et specialiter suam, et generaliter ecclesiae personam designat. Et notandum, quia regnum pertinet ad caput, tribulatio ad membra, patientia ad utrumque, quod totum in uno Iesu repperitur. Tribulationem namque patiebatur caput cum membris dicendo: Saule Saule quid me persequeris? Regnum in capite, ut illud: venite benedicti patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi; quod est aperte dicere: venite membra, regnate cum capite, quia ego sum regnum. Se enim dabit suis, ut scriptum est: iusiurandum quod iuravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis. Patientia vero nos expectat, iuxta illud: ignoras quoniam benignitas Dei ad patientiam te adducit? Et nos in patientia nostra possidebimus ani-
* Ita cod. mas nostras. Per Pathmos autem insulam, quae fretus * interpretatur, in qua Iohannes erat religatus, persecutiones et angustiae designantur, quas patitur Iohannes et ecclesia, idest species et genus; sed propter verbum Dei, non pro suis malis; iuxta illud Petri apostoli: nemo vestrum patiatur quasi fur, sed quasi Christi discipu-
v. 10. lus. Fui in spiritu in dominica die. Hinc iam singillatim de specie, singillatim de genere dicendum est. Non autem Iohannis spiritus carnem funditus deseruit, quando hoc vidit, quia corpus sine spiritu non viveret, sed in extasi positus, nihil per corpus vel sentire vel intellegere potuit. Et nota, quia non in sabbato, sed in

dominica die se in spiritu fuisse dicit, quia iam vetus illa, quae mortem operabatur, lex transierat, et nova quae vivificat in Christi resurrectione claruerat. Allegorice ecclesia, quia in electis facta carnis spiritu mortificat, ut in novae vitae conversatione assurgat in spiritu, et dominica dies esse demonstrat. Unde est illud apostoli: vos in carne non estis, sed in spiritu. I.

Et audivi post me vocem magnam tamquam tubae dicentem: V. II.
quod vides scribe. Illud sciendum, quia sicut Iohannes in spiritu audivit, ita vox ad eum facta spiritalis fuit. Sed quaerendum est, quod dorsum spiritus habere potuit, ut post se vocem audiret. Videtur itaque facies spiritus illius fuisse ipsa vis divinae contemplationis; dorsum vero oblivio de praesentibus. Idcirco ergo vocem in his quae oblitus fuerat audivit, ut faciem mentis ad ea converteret, et quaeque videret in libro, in libro scriberet. Ac si ei ipsa vox diceret: ea quae in spiritu Dei videre incipis, hic ubi me audis sine sono sonantem, idest in terris, vel gesta vel gerenda sunt. Sic autem dicitur quae vides scribe; ac si diceret, quae visurus es; necdum enim aliquid viderat. Allegorice ecclesia de Christi ac sua copula vocem post se audit, a lege et prophetis, ut illud: erunt duo in carne una. Vox autem haec sive in ecclesia sive in Iohanne, recte magna dicitur, quia de summis mysteriis loquitur, quaeque ideo tubae comparatur, et per ora praedicantium diffunditur. Unde uni eorum dicitur: quasi tuba exalta vocem tuam. Haec vox in Iohanne ecclesiam admonet, ut quae videt scribat, idest in memoria recondat.

Et mitte ·VII· ecclesiis, Epheso, Smyrnae, Pergamo, Thyatirae, Sardis, Philadelphiae, et Laodiciae. Dicendum quomodo interpretatio horum nominum universali conveniat ecclesiae. Ephesus interpretatur voluntas, sive consilium meum *; et cuius? nisi eius qui reprobat consilia principum, consilium vero eius manet in aeternum. Ecclesia autem voluntas Dei est, cui per prophetam dicitur: vocaberis voluntas mea. Et nota quia voluntas pertinet ad caritatem, consilium vero ad correctionem. Ille enim voluntas Dei est, qui non timore poenali, sed sponte se creatori subdit. Ille vero qui nec timore, nec amore, se conferre vult, divina agente clementia, fit ad eum correctionis sermo, ut relicto errore, consilium salutis percipiat. Smyrna in latinum vertitur canticum eorum, idest

* Hanc et sequentes urbicorum nominum interpretationes quis eruditus probet?

I. electorum, canticum vero illud est mandatum novum. Ecclesia igi-
tur canticum hoc cottidie cantat, cum mandatum novum diligen-
do Deum et proximum implet. Pergamum interpretatur dividendi
cornua eorum. Et quorum nisi Christi, et diaboli? In cornibus ita-
que Christi regnum eius ostenditur, idest ecclesia. In cornibus ve-
ro diaboli, eius etiam regnum, idest impii. Audi igitur divisionem
cornuorum: omnia cornua peccatorum confringam, et exaltabun-
tur cornua iusti. Thyatira dicitur illuminata; et quae alia illuminata
intellegitur? nisi illa, cui per Esaiam dicitur: surge illuminare Hie-
rusalem. Et apte illuminata dicitur ecclesia, ut meminerit se tene-
bras fuisse. Unde apostolus ad eius membra: fuistis aliquando te-
nebrae, nunc autem lux in Domino. Sardis latine sonat principi
pulchritudinis, ubi subintellegendum est aptata, vel praeparata.
Princeps autem pulchritudinis ille est, de quo psalmista ait: spe-
ciosus forma prae filiis hominum. Et quae est huic praeparata? nisi
illa de qua eidem principi dicit propheta: astitit regina a dextris
tuis in vestitu deaurato circumamicta varietate. Philadelphia inter-
pretatur salvans hereditatem Domino. Unde apte intellegitur ele-
ctorum ecclesia, quae cum divino adiutorio se ipsam salvare con-
tendit. De hac enim hereditate dicitur: dabo tibi gentes heredita-
tem tuam. Laodicia interpretatur tribus amabilis Domino; sive fue-
runt in vomitu; quae interpretatio permixtos bonos cum malis in
ecclesia ostendit.

v. 12. Et conversus sum ut viderem vocem, quae loquebatur me-
cum. Dicendo viderem, ostendit non corporalem fuisse vocem, quae
videri non potest; sed spiritalem, quam nihil aliud est videre, quam
audire. Allegorice ecclesia conversa est ut vocem videret, quia men-
tis desiderio ad verba legis et prophetarum se contulit, ut eorum
sacramenta impleta iam cerneret. Et conversus vidi septem cande-
v. 13. labra aurea, et in medio septem candelabrorum aureorum similem
filio hominis. Per septem candelabra septiformis ecclesia designatur,
in cuius medio est Christus, qui ideo similis filio hominis dicitur,
quia iam erat immortalis; sive quia non cum peccato, sed in si-
militudine carnis peccati apparuit. In medio autem apparuisse legi-
tur, iuxta illud: ubi duo, vel tres congregati fuerint in nomine
meo, ibi sum in medio eorum. Et apte per septem candelabra au-
rea, ecclesia figuratur. Nam septiformis operatio sancti Spiritus per
numerum, et aeternae sapientiae claritas per aurum figuratur. Sicut

itaque aurum per ignem probatum, percussionibus perductum candelabrum efficitur; sic ecclesia igne tribulationis ad purum excocta temptationum ictibus in longanimitatem extenta consummatur. Unde Esaias ait: dixit Dominus cuius est ignis in Sion, et caminus eius in Hierusalem. Praeterea sciendum, quia et per septem candelabra, et per filium hominis una designatur ecclesia, quoniam una est Christi et ecclesiae persona. Unde idem Dominus qui vestitus podere in medio candelabrorum apparuit, indutus est ipsa candelabra. Quapropter hoc est vestis Christi quod septem candelabra, idest ecclesia. Genus enim iungitur generi, cum et per septem candelabra, et per filium hominis intellegitur ecclesia. Et nota, quia ad nos pertinet similitudo filii hominis, quoniam sicut resurrexit caput nostrum in re, ita et nos in spe. I.

Vestitum podere. Podes graece, latine pedes dicuntur. Quid ergo per poderem, id est talarem tunicam, quam Zacharias sacerdotalem esse dicit, accipimus, nisi specialiter Christi carnem, et generaliter omnem ecclesiam? Ipse quippe Deo patri in cruce se offerendo sacerdotium gessit. Sed haec sacerdotalis vestis usque ad talos est, quia corpus eius, quod est ecclesia, usque ad novissima membra, ea quae desunt passionum Christi adimplet; vel certe vestis eius usque ad talos, fuit opus caritatis usque ad passionem mortis. Et praecinctum ad mamillas zona aurea. Illud sciendum quod Daniel vidit virum praecinctum renes, Iohannes ad mamillas, quia vetus testamentum luxuriam carnis, novum vero etiam mentis frenat. Duplex autem illa praecinctio non ad caput, sed ad membra redigitur, cum constet Redemptorem nostrum nec corporis nec cordis luxuria tactum. Haec igitur zona bene aurea fuisse dicitur; quia quisquis supernae patriae civis est, non timore supplicii, sed amore supernae claritatis immunditiam deserit. Quod autem apostolis in novo testamento iubetur, sint lumbi vestri praecincti, in eorum persona eis iubetur, qui necdum carnis fornicationem frenantes, ad vitae veteris hominem pertinent. Nam ipsi prius carnis immunditiam deseruerant. Aliter, ad mamillas zona aurea angelus praecingitur, quia ecclesia ex duobus populis veniens, in Christo caritatis compage unitur. Caput Christi est Deus pater; unde apostolus: v. 14.
caput Christi Deus; cuius aeternitas iuxta morem humanae locutionis in candore capitis demonstratur. Allegorice caput ecclesiae Redemptor eius est; iuxta illud: caput viri Christus. Capilli praecipui sunt in

I. ecclesia, qui propter innocentiam agnis id est lanae, propter resurrectionem nivi comparantur. Et quia utrumque Christus in se ostendit, idest innocentiam et resurrectionem, quorum alterum imitari, alterum expectare iubemur; idcirco non solum capilli, sed et totum caput lanae albae et nivi assimilatur.

Et oculi eius velut flamma ignis. Isti oculi illi sunt, de quibus inferius dicitur: vidi agnum tamquam occisum habentem oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei. Nam quia Spiritus sanctus et ad fidem illuminat ecclesiam, et in amorem Dei concremat; recte oculorum luminibus, et flammae ignis assimilatur. Possunt et per hos oculos spiritales angeli in ecclesia designari, qui luce scien-
v. 15. tiae eandem ecclesiam illustrant, et amoris incendium praebent. Et pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti. Aurichalci talis perhibetur effectus, quod aes in caminum missum, adhibito vehementi incendio, immisso etiam quodam medicamine, et firmiorem accipiat fortitudinem, et in auri convertatur fulgorem. Unde apte pedes similes aurichalco ad illa novissima ecclesiae membra rediguntur, quae sub Antichristo nimio persecutionis incendio sunt excoquenda; sed adhibito medicamine tolerantiae, fortiora ac clariora reperientur. Et quia in Iudaea vehementior erit vexatio, ubi Dominus ab impiis Iudaeis crucifixus est, idcirco alia translatio aurichalcum Libani posuit, qui mons in Iudaea esse perhibetur. Et vox eius tamquam vox aquarum multarum. Superius huius, qui apparuit, vocem tubae comparavit; nunc autem voci aquarum multarum, quia quod prius pauci praedicatores, postea totus mundus clamavit. Aliter per vocem tubae, vox veteris et novi testamenti; et per vocem aquarum multarum caritas potest intellegi, cuius multiplex lex est, ut illud: et scies quod multiplex est lex eius.

v. 16. Et habebat in dextera sua septem stellas. Per septem stellas, ut idem angelus inferius exponit, angeli intelleguntur. Non autem illi caelestis patriae spiritus, in quibus nihil reprehensibile invenitur, sed ecclesiae praedicatores, de quibus dicitur: angeli pacis amare flebunt, qui recte per stellas et angelos designantur, quia et in huius saeculi nocte lucent per munditiam vitae, et auditoribus suis caelestia nunciando, angeli veritatis existunt. Quia vero septem non numero sunt, sed significatione universitatis, omnes ecclesiae praedicatores haec species comprehendit. Unde in significatione non iam septem, sed unus angelus, id est perfectus ordo praedicatorum. Si-

cut et septem candelabra, non tantum Asiae ecclesias, sed univer- I.
salem ecclesiam designant. Et si subtiliter intendimus, in his septem stellis etiam candelabra invenimus; id est in sanctis praedicatoribus universalem ecclesiam. Unde Dominus cum uni angelo loquitur, subdit: audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Dextera in hoc loco summa beatitudo debet intellegi, quae nunc in spe, tunc erit in re. Unde est illud Esaiae: suscipiet te dextera iusti mei. Cum ergo ecclesiam in dextera teneri audimus, a toto partem intellegere debemus, quae in futuro ad dexteram collocanda est. Et de ore eius gladius utraque parte acutus exiebat. Quid per gladium, nisi praedicatio veteris et novi testamenti? ut illud Pauli: et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Qui bene utraque parte acutus dicitur, quia hinc culpas operis, illinc resecat illicitas cogitationes. Sive quia imperfectos iuxta litteram exterius informat, et perfectos iuxta mysticum intellectum interius erudit. Et facies eius sicut sol lucet in virtute sua. Per faciem fulgentem ut sol, electi possunt accipi, ut illud: fulgebunt iusti sicut sol. In qua sententia si solem istum visibilem volumus intellegere, sciendum quia tunc maioris erit claritatis quam nunc, et sanctorum tunc gloria maior, Esaia attestante qui ait: erit lux lunae sicut lux solis; et lux solis septimpliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui. Unde hoc loco additum est: in virtute sua. Aliter quid per faciem angeli, nisi incarnatio Redemptoris manifesta, quae velut ortum habuit nascendo, occasum moriendo, et item ortum resurgendo? Et quia iam eius resurrectio per totum orbem claruerat, quasi sol meridianas horas conscenderat, cum Iohannes ista cernebat; ideoque cum additamento ait: sicut lucet sol in virtute sua.

Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tamquam mor- v. 17.
tuus. Iohannes hoc loco Christi membra, angelus autem specialiter Christum significat. Iohannes ergo quasi mortuus ad pedes angeli cadit, quia ecclesia ut moriatur mundo, Christi vestigia sequitur. Et apte dicitur quasi mortuus, quia ecclesia etsi mundo et vitiis moriatur, vivit tamen Deo. Et posuit super me dexteram suam dicens: noli timere. Per dexteram angeli hoc loco praedicatores designantur. Hinc per Moysen dicitur: in dextera eius ignea lex; id est in sanctis praedicatoribus doctrina Spiritus sancti. Siletur plane quid angelus superposita dextera fecerit; sed certa ratione colligimus, quia sive Iohannem, sive ecclesiam, in illo a terra levavit. Sed numquid

I. ecclesia ab imitatione passionum Christi submota est? Absit. Ange-
lum ergo Iohanni tamquam mortuo ad pedes suos iacenti dexteram
superponere, eumque a terra erigere, est dominum Redemptorem
ecclesiam passiones eius imitantem a cordis maerore ad spem futu-
rae gloriae per sanctos praedicatores exhortando elevare; ut illlud:
non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam,
quae revelabitur in nobis. Et apte dicit, noli timere; ac si Domi-
nus ecclesiae dicat: accepta desuper fiducia, humanum timorem
v. 18. longe propulsa. Ego sum primus, et novissimus; et vivus fui, et
mortuus, et ecce sum vivens in saecula saeculorum. Hic declaratur
quia angelus iste domini Iesu Christi specialiter personam gessit,
cui haec omnia conveniunt. Et habeo claves mortis et inferorum.
Per claves potestas divini iudicii designatur, quam nullus effugere
valet, sed cunctos ut clavis includit; iuxta illud: claudit et nemo
aperit. Per mortem vero ille, de quo scriptum est: invidia diaboli
mors intravit in orbem terrarum. Et per inferos, hi qui ad eum
pertinent exprimuntur. His itaque clavibus laxatur diabolus ad tem-
ptandum ecclesiam, et istis religatur. Unde scriptum est: fidelis Deus
v. 19. qui non patietur vos temptari supra quam potestis facere. Scribe er-
go quae vidisti, et quae sunt, et quae oportet fieri post haec. Tran-
sit a genere ad speciem. Hinc enim Iohannes praedicatores specia-
liter designat. Et nota, quia quae iam dixerat repetit, ut culpa tor-
poris amoveatur. Scribe ergo, ait, quae vidisti, tamquam diceret,
in lege et prophetis futura de me, et quae sunt, scilicet impleta
per me, et quae oportet fieri post haec, id est quae sunt adimplen-
da in membris meis. Sed hic liber iam debito fine claudendus est,
ne ante lassemur in camporum planitie, quam ad huius Apocalypsis
subeundos montes veniamus.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

# INCIPIT LIBER SECUNDUS.

Ut praecedenti libro iam diximus, hanc visionem alii spiritalem, alii intellectualem asserunt. Quod si intellectualis fuit, non in sua sed in aliorum dicit * persona. Si vero spiritalis, quibusdam locis * Cod. *discit.*
quomodo intellegentiam visionis acceperit dicit, quibusdam autem tacet. Et hoc quidem moderate, quia si per totum aperta visio es-
set, vilesceret; si ex toto clausa, contempneretur. Sacramentum sep- v. 20.
tem stellarum quas vidisti in dextera mea, et septem candelabra aurea; septem stellae, angeli sunt septem ecclesiarum; et candelabra septem, septem ecclesiae sunt. De his sufficienter iam dictum est.

## CAP. II.

Et angelo Ephesi ecclesiae scribe: haec dicit qui tenet septem stel- v. 1.
las in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum au-
reorum. Scio opera tua, et laborem, et patientiam tuam. Hoc loco v. 2.
beatus Iohannes, vel ex propria, vel ex praecedentium praedicatorum persona, verba Domini ipso iubente scribit ad universalem ecclesiam, quae per angelum demonstratur. In quo angelo modo totum electorum corpus, quod ex sanctis praedicatoribus et bonis auditoribus constat, praeconio laudis attollitur; modo etiam pars specialiter notatur in malis. Quid igitur est dominum Redemptorem stellas in dextera tenere, nisi electos suos in prosperitatis beatitudine praedestinatos habere? Quid autem est eundem in medio candelabrorum ambulare, nisi unicuique sanctorum gratiam donorum largiendo per internam discretionem ubique praesentem adesse? Quod si per stellas et candelabra totum corpus ecclesiae accipimus, quod ex electis et reprobis constat; per dexteram Christi potentia divinitatis eius intellegenda est, quam nullus potest evadere, quia in manu eius sunt omnes fines terrae; qui inter candelabra ambulat, iustos visitando, et iniustos deserendo. Opera autem, et laborem, et patientiam sanctorum se Dominus scire perhibet, hoc est per electionis gratiam approbare. Sed ecce ad infirmantem specialem corporis partem sermo recurrit cum subditur:

Et quia sustinere non vales malos. Non enim laudis, sed ma-

II. gnae infirmitatis indicia sunt, angelum malos sustinere non posse.
Et notandum, quia eidem angelo inferius dicit: sustinuisti propter
nomen meum; quod huic loco contrarium non est; quia in uno
infirmitas, in altero membrorum firmitas demonstratur. Et tempta-
sti eos qui se dicunt esse apostolos, et non sunt, et invenisti eos
mendaces. Pullulasse credendum est tunc in Ephesi ecclesia falsos
apostolos, quos idem Iohannes in epistola sua antichristos vocat, in
quorum persona omnium haereticorum perfidia notatur. Temptatio
autem aliquando ad probationem pertinet, ut illud: temptat vos
dominus Deus vester. Ecclesia ergo falsos temptat, cum in praedi-
catoribus haereticos de fide interrogat, utrum veritatis, an menda-
v. 3. cii sint discipuli. Et patientiam habes, et sustinuisti propter nomen
v. 4. meum, nec defecisti. Haec quia manifesta sunt transeamus. Sed ha-
v. 5. beo adversus te quod caritatem tuam primam reliquisti. Memor
esto itaque unde excideris, et age paenitentiam, et prima opera
fac. Absit ut is primam caritatem reliquisse credatur, quem in prae-
cedenti versiculo tanta laude prosecutus est. Sed ab hac specie ad
aliam reflectit sermonem, quam dignam iudicat reprehensione. Pri-
mam autem caritatem usu humanae locutionis dicit prioris temporis.

Sin autem, venio tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi paenitentiam egeris. Quid est inpaenitenti dicere, venio tibi, nisi praesentiam irae meae sentire te faciam? Et quia angelus et candelabrum per significationem unum sunt, quid est dicere movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi movebo te? ubi non totus angelus, sed pars eius inpaenitens debet intellegi, cuius locus est ecclesia. Nam quia non genus sed speciem in angelo tangit, ideo locum speciei in genere ostendit. Et notandum, quia non ait, proiciam, sed movebo, ostendens inpaenitentem quamdiu in hac vita versatur, nequaquam ab ecclesia funditus avelli; sed donum sanctitatis, quo ante humanos oculos lucebat, propter cor inpaenitens non mereri. Movere autem Dominus candelabrum dicitur, id est non statuere, sicut cor Pharaonis indurare. Quando igitur quisque crimen admittit, tunc in conspectu hominum movetur candelabrum eius, qui si cito per paenitentiam surrexerit, quia in eodem loco misericorditer collocatur, et ob hoc multi stant in conspectu Dei, qui in conspectu hominum iacere videntur. Dicit ergo, movebo cito candelabrum tuum de loco suo, nisi paenitentiam egeris; idest

munus sanctitatis post lapsum non recipies, nisi cor ad paeniten- II.
tiam emollire curaveris.

Sed hoc habes, quod odisti facta Nicolatairum, quae et v. 6.
ego odi; ac si universali angelo diceretur: non in ea specie, quam nunc terrui, sed in alia hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quae et ego odi. Quae sunt autem specialia facta Nicolaitarum, beatus Augustinus in libro de haeresibus ostendit dicens: Nicolaus ut fertur unus fuit ex illis septem diaconibus, qui ordinati sunt ab apostolis, quique, cum zelo pulcherrimae coniugis culparetur, purgandi se causa permisisse fertur ut ea, qui vellet uteretur, quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet usus indifferens feminarum. Sectatores etiam eius, nec ab his quae idolis immolantur dividunt cibos suos. Generaliter autem omnes haeretici Nicolaitae sunt. Nicolaus enim interpretatur stultus populus. Quicumque igitur de sapientia Patris, quae est Filius, vera non sentiunt, etsi sapientes sint saeculo, secundum Deum stultos se esse demonstrant. Invenimus et in ecclesia Nicolaitas; eos scilicet, quos stulte in terreno amore thesaurizare videmus. Notandum denique, quia non ait, odisti Nicolaitas, sed facta Nicolaitarum, quia non naturam, quae bona in illis creata est, sed pessima facta Dominus, et qui ex parte illius sunt, in eis odisse probantur.

Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. Hoc v. 7.
dicto evidenter ostendit, quia in una Ephesiorum ecclesia, universitatem credentium conprehendit. Aures vero non corporis, sed cordis requirit; iuxta illud: vobis dico, qui auditis. Sed cum angelus specialiter Filii personam gesserit, quid sibi vult quod non dicitur, quid Dei filius, sed quid Spiritus dicat ecclesiis? nisi quia ad instruendos mores humanos verba Filii, Spiritus verba sunt. Vel non specialiter Spiritus sancti persona, sed tota Trinitas in Spiritu accipienda est. Vincenti dabo ei edere de ligno vitae, quod est in paradiso Dei mei. Lignum vitae sapientia Dei patris est, iuxta illud Salomonis: beatus homo qui invenit sapientiam lignum vitae, et reliqua. Et apte lignum vitae vocatur, quia in praesenti electos suos ab aestu vitiorum protegit, et in futura beatitudine cibum aeternae contemplationis se desiderantibus praebet; unde est illud: satiabor dum manifestabitur mihi gloria tua. Qui ergo vicerit, id est qui in Christo, et per Christum antiqui hostis temptamenta su-

II. peraverit, dabit ei Christus secundum humanitatem suam edere de ligno vitae, quia ad iudicium veniens perducet ad contemplandam divinitatis suae maiestatem. Paradisus autem, in quo lignum est vitae, vita est aeterna, quae est in ligno vitae. Et nota, quia Deum se habere dicit, secundum humanitatem loquens, quam pro nobis assumpsit. Praeterea quia hunc angelum partim laudat, partim vituperat, secundum suum nomen; quia Ephesus, et lapsus magnus, et voluntas mea dicitur.

v. 8. Et angelo ecclesiae Smyrnae scribe: haec dicit primus, et no-
v. 9. vissimus, qui fuit mortuus, et vivit; scio tribulationem tuam, et paupertatem; sed dives es. Hoc tantum non uni, sed magis unitati sanctorum dicitur, quorum tribulatio multiplex est. Unde alia translatio, tribulationes plurali numero posuit. Paupertatem vero geminam intellegere debemus; altera enim est in terrenarum rerum abdicatione; altera in spiritus contritione, qua superbia minuitur, humilitas augetur; de qua Dominus dicit: beati pauperes spiritu: ille enim spiritu pauper est, qui cum bona agit, semper se inutilem attendit. Dicatur itaque: scio paupertatem tuam, sed dives es; ac si diceret: unde te per humilitatem spiritus pauperem existimas, inde per omnia dives comprobaris. Sic autem dictum est scio, tamquam diceretur, scire te facio. Potest etiam quilibet electus ideo pauper et dives vocari, quia caelestis patriae divitias nondum habet in re, quas possidet in spe. Et blasphemaris ab his qui se dicunt esse Iudaeos, et non sunt, sed sunt synagogae Satanae. Hoc universali ecclesiae dicitur, quae in singulis membris per loca, et in toto corpore per orbem, ab inimicis blasphematur. Neque enim in sola Smyrna vel fuisse vel esse Iudaeos blasphemantes credendum est. Quaerendum vero est, ubi Iudaei proprium nomen amiserint, cum etiam post necem Redemptoris, eos sacra scriptura ita nominet, ut in actibus apostolorum. Sed sciendum quia nomen, quod iuxta litteram exterius praetendunt, interius spiritu amiserunt, cum Christum confiteri noluerunt. Nam Iudaeus confessor interpretatur. Secundum figuram vero, haereticis ista conveniunt, qui falso sibi Iudaeorum, id est confitentium, nomen assumunt.

v. 10. Nihil horum timeas quae passurus es. Iuxta illud evangelicum: nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Ecce missurus est diabolus ex vobis in carcerem, ut tempte-

mini, et habebitis tribulationem diebus decem. Hic liquido ostendi- II.
tur., diversas in uno angelo personas alloqui. Cum enim singulari numero praemiserit, timeas, plurali intulit ex vobis; et item, ut temptemini; sed nec aut temptentur, vel habebunt; sed ut temptemini, et habebitis: ut hoc dicto insinuaret, in uno multos constare. Universas igitur pressurarum angustias nomine carceris designavit. Quod autem non ait vos sed ex vobis, illos vult intellegi, qui ex illatis tribulationibus victores existunt. Sed quid sibi vult, quod ecclesiae tribulationem decem dierum numero concludit? nisi quia contra varias persecutionum passiones, contra diversas cupiditatum illecebras, decalogi mandatis subdita confligitur. Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae. Hoc generaliter omni ecclesiae, et specialiter unicuique fideli dicitur. Hinc Dominus in evangelio: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus
erit. Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis: qui vi- v. 11.
cerit non laedetur a morte secunda. Cum sacra scriptura tres mortes ponere solita sit; unam scilicet peccati; alteram carnis; aliam vero damnationis; cur hoc loco ultima damnatio non tertia, sed secunda mors appellatur, nisi quia illae hic poni videntur quae nocere probantur? Mors scilicet peccati, et mors aeterni supplicii, ad quarum comparationem, ista quae carnis est, mors dicenda non est. Laesionis vero vocabulo, miseriarum debet intellegi corruptio.

Et angelo Pergami ecclesiae scribe: hoc dicit qui habet rom- v. 12.
phaeam ex utraque parte acutam. Hoc superius dictum est. Scio v. 13.
ubi habitas, ubi sedes est Satanae. Hoc generaliter ecclesiae dicitur, quae per orbem universum habitat, quo diabolus regnat. Et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam, et in diebus *illis* Antiphas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi Satanas habitat. Haec sententia aut scriptorum vitio corrupta est, aut per subauditiones debet explanari, ut iste sit ordo verborum. In diebus illis Antiphas testis meus fidelis qui occisus est apud vos, non negavit fidem meam; vel certe in diebus illis extitit Antiphas testis meus, qui occisus est apud vos. In quo martyre omnes testes praeconio laudis attolluntur. Apud vos autem dicit, non quo ab illis occisus sit; sed inter illos ab his, in quibus Satanas habitat. Et nota, quia singulari numero praemittitur tenes, et plurali infertur vos, quia
plures in una persona affatur. Sed habeo adversus te pauca: habes v. 14.
illic *tenentes* doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scan-

II. dalum coram filiis Israel, edere, et fornicari. Nequaquam ista illi conveniunt, cui praemiserat, tenes nomen meum, et reliqua. Sed in alteram speciem sermo convertitur, doctrinam vero Balaam consilium vocat, quod dedit Balac ut poneret mulieres pulcherrimas coram filiis Israel, quarum speciebus delectati in amplexus illicitos ruerent, earumque blanditiis deliniti de sacrificiis Behelphegor manducarent; ac per hoc a Deo deserti coram inimicis suis caderent. Sed si a proprietate ad figuram recurrimus, qualiter post vel gesta vel gerenda sunt, invenimus. Balaam quippe interpretatur populus varius; unde apte designat haereticos, qui diversis erroribus evanescunt: Balac autem elidens, per quem huius saeculi potestates exprimuntur, quae plerumque haereticis suadentibus, dignitatem ecclesiae ad tempus inclinant: per Israel vero, virum Deum videntem Dominum, electi figurantur. Docente itaque Balaam, mittit coram filiis Israel Balac scandalum mulierum, scilicet deceptionem, cum quibus de idolothytis edant, et fornicentur, quia haereticis suadentibus, principes huius saeculi, eorum sectas, quasi pulchras foris ostendunt in locutionibus, quae intus omni spurcitia plenae esse noscuntur. Aliter Balaam, idest diabolus, docet Balac, idest carnem, ut mittat mulieres, idest saeculi voluptates, quibus pereant animae.

v. 15. Ita habes et tu tenentem doctrinam Nicolaitarum. De factis Nicolaitarum satis iam dictum est. Dum autem ait, non habes illic, sed habes et tu, ostendit a specie ad speciem sermonem converti. Et quia nihil interest utrum quis pro doctrina Balaam an pro Nicolaitarum tacuisse redarguatur, recte subiungitur: similiter paenitentiam age; quo dicto illi etiam ad paenitentiam latenter provocantur, quos idem torpentes praedicatores nequaquam correxisse notantur;
v. 16. unde et subditur: sin autem venio tibi, et pugnabo cum illis in gladio oris mei. Cur enim non ait pugnabo tecum, sed pugnabo cum illis? nisi quia ut dictum est, illos etiam ad lamentum venire hortatur quos praedicatorum torpore perisse cognoverat. Quod tale est ac si diceret: venio tibi, et pugnabo tecum; sicut alia translatio demonstrat. Vel venio vobis, et pugnabo vobiscum. Quid est autem dicere venio tibi, nisi respectum irae meae sentire te facio? Vel quid pugnabo cum illis in gladio oris mei, nisi acutis eloquiorum meo-
v. 17. rum sententiis damnabo? Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesiis: vincenti dabo manna absconditum. Manna abscondi-

tum panem dicit invisibilem, qui de caelo descendit, qui ideo factus est homo, ut panem angelorum manducaret homo. Quod manna nunc sumitur in sacramento per fidem, quandoque autem in veritate per speciem; iuxta illud psalmistae: satiabor dum manifestabitur mihi gloria tua. Manna enim interpretatum sonat, quid est hoc; quod non dicimus, nisi de re, quam ante non vidimus. Apte ergo illa satietas caelestis gloriae manna vocatur, quia iuxta Pauli vocem, nec oculus vidit, nec in cor hominis ascendit quae praeparavit Deus diligentibus se. II.

Et dabo illi calculum candidum, et in calculo nomen novum, quod nemo novit, nisi qui accipit. Calculus lapis est pretiosus, qui et carbunculus vocatur; quoniam sicut carbo succensus, qua magnitudine subsistit ea in tenebris positus fulget, ita et hic lapis facere perhibetur. Quid itaque per calculum candidum, nisi Christus Iesus designatur? qui sine ulla peccati offuscatione mundus inter homines apparuit, et divinitatis suae luce tenebras nostrae mortalitatis illustravit. Et est sensus: de mortis auctore triumphantem coheredem meum in regno patris efficiam. Alia vero translatio pro calculo margaritum posuit. Nomen novum dicit christianum pridem inauditum, de quo per Esaiam Dominus ecclesiae dicit: vocabitur tibi nomen novum quod os Domini locutum est. Sed cum multi a diabolo victi hoc nomine censeantur, quomodo solis vincentibus hoc se dare pollicetur? nisi quia datio hic illa accipienda est, qua praedestinatos ad vitam supernae civitatis novimus electos. Ubi apte subditur, quod nemo novit, nisi qui accipit; tamquam diceret: nullus dignitatem nominis christiani vita et moribus defendit, nisi qui hoc divina praedestinatione ad vitam aeternam promeruit. Nosse enim Christi nomen, ad custodiam mandatorum pertinet: accipere vero, ad gratiam divinae praedestinationis refertur.

Et angelo Thyatirae ecclesiae scribe: haec dicit filius Dei, qui v. 18
habet oculos ut flammam ignis, et pedes eius similes aurichalco:
novi opera tua, et caritatem, et fidem, et ministerium, et patien- v. 19.
tiam, et opera tua novissima plura prioribus. Haec universali ecclesiae dicuntur, cuius Dominus opera, caritatem, et fidem novit, quia per electionis gratiam approbat. Sed haec praepostere dicuntur; primum enim est credere, dehinc quod credis amare, postremum quod amor et credulitas compellat operari. Ministerium hoc loco vult

II. intellegi impensam misericordiam extrema facultate. Sed quaerendum est, cur ecclesiae opera novissima plura praedicentur quam priora. Sciendum itaque quia primo ab apostolis quattuor tantum capitula gentibus ad Christum conversis servari praecepta sunt: videlicet ut abstinerent se ab immolatis et fornicatione, suffocato et sanguine. At cum processu temporis parva spatia devoluta fuissent, creverunt ad culmen perfectionis; ita ut multi credentium cuncta mundi postponerent. Vel quia ab Antichristi persecutione amplior in ea virtus enitebit operationis. Quae enim nunc ex gentibus sola laborat, tunc Iudaeos etiam ad fidem perducens duplo laborabit.

v. 20. Sed habeo adversus te quia permittis mulierem Iezabel, quae se dicit propheten, docere et seducere servos meos, fornicari, et manducare de idolothytis. Haec non illi conveniunt, quem superius tanta laude prosecutus est; sed specialiter ad malos praedicatores, qui sua negligentia fornicationem et idololatriam in ecclesia sinunt. Non autem credendum est usque ad illud tempus Iezabel uxorem Achab in corpore mansisse, quam equorum ungulis novimus comminutam; sed quia erant tunc in illa qui coitus illius imitabantur, idcirco in eis ipsa mater fornicationum notabatur. Reprobi enim vitiorum parilitate coniuncti, unum antiqui hostis corpus efficiunt; sicut electi virtutum conpagine unum Christi corpus de se reddunt. Fornicatio vero Iezabel quatrimoda est. Est enim delectationis, ut illud: qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo. Est et operis, unde apostolus: fugite fornicationem fratres. Est idololatriae, iuxta illud: moechata est cum lapide et ligno. Est etiam avaritiae, iuxta illud: avaritia quae est idolorum servitus. Notandum quoque, quod Iezabel propheten se dicit, et idcirco Dei servos seducit. Cum igitur quilibet continenti dicit: veni fruamur concupitis, quia si hoc Deus fieri nollet, marem et feminam non crearet, quasi prophetando Dei militem seducere quaerit. Iezabel itaque interpretatur sanguinis fluxus, aut fluens, vel sterquilinium. Sanguinis vero nomine peccata figurantur, iuxta illud: libera me de sanguinibus. Mulierum autem in patiendo fluxum sanguinis ista consuetudo perhibetur, ut plurimorum dierum collectus humor sanguinis, cum menstruum tempus advenerit, superhabundans egeratur. Sic universali Iezabel evenire probatur: diu enim congesta turpis delectatio, cum tempus advenerit, ad apertam operationis deformitatem prosilit. Deinde fit mens vehementius an-

xia, et ut cera ante faciem ignis pariter homo liquescit: unde recte II.
fluens vocatur. Postremo et ipsa perpetratae luxuriae iteratione longe lateque malae opinionis fetor emittitur. Unde consequenter Iezabel sterquilinium interpretatur.

Et dedi illi tempus ut paenitentiam ageret, et non vult pae- v. 21.
nitere a fornicatione sua. Hinc de quolibet reprobo per beatum Iob dicitur: dedit ei Dominus locum paenitentiae, et ille abutitur eo in superbiam. Sed cum praecedenti versiculo torpentem praedicatorem pro fornicatione Iezabel redarguerit, cur non dicitur, dedi tibi, et illi, sed tantum illi? praesertim cum testetur apostolus: quia non solum qui faciunt malum, sed etiam qui consentiunt facientibus, aeterna sunt morte plectendi. Sciendum ergo quia sermo Dei a specie ad genus transit, et in eo partem speciei reprobam quasi ex occulto impaenitentem redarguit, quam supra aperte increpaverat; quatenus una eademque species modo rea, modo digna appareat, cum et aperte neglegens, et non aperte impaenitens redarguitur. Hoc autem idcirco, ne pars speciei quae in sanctis praedicatoribus constat, illi quae in reprobis est, videretur coniuncta. Ecce pono eam v. 22.
in lectum, et qui moechantur cum ea in tribulatione maxima erunt,
nisi paenitentiam egerint ab operibus eius, et filios eius interficiam v. 23.
in mortem. Iezabel ac moechantes in ea et filii eius unum sunt corpus Satanae, quod in lecto ponitur non ut quiescat, sed ut phrenesim incurrat; lecti enim nomine audacia ac securitas delinquendi accipitur. A Deo autem poni dicitur, non quo ipse impellat, sed quo ab hac securitatis deceptione flagellando non eripiat. Et quia incrementa vitiorum, quasi quaedam supplicia sunt, bene ipse lectus tribulatio magna vocatur. Potest etiam per lectum, aeternum supplicium designari. Unde mihi alter interpres pro lecto luctum posuisse videtur. Et scient ecclesiae, quia ego sum scrutans renes et corda. In renibus ipsam vult intellegi corporalis luxuriae perpetratam nequitiam, quia humanae conceptionis semen de lumbis egreditur virorum; cordium autem vocabulo spiritalis adulterii incentiva. Unde psalmista: ure renes meos, et cor meum. Sed numquid prius quam Dominus idololatras et fornicatores in publicum prodat et trucidet, nescit hunc ecclesia occultorum cognitorem esse? Aut quomodo ecclesia dici potest, si hoc exitu rerum, et non potius fide cognoverit? Certa ergo fide tenendum est, quantum ad praesentis temporis qualitatem abdita eos morte puniri. Ut sit iste sensus: cum in

II. abditis atque occultis reprobos condemno, etiam tunc cunctorum
me acta cognoscere fideles non ambigunt. Et dabo unicuique ve-
strum secundum opera sua. Redit a specie ad genus. Hic autem
quod exponi debeat amplius non est, sed quod magis timeri.
v. 24. Vobis dico ceteris qui Thyatirae estis: qui non habent doctri-
nam hanc, qui non noverunt altitudinem Satanae Hoc loco ad electos
verbum recurrit. Altitudo autem Satanae ruinosa illius superbia in-
tellegenda est, qua primus contra Deum elatus tumuit; quam ele-
cti ignorare dicuntur, idest nullo consensu imitandam recipere; si-
cuti sacra scriptura innuptas mulieres dicit non cognovisse viros,
id est nequaquam fuisse expertas opera virorum in concubitis; et
sicut hominem veracem dicimus ignorare mentiri. Quemadmodum
dicunt, non ponam super vos aliud pondus. Qui sunt illi qui dicunt,
nisi populi Iudaeorum, qui super credentium humerum caerimonias
veteris legis dicunt imponi? Unde Lucas evangelista: quidam de-
scendentes a Iudaea docebant fratres, quia nisi circumcidamini se-
v. 25. cundum morem Moysi, non potestis salvi fieri. Tamen id quod ha-
betis tenete, donec veniam. Id est onus leve ad quod vocati estis,
gratiam scilicet Redemptoris abicere nolite. Dicendo autem donec
veniam, ostendit ecclesiam usque ad restaurationis tempora sub gra-
v. 26. tia manere. Et qui vicerit, et qui custodierit opera mea usque in fi-
v. 27. nem, dabo illi potestatem super gentes, et reget illas in virga ferrea,
v. 28. et tamquam vas figuli confringentur. Sicut et ego accepi a Patre meo.
Hanc potestatem Filius a Patre, non in divinitate, sed in humani-
tate accepit, qua minor est a Patre. Unde illud: data est mihi om-
nis potestas in caelo et in terra; et quia electi membra eius sunt,
et ipsi hanc potestatem in capite suo accipiunt, iuxta illud: quod-
cumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelo, et reli-
qua. Per virgam ferream regimen praedicatorum exprimitur. Vir-
ga enim ferrea rectitudinem sine mollitie habet. Sic et sancti prae-
dicatores nec sibi nec aliis contra vitia parcere noverunt; sed in
se et in aliis tantum iustitiae tramitem dirigere student. Unde Chri-
sto dicitur: virga recta est virga regni tui. Et apte credentes vasis
fictilibus comparantur; vasa enim sunt portando thesaurum a saecu-
lis absconditum; fictilia autem, quia carnis corruptione gravantur.
Unde apostolus: habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Quod
autem haec vasa tactu virgae confringi narrantur, pars vasorum de-
bet intellegi quae adhuc dissipatur ut in melius reformetur. Hinc

humani generis figulo dicitur: verte impios, et non erunt; subauditur impii, sed pii. Sed quid sibi vult quod praemittitur, qui vicerit, et custodierit opera mea usque in finem? Numquid non regit credentes aliquis priusquam de diabolo triumphet perveniendo usque ad finem? aut forte postmodum reget? Quapropter sciendum, quia futuro Dominus pro praeterito utens, per gratiam praedestinationis iam vicisse, iam opera sua usque ad finem custodisse designat, quibus se potestatem super gentes daturum pronuntiat; ac si diceret: illi bene regendi effectum ministrabo quem victorem, et opera mea usque ad finem perseveraturum perspexero. Et hoc ideo, quia futura apud illum praesentia sunt. Et dabo illi stellam matutinam. In scriptura sacra singulari numero stella matutina Christum significat. Unde inferius: ego sum stella matutina; plurali vero angelos. Matutinam ergo stellam Dominus vincentibus dabit, quando corpus humilitatis nostrae reformabit, scilicet quando omnes, qui in monumentis audient vocem filii Dei, et procedent: quos ad perfectum diem perducet, cum divinitatis suae claritatem illis ostendet.

## CAP. III.

Et angelo ecclesiae Sardis scribe: haec dicit qui habet septem spiri- v. 1.
tus Dei et septem stellas: scio opera tua, quia nomen habes quod vi-
vas, sed mortuus es: esto vigilans, et confirma cetera quae moritura v. 2.
erant. Aliter Dominus septem spiritus, aliter habet stellas. Habet enim septiformem spiritum aequalem sibi in natura divinitatis: habet septiformem ecclesiam subiectam sibi tamquam ancillam in dicione potestatis. Sed si sola fidei confessione sive in praedicatoribus, seu in quibusdam suis auditoribus, hunc angelum nomen habere quod vivat, operibus vero mortuum designat, quomodo eidem admonendo subinfert: esto vigilans, et confirma cetera quae moritura erant? Sciendum itaque quia mortuum ex parte criminibus, ex parte vero bonis operibus vivum ostendit. Sed quomodo ex parte vivit, qui vel uno crimine mortuus est? nisi quia si per paenitentiam a peccato surrexerit, nec illa bona quae mortuus gessit, post vivens amittit, quia cum illo et ipsa vivificantur; et ideo audit: esto vigilans, et confirma cetera quae moritura erant. Id est si ea parte qua mortuus es reviviscis, cetera quae adhuc in te vivunt, ne moriantur, confirmas. Aliter, multi sunt intra sinum ecclesiae, qui vitam ab omni crimine

III. custodientes, vivi apud homines aestimantur: quia intentio recta non procedit, apud Deum mortui deputantur; quibus dicitur: esto vigilans, et confirma cetera quae moritura erant; ac si diceretur: si vis ut compago virtutum vivat, cave intentionem operationis, elatio vivet. Non enim invenio opera tua plena coram Deo meo. Id est quia caput elanguit intentionis, nequaquam plena vel pinguia vigent membra virtutum, sed macilenta ac paene mortua tabescunt.

v. 3. In mente ergo habe qualiter acceperis et audieris, et serva, et paenitentiam age. Haec sententia ad utrumque redditur sensum. Audierat enim: qui observaverit totam legem, offenderit autem in uno, factus est omnium reus: item si oculus tuus nequam est, totum corpus tenebrosum erit. Si autem non vigilaveris, veniam ad te tamquam fur, et non scies quando veniam. Vigilare est a peccati somno per paenitentiae fletum ad iustitiam exsurgere. Apta autem hic furis comparatio introducitur, qui dum improvidus advenit, dormientes quosque repperiens iugulat, et bona eorum depredat: sic caelestis iudex dum insperatus occurrit impaenitentes animadversionis sententia perimit, eorumque acta velut fortissimus prae-
v. 4. do disperdit. Sed habeo pauca nomina in Sardis qui non inquinaverunt vestimenta sua, et ambulabunt mecum in albis quia digni sunt. Illi vestimenta sua sordibus non intingunt, qui post baptismatis sacramentum mortale crimen non admittunt. Sed quia rari sunt, idcirco praemittitur, pauca nomina. Quo igitur, Domine, tecum ambulaturi sunt? Unde, et quo, nisi de te in te? Tecum enim cottidie ambulant, quia passionis tuae vestigia sequentes observant. Tu quippe praecedis exempla dando, illi haec eadem imitando secuntur. Digni autem dicit, aut mundi, aut mea dignatione condigni. Sed numquid desperandum est his qui post baptismum vitam coinquinant? Absit. Currant itaque ad sanguinem agni, non quo rursum aqua baptismatis in eo tinguantur, sed lacrimarum fonte a peccatorum maculis abluantur. Unde mox sequitur:

v. 5. Qui vicerit, sic vestietur albis. Id est qui pro recipiendis vestibus cum inimico dimicans vicerit, ita rursus eisdem indutus splendebit, ut illi qui eas immaculatas servarunt. Potest hoc et infidelibus aptari, qui hortantur ut vincant, idest credant in Christum; quia haec est victoria quae vincit mundum, fides nostra. Et non delebo nomen eius de libro vitae. Magna nobis hoc loco oritur quaestio. Sic enim verba sonare videntur, ac si eius qui non vincit no-

meu de libro deleatur, cum constet non alios nisi electos in caeli III.
libro beatae praedestinationis stilo teneri ascriptos. Restat itaque ut secundum usitatam sacrae scripturae locutionem intellegamus reproborum nomina de libro vitae deleri; id est per meritum reprobationis nequaquam scribi; quemadmodum cor Pharaonis a Domino dicitur indurari. Liber autem iste est vis quaedam divina, quae electorum numerum certum ac definitum ante saecula praedestinavit in gloria futurum. Dicatur ergo de victore: non delebo nomen eius de libro vitae; ac si diceret: quem victorem futurum scio, nomen eius iam scriptum in caelis teneo. Et confitebor nomen eius coram Patre meo, et angelis eius. Quid est Filio Dei victoris nomen coram Patre et angelis confiteri, nisi bonis operibus unitum sibi illum ostendere qui vicerit? quod tunc principaliter fiet, cum electis dicturus est: venite benedicti Patris mei, et reliqua.

Et angelo Philadelphiae ecclesiae scribe: haec dicit sanctus v. 7.
et verus, qui habet clavem David, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit: ecce dedi coram te ostium apertum, quod ne- v. 8.
mo potest claudere. Idcirco Dominus singulariter sanctus ac verus dicitur, quia ad eius comparationem nullus est sanctus vel verax. Scriptum est enim: nemo mundus a sorde. Et item: omnis homo mendax. Clavem autem David incarnationem Redemptoris nostri accipimus, quam sumpsit ex semine David. Ostium quod eadem clavis aperit aut claudit, ipse est Christus; iuxta illud: ego sum ostium, et cetera. Sic enim clavis et ostium, sicut in evangelio pastor, et ostiarius simul et ostium vocatur. Ostium itaque apertum est Christus secundum carnem natus, et passus, ac die tertia suscitatus; apertum vero non incredulis, sed credentibus. Hoc ostium claudere nitebantur Iudaei, cum caesis apostolis nuntiarent ne in nomine Iesu loquerentur; sed quia illo aperiente nemo claudit, continuo responderunt: non possumus nos quae audivimus non loqui. Hoc Asianis clausum apostoli aperire temptaverant; sed quia eo claudente nemo aperit, prohibuit eos spiritus Iesu. Potest et per ostium apertum scriptura intellegi, per quam fidei gressibus ad Christum intramus. Aperit itaque ostium clave David, et nemo claudit, quia scripturae sacrae eloquia, quae per gratiam incarnationis suae electos spiritaliter intellegere facit, nullo Iudaeorum velamine in eorum cordibus adumbrare valet. E contrario Iudaeis non credentibus claudit, et a quoquam aperiri non potest. Hoc

III. etiam moraliter discuti valet: quia modicam habes virtutem, et servasti verbum meum, et non negasti nomen meum. Hic non parva oritur quaestio; quomodo modicam habeat virtutem, qui verbum Dei servat, et nomen eius non negat. Sciendum igitur, quia iuxta aestimationem humanae infirmitatis dictum est, quia electi cum multa per Christum possunt, parum se posse praesumunt. Sic enim dicitur, modicam habes virtutem, tamquam diceretur, parvam te putas habere virtutem.

v. 9. Ecce dabo de synagoga Satanae, qui se dicunt esse Iudaeos, et non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos ut veniant, et adorent ante pedes tuos, et scient quoniam ego dilexi te. Hoc loco fides praedicitur Iudaeorum, iuxta illud: donec plenitudo gentium introeat, et sic omnis Israel fiat salvus; qui nunc Iudaeos se esse dicunt, sed non sunt, quia nomen, quod exterius secundum litteram gerunt, intus secundum spiritum amiserunt. Iudaeorum quippe nominis expressio, Christi est confessio. Elia autem et Enoch praedicantibus, ante pedes ecclesiae adoraturi venient, quia actio-
v. 10. nis eius exempla imitando venerabuntur. Quoniam servasti verbum patientiae, et cetera. Verbum patientiae est quod Dominus exemplo monstravit, cum in cruce positus pro persecutoribus oravit, et verbis docuit dicens: in patientia vestra possidebitis animas vestras. Quod autem sequitur, et ego te servabo ab hora temptationis quae ventura est in orbem universum temptare habitantes in terra; ad Antichristi tempora referendum est, sub quo tanta erit tribulatio, quanta non fuit ab initio saeculi. Dura quippe erunt corporum vulnera, sed graviora adversariorum iacula *. Sed sancti a temptatione deceptionis reservabuntur, quia non provocabuntur ad Christi ne-
v. 11. gationem. Venio cito, tene quod habes. Cito se Dominus venturum dicit, nequis in certamine deficeret. Cito enim fit omne quod transit. Tenere autem illum ammonet caelestis vitae conversationem, et reddit causam, subiungens: ut nemo alius accipiat coronam tuam. In qua sententia electorum numerum certum ac definitum videmus complecti; stupenda prorsus consideratione intuentes, huic nec addi quemquam posse nec minui.

v. 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei. Templum Dei ecclesia est, iuxta illud: templum Dei sanctum est quod estis vos. Et quia non solum praedicatores, sed et boni auditores, de antiquo hoste triumphant; atque in hoc versiculo omnis qui vi-

* Cod. miracula.

cerit, columna in templo Dei fieri perhibetur, fateri cogimur hoc III.
esse columnam quod templum, idest universalem ecclesiam. In eo vero quod subditur: et foras non egredietur amplius, aperte ostenditur, quia ecclesia iampridem in iuniore fratre ab unitate fidei et operationis, quam in prophetis sub lege tenuit, ad errorem perfidiae et pravae actionis transierat; sed occisione vituli saginati recepta est. Aliter, in Adam omnes exivimus tam Iudaei quam gentes; sed introducti victores ad secundum Adam, columna templi Dei efficimur; quia per sanguinem eiusdem mediatoris nostri, antiqui hostis temptamenta superantes, illa mandatorum stabilitate in superna sanctorum gloria solidamur, quam in primo Adam amisisse probamur. Sed nequaquam amplius foras egredimur, quia nullis inimici suasionibus ab illa caelestis patriae communi felicitate avellemur. Et nota, quia Deum se dicit habere, secundum humanitatem loquens. Et scribam super illum nomen Dei mei, et nomen civitatis Dei mei novae Hierusalem quae descendit de caelo a Deo meo,
et nomen meum novum. Qui habet aures, audiat quid Spiritus dicat v. 13.
ecclesiis. Nomen Patris supra vincentem scribi, est per adoptionem Spiritus Filium eius effici. Quo enim stilo scribitur, nisi amborum gratia Spiritus? Unde apostolus, ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii Dei. Hierusalem vero, visio pacis interpretatur; quae de caelo a Deo descendere perhibetur, quia electorum ecclesia, quae ad visionem supernae pacis passibus amoris tendit, cum Domino, cuius corpus est, in uterum virginis praedestinata descendit: vel quia caelesti gratia cottidie eius numerus augetur. Nova autem ideo vocatur, quia per baptismum et dilectionem, terreni hominis vetustate expoliatur, et caelesti novitate vestitur. Unde est illud: transierunt vetera, et ecce facta sunt omnia nova. Hierusalem ergo nomen super victorem scribitur, cum sanctorum numero sociatur. Unde nobis haec omnia sint, aperitur cum subditur: et nomen meum novum, subauditur scribam; illud scilicet quod eidem mediatori accessit ex tempore, id est Christus. Hinc nobis dignitas, hinc celsitudo provenit, hinc filii Dei, hinc nova Hierusalem, hinc Christiani vocamur. Igitur ubi totius summa salutis sonat, ibi tandem liber debitum finem accipiat.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

# INCIPIT LIBER TERTIUS.

v. 14. Et angelo Laodiciae ecclesiae scribe : haec dicit amen testis fidelis et verus, qui est principium creaturae Dei. Amen, verum interpretatur, quod ad illam veritatem redigendum est quae de se ipsa ait: ego sum veritas. Cum autem Dominus multos et fideles et veros habeat testes, apte singulariter ipse fidelis et verus dicitur; quia in eius comparatione nullus est fidelis, et verax: ille enim natura fidelis, et verax, et bonus est, nos vero eius participatione. Quomodo vero solus Filius testis dicatur, cum tres sint qui testimonium dicunt, in primo libro iam dictum est. Principium denique creaturae Dei filius dicitur, quia ab illo habent cuncta existendi
v. 15. initium. Nam sicut scriptum est, omnia per ipsum facta sunt. Scio
v. 16. opera tua quia neque frigidus es neque calidus. Utinam calidus esses, aut frigidus! sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo. Frigidi sunt quos aut Iudaeorum perfidia, aut error gentilium tenet astrictos, quoniam ille eos sua glacie constringit qui dixit: sedebo in lateribus aquilonis; e contra calidi sunt quorum corda auster, idest Spiritus sanctus adveniens calore fidei tangit, ut resoluta incredulitatis duritia, et amisso erroris frigore, bonorum operum flagrantiam emanent. Tepidus autem et ex frigido solet fieri et ex calido, quia et alius a frigore iniquitatis conversus ad perfectum iustitiae fervorem non transit; et alius a calore iustitiae descendit ad torporis ignaviam. Omnes igitur experimento didicimus, quia frigidum quid vel calidum facile in corpus
* Ita cod. traicitur; tepidum autem cum nausia ab ipso ore proicitur. Sic sic * doctores facilius possunt infidelem ad fidem, aut perversum christianum ad fervorem boni operis trahere, quam tepidum; ideoque deserunt eum, velut agricola infructuosam terram linquit, et illam excolit de qua iam spinas eruit et est fructuosa, vel illam quae adhuc plena quidem est spinis, sed fructuosa futura praevidetur.

v. 17. Quia dicis quia dives sum, et locupletatus, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et caecus. Quisquis pro rectae fidei confessione se divitem iactat, nisi mala agere desistat, non dives, sed pauper est; quod quia tepidorum quilibet non intellegit, recte miser, et miserabilis, et pauper, et nu-

dus et caecus a Domino redarguitur; miser, quia semetipsum deci- III.
pit; miserabilis quia non illud intellegit, quod se ipsum illudit; pau-
per et nudus, quia veris virtutibus vacuus; sed peius quia nec
conscius, unde et merito caecus. Sed quia divina pietas aliquos ex
tepidis ad fervorem iustitiae vocat, recte subiungitur: suadeo tibi v. 18.
emere aurum ignitum probatum, ut locuples fias. Per aurum hoc
loco incarnata Dei sapientia intellegitur, de qua alibi dicitur: acci-
pite sapientiam sicut aurum. Et bene hoc aurum probatum et igni-
tum vocatur, quia Redemptor noster igne passionis examinatus est.
Et est sensus: si vis virtutibus dives existere, me imitandum assu-
me, ut fias et ipse aurum igne excoctum. Et quod pro hoc auro
pauper pretium dabit, nisi devotum petitionis affectum? Cui ad
haec subditur: et vestimentis albis induaris, ut non appareat con-
fusio nuditatis tuae. Ad operiendam nuditatis confusionem vestimen-
tis albis induitur, qui aurum ignitum probatum mercatur, qui ad
devitandum tepiditatis pudorem in novae vitae conversionem trans-
fertur, qui novo caelestique homini imitationis virtute inhaerere me-
retur. Et collyrio inungue oculos tuos, ut videas. Ac si diceretur:
adhibe divina praecepta ad mentem caecam, quatenus virtutum nu-
ditatem quam pateris, videns operire festines. Nisi enim divina prae-
cepta collyrium essent, psalmista non diceret: praeceptum Domini
lucidum illuminans oculos. Potest per collyrium quod ex terra fit,
et terrae pulverem ab oculis eicit, assumpta pro nobis Redemptoris
nostri temporalis egestas designari. Qui ergo caecatos oculos pulve-
re habet, collyrium superimponat, ut lumen recipiat; id est qui per
terrena delectamenta defluit, temporalem Redemptoris sui egesta-
tem ad mentem reducat, ut interioribus oculis contempletur futura
sanctorum praemia.

Ego quos amo arguo, et castigo. Redargutio ad verba, casti- v. 19.
gatio pertinet ad flagella. In hac autem sententia amplius quod ex-
poni debeat non est, sed quod libenter amplecti. Aemulare ergo,
et paenitentiam age. Ac si diceret: nisi temporaliter cum illis hic
flagella susceperis, sine illis aeternis cruciatibus subiacebis. Ecce v. 20.
sto ad ostium, et pulso. Si quis audierit vocem meam, et aperue-
rit ianuam, intrabo ad illum, et caenabo cum illo, et ipse mecum.
Status hic non corporalis, sed sine loco accipiendus est, quia quem
Dominus inhabitat, non deserit ad alium transeundo. Ostium au-
tem mentis aditum significat, quem aut per se sine socio inspiran-

III. do Dominus pulsat: cuius vocem audit quisquis amore dilectionis praeceptorum illius monita custodit. Et ianuam aperit cum ad videndum summum aeternitatis bonum cor dilatat. Aperta denique ianua, Dominus ad illum intrat, quia per internam dulcedinem desiderio animam aestuantem illustrat. Caenat igitur caput . . . . . quia faciendo voluntatem patris cottidie . . . . . membra cum capite, quae ut voluntatem patris faciant, cottidie moriuntur cum il-
v. 21. lo; ut illud: mortui enim estis, et reliqua. Qui vicerit, faciam illum sedere in throno meo, sicut et ego vici, et sedeo cum Patre meo in throno eius. Vincens Dominus in throno Patris sedet, quia post passionem et resurrectionem aequalem se Patri esse indicavit. Et nos sedere dicit, quia iudicii potestatem in Filii virtute percipimus; iuxta illud: vos qui secuti estis me, sedebitis super thronos, et reliqua. Nec abhorret a vero quod alibi super duodecim thronos, hic vero in throno suo perhibet esse sessuros. Per thronos quippe duodecim, universale iudicium; per thronum vero Filii, singulare culmen iudiciariae potestatis ostenditur. Hoc ergo duodecim thronis, quod uno throno Filii designatur. Sed quaerendum est, quomodo * omnes victores iudicare dicat, cum non omnes iudicaturi sint, sed alii ex vincentibus iudicabunt, alii iudicabuntur? Sciendum igitur, quia potestatem, quam in se ipsis non habent habebunt in aliis; sicuti totum hominis corpus potestatem habet loqui per os, videre per oculos. Sed si subtilius hanc sententiam intuemur qua dicitur, sicut ego vici, clariores in victoria atque excellectiores per eam designari invenimus.

* Cod. *quando.*

## CAP. IV.

v. 1. Post haec vidi, et ecce ostium apertum in caelo. Recapitulata Redemptoris nativitate, quae iam dicta fuerant sub aliis diversisque figuris; ac si quis unam rem diversis modis enarret, narrationes habebunt diversum tempus, non ipsa res quae uno in tempore gesta est. Sed quaerendum est, cum alii prophetae per reges soliti sint manifestare quantum intervallum fuerit inter visionem et visionem, cur Iohannes tempus prophetiae non manifestat? Ob hoc scilicet, quia totum ecclesiae tempus ad illam continuatam resurrectionis diem docet referendum, de qua dicitur: beatus qui habet partem in resurrectione prima. Prima enim resurrectio, id est qua

a morte peccati ad vitam iustitiae animae resurgunt, toto nunc tempore agitur. Sed quibus oculis Iohannes ostium hoc vidit? Nimirum quantum ad figuratam ostensionem, non carnis sed mentis; quantum vero ad ipsius rei veritatem, quae iam Domino apparente in carne manifestata erat, non solum oculis carnis vidit, verum etiam manibus contractavit. Per ostium autem apertum Christus designatur, nascendo, moriendo, resurgendo, cunctis iam fidelibus manifestatus; quod apte in caelo id est in ecclesia videtur, quia Redemptor noster natus, et passus, suscitatus, atque ad caelos ascendisse in ea praedicatur et creditur. Et vox prima quam audivi tamquam tubae loquentis mecum dicens: ascende huc. Quo? nisi ad ostium et caelum, idest Christum et ecclesiam? et quibus gressibus, nisi fidei? Et recte Iohannes ad hoc a voce prima invitatur, quia unusquisque electorum, ut inoffenso credulitatis pede per evangelium ad verae fidei sacramenta pertingat, veteris testamenti doctrina, quae novam praecedit, roboratur. Et recte haec vox tubae comparatur, quia ad bellum provocat spiritale. Unde est illud: quasi tuba exalta vocem tuam. In eo vero quod subditur: ostendam tibi quae oportet fieri post haec, non negat dum esse exaltationes ecclesiae, sed ostendit quod permaneant usque in finem saeculi. IV.

Et statim fui in spiritu. Hoc si ad Iohannem referatur, in extasim eum dicit assumptum; si vero ad ecclesiam, hoc dicto spiritalis eius conversatio declaratur. Et ecce sedes posita erat in caelo, et super sedem sedens. Tam per caelum quam per sedem ecclesia designatur; sic enim genus iungitur generi, ut non duo, sed unum intellegatur. Sedes ergo in caelo ponitur, cum ipsum caelum, idest ecclesia, a Domino praesideri meretur. Sedens autem super sedem, nil aliud est quam Filius hominis in medio candelabrorum aureorum apparens: nisi quod illic ambulat, id est dona tribuit; hic vero sedet, id est pro collatis muneribus iudicium exercens singulos diiudicat. Nam quod per sedentem hoc loco Filius designetur, declaratur cum subditur: et qui sedebat similis erat aspectui lapidis iaspidis et sardini. Per iaspidem, qui ex virenti specie constat, illa paradisi virentia pascua designantur. Et quae sunt illa, nisi Christi divinitas, in qua omnia vivunt? Ut idem Iohannes: qui habet Filium, habet vitam. Per sardinum vero, qui terrae rubrae similitudinem habet, humanitas nostri Redemptoris exprimitur; quia veritas de terra orta est. Potest etiam per horum lapidum species eccle- v. 2. v. 3.

IV. sia designari. Et iris erat in circuitu sedis similis visionis smaragdinae. Per irin, quae graeca latinaque lingua arcus vocatur, reconciliatio mundi designatur per incarnati Verbi dispensationem facta. Sole quippe nubem illustrante iris apparuit, quia cum Patris Verbum, quod sol iustitiae est, humanam naturam suscipiendo irradiavit, ipsa humanitatis eius susceptio, quae a propheta nubes vocatur, reconciliatio facta est mundi. Cuius rei ipsa interpretatio nominis consonat. Si enim una littera addita irini (εἰρήνη), dicas pax a graeco in latinum interpretatur. Cum solida sanctorum corda, quae nubes sunt vocata, illuminat, arcus speciem reddunt, quia orando Deum ad pietatem inflectuntur. Et apta figurarum conexio, quia inferius fulgora et tonitrua de throno tamquam de nube procedere narrantur. Igitur quia arcus duobus principaliter coloribus resplendet, aquae scilicet et ignis, designatur vel baptismus aquae et Spiritus sanctus; vel iudicium praecedens per diluvium, ac subsequens per ignem. Ut per eum hoc loco repropitiata mundo divinitas apertius ostendatur, idcirco visioni smaragdinae comparatur. Hic enim lapis viridissimi coloris est, qui divinitatis naturae non inconvenienter aptatur.

v. 4. Et in circuitu sedis sedilia XXIIII, et super thronos XXIIII seniores sedentes. Cum Dominus in evangelio XII thronos commemoret, quid sibi vult quod Iohannes XXIIII dicit? nisi quia propter geminum testamentum numerus etiam duodecim tribuum duplicatur. Igitur quantum ad distinctionem utriusque testamenti, XXIIII sunt throni, totidemque seniores; quantum vero ad unitatem et concordiam eorumdem, tantum duodecim. Sed nec debemus tantum carnaliter sapere, ut aliud aestimemus unam sedem, aliud vigintiquattuor thronos. Nam quia singulariter ac principaliter universam Dominus iudicabit ecclesiam, idcirco seniores et throni una sedes esse dicuntur; quia vero sancti praedicatores utriusque testamenti cum eodem subditas plebes examinabunt, consequenter in circuitu sedis super XXIIII thronos totidem sedent seniores. Quod autem de senioribus subditur: circumamicti vestimentis albis, et in capitibus eorum coronae aureae; ad omnem ecclesiam pertinet, quae vestimentis albis induitur, id est inviolatis baptismi sacramentis. Coronas aureas in capite habet, quia veraciter de mortis auctore triumphat. Aliter, potest per hunc numerum sancta ecclesia figurari pro-

pter senariam perfectionem, quae per quattuor evangelii libros con- IV.
summatur; vel certe quia veteris testamenti XXIIII utitur libris.

Et de throno procedunt fulgora, et voces, et tonitrua. Hic v. 5.
aperte ostenditur per thronum ecclesiam figurari, cui haec omnia conveniunt. In fulgoribus enim miraculorum signa accipimus. Unde psalmista: illuxerunt fulgora tua orbi terrae. Per voces autem et tonitrua praedicatio veritatis exprimitur, sicut idem psalmista dicit: vox tonitrui tui in rota. Et nota, quia quasi ex obliquo ab una figura ad aliam transiens, de sede haec dicit procedere, cum non sedi, sed nubi conveniant. Ipsam ergo sedem nubem vult intellegi. Bene autem iustorum ecclesia per nubem figuratur, quia praedicatores eius et verbis pluunt, et comminationibus tonant, et miraculis coruscant. Et septem lampades ardentes ante thronum, quae sunt
septem spiritus Dei; et in conspectu sedis tamquam mare vitreum si- v. 6.
mile crystallo. Apte Spiritus sanctus lampadibus comparatur, quia ad amorem Dei et proximi electorum animos accendit. Quid autem per mare vitreum, nisi baptismus figuratur? Et quare vitreum, nisi quia fides per eum transeuntium tropica locutione demonstratur? Ab efficiente scilicet illud quod efficitur. Sicut enim in vitro nihil aliud videtur exterius, quam quod gestatur interius; ita ecclesiae fides intus simplex est credulitate, et foris verax ostenditur confessione. Sed ne fragile putaretur ut vitrum, additum est simile crystallo. Sicut enim glacies hiemali frigore pressa post multos annos in similitudinem lapidis obdurata crystallum efficitur, ita fides sanctorum inter pressuras per incrementa temporum solidatur. Et in medio sedis et in circuitu sedis quattuor animalia plena oculis ante et retro. Nulli dubium est, quin per haec quattuor animalia quattuor figurentur evangelistae Sed si in medio sedis, quomodo in circuitu sedis esse perhibentur? praesertim cum in medio sedis Dominum, et in circuitu sedis XXIIII seniores sedere iam dictum sit. Quapropter sciendum, quia in Domino animalia, et in animalibus Dominus; et rursus in senioribus animalia, et in animalibus seniores inveniuntur. Potest et quattuor animalium specie designari generaliter ecclesia. Plena itaque sunt animalia oculis, quia quot sunt sacrarum scripturarum eloquia, tot sunt electorum spiritalia lumina, quibus ad fidem illuminantur. Ante autem et retro sunt oculi, quia veteris et novi testamenti sacramenta in se continent. Ante enim hoc loco pro praeterito ponitur. Aliter, ante et retro habent

IV. oculos, quia quaedam impleta, et quaedam implenda denuntiant; vel quia praeterita peccata plangunt, et futura cavent.

v. 7. Et animal primum simile leoni, et secundum animal simile vitulo, et tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilae volanti Quaerendum est, quare Iohannes primum animal leoni simile dixerit, cum Ezechiel hominis speciem primo animali inesse perhibeat. Igitur aut ordo historicus mutatus est, quem mystica scripturarum eloquia non semper servant; vel quia non propter nativitatem, aut passionem crediderunt in Christum homines, sed propter resurrectionem, quae in leone figuratur, eius speciem primam posuit. Denique quia ab humana generatione coepit, recte per hominem Matthaeus; quia a clamore in deserto, recte per leonem Marcus; quia a sacrificio exorsus, bene per vitulum Lucas; qui vero a divinitate coepit, digne per aquilam Iohannes. Possunt et haec ad Christum referri, et ad cuncta membra
v. 8. eius. Sed haec brevitatis causa dixisse sufficiat. Et quattuor animalia singula eorum habebant senas alas. In alis quattuor animalium, duorum testamentorum eloquia accipimus. Cum ergo duae sint hae alae, propter geminatum tamen duodenarium numerum, qui in tribubus Israel et in apostolis invenitur, duodecies multiplicantur, et viginti quattuor de se reddunt. Sic etiam propter Trinitatis notitiam, quam toto orbi diffundunt ter multiplicantur, et sex in solidum apparent. Aliter, possunt per sex alas, sex leges intellegi. Prima naturalis, secunda Moysi, tertia prophetarum, quarta gratiae, quinta apostolorum, sexta synodorum, quibus ecclesia volat ad caelum. Et in circuitu, et intus plena sunt oculis. Animalia et in circuitu, et intus plena oculis sunt; quia sancta ecclesia praedicationis lumen ostendit credentibus, infidelibus claudit: vel quia sancti praedicatores parvulorum mentibus tamquam foris per solam historiam, et perfectorum quasi intus per allegoriam iter fidei et sanctitatis ostendunt; vel quia indesinenter conspiciunt ut foris bona exempla fratribus praebeant, et intus recta intentione persistant.

Et requiem non habent die ac nocte dicentia sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui est, et qui erat, et qui venturus est. Requiem non habent, id est a clamore non cessant. Unde claret quod animalia quattuor totam ecclesiam designant: quia non soli evangelistae, sed et omnes fideles die ac nocte, id est in prosperis et in adversis Deum laudare non cessant. In eo autem quod

ter dicunt sanctus, tres personas designant. Dicendo vero, Dominus IV.
Deus omnipotens, unius substantiae Deum in his tribus ostendunt.
Sed quomodo Trinitati congruere potest quod in praefata laude di-
citur, qui venturus est, cum solus Filius ad iudicandum in huma-
nitate venturus sit? Sciendum igitur, quia invisibilis Trinitas per
assumptam Filii personam iustos et peccatores examinabit. Veniet au-
tem non de loco ad locum transeundo; sed per susceptam hominis
formam, quae de caelo ad inferiora descendet, manifestam potentiam
ostendendo. Potest et hoc loco praesens divinitatis adventus, quo
sancti eius cottidie illustrantur, intellegi. Et cum darent illa ani- v. 9.
malia gloriam, et honorem, et benedictionem sedenti super thro-
num viventi in saecula saeculorum; procidebant viginti quattuor v. 10.
seniores, et adorabant viventem in saecula saeculorum. Hic ani-
malia non iam genus, sed speciem signant, idest evangelistas. At
vero per XXIIII seniores universalis ecclesia in praelatis et sub-
iectis exprimitur. Dant ergo animalia gloriam et honorem seden-
ti super thronum, cum sancti evangelistae docent pro omnibus bo-
nis laudandum; ut est illud: datum optimum, et reliqua. Illis ita di-
centibus, XXIIII seniores, id est omnes sancti, cadunt, humilia de
se sentiendo. Ubi autem cadunt, ibi adorant; quia unde sibi nihil
tribuunt, inde Deum honorant. Casus autem et adoratio spirita-
lis intellegenda est, iuxta illud: Deus spiritus est, et eos qui
adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Et mittebant
coronas suas ante thronum dicentes, et reliqua. Hoc ipsum repe-
tit. Seniores enim ante thronum coronas suas ponere, est electos
pia mentis confessione ante conscientias suas, quibus Deus praesi-
det, de acceptis virtutibus tumorem superbiae deponere, et prae-
sidenti sibi cuncta tribuere; unde et dicunt: dignus es Domine v. 11.
Deus noster accipere gloriam et honorem et virtutem. Ac si di-
cant: tibi principaliter ista conveniunt, a quo et per quem et in
quo est gloria et honor et virtus sanctorum. Sed quid est quod
sequitur: quia tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam erant,
et creata sunt? Si enim creata sunt, quomodo antequam crearentur,
erant? Sciendum ergo quia erant in praedestinatione, priusquam fie-
rent in opere.

## CAP. V.

v. 1. Et vidi in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus et foris. Per sedentem in throno, Patris persona ostenditur: per dexteram vero sedentis, eiusdem Patris Filius per quem facta sunt omnia, et de quo paterna voce dicitur: tollam in caelum manum meam, et iurabo per dexteram meam. Liber autem scriptus intus et foris, utrumque testamentum, vetus scilicet et novum, continere videtur; et vetus quidem iuxta litteram foris patebat, sed iuxta mysticum intellectum intus novum occultabat. Sive intus liber scriptus ostenditur allegoria, foris historia. Idcirco autem vetus et novum testamentum unus liber dicitur, quia nec novum a veteri, nec rursum vetus a novo valet distingui. Et recte in dextera liber esse dicitur, quia principalis divinarum *scripturarum* intentio ad dispensationem nostri Redemptoris refertur. Signatum sigillis septem. Septenarius numerus universitatem saepe designat. Septem autem sigillis liber signatus esse perhibetur, quia dispensatio domini Salvatoris, antequam revelata in plenitudine temporum fuisset, in divinis voluminibus omnifaria mysteriorum latentium plenitudine abscondebatur. Si alicui iste intellectus non sufficit, noverit, in septem sigillis septem modos verborum comprehendi. Indicativum, ut illud quod quaerenti prophetae dicitur: ego Dominus qui loquor iustitiam. Pronuntiativum, ut illud: audi me Iacob et Israel quem ego voco, et reliqua. Imperativum, ut illud: clama, ne cesses. Optativum, iuxta illud: utinam attendisses mandata mea! Coniunctivum, ut illud: si custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium. Infinitivum, ut illud: continere a malo intellegentia est. Impersonale, ut est: quis loquetur potentias Domini?

v. 2. Et vidi angelum fortem praedicantem voce magna, quis dignus est aperire librum, et solvere signacula eius? Per angelum fortem praeco legis debet intellegi; labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore eius, quoniam angelus Domini exercituum est. Quid est autem requirere, quis dignus sit solvere librum, nisi anxie Christum desiderare? qui possit in se ostendere legem esse impletam et revelatam, quatenus non iam carnaliter, sed spiritaliter debeat servari et intellegi. Et recte prius liber aperitur, deinde septem eius signacula solvuntur, quia ante

in Christo divinae legis praeconia impleta sunt, deinde in toto cor- v.
pore quadam ratione, sicut declarat singulorum apertio sigillorum. Et
quia necdum Christus advenerat, recte subiungitur: et nemo poterat v. 3.
neque in caelo, scilicet angelus; neque in terra, idest homo; neque
sub terra, id est anima, aperire librum, neque respicere illum.
Nam nullus horum humanae salutis dispensationem perficere pote-
rat. Sed, beate Iohannes, quomodo nemo potuit respicere librum,
cum tu ipse dicas: vidi librum in dextera Dei? forte nec in caelo,
nec in terra, nec sub terra fuisti? Ne ergo contrarium sit, respicere
pro comprehendere accipiendum est. Quis enim comprehendere suf-
ficit, quomodo incarnatur sine semine Deus? Quomodo clauso exiit
utero virginis homo Deus? Quomodo Dominus gloriae crucifigatur,
cum sola caro moriatur?

Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inventus est v. 4.
aperire librum, nec videre eum. Nequaquam Iohannes in sua per-
sona flevisse creditur, qui post huius libri apertionem ista scri-
bebat, sed in eius ecclesiae quae ante adventum Christi fuit, quae
gravata oneribus peccatorum, mediatoris sui praesentiam anxia quae-
rebat. In cuius etiam persona David dicit: fuerunt mihi lacrimae
meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi cottidie ubi est Deus
tuus? Cui consolatio dirigitur in eo quod subditur: et unus de se- v. 5.
nioribus dicit mihi, ne fleveris. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix
David, aperire librum, et solvere signacula eius. Per unum senio-
rem ordo intellegitur prophetarum, quorum oraculis consolabatur
ecclesia; iuxta illud: non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de
femoribus eius, donec veniat qui mittendus est. Et nota, quod hic
Christus leo dicitur, quia diabolum vicit: in sequenti versu agnus,
quia semetipsum offerens mundum redemit. Radix autem David,
id est genus et filius David. Notandum praeterea, quia dicendo vi-
cit, praeteritum pro futuro posuit; iuxta illud: foderunt manus meas,
et reliqua.

Et vidi, et ecce in medio throni et quattuor animalium, et v. 6.
in medio seniorum agnum stantem quasi occisum, habentem cor-
nua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi
in omnem terram. Ut iam dictum est, thronus, et animalia, et se-
niores ecclesiam significant, in cuius medio agnus stat, iuxta illud:
narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo te.
Non autem contrarium est quod alibi legimus: Dominus in circui-

v. tu populi sui, quia et in medio praesidens regit et iudicat, et et in circuitu ambiens protegit et defendit. Sed quare hic stare, superius autem sedere legitur? nisi quia ibi examen et regnum, hic autem auxilium ostenditur. Sedere enim regnantis est et iudicantis, stare vero adiuvantis. Et nota, quod non occisus sed tamquam occisus cernitur; quia etsi crucifixus est ex infirmitate, vivit tamen ex virtute Dei. Aliter, totiens non occiditur, sed quasi occiditur Christus, quotiens membra eius aut se sponte mortificant, aut persecutiones tolerant, ut in se impleant ea quae desunt passionum Christi. Per septem cornua, ut ipse exposuit, septiformis sancti Spiritus operatio designatur, quae non solum in capite quievisse, sed etiam totum corpus illustrasse probatur: unde hoc loco septem spiritus Dei in omnem terram missi narrantur. Haec autem septiformis operatio, quae propter regnum et fortitudinem figuratur, recte propter illuminationem ecclesiae etiam per oculos designatur. Aliter, possunt per cornua, quae carnem excedunt, eminentiores in ecclesia intellegi, quibus dicitur: vos in carne non estis, sed in
v. 7. spiritu. Et venit, et accepit librum de dextra sedentis in throno. Idem est dextera sedentis in throno, qui et agnus tamquam occisus in medio throni; quia Dei filius per quem creatus est mundus, et hominis filius per quem redemptus est, non duo, sed unus est Christus. Quamobrem agnus, id est hominis filius a seipso, id est a sua divinitate, accepit librum, id est humanae salutis dispensationem, cui omnes scripturarum paginae attestantur.

v. 8. Et cum aperuisset librum, quattuor animalia et viginti quattuor seniores ceciderunt coram agno habentes singuli citharas, ac phialas aureas plenas ordoramentorum, quae sunt orationes sanctorum. Tunc agnus librum aperuit, cum opus voluntariae passionis implevit. Quid vero est animalia et seniores citharas habere, nisi electorum ecclesiam ea quae desunt pressurarum Christi implere? Apte autem per citharas passiones Christi figurantur. In cithara enim aliae fortius aliae chordae lenius tenduntur; sed tamen dissimiliter tensae, nequaquam dissimile canticum reddunt. Sic sic diversa in Christi corpore membra passiones eius alia plenius, alia minus imitantur; sed unam concordiae resonant laudem. Cum citharis ergo animalia et seniores ante agnum cadunt, quia omnes sancti quicquid pro Christo patiuntur, Christo, non sibi, ascribunt. Per phialas aureas caritas intellegitur; quae non solum pro amicis, verum etiam pro inimicis no-

vit exorare: unde plenae fuisse memorantur. Et bene post citharas V.
phialae ponuntur, quia prius Dominus patibulum crucis subiit, et sic
pro persecutoribus incomparabili caritate oravit dicens: Pater di-
mitte illis, et reliqua. Et cantabant canticum novum dicentes: dig- v. 9.
nus es Domine Deus noster accipere librum, et cetera. Cantavit
Christus canticum novum, verbis praedicando, et factis imitando.
Quid est autem dicere, dignus es Domine Deus noster accipere li-
brum, et aperire signacula eius quoniam occisus es, et redemisti nos
Deo in sanguine tuo ex omni tribu et lingua, et populo, et natione,
nisi ad comparationem nostrarum victoriarum tua sola iudicatur vi-
ctoria, qua nos de mortis principe, et maledicto legis sumus redem-
pti? In eo vero quod quattuor animalia, et viginti quattuor senio-
res, ex omni tribu, et lingua, et natione redemptos se dicunt,
aperte ostenditur per eos universalem ecclesiam designari. Et fe-
cisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super
terram. Reges sunt electi, dum corpora sua frenando, quasi super
subiectam terram lege virtutis regnant: unde et super terram reg-
num accepisse confirmant. Sacerdotes sunt, quia seipsos cottidie
castigando, Deo offerunt, iuxta illud: sacrificium Deo spiritus con-
tribulatus.

Et vidi, et audivi vocem angelorum multorum in circuitu v. 11.
throni, et animalium, et seniorum. In eo quod se vocem audisse
dicit, qualis haec visio fuerit ostendit. Visus enim ille audit, et au-
ditus videt. Sed si in circuitu sedis, ut iam dictum est, animalia
sunt et seniores, quomodo in circuitu eiusdem angelus, nisi quia
eadem animalia et seniores angeli sunt? de quibus dicitur: angeli
pacis amare flebunt. Licet caelestis quoque militia angelorum no-
mine possit intellegi; sive tamen de his, sive de illis innumerabilis
ostenditur multitudo cum subditur: et erat numerus eorum milia
milium, dicentium voce magna: dignus est agnus qui occisus est ac- v. 12.
cipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et
honorem, et gloriam, et benedictionem, et omnem creaturam, quae v. 13.
in caelo est, et super terram, et sub terra, et mari, et quae in
eo sunt. Mare, et quae in eo sunt, praesens saeculum designat.
Omnes audivi dicentes, sedenti in throno et agno, benedictio, et
honor, et gloria, et potestas in saecula saeculorum. Dicendo omnes,
illos repetit ex quibus superius totam ecclesiam constare dixit; id est
animalia, et seniores, et angelos. In sedente vero et agno, id est in

v. Patre et Filio, secundum iam dictam regulam, etiam Spiritus sanctus intellegitur. Et quattuor animalia dicunt, amen. Et viginti quattuor seniores ceciderunt, et adoraverunt viventem in saecula saeculorum. Quia animalia et seniores unum sunt, idest una ecclesia, cum senioribus animalia cadunt et adorant, et ipsas laudes seniores cum animalibus veras esse asserunt, sermone confirmationis respondentes amen. Casus autem et adoratio, ut iam dictum est, spiritalis accipi debet. Ne itaque longo progressu ultra modum lassemur, hunc librum isto fine claudamus.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

# INCIPIT LIBER QUARTUS.

## CAP. VI.

v. 1. Et cum aperuisset agnus unum ex septem sigillis, audivi unum
ex quattuor animalibus dicens tamquam vocem tonitrui magni: veni, et vide. Apertio sigilli, revelatio est sacramenti. Verum quia non unum, sed multa sunt sacramenta, et de singulis longum est tractare, possunt universa in his tribus modis comprehendi, idest locutionis, cognitionis, et actionis. Locutio omnia praecepta in se concludit. Cognitio regulariter adhibita intellegentiae formas insinuat. Actio vero utrisque concordat. Aperto vero uno ex septem sigillis, unum ex quattuor animalibus in modum tonitrui magni Iohannem invitat, ut veniat, et videat; quia manifestata veritate praecedens
v. 2. in apostolis ecclesia subsequentem ad fidem provocat. Et ecce equus
albus, et qui sedebat super eum habebat arcum. Per equum album Christi humanitas designatur sine peccati offuscatione, quam Verbum Patris singulariter voluit praesidere; sive omnes electi. Per arcum vero vetus et novum testamentum exprimitur, ex quo tot prodeunt iacula, quot sunt testamentorum eloquia. De hoc arcu eidem sessori dicitur: tendens et extendens arcum tuum super sceptra. Quod vero sequitur: et data est illi corona, non solum ad caput, sed etiam ad corpus refertur. Et exiit vincens ut vinceret. Unde exiit nisi ex aperto sigillo? Nam ex revelato scripturarum sacramento, ipsa sacramenti veritas manifeste apparuit. Exiit autem vincens, pri-

mum caput, ut post in corpore vinceret cottidie diaboli templamen- VI.
ta, et malorum hominum persecutiones.
Et cum aperuisset sigillum secundum, audivi secundum ani- v. 3.
mal dicens: veni, et vide. Quid est quod in causa dissimili similis
fit ammonitio? nisi quia sicut ibi laetitia de peracta victoria, sic
etiam hic sollicitudo de futuro certamine ministratur. Et exivit alius v. 4.
equus rufus, et qui sedebat super eum, datum est ei, ut sumeret
pacem de terra. Equus rufus antiqui hostis est corpus; omnes scili-
cet reprobi animarum interfectione sanguinei. Et quidem sessor ele-
ctorum dicit: pacem meam do vobis; sessor vero reproborum pa-
cem sumit de terra, quia ille concordiae auctor est, iste vero di-
scordiae. Et nota quod non de caelo, sed de terra, idest terrena
quaerentibus, pacem aufert. Et ut invicem se interficiant. In hac
sententia non carnalis sed spiritalis interfectio debet intellegi. Unde
autem se reprobi interficiant, aperitur cum de Iudaeorum principe
subditur: et datus est illi gladius magnus, id est spiritalis, et mali-
gnus, quo non corpora, sed animae reproborum iugulantur. Hunc
gladium diabolus duobus modis exercet; cum aut per se spiritali
locutione interius decipit, aut per carnalium suorum linguam exte-
rius pulsans ad occisionem animae pertingit. Haec autem omnia illi
data dicuntur, id est Deo iusto cuncta disponente permissa.
Et cum aperuisset sigillum tertium, audivi tertium animal v. 5.
dicens: veni, et vide. Et ecce equus niger, et qui sedebat super
eum habebat stateram in manu sua. In huius equi nigredine illa
malorum esuries designatur, qua Christi corpus inhianter devorare,
et in malitiae suae ventrem traicere concupiscunt: quorum sessor
habet stateram in manu sua, quia temporalibus stipendiis bonorum
vitam mercari quaerit, ut suam suorumque esuriem satiare possit.
Hanc stateram in manu tenuit quando unum ad manducandum op-
tulit pomum, et totum ad perdendum mercatus est mundum. Nam
sciendum, quia diabolus prius audiendi verbum Dei alimentum sub-
trahit, ut spiritalis cibi inedia affectos in augmentum sui corporis
facilius sumat. Unde per prophetam Dominus dicit: ecce ego mit-
tam famem in terram; non famem panis, neque sitim aquae, sed
audiendi verbum Dei. Hoc enim Dominus agit deserendo, diabo-
lus invadendo. Sed quomodo possunt pati hanc famem qui sunt fru-
mentum Dei vinum et oleum? Immo patiantur hanc paleae, vina-

VI. cia, et amurca; et ipsi occurrant ad stateram nullo pretio digni, non illi qui Christi sunt sanguine redempti. Unde mox subditur:

v. 6. Et audivi tamquam vocem in medio quattuor animalium dicentem: bilibris tritici denario uno, et tres bilibres hordei denario uno, et vinum et oleum ne laeseris. Tunc in medio quattuor animalium, id est in medio ecclesiae, haec vox sonuit, quando adunatis in fide gentibus, divina potentia diabolum ab electorum laesione compescuit; ac si ei per irrisionem diceretur: frumentum et hordeum, vinum et oleum ablato denario sessor equi albi praeelegit et comparavit; paleas autem, vinacia, et amurcam, tibi reliquit. Una igitur bilibris, quae fit ex duobus sextariis, ecclesia est ex duobus testamentis in Dei proximique dilectione consistens. Sed in hoc loco unam ecclesiam in sanctis praedicatoribus, vel magnarum virtutum viris, non generaliter in cunctis intellegere debemus. Non enim sine causa hic post frumentum, hordeum ponitur. Designet itaque una bilibris tritici ex duobus populis novos ecclesiae praedicatores, et eminentiores virtutibus viros, qui tribulationum molendino confracti, et persecutionum igne decocti, panis pulcher Christi et candidus fieri meruerunt. Designent tres bilibres hordei subiectorum et infirmantium vitam, ex utroque populo venientium. Et nota, quia unum est pretium tritici et hordei, quoniam etsi dispar est sanctorum labor, uno tamen sunt pretio empti, et unum sunt post laborem denarium accepturi. Notandum praeterea, quia eadem sententia repetitur cum subditur: vinum et oleum ne laeseris. Quomodo * enim ecclesia vinum et oleum non est, quae in pressurarum torculari ut uva calcatur, et in angustiarum prelo ut oliva contusa liquatur?

* Cod. *quando.*

v. 7. Et cum aperuisset sigillum quartum, audivi vocem quarti ani-
v. 8. malis dicentis: veni, et vide: et ecce equus pallidus, et qui sedebat super, nomen illi mors; et infernus sequebatur eum. Ipsi designantur per equum pallidum qui et per rufum, quorum nunc spiritalis mors in ipsius equi pallore figuratur. Supra quos bene mors, idest diabolus, contra vivos pugnaturus sedere dicitur; quia per officium eorum, quos iam spiritaliter occidit, electorum vitam extinguere quaerit. Infernus illi dicuntur, in quibus habitat mors. Infernus ergo sequitur mortem, quia mali imitantur diabolum. Possunt et specialiter per equum pallidum haeretici intellegi. Et data est illi potestas super quattuor partes terrae, interficere gladio, fa-

me, et morte, et bestiis terrae. Duae sunt in hoc mundo partes, VI.
id est Christi, et diaboli; sed Christi pars non est divisa; iuxta illud: una est columba mea. Pars vero diaboli in quattuor dividitur partes, in paganos, iudaeos, haereticos, et malos catholicos. Tot igitur sunt plagae quot diaboli partes. Sed quomodo gladio, et fame, et morte interficiat, iam dictum est. Per bestias autem designantur efferati motus animorum. Bestiis ergo hostis noster reproborum animas interimit; quia dum divinorum praeceptorum caveis carnales animi motus non retinentur, efferati ut ita dixerim impulsu diabolicae suggestionis per abrupta quaeque miserorum vitam praecipitant.

Et cum aperuisset sigillum quintum, vidi subtus altare Dei v. 9.
animas occisorum propter verbum Dei, et testimonium quod habebant. In occisorum animabus omnium electorum animas intellegimus, qui sive corporalibus sive spiritalibus a reprobis impugnationibus angustantur. Martyrum enim duo sunt genera, unum in aperto, alterum in occulto. Per altare vero Christus intellegitur: in quo Deo patri sacrificia nostra offerimus, cum unigenitum eius Filium imitantes, hostia viva in conspectu illius apparemus. Sub altare igitur animae occisorum sunt, quia mediatori nostro subsunt *. Si vero per altare ipsi electi intelleguntur, sub se sunt; quia necdum corporis immortalitate vestiti sunt. Et clamabant voce magna dicen- v. 10.
tes: usquequo Domine sanctus et verus non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Quid est animas sanctorum vindictam sanguinis de persecutionibus exposcere, nisi diem extremi iudicii praestolari? Non autem per organum gutturis folle ventris attracto animarum verba formantur; sed magnus earum clamor magnum est desiderium. Sed cum aliter moveri soleat mens quae petit, aliter quae petitur, et sanctorum animae ita Deo inhaereant ut inhaerendo quiescant, quomodo dicuntur petere, quas et voluntatem Dei certum est, et ea quae futura sunt, non ignorare? Sciendum ergo, quia in ipso positae ab ipso petere aliquid dicuntur, non quia vindictam desiderent quod ab eius quem cernunt voluntate discordet; sed de se ipso accipiunt, ut ab ipso petant quod eum facere velle noverunt. Et datae sunt illis singulae stolae albae, et dictum v. 11.
est illis ut requiescerent, modicum adhuc tempus, donec compleatur numerus conservorum et fratrum eorum qui interficiendi sunt sicut et illi. Quid per stolas albas, nisi praemium martyrum? Ante re-

* Cod. *non possunt.*

VI. surrectionem quippe stolas singulas accepisse perhibentur electi, quia in sola adhuc anima aeterna beatitudine perfruuntur. Et nota quia animarum vox est hoc quod amantes desiderant; respondere Dei est, ut collectionem fratrum expectare debeant, eorum mentibus expectandi moras libenter infundere. Optant ergo corporum resurrectionem; sed audiunt ut libenter expectent fratrum collectionem.

v. 12. Et vidi cum aperuisset sigillum sextum, terrae motus factus est magnus; et sol factus est niger, tamquam saccus cilicinus; et luna facta est sicut sanguis. Per terrae motum, ultima sub Antichristo persecutio debet intellegi. Magnus autem dicitur, quia iuxta Domini vocem, erit tunc tribulatio, qualis nunquam fuit, sed nec fiet. Sol autem Christus est, iuxta illud: vobis qui timetis Deum orietur sol iustitiae, qui novissimis obscurabitur, cum hi qui quasi in Christi corpore lucere videbantur, ad aperti erroris tenebras devolventur. Potest et per solem fulgens vita praedicantium demonstrari. In extremo ergo tempore sol quasi saccus cilicinus erit, quia fulgens vita praedicantium ante reproborum oculos aspera et despecta monstrabitur. Cilicium quippe criminosis et peccatoribus congruit. Per lunam versam in sanguinem, agnoscimus sanctam ecclesiam in electis cruore passionis infectam. Tota autem infecta dicitur, quia nullus illa novissima persecutione expers erit qui in fide mediatoris permanserit; unde Iohel: sol, inquit, convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies magnus et ma-
v. 13 nifestus. Et stellae caeli ceciderunt super terram, sicut ficus mittit grossos suos cum a vento magno movetur. Caelum est sanctorum ecclesia, quae in nocte vitae praesentis, dum innumeras sanctorum vitas continet, quasi radiantibus desuper sideribus fulget. Stellas ergo de caelo in terram cadere, est eos, qui videntur sanctorum fidei vel operibus inhaerere, ex amore terreno ad iniquitatem aperti erroris ruere. Hoc est etiam ficum grossos suos mittere: quasi enim arbor fici a magno vento movetur, cum extrema persecutione omnis ecclesia concutitur. Porro alia translatio acerbos posuit.

v. 14. Et caelum recessit ut liber involutus. Sicut reprobi ab ecclesia, non corpore sed transgressionibus cadunt, sic eadem ecclesia in in electis suis non abscessu corporis, sed fide et operatione de medio malorum recedit. Bene autem per librum ecclesia designatur, quia totius vitae caelestis mandata in se continet, non in membranis tantum calamo, sed etiam in tabulis cordis carnalibus Dei spi-

ritu scripta. Et nota, quia involutus liber dicitur; sicut enim non VI.
videtur quid liber involutus contineat, nisi ab illis quibus voluntate
aperitur; sic electorum ecclesia persecutionis tempore intima sua et
extraneis claudit, et suis discrete intus aperit.

Et omnis mons et insulae de locis suis motae sunt. Per mon-
tes praecelsae dignitatis viros debemus intellegere, qui alios verbis
et virtutibus transcendunt. De quibus dicitur: levavi oculos meos
ad montes. Per insulas vero minoris iustitiae homines accipimus
adhuc in tribulationibus fluctuantes. Quod ergo montes et insulae
de locis suis motae dicuntur, ad superiorem sensum pertinet, quo
sanctorum ecclesia fide et opere a malorum recedit consortio. Qua-
si enim locus eius erat permixta conversatio malorum. Et reges ter- v. 15.
rae, et principes, et tribuni, et divites, et fortes, et omnis ser-
vus, et liber absconderunt se in speluncis, et in petris montium
Reges sunt qui se ipsos bene regunt. Similiter et principes, qui non
sicut reges, tamen ut possunt vitiis resistunt. Similiter tribuni iam
minoris sunt potestatis, quam principes; verumtamen et ipsi, ut
possunt, resistunt diabolo. Divites dicit virtutibus, non rebus; for-
tes quoque non corpore, sed animo. Hi igitur extrema persecutione
nihil de suis virtutibus praesumentes in cavernis, et in speluncis
montium se abscondunt, quoniam sanctorum suffragia quaerunt,
qui recte montes vocantur, quia virtutibus alti terrena despiciunt.
Recte petrae, quia fortes sunt robore; utique in Christo, qui est
petra, roborati. Hinc Dominus in evangelio dicit: tunc qui in Iu-
daea sunt fugiant ad montes. Et Salomon: lepusculus plebs invali-
da collocat in petra cubile sibi. Et Esaias: introibunt, inquit, in
speluncas petrarum, et in voragines terrae, a facie fortitudinis Do-
mini, et a gloria maiestatis eius, cum resurrexerit percutere terram.
Quod etiam agendum admonet dicens: ingredere petram, abscon-
dere fosso * humo. Possunt et per haec supernae virtutes intellegi; * Ita cod.
iuxta quod in libro Iob legitur: in petris manet, et in praeruptis
silicibus commoratur et inaccessis rupibus. Quid vero sive ad an-
gelos sive ad sanctos homines fugientes dicant, audiamus:

Et dicunt montibus cadite super nos, et abscondite nos a fa-
cie sedentis super thronum, et ab ira agni. Ac si aperte dicant:
misericordia animum flectite, nosque piis interventionibus ab ira
iudicantis tegite. Non autem a facie parcentis, sed a facie nos ab-
scondite irascentis. Cur ita pertimescant, adhuc subiungunt: quo- v. 16.

VI. niam venit dies magnus irae eius, et quis poterit stare? Tamquam dicant: si illius Dei iram sanctus pertimescit, quis nostrum subsistet? Praeteriri possunt haec omnia quae de sanctis dicta sunt, et de reprobis intellegi: montes enim, superbi sunt; insulae, cupidi; iuxta illud: tacete qui habitatis in insula, negotiatio Sidonis. Reges, et principes, et tribuni reprobos designant, iuxta qualitatem sui. Divites illos dicit, qui non indigent alieno adiutorio ad malum: fortes autem ad miscendam ebrietatem: servum peccati, liberum iustitiae. Hos omnes non dubium est imminente futuro iudicio ad auxilium daemonum currere, cum desperati ad quemlibet sanctorum non praesumunt accedere. Hoc est enim eos in speluncis et petris montium latibula quaerere. Sed quomodo alios ab ira furoris defendent qui hanc primi excipient? Denique haec omnia etiam iuxta litteram magnum audientibus timorem incutiunt; sed non propterea figuratae elocutiones violenter ad litteram inflectendae sunt.

## CAP. VII.

v. 1. Et post haec vidi quattuor angelos stantes super quattuor angulos terrae, tenentes quattuor ventos terrae, ne flaret ventus super terram, neque super mare, neque super ullam arborem. Notandum, quia a primo usque ad sextum sigillum perveniens ordinem custodisse videtur. Sed praetermisso septimo, ad initium incarnationis Christi redit, et ea quae exsecutus fuerat, mutatis aenigmatum figuris breviter recapitulat: atque easdem duas narrationes septimo sigillo concludit, quae recapitulatio non semper isto modo, sed diversis fit. Quid itaque per quattuor angelos figurari, nisi corpus antiqui hostis intellegimus? Propter quattuor autem principalia mundi regna, Assyriorum scilicet, Medorum, Persarum vel Macedonum, atque Romanorum, in quibus diabolus per idololatriae culturam regnavit, quattuor in reprobam partem angeli ponuntur. Hinc Nabuchodonosor statuam vidit, cuius caput erat ex auro, pectus autem et brachia de argento, porro venter et femora ex aere, tibiae autem ferreae. In auro enim Assyriorum, in argento Medorum, in aere Persarum vel Macedonum, in ferro Romanorum regnum figuratur. Non autem mirum per angelos malos homines figurari, cum de Iuda dictum sit: unus ex vobis diabolus est. Sciendum quoque, hoc esse quattuor angelos quod quattuor ventos; iuxta Danielis pro-

phetiam dicentis: ecce quattuor venti pugnabant in mari magno; VII.
et quattuor bestiae descendebant de mari diversae inter se. Ventos enim et bestias unum esse designat, id est quattuor praefata regna. Igitur cum angeli ventos tenent, seipsos utique tenent: et quia omnes huiuscemodi corpus diaboli sunt, et ipse in eis intellegitur. Quid itaque fuit quattuor angelos terrae quattuor ventos, ne flarent, tenere? nisi occultum adversarium, eiusque totum corpus ita se unire atque constringere, ita os omnium praefocare, ut nullus auderet contra idololatriae culturam verbum veritatis efflare. In terra autem diversitas provinciarum; in mari numerositas designatur insularum. In arboribus quoque, quia genus siluit*, pro earum diversitate, diversa hominum officia praesignantur. Sed quia a diabolo suffocabantur, domini sui adventu erepti sunt. Unde mox sequitur:

* Ita cod.

Et vidi angelum alterum ascendentem ab ortu solis, haben- v. 2.
tem signum Dei vivi, et clamavit voce magna quattuor angelis,
quibus datum est nocere terrae et mari, dicens: nolite nocere ter- v. 3.
rae, neque mari, neque arboribus, quousque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. Christus est angelus, quia novae vitae gaudia mundo nuntiasse cognoscitur, de quo scriptum est, magni consilii angelus. Ascensus autem ab ortu solis ille intellegitur quo ab ipsa resurrectione, quae tamquam novus sol emicuit, totum mundum crescendo replevit, et evangelica doctrina illustravit. Illa etiam voce quattuor angelorum noxiam potestatem a laesione prohibuit, et in auctoribus simul et ministris confregit. Unde et Nabuchodonosor lapidem de monte praecisum sine manibus praefatam statuam percussisse vidit in pedibus ferreis, et comminuisse. Per quem dominus Iesus Christus designatur de stirpe iudaica sine maritali opere procreatus, qui in pedibus statuam percussit, et cecidit; quia verbi praedicatione extremitatem regni Romanorum tetigit, et praefata saeculi regna salubriter erigenda convertit. Idem autem mediator signum Dei habere dicitur, id est crucis mysterium. Quod autem non ait signem, sed signemus, ostendit plures in se esse per quos illud mysterium adimpletur. Dicendo vero in frontibus, interiorem ostendit; nam sanguine agni utrumque postem linimus, nec prodest exterius quemquam portare, nisi accipiat et interius; quia fides sine operibus otiosa est.

Et audivi numerum signatorum C· XL· IIII· milia signati ex v. 4.
omni tribu filiorum Israel. Finitus est numerus pro infinito: nec ad

VII. duodecim tantum tribus Israel pertinet; sed omnis ecclesia per hunc in electis designatur. Nam ternarius in scriptura sacra perfectus est numerus, praesertim quia Trinitatem ostendit; similiter et quaternarius propter quattuor mundi partes vel quattuor evangelia sive quattuor principales virtutes : his per se ductis ad duodenarium pervenimus, qui et ipse propter duodecim tribus vel duodecim apostolos sacratus est : millenarius autem universitatem designat, iuxta illud, in mille generationes. Ecclesia igitur quia ex universis gentibus Trinitatis notitia aggregatur, et quattuor evangeliorum libris irrigatur, recte in duodenis milibus figuratur. Sed ut in eo quod credidit perficiatur, necesse est ut duodenarius milium numerus quadra soliditate iungatur. Ducantur ergo duodecim milia per quattuor, et quadraginta et octo milia fiunt. Ut vero ad id quod credidit, idest ad Trinitatis contemplationem, pertingat, ·XL· et ·VIII· milia ter multiplicentur, et de se C· XL· et ·IIII· milia reddunt.

v. 5. *etc.* Ex tribu Iuda XII signati, ex tribu Ruben XII signati, ex tribu Gad XII signati, ex tribu Aser XII signati, ex tribu Nephtalim XII signati, ex tribu Manasse XII signati, ex tribu Simeon XII signati, ex tribu Levi XII signati, ex tribu Isachar XII signati, ex tribu Zabulon XII signati, ex tribu Ioseph XII signati, ex tribu Beniamin XII signati. Si ad Geneseos historiam recurrimus, horum nomina iuxta singulorum nativitatem, nequaquam hoc ordine inserta invenimus; nam Iudas ibi quarto, hic primo ponitur loco. Ruben ibi primo, hic secundo. Gad ibi octavo, hic tertio. Aser ibi nono, hic quarto. Nephtalim ibi septimo, hic quinto. Manasses ibi nono, hic sexto. Simeon ibi secundo, hic septimo. Levi ibi tertio, hic octavo loco subrogatur. Isachar tantum, Zabulon, Ioseph, atque Beniamin, sicut ibi, ita hic ponuntur. Dan vero quintus Iacob filius in hoc spiritali catalogo omnimodis non recipitur. Sed hoc cur factum sit, facile animadvertimus si a carnis nativitate mentis intentionem revocemus, et cum interpretationibus nominum spiritalem in eis prosapiem requiramus. Iudas itaque confessio intepretatur, sive laudatio, cuius nominis interpretatio, quid aliud designat, quam confessionem peccatorum, et laudem virtutum? Quamvis confessionis vocabulum pro laude poni videatur; unde Dominus nullum omnino habens peccatum ait : confiteor tibi Pater, et reliqua. In Ruben vero, qui videns Filium vel videntes Filium dicitur, ipsa virtutum opera designantur; saepe enim filiorum vocabulo bonorum operum fructus

figuratur; iuxta illud: videas filios filiorum tuorum; hoc est virtutes ex virtutibus natas: et quia virtutum opera aliorum provectibus deservire debent, recte videns filium appellatur. Scilicet ut ea in quibus nos profecisse videmus, aliis videnda manifestemus; iuxta illud Domini: ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Bene igitur primo Iudas ponitur. VII.

Deinde Ruben succedit; quia nisi per confessionem renuntiemus actibus malis, non informamur rectis et placitis. Quis itaque iam non videat quod si a primogenito carnis inchoasset, et quarto loco Iudam posuisset, spiritalem ecclesiae prosapiem utique confudisset? Verum quia bene operantes semper temptatio solet probare, iure post Ruben Gad, id est temptatio subrogatur. Et quia contra camdem divina virtute praecincti fortes existunt, recte eis convenit quod idem Gad etiam accinctus vocatur. Quia vero bonorum certaminum finem ad Deum non ad faciem humanae laudis retorquere debemus, ob hoc praedictus Gad latrunculus vocatur, tamquam bona cordis latenter adquirens Deo offerat approbanda, non humanis obtutibus detegat praeferenda. Igitur quia illata tribulatio electos probat, et post probationem coronat; recte post Gad Aser ponitur, qui beatus vocatur. Et quia beatitudinis promissione roborati bellatores ecclesiae, inter ipsos malos dilatantur visceribus caritatis, bene post Aser Nephtalim ponitur, qui latitudo vocatur. Quia per hoc amplissimum dilectionis praeceptum currentes, et ea quae retro sunt obliviscuntur, et ad aeternas divitias, quae venturae sunt, extenduntur; digne post Nephtalim Manasses interseritur, qui oblitus vel necessitas intelligitur: oblitus scilicet, quia unum quod retro fuerat, dimisit; necessitas vero, quia ad hoc quod extenditur, nondum pervenit. Quorum desiderium quia saepe in longum differtur, iure post Manassem collocatur Simeon, qui audivi tristitiam interpretatur. Sed qui audiunt tristitiam, audiant necesse est et nomen habitaculi, quod idem Simeon sonare videtur; ut qui moerent in tabernaculo corruptionis, gaudeant in habitaculo aeternae quietis.

Quales autem omnes isti sint, Levi subiunctus indicat, qui additus sonat. Multa enim tales generalia transcendentes praecepta, addunt non iussa; ut est caelibatus sanctae virginitatis, et cetera huiusmodi; quae dum non iubentur, sed admonentur; utique non iussa consilio superadduntur. Quibus iure congruit

VII. quod Isachar post Levi adnectitur, qui interpretatus dicitur merces: nam ista agentibus, praecipua et specialis merces debetur. Unde cuidam eorum Hieremias dicit: quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrimis, quia est merces operi tuo, ait Dominus. Sed talia facientes priusquam remunerentur solent illatae persecutiones probare, non autem superare. Unde *non* inmerito Zabulon post Isachar sequitur, qui habitaculum fortitudinis appellatur; tunc enim quilibet horum habitaculum efficitur, quando virtus in infirmitate perficitur. Itaque quia non solum pacis tempore amicis, verum etiam in ipsa persecutione talentum divini verbi gratis erogant inimicis: apte post Zabulon Ioseph annectitur, qui augmentum interpretatur. Ut enim de accepta pecunia lucrum referant, nec ipsis inimicis hanc erogare dubitant. Igitur ut hos omnes in dextera regis aeterni locandos intellegas, pulchre Beniamin, idest filius dexterae, postremo loco subrogatur, tamquam ipse sit finis ordinis, in quo felicitas promittitur aeternae mercedis.

Sancta ergo ecclesia confessione laudabilis in Iuda. In Ruben piis operibus claret fecunda. In Gad temptationum exercitiis probata. In Aser post devictas temptationes beata. In Nephtalim caritatis amore dilatata. In Manasse ea quae retro sunt oblita, ad ea vero quae ventura sunt extenta. In Simeon quasi tristis adhuc in convalle plorationis, sed spe gaudens de supernorum civium habitaculis. In Levi virginitate decora, misericordia pietatis uberrima. In Isachar futurae mercedis expectatione suspensa. In Zabulon martyrio coronata. In Ioseph duplicato spiritalis substantiae talento ditata. In Beniamin dexteram felicitatis aeternae comprobatur sortita. Non autem quispiam duodecim in ecclesia professiones aestimet, cum tres tantum sint, id est virginum, continentium, ac bonorum coniugatorum, virtutes. Inter haec autem nequaquam praetereundum est, cur Dan Iacob utique filius sive in Genesi, sive in Exodo cum cunctis fratribus annumeretur, in hac Apocalypsi de catalogo spiritali fuerit eiectus; Manasses vero inter alienigenas natus, utique non filius, quamquam in filium adoptatus, sexto videatur loco subrogatus. Dan igitur interpretatur iudicium, sive iudicans Hebraeorum transeuntium. Et quid est hoc iudicium transeuntium Hebraeorum, nisi reprobatio veteris sacerdotii? Dan ergo de spiritali catalogo eiectus, ipsa nominis sui interpretatione docet, quia in sexta mundi aetate occulto quidem, sed iusto iudicio, iudaica plebs perfida prorsus sedi-

bus expulsa sacerdotii dignitatem perdidit; atque in eius loco Manasses, id est gentium populus, per gratiam meruit subrogari. VII.

Post haec vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis. Hic liquido manifestatur, quia praedictus numerus non solummodo Iudaeorum est, sed omnium electorum. Hi enim per innumerabilem turbam, qui per centum ·XL·IIII· milia signatos designatur. Innumerabilis autem haec turba non Deo, sed nobis est. Nam ipse ait: dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur. Stantes ante thronum. Cum ipsa innumerabilis turba thronus Dei sit; idcirco tamen ante thronum stare dicitur, quia visio figuris obumbrata variatur; cum tamen res figuris ostensa nequaquam varietur. Sed numquid aliquid significat quod haec turba stare dicitur, cum superius per circuitum throni cum senioribus ipsa sedisse describatur? Significat plane; sedet namque cum per quaedam membra sua aliorum facta examinat; stat vero cum in cunctis suis electis animum in soliditate fidei et dilectionis roborat. Et in conspectu agni amicti stolas albas. Quid per stolas albas, nisi habitus mentis designatur? quae tamen ante Domini adventum albae non erant, quia humani generis corda originalium peccatorum maculis erant respersa. Et palmae in manibus eorum. Per palmas, victoria; per manus, operatio exprimitur. Palmas itaque in manibus habere est, de antiquo hoste et mundi voluptatibus triumphare. v. 9.

Et clamabant voce magna dicentes. Clamor hic non corporis, sed cordis intellegitur. Magna enim haec vox, magnus est devotionis affectus; quia voce tanto magis quisque clamat, quanto amplius Deum amat. Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et agno. Et est ordo, Deo nostro, et agno qui sedet super thronum salus. In quibus et Spiritus sancti persona iuxta iam dictam regulam intellegitur. Et nota, quia mirabili genere locutionis unam in Patre et Filio substantiam et duas personas ostendunt. Praeterea sciendum, quia dum omnem suam salutem Deo referunt, Pelagii atque Caelestii * dogma evacuatur, qui in tantum liberum arbitrium defendunt, ut dicant homines sine gratia Dei posse salvari. Et omnes angeli stabant in circuitu throni, et seniorum, et quattuor animalium, et ceciderunt in conspectu throni in facies suas. Tam per angelos, quam per thronum, et seniores, nihilominus et per animalia ecclesia figuratur. Unam ergo eamdemque rem diversis modis signifi- v. 10. v. 11.

* Cod. Caelestini.

VII. cat. Nam quod Christus singulariter in ecclesia regnat et iudicat, recte omnes sancti per unum thronum figurantur: et quia ipsa etiam ecclesia aliorum facta examinat, digne per seniores: et quia virentibus paradisi pascuis in quibusdam suis membris adhuc per fidem tantum inhaeret, in quibusdam vero iam per speciem fruitur, bene per animalia. Quia vero ventura quaeque praedicando annuntiat, apte per angelos; et quia ex diversis gentibus aggregatur, iure per turbam figuratur. Hi ergo ceciderunt in facies suas in conspectu throni; id est in secreto mentis suae, quo internus iudex se-
v. 12. det. Et adoraverunt dicentes amen; benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, et honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro in saecula saeculorum: quae cuncta Trinitati apte conve-
v. 13. niunt. Et respondit unus de senioribus dicens mihi: hi qui amicti sunt stolis albis qui sunt, et unde venerunt? Cum nullius interrogatio praecesserit, quid sibi vult quod unus de senioribus respondisse perhibetur? Sed mos est sacrae scripturae hoc verbum ita ponere; nil autem significationis habere videtur, unde nec eius ignoratio inutilis est nec laudabilis scientia. In uno igitur seniore unitas praedicatorum utriusque testamenti, sive ipse senior senioribus, Dominus scilicet Iesus Christus accipitur, qui idcirco Iohannem interrogat ut ipse quaerat, quaerens audiat, et intelligat, et ad imitandum semetipsum accendat. In stolis autem albis, et mentis candor, et ea quae eis in futuro tribuetur gloria. Ad haec cum beatus Iohannes ex persona bonorum auditorum respondisset: Domine mi tu scis; rursus ille ex persona Domini, vel bonorum praedicatorum eius subinfert:

v. 14. Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et reliqua. In "venerunt" tria tempora continentur, pro eo quod est venerunt, veniunt, et venturi sunt. Quia igitur omnis electorum numerus hac sententia terminatur, valde metuendum est, ne, si aliunde quis veniat, ad electorum consortium non pertingat. Tribulationes autem iustorum, ut ait psalmista, multae sunt; ex quibus illa generalis est qua nemo nostrum novit si ad electorum consortium pertingat, Salomone attestante, qui ait: nescit homo utrum amore an odio dignus sit; sed omnia reservantur in futurum incerta. Et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine agni. Omnes electi stolas suas in sanguine agni candificant; idest in Christi passionibus habitum mentis exornant, eumque ad accipienda futura gaudia prae-

parant. Ideo sunt ante thronum, et serviunt ei die ac nocte in tem- VII. v. 15.
plo eius, et qui sedet in throno habitat super illos. Ac si diceret.
idem thronus Dei, et templum sunt, quia talibus indumentis vestiti, et sanguine agni videntur abluti. Et nota, quia non ait habitat in illis, sed super illos, ut eos thronum simul ostenderet, et templum. Die autem et nocte dicit, in prosperis et in adversis.
Non esurient, neque sitient amplius, et non cadet super illos sol v. 16.
neque ullus aestus: quoniam agnus, qui in medio throni est, re- v. 17.
get illos, et ad vitae fontes aquarum deducet eos; idcirco nihil incommoditatis sustinent, quia agnus regit eos. Sed quo eos perducit, nisi ad fontem aquarum? scilicet ad Trinitatem, quae significatur per fontem. Et per quam viam, nisi per se? Ipse enim ait: ego sum via. Notandum etiam, quia unus idemque fons, et esuriem aufert quia panis vivus est, et sitim quia potus est vitae. Nam ut ait apostolus: erit Deus omnia in omnibus. Unus igitur fons dicitur propter unitatem naturae Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Aquarum vero fons introducitur, ut multiplicitas donationum Dei in sanctis per hanc sententiam exprimatur. Itaque qui agno regente ad huius aquae satietatem perducitur, nec solem, nec ullum aestum patitur, quia vitiorum calore non uritur. Et absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorum. O mirae pietatis affectum! patrem se demonstrat, matrem ostendit, qui plangentium filiorum lacrimas abstergit. Unde merito Esaias dicit: tu enim pater noster, et Abraam nescivit nos, tu Domine pater noster. Sed quae sunt hae lacrimae? Scilicet quia alius plangit malum quod egit, alius quia bonum non fecit, et alia multa similia. Hae autem lacrimae filiorum tunc abstergendae erunt, cum de exilio ad patriam redierint.

## CAP. VIII.

Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in v. 1.
caelo quasi media hora. Caelum ut frequenter diximus ecclesia vocatur, quae dum a frequentia rerum corporalium per quaedam membra sua secessum intimae contemplationis petit, quasi silentium Deo parat; quod quia in hac vita non potest esse perfectum, quasi media hora dicitur factum. Et nota, quia ibi recapitulationem finivit ubi ait: post haec vidi turbam magnam; nunc autem septi-

VIII. v. 2. mo sigillo concludit narrationem. Et vidi septem angelos stantes in
v. 3. conspectu Dei, et datae sunt illis septem tubae. Et alius angelus
venit, et stetit ante altare habens turibulum aureum. Hoc loco narrationis ordinem praeposterat, et interdicit; sicut enim sequentia demonstrabunt, prius ille cum turibulo veniens ante altare stetit, quam septem tubas acceperint. Interdicit vero, quia antequam de illis finisset, hunc cum turibulo medium interseruit. Quid itaque in septem angelis intellegimus nisi sanctam ecclesiam in suis praedicatoribus, qui sunt aeternae vitae annuntiatores? Recte etiam septem dicuntur, quia septiformi spiritu replentur; vel quia universitati credentium praeponuntur. In conspectu autem Dei stare perhibentur, qui terrenis cupiditatibus calcatis divinae contemplationi inhaerent. Quid autem per septem eorum tubas, nisi perfecta veteris ac novi testamenti praedicatio declaratur? iuxta illud: quasi tuba exalta vocem tuam. In eo autem quod sacerdotis officium est altari assistere, et aptatum aromatibus thymiama cremare, agnoscimus quia angelus iste mediator est Dei et hominum, septem angelorum angelus, et ut ita dixerimus septem sacerdotum pontifex; de quo propheta: magni consilii angelus. Unde aperte colligimus prius hunc venisse, quam septem angelos tubas accepisse. Per altare vero electi designantur, in quibus spiritale sacrificium celebratur. Venit ergo angelus per carnem, stetit per divinitatem. Quid quoque per turibulum nisi humanitas Christi? Et apte aureum dicitur, quia caro a verbo Dei suscepta una cum eo est sapientia, de qua dicitur: accipite sapientiam sicut aurum. Potest per turibulum, quo cremantur aromata, ecclesia figurari, quae igne divini amoris succensa cottidie dicit: dirigatur oratio mea sicut incensum, et cetera. Recte autem singulariter de Christo subiungitur:

Et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus san-
v. 4. ctorum super altare aureum, quod est ante thronum; et ascendit
fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo. Sicut fumus ex crematis aromatibus egreditur, sic virtus compunctionis gignitur ex studio orationis. Sed ut Deo fiant accepta, angelo dantur incensa, id est Redemptori nostro committuntur orationum studia. Nec omnino ad Deum potest loqui corpus, nisi officio capitis. Quod vero super altare aureum incensa offeruntur, ostendit quia non alibi, nisi in corpore Christi quod totum divini verbi sapientia resplendet, orationum sacrificium ab eo accipitur. Et

nota quia thronus, et ante thronum altare, non duas sed unam ec- VIII.
clesiam significent; sicut arca Noë, et octo animae in ea. Et acce- v. 5.
pit angelus turibulum, et implevit illud de igne altaris, et misit in
terram. Tunc angelus turibulum accepit, cum Dominus sibi intra
uterum virginis humanam naturam coniunxit; sive de corpore intellegamus, cum primum in Iudaea discipulos elegit. Cum autem et angelus et turibulum et altare unum sint corpus, quia turibulum de igne altaris dicitur impletum, intellegendum est quasi diceret: et caput, et corpus non alieno, nisi proprio igne succensum est, id est Spiritu sancto. Misit autem in terram, id est in hanc gentilitatem perduxit; unde apte subditur: et facta sunt tonitrua, et voces, id est praedicationum terrores: et fulgora, hoc est miraculorum signa: et terrae motus, id est persecutiones. Et septem an- v. 6.
geli praeparaverunt se ut tuba canerent. Quid est sanctos doctores ad canendum se praeparare, nisi divina eloquia scrutari, ut sciant quid, cui, et qualiter loqui debeant? Admonendus itaque lector est ut in sequentibus non plus septem, quam unum angelum intellegat; sed semper in singulis septem cognoscat, cum propter figuratas locutionum causas, quae non possunt sub uno narrari, in septem distinctos inveniat.

Et primus angelus tuba cecinit, et facta est grando et ignis v. 7.
mixtus sanguine, et missus est in terram, et tertia pars arborum combusta est, et omne foenum viride combustum est. Per grandinem ira omnipotentis Dei exprimitur; iuxta illud: ira Domini sicut grando descendens. Per ignem zelus vel odium designatur; et recte mixtus sanguine dicitur, quia iuxta Iohannis vocem, qui odit fratrem suum homicida est. Ab hoc igne non posse comburi ecclesiam Dominus per Esaiam pollicetur dicens: cum ambulaveris per ignem, non combureris, et flamma non ardebit in te. Notandum autem quia cum tertiam partem deperisse dicit, non duas partes in electis remansisse existimare debemus, contra illud: multi sunt vocati, pauci vero electi. Non enim ad qualitatem litterae, sed ad quantitatem figurae pertinere videtur numerus iste; quod ipsa immutatio demonstrat, quae uno loco duas tertias, altero tres, alio unam tertiam in reproborum sortem venisse narrat: et quidem superius in quattuor partes distinxit totum diaboli corpus, nunc in duobus tertiis, post in tribus, deinde in una; sed non est una tertia minor a duabus, vel tribus. Nam cum in quattuor partes distin-

VIII. guit diaboli corpus, unam vult intellegi in ecclesia, in falsis fratribus, et tres foris; idest haereticos, iudaeos, et paganos. Cum vero totum corpus in tribus tertiis describit, una intus intellegenda est in pravis fidelibus simplex, altera foris in iudaeis atque haereticis duplex, tertia foris in gentibus et ipsa simplex. Cum vero unam corporis partem eodem ternario, tertiatoque numero figurat, duas omnino ex tribus tertiis partes constituens, et occultos simul, et apertos intellegi vult haereticos. Restat una tertia intus et foris, quae omnium in se retinet formas. Cum vero in duabus tertiis, unam simplicem vult intellegi intus in malis christianis; alteram triplicem foris in iudaeis, haereticis, atque paganis. Et sciendum quia hoc est terra quod arbores, id est malorum summa in duabus tertiis comprehensa, quarum una simplex, altera triplex est: terra enim sunt peccatores, quia terrena quaerentes; et arbores quia instabilitate nutantes, de quibus per Iudam dicitur: hi sunt arbores autumnales infructuosae, eradicatae, bis mortuae. Missa itaque grandine, et igne cum sanguine, duae tertiae comburuntur; una inlibata servatur, quia exaggerante ira superni iudicis, societas antiqui hostis dum praedicatione sanctorum non colligitur, odii sui flammis succenditur. Congregatio vero Christi, ipso malorum odio exercetur; sed non consumitur. Quod autem subditur: omne foenum viride combustum est, repetitio sententiae videtur. In duabus scilicet tertiis omne foenum viride combustum est; idest memorata malorum pars odii sui flammis consumpta. Viriditas enim foeni hoc loco propter illecebras ponitur carnis; iuxta illud: omnis caro foenum, et reliqua. Unde contra turbae, quae a Domino pascuntur, super foenum sedere memorantur; idest voluptates carnis premendo subigere.

v. 8. Et secundus angelus tuba cecinit, et tamquam mons magnus
v. 9. igne ardens missus est in mare. Et facta est pars maris sanguis, et mortua est in eo tertia pars creaturae, quae habent animas, et tertia pars navium interiit. Mons magnus diabolus dicitur, sive quia similis illi esse voluit, de quo dicitur: erit in novissimis diebus praeparatus mons; sive quia in novissimo extolletur supra omne quod dicitur, aut quod colitur Deus. Ardens autem quia malitia sua, atque invidia torquetur, quia angelo tuba canente, idest ecclesia praedicante a sanctis eiectus, in mare, hoc est in incredulos, mittitur; non quo in eis ante non erat; sed quia ab istis eiectus, am-

plius illis incipit dominari. Videtur autem in una tertia, quae in VIII.
sanguinem versa est, genus mortis quo duae tertiae intereunt figurari; ut in una mors, in duabus numerus morientium assignetur. Aqua in sanguinem versa, sapientia carnalis est, quae animas occidit: unde apostolus: sapere secundum carnem mors est; quae sapientia, et malam credulitatem, et pravam operationem significat. Nam pro pravo dogmate dicitur: littera occidit; pro pravo opere: libera me de sanguinibus.

Et tertius angelus tuba cecinit, et cecidit de caelo stella mag- v. 10.
na tamquam facula ardens. Diabolus sive pro prima dignitate, sive quia transfigurat se in angelum lucis, stella vocatur. Magna autem quia ceteris angelis praelatus est. Ardens vero facula propter malitiae fervorem. Casus iste non ille intellegendus est, quo prius de supernis sedibus eiectus est; sed quo angelo canente, idest ecclesia praedicante, ab electis exclusus est. Nam caelum est ecclesia, quam Dominus praesidendo inhabitat. Et cecidit in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum; hoc est in humanam naturam, quae ab ortu suo carnalium voluptatum undis praeterfluens decur-
rit ad mortem. Et nomen stellae dicitur absinthius. Quia a veritatis v. 11.
dulcedine diabolus resiliens in amaritudinem mendacii commutatus est, iure absinthii vocabulum sortitus est. Et quia malorum exemplis plurimi pereunt, apte subiungitur: et multi hominum mortui sunt ex aquis, quoniam amarae factae sunt. Quasi enim ex amaris aquis moriuntur homines, cum perversorum dogmatibus, vel operationum exemplis carnales illecti spiritaliter pereunt.

Et quartus angelus tuba cecinit, et percussa est tertia pars v. 12.
solis, et tertia pars lunae, et tertia pars stellarum, ut obscuraretur tertia pars eorum, et diei non luceret pars tertia, et nox similiter. Per solem, et lunam, et stellas ecclesia figuratur, quorum obscuritas proprie ad haereticorum perfidiam refertur. Et quamvis duae partes sint ex tribus tertiis confectae, una scilicet diei per solem, altera noctis per lunam atque stellas; unam tamen duae faciunt, aut una in duabus subdividitur. Ad hoc scilicet ut apertum eius errorem per diem, et occultum designet per noctem; publicas videlicet haereticorum conflictationes, et obstrusas machinationes. Ideo autem non dicitur, percussa est tertia pars et obscurata, sed percussa ut obscuraretur congruo tempore, quia tunc veraciter obscurantur haeretici, cum aperte ab ecclesia separantur. Nam prius qua-

VIII. si occulte vulnerantur. Percutiuntur autem ex lumine fidei, et di-
vini verbi claritate. Quae perditio non ad Deum redigenda est, sed
v. 13. sic intellegenda, sicut de indurato corde Pharaonis. Et vidi, et au-
divi vocem unius aquilae volantis per medium caelum, et dicentis
voce magna: vae, vae, vae, habitantibus terram. De ceteris voci-
bus tubarum trium angelorum, qui erant tuba canituri, tam Io-
hannes, quam aquila, quamque angeli, ecclesiae figuram gerunt:
quae bene una aquila dicitur, quia in unitate fidei consistit, et
calcatis terrenis voluptatibus ad caelestia sublevatur. Ipsa ergo in
Iohanne se ipsam videt. Ipsa in aquila volat; ipsa in tribus ange-
lis postremo tempore mala ventura denuntiat. Et nota, quia in spi-
ritali visione hoc est videre quod audire. In eo autem quod non de
praecedentibus vocibus, sed sequentium angelorum dicitur lugere,
ostenditur ecclesia venturas plagas diversae calamitatis diversis tem-
poribus lugere et praedicare; lugere scilicet in aquila, praedicare
in angelis. Per medium itaque caelum volare dicitur, quia hinc in-
de orbem terrarum possidet, cuius praedicatio idcirco vox magna
vocatur, quia in toto mundo personuit.

## CAP. IX.

v. 1. Et quintus angelus tuba cecinit, et vidi stellam cecidisse de cae-
v. 2. lo in terram, et data est illi clavis putei abyssi: et aperuit pu-
teum abyssi, et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnae.
Quid autem per angelum et stellam designatur, iam dictum est.
Per abyssum iniquorum corda signantur errorum tenebris obscu-
rata: per puteum abyssi, praedicatores errorum debent intellegi. Si
enim os abyssi puteus est, recte illi signantur per puteum, per
quos malorum iniquitas venena sui cordis effundit. Per clavem pu-
tei potestas temporalis exprimitur, qua antiquus adversarius ad per-
versa dogmata reproborum ora resolvit; quae dogmata recte fumo
comparantur, quia lumen veritatis sibi in caliginem vertunt, et
claritatem fidei etiam in aliis obscurare videntur. Fornax autem mag-
na, Antichristi est persecutio, de qua fumus egreditur, id est per-
versa doctrina, quae pereuntium animas in caliginem vertat. Sed
quomodo fumus iste similis dicitur fumo fornacis magnae? cum Do-
minus de illa tribulatione dicat: erit tunc tribulatio magna, et re-
liqua. Sciendum ergo, quia non propter tormenta, vel falsa dogma-

ta immanior omnibus illa dicitur, in quibus ista similis est, sed IX.
propter miraculorum signa per quae magis decipiet. Et obscuratus
est sol, et aër de fumo putei. Ecce quintus angelus iam factum di-
cit in sole, et aëre, quod quartus in sole luna et stellis futurum
praedixerat. Et de fumo exierunt locustae in terram. Digne per lo- v. 3.
custas haeretici designantur. Sicut enim illae nec perfecte ut aves
volantes, nec gradatim passibus pergentes, sed saltus dantes terrae
sata videntur corrodere; sic isti nec plenae scientiae volatum, nec
perfectae operationis gressum habentes, sed solis elationum saltibus
moti, inaudita praedicando pravorum animas necant. De fumo igi-
tur locustae exeunt, cum ex haereticis haeretici nascuntur.

Et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones
terrae. Potestas scorpionum in cauda est extrema corporis. Sic tem-
poralitas a semetipsa deficiens a tergo relinquitur; quasi enim re-
tro est omne quod transit; ante vero quod permanet. Locustae er-
go ut scorpiones terrae nocendi potestatem accipiunt, quia haereti-
ci temporalibus fulti potestatibus, per ea tantum quae retro sunt
nocent. Et praeceptum est illis ne laederent foenum terrae, neque v. 4.
omne viride, neque omnem arborem, nisi tantum homines qui non
habent signum Dei in frontibus suis. Superior sensus repetitur, ubi
angelus ab ortu solis ascendens quattuor angelis qui nunc in locu-
stis intelleguntur praecepit, ne nocerent terrae, et mari, neque ar-
boribus. Nam per foenum, quod non hominum, sed animalium ci-
bus est, parvuli in Christo designantur, de qualibus apostolus: ani-
malis homo non percipit ea, quae sunt spiritus Dei. Per virentia
vero, ex quibus plurima in victum hominum solent, in fide profi-
cientes, et ad paradisi virentia desideranda quodammodo aptiores.
Per arbores autem robusti, et inter temptationum ventos quadam
stabilitate radicati. Quid hoc omne viride, vel omnem arborem lo-
custae laedere prohibentur? A toto pars intellegenda est, quae ab
illa laesione servatur. Homines itaque signum Dei in frontibus non
habentes, sunt qui ea fide quae per dilectionem operatur, non pol-
lent. Et datum est illis ne occiderent eos, sed ut cruciarent adhuc v. 5.
mensibus quinque. Si reprobi sunt qui signum non habent, quo-
modo ab eorum interfectione locustae prohibentur? An forte qui sig-
num Dei non habent, vivunt? Quapropter ad superiorem senten-
tiam fit subauditio. Dicatur ergo: datum est eis ne occiderent eos,
sed ut cruciarentur mensibus quinque; id est ut haeretici non pos-

IX. sint signatos decipere; sed cruciando in praesenti vita probare, quae quinque sensibus corporis regitur, quibus apte congruit quod sequitur:

Et cruciatus eorum, ut cruciatus scorpii cum percutit hominem. Ut videlicet electi posteriora contempnentes, et ad ea quae ante sunt semetipsos extendentes, ex eo ab aliis affligi credantur, quod ipsi per contemptum saeculi respuisse videntur; id est vel
v. 6. potestate saeculari vel malae credulitatis errore. Et in diebus illis quaerent homines mortem, et non invenient, cupient mori, et fugiet mors ab eis. Dies isti ab adventu Domini usque ad finem saeculi decurrunt. Mortem quippe electi quaerunt, cum secreta conversatione Deo inhaerere cupiunt: sed fugit mors ab eis, quia eos aut regiminis insolubile vinculum, aut inferioris gradus astringit.
v. 7. Et similitudines locustarum, similes equis paratis in proelium, et super capita eorum tamquam coronae similes auro. Propter velocem discursum, recte haeretici in equis exprimuntur. Parati autem sunt in proelium adversus eos, de quibus in Habacuc dicitur: misisti in mare equos tuos turbantes aquas multas. Sed quia Domino favente non superant, ideo non coronas, sed quasi coronas habere dicuntur. Ac si diceretur: nec coronae nec ex auro, sed quoddam falsitatis figmentum erant. Et facies earum sicut facies hominum,
v. 8. et habebant capillos mulierum. Facies locustarum similis faciei humanae, simulatio est rationis. Capilli vero mulierum, sunt effeminati mores haereticorum. Aliter, per facies hominum, viri: per capillos mulierum, ipse sexus potest intellegi. Nam et feminarum favor haereticis fuit. Et dentes earum ut leonum erant. Dentes leonum naturalem solent afferre pudorem, in quibus haereticorum foetor osten-
v. 9. ditur. Quod autem sequitur: et habebant loricas sicut loricas ferreas; obfirmata contra veritatem et dura ipsorum corda demonstrat, ne sagitta veritatis penetrentur. Et vox alarum sicut curruum, vox equorum multorum currentium in bellum. Per alas locustarum, elatam haereticorum scientiam intellegimus, quarum vox bene curruum multorum equorum et simul in bellum currentium similis esse dicitur: et dogmatibus haeretici semetipsos dividunt, et uniti contra
v. 10. ecclesiam dimicant. Et habebant caudas similes scorpionum, et aculei in caudis earum. Potestas earum nocere hominibus mensibus quinque. De caudis scorpionum iam dictum est. Et nota quod apostolus aculeum peccatum dicit. De quinque mensibus in superiori

iam dictum est. Sed illic de bonis, hic de malis dicit, quia illos cru- IX.
ciant, sed non occidunt; istos autem non cruciant, sed nocendo
perimunt, aut doctrina perversa, aut temporali potentia. Et habe- v. 11.
bant super se regem angelum abyssi, cui nomen hebraice abbad-
don, graece apolion, et latine nomen habet exterminans. Antiquus
hostis non adeo perversorum rex dicitur, quia creavit, aut regit,
sed quia Deo iuste permittente tyrannidem dominationis exercet.
Et nota, quia ut iam dictum est, ipsi sunt abyssus. Igitur quia
fallaciter sibi Christi nomen per damnatum hominem nititur usur-
pare, propterea trium linguarum vocabulis profertur, quibus * Re- * Cod. *quarum.*
demptoris nomen a Pilato expressum in titulo fuisse evangelica te-
statur auctoritas. Sed quia beatus Hieronymus in hebraeorum nomi-
num interpretatione non abbaddon, sed labbaddon dicit, constat
quia scriptorum vitio primam litteram amisit, et apte diabolus ex-
terminans dicitur, quia multi per eum ab electorum termino elimi-
nantur, et ad perpetuae mortis exilium deducuntur.

Vae unum abiit. Idest narratione praecessit, vel in operatione v. 12.
praeteriti temporis impletum est. Ecce veniunt duo vae post haec,
id est narratione, vel opere in futuro implenda. Post haec et sex- v. 13.
tus angelus tuba cecinit, et audivi vocem unius ex cornibus altaris
aurei quod est ante oculos Dei dicentem sexto angelo, qui habebat v. 14.
tubam: solve quattuor angelos, qui alligati sunt in flumine magno
Euphrate. Altare ecclesia est; aureum vero quia superna sapientia
illustratur. Et nota quia ante Dei oculos est altare, quoniam oculi
Domini super iustos. Cornua altaris sunt sancti praedicatores. Per
unum vero cornu princeps intellegitur praedicatorum, id est Chri-
stus. Hic dicit sexto angelo tuba canenti, id est ecclesiae praedicat
ut solvat quattuor angelos, quia potestatem ei ligandi et solvendi et
in caelis et in terra tribuit; secundum illud: quaecumque ligaveris,
et cetera. In quattuor autem angelis universum reproborum corpus
cognoscimus, quod ex malignis spiritibus, et pravis hominibus con-
stat; natura quidem discretum, sed iniquitate coniunctum. Quater-
narius enim pro universitate poni solet; unde in fine saeculi a quat-
tuor caeli ventis electi per angelos assumi perhibentur. Per Euphra-
ten, qui in mala significatione poni solet, designatur mundani reg-
ni potentia Christo ecclesiaeque contraria: in qua ideo antiquus ho-
stis cum corpore suo alligatus dicitur, quia quantum nocere vult non
permittitur. Dicatur ergo: solve quattuor angelos, qui sunt in flu-

IX. mine magno Euphrate; ac si ecclesiae diceretur: et in angelis homines, et in hominibus angelos solve. Et attende quantum persecutionis angustias aequanimiter ferre debeas, quas adversarii inferre non valent, nisi tuo iudicio, quod in capite constat, quodque pro te, et in te clamat: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra.

v. 15. Et soluti sunt quattuor angeli, qui parati erant in horam, et diem, mensem, et annum, ut occiderent tertiam partem hominum. Horum angelorum solutio novissimae persecutionis initium designat. Parati dicit, quia diabolus semper defectum expectat bonorum. In hora, die, mense, et anno, quattuor tempora, id est triennium, et sex menses, quibus illa persecutio crassabit, per metalemsin intellegimus. Tertia pars hominum, quae occidi narratur, in praelatis et subditis; id est in suasoribus et suasis constat, quia mortui
v. 16. mortuos occident. Et numerus equestris exercitus vicies milies, dena milia audivi numerum eorum. Hic numerus sic ad errorum praedicatores specialiter refertur, ut tamen seductae plebes in seductoribus intellegantur, qui contra electorum numerum veniens duplex simul, et bis milies multiplicatus ostenditur. Nam de electis dicitur, currus Dei decem milia; de istis vero, vicies milies dena milia. Duplex itaque est, quia ex malignis spiritibus, et reprobis hominibus constat. Restat ergo ut contra geminum malum dimicet sim-
v. 17. plex bonum. Et ita vidi equos in visione, et qui sedebant super eos habebant loricas igneas, et hyacinthinas, et sulphureas. Equi isti, id est errorum praedicatores, in quibus et seducti intelleguntur, sessores daemones habent, non ad regimen, sed ad praecipitium. Loricarum nomine impiorum tormenta figurantur dura, et nulla prece evacuanda. Hyacinthinas autem fumeas debemus intellegere, ex igne enim fumus egreditur. Hoc etiam ipse color hyacinthinus indicat, qui speciem aeris tenet.

Et capita equorum erant ut capita leonum. Capita equorum auctores errorum, qui et fortes sunt ad conterendos infirmos, et foetoribus pleni. Unde recte subditur: et de ore eorum procedit ignis,
v. 18. et fumus, et sulphur. Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne, et fumo, et sulphure, qui procedebant de ore ipsorum. Scilicet quia malorum praedicatio suis sequacibus aeterna supplicia praeparat, quae per eam tropice figurantur; ab eo quod procu-
v. 19. rat, illud quod procuratur. Potestas equorum in ore eorum est, et in caudis eorum. In ore, doctorum scientia; in cauda vero postpo-

nenda, temporalis potentia designatur. In ore ergo et in cauda po- IX.
testas eorum est, quia perversa suadendo praedicant; sed tempora-
libus potestatibus fulti, per ea quae retro sunt exaltantur. Nam cau-
dae eorum similes serpentibus, habentes capita, et his nocent. Hic
e contrario per caudas, iniqui doctores; per capita vero, ipsa sae-
cularis potentia designatur. Et apte falsi praedicatores similes ser-
pentibus, quia illius voce mala suadent, cuius sibilo delectata est
Eva. Et quia potentium favore fulti multos violenter ad illicita per-
trahunt, recte capita habere dicuntur, quae iuxta aliam interpreta-
tionem capita draconum vocantur. Et ut ostenderet gentiles etiam ad
hoc corpus pertinere, subiunxit: et ceteri homines, qui non sunt, ne- v. 20.
que paenitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non ado-
rarent daemonia, et simulacra aurea et argentea et aerea et lapi-
dea et lignea, quae neque videre possunt, neque audire, neque
ambulare, et non egerunt paenitentiam ab homicidiis suis, neque v. 21.
a fornicatione sua, neque a furtis suis. Ac si diceretur: et hi tales
ad supradictum numerum pertinere videntur.

EXPLICIT LIBER QUARTUS.

# INCIPIT LIBER QUINTUS.

## CAP. X.

Cum per ceteras prophetias quam multa quae mediatori nostro
conveniant in terrenis rebus, et pauca in caelestibus reperiamus,
Iohannes in hac adventum eius saepius per angelum designavit. Ut
quid? nisi ut uberiorem aliis hanc prophetiam ostendat. Unde nunc
dicitur: et audivi alium angelum descendentem de caelo amictum v. 1.
nube. Et iure angelus dicitur, quia aeternae vitae novus hominibus
nuntius apparuit, de quo legimus; magni consilii angelus: fortis
autem, quia aërias potestates moriendo vicisse probatur; unde est
illud: Dominus potens in proelio. Quod dicit "alium" non est rei
diversitas, sed consuetudo recapitulationis; alium angelum vidit,
quia aliam visionem repetivit. Nube amictus apparuit angelus, quia
carne indutus inter homines visus est Dominus; cuius de caelis de-
scensio, ipsa carnis assumptio. Et iris erat in capite eius. Caput Chri-

X. sti, ut dicit apostolus, ipsa est divinitas. Iris autem arcus vocatur, per quam mundi reconciliatio, quae per incarnati Verbi dispensationem facta est, figuratur; cuius mysterium supra dictum est. Et nota quod descripto novissimo certamine, ac praetermisso septimo sigillo, sub quo et finis consummationis, et Domini secundus speratur adventus, ad initium incarnationis Christi, unde modo dictum est, redit, et praedicationem eius describit. Hac narratione finita, ad ea quae paulisper omiserat redit. Meminerimus autem cum hanc narrationem ad finem usque perduxerit, debere finem ordini conciso subiungi; locus enim ille, quo in sequentibus dicitur vae secundum abiit, ad hunc subauditionem habet, quo praecedentis libri termino de nequissimorum equorum ac gentium perditione tractavimus. Et nota, quia in hac narratione non solite agens, ambas narrationes non uno fine, sed duobus determinat, quia et ordinem praetermissum, et recapitulationem singillatim distinguit, sicut post paululum apparebit.

Et facies eius sicut sol. Facies angeli incarnatio est Christi, qua a mortalibus est cognitus; de qua psalmista: ostende faciem tuam et salvi erimus. Haec facies soli non propter claritatem, qua incomparabiliter maior est, comparatur, sed quia ut sol ortum habuit nascendo, occasum moriendo, et rursus ortum resurgendo. Unde Salomon: oritur sol, et occidit, et cetera. Possunt et sancti per faciem intellegi. Et pes eius tamquam columna ignis. Pedes angeli sunt praedicatores, quibus incarnata Dei sapientia totum mundum ut ita dixerim perambulavit; qui bene columnae et igni comparantur, quoniam et superpositum aedificium ecclesiae portant, et Spiritu sancto accensi

v. 2. auditorum corda ad amorem Dei praedicando inflammant. Et habebat in manu libellum apertum. Manus angeli operatio est nostrae salutis, idest incarnatio Christi. Libellus apertus declarata gratia est novi testamenti. Et nota quia nisi prius facies angeli refulsisset, libellum apertum in manu non teneret, quia in eius dispensatione omnis scripturarum summa revelata est. Et posuit pedem suum dexterum super mare, sinistrum vero super terram. Hac sententia distinctio praedicatorum ac temporum ostenditur: quasi pes dexter fortiores sunt, quos nec prospera levant, nec adversa deiciunt, dicentes: sicut tenebrae eius, ita et lumen eius. Hi super mare ponuntur, id est ad perferendas malorum persecutiones. Sinister vero pes, minoris virtutis sunt, qui dum pacis tempore mittuntur, qua-

si in terrae soliditate ponuntur. Sicut enim rex contra fortiores dirigit, ita et Christus. X.

Et clamavit voce magna, quemadmodum cum leo rugit. Sicut v. 3.
leonis clamor timorem incutit bestiis, sic Christus per sanctos praedicatores minando timorem incutit bestialibus hominibus; iuxta illud: leo rugit, quis non timebit? Et cum clamasset, locuta sunt v. 4.
septem tonitrua voces suas. Hoc significant septem tonitrua, quod vox leonis, id est verbi praedicationem; ut illud: vox tonitrui tui in rota. Et nota quia post leonis vocem, locuta dicuntur tonitrua, quia quod Dominus docuit, hoc etiam Spiritus septiformis docuit apostolos praedicare: unde Filii tonitrui dicuntur. Suas autem voces locuta sunt, quia non Iudaeorum fabulas, non philosophorum nenias sancta doctrina in suis dogmatibus recipit. Sed valde nobis perplexa quaestio generatur in eo quod subditur: et quae locuta sunt septem tonitrua scripturus eram, et audivi vocem de caelo dicentem: signa quae locuta sunt septem tonitrua, et noli ea scribere. Si enim sancta praedicatio scripta non fuisset, ad nos unde venisset? Videtur ergo hoc loco quandam descriptionem intellegi debere. Nam sciendum, quia ideo aliquid nos sub sigillo claudimus ne cunctis pateat, sed congruo tempore quibus credimus solvatur; quod autem palam scribimus, ad cunctorum notitiam deducimus. Iubemur ergo eloquiorum Dei sacramenta non omnibus indiscrete propalare; sed ad mensuram, et quasi de sub sigillo, prout idoneos ad accipiendum videmus, ea subministrare; et aliis potum lactis, aliis solidum cibum dare. Clauduntur etiam divina sacramenta sub custodiae signo, ne pandantur minime credituris, quia cum ea non recipiunt, incipiunt irridere.

Et angelus, quem vidi stare supra mare et supra terram, v. 5.
levavit manum suam ad caelum, et iuravit per viventem in sae- v. 6.
cula saeculorum. Cum Dominus iurare prohibeat, quid sibi vult quod ipse iurat? nisi quia homines saepe iuramento falluntur, ipse vero qui veritas numquam fallitur. Levare igitur ad caelum angelo manum, fuit Redemptorem nostrum sua virtute ad sedem paternam suam humanitatem evehere. Iurare vero per viventem in saecula saeculorum, se ipsum quod est Patris Verbum, et carnem, quae totum hominem, qui constat ex carne et anima demonstrat, unam personam Dei et hominis Deum verum ostendere; vel certe per Patrem iurat, quia omnia illi tribuit. In eo quod sub-

X. ditur: qui creavit caelum et ea quae in illo sunt, terram et ea quae
in ea sunt, et mare et ea quae in eo sunt; haereticorum erro-
rem destruit, qui quaedam a bono, quaedam à principe tenebra-
rum facta non verentur asserere. Quid autem iuraverit, audiamus:
v. 7. quia tempus iam non erit; sed in diebus septimi angeli, cum coe-
perit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut evange-
lizavit per servos suos prophetas. Septimus angelus ac septima tu-
ba finis est ecclesiasticae praedicationis; in cuius consummatione
secundus Domini speratur adventus. Sed si tempus iam non erit,
cum sancta praedicatio finem acceperit, quomodo psalmista dicit:
erit tempus eorum in aeternum? Sciendum ergo quia iustis, quos
aeternitas immortalitatis susceperit, nequaquam tempus varietatis
succedit; et iniustis, quos aeternus defectus assumet, quasi tempora
mutabilitatis occurrent: quia enim tempus per momenta deficit,
congrue nomine temporis malorum defectus vocatur. Quod ergo de
iustis Dominus denegat, hoc de iniustis psalmista confirmat. De-
nique quod dicit sacramentum Dei consummari, non a consumptio-
ne, sed a perfectione dictum est. Quod per prophetas praedictum
dicit, quia paene omnis eorum intentio de primo et secundo Do-
mini adventu ac consummatione saeculi fuit.

v. 8. Et vocem quam audivi iterum loquentem mecum, et dicen-
tem: vade, accipe libellum de manu angeli stantis supra mare et
supra terram. Vox illa, quae superius propter non credituros vel
parvulos, voces tonitruorum claudere iusserat, nunc ad apertum li-
brum sanctam ecclesiam in suis praedicatoribus invitat. Vox autem
ista spiritalis intellegitur, qua Deus corda praedicatorum instruit,
ut legis et prophetarum manifestatam intellegant veritatem, quae
omnino perituris vel in septem tonitruis vel in septem sigillis clau-
ditur. Gressus vero quibus sancta ecclesia ad angelum pergit, non
corporales sunt, sed spiritales, mentis scilicet desiderium quo Deo
propinquare videtur. Igitur quia iubentis vocem paratissimus se-
v. 9. quitur sanctorum affectus *, recte subditur: et abii ad angelum di-
* Cod. effectus.
cens ei ut daret mihi libellum. Et quia is qui ad promissa invi-
tat, neminem fallit, apte subinfertur: et dicit mihi: accipe libel-
lum, et devora eum. Libellum devorare, est scripturarum intelle-
gentiam in secretis recondere. Sciendum nempe quia sacra scriptu-
ra in obscuris locis cibus nobis est, quae nisi exponendo mandan-
tur, degluttiri non possunt; in apertis vero potus, quae non ex-

posita facile ut inveniuntur bibimus. Unde quamvis sancti prae- X.
dicatores in Iohannis persona iam revelata scripturarum sacramen-
ta de Domino intellegerent, tamen quia adhuc qualiter ad eum
pertinerent, expositione indigebant, nequaquam de aperto libello
dicitur: accipe librum, et bibe, sed devora. Ac si diceretur: qua-
si mandens pertracta, et intellege, deinde deglutti.

Et faciet amaricari ventrem tuum; sed in ore tuo erit dulcis tam-
quam mel. Ordo praeposterus est, qui tamen paulo inferius recte in-
venitur. Nam sequitur: et accepi libellum de manu angeli, et devoravi v. 10.
eum, et erat in ore meo tamquam mel dulcis; et cum devorassem eum,
amaricatus est venter meus. Recte per os, ex quo praedicatio emanat,
hi exprimuntur, qui in lege Dei die ac nocte meditantur; quique cum
psalmista dicunt: quam dulcia faucibus meis eloquia tua! Per ven-
trem vero, de quo stercora exeunt, carnales terrenis voluptatibus de-
diti, de quibus electi dicunt: adhaesit in terra venter noster. Tam-
quam ergo per os in ventrem cibus descendit, cum per ecclesiae
praedicatores scripturarum notitia ad eos etiam pervenit, qui car-
naliter vivunt. Unde liber in ore dulcis, in ventre amarescit. Quid
enim illis amarius quam quod Dominus iubet, non concupisces uxo-
rem proximi tui, et omnia quae illius sunt? Aliter, in ore liber dul-
cis est, cum legentibus in eo gaudia aeterna promittuntur, ut illud:
fulgebunt iusti sicut sol. In ventre, id est mentis secreto, ama-
rus, cum austera praecepta in illo opponantur; ut illud: nisi effi-
ciamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum caelorum. Et
dicit mihi: oportet te iterum prophetare populis, et gentibus, et v. 11.
regibus, et linguis multis. Hoc specialiter Iohanni, et generali-
ter praedicatoribus dicitur, qui idcirco iterum prophetare, id est
praedicare iubentur, ut quod praedicant ore, factis iterato clament.

## CAP. XI.

Et datus est mihi calamus virgae dicens: surge et metire tem- v. 1.
plum Dei, et altare, et adorantes in eo. Hoc generaliter in prae-
dicatorum loquitur persona. Per calamum, qui latine arundo di-
citur, tropice divina praedicatio, quae per eum scribitur, desi-
gnatur: similis autem virgae dicitur, quia sancta praedicatio non
est flexibilis sed recta. Templum Dei fideles sunt, quibus dicitur:
vos estis templum Dei vivi. Altare in templo est vita religiosorum

XI in plebe fidelium, in quibus principaliter et continue permanet indeficiens ignis sanctae compunctionis. Adorantes in eo dicit in templo et altari, quo dicto ipsi exprimuntur. Quid est ergo de arundine templum et altare metiri, nisi sancta praedicatione donorum gratiam largiri? quod utique ecclesia in Christo, idest in capite suo, facit. Et nota quod is qui templum Dei metiri debet, surgere admonetur, id est *ad* excelsa virtutum fastigia per exercitium ope-
v. 2. ris exsurgere, quatenus eo quod metitur aedificio altior fiat. Atrium autem quod foris templum est eice foras, et ne metiaris illud*, quoniam datum est gentibus. Quod foris est, foras eice, dicit illo locutionis genere, quo pulsantem si intromittere nolumus*, foras eicere iubemus. Quid igitur atrium, nisi iudaeos, haereticos, et gentiles intellegimus? quod datum gentibus dicitur, quia omnes ad incredularum gentium numerum transeunt. Et civitatem sanctam calcabunt mensibus ·XL· duobus. Civitas sancta, hoc est templum, et altare, id est caelestis Hierusalem, quae aedificatur ut civitas. Quid est ergo sanctorum ecclesiam ab his qui foris sunt calcari, nisi verbis et tormentis persequi? Quadraginta et duo menses, tempus, et tempora, et dimidium temporis, id est Antichristi tempus significant; nihilominus et omne tempus vitae praesentis propter septem aetates, et septem quibus volvitur dies. Sexies enim septem ·XL· et duo faciunt. Hoc etiam significabat, quod filii Israel quadragesima secunda mansione terram repromissionis intrarunt.

* Cod. *metieris eum.*

* Cod. *volumus.*

v. 3. Et dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccos. Victorinus martyr duos testes Eliam, et Hieremiam intellegit; dicit enim quia nusquam Hieremiae legatur interitus. Sed melius alii Eliam et Enoch. Nos autem in specie genus intellegamus; id est per duos testes ecclesiam, et per dies mille ·CC· ·XL· non solum Antichristi tempus sed etiam retroacta tempora volvuntur. Et bene per duos testes ecclesia, propter duo testamenta, duos populos, duo mandata dilectionis, et duo martyrii genera. Per saccum vero intellegimus humilitatis confessionem, vel despectam malis
v. 4. claritatem sanctorum. Hi sunt duo olivae, et duo candelabra in conspectu Domini terrae stantes. Ecclesia sive in illis duobus, sive generaliter in omnibus praedicatoribus propter unctionem sancti Spiritus, per olivam; propter lumen fidei et operationis, per candelabra exprimitur. Cum autem una sit ex duobus populis, oliva et unum candelabrum propter duo testamenta duae olivae et duo candelabra di-

cuntur. In conspectu Domini stant, quia intima contemplatione con- XI.
ditori suo inhaerent. Hinc Elias cui specialiter ista adscribuntur dicit; vivit Dominus in cuius conspectu sto. Potest hoc sub alio intellectu specialiter ad Eliam et Enoch referri, qui humanis aspectibus
subtracti Deo secretius inhaerent. Et si quis eos voluerit nocere, v. 5.
ignis exiet de ore illorum, et devorabit inimicos eorum: et siquis eos voluerit laedere, ita oportet eum occidi. Quid per ignem, nisi sancta praedicatio Spiritus sancti facibus inflammata? Non autem mirum si ex praedicatione mali moriantur, cum apostolus dicat: Christi bonus odor sumus Deo in his qui pereunt, et cetera. Aliter de ore testium ignis exiens inimicos eorum interficit, quia ecclesia in malo perseverantes anathematis fulgore percutit. Aliter, potest a toto illa pars intellegi, quae ideo uritur ut in melius convertatur. Exit ergo ab ecclesia ignis claritatis, quo mali in melius convertuntur.

Hi habent potestatem claudere caelum, ne pluat diebus pro- v. 6.
phetiae ipsorum. Quid per caelum, nisi quod per duos testes, id est sanctos ecclesiae praedicatores, intellegimus? qui dum caelum ne pluat claudunt, seipsos utique claudunt. Claudunt autem non ut omnino non pluant, sed ne super terram spinosam, et maledicto proximam: quam potestatem in capite possident membra. Et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem. Gladius litterae quo spiritaliter utens ecclesia electorum corda transfigit, ut ea spiritu vivificet in cordibus male intellegentium hominum, hunc sanguinem emanare facit. Et percutere terram omni plaga quotienscumque voluerint. Quotiescumque fidelibus divina mysteria claudunt, totiens eos insanabili plaga percutiunt. Quotienscumque vero fidelibus Dei sacramenta pandunt, totiens alios ad vitam, alios ad mortem pertrahunt. Et nota quia non habituri, sed iam habere potestatem dicuntur, ut hoc *non* de illis duobus tantum, sed iam et de praesentibus intellegamus praedicatoribus di-
ctum. Et cum finierint testimonium suum, bestia quae ascendet de v. 7.
abysso faciet adversus illos bellum, et vincet et occidet illos. Cum finierint, id est cum ad calcem finiendi testimonium, hoc est ad Antichristi tempus pervenerint. Unde claret, ante novissimam persecutionem haec fieri; propter brevitatem enim illorum dierum, de quibus Dominus dicit, propter electos breviabuntur dies illi, cum illo ventum fuerit, quasi iam finitum ecclesiae testimonium perhi-

XI. betur. Bestia igitur, id est totum diaboli corpus, de abysso ascendere dicitur, quia divino iudicio effari permittitur: iudicia enim Domini abyssus multa: inde ergo ascendit, unde levari permittitur. Si vero per bestiam solum Antichristum accipiamus, ascensio de abysso carnalis nativitas est ex profundissimae impietatis Iudaeorum populo, id est de tribu Dan. Pugna autem et corporalis erit et spiritalis. In eo itaque quod dicitur, et vincet eos, pars est quaedam admixta corpori Christi, quae sive terroribus, sive blanditiis vinci posse narratur. Unde nequaquam praemissa sententia de duobus tantum testibus prolata est. Si enim esset, quod absit, bestia illos vinceret. Hi ergo in illa parte ecclesiae intellegantur de qua dicitur, et occidet illos; id est in parte electa quae occidi potest, sed vinci non potest.

v. 8. Et iacebunt corpora in platea civitatis magnae, quae vocatur spiritaliter Sodoma, et Aegyptus, ubi et Dominus eorum crucifixus est. Per hoc quod sanctorum ecclesia in platea civitatis magnae mortua iacere describitur, vehementer afflicta et Dei iudicio spiritaliter hostibus suis substrata monstratur. Et nota quod non illorum solum corpora, qui ferro occiduntur, sed et illorum, qui adhuc vivunt, oporteat intellegi; de qualibus apostolus: mortui enim estis, et reliqua. Et quia Hierusalem crudelior erit persecutio, ideo dicuntur ibi esse sanctorum martyria; ubi ostenditur, quia Iudaei principaliter Antichristo adhaerebunt, quousque Elia et Enoch praedicante, qui salvandi fuerint convertantur. Aegyptum autem, et Sodoma spiritaliter civitas illa vocatur propter ipsorum imitationem. Et quia illa persecutio in toto mundo erit, totus orbis contra ecclesiam saeviens per hanc civitatem potest intellegi. Nam et Dominus non intra illam civitatem, sed extra portas eius passus est, ut in toto mundo crucifixus, et totum mundum occupasse crederetur. Per Aegy-
v. 9. ptum, et Sodoma persecutorum iniquitas designatur. Et videbunt de populis, tribubus, et linguis, et gentibus corpora eorum tribus diebus et dimidio, et corpora eorum non sinent poni in monumentis. Sicut sepulcra ab humanis oculis corpora, sic sanctos a tribulatione contegit tranquillitas temporis. Quia ergo pax sanctis non erit, ideo dicuntur insepulti manere. Nulli vero sit contrarium, si mortuos non solum occisos, sed etiam afflictos dictum est intellegi posse, quoniam tropice a corporibus totos indicat homines. Itaque trium dierum et dimidii spatio, triennium et sex mensium summa
v. 10. describitur; a parte scilicet totum. Et inhabitantes terram gaudebunt

super illis, et iucundabuntur, et munera mittent invicem, quia hi XI.
duo cruciaverunt eos qui habitant super terram. Quomodo ab eis crucientur, paulo superius diximus; scilicet devoratione ignis spiritalis, suspensione salutaris pluviae, et conversione aquarum in sanguinem.

Et post tres dies et dimidium, spiritus vitae a Deo intravit v. 11.
in eos, et steterunt super pedes suos. Generalis hoc loco omnium sanctorum resurrectio post illam persecutionem novissimam ventura declaratur. Spiritus autem vitae a Deo intrabit in illos, non quo alium accipiant, sed quia eundem quem habuerunt recipient. Super pedes vero stare, est nulla iam rerum spiritalium mutabilitate nutare. Sanctis itaque evigilantibus, quid reprobi patiantur audiamus: et timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos. Nec mirum si reprobos timor invadat, cum ipsi etiam electi, etsi securo timore,
tamen pavebunt. Et audierunt vocem magnam de caelo dicentem il- v. 12.
lis: ascendite huc. Vox haec illa est, de qua apostolus dicit: ipse Dominus in iussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo. Et ascenderunt in caelum in nube, et viderunt illos inimici eorum. In nube ascendunt, id est in potestate iudicantis. Hinc est quod Dominus, devicta morte, in nube ad sedem paternam ascendit. Quod autem ex vivis et mortuis duorum testium corpora constare praemisimus, ad hoc confirmandum Paulum idoneum testem introducimus dicentem: nos qui vivimus qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëre, et sic semper cum Domino erimus. Si ergo, ut apostolus dicit, vivi qui invenientur in nubibus obviam Christo in aëra rapientur, ergo mendax est psalmista dicens: quis est homo qui vivit, et non videbit mortem? Et liber Genesis: terra inquiens es, et in terram ibis? Sed absit. Nam ut pater Augustinus dicit, in ipso raptu nubium momentaneam mortem gustabunt. Hoc est autem corpus in terram reverti, quod exeunte anima remanere corpus, quod utique terra est. Quam autem velox sit utraque immutatio, apostolus indicat, qui omnia in ictu oculi fieri confirmat.

Et in illa hora factus est terrae motus magnus. Ostensa resur- v. 13.
rectione, a novissima persecutione recapitulat. Non autem mirum si propter electos adbreviatum tempus horam vocet, cum alibi de toto hoc tempore dicat: filioli, novissima hora est. Et nota quia magnum dicit terrae motum, quoniam iuxta Domini vocem, erit autem tri-

XI. bulatio qualis, non fuit ab initio. Et decima pars civitatis cecidit. Decima pars civitatis in illis cadit, qui ad electorum numerum non pertinent. Electi enim novem ordinibus angelorum iuncti ruinas daemonum sua numerositate instaurant, et decimum ordinis sui locum adimplent. Non itaque tota decima, sed pars decimae, debet intellegi, quae cadit, id est illa quae ad novem ordines angelorum non pertingens, locum decimi ordinis minime tenet. Et occisa sunt in terrae motu nomina hominum VII. In his pars illa intellegenda est, quae nunc inter agnos latitat, sed agente novissima persecutione ad publicum errorem deducta in corpus bestiae devoranda traicitur. Reliqui in timorem sunt missi, et dederunt gloriam Deo caeli. Quos reliquos dicit? Illos qui in fide permanserunt? an illos qui negaverunt, et post reversi sunt? an illos qui sine fide fuerunt, et post praedicantibus Elia et Enoch sunt credituri? Vere omnes
v. 14. possumus intellegere. Vae secundum abiit, ecce vae tertium venit cito. Hic finis est duplicis recapitulationis; sed non huic secundum vae adscribitur. Dictum enim fuerat superius, peracto proelio locustarum, vae unum abisse, et alia duo ventura esse. Atque enarratis quae ad secundum vae pertinebant, id est in solutione quattuor angelorum et ceteris, non est redditum vae secundum. Hoc autem idcirco, quia recapitulatio ab adventu Christi sequebatur; ne putaremus, si ibi dictum fuisset vae secundum abiit, tertium vae ad recapitulationem pertinere. Vae ergo secundum non ad hunc, sed ad superiorem locum subauditionem habet. Enarrata enim recapitulatione quae ordinem concidit, ordini conciso redditur. Quid sit autem vae tertium, aperitur cum subditur:

v. 15. Et septimus tuba cecinit, et factae sunt voces magnae in caelo. Apparente Domino ad iudicium, hic septimus angelus tuba canit; in quo ecclesia intellegitur non iam praedicans, sed misericordiam et iudicium Domino decantans. Hinc est quod angelus super terram et mare stans iurat quod iam non sit tempus, sed in tuba septima consummatio. Voces autem magnae in caelo, id est in ecclesia, gratiarum sunt actiones; et bene magnae, quia de magnis rebus magnum exoritur desiderium. Sed unde sint hae voces, Iohannes ostendit, qui subdit: dicentes, factum est regnum huius mundi; id est in quo prius antiquus hostis regnabat Dei et Christi eius. Et regnabunt in saecula saeculorum. In his, id est in Patre et Filio, Tri-
v. 16. nitas intellegitur. Et viginti quattuor seniores, qui in conspectu Dei

sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas. De senioribus XI.
iam dictum est quia praedicatores significant, quod in specie genus intellegi debeat. Bene autem viginti quattuor pro duodecim tribus, et duodecim apostolis. Per sedes et seniores una Christi sedes intellegitur, in praelatis et subditis. Recte autem seniores in conspectu Dei sedere perhibentur, quia subiectorum facta examinantes, non humanam per hoc gratiam, sed Dei gloriam quaerunt. In faciem cadunt; quia omne bonum non sibi, sed Deo tribuunt. Et
adoraverunt Deum dicentes: gratias tibi agimus, Domine Deus v. 17.
omnipotens, qui eras, et qui es. In eo quod non dicunt qui venturus est, claret haec omnia in extremo iudicio dicenda vel agenda. Quod autem sequitur:

Quia accepisti virtutem tuam magnam, et iratae sunt gentes; v. 18.
ad primum eius adventum pertinet. Accepit virtutem magnam in humanitate, quam semper habuit per divinitatem. Quod vero subditur, quia advenit ira tua et tempus mortuorum, de secundo dicitur. Sed cum Dominus dicat, diligite inimicos vestros, quomodo de adventu irae eius in reprobos isti gratias agere referuntur? Non ergo pro malorum perditione, sed pro sua gaudent resurrectione et glorificatione, quam sciunt nequaquam posse impleri, nisi damnatio praecesserit impiorum. Iuxta hunc intellectum, animae occisorum sub altare Dei clamare perhibentur, usquequo Domine, et
cetera. Non enim vindictam exposcunt, sed * quo ipsi post malo- * Cod. in pro sed.
rum vindictam remunerentur. Hinc psalmista: laetabitur iustus cum viderit vindictam. Ira igitur iudicis, non perturbationem mentis, sed rectitudinem significat. Qualem itaque conscientiam quis tulerit, talem eum videbit. Iudicare et reddere mercedem servis tuis prophetis, et sanctis, et timentibus nomen tuum pusillis, et magnis. Cum apostolus dicat gratia nos salvatos, quomodo Dominus hic mercedem dicitur reddere? Sciendum ergo, quia cum Deus mercedem servis suis reddit, sua in eis dona remunerat. Opus enim mercedis habere nequimus, nisi ab illo ut operaremur accepissemus. Et nota quod in prophetarum nomine apostoli designantur. Interea nullus de sua imperfectione desperet, si tamen perfecta agere contendit, et non valet, quia etiam pusilli ad illam mercedem pertingunt. Unde beatus Iob: parvus et magnus ibi sunt. Et exterminandi eos qui corruperunt terram. Idcirco non occidi, sed exterminari dicuntur, ut perpetuum damnationis exilium aeterna illorum demonstretur inopia.

XI. Terram corrumpere est iniquis operibus vitam depravare. Hinc itaque pendet tertium vae malorum, quod in septimo angelo praedictum est cito venturum.

v. 19. Et apertum est templum in caelo, et visa est arca testamenti eius in templo eius. Haec locutio ad initium fidei recurrit, et conflictus ecclesiae sub aliis figuris intexit. Quid enim Dei templum, nisi Christum significat? in quo omnis plenitudo divinitatis inhabitat corporaliter. Apertum vero dicitur, quia iam natus, passus, suscitatus, et elevatus est Christus; quae omnia quia in ecclesia Christus fecisse praedicatur, ideo in caelo templum aperire dicitur. Arca testamenti ecclesia vocatur, in qua duorum testamentorum virtus digito Dei scripta est: quae iuxta fidem Exodi quattuor circulos aureos habet, in quibus quattuor vectibus portetur; id est quattuor evangelia per quae a sanctis praedicatoribus gubernatur: in qua est urna aurea manna continens, id est divini verbi sapientia cum pabulo vitae: nec non et virga Aaron, id est approbatio regalis sacerdotii. Et facta sunt fulgora, et voces, et tonitrua, et terrae motus, et grando magna. Fulgora sunt miraculorum signa, quibus perculsae infidelium mentes, humilitati se subdiderunt. Unde psalmista: fulgora multiplicabis, et conturbabis eos. Bene autem post fulgora voces id est praedicatores ponuntur; quia praedicatores, ut loquendo incredulos ad fidem perducerent, prius nova miracula exhibuerunt. Post verba autem secuntur tonitrua, ut qui voces despiciunt, terrore iudicii quatiantur. Deinde terrae motus, id est persecutio, quae per grandinem signatur. Sicut enim grando fruges terrae comminuendo comminuitur, et terra denuo fructificat; sic furens turba gentilium, dum nomen Dei de terra auferre conata est, ipsa ad nihilum redacta est, aut viribus aut commutatione in melius. Plures enim de his ad fidem Christi redierunt.

## CAP. XII.

v. 1. Et signum magnum apparuit in caelo, mulier amicta sole, et luna sub pedibus eius. Mulier amicta sole beata virgo Maria est, obumbrata Altissimi virtute, in qua etiam genus, id est ecclesia, intellegitur; quae non propter mollitiem mulier dicitur, sed quia novos cottidie populos parit, ex quibus generale Christi corpus conformatur. Ecclesia itaque sole amicta est, iuxta illud: quotquot in Chri-

sto baptizati estis, Christum induistis. Christus est enim sol iustitiae, XII.
et candor lucis aeternae. Per lunam vero, quae per incrementa temporum deficit, mutabilitas temporis exprimitur, quam ecclesia quia despicit quasi sub pedibus premit. Et nota quia sunt quaedam in sequentibus quae non speciei, sed generi conveniunt. Et in capite eius corona stellarum duodecim. Duodecim stellae quibus corona aptatur, duodecim sunt apostoli, per quos primo caput ecclesiae, id est Christus, victoriam reportavit. Stellae autem vocantur, quia tenebras ignorantiae ratio veritatis illustrat. Et in utero habens clamat v. 2.
parturiens, et cruciatur ut pariat. Haec beatae Mariae specialiter aptari nequeunt; sed ecclesiae quae dum eos, quos iam pepererat, iterum parturit, quandam partus difficultatem, hic patitur; quousque, iuxta apostoli vocem, omnes occurramus in virum perfectum. Et v. 3.
visum est aliud signum in caelo; et ecce draco magnus rufus habens capita septem, et cornua decem, et in capitibus suis septem diademata. Diabolus propter malitiam draco; propter multiplicitatem insidiarum magnus; propter homicidium rufus vocatur. In caelo autem, id est in ecclesia videtur, non quo possideat, sed quia ei adversatur. In capitibus et in cornibus totum eius regnum ostenditur; tamquam septem capita contra septem ecclesias, septem spiritus nequam contra septiformem spiritum Dei, decem cornua contra decem praecepta legis venientia. Sed de his latius in sequentibus dicetur. Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum caeli, et v. 4.
misit eas in terram. Cauda draconis sunt perversi praedicatores, iuxta illud: propheta docens mendacium, ipse cauda est. Eos qui foris studio vitae caelestis videntur inhaerere, ex amore terreno per falsos praedicatores ad aperti erroris iniquitatem devolvi, de quibus Iob: obscurentur stellae caligine eius. Quia vero cauda finis est corporis, potest per eam Antichristus eiusque praedicatores intellegi, ut praeteritum pro futuro accipiamus. Et revera tunc manifestior erit harum stellarum deiectio.

Et draco stetit ante mulierem quae erat paritura, ut cum peperisset filium eius devoraret. Stetit tunc draco ut natum caput deglutiret; stat semper ut membra capitis degluttiat. Sed ut sequentia demonstrant, ideo mulieris filius morsum draconis evasit, quia ad thronum patris raptus est. Unde gravis oritur quaestio. Neque enim mox ut Christus natus est, et ab Herode quaesitus, corporaliter caelos conscendit; nec eius membra ideo draconis dentes cavent, quia

XII. corpus funditus deserentes ad caput suum perveniunt. Sciendum er-
go, quia fides recta, quae vitae praecepta conservans per sacras
scripturarum paginas declaratur, ascensus mentis est ad Deum, quo
draconis malitia vitatur. Ac per hoc non corporaliter ascensum di-
cit. Et nota quod non retro, sed ante stare illis dicitur, a quibus
v. 5. eius astutiae cognoscuntur. Et peperit filium masculum. Illa caput
peperit, haec membra capitis gignit. Sed quare masculum addidit,
cum praemiserit filium? Scilicet quia aut in bono dicitur pro ex-
cellentia fortitudinis, aut in malo pro immensitate sceleris. Sicut
enim hic in bono, sic pro malo ponitur in Hieremia dicente: ma-
ledictus homo, qui annunciavit patri meo dicens, natus est tibi
puer masculus. Ceterum ecclesia non effeminatum, non remissum
generat. Qui recturus erit gentes in virga ferrea. Hoc et ad caput,
et ad corpus redigitur. Per virgam rectitudo iustitiae exprimitur.
Unde psalmista: virga recta, et cetera. Quid est autem quod sub-
ditur: tamquam vas figuli conterentur? nisi quia censura iustitiae
lutulenta in subditis opera conteruntur, ut fiant ex vasis contempti-
libus vasa honoris et sanctificationis. Quamvis possit hoc etiam ad
reprobos Christi referri. Et raptus est filius eius ad Deum, et ad
v. 6. thronum eius. Hoc paulo superius dictum est. Et mulier fugiet in
solitudinem, ubi habet locum paratum a Deo, ut ibi pascant illam
diebus mille ·CC· LX· Hoc est mulierem in solitudinem fugere, quod
filium eius ad Deum rapi; fugit enim ecclesia, non corporali, sed
spiritali ascensu. Solitudo secretum est mentis. Nam sancti viri, ut
serpentis venenum evadant, seipsos solitudinem faciunt, omnia tran-
sitoria et carnalia desideria contemnendo. Et nota quod praedicato-
rum est hanc mulierem pascere. Locus autem ubi pascitur, ipse est
cui dicitur: esto mihi in Deum protectorem, et in locum refugii.
Ipse est et cibus quo pascitur, qui ait: ego sum panis vivus. Nu-
merus autem iste dierum sic tempora Antichristi significat, ut ta-
men omne tempus vitae praesentis a praedicatione et passione Christi
assumat. Eodem enim dierum numero evangelica *praedicatio* a Do-
mino edita est, quo in fine per novissimos praedicatores terminanda.

v. 7. Et factum est proelium magnum in caelo; Michaël et angeli
eius proeliabantur cum dracone, et draco pugnabat et angeli eius.
Absit a fidelium cordibus, ut hoc proelium tunc factum credant,
quando per superbiam antiquus hostis cum satellitibus suis de cae-
lo cecidit. Sed ab initio fidei christianae usque ad finem vitae prae-

sentis fieri sine ulla dubitatione tenendum est; quod ex eo * in caelo, id est in ecclesia (quo apostolica voce clamatur: non est nobis conluctatio adversus carnem et sanguinem, sed contra spiritalia nequitiae in caelestibus) draco ille id est diabolus repugnare semper et adversari probetur. Quod si nos pugnamus contra hanc sententiam, cur Michaël pugnare dicitur? Quapropter sciendum, et nostrum et angelorum certamen contra diabolum esse, etiam in multis aliis locis ostendi. Nam quamvis Petrus dixerit: cui resistite fortes in fide; et Iacobus: resistite diabolo, et fugiet a vobis; tamen hoc ipsum per angelos fieri David declarat dicendo: immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. In quibus exemplaribus ostenditur, quia nec nos sine angelorum, nec angeli sine nostro conflictu dimicant. Angeli autem Michaël non ideo dicuntur, quod ipse eos iuxta quorundam haereticorum perfidiam creaverit; sed quia eos a Deo in adiutorium acceperit; vel quia sub uno rege et ex una civitate militare creduntur: sicut et draconis angeli vocantur, qui ad eum pertinere, et eius voluntatem perficere probantur. In quorum numero mali homines comprehenduntur; sicut et nos in bonorum angelorum. Et non valuerunt, neque locus inventus est eorum amplius in caelo. Quomodo non praevalere dicuntur maligni spiritus cum multos decipiant; et qui fuerunt habitatio Redemptoris, fiant locus deceptoris? A toto ergo pars intellegenda est, cui praevalere ad aeternam mortem malignorum spirituum turba non potest. Ille enim antiquo hosti locum dat, qui mortale crimen admittit. Vel certe haec prophetia ad Antichristi tempus respicit, quo ab electis exclusi, decipiendi tempus ultra non habebunt.

XII.

* Scilicet *initio.*

v. 8.

Et proiectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus; et satanas qui seducit orbem universum proiectus est in terram, et angeli cum eo eius missi sunt. Hostis noster propter malitiam draco, propter immanitatem sceleris magnus, propter insidias serpens, propter seductionis diuturnitatem antiquus, propter lapsum de caelo, et fidelium et electorum accusationem diabolus vocatur: diabolus enim et deorsum fluens et criminator sonat; satanas autem dicitur contrarius. In eo vero quod dicit, qui seducit orbem universum, totum pro parte posuit. Unde igitur, et quo proiectus est, nisi de caelo in terram? id est de mentibus electorum in corda reproborum, non quod in eis et ante non erat, sed quod ab illis exclusus amplius dominatur. Et audivi vocem magnam

v. 9.

v. 10.

XII. dicentem in caelo: nunc facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi eius; quia proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Quia cottidie draco de caelis in terram ruit, constat quia vox haec, id est mentis desiderium in laudem ab adventu Domini incipit, et usque ad finem saeculi in caelo, hoc est ecclesia, clamare non desinit. Unde adverbio " nunc ,, omne tempus comprehenditur. Salutem factam dicunt, quia gratuita Dei bonitate sumus salvati; virtutem, quia roborati; potestatem, quia in celsitudinis gloriam sumus erecti. Cuncta enim haec in hominibus facta sunt, quamvis non per hominem, sed per Iesum Christum. In die autem et nocte diabolus accusat, cum alios in prosperitatibus extolli, alios inspicit adversitatibus frangi. Diabolum vero sanctos accusare, est non loquendo exterius, sed audiendo interius. Malitia enim ipsius, accusatio est
v. 11. adversus sanctos. Et ipsi vicerunt illum propter sanguinem agni, et propter verbum testimonii sui. Propter sanguinem agni vincunt, quia passiones Christi secuntur. Propter verbum testimonii, quia fidei rectitudinem custodiunt, de quibus subditur: et non dilexerunt animas suas usque ad mortem. Id est ad mortem se posuerunt
v. 12. ne eas nequiter amarent. Propterea laetamini caeli, et qui habitatis in eis. Plurali numero caelos ad laetandum invitat, quia numerositatem ecclesiarum assignat, quae omnes unam de se reddunt. Habitantes in caelo, angelos vel sanctos homines dicit, quibus concorditer in Domino convenit gratulari cum homines devicto hoste ad consortium redeunt angelorum. Ubi non est aliud quod exponi debeat, nisi ut hac manente laetitia, hic liber debitum finem accipiat.

EXPLICIT LIBER QUINTUS.

*Reliquorum capitum expositio deest in codice, sive eam scripserit Alcuinus, sive secus; quamquam reapse hoc cap. v. 3. p. 335. plura se scripturum promittit.*

# EREMBERTI

## MONACHI CASINENSIS

QUI SAECULO IX. FLORUIT

## EXPOSITIO IN ALIQUOT PSALMOS

*ex codice coaevo* *.

### *Psal. VI.*

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Ista vox est paenitentium, et requiem in futuro precantium, ne aliquando sentiant iram iusti iudicis cum sederit in sede maiestatis. Aliqui dicunt quod furor iram praecedit, sed maxime unum est. Precamur tamen liberari hic in praesenti a furore, et in futuro ab ira aeterna regis Christi. Miserere mei Domine. Precatur misericordiam pro his qui se ipsos miseros cognoscunt. Qui miser est misericordia indiget: quomodo potest misericordia fieri, nisi super misero? ideo a miseria sumpsit nomen misericordia. Quoniam infirmus sum. Aperte dixit, ego sum homo infirmus, et tu medicus fortis; ego habeo infirmitatem, et tu habes sanitatem; infirmus sum propter peccata, tu sana propter misericordiam. Sana me Domine quoniam conturbata sunt omnia ossa mea. Tu es medicus, ego sum aegrotus. Ossa hic appellat animae virtutes quas in primo homine perdidit; nunc precatur ut per paenitentiam emendet. Et tu Domine usque quo? Ac si aperte dicat, non pertrahas iram longo tempore, sed hic emendare praecipe. Convertere, et eripe animam meam. Non

* In codice nostro, litteris quadratulis scripto, prostat picta imago Eremberti ante S. Martinum inclinato capite orantis, cum hac inscriptione fortasse autographa: *pius pontifex sanctus Martinus dona indulgentiam humili servo tuo Eremberto te supplicanti*. De Casinensi S. Martini ecclesia, in loco, ubi Apollinis templum fuerat, constructa, legesis Petrum diaconum de vitis iust. coenob. Casin. apud me in Coll. vat. T. VI. n. IX. Porro hoc Eremberti opus ignorat Marius in adn. ad huius viri notitiam a Petro diacono scriptam.

ideo rogamus Christum converti, quia dorsum habeat, sed hoc rogamus ut nos faciat ad se converti, sicut ipse dixit: convertimini ad me, et ego convertar ad vos. Salvum me fac propter misericordiam tuam. Non propter mea merita, sed propter tuam clementiam. Quoniam non est in morte qui memor sit tui. Quamdiu perseverat homo in peccatis non est bene memor creatoris sui. In inferno autem quis confitebitur tibi? Pauci sunt qui hoc faciunt, et difficile hoc fieri potest, sed tamen legimus quod ille dives hoc fecit; elevatis oculis vidit Abraham a longe, ait: miserere mei. Tria habuit in se iste dives, caritatem, confessionem, et seram paenitentiam. Confessio fuit quando dixit: pater Abraham miserere mei; caritas quando dixit, quinque fratres habeo, et cetera; sera paenitentia quando non potuit reverti et emendare. Dicti sunt pauci praeter istum solum; difficile dictum est post iudicium; qui in inferno positus est, non creditur confiteri posse.

Laboravi in gemitu meo. Intellectus animae gemit in paenitentia pro peccatis suis. Lavabo per singulas noctes lectum meum. Lectus animae carnalis voluntas est. Lacrimis stratum meum rigabo. Lectus et stratum unum sunt: maior causa est rigare, quam lavare: debemus nos parva peccata lavare, et maiora inrigare: quanto ille homo plus est in sordibus, tanto maius opus est lavare. Turbatus est a furore oculus meus. Pro peccatis suis turbabit semetipsum, ne ira Dei in vindictam vertatur. Inveteravi inter omnes inimicos meos. Ecclesia dicit: ab Adam usque ad finem mundi semper durant adversarii, quia morientibus et nascentibus, alii sunt filii ecclesiae, alii adversarii. Discedite a me omnes. Optat ecclesia ut recedant contrarii, quia aliter non potest agere paenitentiam, si non est segregata ab his, qui perseverant in malo. Qui operamini iniquitatem. A me discedite, non dixit qui operati fuistis, sed qui operamini: de illis non dixit qui peccaverunt, sed de his qui perseverant in malo. Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Ecclesia mandat suis inimicis recedere quia meruit a Christo exaudiri. Erubescant, et conturbentur omnes inimici mei. Erubescant de illorum peccato, et timeant Deum, ne in novissimo erubescant; quia scriptum est, qui me erubuerit, et meos sermones, hunc erubescet filius hominis cum sederit in sede maiestatis suae. Avertantur, et confundantur. Avertantur a malis operibus, et sequantur Dominum: iustus in faciem cadit, et impius retro. Valde velociter, ante diem

mortis, sive ante diem iudicii veniant ad emendationem, ne illis superveniat vindicta, sed misericordiam mereantur.

## *Psal. XII.*

Usquequo Domine oblivisceris me in finem? Ecclesia clamat ad Dominum, et dicit quamdiu me oblivisceris, quare usque in finem? Finis creaturarum terra est, ideo dicit ecclesia in finem. Homo stat elementis quattuor, igne, et aëre, aqua, et terra. Etsi vilior sum et ultima in istis creaturis quasi terra, noli me oblivisci quia infirma sum, tamen opus sum manuum tuarum. Usquequo avertis faciem tuam a me? Similitudinem dixit de homine qui cogitat: consilia multa vertit ad unum necessarium consilium, dimittit cetera; sicut ille homo fecit in evangelio qui unam pretiosam invenit margaritam invenit, dedit omnia sua et emit eam; sic sancta ecclesia multas habet cogitationes, et ad unam perfectam pervenit quando Christi mandata adimplet. Quamdiu ponam consilium in anima mea, dolorem in corde meo per diem? In hoc versiculo tempus praesens intellegitur, quia hic stat cottidie ecclesia quasi in pugna ad stadium. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Ac si dixisset ecclesia, si usque in finem inpugnant me adversarii mei? Respice et exaudi me. Adiuva in tribulatione, et exaudi me in hoc quod deprecor. Inlumina oculos cordis mei, ne umquam obdormiam in morte. Certe homo non potest dormire quando in tormentis est: mortem hic nominat pro nocte tenebrosa, quia talis est mors peccatorum sine morte. Quid est mors sine morte, nisi cruciatus sine fine? Aliqui dormiunt feliciter, et feliciter resuscitantur, sicut Dominus dormivit in nave quando apostoli excitabant eum dicentes: Domine salva nos perimus, non tantum ipse dormiebat quantum apostolorum fides trepidabat. Omni homini Deus per fidem suam vigilat, et per fidem excitatur. Qui fidem non habet, dormit; et ideo scriptum est, excita fidem tuam, et tunc suscitas Christum in te. Nequando dicat inimicus meus praevalui adversum eum. Aperte dixit, si nos potest adversarius mittere in somnum infidelitatis, tunc praevalet adversum nos. Exultabunt si motus fuero. Ipsi qui non steterunt in fide veritatis, gaudent si me possunt elongare de via veritatis, id est de fide catholica; tunc gaudebunt, sicut propheta ait: mei autem paene moti sunt pedes. Sed ego in tua misericordia spero.

Vox ecclesiae adfirmat spem suam in Domino. Exultavit cor meum in salutari tuo. Quia credo in Christo tuo. Cantabo Domino. Laudabo, et praedicabo. Qui bona tribuit mihi. Necessaria in ista praesenti vita; et hoc est subsidium ecclesiae, fides, spes, caritas in futuro, in vita aeterna. Psallam nomini tuo, Altissime. Cantabo tibi laudes; fac me voluntarie operibus bonis impleri.

### *Psal. XXIV.*

Ad te Domine levavi animam meam. Vox ecclesiae ad Christum, quia prius iacuit in valle lacrimarum antequam Christus veniret in mundum: per suum adventum elevavit eam in spe, et fide, et charitate. In similitudinem dicitur sicut triticum quando iacet in imo conputrescit; si sursum elevatur, salvabitur; sic anima quae in peccatis perseverat conputrescit, et perit; si sursum eregitur, et emendat se, et stat in fide, et spe, et caritate, custoditur a Domino, Deus meus in te confido, non erubescam. Ecclesia confitetur Christo in te confido, non in homine; ideo non erubescam, quia scriptum est: benedictus vir qui confidit in Domino, et maledictus qui spem suam ponet in homine. Neque inrideant mei inimici mei. Illi inimici qui confidunt in homine, non me derideant: ecclesiae inimici sunt vitia et peccata, daemones et haeretici. Etenim universi qui te expectant non confundantur. Neque hic, neque in futurum. Confundantur iniqua agentes supervacua. Propheta non optando, sed praenuntiando * hoc dixit, quia unusquisque qui in malitia perseverat usque in finem, ille confunditur in die iudicii. Vias tuas Domine notas fac mihi Tua mandata mihi demonstra. Et semitas tuas doce me. Semita est minor quam via: significat semita artam portam, et angustam viam quae ducit ad regna caelorum. Direge me in veritate tua. Ecclesia Christum rogat, direge me, quia tortuosa sum, in veritate tua, in Christo tuo. Doce me quia tu es Deus salutaris meus, et te sustenui tota die. Id est toto tempore in te speravi, et propter te sustenui patienter. Reminiscere miserationum tuarum, Domine. Christianus populus loquitur; rogat ut Christus faciat illos memorare suae misericordiae quia talis est. Christi misericordia non est mutabilis, neque deficiens, tales miserationes nobis sunt promissae ab initio saeculi.

* Cod. *pronuntiando.*

Delicta iuventutis, et ignorantias meas me memineris. Iuventutis

delicta ante baptismum, ignorantiae post baptismum ne recorderis, Domine. Secundum magnam misericordiam tuam, Domine, memor esto mei. Non secundum meum meritum Christe, sed secundum tuam misericordiam. Propter bonitatem tuam, Domine. Dulcis et rectus Dominus. Dicitur dulcis quia promittit praemia futura; rectus quia unicuique reddit secundum opera sua. O homo non te blandire de dulcedine Christi; et respice recta iudicia. Propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Talem legem statuit reddere unicuique quod fecit. Delinquentibus in via. Idest peccantibus in ista vita. Diregit mites, et humiles corde glorificat in iudicio. Facit discretionem inter corpus et animam, ut se corrigant invicem, et ambulent in viis mandatorum Dei. Docebit mansuetos vias suas. Hoc est mandata Christi. Universae viae Domini misericordia et veritas. Repetit quod ante dixit, hoc est misericordiam. Si homo se ipsum miserum cognoscit, miserebitur illi Deus; hoc est veritas, quando homini reddit quod fecit. Quaerentibus testamentum eius. Illis donat praemia, qui novum testamentum servant. Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim. Propter tuam misericordiam non consideres mea crimina; quia grande est peccatum meum. Quis est homo, qui timet Dominum, legem statuit ei in via quam elegit? Omnis homo qui Deum timet legem custodit, sive qui in coniugio legitimo vivunt, sive illi qui in casta virginitate perseverant; utrique legem Dei custodiunt. Anima eius in bonis demorabitur. Sperat praemia futura. Et semen eius hereditate possidebit terram. Semen significat opera bona; terra ponitur propter vitam perpetuam.

Firmamentum est Dominus timentibus eum. Nos sumus infirmi, et imbecilles, opus est ut a Christo roboremur. Et testamentum ipsius, ut manifestetur illis. Hoc est ut notam facias eis gratiam evangelii. Oculi mei semper ad Dominum. Oculi cordis mei, intenta mens ad Dominum. Scriptum est: oculi sapientis in capite eius; caput enim Christus est. Quia ipse evellet de laqueo pedes meos. Tua gratia me eduxit de laqueo diabuli. Respice in me et miserere mei. In adiutorium meum respice, quia miser sum et infirmus. Miserere mei Deus, quia unicus et pauper sum. Hoc pertinet ad Christum; ipse fuit unicus sine peccato, ut propheta ait: nec inventus est dolus in ore eius. Cum dives esset, pauper factus est pro nobis, ut nos divites faceret in caelesti-

bus. Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt, de necessitatibus meis eripe me. Hoc rogat ecclesia ut Christus eam liberet. Vide humilitatem meam, et laborem meum. Nunc loquitur ecclesia ad Christum de his qui humiliant illam, et persequuntur eam. Dimitte omnia peccata mea. Parva, et maiora, praesentia, praeterita, et futura; sive mea crimina, sive parentum meorum. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt. Iterum rogat ecclesia, de persecutoribus tu me libera. Quia iniquo odio oderunt me. Ideo iniquo odio, quia nihil nocebat eis ecclesia: est odium bonum, est odium iniquum; ideo dixit propheta: perfecto odio oderam illos. Custodi animam meam, et eripe me. Supplicat ecclesia, ut ab omni malo custodiatur. Non confundar quia invocavi te. Non sim confusa, neque hic, neque in futuro, quia te invocavi, Domine. Innocentes et recti adhaeserunt mihi *. Sicut collum capiti adhaeret, sic adhaesit primitiva ecclesia Christo per successores apostolorum, sive sanctorum numerum. Quia sustinui te, Domine. Ecclesia rogat se liberari, quia sustenui te, aperte dixit, patienter expectavi te, Deus Israel, animarum videntium Dominum. Ex omnibus angustiis meis libera me rex Israel, quia in te posui spem meam.

* Cod *me.*

### *Psal. L.*

Miserere mei Deus. Psalmus iste pertenet ad David, vel ad unumquemque paenitentem. Qui se miserum cognoscit de peccatis suis, super illum ostendit Deus misericordiam suam. Propheta Dei dixit, magna misericordia tua. Aliquis cogitat quomodo sit una misericordia minor, et altera maior. Maior misericordia est in futuro; minor in praesenti. Hoc est praesens misericordia, quod omnia ex nihilo creavit, et nunc regit, et gubernat; maior misericordia quando sanctos suos remunerat in futuro cum gloria sine fine. Et secundum multitudinem miserationem tuarum dele iniquitatem meam. Aperte dixit, multa sunt mea scelera; sed multo plus sunt misericordiae tuae. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me. Cur dicit amplius lava? Propheta erat David et rex et multum sapiens; ideo dixit: amplius me lava. Tu me potes plus lavare, id est dimittere, quam ego cognosco te rogare. Quando dixit propheta Dei: secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam; beatam et sempiternam vitam desiderabat

habere, quaerebat multitudinem miserationum Dei. Ista praesens misericordia parva et temporalis est. Quando David audivit sententiam Dei contra se inlatam, ait: peccavi coram Domino: respondit ei propheta Nathan: non morieris, indulsit tibi Dominus peccatum tuum. Non perdonavit ei Dominus mortem filii sui, neque persecutionem quam passus est a filio suo Absalon, sed tamen multum fuit quod ei perdonavit. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Si tu cognoscis in confessione peccata tua, ignoscet tibi Dominus. Delictum meum contra me est. Delictum et peccatum unum est; pone peccata tua ante oculos tuos, tunc non ponet Deus ante se; sed proiciet post tergum suum, sicut dixit, nec memor ero nomina * illorum per labia mea. * Ita cod.

Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. David dixit; ego peccavi, tu solus sine peccato, sicut in evangelio ait: quis ex vobis arguet me de peccato? Propheta ait: ipse peccata nostra portavit, qui peccatum non fecit. Et iterum: ad me venit princeps mundi, non invenit quicquam in me. Ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris. Quod tu iudicas Christe, iustum et rectum est iudicium tuum: nos iniusti, et transgressores, et peccatores; tu solus sine peccato. Qui iudicatus fuit, venturus est iudicare in gloria patris sui. Ecce enim in inquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea, Propheta loquitur in persona generis humani. Parentes nostri fuerunt facti in bona creatione Adam et Eva: angelis aequales in aeternitate formati, transgressi sunt mandatum Dei, et omnis posteritas eorum sub iugo mortis. Christianus habet patrem, et matrem; sed tamen est sub vinculo diaboli, donec lavetur aqua munda. Ecce enim veritatem dilexisti. Christus est veritas, sicut dixit: veritas de terra orta est. Dilexisti veritatem. Filius Dei est veritas, Pater enim diligit Filium. Incerta et occulta sapientia tua manifestasti mihi. Per Nathan prophetam manifestavit Deus David peccatum suum, propterea ut emendaret se, et converteret de malo in bono. Aspergis me hyssopo et mundabor. In veteri lege aquam miscebant cum sanguine, mittebant hyssopum in summitate virgae, et aspergebant populum; illa aqua praefigurabat gratiam baptismi. Hyssopus in virga *significat* humilitatem crucis Christi. Hyssopus herba humilis est, nascitur * super petram, inde sanat medicus infirmos pulmones. Hyssopo admonet exemplum illius sequi qui ait: discite a me quia mitis sum et humilis corde. Lavabis me, et super nivem deal- * Cod *nascit.*

[babor. Ita voluit lavare, ut propheta ait: si fuerint peccata vestra rubra, velut nix dealbabuntur in baptismo, et in paenitentia, sicut Christi vestimenta in monte resplendebant.

Auditui meo dabis gaudium et laetitiam. Talem laetitiam desiderabat, sicut audivit dimissum est peccatum tuum. Exultabunt ossa humiliata. Aperte ait, potentiam quam habui in peccato, per paenitentiam humiliavi. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Precatur, Domine ne videas neque recorderis scelera mea, sed dele per paenitentiam. Cor mundum crea in me Deus. Unusquisque hoc debet rogare, ut a Christo mundetur cor illius, quia cum peccatis venimus in hoc mundo*. Spiritum rectum innova in visceribus meis. Fac me videre et discernere, quod rectum sit coram te Domine. Ne proicias me a facie tua. Qui proicitur, dispectus est et contemptus; ideo rogo, ne me proicias a praesentia tua; ne me habeas dispectum, et abiectum in iudicio tuo Domine. Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. De spiritu prophetiae hoc rogabat, quia per Spiritum sanctum praevidebat Christum esse in carne venturum. Redde mihi laetitiam salutaris tui. Salutaris Dei patris Christus est. Spiritu principali confirma me. Hoc est in rectum regnum direge me. Volunt dicere quod principalis spiritus pertinet ad Patrem, Spiritus rectus ad Filium, Spiritus sanctus ipse est procedens a throno communi Patri et Filio *. Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Aperte dixit, ipse me castigo ut ceteri habeant exemplum de me emendandi: maiorum casus timor debet esse minoribus. Multi volunt imitari David neglegentiam, et non volunt imitari David paenitentiam; de tanta sublimitate perduxit se ad talem humilitatem in cinere et cilicio. Libera me de sanguinibus. Hoc est educ me, Christe, de carnalibus peccatis per bonam confessionem. Exaltavit lingua me iustitiam tuam. Semper narrat mea lingua mandata tua.

Domine labia mea aperies, et os meum adnuntiabit laudem tuam. Clausum erat per peccatum, quia non fuit locus nec tempus ut laudarem te propter peccata mea. Holocaustis autem non delectaberis. Dona peccatoris non quaerit Deus; nisi tantum ut convertarur, et vivat. Secrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum

* Ita cod.

* Notemus dogma catholicum adversus Graecos eo ipso tempore circa id magnopere peccantes.

et humiliatum non dispernit Dominus. Multi habent contritum cor, et non habent humiliatum; plangunt quod fecerunt, et desiderant iterum neglegenter vivere. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion. Usque nunc propheta rogabat de se ipso, modo interpellat pro plebe Dei, et pro sancta ecclesia. Ut aedificentur muri Hierusalem. Duas fracturas fecit David in isto muro, adulterium, et homicidium; sed postea clausit per paenitentiam. Muri sunt Hierusalem virtutes animae, sive ecclesiae. Tunc acceptabis sacrificium iustitiae. Hoc est humilem confessionem ex ore peccatoris. Oblationem, et holocausta. Laudationem cum iubilatione. Holocausta hoc sunt, quicquid habes in verbo, spiritaliter comple. Super altare tuum vitulos. Altare fides est; quicquid offeres Deo tuo, per fidem offer, ut beneplacitum sit et acceptabile coram summo Deo.

## *Psal. LIII.*

Deus in nomine tuo salvum me fac. Vox sanctorum maxime ad illos pertinet, qui huic mundo sunt arescentes, et in futuro regno florentes, et virides * in nomine tuo, in Christi humilitatis nomine, magna salus mundo plaudebat. Et in virtute tua iudica me. Et hoc mirabile est quod sancti precabantur sanitatem per nomen humilitatis. Consideremus quid est illa humilitas, et quid sit veritas: de caelis descendit in uterum virginis, de utero in praesepe, deinde ductus in temptationem, multa sustenuit pro nomine humilitatis, ut salvum faceret genus humanum. In virtute tua iudica me. virtus fuit quando surrexit a mortuis, ascendit in caelos quadragesimo die, in quinquagesimo venit Spiritus sanctus super apostolos cum tali virtute, ut fiducialiter praedicaverint per totum orbem de nomine Christi. In nomine tuo salvum me fac. Audiamus quale sit illud nomen; apostolus nobis indicavit dicens: nomen est super omne nomen; et in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium, et infernorum. Deus exaudi orationem meam. Hoc rogat ecclesia, ut mereatur a Deo exaudiri, ac si dixisset; tu es medicus, tu scis quando tolles herbam sanitatis, et quando pones. Auribus percipe verba oris mei. Aures Dei dicuntur, quando pro sua clementia dignatur exaudire. Isti florentes nesciunt quid te rogo, tu scis Christe quid te rogo. Quoniam alieni insurrexerunt adversum me. Iudaei insurrexerunt adversus Christum, non fuerunt

* Cod. viridi.

illi alieni cognatione carnis, sed operibus alieni extiterunt, sicut propheta ait: filii alieni mentiti sunt mihi. De una tribu erant; sed alieni filii dicti sunt, quia cogitabant Christum mortificare, et ille venit vivificare eos. Fortes quaesierunt animam meam. Ipsi sperabant illorum fortitudine vincere Christum; sed non potuit sic fieri. Ipse dixit: non haberes in me ullam potestatem, nisi tibi desuper datum fuisset. Et hoc similiter pertinet ad ecclesiam. Non proposuerunt Deum ante conspectum suum. Si Deum ante oculos haberent Iudaei, nunquam fecissent tanta mala contra filium Dei. Ecce enim Deus adiuvat me. Christus suam ecclesiam adiuvat, et in fide corroborat. Et Dominus susceptor est animae meae. Deus Pater suscepit Filium ad se clamantem in cruce: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Converte mala inimicis meis. Non dixit hoc propheta optando, sed praenuntiando *. Et in veritate tua disperde illos. Quos tolerasti usque nunc per humilitatem, iudica illos in veritate. Semper vadet adversarius sanctis insidiando, sicut de beato Iob dixit: numquid frustra colit Deum? Sperabat ille adversarius propter terrenas divitias, quas abstulerat, quod Job murmurare debuisset; ignorabat fortitudinem quam intus habebat. Voluntarie sacrificabo tibi. Ecclesia dixit, non coacte sed spontanee servio tibi. Confitebor nomini tuo quoniam bonum est. Laudabo nomen tuum. Bonum hoc indeficiens est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. Pater eripuit Filium, et Christus suam ecclesiam liberat. Et super inimicos meos respexit oculus tuus. Propheta dixit: voluntarie debetis Deo sacrificare hostiam laudis, ut oculus suae maiestatis respiciat super inimicos vestros.

* Cod. *pronuntiando.*

## *Psal. LVI.*

Miserere mei Deus, miserere mei. In quali loco invenis duas repeticiones de uno verbo, unum est pro re, alter pro adfirmatione. Miserere mei quia miser sum. Hoc pertinet ad nos, quia opus est his, qui se miseros cognoscunt propter peccata eorum, ut clementia Christi illis misereatur. Vox ecclesiae est, et vox prophetae sonat de passione: rogat propheta sive ecclesia defensionem. Quoniam in te confidit anima mea. Quasi unus homo loquitur pro multis, sicut dixit in alio loco: a finibus terrae ad te clamavi; ecclesia enim Christi habet unum cor cum suis servientibus. In umbra alarum

tuarum spero. Umbra protegit contra calorem solis: in calore persecutio figuratur, in umbra protectio divinitatis, ibi debemus semper fugere. Non ideo dixit alarum, quod Deus alas habeat, ut avis sit, sed duae alae sunt duo testamenta, sive duo praecepta caritatis Dei et proximi; ideo dixit: sub pennis eius sperabo. Donec transeat iniquitas. Usque in finem iniquitas transit quando diabolus cum suis membris erit ligatus, et Christi ecclesia glorificata. Clamabo ad Deum altissimum. Christus in cruce clamavit ad patrem pro suis persecutoribus; ecclesia cottidie orat pro inimicis suis. Et ad Dominum, qui bene fecit mihi. Vox ecclesiae est. Christus fecit illam ad suam imaginem, et donat ei omnia bona vitae praesentis, et promittit coronam in futuro. Misit de caelo et liberavit me. Pater Filium suum misit in mundum, ut liberaret genus humanum de inferno, et de potestate diabuli, non misit sicut homo de uno loco ad alterum; sed quod mittere dicit, voluntas sua fecit, salus nostra. Dedit in obproprium conculcantes me. Hoc pertinet ad caput et ad membra; dedit enim Christus apostolis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et super omnem inimici virtutem. Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam. Misericordia et veritas Christus est; non potest esse una sine altera; si misericordia sola fuisset, homines habuissent licentiam peccandi; si veritas sola fuisset, nullus homo sustenere potuisset. Animam meam eripuit de medio catulorum leonum. Iudaeorum principes sunt leones vocati, plebs sequens catuli nominati sunt, quia clamabant dicentes, crucifige eum. Dormivi conturbatus. Christus enim dormivit in cruce; ideo dictum est, ego dormivi; in tali somno dormivit, sicut ipse dixit: potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi. Dormivi conturbatus; turbavit semetipsum, non pro se; sed pro peccatis nostris, ut nos turbemus ipsi, et melius emendemus. Filii hominum, dentes eorum. Filii carnales peccatores sunt. Dentes eorum, arma et sagitta; et lingua eorum, gladius acutus: mala verba vulnera sunt gravia.

Exaltare super caelos Deus. Propheta hoc dixit optando, non Deo consilium dando; tu qui fuisti a Iudaeis interfectus, exalta te super caelos, super angelos, et apostolos, et super omnes sanctos tuos. Et super omnem terram gloria tua. De sancta ecclesia exivit sonus quod illa fuit dilatata per orbem terrarum. Laqueum paraverunt pedibus meis. Iudaei voluerunt laqueum parare quando spe-

rabant Christum capere in sermone, sicut de illa muliere in adulterio deprehensa. Et incurvaverunt animam meam. Sic voluerunt Iudaei Christum extinguere, ut non nominaretur in toto orbe. Foderunt ante faciem meam foveam. Videbam ipse hoc quod fecerant. Et ipsi inciderunt in eam. In foveam, quam parabant, ipsi cadebant. Paratum cor meum. Sicut ante dixi, unum pro re, alterum pro adfirmatione. Ecclesia dixit fiducialiter, paratum cor se habere martyrium sustenere propter nomen Domini. Cantabo, et psalmum dicam Domino. Quod in psalmis canto ad laudem Christi, hoc opere impleam. Exurge gloria mea. Vox Patris de Filio loquitur; gloria patris filius est. Exurge psalterium, et cithara. Ista duo organa sunt, una de supernis, altera de terrenis. Psalterium de Christo intellegitur, sicut in evangelio ait: nunciate Iohanni quae vidistis, caeci vident, claudi ambulant; haec operatur divinitas in humana carne, et reliqua. Cithara de terrenis pertenet, sicut Christus inter homines in mundo sitivit, dormivit, fatigatus fuit ut homo. Psalterium similiter ad nos pertenet per fidem, et spem, et caritatem. In cithara intelleguntur sex opera misericordiae quae implere debemus, id est esurivi, sitivi, hospes eram, infirmus fui, vel in carcere. Per psalterium debemus in tribulatione gratias agere Deo; de supernis venit tribulatio, quam sustenes pro Domino. Exurgam diluculo. Respondit Christus ad Patrem; unde superius dixit: exurge gloria mea. Confitebor tibi in populis Domine. Postquam resurrexero praedicabo gloriam tuam. Psalmum dico tibi in gentibus. Ore laudabo, et opere impleam. Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua. Propheta loquitur ad patrem, nomen tuum magnificatum est super angelos, et super omes sanctos misericordia tua: ideo dixit, Deus meus misericordia mea. Usque ad nubes veritas tua. Sancti Dei caeli sunt vocati, quia de caelestibus cogitant; nubes sunt nominati, quia arida corda inrigant de spiritali pluvia doctrinae caelestis.

### *Psal. LXVI.*

Deus misereatur nostri, et benedicat nos. Spiritus sanctus per prophetam loquitur in persona ecclesiae; sed nos hic in isto psalmo rogamus ut benedicat animam nostram; rogaverunt et illi patres antiqui, ut Christus venisset in carne, et illis fuisset miser-

tus, ut non perissent propter praevaricationem Adae; et nos rogamus cottidie, ut nos liberet de ista captivitate: quamdiu sumus in hoc corpore peregrinamur a Domino, cum apostolo cupimus dissolvi et esse cum Christo. Et benedicat nos. Hic loquitur intellectus animae ad semetipsam, ut Christus augeat suam benedictionem, ita ut de paucis Christianis multiplicentur et crescant. Semper dictum est de creaturis, benedixit illis Deus: adsidue legimus in sancta scriptura, quod benedictio ponitur pro multiplicatione. Inluminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. Ecclesia rogat Deum patrem, ut lux veniat, de qua dictum est; in lumine tuo videbimus lumen; hoc est lux quae inluminet omnem hominem venientem in mundum in carne. Hoc rogamus ut in nobis inluceat lux de lumine, id est imago Dei. Propter Adae praevaricanem tenebrosa facta est humana creatura, per adventum Christi fuit discoperta *; venit illa mulier in similitudinem divinae sapientiae (ipse Christus) quaerere quod perierat, ait: inveni drachmam quam perdidi; velociter accendit lucernam; lux incensa divinitas in carne, domum exquisivit, singulorum conscientias perspexit, quaesivit imaginem suam pro qua pati dignatus est, misericors misertus est nostri, carnem quam suscepit ipse redemit. Ut cognoscamus in terra viam tuam. Terra gentilitatem significat, via Christus est. In omnibus gentibus salutare tuum. Hanc salutem vidit Simeon quando dixit: nunc dimitte servum tuum Domine in pace, quia oculi mei viderunt salutare tuum.

* Ita cod.

Confiteantur tibi populi Deus. Prima confessio est in baptismo per fidem Trinitatis; est confessio in martyrio, confessio peccatorum, confessio in gratiarum actione pro acceptis beneficiis Christi, confessio ducens ad tristitiam, et confessio ducens ad laetitiam; quando homo torquetur obdurat, timet, non est ausus dicere ut non puniatur; ideo confortat Spiritus sanctus ut non timeamus tritistiam, sed per confessionem possideamus sempiternam laetitiam. Laetentur, et exultent gentes. De qua re laetentur? de eo quod sequitur: quoniam iudicas populos in aequitate. Iudex terrenus secundum verba iudicat et fallit, adsidue sicut audit ita et iudicat; Deus autem non secundum verba, sed de cogitationibus iudicat; et ideo reddit unicuique iuxta opera sua. Gentes in terra diregis. Extra viam fuit genus humanum antequam Christus direxit eos in via, in semetipso, ut ait: ego sum via, et veritas. Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi po-

puli omnes. Exhortat propheta iterum, ut per confessionem laudent Dominum. Terra dedit fructum suum. Venit imber serotinus, et pluvia fecundat terram, ut germinet. Praedicaverunt apostoli duri cordis homines *, sicut terra, qui Christum interfecerunt; et illi dixerunt apostolis: quid faciamus, ostendite nobis. Petrus autem ait ad illos; agite paenitentiam, et baptizamini in remissionem peccatorum vestrorum. Conversi sunt in illa die tria milia; et in alio quinque milia. Ecce terra dedit fructum suum. Fructus est fecunda generis confessio ex ore peccatoris. Terra dedit fructum, cum florente germine, gemmis turgentibus, uterus sanctae Mariae portabat nobis Salvatorem. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Fidem Trinitatis ostendit Deus Pater, Deus filius, Deus Spiritus sanctus. Metuent eum omnes fines terrae. Omnes gentes, qui ad vitam sunt praedestinati laudent nomen Domini.

### *Psal. LXIX.*

Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuvandum me festina. Iste psalmus cantatur ex persona martyrum. In novo testamento rogat ecclesia, ut martyres a Deo habeant patientiam; et Dominus dixit: sine me nihil potestis facere. Non rogaverunt illi de praesenti, sed de sempiterna vita; vel ut habeant possibilitatem tribulationes hic in praesenti sustenere. Ad adiuvandum me festina; numquid Deus citius veniat, pro eo quod rogant ut festinet ad adiuvandum? non rogant ut ad iudicium veniat ante statutum tempus, sed rogat ecclesia, festina ut non sit mihi tarde quod tu venis ad iuvandum; ut patientiam habeam, et non cadam in negationem, neque in disperationem. Confundantur, et revereantur omnes inimici mei, qui quaerunt animam, ut auferant eam. Bene optat ecclesia ut confundantur de illorum peccatis, et de ignorantiis quas fecerunt revereantur. Sicut Paulus apostolus fecit, quod antea persequebatur, postea praedicabat. Qui quaerunt animam meam. Duobus modis occidit homo hominem, vult ei tollere substantiam terrenam, occidit illum; volet animam tollere, occidit illum; non potest animam habere, substantiam potest. Alteri tollet suam, et ipsius perdit. Multi quaerunt, non aequaliter quaerunt;

* Id est *hominibus*. Sic etiam apud Luculentium *praedico* regit accusativum casum.

aliquis hominem propter rem bonam ad imitandum, alter quaerit ad perdendum. Ipse Christus dixit: perit fuga a me, non est qui quaerit animam meam. Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant mihi mala. Hoc optat propheta de malo cursu, quem habuerunt, veniant ad bonum. Avertantur statim, et erubescant, qui dicunt mihi euge euge. Duo persecutores sunt ecclesiae, blasphemantes, adulantes. Sunt qui sic dicunt: non est similis tui, tu es bonus, iustus, sanctus. De istis dixit propheta: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Gregorius dixit: adulatores sunt olei venditores. Euge euge adsidue in bonum dicitur, sicut in evangelio: euge serve bone et fidelis. In blasphemiam dicitur, euge, ac si dicatur, bene bene vidimus quod cupimus. Exultent, et laetentur. Iucundentur hic et in futuro. Qui quaerunt te Domine. In fide perfecta, et operibus bonis. Et dicant semper magnificetur Dominus. Quare? quia de peccatore facit iustum, et de neglegenti bonum operatorem. Homo non habet quicquam unde glorietur, nisi de gratia Dei; et propterea est necesse, ut perfectam fidem habeat in se unusquisque; sed hoc non potest ullus habere, nisi per donum Dei. Qui diligunt salutare tuum. Salutaris noster Christus est. Ille diligit Christum, qui bonum, quod facit non sibi sed de dono Dei dicat. Ego vero egenus et pauper sum. Corpus Christi domini pauper fuit in ista peregrinatione, et nos quamdiu sumus in corpore peregrinamur a Domino. Studeat unusquisque esse in Deo dives, ut non quaerat laudes terrenas. Adiutor et liberator meus es tu Domine. Adiutor hic in tribulatione, liberator in futuro iudicio. Deus meus ne tardaveris. Noli moram facere, sed veni, et adiuva; ne dicant adversarii mei, quare Deus non adiuvat? Libera me, ne disperatio veniat mihi.

## *Psal. LXXXV.*

Inclina Domine aurem tuam ad me, et exaudi me. Aures Domini dicuntur quando dignatur exaudire; tu es in alto, et ego in imo: tu inclina ad me, habeo quod tibi rogare debeo. Non elevat se homo in superbia contra Deum, ipse Christus inclinat aurem suam ad se clamantibus. Tu es homo, tene humilitatem, Deus exaudit te; ab illo homine fugit Deus, qui se exaltat in superbia, sicut illi qui turrem voluerunt aedificare contra Deum confusi recesserunt.

Quoniam egenus et pauper sum ego. Vox Christi ad Patrem, sive ecclesiae clamat ad Deum. Egenus est qui eget alicui * rei; pauper est, quem urget necessitas precari; inops et pauper unum est, egenus et inops. Christus egenus pro nobis factus est, ut nos divites faceret. Multi habent divitias huius saeculi; sed felix paupertas est cum illis, qui sic habent terrenas divitias velut stercora propter caelestes divitias quas sperant possidere. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum, salvum fac. Deus Pater custodit animam Christi sui in passione, et Christus custodit in tribulatione. Christus enim natura sanctus est, nos per gratiam eius, sive per adoptionem. Ipse dixit, sancti estote, quia ego sanctus sum. Apostolus dixit: aliquando fuistis tenebrae, nunc autem lux in Domino. Non debemus dicere quod non simus sancti; in baptismo sanctificati sumus per gratiam Christi, cuius membra sumus: caput sanctum est, ita debent esse et membra.

* Ita cod.

Salvum fac servum tuum Deus meus sperantem in te. Christus ad Patrem clamat; caput cum membris servus vocatus est propter adsumptam humanitatem. Miserere mei Domine, quoniam ad te clamavi tota die. Qui se miserum cognoscit, misericordiam consequitur a Domino; misericordia Christi gratia est, quia nobis indulget nostra peccata. Multae sunt tribulationes nostrae, ita debent esse multi clamores nostri ad Deum. Tota die laetifica animam servi tui. Toto tempore vox Christi loquitur ad Patrem; laeta fuit anima filii Dei quando genus humanum redemit. Haeretici dixerunt, quod Christus animam non habuisset, sed verbum caro fuisset; nos credimus quod veram animam haberet: eorum exsertio nihil est, ipse Christus dixit: perit fuga a me, non est qui requirat animam meam. Et iterum potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam. Quoniam ad te Domine animam meam levavi. Non solum animam levavit, sed et carnem quam induit exaltavit super angelos, et super ordines caelorum in dexteram paternae maiestatis; et nos debemus, quantum possumus animas nostras sursum levare per caelestem contemplationem. Apostolus dixit: conversatio nostra in caelis est. Quoniam tu Domine suavis sustenens es, Deus noster. Non potest hoc esse quod in nostra oratione semper de Deo cogitemus; per varias temptationes adversarius insidiatur; mittit cogitationes vanas, quia vult debellare nos; ipse autem sustenet patienter, non vindicat statim; si homini

petenti aliquid loquèris de tua causâ, interea loqueris ad alterum, ille irascitur statim, sicut David ait: cor meum derelinquit me. Et multum misericordiae tuae omnibus invocantibus te. Misericordia fuit magna, qua redemit genus humanum; et hoc fuit magna misericordia quod de illis qui eum crucifixerunt sua membra fecit. Omnibus invocantibus te. Multi invocant Deum non perfecto corde; rogant mortem inimicorum; rogant longos dies, et divicias saeculi; rogant quod volunt per Christum habere, non rogant semetipsum habere. Scriptum est: prope est Dominus omnibus invocantibus eum. Sequitur, in veritate qui invocant, ut ipsum habeant protectorem. Auribus percipe Domine orationem meam. Hoc in ante dixit ecclesia. In die tribulationis meae clamavi ad te, quoniam exaudisti me. Christus in passione clamavit ad Patrem; et sua membra in tribulatione cottidie invocant illum. In praesentis vitae fluctibus semper est tribulatio, ut Iob ait: temptatio est vita hominis super terram.

Non est similis tibi in diis Domine. Neque in caelo neque in terra non permisit ullam angelicam creaturam, nec unum vermiculum facere, ut creatura unum creatorem adoraret. Omnes gentes quascumque fecisti venient. Christus vult omnes homines salvos fieri. Omnes gentes quas tu fecisti. Non est gens quam Deus non creasset; sed de illis dixit, qui praedestinati sunt ad fidem. Adorabunt coram te Domine, et glorificabunt nomen tuum. Non est hoc magnum Deo, si tu ipsum glorificas, ille facit te magnum si tu ipsum laudas. Faciens mirabilia tu es Deus solus. Sancti faciunt mirabilia, sed per gratiam Christi; Christus per se solum facit. Deduc me Domine in via tua. Vox ecclesiae clamat ad Christum: per temetipsum duc me, ut ad te veniam. Ingrediar in veritate tua. In Christo tuo. Laetetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Quomodo utrumque simul, timor et laetitia? Christi timor est vera laetitia; propterea dixit in psalmo: servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Laetari debemus propter spem regni caelestis; timere debemus propter iudicium. Talis debet esse spes ut non desolvat, et talis timor ut non veniat disperatio. Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo. Haec est gratiarum actio. Honorificabo nomen tuum in aeternum; laudabo te sine fine. Quia misericordia tua magna est super me. Propheta loquitur in persona generis humani. Magna misericordia fuit quod

Deus Pater misit Filium suum unigenitum nos in mundo redemere. Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Est inferior infernus, est superior: ista vita infernus dicitur propter habitatores inferni: sicut paradisus dicitur propter habitatores paradisi. Christus dixit ad latronem: hodie mecum eris in paradiso. Paradisus est ubi patriarchae, et iustorum animae gaudent. Humanitas Christi loquitur ad divinitatem, Deus Pater eruit Filium suum, ut ipse ait, non derelinquis animam meam in inferno. Inpossibile erat teneri illum ab eo; sed liberavit eum Pater, solutis doloribus inferni; non exivit ille solus; sed alios liberavit de inferno. Vera caro fuit, et vera anima. Non potuit illa humanitas sola quae passa fuit infernum spoliare, et illa claustra frangere, si divinitas non adiuvasset. Ideo posuit nobis Deus sua mandata ut devitemus infernum. Similitudinem posuit de illo homine qui paratus est ferire: dicit alius non ferire, et sic liberat illum: dicet ille postea, si tu non me liberasses mortuus fuissem: similiter medicus dicit homini infirmo, si vis vivere, non manduca hoc, neque bibe: observat ille infirmus, habet inde melius; dicet postea, si tu mihi haec non mandasses custodire, mortuus fuissem; ita nobis posuit Christus sua praecepta ut vivamus, ut non moriamur.

Deus iniusti insurrexerunt super me. Vox adsumpti hominis loquitur ad Deum Patrem, sive ecclesiae ad Christum. Iudaei insurrexerunt contra Christum; et mali Christiani pugnant contra ecclesiam. Synagoga potentium quaesierunt animam meam. Hoc ante dictum est; contra ecclesiam et contra Christum pugnant adversarii. Non proposuerunt Deum ante conspectum suum. Si Deum Patrem timuissent, Filium Dei non crucifixissent. Et tu Domine Deus miserator et misericors. Hoc habet de natura quod misericors est; quia misericordiam suam numquam derelinquit; misericors dicitur, quia miseris miserebitur. Patiens, et multum misericordia tua, et verax. Patiens est quia multum sustenet, misericors quia indulget, verax quia reddet secundum opera. Respice in me et miserere mei. Vox Christi ad Patrem secundum adsumptam humanitatem; sive ecclesia optat Christi misericordiam. Da imperium tuum puero tuo. Hoc est imperium quod in evangelio dixit: neque enim Pater iudicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio. Hoc rectum est ut illa persona quae iudicata fuit iudicet. Salvum fac filium ancillae tuae. Fecunda virgo Maria angelo consentiens dixit: ecce ancilla Domini,

fiat mihi secundum verbum tuum. Nos sumus ancillae filii, id est Christi ecclesiae qui non est filius regis. Fac mecum signum in bonum. Item loquitur Filius ad Patrem. In evangelio scriptum est: generatio adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae. Hic precabatur Filius signum bonum, a mortuis resurrectionem, ut sicut caput immortalis resurrexit, ita mereantur membra sequi. Videant qui oderunt me, et confundantur. Iudaei oderunt Christum, sed tamen videant in quem puncxerunt: carnalem formam videant, non divinitatis gloriam. Illam claritatem maiestatis soli videant, qui in dexteram sunt vocati, de quibus dictum est: beati mundo corde, ipsi Deum videbunt. Quoniam tu Domine adiuvasti me, et consolatus es me. Deus Pater in passione adiuvavit Filium suum, et Christus sua membra cottidie adiuvat. Consolatus es me: in aeterna beatitudine habemus consolationem de aspectu divinitatis, et de laudibus sanctorum in illa beatitudine: non manducemus non bibamus, non dormiamus, omnino otiosi non erimus. Hoc propheta per Spiritum sanctum explanavit quid agemus, ait: beati qui habitant in domo tua Domine, in saeculum saeculi laudabunt te. Vident Christum, et desiderant videre; audiunt, et nituntur audire; sociantur sine fastidio, et semper dilectantur.

## *Psal. CXXII.*

Ad te levavi oculos meos qui habitas in caelis. Semper conscendunt isti psalmi. Ad te levavi oculos meos; vox ecclesiae est; oculos suos levat ubi desiderat, de terrestribus tendit ad caelestia: dispicit terrena, amat altiora; ideo subiungit, qui habitas in caelis; Christus habitat in cordibus sanctorum. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum; et sicut oculi ancillae in manibus dominae suae. Hic loquitur secundum historiae similitudinem; sicut servus quando per disciplinam corregitur a domino suo, semper ad eum oculos intendit, ut misereatur illi; ita ecclesia inter mundi flagella posita in saeculi temptationibus rogat auxilium ut liberetur a Domino. Utrumque sexum hic nominat, servum et ancillam. In manibus dominae. In loco isto domina pro divina sapientia intellegitur. Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus dispectione. Omni tempore ecclesia sustenet temptationes a ma-

lis. Multum repleta est anima nostra obprobrium habundantibus. Non tantum de illis solis loquitur ecclesia, qui in divitiis habundant, et propter saeculi gloriam pauperes Christi dispiciunt; hoc plus pertinet ad illos qui in malitia vivunt, et plus propter superbiam, quam propter divitias illos dispiciunt, qui propter Christi nomen paupertatem sustenent: semper elati et contumaces obprobrium ponunt contra Christi ecclesiam.

## *Psal. CXXIX.*

De profundis clamavi ad te Domine. Vox prophetae loquitur; sed secundum historiam de Iona potest intellegi, quia ille sub fluctibus, et de profundo maris de ventre ceti clamavit, et exauditus est a Domino. Secundum spiritalem expositionem ecclesia loquitur in persona ascendentis, quia hic positi de profundis clamamus, de ista praesenti vita suspiramus, precantes ut mereamur venire ad ipsum qui est super omnes creaturas, per spem remunerationis quae est in Christo. Domine exaudi orationem meam. Ecclesia rogat ut Christus dignetur exaudire eam. Fiant aures tuae intendentes. Aures Dei dicuntur, quando exaudire dignatur; clementiae Dei est quando dignatur nos exaudire. Intendentes in orationem servi tui. Oratio ecclesiae est ad Deum patrem. Si iniquitatem observaveris Domine quis sustenebit? Aperte dixit: nisi tu facias misericordiam nobis, nullus sustenebit: si iudicas secundum peccata nostra quantum nos facimus, portare non possumus; ideo sequitur: quia apud te propitiatio est. Propitiatio Christi fuit, et sua misericordia, nullis meritis praecedentibus, sacrificium quod pro nobis oblatum est, sanguis innocens effusus est, obtulit semetipsum in patibulo crucis, ut nos redemeret.

Propter legem tuam sustenui te Domine. Lex data fuit populo iudaico sancta et perfecta et iusta: illa lex reos demonstrabat, et non vivificabat; non liberabat illa lex a peccatis, sed prohibebat: modo est lex quae liberat a peccatis, id est lex caritatis dat veniam peccantibus, admonet mala praeterita oblivisci, et de futuris custodire. Christus nobis dedit legem misericordiae; hoc est dimitte, et dimittetur tibi, ecce lex misericordiae. Sicut tibi vis a Christo, sic rogas quando dicis dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Apostolus monuit dicens: honera ve-

stra invicem portate. Sustenuit anima mea in verbo tuo. Homo sustenet quando accipit quod ei promissum est. Nobis est a Deo promissa peccatorum remissio, adhuc expectamus regnum caelorum: ambae promissiones a Deo sunt factae, peccatorum remissio, et regni caelestis possessio. Sperabat anima mea in Domino, quia non fallit quod promittit; Deus veritas mentiri non potest. A vigilia matutina usque ad noctem. Quarta vigilia noctis est, in qua Christus surrexit. Hoc speramus quod nos habemus resurgere, et felicem vocem audire: venite benedicti, possidete regnum quod perseverantibus in bono paratum est. Speret Israel in Domino. Animae videntes Deum sperant in Domino. Quia apud Dominum misericordia. Et sua misericordia, et sua clementia copiosa est et multum habundans. Ipse redemit Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Israel per se potuit Deum videre; sed per se redemi non potuit, neque ullus homo tam sanctus fuit ut redemere potuisset, nisi unicus Filius Dei qui dignatus est propter magnam misericordiam sanguinem suum fundere pro nobis.

## *Psal. CXXXIX.*

Eripe me Domine de homine malo. Vox capitis cum membris, vox Christi, sive ecclesiae. Homo malus adversarius est propter malam suggestionem, quam ab initio fecit, et usque finem non desinit. Prima suggestio, quod Adam eiecit de paradiso, et nunc insidiatur semper membris ecclesiae exterioris et interioris. Exterior homo et interior est corpus et anima: interior homo desiderat castitatem custodire, exterior trahit ad terrena desideria: interior homo vult vigilare, vult abstenere, exterior contendit contra omnia bona, quia terra est, et in terram revertitur; ideo adgravat animam. Ecclesia rogabat eripi ad homine malo, hoc est ab homine exteriore; inde habet anima pondus grande. Si ecclesia hoc rogat sine Dei voluntate non liberatur. Apostolus dixit: infelix ego homo, quis liberat me de corpore mortis huius? Gratia Dei hoc facit per Iesum Christum dominum nostrum. A viro iniquo libera me. Unum est homo malus et vir iniquus, hoc est adversarius; inde rogat ecclesia membra sua liberari. Quia cogitaverunt malicias in corde. Inprimis loquitur quasi de uno homine malo, nunc pluraliter dixit, cogitaverunt. Iudas cum Iudaeis contra Christum, et haeretici,. gentiles,

pagani contra ecclesiam cogitant malum semper contra sanctos Dei ut praevaleant, et decipiant. Tota die constituerunt proelia. Tota tempora pugnant contra ecclesiam. Acuerunt linguas suas sicut serpentes. Lingua doctrinam illorum significat; unde dicit in alio psalmo: lingua eorum gladius acutus. Venenum aspidum sub labiis eorum. Aspides sunt serpentes qui in veneno nascuntur, et venenum fundunt; sub lingua doctrina venenata sibilat illis; ideo dixit in evangelio: genimina viperarum quis ostendit vobis iram venturam fugere?

Custodi me Domine de manu peccatoris. Idem ipse est, ab homine malo, a viro iniquo. De manu peccatoris rogat ecclesia se custodiri. Ab hominibus iniquis libera me, de quibus ante dixit, ab haereticis, et eorum similibus rogat se Christum liberare. Quia cogitaverunt subplantare gressus meos. Ecclesia rogat auxilium contra hos, qui eam volunt subplantare. Gressus meos voluerunt subplantare, sensum meum avertere voluerunt, quod non habuissem stabilitatem firmam fidei per Christi divinitatem. Absconderunt superbi laqueum mihi. In occulto paraverunt tendiculas ut me inlaqueare potuissent per errorem doctrinae suae, sed non possunt me decipere, neque per laudem neque per terrorem. De laude venit superbia, de terrore disperatio; sed ego illis non consentio, ne me seducant. Et funes extenderunt mihi in laqueum. In similitudinem hominis dicitur, qui facit tendiculas ad capiendum in laqueo. Semper doctrina mala intellegitur; funes extenderunt, haec sunt peccata; inde sunt ligati quasi de funibus constricti. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Aliqui dicunt iuxta semitam. Semita et iter unum sunt; sed iuxta semitam, id est iuxta Christum. Qui scandalum ponunt iuxta semitam, hi sunt illi qui sanctis insidiantur iuxta Christum; sed non cadit in laqueum qui in Christo ambulat; non habet scandalum anima, quae fidit in Domino. Ipse Christus dixit: ego sum via; qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen vitae. Scriptum est: non declines ad dexteram, neque ad sinistram. Qui a dextera declinat, hoc est a via quae in Christo est, statim invenit scandalum animae quae non manet in Christo.

Dixi Domino, Deus meus es tu. Haec est oratio: exaudi Domine vocem deprecationis meae in tribulatione mea, suscipe preces meas, exaudi me Domine virtus salutis meae. Virtus animae Christus est, sive ecclesiae; ipse salvat vel custodit. Obumbrasti super

caput meum in die belli. Protexisti me sub umbra alarum tuarum; id est sub duobus praeceptis caritatis Dei, et proximi. In die belli protexisti me; in die necessitatis exaudisti me. Ne tradas me, Domine, desiderium meum peccatori. Aperte dixit: Redemptor meus non me tolle de illo sancto desiderio quod in te habeo; Christe non tradas me peccatori diabolo, et membris eius. Cogitaverunt contra me, ne derelinquas me. Iudas cum Iudaeis contra Christum cogitabat; et cottidie perversi inducti contra ecclesiam cogitant mala. Noli me derelinquere, ne unquam exaltentur, non habeant super mē victoriam; me vincere possunt; sed fac me illos per te vincere Christe. Caput circuitus eorum. Christus certe caput omnium credentium in se; ita adversarius est impiorum caput. In circuitu impii ambulant, quia ista praesentia diligunt, et in ante non extendunt in bonum voluntatem. Labor labiorum ipsorum operiet eos. Illa mala doctrina et falsa, quamvis laudant, seducet illos, et operiet eos caligo tenebrarum. Cadent super eos carbones ignis. Ibunt in subplicium aeternum. In ignem deicies eos, ibi erit fletus, et stridor dentium. In miseriis non subsistent. Propter illa mala quae fecerunt, cum in poenam sunt perducti, non possunt resistere. Vir linguosus non diregitur super terram. Mala loquentes contra ecclesiam, non diregentur in terra. Virum iniustum mala capiunt in interitu. Quia iniuste egerunt, et docuerunt sua peccata, et sua opera mala, quod viventes fecerunt in poena receperunt. Cognovi quia faciet Dominus iudicium inopis, et vindictam pauperis. Ecclesia dicit: cognovi per Spiritum sanctum, quod primis facit iudicium, et postea vindictam de paupere et inope. De talibus pauperibus in evangelio dixit: beati pauperes spiritu, ipsorum est regnum caelorum; de talibus facit Christus vindictam qui suos pauperes persecuntur. Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo. In te credentes laudent nomen filii tui. Iusti et recti sunt qui in prosperis et in adversis laudant filium Dei. Et habitabunt recti cum vultu tuo. De illis rectis dicit, quibus placent omnia iudicia Dei, et semet ipsos accusant de peccatis illorum; in laetis et in tristibus semper laudant Dominum: hii tales habitant cum facie tua, quia sancti in futuro iudicio pleniter erunt visuri Christi praesentiam sine fine.

*Psal. CXL.*

Domine clamavi ad te, et exaudi me. Hoc possumus intellegere de tribus personis, de David, de Christo, et sua ecclesia. Christus in passione clamavit ad Patrem; et ecclesia clamat in persecutionibus, quas sustenet; et David clamavit adsidue in tribulationibus. Intende vocem deprecationis meae, cum clamavero ad te. Exaudiri se rogat ecclesia sicut et ante. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Incensum de quattuor pigmentis conficitur, id est onice, et galbano, et stacte, et ture; postquam conficitur fortis est, et a vento non dispergitur facile neque flectitur sicut alius fumus facit. Sic rogat ecclesia, ut sua oratio non impediatur; sed recta et munda conscendat in conspectu Domini. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. In veteri testamento sacerdotes offerebant sacrificium vespere et mane. Nobis fuit factum sacrificium vespertinum in salutem; quia ipse summus sacerdos in crucis patibulo se obtulit pro nobis. Vespertinum sacrificium dicitur, quia in fine mundi factum fuit; primitivi martyres fuerunt matutinum sacrificium, successores eorum fuerunt sacrificium vespertinum. Pone Domine custodiam ori meo. Rogat ecclesia ut habeat custodiam ne loquatur aliud, nisi quod ratio sit; quia scriptum est, et non delinquam in lingua mea; et iterum, qui custodit os suum, custodit animam suam. Ostium circumstantiae labiis meis. Propheta ostium non parietem ponere voluit; quia ostium clauditur et aperitur. Sic debent membra ecclesiae ostium oris aperire: quod utile sit et ad salutem animae pertenet, hoc loqui; et claudere ostium oris contra ociosum verbum: verba inutilia nec in ore, nec in mente, sed talia debent esse quod in praedicatione proficiant.

Non declines cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis. Ecclesia optat ut in malitiam non declinet cor suum, neque in verba mala. Malum verbum est quando homo agit iniqua, et dicit ego non peccassem si Deus non voluisset. Reputat Deo sua peccata, et ipse per neglegentiam facit. Neminem Deus hortat *ad* aliquid mali, sed ignavia vitae suae; et quando aliquid boni facit, hoc *non* sibi inputet sed * Deo. Ad excusandas excusationes in peccatis. De talibus rogat se ecclesia liberari, qui volunt excusare iniquitates eorum non confiteri. Cum hominibus operantibus

* Cod. *non* pro *sed.*

iniquitatem. Ipsi sunt homines iniqui, qui Christo non credunt. Non communicabo cum electis eorum. Rogat ecclesia ut non habeat societatem in illorum malitia, neque conmisceatur prave viventibus. Corripiet me iustus in misericordia, et increpabit me. Ecclesia dicit: corripiat me iustus, hoc est Christus: in misericordia, in mensura: increpet me, probet me Deus meus; quia ipse castigat, et corripit omnem filium quem recipit; sed tamen suam ecclesiam non permittit tribulari, nisi ad mensuram, ut possit sustenere. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Hoc cognitum habemus in sancta scriptura; olei venditores sunt adulatores. De tali oleo non possumus nostras lucernas inluminare, si extinctae proveniunt; ideo dixit in evangelio: ite potius ad vendentes et emite vobis. Quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum. Ecclesia dicit quod sua opera placent adulatoribus; ut decipere eam possint; ideo dicunt, omnia quae agis bona sunt, in vigiliis, in orationibus, in eleemosynis; per talia verba seducunt illam.

Absorti sunt continuati petrae iudices eorum. Legimus in historia, quod terra petrosa absorbuit Dathan et Abiron et Chore. Viventes intrabunt in terram. Firma petra Christus est; sed tamen ibi sunt iuncti haeretici per baptismum quod acceperunt. Post baptismum male intellexerunt de Christo dicentes; quod filius Dei in tempore potestatem accepisset; propter talia verba sunt disiuncti petrae, et absorti in inferno. Audierunt verba mea quoniam potuerunt. Haeretici et inique viventes verba ecclesiae audiunt, sed non implent, nec retinent in corde spiritaliter. Sicut crassitudo terrae eructat super terram. Terrae crassitudo significat malitiae habundantiam; non potest homo mensurare latitudinem terrae, neque profunditatem eius; sed non est mensurabilis malicia eorum, si potuissent tantum eructare, quantum voluntatem habent mali agere. Dissipata sunt ossa nostra secus infernum. Ossa sunt fortiores martyres; per illorum victoriam nos sumus fortes. Dissipati fuerunt per multas tribulationes secus infernum: non dixit in inferno, quia persecutores sanctorum in infernum descendunt, et sancti de morte in vitam transeunt. Quia ad te Domine oculi mei, in te speravi. Ecclesia cum suis membris dicit: in te habeo omnem spem Christe, non in me. Ne auferas animam meam. Non tollas mihi spem animae meae; in te fido, ne tradas me in manus adversariorum meorum. Custodi me a laqueo, quem absconderunt mihi. Hoc rogat ecclesia ut defendat

se ab illorum doctrina iniqua, et ab insidiis quas in absconso praeparant ut eam possint capere; inde rogat defensionem. Et ab scandalis operantium iniquitatem. Libera me ab his qui scandalum praeparant animae meae, et sunt operarii iniquitatum. Cadent in retiaculo eius peccatores. Hii tales cadent in rete inimici, qui vivunt prave. Singulariter sum ego donec transeam. Singulariter Christus solus iustus est, quia ipse iustificat credentes in se, et singulariter cum potentia sua ascendit in dexteram paternae maiestatis; singulariter fuit solus sine peccato. Donec transeam: membra Christi in finem transeant de ista visibili ecclesia ad illam caelestem Hierusalem, quae est nunc invisibilis: tunc erit sanctis Dei visibilis, quando Deus erit omnia in omnibus.

## *Psal. CXLI.*

Voce mea ad Dominum clamavi. Clamor iste pertenet ad tres personas; ad David, et ad Christum, et ad ecclesiam. Sed nunc loquitur ecclesia. Clamat; vox sua propria est quando pro salute animae orat, tunc est vox propria non aliena: quando rogat pro temporalibus rebus, aut morte inimicorum, non est vox propria, sed aliena. De propria voce Christus dixit: oves meae vocem meam audiunt. Voce mea ad Dominum deprecatus sum. Idem ipse est pro tali deprecatione, ego vitam aeternam do eis. Effundo in conspectu eius orationem meam. Non in conspectu hominum, sed in conspectu Domini orationem meam effundo; in absconso cubiculo, ubi Deus solus videt, et audit. De tali oratione ipse admonuit Christus in evangelio quando dixit: intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora ad patrem tuum, ipse qui videt in absconso orationem tuam, reddet tibi. Tribulationem meam ante ipsum pronuncio. Praevidet ecclesia per Spiritum sanctum quicquid sustenent membra eius. Haec omnia Christus cognoscit. In deficiendo ex me spiritum meum. Aliquis dicat, quomodo oro Dominum, quando deficit spiritus meus? Bene orat Deum unusquisque quando relinquit spiritum superbiae; ideo dixit propheta: aufer spiritum eorum et deficiant. Dixit aperte, tolle eis spiritum superbiae, et da illis spiritum humilitatis ut te laudent. Tu cognovisti semitas meas. Hoc dicit ecclesia: antequam initium vitae praesentis accepissem, tu cognovisti quid mihi futurum erat, quia tibi nihil latet. In via hac qua ambulavi, absconderunt

superbi laqueum mihi. Semita et via duo significant; minora praecepta, et maiora. Unusquisque per semitam venit ad viam, quia semita enim vetus testamentum significat, via evangelium. Evangelii gratia est via; ipse Christus dixit: ego sum via, et veritas; extra viam vadunt in scandalum, qui haereticorum doctrinae consentiunt; sed non possunt inpedire illos qui tenent viam veritatis quae Christus est.

Considerabam ad dexteram et videbam. Hoc dicit ecclesia: dexteram considerabam, hoc est videbam vitam aeternam; quia melior est aeterna beatitudo, quam vita praesens. Alius hoc non intellegit, nisi cui tu tribues intellegentiam. Non erat qui me cognosceret. Hoc singulariter ad Christum pertenet; quando venit ad passionem, summi ministri et apostoli tunc scandalizabantur; et ipse Petrus qui prius dixit, ego pro te moriar, postea dixit, nescio hominem, non novi eum; ideo dixit non erat qui cognosceret me, neque de adversariis non fuit qui cognosceret divinitatem meam. Perit fuga a me, et non est qui requirat animam meam. Ad Christum hoc pertenet; fuga et conclusio a forti periit. Christus est fortis, non dignatus est fugere quando venit ad passionem; et postea martyres stabiles fuerunt et fortes, quando venerunt ad passionem. Victricem manum tuam laudaverunt Domine, quia fortis fortem conculcabat, Christus mortem. Duobus modis fuga fit; multi fugiunt animo, et non fugiunt corpore, et aliqui fugiunt corpore, et non fugiunt animo; melior est fuga corporis, quam fuga animae. Non est qui requirat animam meam. Duobus modis anima requiritur aut imitatione, aut perditione. Clamavi ad te Domine, dixi tu es spes mea. Ecclesia dicit: in te habeo spem, Deo vivo, non in homine terreno. Portio mea in terra viventium. Portio nostra ipse Christus est, et pars nostra; de hac portione dixit: credo videre bona Domini in terra viventium. Haec est pars ecclesiae Dei.

Intende orationem meam, quia humiliatus sum nimis. Ecclesia dicit: intende quod te rogo, quia humiliata sum in tribulatione, quam susteneo praesentis vitae. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Iudaei super Christum, quia putaverunt extinguere illum in crucis passione; et peccatores super ecclesiam sunt confortati, quia volunt illam perdere; inde rogat se liberari. Educ de carcere animam meam. Christi divinitas in corpore fuit, quasi in carcere inclusa, descendit ad inferna, voluit inde liberare qui diu inclusi fuerant. Et ecclesia precatur se educi de carcere, id est

de hoc mundo, ut perveniat ad spem promissae beatitudinis in mansionibus caelestis Hierusalem: nos enim in imaginem Dei creati fuimus; sed praevaricatio nos inclusit in carcerem. Nunc precatur ecclesia pro suis membris ut perveniat ad talem mansionem, ubi ei non sit necessitas laborare, sed possit beate vivere. Ad confitendum nomini tuo. Ideo me educ de carcere, ut te laudem sine fine. Me expectant iusti, donec retribuas mihi. Vox Christi dicit: ante adventum Domini expectaverunt prophetae et patriarchae, quia per Spiritum sanctum praevidebant Christum esse in carne venturum ut illos liberaret. Caelum enim clausum fuit propter peccatum primi hominis; et non fuit qui non periret; si Christus non venisset in carne humana. Venit Christus in carne; intravit in caelum apertum ipsum humanum corpus quod adsumpsit, in quo laboravit, exultabat, et consolabatur in dextera sede maiestatis. Donec retribuas mihi. Modo retribuit sanctis suis bona, sed tunc pleniter quando Deus erat omnia in omnibus.

## *Psal. CXLII.*

Domine exaudi orationem meam. Ista oratio pertenet ad tres personas, ad David, et ad Christum, et ad ecclesiam. David in sua necessitate in pugna clamat; humanitas Christi in passione orat ad divinitatem; sive ecclesia clamat in tribulatione, rogat a Deo auxilium. Auribus percipe obsecrationem meam. Idem ipse est quod ante dixit. In veritate tua exaudi me in tua iustitia. Hoc pertenet ad ecclesiam. Aperte dixit: tua est iustitia, tua est veritas, non est mea; tu me exaudi, hoc rogo, imple quod promisisti. Non intres in iudicium cum servo tuo. Hoc rogavit David Dominum; et unusquisque precari debet Dominum dicens: non secundum mea peccata, neque post culpas meas iudica me Domine, sed secundum misericordiam tuam, quia ego sum peccator, et tu pius; noli in iudicium intrare cum servo tuo. Ego sum servus, tu Dominus; ego peccator, tu innocens. Iudaei voluerunt cum Domino intrare in iudicium quando dixerunt: ieiunavimus, et tu nescisti; humiliavimus animas nostras, et tu non respexisti ad nos; laudaverunt iustitiam illorum, et gloriam Dei non praedicaverunt: unusquisque sic facit qui se laudat, non Dominum. Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Ille homo non iustificabitur coram Deo, qui saeculo

vivit, et mortuus est Deo; vivit carnalibus desideriis, et non vult sic vivere sicut apostolus monuit dicens: vivo quidem, sed non ego vivo, vivit vero in me Christus. Ipse vivit vere, qui vivit Deo; Christus enim dixit ad Moysen: nemo vivit, et vidit Deum. In carnali vita viventes non possunt videre Deum; sed sicut in evangelio ait: beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.

Quia persecutus est inimicus animam meam. David persequebatur filius suus; et Iudas cum Iudaeis Christum persequebatur. Humiliavit in terra vitam meam. Humiliatus fuit David quando pedester ambulavit in deserto, non in curribus, neque in equitibus sicut rex; et Christus in passione humiliavit semetipsum, pedibus ambulavit ad crucem; dedit exemplum martyribus, et cunctis in se credentibus pro nomine eius tribulationes sustenere. Conlocavit me in obscuris sicut mortuos saeculi. Sic voluerunt David extinguere persecutores sui, ut nomen eius non resonaret amplius; et Iudaei sic voluerunt Christum tollere sicut dixerunt, nomen eius non memorabitur amplius; non potuit hoc fieri sicut ipsi cogitabant. Anxiatus est in me spiritus meus. David fuit anxiatus quando filius eius persequebatur illum; et Christus in passione habuit anxietatem, quia discipuli eius scandalizabantur. In me turbatum est cor meum. David habuit *cor* conturbatum, non voluit filium suum occidere, sed vincere eius crudelitatem cum misericordia, sicut ipse dixit ducibus suis: parcite filio meo Absalon. Cogitabat in corde suo: quando sustenui Saul inimicum meum, quare non susteneo Absalon filium meum? Et Christus in passsione habuit conturbatum, sicut ipse in evangelio ait: tristis est anima mea usque ad mortem; et in propheta dixit: contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea. Hoc fuerunt apostoli, titubabant in passione. Memor fui dierum antiquorum. David memorabat antiquas persecutiones, et ecclesia memorat persecutiones quas sancti sustenuerunt pro Christo; sicut tres pueri fecerunt in camino ignis, et Machabaei similiter; sed consolata fuit ecclesia quando vidit eos post tribulationem coronari. Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Vidi sanctos tuos in mundo operibus mirabilibus coruscare. Et in factis manuum tuarum meditabor. De spe futurae consolationis meditata fui in corde meo. Expandi manus meas ad te. Christus in cruce expandit manus suas, sicut propheta dixit: expandi manus meas in cruce tota die ad populum non credentem, et contradicentem mihi:

et David quando orabat manus suas expandit, et ecclesia suas manus expandit, quando opera bona ostendit coram Domino.

Anima mea sicut terra sine aqua. Per similitudinem dixit, sicut arida terra expectat pluviam, post imbres venientibus fructum ostendit, sic ecclesia Christi desiderabat eloquia Domini ut inrigetur gratia Spiritus sancti, et fructificet in operibus bonis. Velociter exaudi me. In ista praesenti vita digneris me exaudire, ut ad te perveniam. Deus meus quia defecit spiritus meus. Hoc ante diximus: de superbia veni in humilitatem ut te laudem, domine Deus meus. Non avertas faciem tuam a me. Aperte dixit, in praesenti tribulatione noli te avertere, ut me non exaudias. Et ero similis descendentibus in lacum. Dixit ecclesia, ne dimittas me in illorum similitudinem qui descendunt in lacum inferni. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam. Hoc postulat ecclesia, ut Christus eam faciat cum suis membris suam clementiam intellegere. Quia in te speravi Domine. Ideo fac me intellegere tuam misericordiam; in te habeo spem, non in me. Notam fac viam in qua ambulem. Fac mihi cognoscere Christum, ut desidero mandata tua implere. Quia ad te Domine animam meam levavi. Propter spem vitae aeternae, et propter salutem animae meae. Fac me ad te levare oculos cordis, Domine. Ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam. Eripe me ab adversariis meis, quia confugi in auxilium tuum. Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Quomodo si spiritus Dei est, bonus non est? Scriptum est: spiritus Domini malus arripuit Saul; non enim creatio Dei mala fuit; sed inventio voluntatis malae trahit de bono in malum. Deducet me in viam rectam; id est in terram viventium. Propter nomen tuum Domine vivificabis me. Non propter meum meritum, sed propter tuam misericordiam vivifica animam meam, quia pius et misericors es. Educ de tribulatione animam meam. David rogavit de adversariis suis liberari, et ecclesia a persecutoribus suis. In misericordia tua disperdes inimicos meos. Iusto iudicio iudica illos Domine. Disperde illos in vindicta tua, qui tribulant animam meam. Spiritus adversariorum mitte in supplicium aeternum, ne temptent ecclesiam tuam Domine. Quoniam ego servus tuus sum. Non invitus, sed voluntarie servio tibi Domine. Utrumque factus sum servus tuus amore et timore; quia per timorem venit homo ad amorem, et postea voluntarie servit Deo suo usque praemium consequatur.

# PRUDENTII EPISCOPI

## INCIPIT PROLOGUS

## AD FLORES PSALMORUM *.

Cum quaedam nobilis matrona in civitatibus vel oppidis a pluribus fuisset oppressa, atque ex accidentibus variis tribulationibus, ut plerique noverunt, adesset angustiata, nimisque taediis afflicta, direxit ad me rogans obnixe, ut aliquid ex laude psalmorum ad consolationem compassionis suae, brevissimis scriptitarem versiculis. Quod ego, non solum condolens petitioni, verum etiam ad omnes qui per diversas peragrantur provincias montesque ac valles, nec non et qui per flumina discurrunt et maria, timentes periclitari, ut ait scriptura, periculis in flumine, periculis in mari, periculis in civitate, periculis latronum, periculis in solitudine, et cetera, cupientes eripi, et a Deo gubernatore salvari; hoc opusculum parvitatis meae, veluti ex immanissimo prato summatim breviatimque studui psalmorum carpere flores. Et licet sint plures imitantes sanctorum patrum exempla, quod experimento didicimus, qui omni videlicet die in divinis laudibus totum complent psalterium; et tamen hi, qui hoc petunt opus, et qui in diversis sunt periculis constituti, nec totum queunt explere psalterium, etiam nec horis valent psallere canonicis; hos non pigeat in corde et ore revolvere * versiculos: remotis cunctis, in quibus ex parte Iudaeorum. vel ceterorum perfidorum, apertissime lucideque patuli manent versiculi; ut psalmus continet secundus, vel tertius, quintus, tertius decimus, vigesimus primus, nec non et tricesimus quartus, tricesimus quintus, et tricesimus sextus, vel quid gloriaris (LI), seu sexagesimus

* *Cod. revolvi.*

* Ex codice vaticano vetere sumpsi hunc prologum Prudentii episcopi trecensis, qui saeculo IX. in Gallia claruit: ipsos tamen psalmorum flores, sive ipsum quod consequitur opusculum, exscribendum non iudicavi; cum nihil fere praeter davidica verba ibi occurrat.

47

septimus, sexagesimus octavus, et sexagesimus nonus, atque Deus laudem meam (CVIII), vel ceteri qui licet in suis sunt congrui sensibus, tamen in his non pertinent flagitari anxietatibus. Sed nequis totum, quod absit, perdat in rebus praeoccupatus activis, hos dum vacat et potest, non tardet orando recitare psalmorum versiculos. In his, ut scriptum est, totum pro parte, et partem pro toto, potest iuvante domino Christo, centum quinquaginta perficere psalmos. Et ne immemor sit, ternis quaternisque horarum temporibus, septies in die Deo omnipotenti persolvens efficiat laudes; ut idem beatus David ait: septies in die laudem dixi tibi Deus, et cetera. Sed iam coeptum adgrediar opus, inserens primum cum ultimo ita: beatus vir qui in lege Domini meditatur die ac nocte, et cuius spiritus in excelsis laudat Dominum de caelis; nam omnis spiritus laudat Dominum. Tu autem huius negotii utilitatis receptor receptrixque, inchoa primum, et ora cum David ita dicendo: Deus in adiutorium meum intende, tribus vicibus cum gloria patri. Atque deinceps ut permixtum insertumque reppereris, ora recitando, et flores cum iubilo fidenter carpe, davidica psalmata canendo a primo incipiens psalmo ita.

## ORATIO.

Suscipere digneris domine Deus omnipotens hos versiculos consecratos, quos supplex decantare ego cupio in honorem nominis tui, pro me misero indigno peccatore, et pro omnibus facinoribus meis, sive actis, sive factis, dictis, cogitationibus iniquis, concupiscentiis, sive omnibus neglegentiis meis magnis ac minimis. Ut hii versiculi proficiant mihi ad vitam aeternam, et ad remissionem omnium peccatorum, et ad spatium bene vivendi, et ad veram et condignam paenitentiam agendam. Amen.

# ALGERI

## SCHOLASTICI LEODIENSIS

## DE SACRIFICIO MISSAE *

Solemnis celebratio totius missae ad hoc instituta est, ut memoriam exprimat Christi venientis in carnem, et eius passionem in mysterio refiguret; unde illa quae primo ponuntur ab introitu missae usque ad secretas preces, quas secum loquens sacerdos effundit, adventum dominicum et tempora evangelicae praedicationis repraesentant. In primis illae secretae orationes, quae super oblata funduntur, trinam precem exprimunt, quam ante passionem suam Salvator ad Patrem effudit dicens: Pater si fieri potest, transeat a me

* Opusculum hoc suppeditavit mihi vir de rep. litteraria praeclare meritus Augustinus Theinerus, qui et sequentem notitiam communicavit. Algerus, vir sui temporis clarissimus, diaconus et scholasticus leodiensis, an. 1121. monachus cluniacensis redditus, mortuus est an. 1151. Multa eaque egregia opera conscripsit, quorum quaedam supersunt, quaedam in bibliothecis adhuc latent; alia, ut magnus Trithemius (de scriptoribus ecclesiasticis cap. 328. p. 84. ed. I. A. Fabricii bibl. eccles. Hamburgi 1718 fol.) dicit, ad nostras manus non venerunt. Tres habentur Algeri libri de sacramento altaris contra Berengarium turonensem, quos Petrus venerabilis abbas cluniacensis operibus, quae S. Lanfrancus et Guthmundus aversanus in hac re conscripserunt, praefert. Edidit Erasmus Friburgi Brisgoviae 1530, Antuerp. 1536; Lovanii 1561; Bibl. PP. ed. Lugd. 1671. f. T. XXI p. 251-292. Libri tres de misericordia apud Martene et Durand thes. Anecdot. nov. T. V p. 1021-1138. De gratia et libero arbitrio apud Pez thesaur. Anecdot. T. IV Par. 2 p. 111-118. Noster Algeri tractatus *de sacrificio missae* invenitur in cod. ms. lat. n°. 812 bibl. reg. parisiens., et adscriptus est eius tractatui de gratia et libero arbitrio, qui in eodem cod. ms. membraneo optimae notae medii saec. XIII deprehenditur. Non exhibet Algeri nomen, sed ab eadem manu ac tractatus de gratia et libero arbitrio conscriptus est, adiecta adnotatione amanuensis: *sequitur de sacrificio missae*; quo fit ut nullum dubium de auctore nostri tractatus commoveri possit. Idem amanuensis in margine adnotavit, in hoc tractatu quaedam omnino nova (i. e. novas explicationes) inveniri. Conferantur de Algero histoire littéraire de la France T. XI p. 158-167; Cellier histoire générale des auteurs sacrés et ecclésiastiques T. XXII p. 257-267, ut Fabricium, Caveum, et Oudinum omittamus.

calix iste. Ubi etiam legitur Dominus sudasse sanguinem, et factus in agonia prolixius orasse, ut patenter innueret in quanta cordis contritione et spiritus anxietate sacerdos peccator sacrificium orationis debeat offerre Deo, cum sacerdos iustitiae oblaturus seipsum non sine sanguinis effusione emiserit preces ad Patrem, et ita evidenter ostenderit suum erga nos compassionis affectum. Quod ipsum legalis sacerdos faciebat, qui sancta sanctorum intrabat sine sanguine nunquam, quoniam secundum apostolum sine sanguinis effusione non fit remissio. Postea sacerdos noster salutat populum sublimi voce, sursum corda erigere et gratias agere Domino exhortatur, exprimens illud quod revertens Dominus ad discipulos ait: vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Sequitur ille caelestis hymnus: sanctus sanctus dominus Deus sabaoth, quem in veteri testamento animalia cecinisse dicuntur. In quo ostenditur in hora sacrificii spiritus adesse angelicos, debitam reverentiam divinis mysteriis exhibentes.

Consequenter incipit sacerdos noster *te igitur*, et quasi ingrediens sancta sanctorum, primo generalem pro tota ecclesia precem effundit, imprimens signum crucis, et oblationem illam Christi sanguine superfundit, qui quotiens caelesti sacrificio similitudinem crucis apponit, totiens propositam oblationem Christi sanguine superaspergit. Vocat ea, quae afferuntur, primo dona, quia a Patre luminum dantur nobis; secundo munera, quod eisdem muneramus oratorem; tertio sacrificia, quoniam per illa et abluimur a peccatis, et reconciliati pacem habemus ad Deum. Secunda in canone oratio fit pro illis, qui vel panem ad sacrificium obtulerunt, vel sacris mysteriis circumstant. Tertia oratione sanctorum suffragia supplex implorat, et quasi carbones ignis inferens iuxta legem incensum affectuosae orationis imponit, ut more caelestis pontificis propositam hostiam nebula compunctionis obumbret. Quarto loco rogat sacerdos fieri oblationem illam primo benedictam, ut per eam impleamur omni benedictione caelesti; secundo adscriptam, ut eius efficacia libro viventium adscribamur; tertio ratam, ut per eius effectum radicati vel fundati in fide, a caritate Dei nullatenus avellamur.

Recenset deinde dominica, quae Christus in caena dixisse fertur, quorum virtute et gratia panem converti in carnem, et vinum mutari in sanguinem fides catholica confitetur. Quare autem

dicitur calix sanguinis novi esse et aeterni testamenti? Ideo utique dicitur, quia per fidem sanguinis Iesu Christi promittitur nobis peccatorum ablutio et consecutio caelestis regni. Quod utrumque novum dicitur et aeternum, quia videlicet dum expurgat a peccatis, nos innovat; et dum regnum nobis tribuit, ad incorruptionem aeternam sublata corruptibili mutabilitate transtulit. Porro mysterium fidei est, quoniam christiana fides hoc habet, ut sub specie panis et vini veritatem carnis et sanguinis fateatur, quoniam illud mysterium utrumque simul est et sacramentum et res sacramenti; dum exterius colorem quidem et saporem panis et vini repraesentat, interius vero substantiam carnis et sanguinis oculis fidei subministrat. Subsequenter dicit sacerdos visibilem hostiam illam esse puram, quia purgat a vitiis; sanctam, quia virtutum gratiam confert electis; immaculatam, quia incorruptibilitatis gloriam largitur iustis. Orat sacerdos acceptum fieri sacrificium sicut munus Abel, cuius innocentia Christi innocentiam et vitam designat: sicut sacrificium Abrahae, quod sanctitatem dominicae passionis insinuat: sicut hostiam Melchisedech, quae in pane et vino quotidianum ecclesiae sacrificium praefigurat. Supplex interea presbyter orat Dominum, ut haec iubeat perferri per manus sancti angeli in sublime altare suum, ut sit evidens in illa hora sacramentum, illum panem uniri dominico corpori, et eidem unius communione substantiae cooptari. Osculatur etiam tunc altare, ut ostendat eiusdem sacramenti participem velle se fieri; et signo crucis se muniens, ad perceptionem mysterii praeparat semetipsum. Rogat pro defunctis, deinde etiam pro se ipso, et in fine nomina sanctorum interserens, quasi alter Aaron nomina XII patriarcharum insculpta suo pectori repraesentat.

Sequitur *per quem haec omnia Domine semper bona creas*, de pane carnis substantiam proferendo; *sanctificas*, spirituali virtutum abundantia cumulando; *benedicis*, gratiarum omnium efficaciam largiendo. Consequenter amovet corporale, et ex ipso sacrato pane crucem faciens super calicem, Christi crucifixionem ostendit: iterumque deponens in altare, et corporali operiens, triduanam assimilat Domini sepulturam. Ubi etiam dicit patrari nobis hoc virtutis sacramentum *per ipsum*, qui dat omnibus affluenter et non improperat; *et cum ipso*, qui regit et disponit universa; *in ipso*, in quo vivimus movemur et sumus. Sequitur dominica oratio *sed libera*

*nos*; in cuius fine sacerdos dominicum panem dividit in tres partes, quarum primam deponit in calicem, mediam servat sibi, offert communicandis extremam. Fractio panis Christi passionem significat, in qua templum corporis eius confractum est et solutum, quod tribus diebus divina potentia suscitavit. Calix designat sepulcrum dominicum, in quo Christus devoratus a morte sicut Ionas in ventre ceti, ita per triduum iacuit in corde terrae. Prima portio, quae sanguini admiscetur, rogat pro eis qui iam exuti corporibus sed corporum vitiis obligati, habent in se quod per poenam purgatoriam examinari debeat et purgari. Media portio pro eis orat, qui adhuc viventes in carne et quasi in medio positi, libertate arbitrii sui possunt declinare quo volunt ad dexteram vel ad sinistram. Tertia portio gratias agit pro sanctis qui in gloria constituti non habent necesse, ut pro eis fundatur oratio. Ita passio Christi proposita omnibus prodest, defunctis ad veniam, vivis ad gratiam, sanctis ad gloriam. Idemque sacramentum singulis cooperatur in bonum, dum mortuos purgat, vivos iustificat, iustos coronat, per eundem qui vivit et regnat per omnia saecula saeculorum. Amen.

---

*Postremas folii huius paginas occupare mihi placet duobus Excerptis chronographorum Georgii hamartoli, et Iohannis siculi; quorum uterque ineditus adhuc est; sed tamen Iohannes plerumque Georgium exscribere solet, hic autem vetustiores alios chronographos. Boni interim lector consulat hoc breve specimen.*

## Περὶ τῶν καλουμένων βαρβάρων.

Τῷ ὄντι ὥσπερ τοῖς Ἕλλησιν Ἰλλυριεῖς καὶ Παίονες καὶ ἄλλοι βαρβαρίζειν δοκοῦσιν, οὕτως ἐκείνοις καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅσοι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἑλληνικῆς τεχνολογίας καὶ στωμυλίας ἐπαΐειν οὐ δύνανται, βάρβαροι δοκοῦσιν εἶναι. Ὅτι δὲ τὴν αὐτὴν ἔχει πᾶσα γλῶσσα διάνοιαν, μία γὰρ ἡ πάντων ἀνθρώπων φύσις, καὶ ἡ πεῖρα διδάσκαλος· ἔστι γὰρ εὑρεῖν καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ τὰς ἐν πολέμοις ἀνδραγαθίας ἐκ περιουσίας· ἔνιοι δὲ τούτων καὶ σοφωτέραν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν, καὶ πολυλογίαν βραχυλογίᾳ νικῶντες. Τοῦτο γὰρ δὴ καὶ Πέρσαι μαρτυροῦσι, καὶ οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς, καὶ εἴ τις νῦν πρεσβευόντων ἢ στρατηγῶν ἢ ἐμπορίαν τινὰ μετιὼν συνεγένετο, καὶ πεπείρατο καλῶς τῆς ἐκείνων ἀγχινοίας καὶ πανουργίας· φασὶ γὰρ αὐτοὺς ὀξέως νοεῖν τὰς τῶν λόγων πλοκάς τε καὶ κλοπὰς καὶ ἐπικρύψεις, καὶ ὀλίγα φθεγγομένους νικᾶν τοὺς προδιαλεγομένους, καί γε καὶ συλλογιστικοὺς ἄγαν εἶναι διαβεβαιοῦνται, καὶ διαλύειν ἱκανοὺς τὰ παρ' ἑτέρων πλεκόμενα ῥᾳδίως, καὶ παροιμίαις κεχρῆσθαι καὶ σοφωτάτοις αἰνίγμασιν· οὐ γὰρ δή που φιλοσοφικοῖς ἢ ῥητορικοῖς ἐνετρύφησαν, λόγοις ἀλλὰ τὴν φύσιν μόνον εἶχον διδάσκαλον. Τοὺς δέ γ' Ἴνδους καὶ τούτων πολλῷ σοφοτέρους λέγουσιν εἶναι καὶ ἐντραχεστέρους. Καὶ οἱ παρ' ἡμῖν δὲ νομάδες καὶ πρόσχωροι, τοὺς Ἰσμαηλίτας φημὶ, τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις βιωτεύοντας, καὶ μηδὲν τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων ἐπισταμένους, ἀγχινοίᾳ πολλῇ συνέσει τε καὶ πολυπειρίᾳ κοσμοῦνται, καὶ διάνοιαν ἔχουσι καὶ πανουργίαν ὀξυτάτην ὅ τι μάλιστα συνιδεῖν τ' ἀληθὲς δυναμένην, καὶ διελέγξαι τὸ ψεῦδος, καὶ διακρίναι τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος. Περὶ δὲ τῶν Αἰγυπτίων, περιττὸν οἶμαι λέγειν· καὶ γὰρ αὐτοὶ τῶν φιλοσόφων οἱ πρῶτοι κρείττους εἶναι τούτους ἔφασαν τῶν ὀνομαστοτάτων γεγενημένων παρ' Ἕλλησιν. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ ποιητὰς ἔσχον, καὶ συγγραφέας καὶ ῥήτορας, ὡς φασὶν οἱ ταύτην κἀκείνην ἠσκημμένοι τὴν γλῶτταν· καὶ πυκνότερα καὶ δεινότερα τῶν ἑλληνικῶν εἶναι τὰ τούτων ἐνθυμήματα, καὶ συντομωτέρας ἅμα καὶ βαθυτέρας τὰς γνώμας. Ταῦτα λέγω, οὐ τὴν ἑλλάδα σμικρίνων φωνὴν, οὐδὲ ἐναντία γε αὐτῇ παραδείγματα παρέχων, ἀλλὰ τῶν ἐπὶ ταύτῃ μεγαλαυχούντων συστέλλων τὴν γνάθα *, καὶ τὴν ὀφρῦν κατασπῶν, καὶ διδάσκων μὴ κωμωδεῖν γλῶτταν ἀληθείᾳ λαμπρυνομένην· μὴ δὲ βρενθύεσθαι μὲν ἐπὶ λόγοις κομψοτικῇ τέχνῃ πεποικολμένοις, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ γεγυμνασμένοις.

* τὸν τῦφον.

## Ὅτι ἐν ἑκάστῳ ἔθνει διάφορος ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ ἔθος καὶ ἡ λατρεία.

Τῶν ἐν εἰδώλοις μανέντων πάντων διάφορός ἐστιν ἡ δόξα καὶ ἡ θρησκεία, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ παρὰ τοῖς αὐτοῖς εὑρίσκεται κ. τ. λ. Αἰγύπτιοι μὲν οὖν τὸν Ἄπιν βοῦν μόσχον ὄντα σέβουσι, καὶ τὸν μενδήσιον τράγον· καὶ τούτους ἄλλοι τῷ Διὶ θύουσι. Λίβυες δὲ πρόβατον θεοποιοῦσι· καὶ τοῦτο παρ' ἑτέρων εἰς θυσίαν σφάττεται. Ἰνδοὶ δὲ τὸν Διόνυσον θρησκεύουσι, συμβολικῶς οἶνον αὐτὸν ὀνομάζοντες· καὶ ἄλλοι τοῦτον σπένδουσιν. Ἕτεροι δὲ ποταμοὺς καὶ κρήνας· καὶ πάντων μᾶλλον Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ προτετιμήκασι, καὶ θεὸν ἀνηγόρευσαν· ἐν οἷς καὶ τοσοῦτον ἐπλεόνασεν ἡ εἰδωλομανία παρὰ τὰ ἔθνη πάντα, ὡς οὐ μόνον βόας τε καὶ τράγους καὶ κύνας καὶ πιθήκους θεραπεῦσαι, ἀλλὰ καὶ σκόροδα καὶ κρόμμυα, καὶ πολλὰ τῶν εὐτελῶν ἑτέρων λαχάνων, θεοὺς ὀνομάσαι καὶ προσκυνῆσαι, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς ἀσεβείας· καὶ τὸ μὲν ὕδωρ Νείλου ἐσέβοντο ὡς τὴν χώραν αὐτῶν ἀρδεύον· τὸν δὲ βοῦν ἐθεοποίουν ὡς τὴν γεωργίαν ἐπιτελοῦντα, καὶ τὴν τροφὴν πορίζοντα· τὸν δὲ τράγον καὶ τὰ πρόβατα διὰ τὴν ἐξ αὐτῶν χρῆσιν· τὰ δὲ λοιπὰ βδελύγματα κύνας τε καὶ πιθήκους καὶ κνώδαλα καὶ τὴν λοιπὴν ἀπρέπειαν τῶν ζώων τε καὶ τῶν λαχάνων ἐθεράπευον, καθότι πρόφασις αὐτοῖς αἱ περὶ ταῦτα χρεῖαι γεγόνασι· δῆθεν αἰτία σωτηρίας ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Φαραὼ πανωλεθρίας· ἡνίκα γὰρ ἐκεῖνος τὸν Ἰσραὴλ διώκων κατεποντίσθη, ἕκαστος περὶ ὃ ἀπησχολήθη, μὴ ἐξακολουθήσας τῷ Φαραώ, καὶ περισωθεὶς, τοῦτο ἐθεοποίησε λέγων, θεός μου γέγονε σήμερον· μάλιστα δι' οὗ καὶ σωθεὶς οὐ συναπωλόμην τῷ Φαραὼ, κωλυθεὶς διὰ τούτου προνοίας· ὑπὲρ χρόνον τοίνυν κατὰ περίοδόν τινὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐγεννᾶτο βοῦς, ἔχων σημεῖα τινὰ περὶ τὴν γλῶτταν καὶ τὴν κέρκον, ἐξ ὧν ἐγνωρίζετο ὅτι Ἄπις ἐστὶν ἤτοι θεός· ὅθεν καὶ ἑορτὴν ἐποίουν, ὡς θεοῦ αὐτοῖς ἐνδημήσαντος· καὶ παρετίθεσαν τῷ βοῒ πανδαισίαν ἐν τῇ φάτνῃ πολλὴν, εὐωχοῦντες τὸν θεὸν αὐτῶν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν τράγον σεβόμενοι, μένδητα λεγόμενον κατὰ τὴν ἑαυτῶν γλῶτταν, ὡς ἀνακείμενον ἔφασκον τῇ γονίμῳ δυνάμει· οὗτινος τράγου καὶ ἱερὰν ὑπῆρχεν, ἐν ᾧ ἦν τραγοσκελὴς, ὄρθιον τὸ αἰδοῖον ἔχων· ἔτι μὴν καὶ τοὺς κροκοδείλους καὶ τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς αἰλούρους καὶ τοὺς ἰχθύας τιμῶντες ἐξ ἀλόγου τιμῆς ἀτιμίαν ἑαυτοῖς περιποιοῦντο· ἤδη δέ τινες εἰς τοσαύτην ἀσθένειαν καὶ παραφροσύνην ἐξήχθησαν, ὡς καὶ ἀνθρώπους τοῖς παρ' αὐτῶν ψευδοθέοις κατασφάττειν καὶ εἰς θυσίαν προσάγειν κ. τ. λ. ἐπειδὴ τοίνυν Ἕλληνες ἀναπλάττουσι τὰς οὐχ ὑφεστώσας μορφας, Τρίτωνας καὶ σφίγγας, καὶ κενταύρους, καὶ Αἰγύπτιοι κυνοπροσώπας καὶ βουκεφάλους κ. τ. λ.

# ORATIONIS DOMINICAE

## EXPLANATIO

### EX CODICE SAECULI CIRCITER XI.

Dominus et Salvator noster, clementissimus suorum eruditor, docturus discipulos quid orarent, praemisit docendo eos quomodo orarent, dicens: *vos autem cum oratis*, inquit, *introite in cubicula vestra.* Quae sunt ista cubicula? nisi ipsa corda, quae in psalmo etiam significantur, ubi dicitur: *quae dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris conpungimini.* Et cludentes * ostia orate pa- (* Ita heic cod.) trem vestrum in abscondito. Parvum est intrare in cubicula, si ostium pateat inportunis, per quod ostium ea quae foris sunt inprobe se inmergunt, et interiora nostra appetunt. Foris autem diximus esse omnia temporalia et visibilia quae per ostium, id est per carnalem sensum, cogitationes nostras penetrant, et turba vanorum phantasmatum orantibus obstrepunt. Claudendum est ergo ostium, id est carnali sensui resistendum, ut oratio spiritalis dirigatur ad patrem, quae fit in intimis cordis, ubi oratur pater in abscondito: *et pater*, inquit, *vester qui videt in abscondito, reddet vobis.* Et hoc tali clausula terminandum fuit; non enim hoc monet nunc ut oremus, sed quomodo oremus: de corde itaque mundando praecipit, quod non mundat nisi una et simplex intentio, solo et puro amore sapientia. *Orantes autem*, ait, *nolite multum loqui*, *sicut ethnici*; *putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.* Et revera omne multiloquium a gentilibus venit, qui exercendae linguae potius, quam mundando animo dant operam, arbitrantes sicut hominem iudicem verbis adduci ad sententiam, ita etiam Deum multiloquio flectendum. *Nolite itaque adsimilari eis*; *scit enim pater vester quid vobis necessarium sit ante quam petatis ab eo*: quibus verbis docemur, non verbis nos agere debere apud Deum ut inpetremus quod volumus, sed rebus quas animo gerimus, et intentione cogitationis, cum dilectione pura et supplici affectu: sed

res ipsas verbis nos docuisse Dominum nostrum, quibus memoriae mandatis, eas ad tempus orandi recordaremur.

Sed rursum quaeri potest sive rebus, sive verbis orandum sit, quid opus sit ipsa oratione, si Deus iam novit, quid nobis necessarium sit? nisi quia ipsa orationis intentio cor nostrum serenat, et purgat capaciusque efficit ad excipienda divina munera, quae spiritaliter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit Deus, qui semper paratus est dare suam lucem nobis, non visibilem sed intellegibilem et spiritalem: sed nos non semper parati sumus accipere, cum inclinamur in alia, et rerum temporalium cupiditate tenebramur. Fit ergo in oratione conversio cordis ad eum qui semper dare paratus est, si nos capiamus quod dederit. Sed iam considerandum est quae nos orare ille praecipit, per quem et discimus, et consequimur quod oramus. Sic itaque orate vos, inquit: *pater noster qui es in caelis*, et reliqua.

Cum in omni deprecatione benivolentia concilianda sit eius, quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur, laude illius ad quem oratio dirigetur solet benivolentia conciliari, et hoc in orationis principio poni solet, in quo Dominus noster nihil aliud nos dicere iussit, nisi *pater noster qui es in caelis*. Et quoniam quod vocamur ad hereditatem ut simus Christi coheredes, et in adoptionem filiorum veniamus, non est meritorum nostrorum sed gratiae Dei, eandem ipsam gratiam in orationis principio ponimus cum dicimus: *pater noster*, quo nomine et caritas excitatur: quid enim carius filiis debet esse, quam pater? et supplex affectus cum homines dicunt Deo *pater noster*; et quaedam impetrandi praesumptio quae petituri sumus, cum prius quam aliquid peteremus, tam magnum donum accipimus, ut sinamur dicere, *pater noster* Deo? Quid enim iam non det filiis petentibus, cum hoc ipsum ante dederit ut filii essent? Postremo quanta cura animum tangit, ut qui dicit *pater noster*, tanto patre non sit indignus? Et gratias misericordiae ipsius, qui hoc a nobis exigit, ut pater noster nullo * sit, quod hoc sumptu de sola bona voluntate conparari potest. Ammonentur etiam hic divites, vel genere nobiles secundum saeculum, cum christiani facti fuerint, non superbire adversus pauperes et ignobiles, quoniam simul dicunt Deo *pater noster*; quod non possunt vere ac pie dicere, nisi se fratres esse cognoscant.

* Ita cod.

Utatur ergo voce novi testamenti populus novus ad aeternam

hereditatem vocatus, et dicat: *pater noster qui es in caelis*: id est in sanctis, et iustis; non enim spatio locorum continetur Deus; sed quemadmodum terra appellatus est peccator, cum ei dictum est: *terra es, et in terram ibis*; sic caelum iustus e contrario dici potest: iustis enim dicitur, *templum enim Dei sanctum est, quod estis vos*. Quapropter si in templo suo habitat Deus, et sancti templum eius sunt, recte dicitur, qui in caelis es, qui es in sanctis: et adcommodatissima ista similitudo est, ut spiritaliter tantum interesse videatur inter iustos et peccatores, quantum corporaliter inter caelum et terram; cuius rei significandae gratia cum ad orationem stamus, ad orientem convertimur, unde caelum surgit, et lumen oritur: non tamquam ibi sit et Deus, quasi ceteras mundi partes deseruerit, qui ubique praesens est, non locorum spatiis, sed maiestatis potentia, sed ut ammoneatur animus ad naturam excellentiorem se convertere, id est ad Deum, cum ipsum corpus eius quod terrenum est, ad corpus excellentius, id est ad corpus caeleste, convertitur. Recte ergo intellegitur quod dictum est: *pater noster qui es in caelis*, in cordibus iustorum esse dictum, tamquam in templo sancto suo. Simul etiam ut qui orat, in se quoque ipso velit habitare quem invocat; et cum affectu * teneat iustitiam, quo munere invitatur ad inhabitandum animum Deus.

* Cod. *affectat.*

Iam videamus quae sint petenda: dictum est enim qui sit qui petitur, et ubi habitet. Primum autem omnium, quae petentur, hoc est: *sanctificetur nomen tuum*. Quod non sic petitur quasi non sit sanctum Dei nomen, sed ut sanctum habeatur ab hominibus, id est ita illis innotescat Deus, ut non existiment aliquid sanctius, quod magis offendere timeant. Neque enim quia dictum est: *notus in Iudaea Deus, in Israhel magnum nomen eius*; sic intellegendum est, quasi alibi minor sit Deus, alibi maior; sed ibi magnum est nomen eius, ubi pro suae maiestatis magnitudine nominatur. Ita ibi dicitur sanctum nomen eius, ubi cum veneratione, et offensionis timore nominatur. Ad hoc pertinet illud quod in psalmo dicimus de eo: *cum sancto sanctus eris*, et cetera; et quod in evangelio glorificari dicitur pater bonis sanctorum operibus. Deinde sequitur: *adveniat regnum tuum*; idest manifestetur hominibus, non quasi Deus non regnet nunc in terra, semperque regnaverit; sed quemadmodum praesens lux absens est caecis, et eis qui oculos

claudunt; ita Dei regnum quamvis numquam discedat de terris, tamen absens est ignorantibus. Nulli autem licebit ignorare Dei regnum, cum eius unigenitus, non solum intellegibiliter, sed etiam visibiliter in homine dominico de caelo venerit iudicaturus vivos et mortuos ipsos. Post quod iudicium, id est cum discretio et separatio iustorum ab iniustis facta fuerit, ita inhabitabit iustos Deus, ut non opus sit quemquam doceri per hominem, sed sint omnes, ut scriptum est, *docibiles Deo*: deinde beata vita omni ex parte perficiatur in sanctis in aeternum; sicut nunc caelestes angeli sanctissimi atque beatissimi solo Deo inlustrante sapientes et beati sunt; quia et hoc promisit Dominus suis: *in resurrectione erunt*, inquit, *sicut angeli in caelis.*

Et ideo post illam petitionem qua dicimus: *fiat voluntas tua sicut in caelo, et in terra*; id est sicut in angelis, qui sunt caelis, voluntas tua, ut omnino tibi adhaereant, teque perfruantur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla miseria inpediente beatitudinem eorum, ita fiat in sanctis tuis qui in terra sunt, et de terra quod ad corpus attinet facti sunt, et quamvis in caelestem habitationem atque immutationem, tamen de terra adsumendi sunt. Item fiat voluntas tua recte intellegitur, oboediatur praeceptis tuis, *sicut in caelo et in terra*, id est sicut ab angelis, ita ab hominibus. Nam fieri voluntatem Dei cum obtemperatur praeceptis eius, ipse Dominus dicit, cum ait: *meus est cibus ut faciam voluntatem eius qui me misit.* Et saepe *non veni facere voluntatem meam, sed eius qui me misit.* Est etiam ille intellectus: *fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*; sicut in sanctis et iustis, ita etiam in peccatoribus. Quod adhuc duobus modis accipi potest; sive ut oremus etiam pro inimicis nostris; quid enim aliud sunt habendi contra quorum voluntatem christianum et catholicum nomen augetur? Ut ita dictum sit: *fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*; tamquam si diceretur: faciant voluntatem tuam sicut iusti, ita etiam et peccatores ut ad te convertantur; sive ita *fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*; ut sua cuique tribuantur, quod fit extremo iudicio, ut iustis praemium, peccatoribus damnatio retribuatur, cum agni ab haedis separabuntur. Ille etiam non absurdus, immo etiam et fidei et spei nostrae convenientissimus intellectus est, ut caelum et terram accipiamus spiritum et carnem; et quod dicit apostolus: *mente servio legi Dei, carne autem legi peccati*;

videamus factam voluntatem Dei in mente, idest in spiritu: *velle*, inquit apostolus, *adiacet mihi*, *perficere autem bonum non invenio.* Oramus ergo ut fiat voluntas Dei sicut in caelo et in terra; id est ut quemadmodum spiritus non resistit Deo, sequens et faciens voluntatem eius, ita et corpus non resistat spiritui. Nec illud a veritate abhorret ut accipiamus *fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*, sicut in ipso domino nostro Iesu Christo, ita et in ecclesia, tamquam in viro qui patris voluntatem implevit, ita et in femina quae illi desponsata est. Caelum enim et terra convenienter intellegitur quasi vir, et femina, quoniam terra caelo fecundante fructifera est.

Quarta petitio est: *panem nostrum cotidianum da nobis hodie.* Cotidianum panem accipiamus spiritalem, praecepta scilicet divina, quae cotidie oportet meditari et operari. Nam de ipsis Dominus dicit: *operamini escam*, *quae non corrumpitur.* Cotidianus autem iste cibus nunc dicitur, quamdiu vita ista temporalis per dies decentes succedentesque peragitur. Et revera quamdiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est nunc in spiritalia, nunc in carnalia animi affectus, tamquam ei qui aliquando pascitur cibo, aliquando famem patitur, cotidie panis necessarius est, quo reficiatur esuriens et relabens erigatur. *Da nobis hodie* autem dictum est, quamdiu dicitur hodie, id est in hac temporali vita: sic enim cibo spiritali post hanc vitam saturabimur in aeternum, ut non tunc dicatur cotidianus panis, quia ibi temporalis volubilitas, quae diebus dies succedere facit, unde appellatur cotidie, nulla erit. Si quis autem etiam illa quae de victu corporis necessario, vel sacramento dominici corporis istam sententiam vult accipere, oportet ut coniuncta accipiantur omnia tria; ut scilicet panem cotidianum simul petamus, et necessarium corpori, et sacramentum visibile, et invisibile verbi Dei. *Et dimitte nobis debita nostra*, *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Debita peccata dici manifestum est, vel illo quod ait idem Dominus: *non exies donec reddas novissimum quadrantem*; vel illo quod debitores appellavit qui ei nunciati sunt extincti vel ruina turris, vel quorum sanguinem Herodes sacrificio miscuit; dixit enim putare homines quod illi ultra modum debitores essent, idest peccatores, et addidit: *amen dico vobis*, *nisi paenitentiam egeritis*, *similiter moriemini.* Non hic ergo quisque urguetur pecuniam dimittere debitoribus, sed quaecumque in eum alius peccaverit:

nam pecuniam dimittere illo potius iubemur praecepto, quod superius dictum est: *si quis tibi tunicam tollere voluerit, et iudicio*, et reliqua. Nec ibi necesse est omni pecuniario debitori dimittere debitum, sed ei qui reddere noluerit, in tantum ut velit etiam litigare: servum autem Domini, ut ait apostolus, *non oportet litigare.* Intellegitur etiam in ista quinta petitione qua dicimus *dimittere* et reliqua, non de pecunia quidem dici, sed de omnibus quae in nos
* Ita cod. quisque peccat; namque in te *, inquit, tibi pecuniam debitam cum habeat unde reddere, recusat reddere. Quod peccatum, si non dimiseris, non poteris dicere *dimitte nobis, sicut et nos dimittimus.* Illud sane tractari potest, ut quod dicimus *dimitte nobis* et reliqua, tunc convincamur contra istam regulam fecisse, si eis non dimittimus, qui veniam petunt; quia et nobis veniam petentibus a benignissimo patre dimitti volumus. Fatendum est omnia peccata dimittenda esse, quae in nos committuntur, si volumus nobis a patre dimitti quae committimus.

Sexta petitio est: *et ne nos inferas in temptationem.* Nonnulli codices habent *inducas*, quod tantundem valere arbitror; nam ex uno graeco quod dictum est εἰσενέγκῃς utrumque translatum est. Multi autem in precando ita dicunt: *ne nos patiaris induci in temptationem*, exponentes videlicet quomodo dictum sit *inducas*; non enim per seipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, quem suo auxilio deseruerit, ordine occultissimo ac meritis causis etiam saepe manifestis dignum iudicat ille quem deserat, et in temptationem induci sinat. Aliud est autem induci in temptationem, aliud temptari; nam sine temptatione probatus esse nullus potest, sive sibi ipsi, sicut scriptum est: *qui non est temptatus, qualia scit?* sive alii, sicut apostolus ait: *et temptationem vestram in carne mea non sprevistis.* Hinc enim eos firmos ipse cognovit, quod eius tribulationibus, quae apostolo secundum carnem acciderant, non sunt caritate deflexi: nam Deo notissimus, et ante omnes temptationes, qui scit omnia antequam fiant. Quod itaque scriptum est: *temptat vos dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum*, illa locutione positum est *ut sciat*, pro eo quod est, ut scire vos faciat; sicut diem laetum dicimus quod laetos faciat; et frigus pigrum, quod pigros faciat, et innumerabilia huiusmodi. Non ergo hic oratur ut non temptemur, sed ut non inferamur in temptationem; tamquam si quispiam cui necesse est igne examinari, non oret ut igne non contin-

guatur, sed ut non exuratur; vasa enim figuli probat fornax, et homines temptatio tribulationis. Ioseph ergo temptatus est inlecebra stupri, sed non est inlatus in temptationem. Susanna temptata est, nec ipsa inducta vel inlata in temptationem; multique alii utriusque sexus, sed Iob maxime cuius ammirabilis stabilitas in domino Deo suo. Fiunt igitur temptationes per satanam, non potestate eius, sed permissu Domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro Dei misericordia probandos et exercendos. Et interest plurimum in qualem quisque temptationem incidat; non enim in talem incidit Iudas qui vendidit Dominum, in qualem incidit Petrus cum territus Dominum negavit. Sunt etiam humanae temptationes, credo, cum bono quisque animo, secundum humanam tamen fragilitatem, in aliquo consilio labitur, aut inritatur in fratrem studio corrigendi, paulo tamen amplius quam christiana tranquillitas postulat; de quibus apostolus dicit: *temptatio vos non adpraehendat, nisi humana*: cum idem dicat: *fidelis Deus qui vos non sinet temptari supra quam potestis ferre, sed faciet cum temptatione etiam exitum, ut possitis tolerare*; in qua sententia satis ostendit, non id nobis orandum esse ut non temptemur, sed ne in temptationem inducamur. Inducimur enim si tales inciderint, quas ferre non possumus. Sed cum temptationes periculosae, in quas inferri, atque incidere perniciosum est, aut prosperis rebus temporalibus, aut adversis oriantur, nemo frangitur adversarum molestia, qui prosperarum delectatione non capitur.

Ultima et septima petitio est: *sed libera nos a malo.* Orandum est enim, ut non solum non inducamur in malum quo caremus, quod sexto loco petitur; sed ab illo etiam liberemur, quo iam inducti sumus. Quod cum factum fuerit, nihil remanebit formidolosum, nec omnino metuenda erit ulla temptatio; quod tamen in hac vita quamdiu istam mortalitatem circumferimus, in quam serpentina persuasione inducti sumus, non sperandum est posse fieri, sed tamen aliquando futurum sperandum est. Et haec est spes quae non videtur. Tria in aeternum manebunt; nam et sanctificatio Dei sempiterna erit, et regni eius nullus est finis, et perfectae nostrae beatitudini aeterna vita promittitur. Permanebunt ergo ista tria consummata atque cumulata in illa vita quae nobis promittitur; reliqua vero quattuor, quae petimus, ad temporalem istam vitam pertinere mihi videntur, quod primum est, *panem nostrum cotidianum da*

*nobis hodie*; hoc ipso enim quod dictus est cotidianus panis, sive spiritalis significetur, sive sacramento, aut in victu iste visibilis, ad hoc tempus pertinet quod appellavit hodie. Et peccata nunc nobis dimittuntur, et nunc dimittimus; quae harum quattuor reliquarum secunda petitio est. Tunc autem nulla erit venia peccatorum, quia nulla peccata. Et temptationes temporalem istam vitam infestant; non autem erunt cum perfectum erit quod dictum est: *abscondes eos in abdito vultus tui.* Et malum a quo liberari obtamus, et ipsa liberatio a malo, ad hanc utique vitam pertinet, quam et iustitia Dei mortalem meruimus, et unde ipsius misericordia liberamur. Amen.

# SYMBOLI APOSTOLICI

## EXPLANATIO

### EX EODEM CODICE.

Quando beatum legimus Paulum apostolum dixisse fidelibus: *vos autem estis filii lucis et filii diei, non estis noctis neque tenebrarum*; et iterum: *fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino*; nulli licet ignorare per infidelitatem nos fuisse filios tenebrarum et noctis, et per fidem filios lucis effectos et filios diei; vel potius ipsi esse coepimus lux in Domino per fidem, qui antea eramus tenebrae in nobis per incredulitatem. Ergo qui tantum beneficium per fidem adepti sumus, ut per eam eriperemur de potestate tenebrarum, et transferremur in regnum filii claritatis Dei, debemus summopere in eiusdem fidei virtutem de die in diem proficere, et cum apostolis a Domino petere, ut dignetur nobis adaugere fidem; quoniam per eam a dominio diaboli unusquisque eripitur, et regno Christi sociatur; per ipsam diabolo resistitur, et Deo propinquatur; per ipsam qui erant filii diaboli et filii mortis, efficiuntur filii Dei et filii resurrectionis. Cum haec ergo ita absque ulla dubitatione sint, quis in tantum erit stultus, et salutis suae contrarius, ut non omni intentione pietatis, et affectu puritatis quae-

rat nunc cognoscere in fide quod visurus est post in specie? Quid enim repraehensibilius esse potest, quam quemquam professionem suam ignorare? cum apostolus omnibus fidelibus praecipiat: *estote*, inquit, *parati ad satisfactionem omni poscenti rationem vos de fide.* Quod si indecens est rationem fidei quaerenti a nobis, non posse ore respondere, quanto erit inconvenientius quid unusquisque nostrum corde credere debeat, ignorare? Sed quod fidelium professio per totam divinorum librorum seriem, partim aenigmatibus involuta, partim rebus mysticis figurata, partim vero apertis sermonibus est prolata, nec possunt omnes homines scripturam divinitus inspiratam, quae talis est, secundum apostolum, ad docendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, in tantum addiscere, ut hoc quod sequitur in omnibus impleatur; id est ut perfectus sit homo Dei ad omnia instructus; saltim verba apostolici symboli ita unusquisque totius studii diligentia meditari humiliter, et cognoscere veraciter, et intellegere satagat, ut professionis suae ex toto ignarus non inveniatur. Praesertim cum huius symboli verba ita sint pauca, ut nullus omnino excusari possit, quin ea memoriter tenere valeat; nisi forte quispiam ita sit pecudeus, ut expers rationis merito iudicetur.

De hoc namque symbolo, quod dicitur apostolicum, ita auctoritas ecclesiastica tradit: sancti igitur apostoli cum adhuc in unum Hierosolymis consisterent, divisuri se ad praedicandum circumquaque evangelium Christi, hoc symbolum spiritus sancti auctoritate ediderunt, confessionem fidei mirabili brevitate invicem conferentes; et inde appellatum symbolum, id est collationem, vel pactum, quia id inter se ad invicem contulerunt, et ut indicium esset divisis * per diversas mundi partes praedicatoribus, ut ille verum evangelium praedicare crederetur, qui hoc symbolum nihil augens, vel demens, traderet auditoribus: in quo symbolo totius (fidei) sacramenta idcirco tam brevi sermone signata sunt, ut nulli sexui, nulli aetati, nulli capacitati esset difficile ad tenendum. De hoc etiam symbolo, vel dominica oratione, dictum per Esaiam creditur: *consummationem et adbreviationem audivi a domino Deo exercituum super universam terram*; quae consummatio, idest perfectio et adbreviatio, de tam sublimibus rebus hominis ingenio fieri nullatenus poterat, sed facta est virtute creatoris; ut sancti, ut dictum est, praedicatores per universum mundum uniformem fidei tenorem ec-

* Cod. *divis*.

clesiae auribus traderent, et omni ad fidem venienti facilis esset ad memoriae commendandum.

Sed iam quid eiusdem textus symboli dicat, in quantum Dominus donare dignatus est, advertamus. Cum enim *credimus Deum*, et *credimus Deo*, *credimusque in Deum*, primo discernenda sunt haec tria, et perspiciendum quid commune sit, quid speciale, quid soli debeamus congrue Deo. Cum enim dicimus *credo Deum*, quid subaudiendum est, nisi credo Deum esse? Et utique non solum Deum credimus esse, sed credimus etiam et ea quae fecit esse, sive sint spiritalia et invisibilia, sive corporea et visibilia. Nisi forte de ineffabili incommutabilitate Dei sermo est; nam ad conparationem incommutabilis illius essentiae, ea quae mutabilia condita sunt, tamquam non sint, hic ille solus esse dicitur, sicut ad Moysen ipse de se loquitur: *ego*, inquit, *sum qui sum. Et dices filiis Israhel: qui est, misit me ad vos.* Et psalmista: *tu autem idem ipse es*, *caeli* inquit *peribunt.* Et beatus Iob: *ipse enim solus es.* Nam si non conparetur creatura creatori, unamquamque rem in sua qualitate credimus esse; et tunc non solum Deum esse credimus, sed credimus esse quoque caelestes virtutes, quia ab eo conditae sunt. Credimus quoque esse et inferna; caelum namque, et terram non credimus, sed novimus; quoniam fides argumentum est sperandarum substantia rerum non apparentium. Hic ergo primus modus non de solo Deo dici potest, sed et de rebus ab eo factis; et tunc demum non erit speciale soli congruens Deo. Secundo namque modo cum dicimus, *credo Deo*, quid est aliud, nisi credo ea quae dicit veritas? credimus et ea quae dicuntur a veracibus, id est vere sapientibus, quae de veritate locuntur. Ergo neque hic modus erit specialis, qui soli conpetat Deo.

Tertio quoque modo quod dicimus, *credo in Deum*, de nullo alio similiter dicere possumus, neque de ulla re congrue umquam dici poterit. Hic ergo erit specialis modus, qui de solo supremo et vero Deo dicatur. Et quid est credere in Deum, aut quis credit in Deum, nisi cui fides ita est certa, ut scientia? cui fides intellectum aperit, qui intellegit non solum quia est, sed quia diligendus et colendus est; et quod faciendum intellegit facit, hoc est diligit Deum, ita ut non possit, id est nolit omnino peccare, ne forte offendat eum, quia et diligit. Et tali fide credere Deum, hoc est nasci a Deo: et de huiusmodi fidelibus loquitur Iohannes

apostolus dicens: *qui natus est ex Deo, non peccat, quia generatio Dei conservat eum.* Generationem Dei dixit nativitatem ex Deo; et nasci ex Deo hac fide renasci per Deum; id est ut credendo cognoscas, cognoscendo diligas, diligendo inoffense adhaereas; id est ut fidem et intellectum tuum dilectione monstres, et dilectionem ab oboedientia patere facias. Illi autem qui voluntate peccant, etsi fide confitentur Deum, factis tamen, secundum apostolum, negant, quos etiam incredibiles dicit. Et haec non idcirco dicimus, ut eos qui vere fideles sunt, sine peccato esse credamus, sed sine voluntate peccandi; nam etsi non voluntate, tamen subreptione aliqua, aut infirmitate, aut oblivione peccant utique, et propterea certa fide ad Deum cotidie clamant: *dimitte nobis debita nostra*; et cotidie confidenter dicunt: *credo in Deum*, id est patrem, et filium, et spiritum sanctum; quam credulitatem nulli alii debemus, quia nullus alius est Deus.

Credo igitur *in Deum patrem omnipotentem*; cum enim dico *Deum*, nomen confiteor essentiae, quia Deus nomen est essentiae, totius videlicet Trinitatis naturae, non unius tantum personae: cum autem adiungo *patrem omnipotentem*, specialem denuntio patris personam. Nam cum de Deo loquimur, illa nomina, quae ad substantiam eius pertinent aequalia, sunt, et communia sunt patri, et filio, et spiritui sancto; illa vero quae personam designant, relativa dicuntur, et proprietates tantum indicant personarum. Ergo cum dicimus: *credo in Deum*, cum Deus nomen sit substantiae, totius videlicet Trinitatis vocabulum, quoniam tota Trinitas unius est substantiae, de tota Trinitate dictum accipiamus. Quia necesse est, ut cum indiscretae maiestatis deitate, differentiae quoque ostendantur personarum, ideo adiungimus, *patrem omnipotentem*; pater namque relativum est nomen ad differentiam, vel proprietas personae, quia qui genuit, non est filius, sed pater; sicut qui genitus est, non est pater, sed filius; et haec est nominis relatio, ut ex nomine patris intellegatur filius, quia non est pater, nisi habeat filium; sicut ex nomine filii intellegitur pater, quoniam non potest esse filius, nisi qui genitus est a patre. Cum enim tota Trinitas sit Deus omnipotens, non tamen tota Trinitas est pater, nisi forte ad creaturam referantur, cuius est Trinitas Deus pater. In illa tamen summa Trinitate, solus ille, qui genuit filium est pater, de quo dicitur *creatorem caeli et terrae*, quod licet de tota Trinitate dici

possit, quia Trinitas sicut unus est Deus, ita unus creator, et unus gubernator, et rector; in hoc tamen loco idcirco proprie patri adsignatur creatio caeli et terrae, quia usus est scripturae dicere Deum patrem omnia fecisse, sed per filium cuncta fecisse, sicut in capite geneseos de patre scriptura testatur: *in principio fecit Deus caelum et terram.* De filio quoque in evangelio: *omnia per ipsum facta sunt.* Unde in hoc symbolo solertissime singula sunt verba pensanda, ut quicquid de patre substantialiter dicitur, similiter intellegatur de filio, et spiritu sancto; quicquid vero personaliter, soli adsignetur patri. Similiter etiam quicquid de filio dicitur, si de substantia, vel essentia dicitur, similiter quoque de patre intellegatur; si de persona, soli tribuatur filio. Simili quoque modo de spiritu sancto intellegendum est.

Sequitur: *et in Iesum Christum filium eius unicum, dominum nostrum.* Subauditur *credo.* Nullum hic locum calumniae haeretica reperiet rabies, quia dicit de filio *dominus est*, non (*Deus*) *est*; quoniam secundum supra scripturationem * in nullum credere oportet, nisi in Deum. Deus ergo est filius absque ambiguo, quia et in illum credimus sicut et in patrem. Nam cum initio huius symboli profiteamur: *credo in Deum patrem omnipotentem*; et in consequentibus adiungamus: *et in Iesum Christum filium eius unicum, dominum nostrum*, unam nos credulitatem patri et filio exhibere confitemur; et quia eos una fide credimus, unum procul dubio Deum praedicamus. Et sicut illorum est una substantia, sic nostrae confessionis una credulitas. Credimus in patrem et filium, non alia credulitate in patrem, et alia in filium, quia non est alius Deus pater, et alius filius; alius utique est in persona, non est alius in substantia. Illa quippe coniunctio quam interponimus dicentes: *et in Iesum Christum filium eius*, ad distinctionem pertinet personae, non ad divisionem naturae, ac si dicamus: credo in patrem, credo et in filium; quia alia est persona patris, et alia filii; una tamen ac indifferens est nostra credulitas, quia indivisa et inseparabilis est patris et filii deitas.

* Ita cod. Num *scripturae rationem*.?

Sciendum quoque nomen Iesum esse hebraicum; transferri tamen in latino eloquio salutarem, sive Salvatorem. Sed quia non sola appellatione, sed essentialiter Salvator habet hoc commune cum patre, quia non solus filius salvat, sed salvat pater, salvat spiritus sanctus; et non est alia salus patris, alia filii, alia spiri-

tus sancti; sed eadem salus est patris quae et filii, eademque spiritus sancti; neque alios salvat pater, alios filius, alios spiritus sanctus; sed eosdem quos salvat pater, eosdem filius, eosdem spiritus sanctus. Sed idcirco in hoc loco solus filius dicitur Iesus, quia solus missus est a patre et spiritu sancto pro salute mundi. Sed tamen non solus operatus est mundi salutem; quia licet solus sit missus, non tamen solus operatur. Missio enim eius est personalis, operatio vero substantialis; et sicut iam supradictum est, quod personale est, non communicat alteri personae; quod vero substantiale est, indifferens, et commune est totius Trinitatis. Christus autem graeco appellatur vocabulo, quod in latino exprimitur *unctus*; unctum autem eum oleo laetitiae, id est spiritu sancto, constat in adsumpta carne, non in adsumentis verbi divinitate; et idcirco hoc vocabulum non habet commune cum patre et spiritu sancto, sed solius speciale est filii, et hoc, ut dictum est, propter carnem. Sed tamen quia carnis et verbi una est persona, Christus est etiam secundum carnem, Christus secundum animam, Christus secundum divinitatem, sicut dicimus Christum descendisse ad inferos, Christum iacuisse in sepulchro. Et apostolus ait: *neque temptemus Christum, sicut quidam eorum temptaverunt*; id est quidam ex eis, qui per Moysen ex Aegypto ducti sunt, quo tempore nondum erat Christus nisi secundum sempiternam divinitatem.

*Filium eius unicum*. Cum dicit *unicum*, procul dubio nativitatem eius ex substantia patris sempiternam nos intellegere facit, quam nativitatem non communicat cum ceteris filiis Dei; dicuntur enim sancti angeli filii Dei; dicuntur et sancti homines; sed isti per eius gratiam adoptati, non de eius substantia editi. Unicus vero, non gratis adoptatus, sed genuina nativitate ex eius substantia est filius; ac per hoc non potest esse minor patri quia cum sit figura imago substantiae, et sapientia patris, non potest pater imaginis figurae et sapientiae suae esse maior. *Dominum nostrum*. Non solus filius dominus est noster, sed et pater, et spiritus sanctus; sicut non solus pater est Deus, sed et filius, et spiritus sanctus; neque alia dominatio filii, et alia patris; sicut nec alia deitas patris, nec alia filii, sed deitas et dominatio una est patris, et filii, et spiritus sancti. Crebro tamen in divinis litteris in Dei vocabulo pater; in domini, solet intellegi filius.

*Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex virgine Maria.*

Conceptus quippe de spiritu sancto, hoc est gratia vel virtute spiritus sancti; non enim credimus, sicut quidam sceleratissimi et nefandissimi ausi sunt dicere, spiritum sanctum in utero virginis fuisse pro semine, tamquam hoc egerit spiritus sanctus in conceptione dominicae carnis, quod agit semen paternum in conceptione ceterorum hominum, sed potentia spiritus sancti carnem Christi creatam. Merito autem quaeritur, cum opera totius Trinitatis sint inseparabilia, cur conceptionem carnis dominicae solus operatus esse dicitur spiritus sanctus? Sed quia sanctificatio sit per spiritum, et idem spiritus, sic est Deus, ut sit etiam donum Dei; idcirco spiritus sanctus dicitur carnem in utero virginis creasse, ut intellegamus sanctificatione divinae gratiae per donum spiritus sancti ita creatam Christi carnem, ut et divinum esset opus, et in unitate personae unici filii Dei, absque ulla originalis peccati sorde, ita sit adsumpta, ut ex ipsa conceptione sanctificata, et Dei verbo substantialiter unita, nullum posset deinceps recipere peccatum. Et in tantum sanctificata est, et divina caro facta, ut non solum ipse peccatum habere non posset, verum etiam in aliis peccata purgare efficacissime possit. Nam ceteri homines ad hoc sanctificantur ut peccatis careant; homo tamen dominicus ad hoc sanctificatus, ut peccatum nullo modo recipiens, peccatores ex potentia divinitatis suae iustificaret. Natus namque est de spiritu sancto, et virgine Maria; sed de spiritu sancto non sic natus tamquam eum habeat patrem; de virgine vero Maria sic natus, ut eam haberet matrem: de spiritu sancto natus, ab spiritu sancto secundum hominem natus est, ut non de spiritu sancto substantiam habeat; de matre vero natus ex eius substantia accepit carnis substantiam, hoc est de corpore virginis traxit proprium corpus; ut sicut divinitate erat consubstantialis patri, sic per humanationem fieret * consubstantialis matri, ut inconprehensibilis et invisibilis haberet in quo videretur et conprehenderetur.

* Cod. *humanarationem.*

*Passus sub Pontio Pilato.* Sicut ad veritatem fidei pertinet ut credamus, eum de infirmitate nobis medicinam procurasse, id est sua passione nos non solum a passionibus peccatorum, sed etiam a passionibus poenarum, liberasse; ita et ad veritatem pertinet historiae quod dicitur, *sub Pontio passus Pilato.* Sicut necessarium est ut credamus, quod pro nostra fuit salute passus; sic congruum est ut noverimus quando fuerit passus; quoniam, sicut evangelium indicat, natus est Dominus tempore Caesaris Augusti, id est Octa-

viani, cum Iudaeis regnaret Herodes; passus est tempore Tiberii Caesaris, cum Iudaeam procuraret Pilatus: constatque hunc Pilatum hominem romanum a principe romano, videlicet Tiberio, ad procurationem Iudaeae pauco tempore ante quam Dominus pateretur missum, et vocatum Pontium a quadam insula romana urbi vicina, ubi natus fuisse fertur. Sub hoc itaque praeside passus est Dominus multas et diversas acerbae mortis iniurias, ut nos ineffabilibus honoribus suavissimae ditaret vitae.

*Crucifixus*, *mortuus*, *et sepultus*. Sacramenta crucis, mortis, et sepulturae eius ita sunt inexplicabilia, ut nullius linguae laudibus, sed nec sensu cuiusquam possint digne explicari. Hoc tamen convenit in crucis contemplatione nos cogitare, quia ideo Dominus inter ceteras mortes ligni suspensionem praeelegit, ut per hanc restauraret primam ligni transgressionem; ut sicut in Adam per ligni dilectionem humani generis facta deiectio, ita in Christo per ligni asperitatem fieret eius erectio. De conpositione autem eiusdem crucis ad aedificationem pertinentia multa utiliter dicuntur, unde nunc aliquid temptare longum est; sed tamen breviter aliquid dicere commodum est propter sacratissimi symboli necessariam meditationem. Senserunt namque sancti doctores, quod illa verba apostoli, ubi ait: *in caritate radicati*, *atque fundati*, *ut possitis conprehendere cum omnibus sanctis*, *quae sit longitudo*, *latitudo*, *sublimitas*, *et profundum*, ad crucis conpositionem mirabiliter et veraciter abtentur. Latitudo enim crucis est in transverso ligno ubi figuntur manus; longitudo vel illud rectum lignum, in quo totum corpus extenditur; sublimitas quoque crucis est hoc quod super transversum lignum eminet, cui caput adiungitur; profundum quoque eius est hoc quod terrae infixum.

Et quia apostolus *mortuos nos* dicit *cum Christo*, *et vetus homo noster simul confixus cruci cum illo*, *ut evacuetur corpus peccati*, *et ultra non serviamus peccato*; attendendum omnino quomodo ista quattuor, idest latitudo, longitudo, sublimitas, atque profundum nostrae crucifixioni convenient. Solet namque gaudium, atque hilaritas mentis per latitudinem significari; per manus quoque significantur opera nostra; et quia manus crucifixi in latitudine crucis id est transverso ligno figuntur, hoc significat quia bona opera nostra tunc fiunt Deo acceptabilia, si cum hilaritate fiant. Et quae sunt illa opera, nisi ea de quibus homini dicitur: *tolle cru-*

*cem tuam et sequere me?* Et iterum: *qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt.* Crucifigitur autem caro, cum mortificantur membra nostra super terram, a fornicatione, immunditia, luxuria, avaritia, et ceteris huiusmodi. Omnia enim bona quae nunc agimus, tamquam clavis praeceptorum in Dei timore confixi, hilariter et cum caritate faciamus, ut cum apostolo dicere possimus: *non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus*; neque murmuremus difficultatibus, ne perdamus in cruce latitudinem hilaritatis, sed simus spe gaudentes. Per longitudinem quoque, in qua totum corpus extenditur, potentia atque tolerantia significatur, unde longanimes dicuntur, qui tolerant; et pertinet ad perseverantiam. Per sublimitatem, vel cui caput adiungitur, significatur expectatio retributionis, sed sublimi iustitia Dei, *qui reddet unicuique secundum opera sua*, his quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem parentibus * vitam aeternam. Profundum autem, quod terrae infixum est, secretum sacramenti praefigurat; et pertinet ad occultam gratiam, ex qua invisibiliter operantur, sicut ipsa profunditas terrae infixa non apparet; sed tamen superiora quae apparent, per ipsam continentur. Igitur cum crucem Christi quis tollit, ut sequatur eum, teneat latitudinem caritatis, longitudinem perseverantiae, habeat etiam sublimitatem ut ea, quae cum caritate hilariter ac perseveranter agit, ad supernum finem referat, ut in actibus suis nullam aliam intentionem interserat, sed fiat sicut scriptum est: *inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter aeternam retributionem.* Teneat quoque profundum, ut sciat quia omnia, quae bene agit, quod perseverat, et hoc propter supernam intentionem facit, per occultam gratiam Deus per illum, et in illo agit.

* merentibus.

Haec de conpositione crucis; nam de statu eius alia est figura. Significat enim status crucis universitatem potestatis Christi, de qua ipse ait: *data est mihi omnis potestas in caelo, et in terra*; et apostolus dicit: *in nomine Iesu omne genu flectitur caelestium, terrestrium, et infernorum*; in qua universitate, et in sublimibus caput nostrum elatum est, ubi ei ministratur ab angelis; et inferna ei subiecta sunt; et media ea, scilicet quae infra caelos ac terram sunt, quasi extentis brachiis potestatis suae gubernat, regit, ac moderatur. Est etiam qualitas crucis, ita ut si eam non erectam, sed planam, et aequali tenore libratam teneas, quattuor tibi pla-

gas mundi monstrare videatur, tamquam eos *quibus mundus crucifixus est, et ipsi mundo* a solis ortu, et occasu, ab aquilone et mari a Deo elegi et vocari.

De mortis vero eius mysterio omnes hoc cognoscunt fideles, quia ideo inmortalis mortuus est, ut mortales ad inmortalitatem reduceret; et ut spolia, quae diabolus de paradiso fraudulenter abstraxerat, non per potentiam sed per iustitiam ab eo eriperet; per iustitiam scilicet, ut diabolus eos, quos per peccatum sibi subdiderat, quibusque peccantibus merito dominabatur, iuste amitteret, cum iniuste unum sine peccato et innocentem occidisset. Sepulturae quoque mysterium, quod actum est in capite, agitur etiam figurate in corpore eius, quod est ecclesia. Nam sicut Dominus sexta die laboravit in passione, sic ecclesia a sexta die, aetate mundi, laborat in aerumnis et periculis vitae praesentis: et sicut ille septima die, hoc est sabbato, quievit in sepulchro, sic sanctorum animae post molestias vitae praesentis excipiuntur ab illa requie quae interposita est inter labores huius vitae, et ultimam corporum resurrectionem; tamquam post sextam aetatis diem sabbatizantes, hoc est requiescentes, in solis animabus expectantes etiam octavam resurrectionis diem, quando receptis corporibus, finita mutabilitate temporum, in incommutabili luce animae cum suis corporibus, sine ullo deinceps timore, ad visionem sublevabuntur divinitatis, sicut *Christus resurgens a mortuis iam non moritur.* Hoc igitur triduum sacratissimum crucifixi, sepulti, suscitati, unum quod significat crux, in praesenti agimus vita: biduum autem, quod significat sepultura, et resurrectio, fide ac spe agimus, quia ea nondum videmus, nondum tenemus. Sicut enim Dominus propterea crucifixus est, ut sepeliretur, et resurgeret; ita nos ea quae in praesenti vita agimus, sic in necessariis deputantur, ut per ea veniamus ad illa, quae per se ipsa petenda sunt, et concupiscenda; id est ad illam requiem animarum, quam suspirabat Paulus dicens: *cupio dissolvi, et esse cum Christo*; et exinde ad illam perfectissimam renovationem, quando absorta morte in victoria novissima, inimica morte destructa inmutati erimus, et aequales angelis facti. Unde Dominus: *erunt*, inquit, *angeli Dei*, quod significat dominicae resurrectionis clarificatio.

*Descendit ad inferna* ut sanctos, qui per prima mortis debita ibi essent * liberaret. *Tertia die resurrexit a mortuis*, ut nobis ipse

* Cod. *libit in se.*

illam vitam ostenderet, quae futura est post generalem hominum resurrectionem. Resurrectio tamen Christi ibi extitit, ubi et mors, hoc est in sola carne. *Ascendit ad caelos*; hoc est adsumptam carnem ad regnum caelestis habitationis sublevavit, ut ipse qui in terris mala nostra pertulit, in caelestibus bona sua possideat. *Sedet ad dexteram patris*; hoc est regnat in beatitudine patris; sedere enim regnare est, sicut apostolus exponit dicens : *oportet illum regnare , donec ponat omnes inimicos suos scabellum sub pedibus suis*: dextera quippe patris aeterna est beatitudo , sicut sinistra eius aeterna miseria. *Inde venturus est iudicare vivos et mortuos.* Vivos dicit eos , quos in saeculo viventes in suo adventu invenerit ; mortuos autem , qui ante eius ultimum adventum de hac vita discesserint. *Credo in spiritum sanctum* , similiter ut in patrem , et in filium. Deus ergo est spiritus sanctus , quoniam in nullum alium credere debemus nisi in Deum; et fides una est, quia credimus in unum Deum patrem, et filium , et spiritum sanctum , qui spiritus sanctus consubstantialis est eis a quibus procedit, hoc est patri et filio. Quia sicut non potest aliud esse generans , et aliud generatus , sed hoc est genitus quod generans Deus ; sic aliud non potest esse procedens spiritus , et aliud ipse a quo procedit Deus ; sed hoc quod ipse est , hoc etiam ab eo procedit ; id est de Deo Deus nascitur , de Deo Deus procedit ; et non alius Deus genitor , alius Deus genitus , aliusque procedens ; sed generans , genitus , procedens , unus est Deus; hoc est pater , et filius , et spiritus sanctus.

*Sanctam ecclesiam catholicam.* Subauditur *credo* ; non enim dicitur : *credo in sanctam ecclesiam*, sed *credo sanctam ecclesiam* ; hoc est non in eam credo sicut in Deum, sed in ea credo esse Deum, et illam in Deo ; credo scilicet eam domum esse Dei , habitaculum Dei, sed non quae contineat Deum, sed quae contineatur a Deo; et hoc est quod dixi eam esse in Deo. Ecclesia quippe graeco vocabulo vertitur in latinum evocatio , vel collectio, et subauditur fidelium : catholica vero interpretatur universalis , eo quod a solis ortu et occasu , ab aquilone et mari laudet nomen Domini , et a finibus terrae clamet ad Dominum , cum certe sit toto orbe terrarum diffusa.

*Remissionem omnium peccatorum*; hoc est *credo*, omnium scilicet et originalium et actualium peccatorum remissionem fieri per baptismum, tamen in sola ecclesia Christi, quae et domus est Dei, extra quam nullam fas est credere remissionem , nullam iustitiam :

quolibet enim quis modo ab ecclesia Christi discedat, nullam deinceps consequetur peccatorum remissionem, nullam operabitur iustitiam, quoniam extra ecclesiam positis sacramenta ecclesiastica non solum haud valent ad salutem, sed potius ad perniciem. *Carnis resurrectionem*; subauditur *credo*; carnis utique non animae, quoniam anima licet pro peccatis suis moriatur, id est a sua vita, quae Deus est deseratur, tamen substantialiter vivit, et non moritur; et quia in substantia sua non moritur, idcirco substantiae suae non eget resurrectione, sed in sola, ut dictum, carne homo resurget, quia in carne moritur, et eadem quae moritur caro, eadem etiam resurget, sed ita inmortalis effecta atque spiritalis, ut deinceps mori non possit, neque ullam sentire corruptionem; eritque homo post resurrectionem et eiusdem naturae, et alterius qualitatis, secundum illam apostoli disputationem ubi ait: *seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale*, et cetera.

*Et vitam aeternam*; subauditur *credo*. Quaerendum est, cum iustis futura sit vita aeterna, et impiis mors aeterna, quare in symboli professione non confiteamur mortem aeternam nos credere sicut vitam aeternam? Sed sciendum est quia ex contrariis contraria intellegere in promptu est; in professione enim huius fidei fidelium causa inserta est; illi vero qui sunt alieni a fide, erunt extorres et de causa fidelium, hoc est vita aeterna: cum enim confiteamur sanctam ecclesiam, remissionemque peccatorum, ac vitam aeternam, quid ex contrariis de impiis sentiendum est, nisi quia qui non communicant sanctitati ecclesiae, remanent in inmudiciis suis? qui non participantur ei in remissione peccatorum, manent in detentione peccatorum: et tunc demum quia non erunt possessores vitae aeternae, erunt perpessores mortis aeternae: a qua morte hac fide eripientur vere fideles, non illi qui etsi verbis dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Restat quidem huius symboli conclusio, id est *amen*, quod est verbum hebraicum, transferturque in latinum *vere*, sive *fideliter*: et cum per totum textum symboli aut aperte dicimus, aut tacite subaudiri facimus *credo*, ad ultimumque concludimus *amen*, quid aliud intellegi datur, nisi vere credo quod in symbolo recitavi, fideliter credo quae in symbolo continentur? Amen.

# SYMBOLI ATHANASIANI

## EXPLANATIO

### EX EODEM CODICE.

Iniunxistis mihi illud fidei opusculum, quod passim in ecclesiis recitatur, quodque a presbyteris nostris usitatius quam cetera opuscula meditatur, sanctorum patrum sententiis quasi exponendo dilatarem, consulentes parrochiae nostrae presbyteris, qui sufficienter habere libros nullo modo possunt, sed vix et cum labore sibi psalterium, lectionarium, vel missalem adquirunt, per quos divina sacramenta vel officia agere queant; et quia cum inopia librorum plerisque neque studium legendi aut discendi suffragatur, idcirco vultis ut saltim hanc fidei expositionem meditari cogantur, ut aliquanto amplius de Deo possint sapere et intellegere. Quia maxima omnium ista pernicies est, quod sacerdotes, qui plebes Dei docere debuerant, ipsi Deum ignorare inveniuntur: nam sicut laico blasphemia, ita sacerdoti voluntaria Dei ignoratio in sacrilegium deputatur. Hoc namque opusculum non quidem est altis sermonibus obscurum, nec laciniosis sententiis arduum, cum paene plebeio conscriptum sit sermone; sed tamen si adiunguntur ei pro locis necessariis tractatorum * fidei verba, plurimum iuvat ad fidei notitiam. Traditur enim quod a beatissimo Athanasio alexandrinae ecclesiae antestite * sit editum: ita namque semper eum vidi praetitulatum etiam in veteribus codicibus; et puto quod idcirco tam plano et brevi sermone tunc traditum fuerit, ut omnibus catholicis etiam minus eruditis tutamentum defensionis praestaret adversus illam tempestatem, quam ventus contrarius, hoc est diabolus, excitavit per Arrium, qua tempestate navicula, id est Christi ecclesia, in medio mari, videlicet mundo, diu tantis fluctibus est vexata, sed non soluta aut submersa; quia ille imperavit vento et mari, qui se eidem ecclesiae promisit usque ad finem saeculi adfuturum. Quicumque ergo de huius maris fluctibus salvari desiderat, et in profundum abyssi, aeternam videlicet perditionem, demergi pavescit, teneat integre et inviolabiliter fidei veritatem.

* Cod. *tractorum.*

* Ita cod.

Ita enim incipitur ipsum opusculum: *quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem, quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit.* Quod dicitur in capite horum versuum, hoc repetitur in fine; nam hoc est in aeternum perire, quod salvum non esse; et hoc est salvum esse, quod non perire. Sed quid est quod integram et inviolatam servandam ammonet fidem, nisi quia nihil de illa est auferendum, nihil mutandum? sicut in fine libri apocalypsis terribiliter contestatum est; demunt namque, et violant, idest minuunt et corrumpunt, sacramenta fidei haeretici et schismatici, et idcirco eicit illos foras ecclesia, et excludit a se, ut ipsa sine macula inveniatur et ruga. Sicut enim Deus veracitas est, ita ea quae apostolica ecclesia de Deo docuit, vera sunt; si aliquid horum depresseris, aut mutaveris, intrat putredo de veneno serpentis, nascitur vermis mendaciorum, et nihil integrum remanebit; quia ubi fuerit corruptio falsitatis, non ibi erit integritas veritatis.

Oportunum namque mihi videtur paucis ammonendum, quae illa sit fides, quae in aeternum perire non sinit; nempe non est illa qua daemones credunt, et contremescunt, non tamen diligunt, aut sperant quod credunt; sed illa potius est, quae per dilectionem operatur; illa videlicet dilectio, de qua Dominus ait: *qui diligit me, sermones meos servat*; quam dilectionem quisquis adeptus fuerit, sentit procul dubio quantum et quale bonum sit Deus. Quod etiam ex hoc evidenter ostenditur, quia nulli ab eo recedenti bene est; a quo enim habet homo ut sit, ab eo habet ut bene sit; et hoc est bonum hominis, ut summae et incommutabiliter bonae adhaereat naturae; quod si noluerit, bono se privat illo, cuius participatione esse ipse poterat bonus; et magnum malum est ei bonum non esse: propter quod etiam per iustitiam Dei cruciatus consequitur. Quid enim tam iniquum, quam ut bene sit ei qui voluntarie deserit summum bonum? Sed hoc malum quod fit deserendo summum bonum, idcirco plerique non sentiunt, quia inferius amant temporale bonum; sed divina iustitia est, ut qui voluntate deserit Deum, cum dolore amittat quod amat praeter eum, et ab hoc dolore fides non liberet eum. Fides namque alio nomine dicitur credulitas: nam apud Graecos fides et credulitas uno dicitur nomine. *Catholica* graecum nomen est, interpretatur autem latino eloquio *universalis*, quia toto mundo diffusa ecclesia, et toto tempore hanc

tenet fidem, et tenuit, neque umquam aut tempore mutata est, aut locis variata; nam haereticorum fides non potest dici catholica, quia non est publica, sed privata, nec ubique tenetur, nec semper fuisse monstratur.

Sequitur: *fides autem catholica haec est, ut unum Deum in trinitate, et trinitatem in unitate veneremur.* Unitas in deitate, trinitas in personis. Veneremur ergo unitatem deitatis in trinitate personarum: in qua trinitate tanta est substantiae unitas, ut aequalitatem teneat, pluralitatem non recipiat; tanta personarum distinctio, ut unione non permisceantur. Tres personae unius sunt essentiae sive naturae, unius virtutis, unius operationis, unius beatitudinis, atque unius potestatis; ut trina sit unitas, et una sit trinitas; ita ut unusquisque eorum verus, perfectusque sit Deus; videlicet ex plenitudine divinitatis: nihil minus in singulis, nihil amplius intellegatur in tribus: nec huius trinitatis tertia pars est unus; nec maior pars duo, quam unus. Ita tota deitas sui perfectione aequalis est, ut exceptis vocabulis, quae proprietatem indicant personarum, quidquid de una persona dixeris, de tribus dignissime possit intellegi. Et non maius sit in tribus, quam in singulis; nec minus in singulis, quam in tribus; velut si de tribus hominibus dicas quod sint inmortales, ego non intellego plus posse vivere simul tres, quam singulos; nec minus singulos, quam totos tres, quoniam trium una est inmortalitas: aut si aequaliter sint sapientes, non plus sapiunt simul, quam singuli; sed tanta est in unoquoque sapientia, quanta in tribus. Si haec ergo in creatura inveniuntur, ubi non est una anima, aut unum corpus, nisi forte per dilectionem et fidem, quanto magis in creatore, in patre scilicet, et filio, et spiritu sancto? qui est aeterna et incommutabilis unitas, qui est indifferens trinitas, unus, unum lumen, unumque principium.

Sequitur: *neque confundentes personas, neque substantiam separantes*; sicut enim confutantes Arrium, unam eamdemque dicimus trinitatis esse substantiam, et unum in tribus personis fatemur Deum; ita impietatem Sabellii declinantes, tres personas sub proprietate distinguimus. Sabellius quia intellexit, unam esse trinitatis substantiam, ideo confundens personas, ipsum sibi patrem, ipsum sibi filium, ipsum sibi spiritum sanctum esse dicebat. Nos tamen non nomina tantum, sed etiam nominum proprietates, id est personas confitemur; nec pater filii, aut spiritus sancti personam ex-

cludit aliquando, nec rursus filius aut spiritus sanctus patris nomen personamque recipit; sed pater semper pater, filius semper filius, spiritus sanctus semper spiritus sanctus. Arrius vero quia cognovit tres personas, idcirco et tres asseruit divisas substantias. Sed nos confitemur quia pater et filius et spiritus sanctus substantia unum sunt, personis ac nominibus distinguntur.

Sequitur: *alia est enim persona patris, alia filii, alia spiritus sancti; sed patris, et filii, et spiritus sancti una est divinitas, aequalis gloria, et coaeterna maiestas.* Aequalis gloria, quia non est maior in gloria pater, quam filius, aut spiritus sanctus; non minor est gloria spiritus sancti, quam patris, aut filii. Coaeterna maiestas, quia non est anterior pater filio, aut spiritu sancto; non est posterior spiritus sanctus patre, aut filio. Sciendum tamen est, quia personas dicere necessitas fecit disputationis contra haereticos; nam in scripturis divinis dictum non invenitur; doctores tamen licenter hoc adsumpserunt, non quia scriptura dicit, sed quia scriptura non contradicit; nam cum dixeris tres sunt, et mox interrogatus fueris, quid sunt tres? nihil omnino respondendum restat nisi personae; nam aliud quid respondeas nihil habebis, quia non potes dicere tres Dii, aut tres substantiae, aut aliquid huiusmodi, quod absit. Dicta autem persona, quasi per se una, eo quod per se sit. Dicitur etiam subsistentia, eo quod per se subsistat, nam quod nos dicimus personas, graeci dicunt ὑποστάσεις, quod interpretatur in latino *subsistentias*: et quod apud nos dicitur substantia, apud illos dicitur οὐσία. Et quidem in latina lingua quasi unum videtur esse substantia et subsistentia; in alexandrino tamen concilio, ubi hoc primum tractatum fuit, ita definitum est, ut substantia ipsam rei alicuius naturam rationemque qua constat designet; subsistentia autem uniuscuiusque personae hoc ipsum quod extat et subsistit, ostendat. Alia est enim persona patris, alia filii, alia spiritus sancti, quia alius est in persona pater, alius in persona filius, alius in persona spiritus sanctus. Non est alius in deitate, non est alius in gloria. Alius est pater, et alius filius, quia non est ipse pater qui filius; non est tamen aliud pater, et aliud filius, quia hoc est pater quod filius.

Adtendendum quoque diligenter, quod dicitur non est ipse pater qui filius. Pater enim genitor est, non genitus: filius genitus est non genitor: spiritus sanctus non est genitor, quia non est pater; non est genitus, quia non est filius; sed procedens est, quia

* spiratus? spiritus * est: hoc est tamen filius quod pater, quia Deus, quia creator, quia omnipotens: et cetera nomina quae substantialia sunt non personalia, totius trinitatis aequalia sunt. Sciendum quoque summopere est, quod pater, et filius, et spiritus sanctus inseparabiles sunt etiam in personis, quia sicut ubique est pater, ita ubique filius, et spiritus sanctus; neque alium locum occupat pater, alium filius, alium spiritus sanctus; non enim mundum inter se in tres partes diviserunt, quas singulas singuli implerent; quasi non haberent ubi essent filius, et spiritus sanctus in mundo, si totum occupasset pater: non ita se habet vera incorporea inmutabilisque divinitas. Non enim corpora sunt, quorum amplior sit in tribus quam in singulis magnitudo; nec loca suis molibus tenent, ut distantibus spatiis simul esse non possint. Si enim anima in corpore constituta, non solum nullas angustias sentit, verum etiam quandam latitudinem * seu? invenit incorporalium locorum, sed * spiritalium gaudiorum; cum sit quod ait apostolus: *nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis spiritus sancti est, quem habetis a Deo?* Nec dicimus, si stultissime potest, non habere locum in nostro corpore spiritum sanctum, eo quod totum nostra anima impleverit; quanto stultius dicitur ullis angustiis alicubi inpediri trinitatem, ut pater et filius et spiritus sanctus ubique simul esse non possint? Inseparabile est etiam opus trinitatis, quia quaelibet persona, sicut sine aliis personis esse non potest, ita sine aliis non operatur, et nihil seorsum agit inseparabilis caritas.

Sequitur: *qualis pater, talis filius, talis spiritus sanctus.* Sciendum est omnino quod qualitas de Deo proprie non dicitur; nam de illis decem speciebus categoriarum hae sunt, quibus caret Deus; id est qualitate, quantitate, situ, habitu, loco, tempore, et passione; non tamen caret substantia, aut relatione, quia pater et filius relativa sunt nomina unius substantiae. Itaque absque illis speciebus intellegamus nos Deum, quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ praesentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem. Unam autem de his speciebus, id est actionem, ideo praetermisi, quia actio creatoris longe dissimilis est ab actu creaturae; nam creatura sine motu et labore nihil potest agere, actio vero creatoris sine motu et labore sola fit eius

voluntate. Hoc tamen quod dicitur: *qualis pater*, *talis filius*, *talis et spiritus sanctus*, propter necessitatem contra haereticos usurpatum est, qui dissimilem Deo patri filium asserebant, dissimilemque spiritum sanctum. Nos tamen dinoscamus quid sit in creatura substantiae qualitas, quid in creatore sine qualitate substantia: proinde si de Deo dicamus: aeternus, inmortalis, incorruptibilis, inmutabilis, vivus, sapiens, et speciosus, iustus, bonus, beatus, spiritus; horum omnium quod novissimum posui, id est spiritus, quasi tantummodo videtur significare substantiam; cetera vero qualitates substantiae eius. Sed non ita est in illa ineffabili simplicique natura: quicquid enim secundum qualitatem illic dici videtur, secundum substantiam vel essentiam est intellegendum: absit enim ut spiritus secundum substantiam dicatur Deus, et bonus secundum qualitatem, sed utrumque secundum substantiam, sicut secundum substantiam sapientia dicitur Deus.

Sequitur: *increatus pater*, *increatus filius*, *increatus et spiritus sanctus*. Nihil in trinitate creatum, quia tota trinitas unus est creator: omnis itaque substantia, quae Deus non est, creatura est; et quae creatura non est, Deus est. Nulla igitur differentia est in deitate trinitatis, quoniam quod Deo minus est, Deus non est. Sequitur: *inmensus pater*, *inmensus filius*, *inmensus et spiritus sanctus*. Inmensus est Deus trinitas, quia nulla ratione, nulla extimatione metiri valet. Mundo non capitur, sic replet mundum, ut ipse contineat mundum, non contineatur a mundo; est enim mundo superior, inferior, exterior, et interior: regendo superior, portando inferior, circumdando exterior, replendo interior: sic est per cuncta diffusus, ut non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi. Sine labore regnans, sine onere continens mundum; non tamen per spatia locorum quasi mole diffusus; non ut in dimidia mundi parte sit dimidius, et in alia dimidia dimidius, atque ita per totum totus; non sic, sed in solo caelo totus, et in sola terra totus, et in parte totus, et per cuncta totus, et nullo contentus loco, sed in se ipso ubique totus: ita pater, ita filius, ita spiritus sanctus, unus Deus trinitas. Sed miro ineffabili modo cum sit ubique totus per divinitatis praesentiam, non est ubique per habitationis gratiam; et cum quosdam peccantes deserit, eisdem tamen ipsis adest per iudicium, quibus deesse cernitur per adiumentum; unde non dicimus: *pater noster qui es ubique*, cum procul dubio ve-

rum sit, *sed pater noster qui es in caelis*; in sanctis videlicet angelis, et sanctis hominibus esse dicitur non solum per praesentiam suae inmensitatis, verum etiam per gratiam suae inhabitationis. Et propterea cum supra dicerem ubique esse Deum, addendum putavi in se ipso: est namque ubique, quia nusquam est absens; in se ipso autem, quia non continetur eis quibus praesens est, tamquam sine his esse non possit. Nam spatia locorum tolle corporibus, nusquam erunt; et quia nusquam erunt, nec erunt. Iterum tolle ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit ubi sint, et ideo necesse est ut non sint. Deus autem, qui corporali loco non continetur, in se ipso est, ubique scilicet per cuncta diffusus; sed non ita diffusus sicut aqua, sicut aër, sicut etiam ipsa lux, quae in minori loco minora sunt, et in maiori maiora. Deus autem, cuius inmensitas atque magnitudo non est molis sed virtutis, sic est etiam in quolibet uno homine sicut per cunctam rerum machinam totus.

Sequitur: *aeternus pater*, *aeternus filius*, *aeternus et spiritus sanctus*. In deitate trinitatis quod est esse, perpetuum est, quia natura initio carens, incremento non indigens, sicut non incipitur, ita nec fine terminatur. Ibi quippe est, ubi nec expectatur quod veniat, neque percurrit quod debeat recordari, sed est unum quod semper esse est. Quod si nos et angeli cum initio videre incipimus Deum esse, tamen hunc sine initio videmus, ubi sic semper sine fine esse, ut numquam semet * animus tendat ad sequentia, in qua nulla pars suae longitudinis praeterit, ut pars alia succedat, in qua omne quod est animus videt et tardum non esse, et longum esse. Et haec quidem per fidem novimus; qualiter tamen sit haec ipsa aeternitas, sine praeterito ante saecula, sine futuro post saecula, sine mora longa, sine praestolatione perpetua, adhuc non videmus. Sequitur: *et tamen non tres aeterni*, *sed unus aeternus*; *sicut non tres increati*, *nec tres inmensi*, *sed unus increatus*, *et unus inmensus*. Ideo non sunt tres aeterni, sed unus, quia sicut unius naturae est pater et filius et spiritus sanctus, sic una est eorum increatio, et inmensitas, atque aeternitas.

* Cod. *set.*

Sequitur: *similiter omnipotens pater*, *omnipotens filius*, *omnipotens et spiritus sanctus*, *et tamen non tres omnipotentes*, *sed unus omnipotens*. Omnipotens dicit, quia omnia potest, sicut scriptum est: *apud Deum autem omnia possibilia sunt*; vel quia omnia quae sunt, ut sint, potestate illius tenentur ne concidant. So-

lent autem plerique, aut quasi adulando Deo superflua de omnipotentia eius loqui, aut non necessaria vera docere, cum cimicum, aut muscarum vel culicum multitudinem ad curam Dei pertinere aiunt et notitiam, et propter illud quod in evangelio dicitur: *unum de duobus aut quinque passeribus non cadere in terram sine Deo, aut foenum agri vestire*, audent praedicare quod non solum genera, sed et numerum vermium noverit Deus *, quotquot ex corruptione corporum, aut viventium, aut mortuorum, lignorumque, aut aquarum corruptionibus vivificantur. Aliqui dicunt, quia non omnia potest Deus, quippe qui sibi mortem concedere nequit, nec mutari possit a bono. Sed qui ista dicere vel audire delectantur, intellegant adtentissime Deum esse simplicis naturae ita ut non sit in Deo aliud esse, aliud habere, nec est eius aliud velle et aliud posse, sed hoc est velle quod posse. Omnia ergo quae vult potest, et quod potest vult; quoniam sic potens est, ut dispositionem suam servet, et nullo modo sua statuta convellat; nec maior est voluntas quam potentia eius, sed neque minor; sed utraque tanta est, quanta et ille; quia Deus hoc est quod habet; aeternitatem quippe habet, sed ipse est aeternitas sua; lucem habet, sed lux sua ipse est. Nam in creatura nulla vere simplex substantia est, cui non est hoc esse quod nosse; potest enim esse, nec nosse; at illa divina non potest, quia id ipsum est quod habet: ac per hoc non sic habet scientiam, ut alia sit scientia qua scit, aliud essentia qua est, sed utrumque unum, quamvis non utrumque dicendum sit, quod verissime simplex et unum est.

* *Atqui Dei scientiam nihil fugit.*

Sequitur: *ita Deus pater, Deus filius, Deus et spiritus sanctus; dominus pater, dominus filius, dominus et spiritus sanctus; et tamen non tres Dii, aut tres domini, sed unus Deus, et unus dominus.* De unitate deitatis et dominationis sanctae trinitatis iam sufficienter dictum est; sed tamen sciendum est, quod Deus dicatur ad se, dominus ad creaturas quibus dominatur; Deus quia solus colendus, dominus quia solus timendus; Deus religiosorum, dominus vero servorum. Sequitur: *quia sicut singilatim unamquamque personam Deum ac dominum confiteri christiana veritate conpellimur; ita tres Deos aut tres dominos dicere catholica relegione * prohibemur.* Singilatim hoc est viritim, vel singulariter, quia singulus pater Deus et dominus est; singulus filius Deus et dominus est; singulus spiritus sanctus Deus et dominus est. Ita nos di-

* Ita cod.

cere fides christiana cogit, quia nisi ita dixerimus, christiani esse non possumus. Et tamen alium Deum aut dominum dicere patrem, alium Deum aut dominum dicere filium, alium Deum aut dominum dicere spiritum sanctum, prohibet nos catholica relegio, quia si ita dixerimus, nec catholici, nec relegiosi esse poterimus; sed ut christiani simus atque catholici, dicamus vel potius credamus, et patrem Deum, et filium Deum, et spiritum sanctum Deum, et simul non tres Deos, sed unum Deum, qui substantia et natura sit veraciter unus.

Sequitur: *pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius a patre solo est, non factus aut creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a patre et filio non factus aut creatus, nec genitus, sed procedens.* Quod factus aut creatus nec pater sit, nec filius, nec spiritus sanctus, iam supra dictum est: sed et de patre, quod non sit genitus quia non est filius, sed genitor tantum quia pater est, iam praemissum est. Nunc vero adtendendum omnino quod dicitur: filius a patre solo est genitus; spiritus autem sanctus ab utroque; id est a patre et filio procedens, spiritus amborum est, patris scilicet, et filii; filius autem solius est patris; et haec est causa, quae distinguit, quid differat inter nativitatem filii, et processionem spiritus sancti. Filius sic est de patre quomodo natus, non quomodo datus; spiritus vero sanctus sic est de patre simul et filio quomodo datus, non quomodo natus; hoc est donum amborum. Itaque filius nascendo procedit, spiritus vero sanctus procedendo non nascitur, ne sint duo filii.

Sequitur: *unus ergo pater, non tres patres; unus filius, non tres filii, unus spiritus sanctus non tres spiritus sancti.* Haec sunt illa relativa nomina vel appellativa, in quibus trinitas invenitur: non enim sic dicitur: unus pater, aut unus filius, sicut dicitur unus inmensus, aut unus aeternus, aut unus Deus, quia illa nomina sunt substantiae, hoc est unitatis; ista vero, pater videlicet, filius verbum, et spiritus sanctus, nomina sunt personarum, hoc est trinitatis. Et ideo relativa sunt nomina, quia pater ad alium refertur, hoc est ad filium; non enim sibi ipsi est pater, sed alteri, hoc est filio: similiter filius ad patrem refertur: sed et spiritus sanctus, vel donum, cum dicitur, refertur ad patrem et filium, a quibus procedit vel datur. Nam illa nomina substantialia, hoc est Deus, dominus, aeternus, et cetera, de quibus iam satis scriptum est,

in quacumque persona dicantur, non referuntur ad alium, sed ad se ipsam. Nam etsi apostolus dicat Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam, tamen non ita est relativum in eo virtus, et sapientia, sicut est quod dicitur verbum aut filius; virtus enim et sapientia in Deo substantia est: verbum autem, aut imago, aut filius, relativum: quod si pater qui genuit sapientiam, et ex ea sit sapiens, neque hoc illi esse quod sapere, qualitas eius erit filius non prolis eius, et non ibi erit iam summa simplicitas; sed absit ut ita sit. Ergo et pater ipse sapientia est, et ita dicitur filius sapientia patris, quomodo dicitur lumen patris; id est ut quemadmodum lumen de lumine, et utrumque unum lumen, sic intellegatur sapientia de sapientia, et utrumque una sapientia. Pater igitur, et filius simul una essentia, et una magnitudo, et una virtus, et una sapientia. Sed non pater, et filius simul ambo unum verbum, quia non simul ambo unus filius. Verbum enim relative sapientia essentialiter intellegitur: sapientia ergo filius de sapientia patre, sicut lumen de lumine, et Deus de Deo; ut singulus pater lumen, et singulus filius lumen; ut singulus pater Deus, et singulus filius Deus; ergo et singulus pater sapientia, et singulus filius sapientia: sicut utrumque simul unum lumen, et unus Deus, sic utrumque una sapientia: sed filius factus est nobis sapientia a Deo, de qua cum aliquid in scripturis dicitur, filius nobis insinuatur. Spiritus quoque sanctus sapientia; et simul non tres sapientes, sed una sapientia pater, et filius, et spiritus sanctus.

Sequitur: *sed in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus.* Haec trinitas unus est Deus, et quia unus est, non potest esse diversus, quia una natura non potest se ipsa esse prior aut posterior, maior aut minor. Non est pater prior filio, neque maior; non est spiritus sanctus posterior patre aut filio, vel minor. Sequitur: *sed totae tres personae coaeternae sibi sunt et coaequales; ita ut per omnia, sicut iam supra dictum est, et trinitas in unitate, et unitas in trinitate veneranda sit. Quicumque ergo vult salvus esse, ita de trinitate sentiat.* Et haec iam dicta sunt. Sequitur: *sed necessarium est ad aeternam salutem, ut incarnationem quoque domini nostri Iesu Christi fideliter credat.* Sicut fideliter credenda est divinitas regnantis; ita fideliter credenda est humanitas salvantis, quia aequalis periculi est de mysterio incarnationis prave sentire, ut de divinitatis arcano male intellegere; nihil

enim iustius quam ut salvus non sit, qui salutis mysterio derogare non timuerit. Sciendum sane quod aliam significationem habeat Iesus, aliam Christus, cum sit unus Salvator; Iesus tamen proprium nomen est illi, sicut propria nomina sunt Elias, aut Abraham; Christus autem sacramenti nomen est, quomodo si dicatur propheta, aut dicatur patriarcha. Iesus quoque nomen hebraeum interpretatur in latino salutaris, sive Salvator; Christus autem graece dicitur, quod transfertur in latino unctus, ab unctione, id est chrismate, et hebraice dicitur Messias.

Sequitur: *est ergo fides recta ut credamus, et confiteamur quia dominus noster Iesus Christus, Deus pariter et homo est.* Hoc enim est illud sacramentum ab initio ex vulva dispositum, ut semen Abrahae mundi conditor adprehenderet, quatenus in se ipso nostrae probaret primitias naturae, ut Deus homo fieret, ut singularitate personae copulans utramque naturam, mediator Dei et hominum hominibus appareret, et his, propter quos venerat redimendos, ipse unus esset Deus et legifer, rex et magister, redemptor et redemptio, sacerdos et oblatio, veritas et via, sapientia et doctor, qualiter et sequentibus exempla vivendi monstraret, et suo generi, id est hominibus, homo ipse factus per gratiam consuleret, quibus suffragari iustitia nullatenus valebat: ut cum ille in homine mortem vinceret, natura in eo humani generis triumpharet; in illo enim nostra portio, quia nostra caro et sanguis; ut ubi regnat nostra portio, nos quoque glorificemur. Quamvis igitur peccator, de hac communione gratiae non desperet; quia etsi peccata nos prohibent, substantia nos requirit; si delicta propria excludunt, naturae communio non repellit. Nullum enim maius donum praestare posset Deus hominibus, quam ut verbum suum, per quod condidit omnia, faceret illis caput, et illos ei tamquam membra coaptaret ut esset filius Dei et filius hominis, unus Deus cum patre, unus homo cum hominibus.

Sequitur: *Deus est ex substantia patris ante saecula genitus; homo est ex substantia matris in saeculo natus; perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens.* Ingressus est igitur filius Dei uterum virginis, ut iterum nasceretur ante iam genitus, qui suscepit totum hominem, quia iam habebat a patre plenissimam deitatem, non dissimilis patri cum nascitur ex aeterno perpetuus, non dissimilis homini cum ex matre nascitur

moriturus; consubstantialis patri secundum divinitatem, consubstantialis matri secundum cognatam nobis infirmitatem; quia essentialiter natus est de patre, et essentialiter conceptus natusque de matre; ut esset unius naturae cum patre, et unius naturae cum virgine; et idcirco perfectus Deus quia non est dissimilis Deo patri, perfectus quoque homo quia similis homini matri; quae mater ita illum salva virginitate concepit. Verus enim Deus, verus factus est homo, quia omnia nostra suscepit, quae in nobis ipse creavit; id est carnem et animam rationalem. Propterea confitemur eum Deum et perfectum hominem.

Sequitur: *aequalis est patri secundum divinitatem, minor est patre secundum humanitatem.* Ideo aequalis et minor, quia Deus et homo, quia sempiternus et temporalis, ut inconprehensibilis conprehendi posset, et immortalis haberet in quo moreretur. Sequitur: *quia licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus.* Non est alter Christus in deitate, et alter in humanitate, quia non sunt duae personae, sed una; Deus enim verbum non accepit personam hominis sed naturam; et persona divinitatis accepit substantiam carnis, ut singularitate personae tota humanitas suscepta unus Christus sit, et unus filius Dei atque hominis. Nam sicut tres personas sanctae Trinitatis credimus in unitate naturae, ita credimus duas Christi naturas in unitate personae. In uno etiam Christo, sicut duas credimus naturas, ita duas naturales voluntates, et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, et has duas voluntates non contrarias, sed sequentem humanam eius voluntatem, et non resistentem, vel reluctantem, sed potius subiectam divinae eius atque omnipotenti voluntati: sicut enim eius caro Dei verbum dicitur, et est ita, et naturalis carnis eius voluntas propria Dei verbi dicitur, et est. Quemadmodum enim sanctissima atque inmaculata animataque eius caro deificata est, non est perempta, sed proprio sui statu et ratione permansit; ita et humana eius voluntas, Dei facta est: nam Salvator, sicut humanam naturam propterea suscepit ut salvaret, ideo et humanam voluntatem vel operationem suscipiendo salvavit.

Sequitur: *unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed adsumptione humanitatis in Deum.* Conversio mutatio dicitur; non enim conversa, id est mutata divinitas in carnem, sed manens quod erat, suscepit carnem. Humanitas quoque adsumpta est in

Deum, non consumpta; sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate; homo Deo accessit, Deus a se non recessit; adquievit esse quod non erat, non desiit esse quod erat. Sequitur: *unus omnino non confusione substantiae, sed unitate personae.* Confusio dicitur permixtio, sicut solent duo licores ita misceri, ut neutrum servet integritatem suam. In Christo ergo non sunt permixtae substantiae, quia servat utraque, cum alterius communione proprietatem suam in singularitate personae. Sequitur: *nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Sicut in quolibet homine, non est una persona animae, et alia caro, sed ex anima et carne unus est homo; ita in Christo non sunt duae personae, sed una divina quae incarnata est. Nam sicut hominis personam gestat anima; non enim corpus mortuum dicitur persona, sicut nec lapis aut lignum; ita Christi personam gestat divinitas adsumptrix humanitatis; propter quod in utraque substantia dicitur, et creditur unicus, et unigenitus filius Deus; unde et verbum propter carnem homo est, et caro propter verbum Deus est. Sequitur: *qui pro salute nostra passus est, sed in sola adsumpta substantia.* Licet enim iuxta naturam suam expers passionis extiterit, pro nobis tamen carne passus est, quia erat in crucifixo proprio corpore inpassibiliter Dei verbum ad se referens passiones. Gratia vero Dei pro omnibus gustavit mortem, tradens ei proprium corpus, quamvis naturaliter ipsa vita sit, et resurrectio mortuorum.

Sequitur: *descendit ad inferna*; ut morte ineffabili potentia proculcata expoliaret infernum. *Tertia die resurrexit a mortuis.* Ut primogenitus ex mortuis fieret primitiae dormientium, et faceret viam humanae naturae ad incorruptionis recursum. Sequitur: *adscendit ad caelos, sedet ad dexteram patris.* Propterea humiliatus est Deus in homine, ut homo exaltaretur in Deo; et unus Christus, qui inclinatur in adsumptis, adsumpta glorificasset in propriis, dum et affici non dedignatur iniuriis, et ad aequalitatem recurrit genitoris. *Sedet ad dexteram patris*; id est regnat in beatitudine superna; sedere enim regnare est; dextera vero patris beatitudo est sempiterna. Sequitur: *inde venturus iudicare vivos et mortuos.* Inde, hoc est dextera patris, venturus est, quia visionem humanitatis omnibus praesentaturus, ut in iudicio sit conspicuus in ea forma qua iudicatus est. Quaerendum autem, quomodo intellegatur

quod ipse Dominus ait in evangelio: *ego non iudicabo, sed verbum, quod locutus sum vobis, iudicabit vos*; cum in alio loco dixerit: *pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio*; ita intellegendum est: ego non indicabo ex potestate humana, sed iudicabo ex potestate verbi; quapropter filius hominis iudicaturus est, nec tamen ex humana potestate, sed ex ea qua filius Dei est. Et rursus filius iudicaturus est, nec tamen in ea forma apparens, in qua Deus est, sed in ea qua filius hominis est. Ita quoque dicitur: *pater non iudicat quemquam*, ac si diceretur: patrem nemo videbit in iudicio, sed omnes filium, quia filius hominis est, ut sit in iudicio conspicuus bonis et malis: nam invisibiliter tota Trinitas iudicabit vivos et mortuos, id est eos quos dies iudicii vivos invenerit, et eos qui iam antea obierant.

Sequitur: *ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem.* Adveniente Domino resuscitantur mortui cum corporibus suis, ut unusquisque in eo corpore, quo bona vel mala gessit reddat rationem gestorum suorum, et in eo corpore, per quod operatus est, recipiat retributionem factorum suorum. Sequitur: *et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam.* Tunc enim humana substantia ad conditoris sui similitudinem sublimabitur, et omnia ei bona, quae naturaliter accepta per peccata corruperat, reparabuntur in melius; id est intellectus sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine pervagatione, caritas sine simulatione, sensus sine offensione, incolumitas sine debilitate, salus sine dolore, vita sine morte, facultas sine impedimento, saturitas sine fastidio, et tota sanitas sine morbo. Sequitur: *qui vero mala egerunt, ibunt in ignem aeternum.* Multi egerunt mala, qui non et ibunt in ignem aeternum, quia ante mortem suam veram paenitudinem de peccatis suis gesserunt; sed hoc de illis dicitur, qui mala egerunt, et in malis perseveraverunt, et non emendaverunt. Aeternus vero est ignis, quia aeternos exhibet cruciatus, quia numquam finietur, nec eos desinet cruciari *. Sequitur: *haec est fides catholica, quam nisi quique fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Fideliter credamus, ut in fide non erremus; firmiter credamus, ut de creditis non dubitemus, si volumus ad aeternam salutem pervenire, ubi cum angelis Deum laudantes, de illius laude vivamus, de illius laude et nos gloriemur, qui vivit et regnat per infinita semper saecula saeculorum. Amen.

* Ita cod.

### ΤΟΥ ΠΑΝΣΟΦΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

# ΚΥΡ ΛΕΟΝΤΙΟΥ

### ΤΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΤΑΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΧΡΙΣΤΟΥ ΛΕΓΟΝΤΩΝ, ΤΗΝ ΔΕ ΟΙΑΝΟΥΝ ΣΥΝΘΕΣΙΝ ΕΠ' ΑΥΤΟΥ ΟΥΧ ΟΜΟΛΟΓΟΥΝΤΩΝ.

### SAPIENTISSIMI MONACHI

# LEONTII HIEROSOLYMITANI

ADVERSUS EOS QUI DUAS ADFIRMANT CHRISTI PERSONAS, NULLAMQUE IN IPSO CONIUNCTIONEM CONFITENTUR.

## LIBER I.

## ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ διχότομος δόξα, μᾶλλον δὲ ἡ διχότμητος γλῶσσα,
κατεξανίσταται· ἧς τὸ μέρος μετὰ τῶν ἀπίστων τεθήσεται, ἥκοντος τοῦ δε-
σπότου καὶ κριτοῦ τῶν ἁπάντων ἐλέγξαι ὅσα ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρ-
τωλοὶ ἀσεβεῖς, ὡς γέγραπται· ἐὰν ἄρα μὴ νοήσῃ τῇ καρδίᾳ ἐπιστραφῆναι
πρὸς κύριον, ἀναγγεῖλαί τε ἐν ἀνθρώποις τὴν ἑαυτῆς μέμψιν· ταυτὶ γὰρ
ἡμῖν ἑτέρωθεν ἐγκαλοῦσιν οἱ τῆς ἀφράστου καὶ θεοπρεποῦς ἑνώσεως τοῦ
λόγου πρὸς τὴν σάρκα διαιρέται, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας αὐτοῦ
Α ἀπαγορευταὶ, οἱ τὸν ἐξαγοράζοντα αὐτοὺς θεὸν ἐξαρνούμενοι φασίν. Πρῶ-
τον μὲν, ὅτι οὐκ ὀρθῶς σύνθεσιν τῆς θείας καὶ ἀνθρωπείας φύσεως δοξά-
Β ζομεν. Δεύτερον, ὅτι δύο οὐσῶν τῶν ὑποστάσεων Χριστοῦ, οὐ καλῶς καθ'
ὑπόστασιν ἕνωσιν γενέσθαι λέγομεν, καὶ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν γινώ-
Γ σκομεν. Καὶ τρίτον πάλιν, ὅτι δύο ὄντων υἱῶν, κακῶς ἕνα ὁμολογοῦμεν
Δ εἶναι υἱὸν τὸν Χριστόν. Τέταρτον, ὅτι ψευδῶς θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθέ-
Ε νον ὀνομάζομεν. Πέμπτον ὅτι μὴ ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον τῇ φύσει ἴσμεν
ς Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ θεόν. Ἕκτον, ὅτι μὴ θεοφόρον ἄνθρωπον ἀλλὰ θεὸν
Ζ ἐνανθρωπήσαντα ἴσμεν τὸν λόγον. Ἕβδομον, ὅτι ἀθέσμως τὸν ἕνα τῆς ἁγίας

τριάδος πεπονθέναι σαρκὶ κηρύττομεν. Ἐν ὀγδόῳ δὲ τῆς δυσσεβείας, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ἀρνούμενοι, ἀσυστάτους τινὰς ἑτέρας τερατεύονται. Ὅσα μὲν οὖν οὐκ ἀλόγως τοῖς λέγουσι τὴν μίαν τὲ φύσιν ὡς καὶ ὑπόστασιν ἐπὶ Χριστοῦ ἀπορήσοιεν, τούτων ἡμεῖς οὐχ' ὑπεραπολογησόμεθα· τοῖς δὲ ἐν ἑκάστῳ τῶν προειρημένων κεφαλαίων ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις καθ' ἡμῶν ἰδίως τῶν μίαν μὲν τὴν ὑπόστασιν, δύο δὲ τὰς φύσεις Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ὁμολογούντων ἐν δυνάμει αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν Χριστοῦ ὑπαντήσαντες, καὶ ταῦτα ἀνατρέψαντες, πᾶσαν αὐτῶν τὴν τοῦ δόγματος ὑπόθεσιν ἀσεβεστάτην διελέγξομεν· ἐγκαλοῦσι δ' οὖν ἡμῖν ὡς εἴρηται πρωτίστως περὶ τῆς ὁμολογίας τῆς τῶν φύσεων συνθέσεως ἐπὶ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ καὶ λέγουσι τάδε. H

## CAP. I.

Πᾶν ὅτι οὖν συντιθέμενον ἑτέρῳ, ἢ ὅλον ὅλῳ συντίθεται, ἢ μέρος μέρει, ἢ μέρος ὅλῳ· ἄλλως γὰρ σύνθεσιν λέγειν ἀδύνατον· ὅλον δὲ καὶ μέρος ἐπὶ τοῦ ἀπεριγράφου, οὐ λέγεται· οὐκ ἄρα συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ ἀπερίγραφος ὑπάρχων· εἰ δὲ συνετέθη, καὶ ἐμμερὴς καὶ περιγραπτός ἐστιν, ὅπερ ἀσεβές. Πρῶτον μὲν οὖν οἱ πάντα τρόπον τῶν γινομένων ὑπὸ θεοῦ συνθέσεων τῇ οἰκείᾳ γνώσει περιορίζοντες, πῶς λέγουσι πᾶν τὸ συντιθέμενον ἢ ὡς ὅλον ἢ ὡς μέρος συντίθεσθαι; τὸ γὰρ αἰσθητὸν τόδε πᾶν, ἤγουν ὁ κόσμος ὁ ὁρατὸς, ἐν συνθέσει ἐστὶ δηλαδή· τί οὖν φασὶ, ἐξ ὅλων ἢ ἐκ μερῶν τινῶν εἶναι προϋπαρξάντων τούτου τὴν σύνθεσιν; ἢ μᾶλλον ἐκ μὴ ὄντων ὅλως συμπαγῆναι αὐτόν; εἰ μὲν γὰρ ἔκ τινων προϋπαρξάντων ὅλων ἢ μερῶν κατ' ἀρχὰς γενέσθαι αὐτὸν οἴονται, τὴν οἰκείαν δόξαν γνωριζέτωσαν ἡμῖν, ἵνα εἰ οὕτως λέγωσιν, ὡς πρὸς ἕλληνας λοιπὸν, καὶ οὐ περὶ τοῦ τρόπου τῆς οἰκονομίας διαφερομένους μόνον πρὸς ἡμᾶς, διαλεξώμεθα· εἰ δὲ τῆς φιλονεικίας προκρίναντες τὴν εὐσέβειαν ἐκ μὴ ὄντων φασὶ τὸν σύνθετον κόσμον γενέσθαι, ἀκούσονται ὅτι τὸ μὴ ὂν, οὔτε ὅλον, οὔτε μέρος ἐστί· πῶς οὖν οὔτε ὅλου τινὸς οὔτε μέρους προϋπάρξαντος, ἡ σύνθεσις τοῦδε τοῦ παντὸς γέγονε κόσμου; παντὸς συνθέτου γινομένου ὅλου τινὸς ὅλῳ, ἢ μέρους μέρει, ἢ μέρους ὅλῳ τινὶ, ἀναγκαίως συντεθειμένου, ὡς φατέ· ψευδὴς ἄρα ἡ καθόλου ὑπόφανσις τῆς πρώτης εὐθὺς προτάσεως.

Καὶ ἕτερον δ' οὖν ἡμῖν πυνθανομένοις ἀποκρίνασθε· ἐπεὶ πᾶν σῶμα καὶ ἐκ ποιοῦ καὶ ποσοῦ συγκεῖσθαι λέγεται, τούτων ὡς ὅλων, ἢ ὡς μερῶν λέγεται εἶναι τὴν σύνθεσιν; εἰ μὲν γὰρ ὡς ὅλων, ἐπεὶ χωρισταὶ οὐσίαι ταῦτα οὐκ εἰσὶ πρὸ σώματος, ποῦ καὶ πῶς ὄντων ὅλων; εἶτα δὲ πῶς τῆς ὁλότητος τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ ἐν τῷ ἑνὶ σώματι τῷ πρώτῳ τῶν ἀτόμων συντεθείσης, μετὰ τὸ πρῶτον σῶμα, δεύτερον ἔτι γέγονέ τι ἐκ ποιοῦ

καὶ ποσοῦ σῶμα; οὐδὲ γὰρ ἦν τι ὑπολειφθὲν ἀσύνθετον, τῶν τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ ὁλοτήτων συντεθεισῶν· εἰ δὲ ὡς μέρος μέρει ἀλλήλοις τάδε σύγκειται, πρῶτον μὲν ποίας ὁλότητος μέρος τὸ ποιὸν ὡς ποιόν; εἰ μὲν γὰρ ὁμοιομεροῦς, ποσῷ διάφορον μόνον ἐστὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ὁλότητα· κατά γε οὖν ποσὸν, καὶ μέρος ἐστίν· εἰ δὲ καθ' ὃ μέρος ἐστὶ, κατὰ τοῦτο καὶ σύγκειται, κατὰ ποσὸν ἄρα, καὶ τὸ ποιὸν τῷ ποσῷ σύγκειται ἐν σώματι· εἰ δὲ ἀνομοιομεροῦς ἐστὶ τάδε ὁλότητος, ἐπείπερ οὐ ταυτὸν τῷ τε ὅλῳ καὶ τῷ μέρει εἶδος ἐστὶν, ἐπὶ τῶν τοιῶνδε τοῦ ὅλου ποιοῦ ὄντος· τούτου δὲ μέρος ποσὸν, ἢ ἕτερόν τι ἔσται· καὶ τοῦ ὅλου πάλιν ποσοῦ ὄντος, τὸ τοῦδε μέρος, ποιὸν ἢ ἕτερόν τι ἔσται· καὶ ἄλλως δὲ εἰ ὡς μέρους πρὸς μέρος ἐστὶ τούτων ἡ σύνθεσις, ζητητέον ἔτι καὶ τῆς τούτων ἑκατέρας ὁλότητος τὴν σύνθεσιν, εἰ ἐξ ὅλων ἢ μερῶν ἐστὶ; καὶ ἐπ' ἄπειρον τοῦτο, ἕως οὗ εὕροιμέν τι ὃ τῶν πάντων συνθέτων ὄν· μόνον γὰρ τὸ θεῖον πάντη ἁπλοῦν, μήτε ἐξ ὅλων μήτε ἐκ μερῶν γέγονεν· καὶ οὕτω πάντως δειχθήσεται, οὐ πᾶν σύνθετον, ὅλου τινὸς ὅλῳ, ἢ μέρους μέρει, ἢ μέρους ὅλῳ συντεθέντος, συγκεῖσθαι· ταῦτα μὲν οὖν τῆς πρώτης ὑμῶν προτάσεως τὰ ἀνακόλουθα.

Καὶ τῆς δευτέρας δὲ τὶς ἡ ἀπόφασις τοῦ πᾶν τὸ καθ' οἱανοῦν σύνθεσιν συντιθέμενον, πάντως ἐμμερὲς εἶναι δεῖν καὶ περιγραπτὸν· καὶ οὐχὶ καὶ ἀμερές τι ὅλον δύνασθαί ποτε συντίθεσθαι, παρελθόντες ἀποκρίνεσθαι· ἰδοὺ γὰρ τὸ σημεῖον ἀναντιῤῥήτως ἀμερές ἐστι, συντιθέμενον δὲ γραμμὴν ἀπετέλεσε· πῶς οὖν συνετέθη τὸ οὐκ ἐμμερές; τὸ γὰρ σημεῖον, κοιναῖς ὁμολογίαις ἀμερὲς δέδοται εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἔσχατα μόρια τοῦ χρόνου, ἀμερῆ ὄντα, χρόνον ἐκ συνθέσεως ἀποτελεῖ· εἶτα δὲ καὶ περὶ ψυχῆς ἡμῖν τί φατὲ; ἢ γὰρ ἐμμερὴς καὶ αὕτη ὑμῖν δοκεῖ εἶναι ἐπεὶ σύγκειται τῷ σώματι; ἢ ἀμερὴς οὖσα καὶ ἀσύνθετος, πρὸς σῶμα πεφυκεῖν εἶναι, κατὰ τὸ ὑμέτερον ἀξίωμα; εἴπερ πᾶν τὸ συντιθέμενον, ἐμμερές ἐστιν· εἰ μὲν οὖν ταύτην ἀμερῆ τε καὶ ἀπερίγραπτον, δι' ὃ δὴ καὶ ἀσύνθετον ἴστε πρὸς τὸ σῶμα, οὐ πλείστοις ὑμᾶς λόγοις ἐγκόψομεν, ἀλλὰ πυρὸς θρυαλλίδα τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ, εἴγε λοιπὸν καὶ ὑμερέρα λέγοιτο, προσάψαντες, πυθόμεθα ὑμῶν· ἆρά γε ἀλγεῖ ἐπεὶ τῷ καιομένῳ ἡ προσδιαλεγομένη ἡμῖν ψυχὴ ὑμῶν περὶ τούτων; ἢ οὐχὶ; οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸ σῶμα τὴν πεῦσιν ποιούμεθα· κἂν μὲν εἴποιτε μὴ πάσχειν τὶ τῇ ψυχῇ ἐπὶ τῷ καιωμένῳ, ἀπελευσόμεθα σιγήσαντες, οἷα τῇ ἀπαθείᾳ ὑμῶν ἐληλεγμένοι, τὴν περὶ τούτων ἄγνοιαν ἐναργέστατα· εἰ δὲ καὶ ἄγαν σφοδρῶς ὀδυνᾶσθαι ἐπὶ τούτῳ εἴποιτε, καὶ μὴ δὲ καρτερεῖν διαλέγεσθαι περὶ τούτων διὰ τὸν φλογισμὸν, ἀκούσεσθε παρ' ἡμῶν, ὅτι οὐχ ἀφεξόμεθα οὐδὲ ἀποστήσομεν τὴν θρυαλλίδα ἕως ἂν ὁ λόγος ἡμᾶς πείσῃ τὴν αἰτίαν τῆς συμπαθείας·

ἄπορον παρ' ἡμῖν ἀνακύπτει μέγα· διότι ἡμεῖς σῶμα καίομεν ἐμμερὲς καὶ οὐχ' ὑμᾶς· ἤγουν ψυχὴν ἀμερῆ καὶ ἀσύνθετον πρὸς σῶμα τὴν ὑμετέραν, ᾗ προσλαλοῦμεν· καὶ ὅμως αὐτῇ τῆς φυσικῆς αὕτη ἐνεργείας ἐμποδίζεσθαι φησί· καὶ γὰρ εἰ ἀμερὴς ὄντως ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἢ ἑτέρα τὶς οἱαοῦν φύσις καθ' ὑμᾶς, οὐδενὶ τρόπῳ πρός τι συγκείσεται, τὸ δὲ κατὰ μηδένα τρόπον τινὶ συγκείμενον· ἀλλ' ἀπόλυτον ἀεὶ καὶ καθ' ἑαυτὸ ὑφιστάμενον, οὔτε τυπτομένῳ ἑτέρῳ τινὶ συμπλήττεται, οὔτε πάσχοντι συγκολαφισθήσεται, οὔτε ἡδομένῳ συνευφραίνεται, ἢ ἁπλῶς τῶν αὐτῶν ἀπολαύσειεν· οὐδὲ τουτὶ πάθος τὸ αὐτὸ, κατ' ἀριθμὸν τῶν ἑτέρῳ συμβαινόντων, τινὶ συμμερισθήσεται· ἀμέλει τοῦ πλουσίου ἐν σπατάλῃ κατευωχουμένου, Λάζαρος οὐκ εὐφραίνετο· ὁμοίως δὲ οὔτε ἐν γεέννῃ τοῦδε φλογιζομένου, Λάζαρος ὠδυνᾶτο· ἀλλ' οὐδὲ ἡμεῖς νῦν ὑμῖν φάσκουσιν ὀδυνᾶσθαι ἐπὶ τῇ θρυαλλίδι, συνηλγήσαμεν, ἀσύνθετοι πρὸς ὑμᾶς ὁμολογουμένως ὑπάρχοντες.

Εἰ δὲ ταῦτα ἀντιπεριτραπείσης αὐτοῖς τῆς ἰδίας κακουργίας, αἰσθήσει μάχεσθαι, τοὺς ἄγαν φυσιολογεῖν βουλομένους καὶ εἰς τὰ θεῖα σαφῶς παρίστησι, μή τι ἄρα τὸ ἕτερον αἱρήσονται σκέλος τῆς διαιρέσεως, περὶ ψυχῆς λέγειν, ὅτι ἐμμερής τέ ἐστιν ἅτε καὶ περιγραπτὴ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ σύγκειται ἡ ψυχὴ τῷ ἐμμερεῖ καὶ περιγραπτῷ σώματι· εἰ οὖν τοῦτο λέγοιτε, πάλιν σκέψασθε φαίημεν τὰ συναγόμενα· πρῶτον μὲν γὰρ συναύξοιτο καὶ συναπομειοῖτο καὶ συνδιατέμνοιτο τῷ σώματι· εἰ δὲ μή γε, τὸ αὐξηθὲν σῶμα οὐ ζωώσει, μὴ ἐγγενομένη κατὰ σύνθεσιν καὶ αὐτῷ· οὐδὲ τῷ μειωθέντι ἀρκεσθείη, μὴ συμπερισταλεῖσα αὐτῷ πως· εἶτα δὲ, τὶ ἂν εἴποιτε ἔτι, ἐπεὶ τὸ ἐμμερὲς καὶ περιγραπτὸν πᾶν ἐν τόπῳ ἐστίν· τὸ δὲ ἐν τόπῳ ὂν, ἢ σῶμα, ἢ συμβεβηκὸς σώματι ἀχώριστόν ἐστιν, ἀνάγκη ἢ συμβεβηκὸς καὶ τοῦτο ἀχώριστόν τι· ὅθεν οὐδὲ ἀθάνατον ἔτι, ἢ αὐθύπαρκτον, οὐδὲ οὐσίαν οἴεσθαι τὴν ψυχὴν, ἢ σῶμα εἶναι λέγειν αὐτὴν, ὑπὸ σώματος περιεχόμενον· εἰ δὲ σῶμα ἡ ψυχὴ, διὰ σώματος οὐ χωρήσει, μὴ διαιροῦσα τοῦτο, ἢ διαιρουμένη ὑπὸ τούτου, εἰ ἀληθὲς τὸ σῶμα διὰ σώματος μὴ χωρεῖν, ἄνευ τῆς θατέρου διαιρέσεως· ἀλλὰ καὶ ἐν ὄγκῳ μείζονι τὰ ἔμψυχα σώματα παρὰ τὰ νεκρὰ ὁρᾶσθαι ἀναγκαῖον, εἴπερ πᾶν σῶμα σώματι ἐπιγινόμενον, ἐν ὄγκῳ μείζονι τοῦτο δείκνυσιν· ἔτι μέν τοι καὶ αὕτη εἰ σῶμά ἐστιν ἡ ψυχὴ, συνεχές τε ποσὸν ἔχει καὶ σχῆμα· σῶμα οὖν δι' ὅλης αὐτῆς ἐν τῇ συνθέσει εἰσδεξαμένη, ἐν ὄγκῳ μείζονι καὶ αὐτὴ κατασταθήσεται· ὃ γὰρ ἐμποιήσει ἑτέρῳ τὸ ἕτερον σῶμα, ὡς σῶμα, τοῦτο καὶ αὐτὸ πείσεται ὑπὸ τοῦ ἑτέρου· ἔτι δὲ καὶ ἄλλων ἀτόπων πλῆθος, ὃ διὰ τὴν ἐπὶ πλεῖστον παρέκβασιν τῶν ζητουμένων παροpατέον ἡμῖν πρὸς τὸ παρὸν, καὶ τῶν εἰρημένων δεικνύντων οὐκ ἐλλιπῶς τὸ ἀνίσχυρον τῆς ὑμετέρας ὑποθέσεως· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, καὶ τῆς δευτέρας ἀπο-

φαντικῆς ὑμῶν ἕνεκα προτάσεως, λεγούσης ὅτι τὸ συντιθέμενον πάντως καὶ ἐμμερὲς εἶναι ἀνάγκη, καὶ περιγραπτὸν, ἐξ οὗ τὸ γενναῖον ὑμῖν ὅλον ἐπιχείρημα κατεσκεύαστο.

Ἐπεὶ οὖν καὶ τὰ εἰρημένα ἀρκοῦντα ἐστὶ εἰς κατάλυσιν τῆς ψαμμαίας ὑμῶν οἰκοδομῆς διὰ τόδε ἑπόμενα μυρία καὶ ἄλλα ἀτοπήματα ταῖς ὑμετέραις ὑποθέσεσι, παραλείψομεν, εἴγε τὸ νοερὸν καὶ πνευματικὸν καὶ ἰσάγγελον, ἔτι μὴν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ, καὶ ἐμφύσημα τῆς δόξης τοῦ παντοκράτορος, τοῦτο ὑμεῖς ἁπλῶς ἐμμερὲς εἶναι ὑποτίθεσθε, διότι συντίθεσθαι ὡμολόγηται· ἔσται γὰρ τούτου δοθέντος, καθ' ὑμᾶς ἐξ ἀνάγκης· ἢ καὶ τὰ συγγενῆ καὶ πρωτότυπα καὶ προακτικὰ τούτου ἤγουν τῆς ψυχῆς, ἐμμερῆ κατ' αὐτὴν λογίζεσθαι εἰκόνος τούτων οὔσης καὶ ὁμοιώσεως ταύτης· ἢ ἀμερῆ φάσκοντας εἶναι ταῦτα καὶ ταύτην σὺν ἐκείνοις τῆς ἐμμερείας ἀφιέναι τῆς κατὰ τὰ σώματα· εἴτε δὲ ἑκόντες, εἴτε ἄκοντες, παραβλέπετε τὴν ἀλήθειαν, ἡμεῖς ὑμῖν ἐν δυνάμει Χριστοῦ ταύτην ὑποδείξομεν· ἔσται γὰρ ἢ εἰς σύνεσιν εἰ βούλεσθε, ἢ εἰς τὴν κατάκρισιν ὑμῶν τὰ λεγόμενα παρ' ἡμῶν. Τὸ ὅλον οὐχ' ὡς οἴεσθε, τὸ κατὰ τὰ μέρη, ἢ ἐκ μερῶν, τέλειον ἀεὶ σημαίνει ἁπλῶς καὶ πάντως· οὕτως γὰρ ἂν πάντα δέον ἦν τὰ ἁπλᾶ, ἢ ἀτελῆ λέγεσθαι, ἀμερῆ ὄντα, καὶ ἐκ μερῶν συγκειμένην οὐκ ἔχοντα τὴν οἰκείαν ὁλότητα· ἢ ὅλα τὲ καὶ τέλεια λεγόμενα, σύνθετα εἶναι ἐκ μερῶν, καὶ οὐκέτι ἁπλᾶ· ὡς μηδὲν λοιπὸν τῶν ἐν ἁπλότητι, τέλειον εἶναι· ἢ ὁλόκληρον φαίνεσθαι· τούτου δὲ δοθέντος, καὶ καθ' ὑμῶν ἔσται τὰ ὑμέτερα, μὴ δὲ αὐτῷ τῷ θείῳ ἄνευ τῆς ἐκ μερῶν ὁλότητος, συγχωροῦντα τὴν ἁπλότητα· καὶ γὰρ ἀναγκαίως δεῖσθαι καὶ αὐτὸ συνθέσεως καὶ μερῶν πρὸς τελείωσιν καὶ ὁλότητα αὐτοῦ παριστάνοντα, θατέρου πάντως ἐκπεσεῖν εἴη βιαζόμενα, ἢ τοῦ ἁπλοῦ ἢ τοῦ τελείου, τόδε τὸ ἀμερῶς ὑπερτέλειον θεῖον ὅλον· ἀλλ' ἔστιν ἀληθῶς ὅλον ὦ οὗτοι κυρίως· τὸ κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ἀπηρτισμένον, κἂν ἁπλοῦν εἴη καὶ ἀμερὲς, κἄν τε σύνθετον καὶ ἐμμερές· μόνον εἰ ἀνελλιπῶς ἔχειν τοὺς ἑαυτοῦ λόγους θεωρηθείη· ὅτι γὰρ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ οὐκ ἐμποδίζει τῷ λόγῳ τοῦ ὅλου, τὸ ἀμερὲς εἶναι τὸ ὑποκείμενον, ἰδοὺ δὴ τέλειον φαμὲν καὶ ὅλον τὶ εἶναι, καὶ τὸ σημεῖον, καὶ τὴν μονάδα, καὶ τὸ νῦν τοῦ χρόνου τὸ ἀμερὲς καὶ ἀκαριαῖον, καὶ τὸ θεῖον, καὶ τὰ ἁπλᾶ πάντα· καὶ οὐχ' ὅτι ἀνελλιπῶς τὰ οἰκεῖα μέρη ἔχουσι, διὰ τοῦτο τούτοις μαρτυροῦμεν τὴν ὁλότητα· προωμολόγηται γὰρ ἡμῖν ἡ τούτων ἀμέρεια· ἀλλ' ὅτι ὅλον ἔχουσι τῆς οἰκείας τοῦ εἴδους ἀμερείας τὸν λόγον σῶον τὲ καὶ ἀπαράβλαπτον καὶ τέλειον, τούτων ἕκαστον, κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, τοῦ εἴδους γνωριστήριον φέρουσι· ταῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τὸ ὅλον δεικνῦντα, ὡς καὶ ὅλον ὅλῳ συν-

τίθεσθαί τι δυνατὸν, και οὐκ ἐμμερες εἶναι τὸ λεγόμενον ὅλον, ἐκ τῆς συνθέσεως, ἀνάγκη.

Ὁμοίως δὲ τοῖς εἰρημένοις περὶ τοῦ ἀμεροῦς, καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ὅλον δέον εἶναι καὶ λέγεσθαι· τῷ λόγῳ γὰρ τοῦ ἀπεριγράπτου ὅλου μετὰ τῶν ἰδιωμάτων πάντων τῆς ἀπεριγραψίας, τέλειον τοιόνδε ἐστίν· ἐπεὶ οὐκ ἔσται ἄλλως ἀπερίγραπτον· εἰ γὰρ κατὰ τὴν σφῶν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ ἀνελλιποῦς τῶν μερῶν τὸ ὅλον νοεῖται μόνως, ἐπεὶ ἀμερής ἐστι καὶ ἀπερίγραπτος ὁ Θεὸς, τὸ ὅλον οὐχ' ἕξει· μὴ ἔχων δὲ τὸ ὅλον, εἰ καὶ συνθέσεως ἠλευθέρωται, ἀλλὰ ἀτελειότητα κατηγορηθήσεται· εἰ δὲ ὅλον τί ἐστι, καὶ συντίθεσθαι δύναται· εἰ οὖν καὶ τὸ ἀπερίγραπτον αὐτοῦ ἔχει καὶ τὸ τοῦ ἀπεριγράπτου ἀνελλιπῶς, ὡς ἀπεριγράπτου μέν τοι, δύναιτο ὅσον τῷγε, καὶ ἐπὶ τῷδε, ὡς δοκεῖ τῇ ἀποφάνσει αὐτῶν· καὶ οὕτως συντίθεσθαι ὅλον τὶ ὂν, τῷ τῆς ἀπεριγραψίας λόγῳ καὶ ἀμερείας ἀπηρτισμένον· ταῦτα δὲ ἡμῖν κατεξήτασται, διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς εἰδέναι ὑμᾶς τὸ ὅλον, ἀλλ' ἐπὶ σωμάτων μόνον, μᾶλλον δὲ ἐπὶ συνεχῶν ποσῶν μόνων παράθεσιν τοπικὴν μορίων τινῶν συναπτομένων, καὶ θέσιν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, τοῦτο λογιζομένων συνεστᾶναι. Ἐοίκατε δὲ ὦ γεννάδαι ἐκ τῆς ἄγαν κατ' αἴσθησιν σπουδαζομένης ὑμῖν φυσιολογίας, εἰς τοσήνδε τὴν ἀναισθησίαν κατασπασθῆναι· ἴδωμεν γὰρ καὶ ἀκριβέστερον ὅμως τὸ ἀπερίγραφον ὑμῖν πῶς λέγεται, τῷ ἐμμερεῖ μὴ δυνατὸν εἶναι συντίθεσθαι· πρῶτον μὲν γὰρ τὸ ἀπερίγραπτόν τι εἶναι, ἐπιπολαιότερον ἐκ τοπικῆς σχέσεως λέγεται· ἆρα οὖν καὶ τῇ κατὰ τόπον ἑνώσει παρεμποδὼν τὸ ἀπερίγραπτον· αὕτη δὲ παράθεσίς ἐστι καὶ οὐ σύνθεσις· εἰ μὲν οὖν τοιαύτην εἶναι καὶ τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα οἴεσθε, ὅτι ὑπερεκτείνεται θατέρου τὸ ἕτερον συντιθέμενον τῶνδε, καὶ δέον ὡς τὰ διπλᾶ καττύματα τῶν πεδίλων, τὰ οὕτως ἑνούμενα ἀλλήλοις καὶ παρατιθέμενα, μὴ θάτερον ἐξέχον ἀπαιωρεῖσθαι καὶ περιττεύειν θατέρου καττύματος, πρόδηλοι οὖν κἀντεῦθεν γεγόνατε ὡς καὶ τὴν ἕνωσιν καὶ τὸ ἀπερίγραφον, οὐ θεοπρεπῶς ἀλλὰ σώματος μεγέθει φαντάζεσθε, μυριόπηχύ τι ἢ ἁπλῶς ἀπειρόποσον κατὰ μορίων τινὰ θέσιν πρὸς ἕτερον ἔλαττόν τι σῶμα συνάπτεσθαι λογιζόμενοι· πλὴν οὐδὲ εἰ τοῦτο οἴεσθε, ἐκωλύετο ἂν αὐτῶν εἶναι παράθεσις καθ' ὑμᾶς· ἐδώκατε γὰρ καὶ μέρους πρὸς ὅλον τὶ τινὸς γενέσθαι σύνθεσιν, ὥστε καὶ τοῦ βραχέος πρὸς τὸ μέγα ἐστὶ παράθεσις· εἰ δὲ εἴποιτε οὐχ' ὅλον πρὸς μέρος αὕτη ἐστὶ ἡ παράθεσις ὄντως ἀλλ' ἐκ μέρους αὐτοῦ ὅλου πρὸς ὅλον τὸ μέρος, σκοπεῖτε ὅμως καὶ οὕτως· ὅτι ὧν τὰ μέρη περιγραπτὰ, τούτων καὶ τὸ ὅλον· ὥστε εἰ καὶ μὴ τῷδε τινὶ τῷ ἐμμερεῖ, ἀλλ' ἑτέρῳ μείζονι, ἔχοι ἂν φύσιν παρατίθεσθαι, καὶ τὸ τοῦ παρατεθέν-

τος θείου μέρους ὅλον, οὐδὲν ἄρα ἐκ τῆς τοπικῆς ἀπεριγραψίας, φύσει ἀπερίγραπτον δειχθήσεται.

Ἐρωτητέον δὲ ὑμᾶς ἔτι· τὸ ἀπερίγραφον τοῦτο ἤγουν ὁ Θεὸς, περιγράφει τὸν κόσμον, ἢ οὔ; εἰ μὲν γὰρ οὐ περιγράφει, οὔτε ἐν αὐτῷ ὁ κόσμος ἄρα, οὔτε ὄντως ἐλάττων αὐτοῦ ἀναγκαίως δειχθήσεται· καὶ τ' ἄλλα δὲ βλάσφημα ἕψονται· εἰ δὲ περιγράφει, ἐπεὶ πᾶν ἐμμερὲς, εἴτε περιγράφεται, ἢ μέρος ὑπὸ μέρους, ἢ ὡς ὅλον ὑπὸ ὅλου, ἢ ὡς μέρος ὑπὸ ὅλου, ἢ ὡς ὅλον ὑπὸ μέρους, περιγράφεται· τοῖς γὰρ ὑμετέροις χρησόμεθα· δέον πάντως ἐμμερῆ εἶναι καὶ τὸν Θεὸν τὸν περιγράφοντα τὸ περιγραφόμενον ἐμμερές· ταῦτα δὲ πάλιν πῶς λέγετε γίνεσθαι; εἰ γὰρ ὡς σῶμα τί μεῖζον, τὸ ἔλαττον, καὶ ὡς οἱ τοὺς κανθάρους εἰς τὰς κηρίνας σφαίρας κατακλείοντες, οὕτω περιγράφει Θεὸς, τόπος ἐστὶ μόνον τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ συνεχές τι ποσὸν ὁ Θεὸς, σῶμα τὲ σωμάτων, καὶ ἐμμερὴς, καὶ σύνθετος, καὶ οὐ μόνον ἐλευθερούμενος συνθέσεως, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαίως πεφυκὼς ἐπιδέχεσθαι σύνθεσιν· εἰ δὲ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς βδελυρίας ἀνόητα, ἑτέρως περιγράφειν τὸν κόσμον λέγοιτ' ἂν ὁ Θεὸς, ἢ ὡς τὰ σώματα περιγράφουσι· δεῖ γὰρ ἀληθῶς εἰπεῖν, ὅτι περιγράφει μὲν τὰ πάντα σώματα καὶ ἀσώματα, οὐχ' ὡς σῶμα δὲ· ἀπερίγραφός τε ἐστὶν, οὐχ' ὡς σῶμα μὴ ἔχων ὑφ' οὗ περιγραφείη μείζονος σώματος· καὶ ὡς ἐν κενῷ που τόπῳ τοῦ παντὸς, μέρη τινὰ τῶν αὐτοῦ παραιωρημένος, ἀλλ' ὡς δυνάμει πᾶσαν φύσιν ὑπερεκπίπτων, καὶ παντὸς τόπου καὶ χρόνου ὑπερεξαπλούμενος· οὔτε γοῦν ἄρα συντιθέμενος ὡς σῶμα ἢ μεριστή τις φύσις συντεθήσεται, ἵνα ὡς μέρος ἢ ὅλον, μεριστὸς συγκείμενος λογισθήσεται· ἀλλ' ὃν τρόπον οὐκ ἀναγκαίως αὐτῷ γέγονεν ὁ τοῦ σώματος λόγος καὶ τῆς ἐμμερείας εἰς τὸ περιγράφειν τὰ ἐμμερῆ, οὕτως οὐδὲ εἰς τὴν πρὸς ἄνθρωπον σύνθεσιν, τὴν τοιάνδε ὑπόνοιαν ἐπισύρεται· ἄλλως γὰρ οὐδὲ μέγα οὕτως τῷ ἀπεριγράφῳ, εἰ οὐ χωρεῖται ὑπὸ τοῦ περιγραπτοῦ· καὶ σώματι γὰρ ἀπεριγράπτῳ ἔνεστι τόδε, ἤγουν τῷ οὐρανίῳ· ἀλλ' εἰ καὶ ἐν τῷ μείονι καὶ περιγραπτῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀκωλύτως ὅλος τὲ καὶ ἀπεριγράπτως δύναιτο χωρῆσαι ἐν οὐδενὶ στενοχωρούμενος, τοῦτο ἀληθῶς δυνάμεως φυσικῆς τὸ ἀπερίγραπτον οὐδενὶ βιαίῳ ἀποκλειομένης καὶ περιγραφομένης ἐνεργεῖν ὃ βούλεται· τοῦτο γάρ ἐστι καὶ τὸ ὡς ἄγαν θαυμαστὸν εἰρημένον τῷ φήσαντι περὶ Χριστοῦ τοῦ κατὰ σάρκα, ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.

Κακῶς οὖν τάλανες ἀξιοῦτε καὶ ἐπὶ Θεοῦ πᾶν τὸ συντιθέμενον, ἢ ὡς μέρος ἢ ὡς ὅλον μεριστὸν δηλαδὴ συντίθεσθαι· ἤρκει μὲν οὖν καὶ μιᾶς μόνον τῶν ὑμετέρων προτάσεων ἔλεγχος πρὸς καθαίρεσιν παντὸς ὑμῶν τοῦ ἐπιχειρήματος· εἴπερ ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, πάντα ἄτοπα ὡμολόγηται· ἰδοὺ

δὲ δι' ὅλων ὑμῶν τῶν προτάσεων, εἰ καὶ μακρότερον τὸν ἔλεγχον παρέτείναμεν, ψευδέστατον ὑμῶν τὸ συμπέρασμα δέδεικται τοῦ ὅλου συλλογισμοῦ· ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ, κακῶς ἠξιοῦτε, πᾶν συντιθέμενον ὡς μέρος ἢ ὅλον μεριστὸν συντίθεσθαι· ἐλήλεγκται γὰρ οὐχ' οὕτως ἔχοντα τὰ πράγματα, εἴπερ ἐκ μὴ ὄντων σύγκειται τόδε τὸ πᾶν θείᾳ βουλήσει συναρμοσθέν· ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ἐκ ποιοῦ τε καὶ ποσοῦ κατηρτισμένα ἐστὶν οὐσιωδῶς· ὧν ἐν οὐδετέρῳ τὸ ὅλον ἢ μέρος πρὸ τῆς συνθέσεως αὐτῶν, λέγειν δυνατὸν, διὰ τὰ ἀνωτέρω ἡμῖν εἰρημένα· ἡ δὲ δευτέρα ὑμῶν πρότασις ἐπλάνα φάσκουσα τὸ ὅλον ἐπὶ ἀμερῶν ἢ ἀπεριγράφων μὴ λέγεσθαι· καὶ ἐδείχθη τό τε σημεῖον, καὶ ἡ μονὰς, καὶ τὸ νῦν, καὶ ψυχὴ, καὶ τὰ ἁπλᾶ πάντα, καὶ τὸ θεῖον, ὅλα τε λέγεσθαι ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὰ λόγοις, καὶ ἀμερῆ εἶναι, εἰ καὶ μὴ ὡσαύτως ἑκάστου ἐστὶν ἡ ἀμέρεια.

Εἰ δὲ καὶ ἐδόθη ὑμῖν πάντα τὰ ἁπλᾶ ἐξ ἀνάγκης, ἐπεὶ ἀμερῆ ἐστι, μήτε ὅλα λέγεσθαι μήτε εἰς σύνθεσιν ἔρχεσθαι πώποτε, ἡδέως ἂν πυθοίμην ὑμῶν πῶς οὖν οὐκ ἐκ συνθέτων γενέσθαι τὰ ὄντα σύνθετα πάντα δοθείη; καὶ ἐπ' ἄπειρον τὴν ἀνάβασιν ποιήσει, εἴπερ μὴ ἐξ ἁπλῶν ἐστι τὰ σύνθετα, διότι οὐκ ἐξ ἀμερῶν δύνανται εἶναι καθ' ὑμᾶς, τῶν πρώτων συνθέτων, οὐκ οἶδα ὅθεν συντεθέντων, ἐὰν μὴ παρελθόντες ἡμῖν ὑποδείξητε· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπερίγραφον τῷ λόγῳ τοῦ ἀπεριγράφου ὅλον εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ περιγραπτὸν τῷ λόγῳ τοῦ περιγραπτοῦ δέδεικται· καὶ συντίθεσθαι οὖν δυνάμενον, εἴγε τοῦτο ὑμῖν δοκεῖ συνθέσεως εἶναι κωλυτικόν· καὶ ὅτι ὡς περιγράφειν τὸ ἐμμερὲς οὐκ ἐμποδείζεται τὸ ἀμερὲς, οὕτως οὐδὲ συντίθεσθαι κατὰ τὸ ἑαυτῷ μέν τοι οἰκεῖον, καὶ οὐκ ἐμμερῶς· οὐκοῦν καὶ μειρακίοις εὔδηλον τὸ ἀνίσχυρον τοῦ ὑμετέρου ἀσεβοῦς συμπεράσματος, τὸ λέγον· οὐκ ἄρα συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ· οὕτω μὲν οὖν ὡσεὶ χνοῦς κατὰ πρόσωπον ἀνέμου ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα ὑμῶν τὰ σοφίσματα, διὰ τὸ ἐν ἀπιστίᾳ συμπαγῆναι καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς δυνάμεως τοῦ θείου βουλήματος.

Ἀλλ' ὦ οὗτοι, εἰ καὶ μηδεὶς ἦν ὁ λόγος ὁ ἐλέγχων ὑμῶν τὴν ἀτοπίαν, ἆρά γε οὕτως ἐννοεῖν οὐ φρίττομεν, ὅτι ὁ μὴ ὄντα τάδε τὰ ὄντα πάντα καὶ τὰς τοιάσδε αὐτῶν συνθέσεις ἐξευρὼν θεὸς πάσας καὶ ποιήσας εἶναί τε αὐτὰ, καὶ τοιῶσδε εἶναι, οὐκ ἠδύνατο καινοτέραν τινὰ καὶ ἀναγκαιοτέραν σύνθεσιν παρὰ τὰς ἐγνωσμένας ἡμῖν ἤδε προβάλλεσθαι, καὶ ἐφευρεῖν ἑαυτῷ, ὑπὲρ τῶν ὄντων ἑαυτὸν συνθεῖναι τῶν ὄντων τινὶ βουλόμενος, καὶ τὴν μήπω ἐντεταγμένην τοῖς οὖσιν ἐμφανίσαι· πῶς οὖν εἰ τοῦτο διαμφιβάλλοιμεν, οὐχὶ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τῶν ὄντων, ἐκ τινῶν προγεγονότων εἶναι, εἰκότως δοξάσομεν; οὐ γὰρ ἦν οὔπω τὶς ἐγνωσμένη τινὶ σύνθεσις τῶν ὄντων· ὅτε κατ' ἀρχὰς θεῷ ἐμηχανήθη· καὶ ὅμως οὐδε-

νὸς αὐτῶν πρώην ὄντος, ὕστερον ποιήσειν τὸν θεὸν τὰ πάντα σύνθετα ὁμολογοῦμεν· πότε δὲ καὶ ποῖ ἄλλος γέγονε κόσμος ἢ ἐπεφάνη τοιόσδε Χριστὸς τῷ κόσμῳ; δῆλον οὖν, ὅτι ἐν ἀρχῇ τε καὶ ἐκ μὴ ὄντων, κατὰ την τῶν χριστιανῶν εὐσέβειαν καὶ κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν δόξαν, ποιεῖ ὁ Θεὸς ἃ βούλεται· καὶ φύσεως γὰρ αὐτὸς ποιητὴς ὢν, πῶς οὐ δύναιτο ἂν εἶναι καὶ τῶν φυσικῶν καινιστὴς ἀθεώρητος;

## CAP. II.

Πᾶν οὖν συντιθέμενον ἑτέρῳ, περιγραπτόν ἐστι καὶ ἐμμερὲς, καθὼς ἐδιδάχθη ἀνωτέρω· πᾶν δὲ περιγραπτὸν καὶ ἐμμερὲς, ἑτεροούσιόν ἐστι τῷ ἁπλῷ καὶ ἀπεριγράφῳ· εἰ δὲ τοῦτο, οὐ συνετέθη ὁ Θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ, ὁμοούσιος ὢν τῷ ἁπλῷ καὶ ἀπεριγράφῳ πατρί· ἢ συντεθεὶς, ἑτερούσιός ἐστι τῷ ἁπλῷ καὶ ἀπεριγράφῳ πατρὶ, ὅπερ ἀσεβές. Ἀλλ' οὐχ' ὡς ἀπεφάνθη παρ' ὑμῶν, πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ κατὰ τὴν οἱανοῦν σύνθεσιν, περιγραπτόν ἐστι καὶ ἐμμερὲς, ὡς ἀπεδείχθη ἀνωτέρω ἀληθῶς παρ' ἡμῶν, καὶ μάτην ἑαυτοὺς περὶ τῶν ἀβεβαίων πληροφορεῖτε· ἐπὶ δὲ τοῖς ὡμολογημένοις κατασκευάζειν ἕτερά τινα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ὑμετέρων ἐπιχειροῦντες, ταυτὸν πεπόνθατε τοῖς οἰκοδομεῖν ἐν ἀέρι, ἢ παπύρῳ στηρίζεσθαι βουλομένοις· ἐπεὶ οὖν τὰ ἐναντία μᾶλλον ὧν ὑπέθεσθε ἀποδέδεικται ἡμῖν, δῆλον ὅτι καὶ τὰ ἐναντία τοῖς ὑμετέροις συμπεράσμασι συναχθήσεται· εἰ γάρ τινι τῶν ἐναντίων ἕπεται, καὶ τῷ ἐναντίῳ τοῦδε πάντως τὸ ἐναντίον ἕψεται.

## CAP. III.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ, ἑτεροούσιόν ἐστι τῷ ἁπλῷ καὶ ἀπεριγράφῳ πατρί· πᾶν δὲ ἑτεροούσιον τῷ ἁπλῷ καὶ ἀπεριγράφῳ πατρὶ, οὐκ ἔστι κυρίως υἱὸς τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου πατρός· πᾶν τὸ ἄρα συντιθέμενον ἑτέρῳ, οὐκ ἔστι κυρίως υἱὸς τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου πατρός· εἰ δὲ πᾶν συντιθέμενον ἑτέρῳ οὐκ ἔστι κυρίως υἱὸς τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου πατρὸς, οὐ συνετέθη ὁ Θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ κυρίως ὑπάρχων υἱὸς τοῦ πατρός· ἢ συντεθεὶς, οὐ κυρίως ὑπάρχει τοῦ πατρὸς υἱὸς ὁ Θεὸς λόγος, ὅπερ ἀσεβές. Ταῖς ὑμετέραις πάλιν συμπεριαγόμενοι ταυτολογίαις, καὶ ἡμεῖς φαμέν· ἀλλ' ὦ οὗτοι οὐ πᾶν συντιθέμενον ἑτέρῳ, ἑτεροούσιόν ἐστι τῷ ἁπλῷ καὶ ἀπεριγράφῳ πατρί· καὶ πᾶς ὑμῶν καὶ ὁ παρὼν ἀναιρεῖται συλλογισμὸς, τῆς πρώτης αὐτοῦ προτάσεως ἀνατραπείσης· οὐδὲν γὰρ ἀκατάπτωτον μένει τοῦ οἰκοδομήματος, τῶν θεμελίων ἐκ βάθρων προανατετραμμένων· οἱ δὲ παρ' ἑαυτοῖς καὶ μόνον φρόνιμοι, πολλάκις τοῖς ἀβεβαίοις ἐνισχυριζόμενοι, οὐδὲν ἕτερον δοκοῦσι ποιεῖν, ἢ ἐφ' ὕδατος γράφειν, καὶ κατὰ πυρὸς ξαίνειν, καὶ εἰς ἀέρα δαίρειν.

## CAP. IV.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ, καταχρηστικῶς πως λέγεται, εἴπερ καὶ λέγεται υἱὸς τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου πατρός· πᾶν δὲ τὸ καταχρηστικῶς πως λεγόμενον υἱὸς τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου πατρὸς, κυρίως κτίσμα τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου πατρὸς ὑπάρχει· πᾶν οὖν ἄρα συντιθέμενον ἑτέρῳ, κυρίως κτίσμα τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου πατρὸς ὑπάρχει· εἰ δὲ τοῦτο ᾖ, οὐ συνετέθη ὁ θεὸς τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ κτίστης ὑπάρχων τοῦ παντὸς καὶ οὐ κτίσμα τοῦ πατρός· ἢ συντεθεὶς, κτίσμα ἐστὶ τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπεριγράφου, καὶ οὐχ' υἱὸς κυρίως, ὅπερ ἀσεβές. Τοῖς ἀναποδείκτοις ὑμῶν ἀξιώμασιν ἀεὶ ἀντιτιθέναι καταφάσκουσι μὲν ἁπλῶς τινὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν· ἀποφάσκουσι δὲ τὴν κατάφασιν, κόπος μὲν οὐδεὶς τῷ ἀντιλέγοντι· δέον δὲ ἦν ὑμᾶς, τὰ πρῶτα γενναίως προβάλλεσθαι, ἵνα μὴ τὰ δεύτερα σαθρῶς ἐπιφέρητε· ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις ἐκ ῥιζῶν ἀνατέτραπται τὰ ὑμέτερα, λῆρος ἂν δόξειε περὶ τῶν δευτέρων ἐπὶ πλεῖστον ὑμῖν ἀποκρίνασθαι, πάντων ὑμῶν τῶν μέχρι τοῦ παρόντος συλλογισμῶν, τῇ τοῦ πρώτου ὑμῶν ἐπιχειρήματος δυνάμει ἐπιστηριζομένων· ἄλλως δὲ ἑνὸς ὄντος μόνου υἱοῦ ἀληθοῦς τῷ ἀπεριγράφῳ πατρὶ τοῦ καὶ συντεθέντος, πῶς ἐστι διὰ καθολικῆς ἀποφάσεως δεικνύειν, ὅτι οὐ συντίθενται οἱ κυρίως υἱοὶ τοῦ ἀπεριγράφου, ἢ διὰ καταφάσεως ὅτι πᾶς υἱὸς τοῦ ἀπεριγράφου, κυρίως ὢν, καὶ ἀσύνθετός ἐστιν; εἰ γὰρ καὶ τὰ ἰδικῶς ὄντα, ἐφ' ὧν οὐκ ἔστιν εἶδος ἢ γένος, διὰ τῶν καθόλου δεικτέον· ἐπεὶ πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἄρα ἐν τόπῳ, καὶ τόδε ἐπ' ἄπειρον· καὶ ἐπεὶ οὐδὲν ἄστρον ἡμεροφανὲς, οὐδὲ ὁ φωσφόρος, καί τοι κατὰ πλείους ὤφθη καιρούς· καὶ ἐπεὶ οὐδεμία στιγμὴ ἐν τῷ μεσητάτῳ πάντη τοῦ κύκλου, οὐδ' ἄρα τὸ κέντρον· τίνα δὲ καὶ θέλοιεν ἔχειν λόγον σύνθεσις μετὰ υἱότητος ἀγχινουστάτου, εἴτε κυρία εἴτε καταχρηστική; ποιὸν γὰρ ποιῷ, καὶ ποσὸν ποσῷ, καὶ ὁ ποσὸς κυρῷ, καὶ λίθος ξύλῳ συντιθέμενος· ἄρα διὰ τὸ καταχρηστικῶς εἶναι υἱὸς τοῦ ἀπεριγράφου συνετέθη, ἢ οὐδὲ διὰ τὸ καταχρηστικῶς, οὐδὲ διὰ τὸ κυρίως; εἰ δὲ δι' οὐδὲν τούτων συντίθεται τινὰ, οὐδὲ διά τι τούτων ἀσύνθετα μένοιεν τ' ἂν, ἀλλὰ δι' ἑτέρους οἰκείους καὶ ἀναγκαίους τῇ συνθέσει λόγους.

## CAP. V.

Πᾶσα οὐσία ἀπερίγραφος πανταχοῦ, καὶ ἐν ἑκάστῳ καὶ ἐφ' ἑαυτῇ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως ὑπάρχει ἀπερινοήτως καθὸ οὐσία, ἐπεὶ τοῦτο ἴδιον ἀπεριγράφου· πᾶν δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως ἐν πᾶσιν ὑπάρχον, ἀλλοίως καὶ ἀλλοίως οὐ δύναται εἶναι ἔν τινι καθὰ οὐσία· τὸ γὰρ ὡσαύτως ἀναιρετικόν ἐστι τοῦ ἀλλοίως καὶ ἀλλοίως· πᾶσα ἄρα οὐσία ἀπερίγραφος οὐ δύναται ἀλλοίως καὶ ἀλλοίως εἶναι ἔν τινι καθὸ οὐσία· εἰ δὲ

τοῦτο, ζητητέον ἄρα τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ λόγου περιγραπτὴν εἶναι φαμὲν, ἢ ἀπερίγραπτον; καὶ εἰ μὲν περιγραπτὴν εἴποιμεν, πρόδηλον τὸ βλάσφημον· εἰ δὲ ἀπερίγραφον, ἢ πᾶσι σύγκειται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ λόγου, ἢ οὐδενὶ σύγκειται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ λόγου· ἀλλοίως γὰρ καὶ ἀλλοίως ἔν τινι οὐ δύναται εἶναι καθὸ οὐσία, ἐπὶ καὶ ἀπερίγραφος· ὡμολόγηται δὲ ὅτι πᾶσιν οὐ σύγκειται· οὐδὲ ἄρα τινὶ σύγκειται· καὶ ἀσεβοῦσιν οἱ λέγοντες συγκεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ λόγου τῇ ἐξ ἡμῶν εἰς οἰκείαν αὐτοῦ φανέρωσιν ληφθείσῃ σαρκί. Ὄντως ἐν ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ ἐπιστρέφει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ· κατὰ γὰρ τὰ νῦν παρ' ὑμῶν εἰρημένα εἰ πανταχοῦ καὶ ἐν ἑκάστῳ, ἤγουν ἐν ἑνὶ καὶ παντὶ περιγραπτῷ, καὶ ἐφ' ἑαυτῇ ἤγουν ἐν τῷ ἀπεριγράπτῳ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως ὑπάρχει ἡ ἀπερίγραφος οὐσία· καὶ τοῦτο ἴδιον ὡς φατὲ ἀπεριγράφου οὐσίας, μὴ ἑτέρως εἶναι ἐν τῷ περιγραπτῷ καὶ ἑτέρως ἐν ἑαυτῇ, ἤγουν ἐν τῷ ἀπεριγράπτῳ· καὶ οὐ δύναται ἀλλοίως εἶναι ἐν οἷς ἐστὶν, εἰ καὶ ἀλλοῖα εἰσὶν ἐκεῖνα, καθὼς ἤδη ὑπέθεσθε· ἔν τε γὰρ τοῖς περιγραπτοῖς καὶ ἐν ἑαυτῇ ἀπεριγράπτῳ οὔσῃ ὁμοίως ἐστὶ, πῶς διὰ τὸ ἀπερίγραπτον εἶναι, οὐ δυνατὸν εἶναι αὐτὴν ἔν τινι περιγραπτῷ πρώην τε καὶ νῦν; ἔσται γὰρ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῖς ὑμετέροις, οὐδὲ ἐν ἑαυτῇ δυναμένη εἶναι, εἴπερ ὁμοίως ἔν τε ἑαυτῇ καὶ ἐν τοῖς παρ' αὐτὴν ἐστιν· ἀνάγκη δὲ ἦν μᾶλλον, εἴγε ὁμοίως ἐστὶν ἐν πᾶσιν, ὡς καὶ ἐν ἑαυτῇ, μηδὲν ἐμποδίζεσθαι τοῦ εἶναι αὐτὴν ἐν περιγραπτῷ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀπεριγράπτῳ, καὶ ὡς ἐν ἑαυτῇ ἁπλῶς, οὕτω γε κατὰ τὰ ὑμέτερα, καὶ ἐν τῷ περιγραπτῷ εἶναι· καὶ τοὐναντίον ὑμῖν ἀπεδείχθη ἤπερ βούλεσθε, ἐν τούτῳ τε καὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἐπιχειρήμασι, τοῦ μὴ δυνατὸν εἶναι συντίθεσθαι περιγραπτῷ τὸ ἀπερίγραπτον.

Εἰ δ' οὖν διὰ τὸ μὴ ἀλλοίως καὶ ἀλλοίως ἐνεῖναι τισὶ δύνασθαι τὸ ἀπερίγραπτον, οὕτως ἐν Χριστῷ, ὡς καὶ ἐν πᾶσιν εἶναι αὐτὴν βιάζεσθε· ἄρα οὖν διὰ τὸ ὡσαύτως ἐμφαίνεσθαι, καὶ ἐφ' ἑαυτῇ ὡς φατὲ, ὡς καὶ ἐν πᾶσιν, οὕτως ἔσται ἐν ὕδατι, καὶ λίθῳ, καὶ φυτῷ, καὶ μύρμηκι, καὶ ἰχθύϊ, καὶ ἵππῳ, καὶ ἀνθρώπῳ, καὶ ἀγγέλῳ, καὶ ἐν πᾶσιν ὡς ἐφ' ἑαυτῇ· εἰ δὲ οὐχ' ὁμοίως ἐφ' ἑαυτῇ καὶ ἐν μύρμηκι ἐστὶ, λέλυται τὸ ὡσαύτως, καὶ ἔσται ἐν Χριστῷ παρὰ τοὺς ἄλλους τῶν ὄντων πάντας· πρὸς δὲ τὸ λέγειν ὑμᾶς, ἐπεὶ ὡμολόγηται ὅτι ἐν πᾶσιν οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἄρα ἔν τινί ἐστι, τοὺς εἰπόντας ὅτι ἐν πᾶσιν ἐστὶν ὡς καὶ ἐφ' ἑαυτῇ, τοὐναντίον ἀκούσεσθε· ὅτι ἐπεὶ μᾶλλον τοῦδε ὡμολόγηται πᾶσιν ὅτι ἐν ἑαυτῇ ἐστι, σαφὲς ἂν εἴη ὅτι οὐκοῦν καὶ ἐν πᾶσιν ὄντως ἐστί· τὰ γὰρ ἐξ ὑμῶν φασὶν ὅτι ἐν πᾶσιν ὁμοίως ἐστὶν, ὡς καὶ ἐν ἑαυτῇ· ἢ οὖν οὐδὲ ἐν ἑαυτῇ ἐστιν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτήν τε καὶ ἑαυτῆς διακεκριμμένη, ἢ ἐν ἑαυτῇ ἐστὶ καὶ

ἐν τινὶ καὶ ἐν πᾶσιν ἐστὶν· ὡς μὴ δὲ μίαν εἶναι ἢ ἐπινοεῖσθαι λοιπὸν μόνην, ἀλλὰ πᾶσαν τῷ ἀπεριγράφῳ μαρτυρεῖσθαι σύνθεσιν παρ' ὑμῶν τῶν βουλομένων ἀθετῆσαι τὴν ἀληθῶς τοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα, ὑπερένδοξον ἕνωσιν.

## CAP. VI.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ εἰς τὸ ἀποτελέσαι μίαν φύσιν ἢ καὶ ὑπόστασιν ζῶσαν, μέρος εὑρίσκεται ταύτης τῆς φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως· πᾶν δὲ μέρος μιᾶς φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως ζώσης, φυσικῇ ἀνάγκῃ συμπάσχει τῷ μέρει μεθ' οὗ τὴν τοιάνδε φύσιν ἢ καὶ ὑπόστασιν ζῶσαν ἀπετέλεσε· μὴ θέλουσα δὲ ἡ ψυχὴ, συμπάσχει τῷ σώματι· ὡς καὶ παύεσθαι τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ποτὲ, τῶν τοῦ σώματος μελῶν, μεθ' ὧν ἐνεργεῖ, βλαπτομένων· ὁμοίως καὶ τὸ σῶμα φυσικῇ ἀνάγκῃ συντήκεται ταῖς λύπαις τῆς ψυχῆς καὶ ταῖς μερίμναις· τὸν δὲ θεὸν λόγον, ἀνάγκῃ λέγειν συμπεπονθέναι τῇ ἐξ ἡμῶν ἐμψύχῳ σαρκὶ, οὐ θέμις· οὐκ ἄρα συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ εἰς μιᾶς φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως σύστασιν· εἰ δὲ συνετέθη, καὶ πέπονθεν ἀνάγκῃ, ὅπερ ἀσεβές. Ἡδέως ἂν ὑμῶν πυθοίμην πρό γε ἁπάντων, εἰ ταυτὸν φύσιν καὶ ὑπόστασιν οἴεσθε καὶ ὑμεῖς, ὥσπερ καὶ οἱ φύσεως μιᾶς ὑπερμαχοῦντες; εἰ γὰρ τοῦτο καὶ ὑμεῖς φατὲ, ἴδε ἀκονητὶ ἡμῖν φωραθήσεσθε σοφιζόμενοι, καὶ τὰ ἑτερώνυμα καὶ ἑτερόσχημα διὰ προλήψεως τῶν πολυωνύμων συσκιάζοντες· ἐλεγχθήσεσθε γὰρ τέως ἡμῖν ἐν τούτῳ· πρῶτον μὲν κατὰ τὸν τριαδικὸν λόγον· εἰ γὰρ τὸ αὐτὸ ἐκδέχεσθε τάδε εἶναι, ἢ τρεῖς τὰς οὐσίας, ἢ μίαν οἴεσθε τὴν θείαν ὑπόστασιν· δεύτερον δὲ, ὅτι καὶ δύο φύσεις ἡμῶν λεγόντων, εἰσπράττετε ἡμᾶς δύο λέγειν καὶ ὑποστάσεις τοῦ κυρίου· ὡς οὐκ ἐντελῶς εἰρημένον πρὸς τὴν ὑμετέραν δόξαν τοῦ διττοῦ τῆς φύσεως, ἐὰν μὴ πρόσεστι καὶ τὸ διπλοῦν τῆς ὑποστάσεως· καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὑμᾶς θριαμβεύσει τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ ἰδίῳ εἰρημένα κεφαλαίῳ· ἐν ᾧ κοινῶς ὑμεῖς τε καὶ οἱ ἀπὸ Εὐτυχοῦς, τοῦτο ἡμῖν ἐσκαιωρήσατε λέγοντες, ὅτι φύσις καὶ ὑπόστασις ταυτὸν σημαίνει· ἢ οὖν δύο καὶ τὰς ὑποστάσεις, ἢ μὴ δὲ τὰς φύσεις λέγοιτε· ἀλλ' ἑτέρωσε μὲν τάδε ὑμῖν τε κἀκείνοις διήλεγκται.

Εἰ δὲ τοῦτο νῦν αἰδεῖσθε λέγειν, καὶ ὡς ἕτερον λαμβάνετε ἑκάτερον, τοῦτο γὰρ δοκεῖ μαρτυρεῖν ὑμῖν ὁ καὶ σύνδεσμος, φασκόντων εἰς τὸ ἀποτελέσαι μίαν φύσιν ἢ καὶ ὑπόστασιν ζῶσαν· ἐπεὶ οὐκ εἰρήκατε μίαν φύσιν, εἴτουν ὑπόστασιν, ἀλλὰ προσθετικῷ τινὶ συνδέσμῳ καὶ τὸ ἕτερον ἐπηγάγετε, τοῦτο λέγειν ἔχοιμεν πρὸς ὑμᾶς, ὡς εἰ πρὸς τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν ἐκ τῆς συνθέσεως ἀποτελεῖσθαι ἀπετείνεσθε μόνον διὰ τῶνδε, εἶχεν ἄν τι ὑμῖν τὸ ἐπιχείρημα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς μίαν τὴν ὑπόστασιν καὶ οὐ τὴν φύσιν ἐκ τῆς συνθέσεως ἡμᾶς ὁμολογοῦντας, τὸ αὐτὸ ἐγκαλεῖν

ἀπηρυθριάσατε, πρῶτον μὲν, πῶς μέρος φατὲ τῆς ἐνουσίου ὑποστάσεως πᾶν τὸ συντιθέμενον εἰς τὸ ἀποτελέσαι αὐτὴν, ἀκούσωμεν· τῆς γὰρ ὑποστάσεως ἡ ὑπογραφὴ, ἐξ ἰδιοτήτων τινῶν παρὰ τὰ ὁμοουσία ἔν τινι ἐπουσιωδῶν ἢ ἐπισουδιωδῶν καὶ συμβεβηκότων τινῶν, ἀχωρίστως ὄντων ἢ ἐπιγενομένων, συνίσταται· οὔτε δὲ αἱ οὐσίαι τῶν συνθέτων μέρη τῶν ὑποστάσεων εἰσὶ· τῶν γὰρ οὐσιῶν, οὐσίαι τὰ μέρη γίνονται, οὐ τῶν ὑποστάσεων, οὐδὲ μὴν τῶν συμβεβηκότων τί τῶν γινομένων, χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου ἀναιρέσεως, ὡς μέρος ἔν τινι ὑποστάσει ὑπάρχει· ἀλλ' οὐδὲ αὗται αἱ φυσικαὶ ἰδιότητες, ὡς μέρος εἰσὶ τῶν ὑποστάσεων ὧν εἰσὶν οὐσιῶν, ἀλλα καὶ μερικοὶ λόγοι· εἰ γὰρ μέρη αἱ ἰδιότητες εἰσὶ τῆς ὑποστάσεως, τὸ δὲ ὅλον συγγενὲς τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσι καὶ ταυτὸν, καὶ οὐδὲν γένος παρὰ πάντα αὐτοῦ τὰ μέρη, ἔσται καὶ τὸ ὅλον τῆς ὑποστάσεως, ἰδιότης καθόλου μόνον ἀνούσιος· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ πᾶσα ἰδιότης ἐστὶ τὸ ὅλον τῆς ὑποστάσεως, εἴπερ ἰδιότης ἢ ἑτέρου τινὸς ἔσται ἰδιότης· καὶ τοῦτο πάλιν ἐπ' ἄπειρον ζητητέον· ἢ οὐχ' ἑτέρου οὖσα, οὐδὲ ἰδιότης ἔσται, οὐδὲ ὑπόστασις ἄρα· οὐκ ἄρα οὖν οὐδὲ αἱ οὐσίαι, οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα, οὐδὲ αἱ ἰδιότητες αἱ οὐσιώδεις ὡς μέρη εἰσὶ τῆς ἐνουσίου ὑποστάσεως· ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας, περὶ τὴν οὐσίαν ἢ καὶ ἀλλαχόθεν ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν, τινὰ ἐστὶ τάδε ἰδίως ἐν τῷδε τινὶ θεωρούμενα· πλὴν εἰ καὶ τοῦτο ὑμῖν συγχωρήσομεν, οὐ γὰρ σπουδαῖον περὶ τούτου νῦν ἀντιτάσσεσθαι, καὶ ὡς μέρος εἴη ἐν τῇ ὑποστάσει ἑαυτοῦ ὁ θεὸς λόγος· ἀκόλουθον ἔσται, μείζονα τῆς οὐσίας τῆς θεότητος πάσης ἕκαστον τῶν τριῶν ἁγίων προσώπων ὡς ὅλον καὶ αὐτὸ νοεῖσθαι· καὶ οὕτω μὲν τόδε.

Ἡ δευτέρα δὲ ὑμῶν πρότασις πάλιν, πῶς ἔχει τὸ βέβαιον; ὅτι πᾶν μέρος ὑποστάσεως λεγόμενον, συμπάσχειν τῷ ἑτέρῳ ἀνάγκη· καὶ τοῦτο ἀεὶ καὶ κατὰ πάντα ἀδιορίστως· τῆς γὰρ τοῦ κόσμου ὑποστάσεως καὶ φύσεως, ἵππος, καὶ γὺψ· καὶ οὐ μόνον οὐ συμπάσχει θατέρῳ θάτερον εἶδος, ἀλλὰ καὶ εὐσθενεῖ τὸ γύπτιον, ἵππων ἀναιρουμένων· τὸ δὲ λεόντειον αὐτόθεν οὐδὲ ἔχει τὸ εἶναι, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ βοείου τυχὸν καὶ τῶν τοιούτων ἐπιβουλῆς, ζωοφθόρον τὶ ὂν καὶ σαρκοφάγον· τί δὲ ἂν εἴποι τὶς ὄρνιθας πεπονθέναι, εἰ νοσοῖεν αἱ τούτων ἐπίβουλοι ἀλώπεκες; τοὐναντίον γάρ ἐστιν ἰδεῖν, ὡς ἑτέρου πάσχοντος μέρους τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἕτερον εὐεκτεῖ· καὶ ἑτέρου εὐθαλοῦντος, ἕτερον δυσπραγεῖ· ἀλλὰ καὶ τοῦ ἑνός τινος ἀνθρώπου κατά τινα διδάξαντα ἡμᾶς, κατὰ τὸ ἔξω διαφθειρομένου, ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ· καὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ κατ' ἀριθμὸν ἑνὸς, τὸ μὲν πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ· ἡ δὲ σὰρξ, κατὰ τοῦ πνεύματος· καὶ τὰ τοῦ ἑνὸς ὁμοφυῆ πάντη πλεῖστα ὄντα μέρη, ἀντίκεινται ἀλλήλοις· καὶ διὰ τῆς θατέρου τῶν μερῶν θλίψεως, τὸ ἕτερον εὐε-

κτεῖ· κατακλιθέντες γὰρ ἐπὶ δεξιὰν πλευρὰν, τὴν λαιὰν ἀνεπαύσαμεν· καὶ καμνούσης τῆς λαιᾶς χειρὸς, ἡ δεξιὰ διαναπαύεται· ἀλλὰ καὶ ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦδε τινὸς, τηκομένης πιμελῆς, ἀδρύνονται αἱ σάρκες ἐν γυμνασίοις· ὀστᾶ δὲ καὶ χόνδροι μαστιζομένου τοῦ δέρματος, οὐδὲν αἰσθάνονται, καί τοι ἐν τῷ αὐτῷ ὄντα ἑνὶ συνθέτῳ σώματι· τινὰ δὲ μόρια τοῦ σώματος πρώην καὶ ἀσθενοῦντα, ἑτέρων τοῦ αὐτοῦ σώματος μορίων παθόντων, οὐ μόνον οὐ συνεπάθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπηλλάγησαν τοῦ πρώην ἐνόντος αὐτοῖς πάθους· ὡς ἔστι ἐπὶ τῶν κεφαλαλγούντων ἢ ὀφθαλμιώντων, εἰ ποδαλγήσαιεν, ἰδεῖν· καὶ ἐπὶ τῶν καιομένων τὴν χεῖρα διὰ τὰ ἐνστόμια πάθη· καὶ τὸ βρέγμα, λώβης χάριν· εἰ γὰρ καὶ συμπαθείᾳ τινὶ γίνεται τάδε, ἀλλὰ τὸ ἑτέρου φθαρτικὸν πάθος, ἑτέρου σωστικὸν φαίνεται· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ζώων τῶν σαρκοφάγων εἴρητο ἀρτίως· πῦρ δὲ ὕδατι συντεθὲν εἰς μίαν σώματος φύσιν καὶ ὑπόστασιν, θαυμαστὸν εἰ συμπάσχει ὡς μέρος· καὶ οὐ μᾶλλον πλεονάζειν τὲ καὶ ἐπιτείνεσθαι λέγεται τῇ τοῦ ἀντιπάλου ἀμβλύτητι καὶ ἑνώσει.

Εἰ δὲ οὐ τὰς οὐσίας αὐτὰς, ἢ τὰ μέρη τῶνδε, λέγετε μέρη τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν, πῶς οἷον ὅτι σιμότης γλαυκότητι ἢ φαλακρότης ἰσχνότητι συμπέπονθε; πλεῖστον ἡμῖν καί τοι οὐ παίζουσιν ἀλλὰ σπουδάζουσιν ἐξεγερεῖτε γέλωτα οἱ δεινοὶ περὶ τὸ λέγειν καὶ τοῖς φυσικοῖς ἀεὶ πράγμασιν ἑπόμενοι· πῶς οὖν συμπάσχειν πᾶν μέρος ὑποστάσεως τῷ ἑτέρῳ συνεισάγετε ἁπλῶς; ἵνα λεγόντων ἡμῶν εἰς μίαν ὑπόστασιν συνεληλυθέναι τὸν λόγον τῇ σαρκὶ, καὶ συμπάσχειν αὐτῇ τοῦτον κατὰ φύσιν ἀποδείξητε· οὓς ἐχρῆν ἀληθῶς νοεῖν, ὡς τὰ ἐπιγινόμενα πάθη τῷ ἐκ διαφόρων συνθέτῳ, ὡς ἀνῆκεν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐν αὐτῷ, ἐγγίνεται· οὐ γὰρ ὡς τήκει τὸ πῦρ σάρκας, οὕτω καὶ ψυχήν· εἰ οὖν εἴη τῶν συντεθέντων τὶ, καὶ πάντη ἀπαράδεκτον τοῦ κατὰ τοῦ συνθέτου φερομένου πάθους, δῆλον ὡς καὶ συγκείμενον τῷ παθητῷ, οὐ συμπείσεται· οὐ γὰρ καὶ τὸ ἀμίαντον χόρτῳ συμφυρὲν, καὶ καυθήσεται· οὐδὲ τὸ πῦρ τῷ σιδήρῳ συντυπτήσεται· ἅπερ καὶ δι' αἰσθήσεως, καὶ ἐν αἰσθητοῖς ὁρᾶται· τί οὖν εἴποιμεν εἰκότως περὶ τῆς τῶν ἀϋλοτέρων καὶ μετὰ συμπλοκὴν φυλαττομένης σαφοῦς ἀπαθείας, λογίσασθε· καὶ οὕτω μὲν τάδε.

Τὸ δὲ ἕτερον, πανουργήσαντες οὐκ ἐλάθετε· οὐκ οἴδαμεν γὰρ ὅθεν τόδε κατασκευάσαντες, πλὴν πᾶσαν ἀκούσιον εἶναι τὴν συμπάθειαν θατέρου μέρους πρὸς θάτερον τῶν συντιθεμένων ἔφητε· ὅπερ καθ' εἱρμὸν ταῖς προλαβούσαις ἅμα προτάσεσιν ὑμῶν συνψεύδεται καθολικῶς λεγόμενον· ἰδοὺ γὰρ παθητικῶς τοῦ σώματος τοῖς ἥδουσι τῶν αἰσθητῶν ὑποκειμένου, ἡ ψυχὴ ἑκουσίως συμπάσχει τὰ τοιαῦτα πάθη τῷ σώματι· ὅθεν καὶ ἐφίεται καὶ ἐπιτρέχει καὶ πάντα ποιεῖ πρὸς τεῦξιν τῶν καθ' ἡδονὴν παθῶν

ἐν τοῖς ἀσελγεστέροις· τί οὖν ἀναγκαῖον ἢ πιθανὸν ἢ ψιλῶς ἐνδεχόμενον συναγαγόντες ἐξ ἀνάγκης λύειν, συμπεπονθέναι τὸν θεὸν λόγον τῇ ἐξ ἡμῶν ἐμψύχῳ σαρκὶ ἡμᾶς ἀποδείξετε, ὅπερ συνάγειν ἐδόξατε; ἔξεστι γὰρ ὑμῖν τοῖς ὑμετέροις ἐπισκέπτουσι, καὶ εἰς τὰ νῦν παρ' ἡμῶν εἰρημένα βλέπουσι, συναισθάνεσθαι τῆς ἀληθείας, καὶ εἰδέναι ὅτι πάσης μὲν ὑποστάσεως οὐ περιττευούσης φύσεσιν, ἀλλὰ κατὰ μίαν τινὰ σύνθετον φύσιν ὑπαρχούσης ἐκ διαφόρων δυνάμεων, ἡ φυσικὴ σύνθεσις οὖσα κατὰ πάντα, συμπάσχοντα τὰ φυσικὰ αὐτῆς μέρη δείκνυσιν· εἰ δὲ ἐκ πλειόνων εἴη φύσεων ἢ ὑποστάσεων, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ὁμοιότητος αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας εἶναι ἀνάγκη καὶ τὰς συμπαθείας τῶνδε ἐν αὐτῇ μόνον· καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὰς ἑνώσεις αὐτῶν τὰς φυσικὰς ἔχει· οὐδὲν γὰρ πάντη ἄνευ τινὸς ταυτότητος καὶ συγγενείας, συνάπτεται ἑτέρῳ οὐδὲ συμπάσχει ἄρα οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀψύχων· ἀμέλει τοίνυν τὰ ἁπλᾶ στοιχεῖα λεγόμενα, εἴτουν αἱ πρῶται ποιότητες διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶν ἐν ὑπάρξει καθ' αὑτὰ ὑφεστῶτα· ὅτι καὶ εἰ ἦσαν, ἄχρηστα ἂν ἦν εἰς τὴν κοσμικὴν τῶν σωμάτων σύνθεσιν· οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς πάντη διαφέρουσιν ἀλλήλων πῶς συνάπτεσθαι· καθάπερ τῷ πυρὶ καὶ ὕδατι, καὶ γῇ καὶ ἀέρι, διὰ μιᾶς τῶν ἐν αὐτοῖς ποιοτήτων ἀλλήλοις κιρναμένων ὅτε δέοι, καὶ διὰ τῆς ἑτέρας εἰ δέοι διακρινομένων· ὅθεν οὐδὲ πῦρ ὕδατι, οὐδὲ γῇ ἀέρι, ἀμέσως συντίθεται.

Ὁμοίως δὲ καὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἔστιν ἰδεῖν καὶ πάντων τὰς ἑνώσεις ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ λόγου τεταγμένας· ἔστι γάρ τις αὐτῷ πάντως γνωστὴ, ἡμᾶς δὲ πολλάκις λανθάνουσα, ἐν πᾶσι τοῖς κτιστοῖς, ὁμοίωσίς τε καὶ διαφορά· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐξ ὁμοιώσεως καὶ συγγενείας φυσικῆς, θεὸς σαρκὶ φυσικῶς ἥνωται, οὐδὲ συμπάσχει ἀνάγκῃ, ἐκ βουλήσεως δὲ ἀγαθῆς καὶ εὐεργετικῆς, κατ' εὐδοκίαν προσλαβόμενος αὐτήν· ἵνα τε εἴη διὰ τῆς ὁμοιώσεως, βεβαία ἡ ἕνωσις αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν, καὶ ἡ διὰ τῆς ἑνώσεως ἡμῖν εὐεργεσία, ἑαυτὸν τρέψαι κατ' αὐτὴν οὐ δυνάμενος· οὐδὲ μὴν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν οὑτωσὶ χρησιμουργῶν, τοὐναντίον συναπαθίζει αὐτὴν ἑαυτῷ, καὶ τρεπτὸν φύσει κατὰ τὴν κρείττονα τροπὴν καὶ φύσιν ἐφάπαξ, ἤγουν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀτρεψίαν· οὐ τρεπόμενος ὁ ἄτρεπτος τῇ φύσει, εἰς τὴν χείρονα φύσιν ἐξωμοιώθη αὐτῇ· καὶ σύνθεσιν φυσικὴν ἀϊδίως ἑαυτῷ μεμηχάνηται, ἀρχῆς μὲν τῆσδε γενομένης τῆς ἑνώσεως τῆς τοῦ ἀγαθοῦ βουλῆς καὶ εὐδοκίας· πέρατος δὲ καὶ ἀποτελέσματος, καὶ βεβαιώσεως τῆς ἀφομοιώσεως τῆς πρὸς αὐτὸν, τῆς συντεθείσης φύσεως σὺν αὐτῷ· τῇ γὰρ ἐκ φυσικῆς ἀγαθότητος εὐδοκίᾳ καὶ τοῖς τὴν φύσιν ἀνομοίοις ὅλον ἑαυτὸν ἄκρᾳ τῇ ἀγαθότητι χαριζόμενος, ἑνοῦται νῦν ὁ κατ' ἀρχὰς τῆς κτίσεως καὶ αὐτῷ τῷ πάντη ἀντικειμένως ἔχοντι πρὸς αὐτὸν, τὸν ὄντα τῷ μὴ ὄντι ἑαυτόν πως ὡς αὐτὸς οἶδε συνάψας, καὶ τὰ πως ὄντα, καὶ πό-

τε πάντα ἑαυτῷ παραστήσας, νῦν δὲ προβιβάσας ἤδη εἰς τὸ εἶναι, καὶ εἰς τὸ ὑψηλότερον εἶναι αὐτὰ ἄγων, ἑαυτῷ ἐνυπέστησε· πάντα ἐγκολπισάμενος καὶ περιπράξας ὁ ὢν ἑαυτῷ, ἵνα μηδὲν ἔτι τῶν ἰδίων διὰ τῆς φθορᾶς, εἰς τὸ μὴ ὂν πάλιν ἀνακάμψῃ· μένοι δὲ τὰ ὅλα σὺν τῷ ἀφθάρτῳ ἄφθαρτα, πάσης τῆς κτίσεως ἐλευθερωθείσης ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἐν Χριστῷ· διὰ γὰρ τῆς ἀπ' ἀρχῆς εὐθυ . . . τὰ ὁμοειδῆ τῇ ἀπαρχῇ, εἶτα καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις πάντα καὶ πρὸς τὴν χρείαν τῆς καταλλήλου εὐφροσύνης τῶν ἐλευθερωθέντων πρώτως γενόμενα εἴδη, πλουτεῖ θεὸν καὶ ἔσται ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

## CAP. VII.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ πρὸς μιᾶς φύσεως καὶ ὑποστάσεως ζώσης σύστασιν, μέρος δείκνυται τῆς ἀποτελεσθείσης φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως· πᾶν δὲ μέρος φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως ζώσης, δέεται πάντως τοῦ ᾧ συνετέθη μέρους, πρὸς εὐεργεσίαν ἰδίαν· δέεται γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, καὶ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, θάτερον θατέρου οἰκείαν εὐεργεσίαν· ἡ μὲν πρὸς μάθησιν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ εὐαρέστησιν θείαν, τὸ δὲ πρὸς τὴν ζωὴν μετ' αὐτῆς τῆς καὶ τῶν ὁρωμένων ἁπάντων κρείττονα τιμὴν ἔχειν· τὸν δὲ θεὸν λόγον ὑπολαμβάνειν δέεσθαί τινος πρὸς οἰκείαν εὐεργεσίαν, οὐ θέμις· οὐκ ἄρα συνετέθη τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ εἰς μιᾶς φύσεως ἢ ὑποστάσεως ζώσης σύστασιν· εἰ δὲ συνετέθη, καὶ δέεται αὐτοῦ πρὸς οἰκείαν εὐεργεσίαν, ὅπερ ἀσεβές. Ἐπεὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, μᾶλλον δὲ ἀδυναμίας, τοῦ προειρημένου ὑμῖν συλλογισμοῦ μᾶλλον δὲ παραλογισμοῦ, καὶ τὸ παρὸν ἐπιχείρημά ἐστι, δῆλον ὅτι καὶ τῆς ὁμοίας ἔλαχε καταπτώσεως· εἰ καὶ μετά τινος ἀντεκλογῆς λέξεων, ἐκ τῶν ἑπομένων τοῖς πρώτοις, τὰ δεύτερα εἰσηγάγετε, πλῆθος ἡμῖν καὶ εὐπορίαν ἐπιχειρημάτων ἐμφανίζοντες· τὸ γὰρ συμπάσχον τινὶ ὁμολογουμένως, τούτῳ κατά τι πάντως καὶ συνήδεται· τοῦτο ἄρα καὶ δεῖται αὐτοῦ διὰ τὴν οἰκείαν ἡδονήν· εἴπερ οὖν ἡ τεῦξις τῆς τοιᾶσδε ἡδονῆς εὐεργεσία τὶς τῷ ἡδομένῳ λελόγισται, τὸ αὐτὸ ἡμῖν ἔκ τε τῆς συμπαθείας πρώην, καὶ νῦν ἐκ τῆς εὐεργεσίας δι' ἀμφοτέρων τῶν ἐπιχειρημάτων ἠπορήσατε· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς φθάσασιν, ἰδοὺ οὔτε μέρη εἶναι πάντως φυσικὰ τὰ συντιθέμενα εἰς ὑπόστασιν ἐδείκνυτο, οὔτε συντεθέντα πάντως καὶ συμπάσχειν· οὔτε συμπάσχοντα, πάντως καὶ ἀκουσίως συμπάσχειν· τίνος οὖν ἀκαταλύτου φυλαχθέντος ἐν τῷ πρώτῳ ὑμῶν ἐπιχειρήματι, πρὸς τὸ θάτερον ἐλθεῖν ἐτολμήσατε, οὐ φανερόν.

Τὸ δὲ παράδειγμα τόδε τὸ παρ' ὑμῶν ὅτι πρὸς μάθησιν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ εὐαρέστησιν δεῖται τοῦ σώματος ἡ ψυχή, πῶς ἄρα ὑμῖν εἴρηται; οὐδὲ γὰρ τοῦτο, καί τοι πῶς λέγεσθαι δυνάμενον, καλῶς ὑμεῖς

προηγάγετε· καὶ γὰρ οὐ πρὸς τὴν μάθησιν τῶν ἀληθῶν καὶ θείων, τοῦτό ἐστι τὸ ὁδηγοῦν καὶ συναιρόμενον τῇ ψυχῇ· ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰ μέγιστα παραβλάπτει, τὴν τῶν νοητῶν νοητὴν ἐπισκιάζον θεωρίαν διὰ τῆς τῶν αἰσθητῶν φαντασίας· ὥσπερ καὶ ὑμεῖς συχνοτέρως προσπταίετε πάθει περὶ τῶν θεοπρεπῶν ἐρευνῶντες τινὰ μυστηρίων· ὅτι γὰρ τῶν ὑλικῶν καὶ σωματικῶν καὶ τῶν κατ' αἴσθησιν μαθήσεων λίθοι καὶ ξύλα καὶ ζῶα καὶ οὐρανὸς καὶ ἥλιος καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ ἐστιν, ἐν οἷς ὁ ὄλισθος τῶν ἀσεβῶν καὶ εἰδωλολατρῶν, τῶν μηδὲν πλέον τῶν ὁρωμένων δεξασάντων εἰς θεοσέβειαν, γέγονεν εὔδηλον ἅπασι· καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ οὐ πειθομένη τῇ διὰ τοῦ σώματος αἰσθήσει μόνῃ λόγῳ εὗρε, καὶ οὐ δι' αἰσθήσεως τὸν ἀόρατον τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸν, καί τοι μὴ ὀφθέντα αἰσθήσει πώποτε, ἢ σωματικῶς ὄντα, ὅλως γνωστὸν, οὐδὲ ὑμᾶς οἶμαι διαμφιβάλλειν· πῶς δὲ καὶ τὸ ἐπιθυμοῦν κατὰ τοῦ πνεύματος, πρὸς μάθησιν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ εὐαρέστησιν, συμβάλλεσθαι αὐτῷ εἴποιτε ἂν ὀρθῶς, εἰ μή τι ἄρα τοῖς τούτων ἐναντίοις τὸ πνεῦμα συναίρεσθαι νομίζετε, ἄδηλον· ὁ δὲ λέγων τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, ἆρα τοῦ πρὸς μάθησιν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ εὐαρέστησιν χρειώδους ῥυσθῆναι δυσωπεῖ; καὶ πῶς ἐν ὁσίοις καὶ θεοδιδάκτοις καὶ φιλοθέοις οὗτος ἐπίσημος; τί δὲ ἂν εἴποιμεν ἐκ τῶν καθημέραν περὶ τὰς σωματικὰς ἐπιμελείας ἡμῶν πνευματικῶν μαθήσεων καὶ πράξεων ἡμῖν ἀμβλυνομένων; ἀλλ' ἔστιν ἀληθῶς ἰδεῖν τὸ ἐναντίον· ἢ βούλεσθε δεῖξαι κερδαίνουσαν τὴν ψυχὴν διὰ σώματος; τῇ γὰρ πρὸς τοῦτο μάχῃ καὶ τῇ τούτου παιδείᾳ, μισθὸν ἑαυτῇ περιποιεῖται, μέχρι μόνον τοῦδε τῆς κατ' αὐτὸ φροντίδος ἀντεχομένη τοῦ μὴ ὀδυνοῦν αὐτὴν, τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν ἐμποδίζειν· ἢ θνῆσκον διὰ τὸ ὑπ' αὐτῆς ἀπρονόητον, αὐτονομίαν τῆς λύσεως τοῦ πρὸς αὐτὸ δεσμοῦ κατηγορεῖν· διὸ δὴ καὶ ἐν σαρκὶ ζῶντες, μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν προστετάγμεθα.

## CAP. VIII.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ ἑτεροουσίῳ εἰς μίαν φύσεως ἢ ὑποστάσεως σύστασιν, μέρος τῆς ἀποτελεσθείσης ἐξ αὐτῶν φύσεως δείκνυται· πᾶν δὲ μέρος ἑτεροούσιον μιᾶς φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως, οὐ καλεῖται τῷ ὀνόματι ἐκείνου ὥπερ σύγκειται· καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου γὰρ, εἰ καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ καλεῖται τῷ τοῦ ὅλου ὀνόματι μετὰ προσθήκης τινὸς τοῦ ἔσω καὶ ἔξω, ἢ οὐκ ἄνευ προσθήκης τοιᾶσδε· εἰ δὲ καὶ τὸ ὅλον ἀπὸ μέρους ποτὲ σημαίνεται, ἀλλ' οὖν γε τὰ μέρη τῶν ἑτέρων μερῶν οὐκ ἠξίωται τῶν ὀνομάτων· οὔτε γὰρ ψυχὴ σὰρξ καλεῖται, οὔτε σὰρξ ψυχή· πᾶν ἄρα συντιθέμενον ἑτέρῳ ἑτεροουσίῳ εἰς μιᾶς φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως σύστασιν, οὐκ ἠξίωται τοῦ ἑτέρου μέρους τοῦ ὀνόματος· εἰ δὲ τοῦτο, ἢ οὐ συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ, υἱὸς ἀνθρώπου λεγόμενος, ἢ συν-

τεθεὶς, οὔτε αὐτὸς λέγεται υἱὸς ἀνθρώπου, οὐδὲ τὸ ἐξ ἡμῶν, υἱὸς θεοῦ, ὅπερ ἀσεβές.

Νῦν ὥσπερ ἀμελήσαντες περὶ τῶν πραγμάτων ζητεῖν, εἰς τὴν περὶ τῶν κλήσεων ἔρευναν μετεχωρήσατε, καὶ θαυμαστόν τι ἡμᾶς ἐδιδάξατε διὰ παντὸς τοῦδε τοῦ ἐπιχειρήματος ὑμῶν, ὡς μᾶλλον ἂν λέγοιτο τῷ τοῦ ἑτέρου ὀνόματι τὸ πάντη αὐτοῦ κεχωρισμένον, ἢ τὸ κατά τι αὐτῷ συγκείμενον· καί τοι ἡμῶν μὴ δὲ τοῦτο λεγόντων, ὡς ὁμοίως λέγεται, εἰ καὶ λέγοιτο θάτερον μέρος τοῦ συνθέτου τῷ τοῦ ἑτέρου ὀνόματι· ἴδωμεν δὲ καθεξῆς τὴν ὑμετέραν κατασκευήν· λέγετε γάρ· πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ ἑτεροουσίῳ εἰς μίαν φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως σύστασιν, μέρος τῆς ἀποτελεσθείσης ἐξ αὐτῶν φύσεως δείκνυται· εἴρηται μὲν οὖν ἡμῖν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὡς τὰ ἐκ συνθέσεως μίαν φύσιν ποιοῦντα, οὐχ' ἡμῖν, τοῖς δὲ μίαν φύσιν τοῦ κυρίου λέγουσι, προσαγάγοιτε ἂν εἰκότως· τὰ δὲ ἐκ συνθέσεως, μίαν εἶναι τὴν ὑπόστασιν μόνον παριστάνοντα δέδεικται, ὡς οὐ κυρίως ἄν τις εἴποι μέρη ὑποστάσεως ἰδιώματά τινα οὐσιῶν, εἰ καὶ μὴ ἄνευ τῶν ἰδίων οὐσιῶν, ταῦτα θεωρεῖται· τούτων γὰρ ἡ ἄθροισις, μίαν παρέστησε τὴν ὑπόστασιν, καθ' αὐτὰ χωρὶς τῶν φύσεων, οὔτε εἶναι, οὔτε ἀλλήλοις συνελθεῖν δυναμένων· ὧν δὲ ὕπαρξις ἡ συνέλευσις ἰδικὴ οὐκ ἔστιν, ἅτε ἄλλοις παραπεμπομένων, πῶς ἂν τούτων ἰδία ὁλότης ἐπινοοῖτο; ὧν καὶ ἀμειβομένων, οὐχ ἅμα δὲ πάντων ἐν τοῖς ἀτόμοις, ἡ αὐτὴ κατ' ἀριθμὸν λέγεται εἶναι ὑπόστασις· οὐδέποτε δὲ τὸ αὐτὸ κατ' ἀριθμὸν ὅλον ἀμειφθέντος τινὸς αὐτοῦ ἢ τινῶν μερῶν ὑποληπτέον.

Εἰ δὲ μέρη τῆς ὑποστάσεως τὰς τῶν κατ' αὐτὴν ἰδιωμάτων φύσεις λέγετε, ἢ καὶ τὸ ὅλον ὁμοίως τοῖς μέρεσι φύσιν εἰδότες πᾶσαν ὑπόστασιν, φύσιν τινὰ κατὰ σύγχυσιν τῶν συνθεισῶν ἴστε φύσεων, καὶ ἐπεὶ γέννησιν ἑτέρας παρὰ τὰς ἐν τῇ ὑποστάσει συνελθούσας· ἢ οὐχ' ὁμοίως τοῖς μέρεσιν ἑαυτοῦ, τὸ ὅλον τῆς ὑποστάσεως εἶναι λέγετε, εἴπερ οὐσίας τὰ μέρη, ἀνούσιον τόδε τι εἶναι νομίζετε, καὶ ἐκ συνθέσεως τῶν ἐνυπάρκτων συνάγετέ τι ἀνύπαρκτον· μέσον γάρ τι οὐσιῶν καὶ ἀνουσίων, οὐκ ἔστι· εἰ δὲ μέρη τῆς ὑποστάσεως, τάς τε οὐσίας καὶ τὰ ἐνούσια ἰδιώματα αὐτῆς λέγετε, καὶ οὕτω πάλιν ἐπεὶ ἅμα καὶ ἐν ταυτῷ οὐσιώδη τε εἶναι αὐτὴν καὶ ἀνούσιον οὐκ ἔστι, θατέρῳ τῶν μερῶν ἑαυτοῦ μόνον τὸ ὅλον αὐτῆς ὁμοιωθήσεται εἰκότως, καὶ τῷ ἑτέρῳ διενέξεται, καὶ ἔσται οὕτως πρῶτα μὲν ἕτερον ἀριθμητὸν ἐξ οὐσίας τε ἀπὸ μέρους ὂν, πῶς ἀνούσιον εἴη, ἄπορον· ἢ ἐκ συμβεβηκότος ἀπὸ μέρους ὂν, πῶς οὐσία τίς εἴη, ἄδηλον· πρὸς τῷ καὶ εἰ τὰ ἐνούσια ὥσπερ καὶ αἱ οὐσίαι μέρη καὶ αὐτὰ τοῦ ὅλου ἐστὶν ἐν ταῖς οὐσίαις, τὰ μέρη τοῦ ὅλου ἐν μέρεσιν αὐτοῦ ὑπάρχειν ἐπ' ἄπειρον, καὶ οὐκ ἐν τῷ ὅλῳ ἁπλῶς θεωρεῖσθαι· ἔτι μὴν καὶ θατέρου

μέρους, ἤγουν τῆς οὐσίας φθαρέντος, ἐν τῷ ὅλῳ συμφθείρεσθαι καὶ τὰ ἕτερα ἀνάγκη, ἤγουν τα ἐνούσια μέρη τὰ συμβεβηκότα πάντα· οὐκοῦν καὶ τὸ ὅλον συναναιρεῖσθαι τῷδε τῷ ἑνὶ τῶν ἰδίων μερῶν, τίς ἂν εὐλόγως εἴποι τὸ πάντων ἀτοπότερον; εἴπερ γὰρ ἡ οὐσία μέρος, καὶ τὰ συμβεβηκότα μέρος· τούτων δὲ οὐδὲν πλεῖον ἐστὶ τῷ ὅλῳ, ἐνούσια δὲ συμβεβηκότα, ἀναιρουμένης τῆς οὐσίας, ἤγουν τοῦ ἑνὸς μέρους τοῦ ὅλου, πάντα συναναιρεῖται τὰ ἄλλα μέρη, καὶ τὸ ὅλον ἄρα ἐξ ἑνὸς μέρους τῶν ἑαυτοῦ ἀπόλλυται· ποῖα οὖν ταῦτα μέρη καλεῖν ἠξιώσατε ὑποστάσεως πρὸς ἡμᾶς; εἴπερ μὴ δὲ αἱ οὐσίαι μὴ δὲ τὰ φυσικὰ ἰδιώματα ἢ συμβεβηκότα ὡς μέρη εἰσὶν ἐν τῇ ὑποστάσει· οὐ γὰρ τὸ ἔν τινι, πάντως καὶ ὡς μέρος ἐστὶν ἐν αὐτῷ· πολλαχῶς γὰρ τὰ ἔν τινι.

Ἔτι μὴν εἰ πρὸς ἡμᾶς τοὺς εἰς μιᾶς ὑποστάσεως ἕνωσιν μόνον πιστεύοντας εἶναι τὴν σύνθεσιν τῶν φύσεων ἀντειρήκατε, πῶς ὡς οἴεσθε εὐφυῶς ἡμᾶς παρακρουόμενοι, φύσεως εἶναι μέρη τὰ συντεθέντα εἰς ὑπόστασιν ἀπεφήνασθε; εἰ μὲν γὰρ ὡς ταυτὸν εἰδότες φύσιν τὲ καὶ ὑπόστασιν τοῦτο φατὲ, ἤδη διὰ τῶν οἰκείως πρὸς τοῦτο εἰρημένων, ἤγουν τὸ μὴ ταυτὸν τάδε εἶναι, καταβέβλησθε· εἰ δὲ ἕτερον οἰόμενοι φύσιν, καὶ ἕτερον ὑπόστασιν, ὅμως πᾶν τὸ συντιθέμενον εἴτε εἰς φύσεως ὁλότητα, εἴτε εἰς ὑποστάσεως λόγου σύστασιν, οὐ γὰρ πᾶσα σύνθεσις καὶ συναγωγὴ, φυσικῆς ὁλότητός ἐστι μέρος δείκνυσθαι φύσεως φατὲ, δῆλον ὅτι μέρη φύσεως τυχὸν ἀνθρωπείας ἴστε καὶ ξανθότητα, καὶ λευκότητα καὶ γλαυκότητα· καὶ ταῦτα γὰρ ὑποστάσεως, εἰ καὶ μέρη φυσικὰ, ἀλλὰ μερικοὶ λόγοι τῶν ἐν αὐτῇ· ἔσται οὖν κατὰ φύσιν συγγενὴς, ἥτε γύψος καὶ χρυσὸς καὶ θάλασσα τῷ ἀνθρωπείῳ εἴδει κατ' οὐσίαν, ἐκ μέρους ἔχοντα πρὸς αὐτὸν τὴν τοιαύτην ἐν τοῖς τοιούτοις οὐσιώδη ὁμοιότητα· πλὴν οὐκ ἐν τούτοις μόνον ὑμῖν τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ὅτι καὶ εἴπατε ἁπλῶς, τὰ μέρη τοῦ ὅλου, τῶν ἑτέρων μερῶν τῶν σὺν αὐτοῖς ἐν τῷ ὅλῳ μὴ ἀξιοῦσθε τῶν ὀνομάτων· οὔτε γὰρ ψυχὴ ἡ σὰρξ καλεῖται, οὔτε ἡ ψυχὴ σὰρξ· καὶ μὴν τὸ ὅλον ἡ ἁγία γραφὴ ἐκάλεσε σάρκα λέγουσα· οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις· διότι εἰσὶ σάρκες· ἐν δὲ τῷ ὅλῳ ἤγουν τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς μέρος δηλονότι ἡ ψυχή ἐστι, μάλιστά τε αὐτὴ νῦν κατηγορεῖται γενέσθαι σάρξ· ἡ γὰρ σὰρξ οὐδὲ ἐκ κακώσεως ἑαυτῆς γέγονε σάρξ, οὐδὲ ἐγκαλοῖτο ἂν ὑπὸ θεοῦ ὅτι γέγονε σὰρξ, οὕτως ὑπ' αὐτοῦ γενομένη.

Πῶς οὖν οὐκ ἠξίωται τοῦ ἑτέρου μέρους τοῦ ὀνόματος, τὸ ἕτερον; καὶ τοῦτο θεοῦ καλεῖν εἰωθότος τάδε· καὶ ἢν μὲν εἰπεῖν ὅτι οὐχ' ὁμοίως οὐδὲ φύσει λέγεται, εἴγε ὀρθῶς ἐξετάζειν ἠβούλεσθε· καὶ συνεφήσαμεν ἂν καὶ ἡμεῖς τοῦτο ὑμῖν· οὐδὲ γὰρ φαμὲν ὁμοίως πατέρα τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς κατὰ φύσιν τὸν αὐτὸν· ἢ ὁμοίως μητέρα τοῦ λόγου καὶ τῆς

σαρκὸς κατὰ φύσιν εἶναι τὴν αὐτὴν, ὅσον καῖὰ τὸν τῆς φύσεως τρόπον καὶ λόγον· ἀλλ' ἴσμεν ὅτι τοῦ μὲν τῶν μερῶν ὡς εἰπεῖν ἐν Χριςῖῷ, καῖὰ φύσιν· τοῦ δὲ κατὰ χάριν τὴν διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς πρὸς τὸ κατὰ φύσιν, ὁ αὐτὸς εἷς πατήρ ἐστι· καὶ ἑτέρως τοῦ μὲν κατὰ φύσιν, τοῦ δὲ κατὰ χάριν διὰ τῆς πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἑνώσεως, ἡ αὐτὴ μία μήτηρ ἐστί· πλὴν τὸ συμπέρασμα τὸ ὑμέτερον φάσκον ὅτι ἢ οὖν οὐ συνετέθη ὁ Θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν, υἱὸς ἀνθρώπου λεγόμενος ὡς τῆς συνθέσεως καταργουμένης ὑπὸ τῆς κλήσεως· ἢ συντεθεὶς, οὔτε αὐτὸς λέγεται υἱὸς ἀνθρώπου, οὐδὲ τὸ ἐξ ὑμῶν υἱὸς Θεοῦ, μάλιστά γε ὑμᾶς πλείστῃ περιπεσόντας ἀπροσεξίᾳ τῶν οἰκείων παρίστησι· θαυμαστὸν γὰρ εἰ ὑμεῖς, υἱὸν ἀνθρώπου τὸν αὐτὸν καὶ Θεὸν λόγον φατὲ· καὶ τὸ ἐξ ἡμῶν πάλιν ὑπάρχον, υἱὸν Θεοῦ· ὅπερ καὶ μὴ δοξάζειν, ἀσεβὲς νῦν ἐκηρύξαῖε, εἰ τῶν ὑμεῖέρων ἐπαΐειν ἐθέλοιτε· τὴν αὐτὴν ἑκαῖέραν ὀνομασίαν ἑκαῖέρῳ τῶν μερῶν προσάψανῖες, σὺν ἀκροτάτῃ ματαίᾳ πανουργίᾳ καὶ οὐκ ὀρθῇ τῇ διανοίᾳ· ἀλλ' ἵνα φησὶ ἐκ τῆς ἀντιδόσεως τοῦ ὀνόματος δείξητε μὴ εἰς σύνθεσιν ὡς ὅλου ἥκειν τάδε τὰ ὡς μέρη συνελθόντα κατὰ τὴν προεκτεθεῖσαν ὑμῖν ἀλόγιστον ἀπόφασιν· ὅτι τὸ συνῖιθέμενον εἰς μίαν ὑπόςῖασιν, οὐκ ἠξίωῖαι τῆς κλήσεως τοῦ συνόνῖος αὐτῷ μέρους· ἠξίωῖαι δὲ τῆς τε τοῦ λόῖου ἡ σὰρξ, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς ᾧ οὗτοι ἠξίωται τοῦ ὀνόματος, οὐδὲ ζητεῖν δεῖ τι περὶ τῆς συνθέσεως· οἰκειωθὲν γὰρ δι' αὐτῆς θάτερον θατέρῳ κατὰ φύσιν, μετέσχε καὶ τῶν φυσικῶν ὀνομάτων· εἰ δὲ οὐκ ἀληθῶς ὀνομάζεται, οὐδὲ ἀληθῶς κατά γε ὑμᾶς κεκώλυται τῆς συνθέσεως τῆς πρὸς ἄλληλα.

Τοῦτο γοῦν αὐτὸ εἰ ὅλως ὑμᾶς ὁ Θεὸς ὁμολογεῖν κατανύξειεν, ὡς ὁ αὐτὸς υἱός τε Θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ἀληθῶς ὀνομάζεται, οὐδεμίαν ἔτι πρὸς ὑμᾶς ἀντίςῖασιν ποιούμεθα, ἀλλ' ὡς φίλους καὶ ἀδελφοὺς ἀσπασόμεθα· εἰ μέν τοι εἰ τῷ μὴ συγκεῖσθαι τὸν Θεὸν λόγον τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκ τούτου ὑμᾶς ἔχειν ἀκωλύτως φατὲ τὸ θάτερον ὀνομάζειν μέρος τῷ θατέρου ὀνόματι, τῶν ἀσυνθέτων καὶ διακεκριμένων· εἰ συντεθεῖεν γὰρ, τῆς τοιαύτης μεταδόσεως τῶν ὀνομάτων ἄμφω τὰ συνελθόνῖα στηρίζεσθαι, δῆλον ὡς τοῦτο συνάῖοιτε, ὅτι τὰ πάνῖα διακεκριμένα ταῖς ὁλότησιν αὐτῶν, καθ' ὅσον ἂν ἀλλήλων ἀφίστανται, τοσοῦτον μᾶλλον δύναιντ' ἂν συνονομάζεσθαι τοῖς ἀλλήλων ὀνόμασι· τὰ δὲ συνελθόντα καὶ συγκείμενα ταῖς φύσεσιν εἰς μίαν ὁλότητα τοῖς ὀνόμασιν, ἀναγκαῖον μὴ συνάπτεσθαι· οὗ τί ἂν εἴη ῖελοιότερον; εἴ τις τῶν πραῖμάτων νομίζοι τὴν συνέλευσιν ποιεῖσθαι τὴν τῶν καῖ' αὐτὰ ὀνομάτων διάκρισιν· τὴν δὲ διάκρισιν τῶν πραῖμάτων, τὴν τῶν κατ' αὐτὰ ὀνομάτων συνέλευσιν· καί τοι, τὰ ἐναντία ὁρῶμεν· ὅτε γὰρ πυρὶ πυρωθεὶς ὁ σίδηρος ἑνωθῇ, τότε καὶ πῦρ ὀνομάζεται·

καὶ ὅτε χρυσῷ ἡ κιβωτὸς προσπλασθῇ, χρυσῆ· καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς δὲ ὁρῶμεν ὅτι ὁ ἐν τῷ λευκῷ λευκός· καθ' ὑμᾶς δὲ ἔδει, ὅτε πυροῦταί τι, ὕδωρ μᾶλλον καλεῖσθαι· καὶ ὅτέ τις σωφρονεῖ, τότε ἀκόλαστος λέγεσθαι· καὶ ὅτε ἀδικεῖ, δίκαιος· τότε γὰρ μᾶλλον διέστηκε τάδε τῶν ἐναντίων αὐτοῖς· καίτοι πᾶν παρώνυμον, ἐκ μεταλήψεως καὶ ἑνώσεως τοῦ πράγματος, ἔσχε καὶ τοὔνομα· ἀλλ' ὄντως ἐοίκατε τὸ τῶν ἐσχάτως νοσούντων τὴν παραφροσύνην πεπονθέναι, οἳ πολλάκις ἑαυτοὺς καὶ σφοδρῶς παίοντες οὐκ αἰσθάνονται.

## CAP. IX.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ εἰς τὸ ἀποτελέσαι μίαν φύσιν ἢ καὶ ὑπόστασιν, μέρος δείκνυται τῆς ἐν αὐτῷ ἀποτελουμένης μιᾶς φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως· πᾶν δὲ μέρος μιᾶς φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως, οὐκ οἶδε πῶς, ἢ ποῦ, ἢ πότε συνετέθη τῷ ᾧπερ συνετέθη, μήτι γε μετὰ ταῦτα ἀμυδρῶς πῶς μάθοι· πᾶν ἄρα συντιθέμενον ἑτέρῳ, εἰς τὸ ἀποτελέσαι μίαν φύσιν ἢ καὶ ὑπόστασιν, οὐκ οἶδε πῶς ἢ ποῦ ἢ πότε συνετέθη τῷ ᾧπερ συνετέθη, μήτι γε μετὰ ταῦτα ἀμυδρῶς πῶς μάθοι· εἰ δὲ τοῦτο, ἢ οὐ συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ πάντα ἐπιστάμενος, καὶ μηδήποτε μηδὲν μανθάνων, ἢ συντεθεὶς, οὐκ οἶδε πῶς ἡνώθη τῷ ἡμῶν ἀνθρώπῳ, ὅπερ ἀσεβές. Ἡ μὲν πρώτη ὑμῶν κἂν τούτῳ τῷ ἐπιχειρήματι πρότασις, οἷά τις οὖσα τρόπις καὶ τοῦ πρώην καὶ τοῦ παρόντος συλλογισμοῦ ἤδη προκατέακται ἐν ταῖς προλαβούσαις ἡμῶν ὑπαντήσεσι· πλὴν δεδόσθω καὶ οὕτως ἔχειν καθ' ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ μέρη εἰσὶ τὰ τῆς ὑποστάσεως συστατικὰ, καὶ οὐκ ἴσασι πῶς ἢ ποῦ ἢ πότε συνετέθησαν· ἀλλ' ὦ οὗτοι ὅλον τοῦτο οὐ νοήσειέ τις ἂν, κἂν εἰ μικρὸν μετέχοι λογικῆς φύσεως ἐμπύρευμα, ὅτι ταῦτα τότε συμβαίνειν ἀνάγκη· ἡνίκα δὲ ὡμολόγηται ὅτι ὁ αὐτός ἐστι τῆς συνθέσεως ποιητὴς ὁ συγκείμενος, πῶς ἂν ἀγνοήσειε τὴν ἑαυτοῦ σύνθεσιν, ὃς καὶ πάσης συνθέσεώς ἐστι ποιητής; ἄλλως δὲ πάλιν εἰπεῖν πᾶν μέρος ὃ τέλειον ὑπάρχει κατὰ γνῶσιν, προϋπάρχει τε τῆς οἰκείας συνθέσεως, κἂν εἰ ὑφ' ἑτέρου συντίθεσθαι λέγοιτο, δέον καὶ αὐτὸ πάντως εἰδέναι, ποῦ τε καὶ πῶς, καὶ πότε συνετέθη, εἴγε μὴ τῆς οἰκείας τελείας γνώσεως, ἢ μετὰ τὴν σύνθεσιν ἐξέστη, ἢ πρὸ συνθέσεως ἀπολέλειπται· ἢ οὖν οὐ τέλειος τὴν γνῶσιν ὁ θεὸς λόγος, ἢ οὐ προϋπάρχων τῆς συνθέσεως ἑαυτοῦ καθ' ὑμᾶς ἔσται, ἢ πάντως τὴν ἰδίαν σύνθεσιν εἴσεται· τί οὖν ἡμῖν ἡ ἀχυρμία τῶν εἰρημένων ἀναγκαῖον ἐπαγίεται, εἰς δεῖξιν ἀσφαλῆ τοῦ λέγειν, ὡς εἰ συνετέθη ὁ θεὸς λόγος, οὐκ οἶδε πῶς ἢ ποῦ ἡνώθη τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ;

## CAP. X.

Εἰ σύνθετος ὁ δεσπότης Χριστὸς καθὰ φασὶ, μέρος ὁ θεὸς λόγος καθὰ βούλεται τῶν συνθέτων ὁ νόμος· πᾶν δὲ μέρος, ἔλαττον κατά τι καθέστηκε τοῦ ἰδίου ὅλου· ἐλάττων ἄρα τινὸς κατά τι ὁ θεὸς λόγος· οὐκ ἂν γὰρ εἴη μέρος, μὴ ἔλαττον ὢν τοῦ ὅλου· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ θεὸς ἀληθινὸς ὁ θεὸς λόγος· ἐπεὶ τὸν ἀληθινὸν θεὸν, οὐδενὸς ἐλάττονα λέγειν δυνατόν· ἀσύγκριτος γὰρ ὁ θεὸς πάμπαν καὶ ἀπαράβλητος· ἢ γοῦν ὁμολογείτωσαν φανερῶς τὴν πρὸς τοὺς ἀληθινὸν θεὸν εἰδότας τὸν θεὸν λόγον ἐναντιότητα, ἢ παυσάσθωσαν σύνθετον ἡμῖν εἰσάγοντες οὐσίαν ἔκ τε τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τῆς ἡμῶν σαρκὸς ἐμψύχου. Αἱ καθολικαὶ ὑμῶν καταφάσεις· καὶ αἱ ἐκ τούτων ἀποδείξεις, ἀνόνητοι ὑμῖν ἀληθῶς νῦν ἀποδειχθήσονται· δι' ὧν γὰρ ἰσχύειν ἡγήσασθε, διὰ τούτων προφητικῶς φαμὲν ὑμῖν ἡττηθήσεσθε· τὸ γὰρ καίριον ἠγνοήσατε περὶ ὅτου ὁ λόγος, οὐκ ἐπισκέψαντες αὐτοῦ τῇ φύσει· οὐ γὰρ ἐπειδὴ πᾶν μέρος ἔλαττον τοῦ ὅλου καθέστηκε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ὡς μέρος θεωρούμενος τοῦ λόγου καὶ τῆς σημασίας τοῦ ὅλου, τῆς κατ' αὐτὸν συνθέσεως, ἐλάττων τοῦ ὡς ὅλου λεγομένου κατ' αὐτὸν συνθέτου νομισθήσεται· τοὐναντίον μὲν οὖν, ἐπεὶ πάντα τὰ ἄλλα τῶν ὄντων συντιθέμενα ὡς μέρη τὲ καὶ ἐλάττονα τοῦ οἰκείου ὅλου τεθεώρηται· θεὸς δὲ οὐχ' εἷς τῶν πάντων, ἀλλὰ περὶ πάντα, καὶ ὑπὲρ πάντα ὑπεροχικῶς ἔχει· ἀκολούθως οὐδὲ κατὰ πάντα τὰ ἄλλα τὸν λόγον ἔχοι συντεθεὶς· ἢ ὡς μέρος λογισθήσεται ὅλου τινός.

Ἔστι γὰρ ὑμᾶς ἐπισκέπτειν, ὡς πᾶσαι αἱ καθόλου τῶν προτάσεων ἀποφάνσεις τότε ἔχουσι τὸ ἀναγκαῖον εἰς ἀπόδειξιν, ἡνίκα τινὸς ταυτογενοῦς ἢ ταυτοειδοῦς τῶν ὑπὸ τὸν προσδιορισμὸν ὁ λόγος ζητεῖται· εἰς γὰρ τὴν τῶν ἑτεροειδῶν ἢ ἑτερογενῶν φύσιν, οὐδὲν ἔχοι ἂν λυσιτελοῦν εἰς ἀπόδειξιν οὐδὲ τὰ καθόλου ἀποφαντικὰ, εἴπερ μὴ συμπεριλαμβάνοι ὡς ὁμοειδὲς τὸ ζητούμενον· καὶ δείκνυσιν ἢ ὑποκείμενον ἢ παραβαῖνον τὸν λόγον τῶν ὁμοφυῶν αὐτοῦ· οἷον εἰ περὶ Παύλου τοῦ ἀνθρώπου ζητοῖτο εἰ ζῶον ἐστὶν, ἡ καθ' ὅλου κατάφασις τοῦ εἴδους φάσκουσα πάντα ἄνθρωπον ζῶον εἶναι χρησιμεύσοι ἂν πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ ζητουμένου· ὁμοίως δὲ καὶ ἐξεταζομένου ἡμῖν εἰ Παῦλος οὗτος τὸ ζῶον οὐσία ἐστὶ, πρόσφορος εἴη ἂν ἡ καθόλου κατάφασις φάσκουσα πᾶν ζῶον οὐσία· εἰ δὲ ἑτερογενοῦς τινὸς ἢ ἑτεροειδοῦς ζήτησις πρόκειται, πᾶσαι αἱ καταφάσεις καὶ ἀποφάσεις, ὅσαι ἂν εἶεν μὴ περὶ τῶν ὁμοειδῶν ἢ ὁμογενῶν τόδέ τι λέγουσαι, ἀργαὶ καὶ ἀνόνητοι καθεστήκασι πρὸς τὸ ζητούμενον· οἷον ζητουμένου εἰ οὐ λογικὸς ὁ Παῦλος, τοῦτό τις σπουδάζων ἀποδεικνύειν ἤγουν ὅτι οὐκ ἔστι λογικὸς, λέγοι πᾶς λίθος καὶ πᾶσα μέλανσις ἄλογος, οὐ-

δὲν οὐδόλως τῷ προκειμένῳ συνήγαγεν· εἰκότως οὖν ἐπὶ τούτῳ γελασθήσεται· καθ' ὅλου μὲν καταφάσκων τινὸς τὸ ἄλογον, ἀλλ' ἀνομοειδοῦς.

Φάσκοντες οὖν καὶ ἡμεῖς· πᾶν μέρος, ἔλαττον τοῦ οἰκείου ὅλου, εἰ μὲν πάντων τῶν μερῶν ὧν συντιθεμένων μεῖζον τὸ ὅλον γινώσκεται, καὶ τοῦτο τούτοις ὁμογενὲς καὶ ὁμοειδὲς φατὲ εἶναι τὸν θεὸν λόγον, καλῶς τὴν ἐκ τῆς καθόλου καταφάσεως ὁμοίαν αὐτῷ κατηγορίαν ἐπάγετε, ἵνα ὡς πάντα τὰ ὁμογενῆ καὶ ὁμοειδῆ μέρος γενόμενος, ὁμοίως ἔχειν καὶ αὐτὸς πρὸς τὸ οἰκεῖον ὅλον λογισθήσεται· εἰ δὲ τοῦτο οὐ τολμήσετε τὸ ἄθεον ἀπερεύξασθαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τὸν λικμῶντα ὑμᾶς ἔλεγχον τῆς ἀσεβείας παραχρῆμα ὑμῖν ἐπισκέπτοντα, δῆλον ὅτι οὐκ εὐλόγως· ἐπεὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πράγμασι φυσικοῖς, τοῦτο βλέπετε καθολικῶς, καὶ ἐν τῷ ὑπὲρ φύσιν καὶ παρὰ τὰ ἄλλα ὄντι τὸν λόγον λόγῳ, τοῦτο ὀρθῶς φαίνεσθε· αὐτόθεν δὲ οἱ διὰ τιμὴν προσποιούμενοι, τῆς συνθέσεως ἐλευθεροῦν τὸ θεῖον, ἤδη λίαν ἀθέσμως αὐτὸ ἠτιμάσατε, οἰόμενοι μηδὲν ἔχειν τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐξαίρετον παρὰ τὰ λοιπὰ γνωστά· διὸ δύναιτο ἂν καθ' ὑμᾶς, ὁμοίους λόγους τοῖς πᾶσιν εἰσπραττόμενος, καὶ πρὸς σύνθεσιν ἥκειν καὶ αὐτὸς σὺν ἑτέρῳ.

Καὶ ποῦ ὑμῶν αἱ προκείμεναι ἀπαγορεύσεις αὐτοῦ τῆς συνθέσεως, διὰ τὸ ἀσύγκριτον καὶ ἀπαράβλητον αὐτοῦ τῆς φύσεως παρὰ πάντα; ἀλλὰ δῆλον, ὡς καὶ ἐφ' ὧν λέγοιτό τι ποιεῖν ἢ πάσχειν θεὸς ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐχ' ὁμοίως ἡμῖν ἐν τοῖσδε θεωρεῖται, εἰ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἡμῖν ὑποβάλοιτο λόγοις, τινῶν γινομένων κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν· διαφόρῳ γὰρ τρόπῳ ἀναλόγῳ τῆς ἰδίας φύσεως· ὥσπερ γὰρ καὶ γεννᾷν ὁμοίως ἡμῖν λεγόμενος καὶ γεννᾶσθαι, οὐχ' ὁμοτρόπως πάντη, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, οὕτω καὶ συντιθέμενος, ἐν κρείττονι λόγῳ τῶν καθ' ἡμᾶς· οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς φθαρτοῖς εἰ καὶ λέγοιτο ἐπὶ πάντων σύνθεσις, ὁ αὐτὸς λόγος καὶ τρόπος ἐπὶ πάσης συνθέσεως, ἀλλ' οἰκείως ἔχει ἐπὶ ἑκάστης φύσεως· ὑμεῖς δὲ νῦν ὡς τῆς αὐτῆς ὄντα τὸν θεὸν τοῖς κτιστοῖς οὐσίας, ὑπὸ τῶν αὐτῶν τὰ καὶ τούτοις συμβαίνοντα, καὶ αὐτῷ ἕπεσθαι νομίζετε· μόνην οὖν ἔσται νοεῖν καθ' ὑμᾶς φύσεως θείας μακαριότητα, τὴν ἔκκλισίν τε καὶ παραίτησιν αὐτῆς τὴν ἀπὸ τῶν δοκούντων εὐτελεστέρων καὶ ταλαιπωροτέρων καὶ ἀτιμοτέρων διαθέσεων, οὐ τὴν κατὰ φύσιν καὶ ἰσχὺν οὐσιώδη τῶν τοιούτων ὑπεροχὴν καὶ ἐλευθερίαν, καὶ τὸ πρὸς τὰς τοιαύτας ταπεινώσεις οὐσιωδῶς ἀμέθεκτον καὶ ἀνυπόβλητον· οὕτω δ' οὖν ὥρα ὑμᾶς καὶ τὸ ἀόρατον αὐτοῦ, μὴ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐξ ἀποκρύψεως τινὸς ἀντιφράττοντος αὐτῷ πρὸς πᾶσαν ὄψιν ὑποπτεύειν· καὶ τὸ ἄφθαρτον ἄρα τοῦδε, τῷ μὴ παρεμβαλεῖν, ἀλλ' ἀφεστηκέναι τῶν παρ' ἡμῖν φθαρτικῶν τόπων, καὶ ποιῶν παθῶν τε καὶ ἐνεργειῶν καὶ ἁπλῶς πάσης τῆς κατ' αὐ-

τοῦ ἐπιβουλῆς· τοῦτο οὖν δέον ἐστὶ νοεῖν ὑμᾶς· τὸ καὶ μειρακίοις εὔδηλον, ὡς ὧν αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ συνθέσεις· καὶ τὰ ταύταις παρεπόμενα, διάφορα.

Πῶς οὖν εἰ τὸ διάφορον τῆς θείας φύσεως μὴ ἀρνεῖσθε πρὸς ἡμᾶς, τὸ ὅμοιον τῆς συνθέσεως αὐτῆς ἀπαιτεῖτε καθ' ἡμᾶς; ἀλλ' ὄντως τὸ οὕτως εὔκολον ὑμῶν εἰς ἀσέβειαν φρίξαντες, δεῖν ὑμᾶς ὑπομιμνήσκειν νομίζομεν, ὅτι γραμματικοῖς μὲν φάσκουσι σεσημειῶσθαι τινὰ λέξιν ἐν τοῖς ἰδίοις καθολικοῖς κανόσι, παραχωροῦμεν καὶ ἀνεχόμεθα, μὴ προτιθέντες τῆς χρήσεως τὸν κανόνα· προτέρα γὰρ αὕτη· καὶ γὰρ ὁ κανὼν τῆς ἀναλογίας, ἐκ τῆς χρήσεως εὕρηται αὐτοῖς· καὶ οὐχ' ἡ χρῆσις, ἐκ τοῦ κανόνος εἴληπται· καὶ βασιλεῖ τοὺς νόμους ὑποτάττομεν, οὐ τοῖς νόμοις τὸν βασιλέα· τὸν δὲ θεὸν τὸν πρὸ πάσης τε κτίσεως, καὶ πάσης συνθέσεως εὑρετήν, οὕτως ἀξιοῦμεν μὴ δύνασθαι παρὰ τοὺς πάλαι ταύτης νόμους βουληθέντα συντίθεσθαι; ἢ καινότερόν τι καὶ ἰδικώτερον, τῇ κατ' αὐτὸν συνθέσει νομοθετεῖν; καὶ πῶς ταῦτα πάλιν οὐκ εἰς τὴν προειρημένην ὑμᾶς ἀποκλείουσιν ἀθεΐαν; τοῦ μὴ δὲ ἐκ μὴ ὄντωνοῦν ποιητὴν εἶναι δοξάζειν τὸν τοῦ παντὸς δημιουργὸν τὸν καὶ σαρκωθέντα λόγον ἀκαταλήπτως· τί δὲ καὶ μόνῳ τούτῳ τῆς θεοπρεποῦς συνθέσεως ἐνεσκέψατε τῷ θαυμαστῷ, εἰ ἄρα μηδενὶ τῶν ὑπὲρ λόγον καὶ φύσιν ἡμετέραν πιστεύετε; καὶ γὰρ καὶ ἄλλους ὑμῖν λόγους παραδοξοτέρους κηρύττομεν κατὰ τήνδε καὶ περὶ τῆσδε τῆς ὑπὲρ φύσιν θείας ἑνώσεως· καὶ γὰρ καὶ ἄσπορον σύλληψιν φαμὲν τοῦ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃν εἰ καὶ ἄνθρωπον οἴεσθε εἶναι ψιλόν, πολλῷ μᾶλλον ἀπιστότερον ἔσται· φυσικῷ γὰρ λόγῳ, τίς ἀνθρώπων ἀσπόρως συνελήφθη πώποτε;

Τί οὖν εἴποιτε; ἐπεὶ μὴ φύσει τόδε δυνατόν, οὐδὲ ὑπὸ θεοῦ γεγονέναι δύναται; ἢ δεῖ τοὐναντίον εὐσεβῶς ἐννοήσαντας ἰδεῖν, ὅτι εἰ τῶν γινομένων φύσει ἦν, οὐδ' ἂν θεοῦ ἐνέργεια ἀλλὰ φύσεως ἦν, καὶ ἐκ ταύτης ἐγεγόνει τὸ γινόμενον; ἡνίκα δὲ θείας ἀμέσως φύσεως γένοιτο ἐπινοίᾳ τὸ γινόμενον, οὐκ ἐκ προϋπάρξεως, ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντος, νεωστὶ τοῖς οὖσι συντάττεται καὶ συνομολογεῖται· καὶ οὐ δέον ἐκ τῶν πάλαι ἐγνωσμένων, τοὺς λόγους καὶ τὴν δόξαν ζητεῖν τῶν παραδόξων, ἅπαξ μὴ ἀρνουμένους ὅτι ἔστι τὶ καὶ παράδοξον γίνεσθαι ὑπὸ θεοῦ· νόμοι γὰρ φύσεως καταλύονται ῥᾷστα τῷ νομοθέτῃ ἐν καιρῷ· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ταῦτα καταδέχεσθε, ὥρα ὑμᾶς, μὴ δὲ τὴν ἐκ παρθένου μήτρας προέλευσιν προσίεσθαι οὑτινοσοῦν σώματος, κἂν ὡς βούλεσθε ἀνθρώπου ψιλοῦ τίς εἶναι λέγοι τὴν γέννησιν τὴν ἀπ' αὐτῆς· πᾶν γὰρ σῶμα διὰ σώματος χωροῦν, θάτερον δείξει διαιρεθέν· ἀλλ' οὐδὲ ἀβρόχῳ ποδὶ πεζεύειν ἐπὶ θαλάσσης ἀνδρεῖον σῶμα ἔχοι λόγον, ἐπεὶ μὴ δὲ φυσικὴν πιθανότητα· τὰ γὰρ κουφότερα τοῖς

βαρυτέροις, οὐ τὰ βαρύτερα τοῖς κουφοτέροις ἐπινήχεται σώμασιν· ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ πηλοῦ καὶ πτυέλου ὀφθαλμοὺς διαπεπλάσθαι ποτὲ, καὶ πρὸς τὴν παραχρῆμα ὁρατικὴν ἐνέργειαν ἀπαρτίζεσθαι τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ, οὐ δὲ νεκροὺς ἐκ τάφου ἀνίσtασθαι, οὔτε δέ τινα τῶν ἄλλων ὁμοίων θαυματουργιῶν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν ἁγίων ὁμολογεῖν ἐστιν, ἐπεὶ μὴ τοῖς φυσικοῖς λόγοις προεγνωσμένην ἔχουσι τῆς αἰτίας τὴν ἀπόδειξιν· οὐκοῦν, οὐκ ἐκ τοῦ συντεθεῖναι ἤδη εὐλόγως τῆς θείας τελειότητος μερικὴν ἀτέλειαν καtηγορήσετε· ὁ γὰρ ὡς μέρος λεγόμενος τοῦδε τοῦ ὅλου συνθέτου θεὸς ἅπαξ νοούμενος, ὡς ὅλον τὶ μεῖζον ἔχειν ἑαυτοῦ ὡς μέρους, οὐ νοηθήσεtαι· τῶν τῆς φύσεως αὐτοῦ ἀκολούθων λόγων νικώντων· καὶ τοὺς τῆς συνθέσεως αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ τῆς συνθέσεως τῆς θείας ὁ λόγος ἀπαιτεῖ, μεῖζον εἶναι τοῦ μέρους τὸ ἴδιον ὅλον, ἀλλὰ τῆς φύσεως τῆς θείας ἀπαιτεῖ λόγος, μηδὲν αὐτῆς μεῖζον ἐπινοεῖσθαι· τῶν δύο οὖν ἐναντίων λόγων, τίς μᾶλλον τῷ ἑτέρῳ ἀνατραπήσεται; εἰ μὲν οὖν τῇ φύσει συναναιρεῖται ἡ σύνθεσις, οὐ συναναιρεῖ δὲ, πῶς οὐ δέον τῇ φύσει παραχωρεῖν τὴν σύνθεσιν; εἰ δὲ μὴ οὕτως ἔχει, δῆλον ὡς δέον κρατεῖν ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν σύνθεσιν· φανερὸν οὖν ἐκ τῶν ἀποδεδειγμένων πάντων, ὡς καὶ μέρος ὁ λόγος, οὐ μετὰ μερικῆς ἀτελείας λέγεται· καὶ συντιθέμενος, οὐ καθὼς φατὲ τῷ νόμῳ τῶν συνθέτων οὐσιῶν τῶν παρ' αὐτῶν ὑποβάλλεται· οὔτε ἔλαττον τοῦ λεγομένου ὅλου, κατά τινα τρόπον σημασίας τοῦ συνθέτου· ἢ κατὰ τὴν τῶν κτιστῶν σμικρότητα καὶ σχέσιν φυσικὴν, τὴν ἑαυτοῦ ἄκτιστον οὐσιώδη τελειότητα ἐπιδείκνυται· οὐκ ἔλαττον οὖν ἄρα τινὸς ἢ κατά τι ὁ θεὸς λόγος, οὐδὲ συντιθέμενος, οὐδὲ ἀσύνθετος· καὶ οἴχεται ὑμῶν καπνοῦ δίκην διαλυθέντα τὰ ἄλυτα ὡς οἴεσθε καὶ δυσκαταγώνιστα σοφίσματα· πλὴν καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡμεῖς σύνθετον μὲν κατ' οὐσίαν τὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἡμετέραν οὐσίαν φαμὲν τὸν λόγον· καὶ ὡς μέρος τοῦ συνθέντου ὅλου Χριστοῦ διαστέλλομεν· σύνθετον δὲ οὐσίαν, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τὲ καὶ τῆς ἡμετέρας, οὐ φαμέν ποτε, μὴ γένοιτο.

## CAP. XI.

Πᾶσα μία φύσις ἢ καὶ ὑπόστασις συγκειμένη ἐκ μερῶν ἑτεροουσίων, ἔχει τινὰς ἐνεργείας, ἃς οὐδ' ὁπότερον, ἐξ ὧν συνέστηκε, δύναται καθ' ἑαυτὸ καὶ χωρὶς τῆς τοῦ ἑτέρου ἐνεργείας ἐκτελέσαι τινὶ τρόπῳ πότε· οἷον ψυχὴ καὶ σῶμα, δέονται ἀλλήλων εἰς τὸ καταρτίσαι πλεῖον, οἰκοδομῆσαι οἶκον, ὑφᾶναι χιτῶνα, καὶ εἴτι τοιοῦτον· ὅπερ ὡς εἶπον ἀδύνατον ἑνὶ αὐτῶν χωρὶς τῆς θατέρου συνεργίας ἐκτελέσαι, δι' οὐδήποτε τρόπου· εἰ τοίνυν μία φύσις, ἢ μία ὑπόστασις ἀπετελέσθη ἐκ συνθέσεως ὡς φασὶ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου πρὸς τὸν ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον, εἰσὶ τινὲς ἐνέργειαι τῆς τοιᾶσδε φύσεως καὶ ὑποστάσεως, ἃς ὁ θεὸς λόγος καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἠδύ-

νατο πληρῶσαι τινὶ τρόπῳ· τὸ δὲ μὴ δύνασθαι, διχῶς λέγεται παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ· ἢ ὡς ἀδύνατον τὸν θεὸν ψεύσασθαι, διὰ τὸ ἀπερίγραπτον· ἢ ὡς δῶρα τὲ καὶ θυσία μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα, διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνέφικτον οἱασοῦν ἐνεργείας, εἰ δώσουσιν· ἃς οὐ δυνάμενος ὁ θεὸς λόγος πληρῶσαι καθ' αὐτὸν, τῇ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείᾳ ἐξετέλεσεν· ἢ ἀσθενῆ δεικνύουσι τὸν θεὸν λόγον, ἢ πεπραχότα τὰ ἀπρεπῆ· καὶ εἰ μὲν τὸ πρῶτον, ἔτι καὶ νῦν ὁ πατὴρ ἀτονεῖ πρὸς τὴν ἀποπλήρωσιν τῶν τοιῶνδε ἐνεργειῶν, μὴ συγκείμενος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ· καὶ κατὰ τοῦτο, μείζων ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς· ὅπερ ἀσεβές· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, πρόδηλον τὸ βλάσφημον· ὁ θεὸς γὰρ οὐδὲν τῶν ἀπρεπῶν διαπράττεται, οὔτε καθ' ἑαυτὸν, οὔτε μεθ' ἑτέρου· εἰ δὲ οὐδέτερον δοῦναι ὅσιον, οὐδὲ ἄρα οὐδὲ ἡ σύνθεσις γεγένηται τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου.

Ὅμοιόν τι πεπονθέναι ἡμῖν δοκεῖτε τοῖς ἀφυῶς ἐν ταῖς τοξείαις τῶν σκοπῶν ὑπερακοντίζουσι, καὶ ἀτεχνίαν μᾶλλον ἤπερ εὐστοχίαν ἐπιδεικνυμένοις, τῷ μὴ εἰδέναι καθ' οὗ τὲ καὶ ὅσον καὶ ὅπως τὰ βέλη δέον ἀποπέμπεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ μᾶλλον πρὸς τοὺς μίαν τὴν φύσιν λέγοντας ἀντιλέγειν ὀνειροπολήσαντες, ὥσπερ κἀν τῷ πρὸ τοῦδε ἐπιχειρήματι, νῦν ὥσπερ τῇ ῥύμῃ τῆς πρὸς φιλονεικίαν ἐφέσεως, καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς μίαν λέγοντας τὴν ὑπόστασιν καὶ οὐχὶ τὴν φύσιν, ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀντιφέρεσθε· ἀλλ' ἡμεῖς γε συντόμως ὑμῶν τὴν κατασκευὴν, ἀνασκευάσομεν· πᾶσα γὰρ ἐνέργεια, ἐκ δυνάμεώς ἐστι· πᾶσα δὲ δύναμις τῶν συνθέτων, ἢ ἐκ τῶν κατ' αὐτὰ μερῶν, ἢ ἐκ τῆς συνθέσεως αὐτῆς ἐνυπῆρξεν αὐτοῖς· εἴπερ οὖν τὸ μὲν ἓν μέρος τῆσδε τῆς συνθέτου ὑποστάσεως αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς λόγος, τοῦ δὲ ἑτέρου μέρους τοῦ σὺν αὐτῷ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δὲ πρὸς ἐκεῖνο συνθέσεως αὐτός ἐστιν αἴτιος, πᾶν δὲ αἴτιον, μεῖζον τήν τε δύναμιν καὶ τὰς ἐνεργείας ὑπὲρ τὰ ἴδια αἰτιατὰ, πῶς τὸ κατὰ Χριστὸν ὅτι ἂν τις εἴποι γεγονὸς σύνθετον, μείζονα ἕξει τινὰ ἐνέργειαν τοῦ ἐν αὐτῷ μὲν, αἰτίῳ δὲ αὖ τοῦ μέρους, ἤγουν τοῦ θείου λόγου; ἀλλ' ἐπεὶ περὶ οὐσιῶν ἡμῖν παρέσχε τῶν ὑμετέρων ἀτοπιῶν ἡ ὑπερβλύζουσα ἀλογία, ἔτι καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ὅμως καὶ τοῦτο λεκτέον ὑμῖν, ὅτι εἰ τοῖς νοητοῖς ὀφθαλμοῖς ἀτενίσητε, εὔκολον ἰδεῖν πάνυ ὡς καὶ γεγόνασι πλεῖσται καὶ τραναί τινες ἐνέργειαι τῷ συνθέτῳ, ἃς οὔτε θεὸν ἄσαρκον, οὔτε ἄνθρωπον ἀθέωτον ἦν δυνατὸν ὥσπερ νῦν γεγόνασι διαπράξασθαι· τίνι γὰρ εἴπατε ἡμῖν λόγῳ, ἢ θεὸς ἄσαρκος σωματικὸς διὰ μήτρας ἀφθόρου χωρήσει, ἢ σῶμα ἀθέωτον διὰ σώματος ἀφθόρου μήτρας χωρήσει πώποτε; μ̄ δὲ ἡμέρας τίς νηστεύσας, οὐκ ἐπείνασεν ἄνθρωπος; τίς δὲ πρώην ἢ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας θεὸς ὅλως ἐπεί-

νασεν; ὑπὲρ ὕδατος δὲ τίς ἂν εἴποι Θεὸν ἀληθῶς σαρκικῶς ποδὶ πεζεῦσαι ποτὲ; ἢ ἀνθρωπείαν ἀθεεὶ φύσιν ἴχνεσιν ἀβυθίστοις θαλάσσια νῶτα διαπορεύεσθαι; καὶ τὰ τούτοις ὅμοια μεγαλουργήματα, ὧν οὐδὲ φύσις θεία ποτὲ τὶ σαρκικῶς διαπέπραχεν, οὔτε ἀνθρωπεία τὸ σύνολον ἐθαυματούργησεν· εἰ οὖν πρὸς ταῦτα πάντα μηδέν ἐστι ὑμῖν λέγειν, καλὸν ὑμᾶς ἐξ ἐπιγνώσεως, θάτερον διαπράττεσθαι· ἢ βλέποντας τὰ ὡς ἀληθῶς θαυμαστὰ καὶ ἐξαίσια, λαλεῖν οὕτως ὡς τῶν μεγάλων θεατάς, ἢ μὴ ὁρῶντας τὶ μέγα, μὴ ληρεῖν περιττά.

## CAP. XII.

Πᾶν ὁτοιοῦν συγκείμενον ἑτέρῳ, ἢ δι' ἑαυτὸ σύγκειται, ἢ δι' ἕτερον· καὶ σύγκειται μὲν δι' ἑαυτό, οἷον ψυχὴ τῷ σώματι· δι' ἕτερον δέ, τὰ μέρη τῆς οἰκίας· δι' ἄνθρωπον γάρ· ὁ δὲ Θεὸς λόγος, οὔτε δι' ἑαυτὸν συγκείσεται, ἀπροσδεὴς γάρ· οὔτε δι' ἕτερον, οὔ τινος γὰρ χείρων· ἐπεὶ πᾶν συγκείμενον ἑτέρῳ, οὐ δι' ἑαυτό, ἀλλὰ δι' ἕτερον, ἧττον ἐκείνου καθέστηκε δι' ὅπερ σύγκειται· εἰ δὲ μήτε δι' ἑαυτόν, μήτε δι' ἕτερον συντιθήσεται ὁ Θεὸς λόγος, ἀσύνθετος ἄρα καὶ τινὶ ποτὲ εἰς σύνθεσιν μὴ συντρέχων. Μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀσεβοῦς ῥίζης, ἅπαντα ὑμῶν τὰ βλαστήματα, καὶ τὴν ὁμοιοτροπίαν τῆς ἀτοπίας ἔχοντα, ἐν τῇ παραλόγῳ τοῦ ὑπὲρ πάντα Θεοῦ σὺν τοῖς πᾶσι καταμίξει· εἰ γὰρ ὡς βούλεσθε πᾶν ὁτιοῦν συγκείμενον ἑτέρῳ, ἢ δι' ἑαυτὸ ἢ δι' ἕτερον σύγκειται· εἰ δὲ τῶν πάντων ὁ Θεός, ὡς οἴεσθε, ἐκ τῆς καθόλου ὑμῶν προτάσεως τὰ τῆς ὑμετέρας ἀποπλανήσεως δείξομεν· εἴποιμεν γὰρ ἂν καὶ ἡμεῖς οὕτως τοῦτο· ἐπεὶ πᾶν τὸ ποιοῦν τι, ἢ δι' ἑαυτὸ ἢ δι' ἕτερόν τι ποιεῖ· τὸ δὲ ποιοῦν δι' ἑαυτό, ἐπιδεὲς τοῦ γινομένου καθ' ὑμᾶς· καὶ τὸ δι' ἕτερόν τι ποιοῦν, ἧττον ἐκείνου καθέστηκεν ὡς φατέ· θεὸς ἄρα ποιῶν τὸν κόσμον ἢ δι' οἰκείαν χρείαν, ἢ διὰ τὴν ἑτέρου κρείττονος λειτουργίαν, τοῦτον ποιεῖ· ἢ εἰ μήτε δι' ἑαυτόν, μήτε δι' ἕτερον μείζονα ποιεῖ, οὐδὲ ποιήσει πώποτε· καὶ πῶς ὑμῖν ταῦτα λέγειν ἐξείη, μὴ τὴν ἀκροτάτην αἱρουμένοις κακοδοξίαν ἐπιγράφεσθαι; ἀλλὰ καὶ τὸ προνοοῦν τινός, ἢ δι' ἑαυτὸ ὡς ψυχὴ σώματος, ἢ δι' ἕτερον, ὡς τῆς κατ' οἶκον ὑπηρεσίας οἱ θεράποντες, διὰ τὸν ἴδιον δεσπότην· καὶ Θεὸς οὖν κατὰ τὰ ἐξ ὑμῶν λεγόμενα προνοῶν πάντων, ἢ διὰ τὴν ἑαυτοῦ χρείαν τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἔσται τῶν προνοουμένων ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδεής· ἢ ὡς ὑποδεής τις, οὐχ' ἑνὸς μόνου δεσπότου, ἀλλὰ τῶν ἁπάντων· καὶ ἥττων φανήσεται τῶν προμηθουμένων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ κοράκων, καὶ κρίνων τοῦ ἀγροῦ, καὶ κτηνῶν οἷς ἑτοιμάζει ἐν καιρῷ τὰ σιτία καὶ περιβόλαια· ταῦτα δὲ τὶς ὑποίσει τὰ βλάσφημα;

Ἀλλ' οὐκ ἐλάθετε καὶ τοῦτο πάλιν ἑκοντὶ παρορῶντες, καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως τὸ κεφαλεωδέστερον παρασιωπῶντες, οἳ

τὸν ἕτερον τρόπον τῶν γινομένων οὐδὲ ὅλως εἰς μνήμην ἀγαγόντες· ὅς ἐστιν ὁ κατὰ πρόνοιαν τῶν χειρόνων, ὁ τῇ ὑπὸ τοῦ κρείττονος δι' ἀγαθότητα προϊούσῃ κηδεμονίᾳ γινόμενος· καθ' ὃν καὶ γνωρίζεται ἰδιαίτατα ὁ ἀγαθός τε καὶ παναλκὴς Θεὸς καὶ πάντων αἴτιος· διὰ τοῦτον οὖν καὶ συντεθεῖσθαι λέγεται, τὸν ἴδιον σκοπὸν ἀληθῶς ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων περὶ αὐτοῦ λογιζομένων τὴν περὶ αὐτοῦ ἀλήθειαν· φησὶ γὰρ αὐτὸν τὰ λόγια· ὅτι οὐχ' ἁρπαγμὸν ἡγησάμενος τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· τί οὖν χρήσιμον ἐκ τούτου γένοιτο, τέλος κατὰ τὸν σκοπὸν ἐκβεβηκὸς τοῦ κενωθέντος; οὐδὲν ἄλλο πλὴν τοῦ ἡμᾶς ἐκ δουλείας ῥυσθῆναι οὓς προσελάβετο, καὶ εἶναι ἴσα Θεῷ, κατὰ τὴν ἀρχῆθεν αὐτοῦ περὶ ἡμῶν εὐδοκίαν, τοῦ εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν· ἆρα δὲ οὕτως ἀληθῶς διάκεισθε, τὴν οἱανοῦν ἐπαρκίαν οὐδέποτε ἐκ τῶν ἀπροσδεῶν γινομένην τοῖς χείροσιν οἰόμενοι, μήτε ἑαυτοὺς μὴ δὲ ἕτερόν τινα ἰδόντες ἢ ἀκηκοότες πώποτε διὰ τὸν ἐν λάκκῳ ἢ ἐν βοθύνῳ καταπεπτωκότα ἄνδρα τυχὸν ἢ κύνα ἢ ἕτερόν τι κτῆνος, πολλάκις ἑαυτὸν ἐπαφέντα τῷ κινδύνῳ, ἵνα ἐκεῖνο ἀνασπάσηται; εἰ δὲ τοῦτο τῶν ὁσημέραι γινομένων τοῖς μὴ σατανικοῖς τὴν πρόθεσιν, καὶ ταῖς φθοραῖς τῶν ὀλλυμένων ἐπιτερπομένοις, τί ἂν εἴπομεν ἐπὶ τούτοις προφανῶς γινομένοις; ἆρά γε ὅτι δι' ἑαυτὸν ὁ ἐν ἀσφαλείᾳ ἑστὼς συνεκινδύνευσε καὶ συνεβυθίσθη τῷ ἀπολλυμένῳ; ἀλλὰ τί τὸ χρήσιμον αὐτῷ ὅσον ἐπὶ τούτῳ, σημάνατε· εἰ δὲ ὡς κρείττονι τῷ βοηθουμένῳ ὁ βοηθῶν ἐπεκούρησε, πολλάκις μὲν οὖν καὶ κυνὸς χείρονα τὸν σεσωκότα τοῦτον ἄνδρα δείκνυσιν ὑμῶν ὁ λόγος αὐτός· ἀλλὰ καὶ τὸν παρατυχόντα βασιλέα ζωΰφίῳ κατ' οἰκείαν αἵρεσιν ἐπαμύνοντα· ὁ δὲ τὸν τοῖς λῃσταῖς περιπεσόντα θεραπεύσας σαμαρείτης, καὶ ἀνακομισάμενος εἰς τὸ ὑποζύγιον καὶ θητεύων καὶ παντοίως ἐπιλούμενος καὶ προσδαπανῶν, ἢ αὐτὸς πεπονθὼς τὰ ἐκείνου ἐποίει τάδε, καθὼς φατὲ δι' ἑαυτόν τε καὶ οὐ δι' ἐκεῖνον ἤλγει ἐπὶ ταῖς ἐκείνου πληγαῖς· ἢ ὡς κρείττονι δουλεύων, οἰκετικῶς ταῦτα εἴρηται ποιεῖν· καὶ ἔσται καθ' ἕτερον οὐκ ἐνάρετος οὐδὲ μισθὸν ἢ εὐχαριστίαν εἰκότως ὀφειλόμενος· οὕτως δ' οὖν πάντων μᾶλλον ἂν εἴη Θεὸς ὁ πᾶσι βοηθός, χείρων πάντων ἐλαττοῦσθαί τε, οὐ τινὸς ἢ τινῶν ὑποπτεύοιτο μόνον καθ' ὑμᾶς ὁ πᾶσιν ἐπαρκῶν, ἀλλὰ τῶν ὅλων· καὶ τίς ἀνέξεται τῆς τοσαύτης παρανοίας; οὐκοῦν δῆλον; ὡς δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἡμῖν συνετέθη ὁ Θεὸς ἡμῶν.

## CAP. XIII.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ, ἢ μένει ἐν τῇ συνθέσει τῇ πρὸς ὃ συνετέθη ἀδιαλύτως, ἢ οὐ μένει· καὶ οὐ μένει μὲν, οἷον τὰ μέρη τῶν ἀλόγων ζώων· μένει δὲ, οἷον τὰ τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· πᾶν δὲ τὸ μένον ἀδιαλύτως, ἢ καὶ μὴ μένον, ἐν τῇ πρὸς τὸν ᾧ

συνετέθη συνθέσει, οὔτε ἀφ' ἑαυτοῦ μένει, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐντεθέντα τῇ φύσει ὅρον ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ διαλύεται, οὔτε τῇ οἰκείᾳ δυνάμει μένει, ἀλλὰ τῇ κρείττονός τινος καὶ ὑπερβεβηκότος· τοῦ δὲ θεοῦ λόγου εἶναι τινὰ κρείττονα δύναμιν, οὐ θέμις εἰπεῖν· οὐκ ἄρα συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ· εἰ δὲ συνετέθη, ἢ οὐ μένει ἀδιαλύτως ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν συνθέσει, ἢ μένων, κρείττονός τινος δυνάμει μένει, ὅπερ ἀσεβές.

Καιρὸς ἡμῖν τῆς ὑμετέρας θρασυλογίας παρακμαζούσης, δαυϊτικῶς ἐπιφθέγγεσθαι· τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι· τί γὰρ δὴ τοῦτο ὑμᾶς βούλεται τὸ ἐξ ἀπορίας πρόβλημα; τοὐναντίον γὰρ ἡμεῖς εἴποιμεν ἄν, ἐπεὶ πάντα τὰ συντιθέμενα ὑπό τινος μείζονος διατηρεῖται ἢ κατὰ καιρὸν διαλύεται· τοῦτο αὐτὸ μάλιστα ζητητέον τοῖς ἀσφαλῶς ἐρευνᾷν βουλομένοις τί τὸ πάντων διατηρητικὸν τῶν συντιθεμένων ἐστίν· εἰ δὲ πῇ μὲν ἀμέσως, πῇ δὲ διὰ μέσων ὥς τινες φασὶ φύσεως τυχὸν ἢ ἑτέρας δυνάμεως, πάντων ὅμως ὁ θεῖος μόνος λόγος διατηρητικός τε καὶ διοριστικός ἐστιν, ἐπεὶ καὶ προακτικός· ὡς καὶ τὰ μέσα καὶ τὰ διὰ τῶν μέσων συσφιγγόμενα ἢ διακρινόμενα τῇ αὐτοῦ διατάξῃ τε καὶ συνοχῇ, καὶ διατηρεῖσθαί τε καὶ συντίθεσθαι· πῶς οὐκ ἠλίθιον αὐτοῦ παρόντος, ἕτερον ζητεῖν συνοχέα ἐπὶ τῆς αὐτοῦ συνθέσεως; μήτι δὲ ἄρα τοῦτο φατὲ, ὅτι τὰ μὲν ποῤῥωτέρω που τῆς αὐτοῦ φύσεως διατηρεῖν οἷός τε ἂν εἴη, τὸ δὲ τῇ φύσει ἰδίως τῇ αὐτοῦ ἑνούμενον συνέχειν οὐ δύναται; καὶ τί τούτου ἂν εἴη ληρωδέστερον; εἰ δὲ διότι μὴ ὑπ' ἄλλου διατηρεῖται κρείττονος, διὰ τοῦτο μὴ δὲ ὑφ' ἑαυτοῦ, μὴ δὲ ὅλως διατηρεῖσθαι τὴν αὐτοῦ σύνθεσιν ἀδιαλύτως νομίζετε, ὁμοίως ἂν διότι μὴ δὲ ὑπ' ἄλλου γέγονε κρείττονος· πᾶν γὰρ ὂν ὑπό τινος κρείττονος γεγένηται, μὴ δὲ εἶναι αὐτὸν ὁμολογήσοιτε ἄν· θεοῦ γὰρ οὐδὲν κρεῖσσον· καὶ ἀνάγκη μὴ δὲ εἶναι θεὸν, ἐπεὶ μὴ δὲ ἔσχεν ὑφ' ὃ τοῦ κρείττονος γεγένηται· ἢ ὄντα κατὰ τὴν ὑμετέραν δοκήσει σοφίαν, ὑπό τινος κρείττονος γεγενῆσθαι ἀνάγκη· τούτων δὲ τὴν ἀσέβειαν ὅση, ὑμῖν καταλείψομεν ἀφυπνοῦσιν ἐκμετρήσασθαι· ἀλλ' οὕτως μὲν τάδε· ἐν δὲ τῷ συμπεράσματι, πῶς τὴν διάκρισιν τοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ συγκειμένου αὐτῷ παρεχωρήσατε, τὴν δὲ συνοχὴν, ὑπὸ κρείττονος εἶναι συνησαγέτε, οὐκ ἴσμεν· ἐν ἀρχῇ γὰρ τῆς κατασκευῆς ὑμῶν, πᾶν τὸ μὴ μένον, ἢ μένον ἐν τῇ συνθέσει, οὔτε ἀφ' ἑαυτοῦ μένειν, οὔτε ἀφ' ἑαυτοῦ διαλύεσθαι ἐλέγετε συλλογιστικώτατοι.

## CAP. XIV.

Εἰ σύγκειται ὁ θεὸς λόγος τῇ ἐξ ἡμῶν ἐμψύχῳ σαρκὶ ὡς σύγκειται ἡ λογικὴ ψυχὴ τῷ ἡμετέρῳ σώματι, τῆς ἐξ ἡμῶν ἐμψύχου σαρκὸς καθευδοκούσης, εἴργεται ὁ θεὸς λόγος τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ἀβουλήτως, καθάπερ ἡ ψυχὴ παύεται τοῦ ἐνεργεῖν ἐξ ἀνάγκης, τοῦ σώματος εἰς ὕπνον

τρεπομένου· εἰ δὲ μὴ σύγκειται ὁ θεὸς λόγος τῇ ἐξ ἡμῶν ἐμψύχῳ σαρκὶ, ὡς σύγκειται ἡ ψυχὴ τῷ ἡμετέρῳ σώματι, σύγκειται δὲ ὅλως, δότωσαν ἡμῖν δεῖγμα τῆς συνθέσεως καθ' ἣν βούλονται συγκεῖσθαι τὸν θεὸν λόγον τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ· εἰ δὲ μὴ εὐποροῦσι τούτου, βεβαιούτωσαν τὸ λεγόμενον αὐτοῖς γραφικῇ μαρτυρίᾳ· πιστοτέρα γὰρ ἡμῖν αὕτη πάσης φυσικῆς ἀποδείξεως· εἰ δὲ πρὸς ἐκείνῳ καὶ ταύτης ἀμοιροῦσιν, ἀμάρτυρον ἄρα τὸ λεγόμενον αὐτοῖς, καὶ ἀπόφανσις ψιλή· διὸ καὶ ἄδεικτον· τὸ γὰρ φυσικῷ λόγῳ μὴ δεικνύμενον καὶ γραφικῇ μαρτυρίᾳ μὴ βεβαιούμενον, πλάσμα τοῦ λέγοντος εἴη ἄν· καὶ τοῦτο ἀπίθανόν τε ἅμα καὶ ἀσεβές.

Ἆρα γὰρ οὕτως ἀνάγκη ὦ σοφοὶ τὸ κατά τι πρὸς ὁμοίωσιν τινὸς παραλαμβανόμενον, καὶ κατὰ πάντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐοικέναι τῷ παραδείγματι; καὶ πῶς ἂν ἔτι μένοι λεγόμενον παράδειγμα; ἔσται γὰρ καὶ τοῦτο πρωτότυπον, τῷ ἀνελλιπεῖ τῆς ὁμοιώσεως· μάλιστα δὲ ὁπηνίκα τῶν περὶ τὴν οὐσίαν ἰδιωμάτων, ἢ ἐν οὐσίᾳ προσιγνομένων, καὶ οὐκ οὐσίας εἶναι λέγοιτο ὁμοίωσις, πῶς καὶ τὰ θατέρου ἴδια, θατέρῳ τὶς ἐπισύρεται ὡς ἰδικά; ἔσται γὰρ λοιπὸν κοινά· δέον γοῦν ὑμᾶς, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχειν οἴεσθε, καὶ τὰ τοιάδε ἄρα λογίζεσθε τυχόν· ἐπεὶ ἐν τοῖς αἰθίοψι τὸ μέλαν οὕτως ὁρατέον, ὡς καὶ ἐν τοῖς κόραξιν, ὅσα τοῖς κόραξι προσμαρτυρεῖται, ἀναγκαῖον προσεῖναι καὶ τοῖς αἰθίοψιν· εἴπερ ἐφ' ὧν ἐκ μέρους τῶν ἐπουσιωδῶν ἐστὶν ὁμοίωσις, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ὡσαύτως ζητεῖν ἐν ἑκατέρῳ τῶν ὁμοίων ἀνάγκη· λέγεται δὲ περὶ τῶν κοράκων, ποτὲ μὲν αὐτοὺς ἵπτασθαι, ποτὲ δὲ πεζεύειν ἠρεμοῦντας τῆς πτήσεως· οὐκοῦν καὶ τοὺς αἰθίοπας, οὕτως ἔχειν δοξαστέον; ἀλλὰ καὶ τοὔμπαλιν τὰ τῶν αἰθιόπων τοῖς κόραξι πάλιν· λέγονται δὲ καὶ οἱ ἐν θεάτρῳ λαοὶ, οἵτε ἐν αὐτῷ λίθοι ὁμοίαν ἔχειν τὴν παράθεσιν, καὶ καθ' ὁμοίαν ἕνωσιν τοπικὴν συγκεῖσθαι ἀλλήλοις ὡμολόγηται· ἕψεται οὖν καὶ τοῖς λίθοις γελαστικὸν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις τὸ πελεκητόν· ἐπεὶ ἐν θατέροις ἡ παράθεσις ὁμοία φαίνεται ὡς τῆς εὐκολίας· ὦ τῆς ἀπροσεξίας ὅση.

Ἀλλ' ἵνα μὴ διὰ τῶν προτέρων ἀπελεγχθέντες ἤδη τὰ ὑστέρας ὑμῶν ἀτοπίας διαλάθετε, ἐπιμνηστέον καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ ἐπιχειρήματος· πῶς τὲ τὴν ψυχὴν ἐξ ἀνάγκης τῶν οἰκείων παυομένην ἐνεργειῶν ἡμῖν δείκνυτε, τρεπομένου τοῦ σώματος εἰς ὕπνον· πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ σώματος ὄντα τὸν ὕπνον· ἐπεὶ μὴ δὲ τὴν ἐγρήγορσιν δεῖξαι δύνασθε, εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῖς ἄλλοις ἀψύχοις τοῦτον ἐλογίζεσθε· ἀλλὰ καὶ ἀναγκαίως καὶ αὐτὸς οὗτος ψυχῆς ἴδιόν τι εἶναι λογισθήσεται, ἢ τοῦ συναμφοτέρου, ὦ φυσικώτατοι· ἀφείσθω δὲ καὶ τοῦτο ὑμῖν· εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἐν τοῖς ὕπνοις ταῖς φυτικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς, πλείστην οἱ πολλοὶ δοξάζουσι τὴν ἐνέργειαν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀργὴ οὐδὲ κατὰ τόδε ἡ ψυχή· τὸ δὲ ἀναντίῤῥη-

τον ἡμῖν προβλητέον, ὅτι τῆς φανταστικῆς μὲν καὶ ἄγαν, ἀλλὰ καὶ τῆς μνημονικῆς πολλάκις, ἔτι δὲ καὶ τῆς νοερᾶς τῆς ψυχῆς δυνάμεως, πολλὴ ἐνέργεια κατὰ τοὺς ὕπνους προάγεται· καὶ μάρτυρες ἀμέτρητοι μὲν αἱ τῶν καθημέρας ὀνείρων ἐποψίαι, εἴτε δίαιταν, εἴτε φροντίδα, εἴτε μελέτην, εἴτε πλάνην τινὰ, ἢ ἑτέραν ἔχοιεν αἰτίαν· εἰ δὲ καὶ σπάνιοι καὶ εὐαρίθμητοι, πλὴν ὡμολογημέναι τοῖς ἀξίοις καὶ θεοφάνειαι, καὶ μελλόντων ἐκβάσεων προῤῥήσεις, καὶ ἰατρεῖαι, καὶ ποικίλαι τῆς προνοίας κηδεμονίαι γίνονται τοῖς ὑπνοῦσι· τί οὖν οὕτω δὴ ἀβασανίστως ἀργὴν, καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, ἐν τοῖς ὕπνοις τὴν ψυχὴν ἀπεφήνασθε; ὅτι μὲν γὰρ οὐ πάσας αὐτῆς τὰς ἐνεργείας ἐν τοῖς ὕπνοις ἐπιδείκνυται καὶ πάντοτε, ἀληθές ἐστι· φυτικὴν φέρε καὶ τοπικὴν κίνησιν, αἰσθητικήν τε καὶ φανταστικὴν, μνημονικήν τε καὶ νοητικὴν, καὶ ἀμφοτέραν ὀρεκτικήν· ἀλλὰ ταῦτα οὐδὲ ἐν ἐγρηγορήσει ἅμα ἐνεργεῖν, καὶ πάντη κατὰ τὸ αὐτὸ προσμαρτυρεῖται· οὐδὲ γὰρ πέφυκε πάντοτε καὶ πάσας τὰς ἑαυτῆς προΐσχεσθαι ἐνεργείας· ἐπείπερ οὐδὲ ἁπλῆς ἐστι πάντη φύσεως· ἵνα καὶ μιᾶς εἴη τὰ ἐξ αὐτῆς πάντα, καὶ ὑφὲν ἐνεργείας· ἀλλὰ πῆ καὶ πότε καὶ τινὰς ἐνεργεῖ· θεοῦ δὲ μόνου ἐστὶν ἅμα τε καὶ πᾶσαν καὶ ἀχρόνως ἑαυτοῦ ἐνέργειαν καὶ πάντοτε προΐσχεσθαι.

Πῶς οὖν εὐλόγως τοῦ παραδείγματος ἐπελάβεσθε; καὶ τοῖς λέγουσιν ὁμοίαν ψυχῆς πρὸς σῶμα γενέσθαι τὴν σύνθεσιν τοῦ λόγου πρὸς τὸν ἄνθρωπον κατά τι ὁμοίαν οὐκοῦν συμβαίνειν καὶ τὴν ἁγίαν καθ' ὕπνον τῷ θεῷ λόγῳ ἐπαγέτε; ὅπου γε καὶ ἡ παράβλησις τῆς ὁμοιώσεως, οὐ δι' ἕτερόν τι τοῖς εἰρηκόσιν ἐξείληπτο· ἢ διὰ μόνην ἀναίρεσιν τῶν ἐγνωσμένων ἑτέρων συνθέσεως, σχέσεως τυχὸν ψιλῆς, ἢ παραθέσεως τοπικῆς, ἢ ἀλλοιωτικῆς ἑνώσεως, ἢ συγχυτικῆς κράσεως· σημασίαν γὰρ μόνον φυσικῆς ἀσυγχύτου γενομένης συγκράσεως καὶ ἀτρέπτου τῶν διαφερόντων οὐσιῶν ἑνώσεως ἐκ τοῦδε παρέστησαν· οὐ διὰ τοῦτο οὖν, καὶ πάντα τὰ ἡνωμένα τοῖς ἐπὶ τῇ τοιᾷδε ἑνώσει συγκειμένοις, καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου λέγειν ἡμᾶς εἰσπράξετε· οὕτω γὰρ ἂν καὶ πασχούσης τῆς σαρκὸς, τὸν λόγον ὀδυνᾶσθαι, καὶ αὐξανομένης συναυξάνεσθαί πως, καὶ ταῖς ἐνεργείαις αὐτῇ συμπαρατείνεσθαι, καὶ παρακμαζούσης συστέλλεσθαι καὶ ἐμποδίζεσθαι· ὥσπερ ἐπὶ ψυχῆς συμβαίνει καὶ σώματος· εἴποιτε ἂν καὶ ὑφ' ἑτέρου καὶ οὐχ' ἑαυτοῦ συντεθῆναι, καὶ ἄκοντα μετασχεῖν καθ' ὅσον θέμις τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς, ἢ διὰ ἀνάγκην, ἢ διὰ μισθόν· ταῦτα γὰρ ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος συμβαίνει.

Διὰ ταῦτα γοῦν τόδε ἡμῖν προαποδέδεικται, ὡς οὐ τὸ κατά τι ὅμοιον, καὶ κατὰ πᾶν εἶναι τὸ αὐτὸ ἀναγκαῖον· εἰ δὲ πάντα ἕψεται τῇ τοιᾷδε συνθέσει τοῦ λόγου ὅσα καὶ τῇ ψυχῇ συντιθεμένῃ τῷ σώματι, μὴ δὲ συγ-

κεῖσθαι αὐτὸν λέγειν καταδέχεσθε· ἀλλὰ ἀπαιτεῖτε ἢ κατὰ πάντη ὁμοίαν λέγειν τὴν ἕνωσιν, ἢ ἑτέραν τινὰ καθ' ἣν ἀπαραλλάκτως ἔοικεν ἡ τοῦ λόγου σύνθεσις ὑποδεικνύειν ὑμῖν ὡς οὐκ εὐπαραδέκτων εἰς πίστιν τῶν οὐκ ἐξ ἐπαγωγῆς τῶν ὁμοίων, ἀλλ' ἐν ἰδιάζοντι λόγῳ θεωρουμένων. Πρῶτον μὲν πάλιν ἐροῦμεν ὑμῖν· δότε ἡμῖν τινὰ φύσιν ἐν τοῖς οὖσιν ᾗ κατὰ πάντα ἐστὶν ἡ τοῦ λόγου τοῦ θείου φύσις ὁμοία, καὶ δώσομεν καὶ ἡμεῖς σύνθεσιν ἢ κατὰ πάντα ἐστὶ τῇ κατ' αὐτὸν συνθέσει ὁμοία· εἰ δὲ μὴ ἔστι φύσις τῷδε ὁμοία, δῆλον ὡς οὐδὲ σύνθεσις φυσικὴ ὁμοία τῇ τοῦδε· οὗ γὰρ οὐκ ἔστιν ὅμοιον ὄργανον μουσικὸν ἐν τοῖς οὖσιν, ἀνάγκη καὶ τὸν φθόγγον πάντων τῶν ὄντων παραλλάσσειν· ὥρα δὲ ὑμᾶς ἐπεὶ μὴ εὐποροῦμεν ἕτερόν τινα δεῖξαι δημιουργὸν ἐκ μὴ ὄντων προάγοντα τὰ γινόμενα, μὴ δὲ τόδε περὶ θεοῦ καταδέχεσθαι· ἀλλ' οὐδὲ πατέρα τοιῶσδε γεννῶντα θεὸν, ἢ υἱὸν τοιῶσδε γεννώμενον, θεὸν πιστεύειν· οὔτε δὲ Χριστὸν αὐτόν γε τὸν καθ' ἡμᾶς ὄντως γενέσθαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν καθ' ὑμᾶς διαγραφόμενον· ἐπεὶ μήποτε τοιόνδε τινὰ ἄλλον ἔχομεν ὑμῖν ἐπιδείξασθαι, ἢ ὑμεῖς ἡμῖν· εἰ μὴ ἄρα τοῖς προφήταις αὐτὸν ἴσον πάντη λέγετε κατὰ τὴν νῦν οὖσαν ἰουδαϊκὴν γνώμην· καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ σπάνια καὶ ὑπερέχοντα τὴν φύσιν καὶ τὰ θαύματα καὶ ὧν οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις ἐστὶν, ὧν τε μὴ κανὼν καὶ τέχνης λόγος περιγράφει τὴν ἐπιστήμην, ἢ οἷς ἡ πεῖρα μὴ μαρτυρεῖ, πάντων ἡ ἀναίρεσις καθ' ὑμᾶς ἔσται, ἢ ὡς εἰπεῖν δι' ὑμᾶς· καὶ τί τούτων ὑμῖν χεῖρον ἄν τις ἐγκαλέσειεν; Εἰ δὲ δὴ ὅλως τοῦ γραφικοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας ἀξιούμενοι, κατανύγεσθε πεισθῆναι, καθὼς νῦν ἡμῖν ὑπέσχεσθε, καὶ τὴν ἐκ τῶν θεοπνεύστων λογίων μαρτυρίαν παραδέχεσθε, ὀψὲ γοῦν διεγνωκότες ὅτι ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου, μυρίαις ἂν ὑμᾶς ἔχοιμεν δυσωπῆσαι ταῖς χρήσεσιν· ὡς θεοῦ ἀληθοῦς πρὸς ἄνθρωπον ἀληθῆ γέγονεν ἀληθῶς ἡ φυσικὴ σύνθεσις τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὐ προϋποστάσης τῆς πρὸς τὸν λόγον ἑνώσεως τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς, ἀλλ' ἅμα τε φύσις καὶ συμφύησις τῷ ὑπερφυεῖ.

Σκεπτέον δὲ καὶ οὕτως ἔτι περὶ τούτου τὰ παρ' ἡμῶν· ὅτι τινὰ ὀργανικὰ μόρια ἐν ἡμῖν τῶν φυσικῶν τε καὶ ἰδικωτάτων ἐνεργειῶν εἰσὶ· καὶ οὐχ' ἁπλᾶ ὄργανα ὡς ἔξωθεν ἐνεργούμενα νοοῖντο ἂν, ἀλλὰ καὶ συνεργοῦντα τοῖς ἐν αὐτοῖς τε καὶ δι' αὐτῶν ἐνεργοῦσι κατὰ φύσιν, καὶ μετ' αὐτῶν τι προάγουσιν· ὥσπερ ἀνθρώπῳ γλῶττα καὶ ὑπερῴα καὶ τὰ λοιπὰ φωνητικά τε καὶ διαλεκτικὰ ἢ καὶ γελαστικὰ μόρια· ἐπεὶ οὖν ἰδικωτάτη τῆς θείας φύσεως ἐνέργεια ὡμολόγηται ἡ τῶν μηδέπω μὴ δὲ δυνάμει ὄντων, ἀλλ' ἄνευ φύσεως τινὸς ἀμέσως ἐξ αὐτοῦ προαγομένων ποίησις, οἷα ἐστὶν ἡ ἀπὸ γῆς τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς πρὸς ζωὴν πλάσις· ταύτην δὲ ὁ δεσπότης ἡμῶν καὶ θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐπεδείξατο ἐπὶ τοῦ ἐκ γεννη-

τῆς τυφλοῦ, καὶ διὰ σώματος οἰκείου ταύτην ἐνήργησε, δακτύλοις πηλοποιῶν καὶ διαπλάττων αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καί τοι λόγῳ μόνῳ τάδε ποιεῖν δυνάμενος, δῆλον ὡς κατὰ φύσιν τὴν σάρκα αὐτοῦ παριστῶν αὐτῷ συγκεῖσθαι, τάδε οὕτως ποιεῖ· διότι τὰ ἰδικωτάτως αὐτοῦ τῆς φύσεως ὄντα, διὰ τοῦ σώματος, ἀνθρωπίνως ἐνεργῶν προβάλλεται· ὥσπερ οὖν τις οὐδὲ θελήσας δύναιτο ἂν δι' ὀργάνου τινὸς ἀσυνθέτου πρὸς αὐτὸν ὄντος κατὰ φύσιν, αὐτὸς λαλεῖν ἢ γελᾶν καὶ προσδιαλέγεσθαι, οὕτως οὐδὲ θεὸς μὴ κατὰ φύσιν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ συγκείμενος, τὰς ἰδικωτάτας θεοῦ ἐνεργείας διὰ σαρκὸς ἂν προΐσχετο· ἀλλ' ὄντως θεία δύναμις μόνη ἰδίῳ σώματι ἀπὸ γῆς σαρκίνους ὀφθαλμοὺς ἔπλασε καὶ ἐζώωσε καὶ ἐφώτισεν, ἢ καὶ ἰδίῳ σώματι ἐκ γῆς ἀνέστησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν τοῦ θανάτου δύναμιν κατήργησεν· οὐ γὰρ ἄλλῳ ταῦτα ἐνεργεῖν δυνατὸν, ἃ πρὸς ἔνδειξιν τῆς οἰκείας συνθέσεως, διὰ σαρκὸς ἐνεργῶν ὁ θεὸς λόγος ἐγνώσθη ἡμῖν.

## CAP. XV.

Πᾶν ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ εἰς μίαν φύσεως ἢ καὶ ὑποστάσεως ζώσης σύστασιν, ἐξίσταται κατά τι τῶν ἐν οἷς ἦν πρὸ τῆς συνθέσεως· πᾶν δὲ ἐξιστάμενον κατά τι τῶν ἐν οἷς ἦν, ἢ κρεῖττον ἑαυτοῦ γίνεται κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο καθ' ὃ ἐξέστη τῶν ἐν οἷς ἦν, ἢ χεῖρον· τὸν δὲ θεὸν λόγον γεγενῆσθαι ἑαυτοῦ κρείττονα ἢ χείρονα, οὐ θέμις εἰπεῖν· οὐκ ἄρα συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ, κρείττων ἢ χεῖρον ἑαυτοῦ μὴ γενόμενος· εἰ δὲ συνετέθη, προέκοψεν ἢ ἐπὶ τὸ κρεῖττον, ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον, ὅπερ ἀσεβές· τῶν γὰρ χειρόνων ἄδεκτος ἡ θεία φύσις· ἀλλὰ καὶ παντὸς οὑτινοσοῦν κρείττων καθέστηκεν αὕτη χορηγὸς ὑπάρχουσα ἁπάντων τῶν καλῶν, καὶ μὴ δεομένη τινός. Ἀλλ' εἰ μέν τι ἦν τοῦ συνθέτου λόγου μετὰ τὴν σύνθεσιν, ἢ πρὸ τῆς συνθέσεως ἀλλότριον ἢ μεῖζον εἶναι, τάχα ἂν ἐν ἐκείνῳ αὐτὸν ἐξιστῶσα ἡ ἑκουσία σύνθεσις αὐτοῦ κατέστησε κρειττόνως· χειρόνως γὰρ οὐκ ἔστιν· ἐπείπερ κατ' εὐδοκίαν αὐτοῦ γενέσθαι ὡμολόγηται· οὐδεὶς γὰρ τοῖς χείροσιν ἐνευδοκεῖ· εἰ δὲ πάντα ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ὑπὲρ πάντα, καὶ πρὸ τῆς συνθέσεως καὶ μετὰ τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, τί ἕτερον ἐπινοηθήσεται, ἐν ᾧ γένοιτο ἂν μετὰ σύνθεσιν κρείττων ἢ χείρων τῶν ἐν οἷς ἦν πρώην ἐξιστάμενος; οὐ γὰρ ὑμῖν μὲν ἐξὸν ἂν εἴη μαρτυρεῖν τῇ φύσει τῆς συνθέσεως, ὡς τῶν ὑπ' αὐτὴν τρεπτικήν τε καὶ ἀλλοιωτικήν· ἡμῖν δὲ τῇ φύσει τοῦ πάσης συνθέσεως αἰτίου, τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον ἐπιγινώσκειν οὐ συγχωρηθήσεται· εἰ μὲν οὖν τούτου μὴ κατ' ἐξουσίαν ἡμᾶς κωλύετε, οὐκ ἄλλως ἔχοιμεν τοῦτο ὑμῖν οὕτως ἐμφανῶς ἐπιδείκνυσθαι, ἢ αὐτῷ τῷδε τῷ καὶ τῇ καθ' ὑμᾶς ἀλλοιωτικῇ τε καὶ ἐξιστώσῃ καὶ τρεπούσῃ συνθέσει ὑποβληθεῖσαν τὴν οἰκείαν ἀτρεψίαν διαφυλάξαι αὐτοῦ, τὴν οὐσίαν τῶν ἑαυτῆς

ὅρων καὶ λόγων ἀπεριορίστως καὶ ὑπὲρ λόγον ἐντὸς μείνασαν, καὶ ἀνεξιτήτως ἔχουσαν πρὸς πᾶν τὸ αὐτῆς ἀλλότριον· οὐκοῦν ἀληθῶς καὶ τούτῳ λίαν ἀχρείως προσερείδεσθε τῷ ἐπιχειρήματι ἀθλιώτατοι.

## C A P. XVI.

Πᾶν ὁτιοῦν ἑτέρῳ συντιθέμενον ἢ ἄγει τὸ ᾧ συντίθεται, ὥσπερ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα· ἢ ἄγεται ὑπ' αὐτοῦ, ὥσπερ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς· ἢ οὔτε ἄγει, οὔτε ἄγεται, ὥσπερ τὰ μέρη τῆς οἰκίας· πᾶν δὲ τὸ ἐν συνθέσει ἀγόμενον, ἢ μήτε ἄγον, μήτε ἀγόμενον, τοῦτο πάντως ἄλογόν τέ ἐστι καὶ ἄνουν, καθάπερ τὸ σῶμα καὶ τὰ μέρη τῆς οἰκίας· εἰ τοίνυν συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ, ἢ ἄγει ἢ ἄγεται ἢ οὐδὲ τοῦτο οὐδὲ ἐκεῖνο· καὶ εἰ μὲν ἄγει, ἔσται ὁ ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος, ἄλογός τε καὶ ἄνους, ὅπερ ἀσεβὲς καὶ βλάσφημα Ἀρείου τε καὶ Ἀπολιναρίου· εἰ δὲ ἄγεται, τετράφθω τὸ ἐκ τούτου βλάσφημον εἰς κεφαλὴν τῶν συγκεῖσθαι λεγόντων τὸν θεὸν λόγον τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ· εἰ δὲ οὐδὲ ἄγει ὡς ἐν συνθέσει, διὰ τὸ μὴ ἄλογον εἶναι τὸν κυριακὸν ἄνθρωπον· μὴ δὲ πάλιν ἄγεται, διὰ τὸ ἐκ τούτου ὡμολογημένον βλάσφημον, οὐδὲ ἄρα οὐδὲ συνετέθη τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ· πᾶν γὰρ ὁτιοῦν συντιθέμενον ἑτέρῳ, ἢ ἄγει ἢ ἄγεται ἢ οὐδὲ τοῦτο οὐδὲ ἐκεῖνο, καθὼς εἴπομεν.

Θαυμάσαντες ὅπως τὰς τοιάςδε τῶν ἀναγκαστικῶν συλλογισμῶν μεθόδους ἐφευρίσκετε, εὐξαίμεθα ἂν τῆς τοιᾶςδε ὑμῶν συνέσεως μὴ μαθεῖν τὴν δεινότητα· τί γὰρ ὑμῖν εἰς πίστωσιν τοῦ μὴ συγκεῖσθαι τὸν λόγον τῇ σαρκὶ ἔχουσι τὰ εἰρημένα σκοπητέον· ἐξὸν γὰρ ἡμᾶς ἀντιστρέψαντας, τοὐναντίον εἰς δεῖξιν τῆς συνθέσεως, τοῖς ὑμετέροις χρήσασθαι ῥήμασι, λέγοντας οὕτως· πᾶν ὁτιοῦν μὴ συντιθέμενον ἑτέρῳ, ἢ ἄγει τὸ ᾧ οὐ σύγκειται ὥσπερ ὁ κύβερνος τὴν ναῦν, ἢ ἄγεται ὑπ' αὐτοῦ, ὥσπερ ἡ ναῦς ὑπὸ τοῦ κυβέρνου· ἢ οὔτε ἄγει οὔτε ἄγεται, ὥσπερ τὸ Σινᾶ ὄρος ὑπὸ τῆς θαλάσσης· πᾶν δὲ τὸ ἀσυνθέτως ἔχον, καὶ ἢ ἀγόμενον μόνον, ἢ μήτε ἄγον μήτε ἀγόμενον, ἄλογόν τέ ἐστι καὶ ἄνουν, καθάπερ τὰ εἰρημένα· εἰ τοίνυν οὐ συνετέθη ὁ λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ, καὶ αὐτὸς ἢ ἄγει ἢ ἄγεται ἢ οὐδὲ τοῦτο οὐδὲ ἐκεῖνο· καὶ εἰ μὲν ἄγει, ἔσται ὁ ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος ἄλογός τε καὶ ἄνους· εἰ δὲ ἄγεται, τετράφθω τὸ βλάσφημον εἰς κεφαλὴν τοῦ δράκοντος τοῦ πρώτως τὰ τοιαῦτα ὑμῖν ἐνηχήσαντος ἀσεβήματα· συνέντες οὖν τῶν οὕτως εἰρημένων ὑμῖν τὸ ἀνόητον, εἰ ἐπαναλάβοιτε ἑαυτοὺς, καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας ὑμῶν προτάσεως, τῆς κατασκευῆς λοιπὸν ἄρχοισθε τοῦ συλλογισμοῦ οὕτω λέγοντες ἴσως· ὅτι τὰ ἐν συνθέσει ἀγόμενα, ἄλογα ἴσμεν πάντα, οὐχ' ἁπλῶς διὰ τὸ ἄγεσθαι ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν συνθέσει ὄντα ἄγεσθαι· ἐροῦμεν καὶ πρὸς τοῦτο· ἆρα οὖν ταῦτα διὰ τὸ ἐν συνθέσει ἄγεσθαι, ἢ τὸ ἁπλῶς ἄγεσθαι, ἄλογα ἴστε· ἢ διὰ τὸ τῇ

φύσει αὐτῶν ἀεὶ τοιαῦτά τινα εἶναι· κἂν ἰδίᾳ τε κἂν ἐν συνθέσει λεγόμενα, καὶ θεωρούμενα εἴη, ἄλογα γνωριζόμενα ὑπό τε τῶν συγκειμένων καὶ τῶν μὴ συγκειμένων αὐτοῖς, ἰσχὺν δὲ ὅλως τοῦ ἄγειν αὐτὰ ἐχόντων φερόμενα· οὐ γὰρ τὸ φύσει λογικὸν ἐν συνθέσει ἄλογον ἐσόμενον δείξετε, ἢ τοὔμπαλιν· διὰ τὴν σύνθεσιν γὰρ, οὐδὲν ἧττον λογικόν ἐστιν.

Εἰ μὲν οὖν οὐχ' οὕτως ταῦτα εἶναι συντίθεσθε, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν τῇ συνθέσει ἄγεσθαι, ἄλογον γενέσθαι τὸ σῶμα λογίζετε, καθ' ἑαυτὸ ἄρα γενόμενον, λογικὸν ἴστε δηλονότι· τὸ δὲ ἀσύνθετον πρὸς ψυχὴν γινόμενον σῶμα, ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν λογικὴν ψυχὴν συνθέσει μεταλαμβάνειν τῆς ἀλογίας οἴεσθε· καὶ τίς ἀνέξεται τῆς τοιαύτης ἀλογίας τῶν ταῦτα οἰομένων; ἔτι δὲ τῆς συνθέσεως γινομένης αἰτίας τῆς ἀλογίας τῷ σώματι, εἰ ταύτην κυρίως αἰτίαν τῆς ἀλογίας ὑποτίθεσθε, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίως ἀλογεῖν βιάσεσθε ἂν, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ συνετέθη· εἰ δὲ ἀλογεῖ, καὶ αὐτὴ ἄγεται· εἰ δὲ ἄγοιτο ἐν τῇ συνθέσει, καὶ αὐτὴ ὑπ' οὐδενὸς ἑτέρου ἢ ὑπὸ τοῦ συγκειμένου αὐτῇ σώματος ἀχθήσεται· καὶ ἔσται ὑμῖν τὸ ἐναντίον ἀποδεικνύειν, ὧν ἤρξασθε κατασκευάζειν, ὡς τῷ σώματι τοὐναντίον ἡ σύνθεσις τοῦ ἄγειν τὶ, ἤγουν τὴν ψυχὴν, καὶ οὐ τοῦ ἄγεσθαι, γέγονε αἰτία· οὐκοῦν ἐπεὶ ταῦτα οὕτως, μάταιον φρονεῖν τὴν ψυχὴν, δηλαδὴ τῷ φύσει εἶναι λογικὴν ἔν τε τῇ συνθέσει καὶ ἄνευ συνθέσεως· οὐκ ἀγομένην τε ὑπ' ἐκείνων ἃ πέφυκεν, ἄγειν· ἀλλ' ἄγουσαν αὐτὰ οἴδαμεν· καὶ τὸ σῶμα δὲ διότι ἄλογον κατὰ φύσιν καὶ ἄψυχόν ἐστι ἔν τε τῇ συνθέσει καὶ ἄνευ συνθέσεως, ἀγόμενον μᾶλλον καὶ οὐκ ἄγον γινώσκομεν.

Τούτων δὲ οὕτως δεικνύντων, ὅτι οὐχ' ἡ σύνθεσις ἀλλ' ἡ φύσις τό τε ἄλογον ἢ λογικὸν εἶναί τι τοῦ ἄγειν ἢ ἄγεσθαι αὐτὸ αἴτιόν ἐστιν, ἐξεταστέον ἡμῖν λοιπὸν ἐκ περιουσίας, καὶ εἰ τῶν λογικῶν ἡ φύσις ἄγειν δὴ κατὰ πάντα πέφυκεν, ἄγεσθαι δὲ κατ' οὐδὲν οὐδέποτε, ἵνα γνῶμεν εἰ ὄντως εἴπερ ἄγοιτο ὑπὸ τοῦ λόγου ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος, ἄνους καὶ ἄλογος δειχθήσεται· εἰ μὲν οὖν οὐκ ἄγεται οὐδὲ ὅλως, οὔτε θεράποντες ὑπὸ δεσπότου, οὐ πόλις ὑπ' ἄρχοντος, οὐχ' ὁπλῖται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἤχθησαν ἢ ἀχθήσονται πώποτε· καί τοι καὶ μέχρι θανάτου τῷ ἐκείνου νεύματι καθελκόμενοι ὁρῶνται· οὔτε δὲ ψυχαὶ ὁσίων οὔτε ἄγγελοι οὔτε δυνάμεις ἢ τί ὅλως τῆς τῶν ἁγιοπρεπῶν τάξεων φάλλαγγος λογικὸν ἢ νοερὸν ὑπὸ θεοῦ ἄγοιτο ἂν κατ' οὐδὲν, ὡς βούλεται δεικνύειν τὰ τῆς ὑμετέρας ἀγχινοίας· ἢ ἀγόμενον, ἄλογον δείκνυται πάντη· δεδώκατε γὰρ τοῦτο ὥσπερ τεκμήριον λογικοῦ, τὸ μὴ ἄγεσθαι ἁπλῶς, μὴ προσθέντες δεόντως τὸ μὴ κατὰ πάντα ἀνεξουσίως ἄγεσθαι· καὶ ταῦτα μὲν τὰ κομψὰ ὑμῶν ὦ βέλτιστοι ἐπιχειρήματα συλλογιζόμενα, οὕτως εἰς γέλωτα ὑμᾶς τοῖς ὄντως λογικοῖς προτιθέασι.

## CAP. XVII.

Τὸ φύσει ἀπαθὲς, παθητῷ συγκεῖσθαι οὐ δύναται· τῶν γὰρ εἰς τὸ σύνθετον γίνεσθαι φαινομένων, ἢ καὶ τὸ ἀπαθὲς μετασχεῖν λέξομεν, ἢ μὴ δὲ τὸ παθητὸν πεπονθέναι, ἀλλὰ μόνον δοκεῖν ὑπολάβοιμεν· εἰ οὖν θεία φύσις ἦν ἐν τῷ πάσχοντι σώματι, ἄρα ἢ καὶ αὐτὴ οὐκ ἀπαθὴς μεμένηκεν, ἢ οὐδὲ ἡ σὰρξ ἀληθῶς πέπονθε. Θαυμαστὸν εἰ οὕτως φρονεῖτε ὥσπερ καὶ λαλεῖτε ὦ σοφώτατοι· οὐ γὰρ δή τις τοῦτο φησὶ, οὐδὲ τῶν πάντη ἠλιθίων, ὡς ἐπεὶ σύγκειται ψυχὴ τῷ σώματι, πάντως καὶ συντέμνεται καὶ συνθάλπεται καὶ συμψύχεται· καί τοι οὐ τοσαύτην ἀπάθειαν μεμαρτυρημένη ὅσον τὸ θεῖον, ἀλλ' ἀσυγκρίτως πρὸς τὸ τῆς θείας φύσεως ἀπαθὲς διαφέρουσα· οὐ μέν τοι· ἐπεὶ μὴ αὐτὴ τέμνεται διὰ τόδε, οὐδὲ τὸ ταύτης σῶμα ἀληθῶς τέμνεσθαι ἢ ψύχεσθαι εἴποι τις ἄν· ψυχὴ δὲ τῶν εἰς ἐκεῖνο γινομένων παθῶν, ἑτέρως ἀντιλαμβάνεται· οὐδὲ γὰρ τὴν τομὴν ἢ διαίρεσιν τοῦ ὀργάνου, εἰ καὶ τὴν ὀδύνην ἐπὶ τούτοις πέπονθεν ἡ ψυχή· πλὴν πάντων μᾶλλον, ἐκεῖνο ὑμῖν φαμὲν, ὡς εἰ διὰ τὸ φύσει ἀπαθὲς μὴ συντίθεσθαι τῇ παθητῇ φύσει λέγετε τὸν θεὸν λόγον, ἵνα μήτι τῶν συμβαινόντων αὐτῇ παθῶν καταλειφθὲν ἐν αὐτῇ ὑποστῇ τὸ θεῖον, μᾶλλον αὐτὸ καθυβρίζετε ἐν τούτοις, ἤπερ δοξάζετε· εἰ γὰρ τὸ μὴ συμπαρεῖναι ταῖς ὕλαις ταῖς τυπτομέναις ἄθραυστος ὁ ἀδάμας νομίζεται, οὐκ ἂν ἔχει τὸ ἄνθραυστον κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἐκ συμβεβηκότος κατὰ φυγὴν. καὶ ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ θραύοντος, ἔσται αὐτῷ τὸ τῆς ἀθραυσίας ἐξαίρετον· οὕτω δὲ δυνατὸν εἴη καὶ τὴν ὕελον ἔχειν τοῦτο τὸ ἐξαίρετον, καὶ πᾶν ἕτερον τῶν σαθροτάτων σωμάτων· τότε δὲ μᾶλλον τὸ ἑνὸς ἀπαθὲς ἐκ φύσεως γνωρισθήσεται, εἰ τοῖς πληττομένοις ἀπλήκτως συμπλήττοιτο· καὶ οὕτως δοκιμασθεὶς, εἰκότως θαυμάζοιτο ἂν ὁ ἀδάμας, δοκιμὴν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐν τῇ βασάνῳ τοῦ πράγματος παρεχόμενος· ὁμοίως γὰρ καὶ τὸ λεγόμενον ἀμίαντον, οὐχὶ τῷ μὴ προσομιλεῖν τῇ πυρείᾳ φύσει μαρτυρεῖται τὸ ἄκαυστον· οὕτω γὰρ ἂν πᾶσαν ὕλην καὶ τὸν χόρτον αὐτὸν, δυνατὸν εἴη λέγειν ἄφλεκτον· ἀλλ' ὅτι καὶ ἐνὸν καὶ συντιθέμενον τοῖς καιομένοις σώμασιν, οὐ συμφλέγεται τούτοις, διὰ τοῦτο αὐτὸ εἰκότως ἐκπληττόμεθα· ὅτι μὲν οὖν ἡ δεσποτικὴ σὰρξ πέπονθεν, ἰδοὺ καὶ ἡ αἴσθησις τοῖς αὐτόπταις ἐμαρτύρησεν· ὅτι δὲ ὁ λόγος οὐ συμπέπονθεν, ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἔν τε τῷ πάσχειν καὶ μετὰ τὸ πάθος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πεπληροφορήκασιν· οὐ γὰρ ἂν παθὼν καὶ θανὼν καὶ αὐτὸς τῇ θανούσῃ φύσει ἤγουν τῇ ἀνθρωπείᾳ ζωὴν ἔδωκεν, ἑαυτὸν ἀναστῆσαι μαρτυρούμενος ἀληθῶς· κατ' ἄλλο μὲν οὖν τι τέθνηκε τῶν ἐν αὐτῷ· κατ' ἄλλο δέ τι τῶν αὐτοῦ, ζῶν καὶ οὐ θανὼν Χριστὸς ἑαυτὸν ἀνέστησε.

φύσει αὐτῶν ἀεὶ τοιαῦτά τινα εἶναι· κἂν ἰδίᾳ τε κἂν ἐν συνθέσει λεγόμενα, καὶ θεωρούμενα εἴη, ἄλογα γνωριζόμενα ὑπό τε τῶν συγκειμένων καὶ τῶν μὴ συγκειμένων αὐτοῖς, ἰσχὺν δὲ ὅλως τοῦ ἄγειν αὐτὰ ἐχόντων φερόμενα· οὐ γὰρ τὸ φύσει λογικὸν ἐν συνθέσει ἄλογον ἐσόμενον δείξετε, ἢ τοὔμπαλιν· διὰ τὴν σύνθεσιν γὰρ, οὐδὲν ἧττον λογικόν ἐστιν.

Εἰ μὲν οὖν οὐχ' οὕτως ταῦτα εἶναι συντίθεσθε, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν τῇ συνθέσει ἄγεσθαι, ἄλογον γενέσθαι τὸ σῶμα λογίζετε, καθ' ἑαυτὸ ἄρα γενόμενον, λογικὸν ἴστε δηλονότι· τὸ δὲ ἀσύνθετον πρὸς ψυχὴν γινόμενον σῶμα, ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν λογικὴν ψυχὴν συνθέσει μεταλαμβάνειν τῆς ἀλογίας οἴεσθε· καὶ τίς ἀνέξεται τῆς τοιαύτης ἀλογίας τῶν ταῦτα οἰομένων; ἔτι δὲ τῆς συνθέσεως γινομένης αἰτίας τῆς ἀλογίας τῷ σώματι, εἰ ταύτην κυρίως αἰτίαν τῆς ἀλογίας ὑποτίθεσθε, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίως ἀλογεῖν βιάσεσθε ἂν, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ συνετέθη· εἰ δὲ ἀλογεῖ, καὶ αὐτὴ ἄγεται· εἰ δὲ ἄγοιτο ἐν τῇ συνθέσει, καὶ αὐτὴ ὑπ' οὐδενὸς ἑτέρου ἢ ὑπὸ τοῦ συγκειμένου αὐτῇ σώματος ἀχθήσεται· καὶ ἔσται ὑμῖν τὸ ἐναντίον ἀποδεικνύειν, ὧν ἤρξασθε κατασκευάζειν, ὡς τῷ σώματι τοὐναντίον ἡ σύνθεσις τοῦ ἄγειν τὶ, ἤγουν τὴν ψυχὴν, καὶ οὐ τοῦ ἄγεσθαι, γέγονε αἰτία· οὐκοῦν ἐπεὶ ταῦτα οὕτως, μάταιον φρονεῖν τὴν ψυχὴν, δηλαδὴ τῷ φύσει εἶναι λογικὴν ἔν τε τῇ συνθέσει καὶ ἄνευ συνθέσεως· οὐκ ἀγομένην τὲ ὑπ' ἐκείνων ἃ πέφυκεν, ἄγειν· ἀλλ' ἄγουσαν αὐτὰ οἴδαμεν· καὶ τὸ σῶμα δὲ διότι ἄλογον κατὰ φύσιν καὶ ἄψυχόν ἐστι ἔν τε τῇ συνθέσει καὶ ἄνευ συνθέσεως, ἀγόμενον μᾶλλον καὶ οὐκ ἄγον γινώσκομεν.

Τούτων δὲ οὕτως δεικνύντων, ὅτι οὐχ' ἡ σύνθεσις ἀλλ' ἡ φύσις τό τε ἄλογον ἢ λογικὸν εἶναί τι τοῦ ἄγειν ἢ ἄγεσθαι αὐτὸ αἴτιόν ἐστιν, ἐξεταστέον ἡμῖν λοιπὸν ἐκ περιουσίας, καὶ εἰ τῶν λογικῶν ἡ φύσις ἄγειν δὴ κατὰ πάντα πέφυκεν, ἄγεσθαι δὲ κατ' οὐδὲν οὐδέποτε, ἵνα γνῶμεν εἰ ὄντως εἴπερ ἄγοιτο ὑπὸ τοῦ λόγου ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος, ἄνως καὶ ἄλογος δειχθήσεται· εἰ μὲν οὖν οὐκ ἄγεται οὐδὲ ὅλως, οὔτε θεράποντες ὑπὸ δεσπότου, οὐ πόλις ὑπ' ἄρχοντος, οὐχ' ὁπλῖται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἤχθησαν ἢ ἀχθήσονται πώποτε· καί τοι καὶ μέχρι θανάτου τῷ ἐκείνου νεύματι καθελκόμενοι ὁρῶνται· οὔτε δὲ ψυχαὶ ὁσίων οὔτε ἄγγελοι οὔτε δυνάμεις ἤ τί ὅλως τῆς τῶν ἁγιοπρεπῶν τάξεων φάλλαγγος λογικὸν ἢ νοερὸν ὑπὸ θεοῦ ἄγοιτο ἂν κατ' οὐδὲν, ὡς βούλεται δεικνύειν τὰ τῆς ὑμετέρας ἀγχινοίας· ἢ ἀγόμενον, ἄλογον δείκνυται πάντη· δεδώκατε γὰρ τοῦτο ὥσπερ τεκμήριον λογικοῦ, τὸ μὴ ἄγεσθαι ἁπλῶς, μὴ προσθέντες δεόντως τὸ μὴ κατὰ πάντα ἀνεξουσίως ἄγεσθαι· καὶ ταῦτα μὲν τὰ κομψὰ ὑμῶν ὦ βέλτιστοι ἐπιχειρήματα συλλογιζόμενα, οὕτως εἰς γέλωτα ὑμᾶς τοῖς ὄντως λογικοῖς προτιθέασι.

## CAP. XVII.

Τὸ φύσει ἀπαθὲς, παθητῷ συγκεῖσθαι οὐ δύναται· τῶν γὰρ εἰς τὸ σύνθετον γίνεσθαι φαινομένων, ἢ καὶ τὸ ἀπαθὲς μετασχεῖν λέξομεν, ἢ μὴ δὲ τὸ παθητὸν πεπονθέναι, ἀλλὰ μόνον δοκεῖν ὑπολάβοιμεν· εἰ οὖν θεία φύσις ἦν ἐν τῷ πάσχοντι σώματι, ἄρα ἡ καὶ αὐτὴ οὐκ ἀπαθὴς μεμένηκεν, ἢ οὐδὲ ἡ σὰρξ ἀληθῶς πέπονθε. Θαυμαστὸν εἰ οὕτως φρονεῖτε ὥσπερ καὶ λαλεῖτε ὦ σοφώτατοι· οὐ γὰρ δή τις τοῦτο φησὶ, οὐδὲ τῶν πάντη ἠλιθίων, ὡς ἐπεὶ σύγκειται ψυχὴ τῷ σώματι, πάντως καὶ συντέμνεται καὶ συνθάλπεται καὶ συμψύχεται· καίτοι οὐ τοσαύτην ἀπάθειαν μεμαρτυρημένη ὅσον τὸ θεῖον, ἀλλ' ἀσυγκρίτως πρὸς τὸ τῆς θείας φύσεως ἀπαθὲς διαφέρουσα· οὐ μέν τοι· ἐπεὶ μὴ αὐτὴ τέμνεται διὰ τόδε, οὐδὲ τὸ ταύτης σῶμα ἀληθῶς τέμνεσθαι ἢ ψύχεσθαι εἴποι τις ἄν· ψυχὴ δὲ τῶν εἰς ἐκεῖνο γινομένων παθῶν, ἑτέρως ἀντιλαμβάνεται· οὐδὲ γὰρ τὴν τομὴν ἢ διαίρεσιν τοῦ ὀργάνου, εἰ καὶ τὴν ὀδύνην ἐπὶ τούτοις πέπονθεν ἡ ψυχή· πλὴν πάντων μᾶλλον, ἐκεῖνο ὑμῖν φαμὲν, ὡς εἰ διὰ τὸ φύσει ἀπαθὲς μὴ συντίθεσθαι τῇ παθητῇ φύσει λέγετε τὸν θεὸν λόγον, ἵνα μήτι τῶν συμβαινόντων αὐτῇ παθῶν καταλειφθὲν ἐν αὐτῇ ὑποστῇ τὸ θεῖον, μᾶλλον αὐτὸ καθυβρίζετε ἐν τούτοις, ἥπερ δοξάζετε· εἰ γὰρ τὸ μὴ συμπαρεῖναι ταῖς ὕλαις ταῖς τυπτομέναις ἄθραυστος ὁ ἀδάμας νομίζεται, οὐκ ἂν ἔχει τὸ ἄνθραυστον κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἐκ συμβεβηκότος κατὰ φυγὴν. καὶ ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ θραύοντος, ἔσται αὐτῷ τὸ τῆς ἀθραυσίας ἐξαίρετον· οὕτω δὲ δυνατὸν εἴη καὶ τὴν ὕελον ἔχειν τοῦτο τὸ ἐξαίρετον, καὶ πᾶν ἕτερον τῶν σαθροτάτων σωμάτων· τότε δὲ μᾶλλον τὸ ἑνὸς ἀπαθὲς ἐκ φύσεως γνωρισθήσεται, εἰ τοῖς πληττομένοις ἀπλήκτως συμπλήττοιτο· καὶ οὕτως δοκιμασθεὶς, εἰκότως θαυμάζοιτο ἂν ὁ ἀδάμας, δοκιμὴν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐν τῇ βασάνῳ τοῦ πράγματος παρεχόμενος· ὁμοίως γὰρ καὶ τὸ λεγόμενον ἀμίαντον, οὐχὶ τῷ μὴ προσομιλεῖν τῇ πυρείᾳ φύσει μαρτυρεῖται τὸ ἄκαυστον· οὕτω γὰρ ἂν πᾶσαν ὕλην καὶ τὸν χόρτον αὐτὸν, δυνατὸν εἴη λέγειν ἄφλεκτον· ἀλλ' ὅτι καὶ ἐνὸν καὶ συντιθέμενον τοῖς καιομένοις σώμασιν, οὐ συμφλέγεται τούτοις, διὰ τοῦτο αὐτὸ εἰκότως ἐκπληττόμεθα· ὅτι μὲν οὖν ἡ δεσποτικὴ σὰρξ πέπονθεν, ἰδοὺ καὶ ἡ αἴσθησις τοῖς αὐτόπταις ἐμαρτύρησεν· ὅτι δὲ ὁ λόγος οὐ συμπέπονθεν, ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἔν τε τῷ πάσχειν καὶ μετὰ τὸ πάθος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πεπληροφορήκασιν· οὐ γὰρ ἂν παθὼν καὶ θανὼν καὶ αὐτὸς τῇ θανούσῃ φύσει ἤγουν τῇ ἀνθρωπείᾳ ζωὴν ἔδωκεν, ἑαυτὸν ἀναστῆσαι μαρτυρούμενος ἀληθῶς· κατ' ἄλλο μὲν οὖν τι τέθνηκε τῶν ἐν αὐτῷ· κατ' ἄλλο δέ τι τῶν αὐτοῦ, ζῶν καὶ οὐ θανὼν Χριστὸς ἑαυτὸν ἀνέστησε.

## CAP. XVIII.

Τὸ συντεθῆναι τὸν θεὸν λόγον τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ καθ' ὑμᾶς, ἢ αὐτὸν μόνον εὐηργέτησεν, ἢ τὸν ᾧ συνετέθη ἄνθρωπον, ἢ ἀμφοτέρους ἅμα, ἢ οὐδ' ἑαυτὸν οὐδὲ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς μόνους, ἢ θεὸν καὶ ἡμᾶς· τὸν δὲ ἐξ ἡμῶν ἑαυτῷ συντεθέντα ἄνθρωπον οὐδαμῶς, ἢ αὐτόν τε καὶ ἡμᾶς ἅμα, ἢ ἡμᾶς τε καὶ τὸν ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον, θεὸν δὲ οὐδὲ ὅλως· ἀλλ' εἰ μὲν τὸν θεὸν εὐηργέτησεν, ἢ τὸν ᾧ συνετέθη ἄνθρωπον μόνον, ἢ τὸν θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον κοινῶς, ἡμᾶς δὲ οὐκέτι, πῶς οὐ ψευδὲς τὸ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σεσαρκῶσθαι, καὶ ἐνηνθηκέναι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησὸν Χριστόν; εἰ δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς μόνον, ἢ θεὸν καὶ ἡμᾶς, τὸν δὲ ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον οὐδαμῶς, πῶς οὐ κρείττους ἡμεῖς βελτιωθέντες οὐ ἦμεν, τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου μηδαμῶς ἐκ τῆς δι' αὐτοῦ οἰκονομίας εὐεργετηθέντος; οὐ γὰρ ἀνενδεὴς οὐδὲ ὁ ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος παντάπασιν, ἐπεὶ καὶ κτιστὸς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παθητὸς καὶ φθαρτὸς ἦν κατὰ τοὺς σοφούς· εἰ δὲ καὶ τὸν θεὸν καὶ τὸν ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, πῶς οὐ προσδεὴς ὁ θεὸς λόγος καθ' ἡμᾶς, καὶ κατὰ τὸν ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον αὐτῷ συντεθέντα; εἰ δὲ ἡμᾶς τὲ καὶ τὸν ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον εὐηργέτησεν τὸ συντεθῆναι τὸν θεὸν λόγον τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ καθ' ὑμᾶς, θεὸν δὲ οὐδ' ὅλως ἐπεὶ καὶ πάντη ἀνενδεὴς, ὁ βουλόμενος παρελθὼν λεγέτω ἡμῖν τί τὸ προσγενόμενον εὐεργέτημα· ἢ τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ ἢ τινὶ τῶν κτισμάτων ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου· ὅπερ μὴ ἠδύνατο διαβαίνειν εἴς τε αὐτὸν καὶ ἡμᾶς, ἄνευ τῆς οὐσιώδους αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους συνθέσεως· εἰ δὲ οὐδὲν ἔχουσιν εἰπεῖν, ἤρκει γὰρ ἡ μεσιτεία τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου ἤτε εὐδοκία τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ τῆς τοιᾶσδε συνθέσεως δίχα, καὶ ἡμῖν παραίτιον γενέσθαι παντὸς οὑτινοσοῦν εὐεργετήματος, καὶ αὐτὸν ἀποδεῖξαι πάλιν κρείττονα καὶ δεσπότην ἁπάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως, εἰς πρόσωπον τοῦ θεοῦ λόγου, οὗπερ οὐδὲν τιμιώτερον, εἰς κτιστὴν φύσιν διαβαίνειν δυνάμενον, πῶς οὐκ ἔσται περιττὴ καὶ εἰκαία τοῦ θεοῦ λόγου πρὸς τὸν ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον, ἡ ἐπιφημιζομένη σύνθεσις; ἀλλ' εἰ μάτην τὲ καὶ εἰκῆ ποιεῖ ὁ θεὸς οὐδὲν, οὐδ' ἄρα συνετέθη ὁ θεὸς λόγος τῷ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπῳ.

Τοῖς νοήμασιν ἀποστενωθέντες οἷά τινα ἐρίων μηρύματα καταξαίνοντες ἡμῖν, νυνὶ ταῖς λέξεσιν ἐμπλατύνεσθε· διὸ τὸ, ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν ἀπατοῖτε· τί γὰρ δὴ ὑμῖν, εἴπατε, ταύτης χρεία ἦν τῆς πολυσχιδοῦς διαιρέσεως; εἰς τίνα τὲ καὶ τίνας καὶ τίνα γέγονε τὰ τῆς εὐεργεσίας τῆς θείας οἰκονομίας; ἡμῶν εὐσυνόπτως καὶ παῤῥησίᾳ τοῦτο ὑμῖν ἁπλῶς βοώντων, ὅτι οὐ διά τινα εἰς αὐτὴν συντείνουσαν εὐεργεσίαν ἡ θεία φύσις τῇ ἡμετέρᾳ συντεθῆναι κατεδέξατο· τοῦτο γὰρ λέγειν ἢ νοεῖν

μὴ Γένοιτό τινι τῶν θεοσεβῶν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς εἰς ἡμᾶς μόνον μεγίστην εὐεργεσίαν, γέγονεν αὐτῆς ἡ ἐνανθρώπησις· ὥστε γενέσθαι τῷ μὲν κυριακῷ ἀνθρώπῳ ὡς ἀπαρχῇ τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος καὶ πρωτοτόκῳ τῶν πολλῶν ἀδελφῶν καὶ κεφαλῇ τοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος, πρώτως καὶ πρωτοδόχως καὶ ἀμέσως διὰ καθ' ὑπόστασιν πρὸς αὐτὸν συνανακρατικῆς ἑνώσεως αὐτῆς, εἰς τὴν ἰδικὴν φύσιν αὐτοῦ, τὸν πλοῦτον τῆς ἐκθεώσεως, ἐκ τῆς πρὸς θεὸν συμφυΐας· εἰς δὲ τὸ λοιπὸν τῆς ἀνθρωπότητος φύραμα καὶ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας, δευτέρως καὶ μεταληπτικῶς καὶ ἐμμέσως διαβῆναι τὰ τῆς ὑπεργεσίας διὰ τῆς κατὰ φύσιν ἑνώσεως, τῆς πρὸς τὸν πρῶτον εὐεργετηθέντα ἐξ ἡμῶν κυριακὸν ἄνθρωπον, ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος εἰ καὶ ἀπαρχὴν, καὶ ὡς ἀδελφὸν ὁμονογενῆ εἰ καὶ πρωτότοκον, καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος εἰ καὶ κεφαλὴν ὄντα τὸν μεσιτεύσαντα ἡμῖν, ἕνα μεσίτην τυγχάνοντα θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν.

Εἴγε οὖν φατὲ, ὅτι τῆς οὖν χρεία ἦν συντεθῆναι τὸν μηδὲν εὐεργετηθέντα θεὸν τῇ εὐεργετηθείσῃ φύσει, καὶ ἐκ τούτου ἀδοξεῖν καὶ ἀτιμάζεσθαι, ἐροῦμεν ὑμῖν· ὡς ἡ τῶν εὐεργετουμένων θεώσις, δι' ἧς τοσαύτην ἀγαθότητα καὶ δύναμιν εὐεργετικὴν ἔχειν ἑαυτὸν θριαμβεύσας τῷ κόσμῳ, μᾶλλον καὶ μᾶλλον δοξάζεταί τε καὶ ἀγαπᾶται παρὰ πάντων ὁ συντεθεὶς ἡμῖν δι' ἡμᾶς θεὸς ἡμῶν· καὶ αὕτη μὲν ἡ αἰτία ὅμως κατὰ ταύτην ὑμῶν τὴν ἀπόνοιαν, οὔτε δημιουργεῖν ἔδει αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν πρώτην κτίσιν τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ὥσπερ τῇ γῇ ἢ τοῖς ὕδασι προσέταττεν ἐξαγαγεῖν φυτὰ καὶ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος, καὶ ψυχὰς ἑρπετῶν ζωσῶν, καὶ τὰ λοιπὰ, οὕτως ἔδει καὶ νῦν ἑτέρῳ μέσῳ τὴν δημιουργίαν ἐπιτρέψαντα, μὴ ἑαυτὸν διὰ τῆς αὐτουργίας τῆς ἀνθρωπίνης ποιήσεως καθυβρίζειν· ἔτι δὲ μὴ δὲ κατ' εἰκόνα ἰδίαν καὶ ὁμοίωσιν τοῦτον προαγαγεῖν, καὶ τὸν ἴδιον χαρακτῆρα ἐν τῷ χοϊκῷ καταβιβάζειν φυράματι· ἔτι δὲ μάλιστα μὴ δὲ ψυχὴν ζῶσαν καὶ πνοὴν ζωῆς τῷ ἰδίῳ ἐμφυσήματι ἐνιέναι αὐτῷ, καὶ ἐνοικίζειν ἑαυτὸν ἐξ ἀρχῆς τῷ πηλῷ, καὶ ὥσπερ ἀρραβῶνα τῆς πρὸς αὐτὸν συνθέσεως καταβάλλεσθαι ἐκ τῆς οἰκείας φύσεως πρὸς τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα· οὐ γὰρ δὴ διά τινα οἰκείαν εὐεργεσίαν, οὐδὲ τάδε πέπραχεν· εἰ δὲ ταῦτα, ἑτέραν μὲν δυνάμει μείζονα ἦν τοῦ ποιεῖν· οὐ γὰρ δή τι οὕτως θείας φύσεως χαρακτηριστικόν ἐστιν, ὡς τὸ τῶν λογικῶν ζώων δημιουργικὸν, καθ' ὃ πάντων τῶν κτιστῶν καὶ νοερῶν ὁ μόνος κτίστης τῶν νοητῶν τε καὶ λογικῶν πάντων διαστέλλεται· τί ὑμῖν ἀπεμφαῖνον ἔδοξεν εἰς τὰ τῆς κτίσεως τοῦ ἀνθρώπου μηδενὶ ἑτέρῳ τῶν παρ' αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτὸν ὄντως ἐγχειρισάμενος, καὶ νῦν τὰ τῆς ἀνακτί-

σεως αὐτοῦ αὐτουργικῶς αὐτὸς ὑπεδύσατο; ἔτι δὲ τί ἂν εἴποιτε Μωϋσέως ἄγγελον συνοδοιπόρον καὶ ὁδηγὸν πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐξ Αἰγύπτου μὴ καταδεχομένου λαβεῖν, τοῦ Θεοῦ τοῦτο προτείνοντος αὐτῷ; ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸς συμπορεύσῃ μεθ' ἡμῶν, φήσαντος ἐπείτοι γε οὐκ ἀναβησόμεθα· καὶ τῆς θεοπρεποῦς φιλανθρωπίας τοῦ ἀγαθοῦ πάντων κυρίου, καὶ τοῦτο διακονῆσαι κατὰ τὴν τοῦ ἰδίου θεράποντος ἀπόφασιν καταδεξαμένης· καὶ ὁ φήσας δὲ προφήτης· οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, πῶς οὐ καθ' ὑμᾶς ταῦτα ἤδη ἀπαξιοῦν ἡγούμενος, τὸν μηδὲν εἰς οἰκείαν φύσιν ὠνούμενον, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν δι' ἑαυτοῦ ἀνεπαισχύντως ἐργάζεσθαι, ἀλλ' οὐ μέσῳ τινὶ διακόνῳ κεχρῆσθαι εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίαν, πῆ τῶν λογίων διεμαρτύρετο; ὁ γὰρ αἰσχύνης καταφρονήσας θανάτου σταυροῦ, αὐτὸς οὗτος ἦν κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν θεοδίδακτον, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων καὶ ἑαυτὸν οὐχ' ἕτερον κενώσας.

Εἰ δὲ ἔστιν ὑμᾶς εὐσεβῶς ἀνοίξαντας τὰ ὦτα ἀνοιγομένοις χείλεσιν ὑποτίθεσθαι καὶ ἑτέρως τὶ τὸ προσγενόμενον εὐεργέτημα ἡμῖν, καὶ τῷ κυριακῷ ἀνθρώπῳ, οὐκ ἄνευ τῆς πρὸς τὸν λόγον συνθέσεως αὐτοῦ, οὐκ ἠδύνατο διαβαίνειν εἰς ἡμᾶς, σὺν θεῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν ἀποκρινούμεθα· καὶ χρείαν εἶναι πάντως φήσομεν, καὶ ἀναγκαίως γενέσθαι διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν συνθέσεως τὴν ἡμετέραν ἀνανέωσιν· ὥσπερ γάρ εἴ τις ἔκ τινος δακτυλίου σφραγίδα ἀνατυπωσάμενος ἐν φύσει ἁγνοῦ κηροῦ, ταύτην δὲ κατὰ γῆς πεσοῦσαν καὶ κόνει προσπλασθεῖσαν λοιπὸν, εἰ θεασάμενος εὕροι διὰ τὸν ἐμπλασθέντα χοῦν ἐκ τῆς γῆς ἀμαυρώτατον ἤδη γενόμενον καὶ ἀγνώριστον τὸ ἔναγχος ἐνδοθὲν τῷ κηρῷ ἐκμαγεῖον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ δακτυλίου, βουλόμενος δὲ τρανῶσαι πάλιν καὶ ἀνανεῶσαι τὴν πρώην τυπωθεῖσαν σφραγῖδα τὴν συγκαλυφθεῖσαν ἐπὶ τῇ συναναφύρσει τοῦ χοὸς τῇ γενομένῃ πρὸς κηρὸν, τὸν δακτύλιον πάλιν αὐτὸν, ἀφ' οὗ τετύπωτο καὶ πρώην ἡ εἰκὼν, ἐν τῷ κηρῷ ἐνθεὶς καὶ συνάψας σφοδρότερον ἐνίησι τῷ αὐτῷ πάλιν κηρῷ τὸν ἔναγχος χαρακτῆρα μετὰ τρανοτέρας τῆς παραθέσεως καὶ προσενώσεως καὶ ἐμβατεύσεως τῆς διαπλαστικῆς φύσεως τοῦ σιδήρου καθ' ὃν ὁ χαρακτὴρ ἔγκειται, καὶ γεωθέντι τῷ κηρῷ καὶ οὐκ εὐπαραδέκτῳ γινομένῳ τῆς μεταμορφώσεως, ὅμως τὴν προτέραν αὖθις μορφὴν διατυπώσεται, οὕτω καὶ θεὸς τὴν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ κτισθεῖσαν ἀνθρωπότητα, καὶ τῇ τῶν γηΐνων περιπλοκῇ, τὸ τῆς θείας εἰκόνος κάλλος ἀμαυρώσασαν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ πάλιν ἐνδόσεως ἐκτενεστέρας καὶ δραστικωτέρας πρὸς τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἀπ' αὐτοῦ κάλλος ὅ ἐστι τὸ τῆς θείας ὁμοιώσεως ἀνετυπώσατο, τὴν θεϊκὴν ἑαυτοῦ χαρισάμενος συμπλοκὴν τοῖς τῇ γηΐνῃ προσπεπλασμένοις στολῇ, καὶ τὴν ἕνωσιν αὐτοῦ τὴν πνευματι-

κὴν τοῖς τὴν σαρκικὴν σύμφυρσιν παθοῦσιν ἐνεργήσας· παντοδυνάμῳ γὰρ ἀγαθότητι, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν τοὺς λογικοὺς ὁ λόγος ἀνεκαλέσατο.

## CAP. XIX.

Τὸ σῶμα κατ' οὐσίαν συγκείμενον τῇ ψυχῇ, κερδαίνει ἐκ ταύτης τὸ ζῆν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι· τὸ δὲ σῶμα τοῦ κυρίου συντεθὲν οὐσιωδῶς καθ' ὑμᾶς, εἴπατε τί προσεκτήσατο, αἴσθησιν, ἢ κίνησιν; ἀλλὰ ταῦτα εἶχεν ἐκ τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν; ἀλλὰ τοῦτο ἐξ ἀναστάσεως ἐσχηκέναι φατὲ, καθὰ καὶ πάντες μέλλουσιν ἔχειν οἱ ἄνθρωποι· πῶς οὖν οὐ χείρων ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ τῆς ψυχικῆς, εἴγε ἡ μὲν πολλῶν αὐτῷ μεταδίδωσιν, ἡ δὲ οὐδενὸς κρείττονος γνωρίσματος; ἆρα δὲ μὴ τὸ ἄνευ σπορᾶς διαπεπλάσθαι φατὲ, ἀλλὰ τοῦτο ἐνεργείας σύμβολον τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ οὐσιώδους συμπλοκῆς τοῦ λόγου τεκμήριον; πρὶν ἢ γὰρ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου· ἀλλὰ σημεῖα καὶ δυνάμεις; ἀλλὰ καὶ τούτων μείζονα ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγελίαν· ἀλλ' ἀξίαν καὶ δεσποτείαν, καὶ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα δοθὲν αὐτῷ; καὶ τίνι ἐδόθη τοῦτο διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον οὐσιώδους ἑνώσεως θεῷ λόγῳ; καὶ τίνι κρείττονι ἡνώθη ὁ λόγος; ἀλλὰ σαρκὶ ἤγουν ἀνθρώπῳ τῷ ἐξ ἡμῶν· οὐκοῦν πρῶτον μὲν ἰδοὺ τὸ τῆς ἀξίας ἀκούοντες ὄνομα δοθὲν αὐτῷ, τὴν φύσιν ἀντεισαγέτε· δεύτερον δὲ τοῖς λέγουσιν ἀξίαν ἀσύγκριτον εἶναι τὴν ἕνωσιν τῆς ἐξ ἡμῶν σαρκὸς πρὸς τὸν θεὸν λόγον, καὶ οὐ φυσικὴν σύνθεσιν, ὑμεῖς ἀντιφέρεσθε· τρίτον εἰ ἡ ἀξία καὶ δεσποτεία τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου, οὐκ ἐκ τῆς οἰκείας οὐσίας πρόσεστιν αὐτῷ θελήσεως, ἀγάπης ἄρα καὶ εὐδοκίας χάρισμα εἶναι αὐτὴν ἀνάγκη, οὐκ οὐσιώδους ἑνώσεως δώρημα· ἐπεὶ μηδὲν τῶν κατ' οὐσίαν ἡνωμένων, ἀξίαν τινὰ καὶ δεσποτείαν δωρεῖται ᾧπερ ἂν ἥνωται· ἀλλ' ἆρα μὴ τὸ ἀναμάρτητον τοῦ κυριακοῦ ἀνθρώπου λέγουσι τεκμήριον τῆς οὐσιώδους πρὸς τὸν λόγον ἑνώσεως; καὶ πῶς ἐπὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναφέρει τοῦτο ἡ θεία γραφὴ λέγουσα, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ; καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων· καὶ ἀλλαχοῦ ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι· οὐκοῦν τῷ πνεύματι ἐν ᾧ δεδικαίωται, καὶ οὐ τῷ λόγῳ ἐν ᾧ τὸ κατ' οὐσίαν· ἔσται δὲ οὕτως καὶ οὐ προαιρετικὸν ἀλλ' οὐσιῶδες τὸ κατόρθωμα.

Ὥσπερ οἱ τὰς μεγάλας πυρκαιὰς ἀξάπτειν ἐθέλοντες, καὶ τῷ παμφάγῳ πυρὶ νικώμενοι, μετὰ τὴν τῆς ἁδροτέρας ὕλης δαπάνην μαραγγιῶσαν ἤδη αὐτοῖς τὴν φλόγα θεώμενοι, καὶ μὴ διαρκοῦσαν τὴν ὕλην εἰς παραμονὴν τοῦ σπουδαζομένου κεκτημένοι, καρφολογίαις τισὶ ταύτην ἐξ ἀπορίας ἐπιτρέφειν σπουδάζουσιν, ἵνα μὴ τελείως αὐτοῖς ἡ λαμπὰς ἀποσβέν-

νυται, οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς νῦν τῆς τῶν προτάσεων ὑμῶν ἐξ ἀναλωθείσης πάσης ὑλαιοτάτης συρφετολογίας τῷ τοῦ ψεύδους ἀναλωτικῷ πυρὶ τῆς ἀληθείας, βαττολογίαις τισὶ μόνον τὴν ἐκκαυθεῖσαν ὑμῖν ἔριν, πρὸς ἡμᾶς παρυφάπτετε· ποίαν γὰρ ἡμῖν ἀνάγκην ἐπάξει καθολικῆς ὁμοιότητος ἡ πρός τι τοῦ παραδείγματος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐξ ὑμῶν εἰρημένη παράθεσις; ἆρα γὰρ πάλιν ὑμᾶς ὑπομνήσομεν, ὡς τοῦτο ἠγνοήσατε ὦ σοφώτατοι, ὅτι οὐ πάντως ὧν αἱ συνθέσεις αἱ αὐταὶ κατά τι τούτων καὶ αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταὶ πᾶσαι, ἢ τὰ ἄλλως ἑπόμενα; ἀλλ' οὐκ οἶμαι τοῦτο ὑμᾶς ὅλον ἠγνοηκέναι· ἀνὴρ γὰρ ἀνδρὶ κατὰ τόπον ἥνωται τὸν ἐν ἐκκλησίᾳ· καὶ ψηφὶς ψηφίδι ὁμοίως κατὰ τόπον ἥνωται ἐν αὐτῇ· καὶ τῷ μὲν ἡ σύνθεσις ἢ παράθεσις, ὁμιλίαν τε καὶ θέρμην τὴν ἐξ ἀλλήλων καὶ τὰ λοιπὰ ἀμφοτέροις χαρίζεται· τῶν δὲ ἡ σύνθεσις οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιδείκνυται· δέον δὲ ὑμᾶς ἦν τοῦτο ἐπισκέπτειν, ὡς ὧν αἱ φύσεις οὐχ' αἱ αὐταί, οὐδὲ αἱ μεταδόσεις· ἐπεὶ μὴ δὲ αἱ ποιότητες αἱ αὐταί εἰσιν, μὴ δὲ αἱ δυνάμεις ἢ αἱ ἐνέργειαι γένοιντο ἂν αἱ αὐταί, εἰ καὶ αἱ συνθέσεις εἶεν αἱ αὐταί πως νοούμεναι· ταῦτα οὖν πρὸς τὸ ἀπαιτεῖν ἡμᾶς φυτικὴν ζωὴν καὶ αἴσθησιν καὶ κίνησιν τοπικὴν ἐκ τοῦ λόγου δεῖξαι τῇ σαρκὶ γενομένην, διότι ταῦτα ἐκ ψυχῆς πέφυκε γίνεσθαι συντιθεμένης τῷ σώματι.

Ἐπειδὴ δὲ εἰ καὶ μὴ τὰ τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὅμως κἂν ἕτερόν τι ἰδεῖν τῶν παρὰ τοῦ λόγου τῇ σαρκὶ κερδαινομένων ἡμᾶς εἰσπράττετε, εἴγε ὡς φατὲ μὴ μέλλοι πάντη ἀνόνητος ταύτῃ εἶναι τῆς θείας συνθέσεως ὁ τρόπος, μηδέν τι τῶν τῆς ψυχῆς ἢ ὑπὲρ ταύτην αὐτῇ δωρούμενος· τοῦτο γὰρ βούλεται ὑμῶν ἡ ῥῆσις φάσκουσα, ὅτι εἰ ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν τῇ συνθέσει μαρτυρήσοιμεν, ψευδόμεθα· τοῦτο γὰρ ἐξ ἀναστάσεως ἐσχηκέναι ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος μεμαρτύρηται· ἀκούσεσθε παρ' ἡμῶν καὶ περὶ τοῦδε τάδε οἱ τῶν θείων δωρεῶν ἀνεπίσκεπτοι, ὅτι καὶ πλεῖστά εἰσι τὰ ἐκ τοῦ λόγου τῇ σαρκὶ δωρήματα καὶ μέγιστα· εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐξ ἀναστάσεως ἐπεδείξατο καθὰ πάντες μέλλομεν ἔχειν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἀναστάσεως, πᾶσι τοῖς πιστοῖς τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἤγουν θαυματουργικὰ δεδώρηται χαρίσματα· καὶ ἀναμαρτησία δὲ καὶ ἐξουσία πολλή τε καὶ ποικίλως μαρτυρηθέντα αὐτῇ, πόθεν προσγενέσθαι τῇ σαρκὶ εἴποιμεν αὐτῇ; οὐ γὰρ ἂν ἁπλῶς τις εἴποι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐν ὑποκειμένῳ θεωρούμενον πρᾶγμα, καὶ μὴ αὐτὸ βεβηκὸς νοούμενον, ἤγουν τὴν ἀνάστασιν, φύσιν εἶναι τινὰ ἐνεργητικὴν ἐγέρσεως καὶ ἀπαθείας καὶ ἀφθαρσίας σώματος Χριστοῦ· μόνον γὰρ ταῖς οὐσίαις ἐνθεωρούμενόν τι ἐστὶ, καὶ ἐπισυμβαῖνον αὐτῇ ὥσπερ καὶ ἡ κατάκλεισις καὶ ὕψωσις καὶ ταπείνωσις καὶ τὰ τοιαῦτα· ταῦτα γὰρ οὐσία μέν τις ἐνεργήσοι, καὶ εἰς οὐσίαν ἐνεργηθείη ἄν· αὐτὰ μέν τοι, οὔτε ἑαυτὰ, οὔτε ἕτερόν τι ἐξ ἑαυτῶν ἐν

οὐσίαις ἐνεργήσοι πώποτε· οὐδὲ γὰρ ἡ Λαζάρου οὐδὲ τῆς παιδὸς Ἰαείρου ἢ τῶν ἄλλων ἀνάστασις τί πεποίηκεν εἰς αὐτοὺς αὕτη αὐτουργικῶς.

Πῶς οὖν ἐξ ἀναστάσεως ταῦτα ἐσχηκέναι τὸν κυριακὸν ἄνθρωπον φατέ; εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἀνυπάρκτου πράγματος ταῦτα γέγονεν αὐτῷ, οὐχ' ὁ ὑπάρχων καὶ ὢν Θεὸς τούτων αἴτιος ἡμῖν τὲ καὶ αὐτῷ λογισθήσεται, οὐδὲ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐγείρειν· εἰ δὲ ὑπάρχον τί ἐστι, καὶ φύσις ἐστὶν ἡ ταῦτα ποιήσασα καὶ λεγομένη ἀπαθείας καὶ ἀφθαρσίας εἶναι χαριστική· ἐπεὶ οὐχ' ἑτέρα φύσις ἔσται τούτων παρεκτικὴ πλὴν Θεοῦ· οὔτε γὰρ ἀνθρώπου τόδε καθὼς εἴρηται· τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον, ῥύσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ᾅδου; Θεὸς ἀληθινὸς ἔσται τὸ τῶνδε ποιητικὸν αἴτιον· καὶ ἔσται ἀληθῶς ἐντεῦθεν ἰδεῖν ὑμᾶς ὡς αὐτὸς ἦν ὁ τῶνδε αἴτιος, καὶ τάδε ποιῶν, ἤγουν τὴν ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν· εἴπερ αὐτὸς ἑαυτὸν ὄντως ἀναστῆσαι λέγεται, ὁ καὶ φήσας· ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις, ἧς μᾶλλον ὑμεῖς φωνῆς παρηκούσατε· καί τοι ἐγώ εἰμὶ ὁ λαλῶν σοι δεικτικὸν ὄν· καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν προσφορὰν αἰσθητοῦ λόγου ἐνηχούμενοι μετὰ τῆς ἀδελφῆς Λαζάρου αἰσθητῷ σώματι ἑκοντὶ κοφεύετε· ὥσπερ, φησὶ, ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ οὕτως καὶ τῷ υἱῷ δέδωκεν ἐξουσίαν ἐγείρειν τοὺς νεκρούς. Εἰ μὲν οὖν ἀρκεῖ ταῦτα ὑμῖν εἰς πίστωσιν, ἐπεί τοι γε καὶ ἑτέρων ἀκούσεσθε λεγομένων ὑμῖν· εἰ γὰρ καθὰ πάντες μέλλουσιν ἔχειν οἱ ἄνθρωποι, ἔσχε καὶ ὁ κύριος τὴν ἀνάστασιν, τίς ἡ χρεία τοῦ αὐτὸν ἀναστῆσαι πρῶτον; εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς καθ' ἡμᾶς ἀνέστη, καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτὸν ἀνιστάμεθα, τίς ἡ χρεία τοῦ προγενέσθαι αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν; εἴπερ ἡμεῖς μὴ δι' αὐτῆς ἀνιστάμεθα· καὶ τῷ προγενέσθαι αὐτήν· καὶ αὐτοῦ γὰρ μὴ ἀναστάντος, ὁ ἀναστήσας αὐτὸν καθ' ἡμᾶς, ἀνιστᾷ ἂν ἡμᾶς κατ' αὐτὸν διὰ τῆς κοινῶς ἐν ἅπασι γινομένης καὶ ὁμοίας αὐτοῦ ἐνεργείας· οὕτω μὲν οὖν δέδεικται αὐτοῦ τὲ ἡ ἀνάστασις αὐτοενέργεια εἶναι, καὶ ἡμῶν ἐκ συνθέσεως τῆς πρὸς τὸν λόγον τῆς σαρκὸς ἀνάστασις.

Σκοπητέον δὲ λοιπὸν καὶ τὸ ἕτερον τὸ παρ' ὑμῶν εἰρημένον· τὸ γὰρ παράδοξον τῆς θεοπρεποῦς αὐτοῦ γεννήσεως, ἐπὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀνάγετε, καὶ σύμβολον εἶναι ταύτην τούτου νομίζετε, καὶ οὐκ οὐσιώδους συμπλοκῆς τοῦ λόγου τεκμήριον· εἴπατε οὖν ἡμῖν ὄντως ὦ οὗτοι, διὰ τί ἐπὶ τῆς τούτου καὶ μόνου γεννήσεως τοῦτο γεγένηται; καὶ διὰ τί τήνδε τὴν αὐτοῦ τοιαύτην γέννησιν, τὸ τοιόνδε σύμβολον κατηρτίσατο μόνον; καὶ γὰρ ἐκ τῶν ὑμετέρων λημμάτων ἔχομεν, ὅτι ὧν ἀσυγκρίτως διαφέρουσιν αἱ φύσεις, τούτοις οὐ δυνατὸν τὴν αὐτὴν σύνθεσιν ἐπισυμβαίνειν· νῦν οὖν ὑμῖν διὰ τὸ ὑμέτερον ἀρτίως θέμα, ἐναντίως μὲν τῷ σκοπῷ τόδε αὐτὸ ἀξίωμα φήσομεν, ὅτι ὧν αἱ γεννήσεις διάφοροι ἀσυγκρίτως, οὐδέποτε αἱ αὐταὶ

φύσεις γενήσονται· ὅτι γὰρ τὸ ἐν ἀνομίαις συλληφθῆναι ἀσύγκριτον ἔχει τὸ διάφορον, οὐκ ἀμφιβάλοι ἂν οὐδὲ ὅλως τις τῶν ὄντων· ἔτι δὲ καὶ οὕτως πάλιν ἐροῦμεν· εἰ τὸ ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι· τὸ δὲ ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμα ἐστὶ· σὰρξ δὲ καὶ πνεῦμα οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας· πᾶς δὲ ἄνθρωπος σὰρξ ἐκ σαρκὸς· διὸ καὶ ἐκ σαρκὸς ὁμοουσίως σαρκωθεὶς ἐγεννήθη· ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου τῶν ἑτεροουσίων σαρκωθεὶς ἐγεννήθη· πῶς οὖν οὐκ οὐσιώδους συμπλοκῆς τοῦ λόγου τεκμήριον, ἡ τοιάδε γέννησις ἐν ᾗ τὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος σύμβολον ὡς ἐνομίζετε ὑμεῖς γέγονε; καὶ τὸ οὖν ἐκ πνεύματος καὶ πνεῦμα εἶναι μετὰ τοῦ καὶ σάρκα, τόδε παρίστησιν αὐτὸν· πνεῦμα δὲ ὁ θεός· καὶ ὁ κύριος τὸ πνεῦμα ἐστὶ· συνελήφθη γὰρ ἐκ πνεύματος ἁγίου· οὐ γὰρ ἁπλῶς πνεύματος εἴρηται· ταῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τῆς οὐ δοκούσης ὑμῖν παραδόξου θείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν γεννήσεως.

Τὸ δὲ ἕτερον τῆς ὑμετέρας διαβολῆς, ἐν ᾗ πῶς τὰς θεοσημείας τοῦ δεσπότου ὡς οὐδὲν ἔχειν δι' οἰκείας ἀποδείξεως παρεγχαράσσειν . . . ὅθεν ὑμῖν τοῦτο μὴ θεοῦ . . . Ἡδέως ἂν τοῦτο πυθοίμεθα παρ' ὑμῶν, ἆρά γε βασιλέως λοιδορήσαντος ἢ ἀπειλήσαντος λόγῳ μόνῳ τινὶ, τῶν δὲ τούτου ὑπασπιστῶν παρ' αὐτὰ καὶ αἰκιζόντων πολλάκις ἢ ἀναιρούντων τὸν ὑβρισθέντα ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτῶν, ἐπεὶ μείζονες αἱ πληγαὶ αὐτῶν, μείζους ἢ ὁμοίους ἄρα καὶ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ βασιλέως εἴποιμεν εἶναι; πάλιν ἐν εὐεργεσίαις ταῦτα ὁρῶντες συμβαίνοντα, ὡς ᾧ τινι λόγου μόνου μεταδίδωσι καὶ συντυχίας ὁ βασιλεὺς, δῶρα τε ποικίλα καὶ τιμαὶ παρὰ τῶν ὑπηκόων τοῦ βασιλέως προσφέρονται, μείζονας εὐεργέτας εἶναι φήσομεν τοὺς ὑπηκόους; ἢ ὄντως δέον εἰδέναι τοὺς περὶ τούτου διαγινώσκοντας, πόθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ γενομένου καὶ τίνος δυνάμεως ἐνέργεια, καὶ τίς ἡ τούτων πρώτως αἰτία παρασκευαστική; εἰ γὰρ μὴ τούτοις ἐπισκέψομεν, καὶ τὴν μάστιγα εἶναι μείζονα εἴποιμεν ἂν τοῦ ἡνιόχου, καὶ τὸ βέλος τοῦ τοξότου, καὶ τὸν μαθητὴν τοῦ διδασκάλου, καὶ πόδας ἐπὶ κεφαλὴν τὸ δὴ λεγόμενον ἀναστρέψομεν· ἄλλως δὲ πάλιν· εἰ καθ' ὑμᾶς ἴσον αὐτὸν ἑαυτοῖς οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ γήϊνοι ὄντες διεγνώκεισαν, καὶ αὐτὸς ὁ τούτων καὶ ἡμῶν κύριος, πῶς μὴ δὲ πατέρα μὴ δὲ ῥαββὶ μὴ δὲ κύριον ἢ καθηγητὴν καλεῖν τινὰ τῶν ἐπὶ γῆς προσταττομένης, κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν ἐκάλουν καὶ διδάσκαλον; ἀλλὰ καὶ ὁ ταῦτα αὐτοῖς προστάξας, ὡς καλῶς παρ' αὐτῶν τάδε λεγόμενα αὐτῷ ἀπεδέχετο, εἰπών· ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ· οὐκοῦν σαφὲς ὡς εἰ καὶ τὰ αὐτὰ ἢ καὶ μείζονα παρὰ τῶν αὐτῶν ἐγίνετο, οὐχ' ὁμοίως οὐδὲ ἐξ ὁμοίων γίνεσθαι ὡμολόγησαν· ἀλλ' ἐκ τοῦδε μὲν, ὡς κυρίου αὐτῶν, ἐκ τῶνδε δὲ ὡς δούλων αὐτοῦ καὶ λειτουργῶν.

Πλὴν καὶ τούτων εἰς ἔλεγχον τῆς ἀπολομίας τῶν εἰρημένων ὑμῖν . . . ἔτι μαθεῖν ὅμως βουλόμεθα παρ' ὑμῶν, ποῦ ἢ πότε οὗτοι εἰ καὶ τὰ αὐτὰ . . . κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτῷ ταῦτα προεβάλοντο, ἢ ὁμοίως αὐτῷ ἐν τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐγνωρίζοντο; ὁ μὲν γὰρ αὐθεντίᾳ καὶ ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ καὶ οἰκείῳ προστάγματι, ἔλεγε· θέλω, καθαρίσθητι· οὗτοι δὲ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ναζωραίου ἔγειραι καὶ περιπάτει λέγοντες· ἰδοὺ σαφῶς ἐκείνου εἶναι τὴν ἐνέργειαν, αὐτῶν δὲ τὴν ὑπουργίαν μάλιστα ὡμολόγουν· καὶ αὐτὸ γὰρ ὅλως τὸ ὑπ' αὐτῶν διακονούμενον διὰ τῶν θαυμάτων ἡ εἰς τὸν δεσπότην αὐτῶν πίστις ἦν, ὃ καὶ μόνον ἐσπουδάζετο αὐτοῖς· ἔτι μὴν, ποῦ τὸ ἰδίως θεοῦ χαρακτηριστικὸν, τὸ δημιουργικὸν λέγω, ὥσπερ αὐτὸς τοῦτο εἰς τὸν ἐκ γεννητῆς τυφλὸν, καὶ οὗτοι ἐπεδείξαντο; τὸ γὰρ ἐκ πηλοῦ τὸ καιριώτερον καὶ ποικιλώτερον μέρος τῶν ἐν ἀνθρωπείῳ σώματι πλάσας, δι' ἑνὸς μορίου παρέστησεν, ὡς αὐτὸς ἦν καὶ ὁ λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς καὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον· τίς δὲ αὐτῶν ἢ προφητῶν ἑτέρους, ἀλλ' ὅμως ἑαυτὸν, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι ἠδυνήθη; ἢ τίνος ἀδιάφθορον τὸ σῶμα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τάφῳ γέγονεν; ἢ τίς ἔχειν ἐξουσίαν τῆς ἀποθέσεως τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καὶ ἀπολαβῆς μεμαρτύρηται; οὐδὲ ἀκούσεσθε ὀψὲ γοῦν πότε τοῦ λέγοντος, τίς ἐστι ἄνθρωπος ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον, ῥύσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ᾅδου; τίς δὲ αὐτῶν ἐπ' ἐξουσίας ἐπιτάσσειν τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις, ἢ ἐπ' ἐξουσίας ἐπιτιμᾶν τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ εἴρηται; ἢ τίνος ἑτέρου ἐθαυμάσθη ὁ λόγος ὅτι ἐπ' ἐξουσίας ἦν καὶ οὐχ' ὡς οἱ τῶν λοιπῶν; τίνος δὲ τῶν ἀποστόλων ἢ προφητῶν ἀποθνήσκοντος οὐρανὸς καὶ γῆ, ἥλιος καὶ σελήνη, ἡμέρα καὶ νὺξ, νεκροὶ καὶ ζῶντες συνεσείσθησαν, καὶ τῶν οἰκείων ὅρων καὶ τόπων ἐξέστησαν; τίνος δὲ ἐν τῇ γεννήσει ἄσπορος ὠράθη τόκος, ἀστέρος ἀπ' οὐρανοῦ δρόμος, ἀγγέλων ὑμνολόγος χορὸς; τίς δὲ αὐτῶν ἐν μὲν τῷ σαρκικῷ σώματι τὰ πνευματικὰ ἐπεδείξατο, ὑμένος τοῦτο διαβιβάζων παρθενικοῦ, καὶ ὑδάτων ἐπιπολάζων; ἐν δὲ τῷ πνευματικῷ σώματι, τὰ σαρκικὰ προεβάλετο, χερσὶν αἰσθηταῖς ψηλαφώμενος; καὶ βρωτὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν προσιέμενος, καὶ ἐσθίων, εἰ καὶ μὴ τρεφόμενος; δεικνὺς διὰ τούτων, ὅτι τῆς σαρκικῆς τε καὶ πνευματικῆς φύσεως, αὐτός ἐστιν ὁ ποιητής τε καὶ κατασκευαστὴς, καὶ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων, καὶ θαυματουργεῖν ἀεὶ δυνάμενος, ἐν ἅπασι τοῖς φυσικοῖς καταστήμασι· τῷ γὰρ ποιοῦντι τὶ, τούτῳ μόνῳ καὶ τὸ μετασκευάζειν αὐτὸ, εὔκολον· τίς δὲ εἰς οὐρανὸν ἀναβέβηκεν, ἢ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι μόνος μεμαρτύρηται, τῶν τῆς ἀνθρωπίνης μόνης ὄντων φύσεως; οὐκοῦν οὐδὲ τοῦτο ἡμῖν τὸ ἀσεβὲς πα-

ραστῆσαι κατὰ γνώμην ἐκβέβηκεν, ὡς ἡ αὐτὴ τῶν τε οὐσίων ἀνδρῶν, καὶ τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας ἡ θαυματουργία ἐστί.

Τὸ δὲ ἕτερον ὧν φατέ ἐστι, τὸ τὴν ἀξίαν καὶ δεσποτείαν καὶ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ τὰ λοιπὰ τῇ σαρκὶ ὑπὸ τοῦ κρείττονος αὐτῆς λόγου δοθῆναι, καὶ μὴ δέον εἶναι συνθέσει ταῦτα προσλογίζεσθαι. Ἀληθῶς μὲν οὖν ἐκ τοῦ λόγου δίδοσθαι τὰ εἰρημένα συντιθέμεθα· πλὴν τοῦτο ὑμᾶς ἐρωτήσομεν· τάδε τὰ ὄντα τινὰ ἐν τῷ δέ τινι φυσικῶς ποτὲ, καὶ τῷ δέ τινι μεταδίδονται, ὅτε ἀσυνθέτως ἔχει πρὸς τὸν ἔχοντα, ὁ μὴ ἔχων αὐτὰ κατὰ φύσιν, ἢ ὅτε πρὸς τόνδε συνετέθη; τί δήποτε οὖν πολλῶν ὄντων τῶν ἀσυνθέτων πρὸς τὸν ἔχοντα τάδε φυσικῶς, ἑνὶ μόνῳ τῷδε δέδονται; ἰδοὺ γὰρ ἐν παραδείγματι βλέπομεν, ὡς ἡνίκα κατὰ φύσιν συντεθῇ τὸ πῦρ τῷ σιδήρῳ, τότε πεπυρωμένος λέγεται ὁ σίδηρος, τὸ ὄνομα καὶ τὴν ὡς ἄν τις εἴποι ἀξίαν φυσικὴν τοῦ πυρὸς, ἐκ τῆς συνθέσεως προσκτησάμενος· καὶ ὅτε φῶς τῷ ὕδατι εἰσκραθὲν τοῦτο φωτίσει κατὰ σύνθεσιν; πεφωτισμένον ὀνομάζεται ὕδωρ· καὶ ὅτε χρυσῷ ἐπιχριόμενος ἑνωθῇ, τότε χρύσεος ἀνδριάς· ὅτε δὲ τῷ σκεπάρνῳ εἰς ἐνέργειαν μόνον χρῆται ὁ τέκτων, οὐ κατὰ σύνθεσιν φυσικὴν αὐτῷ ἡνωμένος, τότε οὐδὲ τὸ ὄνομα οὐδὲ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ μεταδίδωσι τῷ ὀργάνῳ, ἢ παρ' αὐτοῦ μεταλήψεται ὁ ἐργαζόμενος· ἀλλ' οὐδ' ὁ βασιλεὺς, ἢ εὐγενής τις ὁντιναοῦν τῶν οἰκείων θεραπόντων εἰ προσλάβοιτο, καὶ οἱαισοῦν ἀξίαις τιμήσει, κατὰ φύσιν δὲ αὐτῷ μὴ ᾖ συγκείμενος, οὔτε τὸ ὄνομα, οὔτε τὴν ἀξίαν καὶ δεσποτείαν τὴν βασιλικὴν, οὔτε τὴν εὐγένειαν αὐτοῦ τῷδε συγχωρήσειεν· οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐστιν οὐδὲ εἰ βούλοιτο, ὥσπερ οὖν ὑποδείξομεν, ὅσον ἂν καλλωπίσοι τινὰ τῶν ἰδίων ἵππων, ἄνθρωπον αὐτὸν ὀνομάζειν ἀληθῶς εἶναι ὡμολογημένου ὀνόματος καὶ οὐ δύο τῶν ὑπὲρ πάντα τὰ φυσικὰ ὀνόματα· τρία γὰρ καὶ οὐχ' ἓν εἰ τὰ ὑποστατικὰ θεῖα καὶ ὑπερέχοντα φῇ τις, τοῦτο ἔσται, τί ἂν ἄλλο ἢ ὁ θεὸς καὶ κύριος ὁ φύσει; ὁ θέσει γὰρ οὔτε μόνῳ αὐτῷ χαρισθὲν οὔτε ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἐστί· πολλῶν ὄντων κατά τι λεγομένων θεῶν τὲ καὶ κυρίων ἐν οὐρανῷ τὲ καὶ γῇ· εἰ οὖν ἕτερος τοῦτο λάβοι παρὰ τὸν ὄντως φύσει θεὸν, ἀνάγκη ἐστὶν ἢ ἀνώνυμον μεῖναι τὸν δόντα ἢ ἐν θατέρῳ αὐτῶν ψευδῶς ὀνομάζεσθαι λοιπὸν τοῦτο· ἢ γὰρ ἐκ τοῦ προσφάτως αὐτὸ λαμβάνοντος ἑτεροουσίου ὄντος, καὶ οὐ κυρίως αὐτὸ κτησαμένου, ψευδῶς κέκληται· ἢ ἐπὶ τοῦ πρώην ἔχοντος αὐτὸ, οὐκ ἀληθῶς λέγεται λοιπὸν ὡς νεωστὶ ἀποκτησαμένου, καὶ μὴ μείναντος μὴ δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει τοῦ ὀνόματος· πᾶν γὰρ φυσικὸν κύριον ὄνομα, μιᾶς καὶ οὐ δύο φύσεων διαφόρων ἐστίν· ἢ οὖν οὐ κυρίως καὶ ἀληθῶς τοῦτο δεδόσθαι λέγεται τινὶ, ἢ εἰ ἀψευδῶς δέδοται, ἐκ συνθέσεως αὐτοῦ τοῦ τούτου μόνου ἀληθῶς ὀνομαζομένου κατ' αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ ἑτέρως μετεδόθη· οὕτως

γὰρ καὶ ἔτι τῷ αὐτῷ ἐνυπάρχοντι ὀνόματι καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ἔσται, διὰ τὸν γενόμενον ἐν αὐτῷ· οὐ γάρ ἐστι τι τῆς φύσεως ὄνομα ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι ἀποχωροῦν τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ τῆς ἀξίας καὶ δεσποτείας λόγος καὶ τὰ λοιπὰ πάντα νοεῖται.

Ἐπεὶ οὖν διὰ ταῦτα ἡμῖν μὲν ἐκ τῆς φύσεως δοθῆναι καὶ τὸ τῆς ἀξίας ὄνομα, καὶ φύσιν εἶναι τὴν ἀξίαν ἐπὶ θεοῦ, οὐ γὰρ ἐπίκτητόν τινα περιβολὴν, ὑμῖν δὲ ὡς ἔοικεν, οὐχὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν φαίνεται, εἴπατε τί μάλιστα βούλεσθε ἡμᾶς νοεῖν, ἀληθῶς οὖσαν τὴν κατὰ Χριστὸν ἀξίαν καὶ δεσποτείαν καὶ τὸ ὄνομα· καὶ εἰδῶμεν εἰ μὴ πάντως ὅσον ἂν τῷ μᾶλλον ὑπερέχοι τὰ καθ' ἡμᾶς, τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῶν, ἐπεὶ εἶδος τοῦτο οὐκ ἐξαλλάσσει· καὶ γὰρ ἂν οὕτω πᾶς ἄνθρωπος παντὸς ἀνθρώπου ἑτεροούσιος γένοιτο, κατὰ τίνα εἶναι τῶν ὁσίων ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν ἡμῖν τὸν ὄντως θεὸν καὶ υἱὸν θεοῦ ζῶντος ὡμολογημένον ὑποτίθεσθε; ἔνεστιν οὖν ἀκηκοέναι ὅπως ἀξίαν εἶναι καὶ οὐ σύνθεσιν φυσικὴν ταύτην ἐπὶ Χριστοῦ κατασκευάζετε λέγοντες, ὡς ἡ ἀξία ἐκ θελήσεως δίδοται· ἐπεὶ οὖν εὐδοκίᾳ γεγένηται καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας, πάντως ἀξία τὶς ἔσται τὸ δοθέν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο φαμὲν· ὅτι μὲν ὡς τιμήν τινα οἴεσθε τὴν ἀξίαν διὰ τὸ ἐκ θελήσεως δεδόσθαι, ἐροῦμεν ὑμῖν ὅτι καὶ πληγαὶ καὶ πέδαι καὶ ἀτίμιαι τοῖς κακούργοις οἰκέταις καὶ δημόταις ἐκ θελήσεως δίδονται τῶν οἰκείων ἀρχόντων καὶ δεσποτῶν· τῷ οὖν καθ' ὑμᾶς λόγῳ ἐπεὶ ἐκ θελήσεώς ἐστι ταῦτα δεδομένα, ἀξίαι λογισθήσονται καὶ τιμαί· μὴ δὲ γὰρ τοῦτο ὑμῖν εἰς ἀτοπίαν πλήρη παροράσθω λέγειν· ἄλλως τε εἰ λεγόντων ἡμῶν τὴν φυσικὴν σύνθεσιν, μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ φιλανθρωπίαν αὐτοῦ τοῦ παναγάθου θεοῦ ταύτην ἔφαμεν γενέσθαι, εἴχετε ἂν εἰκὸς ἐκ τοῦ μὴ κατ' εὐδοκίαν εἶναι τὴν οἰκονομίαν, μὴ σύνθεσιν εἶναι διαβεβαιοῦσθαι· νῦν δὲ τοῦτο αὐτὸ ὑπερβοῶμεν ὑμῶν ὡς ἀγαθότητος ἀκροτάτην ἔνδειξιν ἔχει, τὸ κατ' εὐδοκίαν εἶναι τὴν τοιάνδε σύνθεσιν· οὕτως γὰρ ἴσμεν παντελῶς ἄφθονον τὸ θεῖον, ὡς εὐδοκεῖν οὐ συμβεβηκυίας οὐδὲ ἀνοσίου τινὸς ἀξίας μεταδοῦναι ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ φυσικῆς καὶ ταύτης οὐ τῆς τυχούσης· οὐχ ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ ἀλλ' ἑαυτοῦ ἡμῖν τοῖς αὐτοῦ μεταδέδωκεν· οὗ τί ἂν εἴη λοιπὸν τὴν οἱανοῦν φύσιν ἀφθονωτέραν ἢ ἀγαθοτέραν θεοῦ ἐννοεῖν συγχωροῦν, εἴπατε ὑμεῖς, καὶ ἐν τούτῳ ὑμῖν συμφωνήσομεν.

Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ πρὸς τοῦτο καταβληθέντες ἔτι ψυχοῤῥαγικῶς ἀσπαίροντες οὐκ ἐνδιδόατε τῷ ἀληθεῖ τῆς εὐσεβείας λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναμάρτητον ἡμῖν οὐ θείας ἑνώσεως εἶναι σύμβολον ἐπὶ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ διαβεβαιοῦσθε, καὶ τοῦτο ὑμῖν συνεξετάσομεν· ἐν οἷς μὲν οὖν ἐστι τὸ ἁμαρτάνειν, ἐν τούτοις θαυμάζεται καὶ τὸ ἀναμάρτητον· ἐπεὶ οὐδὲ κυρίως ἐπαινετὸν λέγειν τὸ ἀναμάρτητον· τίνος οὖν ἴδωμεν ἡ ἁμαρτία,

ἢ δῆλον ὡς τοῦ καθέκαστον τῶν ἀνθρώπων αὐτεξουσίου; τούτου γὰρ καὶ ἡ δικαιοσύνη· εἰ γὰρ μὴ τοῦ κατὰ προαίρεσιν καὶ ἐφ' ἡμῖν αἱ ἁμαρτίαι τὲ καὶ αἱ δικαιοσύναι, ἵνα πάντα παραλείψωμεν, ἄδικος ὁ κολάζων τόν τε οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ ἁμαρτάνοντα, καὶ γεραίρων τὸν οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ δικαιοπραγοῦντα· εἰ οὖν ὡμολογημένως ἡ ἁμαρτία τὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τοῦ κατὰ φύσιν ἡμῶν αὐτεξουσίου, τὸ δὲ ἀναμάρτητον ἤγουν δίκαιον τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ πνεύματος ἁγίου μεμαρτύρηται, καὶ ὑμῖν ἀνάγκη ἐστὶ τοῦτο εἶναι αὐτοῦ τὸ αὐτεξούσιον, ἐξ οὗπερ ἐδικαιώθη· ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς αὐτεξουσίου· εἰ δὲ ὅπερ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐστὶ αὐτεξούσιον καὶ τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν αἴτιον, τοῦτο τῆς Χριστοῦ φύσεως ἴσμεν εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτο δὲ ἀληθῶς θεὸς ἀληθινὸς, πῶς οὐχὶ σαφέστατα ἡμῖν καὶ ἄκοντες τὴν θείαν φύσιν διὰ τοῦ πνεύματος ἐν Χριστῷ εἶναι δεδώκατε; οἱ πρώην μὲν ὑπολαμβάνοντες ἀνομίαν, ὅτι ὅμοιός ἐστιν ὑμῖν· ἐλεγχθέντες δὲ κατὰ πρόσωπον νῦν ὑπ' αὐτοῦ ὅτι ὑπὲρ ἡμᾶς ἦν νοούμενος ὁ καθ' ἡμᾶς θεωρούμενος· ὃ γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ ἡγεμονικὸς λόγος κατορθοῖ μερικῶς, τοῦτο παντελῶς ὁ θεῖος λόγος πρὸς τῷ ἡμετέρῳ καὶ τοῦδε καὶ τῶν λοιπῶν ἡγεμονευόντων ἐν Χριστῷ κατώρθωσεν· εἴτε οὖν ὡς συνυπάρχων τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἴτε καὶ ὡς πνεῦμα ἅγιον ἀπὸ τῆς φύσεως λεγόμενος, οὐκ ἀπὸ τῆς ὑποστάσεως, αὐτὸς ἑαυτοῦ τῆς δικαιοσύνης οὐχ' ἕτερος αἴτιος.

## CAP. XX.

Ὁ λόγος ὁ θεῖος, ἄτρεπτός ἐστι τὴν ὑπόστασιν ὡς καὶ τὴν φύσιν, ἢ οὐχί· εἰ μὲν οὖν οὐχὶ, οὐδὲ πάντη ἁπλοῦς, οὐδὲ ἄφθαρτος φασὶ, ἀλλ' οὐδὲ θεός· ἔτι μὴν καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ μὴ ἄρα ἑτέρως ὑφεστήκασιν, τοῖς αὐτοῖς ὑπενεχθήσονται· δυνάμει γὰρ τρεπτοὶ καὶ αὐτοὶ τὰς ὑποστάσεις νοηθήσονται· εἰ δέ γε διὰ τὸ ἐναργὲς τῆς ἀσεβείας, πᾶς τις ὁμολογεῖ ἄτρεπτον καὶ καθ' ὑπόστασιν τὸν λόγον, πῶς ἐξ ἁπλῆς σύνθετον ἕξει τὴν ὑπόστασιν; Ἀλλὰ πῶς τὸ ἁπλοῦν τῆς ὑποστάσεως νοεῖται ὑμῖν; αἱ γὰρ ὑποστάσεις, φύσεις εἰσὶ μετὰ ἰδιωμάτων· εἰ μὲν οὖν τῷ μίαν τὲ ἔχειν φύσιν καὶ ἓν ἰδίωμα ἁπλοῦν τὴν ὑπόστασιν ἁπλῶς οἴεσθε, ἢ φύσεις μὲν ὅσας τύχοι, ἰδίωμα δὲ ἓν μόνον ἁπλοῦν; οὔτε μία ἔσται τινὸς ἁπλῆ ὑπόστασις οὐδὲ τῶν θείων αὐτῶν· ὁ πατήρ τε γὰρ λόγου ἐστὶ γεννήτωρ καὶ ἀγέννητος καὶ ἐκπορευτὴς πνεύματος ἁγίου· καὶ ὁ υἱὸς, γεννητὸς καὶ λόγος καὶ διαπορθμευτὴς τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἅ ἐστι πλείονα ἁπλᾶ ἰδιώματα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ἐξ ὧν ἅμα πάντων, καὶ τὸ ἓν σύνθετον ἰδίωμα νοεῖται, τῆς πατρικῆς ἢ υἱϊκῆς ὑποστάσεως· εἰ δὲ τῷ φύσιν μὲν μίαν ἔχειν, ἰδιώματα δὲ ἁπλᾶ ὅσα ἂν τύχοι, τί ἂν διαφέροι ἁπλῆ ὑπόστασις ἁπλῆς φύσεως, λέξατε· εἰ δὲ οὐδὲν, ἀνάγκη ἄρα, ὥσ-

περ τὴν ἀσύνθετον φύσιν ἐν τῷ μὴ σὺν ἑτέρᾳ φύσει ἡνῶσθαι νοοῦμεν, οὕτως καὶ τὴν ἀσύνθετον ὑπόστασιν, ἐν τῷ μὴ σὺν ἑτέρᾳ ὑποστάσει ἡνῶσθαι, ὀρθῶς δοξάζειν· ὑποστάσει δὲ ὑπόστασιν ἑνωθῆναι, οὐχ' ἡμεῖς ἀλλ' ὑμεῖς φατέ· ὥστε καὶ ὑμεῖς λέγετε σύνθεσιν ὑποστάσεων· ἡμεῖς γὰρ ὥσπερ τὸν ἐν καμίνῳ πυρωθέντα σίδηρον οὐχ' ὑπόστασιν ἀποσπάσαι τινὰ μερικὴν ἐκ τοῦ πυρείου εἴδους, ἀλλὰ φύσιν μόνον ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει προσδέξασθαι· μένει γὰρ ὡσαύτως ἀνελλιπὴς ἡ τοῦ πυρὸς ἐν τῇ καμίνῳ ὑπόστασις καὶ μετὰ τὴν τοῦ σιδήρου πύρωσιν· οὕτω φαμὲν τὸν λόγον ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν προσλαβέσθαι φύσιν ἰδικήν τινα· κατὰ τὴν ὑπόστασιν οὖν ταῖς φύσεσιν ἡ σύνθεσις, εἴτ' οὖν ἕνωσις ἡ πρὸς ἀλλήλας· οὔτε δὲ φύσις σύνθετος ἐκ τῶνδε γέγονεν· οὐ γὰρ κατὰ σύγχυσιν συνετέθησαν, οὔτε ὑπόστασις σύνθετος· ὅτι οὐκ ἐξ ὑποστάσεων· ἀλλ' ἀσυνθετώτερον ἰδίωμα τῆς τοῦ λόγου γέγονεν ὑποστάσεως, πλειόνων ἐπισωρευθέντων ἐν αὐτῇ τῶν ἁπλῶν ἰδιωμάτων μετὰ τὴν σάρκωσιν· ὅπερ οὐδὲ σύνθετον οὐδὲ τρεπτὴν δείκνυσιν οὔτε τὴν φύσιν οὔτε τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ.

## CAP. XXI.

Ἀλλὰ φασὶ καὶ τόδε οἱ πάντα λόγον εἰς ἀθέτησιν τῆς σαρκώσεως τοῦ θείου λόγου διερευνῶντες, ὅτι πᾶν τὸ ἐκ διαφόρων μερῶν συγκείμενον ὅλον, ἑτερόν τε ὁρᾶται, καὶ ἑτέρως ὀνομάζεται παρὰ τὰ ἐξ ὧν ἐστιν· εἰ οὖν ἐκ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου σύνθετος ὁ Χριστὸς, οὔτε θεὸς ἀληθῶς, οὔτε ἄνθρωπος. Πρῶτον μὲν οὖν καὶ τοῦδε ψευδὴς ἡ ἀπόφασις· ἔστι γὰρ ἐφ' ὧν διαφόρων μερῶν ὁλότης γενομένη, οὐκ ἄλλη παρ' ἑκάτερα τὰ μέρη αὐτῆς νοεῖται ἢ λέγεται, ἢ δι' ἐπικράτειαν θατέρου τῶν μερῶν ἐν τῇ συνθέσει· ὥσπερ φαμὲν τό τε ἄνεφθον λάχανον, καὶ τὸ μετὰ μίξιν καρυκείας πλειόνων ἑψηθὲν ὁμοίως λάχανον καὶ σεμίδαλιν καὶ τὰ ὄσπρια· ἢ διὰ τὸ μὴ εἶναι ὅλως ἕτερόν τι εἶδος γινόμενον ἐκ τῶν ὁμογενῶν τοῦ συνθέτου μερῶν τῶν ἀνομοιοειδῶν· διά τοι γὰρ τοῦτο καὶ ἄρτιον μέρος ἀριθμοῦ, καὶ περιττὸν συντεθέντα εἰς μίαν ὁλότητα, ὁ ἑπτὰ τυχὸν καὶ ὁ ὀκτὼ, οὐχ' ἕτερον εἶδος ἀριθμοῦ παρά τε τὸν ἄρτιον καὶ περιττὸν ἐποίησαν ἐν δεκαπέντε· ἀλλ' ὁμοίως θατέρῳ τῶν ἑαυτοῦ μερῶν λεγόμενον περιττόν· διότι οὐδὲν παρὰ τὸν ὅρον τοῦ περιττοῦ οὐδὲ ἐν αὐτῷ ὤφθη, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ ἑβδόμῳ· δῆλον οὖν ὡς ἐφ' ὧν πρὸς τῷ διαφόρῳ τῶν συνελθόντων μερῶν καὶ ἕτερος εἴδους λόγος ἐν τῷ ὅλῳ φανῇ, τότε ἐξαλλάσσειν ἀνάγκη τάτε ὀρισσὰ καὶ τοὺς ὁρισμοὺς καὶ τὰ ὀνόματα, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἠγνόησαν· λέγεται οὖν περιττὸς ἀληθῶς καὶ ὁ δεκαπέντε σύνθετος ὅλος, ὡς ὁ ἕβδομος· καὶ περιέχει δὲ ἐν τῇ οἰκείᾳ ὁλότητι ἀληθῶς περιττὸν φυλαττόμενον τὸν ἑπτὰ ἐν ἑαυτῷ· οὕτως οὖν μοι νόει τόν τε λόγον

οὐκ εἰς οὐσίαν τὴν ὡς λόγου γυμνοῦ ἔχει τὴν σάρκα, ἀλλ' εἰς οὐσίαν τὴν ὡς μίαν τῶν τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τοῦ καὶ διουσίου ὄντος Χριστοῦ· εἰ δὲ διὰ τόδε ἠλλοτρίωται ἡ τοῦ λόγου οὐσία τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ ἁπλῶν ὑποστάσεων, διότι ἐν συνθέτῳ ὑποστάσει νῦν μετὰ τῆς οὐσίας τῆς σαρκὸς ὁρᾶται, ἄρά γε καὶ Ἰωάννου ἡ ψυχή ποτε ἑτεροούσιος ἦν πρὸς τὴν τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Ἰακώβου ψυχὴν, ὃν προανεῖλεν αὐτοῦ μαχαίρᾳ ὁ Ἡρώδης πάλαι· καὶ γὰρ ἡ μὲν Ἰακώβου ψυχὴ, ἐν ἁπλῇ ὑποστάσει γέγονε μετὰ θάνατον· ἡ δὲ Ἰωάννου ἐν συνθέτῳ ἦν ἔτι φαινομένῃ ὑποστάσει.

## CAP. XXV.

Ὁ λόγος καθ' ὑπόστασιν ἄμετρος, ἡ σὰρξ καθ' ὑπόστασιν ἔμμετρος· ὁ τὴν καθ' ὑπόστασιν θεοῦ καὶ σαρκὸς δογματίζων ἕνωσιν, ἢ τὸν θεὸν κάμπτει εἰς τὸ σύμμετρον τῆς σαρκὸς, ἢ τὴν σάρκα ἀποτείνει εἰς τὸ ἄμετρον τοῦ θεοῦ· μήτε γὰρ τούτου μήτε ἐκείνου γινομένου, ἀδύνατον σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθῆναι τὸν θεόν. Εἰ τὸ ἄμετρον τοῦ λόγου κατά τι ποσὸν συνεχὲς νοεῖς ὥσπερ καὶ τὸ ἔμμετρον τῆς σαρκὸς, ὀρθῶς συνελογίσω· εἰ δὲ ἑτέρως ἄμετρος ὁ λόγος ἤγουν τῇ δυνάμει, ἡ δὲ σὰρξ ἔμμετρος, οὐδὲν ἄτοπον τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν ἑνοῦσθαι ἐλάττονι.

## CAP. XXVI.

Ἄκτιστος τοῦ λόγου ἡ ὑπόστασις, κτιστὴ τῆς σαρκὸς ἡ ὑπόστασις, οὔτε ἡ σὰρξ ἀκτίστως δύναται ἑνωθῆναι τῷ λόγῳ, οὔτε ὁ λόγος κτιστῶς δύναται ἑνωθῆναι τῇ σαρκί· κατὰ ποίαν οὖν ὑπόστασιν γέγονεν, ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις; Τὰ τῶν ἑνουμένων κατηγορήματα, οὐχὶ ταῦτα καὶ τῆς ἑνώσεώς ἐστι πάντως· ἕνωσις μὲν οὖν καθ' αὑτὴν, οὔτε ἄκτιστος, οὔτε κτιστή τίς ἐστιν· ἤτε γὰρ κτίσις καὶ ἡ ἕνωσις, οὐκ οὐσίαι· κτίσματα δὲ καὶ ἄκτιστα ἑνούμενα καθ' ὑπόστασιν, οὐσίαι τινὲς ἂν εἶεν· ὥσπερ οὖν προούσαις ταῖς ψυχαῖς ἑνοῦσθαι τὰ ἐν τῇ ἀναστάσει ἡμῖν ἀποδιδόμενα σώματα οὐ κεκώλυται, οὕτως οὐδὲ τῷ ἐφοσονοῦν, ἀκτίστως προϋπάρχοντι λόγῳ, τὸ προσφάτως κτιζόμενον τῆς σαρκὸς, διὰ τὴν προΰπαρξιν ἁπλῶς· εἰ δὲ διὰ τὴν τοῦ ἀκτίστου φὴς πρὸς τὸ κτιστὸν ἑτεροφυΐαν, οὐκ ἄρα οὖν οὐδὲ ἑτέρα ὑπόστασις ἐξ ἀνομοφυῶν ἔσται· καί τοι πᾶσα, σύνθεσις ἡ καθ' ὑπόστασιν, ἐξ ἀνομοουσίων, οὐδεμία δὲ ἐξ ὁμοουσίων, πλὴν εἰ μὴ τῶν ὁμοιομερῶν εἴη τὶς συλλογή· ὥστε μᾶλλον ἐκ τῆς ἀνομοφυΐας καθ' ὑπόστασιν ὑποπτευτέαν εἶναι τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκός.

## CAP. XXVII.

Ἡ διαφορὰ τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ κτιστοῦ, τὴν καθ' ὑπόστασιν φυσικῶς κωλύει ἕνωσιν· ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις θεοῦ καὶ σαρκὸς, ἀκτίστου καὶ κτιστοῦ, ἀναιρεῖ τὴν διαφοράν· ὁ ἄρα ἀναθεματίζων τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, τοὺς ὁμολογοῦντας ἀκτίστου καὶ κτιστοῦ

τὴν διαφορὰν, ἀναθεματίζει. Διὰ τί δὲ ἄρα κωλύει τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν φυσικῶς ἐπὶ τοῦ ἀκτίστου καὶ κτιστοῦ ἡ διαφορά; εἰ μὲν γὰρ τῇ θατέρου προϋπάρξει ὡς μὴ δυναμένου τινὸς συνάπτεσθαι τῇ μὴ συμπροσελθούσῃ αὐτῷ εἰς τὸ εἶναι φύσει, ἄρα γε οὐδὲ τῷ πλασθέντι πρῶτον σώματι Ἀδὰμ, τὸ θεῖον ἐμφύσημα καθ' ὑπόστασιν ἡνώθη· εἰ δὲ αὐτὴ ὅλως ἡ κατὰ φύσεως λόγον παραλλαγὴ ποιεῖ τὸ ἀσύμβατον εἰς ἕνωσιν τούτοις, οὐδὲ ἄρα τι ζῶον ἔσται ἐξ ἀοράτου καὶ ὁρατῆς φύσεως, ἢ θνητῆς καὶ ἀθανάτου, φθαρτῆς καὶ ἀφθάρτου· οἷον ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος εἷς ὢν τὴν καθ' ὑπόστασιν· εἰ δὲ εἴποι τὶς οὐχ' ἁπλῶς τὴν διαφορὰν, ἀλλὰ τὴν ἄγαν εἶναι κωλυτικὴν τῆς ἑνώσεως τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον, ἄρα οὖν καὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς ὁμοιότητος μᾶλλον, ἡνωμένα ποιεῖν τινὰ δέοι καθ' ὑπόστασιν· τί οὖν μᾶλλον ὅμοιον τῷ σώματι Ἐφραὶμ κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἢ τὸ σῶμα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μανασσῆ; εἰ δὲ τὸ σῶμα πάντως, πῶς τῇ μὲν ἀνομοίῳ αὐτοῦ ψυχῇ ἥνωται καθ' ὑπόστασιν, τοῦ δὲ ὁμοίου σώματος αὐτῷ τῇ φύσει διώρισται καθ' ὑπόστασιν, εἴποιεν οἱ βουλόμενοι.

## CAP. XXVIII.

Εἰ ἣν εἶχεν ὁ θεὸς λόγος χωρὶς ἑνώσεως ἰδίαν ὑπόστασιν, νῦν οὐκ ἔχει ὁ λόγος, ἐτράπη ἄρα ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις· τῆς δὲ τοῦ λόγου ὑποστάσεως τραπείσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ τῆς τριάδος τραπήσεται λόγος. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχει, μετὰ μέν τοι προσθήκην τῶν τε ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων τῆς σαρκὸς, τῆς ἐν αὐτῷ τε καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ τῆς πρὸς σάρκα ἑνώσεως λόγου ἰδιώματος αὐτοῦ, νῦν ἑνουμένου τοῦ λόγου· καὶ γὰρ ἐν τῷ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ λόγῳ καὶ τὸ τῆς σαρκὸς προσλήμματι, οὐσίας μέν ἐστι πρὸς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν σύνθεσις, ἰδίωμα δὲ ὑποστατικὸν, καὶ τόδε συνεισάγει τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ, διακριτικὸν καὶ αὐτογενόμενον τοῦτο, ἀπὸ τῆς πατρικῆς ὁμοφυίας καὶ τῆς τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τῶν ὁμοίων αὐτῷ.

## CAP. XXIX.

Κ . . . τῶν θείων ὑποστάσεων ἀ . . . εἰ δὲ σαρκικὰ . . . ὥστε ὁ λόγος οὐκέτι ὁ εἷς . . . ὕπαρξιν τριῶν ἄλλων ὑποστάσεων δύναται πιστευθῆναι· πλῆν οὖν ὑπόστασιν, τί νοοῦμεν; εἰ μὲν γὰρ τῷ ἑνὶ μόνῳ ἰδιώματι διεστῶσαν τῶν ὁμοουσίων . . . ἁπλῆ φανείη . . . τῷ εἶναι ἀγεννήτως ἀφ . . . ἀλλὰ καὶ τῷ γεννητικὸς τοῦ λόγου εἶναι, καὶ ἐκπορευτικὸς τοῦ πνεύματος, καὶ ἀνεκπόρευτος· ὁμοίως δὲ καὶ πνεύματος, πλείω ἐστὶ τὰ ἴδια· οὐκ ἄρα οὖν ὁ πλεονασμὸς τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων, σύνθετον ποιεῖ τὴν ἁπλῆν ὑπόστασιν· ἀλλ' εἴπερ ἐκ πλειόνων ὑποστάσεων μίαν ὑπόστασίν τις συγκεῖσθαι ὑπόθηται, ὅπερ ἡμῖν ἀπευκτέον λέγειν· μὴ

δὲ διαπλασθῆναι τὴν σάρκα, εἶτα προσληφθῆναι τῷ λόγῳ ἐννοήσασί ποτε, ὥσπερ ὑμεῖς δοξάζετε, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐπὶ τῆς τοῦ λόγου προσωποποιηθῆναι ὑποστάσεως εἰς Χριστόν· ὃν ὑμεῖς μᾶλλον ἐκ δύο ὑποστάσεων τιθεῖτε εἰς διπλῆν ὑπόστασιν· ἢ μὴ συνθέντες, προσποιεῖσθε τὴν ἕνωσιν· οὐδὲν ἐχούσης πλεῖον τῶν λοιπῶν ἀνδρῶν τὴν πρὸς θεὸν σχέσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ φύσεως· καὶ πόθεν οὗτος μόνος εἷς μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἴρηται, λέγειν οὐχ' ἕξετε.

## CAP. XXX.

Εἰ ἄλλη ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου χωρὶς σαρκὸς, καὶ ἄλλη τοῦ λόγου ἡ ὑπόστασις μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, καὶ ὁ λόγος ἐξ ἀνάγκης ἄλλος ἦν ποτὲ, καὶ ἄλλος μετὰ ταῦτα· ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ ἐναλλαγῇ τῆς ὑποστάσεως, ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ ἔχοντος τὴν ὑπόστασιν. Τὸ ἄλλο καὶ κατ' ἐναλλαγὴν φύσεως νοεῖται, καὶ κατ' ἐπίκτησιν καὶ κατὰ παραβολήν τινα τῶν ἐπουσιωδῶν· ἡ μὲν οὖν αὐτὴ πόκος ἐστὶ καὶ οὐκ ἄλλη· ἥ τε λευκὴ φυσικῶς τὸ χρῶμα, καὶ ἡ δι' αἵματος κόχλου πορφύρα γινομένη . . . ὁρωμένη . . . ὡς κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ὅμοι . . . ἔχειν πρὸς αἷμα λοιπὸν . . . ὥσπερ τὸ πᾶν τῷ . . . πο . . . εἶδος . . . ἄλλη οὖν . . . ὑπόστασις νοοῖτο ἂν ἡ σεσαρκωμένη πρὸς τὴν ἄσαρκον· οὐ γὰρ τροπὴ λόγου ἡ σάρκωσις αὐτοῦ ἀλλ' ἡ ἀλογία· τῆς δὲ ἀσαρκίας αὐτοῦ τροπὴν . . . σεσαρκωμένου νῦν . . . τοῦ υἱοῦ . . . θείη ἂν ἡ κατηγορία . . . οὐχὶ δὲ ἡ ἀσαρκία τοῦ . . . τῆς τοῦ λόγου ὑποστάσεως· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἄγγελοι καὶ ψυχαὶ, λόγοι ἂν εἶεν, κατὰ τὸν υἱόν· ἔστι δὲ ἀποφατικὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατηγόρημα πρώτως, δευτέρως δὲ καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ διὰ τὴν οὐσίαν πάλαι οὕτως κατηγορουμένην· καὶ νῦν δὲ τῆς μὲν οὐσίας αὐτοῦ ὡσαύτως κατηγορεῖται· τῆς δὲ ὑποστάσεως οὐχ' ἁπλῶς εἴτουν μόνως κατηγορηθήσεται· διότι ὑπεδέξατο αὕτη ἐν ἑαυτῇ καὶ ἑτέραν οὐσίαν ἥτις σαρκικὴ εἶναι κατηγορεῖται· καὶ δύναται καὶ αὐτὴ ὥσπερ ἡ φύσις τοῦ λόγου· δευτέρως ἐπῆγεν ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτῆς τὸ τῆς ἀσαρκίας ἴδιον κατηγόρημα, οὕτω καὶ ἡ φύσις τῆσδε τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐπιρρίπτειν αὐτῇ δευτέρως τὴν ἑαυτῆς κατηγορίαν, ὡς ἰδίας ὑποστάσεως καὶ αὐτῆς γενομένης, ἤγουν τὴν σάρκωσιν· ἀλλ' οὐκ ἄλλος μὲν ἦν πάλαι καὶ ἄλλος μετὰ ταῦτα· ἀλλ' ὁ αὐτὸς μὲν, ἄλλως δὲ καὶ ἄλλως ἐμφαινόμενος ὁ λόγος· ἐπεὶ πάλαι μὲν μόνον ἀόρατος ἦν αὕτη ἡ ὑπόστασις, νῦν δὲ καὶ ὁρατὴ διὰ τὸ ὁρατὸν εἰς ἑαυτὴν πρόσλημμα.

XXXI. Εἰ ἀμφότερά ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος καὶ θεὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ θεὸς λόγος ἄμφω ἐστὶ, δῆλον ὅτι ὥσπερ οὐ φύσει θεὸς ὁ ἄνθρωπος, οὕτως οὐδὲ ὁ λόγος φύσει ἄνθρωπος· εἰ δὲ μὴ φύσει, οὐδ' ἄρα ὑποστά-

σει. Ἆρα οὖν εἴτι μὴ φύσει ταυτὸν, οὐδὲ ὑποστάσει; τί οὖν ἐπεὶ τοῦ ἵππου ἡ ψυχὴ οὐ ταυτὸν τῇ φύσει τοῦ σώματος αὐτοῦ; εἴπερ ἡ μὲν κινητικὸν ᾖ, ἡ δὲ ἀκίνητος, οὐδὲ ἄρα τῇ ὑποστάσει; καὶ ἐπεὶ οὐ ταυτὸν τῇ φύσει φῶς καὶ ἀὴρ, οὐδὲ τῇ ὑποστάσει ἐν ἡμέρᾳ ἕν εἰσιν· ἀλλὰ διώρισται ἀλλήλων.

Ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι, βοᾷ ὁ θεός· σαρκὶ καθ᾽ ὑπόστασιν XXXII.
ἥνωται ὁ λόγος, βοᾷ ὁ αἰγύπτιος· ὁ δεχόμενος τὸν Κύριλλον ἀληθεύσαντα (1), ψεύστην ποιεῖ τὸν θεόν. Ὁ οὖν λόγος ἄρα ἑνούμενος σαρκὶ κᾂν μένοι λόγος, ἀλογοῦνται· ἢ μὴ μένων λόγος, κᾂν οὐχ᾽ ἑνοῦται σαρκὶ, τότε ἠλλοίωται· εἰ γὰρ ἡ ἕνωσις ἀλλοίωσίς ἐστιν ἁπλῶς, πᾶσα ψυχὴ ἑνωθεῖσα σώματι ἠλλοίωται.

Σὺ ὁ αὐτὸς εἶ βοᾷ ὁ προφήτης περὶ τοῦ θεοῦ· ἀντιβοᾷ ὁ αἰγύπτιος XXXIII.
τῷ προφήτῃ τοῖς δόγμασι· σὺ ὁ αὐτὸς οὐκ εἶ· γέγονας γὰρ καθ᾽ ὑπόστασιν ἕτερος ὃ οὐκ ἦς. Ἆρα οὖν κατακαέντων τὰ σώματα πολλῶν μαρτύρων, ταῖς δὲ ψυχαῖς καὶ τοῖς πνεύμασιν ἑαυτοὺς ἐμφανιζόντων, καὶ θαυματουργίαις πλείσταις ἑαυτοὺς ἡμῖν καὶ νυνὶ ζῶντας συνιστανόντων, εἴποιμεν αὐτοῖς· ὑμεῖς οἱ αὐτοὶ οὐκ ἐστέ· γεγόνατε γὰρ καθ᾽ ὑπόστασιν ἄσαρκοι ὃ οὐκ ἦτε· καὶ αὐτὸν δὲ Χριστὸν ὁ μὴ γινώσκων οὐκέτι κατὰ σάρκα εἰ καὶ ἔγνω ποτὲ, ἄρα γε οὐκ αὐτὸν ἀλλ᾽ ἕτερον γινώσκει· καὶ τίς ὁ τοῖσδε συντιθέμενος; ὁ λόγος οὖν σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὁ αὐτός ἐστι καὶ οὕτως.

Εἰ κατὰ τὴν ἄσαρκον ὑπόστασιν ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ πατρὶ, δῆλον XXXIV.
ὅτι κατὰ τὴν ἔνσαρκον ὑπόστασιν ἑτεροούσιος ὁ λόγος τῷ πατρί. Εἰ τῷ μὴ ἔχειν καθ᾽ ὑπόστασιν ἡνωμένην σάρκα αὐτῷ, τούτῳ ἦν ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ πατρὶ τὴν ὑπόστασιν, δεόντως ἐξ ὑμῶν ἀπορηθήσεται τόδε· εἰ δὲ τῷ μὴ εἶναι φύσει σὰρξ ἀλλὰ θεὸς τὴν οὐσίαν ὁ λόγος τούτῳ ἐστὶν ὁμοούσιος τῷ θεῷ πατρὶ, καὶ ἑνούμενος ἄρα σαρκὶ, οὐκ ἐτράπη τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν· καὶ δῆλον ὡς καὶ μεμένηκεν ὁμοούσιος ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις πρὸς τὸν πατέρα· γεγένηται δὲ ὄντως καὶ ἑτεροούσιος πρὸς τὸν αὐτὸν, δι᾽ ἑτέρας μέν τοι ἐγγενομένης αὐτῇ φύσεως.

Εἰ μὴ ὑπόστασιν ἣν εἶχεν ἔχει ὁ λόγος, οὐδὲ ἄρα αὐτός ἐστιν ὃ ἦν. XXXV.
Ἀλλ᾽ ἔχει τὴν αὐτὴν ἀνελλιπῆ μὲν τοῖς προτέροις ἰδιώμασι· μετὰ μέν τοι καὶ προσθήκης ἑτέρων ἰδιωμάτων, διακρινομένην νῦν ἀπὸ τῶν ὁμοουσίων.

Ἀξίαν καὶ αὐθεντίαν· καὶ δυναστείαν τοῦ θεοῦ λόγου δύναται ἔχειν XXXVI.
ὁ ἄνθρωπος· καὶ τὸ τὴν τάξιν ἐπέχειν ὅλου τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν, ἀδύνατον· κτιστὸς μὲν γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ἄκτιστος δὲ ὁ θεὸς λόγος.

(1) Severi Monophysitarum coryphaei ineditum opus, inscriptum φιλαλήθης seu Κύριλλος, ego quidem in manibus habeo: verumtamen Severus haud fuit ortu aegyptius, quamquam in ea quoque regione diu vixit.

Τὸ γοῦν ἀπιστότερον ὑποτίθη ὦ οὗτος· εἴπερ γὰρ τὴν φυσικὴν, οὐ γὰρ ἐπίκτητον, ἐρεῖς, τοῦ λόγου τὴν ἀξίαν καὶ αὐθεντίαν καὶ δυναστείαν, τὴν τοῦ θείου λόγου δύναται ἔχειν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὄντως τάξιν ἐπέχειν ὅλου τοῦ θεοῦ λόγου, καί τοι ἑτέρας ὢν φύσεως· καὶ κτιστὸς ὢν τῇ φύσει τοῦ ἀκτίστου θεοῦ λόγου μὴ διαφέρειν τοῦ φυσικοῦ θεοῦ· ὁ δὲ θεὸς λόγος μὴ δύναται εἰς τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν ὑφιστάνειν τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου; ἄρα γὰρ ὁ μὲν ἄνθρωπος, οἷός τε ὑποδέχεσθαι τὰ θεῖα, ὁ δὲ θεὸς οὐχ' οἷός τε ὑποδέχεσθαι τὰ ἀνθρώπινα;

XXXVII. Θεὸς καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα καθ' ἕνωσιν φυσικὴν, οὔτε θεὸς, οὔτε ἄνθρωπός ἐστι. Πρόσθες τὸ μόνον καὶ ἄφες τὸ δέον.

XXXVIII. Ὁ αἰγύπτιος τὸ φυσικὸν ἀδύνατον δογματίζει, καὶ τὸ οἰκονομικῶς δυνατὸν ἀναθεματίζει. Ἀλλὰ τὸ οἰκονομηθὲν, τοῦτο αὐτὸ ἦν τῇ θείᾳ πρέπον ὑπεραγαθωτάτῃ φύσει, τὸ εἰς τὴν ἡμῶν φύσιν ὑπερφυὲς ἡμῖν χάρισμα ἑαυτὸν δωρήσασθαι.

XXXIX. Εἰ τὸ ἀκτίστως ἔχειν τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν ἡ ἀμηχανία τῆς φύσεως οὐκ ἐᾷ, καὶ τὸ κατ' οἰκονομίαν ἔχειν τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ἀξίαν ὁ αἰγύπτιος οὐκ ἐᾷ, μεταξὺ ἄρα τῆς φύσεως καὶ τοῦ αἰγυπτίου, οὐδὲν ἔχει τοῦ θεοῦ λόγου ὁ ἄνθρωπος, οὔτε τὴν ὑπόστασιν, οὔτε τὴν ἀξίαν. Ἀλλ' ἔχει τὴν ἄκτιστον ὑπόστασιν τοῦ λόγου καὶ τῆς κτιστῆς αὐτοῦ φύσεως οὖσαν ὑπόστασιν σὺν τῷ λόγῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐν Χριστῷ· ἔχει μὲν γὰρ ἀκτίστως καὶ ἀχρόνως προϋποκειμένην τινὰ ὑπόστασιν ἑτέρου· καὶ τῷ ἑτέρῳ τῷ κτιστῶς καὶ ἐγχρόνως ἐν αὐτῇ ὑποστάντι, δυνατὸν· ἀκτίστως δὲ αὐτὴν καὶ ἀχρόνως κτήσασθαι· ὑπόστασιν τῆς φύσεως ἑαυτοῦ τῷδε τῷ κτιστῷ ὄντι τὴν φύσιν, ἀδύνατον· καὶ μεταγενεστέρως γὰρ αὐτοῦ κτισθεῖσα καὶ οὐ σύγχρονος οὖσα φύσις μερικὴ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ εἰς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ τὴν προϋποκειμένην ὑπέστη· καὶ ὡς μέρος αὐτῆς ἀληθῶς τὸ λοιπὸν θεωρεῖται· καί τοι μιᾶς ὑποστάσεως ἀνελλιποῦς ὅλης θεωρουμένης καὶ πρὸ τῶνδε τῆς τοῦδε· ἐλλιποῦς δὲ ὡς κατά τινα λόγον φύσεως καὶ φυσικοῦ μέρους στέρησιν· ἥτις στέρησις καὶ πλεονάζειν μᾶλλον τὸν λόγον τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἐποίει τρανότερον διοριζομένης καὶ τῷδε τῷ ἐξαιρέτῳ ἐν τοῖς ἰδιώμασιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὁμοφυῶν· τελειωθείσης γοῦν αὐτῶν τῆς φύσεως τοῖς μέρεσιν, οὐκ ἐνέλιπέ τι ὑπόστασις τοῖς ἰδιώμασιν αὐτῆς· οὐκ ἀδύνατον ἄρα κατὰ πρόσθεσίν τι εἰς ἑαυτὰς ἐπιδέχεσθαι τὰς προούσας ὑποστάσεις ὁπωσοῦν, εἴτε κτιστῶς εἴτε ἀκτίστως προῆσαν.

XL. Εἰ κατὰ τὴν συνουσίωσιν θεότητος καὶ σαρκὸς εἷς υἱὸς ὁ υἱὸς, δῆλον ὅτι πρὸ τῆς συνουσιώσεως, οὐκ ἦν εἷς ὁ λόγος οὔτε θεὸς, οὔτε υἱός. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς συνουσιώσεως θεὸς καὶ υἱὸς ὁ λόγος· καὶ ἐπὶ τῆςδε

ὁμοίως, καὶ Θεὸς καὶ υἱὸς καὶ λόγος· οὐ γὰρ ἐπὶ ἀναιρέσει τῶν ὄντων αὐτῷ, ἀλλὰ προσκτήσει τῶν οὐκ ἐνόντων, γέγονε Χριστὸς ὁ Θεὸς λόγος καὶ υἱὸς τοῦ πατρός.

Ὁ Θεὸς λόγος γνωμικῶς δύναται ἑνωθῆναι τῇ κτιστῇ φύσει, φυσικῶς δὲ οὐ δύναται· οὐδὲ γὰρ ἔκτισε τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὔτε μεθαρμόζειν αὐτὴν εἰς ἑτέραν οὐσίαν δύναται. Ἆρά γε ὡς μείζονα δυναμένης αὐτοῦ τῆς γνώμης ὑπὲρ τὴν φύσιν δύναται γνωμικῶς, ἃ οὐ δύναται φυσικῶς, ἢ ὡς ἥττονα; εἰ μὲν γὰρ ὡς μείζονα, ὁ τῷ ἰσχυροτέρῳ τῶν ἑαυτοῦ ἤγουν τῇ γνώμῃ τῇ κτιστῇ φύσει συναφθεὶς, τῷ ἐλαττοτέρῳ, ἤγουν τῇ φύσει, εὐκολότερον συμπλακήσεται· εἰ δὲ ὡς ἥττονα, δῆλον πάλιν ὡς τῷ ἀσθενεστέρῳ τῶν ἑαυτοῦ τι ῥᾷστα καταπραξάμενος, τῷ δραστικωτέρῳ ἂν μειζόνως τοῦδε αὐτοῦ περιγενήσεται· καὶ οὕτω μὲν τάδε· οὐκ ἔκτισε δὲ οὐδὲ μεθαρμόζει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ Θεός· ἆρά γε γνώμην ἔχων ποτὲ τοῦδε ἢ οὐδὲ γνώμην ἐσχηκὼς τοιάνδε· τὸ μὲν γὰρ κτίσαι ἑαυτὸν, καὶ ἀνεπινόητον· τὸ δὲ μεθαρμόσαι, ἄλογον· ποῦ γὰρ ὑφεστῶσα ἡ γνώμη αὐτοῦ κτίσει τὸ γνωμικόν; πῶς δὲ ὁ ἐν πᾶσι μακαριότησι ὢν, γνώμην ἕξει μεταστρέψαι ἑαυτὸν εἰς τὸ χεῖρον; τὸ κρεῖττον γὰρ οὐκ ἔστιν· ἄρα οὖν ὅσα ἡ φύσις αὐτῷ δύναται, ταῦτα αὐτῷ ἔχει καὶ ἡ γνώμη ποιεῖν αὐτόν· καὶ ὅσα ἡ γνώμη ἔχει, ταῦτα καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ δύναται ποιεῖν· οὐ γὰρ διαμάχεται ἐν τῷ πάντη ἁπλουστάτῳ καὶ ἀδιαφόρῳ ἀγαθῷ Θεῷ γνώμη καὶ φύσις· ὥστε εἰ γνωμικῶς δύναται συναφθῆναι ἡμῖν, πολλῷ μᾶλλον φυσικῶς· ἡ μὲν γὰρ φύσις καὶ ἡ ἡμετέρα, ἀγαθὴ καὶ ἀδιάβλητος, καὶ ἐξ αὐτοῦ· ἡ δὲ γνώμη καὶ αἱ ἡμῶν ἁμαρτίαι, διϊστῶσιν ἀνὰ μέσον ἡμῶν καὶ αὐτοῦ· γνώμην οὖν ἐσχηκὼς καὶ αὐτὸ τοῦτο ἤγουν τὸ συναρμόζειν ἑτέρᾳ οὐσίᾳ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὐκ ἀδυνατήσει· εὐδοκίᾳ οὖν αὐτοῦ ἅτε φύσει ἀγαθοῦ, τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἕνωσιν πρὸς ἡμᾶς, ὀρθῶς φαμέν. XLI.

Εἰ τοῦ Θεοῦ βουληθέντος δέχεται αὐτοῦ ἡ φύσις προσθήκην, δύναται ἄρα καὶ μείωσιν δέξασθαι βουληθέντος αὐτοῦ· εἰ δὲ ἀδύνατον τὸ δεύτερον, ἀδύνατον ἄρα καὶ τὸ πρῶτον. Ἀλλ' οὐχ' ἡ φύσις, ἡ ὑπόστασις δὲ προσθήκην ἐπεδέξατο ἡ τοῦ λόγου· καὶ τοῦτο οὐχ' ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῶν ὡς στοιχείων ὑποστάσεως νοουμένων ἰδιωμάτων, διὰ τῆς πρὸς φύσιν ἑτέραν ἑνώσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐπιγεννηθέντων αὐτῇ· ἀφαίρεσιν τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς τῶν ἀϊδίων καὶ ἔκπαλαι μὴ καταδεχομένης ὡς ἅπαξ ἀϊδίων· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλα, ὧν ἐπαύξησις μέν ἐστι, οὐ μὴν καὶ μείωσις· τὸ γὰρ ἁπλούστατον οἷον τὸ σημεῖον, ἐπαυξηθῆναι μὲν διὰ συνθέσεως, δυνατόν· μειωθῆναι δὲ ἐνεργείᾳ ἀμερὲς ὂν ὡς τῶν μεριστῶν ἔσχατον, ἀδύνατον. XLII.

Εἰ ὁμοῦ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, δηλονότι ὁμοῦ δεσπόζει καὶ δεσπόζεται ὁ Χριστός· εἰ δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ δεσπόζειν καὶ τοῦ δεσπό- XLIII.

ζεσθαι ἐν τῷ Χριστῷ οὐκ ἔστι, καὶ θεοῦ ἄρα καὶ ἀνθρώπου ἀναιρεῖται ἡ διαφορά. Καὶ γὰρ ὁμοῦ καὶ ἐν ταυτῷ δεσπόζεται τῇ φυσικῇ τάξει ἕως συμπληρώσεως τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ταπεινώσεως· ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ τῶν αὐτοῦ μερῶν ὁ αὐτός· τῇ γὰρ φύσει τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ Πιλάτου δεσπόζεται· τῇ δὲ φύσει τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου, πάντων καὶ τῶν οὐρανίων ὁ αὐτὸς κυριεύει Χριστός· ὕστερον δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον φησὶ· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

XLIV. Εἰ ὁμοῦ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, ὁμότιμος ἄρα ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ· εἰ δὲ μὴ ὁμότιμος ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ, δικαίως διαβάλλει ὁ αἰγύπτιος τὴν συμπροσκύνησιν· εἰ δὲ ὁμότιμος, ἐξ ἀνάγκης συμπροσκυνεῖται, καὶ ἀσεβεῖ ὁ αἰγύπτιος. Ὥσπερ ἡνίκα ὡς φύσιν προσκυνητὴν προσκυνοῦμεν θεὸν, οὐ χρεία τρισὶ προσκυνήμασι τὰς τρεῖς θείας ὑποστάσεις προσκυνεῖν, ἀλλὰ μιᾷ προσκυνήσει ἡ ὁλότης τοῦ προσκυνητοῦ θεοῦ φύσει προσκεκύνηται, οὕτως ἐπὶ τῆς οἰκονομίας· εἰ ὡς ὑποστάσει τῇ τοῦ λόγου τοῦ σεσαρκωμένου προσάγοιμεν τὴν προσκύνησιν, οὐ δέον τι λέγειν ἕτερον ἑτέρῳ συμπροσκυνεῖσθαι ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ μιᾶς ὑποστάσεως προσκυνήσει τιμᾶσθαι τὸ τοῦ λόγου πρόσωπον ἓν, εἰ καὶ σεσάρκωται· εἰ μέν τοι ὡς φύσιν προσκυνεῖς τὴν τοῦ λόγου, καὶ τῷ πατρὶ προσκυνεῖς ἐν αὐτῷ καὶ τῷ πνεύματι· ἔνθα δὲ πατὴρ καὶ πνεῦμα ἐνθεωρεῖται τῇ μονάδι τῇ προσκυνουμένῃ, σὰρξ τῇδε οὐ συμπεριέχεται, ἵνα καὶ ὡς τῆσδε οὖσα τῆς μονάδος συμπροσκυνῆται· δέον οὖν τρισὶ μὲν ὁμοτίμοις προσκυνήσεσι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τὰς θείας προσκυνεῖν· τῇ θείᾳ δὲ σαρκὶ ὡς συνθεωθείσῃ αὐταῖς καθ' ὑπόστασιν φύσει, ἅτε ἐν μιᾷ τῶνδε περιεχομένῃ, καὶ τὰ τῆς θεότητος ἱερὰ λοιπὸν προσδεχομένῃ, συμπροσκυνητέον κατὰ τὸν ἕνα υἱόν· ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κάμψει πᾶν γόνυ· ἐπεὶ καὶ αὐτῷ κεχαρίσται ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἤγουν τὸ τῆς θεότητος, φύσει ὂν προσκυνητόν· φυλαττομένης τῆς διαφορᾶς τῆς φυσικῆς, καὶ οὕτως τοῦ χαρισαμένου τὰ ἴδια φυσικὰ πρὸς τὸν λαμβάνοντα, καὶ τοῦ θεωθέντος πρὸς τὸν θεώσαντα.

XLV. Εἰ ἡ φύσει σὰρξ οὐκ ἔστιν ἑτέρου τινὸς παρὰ τὸν θεὸν λόγον φύσει, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ λόγου, δηλονότι ἑτέρου λόγου ἐστὶ ἡ σὰρξ παρὰ τὸν φυσικῇ θεότητι λόγον. Ἑτέρας μὲν φύσεως ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ προσώπου· ὁ λόγος γὰρ ἄσαρκος πάλαι, νῦν δὲ σεσαρκωμένος ὡμολόγηται.

XLVI. Εἰ ὅλως ἀποδέχῃ ὦ αἰγύπτιε θεοῦ ἐν ἀνθρώπῳ θείαν ἐνοίκησιν, παῦσαι θεοῦ καὶ σαρκὸς δογματίζων τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν· ἀλλήλων γάρ εἰσιν ἀναιρετικαὶ ἡ ἐνοίκησις καὶ ἡ καθ' ὑπόστασιν φυσικὴ ἕνωσις. Εἰ ὑποστατικὴ λέγοιτο καὶ ἡ ἐνοίκησις ἤγουν ὡς ὑποστάσεως εἰς ὑπόστασιν ἐνοικούσης, ὄντως φῄς· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν καθ' αὑτὰς μὲν ὑπαρχου-

σῶν πλακῶν τοῦ νόμου ἰδιοπεριγράπτως, περιλαμβανομένων δὲ πάντοθεν ὑπὸ τῆς κυβωτοῦ, ἔχει· εἰ δὲ οὐσιακῇ ἑνώσει καθορῶμεν τὴν ἐνοίκησιν ὥσπερ ὁ λέγων περὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὅτι ἐξῆλθε καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ ὥσπερ ὁ καταλύων σκηνὴν πήξας, πῶς κωλύεται ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις ἐπὶ Ἐζεκίου νοεῖσθαι, φύσεως φύσει ἐνοικούσης; ἄνθρωπος δὲ καὶ σὰρξ ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ πῶς λέγεται, τῷ τῆς ἐνοικήσεως ἁπλῶς λόγῳ; ὁ γὰρ ἐνοικῶν, οὐ τῆς τοῦ ἐνοικουμένου προσηγορίας εὑρίσκεται κύριος.

Εἰ τὸν παντοδύναμον φύσει λόγον καὶ ἀναμάρτητον κοινωνὸν ἔσχεν XLVII.
ἡ σὰρξ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, πῶς αὕτη ἂν εἴη ἀναμάρτητος λεγομένη; ἢ ποία νίκη τῆσδε πρὸς τὴν κακίαν τοιόνδε λαβούσῃ βοηθὸν, ὃν οὐδὲ ἔστι νικηθῆναι; τοῦδε γὰρ ἂν καὶ οὐ τῆσδε εἴη τὸ κατόρθωμα. Ἆρα οὖν οἱ πεποιθότες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχώμενοι οὐκ ἐξομολογήσεσθε σὺν ἡμῖν ὅτι ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, οὐδὲ λυτρώσεται ἄνθρωπος; καὶ ὅτι οὐκ ἐν ἰσχύϊ ἑαυτοῦ δυνατὸς ἀνὴρ, ἀλλὰ κύριος ἀσθενῆ ποιήσει τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ κύριος ἅγιος· ἀκούσατε ὦ οὗτοι τοῦ λέγοντος· μὴ καυχάσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ· καὶ γνῶτε ὅτι τὸ καθ' αὐτὴν ἁμαρτίας κατακρατεῖν ἀβοηθήτως, φύσεώς ἐστι μόνης τῆς ἀναμαρτήτου· καθ' ἣν εἰ εἴημεν, θεοὶ πάλαι ἂν ὄντες ἐδείχθημεν· πταιστῆς δὲ ὄντες φύσεως, καὶ ἐντεῦθεν εὐεπιβούλευτοι καθεστῶτες τῷ πειράζοντι καὶ εἰς τὴν ἐνεργείᾳ ἁμαρτίαν κατασύροντι, εὐκόλοι· δυνάμεώς τινος ἐμφωλευούσης τῇ ἀδυναμίᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐδεόμεθα, ἵνα μὴ καταδυναστευθῶμεν ὑπὸ τῆς ἀντικειμένης ἡμῖν ἐπιβούλου δυνάμεως, ἥ τις τῷ κέντρῳ τοῦ θανάτου ἤγουν τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμᾶς ἐπικεντρίζουσα, θνήσκειν ἐποίει καὶ τῆς ἀθανασίας ἐστέρει· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξωτέρως πως τῆς οὐσίας, οὐδὲ προσκαίρως· ἀθάνατός τε γὰρ ὁ εὑρετὴς τῆς κακίας οὗτος καὶ τῶν καρδιῶν ἡμῶν αὐτῶν ἐμβατευτικός· τῆς φύσεώς τε αὐτῆς ἡμῖν ἦν ἡ ἀσθένεια· εἰκότως οὖν τῇ τε φύσει ἡμῶν ἡ πρὸς δικαιοσύνην δυναμοποιὸς καὶ σωτήριος φύσις συνεπλάκη, εἰς μίαν ὑπόστασιν τὴν ἑαυτῆς ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπαρχῆς προσλαβομένη· ὡς ἂν μήτε ἐνδοτέρως τῆσδε εἰς τὴν φύσιν ἡμῶν ἐμβατεύειν ἔχοι ὁ ἐχθρὸς καθ' ὑπόστασιν ἐγγινόμενός πως· οἷα κἀπὶ τῶν ἐνεργουμένων μέχρι νῦν, μήτε καιρὸν γυμνώσεως τῆς ἡμετέρας εὕροι ποτὲ φύσεως, ἐν αὐτῇ ὑφεστηκυίας τῇ τοῦ φύλακος ἡμῶν ὑποστάσει, ἥ ἐστι φύσει τῷ τε διαβόλῳ καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ θανάτῳ ἀνεπίβατος· τῇ τοιᾷδε οὖν ὑπερφυεῖ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἰδίαν σάρκα ἀναμάρτητον κατέστησε· καὶ τοὺς ὁμοουσίου αὐτῇ ἁμαρτωλοὺς, ἐνθάδε τῆς ἀναμαρτήτου πνευματικῆς οὐσιώσεως, ἐν τῷ μέλλοντι σὺν αὐτῇ, ἠξίωσεν ἀπεράντως· ὃ οὖν θεὸς λόγος αἰωνίαν ἡμῖν λύτρωσιν εὑράμενος οὕτως δοξάζεται.

θεὸν ὄντως, καὶ τὴν σάρκα ἄνθρωπον ὄντως· καὶ Χριστὸν τὸν κατὰ λόγον οὐ φύσιν· καὶ τὸν ἀληθῶς θεὸν καὶ ἄνθρωπον.

## CAP. XXII.

Εἰ οὖν, φασὶ, καὶ ὑμεῖς φυσικὴν τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖτε, τί διαφέρεσθε πρὸς τοὺς περὶ Σεβῆρον μίαν φύσιν λέγοντας Χριστοῦ; πᾶσα γὰρ φυσικὴ ἕνωσις, φύσιν τινὰ μίαν παρὰ τὰς ἑνωθείσας δείκνυσι· φύσις γὰρ ὁ ἄνθρωπος μία· ὡς ἄνθρωπος καὶ οὐ πλείους, οὔτε ψυχῆς, οὔτε σώματος μόνου· οὔτε ἄμφω τοὺς λόγους μόνους ἔχουσα τοὺς φυσικούς· τὸ γὰρ θνητὸν, ἐν ἀνθρώπῳ μὲν οὔτε δὲ ἐν ψυχῇ, οὔτε ἐν σώματι ἰδίᾳ ἐστί. Τί οὖν ὦ οὗτοι καὶ πυρὸς πρὸς σίδηρον οὐκ ἔστι τῶν φύσεων ἕνωσις; καὶ ἐπὶ πόκου αἱμοβαφοῦς οὐ τῶν οὐσιῶν ἡ συμπλοκὴ τῶν σωματικῶν; καὶ τίς ἐστι ἡ γενομένη καινοτέρα φύσις ἐν τοῖσδε, εἴπατε διὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν σύνθεσιν· τί γὰρ ἄλλο τάδε καὶ μετὰ τὴν οὐσιώδη ἕνωσιν, εἰ μὴ σίδηρος πεπυρωμένος, καὶ πόκος ἡμαγωμένος, δύο τε φύσεις ὡσαύτως; ἀλλ' ἴστε εἴπερ πείθεσθε μανθάνοντες, ὡς πολλαχῶς θεωρεῖται καὶ λέγεται ἡ φυσικὴ ἕνωσις· ἡ μὲν γὰρ λέγεται φυσικὴ ἕνωσις ἄλλων τινῶν καὶ οὐ φύσεων οὖσα· κατά τινα μέν τοι φύσιν, ἕνωσις· ἅμα δὲ καὶ φύσεως οὐσιώδει λόγῳ αὐτῆς τὴν ἕνωσιν τῶνδε ὑφιστῶσα· οἷον ἡ θεία φύσις τῶν θείων ὑποστάσεων· καὶ ἡ τῆς ψυχῆς φύσις ἐπὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων· καὶ ἡ τοῦ πυρὸς φύσις τῶν οὐσιωδῶν αὐτοῦ ποιοτήτων· ἑτέρα δὲ λέγεται φυσικὴ ἕνωσις ἡ κατὰ τὸ φυσικὸν εἶδος τῶν διαφόρων ὑποστάσεων ὁμοίωσις· οἷον ἀγγέλου πρὸς ἄγγελον, καὶ ἵππου πρὸς ἵππον· ἑτέρα δέ ἐστι φυσικὴ ἕνωσις, ἡ διαφόρων φύσεων εἰς φύσεως γέννησιν καινοτέρας συνέλευσις· ὥσπερ ἡ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος φύσις, εἰς ἀνθρώπου φύσιν, καὶ τῶν δ̅ στοιχείων εἰς σαρκὸς φύσιν, καὶ πλειόνων ποῶν εἰς ἐμπλάστρου φύσιν· ἥτις καὶ λέγεται δημιουργική· ἄλλη δὲ λέγεται φυσικὴ ἕνωσις, ἡ καθ' ὑπόστασιν μίαν πλειόνων φύσεων συνδρομὴ καὶ εἰς φύσιν μίαν· οἷον ἡ τοῦ κατὰ τήνδε τὴν ἡμέραν φωτὸς καὶ ἀέρος τῶν φύσεων συμπλοκὴ· καὶ τοῦ πυρὸς καὶ σιδήρου ἕνωσις φυσικὴ λεγομένη, ὡς κατὰ τὰς φύσεις αὐτῶν καὶ οὐ κατά τινα συμβεβηκότα αὐτοῖς οὖσα ἕνωσις αὐτῶν· πῶς οὖν παρατρέχοντες μὴ συνιέναι καθ' ἣν φαμὲν ἕνωσιν φυσικὴν τοῦ λόγου τὴν σάρκωσιν ἡμεῖς, καθ' ἣν ἄτοπα ὑμῖν συῤῥάψουσιν ὡς καὶ τοῖς σεβηρίταις, κατὰ ταύτην ἐνδέχονται τόδε λεγόμενον καὶ ὑφ' ἡμῶν; ἀλλ' ἐν τοῖσδε οὑτωσὶ καταλελυμένοι, καί τι δεινότερον πρόβλημα κατὰ τῆς ἡμετέρας πίστεως τοιόνδε φασίν.

## CAP. XXIII.

Ὅτι ἡ καθ' ὑπόστασιν σύνθεσις, εἴτουν τοῦ θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, ἢ ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ τῆς θεότητος, ἢ παρὰ φύσιν, ἢ κατὰ φύσιν· εἴγε ὄντως

ἔστι· ἀλλ' εἰ μὲν ὑπὲρ φύσιν αὕτη ἐστὶ, μείζονός τε δυνάμεως ἔργον εἰς αὐτὴν γέγονε καὶ εἰς τὸ ὑπὲρ αὐτὴν ηὐξήθη, καὶ οὐκ ἀληθῶς παντοδύναμος αὕτη, οὐδὲ πάντα λόγον ὑπερέχουσα· εἰ δὲ παρὰ φύσιν αὕτη ἐστὶ, χείρων τε αὐτῆς γέγονε, καὶ τρεπτὴ δέδεικται, καὶ πρὸς ὕφεσιν κατηνέχθη· εἰ δὲ κατὰ φύσιν αὕτη ἐστὶν, οὔτε χάριτι ἡ σάρκωσις τοῦ λόγου, οὔτε μόνου τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· τί δὲ ἄρα καὶ κατὰ φύσιν οὖσα, πάλαι μὲν οὐκ ἐγένετο, νῦν δὲ ἐπράχθη, ὡς ἀτελοῦς τότε οὔσης τῆς φύσεως, καὶ ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργείᾳ νῦν προαχθείσης; εἰ δὲ πάντα ἄτοπά ἐστι ἐπὶ θεοῦ, ἄνευ δὲ τούτων ἑνοῦσθαι φύσεις οὐκ ἔστιν, ἢ ἀτόπως ἥνωται, ἢ οὐχ ἥνωται φησὶ καθ' ὑπόστασιν ἡ θεία φύσις ἑτέρᾳ φύσει. Ταῦτα ἂν οὕτως εἶχεν, εἰ ἁπλῶς παντὸς πράγματος γινομένου, φύσις ἦν τὸ προσεχὲς αἴτιον· τὸ γὰρ μὴ νήχεσθαι καθ' ὕδατος, ἢ μὴ κυβιστᾷν, ἢ καλωβατεῖν τόν δέ τινα τὸν ἄνθρωπον, τί ἂν εἴποι τὶς ὅτι ὑπὲρ φύσιν αὐτῷ ἐστὶ; καὶ μὴν ὁμοφυὴς αὐτῷ τάδε πράττει· ἀλλ' ὅτι παρὰ φύσιν, καὶ μὴν οὐδὲν ἧττον ἄνθρωπός ἐστι καὶ μὴ πράττων τάδε· ἀλλ' ὅτι κατὰ φύσιν, καὶ πῶς μὴ νηχόμενος ἢ κυβιστῶν, ἢ καλωβατῶν, ἐν τοῖς κατὰ φύσιν οὐδὲν ἔλαττον ἔσται; οὐκοῦν σαφῶς κατὰ τὴν εὐδοκίαν ἐστὶ τάδε τῆς φύσεως, καὶ οὐ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ εὐδοκοῦντος ἔχει τὴν αἰτίαν πρώτως· τινῶν γὰρ ἐναντίων ἀρχὴ καὶ ἐξουσία, ἡ γνώμη ἐστὶ καὶ οὐχ' ἡ φύσις· ἀλλ' αὕτη φησὶ ἡ ἕνωσις τοῦ θεοῦ καθ' ὑμᾶς φυσικῇ συνθέσει ἀπετελέσθη· γνώμῃ δὲ ἰδίᾳ φύσις οὐχ' ὑποτέτακται· οὐ γὰρ ἐπεὶ εὐδοκία ἐστὶ πολλοῖς ἀδαμαντίνῳ ἢ ἀερίῳ σώματι συγκεῖσθαι αὐτῶν τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, ἤδη καὶ σύγκειται· ἀλλ' ὄντως οὕτως ἔχει τάδε, ἐφ' ὧν ἧττων ἐστὶν ἡ εὐδοκία τῇ δυνάμει τῆς φύσεως τοῦ εὐδοκοῦντος· οὐδὲ γὰρ οἱ πεζοὶ πτηνῶσαι ἑαυτοὺς ἰσχύομεν φύσει, καί τοι βουλόμενοι ἵπτασθαι· τοῦ δὲ θεοῦ ἥτε εὐδοκία καὶ ἡ φύσις, ἰσοδύναμος καὶ σύμφωνος· τῶν οὖν γενομένων εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἡ ἰδία εὐδοκία, αἰτία τῆς εὐδοκίας αὐτῆς, ὡς εὐδοκοῦσα αὐτὴ ἡ φύσις περὶ ἑαυτῆς, αὕτη ἐστὶν αἰτία· οὔτε οὖν χείρων, οὐδὲ κρείττων κατὰ δύναμιν εὐδοκία τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ θεοῦ τοῦ ἁπλοῦ· πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησε· καὶ ὅσα μὴ ποιῆται, μὴ δὲ εὐδοκεῖν τάδε πρώτως· δύναται οὖν ποιεῖν ὅλως εὐδοκήσασά τι ἡ θεία βουλὴ ὥσπερ ἡ φύσις· καὶ μήτε κατὰ φύσιν, μήτε ὑπὲρ φύσιν, μήτε παρὰ φύσιν ὄντα, δεικνῦναι τὸν εὐδοκοῦντα θεὸν ἁπλῶς ἐκ τοῦδε.

## CAP. XXIV.

Θεὸς ἀληθινὸς ὁ λόγος, ἁπλῆν ἔχων οὐσίαν κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρός· εἰ ἔχει οὖν τὴν σάρκα εἰς οὐσίαν, καθὼς τῷ αἰγυπτίῳ δοκεῖ, τοῦ ἀληθινοῦ ἠλλοτρίωται, ὥσπερ τῆς φύσεως, οὕτως καὶ τῆς κλήσεως. Ἀλλ'

οὐκ εἰς οὐσίαν τὴν ὡς λόγου γυμνοῦ ἔχει τὴν σάρκα, ἀλλ' εἰς οὐσίαν τὴν ὡς μίαν τῶν τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τοῦ καὶ διουσίου ὄντος Χριστοῦ· εἰ δὲ διὰ τόδε ἠλλοτρίωται ἡ τοῦ λόγου οὐσία τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ ἁπλῶν ὑποστάσεων, διότι ἐν συνθέτῳ ὑποστάσει νῦν μετὰ τῆς οὐσίας τῆς σαρκὸς ὁρᾶται, ἆρά γε καὶ Ἰωάννου ἡ ψυχή ποτε ἑτεροούσιος ἦν πρὸς τὴν τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Ἰακώβου ψυχὴν, ὃν προανεῖλεν αὐτοῦ μαχαίρᾳ ὁ Ἡρώδης πάλαι· καὶ γὰρ ἡ μὲν Ἰακώβου ψυχὴ, ἐν ἁπλῇ ὑποστάσει γέγονε μετὰ θάνατον· ἡ δὲ Ἰωάννου ἐν συνθέτῳ ἦν ἔτι φαινομένη ὑποστάσει.

## CAP. XXV.

Ὁ λόγος καθ' ὑπόστασιν ἄμετρος, ἡ σὰρξ καθ' ὑπόστασιν ἔμμετρος· ὁ τὴν καθ' ὑπόστασιν θεοῦ καὶ σαρκὸς δογματίζων ἕνωσιν, ἢ τὸν θεὸν κάμπτει εἰς τὸ σύμμετρον τῆς σαρκὸς, ἢ τὴν σάρκα ἀποτείνει εἰς τὸ ἄμετρον τοῦ θεοῦ· μήτε γὰρ τούτου μήτε ἐκείνου γινομένου, ἀδύνατον σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθῆναι τὸν θεόν. Εἰ τὸ ἄμετρον τοῦ λόγου κατά τι ποσὸν συνεχὲς νοεῖς ὥσπερ καὶ τὸ ἔμμετρον τῆς σαρκὸς, ὀρθῶς συνελογίσω· εἰ δὲ ἑτέρως ἄμετρος ὁ λόγος ἤγουν τῇ δυνάμει, ἡ δὲ σὰρξ ἔμμετρος, οὐδὲν ἄτοπον τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν ἑνοῦσθαι ἐλάττονι.

## CAP. XXVI.

Ἄκτιστος τοῦ λόγου ἡ ὑπόστασις, κτιστὴ τῆς σαρκὸς ἡ ὑπόστασις, οὔτε ἡ σὰρξ ἀκτίστως δύναται ἑνωθῆναι τῷ λόγῳ, οὔτε ὁ λόγος κτιστῶς δύναται ἑνωθῆναι τῇ σαρκί· κατὰ ποίαν οὖν ὑπόστασιν γέγονεν, ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις; Τὰ τῶν ἑνουμένων κατηγορήματα, οὐχὶ ταῦτα καὶ τῆς ἑνώσεώς ἐστι πάντως· ἕνωσις μὲν οὖν καθ' αὐτὴν, οὔτε ἄκτιστος, οὔτε κτιστὴ τίς ἐστιν· ἦτε γὰρ κτίσις καὶ ἡ ἕνωσις, οὐκ οὐσίαι· κτίσματα δὲ καὶ ἄκτιστα ἑνούμενα καθ' ὑπόστασιν, οὐσίαι τινὲς ἂν εἶεν· ὥσπερ οὖν προούσαις ταῖς ψυχαῖς ἑνοῦσθαι τὰ ἐν τῇ ἀναστάσει ἡμῖν ἀποδιδόμενα σώματα οὐ κεκώλυται, οὕτως οὐδὲ τῷ ἐφοσονοῦν, ἀκτίστως προϋπάρχοντι λόγῳ, τὸ προσφάτως κτιζόμενον τῆς σαρκὸς, διὰ τὴν προϋπαρξιν ἁπλῶς· εἰ δὲ διὰ τὴν τοῦ ἀκτίστου φὴς πρὸς τὸ κτιστὸν ἑτεροφυΐαν, οὐκ ἄρα οὖν οὐδὲ ἑτέρα ὑπόστασις ἐξ ἀνομοφυῶν ἔσται· καί τοι πᾶσα, σύνθεσις ἡ καθ' ὑπόστασιν, ἐξ ἀνομοουσίων, οὐδεμία δὲ ἐξ ὁμοουσίων, πλὴν εἰ μὴ τῶν ὁμοιομερῶν εἴη τὶς συλλογή· ὥστε μᾶλλον ἐκ τῆς ἀνομοφυΐας καθ' ὑπόστασιν ὑποπτευτέαν εἶναι τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκός.

## CAP. XXVII.

Ἡ διαφορὰ τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ κτιστοῦ, τὴν καθ' ὑπόστασιν φυσικῶς κωλύει ἕνωσιν· ἡ καθ' ὑπόσταστιν ἕνωσις θεοῦ καὶ σαρκὸς, ἀκτίστου καὶ κτιστοῦ, ἀναιρεῖ τὴν διαφοράν· ὁ ἄρα ἀναθεματίζων τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, τοὺς ὁμολογοῦντας ἀκτίστου καὶ κτιστοῦ

τὴν διαφορὰν, ἀναθεματίζει. Διὰ τί δὲ ἄρα κωλύει τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν φυσικῶς ἐπὶ τοῦ ἀκτίστου καὶ κτιστοῦ ἡ διαφορά; εἰ μὲν γὰρ τῇ θατέρου προϋπάρξει ὡς μὴ δυναμένου τινὸς συνάπτεσθαι τῇ μὴ συμπροσελθούσῃ αὐτῷ εἰς τὸ εἶναι φύσει, ἄρα γε οὐδὲ τῷ πλασθέντι πρῶτον σώματι Ἀδὰμ, τὸ θεῖον ἐμφύσημα καθ' ὑπόστασιν ἡνώθη· εἰ δὲ αὐτὴ ὅλως ἡ κατὰ φύσεως λόγον παραλλαγὴ ποιεῖ τὸ ἀσύμβατον εἰς ἕνωσιν τούτοις, οὐδὲ ἄρα τι ζῶον ἔσται ἐξ ἀοράτου καὶ ὁρατῆς φύσεως, ἢ θνητῆς καὶ ἀθανάτου, φθαρτῆς καὶ ἀφθάρτου· οἷον ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος εἷς ὢν τὴν καθ' ὑπόστασιν· εἰ δὲ εἴποι τὶς οὐχ' ἁπλῶς τὴν διαφορὰν, ἀλλὰ τὴν ἄγαν εἶναι κωλυτικὴν τῆς ἑνώσεως τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον, ἄρα οὖν καὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς ὁμοιότητος μᾶλλον, ἡνωμένα ποιεῖν τινὰ δέοι καθ' ὑπόστασιν· τί οὖν μᾶλλον ὅμοιον τῷ σώματι Ἐφραὶμ κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἢ τὸ σῶμα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μανασσῆ; εἰ δὲ τὸ σῶμα πάντως, πῶς τῇ μὲν ἀνομοίῳ αὐτοῦ ψυχῇ ἥνωται καθ' ὑπόστασιν, τοῦ δὲ ὁμοίου σώματος αὐτῷ τῇ φύσει διώρισται καθ' ὑπόστασιν, εἴποιεν οἱ βουλόμενοι.

## CAP. XXVIII.

Εἰ ἣν εἶχεν ὁ θεὸς λόγος χωρὶς ἑνώσεως ἰδίαν ὑπόστασιν, νῦν οὐκ ἔχει ὁ λόγος, ἐτράπη ἄρα ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις· τῆς δὲ τοῦ λόγου ὑποστάσεως τραπείσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ τῆς τριάδος τραπήσεται λόγος. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχει, μετὰ μέν τοι προσθήκην τῶν τε ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων τῆς σαρκὸς, τῆς ἐν αὐτῷ τε καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ τῆς πρὸς σάρκα ἑνώσεως λόγου ἰδιώματος αὐτοῦ, νῦν ἑνουμένου τοῦ λόγου· καὶ γὰρ ἐν τῷ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ λόγῳ καὶ τὸ τῆς σαρκὸς προσλήμματι, οὐσίας μέν ἐστι πρὸς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν σύνθεσις, ἰδίωμα δὲ ὑποστατικὸν, καὶ τόδε συνεισάγει τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ, διακριτικὸν καὶ αὐτογενόμενον τοῦτο, ἀπὸ τῆς πατρικῆς ὁμοφυίας καὶ τῆς τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τῶν ὁμοίων αὐτῷ.

## CAP. XXIX.

Κ . . . τῶν θείων ὑποστάσεων ἁ . . . εἰ δὲ σαρκικὰ . . . ὥστε ὁ λόγος οὐκέτι ὁ εἷς . . . ὕπαρξιν τριῶν ἄλλων ὑποστάσεων δύναται πιστευθῆναι· πλὴν οὖν ὑπόστασιν, τί νοοῦμεν; εἰ μὲν γὰρ τῷ ἑνὶ μόνῳ ἰδιώματι διεστῶσαν τῶν ὁμοουσίων . . . ἁπλῆ φανείη . . . τῷ εἶναι ἀγεννήτως ἀφ . . . ἀλλὰ καὶ τῷ γεννητικὸς τοῦ λόγου εἶναι, καὶ ἐκπορευτικὸς τοῦ πνεύματος, καὶ ἀνεκπόρευτος· ὁμοίως δὲ καὶ πνεύματος, πλείω ἐστὶ τὰ ἴδια· οὐκ ἄρα οὖν ὁ πλεονασμὸς τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων, σύνθετον ποιεῖ τὴν ἁπλῆν ὑπόστασιν· ἀλλ' εἴπερ ἐκ πλειόνων ὑποστάσεων μίαν ὑπόστασίν τις συγκεῖσθαι ὑπόθηται, ὅπερ ἡμῖν ἀπευκτέον λέγειν· μὴ

δὲ διαπλασθῆναι τὴν σάρκα, εἶτα προσληφθῆναι τῷ λόγῳ ἐννοήσασί ποτε, ὥσπερ ὑμεῖς δοξάζετε, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐπὶ τῆς τοῦ λόγου προσωποποιηθῆναι ὑποστάσεως εἰς Χριστὸν· ὃν ὑμεῖς μᾶλλον ἐκ δύο ὑποστάσεων τιθεῖτε εἰς διπλῆν ὑπόστασιν· ἢ μὴ συνθέντες, προσποιεῖσθε τὴν ἕνωσιν· οὐδὲν ἐχούσης πλεῖον τῶν λοιπῶν ἀνδρῶν τὴν πρὸς θεὸν σχέσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ φύσεως· καὶ πόθεν οὗτος μόνος εἷς μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἴρηται, λέγειν οὐχ' ἕξετε.

## CAP. XXX.

Εἰ ἄλλη ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου χωρὶς σαρκὸς, καὶ ἄλλη τοῦ λόγου ἡ ὑπόστασις μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, καὶ ὁ λόγος ἐξ ἀνάγκης ἄλλος ἦν ποτὲ, καὶ ἄλλος μετὰ ταῦτα· ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ ἐναλλαγῇ τῆς ὑποστάσεως, ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ ἔχοντος τὴν ὑπόστασιν. Τὸ ἄλλο καὶ κατ' ἐναλλαγὴν φύσεως νοεῖται, καὶ κατ' ἐπίκτησιν καὶ κατὰ παραβολήν τινα τῶν ἐπουσιωδῶν· ἡ μὲν οὖν αὐτὴ πόκος ἐστὶ καὶ οὐκ ἄλλη· ἥ τε λευκὴ φυσικῶς τὸ χρῶμα, καὶ ἡ δι' αἵματος κόχλου πορφύρα γινομένη . . . ὁρωμένη . . . ὡς κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ὁμοι . . . ἔχειν πρὸς αἷμα λοιπὸν . . . ὥσπερ τὸ πᾶν τῷ . . . πο . . . εἶδος . . . ἄλλη οὖν . . . ὑπόστασις νοοῖτο ἂν ἡ σεσαρκωμένη πρὸς τὴν ἄσαρκον· οὐ γὰρ τροπὴ λόγου ἡ σάρκωσις αὐτοῦ ἀλλ' ἡ ἀλογία· τῆς δὲ ἀσαρκίας αὐτοῦ τροπὴν . . . σεσαρκωμένου νῦν . . . τοῦ υἱοῦ . . . θείη ἂν ἡ κατηγορία . . . οὐχὶ δὲ ἡ ἀσαρκία τοῦ . . . τῆς τοῦ λόγου ὑποστάσεως· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἄγγελοι καὶ ψυχαὶ, λόγοι ἂν εἶεν, κατὰ τὸν υἱὸν· ἔστι δὲ ἀποφατικὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατηγόρημα πρώτως, δευτέρως δὲ καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ διὰ τὴν οὐσίαν πάλαι οὕτως κατηγορουμένην· καὶ νῦν δὲ τῆς μὲν οὐσίας αὐτοῦ ὡσαύτως κατηγορεῖται· τῆς δὲ ὑποστάσεως οὐχ' ἁπλῶς εἴτουν μόνως κατηγορηθήσεται· διότι ὑπεδέξατο αὕτη ἐν ἑαυτῇ καὶ ἑτέραν οὐσίαν ἥτις σαρκικὴ εἶναι κατηγορεῖται· καὶ δύναται καὶ αὐτὴ ὥσπερ ἡ φύσις τοῦ λόγου· δευτέρως ἐπῆγεν ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτῆς τὸ τῆς ἀσαρκίας ἴδιον κατηγόρημα, οὕτω καὶ ἡ φύσις τῆσδε τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐπιρρίπτειν αὐτῇ δευτέρως τὴν ἑαυτῆς κατηγορίαν, ὡς ἰδίας ὑποστάσεως καὶ αὐτῆς γενομένης, ἤγουν τὴν σάρκωσιν· ἀλλ' οὐκ ἄλλος μὲν ἦν πάλαι καὶ ἄλλος μετὰ ταῦτα· ἀλλ' ὁ αὐτὸς μὲν, ἄλλως δὲ καὶ ἄλλως ἐμφαινόμενος ὁ λόγος· ἐπεὶ πάλαι μὲν μόνον ἀόρατος ἦν αὕτη ἡ ὑπόστασις, νῦν δὲ καὶ ὁρατὴ διὰ τὸ ὁρατὸν εἰς ἑαυτὴν πρόσλημμα.

XXXI. Εἰ ἀμφότερά ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος καὶ θεὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ θεὸς λόγος ἄμφω ἐστὶ, δῆλον ὅτι ὥσπερ οὐ φύσει θεὸς ὁ ἄνθρωπος, οὕτως οὐδὲ ὁ λόγος φύσει ἄνθρωπος· εἰ δὲ μὴ φύσει, οὐδ' ἄρα ὑποστά-

σει. Ἄρα οὖν εἴτι μὴ φύσει ταυτὸν, οὐδὲ ὑποστάσει; τί οὖν ἐπεὶ τοῦ ἵππου ἡ ψυχὴ οὐ ταυτὸν τῇ φύσει τοῦ σώματος αὐτοῦ; εἴπερ ἡ μὲν κινητικὸν ᾖ, ἡ δὲ ἀκίνητος, οὐδὲ ἄρα τῇ ὑποστάσει; καὶ ἐπεὶ οὐ ταυτὸν τῇ φύσει φῶς καὶ ἀὴρ, οὐδὲ τῇ ὑποστάσει ἐν ἡμέρᾳ ἕν εἰσιν· ἀλλὰ διώρισται ἀλλήλων.

Ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι, βοᾷ ὁ Θεός· σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἥνωται ὁ λόγος, βοᾷ ὁ αἰγύπτιος· ὁ δεχόμενος τὸν Κύριλλον ἀληθεύσαντα (1), ψεύστην ποιεῖ τὸν Θεόν. Ὁ οὖν λόγος ἄρα ἑνούμενος σαρκὶ κᾂν μένοι λόγος, ἀλογοῦται· ἢ μὴ μένων λόγος, κᾂν οὐχ' ἑνοῦται σαρκὶ, τότε ἠλλοίωται· εἰ γὰρ ἡ ἕνωσις ἀλλοίωσίς ἐστιν ἁπλῶς, πᾶσα ψυχὴ ἑνωθεῖσα σώματι ἠλλοίωται. XXXII.

Σὺ ὁ αὐτὸς εἶ βοᾷ ὁ προφήτης περὶ τοῦ Θεοῦ· ἀντιβοᾷ ὁ αἰγύπτιος τῷ προφήτῃ τοῖς δόγμασι· σὺ ὁ αὐτὸς οὐκ εἶ· γέγονας γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἕτερος ὃ οὐκ ἦς. Ἄρα οὖν κατακαέντων τὰ σώματα πολλῶν μαρτύρων, ταῖς δὲ ψυχαῖς καὶ τοῖς πνεύμασιν ἑαυτοὺς ἐμφανιζόντων, καὶ θαυματουργίαις πλείσταις ἑαυτοὺς ἡμῖν καὶ νυνὶ ζῶντας συνιστανόντων, εἴποιμεν αὐτοῖς· ὑμεῖς οἱ αὐτοὶ οὐκ ἐστέ· γεγόνατε γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἄσαρκοι ὃ οὐκ ἦτε· καὶ αὐτὸν δὲ Χριστὸν ὁ μὴ γινώσκων οὐκέτι κατὰ σάρκα εἰ καὶ ἔγνω ποτὲ, ἄρα γε οὐκ αὐτὸν ἀλλ' ἕτερον γινώσκει· καὶ τίς ὁ τοῖσδε συντιθέμενος; ὁ λόγος οὖν σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὁ αὐτός ἐστι καὶ οὕτως. XXXIII.

Εἰ κατὰ τὴν ἄσαρκον ὑπόστασιν ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ πατρὶ, δῆλον ὅτι κατὰ τὴν ἔνσαρκον ὑπόστασιν ἑτεροούσιος ὁ λόγος τῷ πατρί. Εἰ τῷ μὴ ἔχειν καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένην σάρκα αὐτῷ, τούτῳ ἦν ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ πατρὶ τὴν ὑπόστασιν, δεόντως ἐξ ὑμῶν ἀπορηθήσεται τόδε· εἰ δὲ τῷ μὴ εἶναι φύσει σὰρξ ἀλλὰ Θεὸς τὴν οὐσίαν ὁ λόγος τούτῳ ἐστὶν ὁμοούσιος τῷ Θεῷ πατρὶ, καὶ ἑνούμενος ἄρα σαρκὶ, οὐκ ἐτράπη τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν· καὶ δῆλον ὡς καὶ μεμένηκεν ὁμοούσιος ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις πρὸς τὸν πατέρα· γεγένηται δὲ ὄντως καὶ ἑτεροούσιος πρὸς τὸν αὐτὸν, δι' ἑτέρας μέν τοι ἐγγενομένης αὐτῇ φύσεως. XXXIV.

Εἰ μὴ ὑπόστασιν ἣν εἶχεν ἔχει ὁ λόγος, οὐδὲ ἄρα αὐτός ἐστιν ὃ ἦν. Ἀλλ' ἔχει τὴν αὐτὴν ἀνελλιπῆ μὲν τοῖς προτέροις ἰδιώμασι· μετὰ μέν τοι καὶ προσθήκης ἑτέρων ἰδιωμάτων, διακρινομένην νῦν ἀπὸ τῶν ὁμοουσίων. XXXV.

Ἀξίαν καὶ αὐθεντίαν· καὶ δυναστείαν τοῦ Θεοῦ λόγου δύναται ἔχειν ὁ ἄνθρωπος· καὶ τὸ τὴν τάξιν ἐπέχειν ὅλου τοῦ Θεοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν, ἀδύνατον· κτιστὸς μὲν γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ἄκτιστος δὲ ὁ Θεὸς λόγος. XXXVI.

(1) Severi Monophysitarum coryphaei ineditum opus, inscriptum φιλαλήθης seu Κύριλλος, ego quidem in manibus habeo: verumtamen Severus haud fuit ortu aegyptius, quamquam in ea quoque regione diu vixit.

Τὸ γοῦν ἀπιστότερον ὑποτίθη ὦ οὗτος· εἴπερ γὰρ τὴν φυσικὴν, οὐ γὰρ ἐπίκτητον, ἐρεῖς, τοῦ λόγου τὴν ἀξίαν καὶ αὐθεντίαν καὶ δυναστείαν, τὴν τοῦ θείου λόγου δύναται ἔχειν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὄντως τάξιν ἐπέχειν ὅλου τοῦ θεοῦ λόγου, καί τοι ἑτέρας ὢν φύσεως· καὶ κτιστὸς ὢν τῇ φύσει τοῦ ἀκτίστου θεοῦ λόγου μὴ διαφέρειν τοῦ φυσικοῦ θεοῦ· ὁ δὲ θεὸς λόγος μὴ δύναται εἰς τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν ὑφιστάνειν τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου; ἄρα γὰρ ὁ μὲν ἄνθρωπος, οἷός τε ὑποδέχεσθαι τὰ θεῖα, ὁ δὲ θεὸς οὐχ' οἷός τε ὑποδέχεσθαι τὰ ἀνθρώπινα;

XXXVII. Θεὸς καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα καθ' ἕνωσιν φυσικὴν, οὔτε θεὸς, οὔτε ἄνθρωπός ἐστι. Πρόσθες τὸ μόνον καὶ ἄφες τὸ δέον.

XXXVIII. Ὁ αἰγύπτιος τὸ φυσικὸν ἀδύνατον δογματίζει, καὶ τὸ οἰκονομικῶς δυνατὸν ἀναθεματίζει. Ἀλλὰ τὸ οἰκονομηθὲν, τοῦτο αὐτὸ ἦν τῇ θείᾳ πρέπον ὑπεραγαθωτάτῃ φύσει, τὸ εἰς τὴν ἡμῶν φύσιν ὑπερφυὲς ἡμῖν χάρισμα ἑαυτὸν δωρήσασθαι.

XXXIX. Εἰ τὸ ἀκτίστως ἔχειν τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν ἡ ἀμηχανία τῆς φύσεως οὐκ ἐᾷ, καὶ τὸ κατ' οἰκονομίαν ἔχειν τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ἀξίαν ὁ αἰγύπτιος οὐκ ἐᾷ, μεταξὺ ἄρα τῆς φύσεως καὶ τοῦ αἰγυπτίου, οὐδὲν ἔχει τοῦ θεοῦ λόγου ὁ ἄνθρωπος, οὔτε τὴν ὑπόστασιν, οὔτε τὴν ἀξίαν. Ἀλλ' ἔχει τὴν ἄκτιστον ὑπόστασιν τοῦ λόγου καὶ τῆς κτιστῆς αὐτοῦ φύσεως οὖσαν ὑπόστασιν σὺν τῷ λόγῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐν Χριστῷ· ἔχει μὲν γὰρ ἀκτίστως καὶ ἀχρόνως προϋποκειμένην τινὰ ὑπόστασιν ἑτέρου· καὶ τῷ ἑτέρῳ τῷ κτιστῶς καὶ ἐγχρόνως ἐν αὐτῇ ὑποστάντι, δυνατὸν· ἀκτίστως δὲ αὐτὴν καὶ ἀχρόνως κτήσασθαι ὑπόστασιν τῆς φύσεως ἑαυτοῦ τῷδε τῷ κτιστῷ ὄντι τὴν φύσιν, ἀδύνατον· καὶ μεταγενεστέρως γὰρ αὐτοῦ κτισθεῖσα καὶ οὐ σύγχρονος οὖσα φύσις μερικὴ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ εἰς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ τὴν προϋποκειμένην ὑπέστη· καὶ ὡς μέρος αὐτῆς ἀληθῶς τὸ λοιπὸν θεωρεῖται· καί τοι μιᾶς ὑποστάσεως ἀνελλιποῦς ὅλης θεωρουμένης καὶ πρὸ τῶνδε τῆς τοῦδε· ἐλλιποῦς δὲ ὡς κατά τινα λόγον φύσεως καὶ φυσικοῦ μέρους στέρησιν· ἥτις στέρησις καὶ πλεονάζειν μᾶλλον τὸν λόγον τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἐποίει τρανότερον διοριζομένης καὶ τῷδε τῷ ἐξαιρέτῳ ἐν τοῖς ἰδιώμασιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὁμοφυῶν· τελειωθείσης γοῦν αὐτῶν τῆς φύσεως τοῖς μέρεσιν, οὐκ ἐνέλιπέ τι ὑπόστασις τοῖς ἰδιώμασιν αὐτῆς· οὐκ ἀδύνατον ἄρα κατὰ πρόσθεσίν τι εἰς ἑαυτὰς ἐπιδέχεσθαι τὰς προούσας ὑποστάσεις ὁπωσοῦν, εἴτε κτιστῶς εἴτε ἀκτίστως προῆσαν.

XL. Εἰ κατὰ τὴν συνουσίωσιν θεότητος καὶ σαρκὸς εἷς υἱὸς ὁ υἱὸς, δῆλον ὅτι πρὸ τῆς συνουσιώσεως, οὐκ ἦν εἷς ὁ λόγος οὔτε θεὸς, οὔτε υἱός. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς συνουσιώσεως θεὸς καὶ υἱὸς ὁ λόγος· καὶ ἐπὶ τῆςδε

ὁμοίως, καὶ Θεὸς καὶ υἱὸς καὶ λόγος· οὐ γὰρ ἐπὶ ἀναιρέσει τῶν ὄντων αὐτῷ, ἀλλὰ προσκτήσει τῶν οὐκ ἐνόντων, γέγονε Χριστὸς ὁ Θεὸς λόγος καὶ υἱὸς τοῦ πατρός.

Ὁ Θεὸς λόγος γνωμικῶς δύναται ἑνωθῆναι τῇ κτιστῇ φύσει, φυσικῶς δὲ οὐ δύναται· οὐδὲ γὰρ ἔκτισε τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὔτε μεθαρμόζειν αὐτὴν εἰς ἑτέραν οὐσίαν δύναται. Ἆρά γε ὡς μείζονα δυναμένης αὐτοῦ τῆς γνώμης ὑπὲρ τὴν φύσιν δύναται γνωμικῶς, ἃ οὐ δύναται φυσικῶς, ἢ ὡς ἥττονα; εἰ μὲν γὰρ ὡς μείζονα, ὁ τῷ ἰσχυροτέρῳ τῶν ἑαυτοῦ ἤγουν τῇ γνώμῃ τῇ κτιστῇ φύσει συναφθεὶς, τῷ ἐλαττοτέρῳ, ἤγουν τῇ φύσει, εὐκολότερον συμπλακήσεται· εἰ δὲ ὡς ἥττονα, δῆλον πάλιν ὡς τῷ ἀσθενεστέρῳ τῶν ἑαυτοῦ τι ῥᾷστα καταπραξάμενος, τῷ δραστικωτέρῳ ἂν μειζόνως τοῦδε αὐτοῦ περιγενήσεται· καὶ οὕτω μὲν τάδε· οὐκ ἔκτισε δὲ οὐδὲ μεθαρμόζει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ Θεός· ἆρά γε γνώμην ἔχων ποτὲ τοῦδε ἢ οὐδὲ γνώμην ἐσχηκὼς τοιάνδε· τὸ μὲν γὰρ κτίσαι ἑαυτὸν, καὶ ἀνεπινόητον· τὸ δὲ μεθαρμόσαι, ἄλογον· ποῦ γὰρ ὑφεστῶσα ἡ γνώμη αὐτοῦ κτίσει τὸ γνωμικόν; πῶς δὲ ὁ ἐν πᾶσι μακαριότησι ὢν, γνώμην ἕξει μεταστρέψαι ἑαυτὸν εἰς τὸ χεῖρον; τὸ κρεῖττον γὰρ οὐκ ἔστιν· ἄρα οὖν ὅσα ἡ φύσις αὐτῷ δύναται, ταῦτα αὐτῷ ἔχει καὶ ἡ γνώμη ποιεῖν αὐτόν· καὶ ὅσα ἡ γνώμη ἔχει, ταῦτα καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ δύναται ποιεῖν· οὐ γὰρ διαμάχεται ἐν τῷ πάντη ἁπλουστάτῳ καὶ ἀδιαφόρῳ ἀγαθῷ Θεῷ γνώμη καὶ φύσις· ὥστε εἰ γνωμικῶς δύναται συναφθῆναι ἡμῖν, πολλῷ μᾶλλον φυσικῶς· ἡ μὲν γὰρ φύσις καὶ ἡ ἡμετέρα, ἀγαθὴ καὶ ἀδιάβλητος, καὶ ἐξ αὐτοῦ· ἡ δὲ γνώμη καὶ αἱ ἡμῶν ἁμαρτίαι, διϊστῶσιν ἀνὰ μέσον ἡμῶν καὶ αὐτοῦ· γνώμην οὖν ἐσχηκὼς καὶ αὐτὸ τοῦτο ἤγουν τὸ συναρμόζειν ἑτέρᾳ οὐσίᾳ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὐκ ἀδυνατήσει· εὐδοκίᾳ οὖν αὐτοῦ ἅτε φύσει ἀγαθοῦ, τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἕνωσιν πρὸς ἡμᾶς, ὀρθῶς φαμέν. XLI.

Εἰ τοῦ Θεοῦ βουληθέντος δέχεται αὐτοῦ ἡ φύσις προσθήκην, δύναται ἄρα καὶ μείωσιν δέξασθαι βουληθέντος αὐτοῦ· εἰ δὲ ἀδύνατον τὸ δεύτερον, ἀδύνατον ἄρα καὶ τὸ πρῶτον. Ἀλλ' οὐχ' ἡ φύσις, ἡ ὑπόστασις δὲ προσθήκην ἐπεδέξατο ἡ τοῦ λόγου· καὶ τοῦτο οὐχ' ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῶν ὡς στοιχείων ὑποστάσεως νοουμένων ἰδιωμάτων, διὰ τῆς πρὸς φύσιν ἑτέραν ἑνώσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐπιγεννηθέντων αὐτῇ· ἀφαίρεσιν τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς τῶν ἀϊδίων καὶ ἔκπαλαι μὴ καταδεχομένης ὡς ἅπαξ ἀϊδίων· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλα, ὧν ἐπαύξησις μέν ἐστι, οὐ μὴν καὶ μείωσις· τὸ γὰρ ἁπλούστατον οἷον τὸ σημεῖον, ἐπαυξηθῆναι μὲν διὰ συνθέσεως, δυνατόν· μειωθῆναι δὲ ἐνεργείᾳ ἀμερὲς ὂν ὡς τῶν μεριστῶν ἔσχατον, ἀδύνατον. XLII.

Εἰ ὁμοῦ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, δηλονότι ὁμοῦ δεσπόζει καὶ δεσπόζεται ὁ Χριστός· εἰ δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ δεσπόζειν καὶ τοῦ δεσπό- XLIII.

ζεσθαι ἐν τῷ Χριστῷ οὐκ ἔστι, καὶ θεοῦ ἄρα καὶ ἀνθρώπου ἀναιρεῖται ἡ διαφορά. Καὶ γὰρ ὁμοῦ καὶ ἐν ταυτῷ δεσπόζεται τῇ φυσικῇ τάξει ἕως συμπληρώσεως τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ταπεινώσεως· ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ τῶν αὐτοῦ μερῶν ὁ αὐτός· τῇ γὰρ φύσει τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ Πιλάτου δεσπόζεται· τῇ δὲ φύσει τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου, πάντων καὶ τῶν οὐρανίων ὁ αὐτὸς κυριεύει Χριστός· ὕστερον δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον φησὶ· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

XLIV. Εἰ ὁμοῦ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, ὁμότιμος ἄρα ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ· εἰ δὲ μὴ ὁμότιμος ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ, δικαίως διαβάλλει ὁ αἰγύπτιος τὴν συμπροσκύνησιν· εἰ δὲ ὁμότιμος, ἐξ ἀνάγκης συμπροσκυνεῖται, καὶ ἀσεβεῖ ὁ αἰγύπτιος. Ὥσπερ ἡνίκα ὡς φύσιν προσκυνητὴν προσκυνοῦμεν θεὸν, οὐ χρεία τρισὶ προσκυνήμασι τὰς τρεῖς θείας ὑποστάσεις προσκυνεῖν, ἀλλὰ μιᾷ προσκυνήσει ἡ ὁλότης τοῦ προσκυνητοῦ θεοῦ φύσει προσκεκύνηται, οὕτως ἐπὶ τῆς οἰκονομίας· εἰ ὡς ὑποστάσει τῇ τοῦ λόγου τοῦ σεσαρκωμένου προσάγοιμεν τὴν προσκύνησιν, οὐ δέον τι λέγειν ἕτερον ἑτέρῳ συμπροσκυνεῖσθαι ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ μιᾶς ὑποστάσεως προσκυνήσει τιμᾶσθαι τὸ τοῦ λόγου πρόσωπον ἓν, εἰ καὶ σεσάρκωται· εἰ μέν τοι ὡς φύσιν προσκυνεῖς τὴν τοῦ λόγου, καὶ τῷ πατρὶ προσκυνεῖς ἐν αὐτῷ καὶ τῷ πνεύματι· ἔνθα δὲ πατὴρ καὶ πνεῦμα ἐνθεωρεῖται τῇ μονάδι τῇ προσκυνουμένῃ, σάρξ τῇδε οὐ συμπεριέχεται, ἵνα καὶ ὡς τῆσδε οὖσα τῆς μονάδος συμπροσκυνῆται· δέον οὖν τρισὶ μὲν ὁμοτίμοις προσκυνήσεσι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τὰς θείας προσκυνεῖν· τῇ θείᾳ δὲ σαρκὶ ὡς συνθεωθείσῃ αὐταῖς καθ' ὑπόστασιν φύσει, ἅτε ἐν μιᾷ τῶνδε περιεχομένῃ, καὶ τὰ τῆς θεότητος ἱερὰ λοιπὸν προσδεχομένῃ, συμπροσκυνητέον κατὰ τὸν ἕνα υἱόν· ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κάμψει πᾶν γόνυ· ἐπεὶ καὶ αὐτῷ κεχάρισται ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἤγουν τὸ τῆς θεότητος, φύσει ὂν προσκυνητόν· φυλαττομένης τῆς διαφορᾶς τῆς φυσικῆς, καὶ οὕτως τοῦ χαρισαμένου τὰ ἴδια φυσικὰ πρὸς τὸν λαμβάνοντα, καὶ τοῦ θεωθέντος πρὸς τὸν θεώσαντα.

XLV. Εἰ ἡ φύσει σὰρξ οὐκ ἔστιν ἑτέρου τινὸς παρὰ τὸν θεὸν λόγον φύσει, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ λόγου, δηλονότι ἑτέρου λόγου ἐστὶ ἡ σὰρξ παρὰ τὸν φυσικῇ θεότητι λόγον. Ἑτέρας μὲν φύσεως ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ προσώπου· ὁ λόγος γὰρ ἄσαρκος πάλαι, νῦν δὲ σεσαρκωμένος ὡμολόγηται.

XLVI. Εἰ ὅλως ἀποδέχῃ ὦ αἰγύπτιε θεοῦ ἐν ἀνθρώπῳ θείαν ἐνοίκησιν, παῦσαι θεοῦ καὶ σαρκὸς δογματίζων τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν· ἀλλήλων γάρ εἰσιν ἀναιρετικαὶ ἡ ἐνοίκησις καὶ ἡ καθ' ὑπόστασιν φυσικὴ ἕνωσις. Εἰ ὑποστατικὴ λέγοιτο καὶ ἡ ἐνοίκησις ἤγουν ὡς ὑποστάσεως εἰς ὑπόστασιν ἐνοικούσης, ὄντως φῂς· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν καθ' αὐτὰς μὲν ὑπαρχου-

σῶν πλακῶν τοῦ νόμου ἰδιοπεριγράπτως, περιλαμβανομένων δὲ πάντοθεν ὑπὸ τῆς κυβωτοῦ, ἔχει· εἰ δὲ οὐσιακῇ ἑνώσει καθορῶμεν τὴν ἐνοίκησιν ὥσπερ ὁ λέγων περὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὅτι ἐξῆλθε καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ ὥσπερ ὁ καταλύων σκηνὴν πήξας, πῶς κωλύεται ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις ἐπὶ Ἐζεκίου νοεῖσθαι, φύσεως φύσει ἐνοικούσης; ἄνθρωπος δὲ καὶ σὰρξ ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ πῶς λέγεται, τῷ τῆς ἐνοικήσεως ἁπλῶς λόγῳ; ὁ γὰρ ἐνοικῶν, οὐ τῆς τοῦ ἐνοικουμένου προσηγορίας εὑρίσκεται κύριος.

Εἰ τὸν παντοδύναμον φύσει λόγον καὶ ἀναμάρτητον κοινωνὸν ἔσχεν ἡ σὰρξ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, πῶς αὕτη ἂν εἴη ἀναμάρτητος λεγομένη; ἢ ποία νίκη τῆσδε πρὸς τὴν κακίαν τοιόνδε λαβούσῃ βοηθὸν, ὃν οὐδὲ ἔστι νικηθῆναι; τοῦδε γὰρ ἂν καὶ οὐ τῆσδε εἴη τὸ κατόρθωμα. Ἆρα οὖν οἱ πεποιθότες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχώμενοι οὐκ ἐξομολογήσεσθε σὺν ἡμῖν ὅτι ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, οὐδὲ λυτρώσεται ἄνθρωπος; καὶ ὅτι οὐκ ἐν ἰσχύϊ ἑαυτοῦ δυνατὸς ἀνὴρ, ἀλλὰ κύριος ἀσθενῆ ποιήσει τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ κύριος ἅγιος· ἀκούσατε ὦ οὗτοι τοῦ λέγοντος· μὴ καυχάσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ· καὶ γνῶτε ὅτι τὸ καθ' αὐτὴν ἁμαρτίας κατακρατεῖν ἀβοηθήτως, φύσεώς ἐστι μόνης τῆς ἀναμαρτήτου· καθ' ἣν εἰ εἴημεν, θεοὶ πάλαι ἂν ὄντες ἐδείχθημεν· πταισταῖς δὲ ὄντες φύσεως, καὶ ἐντεῦθεν εὐεπιβούλευτοι καθεστῶτες τῷ πειράζοντι καὶ εἰς τὴν ἐνεργείᾳ ἁμαρτίαν κατασύροντι, εὐκόλει· δυνάμεώς τινος ἐμφολευούσης τῇ ἀδυναμίᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐδεόμεθα, ἵνα μὴ καταδυναστευθῶμεν ὑπὸ τῆς ἀντικειμένης ἡμῖν ἐπιβούλου δυνάμεως, ἥ τις τῷ κέντρῳ τοῦ θανάτου ἤγουν τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμᾶς ἐπικεντρίζουσα, θνήσκειν ἐποίει καὶ τῆς ἀθανασίας ἐστέρει· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξωτέρως πως τῆς οὐσίας, οὐδὲ προσκαίρως· ἀθάνατός τε γὰρ ὁ εὑρετὴς τῆς κακίας οὗτος καὶ τῶν καρδιῶν ἡμῶν αὐτῶν ἐμβατευτικὸς· τῆς φύσεώς τε αὐτῆς ἡμῖν ἦν ἡ ἀσθένεια· εἰκότως οὖν τῇ τε φύσει ἡμῶν ἡ πρὸς δικαιοσύνην δυναμοποιὸς καὶ σωτήριος φύσις συνεπλάκη, εἰς μίαν ὑπόστασιν τὴν ἑαυτῆς ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπαρχῆς προσλαβομένη· ὡς ἂν μήτε ἐνδοτέρως τῆσδε εἰς τὴν φύσιν ἡμῶν ἐμβατεύειν ἔχοι ὁ ἐχθρὸς καθ' ὑπόστασιν ἐγγινόμενός πως· οἷα κἀπὶ τῶν ἐνεργουμένων μέχρι νῦν, μήτε καιρὸν γυμνώσεως τῆς ἡμετέρας εὕροι ποτὲ φύσεως, ἐν αὐτῇ ὑφεστηκυίας τῇ τοῦ φύλακος ἡμῶν ὑποστάσει, ἥ ἐστι φύσει τῷ τε διαβόλῳ καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ θανάτῳ ἀνεπίβατος· τῇ τοιᾷδε οὖν ὑπερφυεῖ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἰδίαν σάρκα ἀναμάρτητον κατέστησε· καὶ τοὺς ὁμοουσίου αὐτῇ ἁμαρτωλοὺς, ἐνθάδε τῆς ἀναμαρτήτου πνευματικῆς οὐσιώσεως, ἐν τῷ μέλλοντι σὺν αὐτῇ, ἠξίωσεν ἀπεράντως· ὁ οὖν θεὸς λόγος αἰωνίαν ἡμῖν λύτρωσιν εὑράμενος οὕτως δοξάζεται. XLVII.

XLVIII. Καὶ τόδε δὴ ἴσως ἂν ἡμῖν ἀπορήσοιεν οἱ τὴν τοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα ἕνωσιν ἀληθῆ καθ' ὑπόστασιν ἀρνούμενοι . . . ἂν ἄπειρον φύσει παρὰ τὸ φύσει, καθ' ὑπόστασιν ἑνοῦσθαι ἀδύνατον· εἴτε γὰρ ἄπειρός ἐστι καὶ ἐκ τῶν ἀμφοτέρων ὑπόστασις, δι' ὅλης διήκειν τὸ περατὸν φύσει, ἤγουν ἡ σάρξ, οὐ δύναται· εἴτε περατὴ εἴη, ὅλον περιέχειν ἐν αὐτῇ τὸ φύσει ἄπειρον ἤγουν τὸν λόγον, οὐκ ἰσχύσει. Ἑτοίμως οὖν καὶ τούτῳ ὑπαντητέον· πρῶτον μὲν λέγοντας, ὅτι πᾶσα ὑπόστασις τοῖς οἰκείοις λόγοις διωρισμένη τυγχάνουσα, ἀπὸ πάσης ὁμοουσίου τε καὶ ἑτεροουσίου ὑποστάσεως, πάντως περατή ἐστιν· εἰ γὰρ μὴ περατοῦταί τι ἰδίοις ὅροις, οὐδὲ ἀποδιορίζεται τῶν ἀλλοτρίων ὅρων· οὐκ ἄρα οὖν οὐδὲ καθ' αὑτὴν ἡ ἄπειρος τοῦ λόγου φύσις, ἐν ὑποστάσει θεωρεῖσθαι δύναται, οὐδὲ ἡ τοῦ πατρὸς, οὐδὲ ἡ τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἔσται πανάπειρον εὐθὺς καὶ ἀνυπόστατον, μὴ δυναμένης χωρῆσαι τῆς κατὰ τοὺς οἰκείους λόγους περατῆς ὑποστάσεως τὴν κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἄπειρον φύσιν.

Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ἑτέρως λυτέον σὺν θεῷ τὸ ἄπειρον. Φαμὲν γὰρ ὅτι τὸ ἄπειρον, πολλαχῶς λέγεται· εἴρηται γὰρ ἄπειρον τὸ κατὰ θέσιν· ὥσπερ ὁ ἀπὸ γραμμῆς κύκλος, πλάτος μὲν οὐκ ἐχούσης, τοῦ δὲ μήκους αὐτῆς ἀορίστου καὶ ἀδήλου ὄντος πάσῃ θέᾳ· καὶ ἀδιαφόρου κατὰ πᾶν αὐτῆς τὸ διάστημα, ὡς μὴ τὸ μὲν αὐτῆς ἀρχὴν φαίνεσθαι, τὸ δὲ πέρας αὐτῆς, τὸ δὲ μεσότητα· λέγεται ἄπειρον καὶ τὸ κατὰ τὴν εἰς ἑαυτὸ στροφὴν ἐπαυξάνον, οἷον ὁ πολιπλασιασμὸς τῶν ἀριθμῶν· καὶ γὰρ τὰ μύρια ἀριθμήσαντες, ἔστι καὶ μυριάκις μύρια ἐπιμετρῆσαι· καὶ πάλιν μυριάκις τὰ μύρια, μύρια ἐπαριθμεῖν, καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον· φαμὲν δὲ ἄπειρον, καὶ τὸ ἀεὶ διαιρετὸν τῇ φύσει, οἷον τὴν στιγμὴν καὶ τὴν μονάδα· καὶ γὰρ τάδε εἰς ἡμίσεα διαιρεῖσθαι νοοῦμεν· καὶ τούτων τὸ ἥμισυ, εἰς ἕτερον ἡμίσεος ἥμισυ· καὶ ἐκεῖνο εἰς ἄλλο τὸ ἑαυτοῦ ἥμισυ· καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον· οὐκ ὄντος τινὸς εἴδους ἑτέρου τοῦ ὀφείλοντος τῇ ἐπιτάσει τῆς διαιρέσεως διαδέξασθαι τὸ διαιρούμενον εἶδος· ὥσπερ τῆς γραμμῆς ἐπὶ πολὺ διαιρουμένης, πέρας ἦν τῆς διαιρέσεως αὐτῆς, ἡ εἰς σημεῖον κατάντησις· καὶ πέρας ἀριθμοῦ διαιρέσεως ἦν, ἡ εἰς μονάδα κατάντησις· λοιπὸν γὰρ οὐκ ἀριθμὸς ἦ ὁ διαιρούμενος. Λεγέται δὲ ἄπειρον, καὶ τὸ κατά τι συνεχὲς ποσοῦ διάστημα πέρας οὐ λαμβάνον τοπικὸν, ὥσπερ φαμὲν ἄπειρον τὸ μῆκος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων· καὶ γὰρ σώματος οὐ καταφράττοντος παχυτέρου, ἀπ' ἄκρων ἀνατολῶν καὶ ὑπὲρ τοὺς ἑσπερίους τοῦ οὐρανοῦ τόπους, εἴπερ ἦν τι διαφανὲς τὸ ὑποδεχόμενον αὐτὰς ἐπεκτείνονται· τοιόνδε δὴ ἂν λέγηται καὶ τὸ πελάγιον ὕδωρ εἰς βάθος ἐπ' ἄπειρον πρὸς τὴν ἄβυσσον καθικνούμενον. Ἄπειρον δὲ εἴρηται καὶ τὸ κατὰ τὸ ποτὲ διηνεκὲς καὶ ἀτελεύτητον ὂν, ὥσπερ ὁ μέλλων αἰὼν, καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀγγέλων.

Ἄπειρον λέγεται καὶ τὸ κατ' ἐπίνοιαν μόνον ἀπεράντως ἔχειν τὶ ἢ πάσχειν θεματιζόμενον· οἷον ἡ ἐπ' ἄπειρον ἐκφέρεσθαι λεγομένη ἢ διαιρεῖσθαι γραμμή. Ἄπειρον λέγεται καὶ τὸ ὡς πρός τι τοιόνδε εἰ καὶ μὴ φύσει, οἷον τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ὡς πρὸς ἡμᾶς. Ἄπειρον λέγεται καὶ τὸ ἀτελὲς κατὰ θεωρίαν, οἷον, εἰ πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ, ὁ δὲ τόπος σῶμα, καὶ ὁ τόπος ἄρα τοῦ σώματος ἐν τόπῳ, καὶ ὁ τόπος δὲ τοῦ τόπου· καὶ ἐπ' ἄπειρον οὕτως ἔσται προβαίνουσα ἡ νόησις. Ἄπειρον ἔτι δοξάζεται εἶναι καὶ τὸ κατὰ τὴν ἐνεργητικὴν τῆς φύσεως δύναμιν μέτρῳ μὴ περιοριζόμενον, ἢ ἐν ταῖς δέ τισι μόναις ταῖς ἐνεργείαις γνωριζόμενον· τοῦδε γάρ τινος ἀνθρώπου τυχὸν δυναμένου δύο στάδια δραμεῖν, ἢ καὶ δέκα μόνον, καὶ τοῦ δέ τινος ἰσχύοντος ρ̄ λίτρας ἆραι ἢ χιλίας μόνον· καὶ τοῦ δέ τινος γεωργεῖν τε καὶ ναυπηγεῖν καὶ γράφειν καὶ ἕτερά τινα διαπράττεσθαι δυναμένου μόνον· μὴ μέν τοι τινὸς τούτων ἢ ἀπείρως σταδιοδρομεῖν, ἢ ἀμέτρως ἀχθοφορεῖν, ἢ ἁπλῶς παντουργεῖν· ὡς τοῦ αὐτοῦ καὶ πολεμεῖν καὶ κιθαρῳδεῖν καὶ ἰατρεύειν καὶ πάντα ποιεῖν ὅσα γίνεται ἐν κόσμῳ ἰσχύοντος· εἴ τις καθ' ὑπόθεσιν ὤφθη τοιοῦτος ἀνὴρ, τοῦτον ἄπειρον τῇ ἐνεργητικῇ δυνάμει ἔφημεν ἄν.

Τούτων οὖν οὕτως διεγνωσμένων, πυθόμεθα τῶν ἀποφασκόντων τὴν τοῦ ἀπείρου πρὸς τὸ περατὸν ἕνωσιν· ἆρά γε τοῦτο τὸ θεῖον τοῦ λόγου ἄπειρον ποῖον νοοῦντες, περατῷ ἑνοῦσθαι οὐ συγχωροῦσιν; εἰ μὲν οὖν τὸ κατὰ θέσιν, ἢ πολυπλασιασμὸν, ἢ διαίρεσιν ἐροῦσιν, εἰκότως ληροπαραπαίειν δόξουσιν· εἰ δὲ τὸ κατὰ τοπικὴν παρέκτασιν τῆς ἰδίας συνεχείας φασὶν, ἀνάγκη τοσόνδε ἄπειρον ὂν τὸ θεῖον, ἢ πάντη ἔξω ποι εἶναι παντὸς τοῦδε τοῦ περατοῦ κόσμου, καὶ ἀσχέτως ἔχειν πρὸς τὰ τῇδε πάντα ἀποδιωρισμένων αὐτῶν καὶ ὁπωσοῦν αὐτῶν οὐχ' ἡνωμένων· καὶ ἔσται ψευδῆ τό τε ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμὲν· καὶ τὸ, ἐξ οὗ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα· καὶ τὸ, τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου· καὶ τὸ, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ τὰ τοιάδε πάντα εἰρημένα· ἢ εἰ τάδε ἀληθῶς εἴρηται, καί τοι ἀπείρου ὄντος τοῦ θεοῦ, περατοῦ δὲ τοῦ κόσμου κατὰ τόπον, μάτην ὑφορῶνται τὴν τοῦ τοιοῦδε ἀπείρου πρὸς τὸ περατὸν ἕνωσιν, ἑνουμένου καὶ πληροῦντος τοῦ θεοῦ τὰ πάντα· εἰ δὲ τὸ κατὰ τὸ ποτὲ ἀτελευτήτως ἔχον, τοῦτο ἐπὶ θεοῦ φασὶ νοεῖσθαι αὐτοῖς τὸ μὴ ἑνούμενον ἄπειρον, αὐτόθεν εἰσὶν εὐέλεγκτοι ἐκ τῆς ἰδίας ὑποστάσεως· καὶ γὰρ τούτων ἡ ψυχὴ ἄπειρον ἔχουσα τὴν κατὰ τὸ ποτὲ διάρκειαν, εἴπερ αὐτοῖς ὄντως ἀθάνατος δοκεῖ, ὅμως τῷ μὴ νῦν ῥαδίως περατῷ σώματι αὐτῶν ἥνωται καὶ καθ' ὑπόστασιν· εἰ δὲ πάντοθεν συνωθούμενοι, ἐξ ἀνάγκης τὸ κατὰ δύναμιν ἄπειρον ἐπὶ τοῦ θείου φασὶ λέγειν, λεκτέον αὐτοῖς, ὡς ἐξ ἀνάγκης θάτερον ἀνατραπήσεται τῶν παρ' αὐτῶν· ἢ γὰρ ἄπειρον ἂν

τῇ δυνάμει καὶ πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν ἰσχύον δύναιτο ἂν καὶ διὰ περατῆς φύσεως μηδὲν ὑπὸ μηδενὸς ἐμποδιζόμενον ἐνεργεῖν τὰ ἴδια πάντα· ὅ ἐστιν ἐνδιδοῦντος ἑαυτὸν τῷ ἑτέρῳ καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐξ ἑνώσεως τῶν δύο διὰ τῆς ἀλληλοχωρίας δεικνῦντος· ἢ μὴ δυνάμενον καὶ διὰ περατοῦ τὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως πάντα προάγειν καὶ παριστᾷν ἑαυτοῦ, ὅλον ἓν εἶναι τῷ περατῷ, οὐκ ὄντως ἄπειρον εἶναι τῇ ἐνεργετικῇ δυνάμει φωραθὲν κατά τινα τρόπον, ἤγουν τῇ σμικρότητι τοῦ ἑτέρου, κωλυόμενον ὑπὸ τοῦδε τὰς οἰκείας προάγειν πάσας ἐνεργείας· ὥσπερ Δαβὶδ, γυμνὸς μὲν καὶ ἀπερίθετος παντὸς ἀλλοτρίου τῆς ποιμενικῆς διασκευῆς, δυνατὸς καταγωνίζεσθαι καὶ νικᾷν τὸν Γολιὰθ ἦν· περικείμενος δὲ θώρακα καὶ κράνος καὶ κνημῖδας καὶ ἀσπίδα καὶ ξίφος καὶ ἁπλῶς ἀχθοφορῶν τοῖς ὅπλοις τοῦ Σαοὺλ, ἀδύνατος ἦν πρὸς τὴν ἀντιπαράταξιν καὶ ἀναίρεσιν τοῦ ἀλλοφύλου· ἔσται οὖν σαφῶς, ἢ οὐκ ἄπειρος τὴν δύναμιν ὁ θεὸς λόγος, ἢ εἰ ἄπειρος, οὐκ ἀδύνατος· καὶ διὰ περατῆς φύσεως πάντα τὰ ἴδια πάντοτε ἐνεργεῖν· διόπερ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦδε τὴν καθ' ὑπόστασιν πρὸς τήνδε ἕνωσιν, ἀδύνατον παραστῆσαι.

XLIX. Ἡ σύνθεσις φησὶ ἣν φατὲ, ἢ φύσιν καινοτέραν ἐποίησε, καὶ τί μὴ καταδέχεσθε τοὺς μιξοφυσίτας; ἢ ὑπόστασιν νεωτέραν, καὶ διὰ τί ἡμᾶς ἀποσείεσθε; ἢ οὐδὲ φύσιν οὐδὲ ὑπόστασιν, καὶ μάτην γεγένηται. Ἀλλ' οὐκ ἀναγκαίως ὦ οὗτοι πᾶσα σύνθεσις, ἢ φύσιν ἢ ὑπόστασιν νεωτέραν ἐκτελεῖ· πυρωθεὶς γὰρ ὁ σίδηρος ἐν ἄνθραξιν, οὔτε φύσιν τινὰ ξένην ἐπιδείκνυται, οὔτε ὑπόστασιν νέαν· ἥ τε γὰρ τοῦ σιδήρου ὑπόστασις καὶ ἡ τῶν πυρίνων ἀνθράκων, ὁμοίως ἔχουσιν· ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ σιδήρου ὑποστάσει, φύσις πυρὸς ἀνυπόστατος καθ' αὐτὴν οὖσα, συνετέθη τῇ φύσει τοῦ σιδήρου, συνυπόστατος αὐτῇ γενομένη· τί οὖν ἐποίησεν ἡ σύνθεσις καὶ ἐπὶ Χριστοῦ; οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ τὰ πρώην ἀσύνθετα ἀλλήλοις, σύνθετα εἶναι κατὰ μίαν τὴν θατέρου τῶν συγκειμένων ὑπόστασιν· ὅπερ ἀρκεῖ πρὸς τὸ πάσης καταπλουτεῖν τῆς θείας φύσεως τὴν ἡμετέραν φύσιν.

L. Ἦ φυσική ἐστιν ἡ ἕνωσις αὕτη ἣν φατὲ τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, καὶ τίνι διαφέρεσθε πρὸς τοὺς λέγοντας ὁμοίαν πάντη εἶναι τοῦ ἀνθρώπου τὴν σύνθεσιν, καὶ τὴν Χριστοῦ; ἢ ὑποστατική ἐστι, καὶ πῶς ἡμῖν οὐ συμφθέγγεσθε ὡς ἀγαπητοῦ πρὸς ἀγαπῶντα ἐξαιρέτως ταύτην δοξάζουσιν; ἢ οὐδὲ φυσική ἐστιν οὐδὲ ὑποστατικὴ, καὶ τίς αὕτη εἶναι δοκεῖ ὑμῖν διασαφήσατε. Ἀλλ' ὦ σοφιστικοὶ κατὰ τὰ ἐξ ὑμῶν εἰρημένα, οὐδὲ φυσικὴ οὐδὲ ὑποστατικὴ· κατὰ δὲ τὰ εὐσεβῶς νοούμενα, καὶ φυσικὴ καὶ ὑποστατικὴ λέγοιτο ἂν ἡμῖν ὀρθῶς· δύο γὰρ οὐσῶν τῶν ὁμωνυμιῶν τῶνδε, ἐναλλὰξ θάτερον ἐκ θατέρας ὑπεκλέψατε τὸ εὐσεβέστερον τῶν σημαινομένων· λέγεται γὰρ φυσικὴ, ἡ ὡς κατὰ λόγον φύσεως οὖσα τῷ δέ τινι, οἷον

ἡ κοίμησις τοῦ Λαζάρου· οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἀναβίωσις αὐτοῦ ὑπὲρ λόγον τῆς φύσεως αὐτοῦ, καὶ ἥδε ἣν λέγεται φυσικὴ, καὶ ἡ ὡς φύσεων τινῶν ἁπλῶς ἢ φύσεως οὖσα καὶ οὐ συμβεβηκότων· ὥσπερ ἡ κρᾶσις τοῦ ὀξυμέλιτος· οὐ γὰρ τὸ κατὰ λόγον φυσικὸν τούτων ἑκάτερον καὶ τῷ ἐξ ἀνάγκης ὑποκεῖσθαι τῇ πρὸς ἄλληλα κράσει· ὥσπερ τὸν Λάζαρον τῇ κοιμήσει τοῦ θανάτου, φυσικὴν φαμὲν καὶ τήνδε· τὸ γὰρ μέλι καὶ τὸ ὄξος, ὡσαύτως ἔχει ἀεὶ κἂν μὴ συντεθῶσι ποτὲ ὡς ὀξύμελι· Λάζαρος δὲ οὐκ ἔστι ζῶον θνητὸν, εἴπερ μὴ καὶ κοιμᾶσθαι μέλλοι ποτέ· ὡσαύτως δὲ καὶ ὑποστατικὴ ἡ μέν τις λέγεται μερῶν κατὰ λόγον ὑποστάσεως, ἡ δὲ ὡς ὑποστάσεων· φυσικὴν μὲν οὖν φαμὲν ἡμεῖς τὴν ἕνωσιν ἐπὶ Χριστοῦ, ὡς φύσεων ἡνωμένων κατ' αὐτόν· εἰ γὰρ λόγῳ φυσικῷ ταύτην εἴποιμεν, ἄρα γε τῆς αὐτῆς αὐτῷ φύσεως ὄντα ὅ,τε πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ αὐτὰ ποτὲ σαρκὶ ἑνωθήσεται· ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι, εἰ φύσεως λόγῳ ἥνωται θεῷ ἡ ἀνθρωπότης, Χριστοὶ ἔσονται, Πιλάτος τὲ καὶ Ἡρώδης καὶ Ἄννας καὶ Καϊάφας ἐξ ἀνάγκης· ὥσπερ καὶ πάντες ὁμοίως, ἐκ φυσικοῦ λόγου θνήσκουσιν· ἔτι μὴν ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργείᾳ προκόψας, ἐν τοῖς φυσικοῖς ἑαυτοῦ ὁ λόγος φανεῖται κατὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ ἀτελεῖς ἔτι ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα συγκριθήσονται· ὧν τί ἀσεβέστερον; καὶ ὑποστατικὴν δὲ φαμὲν τὴν ἕνωσιν ἐπὶ Χριστοῦ· ἀνάπαλιν μέν τοι τῷ σημαινομένῳ ἡμῖν κατὰ τὴν φυσικήν· οὐ γὰρ ὡς ὑποστάσεων, ἀλλ' ὡς τοῦ λόγου οὖσαν τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὥσπερ γὰρ ἰδίᾳ κρίνει τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ὁμοουσίων αὐτῷ ἡ γέννησις, καὶ τὸ αὐτολόγον εἶναι, καὶ τὰ τοιάδε, οὕτω καὶ ἡ σάρκωσις αὐτοῦ ἀναγκαίως αὐτὸν τούτων διαστέλλει καὶ οὐχ ἕτερον ἀπὸ τῶν ἀσάρκων ὁμοφυῶν αὐτῷ προσώπων· καὶ ἰδίωμα ἐπίκτητον μὲν, ἀχώριστον δὲ εἰσαεί· καὶ τόδε ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ λόγου καταφαίνεται. Ἀλλ' ἑτέραν τῆς ἀσεβείας ἀφορμὴν προσποιούμενοι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἰσότιμον εἶναι τῷ ὅλῳ θάτερον τῶν μερῶν, φασὶ παραιτεῖσθαι τὴν ἐπὶ Χριστοῦ σύνθεσιν τοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα· λέγουσι γὰρ ἐπὶ λέξεως ταυτί.

Ἀνάγκη αὐτοὺς λέγειν τὸν Χριστὸν αὐτὸν, τοῦ θεοῦ κατὰ μόνας, LI.
καὶ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ μόνας, τοῦτεστι τῶν οἰκείων μερῶν ἀνὰ μέρος καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐπινοουμένων, ἢ κρείττονα εἶναι κατά τι, ἢ ἥττονα· τὰ γὰρ τῶν ἀποτελεσμάτων μέρη καθ' ἑαυτὰ, καὶ χωρὶς τῆς πρὸς ἄλληλα συνθέσεως ἐπινοούμενα, πάντως κατά τι ἢ κρείττονα ἢ ἥττονα εὑρίσκεται τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποτελέσματος· οἷον λίθοι καὶ ξύλα, μέρη οἴκου ἢ ναοῦ τοῦ ὑπὸ Σολομῶντος κτισθέντος· καὶ πρόδηλον ὅτι ἑκάτερον καθ' ἑαυτὸ, ἧττον τοῦ ὅλου οἴκου· πάλιν ὑάκινθος, πορφύρα, κόκκινον κεκλωσμένον, βύσσος νενησμένη μέρη τοῦ καταπετάσματος τῆς σκηνῆς· καὶ τούτων ἑκα-

στον κατὰ μόνας ἔλαττον προδήλως τοῦ καταπετάσματος· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου· κατὰ μὲν τοὺς χριστιανοὺς, κρείττων ὁ ἄνθρωπος αὐτὸ τοῦτο τὸ ὅλον ζῶον, καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· ἐπεὶ μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς ἐνέργειαν αὐτοκίνητον, ἀδυνάτως ἔχει ὡς ἐν ὕπνῳ βαθυτάτῳ, καὶ μὴ δὲ ἑαυτὴν ἐπισταμένη διάγουσα· καὶ τῶν μετὰ τοῦ σώματος πράξεων κατὰ τὴν θείαν γραφὴν ἐκδεχομένη τὴν ἀμοιβὴν· ἅς τινας οὐκ ἐκφεύξεται τῷ χωρισμῷ τοῦ σώματος· οὐδὲ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρεπομένη, ἵνα μὴ τὰ τῆς γραφῆς διαψευσθῇ.

Τούτοις δὲ ἕπεται, τῷ μὴ δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον λέγω, μὴ δὲ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι· ἢ τὸ παντέλειον ἐκεῖνο καὶ τὸ παμμακάριον, τὸ προσδοκώμενον ἐν τῇ ἀναστάσει ἐνεῖναι τῇ φύσει ἤδη, ἢ τὸ πάντη ἡσυχάζειν τὸ λογικὸν, ἐπεὶ μηδὲν αὐτοπροαιρέτῳ βουλῇ κινούμενον μηδενὸς ἔχον ὅλως αἴσθησιν ἔστιν· ἀλλὰ τὸ πρότερον οὐδ' εἰσκεκόμισται· τοῦ θεοῦ κρεῖττόν τι προβλεψαμένου περὶ ἡμῶν, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν οἱ πρότεροι τελειωθῶσι· τὸ δεύτερον ἄρα ἐστί· καθ' ἡμᾶς οὖν τοὺς χριστιανοὺς οὐ κρείττων ὁ ἄνθρωπος τῶν οἰκείων μερῶν καθ' ἑαυτὰ θεωρουμένων δείκνυται· κατὰ δὲ τοὺς ἕλληνας καὶ τοὺς μανιχαίους τοῦ μὲν σώματος, κρείττων ὁ ἄνθρωπος· τῆς δὲ ψυχῆς, ἥττων τούτῳ τῷ λόγῳ· τὴν μὲν γὰρ ψυχὴν καὶ προϋπάρχειν οἴδασι τοῦ σώματος, ἀνενδεῆ τε τῶν τοῦ σώματος αἰσθήσεων, καὶ πρὸ τῆς εἰς τὸ σῶμα καταπτώσεως ὡς φασὶ μηδὲν ἀγνοοῦσαν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τούτου ἔξοδον ὡσαύτως· ὅθεν καὶ ἥττονα οἴδασιν αὐτῆς τὸν ἄνθρωπον· ἐπεὶ καὶ αὐτὴν ἑαυτῆς χείρονα λέγουσι γενέσθαι διὰ τῆς ἐν τῷ σώματι φυλακῆς ὡς φασί· τοῦ δὲ σώματος νεκροῦ θεωρουμένου μετὰ τὴν διάζευξιν τῆς ψυχῆς, πρόδηλον ὅτι κρείττων ὁ ἄνθρωπος· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα κρεῖττον ἑαυτοῦ θεωρεῖται πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ἐκ τῆς ψυχῆς· ὡς πρὸς τὸ μετὰ τὸ χωρισθῆναι τῆς ψυχῆς συνέστηκεν ἄρα, ὡς ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν οἰκείων μερῶν καθ' ἑαυτὰ θεωρουμένων, ἢ κρεῖττόν ἐστι κατά τι, ἢ ἧττον· ὅθεν ἀνάγκη λέγειν καὶ τούτοις, τὸν Χριστὸν αὐτῶν, ἢ ἥττονα εἶναι, ἢ κρείττονα κατά τι τῶν οἰκείων μερῶν καθ' ἑαυτὰ, ἐπινοουμένων· εἰ ὅλως ἓν ζῶον ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, ἐκ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀποτελεσθέν· ἀλλ' εἰ μὲν κρείττονα, εἴποιεν, δεδώκασι τὸ ἀσεβὲς, τελειότερόν τι τοῦ θεοῦ φανταζόμενοι εἶναι ὅπερ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς ὑπέρτατον· εἰ γὰρ τὸ κατ' αὐτοὺς ἐκ θεοῦ λόγου καὶ σαρκὸς ζῶον, κρεῖττον κατά τι τοῦ θεοῦ λόγου καθ' ἑαυτὸν νοουμένου, τοῦτο αὐτὸ κρεῖττον δηλονότι καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος μὴ συγκειμένων τῇ σαρκί· ἐπείπερ ἴσος ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι· καὶ ὁ τούτου κρείττων κατά τι, σαφὲς ὅτι καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· εἰ δὲ ἧττον εἴ-

ποιεν τουτὶ τὸ ζῶον τοῦ θεοῦ λόγου καθ' ἑαυτὸν θεωρουμένου, καὶ οὕτως ἀσεβοῦσι· τὸν θεὸν γὰρ λόγον ἥττονα ἑαυτοῦ δεικνύουσι γεγενῆσθαι κατὰ τὸν τῶν ἑλλήνων καὶ μανιχαίων περὶ τῆς ψυχῆς μῦθον· οὐκ ἂν γὰρ τὸ ἐκ θεοῦ καὶ σαρκὸς ζῶον, ἧττον ηὑρίσκετε τοῦ θεοῦ κατὰ μόνας, εἰ μὴ πρότερον αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος ἥττων ἑαυτοῦ γέγονεν.

Εἴποιμεν οὖν πρὸς τάδε, ὅτι ὄντως τὰ ἐκ μερῶν ἀποτελέσματα, ἢ κρείττονα ἢ χείρονα τῶν ἀποτελεσάντων ἑκάστου ἰδίᾳ θεωρεῖται· ἀλλὰ πρόδηλον, ὡς τόδε οὐχ' ἁπλῶς, ἀλλ' ἐφ' ὧν διαφόρων ὄντων κατὰ φύσιν τῶν μερῶν, καὶ ἡ σύνθεσις, κατὰ τροπὴν καὶ φυρμὸν καὶ κρᾶσιν τινὰ, ποιεῖ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτέλεσμα· εἰ μέν τοι ἡ σύνθεσις οὐ τοιάδε, ἤγουν οὐ συγχυτικὴ καὶ ἀλλοιωτικὴ τῶν συνελθόντων διαφόρων, οὔτε δὲ αἱ φύσεις εἰς ἀλλήλας συγχεῖσθαι δύνανται ἢ τρέπεσθαι, πῶς ἐντεῦθεν χεῖρον ἢ κρεῖττον τὸ ὅλον θατέρου τῶν μερῶν κριθήσεται; ἔσται δὲ σαφὲς μᾶλλον ἐκ παραδείγματος τὸ λεγόμενον· εἰ γὰρ τυχὸν λιτραῖον σκεῦος ἀργύρου, καὶ λιτραῖον σκεῦος μολίβδου τὶς καταχωνεύσας ποιήσει σκεῦος ἐξ ἀμφοῖν, δῆλον ὡς ἀργύρου μὲν ἧττον, κρεῖττον δὲ μολίβδου οἷα κασσίτηρος φανεῖται· πέφυκε γὰρ τάδε διά τινα φυσικὴν εὐπάθειαν καὶ συγγένειαν, ἀλλήλοις προσμεταβάλλεσθαι· εἰ δὲ λιτραῖον σκεῦος χρυσίου, λιτραίῳ σκεύει πηλίνῳ τυχὸν συνάψει τὶς, ἢ περιπλάσας θατέρῳ θάτερον ἐφ' ὁσονοῦν συμπυρώσει, ἐπεὶ μὴ πέφυκε χρυσίῳ πηλὸς κατὰ κρᾶσιν φύρεσθαι, οὐκ ἔσται τόδε τὸ ἐκ πηλοῦ καὶ χρυσίου ἀποτέλεσμα ποτὲ κρεῖττον χρυσίου κατὰ τὸ οὐσιῶδες ποιόν· ἰδοὺ γὰρ ἀμεταβλήτως καὶ ἐν τῇ περιθέσει καὶ ἐν τῇ ἑνώσει τοῦ πηλοῦ, τὸ χρυσίον ἁγνὸν ἐροῦμεν ὂν καὶ ἀκίβδηλον, οὐδὲν διοίσει χρυσίου γυμνοῦ κατὰ τὴν φύσιν· ἡ γὰρ περίθεσις τοῦ πηλοῦ οὐκ ἀναπείθει σώφρονα νοῦν, βεβλάφθαι εἰς φύσιν τὸν χρυσὸν, ἅπαξ διεγνωσμένον τὴν φύσιν εἶναι πρὸς τὰ χείρονα ἀμετάτρεπτον· ἀλλ' οὐδὲ πάλιν κρείττονα εἶναι γυμνοῦ χρυσίου διὰ τὴν περίθεσιν τοῦ πηλοῦ τὶς αὐτὸν λογίσεται· τὸ γὰρ ἅπαξ κρεῖττον, ἐπὶ τῇ προσλήψει τοῦ χείρονος ἑαυτοῦ πώποτε φανήσεται· καὶ γὰρ τόδε καὶ λέγειν μάταιον· ἀλλ' οὕτω μὲν τάδε.

Τῆς δὲ ἀποφάσεως ὑμῶν ὅμως ἢ κρεῖττον ἢ ἧττον ὁρᾶσθαι πρὸς τὰ ἴδια μέρη τὸ ἀποτέλεσμα λεγούσης, τὰ παραδείγματα ὑμῖν ἄλλό τι βούλονται παρὰ τὸ εἰρημένων· πάντως γὰρ κρεῖττον εἶναι πᾶν σύνθετον τῶν εἰς αὐτὸ συνελθόντων μερῶν φησί· λίθων τε γὰρ καὶ ξύλων κρείττονα τὸν οἶκον, καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου καὶ βύσσου τὸ καταπέτασμα, καὶ ψυχῆς καὶ σώματος τὸν ἄνθρωπον φησί· συγχωρητέον οὖν ὑμῖν καὶ τόδε· εἶτα ῥητέον ὡς ἔστιν ὄντως καὶ τοῦτο ἀληθὲς ἐπὶ τινῶν· ἀλλ' οὐκ ἴστε ὅπως ἐστὶν, εἰ καὶ ὅτι ἐστὶ, οὐκ οἶδα πῶς ἔγνωτε· τότε γὰρ κρεῖττόν ἑα-

τι τὸ ὅλον τῶν οἰκείων μερῶν ἑκάστου, ὅτε ἐπὶ τῇ συνθέσει καὶ ἕτερόν τι αὐτοῖς σχῆμα, ἢ ποιὸν, ἢ εἶδός τι ἐπιγίνεται· ἐν οὐδενὶ αὐτῶν ἦν ἢ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πρόσθεσιν παρὰ τὰ τῶν μερῶν εἴδη πάντα ὁρᾶται· τῷδε οὖν πλεονεκτεῖ ὁ οἶκος ὑπὲρ τὴν τῶν λίθων καὶ ξύλων φύσιν τὸ σχῆμα ἔχων, καὶ τοιάνδε θέσιν, ἣν οὐδὲ ξύλον οὐδὲ λίθος ἰδίᾳ· οὐ μέν τοι κρείττονα ἑτέραν φύσιν οὐδὲ οὗτος ἔχει· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ καταπέτασμα, πλοκῇ καὶ συνθέσει τῶνδε τῶν χρωμάτων πρὸς ἄλληλα ὑπερέχει τῶν καθ' αὐτὰ ἀσυνθέτων ἑκάστου· οὐ γὰρ χρώματος ἁπλοῦ λόγῳ κρεῖττόν ἐστι τῶν ἰδίων πάντων χρωμάτων· καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ ἵνα καὶ δοθῇ ὑμῖν κρείττων ψυχῆς τοῖς διὰ τὴν τῶν οἰκείων δογμάτων σύστασιν πάντα ὡς ἔτυχε προομολογοῦσιν, ἐπὶ τῇ συνθέσει καινοτέρας τινὰς παρὰ ψυχήν τε καὶ σῶμα ἰδιότητας φυσικὰς προΐσχεται· εἰ οὖν καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς συντεθείσης ἔστιν ἀληθῶς, τί ἰδεῖν καινότερον ἰδίωμα φύσεως καὶ ἐν Χριστῷ παρὰ τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα, δέοντος ἂν καθ' ὑμᾶς κρεῖττον τῶν μερῶν καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ἀποτέλεσμα ἐροῦμεν; εἰ δὲ οὐδὲν πλὴν τῶν αὐτῶν ὁρᾶται μερῶν, πῶς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς οὐ τὸ ἰσότιμον δοξάσομεν, ἀλλὰ τὸ κρεῖττον τοῦ ὅλου πρὸς τὰ μέρη τὰ αὐτοῦ;

LII. Ἀλλ' ἵνα συνήθως καὶ ἑτεράττα ἴσως δυνάμενα ἐπινοηθῆναι τοῖς ἀντιλέγουσι, πάντα προλαβόντες ἡμεῖς γυμνάσωμεν· ἀληθείας γὰρ ἡμῖν ἐκ παντὸς καὶ οὐ νίκης πάντως ἡ ἔφεσις, καὶ τάδε πρὸς τοῖσδε εἰπεῖν μὴ παραλείψωμεν· τὸ ἐξ ἀνομοιομερῶν ὅλον συνιστάμενον, ἕτερόν πως τῶν ἰδίων μερῶν ἐστι τῷ τε συνθετωτέρῳ καὶ ποικιλωτέρῳ καὶ τελειοτέρῳ, καὶ παραλλάττον τι πρὸς ἑκάτερα μέρη τοῦ ἁπλῶς, διαφοράν τινα πρὸς τὰ οἰκεῖα μέρη κτησάμενον· καθάπερ ἐν φαρμάκῳ καὶ οἴκῳ καὶ μύδρῳ καὶ ἀνθρώπῳ ὁρῶμεν· τῷ τε γὰρ ἐκ χαλκιτέως καὶ ἐλαίου συνθέματι, τρέφουσα τὰ κοῖλα τῶν ἑλκῶν προσμαρτυρεῖται δύναμις, ἥν περ οὐδέτερον τῶν κατ' αὐτὸ μερῶν εἶχε κατὰ φύσιν· ὁμοίως τε τὸ τοῦ οἴκου σχῆμα καὶ εἶδος, τοῦ τε τῶν ἐν αὐτῷ λίθων καὶ ξύλων παρήλλακται· ἐπεισῆκται γὰρ τούτοις καὶ τόδε τοῦδε ἀνθρώπου ὁ ὅρος, τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ὅρου πλεῖόν τι δείκνυσιν, οἷον τὸ θνητὸν, ὅπερ οὐδενὶ τῶν κατ' αὐτὸ μερῶν ἰδίᾳ προσάπτεται· ὥσπερ οὐδὲ τὸ γελαστικὸν, ἢ κλαυστικὸν, καὶ τὰ τοιάδε αὐτοῦ ἴδια· δῆλον δὲ ὅτι καὶ πρὸς τὰ τῶν μερῶν αὐτοῦ ἰδιαζόντως ὁμοούσια, ἤγουν τὰς ἄλλας ψυχὰς ἰδίᾳ καὶ σώματα, ἀναγκαίως παραλλάσσοι ἂν ὁ τοῦ ὅλου αὐτοῦ ἀνθρώπου ὅρος καὶ λόγος· ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ ὁ ἀριθμός· ἀριθμητὸν γὰρ πάντως τί ἐστιν, εἴ γε ὁπωσοῦν ἐστι τὶ τὸ ὅλον λεγόμενον· εἰ οὖν μέρη τε λέγετε καὶ ὅλον ἐπὶ Χριστοῦ, καθὼς τινὲς ὑμῶν ἀπεφάνθησαν, φαῖεν ἂν ἔσται πρῶτον μὲν θεότητός τε οὔσης καὶ ἀνθρωπότητος τῶν μερῶν τὸ ὅλον ἕτερόν τι παρὰ

ταύτας δεικνύμενον ἡμῖν· εἶτα δὲ, οὔτε δύναιτο ἂν, κατὰ τὸν τοῦ ὅλου ὅρον ὡς ὁμοουσίοις συντάττεσθαι τοῖς τῶν μερῶν ὁμοουσίοις, οὔτε τῷ πατρὶ οὔτε τῇ μητρὶ ὁ κύριος ὅμοιος ἔσται φύσει, κατὰ τὸ ὅλον ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τῷ τῆς θείας τριάδος ἀριθμῷ κατὰ τὸν τοῦ ὅλου ὡς ὅλου ἀριθμητοῦ λόγον, συλλογίζοιτο ἂν, εἰ μὴ τετράδα ποιεῖ· οὔτε δὲ ὁμοούσιον ἔτι ταύτην ἑαυτῇ πάντη συναριθμούμενος δείξει· ἀλλ' οὐδὲ τῷ τῆς ἀνθρωπείας πληθύος καταλόγῳ εἰ συναριθμοῖτο, ὁμοούσιον ἕξει πᾶν τόδε διὰ τὰ αὐτά.

Ἀλλ' ἴστωσαν, καὶ εἰ ταῦτα ἡμῖν συνάγοιεν, πρῶτον μὲν τοὺς καθ' ἡμᾶς πατέρας τούτοις χρήσασθαι τοῖς ὀνόμασιν, ἤγουν μερῶν καὶ ὅλου, ἐπὶ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ, διὰ συνθέσεως παράστασιν μόνην, καὶ ἀποβολὴν πάσης ἐμφάσεως, τῶν καθ' ἑτέρους τρόπους λεγομένων ἑνώσεων· ἔτι μέν τοι, καὶ διὰ τὸ ἑκατέρου τῶν ἐν Χριστῷ λεγομένων εἶναι, ἀληθῆ τε φύσιν εἶναι καὶ εὐδόκησιν, καὶ πρὸς φυσικὴν ἕνωσιν συνδεδραμηκέναι, ὡς ἄμφω τὰς οὐσίας συμπληροῦν τὲ καὶ ὑφιστάνειν Χριστῷ οὕτως, ὥσπερ καὶ τὰ μέρη φυσικῶς τὸ ὅλον ἀπαρτίζουσιν· ἔτι δὲ καὶ τῷ μὴ διδόναι χώραν ὑποψίας τινὶ, ἕτερον ἑτέρου ψιλὸν τῶν ἐν Χριστῷ ποτὲ εἶναι διαλογίζεσθαι, ὥσπερ οὐδὲ ἄνευ ἀλλήλων τὰ μέρη, σωζομένου τοῦ ὅλου, ποτὲ ἰδεῖν ἐστιν· ἀλλ' ὥσπερ σύνθεσίν τε, καὶ ὅλον, καὶ ἀνάκρασιν, καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντες, εἰς ὅσον ἔχοι μόνον ἕκαστος λόγος ἀδιάβλητον ἐπὶ Χριστοῦ, ταῦτα φασὶ· παρεπόμενόν τι τούτοις εἰ ἀπεμφαίνοι, μὴ καταδεχόμενοι σὺν αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ λογίζεσθαι· κρᾶσιν τὲ γὰρ λέγοντες, μόνον τὸ πᾶν κατὰ παντὸς εἶναι τῶν ἑνωθέντων σημαίνειν βούλονται, τὴν ἑπομένην ταύτην σύγχυσιν καὶ τῶν ποιοτήτων τὴν ἀντίστασιν, καὶ τὴν ὑπ' ἀλλήλων τῶν μιγνυμένων ἔκλυσίν τε καὶ ἀλλοίωσιν οὐ παραδεχόμενοι· καὶ οὐ μόνον ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τῆς κατὰ σῶμα καὶ ψυχὴν ἑνώσεως τάδε προσιέμενοι· οὕτως γὰρ καὶ ὅτι οὐδὲν ἑαυτὸ μέρος συντίθησιν εἰδότες, οὐκ ἤδη καὶ ὑφ' ἑτέρου συντεθῆναι τὸν λόγον τῇ σαρκὶ φρονοῦσιν· ἐπεὶ σύνθεσιν μερῶν ὀνομάζουσι καὶ ἁπλῶς πᾶν τὸ μὴ προσῆκον ἐπὶ τῆς θείας οἰκονομίας, ἀποσκευάζονται μόνον τὸ ἀδιάβλητον τῶν λεγομένων, πρὸς σαφήνειαν τοῦ δυσδιαγνώστου λίαν θείου μυστηρίου ἐφελκόμενοι, διὰ τὴν χρείαν τῆς τοῦ ἀκαταλήπτου λόγου ὑποτυπώσεως· ἵνα μὴ ἀστήρικτος ἡμῖν ὁ νοῦς ὢν, αὐτονομῇ φανταζόμενος τὰ περὶ τοῦδε· καὶ πολλάκις πρὸς τὰ πάντη ἀπεμφαίνοντα περὶ τῆς οἰκονομίας παρατρέπηται, καὶ ἀσεβείας ἑαυτῷ ἀναπλάττηται· κἂν τοῖς γὰρ κοινοτέροις πολλάκις ἔκ τινος μεταφράσεως ἢ ἀναλογίας ἢ μερικῆς ὁμοιώσεως ὀνομάζομέν τινα· καὶ οὐ διὰ τόδε, καὶ πάντα τὰ ἑπόμενα τούτοις, συνεκδεχόμεθα· οὐ γὰρ ἐπεὶ τὸν ἀπὸ σκυθρωποῦ εὐδιώτερον ἀέρα γινόμενον γελάσαι φαμὲν, ἤδη καὶ

ζῶον γελαστικὸν τὸ στοιχεῖον εἶναι ἐγνώκαμεν· πλὴν εἰ καὶ πάντα συμβαίνειν ἀνάγκη τὰ ἑπόμενα ὅποι λέγοιτό τι τῶν αὐτῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ἐπὶ Χριστοῦ ταῦτα ἀναγκαίως οὐχ ἕψεται· ἐκ θεοῦ γὰρ λόγου ἀνθρωπείας φύσεως ὁμολογουμένης αὐτοῦ τῆς συνθέσεως, εἴγε ἐκ τοιῶνδε ἀληθῶς εἶναι τῶν μερῶν δοθείη, τὸ κατ' αὐτὸν ὅλον, καὶ σύνθετον εἶναι κωλύσει πάντως τὰ τοιαῦτα παρακολουθήματα· ἀπαράδεκτον γὰρ τὸ θεῖον παντὸς ἀτόπου· καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς τισιν εἶναι τῶν καθ' ἡμᾶς λεγομένων, ἀσυγκρίτως ἔχειν ἐν τούτοις πρὸς ἡμᾶς ὡμολόγηται· εἰ γὰρ καὶ γέννησις λέγεται ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἑπόμενα ταῖς καθ' ἡμᾶς γεννήσεσι· καὶ ἐν τῷδε οὐδὲ τὸ ὁμοούσιον τῶν ὑποστάσεων τοῦδε, οὔτε τὸ τελειοπρόσωπον τῶν ἰδικῶν δυνάμεων, ὅμοιον ἡμῖν, οὐδὲ τὰ λοιπὰ ἐξαίρετα.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτων ὁμολογουμένων ὡς οὐκ ἔστιν ἐξ ὅλου καὶ μερῶν ἐπὶ Χριστοῦ εἰρημένων, ἀκολούθως τὶ ὅμοιον ἡμῖν ἐπαγέσθαι, διανοητέον καὶ τάδε· πρῶτον μὲν γὰρ τὸ λεχθὲν συμβαίνειν ἐπὶ τοῦ ἐκ μερῶν ὅλου γινομένου, δῆλον· ὡς εἰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος οὖσιν ἀνομοίοις τοῖς μέρεσι συμβαίνει τῷ ὅλῳ τῷδε, ἀλλὰ πάντως κατά τι προσεχὲς ἢ πορρωτέρω γένος ὁμογενὲς τυγχάνουσι· διὸ δὴ καὶ πρὸς σύνθεσιν εἴδους κοινοῦ, οὐκ ἀλλοτρίως ἔσχεν ἂν πρὸς ἄλληλα πάντῃ· ἅτε κοινωνίαν τινὰ φυσικὴν ἔχειν κατά τι γένος· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ δεσπότου ἡμῶν ἕνωσις, ἐκ τῶν πάντῃ ἀνομογενῶν ἐστι· τὶ γὰρ κυρίως οὐσιῶν γένος· εἰ δὲ καὶ γένος, οὐσίας ἐστὶ, τὶ γένος οὐσίας τῆς θείας αὐτῆς, μετὰ καὶ τῆς ἀνθρωπείας εἶναι δοθήσεται· ἵνα διά τινα φυσικὴν συγγένειαν, καὶ ὅλου τινὸς φύσιν, συγκιρνάμενα ποιήσοι τάδε· πῶς οὖν τῷ συμβαίνοντι τῇ τῶν ὁμογενῶν μερῶν συνθέσει τὴν τῶν ἀνομογενῶν ὑπαγάγοιεν σύνθεσιν; καὶ ὡς ἀναγκαῖον ἡμῖν συναγάγοιεν, τὸ δεῖν πάντως ἔσεσθαι τοῖσδε τοῖς ἀνομογενέσι Χριστοῦ μέρεσιν, ἐκεῖνο ὃ τοῖς ὁμογενέσιν ἑπόμενον καθορᾶται, ἤγουν ὁλότητα τινὰ ἑτέραν; ἀλλ' εἰ μὲν ἄλλοθεν τὸ μὴ γενέσθαι φυσικὴν σύνθεσιν καθ' ὑπόστασιν ἐπιδεῖξαι τοῦτο ἤδη ἀναγκαίως κατασκευάσετε, εἴποιμεν αὐτοῖς· εἰ δέ γε ὑποθετικῶς τὴν σύνθεσιν ἡμῖν ὅλως θεοῦ πρός τι συγχωρεῖτε, οὐκ ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν τὰ ἑπόμενα συνθέσει ἐπαγάγοιτε· ἢ διὰ τὸ μὴ τοιάνδε εἶναι αὐτὴν οἵαν ἴστε γινομένην ἐπὶ τοῖς μὴ τοιοῖσδε οὖσιν, ἤγουν θείοις καὶ ἀνθρωπίνοις μέρεσιν· ἤδη καὶ ταύτην ἀνατρέψετε· ὧν γὰρ αἱ φύσεις οὐχ' αἱ αὐταὶ κατὰ πάντα, οὐδὲ ἡ φυσικὴ σχέσις ὁμοία κατὰ πάντα, οὐδὲ ἡ σύνθεσις ἡ αὐτὴ δηλαδὴ γενήσεται.

Ἔτι ῥητέον ὅτι εἰ καὶ πᾶσα σύνθεσις, ἕτερον καθὼς δὲ εἰρήκατε, παρὰ τῶν μερῶν ε ἴδη ἐπεισάγει τῷ ὅλῳ εἶδος, προωμολόγηται ὅμως ἡμῖν τοῦ νῦν ἀνακρινομένου συνθέτου ἓν εἶναι μέρος τὸ θεῖον, ὃ ὁ παντὸς εἴδους ποιητικός ἐστι θεῖος λόγος· εἰ οὖν τὶ ἕτερον αὐτῷ τὲ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ

ὄντι ὡς μέρεσιν ἐπιγένοιτο εἶδος ὅλου τινὸς, ἢ αὐτὸν ἀνάγκη τοῦτο προβάλλεσθαι εἰδοποιὸν δεδομένον καθολικὸν καὶ συνωμολογημένον κοινῶς, ἢ ἕτερον τινά· τὸ γὰρ γινόμενον πᾶν, δῆλον ὡς οὐχ' ἑαυτὸ ποιήσει μήπω ὂν, ἀλλ' ὑπό τινος ἐγένετο, εἴπέρ ἐστιν· εἰ δὲ μὴ ἐγένετο, οὐδὲ ἔστιν· ὑφ' ἑτέρου μὲν οὖν οὐκ ἂν γένοιτό τινος· μόνος γὰρ εἶναι οὐσιαστὴς καὶ φυσικὸς εἰδοποιὸς ὁ ὑποβληθεὶς ὡς μέρος τῷδε τῷ ὅλῳ, ὡμολόγηται ἡμῖν πᾶσιν· εἰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ τόδε γέγονέ πως ὡς ὅλον τι, καὶ ὑπὸ τοῦ ποιοῦντος αὐτὸ ὡς ἐξ ἰδίου μέρους γινόμενον εἴη τὸ ποίημα· ἔσται γὰρ ἂν οὕτως, ὡς μέρος ἐν τῷ ὅλῳ περιεχόμενον τὸ αἴτιον ὑπὸ τοῦ αἰτιατοῦ, ὅπερ ἀδύνατον· ἐπεὶ οὖν τάδε ἀδύνατα, δῆλον ὡς οὐ κυρίως λέγεται· ἀλλὰ τὸ προαγαγὸν τὴν λεγομένην Χριστοῦ ὁλότητα μέρος, αὐτό ἐστιν ὃ σύγκειται ἑτέρῳ· ἤγουν ὁ λόγος τῇ σαρκί· ἔκ τε τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ, ἅμα τῷ σὺν αὐτῷ μέρει, ἤγουν τῆς σαρκικῆς οὐσίας ταύτην συνιστῶν τὴν ὁλότητα· οὐδὲν πλέον ἢ ἔλαττον ἐπιδεικνύμενος ἑαυτοῦ καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ ἐν αὐτῇ· ἡ γὰρ εἰδοποιὸς δύναμις, ἑαυτὴν ὡς εἰπεῖν οὐχ' ἑτέρῳ ἀλλ' αὐτῷ τῷ συντεθέντι σὺν αὐτῇ μέρει, εἰς εἶδος κεχάρισται· ἀνθρωπιζομένη τε διὰ τοῦδε, καὶ θεοῦσα τόδε κατ' αὐτὴν δι' ἑαυτῆς, καὶ οὐχ' ἕτερον κρεῖττον, καὶ ἑαυτῆς καὶ ἐκείνου ποιῆσαι ἔχουσα εἶδος· πῶς οὖν ἕτερον ἔσται τὶ φαινόμενον ὅλον ἐν Χριστῷ κατ' οὐσίαν παρ' ἑκάτερα; οὐκοῦν σαφὲς κἀντεῦθεν γεγένηται, ὡς τοιοῦδε προωμολογημένου εἰδοποιοῦ λόγου θείου, τοῦ συντεθειμένου μέρους, ταυτὸν τῇ φύσει καὶ τῷ ἀριθμῷ ἔσται καὶ τὸ κατὰ διάφορον ἐπίνοιαν ὀνομασθὲν ὅλον τὸ σύνθετον· κἂν μέρος ἐν αὐτῷ ὁ λόγος εἴρηται εἶναι τοῖς πατράσιν· καὶ τοῦ αὐτοῦ κατηγορηθήσεται Χριστοῦ, καθ' οὗ καὶ τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον· ὡς θεοῦ ἑκατέρως νοουμένου ὡσαύτως τελείου· εἰ καὶ ποτὲ μὲν διὰ τὴν σημασίαν τὴν περὶ ἑκατέρου τῶν ἐν τῷ συνθέτῳ, ὅλον τὸ συναμφότερον, μέρος δὲ θάτερον μόνον τῶν αὐτοῦ εἴρηται.

Οὐκ ὀρθῶς οὖν ἡμῖν συνάγετε τὸ ἑτεροούσιον τοῦ ὅλου πρὸς τὰ μέρη διὰ τὴν σύνθεσιν· καὶ νεώτερον ἀριθμὸν καθορᾶτε· εἰ γὰρ καὶ ὡς λεκτὸν ἀριθμητόν ἐστι τόδε τὸ ὅλον τοῦ σημαινομένου τῆς συνθέσεως πάσης, ὡς ὅλου λεγομένου τισὶν, οὐ προσθήσει τῷ ἀριθμῷ τῶν ὁμοουσίων καὶ ὑπαρκτῶν μερῶν· οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ κατὰ διαφόρους ἐπινοίας περὶ τοῦ αὐτοῦ συμβέβηκε πολυωνυμία ποτὲ καὶ πλῆθύς ἐστιν ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἑνὸς πράγματος λεγομένων ὀνομάτων· οἷον Σίμων, Πέτρος, Κηφᾶς, Βὰρ Ἰωνᾶ, ἀπόστολος, μαθητής τε τοῦ κυρίου, καὶ διδάσκαλος τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ἤδη διὰ τόδε, καὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτοῦ καὶ ὀνομαζομένου ἑνὸς ἀνθρώπου τὸν ἀριθμὸν εἰς οὐσίας ἢ ὑποστάσεις συμπληθύνεσθαι νοητέον, οὐδὲ διαφέρειν ἑαυτοῦ κατὰ τὸν φυσικὸν ἢ ὑποστα-

τικὸν ἀριθμόν· οὕτως ὥσπερ ἡ τοῦ μαθητοῦ καὶ διδασκάλου ἐν τοῖς διαφόροις ὁμολογουμένως ὑποκειμένοις ὀνομάτων αὐτοῦ διενήνοχε σημασία· πρὸς τούτοις δὲ φαμὲν, καὶ ὥστε μέρος τὸ συντεθὲν ἤγουν ὁ θεῖος λόγος· ἐπεὶ δέδοται ἀκρότατον ὑπεροχικῶς εἶναι κατὰ τελειότητα, εὐδοκῆσαν συντεθῆναι μεῖζον μὲν ἢ τελειότερον ἑαυτοῦ ὅλον, οὐκ ἂν συστήσεται πώποτε· εἴγε ἀληθῶς παντέλειον εἶναι μεμαρτύρηται, διὰ τὸν τῆς φύσεως ἑαυτοῦ λόγον· ἀλλ' οὐδὲ μεῖον ἑαυτοῦ ποιήσει τι εἶναι τὸ οἰκεῖον ὅλον διὰ τὸν πάσης συνθέσεως λόγον· μείζονα γὰρ τόγε ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἐλάττονα δέποτε δείκνυται τῶν μερῶν τὰ οἰκεῖα ὅλα· εἰ δὲ μήτε μεῖζον αὐτοῦ τὸ τοῦ λόγου ὅλον, διὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦδε τοῦ μέρους, μήτε δὲ ἧττον, διὰ τὸν τῆς συνθέσεως ἁπλῶς λόγον δεῖ εἶναι, ἑαυτὸν ἄρα ἕξει ὅλον τὸ ὁλοποιὸν αὐτοῦ μέρος· ὃ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἴσον τῷ ἰδίῳ μέρει ἔσται καὶ οἰκεῖον αὐτοῦ ὅλου λεγόμενον· πῶς οὖν ὅλου ἑτερότητα πρὸς τὰ μέρη καὶ ἐνὶ τῆς κατὰ τὸν δεσπότην ἡμῶν Χριστὸν οἰκονομίας συλλογίζεσθαι ἂν εἴη; ἔτι δὲ φαμὲν ὡς εἰ πᾶν ἁπλοῦν ἐν τῷ συνθέτῳ, καὶ πᾶν μέρος ἐν τῷ ἰδίῳ ὅλῳ δεῖ εἶναι· πᾶν δὲ ὂν καὶ γινόμενον, ἐν μέρει ἐστὶ τούτῳ, ἤγουν τῷ θείῳ λόγῳ, πῶς ἔσται τὶ τὸ κατ' αὐτὸ ἕτερον αὐτοῦ σύνθετον, καὶ ὅλον τὶ καθολικώτερον αὐτοῦ; ἵνα ὑπὸ τοῦδε περιέχοιτο αὐτὸς ὁ λόγος ὁ πάντα περιέχων· αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ πλήρωμα τὸ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρούμενον.

# LIBER II.

## Δευτέρας ἀσεβείας αὐτῶν ἔλεγχος λεγόντων δύο καὶ οὐ μίαν τὴν ὑπόστασιν ἐκ τῆς κατὰ τὴν σάρκωσιν τοῦ λόγου οἰκονομίας ὁρᾶσθαι.

1. Σημαίνει φασὶν ἡ ὑπόστασις ποτὲ μέν τοι ἐνούσιον· ὡς τὸ μνήσθητι τίς μου ἡ ὑπόστασις, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ποτὲ δὲ ἀνούσιόν τι ὡς τὸ ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεώς μου· ποτὲ δὲ τινῶν συνάθροισιν ὁμονοούντων· ὡς τὸ ἐξῆλθον ἄνδρες ἐκ τῆς ὑποστάσεως τῶν ἀλλοφύλων· εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸ τελευταῖον φασὶ τὴν ὑπόστασιν, ἀντὶ τοῦ ταυτοβουλίαν καὶ ὁμογνωμοσύνην σημαίνειν τῶν φύσεων, συγχωροῦσι δηλονότι κατὰ τὰ πρῶτα δύο λέγειν ἡμᾶς τὰς ὑποστάσεις τῶν δύο φύσεων· εἰ δὲ κατὰ τὸ δεύτερον φασὶν ἀνούσιόν τι βουλόμενοι δεῖξαι τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύσεων, οὐδὲ ἀποκρίσεως ἄξιοι· εἰ δὲ κατὰ τὸ πρῶτον, εἰπάτωσαν τίνι καθέστηκεν αὕτη ὁμοούσιος· τῇ τοῦ Δαβὶδ περὶ ἧς εἶπε μνή-

σθητί τις μου ἡ ὑπόστασις, ἡ τῇ τοῦ πατρὸς περὶ ἧς εἴρηται χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ; ἀλλ' εἰ μὲν τῇ τοῦ πατρὸς, πῶς ἐκ δύο φύσεων συνέστηκεν, ἁπλῆς ὑπαρχούσης τῆς τοῦ πατρὸς; δεῖ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχειν λόγον τῆς οὐσίας, καὶ τὴν αὐτὴν νόησιν, τὰς οὐσίας λεγομένας ὑποστάσεις· ἐπεὶ λεγέτωσαν τί τὸ ὁμοούσιον· εἰ δὲ μὴ τῇ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τῇ τοῦ Δαβὶδ, πῶς ἐκ δύο φύσεων λέγοντες αὐτὴν οὐκ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστᾶναι βούλονται; τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Δαβὶδ· εἰ δὲ οὐδὲ τοῦτο οὐδὲ ἐκεῖνο, πᾶσιν ἑτεροούσιος ὁ παρ' ὑμῶν εἰσαγόμενος υἱὸς, καὶ οὐδὲ ἡμῖν οὐδὲ τῇ ἁγίᾳ τριάδι ὁμοούσιος· εἰ δὲ λέγετε ἐκ μέρους καὶ τούτῳ κἀκείνῳ ὁμοούσιος, γινώσκετε ὅτι τὰ ὁμοούσια, οὐκ ἐκ μέρους θέλει ὁμοούσια εἶναι· τῷ γὰρ λόγῳ τούτῳ παντάπασιν ὁμοούσια ἔσται· ὅλως δὲ τὸ ἐκ μέρους τούτῳ κἀκείνῳ ὁμοούσιον, οὐδετέρου δύναται εἶναι υἱός· ἐπεὶ δείξατέ τις ἐκ μέρους ὑπάρχων ὁμοούσιον διαφόροις, καὶ γινόμενον τούτου κἀκείνου υἱόν.

Ἤδη μὲν τῆς προτέρας ὑμῶν ὑποθέσεως κατηργημένης, περιττὸν ἦν καὶ πρὸς τὰ ἑξῆς ὑμῖν ἀποκρίνασθαι· εἰ γὰρ ἀληθῶς ὡς δέδεικται φύσεως γέγονεν ἡ σύνθεσις καὶ καθ' ὑπόστασιν, οὐ μὴν ὑποστάσεων ἐστὶν ἡ ἕνωσις ἐπὶ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος νῦν τοῦ Δαβὶδ ὑπέθεσθε, δῆλόν ἐστιν ὡς πάντως μίαν καὶ οὐ δύο εἶναι ἀναγκαῖον τὴν σύνθετον ὑπόστασιν· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμεν ὡς ἰσχυροτέρους τοὺς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ὑμῶν ὑποθέσει παραιτεῖσθαι συλλογισμοὺς, σὺν θεῷ καὶ πρὸς τούσδε ἅπαντας ὑμῖν δεόντως ἀπαντήσομεν· οἱ μὲν οὖν φιλαλήθως τὴν ἀλήθειαν ἐρευνῶντες, οὐ τοῖς ποιοῦσι τὴν ἀπ' αὐτῆς πλάνην ὀργάνοις κέχρηνται προς τὴν ἔρευναν αὐτῆς ὥσπερ ὑμεῖς· τῆς γὰρ ἀδιακρίτου τῶν πολυσήμων ὁμωνυμίας πλείστην ποιούσης ἀεὶ τὴν ἀπάτην ἐν τοῖς ζητουμένοις πράγμασιν, ἰδοὺ νῦν ἡμῖν ταύτη ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μετὰ μέν τοι καὶ δοκεῖν φεύγειν αὐτὴν, προεβάλλεσθε, περὶ τῆς ὑποστάσεως φημὶ διερευνῶντες· καὶ ἐδόξατε μὲν διορίζειν ἀπὸ μέρους· οὐκ ἐντελῶς δὲ διακρίνατε τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα, πῶς ἐφ' ἑκάστου ὧν λέγεται σημαίνεται. Ἀναγκαῖον οὖν ἀντιμεταλαμβανομένης τῆς ὑπὸ προθέσεως ἢ κυρίως κειμένης· ποσαχῶς τε λέγεται καὶ ὅπως καθέκαστον τῶν ἑτέρως λεγομένων εἴρηται τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα, καὶ τὸ ἁρμόδιον ἐπὶ τοῦ προκειμένου φιλοκρινῆσαι ἡμᾶς πρῶτον, ἵνα μὴ εἰς ἑτέραν ἀνθ' ἑτέρας σημασίαν μεταπίπτωμεν, εἶθ' οὕτως τὰ ἑξῆς ὑμῶν ἄτοπα διελέγχειν.

Φαμὲν οὖν ἡμεῖς ὡς ὑπόστασις μὲν λέγεται τισὶ κατὰ τῶν παλαιοτέρων ἑλληνικῶν τὴν γλῶτταν, ἡ ὑποστάθμη καὶ τρὺξ τοῦ οἴνου καὶ τῶν τοιούτων ὑγρῶν, διὰ τὸ ὑποβεβηκῶσαν τῷ ἐπιπολάζοντι ὑγρῷ τὴν ἑαυτῆς στάσιν δεικνῦναι ὡς λέγομεν ἐνυπόστατα σημεῖα. Λέγεται δὲ καὶ ἡ κίνησις

εἴτουν μετάστασις τοῦ ἐνεστῶτος ποτὲ, ὑπόστασις· οἶά τις ἄπο καὶ χωρὶς στάσεως οὖσα διάθεσις ἤτουν στέρησις στάσεως, ποτὲ ἀμειβομένης τῆς ὑπὸ προθέσεως ἐν τῇ λέξει, καὶ μεταλαμβανομένης εἰς τὴν ἀπὸ καθὰ οἱ ἐν παλαίστρᾳ τὰς διωθήσεις ἀλλήλων ποιούμενοι, οὕτως ὠνόμασαν. Λέγεται δὲ καὶ ἡ κτῆσις τῶν δέ τινων τῶν χρημάτων ἢ προσόδων ἀπό τινων κτημάτων ὑπάρχουσα τῷ δέ τινι τῷ κεκτημένῳ, ὑπόστασις· ἅτε σωζομένη ἤδε καὶ ἀδιαπτώτως αὐτῷ ὑφεστηκυῖα ὡς φαμὲν οὐκ ἔχειν ἢ κεκτῆσθαι τὸν δέ τινα πολλὴν ὑπόστασιν. Λέγεται δὲ ὑπόστασις, καὶ τὸ καρτερικὸν καὶ οὐκ εὐκατάπτωτον, ἀλλ' ὑπομονητικὸν πρὸς τὰ ἐπερχόμενα, καθὼς εἴρηται τῇ ἁγίᾳ γραφῇ, καὶ νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου, οὐχὶ κύριος; καὶ ἡ ὑπόστασίς μου οὐχὶ παρὰ σοῦ ἐστι; Λέγεται δὲ ὑπόστασις, καὶ ἡ τινὸς διηγήματος ἢ ἁπλῶς λόγου ἰδιάζουσα καὶ οὐ καθόλου οὖσα πρότασις· ὡς τὸ λεγόμενον ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. Λέγεται δὲ καὶ ἡ πίστις ὑπόστασις οἷα δή τινος καταλήψεως οὖσα ἐπιστήμη τε ἐπίστασις· καθὼς εἴρηται, ἔστι δὲ πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις. Λέγεται ὑπόστασις, καὶ ἡ ὑπόσχεσις, ὡς ὑπό τινος τεθεῖσα τινὶ καὶ ὑφισταμένη ἐλπὶς, καθὼς εἴρηται· μήπως ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ μακεδόνες καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγωμεν ὑμεῖς, ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ· τίς δὲ ἦν φησὶ τῇ προεπηγγελμένῃ αὐτῶν εὐλογίᾳ. Λέγεται ὑπόστασις, καὶ ἡ βάσις ἡ ὑποκειμένη τῇ στάσει τοῦ δέ τινος, ὥσπερ εἴρηται· ἐνεπάγην εἰς ὕλην βυθοῦ καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Λέγεται ὑπόστασις, καὶ ἡ ἀντίστασις· ὡς τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ εἰρημένον ὑπὸ Μωϋσῆ περὶ τοῦ λαοῦ· πῶς δυνήσομαι φέρειν τὴν ὑπόστασιν καὶ ἀντιλογίαν ὑμῶν; Λέγεται ὑπόστασις καὶ ἡ κατάστασις· ὡς τὸ ἐν Ἐζεκιὴλ περὶ τοῦ ναοῦ εἰρημένον· καὶ διαγράψεις τὸν οἶκον καὶ τὴν ἑτοιμασίαν αὐτοῦ, καὶ τὰς εἰσόδους αὐτοῦ καὶ τὰς ἐξόδους αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ. Λέγεται ὑπόστασις καὶ ἡ τινῶν προσώπων ὁμοουσίων, ἢ καὶ ἑτεροουσίων ἀλλήλοις συνελθόντων, σύστασις· ὡς τὸ λεγόμενον· ἐξῆλθον ἄνδρες ἐκ τῆς ὑποστάσεως τῶν ἀλλοφύλων· ἔτι δὲ καὶ ὃν νῦν ὑμεῖς ἐν γνώσει ἢ ἀγνοίᾳ λόγον παρεδράμετε κατὰ τὴν αὐτήν πως ἔννοιαν ὄντα. Λέγεται ὑπόστασις καὶ ὅταν κατὰ τὸ αὐτὸ τινῶν συνελθουσῶν φύσεων διαφόρων ἰδικῶν, μετὰ τῶν περὶ αὐτὰς ἰδιωμάτων, οὐχὶ δὲ προσώπων ὑφὲν εἴτουν ἅμα διὰ τῆς ἑνώσεως σύστασις γένηταί τις ἑνὸς μόνου ἀτόμου. Λέγεται καὶ φύσεων διαφόρων μὴ συνελθουσῶν, ἀλλὰ μόνων ἰδιωμάτων μερικῶν πλειόνων, ἓν ἰδίωμα καθολικὸν συνιστώντων ἐκ πάντων, ἔν τινι ὑποκειμένῳ ἑνὶ, εἴτουν ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει ἡ πᾶσιν ὁμολογουμένη ὑπόστασις· εἴτε δ' οὖν ἐν ἁπλῇ, εἴτε ἐν συνθέτῳ, εἴτε ἐν ἰδικῇ, εἴτε ἐν κοινῇ οἷα ἡ θεία, εἴτε ἐν μιᾷ φύσει μόνῃ, εἴτε ἐν ἡνωμέναις πλείοσιν· ὅλως μέν τοι ἐν ὑπάρξει οὔσαις

αὕτη εἴη τῶν μερικῶν ἰδιωμάτων ἤγουν τοῦ κοινοῦ ἰδιώματος, ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ νοουμένη στάσις ἢ σύστασις, ὑπόστασις λέγεται. Λέγεται δὲ κυριώτερον καὶ οἰκειότερον πάντων ἡ τοιαύτη ὑπόστασις, ἅτε πρὸς τῇ συστάσει καὶ ἐκ τοῦ πάντων τῶν τε ὁμοειδῶν καὶ τῶν ἑτεροειδῶν κατὰ τὸ ἰδικὸν γνωριστήριον, κεχωρισμένον δεικνύειν τὸ ὑποκείμενον ἄτομον τὸ δέ τι καθ' αὐτὴν ἀπόστασίς τις οὖσα καὶ διορισμὸς τῶν ἀδιορίστων οὐσιῶν εἰς τὸν κατὰ πρόσωπον ἀριθμὸν ἑκάστου· διὸ δὲ καὶ πρόσωπον ταύτην οἱ πατέρες νοοῦσί τε καὶ ὀνομάζουσι. Λέγεται ὑπόστασις, καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις πολυωνύμως συσσημαινομένη παρὰ πλείστοις τῷ ὑφεστηκέναι· καὶ μὴ ὡς τὰ καθ' αὐτὰ ἀνύπαρκτα συμβεβηκότα εἶναι καὶ νοεῖσθαι, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῆς ἑστᾶναι, καθὸ εἴρηται, μνήσθητι τίς μου ἡ ὑπόστασις· τὸ γὰρ ὅπως εἴρηται χαρακτὴρ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως ὁ υἱὸς, ὃ καὶ αὐτὸ παρηγάγετε, μείζονος δεῖται τῆς ἀναπτύξεως καὶ οὐ παρεκβατικῆς νῦν ζητήσεως· πλὴν οὐδὲν ὑμῖν εἰς τὸ προκείμενον τόδε συναίρεται.

Τούτων οὖν οὕτως ἡμῖν περὶ ὑποστάσεως φιλοκρινηθέντων, εἰ μὲν δύο τὰς ὑποστάσεις ἀντὶ οὐσιῶν φατὲ, δεχόμεθα μὲν ἡμεῖς πάντως· ἐπάγομεν δὲ ταύταις καὶ τὸ ἓν πρόσωπον εἶναι ἐκ τούτων τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὴν ὁμωνυμίαν φύγωμεν τῶν προσώπων· τοῦτο δηλοῦντες ὡς ἀντὶ μὲν τῶν φύσεων ταύτας ἐδεξάμεθα· τὸ δὲ πρόσωπον εἰς ὑπόστασιν λοιπὸν ἤδη καταλογιζόμεθα ὑμῖν· συσσημαίνει γὰρ τῷ τε προσώπῳ καὶ τῇ φύσει ἡ ὑπόστασις τὸ ὑποκείμενον πρᾶγμα ἑκατέρῳ τῶν διαφόρων ὀνομάτων· ἀλλ' οὕτως σὺν θεῷ φαμέν· ὑμᾶς δὲ ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἰδότας ὡς φατὲ πολλάκις φύσιν τὲ καὶ ὑπόστασιν, ἐπεὶ πρὸς ταῖς δύο φύσεσι, καὶ ὑποστάσεις φατὲ δύο τοῦ κυρίου, ἢ καὶ πρόσωπον πάλιν ἓν ἢ δύο ἐπεισαγαγεῖν· ἢ σιγῶντας, τέσσαρας μὲν τὰς φύσεις, οὐδεμίαν δὲ ὑπόστασιν ἤγουν πρόσωπον ἐν Χριστῷ διεγνωκέναι, δύο λέγοντας φύσεις· καὶ οὐκ ἀρκουμένους, ἀλλὰ καὶ δύο τὰς ὑποστάσεις τοῦ κυρίου προστιθέντας· ἢ τέσσαρα μὲν τὰ πρόσωπα ἐπὶ τοῦ κυρίου λέγειν, διὰ τῶν δύο φύσεων καὶ δύο ὑποστάσεων, οὐδεμίαν δὲ αὐτῶν οὐσίαν δηλαδή· εἰ δὲ μὴ εἰς οὐσίας λόγον, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ προσώπου μόνον τὸ τῶν ὑποστάσεων ὑμῖν εἴρηται ὄνομα· περὶ γὰρ τῶν λοιπῶν σημαινομένων, οὐκ οἶμαι τοσοῦτον παραπαίειν τινὰ ζητοῦντα τὰ τοιάδε λογικὸν, τί ἡμῖν ἀναγκαῖον κατασκευάζετε ἐκ τοῦ ἀπαιτεῖν τίνι ταύτην φαμὲν, τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ἢ τῷ Δαβὶδ εἶναι ὁμοούσιον; πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἐκ τῶν ὁμοουσίων αἱ ὑποστάσεις γνωρίζονται· οὐδ' ὁ αὐτὸς τινὶ τῆς ὑποστάσεως λόγος ἐστι, ὃν κἂν τῆς φύσεως ἔχει τῶν ὁμοουσίων αὐτῷ, τοὐναντίον μὲν οὖν ὃν οὐκ ἔχει τὶ τῶν ὁμοουσίων· ὑποστάσεως γὰρ μᾶλλον ἴδιον, ὃ καὶ τῶν ὁμοίων κατὰ φύσιν διακρίνειν τὰ ἄτομα ἰδίᾳ ἀπ' ἀλλήλων, καὶ καθ' αὐτὰ δεικνύειν ἑκάστου.

Ἔτι δὲ φαμὲν ὅτι καὶ ἑνὸς ἀνθρώπου τυχὸν ἢ ἵππου ἐν τῷ παντὶ γενομένου μόνου, καὶ οὐδενὸς ὄντος αὐτῷ ὁμοουσίου, οἷον Ἀδὰμ τοῦ πρωτοπλάστου ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ, δύναιτο ἂν καὶ ἐκ τῶν ἑτεροουσίων αὐτῷ ὡς ὑπόστασις διαγινώσκεσθαι· καὶ οὐχὶ ἐπεὶ οὐκ ἦν τι αὐτοῦ ὁμοούσιον τῇ ὑποστάσει ἀφ' οὗ διεκρίνετο, διὰ τοῦτο ἀνάγκη μὴ ἐῤῥῶσθαι τὸν περὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ λόγον, εἰ μὴ εἶεν αὐτῷ ὁμοούσια ἕτερα· τοὐναντίον γὰρ ὁ λόγος ἔχει· ὅτι ὧν μὴ ἔστιν ὑπόστασις τῶν ὁμοουσίων, οὐ διακρίνονται· οὐχ' ὥσπερ συνάγετε ὅτι ὧν οὐκ ἔστι ὁμοούσια τινά, αἱ ὑποστάσεις οὐ διορίζονται· καὶ γὰρ καὶ τῶν ἑτεροουσίων αἱ ὑποστάσεις, ἀλλὰ τούτων καὶ αἱ φύσεις διακρίνουσιν· ὁμοουσίων δὲ τισὶν οὐκ ὄντων, οὐδὲ χρεία τῆς ἀπὸ τῶν ὁμοφυῶν διακρίσεως· καὶ ὁ οὐρανὸς γοῦν εἷς, καὶ ἡ γῆ μία, καὶ αἰθὴρ εἷς ἐστι· καὶ οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερα τούτοις ὁμοούσια, εἴποι τις ἂν μὴ δὲ εἶναι οὖν τούτων ὑπόστασιν· ὁμοίως δὲ καὶ κόσμος ὅδε ὁ πᾶς, εἷς· καὶ οὐ τῷ μὴ εἶναι πλείους κόσμους ὁμοουσίους τῷδε, ἀνυπόστατος εἴη αὐτοῦ ἡ σύστασις· τί οὖν ὑμᾶς πείθει τὴν Χριστοῦ ὑπόστασιν, εἰ μὴ κατὰ πάντα λόγον εἴη ταύτῃ τὶς ἑτέρα ὑπόστασις ὁμοούσιος, μηδενὶ φυσικῷ λόγῳ τῶν ἐν αὐτῇ πλεονάζουσα ἢ ἐλλείπουσα, μὴ δὲ ὑπόστασιν τοῦδε τοῦ ζωοποιοῦ συνθέτου ζώου τοῦ ἰδικωτάτου καταδέχεσθαι; ἄλλως τε οὐ τούτῳ τις ζητῶν ὁμοιότητα τινὰ τινῶν κατά τι συγκρίνειεν ἂν δι' ἑτέρου λόγου τὴν καθ' ἕτερον λόγον πρὸς ἕτερον τινὸς σχέσιν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦδε, δι' οὗ ἡ ὁμοίωσις ἐζητεῖτο· δέον οὖν ὑμᾶς, μὴ λέγειν ἢ ζητεῖν, τίνι αὕτη ἡ ὑπόστασις ὁμοούσιός ἐστιν· εἴγε ἄλλην ἴστε ὑπόστασιν τὴν ὡς πρόσωπον, καὶ ἄλλην τὴν ὡς οὐσίαν· ἀλλ' ἢ τίνι ἐστὶ κατ' οὐσίαν ὁμοούσιος ὁ Χριστὸς ἐρωτᾷν· ἢ τίνι ἐστὶ καθ' ὑπόστασιν, ὁμοϋπόστατος· εἴγε τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμοίωσιν, οὐ κατ' οὐσίαν ἀλλὰ καθ' ὑπόστασιν τήν τε πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν Δαβὶδ ἐζητεῖτε.

Καὶ ἀπεκρίθημεν ἂν ὑμῖν ὀρθῶς πυθομένοις περὶ τοῦδε, ὅτι καὶ τῷ πατρὶ μὲν ὁμοούσιος, καὶ τῷ Δαβὶδ ὁμοούσιος, καὶ κατὰ θατέραν δὲ τῶν ἑαυτοῦ φύσεων, ὁ Χριστός· ὁμοϋπόστατος δὲ οὔτε πρὸ σαρκὸς ὁ λόγος γέγονε τῷ πατρὶ, οὐδὲ πρὸ τῆς θείας σαρκώσεως τῆς ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, τῷ Δαβὶδ· οὔτε οὖν μετὰ τὴν ἁγίαν σάρκωσιν τοῦ λόγου, τῇ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἢ τῇ τοῦ ἀνθρώπου Δαβὶδ, ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ ὁμοία λεχθήσεται ὀρθῶς· σκαιῶς οὖν ὑμῖν εἴρηται, ὅτι δεῖ τὸν αὐτὸν λόγον ἔχειν τῆς οὐσίας καὶ τὴν αὐτὴν νόησιν τὰς ὁμοουσίους ὑποστάσεις· δέον γὰρ ἦν εἰπεῖν ὑμᾶς τὰς ὁμοουσίας οὐσίας· εἰ δὲ ἐπεὶ μὴ ὁμοία ἐστὶν ἡ ὑπόστασις τοῦ δεσπότου σύνθετος οὖσα τῇ ἁπλῇ τοῦ πατρὸς, ἢ τῇ συνθέτῳ τῇ οὔσῃ ἐκ τῶν χειρόνων φύσεων τῇ τοῦ Δαβὶδ, ἀναγκαίως λέγετε ἕψεσθαι, καὶ τὸ ἑτεροούσιον αὐτὴν εἶναι, παρὰ τὰς τῶν ἀνομοίων αὐτῇ

ὑποστάσεων οὐσίας, καθὼς βούλεται δεικνῦναι τὸ ὑμέτερον συμπέρασμα· οὐκοῦν ἀναγκαίως ἔσται, καὶ ἐπεὶ ἀνόμοιος ἡ Παύλου ὑπόστασις πρὸς Πέτρον κατὰ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον, καὶ ἑτεροουσίους εἶναι τούτους· εἴτ' οὖν πάλιν καθ' ὑμᾶς, ἐπεὶ ὁμοούσιοι εἰσὶ, μίαν εἶναι ἀμφοτέρων καὶ τὴν ὑπόστασιν· καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι πρόσωπον τὸ Πέτρου, ὅπερ ἐστὶ καὶ τοῦ Παύλου, καὶ ἁπλῶς πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπεὶ ὁμοούσιός ἐστι πᾶσα, ἓν εἶναι αὐτῆς τὸ πρόσωπον· ἀλλὰ καὶ τῆς θείας φύσεως ἐπεὶ ὁμοούσιός ἐστιν ἡ ἁγία τριὰς, ἓν εἶναι τὸ πρόσωπον καὶ οὐ τρία λεκτέον· ὧν τὸ ἀδιανόητον, οὐχ' ἡμεῖς μόνον ἀλλὰ καὶ οἱ λίθοι ὡς εἰπεῖν ἐπιτιμῶντες ὑμῖν κεκράξονται.

Ὅτι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ φύσεων ἡ ὑπόστασις τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ, κατὰ μὲν θατέραν τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, κατὰ δὲ θατέραν τῷ Δαβὶδ ἐστὶν ὁμοούσιος, πῶς κωλύσετε ἡμᾶς λέγειν; φάσκοντες ὅτι τὰ ὁμοούσια, οὐκ ἐκ μέρους θέλει εἶναι ὁμοούσια· τοῖς γὰρ μίαν λέγουσιν αὐτοῦ τὴν φύσιν, ἤγουν οὐσίαν, καλῶς ἂν εἰρήκατε τοῦτο, ἐκ μέρους τῆς μιᾶς οὐσίας, ὡς ἂν εἴποιεν, συνθέτου λεγομένου αὐτοῖς τοῦ ὁμοουσίου· τοῖς δὲ δύο τὰς φύσεις κηρύττουσιν ἡμῖν ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει Χριστοῦ, πῶς εὐλόγως τοῦτο προβάλλεσθε; ἰδοὺ γὰρ μία ὑπόστασις οὖσα τοῦ ἐξ ἐρίου καὶ λινοῦ γενομένου πέπλου, κατὰ θάτερον τῶν ἐν αὐτῇ φύσεων λόγον, τῷ ἐρίῳ τῷ ἐκ ζώων, καὶ τῷ λινῷ τῷ ἐκ φυτῶν ἐστὶν ὁμοούσιος· ἐρωτήσομεν δὲ ὅμως καὶ τοῦτο ὑμᾶς· ἆρά γε Ἄβελ τοῦ δικαίου ἡ ψυχὴ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀπόθεσιν, ὁμοούσιος λέγεται ἀληθῶς εἶναι τῇ ψυχῇ Ἐνὼχ τοῦ δικαίου τὴν σάρκα οὔπω ἀποθεμένου, ἢ τοῦ δέ τινος ἑτέρου, τοῦ ἔτι ἐν σαρκὶ ζῶντος, ἢ σάρξ τε τοῦ ἐν σαρκὶ δικαίου ὁμοούσιος ἄρα τῇ ἑκάστου τῶν προκοιμηθέντων ἁγίων σαρκὶ, ἢ οὐχί; εἰ δὲ τούτῳ οὐδεὶς ἀντερεῖ, δῆλον ὡς ἐκ μέρους τῶν ἑαυτῆς μερῶν ἡ ὑπόστασις Ἐνὼχ, ἢ τοῦ δέ τινος τοῦ ἐν σαρκὶ ἔτι, τῷ τε ὅλῳ τῆς ὑποστάσεως τῆς ψυχῆς Ἄβελ ἐστὶν ὁμοούσιος, καὶ τῷ ὅλῳ τῆς ὑποστάσεως τῆς σαρκὸς τοῦδε τοῦ κεκοιμημένου ὁσίου· καὶ μάτην τοῦτο ὑμῖν ἀπηγορεύθη· ἐκ μέρους γὰρ ὄντως οὐσίας, οὐ λέγεται τὰ ὁμοούσια· οὐ μέν τοι οὐδὲ ὑποστάσεως τῆς καὶ ἐκ πλειόνων φύσεων ἤτοι οὐσιῶν ποτὲ συνεστώσης τισὶν· τὸ γὰρ καθὸ ἡ ὁμοιότης αὐτοῖς θεωρεῖται ἢ τέλειόν τι καὶ ὅλον ἐν ἑκατέροις ἤγουν ἡ οὐσία ἐστὶν, οὐδὲν ἐμποδὼν πρὸς θεωρίαν τοῦ ὁμοουσίου γίνεται· καὶ ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦδε· πρὸς δὲ τὸ ἔσχατον ὑμῶν ἄτοπον οἰομένων μηδὲν τῶν ἐκ μέρους ὑποστάσεως αὐτοῦ δύο τισὶν ὑπάρχων ὁμοούσιον, τούτου κἀκείνου υἱὸν εἶναι δύνασθαι ῥᾷστα ὑμᾶς ἀπελέγξομεν· καὶ γὰρ ἄνθρωπος εἷς ἐκ μέρους τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως, τῆς μητρὸς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, ἔτι μὴν καὶ Ἀβραὰμ τοῦ πατρὸς, τῶν στοιχούντων τοῖς

ἴχνεσι τῆς πίστεως αὐτοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος, τοῦ γεννῶντος τὸ πνεῦμα; υἱός ἐστι· καὶ ἐκ μέρους τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἥ ἐστι πάντα τάδε, ὁμοούσιός ἐστι τούτοις πᾶσι· περιττὸν μὲν οὖν ἦν καὶ νῦν περὶ τοῦδε ὑμῖν ληρῳδοῦσιν ἀποκρίνασθαι· δέδεικται γὰρ ἐν τοῖς ἑξῆς, ὡς κατὰ διαφόρους τρόπους τῶν γεννήσεων, υἱοθεσίαι τε καὶ πατρότητες τοῖς αὐτοῖς ὑποκειμένοις πλείονες ἐμφέρονται· πλὴν πρόχειρος ὑμῶν καὶ ὁ κατὰ τούτων ἔλεγχος ὧν προέφθασε τὴν οἰκείαν τάξιν.

II. Ὁ θεὸς λόγος ἢ μέρος ἐστὶ ταύτης τῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἢ ὅλον· εἰ μὲν οὖν μέρος, αὕτη δὲ υἱὸς, μέρος τοῦ υἱοῦ ὁ θεὸς λόγος· οὐκοῦν δύο ἥμισυ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἡ τριάς· εἰ δὲ τὸ ὅλον, οὐκ ἦν ἄρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ θεὸς λόγος· ἐπεὶ τὸ ὅλον πρὸ τῶν μερῶν γενήσεται· μέρος γὰρ τοῦ ὅλου ἡ γενομένη προσφάτως σάρξ. Μέρος μὲν κυρίως τὸ σὺν ἀτελείᾳ τινὶ ὁπωσοῦν νοούμενον· οὗ τινος οὐδὲ πώποτέ ἐστιν ὁ θεὸς λόγος· τῆς δὲ ἁγίας ὑποστάσεως Χριστοῦ αἱ φύσεις, ὡς μέρη ὁρῶνται τῷ λόγῳ τῆς συγκρίσεως αὐτῶν, κατὰ μίαν ἑκατέρας, πρὸς τὴν ὡς Χριστοῦ ὁλότητα, ὅλον δέ τινα ἀεί ἐστιν· εἰς δὲ τὸ Χριστοῦ ὅλον εἶναι, μερικῶς λιπὸν τὴν ἑτερότητα.

III Εἰ ὅλον ταυτησὶ τῆς ὑποστάσεως ὁ θεὸς λόγος, φησὶ, ἐκ τίνος ἄρα συναναπληροῦται εἴπατε· τοῦ γὰρ θεοῦ λόγου, θεὸς λόγος οὐκ ἔσται μέρος· ἐπεὶ μηδὲν ἑαυτοῦ μέρος εἶναι λέγεται. Πρῶτον μὲν οὖν οὐχ' ἁπλῶς τὸ ὅλον τῆς ὑποστάσεως τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ὁ λόγος ἡμῖν εἴρηται εἶναι, ἀλλὰ σεσαρκωμένος· ἄλλως τε· εἰ ἐπεὶ λέγεται τὸ ὅλον αὐτῆς ὡς ὑποστάσεως, οὕτως εἶναι ὁ Χριστὸς ἔκ τινος ἑτέρου παρὰ τὸν λόγον ὡς τῶν μερῶν ἑτέρων ὄντων ἀεὶ παρὰ τὰ ὅλα πάντως δέον αὐτὸ ἀναπληροῦσθαι, ἐπεὶ καὶ τὸ ὅλον τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ὁ θεὸς καὶ πατήρ ἐστιν, ἐκ τίνος ἄρα καὶ τόδε ἑτέρου συναναπληροῦται τοῦ ὡς μέρους αὐτοῦ εἴπατε· τοῦ γὰρ θεοῦ πατρὸς, ὁ θεὸς πατὴρ, οὐκ ἔσται καθ' ὑμᾶς μέρος· καὶ τίς οὐ κλαύσει τάσδε τὰς ματαιολογίας ὑμῶν, καὶ ἐθελοκακουργίας; οὔτε γὰρ τὸ ἐκ μερῶν πάντως εἶναί τι λέγεται ὅλον, ὡς κἂν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρητο· ἀλλὰ καὶ τὸ, ἐντελῆ τὸ δέ τι τὸν ἴδιον ἔχειν λόγον ᾧ οὗτοι· οὕτως γὰρ ὅλον καὶ τὸ σημεῖον καὶ τὴν μονάδα ὅλην φαμέν· καὶ οὐκ ἐκ μερῶν ἴσμεν τάδε· ἔτι μὴν οὐδὲ πᾶσα ὁλότης ἑτεροειδὴς παρὰ τὸ ἑαυτῆς ἅμα θεωρούμενα πάντα μέρη· τί γὰρ πάντως καὶ σιδήρου ἅμα ὁ μύδρος, ἢ πλὴν αἵματος κόχλου καὶ σηρικῶν νημάτων ἡ ἁλουργίς;

IV. Εἰ ἐκ μερῶν τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ ὁμοούσιος ἡ ὑπόστασις Χριστοῦ, τὰ μέρη αὐτῆς ταῦτα, ἐνούσιά ἐστιν, ἢ ἀνούσια· ἀλλ' εἰ μὲν ἀνούσια, πῶς ὁμοούσια τοῖς ἐνουσίοις; εἰ δὲ ἐνούσια, πῶς οὐκ οὐσίας μέρη καθέστηκε; πᾶν γὰρ μέρος ἐνουσίου, οὐσίας μέρος κυρίως, καὶ οὐχ' ὑποστά-

σεως, ἐπείπερ οὐκ ἐκ τῶν οὐσιωδῶν ἡ ὑπόστασις, ὡς ὑπόστασις χαρακτηρίζεται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων, ἐκ λευκότητος, σιμότητος, καὶ τῶν τοιούτων· ἐπὶ δὲ τῆς θείας οὐσίας, ἀπὸ τρόπου ὑπάρξεως· καθ' ὃν ἡ μὲν γεννητικῶς, ἡ δὲ γεγεννημένως, ἡ δὲ ἐκπορευτικῶς· πῶς οὖν καὶ δύο τελείας λέγοντες τὰς οὐσίας, ἐπεὶ οὐκ οὐσίας μέρη λέγετε, ὡς ἐκ μερῶν φατὲ τὴν ὑπόστασιν; καὶ μέρη φαμὲν ὑποστάσεως ὡς ἐκ πλειόνων οὔσης οὐσιῶν, τὰς οὐσίας, καὶ ἐνούσια ταῦτα ἤγουν οὐσίας λέγομεν ἐπὶ Χριστοῦ· πῶς δὲ ὑμῖν εἴ τι ἐνούσιον μερικὸν ἀναγκαίως δοκεῖ, καὶ μέρος οὐσίας τινὸς μιᾶς μόνης καθεστηκέναι; καὶ γὰρ τῆς τῶν ἀλλοφύλων ὑποστάσεως, οὐ μιᾶς μόνης οὐσίας μὲν εἰσὶ τὰ μέρη, καὶ ὅμως ἐνούσια ἐστί· πλειόνων γὰρ τῶν κατὰ τὴν ὑπόστασιν οὐσιῶν, τὸ μέρος τὸ ἐνούσιον, οὐσίαν μὲν εἶναι πάντως οὐκ οὐσίας δὲ μιᾶς, μέρος εἶναι ἀνάγκη· πῶς δὲ καὶ φατὲ, ἐπεὶ λέγεται ἐνούσιόν τι μέρος, καὶ οὐσίας τινὸς ἀριθμῷ μιᾶς μέρος εἶναι, διὰ τόδε αὐτὸ ἀναγκαῖον εἶναι, ὅτι ἐνούσιον ἁπλῶς λέγεται; ἄρα γὰρ ἐπεὶ καὶ μέρος ἔμψυχον καὶ ἐνούσιον ὁ ἄνθρωπος τοῦ κόσμου λέγεται εἶναι, ἤδη καὶ μέρος ψυχῆς τινὸς καθολικωτέρας νοηθήσεται· καὶ ἐπεὶ μέρος τοῦ φυτοῦ ἡ συκῆ ἐνούσιος οὖσα, οὐσίας ἁπλῶς τοῦ φυτοῦ μιᾶς ἐνυπάρκτου ἔσται μέρος· εἰ δὲ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως πείθει τὸ ἐνούσιον οὐσίας μέρος εἶναι, ἐπεὶ καὶ ἐντόπιόν τι εἴρηται εἶναι, ἄρα μέρος εἶναι τόπου καὶ τόδε λογισθήσεται· καὶ ἐπεὶ ἐνύδριον λέγεταί τι ζῶον, ἄρα καὶ μέρος ἔσται τὸ ζῶον ὕδατος.

Εἰ ἐκ μέρους ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, καὶ ἐκ μέρους ὁμοούσιος τῷ Δα- V.
βὶδ, ἡ παρ' ὑμῖν ὑπόστασις, εἰπὲ τὰ μέρη ταῦτα, καθ' ἃ καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ Δαβὶδ ἐστὶν ὁμοούσια· θεὸς ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος, ἢ ἕτερόν τι; ἀλλ' εἰ μὲν ἕτερόν τι, εἰπὲ τί τοῦτο· εἰ δὲ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, οὐκ ἔσται ὁ ἄνθρωπος ἔχων ἰδικὴν ὑπόστασιν παρὰ τὸν Δαβὶδ, ᾧ ἐστὶν ὁμοούσιος· ὥσπερ καὶ ὁ θεὸς λόγος ἔχει ἰδικὴν ὑπόστασιν παρὰ τὸν πατέρα, ᾧ ἐστιν ὁμοούσιος· τὸ γὰρ ἀνυπόστατον τῷ ἐνυποστάτῳ ὁμοούσιον ποτὲ οὐκ ἂν λεχθείη· εἰ τοίνυν μία ὑπόστασις τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ αὕτη τελεία καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, ὁ ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος, ἢ ἀνυπόστατός ἐστι καὶ μέχρι ψιλῆς τῆς φωνῆς λεγόμενος, ἢ ἐνυπόστατος· καὶ αὐτὸς τελείαν ἔχων τὴν ὑπόστασιν, καθὸ ἄνθρωπος· ἀλλ' εἰ μὲν ἀνυπόστατος, περιττὸν τὸ ὁμοούσιον αὐτὸν εἶναι τῷ Δαβὶδ· οὐδὲν γὰρ ἀνυπόστατον ἐνυποστάτῳ καθέστηκεν ὁμοούσιον· εἰ δὲ ἐνυπόστατος, δικαίως μὲν ὁμοούσιος λεχθήσεται τῷ Δαβὶδ· καθόλου γὰρ ὑπόστασις ὑποστάσει λέγεται ὁμοούσιος· οἰχήσεται δὲ ὑμῶν τὸ σόφισμα τὸ μὴ λέγειν δύο ὑποστάσεις βουλομένων τὰς δύο φύσεις τοῦ τε θεοῦ λόγου καὶ τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου λέγειν.

Ἀλλ' ὦ οὗτοι εἰ δοθῇ ἅπαξ αὕτη ἡ μία ὑπόστασις ταῖς φύσεσιν αὐ-

τῆς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἶναι καθ' ἡμᾶς, πῶς ἔσται ὁ κατ' αὐτὴν ἄνθρωπος τὴν φύσιν ἔχων ἰδίαν ὑπόστασιν, ἢ ὁ Θεός; οὐ γὰρ οὐ Θεὸς ὢν οὗτος ὁ ἄνθρωπος δέδοται ἡμῖν, ἢ λέγεται πώποτε, ἵνα καὶ ἀνθρώπου ὑπόστασις καὶ Θεοῦ ζητῆται· ἰδοὺ γὰρ καὶ ὑμεῖς ἔφητε, ὡς τὰ μέρη τῆσδε τῆς ὑποστάσεως, ἄνθρωπον φαμὲν καὶ Θεόν· μέρος δὲ οὐδέν ἐστιν ἰδιοϋπόστατον· πῶς οὖν δοκεῖτε ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμᾶς συλλογίζεσθαι λημμάτων; εἰρηκότες γὰρ μέρη τῆσδε τῆς ὑποστάσεως Θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα λέγειν ἡμᾶς, πῶς ἀκολούθως ἐπάγετε, τὸ ἰδίαν ἔχειν δεῖν ὑπόστασιν τὸ μέρος, ἤγουν τὴν ἀνθρωπότητα; οὐδὲν γὰρ μέρος ἐν ἰδίᾳ ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ ὅλου ὑποστάσει θεωρεῖται· ἵνα δὲ καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀφεθῇ πάντα, εἰ καὶ ἀνάγκη τινὰ ὑπόστασιν εἶναι τήν τε τῷ Δαβὶδ ὁμοούσιον λεγομένην, τήν τε τῷ πατρὶ τῷ ἐνυποστάτῳ ὁμοούσιον οὖσαν, πλείους ὑποστάσεις ἐν Χριστῷ πῶς λεκτέον ἐντεῦθεν; ἰδοὺ γὰρ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὅλῳ ταύτην τῆς μεσιτευούσης θείᾳ καὶ ἀνθρωπείᾳ φύσει ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἑκατέρωθεν τὸ ὁμοούσιον αὐτῆς· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑτεροούσιον πρὸς τὰ ἑκάτερα εἴδη αὐτῆς ὁρᾷν ἐστι κατὰ θάτερον λόγον τὸν ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ἑτεροϋπόστατον δὲ αὐτῆς, τὸ πρὸς πάντα τὰ παρ' αὐτὴν τῷ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὅλῳ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως λόγῳ ἰδεῖν ἐστι· οὐκ ἀνάγκη γὰρ ὥσπερ βούλεσθε λέγειν κατὰ πᾶσαν τὴν πρὸς ἑτέραν ὑπόστασιν διαφορὰν οὐσιώδη τινὸς ὑποστάσεως· καὶ ἄλλην ὑπόστασιν ἑκάστῃ τῶν διαφερόντων αὐτῆς εἰσάγεσθαι οὐσιῶν· δυνατὸν γὰρ ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ φυσικὸν σύνθεμα πρὸς πολλὰ ἔχειν τήν τε οὐσιώδη ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα· ὑποστατικὴν δὲ τὴν ἐν μονάδι πρὸς πάντα ἀνομοιότητα· εἰ γὰρ καθ' ὑμᾶς πάντως ὑπόστασιν δεῖ παρατίθεσθαι, μίαν μὲν τῷ Δαβὶδ πρὸς τὸ φανῆναι τὴν ἑτερότητα τὴν πρὸς αὐτὸν κατ' οὐσίαν τοῦ λόγου, καὶ μίαν τῷ πατρὶ πρὸς ἔνδειξιν τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς αὐτοῦ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· καὶ οὐ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει ἐστὶ τὴν πρὸς θάτερον ἑτέρως διαφοράν τε καὶ ὁμοιότητα φύσεων τῶν ἐν αὐτῇ ἐπιδείκνυσθαι, ὥρα ὑμᾶς λέγειν καὶ τοῦ καθέκαστον ἀνθρώπου μυρίας ὅσας τὰς ὑποστάσεις εἶναι· ἵνα τὴν διαφορὰν τυχὸν τῆς οὐσίας Σολομῶντος πρός τε τόνδε τὸν ἑτεροούσιον αὐτῷ ἵππον, καὶ τόνδε τὸν ἀετὸν, καὶ τόνδε τὸν κώνωπα, καὶ τόνδε τὸν ἐλέφαντα, καὶ τὰς λοιπὰς οὐσίας καθεξῆς συστήσωμεν· καὶ τὴν ὁμοιότητα δὲ αὐτῆς τὴν πρὸς τὸν καθέκαστον ἄνθρωπον τῶν ὁμοουσίων αὐτῷ νομίζω ἀκόλουθον εἶναι διὰ ἰσαρίθμων ὑποστάσεων εἰσπράττειν, Σολομῶντα δηλῶσαι· καὶ τοσάσδε ὑποστάσεις ἐξ ἀνάγκης ἔχειν, ὅσαι ἂν οὐσίαι τύχοιεν αἱ ὁμοούσιοι αὐτῷ, καὶ ἀνομοούσιοι οὖσαι· ἵνα τῇ παραθέσει ἑκάστης ὑποστάσεως αὐτοῦ πρὸς πᾶσαν ὑπόστασιν αὐτοῦ ὁμοίαν τε καὶ ἀνόμοιον, ὁμοούσιος κρίνοιτο καὶ ἀνομοούσιος εἶναι καθέκαστον·

καὶ μὴ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει ἐκ διαφόρων οὐσιῶν καὶ προσώπων διορίζοιτο.

Ἀλλ' ἕως πότε ἡμᾶς τοῖς οὕτω λίαν ὡμολογημένοις ἐγκόπτετε; ἆρα γὰρ οὕτως ἴστε ἀληθῶς τὰς πρὸς διάφορα συγκρίσεις, τοῦ δέ τινος ἑνὸς δεῖσθαι πλειόνων ὑποστάσεων ἀριθμῷ, διὰ τὴν πρὸς πλείονα διένεξιν αὐτοῦ; καὶ τίς ὑμῶν ἀνέξεται τοῦτο λεγόντων; ἔσται γὰρ ἐντεῦθεν δηλούμενον, ὡς καὶ τὸ σύμμετρον τινὶ ἢ τισὶ ξύλον καὶ ἔλαττον ἕτερον, καὶ μεῖζον ἄλλων ἑκάστῳ λόγῳ ἐλλείψεώς τε καὶ ὑπερβολῆς καὶ ἰσότητος, ἀναλόγων πάντως δεόμενόν ἐστιν ὑποστάσεων· ἵνα τῇ μὲν τοσῇδε ἐλλείψει μίαν, καὶ τοσῇδε μίαν· καὶ ταῖς μυρίαις, μυρίας· καὶ πάλιν τῇδε τῇ ὑπερβολῇ μίαν ἀντιστήσετε· καὶ τῇδε τῇ διαφερούσῃ ὑπερβολῇ, μίαν καὶ ἁπλῶς πρὸς ἕκαστον τῶν διαφερόντων καὶ ἴσων, ἰδίαν ἔχει ὑπόστασιν τὴν συγκρινομένην· ὡς λοιπὸν ἄμετρα εἶναι ἀεὶ τὰ συγκρινόμενα καὶ οὐχ' ἕν τι τοῖς πλείοσι συγκρίνεσθαι· ὁμοίως δὲ τὸ φαιὸν χρῶμα λευκῷ τε καὶ μέλανι καὶ ὠχρῷ καὶ πυῤῥῷ καὶ ξανθῷ καὶ κυανῷ καὶ μυρίοις ἑτέροις διάφορον καθεστὼς· καὶ πρὸς ἕτερον φαιὸν ὅμοιον ὄν, δύο ἐξ ἀνάγκης καὶ μυρία ἀριθμῷ δεικνῦναι ὄντα τὰ φαιὰ δεήσει· ἵνα ἓν μὲν τῷ λευκῷ, ἓν δὲ τῷ μέλανι συγκρίνηται· ἓν δὲ τῷ ἄλλῳ φαιῷ καὶ τὸ ἐκ λίνου καὶ ἐρίου πέπλον, δύο δεῖται ὑποστάσεων εἴς τε παραστῆσαι τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ἐρίου πρὸς τὸ ἔριον, καὶ τοῦ λινοῦ πρὸς τὸ λινοῦν· καὶ δύο δεῖ οἴκων πρὸς τὸ γνῶναι τὰ ὁμοούσια τῶν ξύλων καὶ λίθων τῶν ἐν αὐτῷ· καὶ ἁπλῶς ἅπαντα οὕτως ἔχει τὰ τοιάδε· εἰ δὲ ταῦτα καὶ μειρακίοις λέγειν ἀσύγνωστον, ἀκουστέον ὀρθῶς τὸ λεγόμενον εὐσεβῶς, ὅτι μιᾶς οὔσης καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν αὐτῇ ὅ τε Θεὸς λόγος τέλειος, καὶ ὁ ἐξ ἡμῶν καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος τέλειος κατὰ φύσιν γινώσκεται, δύο τῶν οὐσιῶν αὐτῆς οὐσῶν· διὸ σύγκρισις ταύτης πρὸς τὴν ὑπόστασιν Δαβὶδ γινομένη, οὐ καθ' ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἑτέραν τε δείκνυσιν αὐτὴν καὶ ὁμοίαν, κατὰ θατέρω τῶν αὐτῆς φύσεων· κατὰ δὲ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον, δῆλον ὡς καὶ πρὸς τὸν πατέρα καὶ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἀεὶ ὡμολογημένως διάφορον οὖσαν αὐτὴν ἀποδείκνυσιν ἡ σύγκρισις· ὥσπερ καὶ πάντας ἐκ πάντων πᾶσα ὑπόστασις ἐν τῇ μονάδι ἑαυτῆς διακρίνει· τῶν οὖν Χριστοῦ φύσεων ἡ ὑπόστασις, καὶ ἀνομοούσιον αὐτὸν ἀνὰ μέρος, καὶ ὁμοούσιον πρὸς τοὺς τοιούσδε εἶναι δείκνυσιν· ἑτεροϋπόστατον δὲ ἀνὰ τὸν ὅλον αὐτοῦ ἕνα λόγον πᾶσι τοῖς οὖσι παρίστησι· τὸ γὰρ αὐτὸ ἓν πρόσωπον αὐτοῦ ἐνυπόστατον, ἐν ὑποστάτοις δύο προσώποις ὁμοούσιον κατὰ θάτερον λόγον, καὶ ἑτεροούσιον αὐτὸν ἀπαγγέλλειν δύναται· ἡ ὑπόστασις γὰρ, οὐχ' ὡς ὑπόστασις, ἀλλ' ὡς ἐνούσιος λέγεται οἷς λέγεται ὁμοούσιος ἢ ἑτεροούσιος· καὶ οὕτως οὐδὲν ἡμῖν πρός τε τὸ τὰς δύο φύ-

σεις δεικνύειν, τὸ μοναδικὸν τῆς ὑποστάσεως παρεμποδὼν γέγονεν· οὐδὲ πρὸς τὸ μίαν λέγειν τὴν ὑπόστασιν, τὸ δυαδικὸν τῶν φύσεων ὀχληρὸν καθέστηκεν· οὐδὲ ἀνυπόστατόν τι ἔχει, τὸ ἐν μιᾷ ὑποστάσει αὐτοῦ διαφόροις ὁμοούσιον· ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης δισυπόστατον, διὰ τὸ δύο τισὶν ὁμοούσιον εἶναι, εἴπερ μὴ καθ' ἕκαστον ὁμοούσιον, καὶ ἔτι μᾶλλον ἑτεροούσιον μιᾶς φύσεως μόνης, ἢ πλειόνων φύσεων οὐσῶν τῷ προσώπῳ, ἰσαρίθμων ὑποστάσεων χρεία ἐστίν.

VI. Ἐρωτῶμεν πάλιν διακρίνατε τὸ λεγόμενον ἡμῖν· εἴπατε τί τὸ σημαινόμενον ὑφ' ὑμῶν δι' ἑκάστης φύσεως τοῦ παρ' ὑμῶν λεγομένου θεοῦ καὶ ἀνθρώπου· ὅτι ἄνθρωπος καὶ θεὸς λόγος, ἢ ὁ καθόλου ἄνθρωπος, καὶ ἡ ἁγία τριὰς, ἢ ὁ καθόλου ἄνθρωπος, καὶ ὁ θεὸς λόγος, ἢ ὅ τις ἄνθρωπος, καὶ ἡ ἁγία τριάς· ἀλλ' ὅτι τριάδα μὴ βούλεσθε σημαίνειν μετὰ τοῦ καθόλου λεγομένου ἀνθρώπου οὔτε μὴν μετὰ τοῦ ἰδικοῦ τινὸς, πρόδηλοι καθεστήκατε, ἐκ τοῦ ἕνα λέγειν τῆς ἁγίας τριάδος τὸν σταυρωθέντα καὶ παθόντα· λείπεται οὖν λέγειν ὑμᾶς τὸν θεὸν λόγον, καὶ ἢ τον καθόλου λεγόμενον ἄνθρωπον, ἢ ἰδικόν τινα ἄνθρωπον λέγοιτε σημαίνειν διὰ τῆς μιᾶς φύσεως καὶ οὐ πάντα ἄνθρωπον· εἴπατε οὖν τίνι διαφέρει ἰδικὸς ἄνθρωπος τοῦ παντὸς ἀνθρώπου; ἢ πρόδηλον, ὅτι μόνῃ τῇ ὑποστάσει καὶ τῷ προσώπῳ; πῶς οὖν οὐ δύο φατὲ πρόσωπα καὶ ὑποστάσεις, δύο φύσεις λέγοντες ἐπὶ σημασίᾳ τοῦ θεοῦ λόγου ἑνός τινος ἀνθρώπου; εἰ δὲ τὸν καθόλου ἄνθρωπον ἐθέλοιτε λέγειν, ἢ ἐννοίᾳ λαμβάνετε τοῦτον τῷ λόγῳ αὐτὸν ἀποματτόμενοι τῆς οὐσίας ἐκ τῶν καθέκαστα, καὶ νοήσει κατέχοντες αὐτὸν, ἄνευ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας τούτῳ λέγοντες ἐνηνθρωπηκέναι τὸν θεόν· ἢ αὐτὰ πάντα τὰ καθέκαστα ὑπάρξει ἰδίᾳ συνάγοντες, ὁπότε αὐτὸ πᾶσι σεσαρκῶσθαι δογματίζετε τὸν ἕνα τῆς τριάδος· ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πρῶτον, πῶς οὐ ψιλῇ τῇ ἐννοίᾳ καὶ οὐχ' ὑπάρξει οὐσιώδει λέγετε γεγενῆσθαι τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κυρίου; εἰ δὲ τὸ δεύτερον, πῶς οὐκ ἔσται ἐνηνθρωπηκὼς ὁ θεὸς λόγος καὶ ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς καὶ προτελευτήσασι καὶ ἐσομένοις ἀνθρώποις; ὅπερ ἀσεβὲς, καὶ τῆς ὑμετέρας λέγειν σοφίας· εἰ δὲ ἄλλως ἐθέλοιτε τὸν καθόλου ἄνθρωπον ὑποθέσθαι κατὰ τοὺς παρεισφέροντας τὰς λεγομένας ἰδέας, καὶ οὕτως οὐχ' ἕξει χώραν ἡ ἐνανθρώπησις· ἵνα γὰρ τὰ λοιπὰ παρήσω, σῶμα τὸ ἐκ Μαρίας, ἐκείνου μέρος εἶναι λέγειν ὀρθῶς οὐ δυνατόν· πῶς δὲ οὐ φανήσεσθε προδηλότατα τῇ γραφῇ μαχόμενοι, ἕνα ἐξ ἡμῶν διδασκούσῃ εἶναι τὸν κυριακὸν ἄνθρωπον; βίβλος γάρ, φησι, γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ· καὶ πρόδηλον ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος· καὶ τὸν ἄνδρα Μαρίας ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Χριστὸς, καὶ Ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ θεοῦ εἰς ὑμᾶς, δυνάμεσι καὶ

τέρασι καὶ σημείοις οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε.

Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, τανῦν παραγγέλλει τοῖς πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν· καθότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθησόμεθα, καὶ εἷς ὁ Θεὸς, εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς· καὶ ὁ δὲ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· καὶ τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πληρούμενον σοφίας· καὶ χαρὶς Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ· καὶ προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμὲ· καὶ σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ· ἆρα οὖν πάντα ταῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα ἄπειρα ὄντα, παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ δύνασθε λέγειν περὶ ἑκάστου ἀνθρώπου τῶν καθέκαστα λελέχθαι; καὶ πῶς δυνατὸν εἰπεῖν πάντας ἀνθρώπους ἐκ σπέρματος εἶναι Ἀβραάμ; καὶ τούτου οὐ παντὸς, ἀλλὰ φυλῆς Ἰούδα· καὶ ταύτης οὐχ' ὅλης, ἀλλ' ἐξ οἴκου Δαβὶδ· καὶ τούτου οὐ παντὸς, ἀλλὰ Μαρίας τῆς παρθένου; ἆρα ἴσως οὖν εἴποιτε ἂν καὶ τὸν Καϊάφαν ἐκ Μαρίας γεγενῆσθαι τῆς παρθένου; καὶ οὗτος γὰρ εἷς ἐστι τῶν καθέκαστα ἀνθρώπων· ἆρα γὰρ καὶ τὴν Μαρίαν, ἄνθρωπον εἴποιτε εἶναι, ἢ οὐκ ἄνθρωπον; ἀλλ' εἰ μὲν οὐκ ἄνθρωπον, εἴπατε τί τὴν οὐσίαν ὑπάρχει· εἰ δὲ ἄνθρωπον, καὶ πῶς τὸν καθόλου ἄνθρωπον αὕτη γεγέννηκε, πολλὰς μὲν ἀνθρώπων γενεὰς ἔχοντα πρὸ αὐτῆς, πολλὰς δὲ καὶ μετ' αὐτήν; ἢ πῶς τὸ καθόλου, τὶ τῶν καθόλου γεννήσειεν; ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνδρα δύνασθε τὴν σύμπασαν φύσιν ὀνομάζειν· ἐπεὶ μὴ δὲ γυναῖκα· τὸ ἄνθρωπος γὰρ κοινὸν τούτων κἀκείνων, τὸ ἀνὴρ δὲ καὶ τὸ γύναιον διακριτικὰ καθέστηκε τῆς ἐν τῇ κοινῇ φύσει διαφορᾶς.

Πῶς δὲ καὶ τὸ ἄλλο οὐ σαφὲς, ὅτι ὥσπερ εἷς τῶν πάντων καὶ πρῶτος τῆς θνητῆς καταστάσεως ὁ Ἀδὰμ δι' οὗ πάντες ὅμοιοι γεγόναμεν θνητοὶ κατὰ φύσιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα εἷς ἐστι τῶν πάντων, καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐν ἀθανασίᾳ διαγωγῆς, δι' οὗ πάντες κατ' αὐτὸν, τῆς ἀθανάτου ζωῆς ἐν καθέξει γινόμεθα; καὶ ὅτι εἷς ἄνθρωπος ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ μεσίτης; πῶς γὰρ οἱ πάντες ἑαυτοῖς μεσιτεύουσιν; ἢ πῶς πάντες παρ' ἑαυτοῖς χάριτι καὶ σοφίᾳ προκόψαιεν; οἱ πολλοὶ γὰρ καὶ ἄωροι κοιμῶνται, ἐπὶ τὴν τελείαν ἡλικίαν μὴ προκόπτοντες· καὶ ἄλλοι πάλιν πλεῖστοι ἀνοίας εἰσὶν ἀνάμεστοι καὶ ἀσεβείας, οὐχὶ δὲ σοφίας καὶ χάριτος θεοῦ τῆς ἐπ' αὐτοὺς· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ προφῆται πάντες κατὰ Μωϋ-

σέα, οὐδὲ ἱερεῖς κατὰ Μελχισεδὲκ· ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καὶ τὴν ἱερωσύνην τῶν εἰδωλοθύτων καὶ τὰς μαντείας τὰς παρὰ τοῖς ἕλλησι, προφητείας ὀνομάζειν μωσαϊκὰς καὶ ἱερωσύνας χριστιανικὰς, ὅπερ ἀσεβές. Ἀλλὰ τί μου περὶ τούτων ἐκτείνω τοὺς λόγους; οὐδὲ γὰρ πᾶσιν αὐτοῖς τοῦτο δοκεῖ· εἷς γὰρ τῶν προεστηκότων τουτουὶ τοῦ δόγματος ἐρωτηθεὶς ὑπό τινος οὐκ ἀπείρου τῶν λόγων, τίνες ἂν εἴησαν αἱ παρ' αὐτῶν λεγόμεναι φύσεις, ὁλικαὶ ἢ μερικαὶ, ἀπεκρίνατο μὲν δυνάσθαι καὶ ταύτας εἶναι κἀκείνας, ἑτέρῳ μέν τοι καὶ ἑτέρῳ λόγῳ· τῷ γὰρ φησὶν ἔχειν ἐν ἑαυταῖς τὸν λόγον τῆς κοινῆς οὐσίας, λεχθείησαν ἂν κοιναί· ἐπεὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν ὁ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου λόγος· τοῦτον δὲ εἶχε δηλονότι καὶ τὸ ἐξ ἡμῶν· ὁμοίως δ' ἂν εἴποιμεν καὶ περὶ τοῦ θεοῦ λόγου φησί· τῷ δὲ μὴ πᾶσαν ἐνηνθρωπηκέναι τὴν ἁγίαν τριάδα, μήτε μὴν πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀτόμοις, ἰδικαὶ ἂν εἴησαν καὶ οὐ κοιναί· ἀκούσας δὲ παρὰ τοῦ πυθομένου καὶ τί ἂν εἴησαν ἰδικαὶ φύσεις, ἢ ὑπόστασις, ἔλεγε τοῦτο Νεστορίου πρόβλημα, καὶ ἤρκεσεν ἂν αὐτῶν πρὸς ἀπολογίαν, τοῦ ἀνατετράφθαι τὸ οἰκεῖον δόγμα.

Οὐ πλειόνων χρεία λημμάτων καὶ διαιρέσεων καὶ κατασκευῶν καὶ ὁμιλιῶν· δεδόσθαι γὰρ ὑμῖν ἰδικὰς εἶναι τὰς δύο λεγομένας οὐσίας· εἰ καὶ ὅτι μάλιστα οὐδὲν τοιοῦτον ἡμεῖς ἐπὶ τῆς θείας φαμὲν φύσεως· ἀλλ' οἴδαμεν αὐτὴν ὁμοίως τε κοινὴν οὖσαν, καὶ ἐν τῇ ἰδικῇ ὑποστάσει τοῦ λόγου ἰδικῶς σαρκωθείσῃ ἐνυπάρχειν· ἰδίῳ γὰρ λόγῳ ἔχουσα τὸ ἀδιαίρετον, ὡς ἀμερὴς, ἀπαθῆ φυλάττει καὶ διακρινομένη τὴν κοινότητα ἑαυτῆς· πλὴν τὸ μυρίοις ὑμῖν κόποις συναγόμενον καὶ σπουδαζόμενον, τοῦτό ἐστιν, ὡς οὐδὲν ἕτερον ὑποστάσεις, εἰ μὴ ἰδικαὶ φύσεις εἰσί· καὶ δέον ἡμᾶς λέγοντας δύο τὰς φύσεις, καὶ ἰδικὰς ταύτας, ἢ θατέραν αὐτῶν μόνην, ἤγουν τὴν ἀνθρωπείαν, δύο εἰδέναι αὐτὰς οὔσας καὶ ὑποστάσεις· τῆς γὰρ θείας ὡμολόγηται προϋφεστῶσα ἡ ὑπόστασις· ἀλλ' ὦ σοφοὶ μεγάλα σφάλλεσθε οὕτω τοῦ ζητουμένου πράγματος τὸν λόγον πρώτως μὴ κατανοοῦντες, ἀλλ' εἴς τινα παρεπόμενα, ἢ τὸν οὐ μὴ ἄνευ λόγου ἐπέχοντα πρὸς τὸ ζητούμενον παρατρεπόμενοι· οὐ γὰρ ἐπεὶ ἄνθρωπος ἔμψυχος, οὐκ ἄνευ ἐστὶν ἀναπνοῆς ἀέρος, ἤδη τὸν εἰσπνεόμενον ἀέρα οἴεσθαι ἡμᾶς εἶναι τὴν ψυχὴν δέον· οὐδὲ ἐπεὶ συμβαίνει τοῖς θανοῦσι βαρυτέροις εἶναι, ἤδη καὶ βάρος ὁλκῆς εἶναι νομίζειν εἰκὸς τὸν θάνατον· ἀλλὰ δέον πᾶν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κατανοοῦντας, ὅπως ἔχοι ὁ κατ' αὐτὰ λόγος σκέπτεσθαι· κἂν τε γὰρ οὐσία τὶς ᾖ, καὶ ἐπισυμβαῖνον ἔχοι τὶ τῶν παρ' αὐτὴν, οὐ συμβεβηκὸς εἶναι αὐτὴν ἡγητέον· κἂν τε συμσυμβεβηκός τι εἴη, καὶ ὥσπερ ἐπισυμβαίνουσαν αὐτῷ ἔχοι τὴν οὐσίαν, ἐκεῖνο πρώτως καὶ κυρίως οὐκ οὐσίαν, ἀλλὰ συμβεβηκὸς λέγειν δεῖ, συμβεβηκότως δὲ οὐσιῶσθαι· πλὴν ἐπεὶ οὐ-

δὲ ὑμεῖς πρὸς τὴν τῶν τοιῶνδε μάθησιν ἑαυτοὺς ἡμῖν ἐκδεδώκατε, οὐδὲ ἡμεῖς ὑμῖν πρὸς τοιάνδε διδασκαλίαν ἐπιῤῥίπτομεν· τάδε μὲν ἅλις.

Ἕτερα δὲ λίαν εὔδηλα τυγχάνοντα παραστήσουσι τῶν δοξάντων ὑμῖν πλεῖστον εἶναι τὸ ἄτοπον· εἰ γὰρ αἱ ὑποστάσεις οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἰδικαὶ οὐσίαι εἰσὶ, τρεῖς λέγοντες τὰς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας τριάδος, δηλονότι τρεῖς καὶ τὰς οὐσίας φατέ· καὶ ἰδοὺ τὴν τριθεΐαν μετὰ τῆς εἰς τὴν οἰκονομίαν βλασφημίας ὑπεδύσασθε· ἔτι δὲ καὶ ἄλλως τὸ ἄτοπον ὑμῶν γνωριστέον· εἰ γὰρ οὐσία ἡ ἰδικὴ Ματθαίου τυχὸν, τῆς οὐσίας Μάρκου τῆς ἰδικῆς οὐδὲν διαφέρει, τὸν γὰρ αὐτὸν λόγον καὶ ὅρον ἐπιδέχεται ἑκάτερα, οὐδὲ ἡ ὑπόστασις ἤγουν τὸ πρόσωπον Ματθαίου, τῆς ὑποστάσεως εἴτουν τοῦ προσώπου Μάρκου διενέξεται, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ὅρον καὶ λόγον εἴτουν ὑπογραφὴν ἑκατέρα ἐπιδέξεται ὑπόστασις· καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς οὐ μόνον οὗτοι ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄνθρωπος γνωρισθήσεται ἰδιώμασι καὶ ἐν ταῖς ἐξ αὐτῶν ὑποστάσεσιν· εἴπερ ταυτόν ἐστιν ἡ ἰδικὴ τῶν καθέκαστα οὐσία τῇ ὑποστάσει· ἔτι δὲ ὦ οὗτοι μνημονεῦσαι τῶν ὑμετέρων δυσωπήθητε· καὶ γὰρ πρὸ μικροῦ ὑμῖν εἴρητο, ὅτι οὐκ ἐξ οὐσιωδῶν ἡ ὑπόστασις συνέστηκεν· εἰ οὖν ταυτόν ἐστι τῇ ἰδικῇ οὐσίᾳ, οὐδὲ ἡ ἰδικὴ οὐσία δηλαδὴ ἐξ οὐσιωδῶν συνέστηκεν· ἀλλ' ὡς ἐν ἐκείνοις εἴπετε καὶ ὑμεῖς, ἐκ σιμότητος καὶ λευκότητος καὶ τῶν ὁμοίων, ἢ ἀπὸ τρόπου ὑπάρξεως ἔσται ὑφεστῶσα ἡ ἰδικὴ ὕπαρξις εἴτουν οὐσία· ἔσται οὖν ἐξ ἀνουσίων ἡ οὐσία· καὶ ἐξ ἀνυπάρκτων ἡ ὕπαρξις· εἰ δὲ τούτων λίαν εὔδηλον τὸ ἀνόητον καὶ μειρακίοις, μάτην ἄρα τοσήνδε τοῦ συλλογισμοῦ ῥαψολογίαν καταναλώσαντες, οὐδὲν ἑαυτοῖς ἐπορίσασθε.

Εἰ ἐπειδὴ ἐν τῷ θεῷ λόγῳ ὑπέστη ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει ὑπόστασιν ἰδίαν ὁ ἄνθρωπος, πῶς εἰ ἐν αὐτῷ ἔφυ, ἔχει φύσιν ἰδίαν ὁ ἄνθρωπος; καὶ εἰ ἔχει φύσιν ἰδίαν ὁ ἄνθρωπος, πῶς οὐχ ἕξει καὶ ὑπόστασιν; ἢ ἔστω φὺς ἔξω που τοῦ θεοῦ λόγου; ὑποστὰς δὲ ὕστερον ἐν αὐτῷ, πῶς δὲ καὶ φύσις τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου, πρὸ τῆς ὑποστάσεως τῆς ἰδίας; Τῶν φύσεων τῶν τε ὁμοίων καὶ ἀνομοίων διακρινομένων τε καὶ ἑνουμένων, οὐ λόγῳ ἀλλὰ φύσεως ἀριθμῷ, ἤγουν ὡς ἀριθμητῆς ἑκάστης ἀφ' ἑτέρας ὁμοίας καὶ ἀνομοίου διωρισμένης τὴν ἐν τοῖς οὖσι τῶν τε ἀνομοίων σύνθεσιν καὶ τῶν ὁμοίων διάκρισιν ἡ ὑπόστασις ἡμῖν πέφυκεν ἐξαγγέλλειν, διορισμός τις οὖσα κυρίως καὶ ἀπόστασις ἑτέρου τινὸς ἀφ' ἑτέρου· κἄν τε ὅμοια τύχοιεν ὄντα τὴν φύσιν, κἄν τε ἀνόμοια εἴη τὰ διεστηκότα ταῖς φύσεσιν ἀλλήλων, οὐ λόγῳ πάντως, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ὑπάρξει· τὰς ὑποστάσεις γὰρ σωζομένας κατὰ τοῦτο καθ' ὃ διορίζονται, ἐν τούτῳ καὶ ἑνοῦσθαι ἀδύνατον· εἰ οὖν γέγονεν ὑπόστασις ἰδικὴ τῷ ἀνθρώπῳ, πῶς ἐν τῷ θεῷ λόγῳ διὰ τῆς ἑνώσεως ὁ ἄνθρωπός ἐστιν, εἰ ὄντως ἔχοι τοῦτο τὸ VII.

χωρίζον αὐτὸν ἀπ' αὐτοῦ; ὥσπερ οὖν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ ὑφεστώτων ἀνθρώπων, ἤγουν τὴν ὑπόστασιν, φύσεις δὲ καὶ ἑνοῦσθαι ἀσυγχύτως ἀλλήλαις δύνανται ἐν ὑποστάσει τινὶ μὴ ἀναιρούμεναι ὑπ' ἀλλήλων τοὺς οἰκείους λόγους· οὐ γὰρ τοῦτο φύσεως λόγος τὸ διακεκριμένως καὶ διωρισμένως ἀπὸ πάσης φύσεως ὑφεστηκέναι, ὥσπερ τῶν ὑποστάσεων· πῶς οὐκ ἂν ἀκωλύτως εἴη ἡνωμένη τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ λόγου ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπεῖα, φύσις τοιάδε μένουσα, καὶ ὃ πέφυκε δεικνῦσα καὶ ἐν τῇ ἑνώσει; οὐ γὰρ ὡς ὑπόστασις ὑποστάσει ἡνωμένη εἶναι οὐ δύναται σωζομένων ἄμφω τῶν ὑποστάσεων εἴτουν ἀποστάσεων· καὶ αὐτὸ τοῦτο χωρισμὸν τὸν ἀφ' ἑτέρων σημαινουσῶν διὰ τοῦ ἰδικωτάτου ἰδιώματος τῶν καθ' ἕκαστα· εἴπερ γὰρ τὸ διακεκριμένον, οὐ τῷ διακεκριμένως τὲ εἶναι καὶ ἡνῶσθαι τινὶ, οὕτω λέγειν οὐ δυνάμεθα· θάτερον γὰρ ἀναγκαίως ἀναιρεθήσεται, ἢ τὸ μὴ ἡνωμένον, ἢ τὸ μὴ διακεκριμένον εἶναι θάτερον θατέρου· οὐδὲ ἐν τῇδε τήνδε λέγειν τὴν ὑπόστασιν ἐστὶν, ἕνωσιν τῶν ἐν αὐταῖς ἀπ' ἀλλήλων διακριτικῶν ἰδιωμάτων σωζομένων ὑποτιθεμένους· πῶς οὖν ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ λόγου, ἀνθρωπείαν συνεληλυθέναι ὑπόστασιν ἐροῦμεν; εἰ γὰρ καὶ ἦν ποτὲ, συνῆλθε δὲ ὅμως ὑπόστασις καθ' ὅλην ἑαυτὴν, καὶ οὐκ ἀπὸ μέρους καὶ κατὰ παράθεσιν ὡς ἐν οἴκῳ λίθοι, καὶ οἱ ἐν χορῷ νέοι, οὐκ ἔμεινεν ἔτι ἀφεστῶσα δηλαδὴ ἵνα ᾖ ὡσαύτως ὑπόστασις λοιπὸν· μόνον γὰρ ἐν σώμασιν ἡ μερικὴ τῆς ὑποστάσεως αὕτη ἕνωσις ὁρᾶται ψιλὴ καὶ οὐ κυρίως οὖσα· οὐδὲ κατὰ τὸ ὅλον τῆς ὑποστάσεως; ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν ἐπιφανειῶν, ἢ μορίων λεπτοτάτων, ἢ συμπλοκὴν μερῶν, ἢ κατὰ πέρατα τοπικῶς συνάπτουσα τὰ ἄτομα· οὕτως γὰρ λίθος λίθῳ, καὶ ἔλαιον ὕδατι, καὶ μίτος μίτῳ· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου.

Τὸ δὲ πῶς εἴη ἂν φύσις πρὸ τῆς ὑποστάσεως τῆς ἰδίας, ἀπορεῖν ὑμᾶς, περιττῶς ἐλέχθη πρὸς ἡμᾶς· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ὑμῖν εἰρήκαμεν ὡς προϋπῆρξε τῆς ὑποστάσεως ἡ ἰδικὴ φύσις ἀνθρωπεῖα τοῦ δεσπότου, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅμα τὲ φῦναι καὶ ὑποστῆναι αὐτήν· ἀλλ' οὐκ ἐν ἰδικῇ τινὶ αὐτῆς μόνης οὔσῃ ὑποστάσει, ἤγουν ψιλοῦ ἀνθρώπου γινώσκωμεν, ἀλλ' ἐν τῇ προϋφεστηκυίᾳ αὐτῆς τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει· ἐν ᾗ καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἴδια καὶ ἰδιώματα συνάψας· καὶ ἐν τῇ συνδρομῇ τῶν ἀμφοτέρων φύσεων, ἓν πρόσωπον ὁμοίως καὶ ἐξ ἑκατέρας φύσεως, καὶ ἐκ τῶν ἐξ ἑκατέρας οὐσίας σωρευθέντων χαρακτηριστικῶν, ἔδειξεν ἑαυτὸν ὁμοίως ὄντα ὁ εἷς τῆς ἁγίας τριάδος· ὃς ὑπόστασις μὲν ὄντως ἐστὶ μία μόνη καὶ αὐτὴ οὐκ ἀνθρωπίνη· φύσιν τὲ γὰρ καὶ ἰδιώματα ἔχει τὰ θεῖα· οὐκ ἐν θείοις δὲ μόνον ἐστὶν ἰδιώμασιν· περισσεύει γὰρ καὶ τοῖς παρὰ τὸ θεῖον χαρακτηρίσμασι συναχθεῖσι τῇ προσλήψει τῆς καινοτέρας φύσεως· προσεκτέον δὲ τούτῳ σαφῶς καὶ ἐπὶ τῶν μύδρων· καὶ γὰρ προϋφεστώσης κατ'

ἰδίαν ὑπόστασιν τῆς μάζης τοῦ σιδήρου, εἶτα εἰς κάμινον εἰσαγομένης, πυρὸς, φύσις αὐτῇ ἐπιγεννᾶται, οὔτε πρώην οὔτε ἰδίᾳ ποτὲ ὑποστάντος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ· ἐκ μὲν τῆς καμίνου τεχθέντος, ἐκτὸς δὲ αὐτῆς ἐν τῇ ἰδέᾳ δικαίᾳ αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχοντος, καὶ τὸ ἐν τῇ καμίνῳ πῦρ οὐκ ἀπομειώσαντος.

Εἰ ὅλως ὑπέστη ὁ ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος ἐν τῷ θεῷ, πῶς οὐκ ἔῤῥωται VIII. καὶ ἔστιν ἡ ὑπόστασις τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ θεοῦ λόγου; καὶ εἰ μὴ ἔῤῥωται καὶ ἔστιν ἡ ὑπόστασις τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀνθρώπου ἐν τῷ θεῷ λόγῳ, πῶς οὐχὶ ἀπόλωλεν ὑποστᾶσα ἢ οὐδὲ ὅλως τὴν ἀρχὴν ὑπέστη; Ἆρα γὰρ πᾶν ὅ τις εἴποι εἶναι καὶ ὑφεστάναι, ἤδη καὶ ἰδίᾳ εἶναι φησί; οὐκοῦν ἐπεὶ εἶναι φαμὲν καὶ ὑφεστηκέναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ χεῖρα καὶ ποῦν καὶ ὄνυχα καὶ ἧπαρ, ἤδη καὶ ἰδίᾳ εἶναι ταῦτα, καὶ διακεκριμένως ἕκαστον τούτων ἔχειν ὑπόστασιν δοξάσομεν; καὶ νοῦν δὲ εἶναι ἐν ψυχῇ, καὶ ἐν τῷ σώματι ὑφεστηκέναι τὸ χρῶμα λέγομεν· ἆρα οὖν καὶ ὑποστάσεις τῶνδε ζητήσομεν; καὶ πῶς ἂν ὧδε τὸ ἔν τινι λεγόμενον εἶναι, ὑμεῖς ἡμῖν ἴσως ἑρμηνεύσετε; ἀλλὰ τὸ τὰ τοιαῦτα λέγειν, τάχα δὲ καὶ τὸ τοιούτοις ἀντιλέγειν, ἀλογίαν ἢ λογιότητα πολλὴν ἐπιμαρτύρεται.

Εἰ ἐν τῷ θεῷ λόγῳ λέγεις ὑφεστᾶναι τὸν ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπον, πῶς IX. αὐτῷ τῷ ὑφεστᾶναι, οὐχ' ὑπόστασιν δηλοῖς ἔχειν τὸν ὑποστάντα; Ὅτι μὲν ὑφέστηκεν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ θεῷ λόγῳ, μᾶλλον ὑμῶν βοῶμεν· ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἐπελάθεσθε περὶ ὅτου πρὸς ἡμᾶς διεφέρεσθε, καὶ ἄλλο νῦν ἐγκαλεῖτε· τὸ γὰρ ἰδίᾳ καθ' ὑμᾶς ὑφεστηκέναι τὸν ἑνούμενον ἅπαξ εἰπεῖν ἄνθρωπον, οὐ καταδεχόμεθα· ἵνα μὴ δύο ἐντεῦθεν τὰς ὑποστάσεις σωζομένας ἐν τῷ ἰδιάζοντι ἑκατέρᾳ τῶν συνελθουσῶν λόγῳ παραστήσαντες, τὴν ἕνωσιν ἐκ βάθρων ἀνατρέψωμεν· εἰ γὰρ καὶ ἰδίᾳ ὑφεστῶτος ἑκατέρου τῶν ἐν Χριστῷ, λέγετε δυνατὸν εἶναι τινὰ ἕνωσιν αὐτοῖς; ἢ καθ' ἣν καὶ Δαβὶδ τῷ πολεμίῳ αὐτοῦ Γολιὰθ κατὰ τὴν συμπλοκὴν τοῦ πολέμου, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐκείνου ἀναιρέσεως ἡνωμένος ἦν φατέ; ἢ καθ' ἣν Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ ὢν, τῷ Βενιαμὶν ἥνωτο; ἢ καθ' ἣν ἡ ἐνέργεια τοῦ μουσικοῦ τῇ κιθάρᾳ; ἢ τινὰ τοιάνδε ὑφεστηκέναι οὖν πάντως; ἐν κοινῇ δὲ καὶ μιᾷ τῇ ὑποστάσει τόν τε λόγον καὶ τὴν σάρκα ἅμα δοξάζομεν ἡμεῖς· ὑμεῖς δὲ εἰ καὶ μὴ τοῖς ἡμῶν, ἀλλὰ τοῖς γε ὑμετέροις „ πῶς οὐκ ἐπισκέπτετε, ἐν τῷ λόγῳ λέγοντες καὶ αὐτοὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι; τὸ γὰρ ἔν τινι λεγόμενον εἶναι, τὴν ἕνωσιν τὴν πρὸς αὐτὸν μαρτύρεται· τὸ δὲ ἰδίᾳ ἑκατέρου λέγειν τῶν ὑποκειμένων εἶναι τὴν ὑπόστασιν, τὴν πρὸς ἄλληλα τούτων διάστασιν σαφῶς ὁμολογεῖ· ταῦτα δὲ ἅμα περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγειν ἢ φρονεῖν, λίαν ἀσύμβατα.

Εἰ ὑπέστη μὲν ὁ ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει δὲ ὑπόστασιν, πῶς X.

οὐκ ἐναντία δογματίζεις, ἀνυπόστατον τὸν ὑφεστηκότα λέγων; Οὔτε ὧν φατὲ μέμνησθε, οὔτε οἷς λέγομεν ἐπισκέπτετε· οὐκ ἀνυπόστατον ὑμῖν τὸν ἄνθρωπον τὸν κυριακὸν δεῖξαι βουλόμεθα· μὴ γένοιτο· ἀλλ' οὐκ ἰδιοϋπόστατον, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ λόγου χωριζόμενον· ὅτι δὲ οὐ ταυτὸν ἀνυπόστατον λέγειν καὶ ἰδιοϋπόστατον, τίς ἀμφιβάλλοι; εἰ τὸ μὲν τοῦ πῶς εἶναι πρὸς τὰ ἕτερα, τὸ δὲ τοῦ ὅλως μὴ εἶναι δηλωτικόν ἐστι ὦ σοφώτατοι.

XI. Εἰ ἡ Πέτρου ψυχὴ ἑτέρα ἐστὶ παρὰ τὴν Παύλου, τὸ δὲ ἕτερον ἢ φύσει καὶ ὑποστάσει ἕτερον, ὡς ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς, ἢ ὑποστάσει πάντως ὡς ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ, πῶς οὐχὶ τῇ φύσει καὶ τῇ ὑποστάσει, ἢ πάντως τῇ ὑποστάσει διαφέρει ἡ ψυχὴ Πέτρου τῆς Παύλου; εἰ δὲ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔχει ὑπόστασιν ἑκάστου ἡ ψυχὴ καθ' ἣν διαφέρει τῆς ἑτέρου, ἢ τῶν τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἢ οὐ τῆς αὐτῆς; Τοῦτο νῦν παρ' ὑμῖν δῆλον ὡς διὰ τὸ δεῖξαι καὶ ἀνθρώπου ἑκάστου δύο τὰς ὑποστάσεις οὔσας, εἴρηται· ἵνα μὴ δὲ ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον παραδείγματος ἀποκλείεται ὑμῖν τὸ δύο λέγειν τὰς ὑποστάσεις Χριστοῦ, δύο οὐσῶν αὐτοῦ τῶν φύσεων, ὥσπερ φαμὲν Πέτρου ἢ τοῦ Παύλου· ἡ Παύλου οὖν ψυχὴ, εἰ καὶ ἑτέρα ἐστὶ τῇ ὑποστάσει καθ' αὐτὴν μόνην, οὐκ οἶδα πῶς ὑμῖν δυνατοῦ ὄντος τοῦτο κρίνειν περὶ αὐτῆς ἔτι παραμενούσης τῇ σαρκὶ, ὅμως ποῦ τὴν ψυχὴν Πέτρου ἀναλαβεῖν εἴρηται, ἢ ἡ Πέτρου ἐν τῇ Παύλου εἶναι, ὥσπερ εἴπατε καὶ ὑμεῖς πρὸ μικροῦ ἐν τῷ θείῳ λόγῳ τὸν ἄνθρωπον εἶναι διδόντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κωλυτικὸν τοῦ τὴν δυάδα φαίνεσθαι τῶν ὑποστάσεων, τὸ τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖσθαι τῶν φύσεων· εἰ γὰρ μὴ δὲ ὁ λόγος τὴν σάρκα ἀνελάβετο, ὥσπερ οὐδὲ ὁ Πέτρος Παῦλον, ὄντως ἦν κατὰ τὸ παράδειγμα Πέτρου καὶ Παύλου, τοῦ τε λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἤγουν τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου, διάφορος ἡ ὑπόστασις· εἰ δὲ ὁ Πέτρος Παῦλον οὐκ ἀνελάβετο, ὥσπερ ὁ λόγος τὴν σάρκα, οὐκ ὀρθῶς παρηγάγετε τόδε πρὸς τόδε· καὶ εἰ ὁ σαρκωθεὶς λόγος εἷς υἱὸς καὶ οὐ δύο, Παῦλος δὲ μετὰ Πέτρου, οὐχ' εἷς υἱὸς ἀλλὰ δύο εἰσὶν, ἀλλοκότως τάδε παρατίθεσθε· καὶ εἰ εἷς Χριστὸς ὁ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι ἐστὶν, οὐχ' εἷς δὲ ἀπόστολος Πέτρος καὶ Παῦλος, ἀλλὰ δύο, ἀνομοίως παρεβάλετε πρὸς ἔνδειξιν τοῦ εἴ τι ἑτερόν ἐστι, πάντως καθ' ὑπόστασιν εἶναι ἕτερον ἑτέρου, εἴτε κατὰ φύσιν ἐστὶν ἕτερον, εἴτε καὶ μὴ ἔστιν· εἰ οὖν ἄρα δύο τοὺς Χριστοὺς, δύο δὲ τοὺς υἱοὺς, καὶ δύο τοὺς κυρίους δοξάζοντες ταῦτα φατὲ, καὶ τούτων οὐδένα ἀναληφθέντα ὑφ' ἑτέρου, ἀλλ' ὡς Παῦλον Πέτρου διακεκριμένον, ὀψέ ποτε τὸ τῆς ἀσεβείας ὑμῶν κρυπτὸν ἀπεκαλύψατε μῦσος· ποῖον οὖν τὸν θεὸν, καὶ τίνι χρισθέντα τὸν ἕνα Χριστὸν εἶναι νομίζετε· ποῖον δὲ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τίνι χριόμενον· καὶ τὸν ἄλλον Χριστὸν ἀπαγγείλατε· ποῖόν τε τὸν ὡς ἀληθῶς υἱὸν εἶναι, τὸν ἐν Ἰορδάνῃ μαρτυρού-

μενον· καὶ ποῖον τὸν αἰσθητῶς βαπτιζόμενον· ὁ γὰρ εἷς μόνος δεικτικῶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς μαρτυρούμενος, δύο ὄντων καὶ διαφόρων, εἰκότως τὸν ἕνα τῶν καθ' ὑμᾶς υἱῶν ἢ Χριστῶν παραγράψετε· ἢ οὖν τὸν βαπτιζόμενον τὸ τηνικαῦτα ὁρατὸν, ἢ τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ αἰώνων ἀόρατον, ἀναγκαῖον ὑμᾶς παραιτήσασθαι· ἕνα γὰρ μόνον αὐτοῦ εἶναι υἱὸν φησὶ ἑνικῶς ὁ πατὴρ· ἔτι μὴν καὶ αἰσθητὸν ἐπεὶ καὶ δεικτικῶς ἡμῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐμήνυεν ὁ πατὴρ τὸν ἀγαπητὸν ἑαυτοῦ υἱόν· ὃς καὶ λόγος ἀόρατος ὡμολόγηται· ἢ οὖν ψευδὴς ἡ τοῦ πατρὸς μαρτυρία, ἢ περιδεῶς ἐκ τοῦ λογίου δόξα· ἢ ἄμφω ὁ αὐτὸς ἦν ὁ μαρτυρούμενος υἱὸς, αἰσθητὸς καὶ ἀόρατος.

Εἰ κατὰ φύσιν μηδὲν διαφέρει τὸ σῶμα Πέτρου τοῦ σώματος Παύλου, πῶς ἂν καθ' ὑπόστασιν οὐ διαφέροι; εἰ δὲ μὴ δὲ καθ' ὑπόστασιν διαφέρει, τὸ δὲ μήτε τῇ φύσει, μήτε τῇ ὑποστάσει διαφέρον, ταυτὸν ἂν εἴη κατὰ πάντα, πῶς οὐκ ἔσται Πέτρου καὶ Παύλου, ἓν τὸ σῶμα καὶ ταυτὸν κατὰ πάντα, ὅπερ ἀδύνατον; Ἀλλὰ πρῶτον μὲν καὶ σῶμα σώματος διαφέρει κατὰ φύσιν τὴν ἰδίαν, ἧς νῦν τὴν κοινὴν ἡμῖν ἀντισηγαγέτε οἱ τοσαῦτα πρὸ βραχέος τοῖς εἰσάγουσι τὴν κοινὴν φύσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καταχέαντες· οὐ γὰρ ταυτὸν, οὔτε τῷ ἀριθμῷ, οὔτε πάσῃ ποιότητι φυσικῇ πᾶν σῶμα· εἴπερ μὴ ταυτὸν τῇ φύσει μὴ δὲ πᾶς λίθος καὶ φυτὸν καὶ τὰ λοιπὰ· καὶ γὰρ ἀλλήλων φθαρτικὰ πολλὰ φυτὰ καὶ λίθοι· καὶ ὅμως λίθοι καὶ φυτά· οὔτε γὰρ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σάρξ· ἀλλ' ἄλλη μὲν πετεινῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων καὶ ἑρπετῶν, καὶ σώματα ἐπίγεια, καὶ σώματα ἐπουράνια· οὐκ ἄρα οὖν διὰ τὸ διάφορον τῆς φύσεως, ἀνάγκη διαφόρου ὑποστάσεως αὐτοῖς εἰς διάκρισιν· ἔτι μὴν εἰ τόδε αἴτιον τῆς χρείας τῶν ὑποστάσεων ἐν Χριστῷ, διαφόρων οὐσῶν τῶν φύσεων, ἀναγκαίως οὐκ ἔσται διαφορὰ ὑποστάσεων· πλὴν δεδόσθω ὑμῖν καθ' ὑπόστασιν πάντως διαφέρειν· εἴτε διαφέροι κατὰ φύσιν εἴτε καὶ μὴ πάντα τὰ σώματα· ἀλλὰ δῆλον, ὡς τὰ μὴ ἡνωμένα ἀλλήλοις· οὐ γὰρ καὶ ἐν τῷ μύδρῳ διάφοροι ὑποστάσεις ὁρῶνται· καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἄρα, εἰ μὲν χωρὶς ἑνώσεως αὐτῶν φαμὲν τὰ κατ' αὐτὸν, ὄντως δέον ἢ καὶ φύσεων καὶ ὑποστάσεων εἰδέναι τὴν διαφορὰν, ἢ πάντως γε τῶν ὑποστάσεων· καὶ τοῦτο δὲ δῆλον ὅτι εἰ μὴ ἦν τῶν φύσεων ἐξαλλαγή· εἰ δὲ καὶ κατὰ φύσιν διαφερόντων τινῶν ἐν αὐτῷ καὶ ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν, εἰ καὶ ἀσύγχυτον, τίς ἡ χρεία δύο ὑποστάσεων; ἀλλ' οὕτως μὲν τάδε. Ποῦ δὲ ὅμως τινὶ δέδοται καὶ τὸ σῶμα Παύλου ἡνῶσθαι πρὸς τὸ Πέτρου, ἵνα τὸ ὅμοιον ἔχῃ τάδε πρὸς τὴν κυριακὴν ἕνωσιν, ἡνίκα ὁ μὲν τοῖς ἐκ περιτομῆς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ, ὁ δὲ τοῖς ἐν Κορίνθῳ ἔθνεσι καὶ Ἀχαΐᾳ καὶ Μακεδονίᾳ συνηυλίζετο; οὐ γὰρ τοιαύτην δεξιὰν κοινωνίας πρὸς τὴν σάρκα δεδωκέναι φαμὲν τὸν λόγον, οἵαν Πέτρος ἀφοριζόμενος εἰς τὴν περιτομὴν, τῷ Παύλῳ ἀπο- XII.

στελλομένῳ πρὸς τὰ ἔθνη· ἀλλ᾽ ἕνωσιν ἀληθῆ πισΊεύομεν, καὶ συνύπαρξιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἑξῆς αἰῶνας φυσικὴν δι᾽ ὑποστατικῆς ἑνώσεως· εἰ καὶ ταύτην ὑμεῖς φανερῶς ἀπηρνήσασθε, καὶ οὐδὲν ἑαυτοῖς λείψανον τῆς χρισΊιανῶν εὐσεβείας εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον ἐφυλάξατε.

XIII. Ἐκ τοῦ δὲ φληναφεῖν καὶ δοκεῖν τι λέγειν τοῖς παρεστηκόσιν, ἀπαιτούμενοι δεῖξαι φύσιν ἀνυπόστατον, παρέχουσι μὲν νῶτα τῷ αἰτοῦντι, λέγουσι δὲ ὅτι ὄντως φύσις οὐκ ἔστιν ἀνυπόστατος· ἐνυποσΊάτους γὰρ φαμὲν τὰς οὐσίας καὶ ἡμεῖς, φασίν· ἀλλ᾽ οὐκ εἴ τι ἐνυπόστατον, τοῦτο καὶ ὑπόστασις· ὥσπερ ἀμέλει οὐκ εἴ τι ἐνούσιον, τοῦτο καὶ οὐσία· ἐπεὶ ἰδοὺ τὰς ἁγίας τριάδος ὑποστάσεις φαμὲν τρεῖς εἶναι, καὶ ταύτας ἐνουσίους· καὶ οὐ λέΓομεν πρὸς Ταῖς Τρισὶν ὑποσΊάσεσι, καὶ Τρεῖς οὐσίας· καίπερ ἐνούσιον ἐπιστάμενοι τῶν ὑποστάσεων ἑκάστην· εἰ τοίνυν ἐστὶ λέγειν φαμὲν τρεῖς ὑποστάσεις ἐνουσίοις ἐν μιᾷ οὐσίᾳ, ἐνδέχεται δηλονότι καὶ φύσεις λέγειν ἐνυποστάτους δύο ἐν μιᾷ ὑποστάσει· καὶ οὕτως οὐδὲ φύσιν ἀνυπόστατον φαμὲν οὐδὲ δύο ὑποστάσεις τὰς δύο φύσεις δογματίζομεν· ὥσπερ οὐδὲ ἀνουσίους φαμὲν τὰς τῆς ἁγίας τριάδος ὑποστάσεις, οὐδὲ εἰς τρεῖς οὐσίας τὰς τρεῖς ὑποστάσεις διαιροῦμεν· ἀλλὰ μὴν φασὶ καὶ ἄλλως ἐγχρωμάτιστον λέγοντες σῶμα, οὐ ταυτὸν ἴσμεν τῷ χρώματι τὸ σῶμα· οὐκ εἴ τι Γὰρ ἐΓχρωμάτιστον, τοῦτο ἤδη καὶ χρῶμα· οὕτως οὖν οὐκ εἴ τι ἐνυπόστατον, τοῦτο ἤδη καὶ ὑπόστασις· περιττὸν ἄρα φασὶ τὸ λεΓομενον· καὶ οὐκ ἀναγκαῖον τὸν λέγοντα δύο φύσεις, ἢ ἀνυποστάτους αὐτὰς, ἢ μίαν αὐτῶν λέγειν, ἢ πάντως καὶ δύο ὑποστάσεις, ἐπεὶ μὴ ὑπόστασις τὸ ἐνυπόστατον ὡς ἐδείξαμεν· ταῦτα τοιγαροῦν ἐκεῖνοι τοὺς παρεστηκότας φενακίζοντα ἔλεγον, ἄνω τὴν ὀφρῦν ἔχοντες, καὶ διὰ τούτων ἀπὸ Χερουβὶμ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες· ὅρα δὲ σὺ αὐτὸς ὅπως δι᾽ ὧν εἰρήκασι, τὰ οἰκεῖα καΤέσκαψαν· ἢ ἀΓνοοῦνΤες, δι᾽ ἄΓνοιαν οἰκείαν· ἢ χλευάζονΤες τοὺς ἀκούοντας, ἀπείρους ὄντας τῶν τοιούτων καὶ ὁμοιότητι λέξεων παρακρουόμενοι· εἰ ἀναλογεῖ γὰρ τῷ μὲν σώματι ἡ φύσις, τῷ δὲ χρώματι ἡ ὑπόστασις, καὶ λέγουσιν ἐνυποστάτους τὰς φύσεις, ὥσπερ οὖν τὰ σώματα ἐγχρωμάτιστα, ἀνάγκη ἔνθα ἐστὶ ἐνυπόστατος φύσις, καὶ ὑπόστασιν εἶναι· ὥσπερ οὖν καὶ χρῶμα ἔνθα σῶμα ἐγχρωμάτισΊον· οὔτε γὰρ ἐνδέχεται νοῆσαι φύσιν ἐνυπόστατον ἄνευ ὑποσΊάσεως· εἰ οὖν τῇ φύσει ἀναγκαίως διενήνοχέ τι καὶ τῇ ὑποσΊάσει, ἐπειδειξάτωσάν μοι τὶ διαφέρον μὲν τῇ φύσει, μὴ διαφέρον δὲ τῇ ὑποστάσει· καὶ μὴ βουκολείτωσαν τοὺς ἁπλουστέρους, ὁμοιότητι φράσεων αὐτοὺς παραλογιζόμενοι, τῷ λέγειν εἰ ἔστιν ὑπόστασις, ἐνούσιος μὲν οὐχ᾽ ἑτεροούσιος δὲ, ἔστι καὶ φύσις ἐνυπόστατος μὲν, οὐχ᾽ ἑτεροϋπόστατος δὲ· ψευδὲς γὰρ τὸ τελευταῖον· ἐπείπερ εἴ τι ἑτεροούσιον, τοῦτο πάντως καὶ ἑτεροϋπόστατον· εἰ τοίνυν διαφέρουσιν αἱ φύσεις ἀλλή-

λων, κατὰ φύσιν διαφέρουσι· διαφέρουσι δηλονότι καὶ καθ' ὑπόστασιν· καὶ εἰ διαφορὰν φύσεων ἐπὶ μιᾶς φύσεως λέγεσθαι ἀδύνατον, ἀμήχανον ἄρα καὶ διαφορὰν ὑποστάσεων εἶναι ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως.

Ἤδη μὲν ἀληθῶς εἰσὶ τὰ προταχθέντα ὑμῖν ἡμέτερα προβλήματα· τούτοις δὲ οὐ προσφόρως ὑπαντήσαντες, ἑαυτοὺς μόνον περὶ τῶν δοκούντων ὑμῖν πεπείκατε· εἰ γὰρ ἐπεὶ τῷ μὲν χρώματι ἀναλογεῖ ἡ ὑπόστασις ἐν τῷ τῆς ὁμοίας ὀνομασίας κατὰ τύχην παραδείγματι, τῷ δὲ σώματι ἡ φύσις ἀναγκαῖον ἔνθα ἐστὶ σῶμα, εἶναι καὶ χρῶμα φατὲ, καὶ ἐκ τούτου δύο εἶναι τὰς ὑποστάσεις ἐπεὶ δύο εἰσὶν αἱ φύσεις συνάγετε, γνῶτε ὅτι τοῦτο καὶ ἡμεῖς φαμέν· ὅπου σῶμα εἶναι λέγεται ἐγχρωμάτιστον, χρῶμα ὑπάρχειν ἀναγκαίως· ὥσπερ οὖν καὶ ὑπόστασιν εἶναι, ὅπου λέγεται φύσις ἐνυπόστατος· ἀλλὰ τὸ ζητούμενον, οὔπω ἐδείξατε περὶ οὗ καὶ διαφέρεσθε πρὸς ἡμᾶς· ὅτι ὅπου πλείονα συνιέναι λέγονται σώματα ἐγχρωμάτιστα, ἰσάριθμα δέον εἶναι τούτοις καὶ τὰ χρώματα· καὶ οὐ δυνατὸν ἢ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρώματι πλείονα χρώννυσθαι σώματα, ὥσπερ τῷ λευκῷ ἤτε χιὼν καὶ τὸ γάλα καὶ ψιμμίθιον μυγνύμενα, καὶ τὸ ἔριον καὶ λῖνον καὶ μέταξα ἐν τῷ ἑνὶ λευκῷ πέπλῳ ὑφασμένα· ἢ εἰς ἓν ἕτερον χρῶμα πλείονα σώματα εἶναι συγκεκραμένα· οἷον τὸ ψιμμίθιον καὶ ὤχρα, καὶ χάλκανθος καὶ κόμμιδας ἐν τῷ φαιῷ κολλουρίῳ· τὰς γὰρ δύο φύσεις ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει λέγομεν ὑφίστασθαι· οὐχ' ὡς δυναμένης θατέρας ἀνυποστάτου εἶναι ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ὡς ἀμφοτέρων ἐν μιᾷ κοινῇ δυναμένων ὑφίστασθαι ὑποστάσει· καὶ οὕτως κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν, ἑκατέρας ἐνυποστάτου οὔσης· οὐ γὰρ ἀναγκαῖον διὰ τὸ δεῖν τι εἶναι, πάντως καὶ ἰδίᾳ τοῦτο εἶναι· καὶ γὰρ τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκήσεων, οὐδεμία μὲν ἀδέσποτος· οὐκ ἀναγκαίως δὲ πᾶσα δεσποζομένη, μονοδέσποτός ἐστι· πολλαὶ γὰρ εἰσὶ καὶ κοινοδέσποτοι ἐν τῇ πόλει· οὕτως οὖν ἐπεὶ μέν εἰσιν αἱ φύσεις, ἀναγκαῖον αὐτὰς καὶ ὑφεστηκέναι καὶ ἐνυποστάτους εἶναι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἰδίᾳ ἀπ' ἀλλήλων εἰσὶν, ἑνώσεως αὐτῶν ὡμολογημένως γενομένης, οὐχὶ καὶ ἰδίᾳ ὑφεστηκέναι ἑκατέραν ἀναγκαῖον ἐστὶ; δῆλον οὖν ὅτι οὐχ' ἑτεροϋπόστατον εἶναι, ἀλλ' ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει νοεῖσθαι ἀμφοῖν αὐτῶν τὸ ἐνυπόστατον δεῖ· διὸ καὶ ἀποδεχόμεθα τὸ παρ' ὑμῶν ἐν τέλει εἰρημένον, ὡς ἀδύνατον ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, διαφορὰν λέγεσθαι ὑποστάσεως· οὐδὲ ὅλως γὰρ φαμὲν οὔτε διαφορὰν ὑποστάσεων ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει τοῦ κυρίου· μὴ γένοιτο· εἰ καὶ ὑποστατικῶν μερικῶν ἰδιωμάτων ἴσμεν διαφοράν· οὐ γὰρ ὑποστάσεων διαφόρων ἢ διαφορῶν ἕνωσιν φαμὲν ἐπὶ τοῦ κυρίου· τοῦτο γὰρ προεδείχθη καὶ ἀδύνατον· εἴπερ μὴ καὶ τῶν διακεκριμένων, ἐν ταυτῷ τις λέγοι τὴν ἕνωσιν, ἐν ᾧ τὴν διάκρισιν ὁρᾷ· ἀλλὰ φύσεων διαφόρων σύνθεσιν κατὰ

63

*μίαν τὴν πρώτην ἐξ ἀρχῆς οὖσαν τοῦ λόγου, καὶ οὐδευτέραν εἶναι ὑπόστασιν, εἴτουν ἐξ ὑποστάσεως ἴσμεν· ἀλλ' οὕτως μὲν τάδε.*

*Τὸ δὲ δὴ ἕτερον πάλιν ὃ ἀπεφήνασθε, ὅτι ἐπεὶ διάφοροί εἰσιν αἱ φύσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, ἀνάγκη εἶναι διαφόρους καὶ τὰς ὑποστάσεις· τῶν δὲ ὑποστάσεων διαφερουσῶν ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας, οὐκ ἀνάγκη εἶναι διαφόρους καὶ τὰς φύσεις, πῶς δείκνυται; πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸ ἀδιάφορον τῶν φύσεων ἀναγκαίως χρήζειν τοῦ διαφόρου τῶν ὑποστάσεων, ἐν τῷ σώματι Πέτρου καὶ Παύλου ἐλέγετε· εἶτα δὲ νῦν τίνα ἔχει ἀφορμὴν τῆς ἀποκληρώσεως, τάδε, εἴπατε· ἴστε γὰρ γινώσκοντες ὡς πάντως καὶ τὸ ἐναντίον ὑμᾶς ἀπαιτήσομεν δεῖξαι· ὅτι ὥσπερ εἰ διάφοροί εἰσιν αἱ φύσεις, διάφοροί εἰσι καθ' ὑμᾶς καὶ ὑποστάσεις, οὕτως καὶ τῶν φύσεων οὐσῶν ἀδιαφόρων, αἱ ὑποστάσεις εἰσὶν ἀδιάφοροι· πῶς οὖν μίαν μὲν καὶ ἀδιάφορον τῆς ἁγίας τριάδος τὴν φύσιν, διαφόρους δὲ τὰς ὑποστάσεις πιστεύομεν; ἀκόλουθον γὰρ ἔσται, ὥσπερ ὧ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ ὑποστάσεις λέγονται καθ' ὑμᾶς διάφοροι, οὕτως καὶ ὧν αἱ φύσεις ἀδιάφοροι, τούτων καὶ τὰς ὑποστάσεις ἀδιαφόρους λέγεσθαι· ἔτι μὴν ἰδοὺ καὶ ἰσαρίθμους πάντως καθ' ὑμᾶς δεῖ εἶναι τὰς φύσεις καὶ τὰς ὑποστάσεις· ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον ἀδιάφορος ἀλλὰ καὶ μία τῆς ἁγίας τριάδος ἡ φύσις, ἔστω καὶ ἡ ὑπόστασις μία τὲ καὶ ἀδιάφορος· εἰ δὲ εἴποιτε, ὅτι εἴτις μὲν φύσεως διαφορὰ, πάντως καὶ ὑποστάσεώς ἐστιν· εἴτις δὲ ὑποστάσεως διαφορὰ, οὐ πάντως καὶ φύσεως, διὰ τὸ ἐπ' ἔλαττον οὖσαν τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν μὴ ἀντιστρέφειν πρὸς αὐτὴν τοῖς λόγοις· πρῶτον μὲν αἱ ἰδικαὶ φύσεις δηλαδὴ οὐκ ἐπὶ πλεῖστον τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἔλαττόν τι νοοῖντο ἄν· μόναι δὲ ἐπὶ πλεῖον εἰσὶν αἱ κοιναί· δεδόσθω δ' οὖν ὑμῖν καὶ τοῦτο· οὐκοῦν καὶ πλείους εἶναι τὰς ὑποστάσεις, μιᾶς οὔσης τῆς φύσεως ἀνάγκη· ὁ γὰρ ἀριθμὸς τῶν ἐπ' ἔλαττον περισσότερος τῶν καθολικωτέρων αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης ἐστί· καὶ ἢ δύο ἔσονται λοιπὸν ἢ πλείους ἢ μία, σὺν ἐπιμορίῳ κατὰ μίαν φύσιν αἱ ὑποστάσεις οὖσαι· τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, δύο φύσεις οὖσαι αἱ τοῦ δεσπότου, ἢ τέσσαρες ἢ τρεῖς ἢ δύο ἥμισυ τὰς ὑποστάσεις ἕξουσιν, ἤ τι τοιοῦτον, κατὰ τὴν αὐθεντικὴν ὑμῶν τήνδε νομοθεσίαν· καὶ οὐ μόνον τὸ σύνθετον πρόσωπον κακῶς ὑμῖν ἀρκέσει εἰς ὑποστάσεις διαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἑκάστην ἁπλῆν τε καὶ ἰδικὴν φύσιν αὐτοῦ τὲ καὶ παντὸς, εἰς πλειόνα ἀριθμὸν ὑποστάσεις, τὴν ἰδικὴν Παύλου μόνου φύσιν ἐπιδείκνυσθαι· δύο μὲν ἐκ τῆς κατὰ ψυχὴν φύσεως, τρία δὲ τυχὸν ἐκ τῆς κατὰ σῶμα συναγόμενα.*

*Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ὁ λόγος ὑμᾶς ἀπελέγχει προπετῶς ἀποφηναμένους· ὁ δὲ κόσμος ἅπας οὑτοσὶ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν αὐτῷ τὸ ἀσύστατον τῆς ὑμετέρας δόξης στηλιτεύει τῷ πράγματι αὐτῷ σαφῶς· εἰ γὰρ μὴ μία*

ἡ ὑπόστασις ἐστὶν ἐν τῷ δέ τινι ἐκ τεσσάρων φύσεων στοιχείων σώματι φυτοῦ τυχὸν συγκροτηθέντι, καὶ μία ὑπόστασις τοῦ μύδρου ἐκ διαφόρων φύσεων συμπλακεισῶν, καὶ μία ὑπόστασις ἀνθρώπου ἐκ διαφόρων φύσεων ἡνωμένων, καὶ μία ὑπόστασις τοῦδε τοῦ ναοῦ, καὶ μία ὑπόστασις τοῦ φαρμάκου, καὶ μία ὑπόστασις παντὸς τοῦδε τοῦ κόσμου ἐκ διαφόρων φύσεων συνεστῶσα, κακῶς ἕνα τὸν ἄνθρωπον ἢ τὸ φυτὸν ἢ τὸν κόσμον ἤ τι τῶν οὕτω λεγομένων ὀνομάζομεν· καὶ οὐ κατὰ τὸ τῶν φύσεων ποσὸν, καὶ τὸν τῶν ὑποστάσεων ἀριθμὸν πλεονάζοντα ἴσμεν· οὐδαμόθεν λοιπὸν ἐχόντων ἑνικῶς προσαγορεύεσθαι τῶν κατὰ φύσιν ἡνωμένων ὁποσοῦν· ὅπου ὑμεῖς ταυτὸν εἶναι φύσιν καὶ ὑπόστασιν πολλάκις λέγοντες· κἂν διαφόρους δῶτε τὰς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας τριάδος, πάντως καὶ τὰς φύσεις, καὶ εἰ πλείους, ἐξ ἀνάγκης τόσας καὶ τὰς οὐσίας εἶναι.

Ἀλλὰ φασὶν, ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος δύο μὲν φύσεις ἐστὶ, μία δὲ ὑπόστασις· καὶ φανερὸν ἐκ τούτου, ὅτι δυνατὸν ἐν μιᾷ ὑποστάσει, δύο φύσεις εἶναι. Πάλιν τερθρεία λόγων, πάλιν μάχη δογμάτων, πάλιν ἐναντιότης ῥημάτων, καὶ σοφίσματα προδήλου ψυχῆς ἀγνώμονος· τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ δύο φύσεις λέγουσι, καὶ μίαν ὑπόστασιν, καὶ πάλιν οὐδεμίαν ὑπόστασιν· καὶ μακάριοι ἦμεν ἀκούοντες δύο φύσεις, μίαν ὑπόστασιν· ἢ νῦν διδασκόμενοι λέγειν δύο φύσεις οὐδεμίαν δὲ ὑπόστασιν· πάλιν γὰρ τὸν Χριστὸν λέγουσι τρεῖς φύσεις, καὶ δύο φύσεις· καὶ μίαν ὑπόστασιν μὴ κατορθώσαντες λέγειν, τρεῖς ἤδη δογματίζουσι φύσεις ἐν μιᾷ ὑποστάσει· καὶ ἄκουε ταῦτα πῶς· εἰ δύο φύσεων ὁ ἄνθρωπος, καὶ μιᾶς ὑποστάσεως, εἴληπται δὲ οὗτος καὶ ἥνωται τῷ θεῷ λόγῳ, πῶς οὐ τρεῖς φύσεις δύο ληφθεῖσαι, μία δὲ λαβοῦσα; καὶ πῶς οὐ δύο ὑποστάσεις, ἥ τε λαβοῦσα καὶ ἡ ληφθεῖσα; εἰ δὲ δύο φύσεων ὁ Χριστὸς καὶ μιᾶς ὑποστάσεως, πῶς οὐ μία φύσις ὁ ἄνθρωπος; καὶ ἀνυπόστατος ὁ ἄνθρωπος, ὃν δύο φύσεις ἔλεγον πρώην; καὶ τίς ὑποίσει τοσαύτην ἐναντιότητα δογματίζειν; XIV.

Ἀλλὰ καὶ μίαν καὶ δύο φύσεις εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἑτέρῳ μέν τοι καὶ ἑτέρῳ λόγῳ ἐν τοῖς πρὸς τοὺς λέγοντας αὐτοῦ μίαν εἶναι μόνην τὴν φύσιν ἀπεδείξαμεν σὺν θεῷ· καὶ ἵνα μὴ πλείονα ὄντα τὰ αὐτὰ παλιλλογῶμεν, ἔνεστιν ἐκεῖθεν τῷ βουλομένῳ περὶ τοῦδε πληροφορεῖσθαι· λέγοντες οὖν ἐπὶ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύο τὰς φύσεις, δῆλον ὡς μίαν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐν αὐτῷ καταριθμοῦμεν, ὡς εἴδους καινοτέρου γενομένης αἰτίας τῆς συνθέσεως τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων· κατὰ τρόπον οὖν καὶ λόγον τὸν τῆς μιᾶς φύσεως αὐτοῦ παραστατικὸν, μία φύσις τοῦδε· τὴν δὲ ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὑμεῖς μὲν ἐν τῷ πρώτῳ τῆς παρούσης ὑποθέσεως κεφαλαίῳ, μίαν τε καὶ ἐκ δύο φύσεων ὡμολογήσατε, λέγοντες πρὸς ἡμᾶς περὶ τῆς τοῦ δεσπότου ὑποστάσεως, ὅτι εἰ μὴ τῇ

τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τῇ τοῦ Δαβὶδ φαμὲν αὐτὴν ὁμοούσιον, πῶς ἐκ δύο φύσεων λέγοντες αὐτὴν, οὐκ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστᾶναι βουλόμεθα; τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Δαβίδ· πλὴν καὶ τοῦτο ὑμῖν συγκεχωρήσθω· εἰ καὶ οὐ κατὰ γνώμην τισὶν, ἀλλὰ κατὰ οἰκονομίαν καὶ πρόνοιαν τινὰ λέγεται πολλάκις, μὴ εὐμνημονοῦσιν ἐν τῷ ψεύδεσθαι τῶν προειρημένων αὐτοῖς, ἵνα ἔχοιεν παρ' ἑαυτῶν ἑπόμενον αὐτοῖς τὸν ἴδιον ἔλεγχον· ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ μίαν ἴσμεν ἐπὶ ἀνθρώπου τοῦ καθέκαστα τὴν ὑπόστασιν, καὶ ἐπὶ πάσης ἑτέρας ὑποστάσεως φύσεων διωρισμένων, ἀλλ' οὖν ἐπὶ τοῦ μὴ ἁπλῶς ἀνθρώπου ὄντος τοῦ κυριακοῦ τοῦ τῆς τοῦ λόγου ὑποστάσεως μὴ διακεκριμένου ποτὲ, οὐδεμίαν ἴσμεν αὐτοῦ μόνου ἰδικὴν οὖσαν ὑπόστασιν· καὶ γὰρ οὐκ ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστῆναι, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει ὑφεστηκέναι τὸ ἀνθρώπινον φαμὲν τοῦ σωτῆρος ἐξ ἀρχῆς· οὔτε μὴν ἁπλῶς τὴν τοῦ λόγου νῦν ὑπόστασιν, ὡς λόγου μόνον οὖσαν ὑπόστασιν νῦν οἴδαμεν· ἐπειδὴ σὺν τῷ ἀνθρωπίνῳ συνυφέστηκεν ἐν αὐτῇ τῶν ὁμοουσίων ὁ λόγος μετὰ τὴν ἄφραστον αὐτοῦ ἕνωσιν.

Ἀμφοτέρων οὖν μίαν ἴσμεν καὶ τὴν αὐτὴν κοινὴν οὖσαν ὑπόστασιν, ἣ προϋπῆρξε μὲν τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, ἰδικὴ οὖσα τὸ πρὶν τοῦ λόγου ἐν τῇ κοινῇ τῆς θεότητος οὐσίᾳ· τὴν δὲ τοῦ κυριακοῦ ἀνθρώπου φύσιν δημιουργήσασα ἑαυτῇ, καὶ περιπτυξαμένη καὶ συνάψασα τῇ ἰδίᾳ ἐν αὐτῇ φύσει, ἅμα τῷ καὶ τῆς φύσεως τῆς σαρκὸς εἶναι ὑπόστασις, καὶ κοινὴ εἶναι αὐτῇ ἐξ ἰδικῆς ἤρξατο καὶ ποικιλωτέρα συνέστηκεν· οὐ γὰρ δὴ μόνῳ νῦν ὡς πρώην ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις ἰδιώματι τῷ γεννητῷ ἔκ τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος διακρίνεται, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πλειόνων αὐτὴν εἶναι φύσεων καὶ φυσικῶν ἰδιωμάτων καὶ προσωπικῶν δηλαδὴ περισσότερον· πῶς οὖν ὑπόστασις τοῦ μὴ ὑποστάντος ποτὲ ἐκτὸς αὐτῆς τῆς τοῦ θείου λόγου ὑποστάσεως συναριθμηθήσεται αὐτῇ; εἰ δὲ καὶ ἦν ὑπόστασις τῇ σαρκὶ πρὸ τῆς συλλήψεως αὐτῆς ὅπερ οὐδεὶς εὐσεβῶς ἐρεῖ, πῶς μετὰ τὸ ληφθῆναι, ἤγουν ἐν ἀλλήλοις μεῖναι τό τε ληφθὲν καὶ τὸ λαβὸν, παραμένειν ἐν αὐτοῖς δύναται, καὶ σώζεσθαι ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἑκατέρου διάστασις ὅπερ συνίστησι τὴν ὑπόστασιν; οὐκοῦν ὀρθῶς εἰδέναι δέον τοῦ μὲν λόγου κοινὴν τὴν φύσιν πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα· τὴν δὲ ὑπόστασιν ἰδικὴν μὲν ὡς πρός τε τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ πρὸς πάντας τοὺς μὴ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἀνθρώπους, μόνον δὲ κοινὴν ὡς πρὸς τὴν ἐκ τῆς θεοτόκου ληφθεῖσα τῷ λόγῳ σάρκα· καὶ αὐτὴν δὲ ἀνάπαλιν τὴν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σάρκα, τὴν μὲν φύσιν κατὰ τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν, κοινὴν ἔχειν πρὸς πάντας τοὺς ἐξ Ἀδὰμ, τὴν δὲ ὑπόστασιν ἰδικὴν πρός τε ἡμᾶς καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα, πρὸς δὲ τὸν λόγον μόνον κοινήν· οὗτος γὰρ κανὼν ὀρθοδοξίας ἡμῖν διὰ τῶν θεηγόρων παραδέ-

δοται· ὅτι δὲ ἡμῶν μὲν μίαν ὑπόστασιν, δύο δὲ φύσεις ἔν τε τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν Χριστῷ ὀρθῶς λεγόντων ὑμεῖς λίαν ἀσυμβάτως ἔχετε ἑαυτοῖς, ἑξῆς σὺν Θεῷ δειχθήσεται, μετὰ τὸ ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰς περὶ τούτου ὑμῶν πάσας κατασκευάς· πρῶτον δὲ τέως ἡμῖν δεικτέον, ὡς καὶ ὑμεῖς οὐ μόνον μίαν ὑπόστασιν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ μίαν φύσιν κατὰ τοὺς ἀπὸ Εὐτυχοῦς φατὲ τούτῳ γε τῷ λόγῳ· εἰ γὰρ ὡσαύτως ταῖς ὑποστάσεσι δύο καὶ τὰς φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ φατὲ, οὐδὲν τούτων ἐν θατέρῳ πλεονάζον ὁρῶντες, τὸν Χριστὸν ἴστε Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· ἢ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐν αὐτῷ δύο ἴστε τὰς φύσεις καὶ δύο τὰς ὑποστάσεις, τοῦ δὲ λόγου μὴ εἶναι φύσιν ἢ ὑπόστασιν ὅλως φατὲ, ἀλλ' ἀνούσιόν τε καὶ ἀνυπόστατον αὐτὸν διαγράφετε· ἢ τοῦ μὲν λόγου μίαν ὑπόστασιν καὶ μίαν φύσιν, καὶ τοῦ ἀνθρώπου δὲ μίαν οὐ μόνον τὴν ὑπόστασιν ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν γινώσκοντες ἐν Χριστῷ διηλέγχθητε· καὶ ποῦ εἰσὶ καὶ τίνος ἡ τερθρεία τῶν λόγων καὶ μάχη τῶν ῥημάτων καὶ ἐναντιότης; καὶ οὐκ οἶδα ὅσα καταρρητορεύοντες προοιμιάζεσθε.

Εἰ διαφέρει καθ' ὑπόστασιν τὸ σῶμα Πέτρου τοῦ σώματος Παύλου, XV.
πῶς οὐκ ἔσται καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ὑπόστασιν ἔχον; εἰ ἡ ψυχὴ Πέτρου ἔχει ὑπόστασιν ὡς Πέτρου καὶ φύσιν, καὶ τὸ σῶμα Πέτρου ἔχει ὑπόστασιν ὡς Πέτρου καὶ φύσιν· δύο δὲ φύσεις ὁ Πέτρος διὰ ψυχὴν καὶ σῶμα, πῶς οὐ δύο καὶ ὑποστάσεις ὁ Πέτρος διὰ ψυχὴν καὶ σῶμα; εἰ δὲ δύο φύσεις ἡ ψυχὴ Πέτρου καὶ τὸ σῶμα, καὶ δύο ὑποστάσεις ἡ ψυχὴ Πέτρου καὶ τὸ σῶμα, πῶς οὐ ψευδὲς τὸ δύο φύσεις λέγειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν; Ταῖς ὑμετέραις ἄρκυσι περιεπλάκητε· καὶ τὸ δαυιδικὸν ὑμῖν ἐπιβοᾶν ἡμᾶς παρασκευάζετε· ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ· ὧν γὰρ ἀρτίως ἐλέγετε, δέον ὑμᾶς μιμνήσκεσθαι· ἐν οἷς δύο τὰς ὑποστάσεις τοῦ ἀνθρώπου θέλοντες κατασκευάζειν, τρεῖς ἡμᾶς τὰς φύσεις τοῦ σωτῆρος λέγειν συνάγετε· πρῶτον μὲν οὖν ὅπως εἶεν διάφοροι ψυχῆς καὶ σώματος αἱ ὑποστάσεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζῶντος ἐν σαρκὶ ἀνθρώπου, ἀγνοοῦμεν· εἰ γὰρ ζῶντος καὶ σωζομένου τοῦ συνθέτου ζώου δύο ἴστε τὰς ὑποστάσεις τῶν ἐν αὐτῷ ἐν τῷ ἐκ τοῦ θανάτου χωρισμῷ· ἢ οὐ δύο μόνον τὰς φύσεις αὐτοῦ καὶ ὑποστάσεις ὁμοίως ἴστε, ἀλλὰ πλείους διὰ τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν τοῦ ζώου· πᾶν γὰρ διαιρούμενον πληθύνει τὸν ἑαυτοῦ ἀριθμὸν, καὶ ἔσονται τέσσαρες ἢ ὀκτὼ αἱ κατ' αὐτὸν φύσεις καὶ ὑποστάσεις· ἢ τὰς αὐτὰς εἰδότες φύσεις αὐτοῦ καὶ ὑποστάσεις καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ζώου, τὸν αὐτὸν ἔσεσθαι λόγον εἰδότες κατὰ τὴν ὕπαρξιν τοῦ τε ζῶντος καὶ τοῦ νεκροῦ, καὶ τὰ τοῦ ἡνωμένου καὶ

διακεκριμένου ἀνθρώπου συνθέτου· καὶ ἔσται ὁ αὐτὸς τῶν ἐναντίων λόγος κατὰ τὰ ὑμέτερα προβλήματα ἐπ' αὐτοῦ.

Συγκεχωρήσθω δὲ ὑμῖν ὅμως καὶ τοῦτο μετὰ πάντων· τὸ δέ γε ἕτερον τὸ ἐξ ὑμῶν ἡμῖν πρὸ μικροῦ ληφθὲν, νῦν ἀκούσεσθε παρ' ἡμῶν, ὡς εἰς σώματος ὑπόστασιν ἐν ἀνθρώπῳ ἴστε· καὶ δύο τὰς ἐν αὐτῷ ὑποστάσεις ὥσπερ οὖν καὶ τὰς φύσεις διὰ τόδε οἴεσθε· διὸ δὲ καὶ ἡμᾶς παραγράφεσθε τὸ κατ' αὐτὸν παράδειγμα εἰς ἔνδειξιν δύο φύσεων καὶ μιᾶς ὑποστάσεως ἐφελκομένους ἐπὶ τοῦ κυρίου· δῆλον ἄρα ὡς καὶ ὑμεῖς ἄνθρωπον καὶ θεὸν λέγοντες τὸν Χριστὸν, δύο μὲν τὰς τοῦ ἀνθρώπου ὑποστάσεις, μίαν δὲ τὴν τοῦ λόγου ὑπόστασιν ἐν αὐτῷ διεγνώκατε· καὶ ἔσεσθε σαφῶς τρεῖς τὰς ὑποστάσεις εἰδότες ἐν Χριστῷ καὶ οὐ δύο μόνον, καθὼς λέγειν ἐπειρᾶσθε μέχρι τοῦ νῦν, μίαν τὴν τοῦ θεοῦ, καὶ μίαν τὴν τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλὰ δύο μὲν τοῦ ἀνθρώπου, μίαν δὲ τοῦ λόγου δοξάζοντες· ὁμοίως δὲ καὶ τρεῖς τὰς φύσεις αὐτοῦ ἐξ ἀνάγκης παρέχοντες, διά τε τὸ μὴ εἶναι ὑπόστασιν ἀνούσιον· ἵνα τοῖς ὑμετέροις καὶ κατὰ τὰ ὑμέτερα νοήματα χρησώμεθα, καὶ τὸ αὐτόθεν ἤδη λέγειν δύο τοῦ ἀνθρώπου τὰς φύσεις εἶναι, μίαν δὲ τοῦ λόγου· ὡς εἶναι λοιπὸν συναγομένην τοῦ ὑμετέρου δόγματος τὴν ὁμάδα, εἰς ἓξ τινὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπὶ Χριστοῦ νοουμένων ἤγουν τριῶν φύσεων, τριῶν δὲ ὑποστάσεων ὦ σοφώτατοι· καὶ εἰ μὲν οὐ ταυτὸν θάτερον θατέρῳ, ἰδοὺ ἀνὰ τρία τάδε ἐπὶ τοῦ κυρίου δεδώκατε· καὶ πῶς ἀνὰ δύο φατὲ, τὸ ἥμισυ παρακλέψαντες τοῦ δόγματος; εἰ δὲ καὶ ὡς βούλεσθε λέγειν πολλάκις ταυτὸν αἱ φύσεις ταῖς ὑποστάσεσιν, ἐξ αὐτοῦ ὁμοίως αἱ ὑποστάσεις εἶεν καθ' ὑμᾶς, προστεθειμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φύσεων ταῖς ὑποστάσεσι· καὶ τοῦτο, ἢ πασῶν οὐσιῶν οὐσῶν, οὐδενὸς ὄντος αὐτῷ λοιπὸν προσώπου, ἢ πασῶν ἀντὶ προσώπων λαμβανομένων, οὐδεμιᾶς μενούσης οὐσίας τοῖς ἓξ προσώποις Χριστοῦ· εἰ δὲ ταῦτα γέλωτα καὶ θρῆνον ἐξεγείρουσι τῷ ἀκούοντι, λίαν ἐναργῶς πεπεῖσθαι ὑμᾶς δέον ὡς ἐν τάχει καὶ σφοδρότερον ὑμῖν τὸ ὑμέτερον πονηρὸν ἀντιπεμφθῇ μέλος, τῇ ἀληθείᾳ τῆς εὐσεβείας, καὶ τῇ πέτρᾳ τῆς ὀρθοδοξίας τῇ ἀρραγεστάτῃ προσκροῦσαν· ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον, ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη κατὰ τὸ λόγιον.

XVI. Τριῶν ὄντων ὁμολογουμένως προσώπων τῶν θείων, τὸ δὲ ῥαπισθὲν φησὶ ποῖον εἶναι λέγετε; εἰ μὲν γὰρ τὸ τοῦ λόγου, ἐπεὶ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, ἔσται καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα ὁρατὸς καὶ ἁπτὸς καὶ πληκτὸς καὶ ἔγχρονος καὶ παθητὸς ἁπλῶς, καὶ οὐδὲν διαφέρων ἡμῶν τῇ φύσει· τοιοῦτον γὰρ τὸ ῥαπισθὲν πρόσωπον· εἰ δὲ ἕτερόν ἐστι τὸ ῥαπισθὲν, ἤγουν τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον, παρὰ τὰ τῆς ἁγίας τριάδος τρία, πῶς οὐ δύο πρόσωπα τοῦ τε λόγου τοῦ ἑνὸς ὄντος τῆς τριάδος, καὶ τοῦ τοῦ Χριστοῦ,

καὶ ὑμεῖς διδόαῖε. Ἀλλ' εὔδηλον τὸ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν σόφισμα αὐτῶν· τὸ γὰρ ῥαπισθὲν πρόσωπον, οὐ τὸ ἀντὶ ὑποστάσεως λαμβανόμενον ἦν, ἀλλ' ἡ ὄψις καὶ μορφὴ τῶν περὶ τοὺς ὦπας μερῶν τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρωπείου, ὅθεν καὶ λέγεται· ὅτι δὲ τοῦτό ἐστι τὸ ἀντὶ ὑποστάσεως νοούμενον, δεικτέον ἑτοίμως· τὸ μὲν γὰρ καθ' ὅλης λέγεται τῆς ὑποστάσεως Χριστοῦ, τὸ δὲ κατὰ μέρους τοῦ σώματος αὐτῆς μόνον· ἔτι κατ' ἐκεῖνο μὲν τὸ ὑποστατικὸν πρόσωπον, οὐδέποτέ τι ζῶον ἰδικὸν ἢ ἄζωον ἓν πράγματι ὑπάρχον, διπρόσωπόν ἐστι· οὐδὲν γὰρ ὄντων ἓν ἀριθμῷ ὂν, δισυπόστατόν ἐστι· κατὰ δὲ τοῦτο, πολλὰ ζῶα διπρόσωπα καὶ τρικάρηνα καὶ πολυκέφαλά ἐστιν· οἷον ἀμφισβαῖναι ὕδραι καὶ τὰ λοιπὰ ὥσπερ αὖ καὶ τὰ τεράσῖια τεῖραπρόσωπά ῖε καὶ τεῖράμορφα ῖὰ Χερουβὶμ, οὕτω μὲν καὶ ἑτεροειδῶς μεμορφωμένα· καὶ ὅμως ῖέσσαρας αὐτῶν οὐ φαμὲν καὶ ῖὰς ὑποστάσεις· ἔτι κατ' ἐκεῖνο κοινὴ φύσις ἐν τοῖς καθέκαστα διακρίνεται· κατὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡ ἰδικὴ φύσις αὕτη ὡς εἰς μέλος τόδε καὶ τόδε μερίζεται· ἔτι ἐκεῖνο, κατά τε ἀψύχων καὶ ἐμψύχων, καὶ σωμάτων καὶ ἀσωμάτων, και ζώων καὶ ἀζώων λέῖεται, ἤγουν τὸ ἀντὶ τῆς ὑποσῖάσεως· παντὸς γὰρ ὄντος αὐθυποστάτως, ἐστὶ καὶ ὑπόστασις· τοῦτο δὲ ἐπὶ μόνων τῶν ἐψυχωθέντων σωμάτων κυρίως· τῶν γὰρ ἀψύχων τὰ πλεῖστα, τὴν ἐπιφάνειαν μόνον δηλοῖ λεγόμενον· ἔτι ἐκεῖνο καὶ διά τινῶν νοηῖῶν πολλάκις ὑποῖράφεται ἐπουσιωδῶν ὥσπερ τῷ ἀγεννήτῳ ὁ πατὴρ· τοῦτο δὲ μόνον διὰ τῶν αἰσθητῶν συμβεβηκότων ἀεὶ διαγράφεται· ὑπόστασις οὖν καὶ τὸ ταύτης σημανῖικὸν πρόσωπον, ἓν ἑκάσῖου ἐστὶ προσώπου, ὄψεως σημανῖικῆς, εἴτε οὔσης, εἴτε καὶ μὴ οὔσης· πρόσωπον δὲ τὸ ὡς ὄψις, οὐ πάντως δύο ἑκάστῳ εἰσὶν· οὐ δύο οὖν πρόσωπα ἤγουν ὑποστάσεις τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ μορφῆς δηλαδὴ ἐντεῦθεν δεικνύετε· διότι ἄλλο ἦν τὸ τῆς ὑποστάσεως Χριστοῦ τοῦ ἐνσάρκου λόῖου πρόσωπον, καὶ ἄλλο τῆς αἰσθητῆς αὐτοῦ σαρκὸς μέλος, πρόσωπον λεγόμενον· εἰ γὰρ τοῦτο δοκεῖ ὑμῖν, πάντως καὶ ὑμῶν ὁ καθεὶς ἐπὶ ὄψιν τε ἔχει τὴν λεῖομένην πρόσωπον· ὑπόστασίς τε ἐστὶ ἡ νοουμένη πρόσωπον, δύο ἔχει τὰ πρόσωπα· ἔτι δὲ ἐπεὶ περιέχει πᾶν ὑποστατικὸν πρόσωπον τήν τε ψυχὴν πᾶσαν, καὶ πάντα τὰ τοῦ σώματος τῶν καθέκαστα τὰ μέρη, ὧν ἐστιν ἓν καὶ ἡ ὄψις αὐτὴ, ἔσται ὑμῶν τὸ ἓν πρόσωπον ἄρα τῷ ἑτέρῳ προσώπῳ ὑμῶν περιεχόμενον· οὐ ταυτὸν δὲ πώποτε τῷ περιέχοντι αὐτὸ τὸ περιεχόμενον· ἄρα οὖν οὐχ' ἓν καὶ ταυτὸν, οὐδὲ τοῦ καθένα ὑμῶν τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ δύο καὶ μεῖζον θάτερον· καὶ βραχὺ τὸ ἕτερον· ποῦ δὲ μεγάλην καὶ μικρὰν καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ ὑπόστασιν ἠκούσατε; ἔτι μὴν οὕτω τῶν πολυκεφάλων δέκα τυχὸν ἔσονται ὑποστάσεις, εἰ δ' οὖν καὶ ὑμεῖς ἐδιχάσθητε τῷ λόγῳ τὸν λόγον τῆς ἰδίας σαρκὸς οὐ διχάσαντες.

Ἀλλ' ἔστιν ὦ οὗτοι τάδε πανουργίας ἀνθρωπίνης πρὸς μεθοδείαν πλάνης τὰ σοφίσματα, ἢ φησὶν ὁ θεορρήμων· ἐροῦμεν γὰρ ὑμῖν τοιόνδε· καὶ ἡμεῖς ὁπωσοῦν ὅλως ἐνεργεῖσθαι τῷ θείῳ λόγῳ τὸν Χριστὸν διδοῦσι κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ἢ γινόμενα, τί φατέ; ὁ λόγος ὁ φήσας πρὸς τὸν λεπρὸν θέλω καθαρίσθητι, ἦν χθὲς καὶ τρίτην καὶ πρὸ αἰώνων, ἢ οὐχί; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν, πῶς θεὸς ὁ πρόσφατος δοκεῖ, κἂν ὅτι τὰ μέγιστα διὰ Χριστοῦ ἢ οὕτινος ἀνθρώπου ἐνεργοίη· εἰ δὲ ἦν, πῶς θέλων οὐκ ἐκαθάριζεν εἰ μὴ τότε τὸν λεπρόν; ὥσπερ οὖν σαφὲς ἐπὶ τοῦδε, ὅτι προαιώνιος τοῦ θεοῦ ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργὴς ἀεὶ λόγος, τότε τῷ προφορικῷ αὐτοῦ λόγῳ τὴν κατὰ καιρὸν καὶ χρείαν ἑαυτοῦ θέλησιν ἐξαγγέλλει, πῶς οὐ δῆλον ὡς καὶ τὸ ἀπαθὲς αὐτοῦ καὶ ἀόρατον πρόσωπον διὰ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ μέρους τοῦ σώματος αὐτοῦ ὑπάρχοντος προσώπου, τὴν ἀτιμίαν τῶν ῥαπισμῶν δι' ἐλευθερίαν ἡμῶν καταδέχεται; ἔτι μὴν ὦ συλλογιστικοὶ, τριῶν ὄντων τῶν τῆς ἁγίας τριάδος ὁμοουσίων προσώπων τὸ καθ' ὑμᾶς πάντη ἑτεροούσιον αὐτοῖς πρόσωπον Χριστοῦ θεῖον λέγετε, ἢ οὐχί; εἰ μὲν οὖν οὐχὶ, ὅλως ἢ οὐχ' ὁμοίως οὐ δύνασθε λέγειν θεὸν τὸν Χριστόν· ἢ ὅτι αὐτῷ ἐχαρίσθη τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τουτέστι τὸ θεός· καὶ ταύτην εἶναι τὴν ἀπὸ τῆς πρὸς θεὸν σχετικῆς ἑνώσεως αὐτοῦ μεγάλην ἀξίαν τὲ καὶ δωρεάν· εἰ δὲ θεῖον μὲν λέγετε καὶ τόδε, ἑτεροούσιον δὲ παρὰ τὰ ἕτερα τρία ὁμοούσια θεῖα πρόσωπα φατὲ, τριῶν ὁμοουσίων, καὶ ἑνὸς ἑτεροουσίου, πῶς οὐκ ἂν εἴη τέσσαρα πρόσωπα θεῖα ὑμῖν συναγόμενα;

XVII. Εἰ ὁ θεὸς λόγος φησὶ τὰ πάντα πληροῖ, καὶ τοῖς πᾶσι πάρεστιν ἀοράτως τῇ ὑποστάσει· ὁ δὲ ὁρώμενος Χριστὸς μήτρᾳ τὲ καὶ φάτνῃ καὶ οἴκῳ περιώριστο τὴν ὑπόστασιν πρὸ τῆς ἁγίας ἀναστάσεως αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ μετὰ τήνδε περιγράφεται τόποις, κατὰ τὸ· ἐπορεύθη εἰς οὐρανούς· καὶ ὃν δεῖ οὐρανὸν δέξασθαι· καὶ οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν, πῶς οὐ θατέρα μὲν ὁρατὴ καὶ περιγραπτὴ ὑπόστασις, θατέρα δὲ ἀόρατος καὶ ἀπερίγραπτός ἐστιν; Ἀλλ' εἰ τοπικοῖς διορισμοῖς πᾶσα ὑποστάσεως περιγραφή ἐστιν, ἆρά γε τοπικῶς καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ λόγος διώρισται τὴν ὑπόστασιν· εἰ δ' οὖν οὕτως καὶ ἐν τῷ παντὶ τοπικῶς εἶναι ὑμῖν εἴρηται ὁ λόγος, ἆρα αἱ δύο ἄλλαι ὑποστάσεις τῆς θεότητος, ἢ ἐν ἑτέρῳ παντὶ ἑκατέρα, καὶ οὐκ ἐν τῷδε, ἢ ἐν οὐδενί ἐστιν· ἐν γὰρ τῷδε χώραν οὐκ ἔχει διωρισμένως εἶναι, πάντα πληροῦντος τὰ τῇδε τοῦ λόγου· πῶς δὲ καὶ ἐν πᾶσιν ἡ θεία ὑπόστασις τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου, καθὼς εἴρηται; οὐ γὰρ τὸ αὐτό τι τόπος τέ ἐστι τινῶν, καὶ ὡς ἐν τόπῳ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἀδύνατον· εἰ οὖν ταῦτα μὴ κατὰ τοπικὴν περιγραφὴν τῆς ὑποστάσεώς ἐστι τοῦ

λόγου, τί κωλύει μείναντα αὐτὸν θεῖον λόγον, καὶ σαρκὸς φύσιν προσλαβόμενον, τούς τε ὡς λόγον θεοῦ διορισμοὺς ἔχειν, καὶ σαρκικούς τε πρὸς τούτοις ἐπικτήσασθαι διορισμοὺς κατὰ μίαν τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ; ὥσπερ γὰρ τῷ γεννηθῆναι, καὶ τὸ μὴ γεννᾷν, καὶ τῷ ἐν αὐτῷ εἶναι τῷ πατρὶ ὡς βουλὴν καὶ λόγον βουλευτικοῦ καὶ λογικοῦ, καὶ τῷ μὴ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ εἰς ἕτερα πορεύεσθαι μὴ ἐκπορευτὸν εἶναι, καὶ τῷ δημιουργεῖν ἰδίως, καὶ τοῖς λοιποῖς ἰδιώμασιν αὐτοῦ ὁ λόγος, δι' ὧν διακρίνεται πάντων τῆς πατρικῆς καὶ τῆς τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ὑποστάσεως, οὐ πλείους ποιεῖται ὑποστάσεις ἑαυτῷ, οὕτως οὐδὲ ἑτέρων ἰδιωμάτων προσθέσεις πλειόνων καὶ ἀντικειμένων πληθύνουσι τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ· καὶ τῷ γὰρ ἀγεννήτῳ διαφέρουσα μόνον, τελείως διώρισται ἡ ὑπόστασις τοῦ πατρὸς τῆς τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ τῷ γεννητικῷ δὲ προσδιακεκριμένη, οὔτε τελειοτέρα ἐστὶν ὑπόστασις, οὔτε δύο ὑποστάσεις λέγοιτο ἂν τινὶ ἀληθῶς· ἀλλὰ πρὸς τούτοις, τί ἂν εἴποιτε καὶ περὶ τῆς ἀνθρώπου μόνου ψιλοῦ ὑποστάσεως, Παύλου τυχὸν; ἆρα γὰρ ὁρατοῖς πᾶσι καὶ τοπικοῖς περιορισμοῖς τοῖς αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ πᾶσα διαγινώσκεται; ψυχῇ τε ἅμα καὶ τῷ σώματι; ἢ δῆλον ὡς διαφόροις; καὶ ὅμως οὐ παρὰ τόδε διάφοροι ὑποστάσεις αὐτοῦ· κἂν γὰρ ἐκτὸς τοῦ σώματος ἡρπάγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα τῇ ψυχῇ, τούς τε τοπικοὺς καὶ ὁρατοὺς διορισμοὺς τοῦ σώματος, καὶ τοὺς νοητοὺς τῆς ψυχῆς ὡσαύτως ἔχων πρὸς Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς, οὐχ' ἑτέραν ἔσχε διαστολὴν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἐστι καὶ οὕτως ὑποστάσεως μιᾶς.

XVIII. Ἀλλὰ τοῦ διδάσκοντος ἄνθρωπον γνῶσιν, καὶ ἄφρονα συνετίζοντος θεοῦ τὴν ἀγαθότητα ἐξομολογούμενοι, καὶ τὸ κατ' ὄναρ ἡμῖν ἀπορηθὲν προθήσομεν· ἔφη γάρ τις ἡμῖν· τὸ μὲν εἶδος μελάντερός πως, τὸ δὲ σχῆμα εὐλαβῶς ἐπιστολιζόμενος, ὁ κύριος θεὸς τῇ φύσει, ἢ καὶ τῇ ὑποστάσει, συνάγων, ὡς εἰ μὲν μόνον τῇ φύσει ἐστὶ θεὸς, τῇ ὑποστάσει ἢ ἄνθρωπος ἢ ἕτερόν τι ἢ ἀνυπόστατος ὅλως ἐστίν· εἰ δὲ καὶ ὑποστάσει ἐστὶ θεὸς, ἢ ὅλῃ τινὶ καὶ τελείᾳ· καὶ ἰδοὺ δύο αὐτοῦ αἱ ὑποστάσεις, ὥσπερ οὖν καὶ αἱ φύσεις· εἴπερ μὴ δὲ ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ ἀνυπόστατος, ἢ ἐκ μέρους αὐτῆς τῆς μιᾶς αὐτοῦ ὑποστάσεως, ἔστι θεὸς καὶ τῇ ὑποστάσει· ἔσται οὖν ἢ ἀτελὴς κατὰ τὴν ὡς ὑποστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης θεότητα ὁ Χριστὸς, ἢ ὑπερτέλειος καὶ ὑπέρθεος ἡ ὑπόστασις Χριστοῦ, ὑπὲρ τὸν πατέρα τὲ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν λόγον νοουμένη· τοῦ γὰρ ἰδίου μέρους ὃ ἦν τέλειος θεὸς, μεῖζον αὐτῆς ἡ ὁλότης ἐστὶ καθ' ὑπόστασιν.

Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ταῦτα εἰπὼν, καὶ συνταράξας ἡμᾶς τῷ ἀπόρῳ, ἀπέστη σκοτοδινίᾳ περιβαλών· ὄρθρου δὲ πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἀποσκοπήσαντες τί δοθήσεται καὶ τί προστεθήσεται ἡμῖν πρὸς γλῶσσαν δολίαν;

ἐθεωροῦμεν, ὡς τὸ Θεὸς πρῶτον μὲν φυσικὸν ὄνομά ἐστιν, οὐσίαν πρώτως καὶ οὐ πρόσωπον σημαῖνον· ὥσπερ καὶ τὸ ἄνθρωπος, οὐ τὴν ὑπόστασιν Παύλου, ἀλλὰ τὴν φύσιν λέγει, ἑνί τε καὶ παντὶ καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ πᾶσιν ἀνθρώποις προστιθέμενόν ἐστιν, ὅπερ τὸ Παῦλος ἢ Πέτρος ὄνομα ὑποστάσεως οὐκ ἔχει· πῶς οὖν δυνατὸν τὸ αὐτὸ ἔκ τε τοῦ λόγου τῆς φύσεως, καὶ ἐκ τοῦ λόγου τῆς ὑποστάσεως διαφόρως τοῦ αὐτοῦ κατηγορεῖσθαι; ἔτι μὴν κατὰ τὸ φυσικὸν ὄνομα, ὁμοιότης τινὸς πρός τινά ἐστι ποτὲ· κατὰ δὲ τὸ ὑποστατικὸν, ἑτερότης μόνον· εἰ οὖν τὸ Θεὸς καὶ φυσικὸν καὶ προσωπικὸν ὄνομα τῷ Χριστῷ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἄρα ὄνομα ἥτε ὁμοιότης αὐτῷ καὶ ἑτερότης, ἢ πρὸς τὰ λοιπὰ δύο Θεῖα νοεῖται· ἔτι μὴν εἰ μὴ διὰ τὴν φύσιν καὶ ἡ ὑπόστασις Θεὸς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐστὶ, δύο Θεότησι Θεὸς ὁ Χριστὸς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἔτι δὲ εἰ ἥτε οὐσία, καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας τριάδος ἑκάστη ἀφ' ἑαυτῆς λέγεται Θεὸς, τέσσαρες Θεοὶ εἶεν ἡμῖν συναγόμενοι σαφῶς· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ ἡ φύσις περιεκτικωτέρα τὲ καὶ κοινοτέρα τῶν ὑποστάσεών ἐστι· καὶ ἡ κατὰ φυσικὸν λόγον Θεότης, μείζων ἔσται· ἆρα οὖν μείζων Θεὸς ἐκ τῆς φύσεως, καὶ ἐλάττων ἐκ τῆς ὑποστάσεως ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἑαυτοῦ νοηθήσεται; ἐπὶ δὲ πᾶσιν εἰ ὁ λόγος ἤγουν ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ καθὸ λόγος ἐστὶ καὶ υἱὸς, Θεὸς νοηθείη ἁπλῶς, καὶ οὐ τῇ ἐνθεωρουμένῃ αὐτῷ οὐσίᾳ αὐτοῦ τοιόνδε ὄνομα μόνον σφετερίζεται· ἐπεὶ ὁ πατὴρ προδήλως οὐ λόγος οὐδὲ υἱὸς, ἔσται ἄρα οὐδὲ Θεὸς, ἢ οὐ τοιόσδε· ὁμοίως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· μία οὖν ὁμοία, καὶ τρεῖς διάφοροι Θεότητες· καὶ ἕκαστον Θεῖον πρόσωπον, σύνθετον ἐκ δύο θεοτήτων διαφόρων, μιᾶς μὲν ὁμοίας, ἑτέρας δὲ ἀνομοίου· εἰ δὲ ταῦτα πάντα ἄτοπα, δῆλον ὡς ἐκ φύσεως μόνον Θεὸς τὲ ὁ λόγος ἤγουν ὁ Χριστὸς, καὶ ὁ πατὴρ, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα λέγεται· ὥσπερ οὖν καὶ ἄνθρωπος ὅ τε Δαβὶδ καὶ Σολομῶν· οὔτε γὰρ ἢ Χριστὸς, ἢ Δαβὶδ, ἢ προφήτης ἀπὸ τῆς φύσεως, οὔτε ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ὑποστάσεως ὀνομάζοιτο ἂν ἁπλῶς, εἰ μὴ ἄρα τῷ τῆς ἐν θεωρίας λόγῳ.

XIX Πᾶσα φύσις, φασὶ, διὰ τῶν ὑποστάσεων αὐτῆς ἔγνωσται· οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἱππότητα, μὴ γνοὺς ἰδικῶς τὸν δέ τινα καὶ τὸν ἵππον· ὁμοίως οὐδὲ αἰγότητα, ἢ ἕτερον εἶδος κοινὸν ἢ ἰδικόν· εἰ οὖν δύο τὰς φύσεις ἴστε Χριστοῦ, δῆλον ὡς τὰς ὑποστάσεις τούτων προεγνώκατε. Ἆρα οὖν εἴποιμεν· ἐπεὶ Φειδείου τὰ ἔργα ὁρῶντες, τὴν φύσιν συνήκαμεν, οὔτε γὰρ ἀγγέλου οὐδὲ ἀλόγου τὰ ἀνδρειοπλαστικά ἐστιν· εἰ δὲ καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ γνωρίζομεν, βαβαὶ τῶν λογοπλαστῶν μᾶλλον ἢ τοῦ ἀνδροπλάστου· Ἐνὼχ δὲ καὶ Νῶε διότι τὴν οὐσίαν οὐκ ἀγνοοῦμεν, ἆρα καὶ τὰ πρόσωπα εἰδέναι διαβεβαιωσόμεθα, ἀλλ' εἴποι τε ἴσως, ὅτι οὐδὲ τὴν φύσιν αὐ-

τὴν Νῶε τὴν ἰδικὴν ἴσμεν; ἀλλ' ἐξ ὁμοίων τινῶν ὧν γινόσκομεν ἀναλογιζόμεθα· δεδόσθω οὖν τόδε· πῶς οὖν εἰ τὴν μὲν φύσιν ἐξ ὁμοίων εὐπορήσαντες ἐνελογισάμεθα, τὴν δὲ ὑπόστασιν ἐξ ὁμοίας ὑποστάσεως οὐκ ἐπεγνωκότες; οὐ γάρ ἐστιν ὑπόστασις ὑποστάσει πάντη ὁμοία πώποτε, διὰ τῆς μὴ οὔσης μὴ δὲ ὁμοίαν ἐχούσης ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθὼς φατὲ, συνῶμεν τοῦ Νῶε τὴν φύσιν· εἰ δὲ συνήκαμεν, καὶ ἄνευ ὑποστάσεως ἄρά γε ἔστιν εἰδέναι φύσιν, καὶ ἄνευ τοῦ εἰδέναι αὐτῆς καὶ τὴν ὑπόστασιν· τί οὖν, φησὶν; ἀνυπόστατον τὴν Νῶε φύσιν ἐννοεῖτε; οὐ δῆτα· οὐ γὰρ τοῦτο ἐλέγομεν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀνάγκη δι' ὑποστάσεως ἀεὶ ὡς φατὲ καὶ πάντως τὴν φύσιν γινώσκεσθαι· ἵνα ὁ μὴ λαμβάνων γνῶσιν ὑποστάσεως πρῶτον, μὴ δὲ φύσεως· ὅπου γε εἰ καὶ δι' ὑποστάσεως ἡ γνῶσις τῆς φύσεως πάντως ἐστὶ, τί κωλύει ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως πλείους θεωρῆσαι φύσεις τῶν προεγνωσμένων; καὶ γὰρ Ἀνδρέαν ὁρῶντες, οὐ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος διωρισμένας βλέπομεν ὑποστάσεις, ἀλλὰ μίαν Ἀνδρέου ὅλου τὴν ὑπόστασιν ἴσμεν· καὶ ὅμως δύο φύσεις νοοῦμεν αὐτοῦ, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

Τάχα δὲ ἂν καὶ τόδε εἴποιεν· ὅτι πάντα τὰ κατὰ φύσιν ἡμῖν καὶ ἐν Χριστῷ ὁρῶνται, ὡμοιώθη γὰρ ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας· ἡ δὲ κατὰ φύσιν γέννησις ἡμῶν, προϋπάρχουσαν ἔχει τὴν διάπλασιν τῆς ἑνώσεως αὐτῶν τῆς πρὸς ψυχάς· ἀνάγκη οὖν ὑποστάντος τοῦ σώματος τοῦ κυριακοῦ πρὸ τῆς ψυχῆς ἢ ἰδίαν ἔχειν ὑπόστασιν, εἶτα ἐμπνευσθείσῃ αὐτῷ ψυχῇ ἐν τρίτοις καὶ τῷ λόγῳ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθῆναι, δύο ὑποστάσεων συναφθεισῶν ἀλλήλαις· ὅπερ ζητητέον πῶς ἔσται, καὶ τίνι τρόπῳ μόνον γίνεται· οὐ γὰρ ἄλλῳ πλὴν τῷ κατ' εὐδοκίαν μόνην· ἢ τῷ σώματι προήνωτο ὁ λόγος, καὶ ὕστερον ἐπέπνευσεν ἑαυτῷ καὶ τῇ σαρκὶ τὴν ψυχὴν τὴν ζῶσαν· οὐ διὰ μέσης ψυχῆς σαρκὶ ὁ λόγος ἥνωται, ἀλλὰ διὰ μέσης σαρκὸς μᾶλλον τῇ ψυχῇ ἡνώθη, ὅπερ ἄθεσμον· διὰ γὰρ τῶν οἰκειοτέρων καὶ ἐγγυτέρων τοῖς πορρωτέρω συνάπτεται τί. XX.

Ἀλλ' ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι καὶ καταδεξάμενος τὰ φυσικὰ ἡμῶν ὁ κύριος, τῶν ὑπὲρ φύσιν ἡμετέραν οὐ χηρεύει· πολὺ γὰρ τοῦδε μᾶλλον ἀπεμφαίνει, πρὸς τὸν ἡμέτερον τῆς γεννήσεως τρόπον ἄσπορος αὐτοῦ κύησις· καὶ ἄφθορος ἀπότεξις· ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλιμος αὐτοῦ τεσσαρακονθοῦτις νηστεία καὶ τὰ τοιάδε· ἐπὶ οὖν Χριστοῦ καὶ τόδε ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν φύσιν πιστεύομεν οἰκονομηθῆναι, ὡς ἅμα τε εἶναι τὴν σάρκα αὐτοῦ, καὶ ἐψυχωμένην εἶναι, καὶ τοῦ θείου λόγου σάρκα εἶναι ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ· οὔτε γὰρ χρόνου πρὸς κατάπραξιν τῶν τῆς εὐδοκίας αὐτοῦ δεῖται ὁ παντοδύναμος, οὔτε λόγον ἔχειν τὴν ἐκ πίστεως λόγου σύλληψιν καὶ κύησιν τῆς μακαρίας παρθένου πιστευσάσης ὅτι ἔσται τελειω-

σις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου, ὑπὲρ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ ἔννοιαν καὶ φύσιν οὖσιν, ὁμοίως προιέναι ταῖς τῶν σωματικῶν σπερμάτων τελειώσεσιν· ἡ μὲν γὰρ εἰς σάρκα σπορὰ, ἐκ θελήματος σαρκός ἐστι διωθηθεῖσα σὰρξ δυνάμει φυσικῇ· ἡ δὲ εἰς ψυχὴν πίστις ἐστὶν ἐξ εὐδοκίας θεοῦ σπινθηρισθεῖσα καὶ μεταδοθεῖσα δόξα διὰ λόγου ζῶντος θεοῦ καὶ μένοντος, γεννῶσα ὁμοιογνώμονας τῆς ἰδίας ἐνδιαθέτου κρίσεως τῷδε τῷ εἰρηκότι πρὸς τὸν λόγον ἑαυτοῦ, ἐν σοὶ εὐδόκησα· κατὰ γοῦν τὴν τοιάνδε πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος πάντες τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς εἰς πνεῦμα ἀχρόνως ἀναγεννώμεθα οἱ πιστεύοντες τῷ οὕτως κατὰ σάρκα γεννηθέντι Χριστῷ· διὰ τὸ ἐν σαρκὶ οὖσαν τὴν ψυχὴν, πνευματικὴν ὅμως τὴν δὲ σπορὰν, καὶ πνευματικῶς καταδεξαμένην ἑνωθῆναι τῇ κρίσει, πνευματικῆς φύσεως ἀξιωθῆναι· διὸ καὶ τῇ φύσει· τὸν γὰρ λόγον σου κύριε, εἴτουν φόβον, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν τῇ πίστει αὐτὸν, ἐν ἑαυτοῖς ἐργωδῶς τελεσφοροῦντες, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ὃ ἐποιήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ γὰρ ἐν σαρκὶ ὢν, καὶ μὴ τοῖς κατὰ σάρκα φαινομένοις, ἀλλὰ τοῖς κατὰ πνεῦμα τιθέμενος, ἑαυτοῦ πῶς τὴν σύνθεσιν μεταμείβει· ἀντὶ τῆς τῇ σαρκὶ φυσικοῖς συμφορήσεως ἀποσχίσας ἑαυτὸν, καὶ τῆς πρὸς τὸ πνεῦμα ὅ ἐστιν ὁ θεὸς λόγος γενόμενος γνωμικῆς συνελεύσεως· ὁ γοῦν οὕτω κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμα ἐστὶ σὺν αὐτῷ.

XXI. Πάλιν οὖν φασιν· εἰ τοῖς ἰδιώμασιν αὐτοῦ ὁ θεὸς λόγος διακρινόμενος τοῦ ὁμοουσίου αὐτοῦ πατρὸς καὶ πνεύματος, ὑπόστασις εὐθὺς νοεῖται, καὶ τοῖς ἰδιώμασιν αὐτῆς ἄρα ἡ σὰρξ αὐτοῦ τυχὸν τῷ ἄνευ ἁμαρτίας ἐκ παρθένου προελθεῖν καὶ τοῖς τοιοῖσδε τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ πάντων διακεκριμένη εὐθὺς καὶ ἥδε ὑπόστασις νοηθείη· ἐπεὶ οὖν μὴ τὰ αὐτὰ τοῦ λόγου τε καὶ τῆς σαρκὸς τὰ ἰδιώματα, οὐδὲ αἱ ὑποστάσεις ἄρα· πῶς οὖν μία ὑπόστασις ὑμῖν ἡ τῶν δύο τε φύσεων καὶ διττῶς διακεκριμένων ἐκ τῶν ὁμοφυῶν λελόγισται; Ἀλλ' εὔδηλόν ἐστι τῷ προσεκτικώτερον ἐπιβάλλοντι, ὡς τὰ τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου ἰδιώματα πάντα, ἑνὶ καθολικωτέρῳ αἰτίῳ αὐτῶν πάντων ἰδιώματι αὐτῆς περιέχεται· ὅ ἐστι αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ ἀθεεὶ αὐτὴν καὶ τῇ καθ' αὑτὴν φύσιν αὐτῆς ψιλῇ ὑποστῆναι αὐτὴν πώποτε· διὸ καὶ ὅσα ἰδικῶς αὐτῷ ἐμφαίνεται ἕτερα ἰδιώματα παρὰ πάντα ἀνθρώπους, ταῦτά ἐστι θεοπρεπῆ, οἷον ἡ ἀναμάρτητος γέννησις, καὶ ἄπταιστος πάντη διαβίωσις αὐτοῦ, ἡ πανάγαθος πρόθεσις ἀεὶ, ἡ ὑπερδύναμος πρὸς θαυματουργίαν ἰσχὺς αὐτῆς, ὑπέρσοφος γνῶσις, ἡ παντέλειος καὶ ὑπερφυὴς ἀρετὴ, καὶ τὰ τοιάδε θεῖα· εἰ δὲ τὰ θεῖα οὐκ ἄνευ θείας φύσεώς ποτε φαίνεται, καὶ τὰ ἰδιώματα πάσης ὑποστάσεως αὐτῆς ἰδίως εἶναι δεῖ· οὐ γὰρ τὰ ἐξ ἑτέρας, ἢ ἐν ἑτέρᾳ ὑποστάσει φαινόμενα, ταῦτά τις ἄλλης ὑποστάσεως εἶναι ἰδιώματα καταλογίσοιτο· ἀνάγκη ἄρα

αὐτῆς τὲ τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου ἰδιώματα, καὶ θεῖα τάδε ὄντα, μὴ ἄνευ θείας φύσεως εἶναι τὴν ὑπόστασιν τήνδε αὐτὴν μαρτυρεῖν· φύσις δὲ θεία ἐπεὶ ἀνυπόστατος οὐκ ἔστι, δῆλον ὅτι καὶ θείαν ὑπόστασιν εἶναι τῇδε προσμαρτυρεῖ τῇ ὑποστάσει τῆς σαρκὸς ἧς τὰ θεοπρεπῆ ἰδιώματα τῶν ὁμοουσίων αὐτὴν διέστειλεν ἀνθρώπων· εἰ δὲ μὴ εἰς δύο ὑποστάσεις ἑαυτὴν διέστησεν ἡ τοῦ λόγου θεία φύσις ἧς τάτε υἱοπρεπῆ ἰδιώματα πρὸ τῆς σαρκός ἐστι, τῶν ὁμοθέων αὐτῇ προσώπων διακρίνοντα, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς θεοπρεπῆ ἰδιώματα τῶν ὁμοφυῶν αὐτὴν διαστέλλοντα ἀνθρώπων, ἀνάγκη μίαν νοεῖσθαι μόνην εἶναι τὴν ὑπόστασιν τοῦ λόγου καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καθ' ὑπόστασιν αὐτοῦ ἑνωθεισῶν ἄμφω τῶνδε τῶν φύσεων ἐν Χριστῷ.

Εἰ διὰ τὸ μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχειν τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν Χριστοῦ, φησὶ, XXII.
παρὰ τὴν φύσιν τῶν καθέκαστα ἀνθρώπων, προσαριθμεῖτε καὶ αὐτὴν τῇ τῆς θεότητος φύσει, τί δὴ ἄρα μηδὲν ἐλλειπούσης παρὰ τὰς ὑποστάσεις τῶν καθέκαστα ἀνθρώπων, καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπίνης, οὐ προσαριθμεῖτε καὶ ταύτην τῇ ὑποστάσει τοῦ λόγου, καὶ δύο φατὲ καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ λόγου; Ἑτοίμως οὖν φαμὲν ὅτι ὁ διορισμὸς αὐτῇ λείπει ἀφ' ἑτέρας πάσης ὑποστάσεως· οὗτος γὰρ καὶ μόνος ἐστὶν ὁ τῶν ὑποστάσεων παραστατικός· ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, σκοπητέον οὕτως· εἰ γάρ τις γυνὴ σαρκίον τὶ ἀδιάπλαστον εἴτ' οὖν σῶμα τὶ πωρῶδες ἄψυχον ἀποτέκοι, οἷα συμβαίνει ἔν τε ταῖς ἐξαμβλώσεσι, καὶ ἐπὶ τῆς λεγομένης μύλης κυηθείσης ἐν τῇ μήτρᾳ, ὑπόστασιν τινὰ σώματος εἰ καὶ ἀψύχου φαμὲν τόδε τὸ γέννημα εἶναι, ὥσπερ καὶ κατὰ φύσιν ἔχοντος σώματος τοῦ δέ τινος τοῦ βλέφους· εἰ δέπου τινὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων σωμάτων καὶ πάλαι προγεγενημένων ὑποστάσεων ἔκφυσις γένηται ἡνωμένη κατὰ κορυφῆς τυχὸν ἢ ἑτέρωσε ὑπερσαρκήματος μεγάλου, ἢ πόρου ἀξιολόγου, οἷα ἐν στεατώμασι καὶ συκαμινέαις ὤφθη πολλάκις, ἴσου τὲ ὄντος τῷ ὄγκῳ καὶ ὁμοίου τὸ σχῆμα καὶ τὴν χροιὰν καὶ τὰ λοιπὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἐξαμβλώσεως κρέατι, ὅμως οὐ φαμὲν καὶ τοῦδε ἰδίαν ὑπόστασιν, ἀλλὰ μίαν ἐξαριθμοῦμεν τήν τε τοῦ ὑπερσαρκίσαντος σώματος τὸ παρὰ φύσιν αὐτῷ, καὶ τὴν τοῦ ὑπερσαρκήματος αὐτοῦ· ἐπεὶ οὖν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ οὐ καθ' αὐτὰ ὑπῆρξε ποτὲ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ προϋφεστώσῃ τοῦ λόγου ὑποστάσει ὑπέστη, πάντα τὰ παρὰ φύσιν αὐτῇ ἀνθρώπινα αὐτοῦ, ἑαυτῷ τὴν σάρκα τοῦ λόγου ὥσπερ ἐξ ὕλης ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἐνδιαπλάσαντος ἐξ ἀρχῆς, ποῦ θεωροῦντες τὸν διορισμὸν τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δύο εἴποιμεν τὰς ὑποστάσεις, ὡς καὶ τὰς φύσεις; αἱ μὲν γὰρ τῇ διαφορᾷ, αἱ δὲ τῷ διορισμῷ ἀναγκαίως εἰς δυάδα οὐ διακρίνονται.

Ἡ ὑπόχρονος φύσις, φασὶν, ἀΐδιον οὐχ' ἕξει ὑπόστασιν· ὥσπερ οὖν XXIII.

οὐδὲ τὸ ἔμπαλιν· ἢ οὖν ἀνυπόστατον ἀνάγκη εἶναι τὴν ἀνθρωπείαν Χριστοῦ φύσιν, ἢ καὶ ὑπὸ χρόνον ἔχειν αὐτὴν δέον ὑπόστασιν· ὥς τε δύο εἶεν πάντως αὐτῷ ἥτε τοῦ λόγου ἀΐδιος καὶ ἡ τῆς σαρκὸς ὑπόχρονος. Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἀΐδιον ὄντως ἔχειν ὑπόστασιν τὴν ὑπόχρονον φύσιν δυνατὸν, ἀλλὰ ὑπὸ χρόνον κτήσασθαι, καὶ ἐνυποστῆναι τῇ ἀϊδίῳ ὑποστάσει τὴν ὑπὸ χρόνον φύσιν δυνατόν· καὶ λέλυται πᾶν τόδε τὸ ἄπορον· οὕτω γὰρ καὶ πᾶς ὁ κόσμος γεννητὸς ὢν, τῷ ἀγενήτῳ κοσμοποιῷ Θεῷ ἐνυφέστηκεν.

XXIV. Ἡ οὐδὲν σύνθετον φασὶν ἐν Χριστῷ, ἢ καὶ φύσις καὶ ὑπόστασις· ἢ φύσις μὲν ἁπλῆ, ὑπόστασις δὲ σύνθετος· ἢ ἀνάπαλιν φύσις μὲν σύνθετος, ὑπόστασις δὲ ἁπλῆ· εἰ μὲν οὖν πάντα ἁπλᾶ τὰ ἐν αὐτῷ, ψευδῶς σύνθεσιν ὀνομάζετε ἐπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ ἥτε φύσις καὶ ὑπόστασις αὐτοῦ σύνθετοι, τί δὴ ἄρα τοὺς σεβηρίτας ἀποσείεσθε; εἰ δὲ αἱ φύσεις μὲν ἁπλαῖ, ἡ δὲ ὑπόστασις σύνθετος ὑμῖν δοκεῖ, ἐπείπερ ἁπλῆ ὑπόστασις εἶναι ἡ τοῦ λόγου ὡμολόγηται, ὑμῖν δὲ σύνθετος εἶναι ἡ τοῦ Χριστοῦ λέγεται, δύο ἄρα ὑποστάσεις εἰσὶ σαφῶς, ἥ τε τοῦ λόγου καὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὦ οὗτοι πρῶτον μὲν τὰ ἁπλᾶ ἐμπεριέχεται τοῖς συνθέτοις· ὥστε τοῦ λόγου αὐτὴν νοητέον εἶναι τὴν καὶ ἁπλῆν πρώην καὶ σύνθετον νῦν ἐν Χριστῷ· ὅμως μέντοι καὶ τὸ σύνθετον ὅπως λέγεται περὶ τῆς ὑποστάσεως Χριστοῦ, διασαφητέον· ἔστι γὰρ καὶ ἔκ τινων τῶν κατὰ ταυτὸν τοῦ συνθέτου πράγματος λόγων ἁπλουστέραν μέν τοι εἶναί πως τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ· καὶ ἔστιν ἐξ ἑτεροειδῶν πραγμάτων· οἷον ἔστιν ἐξ ἁπλουστέρων φαρμάκων, ποικιλώτερον συνθῆναι φάρμακον· καὶ ἐκ σωμάτων, σῶμα ἕτερον· καὶ ἀπὸ λέξεων ἁπλῶν, λέξιν σύνθετον ποιῆσαι· ἔστι δ' οὖν καὶ ἀπὸ ὑποστάσεων πλειόνων μίαν ὑπόστασιν νοεῖν σύνθετον, ὡς ἐπὶ χοροῦ καὶ οἴκου καὶ τῶν τοιῶνδε· καὶ ἔστι ἀπὸ συνόδου πλειόνων ἰδιωμάτων, οὐ τῶν τοῦ λόγου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς σαρκὸς συγκειμένην τὴν ὑπόστασιν Χριστοῦ· ἢ ἐκ φύσεων ὑπόστασιν σύνθετον φατὲ, συμφήσομεν· εἰ δὲ τὴν ὡς ἐξ ὑποστάσεων, μὴ γένοιτο· σκοπεῖτε δὲ ὅτι τὴν ἐξ ἰδιωμάτων σύνθεσιν, καὶ πρὸ σαρκὸς εἶχεν ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις, εἰ καὶ μὴ ἐκ τοσούτων· οὐ γὰρ μόνον τὸ γεννήσει ὑφεστᾶναι ἴδιον τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ γεννᾷν ὁμοούσιον λόγον, μὴ δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκπορεύειν πνεῦμα πρώτως, μὴ δὲ ἐκ πορεύεσθαι κατὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα· καὶ τὰ λοιπὰ ἰδίως αὐτῷ ἀνήκοντα· σύνθετος ἄρα κατὰ τόνδε τὸν τρόπον, οὐ μόνον ἡ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ ὑπόστασις· πῶς οὖν ἐκ τοῦδε ἁπλῆς τε καὶ συνθέτου ὑποστάσεως ἡμῖν ἐξαρίθμησις συναχθήσεται ἐπὶ τοῦ λόγου; μία γὰρ ἡ αὐτή ἐστιν ἐκ πλειόνων ἰδιωμάτων συγκειμένη τὸν ὑποστατικὸν λόγον αὐτῆς.

XXV. Ὁ μὴ διαιρῶν τοῦ Χριστοῦ τὰς ὑποστάσεις, οὐ δύναται λέγειν τὸν

τοῦ Χριστοῦ τὰ μὲν θεότητι τὰ δὲ σαρκὶ, ἀλλὰ πάντα σαρκὶ ὅσα καὶ σαρκί. Ἀλλ' ἔστι καὶ διακρίσει τῶν φύσεων ἀποδιδόναι τὰ οἰκεῖα τούτων ἑκατέρῳ· οὐ γὰρ ὑποστάσεις διαφόρους συνιέντες φαμὲν τοῦ ἐκ δεξιῶν λῃστοῦ ἐν τῷ σταυρῷ τὴν μὲν ψυχὴν διὰ μετανοίας πρὸς ζωὴν μεταβεβηκέναι, τὸ δὲ σῶμα διὰ παθήσεως πρὸς θανάτον, ἀλλ' οὐδὲ θλασθέντων αὐτοῦ τῶν σκελῶν, μὴ κατεαγείσης δὲ αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς ἢ ἀλλοιωθείσης αὐτοῦ τῆς χροιᾶς, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ σχήματος· τῷ γὰρ ἀνήκειν ἑτέρᾳ καὶ ἑτέρᾳ φύσει, ἢ ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ μέρει, ἢ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ ποιῷ, τάδε δύο ὑποστάσεις εἶναι τοῦ σταυρουμένου οὐ νοοῦμεν.

Εἰ οὐκ εἰσὶν αἱ ὑποστάσεις κατὰ φύσιν διῃρημέναι, ἀλλὰ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμέναι, ὅταν ἀκούω τῆς γραφῆς λεγούσης τὸν Χριστὸν ἕνα ἄνθρωπον, τί με χρὴ νοεῖν μίαν οὐσίαν καὶ μίαν ὑπόστασιν, ἢ ἥμισυ μιᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως μιᾶς; Εἰ δὲ ὥσπερ καὶ αὐτὸς λέγεις οὐ μόνον ἄνθρωπος κοινὸς καὶ ψιλὸς, ἀλλὰ καὶ θεὸς ὁ Χριστὸς, τὸ αὐτό σοι καὶ ἡμεῖς φαμὲν· ὅταν ἀκούσωμεν τῆς γραφῆς λεγούσης ἕνα ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, τί ἡμᾶς δέον νοεῖν; ἕνα Χριστὸν ἢ ἥμισυ Χριστοῦ; δῆλον οὖν ὡς ἐξ ὀνομασίας τοῦ ἑνὸς τῶν μερῶν, τὸ ὅλον ὀνομάζεται, ὥσπερ εἴρηται· καὶ τὸ πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει· καὶ τῶν ψυχῶν τῶν πενήτων σου μὴ ἐπιλάθῃ εἰς τέλος, καὶ τὰ τοιάδε. XXVI.

Εἰ οὐκ εἰσὶ διῃρημέναι θεοῦ καὶ ἀνθρώπου κατὰ φύσιν αἱ ὑποστάσεις, δῆλον ὅτι οὔτε χωρὶς ἀνθρώπου θεὸς ὁ θεὸς, οὔτε χωρὶς θεοῦ ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος. Ὄντως γὰρ ἐν Χριστῷ οὐχί; οὕτω γὰρ καὶ συνίσταται τὸ Ἐμμανουὴλ, μεθ' ἡμῶν ἀεὶ ὄντος λοιπὸν τοῦ θεοῦ. XXVII.

Ὧν ἐν τῇ ἑνώσει οὐ μένουσιν αἱ ὑποστάσεις φυσικῶς διῃρημέναι, τούτων ἡ ἕνωσις, φύσεώς ἐστι ἀλλοίωσις. Ἆρα οὖν ἠλλοιώθη ἡ φύσις τοῦ πυρὸς ἐν τῷ μύδρῳ, ἐπεὶ μὴ διακέκριται ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ, τῆς τοῦ σιδήρου, καὶ ψυχῆς ἡ οὐσία ἐν τῷ σώματι. XXVIII.

Ἐπὶ τῶν ἑκουσίως ἡνωμένων, οὐδαμῶς ἐναντιοῦται τῷ τρόπῳ τῆς ἑνώσεως ἡ διαίρεσις τῶν ὑποστάσεων. Ἆρα οὖν οὐδὲ εἰ καθ' ὑπόστασιν μίαν εἴη ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως τῶν ἑκουσίως ἑνωθέντων, ἐναντιοῦται ἡ διαίρεσις τῶν ὑποστάσεων· οὐκοῦν ἡ διαίρεσις, οὐκ ἐναντία τῇ ἑνώσει, ἀμφοῖν θεωρουμένων ἐν ταὐτῷ κατὰ τὴν ὑπόστασιν· τἀναντία δὲ συνυπάρχειν, ἀδύνατον· εἰ δὲ λέγοις ὅτι ἀλλ' οὐδὲν τῶν καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένων ἑκουσίως ἥνωται, ἆρά γε ψευδὲς τὸ οὐδείς ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησε· καὶ ὅτι οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι τὸ σῶμα, ἐφ' ᾧ στενάζομεν· εἰ δὲ ἀληθῆ τάδε, ἆρά γε ἑκούσιον καί τοι καθ' ὑπόστασιν οὖσα ἡ γνῶσις ἡμῶν ἀποδέδεικται. XXIX.

Ὁ μὴ διαιρῶν τοῦ Χριστοῦ κατὰ φύσιν τὰς ὑποστάσεις, ἐκ τῆς τριά- XXX.

δος διαιρεῖ τοῦ υἱοῦ τὴν μονάδα· τριάδα γὰρ ὁμολογοῦμεν, τριῶν ἁπλῶν ὑποστάσεων, οὐ δύο ἥμισυ ὑποστάσεων. Καί τοι τὸ ἐναντίον ἔδει συνάγειν ὦ ἄνθρωπε· ὁ προστιθεὶς γάρ τι τῷ ἁπλῷ, οὐ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ ἀφαιρεῖ, ἀλλ' ἐπαύξει τόδε μᾶλλον διὰ τῆς συνθέσεως· τριάδα οὖν εἶναι ὁμολογοῦμεν ὀρθῶς, μιᾶς τε οὖσαν καὶ ἁπλῆς φύσεως· ὑποστάσεων δὲ πάλαι μὲν τῶν τριῶν ἀσυνθέτως καὶ ἀμιγῶς ἐχουσῶν τήνδε αὐτῶν ἁπλουστάτην φύσιν ἐν ἑαυταῖς, νυνὶ δὲ τῆς μιᾶς αὐτῶν τὴν φυσικὴν ἁπλότητα τῆς ἰδίας θεότητος ἔχειν ἐν συνθέσει τῇ πρὸς τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁρωμένης· ἵνα γὰρ ἐγκολπώσηται τὰ ἴδια προβλήματα ἡ θεότης, ἅ τις λόγῳ ἀληθείας ἀπεκύησεν ἡμᾶς ἤγουν τῷ υἱῷ, μακρὰν αὐτῆς ἀπεσχοινισμένα, διὰ τῆς αὐτῆς τῶν τριῶν μιᾶς ὑποστάσεως ἑαυτῆς, δι' ἧς καὶ προεβάλετο τὰ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, ἀνελάβετο πάλιν αὐτὰ εἰς ἑαυτήν· τῷ μὴ ἐκφοιτητικῶς ἔχοντα πρὸς τὸν ὄντα, ἀπιέναι εἰς ἀεὶ πρὸς τὸ μὴ εἶναι· τοῦτο οὖν τὴν μίαν φύσιν ἢ ὑπόστασιν οὐ καθυβρίζει· τοὐναντίον δὲ τῷγε νοερῶς προσέχοντι, καὶ ὑπερδοξάζει· ὥσπερ γὰρ διά τε ἀγεννησίας καὶ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως δύνασθαι ὑπάρχειν ἑαυτὴν συνεστήσατο διὰ τῶν ἁπλῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, οὕτω καὶ διὰ συνθέσεως ὑποστατικῆς, ἑαυτὴν παρέστησεν ὑπάρχειν δύνασθαι· καὶ ἔδειξε πάσης γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως καὶ δημιουργικῆς συνθέσεως τὰς δυνάμεις ἐξ αὐτῆς εἶναι ἐν τοῖς οὖσιν, ὑπερέχειν τε πάντων αὐτῇ ἀγεννησίᾳ κατὰ τὴν μείζονα τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἁπλότητι φύσεως κατὰ τὴν τῶν τριῶν ἑαυτῆς προσώπων οὐσίωσιν.

XXXI. Εἰ τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων οὐκ ἐφύλαττεν ἡ φυσικὴ ἕνωσις, οὐδὲ ἄρα τὸν θεὸν λόγον ἐφύλαττεν ὅπερ ἦν, οὐδὲ τὸν ἄνθρωπον ὅπερ γέγονεν. Ἆρα οὖν οὐδὲ τὸν σίδηρον ὅπέρ ἐστι, καὶ τὸ πῦρ ὅ ἐστι φυλάττει κατὰ τὸν μύδρον ἡ ἕνωσις· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν δρόσον καὶ τὸν πόκον· ἐπεὶ μὴ διορίζονται αἱ ὑποστάσεις, φυσικῆς προδήλως ἤγουν τῶν φύσεων αὐτῶν οὔσης τῆς ἑνώσεως.

XXXII. Εἰ μένει ἡ γνῶσις τῆς θείας ὑποστάσεως τῇ θεότητι, καὶ μένει ἡ ἄγνοια τοῦ ἀνθρώπου τῇ σαρκὶ, πῶς τὰ τῶν ὑποστάσεων μένει διῃρημένα, καὶ αἱ ὑποστάσεις οὐ μένουσι διῃρημέναι; Ἀλλ' ἡ φύσις ἐστὶν ἡ γνωστικὴ ἢ ἀγνοοῦσα κατὰ τὴν ὑπόστασιν· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἡ ὑπόστασις γινώσκει· καὶ γὰρ πάντων ὧν Παύλου ἡ ὑπόστασις γινώσκει, οὐδὲν φαμὲν τὸν ὄνυχα αὐτοῦ, ἢ τὶ τῶν τῆς σωματικῆς αὐτοῦ φύσεως γινώσκειν, ἀλλὰ μόνον τὴν φυσικὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο τῆς ψυχικῆς μόνον ἤγουν τὸν νοῦν· οὐδὲ γὰρ πᾶσαν αὐτῆς πρώτως τὴν φύσιν· πῶς οὖν ἂν εἶεν οἱ τῆς φύσεως λόγοι τῆς ὑποστάσεως;

XXXIII. Ἓν πρόσωπον ἀπρόσιτον θεοῦ ἐκ φύσεως· οὐδεὶς γάρ φησι ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται· καὶ ἓν πρόσωπον ἐμπτυόμενον ἀνθρώπου, καὶ

ἐνέπτυσαν γάρ φησι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· εἰ ἓν πρόσωπον Χριστοῦ ἐστιν ἐξ ἑνώσεως, ἄρα ἔχον ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀπρόσιτον πρόσωπον, καὶ τὸ ἐμπτυόμενον πρόσωπον. Ἀλλ' οὔτε τὸ ἐπὶ Θεοῦ εἰρημένον τοῦ ἀοράτου πρόσωπον, ὡς ὑπόστασις ἐλέγετο, περὶ οὗ νῦν τὸ ζητούμενον· οὐ γὰρ ἓν μόνον τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπόν ἐστι ἀλλὰ τρία· οὐκ ἂν γὰρ ἑνικῶς εἶναι ἐῤῥήθη ὑπὸ τῆς Θεότητος, οὔτε κατὰ ἀντιδιαστολὴν, ὑπὸ ἑνὸς τῶν Θείων προσώπων ἐστὶ λεγόμενον τὸ ἀόρατον, ὡς τῶν ὁμοουσίων ἑτέρων δύο, ὁρατῶν ὄντων Θείων προσώπων, τοῦ χρηματίζοντος δὲ μόνου ἀοράτου τυγχάνοντος· ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως αὐτοῦ κατόπτευσις ἐδηλοῦτο διὰ τοῦ προσώπου, καὶ τὸ φυσικὸν εἶδος τοῦ Θεοῦ, ὅπερ οὐ ταυτὸν νοεῖται τῇ ὑποστάσει ὄν· ἔτι δὲ οὐ ταυτόν ἐστι τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ οὐδὲ τὸ ἐμπτυσθὲν Χριστοῦ πρόσωπον· μέρος γάρ ἐστι ἐκεῖνο, οὐ μόνον Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἀνθρώπου· καὶ τούτου τῶν σωματικῶν μερῶν ἓν ἤγουν ἡ κεφαλή· καὶ αὐτὴ δὲ οὐχ' ὅλη, ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῆς πλευρὸν ἁπλῶς τὸ ἐμπρόσθιον, καὶ πρὸς τοὺς ὦπας μέρος αὐτῆς· εἰ οὖν τῷδε ὁ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ λόγος δηλοῦται μόνῳ, ἐπεὶ μὴ ἐμπεριώρισται αὐτῷ στέρνων, καὶ αἱ χεῖρες, καὶ οἱ πόδες, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος, εἴτε ψιλοῦ ἀνθρώπου, εἴτε οὖν θεοῦ ἐστὶν ἡ ὑπόστασις Χριστοῦ καὶ τὸ πρόσωπον, ἀνάγκη ἐκτὸς εἶναι τῆσδε τῆς ὑποστάσεως πάντα τὰ ἄλλα μέλη αὐτῆς, ὅσα μὴ ἡ ὄψις, ἤτουν ὁ χαρακτὴρ, περιγράφει ταύτης· ἢ οὖν παιδιῶδες, ἢ σοφιστικὸν τὸ εἰρημένον ὑμῖν σαφῶς.

Τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ λόγου οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς ἑνώσεως ἓν, ἀλλὰ ἐκ φύσεως· τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς ἑνώσεως ἐστίν ἓν· εἰ γὰρ ἐκ τῆς ἑνώσεως ἦν τὸ ἓν πρόσωπον τοῦ Θεοῦ λόγου, ὥσπερ τὸ τοῦ Χριστοῦ, δῆλον ὅτι πρὶν γένηται ὁ Θεὸς λόγος ἓν πρόσωπον, οὐκ εἶχε τὸ ἓν πρόσωπον, ὥσπερ οὐδὲ Χριστός. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐκ φύσεως ἓν πρόσωπον τῆς μιᾶς φύσεως τοῦ λόγου, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῇ ἑνώσει τῆς προσληφθείσης αὐτῇ ἐν αὐτῷ φύσεως σαρκὸς πρὸς τῷ λόγῳ, ἕν ἐστι πρόσωπον τῶν δύο φύσεων Χριστοῦ· ἐκ τῆς οὖν ἑνώσεως τῶν φύσεων οὐ προσώπων, ἕν ἐστι τὸ πρόσωπον Χριστοῦ, ὅ ἐστιν ἐκ μιᾶς φύσεως, ἓν πρόσωπον τοῦ λόγου· ἐπεὶ τί φατὲ; ὁ Χριστὸς ἔχει πρόσωπον ἐκ φύσεως, πρὸς τῷ προσώπῳ τόδε τῷ ἐκ τῆς ἑνώσεως, ἢ οὐχὶ; εἰ μὲν οὖν οὐχὶ, οὐδ' ἄρα πρόσωπον ἐστὶν ἡ ἕνωσις, ἀλλ' ὡς ἔφημεν ἐν τῷ φυσικῷ προσώπῳ τοῦ λόγου, φύσεως ἐστὶν ἡ ἕνωσις· εἰ δὲ ἔχει ὁ Χριστὸς φυσικὸν πρόσωπον, ὥσπερ ὁ λόγος πρὸς τῷ τῆς ἑνώσεως προσώπῳ πάντως, ὅτι καὶ τὸν λόγον φατὲ ἔχειν καὶ αὐτὸν ἑνώσεως πρόσωπον, πρὸς τῷ τῆς φύσεως προσώπῳ, ἀνὰ δύο οὖν ἔχουσι πρόσωπα σαφῶς, ὅ τε λόγος, καὶ ἡ σάρξ· εἰς ποῖον οὖν τῶν τεσσάρων προσώπων, λέγετε θεωρεῖσθαι τὴν εἰς πρόσωπον τῶνδε τῶν φύσεων XXXIV.

καὶ προσώπων ἕνωσιν; εἰ μὲν γὰρ εἰς τὸ Χριστοῦ ἐξ ἑνώσεως πρόσωπον, περιττὸν τὸ τοῦ λόγου· εἰ δὲ εἰς τὸ τοῦ λόγου, παρέλκον τὸ Χριστοῦ· πῶς δὲ καὶ ὑφέστηκεν; ἢ ποῦ τόδε τὸ ἐξ ἑνώσεως πρόσωπον; εἰ μὲν γὰρ ἐκτὸς τῶν φυσικῶν, ἰδίαν τὲ γέννησιν καὶ περιγραφὴν καὶ κίνησιν ἔχει· εἰ δὲ ἐν θατέρῳ μόνῳ, οὐχ' ἑνώσει τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ προσώπῳ· εἰ δὲ ἀμφοτέροις, ἀνάγκη διαμεμερίσθαι αὐτὸ εἰς τὰ διακεκριμένα καὶ διωρισμένα πρόσωπα, ἀν ἥμισυ, ὅσα τὲ οὖν αἰσθητὰ μέλη αὐτοῦ ἐστιν, ὁ εἷς ποῦς τυχὸν ἐν τῷ λόγῳ, ὁ δὲ ἄλλος ἐν τῇ σαρκὶ νοηθήσεται· καὶ ὁ μὲν ἐν τῷ ἀοράτῳ προσώπῳ, ἀόρατος πούς· ὁ δὲ ἐν τῷ ὁρατῷ, ὁρατός· τρεῖς οὖν κατὰ τὸν ὁρατὸν Χριστὸν οἱ πόδες ὁρῶνται καθ' ὑμᾶς· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μελῶν τὰ ὅμοια· εἰ δὲ ταῦτα καὶ ἐν γραῶν ληρῳδήμασι βδελυκτά, ἐπεὶ μήτε ἐκτὸς τῶν δύο φυσικῶν προσώπων, μήτε ἐν τοῖς δυσὶ, μήτε κατὰ θάτερον αὐτῶν μόνον ὑφεστηκέναι ὅλως τὸ ἓν τῆς ἑνώσεως πρόσωπον φατὲ, προδήλως ὅτι ἀνυπόστατόν τι καὶ ἀνάπλασμα, καὶ λόγῳ μόνον ἓν πρόσωπον ἐξ ἑνώσεως φυσικῶν προσώπων εἶναι δογματίζετε· ὅπερ οὔτε τῷ Χριστοῦ φυσικῷ ὅμοιον ὄν, τίνι ἔσται ὅμοιον εἴπατε, εἰ καὶ ὑφεστηκέναι δοθῇ κατὰ συγχώρησιν· εἰ δὲ εἴποιτε ἴσως τὸ φυσικὸν Χριστοῦ πρόσωπον εἶναι τὸ ἐξ ἑνώσεως ἓν ὂν εἰρημένον ἡμῖν, εἰ ἐκ τῆς τῶν δύο προσώπων φυσικῶν ἑνώσεως ὄντως γέγονε, τίς ὁ τοῦ ἑνωθέντος κατ' αὐτὸ φυσικοῦ προσώπου ἄνθρωπος; ὁ παρὰ τὸν . . . ἆρα δὲ οὖν καὶ τὸ αὐτὸ ἑαυτοῦ προϋπῆρχε τὲ καὶ μεταγέγονεν, εἴπερ ὡς φυσικὸν προῆν, ὡς δὲ ἐξ ἑνώσεως μετὰ τὴν σύνοδον τῶν φυσικῶν γέγονεν;

XXXV. Εἰ ἔστιν ὁ λόγος ὃ ἦν, καὶ ἔστιν ὃ γέγονεν, ἦν μὲν Θεὸς, γέγονε δὲ ἄνθρωπος, ἐν ἑνὶ προσώπῳ τοῦ λόγου, οὐ δύναται εἶναι ἀμφότερα, ὅλος γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, φύσιν ἔχων ἀνθρώπου καὶ πρόσωπον. Ἀλλ' εἰ καὶ τῇ ἐμπροσώπῳ Θεοῦ φύσει Θεὸς ἦν ὁ λόγος ὡς φύσεως θείας ὢν δηλαδὴ, τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ, οὐχ' ὡς ἁπλῶς ὑπόστασις ἦν Θεὸς, ἀλλ' ὡς τοιᾶσδε φύσεως οὔσης αὐτῷ τῆς ὑποστάσεως· ἐπεὶ ὁ πατὴρ οὐκ ἔσται Θεὸς, ἐπεὶ μὴ τοιᾶσδε οἵας ὁ λόγος ἐστὶν ὑποστάσεως· καὶ ἄνθρωπος ἄρα γέγονεν τῇ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης προσλήψει, εἰ καὶ ἀπροσώπῳ ἡ αὐτὴ ὑπόστασις τοῦ λόγου· εἰ μὲν γὰρ καὶ ὑπόστασιν σαρκὸς προσελάβετο ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου, οὐ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, ἀλλ' ἐκτήσατο σάρκα ὁ λόγος· εἰ δὲ καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ γέγονε σαρκὸς φύσις, ὡς ἡ ὑπόστασις, οὐκ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν τοῖς σαρκικοῖς ἤγουν εἰς σάρκα, ἀλλ' ἐτράπη εἰς αὐτὴν ὁ λόγος· δύναται οὖν τὰ φυσικὰ ὀνόματα ἀμφότερα φέρειν ὁ λόγος ἐν τῷ ἑνὶ διφυεῖ νῦν, πάλαι δὲ μονοφυεῖ προσώπῳ αὐτοῦ· εἰ δὲ λέγοι τὶς μὴ δύνασθαι φέρειν ἑτεροφυὲς πρόσωπον ἑτέραν φύσιν ἐν ἑαυτῷ, οὐδ' ἄρα τὰ τῆς σαρκικῆς ἡμῶν φύσεως τῆς νῦν πρόσωπα τὴν πνευ-

ματικὴν φύσιν ἐν τῇ μελλούσῃ ἀναβιώσει καταδέξονται αὐτά· ἀλλ' ἢ καὶ ἑτέρας ὑποστάσεις ἕξουσιν, ἢ οὐδὲ τὰς φύσεις ἀμείνους· φύσεως δὲ καὶ ὑποστάσεως εἰ μόνος ὁ Θεὸς αἴτιος, τί τὸ κωλύον αὐτὸν μετατιθέναι φύσιν τινὰ εἰς ἑτέραν ὑπόστασιν; καὶ ὑπόστασιν ἀλλοτρίαν, εἰς ἑτέραν φύσιν; εἴπερ αὐτῷ πάντα δυνατὰ ἀληθῶς· ὅπου γε καὶ τῶν ἐνυποστάτων ζώων καὶ βοτανῶν τὰς φύσεις, εἰς ἑτέρας ὑποστάσεις μετατιθεμένας ὁρῶμεν σαφῶς, ἀφ' ὧν τρέφεται τὰ τρεφόμενα· καὶ τὰς ὑποστάσεις εἰς ἑτέρας φύσεις οἷον ἐπὶ τῶν ἐκ σκώληκος εἰς πτηνὸν μεταφυομένων.

Τὸ φύσει υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ φύσει υἱὸς ἀνθρώπου, ὑποστάσεώς XXXVI.
ἐστι ὀνόματα, ὧν χωρὶς οὐκ ἐνδέχεται ὀρθῶς ὁμολογεῖν τὸν χριστιανισμὸν, καὶ ἀμφότερα ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ ὁμολογεῖται, οὐκ ἐν ἑκατέρῳ ἀμφότερα. Ὑποστάσεως μὲν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς πρόσθες· εἰ γὰρ ὀρθῶς ἀμφότερα ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ ὁμολογεῖται, τὰ δύο ὀνόματα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ κεῖται, ὥσπερ ἐπὶ τῶν διωνύμων ἐξ ἄλλου καὶ ἄλλου εἰλημμένα λόγου· οὕτως γοῦν καὶ Τιμόθεος ὁ αὐτὸς ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ, υἱός τε ἦν Παύλου καὶ πατρὸς ἕλληνος· ἄλλως δὲ τάδε, εἰ καὶ κατὰ ὑποστάσεως, ἀλλ' ἐκ τῶν φύσεων ὠνόμασται καὶ τῶν γεννήσεων σαφῶς.

Ἡ δύο ὑποστάσεών ἐστιν ὄνομα ὁ λόγος τῆς ἀποιήτου κυρίου, καὶ τῆς XXXVII.
πεποιημένης κυρίου, ἢ δύο ἡμίσεων τῆς μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ ἑνὸς κυρίου· οὐδεὶς δὲ γίνεται κατὰ χάριν, ὅ ἐστι κατὰ φύσιν. Εἰ τῆς ὑποστάσεως τοῦ λόγου ἐστὶν ὄνομα τὸ κύριος καὶ οὐ τῆς φύσεως, ὁ πατὴρ ἄρα καὶ τὸ πνεῦμα, οὐ κύριοι, ἐπεὶ οὐ τῆς αὐτῆς εἰσὶν ὑποστάσεως· εἰ δὲ φύσεώς ἐστι, δῆλον ὡς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις γέγονε κατὰ χάριν τοῦτο ὅ ἐστι κατὰ φύσιν ἡ θεότης ἤγουν κύριος, ὡς καὶ ὑμεῖς εἰρήκατε, διὰ τῆς ἄκρας τῆς κατὰ μίαν ὑπόστασιν πρὸς αὐτὴν εὐφυΐας, χαρισαμένης αὐτῇ τὰ ἴδια φυσικά.

Εἰ θεότητι θεὸς ὁ λόγος, καὶ ἀνθρωπότητι ἄνθρωπος ὁ λόγος, ἐν XXXVIII.
δυσὶν ἄρα ὑποστάσεσίν ἐστιν ὁ λόγος υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· ὥσπερ καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Εἰ ἐν φύσεσι δυσὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὡς ἔφης ἐστὶν, ἐν θεότητι ἄρα καὶ ἀνθρωπότητι, δύο φύσεις ἀναγκαίως καὶ οὐ δύο ὑποστάσεις ὁ αὐτὸς νοηθήσεται εἶναι υἱὸς Θεοῦ.

Εἰ μίαν ἔχει ὁ λόγος ὑπόστασιν ἀποίητον καὶ μίαν πεποιημένην, ὁ XXXIX.
ἀναιρῶν τῶν ὑποστάσεων τὸν ἀριθμὸν, ἀναιρεῖ τοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν, ἢ τὴν ἀποίητον, ἢ τὴν πεποιημένην. Ἀλλ' οὐδεὶς εὐσεβῶν δύο ὑποστάσεις ἔχειν αὐτὸν φησὶ ὄντως τὸν λόγον, ἀλλὰ τὴν μίαν αὐτοῦ ὑπόστασιν, πάλαι μὲν ἐξ ἀποιήτων τὸ ὅλον γνωρίζεσθαι ἰδιωμάτων ἐντελῶς, νῦν δὲ καὶ ἐκ ποιητῶν ἔχειν λόγων καὶ πραγμάτων ἐκ περιουσίας τὰς ὑποστατικὰς ἑαυτῆς ὑπογραφάς.

XL. Εἰ οὐκ ἔστιν ἰδικῶς τοῦ Θεοῦ λόγου τὸ μὴ εἶναι γεννηθέντα ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως πλὴν τῆς τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τῆς σαρκὸς, ἔσται ἄρα καὶ ἡ σὰρξ ἐκ τῆς οὐσίας μόνης τοῦ πατρὸς, καθάπερ καὶ ὁ Θεὸς λόγος. Ἔστι μὲν οὖν αὐτοῦ ἰδικῶς τόδε τοῦ λόγου ἴδιον, ἀλλ' οὔπω μὲν σάρκα προσλαβομένου καθ' ἕνωσιν, ὡς ὑποστάσεως αὐτοῦ χαρακτηριστικὸν ἴδιον τῆς ἁπλῆς καὶ μονοφυοῦς ὁρᾶται· συνθέτου δὲ γενομένου τοῦ φυσικοῦ αὐτῆς λόγου, οὐχ' ὡς τῆς ὅλως ὑποστάσεως κατὰ τὸν φυσικὸν αὐτῆς λόγον ἴδιον νῦν, ἀλλ' ὡς μέρους ἑνὸς ὂν; ἴδιον τῶν ἐν τῇ ὑποστάσει συμπεφυκότων πραγμάτων νοηθήσεται· οὕτω γοῦν καὶ ψυχῆς μόνον ἐστὶ, τὸ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεικτικόν· καὶ οὐ παρὰ τόδε ἰδίᾳ παρὰ τὸν ὅρον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι αὐτὴν παρίστησιν· ἀλλὰ καὶ γεύσεως ἴδιον μόνης, τὸ τῶν χυμῶν ἀντιληπτικόν· καὶ οὐκ ἐκ τοῦδε, ἰδικὴ ταύτης ἐστὶν ὑπόστασις.

XLI. Εἰ ὅταν ἡ Θεία γραφὴ τὸν Χριστὸν ἕνα καλῇ ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ θεοῦ καλεῖ αὐτὸν ἕνα ἄνθρωπον, δῆλον ὅτι ἥμισυ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἐστὶ ὁ Θεός. Καὶ ὅτε οὖν λέγει σάρκα τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἐν τῷ πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει, μετὰ τῆς ψυχῆς καλεῖ αὐτὸν μίαν σάρκα, δῆλον ὅτι ἥμισυ τῆς μιᾶς σαρκός ἐστιν ἡ ψυχή.

XLII Ὁ ὁμολογῶν τὸν Χριστὸν ὁμοῦ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ μὴ λέγων τὸν Χριστὸν ὁμοῦ ἕτερον, τὴν ἰδίαν ἀναιρεῖ ὁμολογίαν. Καὶ πῶς δυνατὸν τὸ αὐτὸ ὅλον Χριστοῦ, ἕτερον καὶ ἕτερον ὅλον ἑνὸς Χριστοῦ νοεῖν; ἄρα οὖν ἐκ μέρους καὶ πρὸς μέρος αὐτοῦ ἐστὶν ἕτερος καὶ ἕτερος ὁ εἷς Χριστός.

XLIII. Φασὶν ἔτι ὅτι εἰ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λόγος, δῆλον ὅτι τὶς ἄνθρωπος· οὐκ ἔστι γὰρ ἄνθρωπος, μὴ ὢν τις ἄνθρωπος· ὁ δὲ τὶς ἄνθρωπος, ἀνθρώπου ὑπόστασις· ἢ οὖν δύο ὑποστάσεις Χριστοῦ, ἢ ἡ τοῦ λόγου ἐξέλιπεν. Ἀλλ' ἔνθεος ἐκ πρώτης ὑπάρξεως οὗτος ὁ τὶς ἄνθρωπος. Χριστὸς τὴν ὑπόστασιν ἐστίν· ὅπερ ἴσον τῷ Θεὸς εἰπεῖν ἐνανθρωπήσας τὴν ὑπόστασιν, διὰ τῆς πρὸς τὴν Θείαν οὐσίαν ἑνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας.

XLIV. Φασὶ πάλιν ὅτι εἰ ἔμεινεν ὁ Θεὸς λόγος ὃ ἦν, καὶ γέγονεν ὃ οὐκ ἦν, δῆλον ὅτι ἔμεινεν ἄσαρκος τὴν οὐσίαν ὃ καὶ ἦν. Καὶ γάρ ἐστιν ὄντως ἄσαρκος τὴν οὐσίαν· ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ νῦν οἰκεῖον κατηγόρημα, ὥσπερ καὶ ἡ ψυχὴ, ζῶντος ἐπὶ γῆς ἔτι Βασιλείου, ἄσαρκος μὲν τὴν οὐσίαν, σεσαρκωμένη δὲ ἐστὶ τὴν ὑπόστασιν.

XLV. Ἡ σὰρξ εἰ μὴ ἔστι τινὸς ἀνθρώπου, φύσει παρὰ τὸν θεὸν λόγον ἑτέρου ὄντος, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ, δῆλον ὅτι ὁ τῆς σαρκὸς δημιουργὸς καὶ θεὸς, τοῦ Θεοῦ λόγου ἐστὶ δημιουργὸς καὶ Θεός. Ἀλλ' ἔστιν ἑτέρας μὲν φύσεως, προσώπου δὲ οὐχί· ἀλλ' αὐτοῦ ἰδιοποιησαμένου αὐτὴν τοῦ λόγου προσλήψει τῇ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπόστασιν.

Ὁ σάρκα μὲν ἔχων καὶ ψυχὴν λογικὴν, ἄνθρωπον δὲ μὴ ἔχων, ἄνθρωπός ἐστιν μόνος· ὁ δὲ ἔχων σάρκα καὶ ψυχὴν, ἔχων δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν ἄνθρωπον· καὶ ὁ Θεὸς οὖν λόγος, εἰ σάρκα ἔχει ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ, ἐξ ἀνάγκης ἔχει καὶ τὸν ἄνθρωπον. Εἰ οὖν ὁ σάρκα τὲ ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ἔχων, ἄνθρωπον δὲ μὴ ἔχων, ἄνθρωπός ἐστιν ὡς φὴς, τῇ ὑποστάσει τῇ μιᾷ εἷς· καὶ ὁ Θεὸς λόγος ἄρα τον ἄνθρωπον ἔχων, σάρκα τὲ καὶ ψυχὴν ἔχει· ἐξ ἀνάγκης οὖν πρὸς τῇ Θεότητι ὁ ἄνθρωπος εἷς ἐστι τῇ ὑποστάσει καὶ κατὰ σὲ, εἴπερ καὶ ψυχὴ πρὸς τῷ σώματι, ὡς εἶπας. XLVI.

Εἰ ἓν ἄτομον φησί ἐστιν ὁ Χριστὸς μόνον, ἢ μονοειδές τι, ἢ τῶν ὑπὸ εἶδος πάντως, ἄλλως γὰρ οὐκ ἔνι, ἢ οὖν τί ἐστι αὐτοῦ τὸ εἶδος, ἢ ὑπὸ ποῖον εἶδος ἐστὶ, λέγετε. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐπωρώθη τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, ὡς ἀγχόθεν σφαδάζοντας μὴ διαυγάζειν τοὺς λόγους εὐαγγελίου, λεκτέον καὶ ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς, ὡς πᾶν ἄτομον, ὅπερ ἢ μονοειδές ἐστιν ἢ ὑπὸ εἶδος ἕν τι τέτακται μόνον, οὐδεμίαν ἔχει καινοτέραν παρὰ πάντα τὰ ὄντα φύσεων ἕνωσιν ἐν ἑαυτῷ· εἰ οὖν καὶ τόδε τὸ ἄτομον, Χριστοῦ ἤγουν πρόσωπον, ὄντως κοινόν τι καὶ ἓν τῶν πολλῶν ἴστε ἕνωσιν φύσεων ἐν αὐτῷ καινοτέραν οὐκ εἰδότες, καλῶς συνελογίσασθε· εἰ δὲ παρὰ πάντα τὰ ὄντα γενέσθαι ἐν τῷ μεσίτῃ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἕνωσιν φύσεων καὶ ὑμεῖς ὡμολογήσατε, αὐτόθεν τοῦτο ὅπερ διδόατε, πάλιν ἑαυτοὺς ἀναιρεῖτε, κατά τι τῶν ἐν τῷ παντὶ ἀτόμων, καὶ τοῦτο γινώσκοντες εἶναι· ἄλλως γοῦν ἡμεῖς ὑμῖν τὸ ἀσυλλόγιστον μᾶλλον ἐπὶ Χριστοῦ συλλογισόμεθα λέγοντες, ὡς παντὸς παραδόξου ἀπρόσιτός τε καὶ συλλογισμοῖς ἀναπόδεικτος ὁ λόγος· κοινῶν γὰρ ἐννοιῶν ἄπορον τὸ σπάνιον καὶ φυσικοῖς τὸ ὑπερφυὲς, ἀπερίληπτον· ἐξ ἀνάγκης οὖν ἢ ὁμοιότροπον πᾶσι καὶ τόδε ἄτομον δώσετε, καὶ τὸν ἐν πᾶσι λόγον καὶ ἐπ' αὐτῷ ἐκζητήσετε, ἢ παρὰ πάντα τὰ ὄντα ἄτομα τοῦτο συγκεκροτῆσθαι φυσικῶς ἐπινεύσαντες, τῷ τῶν ἀνομοίων λόγῳ λοιπὸν καὶ τόδε οὐχ' ὑποβαλεῖτε· καὶ οὕτως μὲν τάδε· ἐκ περιουσίας δὲ ὅμως, καὶ ἄτομά ἐστιν ὑμῖν δεῖξαι ἃ οὔτε μονοειδῆ ἐστιν ἁπλῶς οὔτε ὑπὸ ἓν μόνον εἶδος, ἀλλ' ὑπὸ διάφορα εἴδη ἀνάγεται· τῶν γὰρ ὀρνιθοφασιανῶν καὶ τοιῶνδε τὸ καθέκαστα ἄτομον, οὔτε μονοειδές τι ἔστιν εἰπεῖν, οὔτε ὑπὸ ἕν τι εἶδος· οὔτε γὰρ τοῖς καθαροῖς, οὔτε τοῖς ἀκαθάρτοις εἴδεσιν ἐντέτακταί πη· καὶ ἄλλως· πᾶν εἶδος ἐν ἑαυτῷ καὶ οὐκ ἐν ἑτέροις εἴδεσιν ὑφέστηκεν· τούτῳ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἀναιρεθέντος τοῦ φασιανικοῦ ὀρνιθίου εἴδους, συναναιρεῖται καὶ ἡ σύστασις· ἔστιν ἄρα σαφῶς, ἄτομα μὲν εἶναι καινότερα, ἕν τε καὶ πλείονα ὅμοια, εἴδους φυσικοῦ καινοτέρου ἐν αὐτοῖς μὴ συνισταμένου· ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τῆς δρακοντουμένης ῥάβδου μωσαϊκῆς, τί φατὲ τὸ ἄτομον, ἀκουσόμεθα· εἰ μὲν γὰρ μο- XLVII.

νοειδές τε, καὶ ποῖον τόδε τὸ κατ' αὐτὴν μόνην εἶδος, ὃ μήτε ῥᾶβδος, μήτε δράκων ὁρίζοιτο; εἰ δὲ ὑπὸ εἶδος ἓν μόνον, ποῖον τοῦτο; ὃ γὰρ ἂν εἴποιτε μόνον, τὸ ἕτερον ἐλέγχεσθε παραβλάψαντες· ἆρα οὖν οὐδὲ τῆς μωσαϊκῆς ῥάβδου ἴσον ὑμῖν τὸ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως θαῦμα δοκεῖ, ἀλλ' ἔστι ταύτην μὲν ὡς καινοτέραν συλλογίζεσθαι, ἐκείνην δὲ οὐχὶ· φεῦ τῆς ἀσεβείας.

XLVIII. Εἰ αὐτὸς φησὶν ὁ ἑαυτὸν ἐγείρας Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ ἐγερθεὶς, ἔδει αὐτὸν εἰπεῖν λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερθήσομαι; Τί δὲ οὖν μὴ καὶ τοὐναντίον σκοποῦντες ἡμίγληνοι τὴν εὐσέβειαν ἐντελῶς καταυγάζεσθε; εἰ γὰρ ἕτερος ἀνιστᾷ τὸν λυόμενον, ὃς ἦν ἀπὸ μέρους ἤγουν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὁ προσδιαλεγόμενος αὐτοῖς, ἔδει εἰπεῖν, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, ἤγουν τὸ σῶμα αὐτοῦ δεικτικῶς, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖ αὐτὸν, ἢ ὁ θεὸς, ἢ ἕτερος ἁπλῶς, οὐ μὴν ἐγὼ ὁ διαλεγόμενος ὑμῖν, ὃς ἦν σαφῶς καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα· δῆλον ἄρα ὡς τὸ αὐτὸ πρόσωπον τὸ διὰ τῆς ἀντωνυμίας σημαινόμενον τῆς ἐγὼ, τό τε λυόμενον σῶμα, καὶ τὴν διαλεγομένην ψυχὴν διὰ σώματος, καὶ τὸν ἐγείραντα θεὸν τὸ λυθὲν, περιέχει.

XLIX. Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, δηλονότι ἐν τῷ προονομασθέντι Χριστῷ, εἴρηται τῷ ἀποστόλῳ· πῶς οὖν οὐχ' ἕτερον φύσει τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, παρὰ Χριστὸν, εἴπερ ἕτερον τὸ ἔν τινι τοῦ ἐν ᾧ ἐστι, καὶ τὸ κατοικοῦν πρὸς τὸ κατοικούμενον; τοιοῦτον γοῦν ἐστι, καὶ τὸ θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ. Ἄρα οὖν ἐπεὶ εἴρηται, πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ κατῴκισεν ἐν ἡμῖν, ἕτερον ἡμεῖς καὶ ἕτερον τὸ κατοικοῦν ἐν ἡμῖν πνεῦμα, εἴτουν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· καὶ ὅταν λέγῃ· ἔα δὲ τοὺς κατοικοῦντας οἰκίαις πηλίναις, ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμὲν· ἡμεῖς οὖν ἕτερος πηλὸς, καὶ ἄλλη ἡ οἰκία ἡ πηλίνη, ἢ δῆλον, ὡς τὰ τοιάδε, ἔν τινι ὡς μέρος ἐν τῷ ἰδίῳ ὅλῳ λέγεται; ἐν Χριστῷ οὖν τῷ ἑνὶ συντελεσμένῳ προσώπῳ, ὡς μέρος ἐστὶν αὐτοῦ τῆς ὑποστάσεως ἡ θεότης, ἐν αὐτῷ νοουμένη μετὰ τὴν σάρκωσιν ἑαυτῆς· ὡς δὲ κατοικοῦν ἐν κατοικουμένῳ· διότι γε τελεία καὶ ὁλόκληρος ἐστὶ φύσις τοῦτο τὸ ὡς μέρος πρόσωπον θεωρούμενον ἐν αὐτῷ καὶ ἑτεροούσιον πρὸς τὸ κατοικούμενον αὐτοῦ μέρος ὑπ' αὐτῆς· τοιόσδε γὰρ ὁ τῶν οἴκων καὶ οἰκούντων λόγος· τὸ δὲ σωματικῶς εἶναι τὴν κατοίκησιν τῆς θεότητος ἐν Χριστῷ, ἤγουν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, μέρους αὐτοῦ οὔσης, καὶ τῇ τοῦ ὅλου προσηγορίᾳ κατονομασθείσης νῦν· οὐ τὸ μὴ κατὰ περιγραφὴν τοπικὴν· ὡς ἑτέρας περιεχομένης εἶναι τὴν κατοίκησιν δυνάμεων τῆς κατοικούσης φύσεως, εἰς τὴν κατοικουμένην· οὕτω γὰρ καὶ μόνον πέφυκε κατοικεῖν εἰς σώματα τὰ ἀσώματα· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ σωματικὴ κατοικοία τῶν ἀσωμάτων· οὐ κατὰ περί-

ληψιν συγκλειομένων τῶν ἀσχηματίστων εἰς τὰ ἐσχηματισμένα, ἀλλ' εἰσδύσει τῶν οἰκείων δυνάμεων τὸ φύσει ἀδύναμον πρὸς ἐνέργειαν δυναμούντων· καὶ οὕτω μίαν ὑπόστασιν τῇ τῶν φύσεων κοινωνίᾳ ἀποτελούντων.

# LIBER III.

Τρίτης ἀσεβείας αὐτῶν ἔλεγχος δύο υἱοὺς εἰδέναι κατὰ τὴν οἰκονομίαν βουλομένων.

Εἰ μὴ τὸν θεὸν λόγον ἡμιυιὸν ἴστε φασὶ καὶ ἀτελῆ πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν, I.
ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐξ ἡμῶν ἔμψυχον σάρκα εἰ μὴ πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν ἀπλήρωτον νομίζετε, πῶς κατὰ σύνθεσιν ἐξ ἀμφοῖν τῶνδε ἕνα υἱὸν ἀποτελεῖσθαι φατὲ μόνον; τοῦτο γὰρ ὡς ἐλλιπεῖ, ὄντος ἑκατέρου πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν, ὁρᾶται· καὶ ὡς τελειωθέντος τοῦτε λόγου ὑπὸ τῆς σαρκὸς εἰς τὸ εἶναι υἱὸν, καὶ τελειώσαντος καὶ αὐτοῦ ταύτην εἰς τόδε· διὸ καὶ δεόμενον αὐτῆς πρὸς τόδε, καὶ δεομένην αὐτοῦ εἰς τοῦτο, ὁμοίως παριστάνετε· μέρος γὰρ μέρους, καθὸ μέρος, οὐδὲν διαφέρει· οὐκοῦν καὶ ὁμότιμά ἐστιν ὑμῖν τάδε, τὰ ἐπίσης ἀλλήλων πρὸς τὸ αὐτὸ δεόμενα σαφῶς.

Ἀλλ' οὐκ ἀτελῆ πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν θεοῦ μόνον ἴσμεν τὸν λόγον· μὴ γένοιτο· ἀλλ' οὐδὲ τὴν σάρκα ᾧ οὗτοι πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν ἀνθρώπου μόνον· εἰς μέν τοι τὸ καὶ τὸ θεῖον κατὰ τὴν οἰκείαν εὐδοκίαν ἀνθρώπου υἱὸν δοξασθῆναι, καὶ τὸ ἀνθρώπινον υἱὸν θεοῦ φανῆναι, ἄμφω ὄντως φαμὲν ἐλλιπῆ εἶναι, καὶ δεῖσθαι τῆς ἀφράστου ἀλλήλων κατὰ τὰς φύσεις ἑνώσεως· ἵνα ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἀμφοῖν τῶν φύσεων συνελθουσῶν, ὧν εἰσὶν αἱ υἱότητες, μὴ ἔχοι τὶς θατέραν τελείαν υἱότητα, ἄνευ τῆς συνθεωρίας τῆς ἑτέρας φύσεως εἰδέναι· ὡς καὶ δύο υἱοὺς ἐκ τοῦδε ὁρᾶν ὑποκειμένους, ἀλλ' ἕνα τὸν ἐν δύο φύσεσι καὶ υἱότησι Χριστόν· τοῦτο γὰρ τὸ τῆς ἑνώσεως ἄφραστον δώρημα πραγματιωδῶς ἐστιν· εἴπερ μὴ ὀνόματι μόνον αὐτὴν λέγομεν εἶναι θείας τὲ καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως· εἰ γὰρ ὄντως ἡνώθη τινὰ ἀτρέπτως καὶ ἀμειώτως, πάντα τὰ τούτων ἑκατέρῳ καταφασκόμενα, καὶ τοῦ συνθέτου ἑνὸς ἀποτελέσματος αὐτῶν καταφάσκεται· ἐπεὶ οὖν υἱὸς θεοῦ, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, εἰ καὶ μὴ προϋποστὰς τῆς ἑνώσεώς ἐστι τὰ ἑνωθέντα, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἑνώσεως ὅλον, υἱὸς θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ἐπεὶ λόγος καὶ σὰρξ τὰ συνελθόντα εἰς ἕν, ὁ αὐτὸς εἷς θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος· οὐχ' ὅτι γάρ ἐστί τι τέλειον, κατὰ τόδε τήνδε μὴ ἐπιδέχεσθαι αὐτὸ καὶ τὴν κατ' ἄλλό τι τελειότητα, ἀνάγκη· καὶ γὰρ τέλειος ἦν τῷ φυσικῷ τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ ὁ νομικὸς, καὶ ὅμως ἔτι ἐδιδά-

σκέπτο, τὴν τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας τελειότητα πνευματικὴν λέγοντος, ὅτι εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι, πώλησόν σου πάντα τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἆρον τὸν σταυρόν σου καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι· ἔτι μὴν καὶ Νικόδημος τέλειός τε ἦν υἱὸς κατὰ σάρκα καὶ ἐκ πολλοῦ γεγεννημένος ἄνθρωπος· πρὸς δὲ τὸ εἶναι οὐχ' ἁπλῶς ἀλλὰ πνευματικὸς ἄνθρωπος, τῆς διὰ τοῦ πνεύματος ἐδεῖτο ἀναγεννήσεως καὶ τελειότητος· οὕτω γοῦν καὶ ὁ λόγος, εἰς τὸ εἶναι υἱὸς θεοῦ καὶ θεὸς, τελείως εἶχεν ἀεί· πρὸς δὲ τὸ ἐκπληρῶσαι τὴν ἰδίαν εὐδοκίαν ἐν οἰκείοις τοῖς ὑστέροις καιροῖς, καθ' ἣν οὐχ' ἁρπαγμὸν ἡγούμενος τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, μορφὴν δούλου λαβεῖν πρὸ αἰώνων ὤδινε καὶ προώρισεν ἑαυτῷ· καὶ πρὶν ποιῆσαι τὰ πάντα, τὴν ἐν Χριστῷ πάντων ἀνακεφαλαίωσιν καὶ θέωσιν ἐν ἑαυτῷ τῶν οὐ θείων φύσεων, ἥ φησιν ὁ ἀπόστολος ἐλλιπῶς εἶχεν ἔτι πρὸς φανέρωσιν τοῦ προορισθέντος αὐτῷ κεκρυμμένου μυστηρίου τῆς ἰδίας ἐνανθρωπήσεως· οὐδεμία οὖν ἐντεῦθεν κατηγορία ἐστὶν ἀτελείας, κατ' ἰδίαν νοουμένης υἱότητος ἑκατέρας φύσεως· ἀλλὰ χρεία μόνον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κατ' εὐδοκίαν θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἑνώσεως ἑκατέρᾳ φύσει τῆς ἑτέρας εἰς ἀποτέλεσμα τοῦ εἶναι ἐκ τῶν πεφυκότων διακεκριμένως ἐν διαφόροις ὑποστάσεσιν ὁρᾶσθαι φύσεων καὶ υἱοτήτων τελείων, καθ' ἓν τὸ αὐτοῦ πρόσωπον γενέσθαι συνέλευσιν· καὶ τάδε μὲν οὕτως· εἰ οὖν διότι ἄμφω μέρη λέγεται ὡς πρὸς τὸ ὅλον τέλος, τουτέστι Χριστὸν, διὰ τόδε ἀτελῆ τε ἁπλῶς καὶ ἰσότιμα μέρη τάδε φατὲ, ἆρά γε ἐπεὶ καὶ πρὸς τὸ ὅλον τέλος τοῦ ὁπλίτην ἑαυτὸν ἐμφανίσαι τῷ στρατῷ τὸν στρατηγὸν, μέρος τὲ αὐτός ἐστι, καὶ τὸ ὅπλον αὐτοῦ, ὁμοίως ἀτελῆ ἄμφω ἐστίν· καὶ ὁ μὲν οὐδ' εἰς ἀνθρώπους, τὸ δὲ εἰς τὸ ὅπλον εἶναι οὐ λογισθήσεται· οὐ διοίσουσί τε ἀλλήλων, ἐπεὶ μέρος μέρους οὐδὲν διαφέρει ἀληθῶς καθὸ μέρος· καὶ ἁπλῶς ἰσότιμα ἔσται καθ' ὑμᾶς, καὶ τάδε ἀγχινούστατοι. Ἀλλ' ὑπὸ συνειδότος βαλλόμενοι μὴ ἀποχρώντως ἔχειν εἰς ἀπολογίαν τῆς ἑαυτῶν δεισιδαιμονίας τὰς εἰρημένας αὐτοῖς αἰτιολογίας, ἑτέρας πάλιν ἀφορμὰς μεταποιοῦνται, ὡς ἀναγκαίως ἀσεβοῦσι πείθειν ἀποπειρώμενοι· φασὶ γοῦν καὶ τάδε.

II. Ὁ κυρίως υἱὸς, ὅλος ἐστὶ τοῦ γεννήσαντος υἱός· οὐδὲν γὰρ ἐκ μέρους ὂν ἔκ τινος, λέγεται τοῦδε υἱός· ἀλλ' οὐδὲ πατήρ ἐστιν ὁ μέρους αἴτιος, καὶ οὐ τοῦ ὅλου· ἀμέλει ὅλου τοῦ ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος ζώου λεγομένου υἱοῦ ἀνθρώπου· εἰ συμβῇ τούτου τὸ ἓν μέρος χωρὶς θατέρου τῆς μήτρας ἐξελθεῖν, ἐξάμβλωμα καὶ οὐχ' υἱὸν ἔθος ἡμῖν ὀνομάζειν, ἔκτρωσίν τε καὶ οὐ γέννησιν ἐπὶ τοῦ τοιούτου· εἰ οὖν ἐκ μέρους υἱὸν ἀνθρώπου φατὲ τὸν Χριστὸν, δῆλον ὡς οὐδὲ πατρὸς κυρίως οὐδὲ τῆς μητρός· τίνος οὖν ἐστὶ φύσει υἱὸς, λέγετε ἡμῖν. Τί οὖν, ὦ οὗτοι, ψεύδεται πᾶσα ἡ ἁγία γραφὴ, πῆ μὲν υἱὸν θεοῦ, πῆ δὲ υἱὸν ἀνθρώπου τὸν

αὐτὸν ὀνομάζουσα Χριστόν; καὶ τίς τὰ ὑμέτερα ληρῳδήματα τῶν θείων προαποδέξεται ῥημάτων; τί δὲ λέγοιμεν ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ ἐπὶ υἱοῦ; εἰ γὰρ, καθὰ καὶ ὑμεῖς ἐν τοῖς ἰδίοις εἰρήκατε πολλάκις, ἐκ μέρους καὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὅλον καλεῖ τὰ ἱερὰ λόγια, ὡς τὸ, πρὸς σὲ σὰρξ ἥξει· καὶ τὸ, Ἰακὼβ δὲ εἰσῆλθεν εἰς Αἴγυπτον ἐν οε ψυχαῖς· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος μόνον καλεῖ· ὡς τὸ, ἐκεῖ ἔθαψαν Ἀβραὰμ καὶ Σάῤῥαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· μόνον γὰρ τὸ σῶμα Ἀβραὰμ ἐκεῖ ἐτάφη· πῶς ἐκ μέρους μὴ τολμᾶν καλεῖν υἱὸν θατέρου τῶν φύντων νομοθετεῖτε νῦν; καί τοι γε εἰ, ὡς καὶ αὐτοὶ ἔφητε, μόνου τοῦ σώματός εἰσιν αἴτιοι ἡμῖν οἱ τῆς σαρκὸς πατέρες, ἑτέρου σαφῶς ὁμολογουμένου εἶναι τοῦ πατρὸς τῶν πνευμάτων κατὰ τὸν ἀπόστολον, πῶς οὐ πάντες ἄνθρωποι προδήλως ἐκ μέρους τὲ υἱοὶ, καὶ ἐκ μέρους πατέρες ὀνομάζονται; ἔτι μὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος εἰ μὴ ἐκ τοῦ ἄῤῥενος ἡ πᾶσα αἰτία, ἀλλὰ συνεισάγει τὶ καὶ τὸ θῆλυ· καὶ ὁ μὲν, ὥς φασί τινες, τὰ στερεώτερα, ἡ δὲ τὰ ὑγρότερα ἐνδίδωσι τῷ γινομένῳ, πῶς οὐχὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ μέρους ἐκ μέρους ὄντος αἴτιοι ἑκάτερος μερικώτατοί τε φανεῖεν τοκέες; οὓς εἴπερ μὴ ἔστιν ἀληθῶς ἐκ μέρους εἰπεῖν γεννήτορας, διὰ τὰ ὑφ' ὑμῶν τῶν διαλεκτικῶν νομοθετούμενα, οὐδ' ἄρα πατήρ τις ἐστὶ τινὸς τῶν ἐν βίῳ γεννηθέντων ἀνθρώπων ἀληθῶς· οὐδὲ γὰρ τῆς σαρκὸς μόνης δεόντως λέγοιτο ἄν τις πατὴρ, οὐδὲ μήτηρ, οὐδὲ υἱὸς, ἀλλὰ πάντες ἀπ' αὐτομάτου ἐσμὲν, οἱ γενόμενοι· καὶ τίς τούτων εἴη ὑμῖν προφανέστερος ἔλεγχος;

Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ ἐξαμβλώματος, πῶς φατὲ; ἆρα γὰρ ὡς μέρος ἁπλῶς καὶ ἀτελὲς οὐ λέγεται υἱὸς, ἢ ὡς μὴ ζῆσαν οὔπω; εἰ μὲν οὖν ὡς ἐλλιπὲς, καὶ ὡς μέρος ἁπλῶς, πῶς τὰ κολοβὰ καὶ τὰ τεράστια χειρῶν τε ἄνευ καὶ ποδῶν πολλάκις καὶ ἑτέρων μορίων γεννώμενα, υἱοὶ λέγονται ἐν τόσῃ ἀτελείᾳ ὄντα μερικῇ; ἔτι δὲ τί ἂν φαίητε, Ἀβραὰμ τοῦ πρὸ πλείστων ἐτῶν ἀποιχομένου καλουμένου πατρὸς τοῦ ἰσραηλίτου λαοῦ, καὶ Δαβὶδ μετὰ θάνατον πατρὸς λεγομένου τοῦ κυρίου; σαφῶς γὰρ τὸ σωζόμενον μέρος αὐτοῦ ὀνομάζεται λοιπὸν πατὴρ ἤγουν ἡ ψυχή· εἰ οὖν ἔστι μέρος μόνον ζῶν ὀνομάζεσθαι υἱὸν καὶ πατέρα, τί κωλύει καὶ υἱὸν ὀνομάζεσθαι ἐκ τοῦ μέρους τὸ ζῶν; δῆλον ἄρα, ὅτι οὐχ' ὡς μέρος ἀλλ' ὡς ἄζωον οὐ λέγεται τὸ μὴ λεγόμενον υἱός· ἔτι μὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου τὸ θυγάτριον, καὶ ὁ υἱὸς τῆς χήρας, καὶ προτελευτήσαντες τῶν ζώντων γονέων, εἰ ὀρθῶς ὑμῖν δοκοῦσιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ θυγάτηρ τὲ καὶ υἱὸς ἔτι λέγεσθαι ἐπὶ ταῖς ζώσαις αὐτῶν ψυχαῖς· ἰδοὺ τὸ μέρος καὶ ὑμῖν ὁμολογεῖται εἶναι υἱὸς καὶ θυγάτηρ· ἆρα οὖν σαφές ἐστιν ὅτι ὡς μὴ ζῶν πρώτως, καὶ οὐχ' ὡς μέρος ἁπλῶς, οὐ λέγεται υἱὸς τὸ ἐξάμβλωμα· πολλὰ γὰρ καὶ ἀτελέστερα τῶν ἐξαμβλωμάτων ὅλως εἰ ψυχωθεῖεν σώματα,

υἱοὶ γεννῶνται καὶ λέγονται· ὅπου γε πρὸς πᾶσιν, οὐδὲ τοῦτο ἡμεῖς φαμὲν, ὅτι πᾶν μέρος, καὶ υἱός· ἀλλ' ὅτι κακῶς ὑμῖν ἔδοξε, μὴ δὲ εἷς υἱὸς ἐκ μέρους πώποτε κυρίως ὀνομάζεσθαι, ἢ ἐκ μέρους πατὴρ εἶναι.

Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἐροῦμεν ἐκ περιουσίας καὶ ὡς ἡμεῖς οὐδὲ ἐκ μέρους ἁπλῶς ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅλου υἱὸν ἑκατέρου φαμὲν τὸν Χριστὸν εἶναι, υἱότησι δὲ διαφόροις τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν· τοῦ τε γὰρ σώματος Χριστοῦ τὸ μέν τι κατὰ φύσιν ἀπὸ θεοῦ διὰ τῶν προγόνων λαβοῦσα αἰτία τοῦ εἶναι ἡ ἁγία παρθένος ἐστὶ, τὸ δὲ καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος δυναμωθεῖσα, τῆς τε ψυχῆς αὐτοῦ μήτηρ ἐστὶν, ἐξ αὐτῆς πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ ἰδίου ἐνδύματος συζυγίαν νυμφοστολουμένης, καὶ ὡς ἐκ βαλβίδος τινὸς παστοῦ ἁγίου τῇ ἀπ' αὐτῆς γεννήσει εἰς τὸ εἶναι προελθεῖν ὑπὸ θεοῦ τεταγμένης· καὶ τῆς θεότητος δὲ αὐτοῦ, ἀληθὴς γενέτειρα ἐστὶ τοῦ λόγου τοῦ ἀπ' αἰώνων ἀσάρκου καὶ ἀσυνθέτου ἐξ αὐτῆς ἀρξαμένου τῆς μετὰ σαρκὸς ἐμψύχου συνυπάρξεως, δι' ὑποστατικῆς ἑνώσεως εἰς πλήρωσιν τῆς οἰκείας εὐδοκίας· οὐκοῦν εἰ καὶ μὴ ὡσαύτως, ἀλλ' ὅμως πάντων τῶν Χριστοῦ μερῶν μήτηρ καὶ τοῦ ὅλου ἄρα ἡ ἁγία παρθένος· ἀρχῆς γάρ τινος τῷ γεννωμένῳ πάντως αἴτιος ὁ ὁπωσοῦν λεγόμενος τινὰ γεννῆσαι ἀληθῶς, οὐ μέν τοι πάντως τῆς τοῦ εἶναι ἐκ μὴ ὄντων· ἢ γὰρ ἂν οὕτω, οὐδὲ καθ' αὐτὸν ὁ λόγος, φύσει υἱὸς ἦν τοῦ πατρὸς· οὐ γὰρ εἰς τὸ εἶναι ἐκ μὴ ὄντων γεγένηται ὑπ' αὐτοῦ ὁ συναΐδιος.

III. Ἔτι φασὶν εἰ ἐκ μέρους ὁ Χριστὸς ὑμῶν υἱὸς θεοῦ, καὶ ἐκ μέρους ἄρα θεὸς δηλονότι, καὶ οὐχ' ὅλος, ἡμίθεος ἄρα. Ἀλλ' ἡμῖν ὅλος θεὸς προσκυνητὸς εἷς ὁ Χριστὸς· τοῦ μὲν τῶν ἐν αὐτῷ τῷ ἑνὶ ὅλῳ μερῶν, κατ' οὐσίαν ὄντος τελείου θείου· τοῦ δὲ κατὰ μετουσίαν τοῦ ἡνωμένου αὐτῷ κατ' οὐσίαν θείου μέρους· εἰ δὲ ἡμῖν τὸν Χριστὸν διότι τὸ ἓν μέρος αὐτοῦ μόνον ἔχει τὸ φύσει θεῖον, ἡμίθεον συνάγετε εἶναι, αὐτοὶ μὴ δὲ τὸ ὅλον μὴ δὲ μέρος φύσει θεῖον παντελῶς ἐν αὐτῷ εἰδότες, δῆλον ὡς οὐδὲ ὅλως θεὸν, ἀλλὰ ψιλὸν ἄνθρωπον πάντῃ καθ' ἡμᾶς εἶναι γινώσκετε αὐτόν.

IV. Ἀλλ' εἰς ἑτέρας παρακειμένας αἰτιολογίας τῆς ἀσεβείας αὐτὸν μετακυλισθέντες, φασὶ· διὰ τόδε μὴ λέγειν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ζῶον, καὶ μίαν ὁλότητα υἱοῦ μόνην ἐκ θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης εἶναι φύσεως ἅμα, διότι πάντα υἱὸν ὁμοούσιον ὁρᾶσθαι ἀνάγκη τοῖς τίκτουσιν· ἀνελλιπῆ τε καὶ ἀπέριττον ἔχειν, τὴν πρὸς τοὺς φύντας αὐτὸν τῆς οὐσίας ὁμοιότητα· ὁ Χριστὸς δὲ ὑμῶν ὁ θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπου υἱὸς, καὶ θεοῦ πλεῖον, καὶ ἀνθρώπου περισσόν τι ἔχει· πῶς οὖν ὄντως καὶ υἱὸς τούτων ἔσται, ὁ μὴ πάντῃ ὅμοιος αὐτοῖς τὴν φύσιν; Ἀλλ' ὦ οὗτοι πρῶτον μὲν καὶ τὸ ὁμοούσιον ἔχει πρὸς ἄμφω μέν τοι ἅμα συγκρινόμενος τοὺς τεκόντας αὐτὸν ὁ

Χριστὸς· καὶ ἡμῶν γὰρ ἕκαστος ἀμφοῖν τοῖς γονεῦσι παραβαλλόμενος ἅμα, δεόντως κρίνοιτο ἂν εἶναι ὁμοφυὴς τοῖς οἰκείοις αἰτίοις, ἐπείπερ καὶ μητρῷα τινὰ ἔχει, ἃ οὐκ ἔστιν ὁρᾷν ἐν τῷ πατρί· καὶ πατρῷα τινὰ ἃ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ μητρὶ πολλάκις· εἰ δὲ καὶ ἀνὰ μέρος κρινόμενος ἑκατέρῳ δείκνυται ὅμοιος ἄνθρωπος, ἐπεὶ συμβέβηκεν ἐξ ὁμοειδῶν ἀμφοτέρων τεχθῆναι αὐτὸν, τοῦτο θεωρεῖται· οὐ γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνομοιοειδῶν αἰτίων τοῦ γεννωμένου τόδε ὁμοίως ὁρᾶται· πῶς γὰρ ἂν ὁμοφυὲς ἰδίᾳ κριθείη ἀλέκτορι καὶ φασιανῷ τὸ ἐκ τῶνδε τεχθέν; ὅμως δὲ λέγετε ἡμῖν φυσιολόγοι· υἱὸν τῶνδε καλεῖτε τὸ μικρὸν τόδε, καὶ μίαν ἴστε ζώου ὁλότητα τοῦτο, ἢ οὐχί; εἰ γὰρ τόδε ἀρνεῖσθαι οὐ δυνατὸν ὑμῖν, πῶς τὰ ὄντα ὡς μὴ ὄντα λαλεῖτε; ἀλλὰ τῶν τοιούτων, φησὶ, κρᾶσις ἐστὶ καὶ σύγχυσις τοῦ εἴδους κατὰ τὴν γέννησιν· ὡς μὴ δὲ κρίνεσθαι τόδε μὲν εἶναι τὸ ἐν αὐτοῖς μέρος ἵππου, καὶ τόδε ὄνου ἀλλὰ πάντα εἶναι αὐτῶν ἀλλοῖα τὰ μέλη καὶ ἀδιάγνωστα· εἰ τοιάνδε οὖν καὶ τὴν ἐν Χριστῷ φύρσιν τῶν οὐσιῶν φατὲ, ὑμεῖς εἴπατε ἡμῖν φασίν· ἀλλ' οὐ πρὸς δεῖξιν τῆς ὁμοίας ἑνώσεως τάδε παρειλήφαμεν ὦ οὗτοι, ἀλλ' εἰς ἀνατροπὴν μόνων τῶν πρὸς τὸ παρὸν ὑμετέρων θεσπισμάτων, ὁμοούσιον ἀνελλιπῶς εἶναι δεῖν ἑκατέρων τῶν φύντων, τὸ γεννώμενον κηρύττόντων, ἢ μὴ καλεῖσθαι αὐτὸν υἱόν· τόδε οὖν αὐτὸ τὸ πεφυρμένον καὶ ἀδιάγνωστον τοῦ εἴδους, ἐπὶ τούτων μᾶλλον ἀνατρέψει τὴν ὑμετέραν ἀπόφανσιν· εἰ γὰρ καὶ ἐφ' ὧν μὴ δὲ κατὰ μέλος οἱαοῦν ὁμοιότης σώζεται πρὸς θάτερον τῶν τικτόντων, υἱοί τε λέγονται ἵππων οἱ ἡμίονοι, καὶ τέκνα ὄνων οἱ ἡμίιπποι, πῶς διὰ τὸ ἐκ μέρους ἀνόμοιον, οὐ δύνασθαι υἱὸν καλεῖν τὸν μὴ πάντη ὅμοιον τοῖς τεκοῦσιν αὐτὸν εἰρήκατε; τοῦτο δὲ ἂν καλῶς εἶχεν ὑμῖν λέγειν ἴσως, πρὸς τοὺς κατὰ μίαν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν ὅμοιον εἶναι τὸν Χριστὸν ἑκατέρων τῶν γονέων δοξάζοντας, οὐ μὴν καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς κατὰ διαφόρους φύσεις ὁμολογοῦντας αὐτοῦ συνεστηκέναι τὴν ὑπόστασιν.

Ἔτι δὲ βασανιστέον καὶ ἀκριβέστερον τὰ περὶ τοῦδε· ἢ γὰρ ἡ τοῦ ὅλου ὁμοιότης ὑμῖν δοκεῖ εἶναι τῆς υἱότητος παραστατικὴ πάντως, ἢ οὐχί· εἰ μὲν οὖν οὐχὶ, μάτην ζητεῖτε παρ' ἡμῶν τὸ μὴ αἴτιον υἱότητος εἰς ἀπόδειξιν αὐτῆς· αἱ γὰρ ἀποδείξεις, διὰ τῶν αἰτίων ταύτην ὑφίστασθαι τὴν υἱότητα πείθεσθε μόνον· ἆρά γε Ἄβελ Κάϊν ὅμοιος ὢν κατὰ τὸ ὅλον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ υἱὸς αὐτοῦ ἦν, υἱοκτόνος οὖν οὐκ ἀδελφοκτόνος ἦν; ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ὁμοίων ἐπίσης ἐστὶ ἡ σχέσις, καὶ Κάϊν ἄρα υἱὸς Ἄβελ ὁμοίως ἔσται· ἄρα οὖν καὶ πατροκτόνος μᾶλλον ἐστίν· οὐκοῦν καὶ ἐν ταυτῷ, υἱός τε καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς ἦν Κάϊν τοῦ κτείναντος αὐτὸν, Ἄβελ ὁ ἀνῃρημένος ὑπ' αὐτοῦ· καὶ Κάϊν υἱοκτόνος τε καὶ πατροκτόνος, καὶ ἀδελφοκτόνος· καὶ τίς οὐ γελάσει τάδε ὑμῶν τὰ γλαφυρὰ δόγ-

ματα; διορατέον οὖν σαφῶς ὡς καὶ ταύτην τὴν μερικὴν αἰτίαν καὶ μερικὴν ὁμοιότητα μόνον θεωρήσας Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἑνοῦσαν καὶ τῷ Ἀδὰμ πρὸς τὸν πατέρα τῶν πνευμάτων θεόν· κατὰ γὰρ ψυχὴν μόνον προσεχὴς αἴτιος αὐτῷ ἦν ὁ θεὸς, ἐμφυσῶν αὐτῷ πνεῦμα ζωῆς εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἐπεὶ τὸ σῶμα ἀπὸ γῆς αὐτῷ προδιέπλασε· καὶ κατὰ ταύτην σωζόμενον μόνον τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν τῷ ἀνθρώπῳ· εἰδὼς ἐκ μερικῆς αἰτίας καὶ ὁμοιώσεως υἱὸν σαφῶς τοῦ πατρὸς τῶν πνευμάτων θεοῦ; καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐγενεαλόγησεν οὕτως ἀνατάξας καὶ εἰπὼν εἶναι τοῦ Ἀδὰμ τοῦ θεοῦ, ὥσπερ ἔφη τοῦ Σὴθ τοῦ Ἀδὰμ, ἤγουν τὸν ἐκ τοῦ Ἀδάμ· καὶ ὥσπερ εἶπε τοῦ Ἰσαὰκ, ὅπερ ὁ Ματθαῖος ἔλεγεν· Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, οὕτως ἔφη τοῦ Ἀδὰμ τοῦ θεοῦ· οὕτω μὲν οὖν ἐχέτω τάδε· ἀκουστέον δὲ καὶ τῶν λοιπῶν.

V. Εἰ οὖν φύσει ἐστὶν υἱὸς θεοῦ ὁ Χριστὸς, καὶ οὐ κατὰ χάριν υἱοθεσίας ἠξίωται φασι, πῶς εἴρηται ὅτι πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ θεοῦ, ἐν χάριτι τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς περιέσσευσε; καὶ ὅτι ἐχαρίσατο αὐτῷ ὁ θεὸς ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα; καὶ ὁ μὴ ἑαυτῷ δὲ λαβὼν τὴν τιμὴν, ἀλλὰ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ καθάπερ καὶ Ἀαρών; τί ἐστιν οὗτος ὁ Χριστὸς εἴπατε. Πάλιν παρεκδοχαὶ, πάλιν μεταγωγαὶ, πάλιν αἱ συνήθεις μετωνυμίαι· καὶ θαῦμά γε οὕτως εὐεπιλήσμονες ἐστὲ καὶ ὧν ὑμεῖς πολλάκις εἰρήκατε, εἰ μὴ ἄρα τὸ τοῦ ληθάργου πάθος νοσεῖτε· ὅτι γὰρ καὶ τὰ τοῦ ἑνὸς τῶν μερῶν αὐτοῦ τοῦ μέρους κατηγορεῖται, οὐκ ἀγνοεῖτε· ὡς τὸ, ἔθεντο τὰ θνησιμαῖα τῶν δούλων σου, βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ τοῦ ὅλου μέρους κατὰ τοῦ ὅλου λέγεται, ἴστε· ὡς τὸ, ἐκεῖ ἔθαψαν Ἀβραὰμ καὶ Σάῤῥαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ ἀνάπαλιν τὰ τοῦ ὅλου, κατὰ τοῦ μέρους· ὡς τὸ, καὶ εἰσῆλθεν Ἰακὼβ ἐν οε̅ ψυχαῖς εἰς Αἴγυπτον· ἔτι μὴν ὅτι καὶ τὰ τοῦ ὅλου κατὰ τοῦ μέρους αὐτοῦ λέγεται ποτὲ μόνου, ὁμολογεῖτε· ὡς ἐν τῷ ἐνύσταξεν ἡ ψυχή μου ἀπὸ ἀκηδίας· οὔτε γὰρ σῶμα, οὔτε ψυχὴ καθ' αὑτὴν νυστάξει· καὶ ἐν τῷ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· οὐ γὰρ δὴ τὴν ἄψυχον φησί· καὶ ὅτι δὲ τὰ τοῦ ὅλου κατὰ τοῦ ὅλου λέγεται, ἀναμφίβολον πᾶσιν· ὡς τὸ Ἰσαὰκ, καὶ ἐπορεύετο διὰ τῆς ἐρήμου κατὰ τὸ φρέαρ τῆς ὁράσεως· Τὸ δὲ παράδοξον ἐροῦμεν ἔτι· ὅτι ἐπὶ τῶν φυσικῶν οἰκειώσεων ἔστιν ἰδεῖν διὰ τὴν ἐκ τῆς ἑνώσεως συμπάθειαν ἐπὶ τῶν ὁπωσοῦν παθημάτων ἡνωμένων μερῶν, ὅτι καὶ τὰ θατέρου τῶν μερῶν τοῦ ὅλου, κατὰ τοῦ ἑτέρου μέρους αὐτοῦ κατηγορεῖται· ὡς τὸ, ψυχὴν τοῦ φονέως, ἀντὶ τῆς ψυχῆς τοῦ φονευθέντος, ἀποκτείνεσθαι· καί τοι οἱ ἀποκτένοντες, τὸ σῶμα ἀποκτένουσι, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔχουσι τί περισσότερον ποιῆ-

σαι· τοιόνδε δὴ ἐστὶ καὶ τὸ, ἐταπείνουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου· καὶ γὰρ τὸ σῶμα πρώτως τε καὶ ὄντως ἐστὶ τὸ ταπεινούμενον ἐπὶ νηστείᾳ, ἡ δὲ ψυχὴ καὶ μᾶλλον νήφει καὶ ὑψοῦται ἐφόσον ὁ ἔξω ἄνθρωπος ταπεινοῦται· καὶ φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με· καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον, ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ ὡς ζῶν ὁ Ἄβελ, οὐκ αὐτῷ αἵματι, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ.

Σαφὲς οὖν ὅτι ἃ εἰρήκατε πάντα, περὶ μέρους λέγεται τοῦ ἀνθρωπίνου Χριστοῦ· ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων, θεός τε καὶ υἱὸς θεοῦ ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, οὐσιώδει λόγῳ· ἡ δὲ χάριτι ἀληθῶς καὶ δωρεᾷ θείας τιμῆς καὶ ὀνομασίας ἠξίωται, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ὄνομα οὔσης ψιλὸν, πρᾶγμα ὑποκείμενον ὀνομαστὸν ἰδίως τῷδε τῷ ὀνόματι οὐκ ἐχούσης, οἷον φασὶ τὸ κριέλαφος, καὶ τὰ ὅμοια· ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸν φύσει θεὸν ἑνώσεως αὐτῆς ὑποστατικῆς μεταδιδομένης αὐτῇ τῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ θεοῦ τιμῆς· οὕτω γὰρ πραγματιωδῶς χαρίσματα καὶ τιμὴ καὶ ὀνομασία μεγάλη τοῦ θεωθέντος παρὰ τοῦ ἀληθῶς θεώσαντος αὐτὸ θεοῦ ἀληθοῦς ἐν δόσει ἑαυτοῦ δείκνυται, εἴπερ μὴ ψευδωνύμως χαριζόμενος αὐτῷ τὸ ἴδιον ὄνομα λέλεκται· οὐχ' ἑαυτῷ οὖν ἔλαβεν, ἤγουν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν τιμήν· οὐδὲ ἑαυτὸν ἐδόξασεν ὁ Χριστὸς, ὅπερ σημαίνει νῦν τὸν κατ' αὐτὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν θεὸς πραγματιωδῶς, καὶ εἰπὼν τῷ ἔργῳ τῆς πρὸς αὐτὸν υἱοποιΐας αὐτοῦ καὶ οὐ λόγῳ ψιλῷ, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, χάριτι ἤγουν, ἀφ' οὗ τῷ φύσει μου υἱῷ σε προσήνωσα κατὰ μίαν ὑπόστασιν· ὅτι γὰρ ἃ ἂν αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, καὶ ὅτι ἀδύνατον ψεύδεσθαι θεὸν, μεμαθήκαμεν παρ' αὐτοῦ· δηλοῖ οὖν τάδε, ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, αἱρούμενος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλαζονεύεται πατέρα θεὸν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θεοῦ κέκληται εἰς τὴν ἀξίαν τῆς θείας υἱότητος ταύτης, καὶ τῆς διηνεκοῦς αὐτοῦ ἱερωσύνης, οὐδ' αὐτῆς μόνον ὀνόματι ἀλλὰ καὶ πράγματι νοουμένης· ὁ γὰρ ὀμόσας αὐτῷ κύριος, καὶ οὐ μεταμελούμενος, ὅτι σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, αὐτὸς ἦν καὶ περὶ οὗ εἴρηται· κύριος εἶπε πρός με υἱός μου εἶ σύ· οὐκοῦν τὸ καθάπερ καὶ Ἀαρὼν ὅμοιον μὲν τρόπον τῆς ἐκ θεοῦ δόσεως τῶν χαρισμάτων σημαίνει, καὶ κλήσεως ἔν τε Ἀαρὼν, καὶ ἐν Χριστῷ, οὐ μέν τοι καὶ χαρίσματα ὅμοια· ἦ γὰρ ἂν καὶ τῷ Ἀαρὼν ἐρρέθη τὸ, υἱός μου εἶ σύ· καὶ τὰ λοιπά.

Ὅτι γὰρ οὐκ ἔχει λόγον κατὰ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς ἱερωσύνης Ἀαρὼν συγκρίνεσθαι τῷ Χριστῷ, πρόδηλον· εἴπερ καὶ Μωϋσέος τοῦ μείζονος αὐτοῦ τοσοῦτο πλείονος δόξης ἠξίωται Χριστὸς, καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν· ἔτι μὴν ἀποστολικῶς εἰπεῖν· εἰ ἡ τελείωσις δι' ὁμοίας ἱερωσύνης ἦν, τίς χρεία ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα κατὰ

τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; ἄλλως τε εἰ μὴ μετετέθη ἡ ἱερωσύνη, οὐδὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γέγονεν ἥ φησιν ὁ αὐτὸς Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ μόνον διαδοχή· οὕτως οὖν καὶ τὸ, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ· καὶ τὸ, υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται καὶ τὰ λοιπὰ νοείσθω· καὶ τὸ γεννώμενον γὰρ ἅγιον ἦν· καὶ οὐ μόνον ἡγιασμένον διὰ τὸ συγγενόμενον αὐτῷ ἀγέννητον πνεῦμα ἅγιον ὅ ἐστι καὶ ὁ λόγος τεχθεὶς ἐκ τῆς παρθένου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ συλληφθὲν, φησὶν ὁ ἄγγελος, ἐκ πνεύματος ἁγίου, πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ εἴρηται εἶναι· πνεῦμα δὲ ὁ θεός· καὶ θεὸς δὲ ἦν ὁ Χριστὸς· τὸ συλληφθὲν τοῦτό ἐστι καὶ τὸ συντεχθέν· οὐ κενῶν οὖν ὀνομάτων χαρίσματα ἐπὶ Χριστοῦ, τό τε θεὸς καὶ υἱὸς θεοῦ καὶ μονογενὴς καὶ κύριος τῆς δόξης, καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ πράγματι ὄντων· εἰ γὰρ μὴ τάδε οὕτως ἔχοι, ψευδωνυμία τὸ δῶρον τῆς ὀνομασίας τοῦ θεοῦ ἔσται ἐν Χριστῷ· ταύτης δὲ καὶ εἴδωλα καὶ ἥρωες καὶ δαίμονες πάλαι ἔτυχον, ἧς ἐπὶ καθαιρέσει ὄντως ὁ ἀληθὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπεδήμησέ τε καὶ πλεῖστα ᾠκονόμησεν ἐπιδημήσας· καὶ οὐκ ἂν κακῷ τὸ κακόν τις ἰᾶσθαι αὐτὸν εἴποι· ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, υἱοὶ θεοῦ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου εἴρηνται πολλάκις· τί οὖν περισσότερον, ἐν τῷδε Χριστῷ τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ θεοῦ· πῶς δὲ καὶ μονογενὴς, εἰ κατ' αὐτοὺς ἡ χάρις ἡ εἰς αὐτὸν τῆς θεώσεως ἢ υἱότητος; χαρίτι οὖν τῇ δι' ἑνώσεως ὑποστατικῆς πρὸς τὸν φύσει υἱὸν, εἴρηται σαφῶς υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ τοῦ ζῶντος ὁ μονογενής.

VI. Ἀλλὰ φασὶν εἰ μὴ οἰκονομικῶς εἴρηται, ὡς ἂν εἴπει ὑμεῖς φεύγοντες τὴν ἀκριβῆ τῶν σημαινομένων ἐξέτασιν· καὶ εἰ μὴ οὐκ ἔχει κυρίαν τὴν ἔκβασιν ἢ παραβολῇ ἢ ἀλληγορίᾳ ἢ φαντασίᾳ ἢ δοκήσει, καὶ κατὰ κενῆς κεῖται ὡς πρὸς ὑπόνοιαν μόνον τοῖς ἀκροαταῖς τὰ λεγόμενα, τίς ἐστιν ὁ υἱὸς ὃς ἔμαθε καὶ ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοὴν; ὁ καὶ δεήσεις καὶ ἱκετηρίας μετὰ κραυγῆς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καὶ τελειωθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ταφεὶς· καὶ ὃν ἤγειρεν ὁ θεὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ ὁ ὑψωθεὶς καὶ δοξασθεὶς, καὶ τὰ λοιπὰ· οὔτε γὰρ ἴδια τοῦ λόγου τάδε τίς τολμήσει μὴ δαιμονῶν καταφάσκειν, οὔτε σὺν ἑτέρῳ ὄντος. Ἀλλ' ἤδη πολλάκις ὑμῖν ἐῤῥέθη, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ ὅλον πολλάκις κατηγορεῖται, νόμῳ τὲ διαλεκτικῷ κοινῷ, καὶ ἰδίῳ ἔθει τῆς ἁγίας γραφῆς· οὐκ ἄρα οὖν δοκήσει ἢ παραβολῇ ἢ τινὶ τοιῷδε τρόπῳ, ταῦτά ἐστι· σὺν ἀληθείᾳ δὲ μετὰ τῶν μέν τοι πρεπόντων διανοητικῶν προσδιορισμῶν ἐκληπτέον αὐτά· ἁπλῶς δὲ καὶ ὑμεῖς, εἰ μὴ ἐν τῷδε αὐτῷ τῷ τοιῷδε καταφασκομένῳ τῷ Χριστῷ, καὶ ὁ φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ λόγος νοεῖται ὑμῖν ἐνυπάρχειν ἀπαθῶς μὲν, καὶ αὐτὸς δὲ τοῖσδε τὴν φύσιν ὑποβεβλημένος διὰ μέσου τοῦ λόγου τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ποῦ ζητοῦμεν τὸν

ἕτερον υἱὸν τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ εἴρηται ὅτι ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, ἑαυτὸν ἐκένωσε, καὶ αἰσχύνης θανάτου σταυροῦ κατεφρόνησε; καὶ ποῦ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ μονογενὴς, αὐτὸς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός; οὕτως γάρ, φησιν, ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε.

Τίς τε ὁ πεμφθεὶς μονογενὴς υἱὸς τοῦ κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος μετὰ τοὺς προλαβόντας δούλους ὄντας πάντας πρὸς τοὺς κακοὺς γεωργοὺς εἴ πως αὐτὸν ἐντραπήσονται; καὶ τίς ἐστι οὗ ἐθεάσαντο τὴν δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς οἱ μαθηταί; ἔτι μὴν τίς ὁ ὁρισθεὶς υἱὸς θεοῦ κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης; τίς τε ὁ καταβὰς καὶ εἰσκριθεὶς ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον; οὗ πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς σελήνης ἐστὶν ὁ θρόνος; τίς τε ὁ λέγων, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι; εἰ μὴ ἄρα καὶ προΰπαρξιν τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς ὀνειροπολεῖτε· πῶς δὲ αὐτὸς ἐν ᾧ τὰ πάντα ἔκτισται, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν εἴρηται, ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, πρωτότοκος πάσης κτίσεως; ποῖος τέ ἐστιν ὁ ἐξ οὐρανοῦ δεύτερος ἄνθρωπος καὶ κύριος; τίς τε ὃν φησὶ Ἰωάννης ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, μείζων πάντων ἐστί; τίς τε ὁ λέγων δόξαν ἔχειν παρὰ τῷ πατρὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, καὶ ὁμολογῶν ἑαυτὸν σὺν τῷ πατρὶ ἓν εἶναι; καὶ τίς ὁ ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι τὴν οἰκείαν αὐτοῦ ψυχὴν καὶ ἆραι, καὶ λυθέντα τὸν ἴδιον ναὸν, ὡς θεῖον καὶ οὐκ οἶκον ἰδιωτικὸν λεγόμενον, ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγεῖραι δυνατός; πῶς δὲ καὶ οἱ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη λέγει, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν, εἰ μὴ καὶ οὐράνιον εἶναι αὐτὸν καὶ οὐ ψιλὸν ἐπίγειον φησί; τίς τε ὁ κύριος τῆς δόξης, ὃν ἀγνοοῦντες ἐσταύρωσαν; πῶς δὲ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν οὐ παραιτούμενοι τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸν αὐτὸν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα Χριστὸν ὁμολογεῖτε ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα; καὶ τὰ ἄλλα δὲ, πῶς νοεῖτε, ὅσα προείρηται ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων περὶ Χριστοῦ, ὡς υἱοῦ θεοῦ, πρὸς τῇ χάριτι καὶ φύσει ὄντα υἱὸν θεοῦ, παριστῶντα αὐτόν; εἰ γὰρ μὴ δοκήσει ἢ φαντασίᾳ ἢ πρὸς ὑπόνοιαν ἤ τί τῶν λοιπῶν ὧν ἔφητε οὐδὲ ταῦτά ἐστιν εἰρημένα ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, οὔτε μὴν ψευδωνύμως εἴρηται θεός τε καὶ υἱὸς θεοῦ, καὶ κύριος ὁ αὐτὸς Χριστὸς, πῶς οὐχὶ ὁ αὐτὸς ἔσται ἄμφω, εἴπερ κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἑκάτερα λέγεται, καὶ εἷς ὅ τε φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ὁ χάριτι, ὁ ἀπαθής τε καὶ παθητὸς, ἀνιστῶν τε καὶ ἀνιστάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ, δοξασθήσεται;

Οὐ γὰρ εὔλογοι ὄντως ὑμεῖς ὦ εὑρεσιλόγοι δι' εὐλάβειαν μὲν δοκήσεως καὶ φαντασίας, τὰ πάθη τε καὶ τὰ τοῦ παθητοῦ ὀνόματα κυρίως

ἐκδεχόμενοι, καὶ φύσει καὶ πραγματιωδῶς· τὴν δὲ ἀπάθειαν καὶ δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ τὸ τῆς θεότητος καὶ θείας υἱότητος ὄνομα, οὐ φύσει τὸ καθόλου, οὐ πράγμασιν οὐδὲ ὄντως ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ ψευδωνυμίαν καὶ δόκησιν καὶ φαντασίαν καὶ διακενῆς προσηγορίαν· εἰ γὰρ καὶ ὄντως λέγεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ πράττεται τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ σκοπεῖτε φιλαλήθως, ὅτι βασιλεῖ μὲν λέγειν τοῖς ἰδίοις ὑπηκόοις ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν εἰμὶ, καὶ ὅμοιος ὑμῖν, καὶ πράττειν ἐν καιρῷ παρατάξεως τὰ τοῦ στρατιώτου, προθυμίᾳ τῆς τοῦ κοινοῦ τῆς ἰδίας πολιτείας σωτηρίας, οὐ μόνον οὐ ψεκτὸν, ἀλλὰ καὶ ἄγαν ἔνδοξον· στρατιώτην δὲ ὄντα, βασιλικῶς προστάττειν ἢ ὀνομάζεσθαι, οὐ μικρῷ περιβαλεῖ ἐγκλήματι· εἴπερ οὖν υἱὸς ὢν ἀνθρώπου, καὶ ἄνθρωπος μόνον, ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς, καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, καὶ ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς, καὶ τὰ λοιπὰ, λεγόμενός τε ἀποδέχεται, καὶ ἐξουσίᾳ προστάσσει ὡς κύριος, ἀνταρσίας ἑάλω πρὸς θεόν· εἰ δὲ καὶ θεοῦ υἱὸς καὶ θεὸς ὄντως ὢν, χρῆται ποτὲ τοῖς ἀνθρωπείοις ῥήμασι καὶ πράγμασι, δῆλον ὡς πρὸς τῇ φυσικῇ μεγαλειότητι, καὶ συγκατάβασιν ἐξ ἀγαθότητος ἐπιδείκνυται.

Εἰ δὲ μὴ κατὰ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ ἢ προσώπου, ἀλλὰ καθ' ἑτέρου καὶ ἑτέρου υἱοῦ τὰ διάφορα νοεῖτε, πῶς οὐ δύο υἱοὺς σαφῶς δοξάζετε; πῶς δὲ οὐ θάτερον μὲν θεὸν οὐδὲν εἰς ἀνθρώπους κατ' οὐσίαν κενωθέντα, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἐξ αἰώνων προνοητικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, δι' ἑτέρου τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν οἰκονομοῦντα φατὲ; ὡς μὴ δὲ ἀληθεύειν λοιπὸν καθ' ὑμᾶς, τὸ οὐ πρέσβυς οὐδ' ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, τὸν δὲ ἕτερον υἱὸν, ἄνθρωπον ψιλὸν, κατ' οὐδὲν θεῷ κοινωνοῦντα ἢ ἡνωμένον, οὐ φύσει οὐχ' ὑποστάσει δοξάζετε; εἰ μὴ ὡς φατὲ, μόνῳ τῷ ὀνόματι κατὰ τὸν τῶν ὁμωνύμων λόγων· ἐφ' ὧν τὸ μὲν ὄνομα κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας, ἕτερος ἐστὶν ἀεί· οἷον ὅ τε ἐν ἀληθείᾳ ἄνθρωπος· καὶ ὁ ἐν γραφῇ ἄμφω λεγόμενος ὡσαύτως τισὶν ἀπαρατηρήτως ἄνθρωπος· οὕτω μὲν οὖν καὶ τάδε παρ' ἡμῶν ἀποδέδεικται· ἵνα δὲ πρὸς ἔλεγχον τῆς λοιπῆς αὐτῶν ἀσεβείας αὐτοὺς κατασύρωμεν, αὐτοὶ λεγέτωσαν ἡμῖν· τὸν κατ' αὐτοὺς θατέρον τῶν υἱῶν Χριστὸν, τὸν ἀσύνθετον τῷ λόγῳ, τίνι φασὶν ὁμοούσιον; εἰ γὰρ οὐδενὶ, οὐδὲ υἱὸν ὅλως, τίνος ἄρα εἴποισαν; ἐπεὶ τοῖς τεκοῦσιν ἦν ἀνομοούσιος· οὐδὲ γεννηθέντα οὖν, οὐδὲ ζῶον ἔσται νοεῖν αὐτὸν, καθὰ καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς πρώην δεδώκασιν· εἰ δὲ τῷ θεῷ μόνον, ἆρά γε καὶ δύο θεῖοι υἱοί εἰσι, καὶ τετρὰς ἡ ἁγία τριάς· καὶ τοῦτο δὲ λέγοντες, ἢ οὐ τὸν ἐκ παρθένου φασὶν εἶναι τόνδε, ἢ καὶ τὴν παρθένον, θεὸν ἴσασι φύσει· εἴπερ ὁμοούσιος καὶ αὐτῇ ὁ ὁμοούσιος θεῷ· διὸ δὴ καὶ ἡμᾶς πάντας τοὺς ὁμοουσίους αὐτῇ, θεοὺς ἂν εἴποιεν εἰκότως· καὶ ἀπειροθεΐαν εἰσάγουσι προφανέστατα· εἰ δὲ ἡμῖν μόνον ὁμοού-

σιον φασὶ τὸν Χριστὸν, υἱὸν Θεοῦ λεγόμενον, τί διαφέροι ἂν οὗτος τῶν λοιπῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ εἰρημένων, λεγέτωσαν· περὶ ὧν εἴρηται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἔσονταί μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας· καὶ ἐγὼ εἶπον Θεοὶ ἐστὲ· καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, καὶ τὰ τοιάδε.

Υἱὸν μὲν, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, φύσει τὸν Θεὸν λόγον μόνον, τὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ φαμὲν· τὸν δὲ Χριστὸν, υἱὸν μὲν Θεοῦ προσαγορεύεσθαι χάριτι λέγομεν, ὅμοιον δὲ εἶναι τῇ φύσει· οὐ διὰ τόδε δὲ καὶ ὁμότιμον αὐτὸν ἡμῖν ἤδη παριστάνομεν υἱόν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς χάρισμα υἱοθεσίας ἐλάβομεν παρὰ Θεοῦ, καὶ χάριτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, καὶ κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι αὐτοῦ Χριστοῦ· καὶ τῶν ὁμοίως γὰρ λεγομένων πολλάκις, ἄφατος εὑρίσκεται διαφορά· κυρίως γὰρ καὶ κτίσματα ὅ τε κώνωψ καὶ ὁ ἄγγελος ἄμφω ὁμοίως λέγεται· καὶ οὐ παρὰ τόδε ὅμοιά ἐστι· πολὺ γὰρ τὸ διάφορον αὐτῶν· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν θέσει διαφόρων υἱῶν Θεοῦ καὶ χάριτι νοητέον· πλείονος γὰρ τιμῆς ἠξίωται ὁ Χριστὸς καὶ παρὰ Μωϋσῇ τὸν μέγαν ἐν προφήταις, καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. VII.

Εἰ οὖν μὴ καὶ ταῦτα προσποιεῖσθε, ἀλλ' ὄντως κἂν τιμῆς καὶ ἀξίας ἴστε πρόκρισιν ἐπὶ Χριστοῦ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, εἰ καὶ μὴ οὐσίας, πῶς πρὸ μικροῦ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ καὶ τὴν τιμὴν ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, ὁμοίαν εἶναι τῆς Ἀαρὼν διισχυρίζεσθε, διὰ τὸ καθάπερ καὶ Ἀαρὼν, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς εἰρῆσθαι; καὶ τοῦτο μὲν οὖν τέως ἀφείσθω· περὶ δὲ τοῦ παραδείγματος ὑμῶν ἐροῦμεν, ὡς εἰ κατανοεῖτε, ὦ σοφισταὶ, ἡ κτίσις διάφορα προάγει καὶ κτίζει κατ' οὐσίαν· ἔτι δὲ καὶ ἐκ μὴ ὄντων εἶναι ποιεῖ, ὥσπερ ἔφητε, καὶ τὸν ἄγγελον καὶ τὸν κώνωπα, τάδε τὰ διάφορα ὄντα τῇ φύσει, καὶ οὕτω γενόμενα ὑπὸ τῆς θείας κτίσεως· τί οὖν φατὲ καὶ τὴν δοθεῖσαν χάριν Χριστῷ διαφορὰν αὐτοῦ ποιῆσαι κατ' οὐσίαν πρός τι, ἢ οὐχὶ; εἰ μὲν γὰρ οὐχὶ, πῶς ὁμοίως τῆς διαφορᾶς τῶν κτιστῶν, ἡ ἐν χάριτι διαφορὰ ὁρᾶται; εἴπερ ἐκείνη μὲν ποιεῖ οὐσιώδεις διαφορὰς, αὕτη δὲ οὐχί· πολὺ γὰρ ὡς ἀληθῶς τοῦτο αὐτὸ τὸ τῶν διαφόρων διάφορον· εἰ δὲ πεποίηκε, δηλονότι κρειττοῖ τοῦτον κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ᾧ κεχάρισται· ἐπεὶ οὖν ὄντι τὶ τὴν οὐσίαν ἐδόθη, οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄντι ἡ χάρις, οὐδὲ μὴν τὸ πάντη μὴ ὂν, ἐκ μὴ ὄντων εἶναι αὕτη ποιεῖ, ἔσται γὰρ ἂν οὕτω καὶ αὕτη κτίσις καὶ οὐ χάρις, τί ὄντι τούτῳ τῷ Χριστῷ κατ' οὐσίαν πρώην ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη; καὶ τί πεποίηκεν αὐτὸν εἶναι τῇ φύσει ἐγγενομένη καὶ κρειττώσασα αὐτὸν κατ' οὐσίαν; εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπῳ ψιλῷ ἐδόθη, πρῶτα μὲν ποῦ τε καὶ πότε ἦν οὗτος, εἴπατε· εἶτα δὲ ἡ χάρις αὕτη, εἴπερ ὄντως χάρις ἐστὶ κρειττοῦσα τοῦτον κατὰ φύσιν ᾧ κεχάρισται, εἰ ἄνθρωπος ἦν, δῆλον ὅτι ἄγγελον ἢ τὶ τοι-

οὗτον εἶναι τὴν φύσιν, ἢ Θεὸν ἐξ ἀνάγκης αὐτὸν εἶναι δείκνυσιν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο παρὰ τάδε, κρεῖττον ἀνθρώπου τὴν οὐσίαν ἐστι· εἰ δὲ αὐτὸ τοῦτο ἄνθρωπον αὐτὸν κατ' οὐσίαν κρειττοῦσα ἡ χάρις ἐποίησε, δῆλον ὡς πετεινόν τι ἢ κτῆνος ἢ νηκτὸν ἢ ἑρπετὸν πρὸ τῆς χαρίτος ἦν οὗτος ᾧ κεχάρισται αὕτη. ἆρά γε οὖν ταῦτα μὲν δοκεῖ λέγειν περὶ Χριστοῦ; ἄλλως τε οὕτως καὶ πάντες ἄνθρωποι τῆς αὐτῆς χάριτος καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτὸν ἔσονται μέτοχοι· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ, ἐκ φύσεως πρώτης ἔχοντες τὴν ἀξίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἧς αὐτὸς κατὰ χάριν ἠξιώθη διὰ φυσικῆς κρειττώσεως.

VIII. Τί οὖν, φησὶ, ἐν τοῖς ὁμοουσίοις οὐκ ἔστι διαφορὰ χρυσοῦ τυχὸν τοῦ μετάλλου πρὸς μόλιβδον ἢ πρὸς ὄστρακον, καὶ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν προδότην Ἰούδα; Ἀλλὰ τούτων ἡ διαφορὰ, βέλτιστοι, ἡ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ἀχώριστον οὖσα εὐχροίας τυχὸν καὶ ποιῶν ἑτέρων λόγων, πρός τε, δοκεῖ· καὶ οὐχ' ἁπλῶς οὐδὲ ἀεὶ οὐδὲ κατὰ πάντα ὑπερέχει θατέρας· οὐ γὰρ δὲ καὶ ταύρῳ κρείττων δοκεῖ, ἀλλ' οὐδὲ Θεῷ τιμιώτερος ὁ χρυσός· ἔτι δὲ οἷς τε καὶ ὅτε καὶ ἐφ' ὧν καὶ οἷ, ἀναγκαιότερος καὶ χρησιμώτερος ὅ τε μόλιβδος καὶ τὸ ὄστρακον· ἡ δὲ ἑτέρα διαφορὰ πάλιν, κατὰ ἀρετὴν, καὶ ἐξ ἔργου καὶ γνώμης ἐστὶ θατέρου πρὸς θάτερον ὁρωμένη· πῶς οὖν χάριτος ἔσται διαφορὰ ἐπὶ Χριστοῦ, εἰ κατά τι τῶνδε ἐστὶν ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς μόνον; τῷ γὰρ ἐργαζομένῳ δίδοται μὲν μισθὸς, οὐ κατὰ χάριν δὲ, ἀλλὰ κατ' ὀφείλημα· εἰ δὲ κατὰ χάριν, οὐκ ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις, οὐκέτι γίνεται χάρις, ὡς εἴρηται· ἄλλως δὲ εἰ ἡ χαρὶς αὕτη καὶ ἡ τιμὴ ἧς ἠξίωται Χριστὸς διαφορὰν ποιεῖ καὶ πρὸς τὸν ἐν προφήταις ἐξαίρετον Μωϋσῆ, καθόσον πλείονα τι μὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτὸν, δῆλον ὅτι κτίστου πρὸς κτίσμα, τοσαύτη ἐστὶν ἡ διαφορὰ ἡ ἀπ' αὐτῆς ἐγγινομένη τοῖς μετόχοις αὐτῆς, πρὸς τοὺς πρώην ὁμοίους αὐτῶν· οὐκ ἄρα ἀρκεῖ οὐδὲ ἡ τοῦ ἀγγέλου πρὸς κώνωπα διένεξις φυσικὴ, ἢ χρυσοῦ πρὸς ὄστρακον, ἄμφω κτιστῶν ὄντων, κἂν ὑπερέχοι τὶ θατέρον θατέρου, εἰς παράδειγμα τῆς κατὰ Χριστὸν διαφόρου πρὸς ἡμᾶς χαρίτος· εἰ γὰρ μὴ ὅμοια εἶναι ποιεῖ καὶ ἡ εἰς ἡμᾶς ὑπὸ θεοῦ τιμὴ καὶ χάρις, ἀλλ' ἢ ὅσον κτίστου πρὸς κτίσμα διαφορὰ φυλάττεται ἐν ἡμῖν καὶ αὐτῷ ἐπὶ ταῖς θείαις χάρισι, κτίστην ἀληθῶς καὶ οὐ κτίσμα Χριστὸν μόνον παρίστησιν εἶναι ἡ ἐγγινομένη αὐτῷ χάρις· οὔτε καθ' ἡμᾶς οὖν, οὔτε κατὰ Μωϋσῆ τὸν μέγαν ὄντα μόνον δείκνυσιν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ θεὸν σαφῶς· μόνου γὰρ θεοῦ τὸ κτίζειν καὶ κατασκευάζειν ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα· πάντων δὲ τῶν μετὰ θεὸν, τὸ κτίζεσθαι ἴδιον· τῶν μὲν ὑπὸ θεοῦ ἀμέσως, τῶν δὲ καὶ διά τινος μέσου τῶν ἐκ θεοῦ προκτιστέντων· οὐκοῦν σαφῶς ὁ χάριτος καὶ τιμῆς ἀξιωθεὶς τοιᾶσδε, καὶ κτι-

στης ἐστὶ καὶ Θεὸς, καὶ τῶν ὅλων, Χριστὸς, κἂν μὴ βούλεσθε· ἀλλ' ὧν φατὲ λογίων ὑμεῖς τὴν δύναμιν ἢ τὸν σκοπὸν οὐχ' ὁρᾶτε, οἱ δοκοῦντες παρ' ἑαυτοῖς ἀκριβεῖς εἶναι τῶν νοητῶν διαγνώμονες.

Ἀλλὰ νῦν οἱ κομψοὶ ὥσπερ χάριτος διαφορὰς καὶ τιμῆς, οὕτως καὶ υἱοθεσιῶν βούλονται δεῖξαι ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς· ἵνα εἰ καὶ τὰ αὐτὰ ἡμῖν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ λέγουσι, δόξοιέν τι περισσὸν αὐτῷ διδόναι ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ μὴ πάντη πᾶσιν ὅμοιον οἴεσθαι· ἡμεῖς δὲ ὅτι μὲν εἰσὶ διαφοραὶ τῶν ὡσαύτως λεγομένων, οὐκ ἀντεροῦμεν· ἀλλ' ὅτι εἰ μὴ τὴν ὡς κτίστου πρὸς τὸ κτίσμα αὐτοῦ κατὰ τὸ λόγιον, παραστήσει ἡ ἐπὶ Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς λεγομένη διαφορὰ, οὐκ ὄντως αὕτη ἐστὶ καθ' ἣν ὑπὲρ Μωϋσῆν ἠξίωται τιμῆς· τοῦτο γὰρ οἷον γνώμονα τινὰ καὶ κανόνα τίθεμεν τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑπεροχῆς αὐτοῦ δεικτικόν· ἐπειδὴ δὲ δεινότητι σοφιστικῇ τὰς προτάσεις τοῦ παρόντος ἐπιχειρήματος ἐν πλείστῳ ὕφει καταξάναντες ὡς μὴ ἔχοιεν εὔδηλον τὸ ἀσεβὲς τοῖς ἀκροαταῖς, μὴ δὲ εὔκολον τὴν ἀνατροπὴν τοῖς ἀντιλέγουσι, μεσολαβοῦντες τὰς ὑπὲρ ὧν ἐγκαλοῦνται ἀπολογίας, μεθυπερβατῶς καὶ συγκεχυμένως κατασκευάζουσιν, ἡμεῖς αὐτῶν τὸν σκοπὸν ὅλον τοῦ ἐπιχειρήματος συλλέξαντες, ἐχομένως ἐθήκαμεν, καὶ ἐπικατεσκευάσαμεν ἣν βούλονται διαφορὰν εἶναι τῶν υἱοθεσιῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καθεξῆς λέγοντες.

Ἐρρήθησαν γὰρ φασὶν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, πάντες ἄνθρωποι· ἐν τῷ, ἐγὼ εἶπον θεοὶ ἐστὲ καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες διὰ τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ· ἐκλήθησαν δὲ υἱοὶ Θεοῦ πάλιν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὸ, υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, ἐπὶ οἰκειώσει θεοῦ καὶ παρὰ τὰ λοιπὰ ἔθνη πρὸς ἀναμαρτησίαν παιδαγωγούμενοι, καὶ εὐσεβεῖν διδασκόμενοι· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια· ἡ διαθήκη γὰρ αὐτοῦ, φησὶ, τοῦ δηλῶσαι αὐτοῖς· καὶ λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου· καὶ ὁ ἀπαγγέλλων φησὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τῷ Ἰακὼβ, δικαιώματα καὶ κρίματα αὐτοῦ τῷ Ἰσραήλ· οὐκ ἐποίησεν οὕτως παντὶ ἔθνει· ἐντεῦθεν γὰρ εἰ καὶ φόβῳ τοῦ νόμου καὶ οὐ προαιρέσει ἐδικαιοπράγουν, ἀλλ' ὅμως τῆς ἀξίας ἐπικουρίας τῶν δικαίως βιούντων ἀπήλαυον· καὶ ἁπλῶς ἐπὶ γῆς ὡς οἷόν τε μιμεῖσθαι θεοῦ μεθοδευόμενοι ὑπ' αὐτοῦ τῷ δικαίῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ βίῳ, υἱοὶ θεοῦ ἐκλήθησαν· ἀλλ' ὅμως οὗτοι καὶ τὸ ἁμαρτεῖν ἐπεδέχοντο πάλιν, τρεπτῆς ἔτι φύσεως ὑπάρχοντες· ὅπερ οὖν καὶ πολλάκις ἔργοις ἠλέγχθησαν κατὰ τὸ εἰρημένον, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. καὶ θανάτῳ δὲ δηλαδὴ καὶ πληγαῖς καὶ τιμωρίαις ἐντεῦθεν ὑπέκειντο· καὶ γὰρ τὸ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία· καὶ μάστιγες πολλαὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ· οὕτως μὲν οὖν καὶ οὗτοι· ἐλέγχθημεν δὲ καὶ οἱ χριστιανοὶ υἱοὶ θεοῦ, κατὰ τὸ, πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ, διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ἡμεῖς οὖν πρὸς τῷ διὰ τῶν λόγων παιδεύεσθαι τὸ ἀναμάρτητον, καὶ τὴν ὑπὲρ τὸ γράμμα διὰ πνεύματος δικαι- IX.

οσύνη διδασκόμεθα θεοῦ· καὶ ἐπὶ ἐλευθερίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ ἐκλήθημεν, καὶ ἀτρεψίᾳ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· τιμωρίαν οὐκέτι δεδιότες, οὐ μεταβολὴν τῆς διαδεξαμένης μακαρίας ζωῆς, πόνων ἐλεύθεροι, καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τοῦ σκότους ἐσόμενοι, ἐν οὐρανίῳ τε πολιτείᾳ βιώσοντες· εἰς γὰρ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ προωρίσθημεν εἰς υἱοθεσίαν θεοῦ, καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχειν τὴν πρὸς τὸν οὐράνιον ἡμῶν πατέρα, ἐν τῇ ἀπολήψει τῆς υἱοθεσίας, ἧς ἀπεκδεχόμεθα· ἤγουν τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ σώματος ἡμῶν, τὸ ἁμαρτάνειν ἔτι οὐδενὶ τρόπῳ ἔχοντες· διὸ οὐδὲ θνήσκειν πεφυκότες λοιπὸν, ἀλλ' ἐν τῷ μὴ δὲ δυνάμει εἶναι δεκτικοὺς τῶν κακῶν τὴν φύσιν ὑπεραρθέντες· ὅσον οὖν ἐξομοιούμεθα θεῷ κατὰ τάδε παρὰ τὸν ποτὲ Ἰσραὴλ, υἱὸν καὶ αὐτὸν κληθέντα, δῆλον.

Τοσοῦτον γοῦν ἡ ἡμετέρα υἱοθεσία τῆς ἐκείνων προὔχει καὶ ἐν τοσούτοις, ὡς καὶ πνεῦμα δουλείας ἐκείνην λέγεσθαι εἰς φόβον, καὶ ζυγοῦ δουλείας ἐνοχήν· ταύτην δὲ πνεῦμα υἱοθεσίας ἐν ᾧ ἐστι κράζειν ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὅπερ ἐκείνη λέγειν οὐ τετόλμηκε πώποτε· καὶ γὰρ αὕτη λέγεται ἰδίως ἐλευθερία, ᾗ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν· οὕτως μὲν οὖν καὶ ἥδε· ἐκλήθη δὲ, φησὶ, καὶ ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος, υἱὸς θεοῦ· κατὰ τὸ, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται· οὗτος δὲ πρὸς τοῖς ἡμετέροις πᾶσιν ἐξαιρέτοις, ἐν οἷς ὅμοιος ἡμῖν ὢν καὶ λέγεται εἶναι, ὁ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς τῷ κοινῷ πάντων πατρὶ θεῷ· καὶ ἕτερα ἔχει ἴδια χαρίσματα, ἐξ ὧν καὶ μονογενὴς τῷ πατρὶ ἐῤῥήθη· ἔστι δὲ ταῦτα, πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκ πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων κτισμάτων ἀφώρισται καὶ ἐξείλεκται ἅμα τῷ εἶναι, καὶ τὴν τοῦ εἶναι υἱὸς ἀξίαν λαβὼν χάριτι· ὥσπερ εἴτις υἱὸς βασιλέως ἐπὶ πορφύρᾳ τεχθεὶς, ἢ ἔτι κυούμενος ἐν μήτρᾳ στεφθεὶς, διαζωννυμένης τὸν στέφανον τῆς μητρὸς, ὅπερ γίνεται πολλάκις· καὶ οὕτως ἡνώθη τῷ θεῷ λόγῳ ἀπὸ πρώτης αὐτοῦ κτίσεως, καὶ υἱὸς ὠνομάσθη οὐ διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς υἱοθεσίαν, ἀλλ' ὡς συνημμένος τῷ λόγῳ πρὸς τὴν ἐκείνου φανέρωσιν· καὶ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἐπέχων, αὐτοῦ τὴν τιμὴν, αὐτοῦ τὴν ἀξίαν φέρων· καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὑπεράνω πάσης ἐξουσίας καὶ κυριότητος καὶ δυνάμεως, ὄνομα λαβὼν μεῖζον παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· πάντα γὰρ ἁπλῶς ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ ἀπ' αὐτοῦ τῷ θείῳ λόγῳ, οὗ τὸ πρόσωπον ἐπέχει· καὶ ἀπ' ἐκείνου, τῷ πατρὶ τῷ ἀχωρίστῳ αὐτοῦ, ἅμα τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· καὶ οὕτω μεσιτεύει θεῷ καὶ ἀνθρώποις· τούτων δὲ οὐδὲν πλέον αὐτῷ ποτὲ παρέξουσιν οἱ συνθέσει λέγοντες τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν Χριστὸν ὑφεστάναι· εἰ δὲ τούτων ἀσύγκριτος τῶν υἱοθεσιῶν ἡ παράθεσις, πῶς φασὶν ὅτι ὁμότιμον ἡμῖν φαμὲν τὸν

Χριστὸν; διότι οὐ φύσει υἱὸν, οὐδὲ αὐτὸν θεοῦ, ἀλλὰ χάριτι υἱοθετεῖσθαι δοξάζομεν· οὔτε γὰρ τὸ, υἱοὺς λέγεσθαι, οὐδὲ τὸ χάριτι υἱοθετεῖσθαι, τούς τε ἀνθρώπους πάντας καὶ τοὺς ἰουδαίους καὶ τοὺς χριστιανοὺς, καὶ τὸν Χριστὸν ἐν ὀλίγῳ, ἢ παρὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχει τὴν διαφορὰν ὡς δέδεικται.

Πρὸς τάδε οὖν πάντα σὺν θεῷ φαμὲν, ὅτι ὄντως διαφορά ἐστι τῶνδε τῶν κατὰ χάριν δοθεισῶν υἱοθεσιῶν· τί οὖν φατὲ; ἡ καθ' ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς υἱοθεσία, πνευματικοὺς ἀπὸ σαρκικῆς φύσεως μεταποιοῦσα ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ἀθανάτους ἀντὶ θνητῶν δεικνῦσα, καὶ ἐλευθέρους τὴν φύσιν ἀντὶ δούλων, καὶ ἀφόβους τὴν ζωὴν πᾶσαν τοὺς ἐν θλίψει καὶ ἐν ὀδύναις ἀεὶ· καὶ ἐν εὐμαρείᾳ τοὺς ἐν περισπασμῷ, καὶ ἀναμαρτήτους τὸν βίον ἀντὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἀτρέπτους ἀντὶ τρεπτῶν τὴν οὐσίαν, ὡς μὴ δὲ δυνάμει ἔχειν λοιπὸν τὸ σφαλερὸν δι' οὗ τὸ τιμωρίαις ὑπεύθυνον· ἆρά γε διαφόρους ποιεῖ κατ' οὐσίαν τοὺς μετόχους αὐτῆς, παρὰ τοὺς μετόχους τῆς ἰουδαϊκῆς υἱοθεσίας, ἥ τις θνητοὺς ἔτι καὶ πταιστοὺς καὶ δούλους καὶ ἐμφόβους, καὶ τιμωρουμένους, καὶ ἐν πληγαῖς δείκνυσι τοὺς κατ' αὐτοὺς υἱοθετουμένους, ἢ οὐχὶ; εἰ δὲ πάντως τὸ ἀθάνατον ζῶον καὶ ἄτρεπτον, καὶ τὰ λοιπὰ ἑτεροούσιον τοῦ θνητοῦ καὶ τρεπτοῦ καὶ τὰ ὅμοια ἐπιδεδειγμένου ἐστὶ, σκοπητέον λοιπὸν καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν υἱοθεσίαν· ἆρα γε οὐκ εἴποιτε καὶ αὐτὴν τοσοῦτον ὑπερέχειν τῆς καθ' ἡμᾶς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους χριστιανοὺς υἱοθεσίας, κἂν ὅσον γε ἡ ἡμετέρα τῆς ἰουδαϊκῆς, ἵνα μὴ λέγω τὶ πλεῖον; εἰ μὲν γὰρ οὐχ' ὑπερέχει, ἰδοὺ καθ' ἡμᾶς ἐν ἀξίᾳ μόνον χριστιανοῦ ὁ Χριστός ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ὑπερέχειν αὐτὴν πάντως φατὲ, καθὼς καὶ ἤδη δεδώκατε, ἆρά γε κρείττονα καὶ αὐτὸν πεποίηκε τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας τοσοῦτον ὅσον καὶ ἡμᾶς τοὺς πιστοὺς τῶν ἀπίστων κρείττονας ποιήσει ἡ ἡμετέρα υἱοθεσία.

Κρείττων οὖν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν τῶν πνευματικῶν χριστιανῶν κατ' οὐσίαν ὢν ὁ Χριστὸς τί ἄρα ἔσται τὴν φύσιν; ἢ γὰρ χερουβὶμ ἢ ἄγγελος ἢ τὶ τῶν ἐν μέσῳ ταγμάτων, ἢ θεὸς ἀληθῶς ἐξ ἀνάγκης· ἐπεὶ οὖν τὸ ἄγγελον γενέσθαι αὐτὸν τὴν οὐσίαν, πᾶσι πάντη ἀπαράδεκτον, καὶ ὑμῖν δὲ αὐτοῖς, ψευδὴς γὰρ ἔσται ἥ τε ἐνανθρώπησις τοῦ λόγου, καὶ ἡ θέωσις τῆς σαρκὸς, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν λογίων πάντα τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας, ἀνάγκη θεὸν αὐτὸν εἶναι τὴν οὐσίαν, τῇ χάριτι τῆσδε τῆς υἱοθεσίας ἣν φατὲ θεοποιηθέντα· πᾶν δὲ τὸ ποιοῦν τι, μεῖζον τοῦ ποιουμένου ὑπ' αὐτοῦ· ἆρα οὖν ἡ χαρὶς αὕτη, μείζων καὶ τῆς γενομένης ὑπ' αὐτῆς θείας οὐσίας· οὐκοῦν καὶ τῆς χαρισαμένης αὐτὴν τὴν χαρὶν θείας οὐσίας, εἴπερ ὑπὸ θεοῦ κεχάρισται· τὸ γὰρ ἑνὸς δύο τῶν ὁμοίων καὶ ἴσων κρεῖττον καὶ μεῖζον φαινόμενον, καὶ τοῦ ἑτέρου πάντως γραμμικαῖς ἀνά-

ματα; διορατέον οὖν σαφῶς ὡς καὶ ταύτην τὴν μερικὴν αἰτίαν καὶ μερικὴν ὁμοιότητα μόνον θεωρήσας Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἑνοῦσαν καὶ τῷ Ἀδὰμ πρὸς τὸν πατέρα τῶν πνευμάτων θεόν· κατὰ γὰρ ψυχὴν μόνον προσεχὴς αἴτιος αὐτῷ ἦν ὁ Θεὸς, ἐμφυσῶν αὐτῷ πνεῦμα ζωῆς εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἐπεὶ τὸ σῶμα ἀπὸ γῆς αὐτῷ προδιέπλασε· καὶ κατὰ ταύτην σωζόμενον μόνον τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν τῷ ἀνθρώπῳ· εἰδὼς ἐκ μερικῆς αἰτίας καὶ ὁμοιώσεως υἱὸν σαφῶς τοῦ πατρὸς τῶν πνευμάτων Θεοῦ, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐγενεαλόγησεν οὕτως ἀνατάξας καὶ εἰπὼν εἶναι τοῦ Ἀδὰμ τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἔφη τοῦ Σὴθ τοῦ Ἀδὰμ, ἤγουν τὸν ἐκ τοῦ Ἀδάμ· καὶ ὥσπερ εἶπε τοῦ Ἰσαὰκ, ὅπερ ὁ Ματθαῖος ἔλεγεν· Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, οὕτως ἔφη τοῦ Ἀδὰμ τοῦ Θεοῦ· οὕτω μὲν οὖν ἐχέτω τάδε· ἀκουστέον δὲ καὶ τῶν λοιπῶν.

V. Εἰ οὖν φύσει ἐστὶν υἱὸς Θεοῦ ὁ Χριστὸς, καὶ οὐ κατὰ χάριν υἱοθεσίας ἠξίωται φασι, πῶς εἴρηται ὅτι πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἐν χάριτι τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς περιέσσευσε; καὶ ὅτι ἐχαρίσατο αὐτῷ ὁ Θεὸς ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα; καὶ ὁ μὴ ἑαυτῷ δὲ λαβὼν τὴν τιμὴν, ἀλλὰ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ καθάπερ καὶ Ἀαρών; τί ἐστιν οὗτος ὁ Χριστὸς εἴπατε. Πάλιν παρεκδοχαὶ, πάλιν μεταγωγαὶ, πάλιν αἱ συνήθεις μετωνυμίαι· καὶ θαῦμά γε οὕτως εὐεπιλήσμονες ἐστὲ καὶ ὧν ὑμεῖς πολλάκις εἰρήκατε, εἰ μὴ ἄρα τὸ τοῦ ληθάργου πάθος νοσεῖτε· ὅτι γὰρ καὶ τὰ τοῦ ἑνὸς τῶν μερῶν αὐτοῦ τοῦ μέρους κατηγορεῖται, οὐκ ἀγνοεῖτε· ὡς τὸ, ἔθεντο τὰ θνησιμαῖα τῶν δούλων σου, βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ τοῦ ὅλου μέρους κατὰ τοῦ ὅλου λέγεται, ἴστε· ὡς τὸ, ἐκεῖ ἔθαψαν Ἀβραὰμ καὶ Σάῤῥαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ ἀνάπαλιν τὰ τοῦ ὅλου, κατὰ τοῦ μέρους· ὡς τὸ, καὶ εἰσῆλθεν Ἰακὼβ ἐν οε ψυχαῖς εἰς Αἴγυπτον· ἔτι μὴν ὅτι καὶ τὰ τοῦ ὅλου κατὰ τοῦ μέρους αὐτοῦ λέγεται ποτὲ μόνου, ὁμολογεῖτε· ὡς ἐν τῷ ἐνύσταξεν ἡ ψυχή μου ἀπὸ ἀκηδίας· οὔτε γὰρ σῶμα, οὔτε ψυχὴ καθ' αὐτὴν νυστάξει· καὶ ἐν τῷ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· οὐ γὰρ δὴ τὴν ἄψυχον φησί· καὶ ὅτι δὲ τὰ τοῦ ὅλου κατὰ τοῦ ὅλου λέγεται, ἀναμφίβολον πᾶσιν· ὡς τὸ Ἰσαὰκ, καὶ ἐπορεύετο διὰ τῆς ἐρήμου κατὰ τὸ φρέαρ τῆς ὁράσεως· τὸ δὲ παράδοξον ἐροῦμεν ἔτι· ὅτι ἐπὶ τῶν φυσικῶν οἰκειώσεων ἔστιν ἰδεῖν διὰ τὴν ἐκ τῆς ἑνώσεως συμπάθειαν ἐπὶ τῶν ὁπωσοῦν παθημάτων ἡνωμένων μερῶν, ὅτι καὶ τὰ θατέρου τῶν μερῶν τοῦ ὅλου, κατὰ τοῦ ἑτέρου μέρους αὐτοῦ κατηγορεῖται· ὡς τὸ, ψυχὴν τοῦ φονέως, ἀντὶ τῆς ψυχῆς τοῦ φονευθέντος, ἀποκτείνεσθαι· καί τοι οἱ ἀποκτένοντες, τὸ σῶμα ἀποκτένουσι, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔχουσι τί περισσότερον ποιῆ-

σαι· τοιόνδε δή ἐστι καὶ τὸ, ἐταπείνουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου· καὶ γὰρ τὸ σῶμα πρώτως τὲ καὶ ὄντως ἐστὶ τὸ ταπεινούμενον ἐπὶ νηστείᾳ, ἡ δὲ ψυχὴ καὶ μᾶλλον νήφει καὶ ὑψοῦται ἐφόσον ὁ ἔξω ἄνθρωπος ταπεινοῦται· καὶ φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με· καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον, ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ ὡς ζῶν ὁ Ἄβελ, οὐκ αὐτῷ αἵματι; ἀλλὰ τῇ ψυχῇ.

Σαφὲς οὖν ὅτι ἃ εἰρήκατε πάντα, περὶ μέρους λέγεται τοῦ ἀνθρωπίνου Χριστοῦ· ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων, θεός τε καὶ υἱὸς θεοῦ ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, οὐσιώδει λόγῳ· ἡ δὲ χάριτι ἀληθῶς καὶ δωρεᾷ θείας τιμῆς καὶ ὀνομασίας ἠξίωται, ἀλλ' οὐχ' ἁπλῶς ὄνομα οὔσης ψιλὸν, πρᾶγμα ὑποκείμενον ὀνομαστὸν ἰδίως τῷδε τῷ ὀνόματι οὐκ ἐχούσης, οἷον φασὶ τὸ κριέλαφος, καὶ τὰ ὅμοια· ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸν φύσει θεὸν ἑνώσεως αὐτῆς ὑποστατικῆς μεταδιδομένης αὐτῇ τῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ θεοῦ τιμῆς· οὕτω γὰρ πραγματιωδῶς χαρίσματα καὶ τιμὴ καὶ ὀνομασία μεγάλη τοῦ θεωθέντος παρὰ τοῦ ἀληθῶς θεώσαντος αὐτὸ θεοῦ ἀληθοῦς ἐν δόσει ἑαυτοῦ δείκνυται, εἴπερ μὴ ψευδωνύμως χαριζόμενος αὐτῷ τὸ ἴδιον ὄνομα λέλεκται· οὐχ' ἑαυτῷ οὖν ἔλαβεν, ἤγουν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν τιμήν· οὐδὲ ἑαυτὸν ἐδόξασεν ὁ Χριστὸς, ὅπερ σημαίνει νῦν τὸν κατ' αὐτὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν θεὸς πραγματιωδῶς, καὶ εἰπὼν τῷ ἔργῳ τῆς πρὸς αὐτὸν υἱοποιΐας αὐτοῦ καὶ οὐ λόγῳ ψιλῷ, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, χάριτι ἤγουν, ἀφ' οὗ τῷ φύσει μου υἱῷ σε προσήνωσα κατὰ μίαν ὑπόστασιν· ὅτι γὰρ ἃ ἂν αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, καὶ ὅτι ἀδύνατον ψεύδεσθαι θεὸν, μεμαθήκαμεν παρ' αὐτοῦ· δηλοῖ οὖν τάδε, ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, αἱρούμενος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλαζονεύεται πατέρα θεὸν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θεοῦ κέκληται εἰς τὴν ἀξίαν τῆς θείας υἱότητος ταύτης, καὶ τῆς διηνεκοῦς αὐτοῦ ἱερωσύνης, οὐδ' αὐτῆς μόνον ὀνόματι ἀλλὰ καὶ πράγματι νοουμένης· ὁ γὰρ ὀμόσας αὐτῷ κύριος, καὶ οὐ μεταμελούμενος, ὅτι σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, αὐτός ἦν καὶ περὶ οὗ εἴρηται· κύριος εἶπε πρός με υἱός μου εἶ σύ· οὐκοῦν τὸ καθάπερ καὶ Ἀαρὼν ὅμοιον μὲν τρόπον τῆς ἐκ θεοῦ δόσεως τῶν χαρισμάτων σημαίνει, καὶ κλήσεως ἔν τε Ἀαρὼν, καὶ ἐν Χριστῷ, οὐ μέν τοι καὶ χαρίσματα ὅμοια· ἢ γὰρ ἂν καὶ τῷ Ἀαρὼν ἐῤῥέθη τὸ, υἱός μου εἶ σύ· καὶ τὰ λοιπά.

Ὅτι γὰρ οὐκ ἔχει λόγον κατὰ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς ἱερωσύνης Ἀαρὼν συγκρίνεσθαι τῷ Χριστῷ, πρόδηλον· εἴπερ καὶ Μωϋσέος τοῦ μείζονος αὐτοῦ τοσοῦτο πλείονος δόξης ἠξίωται Χριστὸς, καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν· ἔτι μὴν ἀποστολικῶς εἰπεῖν· εἰ ἡ τελείωσις δι' ὁμοίας ἱερωσύνης ἦν, τίς χρεία ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα κατὰ

τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; ἄλλως τε εἰ μὴ μετετέθη ἡ ἱερωσύνη, οὐδὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γέγονεν ἥ φησιν ὁ αὐτὸς Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ μόνον διαδοχή· οὕτως οὖν καὶ τὸ, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ· καὶ τὸ, υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται καὶ τὰ λοιπὰ νοείσθω· καὶ τὸ γεννώμενον γὰρ ἅγιον ἦν· καὶ οὐ μόνον ἡγιασμένον διὰ τὸ συγγενόμενον αὐτῷ ἀγέννητον πνεῦμα ἅγιον ὅ ἐστι καὶ ὁ λόγος τεχθεὶς ἐκ τῆς παρθένου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ συλληφθὲν, φησὶν ὁ ἄγγελος, ἐκ πνεύματος ἁγίου, πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ εἴρηται εἶναι· πνεῦμα δὲ ὁ θεός· καὶ θεὸς δὲ ἦν ὁ Χριστός· τὸ συλληφθὲν τοῦτό ἐστι καὶ τὸ συντεχθέν· οὐ κενῶν οὖν ὀνομάτων χαρίσματα ἐπὶ Χριστοῦ, τό τε θεὸς καὶ υἱὸς θεοῦ καὶ μονογενὴς καὶ κύριος τῆς δόξης, καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ πράγματι ὄντων· εἰ γὰρ μὴ τάδε οὕτως ἔχοι, ψευδωνυμία τὸ δῶρον τῆς ὀνομασίας τοῦ θεοῦ ἔσται ἐν Χριστῷ· ταύτης δὲ καὶ εἴδωλα καὶ ἥρωες καὶ δαίμονες πάλαι ἔτυχον, ἧς ἐπὶ καθαιρέσει ὄντως ὁ ἀληθὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπεδήμησέ τε καὶ πλεῖστα ᾠκονόμησεν ἐπιδημήσας· καὶ οὐκ ἂν κακῷ τὸ κακόν τις ἰᾶσθαι αὐτὸν εἴποι· ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, υἱοὶ θεοῦ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου εἴρηται πολλάκις· τί οὖν περισσότερον, ἐν τῷδε Χριστῷ τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ θεοῦ· πῶς δὲ καὶ μονογενὴς, εἰ κατ' αὐτοὺς ἡ χάρις ἡ εἰς αὐτὸν τῆς θεώσεως ἢ υἱότητος; χάριτι οὖν τῇ δι' ἑνώσεως ὑποστατικῆς πρὸς τὸν φύσει υἱὸν, εἴρηται σαφῶς υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ τοῦ ζῶντος ὁ μονογενής.

VI. Ἀλλὰ φασὶν εἰ μὴ οἰκονομικῶς εἴρηται, ὡς ἂν εἴπει ὑμεῖς φεύγοντες τὴν ἀκριβῆ τῶν σημαινομένων ἐξέτασιν· καὶ εἰ μὴ οὐκ ἔχει κυρίαν τὴν ἔκβασιν ἢ παραβολῇ ἢ ἀλληγορίᾳ ἢ φαντασίᾳ ἢ δοκήσει, καὶ κατὰ κενῆς κεῖται ὡς πρὸς ὑπόνοιαν μόνον τοῖς ἀκροαταῖς τὰ λεγόμενα, τίς ἐστιν ὁ υἱὸς ὃς ἔμαθε καὶ ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοὴν; ὁ καὶ δεήσεις καὶ ἱκετηρίας μετὰ κραυγῆς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καὶ τελειωθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ταφείς· καὶ ὃν ἤγειρεν ὁ θεὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ ὁ ὑψωθεὶς καὶ δοξασθεὶς, καὶ τὰ λοιπά· οὔτε γὰρ ἴδια τοῦ λόγου τάδε τίς τολμήσει μὴ δαιμονῶν καταφάσκειν, οὔτε σὺν ἑτέρῳ ὄντος. Ἀλλ' ἤδη πολλάκις ὑμῖν ἐῤῥέθη, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ ὅλον πολλάκις κατηγορεῖται, νόμῳ τε διαλεκτικῷ κοινῷ, καὶ ἰδίῳ ἔθει τῆς ἁγίας γραφῆς· οὐκ ἄρα οὖν δοκήσει ἢ παραβολῇ ἤ τινι τοιῷδε τρόπῳ, ταῦτά ἐστι· σὺν ἀληθείᾳ δὲ μετὰ τῶν μέν τοι πρεπόντων διανοητικῶν προσδιορισμῶν ἐκληπτέον αὐτά· ἁπλῶς δὲ καὶ ὑμεῖς, εἰ μὴ ἐν τῷδε αὐτῷ τῷ τοιῷδε καταφασκομένῳ τῷ Χριστῷ, καὶ ὁ φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ λόγος νοεῖται ὑμῖν ἐνυπάρχειν ἀπαθῶς μὲν, καὶ αὐτὸς δὲ τοῖςδε τὴν φύσιν ὑποβεβλημένος διὰ μέσου τοῦ λόγου τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ποῦ ζητοῦμεν τὸν

ἕτερον υἱὸν τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ εἴρηται ὅτι ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, ἑαυτὸν ἐκένωσε, καὶ αἰσχύνης θανάτου σταυροῦ κατεφρόνησε; καὶ ποῦ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ μονογενὴς, αὐτὸς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς; οὕτως γάρ, φησιν, ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκέ.

Τίς τε ὁ πεμφθεὶς μονογενὴς υἱὸς τοῦ κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος μετὰ τοὺς προλαβόντας δούλους ὄντας πάντας πρὸς τοὺς κακοὺς γεωργοὺς εἴ πως αὐτὸν ἐντραπήσονται; καὶ τίς ἐστι οὗ ἐθεάσαντο τὴν δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς οἱ μαθηταὶ; ἔτι μὴν τίς ὁ ὁρισθεὶς υἱὸς θεοῦ κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης; τίς τε ὁ καταβὰς καὶ εἰσκριθεὶς ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον; οὗ πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς σελήνης ἐστὶν ὁ θρόνος; τίς τε ὁ λέγων, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι; εἰ μὴ ἄρα καὶ προΰπαρξιν τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς ὀνειροπολεῖτε· πῶς δὲ αὐτὸς ἐν ᾧ τὰ πάντα ἔκτισται, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν εἴρηται, ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, πρωτότοκος πάσης κτίσεως; ποῖος τέ ἐστιν ὁ ἐξ οὐρανοῦ δεύτερος ἄνθρωπος καὶ κύριος; τίς τε ὃν φησὶ Ἰωάννης ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, μείζων πάντων ἐστὶ; τίς τε ὁ λέγων δόξαν ἔχειν παρὰ τῷ πατρὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, καὶ ὁμολογῶν ἑαυτὸν σὺν τῷ πατρὶ ἓν εἶναι; καὶ τίς ὁ ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι τὴν οἰκείαν αὐτοῦ ψυχὴν καὶ ἆραι, καὶ λυθέντα τὸν ἴδιον ναὸν, ὡς θεῖον καὶ οὐκ οἶκον ἰδιωτικὸν λεγόμενον, ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγεῖραι δυνατὸς; πῶς δὲ καὶ οἱ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη λέγει, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν, εἰ μὴ καὶ οὐράνιον εἶναι αὐτὸν καὶ οὐ ψιλὸν ἐπίγειον φησὶ; τίς τε ὁ κύριος τῆς δόξης, ὃν ἀγνοοῦντες ἐσταύρωσαν; πῶς δὲ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν οὐ παραιτούμενοι τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸν αὐτὸν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα Χριστὸν ὁμολογεῖτε ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα; καὶ τὰ ἄλλα δὲ, πῶς νοεῖτε, ὅσα προείρηται ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων περὶ Χριστοῦ, ὡς υἱοῦ θεοῦ, πρὸς τῇ χάριτι καὶ φύσει ὄντα υἱὸν θεοῦ, παριστῶντα αὐτὸν; εἰ γὰρ μὴ δοκήσει ἢ φαντασίᾳ ἢ πρὸς ὑπόνοιαν ἢ τί τῶν λοιπῶν ὧν ἔφητε οὐδὲ ταῦτά ἐστιν εἰρημένα ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, οὔτε μὴν ψευδωνύμως εἴρηται θεὸς τὲ καὶ υἱὸς θεοῦ, καὶ κύριος ὁ αὐτὸς Χριστὸς, πῶς οὐχὶ ὁ αὐτὸς ἔσται ἄμφω, εἴπερ κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἑκάτερα λέγεται, καὶ εἷς ὅ τε φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ὁ χάριτι, ὁ ἀπαθής τε καὶ παθητὸς, ἀνιστῶν τε καὶ ἀνιστάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ, δοξασθήσεται;

Οὐ γὰρ εὔλογοι ὄντως ὑμεῖς ὦ εὑρεσιλόγοι δι' εὐλάβειαν μὲν δοκήσεως καὶ φαντασίας, τὰ πάθη τὲ καὶ τὰ τοῦ παθητοῦ ὀνόματα κυρίως

ἐνδεχόμενοι, καὶ φύσει καὶ πραγματιωδῶς· τὴν δὲ ἀπάθειαν καὶ δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ τὸ τῆς θεότητος καὶ θείας υἱότητος ὄνομα, οὐ φύσει τὸ καθόλου, οὐ πράγμασιν οὐδὲ ὄντως ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ ψευδωνυμίαν καὶ δόκησιν καὶ φαντασίαν καὶ διακενῆς προσηγορίαν· εἰ γὰρ καὶ ὄντως λέγεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ πράττεται τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ σκοπεῖτε φιλαλήθως, ὅτι βασιλεῖ μὲν λέγειν τοῖς ἰδίοις ὑπηκόοις ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν εἰμὶ, καὶ ὅμοιος ὑμῖν, καὶ πράττειν ἐν καιρῷ παρατάξεως τὰ τοῦ στρατιώτου, προθυμίᾳ τῆς τοῦ κοινοῦ τῆς ἰδίας πολιτείας σωτηρίας, οὐ μόνον οὐ ψεκτὸν, ἀλλὰ καὶ ἄγαν ἔνδοξον· στρατιώτην δὲ ὄντα, βασιλικῶς προστάττειν ἢ ὀνομάζεσθαι, οὐ μικρῷ περιβαλεῖ ἐγκλήματι· εἴπερ οὖν υἱὸς ὢν ἀνθρώπου, καὶ ἄνθρωπος μόνον, ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς, καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, καὶ ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς, καὶ τὰ λοιπὰ, λεγόμενός τε ἀποδέχεται, καὶ ἐξουσίᾳ προστάσσει ὡς κύριος, ἀνταρσίας ἑάλω πρὸς θεόν· εἰ δὲ καὶ θεοῦ υἱὸς καὶ θεὸς ὄντως ὢν, χρῆται ποτὲ τοῖς ἀνθρωπείοις ῥήμασι καὶ πράγμασι, δῆλον ὡς πρὸς τῇ φυσικῇ μεγαλειότητι, καὶ συγκατάβασιν ἐξ ἀγαθότητος ἐπιδείκνυται.

Εἰ δὲ μὴ κατὰ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ ἢ προσώπου, ἀλλὰ καθ' ἑτέρου καὶ ἑτέρου υἱοῦ τὰ διάφορα νοεῖτε, πῶς οὐ δύο υἱοὺς σαφῶς δοξάζετε; πῶς δὲ οὐ θάτερον μὲν θεὸν οὐδὲν εἰς ἀνθρώπους κατ' οὐσίαν κενωθέντα, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἐξ αἰώνων προνοητικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, δι' ἑτέρου τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν οἰκονομοῦντα φατέ; ὡς μὴ δὲ ἀληθεύειν λοιπὸν καθ' ὑμᾶς, τὸ οὐ πρέσβυς οὐδ' ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, τὸν δὲ ἕτερον υἱὸν, ἄνθρωπον ψιλὸν, κατ' οὐδὲν θεῷ κοινωνοῦντα ἢ ἡνωμένον, οὐ φύσει οὐχ' ὑποστάσει δοξάζετε; εἰ μὴ ὡς φατὲ, μόνῳ τῷ ὀνόματι κατὰ τὸν τῶν ὁμωνύμων λόγον· ἐφ' ὧν τὸ μὲν ὄνομα κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας, ἕτερος ἐστὶν ἀεί· οἷον ὅ τε ἐν ἀληθείᾳ ἄνθρωπος· καὶ ὁ ἐν γραφῇ ἄμφω λεγόμενος ὡσαύτως τισὶν ἀπαρατηρήτως ἄνθρωπος· οὕτω μὲν οὖν καὶ τάδε παρ' ἡμῶν ἀποδέδεικται· ἵνα δὲ πρὸς ἔλεγχον τῆς λοιπῆς αὐτῶν ἀσεβείας αὐτοὺς κατασύρωμεν, αὐτοὶ λεγέτωσαν ἡμῖν· τὸν κατ' αὐτοὺς θατέρον τῶν υἱῶν Χριστὸν, τὸν ἀσύνθετον τῷ λόγῳ, τίνι φασὶν ὁμοούσιον; εἰ γὰρ οὐδενὶ, οὐδὲ υἱὸν ὅλως, τίνος ἄρα εἴποισαν; ἐπεὶ τοῖς τεκοῦσιν ἦν ἀνομοούσιος· οὐδὲ γεννηθέντα οὖν, οὐδὲ ζῶον ἔσται νοεῖν αὐτὸν, καθὰ καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς πρώην δεδώκασιν· εἰ δὲ τῷ θεῷ μόνον, ἆρά γε καὶ δύο θεῖοι υἱοί εἰσι, καὶ τετρὰς ἡ ἁγία τριάς· καὶ τοῦτο δὲ λέγοντες, ἢ οὐ τὸν ἐκ παρθένου φασὶν εἶναι τόνδε, ἢ καὶ τὴν παρθένον, θεὸν ἴσασι φύσει· εἴπερ ὁμοούσιος καὶ αὐτῇ ὁ ὁμοούσιος θεῷ· διὸ δὴ καὶ ἡμᾶς πάντας τοὺς ὁμοουσίους αὐτῇ, θεοὺς ἂν εἴποιεν εἰκότως· καὶ ἀπειροθεΐαν εἰσάγουσι προφανέστατα· εἰ δὲ ἡμῖν μόνον ὁμοού-

σιον φασὶ τὸν Χριστὸν, υἱὸν Θεοῦ λεγόμενον, τί διαφέροι ἂν οὗτος τῶν λοιπῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ εἰρημένων, λεγέτωσαν· περὶ ὧν εἴρηται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἔσονταί μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας· καὶ ἐγὼ εἶπον Θεοί ἐστε· καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, καὶ τὰ τοιάδε.

Υἱὸν μὲν, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, φύσει τὸν Θεὸν λόγον μόνον, τὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ φαμέν· τὸν δὲ Χριστὸν, υἱὸν μὲν Θεοῦ προσαγορεύεσθαι χάριτι λέγομεν, ὅμοιον δὲ εἶναι τῇ φύσει· οὐ διὰ τόδε δὲ καὶ ὁμότιμον αὐτὸν ἡμῖν ἤδη παριστάνομεν υἱόν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς χάρισμα υἱοθεσίας ἐλάβομεν παρὰ Θεοῦ, καὶ χάριτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, καὶ κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι αὐτοῦ Χριστοῦ· καὶ τῶν ὁμοίως γὰρ λεγομένων πολλάκις, ἄφατος εὑρίσκεται διαφορά· κυρίως γὰρ καὶ κτίσματα ὅ τε κώνωψ καὶ ὁ ἄγγελος ἄμφω ὁμοίως λέγεται· καὶ οὐ παρὰ τόδε ὅμοιά ἐστι· πολὺ γὰρ τὸ διάφορον αὐτῶν· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν θέσει διαφόρων υἱῶν Θεοῦ καὶ χάριτι νοητέον· πλείονος γὰρ τιμῆς ἠξίωται ὁ Χριστὸς καὶ παρὰ Μωϋσῆ τὸν μέγαν ἐν προφήταις, καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. VII.

Εἰ οὖν μὴ καὶ ταῦτα προσποιεῖσθε, ἀλλ' ὄντως κἂν τιμῆς καὶ ἀξίας ἴστε πρόκρισιν ἐπὶ Χριστοῦ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, εἰ καὶ μὴ οὐσίας, πῶς πρὸ μικροῦ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ καὶ τὴν τιμὴν ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, ὁμοίαν εἶναι τῆς Ἀαρὼν διισχυρίζεσθε, διὰ τὸ καθάπερ καὶ Ἀαρὼν, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς εἰρῆσθαι; καὶ τοῦτο μὲν οὖν τέως ἀφείσθω· περὶ δὲ τοῦ παραδείγματος ὑμῶν ἐροῦμεν, ὡς εἰ κατανοεῖτε, ὦ σοφισταὶ, ἡ κτίσις διάφορα προάγει καὶ κτίζει κατ' οὐσίαν· ἔτι δὲ καὶ ἐκ μὴ ὄντων εἶναι ποιεῖ, ὥσπερ ἔφητε; καὶ τὸν ἄγγελον καὶ τὸν κώνωπα, τάδε τὰ διάφορα ὄντα τῇ φύσει, καὶ οὕτω γενόμενα ὑπὸ τῆς θείας κτίσεως· τί οὖν φατὲ καὶ τὴν δοθεῖσαν χάριν Χριστῷ διαφορὰν αὐτοῦ ποιῆσαι κατ' οὐσίαν πρός τι, ἢ οὐχὶ; εἰ μὲν γὰρ οὐχὶ, πῶς ὁμοίως τῆς διαφορᾶς τῶν κτιστῶν, ἡ ἐν χάριτι διαφορὰ ὁρᾶται; εἴπερ ἐκείνη μὲν ποιεῖ οὖσι ὠδεις διαφορὰς, αὕτη δὲ οὐχί· πολὺ γὰρ ὡς ἀληθῶς τοῦτο αὐτὸ τὸ τῶν διαφόρων διάφορον· εἰ δὲ πεποίηκε, δηλονότι κρειττοῖ τοῦτον κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ᾧ κεχάρισται· ἐπεὶ οὖν ὄντι τὶ τὴν οὐσίαν ἐδόθη, οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄντι ἡ χάρις, οὐδὲ μὴν τὸ πάντη μὴ ὂν, ἐκ μὴ ὄντων εἶναι αὕτη ποιεῖ, ἔσται γὰρ ἂν οὕτω καὶ αὕτη κτίσις καὶ οὐ χάρις, τί ὄντι τούτῳ τῷ Χριστῷ κατ' οὐσίαν πρώην ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη; καὶ τί πεποίηκεν αὐτὸν εἶναι τῇ φύσει ἐγγενομένη καὶ κρειττώσασα αὐτὸν κατ' οὐσίαν; εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπῳ ψιλῷ ἐδόθη, πρῶτα μὲν ποῦ τε καὶ πότε ἦν οὗτος, εἴπατε· εἶτα δὲ ἡ χάρις αὕτη, εἴπερ ὄντως χάρις ἐστὶ κρειττοῦσα τοῦτον κατὰ φύσιν ᾧ κεχάρισται, εἰ ἄνθρωπος ἦν, δῆλον ὅτι ἄγγελον ἢ τί τοι-

οὗτον εἶναι τὴν φύσιν, ἢ Θεὸν ἐξ ἀνάγκης αὐτὸν εἶναι δείκνυσιν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο παρὰ τάδε, κρεῖττον ἀνθρώπου τὴν οὐσίαν ἐστι· εἰ δὲ αὐτὸ τοῦτο ἄνθρωπον αὐτὸν κατ' οὐσίαν κρειττοῦσα ἡ χάρις ἐποίησε, δῆλον ὡς πετεινόν τι ἢ κτῆνος ἢ νηκτὸν ἢ ἑρπετὸν πρὸ τῆς χαρίτος ἦν οὗτος ᾧ κεχάρισται αὕτη. ἆρά γε οὖν ταῦτα μὲν δοκεῖ λέγειν περὶ Χριστοῦ; ἄλλως τε οὕτως καὶ πάντες ἄνθρωποι τῆς αὐτῆς χάριτος καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτὸν ἔσονται μέτοχοι· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ, ἐκ φύσεως πρώτης ἔχοντες τὴν ἀξίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἧς αὐτὸς κατὰ χάριν ἠξιώθη διὰ φυσικῆς κρειττώσεως.

VIII. Τί οὖν, φησὶ, ἐν τοῖς ὁμοουσίοις οὐκ ἔστι διαφορὰ χρυσοῦ τυχὸν τοῦ μετάλλου πρὸς μόλιβδον ἢ πρὸς ὄστρακον, καὶ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν προδότην Ἰούδα; Ἀλλὰ τούτων ἡ διαφορὰ, βέλτιστοι, ἡ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ἀχώριστον οὖσα εὐχροίας τυχὸν καὶ ποιῶν ἑτέρων λόγων, πρός τε, δοκεῖ· καὶ οὐχ' ἁπλῶς οὐδὲ ἀεὶ οὐδὲ κατὰ πάντα ὑπερέχει θατέρας· οὐ γὰρ δὲ καὶ ταύρῳ κρείττων δοκεῖ, ἀλλ' οὐδὲ θεῷ τιμιώτερος ὁ χρυσός· ἔτι δὲ οἷς τε καὶ ὅτε καὶ ἐφ' ὧν καὶ οἷ, ἀναγκαιότερος καὶ χρησιμώτερος ὅ τε μόλιβδος καὶ τὸ ὄστρακον· ἡ δὲ ἑτέρα διαφορὰ πάλιν, κατὰ ἀρετὴν, καὶ ἐξ ἔργου καὶ γνώμης ἐστὶ θατέρου πρὸς θάτερον ὁρωμένη· πῶς οὖν χάριτος ἔσται διαφορὰ ἐπὶ Χριστοῦ, εἰ κατά τι τῶνδε ἐστὶν ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς μόνον; τῷ γὰρ ἐργαζομένῳ δίδοται μὲν μισθὸς, οὐ κατὰ χάριν δὲ, ἀλλὰ κατ' ὀφείλημα· εἰ δὲ κατὰ χάριν, οὐκ ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις, οὐκέτι γίνεται χάρις, ὡς εἴρηται· ἄλλως δὲ εἰ ἡ χαρὶς αὕτη καὶ ἡ τιμὴ ἧς ἠξίωται Χριστὸς διαφορὰν ποιεῖ καὶ πρὸς τὸν ἐν προφήταις ἐξαίρετον Μωϋσῆ, καθόσον πλείονα τι μὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτὸν, δῆλον ὅτι κτίστου πρὸς κτίσμα, τοσαύτη ἐστὶν ἡ διαφορὰ ἡ ἀπ' αὐτῆς ἐγγινομένη τοῖς μετόχοις αὐτῆς, πρὸς τοὺς πρώην ὁμοίους αὐτῶν· οὐκ ἄρα ἀρκεῖ οὐδὲ ἡ τοῦ ἀγγέλου πρὸς κώνωπα διένεξις φυσικὴ, ἢ χρυσοῦ πρὸς ὄστρακον, ἄμφω κτιστῶν ὄντων, κἂν ὑπερέχοι τι θατέρον θατέρου, εἰς παράδειγμα τῆς κατὰ Χριστὸν διαφόρου πρὸς ἡμᾶς χαρίτος· εἰ γὰρ μὴ ὅμοια εἶναι ποιεῖ καὶ ἡ εἰς ἡμᾶς ὑπὸ Θεοῦ τιμὴ καὶ χάρις, ἀλλ' ἢ ὅσον κτίστου πρὸς κτίσμα διαφορὰ φυλάττεται ἐν ἡμῖν καὶ αὐτῷ ἐπὶ ταῖς θείαις χάρισι, κτίστην ἀληθῶς καὶ οὐ κτίσμα Χριστὸν μόνον παρίστησιν εἶναι ἡ ἐγγινομένη αὐτῷ χάρις· οὔτε καθ' ἡμᾶς οὖν, οὔτε κατὰ Μωϋσῆ τὸν μέγαν ὄντα μόνον δείκνυσιν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ Θεὸν σαφῶς· μόνου γὰρ Θεοῦ τὸ κτίζειν καὶ κατασκευάζειν ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα· πάντων δὲ τῶν μετὰ Θεὸν, τὸ κτίζεσθαι ἴδιον· τῶν μὲν ὑπὸ Θεοῦ ἀμέσως, τῶν δὲ καὶ διά τινος μέσου τῶν ἐκ Θεοῦ προκτιστέντων· οὐκοῦν σαφῶς ὁ χάριτος καὶ τιμῆς ἀξιωθεὶς τοιᾶσδε, καὶ κτι-

στης ἐστὶ καὶ Θεὸς, καὶ τῶν ὅλων, Χριστὸς, κἂν μὴ βούλεσθε· ἀλλ' ὧν φατὲ λογίων ὑμεῖς τὴν δύναμιν ἢ τὸν σκοπὸν οὐχ' ὁρᾶτε, οἱ δοκοῦντες παρ' ἑαυτοῖς ἀκριβεῖς εἶναι τῶν νοητῶν διαγνώμονες.

Ἀλλὰ νῦν οἱ κομψοὶ ὥσπερ χάριτος διαφορὰς καὶ τιμῆς, οὕτως καὶ υἱοθεσιῶν βούλονται δεῖξαι ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς· ἵνα εἰ καὶ τὰ αὐτὰ ἡμῖν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ λέγουσι, δόξοιέν τι περισσὸν αὐτῷ διδόναι ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ μὴ πάντη πᾶσιν ὅμοιον οἴεσθαι· ἡμεῖς δὲ ὅτι μὲν εἰσὶ διαφοραὶ τῶν ὡσαύτως λεγομένων, οὐκ ἀντεροῦμεν· ἀλλ' ὅτι εἰ μὴ τὴν ὡς κτίστου πρὸς τὸ κτίσμα αὐτοῦ κατὰ τὸ λόγιον, παραστήσει ἡ ἐπὶ Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς λεγομένη διαφορὰ, οὐκ ὄντως αὕτη ἐστὶ καθ' ἣν ὑπὲρ Μωϋσῆν ἠξίωται τιμῆς· τοῦτο γὰρ οἷον γνώμονα τινὰ καὶ κανόνα τίθεμεν τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑπεροχῆς αὐτοῦ δεικτικόν· ἐπειδὴ δὲ δεινότητι σοφιστικῇ τὰς προτάσεις τοῦ παρόντος ἐπιχειρήματος ἐν πλείστῳ ὕφει καταξάναντες ὡς μὴ ἔχοιεν εὔδηλον τὸ ἀσεβὲς τοῖς ἀκροαταῖς, μὴ δὲ εὔκολον τὴν ἀνατροπὴν τοῖς ἀντιλέγουσι, μεσολαβοῦντες τὰς ὑπὲρ ὧν ἐγκαλοῦνται ἀπολογίας, μεθυπερβατῶς καὶ συγκεχυμένως κατασκευάζουσιν, ἡμεῖς αὐτῶν τὸν σκοπὸν ὅλον τοῦ ἐπιχειρήματος συλλέξαντες, ἐχομένως ἐθήκαμεν, καὶ ἐπικατεσκευάσαμεν ἣν βούλονται διαφορὰν εἶναι τῶν υἱοθεσιῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ καθεξῆς λέγοντες.

Ἐρρήθησαν γὰρ φασὶν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, πάντες ἄνθρωποι· ἐν τῷ, ἐγὼ IX.
εἶπον θεοὶ ἐστὲ καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες διὰ τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ· ἐκλήθησαν δὲ υἱοὶ Θεοῦ πάλιν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὸ, υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, ἐπὶ οἰκειώσει θεοῦ καὶ παρὰ τὰ λοιπὰ ἔθνη πρὸς ἀναμαρτησίαν παιδαγωγούμενοι, καὶ εὐσεβεῖν διδασκόμενοι· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια· ἡ διαθήκη γὰρ αὐτοῦ, φησὶ, τοῦ δηλῶσαι αὐτοῖς· καὶ λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου· καὶ ὁ ἀπαγγέλλων φησὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τῷ Ἰακὼβ, δικαιώματα καὶ κρίματα αὐτοῦ τῷ Ἰσραὴλ· οὐκ ἐποίησεν οὕτως παντὶ ἔθνει· ἐντεῦθεν γὰρ εἰ καὶ φόβῳ τοῦ νόμου καὶ οὐ προαιρέσει ἐδικαιοπράγουν, ἀλλ' ὅμως τῆς ἀξίας ἐπικουρίας τῶν δικαίως βιούντων ἀπήλαυον· καὶ ἁπλῶς ἐπὶ γῆς ὡς οἷον τε μιμεῖσθαι θεοῦ μεθοδευόμενοι ὑπ' αὐτοῦ τῷ δικαίῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ βίῳ, υἱοὶ θεοῦ ἐκλήθησαν· ἀλλ' ὅμως οὗτοι καὶ τὸ ἁμαρτεῖν ἐπεδέχοντο πάλιν, τρεπτῆς ἔτι φύσεως ὑπάρχοντες· ὅπερ οὖν καὶ πολλάκις ἔργοις ἠλέγχθησαν κατὰ τὸ εἰρημένον, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. καὶ θανάτῳ δὲ δηλαδὴ καὶ πληγαῖς καὶ τιμωρίαις ἐντεῦθεν ὑπέκειντο· καὶ γὰρ τὸ κέντρον τοῦ Θανάτου, ἡ ἁμαρτία· καὶ μάστιγες πολλαὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ· οὕτως μὲν οὖν καὶ οὗτοι· ἐλέγχθημεν δὲ καὶ οἱ χριστιανοὶ υἱοὶ Θεοῦ, κατὰ τὸ, πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ, διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ἡμεῖς οὖν πρὸς τῷ διὰ τῶν λόγων παιδεύεσθαι τὸ ἀναμάρτητον, καὶ τὴν ὑπὲρ τὸ γράμμα διὰ πνεύματος δικαι-

οσύνην διδασκόμεθα θεοῦ· καὶ ἐπὶ ἐλευθερίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ ἐκλήθημεν, καὶ ἀτρεψίᾳ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· τιμωρίαν οὐκέτι δεδιότες, οὐ μεταβολὴν τῆς διαδεξαμένης μακαρίας ζωῆς, πόνων ἐλεύθεροι, καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τοῦ σκότους ἐσόμενοι, ἐν οὐρανίῳ τε πολιτείᾳ βιώσοντες· εἰς γὰρ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ προωρίσθημεν εἰς υἱοθεσίαν θεοῦ, καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχειν τὴν πρὸς τὸν οὐράνιον ἡμῶν πατέρα, ἐν τῇ ἀπολήψει τῆς υἱοθεσίας, ἧς ἀπεκδεχόμεθα· ἤγουν τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ σώματος ἡμῶν, τὸ ἁμαρτάνειν ἔτι οὐδενὶ τρόπῳ ἔχοντες· διὸ οὐδὲ θνήσκειν πεφυκότες λοιπὸν, ἀλλ' ἐν τῷ μὴ δὲ δυνάμει εἶναι δεκτικοὺς τῶν κακῶν τὴν φύσιν ὑπεραρθέντες· ὅσον οὖν ἐξομοιούμεθα θεῷ κατὰ τάδε παρὰ τὸν ποτὲ Ἰσραὴλ, υἱὸν καὶ αὐτὸν κληθέντα, δῆλον.

Τοσοῦτον γοῦν ἡ ἡμετέρα υἱοθεσία τῆς ἐκείνων προὔχει καὶ ἐν τοσούτοις, ὡς καὶ πνεῦμα δουλείας ἐκείνην λέγεσθαι εἰς φόβον, καὶ ζυγοῦ δουλείας ἐνοχήν· ταύτην δὲ πνεῦμα υἱοθεσίας ἐν ᾧ ἐστι κράζειν ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὅπερ ἐκείνη λέγειν οὐ τετόλμηκε πώποτε· καὶ γὰρ αὕτη λέγεται ἰδίως ἐλευθερία, ᾗ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν· οὕτως μὲν οὖν καὶ ἥδε· ἐκλήθη δὲ, φησὶ, καὶ ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος, υἱὸς θεοῦ· κατὰ τὸ, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται· οὗτος δὲ πρὸς τοῖς ἡμετέροις πᾶσιν ἐξαιρέτοις, ἐν οἷς ὅμοιος ἡμῖν ὢν καὶ λέγεται εἶναι, ὁ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς τῷ κοινῷ πάντων πατρὶ θεῷ· καὶ ἕτερα ἔχει ἴδια χαρίσματα, ἐξ ὧν καὶ μονογενὴς τῷ πατρὶ ἐρρήθη· ἔστι δὲ ταῦτα, πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκ πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων κτισμάτων ἀφώρισται καὶ ἐξείλεκται ἅμα τῷ εἶναι, καὶ τὴν τοῦ εἶναι υἱὸς ἀξίαν λαβὼν χάριτι· ὥσπερ εἴτις υἱὸς βασιλέως ἐπὶ πορφύρᾳ τεχθεὶς, ἢ ἔτι κυούμενος ἐν μήτρᾳ στεφθεὶς, διαζωννυμένης τὸν στέφανον τῆς μητρὸς, ὅπερ γίνεται πολλάκις· καὶ οὕτως ἡνώθη τῷ θεῷ λόγῳ ἀπὸ πρώτης αὐτοῦ κτίσεως, καὶ υἱὸς ὠνομάσθη οὐ διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς υἱοθεσίαν, ἀλλ' ὡς συνημμένος τῷ λόγῳ πρὸς τὴν ἐκείνου φανέρωσιν· καὶ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἐπέχων, αὐτοῦ τὴν τιμὴν, αὐτοῦ τὴν ἀξίαν φέρων· καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὑπεράνω πάσης ἐξουσίας καὶ κυριότητος καὶ δυνάμεως, ὄνομα λαβὼν μεῖζον παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· πάντα γὰρ ἁπλῶς ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ ἀπ' αὐτοῦ τῷ θείῳ λόγῳ, οὗ τὸ πρόσωπον ἐπέχει· καὶ ἀπ' ἐκείνου, τῷ πατρὶ τῷ ἀχωρίστῳ αὐτοῦ, ἅμα τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· καὶ οὕτω μεσιτεύει θεῷ καὶ ἀνθρώποις· τούτων δὲ οὐδὲν πλέον αὐτῷ ποτὲ παρέξουσιν οἱ συνθέσει λέγοντες τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν Χριστὸν ὑφεστάναι· εἰ δὲ τούτων ἀσύγκριτος τῶν υἱοθεσιῶν ἡ παράθεσις, πῶς φασὶν ὅτι ὁμότιμον ἡμῖν φαμὲν τὸν

Χριστὸν; διότι οὐ φύσει υἱὸν, οὐδὲ αὐτὸν θεοῦ, ἀλλὰ χάριτι υἱοθετεῖσθαι δοξάζομεν· οὔτε γὰρ τὸ, υἱοὺς λέγεσθαι, οὐδὲ τὸ χάριτι υἱοθετεῖσθαι, τούς τε ἀνθρώπους πάντας καὶ τοὺς ἰουδαίους καὶ τοὺς χριστιανοὺς, καὶ τὸν Χριστὸν ἐν ὀλίγῳ, ἢ παρὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχει τὴν διαφορὰν ὡς δέδεικται.

Πρὸς τάδε οὖν πάντα σὺν θεῷ φαμὲν, ὅτι ὄντως διαφορά ἐστι τῶνδε τῶν κατὰ χάριν δοθεισῶν υἱοθεσιῶν· τί οὖν φατὲ; ἡ καθ' ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς υἱοθεσία, πνευματικοὺς ἀπὸ σαρκικῆς φύσεως μεταποιοῦσα ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ἀθανάτους ἀντὶ θνητῶν δεικνῦσα, καὶ ἐλευθέρους τὴν φύσιν ἀντὶ δούλων, καὶ ἀφόβους τὴν ζωὴν πᾶσαν τοὺς ἐν θλίψει καὶ ἐν ὀδύναις ἀεὶ καὶ ἐν εὐμαρείᾳ τοὺς ἐν περισπασμῷ, καὶ ἀναμαρτήτους τὸν βίον ἀντὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἀτρέπτους ἀντὶ τρεπτῶν τὴν οὐσίαν, ὡς μὴ δὲ δυνάμει ἔχειν λοιπὸν τὸ σφαλερὸν δι' οὗ τὸ τιμωρίαις ὑπεύθυνον· ἆρά γε διαφόρους ποιεῖ κατ' οὐσίαν τοὺς μετόχους αὐτῆς, παρὰ τοὺς μετόχους τῆς ἰουδαϊκῆς υἱοθεσίας, ἤ τις θνητοὺς ἔτι καὶ πταιστοὺς καὶ δούλους καὶ ἐμφόβους, καὶ τιμωρουμένους, καὶ ἐν πληγαῖς δείκνυσι τοὺς καθ' αὐτοὺς υἱοθετουμένους, ἢ οὐχὶ; εἰ δὲ πάντως τὸ ἀθάνατον ζῶον καὶ ἄτρεπτον, καὶ τὰ λοιπὰ ἑτεροούσιον τοῦ θνητοῦ καὶ τρεπτοῦ καὶ τὰ ὅμοια ἐπιδεδειγμένου ἐστὶ, σκοπητέον λοιπὸν καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν υἱοθεσίαν· ἆρα γε οὐκ εἰποιτε καὶ αὐτὴν τοσοῦτον ὑπερέχειν τῆς καθ' ἡμᾶς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους χριστιανοὺς υἱοθεσίας, κἂν ὅσον γε ἡ ἡμετέρα τῆς ἰουδαϊκῆς, ἵνα μὴ λέγω τὶ πλεῖον; εἰ μὲν γὰρ οὐχ' ὑπερέχει, ἰδοὺ καθ' ἡμᾶς ἐν ἀξίᾳ μόνον χριστιανοῦ ὁ Χριστός ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ὑπερέχειν αὐτὴν πάντως φατὲ, καθὼς καὶ ἤδη δεδώκατε, ἆρά γε κρείττονα καὶ αὐτὸν πεποίηκε τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας τοσοῦτον ὅσον καὶ ἡμᾶς τοὺς πιστοὺς τῶν ἀπίστων κρείττονας ποιήσει ἡ ἡμετέρα υἱοθεσία.

Κρείττων οὖν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν τῶν πνευματικῶν χριστιανῶν κατ' οὐσίαν ὢν ὁ Χριστὸς τί ἄρα ἔσται τὴν φύσιν; ἢ γὰρ χερουβὶμ ἢ ἄγγελος ἢ τὶ τῶν ἐν μέσῳ ταγμάτων, ἢ θεὸς ἀληθῶς ἐξ ἀνάγκης· ἐπεὶ οὖν τὸ ἄγγελον γενέσθαι αὐτὸν τὴν οὐσίαν, πᾶσι πάντη ἀπαράδεκτον, καὶ ὑμῖν δὲ αὐτοῖς, ψευδὴς γὰρ ἔσται ἥ τε ἐνανθρώπησις τοῦ λόγου, καὶ ἡ θέωσις τῆς σαρκὸς, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν λογίων πάντα τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας, ἀνάγκη θεὸν αὐτὸν εἶναι τὴν οὐσίαν, τῇ χάριτι τῆσδε τῆς υἱοθεσίας ἣν φατὲ θεοποιηθέντα· πᾶν δὲ τὸ ποιοῦν τι, μεῖζον τοῦ ποιουμένου ὑπ' αὐτοῦ· ἄρα οὖν ἡ χαρὶς αὕτη, μείζων καὶ τῆς γενομένης ὑπ' αὐτῆς θείας οὐσίας· οὐκοῦν καὶ τῆς χαρισαμένης αὐτὴν τὴν χαρὶν θείας οὐσίας, εἴπερ ὑπὸ θεοῦ κεχάρισται· τὸ γὰρ ἑνὸς δύο τῶν ὁμοίων καὶ ἴσων κρεῖττον καὶ μεῖζον φαινόμενον, καὶ τοῦ ἑτέρου πάντως γραμμικαῖς ἀνά-

γκαις· οὕτω δὲ ἂν καὶ ἡμεῖς χάριτι καὶ οὐ φύσει ὄντες υἱοὶ Θεοῦ, μείζονες ὦμεν θεοῦ τὴν οὐσίαν, διὰ τὴν μείζονα τῆς οὐσίας χάριν· τί δὴ οὖν εὐλαβεῖσθε μέτοχον εἶναι λέγειν θείας οὐσίας τὸν Χριστὸν; ποιητῆς τε οὔσης καθ' ὑμᾶς καὶ ἐπισυμβαινούσης ταῖς φύσεσι τῆς θείας φύσεως· τὴν ποιητικὴν αὐτῆς καὶ αἰτίαν καὶ μείζονα ταύτης, ἤγουν τὴν χάριν τῆς υἱοθεσίας αὐτῷ διδόντες, καὶ μὴ ὑποστειλάμενοι βέλτιστοι· ἀλλ' ὄντως ἐν κακοῖς τὸ μᾶλλον χεῖρον, καὶ τὸ κάκιστον σκαιωροῦντες ἐφωράθητε· καὶ γὰρ μὴ δὲ δοκεῖν ἀσεβεῖν, καί τοι ἑκουσίως ἀσεβοῦντες, περιποιεῖσθε μόνον· οὐ γὰρ ἴστε ὅλως τι προὔχειν ὑμῶν τὸν Χριστὸν πράγματι ψιλὸν δὲ ἄνθρωπον καθ' ὑμᾶς εἶναι αὐτὸν λογίζεσθε· εἰ καὶ χάριν καὶ τιμὴν καὶ δόξαν, ὀνόματι μόνον, αὐτῷ περιάπτετε· λόγον διακενῆς τοὺς περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως δοξάζοντες, ἤγουν τοὺς περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ λόγου, καὶ τῆς θεώσεως τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.

Ἐξεταζέσθω γὰρ ἤδη καὶ τόδε· πῶς φατὲ τὴν ἕνωσιν ταύτην, ἣν προσποιεῖσθε ὁμολογεῖν τοῦ λόγου, πρὸς τὸν δοκοῦντα ὑμῖν ἄνθρωπον Χριστὸν, παρὰ πάντα τε καὶ ἀπ' ἀρχῆς κυήσεως αὐτοῦ εὐθὺς αὐτὴν λέγοντες γενέσθαι εὐσεβοφανῶς, οἱ σύνθεσιν τοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα γενέσθαι μὴ παραδεχόμενοι· ἡ γὰρ ἕνωσις ἡ μὴ κατὰ σύνθεσιν οὖσα, πάντως ἢ κατὰ παράθεσιν ὁρᾶται τοπικὴν, οἷον λίθου καὶ χρυσίου ἐν δακτυλίῳ, καὶ πέρατος τῆς Ἰουδαίας χώρας πρὸς τὸ πέρας τῆς ἀγχιτέρμονος αὐτῇ Σαμαρείας, καὶ τὰ τοιάδε· ἢ κατὰ προαιρετικὴν σχέσιν, ὡς ὁ φιλόχρυσος πρὸς τὸν χρυσὸν, ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς ἵππους, καὶ ὁ φιλήδονος πρὸς τὴν ἡδονὴν, καὶ φιλόθεος πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ τὰ ὅμοια· ἢ κατὰ σχέσιν φυσικήν τινὰ, οἷον ἡ τῶν γονέων πρὸς τὰ ὁμοφυῆ αὐτῶν τέκνα· ἢ τῶν ὁμοουσίων ἀνθρώπων, ἢ ἵππων, ἢ ἀετῶν πάντων, τῷ λόγῳ τοῦ ἀετοῦ εἴδους ἓν ποιοῦσα τὰ κατ' αὐτὸν πάντα ἄτομα, φυσικῇ τῇ ὁμοιότητι· ἢ ὡς εἰκόνος πρὸς τὸ ἀρχέτυπον· ἢ τῇ ὁμοιότητι πάλιν καὶ αὐτὴν συνάπτει τὸ ἐν ἑκατέροις εἶδος· εἰ μὲν οὖν κατὰ παράθεσιν τοπικὴν φατὲ τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου πρὸς τὸν Χριστὸν, σῶμα τε ὁ λόγος ὁ θεῖος, καὶ ὁρατὸς, καὶ ἁπτὸς, καὶ ἐν τόπῳ, καὶ περιγραπτὸς, καὶ τὰ λοιπὰ ἄτοπα· εἰ δὲ κατὰ προαιρετικὴν σχέσιν, οὐ Χριστοῦ μόνου πρὸς τὸν θεὸν ἡ ἕνωσις, ἀλλὰ καὶ Ἄβελ καὶ Ἐνὼχ καὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, Μωϋσέως, καὶ Σαμουὴλ, καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἱερεμίου, καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων καὶ πατριαρχῶν καὶ προφητῶν πάντων τῶν μέχρις Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, καὶ τῶν ἀπὸ Ἰωάννου καὶ μέχρι τοῦ νῦν εὐαρεστησάντων Θεῷ· οὐ γὰρ εἴρηται περὶ ἑνὸς μόνου, ἀλλ' ὅτι εὐδοκεῖ κύριος ἐν τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, ἐν πᾶσι τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ· καὶ ὅτι οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ

ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι· σαφὲς οὖν, ὡς οὐδὲ ἐκ τῆσδε τῆς ἑνώσεως, οὐδὲν πλέον ἐκ τῶν ὑπὲρ τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος ἄνδρας θεοφόβους καὶ ἀγγέλους ἔσται Χριστοῦ· οὐ δύνασθε οὖν λέγειν ὅτι ἐξελέξατο αὐτὸν μόνον ἀπὸ πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων· καὶ ὅτι ὑπὲρ πάντας ἠξίωται τιμῆς τινὸς ἢ ἑνώσεως ἢ υἱότητος ἢ χαρίτος ἐκ τῆς τοιαύτης ἑνώσεως.

Εἰ δὲ οὐ ταύτην, ἀλλὰ τὴν κατὰ σχέσιν φυσικὴν λέγετε ἕνωσιν τοῦ λόγου πρὸς τὸν Χριστὸν, ἐπεὶ αὕτη ἐν τοῖς ὁμοουσίοις ὁρᾶται· πᾶν γὰρ ζῶον τὸ ὅμοιον ἀγαπᾷ, οὐ τὸ μὴ ὅμοιον· ἢ κατά τινας συμβεβηκώσας τινῶν ὁμοιότητας, δῆλον ὡς ἢ κατά τι συμβεβηκὸς ὅμοιον τὸν λόγον Χριστῷ εἶναι φατὲ, καὶ οὐ θεὸς ἔσται ὁ λόγος οὐσίᾳ καὶ συμβεβηκόσιν ὑφεστὼς τὸ ἴδιον πρόσωπον· ἢ κατ᾽ οὐσίαν, καὶ δῆλον ὡς ἢ τὸν λόγον σάρκα ἴστε ὁμοφυῆ τῇ σαρκὶ ὄντα, καὶ λείπει ὑμῖν ἡ θεία τριὰς ἑνὶ προσώπῳ· ἢ καὶ τὴν σάρκα, θεὸν ὁμοούσιον τοῦ λόγου οἴεσθε, καὶ περιττεύει ὑμῖν ἡ ἁγία τριὰς μιᾷ ὑποστάσει· ἐξ ἀνάγκης οὖν δυάδα ἢ τετράδα προσκυνεῖτε· τὴν δὲ ἁγίαν τριάδα, πάντως παραχαράττετε· εἰ δὲ τούτων τῶν ἑνώσεων οὐδεμίαν καταδέχεσθε λέγειν διὰ τὰ ἄτοπα, οὐδὲ τὴν κατὰ σύνθεσιν ἕνωσιν διὰ τὰ ὑμέτερα δόγματα· εἰ δὲ ὡς ὁμολογεῖτε, πῶς λέγειν δοκεῖτε ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἕνωσιν, πάσης ἑνώσεως τρόπον ἀπαρνούμενοι ἐν ἑαυτοῖς; οὐκοῦν δῆλον γέγονεν, ὡς μόρφωσιν εὐσεβείας μόνον ὑποκρίνεσθε, τὴν δυνάμιν αὐτῆς ἠρνημένοι τὸ συνόλον· καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς, τοιοίδε ἐλέγχεσθε εἰς φανέρωσιν τοῦ λόγου ταύτην λέγοντες εἶναι τὴν ἕνωσιν, καὶ εἰς πρόσωπον οὐκ οἶδα πῶς ἀποκαλοῦντες αὐτήν· τῷ γὰρ φησὶ τὸ πρόσωπον ἐπέχειν τοῦ λόγου τὸν Χριστὸν, ταύτην ἴσμεν.

Ἀλλ᾽ ὦ σοφισταὶ καὶ οὐ σοφοὶ, τάχα δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ἀδόκιμοι· οὐχ᾽ οὕτως ἐστὶν ἡ εἰς πρόσωπον ἕνωσις· ὥσπερ γὰρ ἡ εἰς φύρσιν ἕνωσις, φύρσιν ποιεῖ, οἷον ἡ τοῦ ὀξυκράτου· καὶ ὥσπερ ἡ εἰς σύστασιν τινὰ ἕνωσις, σύστασιν ποιεῖ, οἷον ἡ τοῦ χοροῦ· καὶ ὥσπερ ἡ εἰς παράθεσιν ἕνωσις, παράθεσιν ποιεῖ, οἷον ἡ τοῦ οἴκου· καὶ ὥσπερ ἡ εἰς φύσιν τινὰ ἕνωσις, φύσιν ποιεῖ, οἷον ἡ τοῦ σώματος ἀπὸ τῶν στοιχείων, οὕτω καὶ ἡ εἰς πρόσωπον ἕνωσις καινώτερόν τι ἢ καινοτέρως δείξει τὶ πρόσωπον· οὐ μὴν τόγε ἀντὶ ἑαυτοῦ δεικνῦναι τινὰ ἕτερον πρόσωπον ὡς φατὲ, τοῦτο ἡ ἕνωσις ἐστὶ ἡ εἰς πρόσωπον, ἡ φανέρωσις τοῦ ἑτέρου προσώπου τοῦ ἀγνοουμένου, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀπόκρυψις προσώπου εἰς ἀντιπρόσωπον, μόνον δὲ ὀνόματος ἔκφανσις· ὃ καὶ ἄνευ προσώπου δυνατὸν ἦν κηρύττεσθαι δι᾽ ὑποφήτου· τίνι γὰρ συνέχεται; ἢ τίνι κοινωνεῖ; ἢ τίνι ἥνωται τὰ τοιάδε ἀντ᾽ ἄλλα πράγματα ἀλλήλοις; εἰ μὲν γὰρ ὁμοιότητι, πάλιν θεὸς ἡ σάρξ, ἢ σὰρξ ὁ λόγος· τίς δὲ καὶ χρεία ἦν τῆς ὁμοιότητος οὔσης, μὴ ἐν ἀλη-

θεία τὸ κύριον πρόσωπον, ἀλλὰ τὸ ὅμοιον ἐμφανισθῆναι τῷ μὴ σκαιωρεῖν βουλομένῳ μᾶλλον; εἰ δὲ ἀνόμοια ἔστι, ἐν τίνι ἡ ἕνωσις τῶν προσώπων; πῶς δὲ οὐ πλάνησις μόνον ἐπιτήδευσις ἔσται, τὸ ἄλλό τι δεῖξαι ὡς ἄλλο, καὶ οὐχ' ὡς αὐτὸ ὅ ἐστι; ναί φησι τῷ θείῳ ὀνόματι ἥνωται ἄμφω· ἠξιώθη γὰρ καὶ τὸ μὴ φύσει θεῖον τοῦ θείου ὀνόματος· ἆρα οὐκ ἰδοὺ σαφῶς εἰς τὴν διακενῆς ὀνομασίαν ὑμῖν τὰ μεγάλα Χριστοῦ ἀξιώματα ἐκ μακρᾶς διαιρέσεως κατηντήκασι; μηδενὸς γὰρ ὄντος αὐτῷ καθ' ὃ κοινωνεῖ θεῷ ἑτέρου πράγματος, πλὴν τοῦ ὀνόματος μόνον, πῶς οὐχὶ κατὰ τὴν τῶν ὁμωνύμων ἕνωσιν, τὴν κατὰ τοὔνομα μόνον ἔσται ἔχων τὴν πρὸς θεὸν κοινωνίαν ὁ Χριστὸς, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῷ ὀνόματι πρᾶγμα; ταύτης δ' οὖν καὶ ἄγγελοι πάλαι καὶ ἄνθρωποι ὅσιοι ὑπὸ θεοῦ ἠξίωνται, ὡς προείρηται· καὶ δαίμονες δὲ καὶ ξόανα καὶ πετεινὰ καὶ ἑρπετὰ καὶ λίθοι ἠξιώθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, θεοὶ τὲ καὶ κύριοι καὶ υἱοὶ θεοῦ καὶ θεῶν λεχθέντες· ἐν τούτοις οὖν ὁ μακαρισμὸς Χριστοῦ παρὰ πάντας; τοῦτο ἔστι τὸ ὑπερύψωμα δῶρον αὐτοῦ, ἡ ψευδώνυμος θεοκλησία; ὢ τῆς αἰσχύνης τῶν δογμάτων· ὢ τοῦ λήρου τῶν προβλημάτων.

Λεγέτωσαν οὖν ἡμῖν ἔτι· ἐπεὶ τὰ ὁμώνυμα, ἢ ὁμοούσια ἔστιν ἐξ ἰδικοῦ ὀνόματος ὁμωνυμοῦντα, ὡς Ἰούδας ὁ ἰσκαριώτης καὶ Ἰούδας ὁ ἀδελφόθεος· ἢ ἑτεροούσια ἔστι τινὰ ἀπὸ κοινοῦ ὀνόματος ὁμωνυμοῦντα, οἷον ἀστὴρ ὅ τε θαλάττιος καὶ οὐράνιος, ἢ ἑτεροούσιά τε καὶ τούτων θάτερον μὲν, ἀπὸ κοινοῦ ὀνόματος· καὶ ἕτερον, ἐξ ἰδικοῦ ὁμωνυμεῖ, οἷον ἄγγελος τό τε πνεῦμα, καὶ ὁ προφήτης ὁ λεγόμενος Μαλαχίας· ἢ θατέρου μὲν οὐσία, θάτερον δὲ ἀνούσιον, ὡς λύκος τό τε ζῶον καὶ τὸ πάθος· κατὰ ποίαν τῶνδε τῶν κατὰ τοὔνομα ἡνωμένων, ἡ τοῦ ὀνόματος Χριστοῦ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ λόγου καὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἕνωσις οὖσα, ἢ κατ' οὐσίαν αὐτόν τι κρειττώσει, ἢ ὑπερυψώσει ἢ ὀνήσει τι; οὐδὲν γὰρ τῶν ὁμωνύμων ἀπολαύσει τινὸς τῶν τοῦ ὁμωνύμου· εἰ μὴ ἄρα αὐτὸ δὴ τοῦτο φασὶ, τὸ τῇ ψευδωνυμίᾳ τὴν θείαν δόξαν συναρπάζειν, καὶ ἀποφέρεσθαι πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν τοῦ φύσει θεοῦ πρὸς τοὺς ψευδωνύμους διάκρισιν· εἰ δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη δόξα Χριστοῦ, ταύτης πολλῷ πρότερον Χριστοῦ διάβολός τε καὶ δαίμονες ἐπιθυμήσαντες, ἀπήλαυσαν· ἀλλὰ καὶ ζῶα καὶ ἑρπετὰ ἠξίωνται ὡς εἴρηται τῆσδε· ἐκ πάντων οὖν δέδεικται τρανῶς ὡς ἢ οὐδὲ τιμῆς οὐδὲ δόξης οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων ἠξίωται ὄντως καὶ πράγματι Χριστός· ἢ εἴπερ ἀληθῶς ἐν μεθέξει τῶν θείων ἐστὶ προσηγοριῶν, τῷ πρώτως αὐτὸν τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει τάδε οἰκειούμενον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ θεοῦ λόγον· διὰ τοῦδε γὰρ καὶ πάντα τὰ θεοῦ ἰδικὰ μόνον καὶ αὐτῷ συνεπόμενα ἐξαίρετα πλουτεῖ, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἐπιδείκνυται ὄντως ὁ Χριστός.

Ἔτι μὴν λέγοντες οὗτοι ἀξίας αὐτὸν μετειληφέναι οἱασοῦν μεγίστης, ἀποκρινέσθωσαν ἡμῖν· αὕτη ὁποία ἐστὶν ἡ ἀξία; φυσική τις, οἵα ἡ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ κτήνη κατ' οὐσίαν ὑπεροχὴ, καθὸ εἴρηται, πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας; ἢ συμβεβηκῶσα, οἵα ἡ τοῦ Σαοὺλ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ὕψωσις; εἰ μὲν γὰρ συμβεβηκῶσα, αὐτόθεν οὐδὲ θεία οὐδὲ ἀξιόλογος· εἰ δὲ φυσικὴ, δῆλον ὡς οὐκ ἔστι αὐτῆς μετέχειν ἀληθῶς καὶ οὐ ψευδωνύμως, τὸν μὴ πρότερον τῆς κατ' αὐτὴν φύσεως τυχόντα· εἴπερ οὖν φυσικῆς ἀξίας θεοῦ Χριστὸς μετείληφε, καὶ τὸ θεὸς φύσεως ὄνομα κυρίως ἐστὶ, δῆλον ὡς τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν θείαν κτησάμενος πρῶτον, ἧς ἰδία ἐστὶν ἡ ἀξία καὶ ἡ ὀνομασία, καὶ ταῦτα συνεκληρώσατο· οὐκοῦν ὀρθῶς δοξάζομεν σύνθεσιν τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως· ἢ εἰ μὴ τόδε οὕτως ἔχει, αὐτὸς τραπεὶς εἰς τοιάνδε θείαν φύσιν ὁ ἄνθρωπος, ἠξίωται τῆς φυσικῆς θείας καὶ ὀνομασίας· καὶ ἔσται οὕτως, οὐδὲ σωζόμενος αὐτὸς ἔτι ὁ ἀξιωθεὶς τῆς ἀξίας, οὐδὲ μένων ὁ δεξάμενος τὴν χάριν, οὐδὲ δύο φύσεις ὅλως ὑποκείμεναι, οὐδὲ σωζόμενον αὐτοῖς ὅλως τὸ ἀνθρώπινον ἐν Χριστῷ, καί τοι τοὐναντίον, τὸ θεῖον ἀπ' αὐτοῦ μᾶλλον περιελεῖν μαχομένοις.

Ἡδέως δ' ἂν αὐτῶν ἔτι καὶ τόδε πυθοίμην, εἰ τὸν λόγον Χριστὸν ὀνομάζουσί πως; ἢ καὶ τὸν Χριστὸν, εἰ πρὸς τῷ υἱῷ καὶ θεῷ, φασὶ καὶ λόγον, ἢ οὐχί; εἰ μὲν οὖν οὐχὶ, ἰδοὺ πάντα τὰ δοθέντα ὑπ' αὐτῶν εἰς τιμὴν Χριστοῦ ἀνέτρεψαν, καὶ οὐδὲ τὴν κατὰ τὸ ὄνομα ψιλὴν κοινωνίαν παρέχουσιν ἣν προσποιοῦνται· εἰ γὰρ μὴ λόγος, οὐδὲ θεοῦ υἱὸς φυσικὸς, οὐδὲ τῷ ὀνόματι· εἰ δὲ ταῦτα διαβλεψάμενοι ὀνομάζουσι καὶ λόγον τὸν Χριστὸν, καὶ τὸν λόγον Χριστὸν, εἰς προσώπου ἀντένδειξιν ἄρα καὶ ἀντονομασίαν, τῆς κλήσεως τῆς σαρκὸς καὶ τὸν λόγον αὐτὸν μεταλαβεῖν φασίν· ἐν ὅσῳ οὖν τὸ αὐτὸ ἴδιον πρόσωπον ἐπέχειν τὴν σάρκα βούλεται καὶ τοῦτο ἐμφανίσαι, εὑρεθήσεται αὐτὸς τὸ ἐκείνης ἐπέχων· τοῦτο δὲ ἀντικαταλλαγή τις ἔσται προσώπων καὶ ὀνομάτων, διὰ ποίαν ἄρα οἰκονομίαν· εἰ γὰρ δὴ μόνον ὑψῶσαι ἔδει τῷ μείζονι ὀνόματι τὸ ἧττον πρόσωπον, τίς ἡ χρεία τοῦ ταπεινῶσαι τὸ μεῖζον πρόσωπον τῷ ἥττονι ὀνόματι; οὐ γάρ τις ὄνησις τῷ δοξασθέντι, ἐκ τῆς τοῦ δοξάσαντος αὐτὸν ἀδοξίας· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ δοξάσας τῷ ἰδίῳ ὀνόματι τὴν σάρκα λόγος, δόξης δεόμενος ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς τοῦτο μετείληφε· τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς μετακλήσεως τῶν μερῶν, εἴποιεν, εἰ μὴ ὁ λόγος τῆς τοῦ ὅλου συνθέσεως; ἐν δὲ τῷ λέγειν αὐτοὺς εἰκῆ, ὅτι ναὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ θεὸς λόγος, ἐστὶ καὶ ὁ ἑνωθεὶς αὐτῷ ἄνθρωπος, μηδὲν τοῦ λόγου διδοῦντας Χριστῷ διακεχωρισμένῳ αὐτοῦ, πῶς ἑαυτοὺς οὐκ ἐντραπήσονται; εἰ γάρ ἐστι τι ὁ θεὸς λόγος πρὸς τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ ὃ μεταδίδωσι Χριστῷ, συμβεβηκός τι κατ' ἐκεῖ-

νο μόνον ἐστὶν, οὐ λέγω οὖν αὐτὸς· ἀλλὰ εἰ ἐν αὐτῷ ὅλως συμβεβηκός τι νοεῖται, οὐ θεὸς ἔσται λοιπὸν· εἰ δὲ ὑπόστασίς ἐστι θεοῦ πρὸς τῇ οὐσίᾳ μόνον ὁ λόγος, καὶ τοῦτο εἴποιεν· ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος Χριστός ἐστι νῦν σὺν τῷ λόγῳ, πῶς οὐ καθ' ὑπόστασιν ἥνωται αὐτῷ σαφῶς; ἢ γὰρ ἄλλην ὁμοίαν ὑπόστασιν φασὶ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν λόγον εἶναι τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ, καὶ δύο λόγοι εἶεν, καὶ δύο θεοὶ οὗτοι, καὶ υἱοὶ δύο, καὶ τετρὰς ἡ ἁγία τριάς· ἢ εἰ αὕτη μία μεταδοθεῖσα τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπείᾳ, ἤγουν συμπαραλαβοῦσα ἐν ἑαυτῇ, κοινὴ ἐστὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς Χριστοῦ ὑπόστασις, ὀρθῶς σέβομεν ἐν Χριστῷ τὴν καθ' ὑπόστασιν τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἕνωσιν ἡμεῖς· ἀλλ' οὕτως μὲν τάδε.

Εἰ δὲ καὶ μὴ ἦν τις ἀνατροπὴ τῶνδε τῶν εἰρημένων αὐτοῖς πιθανολογιῶν ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀσεβείας, πῶς οὐκ ἀρκέσει καὶ μόνη πρὸς ἀποστροφὴν τῆς κατ' αὐτοὺς δεισιδαιμονίας ἡ ἑπομένη τοῖς παρ' αὐτῶν θέμασιν ἀτοπία; ἑνὸς γὰρ υἱοῦ ὄντος ἰδίᾳ, ὥς φασιν, ὅλου τε φύσει υἱοῦ τοῦ θεοῦ, πρὸ Χριστοῦ τε καὶ μετὰ Χριστὸν ἀσάρκως νοουμένου, ἤγουν μιᾶς ὑποστάσεως, καὶ ἑτέρας ὑποστάσεως τῆς τοῦ Χριστοῦ, ὅλης τε φύσει υἱοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐνσάρκου γινωσκομένης, χάριτι δὲ καὶ δόξῃ ψιλῇ μόνῃ λεγομένης υἱοῦ θεοῦ, πῶς οὐ δύο υἱοὶ εἶεν αἱ δύο ὑποστάσεις αὗται διαφοροί τε καὶ ἐπὶ διαφόροις υἱότησιν, καὶ ἀπὸ διαφόρων τοκέων, καὶ διωρισμέναι τῇ ὑπάρξει καὶ τόπῳ ἀεί; ὧν εἰ μὲν τὴν φύσει θείαν προσκυνοῦντες, τὴν ἑτέραν ὡς ὁμοούσιον ἑαυτοῖς ἀποπροσποιοῦνται, ἑβραῖοι σαφεῖς εἶεν ἀντιχριστοι· λέγοντες καὶ αὐτοὶ περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλ' ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ· εἰ δὲ καὶ ταύτην ὡς θεὸν σέβουσιν, ἣν μόνον ἀνθρωπίνην εἶναι φύσιν γινώσκουσιν, ἕλληνες πρόδηλοι σεβόμενοι τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ὄντως ἀνθρωπολάτραι, καὶ τετράδα συνιστῶντες θείων ὑποστάσεων, ἐκ τριῶν ὁμοουσίων καὶ μιᾶς ἑτεροουσίου· καὶ οὐκ εἴποιεν ὅτι ἀλλὰ βουλήσει θεοῦ τὸν ἄνθρωπον Χριστὸν προσκυνοῦμεν· ποῦ γὰρ εἶπεν ἡμῖν τὰ θεῖα λόγια, προσκυνεῖν ἀνδρὶ ὡς θεῷ; ἀλλ' οὐδ' ἔστιν οὗ μὴ ἐγκαλεῖ ἡ ἁγία γραφὴ τοῖς τοιοῖσδε· καὶ πραγγυᾷ ὅτι κυρίῳ τῷ θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· ἀλλ' ἴδωμεν ἑξῆς τί καὶ πρὸς τάδε ἀπολογοῦνται οἱ βέλτιστοι.

X. Εἰ τοὺς δύο υἱοὺς φησὶ κατὰ φύσιν ἐλέγομεν εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἢ ἄμφω κατὰ χάριν, ὄντως καλῶς ἂν ἡμῖν δύο λέγειν υἱοὺς θεοῦ συνήγετε· υἱοὺς γὰρ δύο ἢ πλείους τηνικαῦτα λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, ἡνίκα ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἴησαν πάντες οἱ συναριθμούμενοι καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τρόπον· εἴτ' οὖν φύσει ἢ θέσει ἄμφω γεγενημένοι αὐτῷ, ὥστε καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς ἀλλήλων δύνασθαι λέγειν· οὕτως γοῦν καὶ εἴρηται ἡ μήτηρ τῶν δύο υἱῶν Ζεβεδαίου· καὶ ἐν τῇ γενέσει, τῷ δὲ Ἰωσὴφ ἐγένον-

το υἱοὶ δύο· καὶ εἶπε Ῥουβὶμ τῷ πατρὶ αὐτοῦ· τοὺς δύο υἱούς μου ἀπόκτεινον, ἐὰν μὴ ἀγάγω αὐτὸν πρός σε, τουτέστι τὸν Βενιαμίν· καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ πάλιν γέγραπται, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν· ἔνθα οὖν δύο ἢ πολλοὶ υἱοί, καὶ ἀδελφοὶ εἴρηνται, καὶ πρωτοτοκία, καὶ ὑστεροτοκία λέγεται ὡς ἐν Ἡσαῦ καὶ Ἰακὼβ· εἰ οὖν φύσει τόν τε λόγον καὶ τὸν Χριστὸν ἔφημεν ἐκ Θεοῦ, ἢ χάριτι ἄμφω, καλῶς ἂν ἐλογίζεσθε ἡμᾶς· ἔδει γὰρ καὶ ἀδελφοὺς λέγεσθαι αὐτοὺς δύο ὄντας, καὶ θάτερον πρωτότοκον καὶ πρεσβύτερον εἶναι, εἴπερ μὴ δίδυμοι· εἰ δὲ ὁ μὲν θέσει, ὁ δὲ φύσει ἐστὶ, καὶ ἑτέρου μὲν φύσει ἑτέρου δὲ θέσει ὁ Χριστὸς υἱὸς, δῆλον ὅτι οὐκ ἔχει χώραν ἡ τῶν δύο υἱῶν συναρίθμησις.

Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως οἱ ὄντως παραδόξων δογμάτων πλάσταί τε καὶ ἐφευρεταὶ, οἱ τὰς δύο φύσεις, ἤγουν τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, εἰς ἕνα υἱὸν καὶ μίαν ὑπόστασιν συντιθέναι ὡς ἀδύνατον τρόπον μὴ εὐδοκοῦντες· καὶ δύο πρόσωπα, καὶ δύο υἱοὺς τελείους ἰδίᾳ τε κεχριμένους εἰς ἕνα υἱὸν συνάπτειν ἀρτίως νομοθετοῦντες· εἴποιμεν οὖν πρὸς αὐτούς· μὴ περιφέρεσθε τοῖς νοήμασι κραιπαλούντων δίκην ὦ βέλτιστοι· ἢ γὰρ ὁ ἀνόμοιος τρόπος τῆς γεννήσεώς ἐστιν ὁ αἴτιος τοῦ συναριθμεῖσθαι τὴν δυάδα τῶν υἱῶν, κἂν τοῦ αὐτοῦ εἶεν πατρὸς, ἢ τὸ ἐκ διαφόρων εἶναι γονέων ἑκάτερον υἱὸν, ἢ ἄμφω εἰσὶ συναίτια τῆς ἀναιρέσεως τῆς δυάδος ἐπὶ τῶν υἱῶν, ἤγουν ἡ διαφορὰ τῆς υἱότητος καὶ τῶν τεκόντων· εἰ μὲν οὖν ὁ διάφορος τρόπος τῆς γεννήσεώς ἐστιν, ὁ κατὰ τοὺς δύο υἱοὺς ἕνα ποιῶν ἀριθμεῖσθαι, πρῶτον μὲν πῶς καὶ τὸν ἕνα υἱὸν διχάζειν τὴν διάφορον γέννησιν ἐλέγετε, ἐν τῷ δυσωπεῖσθαι παρ' ἡμῶν θεοτόκον λέγειν τὴν ἁγίαν παρθένον; εἰ ἐγεννήθη γὰρ ἑτέρᾳ γεννήσει, μὴ μεῖναι τὸν αὐτὸν ἄχρονον υἱὸν Θεοῦ λόγον ἐφάσκετε· τὸ γὰρ ὁπωσοῦν γεννώμενον, ἕτερον εἶναι παρὰ τὸ ἤδη προὸν, παντοίως ἀπεφαίνεσθε· ἄλλως δὲ, εἰ ὁ διάφορος τρόπος ἁπλῶς ἀναιρεῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν υἱῶν, καί τοι καὶ υἱότητα καινοτέραν προστιθεὶς Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς, υἱὸς ὢν θέσει τῆς δεσποίνης, διὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ δεσπότου ἐν τῷ σταυρῷ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ ἰδοὺ ὁ υἱός σου· ὁ δέ κύριος φύσει υἱὸς αὐτῆς ὢν, εἷς υἱὸς ἄμφω ἦσαν, διὰ τὸν διάφορον τρόπον τῆς υἱότητος· εἰ δὲ οὐ τῆς γεννήσεως ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ τῶν γεννησάντων, ἕνα εἶναι δείκνυσι καὶ τοὺς πλείους γεννηθέντας· ἆρά γε διότι Σίμων μὲν Ἰωνᾶ, Ἰωάννης δὲ Ζεβεδαίῳ γεννᾶται, εἷς υἱὸς ἦσαν ἄμφω; εἰ δὲ ὅτι διάφορος τρόπος τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ διάφορα εἶναι πρόσωπα τὰ γεννήσαντα, ἀλλὰ συνελθόντα ἕνα υἱὸν τοὺς γεννηθέντας διαφόροις καὶ διαφόρως διαφόρους παριστῶσιν, ἆρά γε Ἰωάννης θέσει υἱὸς ὢν τῆς δεσποίνης, Σίμων δὲ υἱὸς ὢν Ἰωνᾶ φύσει, εἷς υἱὸς ἦσαν διὰ τὸν διάφορον τρόπον, καὶ τοὺς διαφόρους τῶν γονέων; εἰ δὲ ταῦτα πάντα

προφανὲς ψεῦδος, δῆλον ὡς ἐφ' ὧν μία ὑπόστασις ὑπόκειται μόνον, ἀληθὲς τόδε ἐστί· Ζεβεδαίου γὰρ φύσει, καὶ τῆς δεσποίνης θέσει, ὁ αὐτὸς ἦν εἷς υἱὸς ὄντως μόνος Ἰωάννης, ὅτι διαφόροις υἱότησίν ἐστιν ὑποβάλλεσθαι μίαν ὑπόστασιν.

Δύο δὲ ὑποστάσεις Χριστοῦ καὶ τοῦ λόγου, καὶ δύο πρόσωπα τέλεια διαῤῥήδην βοᾶτε· πῶς οὖν υἱὸς διὰ τὴν διάφορον γέννησιν ἔσται Χριστὸς καὶ ὁ λόγος ὦ τερατολόγοι; οὕτως δὲ ἂν καὶ εἴη ἡ μὲν διαφορὰ ἑνώσεως αἰτία καθ' ὑμᾶς· ἡ δὲ ὁμοιότης, διακρίσεως ἐν τοῖς πράγμασιν· ἅπερ ἐξ αἰῶνος οὐδενὶ πρὸ ὑμῶν ἀπεκαλύφθη· εἰ δὴ λέγοιεν διὰ τὴν τῶν γονέων διαφορὰν, ἕνα εἶναι, γελοῖος λῆρος· εἰ τὸ μὲν ἐξ ὁμοίων, δύο εἶναι· τὸ δὲ ἐκ διαφόρων γονέων ἕνα υἱὸν εἶναι, πάντας τοὺς τεχθέντας παρίστησιν· ἆρα οὖν Ὀφνὶ μὲν καὶ Φινεὲς δύο υἱοὶ, ἐπεὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἠλεὶ; Ἰωνάθαν δὲ καὶ Δαβὶδ, ἐπεὶ ὁ μὲν Σαοὺλ ὁ δὲ ἐξ Ἰεσσαὶ, οὐ δύο υἱοὶ, εἷς δὲ μόνον; ἀλλ' εἰ τόδε οὕτως, οὐδὲ οἱ ἐκ Κάϊν καὶ ἀπὸ Σὴθ τῶν διαφόρων δύο υἱοὶ, ἀλλ' εἷς υἱὸς πάντες οἱ ἄνθρωποι· εἰ δὲ ἁπλῶς ἡ διαφορὰ τοῦ εἴδους τῶν γονέων αἰτία τοῦδε, καὶ ἵπποι καὶ ἰχθύες πάντες, εἷς υἱός· καὶ τίς ἀνέξεται τῶν ἀτοπημάτων; ἁπλῶς γὰρ τοῦτο συνάγεται, ὅτι εἰ μὲν διάφοροι εἶεν οἱ γονεῖς, εἷς υἱὸς οἱ πλείους· εἰ δὲ ἀδιάφοροί εἰσι, πλείονες· ἔσται οὖν ἡ διαφορὰ, ἑνώσεως καὶ μονάδος αἰτία· ἡ δὲ ὁμοίοτης, διακρίσεως καὶ πλήθους, ἅ ἐστιν ἀντικατάλλα.

XI. Ἀλλ' ἰδοὺ φησὶν ἐπὶ ταῖς δύο αἰτίαις οἱ φύσει υἱοὶ Βάλλας τῆς παιδίσκης, Ῥαχὴλ καὶ υἱοὶ Ῥαχὴλ εἰσὶ θέσει, καὶ οὐκ ἐπλεόνασαν ἀριθμῷ, καθὼς εἴρηται ὑπ' αὐτῆς τῷ Ἰακὼβ· εἴσελθε πρὸς τὴν παιδίσκην μου, καὶ τέξεται ἐπὶ τῶν γονάτων μου καὶ τεκνοποιήσομαι κἀγὼ ἐξ αὐτῆς· καὶ πάλιν, ὅτι ἔκρινέ μοι ὁ θεὸς, καὶ ἐπήκουσε τῆς φωνῆς μου, καὶ ἔδωκέ μοι υἱόν· διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Δάν· τέτοκε δὲ καὶ αὕτη φύσει τὸν Ἰωσὴφ καὶ Βενιαμίν· καὶ οὐ διὰ τόδε τέσσαρες υἱοὶ τῆς Ῥαχὴλ, ἐκ τῶν ιβ πατριαρχῶν εἰσίν· οὐ γὰρ ἀριθμοῦνται καὶ οἱ θέσει υἱοί· Καί τοι εἴποιμεν εἰ οὐδὲ ὅλως ἀριθμοῦνται, πῶς οὖν ιβ οἱ πατριάρχαι εἰσὶ, Δὰν καὶ Νεφθαλεὶμ μὴ συλλογιζομένων; ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀριθμοῦνται σὺν τοῖς φύσει οἱ θέσει, δῆλόν ἐστιν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ὡς τῆς Ῥαχὴλ, ἀλλά γε ὡς τῆς Βάλλας ἰδοὺ ἀριθμοῦνται ἑτέρας οὔσης· καὶ δύο μὲν Ῥαχὴλ, δύο δὲ ἕτεροι τῆς Βάλλας εἶναι λέγονται ἐν τοῖς ιβ· ἐκ διαφόρων τὲ ὄντες μητέρων υἱοὶ καὶ ἐξ ἀδιαφόρου πατρός· ὥστε καὶ οἱ ἐκ διαφόρων, καὶ οἱ ἐξ ἀδιαφόρων ὅλως, εἰ πλειόνές εἰσι ταῖς ὑποστάσεσιν, υἱοὶ ἀριθμοῦνται· μόνον δὲ τότε οὐκ ἀριθμοῦνται πλείονες υἱοὶ, ὅτε κατὰ τῶν αὐτῶν ὑποστάσεων, πλείους υἱοτήτων τρόποι εἰσί· διὸ υἱοὶ Βάλλας ἐπεὶ καὶ ταύτης φύσει καὶ τῆς Ῥαχὴλ θέσει εἰσὶν υἱοὶ οἱ αὐτοὶ; οὐχ' ἕκαστος αὐ-

τῶν διὰ τὰς δύο υἱότητας, δύο υἱοὶ καταλογίζονται· ἢ γὰρ ἂν οὕτως δε-
κατέσσαρες ἦσαν οἱ πατριάρχαι· ἀλλ' εἷς ἑκάτερος, διαφόροις υἱότησι
τὴν διάφορον σχέσιν ποιούμενος πρὸς τοὺς τοκέας, οὐ διαφόροις ἀριθμοῖς
καὶ ὑποστάσεσι μετρούμενοι· ὅπου γε τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν, εἰ διὰ τὸ
θέσει εἶναι τὸν ἄνθρωπον υἱὸν θεοῦ, μὴ συναριθμεῖσθαι εἰς δυάδα υἱὸν
τὸν Χριστὸν ποιεῖ σὺν τῷ φύσει υἱῷ τοῦ θεοῦ τῷ λόγῳ, ἐπεὶ ὁ ἀριθμὸς
ἐπὶ τῶν φύσει ἐστὶ, τοῦτο δείκνυται, ὅτι ἢ ὡς ὑπερέχων, ἢ ὡς οὐδὲν ὢν
ὅλως, οὐχ' ἥξει εἰς ἀριθμὸν υἱῶν ὁ θέσει· εἰ μὲν οὖν ὡς ὑπερέχων μεί-
ζων Ἰωάννης τοῦ δεσπότου ἐν υἱοῖς τῆς δεσποίνης, καὶ τοῦ λόγου ἁπλῶς
ὁ ἄνθρωπος παρὰ θεῷ τῷ πατρί· εἰ δὲ χείρων, πῶς εἷς υἱὸς ὁ χείρων
σὺν τῷ κρείττονι; οὐ γὰρ ἓν τὰ διάφορα ἐροῦσιν.

Εἰ δὲ εἴποιεν ὅτι ὡς οὐδὲν ὢν, ἐλήλεγκται αὐτῶν ἡ δόκησις τῆς περὶ
Χριστοῦ υἱότητος· ἵνα δὲ κἂν τούτῳ δειχθεῖεν ψευδόμενοι, ἰδοὺ ἐν τῇ γε-
νεαλογίᾳ τοῦ κυρίου, Ἰωσὴφ τὸν μνηστῆρα τῆς δεσποίνης, υἱὸν λέγει τοῦ
Ἠλεὶ, καί τοι ἐξ Ἰακὼβ φύσει ὄντα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρωτότοκον, ἀλ-
λὰ κατὰ νόμον, ἐκείνου σπέρμα τοῦ προτελευτήσαντος ἄπαιδος ἀδελφοῦ
ἀναγορευόμενον· ἔτι δὲ τὸ τρανότερον αὐτῶν γυμνοῦν τὴν διπλῆν ἀσέβειαν,
εἴποιμεν· ὡς εἰ καὶ μὴ συναριθμεῖται ὁ θέσει υἱὸς τοῦ θεοῦ Χριστὸς καθ'
ὑμᾶς τῷ φύσει υἱῷ καὶ λόγῳ τοῦ θεοῦ, κἀντεῦθεν δύο υἱοὺς πρεσβεύειν
οὐχ' ἁλίσκεσθε; ἀλλ' ἐπεὶ τινός ἐστι καὶ αὐτὸς φύσει υἱὸς πάντως καὶ
καθ' ὑμᾶς ἤγουν τοῦ ἀνθρώπου, οὐ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου γεγένηται, δῆ-
λον ὡς υἱός ἐστιν, εἰ καὶ μὴ θεοῦ, ἀλλ' ὅμως πάντως τινὸς προσώπου
φύσει καὶ καθ' ὑμᾶς· τοῦτον οὖν τὸν οὐ θεὸν, οὐδὲ θεοῦ φύσει υἱὸν, ἀν-
θρώπου δὲ φύσει υἱὸν καθ' ὑμᾶς, καὶ τὸν φύσει υἱὸν τοῦ θεοῦ λόγον,
δύο υἱοὺς φατέ. ἢ οὐδὲ Σὴθ τὸν υἱὸν Ἀδὰμ, καὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ,
δύο υἱοὺς ἐρεῖτε, ἑτέρου καὶ ἑτέρου ὄντας υἱούς· εἰ δὲ τοῦτο, πάντως δῆ-
λον ὡς δύο μεν υἱοὺς ἴστε, τόν τε λόγον καὶ τὸν Χριστόν· ὥσπερ οὖν καὶ
δύο πρόσωπα λέγετε· ἀλλ' οὐδὲ θεὸν, οὐδὲ θεοῦ υἱὸν τὸν Χριστὸν, μόνον
δὲ ψιλὸν υἱὸν ὄντα καθ' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀνθρώπου· ταῦτα δὲ ἦν
αὐτὰ ἃ πάλαι ἐγκαλούμενοι παρ' ἡμῶν, ἄλλην ἀλλαχοῦ διεκδύνοντες,
λαθεῖν ἐμηχανᾶσθε· καὶ ἰδοὺ θατέρᾳ θατέραν κακοδοξίαν ἑαυτῶν διηλέγ-
ξατε· τοῦτο πολλάκις κἀν τοῖς δαιμονιῶσι τῆς θείας δυνάμεως δεικνύσης,
καὶ καταναγκαζούσης διὰ τῶν ἁγίων λέγειν αὐτοὺς τοὺς δαίμονας ἄκον-
τας τὰς ἑαυτῶν ἐφόδους καὶ ἐπιβουλὰς καὶ πονηρίας τὰς κατὰ τῶν ἐνερ-
γουμένων· ἵνα δι' ἑαυτῶν τὰς ἰδίας θριαμβεύωσι μιαρότητας, καὶ μὴ ὑφ'
ἑτέρως δόξοιεν δι' ἀπέχθειαν συκοφαντεῖσθαι. Ἀλλ' οὔτε συλλογιστικῶς,
οὔτε αἰτιολογικῶς δεικνύειν ὅπως οὐ δύο υἱούς φασιν εἶναι τὰ διάφορα

προφανὲς ψεῦδος, δῆλον ὡς ἐφ' ὧν μία ὑπόστασις ὑπόκειται μόνον, ἀληθὲς τόδε ἐστί· Ζεβεδαίου γὰρ φύσει, καὶ τῆς δεσποίνης θέσει, ὁ αὐτὸς ἦν εἷς υἱὸς ὄντως μόνος Ἰωάννης, ὅτι διαφόροις υἱότησίν ἐστιν ὑποβάλλεσθαι μίαν ὑπόστασιν.

Δύο δὲ ὑποστάσεις Χριστοῦ καὶ τοῦ λόγου, καὶ δύο πρόσωπα τέλεια διαῤῥήδην βοᾶτε· πῶς οὖν υἱὸς διὰ τὴν διάφορον γέννησιν ἔσται Χριστὸς καὶ ὁ λόγος ὦ τερατολόγοι; οὕτως δὲ ἂν καὶ εἴη ἡ μὲν διαφορὰ ἑνώσεως αἰτία καθ' ὑμᾶς· ἡ δὲ ὁμοιότης, διακρίσεως ἐν τοῖς πράγμασιν· ἅπερ ἐξ αἰῶνος οὐδενὶ πρὸ ὑμῶν ἀπεκαλύφθη· εἰ δὴ λέγοιεν διὰ τὴν τῶν γονέων διαφορὰν, ἕνα εἶναι, γελοῖος λῆρος· εἰ τὸ μὲν ἐξ ὁμοίων, δύο εἶναι· τὸ δὲ ἐκ διαφόρων γονέων ἕνα υἱὸν εἶναι, πάντας τοὺς τεχθέντας παρίστησιν· ἆρα οὖν Ὀφνὶ μὲν καὶ Φινεὲς δύο υἱοὶ, ἐπεὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἠλεὶ; Ἰωνάθαν δὲ καὶ Δαβὶδ, ἐπεὶ ὁ μὲν Σαοὺλ ὁ δὲ ἐξ Ἰεσσαὶ, οὐ δύο υἱοὶ, εἷς δὲ μόνον; ἀλλ' εἰ τόδε οὕτως, οὐδὲ οἱ ἐκ Καῒν καὶ ἀπὸ Σὴθ τῶν διαφόρων δύο υἱοὶ, ἀλλ' εἷς υἱὸς πάντες οἱ ἄνθρωποι· εἰ δὲ ἁπλῶς ἡ διαφορὰ τοῦ εἴδους τῶν γονέων αἰτία τοῦδε, καὶ ἵπποι καὶ ἰχθύες πάντες, εἷς υἱός· καὶ τίς ἀνέξεται τῶν ἀτοπημάτων; ἁπλῶς γὰρ τοῦτο συνάγεται, ὅτι εἰ μὲν διάφοροι εἶεν οἱ γονεῖς, εἷς υἱὸς οἱ πλείους· εἰ δὲ ἀδιάφοροί εἰσι, πλείονες ἔσται οὖν ἡ διαφορὰ, ἑνώσεως καὶ μονάδος αἰτία· ἡ δὲ ὁμοιότης, διακρίσεως καὶ πλήθους, ἅ ἐστιν ἀντικατάλλα.

XI. Ἀλλ' ἰδοὺ φησὶν ἐπὶ ταῖς δύο αἰτίαις οἱ φύσει υἱοὶ Βάλλας τῆς παιδίσκης, Ῥαχὴλ καὶ υἱοὶ Ῥαχὴλ εἰσὶ θέσει, καὶ οὐκ ἐπλεόνασαν ἀριθμῷ, καθὼς εἴρηται ὑπ' αὐτῆς τῷ Ἰακὼβ· εἴσελθε πρὸς τὴν παιδίσκην μου, καὶ τέξεται ἐπὶ τῶν γονάτων μου καὶ τεκνοποιήσομαι κἀγὼ ἐξ αὐτῆς· καὶ πάλιν, ὅτι ἔκρινέ μοι ὁ θεὸς, καὶ ἐπήκουσε τῆς φωνῆς μου, καὶ ἔδωκέ μοι υἱόν· διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Δάν· τέτοκε δὲ καὶ αὕτη φύσει τὸν Ἰωσὴφ καὶ Βενιαμίν· καὶ οὐ διὰ τόδε τέσσαρες υἱοὶ τῆς Ῥαχὴλ, ἐκ τῶν ιβ πατριαρχῶν εἰσίν· οὐ γὰρ ἀριθμοῦνται καὶ οἱ θέσει υἱοί· Καί τοι εἴποιμεν εἰ οὐδὲ ὅλως ἀριθμοῦνται, πῶς οὖν ιβ οἱ πατριάρχαι εἰσὶ, Δὰν καὶ Νεφθαλεὶμ μὴ συλλογιζομένων; ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀριθμοῦνται σὺν τοῖς φύσει οἱ θέσει, δῆλόν ἐστιν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ὡς τῆς Ῥαχὴλ, ἀλλά γε ὡς τῆς Βάλλας ἰδοὺ ἀριθμοῦνται ἑτέρας οὔσης· καὶ δύο μὲν Ῥαχὴλ, δύο δὲ ἕτεροι τῆς Βάλλας εἶναι λέγονται ἐν τοῖς ιβ· ἐκ διαφόρων τε ὄντες μητέρων υἱοὶ καὶ ἐξ ἀδιαφόρου πατρὸς· ὥστε καὶ οἱ ἐκ διαφόρων, καὶ οἱ ἐξ ἀδιαφόρων ὅλως, εἰ πλείονές εἰσι ταῖς ὑποστάσεσιν, υἱοὶ ἀριθμοῦνται· μόνον δὲ τότε οὐκ ἀριθμοῦνται πλείονες υἱοὶ, ὅτε κατὰ τῶν αὐτῶν ὑποστάσεων, πλείους υἱοτήτων τρόποι εἰσὶ· διὸ υἱοὶ Βάλλας ἐπεὶ καὶ ταύτης φύσει καὶ τῆς Ῥαχὴλ θέσει εἰσὶν υἱοὶ οἱ αὐτοὶ; οὐχ' ἕκαστος αὐ-

τῶν διὰ τὰς δύο υἱότητας, δύο υἱοὶ καταλογίζονται· ἢ γὰρ ἂν οὕτως δεκατέσσαρες ἦσαν οἱ πατριάρχαι· ἀλλ' εἷς ἑκάτερος, διαφόροις υἱότησι τὴν διάφορον σχέσιν ποιούμενος πρὸς τοὺς τοκέας, οὐ διαφόροις ἀριθμοῖς καὶ ὑποστάσεσι μετρούμενοι· ὅπου γε τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν, εἰ διὰ τὸ θέσει εἶναι τὸν ἄνθρωπον υἱὸν θεοῦ, μὴ συναριθμεῖσθαι εἰς δυάδα υἱὸν τὸν Χριστὸν ποιεῖ σὺν τῷ φύσει υἱῷ τοῦ θεοῦ τῷ λόγῳ, ἐπεὶ ὁ ἀριθμὸς ἐπὶ τῶν φύσει ἐστὶ, τοῦτο δείκνυται, ὅτι ἢ ὡς ὑπερέχων, ἢ ὡς οὐδὲν ὢν ὅλως, οὐχ' ἥξει εἰς ἀριθμὸν υἱῶν ὁ θέσει· εἰ μὲν οὖν ὡς ὑπερέχων μείζων Ἰωάννης τοῦ δεσπότου ἐν υἱοῖς τῆς δεσποίνης, καὶ τοῦ λόγου ἁπλῶς ὁ ἄνθρωπος παρὰ θεῷ τῷ πατρί· εἰ δὲ χείρων, πῶς εἷς υἱὸς ὁ χείρων σὺν τῷ κρείττονι; οὐ γὰρ ἓν τὰ διάφορα ἐροῦσιν.

Εἰ δὲ εἴποιεν ὅτι ὡς οὐδὲν ὤν, ἐλήλεγκται αὐτῶν ἡ δόκησις τῆς περὶ Χριστοῦ υἱότητος· ἵνα δὲ κἂν τούτῳ δειχθεῖεν ψευδόμενοι, ἰδοὺ ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τοῦ κυρίου, Ἰωσὴφ τὸν μνηστῆρα τῆς δεσποίνης, υἱὸν λέγει τοῦ Ἠλεὶ, καί τοι ἐξ Ἰακὼβ φύσει ὄντα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρωτότοκον, ἀλλὰ κατὰ νόμον, ἐκείνου σπέρμα τοῦ προτελευτήσαντος ἄπαιδος ἀδελφοῦ ἀναγορευόμενον· ἔτι δὲ τὸ τρανότερον αὐτῶν γυμνοῦν τὴν διπλῆν ἀσέβειαν, εἴποιμεν· ὡς εἰ καὶ μὴ συναριθμεῖται ὁ θέσει υἱὸς τοῦ θεοῦ Χριστὸς καθ' ὑμᾶς τῷ φύσει υἱῷ καὶ λόγῳ τοῦ θεοῦ, κἀντεῦθεν δύο υἱοὺς πρεσβεύειν οὐχ' ἁλίσκεσθε; ἀλλ' ἐπεὶ τινός ἐστι καὶ αὐτὸς φύσει υἱὸς πάντως καὶ καθ' ὑμᾶς ἤγουν τοῦ ἀνθρώπου, οὐ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου γεγένηται, δῆλον ὡς υἱός ἐστιν, εἰ καὶ μὴ θεοῦ, ἀλλ' ὅμως πάντως τινὸς προσώπου φύσει καὶ καθ' ὑμᾶς· τοῦτον οὖν τὸν οὐ θεὸν, οὐδὲ θεοῦ φύσει υἱὸν, ἀνθρώπου δὲ φύσει υἱὸν καθ' ὑμᾶς, καὶ τὸν φύσει υἱὸν τοῦ θεοῦ λόγον, δύο υἱοὺς φατέ· ἢ οὐδὲ Σὴθ τὸν υἱὸν Ἀδὰμ, καὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, δύο υἱοὺς ἐρεῖτε, ἑτέρου καὶ ἑτέρου ὄντας υἱούς· εἰ δὲ τοῦτο, πάντως δῆλον ὡς δύο μεν υἱοὺς ἴστε, τόν τε λόγον καὶ τὸν Χριστόν· ὥσπερ οὖν καὶ δύο πρόσωπα λέγετε· ἀλλ' οὐδὲ θεὸν, οὐδὲ θεοῦ υἱὸν τὸν Χριστὸν, μόνον δὲ ψιλὸν υἱὸν ὄντα καθ' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀνθρώπου· ταῦτα δὲ ἦν αὐτὰ ἃ πάλαι ἐγκαλούμενοι παρ' ἡμῶν, ἄλλην ἀλλαχοῦ διεκδύνοντες, λαθεῖν ἐμηχανᾶσθε· καὶ ἰδοὺ θατέρᾳ θατέραν κακοδοξίαν ἑαυτῶν διηλέγξατε· τοῦτο πολλάκις κἂν τοῖς δαιμονιῶσι τῆς θείας δυνάμεως δεικνύσης, καὶ καταναγκαζούσης διὰ τῶν ἁγίων λέγειν αὐτοὺς τοὺς δαίμονας ἄκοντας τὰς ἑαυτῶν ἐφόδους καὶ ἐπιβουλὰς καὶ πονηρίας τὰς κατὰ τῶν ἐνεργουμένων· ἵνα δι' ἑαυτῶν τὰς ἰδίας θριαμβεύωσι μιαρότητας, καὶ μὴ ὑφ' ἑτέρως δόξοιεν δι' ἀπέχθειαν συκοφαντεῖσθαι. Ἀλλ' οὔτε συλλογιστικῶς, οὔτε αἰτιολογικῶς δεικνύειν ὅπως οὐ δύο υἱοὺς φασὶν εἶναι τὰ διάφορα

πρόσωπα δυνηθέντες, νῦν παραδειγματικῶς ἡμῖν τοῦτο βούλονται παριστάνειν, καὶ φασίν.

XII. Ὅτι πολλάκις τὰ διάφορα τῇ φύσει, ἑνὶ ὀνόματι προσαγορεύεται, καὶ μιᾶς τιμῆς ἠξίωται· δύο δὲ οὐδὲ ὅλως νοεῖται· σῶμα γὰρ πιστεύομεν εἶναι τήν τε ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ἅγιον ἄρτον, καὶ τὸ σταυρωθὲν· καί τοι ἄλλο καὶ ἄλλο ἕκαστον τούτων· καὶ ὅμως οὐ διὰ τόδε, τρία σώματα λέγειν Χριστοῦ εἰσπραττόμεθα. Ἀλλὰ δῆλόν ἐστι, ὅτι ὡς Χριστοῦ σώματα, οὐκ εἰσὶ δύο ἢ τρία, διὰ γὰρ τὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος μετασχεῖν τούτων ἕκαστον, τοῦ χρίσαντός τε τὸ σταυρωθὲν ἐκεῖνο, καὶ ἁγιάζοντος τοῦτον τὸν ἄρτον, καὶ τὴν ἐκκλησίαν πάλιν διὰ τῆς μεταλήψεως αὐτοῦ πᾶσαν ἁγιοποιοῦντος, σῶμα Χριστοῦ νοοῦνται πάντα· ὡς Χριστοῦ οὖν, ἕν· εἰ μέν τοι ἁπλῶς τάδε ὡς σώματα κρίνομεν, τρία εἰσὶ· τό τε Χριστοῦ ἰδικὸν, καὶ ὁ ἄρτος, καὶ ἡ ἐκκλησία· εἰ οὖν οὕτως καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ Χριστὸς μεταλήψει κοινοῦ τινὸς ἑτέρου, ἄμφω δὲ τοῦ αὐτοῦ υἱοποιοῦνται θεῷ, τί τοῦτό ἐστι λεγέτωσαν· καὶ τί ὄντος χωρὶς τοῦδε κατ' ἰδίαν τοῦ λόγου, υἱὸς γέγονεν ὁ λόγος δι' ἐκείνου· ὅπου γε εἰ τὸ αὐτὸ ἐν δοθὲν διαφόροις φύσεσιν, υἱὸν θεοῦ καὶ τὸν λόγον ἐποίησε καὶ τὸν Χριστὸν, ἄρα φυσει υἱὸν θεοῦ ποιήσει, ἢ θέσει, καὶ τὸν λόγον εἶναι κατὰ Χριστὸν δείξει ἐξ ἀνάγκης.

XIII. Ἀλλ' οὔτε δύο σφραγῖδας φησὶ λέγομεν, τὸ ἀρχέτυπον καὶ τὸν τύπον, ἀλλὰ μίαν, καί τοι ἕτερον καὶ ἕτερον εἰδότες τῷ ἀριθμῷ. Ἀλλ' ὦ οὗτοι τῷ λόγῳ τῷδε, οὔτε δύο ἀνθρώπους ἄρα πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, οὐδὲ δύο ζῶα τὸ καθόλου ζῶον, ἤγουν τὸ ἐξ ὁμοιότητος κοινὸν, ἑνικῶς ὀνομάζομεν· οὐδὲ κατ' ἀριθμὸν πλείους εἰσόμεθα εἶναι καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰς σφραγίδας· ἐπεὶ ὅμοιον πάντων αὐτῶν φαμὲν τὸ εἶδος εἶναι τὸ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ ἕν· καὶ μὴν δύο τὲ καὶ τρία καὶ μυρία λέγομεν ζῶα καὶ ἀνθρώπους· ὅμως τὸ παράδειγμα ὑμῖν τὰ ἐναντία βούλεται νῦν ὧν πάλαι δοξάζετε· δύο μὲν γὰρ εἶναι τοὺς υἱοὺς ἀριθμῷ, ἀλλὰ ὁμοίους κατὰ τὴν υἱότητα καὶ οὐ διαφόρους δηλοῖ· καί τοι ἐλέγετε ἕως ἄρτι, ὡς ἄμφω ἢ φύσει εἶναι δεῖ ἢ θέσει υἱούς· καὶ ὁμοίους τῷ εἴδει τῆς υἱότητος τοὺς ἀριθμουμένους εἰς δυάδα υἱῶν· εἰ οὖν ἀδιάφορον αὐτῶν τὸ τῆς υἱότητος εἶδος, ὥσπερ τῆς σφραγῖδος πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, δύνανται δύο νοεῖσθαι διὰ τὴν ὁμοιότητα καθ' ὑμᾶς· ὥστε οὖν πάλιν καὶ εἰ οὕτως ἔχουσι τὴν ὁμοιότητα πρὸς ἄλληλα ὡς τὰ ὁμοειδῆ, καὶ ἡ σὰρξ φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἢ καὶ ὁ λόγος χάριτι υἱὸς θεοῦ· ἔσται δὲ καὶ ὁ πατὴρ, σάρξ· ὅμοια γὰρ τίκτει ἑαυτῷ κατ' οὐσίαν ὁ φύσει πατὴρ· εἰ οὖν σάρκα τέτοκε φύσει, καὶ σάρξ ἐστι φύσει· καὶ ὁ λόγος δὲ θεὸς ὢν φύσει, οὐ φύσει υἱός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ χάριτι σὺν τῇ σαρκὶ· οὐ θεὸς ἄρα ὁ πατήρ ἐστιν, εἴτε οὖν ὅμοιοι εἴτε ἀνόμοιοί εἰσιν οἱ υἱοὶ

καὶ οὕτως, εἴπερ αἱ σφραγῖδες καὶ τὰ ἀρχέτυπα τὸ κατ' ἀριθμὸν διάφορον ἔχουσιν, εἰ καὶ μὴ τὸ κατὰ τὸ εἶδος διαλλάσσον· καὶ οἵδε τῷ ἀριθμῷ διαφέροντες, δύναιντο ἂν εἶναι, καὶ εἰς δυάδα υἱῶν συναριθμεῖσθαι, ὥσπερ Παῦλος καὶ Πέτρος· ἢ ὁ δακτύλιος καὶ ὁ κηρὸς, ἢ πηλὸς καὶ μόλιβδος ἐντετυπωμένοι· ἀλλὰ πάλιν τὴν διάφορον ὕλην ἀνελεῖν φασὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν σφραγίδων ἠλιθίως, καὶ μίαν ποιεῖν τὰς πολλὰς νοεῖσθαι· οὐκοῦν τὸ διάφορον αὐτῆς εἴποιμεν εἰσάξει αὐτόν· εἰ γὰρ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον, ἐν κηρῷ οὖν τυχὸν οὖσαι πᾶσαι, πλείους εἶεν σφραγῖδες· ἐν διαφόροις δὲ ὕλαις τυπωθεῖσαι, μία εἰσὶ καθ' ὑμᾶς· ἀλλὰ ταῦτα δάκρυον ὀφείλεται, καὶ γέλωτα ὅμως ἡμᾶς ἐκβιάζει.

Τί οὖν, φησί; δύο λόγοι εἰσὶν, ὅ τε λεγόμενος, καὶ ὁ ἀκουόμενος; XIV.
Ἀλλὰ κἀπὶ τούτων, πρῶτον μὲν ἄλλος ὁ ἐνδιάθετος, καὶ ἄλλος ὁ κατὰ διάνοιαν· καὶ ἕτερος ὁ προφορικὸς, καὶ ὁ ὑπὸ τοῦτον· ὁ γραπτὸς, καὶ μετὰ τούτους ὁ ἀκουόμενός ἐστι· καὶ τούτων δὲ τὸ κοινόν· ὁμοίως ταῖς σφραγῖσιν ἕν τί ἐστι τὸ κατὰ τὸ σημαινόμενον τὸ αὐτό· ὡς εἰ τῶν πολυσήμων τὶς εἴη λόγος εἴτ' οὖν ὁμωνύμων· κἂν ἑνὶ μόνῳ λέγηται ἢ ἀκούηται, οὐχ' εἷς λόγος ἔτι λέγεται· κἂν μιᾷ προφορᾷ ἐξαγγέλληται, ἀλλὰ πλείους λόγοι εἶναι παρὰ πᾶσι τοῖς διαλεκτικοῖς ὡμολόγηνται· δῆλον οὖν ὡς τῷ σημαινομένῳ τὸ κυρίως ἓν τοῦ λόγου ἐστί· εἰ δὲ ὅτι συμβαίνει τὸν αὐτὸν ἕνα τῷ ἀριθμῷ λόγον, λεκτόν τε εἶναι τῷ εἰπόντι, καὶ ἀκουστὸν τῷ παρεστῶτι, εἴποι τὶς οὕτως ἕνα αὐτὸν εἶναι, οὐκ ἔχοι ἂν ὁμοιότητα ὑμῖν τὸ παράδειγμα· οὐδὲ γὰρ ὑπόκεινται δύο τινὰ ἀριθμῷ ἐνθάδε, εἴτουν δύο λόγοι ἑνὶ ὀνόματι ὀνομαζόμενα, ὥσπερ τό τε πρόσωπον Χριστοῦ καὶ τοῦ λόγου δύο οὔσας ἀριθμητὰς ὑποστάσεις, ἐδόκει ὑμῖν ἕνα υἱὸν λέγειν· ἀλλὰ τοὐναντίον βούλεσθε δεῖξαι, ἓν ἀριθμῷ ὑποκείμενον ἐνταῦθα, δύο ὀνόμασιν ἀπὸ διαφόρου σχέσεως προσαγορευόμενόν ἐστι· ὁ γὰρ αὐτὸς εἷς ἀριθμῷ λόγος μόνος· ἀπὸ σχέσεως μὲν τοῦ εἰπόντος, λεκτός· ἀπὸ δὲ σχέσεως τοῦ ἀκροατοῦ, ἀκουστὸς ὠνομάσθη· πάλιν οὖν καὶ οὕτως εἰς πρόσωπον ὑμῶν ἀντικαταῤῥεῖ τὰ ὑμέτερα ἀναπτύσματα.

# LIBER IV.

Τετάρτης αὐτῶν ἀσεβείας ἔλεγχος παραιτουμένων λέγειν θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον.

1. Θέα γοῦν αὐτὸς καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς τὸ αὐτὸ ἐνθύμημα κεκρυμμένον τῶν μίαν λεγόντων τὴν ὑπόστασιν Χριστοῦ, καὶ σύνθεσιν τοῦ Θεοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα· τί γάρ ἐστιν εὑρεῖν ἐν τῇ Θεοτόκος φωνῇ, προστιθεμένου μάλιστα αὐτοῖς τοῦ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν; ἢ αὐτὸ τοῦτο ὅπερ ἐν τῇ συνθέσει κεχωρισμένον εὑρήκαμεν, ἀπροσδιορίστως τοῦ Θεοτόκος, ὡς τοῦ Θεὸς ὀνόματος πολλαχῶς λεγομένου, σχέσει πῶς τὴν ἐπὶ τὸ εὐσεβὲς διασάφησιν ἔχει· νυνὶ δὲ τοῦ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν προσκειμένου τῇ φωνῇ, πάσης ἀσεβείας καὶ ἀπερικαλύπτου βλασφημίας αὐτὴν ἀνεπλήρωσαν· ὅμως ἐρωτητέον αὐτούς, τί βούλεται αὐτοῖς ἡ τοιάδε ὀνομασία, καὶ κατὰ ποίαν αὐτοῖς ἔννοιαν ἐξείληπται; ἆρα ὡς φαμὲν ἀῤῥενοτόκον, ἢ θηλυτόκον γυναῖκα, τὴν εἰωθεῖαν ἄῤῥενας ἢ θήλεα τίκτειν, οὕτως αὐτοὶ λέγουσι θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν, θεοὺς αὐτὴν πεφυκυῖαν τίκτειν, διὰ τῆς τοιᾶσδε λέξεως σημαίνοντες; καὶ ποίους θεοὺς ἐγέννησεν, εἰπάτωσαν, καὶ τὸ ἀγνοούμενον διδασκέτωσαν· ἢ ὅτι θεὸν ἐγέννησεν; εἰ καὶ πρὸς ἅπαξ τοῦτο ἐθέλουσι σημᾶναι, διὰ τοῦ οὕτως ὀνομάζειν τὴν παρθένον· ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν εἰ δύναται τοῦτο δηλῶσαι τὸ τοιοῦτο σχῆμα τοῦ ὀνόματος.

Ἐξολοθρεύσει κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια, γλῶσσαν μεγαλοῤῥήμονα, τοὺς εἰπόντας τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν· τὰ χείλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστι· τίς ἡμῶν κύριος ἐστιν; εἴπατε ἡμῖν οἱ αὐθεντίᾳ νομοθετοῦντες, μὴ ἐξ ἑνός, ἀλλ' ἐκ πλειόνων τόκων ὀνομάζειν τὴν τίκτουσαν· ἆρα οὖν ἐπεὶ μονογενὴς τῇ Σάῤῥα ὁ Ἰσαάκ, τῇ Ἄννῃ ὁ Σαμουήλ, τῇ Ἐλισάβετ ὁ Ἰωάννης, τῇ Ἄννῃ ἡ Μαριάμ, καὶ ἁπλῶς πάντες ὅσοι τε καὶ ὅσαι ἕνα υἱὸν ἢ θυγατέρα μίαν μόνον ἐπιγράφονται, ἤδη καθ' ὑμᾶς, τούτους εἴγε τὶς ὀνομάζειν ἐθέλοι, ἔκ τε τοῦ τοκετοῦ καὶ τῆς φύσεως τοῦ τεχθέντος καλῶν, οὐκ ἀῤῥενοτόκους, ἢ θηλυτόκους τολμήσοι λέγειν; καὶ τίς ἀκούσας, οὐ καταπτύει τῶν τοιούτων ὑμῶν σοφισμάτων ὦ τάλανες; εἰ δὲ καὶ οὕτως εἶχεν ὡς φατὲ οἱ μὴ εἰδέναι εἰ δυνατὸν τοῦτο δηλοῦσθαι διὰ τοιούτου σχήματος λέγοντες, πῶς ὑμεῖς χριστοτόκον καὶ ἀνθρωποτόκον καλεῖν τὴν ὄντως θεοτόκον συνείδετε; εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἑνὸς τόκου οὐ δυνατὸν ὀνομάζεσθαι τὴν τίκτουσαν τοιάνδε, ἢ πλείους Χριστούς, ἢ ἁπλῶς ἀνθρώπους οἴεσθε τεκεῖν τὴν ἁγίαν παρθένον, ἢ οὐδὲ ταῦτα τὰ ὀνόματα ἔχοιτε λέγειν ἐπ' αὐτῆς ἀθλιώτατοι· ἀκόλουθον δὲ τῇ ἡμετέρᾳ

ὑποθέσει, μὴ δὲ τὸν μόνον πατέρα τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτοῦ καὶ λόγου θεοῦ γεννήτορα λέγεσθαι· ἐπεὶ ἕνα μόνον καὶ οὐ πλείους ἔτεκε τοὺς θεούς· καὶ πῶς αὐτὸν εἶναι τὸν κυρίως θεοτόκον λέγετε; ἀλλ' ὄντως φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθητε· καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος ὑμῶν καρδία· τότε γὰρ μόνον τὸ πλῆθος πρὸς κυρίαν ὀνομασίαν τοῦ ὀνομαζομένου συμβάλλεται, ὅταν πλείονα τινὰ τῷ ἀριθμῷ ὑποκείμενα, ἑνικῷ χαρακτῆρι τοῦ ὀνόματος τοῦ λεγομένου ὡς περιεκτικοῦ σημαίνεται· κατὰ τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον, ἄμπελος μία τὸν ἀμπελῶνα οὐ συστήσεται· οὐδὲ ἀμπελοφόρον εἶναι τὸ χωρίον διαγράψει τίς οὕτως, οὐδὲ καρποφόρον, ἢ ἰχθυογόνον τὸ ὕδωρ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τῆς πρώτης ὑμῶν καθ' ἡμῶν μέμψεως ἐξεταζέσθω δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ὑμῖν εἰρημένα βλάσφημα, καὶ μὴ λανθανέτω τινὰς μὴ στηλιτευόμενα.

Τοῦ θεὸς ὀνόματος φασὶ πολλαχῶς λεγομένου παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, οἷον ἐπείπερ εἷς θεὸς ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως· καὶ πάλιν ὁ θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρινεῖ· καὶ αὖθις· ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ, κατὰ ποῖον ἐξείληπται σημαινόμενον αὐτοῖς ἐνταῦθα τὸ θεὸς ὄνομα ἐπὶ τῆς θεοτόκου; κατὰ τὸ πρῶτον ὅπέρ ἐστι φύσει λέγειν θεὸν, ἢ κατὰ τὸ δεύτερον τοῦτεστι θέσει, ἢ κατὰ τὸ τρίτον ὅπέρ ἐστι τὸ ψευδὲς; ἀλλὰ κατὰ τὸ ὕστερον, οὐκ ἂν εἴποιεν, οὐδὲ εἰ δαίμονες γένοιντο· ἀλλ' εἰ κατὰ τὸ δεύτερον λέγοιεν, ἴστωσαν ὅτι θεὸς θέσει οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἄλογον ζῶον, οὐ τί τῶν κτισμάτων ἐλέγχθη παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ ποτέ· ἢ ἀνθρωποτόκον οὖν φασὶ τὴν παρθένον φύσει; ἀλλ' ἐπιλέλησμαι τῆς προθήκης τοῦ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν· τὸ γὰρ κυρίως παρείληπται αὐτοῖς ἐπὶ δηλώσει τοῦ φύσει θεὸν γεγεννηκέναι τὴν παρθένον· ἀλλ' εἰ ἐνδέχεται τοῦτο, καὶ μὴ ἀντίκειται τοῖς κοινοῖς ὁμολογήμασιν, ἴδωμεν· ὁμωλογοῦσι γὰρ ἄτρεπτον εἶναι τὸν θεὸν λόγον καὶ ἀναλλοίωτον κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν κοινῶν πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ λέγω συνόδου· ὁ δὲ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, οὔτε χείρων ἑαυτοῦ γενήσεται, οὔτε κρείττων, ἀλλ' ἀεὶ κατὰ τὸ αὐτὸ μένει, μὴ ἀλλοιούμενος, ἀΐδιος ὢν· καὶ οὐδέποτε οὐκ ὢν, ἀρχὴν τοῦ εἶναι μὴ δεξάμενος· θεασώμεθα γοῦν εἰ μὴ λύσει γέννησις ἐκ γυναικὸς κατηγορουμένη τοῦ θεοῦ λόγου ἢ τὸ ἀΐδιον αὐτοῦ, ἢ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ καθόλου τὰ προσόντα αὐτῷ καὶ ὁμολογούμενα παρ' ἡμῶν κοινῶς ὡς θεῷ καὶ τῶν ἁπάντων. II.

Νῦν οὐκ ἐκ τοῦ μὴ πολλοὺς, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ δὲ τὸν ἕνα αὐτὸν τὸν τεχθέντα κυρίως εἶναι θεὸν, ἀνατρέπειν τὴν ἐπὶ τῆς ἁγίας παρθένου τὴν τῆς θεοτόκου φωνῆς ἔννοιαν κυρίως οὖσαν καὶ ἀληθῶς λεγομένην, ἐτολμήσατε· τὸ γὰρ θεὸς ὄνομα, ὁμωνύμως λεγόμενον ἐπὶ διαφόρων τινῶν τῇ

οὐσίᾳ παραγαγόντες, βούλεσθε ἐν τούτῳ τὲ καὶ τῷ ἑπομένῳ ἑξῆς ἐπιχειρήματι ὑμῶν δεικνῦναι, ὥσπερ οὖν καὶ δι' ὅλης ὑμῶν τῆςδε τῆς ὑποθέσεως, οὐ τὸν φύσει Θεὸν ἐπὶ Χριστοῦ λεγόμενον σημαίνειν, ἀλλ' οὐδέ τινα ὅμως τῶν ψευδωνύμως λεγομένων θεῶν δηλαδή· τοῦτο γὰρ καὶ δαίμοσι παραιτητέον ὡμολογήσατε· ἀλλὰ τὸν θέσει Θεὸν, διὰ τοῦ τοιοῦδε ὀνόματος ἐπὶ Χριστοῦ σημαίνεσθαι· θέσει δὲ Θεὸς, ὡς φατὲ, οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἄλλό τι ζῶον, πλὴν ἀνθρώπου, τῇ ἁγίᾳ γραφῇ εἴρηται· οὐκοῦν ἐξ ἀνάγκης καθ' ὑμᾶς, ἄνθρωπός τε ὁ τεχθεὶς, καὶ ἀνθρωποτόκος ἡ τεκοῦσα λεχθήσεται· εἰ δὲ ἄνθρωπος ὁ τεχθεὶς, καὶ θέσει Θεός· ὁ δὲ φύσει Θεὸς προστάττει πᾶσιν ἀνθρώποις μὴ δουλεύειν τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς· διαῤῥήδην δὲ βοᾷ, κυρίῳ τῷ θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· ἀκόλουθον ὑμᾶς μήτε προσκυνεῖν, μήτε λατρεύειν τῷ Χριστῷ θέσει ὄντι καὶ οὐ φύσει Θεῷ, κατὰ τὴν ὑμετέραν πλάνην· ἀλλ' εἶναι ὑμᾶς παῤῥησίᾳ τινὰς ἀντιχρίστους, καὶ μὴ ὑποκρίσει δοκεῖν τε χριστιανοὺς εἶναι· ἢ εἰ τοῦτο εὐλαβεῖσθε, προσκυνοῦντες καὶ λατρεύοντες αὐτῷ, κτιστοῦ τινὸς προσκυνηταὶ καὶ ἀνθρωπολάτραι κυρίως ἡμῖν φωραθήσεσθε· μὴ δυσφορεῖτε οὖν λοιπὸν οὕτως ὀνομαζόμενοι, καὶ τὴν τοιαύτην περὶ ὑμῶν δόξαν ἀποσείεσθαι σπουδάζετε· μὴ δὲ πάντα κυκᾶτε πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ τοιοῦτοι δοκεῖν, καθὼς ἤδη διὰ πλείστων ὑμῶν μακρολογιῶν ἠγωνίσασθε παραστῆσαι.

III. Πᾶσα γέννησις ἐγνωσμένη τῇ θείᾳ γραφῇ, ἢ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καθέστηκεν αἰτία τοῦ λεγομένου γεγεννῆσθαι, οἷον Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ· ἢ οὐ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καθέστηκεν αἰτία, οἷον ὁ ἀπόστολος ἐγέννησε τοὺς Κορινθίους κατὰ τὸ εἰρημένον, ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· τῆς δὲ αἰτίας τοῦ εἶναι γινομένης γενέσεως, ἡ μὲν συνυπάρχειν ποιεῖ τὸ γεννώμενον τῷ γεννῶντι· ἡ δὲ μεθυπάρχειν· συνυπάρχει μὲν γὰρ ὁ θεὸς λόγος τῷ πατρὶ γεννηθεὶς ἐξ αὐτοῦ· μεθυπάρχει δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ὁ Ἰσαὰκ καὶ εἴτις τοιοῦτος· τῆς δὲ μὴ τοῦ εἶναι γινομένης αἰτίας τοῦ γεννωμένου, ἡ μὲν κρείττονα ἑαυτοῦ δείκνυσι τὸν γεννώμενον, ἡ δὲ χείρονα· καὶ κρείττονα μὲν, οἷον ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν· χείρονα δὲ, οἷον· γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑμῖν ὑπέδειξεν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; κατὰ ποίαν οὖν γέννησιν γεγεννῆσθαι τὸν θεὸν λόγον ἐκ γυναικὸς φασί; κατὰ τὴν τὸ εἶναι διδοῦσαν τῷ γεννωμένῳ; οὐκοῦν οὐκ ἀΐδιος ὁ θεὸς λόγος· οὐδεμία γὰρ τοιαύτη γέννησις προϋπάρχειν οἶδε τὸν γεννώμενον τοῦ γεννῶντος· τὸ δὲ μὴ προϋπάρχον τοῦ μὴ ἀϊδίου, οὐκ ἀΐδιον· ὅπερ ἀσεβὲς λέγειν ἐπὶ τοῦ θεοῦ λόγου· ἀλλὰ κατὰ τὴν μὴ τὸ εἶναι διδοῦσαν

τῷ γεννωμένῳ φασὶ γεγεννῆσθαι· τρεπτὸς οὐκοῦν ὁ Θεὸς λόγος, καὶ οὐκ ἀναλλοίωτος, ἐπεὶ πᾶσα τοιαύτη γέννησις, ἢ κρείττονα ἢ χείρονα δείκνυσι τὸν γεννώμενον· ὁ δὲ κρείττων ἢ χείρων ἑαυτοῦ γινόμενος, διὰ τῆς τοιᾶςδε μεταβολῆς δηλονότι τρεπτὸς ἐλέγχεται ὢν καὶ ἀλλοιωτός· εἰ δὲ οὐ τρεπτὸς ὁ θεὸς λόγος, οὔτε οὐκ ἀΐδιος, οὐκ ἄρα κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς, οὐδὲ ὅλως αὐτοῦ κατηγορεῖσθαι δύναται γέννησις ἐκ γυναικὸς κατὰ τὴν γραφικὴν διάνοιαν.

Πολλαῖς ἀντεμβολαῖς λόγων καὶ ἀλλοιώσεσι νοημάτων λανθάνειν πειρώμενοι, ὅμως ἁλίσκεσθε ῥᾷστα τὴν ἀσέβειαν· ἔστω γὰρ ἑτέρους εἶναι τούςδε τρόπους τῶν γεννήσεων, καὶ ἕτερα τὰ τούτοις παρεπόμενα, ὡς εἰρήκατε· ἀλλὰ τὸ νῦν ἡμῖν ζητούμενον εἰς ἀπόδειξιν παρ' ὑμῶν ἐστι, εἰ ἀληθῶς οὐ δυνατὸν ἕνα τινὰ καὶ τὸν αὐτὸν καθὼς ἡμεῖς φαμὲν δύο τινὰς γεννήσεις τούτων αὐτῶν τῶν διαφόρων γεννήσεων ὑφίστασθαι, ἵνα καὶ τοῖς ἑπομένοις ἑκατέρα τῶν γεννήσεων γνωρίζηται· σκεπτέον γὰρ ὅτι ἐθνικοὶ πλεῖστοι τῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ εὐαγγελίου ὑπὸ Παύλου γεννηθέντων, προγεγονότες ἦσαν αὐτοῦ κατὰ τὴν σαρκικὴν γέννησιν ὡμολογημένως· ἆρα οὖν οὐχ' ὁ αὐτὸς εἶναι λέγοιτό τις τῶν ἐκείνου μαθητῶν, προεῖναί τε τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ διδασκάλου Παύλου, καὶ μετεῖναι μαρτυρούμενος τοῦδε; πᾶς μὲν οὖν τις ὁμολογήσοι, ὡς οἶμαι· ἀλλὰ κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο τὸν αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ προϋπάρχειν τὲ καὶ μεθυπάρχειν ἐρεῖ· καὶ γὰρ ὄντως ὡς ἔφητε κατὰ τὴν τοῦ εἶναι γέννησιν, προϋπάρχειν· κατὰ δὲ τὴν εἰς τὸ εὐαγγέλιον γέννησιν, μεθυπάρχειν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν, οἱ ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀβραὰμ ἔθνους κατὰ σάρκα, τοῖς ἰδίοις τέκνοις ἤγουν τοῖς ἀποστόλοις μαθητευόμενοι, ἐπιστρέφοντος τοῦ κυρίου καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, πῶς οὐχ' οἱ αὐτοὶ λέγοιντο προεῖναι μὲν κατὰ τὴν σαρκικὴν γέννησιν, μεθυπάρχειν δὲ κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῶν ἰδίων υἱῶν; εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί ἄπιστον ὑμῖν δοκεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου, καθ' ἑτέραν μὲν αὐτοῦ γέννησιν, ἀΐδιόν τε ὑπάρχειν αὐτὸν καὶ ἁπλοῦν ἀληθῶς, καθ' ἑτέραν δὲ ἀρχόμενον τοῦ συνθέτως εἶναι; μετὰ προσλήμματος γὰρ τινὸς πρόσφατος γινώσκεται, καὶ οὐχ' ἁπλοῦς λόγος λοιπὸν, ἀλλὰ σύνθετος Χριστὸς ὀνομάζεται· οὕτως δὲ ἔχειν τούτων δοθέντων, ἡ μὲν τεκοῦσα τὸ σύνθετον, πάντως καὶ τὸ ἁπλοῦν τέτοκεν· ἐν γὰρ τῷ συνθέτῳ ἐστὶ τοῦτο· ὁ δὲ τὸ ἁπλοῦν τεκὼν, οὐ τέτοκε καὶ τὸ σύνθετον· οὐ γὰρ ἐν τῷ ἁπλῷ τὸ σύνθετον· οὐκοῦν κατὰ μὲν τὴν τὸ εἶναι καὶ ἀϊδίως εἶναι διδοῦσαν γέννησιν τῷ γεννωμένῳ λόγῳ ἁπλῶς, οὐ μητέρα φαμὲν τὴν παρθένον· κατὰ δὲ τὴν τοιῶςδε εἶναι ἤγουν σεσαρκωμένην, καὶ ἐν σαρκὶ τῇ ὑπὸ χρόνον εἶναι διδοῦσαν αὐτῷ γέννησιν, ὡς συγχρόνως αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἔχοντι τὴν σύνθεσιν ἑαυτοῦ συγγεννημένῳ ταύτῃ ἐξ αὐτῆς οὔσης

κατὰ τὸ εἶναι ὑποχρόνως, μητέρα ἀληθῶς καὶ τοῦ ἁπλοῦ· διὰ μέν τοι συνθέσεως γενομένην ἴσμεν τὴν ἀμίαντον· ἐκ λόγου γὰρ ἀϊδίου καὶ σαρκὸς ὑποχρόνου, ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς ὅλος συνέστηκε· Γεννηθέντος μὲν τοῦ λόγου δὶς, ἀσάρκως μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς, σεσαρκωμένως δὲ ἐκ μητρὸς, τῆς δὲ σαρκὸς ἅπαξ καὶ μόνον γεννηθείσης ἐκ μητρὸς ἀσπόρως· ἐπεὶ οὖν θεὸς ἀληθὴς ἄσαρκός τε ὢν, καὶ μετὰ σαρκὸς ὁ λόγος, θεοτόκοι καθ' ἑκατέραν γέννησιν οἱ τούτου γεννήτορες ἀληθῶς· ταῦτα μὲν οὖν τὰ περὶ τῆς κατὰ τὰς Γεννήσεις διαφόρου προελεύσεως τοῦ λόγου· αἱ δὲ κατὰ προκοπὴν ἁπλῶς καὶ τὰ τοιαῦτα παραγωγαὶ τῶν γεννήσεων, περιττῶς ὑμῖν ἐπὶ Χριστοῦ παραφέρονται· οὐ γὰρ ἐκ τοιοῦδε τρόπου τὶς λόγος θεοτόκον ἔφη ποτὲ τὴν ἄχραντον· οὐδὲ τῶν λίαν ἀλογίστων τινὶ τάδε εἰς φαντασίαν γεγένηται.

IV. Εἰ κύριως καὶ κατ' ἀλήθειαν ἡ ἐκ πατρὸς τοῦ θεοῦ λόγου γέννησίς ἐστιν, οὐ κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν ἡ ἐκ γυναικὸς ἐπιφημιζομένη τοῦ θεοῦ λόγου γέννησις, ἐπειδὴ οὐχ' ὅμοιαι· ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πρότερον, οὐκ ἄρα τὸ δεύτερον. Ἀλλ' εἰ κυρίως καὶ μόνην εἶναι γέννησιν φατὲ τὴν κατ' αἰτίαν μόνην, καὶ ἄχρονον καὶ συναΐδιον τῷ πατρὶ τοῦ θεοῦ λόγου, ἣ συνυπάρχειν τῷ γεννῶντι δείκνυσιν τὸ γεννώμενον, τὴν οὐχ' ὁμοίαν αὐτῇ γέννησιν, οὐδὲ κυρίως γέννησιν ἴστε· ἔσεσθε οὖν λοιπὸν μὴ κυρίαν εἰδότες γέννησιν τοῦ Ἰσαὰκ ἐξ Ἀβραὰμ, ἢ τινὸς ἑτέρου ἀνθρώπου ἐξ ἀνθρώπου ὄντος, ἢ ζώου ἐκ ζώου, ἢ φυτοῦ ἐκ φυτοῦ γινομένην· οὔτε γὰρ ἄχρονα ταῦτα οὐδὲ συναΐδια οὐδὲ ἁπλῶς τοῖς τίκτουσι συνυπάρχοντα· οὐδὲ πάντη ὅμοια γίνονται, ὥσπερ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὸν λόγον ἐγέννησεν· εἰ δὲ ἀληθής ἐστι καὶ ἡ γέννησις τοῦ Ἰσαὰκ ἡ ἐξ Ἀβραὰμ, ὡς καὶ ὑμεῖς ἐν ἑτέροις εἴπατε, καὶ τῶν λοιπῶν ζώων τε καὶ φυτῶν, ὑπόχρονός τε οὖσα καὶ μεθυπάρχειν δεικνῦσα τὸ γεννώμενον, καὶ ἁπλῶς τῆς θείας φέρουσα ἀπείροις καὶ πᾶσι σχεδὸν τοῖς λόγοις τῶν γεννήσεων, οὐκ ἄρα ἔσται κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν μόνη οὖσα γέννησις καθ' ὑμᾶς ἡ ἐκ θεοῦ πατρὸς ἀϊδίως νοουμένη τοῦ λόγου· εἰ οὖν κἀκείνη καὶ αὗται ἀληθεῖς εἰσί τε καὶ λέγονται Γεννήσεις, ἀληθεῖς ἄρα καὶ κατὰ τὸν διάφορον λόγον τῶν γεννήσεων οἱ λεγόμενοι γεννήτορες· οὐκοῦν καὶ Παῦλος διὰ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ Ἀβραὰμ ἐκ τῆς ὀσφύος, καὶ Ῥαχὴλ ἐκ τῆς κοιλίας, καὶ ὁ πατὴρ ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ γεννῶν, πάντες ἀληθῶς γεννήτορές εἰσι καὶ λέγονται· εἴπερ οὖν καὶ πλείονες κατὰ πλείους τούτων τρόπους εἶεν τοῦ αὐτοῦ ἑνός τινος γεννήτορες, ἀληθῶς πάντων ὁ αὐτὸς εἷς υἱὸς ἔσται· κατ' αἰτίαν ἄρα ἐκ πατρὸς, κατὰ δὲ σύνθεσιν καὶ σύλληψιν ἐκ μητρὸς ὁ λόγος γεγέννηται· τὸ γὰρ συλ-

λαβὸν ἅπαξ, οὐ τὸ ὅλον ἐξ αὐτοῦ τίκτει, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ τῆς λήψεως ὄνομα.

Εἰ ἡ γέννησις τοῦ θεοῦ λόγου ἐκ πατρὸς κατὰ ἀλήθειαν οὖσα παρ- V.
ήλλακται τῆς ἐπιφημιζομένης αὐτοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἐκ γυναικὸς, ἀνάγκη δὲ πᾶσα ὧν ὁ τόκος ὁ κατὰ ἀλήθειαν παρήλλακται, τούτων καὶ τὴν οὐσίαν παρηλλάχθαι, ἀνάγκη ἄρα πᾶσα παραλλάττειν τὸν θεὸν λόγον αὐτὸν ἑαυτοῦ κατ' οὐσίαν, διὰ τὸ παρηλλάχθαι ἐπ' αὐτοῦ τοὺς τοκετοὺς κατὰ ἀλήθειαν· εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτοῦ παρήλλακται ὁ θεὸς λόγος κατ' οὐσίαν, οὐδενὶ ἔσται κατ' οὐσίαν ὅμοιος, οὐδὲ τῷ πατρὶ ἄρα καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὅπερ ἀναιρεῖ τὸ ὁμοούσιον. Πολλοῖς ἀτόποις καὶ ἰσοῤῥόποις τὴν ἀσέβειαν συνέχεσθε· καὶ ἀποροῦμεν περὶ ποίων ὑμῖν πρωτίστων ἐγκαλέσομεν· ἤδη μὲν γὰρ καὶ διαφόρων οὐσῶν τῶν γεννήσεων, ὅμως ἀληθῶς πάσας εἶναι κἂν ἑνός τινος, κἂν πλειόνων ὁμοειδῶν εἶεν, προαποδέδεικται ἡμῖν· ἰδοὺ δὲ καὶ ὑμεῖς συνέθεσθε ἡμῖν, ὧν ὁ κατὰ ἀλήθειαν τόκος παρήλλακται, λέγοντες· ἴστε γὰρ ἤδη καὶ ὑμεῖς παραλλάττοντας μὲν, ἀληθεῖς δὲ εἶναι τόκους τινάς· ψεῦδος δὲ καὶ τὸ νῦν λεγόμενον ὑμῖν ἐστιν, ὅτι ὧν αἱ γεννήσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ οὐσίαι· οὔτε γὰρ Παῦλον πατέρα ἐπιγραφόμενοι διὰ τοῦ εὐαγγελίου, οὔτε τοὺς τῆς σαρκὸς πατέρας, οἵ τε τὸν πατέρα τῶν πνευμάτων, οὔτε ἐκ τοῦ διαβόλου λεγόμενοι γεγεννῆσθαι, οὔτε ἐξ' ἐχιδνῶν, καθ' ἑτέραν μὲν ἕκαστος γέννησιν γεγέννηται, καὶ ὅμως τῆς αὐτῆς πάντες, ἤτουν ὁμοίας ἀνθρωπίνης, εἰσὶν οὐσίας· Τιμόθεος δὲ ὁ ἱερὸς, Παύλου τὲ καὶ πατρὸς ἕλληνος υἱὸς, καὶ εἷς ὢν τῷ ἀριθμῷ, πλείους ἐπεγράφετο τοιούσδε πατέρας· πῶς οὖν ταῦτα μαρτυρήσει τοῖς παρ' ὑμῶν; καὶ οὕτως μὲν τάδε· τοῦ δὲ Ἀδὰμ ἑτέρως, καὶ Εὔας ἑτέρως, καὶ Σὴθ ἑτέρως γεγεννημένων, μίαν αὐτοῖς ὅμως εἶναι τὴν φύσιν καὶ τὴν αὐτὴν πᾶσι, τίς ἀντερεῖ; ὥστε οὐδὲ ὧν αἱ γεννήσεις διάφοροι, καὶ αἱ οὐσίαι· ἄλλως τε εἰ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου προσώπου λαμβάνοιντο, ἴσως δείξουσι τὸ κατ' οὐσίαν διάφορον· ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου καὶ ταῖς διαφόροις γεννήσεσι κατηγορουμένου, πῶς τὸ αὐτὸ ἀδιάφορον ἔσται; τί οὖν μὴ δείξαντες πρῶτον, ὅτι κατὰ δύο γεννήσεις διαφόρους, οὐ δυνατὸν ἢ τὸ αὐτὸ ἓν ὑποκείμενον ὑφίστασθαι, ἢ τινὰ ὁμορύσια νοεῖσθαι, ἁπλῶς ἐκ τῆς διαφορᾶς ἤδη τῶν γεννήσεων, διάφορον εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ ἓν γεννώμενον ὑποκείμενον συνάγετε; ἀντιστρόφως γὰρ ὑμῖν ἡμεῖς ἐροῦμεν, ὅτι εἰ ὧν αἱ γεννήσεις διάφοροι, καὶ ἡ οὐσία διάφορος, ἄρα καὶ ὧν ἀδιάφορος ἡ γέννησις, καὶ αἱ οὐσίαι ἀδιάφοροι· οὐκοῦν ὑπόχρονός τε οὖσα καὶ σπερματικὴ καὶ διὰ μήτρας καὶ ὁμοίως ἔχουσα γέννησις ὄνων τὲ καὶ κυνῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ συῶν καὶ πιθήκων, ὁμοίαν τῶνδε παρίστησι καὶ τὴν οὐσίαν; τί δέ μοι ἑτέρων ἢ ἑτέρας χρεία γεν-

νήσεως πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ἐκ τρόπου γεννήσεως, τὴν διαφορὰν εἶναι, ἢ τὴν ὁμοιότητα τῶν οὐσιῶν; τοῦ γὰρ αὐτοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, μίαν κατ' ἀριθμὸν καὶ ἡ αὐτὴ γέννησίς ἐστι δηλαδή· ψυχὴ δὲ καὶ σῶμα αἱ συγγενηθεῖσαι φύσεις κατ' αὐτὴν, διάφοροί εἰσι· καθ' ὑμᾶς οὖν, ἢ οὐ διάφορον εἶναι τὴν οὐσίαν τούτων, ἐπεὶ μὴ δὲ τὴν γέννησιν φήσομεν· ἢ διάφορον λέγοντες, δύο καὶ διαφόρους τὰς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἐν ταυτῷ πιστεύσομεν εἶναι γεννήσεις· καὶ ταῦτα μὲν ὑμῶν τὰ κομψά· ὅμως μέντοι οὔτε εἴρηκέ τις ὑμῖν ὅτι τὸν λόγον ὡσαύτως ἁπλοῦν, ἀλλὰ μετὰ τῆς σαρκικῆς οὐσίας ἐκ μητρὸς κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ γέννησιν ἡ δευτέρα γέννησις προήγαγε, δοκησείσοφοι.

VI. Εἰ τὸ γεγονὸς καθὸ γέγονε, γενέσθαι πάλιν ἀμήχανον· καὶ τὸ ἀϊδίως ὂν, τεχθῆναι πάλιν ἐκ γυναικὸς ἀμήχανον· ἀλλὰ τὸ πρότερον ἀληθὲς, καὶ τὸ δεύτερον ἄρα. Εἰ πᾶσαν τὴν γέννησιν ἁπλῶς ὡς τὸ εἶναι διδοῦσαν τῷ γεννωμένῳ ἀναιρεῖτε τοῦ ἀϊδίως ὄντος λόγου, ἢ καὶ τὴν πρώτην γέννησιν τὴν ἐκ πατρὸς ἀπ' αὐτοῦ ἀνελεῖτε ὡς ἀϊδίου· τὸ γὰρ ἀϊδίως ὂν, τεχθῆναι φατὲ ἀμήχανον· ὡς λοιπὸν μὴ δὲ υἱὸν εἶναι τοῦ πατρός· οὐ γάρ ἐστιν υἱὸς ἄνευ γεννήσεως· οὐδὲ τὸν πατέρα εἶναι πατέρα· οὐ γάρ ἐστιν ἄνευ υἱοῦ πατὴρ, ἢ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν αὐτοῦ ὁμολογοῦντες, οὐκ ἀΐδιον εἶναι λοιπὸν δηλώσετε· εἴπερ τὸ ἀϊδίως ὂν διὰ τὸ εἶναι ἀεὶ, πάντη οὐ δυνατὸν ᾖ ὁπωσοῦν ἀληθῶς τεχθῆναι· εἰ δὲ μὴ διὰ τὸ εἶναι ἀεὶ, ἀλλὰ διὰ τὸ ἁπλῶς ἤδη προεῖναί τι καὶ προγεννηθῆναι ποτὲ, πῶς ἅπαξ οὐδὲ ὅλως ὁπωσοῦν ἔτι οὐδὲ καθ' ὀντιναοῦν ἕτερον τρόπον γεννηθηναί τι δυνατὸν λέγετε; τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο ὑμῶν τὸ πάλιν, καὶ τόδε ἐν τοῖς καθέκαστα βασανίσωμεν· ἆρα οὖν Τιμόθεος οὔπω ἦν οὐδεμιᾷ γεννήσει γεγεννημένος, καὶ ὑφ' ἑτέρων προελθὼν γονέων, ὅτε Παῦλος ὁ ἐπιγραφόμενος αὐτὸν γνήσιον τέκνον ἐν πίστει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγέννησε; καὶ τίς ὑμῶν τὴν προφανῆ ταύτην ψευδολογίαν οὐ βδελύττεται; οὕτως οὖν ὦ οὗτοι καὶ τόδε νοεῖτε· τῶν γὰρ Χριστοῦ μερῶν τὸ μὲν καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἑαυτοῦ γέννησιν γεννηθῆναι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν φαμὲν, τὸ δὲ ἕτερον δῆλον, ὡς οὐδὲ προὸν, ἢ ἑτέρᾳ γεννήσει προγεγεννημένον, μιᾷ γεννήσει τῇ ἀμφοῖν συμπροελθεῖν τῷ ἑτέρῳ ἐν ἑνὶ τῆς ὑποστάσεως ὅλῳ τῆς αὐτῆς ὁμολογοῦμεν· ἐν γὰρ μιᾷ τῇ ἐκ παρθένου γεννήσει, τοῦ μὲν τῶν μερῶν Χριστοῦ δευτέρα, τοῦ δὲ πρώτη καὶ μόνη νοεῖται οὖσα γέννησις.

VII. Εἰ ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ λόγου ἐτέχθη κατὰ ἀλήθειαν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς παρθένου, ἀνάγκη δὲ τὰ τικτόμενα οὕτως ὅμοια εἶναι κατ' οὐσίαν τοῖς τίκτουσιν, ἢ ὁ θεὸς λόγος, ἄνθρωπος τὴν οὐσίαν, ἢ ἡ παρθένος, θεὸς τὴν οὐσίαν· ἀλλ' ἑκάτερον ἐπίσης ἀσεβὲς καὶ ἀδύνατον· οὐκ ἄρα ἡ οὐσία

τοῦ Θεοῦ λόγου ἐτέχθη κατὰ ἀλήθειαν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς παρθένου. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ἕτερον τὸ εἰς οὐσίαν τεχθῆναι, καὶ ἄλλο τὸ κατ' οὐσίαν τεχθῆναι· ἔτι δὲ τῶν ἐκ τῆς οὐσίας τικτομένων, πολλαὶ εἰσὶν αἱ διαφοραὶ τῶν ὁμοιώσεων καὶ ἀνομοιοτήτων τῷ γε ἀκριβῶς ἐξετάζοντι, ὡς καὶ ὑμεῖς ἐν τοῖς πρώην ἐλέγετε· τὰ μὲν γὰρ ὅμοια, τὰ δὲ ἀνόμοια τίκτει, πρὸς τὴν διαφορὰν δηλονότι τῶν ἑτεροφυῶν γεννήσεων· εἰ γὰρ καὶ οὐσία ἦν ὁ Παῦλος ὁ ἐνεργῶν τὴν γέννησιν Τιμοθέου, οὐσίας καὶ αὐτοῦ ὄντος καὶ κατ' οὐσίαν εἰς ἀφθαρσίαν διὰ τῆς πίστεως κρειττουμένου καὶ γεννωμένου· οὐ γὰρ δὴ κατὰ συμβεβηκός τι ἡ πνευματικὴ τῆς φύσεως ἡμῶν γέγονεν ἀναγέννησις· καὶ ὁ κατὰ σάρκα δὲ αὐτοῦ πατὴρ, οὐσία ἦν, καὶ κατ' οὐσίαν πῶς ἔτικτε· καὶ πάσης δὲ οὐσίας αἴτιος, ἀναίτιος πάντων καὶ πατήρ· ἀλλ' ὁ μὲν τῇ πίστει, ὁ δὲ τῷ σώματι αὐτοῦ ἐγέννησεν αὐτὸν ὅμοιον, ὁ δὲ τῇ εἰκόνι ἑαυτοῦ· εἰ καὶ ὁ πατὴρ οὖν ἀϊδίως ἐκ τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ τίκτει τὸν λόγον, καὶ Σολομῶν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγεται τίκτειν τὸν Ἱεροβοὰμ, οὐκ ἤδη οὕτως ἔχει ἑκάτερος υἱὸς πρὸς ἑκάτερον πατέρα τὸ ἀπαράλλακτον, διαφόρου γὰρ τρόπου τῶν κατ' οὐσίαν γεννήσεων ἐν ἑτεροφυέσι τε πράγμασι νοουμένου, εἰ καὶ ὁμοία εἴη κατὰ τοῦτο αὐτὸ ἡ γέννησις, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι διάφορον ὅμως δείκνυσιν εἰκότως καὶ τὴν ὁμοιότητα· ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς οὐσίας τοῦδε λέγεται γεννᾶσθαι υἱός τε καὶ θεώρημα καὶ λέξις καὶ τρίχες καὶ οὐλαὶ καὶ ἐνέργεια καὶ ἕτερα πλεῖστα· ἆρα οὖν πάντα ἀνθρώπῳ εἶναι ὅμοια τῇ οὐσίᾳ νομιστέον; ἐπεὶ εἰς οὐσίαν καὶ κατ' οὐσίαν τινὰ τῶνδε γεγέννηται, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας, ἢ τῇ διαφορᾷ τῶν τρόπων καὶ λόγων, καὶ ὑλῶν, διαφέρειν ἀνάγκη πρὸς τὸν τεκόντα; καὶ τάδε οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πάσης ἢ μόνης, ἢ μόνα τικτόμενα.

Οὐκοῦν εἰ καὶ ὁ Θεὸς λόγος ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγέννηται σὺν τῇ σαρκὶ, οὐ μόνος ψιλὸς τὴν φύσιν οὐδὲ ἐκ τῆσδε ἔχων τὸ ἁπλῶς εἶναι, τίς ἀνάγκη πάσης τῆς οὐσίας ἀπαιτεῖν ὁμοίωσιν τοῦ γεννηθέντος πρὸς τὸ ὁπωσοῦν γεννῆσαν; τῆς γεννήσεως ὁμολογουμένης μὴ εἶναι τῆσδε πατρικῆς, ἢ μόνη τὸ ἀπαράλλακτον τῆς ὁμοιώσεως τῆς οὐσίας τοῦ γεννήματος δείκνυσι πρὸς τὸν γεννήσαντα, ἤγουν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἄνευ σαρκὸς λόγον· ἡ γὰρ σὰρξ καὶ ὁ λόγος ὁ προὼν γεγέννηται ἐκ τῆς ἁγίας δεσποίνης· καὶ οὔτε μόνος, οὔτε ἐκ μόνης τῆς οὐσίας τῆς ἁγίας παρθένου, ὡς ἐκ πατρός· τοῦτο γὰρ ὑμῖν οὐκ ἐλέγετο παρ' ἡμῶν, ὡς λόγον μόνον ἐγέννησεν ἡ μόνη· ἢ μὴ προόντος, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς σεσαρκωμένου· ὅθεν Χριστὸς κατ' ἄμφω αὐτοῦ τὰ μέρη ὁ γεννηθεὶς, ἅτε χρίσμα καὶ χριόμενος εἴρηται· εἰ δὲ τοῦτον ἑνὶ πάντως καὶ οὐ δύο ἑτεροουσίοις λέγειν ὁμοούσιον ἡμᾶς εἰσπράττετε, ὥρα ὑμᾶς μὴ δὲ τὸν Ἀδὰμ

ἀπὸ γῆς τὲ καὶ θείου ἐμφυσήματος γενόμενον, κατὰ θάτερον ἐν αὐτῷ μερῶν λόγον, θατέρᾳ λέγειν συστατικῇ αὐτοῦ οὐσίᾳ ὁμοούσιον εἶναι· ἀλλ' ἢ θεῖον αὐτοῦ δοξάσαι καὶ τὸ γήϊνον, ἢ γήϊνον καὶ θεῖον ὑπολαμβάνειν· εἰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τούτου πρόδηλον ἔχει τὴν πλάνην, ἀληθῶς καὶ ὁ εἷς ἡμῶν Χριστὸς ἀμφοτέροις τῶν γεννητόρων ἐκ θατέρου τῶν ἐν αὐτῷ ὅμοιος εἶναι δύναταί τε καὶ λέγεται.

VIII. Εἰ μήτηρ τοῦ θεοῦ κατ' ἀλήθειαν ἡ παρθένος, υἱὸς κατ' ἀλήθειαν τῆς παρθένου ὁ θεός· εἰ υἱὸς τῆς παρθένου κατ' ἀλήθειαν ὁ θεός, ἢ ὅμοιος τῇ μητρὶ, ἢ οὐχ' ὅμοιος· καὶ εἰ μὲν ὅμοιος, οὐ θεός· εἰ δὲ οὐχ' ὅμοιος, οὐχ' υἱός. Ἀλλ' ἤδη ἡμῖν εἴρηται καὶ τὸν κατ' ἀλήθειαν υἱὸν μὴ κατὰ πάντα εἶναι τῷ τεκόντι ὅμοιον· καὶ γὰρ καὶ ἐκ πυρὸς φῶς, καὶ οὐχ' ὅμοιον πάντη πυρί· καὶ νόημα ἐκ ψυχῆς, καὶ οὐ ψυχή· καὶ ἰχθύες ἐξ ὕδατος, καὶ οὐχ' ὕδωρ· ἐν τούτοις μὲν οὖν καὶ τὸ πάντη ἀνόμοιον πρὸς τὰ τέκοντα τῶν τεχθέντων ἔστιν ἰδεῖν· εἰ δὲ ἐκ μέρους ἀνόμοιος τῇ μητρὶ καὶ ὅμοιος ὁ Χριστὸς, τί ἄτοπον; ἆρα οὖν ἐπεὶ μὴ κατὰ τὸ ὅλον πέρδικι ὅμοιος ὁ ἐκ πέρδικος, καὶ φασιανῷ περδικοφασιανὸς, οὐκ ὄντως ἔσται οὐδὲ υἱὸς τοῦδε, ὦ φυσιολόγοι;

IX. Ἡ τοῦ θεοῦ λόγου ἐκ παρθένου κατὰ ἀλήθειαν γέννησις, ἢ πάθος αὐτοῦ ἐστὶν, ἢ ἐνέργεια· ἢ πάθος, καὶ ἐνέργεια· ἢ οὔτε πάθος, οὔτε ἐνέργεια· ἀλλ' εἰ μὲν πάθος φαίνεται, πρόδηλος ἡ ἀσέβεια· τοῦ γὰρ γεγεννημένου τὸ πάθος, γεγέννηται δὲ ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ καθ' ὑμᾶς, τῆς οὐσίας ἄρα τοῦ θεοῦ τὸ πάθος· εἰ δὲ ἐνέργεια, ἐνεργεῖ δὲ ὁ θεὸς οὐ τῷ εἶναι αὐτῷ, τουτέστιν οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ μόνῳ τῷ θέλειν· τοῦ θέλειν ἄρα τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ ἡ γέννησις· εἰ δὲ πάθος καὶ ἐνέργεια, πεπονθὼς μὲν τῇ οὐσίᾳ, ἐνεργήσας δὲ τῷ θέλειν γεγέννηται, γεγέννηται ἄρα καὶ ἡ οὐσία καὶ τὸ θέλειν τοῦ θεοῦ, ἡ μὲν παθοῦσα, τὸ δὲ δράσαν· εἰ δὲ οὔτε πάθος οὔτε ἐνέργεια, οὔτε ἡ οὐσία οὔτε τὸ θέλειν τοῦ θεοῦ ἐγεννήθη, εἰπὲ τί τοῦ θεοῦ ἐγεννήθη, οὗ γεννηθέντος, κυρίως κατὰ ἀλήθειαν ὁ θεὸς ἐγεννήθη. Φεῦ τῆς ἀσόφου ὑμῶν σοφίας· τοιαύτης λογιότητος μὴ δὲ εἴδωλον θεὸς ἐν κόσμῳ καταλίποι· τί γὰρ ἀθλιώτερον τοιᾶσδε σπουδῆς, πᾶσαν ἐρανιζομένης ἀπρόσφορον αἰτιολογίαν, ἵνα τῷ ἀνυποστάτῳ ψεύδει, δόκησιν ὑποστάσεως ἀληθείας περιποιήσηται; καὶ τοῦτο οὐ διὰ κέρδος ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἵνα κρηπῖδα βλασφημίας ἑαυτῇ οἰκοδομήσῃ· πρῶτον οὖν ὑμῶν ἀκουστέον, τίς κοινωνία διανοίας τῶν τε μέχρι τοῦ νῦν ὑμῖν περὶ γεννήσεως, καὶ γεννωμένων δοξάντων, καὶ τῶν ἀρτίως εἰρημένων· τὴν γὰρ κυρίως γέννησιν τὴν ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ἁπλῶς τὸ εἶναι διδοῦσαν τῷ γεννωμένῳ διεγνώκατε πρὸ τούτου· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς ἄνω τὲ καὶ κάτω ὑπεβάλλετε· νῦν δὲ πῶς ἢ πάθος ἢ ἐνέργειαν, ἢ ἄμφω τὰ δύο,

ἐπὶ τοῦ Γεννωμένου ὁρώμενα, λέγετε εἶναι τὴν γέννησιν; εἰ μὲν γὰρ ἐνέργειά ἐστι καθ' ὑμᾶς τοῦ μέλλοντος γενέσθαι, εἴτε διὰ τοῦ θέλειν, εἴτε ὁπωσοῦν ἡ γέννησις αὐτοῦ, ἔχει δὲ τὸ εἶναι ὁ γεννώμενος οὗ ἐστιν ἡ θέλησις ἐκ τῆς γεννήσεως, ἄρα πρὸ τοῦ εἶναι, καὶ θέλει καὶ ἐνεργήσει τὸ εἶναι ἑαυτοῦ· καὶ ἔσται ἐν τῷ μὴ εἶναι ἑαυτὸν κεκτημένος τό τε εἶναι καὶ τὸ θέλειν ἑαυτοῦ· εἰ δὲ καὶ πάθος λέγετε τούτου εἶναι τὴν γέννησιν, πάλιν ὡσαύτως πρὸ τοῦ εἶναι πεπονθὼς εὑρεθήσεται· οὐκ οἶδα δὲ ἐν τίνι παθὼν, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τίνι ἐνεργήσας, τὸ εἶναι ἑαυτοῦ προβάλλεται ὁ μὴ ὢν ὅς τις ἂν ᾖ· εἰ δὲ κατ' ἄμφω λέγετε τάςδε τὰς διαθέσεις τοῦ γεννωμένου τὴν γέννησιν προϊέναι, διπλᾶ ὑμῖν ἕψεται πάντα τὰ ἄτοπα τῆς ὑποθέσεως πρὸς τῷ καὶ συνυπάρχειν ἅμα τε καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία διδόναι.

Πλὴν ἐπιλέλησμαι· ἐν τῷ γὰρ μὴ ὄντι ταῦτα οἴεσθε· καὶ οὐ συνυπάρχει· οὐδὲ γὰρ ὑπάρχει τὰ ἐν τῷ μὴ ὑπάρχοντι· οὐκ οἶδα οὖν πῶς ὄντα εἴη ἐν τῷ μὴ ὄντι, ἃ καὶ ἐν τοῖς οὖσι γινόμενα, οὐ κυρίως ὄντα εἰσίν· ἔτι μὴ καὶ τῷδε προσεκτέον, ὡς εἰ ἐνέργεια, ἢ πάθος τοῦ γεννωμένου ἡ γέννησίς ἐστι, καθ' οὓς διεγράψατε ἀλογίστους τρόπους ὡς ἀναγκαίους, ἢ εἰς ἑαυτόν τι πάθοι ὑφ' ἑαυτοῦ γεννώμενος, ἢ ὑπὸ τοῦ τεκόντος, ἢ ὑπό τινος ἑτέρου· καὶ πάλιν, ἢ αὐτὸς ἐνεργήσει εἰς ἑαυτὸν, ἢ εἰς τὸν τεκόντα, ἢ εἴς τινα ἕτερον· ἔσται δὲ οὕτως, ἢ αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς ἑαυτὸν ἢ εἰς τὸν τεκόντα, ἢ εἰς ἕτερον γεννήσας, ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ εἰς ἑαυτὸν, ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ εἰς ἑαυτὸν, ἢ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ ὑφ' ἑτέρου Γεννηθείς· ταῦτα δὲ ἀκούειν ἢ τοιούτοις ἀποκρίνεσθαι φείσασθε ἡμῶν ὦ δεινότατοι· ὁμολογοῦμεν οὐ φέρειν ἀνεμεσί· κωφεύσατε δὴ οὖν ἵνα ἡμεῖς λαλήσωμεν· λέγεται μὲν γὰρ ἡ ἄλλου φθορᾶ συναίρεσθαι εἰς ἄλλου γέννησιν, καὶ ἑτέρου ἐνεργοῦντος· καὶ ἑτέρου πάσχοντος, ἕτερον προιέναι Γεννώμενον, ὡς ἐπὶ σωμάτων ὁρῶμεν κατὰ τοὺς διαφόρους τρόπους τῶν γεννωμένων· τέκτονος μὲν γὰρ τῇ τε φυσικῇ καὶ ἐπιστημονικῇ ἐνεργείᾳ, πάθει δὲ τοῦ ξύλου, τῆς κλίνης προέρχεται τὸ εἶδος· καὶ πάλιν πυρὸς τῇ φύσει ἐνεργοῦντος καὶ φθείροντος, πάσχοντος δὲ καὶ φθειρομένου τοῦ στέατος, λιγνύος εἶδος ἐν ἀέρι γεννᾶται· οἵ τε γὰρ φύσιν καὶ ὕλιν ὅτί ποτέ εἰσι διαφόρως νοοῦντες καὶ ὑποτιθέμενοι, ὅμως τῆς ἐνεργούσης, τῆς δὲ πασχούσης γεννᾶσθαι τὰ ἐκ τούτων εἴδη ὁμολογοῦσι· κατὰ μέν τοι τὰ ὑμέτερα θεσπίσματα, τὸ μὴ ὂν γεννᾷ τί· καὶ μάλιστα τὸ ἑαυτοῦ εἶναι πάθει ἢ ἐνεργείᾳ οὐδεὶς ἔφησε πώποτε· ἀλλ' οὐδὲ ὅλως πάθος ἢ ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ μηδέπω ὄντος ἐγνώρισε· πῶς οὖν τοιαύταις ἡμᾶς ὡς φυσικαῖς διαιρέσεσι συλλογίζεσθε;

Ἀλλὰ τοιαῦτα ἡμεῖς μέχρι τοῦ νῦν θεοῦ χάριτι μὴ εἰδέναι μήτε δι-

δαχθῆναι ὁμολογοῦντες, ὀρθοδόξως κηρύττομεν τὴν εὐσέβειαν ὑπὸ τῶν ἁγίων διδαχθέντες πατέρων, τὸν ἐκ μόνου πατρὸς μόνον υἱὸν, τῇ μὲν μιᾷ μεμονωμένῃ αὐτοῦ ἰδίᾳ γεννήσει προόντα τῶν αἰώνων θεὸν λόγον· ἐν ὑστέροις δὲ καιροῖς ἰδίᾳ εὐδοκίᾳ φιλανθρώπῳ τὴν δευτέραν ἑαυτοῦ πάλιν ἰδικωτάτην ἐνεργῆσαι γέννησιν ἐν τῇ συμπλοκῇ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου ὁμολογοῦμεν, καὶ προελεύσει σαρκικῇ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου τεχθῆναι, ὁμοιότητι γεννήσεως· μὴ δὲ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ, μὴ δὲ κατὰ δευτέραν γέννησιν τινὶ τῶν πάντων κοινονοῦντα· οὔτε γάρ τι ἕτερον κατὰ τὸ ἀΐδιον καὶ ἀπαράλλακτον καὶ εὐάρεστον καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀμέριστον καὶ ἀνελλιπὲς καὶ ἀνεκφοίτητον τῆς πρώτης αὐτοῦ ἤγουν γεννήσεως γεγέννηται, οὔτε κατὰ τὴν δευτέραν ἕτερόν τι οὕτως ἀσπόρως καὶ ἀφθόρως καὶ ὑπερφυῶς γεγέννηται, καὶ πνεύματος ἁγίου συλληφθὲν, καὶ ἀχρόνως τελειωθὲν, καὶ μορφωθὲν, καὶ διοργανωθὲν, καὶ εἰς πάντα τὸν ἑαυτοῦ οὐσιώδη λόγον ἀπαρτισθὲν ἐν τῇ ἁγνῇ μήτρᾳ τῆς ἀμιάντου, εἰς ναὸν καὶ εἰς σκήνωμα τοῦ λόγου τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἐξ αὐτῆς μόνης τελειωθείσης καὶ συναφθείσης αὐτῷ ἐν ἀκαρεῖ· ἔτι μὴν καὶ ἀληθῶς κεκλεισμένης τῆς παρθενικῆς πύλης, κατὰ φύσιν ἀληθῶς σῶμα οὔσης τῆς θεοδόχου σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τῶν ἀῤῥαγῶν σωμάτων χωρῆσαι τῆς μήτρας τῆς παρθένου τῇ ὑπὲρ φύσιν δυνάμει τοῦ ἐνόντος αὐτῇ πνεύματος τοῦ λόγου πιστεύομεν· πῶς οὖν οὐ παντὸς μᾶλλον ἔτι καὶ ἔτι διὰ ταῦτα θεοτόκον ἀληθῶς γνωρίσαντες εὐφημήσομεν τὴν παρθένον ταύτην, ἐν ᾗ καὶ ἐξ ἧς ὁ λόγος τὴν σάρκα μνηστευσάμενος προῆλθεν ὡς νυμφίος ἐκ παστοῦ ἁγίου αὐτοῦ; ἀφ' ἧς τὲ ἡ σοφία τὸν ἑαυτῆς λαττομήσασα οἶκον ἑαυτῇ περιῳκοδόμησε; καὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι οὐδὲ τὸ τῆς φύσεως ἰδιώματι τοῦ οἰκήματος ἑαυτὴν συνεξήγαγεν ἐκ τῆς μήτρας τῆς παρθένου· ἀλλὰ τοὐναντίον τῷ τῆς φύσεως ἰδιώματι ἑαυτῆς, ἤγουν τοῦ ἐνοικήσαντος αὐτῇ λόγου, τὸ οἴκημα πνευματικῶς συνεξείλκυσεν ἑαυτῆς ἐκ τῆς τεκούσης αὐτὸ· σὺν αὐτῷ γὰρ πνευματικῶς ἐξιέναι καὶ χωρῆσαι διὰ τῶν ἀῤῥαγῶν σωμάτων τῆς παρθένου, τὴν σάρκα ἑαυτοῦ ὁ λόγος ἐδυνάμωσεν· ὥσπερ ὁ ἄσαρκος αὐτὸς εἰσιὼν δι' αὐτῶν οὐκ ἐστενοχωρεῖτο· ἐπεὶ γὰρ ἰδίᾳ εὐδοκίᾳ ἑαυτὸν εἰς τὴν παρθένον ἐνδέδωκε· καὶ ἐξ αὐτῆς ἑαυτὸν ὁ ἄσαρκος σαρκικῶς ἐμόρφωσε, θεϊκῶς καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς σάρκα αὐτοῦ ἑαυτῷ συμπροήγαγε· φιμωθήτω οὖν ὑμῶν τὸ βέβηλον ἄχρις ἀνοιγῶσιν ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, ἵνα ἰδόντες τὸ φῶς τοῦ μυστηρίου, τότε λαλεῖν οὐ τὰς φαντασίας τῶν εἰδώλων τοῦ σκότους τῆς ἐπιγείου σοφίας, ἀλλὰ τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ ἐξισχύσητε.

X. Εἰ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐτέχθη ὁ θεὸς λόγος ἐκ τῆς παρθένου, καὶ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐτέχθη ἐξ αὐτῆς ἡ σὰρξ ἡ θνητὴ καὶ

φθαρτὴ καὶ ἐψυχωμένη ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ, ἢ σὰρξ προϋπάρχει τῆς παρθένου, ἢ ὁ θεὸς λόγος μεθυπάρχει τῆς παρθένου· ὅπερ ἄτοπον ἑκάτερον. Ἀλλ' οὐ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γεννήσεως λόγον, ἀμφοτέρων τῶν τοῦ ἑνὸς υἱοῦ μερῶν τὴν γέννησιν τὴν ἐκ παρθένου εἶναι, πολλάκις ἡμῖν εἴρηται ὦ φυσικοί· ἀληθῶς μέν τοι μήτηρ ἐστὶ καθ' ἑκάτερον λόγον· τοῦ μὲν ὡς ἐξ αὐτῆς σαρκικῶς εἶναι ὑπάρξαντος· τοῦ δὲ καὶ ὡς ἁπλῶς σαρκὸς εἶναι ὑπάρξαντος· οὕτως γὰρ μία μήτηρ ἑνὸς τοῦ συναμφοτέρου ἀναδέδεικται· ἆρα δὴ οὖν εἰ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐτέχθησαν σαρκὶ Ζεβεδαίῳ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἀνεγεννήθησαν πρῶτοι διὰ τοῦ εὐαγγελίου προϋπάρχουσιν αὐτοῦ ἁπλῶς· ἢ αὐτὸς μεθυπάρχει αὐτῶν, καί τοι εἰ θάτερον προϋπάρχει, πάντως τὸ ἕτερον μεθυπάρχει, δοκησείσοφοι· καὶ οὐχ' ὡς φατὲ ἢ τόδε ἢ τόδε· πάντως γὰρ τῇ σχέσει ἅμα ἐστὶ τάδε καὶ παρέπεται· τὸ γὰρ προϋπάρχον, μεθυπάρχοντος προϋπάρχει· ἀλλὰ δῆλον, ὡς κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο ὁ αὐτὸς πρὸς τοὺς αὐτοὺς υἱούς τε ὄντας αὐτοῦ καὶ πατέρας, τήν τε προγενεσίαν ἔχει καὶ ὑστερογενεσίαν.

Εἰ τόκος ὁ τῆς σαρκὸς, τόκος τοῦ θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν, καὶ τὸ εἶναι ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ τὸ εἶναι καὶ τὸ τοιόνδε εἶναι τοῦτο ἀσεβὲς ὁμοῦ καὶ ἀμήχανον, οὐκ ἄρα ὁ τόκος τῆς σαρκὸς, τόκος ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ. Ἀλλὰ λείπει τῇ πρώτῃ ὑμῶν προτάσει τὸ ὡσαύτως ἐστί· καὶ τοῦτο ἢ δεινῶς ἢ ἀμαθῶς ὑμῶν διαλεγομένων παρεώραται· εἰ γὰρ ὁ τόκος τῆς σαρκὸς, τόκος τοῦ θεοῦ ὡσαύτως ἐστὶν, ἤγουν κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦ τόκου λόγον τὸν ἐκ πατρὸς, τὰ αὐτὰ ὄντως ἀμφοτέροις χαρίσετε· εἰ δὲ πολλοί τε καὶ κατ' ἀλήθειαν λεγόμενοι λόγοι τόκου εἰσὶν, οὐ τὰ αὐτὰ ἐκ παντὸς λόγου τόκου ἕψεται νοεῖν τινὰ, ἐπὶ τοῖς ὁπωσοῦν τεχθῆναι λεγομένοις· οὔτε δὲ τοῦτο ὑμῖν τις δέδωκεν ὅτι ἁπλῶς καὶ γυμνῆς σαρκὸς τόκος, οὗτος καὶ τόκος θεοῦ ἔστι, ἀλλ' οὔτε ὅτι συνημμένου τῇ σαρκὶ τοῦ θεοῦ, ὅμως ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὸν λόγον ὁ τόκος τοῦ θεοῦ ὁ ἐκ παρθένου τῷ τόκῳ τῆς σαρκὸς· ἀλλ' ὁ αὐτὸς κατὰ ἀριθμὸν, ἐν διαφόροις δὲ λόγοις γεννήσεως ἀληθῶς κατ' ἄμφω συνεστὼς τὰς τεχθείσας φύσεις· τὸ γὰρ τῆς γεννήσεως ὄνομα ὡς καὶ ὑμεῖς παρηγάγετε, ὁμώνυμον· ἐν δὲ τοῖς ὁμωνύμοις τὸ μὲν μᾶλλον εἶναι, τὸ δέ τι καὶ ἧττον, οὐκ ἔστιν· οὐδὲ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον, ὦ λογιώτατοι· οὐκοῦν ἀληθεῖς μὲν πᾶσαι αἱ γεννήσεις, ἀλλ' οὐκ ἐμφερεῖς· ὅτι οὖν τῆς ἐνθέου σαρκὸς ὁ τόκος καὶ θεοῦ σεσαρκωμένου ἐστὶ τόκος, ὡμολόγηται· ἀλλ' ὡς πρέπει ἑκατέρῳ· οὔτε γὰρ σὰρξ οὔτε τόκος ἀλλοιῶσαι θεοῦ φύσιν δύνανται. τοὐναντίον μὲν οὖν θεὸς καὶ σαρκὸς φύσιν, καὶ φυσικὸν τόκον, ἀλλοιῶσαι κατὰ τοὺς ὅρους καὶ καιροὺς καὶ τρόπους τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας ἡνίκα ἂν XI.

ἐθέλοι, δεδύνηται· τόκος ἄρα θεοῦ μὲν ὡς ἐναρξαμένου σαρκώσεως, σαρκὸς δὲ ὡς ἐναρξαμένης ὑπάρξεως.

XII. Εἰ τὰ τίκτοντα πρὸς τὰ τίκτοντα κατ' οὐσίαν παραλλάττει, καὶ τὰ τικτόμενα πρὸς τὰ τικτόμενα ἀνάγκη πᾶσα κατ' οὐσίαν παραλλάττειν· καὶ εἰ τοῦτο, πῶς τοῦ πατρὸς καὶ τῆς παρθένου κατ' οὐσίαν παραλλαττόντων, οὐ παραλλάττειν ἀνάγκη τὸν θεὸν λόγον αὐτὸν ἑαυτοῦ κατ' οὐσίαν, ἀμφοτέρων ὑπάρχοντα κατὰ ἀλήθειαν υἱόν; τὸ δὲ αὐτὸν ἑαυτοῦ κατ' οὐσίαν παραλλάττειν λέγειν τὸν πάσης ἁπλότητος ἐπέκεινα, πάσης ἐκστάσεώς ἐστι ἐπέκεινα· Ἀλλὰ πῶς ὦ οὗτοι τῷ φέροντι ἤδη τὸ δοκοῦν ἀποφθέγγεσθε; καὶ γὰρ ἰχθῦας τὲ καὶ ἕτερα ζῶα καὶ πετεινὰ καὶ ἑρπετά τινὰ ἐκ τῆς ἀλλήλων συνουσίας· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐξ ὑδάτων αὐτοφυῶς καὶ ἐκ γῆς καὶ ἐξ ἀέρος τίκτεται· καὶ ὅμως ὅμοιά εἰσι τὴν οὐσίαν διαφερόντων φύσει τῶν τεκόντων· οὐ γὰρ ταυτὸν οὐσία ζώου τὲ καὶ ὕδατος καὶ γῆς· ἰχθὺς δὲ ὅ τε ἐξ ὕδατος, καὶ ὁ ἐξ ἰχθῦος γεννώμενος· ὡσαύτως καὶ ἀδιαφόρως καὶ ὄφεις καὶ ἕτερα πλεῖστα τοιαῦτα· δευτέρως δὲ ἀντιστροφῇ τὸ ὑμέτερον βασανίσωμεν θέμα· εἰ γὰρ τὰ διάφορα τῇ φύσει, διάφορα τίκτειν ἀνάγκη, καὶ τὰ ἀδιάφορα τῇ φύσει ἀδίαφορα τίκτειν ἀνάγκη· ἐπεὶ οὖν εἷς καὶ οὐ πλείους, ἢ διάφοροι ἁπλῶς ἥλιοι, οὗτος δὲ ἐν ἀέρι φῶς, ἐν ὕδατι δὲ ζῶα, ἐν δὲ γῇ πόας καὶ ταύτας διαφόρους τίκτει, ἆρα πάντων ἀδιάφορον ἡμῖν νομιστέον τὴν οὐσίαν; ἀλλ' οὐδεὶς ὑμῖν τάδε συμφθέγξεται.

Πλὴν ἔστω καὶ τάδε ὑμῖν συγκεχωρημένα· τοῦτο δὲ ὅμως δείξατε, ὡς πολλάκις εἴρηται, τί τὸ κωλύον μὴ εἶναι τὸν αὐτὸν ἑκατέρων υἱόν, καὶ εἰ τὰ τίκτοντα κατ' οὐσίαν παραλλάττει, τὸν καθ' ἑκατέραν γέννησιν ἐξ ἑτέρας οὐσίας τικτόμενον, τί ἐμποδίσει ὡς ἐξ ἑτέρας οὐσίας προτεχθέντα, ἐν τῇ δευτέρᾳ γεννήσει διάφορον εἶναι πρὸς τοὺς τεκόντας κατὰ τὴν πρώτην γέννησιν, καὶ ἐκ τοῦ ὅλου ἑαυτοῦ διαφόρους ἔχειν λόγους πρὸς ἑκάτερον τῶν τεκόντων; ἢ ὡς μὴ σωζομένης τῆς πρώτης οὐσίας ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ γεννήσει, ἢ ὡς μὴ ἐπιγινομένου τινὸς προγεγεννημένῃ ὑποστάσει· οὕτω γὰρ ἂν οὐδεὶς τῶν κατὰ πνεῦμα γεγεννημένων, ἔμεινε σὰρξ ὁπωσοῦν, ἐπεὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι, τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμα ἐστιν· εἰ δὲ τὴν ἐπίκτησιν τῶν ἐκ τῆς δευτέρας γεννήσεως προσληφθέντων τῷ λόγῳ τὴν πρώην ἁπλότητα αὐτοῦ οὐ συγχωρεῖν καθορᾶσθαι νομίζετε, σκεπτέον ὡς τὴν παραλλαγὴν τήνδε τῆς οὐσίας οὐκ ἐντὸς τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἁπλότητος τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐκτὸς θεωρεῖτε, ἤγουν ἐν τῷ συνθέτῳ τῆς ὑποστάσεως· ὥστε τὸν βουλόμενον, τὸ τῆς πρώτης γεννήσεως ἀδιάφορον τῇ οὐσίᾳ πρὸς τὸν τεκόντα φυλαχθὲν θεωρεῖν, ὡς ἐν μέρει δὲ τοῦ τῆς δευτέρας γεννήσεως ὅλου δεῖ ὁρᾶν·

καὶ πάλιν τὸ τῆς δευτέρας γεννήσεως πρόσλημμα τοῦ λόγου, σαφῶς δεῖ νοεῖν ἐν τῇ ὁμοιώσει τῆς παρθένου μητρὸς αὐτοῦ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο οὐσιῶν τοῦ συνθέτου ἄμφω ἐχούσης τὰς κατ' οὐσίαν ὁμοιότητας· καὶ οὕτως οὐδεὶς οὔτε τὸν λόγον τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας παραλλάττειν φήσειεν ἄν, οὐδὲ τὸν σύνθετον καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τῆς διαφορᾶς τῶν γονικῶν αὐτοῦ φύσεων τὶ παραλελοιπέναι νομίσειεν· οὐ γὰρ ὡς κατασκευάζετε ἁπλῶς καὶ γυμνὸν τὸν λόγον ἄμφω τεκεῖν φαμὲν τοὺς γεννήτορας αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα, ἁπλῶς καὶ ἁπλοῦν· τὴν δὲ μητέρα, μετὰ σαρκὸς σύνθετον τὸν αὐτὸν τεκεῖν ἐν Χριστῷ νοοῦμεν.

Εἰ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ λόγου ἐκ τῆς XIII. οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ ἔστιν ὁμοούσιος αὐτῷ, πάντη κατ' οὐσίαν καὶ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ λόγου· καὶ ἔστιν ἀνόμοιος αὕτη πάντη κατ' οὐσίαν· οὐ τὸ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν γεννηθῆναι τὴν οὐσίαν ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ, τὸ ποιοῦν πάντη ὅμοια κατ' οὐσίαν τὰ τικτόμενα τοῖς τίκτουσιν, ἀλλά τι ἕτερον, ὅπερ οὐδὲ ἐπινοῆσαι δυνατόν. Κυρίως μὲν καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ λόγου ἔκ τε τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγέννηται· ἀλλ' οὐ τῇ ὁμοίᾳ γεννήσει, οὔτε τὸ αὐτὸ ἐξ ἑκατέρου λαβοῦσα ἡ κεκτημένη· ἐκ μὲν γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς πρώτης αὐτοῦ γεννήσεως μόνος καὶ μόνης καὶ ὅλης καὶ ὅλος τὸ εἶναι ἔχει· ἀνάρχως τε τοῦτο καὶ ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ θεοπρεπῆ· ἐκ δὲ τῆς δευτέρας, τὸ σαρκικῶς εἶναι ἄρξασθαί τε συνθέσεως ἀπὸ χρόνου, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ὁμοιώσεως· πῶς οὖν οὐχ εἰς τὸ αὐτὸ οὐδὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς γεννήσεως γεννηθεὶς, τὰ αὐτὰ ὑμῖν εἰσπράττεται γνωριστήρια θατέρου τόκου πρὸς ἔνδειξιν ἀληθῆ τῆς πρώτης αὐτοῦ καὶ δευτέρας γεννήσεως, ἐν ἀμφοτέραις τε πάντως ὁμοίωσιν ἢ ἀνομοιότητα; οὐ γὰρ εἰ μὴ τὰ αὐτὰ ἕψεται ταῖς οὐ ταυταῖς γεννήσεσι, διὰ τόδε οὐδὲ γεννήσεις εἶεν κυρίως καὶ ἀληθεῖς· οὐ γὰρ ἐπεὶ μὴ ποτάμιος, διὰ τόδε οὐδὲ ἵππος ἀληθῶς ὁ χερσαῖος· ἄμφω γὰρ ἀληθῶς ἵπποι· οὐδὲ ἐπεὶ μὴ θαλάττιον, διὰ τοῦτο οὐδὲ ζῶον τὸ χερσαῖον· οὐκ ἀρκέσει οὖν τὸ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν γεννηθῆναι, δεῖξαι τὴν ὁμοιότητα τῆς οὐσίας, ὅπερ ὑμεῖς εἰς αἰτίαν ὁμοίου παρηγάγετε, εἰ μὴ καὶ κατὰ τὴν τοιάνδε γέννησιν τῶν ἀληθῶν γεννήσεων, ἤγουν τὴν ὅμοια δεικνύσαν τὰ τικτόμενα, τὶ γεγέννηται πάντως· καὶ ὑμεῖς γὰρ ἐν ἀρχῇ δεδώκατε ὡς τὰ μὲν χείρονας, τὰ δὲ κρίττονας, τὰ δὲ ὁμοίους παρίστησι τοῖς γεννηθεῖσι τοὺς γεννήσαντας· ἄλλως τε πρὸς μὲν τὸν πατέρα γεννηθεὶς, ὡς ὅλον τὶ ἔσχε τὴν ὁμοίωσιν ὁ λόγος ὡς θεός· Χριστὸς δὲ γεννηθεὶς καὶ οὐ λόγος ἁπλῶς, καὶ πρὸς τὴν μητέρα ἐκ μέρους μὲν ἔχει τὴν ὁμοίωσιν τὴν φυσικὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τὸ ὅμοιον· διότι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρ-

χων, κατὰ θάτερον τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν, τήν τε πρὸς τὸν πατέρα καὶ πρὸς τὴν μητέρα φυσικὴν ὁμοίωσιν κέκτηται καὶ διαφοράν· ὁμοίως δὲ καὶ ἡμεῖς τοῖς ὑμετέροις ἀντεπάγοντες, δείξωμεν τὰ ἡμέτερα· εἰ γὰρ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ἐκ Σαοὺλ Ἰωνάθαν, ἔστιν ὅμοιος αὐτῷ κατ' οὐσίαν· καὶ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ἀπ' αὐτοῦ λόγος, καὶ ἔστιν ἀνομοιότατος αὐτῷ κατ' οὐσίαν· οὐ τὸ κυρίως γεννηθῆναι ἐστι σαφῶς αἴτιον τῆς ὁμοιότητος, ἀλλ' ὁ τῆς ὁμοιότησος τοῦ ὅλου ἢ μέρους ἴδιος τρόπος τῶν ἐν ταῖς γεννήσεσι νοουμένων.

XIV. Εἰ ἐγεννήθη ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς κατὰ θεότητα, καὶ σώζει τὴν κατ' οὐσίαν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα· ἐγεννήθη δὲ καθ' ὑμᾶς ὁμοίως ὁ υἱὸς καὶ ἐκ τῆς παρθένου κατὰ θεότητα, σώζειν ἀνάγκη τὴν πρὸς αὐτὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα κατὰ τὴν θεότητα· εἰ δὲ τοῦτο, ἕξει πάντως καὶ ἡ παρθένος τὴν πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα· τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ ὅμοια, καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ὅμοια. Ἀλλ' οὔτε πᾶν, οὔτε κατὰ πᾶσαν γέννησιν, οὔτε κατὰ τὸ ὅλον ἑαυτοῦ τὸ ἔκ τινος γεννώμενον, σώζειν ἀνάγκη τὸν τῆς φύσεως τοῦ τεκόντος λόγον, ἀπαράλλακτον δέδεικται καὶ εἴρηται πολλάκις· ἰδοὺ γὰρ καὶ φύσει τέκνα ὀργῆς, καὶ υἱοὶ ἀπειθείας καὶ ἀνομίας, καὶ υἱοὶ σκότους, καὶ τέκνα τοῦ πονηροῦ, καὶ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τέκνα τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ καὶ τέκνα θεοῦ, καὶ θελήματος θείου γεννήματα, καὶ υἱοὶ φωτὸς, καὶ υἱοὶ ἡμέρας, καὶ υἱοὶ δυνάμεως, καὶ υἱοὶ ὑψίστου εἴρηνται τῇ ἁγίᾳ γραφῇ, κατὰ διαφόρους ἀληθεῖς κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον γεννήσεις καὶ τοὺς ἑκάστης γεννήσεως τρόπους· καὶ οὐδὲν ἂν τῶνδε γέννημα εἴποι τὶς ἐξ ἀνάγκης ὁμοούσιον τῷ τεκόντι· οὐδὲ γὰρ ὀργὴ τὰ τέκνα τῆς ὀργῆς· οὔτε αἰὼν τὰ τέκνα τοῦ αἰῶνος· οὐδὲ θεοὶ τὴν οὐσίαν τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ πάντα· οὐδὲ ὁμοούσιοι τῷ ὑψίστῳ οἱ υἱοὶ τοῦ ὑψίστου· οὐκοῦν πρῶτα μὲν, οὐκ εἴ τι ἔκ τινος, τοῦτο καὶ ὅμοιον πάντως τῷ ὅλῳ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λόγῳ εἶναι ἀναγκαῖον· πάλιν δ' οὖν ἐροῦμεν, ὅτι τότε ἂν ὑμῖν εἶχε τὸ εὔλογον ἡ ἀπορία, εἰ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως τὸν αὐτὸν ἐξ ἑκατέρου προεληλυθέναι εἰρήκαμεν Χριστόν· εἰ γὰρ ἐπεὶ κατὰ τὴν θεότητα ἐκ πατρὸς γεγέννηται, καὶ κατὰ τὴν θεότητα ἐκ μητρὸς ὁ αὐτὸς γεγέννηται, ἑτέρως μέντοι ἤγουν ὅτι σεσάρκωται, τὸν αὐτὸν ἀπαιτεῖτε λόγον πρὸς ἑκάτερον τῶν γεννητόρων ἔχειν αὐτὸν κατ' οὐσίαν, δέον ὑμᾶς λέγειν καὶ Πέτρον ἐπεὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ὑπὸ Ἰωνᾶ γεγέννηται, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἐμφορούμενος, τοῦ τότε ἐπενδυσάμενος πνευματικὸς γεγέννηται, σώζειν αὐτὸν τήν τε πρὸς τὸν Ἰωνᾶν καὶ τὴν πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα κατὰ τὸ ὅλον καὶ οὐκ ἐκ μέρους κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα· καὶ εἰ τοῦτο, πάντως καὶ Ἰωνᾶς ὁ τούτου πατὴρ, ἕξει τὴν πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα· τὰ γὰρ

τῷ αὐτῷ ὅμοια, καὶ ἀλλήλοις, ὡς δέδοκται· εἰ οὖν τόδε διὰ τάδε οὐ κέκώλυται, ἀλλ' ἔστιν ἐκ μέρους τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἑκατέρῳ ὁμοούσιος, πῶς οὐχὶ καὶ Χριστὸν οὕτως νοεῖν αἱρησόμεθα;

Πᾶν τὸ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τίκτον, αἴτιον τοῦ τικτομένου· XV.
οὐδὲν δὲ αἴτιον τοῦ τικτομένου, νεώτερον τοῦ τικτομένου· οὐδὲν οὖν οὐ νεώτερον τοῦ τικτομένου, δημιούργημα τοῦ τικτομένου· οὐδὲν ἄρα κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τίκτον, δημιούργημα τοῦ τικτομένου. Ἀλλὰ δέον ὑμᾶς ἦν προσθεῖναι τῇ πρώτῃ τοῦ παρόντος ἐπιχειρήματος προτάσει, ὅτι κατ' ἐκεῖνο ὃ λέγεται τεκεῖν, καὶ ὡς τέτοκεν· οὕτως γὰρ καὶ αἴτιόν ἐστι τοῦ τικτομένου τὸ τίκτον, ἐπεὶ οὕτω καὶ ὁ διὰ τοῦ εὐαγγελίου γεννήσας Παῦλος, ἀληθῶς μέν ἐστι τοκεὺς καὶ αἴτιος προσεχῶς, οὐ τῆς σαρκικῆς δὲ ὑπάρξεως τῶν γεννηθέντων, ἀλλὰ τῆς κατὰ διδασκαλίαν πίστεως αὐτῶν· πολλοὶ γὰρ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ ταύτην τὴν γέννησιν αὐτῷ γεγεννημένοι υἱοὶ, καὶ παλαιότεροι κατὰ τὸν τῆς σαρκὸς χρόνον ἦσαν τούτου· καὶ νεώτερος τούτων οὗτος ἐγεγόνει κατὰ χρόνον, ὁ αἴτιος αὐτῶν προσεχῶς κατὰ τὴν πίστιν· πῶς οὖν τὸ μὴ κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸ τοιῶςδε εἶναι τεκὸν μόνον ἤγουν τὸ σεσαρκωμένων εἶναι τὸν λόγον, οὐ μόνης τῆς νεωτέρας καταστάσεως, ἤγουν τοῦ τοιῶςδε αὐτοῦ εἶναι, λέγοιτο αἰτιόν τε καὶ παλαιότερον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῆς οἱασοῦν ὑπάρξεως αὐτοῦ ἑτέρας ἤδη ὁμολογουμένως προγεγεννημένου καὶ ἑτέρᾳ γεννήσει; πῶς δὲ καὶ Νικόδημος μὴ προϋφεστηκέναι τοῦ κυρίου καθ' ὁντιναοῦν λόγον ὁ νυκτερινὸς μαθητὴς ἐξ ἀνάγκης δοθήσεται, ἐπεὶ γεννηθῆναι αὐτὸν προετρέπετο γέροντα ἤδη ὄντα δι' ὕδατος καὶ πνεύματος; εἴπατε ἡμῖν ἄτρωτα φυλάττοντες τὰ ὑμέτερα.

Πᾶν τὸ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τικτόμενον, τὸ εἶναι ἔχει ἐκ τοῦ XVI.
τίκτοντος· οὐδὲν τὸ εἶναι ἔχον ἐκ τοῦ τίκτοντος, πρὸ τοῦ οἰκείου τόκου ἐστίν· οὐδὲν ἄρα κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τικτόμενον, πρὸ τοῦ οἰκείου τόκου ἐστίν. Ἆρα οὖν καθ' ὑμᾶς εἴ τι τὸ εἶναι ἔχειν ἁπλῶς λέγεται ἔκ τινος, τοῦτο κυρίως μόνον καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον εἴη, καὶ υἱὸς λέγοιτο; οὐ μὴν καὶ εἴ τι τὸ τοιῶςδε εἶναι ἔκ τινος ἔχει· καὶ πῶς Σὴθ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, θείας υἱότητος ἀξιοῦνται καὶ υἱοὶ θεοῦ λέγονται; πῶς δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ οἱ ἐξ ἰουδαίων; πῶς δὲ τέκνα θεοῦ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ καὶ οἱ ἀναγεγεννημένοι ἐκ σπορᾶς ἀφθάρτου διὰ λόγου ζῶντος θεοῦ καὶ μένοντος; πῶς δὲ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος οἱ ἀπόστολοι; πῶς δὲ Ὀνήσιμος υἱὸς Παύλου ὃν ἐγέννησε τοῖς δεσμοῖς αὐτοῦ; φύσει δὲ τέκνα ὀργῆς καὶ υἱοὺς ἀνομίας ἢ πάλιν υἱοὺς φωτὸς καὶ ζωῆς καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύεσθαι ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ, τίς λόγος παρεσκεύασεν; ἢ πῶς τὴν συμβεβηκείαν αὐτοῖς τοιάνδε κατάπτωσιν ἢ ἀνάστασιν

οὔτε σὺν τῷ εἶναι, οὐδὲ ἐκ τοῦ τὸ εἶναι δόντος, ὅμως κυρίως γέννησιν καθὸ λέγεται ἴσμεν; εἰ γὰρ μόνον ἐκ τῆς τοῦ εἶναι αἰτίας τὴν υἱότητα τούτων γνωρίζετε εἶναι, ἔσται ὑμᾶς ἐξ ἀνάγκης δοξάζειν, ὡς Ἰούδας τε καὶ ὁ διάβολος ἐπεὶ υἱοὶ λέγονται ἀπωλείας, παρ' αὐτῆς καὶ τὸ εἶναι ἔλαβον· εἰ δὲ καὶ ὑμεῖς φατὲ, ὅτι τὸ μὲν εἶναι ὁ Ἰούδας καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατ' αὐτὸν, ἐκ θεοῦ ἔσχον· τὸ δὲ τοιῶσδε εἶναι, οὐκ ἔσχον ἐκ θεοῦ· καθὸ λέγονταί τινες υἱοὶ σκότους καὶ κατάρας τῇ ὁμωνύμῳ υἱότητι, καθ' ἑκάτερα διεγνώκατε λεγομένους υἱούς· ἐν δὲ τοῖς ὁμωνύμοις, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ ἑτέρου κυρίως ὠνόμασται· οἵ τε γὰρ πάλιν ἐκ μετανοίας πρὸς ἀρετὴν, καὶ διὰ πίστεως τῷ πνεύματι ἀναγεννηθέντες, υἱοὶ νυμφῶνος καὶ τέκνα βασιλείας καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ ὑμῖν ὡμολόγηνται.

Καὶ πῶς οὐ δεδώκατε τὸ ζητούμενον ἡμῖν; ἰδοὺ γὰρ τὸ τοιῶσδε εἶναι, καὶ τοιοῦδέ τινος μετειληφέναι τινὰ, πολλάκις μὲν ἐνουσίου, πολλάκις δὲ καὶ ἀνυποστάτου τινὸς, υἱὸν τοῦδε ἀληθῶς εἶναι καὶ λέγεσθαι αὐτὸν ποιεῖ· ἐν γὰρ τοῖς ὁμωνύμοις, ὡς εἴρηται, οὐκ ἔστιν ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον ἢ κυριώτερον λεγόμενον· εἰ γὰρ καὶ τὸ ζῶον τοῦ γεγραμμένου μᾶλλον δοκεῖ, καὶ κυριωτέρως τὸ δέ τι λέγεσθαι, ἀλλ' οὐχ' ὡς ὁμώνυμον τότε, ἀλλ' ὡς οὐ κυρίως ὠνομασμένου τὸ κυρίως ὀνομασθὲν· δύο γοῦν κυρίως ὠνομασμένων ἡ ὁμωνυμία οὐχ' ἕξει ποτὲ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον· οὐ γὰρ μᾶλλον κύων ὁ χερσαῖος ἢ ὁ θαλάττιος, ἧττον ζῶον ἢ κύων τὸ γεγραμμένον οὖν, ὡς αἴτιον ἢ παράδειγμα ἤ τι τοιοῦτον τὸ μᾶλλον ἔχει· ἄλλως τε εἰ τοῦ εἶναι αὐτοῦ αἴτιον εἶναι δεῖ τὸν ἀληθῶς λεγόμενον τεκεῖν πάντα, οὐδεὶς ἄνθρωπος ἀνθρώπου πατὴρ· οὐδὲ ἕτερον ζῶον ζῶον ἕτερον τέτοκε· ψυχὴν γὰρ νοητικὴν ἢ αἰσθητικὴν, οὐκ ἔχει τὰ σπέρματα· ἀλλὰ μετὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τελείαν διοργάνωσιν τοῦ ἀψύχου ἐμβρύου, ψυχοῦται τὸ ζῶον (1) καὶ μάλιστα ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ πλάττοντος, πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ θεοῦ· διὸ καὶ φονέα ζώου, τὴν μετὰ τὴν διαμόρφωσιν αἴτιον τῆς ἐξαμβλώσεως, κρίνει ὁ θεῖος νόμος· ἆρα οὖν σαρκοτόκοι μόνον καὶ μάλιστα οἱ πατέρες· οὐδεὶς δὲ ἀνθρωποτόκος καθ' ὑμᾶς ἐστιν· οὕτω δὲ ἐπεὶ ῥεῖ καθημέραν καὶ ἀμείβεται τὸ σῶμα, καὶ οὐδὲ ἐν τῷ σώματι ἔσται τὶς μοίρα τῷ χρόνῳ τῶν γονέων, οὐδὲ τῆς σαρκὸς εἶεν πατέρες· ἀλλὰ καὶ γέρων ὁ Ἰσαὰκ πάντη ἐξέστη τοῦ εἶναι υἱὸς Ἀβραὰμ καὶ οἱ λοιποί· καὶ πῶς εἴρηται ὑπὸ τοῦ θεοῦ; σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου τραφεὶς ἐν γήρει καλῷ· ἀλλὰ ταῦτα πρόδηλα ἄτοπα· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος λέγων τοὺς μὲν εἶναι τῆς σαρκὸς πατέρας, οὓς καὶ ἔσχομεν παιδευτάς· καὶ

(1) Ζήτει σχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ὅτι τὸ καταβαλλόμενον σπέρμα, οὐκ ἔστι νεκρὸν, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ ὑφίσταται· ἐκ τῆς φύσεως γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης τὸ σῶμα, ἐκ τοῦ θεοῦ δὲ ἡ ψυχή.

τὸν θεὸν λέγων πατέρα τῶν πνευμάτων εἶναι μόνον, αὐτὸς φησὶ μητέρα Τιμοθέου Εὐνίκην, καὶ οὐ τῆς σαρκὸς Τιμοθέου μόνον· δῆλον οὖν ὡς ἀληθῶς, εἰ καὶ μὴ τὸ εἶναι αὐτὸ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ σαρκωθῆναι καὶ σεσαρκωμένος εἶναι ὁ λόγος ἔσχεν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου υἱός τε ἀληθῶς αὐτῆς ἐστί· καὶ νεώτερος ταύτης ἐν τῷ τοιῶσδε εἶναι, ἤγουν σύνθετος ἐξ ἁπλοῦ, καὶ σεσωματωμένος ἐξ ἀσωμάτου φανήσεται.

Τὸ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τικτόμενον, εἰ ἐν χρόνῳ τίκτεται, δυνάμει μόνον ἐστὶν ἐν τῷ τίκτοντι πρὸ τῆς ἰδίας συλλήψεως, ὡς ἐν τῇ τοῦ Ἀβραὰμ ὀσφύϊ ὁ Λευΐ· τὸ δὲ δυνάμει μόνον ἐν τῷ τίκτοντι ὂν, ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι ἐν τῷ τίκτοντι· τὸ κυρίως ἄρα καὶ κατὰ ἀλήθειαν τικτόμενον εἰ ἐν χρόνῳ τίκτεται, ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνει ἐν τῷ τίκτοντι. Ἵνα μὴ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ὑμῖν διασαφοῦντες συλληρωδῶμεν, παντὶ ὑμῶν τῷ σκοπῷ τοῦ νῦν ἐπιχειρήματος συγχωρήσωμεν, ὡς ἂν ἔχοι· δυνάμενοι λέγειν, ὡς καὶ κυρίως καὶ ἐν χρόνῳ ἐγεννήθη Τιμόθεος Παύλῳ· καὶ ὅμως οὐκ ἦν δυνάμει ἐν αὐτῷ, ὅτε Στέφανος ἐλιθάζετο· οὐ γὰρ ἀνάγκη προεῖναι κατὰ πᾶσαν γέννησιν ἐν τοῖς τίκτουσι τὰ ὁπωσοῦν τικτόμενα· τοῦτο δὲ ὑμῖν ἐροῦμεν· ὅτι τοῦ δεσπότου ὑμῶν Χριστοῦ, τὴν μὲν τῶν αὐτοῦ φύσεων ἀρχὴν οὐ τῆς οὐσιώσεως ἀλλὰ τῆς συνουσιώσεως μόνον ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ λαβεῖν, τουτέστι τὴν τοῦ λόγου· τὴν δὲ ἑτέραν τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων, ἤγουν τὴν τῆς σαρκὸς, ἀρχὴν τῆς τε οὐσιώσεως καὶ συνουσιώσεως ἐν αὐτῇ λαβεῖν· κατὰ θάτερον οὖν λόγον ἑκατέρας οὐσίας τοῦ τεχθέντος συνθέτου Χριστοῦ, ἀληθὴς γενέτειρα ἡ τεκοῦσα τὸ συναμφότερου δείκνυται κατὰ χρόνον· ἔκ τε γὰρ τοῦ εἰς τὸ εἶναι καὶ τοῦ εἰς τὸ τοιῶσδε εἶναι ἐγχρόνως προάγειν, γεννήτορες ἀληθῶς οἱ τεκόντες ὀνομάζονται· ὅπουγε ἐνθάδε οὐ φυσικοῦ ὄντος τοῦ τόκου, οὐδὲ προαποκεῖσθαι τὸ δυνάμει φῇ τις ἐπὶ τοῦδε τοῦ τόκου, φυσικώτατοι· οὐ γὰρ ἂν θαυματουργίας εἴη παραδόξου ἔτι ἐνέργεια· εἰ δὲ μὴ θαῦμα ὑπὲρ φυσικὴν δύναμιν τῷδε μαρτυρεῖ, οὐδὲ θεὸς ὁ τεχθεὶς κατὰ τὰς φυσικὰς δυνάμεις νοηθήσεται. XVII.

Εἰ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐτέχθη ὁ θεὸς λόγος ἐκ γυναικὸς, ἢ ὁ τεχθεὶς ὑπὸ χρόνον, ἢ ἡ γυνὴ ὑπὲρ χρόνον· ἀλλὰ μὴν οὔτε θεὸς ὑπὸ χρόνον, οὔτε γυνὴ ὑπὲρ χρόνον· οὐκ ἄρα κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐτέχθη ὁ θεὸς ἐκ γυναικός. Ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὸ τοιῶσδε εἶναι ἐκ γυναικός τε καὶ ὑπὸ χρόνον τεχθῆναι εἴρηται, ληρωδέστατοι. XVIII.

Εἰ κατὰ ἀλήθειαν υἱὸς τῆς παρθένου ὁ θεὸς λόγος, τοῦτο ἔσται κατ' οὐσίαν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τεκοῦσα· αὕτη δέ ἐστι ζῶον λογικὸν θνητόν· καὶ ὁ θεὸς ἄρα καθ' ὑμᾶς, ζῶον λογικὸν θνητὸν ἔσται. Ἀλλ' υἱὸς ἀληθινὸς ἐν τῷ λόγῳ ἑκάστης νοεῖται γεννήσεως υἱοποιοῦ· καὶ πᾶς ὁ κατὰ τὴν XIX.

οἱανοῦν γέννησιν τοιάνδε γεννώμενος· οὐ πᾶσα δὲ γέννησις, εἰ καὶ ἀληθεῖς δείκνυσι τοὺς γεννηθέντας υἱοὺς, ἤδη καὶ ὁμοίους κατὰ πάντα ὡσαύτως δείκνυσι τοῖς γεννῶσιν, ὡς καὶ ὑμεῖς εἰρήκατε ἐκ προοιμίων· εἰ δὲ τοῦτο αὐτὸ, ἤγουν ἡ ὁμοίωσις, ποιεῖ τὴν ἀληθῆ υἱότητα, ἐπεὶ μᾶλλον ἔοικε τὸ ἐν εἰκόνι πρόσωπον τοῦδε, ἤπερ τοῦ ἰδίου τέκνου ἡ ὄψις πρὸς αὐτὸν κρινομένη, μᾶλλον εἴη υἱὸς τοῦδε ἡ εἰκὼν, ἤπερ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τέκνον· καὶ πῶς πρὸ μικροῦ τὴν οὐσίαν καὶ οὐ τὴν ὁμοίωσιν αἰτίαν ἐλέγετε; ὄντως οὖν εἰ μὲν κατὰ πᾶν τὸ εἶναι καὶ ἐκ παντὸς τοῦ εἶναι ἡ ἀληθής ἐστι γέννησις τινὸς, ἀναγκαίως καὶ ἡ ὁμοίωσις ὅλου τοῦ γεννήσαντος πρὸς ὅλον τὸ γέννημα ἔσται· εἰ δὲ κατὰ τὸ τοιῶσδε εἶναι μόνον ἔν τινι μέρει ἐκ μέρους δὲ καὶ τοῦ εἶναι τοῦ δέ τινος συνθέτου ἡ γέννησίς ἐστιν, οὐχὶ κατὰ πᾶν τὸ εἶναι ἔσται ἡ ὁμοίωσις πρὸς τὸ γεννῆσαν τοῦ γεννηθέντος· ὅμως δὲ ἐκ μέρους τε τοῦ κατὰ τὸ εἶναι, καὶ ἐκ μέρους τοῦ κατὰ τὸ τοιῶσδε εἶναι τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ προσώπου γεννήτωρ εἴη ὄντως ὁ γεννήσας· ὥσπερ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου ὁρῶμεν, τοῦ μὲν σώματος τὴν γέννησιν εἰς τὸ εἶναι ἐκ τῶν γονέων ἔχοντος, τῆς δὲ ψυχῆς οὐκ εἰς τὸ εἶναι ἁπλῶς, τοῦτο γὰρ ἐκ Θεοῦ ἔχει ὡς καὶ ὁ πρωτόπλαστος Ἀδὰμ, ἀλλ' εἰς τὸ σὺν τῷ διαπλασθέντι αὐτῇ εἶναι σώματι, οὗ καὶ χωρὶς δύναται εἶναι· λαμβάνει γὰρ τοῦτο παρὰ τῶν ὡς εἰπεῖν τοῦ μὲν σώματος αἰτίων, αὐτῆς δὲ τῆς ψυχῆς νυμφοστόλων μόνον· καὶ ὅμως ἄμφω τῶν φύσεων ὡς ἑνὸς ἀνθρώπου κυρίως τε καὶ κατὰ ἀλήθειαν οἱ αὐτοὶ λέγονται τοκέες· τί οὖν ὑμᾶς τὰ ἐξ ἀπιστίας φιμοῖ βομβήματα, Θεὸν μὴ λέγειν ὀρθῶς τὸν τεχθέντα σεσαρκωμένον λόγον; ἡνίκα καὶ ψυχὴν τὴν σαρκωθεῖσαν ἀνενδιάστως ὁμολογεῖτε γεγεννῆσθαι ἐκ τῶν τοῦ εἶναι τῆς σαρκὸς αἰτίων καὶ σὺν τῷ σώματι τοὺς αὐτοὺς καὶ αὐτῆς τοκέας ὀνομάζετε.

XX. Ἀλλὰ φησὶν οὐ ψυχοτόκον, ἀλλ' ἀνθρωποτόκον φαμὲν τὴν γεννῶσαν ἄνθρωπον· τί οὖν μὴ καὶ ὑμεῖς χριστοτόκον μᾶλλον λέγετε; Ἀλλ' ὦ οὗτοι τὸ μὲν ἄνθρωπος, φύσεως ὄνομα· τὸ δὲ Χριστὸς, οὐ φύσεως ἀλλὰ προσώπου· πῶς οὖν τὸ τῆς φύσεως ὄνομα τοῦ τεχθέντος, ἐκ τοῦ προσωπικοῦ σημάνωμεν;

XXI. Ἀλλὰ διὰ τί οὖν φησὶ μὴ ἀνθρωποτόκος ὑμῖν, ἤπερ Θεοτόκος δοκεῖ; Ῥητέον οὖν ὡς εἰ μὲν τῶν δύο Χριστοῦ φύσεων ἡ ἀνθρωπίνη τῆς θείας ἐπεκράτησε πρὸ θανάτου τε καὶ μετὰ θάνατον, ἀνάγκης οὔσης ἐκ μιᾶς μόνον τῶν φύσεων αὐτοῦ ὀνομάζεσθαι τὸν τόκον, καλῶς ἀνθρωποτόκον φατέ· εἰ δὲ ἀεὶ τὸ τῆς θείας φύσεως ἄτρεπτον κατεκράτησε τοῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τρεπτοῦ, καὶ πρὸς τὰ κρεῖττονα μεταβαλὸν συνεξεθέωσεν αὐτὴν ἑαυτῷ ὥσπερ καὶ ὁ σίδηρος πυροῦσθαι λέγεται, καὶ οὐχὶ τὸ πῦρ σιδηροῦσθαι, πῶς οὐκ ἐκ τῆς μενούσης ὡσαύτως ἐν τοῖς ἰδίοις λό-

τοις ἀεὶ φύσεως, καὶ τὴν ἑτέραν εἰς ἑαυτὴν μεταποιούσης, ἀλλ' ἐκ τῆς μεταποιουμένης ὀνομαστέον τὸ τεχθέν; ἢ τὸν τόκον; ἢ τὴν τεκουσαν; ὦ οὗτοι.

Εἰ ὁ θεὸς λόγος ἐτέχθη ἐκ τῆς παρθένου, ἐν χρόνῳ ἐτέχθη· πᾶν XXII.
δὲ τὸ ἐν χρόνῳ τικτόμενον, χρόνου πρὸς τελείωσιν δεῖται· εἰ ὁ θεὸς ἄρα
ἐκ τῆς παρθένου ἐτέχθη, χρόνου πρὸς τελείωσιν ἐδεήθη. Ἀλλ' ὦ σοφοὶ, οὐδὲ ψυχὴ ἁπλῶς χρόνου δεῖται πρὸς τελείωσιν, ἀλλὰ τὸ ταύτης φυσικὸν ὄργανον καὶ οἰκητήριον οὐσιῶδες· ὅθεν καὶ μετὰ τὴν νεότητα τοῦ ζώου, καὶ πλεονάσαντος τοῦ χρόνου· ἐπεὶ τὸ ὄργανον ἀνεπιτηδειότερον πάλιν αὐτῇ καθίσταται πρὸς τὴν ὑπουργίαν· τὰ γὰρ χρόνῳ ἀκμάσαντα καὶ χρόνῳ παρακμάζει· τοὐναντίον ἢ φατὲ ἐν χρόνῳ ὑφίησι πάλιν τὸν ἑαυτῆς ἐνεργειῶν καὶ τελειώσεων· μὴ δὲ ὁρῶσα ὡσαύτως ἢ ἀκούουσα, ἐν ἑκατονταετίᾳ τυχὸν, ὡς ἐν τῇ τριακονταετίᾳ· καὶ δείκνυσι σαφῶς, ὡς οὐχ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ τοῦ ὀργάνου ἦν τὸ ἀπὸ τοῦ χρόνου χρήσιμον καὶ ἀχρήσιμον πρὸς τελείωσιν· λοιπὸν δὲ καὶ αὐτῆς, διὰ μέσου μέντοι τούτου· πῶς οὖν ὑμεῖς πᾶν τὸ ἐν χρόνῳ τικτόμενον, χρόνου δεῖσθαι πρὸς τελείωσιν οἰκείαν, οὕτως ἀπερισκέπτως φατέ; καὶ οὐχ' ὅτι πολλάκις οὐκ αὐτὸ πρώτως, ἀλλά τι τῶν οἰκειωθέντων αὐτῷ τῷ ἐγχρόνως τικτομένῳ, καὶ κατὰ φύσιν συνουσιωμένων τοῦδε δεῖται, καθορᾶτε; εἰ γὰρ μὴ δὲ ψυχὴ τοῦτον ὑμῶν καταδέχεται τὸν λόγον, πόσῳ γε μᾶλλον θεός; ὃς μὴ δὲ ἤρξατο τοῦ εἶναι, ἀλλὰ μόνον τὸ τοιῶσδε εἶναι χρονικῶς κατεδέξατο· ταῦτα οὖν ἐξ ἀθυροστομίας ἡμῖν βαττολογοῦντες, ἐπιτριβήσεσθε, καὶ οὐκ ἀπὸ νηφούσης διανοίας ὑποτίθεσθε.

Εἰ ἔνθα ὁ θεὸς λόγος, ἐκεῖ ὁ πατὴρ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ XXIII.
τὸ τῆς οὐσίας ἀδιαίρετον· ἦν δὲ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς παρθένου καθ' ὑμᾶς ὁ θεὸς λόγος κατ' οὐσίαν, ἦν ἄρα ἡ τριὰς ἐν τῇ γαστρὶ τῆς παρθένου. Οἱ πάσης ἀσεβείας ἐρανιζόμενοι σπέρματα, ἵνα τὴν οἰκείαν βλασφημίαν ὑποτρέφοιτε, τί φατέ; δέον γὰρ ὑμᾶς στρεβλουμένους ἡμῖν διαστρέψαι κατὰ τὸν ψαλμῳδόν· ἐπεὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς ἐστὶ, καὶ τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ἐστὶν ἐν ᾧ ἐστι· τὸ δὲ αὐτός ἐστι καθ' ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως, ἐπεὶ ὅπου ὁ πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐστὶν, ἐν δὲ τῷ τοῦ πατρὸς κόλπῳ ὁ υἱὸς, οὐκοῦν καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ κόλπῳ ὁ υἱὸς ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡς περιστερὰ ἐπέπτη ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου τοῦ κυρίου, ἄρα καὶ ὁ πατὴρ ἐφίπτατο· εἰ δὲ ταῦτα μετάγειν ἐκ τοῦ ἑνὸς προσώπου καὶ ἐπὶ τὰς ἑτέρας ὁμοουσίους ὑποστάσεις, ὁ τῆς εὐσεβείας οὐ βιάζεται λόγος, ἢ τὸ αὐτὸ νοεῖν ἐπὶ τῆς ἁγίας τοῦ λόγου κυήσεως εἰσπραχθήσεσθε, ἢ ἀποκληρώσει τὸν τῆς παρούσης ὑμῶν ἀπορίας λόγον προάγετε, τῆς ὁμοιοτροπίας συνωμολογημένης καὶ ἐπὶ τῶνδε· καὶ ἀρκέσει ὑμῖν οὕτως καὶ περὶ τοῦδε ἐπιστο-

*μίξεσθαι· δέον γὰρ ὑμᾶς κακουργοῦντας, καὶ τὰ τῶν ἄλλων αἱρέσεων προβαλλομένους εὑρέματα, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου ποιοῦντας· ἀσπὶς παρ' ἐχίδνης φάρμακον δανείζεται· ὡς τῶν ὑμετέρων οὐκ ἀρκούντων ὑμῖν εἰς παντελῆ κακοδοξίαν σοφισμάτων, ἀπόρῳ τὴν ἀπορίαν ἐλέγχεσθαι· κατὰ τὴν γενομένην κυριακὴν μέθοδον πρὸς τὴν τῶν φαρισαίων πανοῦργον ἐρώτησιν, διὰ τῆς περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου πρὸς αὐτοὺς ἀντεπερωτήσεως.*

XXIV. Εἰ *ἐν τῇ γαστρὶ τῆς παρθένου ἡ τριὰς κατ' οὐσίαν, ἐγεννήθη δὲ ὁ θεος λόγος κατ' οὐσίαν ἐκ τῆς παρθένου, ἡ τριὰς ἄρα ἐγεννήθη ἐκ τῆς παρθένου.* Ἐπεὶ *οὖν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς γεγέννηται· ἀδιαίρετος δὲ τῆς ἁγίας τρίαδος ἡ οὐσία, ἄρα καὶ ὁ πατὴρ αὐτὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, γεγέννηνται καθ' ὑμᾶς· ἔτι ἐπεὶ ὁ πατὴρ οὐ γεγέννηται ἔκ τινος, οὐδὲ ἐκπεπόρευται, οὐδὲ ὁ υἱὸς οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἄρα καθ' ὑμᾶς ἐκ τοῦ πατρὸς εἰσίν· ἀδιαίρετος γὰρ αὐτοῖς ἡ οὐσία· ἐπὶ πλεῖον μὲν οὖν ταῖς ὑμετέραις συμπεριάγεσθαι δυσφημίαις παραιτούμεθα, ἵνα μὴ πρὸς ἔλεγχον ὑμῶν ἀσχολούμενοι, πρὸς ἀθεσμολογίαν ἑαυτοὺς καὶ ἡμεῖς συνεθίζωμεν· ἀλλ' οὑτωσὶ μὲν πρὸς τὸ παρὸν ἐφεκτέον σκολιευομένους ὑμᾶς· τὸν δὲ περὶ τῶνδε λόγον ὅπως τε λέγεται καὶ ὅπως νοεῖται, τοῖς ἰδίοις ὑποφήταις ἡ ἀλήθεια ἔδειξεν· ἐν οἷς τοῖς κακῶς διαιροῦσι καὶ φαύλως συγχέουσι τὸν τῆς ἁγίας ὑπερουσίου τριάδος λόγον ἀπελέγχει.*

XXV. Πᾶς *τόκος ἐγνωσμένος τῇ θείᾳ γραφῇ ἐκ τῶν πάντη ἀνομοίων ἀνόμοια τίκτων, ἐπαίνου τὸ τίκτον ἢ ψόγου δείκνυσιν ἄξιον· ἐπαίνου μὲν, ὡς διὰ τὸν φόβον σου κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ἐτέκομεν· ψόγου δὲ ὡς τὸ, ἰδοὺ ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν· πᾶν δὲ τὸ ἐπαινούμενον ἢ ψεγόμενον ἐν τῷ τίκτειν, ἐκ τῆς προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τὸ τικτόμενον τίκτει· πᾶς ἄρα τόκος γινωσκόμενος τῇ θείᾳ γραφῇ, ἐκ τῶν πάντη ἀνομοίων ἀνόμοια τίκτων, ἐκ τῆς προαιρέσεως καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τίκτει τὸ τικτόμενον.* Ποίαν *ἡμῖν ἄρα ἀνομοιότητα ὑποτίθεσθε τὴν κατ' οὐσίαν, ἢ κατά τι συμβεβηκὸς, καὶ πῶς ἔσται ἀληθὲς τὸ εἰρημένον ὑμῖν ἐξεταστέον· εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὡς ἐν ποιότητι φυσικῇ φατὲ, ἰδοὺ ἔκ τε λίθων καὶ σιδήρων καὶ ξύλων πυρεκβόλων πῦρ γεννᾶται, ἐξ ἀνομοίων ὂν ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν· καὶ οὔτε ἐπαίνου οὔτε ψόγου δείκνυσιν ἄξιον τὸ τίκτον· ἔκ τε λαχάνων, κάμπαι· καὶ ἐκ μυῶν, εὐλαὶ· ἀνομοίων ὄντων τῶν τεκόντων κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῖς· καὶ οὔτε ψεκτὸν οὔτε ἐπαινετὸν· ἀλλ' ὅμως τοῖς παραδείγμασιν ὑμῶν ἐπιστήσαντες, μᾶλλον τὴν κατὰ τὴν ὕπαρξιν ἀνομοιότητα λέγεσθαι ὑμῖν νοήσομεν· καὶ τὸ ἀνόμοιον τὸ ἐπαινούμενον ἢ ψεγόμενον, ὡς ἐξ ἀνθρώπου τὴν ἀνομοίαν, ἢ τὸ πνεῦμα τῆς σωτηρίας τικτόμενον· ἐπεὶ οὖν τὰ τίκτον ἐπὶ τῶν*

ἀνομοίων πάντως ἐπαίνου ἢ ψόγου ἀξιοῦτε, κἀντεῦθεν ἐκ προαιρέσεως εἶναι τὸν τόκον συλλογίζεσθε· ἵνα καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν δεσπότην ἀνομοιότητος ἐκ προαιρέσεως λέγεσθαι τὴν κατ' αὐτὸν γέννησιν ἐκ τῆς δεσποίνης συνάγετε τάχα ματαιολόγοι· πρῶτον μὲν μνήσθητε, ὡς τοὐναντίον καὶ ὁμοίωσιν τῷ Χριστῷ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸ ὅλον, πρὸς τὴν μητέρα μεμαρτυρήκαμεν· ἀνομία δὲ, οὐδεμίαν ἔχει οὐσιώδη ὁμοίωσιν πρὸς τὸν ἄνομον καθ' ὕπαρξιν· δεύτερον δὲ ὅτι καὶ τὸ ἐκ μέρους ἀνόμοιον πρὸς αὐτὴν, οὐ τοιαύτης ὁρᾶται ἀνομοιότητος οἵαν νῦν ὑμεῖς ἐν παραδείγμασιν ὑπέθεσθε ὑφεστῶτος πρὸς ἀνυπόστατον, ἀλλὰ μᾶλλον οὐσίας τοιᾶσδε πρὸς τοιάνδε οὐσίαν· ἵνα δὲ καὶ συναπενεχθῶμεν τῷ καταγελάστῳ τῆς ὑμετέρας δεινότητος, εἰ πάντα τὰ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ ἐξ ἀνομοίων καθ' ὕπαρξιν γεγεννημένα ἔπαινον ἢ ψόγον τῷ τίκτοντι ἐπιφέρειν οἴεσθε, τί φατὲ, ἐπεὶ υἱὸς ὀδύνης Βενιαμὶν, καὶ υἱὸς παρακλήσεως Βαρνάβας, καὶ Ἠλεὶ πρεσβύτερος ϡ ἐτῶν εἴρηται; ἀνάγκη ἄρα τὰ ἔτη αὐτὰ τὰ τεκόντα εἶναι τὸν Ἠλεὶ· καὶ ταῦτα ἐπαίνου ἢ ψόγου ἀξιωθῆναι· καὶ τὴν ὀδύνην δὲ καὶ τὴν παράκλησιν οὕτως ἔχειν· εἰ δὲ καὶ ταῦτά τις συγχωρήσοι τὰ μάταια, πῶς τό γε ἑξῆς ἀδακρυτὶ παρ' ὑμῶν ἀκούσεται, ἐκ προαιρέσεως τίκτειν τὰ ἔτη, ἢ τὴν ὀδύνην, ἢ τὴν παράκλησιν κατὰ προαίρεσιν γεννᾶν διδασκόμενος; καὶ ἐξ ἀνυπάρκτου πράγματος προιοῦσαν μανθάνων παρ' ὑμῶν τὴν ὕπαρξιν Ἠλεὶ καὶ Βαρνάβα καὶ Βενιαμὶν, καὶ κατὰ προαίρεσιν τίκτοντων;

Εἰ ὁ θεὸς λόγος ἐτέχθη ἐκ τῆς παρθένου πᾶν δὲ τὸ τικτόμενον, XXVI.
ἢ ἐκ τῆς οὐσίας τίκτεται τοῦ τίκτοντος, ἢ ἐκ τῆς προαιρέσεως· καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τικτόμενον, τὸ εἶναι πάντως ἔχει ἐκ τοῦ τίκτοντος· τὸ δὲ ἐκ τῆς προαιρέσεως, πῇ μὲν τὸ εἶναι ἔχει ἐκ τοῦ τίκτοντος, πῇ δὲ τὸ τοιόνδε εἶναι, εἴπατε πόθεν βούλεσθαι τετέχθαι τὸν θεὸν, ἐκ τῆς οὐσίας τῆς παρθένου, ἢ ἐκ τῆς προαιρέσεως; ὁπότερον γὰρ αὐτῶν εἴπητε, τὸ συναγόμενον δῆλον. Ὀψέ ποτε καὶ ἄκοντες ἡμῖν συνομολογεῖτε τόκον εἶναι, τόν τε εἰς τὸ εἶναι, καὶ ὁμοίως πάλιν τὸν εἰς τὸ τοιῶσδε εἶναι μόνον προαγάγοντά τι· εἰ δὲ τὸν ἐκ τῆς οὐσίας τόκον μόνον τοῦ εἶναι αἴτιον, καὶ οὐχὶ καὶ τοῦ τοιῶσδε εἶναι ἤγουν καὶ τῆς φυσικῆς διαφορᾶς τοῦ γεννωμένον φατὲ, ἐπεὶ ἀπὸ κώνου πίτυς γεννᾶται, ἢ ἐκ τῆς προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ κώνου εἰς τὸ εἶναι τοῦτο αὐτὸ πίτυς γεγέννηται, ἢ ἐκ τῆς οὐσίας μὲν αὐτῆς γεγέννηται τοῦδε· καὶ ἔστι ἁπλῶς ὂν, οὔτε δὲ πίτυς, οὔτε ἕτερόν τι εἶδος· πλὴν εἰ μὴ καὶ ἄλλῳ γεννήτορι κατὰ προαίρεσιν τίκτοντι ὑποβληθῇ εἰς γέννησίν τινα· ὧν τί μᾶλλον ἠλιθιώτερον;

Εἰ ἐγεννήθη ὁ θεὸς λόγος κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐκ τοῦ πα- XXVII.
τρὸς, καὶ ἔστιν ὅμοιος αὐτῷ κατ' οὐσίαν· καὶ εἰ ἐγεννήθη ὁ αὐτὸς ἐκ μη-

πρὸς κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν, καὶ ἔστι αὕτη ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν, οὐδὲν διαφέρει ὑπὸ ὁμοίων κατ' οὐ ἢ ἀνομοίων γεννᾶσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ τὰ ἀνόμοια διενεχθήσεται πρὸς ἄλληλα κατ' οὐσίαν· ἐνδεχόμενον δὲ ἦν, καὶ τὸν θεὸν λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς κατὰ ἀλήθειαν γεννηθέντα, εἶναι αὐτῷ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον· ἀλλὰ πάντα ἀδύνατα καὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν ἄξια. Ἐταράχθησαν ἐσαλεύθησαν ὡς ὁ μεθύων, καὶ πᾶσα ἡ σοφία αὐτῶν κατεπόθη· ταῦτα εὐκαίρως ὑμῖν ἐπᾴδεται παρ' ἡμῶν, τῆς θείας δυνάμεως ἐπιδεικνύσης καὶ εἰς ὑμᾶς τὸ δραστήριον τῆς πάλαι ἐπιτιμίας τῶν καθ' ὑμᾶς τὴν θεομάχον πρόθεσιν ἀραμένων καὶ τὴν ἐν Βαβυλῶνι πυργοποιΐαν συστησαμένων· δεῦτε γάρ φησι καὶ τότε περὶ ἐκείνων, καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν τὰς γλώσσας· ἐντεῦθεν οὖν ὄντως καὶ ὑμῖν οἱ νυνὶ φυρμένοι τε καὶ σκινδαλμοὶ καὶ ἐπάλληλοι ῥαψολογίαι εἰσὶ τῆς ἀσεβείας τὴν αἰσχύνην ἐπικρύπτειν μηχανώμεναι· πρώτιστα μὲν οὖν γνῶμεν, ἡ ἐξ ὁμοίων ἢ ἀνομοίων γέννησις, πῶς λέγεται ὑμῖν; τῆς ὁμοιότητος; ἢ ἀνομοιότητος; πρὸς τὰ τίκτοντα τῶν τικτομένων, πῶς νοουμένης; οὐ γὰρ δὴ τὸ μὴ ὑποστὰν καὶ εἶναι λεγόμενον, ἐξ ὁμοίων ἢ ἀνομοίων γέννησιν ἔχειν λεχθήσεται· μεταγενεστέρα γὰρ τῆς γεννήσεως αὐτοῖς ἡ ὁμοιότης ἢ ἀνομοιότης πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον· ἀφείσθω δὴ ὅμως ὑμῖν τοῦτο· ἴσως γὰρ ἐκ τοῦ τέλους ταῦτα διεγνωκότες εἰρήκατε· τί δὲ οὖν ἀδύνατον τὸν κατὰ διαφόρους γεννήσεις γεννηθέντα, καὶ ἐκ διαφόρων τὴν φύσιν γεννητόρων, διάφορον ὄντα ταῖς φύσεσι, καὶ ἀληθῶς καθ' ἑκατέραν τεχθῆναι γέννησιν; καὶ τοῦ μὲν τῶν τεκόντων ὅμοιον κατά τι τῶν αὐτοῦ, τοῦ δὲ ἀνόμοιον δείκνυσθαι, διὰ τὸ διάφορον τῶν τούτου γεννήσεων καὶ τῶν γεγεννημένων τοῦδε οὐσιῶν; ἐδείχθη γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις ἡμῖν, ὅτι καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ κατὰ πᾶν γένος καὶ εἶδος καὶ πάντα ἀριθμὸν ἀδιαφόρου οὐσίας παρὰ τὸν διάφορον τρόπον τῆς γεννήσεως, ὅμοιά τε καὶ ἀνόμοια πολλάκις γίνεται τὰ τικτόμενα πρὸς τὰ τίκτοντα· οὐκοῦν ὀρθοτομοῦσι τὴν ἀλήθειαν οἳ φασὶν ὅτι ἐγεννήθη μὲν ὁ λόγος ἐκ τοῦ πατρὸς ἀληθῶς, κατὰ τὴν ἰδίαν δὲ μόνου τοῦ πατρὸς γέννησιν καὶ οὐσίαν, καὶ ἔστι ὅμοιος αὐτῷ κατ' οὐσίαν τὴν ὡς λόγου θεοῦ· ἐγεννήθη δὲ καὶ ἐκ μητρὸς ἀληθῶς, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς καὶ μόνης γενομένην τοῦδε γέννησιν, καὶ ἔστι καὶ αὐτῇ τῇ μητρὶ ἑαυτοῦ κατ' οὐσίαν αὐτοῦ τὴν ὡς ἀνθρώπου ὅμοιος, κατὰ δὲ τὴν ὡς λόγου, ἀνόμοιος αὐτῇ· πλὴν υἱὸς ἀληθῶς ὁ λόγος τοῦ τε ὁμοίου πατρὸς, καὶ τῆς ἀνομοίου αὐτῷ μητρὸς· ἀληθὴς γὰρ ἑκάτερος τρόπος τῶν ἐπ' αὐτοῦ γεννήσεων ἐδείχθη, ὅ τε τοῦ εἶναι, καὶ ὁ τοῦ τοιῶσδε· οὐ γὰρ δὴ ὁμοιότης συνίστησιν ἁπλῶς τὴν υἱότητα ὡς πολλάκις εἴρηται ἢ γὰρ ἂν πάντες ἄνθρωποι ὅμοιοι ὄντες κατ' οὐσίαν ἀλλήλοις, υἱοὶ ἅμα καὶ πατέρες, καὶ τέκνα τῶν τέκνων οἱ γεννήτορες ἦσαν, καὶ οἱ ἀδελφοὶ δὲ

τῶν ἑαυτῶν ἀδελφῶν εἶναι υἱοὶ, διὰ τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα πρὸς αὐτοὺς νομισθείησαν.

Εἰ τὸ ἀϊδίως ὂν ὕστερον γεννᾶται κατὰ ἀλήθειαν, καὶ τὸ μὴ δὲ ὅλως ὂν, ἐνεργείᾳ μὴ ὂν, γίνεται κατὰ ἀλήθειαν· εἰ δὲ τὸ δεύτερον ἀδύνατον, καὶ τὸ πρῶτον ἄρα. Ἀλλ' εἰ καὶ ὂν τὸ ὂν οὐ γίνεται, ἀλλὰ τὸ τοιῶςδε ον, εἰς τὸ ἑτέρως τοιῶςδε εἶναι, εἰ καὶ οὐ κατὰ τροπὴν ἀλλὰ πρόσληψιν καινοτέραν, γεννᾶσθαι δυνατόν· οὐδὲ γὰρ κατὰ τὸ αὐτὸ τὶς ὑμῖν ἀϊδίως τε εἶναί τι καὶ ἀπὸ χρόνου ἄρχεσθαι εἴρηκεν· οὐκοῦν τί κωλύει τὸν κατὰ τὸ εἶναι ἄναρχον νοούμενον, κατὰ τὸ ἀλλοίως εἶναι, ἤγουν σεσαρκωμένον, ἀρξάμενον εἶναι, ἀλλοίως γὰρ εἶναι αὐτὸν, οὐ κατὰ τροπὴν ἢ ῥεῦσιν τοῦ οἰκείου εἶναι· ἀλλὰ κατὰ πρόσληψιν καὶ ἕνωσιν οὐσιώδη ἑτέρου πράγματος τοῦ πρώην κεχωρισμένου ἀπ' αὐτοῦ φαμέν. XXVIII.

Εἰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἤδη ὄντα γενέσθαι νῦν ἀδύνατον, τὸν τούτων δημιουργὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ πατρὸς γεγεννημένον ἐπ' ἐσχάτων γεννηθῆναι, ἀδυνατώτατον. Οὐ γὰρ ὄντα ἁπλῶς, γίνεσθαι λέγει τις, ἢ καὶ εἰς τὸ εἶναι γεννᾶσθαι ἁπλῶς τὸν οὐρανὸν ὦ οὗτοι· καινὸν μέν τοι γίνεσθαι ἐκ παλαιοῦ, καὶ μετασχηματίζεσθαι, καὶ ἀφθαρσίαν ἀμφιέννυσθαι μετὰ τῆς λοιπῆς ἑτέρας κτίσεως, καὶ ἐλευθεροῦσθαι ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα ἐπενδυόμενα τῷ θνητῷ τὴν ζωὴν, καὶ ἀνιστάμενα, ἄφθαρτα πάντες οἱ τῆς εὐσεβείας τρόφιμοι συνομολογοῦσιν· ἄρα δ' οὖν καθ' ὑμᾶς, ἐπεὶ ἤδη πῶς ἐστιν ἤγουν φθαρτὸς ὁ κόσμος, οὐκέτι ἐροῦμεν αὐτὸν κατὰ τὸ ἄφθαρτον γίνεσθαι, εἴτουν ἀναγεννᾶσθαι· τὸ γὰρ ὂν φατὲ οὐ γίνεται· μὴ προσθέντες, ὅτι ὅ ἐστιν οὐ γίνεται, ἀλλ' οὐδὲ ὃ μὴ ἐστὶ γίνεσθαι συγχωροῦντες τῷ ὁποσοῦν ὄντι· κατὰ δὲ ταῦτα ὑμῶν τὰ θεσπίσματα, οὐδέ τι φθαρτὸν ἄφθαρτον κατὰ τὴν ἐλπίδα ἡμῶν τὴν σωτήριον λέγειν τινὶ τοῦ λοιποῦ συγκεχώρηται· ἐπειδὴ γὰρ τὸ φθαρτὸν ἐνδὺς ἐγεννήθη ἄνθρωπος, τὸ ἄφθαρτον ἐνδυόμενοι ἀναγεννώμεθα. XXIX.

Εἰ ἐνδέχεται τὴν χθὲς γενέσθαι αὔριον, ἐνδεχέσθω καὶ τὸν ὄντα ἀϊδίως, τεχθῆναι ἐπ' ἐσχάτων· ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀμήχανον, καὶ τὸ δεύτερον κατ' ἐπίτασιν. Εἰ μὲν ἐλέγομεν κατὰ τροπὴν τοῦ ἀϊδίου γενέσθαι τὸν αὐτὸν ὑπὸ χρόνον, καλῶς ὄντως εἰρήκατε ἄν· εἰ δὲ φυλαχθέντος τούτῳ τούτου ὃ ἦν, ἐπιγέγονεν αὐτῷ τῇ προσλήψει τοῦ παρ' αὐτὸν ὃ οὐκ ἦν, δῆλον ὡς τὸ νῦν συναμφότερον θεωρούμενον, ἐπεὶ τῇ τοῦ νέου πρὸς τὸ ἀεὶ ὂν συνθέσει γέγονε πάλαι μὴ οὕτως νοούμενον ὡς νῦν γέγονε τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον ἕν· πῶς οὖν ἀντιφέρεσθε ἡμῖν εὐλόγως; καὶ γὰρ καὶ ἡ χθὲς ἡμέρα ἣν φατὲ, κατὰ μὲν τροπὴν αὔριον, ἤγουν αὐρινὴ ἡμέρα οὐ γίνεταί ποτε, ἀπολιποῦσα τὸ χθεσινὴ εἶναι, πρὸς τὴν σήμερον· πλὴν ἐπι- XXX.

γινομένης αὐτῇ πρὸς τῇ σήμερον, καὶ τῆς αὔριον, καὶ τὸ γενέσθαι προχθὲς, ἐπικτήσεται· μείνασα καὶ ἐν τῷ εἶναι χθὲς· ἤγουν ἑξῆς πρὸς τὴν μετ' αὐτὴν ἡμέραν· ὥσπερ καὶ προχθές ἐστι πρὸς τὴν τρίτην ἀπ' αὐτῆς ἡμέραν.

XXXI. Εἰ ἐνδέχεται τὸ πρότερον μὴ ὂν, ὕστερον εἶναι· μὴ γεννηθὲν ἢ ποιηθὲν, ἐνδεχέσθω καὶ τῷ ἀϊδίως ὂν, ὕστερον κατὰ ἀλήθειαν γεννηθῆναι· ἀλλὰ τὸ πρότερον ἀμήχανον, καὶ τὸ ὕστερον ἄρα. Ἰδοὺ δὴ οὖν ἡμεῖς· ὃ μὲν ἦν ὁ λόγος, ἤγουν ἄσαρκος, τοῦτο οὐ γίνεσθαι φαμέν· ὃ δὲ οὐκ ἦν, ἤγουν σὰρξ καὶ σεσαρκωμένος, τοῦτο γενέσθαι πιστεύομεν· ἕως τοῦδε γὰρ ταῖς ὑμετέραις ταυτολογίαις συνανελίττεσθαι καταδεξόμεθα· καὶ τί ἡμῖν ἐκ τοῦδε τὸ ἔγκλημα;

XXXII. Τὸ ἄνωθεν γεννώμενον, τουτέστι δευτέρᾳ γεννήσει, ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, ἢ καὶ διὰ διδασκαλίας γεννᾶται· τὸ δὲ οὕτως γεννώμενον, εἰς υἱοθεσίαν γεννᾶται· τὸ δὲ εἰς υἱοθεσίαν γεννώμενον, ἐκ τῆς οὐσίας οὐ γεννᾶται τοῦ γεννῶντος· τὸ ἄνωθεν ἄρα γεννώμενον, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας γεννᾶται τοῦ γεννῶντος. Τὴν οὖν ἄνωθεν γέννησιν, πῶς ὀνομάζετε ἡμῖν; εἰ μὲν τὴν κατὰ τόπον, ὡς ὑπὲρ γῆς καὶ τοὺς ἐκ γῆς οὖσαν, καὶ ἁπλῶς ὡς οὐράνιον τινὰ ταύτην ἴστε, ἵνα τὰ πλεῖστα σιγήσωμεν τῶν πρὸς ὑμᾶς λέγεσθαι δυναμένων, ἀνάγκη διότι πάσης ἑτέρας γεννήσεως μᾶλλον ἡ τοῦ λόγου ἐκ πατρὸς ὑπερουράνιός ἐστι γέννησις, ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ταύτην μάλιστα ὑμᾶς εἰδέναι ἄνωθεν οὖσαν γέννησιν· οὐκοῦν εἰς υἱοθεσίαν καὶ τὸν κατὰ ταύτην γεννώμενον ἤγουν τὸν λόγον γυμνὸν ἀνάγκη ἐστὶ δοξάζεσθαι· καὶ ἔσται οὗτος, οὐ φύσει υἱὸς καθ' ὑμᾶς, ὁμονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ πατρός· τὸ δὲ ἑπόμενον τῆς ὑμετέρας προτάσεως, σαφέστερον πῶς ἐστὶν ἀσεβέστερον· τὸ γὰρ οὕτως γεγεννημένον, οὐδὲ ἐκ τῆς οὐσίας τεχθῆναι συνάγεται· οὐκοῦν οὐδὲ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς καθ' ὑμᾶς· ἀλλὰ τὴν Ἀρείου πρὸς τῇ ὑμετέρᾳ κακοδοξίᾳ παράνοιαν ἐκυρώσατε· εἰ δὲ ταῦτα μὲν οὕτως οὐκ ἐκδέχεσθε, ἄνωθεν δὲ γέννησιν τὴν οἱονεὶ ἐπανάληψιν τῆς γεννήσεως τῆς πρώτης οἴεσθε, καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου δὶς τὴν αὐτὴν γέννησιν τῇ ὡς ἐξ ὑπαρχῆς σημασίᾳ διὰ τοῦ ἄνωθεν φατὲ· καὶ ἁπλῶς ἀναγέννησιν, ἢ καὶ δευτέραν γέννησιν, ἴστε τήνδε· καὶ ἐν τῷδε πάλιν πόῤῥω τῆς ὀρθοδοξίας ἀπεπλανήθητε, ἀναγέννησιν ἐπὶ Χριστοῦ παραφέροντες καὶ διανοούμενοι· ἐκείνων γὰρ λέγεται ἀναγέννησις, ὧν παλαίωσίς τις καὶ ῥύπος καὶ νόσος ἐπιγενομένη, τὸ ἐκ τῆς πρώτης γεννήσεως ὑποκείμενον πάλαι τε ὂν ἀμόλυντον· ἐκιβδήλωσέ πως ἢ διέφθειρεν ἢ κατεμάρανεν· ὥσπερ ἡμῖν τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ, τὸ ἐκ πρώτης ὂν γεννήσεως ἡ παράβασίς τε ἡ πρώτη καὶ αἱ μεταγενέστεραι τῶν ἐπὶ τὰ φαυλότερα προσηλώσεις· τὸν δὲ θεὸν λόγον οὐδεὶς· οὐδὲ τῶν λίαν

ἀθέσμων, ἐδόξασε πώποτε κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ γέννησιν, ἔκ τινος ἀπροσεξίας ἢ ἐπιβουλῆς, παλαιωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ, νῦν δεῖσθαι τῆς ἀνακαινιζούσης αὐτὸν ἀναγεννήσεως, καὶ διὰ τοῦτο τὴν δευτέραν ὑποστῆναι γέννησιν· πῶς οὖν μηδενὸς ἀναγέννησιν, εἴτουν ἄνωθεν γέννησιν, ἐπὶ τοῦτον λέγοντος ἢ νοοῦντος, ἀλλὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ τὴν δευτέραν μετὰ τῆς πρώτης, πάντων ὁσίων ὁμολογούντων, τὴν ἀναγέννησιν ἀντὶ γεννήσεως ἀληθοῦς, δευτέρας δὲ τὴν τάξιν, ἐπὶ τὸν Θεὸν λόγον μετηγάγετε, ἵνα ἐντεῦθεν ἡμῖν τὸ δοκοῦν ὑμῖν συλλογίσησθε; ἔτι μέν τοι, οὐδὲ ἐκεῖνο πῶς ὑμῖν ἔδοξε νενοήκαμεν τὸ ἐκ τοῦ πνεύματος γεννώμενον, μὴ ἐκ τῆς οὐσίας οἴεσθαι· ἢ γὰρ ὡς ἐνέργεια εἰς ξύλον ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τέκτονός ἐστιν, ἢ ὡς πῦρ ἐκ πυρὸς ἐν ξύλῳ ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχει· ἀλλ' εἰ μὲν κατὰ τὸ πρῶτον, δῆλον ὅτι ἐνεργεῖν τι τὸ γεννηθὲν ὥσπερ οὐδὲ ἡ ἐνέργεια αὕτη ἡ ἐν τῷ ξύλῳ, τὰ τοῦ τέκτονος οὐ δυνήσεται· εἰ δὲ κατὰ τὸ δεύτερον, σαφὲς ὅτι ἐνεργεῖν τὰ τοῦ πυρὸς καὶ τὸ γεννηθὲν ἐν τῷ ξύλῳ πῦρ, δυνήσεται· εἰ δὲ τοῦτο, μετάληψις γέγονε τῆς τεκούσης αὐτὸν οὐσίας τῷ γεννηθέντι· τοῦτο γὰρ μαρτυρεῖ δηλαδὴ, ἑπομένη καὶ τῷδε, ταύτης ἡ φυσικὴ ἐνέργεια· εἰ δὲ μετάληψις γέγονεν οὐσίας, εἰ μὴ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ γέννησις, ἀλλ' ἐξ ἐνεργείας ἀνουσίου, ἔσται ἀνούσια κατακρατοῦντα τῆς οὐσίας, καὶ οὐσιῶν αἴτια, ὅπερ ἀδύνατον.

Εἰ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ὁ Θεὸς λόγος ἐκ τῆς παρθένου, καὶ ἔστιν αὕτη ἀνόμοιος, καὶ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ὁ αὐτὸς ἐκ πατρὸς, τί κωλύει εἶναι αὐτὸν καὶ τὸ πατρὶ ἀνόμοιον, μήτε τῶν γεννήσεων κατ' εἶδος παραλλατουσῶν, μήτε τοῦ γεννωμένου καθάπαξ; XXXIII.
Καὶ γὰρ εἰ μὲν ὄντως αἱ γεννήσεις κατ' εἶδος οὐ παρήλλαττον, καὶ τὸ ὅλον τοῦ γεννήματος ὡσαύτως εἶχεν ἐν ἑκατέρᾳ γεννήσει, ἰσχὺν εἶχεν ἂν ὑμῖν τὸ ἐπιχείρημα· ἐπειδὴ δὲ τοσαύτη τῶν γεννήσεων ἡ διαφορὰ, ὡς τὴν μὲν ἀΐδιον νοεῖσθαι, τὴν δὲ ἀρχομένην· καὶ τὴν μὲν ἀσωμάτως, τὴν δὲ ἐν σώματι· καὶ τὴν μὲν ἀδιαστάτως, τὴν δὲ διαστατῶς· καὶ ἁπλῶς τὴν μὲν τοῦ λόγου γυμνοῦ καὶ ἁπλοῦ, τὴν δὲ Χριστοῦ τοῦ συνθέτου οὖσαν· καὶ τὴν μὲν ἀκυήτως, τὴν δὲ διὰ κυήσεως εἶναι, ἄλλοις τε μυρίοις ἀπαραβλήτοις διενηνοχότων, πῶς, λέγετε, συνάγετε ἐπὶ ἑκατέρας τῶν γεννήσεων τοῦ αὐτοῦ ἑνὸς υἱοῦ τὸ πρὸς τοὺς τεκόντας ἀνόμοιον ὀφείλειν ἕπεσθαι, ὡς ὁμοειδῶν οὐσῶν τῶν τούτου γεννήσεων; ἀλλ' ἐν ᾧ προσπταίοντες οὐκ ἐπισκέπτετε, μάθετε ὦ οὗτοι, εἴγε μὴ ἀεὶ γνωσιμαχεῖν βούλεσθε· τῷ γὰρ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἑκατέραν λέγεσθαι γέννησιν, οἴεσθε τὴν αὐτὴν εἶναι θατέραν θατέρᾳ, καὶ ὁμοειδεῖς ἄμφω τὰς γεννήσεις ὑπολαμβάνετε· οὐ σκοποῦντες ὅτι εἰς τὸν ἑαυτῆς λόγον ἑκατέρα κυρίως ἐστὶ καὶ κατὰ ἀλήθειαν, καὶ οὐκ εἰς τὸν τῆς ἑτέρας· εἰ γὰρ πάντα ὁμοειδῆ νομιστέον

γινομένης αὐτῇ πρὸς τῇ σήμερον, καὶ τῆς αὔριον, καὶ τὸ γενέσθαι προχθὲς, ἐπικτήσεται· μείνασα καὶ ἐν τῷ εἶναι χθὲς· ἤγουν ἑξῆς πρὸς τὴν μετ' αὐτὴν ἡμέραν· ὥσπερ καὶ προχθές ἐστι πρὸς τὴν τρίτην ἀπ' αὐτῆς ἡμέραν.

XXXI. Εἰ ἐνδέχεται τὸ πρότερον μὴ ὂν, ὕστερον εἶναι· μὴ γεννηθὲν ἢ ποιηθὲν, ἐνδεχέσθω καὶ τῷ ἀϊδίως ὂν, ὕστερον κατὰ ἀλήθειαν γεννηθῆναι· ἀλλὰ τὸ πρότερον ἀμήχανον, καὶ τὸ ὕστερον ἄρα. Ἰδοὺ δὴ οὖν ἡμεῖς· ὃ μὲν ἦν ὁ λόγος, ἤγουν ἄσαρκος, τοῦτο οὐ γίνεσθαι φαμέν· ὃ δὲ οὐκ ἦν, ἤγουν σὰρξ καὶ σεσαρκωμένος, τοῦτο γενέσθαι πιστεύομεν· ἕως τοῦδε γὰρ ταῖς ὑμετέραις ταυτολογίαις συνανελίττεσθαι καταδεξόμεθα· καὶ τί ἡμῖν ἐκ τοῦδε τὸ ἔγκλημα;

XXXII. Τὸ ἄνωθεν γεννώμενον, τουτέστι δευτέρᾳ γεννήσει, ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, ἢ καὶ διὰ διδασκαλίας γεννᾶται· τὸ δὲ οὕτως γεννώμενον, εἰς υἱοθεσίαν γεννᾶται· τὸ δὲ εἰς υἱοθεσίαν γεννώμενον, ἐκ τῆς οὐσίας οὐ γεννᾶται τοῦ γεννῶντος· τὸ ἄνωθεν ἄρα γεννώμενον, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας γεννᾶται τοῦ γεννῶντος. Τὴν οὖν ἄνωθεν γέννησιν, πῶς ὀνομάζετε ἡμῖν; εἰ μὲν τὴν κατὰ τόπον, ὡς ὑπὲρ γῆς καὶ τοὺς ἐκ γῆς οὖσαν, καὶ ἁπλῶς ὡς οὐράνιον τινὰ ταύτην ἴστε, ἵνα τὰ πλεῖστα σιγήσωμεν τῶν πρὸς ὑμᾶς λέγεσθαι δυναμένων, ἀνάγκη διότι πάσης ἑτέρας γεννήσεως μᾶλλον ἡ τοῦ λόγου ἐκ πατρὸς ὑπερουράνιός ἐστι γέννησις, ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ταύτην μάλιστα ὑμᾶς εἰδέναι ἄνωθεν οὖσαν γέννησιν· οὐκοῦν εἰς υἱοθεσίαν καὶ τὸν κατὰ ταύτην γεννώμενον ἤγουν τὸν λόγον γυμνὸν ἀνάγκη ἐστὶ δοξάζεσθαι· καὶ ἔσται οὗτος, οὐ φύσει υἱὸς καθ' ὑμᾶς, ὁμονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ πατρός· τὸ δὲ ἑπόμενον τῆς ὑμετέρας προτάσεως, σαφέστερον πῶς ἐστὶν ἀσεβέστερον· τὸ γὰρ οὕτως γεγεννημένον, οὐδὲ ἐκ τῆς οὐσίας τεχθῆναι συνάγεται· οὐκοῦν οὐδὲ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς καθ' ὑμᾶς· ἀλλὰ τὴν Ἀρείου πρὸς τῇ ὑμετέρᾳ κακοδοξίᾳ παράνοιαν ἐκυρώσατε· εἰ δὲ ταῦτα μὲν οὕτως οὐκ ἐκδέχεσθε, ἄνωθεν δὲ γέννησιν τὴν οἱονεὶ ἐπανάληψιν τῆς γεννήσεως τῆς πρώτης οἴεσθε, καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου δὶς τὴν αὐτὴν γέννησιν τῇ ὡς ἐξ ὑπαρχῆς σημασίᾳ διὰ τοῦ ἄνωθεν φατὲ· καὶ ἁπλῶς ἀναγέννησιν, ἢ καὶ δευτέραν γέννησιν, ἴστε τήνδε· καὶ ἐν τῷδε πάλιν πόῤῥω τῆς ὀρθοδοξίας ἀπεπλανήθητε, ἀναγέννησιν ἐπὶ Χριστοῦ παραφέροντες καὶ διανοούμενοι· ἐκείνων γὰρ λέγεται ἀναγέννησις, ὧν παλαίωσίς τις καὶ ῥύπος καὶ νόσος ἐπιγενομένη, τὸ ἐκ τῆς πρώτης γεννήσεως ὑποκείμενον πάλαι τε ὂν ἀμόλυντον· ἐκιβδήλωσέ πως ἢ διέφθειρεν ἢ κατεμάρανεν· ὥσπερ ἡμῖν τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ, τὸ ἐκ πρώτης ὂν γεννήσεως ἡ παράβασίς τε ἡ πρώτη καὶ αἱ μεταγενέστεραι τῶν ἐπὶ τὰ φαυλότερα προσηλώσεις· τὸν δὲ θεὸν λόγον οὐδείς· οὐδὲ τῶν λίαν

ἀθέσμων, ἐδόξασε πώποτε κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ γέννησιν, ἔκ τινος ἀπροσεξίας ἢ ἐπιβουλῆς, παλαιωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ, νῦν δεῖσθαι τῆς ἀνακαινιζούσης αὐτὸν ἀναγεννήσεως, καὶ διὰ τοῦτο τὴν δευτέραν ὑποστῆναι γέννησιν· πῶς οὖν μηδενὸς ἀναγέννησιν, εἴτουν ἄνωθεν γέννησιν, ἐπὶ τοῦτον λέγοντος ἢ νοοῦντος, ἀλλὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ τὴν δευτέραν μετὰ τῆς πρώτης, πάντων ὁσίων ὁμολογούντων, τὴν ἀναγέννησιν ἀντὶ γεννήσεως ἀληθοῦς, δευτέρας δὲ τὴν τάξιν, ἐπὶ τὸν θεὸν λόγον μετηγάγετε, ἵνα ἐντεῦθεν ἡμῖν τὸ δοκοῦν ὑμῖν συλλογίσησθε; ἔτι μέν τοι, οὐδὲ ἐκεῖνο πῶς ὑμῖν ἔδοξε νενοήκαμεν τὸ ἐκ τοῦ πνεύματος γεννώμενον, μὴ ἐκ τῆς οὐσίας οἴεσθαι· ἢ γὰρ ὡς ἐνέργεια εἰς ξύλον ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τέκτονός ἐστιν, ἢ ὡς πῦρ ἐκ πυρὸς ἐν ξύλῳ ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχει· ἀλλ' εἰ μὲν κατὰ τὸ πρῶτον, δῆλον ὅτι ἐνεργεῖν τι τὸ γεννηθὲν ὥσπερ οὐδὲ ἡ ἐνέργεια αὕτη ἡ ἐν τῷ ξύλῳ, τὰ τοῦ τέκτονος οὐ δυνήσεται· εἰ δὲ κατὰ τὸ δεύτερον, σαφὲς ὅτι ἐνεργεῖν τὰ τοῦ πυρὸς καὶ τὸ γεννηθὲν ἐν τῷ ξύλῳ πῦρ, δυνήσεται· εἰ δὲ τοῦτο, μετάληψις γέγονε τῆς τεκούσης αὐτὸν οὐσίας τῷ γεννηθέντι· τοῦτο γὰρ μαρτυρεῖ δηλαδὴ, ἑπομένη καὶ τῷδε, ταύτης ἡ φυσικὴ ἐνέργεια· εἰ δὲ μετάληψις γέγονεν οὐσίας, εἰ μὴ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ γέννησις, ἀλλ' ἐξ ἐνεργείας ἀνουσίου, ἔσται ἀνούσια κατακρατοῦντα τῆς οὐσίας, καὶ οὐσιῶν αἴτια, ὅπερ ἀδύνατον.

Εἰ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ὁ θεὸς λόγος ἐκ τῆς παρ- XXXIII.
θένου, καὶ ἔστιν αὕτη ἀνόμοιος, καὶ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ὁ αὐτὸς ἐκ πατρὸς, τί κωλύει εἶναι αὐτὸν καὶ τὸ πατρὶ ἀνόμοιον, μήτε τῶν γεννήσεων κατ' εἶδος παραλλατουσῶν, μήτε τοῦ γεννωμένου καθάπαξ; Καὶ γὰρ εἰ μὲν ὄντως αἱ γεννήσεις κατ' εἶδος οὐ παρήλλαττον, καὶ τὸ ὅλον τοῦ γεννήματος ὡσαύτως εἶχεν ἐν ἑκατέρᾳ γεννήσει, ἰσχὺν εἶχεν ἂν ὑμῖν τὸ ἐπιχείρημα· ἐπειδὴ δὲ τοσαύτη τῶν γεννήσεων ἡ διαφορὰ, ὡς τὴν μὲν ἀΐδιον νοεῖσθαι, τὴν δὲ ἀρχομένην· καὶ τὴν μὲν ἀσωμάτως, τὴν δὲ ἐν σώματι· καὶ τὴν μὲν ἀδιαστάτως, τὴν δὲ διαστατῶς· καὶ ἁπλῶς τὴν μὲν τοῦ λόγου γυμνοῦ καὶ ἁπλοῦ, τὴν δὲ Χριστοῦ τοῦ συνθέτου οὖσαν· καὶ τὴν μὲν ἀκινήτως, τὴν δὲ διὰ κινήσεως εἶναι, ἄλλοις τε μυρίοις ἀπαραβλήτοις διενηνοχότων, πῶς, λέγετε, συνάγετε ἐπὶ ἑκατέρας τῶν γεννήσεων τοῦ αὐτοῦ ἑνὸς υἱοῦ τὸ πρὸς τοὺς τεκόντας ἀνόμοιον ὀφείλειν ἔπεσθαι, ὡς ὁμοειδῶν οὐσῶν τῶν τούτου γεννήσεων; ἀλλ' ἐν ᾧ προσπταίοντες οὐκ ἐπισκέπτετε, μάθετε ὦ οὗτοι, εἴγε μὴ ἀεὶ γνωσιμαχεῖν βούλεσθε· τῷ γὰρ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἑκατέραν λέγεσθαι γέννησιν, οἴεσθε τὴν αὐτὴν εἶναι θατέραν θατέρᾳ, καὶ ὁμοειδεῖς ἄμφω τὰς γεννήσεις ὑπολαμβάνετε· οὐ σκοποῦντες ὅτι εἰς τὸν ἑαυτῆς λόγον ἑκατέρα κυρίως ἐστὶ καὶ κατὰ ἀλήθειαν, καὶ οὐκ εἰς τὸν τῆς ἑτέρας· εἰ γὰρ πάντα ὁμοειδῆ νομιστέον

72

οἷς τὸ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπιμαρτυρεῖται, δέον ὑμᾶς ἐπεὶ ὁ λίθος κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν σῶμα εἶναι λέγεται, καὶ ὁ ἥλιος δὲ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν σῶμα εἶναι λέγεται, καὶ ὁ θεὸς ἀσώματος κυρίως τὲ καὶ κατὰ ἀλήθειαν λέγεται, ὁμοειδῆ νομίζειν τόν τε λίθον καὶ τὸν ἥλιον καὶ τὸν θεόν· ὁμοίως δὲ ἄνθρωπόν τε καὶ βάτραχον· ζῶά τε ὄντα καὶ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἑκάτερον λεγόμενα· καὶ τὸ ὕδωρ ἄζωον ἀληθῶς λεγόμενον, ὁμοειδῆ νομιστέον· οὐρανόν τε καὶ κέγχρον καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τῶν ὄντων ὡσαύτως, ἐξορισθείσης ὑμῖν πάσης ἀνομοιότητος· τῷ ἰδίῳ λόγῳ κυρίως ἐστὶ καὶ κατὰ ἀλήθειαν, τοῦτο ὅπερ ἐστι, κἂν ὁμωνύμως ποτὲ καὶ ἐπὶ ἑτέρου τὸ τοῦδε ὄνομα, ὡς ὄντος, λέγοιτο.

XXXIV. Εἰ ὁ θεὸς λόγος ἐγεννήθη κατὰ ἀλήθειαν ἐκ τῆς παρθένου, πᾶσα δὲ γέννησις μὴ ψεγομένη, ἥ τε τὸ εἶναι διδοῦσα τῷ τικτομένῳ, καὶ ἡ μὴ διδοῦσα, ἴσον κατ' οὐσίαν τοῦ γεννῶντος ἔχει τὸ γεννώμενον, ἢ ἔλαττον· ἴσον μὲν, ὡς τὸ ἐγέννησε κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ· καὶ ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· ἔλαττον δὲ, ὡς ἡ τῶν πιστῶν ἐκ θεοῦ γέννησις· κρεῖττον δὲ οὐδεμία· ἢ ἴσος ἄρα κατ' οὐσίαν ὁ θεὸς τῆς παρθένου, ἢ ἐλάττων· ἀλλ' ἑκάτερα δυσσεβῆ· οὐκ ἄρα ὁ θεὸς κατὰ ἀλήθειαν ἐγεννήθη ἐκ τῆς παρθένου. Ἀληθῶς μὲν πᾶσα γέννησις μὴ ψεγόμενη, τὸ ἴσον ἢ ἧττον δείκνυσι τοῦ γεννηθέντος πρὸς τὸν γεννήσαντα· ἀλλ' ὦ τοῦ μεγαλείου τῆς θείας οἰκονομίας ἀναίσθητοι, σκοπεῖτε ὡς τοῦτο ἔχει πᾶσα γέννησις, οὐ μόνον ἡ μὴ ψεγομένη, ἀλλὰ μὴ δὲ θαυμαζομένη ὡς παράδοξος· ἐπὶ δὲ τοῦ τῆς οἰκονομίας θεοπρεποῦς λόγου, τοῦτο γὰρ δὴ τοῦτό ἐστι τὸ ὑπερφυὲς τῆς ἀγαθότητος μυστήριον, καὶ τὸ τῆς θείας φιλανθρωπίας τεκμήριον· ὅτι ὁ πάσης κτίσεως ποιητὴς καὶ παντοίας γεννήσεως αἴτιος καὶ πάσης φύσεως δεσπότης καὶ τὸ ὑπερκόσμιον τοῦ παντὸς κόσμου κράτος, γέννησιν κατεδέξατο· καὶ ταύτην ἐκ φύσεως ἐπικήρου καὶ φθαρτῆς καὶ εὐεπηρεάστου· δι' ἡμᾶς τε ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· εἰ οὖν ὄντως καὶ τῶν μὴ θαυμαζομένων ἦν γεννήσεων, οὕτως ἔχειν ἔδει καὶ τήνδε τὴν γέννησιν μὴ ψεγομένην· εἰ δὲ καὶ θαυμάζεσθαι ἔδει, ἀνάγκη παρὰ τὴν συνήθη γέννησιν πάντων ἔχειν αὐτὴν τὶ, ἐπεὶ οὐδὲ θεία τότε ἂν ὑμῖν ἀμογητὶ δειχθήσεται· εἰ δὲ δεῖ, ἐκ τῶν καθόλου συλλογιστέον ὑμῖν καὶ τῶν πάντη ὁμοίων ἄρα ὦ σοφοί· πᾶσα οὖν γέννησις ὁμοίως τῇδε, θαυμαζομένη· καὶ τῇδε ἐοικυῖα, ὅτι χεῖρον ἢ ἴσον ἔχει τὸ τεχθὲν τῷ τεκόντι, τοῦτο δείξατε· τίς δὲ ὑμῶν οὐ δακρύσει τὴν τύφλωσιν; ὅτι δι' ὧν ἐχρῆν πιστοῦσθαι περὶ τοῦ θείου τόκου ἤγουν ἐκ τῶν παραδόξων καὶ ὑπερφυῶν καὶ παρὰ τὴν συνήθειαν λόγων, διὰ τούτων κατασκευάζειν σπεύδετε, ὅτι οὐ θεοῦ ἐστιν ἡ γέννησις, ἐπεὶ μὴ ὁμοίως ἔχει ταῖς φθαρταῖς ἡμῶν καὶ φυσικαῖς γεννή-

σεσιν, ὡς καθ' ὑμᾶς εἰ γεννήσει τῇ καθ' ὑμᾶς ἐγεννήθη, τότε ἂν εἶναι ἀξιόπιστον τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς αὐτὸν εἶναι τὸν τεχθέντα· εἰ δὲ μὴ δὲ τότε, πόθεν ἔδει πιστῶσαι ἡμᾶς τὸν θεὸν περὶ τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως τῆςδε, εἴπατε· εἴπερ μὴ δὲ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, μὴ δὲ ἐκ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, ὦ οὗτοι.

Εἰ ὁ τόκος ἐκ τῶν πάντη ὁμοίων ἀληθινὸς, ὃς κατ' οὐσίαν τίκτων XXXV. ὅμοια τῶν τικτόντων κατὰ ἀλήθειάν ἐστιν, ὁ πάντη ἀνόμοια τίκτων κατ' οὐσίαν ἐκ τῶν ὁμοίων, οὐκ ἔστι κατὰ ἀλήθειαν τόκος· τὰ γὰρ ἐναντία, οὐ συναληθεύουσι ποτὲ· ἀλλὰ τὸ πρῶτον· οὐκ ἄρα τὸ ὕστερον. Ὅτι μὲν ὅτε ἐκ τῶν ὁμοίων, καὶ ὁ ἐξ ἀνομοίων· ὅ τε εἰς τὸ εἶναι, καὶ εἰς τὸ τοιῶςδε εἶναι· καὶ εἴτις ἕτερος τόκου τρόπος, τόκος ἐστί τε καὶ λέγεται ἀληθῶς τῇ θείᾳ γραφῇ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καὶ ὑμεῖς εἰρήκατε πολλάκις μέχρι τοῦ νῦν· εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναι τόκον διδοῦντες, οὐ κυρίως ὅμως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τοῦτο εἶναι φατὲ τὸν οὐκ ἐξ ὁμοίων κατ' οὐσίαν γινόμενον, ἀνάγκη τῇ ὁμοιώσει τῶν τικτόντων, καὶ οὐ τῷ λόγῳ τοῦ τόκου, εἰδέναι ὑμᾶς τὴν ἀληθινὴν γέννησιν· ἤδη μὲν οὖν ἐλέλεκτο τοῦτο ὑμῖν μικρὸν ἀνωτέρω δεόντως· πῶς γὰρ ἀνόμοιος ὢν ἑτέρου βάτραχος ἐκ τοῦ ὁμοίου γεννηθείη βατράχου; καί τοι οὐδὲ τίκτεται ὅλως βάτραχος ἐκ βατράχου ποτὲ· ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς αὐτοῖς ἐξ ἀπορίας πάλιν κατακυλίεσθε· πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἡμῖν ἐν τοῖς φθάσασι, καὶ τάδε νῦν ἀκούσεσθε· εἰ ὁ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πυρὸς πυρσὸς, καὶ ὁ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κόκκου κόκκος, καὶ ὁ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ θεὸς, πάντα μὲν ἐκ τῆς οὐσίας συνωμολόγηνται, οὐχὶ δὲ τὴν αὐτὴν ἀκραιφνῆ ὁμοιότητα ἐπὶ πάντων πρὸς τὰ γεννῶντα ἔχουσι τὰ γεννώμενα, ἀλλά μόνος θεὸς ἔχει τὸ πάντη ἀπαράλλακτον, πῶς δυνατὸν ὡσαύτως κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἑκάστου τούτων λέγεσθαι τὴν γέννησιν, εἰ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας ἐστίν; ἀνάγκη γὰρ καθ' ὑμᾶς διαφόρου οὔσης τῆς ὁμοιώσεως ἐξ ἧς τὸ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τῷ τόκῳ προσμαρτυρεῖτε, διάφορον εἰδέναι ὑμᾶς καὶ τὴν τοῦ τόκου κυριότητα· ὅπερ προφανὲς καταγέλαστον· ὃ γὰρ κύριόν ἐστι, οὐ διάφορον ἔτι· καὶ ὁ διάφορον, οὐχὶ κύριον ποτὲ κατὰ τὸ αὐτὸ· σύνετε δὲ ὦ φυσικοὶ, μᾶλλον πεφυσιωμένοι, ὅτι καὶ λίθοι καὶ σίδηρος καὶ ξύλα πῦρ γεννᾷ, καὶ οὔτε πῦρ ὄντα, οὔτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ πυρὸς γεννᾷ· καὶ ὅμως οὐκ ἄν τις εἴποι οὐδὲ ὑμῖν ὅμοιος, ὡς οὔτε ἀληθινοῦ πυρὸς γέννησίς ἐστιν ἡ ἐξ ἀνομοίων αὐτῷ προελθοῦσα φύσεων· οὐκοῦν εἰς οὐδὲν ὑμῖν ἅπας ὁ κυκεὼν τῆς τοιᾶςδε ὑμῶν λέσχης κατέστρεψεν.

Ἔτι δὲ ἀκουστέον αὐτῶν καὶ τοῦδε· εἰ ἄσαρκός τε καὶ ἄτρεπτος ὁ XXXVI. λόγος, κατὰ φυσικὸν αὐτοῦ λόγον φησὶ, πῶς ἔσται σεσαρκωμένος ὁ αὐτὸς μένων ἄτρεπτος; οὕτως γὰρ ἂν καὶ τρεπόμενος λέγοιτο ἂν ἔτι ἄτρε-

πτος μεῖναι· εἴτε οὖν οὐχ' ὁ θεὸς σὰρξ γέγονεν, οὐ θεοτόκος ἡ τεκοῦσα τὴν σάρκα· εἴτε αὐτὸς γέγονεν, οὐ θεὸς λοιπὸν ὁ μὴ ἄτρεπτος, οὐδ' ἄρα θεοτόκος οὐδαμῶς ἡ τοῦ τρεπτοῦ μητήρ. Τί οὖν οὕτως ὑμῶν ἄγαν κωφωθέντων οὐκ ἐνηχεῖ τοῖς ὠσὶ παντελῶς οὐδ' ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς λέγων, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο; ἀλλ' ὦ οὗτοι, εἰ μὲν σεσαρκωμένον τὸν λόγον κατὰ τροπὴν ἀκούετε τῆς φύσεως, ὡς φαμὲν λελιθωμένον τὸ φυτὸν τοῦ κοραλίου, καὶ νενεκρωμένον τὸ πρὶν ζῶον, ὄντως ἂν τὸ ἄτρεπτον καταλύεσται εἰκότως δόξητε· εἰ δὲ ὥσπερ κεχρυσωμένον τὸ ξύλον, καὶ ὡπλισμένον τὸν ἄνδρα λέγομεν, κατὰ τὴν πρὸς τὸν χρυσὸν ἕνωσιν, καὶ τῶν ὅπλων τὴν ἀνάληψιν καὶ ἐπένδυσιν, τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς ἐν τῷ λόγῳ δοξάζοντες, πῶς τροπὴν αὐτῷ φύσεως εἰσάγομεν; εἴπερ γὰρ ξύλον ἔτι ἄχρυσον τὴν φύσιν, τὸ τὴν ἐνυπόστατον φύσιν αὐτοῦ κεχρυσωμένον· καὶ ἀνὴρ ἔτι ἀσίδηρος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐκ ψιλοῦ τετριχωμένος τὴν φύσιν, ὁ τὴν φυσικὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ σεσιδηρωμένος ὁπλίτης, ἢ ἐν ἀκμῇ λασιούμενος, καὶ ὁ λόγος ἄσαρκος μένει τὴν φύσιν, ἤγουν τὸν οὐσιώδη λόγον, ἐπιγενομένην τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ὑποστάσει, περικείμενος σάρκα· ἐν τοῖς μὲν γὰρ οὐσιώδεσι λόγοις, ὁρᾶται τὸ ἄτρεπτον τὴν φύσιν, οὐκ ἐν τοῖς ἐπιγενομένοις τῇ οὐσίᾳ· μενούσης δὲ ἐν αὐτοῖς ὡσαύτως τῆς φύσεως, ἡ περὶ τὴν ὑπόστασιν ἐπιθεωρία γίνεται.

XXXVII. Ἀλλὰ φασὶ καὶ τόδε οἱ πάντα λέγειν εἰδότες, ἵνα μὴ τῇ ἀληθείᾳ συνφθέγξωνται, ἵνα καὶ τοῖς ἐξ ἀγράφου αὐτῶν ῥήμασιν ἐπεξέλθωμεν· ὅτι ἰδοὺ καὶ κατὰ τὰς ὑμετέρας ὑποθέσεις καὶ κατασκευὰς, καὶ ἐκ μέρους καὶ κατά τι ἐξέστιν ὀνομάζειν τινὸς τινὰ μητέρα· πῶς οὖν εἰ μὴ ἄσαρκον γεννηθῆναι θεὸν ἐξ αὐτῆς δοξάζετε, λέγουσιν ἡμῖν ἀνθρωποτόκον καὶ ἐκ μέρους ταύτην παρθένον ἀντιφέρεσθε, τὸ θεοτόκος ὄνομα μόνον αὐτῇ κατ' ἐξαίρετον ἀποκληρώσαντες, ἀλλ' οὐδὲ χριστοτόκον ἐκ τοῦ ὅλου φάσκοντας αὐτὴν οἰκειότερον, καταδέχεσθε; Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ φαμὲν αὐτοῖς πρῶτον μὲν, πῶς δύνασθε ἄθλιοι ἀνθρωποτόκον ὀνομάζειν τὴν ἁγίαν παρθένον ἐκ μέρους, οἵ γε ἐκ μέρους αὐτὴν θεοτόκον ὀνομάζειν μὴ καταδεξάμενοι; οὐ γὰρ δι' ὧν τις λόγων τὰς ὀνομασίας ἀποσκευάζεται τῶν ἐναντίων, διὰ τούτων καὶ προβάλλεσθαι δύναται τὰς ἰδίας, πλὴν εἰ μὴ κατ' ἐξουσίας τρόπον τοῦτο ποιῇ· δεύτερον δὲ ἀκούσεσθε παρ' ἡμῶν, ὡς ἐξ ἐκείνων ὀνομάζειν τῶν μερῶν τὸ ὅλον, ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ σαφέστατα, τῶν κατ' ἐπικράτειαν εἶναι ἐν τῷ συνθέτῳ φαινομένων· καὶ γὰρ ὡμολογημένως, ἔκ τε ψυχῆς καὶ σώματος τῶν ἀνθρώπων συνεστώτων πάντων, ὅμως ἡνίκα ὁ κατὰ θάτερον μέρος τῆς συνθέσεως ἐπεκράτησε τοῦ βίου, καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων λόγος, εἴρηται ὡς οὐ μὴ μείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· καί τοι ὡμολογημένως,

οὐκ ἀψύχων ὄντων τῶν σαρκικῶς βιούντων τότε, ἀλλ' ἐπικρατηθέντος τῇ φύσει τῆς σαρκός· Ἰακὼβ δὲ πάλιν ἐν ο̄ ψυχαῖς εἰσιέναι εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀναγέγραπται, οὐκ ἀσωμάτως δηλονότι τὴν παρουσίαν ἐκεῖσε ποιησάντων, ἀλλὰ τῶν ἐξ Ἰακὼβ τῇ κατὰ τὸ κρεῖττον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πολιτείᾳ μαρτυρουμένων· ἕως πληθυνθέντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, χυδαῖοι ἐγένοντο· οὐκοῦν δεόντως τῇ τοῦ θείου μέρους ἐπικρατείᾳ ὁσίως τε καὶ τοῖς ἱεροῖς λόγοις ἀκολούθως, θεὸν τὸν ὅλον Χριστὸν ὀνομάζομεν· μάλιστα δὲ ὅτι καὶ τὸ ἰδικώτατον θεοῦ γνωριστήριον ἐν τῷ κατ' αὐτὸν ὅλῳ, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἑνὶ μόνον μέρει θεωροῦμεν, ὅπέρ ἐστι τὸ ἀναμάρτητον· ἔτι μὴν καὶ πᾶσαν θεοπρεπῆ πρᾶξιν ἐν αὐτῷ ὅλῳ γινώσκομεν.

Τρίτον δὲ ὑμῖν φαμὲν· πῶς πάντων τῶν κυρίων ὀνομάτων, μάλιστα τῶν φερωνύμως κειμένων, ἰδικῷ τινὶ γνωρίσματι παρὰ τοὺς λοιποὺς τῶν ὁμοειδῶν καὶ ὑπεξῃρημένῳ σημαινομένων, ἵνα οὕτως νοοῖτο κατ' αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἰδικῶς οὗ ἐστιν ἡ κλῆσις τοῦ ὀνόματος, ἀνθρωποτόκον λέγειν τὴν παρθένον τὴν τοῦ θεοῦ λόγου γενομένην μητέρα βούλεσθε· πᾶσα γὰρ καὶ ἑτέρα τεκοῦσα ἐν ἀνθρώποις γυνὴ, τῷ ὀνόματι τούτῳ προσαγορεύεταί τε καὶ σημαίνεται· οὐ γὰρ τοῦτο ἰδικῆς τινος, ἀλλὰ πάσης γυναικὸς ὀνομασία· πῶς οὖν ἔσται κύριον τῆς παρθένου; ἰδιάζειν γὰρ δεῖ τὰ τῶν ὑποστάσεων· καὶ πῶς τι αὐτὴν ἐκ τοῦ κοινοῦ τροσαγορεύων ὀνόματος, ἰδικῶς σημαίνει, ὥσπερ εἴωθε τὰ καθέκαστον ὀνόματα δηλοῦν τὸν δεῖνα; εἰ γὰρ καὶ ὡς ἐπίθετον ληφθείη, ἀλλ' ὡς ἰδικὸν ἐπίθετον ἀντιστρέφειν δεῖ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῶν ὀνομάτων· οὕτω γὰρ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν διωνύμων, δύο ὀνομάτων καθ' ἓν προσώπου κυρίως τεταγμένον, ὡς ἥλιος ὁ καὶ ὑπερίων, καὶ διχομηνὶς ἡ σελήνη· οὐ γάρ ἐστι καὶ ἐπὶ ἑτέρων τάδε τὰ ἐπίθετα ὡς κοινὰ λαβεῖν· σαφέστερον δὲ εἰπεῖν, τὸ ἀνθρωποτόκος καὶ θεοτόκος, ὀνόματά εἰσιν ἐπίθετα προσώποις· τὰ δὲ ἐπίθετα, ἢ κοινά ἐστιν, ὡς φιλοπάτωρ ὁ Πτολεμαῖος, καὶ φιλάδελφος ἕτερος· καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι τῶν ὁμοειδῶν αὐτοῖς γεγόνασι καὶ εἶεν φιλοπάτορες καὶ φιλάδελφοι, καὶ σχεδὸν πάντες· ἢ ἰδικά ἐστιν, ὡς ἀμητρογενὴς μόνος ὁ Ἀδάμ· καὶ τριχοσθενὴς ὁ Σαμψὼν μόνος, παρὰ τοὺς ὁμοφυεῖς πάντας· τὸ δὲ ἀνθρωποτόκος ἐπίθετον ὄνομα, ὡς μὲν ἰδικὸν οὐκ ἂν λέγοιτο κατὰ τῆς ἀχράντου παρθένου, μυρίων καὶ ἑτέρων οὐσῶν ἀνθρωποτόκων γυναικῶν δηλαδὴ· ὡς δὲ κοινὸν εἰ φῇ τις αὐτὸ καὶ κατ' αὐτῆς ὡς καὶ καθ' ἑτέρων, εἴπερ ἀληθῶς ἔσται κοινὸν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν πᾶσιν οἷς ἐπίκειται δεῖ αὐτὸ ὀνομάζεσθαι, καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὡσαύτως πάντη κατὰ πάντα σημαίνειν· οὐ γὰρ συνώνυμα ἔσται τινὰ, μὴ κοινωνοῦντα τῷ τε ὀνόματι καὶ τῷ πράγματι τῷ αἰτίῳ τοῦ ὀνόματος· ἢ οὖν καὶ τὰς λοιπὰς γυναῖκας πάσας, ἀνθρωποτόκους σὺν αὐτῇ λεγομένας, καὶ αὐτὰς ἀνάγκη

θεανθρώπους τινὰς τεκεῖν κατὰ Χριστὸν, ὥσπερ αὕτη ἀπὸ μέρους τὲ καὶ αὐτὰς, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ ὅλου οὕτως ὀνομάζεσθαι, ἢ μὴ δὲ τήνδε σύνθεον τινά τεκεῖν ἄνθρωπον μὴ δὲ ἀπὸ μέρους· ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου οὕτως ὀνομάζεσθαι, ἤγουν ἀνθρωποτόκον, εἰ δὲ μὴ δὲ αὕτη ἐξ ὅλου, μὴ δὲ ἐκεῖναι ἐκ μέρους εἴρηνται ἀνθρωποτόκοι· ἀλλ' οὔτε αὕτη ψιλὸν τέτοκεν ἄνθρωπον, οὔτε ἐκεῖναι σύνθεον πώποτε γεγεννήκασι, πῶς ἔσται ἐν αὐταῖς κοινῶς τὸ ἀνθρωποτόκος ὄνομα κείμενον; οὐκοῦν ἐπείπερ, μή τε ἰδικῶς τῇ δεσποίνῃ, μὴ δὲ κοινῶς ὀνομάζεσθαι ἥρμοσε τόδε τὸ ὄνομα, ὡμολόγηται ὡς κατ' οὐδένα λόγον ἀνθρωποτόκος ἀληθῶς ἂν λέγοιτο ἡ ἁγία θεοτόκος· αὐτῆς ὃν μόνον ἰδικῶς τὸ ὄνομα τὸ ἐκ μέρους οὐ κεκώλυται, πῶς ἢ πόθεν εἰς ὁμωνυμίαν τινὰ πρὸς ἑτέραν τῶν γυναικῶν οὐκ ἐππιπτούσης, κατὰ τόδε ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνθρωποτόκος ἐδείχθη.

Ἀλλὰ καὶ τόδε γοῦν σκοπητέον ἔτι, ὡς εἰ τὰ τῶν προσώπον ὀνόματα ἰδικὴν ὑπόστασίν τινα τοῦδέ τινος σημαίνοντα, οὐκ ἐκ κοινῶν τινῶν ἅ ἐστι καὶ ἑτέροις, ἀλλ' ἐξ ἰδικῶν καὶ αὐτοῦ μόνου ὄντων, τοῦ ὀνομαστοῦ προσώπου θέλει λαμβάνεσθαι· εἴπερ καὶ γυναῖκες λέγονται ἄπειροι, καὶ ἀνθρωποτόκοι ἀμέτρητοι, καὶ παρθένοι μυρίαι, πλεῖσται καὶ Μαρίαι εἰσὶ· καὶ μόνον ἰδικώτατον καὶ κυριώτατον καὶ σημαντικώτατόν ἐστι τῇ ἁγίᾳ ἀχράντῳ καὶ ἀειδόξῳ παρθένῳ ὄνομα τὸ θεοτόκος· ὅπερ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μάθοιεν οἱ ἀντιλέγοντες μὴ πρὸς ἔριν μόνην ἀπεσκληκότες· εἰ γὰρ ἁπλῶς τὸ γυνὴ ἡ παρθένος ἡ ἁγία ἀκούσειαν καὶ αὐτοὶ, οὔπω στηρίζονται ἐφ' ἓν τὸ δέ τι πρόσωπον τὴν φαντασίαν· εἰ δὲ τὸ θεοτόκος ἐνηχηθεῖεν, ἄλλης οὐκ οὔσης τοιᾶσδε, εὐθὺς ἐπὶ τὴν θεομήτορα ταύτην ἀποβλέπουσιν ἀναμφιβόλως, περὶ αὐτῆς πεπεισμένοι εἶναι τὸ λεγόμενον· καὶ οὕτω μὲν τάδε· πῶς δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνθρωποτόκον ἐκ μέρους αὐτὴν λέγειν βούλονται, εἰπάτωσαν· εἰ μὴ δὲ θεοτόκος ἐκ μέρους ὄντως, ὅπουγε τὰ λόγια καὶ ψυχὴν μόνον τὸν ἄνθρωπον, καὶ σάρκα μόνως ἐκάλεσαν· καὶ ἡ κοινὴ δὲ πάντων χρῆσις, ἕως τοῦ νῦν μήτε ἀνθρωποτόκος μήτε θεοτόκος ἐκ μέρους λέγοιτο, ἄτοκος ἢ ἀνώνυμος ἔσται κατά γε τὸ ὄνομα τὸ φυσικὸν τοῦ τεχθέντος ἐξ αὐτῆς· τὸ γὰρ Χριστὸς, προσωπικὸν, καὶ οὐ φυσικὸν, οὐδὲ τοῦ εἴδους ὄνομά ἐστιν, ἵνα λέγοιτο χριστοτόκος, ἀλλὰ τοῦ προσώπου, ὡς εἰ καὶ ἰαννοτόκος ἡ Ἐλισάβετ λέγοιτο, ὅπερ οὐ νῦν ἐστι τὸ ζητούμενον ἡμῖν, ἀλλ' ὅπως ἂν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τεχθέντος λέγοιτο.

Εἰ δὲ καὶ πρὸς τάδέ τις εἴποι ὅτι καὶ θεοτόκος κοινόν τι ὄνομα ἀπὸ φύσεως τοῦ τεχθέντος ἐπικείμενον καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ τοῦ κυρίου ἐστὶ, καὶ δέον ἢ ἐν ἀμφοῖν ὁμοίαν θεωρεῖσθαι γέννησιν αὐτοῦ, ἢ τῇ κυριωτέρᾳ προσκυρωθῆναι τὸ ὄνομα· ἐπεὶ οὐ μόνον τὲ θεὸν καὶ τὶς τὸ εἶναι, εἰ καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀεὶ προάγει ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, πῶς οὐ μᾶλλον αὐτὸς

ἰδικῶς ἂν λέγοιτο θεοτόκος μόνος, κοινῶς δὲ οὐδεὶς σὺν αὐτῷ; ἀλλ' εὔδηλον ὡς οὐ δύναται ἐκ τῆς οὐσίας ὁ πατὴρ λέγεσθαι τοκεύς· οὐ γὰρ οὐσίαν ἑτέραν ἀριθμῷ ἑτέρα ἔτεκε θεία· τριθεΐας γὰρ τόδε· ἀλλὰ τῶν τῆς αὐτῆς ὄντων οὐσίας μιᾶς διαφόρων ἰδιωμάτων θάτερον θατέρου αἴτιον ἐν αὐτῇ· τὸ γὰρ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν τῆς οὐσίας Δαβὶδ, τοῦτο αἴτιον τοῦ μουσικοῦ αὐτοῦ ἰδιώματος, οὐ μὴν ἑτέρας οὐσίας μουσικῆς ἢ ὡς οὐσία· καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀμούσων οὐσία ἐστίν· εἴποτε οὖν ἢ ἀνθρωποτόκον ἢ καὶ χριστοτόκον εἴπητε, ὅσον οὔπω τῆς ἀρεβείας ὑφήσαντες, οὐδὲ οὕτως ῥοῦμεν ὡς ἰδιωτάτην ὀνόματι σημαίνετε· τῶν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ αἰσθητοῦ μύρου χριομένων βασιλέων τὲ καὶ ἱερέων λεγομένων πλείστων χριστῶν, καὶ τῶν διὰ τῆς θείας ἐνεργείας χριομένων προφητῶν καὶ τῆς θείας προχειρίσεως, οἷον Κῦρος ὁ περσῶν βασιλεὺς, οἷς πλείους εἰσὶ μητέρες, οὐ διακριθήσεται οὐδ' οὕτως· πάσαις γὰρ τῷ αὐτῷ ἐπιθέτῳ ὀνόματι, μία τὲ καὶ κοινὴ ἔσται κλῆσις σὺν αὐτῇ· συνθέτου γὰρ πράγματος ἔκ τε χρίσεως καὶ χριομένου ἔστι δηλωτικὸν ὄνομα τὸ Χριστός· οὐ μὴν οἵας ἐστὶ φύσεως ἢ τὸ χρίσμα ἢ τὸ χρισθέν· οὐκοῦν οὐδὲ οὕτως αὐτὴν ἐξονομάζειν ἐστὶν εἴ τῷ κυρίῳ καὶ ἰδίῳ αὐτῆς ὀνόματι, τῶν τε συνωνύμων καὶ ὁμωνύμων αὐτὴν διακρίνειν βουληθείημεν· ἀναγκαίως οὖν ἐκ τοῦ προσόντος αὐτῇ ἀληθῶς καὶ μόνως παρὰ τὰς λοιπὰς πάσας γυναῖκας ὀνομαστέον τὴν ἄχραντον παρθένον· τοῦτο δέ ἐστι τὸ, θεὸν φύσει ὄντα τεκεῖν ἀψευδῶς γεννήσει οὐ φυσικῇ οὔσῃ θεοῦ ἀλλ' ἐπιτηδευτῇ.

Διὸ δὴ καὶ θεοτόκος ἡ παρθένος ἀληθῶς ἤδε ἐπὶ τούτοις φαμὲν, ὅτι εἷς ὁ τόκος οὐκ ἐκ σπορᾶς, οὐ κατὰ φύσιν, οὐχ' ὅμοιος τινὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῖος διὰ τῆς ἀῤῥαγοῦς μήτρας παρθενικῶς ἐδείχθη· πῶς οὐ κυρίως θεοτόκος καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς ἀποτέξεως λέγοιτο; ἐπὶ τούτοις δὲ λεγέσθω ἡμῖν καὶ ὅτι πολλάκις πολλοῖς τῶν γεννητόρων, ἐκ τοῦ τέλους τοῦ κατὰ τοὺς παῖδας, ἡ τῶν ἐπιθέτων ὀνομασία προσγέγονεν· οὕτως γὰρ κλυτόπαιδα, καὶ ἀνακτόκον, καὶ καλλίγονον φαμὲν τήνδε· καί τοι οὐκ ἐξ ἀρχῆς τῷ βρέφει τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς ἀξίας ἐνεργείας συμπροελθούσης, ἀλλ' ὕστερον ἐμφανισθείσης, καὶ τοῖς γονεῦσι τὴν ὀνομασίαν προσαγαγούσης· ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκωμεν· τοῦ μὲν ἐν αὐτῷ λόγου θεοῦ κατὰ φύσιν ὄντος, τῆς δὲ κατὰ φύσιν σαρκὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς θεωθείσης εἰς τὸ παντελές· οὐκ ἔχοντες οὐδὲ ἐκ μέρους οὐδὲ κατὰ λόγον τινὰ, τὶ τῶν αὐτοῦ ἢ περὶ αὐτῶν γυμνὸν κατανοῆσαι θεότητος· χαρισθέντος καὶ τῷ μὴ κατὰ φύσιν ἐν αὐτῷ θείῳ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· κυρίου τὲ καὶ θεοῦ γενομένου Ἰησοῦ τούτου ὃν ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν· ἐξ ἀνάγκης οὐκέτι καὶ ἀνθρωποτόκον μητέρα, ἀλλὰ

θεανθρώπους τινὰς τεκεῖν κατὰ Χριστὸν, ὥσπερ αὕτη ἀπὸ μέρους τὲ καὶ αὐτὰς, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ ὅλου οὕτως ὀνομάζεσθαι, ἢ μὴ δὲ τήνδε σύνθεον τινά τεκεῖν ἄνθρωπον μὴ δὲ ἀπὸ μέρους· ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου οὕτως ὀνομάζεσθαι, ἤγουν ἀνθρωποτόκον, εἰ δὲ μὴ δὲ αὕτη ἐξ ὅλου, μὴ δὲ ἐκεῖναι ἐκ μέρους εἴρηνται ἀνθρωποτόκοι· ἀλλ' οὔτε αὕτη ψιλὸν τέτοκεν ἄνθρωπον, οὔτε ἐκεῖναι σύνθεον πώποτε γεγεννήκασι, πῶς ἔσται ἐν αὐταῖς κοινῶς τὸ ἀνθρωποτόκος ὄνομα κείμενον; οὐκοῦν ἐπείπερ, μή τε ἰδικῶς τῇ δεσποίνῃ, μὴ δὲ κοινῶς ὀνομάζεσθαι ἥρμοσε τόδε τὸ ὄνομα, ὡμολόγηται ὡς κατ' οὐδένα λόγον ἀνθρωποτόκος ἀληθῶς ἂν λέγοιτο ἡ ἁγία θεοτόκος· αὐτῆς ὃν μόνον ἰδικῶς τὸ ὄνομα τὸ ἐκ μέρους οὐ κεκώλυται, πῶς ἢ πόθεν εἰς ὁμωνυμίαν τινὰ πρὸς ἑτέραν τῶν γυναικῶν οὐκ ἐππιπτούσης, κατὰ τόδε ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνθρωποτόκος ἐδείχθη.

Ἀλλὰ καὶ τόδε γοῦν σκοπητέον ἔτι, ὡς εἰ τὰ τῶν προσώπον ὀνόματα ἰδικὴν ὑπόστασίν τινα τοῦδέ τινος σημαίνοντα, οὐκ ἐκ κοινῶν τινῶν ἅ ἐστι καὶ ἑτέροις, ἀλλ' ἐξ ἰδικῶν καὶ αὐτοῦ μόνου ὄντων, τοῦ ὀνομαστοῦ προσώπου θέλει λαμβάνεσθαι· εἴπερ καὶ γυναῖκες λέγονται ἄπειροι, καὶ ἀνθρωποτόκοι ἀμέτρητοι, καὶ παρθένοι μυρίαι, πλεῖσται καὶ Μαρίαι εἰσί· καὶ μόνον ἰδικώτατον καὶ κυριώτατον καὶ σημαντικώτατόν ἐστι τῇ ἁγίᾳ ἀχράντῳ καὶ ἀειδόξῳ παρθένῳ ὄνομα τὸ θεοτόκος· ὅπερ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μάθοιεν οἱ ἀντιλέγοντες μὴ πρὸς ἔριν μόνην ἀπεσκληκότες· εἰ γὰρ ἁπλῶς τὸ γυνὴ ἡ παρθένος ἡ ἁγία ἀκούσειαν καὶ αὐτοὶ, οὔπω στηρίζονται ἐφ' ἓν τὸ δέ τι πρόσωπον τὴν φαντασίαν· εἰ δὲ τὸ θεοτόκος ἐνηχηθεῖεν, ἄλλης οὐκ οὔσης τοιᾶσδε, εὐθὺς ἐπὶ τὴν θεομήτορα ταύτην ἀποβλέπουσιν ἀναμφιβόλως, περὶ αὐτῆς πεπεισμένοι εἶναι τὸ λεγόμενον· καὶ οὕτω μὲν τάδε· πῶς δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνθρωποτόκον ἐκ μέρους αὐτὴν λέγειν βούλονται, εἰπάτωσαν· εἰ μὴ δὲ θεοτόκος ἐκ μέρους ὄντως, ὅπουγε τὰ λόγια καὶ ψυχὴν μόνον τὸν ἄνθρωπον, καὶ σάρκα μόνως ἐκάλεσαν· καὶ ἡ κοινὴ δὲ πάντων χρῆσις, ἕως τοῦ νῦν μήτε ἀνθρωποτόκος μήτε θεοτόκος ἐκ μέρους λέγοιτο, ἄτοκος ἢ ἀνώνυμος ἔσται κατά γε τὸ ὄνομα τὸ φυσικὸν τοῦ τεχθέντος ἐξ αὐτῆς· τὸ γὰρ Χριστὸς, προσωπικὸν, καὶ οὐ φυσικὸν, οὐδὲ τοῦ εἴδους ὄνομά ἐστιν, ἵνα λέγοιτο χριστοτόκος, ἀλλὰ τοῦ προσώπου, ὡς εἰ καὶ ἰαννοτόκος ἡ Ἐλισάβετ λέγοιτο, ὅπερ οὐ νῦν ἐστι τὸ ζητούμενον ἡμῖν, ἀλλ' ὅπως ἂν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τεχθέντος λέγοιτο.

Εἰ δὲ καὶ πρὸς τάδέ τις εἴποι ὅτι καὶ θεοτόκος κοινόν τι ὄνομα ἀπὸ φύσεως τοῦ τεχθέντος ἐπικείμενον καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ τοῦ κυρίου ἐστὶ, καὶ δέον ἢ ἐν ἀμφοῖν ὁμοίαν θεωρεῖσθαι γέννησιν αὐτοῦ, ἢ τῇ κυριωτέρᾳ προσκυρωθῆναι τὸ ὄνομα· ἐπεὶ οὖν μόνον τὲ θεὸν καὶ τὶς τὸ εἶναι, εἰ καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀεὶ προάγει ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, πῶς οὐ μᾶλλον αὐτὸς

ἰδικῶς ἂν λέγοιτο θεοτόκος μόνος, κοινῶς δὲ οὐδεὶς σὺν αὐτῷ; ἀλλ' εὔδηλον ὡς οὐ δύναται ἐκ τῆς οὐσίας ὁ πατὴρ λέγεσθαι τοκεύς· οὐ γὰρ οὐσίαν ἑτέραν ἀριθμῷ ἑτέρα ἔτεκε θεία· τριθεΐας γὰρ τόδε· ἀλλὰ τῶν τῆς αὐτῆς ὄντων οὐσίας μιᾶς διαφόρων ἰδιωμάτων θάτερον θατέρου αἴτιον ἐν αὐτῇ· τὸ γὰρ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν τῆς οὐσίας Δαβὶδ, τοῦτο αἴτιον τοῦ μουσικοῦ αὐτοῦ ἰδιώματος, οὐ μὴν ἑτέρας οὐσίας μουσικῆς ἢ ὡς οὐσία· καὶ Γὰρ καὶ Τῶν ἀμούσων οὐσία ἐστὶν· εἴποτε οὖν ἢ ἀνθρωποτόκον ἢ καὶ χριστοτόκον εἴπητε, ὅσον οὔπω τῆς ἀρεβείας ὑφήσαντες, οὐδὲ οὕτως ῥοῦμεν ὡς ἰδιωτάτην ὀνόματι σημαίνετε· τῶν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ αἰσθητοῦ μύρου χριομένων βασιλέων τὲ καὶ ἱερέων λεγομένων πλείστων χριστῶν, καὶ τῶν διὰ τῆς θείας ἐνεργείας χριομένων προφητῶν καὶ τῆς θείας προχειρίσεως, οἷον Κῦρος ὁ περσῶν βασιλεὺς, οἷς πλείους εἰσὶ μητέρες, οὐ διακριθήσεται οὐδ' οὕτως· πάσαις γὰρ τῷ αὐτῷ ἐπιθέτῳ ὀνόματι, μία τὲ καὶ κοινὴ ἔσται κλῆσις σὺν αὐτῇ· συνθέτου γὰρ πράγματος ἔκ τε χρίσεως καὶ χριομένου ἔστι δηλωτικὸν ὄνομα τὸ Χριστός· οὐ μὴν οἵας ἐστὶ φύσεως ἢ τὸ χρίσμα ἢ τὸ χρισθὲν· οὐκοῦν οὐδὲ οὕτως αὐτὴν ἐξονομάζειν ἐστὶν εἴ τῷ κυρίῳ καὶ ἰδίῳ αὐτῆς ὀνόματι, Τῶν Τε συνωνύμων καὶ ὁμωνύμων αὐτὴν διακρίνειν βουληθείημεν· ἀναγκαίως οὖν ἐκ τοῦ προσόντος αὐτῇ ἀληθῶς καὶ μόνως παρὰ τὰς λοιπὰς πάσας γυναῖκας ὀνομαστέον τὴν ἄχραντον παρθένον· τοῦτο δέ ἐστι τὸ, θεὸν φύσει ὄντα τεκεῖν ἀψευδῶς γεννήσει οὐ φυσικῇ οὔσῃ θεοῦ ἀλλ' ἐπιτηδευτῇ.

Διὸ δὴ καὶ θεοτόκος ἡ παρθένος ἀληθῶς ἥδε ἐπὶ τούτοις φαμὲν, ὅτι εἷς ὁ τόκος οὐκ ἐκ σπορᾶς, οὐ κατὰ φύσιν, οὐχ' ὅμοιος τινὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῖος διὰ τῆς ἀῤῥαγοῦς μήτρας παρθενικῶς ἐδείχθη· πῶς οὐ κυρίως θεοτόκος καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς ἀποτέξεως λέγοιτο; ἐπὶ τούτοις δὲ λεγέσθω ἡμῖν καὶ ὅτι πολλάκις πολλοῖς τῶν γεννητόρων, ἐκ τοῦ τέλους τοῦ κατὰ τοὺς παῖδας, ἡ τῶν ἐπιθέτων ὀνομασία προσγέγονεν· οὕτως γὰρ κλυτόπαιδα, καὶ ἀνακτόκον, καὶ καλλίΓονον φαμὲν τήνδε· καί τοι οὐκ ἐξ ἀρχῆς τῷ βρέφει τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς ἀξίας ἐνεργείας συμπροελθούσης, ἀλλ' ὕστερον ἐμφανισθείσης, καὶ τοῖς Γονεῦσι τὴν ὀνομασίαν προσαγαγούσης· ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκωμεν· τοῦ μὲν ἐν αὐτῷ λόγου θεοῦ κατὰ φύσιν ὄντος, τῆς δὲ κατὰ φύσιν σαρκὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς θεωθείσης εἰς τὸ παντελὲς· οὐκ ἔχοντες οὐδὲ ἐκ μέρους οὐδὲ κατὰ λόγον τινὰ, τὶ τῶν αὐτοῦ ἢ περὶ αὐτῶν γυμνὸν κατανοῆσαι θεότητος· χαρισθέντος καὶ τῷ μὴ κατὰ φύσιν ἐν αὐτῷ θείῳ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· κυρίου τὲ καὶ θεοῦ γενομένου Ἰησοῦ τούτου ὃν Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν· ἐξ ἀνάγκης οὐκέτι καὶ ἀνθρωποτόκον μητέρα, ἀλλὰ

θεοτόκον μητέρα μόνον ὀνομάζομέν τε καὶ προσκυνοῦμεν τὴν πάνσεπτον· τοῦ γὰρ ἐξ αὐτῆς προελθόντος, τὸ μέν τοι κατ᾽ οὐσίαν, τὸ δὲ κατὰ μετουσίαν θεῖον εἰδότες, ὅλον αὐτὸν θεὸν τέλειον δοξάζομεν καὶ προσκυνοῦμεν· εἰ καὶ γινώσκωμεν σεσῶσθαι τὸ ἐξ ἀνθρωπότητος θεωθὲν ἐν τῷ τεχθέντι ὑπ᾽ αὐτῆς Χριστῷ, καὶ τὸ ἀφράστως σαρκωθέν· κρειττώσει γὰρ καὶ οὐκ ἀναιρέσει τόδε τεθέωται· καὶ εὐδοκίᾳ οὐ τροπῇ τὸ ἕτερον σεσάρκωται.

Εἰ δὲ φασὶν ὡσεὶ καὶ ἐκ μέρους τινὰ λέγοιντο ὀνόματα, ἀλλ᾽ ἡμεῖς θεὸν οὐχ᾽ ὡς ἐκ μέρους τὸν Χριστὸν ὀνομάζομεν· εἰ γὰρ καὶ μέρος λέγεται Χριστοῦ ἡ θεότης πρὸς σαφήνειαν τῆς συνθέσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ παντὸς μέρους καὶ ὅλου νοεῖται αὐτῆς τελειότερος ὁ λόγος· οὐ γὰρ τὸν λόγον ἥττονα Χριστοῦ φαμὲν, ἀλλ᾽ ἁπλούστερον· ὃ γάρ τι μέρος λεγόμενον τοῦ τε σὺν αὐτῷ συγκειμένου μέρους, αὐτῆς πρὸς ἑαυτὸ ἑνώσεως τοῦδε καὶ τοῦ τῆς συνθέσεως αὐτοῦ τρόπου, αἴτιόν τε καὶ συνεκτικὸν καὶ κυριεῦον θεωρεῖται· καὶ ἄγον τὸ οἰκεῖον ὅλον μᾶλλον ἢ ἀγόμενον, ὡς μέρος ὑπὸ τοῦ οἰκείου ὅλου, ὡς φύσις τοῖς ἄλλοις συνθέτοις· πῶς οὐ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν μᾶλλον τοῦ τε ἑτέρου μέρους καὶ τοῦ κατ᾽ αὐτὸ ὡς ὅλου νοουμένου, τὴν ὀνομασίαν τοῦ προσώπου, καὶ τοῦ ὑφεστῶτος περὶ αὐτὸ παντὸς συγκρίματος ἐξ ἑαυτοῦ ποιήσοιτο; ἔσχατον δὲ ὑμῖν καὶ τόδε λεκτέον, ὡς εἰ Χριστὸν ὀνομάζοντες αὐτὸν τὸν κύριον καὶ θεὸν ἴστε σημαίνεσθαι, καὶ οὐδὲν ἧττον εἰς θεότητα διὰ θατέρου τῶν ὀνομάτων περὶ αὐτοῦ λογίζεσθε, τί δυσχεραίνετε ἐπὶ τῇ θεοτόκος φωνῇ, ἀντὶ τῆς χριστοτόκου; καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὅλου μᾶλλον χριστοτόκον ἀποκαλεῖν βούλεσθε; εἰ γὰρ ταυτὸν Χριστὸς τῷ θεῷ, καὶ ἡ χριστοτόκος τῇ θεοτόκῳ ὀνομασίᾳ· εἰ δὲ ἕτερόν τι ἴστε θεὸν παρὰ τὸ Χριστὸν, πρώτην ὑμῶν ταύτην τὴν βλασφημίαν ὁμολογεῖτε· καὶ οὐ περὶ τῆς δευτέρας λοιπὸν ὡς πάντη ἀπίστοις ἅπαξ καὶ ἀσεβέσιν ἰουδαίοις, χριστιανικῶς προσδιαλεγόμεθα· ἀλλ᾽ ἐπεὶ ταῦτα σὺν θεῷ καλῶς ὑμῖν ὡμολόγηται καὶ ἀποδέδεικται, ὅσιον καὶ δίκαιον καὶ ἀληθινὸν θεοτόκον ὄντως τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν ἐν οὐρανοῖς ὑμνεῖσθαι, καὶ ἐπὶ γῆς προσκυνεῖσθαι, σώφρονι λογισμῷ καὶ ἀμωλύντῳ διανοίᾳ χείλεσί τε ἁγνοῖς καὶ ὑπὸ πάντων μακαριζομένην, νῦν δὲ καὶ εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων ἀμήν· ταῦτα μὲν οὖν παρ᾽ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς τὴν ἀληθῆ τε καὶ πρέπουσαν ἰδικωτάτην ὀνομασίαν τῆς ἁγίας παρθένου θεοτόκου παραιτουμένους.

### Ὅτι οὐδὲ Θεὸς ὁ Χριστὸς εἰκότως ὀνομάζεται, τολμῶσι κατασκευάζειν.

Θεὸς ἦν ὁ λόγος· γέγονεν ἄνθρωπος· εἰ Θεοτόκος ἡ παρθένος, δῆ- XXXVIII.
λον ὅτι οὗ ἦν ὁ λόγος, ἔστι μήτηρ ἡ παρθένος, οὐχὶ οὗ γέγονεν· εἰ δὲ
διὰ τὸν ἄνθρωπον ἔχει μητέρα, τοῦ ἀνθρώπου μητέρα μὴ ἔχοντος, οὐ-
δὲ ἄρα ὁ λόγος δύναται ἔχειν μητέρα. Ἀλλὰ καὶ οὗ ἦν καὶ γέγονεν ὁ
λόγος, ἔστι μήτηρ ἡ παρθένος· καὶ ἅμα μὲν, ἀλλ' οὐχ' ὁμοίως· τοῦ
μὲν γὰρ λόγου, ὡς ἐξ αὐτῆς ἐναρξαμένου σαρκώσεως· τῆς δὲ σαρκὸς,
ὡς ἐξ αὐτῆς ἐναρξαμένης ὑπάρξεως.

Κατὰ μὲν τὸν προφήτην, τὸ Ἐμμανουὴλ ὄνομα, σημείου ἐστὶν ὄνο- XXXIX.
μα τοῦ ἐκ τῆς παρθένου τῷ οἴκῳ Δαβὶδ τικτομένου τὲ καὶ διδομένου· κα-
τὰ δὲ τὸν Αἰγύπτιον, τοῦ δοτῆρος τοῦ σημείου Θεοῦ ἐστὶ τὸ ὄνομα τὸ
Ἐμμανουήλ. Ἀλλ' οὐ σημεῖον ἐστὶν ὁ Ἐμμανουήλ· ὄνομα γάρ ἐστι ὑπο-
στάσεώς τινος σημαντικὸν, καθ' ἣν μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων Θεὸς γέγο-
νε· πῶς δὲ γέγονεν μεθ' ἡμῶν, ἢ δῆλον ὡς καὶ πρώην διεστήκει ἡμῶν;
διέστηκε δὲ ἡμῶν θεὸς, οὐκ ἐνεργείᾳ, οὐ σχέσει, οὐ τόπῳ πώποτε· φύσει
ἄρα, ὥστε καὶ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ νῦν ἥνωται τὴν φύσιν, καὶ ἔστιν ὄντως
μεθ' ἡμῶν· σημεῖον δὲ οὐ γέγονεν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' εἴγε καὶ ἄρα ἐν ἡμῖν
τις εἴποι, οὐ μεθ' ἡμῶν τὸ σημεῖον· τοῦ δὲ ἐμμανοὺ, τὸ μεθ' ἡμῶν ὡμο-
λογημένως σημαίνοντος κατὰ ἑβραίους, τὸ ἦλ, ποῦ ποτε ἀκήκοαν σημεῖον
σημαίνειν, καὶ οὐ τὸν Θεὸν σαφῶς λέγειν;

Τῶν τικτομένων ἡ φύσις, Θετοῖς ὀνόμασιν οὐδαμοῦ παραδηλοῦται· XL.
τὰ γὰρ θετὰ ὀνόματα, τῶν τῇ φύσει συμβαινόντων ἔστι σημαντικά· τοιοῦ-
τον δὲ καὶ τὸ Ἐμμανουὴλ ὄνομα, ἅτε θετὸν ὄνομα· οὐ τὴν φύσιν οὖν δη-
λοῖ τοῦ λαβόντος, τοῦ Ἐμμανουὴλ ἡ κλῆσις κατὰ τὸν Αἰγύπτιον· ἀλλὰ
Θεοῦ τὴν συμμαχίαν εἶναι, μετὰ τῶν εἰληφότων τὸ Ἐμμανουὴλ εἰς ση-
μεῖον ἐκείνης. Ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ὄνομα ἰδικὸν ὃ φασί τινες καὶ κύριον
ἤγουν τὸ καθ' ὑποστάσεως ἑνὸς προσώπου κείμενον, φύσεως ἔστι δηλω-
τικὸν ἁπλῶς· οὔτε γὰρ ὁριστικῶς, ἀλλ' οὐδὲ σημαντικῶς, ὡς τὰ κοινὰ
καὶ προσηγορικὰ τισὶ λεγόμενα ὀνόματα, ἐπὶ τὴν οὐσίαν ἀναπέμπει τὴν ἔν-
νοιαν· ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὁπωσοῦν κατὰ πλειόνων· ξάνθον γὰρ ἵππον τινὰ καὶ
ποταμὸν καὶ ἄνθρωπον, ἔστι φαντασθῆναι ἀκούσαντας· τῶν οὖν προσωπικῶν
ὀνομάτων ἀεὶ θετοῖς τισὶ καὶ συμβεβηκόσι ταῖς οὐσίαις δηλούντων τὰς ὑπο-
στάσεις, ἄρα γε καὶ τὸ Ἐμμανουὴλ, κατὰ προσώπου κείμενόν ἐστι, καθ' ὃ
πρόσωπον συμβέβηκεν ἡμῖν κοινωνίαν ἔχειν πρὸς Θεόν· εἴπερ μεσίτης θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων οὗτός ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ὄνομα κατὰ τῆς συμμαχίας ἐστὶ κεί-

μενον, καὶ τὸ ὀνομαστὸν ἡ συμμαχία ἐστὶ τὸ καὶ ὑποκείμενον τοῦ Ἐμμανουήλ· ἄρα οὖν, εἰ ὃ τέξεται ἡ παρθένος, τοῦτο καλέσουσι τὸ ὄνομα Ἐμμανουὴλ κατὰ τὸν προφήτην, συμμαχίαν ἔτεκε καὶ οὐ φύσιν, οὐχ' ὑπόστασιν ἡ ἐν γαστρὶ συλλαβοῦσα κόρη· εἰ δὲ τόδε ἄτοπον διὰ τῆς σημασίας ὀνομαστικῶς σημαινομένην, τινὰ αὐθυπόστατον ὕπαρξιν νοήσομεν.

XLI. Εἰ διὰ τοῦτο θεοτόκος ἡ παρθένος, ὅτι τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἐγέννησε, καὶ ὁ ἀληθινὸς ἄρα θεὸς, διὰ τοῦτο ἀληθινὸς θεὸς, ἐπειδὴ παρθενογέννητος. Ἀλλ' οὐκ εἴ τι παρωνύμως ἢ φερωνύμως ὠνομασμένον ἀναγκαίως ἔχει ἀληθῆ προωμολογημένην τὴν μέθεξιν ἢ σύμβασιν τοῦ ὀνοματιστικοῦ αἰτίου, διὰ τοῦτο καὶ εἰ καθ' αὐτὸ ἢ πρὸς ἕτερόν τι ἔχοι κείμενον ὄνομα τὸ ἀφ' οὗ ἡ μέθεξις, ἢ ἡ παρωνυμία πρὸς αὐτὸ τὸ μετέχον ἢ παρωνομασθὲν, ἀναγκαῖον τῷ καθ' αὑτὸ ὀνόματι, ἢ τῷ πρὸς ἕτερον κειμένῳ, πρὸς τὸ ἀλλαχόθεν εἰλημμένον ὄνομα ἀντιστρέφειν· οὐ γὰρ ἐπεὶ ὁ φιλῶν τὴν δικαιοσύνην, ὄντως φιλοδίκαιος ὀνομάζεται, διὰ τοῦτο ὡσαύτως καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἐκ τοῦδε δικαιοσύνη λέγοιτο, διότι φιλεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἀδικία ὑπὸ ἀπὸ ἀνθρώπου φιλεῖται· ἄλλῳ οὖν λόγῳ δίκαιον τὸ δίκαιον, καὶ καθ' αὑτὸ καὶ ἰδιαζόντως· καὶ ἄλλῳ ὁ φιλοδίκαιος, ὁ πρός τί πως ἔχων, ἤγουν πρὸς τὸ δίκαιον· θεοτόκος οὖν ὡς θεὸν τεκοῦσα φερωνύμως· θεὸς δὲ οὔτε φερωνύμως, οὔτε ἀφ' ἑτέρου· ἐκ γὰρ τῆς ἰδίας ἐστὶ φύσεως αὐτῷ ὄνομα.

XLII. Εἰ κατὰ τὴν εἰς σάρκα τροπὴν γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, δῆλον ὅτι ὁ λόγος ἔχει δημιουργὸν καὶ μητέρα· εἰ δὲ χωρὶς τροπῆς γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, πῶς μὴ τρεπόμενος ὁ λόγος, ὡς τρεπόμενος πράττεται καὶ τίκτεται; Τίκτεται μὲν τινὶ γεννήσει, οὐ μεταπλαττόμενος δὲ, ἀλλ' οὐδὲ ἁπλῶς μένων γυμνὸς, οὐδὲ εἰς τὸ εἶναι· οὐδὲ μένων εἰς τὸ ὡσαύτως πάντη ὑπογράφεσθαι, ἀλλὰ μετὰ σαρκὸς· καὶ εἰς τὸ τοιῶσδε εἶναι τὸ λοιπὸν ἀλλοιωθέντά πως τὴν ὑπόστασιν, ὡς τολμήσας ἐρῶ, οὐ τροπῇ τῶν ἰδιωμάτων τοῦ λόγου· ὥσπερ οὐδὲ τῶν ὡς θεοῦ· ἀλλ' ὑποδοχῇ καὶ συμπαραλήψει ἑτέρων τῶν Ἰησοῦ ἰδιωμάτων, καὶ τῶν ὡς ἀνθρώπου, κατὰ μίαν τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐπαυξηθεῖσαν καὶ πλεονάσασαν φυσικοῖς τε καὶ ὑποστατικοῖς ἰδιώμασιν, ὑπὲρ πάντα τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῇ ὁμοούσια πρόσωπα· καὶ πλάττεται οὖν, οὐδαμῶς δὲ ὡς λόγος, ἀλλ' ὡς καὶ Χριστὸς ὁ λόγος· καὶ τοῦτο κατά τι μέρος αὐτοῦ, ἤγουν κατὰ τὴν σάρκα μόνον.

XLIII. Τὰ μὴ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, ταῦτα οὐδὲ τοῦ λόγου· πῶς τοίνυν ὁ Αἰγύπτιος, δευτέραν ἀρχὴν γεννήσεως τῇ μὲν τοῦ λόγου θεότητι οὐ δίδωσι, τῷ δὲ θεῷ λόγῳ δίδωσιν; Ἡ γὰρ ὑπόστασις αὐτοῦ καθ' ἣν καὶ λόγος θεὸς ὢν τὴν φύσιν νοεῖται, δευτέραν ἔχει ἀρχὴν, οὐκ ἔτι ἁπλῆ

και μονοφυὴς ἐν τοῖς θείοις προσώποις νοουμένη, ἀλλὰ σύνθετος καὶ διφυὴς καὶ προσκυνουμένη ὡς Χριστοῦ τοῦ σεσαρκωμένου, ἀνθρωπίνως θείου λόγου.

Τὸ θεὸν λόγον χωρίσας ὁ Αἰγύπτιος τῆς θεότητος, αὐτὸν μὲν ἐκ τῆς παρθένου δογματίζει σαρκικῶς τικτόμενον· τὴν δὲ αὐτοῦ θεότητα ὑποβάλλειν τῇ αὐτῇ σαρκικῇ γεννήσει, ᾗ ὑπέβαλε τὸν θεὸν λόγον, ἐσχάτης εἶναι μανίας λέγει. Οὐχ' ἁπλῶς γὰρ γεννήσει ἀλλὰ σαρκικῇ, τουτέστι ῥευστῶς καὶ εἰς τὸ εἶναι ὅλως προαγούσῃ τὶ οὐχ' ὑποβλητέον θεόν. XLIV.

Εἰ τῇ θεότητι θεὸς ὁ λόγος, καὶ τῇ ἀνθρωπότητι ἄνθρωπος ὁ λόγος, πῶς ὅ ἐστι τῇ σαρκὶ οὐ τίκτεται ὁ λόγος, ἀλλ' ὅ ἐστι τῇ θεότητι; δογματιζει γὰρ τὸ θεοτόκος ὁ Αἰγύπτιος, καὶ τοὺς λέγοντας τὸ ἀνθρωποτόκος ἀναθεματίζει. Καὶ ὅ ἐστι σαρκὶ τίκτεται ὁ λόγος· ἀλλ' ἡ τεκοῦσα οὐ δύναται θατέρῳ τῶνδε, ἤγουν τῷ χείρονι τῶν ὀνομάτων, ἰδικῶς ὀνομάζεσθαι· ἔστι γὰρ κοινὸν ὄνομα τόδε πάσαις ἀνῆκον γυναιξὶ, καὶ κατὰ τόδε πάσαις συνεμπίπτουσα. XLV.

Τὴν τοῦ νόμου διάταξιν περὶ τοῦ καθαρισμοῦ τῶν τικτομένων ἣν ἐπλήρωσεν ἡ παρθένος ἀνάγνωθι, καὶ μάθε· θεὸν ἐκαθάρισεν ὁ νόμος κελεύων ἃ ἔφη, καὶ ἡ παρθένος πληροῦσα αὐτὰ; ἢ ἄνθρωπον; ἐὰν γὰρ σπερματισθῇ γυνὴ, φησὶν ὁ νόμος, καὶ τέκῃ ἄρσεν, ἔστω ἀκάθαρτος ἑπτὰ ἡμέρας τῆς ἀφέδρου τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς ἡμέρας καθιεῖται ἐν τῷ αἵματι αὐτῆς τῷ καθαρῷ· αὕτη παντὸς ἁγίου οὐχ' ἅπτεται· καὶ εἰς τὸ ἁγιαστήριον οὐκ εἰσελεύσεται, ἕως ἂν πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι τῆς καθάρσεως αὐτῆς· καὶ ὅταν πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι τῆς καθάρσεως αὐτῆς, οἴσει ἀμνὸν ἄμωμον ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερᾶς εἰς τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου· καὶ ποιήσει ὁ ἱερεὺς τὸ μὲν περὶ ἁμαρτίας, τὸ δὲ εἰς ὁλοκαύτωσιν· καὶ καθαρίσει αὐτὴν ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ αἵματος αὐτῆς· καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται εἰς τὸ ἅγιον· ὅτι δὲ ἐπλήρωσεν ἡ παρθένος ταύτην τὴν διάταξιν, μαρτυρεῖ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· καὶ πληρώσαντες φησὶ τὰς ἡμέρας τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, ἀνήνεγκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἱερὸν παραστῆσαι αὐτὸν τῷ κυρίῳ, καὶ τοῦ δοῦναι δύο νεοσσοὺς περιστερῶν. Πολλὰ ἀσεβῆ τῇ ἀπορίᾳ τῇδε ἕπεται· εἰ γὰρ μὴ τύποι τινῶν πνευματικῶν οἱ νομικοὶ τῆς σαρκὸς καθαρισμοὶ καὶ ἑτέροις ἐπικείμενοι, οὐ γὰρ Χριστῷ, ἄχρι τῆς παρουσίας αὐτοῦ τοῦ ἀληθινοῦ καθαρτηρίου τῶν ὅλων Χριστοῦ· ἄρα γὲ καὶ αὐτὸν καθάραντες τὸν ποιησάμενον τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν Χριστὸν καὶ ἰσχυρότερον καὶ ἁγιώτερον παριστῶσι Χριστοῦ τὸν νόμον, τοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν καταργήσαντος· τί οὖν ἔδει καταργῆσαι ἐλθόντα αὐτὸν τὸν νόμον; καί τοι διὰ τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔπεμψεν ἐν XLVI.

ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας· καὶ οὐ μόνον καθήρησεν, ἀλλὰ καὶ κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· ἔχων οὖν τὴν ἰσχὺν τοῦ παντὸς καθαρισμοῦ ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τῇ θεοπλόκῳ Χριστὸς, πληροῖ πάντα τὰ τοῦ νόμου δικαιώματα σαρκικῶς, ἵνα τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς, τῆς νομικῆς κατακρίσεως καὶ κατάρας ἐλευθερώσῃ, καὶ ἀξίαν αὐτὴν ἀποδείξῃ τῆς πνευματικῆς διαβιώσεως ἣν αὐτῇ χαρίσασθαι προσέθετο· εἰ δὲ ἐπιδεὴς ὡς ἀνθρώπου τόκος τούτων ἦν, καὶ περιτομῆς ἄρα, καὶ βαπτίσματος μετανοίας τοῦ Ἰωάννου, καὶ τῶν λοιπῶν· εἰ οὖν ἐδεῖτο τοῦ τῆς μετανοίας ὄντως βαπτισμοῦ, πάντως ὡς ἁμαρτωλὸς· οὐ γὰρ δικαίων ἐπαινετῶν ἐστιν ἡ μετάνοια· εἰ δὲ καὶ μὴ χρήζων τελεῖ τινὰ Χριστὸς, δῆλον ὡς πρὸς τὸ πᾶσαν δικαιοσύνην πληρῶσαι τὴν κατὰ σάρκα αὐτοῦ οἰκονομίαν, ποιεῖ τάδε· καὶ δεῖξαι ἐκ τῆς τοῦ νόμου πληρώσεως αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, ἀσθενούσης αὐτὸν ἐκπληρῶσαι, πάσης σαρκικῆς φύσεως, μόνης δὲ θείας οὐσίας αὐτὸν καταπραξαμένης.

XLVII. Πανταχοῦ ἡ σύλληψις καὶ ὁ τόκος τὸν οὐκ ὄντα ἄγει εἰς γέννησιν· ἀλλ' εἰ κατὰ τὸν Αἰγύπτιον, οὐ τὸν ἄνθρωπον ἐγέννησεν ἡ παρθένος, ἀλλὰ τὸν ἀληθινὸν θεὸν, δῆλον ὅτι τὸν οὐκ ὄντα ἐγέννησε· καὶ εἰ ὁ νεόπλαστος καὶ νεοτόκος καὶ νεόκλητος ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ θεὸς, ἐξ ἀνάγκης καὶ νέος θεὸς· καὶ ἡ μὲν θεία γραφὴ βοᾷ· μὴ ἔστω σοι θεὸς πρόσφατος· ὁ δὲ Αἰγύπτιος ἀντιβοᾷ, ἔστω· καὶ τοὺς μὴ λέγοντας εἶναι θεὸν πρόσφατον, ἀναθεματίζει. Ἆρα οὖν ὁ λέγων οὓς πάλιν ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα, καὶ ἡ διαθήκη ἡ ἐξ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα, οὐκ ὄντα ὅλως σημαίνει γεννηθῆναι τινὰς, ἢ ἑτέρως ὄντας, πρὸς τὸ ἑτέρως πῶς εἶναι γεννᾶσθαι· καὶ οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ ἐπουσιώσει τοῦ πνεύματος δηλοῖ· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον οὐ πᾶσα γέννησις ἁπλῶς, τὸν οὐκ ὄντα ἄγει εἰς τὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πῶς εἶναι, γεννηθῆναι τινὰς δυνατόν.

XLVIII. Ὁ μὴ ὁμολογῶν τὴν παρθένον χριστοτόκον, οὐδὲ τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖ ὅπέρ ἐστι· προοίμιον γὰρ τῶν περὶ Χριστοῦ λόγων, ἡ γέννησις ἡ ἐκ τῆς παρθένου. Ἀλλ' οὐκ ἰδίως σημαντικὴ προσηγορία τῆς παρθένου ἁγίας, τὸ χριστοτόκος· καὶ αἱ μητέρες γὰρ Δαβὶδ καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν ἱερέων, χριστοτόκοι ὀρθῶς λέγοιντο ἂν, καὶ αἱ τῶν προφητῶν πάντων, μάλιστα δὲ Ἱερεμίου· εἴρηται γὰρ αὐτῷ ὅτι πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε· Ἰωάννης τε ἐν κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ ἐσκίρτησεν ἀγαλλιώμενος τῷ κυρίῳ· καὶ δῆλον ὅτι ἐν χρίσει καὶ μετοχῇ τοῦ ἁγιαστικοῦ πνεύματος ἦσαν, καὶ ἐν γαστρὶ ὄντες ἔτι οἵδε· χριστοὶ οὖν κυρίου οἱ προφῆται ἀφ' οὗ ἐγίνοντο καὶ ἐτίκτοντο· θεοτόκος δὲ μόνη ἰδίως ἐστὶν ἣ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐν αὐτῇ σκιασθὲν καὶ κατοικῆσαν, καὶ τῇ ἀπ' αὐτῆς σαρκὶ συλ-

ληφθὲν εἰς ἑνὸς υἱοῦ τοιοῦδε ὑπόστασιν ἔτεκε· τέτοκε γὰρ οὐχ᾽ ἡγιασμένον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁγιοποιοῦντα τὸ γεννηθὲν ἐξ αὐτῆς ἅγιον· διὸ καὶ οὐκ αὐτῆς μόνης, ἀλλὰ καὶ θεοῦ υἱὸς ἐκλήθη.

Θεοτόκον τὴν μητέρα τοῦ Ἰησοῦ λέγειν ἡμεῖς οὐκ αὐθεντήσομεν, τῆς XLIX.
ἁγίας γραφῆς οὐδαμοῦ αὐτὴν οὕτω προσαγορευούσης, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν τινῶν πατέρων· ἀλλὰ κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀγγέλου λέγοντος τοῖς ποιμέσιν· ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Χριστὸς κύριος· καὶ κατὰ τὸ εἰρημένον, βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ τὸ, νῦν δέ με θέλετε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· ἀνθρωποτόκον φύσει, καὶ ἀξίᾳ χριστοτόκον αὐτὴν φαμέν· ὃ μὴ παρελάβομεν οὐ νομοθετοῦντες προπετῶς καθ᾽ ὑμᾶς. Ἐὰν οὖν ὅτε μὲν διαῤῥήδην θεὸν τὸν Χριστὸν κυριολεκτεῖ τὰ λόγια, ἐπεξηγεῖσθε καὶ μετεκλαμβάνετε αὐτολεξεὶ εἰρημένον, ὅτε δὲ ἀπὸ διανοήματος συνάγει συμπέρασμα, οὐκ αὐτολεξεὶ κείμενον, οἷον ἐπὶ τῆς θεοτόκου, τότε κυριολεξίαν ἀπαιτεῖτε, δῆλον ὡς παντὶ τρόπῳ μόνην τὴν ὀρθοδοξίαν δραπετεύετε· εἰ γὰρ οὖν ὄντως ὃ μὴ κεῖται τοῖς λογίοις ῥητῶς οὐδὲ ὑμῖν ἐστι λεκτὸν, οὐδ᾽ ὅτι ἀῤῥεύστως ἐγέννησε τὸν λόγον ὁ πατὴρ, οὐδ᾽ ὅτι ὁμοφυὲς πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐδ᾽ ὅτι τὸ πῦρ ὁ θεὸς ἔκτισεν, ἢ τὸν ἀέρα· οὐδ᾽ ὅτι σκότος οὐκ ἔκτισεν, οὐδ᾽ ὅτι θνηταὶ τῶν ἀναίμων μυρμήκων καὶ καρκίνων καὶ σφηκῶν καὶ λοιπῶν αἱ ψυχαὶ, καὶ τὰ ἄλλα μυρία ὧ οὗτοι· πλὴν ἵνα πάντα ὑμῖν ἀφῶμεν, καὶ αὐτοὶ ἀνθρωποτόκον ἢ χριστοτόκον αὐτὴν θεσπιστικῶς ἀποκαλοῦντες, ποῦ ἡμῖν δείξετε τοῦτο κείμενον ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ περὶ τῆς ἁγίας παρθένου; εἰ δὲ οὐδαμοῦ, σαφῶς ὃ φεύγειν προσποιεῖσθε, διώκοντες κατελήφθητε· εἰ δὲ μὴ δὲ τούτῳ μὴ δὲ ἄλλῳ ὀνόματι αὐτὴν προσαγορεύειν ἐπιτηδεύοιτε ἀπὸ τοῦ τόκου παρωνομασμένῳ, ἢ οὐδὲ νοοῦντές τι περὶ τοῦ τεχθέντος, καὶ πῶς περὶ ὧν οὐκ ἴστε δογματίζετε; ἢ νοοῦντες μὲν, αἰδούμενοι δὲ τὰ οἰκεῖα φρονήματα διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου θριαμβεῦσαι ἡμῖν, τοῦτο πάσχετε; ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸν ἀπόστολον, εὐχόμεθα σὺν θεῷ παῤῥησιάζεσθαι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καθὼς δεῖ λαλῆσαι· οὐ γὰρ ἐπαισχυνόμεθα τῷ εὐαγγελίῳ Χριστοῦ· δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι.

# LIBER V.

Πέμπτης αὐτῶν ἀσεβείας ἔκφανσις, ἀναίδην τὴν φυσικὴν θεότητα ἀρνουμένων Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν.

1. Πότε οὖν φασὶ τὸ ὅλον ἴστε Χριστοῦ θεόν; εὐθὺς ἀπὸ τοῦ τόκου; ἢ μετὰ τὴν ἀνάστασιν; εἰ γὰρ ἀπὸ γεννήσεως εὐθὺς, καὶ ἀπαθῆ ἄρα καὶ ἀθάνατον ἀεὶ ἴστε τὸν Χριστόν· τίς οὖν ἔπαθε καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ τὰ λοιπὰ ἀνθρώπινα ὑπέστη; εἰ μὴ φαντασία ἦν τὰ λεγόμενα περὶ Χριστοῦ· εἰ δὲ οὐκ ἀπὸ τόκου ἦν τὸ ὅλον Χριστοῦ θεὸς ἐξ ἀρχῆς, ἦν καθ' ὑμᾶς ὅτε οὐκ ἦν ὅλος θεὸς ὁ λόγος. Ἀλλὰ τὸ ὅλον Χριστοῦ ἀεί τε θεὸν, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον καὶ ἄνθρωπον ἴσμεν· τοῦ δὲ ἁπλῶς λόγου μόνον, θεὸν ἀεὶ τὸ ὅλον ὡς λόγου· πότε δ' οὖν καὶ αὐτοὶ λαβεῖν τὸν Χριστὸν, ὃν φασὶν ἄνθρωπον τὴν φύσιν, οἴονται δόξαν καὶ χάριν, υἱοθεσίαν τὲ καὶ ἀξίαν τῆς θείας τιμῆς καὶ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα; ταῦτα γὰρ ὁμολογοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ἀπὸ συλλήψεως αὐτῷ· καὶ τίς ἡ ὄνησις τῶνδε τῶν μεγάλων δωρεῶν, οὐδὲ πάθους οὐδὲ ἀτιμίας οὐδὲ θανάτου αὐτὸν ἐξαιρουμένων; καὶ εἰσέτι γὰρ εἴη παθητὸς, εἰ μηδὲν πλέον ἐπεκτήσατο νῦν, ἢ ἑτέρῳ τινὶ καὶ δι' ἑτέρου παθὼν τότε, ἐλεύθερος γέγονε παθῶν· τίς οὖν ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν παθὼν, λεγέτωσαν· εἰ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ταῦτα ἔσχεν, ἦν ἄρα ὅτε οὐκ ἦν, οὐδὲ ἐν τῇ κατὰ χάριν υἱοθεσίᾳ καὶ τιμῇ καὶ ἀξίᾳ ἥν φασι· καὶ τότε δὴ τότε παντοίως ψιλώτατον αὐτὸν ἀποφαίνουσιν ἄνθρωπον καθ' ἡμᾶς· ἄρα οὖν οὐδὲ κατὰ τὴν οἱανοῦν οἰκείωσιν ἢ ἀναφορὰν τὰ εἰς αὐτὸν γινόμενα τότε, εἰς τὸν λόγον ἀνατρέχουσι· καὶ πῶς τὸ, ἑαυτὸν ἐταπείνωσε μορφὴν δούλου λαβὼν ὁ λόγος εἴρηται, καὶ αἰσχύνης θανάτου καταφρονήσας; πῶς δὲ καὶ τὸ, εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν; καὶ πῶς τότε, τὸ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὑπὸ Πέτρου ὡμολογεῖτο; καὶ σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐμαρτυρεῖτο; ἄρα οὖν οὐδὲ αὐτοὶ ἐλεύθεροι τῆς ἰδίας ἀπορίας· ἡμεῖς δ' οὖν φαμὲν ὡς καὶ γενομένης ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ τῆς παρθένου μήτρᾳ, τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ὑποστατικῆς ἑνώσεως, ὅμως εὐδοκία ἦν αὐτοῦ τοῦ λόγου συμπτωχεῦσαι ἐν πάσῃ τῇ διαβιώσει τῆς σαρκὸς, τὴν φυσικὴν αὐτοῦ μεγαλειότητα· ἵνα ὁ πάντα λόγῳ ποιῶν λόγος, καὶ οὐχ' ἁρπαγμῷ ἢ ἀδικίᾳ ἐν δίκῃ γε καὶ αὐτὸς διὰ πάσης τῆς ἀχράντου αὐτοῦ διαβιώσεως συνυψώσῃ τὴν ἑνωθεῖσαν αὐτῷ ἀνθρωπότητα, μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, τῆς πνευματικῆς ἀθανασίας καὶ ἀϊδίου τιμῆς καὶ μακαριό-

τητος ἀπαρχομένην· τούτῳ τοι Χριστὸς δόξαν αἰτῶν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ λόγου τοιαύτην εἶναι εἰπὼν οἵαν καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶχε, καὶ ἑαυτὸν ὁ ἔνδοξος ἅμα καὶ ἄδοξον ἀνακηρύττων, ἤκουεν ὅτι ἐδόξασα ἤδη, τουτέστι διὰ τῆς ἐκ παρθένου παραδόξου γεννήσεως καὶ τῶν λοιπῶν θεοσημειῶν, καὶ πάλιν δοξάσω ἤγουν διὰ τῆς μετὰ τὸν θάνατον ἀναστάσεως, καὶ ἀφθαρσίας, καὶ κόσμου κατακρατήσεως, καὶ τῆς κατὰ πάντων ἐξουσίας καὶ ὑπερυψώσεως, καὶ ἁπλῶς δι' ὁμοίας θεώσεως, καὶ τῆς προκοσμίου δόξης τοῦ λόγου τοῦ ἐν αὐτῷ.

Ἀλλὰ φασὶ πάλιν· καὶ πῶς εἰ ἐν Χριστῷ ὁ ζῶν λόγος τοῦ θεοῦ II.
ἐστιν, εἴρηται τῷ ἀποστόλῳ περὶ Χριστοῦ ὅτι καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, καὶ ὅτι ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς; ἡμῖν τε πῶς παραβάλλεται πάλιν ἐν τῷ, εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται; δῆλον γὰρ ὡς καὶ αὐτὸς νεκρὸς καθ' ἡμᾶς γενόμενος· καὶ τὰ λοιπὰ μαρτυρεῖται τάδε. Ἀλλ' ἴσασι καὶ αὐτοὶ νῦν ἑκουσίως ἐπιλελησμένοι τῶν σφῶν διορισμῶν ὡς πολλάκις ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος καλεῖ ἡ ἁγία γραφή· ὡς τὸ, ἐκεῖ ἔθαψαν Ἀβραάμ· οὐ γὰρ δὴ καὶ ψυχὴν Ἀβραάμ, ἀλλὰ μόνον τὸ σῶμα· τάδε οὖν σαφῶς περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου Χριστοῦ εἴρηται· ἐπεὶ πῶς ἔχει χώραν περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγεσθαι καὶ τὸ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος; πῶς τε εἰ καθ' ὑμᾶς νεκρὸς γέγονεν ἀπαραλλάκτως, αὐτὸς ἤγειρε τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ἐν τρισὶν ἡμέραις; ὁ καὶ σώματι καὶ ψυχῇ ὥς φασι πάντῃ ἄπρακτος γενόμενος, ὡς πᾶς ἄνθρωπος μετὰ θάνατον· καὶ γὰρ οὐδὲ τὴν οἱανοῦν ψυχῆς ἐνέργειαν ἐδίδοσαν μετὰ θάνατον ἀνθρώποις, ἄχρι τῆς ἀναστάσεως, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν αὐτῶν ἐπιχειρήμασι, πόσῳ γε μᾶλλον θείαν πρᾶξιν; πῶς δὲ εἰ αὐτὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν τοῦ τὴν ἰδίαν ψυχὴν θεῖναι καὶ ἀπολαβεῖν αὐτὴν, καθ' ἡμᾶς γέγονε νεκρός; τίς γὰρ ὁ τοιαύτης οὐκ ἀξίας ἁπλῶς, ἀλλ' ἐξουσίας, πώποτε ἐν ἀνθρώποις γέγονεν; ἔτι μὴν εἰ μὴ θεὸς ἐν Χριστῷ, καὶ κατὰ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος καὶ τὰ λοιπὰ, κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων, ὡς γέγραπται, πῶς ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος, ἢ δι' ἄλλου ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου; καὶ πῶς τὸν κύριον τῆς δόξης ἀληθῶς ἐσταύρωσαν; καὶ πῶς εἴρηται τὸ, ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἐξήγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῦ ἐγερθέντος ὡμολογημένως; δῆλον γὰρ ὡς ἐξεγερτικὴ οὖσα νεκρῶν καὶ ἑτέρων σωμάτων ἡ δύναμις τοῦ κυρίου, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἴδιον ἤγειρε σῶμα, ᾧ ἡνῶτο καθ' ὑπόστασιν· προσεχεστέρως γὰρ ἐνεργοῦσα αὐτὴ, καὶ οὐκ ἄλλη ζωοποιὸς ἀναστήσει αὐτό· πῶς δὲ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐ φείσασθαι, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παραδοῦναι αὐτὸν εἴρηται ὁ πατήρ; εἰ γὰρ ἀντιπρόσωπον δέδωκεν, οὐκ ὄντως εἴρηται τάδε περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τῆς εἰς

ἡμᾶς· σαφὲς οὖν ὡς ἀπὸ μέρους, ἥ τε ζωοποιΐα καὶ ἡ νέκρωσις, ἑκατέρα λέγεται περὶ Χριστοῦ· οὐ γὰρ κατὰ τοῦ ὅλου ὡσαύτως ἄμφω, ἐπεὶ μὴ συναληθεύει τὰ ἐναντία πώποτε περὶ τοῦ αὐτοῦ· εἴπερ οὖν ὄντως τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν οἱ Χριστὸν ἐπὶ ξύλου κρεμάσαντες, δῆλον ὡς ὁ αὐτὸς ἐκ μὲν τοῦ θείου λόγου, τὸ εἶναι κύριος τῆς δόξης εἶχε· τὸ δὲ ἀληθῶς σταυροῦσθαι, ἐκ τῆς ἀνθρωπείας σαρκός· φύσει τε γὰρ ὡς θεὸς ἐποφείλεταί τε τὴν παρὰ πάντων δόξαν· ἐξουσιάζει τε αὐτῆς δοξάζων οὓς βούλεται, μόνος καὶ φύσει ὡς ἄνθρωπος πάθος ὑπέμεινεν.

III. Τί οὖν, φησίν; οὐ προφανέστατα εἴρηται περὶ Χριστοῦ, ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀνέστη, καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ; καὶ ὅτι διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος γενομένην αὐτοῦ ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν, ὡρίσθη υἱὸς θεοῦ; πῶς οὖν λέλεκται, ὃν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν; καὶ τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν; Ἀλλ' εἰπάτωσαν οἱ ἐρευνητικοὶ τῶν Γραφῶν, ὡς οἴονται, εἰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν διὰ τοῦ θείου πνεύματος, ἁπλῶς τοῦτο δόξαν υἱοῦ θεοῦ περιποιεῖται τῷ ἀνισταμένῳ, πῶς ὁ υἱὸς τῆς χήρας ἐπὶ Ἠλίου, καὶ ὁ τῆς Σωμανίτιδος ἐπὶ Ἐλισσαιὲ, καὶ Ταβηθὰ ἐπὶ Πέτρου, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, οὐχ υἱοὶ θεοῦ ὡρίσθησαν; δῆλον γὰρ ὡς καὶ οὗτοι δυνάμει θεοῦ καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἁγιωσύνης τοῦ ἐν τοῖς ἀναστήσασιν αὐτοὺς ἐνεργοῦντος ἀνέστησαν· εἴπερ μὴ ἔστι ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχων, πάρεξ τοῦ κυρίου, ὅς ἐστι πνεῦμα τὸ ζωοποιὸν φύσει μόνον ὄν· καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ μόνῳ τῷ θεῷ ζωὴ ἦν, καὶ αὐτὸς θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, ἀποκτείνει καὶ ζῆν ποιεῖ, κατάγει εἰς ᾅδου καὶ ἀνάγει· δῆλον οὖν ὡς τῷ ἑαυτὸν ἀναστῆσαι, παρέστησεν ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ ὁ κύριος· μὴ συνθανὼν τῷ ἀνθρωπίνῳ αὐτοῦ μέρει, διότι ἀθάνατος θεὸς ἦν, ἀλλ' ἐνεργῶν ἀπὸ μέρους τὴν ἰδίως θείαν ἐνέργειαν, καὶ ζωοποιῶν τὸ θανὸν αὐτοῦ μέρος· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· ἐνδιδομένη γὰρ καὶ εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ ἁγίου αὐτοῦ σώματος, ζωοποιεῖ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν μετὰ θάνατον, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος θείου αὐτοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν· οὐκοῦν σαφὲς ὅτι οὐ διότι ἀνέστη ἁπλῶς, ἐδοξάσθη υἱὸς θεοῦ ὁ κύριος, ἀλλ' ὅτι ἰδίᾳ δυνάμει· ἐπεὶ νεκροὺς ἤδη πλείστους καὶ ἄλλους πρότερον καὶ μετὰ Χριστὸν ἀνέστησε τὸ πνεῦμα τῆς ἁγιωσύνης, ἐν οἷς οὐ λέγεται τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος αὐτοῦ, ὥσπερ κατὰ τὴν ἰσχὺν ταύτην, ἐμφανίσαι· οὐκ ἀλόγως οὖν, οὐδὲ ἀπὸ τῆς τυχούσης δόξης, οὐδὲ μὴν ἐκ λόγου τινὸς τῶν συμβεβηκότων, ὡρίσθη υἱὸς θεοῦ Χριστὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐνεργείας, παραστήσας ὄν-

τως θείαν αὐτοῦ εἶναι τὴν δύναμιν, ἐκ δὲ τῆς δυνάμεως, τὴν οὐσίαν· οἱ γὰρ ὅροι εἴτουν ὁρισμοὶ τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων, ἐκ τῶν οὐσιωδῶν λαμβάνονται λόγων· ὦ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς· καὶ τοῦτο ὅλον οὐκ ὤφειλε λαθεῖν τὴν ὑμετέραν ἀμαθῆ πολυμάθειαν· τόδε οὖν αὐτὸ σαφέστατα βοᾷ τὸν υἱὸν Δαβὶδ Χριστὸν καὶ υἱὸν θεοῦ εἶναι· διότι ἐξ αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐνεργείας, ὅμοιος θεῷ τὴν οὐσίαν δέδεικται· καὶ τοῦτο τεκμήριον ἔχομεν περὶ αὐτοῦ, ὡς γνησιωτάτου υἱοῦ φύσει τοῦ θεοῦ καὶ πατρός· οὕτως οὖν ὡρίσθη υἱὸς θεοῦ, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν.

Ἀλλ' οἱ τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα, φησὶ, τῆς πίστεως ἡμῶν μὴ κατανοοῦντες, καθὼς Παῦλος ἐντέλλεται ὑμῖν, εἴπατε, ποῖον ἴστε ἱερέα ταυτοφυῆ τῷ ἱερατευομένῳ ποτέ; ἢ τίνα ἀπόστολον οὐχ' ὑποτεταγμένον τῷ ἀποστείλαντι αὐτόν; ἢ οὖν ὁ λόγος ὤν, περὶ οὗ τάδε εἴρηται, αὐτὸς ἥττων ἐστὶ φύσει καὶ τάξει τοῦ θεοῦ, ὡς Ἀρείῳ δοκεῖ; εἰ ἐκεῖνος μὴ ἔστιν, ἕτερόν τινα παρὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι δεήσει, τὸν λειτουργόν τε καὶ διάκονον θεοῦ νοούμενον ἐνεργείᾳ τοῦ λόγου. Ἀλλὰ τί δὴ τῶν μειζόνων ἀφέμενοι τῆς θεότητος λόγων, καὶ τῶν πτωχοτέρων τῆς ἀνθρωπότητος, ταῦτα ἡμῖν μόνον παράγετε; ἡμεῖς γὰρ καὶ κτίσμα φαμὲν εἶναι θεοῦ τὸν αὐτὸν Χριστὸν, ὃν καὶ κτίστην ἁπάντων οἴδαμεν· ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῶν ἐν αὐτῷ τὰ ὄντως ἄνισα δοξάζοντες δηλαδή· τῷ τοι ἄρα, καὶ θεὸν καὶ ἱερέα καὶ θῦμα, τὸν αὐτὸν εἶναι ἴσμεν Χριστόν· μὴ γὰρ ὅτι ἱερεὺς λέγεται, λάτρης καὶ λειτουργὸς μόνον ὑμῖν ἐντεῦθεν νοείσθω θεοῦ, κατὰ τὸν ἐπὶ παντὸς ἱερέως λαμβανόμενον λόγον· ἀλλ' ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ πάλιν λέγοντος ἱερέως ἀκούετε· τοιοῦτον ἔχοντες ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· αὐτὸ τοῦτο ὃ ὑπορήσατε ἡμῖν ἐν ἑαυτοῖς σκοπεῖτε, ὅτι οὐκ ἔστιν ἱερέως τὸ σύνθρονον εἶναι τῷ ἱερατευομένῳ καὶ σύντιμον καὶ ὁμόδοξον, ἀλλὰ τινὸς ἰσοφυοῦς καὶ ἰσοσθενοῦς τῷ ἐνδόξῳ θεῷ· οὐκοῦν ἄρα ὡς ἱερεὺς συγκαθέζεται θεῷ ἐν οὐρανοῖς ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ γενόμενος ἐπὶ γῆς, καὶ τὴν ἰδίαν σάρκα ἱερουργήσας θεῷ, καὶ ἀναγαγὼν αὐτὴν πρὸς θεὸν, ἀλλ' ὡς καὶ θεὸς ὢν ἀληθῶς ὁ αὐτός. IV.

Βασανιστέον δὲ καὶ τὸ ἀτρανῶς μὲν καὶ ἀθάρσως ὅμως ἐν πλείοσιν αὐτῶν ἐπιχειρούμενον· δεδόσθω γὰρ, φασὶ, κατὰ συνδρομὴν εἶναι καθ' ὑμᾶς καὶ θεὸς ὁ αὐτὸς Χριστός· ὁ δὲ Ἰησοῦς, τί ὑμῖν εἶναι δοκεῖ; οὐ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸν λόγον καὶ σάρκα ἐρεῖτε· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμοίως θεὸς, δῆλον ὡς οὐκ ἀεὶ ὁ Χριστὸς, θεός· τὸν γὰρ Ἰησοῦν ὃν φατὲ θεὸν, τοῦτον καὶ κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, σαφῶς εἴρηται· οὐχ' ὁ ἦν οὖν ὁ Ἰησοῦς εἴτουν κύριος, τοῦτο γέγονε ποιηθεὶς Χριστὸς καὶ κύριος· οὐδεὶς V.

ἡμᾶς· σαφὲς οὖν ὡς ἀπὸ μέρους, ἥ τε ζωοποιΐα καὶ ἡ νέκρωσις, ἑκατέρα λέγεται περὶ Χριστοῦ· οὐ γὰρ κατὰ τοῦ ὅλου ὡσαύτως ἄμφω, ἐπεὶ μὴ συναληθεύει τὰ ἐναντία πώποτε περὶ τοῦ αὐτοῦ· εἴπερ οὖν ὄντως τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν οἱ Χριστὸν ἐπὶ ξύλου κρεμάσαντες, δῆλον ὡς ὁ αὐτὸς ἐκ μὲν τοῦ θείου λόγου, τὸ εἶναι κύριος τῆς δόξης εἶχε· τὸ δὲ ἀληθῶς σταυροῦσθαι, ἐκ τῆς ἀνθρωπείας σαρκός· φύσει τὲ γὰρ ὡς θεὸς ἐποφείλεταί τε τὴν παρὰ πάντων δόξαν· ἐξουσιάζει τὲ αὐτῆς δοξάζων οὓς βούλεται, μόνος καὶ φύσει ὡς ἄνθρωπος πάθος ὑπέμεινεν.

III. Τί οὖν, φησίν; οὐ προφανέστατα εἴρηται περὶ Χριστοῦ, ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀνέστη, καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ; καὶ ὅτι διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος γενομένην αὐτοῦ ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν, ὡρίσθη υἱὸς θεοῦ; πῶς οὖν λέλεκται, ὃν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν; καὶ τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν; Ἀλλ' εἰπάτωσαν οἱ ἐρευνητικοὶ τῶν γραφῶν, ὡς οἴονται, εἰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν διὰ τοῦ θείου πνεύματος, ἁπλῶς τοῦτο δόξαν υἱοῦ θεοῦ περιποιεῖται τῷ ἀνισταμένῳ, πῶς ὁ υἱὸς τῆς χήρας ἐπὶ Ἠλίου, καὶ ὁ τῆς Σωμανίτιδος ἐπὶ Ἐλισσαιὲ, καὶ Ταβηθὰ ἐπὶ Πέτρου, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, οὐχ υἱοὶ θεοῦ ὡρίσθησαν; δῆλον γὰρ ὡς καὶ οὗτοι δυνάμει θεοῦ καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἁγιωσύνης τοῦ ἐν τοῖς ἀναστήσασιν αὐτοὺς ἐνεργοῦντος ἀνέστησαν· εἴπερ μὴ ἔστι ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχων, πάρεξ τοῦ κυρίου, ὅς ἐστι πνεῦμα τὸ ζωοποιὸν φύσει μόνον ὄν· καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ μόνῳ τῷ θεῷ ζωὴ ἦν, καὶ αὐτὸς θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, ἀποκτείνει καὶ ζῆν ποιεῖ, κατάγει εἰς ᾅδου καὶ ἀνάγει· δῆλον οὖν ὡς τῷ ἑαυτὸν ἀναστῆσαι, παρέστησεν ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ ὁ κύριος· μὴ συνθανὼν τῷ ἀνθρωπίνῳ αὐτοῦ μέρει, διότι ἀθάνατος θεὸς ἦν, ἀλλ' ἐνεργῶν ἀπὸ μέρους τὴν ἰδίως θείαν ἐνέργειαν, καὶ ζωοποιῶν τὸ θανὸν αὐτοῦ μέρος· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· ἐνδιδομένη γὰρ καὶ εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ ἁγίου αὐτοῦ σώματος, ζωοποιεῖ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν μετὰ θάνατον, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος θείου αὐτοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν· οὐκοῦν σαφὲς ὅτι οὐ διότι ἀνέστη ἁπλῶς, ἐδοξάσθη υἱὸς θεοῦ ὁ κύριος, ἀλλ' ὅτι ἰδίᾳ δυνάμει· ἐπεὶ νεκροὺς ἤδη πλείστους καὶ ἄλλους πρότερον καὶ μετὰ Χριστὸν ἀνέστησε τὸ πνεῦμα τῆς ἁγιωσύνης, ἐν οἷς οὐ λέγεται τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος αὐτοῦ, ὥσπερ κατὰ τὴν ἰσχὺν ταύτην, ἐμφανίσαι· οὐκ ἀλόγως οὖν, οὐδὲ ἀπὸ τῆς τυχούσης δόξης, οὐδὲ μὴν ἐκ λόγου τινὸς τῶν συμβεβηκότων, ὡρίσθη υἱὸς θεοῦ Χριστὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐνεργείας, παραστήσας ὅτ-

τως θείαν αὐτοῦ εἶναι τὴν δύναμιν, ἐκ δὲ τῆς δυνάμεως, τὴν οὐσίαν· οἱ
γὰρ ὅροι εἴτουν ὁρισμοὶ τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων, ἐκ τῶν οὐσιωδῶν
λαμβάνονται λόγων· ὦ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς· καὶ τοῦτο ὅλον οὐκ ὤφειλε
λαθεῖν τὴν ὑμετέραν ἀμαθῆ πολυμάθειαν· τόδε οὖν αὐτὸ σαφέστατα βοᾷ
τὸν υἱὸν Δαβὶδ Χριστὸν καὶ υἱὸν θεοῦ εἶναι· διότι ἐξ αὐτῆς τῆς κατὰ
τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐνεργείας, ὅμοιος θεῷ τὴν οὐσίαν δέδεικται· καὶ
τοῦτο τεκμήριον ἔχομεν περὶ αὐτοῦ, ὡς γνησιωτάτου υἱοῦ φύσει τοῦ θεοῦ
καὶ πατρός· οὕτως οὖν ὡρίσθη υἱὸς θεοῦ, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀνα-
στάσεως νεκρῶν.

Ἀλλ' οἱ τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα, φησὶ, τῆς πίστεως ἡμῶν μὴ κα- IV.
τανοοῦντες, καθὼς Παῦλος ἐντέλλεται ὑμῖν, εἴπατε, ποῖον ἴστε ἱερέα ταυτο-
φυῆ τῷ ἱερατευομένῳ ποτέ; ἢ τίνα ἀπόστολον οὐχ' ὑποτεταγμένον τῷ ἀπο-
στείλαντι αὐτόν; ἢ οὖν ὁ λόγος ὢν, περὶ οὗ τάδε εἴρηται, αὐτὸς ἥττων
ἐστὶ φύσει καὶ τάξει τοῦ θεοῦ, ὡς Ἀρείῳ δοκεῖ; εἰ ἐκεῖνος μὴ ἔστιν, ἕτε-
ρόν τινα παρὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι δεήσει, τὸν λειτουργόν τε καὶ διά-
κονον θεοῦ νοούμενον ἐνεργείᾳ τοῦ λόγου. Ἀλλὰ τί δὴ τῶν μειζόνων ἀφέ-
μενοι τῆς θεότητος λόγων, καὶ τῶν πτωχοτέρων τῆς ἀνθρωπότητος, ταῦ-
τα ἡμῖν μόνον παράγετε; ἡμεῖς γὰρ καὶ κτίσμα φαμὲν εἶναι θεοῦ τὸν αὐ-
τὸν Χριστὸν, ὃν καὶ κτίστην ἁπάντων οἴδαμεν· ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῶν
ἐν αὐτῷ τὰ ὄντως ἄνισα δοξάζοντες δηλαδὴ τῷ τοι ἄρα, καὶ θεὸν καὶ
ἱερέα καὶ θῦμα, τὸν αὐτὸν εἶναι ἴσμεν Χριστόν· μὴ γὰρ ὅτι ἱερεὺς λέγε-
ται, λάτρης καὶ λειτουργὸς μόνον ὑμῖν ἐντεῦθεν νοείσθω θεοῦ, κατὰ τὸν
ἐπὶ παντὸς ἱερέως λαμβανόμενον λόγον· ἀλλ' ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου
περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ πάλιν λέγοντος ἱερέως ἀκούετε· τοιοῦτον ἔχοντες ἀρ-
χιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης, ἐν τοῖς ἐπου-
ρανίοις· αὐτὸ τοῦτο ὃ ὑπορήσατε ἡμῖν ἐν ἑαυτοῖς σκοπεῖτε, ὅτι οὐκ ἔστιν
ἱερέως τὸ σύνθρονον εἶναι τῷ ἱερατευομένῳ καὶ σύντιμον καὶ ὁμόδοξον,
ἀλλὰ τινὸς ἰσοφυοῦς καὶ ἰσοσθενοῦς τῷ ἐνδόξῳ θεῷ· οὔκουν ἄρα ὡς ἱε-
ρεὺς συγκαθέζεται θεῷ ἐν οὐρανοῖς ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ γενόμενος ἐπὶ γῆς,
καὶ τὴν ἰδίαν σάρκα ἱερουργήσας θεῷ, καὶ ἀναγαγὼν αὐτὴν πρὸς θεὸν,
ἀλλ' ὡς καὶ θεὸς ὢν ἀληθῶς ὁ αὐτός.

Βασανιστέον δὲ καὶ τὸ ἀτρανῶς μὲν καὶ ἀθάρσως ὅμως ἐν πλείοσιν αὐ- V.
τῶν ἐπιχειρούμενον· δεδόσθω γὰρ, φασὶ, κατὰ συνδρομὴν εἶναι καθ' ὑμᾶς
καὶ θεὸς ὁ αὐτὸς Χριστός· ὁ δὲ Ἰησοῦς, τί ὑμῖν εἶναι δοκεῖ; οὐ γὰρ δὴ
καὶ αὐτὸν λόγον καὶ σάρκα ἐρεῖτε· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμοίως θεὸς, δῆ-
λον ὡς οὐκ ἀεὶ ὁ Χριστὸς, θεός· τὸν γὰρ Ἰησοῦν ὃν φατὲ θεὸν, τοῦτον
καὶ κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, σαφῶς εἴρηται· οὐχ' ὃ ἦν οὖν ὁ
Ἰησοῦς εἴτουν κύριος, τοῦτο γέγονε ποιηθεὶς Χριστὸς καὶ κύριος· οὐδεὶς

γὰρ γίνεται ὅ ἐστιν· οὐδ' ἄρα οὖν θεὸς ἀεί ἐστιν ὁ Ἰησοῦς, ἐπεὶ μὴ δὲ κύριός ἐστιν· εἰ δὲ ὁ μὲν Ἰησοῦς ἄνθρωπος, ὁ δὲ Χριστὸς θεὸς ὑμῖν νοεῖται, ἢ μόνον θεὸς ἔσται ὥσπερ ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος Χριστὸς, καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως· ἢ θεὸς καὶ ἄνθρωπός τις ἕτερος παρὰ τὸν Ἰησοῦν καὶ ἔσονται δύο ἄνθρωποι, μετὰ τὴν ποίησιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς Χριστὸν ἐν αὐτῷ φαινόμενοι· ὧν ὁ μὲν σύνθετος τὴν ὑπόστασιν, ὡς φατὲ· ὁ δὲ Ἰησοῦς, ποιητὸς Χριστὸς· εἰ δὲ Χριστὸς, θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὄντως νοεῖται· καὶ οὕτως ὁ Ἰησοῦς ἐπίκτητον ἀνθρωπότητα λαβὼν, καὶ θεότητα τὴν Χριστοῦ, τρεῖς μὲν ἀνθρώπους, δύο δὲ θεοὺς εἶναι ἑαυτὸν ἐπιδείξηται Χριστὸς γενόμενος· ἢ εἰς θεὸν καὶ ἄνθρωπον μερισθῆναι ὁ Ἰησοῦς λογισθήσεται, ποιηθεὶς Χριστός.

Φαμὲν οὖν σὺν τῷ θεολόγῳ πρὸς τάδε καὶ ἡμεῖς, ὅτι πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ οὐχ' ἕτερον κηρύσσει, τόν τε λόγον σάρκα γενόμενον, καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, δῆλον ὡς τὸν αὐτὸν οἶδεν Ἰησοῦν τῷ Χριστῷ, καὶ Χριστὸν τὸν αὐτὸν τῷ λόγῳ· Χριστὸς τε γὰρ οὐκ ἄλλοθεν λέγεται, ἢ διὰ τὸ κεχρίσθαι, καὶ πιαίνεσθαι τῇ θεότητι τοῦ λόγου ἡ σὰρξ· καὶ Ἰησοῦς, ὅ ἐστι σωτὴρ, οὐχ' ἑτέρωθεν κέκληται, ἢ διὰ τὸ σωτήριον ἔχειν φυσικὴν δύναμιν· οὕτως γὰρ αὐτοῦ καὶ ὁ ἄγγελος τὴν φερώνυμον κλῆσιν ἐξηγήσατο λέγων· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· ὁ οὖν ἔχων δύναμιν, οὐ μόνον τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ λυτροῦσθαι τῶν ἁμαρτιῶν, τίς ἂν εἴη τὴν φύσιν εἰ μὴ θεὸς; τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἰουδαῖοι ἠγνόησαν, εἰπόντες ὅτι οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ θεὸς· καὶ Ἰησοῦς οὖν ὠνόμασται, ὡς αὐτὸς ὢν ὁ θεὸς ὁ λέγων· οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ δίκαιος καὶ σώζων· ὅτι τοῦ κυρίου ἡ σωτηρία· καὶ οὐ πρέσβυς, οὐδ' ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· εἰ δὲ καὶ ἕτερός τις λέγεται Ἰησοῦς, ὥσπερ οὖν ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ ὁ ἐπιλεγόμενος Ἰοῦστος, δῆλον ὡς ἢ ἀπὸ μέρους πνευματικῆς μεταλήψεως, ἢ κατὰ τύχην, ἢ τύπον ἐστὶν ἡ ὁμωνυμία· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν χριστῶν λεγομένων προφητῶν καὶ ἱερέων καὶ βασιλέων· τὸ δὲ μὴ εἶναι ἀεὶ Χριστὸν τὸν Ἰησοῦν διὰ τὸ εἰρηκέναι τὸν Πέτρον, καὶ κύριον καὶ Χριστὸν πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν τὸν θεὸν, εὔηθες λίαν· εἰ γὰρ πάντως μεταβολὴν ἢ προκοπὴν προϋποκειμένου σημαίνει τὸ ἐποίησεν, ἄρα γε καὶ ὁ λέγων οὐκ αὐτὸς οὗτος σου πατὴρ ἐκτήσατό σε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔπλασέ σε πρῶτον κτῆμα εἶναι θεοῦ, εἶτα ποίημα αὐτοῦ γενέσθαι σημαίνει τὸν λαὸν αὐτοῦ· καὶ ὁ εἰπὼν, σοὶ μόνῳ ἥμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, οὐ τὸ πονηρὸν ποιήσας ἅμα ἦν καὶ ἁμαρτῶν, ἀλλ' ἥμαρτε πρῶτον, εἶτα τὸ πονηρὸν ἐποίησε· καὶ τίς ταῦτα

δοὺς, οὐ διὰ πάσης τῆς ἱερᾶς γραφῆς σοφιστικῶς ληρῶν ἐλεγχθήσεται; καὶ ἐν τῷ λέγεσθαι δὲ ποιῆσαι τὸν θεὸν τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ, πρῶτον ἄνθρωπον, εἶτα εἰκόνα θεοῦ γενέσθαι αὐτὸν νοήσομεν.

Αἱ θεῖαι Γραφαὶ τὸν Χριστὸν καλοῦσι, καὶ ἕνα θεὸν, καὶ ἕνα ἄνθρωπον, καὶ ἕνα Χριστόν· ἀλλ' ὁ μὲν εἷς θεὸς, κατὰ φύσιν ἐστὶν εἷς· ὡσαύτως καὶ ὁ εἷς ἄνθρωπος· ὁ δὲ εἷς Χριστὸς, κατὰ τὴν ἑκούσιον ἕνωσιν θεοῦ πρὸς ἄνθρωπόν ἐστιν εἷς Χριστός· διαφέρει ἄρα ὁ εἷς θεὸς, τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ. Ἀλλὰ οὐ τῷ μὴ εἶναι θεὸς, τῷ δὲ εἶναι καὶ ἄνθρωπος, διαφέρει τοῦ εἶναι μόνον θεὸς, Χριστός· κατὰ δὲ τόνδε τὸν συλλογισμὸν, καὶ ἀνθρώπου ἄρα διαφέροι ἂν τὴν φύσιν, Χριστός· εἰ δὲ καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου διαφέρει τῇ φύσει Χριστὸς, τί ἂν εἴη τὴν φύσιν εἴπατε· εἰ δὲ διὰ τάδε μὴ τῇ φύσει πάντως δεῖν διαφέρειν τοῦ ἀνθρώπου Χριστὸν φατὲ, οὐδ' ἄρα τοῦ θεοῦ ἀναγκαίως, ἐκ τῶνδε διαφέρει. VI.

Κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν Ἰησοῦν· ποῦ τάσσεις τὸν θεὸν λόγον ὦ Αἰγύπτιε; ποιοῦντα κύριον; ἢ ποιούμενον κύριον; μὴ ποιῶν ἰδικὰς διανομάς· ἀπόκριναι πρὸς τὴν ἐρώτησιν. Ποιοῦντα μὲν ὄντως, ἀλλὰ τῇ τῆς ἰδίας φύσεως ἐνδόσει εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ἐμπλοκῇ κατὰ μίαν τὴν ἰδικὴν αὐτοῦ πάλαι ὑπόστασιν. VII.

Εἰ παραπλησίως ἡμῖν κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος ὁ Χριστὸς, δῆλον ὅτι φύσει τῇ καθ' ἡμᾶς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Εἴ τι οὖν τῶν αὐτῶν καὶ ὡσαύτως κοινωνεῖ, πάντως καὶ τῆς αὐτῆς ἐστι πάντη φύσεως, καὶ μόνης τῶν ἑτέρων τῶν τοῦ αὐτοῦ συμμετασχόντων· ἄρα οὖν ἐπεὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων, μύρμηξ τὲ καὶ πέρδιξ καὶ χαρὶς καὶ πάρδαλις μετέχει, τῆς αὐτῆς εἰσὶ τάδε φύσεως πάντη; σκόπει δὲ, ὦ οὗτος, ὅτι τῶν μὲν αὐτῶν τοῖς παιδίοις καὶ ὁμοίᾳ κοινωνίᾳ φησὶ τὸ λόγιον κεκοινωνηκέναι τὸν υἱὸν, ἤγουν αἵματος καὶ σαρκός· οὐ μὴν καὶ τὸν κοινωνήσαντα τοῖςδε καθ' ἡμᾶς, ὅμοιον ἡμῖν φησὶν ἁπλῶς· ὥστε ἐξ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου ἡμῖν ἐκεῖνος σύγκειται· πῶς οὖν μόνος καθ' ἡμᾶς ἔσται ἄνθρωπος; VIII.

Εἰ ὁ πατὴρ ποτὲ μὲν τοῦ θεοῦ λόγου μόνου πατὴρ, ποτὲ δὲ καὶ πατὴρ καὶ θεὸς, ἢ ἄρα εἰς τὸ μεῖζον προέκοψεν ὁ πατὴρ, ἢ εἰς τὸ ἔλαττον κατεβιβάσθη ὁ υἱός. Ἀλλὰ πατὴρ μὲν τοῦ ἀοράτου λόγου ἀεὶ, θεὸς δὲ μόνης τῆς ὁρωμένης σαρκὸς τοῦ λόγου ἐστίν. IX.

Εἰ ὁμοῦ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς τοῦ ἀνθρώπου, δῆλον ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀλλήλοις ὅπερ λέγονται· τουτέστι οὔτε θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θεὸς, οὔτε ἄνθρωπος τῷ θεῷ ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' αἱ μὲν ἐν κυρίῳ φύσεις, οὕτως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἀντεξεταζόμεναι· τούτων γὰρ ἡ μὲν ἐθέωσε δηλονότι ὡς θεία, ἡ δὲ ἐθεώθη ὡμολογημένως ὡς μὴ φύσει θεία πάλαι· Χριστὸς δὲ αὐτὸς, ἤγουν ἡ ξυνωρὶς τῆς X.

θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, οὔτε ἁπλῶς θεὸς ἀνθρώπου καὶ ὅλου ἑαυτοῦ, οὔτε ἄνθρωπος θεοῦ καὶ ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ὑπόστασιν· ἀλλ' ἅμα θεός τε καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός· πρός τε θεὸν διαφέρων τῇ ἐπενδύσει τοῦ ἀνθρωπίνου, καὶ πρὸς ἀνθρώπους διοίσων τῇ ἐνοικήσει τοῦ θείου.

XI. Λειτουργὸν τῶν ἁγίων τὸν Χριστὸν ὀνομάζει ἡ ἁγία γραφὴ καὶ πᾶς λειτουργὸς, τοῦ θεοῦ δηλονότι, τῷ θεῷ αὐτοῦ λειτουργεῖ· καὶ εἰ τὰ τοῦ νόμου σκιὰ ἦν τῶν ἐν τῇ χάριτι, ἐν δὲ τῇ σκιᾷ εἶχεν ὁ νόμος λειτουργὸν, δῆλον ὅτι καὶ ἐν τῇ χάριτι ἔχει λειτουργόν. Ἐπεὶ οὖν καὶ θῦμα εἶχεν ἡ σκιὰ, καὶ λειτουργοῦ ὄντος τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀνθρώπου καθ' ὑμᾶς, ποῦ ζητοῦμεν καὶ τὸ θῦμα τῆς σκιᾶς; εἰ νοήσομεν οὖν τὸ ἀποστολικὸν ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου ἑαυτὸν ἄμωμον προσήνεγκε τῷ θεῷ, γνωσόμεθα ὡς ὁ αὐτός τε καὶ ἐφάπαξ· οὐ γὰρ καὶ πολλάκις, καὶ εἷς καὶ οὐ πλείους ἱερατεύων ἐστὶ, λειτουργός τε θεοῦ, καὶ θῦμα θεῷ ὁμοίως τε καὶ θεὸς λειτουργούμενος· εἰ γὰρ διὰ πνεύματος ἁγίου προσφερόμενος ἑαυτὸν προσενεγκεῖν λέγεται, καὶ οὐδ' ἑτέρου προσενεχθῆναι, δῆλον ὡς τῆς αὐτοῦ φύσεώς ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅ ἐστι καὶ θεός.

XII. Εἰ τῆς κεφαλῆς οὐ δεσπόζει ὁ θεὸς λόγος, οὐδ' ἄρα ὅλου τοῦ σώματος δεσπόζει· εἰ δὲ τῆς ἐκκλησίας κύριος ὁ θεὸς λόγος, ἐξ ἀνάγκης καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ κύριος. Εἰ κατὰ φύσιν πάντη ἰσότιμος τὴν τάξιν καὶ ὁμοταγὴς ἡ κεφαλὴ πρὸς τὸ ὅλον σῶμα, οὐδ' ἄρα κεφαλὴ ὄντως ἐστὶν ἥτις ὡς ἀρχὴ καὶ ἐπικείμενον μέρος τῷ ὑποκειμένῳ αὐτῆς ὅλῳ σώματι νοεῖται· εἰ δὲ ὄντως ὑπέρκειταί τε αὐτοῦ φυσικῇ θέσει, καὶ ἐξ αὐτῆς πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογεῖται καὶ συμβιβάζεται καὶ ἐπιχορηγεῖται τὰς δυνάμεις, δῆλον ὡς μεθέξει τινὸς ἡγεμονικῆς τοῦ σώματος φύσεως παρὰ τὴν ἡγεμονευομένην ὑπ' αὐτῆς ὁμοούσιον αὐτῇ φύσιν αὐτοῦ τοῦ ὅλου σώματός ἐστιν· ἧς εἰ μὴ μετέχει, οὐδ' ἄρα κεφαλή ἐστιν, ὡς μὴ δὲ ἡγεμονοῦσα λοιπὸν καθ' αὐτήν· εἰ δὲ μετέχει τοῦ κινοῦντος καὶ ἄγοντος τὸ σῶμα, οὐδ' ἄρα λοιπὸν ἡγεμονευόμενον ἀλλὰ ἄρχον ἐστίν· οὐκοῦν ὡς μέλους μὲν ἡμῶν οὔσης καὶ τῆς σαρκὸς ἑαυτοῦ κύριος ὁ λόγος, εἰ καὶ ταύτης τῆς κεφαλῆς ἡμῶν νοουμένης, ἐπὶ καὶ αὐτὴ ὑπ' αὐτοῦ λέγεται· κεφαλὴ γὰρ καὶ Χριστοῦ ὁ θεὸς εἴρηται· οὐ μὴν καὶ ὅλου Χριστοῦ· τοῦ γὰρ ὅλου καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτὴ, ἤγουν ὁ λόγος· καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ οὐ δεσπόζει· εἰ δὲ καθὰ φὴς τὸ δεσπόζον τοῦ λοιποῦ, καὶ τῆς κεφαλῆς δεσπόζει, ἐπεὶ Χριστοῦ κεφαλὴ ὁ θεὸς εἶναι ἐῤῥήθη, ἄρα καὶ τοῦ θεοῦ δεσπόζει ὁ θεός· τοῦ γὰρ σώματος ὑποτεταγμένου τῷ θεῷ ἤγουν Χριστοῦ ὅλου ὡς φατὲ, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἤγουν τὸν θεὸν, δεῖ ὑποκεῖσθαι τῷ αὐτῷ θεῷ.

XIII. Εἰ μὴ θεὸς καὶ δεσπότης τοῦ Χριστοῦ ὁ θεὸς λόγος, δῆλον ὅτι

οὐδὲ ναὸς τοῦ θεοῦ λόγου ὁ Χριστός· εἰ δὲ ναὸς τοῦ θεοῦ λόγου ἢ ὁ Ἰησοῦς, ἐξ ἀνάγκης καὶ θεὸς αὐτοῦ καὶ δεσπότης ὁ θεὸς λόγος. Ἡ σὰρξ μόνη ναὸς τοῦ λόγου· ὁ γὰρ Χριστὸς ναὸς ἅμα καὶ θεὸς ἐνοικῶν τῷ ναῷ ἐστιν· οὔτε γὰρ χρίσμα μόνον, οὔτε χρισθησόμενον ὁ Χριστὸς ἀληθῶς, ἀλλὰ χρίσμα καὶ ὁ χρισθείς· ἦν δὲ τὸ μὲν χρισθὲν τὸ ἀνθρώπινον τοῦ κυρίου· τὸ δὲ χρίσμα, οὐκ αἰσθητὸν δηλαδή τι ὅλως, ἀλλὰ τὸ θεῖον αὐτοῦ· θεὸς ἄρα καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς Χριστός.

Εἰ πάντα διὰ τοῦ λόγου οὐ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ καὶ γίνεται, δῆλον ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ κύριος καὶ Χριστὸς διὰ τοῦ θεοῦ λόγου ἐγένετο· πάντων δὲ τῶν δι' αὐτοῦ, θεὸς καὶ δεσπότης ὁ λόγος. Εἰ οὖν δὴ κύριος καὶ Χριστὸς, καθὼς εἴρηται, ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὁ Ἰησοῦς, πῶς ἔτι ὑπὸ τοῦ θεοῦ δεσπόζεται; οὐ γὰρ καθολικῶς τὸ κυριεύειν πάσης τῆς παρὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ οὐσίας ἔχων ὁρᾶται λοιπὸν, ὥσπερ νοοῦμεν ἐπὶ τοῦ κυρίως κυρίου, πρὸς ὃν εἴρηται, ὅτι Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά· εἰ δὲ ὅτι τινῶν κυριεύει, οὐ μὴν καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτὸν ὥσπερ ὁ θεὸς, τοῦτο εἴρηται καὶ αὐτὸς γενέσθαι, καὶ Πιλάτος καὶ Ἡρώδης ἄρα, ὡς ἐκ μέρους τοιοίδε κύριοί εἰσι, καὶ γέγοναν ὑπὸ θεοῦ· ἔτι μὴν εἰ μὴ κατὰ τούσδε καὶ αὐτὸς ἀξίᾳ τινὶ καὶ κωδικέλλοις ἔλαβε τὴν κυριότητα ποιηθεὶς κύριος, δῆλον ὡς κατὰ τὴν ποίησιν αὐτοῦ, τὴν φύσιν αὐτὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ κυριακῶς ὡς εἰπεῖν ποιηθεὶς ἐν τῷ κτίζεσθαι, κύριος ἐστὶ πάντων, δηλονότι χωρὶς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· εἰ δὲ οὐ θέμις ἀνυποστάτῳ κυριότητι οὐσιῶσθαι τινὰ φύσει εἰς κύριον, δῆλον ὡς ἐνδόσει κυριευούσης φύσεως εἰς τὴν γενομένην φύσιν γεγένηται μὲν, κύριος δὲ ἐστιν ὁ Ἰησοῦς οὗτος· τίς δὲ ἡ κυριεύουσα πάντων φυσικῶς οὐσία; ἡ θεία προδήλως· Ταύτης δὲ τί; τὸ εἰς τὸν Ἰησοῦν ἐνδόσιμόν ἐστι, ὁ κτίστης αὐτοῦ λόγος· ἑαυτῷ γὰρ περικτίσας αὐτὸν, καὶ συμφὺς τῷδε ἀπ' αὐτῆς ποιήσεως αὐτοῦ, κύριον αὐτὸν ὄντως δι' ἑαυτοῦ ἐποίησε· τῇ μεθέξει οὖν αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ ἐν αὐτῷ γεγονὼς καὶ ὢν, κύριος ὁ Ἰησοῦς, πῶς ἂν εἴη ὡς γεγονὼς ὑπ' αὐτοῦ, δοῦλος τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν κύριον ὡς ποίημα λοιπόν; εἰ γὰρ τὸ κύριον εἶναι αὐτὸν ἀναιρεθῇ, καὶ τὸ ποιηθῆναι αὐτόν· κύριον γὰρ αὐτὸν ἐποίησεν· εἰ δὲ ἔστι ποίημά τε καὶ κύριος, οὐκ ἄλλως δὲ κύριος ἐποιήθη, πλὴν διὰ τῆς οὐσιώδους ἕξεως τοῦδε αὐτοῦ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, ἢ καὶ ἑαυτοῦ δεσπόσει ὁ φύσει κύριος, ἢ καὶ τὸ ποιητὸν κύριον ἤγουν τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ συνελευθερώσει ἑαυτῷ καὶ πάντων κατεξουσιάσει· ἄρα δ' οὖν καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ἐλεύθερον ποιῆσαι τὸν δὲ ἕτερόν τινα λέγοντες, ἐκ τοῦδε αὐτοῦ καὶ δοῦλον γενέσθαι, τὸν ποιηθέντα ἐλεύθερον, λογισόμεθα. XIV.

Χωρὶς τοῦδε δεσπόζεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὴν ὑπακοὴν πληρῶσαι, ἢ XV.

ἀναμάρτητον γενέσθαι τῇ τοῦ νόμου φυλακῇ, ἀδύνατον ἀνθρώπῳ. Εἰ οὖν τὸ δεσπόζεσθαι ἁπλῶς ἐστι τούτων αἴτιον, μόνης ὑπακοῆς χρεία ἦν ἡμῶν, καὶ οὐκ οἰκονομίας Χριστοῦ εἰς δικαίωσιν ἡμῶν· ἐπεὶ πάντες ἡμεῖς καὶ ὁ διάβολος αὐτὸς, δεσποζόμεθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀναμάρτητα ἄρα τὰ πάντα, καὶ ἐν φυλακῇ τοῦ νόμου ἐγένοντο ἂν, καὶ ἄνευ τοῦ Χριστοῦ ὑποτασσόμενα· καὶ μετὰ δὲ τὴν σάρκωσιν τοῦ λόγου μὴ ὑπακούοντα τῷ μόνῳ, οὐ δικαιοῦται ποτέ· τὸ οὖν ἐναντίον δείκνυται ὦ οὗτοι· ὅτι σάρκα ἁμαρτίας οὖσαν φύσει δικαιωθῆναι καὶ ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐ δυναμένην, οὐκ ἦν δικαιωθῆναι καὶ πληρῶσαι πᾶσαν ὑπακοὴν, εἰ μὴ διὰ μεταλήψεως οὐσίας ἀναμαρτήτου, ἥτις ἐστὶν ἡ θεία μόνον.

XVI. Τὸ ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, εἰ μὴ τὸν ἄνθρωπον λέγει τῇ χρίσει τοῦ πνεύματος τιμώμενον, ἀλλὰ τὸν θεὸν λόγον, πρὸς ἀτιμίαν αὐτὸν ἔχρισεν ὁ χρίσας αὐτὸν, μείζονα ὧν ἔλαβε διὰ τῆς χρίσεως ἔχοντα ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει· πᾶς γὰρ ὁ χριόμενος, χρίεται ἵνα λάβῃ τινὰ ἃ ἐν τῇ φύσει ἔχειν οὐ δύναται. Ἀλλὰ τί γέγονε διὰ τῆς χρίσεως τὴν φύσιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ οὗτος ὁ χρισθεὶς, ὁ ψαλμῳδὸς προσλέγει· τῷδε οὖν προσεκτέον· θεὸν γὰρ καὶ αὐτὸν ὀνομάζει λοιπὸν τὸν ὑπό του χρισθέντα· πέφυκε δὲ οὔτε αἰσθητὸν οὔτε νοητόν τι θεὸν ὄντως ποιεῖν, πλὴν ἡ ὄντως θεότης· ἀνάγκη οὖν θεότητα εἶναι τὴν χρίουσαν, διὰ τὸ ὁ θεός σου· καὶ θεότητα τὸ χρίσμα, διὰ τὸ θεοποιῆσαι· καὶ θεὸν εἶναι τὸν χρισθέντα δεικνύειν, καὶ οὐχ' ὁμωνύμως οὕτω λεγόμενον· καὶ γὰρ ὁμοιογραφεῖται τῷ ἑβραίῳ, ἑκάτερόν τι ἐν τῷ χωρίῳ θεὸς, διὰ τῶν ἀνεκφωνήτων χαραγμάτων· θεὸν δὲ καὶ ἄνθρωπον τὸν κεχρισμένον οἰητέον· ὡς μὲν γὰρ ὑποκείμενόν τι τῷ χρίσματι, ἄνθρωπός ἐστι, καθὸ καὶ τὸ θεός σου εἴρηται· ὡς δὲ ἐν μεθέξει τοῦ θεοποιοῦ χρίσματος τοῦ καθ' αὐτό τε οὐσιωμένου, καὶ οὐσιωδῶς ὄντος ἐν αὐτῷ, θεὸν ἀπηρτισμένον.

XVII. Ἀληθῶς κατὰ τὸ εἰρημένον ὁ ἀσεβὴς, ὅταν ἔλθῃ εἰς βάθος ἀσεβείας, καταφρονεῖ· οἱ λέγοντες θεὸν ἢ δεσπότην τοῦ Χριστοῦ τὸν θεὸν λόγον, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν τοῦτο λέγουσιν, ἀλλὰ τῇ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου διδασκαλίᾳ τῇ διὰ τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων· ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πειθόμενοι λέγουσι· Δαβὶδ γάρ, φασι, καὶ Πέτρος ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, εἰς αὐτὸν προωρώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός· καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ θεέ μου θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες· καὶ πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ· καὶ ὁ προφήτης ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου. Ἀλλὰ τίς ἀγνοεῖ πλεῖστα τοιῶσδε εἰρημένα τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, πῶς εἴρηται τῶν πρὸς εὐσέβειαν παρεσκευασμένων; καὶ γὰρ ὁ λέγων εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, εἰ καὶ ὅλος ἐστὶν ὁ λέγων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ μέρους αὐτοῦ μόνου, παραινεῖ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· καὶ ὁ λέγων ὅτι γῆ εἰμὶ καὶ σποδὸς, εἰ καὶ ὅλος

ἐστὶν ὁ λέγων, ἀλλὰ περὶ μέρους αὐτοῦ φησὶ μόνου, ἤγουν τοῦ σώματος· καὶ τὸ Τοῦν προωρώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου, καὶ τὸ πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ ὅλου Χριστοῦ λέγοιτο, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἰδίως ἀκουστέον αὐτὰ, καὶ τὰ ὅμοια· ἥτις καὶ ἦν ἣν ἔχρισε τὸ πνεῦμα, καὶ ἔδειξεν ἐπὶ τῇ χρίσει αὐτοῦ εἰς αὐτὴν Χριστόν· τὸ δὲ Θεέ μου Θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, τῷ μὴ παρέλκοντι διπλασιασμῷ, εἰ φρικτότερον κατανοήσομεν, διττὴν σχέσιν ἔχειν τὸ χωρισθέν πως πρὸς τὸ ἐγκαταλειφθὲν τάχα αἰνίττεται· τοῦ μὲν πρώτου θεός μου, ὡς πρὸς κτήτορα φωνοῦντος τοῦ κτήματος· οἷον καὶ τὸ σὺ κύριε Θεὲ ἡμῶν· τοῦ δὲ δευτέρου, ὡς πρὸς ἴδιον κτῆμα βοῶντος τοῦ κτήτορος· οἷον τὸ ἵνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχή μου· διαλογιστέον δὲ ἔτι καὶ τόδε, ὡς εἰ τῶν οὐσιωδῶς ἡνωμένων ἐστὶ χωρισμὸς ὁ θάνατος, ἐπὶ δὲ τῷ θανάτῳ ὡς φὴς πρὸς τὸν Θεὸν εἴρητο παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τόδε, ἄρα γε οὐσιωδῶς αὐτῷ ἥνωτο ὁ τότε ἐγκαταλιπεῖν αὐτὸν πως λεγόμενος· οὐκοῦν τὸ αὐτὸ ἓν πρόσωπον, θεός τε καὶ ἄνθρωπος ἦν· καὶ οὗτος ὁ θνήσκων καὶ πάσχων τὸν χωρισμὸν τῶν ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀχωρίστων ἀπὸ τοῦ χωριστικοῦ θανάτου· εἰ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ θεοῦ εἴποιτε τὸν χωρισμὸν εἶναι ἐκ τοῦ ἁγίου ἀνθρώπου, τοὐναντίον ὁρῶμεν κατὰ πάντα τοὺς ἁγίους γινόμενον· μᾶλλον γὰρ συμπαρόντα καὶ ἐνισχύοντα ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ πάθεσι τοὺς θεοφόρους, τὸν κύριον ἴσμεν, ἢ ἐγκαταλιμπάνοντα αὐτοὺς ἐν τοῖς περὶ τὸν θάνατον καιροῖς· καὶ τάδε μὲν οὕτως· τὸ δὲ ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, οὐδὲ δεῖται ἐξωτέρας ἐπεξηγήσεως, αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ τοῦ εἰδότος θεὸν αὐτοῦ, εἶναι τὸν χρίσαντα, καὶ θεὸν ὄντως τὸν χρισθέντα αὐτὸν ἐχομένως ὁμολογοῦντος.

Ὁ ἀναθεματίζων τοὺς λέγοντας τὸν Ἰησοῦν παρὰ τοῦ πνεύματος δεδοξάσθαι, ἀναθεματίζει τοὺς λέγοντας τὸν Ἰησοῦν κεχρίσθαι τῷ πνεύματι. Οὐχί· τὸ γὰρ πνεῦμα τὸ χρίσαν, οὐκ ἂν προσεπλάσθη ἀμέσως τῷ χριομένῳ, εἰ μή τινα πνευματικὴν ὁμοειδῆ αὐτῷ φύσιν ἔνδοξον εὗρεν ἐν αὐτῷ· οὐδὲ γὰρ τὸ αἰσθητὸν μῦρον ἐν οὐκ αἰσθητῇ φύσει προζειζάνει· οὐδὲ πῦρ ὕδατι ἐπαλείφεται· οὐ μὴν οὐδὲ ἀὴρ γῇ καταχρίεται· οὐδὲ τὸ πνεῦμα οὖν τὸ καταβὰν ἐξ οὐρανοῦ καὶ μεῖναν ἐπ' αὐτὸν, σαρκὶ ἁπλῶς ἐπανεπαύσατο τοῦ Ἰησοῦ τῇ ἀνθρωπότητι· ἅπαξ ἀποφήσαντος τοῦ θεοῦ, μὴ μένειν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν ἀνθρώποις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας λοιπόν· οὐκοῦν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ συγγενοῦς αὐτῷ λόγου τοῦ πατρὸς, πρὸς τὸ ἴδιον ἐπέπτη· τὸ δὲ ὁμοούσιον οὐ δόξα τῷ ὁμοουσίῳ· ἦν ἄρα κύριος διὰ τὸν λόγον τὸν θεῖον ὁ γενόμενος καὶ Χριστὸς διὰ τὴν χρίσιν τοῦ πνεύματος, αὐτὸς Ἰησοῦς· καὶ κύριον γὰρ αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου, καὶ Χριστὸν διὰ τοῦ πνεύματος ὁ θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν Ἰουδαῖοι ἐσταύ- XVIII.

ρωσαν· τῇ τε ἐνδόσει τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ περιθήσει τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τά τε ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆςδε τῆς ἁγίου κιβωτοῦ καταχρυσῶν ὁ πατὴρ θείᾳ μαρμαρυγῇ· εἰ δὲ καὶ ἀπὸ γεννήσεως εὐθὺς Χριστὸς καὶ κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ ὀνομάζεται τῷ ἀγγέλῳ προαναφωνητικῶς· καὶ γὰρ καὶ Σαμουὴλ πρὶν χρίσαι τινὰ τῶν υἱῶν Ἰεσσαὶ ἔλεγεν, ἀλλ' ἢ ὁ Χριστὸς κύριος;

XIX. Εἰ μὴ ἄρα ἐκ τοῦ πνεύματος ἔλαβεν ὁ Ἰησοῦς καθὰ διδάσκει ὁ Αἰγύπτιος τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι, τίνος ἕνεκεν δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ τὸ πνεῦμα; οὐ μέτρῳ γὰρ φησὶ δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα· ὁ γὰρ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· πῶς οὖν, εἰ μὴ μέτρῳ καὶ ἀξίᾳ δίδοται αὐτῷ ὑπὸ θεοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα; Οὐχ' ὡς ἄτονος ἄνθρωπος πρὸς ἐνέργειαν θείαν ἔλαβεν ὁ Ἰησοῦς τὸ πνεῦμα· εἰ γὰρ μὴ ἔστι μέτρου φύσεως ἑτέρας λαβεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἀλλ' ὁμοφυΐᾳ καὶ ἀγάπῃ μόνῃ τῇ πρὸς αὐτὸν δίδοται, μόνος δὲ ὁ υἱὸς πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι ὁμοούσιος, δῆλον ὡς διὰ φυσικὴν ἀγάπην τῷ ὁμοουσίῳ υἱῷ δέδωκε τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ πνεῦμα ὁ πατήρ· πάντα γὰρ δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὁ πατήρ· ὥστε λέγειν τὸν υἱὸν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι.

XX. Ζωοποιός ἐστι τοῦ κυρίου ἡ σὰρξ πιστευομένη ὅτι ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου ἐζωοποιήθη· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι ζωοποιός. Ἀλλ' οὐκ' ἐνεργείᾳ τοῦ ζωτικοῦ λόγου νῦν ἁπλῶς ἐζωοποιήθη, ὥσπερ ἐν τῇ τοῦ Ἀδὰμ δημιουργίᾳ· ὅτῳ γὰρ ἂν πάλιν δυνάμει καὶ τὸ φθαρτὸν εἶχε καὶ νῦν ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ἐνοικήσει φύσεως ζωτικῆς εἰς φύσιν, καθ' ἕνωσιν οὐσιῶν δύο, τὴν ὑπόστασιν μίαν ἀποδεικνῦσαν· ὡς μὴ ἰσχύειν πώποτε λοιπὸν τὸ δυνάμει ἐναποκείμενον φθαρτὸν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ προελθεῖν· ὡς κατὰ ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως συνεναποκειμένης αὐτῇ ἐν τῇ τῆς ἀφθαρτοποιοῦ δυνάμεως, τῆς αὐτοφύσει ζωῆς, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θείαν ὑπόστασιν συνεχούσης τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν· οὕτω γοῦν τινὲς καὶ τοὺς φθοροποιοὺς τῆς γαστρὸς ὀπούς ἢ βοτάνας δι' ἑτέραν τινὰ ὠφέλειαν προσφέροντες τισὶ τοῖς ἰδίως ἐφεκτικοῖς αὐτῆς εἴδεσι μίξαντες, εἰς ἑνὸς φαρμάκου σύνθεμα, ἀδεῶς τὸ λοιπὸν παρέχουσι· φθοροποιΐαν γαστρὸς λοιπὸν οὐκ εὐλαβούμενοι διὰ τὸ συμπεπλεγμένον ἐφεκτικὸν τῆς γαστρὸς ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ φαρμάκῳ ἅμα.

XXI. Οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος μὴ ὢν τις ἄνθρωπος· καὶ ὁ λαμβάνων τὸν ἄνθρωπον θεὸς τινὰ ἄνθρωπον λαμβάνει, τὸν διὰ μὲν τὴν φύσιν ὄντα ἄνθρωπον, διὰ δὲ τὴν λῆψιν ὄντα ὑπὲρ ἄνθρωπου. Εἰ μὲν οὖν τινα ὄντα ἄνθρωπον ἤδη ὕστερον ἔλαβεν ὁ θεὸς, καλῶς λέγεις· εἰ δὲ τῇ λήψει καὶ μετὰ τὴν λῆψιν ὠράθη τὶς ὢν ἄνθρωπος, πῶς τινὰ ἄνθρωπον ἔλαβε γυμνὸν ἄτευκτον ἔτι τῆς προσλήψεως αὐτοῦ; εἰ δὲ διὰ τὴν φύσιν ἄνθρωπός

ἐστι τῇ φύσει καὶ διὰ τὴν λῆψιν ὑπὲρ ἄνθρωπον, οὐκ ἄλλό τι ἀλλ' αὐτὴν τὴν φύσιν πάντως ἐτράπη οὖν τοῦ εἶναι ὃ ἦν τῇ φύσει διὰ τῆς λήψεως· τί οὖν γέγονεν; ἢ γὰρ ἕτερόν τι, ὃ οὐδὲ θεὸς, οὐδὲ ἄνθρωπός ἐστι τὸ προσλαβόμενον ἤγουν· ἄρα οὖν καθ' ὑμᾶς, καὶ φύσις μία ἐστὶ Χριστῷ, καὶ αὐτὴ θεία· καὶ ὑπόστασις δὲ αὐτῷ μία προδήλως καὶ αὐτὴ θεοῦ.

Γέγραπται ὅτι καὶ ὁ ἁγιάζων, ἤγουν Χριστὸς, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες, δηλαδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' ἣν αἰτίαν οὐδὲ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ἀδελφοὺς καλεῖν λέγων, ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· καὶ πάλιν, ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· Ἀλλ' εἰ καὶ ἐξ ἑνὸς πάντες, ἀλλ' οὐχ' ὡσαύτως· ὁ μὲν γὰρ καὶ γεννήσει καὶ ἀχράντῳ καὶ ἀνάρχῳ ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ· οἱ δὲ κτίσει μόνον, οὐ τῆς αὐτῆς δὲ φύσεως, ὅ τε υἱὸς τοῦ κεραμέως καὶ ἡ στάμνος, καίτοι ἐξ αὐτοῦ γενόμενοι ἄμφω· ἄλλως δὲ ὁ φύσει ἁγιάζων, καὶ οἱ φύσει ἁγιαζόμενοι, πῶς ὁμοφυεῖς; εἴπερ μὴ καὶ ὁ κτίζων καὶ οἱ κτιζόμενοι· διὰ τί δὲ καὶ καλεῖν αὐτοὺς ἀδελφοὺς οὐκ ἐπαισχύνεται; τίς γὰρ αἰσχύνη καὶ ὑποπτεύεται ἐν ὁμοουσίοις πάντη καὶ ἰσοτίμοις; ἢ τίς ἔπαινος ταπεινοφροσύνης τῷ καλοῦντι ἑαυτὸν, ὃ φύσει ὅλος ἐστὶ μηδὲν πλέον ἔχων τοῦδε; οὐδὲ γὰρ ὁ μορφὴ δούλου φύσει ὢν μόνον, δοῦλον ἑαυτὸν καλῶν ἀκενόδοξος· τίς δὲ γνωμικὴ ἐποίησε συμπάθεια πρὸς τὰ κεκοινωνηκότα παιδία αἵματος καὶ σαρκὸς φύσει, τὸν τῇ φύσει ἑαυτὸν πάντη ὅμοιον καὶ αὐτὸν παραπλησίως τῆς σαρκὸς καὶ αἵματος φύσει κοινωνῆσαι; κἂν γὰρ μὴ ἐβούλετο, μᾶλλον δὲ καὶ εἰ μὴ ἐκοινώνησαν, μὴ δὲ ἐγένοντο ὅλως οὗτοι οἱ ὁμοούσιοι παῖδες τῷδε· εἰ λόγῳ τῆς οἰκείας φύσεως κεκοινώνηκεν αἵματι καὶ σαρκὶ, πάντως ἂν καὶ μόνος ὢν τοῖςδε ἐκοινώνησε· σαφὲς οὖν καὶ ἐν τούτοις τὸ ὑπερφυὲς ἡμῖν τοῦ καταδεξαμένου τὸ ὁμορφυὲς ἡμῖν θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀποθεώσαντος ὃς καὶ παιδία καλεῖ τούςδε τοὺς ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα ἀδελφοὺς, λέγων, ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός· ἐπεὶ δὲ εἰ καὶ κατὰ σαρκικὴν γέννησιν ἀδελφός ἐστιν αὐτοῖς ἐξ Ἀδὰμ προελθὼν τοῦ προπάτορος εἰς τόνδε τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα, ἀλλ' ὅμως τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἐξ ἀναστάσεως νεκρὸν πνευματικὸν ποιήσας, καὶ τοῦτο εἰς τροφὴν ἡμῖν παρέχων τοῦ ἐνθεῖναι καὶ ἡμῖν δι' αὐτοῦ δύναμιν εἰς ἀνάστασιν μετὰ τὴν νεκρότητα ἐνεργητικὴν πνευματικῆς σωμάτων ἀναβιώσεως, αὐτὸς αἴτιος ἡμῖν ἐστι σαφῶς τῆς τοιᾶςδε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι πνευματικῆς φύσεως καὶ ἀτελευτήτου καὶ ἀφθάρτου καταστάσεως τῶν νῦν ἐν ἡμῖν φθαρτῶν σωμάτων· τούτῳ τοι καὶ εἴρηται οὗτος οὗ τὰ παιδία ἐσμὲν, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· δι' ἡμᾶς γὰρ οὓς ἀφθάρτους ἀνιστᾷ πνευματικοῖς σώμασι καὶ τοὺς τόπους καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς πάντα κατάλληλα τοῖς XXII.

ἐνδιαιτωμένοις καὶ περιπολοῦσι καὶ διαβιοῦσι καὶ ἁπλῶς ἐμπολιτευομένοις αὐτοῖς, ἄφθαρτα ἀποκαθίστησι σώματα· ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν δόξαν τῆς ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ τούτου τοῦ καὶ ὡς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ και πατρὸς λέγοντος· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός.

XXIII. Εἰ αὐτὸς ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἐταπεινώθη κενώσας ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, οὗτός ἐστιν ὁ ὑπερυψωθεὶς, καὶ ᾧ ἐχαρίσατο ὁ θεὸς ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἆρά γε ὃ κατὰ φύσιν εἶχεν ὁ λόγος, ὕστερον κατὰ χάριν ἔσχεν. Ἀλλ' εἰ μὲν ὁ αὐτός ἐστι ὁ καθ' ἑτέραν μὲν τῶν αὐτοῦ φύσεων κενωθεὶς εἰς τὴν φύσει δούλην ἀνθρωπότητα, ὑψωθεὶς δὲ τὴν ἑτέραν εἰς τὴν φύσει δεσπόζουσαν θεότητα, ἆρά γε τῆς ταπεινώσεως ἑτέρου, ἑτέρῳ ὁ μισθὸς ἀποδέδοται ἀλόγως τὲ καὶ ἀδίκως· πλὴν ἡ ταπείνωσις, καὶ καθ' ὑμᾶς τοῦ λόγου ἐστὶν· αὕτη δὲ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου σταυροῦ εἴρηται προβῆναι· τοῦ λόγου ἄρα ἰδία χωρὶς σαρκικῆς συμφυΐας καὶ τῆς οἱασοῦν συνυποστάσεως ἑτέρας οὐσίας τὰ πάθη καὶ τὸν θάνατον εἶναι συνάγετε.

XXIV Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· εἰ οὖν ὁ ἐπὶ γῆς ὀφθεὶς, οὗ τὴν δόξαν ἐθεάσαντο ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, αὐτός ἐστιν ὁ φύσει θεὸς, πῶς ἀληθὲς τὸ προομολογούμενον; Καί τοι τὰ ἐπαγόμενα διασαφεῖ ὡς αὐτός ἐστιν ὅτε φύσει ἰδίᾳ ἀόρατος, καὶ σαρκὶ ἰδίᾳ ὁρατὸς ἡμῖν· εἴρηται γὰρ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ μηδένα ἑωρακέναι θεὸν, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο· οὐ μέν τοι ὅτι καὶ ὤφθη ἐθεασάμεθά τε, οὐ τὴν φύσιν αὐτοῦ ἔφη· δῆλον γὰρ ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ὁμοφυὴς τῷ ἀοράτῳ πατρὶ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ τήνδε οὐ τῆς φυσικῆς ἀξίας, ἀλλὰ τῆς σχετικῆς πρὸς τὸν ἴδιον πατέρα τάξεως· φησὶ γὰρ ὅτι δόξα ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς· ὁ δὲ ἐπὶ γῆς ὀφθεὶς καὶ λαλῶν ἀπλανῶς λέγων· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμέν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· οὐ σαφῶς δηλοῖ ὅτι ὁ μὴ ἐκεῖνον ὁρᾶν δυνάμενος οὐδὲ τοῦτον, ἀόρατος ἄρα θεότητι· ὁρατὸς ἀνθρωπότητι Χριστὸς ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἄνθρωπος.

XXV. Εἰ πάντα οἰκειοῦται τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια ὁ λόγος, καὶ πάντων ἠξίωται τῶν τοῦ λόγου ἡ σάρξ, ἆρα γέ καὶ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι ὅ ἐστι τῆς σαρκὸς φυσικὸν· καὶ τὸ τρεπτὸς εἶναι καὶ ὁρατὸς εἶναι καὶ τὸ περιέχεσθαι· εἰ δὲ καὶ ταῦτά τις δοίη, πῶς καὶ ἡ σὰρξ τῶν ἐναντίων μεταλήψεται; ἡ γὰρ ὁρατὴ, οὐκ ἀόρατος· καὶ ἡ τρεπτὴ, οὐκ ἄτρεπτος. Ἀλλὰ πάντα οἰκειοῦνται, εἰς πρόσωπον τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς γινόμενα, εἴτε φυσικὰ πάθη, εἴτε ἐξωτέρας ὕβρεις, εἴτε ὅτι οὖν αὐτῇ συμβεβηκὸς· τῇ γὰρ ἰδίᾳ ὑποστάσει αὐτὴν ἀνειληφὼς, ἐπροσωποποίησεν· οὐ μέν τοι τοὺς λό-

γους τῆς φύσεως τῆς σαρκὸς, οἰκειοῦται ἡ φύσις τοῦ λόγου· καὶ ἀξιώσασα γὰρ ὕστερον τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ θεότης πρὸς τῇ ὑποστάσει καὶ θείων φυσικῶν ἰδιωμάτων, ὅμως ἰδιάζει καὶ οὕτως, κατά τινα φυσικὰ αὐτῆς ἐξαίρετα· ἡ μὲν γὰρ ἐθέωσεν ὡς θεοποιὸς φύσις· ἡ δὲ ἐθεώθη ὡς θεοποιουμένη· καὶ ἡ μὲν ὑψώθη φύσις· ἡ δὲ οὐχί· καὶ ἡ μὲν ἔδωκε τὰ ἴδια· ἡ δὲ ἔλαβε τὰ δόματα τὰ φυσικά· οὐδὲν οὖν ἐκ τῶνδε ἡμῖν ἡ τοῦ προσώπου ἕνωσις τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων λυμαίνεται.

Εἰ φύσει θεὸς ὁ Χριστὸς, πῶς λέγει ἐν τῷ σταυρῷ, Θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; οὐδὲ γάρ ἐστι θεοῦ θεὸς φύσει νοουμένου· ἄρα οὖν φύσει ἄνθρωπός ἐστιν ὁ λέγων ἑαυτοῦ θεὸν τὸν θεὸν σαφῶς. Ἐπεὶ οὖν πατέρα ἡμῶν καὶ ἡμεῖς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς θεὸν καλοῦμεν, ἀρά γε διὰ τόδε καὶ ἡμεῖς καὶ τὸ κατὰ σάρκα φύσει υἱοὶ θεοῦ, ἢ οὐ δῆτα; εἰ γὰρ μὴ φύσει πατέρα τοῦ ὅλου ἡμῶν δηλοῦμεν, ὃν καλοῦμεν πατέρα, οὐδὲ πάσης φύσεως αὐτοῦ θεὸν εἶναι ἀνάγκη, ὃν καλεῖ θεὸν αὐτοῦ ὁ Χριστός. XXVI.

Εἰ φύσει θεὸν εἶναι ᾔδει τὸν Ἰησοῦν τὰ δαιμόνια, φησὶ, πῶς ἔλεγεν, ἐξορκίζω σε τὸν θεὸν ἵνα μὴ βασανίσῃς ἡμᾶς; Ἔστω οὖν μὴ εἰδέναι αὐτὸν θεὸν τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα· οὐδὲ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τὶς δύναται εἰπεῖν κύριον εἴτουν θεὸν τὸν Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ λαλεῖ, καθὼς γέγραπται· τί οὖν ὑμῖν ἀξιοπίστως εἰρῆσθαι δοκεῖ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τε τῆς ἀληθείας ἀεὶ, καὶ φίλων καὶ διδασκάλων τοῦ ψεύδους δαιμονίων; XXVII.

Εἰ ἡ σὰρξ, σάρξ ἐστι καὶ οὐ θεότης, ἐπεὶ μὴ δὲ ἐτράπη ἡ θεότης εἰς σάρκα, μὴ δὲ πάλιν συναναπληροῖ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς, πῶς διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, οὐχὶ καὶ ὁ ἄνθρωπός ἐστι καὶ οὐ θεότης; Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἥ τε τῆς σαρκὸς, σαρκική ἐστι φύσις· ἥ τε τῆς ἀνθρωπότητος ὡς ἀνθρωπείας, ἀνθρωπεία ἐστὶ φύσις· ἀλλ' οὐχ' ὑποστάσεις ταῦτα ἰδικαὶ, οὐδέ τι τούτων ἐν Χριστῷ ἀπεσχοινισμένως ἐστὶ τοῦ ἑτέρου ὑφεστώς· καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις γὰρ πᾶσι ψιλοῖς ἀνθρώποις, οὐχ' ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἁπλῶς, ἀλλὰ τοῦ δέ τινος ἑκάστη τε φύσις ἐνυπόστατος ὁρᾶται· καὶ ὅμως οὔτε ἡ σὰρξ ἐκ τοῦ σὰρξ ἁπλῶς λέγεσθαι διακρίνοιτο τῆς ψυχῆς ἰδίᾳ ὑποστάσει, οὔτε ἡ ψυχὴ τῆς σαρκὸς· ὁ τοῦ μυστηρίου γοῦν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ δεσπότου ἡμῶν λόγος, τοῦτο διδάσκει· καὶ περὶ τούτου τὴν πίστιν ἡμᾶς ἀπαιτεῖ· ὡς τὴν προυπάρχουσαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὑπόστασιν ἑαυτοῦ καὶ φύσιν ὁ λόγος τὴν ἄσαρκον πρὸ αἰώνων, ἐν ὑστέροις καιροῖς ἑαυτῷ σάρκα περιβαλὼν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει οὐκ ἀνθρώπου ψιλοῦ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐνυπέστησεν. XXVIII.

Εἰ ἡ μὲν σὰρξ, σάρξ ἐστὶ καὶ οὐ θεότης· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἄνθρωπός ἐστι καὶ οὐ θεότης, πῶς ἐκ μέρους τῆς σαρκὸς τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζεις; XXIX.

Τῷ μὲν τῆς φύσεως λόγῳ ἄμφω ἡμῖν νοεῖται ἐπὶ Χριστοῦ διαφέροντα πρὸς τὴν θεότητα· εἴ τε ἀδιαφόρως ἔν τινι σημαίνοι ἀμφότερα, εἴ τε ὡς μέρος ἡ σὰρξ· ὅλον δὲ λέγοιτο ὁ ἄνθρωπος· τῷ δὲ τῆς ὑποστάσεως λόγῳ ὡς μέρος νοουμένη ἡ σὰρξ, πάλιν ὡσαύτως ἔχουσα τὴν ἔννοιαν πρὸς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ λογισθήσεται· καὶ ἔστιν ἡμῖν ἀνυπόστατος· οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ, οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ λόγου, ἰδίαν ὑπόστασιν ἀποκεκλήρωται, ἀλλ' ἔστιν ὡς μέρος θεωρουμένη τοῦ ζώου ἀεί· ὁ δὲ ἄνθρωπος λεγόμενος ἐπὶ Χριστοῦ, ἐπεὶ οὐχ' ἁπλῶς μέρος ἐστὶν ὁλότητος ὑποστάσεως, ἀλλ' ἐπὶ Χριστοῦ μόνον, οὐκέτι τὸν αὐτὸν τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις φυλάττει λόγον ὑποστατικὸν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ· καὶ ἑτερότητος γὰρ ὑποστατικῆς, ὥσπερ οὖν καὶ φυσικῆς, ἐν αὐτῷ δείκνυσι λόγον καθ' αὑτὸν νοούμενος· ὅπερ οὐχ' οὕτως ἔχει· ἐκμελὴς γὰρ ἔσται πᾶσα ἡ σύνθεσις τῆς ὁλότητος τοῦ προσώπου Χριστοῦ, φύσεσί τε καὶ ὑποστάσεσι διακεκριμένη· καὶ ψευδὴς ἡ ὁμολογία τῆς ἑνώσεως τῶν φύσεων, ἥνπερ εὐσεβῶς δοξάζομεν ἐπὶ Χριστοῦ· καινοτομεῖται γὰρ πρὸς τὸ πάλαι ἔνδοξον διὰ τὴν ἄφραστον ἕνωσιν τὴν πρὸς Θεὸν παρὰ πάντας ἀνθρώπους ὁ ἐπὶ Χριστοῦ λεγόμενος ἄνθρωπος, μὴ καθ' ἡμᾶς ἰδιάζουσαν ἔχων καὶ διακεκριμένην πάσης ὁμοειδοῦς καὶ ἑτεροειδοῦς φύσεως τὴν ἑαυτοῦ ἀνθρωπείαν ὑπόστασιν, ἀλλὰ κοινὴν καὶ ἀδιαίρετον τῆς τε ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτὸν φύσεως οὖσαν τοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν· διὸ εἰ μὲν ὡς ἐκ μέρους φυσικοῦ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐκ τῆς σαρκὸς ὀνομάζεται, οὐδενὸς ὑπόπτου ἡμῖν πρὸς ῥᾳδιουργίαν γινομένου, ταυτὸν ἴσμεν ἀμφότερα· εἰ δὲ ὡς ἐκ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων τὸ ὅλον τοῦ Χριστοῦ οἷα τινὸς χοροῦ ὡς ἰδιοϋπόστατον βουλόμενοι εἰσάγειν τὸν ἀνθρώπινον αὐτοῦ, καὶ οὐ θείᾳ φύσει σύνθετον φατὲ, οὐδὲ τὸν ἄνθρωπον λεγόμενον γυμνῶς, οὐδὲ τὴν σάρκα ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου τελείου γυμνοῦ λεγομένην καταδεξόμεθα.

XXX. Εἰ ἡ σὰρξ ἐστὶ καὶ οὐ θεότης, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκέτι ἄνθρωπός ἐστι καὶ οὐ θεότης, εἰπὲ τί μὲν τῆς σαρκὸς ἡ θεότης, τί δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἡ θεότης; Τῆς σαρκὸς, ταυτὸν δέ ἐστιν εἰπεῖν καὶ τοῦ ἀνθρώπου, συνενυπόστατος ἡ θεότης ἐν Χριστῷ· ἀλλὰ τῆς μὲν σαρκὸς, ὡς εἴρηται, ἀκαινίστως ἐχούσης κατά τε φύσεως καὶ ὑποστάσεως λόγον, καὶ ἐν αὐτῷ ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, μέρους τε καὶ διαφόρου θεωρουμένης πρὸς τὸ ὅλον· τοῦ δὲ ἀνθρώπου, συνενυπόστατός ἐστιν ἡ θεότης· καινισθέντος παρὰ τοὺς πολλοὺς καθ' ὑπόστασιν· ἀντὶ γὰρ ἰδικῆς, κοινήν· καὶ ἀντὶ ἀνθρωπείας, θείαν κτησαμένου ὑπόστασιν· καὶ ἀντὶ ὅλου ὑποστατικοῦ, ὡς μέρους ἐν αὐτῇ θεωρουμένου· τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὄντως ἐστὶ πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς τελείας μακαριότητος· καὶ παρατηρητέον, ὅτι οὐ πάντοτε ἡμῖν ἥ τε σὰρξ τὸν ἄνθρωπον ἐκ μέρους σημαίνει, ἢ ὁ ἄνθρωπος τὴν σάρκα, ἀλλ' ἡνίκα

περὶ φύσεως μόνον εἴη ὁ λόγος· καὶ εἰ τοῦτο, οὐ διὰ τὸ πάντα τὸν ἄνθρωπον εἶναι σάρκα· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπὶ Χριστοῦ ὡς μίαν ἀντιδιαστέλλεσθαι φύσιν κατὰ τὴν σάρκα, πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν θεότητα· ὡς κτιστήν τε πρὸς τὸ ἄκτιστον, καὶ ὡς ἕνα ὅρον ἐπιδεχομένην ἴδιον παρὰ τὴν θεότητα.

Εἰ ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκὸς ἡ θεότης, τοῦτό ἐστι καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ θεότης· ἑτέρα δὲ ἡ σὰρξ παρὰ τὴν θεότητα· σὰρξ γάρ ἐστι καὶ οὐ θεότης, πῶς οὐχ' ἕτερος καὶ ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὴν θεότητα; ἐπείπερ ἄνθρωπος καὶ οὐ θεότης. Ὄντως γὰρ ταυτόν ἐστι τῆς τε σαρκὸς, κἂν ὡς σὰρξ μόνον λέγοιτο καὶ οὐχ' ὡς ἄνθρωπος, καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ θεότης· τί δὲ ἄρα ἐστὶν αὐτοῖς, ἢ μόνον συνυπόστατος διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς καθ' ὑπόστασιν· εἴτε ἄμφω τὸν ἄνθρωπον σημαίνοιεν, εἴτε τῇ μὲν ὡς μέρει, τῷ δὲ ὡς ὅλῳ φυσικῷ συνυφίστασθαί τις λέγει αὐτήν· ἕτερα δὲ πάλιν ἥ τε σὰρξ καὶ ὁ ἄνθρωπος, πῶς ἐστιν ἀληθῶς τῆς θεότητος ἐν Χριστῷ, εἰ μὴ φύσει; ἐπείπερ σὰρξ τέ ἐστι καὶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ θεότης τάδε, καθὼς καὶ ὑμεῖς φατὲ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἑτέραν δηλαδὴ ἕτερα ἐστὶ τάδε καὶ οὐ καθ' ὑπόστασιν ἄλλην· εἴπερ φύσις ἡ θεότης, καὶ φύσις ἑτέρα ἡ ἀνθρωπότης. XXXI.

Εἰ τῆς σαρκὸς μὲν μέρος οὐκ ἦν ὁ θεὸς λόγος, τοῦ δὲ ἀνθρώπου μέρος ἦν, πῶς οὐκ ἀρειανίζεις ἢ ἀπολιναρίζεις; Ἀλλ' οὐδὲ τῆς σαρκὸς οὐδὲ τοῦ ἀνθρώπου μέρος ὁ λόγος, μὴ γένοιτο· εἰ γάρ τις καὶ ἀντὶ ψυχῆς τῇ σαρκὶ ἀθέσμως δοίη τὸν λόγον κατὰ τοὺς μνημονευθέντας ὑμῖν θεολοιδόρους, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀνθρώπου μέρος ἂν αὐτὸν παραστήσῃ· οὐ γὰρ τὸ τοιόνδε ὅλον ἄνθρωπος ἔσται λοιπὸν τὸ ἐκ σαρκὸς ἀψύχου καὶ λόγου θείου συμπληρούμενον· σώματος γὰρ λογικῇ ψυχῇ ἐψυχωμένου, ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος καὶ ὅρος ἐστίν· οὐ μὴν θείῳ λόγῳ ἐψυχωμένου· εἰ δὲ ἄρα καὶ λέγοι τίς πως μέρος τὸν λόγον Χριστοῦ, δηλαδὴ ὡς ὅλου· καὶ οὐχ' ὡς ἀνθρώπου ἁπλῶς φησὶ· καὶ τοῦτο μόνον πρὸς σημασίαν τοῦ ἓν εἶναι πρόσωπον αὐτοῦ ἐκ διαφόρων φύσεων συγκείμενον. XXXII.

Εἰ ὥσπερ μέρος οὐκ ἔστι τῆς σαρκὸς ὁ θεὸς λόγος, οὕτως οὐδὲ μέρος τοῦ ἀνθρώπου, πῶς οὐχ' ἕτερος ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸν θεὸν λόγον; ὥσπερ οὖν καὶ ἕτερος ὁ θεὸς λόγος παρὰ τὴν σάρκα· ὁ λόγος γὰρ θεός ἐστι καὶ οὐ σὰρξ, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ σὰρξ ἐστι καὶ οὐ θεότης. Οὐδὲ τῆς σαρκὸς, οὐδὲ τοῦ ἀνθρώπου μέρος ὁ θεὸς λόγος, οὔτε κατὰ φύσιν, οὔτε καθ' ὑπόστασιν, ἀλλὰ Χριστοῦ· ἐπεὶ μὴ ἀνθρώπου ψιλή τις ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ· ἕτερος οὖν τῆς τε σαρκὸς καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἤγουν τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ φύσιν μόνον νοοῖτο ἂν ὁ λόγος ἐν Χριστῷ, οὐ μὴν καὶ καθ' ὑπόστασιν· εἰ καὶ ὑμεῖς ὑπούλως ἔχοντες περὶ XXXIII.

τὴν ὑπόθεσιν, σιωπᾶτε τὰς ἑτερότητας καὶ ταυτότητας τίνων γε, καὶ ὅπως ἑκάτερα λέγηται, ἵνα διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς πράγματος ἤγουν τῆς φύσεως ὡμολογημένης ἑτερότητος λεληθότως καὶ τὴν ἄλλου πράγματος ἤγουν τῆς ὑποστάσεως τὴν ἑτερότητα παρεισενέγκοιτε· καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν σπουδαῖον, δύο τὰς ὑποστάσεις δείξητε, καὶ τὴν ἕνωσιν τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ διαζεύξητε ἣν λόγῳ μόνῳ καταδέχεσθαι προσποιεῖσθε· ὁ γὰρ κατὰ φύσιν τε καὶ ὑπόστασιν διακρίνον τὶ, κατ' οὐδὲν ἔτι ἢ ἄρα κατὰ συμβεβηκὸς μόνον τὴν τούτου συνάφειαν οἴεται.

# LIBER VI.

Ἕκτης αὐτῶν ἀσεβείας δεῖξις, θεοφόρον ἄνθρωπον καὶ οὐ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα λεγόντων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

I. Εἰ στολὴν ἔχει ὁ λόγος τὴν σάρκα, κατὰ τὸ εἰρημένον αὐτῷ διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ, πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, δηλονότι ὁ ἀναθεματίζων τὸν λέγοντα θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, πρὸ τοῦ λέγοντος τὸν φοροῦντα ἀναθεματίζει. Ἀλλ' εἴπερ ἡ στολὴ τοῦ λόγου ἐστιν ἡ σὰρξ, ὁ δὲ λόγος θεός, ἡ δὲ σάρξ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, θεὸν ἀνθρωποφόρον ἀκόλουθον μᾶλλον εἰπεῖν ἐπὶ Χριστοῦ· τούςδε ἀποστόλους αὐτοῦ ἐνδυσαμένους δύναμιν ἐξ ὕψους ἐπελθόντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ θεοῦ· τούτους εἰκὸς καὶ τοὺς τοιούτους θεοφόρους καλεῖν, ἵνα τὸ ἐπίκτητον τῇ ὑποστάσει τῇ ἀνθρωπίνῃ, ἡ θεία φύσις νοηθῇ· ἐν δὲ τῷ κυρίῳ, ἀνάπαλιν τὸ ἐπίκτητον τῇ θείᾳ ὑποστάσει, ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη δοξασθῇ· αὐτὸς γὰρ ἐνεδύσατο τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως, ὁ ἐνδύσας ἡμᾶς πάντας, τὸ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως σάρκα λαβὼν καὶ δοὺς πνεῦμα.

II. Τὸ θεὸς ἦν ἐν τῷ υἱῷ κατὰ τὸ εἰρημένον μὴ τὸν λόγον λέγειν εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ, ὡς ὁ φορῶν ἐν τῷ φορουμένῳ· οὐδ' ἄλλως ἄρα δύναται ὁ θεὸς εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ. Εἰ οὖν οὕτως ἀδιαφόρως ὡς ὁ φορῶν ἐν τῷ φορουμένῳ, ἐν Χριστῷ ἦν θεὸς, κατὰ περιορισμὸν ἄρα καὶ περίληψιν καὶ σκέπην καὶ κάλυμμά ἐστιν ὁ λόγος ἐν τῇ σαρκὶ· τοπικῇ τε παραθέσει πέρατος θατέρου πρὸς θάτερον ἥνωνται ἀλλήλοις, καὶ οἷον ὁ φλοιὸς ἢ τὸ ἔλυτρόν ἐστι περίθεμα τοῦ ἀμυγδάλου· ἄρα οὖν καὶ περιγράφεται τῇ σαρκὶ ἢ πᾶς ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ὁ λόγος· ἔτι μὴν οὕτως οὐκ εἰς τὸ φανερωθῆναι τῷ κόσμῳ τὸν λόγον, ἀλλ' εἰς τὸ ἐπικαλυφθῆναι, καὶ μὴ γεγυμνῶσθαι πρὸς κατανόησιν τινὶ ἔσται ἐπινοήσας ἑαυτῷ τὴν σάρκωσιν· ἄλλως δὲ σῶμα καὶ πρὸ σαρκὸς νοοῖτο ἂν ὁ λόγος, εἰ οὕτως ἔχει ἐπιφάνειαν· ἵνα δὲ πάντα δοθῇ ἡμῖν λέγειν τὰ ἄτοπα, καὶ οὕτως οὐ θεοφόρος,

ἀλλ' ἢ ἀνθρωποφόρος ὁ ἐκ Θεοῦ Θεός· ἢ εἰ Χριστὸς αὐτὸς ὁ φορούμενος ἦν καθ' ὑμᾶς ὁ καὶ θεοφόρος, δύο θεοῖς μεσάζει Χριστός· ἑνὶ τῷ ἔνδον αὐτοῦ χωρουμένῳ, διότι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ· καὶ ἑνὶ τῷ ἔξωθεν φορουμένῳ, διότι θεοφόρος ὑμῖν δοκεῖ ὁ Χριστός.

Ὁ τρόπος τῆς ἑκουσίου ἑνώσεως, τὴν ἐνύπαρξιν οὐκ ἀναιρεῖ· εἰ μὴ III.
γὰρ ἐνυπάρχει, οὐδὲ ἥνωται. Ἀλλὰ ἡ κατὰ τὴν τῶν φύσεων εἰς ἀλλήλας ἑκούσιον ἕνωσιν ἐνύπαρξις, ἐν δυάδι ὑποστάσεων ποτὲ οὐχ ὑπάρχει, ὡς ἐνοικοῦντος καὶ ἐνοικουμένου.

Εἰ μὴ εἰς ναὸν ἢ φόρημα ἔχει ὁ λόγος τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ἀνάγκης IV.
εἰς οὐσίαν ἔχει· ὁ δὲ λαμβάνων τὴν σάρκα εἰς οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ, αὔξησιν ποιεῖ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ, τρέπων καὶ ἀλλοιῶν αὐτὴν εἰς ἕτερον. Ἀλλ' ἔστι μὲν καὶ ὡς εἰς ναὸν καὶ ὡς εἰς σκηνὴν καὶ ὡς εἰς φόρημα, κατὰ ἀναλογίαν τινὰ ὁ λόγος ἐν τῇ σαρκί· οὐ μέν τοι κατὰ ἀπαραλλαξίαν ὡς ἐν ἑνὶ τούτων ἐστίν· εἴπερ γὰρ μὴ ταυτόν ἐστιν, οὐδὲ ὡσαύτως τὸ ἐν τοῖσδε αὐτοῖς πᾶσιν ἓν εἶναι, πολλῷ μᾶλλον τὸ μὴ δὲ ὡς ἓν τῶνδε πάντη εἶναι, τὸ ἐχόμενον πρὸς τὸν ἔχοντα ἕξει ἐν Χριστῷ τὴν διαφοράν· εἰ δὲ τὸ παρὰ τάδε ὄν, εὐθὺς εἰς οὐσίαν προσληφθῆναι, καὶ οὐκ εἰς ὑπόστασιν μᾶλλον, διὰ τῆς πρὸς οὐσίαν συνελεύσεως οὐσίας δηλοῖ, ἄρά γε τοῦ τε πυρὸς ἐν τῷ μύδρῳ πρὸς τὸν σίδηρον, καὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἐπεὶ μήτε ὡς ναοῦ ἐστὶν ἡ εἴσδυσις, μήτε ὡς σκηνῆς ἡ ἐνοίκησις, μήτε ὡς φορήματος ἡ ἔνδυσις· οὔτε γὰρ πέφυκε τὰ ἐν τούτοις τῇ τῶν φορουμένων αὐτοῖς οἴκων ἢ ἐνδυμάτων ἐπιπροσθεῖν ἐπιφανείᾳ, καὶ οἷον καὶ αὐτὰ τούτων εἶναι φορήματα· μὴ τὸ συμπάσχειν θατέρῳ θάτερον ἁπλῶς ἀνάγκη εἰς οὐσίαν σιδήρου μετατροπὴν οἴεσθαι τῆς οὐσίας τοῦ πυρὸς ἐν τῷ μύδρῳ, καὶ τῆς ψυχῆς ἀμοιβὴν εἰς σῶμα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ὅπουγε καὶ εἰ τροπὴ ὡς φατὲ ἦν, οὐκ ἐπαύξησις· καὶ εἰ ἐπαύξησις, οὐ τροπὴ γέγονε· μένοντος γὰρ τοῦ προϋποκειμένου, γίνεται ἡ αὔξησις, οὐ μὲν καὶ ἡ τροπὴ ὡσαύτως.

Εἰ θεοφόρον ἄνθρωπον εἰπεῖν τὸν Χριστὸν ἄτοπον, δίδαξον ἡμᾶς V.
πῶς χρὴ ὀνομάζειν τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον, θεόσαρκον ἄνθρωπον ἢ ἀνθρωπόσαρκον θεόν; ἀλλ' εἰ τοιοῦτος ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, δῆλον ὅτι παρὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ φύσιν ἔστιν ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐστὶν ἐν τοῖς χείλεσί σου καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ σου, τουτέστι σεσαρκωμένον θεὸν, ὃς καὶ ὄντως ὑπὲρ τὴν φύσιν Ἀδάμ τι ἔχει, σώζων μέν τοι καὶ τὰ κατὰ ταύτην πάντα.

Εἰ ὥσπερ ἦν πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι ὁ λόγος εἷς θεὸς καὶ εἷς υἱός, VI.
οὕτως καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, δῆλον ὅτι τὴν σάρκα εἰς φόρημα ἔχει καὶ ναὸν, καὶ οὐκ εἰς μέρος οὐσίας. Ἀλλὰ νῦν καὶ εἷς ἄνθρωπος ὁ αὐτός ἐστιν·

ἐν ἡμῖν γὰρ κατελογίσθη· ὅθεν καὶ καλεῖται Ἐμμανουήλ· οὐδεὶς δὲ ναὸν οἰκῶν, ἢ ἱμάτιον φορῶν, ναοῖς ἢ ἱματίοις συγκαταλογίζεται.

VII. Εἰ μὴ θεοφόρος ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, οὐδ' ἄρα ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ ἀκούων τὴν ἀλήθειαν παρὰ τοῦ θεοῦ· τί με γὰρ, φησὶ, ζητεῖτε, ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκα ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός; Ἀλλ' ἔστιν ἄνθρωπος θεοφόρητος, καὶ οὐ θεοφόρος· οὐ γὰρ ἡ σὰρξ ἐσκήνωσεν ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλὰ ὁ λόγος ἐν τῇ σαρκί.

VIII. Ὁ κωλύων τὸν θεὸν λόγον τοῦ ἐνεργεῖν ἐν τῷ Ἰησοῦ, κωλύει τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὁρᾶσθαι ὡς θεὸν λόγον. Καλῶς ἔφης, εἰ τρανῶς ὁμολογήσεις· ἐνεργεῖ γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ ὁ λόγος μόνος καθ' αὐτὸν τὴν θέωσιν αὐτῆς πρώτως ὡς θεὸς, ἀλλὰ διὰ φυσικῆς αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν συμπλοκῆς· ᾧ τρόπῳ καὶ ψυχὴ ἰδίως ἐνεργεῖ ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι, κατὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν ζώωσιν αὐτοῦ· καὶ πῦρ ἐν τῷ σιδήρῳ, κατὰ τὸν μύδρον, τὴν πύρωσιν αὐτοῦ· τοῦτο δὲ ἀποδείκνυται, προελθὸν ὄντως τὸ ἔργον θατέρου τῶν συνελθόντων, εἰς θάτερον διὰ τῆς τῶν εἰς τὰ ἐξώτερα ἐνεργειῶν ἐπιδείξεως τοῦδε τοῦ εἰς αὐτὸν ἐνεργήσαντος ἐκ τοῦ ἐνεργηθέντος τὸ λοιπὸν ἀεὶ προϊόντων.

IX. Εἰ οὐκ ἔστι Χριστὸς ὁ ἐνεργῶν ὡς θεὸς, καὶ ἐνεργούμενος ὡς ἄνθρωπος, ἢ ἄρα ἐνεργῶν μόνον ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἢ ἐνεργούμενον. Τὴν πρὸς αὐτὸν ἔκληψιν τῆς σαρκὸς ὁ λόγος ἔπραξε· καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς ἐκ νεκρῶν ἐνεργεῖ· οὐ μὴν Χριστὸς ὅλος ὑφ' ἑτέρου τάδε ἐνεργεῖται, ἢ εἰς ἕτερόν τινα ἐνεργεῖ· Χριστοῦ γὰρ τοῦ αὐτοῦ, δι' ὃν ὁ λόγος καὶ ἡ σάρξ· κατὰ δὲ τὰς ἐν ἑτέροις ὑπὸ Χριστοῦ γινομένας ἐνεργείας ἰδίως αὐτῷ πολλάκις διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐνεργεῖ ὁ λόγος θαυματουργῶν ὡς φυσικοῦ ὀργάνου λοιπὸν νοουμένης αὐτῷ προσεῖναι τῆς σαρκός.

X. Ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀθανάσιος, φησὶ, ὃν οὐ παραιτεῖσθε, ἐν τῷ περὶ ἐνανθρωπήσεως λέγει· κατασκευάζει ἑαυτῷ ναὸν τὸ σῶμα, καὶ ἰδιοποιεῖται τοῦτο ὥσπερ ὄργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν· καὶ πάλιν, τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ σωστικὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων. Νόει γοῦν ὅτι καὶ ὄργανον φυσικῶς ἡνωμένον ὡς σῶμα ψυχῇ, καὶ οἶκος οὕτως λέγεται· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἴρηται, οὐ μόνον εἰς σάρκα ἁπλῶς ἐνῴκησεν.

# LIBER VII.

## Ἑβδόμης ἀπιστίας αὐτῶν στηλίτευσις διαμεμφομένων τοῖς λέγουσι τὸν ἕνα τῆς ἁγίας τριάδος πεπονθέναι σαρκί.

Πῶς λέγετε, φασὶν, ἕνα τῆς ἁγίας τριάδος πεπονθέναι σαρκί; εἰ γὰρ οὐ 1.
τρεῖς θεοὺς ἀλλ' ὑποστάσεις φατὲ, ἀκόλουθον ἓν λέγειν, ἢ μίαν τῆς τριάδος, ἀφορῶντας πρὸς τὴν ὑπόστασιν ἢ τὸ πρόσωπον, καὶ μὴ ἕνα· πρὸς θεοὺς γὰρ ἢ πατέρας ἢ υἱοὺς, τοῦτο ἀποδίδωται ἀῤῥενικῶς λεγόμενον· διότι οὐδὲ ἄλλον καὶ ἄλλον ἀπαρατηρήτως τῇ χρήσει λέγειν τὸν Χριστὸν ὃν ὁμολογεῖτε, ἄλλο καὶ ἄλλο, ἀνέχεσθε. Θαυμαστὸν ὅπως ἐν αἷς ὑμεῖς ὡς οἰκείαις προήλθετε δόξαις ὅτε τὰ περὶ ὑποστάσεως τοῦ κυρίου ἐξητάζετε, ἐν ταύταις νῦν ἡμᾶς ὥσπερ ἀσεβοῦντας δεικνύειν βουλόμενοι, οὐκ ἠρυθριάσατε· ἰδικάς τε γὰρ καὶ τρεῖς τὰς οὐσίας τῆς ἁγίας τριάδος ὑμεῖς ἐδώκατε· ὧν μίαν εἶναι τὴν λεγομένην ἐνανθρωπῆσαι· καὶ τοῦτο εἶναι ὑπόστασιν ἐλέγετε μόνον, τὴν ἰδικὴν οὐσίαν· πλὴν οὐ γὰρ ἐν τούτῳ εἶεν ἂν ἐλεύθεροι τοῦ ἐγκλήματος, εἰ τοὺς κατηγοροῦντας ἔχοιεν ἑαυτοῖς, συναμαρτήμονας οἱ κατηγορούμενοι· τοῦτο μὲν ἀφείσθω ὑμῖν· καὶ περὶ τῶνδε δὴ τάδε λέγειν ἔχοιμεν πρὸς ὑμᾶς καὶ νῦν· ὡς οὐ μόνον ταύτῃ τῇ τοῦ ἀριθμοῦ σημαντικῇ προσαγορευόμενον σημασίᾳ τὸν λόγον ἀῤῥενικῶς ἕνα φάσκοντες τῆς ἁγίας τριάδος, θεὸν φαμὲν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν πατέρα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, θεὸν ἀῤῥενικῶς λέγομεν· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τρεῖς θεοὺς ἡμεῖς ταῦτα οἰόμεθα· οὐδὲ γὰρ οἱ ὅσιοι πατέρες ἡμῶν οὔτε ἡ ἁγία γραφὴ, ἔστιν ὅπη οὕτως διαλέγεσθαι περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν τριῶν τῆς θείας φύσεως προσώπων παρεφυλάξατο· καὶ ἀῤῥενικῶς γὰρ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἐν πλείστοις κέκληκαν· διὰ τὸ τὸ παντέλειον ἑκάστου ἐνουσίως τὲ κατὰ τὸ κοινὸν, καὶ ἐνυποστάτως κατὰ τὸ ἰδικὸν, τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς τρισὶ γνωρίζειν ἅπασι τελειότητα θεότητός τε καὶ κυριότητος· οὕτω γάρ φησι ἡ θεοσύλλεκτος ὁμήγυρις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, πιστεύειν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτωρα, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καί τοι τὰς ὑποστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα θηλυκῶς τε καὶ οὐδετέρως λέγοντες ἀεί· καὶ περὶ τούτων αὐτὸ δὴ καὶ τοῦτο ἐκπιθέμενοι τὸ σύμβολον, κανόνα τινὰ καὶ γνώμονα τῆς περὶ θεοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ θείᾳ τριάδι ὀρθοδοξίας· οὔτε εἰς ἓν πιστεύειν εἰρήκεισαν, ἀλλ' ἄμφω ἀῤῥενικῶς ἐκήρυξαν, κατά τε τὸ ἀριθμοῦ σημαντικὸν ὄνομα, ἤγουν τὸ ἕν· καὶ κατὰ τὸ ἀπολελυμένον καὶ ἰδικὸν, ἤγουν θεὸν καὶ κύριον· τὰ δὲ ἱερὰ λόγια, δύο τε ἀῤῥενικῶς φησὶ πολλάκις καὶ περὶ ἓν πρᾶγμα τὴν ἐνέργειαν μεριζομένους· καὶ ὅμως,

οὐκ ἀναγκαίως τοῦτον εἰσάγει καθ' ὑμᾶς τὸν σκοπὸν τῆς πολυθείας· ὡς τὸ, ἔβρεξε κύριος πῦρ παρὰ κυρίου· καὶ εἶπεν κύριος τῷ κυρίῳ μου· καὶ ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου· καὶ ἕτερα πλεῖστα· ὧν οὐδὲν τρεῖς εἶναι θεοὺς ἔδειξεν· ἢ ἀνεῖλε τὸ μίαν εἶναι τὴν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα καὶ κυριότητα· καὶ γὰρ ἀλλαχόσε εἴρηται· κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστι καὶ ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαώθ· καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πνεύματος· μή τι οὖν μίαν ἢ ἕν, ἢ ἁγίαν, ἢ κυρίαν, ἢ θείαν εἰπεῖν ἀναγκαίως ἐδέησε τῷ πνεύματι, ἵνα μὴ τοῖς παρ' ὑμῶν ἐγκαλουμένοις εὐθύνηται; πῶς δὲ ἄρα ὑμεῖς αὐτοὶ τὸν πατέρα ἢ τὸν υἱὸν ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προσαγορεύετε; εἰ μὲν οὖν μή τε κύριον, μή τε θεὸν, ταῦτα γὰρ ἀρρενικῶς εἴρηται, πῶς οὐκ ἄθεοι παντελῶς ἐστέ; εἰ δὲ λέγετε ταῦτα καὶ ὑμεῖς περὶ ὧν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, πῶς οὐκ ἀναίσχυντοι λίαν κριθήσεσθε;

11. Εἰ ἡ ἁγία τριὰς ἀπαθὴς, ὁ δὲ Χριστὸς παθητὸς, εἷς δέ ἐστι ὁ Χριστὸς τῆς ἁγίας τριάδος, ἢ καὶ ἡ ἁγία τριὰς παθητὴ, ἢ ὁ Χριστὸς οὐχ' εἷς τῆς ἁγίας τριάδος· εἰ δὲ προσθῆτε τὸ σαρκὶ πέπονθε, τὸ τοιῶςδε πάσχειν, οὐκ ἐλευθεροῖ πάθους· ὥσπερ ἂν καὶ εἴποι τις τοιῶςδε πεπνίχθαι τινὰ, οὐκ ἐλευθεροῖ τοῦ πάσχειν ἢ τοῦ πεπνίχθαι, τὸν περὶ οὗ εἴρηται. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς οὐ μόνον εἷς ἐστι τῆς ἁγίας τριάδος, ἀλλὰ καὶ εἷς τῆς ἀνθρωπότητος ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ αὐτοῦ ὑποστάσει· διὰ τὸ καὶ περισσόν τι τῆς φύσεως ἑαυτοῦ τὸν θεὸν λόγον, ἤγουν τὸ ἐξ αὐτοῦ πλάσμα, εἰς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἀναλαβεῖν· τὸ δὲ ληφθὲν, οὐχ' ὑπόστασις ὂν ἐλήφθη, ἀλλὰ φύσις, τῇ φύσει τοῦ λόγου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ὑποστάσει συνυποστᾶσα· ἐδείχθη γὰρ οἰκείως κατὰ τόπον πολλάκις ὡς δυνατὸν, καὶ πλείους φύσεις, ἐν μιᾷ ὑπάρχειν τῇ ὑποστάσει· ἴδωμεν δὲ καὶ ἐπὶ παραδείγματος τὸ κατὰ τὸν δεσπότην ἡμῶν Χριστὸν οὕτως· εἰ γὰρ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποβίωσιν, ἤδη λοιπὸν τῷ τῆς ἀθανασίας ὁρίζονται λόγῳ, πρὸς τὸ μᾶλλον ζῶον λογικὸν ἀθάνατον ἕκαστος τούτῳ ὢν τῶν λοιπῶν· Ἰωσὴφ δὲ εἷς αὐτοῖς ὢν κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ὁμοούσιος ἀληθῶς, ἔτι δὲ ἄρχων Αἰγύπτου καὶ ζῶν κατὰ σάρκα, εἰ θνητὸς ὁρίζοιτο, ὡς πρὸς τὸν νῦν βίον ζῆν ἔτι μετὰ σαρκὸς φθαρτῆς νοούμενος, ἄρά γε κἀκείνους καθ' ὑμᾶς θνητοὺς ἔτι ὁρίζεσθαι καὶ δὶς θνήσκειν, ἵνα μὴ ψευδὴς εἴη ὅρος Ἰωσὴφ, ἀναγκαῖον· ἢ καὶ τὸν Ἰωσὴφ ἀθάνατον εἶναι, καὶ πρὸ τῆς ἐνθένδε ἀποβιώσεως, οὕτως ὁρίζεσθαι, ἵνα μὴ ἐκεῖνοι ψευδῶς λέγοιντο ἀθάνατοι· εἰ δὲ ταῦτα ἄτοπα, δῆλον ὡς ἀληθῶς τοῖς τε ἀθανάτοις κατὰ τὸ πᾶν ἑαυτῶν νοουμένοις προσώποις ὁμοούσιος ὁ Ἰωσήφ ἐστι καὶ πρὸ τῆς ἀποθέσεως τῆς σαρκὸς, κατ' ἐκεῖνο τῶν ἑαυτοῦ, καθ' ὃ οὐ τεθνέξεται πώποτε, ἤγουν τὴν ψυχήν· θνητός τε καὶ τοῖς θνητοῖς συναρίθμιός ἐστι, καθὸ τὸ περισσὸν αὐτοῦ τέως πρὸς τοὺς

κατὰ τὴν ἀθανασίαν ὁμοουσίους αὐτῷ, ἤγουν τὸ σῶμα ὃ ἐπεφέρετο· οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς σαρκὶ, καὶ οὐ τῇ θεότητι, παθητὸν φαμὲν τὸν ἐκ σαρκὸς καὶ θεότητος Χριστόν· ἐπειδὴ δὲ λέγετε τὸ σαρκὶ μόνον διάφορον αἰτίαν καὶ τρόπον σημαίνειν τοῦ συμβεβηκότος τῷ ὑποκειμένῳ Χριστῷ κατηγορήματος, εἴτουν τοῦ παθήματος· οὐ μέν τοι ὡς εἰς τινὰ τῶν οὐσῶν διαφόρων ἐν αὐτῷ οὐσιῶν μερικῶς τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τοῦτο πεισομένης λέγεσθαι, καθὰ ἡμεῖς νομίζομεν· οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἡμᾶς κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον καὶ εἴτις λέγει τὸν ἕνα ἄνθρωπον τμηθῆναι σαρκὶ, ἅμα μὲν τῇ ψυχῇ πάντα διαιρεθῆναι τοῦτον ἀεὶ νοεῖν· μόνον δὲ τοῦτο φαντάζεσθαι περὶ τοῦ λεχθέντος· ὅτι οὐχ' ὑπὸ ξίφους τυχὸν ἢ λίθου ἀλλ' ὑπὸ σαρκὸς ὁ ἄνθρωπος ὅλος τέτμηται ψυχῇ τε καὶ σώματι διαιρεθεὶς διὰ τοῦδε τοῦ ὡς τμητικοῦ ὀργάνου· ἀκολούθως δὲ τοῦτον ψιλοῦσθαί τε καὶ ἑλκοῦσθαι, καὶ δάκνεσθαι σαρκὶ ἀκούσαντες, ἄνθρωπον κατ' ἄμφω νομίσετε, ἤγουν κατὰ ψυχήν τε καὶ σῶμα ταῦτα συμβεβηκέναι τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ διὰ σαρκὸς ψιλόθρου δύναμιν ἐχούσης· ἔτι μὴν ἐπὶ τῶν ἐλευθερουμένων ἐκ βασάνου τὴν σάρκα καὶ παθόντων τὶ, εἰ λέγοιμεν ὅτι ὁ δεῖνα ἀπαθὴς ἔμεινε σαρκὶ διὰ σαρκὸς καὶ τοῦδε δοθέντος, ὁμοίως λέγεσθαι καθ' ὑμᾶς ἔσται τὴν ψυχὴν διὰ τῆς σαρκὸς ἀπαθής· οὐδὲν γὰρ αὐτῷ μετὰ τὴν σάρκα ἕτερον ὑπολείπεται· τούτων δὲ ποῖος ἄφρων ἀνεπαίσθητος; οὐκοῦν δῆλον ὡς τὸ σαρκὶ, οὔτε ὡς δι' ὀργάνου παθοποιοῦ εἴρηται· οὔτε μὴν ὡς μέρος οὔσης τοῦ θεοῦ λόγου καθ' αὐτὸν νοουμένου ἐν τῷ λέγεσθαι ὁ θεὸς λόγος ἔπαθε σαρκί· ὥσπερ φαμὲν ὅτι ὁ δεῖνα προσέπταισε τῷ ποδὶ, ἢ ἐκρεμάσθη τῇ χειρί· καὶ λέγοντες γὰρ τὸν θεὸν λόγον, Χριστὸν νοοῦμεν μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν φύσεων ἀεί· καὶ ὡς Χριστοῦ μέρος φαμὲν τὴν σάρκα καθ' ἣν παθεῖν καὶ τὸν θεὸν λόγον ὡς Χριστὸν λέγομεν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου, ὡς ἐκ μέρους φαμὲν ἀσθενεῖν μὲν σαρκὶ, ὑγιαίνειν δὲ Παῦλον τῷ πνεύματι· καὶ τῇ σαρκὶ μὲν ἀπεῖναι τινῶν, τῷ δὲ πνεύματι σὺν αὐτοῖς εἶναι· οὕτω γοῦν καὶ θεοκτόνους νοητέον ἰουδαίους, καὶ τὰ ὅμοια, ὡς Χριστοῦ ὄντως τοῦ θεοῦ καὶ λόγου· Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, κατὰ τὸν ἀπόστολον Πέτρον, δῆλον ὡς καὶ θεὸς ὁ λόγος· οὐχ' ὡς τὸ μέρος, ἀλλ' ὡς ὁ Χριστὸς λέγοιτο παθεῖν· καὶ γὰρ ὅλος Ἰὼβ λέγεται παθεῖν, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μόνης παθούσης· τῆς γὰρ ψυχῆς αὐτοῦ φησὶ τῷ διαβόλῳ, μὴ ἅψῃ, ὁ κύριος.

Εἰ φάσκοιεν τὸ ἔπαθε σαρκὶ, ἀντὶ τοῦ οὐχ εἰς τὴν οἰκείαν οὐσίαν, III.
ἐναντίως ἑαυτοῖς τοῦτο λέγουσιν· εἰ γὰρ τὴν οὐσίαν ἐκείνην καθ' ἣν ἔπαθεν ὁ θεὸς λόγος κατ' αὐτοὺς, οὐκ ἰδίαν αὐτοῦ λέγουσιν, ἵνα μὴ παθητὸν κατ' οὐσίαν ὁμολογήσωσι· τὸ δὲ μὴ ἴδιον, ἀλλότριον· τὸ δὲ ἀλλότριον ἄλλου τινὸς παρ' ἐκεῖνο οὗ μὴ ἔστιν ἴδιον, οὐ μόνον δύο οὐσίας

λέγουσιν ἀλλὰ καὶ δύο πρόσωπα, τοῦ τε Θεοῦ λόγου ἓν, καὶ ἓν ἐκείνου οὗ τινός ἐστι ἡ οὐσία καθ' ἣν πέπονθεν ὁ Θεὸς λόγος· τινὸς γὰρ ἢ δῆλον ὅτι ἀνθρώπου; ὁ δὲ τὶς ἄνθρωπος, πρόσωπον. Ἀλλ' ἴδιος μὲν τῆς ψυχῆς ὁ νοῦς, ὡς δύναμις· ἴδια δὲ τὰ νοήματα ὡς ἐνέργειαι· ἴδιον δὲ τὸ σῶμα ὡς ὄργανον· ἴδιος δὲ τοῦ ἀνθρώπου τὶς υἱὸς ὡς ἐξ αὐτοῦ· ἴδιος δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀγρὸς ὡς κτῆμα· καὶ πάντων ἀληθῶς ὄντων αὐτοῦ ἰδίων, οὐδὲν τούτων ὅμως, κατὰ τὸν τοῦ ἑτέρου λόγον, ἴδιον τοῦ αὐτοῦ ἐστι, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς πάντα λέγεται· δῆλον δὲ ὅτι τοῦτο συμβαίνει, διὰ τὸ τοῦ ἰδίου πολύσημον· ἐπεὶ οὖν ὁ ἀγρὸς ἴδιος τοῦδε κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ἀληθῶς, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦ ἀγροῦ λόγον οὐχ' ὁμοίως ἴδια τὰ λοιπὰ τῷ αὐτῷ ἐστι, πᾶν δὲ καθ' ὑμᾶς τὸ μὴ ἴδιόν πως, εὐθὺς ἀλλότριον ἁπλῶς ἔσται ἄρα ὁ μὲν ἀγρὸς ἴδιος τοῦδε, ὁ δὲ νοῦς καὶ τὸ σῶμα τοῦδε. καὶ τὰ λοιπὰ οὐκ ἴδια ἔσται αὐτοῦ· ταῦτα δὲ οὕτω φρονεῖν, πῶς οὐκ ἂν σαφῶς παραφρονεῖν; πλὴν ὅ τε προσκυνητὸς ἡμῖν Θεὸς Χριστὸς δοξαζόμενος, ὅ τε καθ' ὑμᾶς ἄνθρωπος ἁπλῶς νοούμενος· ἢ καὶ εἴ τι ἕτερον αὐτῷ, πλὴν θεοῦ, περισσότερον ὅμως ἀνθρώπου φιλοτιμεῖσθε, ἰδοὺ ἰδίαν ἑαυτοῦ ἀληθῶς σάρκα καὶ σῶμα παρίστησι, τὴν τοὺς ἥλους καὶ τὴν λόγχην ὑποστᾶσαν· ταύτης γὰρ ἦσαν μέλη· περὶ ὧν φησὶ, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου· καὶ πάλιν τὴν μυστικὴν τοῦ τῆς εὐχαριστίας ἄρτου μετάληψιν, ἰδίας σαρκὸς διάδοσιν εἶναι δείκνυσιν εἰπών· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα· ἑτέρωθι δὲ· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, σάρκα αὐτοῦ ἰδίαν οἴεται· τοῦτο γὰρ διδάσκει φάσκων ὁ ἀπόστολος· οὐδεὶς γὰρ πώποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν· ἐν ἑτέρῳ δὲ· ὑμεῖς ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέλους· σαρκὸς οὖν καὶ σώματος αὐτοῦ ἰδίου τῆς ἐκκλησίας τυγχανούσης, ἆρα τὸ οὐκ ὂν ἡ ἐκκλησία αὐτοῦ, οὐκ ἴδιον αὐτοῦ καθ' ὑμᾶς λογισθήσεται; καὶ ἐπεὶ μὴ κατὰ ταύτην τὴν σάρκα ἐσταυρώθη, ἀλλ' ὑπὲρ ταύτης, ἀναγκαίως ἔσται ἐν ἀλλοτρίᾳ σαρκὶ πεπονθώς; εἰ γὰρ τὸ οὐκ ἴδιόν πως, ἀλλότριον εὐθὺς καθ' ὑμᾶς· ἡ δὲ ἐκκλησία, ἰδία· τὸ μὴ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἴδιον αὐτῷ, πάντως ἀλλότριον αὐτοῦ ἔσται· ὡσαύτως καὶ εἰ τὴν σάρκα εἴποιτε ἰδίαν αὐτοῦ κυρίως εἶναι τὴν καθηλωθεῖσαν, ἡ ἐκκλησία ἔσται οὐκ ἰδία αὐτοῦ, ἐπεὶ μὴ καθηλώθη· τὸ γὰρ οὐκ ἴδιόν πως λεγόμενον, εὐθὺς ὑμῖν ἔδοξεν εἶναι καὶ ἀλλότριον· ἀλλ', ὦ οὗτοι, οὐκ ἰδία μὲν τῆς φύσεως τοῦ λόγου ἡ σὰρξ, τῆς δὲ ὑποστάσεως αὐτοῦ γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων ἀληθῶς τῶν χρόνων ἰδία· λέγομεν δὲ καὶ ἀνθρώπου εἶναι τὸ σχῆμα τὸ ὄρθιον, ἴδιον ὂν τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, τῇ δὲ ἐν σώματι αὐτῆς ὑποστάσει ἐνθεωρούμενον· ὅπως οὖν τοῦτο περὶ ταύτης λέγηται εἰ ἐνοήσατε, οὐκ ἂν ἡμῖν τοὺς ὑπὸ

σκιᾶς καὶ ὀνείρων συλλογισμοὺς ἀνεπλέξατε· ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ ἐπιχειρήματος ὑμῶν, τὸ τοῦ ληθάργου πάθος ὑποστῆναι δόξαντες δι' ἀπροσεξίαν, πρὸς γέλωτα ἂν ἡμᾶς οὐ μέτριον συνεκινήσατε, εἰ μὴ τῷ φρικτῷ τῶν ζητουμένων προκατεστελλόμεθα πρὸς εὐλάβειαν· εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ψευδῶς ἅπαντα ὑμῖν εἴρηται, ἀλλ' ὅμως ταὐτὸν μὲν συνάγειν ὑμᾶς βουλομένους ὁρῶμεν νῦν, ὡς δύο τε οὐσίας καὶ δύο πρόσωπα ἤτουν ὑποστάσεις λέγομεν ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκός· καὶ τοῦτο ὡς ἄτοπόν τι συμπέρασμα καὶ ἀθέμιτον δόξαν διανοουμένους ἡμᾶς ἐλέγχειν σπουδάζετε, ὅπερ χθὲς καὶ τρίτην, εἴη δὲ μὴ εἰς αὔριον, τῆς ὑμετέρας μόνης ἐστὶ θρησκίας τὸ κεφαλαιωδέστατον· καὶ πάντων μᾶλλον τὸ τῆς τοιᾶσδε δόξης ἄτοπον, ὑμέτερόν ἐστι γνωριστήριον· ἡμῖν ὄντως καὶ λίαν ἀπεχθές τε καὶ πολέμιον· διά τοι γὰρ τοῦτο αὐτὸ καὶ τοσαῦτα σὺν θεῷ ὑμῖν ἀνταγωνιζόμεθα.

Εἰ τὸ εἷς τῆς τριάδος λεγόμενον, κοινὸν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος Χριστοῦ ἐστὶν, ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔστι κοινὸν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, ἢ καθ' ἕτερον καὶ ἕτερόν πως ἐξ ἀμφοῖν ἀποτελουμένου λόγου ἑνός· ἀλλ' εἰ μὲν κατὰ τὸν αὐτὸν ἡ κοινωνία, πρῶτον μὲν πῶς οὐχ' ὁμοούσιος ἡ σὰρξ τῷ λόγῳ; εἶτα δὲ καὶ τετρὰς οὐ τριὰς τὸ θεῖον; εἰ δὲ καθ' ἕτερον κοινωνεῖ ὁ λόγος καὶ καθ' ἕτερον ἡ σὰρξ τῷ πατρὶ καὶ πνεύματι, πῶς οὐ δύο τὰς φύσεις τῆς ἁγίας τριάδος εἰσάγετε; εἰ δὲ ὡς ὅλον ἐκ μερῶν τὸ εἷς τῆς τριάδος λέγετε, ὁ θεὸς λόγος καθ' ἑαυτὸν, ἥμισυ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος ἔσται· εἰ δὲ ἄρα καὶ ὁμοούσιον δεῖ λέγειν ἐκ δύο, καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα λέγοντες, ἐξ μονάδων εἶναι τῆς ἁγίας τριάδος τὸν λόγον δεδώκατε. Ἀλλ' ὦ τὴν διάνοιαν ἰσχνοὶ καὶ περὶ τὴν τῶν τοιῶνδε ἀκριβολογίαν δεινοὶ, ὡς οἴεσθε, πρῶτον μὲν οὐ καθ' ὃ ἕν τι εἶναι καὶ ἐκ τῶν πολλῶν λέγεταί τι, κατὰ τοῦτο πάντως καὶ κοινὸν εἶναι τοῖς πολλοῖς ἀνάγκη· ἀλλὰ καθὸ ἓν εἶναι λέγεται, καὶ σὺν πολλοῖς εἶναι· εἰ οὖν εἷς τῆς ἁγίας τριάδος κατὰ τὴν ὑπσόστασιν ὁ λόγος εἴρηται, κατὰ γὰρ τὴν οὐσίαν οὐχ' ἓν ἐκ τριῶν, ἀλλ' εἷς ἅμα σὺν τοῖς δύο δοξάζεται ὁ λόγος· καὶ οὐκ ἔχει τινὰ κοινωνίαν κατὰ τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν, οὔτε πρὸ σαρκὸς πρὸς τὸν πατέρα ἢ τὸ πνεῦμα, οὐδὲ μετὰ τὴν σάρκα· ἐπεὶ μὴ ταῦτα ὁ λόγος ἐστίν· οὐδὲ μὴν ἁπλῶς ὡς ὑπόστασις ὑποστάσει κοινωνήσει πώποτε· πῶς κοινωνίαν εἴτε καὶ ὡς ἁπλῶς λόγου, εἴτε καὶ ὡς σεσαρκωμένου ἤγουν Χριστοῦ ἐρωτᾶτε, τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος, πρὸς τὰ ἕτερα δύο πρόσωπα, κατ' αὐτὸ τοῦτο καθὸ ἓν ἐκ τῶν τριῶν ἀνομοίων ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ἓν τῷ λόγῳ, ἢ τὸ ἀριθμῷ τῆς ὑποστάσεως εἰσί· τὸ γὰρ ἓν αὐτοῖς, τῇ οὐσίᾳ ἐστὶν ἀληθῶς· καὶ τὸ τῆς οὐσίας ἀριθμῷ· καθ' ἣν οὐδέ ποτε οὐδὲ τρία εἰσὶν, ἵνα IV.

ἕνα τῶν τριῶν λέγοιμεν τὸν Χριστόν· καὶ πρὸς τὰ ἕτερα οὕτως ἔχειν αὐτὸν σκοποῦμεν τὴν ὁμοίωσιν· δῆλον γὰρ ὡς αἱ ὑποστάσεις οὐ κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν αὐταῖς οὐσίαν, μίαν ἔχουσι τὴν ἀπαράλλακτον φύσιν· ἐκ τοῦ γὰρ πάντη ταύταις εἶναι μίαν ὕπαρξιν, καὶ τὴν ταυτότητα φαμέν· ὁμοίωσις μὲν γὰρ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα· καὶ εἰκὼν εἶναι τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς τότε λέγεται, ὅτε σὺν τῇ φύσει, καὶ τὸ ἰδίωμα τοῦδε νοεῖται, ἤγουν τὸ ἐξ αἰτίου· οὕτως γὰρ καὶ τῆς εἰκόνος ὁ λόγος μετὰ τοῦ κοινοῦ τῆς ὁμοιώσεως ἔχει καὶ τὸ μὴ πρωτότυπον εἶναι ἀλλ' ἐκ παραδείγματος, ἴδιον αὐτῆς ὄντα λόγον· ὅτε δὲ καθ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἄμφω τῶν ὑποστάσεων αὐτοὺς νοοῦμεν, οὔτε ὁμοίωσιν λοιπόν ἐστι λέγειν· ἐπεὶ μὴ ἔστιν ἑτέρα πρὸς ἑτέραν συγκρινομένη· οὐδεμία γὰρ ὀφθήσεται ἑτερότης, ἀλλὰ μόνον ταυτότητα αὐτῆς ἐνιαίως ἴσμεν· εἰ οὖν καὶ μὴ κατὰ λόγον τὴν ἐρώτησιν προσαγαγεῖν δεδύνησθε, ὅμως μέν τοι κατὰ τὴν ἰδίαν κοινωνίαν τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φανταζόμενοι τάδε πυνθάνεσθε, ταύτην λήψεσθε παρ' ἡμῶν τὴν ἀπόκρισιν, ὡς ὁ λόγος ἓν πρόσωπον ὅλον ὑπάρχων, μία τε ὑπόστασις τῆς ἁγίας τριάδος· ἐξ ὑποστάσεων γὰρ οὐ φύσεων τὸ τριαδικὸν συνείλεκται· ἐσαρκώθη ὁ πρώην ἄσαρκος καὶ ἔστι Χριστὸς, ὃς ἐκ μέρους αὐτοῦ ἤγουν τῆς μιᾶς τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων κοινῶς τέ ἐστι καὶ ὁμοούσιος καὶ εἷς τῇ φύσει, σὺν τῷ πατρὶ τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι κατ' οὐσίαν αὐτοῖς ἡνωμένος· καὶ οὔτε πλεονασμὸν ἢ λεῖψιν ὑποστάσεων τῇ ἁγίᾳ τριάδι παρίστησιν· εἴπερ ὁ λόγος μία τε ἦν ὑπόστασις πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σάρκα· ἀλλ' οὔτε ἐλάττων αὐτὸς μιᾶς ὑποστάσεως εἶναι πρὸ τῆς σαρκὸς δείκνυται ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι δηλονότι· οὐδὲ γὰρ πρόσθεσιν ὑποστάσεως ἐπιδεξάμενος τὴν νῦν ἔχει τελειότητα τῆς ὑποστάσεως· ἀλλ' ἣν εἶχε μόνον κέκτηται, καὶ μετὰ τὴν προσθήκην ἧς οὐκ εἶχε φύσεως· καὶ οὕτως ἔσται ὑμῖν εἰς οὐδὲν ἀναλυομένη πᾶσα τῶν διπλώσεων ἐπὶ τὰς τριπλώσεις ἡ ψηφολογία, καὶ πᾶσα ἡ ὁμὰς τοῦ ἀλογίστου ὑμῶν καταλόγου εὐλόγως ἡμῖν παραλογισθεῖσα· εἷς γὰρ ὅλως ἐκ τριῶν, ὦ δοκήσει σοφοὶ, οὐ κατὰ κοινωνίαν ὁ Χριστός· εἷς δὴ σὺν τοῖς λοιποῖς δύο προσώποις κατὰ τὴν κοινωνίαν τῆς μιᾶς τῶν ἐν αὐτῷ φύσεως, οὐ μὲν τῶν ἐν αὐτῷ δύο φύσεων· οὐκ εἴτι δὲ μὴ ἐκ πάντων τῶν ἑαυτοῦ κοινωνεῖ τινὶ, οὐ δὲ κοινὸν ἔσται πρὸς αὐτό.

V. Εἰ τὸ εἷς τῆς τριάδος ἐκ θεότητος καὶ σαρκὸς σημαίνεται, πῶς οὐκ ἔσται τῆς τριάδος καὶ ἡ σάρξ; εἰ δὲ ἡ ἁγία τριὰς κατά τι μονάς ἐστι, οὐκ ἔσται καὶ τῆς μονάδος ἡ σάρξ· εἰ δὲ τῆς μονάδος ἡ σάρξ, κτιστὴ δὲ αὕτη, πῶς ἄκτιστος ἡ μονάς; Ἀλλὰ τίς ἂν εἴη λόγος ὑμῖν ὁ παριστῶν τὸ κατά τι κοινωνοῦν, πάντως καὶ κατὰ πάντα κοινωνεῖν ἀναγκαίως; εἰ

οὖν ἡ σὰρξ κεκοινώνηκε τῇ θεότητι κατὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ λόγου, ὡς διὰ τοῦτο καὶ ἀληθῶς σὺν αὐτῷ εἶναι μιᾶς τῶν μονάδων τῆς ἁγίας τριάδος, ἤτουν τῆς ὑποστατικῆς ἀριθμήσεως, τίς ὁ βιαζόμενος λόγος κοινωνῆσαι αὐτὴν καὶ τῷ οὐσιώδει λόγῳ τῆς θεότητος, ἤγουν τῷ τῆς φύσεως λόγῳ κατὰ τὸ μοναδικὸν τῆς ὑπάρξεως τῆς θείας συμπεριλαμβανομένην σὺν αὐτῇ; δι' αὐτὸ γὰρ δὲ τοῦτο τοὐναντίον φαμὲν ἡμεῖς τοῖς ὑμετέροις· ὅτι ἐπεὶ ἐκείνῳ τῷ λόγῳ ἔφθη κατὰ τὴν εὐδοκίαν τῆς οἰκονομίας ἑνωθῆναι τῇ σαρκὶ ἡ θεότης, καθ' ὃ καὶ πρὸς ἑαυτήν πως διαφέρεται ἤγουν κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ὡμολογημένως οὐκ ἔσται πρὸς αὐτὴν κατὰ λόγον οὐσίας κοινωνοῦσα καθ' ὃν πρὸς ἑαυτὴν μὴ διαφέρεται· εἰ γὰρ οὐδὲ καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη ἡ θεότης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις αὐτῆς, ἤγουν τοῖς τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως δείκνυται κοινωνοῦσα, ἓν γὰρ κατ' ἄλλο ἐστὶ, καὶ τρία καθ' ἕτερόν ἐστι, πῶς τῷ παρ' αὐτὴν ὄντι σὺν τῇ σαρκὶ κατ' ἀμφότερα κοινωνήσει; εἰ γὰρ τοῦτο εἴη, ὄντως ἂν τῇ σαρκὶ μόνῃ τό τε ὑπὲρ θεόν πως καὶ ἀσυγκρίτως ἁπλότερον, καὶ ἑαυτῆς ὑπερκείμενον ἐμαρτύρησεν ἂν ἡ θεότης· καὶ τάδε μὲν οὕτως· εἰ δὲ τῷ λεπτῷ τοῦ θεωρήματος ἴσως οὐκ εὔγνωστον ὑμῖν τὸ λεγόμενον, παχυμερεστέρῳ ὑμᾶς ἐλεκτέον τῷ παραδείγματι· ἐπεὶ γὰρ μέρει πυρὸς μέρος σιδήρου κατά τινα ὑπόστασιν τοῦ δέ τινος τοῦ μύδρου συνῆπται· τὸ δὲ εἶναι ταύτῃ ἐκ πυρός τε τοῦ κοινοῦ καὶ σιδήρου πληροῦται· ἐπεὶ τὸ πῦρ ὅλον ἔνεστι κατὰ τὴν φύσιν, πῶς οὐκ ἔσται λέγειν καὶ τῷ πυρὶ τὸν σίδηρον ὁμοούσιον καθ' ὑμᾶς; εἰ δὲ τοῦτο πρόδηλον ἔχει τὸν ἔλεγχον, ὡμολογημένως καθ' ἑτέραν κοινωνίαν τά τε ἐν τῷ μύδρῳ σώματα διάφορα τὸ ἓν εἶναι ἔχουσι σὺν ἀλλήλοις ἐν τῇ ὑποστάσει· καὶ καθ' ἑτέραν ἕνωσιν πάλιν ἓν νοεῖται τάδε σὺν τοῖς ἑαυτῶν ἑκάτερον ὁμοουσίοις ἐν κοινῇ τῇ φύσει· τῆς οὖν τριάδος ἀληθῶς ἔφητε ὅτι ἔστι καὶ ἡ σάρξ· μιᾶς γὰρ τῶν τριῶν ὑποστάσεων· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς μονάδος, ὦ οὗτοι, πρώτως ἤτουν οἰκείῳ λόγῳ· ἀλλ' ἡ τριὰς κατά τι καὶ μονάς ἐστιν ἴσως φατέ· ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνο οὐκ ἔστιν ὁμοίως τῇ τριάδι καὶ μονὰς ἡ σὰρξ σὺν αὐτοῖς ἀπερίσκεπτοι.

VI. Εἰ τὸ εἷς τῆς τριάδος ἐκ θεότητος καὶ σαρκὸς ἀναπληροῦται· ἀπαθὴς δὲ ἡ τριὰς ὡμολόγηται, πῶς οὐκ ἔσται ἀπαθὴς ἡ θεότης καὶ ἡ σάρξ; εἰ δὲ ἀπαθὴς, τίς ὁ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν; καὶ τί τὸ λεγόμενον παθητὸν πρὸ τῆς ἀναστάσεως; Ἀλλ' οὐδεὶς ὑμῖν ἀναπληροῦσθαι ἐκ θεότητος καὶ σαρκὸς κατὰ τὴν ὑμετέραν ἔκληψιν δέδωκε τὸν ἕνα τῆς τριάδος· οὐδὲ γὰρ ὡς ἐλλιποῦς ὄντος τοῦ λόγου τῆς θεότητος ἐν τῷ υἱῷ κατὰ φύσιν ἢ ὑπόστασιν, καὶ εἰς τὸν τῆς προσωπικῆς τριάδος ἀριθμὸν, ἢ τῆς φυσικῆς μονάδος, μὴ συντελοῦντος τοῦ λόγου μόνον καθ' αὐτὸν ἀσάρκως, ἡ πρόσθεσις τῆς σαρκὸς αὐτῷ προσείληπται, ἐνυποστᾶσα τῷ ἀπαθεῖ αὐτῷ ἡ παθητή· οὐ γὰρ

εἰς τελείωσιν καὶ πλήρωσιν θεῷ πάθους καὶ παθητοῦ ἐπίκτησις χρεία· καὶ τὰ γοῦν τῆς πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σάρκα ἀπαθείας αὐτοῦ ὁ λόγος, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς δὲ αὐτοῦ πάθη, ὁ αὐτὸς ἀληθῶς ἐπιδείκνυται· ἀλλὰ μηδαμῶς ἡμᾶς ἐκ τῶν πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ λόγου, ἢ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ὡμολογημένων συναρπάζετε λέγοντες ἁπλῶς ὅτι ἀπαθὴς ἡ ἁγία τριάς· φανερῶς γὰρ ὑμῖν τόδε ὁμολογοῦμεν, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐνσάρκου ἐπιδημίας τοῦ λόγου ἐπὶ γῆς ὥσπερ οὐκ ἄσαρκος ἦν πᾶσα ἡ ἁγία τριὰς τῶν ὑποστάσεων, οὕτως οὐδὲ ἀπαθὴς ἦν πᾶσα αὐτῆς ὑπόστασις, εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν φήσαντα ἅγιον, καὶ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· οὗτος γάρ ἐστι καὶ ὁ λόγος αὐτὸς ὁ ἐν ἀρχῇ· ἀπαθὴς δὲ ἂν ἡ θεία φύσις ἐστὶ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτοῦ, ἤ τις ἐν ἀσάρκῳ τε καὶ σεσαρκωμένῃ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἔστιν ἀεί.

VII. Εἰ τὸ εἷς τῆς τριάδος ἐκ θεότητος καὶ σαρκὸς ἀναπληροῦται, πῶς οὐκ ἔσται ὁ εἷς τῆς τριάδος, ὥσπερ θεὸς οὕτως καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὁμοούσιος καὶ τῇ μητρί; καὶ εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔσται ὁ εἷς τῆς τριάδος ὥσπερ εἷς τῆς τριάδος, ὄντως καὶ εἷς τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἔτι δὲ τῆς τριάδος, καὶ κατὰ θεότητα, καὶ κατὰ τὴν σάρκα; πῶς οὖν οὐκ ἔσται καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, καὶ κατὰ θεότητα καὶ κατὰ σάρκα; Ἀλλ' ἤδη εἴρηται μὲν ὡς οὐκ εἰς τὸ τέλειον ἐλλιποῦς· ἢ εἰς τὸ εἶναι ὃ ἦν ὁ λόγος ἐκ τῆς σαρκὸς ἀναπληροῦται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ σαρκὸς τέλειος, εἷς τῆς ἁγίας τριάδος· ἀλλὰ τοὐναντίον· εἰς τὸ καὶ τὴν ὡς πρὸς θεὸν ἀτέλειον σάρκα ποιῆσαι τοῦ ἑνὸς εἶναι τῶν τελείων τῆς ἁγίας τριάδος ἤγουν ἑαυτοῦ, καὶ τῆς οἰκείας μεταλαβεῖν τελειότητος· καὶ μετὰ οὖν τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάληψιν ὁμοίως πάλιν σὺν αὐτῇ ὁ λόγος, εἷς ἐστι τῆς ἁγίας τριάδος, εἰ καὶ ὥσπερ θεὸς εἷς ἐστιν ἀληθῶς, καὶ ὡς ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, ὁμοούσιος τῇ μητρὶ, κατὰ τὸ ἑκατέροις ἀναλογοῦν ὁμοούσιον· καὶ τοῦτο, οὐ κατὰ τὴν αὐτὴν τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· τὰ δὲ ἀπεντεῦθεν, σκαιῶς ὑμῖν ἀντὶ ὑποστάσεως τὴν φύσιν παρεισάγει ἡμῖν· δέον γὰρ ὑμᾶς ἀκολούθως ἐπαγαγεῖν, ἵνα μηδὲν ἄτοπον φανήσεται οὕτως· καὶ εἰ ὥσπερ εἷς ἤγουν μία ὑπόστασις τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς θείας φύσεώς ἐστι, οὕτως καὶ εἷς ἤγουν μία ὑπόστασις τῶν πολλῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστι· ἔστι δὲ μία τῆς τριάδος τῶν ὑποστάσεων καθ' ὑπόστασιν τὴν κατὰ τὴν θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα, ἔσται ἄρα καὶ μία τῶν ὑποστάσεων τῆς ἀνθρωπότητος καθ' ὑπόστασιν τὴν κατὰ θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα· ἐν μὲν ταῖς θείαις, διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιωμάτων κατὰ φύσιν πλεονάζουσα, καὶ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις, τῷ θείῳ ἰδιώματι ὑπερέχουσα· ἀλλ' ὑμεῖς τὸ μὲν τῆς ὑποστάσεως ἐσιγήσατε . . . ὄνομα . . . ἵνα τροπὴν καὶ κατα-

στροφὴν φυσικὴν καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ὑποστατικὴν εἶναι τὴν ἀσύγχυτον ἕνωσιν τῶν φύσεων ἐγκαλέσητε, ὥσπερ τοῖς κατὰ μίαν φύσιν γενέσθαι τὴν ἕνωσιν φάσκουσι.

Κατὰ ταύτην τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸ θεὸς πέπονθε σαρκὶ, καὶ ὁ λόγος, καὶ ὁ Χριστὸς, καὶ ὁ υἱὸς ἐξεταστέον· ἢ γὰρ περιλαμβάνει τὰ ὀνόματα ταῦτα τῇ σημασίᾳ τὰ δύο, ἢ οὔ· εἰ μὲν οὖν οὐ περιλαμβάνει, ἢ ἀνούσιον δώσουσι τὴν σάρκα, ἢ τὸν λόγον, ἢ ὄργανον, ἢ ἐργάτην θάτερον· εἰ δὲ περιλαμβάνει τὰ δύο ἕκαστον τῶν ὀνομάτων, τὰ εἰρημένα ἄτοπα αὐτοῖς ἐπαχθήσονται. Ἀλλ' ὦ οὗτοι, περιλαμβάνει μὲν καθ' ὑπόστασιν μίαν τὰ δύο, ἕκαστον τῶν εἰρημένων ὀνομάτων· οὐ περιλαμβάνει δὲ κατὰ μίαν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ δύο, τό τε Χριστὸς καὶ θεὸς, καὶ υἱὸς ὄνομα· τὸ μέν τοι λόγος καὶ θεὸς· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὴν μίαν μόνον φύσιν δύναται λέγεσθαι τὴν πρὸ σαρκὸς, ἔχει προσειρημένον τὸ σαρκὶ, ἤγουν τῇ ἑτέρᾳ φύσει τῇ ἐν τῷ συνθέτῳ Χριστῷ· καὶ διὰ τοῦτο ἡνίκα τὸ πάθος τοῦ λόγου ἢ θεοῦ κατηγοροῦμεν, ὡς τοῦ ὅλου προσώπου Χριστοῦ, ἀπὸ μέρους τῶν ἐν αὐτῷ ἐπάγομεν, καὶ διὰ ποίας τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων. VIII.

Φασὶν ἔτι· εἰ κατ' οὐσίαν οὐκ ἔπασχεν ὁ λόγος τῇ σαρκὶ, δῆλον ὅτι ἀνουσίως ἔπασχεν· εἰ δὲ ἀνουσίως, οὐδὲ ἔπαθεν· οὐσίας γὰρ τὰ πάθη κυρίως. Ἀλλ' ὑποστάσει καὶ ὁ λόγος λέγεται παθεῖν· προσελάβετο γὰρ παθητὴν οὐσίαν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόστασιν σὺν τῇ οἰκείᾳ τῇ ἀπαθεῖ· καὶ τὰ τῆς οὐσίας κατηγορήματα εἰώθει τῆς ὑποστάσεως κατηγορεῖσθαι ὀρθῶς. IX.

Ἰδοὺ, φασὶν, ὁ ὑμέτερος πατὴρ Κύριλλος τὸν θεὸν λόγον πεπονθέναι σαρκὶ λέγων, καὶ τοῦτο πῶς φησὶ δυνατὸν εἶναι ἀπαθὴς, κατ' οἰκείωσιν τῆς πεπονθυίας φύσει σαρκὸς αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω ἀπολογεῖται· εἰ οὖν τῇ οἰκειώσει τοῦ παθόντος ὑπὸ ἰουδαίων παθητὸς ὁ θεὸς ὁ ἐν αὐτῷ μένων ἀληθῶς, ἆρά γε καὶ τῇ οἰκειώσει τοῦ γεννηθέντος ἐκ γυναικὸς, γεννητὸς ἐξ αὐτῆς ὁ ἐν αὐτῷ θεὸς μόνον· οὐκ ἄρα οὖν ἀληθῶς νοοῦνται θεοκτόνοι ἰουδαῖοι, εἰ καὶ λέγονται· οὐδὲ θεοτόκος ἡ παρθένος, εἰ καὶ λέγεται· οὐ γὰρ τὸ οἰκειοῦσθαι τὸ πάσχον ἢ τὸ γεννώμενον, ἤδη παθεῖν ἢ γεννηθῆναι ἐστι. Ἀλλ' ἡμεῖς ὄντως, οὐχ' ἁπλῶς οἰκειώσει τῆς σαρκὸς παθεῖν ἢ γεννηθῆναι τὸν λόγον φαμέν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τῇ ἑνώσει τινῶν τῇ εἰς μίαν ὑποστατικὴν ὁλότητα τὰ ὀνόματα ἑκάστου τῶν ἐν αὐτῇ δύναται κατὰ τοῦ ὅλου φέρεσθαι, ὥσπερ τὸ περὶ ἀνθρώπων λεγόμενον· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον κυρίου· καὶ τὸ εἰρημένον τῷ Λώτ· σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν· ποτὲ δὲ καὶ τὰ τοῦ ὅλου κατὰ τῶν μερῶν· ὥσπερ φαμὲν ὅτι ἐκλάσθη ὁ ἄνθρωπος, καί τοι μόνον τὸ σωματικὸν μέλος τοῦδε· καὶ ὅτι ὑψηλόφρων ἄνθρωπος ὁ δεῖνα, καί τοι μόνῃ τῇ ψυχῇ· ποτὲ δὲ καὶ τὰ τοῦ ἑτέρου τῶν ἐν τῷ ἑνὶ ὅλῳ κατὰ τοῦ σὺν αὐτῷ ἑτέρου, ὥσπερ λέ- X.

γομεν, πόσαι ψυχαὶ κατεκόπησαν ἐν τῇ ἁλώσει Ἱεροσολύμων, καί τοι τα σώματα μόνον· καὶ ὅτι οὐ φέρει τὴν ὕβριν τὸ σῶμα τὸ ἐλεύθερον, καί τοι ἡ ψυχὴ ἐπαισχύνεται μόνον· δῆλον ὡς ἔστι, καὶ τῆς σαρκὸς Χριστοῦ παθούσης, λέγειν τὸν ἀπαθῆ αὐτὸν λόγον παθεῖν διὰ τὴν ἕνωσιν· οὐ δι' οἰκείωσιν μόνον· γεννηθῆναι δὲ καὶ διὰ τόδε, καὶ ὡς ἰδίαν καὶ αὐτὸν ὑποστάντα γέννησιν σὺν αὐτῇ· οὐκ εἰς τὸ εἶναι ὥσπερ αὕτη, ἀλλ' εἰς τὸ ἐνσάρκως εἶναι· καὶ μορφωθῆναι τὴν ἰδίαν ἀόρατον ὑπόστασιν ὅτε ἡ σὰρξ τὸ εἶναι, ἐν αὐτῇ ἐλάμβανε.

XI. Δι' ἑτέρου πάσχειν, φησὶ, πεπονθότος οὐδέ τι τῶν φύσει παθητῶν δυνατόν· αὐτὸ γὰρ δὴ τὸ πάθος, ἐν ᾧ γέγονεν, ὁρᾶται μόνον, οὔτε δὲ δι' οὗ γέγονεν αὐτῷ οὔτε ὡς ἔνεστιν· πόσῳ οὖν μᾶλλον ὁ ἀπαθὴς λόγος, οὐκ ὀρθῶς σαρκὶ λέγοιτο παθεῖν τοῖς εὐσεβοῦσιν; Ἴστωσαν οὖν ὡς μᾶλλον τοῖς γε θεοπρεπεστέρως εὐσέβοῦσι τὸν λόγον παθεῖν λέγοιτο σαρκὶ ἐν Χριστῷ ἤπερ ἀπαθεῖν· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀπαθὲς τὸ θεῖον ἴσμεν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθηστικὸν τῶν οἷς προσγίνεται· οὐ μόνον ἀθάνατον εἶναι δοξάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθανατίζον τὰ ἐγγινόμενα αὐτῷ· ἡνωμένης οὖν τῆς σαρκὸς τῷ λόγῳ ἑνώσει τοιᾷδε ἧς πλεῖον σύγκρασιν ἀσύγχυτον ἐπινοηθῆναι τοῖς ἑτεροφυέσιν ἀδύνατον ἦν, καὶ κατὰ τοὺς ἀντιλέγοντας, οὐχ' ὅπερ μὲν ἔπαθεν ἡ σὰρξ, τοῦτο ἁπλῶς καὶ ὁ λόγος παθεῖν λέγοιτο, καὶ παθητὸς εἶναι τὴν φύσιν, πλὴν εἰ μὴ ὡς Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι ἡνωμένου αὐτῇ τοῦ ἀπαθοποιοῦ, πέπθονθεν αὕτη κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ, ἐγκοπὴν τῆς φυσικῆς ἐνεργείας τοῦ λόγου ποιεῖ θεωρεῖσθαι, ὃ ἐστὶν ὅρος τινὸς πάθους· λίαν δὲ τοῦτο δυνατῶς καὶ σοφῶς ὑπεράγαν ἀμετρήτῳ τε ἀγαθότητι θεοῦ τελεῖται, διὰ τῆς ἐν τῷ μερικῷ τῆς ἀνθρώποτητος παθήσεως αὐτοῦ τοῦ ἀπαθηστικοῦ, τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀπάθειαν εἰς αἰῶνας ἐνεργοῦντος· οὗτος γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ προκείμενος σκοπός· πάθος δὲ τὸ κατὰ σκοπὸν τῆς εὐδοκίας τοῦ πεπονθότος προϊὸν, φυσικῆς μᾶλλον ἐνεργείας ἔχοι ἂν τὸν λόγον· τοῖς γὰρ κατὰ φύσιν οὐ τοῖς παρὰ φύσιν αὐτῷ ἐνευδοκεῖ τὶ· οὐδὲν δὲ τῶν κατὰ φύσιν, διαβλητὸν ἐφ' ὁτοοῦν ἢ πάθος.

Οἶμαι ὅτι λείπει τῆς ὀγδόης αὐτῶν ἀσεβείας ὁ ἔλεγχος· καὶ ζήτει τοῦτον.

Ἡ βίβλος αὕτη μετεγράφη ὑπ' ἐμοῦ Κορνηλίου τοῦ ναυπλιέως τῶν Μουρμουρίων, υἱοῦ Ἀνδρέου, ἐν Ἐνετίῃσι διάγοντος, ἔτει τῷ ἀπὸ τῆς θεογονίας ‚αφνβ.

# ΝΙΚΟΛΑΟΥ

## ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

### ΠΟΙΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΩΣ ΤΥΠΙΚΟΝ ΔΙΑ ΣΤΟΙΧΟΥ.

*Πολλάκις με ἐβίασας καὶ ἐξέθλιψας, τέκνον, μᾶλλον δὲ παρεκάλεσας καὶ ἠξίωσας πλεῖστα, εὐσύνοπτον καὶ σύντομον δέλτον μικράν σοι γράψαι, δι' ἧς δυνήσῃ τοῦ μαθεῖν τι ποιῆσαι ὀφείλεις, καὶ πῶς τὸν βίον σου καλῶς διέξεις ἕως τέλους, ἵνα καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν στάσεως ἐπιτύχῃς· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐννοῶν ὑπὲρ δύναμιν εἶναι, οὐ μόνον δὲ τὸ κατ' ἐμὲ ἰδιώτῃ τῷ λόγῳ καὶ ἀμετόχῳ πράξεως καὶ θεωρίας πάσης, ἀλλὰ καὶ τοῖς γραμματικὴν καὶ πολλὴν πεῖραν σχοῦσι, ἐμπράκτοις οὖσι τῶν καλῶν καὶ πάσης θεωρίας, καὶ ἔργον ἀδιάπαυστον σχοῦσι τοιαῦτα γράφειν· καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευδον τὸ βάρος ἀποῤῥίψαι ἀπ' ἐμαυτοῦ, ὡς εἴρηται, μὴ δυνάμενος τοῦτο. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἄρξομαι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἀρωγὸν προβαλλόμενος τῆς ἐμῆς ἀσθενείας, ἰδιωτείας μᾶλλον δὲ καὶ πολλῆς ἀγροικίας, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ πατρὸς τὸν δεσπότην Χριστόν μου, ὡσαύτως καὶ τὴν δέσποιναν θεοτόκον Μαρίαν, καὶ τοὺς ἁγίους ἅπαντας προσκαλούμενος πρέσβεις, ἀρχὴν ἔνθεν ποιούμενος ὅθεν ἄρχεσθαι θέμις.* 1.

*Ὀφείλει πᾶς χριστιανὸς τὸν θεμέλιον ἔχειν τὴν πίστιν τὴν ἀνόθευτον ἐκ καθαρᾶς καρδίας, ἀγάπην τὲ πρὸς τὸν θεὸν ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, ἐξ ὅλης διανοίας τὲ καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς τε· ὡσαύτως καὶ πλησίον ὡς ἑαυτὸν οὕτως ἔχειν· ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἐντολαῖς, ὡς ἔφη ὁ δεσπότης, ὅλος ὁ νόμος κρεμᾶται καὶ οἱ προφῆται πάντες· οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιορκήσεις, ἀληθῶς δὲ ὀμόσεις, ἀποδιδοὺς τοὺς ὅρκους σου κυρίῳ τῷ θεῷ σου, ἀλλ' οὐδὲ κλέψεις ὅλως γε ἢ καὶ ἁπλῶς πορνεύσεις· ταῦτα ὁ παλαιὸς νόμος ἐντελεῖται καὶ γράφει.* 2.

*Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ δεσπότης τῶν ὅλων, ὁ παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς κύριος διαθήκης, πλεῖον τὴν ἀκρίβειαν ἔχειν ἡμᾶς διδάσκει, τὸ μὴ ὀμνῦναι ἀληθῶς ἤ τινα ὅρκον λέγειν· ἔσται δὲ μόνον ἐν ἡμῖν τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὒ οὔ· τὸ δέ γε τούτων περισσὸν, ἔστι τοῦ διαβόλου· ὁ γὰρ νό-* 3.

μος ἐκόλασε τῶν πράξεων τὸ τέλος, ἀλλ' ὁ σωτὴρ ἡμῶν Χριστὸς τὰς ἀρχὰς μᾶλλον πλέον· ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ αὐτοῦ καρδίᾳ· ὅλως δὲ μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ διδάσκει· ἀλλ' ἀγγαρευόμενον τινὰ μίλιον ἓν, δύο ὑπάγειν μετ' αὐτοῦ μὴ ἀντιλέγειν ὅλως· τῷ πλήσσοντι τὴν δεξιὰν σιαγόνα ὀργίλως, ἡμέρως τὲ καὶ πρασηνῶς καὶ τὴν ἄλλην παρέχειν· καὶ ἁπλῶς εἴ τι οὖν ἕκαστος πάσχειεν ἐκ τοῦ πέλας, ὕβρεις ὁμοῦ καὶ μάστιγας ὑπομένειν γενναίως· τῷ θέλοντι κριθῆναι δὲ καὶ λαβεῖν τὸν χιτῶνα, δοῦναι καὶ τὸ ἱμάτιον ὁ δεσπότης κελεύει· καὶ εἴ τι πάθοι ἕτερος κακὸν ἐκ τοῦ πλησίον, εἶτα καὶ ὀργισθῇ αὐτῷ, εἰκῆ ὠργίσθη τούτῳ· τῷ αἰτοῦντι σε, διδόναι προστάττει ἀπραγμόνως· τὸν θέλοντα δανείσασθαι, κενὸν μὴ ἀποστρέφειν· ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ἐντέλλεται ὡς φίλους, καὶ ὑπερεύχεσθαι πάντων τῶν ἐπηρεαζόντων· καταρωμένους εὐλογεῖν, καλῶς ποιεῖν μισοῦντας. Καὶ πάλιν περὶ προσευχῆς οὕτως ἡμᾶς διδάσκει, ἵνα μὴ προσευχώμεθα ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ, μὴ δὲ μεθ' ὑποκρίσεως τὴν νηστείαν ποιοῦντες, καὶ σκυθρωποὶ γινόμενοι τὰ πρόσωπα μειοῦντες· τοῦ μὴ ἐπὶ τῆς γῆς ἡμῖν θησαυροὺς θησαυρίζειν· τῆς δὲ δεκάτης ἐντολῆς οὕτως ἔχει· τινὰ μὴ κρίνειν ἔφησεν, ἵνα μὴ κριθῶμεν· εἶτα καὶ πρὸς τὸν θέλοντα εἰς τελειότητα φθάσαι, πωλεῖν διδάσκει ἅπαντα τὰ ὑπάρχοντα τούτου, καὶ ἐπιδοῦναι τοῖς πτωχοῖς σὺν προθυμίᾳ πάσῃ, ἕξειν δ' ἐκ τούτου θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς καὶ δόξαν, καὶ οὕτως αἴρειν τὸν σταυρὸν αὐτῷ ἀκολουθοῦντες· καὶ ταῦτα μὲν ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις.

4. Ὁ δὲ θεῖος ἀπόστολος καὶ μέγας κήρυξ Παῦλος τὸν ἀληθῆ χριστιανὸν καὶ πιστὸν κατὰ πάντα, τὸν ἐνοικοῦντα ἔχοντα τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐδίδαξεν ὡς ἀληθῶς φθεγξάμενος τοιάδε· ὁ καρπὸς τοῦ πνεύματος πρώτη ἀγάπη πέλει, χαρὰ, εἰρήνη σὺν αὐτοῖς καὶ ἡ μακροθυμία, ὡσαύτως ἡ χρηστότης καὶ ἡ ἀγαθοσύνη, πρᾳότης, πίστις ἀληθὴς καὶ ἐγκράτεια ἁπάντων· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν φησίν· ἀδελφοὶ μὴ πλανᾶσθε, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε πόρνοι, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὐχ ἅρπαγες, οὐ λοίδοροι ἢ μαλακοὶ ἢ κλέπται, οὐ μέθυσοι οὐκ ἄδικοι ἀλλ' οὐδὲ πλεονέκται, βασιλείαν τὴν τοῦ θεοῦ οὐ μὴ κληρονομήσουσι.

5 Ἀλλὰ πρὸ τούτων πάντων δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος φρικτὴν ὁμολογίαν ἣν ἀπαιτεῖσθαι μέλλομεν μικροί τε καὶ μεγάλοι ἐν μέλλοντι αἰῶνι· καὶ γὰρ ἀποτασσόμεθα τῷ διαβόλῳ πάντες, καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ πᾶσι καὶ πάσῃ λατρείᾳ καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ τρισσῶς ὁμολογοῦντες. Καὶ τὰ μὲν ψυχικὰ πάθη ἀπαριθμοῦνται οὕτως· πρῶτον ὑπερηφανεία, φθόνος ὁμοῦ καὶ μῖσος, θυμὸς, ὀργὴ παράλογος, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ φθόνος, ἐπιθυμία ἄτοπος, ἀπρεπεῖς λογισμοί τε, λοιδορία,

κατάκρισις, ζῆλος, πλεονεξία, κλεψία, μέθη, ἁρπαγὴ, καὶ ἀκηδία πᾶσα· ταῦτα εἰσὶ τὰ ψυχικὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Ὡσαύτως τὰ σωματικὰ ἀπαριθμοῦνται οὕτως, μαλακία, πορνεία τὲ καὶ μοιχία σὺν τούτοις, ἡ ἀῤῥενομανία τε καὶ ἡ παιδοφθορία, κτηνοβατία τε τριπλῆ καὶ ἡ πτηνοβατία, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα πάσης ἀκαθαρσίας. Ἡ δὲ λατρεία τοῦ σατανᾶ ὡς εἰπεῖν ἐστὶν αὕτη, τὸ πιστεύειν μαντεύματα καὶ τοῖς μάγοις προστρέχειν, τοὺς ἀστρονόμους προσκαλεῖν καὶ τοὺς νεφοδιώκτας· τὸ φυλακτὰ προσδέχεσθαι καὶ τὰ περίαπτά τε, γυτείας παραδέχεσθαι καὶ τοὺς κριθαρομάντεις, τοὺς ἔχοντας τοὺς δαίμονας, καὶ τοὺς ὀρνεοσκόπους, καὶ ἅπαν ἐπιτήδευμα ἐθνικῶν καὶ ἀπίστων· ταῦτα λατρεία πέφυκε τοῦ διαβόλου πάντα· λείπεται οὖν λοιπὸν εἰπεῖν τίς ἡ πομπὴ σατανᾶ ὑπάρχει· μάτζεφε τραγῳδήματα καὶ πᾶν ὄργανον ἄλλο, ταυλία καὶ ζατρίκια καὶ αἱ ἱπποδρομίαι· ταῦτα ἀπευξάμεθα ἐν τῷ λουτρῷ τῷ θείῳ, καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν σατανᾶν ὡς διδάσκαλον τούτων, καὶ συνετάγημεν Χριστῷ, ὀρθῶς αὐτῷ πιστεύειν, φυλάττειν τὲ πρόσταγμα τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος, ἅπερ ἐδίδασκε συνὼν τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις, τῶν μὲν κακῶν ἀπέχεσθαι ὡς ἔργων διαβόλου, τῶν δὲ καλῶν ἀντέχεσθαι ὡς ἐντολῶν κυρίου· ταύτην λοιπὸν, ὡς εἴρηται, τὴν συνταγὴν τὴν θείαν προσαπαιτεῖσθαι μέλλομεν μικροί τε καὶ μεγάλοι, ἐπίσκοποι καὶ βασιλεῖς, μοναχοὶ καὶ μιγάδες, ἄρχοντες τὲ καὶ πένητες καὶ πᾶς πιστῶν ὁ δῆμος· ταῦτα δὲ ἅπερ ἔγραψα, οὐκ εἰσὶ μοναζόντων ἀλλὰ πάντων τῶν πιστῶν καὶ Χριστοῦ τῆς μερίδος.

Τῶν μοναχῶν, ὡς ἔφην, δὲ ἄλλος ὑπάρχει βίος, διότι ἀπηρνήσαντο 6.
τὸν πάντα κόσμον οὗτοι, καὶ ἔχουσιν ἀκρίβειαν φοβερὰν καὶ μεγάλην· καὶ γὰρ μετὰ τῶν ἄνωθεν γραφέντων ἐνταλμάτων, πλείονα τὴν ἀκρίβειαν προσαπαιτοῦνται οὗτοι, ἀκτημοσύνην παντελῆ, παρθενίαν εἰς ἄκρον, ἐγκράτειάν τε τῶν παθῶν ὁμοῦ καὶ τῶν βρωμάτων, αἰσθήσεις χαλιναγωγεῖν, τῶν κακῶν τι μὴ πράττειν, ὅρασιν, ὄσφρησιν, ἀφὴν, ἀκοὴν, καὶ τὴν γεῦσιν· τὴν ψαλμῳδίαν ἄπαυστον καὶ πολλὴν ἀγρυπνίαν, χαμευνεῖν καὶ ξηροσιτεῖν καὶ ἀλουσίαν ἔχειν· συνδιαιτᾶσθαι γυναιξὶν ἢ ὅλως σχεῖν φιλίαν, ἀπαγορεύει ὁ κανὼν τοῖς μοναχοῖς τελείως, μᾶλλον δὲ καὶ προσομιλεῖν ἢ ὅλως συνοδεύειν, παιδία τε μὴ προσίεσθαι ἢ ὅλως συνδυάζειν, καταλαλεῖν ἢ λοιδορεῖν ἢ ὅλως κατακρίνειν, πᾶσι πιστοῖς κεκώλυται, πόσῳ γε μᾶλλον τούτοις; ὀμνῦναι ἢ περιορκεῖν ἀπηγόρευται πάντη· φιλάργυρον ἢ φίλαυτον οὐ δεῖ μοναχὸν εἶναι· καὶ ἵνα τί φιλολογῶν τὸν καιρὸν ἀναλίσκω; εἰ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν ἐθέλοις, ἀπόσχου πάντων τῶν κακῶν καὶ τῶν καλῶν ἀντέχου· ἀδύνατον γὰρ πέφυκε καὶ δυσχερὲς εἰς ἅπαν φιλήδονον ὑπάρχοντα ἢ κενόδοξον ὅλως, ἐπιτυχεῖν τῆς ἀληθοῦς ζωῆς τῆς αἰωνίου.

7. Καὶ ταῦτα μέν σοι ἔγραψα ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα· σὺ γὰρ ἐπίστασαι καλῶς τὴν ἐμὴν ἀγροικίαν· καὶ γὰρ πάλιν ἐπείγομαι εἰς ὑπόθεσιν ἄλλην, δηλοποιῆσαι ἀμυδρῶς πῶς ὀφείλῃς διάγειν, εἰς εὐχὴν εἰς ἐγκράτειαν καὶ ἀληθῆ νηστείαν, ἔτι δὲ δίαιταν φημὶ ἁπλῶς τοῦ ὅλου χρόνου· ἀρχὴν τοῦ λόγου θέμενος εἰς ἀρχὴν τῆς ἰνδείκτου, ὅθεν καὶ δεῖ σε φυλακὴν ἔχειν ἐν τῇ νηστείᾳ· μὴ νηστείαν δὲ ποίαν φημὶ τῶν ἡμερῶν τῶν δύο, τετράδα καὶ παρασκευὴν, ὡς οἱ πατέρες ἔφασκον, ἰχθύων τὲ ἀπέχεσθαι ἐλαίου τὲ καὶ οἴνου, ξηροφαγίαν λύοντες ἅπαξ ἐν τῇ ἐνάτῃ· ἀλλά γε σὺ ὡς ἀσθενὴς οἴνῳ ὀλίγῳ χρήσῃ· εἰ δὲ καὶ τούτου δυνηθῇς ἀπέχεσθαι τὴν χρῆσιν, πλείονα σχῇς ὠφέλειαν τὴν ἐντολὴν πληρώσας· οἱ θεῖοι γὰρ ἀπόστολοι ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, ἀλλά γε καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς θεοφόροι πατέρες ἀκρίβειαν ὁρίζουσι φοβερὰν καὶ μεγάλην, ἄρτῳ καὶ μόνῳ τρέφεσθαι ἁλί τε καὶ λαχάνοις, καὶ τὸ πόμα γε ὡσαύτως ὕδωρ καὶ μόνον ἔσται, εἰ μή που δι' ἀσθένειαν τίς ἀδυνάτως ἔχει, οἴνῳ ὀλίγῳ χρώμενος διὰ τὴν ἀῤῥωστίαν· τῶν δὲ λοιπῶν, ὡς γέγραφα, ἀπέσχου πάμπαν ὅλως· εἰ μή που τίς ἀσθένεια ἢ ἀφορμὴ ἐπέλθοι, ἀλλ' οὖν ἡ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀλλ' ἀναγκαία πάνυ. Καὶ ταῦτα γέγραφα ἁπλῶς περὶ παντὸς τοῦ χρόνου· αὕτη δὲ ἡ ἀκρίβεια τῶν νηστειῶν ἣν γράφω, οὐ πρὸς ἡμᾶς τοὺς μοναχοὺς ἐγράφησαν καὶ μόνον, ἀλλὰ πρὸς πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ Χριστοῦ τῆς μερίδος· πρὸς ἡμᾶς δὲ τοὺς μοναχοὺς οἱ ἅγιοι πατέρες μονοσιτίαν γράφουσιν ἔχειν τὸ καθ' ἡμέραν, σάββατα καὶ κυριακῇ τοῦ μὴ νηστεύειν ὅλως· νῦν οὖν λοιπὸν ἀπάρξομαι τοῦ γράφειν ὧδε πάλιν.

8. Τὰς ἑορτὰς ἃς λέγομεν δεσποτικὰς οἱ πάντες καὶ λύομεν ἐν ἅπασι εἰς βρῶσιν τὲ καὶ πόσιν· καὶ προτιθέσθω πρότερον γέννησις τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου ἀληθῶς τῆς πανάγνου δεσποίνης· ὡσαύτως εἴσοδος αὐτῆς εἰς ναὸν τοῦ κυρίου· λοιπὸν ἡ τοῦ δεσπότου μου γέννησις κατὰ σάρκα· ἡ τούτου πάλιν βάπτισις δι' ἡμᾶς τοὺς φθαρέντας, ἀνακαινίσαι θέλοντος ἐν ῥείθροις Ἰορδάνου· ἡ τούτου εἰσένεξις εἰς ναόν τε τὸν θεῖον, ἣν πάντες ὀνομάζομεν ὑπαπαντὴν κυρίου· σὺν ταύταις ἡ ἐν τῷ Θαβὼρ ἔλλαμψις τοῦ προσώπου· Χριστοῦ γὰρ οὕτως λέγομεν μεταμόρφωσιν θείαν· τῆς παναμώμου καὶ μητρὸς τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα ἡ κοίμησις ἡ ἔνδοξος καὶ ξένη ἐκδημία, ἐν ᾗ νηστεία πρὸ αὐτῆς κανονικῶς τελεῖται, ἀρχὴν καὶ τέλος εἴληφαν αἱ πάντιμοι καὶ θεῖαι τῆς θεοτόκου ἑορταὶ καὶ μητρὸς τοῦ κυρίου· ἀρχὴν ἔσχεν ἡ γέννησις, ἡ κοίμησις τὸ τέλος· προσκείσθωσαν αὐταῖς λοιπὸν αἱ δύο τοῦ προδρόμου ἡ γέννησις ἡ πάντιμος καὶ παράδοξος ὄντως, τῆς κεφαλῆς ἡ ἐκτομὴ ἣν ὑπέστη ἀδίκως· ἐπισυνάψεις οὖν αὐταῖς τῶν θείων ἀποστόλων, Παύλου φημὶ τοῦ κήρυκος, καὶ τοῦ κορυφαίου Πέ-

τρου· ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἑορταῖς εἰ μέλλεις καταλύειν, ἐν αἷς ὑπάρχει ἡ τετρὰς τῶν ἡμερῶν ἡ ἕκτη, ὀψάριον καὶ ἔλαιον κατάλυε καὶ μόνον· εἰ δέ γε θέλεις καὶ τυρὸν, οὐδέν μοι διαφέρειν ἐν μόναις καὶ ταῖς τέσσαρσιν οὕτως ἑστιαθήσῃ· ἔν τε γεννήσει τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θεοφανιῶν· καὶ μὴν καὶ τῇ ὑπαπαντῇ σὺν τῇ μεταμορφώσει· καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρκέσθητι εἰς ἰχθύας καὶ οἶνον· ἀλλ' ὡς οὐ κανονίζοντες, οὐδὲ νομοθετοῦντες, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τὴν τῶν πατέρων λέγω, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τὴν ἡμετέραν γράφω.

Τὰς δὲ λοιπὰς τῶν ἑορτῶν ἐν αἷς ἐστὶν ἀργία, ἀργίαν δὲ ποίαν 9.
φημὶ τῶν ὡρῶν καὶ τοῦ ἔργου· καὶ τίνες δὲ ὑπάρχουσιν, ἀπαριθμῶμαι ἤδη· τῶν ἀποστόλων τῶν σεπτῶν καὶ μύστων τοῦ κυρίου, ἡ δωδεκὰς ἡ θαυμαστὴ καὶ πάντιμος καὶ θεία, καὶ τῶν μαρτύρων τῶν στεῤῥῶν ὧν ἐξόχως αἱ μνῆμαι, σὺν τούτοις τῶν ἱεραρχῶν καὶ ἱερομαρτύρων ἀσκητῶν ἡ ὁμήγυρις προεχόντων τῶν ἄλλων· ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἑορταῖς ἔκλυε τὴν νηστείαν· εἰς βρῶσιν μόνον ἔλαιον καὶ τὴν πόσιν εἰς οἶνον, ἄλλο δὲ τί μὴ ἅψαι ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, εἰ μὴ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τὴν ἑορτὴν καὶ μόνην. Τὴν δὲ σεπτὸν καὶ πάντιμον μεγάλην ἑβδομάδα, ὡς τοῦ κυρίου ἔχουσαν τὸ σωτήριον πάθος, οὕτως σε δεῖ φυλάξασθαι ὡς οὐδεμίαν ἄλλην, ἅπαξ καὶ μόνον λῦσαι δεῖ τῇ ἑβδομάδι ταύτῃ, εἰ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἑορτῇ ἀπαντήσει· ἑορτὴν δὲ ποίαν φημὶ, τὴν κεφαλὴν ἁπάντων, ἐν ᾗ ὁ εὐαγγελισμὸς τῆς θεοτόκου κόρης· ἀλλ' οὐκ ἰχθύας ὥς τινες, ἀλλ' ἔλαιον καὶ οἶνον· τὰς δὲ λοιπὰς τῶν ἡμερῶν παρέλκον ἐστὶν γράφειν· μᾶλλον μὲν οὖν εἰ δύνασαι τὰς δύο μοι συνάψας, παρασκευὴν καὶ σάββατον ἄσιτος διαμείνῃς, ἕως τέλος δέξηται ἡ θεία λειτουργία, καὶ οὕτως ἑστιάθητι εὐχαριστῶν κυρίῳ. Ἰδοὺ λοιπὸν ἐφέστηκεν ἡμέρα λατροφόρος, ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασις, πιστῶν ἡ εὐφροσύνη· πατήσας γὰρ τὸν θάνατον ὡς θεὸς καὶ δεσπότης, ἐξανέστη τριήμερος, ὥσπερ πάλαι προεῖπεν· ἀπόθου τοίνυν καὶ αὐτὸς τὸν πενθήρη χιτῶνα, καὶ τὴν νηστείαν σχόλασον· οὐκ ἔστι γὰρ νηστεία, ἀλλ' εὐφροσύνη καὶ χαρὰ ὡς μοναχοῖς ἁρμόζει.

Ἐνταῦθα δὲ γενόμενος βούλομαί τι προσθεῖναι ἐκ τῶν πανσόφων 10.
καὶ χρυσῶν λόγων τοῦ Χρυσοστόμου· ἐκεῖνος γὰρ ἐφθέγξατο εἰς ἕνα τούτων οὕτως· εἰ καὶ παρῆλθεν ὁ καιρὸς τῆς παντίμου νηστείας, ἀλλ' ἡ αὐτῆς ὠφέλεια ἐν ἡμῖν ἀεὶ ἔστω· ὅθεν κἀγώ σοι παραινῶν ὧδέ πως γράφω· εἰ τάχα καὶ παρῆλθεν ὁ τῆς νηστείας χρόνος, ἀλλὰ τῆς ἐγκρατείας γε παρέδραμεν οὐδ' ὅλως, καὶ δεῖ σε ταύτην ἀσφαλῶς ὡς τιθηνὸν κατέχειν· κἂν διέλθῃ ἡ ἑβδομὰς τῆς δι' ἀκινησίμου, μονοπροσώπως φύλαττε τετράδα καὶ τὴν ἕκτην· τυροῦ ἀπέχου καὶ ὠοῦ, καὶ τῶν

λοιπῶν μηκέτι, ἀλλ' ἔσω νῦν ἐλεύθερος ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις· νηστεία γὰρ οὐ γέγραπται οὐδὲ γονυκλισία· ταύτας γὰρ τὰς πεντήκοντα οἱ ἅγιοι πατέρες ἀνακυκλοῦντες ἔφησαν ἡμέραν εἶναι μίαν· περὶ τούτων δὲ λοιπὸν ἀρκέσθητι ἐνταῦθα· ἀγὼν γάρ μοι ἐπίκειται πάλιν ἐντεῦθεν ἄλλος, αἱ δύο τεσσαρακοσταὶ καταλείφθησαν οὕτως· μᾶλλον καὶ ἡ τὸν αὔγουστον τελουμένη νηστεία, ἣν πολλοὶ ἀβροδίαιτοι διαβάλλουσι πάμπαν· καὶ περὶ τούτων δεῖ εἰπεῖν ὡς δυνατὸν ὑπάρχει· καὶ πρότερον δηλώσωμεν περὶ τῶν Χριστοῦ γέννων· παράδοσιν ἐλάβομεν ἐκ τῶν ἔκπαλαι χρόνων, ἐν ταύτῃ τῇ τεσσαρακοστῇ μονοσιτίαν ἔχειν, ἀλλ' οὐδ' ἰχθύων ἅπτεσθαι ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις, δευτέραν, τρίτην· λέγω δὴ σὺν αὐταῖς καὶ τὴν ε̅, τετράδα καὶ παρασκευὴν, οὐκ ἔλαιον οὐκ οἶνον σαββάτῳ καὶ κυριακῇ λαμβάνειν πάντως· καὶ ἅλις μὲν περὶ αὐτῆς· οὐ γὰρ δεῖ πλέον γράφειν.

11. Ἀνάγκη τοίνυν διελθεῖν περὶ τῶν τελευταίων· συνήθεια κεκράτηκεν ἐν ταῖς νηστείαις ταύταις δὶς τῆς ἡμέρας ἐσθίειν, οὐκ οἶδ' ὅθεν λαμβάνοντες, οἶμαι δὲ διὰ τὸν καιρὸν ὄντα καυσώδη τότε· ἀλλ' οὐ τῇ συνηθείᾳ δεῖ προσέχειν ἡμᾶς ὅλως, οὐδὲ τὸ πῶς καὶ διὰ τί πράττεται τόδε λέγειν, ἀλλ' ἐρευνᾷν καὶ ἀκριβοῦν τοὺς λόγους τῶν πατέρων καὶ τοὺς κανόνας τῶν σοφῶν καὶ θείων ἀποστόλων, δι' ὧν καὶ τὸν ἐμέτερον οὕτως βίον ῥυθμίζειν· ὅμως εἰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τούτων ἔχειν θέλεις, ζήτησον ὄπισθεν μικρὸν ἐν τῇ τῶν Χριστοῦ γέννων, κἀκεῖ εὑρήσεις ὃ ζητεῖς, καὶ ὅπερ βούλει, πράττε.

12. Ἐνταῦθα ἐβουλόμην νῦν καταπαῦσαι τὸν λόγον, ἀλλὰ βία μοι πρόσεστι μικρὰ τινὰ προσθεῖναι· δέδοικα δὲ μὴ φορτικὸς φανῶμαι σοι ἐν τούτοις· γονυκλισίας δεῖ ποιεῖν πάντα τὸν χρόνον ὅλον, εἰ μή που τύχοι ἑορτὴ νηστείας μὴ παρούσης ἐν ᾗ ἀργία γίνεται τῶν ὡρῶν καὶ τοῦ ἔργου· μὴ φοβηθῇς τὸν ἀριθμὸν, ὀλιγοστὸς ὑπάρχει· δώδεκα μέλλεις ἀριθμεῖν ἐν ταῖς λιταῖς ἡμέραις· τὰς δέ γε τεσσαρακοστὰς ψηφίζειν δεκαπέντε, ἐν τῇ τῶν Χριστοῦ γέννων καὶ τῶν δύο λοιπῶν σοι. Τὴν δ' ἄλλην τεσσαρακοστὴν ἧς ἡ κλῆσις μεγάλη διπλασιάζειν ταύτας γε εἴπερ καὶ οὐκ ὀκλάζεις· εἰ δὲ βαρύ σοι φαίνεται τοῦ ἐκμετρεῖν, κἂν τὰς εἴκοσι τέσσαρας πλήρωσον δίχα λόγου· οὐ μὴν ἅπαξ ἢ δεύτερον τῆς ἡμέρας τελέσεις· ἀλλ' ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς Δαβὶδ ὁ θεοπάτωρ θεὸν αἰνεῖν προτρέπεται ἑπτάκις τῆς ἡμέρας· ψηφίσας οὖν ὡς νουνεχὴς εὑρήσεις ὅπερ λέγω· ἀπὸ φωτὸς ἀπάρξομαι, καὶ λήξω εἰς τὸ σκότος· ὄρθρος καὶ πρώτη τρίτη τε ἕκτη καὶ ἐνάτη, ἑσπερινὸν ἀπόδειπνον σὺν τῷ μεσονυκτίῳ.

13. Ἔτι προσθήσω οὖν λοιπὸν σὺν τούτοις ἀναγκαῖον, καὶ μὴ μεμφθῶ ὡς ὕστερον τοῦτο διασαφήσας· ἣν ἑβδομάδα λέγω οὖν τὴν πρὸ τῆς ἀποκρέου, τὴν καὶ ἐπονομάζομεν τὴν τοῦ ἀρτζιβουρίου οἱ πλεῖστοι ἔθος

ἔλαβον ἀδεῶς καταλύειν τετράδα καὶ παρασκευὴν οἱ κοσμικοὶ τὸ κρέας, ὡσαύτως καὶ οἱ μοναχοὶ τυροῦ μεταλαμβάνειν, κακῶς νοοῦντες ἀληθῶς καὶ πράττοντες ὁμοίως· εἰ μὲν φυλῆς κατάγονται ἐκ τῆς τῶν Ἀρμενίων, καὶ εἶχον καὶ τὴν αἵρεσιν τὴν τοῦ ἀρτζιβουρίου, καλῶς ποιοῦσι λύοντες ἅπασαν ὑποψίαν· οἳ δὲ πιστοὶ ὀρθόδοξοι εἰσὶ καὶ ἐκ προγόνων, εἰς μάτην προφασίζονται λύοντες τὴν νηστείαν· ἐκεῖνοι γὰρ νηστεύουσιν ὅλην τὴν ἑβδομάδα, ἄρτῳ μόνῳ τρεφόμενοι ὕδατι ἅλατί τε· ἡμεῖς δὲ καταλύομεν ἀπ' αὐτῆς τῆς δευτέρας· λοιπὸν ἐκ τούτου δείκνυμεν μὴ κοινονοῦντες τοιούτοις· καὶ μάτην προφασίζονται οὗτοι τὸν ἀρτζιβούριον.

14. Ἐπεὶ δὲ ἔλαθεν ἡμᾶς ὑπόθεσις μικρά τις, διασαφῆσαι ἔρχομαι καὶ περὶ ταύτης οὕτως· Τῆς τυρικῆς ἡ ἑβδομὰς λελυμένη ὑπάρχει, καὶ ἡ τετρὰς τῶν ἡμερῶν, ὡσαύτως καὶ ἡ ἕκτη· καὶ πόθεν δῆλον πέφυκεν τοῦτο εἴπῃ τίς ἴσως; Ἰακωβῖται, ὡς φασὶ, τὴν ἑβδομάδα ταύτην ὁλόαγνον φυλάσσουσι καὶ καθαρὰν τελείως, ἄρτου μόνου γευόμενοι καὶ ὕδατος ὁμοίως· καὶ διὰ τοῦτο ὁ καλὸς τῷ ὄντι Νικηφόρος ὁ Κωνσταντινουπόλεως ὁ μέγας ἱεράρχης κανονικῶς παρέδωκε τοῦ καταλύειν ταύταις, ἀνατρέπων τὰ δόγματα αἱρέσεων τῶν δύω, τοῦ Ἰακώβου τὲ φημὶ σὺν καὶ τοῖς τετραδίταις· ὅθεν τὰ μοναστήρια οὕτως ἔχουσιν ἔθος, τὴν ἐννάτην πληρώσαντες καὶ ὕμνον τῆς ἑσπέρας, οὕτως εἰσέρχονται λοιπὸν ἐν τῇ κοινῇ τραπέζῃ, τυροῦ μεταλαμβάνοντες ἰχθύων τὲ καὶ οἴνου· καὶ ἡμεῖς μὲν ἐγράψαμεν ὡς εὕραμεν ἐγγράφως· εἰ δέ τις οὐ προσίεται οὐδὲ πιστεύει ταῦτα, ὡς θέλει καὶ ὡς βούλεται, οὕτως καὶ πορευέσθω. Προσθήσω τοίνυν ἕτερον δι' ἄλλην ἑβδομάδα, ἣν καὶ ἐπονομάζομεν τὴν τῶν ἁγίων πάντων· τινὲς ὑπολαμβάνοντες μὴ εἶναι λελυμένην, κακῶς ὑποτοπάζοντες καὶ ὅλως ἀγνοοῦντες· οἱ θεῖοι γὰρ ἀπόστολοι καὶ νομοθέται πάντων καὶ περὶ ταύτης ἔγραψαν τοῦ εἶναι λελυμένην· ἀλλ' ἴσως ἀντιφθέγξοιτό τις τῶν γνωστικωτέρων, καὶ ποῦ ταύτης ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ τοῦ λόγου; ἐρευνησάτω ἀκριβῶς καὶ πάντως εὕρῃ τοῦτο· ἀδυνατῶ γὰρ ἐν λεπτῷ πάντα ἀναδιδάσκειν· οἱ δὲ φιλοπονότερον τὴν γραφὴν ἐρευνῶντες, πληροφορίαν λαβοῦσιν ἐξ αὐτῆς τὴν τελείαν.

15. Ταῦτα σοι τοίνυν ἔγραψα ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα· ἀλλ' οὖν διαμαρτύρομαι καὶ βεβαιῶ σοι τοῦτο, εἰ τούτων φύλαξ τὲ φανῇς, ἐγγυῶμαι σοι ταῦτα, στάσεως τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ σωτῆρος τυχεῖν σε, καὶ σὺν αὐτῷ κληρονομεῖν καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ζωὴν τὴν ἀγήρω. Ἰδοὺ τοίνυν πεπλήρωκα τὴν αἴτησίν σου, τέκνον, ὡς ἐφικτὸν ὑπῆρχε μοι καὶ δυνάμεως εἶχον· σὺ γὰρ καλῶς ἐπίστασαι τὸ πάμπαν ἄμουσον μου καὶ ὅλως ἰδιωτικὸν πρὸς τὸ τοιαῦτα γράφειν· εἰ δὲ, τὸ κατὰ δύναμιν φίλον θεῷ ὑπάρχει, δέξαι καὶ σὺ ὡς ἀγαθὸν τὴν προαίρεσιν

μόνην· ἐνταῦθα σταίημεν λοιπὸν τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ λόγου· εἰ μὲν ἀποδεκτέα σοι, Θεῷ χάρις ἐν τούτῳ· εἰ δὲ πολλάκις φορτικὰ, ὡς βούλει λοιπὸν πράττε· ὁ δὲ τῶν πάντων κύριος καὶ Θεὸς καὶ δεσπότης ὁ θέλων πάντας σώζεσθαι διὰ φιλανθρωπίαν, αὐτὸς καὶ σὲ στηρίξει ἐν ἀγαθοεργίᾳ τοῦ πληρωτὴν γενέσθαι σε τῶν αὐτοῦ ἐνταλμάτων, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ὀφθῆναι κληρονόμον ἐν Χριστῷ τῷ κυρίῳ μου, ᾧ ἡ δόξα καὶ κράτος εἰς αἰῶνας αἰώνων τὲ καὶ ἐπὶ αἰώνων. Ἀμήν.

*Ex codice Collegii Graecorum in alma urbe desumptum a me fuit praecedens opusculum. In alio autem eiusdem Collegii codice nonnulla analoga deprehendebam. Postquam enim de tribus ieiuniis sollemnibus actum fuit, ante pascha, ante Deiparae transitum, et ante natalia Domini, sic pergit auctor anonymus.*

Τὰ ὅμοια τούτου καὶ Ἰωάννης ὁ Νικαίας μητροπολίτης φησὶν ἐν τῇ πρὸς τὸν καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων γραφεῖσαν ἐπιστολήν· ὁ δὲ ἁγιώτατατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κύριος Νικόλαος, ἠρωτήθη ἐπὶ συνόδου προκαθήμενος παρὰ τῶν μοναχῶν τοῦ ἁγίου ὄρους εἰ χρὴ νηστεύειν νηστείαν πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς πανυμνήτου Θεοτόκου· καὶ ἐξέδωκεν οὕτως ἐγγράφως· αὕτη ἦν νηστεία πρότερον ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τοῦ αὐγούστου, μετετέθη δὲ διὰ τὸ παραπίπτειν ταῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον γινομέναις ἐνθνικαῖς νηστείαις· πλὴν καὶ ἔτι τὴν νηστείαν ταύτην φυλάσσομεν καὶ νηστεύομεν· ὥστε ἐκ τούτου δῆλον ἐστὶ, καθὼς ἔφημεν, ὅτι μία ἦν ἡ πᾶσα νηστεία ἡ μετὰ τὴν μίαν τῆς ν̄ ἑβδομάδα, ἄχρι τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων πατέρων διὰ οἰκονομίαν ἐξεκόπη· ἐτυπώθη δὲ ἄχρι τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων νηστεύειν· εἶθ' οὕτως ἐπιλύειν· ἔπειτα ἀπ' ἀρχῆς αὐγούστου νηστεύειν, ἄχρι τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου· καὶ πάλιν διαλύειν· τί οὖν ἐμέλλομεν ποιεῖν εἰ ἀδιακόπως ταύτην ἐνηστεύομεν; ἔχεις οὖν ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τῶν τοιούτων νηστειῶν τὴν μαρτυρίαν, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατριαρχικῶν παραδόσεων· καὶ λοιπὸν μὴ ἀμφίβαλε, ἵνα μὴ κατακριθῇς ὡς παραβάτης τῶν θείων διατάξεων (1).

(1) Confer ea quae habentur apud Cotelerium M. E. G. T. II. p. 495. et T. III. p. 431.

# ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

## ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

### ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ (1).

Οὐ μίαν τινὰ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν κέκτηται, ἀλλὰ καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην, καὶ τετάρτην, καὶ πέμπτην· ἐξεικονίζων ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ καὶ σκιαγραφίᾳ φυσικῇ, οὐ τυπικῇ, τῆς τρισυποστάτου θεότητος τὸ μυστήριον· οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ ἑνὸς τῆς αὐτῆς τριάδος θεοῦ λόγου, σαφῶς προδιαγράφων· καὶ τάχα κατ' εἰκόνα μέν ἐστι γυμνὴ ἡ ψυχὴ, τῆς γυμνῆς θεότητος· καθ' ὁμοίωσιν δὲ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως, τὸ σύνθετον ἡμῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· μᾶλλον δὲ πάλιν ἐπ' αὐτὴν τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν· ἐκεῖθεν ὥσπερ ἔκ τινος πηγῆς πρῶτον ζητοῦντες, τὸ, τί δήποτε μὴ καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν λογικῶν, ἤγουν τῶν ἀγγέλων, ἢ πάλιν κατ' ἰσότητα τῶν ἐμψύχων ζώων ὁμοιοτρόπως τὰς προπατορικὰς καὶ κορυφαίας ἡμῶν ὁ θεὸς ὑποστάσεις, τοῦ Ἀδὰμ λέγω καὶ τῆς Εὔας, καὶ τοῦ προελθόντος ἐξ αὐτῶν υἱοῦ, πεποίηκεν; ἄλλὰ τὸν μὲν Ἀδὰμ, ἀναιτίως καὶ ἀγεννήτως ὑπέστησε· τὸν δὲ δεύτερον αὐτοῦ ἄνθρωπον, τὸν υἱὸν, γεννητὸν· τὴν δὲ Εὔαν, οὔτε γεννητῶς, οὔτε πάλιν ἀναιτίως, ἀλλὰ ληπτῶς ἤτοι ἐκπορευτῶς, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀναιτίου Ἀδὰμ ἐξελθοῦσαν ἀῤῥήτως οὐσίωσεν· καὶ μήπως ἄρα αἱ τρεῖς αὗται τῶν προγόνων κεφαλαὶ, πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ὁμοούσιοι ὑποστάσεις, κατ' εἰκόνα τινὰ ὡς καὶ Μεθοδίῳ δοκεῖ, τυπικῶς γέγοναν τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος, τοῦ μὲν ἀναιτίου καὶ ἀγεννήτου Ἀδὰμ, τύπον καὶ εἰκόνα ἔχοντος, τοῦ ἀναιτίου καὶ πάντων αἰτίου παντοκράτορος θεοῦ καὶ πατρὸς· τοῦ δὲ γεννητοῦ αὐτοῦ υἱοῦ, εἰκόνα προδιαγράφοντος τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ· τῆς δὲ ἐκπορευτῆς Εὔας, σημαινούσης τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορευτὴν ὑπόστασιν· διὸ

(1) Gulielmus Caveus in hist. litt. tit. Anastasii, ita scribit. "Inter codices ba-„roccianos in biblioth. bodleiana cod. 197. fol. 263. habetur sermo Anastasii pa-„triarchae antiocheni περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα, id est, ut arbitror, *de illo* quod homo ad „imaginem Dei conditus sit. Incipit ἀλλά γε δεῖ ἐπὶ τὸ etc „. Huius ergo sermonis, seu opusculi, nos fragmentum ex vaticano codice nunc divulgamus.

οὐδὲ ἐνεφύσησεν αὐτῇ ὁ Θεὸς πνοὴν ζωῆς, διὰ τὸ τύπον αὐτὴν εἶναι τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος πνοῆς καὶ ζωῆς· καὶ διὰ τὸ μέλλειν αὐτὴν δι' ἁγίου πνεύματος δέξασθαι Θεὸν, τὸν ὄντως ὄντα πάντων πνοὴν καὶ ζωήν· ὅθεν καὶ ἔστιν ἰδέσθαι καὶ θαυμάσαι, ὅτι ὁ μὲν ἀγέννητος Ἀδὰμ, ἄλλον ἀγέννητον ἢ ἀναίτιον ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔσχεν ὅμοιον· ὥσπερ οὐδὲ ἡ ἐκπορευτὴ Εὔα· ὡς τύποι ἀληθεῖς ὑπάρχοντες τοῦ ἀγεννήτου πρατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ δὲ γεννητὸς υἱὸς πάντας ἀνθρώπους, γεννητοὺς υἱοὺς ὄντας, ἀδελφοὺς ὁμοίως ἔσχεν ὡς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τυπικὴν ὑπάρχων Χριστοῦ τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ, ὃς ἐγένετο ἄνθρωπος, πρωτότοκος ἄνευ σπορᾶς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· εἰ δὲ μὴ οὕτω, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ κατ' εἰκόνα ταῦτα, τί δή ποτε μὴ τέσσαρες, δύο, ἢ πλείονες ὑποστάσεις τῶν προπατόρων γέγοναν, παρηλλαγμένας ἔχουσαι τὰς ὑποστατικὰς αὐτῶν ἰδιότητας, λέγω δὴ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν, ἀλλὰ τρεῖς καὶ μόναις; οὐκοῦν ἔχεις τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, τυπικὴν τριάδα ἐν μονάδι, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν.

Ἀκόλουθόν σε μαθεῖν καὶ μονάδα ἐν τριάδι· πῶς δὲ τοῦτο καλῶς διαγνῶναι δυνήσῃ, ἄκουσόν τινος τῶν σοφῶν σοι παραινοῦντος, καὶ λέγοντος· εἰ βούλει γνῶναι Θεὸν, προλαβὼν, γνῶθι σαυτὸν, ἐκ τῆς σαυτοῦ φησι πατασκευῆς, ἐκ τῆς σαυτοῦ συνθέσεως, ἐκ τῶν ἐντὸς ἑαυτοῦ· εἴσιθι ὑποδὺς ἐν σαυτῷ· διάβλεψον ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἑαυτοῦ· διάκρινον τὴν ταύτης πατασκευὴν, καὶ ὄψῃ σαυτὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ τυγχάνοντα· ἀνώνυμός σου γὰρ καὶ ἄγνωστος, καὶ νοερὰ, καὶ ἀθάνατος τῆς ψυχῆς ἡ οὐσία κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τυπικὴν τοῦ ἀνωνύμου καὶ ἀγνωρίστου καὶ ἀθανάτου Θεοῦ καθέστηκεν· οὔτε γὰρ θεοῦ, οὔτε ψυχῆς λογικῆς οὐσίαν, ἔγνω τῶν ἐν αἰῶνι τίς γεγενημένων ἀνθρώπων· ζωοποιὸς καὶ συστατικὴ καὶ προνοητικὴ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει τῆς τετραστοίχου τοῦ σώματος φύσεως, κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοῦ προνοητοῦ πάσης τῆς τετραπεράτου καὶ τῆς ἄνω κτίσεως· διόπερ οὔτε τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἔνθα κατοικεῖ, ἀλλὰ μόνον πιστεύομεν, ὅτι ἐν παντί ἐστιν· οὔτε μὴν τὸν τόπον τῆς ψυχῆς οἴδαμεν ἔνθα οἰκεῖ ἐν τῷ σώματι· ἀλλὰ μόνον ἐπιστάμεθα, ὅτι ἐν τῷ παναγίῳ σώματι ἐστὶ καὶ ἐνεργεῖ.

Ἔχει σου καὶ ἕτερον καθ' εἰκόνα θεοῦ ἡ ψυχὴ· λέγω δὴ τὸ ἑτεροούσιον αὐτὴν εἶναι πάσης κτιστῆς φύσεως· τὸ δὲ πάντων παραδοξότερον τοῦ ἐν ἡμῖν κατ' εἰκόνα, ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι οὔτε τῆς τοῦ θεοῦ ὑπάρξεως τοὺς λόγους, ἀνθρώπινος νοῦς κατασβέσθαι δύναται, οὔτε τῆς ψυχικῆς ἡμῶν οὐσίας, πῶς εἰς ὕπαρξιν πέφυκέ τε καὶ παραγίνεται· ἀλλ' ἄγε δὴ ἐπ' αὐτὸ τὸ κυριώτατον τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἔλθωμεν, ὅπως κατὰ τὰς ὑποσχέσεις δείξωμεν τὸ μοναδικὸν τῆς ἐν τριάδι θεότητος· ποῖον δέ ἐστι τοῦ-

το, εὔδηλον ὅτι ἡ ἡμετέρα πάλιν ψυχὴ, καὶ ὁ ταύτης νοερὸς λόγος, καὶ ὁ νοῦς· ὃν τινα ὁ ἀπόστολος πνεῦμα προσηγόρευσεν, ὅτε διακελεύεται ἁγίους ἡμᾶς εἶναι τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· ἀγέννητος μὲν γὰρ πάλιν ἐστὶν ἡ ψυχὴ καὶ ἀναίτιος εἰς τύπον τοῦ ἀγεννήτου καὶ ἀναιτίου Θεοῦ καὶ πατρός· οὐκ ἀγέννητος δὲ ὁ νοερὸς αὐτῆς λόγος, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς γεννώμενος ἀῤῥήτως καὶ ἀοράτως, ἀνερμηνεύτως καὶ ἀπαθῶς, εἰς τύπον τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ· ὁ δὲ νοῦς, οὐδὲ ἀναίτιός ἐστιν, οὐδὲ γεννητὸς, ἀλλ' ἐκπορευτὸς, πάντη διατρέχων, καὶ τὰ πάντα διασκοπῶν· καὶ ἀοράτως ψηλαφῶν, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ παναγίου καὶ ἐκπορευτοῦ πνεύματος· περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι τὸ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· οὐκ ἔστιν ἐκπορευτὴ ἡ ψυχὴ, ἕως οὗ ἐστιν ἐν τῷ σώματι· ἐπεὶ εἰ ἐκπορευτὴ ἦν, ἄρα ἂν καθ' ὥραν ἀπεθνήσκομεν· οὐκ ἔστιν ἀγέννητος ὁ λόγος ἡμῶν, ἐπεὶ ἄλογοί τινες καὶ κτηνώδεις ὑπήρχομεν· τὸ δὲ παραδοξότερον τῶν παραδόξων τούτων, ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι ψυχὴν μὲν ἁπλῆν τινα ἔχομεν, ὁμοίως καὶ νοῦν μοναδικὸν καὶ ἀσύνθετον, λόγον δὲ διπλοῦν, διπλῆν ἔχοντα τὸ αὐτὸ τὴν γέννησιν, καὶ ἕνα καὶ ἀμέριστον φυλαττόμενον· γεννᾶται γὰρ ὁ λόγος ἐν τῇ καρδίᾳ, γέννησίν τινα ἀκατάληπτον καὶ ἀσώματον· καὶ μένει ἔνδον ἀγνώριστον· καὶ γεννᾶται δευτέραν γέννησιν τὴν σωματικὴν διὰ χειλέων, καὶ τό τε τοῖς πᾶσι γνωρίζεται, τῆς δὲ γεννησάσης αὐτὸν ψυχῆς οὐ χωρίζεται· ἵνα διὰ τῶν δύο τοῦ λόγου ἡμῶν γεννήσεων, σαφῶς τὰς δύο τοῦ Θεοῦ λόγου γεννήσεις κατ' εἰκόνα τινὰ καὶ ὁμοίωσιν μάθωμεν· γεγέννηται γὰρ ἀοράτως καὶ ἀνερμηνεύτως πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ πατρὸς, καὶ μένει ἄγνωστος, ὡς ἔν τινι ψυχῇ πρὸς τὸν πατέρα· ἕως ὥσπερ ἐκ καρδίας τινὸς, τῆς ἁγίας παρθένου, ἀφθόρως καὶ ἀπόνως γεγέννηται τὸ κατὰ σάρκα, καὶ ἐνεφανίσθη ἡμῖν σωματικῶς διὰ δευτέρας γεννήσεως.

Ὁρᾶται πάλιν ὡς ἐν εἰκόνι τινὶ καὶ τύπῳ, λέγω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ διττή τις ἐνεργείας ἔμφασις εἰς εἰκόνα καὶ τύπον Χριστοῦ· καθάπερ γὰρ ἡ αὐτοῦ Θεότης, ἐνήργει καὶ Θεανδρικῶς ἐνήργει καὶ Θεϊκῶς ἐν οὐρανῷ πρὸ τῆς τοῦ σώματος ἀναπλάσεως, ὡς ἀπερίγραπτος, καὶ μὴ περιγραφεῖσα ἐν τῷ σώματι, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ λόγου ὑπάρχουσα, ἐνεργεῖ μὲν καὶ ψυχανδρικῶς, τουτέστι σωματοψύχως, εἰς τύπον τοῦ Θεανδρικῶς Χριστοῦ· ἐνεργεῖ δὲ καὶ ψυχικῶς μόνον πλεῖστά τινα, μὴ συνεργοῦντος αὐτῇ τοῦ οἰκείου σώματος, εἰς τύπον τοῦ ἀοράτου Θεοῦ λόγου, τοῦ πολλὰ ἀοράτως ἐνεργήσαντος καὶ ἐνεργοῦντος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, διὰ τῆς ἀπεριγράπτου αὐτοῦ καὶ παγκοσμίου Θεϊκῆς ἐνεργείας· ἡ οὖν ἀγάπη ἡ περὶ Θεὸν κατὰ ψυχικὴν καὶ μόνην ἐπιτελεῖται ἐνέργειαν, οὐ χρήζουσα ἐν τούτῳ τῆς συνεργείας τοῦ

σώματος· ὁμοίως καὶ ἡ πίστις, ψυχικῆς καὶ μόνης ἐνεργείας ἐστὶν ἔνδειξις· ὡσαύτως καὶ ἡ ἐλπὶς, κατὰ ψυχικὴν καὶ μόνην ἐπιτελεῖται ἐνέργειαν· ὥσπερ καὶ ταπεινοφροσύνη, δι' ἐνεργείας ψυχῆς ἐνεργεῖται καὶ ὑφίσταται· καὶ περιληπτικῶς εἰπεῖν, πᾶσαι αἱ ἀναγκαῖαι καὶ πνευματικαὶ ἀρεταὶ ὧν ῥίζα καὶ θεμέλιός ἐστιν ἡ καθαρότης τῆς καρδίας, κατὰ τὴν νοερὰν καὶ μόνην τῆς λογικῆς ἡμῶν ψυχῆς ἐνέργειαν ἐπιτελοῦνται, οὐ χρήζουσαι τοῦ σώματος εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐκπλήρωσιν· ὅθεν καὶ οἱ πηροὶ καὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἀκίνητοι ὄντες τῇ σαρκὶ, δύνανται διὰ τὸν τοιούτων ἀρετῶν, τῇ κατὰ ψυχὴν ἐνεργείᾳ εὐαρεστῆσαι τῷ θεῷ· καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ δὲ μάλιστα τῷ καθ' ἡμᾶς δείκνυται τὸ διττὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνεργείας· τοῦ γὰρ σώματος, ὥσπερ νενεκρωμένας καὶ σχεδὸν ἀνενεργήτους τὰς αἰσθήσεις ἔχοντος, ἡ νοερὰ καὶ λογικὴ τῆς ψυχῆς ἐνέργεια, ἀκοίμητός τε καὶ ἀσίγητος τὰ πάντα περιπολεῖ· ἐπεὶ, πῶς καὶ χωριζομένη τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ, συνίσταται ἡ λογικὴ ψυχὴ, εἰ μὴ διὰ τῆς νοερᾶς αὐτῆς, καὶ ζωτικῆς, καὶ ἀειζώου ἐνεργείας; πᾶσα μὲν ἡ θεόπνευστος γραφὴ, καὶ εὐαγγελικαὶ καὶ ἀποστολικαὶ διδασκαλίαι, ἐν οὐρανοῖς λέγουσιν εἶναι τὸν τὰ πάντα πληροῦντα θεόν· διὸ κἀκεῖθεν καταβεβηκέναι τὸν θεὸν λόγον ἐγνώκαμεν, καὶ ἐν οὐρανοῖς πάλιν μετὰ σαρκὸς ἀναβεβηκέναι πιστεύομεν· οὐκοῦν εἰ ἄνω ἐστὶ τὸ θεῖον φῶς, ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἄνω ὁ θεὸς λόγος τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, καὶ ἄνω ἐν ὑψίστοις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἴσως κατ' εἰκόνα ταύτης τῆς ὑψίστου ἁγίας τριάδος ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ὅλον τοῦ σώματος ἔχομεν τὸ φῶς, καὶ τὸν λόγον, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ῥινῶν, πλησιόχωρά τε καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κεφαλῇ τυγχάνοντα· κἀκεῖθεν ὡς ἐξ οὐρανοῦ τινος ὑψηλοῦ, τὸν κόσμον τοῦ σώματος διοικοῦντα καὶ φωτίζοντα τοῦτο τὸ τριαδικὸν πλήρωμα.

# ΕΥΤΥΧΙΟΥ (1).

## ΕΚ ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

ΚΕΦ. ΚΒ. ϛιχ. ια-ιη.

Οὐκέτι τοίνυν δράματος προσαγωγὴ, ἑαυτὸν τοῦ κυρίου προσαγαγόντος ἀντὶ τοῦ δράματος, τῷ θεῷ καὶ πατρί· οὐδὲ ἐξαριθμήσεις ἑβδομάδων καὶ πεντηκοστὴ νομικὴ, ἀλλ' ἑτέρα τελείαν ἐπίγνωσιν διὰ τῆς τοῦ πνεύματος παρουσίας ὑποφαίνουσα, ἣν ἡμεῖς ὡς τελείαν παρουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἑορτάζομεν· οὐκέτι σαλπίγγων καὶ σκηνῶν ἑορτὴ, τύπον τῆς ἀναστάσεως ἔχουσα, τῆς ἀληθεινῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν φανερωθείσης· οὐκέτι τρεῖς καιροὺς ἑορτάσουσι τοῦ ἐνιαυτοῦ, τυπικῶς· ἅπας γὰρ ὁ βίος σήμερον, ἑορτὴ μία καθέστηκεν· καὶ ἁπλῶς, πᾶσαι αἱ διὰ τοῦ νόμου ἐμφάσεις πεπλήρωνται· ὅτι πλήρωμα νόμου Χριστός· ὅθεν καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἑορτάζει, ἥ τις ἐναρχομένης τῆς ἑξκαιδεκάτης ἐγένετο· καὶ οὐκέτι Ἰουδαίοις συνεορτάζει, τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης διώκουσα· ὥσπερ μέν τοι ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος, καὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ πατρὶ προσαγαγὼν, ἐπλήρωσε τὸν τύπον τοῦ δράματος, οὕτως ἀντὶ τοῦ ἀμνοῦ, τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἐναρχομένης, ἑαυτὸν θύσιας μυστικῶς καὶ προληπτικῶς, καὶ ἐμμίξας τῷ ἀντιτύπῳ φαίνεται· τὸ οὖν μυστικὸν, ἀπαρχὴ καὶ ἀῤῥαβὼν ἐστὶ τοῦ πραγματικοῦ· τὸ δὲ πραγματικὸν, τὸ τέλειον· κατὰ τὸ, οὐ μὴ φάγω αὐτὸ, ἕως οὗ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἔσχεν ἡ ἁγία αὐτοῦ ἀνάστασις· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· διότι οὐκέτι δύναται ἀποθανεῖν, ἅπαξ ἀποθανών· ὅτι δὲ οὕτως ἐστὶν, ἰδοὺ μυστικῶς καὶ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν ἐν τῷ βαπτίσματι τῷ ἁγίῳ· ἐν μαρτυρίῳ δὲ μετὰ τοῦτο, ἢ καὶ ἄνευ μαρτυρίου, πραγματικῶς· καὶ οὐκ ἠλλοτρίωται ὁ μυστικὸς ἡμῶν θάνατος, τοῦ πραγματικοῦ, κἂν εἰ τελειοῦται ἐν τῷ πραγματικῷ· καὶ ἑτέραν γὰρ παρὰ τὴν πρώτην ἐν τῷ μυστικῷ κτώμεθα ζωὴν, ἀπαρχήν τινα τῆς ἀναστάσεως, καὶ υἱοθεσίαν καὶ ἁγιασμὸν, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ γινόμεθα· οὐκ ἀπέῤῥηται τοίνυν τὰ μυστικὰ, τῶν πραγματικῶν· κἂν εἰ ἐν τοῖς πραγματικοῖς

(1) Ex codice vaticano haec duo Eutychii (patriarchae, ut puto, cpolitani, neque enim de alexandrino cogitare velim) sumpsi fragmenta inediti nescio cuius operis, commentarii fortasse in Lucam. Sermones equidem ab Eutychio cpolitano editos contra omnes haereses memorat Eustratius in eius vita ff. 87. apud Bollandianos T. I. aprilis die 6. Porro hunc Eutychium S. Gregorii magni PP. fuisse coaetaneum, notissimum est.

τελειοῦται· ἡ οὖν ἐκκλησία, καὶ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἐπιτελεῖ τὴν μνήμην, ἐν τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ, καθὼς τότε γέγονεν ὑπὸ τοῦ κυρίου τὸ πάσχα τὸ μυστικὸν, ὅτε ἑαυτὸν ἔθυσε τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἐναρχομένης· κἂν οὖν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος τοῦ πάσχα τῇ καὶ κυριακῇ, κἂν ἐν τῇ θατέρᾳ, κἂν ἐν τῇ τρίτῃ, κἂν ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκπέσῃ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη, ζητεῖται γὰρ τοῦτο, τῇ πέμπτῃ ἡ ἐκκλησία ἐπιτελεῖ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα τοῦ μυστικοῦ· καθ' ἣν καὶ ὁ κύριος ἑαυτὸν μυστικῶς ἔθυσε τότε· τὴν δὲ τελείαν καὶ πληρωματικὴν τῆς μυστικῆς ἑορτῆς, κατὰ τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν ἐπιτελεῖ, ἥ τις ἐναρχομένης τῆς ἑξκαιδεκάτης, τῆς καὶ κυριακῆς τότε φθασάσης, γεγένηται· διὸ καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ πατέρες τινὶ ταῖς ἐκκλησίαις τοῦτο μὴ ποιούντων, ὥρισαν πάντας ἅμα κατὰ τὴν τότε ἐν τῇ σωτηριώδει ἀναστάσει φθάσασαν ἑξκαιδέκατην τὴν καὶ κυριακὴν ἑορτάζειν, ὡς τὸ τέλειον δὲ πραγματικὸν ἔχουσαν, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν· καὶ τοῦτο τῇ Ἀλεξανδρέων γράφουσιν ἐκκλησίᾳ, λέγοντες· εὐαγγελιζόμεθα ὑμᾶς δὲ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγιωτάτου πάσχα, οὕτως ὑμετέραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς τῆς ἑωίας ἀδελφοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας, σύμφωνα Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχῆς φυλάσσουσι τὸ πάσχα ἐκ τοῦ δεῦρο μεθ' ἡμῶν ἄγειν· τελείας οὖν ἐνστάσεως γεγενημένης, ἀτελῶς τινες ἑορτάζοντες, ταύτην οὐκ ἐρυθριῶσιν, ὥσπερ καὶ οἱ τὸ ὕδωρ μόνον παριστῶντες τῷ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου κανῷ, ἀντὶ τοῦ κερασθέντος μετὰ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου παράδοσιν, λελήθασιν ἑαυτοὺς χωρίζοντες τοῦ κυριακοῦ αἵματός τε καὶ σώματος· πληροῦται γὰρ τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου· ὁ οὖν μὴ ἔχων τὸ ἓν, οὐδὲ τὸ ἓν ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἔχει· δείκνυνται δὲ οἱ τοιοῦτοι, ἀλλότριοι τῆς ἁγίας Χριστοῦ ἐκκλησίας· ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἑορτὴν ἐπιτελοῦμεν· κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος τῆς μεγάλης, καθὼς ὑπὸ τοῦ κυρίου παραδέδοται, κἂν εἰ ἐν ταῖς προτέραις ἡμέραις ἐμπέσῃ αὕτη· καὶ ἁγίαν ἀνάστασιν τὴν γενομένην τῇ ἑξκαιδεκάτῃ κατὰ τὸν σωτήριον καιρὸν, ἑορτάζομεν ἐν κυριακῇ, μετὰ τροπὴν ἡλίου ἐαρινήν· καὶ τὸ ὕδωρ μόνον οὐκ ἄνευ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου παριστῶμεν, ἀλλὰ μετὰ τούτου κιρνῶντες, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου παράδοσιν.

## ΕΥΤΥΧΙΟΥ.

Τὸ γὰρ πιεῖν, τὴν σωτηριώδη διδασκαλίαν δηλοῖ, ἣν πίνει μεθ' ἡμῶν ὁ σωτὴρ, κοινούμενος ἀεὶ τὰ ἡμέτερα, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἥτις οὐρανῶν

εἴρηται βασιλεία παρ' αὐτοῦ· καινὸν δέ ἐστι τὸ ἄρτι προστιθέμενον εἰς γνῶσιν τινί· εὐφραίνεται δὲ καὶ ὁ διδάσκων καὶ ὁ διδασκόμενος ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀκουόντων, καὶ μανθανόντων, ὃ καὶ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ δοκεῖ· Τοῦτο μέν τοι τὸ ποτήριον, ὃ ἐκέλευσεν αὐτοῖς εἰς ἀλλήλους διαμερίσαι, τοῦ δείπνου ἦν οὐ τῶν κοινωνικῶν μυστηρίων (1)· ἐφεξῆς οὖν προϊὼν ὁ Λουκᾶς, φησὶν ὅτι καὶ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου αὐτὸς μετέδωκε τοῖς ἀποστόλοις· εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῷ ποτηρίῳ τοῦ δείπνου ηὐχαρίστησεν, οὐ θαυμαστὸν· καὶ ἡμεῖς γὰρ εὐχαριστοῦμεν, καὶ ἐπὶ τῆς κοινῆς ἑστιάσεως, καὶ ἐπὶ τῆς μυστικῆς· διάφορος δὲ ὅμως ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ εὐλογία· τὸ δὲ καὶ ἐπὶ τῇ βρώσει εὐχαριστεῖν, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῖν που δέδοται· εὐλόγησε γοῦν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ οὕτως τοῖς ὄχλοις ἔδωκε διὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πάλιν μετὰ τὸ δεῖπνον εἴρηται, ὅτι ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. Ὥστε ματαιάζουσιν οἱ τὸν τῆς προθέσεως ἄρτον, καὶ τὸ κερασθὲν ἀρτίως ποτήριον, τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ προσάγειν μελλούσης τῆς λειτουργικῆς τάξεως, ὕμνον τινὰ ψαλμικὸν λέγειν παραδεδωκότες τῷ λαῷ (2), τῷ γινομένῳ πράγματι πρόσφορον, ὡς νομίζουσι, βασιλέα δόξης προσφέρειν ἢ καὶ προσαγορεύειν τὰ εἰσφερόμενα καὶ μηδέπω τελειωθέντα, διὰ τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπικλήσεως καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἀναλάμποντος ἁγιασμοῦ· εἰ μήτι ἕτερον βούλοιτο αὐτοῖς τὸ ὑμνούμενον· καί τοι λέγοντος τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐν τῷ εἰς τοὺς βαπτιζομένους λόγῳ, τοιαῦτα· ὄψει τοὺς λευίτας φέροντας ἄρτους, καὶ ποτήριον οἴνου, καὶ τιθέντας δὲ τὴν τράπεζαν· καὶ ὅσον οὔπω ἱκεσίαι καὶ δεήσεις γίνονται, ψιλός ἐστιν ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον· ἐπ' ἂν δὲ ἐπιτελεσθῶσιν αἱ μεγάλαι καὶ θαυμασταὶ εὐχαὶ, τότε γίνεται ὁ ἄρτος, σῶμα· καὶ τὸ ποτήριον, αἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν. Ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν τελείωσιν τῶν μυστηρίων· οὗτος ὁ ἄρτος καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον, ὅσον οὔπω εὐχαὶ καὶ ἱκεσίαι γεγόνασι, ψιλὰ εἰσὶ· ἐπ' ἂν δὲ αἱ μεγάλαι εὐχαὶ, καὶ αἱ ἅγιαι ἱκεσίαι ἀναπεμφθῶσι, καταβαίνει ὁ λόγος εἰς τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον, καὶ γίνεται αὐτοῦ τὸ σῶμα.

(1) Sequitur enim postea apud Lucam panis et vini consecratio v. 18. et 19.

(2) Est haec praeclara et authentica doctrina Eutychii adversus graecos praesertim armeniosque schismaticos, qui panem nondum consecratum supplicatione ducta per templum, cum adorationibus et canticis ad altare ante Missam deferunt. De qua orientalium consuetudine (iam inde ab Eutychii temporibus grassante) romana Ecclesia non semel questa est; cavens nimirum periculum falsi cultus et adhuc indebiti.

# ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΕΞΗΓΗΣΕΩΝ

## ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΑΓΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

### ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΡΜΗΝΕΥΤΩΝ ΠΑΡΑ ΝΙΚΗΤΑ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ.

### CAP. I.

Coll. pag. 1. a. Ἐξ ἀρχῆς μὲν ὁ θεὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἀνθρώποις διελέγετο, ὡς ἀνθρώποις δυνατὸν ἦν ἀκοῦσαι· ὅτε δὲ εἰς πολλὴν κακίαν ἐξώκειλε πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, οὐδὲ οὕτως τέλεον ἀπεστράφη· ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν ἀνάξιοι γεγόνασι τῆς αὐτοῦ ὁμιλίας, βουλόμενος πάλιν ἀνανεώσασθαι τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν, καθάπερ ἀνθρώποις μακρὰν ἀφεστηκόσι, γράμματα πέμπει, πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκόμενος πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν· τὰ δε γράμματα ταῦτα ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ, Μωϋσῆς καὶ οἱ μετ' αὐτόν· ἐν δὲ τῇ καινῇ, μετὰ Ματθαῖον καὶ Μάρκον, Λουκᾶς ἡμῖν ἐκόμισεν ὁ θεσπέσιος.

Συμεῶνος. Λουκᾶς (1) ὃς ἐξ Ἀντιοχείας μὲν προῆλθε τῆς Συρίας ἔνθα καὶ πρῶτον ἄνθρωπος τὴν τοῦ χριστιανοῦ κλῆσιν πεπλούτηκε· φύσιν δὲ ἔχων οἵαν εὐγενῆ καὶ φιλότιμον, ἐφήβου μὲθ ἁπτόμενος, τοῖς τε καθ' Ἑλλάδα καὶ τὴν Αἴγυπτον ἐφοίτα διδασκαλείοις· καὶ τὴν καλλίστην παρ' ἕλλησι παιδείαν συνέλεξε, γραμματικὴν μὲν καὶ ποιητικὴν εἰς ἅπαν κατωρθωκώς· ῥητορικῆς δὲ καὶ τοῦ εὖ δύνασθαι λέγειν, ἥκων εἰς τὸ ἀκρότατον· καὶ μὴ δὲ τῶν τῆς φιλοσοφίας πρεσβείων ἑτέρῳ παραχωρῶν· οὕτω τε πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς προσκείμενος, τέλος καὶ τὴν καλλίστην ἅμα καὶ φιλανθρωποτάτην ἰατρικὴν κατορθοῖ· καὶ τοσοῦτον, ὥστε τα πολλὰ καὶ ἀπὸ ταύ ης χαρακτηρίζεσθαι· ἐπεὶ δὲ τάχει φύσεως καὶ μεγέθει τέχνην ἅπασαν διῆλθε ῥᾳδίως, ἢ ἀέρα πτηνόν, ἅλις δὲ τῆς ἀνθρωπίνης εἶχε παιδείας, πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ἕξιν καὶ ἀμείνω μεταχωρεῖ· τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς μεταθέσεως; εἶχε μὲν ἄρτι τὰς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου διατριβὰς ὁ Χριστὸς, δῄει δὲ ἀνὰ πᾶσαν Ἰουδαῖαν καὶ Γαλιλαίαν, ἥπτετο δὲ που καὶ τῆς ὑπερορίου τὸ κήρυγμα· ἐντεῦθεν ὅπως ἂν ἐγγὺς τοῦ τοιούτου καλοῦ γένοιτο, καὶ αὐτῇ γυμνῇ τῇ ψυχῇ τὴν πληροφορίαν εἰσδέξαιτο, σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ Λουκᾶς ἐπεθύμησεν· οὐκοῦν τῇ μὲν Ἰουδαίᾳ ἐπιδημεῖ· τῷ ποθουμένῳ δὲ προσφοιτᾷ· καὶ εἰς ὄψιν καὶ λόγους τῷ Ἰησοῦ ἐλθών, καὶ θᾶττον ἐπιγνοὺς τὴν ἀλήθειαν, γνήσιος Χριστοῦ μαθητὴς γίνεται, τὰ πολλά τε τῷ διδασκάλῳ συνών, καὶ τοῖς τέρασιν αὐτοῦ καὶ σημείοις παρηκολουθηκώς, οὐδὲ τῶν σωτηρίων αὐτοῦ παθημάτων ἀπολιμπάνεται· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως θεωρὸς ἦν, μετὰ Κλεόπα ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν ἀγρὸν Ἐμμαοῦς πορευόμενος· ἐντεῦθεν καὶ

(1) Haec de S. Luca notitia extat, et quidem copiosior, verbis ipsius Metaphrastae, etiam in calce commentarii Arethae ad apocalypsin ed. Paris. an. 1631; a nobis nihilominus heic retinenda fuit tum propter rei opportunitatem, tum quia reliquo Metaphrastae in Lucam inedito commentario viam sternit.

τῆς τοῦ σωτῆρος πρὸς οὐρανὸν ἀναλήψεως, καὶ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐκεῖθεν ἐπιφοιτήσεως, οὗτος τοῖς δώδεκα κεκοινωνηκώς, τῆς αὐτῆς τε πληρωθεὶς χάριτος καὶ δυνάμεως, τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος ἀναδέδεικται· καὶ τῷ μεγάλῳ Παύλῳ πιστεύσαντι, συνοδοιπόρος πανταχοῦ καθίσταται καὶ συνέκδημος· φαίην δ' ἂν ὅτι καὶ μαθητής· οὕτω τε ἱερογράφος ὁμοῦ καὶ εὐαγγελιστὴς δείκνυται· ἅτε δὴ καὶ πρότερον παρηκολουθηκώς, καὶ παρὰ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπηρετῶν πάντα γνωρισθεὶς ἢ καὶ μυσταγωγηθεὶς ἄνωθεν· τὸ γὰρ τοῦ νυμφοστόλου Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον μυστήριον, μόνος οὗτος ἀνετάξατο· καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἀκριβῶς διεχάραξε· καὶ τὰς πάντα νοῦν ὑπεραλλομένας παραδοξοποιΐας φιλαλήθως ὁμοῦ καὶ φιλοκάλως ἐδήλωσε· πραγμάτων ἀληθείᾳ, λόγων συγκεράσας εὐγένειαν, ἐν παραβολαῖς τε διδασκαλίας, κἀν τούτῳ τῶν ἄλλων πλεονεκτῶν ἐξυφήνατο· καὶ συνελόντα φάναι, καθάπερ τὴν ἐπὶ γῆς κάθοδον τοῦ λόγου τρανῶς ἐγνώρισεν, οὕτω καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, καὶ πρὸς τὸν πατρῷον θρόνον ἐπάνοδον, οἷά τις ἥκων ἐξ οὐρανοῦ, τοῖς ἐπὶ γῆς διεσάφησεν· ὃ δὲ τῶν ἄλλων ἐστὶ χαριέστατον, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ προσλήμματος τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ, τόν τε τῆς αὐτὸν τεκούσης, καὶ δούσης τὸ πρόσλημμα, χαρακτῆρα πρῶτος οὗτος κηρῷ καὶ χρώματι γράψας ἐν εἰκόνι, τιμᾶσθαι καὶ μέχρι καὶ νῦν παραδέδωκεν· οὗτος καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων πράξεις ἐκτίθεται· καὶ κατὰ Παῦλον, ὧν οὐ θεατὴς μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινωνὸς ἦν, ἀκριβέστατα ἐξηγεῖται· ἀλλὰ Παῦλον μὲν ἐν Ῥώμῃ καταλιπὼν, πρὸς ἕω ἀπαίρει· ὅλην δὲ Λιβύην διαδραμὼν, τοῖς ἐπ' Αἰγύπτου ἐπιδημεῖ· καὶ τὴν ἄνωθεν παιδείαν τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας εἴσω λαβὼν, τῇ κάτω Θηβαΐδι τῇ ἑπταπύλῳ ἐφίσταται, ἐφ' ᾗ καὶ ἀρχιερεὺς ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ ποιμὴν προχειρίζεται· καὶ τὴν ἀπάτην διώξας, καὶ τοὺς ὑπὸ βαθεῖ ζόφῳ τῆς ἀγνοίας κατειλημμένους δι' αὐτοῦ εὐαγγελίου πρὸς θεογνωσίαν ἀναγεννήσας, πλήρης ἡμερῶν ἤδη γενόμενος, περὶ τέσσαρα ἔτη καὶ ὀγδοήκοντα, ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸν τῆς εἰρήνης ἀναλύει θεόν· τὸ δὲ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον εἰκοστῷ μὲν ἐνιαυτῷ Κωνσταντίου, τοῦ τρίτου τῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου υἱῶν, διὰ τοῦ θείου Ἀρτεμίου εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ἐξ Ἀχαΐας εἴτουν ἐκ Θηβῶν τῆς Βοιωτίας ἀνακομίζεται· ἔνθα καὶ τὸ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον μετὰ Ματθαῖον καὶ Μάρκον συνέταξε, μετὰ πεντεκαίδεκα ἔτη τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναλήψεως· μετὰ δὲ ταῦτα Ἰουστινιανὸς ἐν ἀργυρέᾳ θήκῃ παρ' αὐτῷ τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ, μετ' Ἀνδρέου καὶ Τιμοθέου τῶν ἀποστόλων, κατατίθησι· καὶ τράπεζα μὲν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ἡ θήκη τελεῖ· κοινῷ δὲ τῶν ἀποστόλων ὀνόματι, ὁ νεὼς οὗτος προσαγορεύεται· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον· φέρε δὲ ἤδη καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἐδαφίων ἁψώμεθα.

Φωτίου. Τὸ προοίμιον τοῦ εὐαγγελιστοῦ, δύο τινὰ κεφάλαια περιέχει· σύστασίν τε τῶν p. 1. b.
πρὸ αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον συγγραψάντων, οἷον Ματθαίου καὶ Μάρκου, καὶ ἀπολογίαν δι' ἣν καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ συγγράφειν ἦλθεν· εἰπὼν δὲ τὸ, ἐπεχείρησαν, λέξιν δυναμένην ἐπί τε τῶν τολμηρῶς ἁπτομένων τῆς ὑποθέσεως ἁρμόττειν, καὶ ἐπὶ τῶν εὐλαβῶς αὐτῇ προσιόντων· δυσὶν ἐπιδιορθώσεσι τὸ ἀμφίβολον τῆς λέξεως ἐπιδιορθοῦται, ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἡμῖν πραγμάτων, καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν καθὼς παρέδοσαν οἱ αὐτόπται, καὶ ἑξῆς· οἱ γὰρ κατ' ἄμφω ταῦτα ἐπιχειροῦντες διηγεῖσθαι, δηλονότι πανευλαβῶς καὶ οἰκείως ἐπιχειροῦσι· τῇ μὲν ἀδιστάκτῳ πληροφορίᾳ τὸ ἀληθὲς ἀπαγγέλλοντες, τῇ δὲ ἀξιοπιστίᾳ τῶν παραδεδωκότων τὸ εὐπαράδεκτον εἰσηγούμενοι· ἅμα δὲ καὶ τὸ, παρέδοσαν, ἔμφασιν ἔχειν μοι δοκεῖ τῆς ἐπὶ τὸ καὶ αὐτῆς παραδιδόναι προτροπῆς· καθὼς γὰρ ἐκεῖνοι παρέδοσαν, καὶ

αὐτοὺς δεήσει πάλιν ἐκεῖθεν παρειληφότας, ἀκολούθῳ λόγῳ ἀλλήλοις ταῦτα παραδιδόναι· εἶτα· ἐπεὶ ἀγράφου τῆς παραδόσεως γινομένης, ἀνάγκη ἦν πάλιν τοὺς παρειληφότας, ἄλλοις παραδοῦναι· κἀντεῦθεν συνέβαινε τὰ παραδιδόμενα, ἢ λήθη τῶν ἐν μέσῳ ὑποδεχομένων, ἢ ῥᾳδιουργίᾳ πολλὰ παραπεποιῆσθαι· ὅπου γε καὶ γεγραμμένων τινὲς ἐτόλμησαν ταῦτα παραφθείρειν· ἐπεὶ οὖν ἀγράφων ὄντων τῶν παραδιδομένων, εἰκὸς ἦν ἄτοπα πολλὰ συμβαίνειν, τῷ μακρῷ χρόνῳ, εἰκότως οἱ ἀπὸ τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ λόγου πρῶτοι παρειληφότες, ἔγγραφον παντὶ τῷ κόσμῳ παρέσχοντο τὴν παράδοσιν· καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἀπελαύνοντες, καὶ τὴν λήθην ἀνακόπτοντες, καὶ τὸ ἀνελλιπὲς τῇ παραδόσει περιποιούμενοι· ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος, ὡς παρέλαβον, οὕτω καὶ παρέδοσαν· ἄλλοι δὲ καθὼς αὐτοὺς ἡ πονηρὰ καὶ θρασεῖα συνήλασε γνώμη, ἐπεχείρησαν διηγεῖσθαι διανοίας ἰδίας ἀναπλάσματα, ὡς τὸ λεγόμενον κατ' Αἰγυπτίους, καὶ τῶν δώδεκα εὐαγγέλιον· ὡς γὰρ τῷ σίτῳ τὸ ζιζάνιον, οὕτως καὶ τῇ ἀληθείᾳ φιλονεικεῖ τὸ ψεῦδος ἐπισυνίστασθαι· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν εὐσεβούντων καὶ χοροῦ καὶ μνήμης ἐξωστράκισται· ὁ δὲ μακάριος Λουκᾶς· δι' ὧν ἔφη συστήσασθαι τῶν πρὸ αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τὴν ἀκρίβειαν, ἐπὶ τὴν ὁμοίαν ἐκείνοις προαίρεσιν ἔρχεται, δι' αἰτίαν δι' ἣν κἀκείνοις γράφειν ἐγένετο· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι διότι παρέλαβον, καὶ καθὼς παρέλαβον γράφουσιν, οὕτω καὶ οὗτος διότι καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ καθὼς ἠκολούθησεν, οὕτω καὶ εἰς τὸ γράφειν ἐλήλυθεν· οὐκ ἐναντία οὖν πράττων ἐκείνοις, ἀλλὰ συντρέχων καὶ συμμαρτυρούμενος μᾶλλον γράφει· δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ὅτι Θεόφιλόν τινα θεοφιλῆ ἐργασάμενος ἀληθῶς, καὶ τὸν τῆς πίστεως αὐτῷ παραδεδωκὼς ἀγράφως λόγον, ἀκοῇ δὲ ταῦτα μόνῃ πιστεύει οὐκ ἦν ἀσφαλὲς, καὶ διὰ γραφῆς αὐτῷ τὴν ἀσφάλειαν τῶν κατηχηθέντων λόγων ἀπεργάζεται, καὶ δι' αὐτοῦ παντὶ τῷ κόσμῳ δαψιλεύεται τὴν ὠφέλειαν· εἰκότως οὖν οὗτος καὶ προοιμίου ἐδεήθη· δι' οὗ ἥ τε σύστασις τῶν πρὸ αὐτοῦ πραγματεύεται, καὶ ἡ αἰτία δι' ἣν μετ' ἐκείνους ἔγραψεν, ἐπιγινώσκεται· ἐκείνων μηδὲν ὑπὲρ τῆς ἰδίας εἰπόντων συστάσεως· ἀλλ' ὥσπερ τούτῳ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν μαρτυρίαν καταλελοιπότων.

v. 5. p. 3. b. Σιμεῶνος. Καὶ φησὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἱερέα γενέσθαι Ζαχαρίαν, ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά· δύο γὰρ ἱερεῖς ἦσαν, ἐκ διαδοχῆς τὴν λειτουργίαν ἀνῃρημένοι, ὅ τε Ἀβιὰ καὶ ὁ Ζαχαρίας· ἐπεὶ οὖν ἱερατεύσειε τῇ λειτουργίᾳ ὁ Ἀβιὰ, μετὰ τὴν ἐκείνου ἐφημερίαν, ἐλειτούργει καὶ Ζαχαρίας· ἐφημερίαν δὲ νοητέον, οὐ τὸ πρὸς ἡμέραν, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἑβδομάδα μᾶλλον παραμένειν τῇ λειτουργίᾳ· τοῦτο γὰρ τοῖς παλαιοῖς ἔθιμον.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶναι φησὶ τῷ Ζαχαρίᾳ γυναῖκα, ἐκ τῆς λευϊτικῆς φυλῆς καταγομένην, ὅθεν καὶ αὐτὸς ἦν· ἵν' ἑκατέρωθεν νόμιμος ἱερεὺς ᾖ· ἐκ τῆς αὐτῆς γὰρ φυλῆς καὶ πατριᾶς, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἑτέρας ἐξῆν ἄγεσθαι γυναῖκα, ἑρμηνεύεται δὲ Ζαχαρίας μὲν μνήμη θεοῦ, Ἐλισάβετ δὲ θεοῦ ἀνάπαυσις.

v. 6. Τοῦ αὐτοῦ. Δικαιοσύνην δὲ τούτοις μαρτυρεῖ, τὴν κατ' ὀφθαλμοὺς θεοῦ· αὕτη γὰρ ἡ ὄντως δικαιοσύνη· ἐπεὶ καὶ θεῷ μόνῳ ἀνθρώπων καρδίαι καταφανεῖς.

v. 13. p. 5. a. Βασιλείου. Τετηρήκαμεν δὲ, ὅτι οἷς ἐξεπίτηδες τίθενται τὰ ὀνόματα, ἔνδειξιν ἔχει τῆς ὑποκειμένης φύσεως· ὡς τῷ Ἀβραὰμ, τῷ Ἰσαὰκ, τῷ Ἰσραήλ· τούτων γὰρ ἑκάστου ἡ προσηγορία, οὐ μᾶλλον τὸν τοῦ σώματος χαρακτῆρα, ἢ τὸ ἰδίωμα τῆς κατορθουμένης ὑπ' αὐτῶν ἀρετῆς, παρεδήλου· διὰ τοῦτο καὶ νῦν τὸν τεχθησόμενον τῷ Ζαχαρίᾳ Ἰωάννην φησὶν ὁ ἄγγελος κληθήσεσθαι· ὅ ἐστι χάρις θεοῦ· κατὰ δέ τινας, ὁ δεικνύς.

Σιμεῶνος. Ἔσεσθαι οὖν μέγαν τὸν Ἰωάννην, οὐχ' ἁπλῶς, ἀλλ' ἐνώπιον κυρίου προαγο- v. 13.
ρεύει ὁ Λουκᾶς· ὥσπερ ἄρα καὶ τοὺς γεγεννηκότας, δικαίους ἐνώπιον θεοῦ προλαβὼν, ἔλεξεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ἐν τίνι μέγαν τὸν Ἰωάννην ἔσεσθαι ὁ θεῖος ἔφη ἀρχάγ-
γελος, ὅτι ἐν τῇ δαψιλείᾳ τοῦ πνεύματος· οὐδὲ γὰρ θείας χάριτος κοινωνήσειν ἁπλῶς, ἀλλὰ
πλησθήσεσθαι αὐτὸν πνεύματος ἁγίου· καὶ οὐ μετά τινα χρόνον, οὐδὲ ἡλικίας τινὸς ἁπτό-
μενον· ἀλλ' ὅτι σύνδρομος αὐτῷ ἔσται ἡ ἀπὸ γαστρὸς ἐξέλευσις, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος πλή-
ρωσις· τί δὲ καὶ ἔργον ἕξει ὁ Ἰωάννης καὶ τί διαπράξεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥσπερ ὁ θεσβίτης Ἠλίας τῆς δευτέρας ἔσται παρουσίας Χριστοῦ πρόδρομος, v. 17. p. 5. b.
οὕτω καὶ Ἰωάννης τῆς πρώτης γέγονε· τῇ τε ἴσῃ δυνάμει καὶ τῷ αὐτῷ πνεύματι· καὶ ἐπέ-
στρεψε καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα· τουτέστιν ἐπηκόους γενέσθαι τοὺς Ἰουδαίους παρεσκεύα-
σε τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας· οἱ γὰρ ἀπόστολοι, ἐκείνων τέκνα τῇ συγγενείᾳ τοῦ αἵ-
ματος, ὧν καὶ τῇ φρονήσει καταπεισθεῖς ὤφθησαν, οἱ τέως ἀπειθεῖς καὶ ἀνήκοοι ἰουδαῖοι·
πρὸς τοῦτο γὰρ φέρει καὶ τὸ κατασκευάσαι κυρίῳ λαὸν περιούσιον τὸ τὸν ἰουδαϊκὸν λαὸν εὐ-
πειθῆ γενέσθαι Χριστῷ καὶ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ φανερώσεως, ὑπὸ Ἰωάννου δηλαδὴ προευ-
τρεπισθέντας, καὶ τῆς αὐτοῦ γλώττης θήραμα γενομένους.

Ἀντιπάτρου Βοστρῶν. Εὐθύνας μὲ ὦ Ζαχαρία ὧν εἴρηκα αἰτεῖς, λογοθετεῖς τοῦ θεοῦ v. 19. p. 6. a.
τὸν διάκονον· εὐαγγέλια φέροντα, ἐνέχυρα ἀπαιτεῖς· ἐνέχυρον τῶν λαληθέντων λάμβανέ μου
τὸ ὄνομα· ἐγὼ γάρ εἰμι Γαβριὴλ· ὅ ἐστιν ἄνθρωπος θεοῦ· καὶ εἰ μικρόν σοι τοῦτο, μάνθα-
νε τὸ ἀξίωμα, ὅτι παρέστηκα ἐνώπιον κυρίου, παρ' οὗ καὶ ἀπεστάλην λαλῆσαι σοι ταῦτα.

Τοῦ αὐτοῦ. Τούτων φησὶν ἔνδον τελουμένων, ὁ καιρὸς παρελκόμενος εἰς θαῦμα ἦγεν v. 22.
ἔξω ἑστῶσαν τὴν πληθύν· ἥ τε ὑπόνοια εἰς πολλὰ μεριζομένη, ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν ὑπηγό-
ρευε· μέχρις οὗ Ζαχαρίας φανεὶς, ἐδίδαξε σιγῶν ἃ πέπονθε λαθών.

Σιμεῶνος. Ὅτι γὰρ κατὰ πόδας ἡ δίκη, καὶ τῇ φωνῇ ἅμα τοῦ ἀγγέλου τῷ Ζαχαρίᾳ ἐσ-
βεστο ἡ φωνὴ, δεῖγμα σαφὲς τὸ νεῦμα· ἦν γάρ φησι διανεύων αὐτοῖς· τῷ λαῷ δηλονότι
δι' ἀπορίαν τοῦ φθέγματος· σὸν ἄρα καὶ τοῦτο πρόδρομε, καὶ τῆς σῆς ἐκ προοιμίων ἀποῤῥή-
του δυνάμεως, ἵνα καὶ τῷ πατρὶ λύσῃς δεσμὰ γλώττης, ἐκ ψιλοῦ τοῦ ὀνόματος· καὶ τῇ μη-
τρὶ πέδας ἀναγκαίας στειρώσεως· ὥσπερ οὖν καὶ πολλοῖς ὕστερον κηρύγματι μετανοίας, ἁμαρ-
τιῶν δεσμὰ λέλυκας· εἰκότως δὲ δύο ταῦτα πάθη ὁ ἱερεὺς ἔπαθε· τὸ, μήτε ἀκούειν μή-
τε λαλεῖν· ὡς μὲν γὰρ παρακούσας, καταδικάζεται κώφευσιν· ὡς δὲ ἀντειπὼν, σιωπήν.

Ἀντιπάτρου Βοστρῶν. Ἀποδοὺς τοίνυν ὁ Ζαχαρίας τὰς τῆς λειτουργίας ἡμέρας, ἀπῆλ- v. 23. p. 6. b.
θεν οἴκαδε ἔχων ἐν τοῖς σπλάγχνοις τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐν τῷ στόματι χαλινόν· σύγχρο-
νον τῇ κυήσει τὴν ἀφωνίαν λαβὼν· ὅρον τῆς καταδίκης, τοῦ παιδὸς τὸν τόκον δεξάμενος·
τῷ γὰρ τεχθέντι τὴν προσηγορίαν ἀποδοὺς, ἀπέλαβεν τὴν φωνήν· καὶ ἡ χεὶρ ἔλυε τῆς
γλώττης τὴν σιωπήν.

Σιμεῶνος. Ζαχαρίας μὲν τῶν ἡμερῶν αὐτῷ τῆς λειτουργίας ἤδη τελεσθεισῶν ἐν ἁγιό- v. 24.
τητι, οἴκαδε ἐπανῄει· τῇ Ἐλισάβετ δὲ μετὰ ταῦτα ἐκ παραδόξου ἡ σύλληψις ἐπιλάμπει· καὶ
περιέκρυβεν ἑαυτήν φησι μῆνας πέντε, τὴν γηραιὰν ὥσπερ καὶ ἔξωρον αἰδουμένη κυοφορίαν·
ὡς δέον ἤδη τῆς γαμικῆς ὁμιλίας κεχωρίσθαι διὰ τὸ γῆρας.

Βασιλείου. Ἐκ γὰρ θείου προστάγματος, ἡ κατεψυγμένη καὶ ἄγονος ὠδίνει ἀθρόως· καὶ v. 25.
πρὸς καρποφορίαν συγκινεῖται· καὶ ὥσπέρ τινα σκυθρωπὴν καὶ πενθήρη ἀποῤῥίψασα περιβο-

λὴν, μεταμφιεννυμένη δὲ τὴν φαιδροτέραν, περιχαρῶς φησίν· ἀφεῖλεν ὁ κύριος τὸ ἐν ἀνθρώποις μου ὄνειδος.

p. 7. a. Τοῦ Γεωμέτρου καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Διπλῆ γὰρ αὐτοῦ ἡ γέννησις· ἡ μὲν ἄνω τε καὶ πρώτη, ἐκ μόνου πατρὸς ἄχρονος καὶ ἀναίτιος· οὐ γὰρ ἵνα τὸ δέ τι, διὰ τοῦτο υἱὸς, τῇ δὲ ἀρχῇ καὶ αἰτιατή· πῶς γὰρ ἂν καὶ εἴη υἱὸς, μὴ τὸ εἶναι λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς; ἡ δὲ κάτω τε καὶ δευτέρα, ἐκ μόνης μητρὸς· χρονική τε καὶ αἰτιατή· καὶ ἡ αἰτία, ἡ ἐμὴ σωτηρία· πέμπεται μὲν οὖν ἄγγελος, διὰ τὸν ἄγγελον· ὁ τοῦ φωτὸς, διὰ τὸν τοῦ σκότου· ὁ ἄρχων, διὰ τὸν κοσμοκράτορα· ὁ πτερωτὸς, διὰ τὸν ἑρπηστήν.

v. 26. Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ μὲν οὖν διὰ τὸν σοφιστὴν τῆς κακίας ἀποστέλλεται ὡς ἀντίθετος· ἐκλέγεται δὲ καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, γυνή· διὰ τὴν Εὔαν, ζωή· διὰ τὴν φθαρεῖσαν, παρθένος· διὰ τὴν πλανηθεῖσαν, ἡ μὴ συναρπαγεῖσα· διὰ τὴν τῆς Ἐδὲμ ἐκπεσοῦσαν, ἡ τῷ ναῷ προσαχθεῖσα· διὰ τὴν ἡδονῇ δελεασθεῖσαν, ἡ μὴ δὲ λογισμοῖς εὐπειθεῖσα· διὰ τὴν κακῶς τῷ δαίμονι ψιθυρίσασαν, ἡ διηνεκῶς τῷ θεῷ προσομιλήσασα· δέχεται τὴν χαρὰν, διὰ τὴν ἀράν· ἔπεισιν ὁ νυμφίος· ἐφίσταται ὁ νυμφαγωγὸς χαίρων ἅμα καὶ φρίττων· τὸ μὲν, εὐαγγέλια τῇ τε κόρῃ καὶ τῇ φύσει πάσῃ διακονούμενος· τὸ δὲ, ὡς παρὰ δεσπότου, καὶ περὶ δεσπότην πεμπόμενος· καὶ ἅμα, τὸ φρικτὸν τοῦ πράγματος ἐνδεικνύμενος.

v. 28.
p. 7. b. Τοῦ αὐτοῦ. Τούτων τὰ μὲν, τῆς νύμφης· τὰ δὲ, τοῦ νυμφίου· ἀμφότερα γὰρ ὁ ἄγγελος· τὰ μὲν, ἐπαγγέλλεται· τὰ δὲ, μαρτυρεῖ· τὸ μὲν ἤδη κεχαριτῶσθαι ταύτην ἐκ πνεύματος, καὶ ἀξίαν γεγενῆσθαι τῶνδε τῶν νυμφευμάτων· τοῦτο τῇ κόρῃ μαρτυρεῖ· τὸ δὲ τὴν χαρὰν αὐτῇ χαρίζεσθαι, διὰ τὴν πάλαι λύπην, καὶ τὴν λύσιν τῆς ἀποφάσεως· τοῦτο ἡ ἐπαγγελία· καὶ τὸ μὲν χαῖρε, οἱονεὶ μνῆστρον τοῦ νυμφίου καὶ ἀῤῥαβών· τὸ δὲ κεχαριτῶσθαι ταῖς ἀρεταῖς, τοῦτο τῆς νύμφης ὁ πλοῦτος· τὸ δὲ καὶ ὁ κύριος μετὰ σοῦ, αὐτὸ τῆς ἐπαγγελίας τὸ τέλος· αὐτὸς ὁ νυμφίος εὔλογος, ὡς λόγος διὰ λόγου καὶ σὺν τῷ λόγῳ καὶ ὑπὲρ λόγον τὴν ἕνωσιν ἐργαζόμενος· καὶ νυμφίος ὁ αὐτὸς ὁμοῦ καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς γινόμενος, ὡς αὐτὸς μὲν σπείρων, αὐτὸς δὲ σπειρόμενος· μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὀπὸς γάλα τὴν ὅλην φύσιν κινῶν, καὶ ἑαυτῷ περιπλάττων· εἶεν δὲ καὶ τὸ ἀκροτελεύτιον, ὡς πληρέστατόν τε ἅμα καὶ συντομώτατον· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, παρὰ πάσας ὁμοῦ δηλαδὴ τὰς γυναῖκας· ἀλλὰ καὶ εὐλογημέναι πάντως ἐν σοὶ αἱ γυναῖκες· καθάπερ καὶ οἱ ἄνδρες, ἐν τῷ υἱῷ· μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀμφοτέροις ἀμφότεροι· καθάπερ γὰρ διὰ μιᾶς καὶ ἑνὸς γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς ἡ ἀρὰ καὶ λύπη, οὕτω καὶ νῦν διὰ μιᾶς καὶ ἑνὸς ἡ εὐλογία τε καὶ χαρὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι διεδόθη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅρα πῶς ἀντίθετα τοῖς πάλαι τὰ νῦν· ἐκεῖ, ἐν λύπαις τέξεις τέκνα· ἐνταῦθα, χαῖρε· καὶ τὴν λύπην ἐκβάλλων, καὶ ἀντεισάγων τὴν ἀγαλλίασιν· ἐκεῖ, λύπαι προηγούμεναι τῶν ὠδίνων· ὠδῖνες δὲ τὰς λύπας διαδεχόμεναι· καὶ παρὰ τὰς ὠδῖνας, λύπαι, καὶ τὰς λύπας, ὠδῖνες· καὶ κύκλος τῶν συμφορῶν· ἀεὶ γὰρ ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὸν ἄνδρα, καὶ ἡ σύλληψις, καὶ ἐπικύησις καὶ τῶν τέκνων ἅμα καὶ τῶν ὠδίνων· ἐνταῦθα χαρὰ μὲν ἡγήτρια τῶν ὠδίνων· τῆς δὲ χαρᾶς, ἡ χάρις αὐτὴ μαιεύτρια· καὶ γλυκεῖα μὲν ἡ κυοφορία, γλυκυτέρα δὲ ἡ θεοτοκία· καὶ τῆς κοσμικῆς εὐτοκίας αὐτουργὸς ὁμοῦ καὶ προάγγελος.

v. 29. Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα μοι τῆς παρθένου τὴν καθαρὰν καὶ σοφὴν καὶ ψυχὴν ὁμοῦ καὶ φω-

τὴν χαρὰν ἀκούσασα, οὐχ ἥπλωσε τὴν ἀκοὴν, ἀλλ' ἐβασάνισε τὴν φωνήν· καὶ οὔτε φα-
νερῶς ἀντιπίπτει διὰ τὴν ἀπιστίαν, οὔτε παντελῶς εὐθὺς ὑποπίπτει διὰ τὴν εὐκολίαν· ἀλλ'
ἐπίσης φεύγουσα καὶ τὴν ἁπαλότητα τῆς Εὔας, καὶ τὴν ἀπείθειαν τοῦ Ζαχαρίου, μέση χω-
ρεῖ διὰ τὴν ἀσφάλειαν· καὶ διαταράττεται μὲν ὡς εἰκός· οὐ διὰ τὰ ὁρώμενα μᾶλλον· τοσοῦ-
τον αὐτῇ τὸ παράστημα· ἄλλως τε καὶ τούτων οὖσα τῶν θεαμάτων ἤδη συνήθης, ἀλλὰ διὰ
τὰ λεγόμενα· ταῦτά τοι καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐ τῇ θεωρίᾳ μᾶλλον, ἀλλὰ τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸν
τάραχον ἀποδίδωσι· διεταράχθη γάρ φησιν ἐπὶ τῷ λόγῳ.

Φωτίου. Τί ἰδοῦσα, καὶ τίνος ἕνεκεν διεταράχθη; ἰδοῦσα τὸν ἄγγελον ἁγνοῖς τοῖς ὀφ- p. 8.
θαλμοῖς ἀτενίζοντα, ἀλλὰ μνηστῆρος μηνύματα φέροντα· καθαρῷ βλέμματι προσανέχοντα,
ἀλλὰ γάμου λέγοντα συναλλάγματα· τούτων τῶν νυμφικῶν ῥημάτων γενομένη κατήκοος, καὶ
παθῶν ἀμέτοχα τῆς ὁμιλίας τὰ σχήματα βλέπουσα, ταῖς τῶν λογισμῶν ἀντιπνοίαις ἐτα-
ράσσετο· ὁρῶ φησι τὸν μηνυτὴν εὐλαβῶς παριστάμενον, καὶ περιχαρῶς τὴν ἀγγελίαν ἀναπεί-
θομαι δέξασθαι· ἀλλὰ νυμφικούς μοι λόγους προβάλλεται, καὶ τὴν χαρὰν εἰς φόβον μηθίστη-
σι· καὶ θορυβεῖ τὴν ψυχὴν τῷ μηνύματι· ὁρῶ τὸ πρόσωπον αἰδοῖ συστελλόμενον· ἀλλὰ νυμ-
φίου μοι παρουσίαν ἐπαγγέλλεται· ὁρῶ συνετῶς διαλεγόμενον, ἀλλὰ συλλήψεως ῥήματα φθέγ-
γεται· καὶ τῆς παρθενίας ὁ πόθος, τὸν λόγον ὡς δόλον ὑποπτεύειν βιάζεται· διὰ τοῦτο ἐκ-
ταράσσομαι, ὡς ἰσοῤῥόπῳ γνώμῃ τὸ πρᾶγμα ζυγοστατούμενον βλέπουσα· ἡ τάξις μὲν γὰρ τοῦ
μηνυτοῦ καὶ κατάστασις, σὺν τῷ κοσμίῳ τοῦ σχήματος, θεόθεν ἥκειν διδάσκει τὸ μήνυμα·
τὰ ῥήματα δὲ μνηστῆρος ἔμφασιν ὑπεμφαίνοντα, ἀνανεύειν πείθει τὴν συγκατάθεσιν.

Τοῦ Γεωμέτρου. Οὐχ' ὁ τοκετός· ἔτι γὰρ ἠγνόει τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος· ἀλλ' ὅμως,
ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμε τὴν θείαν ὁμιλίαν καὶ κοινωνίαν· καὶ καθ' αὐτὴν ἠπόρει ποταπή τις
αὕτη καὶ ὅπως· ἆρα πορνική τις καὶ ἄτοπος ὡς ἐξ ἀνδρὸς πρὸς κόρην, ἢ θεία· ἐπειδὴ καὶ
θεοῦ μνήμη αὐτῇ σύνεστι, τὸ ὁ κύριος μετὰ σοῦ.

Φωτίου. Ἐθορυβήθη τοῖς λόγοις, οὐκ ἀπεστράφη τὴν εὐεργεσίαν· διεταράχθη, ἀλλὰ διε-
λογίζετο· καὶ τὸν τρόπον μὲν ἐπιζητοῦσα τοῦ ἀσπασμοῦ, τὸν δὲ λόγον ὁρῶσα διαφεύγοντα
τοὺς λογισμοὺς, φόβῳ κατείχετο σώφρονι, καὶ τὸ ξένον τοῦ ἀσπασμοῦ κατεπλήττετο· τί οὖν
ὁ ἄγγελος; ἆρα κατέλιπεν αὐτὴν ταῖς ἀντισπώσαις διανοίαις ταράσσεσθαι, καὶ τοῖς κύμασι
τῶν ἀποριῶν κλυδωνίζεσθαι; καὶ πῶς ἂν τοῦ προστάγματος οὐ φαῦλος ὑπηρέτης ἠλέγχετο;
πῶς δὲ δίκας οὐκ ἂν δικαίως εἰσεπράττετο, ὅτι τὴν παρθένον θορυβεῖσθαι κατέλιπε; διὰ
τὸ μὴ εἶναι τοίνυν δυνατὸν θορυβουμένην καὶ φοβουμένην, ἀκριβῶς ἀκούειν τὰ λεχθησόμενα,
διὰ τοῦτο λύει πρῶτον αὐτῆς τὸν φόβον.

Τοῦ Γεωμέτρου. Καί τοι τῆς κόρης μηδὲν εἰπούσης, ἀλλ' ἐν ἑαυτῇ περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ v. 30.
διαλογιζομένης, ὁ χαροποιὸς νυμφοστόλος, οἷα νοῦς, τὸν νοῦν αὐτῆς ὁρῶν, οὐκ ἐκβάλλει μό-
νον τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀντεισάγει χαρὰν, καὶ μηνύει τὸν ἄφραστον τόκον· μὴ
φοβοῦ, φησι· τοῦτο διὰ τὸν πρὸ τῶν ὠδίνων φόβον.

Φωτίου. Οὐκ ἀπάτην ἦλθον λαλῆσαι σοι, ἀλλὰ τῆς ἀπάτης ἀναίρεσιν εἰσηγήσασθαι·
οὐ πλανῆσαι παραγέγονα, τῆς δὲ πλάνης λύτρωσιν ἐγγυήσασθαι· οὐ συλῆσαι σοι τὴν ἄσυλον
παρθενίαν ἐπεδήμησα, ἀλλὰ τοῦ πλάστου τῆς παρθενίας καὶ φύλακος τὴν ἐνοίκησιν εὐαγγε-
λίσασθαι· οὐκ ὄφεώς εἰμι πονηρίας διάκονος, ἀλλὰ τοῦ καταργοῦντος τὸν ὄφιν ἀπόστολος·
νυμφοστόλος οὐκ ἐπίβουλος παραγέγονα· χαρᾶς πρόξενος, οὐ λύπης παραίτιος· σωτηρίας προ-

ἄγγελος, οὐκ ἀπωλείας σύμβουλος· ἐγὼ τοῖς προστάγμασι τοῖς δεσποτικοῖς τοὺς σοὺς λογισμοὺς θεραπεύσω· ἐγὼ τοὺς δεσμοὺς διαλύσω τῆς ἀπορίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Χάριτός ἐστι θείας ὁ ἀσπασμὸς, ἀλλ' οὐ φύσεως ὑπουργός· χάριτος θεϊκῆς, οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπιβουλῆς· χάριτος τὸν ἀνθρώπινον ὑπερπεδώσης λογισμόν· ἀλλ' ὅταν χάριν ἀκούσῃς ἄνθρωπε, μὴ μάτην τὸ χάρισμα τῇ παρθένῳ χορηγηθῆναι νομίσῃς· μὴ δὲ φιλοτιμίαν διάκενον τὸ δῶρον ὑπολάβῃς· εὗρε γὰρ χάριν ἡ παρθένος παρὰ θεῷ, ὅτι ἀξίαν ἑαυτὴν τῷ δημιουργῷ κατεσκεύασεν· ὅτι τῷ κάλλει τῆς ἁγνείας τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν ὡραΐσασα, κατοικητήριον ἀξιέραστον ἑαυτὴν τοῦ λόγῳ τοὺς οὐρανοὺς στερεώσαντος ἡτοιμάσατο· ὅτι οὐ μόνην τὴν παρθενίαν ἄχραντον διετήρησεν ἀλλά γε καὶ τὴν προαίρεσιν ἀμόλυντον συνετήρησεν· ὅτι ἐκ βρέφους κατηγιάσθη θεῷ, λαὸς ἔμψυχος καὶ ἀλάξευτος τῷ βασιλεῖ τῆς δόξης οἰκοδομούμενος, διὰ τὸ τοῦ σώματος ἀκηλίδωτον· διὰ τὸ τῆς παρθενίας ὑπέρλαμπρον· διὰ τὸ τῆς ἁγνείας ἀμόλυντον· διὰ τὸ τῆς προαιρέσεως καθαρώτατον· διὰ τὸ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀῤῥεπὲς, καὶ τοῦ κρείττονος ἀμετάπτωτον·

v. 31. Τοῦ Γεωμέτρου. Τὸ μέν τοι ἰδοὺ, τὸ τάχος καὶ τὸ νῦν δηλοῖ· ἵνα καὶ διὰ τούτου τὴν διὰ λόγου καὶ σὺν τῷ λόγῳ ἐμφήνῃ σύλληψιν·

v. 35. p. 8. b. Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δέ ἐστι καὶ ἐν γαστρὶ κατὰ τὸν προφήτην τῇ γε πνευματικῶς νοουμένῃ πνεῦμα συλλαβέσθαι θεοῦ· καὶ πνεῦμα σωτηρίας ἀποτεκεῖν, ἀλλὰ σύ φησι καὶ τέξεις υἱόν·

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ' ὅσον οὐδὲν αὐτή φησιν ἐκ τοῦ τόκου πείσῃ δεινὸν ἢ πικρὸν, ἀλλὸ καὶ ὁ τόκος ἔσται παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριος· καὶ δῆλον τὸ ἔργον ἐκ τοῦ ὀνόματος.

p. 9. a. Βασιλείου. Ἅγιον δὲ λέγεται τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ· οὐ πάντως διὰ τὸ ἐν συλλαβαῖς ἔχειν τινὰ δύναμιν ἁγιαστικὴν, ἀλλ' ὅτι πνεῦμα ἡ ἰδία ποιότης τοῦ θεοῦ, καὶ ἔννοια τῶν ἐξαιρέτως περὶ αὐτὸν θεωρουμένων, ἁγία ἐστὶ καὶ ἁγνή.

v. 49. Φωτίου. Τὸ μέλλον, ὡς ἤδη παρὸν ἀποφαίνεται· ἀντὶ γὰρ τοῦ, ποιήσει, φησὶν ἐποίησεν, ὡς ἤδη κατορθωθὲν καὶ γενόμενον, τῆς αὐτοῦ φησι χειρὸς οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον· ἐποίησε κράτος, οὐ διὰ Μωϋσέως (1) ὡς πάλαι ἐπὶ τοὺς αἰγυπτίους· οὐδὲ διὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὡς τότε ἱεριχούντεια τείχη κατασείων περιόδῳ ἱερέων καὶ σαλπίγγων ἠχῇ· οὐδὲ δι' ἀγγέλου, ὡς ἡνίκα τὰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας κατεστρώννυε τῶν πολεμίων· οὐδὲ δι' ἄλλου τινός· ἀλλὰ διὰ τίνος; δι' αὐτοῦ τοῦ οἰκείου βραχίονος· βραχίων δὲ τοῦ πατρὸς, ὁ υἱός· κατὰ τὸ, ἐλυτρώσω ἐν βραχίονί σου τὸν λαόν σου· δι' αὐτοῦ οὖν νίκην εἰργάσατο, καὶ τρόπαιον ἔστησε κατὰ τῶν πάλαι τυραννούντων τῶν ἐχθρῶν.

v. 51. Τοῦ αὐτοῦ Κατετροπώσατο φησὶν οὐκ αἰγυπτίους, ἢ ἀσσυρίους, ἢ τόδε τὸ πολέμιον, ἀλλὰ πάντα λογισμὸν ὑπερήφανον, τουτέστι μὴ ὑποκύπτοντα καὶ πειθαρχοῦντα τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· διεσκέδασε καὶ σαθρὰς ἀπήλεγξε τὰς ὑπερηφάνους διανοίας τῆς καρδίας αὐτῶν, ἃς ἔσχον εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι καὶ φοβηθῆναι αὐτόν· διελίκμησε τὰς ὑπερηφάνους τῶν μὴ πιστευσάντων διανοίας, οὐδὲ σκιὰν αὐτοῖς ὑπολιπὼν ἀπολογίας· ἀπὸ γὰρ οἰκείας καρδίας, καί τοι τοσαῦτα ἔχοντες τὰ δυσωποῦντα αὐτοὺς, ἐφυσιώθησαν· καὶ καρπὸν ὀλέθριον τῆς ἰδίας ψυχῆς, τὴν ἀπιστίαν παρέστησαν.

(1) Confer volumen primum primae editionis p. 190.

Βίκτορος πρεσβυτέρου. Ἐπὶ γὰρ τῷ ἐλεῆσαι τὰς γενεὰς τῶν γενεῶν κἀγὼ συλλαμβάνω, καὶ αὐτὸς ἑνοῦται σώματι ἐμψυχωμένῳ ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ καθ' ὑπόστασιν· καὶ εἰς κόσμον ἔρχεται, καὶ μετὰ ἀνθρώπων ὑποστρέφεται, καὶ κάτω πολιτεύεται, καὶ πάντα οἰκονομεῖ, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν πραγματευόμενος διὰ μόνην φιλανθρωπίαν· ἐλεεῖ μέν τοι οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ἐν ἑκάστῃ γενεᾷ φοβουμένους αὐτὸν, τοὺς δι' ἐπιγνώσεως πρὸς πίστιν καὶ μετάνοιαν μετατρεπομένους· οἱ γὰρ διαμένοντες ἐν τῇ ἀπιστίᾳ, τὸ ἔλεος ἑαυτοῖς ἀπέκλεισαν.

Τοῦ ἁγίου Μακαρίου. Ἔτι ὁ θρόνος τῆς θεότητος, ὁ νοῦς ἐστιν ἡμῶν· ἀλλ' αἱ δυνάμεις v. 52.
αἱ πονηραὶ ἀπὸ τῆς παραβάσεως ἐνεκάθισαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀδὰμ, ὡς εἰς θρόνον ἴδιον· λοιπὸν, διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ κύριος· καὶ ἔλαβεν ἐκ τῆς παρθένου τὸ σῶμα· εἰ γὰρ ἠθέλησε γυμνῇ τῇ θεότητι κατελθεῖν, τίς ἠδύνατο ὑπενεγκεῖν; ἀλλὰ διὰ τοῦ ὀργάνου τοῦ σώματος ἐλάλει τοῖς ἀνθρώποις· λοιπὸν, ὁ αὐτὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἃ ἐνεκαθέζοντο εἰς τὸ σῶμα, καθεῖλεν ἀπὸ τῶν θρόνων τῶν νοημάτων καὶ τῶν λογισμῶν οἷς ἐνεπολιτεύοντο· καὶ ἐκαθάρισε τὴν συνείδησιν ὁ κύριος, καὶ ἑαυτῷ θρόνον ἐποίησε τὸν νοῦν καὶ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὸ σῶμα· καὶ τοὺς ταπεινωθέντας ὑπὸ τῶν δαιμόνων ὕψωσεν.

Τοῦ Μεταφράστου. Εἶχε μὲν ἡ τῆς Ἐλισάβετ οἰκία τὴν παρθένον ἔνοικον περὶ μῆ- v. 56.
νας τρεῖς· ἐβούλετο δὲ αὐτῇ ἡ παραμονὴ, τυχὸν μὲν καὶ τοῦ παραδόξου κατανοῆσαι τὴν p. 10. a.
ἔκβασιν· ἠπορεῖτο γὰρ, ὡς εἰκὸς, τοῖς καθ' ἑαυτὴν· καὶ ἔκπληξις εἶχε ταύτην οὐχὶ μετρία· τυχὸν δὲ καὶ συνησθῆναι τῇ Ἐλισάβετ τὰ τοιαῦτα μεγαλεῖα καὶ εὐαγγέλια· ὅτου δὲ χάριν ἐπὶ τρεῖς μῆνας καὶ μὴ πλέον ἡ συνοικία, ἢ πάντως ὡς τίκτειν μελλούσης τότε τῆς Ἐλισάβετ; εἰ γὰρ περὶ τὸν ἕκτον μῆνα τοῦ ταύτην δὴ συλλαβεῖν ἡ τοῦ ἀγγέλου γέγονε πρὸς τὴν παρθένον ἀποστολὴ, αὕτη δὲ γενομένη πρὸς Ἐλισάβετ μῆνας τρεῖς παρ' αὐτῇ διαμένῃ, εὔδηλον ὅτι τοῦ χρόνου τῆς συλλήψεως, ὃν ὁ ἔνατος περιγράφει μὴν, πέρας ἔχοντος, εἰς τὸν αὐτῆς οἶκον ἐπάνεισιν ἡ παρθένος· καὶ τούτου τυχὸν, διὰ τὸ μέλλον ἀπαντᾷν πλῆθος εἰς τὸν Ζαχαρίου οἶκον, τόκου μὲν ὥραν τῆς Ἐλισάβετ ἐχούσης· τῆς δὲ παρθενικῆς ταῦτα αἰδοῦς οὐκ ἀνεχομένης· ἔθιμον δὴ ὂν ὑποχωρεῖν τὰς παρθένους, ἐπειδὰν μέλλῃ τίκτειν ἐν γαστρὶ ἔχουσα· δεῖ γὰρ καὶ τοῦτο σκοπεῖν· ἤδη καὶ τῆς Ἐλισάβετ τόκου ὥραν ἐχούσης, ἡ Μαρία καί τοι ἀτεχνῶς οὖσα ἔγκυος, ἀλλ' οὖν, ὡς παρθένος ἐξίσταται· ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὸν οἶκον τὸν ἑαυτῆς ἐπανῆλθεν, ἀλλαχοῦ μὲν, οὐδαμοῦ· ἐκεῖ δὲ τὸ μετὰ τοῦτο διάγουσα ἦν· ἕως ἐγγίζειν ἤδη τὸν τῆς κυοφορίας καιρὸν ἔγνωκεν· ἀλλὰ τῷ Ἰωσὴφ ἡ τῆς παρθένου γαστὴρ εἰς ὄγκον ἀρθεῖσα, ἠγνόει γὰρ ὅτι πνεύματος ἦν ἁγίου, λογισμοὺς ἐνῆκεν οὐκ εὐπρεπεῖς· ταύτῃ τοι καὶ λαθραίαν αὐτῇ τὴν ἀπόλυσιν ᾠκονόμει· ἅτε οὕτω δίκαιος ὢν, ὡς μὴ μόνον μὴ κολάσαι βούλεσθαι, καί τοιγε τοῦ νόμου τοῦτο κελεύοντος, ἀλλὰ μὴ δὲ παραδειγματίσαι, τουτέστι φανερὸν τὸ πρᾶγμα θέσθαι καὶ ἐκπομπεῦσαι· ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἀφικνεῖται ὁ ἄγγελος, λύων ἑτοίμως τὴν ἀπορίαν· ἔδει γὰρ μηδὲν ὅλως ὑβριστικὸν ἐπίμωμον ὑποστῆναι, τὴν παντὸς μώμου καθαρωτάτην· οὐ γὰρ μόνον φησὶν ἄθικτος παρανόμου μίξεως ἡ παρθένος, ἀλλὰ καὶ φύσεως κρείττων, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἡ κυοφορία, ὥστε οὐ φόβου μόνον ἀπηλλάχθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνης ὑποπεπλῆσθαι· σὰ ταῦτα μεγαλεῖα παρθένε· καὶ σὲ δοξάζων ὁ δυνατὸς, ὑπερφυῶν πραγμάτων οἰκονομίας πεποίηκεν.

p. 11. a. Τοῦ Μεταφράστου καὶ Βικτῶρος. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν αὐτῇ ἐπῆλθε τὸ Ἰωάννου εἰπεῖν ὄνομα πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς κλῆσιν, ξένον ὂν ἀτεχνῶς καὶ τοῦ γένους αὐτῆς ἀλλότριον ἢ πάντως, ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς τοῦ τικτομένου δυνάμεως; ἐπεὶ οὐκ ἦν ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἡ δήλωσις· πῶς γὰρ τῷ προστίμῳ ἔτι τῆς ἀφωνίας πεπεδημένου; διὸ καὶ διένευον αὐτῷ ὡς μὴ ἀκούοντι ἢ λαλῆσαι δυναμένῳ, ὃς καὶ λαβὼν δέλτον, ἔγραψε συμφώνως τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ, τοῦ παιδὸς τὴν προσηγορίαν· ἀμέλει καὶ μετὰ τὸ γραφῇ δηλῶσαι τοῦτο τὸν Ζαχαρίαν· καὶ γὰρ ἀμήχανον ἦν διὰ νεύματος· ἐθαύμασαν φησὶ πάντες· ἐπὶ τίνι ἄλλῳ, ἢ ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τῶν γεννητόρων, περὶ τὸ τοῦ παιδὸς ὄνομα;

v. 63. Τοῦ αὐτοῦ. Ὁμοῦ τοίνυν γράφων, ὠνόμαζε· καὶ γλώττῃ τὰ δεσμὰ διελύετο· καὶ λέγειν ἤρχετο· καὶ προφητεύειν τὰ ἀναγεγραμμένα· πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἤδη ἐπιδημήσαντος τῷ υἱῷ· ὕστερον δὲ περὶ Ἰωάννου.

v. 64. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τί ὁ φόβος πάντων λαμβάνεται τῶν περιοικούντων; ὅτι προτρέχειν ἔδει περιφανῆ θαύματα ἐπί τε τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ τεχθησομένου, καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τῷ ἐκείνου τόκῳ· ἵν' ὥσπερ ἐπὶ τῇ σιωπῇ Ζαχαρίου ἐξέστη ὁ λαὸς, οὕτως καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν ὅπως διὰ τῶν δύο τούτων θαυμάτων, μέγα τι λογίζωνται πάντες περὶ τοῦ τεχθέντος παιδίου· ταῦτα δὲ πάντα προκατεσκευάζοντο πόῤῥωθεν, ἵν' ἐκ προοιμίων τὸ ἀξιόπιστον τοῦ μαρτυρῆσαι Χριστῷ μέλλοντος, ἐπισήμως ἀναφανῇ· δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ ἐπαγωγή, τὸ, θαύματι καὶ δέει κατόχους γενέσθαι πάντας δηλαδὴ τοὺς ἀκούοντας, τί ἄρα λέγοντας τοῦτο τὸ παιδίον ἔσται; καὶ ἦν χεὶρ κυρίου μετ' αὐτοῦ· ὁ θεὸς εἰργάζετο· οὐ γὰρ Ἰωάννης ταῦτα ἐποίει, ἀλλ' ἡ τοῦ θεοῦ χείρ.

v. 65. Βικτῶρος καὶ Κυρίλλου. Λαμβάνεται δὲ τὸ κέρας, οὐ μόνον ἀντὶ δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βασιλείας· ἀμφότερα δὲ ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ ἐκ τῆς πατριᾶς καὶ τοῦ γένους τοῦ Δαυὶδ ἀνατείλας ἡμῖν σωτήρ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ πατρός.

v. 69. p. 11. b. Βικτῶρος. Ἤγειρε, φησὶν, ἡμῖν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ κέρας σωτηρίας τὸν Χριστὸν, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν προαγόρευσιν· πᾶσι γὰρ τοῖς προφήταις τὸ περὶ Χριστοῦ κατήγγελται μυστήριον· ὃς ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐξ ἐχθρῶν οὐκ αἰσθητῶν,, ἀλλὰ νοητῶν, τῶν ἀλιτηρίων φημὶ δαιμόνων, τῶν μισούντων ἡμᾶς· ποῦ δὲ ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ τῶν προφητῶν τὴν ἡμῶν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν; ἔνθα εἴρηται· αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς· καὶ πάλιν· οὐ πρέσβις, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ πολλαχοῦ εἰπὼν μέν τοι, καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν προφητῶν, ἔδειξε τὸν θεὸν δι' αὐτῶν φθεγγόμενον, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον.

v. 72. Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων, οὕτω χρὴ νοεῖν, ὡς τὸ εἰς ἡμᾶς γενόμενον ἔλεος· καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν ἀνατρέχει τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ· ἐπαισθόμενοι γὰρ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας, κοινωνοὶ γίνονται τῆς εὐφροσύνης· καὶ ἑτέρως δὲ χαίρουσι, καθὸ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἐπλήρωσεν· ὅσα γὰρ προσεδόκων, ἐπὶ Χριστῷ εἶδον τελειωθέντα· οἶδα καὶ ἄλλο γεγονὸς μετὰ τῶν πατέρων ἔλεος, ὅτι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπισκοπὴ γέγονε· καὶ τοῦτο, ἡ εἰς τὸν ᾅδην αὐτοῦ ἄφιξις ἐπραγματεύσατο· ποίας δὲ διαθήκης ἐμνήσθη, καὶ ποίου ὅρκου πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γενομένου, ἢ πάντως τοῦ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη; καὶ τοῦ, εὐλογῶν εὐλογήσω

σε καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε· ἐπληθύνθη γὰρ ὄντως ὁ Ἀβραὰμ, εἰς σπέρμα καὶ τῶν ἐθνῶν λογισθέντων αὐτῷ τῶν υἱοθετησάντων αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως· ὡς γὰρ ἐπίστευσεν αὐτὸς, οὕτω καὶ ταῦτα διὰ πίστεως ᾠκειώθησαν.

Βασιλείου. Μηδεὶς δὲ ἀκούων, ὅτι ὤμοσεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ, οἰκοδομείσθω πρὸς τὸ v. 73.
ὀμνύειν· ὥσπερ γὰρ ὁ θυμὸς ἐπὶ θεοῦ λεγόμενος, οὐκ ἔστι θυμὸς, οὐδὲ πάθος δηλεῖ, ἀλλὰ τὸ τιμωρητικὸν καὶ τὴν τοιάνδε κίνησιν, οὕτως οὐδὲ ὁ ὅρκος, ὅρκος· οὐδὲ γὰρ ὄμνυσιν ὁ θεὸς, ἀλλὰ τὴν βεβαίωσιν δηλεῖ, καὶ τὸ πάντως ἐσόμενον λέγει· ὅρκος γὰρ θεοῦ, ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστι πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας, καὶ πίστιν ἑκάστῳ παρέχων, ὅτι ὃ ἐπήγγελται καὶ λαλεῖ, πάντως γενήσεται· οὐ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὀμνύει θεός· ἀλλ' ἡμῖν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἀντὶ ὅρκου πρὸς ἀλήθειαν γίνεται, ἀτρέπτοις καὶ ἀκινήτοις δόγμασι τὴν ἐπαγγελίαν βεβαιοῦντος.

Τοῦ Μεταφράστου. Θία ὅπως ἡ Ζαχαρίου γλῶττα, τὰς τοῦ κωφεύειν πέδας ἀποθεμένη, οὐχ p. 12. b.
ἁπλῶς φθέγγεται, ἀλλὰ καὶ προφητεύειν ἐπιεικῶς ἄρχεται καὶ προφητεύειν περὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ παιδὸς, ὃς καὶ τὰς πέδας αὐτῇ τῆς ἀφωνίας ἐπέθηκε, καὶ πάλιν ἀνῆκεν· ἔσεσθαι γὰρ προφήτην αὐτὸν ὑψίστου προλέγει, καὶ πρὸ προσώπου αὐτοῦ προπορεύσεσθαι, ἑτοιμασίαν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ ποιησόμενον· τουτέστι, προπαρασκευάσοντα τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων δέχεσθαι τὸν Χριστὸν, ἵνα ἑτοίμους αὐτὰς εὑρὼν, ἐμπεριπατήσῃ ἐν αὐταῖς.

Μακαρίου. Καὶ ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ τριημέρου σκότους γενομένου, καὶ πάντας καλύψαντος, v. 79. p. 13. a.
οὐκ ἔβλεπεν υἱὸς πατέρα, οὔτε ἀδελφὸς τὸν ὁμόγνιον, οὔτε φίλος γνήσιον φίλον, οὕτω τοῦ Ἀδὰμ παραβάντος τὴν ἐντολὴν, καὶ πεσόντος ἀπὸ τῆς προτέρας δόξης, καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου γεγονότος, καὶ τοῦ καλύμματος τοῦ σκότους ἐλθόντος ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου Ἀδὰμ τοῦ κυρίου, οὐκ ἔβλεπον τὸν ἀληθινὸν πατέρα τὸν ἐπουράνιον, καὶ τὴν ἀγαθὴν μητέρα τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, καὶ τὸν γλυκὺν ἀδελφὸν τὸν κύριον, καὶ τοὺς γνησίους φίλους ἀγγέλους· καὶ νῦν δὲ ἔτι ἐφ' οὓς οὐκ ἀνατέλλει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκότος εἰσὶ, τὴν αὐτὴν τῶν ἡδονῶν ἐνέργειαν ἔχοντες.

## CAP. II.

Τοῦ Μεταφράστου καὶ Ἀλεξάνδρου μοναχοῦ. Ἐνταῦθα ὁ λόγος διασαφεῖν ὥρμηται περὶ τῆς v. 1.
προφητείας, ὅπως εἴληφε πέρας, τῆς μὴ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἐξ Ἰούδα θεσπιζούσης, μὴ δὲ ἡγούμενον ἐκ τῶν μηρῶν ἐκείνου, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, αὐτὸν δὲ εἶναι προσδοκίαν ἐθνῶν· περὶ τοῦ Χριστοῦ δηλαδὴ καὶ τοῦτο λεγούσης· τότε γὰρ ἐκεῖνος ἐπιφοιτᾷ, ὅτε λοιπὸν ἐπιλελοιπότες ἦσαν οἱ ἰουδαϊκοὶ ἄρχοντες· καὶ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα ἤδη τὰ τῶν ῥωμαίων γενόμενοι· ὁμοῦ τε γὰρ ὁ Χριστὸς γίνεται, καὶ ἀπογραφὴ πρώτη ἐκείνη γίνεται, κρατησάντων ῥωμαίων τοῦ ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ὑπὸ ζυγὸν τῆς οἰκείας βασιλείας αὐτοὺς ἐνεγκόντων· Ἀντίπατρος γὰρ ὁ Ἡρώδου πατὴρ, τοῦ ἰουδαίων ἄρξαντος ὕστερον, ἐξ Ἀῤῥαβίας ἄγεται γυναῖκα, Κύπρον ὄνομα, ἥτις παίδων αὐτὸν τεσσάρων πατέρα ποιεῖ, ὧν εἷς οὗτος ὁ Ἡρώδης ἦν· μᾶλλον δὲ τρανότερον, ὡς οἷόν τε, τὰ τοῦ πράγματος ἄνωθεν δηλωτέον· Ὑρκανοῦ γὰρ, τοῦ ἀδελφοῦ Ἀριστοβούλου τοῦ ἀρχιέρεως, ὃς καὶ διάδημα μὲν βασιλικὸν περιέθετο, δέσμιος δὲ ὑπὸ Πομπηΐου στρατηγοῦ τῶν ῥωμαίων σὺν ἅμα παισὶν εἰς Ῥώμην αἰσχρῶς παρεπέμφθη, ἡνίκα καὶ τε-

λεῖν φόρους ἐτάχθη τοῖς ἰουδαίοις· τούτου δὴ τοῦ Ὑρκανοῦ ἀρχιερέως ὑπὸ Πομπηΐου ἀναδειχθέντος, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ Πάρθων ἑαλωκότος, Ἀντιπάτρου τε πρὸς δόλων ἀναιρεθέντος, ὃν ἐπίτροπον αὐτὸς τῆς χώρας κατέστησεν, ὃς καὶ Ἡρώδου τοῦ μετὰ ταῦτα βεβασιλευκότος τῆς Ἰουδαίας πατὴρ ἦν, καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ πραγμάτων ἀντεχομένου, Ἡρώδης οὗτος ὁ τοῦ Ἀντιπάτρου υἱὸς πέμπει πολλά τινα χρήματα δοὺς τοῖς ῥωμαίοις, καὶ ὑπόσπονδος αὐτοῖς γεγονὼς, ἐγκρατὴς γίνεται τῆς ἀρχῆς· ὅθεν δὲ τοῦ πράγματος ἔσχε τὰς ἀφορμὰς, ὁ λόγος ὡς οἷόν τε διὰ βραχέων ἐρεῖ· Αὐγούστου γὰρ Καίσαρος εἰς Αἴγυπτον ἀπιόντος μετὰ χειρὸς ὡς μάλιστα πλείστης, πρός τε τὸν Κλεοπάτρας φημὶ πόλεμον, εἰς ἣν περιέστη τὰ τῆς ἀρχῆς Αἰγύπτου, ἐκ τῶν Πτολεμαίων ἕλκουσαν τὸ γένος, ὥσπερ ἄρα καὶ Ἰωσήπῳ δοκεῖ, πρόσεισιν αὐτῷ Ἡρώδης οὗτος, λειτουργίαν οὔτι μετρίαν ἐν στρατεύμασί τε καὶ ἀναλώμασι χορηγῶν· ἐπεὶ δὲ καὶ Κλεοπάτρα καὶ Αἴγυπτος ἐν χερσὶν ἦν Αὐγούστῳ, δωδέκατον ἔτος ἤδη τῆς ἀρχῆς ἔχοντι, ἐπανιὼν αὐτὸς εἰς Ῥώμην, Ἡρώδου τῆς θεραπείας ὥσπερ εἰκὸς ἀπομνημονεύων, βουλῇ τῆς ῥωμαίων συγκλήτου, βασιλέα τοῦτον τῆς Ἰουδαίας χειροτονεῖ, περιθεὶς διάδημα· ὅσπερ ἐπιβὰς Ἱεροσολύμων, ἐπεὶ τοὺς ἰουδαίους ἔγνω μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ διακειμένους, ἀλλὰ τῷ ἀλλόφυλον εἶναι καὶ ἄλλως δύσχρηστον, βαρυνομένους αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, ἐνίους μὲν αὐτῶν καὶ ἀπέκτεινε, τοὺς πλείστους δὲ κακῶς ἔδρασεν· ἠνδραποδίσατό τε τὴν πόλιν, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ἱερὸν, ἀνοήτως καὶ μοχθηρῶς· κακῶς οὖν ἐκεῖνος τῇ ἐξουσίᾳ χρώμενος, εἶτα καὶ παράσημόν τι προστίθησι, καὶ δεῖγμα σαφὲς τῆς σφετέρας κακίας· πάσας γὰρ τὰς τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ φυλῶν καὶ γενῶν δημοσίους ἀναγραφὰς, αἳ ἀπὸ τοῦ Ἔσδρα ἐτύγχανον οὖσαι, φθόνου καὶ μανίας ἔργον ποιῶν, πυρὶ δίδωσι· καὶ ὁ σκοπὸς, οἷς κομιδῇ πονηρὸς· ἵνα μηκέτι τοῖς ἰουδαίοις γνώριμον ᾖ ἐκ ποίας οὗτοι τυγχάνουσι πατριᾶς, καὶ τίνες μὲν αὐτῶν οἱ ἡμεδαποὶ καὶ αὐτόχθονες, τίνες δὲ οὓς γειώρας εἴθιστο καλεῖν· πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἐν σκεύει δή τινι ἀποθέμενος, καὶ σφραγῖδας ἐπιβαλὼν, ἀσήμοις ἀνδράσι φεῦ χρημάτων ὤνιον τὴν ἀρχιερωσύνην ἐτίθει· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἤδη δὲ Καίσαρος Αὐγούστου, δεύτερον ἔτος καὶ τεσσαρακοστὸν βασιλεύοντος, ἔξεισι παρ' αὐτοῦ δόγμα, ἀπογραφὴν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἐγκελευόμενον, ἤγουν φορολογίαν· καὶ ταύτην Κυρηνίῳ τινὶ ὡς εὐνουστάτῳ καὶ πρώτῳ τῆς συγκλήτου βουλῆς, ὁ Καῖσαρ ἐνεχείρισεν, ὃν καὶ κατέστησεν ἡγούμενον Συρίας ἤ τοι τῆς Ἰουδαίας· ἀπῄει τοιγαροῦν ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν ἀπογράψασθαι πόλιν· ἔδει γὰρ τῇ πρὸς γῆν καθόδῳ τοῦ ἐν οὐρανοῖς βασιλεύοντος καὶ τοὺς τῆς γῆς ἄρχοντας λειτουργίας εἰσενεγκεῖν· καὶ ἐπεὶ τὸ δόγμα δηλαδὴ τῆς ἀπογραφῆς πρὸς τὴν σφετέραν ἕκαστον συνώθει πατρίδα· τούτῳ καὶ Ἰωσὴφ πειθόμενος, ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως φημὶ Ναζαρὲτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικνεῖται πρὸς Βηθλεὲμ πόλιν, ἣ πόλις ἐστὶ Δαβίδ· καὶ ἡ αἰτία, τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου φησὶ καὶ πατριᾶς, ὅ ἐστι συγγενείας Δαβίδ· ἀφικνεῖται δὲ πρὸς ἀπογραφὴν, σὺν τῇ θαυμασιωτάτῃ γυναικῶν Μαρίᾳ, οὔσῃ ἐγκύῳ· καὶ γὰρ ἡ μὲν Γαλιλαία, χώρα τίς ἐστι Παλαιστίνης· ἡ δὲ Ναζαρὲτ πόλις τῆς Γαλιλαίας· πάλιν ἡ Ἰουδαία, χώρα τίς οὕτω προσαγορευομένη· Βηθλεὲμ δὲ πόλις τῆς Ἰουδαίας· τὸν μὲν τοι Χριστὸν οἱ προφῆται πάντες οὐκ ἀπὸ τῆς Ναζαρὲτ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἔφασκον ἥξειν, κἀκεῖ τεχθήσεσθαι.

v. 4. p. 14. a. Εἰρηναίου. Εἰς τί δὲ καὶ τὸ, ἐν πόλει Δαβὶδ πρόσκειται, εἰ μὴ ἵνα τὴν ὑπὸ θεοῦ γεγε-

νημένην τῷ Δαβὶδ ὑπόσχεσιν, ὅτι ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ αἰώνιος ἔσται βασιλεὺς, πεπληρωμένην εὐαγγελίσηται;

Τοῦ Μεταφράστου. Ἐπεὶ οὖν φανερὸν ἅπασιν ἦν, ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ τὸν κύριον ἔρχεσθαι, γέγραπται γὰρ ὡς ἔφημεν, καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ.

Τοῦ Γεωμέτρου. Εἰ δὲ χρή τι λοιπὸν ἐνταῦθα καὶ θεωρῆσαι, ἡ μὲν ἀρχὴ, τῆς ἀρχῆς· ἡ δὲ ἀπογραφὴ, τῆς ἀπογραφῆς τύπος ἦν· ἡ μὲν γὰρ τὴν μοναρχίαν ἐδήλου τοῦ ἑνὸς πάντων θεοῦ τε καὶ βασιλέως, ἡ δὲ τὴν ἑκούσιον ὑποταγὴν, ἢ καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀπογραφὴν, πάντων βουλομένων· καὶ ὅτι καθάπερ τὸ δόγμα, οὕτω δὴ καὶ τὸ κήρυγμα πᾶσαν διαδραμεῖται τὴν οἰκουμένην· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ, πάντας εἰς τὰς οἰκείας πατριὰς ἀνατρέχειν, τοῦ καὶ πάντας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν καὶ πρώτην ἀναστρέφειν πατρίδα καὶ πολιτείαν, ἀφ' ἧς ἄλλος ἀλλαχοῦ καὶ τοῖς βίοις καὶ ταῖς ὁρμαῖς διεσπάρημεν· καὶ τὸ πάντας δὲ φόρους φέρειν τῷ Καίσαρι, τοῦ καὶ πάντας ὀφείλειν καρποφορεῖν θεῷ κατὰ δύναμιν· οὐ τὰ σωματικὰ μόνον δι' εὐποιΐας τε καὶ θυσίας, ἀλλὰ καὶ τὰ πνευματικὰ διὰ θεωρίας καὶ πράξεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅπερ ἔφημεν, καὶ νῦν ἐροῦμεν· ὅτι ἡ ἀπογραφὴ κατὰ θείαν πάντως p. 14. a.
οἰκονομίαν, ὤθει καὶ τὸν Ἰωσὴφ εἰς τὴν οἰκείαν πατρίδα, χώρας χώραν, καὶ πόλεως πόλιν· τῆς μὲν Γαλιλαίας, τὴν Ἰουδαίαν· τῆς Ναζαρὲτ δὲ, τὴν Βηθλεὲμ ἀλλαττόμενον, ἵνα καὶ ἡ προφητεία τῇ προφητείᾳ, καὶ ἡ δόξα τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πατρὶς τῇ πατρίδι συμβῇ, ἡ μὲν λέγουσα ὅτι ναζωραῖος κληθήσεται, ἡ δὲ ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς ἔρχεται τῆς μικρᾶς καὶ πενιχρᾶς, οὐκ ἐλαχίστης δὲ, διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς τοῦ σωτῆρος πρόοδον.

Ἐφραίμ. Ἐν μὲν οὖν τῷ ξανθικῷ τῷ φαιδρῷ σύλληψις τοῦ φαιδροῦ καρποῦ καὶ θείου v. 6. p. 15. b.
φωτός· τότε δὴ δραμὸν ὀξέως τὸ σκότος, οὐκ ἴσχυσεν ἀμαυρῶσαι τὴν φωτεινὴν σύλληψιν· ἐν δὲ τῷ ἀπελλαίῳ γέγονεν ἡ γέννησις τοῦ φωτὸς τοῦ τὸ ἡμέτερον σκότος διασκεδάσαντος· καὶ τὸ μηνὶ ἐν ᾧ λείπεται τὸ σκότος, ἀνέτειλεν ἡμῖν φῶς νικητικόν· ὁ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ μὴν, ἡρμήνευεν ἡμῖν τὸν τύπον, ὃν ὁ Μωϋσῆς διὰ γραμματέων ἐμήνυσε· καὶ ὁ μὴν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ὁμοίως ἐδήλωσεν ἡμῖν τὸ μυστήριον.

Μακαρίου. Ἐσωματοποίησεν ἑαυτὸν ὁ ἄπειρος καὶ ἀπρόσιτος, δι' ἄπειρον καὶ ἀνεννόητον p. 16. a.
χρηστότητα, καὶ ὡς εἰπεῖν, συνεσμίκρυνεν ἐκ τῆς ἀπροσίτου δόξης, ἵνα συνενωθῆναι δυνηθῇ τοῖς αὐτοῦ κτίσμασι· σήμερον γέγονε καταλλαγὴ θεότητος πρὸς ἀνθρωπότητα, καὶ ὁδὸς πρὸς θεὸν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ θεοῦ ὁδὸς εἰς τὴν ψυχήν· τὸ πρὶν γὰρ ἔλεγεν ὁ προφήτης· ὁδοὶ Σιὼν πενθοῦσι, παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους εἰς ἑορτὴν, τῆς ψυχῆς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν ἀφανισμὸν αἰνισσόμενος· οὔτε γὰρ ὁδὸς θεοῦ εἰς ψυχὴν καὶ διάνοιαν ἀνθρώπου ἦν, οὔτε ψυχὴ εἰς θεὸν περιεπάτει· ἐπληρώθη ὁ χρόνος τῆς καταδίκης τοῦ ἀνθρώπου· λαβὼν ὁ ἐχθρὸς ὑποχείριον τὸν Ἀδὰμ, ὥσπερ ὅπλῳ χρησάμενος τῷ αὐτοῦ σώματι, δι' αὐτοῦ ἐνεμήθη καὶ ᾐχμαλώτευσε πάντας ἀνθρώπους· ὡσαύτως καὶ ὁ κύριος, ὥσπερ ὅπλον λαβὼν τὸν ἄνθρωπον, τὰ τείχη τοῦ πονηροῦ διέλυσε, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, οὕτως καὶ τὸ φῶς αὐτῆς· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται· αὐτός ἐστιν ἄνω, καὶ αὐτός ἐστι κάτω· αὐτὸς ὁ ζῶν, αὐτὸς ἀποθανών· τὸ ἀρνίον, ἡ θυσία, ὁ μόσχος, ὁ τυθεὺς, ὁ παθὼν, ὁ ἀπαθὴς, ὁ νυμφίος, ὁ νυμφὼν, ὁ παράδεισος, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, ἡ ἄμπε-

λος ἡ ἀληθινὴ, ὁ οἶνος τῆς εὐφροσύνης, ὁ μαργαρίτης, ὁ θησαυρὸς, ἡ σαγήνη, ὁ πολεμιστὴς, τὸ ὅπλον, ὁ νικῶν, ἡ περιτομὴ, τὸ σάββατον, ὁ νόμος, ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, ὁ τοῦ σινάπεως κόκκος, ὁ ἀμπελὼν, τὸ ἄροτρον, ἡ χάρις, ἡ πίστις, ὁ γάμος, τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου, ἡ ὁδὸς, ἡ θύρα, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, τὸ φῶς τῶν ψυχῶν, ἡ ζωὴ, ἡ βασιλεία, ἡ ἀρχὴ, τὸ τέλος, ὁ πάντων ἐπέκεινα, ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσι γινόμενος.

### *Rursus cap. I. 32.*

p. 17. a. Τοῦ Γεωμέτρου. Σὺ οὖν φησι καλέσεις οὐχ' ὁ πατήρ· ἀπάτωρ γὰρ τό γε κατὰ τὴν κάτω γέννησιν, ὥσπερ ἀμήτωρ, κατὰ τὴν ἄνω· σὺ καλέσεις Ἰωάννην· ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας, ἡ ὀνομασία, ἀπὸ τῆς χρήσεως ἡ κλῆσις, ἀπὸ τῶν ἔργων ἡ εὐφημία· δι' αὐτοῦ γὰρ ἀνθρώποις ὁ τῆς σωτηρίας ἀνεξάντλητος ἐπιῤῥεύσει πλοῦτος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ κοινὸν αὐτῷ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ τύπον τὸν στρατηγὸν καὶ δημαγωγὸν, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν ὁδηγὸν, διὰ τοῦτο δεικνὺς ὁ ἄγγελος, ὡς οὐ κατ' ἐκεῖνον ἔσται, ἐπάγει· οὗτος ἔσται μέγας.

Φωτίου. Τὸ ἀνθρώπινον ὑποβάλλων, ὡς γὰρ θεὸς, καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἢ μέγας ἔσται ὅπερ ἦν, εἰ δὲ τὴν βραχύτητα τῆς σαρκὸς ὑποδύεται· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἡ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσληψις, τὸ μέγεθος κατασμικρύνει τῆς θεότητος, ἀλλὰ συνυψοῦται μᾶλλον αὐτῇ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπότητος· κἂν γοῦν πτωχεύῃ τὴν σάρκα, ἀλλὰ καὶ οὕτως μέγας ἔσται ὥσπερ ἦν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι σὺ τὴν κλῆσιν ὀνοματοθετήσεις, ἀλλ' ἐκεῖνος κληθήσεται· παρὰ τίνος, ἢ δηλονότι παρὰ τοῦ ὁμοουσίου πατρὸς; οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· παρ' οὗ δὲ γνῶσις ἀληθὴς τοῦ γεννήματος, οὗτος ἐπιθεῖναι καὶ κλῆσιν κατάλληλον ἀξιόπιστος· διὸ καὶ φησίν· οὗτος ἐςὶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἔστι οὖν ἀεὶ, εἰ καὶ νῦν ἡ κλῆσις αὐτῷ εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν πεφανέρωται· διὰ τοῦτο καὶ κληθήσεται, φησὶν, οὐ γενήσεται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αἰώνων τῷ ὁμοουσίῳ συνεδριάζων πατρί· τοῦτον συλλήψῃ, τούτου μήτηρ ἀναδειχθήσῃ, τοῦτον ὁ σὸς παρθενικὸς ὑποδέχεται κόλπος, ὃν οὐράνιον οὐκ ἐχώρησε κῦτος.

p. 18. a. Τοῦ Γεωμέτρου. Δώσει τοίνυν αὐτῷ κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ, καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἀρχομένῳ τῆς βασιλείας, διὰ τῶν πιστευόντων, οὓς καὶ οἶκον καὶ θρόνον ὀνομάζει Δαβίδ τε καὶ Ἰακώβ· οὐδενὸς δέ ἐστι τὸ βασιλεύειν εἰς τὸν αἰῶνα, εἰ μὴ θεοῦ· ὥστε εἰ καὶ λαμβάνειν διὰ τὴν οἰκονομίαν ἀνθρωπίνως λέγεται τὸν θρόνον Δαβὶδ, ἀλλ' ἔστιν ὁ αὐτὸς καὶ θεϊκῶς βασιλεὺς ἀτελεύτητος, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος· οὐ καθὸ θεὸς μόνον, ἀλλὰ καθὸ καὶ ἄνθρωπος· καὶ ὡς οὐ κατὰ φύσιν μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ βασιλεύσων καὶ κατὰ γνώμην· καὶ νῦν μὲν, πολλῶν· ἐπ' ἐσχάτων δὲ, καὶ πάντων, ἡνίκα καὶ ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα.

Φωτίου. Ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ἡ παναγία παρθένος; ἆρα εὐθὺς κατεμαλακίσθαι τοῖς λόγοις, ἢ τὰς ἀκοὰς ἡδέως ἀναπετάσασα τοῖς λογισμοῖς ἐφῆκε φέρειν ἀνεξετάστως τὴν συγκατάθεσιν; οὐδαμῶς.

v. 34. Τοῦ Γεωμέτρου. Οὔτε γὰρ τῷ ἀγγέλῳ διαπιστεῖν ἔχει διὰ τὸ ἀξιόπιστον, οὔτε πάλιν τὴν παρθενίαν ἀρνεῖσθαι διὰ τὴν καθαρότητα· ἀλλὰ μέση χωρεῖ τῆς ἀπιστίας τι καὶ τῆς εὐκολίας, καὶ ζητεῖ τὸν τρόπον τῆς παραδόξου ταύτης νυμφεύσεως ἢ κυήσεως· φέρε οὖν ἴδωμεν αὐτῆς καὶ τὴν γλῶτταν ἅμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ὅσον αὐτὴ σοφή τε καὶ φιλοπάρθενος.

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς τοίνυν ἔσται μοι τοῦτο τὸ θεῖον οὕτω καὶ θαυμαστὸν καὶ ἀπερινόητον; καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθον· τό τε γὰρ ἄνδρα με γνῶναι, καθάπερ Θεῷ καθιερωθεῖσαν, τῶν ἀμηχάνων· καὶ τὸ, χωρὶς ἀνδρὸς καὶ συλλαβεῖν καὶ τεκεῖν, τῶν ἀδυνάτων· τὸ δὲ ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω, εἶπε πάντως μὲν καὶ πρὸς τὸν Ἰωσὴφ ἀναφέρουσα, ὡς μέχρι μνηστείας μόνον εἰδυῖα τὸν αὐτοῦ γάμον, καὶ ὡς οὐ νῦν μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ τέλους ἄχραντος ἐγνωκυῖα μένειν ἀνδρὸς, οἷα καὶ θεῖον καὶ ἄψαυστον ἀφιέρωμα· πάντως δὲ κἀκεῖνον βεβαιοῦσα τὸν λόγον, ὃς ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς ἥκει, ὅτι μὴ τὴν πεῖραν τοῦ γάμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔφεσιν ἡ παρθένος ἠγνόησεν· οὐκ ἔγνωκα φησὶν ἐπιθυμίαν ἀνδρὸς· οὐκ ἔγω θέλημα τῆς σαρκὸς· ὃ δὴ καὶ κατὰ πάσης αὐτῇ τῆς γυναικείας ἐξαίρετον φύσεως, ὅτι καὶ ὑπὲρ πάσας αὐτῇ καὶ ἐκ γνώμης ὅλως ἀνεπιδέκτου τῆς τοιαύτης κακίας ἡ σωφροσύνη· ὥστε διπλοῦς ὁ λόγος· ἢ γὰρ ὅλως διαπορεῖται περὶ τὴν σύλληψιν, ὡς οὐ δυνατὴν ἄνευ ἀνδρὸς, ἢ καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπιζητεῖ τῆς συλλήψεως, ὡς τὸν Ἰωσὴφ ἄνδρα οὐκ ἔχουσα, τάχα δὲ οὐδὲ ἕξουσα· οὐ γὰρ δὴ δέδοται καὶ τῶν ἀψαύστων ψαύειν αὐτῷ, οὐδὲ τὸν ἀποκεκλεισμένον κῆπον συλᾷν, οὐδὲ τὸ ἐσφραγισμένον ἀνοίγειν βιβλίον, ἢ ἀποσυλᾷν τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνάθημα;

Φωτίου. Οἶδα φησὶν ἐμφανῶς, ὡς σύλληψιν καὶ κυοφορίαν, καὶ υἱόν μοι, καὶ τόκον, λογογραφεῖς· ἀλλὰ πολλῷ πλέον ηὔξησας τὴν ἀπορίαν ὦ ἄγγελε· τόκος γὰρ ἅπας, ἀνδρὸς κοινωνίᾳ συνίσταται· ἡ δὲ τῆς πρὸς ἄνδρας ὁμιλίας ἀλλοτρίωσις, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ὄκνον κατέρχεται τῆς συλλήψεως· πῶς οὖν ἔσται μοι γέννημα, οὗ γεννήτωρ οὐκ ἐγνώρισται;

Ἀντιπάτρου Βοστρῶν. Ἐγὼ μόνη τὴν φύσιν καινοτομῶ, ἐπ' ἐμοῦ λυθήσονται τῆς τεκνογονίας αἱ ἀφορμαί;

Τοῦ Γεωμέτρου. Ἀλλ' ὅρα πῶς τῇ παρθένῳ λύει τὴν ἀπορίαν ὁ ἄγγελος, καὶ διερ- v. 35.
μηνεύει τὸν ἄφθαρτον γάμον, καὶ τὸν ἄφραστον τόκον, καὶ τὸν ἀκατάληπτον τρόπον· οὐ p. 18. b.
χρεία φησὶν ἀνδρὸς· οὐ γὰρ ὁμοίως ταῖς ἄλλαις τὰ σὰ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τοῦ υἱοῦ τοῖς υἱοῖς·
οὐ γὰρ ἡ σὴ σύλληψις, τῆς παρθενίας ἀφαίρεσις, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον σφραγὶς καὶ συν-
τήρησις· δέχου οὖν ὦ παρθένε τὸ λεχθέν· μὴ ζήτει τὸ σιγηθέν· τῷ τόκῳ μαρτυρῶ· τῷ τρό-
πῳ παραχωρῶ· ἄγγελος γὰρ οὐ διδάσκαλός σοι τῆς οἰκονομίας ἐλήλυθα· διάκονος καὶ κῆρυξ
τῆς δεσποτικῆς ἀπεστάλην ἐπιδημίας, οὐχ' ἑρμηνεὺς, οὐδ' ἐξηγητὴς τοῦ προστάγματος· πῶς
ἔσται τοῦτο, οἶδεν αὐτὸς ὁ παρών· ὅτι πάρεστιν, ἐπίσταμαι· τὸν δὲ τρόπον λέγειν, οὐ
δύναμαι.

Ἀνδρέου. Σὺ ὦ παρθένε τόκον ἀσάτερα, ὃ μὴ πρότερον τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐγνώριστο, ἐξ ἀλοχεύτων ὠδίνων τῇ φύσει παρὰ τὴν φύσιν εἰσάξεις, ὑπερφυεῖ δυνάμει τὸν τῆς φύσεως αὐτουργὸν ἐν μήτρᾳ παιδοποιήσασα· καὶ γενήσῃ μήτηρ, τὰ μητέρων φυγοῦσα: καὶ τὸ βρέφος, οὐχ' ἕξει πατέρα καλεῖν ἐπὶ γῆς, ὅτι μὴ σπορᾶς μεσιτευούσης συλληφθήσεται· μὴ δὲ φθορᾶς ὑποδραμούσης, ἡ τεκοῦσα γεννήσεις.

Τοῦ Γεωμέτρου. Οὐ γὰρ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἁγίου πνεύματος ἡ ἐπέλευσις· καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως ἡ ἐπισκίασις.

Εἰρηναίου εἰς τὰς αἱρέσεις. Εἰ ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἔσχε πατέρα ἄνθρωπον, καὶ ἐκ σπέρματος p. 19. a.
ἐγεννήθη, εἰκὸς ἦν καὶ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ λέγειν ἐξ Ἰωσὴφ γεγεννῆσθαι· εἰ δὲ ἐκεῖνος ἐκ
γῆς ἐλήφθη, πλάστης δὲ αὐτοῦ ὁ Θεὸς, ἔδει καὶ τὸν ἀνακεφαλαιούμενον ἐκεῖνον, τὴν αὐ-

τὴν ἐκείνῳ τῆς γεννήσεως ἔχειν ὁμοιότητα· εἰς τί οὖν πάλιν οὐκ ἔλαβεν χοῦν ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐκ Μαρίας τὴν πλάσιν ἐνήργησεν; ἵνα μὴ ἄλλη πλάσις γένηται, μὴ δὲ ἄλλο τὸ σωζόμενον· ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνακεφαλαιωθῇ, τηρουμένης τῆς ὁμοιότητος· ἄγαν οὖν πίπτουσι καὶ οἱ λέγοντες αὐτὸν μηδὲν εἰληφέναι ἐκ τῆς παρθένου· ἵν' ἐκβάλωσι τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν, καὶ ἀποβάλωνται τὴν ὁμοιότητα· τί γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν κατήει, εἰ μηδὲν ἔμελλε λήψεσθαι παρ' αὐτῆς; ἔτι τε εἰ μηδὲν εἰλήφει παρὰ τῆς Μαρίας, οὐκ ἂν τὰς ἀπὸ γῆς εἰλημμένας προσίετο τροφὰς, δι' ὧν τὸ ἀπὸ γῆς ληφθὲν τρέφεται σῶμα· οὐδ' ἂν τὰ ἄλλα ὅσα σύμβολα σαρκὸς τῆς ἀπὸ γῆς εἰλημμένης, ἐνεδείξατο· νῦν δὲ ὥσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, τοῦ πρώτως ἐκ γῆς ἀνεργάστου πεπλασμένου, ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, καὶ ἀπέβαλον τὴν ζωὴν, οὕτως ἔδει καὶ δι' ὑπακοῆς ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ πρώτως ἐκ παρθένου γεγεννημένου, δικαιωθῆναι πολλοὺς καὶ ἀπολαβεῖν τὴν σωτηρίαν·

p. 19. b. Βικτῶρος πρεσβυτέρου. Πῶς ἐπελεύσεται; οὐκ ὄψει τὸ ἐπερχόμενον, ἐνεργήσει δὲ δημιουργικῶς μὴ φαινόμενον, τό τε ἅγιον πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις τοῦ πατρός· Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις ἐπισκιάσει σοι, τουτεστὶ περιβαλεῖ σε, ἐνδύσει σε, καὶ περιχαρακώσει σε, καὶ κύκλῳ σου ἔσται· καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῆς παρθένου, εὐκαίρως εἴρηται· φησάσης γὰρ τὸ, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω, σωματικῆς ἐννοίας τοῦτο ἐπάγει διάνοιαν· ἐπεὶ τῆς γε ἀληθινῆς καὶ ἀφαντασιάστου σαρκώσεως ἕνεκα, καὶ ἐναργεστέρων εἰς παράστασιν τοῦ ἀπορρήτου θαύματος ἔδει ῥημάτων.

p. 20. a. Ἰουστίνου. Μέσῃ γὰρ παρθένῳ ἐκ Δαυιτικοῦ καταγομένῃ γένους, διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας, πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας χρείαν χρησάμενος, καὶ ταύτης τῇ νηδύϊ εἰσδὺς οἱονεὶ θεῖος σπόρος, πλάττει ναὸν ἑαυτῷ τέλειον ἄνθρωπον, μέρος τί λαβὼν τῆς ἐκείνης φύσεως, καὶ εἰς τὴν τοῦ ναοῦ διάπλασιν οὐσιώσας.

p. 20. b. Βικτῶρος πρεσβυτέρου. Σὺ δέ μοι ὅρα πῶς τῇ παρθένῳ ὅλην ἐξέφηνε τὴν τριάδα ὁ ἄγγελος· πνεῦμα ἅγιον εἰπὼν, καὶ δύναμιν, καὶ ὕψιστον· ἀδιαίρετος γὰρ ἡ τριάς· καὶ ἐν μὲν τῷ λόγῳ, τὸ πνεῦμα· διὰ δὲ τοῦ λόγου, καὶ ἐν τῷ Θεῷ.

Τοῦ Γεωμέτρου. Τὸ μὲν οὖν πνεῦμα φησὶν ἐπελεύσεται, προοδοποιοῦν τῷ υἱῷ τὴν εἴσοδον, καὶ προευνοικοῦν, καὶ προκαθαῖρον αὐτῷ τὸν θάλαμον· μᾶλλον δὲ προκαλλωπίζον, εἰ καὶ προκεκάθαρται καὶ προκεκαλλώπισται· ἡ δὲ δύναμις τοῦ ὑψίστου ὁ υἱὸς, ἐπισκιάσει· καθάπερ ἐσκιαγραφημένοις τισὶν ἤδη παρὰ τοῦ πνεύματος τύποις, ἐπιβάλλων δι' ἑαυτοῦ καὶ αὐτὰ τὰ χρώματα, εἴτουν τὰ πατρικὰ γνωρίσματα· ἢ καὶ τὴν ἀθέατον αὐτοῦ μορφὴν, ἐν σοὶ σκιωδῶς περιγράψει· καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν σοὶ μορφωθήσεται· ἢ καὶ αὐτὴ τοῦ πατρὸς ἡ σφραγὶς, ἐν σοὶ διασημανθήσεται· πάσας ὁμοῦ τὰς πατρικὰς ἐνεργείας, εἴτουν σκιὰς καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ἐν ἑαυτῷ περιφέρων· καὶ σὸς υἱὸς, ὁ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸς γινόμενος καὶ καλούμενος.

Φλαβιανοῦ. Μὴ τοίνυν νόει σωματικῶς συνάφειαν, μὴ δὲ γαμικὴν ὁμιλίαν ἐκδέχου· ὁ γὰρ σὸς δημιουργὸς τὸν σωματικὸν αὐτοῦ ναὸν παρὰ σοῦ τικτόμενον δημιουργεῖ· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

p. 21. a. Τοῦ Γεωμέτρου. Οὐ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν μόνον, τὸν αὐτὸν καὶ υἱὸν Θεοῦ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καὶ ὄντα καὶ καλούμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάπτωσιν, ὡς

τοῦ μὲν ἀνθρώπου πολλάκις τὸ τοῦ φύσει Θεοῦ, τοῦ δὲ Θεοῦ τὸ τοῦ φύσει ἀνθρώπου καλουμένου, διὰ τὴν ἄκραν ἕνωσίν τε καὶ περιχώρησιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε τὸ γεννώμενον ὑπὸ σοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ γεννώμενον; ὅτι οἶδεν οὐκ ἀπὸ γυναικὸς ἀλλ' ἀπὸ ἀνδρὸς κυρίως καὶ πρώτως τὴν γέννησιν· καὶ γεννᾷ μὲν ὁ πατὴρ, ἡ δὲ μήτηρ διαδεχομένη, τελεσφορεῖ καὶ προάγει τὴν γέννησιν· ἵνα οὖν μήτε ἀπὸ ταύτης ὅλον, μήτε δὲ καὶ ἀπὸ πατρὸς, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ δείξῃ τὸ γέννημα, καὶ γεννῶν ὁμοῦ καὶ γεννώμενον, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πίστις φησὶ τῶνδε τῶν εὐαγγελίων, ἕτερα εὐαγγέλια, προσεμφερῆ καὶ ὑπερφυῆ, δι' ἐμοῦ καὶ γινωσκόμενα καὶ γινόμενα· τούτων δέ σοι παρὰ πολλῶν ἀπόδειξις, ὑπὸ τοῦ ὀνόματος, ἀπὸ τῆς συγγενείας, ἀπὸ τοῦ πράγματος, ἀπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θαύματος· ἰδοὺ γὰρ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, συνέλαβεν ἐν γήρει, ἡ καλουμένη στεῖρα· τοσοῦτον εἰς ἕξιν ἧκε τῆς ἀπαιδίας, ὥστε καὶ εἰς κλῆσιν αὐτῇ γνώρισμα εἶναι τὸ ἀτύχημα· καὶ τὸ δὴ πλέον, ὅτι οὐδὲν ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ.

Φωτίου. Ὁ γὰρ στειρώσεως λύων δεσμὰ, αὐτὸς καὶ τόκον ἑαυτῷ δύναται κατασκευάσαι, δίχα μεσιτείας ἀνδρὸς· ὁ τὴν ξηρανθεῖσαν ῥίζαν εἰς καρποφόρον στέλεχος ἀνανεώσας, αὐτὸς καὶ τὴν ἄνικμον ἄρουραν εἰς εὔφορον χώραν ἑαυτῷ καινοποιήσει· ἂν δὲ βούλῃ καὶ παραδείγμασι τῶν ἀπηγγελμένων τὴν πίστιν παραδέξασθαι, μικροῖς τὰ μεγάλα εἰκάζουσα, καὶ τοῖς φθάσασι πιστουμένη τὰ μέλλοντα, οὕτως συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱὸν, ὡς ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἀγεωργήτως ἐβλάστησε, τὰ τῶν ἐῤῥιζωμένων ἐνεργήσασα· ὡς ὁ ὑετὸς οὐρανόθεν ἐπὶ τὸν πόκον φερόμενος, αὐτὸν μόνον ἐπότιζε, τὴν δὲ γῆν οὐκ ἐδρόσιζεν· ὡς ἡ βάτος τὸ πῦρ ὑπεδέχετο, καὶ τὴν φλόγα τρέφουσα, οὐκ ἐφθείρετο· οὕτω καὶ σὺ συλλήψῃ υἱὸν σάρκα, δανείζουσα, τροφὴν τῷ ἀΰλῳ πυρὶ παρέχουσα, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἀνθέλκουσα· ταῦτα γὰρ τὴν σὴν πόῤῥωθεν προεζωγράφει κυοφορίαν· ἐκαινοποιήθη ταῦτα καὶ προϋπέστη, ἵνα τοῦ κατὰ σὲ μυστηρίου σκιαγραφήσῃ τὸ ἀκατάληπτον.

Τοῦ Γεωμέτρου. Πολλὰ μὲν καὶ μεγάλα, τὰ κατὰ τὴν παλαιὰν θαύματα, θάλασσα διϊ- p. 21. b.
σταμένη καὶ πάλιν συναγομένη· πέτρα πλημμυρουμένη νάμασι· ποταμοὶ ῥηγνύμενοι, καὶ ἀναχαιτιζόμενοι· ἥλιος ἐπεχόμενος· νεφέλη προτρέχουσα· στύλος πυρὸς προερχόμενος· πηγὴ μικρὰ μέλι ῥέουσα· ξηρὰ ῥάβδος ἄνθεσι βρύουσα· καὶ ἔτι πρὸ τούτων καιομένη βάτος ἄκαυστα· δροσιζομένη κάμινος ἄσβεστα· ὕδωρ ὕδασιν ἐκπυρούμενον· πλάκες δακτύλῳ Θεοῦ γραφόμεναι· ὡσεὶ ἄμμος πετεινὰ βρεχόμενα· μάννα καταφερόμενον· στεῖραι τίκτουσαι· γηραιαὶ βλαστάνουσαι, παραλόγως μὲν, οὐκ ἀσπόρως δέ· ἀλλὰ τί μοι ταῦτα παρθένε πρὸς τὸ, νόμους ἐν σοὶ λυθῆναι λόγου καὶ φύσεως, ἀλλ' οὐχὶ χρόνου τὲ καὶ πηρώσεως, καὶ συλλαβεῖν καὶ τεκεῖν; οὐκ ἄνθος οὐδὲ καρπὸν ὡς ἡ ῥάβδος μόνον· οὐδέτι ῥευστὸν καὶ ἄψυχον, ὡς ἡ πέτρα τὸ νάμα, ἀλλὰ Θεὸν ὁμοῦ καὶ βροτὸν καὶ οὐχ' ὅσον μὴ φλεχθῆναι, ἀλλὰ καὶ θεωρηθῆναι, μὴ δὲ ὑλικῇ καθάπερ οἱ παῖδες, ἀλλὰ Θεοῦ φλογί· μὴ δ' ἀκαρῆ καὶ ἔξωθεν σχεῖν τὴν φλόγα καθάπερ ἡ βάτος· ἀλλ' ἔνδον τὲ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον· καὶ μὴ διελθεῖν δοῦναι μόνον, καθὰ καὶ ἡ ἐρυθρὰ πάλαι τῷ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ σάρκα δοῦναι τῷ ἐκ σοῦ· μηδ' ἁπλῶς γραφῆναι καθάπερ αἱ πλάκες Θεοῦ δακτύλῳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν συνουσιωθῆναι τὸν λόγον καὶ ὑποστῆναι τὸ πρόσλημμα· τὸ δὲ μὴ μόνον καὶ συλλαβεῖν παρθένον, καὶ συλλαβοῦσαν διατελεῖν, ἀλλὰ καὶ τεκοῦσαν τὴν παρθενίαν διατηρεῖν, πῶς οὐ διπλοῦν ἡμῖν τὸ κατὰ σὲ θαῦμα

τοῦ μυστηρίου δείκνυσι; τὸ μὲν γὰρ μήπω παχυθέντα τὸν λόγον, διὰ τὸν νυμφικῶν εἰσελθεῖν ἀφράστως κλείθρων, καὶ σαρκολαβεῖν, θαυμαστὸν μὲν, καὶ οὐδὲ καταληπτόν· οὔπω δὲ τοσοῦτον ὅσον μετὰ τοῦ πάχους ὅλου καὶ τοῦ προσλήμματος ἐξελθόντα τὴν πύλην ἐσφραγισμένην ἀπολιπεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν διελθὼν ἦν· καὶ τί μοι τοῦ θαύματος ἀνιχνεύειν τὸ πέλαγος; οὕτω γὰρ ἔδοξε καὶ τοῖς πάλαι τοῦτο θαυμαστὸν, ὡς ἄνωθεν αὐτὸ τοὺς προφήτας ἐκπλήττεσθαι, καὶ ὑπογράφειν συμβόλοις τε καὶ σκιαῖς· εἴσως ὥσπερ ἐν ἀμαυροτέροις τισὶ χρώμασι σκιαγραφήσουσι τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος· πάντα γὰρ ἐκεῖνα σὲ ἐτύπουν· και πάντα πάντες σὲ ὀνομάζουσι· θάλασσαν σχιζομένην καὶ πάλιν συνερχομένην, πλὴν διαβαινομένην ἅμα καὶ κεκλεισμένην· κάμινον δροσιζομένην ἅμα καὶ φλεγομένην· βάτον καιομένην, ἀλλ' οὐ κατακαιομένην· νεφέλην ἡμέρας ἅμα καὶ εὐθυπορίας ἄγγελον· στῦλον πυρὸς οὐ τὸ θεῖον οἶμαι μόνον πῦρ ἐπιφερομένην, ἀλλὰ καὶ θείου καὶ νέου λαοῦ, τὸν Φαραὼ τὸν νοητὸν ἀποτειχίζουσαν· πέτραν μέλι τὸν λόγον ῥέουσαν· ῥάβδον ἄνθος τὴν εὐωδίαν καὶ δόξαν τοῦ γένους φέρουσαν· γῆν μείνασαν οἷα ἐστὶ, καὶ πλήρη τῆς θείας εὑρισκομένην τροφῆς· καὶ μάννα τὸν ἀγεώργητον ἄρτον φέρουσαν, ὃν οὔτε ἄροσις οὔτε σπορὰ ἐγεώργησε· κιβωτὸν ἄψαστον, κῆπον ἄσυλον, λυχνίαν ἄσβεστον, ναὸν ἄβατον, ὄρος ἄτομον, ἀρεταῖς κατάκομον καὶ κατάσκιον· πλάκα θεόγραφον, στάμνον θεοδόχον, τράπεζαν ἐφ' ἧς ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος, κλίνην ἐφ' ἧς δυνατὸς ἀνεπαύσατο· κλίμακα δι' ἧς κατέρχεται μὲν ὁ θεὸς, ἀνέρχεται δὲ ὁ θνητὸς· ἀρχομένην μὲν τῶν χθονίων, ἁπτομένην δὲ καὶ τῶν οὐρανίων· τοσαῦτα μοι καὶ ἔτι πλείω τὰ περὶ σὲ ὦ παρθένε θαύματα· μᾶλλον δὲ τὰ τοῦ θαύματος εἰκονίσματα· ἔχεις εἰ βούλει καὶ τὴν γείτονα καὶ συγγενῆ Ἐλισάβετ εἰς παράδειγμα· οὐδὲν τοῖς δεσποτικοῖς ἀνυπότακτον ὅρους· πάντα εἴκει τῷ θείῳ προστάγματι· εἶπέ ποτε τὴν ἄνυδρον πέτραν γενέσθαι κατάῤῥυτον, ἡ δὲ ποταμοὺς ὑδάτων εὐθέως ἠρεύξατο· ὁ τότε τοίνυν τὴν ἄγονον πέτραν μεταβαλὼν εἰς λίμνην, καὶ νῦν τὴν στεῖραν Ἐλισάβετ, παιδογόνον ἐκέλευσεν ἀναδειχθῆναι μητέρα· καὶ ὅτε τὸ σῶμα τὸ γῆρας ἐμάρανε, τότε τὴν μήτραν ὁ θεὸς ἀνενέωσε· καὶ βρέφος ἐπὶ τῆς ἀγκάλης βαστάσει ἡ βακτηρίας διὰ τὸ γῆρας χρήζουσα· καὶ στεῖρα παραδόξως γεννήσει, ἵνα σὺ πιστεύσῃς ὅτι παρθένος παρὰ φύσιν τέξεις.

v. 38. p. 22. b. Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα μοι κἀνταῦθα τῆς παρθένου τὸ ἦθος, καὶ ὅσην εἶχεν ἐν νεαρῷ κομιδῇ τῷ σώματι, καὶ φρονήματος ὁμοῦ καὶ πνεύματος τελειότητα· ἕως μὲν γὰρ ἀνδρὸς ὑπόληψις ἦν, τὴν σύλληψιν οὐκ ἐδέχετο· ἀλλὰ κἂν ἀρχάγγελος ᾖς φησι, κἂν ὑπερφυῆ μοι τινὰ καὶ οὐράνια κομίζῃς τὰ εὐαγγέλια, ἀλλ' ἐμὲ καὶ ἀνδρὶ συνελθεῖν, καὶ συλλαβεῖν, καὶ τεκεῖν, ἀμήχανον· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὴν παρουσίαν, καὶ τὴν ἐνοίκησιν, τὴν μὲν τοῦ πνεύματος τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ προσευηγγελίσθη, πείθεται μὲν καὶ πιστεύει· μηδὲν γὰρ ἀδύνατον εἶναι θεῷ· φυσᾶται δὲ καὶ ἐπαίρεται οὐδὲ οὕτως, ἀλλὰ καταπίπτει μᾶλλον καὶ ὑποστέλλεται, καὶ δούλην μὲν ἑαυτὴν οὐκ ὀνομάζει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰκὸς ἑτοίμην εἶναι λέγει πρὸς τὸ ὑπούργημα· ὡς δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ὂν, οὐ δέχεται μᾶλλον ἢ ἐπεύχεται τὸ ἐπάγγελμα.

Τοῦ Μεταφράστου. Ὡς γὰρ ἤκουσε τούτων, εὐθὺς ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῇ πνεύματος διαυγασθεῖσα τὸν νοῦν, ἀσμένως τε διετέθη τῷ ἐπαγγέλματι· καὶ ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου φησὶ πρὸς τὸν ἄγγελον· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σου· ἅμα τήν τε ἀκρίβειαν εἰς ὅσον ἔδει πρὸς τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν φυλάξασα, καὶ μὴ πλέον μετὰ τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν εἰρημέ-

νων ἑλομένη διαπιστεῖν· ἀλλὰ τῷ μὲν, τῆς προμήτορος τὴν ἀπάτην διαφυγοῦσα· τῷ δὲ τὸ δυσπειθὲς ἐκκλίνασα Ζαχαρίου καὶ πέρα τοῦ καλῶς ἔχοντος.

Φωτίου. Ἐπεί μοι, φησὶ, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεσθαι διετράνωσας, οὐκέτι ἀντιπίπτω, οὐδὲ ἀντιλέγω· γενηθήτω μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σου· εἰ ἀξία τῷ δεσπότῃ κρίνομαι, ὑπουργήσω χαίρουσα τῷ θελήματι· εἰ ὁ πλάστης τῷ πλάσματι ἀναπαύεται, οἰκοδομείτω τὸν οἶκον αὐτὸς ἑαυτῷ, ὡς εὐδόκησε· ζωοπλαστείτω ἐν ἐμοὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ, ὡς οἶδεν αὐτὸς καὶ ὡς βούλεται· γένοιτό μοι τὰ σὰ ῥήματα περατούμενα πράγματι.

Τοῦ Γεωμέτρου. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλό τι τῶν περὶ τὴν μυσταγωγίαν ταύτην ἐπαινείτω p. 23. a. τῆς κόρης· ὁ μὲν τὴν ἀσφάλειαν, ὁ δὲ τὴν εὐπείθειαν· ὁ μὲν, ὅτι μὴ συνηρπάγη λαμπραῖς οὕτως καὶ μεγάλαις καὶ παρὰ λαμπροῦ καὶ μεγάλου ταῖς ὑποσχέσεσιν· ὁ δὲ, ὅτι μὴ πέρα τοῦ μετρίου δυσπειθῶς ἐχρήσατο ταῖς ἐνατιώσεσιν, ἀλλ' ἐπίσης ἐξέφυγεν καὶ τῆς προγονικῆς ἀπάτης, τῆς Εὔας φημὶ, τὴν εὐήθειαν, καὶ τῆς συγγενικῆς ἀπιστίας τοῦ Ζαχαρίου πρὸ μικροῦ τὴν ἀπείθειαν· ἐμοὶ δὲ καὶ τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης, οὐχ ἧττον δοκεῖ θαυμαστὸν, ἀλλ' εἴπέρ τι καὶ τῶν ἄλλων ἐκπληκτικώτατον· δι' ἣν τάχα καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὑψώθη, καὶ πρὸς ὑπουργίαν ἀφιερώθη τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν μέχρι καὶ σώματος· κεχαριτωμένη γὰρ καὶ νύμφη θεοῦ ἀκούσασα, καὶ τοῖς λεγομένοις πιστεύσασα, δούλην ἑαυτὴν ὅμως καλεῖ· καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δέχεται μὲν, καὶ συγκατατίθεται, ὡς δὲ μὴ κατ' αὐτὴν ἀλλὰ κρείττονα καὶ προσδοκίας οὖσαν, ἐπεύχεται, ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σου· ταῦτά τοι, καὶ ἄπεισιν εὐθὺς ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος οὐ μόνον ἀπαρτίσας ὅπερ ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ ὑπερθαυμάσας τοῦ παρθενικοῦ κάλλους τὴν ὡραιότητα καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μηδὲν ἐπὶ πλέον βασανίσαι θελήσας, ἀλλὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἐκείνης δεξάμενος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡμῖν δὲ οὐκ ἄπορον καὶ τούτου τὴν αἰτίαν εἰπεῖν· σαρκοῦται γὰρ οὐκ ἄλλος τίς τῆς τριάδος, ἀλλ' ὁ υἱὸς, ἵνα καὶ πάλιν υἱὸς μείνῃ, μὴ μετατιθεμένης τῆς ἰδιότητος· ἢ καὶ πάλιν δημιουργὸς, καθάπερ κτίσας τὸ πρότερον, οὕτω καὶ ἀνακαινίσας τὸ δεύτερον· ἀλλὰ καὶ υἱοὶ γενώμεθα δι' υἱοῦ διὰ τοῦ φύσει, θέσει προσοικειούμενοι, καὶ διὰ τοῦ κληρονόμου, καὶ πρὸς τὴν συγκληρονομίαν παρακαλούμενοι· πᾶσα μὲν οὖν ἑνοῦται τῇ σαρκὶ καὶ τελείως ἡ θεότης, οὐσιωδῶς· μόνος δὲ ὁ υἱὸς, ὑποστατικῶς· εἴπερ ὁλικῶς ἐν τοῖς τρισὶν ἡ θεότης· καὶ οὕτως ὅλη μὲν ἡ τῆς θεότητος φύσις, ὅλῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ κραθεῖσα φύσει, τὸν θεάνθρωπον ἀπετέλεσεν· οὐ μὴν ὥσπερ ὅλῃ τῇ φύσει τὴν φύσιν ὅλην, οὕτω καὶ τὰς ὑποστάσεις ὅλας ὅλαις ταῖς ἀνθρωπίναις ἑνωθῆναι λέγειν ἐκβιασθησόμεθα· ἄπαγε· ἀλλ' ὅλην μὲν ὅλῃ τῇ ἀνθρωπότητι τὴν θεότητα, ὡς πρὸς τὰς φύσεις· μόνον δὲ τὸν υἱὸν μόνῃ τῇ τοῦ υἱοῦ κεκράσθαι σαρκὶ, ὡς πρὸς τὰς ὑποστάσεις, ὁμολογήσομεν· οὐ μὴν οὐδὲ πάλιν ὥσπερ ὑποστατικῶς ὁ υἱὸς μόνος, οὕτω καὶ ἐνεργητικῶς, ἀλλ' εὐδοκίᾳ μὲν τοῦ πατρὸς, συνεργίᾳ δὲ τοῦ πνεύματος, τὴν πρόσληψιν ἀπεργάζεται· καὶ οὕτω πάλιν ἡ τριὰς, ἑνουμένη γνωρίζεται· καὶ ὁ εἷς θεὸς πρὶν διαιρεθῆναι, συνάγεται· κἀκεῖνο δὲ ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὅτι καὶ τῆς οἰκονομίας ἐστὶ τὸ συνεκτικώτατον, ὅτι μὴ δὲ ὅσον οὖν, πρῶτον σὰρξ μὴ δὲ ἄνθρωπος, εἶτα θεοῦ λόγου σὰρξ ἢ καὶ ἄνθρωπος, ἵν' οὕτω προυποστάσας καὶ ἄμφω τὰς φύσεις ὁμολογήσαντες, εἰς διπλῆν κατενεχθῶμεν ὑπόστασιν, ἐκ τῆς διπλῆς καὶ ἰδίᾳ προυποστάσης ἑκατέρῳ φύσεως· ἀλλ' ἅμα μὲν τῷ λόγῳ ἡ σὰρξ, καὶ τῇ σαρκὶ ὁ λόγος· ἅμα δὲ

p. 11. a. Τοῦ Μεταφράστου καὶ Βικτῶρος. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν αὐτῇ ἐπῆλθε τὸ Ἰωάννου εἰπεῖν ὄνομα πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς κλῆσιν, ξένον ὂν ἀτεχνῶς καὶ τοῦ γένους αὐτῆς ἀλλότριον ἢ πάντως, ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς τοῦ τικτομένου δυνάμεως; ἐπεὶ οὐκ ἦν ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἡ δήλωσις· πῶς γὰρ τῷ προστίμῳ ἔτι τῆς ἀφωνίας πεπεδημένου; διὸ καὶ διένευον αὐτῷ ὡς μὴ ἀκούοντι ἢ λαλῆσαι δυναμένῳ, ὃς καὶ λαβὼν δέλτον, ἔγραψε συμφώνως τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ, τοῦ παιδὸς τὴν προσηγορίαν· ἀμέλει καὶ μετὰ τὸ γραφῇ δηλῶσαι τοῦτο τὸν Ζαχαρίαν· καὶ γὰρ ἀμήχανον ἦν διὰ νεύματος· ἐθαύμασαν φησὶ πάντες· ἐπὶ τίνι ἄλλῳ, ἢ ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τῶν γεννητόρων, περὶ τὸ τοῦ παιδὸς ὄνομα;

v. 63. Τοῦ αὐτοῦ. Ὁμοῦ τοίνυν γράφων, ὠνόμαζε· καὶ γλώττῃ τὰ δεσμὰ διελύετο· καὶ λέγειν ἤρχετο· καὶ προφητεύειν τὰ ἀναγεγραμμένα· πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἤδη ἐπιδημήσαντος τῷ υἱῷ· ὕστερον δὲ περὶ Ἰωάννου.

v. 64. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τί ὁ φόβος πάντων λαμβάνεται τῶν περιοικούντων; ὅτι προτρέχειν ἔδει περιφανῆ θαύματα ἐπί τε τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ τεχθησομένου, καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τῷ ἐκείνου τόκῳ· ἵν' ὥσπερ ἐπὶ τῇ σιωπῇ Ζαχαρίου ἐξέστη ὁ λαὸς, οὕτως καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν ὅπως διὰ τῶν δύο τούτων θαυμάτων, μέγα τι λογίζωνται πάντες περὶ τοῦ τεχθέντος παιδίου· ταῦτα δὲ πάντα προκατεσκευάζοντο πόῤῥωθεν, ἵν' ἐκ προοιμίων τὸ ἀξιόπιστον τοῦ μαρτυρῆσαι Χριστῷ μέλλοντος, ἐπισήμως ἀναφανῇ· δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ ἐπαγωγὴ, τὸ, θαύματι καὶ δέει κατόχους γενέσθαι πάντας δηλαδὴ τοὺς ἀκούοντας, τί ἄρα λέγοντας τοῦτο τὸ παιδίον ἔσται; καὶ ἦν χεὶρ κύριου μετ' αὐτοῦ· ὁ θεὸς εἰργάζετο· οὐ γὰρ Ἰωάννης ταῦτα ἐποίει, ἀλλ' ἡ τοῦ θεοῦ χείρ.

v. 65. Βικτῶρος καὶ Κυρίλλου. Λαμβάνεται δὲ τὸ κέρας, οὐ μόνον ἀντὶ δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βασιλείας· ἀμφότερα δὲ ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ ἐκ τῆς πατριᾶς καὶ τοῦ γένους τοῦ Δαυὶδ ἀνατείλας ἡμῖν σωτήρ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ πατρός.

v. 69. p. 11. b. Βικτῶρος. Ἤγειρε, φησὶν, ἡμῖν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ κέρας σωτηρίας τὸν Χριστὸν, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν προαγόρευσιν· πᾶσι γὰρ τοῖς προφήταις τὸ περὶ Χριστοῦ κατήγγελται μυστήριον· ὃς ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐξ ἐχθρῶν οὐκ αἰσθητῶν, ἀλλὰ νοητῶν, τῶν ἀλιτηρίων φημὶ δαιμόνων, τῶν μισούντων ἡμᾶς· ποῦ δὲ ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ τῶν προφητῶν τὴν ἡμῶν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν; ἔνθα εἴρηται· αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς· καὶ πάλιν· οὐ πρέσβις, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ πολλαχοῦ εἰπὼν μέν τοι, καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν προφητῶν, ἔδειξε τὸν θεὸν δι' αὐτῶν φθεγγόμενον, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον.

v. 72. Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων, οὕτω χρὴ νοεῖν, ὡς τὸ εἰς ἡμᾶς γενόμενον ἔλεος· καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν ἀνατρέχει τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ· ἐπαισθόμενοι γὰρ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας, κοινωνοὶ γίνονται τῆς εὐφροσύνης· καὶ ἑτέρως δὲ χαίρουσι, καθὸ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἐπλήρωσεν· ὅσα γὰρ προσεδόκων, ἐπὶ Χριστῷ εἶδον τελειωθέντα· οἶδα καὶ ἄλλο γεγονὸς μετὰ τῶν πατέρων ἔλεος, ὅτι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπισκοπὴ γέγονε· καὶ τοῦτο, ἡ εἰς τὸν ᾅδην αὐτοῦ ἄφιξις ἐπραγματεύσατο· ποίας δὲ διαθήκης ἐμνήσθη, καὶ ποίου ὅρκου πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γενομένου, ἢ πάντως τοῦ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη; καὶ τοῦ, εὐλογῶν εὐλογήσω

σε καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε· ἐπληθύνθη γὰρ ὄντως ὁ Ἀβραὰμ, εἰς σπέρμα καὶ τῶν
ἐθνῶν λογισθέντων αὐτῷ τῶν υἱοθετησάντων αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως· ὡς γὰρ ἐπίστευσεν αὐ-
τὸς, οὕτω καὶ ταῦτα διὰ πίστεως ᾠκειώθησαν.

Βασιλείου. Μηδεὶς δὲ ἀκούων, ὅτι ὤμοσεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ, οἰκοδομείσθω πρὸς τὸ v. 73.
ὀμνύειν· ὥσπερ γὰρ ὁ θυμὸς ἐπὶ θεοῦ λεγόμενος, οὐκ ἔστι θυμὸς, οὐδὲ πάθος δηλοῖ, ἀλλὰ
τὸ τιμωρητικὸν καὶ τὴν τοιάνδε κίνησιν, οὕτως οὐδὲ ὁ ὅρκος, ὅρκος· οὐδὲ γὰρ ὄμνυσιν ὁ
θεὸς, ἀλλὰ τὴν βεβαίωσιν δηλοῖ, καὶ τὸ πάντως ἐσόμενον λέγει· ὅρκος γὰρ θεοῦ, ὁ
λόγος αὐτοῦ ἐστι πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας, καὶ πίστιν ἑκάστῳ παρέχων, ὅτι ὃ ἐπήγγελ-
ται καὶ λαλεῖ, πάντως γενήσεται· οὐ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὀμνύει θεός· ἀλλ' ἡμῖν ὁ λόγος
αὐτοῦ, ἀντὶ ὅρκου πρὸς ἀλήθειαν γίνεται, ἀτρέπτοις καὶ ἀκινήτοις δόγμασι τὴν ἐπαγγελίαν
βεβαιοῦντος.

Τοῦ Μεταφράστου. Θεία ὅπως ἡ Ζαχαρίου γλῶττα, τὰς τοῦ κωφεύειν πέδας ἀποθεμένη, οὐχ p. 12. b.
ἁπλῶς φθέγγεται, ἀλλὰ καὶ προφητεύειν ἐπιεικῶς ἄρχεται καὶ προφητεύειν περὶ αὐτοῦ δὴ
τοῦ παιδὸς, ὃς καὶ τὰς πέδας αὐτῇ τῆς ἀφωνίας ἐπέθηκε, καὶ πάλιν ἀνῆκεν· ἔσεσθαι γὰρ
προφήτην αὐτὸν ὑψίστου προλέγει, καὶ πρὸ προσώπου αὐτοῦ προπορεύσεσθαι, ἑτοιμασίαν
τῶν ὁδῶν αὐτοῦ ποιησόμενον· τουτέστι, προπαρασκευάσοντα τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων δέ-
χεσθαι τὸν Χριστὸν, ἵνα ἑτοίμους αὐτὰς εὑρὼν, ἐμπεριπατήσῃ ἐν αὐταῖς.

Μακαρίου. Καὶ ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ τριημέρου σκότους γενομένου, καὶ πάντας καλύψαντος, v. 79. p. 13. a.
οὐκ ἔβλεπεν υἱὸς πατέρα, οὔτε ἀδελφὸς τὸν ὁμόγνιον, οὔτε φίλος γνήσιον φίλον, οὕτω τοῦ Ἀδὰμ
παραβάντος τὴν ἐντολὴν, καὶ πεσόντος ἀπὸ τῆς προτέρας δόξης, καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ
κόσμου γεγονότος, καὶ τοῦ καλύμματος τοῦ σκότους ἐλθόντος ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ,
καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου Ἀδὰμ τοῦ κυρίου, οὐκ ἔβλεπον τὸν ἀληθινὸν πατέρα τὸν ἐπουρά-
νιον, καὶ τὴν ἀγαθὴν μητέρα τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, καὶ τὸν γλυκὺν ἀδελφὸν τὸν κύ-
ριον, καὶ τοὺς γνησίους φίλους ἀγγέλους· καὶ νῦν δὲ ἔτι ἐφ' οὓς οὐκ ἀνατέλλει ὁ τῆς δι-
καιοσύνης ἥλιος, ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκότος εἰσὶ, τὴν αὐτὴν τῶν ἡδονῶν ἐνέργειαν ἔχοντες.

## CAP. II.

Τοῦ Μεταφράστου καὶ Ἀλεξάνδρου μοναχοῦ. Ἐνταῦθα ὁ λόγος διασαφεῖν ὥρμηται περὶ τῆς v. 1.
προφητείας, ὅπως εἴληφε πέρας, τῆς μὴ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἐξ Ἰούδα θεσπιζούσης, μὴ δὲ ἡγού-
μενον ἐκ τῶν μηρῶν ἐκείνου, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, αὐτὸν δὲ εἶναι προσδοκίαν ἐθνῶν· περὶ
τοῦ Χριστοῦ δηλαδὴ καὶ τοῦτο λεγούσης· τότε γὰρ ἐκεῖνος ἐπιφοιτᾷ, ὅτε λοιπὸν ἐπιλελοιπό-
τες ἦσαν οἱ ἰουδαϊκοὶ ἄρχοντες· καὶ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα ἤδη τὰ τῶν ῥωμαίων γενόμενοι· ὁμοῦ
τε γὰρ ὁ Χριστὸς γίνεται, καὶ ἀπογραφὴ πρώτη ἐκείνη γίνεται, κρατησάντων ῥωμαίων τοῦ ἰου-
δαίων ἔθνους, καὶ ὑπὸ ζυγὸν τῆς οἰκείας βασιλείας αὐτοὺς ἐνεγκόντων· Ἀντίπατρος γὰρ ὁ Ἡρώδου
πατὴρ, τοῦ ἰουδαίων ἄρξαντος ὕστερον, ἐξ Ἀῤῥαβίας ἄγεται γυναῖκα, Κύπριν ὄνομα, ἥτις
παίδων αὐτὸν τεσσάρων πατέρα ποιεῖ, ὧν εἷς οὗτος ὁ Ἡρώδης ἦν· μᾶλλον δὲ τρανότε-
ρον, ὡς οἷόν τε, τὰ τοῦ πράγματος ἄνωθεν δηλωτέον· Ὑρκανοῦ γὰρ, τοῦ ἀδελφοῦ Ἀριστοβού-
λου τοῦ ἀρχιέρεως, ὃς καὶ διάδημα μὲν βασιλικὸν περιέθετο, δέσμιος δὲ ὑπὸ Πομπηΐου
στρατηγοῦ τῶν ῥωμαίων σὺν ἅμα παισὶν εἰς Ῥώμην αἰσχρῶς παρεπέμφθη, ἡνίκα καὶ τε-

λεῖν φόρους ἐτάχθη τοῖς ἰουδαίοις· τούτου δὴ τοῦ Ὑρκανοῦ ἀρχιερέως ὑπὸ Πομπηΐου ἀναδειχθέντος, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ Πάρθων ἑαλωκότος, Ἀντιπάτρου τε πρὸς δόλων ἀναιρεθέντος, ὃν ἐπίτροπον αὐτὸς τῆς χώρας κατέστησεν, ὃς καὶ Ἡρώδου τοῦ μετὰ ταῦτα βεβασιλευκότος τῆς Ἰουδαίας πατὴρ ἦν, καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ πραγμάτων ἀντεχομένου, Ἡρώδης οὗτος ὁ τοῦ Ἀντιπάτρου υἱὸς πέμπει πολλά τινα χρήματα δοὺς τοῖς ῥωμαίοις, καὶ ὑπόσπονδος αὐτοῖς γεγονὼς, ἐγκρατὴς γίνεται τῆς ἀρχῆς· ὅθεν δὲ τοῦ πράγματος ἔσχε τὰς ἀφορμὰς, ὁ λόγος ὡς οἷόν τε διὰ βραχέων ἐρεῖ· Αὐγούστου γὰρ Καίσαρος εἰς Αἴγυπτον ἀπιόντος μετὰ χειρὸς ὡς μάλιστα πλείστης, πρός τε τὸν Κλεοπάτρας φημὶ πόλεμον, εἰς ἣν περιέστη τὰ τῆς ἀρχῆς Αἰγύπτου, ἐκ τῶν Πτολεμαίων ἕλκουσαν τὸ γένος, ὥσπερ ἄρα καὶ Ἰωσήπῳ δοκεῖ, πρόσεισιν αὐτῷ Ἡρώδης οὗτος, λειτουργίαν οὔτι μετρίαν ἐν στρατεύμασί τε καὶ ἀναλώμασι χορηγῶν· ἐπεὶ δὲ καὶ Κλεοπάτρα καὶ Αἴγυπτος ἐν χερσὶν ἦν Αὐγούστῳ, δωδέκατον ἔτος ἤδη τῆς ἀρχῆς ἔχοντι, ἐπανιὼν αὐτὸς εἰς Ῥώμην, Ἡρώδου τῆς θεραπείας ὥσπερ εἰκὸς ἀπομνημονεύων, βουλῇ τῆς ῥωμαίων συγκλήτου, βασιλέα τοῦτον τῆς Ἰουδαίας χειροτονεῖ, περιθεὶς διάδημα· ὅσπερ ἐπιβὰς Ἱεροσολύμων, ἐπεὶ τοὺς ἰουδαίους ἔγνω μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ διακειμένους, ἀλλὰ τῷ ἀλλόφυλον εἶναι καὶ ἄλλως δύσχρηστον, βαρυνομένους αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, ἐνίους μὲν αὐτῶν καὶ ἀπέκτεινε, τοὺς πλείστους δὲ κακῶς ἔδρασεν· ἠνδραποδίσατό τε τὴν πόλιν, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ἱερὸν, ἀνοσίως καὶ μοχθηρῶς· κακῶς οὖν ἐκείνος τῇ ἐξουσίᾳ χρώμενος, εἶτα καὶ παράσημόν τι προστίθησι, καὶ δεῖγμα σαφὲς τῆς σφετέρας κακίας· πάσας γὰρ τὰς τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ φυλῶν καὶ γενῶν δημοσίους ἀναγραφὰς, αἳ ἀπὸ τοῦ Ἔσδρα ἐτύγχανον οὖσαι, φθόνου καὶ μανίας ἔργον ποιῶν, πυρὶ δίδωσι· καὶ ὁ σκοπὸς, ὡς κομιδῇ πονηρὸς· ἵνα μηκέτι τοῖς ἰουδαίοις γνώριμον ᾖ ἐκ ποίας οὗτοι τυγχάνουσι πατριᾶς, καὶ τίνες μὲν αὐτῶν οἱ ἡμεδαποὶ καὶ αὐτόχθονες, τίνες δὲ οὓς γειώρας εἴθιστο καλεῖν· πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἐν σκεύει δή τινι ἀποθέμενος, καὶ σφραγίδας ἐπιβαλὼν, ἀσήμοις ἀνδράσι φεῦ χρημάτων ὤνιον τὴν ἀρχιερωσύνην ἐτίθει· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἤδη δὲ Καίσαρος Αὐγούστου, δεύτερον ἔτος καὶ τεσσαρακοστὸν βασιλεύοντος, ἔξεισι παρ' αὐτοῦ δόγμα, ἀπογραφὴν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἐγκελευόμενον, ἤγουν φορολογίαν· καὶ ταύτην Κυρηνίῳ τινὶ ὡς εὐνουστάτῳ καὶ πρώτῳ τῆς συγκλήτου βουλῆς, ὁ Καῖσαρ ἐνεχείρισεν, ὃν καὶ κατέστησεν ἡγούμενον Συρίας ἤ τοι τῆς Ἰουδαίας· ἀπῄει τοιγαροῦν ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν ἀπογράψασθαι πόλιν· ἔδει γὰρ τῇ πρὸς γῆν καθόδῳ τοῦ ἐν οὐρανοῖς βασιλεύοντος καὶ τοὺς τῆς γῆς ἄρχοντας λειτουργίας εἰσενεγκεῖν· καὶ ἐπεὶ τὸ δόγμα δηλαδὴ τῆς ἀπογραφῆς πρὸς τὴν σφετέραν ἕκαστον συνώθει πατρίδα· τούτῳ καὶ Ἰωσὴφ πειθόμενος, ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως φημὶ Ναζαρὲτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικνεῖται πρὸς Βηθλεὲμ πόλιν, ἥ πόλις ἐστὶ Δαβίδ· καὶ ἡ αἰτία, τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου φησὶ καὶ πατριᾶς, ὅ ἐστι συγγενείας Δαβίδ· ἀφικνεῖται δὲ πρὸς ἀπογραφὴν, σὺν τῇ θαυμασιωτάτῃ γυναικῶν Μαρίᾳ, οὔσῃ ἐγκύῳ· καὶ γὰρ ἡ μὲν Γαλιλαία, χώρα τίς ἐστι Παλαιστίνης· ἡ δὲ Ναζαρὲτ πόλις τῆς Γαλιλαίας· πάλιν ἡ Ἰουδαία, χώρα τίς οὕτω προσαγορευομένη· Βηθλεὲμ δὲ πόλις τῆς Ἰουδαίας· τὸν μὲν τοι Χριστὸν οἱ προφῆται πάντες οὐκ ἀπὸ τῆς Ναζαρὲτ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἔφασκον ἥξειν, κἀκεῖ τεχθήσεσθαι.

v. 4. p. 14. a. Εἰρηναίου. Εἰς τί δὲ καὶ τὸ, ἐν πόλει Δαβὶδ πρόσκειται, εἰ μὴ ἵνα τὴν ὑπὸ θεοῦ γεγε-

νημένην τῷ Δαβὶδ ὑπόσχεσιν, ὅτι ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ αἰώνιος ἔσται βασιλεὺς, πεπληρωμένην εὐαγγελίζηται;

Τοῦ Μεταφράστου. Ἐπεὶ οὖν φανερὸν ἅπασιν ἦν, ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ τὸν κύριον ἔρχεσθαι, γέγραπται γὰρ ὡς ἔφημεν, καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ.

Τοῦ Γεωμέτρου. Εἰ δὲ χρή τι λοιπὸν ἐνταῦθα καὶ θεωρῆσαι, ἡ μὲν ἀρχὴ, τῆς ἀρχῆς· ἡ δὲ ἀπογραφὴ, τῆς ἀπογραφῆς τύπος ἦν· ἡ μὲν γὰρ τὴν μοναρχίαν ἐδήλου τοῦ ἑνὸς πάντων θεοῦ τε καὶ βασιλέως, ἡ δὲ τὴν ἑκούσιον ὑποταγὴν, ἢ καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀπογραφὴν, πάντων βουλομένων· καὶ ὅτι καθάπερ τὸ δόγμα, οὕτω δὴ καὶ τὸ κήρυγμα πᾶσαν διαδραμεῖται τὴν οἰκουμένην· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ, πάντας εἰς τὰς οἰκείας πατριὰς ἀνατρέχειν, τοῦ καὶ πάντας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν καὶ πρώτην ἀναστρέφειν πατρίδα καὶ πολιτείαν, ἀφ' ἧς ἄλλος ἀλλαχοῦ καὶ τοῖς βίοις καὶ ταῖς ὁρμαῖς διεσπάρημεν· καὶ τὸ πάντας δὲ φόρους φέρειν τῷ Καίσαρι, τοῦ καὶ πάντας ὀφείλειν καρποφορεῖν θεῷ κατὰ δύναμιν· οὐ τὰ σωματικὰ μόνον δι' εὐποιΐας τε καὶ θυσίας, ἀλλὰ καὶ τὰ πνευματικὰ διὰ θεωρίας καὶ πράξεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅπερ ἔφημεν, καὶ νῦν ἐροῦμεν· ὅτι ἡ ἀπογραφὴ κατὰ θείαν πάντως p. 14. a.
οἰκονομίαν, ὤθει καὶ τὸν Ἰωσὴφ εἰς τὴν οἰκείαν πατρίδα, χώρας χώραν, καὶ πόλεως πόλιν· τῆς μὲν Γαλιλαίας, τὴν Ἰουδαίαν· τῆς Ναζαρὲτ δὲ, τὴν Βηθλεὲμ ἀλλαττόμενον, ἵνα καὶ ἡ προφητεία τῇ προφητείᾳ, καὶ ἡ δόξα τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πατρὶς τῇ πατρίδι συμβῇ, ἡ μὲν λέγουσα ὅτι ναζωραῖος κληθήσεται, ἡ δὲ ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς ἔρχεται τῆς μικρᾶς καὶ πενιχρᾶς, οὐκ ἐλαχίστης δὲ, διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς τοῦ σωτῆρος πρόοδον.

Ἐφραίμ. Ἐν μὲν οὖν τῷ ξανθικῷ τῷ φαιδρῷ σύλληψις τοῦ φαιδροῦ καρποῦ καὶ θείου v. 6. p. 15. b.
φωτὸς· τότε δὴ δραμὸν ὀξέως τὸ σκότος, οὐκ ἴσχυσεν ἀμαυρῶσαι τὴν φωτεινὴν σύλληψιν· ἐν δὲ τῷ ἀπελλαίῳ γέγονεν ἡ γέννησις τοῦ φωτὸς τοῦ τὸ ἡμέτερον σκότος διασκεδάσαντος· καὶ τὸ μηνὶ ἐν ᾧ λείπεται τὸ σκότος, ἀνέτειλεν ἡμῖν φῶς νικητικόν· ὁ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ μὴν, ἡρμήνευεν ἡμῖν τὸν τύπον, ὃν ὁ Μωϋσῆς διὰ γραμματέων ἐμήνυσε· καὶ ὁ μὴν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ὁμοίως ἐδήλωσεν ἡμῖν τὸ μυστήριον.

Μακαρίου. Ἐσωματοποίησεν ἑαυτὸν ὁ ἄπειρος καὶ ἀπρόσιτος, δι' ἄπειρον καὶ ἀνεννόητον p. 16. a.
χρηστότητα, καὶ ὡς εἰπεῖν, συνεσμίκρυνεν ἐκ τῆς ἀπροσίτου δόξης, ἵνα συνενωθῆναι δυνηθῇ τοῖς αὐτοῦ κτίσμασι· σήμερον γέγονε καταλλαγὴ θεότητος πρὸς ἀνθρωπότητα, καὶ ὁδὸς πρὸς θεὸν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ θεοῦ ὁδὸς εἰς τὴν ψυχήν· τὸ πρὶν γὰρ ἔλεγεν ὁ προφήτης· ὁδοὶ Σιὼν πενθοῦσι, παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους εἰς ἑορτὴν, τῆς ψυχῆς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὸν ἀφανισμὸν αἰνισσόμενος· οὔτε γὰρ ὁδὸς θεοῦ εἰς ψυχὴν καὶ διάνοιαν ἀνθρώπου ἦν, οὔτε ψυχὴ εἰς θεὸν περιεπάτει· ἐπληρώθη ὁ χρόνος τῆς καταδίκης τοῦ ἀνθρώπου· λαβὼν ὁ ἐχθρὸς ὑποχείριον τὸν Ἀδὰμ, ὥσπερ ὅπλῳ χρησάμενος τῷ αὐτοῦ σώματι, δι' αὐτοῦ ἐνεμήθη καὶ ᾐχμαλώτευσε πάντας ἀνθρώπους· ὡσαύτως καὶ ὁ κύριος, ὥσπερ ὅπλον λαβὼν τὸν ἄνθρωπον, τὰ τείχη τοῦ πονηροῦ διέλυσε, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, οὕτως καὶ τὸ φῶς αὐτῆς· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται· αὐτός ἐστιν ἄνω, καὶ αὐτός ἐστι κάτω· αὐτὸς ὁ ζῶν, αὐτὸς ἀποθανών· τὸ ἀρνίον, ἡ θυσία, ὁ μόσχος, ὁ τυθεὶς, ὁ παθὼν, ὁ ἀπαθὴς, ὁ νυμφίος, ὁ νυμφὼν, ὁ παράδεισος, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, ἡ ἀμπε-

λος ἡ ἀληθινή, ὁ οἶνος τῆς εὐφροσύνης, ὁ μαργαρίτης, ὁ θησαυρὸς, ἡ σαγήνη, ὁ πολεμιςὴς, τὸ ὅπλον, ὁ νικῶν, ἡ περιτομὴ, τὸ σάββατον, ὁ νόμος, ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, ὁ τοῦ σινάπεως κόκκος, ὁ ἀμπελὼν, τὸ ἄροτρον, ἡ χάρις, ἡ πίστις, ὁ γάμος, τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου, ἡ ὁδὸς, ἡ θύρα, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, τὸ φῶς τῶν ψυχῶν, ἡ ζωὴ, ἡ βασιλεία, ἡ ἀρχὴ, τὸ τέλος, ὁ πάντων ἐπέκεινα, ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσι γινόμενος.

## *Rursus cap. I. 32.*

p. 17. a. Τοῦ Γεωμέτρου. Σὺ οὖν φησι καλέσεις οὐχ' ὁ πατήρ· ἀπάτωρ γὰρ τό γε κατὰ τὴν κάτω γέννησιν, ὥσπερ ἀμήτωρ, κατὰ τὴν ἄνω· σὺ καλέσεις Ἰωάννην· ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας, ἡ ὀνομασία, ἀπὸ τῆς χρήσεως ἡ κλῆσις, ἀπὸ τῶν ἔργων ἡ εὐφημία· δι' αὐτοῦ γὰρ ἀνθρώποις ὁ τῆς σωτηρίας ἀνεξάντλητος ἐπιῤῥεύσει πλοῦτος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ κοινὸν αὐτῷ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ τύπον τὸν στρατηγὸν καὶ δημαγωγὸν, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν ὁδηγὸν, διὰ τοῦτο δεικνὺς ὁ ἄγγελος, ὡς οὐ κατ' ἐκεῖνον ἔσται, ἐπάγει· οὗτος ἔσται μέγας.

Φωτίου. Τὸ ἀνθρώπινον ὑποβάλλων, ὡς γὰρ θεὸς, καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἢ μέγας ἔσται ὅπερ ἦν, εἰ δὲ τὴν βραχύτητα τῆς σαρκὸς ὑποδύεται· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἡ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσληψις, τὸ μέγεθος κατασμικρύνει τῆς θεότητος, ἀλλὰ συνυψοῦται μᾶλλον αὐτῇ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπότητος· κᾂν γοῦν πτωχεύῃ τὴν σάρκα, ἀλλὰ καὶ οὕτως μέγας ἔσται ὥσπερ ἦν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι σὺ τὴν κλῆσιν ὀνοματοθετήσεις, ἀλλ' ἐκεῖνος κληθήσεται· παρὰ τίνος, ἢ δηλονότι παρὰ τοῦ ὁμοουσίου πατρὸς; οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· παρ' οὗ δὲ γνῶσις ἀληθὴς τοῦ γεννήματος, οὗτος ἐπιθεῖναι καὶ κλῆσιν κατάλληλον ἀξιόπιστος· διὸ καὶ φησίν· οὗτος ἐςὶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἔστι οὖν ἀεὶ, εἰ καὶ νῦν ἡ κλῆσις αὐτῷ εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν πεφανέρωται· διὰ τοῦτο καὶ κληθήσεται, φησὶν, οὐ γενήσεται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αἰώνων τῷ ὁμοουσίῳ συνεδριάζων πατρί· τοῦτον συλλήψῃ, τούτου μήτηρ ἀναδειχθήσῃ, τοῦτον ὁ σὸς παρθενικὸς ὑποδέχεται κόλπος, ὃν οὐράνιον οὐκ ἐχώρησε κύτος.

p. 18. a. Τοῦ Γεωμέτρου. Δώσει τοίνυν αὐτῷ κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ, καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἀρχομένῳ τῆς βασιλείας, διὰ τῶν πιστευόντων, οὓς καὶ οἶκον καὶ θρόνον ὀνομάζει Δαβίδ τε καὶ Ἰακώβ· οὐδενὸς δέ ἐστι τὸ βασιλεύειν εἰς τὸν αἰῶνα, εἰ μὴ θεοῦ· ὥστε εἰ καὶ λαμβάνειν διὰ τὴν οἰκονομίαν ἀνθρωπίνως λέγεται τὸν θρόνον Δαβὶδ, ἀλλ' ἔστιν ὁ αὐτὸς καὶ θεϊκῶς βασιλεὺς ἀτελεύτητος, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος· οὐ καθὸ θεὸς μόνον, ἀλλὰ καθὸ καὶ ἄνθρωπος· καὶ ὡς οὐ κατὰ φύσιν μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ βασιλεύσων καὶ κατὰ γνώμην· καὶ νῦν μὲν, πολλῶν· ἐπ' ἐσχάτων δὲ, καὶ πάντων, ἡνίκα καὶ ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα.

Φωτίου. Ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ἡ παναγία παρθένος; ἆρα εὐθὺς κατεμαλακίσθαι τοῖς λόγοις, ἢ τὰς ἀκοὰς ἡδέως ἀναπετάσασα τοῖς λογισμοῖς ἐφῆκε φέρειν ἀνεξετάστως τὴν συγκατάθεσιν; οὐδαμῶς.

v. 34. Τοῦ Γεωμέτρου. Οὔτε γὰρ τῷ ἀγγέλῳ διαπιστεῖν ἔχει διὰ τὸ ἀξιόπιστον, οὔτε πάλιν τὴν παρθενίαν ἀρνεῖσθαι διὰ τὴν καθαρότητα· ἀλλὰ μέση χωρεῖ τῆς ἀπιστίας τὲ καὶ τῆς εὐκολίας, καὶ ζητεῖ τὸν τρόπον τῆς παραδόξου ταύτης νυμφεύσεως ἢ κυήσεως· φέρε οὖν ἴδωμεν αὐτῆς καὶ τὴν γλῶτταν ἅμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ὅσον αὐτὴ σοφή τε καὶ φιλοπάρθενος.

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς τοίνυν ἔσται μοι τοῦτο τὸ θεῖον οὕτω καὶ θαυμαστὸν καὶ ἀπερινόητον; καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθον· τό τε γὰρ ἄνδρά με γνῶναι, καθάπερ θεῷ καθιερωθεῖσαν, τῶν ἀμηχάνων· καὶ τὸ, χωρὶς ἀνδρὸς καὶ συλλαβεῖν καὶ τεκεῖν, τῶν ἀδυνάτων· τὸ δὲ ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω, εἶπε πάντως μὲν καὶ πρὸς τὸν Ἰωσὴφ ἀναφέρουσα, ὡς μέχρι μνηστείας μόνον εἰδυῖα τὸν αὐτοῦ γάμον, καὶ ὡς οὐ νῦν μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ τέλους ἄχραντος ἐγνωκυῖα μένειν ἀνδρὸς, οἷα καὶ θεῖον καὶ ἄψαυστον ἀφιέρωμα· πάντως δὲ κἀκεῖνον βεβαιοῦσα τὸν λόγον, ὃς ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς ἥκει, ὅτι μὴ τὴν πεῖραν τοῦ γάμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔφεσιν ἡ παρθένος ἠγνόησεν· οὐκ ἔγνωκα φησὶν ἐπιθυμίαν ἀνδρὸς· οὐκ ἔχω θέλημα τῆς σαρκὸς· ὃ δὴ καὶ κατὰ πάσης αὐτῇ τῆς γυναικείας ἐξαίρετον φύσεως, ὅτι καὶ ὑπὲρ πάσας αὐτῇ καὶ ἐκ γνώμης ὅλως ἀνεπιδέκτου τῆς τοιαύτης κακίας ἡ σωφροσύνη· ὥστε διπλοῦς ὁ λόγος· ἢ γὰρ ὅλως διαπορεῖται περὶ τὴν σύλληψιν, ὡς οὐ δυνατὴν ἄνευ ἀνδρὸς, ἢ καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπιζητεῖ τῆς συλλήψεως, ὡς τὸν Ἰωσὴφ ἄνδρα οὐκ ἔχουσα, τάχα δὲ οὐδὲ ἕξουσα· οὐ γὰρ δὴ δέδοται καὶ τῶν ἀψαύστων ψαύειν αὐτῷ, οὐδὲ τὸν ἀποκεκλεισμένον κῆπον συλᾷν, οὐδὲ τὸ ἐσφραγισμένον ἀνοίγειν βιβλίον, ἢ ἀποσυλᾷν τοῦ θεοῦ τὸ ἀνάθημα;

Φωτίου. Οἶδα φησὶν ἐμφανῶς, ὡς σύλληψιν καὶ κυοφορίαν, καὶ υἱόν μοι, καὶ τόκον, λογογραφεῖς· ἀλλὰ πολλῷ πλέον ηὔξησας τὴν ἀπορίαν ὦ ἄγγελε· τόκος γὰρ ἅπας, ἀνδρὸς κοινωνίᾳ συνίσταται· ἡ δὲ τῆς πρὸς ἄνδρας ὁμιλίας ἀλλοτρίωσις, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ἀκοὴν κατέρχεται τῆς συλλήψεως· πῶς οὖν ἔσται μοι γέννημα, οὗ γεννήτωρ οὐκ ἐγνώρισται;

Ἀντιπάτρου Βοστρῶν. Ἐγὼ μόνη τὴν φύσιν καινοτομῶ, ἐπ' ἐμοῦ λυθήσονται τῆς τεκνογονίας αἱ ἀφορμαί;

Τοῦ Γεωμέτρου. Ἀλλ' ὅρα πῶς τῇ παρθένῳ λύει τὴν ἀπορίαν ὁ ἄγγελος, καὶ διερ- v. 35.
μηνεύει τὸν ἄφθαρτον γάμον, καὶ τὸν ἄφραστον τόκον, καὶ τὸν ἀκατάληπτον τρόπον· οὐ p. 18. b.
χρεία φησὶν ἀνδρὸς· οὐ γὰρ ὁμοίως ταῖς ἄλλαις τὰ σὰ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τοῦ υἱοῦ τοῖς υἱοῖς· οὐ γὰρ ἡ σὴ σύλληψις, τῆς παρθενίας ἀφαίρεσις, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον σφραγὶς καὶ συντήρησις· δέχου οὖν ὦ παρθένε τὸ λεχθέν· μὴ ζήτει τὸ σιγηθέν· τῷ τόκῳ μαρτυρῶ· τῷ τρόπῳ παραχωρῶ· ἄγγελος γὰρ οὐ διδάσκαλός σοι τῆς οἰκονομίας ἐλήλυθα· διάκονος καὶ κῆρυξ τῆς δεσποτικῆς ἀπεστάλην ἐπιδημίας, οὐχ' ἑρμηνεὺς, οὐδ' ἐξηγητὴς τοῦ προστάγματος· πῶς ἔσται τοῦτο, οἶδεν αὐτὸς ὁ παρών· ὅτι πάρεστιν, ἐπίσταμαι· τὸν δὲ τρόπον λέγειν, οὐ δύναμαι.

Ἀνδρέου. Σὺ ὦ παρθένε τόκον ἀπάτορα, ὃ μὴ πρότερον τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐγνώριστο, ἐξ ἀλοχεύτων ὠδίνων τῇ φύσει παρὰ τὴν φύσιν εἰσάξεις, ὑπερφυεῖ δυνάμει τὸν τῆς φύσεως αὐτουργὸν ἐν μήτρᾳ παιδοποιήσασα· καὶ γενήσῃ μήτηρ, τὰ μητέρων φυγοῦσα: καὶ τὸ βρέφος, οὐχ' ἕξει πατέρα καλεῖν ἐπὶ γῆς, ὅτι μὴ σπορᾶς μεσιτευούσης συλληφθήσεται· μὴ δὲ φθορᾶς ὑποδραμούσης, ἡ τεκοῦσα γεννήσεις.

Τοῦ Γεωμέτρου. Οὐ γὰρ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἁγίου πνεύματος ἡ ἐπέλευσις· καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως ἡ ἐπισκίασις.

Εἰρηναίου εἰς τὰς αἱρέσεις. Εἰ ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἔσχε πατέρα ἄνθρωπον, καὶ ἐκ σπέρματος p. 19. a.
ἐγεννήθη, εἰκὸς ἦν καὶ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ λέγειν ἐξ Ἰωσὴφ γεγεννῆσθαι· εἰ δὲ ἐκεῖνος ἐκ γῆς ἐλήφθη, πλάστης δὲ αὐτοῦ ὁ θεὸς, ἔδει καὶ τὸν ἀνακεφαλαιούμενον ἐκεῖνον, τὴν αὐ-

τὴν ἐκείνῳ τῆς γεννήσεως ἔχων ὁμοιότητα· εἰς τί οὖν πάλιν οὐκ ἔλαβεν χοῦν ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐκ Μαρίας τὴν πλάσιν ἐνήργησεν; ἵνα μὴ ἄλλη πλάσις γένηται, μὴ δὲ ἄλλο τὸ σωζόμενον· ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνακεφαλαιωθῇ, τηρουμένης τῆς ὁμοιότητος· ἄγαν οὖν πίπτουσι καὶ οἱ λέγοντες αὐτὸν μηδὲν εἰληφέναι ἐκ τῆς παρθένου· ἵν' ἐκβάλωσι τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν, καὶ ἀποβάλωνται τὴν ὁμοιότητα· τί γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν κατῄει, εἰ μηδὲν ἔμελλε λήψεσθαι παρ' αὐτῆς; ἔτι τε εἰ μηδὲν εἰλήφει παρὰ τῆς Μαρίας, οὐκ ἂν τὰς ἀπὸ γῆς εἰλημμένας προσίετο τροφὰς, δι' ὧν τὸ ἀπὸ γῆς ληφθὲν τρέφεται σῶμα· οὐδ' ἂν τὰ ἄλλα ὅσα σύμβολα σαρκὸς τῆς ἀπὸ γῆς εἰλημμένης, ἐνεδείξατο· νῦν δὲ ὥσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, τοῦ πρώτως ἐκ γῆς ἀνεργάστου πεπλασμένου, ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, καὶ ἀπέβαλον τὴν ζωὴν, οὕτως ἔδει καὶ δι' ὑπακοῆς ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ πρώτως ἐκ παρθένου γεγεννημένου, δικαιωθῆναι πολλοὺς καὶ ἀπολαβεῖν τὴν σωτηρίαν·

p. 19. b. Βικτῶρος πρεσβυτέρου. Πῶς ἐπελεύσεται; οὐκ ὄψει τὸ ἐπερχόμενον, ἐνεργήσει δὲ δημιουργικῶς μὴ φαινόμενον, τό τε ἅγιον πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις τοῦ πατρὸς· Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις ἐπισκιάσει σοι, τουτεστὶ περιβαλεῖ σε, ἐνδύσει σε, καὶ περιχαρακώσει σε, καὶ κύκλῳ σου ἔσται· καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῆς παρθένου, εὐκαίρως εἴρηται· φησάσης γὰρ τὸ, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω, σωματικῆς ἐννοίας τοῦτο ἐπάγει διάνοιαν· ἐπεὶ τῆς γε ἀληθινῆς καὶ ἀφαντασιάστου σαρκώσεως ἕνεκα, καὶ ἐναργεστέρων εἰς παράστασιν τοῦ ἀπορρήτου θαύματος ἔδει ῥημάτων.

p. 20. a. Ἰουστίνου. Μέσῃ γὰρ παρθένῳ ἐκ Δαυιτικοῦ καταγομένῃ γένους, διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας, πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας χρείαν χρησάμενος, καὶ ταύτης τῇ νηδύϊ εἰσδὺς οἱονεὶ θεῖος σπόρος, πλάττει ναὸν ἑαυτῷ τέλειον ἄνθρωπον, μέρος τί λαβὼν τῆς ἐκείνης φύσεως, καὶ εἰς τὴν τοῦ ναοῦ διάπλασιν οὐσιώσας.

p. 20. b. Βικτῶρος πρεσβυτέρου. Σὺ δέ μοι ὅρα πῶς τῇ παρθένῳ ὅλην ἐξέφηνε τὴν τριάδα ὁ ἄγγελος· πνεῦμα ἅγιον εἰπὼν, καὶ δύναμιν, καὶ ὕψιστον· ἀδιαίρετος γὰρ ἡ τριάς· καὶ ἐν μὲν τῷ λόγῳ, τὸ πνεῦμα· διὰ δὲ τοῦ λόγου, καὶ ἐν τῷ Θεῷ.

Τοῦ Γεωμέτρου. Τὸ μὲν οὖν πνεῦμα φησὶν ἐπελεύσεται, προοδοποιοῦν τῷ υἱῷ τὴν εἴσοδον, καὶ προευτρεποῦν, καὶ προκαθαῖρον αὐτῷ τὸν θάλαμον· μᾶλλον δὲ προκαλλωπίζον, εἰ καὶ προκεκάθαρται καὶ προκεκαλλώπισται· ἡ δὲ δύναμις τοῦ ὑψίστου ὁ υἱὸς, ἐπισκιάσει· καθάπερ ἐσκιαγραφημένοις τισὶν ἤδη παρὰ τοῦ πνεύματος τύποις, ἐπιβάλλων δι' ἑαυτοῦ καὶ αὐτὰ τὰ χρώματα, εἴτουν τὰ πατρικὰ γνωρίσματα· ἢ καὶ τὴν ἀθέατον αὐτοῦ μορφὴν, ἐν σοὶ σκιωδῶς περιγράψει· καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν σοὶ μορφωθήσεται· ἢ καὶ αὐτὴ τοῦ πατρὸς ἡ σφραγὶς, ἐν σοὶ διασημανθήσεται· πάσας ὁμοῦ τὰς πατρικὰς ἐνεργείας, εἴτουν σκιὰς καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ἐν ἑαυτῷ περιφέρων· καὶ σὸς υἱὸς, ὁ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸς γινόμενος καὶ καλούμενος.

Φλαβιανοῦ. Μὴ τοίνυν νόει σωματικῶς συνάφειαν, μὴ δὲ γαμικὴν ὁμιλίαν ἐκδέχου· ὁ γὰρ σὸς δημιουργὸς τὸν σωματικὸν αὐτοῦ ναὸν παρὰ σοῦ τικτόμενον δημιουργεῖ· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

p. 21. a. Τοῦ Γεωμέτρου. Οὐ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν μόνον, τὸν αὐτὸν καὶ υἱὸν Θεοῦ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καὶ ὄντα καὶ καλούμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάπτωσιν, ὡς

τοῦ μὲν ἀνθρώπου πολλάκις τὸ τοῦ φύσει Θεοῦ, τοῦ δὲ Θεοῦ τὸ τοῦ φύσει ἀνθρώπου καλουμένου, διὰ τὴν ἄκραν ἕνωσίν τε καὶ περιχώρησιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε τὸ γεννώμενον ὑπὸ σοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ γεννώμενον; ὅτι οἶδεν οὐκ ἀπὸ γυναικὸς ἀλλ' ἀπὸ ἀνδρὸς κυρίως καὶ πρώτως τὴν γέννησιν· καὶ γεννᾷ μὲν ὁ πατὴρ, ἡ δὲ μήτηρ διαδεχομένη, τελεσφορεῖ καὶ προάγει τὴν γέννησιν· ἵνα οὖν μήτε ἀπὸ ταύτης ὅλον, μήτε δὲ καὶ ἀπὸ πατρὸς, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ δείξῃ τὸ γέννημα, καὶ γεννῶν ὁμοῦ καὶ γεννώμενον, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πίστις φησὶ τῶνδε τῶν εὐαγγελίων, ἕτερα εὐαγγέλια, προσεμφερῆ καὶ ὑπερφυῆ, δι' ἐμοῦ καὶ γινωσκόμενα καὶ γινόμενα· τούτων δέ σοι παρὰ πολλῶν ἀπόδειξις, ὑπὸ τοῦ ὀνόματος, ἀπὸ τῆς συγγενείας, ἀπὸ τοῦ πράγματος, ἀπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θαύματος· ἰδοὺ γὰρ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, συνέλαβεν ἐν γήρει, ἡ καλουμένη στεῖρα· τοσοῦτον εἰς ἕξιν ἧκε τῆς ἀπαιδίας, ὥστε καὶ εἰς κλῆσιν αὐτῇ γνώρισμα εἶναι τὸ ἀτύχημα· καὶ τὸ δὴ πλέον, ὅτι οὐδὲν ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ.

Φωτίου. Ὁ γὰρ στειρώσεως λύων δεσμὰ, αὐτὸς καὶ τόκον ἑαυτῷ δύναται κατασκευάσαι, δίχα μεσιτείας ἀνδρός· ὁ τὴν ξηρανθεῖσαν ῥίζαν εἰς καρποφόρον στέλεχος ἀνανεώσας, αὐτὸς καὶ τὴν ἄνικμον ἄρουραν εἰς εὔφορον χώραν ἑαυτῷ καινοποιήσει· ἂν δὲ βούλῃ καὶ παραδείγμασι τῶν ἀπηγγελμένων τὴν πίστιν παραδέξασθαι, μικροῖς τὰ μεγάλα εἰκάζουσα, καὶ τοῖς φθάσασι πιστουμένη τὰ μέλλοντα, οὕτως συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱὸν, ὡς ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἀγεωργήτως ἐβλάστησε, τὰ τῶν ἐῤῥιζωμένων ἐνεργήσασα· ὡς ὁ ὑετὸς οὐρανόθεν ἐπὶ τὸν πόκον φερόμενος, αὐτὸν μόνον ἐπότιζε, τὴν δὲ γῆν οὐκ ἐδρόσιζεν· ὡς ἡ βάτος τὸ πῦρ ὑπεδέχετο, καὶ τὴν φλόγα τρέφουσα, οὐκ ἐφθείρετο· οὕτω καὶ σὺ συλλήψῃ υἱὸν σάρκα, δανείζουσα, τροφὴν τῷ ἀΰλῳ πυρὶ παρέχουσα, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἀνθέλκουσα· ταῦτα γὰρ τὴν σὴν πόῤῥωθεν προεζωγράφει κυοφορίαν· ἐκαινοποιήθη ταῦτα καὶ προυπέστη, ἵνα τοῦ κατὰ σὲ μυστηρίου σκιαγραφήσῃ τὸ ἀκατάληπτον.

Τοῦ Γεωμέτρου. Πολλὰ μὲν καὶ μεγάλα, τὰ κατὰ τὴν παλαιὰν θαύματα, θάλασσα διϊ- p. 21. b.
σταμένη καὶ πάλιν συναγομένη· πέτρα πλημμυρουμένη νάμασι· ποταμοὶ ῥηγνύμενοι, καὶ ἀναχαιτιζόμενοι· ἥλιος ἐπεχόμενος· νεφέλη προτρέχουσα· στύλος πυρὸς προερχόμενος· πηγὴ μικρὰ μέλι ῥέουσα· ξηρὰ ῥάβδος ἄνθεσι βρύουσα· καὶ ἔτι πρὸ τούτων καιομένη βάτος ἄκαυστα· δροσιζομένη κάμινος ἄσβεστα· ὕδωρ ὕδασιν ἐκπυρούμενον· πλάκες δακτύλῳ Θεοῦ γραφόμεναι· ὡσεὶ ἄμμος πετεινὰ βρεχόμενα· μάννα καταφερόμενον· στεῖραι τίκτουσαι· γηραιαὶ βλαστάνουσαι, παραλόγως μὲν, οὐκ ἀσπόρως δέ· ἀλλὰ τί μοι ταῦτα παρθένε πρὸς τὸ, νόμους ἐν σοὶ λυθῆναι λόγου καὶ φύσεως, ἀλλ' οὐχὶ χρόνου τὲ καὶ πηρώσεως, καὶ συλλαβεῖν καὶ τεκεῖν; οὐκ ἄνθος οὐδὲ καρπὸν ὡς ἡ ῥάβδος μόνον· οὐδέτι ῥευστὸν καὶ ἄψυχον, ὡς ἡ πέτρα τὸ νάμα, ἀλλὰ Θεὸν ὁμοῦ καὶ βροτὸν καὶ οὐχ' ὅσον μὴ φλεχθῆναι, ἀλλὰ καὶ θεωρηθῆναι, μὴ δὲ ὑλικῇ καθάπερ οἱ παῖδες, ἀλλὰ Θεοῦ φλογί· μὴ δ' ἀκαρῆ καὶ ἔξωθεν σχεῖν τὴν φλόγα καθάπερ ἡ βάτος· ἀλλ' ἔνδον τὲ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον· καὶ μὴ διελθεῖν δοῦναι μόνον, καθὰ καὶ ἡ ἐρυθρὰ πάλαι τῷ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ σάρκα δοῦναι τῷ ἐκ σοῦ· μηδ' ἁπλῶς γραφῆναι καθάπερ αἱ πλάκες Θεοῦ δακτύλῳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν συνουσιωθῆναι τὸν λόγον καὶ ὑποστῆναι τὸ πρόσλημμα· τὸ δὲ μὴ μόνον καὶ συλλαβεῖν παρθένον, καὶ συλλαβοῦσαν διατελεῖν, ἀλλὰ καὶ τεκοῦσαν τὴν παρθενίαν διατηρεῖν, πῶς οὐ διπλοῦν ἡμῖν τὸ κατὰ σὲ θαῦμα

τοῦ μυστηρίου δείκνυσι; τὸ μὲν γὰρ μήπω παχυνθέντα τὸν λόγον, διὰ τὸν νυμφικῶν εἰσελθεῖν ἀφράστως κλείθρων, καὶ σάρκολαβεῖν, θαυμαστὸν μὲν, καὶ οὐδὲ καταληπτόν· οὔπω δὲ τοσοῦτον ὅσον μετὰ τοῦ πάχους ὅλου καὶ τοῦ προσλήμματος ἐξελθόντα τὴν πύλην ἐσφραγισμένην ἀπολιπεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν διελθὼν ἦν· καὶ τί μοι τοῦ θαύματος ἀνιχνεύειν τὸ πέλαγος; οὕτω γὰρ ἔδοξε καὶ τοῖς πάλαι τοῦτο θαυμαστὸν, ὡς ἄνωθεν αὐτὸ τοὺς προφήτας ἐκπλήττεσθαι, καὶ ὑπογράφειν συμβόλοις τε καὶ σκιαῖς· εἴσως ὥσπερ ἐν ἀμαυροτέροις τισὶ χρώμασι σκιαγραφήσουσι τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος· πάντα γὰρ ἐκεῖνα σὲ ἐτύπουν· καὶ πάντα πάντες σὲ ὀνομάζουσι· θάλασσαν σχιζομένην καὶ πάλιν συνερχομένην, πλὴν διαβαινομένην ἅμα καὶ κεκλεισμένην· κάμινον δροσιζομένην ἅμα καὶ φλεγομένην· βάτον καιομένην, ἀλλ' οὐ κατακαιομένην· νεφέλην ἡμέρας ἅμα καὶ εὐθυπορίας ἄγγελον· στῦλον πυρὸς οὐ τὸ θεῖον οἶμαι μόνον πῦρ ἐπιφερομένην, ἀλλὰ καὶ θείου καὶ νέου λαοῦ, τὸν Φαραὼ τὸν νοητὸν ἀποτειχίζουσαν· πέτραν μέλι τὸν λόγον ῥέουσαν· ῥάβδον ἄνθος τὴν εὐωδίαν καὶ δόξαν τοῦ γένους φέρουσαν· γῆν μείνασαν οἷα ἐστὶ, καὶ πλήρη τῆς θείας εὑρισκομένην τροφῆς· καὶ μάννα τὸν ἀγεώργητον ἄρτον φέρουσαν, ὃν οὔτε ἄροσις οὔτε σπορὰ ἐγεώργησε· κιβωτὸν ἄψαστον, κῆπον ἄσυλον, λυχνίαν ἄσβεστον, ναὸν ἄβατον, ὄρος ἄτομον, ἀρεταῖς κατάκομον καὶ κατάσκιον· πλάκα θεόγραφον, στάμνον θεοδόχον, τράπεζαν ἐφ' ἧς ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος, κλίνην ἐφ' ἧς δυνατὸς ἀνεπαύσατο· κλίμακα δι' ἧς κατέρχεται μὲν ὁ θεὸς, ἀνέρχεται δὲ ὁ θνητὸς· ἀρχομένην μὲν τῶν χθονίων, ἁπτομένην δὲ καὶ τῶν οὐρανίων· τοσαῦτα μοι καὶ ἔτι πλείω τὰ περὶ σὲ ὦ παρθένε θαύματα· μᾶλλον δὲ τὰ τοῦ θαύματος εἰκονίσματα· ἔχεις εἰ βούλει καὶ τὴν γείτονα καὶ συγγενῆ Ἐλισάβετ εἰς παράδειγμα· οὐδὲν τοῖς δεσποτικοῖς ἀνυπότακτον ὅροις· πάντα εἴκει τῷ θείῳ προστάγματι· εἰπέ ποτε τὴν ἄνυδρον πέτραν γενέσθαι κατάῤῥυτον, ἡ δὲ ποταμοὺς ὑδάτων εὐθέως ἠρεύξατο· ὁ τότε τοίνυν τὴν ἄγονον πέτραν μεταβαλὼν εἰς λίμνην, καὶ νῦν τὴν στεῖραν Ἐλισάβετ, παιδογόνον ἐκέλευσεν ἀναδειχθῆναι μητέρα· καὶ ὅτε τὸ σῶμα τὸ γῆρας ἐμάρανε, τότε τὴν μήτραν ὁ θεὸς ἀνενέωσε· καὶ βρέφος ἐπὶ τῆς ἀγκάλης βαστάσει ἡ βακτηρίας διὰ τὸ γῆρας χρῄζουσα· καὶ στεῖρα παραδόξως γεννήσει, ἵνα σὺ πιστεύσῃς ὅτι παρθένος παρὰ φύσιν τέξεις.

v. 38. p. 22. b. Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα μοι κἀνταῦθα τῆς παρθένου τὸ ἦθος, καὶ ὅσην εἶχεν ἐν νεαρῷ κομιδῇ τῷ σώματι, καὶ φρονήματος ὁμοῦ καὶ πνεύματος τελειότητα· ἕως μὲν γὰρ ἀνδρὸς ὑπόληψις ἦν, τὴν σύλληψιν οὐκ ἐδέχετο· ἀλλὰ κἂν ἀρχάγγελος ᾖς φησι, κἂν ὑπερφυῆ μοι τινὰ καὶ οὐράνια κομίζῃς τὰ εὐαγγέλια, ἀλλ' ἐμὲ καὶ ἀνδρὶ συνελθεῖν, καὶ συλλαβεῖν, καὶ τεκεῖν, ἀμήχανον· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὴν παρουσίαν, καὶ τὴν ἐνοίκησιν, τὴν μὲν τοῦ πνεύματος τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ προσευηγγελίσθη, πείθεται μὲν καὶ πιστεύει· μηδὲν γὰρ ἀδύνατον εἶναι θεῷ· φυσᾶται δὲ καὶ ἐπαίρεται οὐδὲ οὕτως, ἀλλὰ καταπίπτει μᾶλλον καὶ ὑποστέλλεται, καὶ δούλην μὲν ἑαυτὴν οὐκ ὀνομάζει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰκὸς ἑτοίμην εἶναι λέγει πρὸς τὸ ὑπούργημα· ὡς δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ὂν, οὐ δέχεται μᾶλλον ἢ ἐπεύχεται τὸ ἐπάγγελμα.

Τοῦ Μεταφράστου. Ὡς γὰρ ἤκουσε τούτων, εὐθὺς ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῇ πνεύματος διαυγασθεῖσα τὸν νοῦν, ἀσμένως τε διετέθη τῷ ἐπαγγέλματι· καὶ ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου φησὶ πρὸς τὸν ἄγγελον· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σου· ἅμα τήν τε ἀκρίβειαν εἰς ὅσον ἔδει πρὸς τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν φυλάξασα, καὶ μὴ πλέον μετὰ τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν εἰρημέ-

νων ἐλομένη διαπιστεῖν· ἀλλὰ τῷ μὲν, τῆς προμήτορος τὴν ἀπάτην διαφυγοῦσα· τῷ δὲ τὸ δυσπειθὲς ἐκκλίνασα Ζαχαρίου καὶ πέρα τοῦ καλῶς ἔχοντος.

Φωτίου. Ἐπεί μοι, φησὶ, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεσθαι διετράνωσας, οὐκέτι ἀντιπίπτω, οὐδὲ ἀντιλέγω· γενηθήτω μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου· εἰ ἀξία τῷ δεσπότῃ κρίνομαι, ὑπουργήσω χαίρουσα τῷ θελήματι· εἰ ὁ πλάστης τῷ πλάσματι ἀναπαύεται, οἰκοδομείτω τὸν οἶκον αὐτὸς ἑαυτῷ, ὡς εὐδόκησε· ζωοπλαστείτω ἐν ἐμοὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ, ὡς οἶδεν αὐτὸς καὶ ὡς βούλεται· γένοιτό μοι τὰ σὰ ῥήματα περατούμενα πράγματι.

Τοῦ Γεωμέτρου. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλό τι τῶν περὶ τὴν μυσταγωγίαν ταύτην ἐπαινείτω p. 23. a.
τῆς κόρης· ὁ μὲν τὴν ἀσφάλειαν, ὁ δὲ τὴν εὐπείθειαν· ὁ μὲν, ὅτι μὴ συνηρπάγη λαμπραῖς οὕτως καὶ μεγάλαις καὶ παρὰ λαμπροῦ καὶ μεγάλου ταῖς ὑποσχέσεσιν· ὁ δὲ, ὅτι μὴ πέρα τοῦ μετρίου δυσπειθῶς ἐχρήσατο ταῖς ἐναντιώσεσιν, ἀλλ' ἐπίσης ἐξέφυγεν καὶ τῆς προγονικῆς ἀπάτης, τῆς Εὔας φημὶ, τὴν εὐήθειαν, καὶ τῆς συγγενικῆς ἀπιστίας τοῦ Ζαχαρίου πρὸ μικροῦ τὴν ἀπείθειαν· ἐμοὶ δὲ καὶ τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης, οὐχ ἧττον δοκεῖ θαυμαστὸν, ἀλλ' εἴπέρ τι καὶ τῶν ἄλλων ἐκπλεκτικώτατον· δι' ἣν τάχα καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὑψώθη, καὶ πρὸς ὑπουργίαν ἀφιερώθη τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν μέχρι καὶ σώματος· κεχαριτωμένη γὰρ καὶ νύμφη θεοῦ ἀκούσασα, καὶ τοῖς λεγομένοις πιστεύσασα, δούλην ἑαυτὴν ὅμως καλεῖ· καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δέχεται μὲν, καὶ συγκατατίθεται, ὡς δὲ μὴ κατ' αὐτὴν ἀλλὰ κρείττονα καὶ προσδοκίας οὖσαν, ἐπεύχεται, ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου· ταῦτά τοι, καὶ ἄπεισιν εὐθὺς ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος οὐ μόνον ἀπαρτίσας ὅπερ ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ ὑπερθαυμάσας τοῦ παρθενικοῦ κάλλους τὴν ὡραιότητα καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μηδὲν ἐπὶ πλέον βασανίσαι θελήσας, ἀλλὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἐκείνης δεξάμενος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡμῖν δὲ οὐκ ἄπορον καὶ τούτου τὴν αἰτίαν εἰπεῖν· σαρκοῦται γὰρ οὐκ ἄλλος τίς τῆς τριάδος, ἀλλ' ὁ υἱὸς, ἵνα καὶ πάλιν υἱὸς μείνῃ, μὴ μετατιθεμένης τῆς ἰδιότητος· ἢ καὶ πάλιν δημιουργὸς, καθάπερ κτίσας τὸ πρότερον, οὕτω καὶ ἀνακαινίσας τὸ δεύτερον· ἀλλὰ καὶ υἱοὶ γενώμεθα δι' υἱοῦ διὰ τοῦ φύσει, θέσει προσοικειούμενοι, καὶ διὰ τοῦ κληρονόμου, καὶ πρὸς τὴν συγκληρονομίαν παρακαλούμενοι· πᾶσα μὲν οὖν ἑνοῦται τῇ σαρκὶ καὶ τελείως ἡ θεότης, οὐσιωδῶς· μόνος δὲ ὁ υἱὸς, ὑποστατικῶς· εἴπερ ὁλικῶς ἐν τοῖς τρισὶν ἡ θεότης· καὶ οὕτως ὅλη μὲν ἡ τῆς θεότητος φύσις, ὅλῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ κραθεῖσα φύσει, τὸν θεάνθρωπον ἀπετέλεσεν· οὐ μὴν ὥσπερ ὅλῃ τῇ φύσει τὴν φύσιν ὅλην, οὕτω καὶ τὰς ὑποστάσεις ὅλας ὅλαις ταῖς ἀνθρωπίναις ἑνωθῆναι λέγειν ἐκβιασθησόμεθα· ἄπαγε· ἀλλ' ὅλην μὲν ὅλῃ τῇ ἀνθρωπότητι τὴν θεότητα, ὡς πρὸς τὰς φύσεις· μόνον δὲ τὸν υἱὸν μόνῃ τῇ τοῦ υἱοῦ κεκρᾶσθαι σαρκὶ, ὡς πρὸς τὰς ὑποστάσεις, ὁμολογήσομεν· οὐ μὴν οὐδὲ πάλιν ὥσπερ ὑποστατικῶς ὁ υἱὸς μόνος, οὕτω καὶ ἐνεργητικῶς, ἀλλ' εὐδοκίᾳ μὲν τοῦ πατρὸς, συνεργίᾳ δὲ τοῦ πνεύματος, τὴν πρόσληψιν ἀπεργάζεται· καὶ οὕτω πάλιν ἡ τριὰς, ἑνουμένη γνωρίζεται· καὶ ὁ εἷς θεὸς πρὶν διαιρεθῆναι, συνάγεται· κἀκεῖνο δὲ ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὅτι καὶ τῆς οἰκονομίας ἐστὶ τὸ συνεκτικώτατον, ὅτι μὴ δὲ ὅσον οὖν, πρῶτον σὰρξ μὴ δὲ ἄνθρωπος, εἶτα θεοῦ λόγου σὰρξ ἢ καὶ ἄνθρωπος, ἵν' οὕτω προυποστάσας καὶ ἄμφω τὰς φύσεις ὁμολογήσαντες, εἰς διπλῆν κατενεχθῶμεν ὑπόστασιν, ἐκ τῆς διπλῆς καὶ ἰδίᾳ προυποστάσης ἑκατέρω φύσεως· ἀλλ' ἅμα μὲν τῷ λόγῳ ἡ σὰρξ, καὶ τῇ σαρκὶ ὁ λόγος· ἅμα δὲ

καὶ ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ· εἰ καὶ 'προῆν, ὡς λόγος τὲ καὶ Θεὸς, ὑπόστασις δὲ τὸ προὸν, τῷ νῦν ἡ Θεότης τῇ ἀνθρωπότητι· περὶ γὰρ τὸ ὂν τὸ γινόμενον· κινεῖ μὲν γὰρ ὁ λόγος τὴν φύσιν, κινεῖ δὲ δημιουργικῶς, ἀλλ' οὐ σπερματικῶς, ὥς τις ἔφη τῶν πρὸ ἡμῶν· συνίσταται δὲ καὶ περὶ τὸν λόγων, ἡ φύσις ὅλη πρὸς ὅλον, αἰσθητή τε καὶ λογικὴ, παθητή τε καὶ νοερά· και οὕτω προῆλθεν ὑπόστασις, σύνθετος μὲν, οὐ διπλῆ δὲ· καὶ φύσις διπλῆ μὲν, οὐ σύνθετος δὲ· ἄφυρτα γὰρ ἑκάτερα· τί γὰρ καὶ ἔσται Χριστὸς, εἰ μή τε καθαρῶς ἄνθρωπος ἔσται, μή τε καθαρῶς ἔσται Θεὸς; ἀλλ' ἵν' ἀμφότερα συμπεφυκὼς ᾖ καὶ ἀμφοτέρων ἐκτὸς ᾖ· τί δὲ καὶ ὅλως ἐθελήσει καὶ δράσει, μή τε ἀνθρωπίνως μή τε θείως, ἀλλ' ἄλλον τινὰ τρόπον σύνθετον, ἐθέλων καὶ δρῶν; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἑτέρου λόγου τὲ καὶ καιροῦ· νυνὶ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀκολουθίαν ὁ λόγος αἰτεῖ.

Τοῦ αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τὴν Ἐλισάβετ ἀποτρέχει μόνον· τοῦτο μὲν εἰωθὸς αὐτῇ διά τε τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ τρόπου συνάφειαν· τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὰ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ῥηθέντα, καὶ παρ' αὐτῆς ἐκείνης μαθεῖν βουλομένη, καὶ ὀφθαλμοῖς αὐτοῖς θεασομένη τὰ προφητεύματα.

v. 39. p. 25. b. Τοῦ Μεταφράστου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ τοῦ μνηστῆρος οἴκῳ διάγουσα, ὃς ἀνὰ τὴν πόλιν Ναζαρὲτ ἐτύγχανεν οὖσα, ἐκεῖ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως ἐδέξατο τὰ εὐαγγέλια, καὶ ὡς ξένῳ τῷ πράγματι νόμων φύσεως ἐπηπορεῖτο, ἤκουσε δὲ πρὸς τοῦ ἀγγέλου, τρανῶς τά τε ἄλλα βεβαιοῦντος τὸν λόγον, καὶ παραδείγματι τοι ὧδε πρὸς πίστιν ἕλκοντος· ἰδοὺ γάρ φησι καὶ ἡ συγγενής σου Ἐλισάβετ ἐν γήρει συνέλαβεν· ἀκολουθεῖ μετ' ὀλίγον ἡ μετὰ σπουδῆς πρὸς τὴν ὀρεινὴν ἄφιξις, καὶ ἡ πρὸς τὸν οἶκον Ζαχαρίου εἰσέλευσις· ἔσπευσε γὰρ συνησθῆναι τῇ Ἐλισάβετ τὰ τῆς καινῆς ταύτης συλλήψεως εὐαγγέλια· πρόσεισι τοιγαροῦν καὶ ἀσπάζεται φιλοφρόνως αὐτὴν, εἴτουν προσαγορεύει.

Τοῦ Γεωμέτρου. Ἐχρῆν γὰρ μὴ τὸν δεσπότην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτου μητέρα τῇ μετριοφροσύνῃ κατὰ πάντων ἔχειν τὰ νικητήρια, καὶ τούτῳ αὐτῷ τὸ πρωτεῖον ἔχειν, τῷ τὸ δευτερεῖον πανταχοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τύπον εἶναι πᾶσι, καθάπερ ἐκεῖνον, τοῦ μετρίου καὶ τῆς ὑφέσεως.

v. 40. Τοῦ Μεταφράστου. Οὐ φθάνει γοῦν ἀσπασαμένη τὴν Ἐλισάβετ ἡ πολυύμνητος δέσποινα· καὶ ὁ ἀσπασμὸς, σκίρτημα τοῦ ἐν γαστρὶ αὐτῆς βρέφους ἡδὺ γίνεται· καὶ γὰρ ἀπὸ γαστρὸς ἐμάνθανεν ἤδη τὸν ἐν γαστρὶ δεσπότην ὁ δοῦλος, καὶ τὴν εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ πάροδον ᾐσθημένος, ὑπερφυῶς ἥδετο· τοῦτο γὰρ τὸ ἐν ἀγαλλιάσει σκίρτημα, φανερῶς ἐδήλου· μὴ λάθοι δέ σε μὴ δὲ τὸ λίαν μέτριόν τε καὶ ὑποχωρητικὸν Ἐλισάβετ, μετὰ καὶ θαυμαστῆς τῆς προῤῥήσεως· ᾐδεῖτο γὰρ τὴν τῆς παρθένου ἐπιστασίαν· ὡς ὑπὲρ ἀξίαν οὖσαν αὐτῆς· καὶ διὰ ταῦτα διαποροῦσα, πόθεν μοι τοῦτο, λέγει; καθάπερ καὶ ὁ παῖς ἐκείνης πρὸς τὴν δεσποτικὴν ἐποίει προσέλευσιν, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με, λέγων, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος; ὅρα δὲ πῶς καὶ προαγορεύει, καὶ μητέρα ταύτην ἤδη καὶ κυρίαν ἑαυτῆς ὀνομάζει· ἀλλὰ καὶ εὐλογημένην ἐν γυναιξὶ λέγει· καὶ τὸν κυοφορούμενον ἐν αὐτῇ καρπὸν κοιλίας παραδόξως ἀποκαλεῖ· τί τοῦτο σημαίνουσα; ὅτι σπέρματος ἀνδρὸς οὐδαμῶς ἐκοινώνει.

Τοῦ Γεωμέτρου. Ἡ πρὸ τῆς φωνῆς φωνὴ, ὁ πρὸ τοῦ φωτὸς προφήτης, ὀξύτερον τῆς μητρὸς ὁρᾷ καὶ ἀκούει καὶ ἀσπάζεται τὸν προφητευόμενον· καὶ ἐπεὶ μὴ εἶχε τῷ δακτύλῳ μὴ δὲ τοῖς ῥήμασι, τοῖς ἅλμασιν αὐτὸν ποιεῖ δῆλον· σκιρτᾷ γὰρ κυοφορούμενος, καὶ τὸ δὴ

μεῖζον, ἐν ἀγαλλιάσει τὸ φρονεῖν ἤδη τελείως πρὸ τοῦ τόκου δεξάμενος· τίς εἶδε χαρὰν γεννήσεως πρεσβυτέραν; ὢ γνώσεως τὸν οἰκεῖον οὐκ ἀναμεινάσης καιρόν· ἔδειξεν ἡ χάρις ἅπερ οὐκ εἶδεν ἡ φύσις· ἐχόρευσεν βρέφος ἐν νηδύϊ τυπούμενον· κυοφορούμενος ὁ στρατιώτης, ἐπέγνω τὸν δεσπότην καὶ βασιλέα μέλλοντα τίκτεσθαι· τῆς ἔτι συγκαλυπτούσης γαστρὸς οὐκ ἐπιπροσθούσης τῇ μυστικῇ θεωρίᾳ, εἶδεν οὐ διὰ βλέμματος, ἀλλὰ διὰ πνεύματος, καὶ ἄνευ φωνῆς τῷ παρὰ φύσιν σκιρτήματι προσεφθέγξατο· εἶπες ἂν αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν μητέρα λέγειν· δεσποτικῆς ἐπιδημίας ὦ μῆτερ καιρός· γενοῦ κῆρυξ ἄνευ ἐμοῦ τῇ παρθένῳ· ἢ λάλησον ταχέως, ἢ γέννησον· εἰ μήπω γεννᾷς, κήρυξον· σάλπιγγος χρεία τῷ μυστηρίῳ, καὶ σπουδῆς τῷ κηρύγματι· σύ μοι χρῆσον τὴν γλῶτταν, κἀγώ σοι δωροῦμαι τὸ πνεῦμα.

Τοῦ Γεωμέτρου. Δῆλον οὖν, ὡς μὴ τὴν σύλληψιν μόνον εἶδεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι δίχα σπο- v. 42. p. 24. a.
ρᾶς καὶ ἀνδρός, διὸ καὶ καρπὸν αὐτῆς μόνης καλεῖ τὸ κυοφορούμενον, καὶ εὐλογημένον προσαγορεύει, ἀντιδιαστέλλουσα πρὸς τὸ κατηραμένον· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ καρποὶ, πάντες ὑπὸ κατάραν, πάντες ὑπὸ τὴν αμαρτίαν· ἐκ δὲ τοῦ πρώτου πεσόντος, καὶ δι' ἁμαρτίας γάμου τε καὶ φθορᾶς, καὶ ἐν ἁμαρτίαις· οὗτος δὲ μόνος εὐλογημένος, ὡς οὔτε δι' ἀνδρὸς, οὔτε δι' ἁμαρτίας.

Τοῦ Μεταφράστου. Μεγαλύνει δὲ τὸν θεὸν ἡ Μαρία, ὅτι τε πιστεύει δεικνῦσα διὰ τὴν v. 46. p. 24. b.
τῆς Ἐλισάβετ φωνήν· μακαρία γάρ φησι ἡ πιστεύσασα τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου· καὶ ὡς μεγάλῳ τοιούτῳ ὑπηρετεῖ πράγματι· ἀλλὰ καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμα μου ἐπὶ τῷ θεῷ.

Ἀνεπιγράφου. Εἶτα, καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τοῦ δεῖν μεγαλύνειν τὸν κύριον, καὶ τοῦ v. 48.
ἀγαλλιᾶσθαι ἐπ' αὐτῷ, ἐπαγαγοῦσα ὅτι ἐπέβλεψεν δὲ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ· τίς εἰμί φησιν ἐγὼ πρὸς τοσοῦτον ἔργον; αὐτὸς ἐπέβλεψεν, οὐκ ἐγὼ προσεδόκησα· ταπεινὴ γὰρ ἤμην, ἀπερριμμένη· καὶ νῦν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μεταβαίνω, καὶ εἰς ἄῤῥητον οἰκονομίαν ἕλκομαι· ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσι με πᾶσαι αἱ γενεαὶ, δηλονότι αἱ τῶν πιστευόντων, οὐ σὺ μόνη.

Τοῦ Μεταφράστου. Οὐ μακαρίζει δὲ ἑαυτὴν, τύφῳ κενῷ κινηθεῖσα, οὐδὲ γλώσσῃ κοινῇ φθέγγεται ταῦτα, ἀλλὰ θείῳ πνεύματι λειτουργοῦσα, αὐτὸ τὸ εἰσαεὶ τελούμενον προθεσπίζει, καὶ οὐ τὰ ἴδια μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινά· ποῦ γὰρ τὸ ἀλαζονεύεσθαι παρ' αὐτῇ, ἥ τις καὶ δούλην ἑαυτὴν καλεῖ, καὶ τὴν ταπείνωσιν ὁμολογεῖ, καὶ ἀπορεῖ τὴν ἐπ' αὐτῇ θείαν ἐπίβλεψιν; πνεύματι τοίνυν θείῳ κινουμένη, οὐκ ἐνάτινα καὶ ὑπέρκομπα, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα προσαγορεύει τὰ ἐσόμενα.

## *Rursus Cap. II. 4.*

Εἰρηναίου. Προστίθησι δὲ καὶ τὸ, ἐν πόλει Δαβὶδ, ἵνα τὴν ὑπὸ θεοῦ Δαβὶδ γε- v. 4. p. 30. a.
γενημένην ἐπαγγελίαν, ὅτι ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ αἰώνιος ἔσται βασιλεὺς, πεπληρωμένην εὐαγγελίσηται.

Ἱππολύτου. Εἰ δὲ βούλει, λόγος θεοῦ ἦν πρωτότοκος, ἀπ' οὐρανῶν ἐπὶ τὴν μακαρίαν v. 7. p. 26. a.
Μαρίαν κατερχόμενος, καὶ ἄνθρωπος πρωτότοκος ἐν κοιλίᾳ πλασσόμενος, ἵνα ὁ πρωτότοκος θεοῦ πρωτοτόκῳ ἀνθρώπῳ συναπτόμενος δειχθῇ.

Κοσμᾶ μοναχοῦ. Ὁ γὰρ πρωτότοκος ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ αἰώνων, πρωτότοκος νήπιος κόρης ἀφθόρου, τῷ Ἀδὰμ χεῖρα προτείνων ἐπέφανεν.

p. 27. a. Φωτίου. Ὁ ἀσπασμὸς, ἄνωθεν· ἡ σύλληψις, ἄσπορος· ἡ κύησις, ἄφραστος· ὠδῖνες, ἀλόχευτοι· σφραγὶς τῆς παρθενίας, ἡ τῶν ὠδίνων διάλυσις· ὁ τόκος, ἄφθορος· καὶ ἡ τεκοῦσα, παρθένος καὶ μετὰ γέννησιν· Θεὸς ἐν σαρκὶ, τὸ τικτόμενον· χορὸς ἀγγέλων, ᾆσμα τὸ θαῦμα ποιούμενοι· ἔνθα τοσούτων καὶ τηλικούτων συνδρομὴ, πῶς ἄν τις διαμφισβητήσειε, κἂν πάντα ἀσεβεῖν ἔθετο μελέτην, ὅτι μὴ οὐχὶ παρθένος ἡ παρθένος καὶ μέχρι τέλους διέμεινεν, ὥστε ἡ τῶν ἀχράντων λόγων ἀλήθεια τὸ μὲν παράδοξον καὶ ὑπερφυὲς καὶ ὑπὲρ κατάληψιν, ἠβουλήθη παραστῆσαι ὅπερ ἐστὶ τόκος ἄνευ ἀνδρὸς ἐπιγνώσεως· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα, νοεῖν κατέλιπεν ὡς ἀκόλουθον· τὸ γὰρ τὴν ἐν τόκῳ παρθενεύουσαν, καὶ τὸ λοιπὸν διὰ βίου παρθενεύειν, οὔτε καινὸν ὅλως ἢ παράδοξον, ἀλλὰ καὶ τοῖς προηγησαμένοις ἐξ ἀναγκαίου μᾶλλον ἑπόμενον· ἄλλως τε καὶ τῶν ἰουδαίων τέως ἐπιστομίζειν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔγνω τὸ βλάσφημον, οἳ ἐκ πορνείας τὸν ἄσπορον τόκον διέσυρον· διὸ καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων ἵσταται κακόνοιαν, δι' ὧν τρανοῖ τῆς τεκούσης τὸ ἀνέπαφον· ἀλλὰ καὶ τὸ ἕως, ἐνίοτε μὲν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐφεξῆς χρόνου, ὡς εἴρηται, παραλαμβάνεται, ἐνίοτε δὲ ἐπὶ δηλώσει μεγάλων ἔργων καὶ θεοπρεπῶν, καθάπερ νῦν, οὐ μὴν πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἑτέρου χρόνου τινὸς, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον εἰς ὑποδήλωσιν ἀπεράντου διαστήματος· καὶ ἀνατελεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη· καὶ κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· καὶ μεθ' ὑμῶν εἰμι ἕως τῆς συντελείας· δῆλον γὰρ ὡς ἐνταῦθα τὸ ἕως, οὐ χρονικόν τι μεθόριον, καὶ πέρας παρεισάγει, μέγεθος δὲ θείων πραγμάτων ἡ λέξις παραδηλοῦσα, εἰς ἀπεριόριστον παράτασιν τὸν νοῦν τῶν ἐντυγχανόντων ἀναπέμπει· καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἔστιν εὑρεῖν, δι' ὧν δῆλον καθίσταται, ὡς ἀντὶ τοῦ διηνεκῶς καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, ἡ λέξις παραλαμβάνεται· ὅταν οὖν δείξωσιν οἱ πάντα θρασεῖς, μετὰ τὴν τῆς σελήνης ἀνταναίρεσιν, τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν δικαιοσύνην εἰς τὸ μὴ ὂν καταδύουσαν, καὶ μετά γε τὸ ὑποτεθῆναι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας τοῦ πατρὸς παρακινούμενον, ἢ καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, ὅτε μᾶλλον αὐτοῖς ἡ οἰκείωσις τῶν μαθητῶν ἀφιστάμενον, τότε διαπορείτωσαν, καὶ εἰ μετὰ τὸν ἄῤῥητον τόκον ἀνδρὸς ὁμιλίας ἡ παρθένος ἐμελέτησεν.

p. 28. b. Τοῦ Μεταφράστου. Τίκτει τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, ἡ ἀμίαντος κόρη, καὶ σπαργανοῖ τὸν ἀόριστον, καὶ παρὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον αὐτοῖς ἐν τῷ καταλύματι, ὢ τῆς ἀφάτου σου Χριστὲ δι' ἐμὲ πτωχείας, ἐν τῇ φάτνῃ τὸν τῆς τροφῆς ἁπάσης χορηγὸν ἀνακλίνει, τὸν μηδαμοῦ χωρούμενον ἡ ἀχωρήτως χωρήσασα· πολλῶν γὰρ πολλαχόθεν πρὸς τὴν γραφὴν ὥσπερ εἰκὸς συῤῥεόντων, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν τοῖς ἔσχατον ἐπιγενομένοις περιποιούντων τὴν στένωσιν, ὢ τῆς δι' ἐμὲ στενοχωρίας καὶ ξενιτείας τοῦ διὰ πάντων χωροῦντος καὶ πᾶσαν κτίσιν ἐμπεριέχοντος, ἐκεῖνον μετὰ τῶν ἄλλων οὕτω καὶ τόπου διαπορούμενον, οὐχ' εὑρίσκει γὰρ τόπον οὐδὲ κατάλυμα, ἡ φάτνη δέχεται τὴν πτωχείαν ἑλόμενον ἐξ ἀρχῆς, καὶ ταύτην ἐν ἑαυτῷ τιμήσαντα· ἐντεῦθεν ὁ ἀπερίγραπτος ἐν σπηλαίῳ, ὁ λόγος ἐν φάτνῃ, ὁ τοῦ κόσμου δημιουργὸς αὐτουργὸς καὶ τοῦ τόκου, καὶ ὁδηγὸς τοῦτό που γίνεται, αὐτὸς μὲν μαιεύων, αὐτὸς δὲ μαιευόμενος, καὶ τῇ μητρὶ τὸν θάλαμον χαριζόμενος· ἐντεῦθεν ὁ πάντων συνοχεὺς, ἐν σπαργάνοις· ὁ πάντων τροφεὺς, ἐν τοῖς γαλακτοτροφουμένοις· ὁ πάντων ἀπογραφεὺς, ἐν τοῖς ἀπογραφομένοις.

v. 8. p. 29. b. Τοῦ αὐτοῦ. Ποιμένες δέ, φησιν, ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, φυλακὰς περὶ νύκτα ποιοῦ-

μενοι, οἷς καὶ ἄγγελος θεοῦ ἐπέστη, καὶ δόξα κυρίου αὐτοὺς περιέλαμψεν· ἐπεὶ δὲ κατό-
φοβοι γέγονασι τῷ θεάματι, ὁ ἄγγελος, ὡς μὴ καθ᾽ ὥραν ἐπελθόντα τὸν φόβον ἔξω ποιεῖ,
μὴ φοβεῖσθε λέγων, ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν, ἥ τις ἔσται, οὐκ ἰουδαίοις μό-
νοις, ἀλλ᾽ ἅπασι· καὶ προστίθησι τρανότερον τὴν τῆς χάριτος δήλωσιν, ὅτι φησὶν ἐτέχθη
ὑμιν σωτήρ.

Τοῦ Γεωμέτρου. Οὕτω λύεται τὰ διαφράγματα, καὶ καταλύεται μὴν ἡ ἔχθρα, εἰρή- v. 10.
νη δὲ πάντα καταλαμβάνει, καὶ θεὸς μὲν, ἄνθρωπος γίνεται· οὐρανὸς δὲ τῇ γῇ μίγ-
νυται, καὶ ἄγγελοι μὲν τοῖς ποιμέσιν ἐφίστανται, ποιμένες δὲ τοῖς ἀγγέλοις περιαστράπ-
τονται, καὶ τὸν μέγαν εὐαγγελίζονται καὶ πρῶτον ποιμένα καθάπερ ἀμνὸν ἐν σπηλαίῳ τικ-
τόμενον· καὶ γῆ μὲν τὴν οὐράνιον δοξολογίαν διδάσκεται, οὐρανὸς δὲ ἐπὶ τῆς γῆς εἰ-
ρήνῃ καὶ εὐδοκίᾳ τέρπεται· καὶ τὸ παράδοξον μὲν τοῦ θαύματος καὶ ἀκούσματος, φρίκης
καὶ ἀγωνίας μεγίστης τοῖς ποιμέσι πρόξενον, ἡ δὲ φρίκη, χαρᾶς μείζονος αἰτία γίνεται·
σαφέστερον γὰρ αὐτοῖς ὁ ἄγγελος οὐ λύει τὸν φόβον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνει τὴν εὐφρο-
σύνην· εὐαγγελίζομαι γάρ φησιν ὑμῖν, οὐ φόβον μέγαν, ἀλλὰ χαρὰν μεγάλην, ἥ τις ἔςαι
οὐ τῷ ἰουδαϊκῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ λαῷ· καὶ τὸ αἴτιον τῆς χαρᾶς, ὁ νέος καὶ και-
νὸς ὄντως τόκος· οὗτος δὲ δῆλος, ἐκ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, ὅτι φησὶν ἐτέχθη ὑμῖν σω-
τὴρ, Χριστὸς κύριος· ὧν τὸ μὲν, τῆς ἐνεργείας· τὸ δὲ, τῆς ἐξουσίας· τὸ δὲ μέσον, τῶν
φύσεων· ἐπεὶ καὶ τοῦτο φύσει Χριστὸς· καὶ τὰ τεκμήρια, καιρὸς, καὶ τόπος, σήμερον, καὶ
ἐν πόλει Δαβίδ.

Τοῦ Γεωμέτρου. Τὰ ὁραθέντα καὶ λαληθέντα ἐξέστησάν τε ἅμα τοὺς ποιμένας, καὶ v. 18. p. 31. a.
τῶν ποιμνίων ἀπανέστησαν· καὶ διήρχοντο μέχρι Βηθλεὲμ ἐν νυκτὶ, τὸν φωστῆρα καὶ σωτῆ-
ρα ζητοῦντες· συνήρχοντο δὲ καὶ ἄλλοι τινὲς οὐκ ὀλίγοι τῶν γνωρίμων καὶ συγγενῶν, καὶ
ἐξίσταντο τῶν ποιμένων ἀκούοντες.

Φωτίου. Αὐτοψίᾳ τὰ εὐηγγελισμένα λαβόντες, καὶ τῷ θαύματι τῆς ἀληθείας κατεχόμε- p. 32. a.
νοι, οὐκ ἀπέκρυψαν τοῖς πυνθανομένοις τὴν αἰτίαν, ἀλλ᾽ ἅπερ τε πρότερον ἐθεάσαντο, καὶ
ὧν ἀκοῇ τὴν γνῶσιν ἔσχον παρ᾽ αὐτοῦ τε τοῦ εὐαγγελιζομένου ἀγγέλου κήρυκος, καὶ παρὰ
τῆς ἄλλης ἀγγελικῆς καὶ ὑμνολόγου στρατιᾶς, ταῦτα πάντα τοῖς παροῦσιν ἀπεκάλυπτον·
οὐ γὰρ μόνον τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ἰωσὴφ τὰ ὑπὲρ λόγον αὐτοῖς τεθεαμένα ἀπήγγελλον, ἀλλὰ
μετ᾽ ἐκείνους, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὅσοις ἦν ἐντυχεῖν, κοινωνοὺς τῶν ὑπερφυῶν θεαμά-
των καὶ ἀκουσμάτων διὰ τῆς διηγήσεως παρελάμβανον· καὶ αὐτίκα ἡ πόλις ἡ Βεθλεὲμ
ἀνεπέπληστο, πλησίον γὰρ ἦν, τοῦ τε σωτηρίου τόκου τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῆς ἐξ οὐρανῶν
μαρτυρίας τὴν ἀκρίβειαν, τῶν θεοσόφων ἐκείνων ποιμένων προθύμως πάντα διηγουμένων,
καὶ τὸ φρικτὸν τοῦ θαύματος τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐναφιέντων· καὶ γάρ φησι, πάντες οἱ
ἀκούσαντες ἐθαύμαζον· πῶς γὰρ οὐκ ἦν θαυμάζειν, τὸν ἐν οὐρανοῖς, ἐπὶ γῆς ὁρᾷν, καὶ
τήν τε γῆν τοῖς οὐρανίοις διὰ τῆς εἰρήνης συνάπτοντα, καὶ τὰ οὐράνια τὴν γῆν οἰκειοῦ-
μενα, μᾶλλον δὲ τὸ ἄφραστον ἐκεῖνο βρέφος, τῇ μὲν θεότητι τὰ οὐράνια, τῇ δὲ ἀνθρω-
πότητι τὰ ἐπίγεια συνάπτον ἀλλήλοις ἐκ τῆς οἰκείας συναφείας, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα εἰ-
ρήνην θαυμασίαν τινὰ καὶ ὑπὲρ λόγον πρυτανεῦον; ὃ καὶ καθορῶσαι αἱ οὐράνιαι στρατιαὶ,
τὸ, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, μετὰ τῆς πνευματικῆς χορείας ἀνέμελπον· ἀλ-
λὰ τὸ μὲν τῶν ποιμένων ἔργον, καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ ὁ δρόμος, ἐν τούτοις.

v. 19. Τοῦ αὐτοῦ. Ποῖα ῥήματα; τὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ, τὰ τοῦ Ζαχαρίου, τὰ τῆς Ἐλισάβητ, τὰ τῶν ποιμένων, ἐν οἷς ὁ ἄγγελος αὐτοῖς ἐκόμιζεν εὐαγγέλια, καὶ τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, ἃ διὰ τῆς ὑμνολογίας, τὴν πίστιν τοῖς εὐαγγελίοις βεβαιοτέραν παρείχοντο· ἀλλὰ τίσι τὰ ῥήματα ταῦτα συνέβαλλεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, ἢ δηλονότι τοῖς ἔργοις, ὧν τὴν πεῖραν εἶχε, τῇ ἀσπόρῳ συλλήψει, τῇ ἀνωδίνῳ κυήσει, τῷ ἀδιαφθόρῳ τόκῳ; τοῖς οὖν καθ' ἑαυτὴν ἔργοις τοὺς λόγους συμβάλλουσα, Θεὸν ὁμολογεῖν τὸν γεννηθέντα, τὴν κρίσιν ὀρθὴν ἀνεδέχετο.

Τοῦ Γεωμέτρου. Τί δέ ἐστι συμβάλλουσα; τυχὸν μὲν, συναθροίζουσα, καὶ συντηροῦσα ἐν τῇ καρδίᾳ, τυχὸν δὲ ἀντιπαραβάλλουσα ἄλλο πρὸς ἄλλο, καὶ συμβιβάζουσα μὴ τὰ λεγόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὁρώμενα, τὰ ἐν τῷ ναῷ, τὰ μετὰ τὸν ναὸν, τὰ παρὰ τοῦ ἀγγέλου, τὰ παρὰ τῶν ποιμένων, τὸ τελευταῖον, τὰ παρ' αὐτὸν τὸν τόκον καὶ τὰς ὠδῖνας· ὅτι μὴ μόνον αὐτὴ ταύτας λαθοῦσα, καὶ μήτηρ φανεῖσα, καὶ διαφυλαχθεῖσα παρθένος, ἀλλ' ὅτι καὶ ταύτην λαθὼν υἱὸς, ὢ θείων πραγμάτων οἰκονομία καὶ καινοτομία φύσεων, οὔτε τῆς προόδου παρέσχεν αἴσθησιν, καὶ ἄφνω τῆς γαστρὸς ἔξω καὶ πρὸς τοῖς κόλποις αὐτῆς ἦν, ἵν' ὥσπερ συνελήφθη ἀσπόρως τὲ καὶ ἀγνώστως, οὕτω καὶ γεννηθῇ μὴ μόνον ἀφθόρως, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀνεπαισθήτως· καὶ τοῦτο τοῦ τύπου σχῇ πλέον, τῆς δρόσου τὲ καὶ τοῦ πόκου· ἡ μὲν γὰρ δρόσος, αὐτομάτη μὲν, καὶ ἀψοφητὶ πρὸς τὸν πόκον, οὐκ αὐτομάτη δὲ οὐδὲ ἄνευ χειρὸς, ἐκ τοῦ πόκου· ὁ δὲ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ αὐτὸν τὸν νοητὸν πόκον ἐν τῇ συλλήψει λαθὼν· καὶ αὐτὸ δὲ περιβαλόμενος ὅλον τὸ πάχος, καὶ τὸ ἔριον ἐξ αὐτοῦ, μεθ' ὁμοίας προῆλθε τῆς εὐκολίας, οὐκ ἐνταῦθα τοὺς ἄλλους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τεκοῦσαν λαθὼν, ὥσπερ αὐτὸς ἑαυτὸν μαιεύσας, ἀλλὰ δὴ καὶ γεννήσας.

Τοῦ Μεταφράστου. Ποῖα γὰρ ἦν ἕτερα, ἅπερ ἡ θαυμαστὴ συνετήρεις Μαρία, καὶ εἰς καρδίαν συνέβαλλες, ἢ πάντως ὅσα τὲ εἰρήκει πρὸς σὲ ὁ ἄγγελος, καὶ ὅσα δὴ πάλιν οἱ ποιμένες εἶπον; ταῦτα εἰς καρδίαν αὐτὴ συντιθεῖσα, καὶ τοῦτο ἐκείνῳ συγκρίνουσα, πρὸς ἓν ἑώρας συνᾴδοντα πάντα, καὶ μίαν εὕρισκες ὦ μῆτερ σοφίας τὴν συμφωνίαν· ὅτι Θεὸς πρὸς ἀλήθειαν ὁ ἐκ σοῦ γεννηθεὶς, καὶ σὲ θαῦμα δείξας παρὰ ταῦτα πάντα, καὶ παρὰ πάντων τούτων συντεθειμένων, οὐρανῷ καὶ γῇ χωρούμενον, ἀλλὰ μὴ δὲ ἀξίως ὑμνολογούμενον.

p. 32. b. Τοῦ Γεωμέτρου. Τοὺς μὲν μάγους ἀστὴρ ὡδήγησεν, ἀστὴρ οὐκ ἀστὴρ, ἵνα καὶ ἀστρολογίαν ἀνέλῃ, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα καταλύσῃ πλάνην, ἀλλὰ θεία τίς δύναμις, οἷα λαμπτὴρ, τὸν σκότον μᾶλλον τῆς τοιαύτης ἀγνοίας καταφωτίζουσα· τοὺς δὲ ποιμένας, ἄγγελοι περιήστραψαν, καὶ τὸ μέγα μυστήριον αὐτοῖς ἀπεκάλυψαν, οἳ καὶ τὸ τελευταῖον ὧν εἶδον παραδόξων θεασάμενοι, καὶ τὴν ψυχὴν χαρᾶς πληρωθέντες, ὑπέστρεφον, ἐφ' οἷς ἤκουσαν καὶ εἶδον, τὸν Θεὸν δοξάζοντες· δῆλα δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ τὰ ἠκουσμένα καὶ τὰ ἑωραμένα, καὶ οὐ χρὴ περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις ἰχνομυθεῖν.

Ἀναστασίου μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Ὅ γε μὴν μὴ μόνον ἐν τῇ διανοίᾳ κατέχων τὸν θεῖον λόγον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργον ἄγων, καὶ οἷον ἐνσωματῶν διὰ τῶν ἀρετῶν, καὶ ἐμψυχῶν διὰ τῆς ἀπλανοῦς γνώσεως, ὃν διὰ τῆς ἀπαθοῦς ἐν πίστει ἀκροάσεως συνέλαβεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ διανοίᾳ θεῖον λόγον, καὶ ἐμφανῆ τοῦτον διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀνελλιποῦς ἀρετῆς ποιῶν, ἐπλήρωσε τὸ παρὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον, τὸ, ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας· καὶ

προσφόρως λοιπὸν καὶ ἀληθῶς, τὴν τοῦ δι' ἡμᾶς ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου κατὰ σάρκα γεννηθέντος Θεοῦ λόγου ἑορτάζει γέννησιν· οἱ δὲ τεταγμένοι ποιμένες τῆς λογικῆς τοῦ τικτομένου Χριστοῦ ποίμνης, ἐὰν καλῶς καὶ ἐπιστημόνως, καὶ ἀγρύπνως φυλάσσωσι τὰς ἑαυτῶν φυλακὰς, ἐπὶ τὴν εἰρημένην ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ βίου τούτου ποίμνην, οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ οὐρανίων δυνάμεων, μανθάνουσι τοῦ τεχθέντος τὸ μυστήριον, ὡς καὶ αὐτόπτας λοιπὸν γενέσθαι τοῦτον εὐαγγελίζεσθαι.

. . . Περιτομὴν ὁ κύριος δέχεται, βεβαιῶν τὴν πρὸς ἰουδαίους αὐτοῦ συγγένειαν· ὥστε μὴ πρόφασιν ἀρνήσεως αὐτοῖς ὑποσχεῖν· περιτέμνεται δὲ κατὰ τὴν ὀγδόην, εἴτ' οὖν τὴν κυριακὴν, καθ' ἣν ἡ ἀνάστασις, ἐν ᾗ καὶ Ἰησοῦς ὀνομάζεται· σωτηρίαν δὲ τοῦτο σημαίνει λαοῦ, ὃ καὶ πρὸ τῆς συλλήψεως ὁ ἄγγελος τῇ παρθένῳ προλέγει.

Φωτίου. Δοκεῖ γάρ μοι ἡ περιτομὴ, σωτήρια τινὰ πραγματεύεσθαι· ἓν μὲν, οἱονεὶ ση- v. 21. p. 34. a.
μείῳ τινὶ καὶ σφραγῖδι, τοὺς ἐκγόνους Ἀβραὰμ ἀφορίζουσα, καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν διαστέλλουσα· δεύτερον δὲ, ἐν ἑαυτῇ τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος προδιατυποῦσα χάριν καὶ δύναμιν· ὥσπερ γὰρ ὁ περιτεμνόμενος εἰς λαὸν Θεοῦ διὰ τῆς σφραγῖδος πάλαι ἐχρημάτιζεν, οὕτως ὁ βαπτιζόμενος σφραγῖδα τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ τυπωσάμενος, εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ ἀναγράφεται· καὶ τρίτον, σύμβολον τῶν ἐν τῇ χάριτι καθισταμένη πιστῶν, οἳ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν τὰς ἐπαναστάσεις, τῷ τμητικῷ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ πόνοις ἀσκητικοῖς, ἐκτέμνουσι καὶ ἀπονεκροῦσιν, οὐ σῶμα τέμνοντες, ἀλλὰ τὴν καρδίαν, καὶ πνεύματι οὐ γράμματι περιτεμνόμενοι, ὧν καὶ τὸν ἔπαινον, οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπικρίσεως δεῖσθαι, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν ἠρτῆσθαι ψήφου, Παῦλος ὁ θεῖος διαμαρτύρεται. Ἔχω καὶ ἄλλην αἰτίαν εἰπεῖν τῆς ἐντολῆς τῆς περιτομῆς· ἐπειδὴ γὰρ γένους χαλδαίων ἐχρημάτιζεν ὁ Ἀβραὰμ, παρ' οἷς τὸ μητερογαμεῖν καὶ θυγατράσι συναναφύρεσθαι ἀνεύθυνον ἦν, τέμνεται τὴν ἀκροβυστίαν εἰς ἀθέτησιν τῆς τοιαύτης ἀῤῥητοποιίας· καὶ γίνεται αὐτοῦ οἰκείας σαρκὸς περιτομὴ, τῆς προσεχοῦς συγγενείας διαίρεσις· πλὴν ἀφορισθῆναι τὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἔδει γένος· πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν ἐπιμιγνύμενον, τῆς οἰκείας εὐσεβείας παρατροπὴν πάθῃ· ἔπειτα, ἵνα τῆς θείας ὑποσχέσεως ἐναργὲς πᾶσι τὸ πέρας δειχθῇ, εἰς ἀναρίθμητον πλῆθος τοῦ ἐξ Ἀβραὰμ πληθυνομένου σπέρματος, καὶ τρίτον, ὃ καὶ τῶν ἄλλων ἐστὶν αἰτιώτατον, ἐπείπερ ὑπεσχημμένον ἦν τῷ Ἀβραὰμ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ τὰ ἔθνη ἐνευλογηθήσεσθαι· τοῦτο δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος δυνατὸν ἦν προελθεῖν· διὰ τοῦτο τὸ ἀβραμιαῖον γένος ἀφορίζεται, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐπιμιξίας, διακρίνεται, ἵνα τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐξ αὐτοῦ προσλαμβάνοντος, ἐπίδηλος ἅπασι τὸ τῆς ὑποσχέσεως ἀψευδὲς καταστῇ· καὶ ὅτι Χριστὸς ἐν ᾧ τὰ ἔθνη τῆς ἐν χάριτι εὐλογίας κατηξιώθησαν, ἐκ τῆς ὀσφύος ἐκείνου τὰς πρώτας καὶ ἀνθρωπίνας ἀρχὰς οὐκ ἀπηξίωσεν αὐτῷ γενέσθαι τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως· κἀκεῖνο δὲ δῆλον, ὡς τὴν περιτομὴν ὁ Ἀβραὰμ οὔτε πίστεως ἔσχεν αἰτίαν, οὔτε τάξιν ἐπέχουσαν πίστεως· προεπίστευσε γὰρ, ἀλλὰ τῆς προϋπαρξάσης αὐτῷ πίστεως, μόνον σφραγῖδα ταύτην ἐδέξατο· τὸ μέν τοι λέγειν ὡς διὰ τοῦτο περιετμήθη τὴν ἀκροβυστίαν, ὡς ἂν γυμνὸν γεγονὸς τῶν ἐκ φύσεως περιβλημάτων τὸ παιδογόνον μόριον, τῶν ἐκεῖθεν ῥύπων καθαρεύοι, τῷ ἰουδαίῳ Φίλωνι πεφλυάρηται.

Μακαρίου. Πάλαι μὲν ἰουδαῖοι ὅτι λαὸς Θεοῦ ἦσαν, ἐκ τῆς περιτομῆς ἐφαίνοντο· ἐν-

ταῦθα δὲ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ὁ περιούσιος, τὸ σημεῖον τῆς περιτομῆς ἔνδοθεν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ὑποδέχεται· μάχαιρα ἐπουράνιος ἐκτέμνει τὸ περισσὸν τοῦ νοῦ, τουτέστι τὴν ἀκάθαρτον ἀκροβυστίαν τῆς ἁμαρτίας.

p. 34. b. Ἀναστασίου. Ὑψηλότερον δὲ, ὅσοι διὰ τοῦ ἐνεργοῦς καὶ τομωτέρου ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον θείου λόγου, πᾶσαν ῥυπαρίαν καὶ σαρκικὴν ἐπιθυμίαν ἐξ ἑαυτῶν ἀποτέμνουσι· καὶ τὸ ἐκ γενέσεως κάλυμμα τῆς ἀγνωσίας ἐκ τοῦ ἑαυτῶν ἡγεμονικοῦ ἀποῤῥίπτουσιν· οὗτοι καλῶς τὴν ὀγδόην ἡμέραν τῆς περιτομῆς τοῦ κυρίου ἐπιτελοῦσιν· ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν οἱ ἐν αὐτῷ περιτεμνόμενοι πνευματικῇ περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ.

v. 22. p. 36. a. Ἱππολύτου. Ὅτε αὐτὸν ἀνήγαγον εἰς τὸ ἱερὸν, παραστῆσαι τῷ κυρίῳ, τὰς καθαρσίους ἐπιτελοῦντες ἀναφορὰς· εἰ γὰρ τὰ καθάρσια δῶρα κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ αὐτοῦ προσεφέρετο, ταύτῃ καὶ ὑπὸ νόμον γέγονεν· οὔτε δὲ ὁ λόγος ὑπέκειτο τῷ νόμῳ, καθάπερ οἱ συκοφάνται δοξάζουσιν, αὐτὸς ὢν ὁ νόμος· οὔτε ὁ Θεὸς ἐδεῖτο θυμάτων καθαρσίων, ἀθρόᾳ ῥοπῇ καθαρίζων ἅπαντα καὶ ἁγιάζων· ἀλλ' εἰ καὶ ἐκ τῆς παρθένου τὸ ἀνθρώπινον ὄργανον ἀναλαβὼν ἐφόρεσε, καὶ ὑπὸ νόμον ἐγένετο, κατὰ τὰς τῶν πρωτοτόκων ἀξίας καθαρισθεὶς, οὐκ αὐτὸς δεόμενος τῆς τούτων χορηγίας ὑπέμενε τὰς θεραπείας, ἀλλ' ἵνα τῆς τοῦ νόμου δουλείας ἐξαγοράσῃ τοὺς πεπραμένους τῇ δίκῃ τῆς ἀρᾶς.

v. 23. p. 36. b. Ἀναστασίου. Ἀλλὰ ζητητέον πρῶτον μὲν, περὶ τίνος γέγραπται τὸ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν· δεύτερον δὲ, περὶ τοῦ παραστῆσαι αὐτὸν τῷ κυρίῳ· καὶ τρίτον, τί σημαίνει τὸ ζεῦγος τῶν τρυγόνων, καὶ οἱ δύο νεοσσοὶ τῶν περιστερῶν· εἰ γὰρ τὸ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, περὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἢ περὶ τοῦ μακαρίου Ἰωσὴφ, ἢ περὶ τοῦ κυρίου, νομίσῃ τίς λέγεσθαι, ἀσεβήσει· οὔτε γὰρ ὁ Ἰωσὴφ ἔγνω τὴν ἁγίαν παρθένον, οὔτε αὐτὴ ἐν ἀνομίαις συνέλαβε καθὼς αἱ ἄλλαι γυναῖκες, ἵνα περὶ τοῦ καθαρισμοῦ ἑαυτῶν προσενέγκωσιν, ἀλλὰ ἀσπόρως συνέλαβε καὶ ἀφθόρως ἔτεκεν· ὅπου δὲ οὐ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύνοδος, οὐχ' ὕπνος, οὐχ' ἡδονὴ συνελθόντος, οὐ συνδυασμὸς, τίς χρεία καθαρισμοῦ; ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ κυρίου τοῦτο εἴρηται, τοῦ ἀκηράτου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν καθαρότητα.

v. 25. p. 38. a. Φωτίου. Οὐκ ἦν ἱερεὺς ὁ Συμεὼν, τῶν δὲ ἱερέων, ταῖς ἀρεταῖς πολλῷ προεῖχεν· διὸ καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἅπερ ἐπὶ τῷ βρέφει πράττειν ὁ νόμος ἐκέλευε, τούτοις ὑπηρέτει· ὁ δὲ Συμεὼν τοῖς τε ἄλλοις κατορθώμασι καὶ τῇ πρεσβυτικῇ βεβηκὼς πολιᾷ, κατὰ τοὺς θείους χρησμοὺς τῆς ἀπολαύσεως ἠξιοῦτο· ἐπέγνω τὸν κηρυττόμενον, τῶν χρησμῶν ἑώρα τὴν ἀλήθειαν, ἀγκάλαις ἔφερε τὸν φέροντα πάντα τῷ ῥήματι· καὶ τῆς τοῦ γένους σωτηρίας ἐν ὄψει καταστὰς, καὶ θειοτέρας ἀναπλησθεὶς ἡδονῆς, οὐκέτι τοῦ ζῆν περιείχετο· αὐτίκα δὲ μάλα τῆς σωτηρίας ἐφεστώσης, καταλιπεῖν ἐπόθει τὸ σαρκίον· εὐαγγελίσασθαι δὲ καὶ τοῖς ἐν ᾅδου τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν· καὶ τὸν Θεὸν μὲν εὐλόγει, τουτέςι δι' ἐπαίνων καὶ δοξολογίας ἦγεν· εὐλόγει δὲ τά τε ἄλλα, καὶ διότι τὰς πρὸς αὐτὸν ὑποσχέσεις εἰς ἀλήθειαν ἔβλεπε προελθούσας· καὶ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ παράκλησιν, ὀφθαλμοῖς τε καθορᾷν ἠξιοῦτο, καὶ χερσὶ φέρειν· καὶ χαρᾶς ἐπὶ τούτους ἱερᾶς πεπληρωμένος, νῦν φησιν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, ἐπεὶ τὸ τέλος ἔχω τῶν ἐπηγγελμένων· ἐχέτω τοῦτο καὶ ὁ ἐπίκηρος βίος· τὸ γὰρ σόν μοι ῥῆμα, ταῦτα προανεφώνει· καὶ γὰρ τοῦ μὴ ἰδεῖν με θάνατον, πρὶν ἰδεῖν τὸν Χριστὸν κυρίου, αὐτός μοι πάλαι τὰ εὐαγγέλια παρέσχες· ἐπεὶ δὲ εἰς ἐμοὺς ὀφθαλμοὺς ἧκεν ἃ ἐπόθουν, ἃ ἐζήτουν, ὧν ἐγλιχόμην, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, οὔτε πρὸς τὴν

πεῖραν ταραττόμενον τοῦ θανάτου, οὔτε λογισμοῖς ταραττόμενον ἀμφιβολίας, ἀλλ' ἐν εἰρήνη σταθερᾷ καὶ πολλὴν τὴν εὐφροσύνην πεγαζούσῃ· καὶ γὰρ τὸ σωτήριον πάντων τῶν λαῶν εἶδον· καὶ ὅρα τὴν ἀκρίβειαν τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ γέροντος· πρὶν ἢ μὲν τοῦ μακαρίου θεάματος καταξιωθῇ, παράκλησιν προσεδέχετο τοῦ Ἰσραήλ· ἐπεὶ δὲ ἐντὸς τῆς ἐλπίδος γέγονε καὶ τῆς ἐπιθυμίας, οὐκέτι τοῦ Ἰσραὴλ ἀνακράζει παράκλησιν ἰδεῖν, ἀλλὰ πάντων σωτηρίαν τῶν λαῶν· οὕτως αὐτὸν περιήστραψεν ἡ ἐν τῷ βρέφει καθορωμένη ἀπόῤῥητος καὶ ὑπὲρ λόγον αἴγλη, ὡς τὰ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ κατὰ μικρὸν ἀνακαλυφθέντα, ἐκείνῳ τηνικαῦτα καὶ ἀθρόον εἰς γνῶσιν ἐλθεῖν· καὶ ἵνα μὴ δὲ χώραν τινὶ παράσχοι, πάντας λαοὺς καλεῖν τοὺς ἐν τῷ ἰουδαίων ἔθνει, ἐπάγει τὰ εἰρημένα, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν· ἀντὶ τοῦ, μηδείς με νῦν οἰηθείη πάντα καλεῖν τὸν ἰουδαϊκὸν λαὸν, ἀλλὰ σύμπαν τὸ γένος διὰ ταύτης μηνύων τῆς φωνῆς· καὶ γὰρ σωτηρία καὶ ἀπολύτρωσις ἔσται πάντων οὗτος, ὃν ἐγὼ τεθέαμαι καὶ ἀγκαλφέρω· καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἠρκέσθη, ἀλλ' ἀντιδιαστέλλων πάντα τὰ ἔθνη, ἐπισυνάπτει φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ· οἷον κοινὴ μέν ἐστιν σωτηρία τὸ ἀγκαλοφορούμενον βρέφος τοῖς ἔθνεσι πᾶσι καὶ τῷ Ἰσραήλ· ἀλλὰ τοῖς μὲν φῶς, ὅτι τὸ σκότος ἐξάξει τῆς εἰδωλολατρίας· τῷ δὲ δόξα, ὅτι τὰ τούτοις πάλαι δοθέντα νόμιμα, δι' ἃ τῆς εἰδωλικῆς ἀπεκαθαίροντο ἀχλύος, εἰς δόξαν καὶ τελειότητα μεταβαλεῖ· καὶ ἄλλως δὲ, δόξα τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ὁ τεχθείς· ἅτε δὴ ἐκ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ ἄνθρωπος γεγονώς· μικροῦ δὲ καὶ Ἡσαΐας, τὰ αὐτὰ ἀνακράζει, λέγων· ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, τουτέστι παρασχεῖν ὁρᾷν, καὶ διαστέλλειν τὸ σκότος ἐκ τοῦ φωτὸς, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ ψεύδους, καὶ τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τῆς πλάνης· διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ ταύτην ἀνακηρύττων τὴν σωτηρίαν, καὶ οἱονεὶ κροτῶν καὶ χορεύων, πάντα τὰ ἔθνη φησὶ κροτήσατε χεῖρας, ὅτι ὕψιστος φοβερὸς βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· εἰ δὲ λαὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγεται καὶ ἔστιν ὁ Ἰσραὴλ πρὸς τὰ ἔθνη διαστελλόμενος, διαστέλλεται δὲ πάντως τοῖς τε μωσαϊκοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθνεσι, δηλονότι κἂν μήπω τῆς χάριτος ἀπήλαυσε, καὶ ἐντὸς ταύτης ἐχρημάτισε, λαὸς καὶ οὗτος ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ λαὸς, τοῦ Χριστοῦ ἐστι λαὸς, πῶς οὐκ ἐμφράττεται τὰ ἀπολωλότα στόματα τὰ ἀπὸ Μάνεντος, εἰς ἑτέραν τούτους παραπέμποντα ἀρχήν;

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦ πρεσβύτου θεολογοῦντος τὰ εἰρημένα, ἐθαύμαζον οἱ περὶ τὸν Ἰωσὴφ, οὐχ v. 33. p. 39. a.
ὅτι νῦν τῶν ὑπὲρ λόγων τὴν γνῶσιν ἐδέχοντο, ἀλλ' ὅτι περ ἐπὶ τοῖς ὑπερφυῶς προεγνωσμένοις, καὶ ταῦτα προσελάμβανον· ὑπερφυῶν γὰρ πραγμάτων γνῶσις, ὁσάκις ἂν εἰς μνήμην ἄγῃ τὸν ἐγνωκότα, τοσαυτάκις ἐν ταῖς διανοίαις ἀνακαινίζει τὸ θαῦμα.

Τοῦ Μεταφράστου. Ὅρα δέ μοι καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴν ἀκρίβειαν· τὴν μὲν γὰρ, μητέρα εἶπεν, ἅτε δὴ καὶ ἀληθῶς οὖσαν, ἀπ' αὐτῆς καλέσας τῆς σχέσεως· τὸν δὲ, ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ὀνόματος, ὡς πατέρα δοκοῦντα μὲν, μὴ ὄντα δὲ πρὸς ἀλήθειαν.

Φωτίου. Συντελέσας ὁ πρεσβύτης τὴν εἰς τὸ θεῖον δοξολογίαν, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὴν v. 34.
εὐλογίαν τῶν ἀγαγόντων τὸ βρέφος· εἶτα ἐκεῖθεν πρὸς μόνην τὴν μητέρα ἀποστρέφει τὸν λόγον· τῆς μὲν γὰρ εὐλογίας, ἀμφοῖν μεταδίδωσι, τὴν δὲ πρόῤῥησιν τῶν ἀποῤῥητοτέρων, τῇ μητρὶ προσάγει μόνῃ, ἵνα διὰ μὲν τῆς κοινῆς εὐλογίας τοῦ σχήματος τῶν γεννητόρων, μὴ ἀπογυμνώσῃ τὸν Ἰωσήφ· διὰ δὲ τῶν πρὸς τὴν μητέρα λόγων, τὴν παρθένον ἐκείνου διαστείλας, τὴν ὡς ἀληθῶς ἀνακηρύξῃ μητέρα, ἣν καὶ εὐλογεῖ ὡς ὑπερετήσασαν θείᾳ βουλῇ·

εἶτα, καὶ διαλέγεται πρὸς αὐτήν· οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ· ὁρᾷς ὅπως ὅλην τοῦ μυστηρίου τὴν οἰκονομίαν πρὸς τὴν παρθένον ἀναφέρει, κἀκείνῃ ποιεῖται τὴν τούτου διήγησιν; καὶ πτῶσιν μὲν λέγει ἐνταῦθα, τῶν ἐκπεπτωκότων τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας· ἀνάστασιν δὲ, τῶν ἐπεγνωκότων τὸν σωτῆρα.

p. 39. b. Βασιλείου. Πῶς δὲ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον; κυρίως σημεῖον εἴρηται παρὰ τῇ γραφῇ ὁ σταυρός· ἔθηκε γάρ, φησι, Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐπὶ σημείου, τουτέστιν ἐπὶ σταυροῦ· ἢ σημεῖον ἐστὶ τὸ παραδόξου τινὸς καὶ ἀφανοῦς πράγματος ἐνδεικτικὸν, ὁρώμενον μὲν παρὰ τῶν ἁπλουστέρων, νοούμενον δὲ παρὰ τῶν ἐντρεχῶν τὴν διάνοιαν· ἐπεὶ οὖν οὐ παύονται ζυγομαχοῦντες περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου, οἱ μὲν ἀνειληφέναι σῶμα, οἱ δὲ ἀσώματον αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι διοριζόμενοι· καὶ οἱ μὲν παθητὸν ἐσχηκέναι τὸ σῶμα, οἱ δὲ φαντασίᾳ τινὶ τὴν διὰ σώματος οἰκονομίαν πληροῦν· ἄλλοι χοϊκὸν, ἄλλοι δὲ ἐπουράνιον σῶμα· καὶ οἱ μὲν προαιώνιον τὴν ὕπαρξιν, οἱ δὲ ἀπὸ Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι· διὰ τοῦτο εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον.

v. 35. Τοῦ Μεταφράστου. Πῶς σοι τῷ φιλολόγῳ ἀκροατῇ ταῦτα ληφθήσεται; καὶ τί ποτε ἄρα τὴν ῥομφαίαν ταύτην ὑποληπτέον; ἢ τὴν ἀμφιβολίαν, τὸν σκανδαλισμὸν, τὸ πειρατήριον, ἅπερ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ, τὴν τῆς ἁγίας παρθένου διῆλθε ψυχήν; καὶ σοῦ οὖν αὐτῆς, εἰ καὶ καλῶς τὰ τοῦ κυρίου ἄνωθεν ἐδιδάχθης, ἅψεταί τις σάλος, καὶ διακρίνουσα καθ' ἑαυτὴν ἔσῃ· εἰκὸς δὲ καὶ τὴν λύπην αἰνίξασθαι διὰ τῆς ῥομφαίας, ἥ γε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους συνέσχεν αὐτὴν, ἀγνοοῦσαν ὡς καὶ αὐτοῦ θανάτου ἔσται περικρατής· ἐπεὶ καὶ τοῦτο δηλοῦν βούλεται τὸ, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί· ὅτι μετὰ τὰ σκάνδαλα δηλαδὴ ταῦτα, ἃ τὴν καρδίαν τῶν μαθητῶν διέσεισε καὶ Μαρίας, βραχὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ταχεῖα τίς ἐπέλαμψε παρὰ θεοῦ θεραπεία, τὰς ψυχὰς αὐτῶν γαλήνης πληροῦσα, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ βεβαιοῦσα πίστιν τῷ μεγαλείῳ τῆς ἀναστάσεως.

p. 40. a Φωτίου. Τῆς παναγίας καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας τὴν ψυχὴν ῥομφαία διῆλθε, κατ' αὐτὸ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος, οὐκ ἐπιδιστάζουσι λογισμοῖς βαλλομένης, οὐκ ἀπιστίας βέλεσι τιτρωσκομένης· οὐκ ἐφ' οἷς ἔχαιρε, τὴν λύπην ἀλλασσομένης, ἀλλὰ μητρικὰ σπλάγχνα διδούσης, πρὸς τὴν ἔμφυτον συμπάθειαν, ἀνασκολοπιζομένου τοῦ υἱοῦ, πράττειν τὰ οἰκεῖα· τί γὰρ μήτηρ οὐκ ἂν πάθοι βλέπουσα τὸν υἱὸν καὶ μάλιστα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πολιτευόμενον κρεῖττον, τὰς τῶν κακούργων ὑπέχοντα δίκας; τοῦτο γέγονε τῇ παναχράντῳ μητρὶ τοῦ λόγου, πικρότερον καὶ δριμύτερον ῥομφαίας ἁπάσης τὸ πάθος· εἰ γὰρ καὶ πολλὰς ὑποθέσεις εἶχε θεὸν εἰδέναι τὸν υἱὸν σεσαρκωμένον, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐπὶ πάντων ἔλυε τοὺς τῆς φύσεως νόμους, ἐνεδίδου δὲ καὶ τῇ φύσει, τοῖς οἰκείοις ἐνδιαπρέπειν ὅροις· διὸ καὶ πάθος φρικτὸν ὁρῶσα μητρικοῖς ὀφθαλμοῖς προκείμενον θέαμα, κατὰ πληγὴν ῥομφαίας, τὴν ψυχὴν ἐτέμνετό τε καὶ κατεμερίζετο.

Τοῦ Γεωμέτρου. Περιτέμνεται ὁ κύριος ὀκταήμερος· Ἰησοῦς ὀνομάζεται, ὃ καὶ προηγόρευται· καὶ οὕτω μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν, ἀνάγεται πρὸς Ἱεροσόλυμα, καὶ παρίσταται τῷ κυρίῳ· κατὰ τὸν νόμον τὸν λέγοντα, ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται· καὶ τοῦτο μὲν ἐνταῦθα γνῶναι, παντὸς, ὡς αὐτὸς μὲν ὁ ἁγιάζων, αὐτὸς δὲ ὁ ἁγιαζόμενος· ἐκεῖνο δὲ οὐ παντὸς, ὡς ἐλέγετο μὲν καὶ ἐτελεῖτο ταῦτα κοινῶς· ἐδήλου δέ τι τοῦ φαινομένου βαθύτερον· προσήγετο γὰρ ὑπὲρ ἄρρενος πρωτοτόκου καὶ αὐτοῦ

προσαγομένου, ζεῦγος τρυγόνων, καὶ δύο νεοσσοὶ περιστερῶν, καὶ οἶμαι διὰ μὲν τῶν τρυγόνων, τὸ σῶφρον τὸ καὶ φιλέρημον δηλοῦσθαι.

Φωτίου. Διέλαμπε μέν τοι ταῖς ἀρεταῖς ἁπάσαις ἡ ἄνθρωπος· ἐκ γὰρ τοῦ μὴ ἀφίστασθαι [p. 41. b.] τοῦ ἱεροῦ, καὶ νηστείαις καὶ δεήσεσι λατρεύειν νύκτα καὶ ἡμέρας, δῆλον ὡς καὶ ὁ λοιπὸς αὐτῇ τῶν ἀρετῶν συμπαρῆν, ὑφ' ὧν κεκαθαρμένη τὸν νοῦν, καὶ τοῦ παναγίου πνεύματος γεγενημένη δοχεῖον, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ δεχομένη ἐμφάσεις, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστᾶσα, καθ' ἣν τὸ παιδίον ἡ μήτηρ καὶ ὁ Ἰωσὴφ τῷ ἱερῷ προσέφερον· ἐκάλει μὲν τὸ βρέφος, κύριος· ἀνθωμολογεῖτο δὲ αὐτῷ, τουτέστιν εὐχαρίστει· καὶ λύτρωσιν τοῦ γένους καὶ σωτηρίαν ἀνεκήρυττεν· καὶ ὅρα τὴν παραπλησίαν τῷ Συμεῶνι ταῖς ἀρεταῖς, ὅπως καὶ τὰς προφητείας παραπλησίους κιχρᾷ· ἅμα μὲν γὰρ παρῆσαν τῷ ναῷ, ἅμα δὲ καὶ τῆς προφητικῆς ἠξιοῦντο χάριτος· ἀλλ' ὁ μὲν Συμεὼν προελάμβανε χρησμολογεῖν· ἡ δὲ τὴν δευτέραν ἔχουσα τάξιν, ὅμως οὐκ ἐλευτέρει τοῖς χρησμοῖς· τάχα δ' ἂν διὰ τοῦτο προλαβεῖν εἴποι τίς τὸν Συμεῶνα, διότι ὁ μὲν τύπον ἔφερε τοῦ νόμου· καὶ γὰρ καὶ ἡ κλῆσις τὸ ὑπήκοον δηλοῖ, ὧν ἀμφοῖν ὁ Χριστὸς ἔκειτο μέσος· διὸ τὸν μὲν ἀπολύει συντελευτῶντα τῷ νόμῳ, τὴν δὲ τέως κατέχει τῇ χάριτι ζῶσαν.

Ἀναστασίου. Θεωρήσωμεν δὲ, τί ἄν τις ποιῶν τὴν ὑπαπαντὴν καλῶς ἑορτάζοι· ὁ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς νεκρώσας, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρων, καὶ τῇ πολιᾷ τῆς συνέσεως καὶ τῇ σοφίᾳ κοσμούμενος, καὶ ὑπήκοος τῶν θείων ἐντολῶν γινόμενος, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκῶν, λέγω δὴ τὴν ἀτάραχον καὶ εἰρηναίαν ἕξιν διὰ τῆς ἡσυχίας κτησάμενος, καὶ τὸν θεῖον λόγον οὐ καταφρονητικῶς ἀποθεύμενος, ἀλλὰ μυστικῶς διὰ τῆς πράξεως εἰς τὰς ἀγκάλας δεχόμενος· σύμβολον γὰρ αἱ χεῖρες καὶ αἱ ἀγκάλαι, πράξεως· καὶ μετὰ τῶν τοσούτων κατορθωμάτων ἑτοιμάζων ἑαυτὸν ὑπαντῆσαι τῷ ἐρχομένῳ ὥσπερ εἰς οἰκεῖον ναὸν τὸν κόσμον τοῦτον, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ὄντως κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν, τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ κυρίου ἑορτάζει, γινόμενος πνευματικὸς Συμεὼν, τουτέστι ὑπήκοος τῶν θείων προσταγμάτων, καὶ πάντα κατορθώσας δικαίως καὶ εὐλαβῶς πάντοτε, καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐξόδου αὐτοῦ, λέγει τὸ, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου· ὁ δ' ἐν ταραχαῖς καὶ πειρασμοῖς βιωτικοῖς ἀναστρεφόμενος, καὶ μηδέποτε τῶν θείων ῥημάτων ὑπήκοος γεγονὼς, πῶς λέξει τὸ, εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου· πάντοτε τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν, εἰς φαντασίας κοσμικὰς καὶ ἐπιθυμίας ἀσελγεῖς, ἀσχολουμένων· οὐκ ἔστιν οὕτως ἑορτάζειν κυρίῳ, οὐκ ἔστιν οὔτε μετὰ τοιούτων ἔργων θαῤῥεῖν καὶ ἐλπίζειν ἀπαντῆσαι αὐτῷ, κατὰ τὸ, ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου, εἰς ἀέρα.

Τοῦ Μεταφράστου. Ἐνταῦθα, οὐκ ἄχαρι ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον τὸ δοκοῦν ἐναντιολογεῖσθαι τοῖς [v. 39. p. 42. a.] εὐαγγελισταῖς, ἐπιλύσαι· πῶς γάρ φησι Ματθαῖος μὲν μετὰ τὴν γέννησιν εἰς Αἴγυπτον ἀπάγει τὸν Ἰησοῦν, οὗτος δὲ ὁ θεῖος δηλονότι Λουκᾶς, μετὰ τεσσαράκοντα διέλευσιν ἡμερῶν, εἰς Ἱεροσόλυμα; οὐδὲν ἀπᾷδον λέγοντες ἀλλήλοις, οὔτε μὴν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ πράγματος προσιστάμενον· δεύτερον γὰρ ἔτος ἤδη μετὰ τὴν γέννησιν παρελθὸν εἰς Αἴγυπτον ὁ Χριστὸς ἀπάγεται, Λουκᾶς δὲ τὰ ἐντὸς τούτου γενόμενα, καὶ ἃ παρῆκε Ματθαῖος, τὰ τῆς περιτομῆς λαμβάνει καὶ τοῦ καθαρισμοῦ· ἐπεὶ καὶ τοῦτο τοῖς εὐαγγελισταῖς σύνηθες, ἵνα μηδεὶς ᾖ περιττὸς, ὡς μηδὲν ἔχων εἰπεῖν πλέον· καὶ οὕτω τὰ πᾶσι παρειμένα, πᾶσι καὶ πεπλήρωνται· πῶς δὲ κἀκεῖνο ἐπιλυτέον ἡμῖν ἀμφιλογούμενον; κατὰ μὲν γὰρ τὸν θεῖον Ματθαῖον χρημα-

τισθεὶς ὁ Ἰωσὴφ, εἰς Ναζαρὲτ ἔρχεται· ὁμοῦ τὲ τὸν κίνδυνον φεύγων, καὶ τῇ πατρίδι ἐμφιλοχωρεῖν βουλόμενος· ὁ δὲ Λουκᾶς, οὐ φησι κατὰ χρησμὸν αὐτῷ τὴν ἄφιξιν ἐκεῖσε γενέσθαι· ἀλλ' ὅτι τὸν καθαρμὸν πληρώσαντες πάντα, πρὸς Ναζαρὲτ αὖθις ἐπανελθεῖν ἔγνωσαν, ἣν καὶ πατρίδα ἐπεγράφοντο, ὡς ἐκεῖ τὴν οἴκησιν πηξάμενοι· ἰστέον οὖν ὅτι τὸν πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον καθόδου χρόνον ἱστορῶν ὁ Λουκᾶς, οὐδὲ γὰρ πρὸ τοῦ καθαρμοῦ κατήγαγεν ἂν αὐτοὺς ἐκεῖσε, ἵνα μὴ δὲ παρὰ τὸν νόμον· μηδ' ὅτι οὖν γένηται, ταῦτα φησίν· ἔμενον γὰρ καθαρθῆναι πάντως, εἶτα εἰς Ναζαρὲτ ἐλθεῖν, καὶ τότε δὴ καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον· εἶθ' οὕτως ἐκεῖθεν ἀνελθόντες, εἰς Ναζαρὲτ αὖθις ἐλθεῖν ἐγκελεύονται· πρὸ τούτου δὲ οὐδαμῶς ἦσαν χρηματισθέντες ἐκεῖσε φοιτᾷν, ἀλλ' ἐμφιλοχωροῦντες ὡς ἔφημεν τῇ πατρίδι, αὐθαιρέτως τοῦτ' ἔπραττον· ἐπεὶ γὰρ παρ' οὐδὲν ἕτερον ἡ εἰς Βεθλεὲμ ἀνάβασις γέγονεν, ἢ διὰ τὴν ἀπογραφὴν, καὶ οὐδὲ στῆναι οὐδαμοῦ εἶχον, πληρώσαντες ἤδη διόπερ ἀνῆλθον, εἰς τὴν Ναζαρὲτ κατῄεσαν· οὐ τοίνυν ἀντιλογία παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς, ἀλλὰ διάφορος ἀπαγγελία· ἄλλο δέ ἐστι διαφόρως εἰπεῖν, καὶ ἄλλο ἐναντίως.

p. 43. a. Τοῦ Γεωμέτρου. Καὶ ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὅτι ηὔξανε τὸ παιδίον· καὶ ἐκραταιοῦτο, καὶ προέκοπτεν ἡλικίᾳ ἅμα καὶ χάριτι, καὶ σοφίας ἐπληροῦτο, μὴ ὡς θεοῦ ταῦτα νόμιζε· τί γὰρ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ὑπερτελείου καὶ κραταιοῦ, καὶ ὑπερπλήρους πάντων τῶν ἀγαθῶν, τελειώτερον, ἢ κραταιότερον, ἢ πληρέστερον; ἀλλ' ὡς ἀνθρώπου μὲν τὴν αὔξησιν καὶ προκοπήν· τὰ δ' ἄλλα διοριστέον, τὴν κραταίωσιν, τὴν ἑτέραν προκοπὴν τῆς χάριτος, τῆς σοφίας τὴν πλήρωσιν· οὔτε γὰρ ὡς θεοῦ ταῦτα, ἀλλ' οὔτε ὡς ἀνθρώπου πλεῖον κραταιουμένου παρὰ τοῦ ἐνοικοῦντος πνεύματος, ἢ προχωροῦντος, ἢ πληρουμένου, παρὰ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐφ' οὗπερ ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως πᾶν τὸ πλήρωμα κατῴκηκε τῆς θεότητος· ἀλλ' ὡς κατὰ μικρὸν αὐτῷ παραφαινομένης τῆς θείας χάριτος καὶ δυνάμεως· ἢ καὶ ὥσπερ ὀργάνῳ τῷ σώματι κατ' ὀλίγον χωροῦντι πρὸς τὴν ἐνέργειαν, συναπαρτίζεσθαι καὶ τῆς τοῦ τεχνίτου νομιζομένης κατ' ὀλίγον τέχνης ἢ ἐπιστήμης.

p. 45. a. v. 52. Τοῦ αὐτοῦ. Πλὴν οὐδὲ ἡ ἐπίδειξις αὐτῷ τῆς σοφίας παρ' ἡλικίαν, ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον καὶ ἡμῖν ὁ λόγος εἴωθεν ἤδη συμπληροῦσθαι τῆς διακρίσεως, ὁ τῆς δωδεκαετίας.

Τοῦ Μεταφράστου καὶ τοῦ Γεωμέτρου. Ὅμως, ὅτε δώδεκα ἐτῶν γεγονὼς ἦν, ἄνεισι μὲν ἅμα τοῖς γονεῦσιν, εἰς Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα τελεσόμενος· ὡς δὲ ἐκείνη πέρας εἶχεν ἐν ἡμέραις ἑπτὰ τελουμένη, αὐτοὶ μὲν ὑπέστρεφον, Ἰησοῦς δὲ ὑπομένει, τούτους λαθών· καὶ οἱ μὲν ἐζήτουν, ὁ δὲ τριῶν ἡμερῶν ἄδηλος ἦν· εἶτα φανερὸς αὐτοῖς γίνεται ἐν τῷ ἱερῷ μὲν καθεζόμενος, ὁμοῦ τὲ ἀκούων τῶν διδασκάλων, καὶ πρὸς ἐκείνους διαλεγόμενος, ἐκπλήττων τε τοὺς ἀκροατὰς ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι· κατὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ κραταιοῦσθαι αὐτὸν πνεύματι, καὶ σοφίᾳ προκόπτειν καὶ χάριτι, ὡς πολλοῖς τοιοῦτον ἀναφαινόμενον· λανθάνει δὲ τοὺς γονεῖς ὥστε μὴ παρ' αὐτῶν κωλυθῆναι τὴν πρὸς τοὺς νομομαθεῖς ἐκείνους διάλεξιν· εἰδότων ὥσπερ αὐτοῦ τὸ γράμματον, καὶ τοῦ μὴ προσπταίειν τοῖς λόγοις εὐλαβουμένων· ἢ ταῦτα τάχα καὶ διαφεύγων, μὴ δόξῃ τοὺς γονεις ἀτιμάζειν, τῷ ἀπειθεῖν ἐγκελευομένοις τὰ ἀνθρώποις ἀκόλουθα· διὰ ταῦτα ὑπομένει λάθρα, καὶ οὐδὲ τοῖς γονεῦσιν αὐτοῖς γινώσκεται· ἵνα μηδέτερον, ἢ φανερὸς γενόμενος κωλυθῇ, ἢ καὶ ἀπειθῇ κωλυόμενος· ὅρα δὲ ὅπως καὶ ἃ προσήκει παιδίῳ ποιεῖ· οὐ γὰρ προπετῶς διδάσκει τοὺς νομομαθεῖς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς, καί τοι μόνος αὐτὸς αὐτόχρημα σοφία καὶ λόγος ὢν καὶ χορηγὸς τῆς σοφίας· ἀλ-

λὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο, μέτρα καὶ ἡλικίας καὶ ἀξίας αὐτός τε καλῶς εἰδὼς καὶ τοῖς ἄλλοις ὁρίζων, τοῖς ἱερεῦσι καὶ διδασκάλοις τοῦ διδάσκειν παραχωρεῖ· αὐτὸς δὲ ἀκούει τὲ καὶ ἐπερωτᾷ μετὰ πολλῆς ἀμφότερον τῆς συνέσεως· λογικῶς τὲ γὰρ ἐρωτᾷ· καὶ ἀκροᾶται συνετῶς, καὶ ἀποκρίνεται συνετώτερον, ὃ καὶ τὸ θαῦμα πολλῷ μεῖζον ἐποίει τῆς ἀκροάσεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ μὲν θαυμασία μήτηρ, σπλάγχνων μητρικῶν ἡττωμένη, καὶ τέκνον αὐτὸν περιπαθῶς καλεῖ, καὶ ὡς ἐγκαλοῦσα, προτείνει τὴν μετ' ὀδύνης ζήτησιν, καὶ πάντα ὁμοῦ ὡς μήτηρ, καὶ παῤῥησιαστικώτερον, καὶ ἀνθρωπινώτερον, καὶ περιπαθέστερον, διαλέγεται· τί τοῦτο τέκνον ἐποίησας ἡμῖν; καὶ ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι, ἐζητοῦμέν σε· αὐτὸς δὲ λύει πάντα διὰ τοῦτο καὶ περὶ πατρὸς ἐκείνης τοῦ δοκοῦντος εἰπούσης, ὁ Χριστὸς ὥσπερ τὸ ῥηθὲν διορθούμενος, περὶ τοῦ ὄντως λέγει πατρὸς, εἰς ἔννοιαν αὐτὴν ἐμβάλλων τῆς ἀληθείας· καὶ μὴ χαμαὶ βαίνειν, ἀλλ' εἰς ὕψος αἴρεσθαι παρασκευάζων· οὐκ ᾔδειτε λέγων, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί με; οὕτω δείκνυσιν ἑαυτὸν ὄντα φύσει θεὸν, εἴγε τῆς αὐτῆς φύσεως ὁ παῖς τῷ τεκόντι· ἐπεὶ δὲ τοῦ πατρὸς ὁ ναὸς, ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς ἦν ἐκεῖνος, κἂν αὐτοῖς τὸ ῥῆμα συνετὸν οὔπω γέγονεν· ἐνταῦθα πρώτως ἀνδρικώτερον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν θειότερον, πρὸς τοὺς οἰκείους διαλέγεται, καὶ δείκνυσιν ὅτι καὶ ἕτερος ὁ πατὴρ αὐτῷ, καὶ ὅτι οὐχ' ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ ἀλλὰ καὶ ὡς θεῷ, καὶ τὴν μητέρα αὐτῷ προσεκτέον, καὶ ὅτι ὁ τοῦ πατρὸς οἶκος, ὁ ναὸς δηλαδὴ, καὶ αὐτοῦ οἶκος ἐστὶ, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοῦ πατρὸς· καὶ ὅτι αὐτοὺς ἐγκλητέον μᾶλλον ἀγνοοῦσι ταῦτα, καὶ μηδὲν μή τε λαλοῦσι μή τε φρονοῦσι τῶν πρὸς ἀλήθειαν· ἐνταῦθα πρώτως τοῦ ἀληθῶς πατρὸς φανερώτερον μνημονεύει, καὶ παραγυμνοῖ αὐτοῦ τὴν θεότητα.

Τοῦ Γεωμέτρου. Τοῦτο πρῶτον δεῖγμα τῆς τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ σοφίας τε καὶ δυνάμεως· p. 45. b.
τὰ γὰρ καλούμενα παιδικὰ, μὴ παιδαριώδους μόνον, ἀλλὰ καὶ δαιμονιώδους ἡγώμεθα γνώμης καὶ προαιρέσεως· οὐ μόνον ὡς τῶν ἡμετέρων λογίων τὲ καὶ εὐαγγελίων παρέγγραπτα, ἀλλὰ καὶ λίαν κακοτέχνου τινὸς κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπινοήματα, διαβάλλειν ἐκ τούτων τῶν μυθευμάτων ἐπιχειροῦντος καὶ τἄλλα τῶν ἡμετέρων· πλὴν εἰ μόνα τὶς ἐκεῖνα προσδέχεσθαι βούλοιτο, παρὰ πολλῶν λεγόμενά τε καὶ πιστευόμενα· ἅτε μή τε τοῖς ἄλλοις τῶν ἡμετέρων ἐναντιούμενα· πρὸς δὲ καὶ τοῖς προφητικοῖς σύμφωνα, ὅτι καὶ τὴν ὥραν τοῦ σώματος, ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι τῆς μητρὸς ἐμφερὴς καὶ τὸ ἦθος ἐπιτερπής· τῷ δὲ κάλλει, τὴν ἡλικίαν ἀνάλογος, καὶ ἰδεῖν μὲν χαριέστατος ὁμοῦ καὶ σεμνότατος, ὁμιλῆσαι δὲ γλυκύτατος ἅμα καὶ εὐγλωττότατος, ἐπιστρεφὴς δὲ πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ συννοίας τὰ πολλὰ φαινόμενος· οἷα καὶ γέμων φρονήματος, καὶ συνελόντα φάναι· καθάπερ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὁμιλίας καὶ καταστάσεως, εἰ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον, ὅρος καὶ λόγος· ἡ δὲ πρᾳότης αὐτῷ τὸ ἐπίσημον, καὶ ὅτι μή ποτε μήτε ξυρὸς ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς· μήτε δὲ χεὶρ ἀνθρώπου, πλὴν τῆς αὐτοῦ μητρὸς· ἀλλ' οὕτω μὲν τότε καὶ τὸν δοκοῦντα πατέρα, καὶ τὸ συνέδριον, καὶ πάντας τοὺς παρόντας ἐξέπληξεν ὁμοῦ καὶ διωρθώσατο.

Τοῦ Μεταφράστου. Κάτεισι μετὰ τῶν γονέων ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ναζαρὲτ ὁ κύριος· καὶ διατελεῖ τούτοις ὑποταττόμενος, γονεῖς τιμᾷν παιδεύων ἐκ τοῦ οἰκείου· καὶ ὅπερ αὐτὸς ἐντειλάμενος ἦν, τοῦτο πρῶτος πληρῶν, καὶ τιμᾷν οὕτω διδάσκων γονεῖς, τιμᾷν δὲ πάντως μετὰ θεόν· ἐκείνων γὰρ προτιμοτέραν εἶναι τὴν θεοσέβειαν· διὰ τοῦτο καὶ παραλιπὼν αὐ-

τοὺς, τῷ ναῷ προσμένει, καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον, ἰσχυρότερον εἶναι δεῖν τοῦ φυσικοῦ κελεύει καὶ πατρικοῦ.

Τοῦ Γεωμέτρου. Πᾶσαν γὰρ αὐτοῦ τὴν ἀναμεταξὺ μέχρι τοῦ βαπτίσματος καὶ ἀναδείξεως ἡλικίαν, ὡς ἄνευ ἐπιφανοῦς τινος καὶ δημοσίου θαυματοποιΐας καὶ διδασκαλίας ὁ εὐαγγελιστὴς ἑνὶ ῥήματι συνελὼν, τοιαύτην αὐτῷ μαρτυρεῖ πολιτείαν ὁμοῦ καὶ νομοθεσίαν, λέγων, ὅτι ἦν ὑποτασσόμενος τῇ μητρὶ αὐτοῦ· πῇ μὲν γὰρ τῷ λόγῳ νομοθετῶν πρότερον, δεύτερον αὐτὸς ὡρᾶτο τῷ βίῳ τοῦτο βεβαιῶν καὶ κατασφραττόμενος· ὡς τὸ, μηδεὶς ζετείτω τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὸ τοῦ καλοῦ ποιμένος τοῦ τιθέντος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων· αὐτὸς γὰρ μετ' οὐ πολὺ φαίνεται τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ζητῶν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν προϊέμενος· πῇ δὲ τῷ βίῳ πρότερον παραδεικνὺς τὸ παράδειγμα, δεύτερον καὶ διὰ τοῦ λόγου προὐτίθει τὸ νομοθέτημα· καθάπερ τὸ μὴ ἐπιθυμεῖν, μὴ δὲ ὀμνύειν, μηδὲ ὀργίζεσθαι, καὶ τἄλλα τῶν ἐντολῶν· αὐτὰ γὰρ αὐτὸς πρότερον πάντα, καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου φυλάξας, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτάξας φαίνεται· ὥστε πῇ μὲν προηγεῖσθαι τοῦ νόμου τὸν τρόπον, πῇ δὲ τοῦ τρόπου τὸν νόμον· ὥσπερ κἀνταῦθα τρία ταῦτα πρὸ τῶν ἄλλων νομοθετήσας, ἢ καὶ νομοθετῆσαι μέλλων, τό τε τὸν θεὸν ἀγαπᾷν, καὶ τὸ τοὺς γονεῖς τιμᾷν, τὸν δὲ θεὸν καὶ αὐτῶν τούτων προτιμᾷν τῶν γονέων, καὶ τοῦ φυσικοῦ τὸ θεῖον, καὶ τοῦ καλοῦ προτιθέναι φίλτρον, ὅρα πῶς αὐτὸς προλαβὼν, οὐ τούτους φυλάττει τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων τὴν τάξιν καὶ τὴν προτίμησιν· πρότερον μὲν τὸν αὐτοῦ τιμῶν πατέρα τὲ καὶ θεὸν· καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ, τὰ αὐτοῦ ποιῶν, ἐν τῷ ἱερῷ τῶν ἱερῶν λογίων ἀκροώμενος καὶ διαλεγόμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν γονέων ἐπεγκαλούμενος, ὑπερτιθεὶς καὶ ἀντεκαλῶν, καὶ δευτέρου λόγου τἄλλα ποιούμενος, ἔπειτα καὶ τοῖς γονεῦσι διὰ τέλους ὑποτασσόμενος.

p. 46. a. Τοῦ Μεταφράστου καὶ τοῦ Γεωμέτρου. Ὅρα μοι καὶ αὖθις τὴν σοφωτάτην γυναικῶν Μαρίαν· τὴν μητέρα τῆς ὄντως σοφίας καὶ ἀποῤῥήτου γνώσεως, ὅπως μαθήτρια γίνεται τοῦ παιδὸς· οὐ γὰρ κατὰ παῖδας, μᾶλλον δὲ οὐ κατ' ἄνδρας, ἢ ἄνθρωπον ὅλως· ἀλλ' ὡς θεῷ προσεῖχε λοιπὸν, καὶ θείας πράξεις τὲ καὶ φωνὰς τὰς ἐκείνου φωνὰς ἡγεῖτο καὶ πράξεις· ὅθεν οὐδὲν αὐτὴν τῶν ὑπ' ἐκείνου λεγομένων ἢ πραττομένων ἐξέπιπτεν, ἀλλὰ καθάπερ τὸν λόγον αὐτὸν ἐν ταῖς λαγόσι τὸ πρότερον, οὕτω καὶ νῦν τοὺς αὐτοῦ λόγους καὶ τρόπους, καὶ πάντα τὰ πολιτεύματα συλλαμβάνουσα, καὶ ὡσπερεὶ τρέφουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, τοῦτο μὲν καθ' ἑαυτὴν ἀνεσκόπει τά τε εἴδη καὶ κάλλη καὶ τὰς δυνάμεις, τοῦτο δὲ καὶ τὸν καιρὸν ἀνέμενε τῆς πάντων τούτων ἐκδηλοτέρας ἀποκαλύψεως· καὶ τοῦτο μὲν, ὡς τύποις καὶ νόμοις κατὰ παντὸς τοῦ βίου ἐκέχρητο· τοῦτο δὲ, καὶ ὡς τεκμηρίοις τῶν μελλόντων περὶ αὐτὴν καὶ τὸν ταύτης υἱὸν ἀποῤῥήτων μυστηρίων καὶ τῶν θαυμάτων.

Τοῦ Μεταφράστου. Διετήρει γάρ φησι πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, ὥσπερ δὴ καὶ πρότερον ἐπὶ τῇ τῶν ποιμένων ἐπιστασίᾳ, καὶ οἷς ἐκεῖνοι ἑωρακότες καὶ ἀκούσαντες ἐξηγόρευον· καὶ τότε γὰρ ταῦτα πάντα ἡ Μαρία συνετήρει· οὐ γὰρ ὡς παιδίῳ τινὶ προσεῖχεν· ἀλλὰ περὶ πλείστου τὰ λεγόμενα ἐποιεῖτο, καὶ οὐδὲν ἦν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, ὃ μὴ ἄξιον αὐτὴ σπουδῆς ἐποιεῖτο, καὶ εἰς καρδίαν ἔκρυπτεν ἐμμελῶς, σπέρματα εἶναι ταυτὶ καὶ μηνύματα θείων τινῶν καὶ ἀποῤῥήτων πραγμάτων, καλῶς κρίνουσα.

Βικτώρος. Ὅθεν οὐδὲ ὁ Λουκᾶς ἁπλῶς εἶπεν ὅτι προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι, ὥστε ἐν τῇ γνώσει τῇ παρὰ πολλοῖς προσθήκην ἀεὶ δεχόμενος· οὕτω φησὶ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγό-

ρεος ἐν τῇ πρὸς Κληδόνιον· εἴτις ἐξ ἔργων τετελειωμένων, ἢ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἢ υἱοθεσίας ἠξιῶσθαι λέγει, καθάπερ οὓς Ἕλληνες παρεγγράπτους εἰσάγουσιν, ἀνάθεμα ἔστω· τὸ γὰρ ἠργμένον, ἢ προκόπτον ἢ τελειούμενον, οὐ Θεός· κἂν διὰ τὴν κατὰ μικρὸν ἀνάδειξιν οὕτω λέγηται.

Ἀμφιλοχίου. Προέκοπτεν οὖν κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἀνδρουμένου κατὰ φύσιν τοῦ σώματος· σοφίᾳ, διὰ τοὺς παρ' αὐτοῦ τὰ θεῖα σοφιζομένους· χάριτι, ἐφ' ᾗ εὐφραινόμενοι προκόπτομεν, πιστεύοντες ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λελαλημένοις περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος· παρὰ Θεῷ, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς τετελείωκε σαρκωθεὶς καὶ ἡμᾶς λυτρωσάμενος· καὶ παρὰ ἀνθρώποις, διὰ τὴν αὐτῶν ἐξ εἰδωλολατρίας ἐπὶ τριαδικὴν θεογνωσίαν μετάστασιν· κατὰ τούτους τοὺς τρόπους προέκοπτε· καὶ ἀληθεύει ὁ εὐαγγελιστής· οὐ γὰρ κατὰ τοὺς ἄφρονας, ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον.

## C A P. III.

Τοῦ Μεταφράστου. Ἀλλ' ὅπερ ἐξ ἀρχῆς λέγειν προὐθέμεθα, ὅτε ἐτελεύτα μὲν ἤδη τὸν v. 1. p. 48. a.
βίον μοναρχῶν Αὔγουστος, ἀφ' οὗ καὶ ὁ μὴν μετωνομάσθαι σεξτίλιος καλούμενος πρότερον, καὶ οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς ἐκεῖθεν τὴν κλῆσιν ταύτην ἐκληρονόμησαν· Τιβέριος δὲ μετ' ἐκεῖνον, τὸ τῆς μοναρχίας κράτος ἀναδησάμενος, ἔτος πέμπτον ἤδη πρὸς τοῖς δέκα τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπειλημμένος διήνυεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς Ἡρώδου τότε βασιλείας εἰς τέσσαρας διαιρεθείσης ἀρχὰς, καὶ τοῖς ἰσαρίθμοις αὐτοῦ υἱοῖς ἐπινεμηθείσης, οἵ γε Ἀρχέλαος, καὶ Ἡρώδης, Φίλιππός τε, καὶ Λυσανίας ἐτύγχανον ὄντες· καὶ πρώτης μὲν τετραρχίας τῆς Ἰουδαίας οὔσης, Ἀρχέλαου δὲ ταύτην, ὃς ἐν υἱέσιν ἐπρώτευεν αὐτῷ διέποντος, τούτων ἤδη πάντων τῷ ῥωμαικῷ σκήπτρῳ, μετὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν, αὐχένα κλινάντων· ἄρχοντάς τε καὶ ἡγεμόνας, οἷς ἡ τῶν δημοσίων φροντὶς ἐπιστεύετο τῆς Ῥώμης ἐκδεχομένων, ἡγεμονεύοντος τηνικαῦτα Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, ὃς ἐς τὰ μάλιστα Τιβερίῳ Καίσαρι προσκείμενος ἦν· καὶ παρὰ τοῦτο καὶ γέρας τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας τὴν ἡγεμονίαν ταύτην ἀπειληφώς· ἔδει γὰρ ἐλθόντος Χριστοῦ, ᾧ καὶ τὸ ἄρχειν κατὰ τὴν προφητείαν ἀπέκειτο ἐκλιπεῖν ἄρχοντας ἐξ Ἰούδα· καὶ τετραρχοῦντος Ἡρώδου, Φιλίππου, Λυσανίου, ἐπὶ ἀρχιερέως Ἄννα καὶ Καϊάφα, τότε δὲ Ἰωάννης, ἔτι τῶν ἐν ἐρήμῳ διατριβῶν εἴχετο· ἡ ἔρημος γὰρ εἶχε τὸν μέγιστον ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, μετὰ τῆς τροφῆς ἐκείνης, καὶ τῆς ζώνης, καὶ τοῦ ἐσθήματος· ἣν ἐκ παίδων ᾤκησε, τὸν ἀγγελικόν τε καὶ ἄσκευον βίον ἀσκούμενος· οὐ στέγης γὰρ, οὐ κλίνης, οὐ τραπέζης, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενὸς ἐδεῖτο, οὐ γῆν ἤροσεν, οὐκ αὔλακα ἔτεμεν, οὐκ ἐν ἱδρῶτι προσώπου, ὅπερ ἐμὸν οἶδα καὶ πατρικὸν ἐπιτίμιον, ἄρτον ἔφαγεν, ἀλλὰ δένδρων μὲν ἀκρίδες αὐτῷ ἡ τροφή· ἐκ τριχῶν δὲ καμήλου σχεδιασθὲν αὐτῷ τὸ ἱμάτιον, ἵνα καὶ τοὺς ἐν κόσμῳ, οἷς ἄρτι ἐπιδεδημηκὼς ἦν, λιτότητα παιδεύσῃ· καὶ πείσῃ τῶν τε ἀνθρωπίνων ὑπερορᾷν, καὶ τὴν ἀρχαιογενῆ τῷ ὄντι μεταδιώκειν εὐτέλειαν· ᾗ πρότερον ὁ Ἀδὰμ τιμηθεὶς, ἱματίων ἥκιστα ἐδεῖτο· δῆλον γὰρ ὡς μετὰ τὴν παράβασιν, ἡ χρῆσις τῶν ἐνδυμάτων.

Τοῦ αὐτοῦ. Οἷον γοῦν εἰς ἔκπληξιν ἦν, ἄνθρωπος τριακοστὸν ἔτος τὴν ἔρημον ᾠκηκὼς ὥσπερ ἀειφυγίαν ἑαυτοῦ καταψηφισάμενος, καὶ τὴν πρὸς ἀνθρώπους ἅπαντας ἀμιξίαν· θηρίοις δὲ τὴν μονήρη ζωὴν ἑλόμενος, ἄρτι πρῶτον εἰς ὅρασιν ἀνθρώποις ἥκων· ἐξέτι γὰρ

σπαργάνων συμφθεγγομένη ἡ πρὸς τὰς ἐρήμους φιλοχωρία, οὐδενὸς οὐδέ ποτε τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιδεὴς γενόμενος, συμφθεγγομένην τῷ τρόπῳ καὶ τὴν μορφὴν ἅμα καὶ τὴν στολὴν ἐφελκόμενος, ἀρχιέρεως υἱὸς ὑπάρξας· μαρτυροῦντά τε περὶ αὐτοῦ τὸν Ἡσαΐαν ἄντικρυς ἐπαγόμενος· τὸ γὰρ, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, δηλαδὴ περὶ αὐτοῦ λέλεκται· καινός τις Ἠλίας ἐκ πάντων ἐπιδεικνύμενος· μᾶλλον δὲ κἀκείνου τί πλέον ἀναπείθων ἔχειν, ὅσῳ πλείους αἱ ἐν ἐρήμοις καθάπαξ διατριβαὶ, τῶν ἐν πόλεσιν· ἐν αἷς ὁ Ἠλίας ταύτῃ τοι καὶ αἰδέσιμος Ἰουδαίοις ὑπερφυῶς ἦν, καὶ τὴν ἐπίπληξιν φορητός.

v. 3. p. 49. a. Φωτίου καὶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Ἔξεστι δὲ ἴσως φρονεῖν τε καὶ λέγειν, ὡς παρεῖχε μὲν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν καὶ τὸ τοῦ Προδρόμου βάπτισμα· οὐ πάντων δέ· ὥσπερ οὐδ' αἱ νομικαὶ τελεταὶ καὶ θυσίαι· οὐδὲ γὰρ τῶν ἐκ προνοίας φόνων, οὐδ' οὐδ' εἴ τις ἀλλοτρίους γάμους διώρυξεν, οὐδ' ὅσα τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ οὐράνιον πῦρ τοῖς ἐνόχοις ζημίας ἐπέβαλλεν, οὐδ' ἄλλων πολλῶν ἐξαγίστων καὶ παραπλησίων ἔργων τὴν κάθαρσιν, οὔτε ὁ νόμος οὔτε τὸ Ἰωάννου διεπράττετο βάπτισμα· ἀλλὰ τούτων ἁπάντων ὁ μὲν νόμος ὅσα μὴ προλαβὼν ὁ πρῶτος νομοθέτης εἰσεπράττετο, δικαστὴν τὸ ξίφος ἐκάθιζε· τὸ δὲ Ἰωάννου βάπτισμα, εἰς τὸ κοινὸν καὶ σωτήριον, ὡς πολλῷ μεῖζον ὑπάρχον τῆς ἰδίας ἰσχύος, παρέπεμπε· παρεῖχε μὲν οὖν καὶ τὸ τοῦ Προδρόμου βάπτισμα, ὥσπερ εἴρηται, τὴν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν· οὐ πάντων δέ· τοῦτο γὰρ τοῦ δεσποτικοῦ τὸ ἐξαίρετον· παρεῖχε δὲ, προευτρεπίζον τῷ σωτηρίῳ τὴν τελειότητα· καὶ λουτρὸν ἦν πρὸ λουτροῦ· καὶ ἄφεσις ἐκ μέρους, πρὸ τῆς παντελοῦς ἀφέσεως· καὶ ἀτελὴς κάθαρσις προοιμιαζομένη τὴν τελειοποιόν· καὶ καθαῖρον μὲν τὰ φθάσαντα τῶν ἁμαρτημάτων, οὐδὲν δ' ἀσφαλὲς οὐδ' ἐχέγγυον περὶ τῶν μελλόντων χαριζόμενον· τὸ δεσποτικὸν δὲ καὶ σωτήριον, πάντων μὲν τῶν προλαβόντων ῥύσιον, ῥώμης δὲ παρεκτικὸν καὶ ἰσχύος, μὴ κατὰ τὰς πρώτας ὀλισθήσεις ἔτι πρὸς τὰ πάθη κατασύρεσθαι· καὶ τὸ μὲν, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν ἀναφέρει βασιλείαν· καὶ τὸ μεῖζον πάντων, υἱοθεσίαν χαρίζεται· τὸ δὲ τινῶν μὲν ἄφεσιν παρέχει, οὔτε δὲ κληρουχίαν οὐρανῶν βασιλείας, οὐδὲ πολλῷ μᾶλλον πρὸς υἱοθεσίας ἀναβιβάζει ἀξίωμα· ἐντελέστερον δὲ περὶ τούτων, ἐν τῷ Ἰωάννῃ καὶ τῷ Ματθαίῳ εἴρηται· ἐκεῖσε οὖν τοὺς φιλολόγους παραπέμψαντες, ἡμεῖς ἐπὶ τὰ ἐχόμενα ἴωμεν.

v. 8. p. 51. b. Βασιλείου. Ἁπλῶς τὰ ἀντικείμενα τῇ ἁμαρτίᾳ ἔργῳ δικαιοσύνης, ἅπερ ὁ μετανοῶν, καρποφορεῖν ὀφείλει.

p. 52. a. Τοῦ αὐτοῦ. Οὔτε γὰρ ἵππον ταχὺν ποιεῖ ἡ τοῦ πατρὸς περὶ τὸν δρόμον εὐμοιρία, οὔτε κυνὸς ἐγκώμιον, τὸ ἐκ ταχυτάτων φῦναι· ἀλλ' ὥσπερ τῶν ἄλλων ζώων ἡ ἀρετὴ ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖται ἑκάστῳ, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἴδιος ἔπαινος, ὁ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ κατορθωμάτων μαρτυρούμενος· αἰσχρὸν δὲ ἀλλοτρίοις κόσμοις κοσμεῖσθαι, τῇ οἰκείᾳ ἀρετῇ μὴ διαφαίνοντα.

p. 52. b. Φωτίου. Τὸ οὖν, δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ, κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον, ἄνευ τινὸς βαθυτέρας ἐπινοίας, ἐκδιδάσκοι ἂν, ὅτι καθ' ὃν τρόπον ἐκ τῆς εὐδιαχύτου καὶ ἀπαγοῦς καὶ γεηρᾶς ὕλης συνέπηξεν ὁ θεὸς τῷ ζώῳ σῶμα, καὶ εἰς ἀνθρώπου φύσιν καὶ εἶδος διεμορφώσατο τὴν κόνιν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ῥᾷον τε καὶ οὐδὲν ἐργῶδες ἐκ τῆς στερεωτέρας φύσεως τῶν λίθων, ἀνθρώπου ὑπόστασιν συντεθῆναι, θεοῦ τεχνίτου τὴν πλάσιν ἀναδεχομένου, καὶ τέκνα τοὺς γεγονότας ἐκ τοῦ τοιούτου φυράματος χρηματίσαι τοῦ Ἀβραάμ· οὐ γὰρ ἧττον εἰς θαῦμα, ἵνα μὴ λέγω καὶ μεῖζον, κόνιν εἰς ἀνθρώπου

συμπῆξαι τε καὶ συναρμόσαι σάρκα, καὶ λίθου φύσιν στεῤῥὰν εἰς σώματος ζώου μεταπλάσαι χρείαν· ἄλλως τε οὐ μόνον ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ χοὸς παράδοξον ἔσχε τὴν γένεσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Λὼτ γυνὴ εἰς στήλην ἁλὸς ἀπολιθωθεῖσα, τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἀδιήγητόν τε καὶ ἀκατάληπτον ἀνακηρύττει ἐν τῷ ἀδιαλύτῳ τοῦ θαύματος, τὴν τῆς φύσεως ἀπόθεσιν ἄνευ ἐπιφανοῦς φθορᾶς, ἑτέρας μορφῆς ἐπιδεικνυμένη καὶ ὑποστάσεως γένεσιν· καὶ ὃ μὲν γέγονεν, οὐκ ἦν· ὃ δὲ μὴ οἷόν τε ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς γενέσθαι, χωρὶς ὑπέστη τῆς τοῦ προτέρου διαλύσεως· ὁ τοίνυν θεὸς, ὁ ταῦτα παραδοξοποιῶν, καὶ τότε δίκην εἰσπραττόμενος γύναιον ἓν παραβάσεως ἐντολῆς, ὁ θέλων τὸν ἄνθρωπον σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τί οὐκ ἂν δράσειεν διὰ φιλίαν, εἰ λίθων ὄψεται φύσιν ἐπιτηδειοτέραν παρέχουσαν χρείαν εἰς τὸ γενέσθαι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· οὐ γὰρ οὕτω ῥᾷον τοῖς ἰουδαίοις τοῦ Ἀβραὰμ χρηματίζειν τέκνα, ὧν οὐκ ὀλίγον μέρος τοῦ γένους ἐξώσθησαν, ὡς τῷ θεῷ διὰ τῶν λίθων αὐτῷ πολλοὺς υἱοὺς ἀπεργάσασθαι· εἰ δέ τις ἐθέλοι καὶ προφητικὸν ἀνακηρύττειν τὸ ῥῆμα ἔργον, οἱ τότε ῥηθέντες λίθοι τῷ Προδρόμῳ, ἐξ ὧν τῷ Ἀβραὰμ ἐχρησμῴδησεν ἀνίστασθαι τέκνα, οὗτοι δὴ κατὰ τὸ ἑκούσιον τοῦ σωτῆρος πάθος τῷ δεσποτικῷ ῥαγέντες πάθει καὶ διασχισθέντες καὶ οἷον ἐγκύμονες γεγονότες τῷ θαύματι, πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, εἰς εὐσέβειαν ὠδίνησάν τε καὶ ἀπέτικον, οἷα δὴ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ οὐρανίῳ κηρύγματι, τῷ καθ' ἑαυτοὺς παθήματι τῆς ἐπὶ τῷ σωτῆρι τόλμης καὶ πλάνης τοὺς ἀνθρώπους ἀνακαλοῦντες, καὶ πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας χειραγωγοῦντες, καὶ πρὸς τὸ τῆς παλιγγενεσίας δῶρον ὁρᾶν, ἀφορμὰς χαριζόμενοι· οὓς καὶ ἡ κοινωνία τῆς πίστεως, υἱοὺς Ἀβραὰμ νομίζειν οἶδε μᾶλλον, ἢ τοὺς ἐξ αἵματος· εἰ δὲ διὰ τοῦ γράμματος ἐπιβαίνειν τινὸς θεωρίας βούλει, λίθοι μὲν νοοῖντο, οἱ τῶν ἐθνῶν πεπωρωμένοι καὶ σκληροκάρδιοι· ἐξ ἐκείνων δὲ ὁ τοῦ Ἀβραὰμ κλῆρος ἀναπεπλήρωται, μεταβληθέντων ἐκ τῆς πωρώσεως ἐπὶ ὁρᾶν τὸ σωτήριον· καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης, εἰς τὴν μυσταγωγίαν τοῦ πνεύματος.

Βασιλείου. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι πᾶν ὃ ἂν ἔχῃ τὶς πλέον τοῦ ἐπιδεομένου τῶν v. 11.
πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ὀφειλέτης ἐστὶν ἐκεῖνον εὐεργετῆσαι, κατ' ἐντολὴν τοῦ κυρίου τοῦ καὶ δεδωκότος ἃ ἔχομεν· τί γάρ, φησιν; ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; καὶ πάλιν· τὸ ὑμῶν περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα· κἀνταῦθα ὁ ἔχων δύο χιτῶνας ἢ βρώματα, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι.

Τοῦ αὐτοῦ. Καί γε τὸ τοῦ πυρὸς βάπτισμα, τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν δηλοῖ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· ἑκάστου ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· καὶ πάλιν· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦ κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρὸς καὶ μερίζοντος, ὡς σλαμπὲς μὲν εἶ- v. 16. p. 54. a.
ναι τὸ πῦρ κολάσεως, ἄκαυστον δὲ τὸ φῶς ἀπομεῖναι τῆς ἀναπαύσεως· φησὶ δέ που καὶ Ἡσαΐας, ὅτι ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών, καὶ τὸ αἷμα Ἱερουσαλὴμ ἐκκαθαριεῖ ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ ἐν πνεύματι καύσεως· τρανῶς τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωάννῃ προαγορεύων, περὶ τοῦ κυρίου λέγοντι, ὅτι αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· περὶ δὲ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐγὼ ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι, εἰς μετάνοιαν· ἐπεὶ οὖν ἀμφότερα συνῆψεν ὁ κύριος, τό τε ἐξ ὕδατος εἰς μετάνοιαν, καὶ τὸ ἐκ πνεύματος εἰς ἀναγέννησιν, καὶ ὁ λόγος ἀμφότερα αἰνίσσεται τὰ βαπτίσματα, μή ποτε τρεῖς εἰσὶν αἱ ἐπίνοιαι τοῦ βαπτίσματος, ὅ τε τοῦ ῥύπου καθαρισμὸς, καὶ ἡ διὰ τοῦ πνεύματος ἀναγέννησις,

ο

καὶ ἐν τῷ πυρὶ τῆς κρίσεως βάσανος; ὥστε τὸ μὲν ἐκπλύνειν, πρὸς τὴν ὧδε ἀπόθεσιν τῆς ἁμαρτίας λαμβάνεσθαι· τὸ δὲ πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως, πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι διὰ τοῦ πυρὸς δοκιμασίαν· δέονται δὲ αἱ μὲν κατὰ ἄγνοιαν ἁμαρτίαι, οἱονεὶ ῥύπος τὶς οὖσαι, τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ψυχῆς ἀφανίζουσαι, καὶ τῷ φυσικῷ κάλλει αὐτῆς λυμαινόμεναι, τοῦ τῆς ἐκπλύσεως καθαρισμοῦ· αἱ δὲ πρὸς θάνατον ἁμαρτίαι τῶν ἑκουσίως ἐξαμαρτανόντων μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν, αἷμα προσαγορεύονται, δεόμεναι τῆς ἐν τῷ καύματι κρίσεως· ἔστι δὲ καὶ ἁπλούστερον ἐκλαβεῖν, ὅτι τὰ μὲν ἐπιπόλαια τῶν ἁμαρτημάτων, ῥύπῳ τινὶ ἔοικε· τὰ δὲ διὰ βάθους ἐκ διαθέσεως τῆς πρὸς τὸ κακὸν ἁμαρτανόμενα, αἵματι παρεικάζεται, διὸ καὶ διὰ τῆς τοῦ πνεύματος καύσεως ἐκκαθαρίζεσθαι τὸ αἷμα λέγεται· ῥητέον δὲ καὶ οὕτως.

p. 54. b. Κοσμᾶ μοναχοῦ. Ἐν πυρὶ βαπτίζει τελευταίῳ Χριστὸς τοὺς ἀπειθοῦντας καὶ μὴ θεὸν φρονοῦντας αὐτόν· ἐν πνεύματι δὲ, καινοποιεῖ δι' ὕδατος χάριτι τοὺς ἐπιγνώμονας αὐτοῦ τῆς θεότητος, τῶν πλημμελημάτων λυτρούμενος.

Βασιλείου. Μηδένα δὲ παρακρουέσθω τὸ τοῦ ἀποστόλου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς τοῦ βαπτίσματος μνήμης πολλάκις παραλιμπάνοντος· μὴ δὲ διὰ τοῦτο ἀπαρατήρητον οἰέσθω τὴν ἐπίκλησιν εἶναι τῶν ὀνομάτων· ὅσοι, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· καὶ πάλιν· ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθητε· ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία, τοῦ παντός ἐστιν ὁμολογία· δηλοῖ γὰρ τόν τε χρίσαντα θεὸν, καὶ τὸν χρισθέντα υἱὸν, καὶ τὸ χρίσμα τὸ πνεῦμα· φαίνεται μέντοι ποτὲ καὶ μόνου τοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος μνημονεύσας· πάντες γάρ φησιν ἐν ἑνὶ σώματι, εἰς ἓν πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν· συμφωνεῖ δὲ τούτῳ, καὶ τὸ αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τέλειον ἄν τις εἴποι βάπτισμα ᾧ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ πνεύματος ἐπεκλήθη· χρὴ γὰρ ἀπαράβατον μένειν ἀεὶ, τὴν ἐν τῇ ζωοποιῷ χάριτι δεδομένην παράδοσιν· τὸν γὰρ προσθεῖναί τι ἢ ἀφελεῖν, ζωῆς ἐστι προδήλως τῆς αἰωνίου ἔκπτωσις· ὡς γὰρ πιστεύομεν, οὕτω καὶ βαπτιζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ταῦτα ἡμῖν εἰρήσθω εἰς τὸ, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.

Τοῦ Μεταφράστου. Οὕτως οὐκ ἐπῆρε τὸν Βαπτιστὴν ἡ πάντων περὶ αὐτοῦ ἀπόνοια· οὔτε μὴν ὅλως ἐφάνη τῶν πρωτείων μεταποιούμενος, ἀλλὰ τὴν ἐσχάτην ἑαυτῷ μᾶλλον περιάπτων εὐτέλειαν· τί γὰρ ἕτερον ἡ τοῦ ἱμάντος δήλωσις, ἢ τὸ ἀπαγορεύειν τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὅλως παράθεσιν, καὶ μὴ δὲ ψιλὸν αὐτὸν λέγειν φημὶ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος, ἱκανὸς εἶναι λύειν; ἄλλως τε καὶ παρὰ ἰουδαίων διὰ τῆς τῶν ἱερέων καὶ λευϊτῶν ἀποστολῆς ἐρωτώμενος, ὡμολόγησε ταύτην· ὅτι περ αὐτὸς ἄντικρυς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, πάντα ποιούντων ὥστε συναρπάσαι τὸν Βαπτιστήν· εἰς τοῦτο γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῖς ἔφερε, καὶ ἡ τοῦ, τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, ἐρώτησις.

v. 17. p. 56. b. Κοσμᾶ μοναχοῦ. Ταῦτά τοι γεωργὸς ὁ καὶ δημιουργὸς, μέσος ἑστηκὼς ὡς εἷς ἁπάντων καρδίας ἐμβατεύει· καθαρτήριον δὲ πτύον χειρισάμενος τὴν παγκόσμιον ἅλωνα, πανσόφως διΐστησι, τὴν ἀκαρπίαν φλέγων, εὐκαρποῦσιν αἰώνιον ζωὴν χαριζόμενος.

Φωτίου. Ἀλλὰ τί δή ποτε ὁ Βαπτιστὴς εἰπὼν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὅτι βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐπήγαγεν ὅτι τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ; ἐπειδὴ τὸ, βαπτίσει ἐν πνεύματι, τὸν πλοῦτον

τῆς δωρεᾶς καὶ τὸ ὀφειλὲς τῆς εὐεργεσίας παρίστησι· καὶ γὰρ ἀπολύτρωσιν καὶ υἱοθεσίαν παρεχόμενος, πανταχόθεν ἡμᾶς περιαντλεῖ τοῖς τῆς χάριτος ἀειῤῥύτοις νάμασι· ταῦτα εἰπὼν τὰ σωτήρια, καὶ πολλῆς τῆς περὶ ἡμᾶς φιλοτιμίας γέμοντα, ἵνα μὴ δόξῃ τισὶν ὡς δωρήσασθαι μὲν τηλικαῦτα δῶρα παρῆν τῷ σωτῆρι βούλησίς τε καὶ δύναμις, τιμωρήσασθαι δὲ καὶ κολάσαι τοὺς ὑπευθύνους καὶ ἀπειθεῖς, οὐδεὶς αὐτῷ λόγος περιῆν· διὰ τοῦτο ἐπήγαγε διορθούμενος τὴν ἀπάτην αὐτῶν, ὅτι τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐςι· τουτέςιν οὐ μόνον ἐστὶν εὐεργετικὸς καὶ χορηγὸς ἄφθονος τοῖς ἐπιτηδείοις τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ κολαςικὸς τῶν ἐκθέσμων ἔργων, καὶ τῶν παραβάσεων τιμωρητικός· τὸ γὰρ πτύον, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ, πρόχειρος αὐτῷ ἡ ἀνταποδοτικὴ τῶν φαύλων πράξεων τιμωρία, ὥσπερ δὴ καὶ τῶν καλῶν ἡ ἀντιμισθία ἀνὰ χεῖρας αὐτῷ, ἡ διακρίνουσα καὶ χωρίζουσα δύναμις καὶ ἐξουσία τοὺς ἐνόχους τιμωρίας, τῶν ἀξίων τῆς εὐεργεσίας· ἐξ οὗ τὸν μὲν σῖτον ὃ νῦν ὁ τῶν δικαίων ὀνομάζεται χορὸς, εἰς τὰς ἄνω μονὰς ἀποθησαυρίζει τὰς αἰωνίους· οἷς δὲ τὸ ἀμεταμέλητον κακοῦ προσθήκη τοῖς ἡμαρτημένοις συνεφέλκεται, τούτους πυρὶ ἀσβέστῳ παραπέμπει τὴν τιμωρίαν οὐκ ἔχοντι λήγουσαν· εἰκότως δὲ τὸ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ πτύον, τὸ πρόχειρον αἰνιγματίζει καὶ ἕτοιμον· οὐ γὰρ μελέτῃ καὶ χρόνῳ, καὶ λογισμῶν ἐρεύνῃ διαχωρίζει τῶν βελτιόνων τοὺς χείρονας, ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐθέος καὶ παραχρῆμα διαστέλλει τῆς σωζομένης μοίρας τὸ τιμωρούμενον· ἠβουλήθη γὰρ, ἠκολούθησεν ἡ διάκρισις· προῆλθεν ἡ κρίσις, καὶ ἡ τιμωρὸς συμπροῆλθε δίκη· ἀθρόα γὰρ ἐνώπιον θεοῦ πάντα, ἐπεὶ καὶ ἡ τιμωρὸς ἐνέργεια καὶ δίκη, πάρεδρός ἐστι καὶ ὑπηρέτης τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων, ὥσπερ ἡ ἄφθονος καὶ φιλάνθρωπος καὶ κρείττων ἀμοιβῆς ἀνταπόδοσις, δι' ἧς ἡμῖν τὰ ἀμείνω πρυτανεύεται· σῖτον μέν τοι ὀνομάζει τὰ ἱερὰ λόγια· ἐκείνους, οἵ τινες την ἐξ ἀρχῆς εὐγένειαν φυλαξάμενοι, καὶ τῆς θεόθεν τῇ φύσει καταβληθείσης ἀρχεγόνου τε καὶ σωτηρίου σπορᾶς τὸ ἀνόθευτον καὶ καθαρὸν μέχρις αὐτῆς τῆς καρποφορίας, διεσώσαντο· ἄχυρον δὲ καὶ πυρὸς δαπάνην, οἷς ἡ ἐπιμιξία τῶν ζιζανίων παραφυεῖσα, τὴν τοῦ πνεύματος γεωργίαν ἐναπέπνιξε, καὶ ἀτελεσφόρητον ἀπειργάσατο· καὶ πρὸς τὴν τῶν σκυβάλων ἀχρηςίαν, τὴν τῶν καρπῶν ἐλπιζομένην ἀπέῤῥιψαν ὡραιότητα.

Βίκτωρος. Τίνος χάριν τοῦτο ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής; ἵνα μήτις νομίσῃ ταῦτα μό- v. 18. p. 57. a.
να εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ Βαπτιστοῦ πρὸς τὸν λαόν· ἀλλὰ προσενθυμεῖτο καὶ τὰ σεσιγημένα, ὧν ἔνια μετὰ ταῦτα ὁ θεολόγος Ἰωάννης, τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίῳ ἐνέταξεν· οἷον, ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ πάντες ἐλάβομεν· καὶ ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ ὅτι ἐκεῖνος μὲν, νυμφίος· αὐτὸς δὲ, φίλος καὶ νυμφαγωγός· κἀκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, αὐτὸν δὲ ἐλαττοῦσθαι· ἅμα δὲ καὶ ἐπιτέμνει τὰ κατὰ τὸν Βαπτιστὴν ὁ Λουκᾶς, μέλλων ἤδη περὶ τοῦ κυρίου διηγεῖσθαι· διὸ καὶ τοῦ Βαπτιστοῦ ἐμνημόνευσε· τίνα δὲ τὰ πολλὰ ἐκεῖνα, αὐτός τε τῇ ἀοριςίᾳ ἐκάλυψε, καὶ ἡμεῖς ἐσφραγισμένα καὶ συγκεκαλυμμένα παρελευσόμεθα· μὴ τῷ λόγῳ δημοσιεύσαντες, τὰ τῇ σιγῇ τιμηθέντα.

Τοῦ Μεταφράστου. Ἐπισημαίνεται τὸ ἀξίωμα ὁ εὐαγγελιςὴς, ἵνα πρὸς τὸν ἕτερον αὐτὸν Ἡρώ- p. 57. b.
δην εὐκρινῶς ἀντιδιαςείλῃ, ἐφ' οὗ Χριςὸς ἐγεννήθη· ἐκεῖνος γὰρ βασιλεὺς ἦν, οὗτος δὲ τετράρχης· ἐκείνου γὰρ οἰκείους ὧν εἰργάσατο δρεψαμένου καρποὺς, καὶ ὅλον τὸ σῶμα θεηλάτῳ πληγῇ βληθέντος, καὶ κακοῦ κακῶς ὀλωλότος, τετραχῶς αὐτοῦ ἡ βασιλεία διῃρέθη· Ἀρχελάου μὲν, Ἰουδαίας ἄρχοντος· τοῦ δὲ ὁμωνυμοῦντος αὐτῷ Ἡρώδου, καὶ Φιλίππου, καὶ Λυσανίου, τοῦ μὲν,

τῆς Γαλιλαίας· τοῦ δὲ, τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος χώρας· τοῦ τελευταίου δὲ, Ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος· οὐ παρέλκουσα οὖν τῷ εὐαγγελιστῇ ἡ τοῦ τετράρχου προσθήκη· ὁ Ἡρώδης γάρ, φησιν, ὁ τετράρχης· ἀλλ᾽ ὥστε τοῦτον ἀντιδιαστεῖλαι πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, Ἡρώδην καὶ αὐτὸν ὁμωνύμως καλούμενον· οὗτος τοίνυν ὁ τετράρχης, καὶ ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουε· τὸ μὲν γάρ, ἀπὸ τῆς τοῦ συνειδότος εἶχε κατακρίσεως, διεφθαρμένος ὢν τὸν βίον, καὶ κομιδῇ πλημμελής· τὸ δὲ, ἀπὸ τῆς τοῦ λέγοντος ἀρετῆς· καὶ οὕτω μὲν, ἀρετὴ δυσωπεῖν οἶδε καὶ τοὺς παντάπασιν ἀλλοτρίους· ἀλλ᾽ ἰσχυρὸν οὕτως ἀκόλαστος ἐπιθυμία, καὶ ψυχὴν δουλῶσα, τῶν πάντων ἀνυσιμώτατον, ὥσπερ ἄρα καὶ τὸν Ἡρώδην ἀθλίως σφόδρα διέθηκε, καὶ ὡς ἀνδραπόδῳ τῷ βασιλεῖ, φεῦ ἐχρήσατο· ὃς ὑπεριδὼν τῆς κατὰ νόμους αὐτῷ γεγενημένης γυναικὸς, καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν ἀτιμάσας φίλτρον, Ἀρέτα δὲ ἦν αὕτη τοῦ βασιλέως Ἀῤῥάβων θυγάτηρ, τοὺς πρὸς Ἡρωδιάδα κενοὺς ἔρωτας, τοῦ παντὸς ἠξίου· ταύτην γὰρ γυναῖκα οὖσαν τοῦ ἀδελφοῦ Φιλίππου, παρανόμως οὗτος ἠγάγετο, σπέρμα ἤδη τοῦ ἀδελφοῦ ἔχουσαν· ἐκείνοις γὰρ ἐφεῖτο μόνοις τοῦτο ποιεῖν, τοῖς παίδων ἄνευ ἀπολιποῦσι τὸν βίον· ἐφεῖτο δὲ κατὰ πρόνοιαν πάντως τοῦ ἀναστῆσαι σπέρμα τοῖς ἀδελφοῖς· τὴν δὲ Ἡρωδιάδα, καὶ ζῶντος ἔτι τοῦ ἀνδρὸς, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, Ἡρώδης διαστήσας, πόλεμον αἱρεῖται πρὸς Ἀρέταν, ὡς ἂν ἠτιμασμένης αὐτῷ τῆς θυγατρὸς, ἐν ᾧ πολέμῳ πάντα φησὶ τὸν Ἡρώδου στρατὸν διαφθαρῆναι· καὶ ταῦτα πεπονθέναι τῆς ἐπιβουλῆς ἕνεκεν τῆς κατὰ τοῦ Ἰωάννου γεγενημένης· τέως μέν τοι ἐπὶ τούτοις ὁ Βαπτιστὴς τὸν Ἡρώδην ἐλέγχων, ᾄδειν πρὸς κωφῷ ἐῴκει, καὶ νεκρῷ πρὸς οὖς διαλέγεσθαι· καί τοι γε ἡδέως αὐτοῦ πρότερον εἰώθει ἀκούειν, πολύ γε εἰδὼς αὐτὸν ἔχειν τὸ δυσωπικὸν καὶ αἰδέσιμον· ἀλλ᾽ ὁ πρὸς Ἡρωδιάδα ἔρως ἰσχυρότερος αὐτῷ ἐμπεσὼν, τῶν Ἰωάννου λόγων ἀμελεῖν ἐποίει· καὶ τὸν μὲν, ἐδίδου τῇ φυλακῇ δέσμιον παραπεμφθέντα εἰς Μαχαιροῦντα τὸ φρούριον, Ἡρωδιάδος δὲ μᾶλλον ἡδέως παρεῖχεν ἀκούειν, καὶ τῶν αὐτῆς ἱμέρων ἐπιμελῶς γίνεσθαι· ὁ δ᾽ αὐτὸς Ἰώσηπος ἱστορεῖ καὶ τῆς βασιλείας διὰ τὴν αὐτὴν Ἡρωδιάδα τὸν Ἡρώδην ἐκπεπτωκέναι, μεθ᾽ ἧς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπεληλάσθαι, Βίενναν τῆς Γαλλίας πόλιν οἰκεῖν καταδικασθέντα.

p. 58. b. Ἁγίου Ἰγνατίου. Ἐγεννήθη καὶ ἐβαπτίσθη, ἵνα τὸ θνητὸν ἡμῶν καθαρισθῇ.

p. 62. b. Βασιλείου. Βέλτιον πλουτοῦντας ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῶν τιμίων ἀγωνιᾷν, ἢ μὴ δὲ ἔχειν τὴν ἀρχὴν, ὃ φυλάξομεν· οὐδεὶς φόβῳ τῶν στερήσεων, τὰ ἀγαθὰ ἀπωθεῖται· οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων συνέστη, εἰ ἐφ᾽ ἑκάστῳ τῶν σπουδαζομένων τὰς ἀποτυχίας ἐλογιζόμεθα· παράκειται γὰρ τῇ γεωργίᾳ μὲν, ἡ ἀφορία· ταῖς ἐμπορίαις δὲ, τὰ ναυάγια· τοῖς γάμοις, αἱ χηρεῖαι· ταῖς παιδοτροφίαις, αἱ ἀτεκνώσεις· ἀλλ᾽ ὅμως, ἐγχειροῦμεν τοῖς ἔργοις· ταῖς χρηστοτέραις ἐλπίσιν ἐπερειδόμενοι· τὴν δὲ τῶν ἐλπισθέντων ἔκβασιν ἀνατιθέντες, τῷ τὰ ἡμέτερα οἰκονομοῦντι Θεῷ.

v. 36.
p. 69. a. Τοῦ αὐτοῦ. Ἔνιοι δὲ καὶ τὸ, ἑπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάϊν· ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ θεωροῦντες, πρὸς τοιοῦτον ὥρμησαν λόγον, οὐκ ἀπᾴδοντα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, ὅτι ἀπὸ τοῦ Κάϊν ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἑπτὰ παρεληλύθασι γενέαι, καὶ εὐθέως ἐπήχθη πάσῃ τῇ γῇ ἡ τιμωρία, διὰ τὸ πολλὴν γενέσθαι σύγχυσιν τῆς ἁμαρτίας· τὸ δὲ ἁμάρτημα τοῦ Λάμεχ, οὐ κατακλυσμοῦ ἐδεῖτο πρὸς θεραπείαν, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ἀρίθμησον τοίνυν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ τὰς γε-

νεάς, καὶ εὑρήσεις κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν, τῇ ἑβδομηκοστῇ ἑβδόμῃ διαδοχῇ γε-
γεννημένον τὸν κύριον.

## C A P. IV.

Τοῦ αὐτοῦ. Φαίνεται οὖν ὁ κύριος τὰ μὲν φυσικὰ πάθη παραδεξάμενος, εἰς βεβαίω- v. 2. p. 73. a.
σιν τῆς ἀληθινῆς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐναθρωπήσεως· τὰ δὲ ἀπὸ κακίας πάθη, ὅσα τὸ
καθαρὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιῤῥυπαίνει, ταῦτα ὡς ἀνάξια τῆς ἀχράντου θεότητος ἀπωσάμενος.

Νηστείᾳ τοίνυν τὴν σάρκα, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβεν ὀχυρώσας, οὕτως ἐν αὐτῇ τοῦ δια-
βόλου τὰς προσβολὰς ὑπεδέξατο· ἡμᾶς τὲ παιδεύων νηστείαις ἀλείφειν, καὶ παιδοτρίβειν ἑαυ-
τοὺς πρὸς τοὺς ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἀγῶνας, καὶ τῷ ἀντιπάλῳ διὰ τῆς ἐνδείας, οἷον λαβὸν
ἐνδιδοὺς· ἀπρόσιτος γὰρ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ ὕψος τῆς θεότητος, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐνδείας ὑπέβη
πρὸς τὸ ἀνθρώπινον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα μή σε πλανήσῃ ὁ ἐχθρὸς τῇ τοῦ προπάτορος ἁμαρτίᾳ· καὶ τὸ τάχος σε p. 74. b.
ἐκβάλῃ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς· ὁ γὰρ τὸν Ἀδὰμ τῇ τῆς βρώσεως κλοπῇ ὑφελκύσας
τῆς ζωῆς, προσδοκήσας δὲ καὶ Ἰησοῦν ὑποσκελίζειν, οὐκ ἐντραπήσεται πολλῷ μᾶλλον καὶ σοὶ
κεράσαι τὸ πρῶτον αἴτιον τῶν κακῶν δηλητήριον τοῦτο γινώσκων· τὸ γὰρ τῆς γαστριμαργίας
πάθος, οὐκ ἐν πλήθει βρωμάτων τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἐπιδείκνυσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ἐν ἐπιθυ-
μίᾳ βραχείας τινὸς γεύσεως· εἰ τοίνυν ἐπιθυμία βραχείας τινὸς γεύσεως ἰσχύσει σε ὑποβα-
λεῖν τῷ τῆς γαστριμαργίας πάθει, ἀκαμάτως σε τῷ θανάτῳ παραδώσει· καὶ ἵνα συνελὼν
εἴπω, εἰ κρατήσεις γαστρὸς, οἰκήσεις τὸν παράδεισον· εἰ δὲ κρατηθῇς, γέγονας θανάτου παρ-
ανάλωμα.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί δὲ τὸ εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς; τὸ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κηρύξαι τὰ v. 18. p. 78. b.
ἀγαθά· τί τὸ συντετριμμένους τὴν καρδίαν ἰάσασθαι; τὸ θεραπεῦσαι τοὺς συντριβέντας τὴν
ψυχὴν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, τοὺς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν πορευομένους· διότι ταπεινωτικὴ μάλιστα
πάντων ἡ ἁμαρτία· ἄντικρυς δὲ καὶ Δαβὶδ προφητεύων περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ κυρίου τῆς
ἐν σαρκὶ, καὶ ταύτην ἐγγίζουσαν ἤδη καὶ οὐ μακρὰν ἀφεστηκυῖαν προαγγέλλων ἔψαλλεν, ἐγ-
γὺς τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν· ἐπειδὴ γὰρ ἰατρὸς ἀπεστέλλετο τῶν συντετριμμένων τὴν
καρδίαν, ἐγγύς φησι κύριος ἐστιν ὑμῖν, εὐθυμοποιῶν ὑμᾶς, καὶ εἰς μακροθυμίαν ἀνάγων, τῇ
χαρᾷ τῶν προσδοκωμένων.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ φωνὴ ἀπὸ νηστεύοντος στόματος ἐξελθοῦσα, ἔκλεισε τῷ παρανομοῦντι v. 25. p. 78. b.
λαῷ τὸν οὐρανὸν τρία ἔτη καὶ μῆνας ἕξ· ἵνα γὰρ μαλάξῃ τὴν καρδίαν τῶν σκληροκαρδίων,
εἵλετο καὶ ἑαυτὸν τῇ κακοπαθείᾳ συγκαταδικάσαι· διὰ τοῦτο ἐπήγαγε παντὶ τῷ λαῷ νη-
στείαν διὰ τοῦ λιμοῦ, ὥστε τὴν ἐκ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ ἀνειμένου βίου κακίαν ἐπανορθώσα-
σθαι· ἐπειδὴ γὰρ εἶδε πολλὴν ἐκ τοῦ κόρου τικτομένην τὴν ὕβριν, ἀναγκαίως αὐτοῖς τὴν ἀκού-
σιον ἐκ τοῦ λιμοῦ νηστείαν ἐπήγαγε, δι' ἧς πρὸς τὸ ἄμετρον ἤδη χεομένην αὐτῶν τὴν ἁμαρ-
τίαν ἔστησεν, οἷον καυτῆρι τινὶ ἢ τομῇ τῇ νηστείᾳ τὴν εἰς τὸ πλέον πρόοδον τοῦ κακοῦ δια-
κόψας· καὶ τὸν μὲν, ὁ Κάρμηλος εἶχεν ὄρος ὑψηλὸν καὶ ἀοίκητον, ψυχὴ δὲ ἦν τῷ δικαίῳ
τὰ πάντα· καὶ τῆς ζωῆς ἐφόδιον, ἡ πρὸς θεὸν ἐλπίς· ζῶν δὲ οὕτως, λιμῷ τὴν ζωὴν οὐκ
ἀπήλλαξεν, ἀλλ' οἱ ἁρπακτικώτατοι καὶ μάλιστα γαστρίμαργοι τῶν ὀρνίθων, οὗτοι διεκόμιζον τὰ
σῖτα· καὶ τροφῆς ἐγίνοντο τῷ δικαίῳ διάκονοι, οἱ τὰς ἀλλοτρίας τροφὰς ἐκ συνηθείας ἁρπά-

ζοντες, καὶ τῷ δεσποτικῷ προςάγματι, τὴν φύσιν διήμειψαν· πιςοὶ φύλακες γενόμενοι τῶν ἄρτων καὶ τῶν κρεῶν· ταῦτα γὰρ τῷ ἀνδρὶ φέρειν τοὺς κόρακας παρὰ τῆς πνευματικῆς ἱςορίας ἐμάθομεν.

p. 79. a. Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ πᾶσα δὲ ψυχὴ χηρεύουσά τε καὶ ἀρετῆς ἔρημος καὶ γνώσεως Θεοῦ, ἐπειδὰν τὸν θεῖον καὶ διαγνωςικὸν ὑποδέξηται λόγον, εἰς μνήμην ἐρχομένη τῶν αὐτῆς ἁμαρτημάτων, διδάσκεται ἀρετῶν ἄρτοις τρέφειν τὸν διατρέφοντα λόγον, καὶ ποτίζειν ἀληθείας δόγμασι τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς· καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς αὐτὸν προκρίνειν θεραπείαν, δι' ἧς ἥ τε ὑδρία σὰρξ, τὴν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς πρακτικὴν συντονίαν χορηγήσει· καὶ ὁ καμψάκης νοῦς τὴν τὸ φῶς συντηροῦσαν τῆς γνώσεως θεωρίαν διηνεκῶς πηγάσειε· καὶ ὁ ἔμφυτος λογισμὸς, ὥσπερ ἐκεῖ τῆς χήρας ὁ υἱὸς τὴν ἐμπαθῆ πρότερον ἀποθέμενος ζωὴν, τῆς παρὰ τοῦ λόγου διδομένης θείας καὶ ἀπαθοῦς γενέσθαι μέτοχος ἀξιωθήσεται ζωῆς.

p. 79. b. Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ μὴ ὀκνήσῃς ἐκ τοῦ ὀλίγου δοῦναι, ἀλλὰ κἂν εἷς ἕνα ἄρτον περιςῇ ἡ τροφὴ, ἐπιςῇ δὲ ταῖς θύραις ὁ ζητῶν, προκόμισον ἐκ τοῦ ταμιείου τὸν ἕνα, καὶ ἐπιθεὶς ταῖς χερσὶ, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνας, εἰπὲ λόγον ἐλεεινὸν ὁμοῦ καὶ εὐγνώμονα· εἷς ἄρτος ὃν ὁρᾷς κύριε, καὶ ὅτι κίνδυνος προφανής· ἀλλ' ἐγὼ τὴν σὴν ἐντολὴν ἐμοῦ προτίθημι· καὶ ἐκ τοῦ ὀλίγου δίδωμι τῷ λιμώττοντι ἀδελφῷ· δὸς δὴ καὶ σὺ τῷ κινδυνεύοντι δούλῳ· οἶδα σου τὴν ἀγαθότητα· θαῤῥῶ καὶ τῇ δυνάμει· οὐχ' ὑπερτίθεσαι εἰς χρόνον τὰς χάριτας, ἀλλὰ σκεδαννύεις ὅταν ἐθέλῃς τὰς δωρεάς· κἂν οὕτως εἴπῃς καὶ πράξῃς, ὃν δίδως ἐκ τῆς ςενώσεως ἄρτον, σπέρμα γίνεται γεωργίας, πολύχουν ἀπογεννᾷ τὸν καρπόν· εἰπὲ καὶ σὺ τῆς χήρας τῆς σιδωνίας ῥῆμα ἐν τοῖς ὁμοίοις· ζῇ κύριος, ὅτι τοῦτον ἔχω ἐν τῇ οἰκείᾳ μου μόνον, εἰς διατροφὴν ἐμοὶ καὶ τοῖς παιδίοις· κἂν δῷς ἐκ τοῦ λείποντος, ἕξεις καὶ σὺ τὸν καμψάκην τοῦ ἐλαίου τῇ χάριτι βρύοντα, τὴν ὑδρίαν τῶν ἀλεύρων ἀκένωτον· ἐπὶ γὰρ τῶν πιστῶν φιλοτίμως ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις μιμεῖται τὰ φρέατα τὰ ἀεὶ κενούμενα καὶ μὴ ἐξαντλούμενα, τὸ διπλοῦν ἀντεισάγουσα.

v. 42. p. 82. b. Βίκτωρος. Ἀναχωρήσας οὖν εἰς ἔρημον, καθά φησιν ὁ Μάρκος, προσεύχεται· οὐκ αὐτὸς τούτου δεόμενος, αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὰς παρὰ πάντων λιτὰς δεχόμενος, ἀλλ' οἰκονομικῶς τοῦτο ποιῶν, καὶ τύπος ἡμῖν πάσης γινόμενος πράξεως· εἰ δὲ Μάρκος μὲν λέγει τοὺς ἀποςόλους αὐτὸν καταλαβεῖν, καὶ λέγειν ὅτι πάντες σε ζητοῦσι, Λουκᾶς δὲ τοὺς ὄχλους, οὐκ ἐναντία φασὶν ἀλλήλοις· ἐνδέχεται γὰρ μετὰ τοὺς ἀποςόλους, καὶ τὸν ὄχλον κατὰ πόδας ἀκολουθήσαντα φθάσαι· ὁ δὲ κύριος, ἔχαιρε μὲν, κατεχόμενος· συνεβούλευε δὲ ἀφεῖναι, ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι μετασχῶσι τῆς διδασκαλίας, ὡς τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιδημίας μὴ πάνυ πολλοῦ γενησομένου· καὶ Μάρκος μὲν ἐπάγει· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα· τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν αὐθεντίαν ὑποδηλῶν, καὶ τὸ ἑκούσιον τῆς κενώσεως· ὁ δὲ Λουκᾶς, εἰς τοῦτο φησὶν ἀπέςαλμαι, τὴν οἰκονομίαν παραδεικνὺς, καὶ τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς ἀποςολὴν ὀνομάζων· καὶ ὁ μὲν, ἁπλῶς ἵνα κηρύξω φησὶ, ὁ δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἥ τίς ἐςιν αὐτὸς ὁ Χριστός.

## CAP. V.

v. 5. Μακαρίου. Πρὸς δὲ ἦθος, εἰ οὐκέτι ῥᾳδίως εὑρεῖν τὸν ἐκ πειρασμῶν εὐαρεςήσαντα, εὐχαριςεῖν δεῖ τῷ θεῷ ἐπὶ πάσῃ συμβάσει· εἰ μὴ νυκτερινῆς ἄγρας ἀπέτυχεν ὁ Πέτρος, οὐκ ἂν

τῆς ἡμερινῆς ἐπέτυχεν· εἰ μὴ αἰσθητῶς ὁ Παῦλος ἐτυφλώθη, οὐκ ἂν πνευματικῶς ἀνέβλεψεν· εἰ μὴ ὁ βλάσφημος ἐσυκοφαντεῖτο Στέφανος, οὐκ ἂν τῶν οὐρανῶν αὐτῷ ἀνεωχθέντων, τὸν κύριον ἐθεάσατο.

Ἰουστίνου μάρτυρος. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐχρῆν τοὺς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἀγρευομένους ἀνθρώ- v. 10. p. 85. b.
πους τῇ σαγήνῃ τῆς βασιλείας ἀποθανεῖν, ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτῶν ἐν ἁμαρτίᾳ ζωῆς, διὰ τοῦτο τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων παρείκασεν ὁ κύριος τὴν ἄγραν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἀποστόλους, ἁλιέας ποιεῖν ἀνθρώπων ἐπηγγείλατο· προσέθηκε δὲ τὸ, εἰς ζωήν· τὸ ἐλλεῖπον τοῦ δείγματος τῷ ἐπιδεικνυμένῳ προσθέμενος.

Τοῦ Μεταφράστου. Οὐ περιττὸν δὲ ἴσως εἰπεῖν καὶ ὅθεν τοῖς πρώτοις τῶν Χριστοῦ μαθη- v. 11.
τῶν ἡ πρὸς τὸν βίον εἴσοδος γέγονεν· οὗτοι τοίγαροῦν γένει μὲν ἦσαν ἑβραῖοι, χώραν δὲ τῆς Παλαιστίνης ᾤκουν, τὴν Γαλιλαίαν· πατρὶς δὲ τούτοις Βηθσαϊδὰ, μικρόν τι καὶ εὐτελὲς πολίχνιον· πατὴρ δὲ Ἰωνᾶς, οὐχ ὁ ἐκ τοῦ κήτους ἀναδοθεὶς, ἀλλ' ὁ δι' αὐτῶν ἐκ τοῦ νοητοῦ κήτους ἀνελκύσας πολλούς· λαβὼν δὲ τὴν θυγατέρα Πέτρος Ἀριστοβούλου ἀδελφοῦ Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου, ἔτεκεν ἐξ αὐτῆς υἱὸν ἕνα καὶ θυγατέρα μίαν· καὶ ὁ μὲν Ἀνδρέας τὸν ἀπράγμονα καὶ ἄζυγα μετιὼν βίον, τῷ προδρόμῳ Ἰωάννῃ μαθητεύεται, τὸ εἰς μετάνοιαν κηρύσσοντι βάπτισμα· παρ' οὗ τὸ, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ἀκούσας, τὸν σωτῆρα Χριστὸν δακτυλοδεικτήσαντος, καταλιπὼν τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην, ἠκολούθησε τῷ Χριστῷ· ὁ δὲ μέγας Πέτρος θερμότατος ὑπάρχων καὶ ἐντρεχέστατος, τοῖς βιωτικοῖς μᾶλλον ἀνησχολεῖτο πράγμασιν· ἅτε καὶ συνοικῶν γυναικὶ, καὶ πατέρα γηροτροφῶν· εὑρὼν δὲ αὐτὸν ὁ Ἀνδρέας εὐσχολήσαντά ποτε, προσήνεγκε τῷ Χριστῷ· ὁ δὲ τοῦτον προσηκάμενος, Πέτρον ἐκάλεσε, τὸ στερρὸν τῆς αὐτοῦ γνώμης διὰ τοῦ ὀνόματος παραδηλῶν· καὶ αὕτη μὲν ἡ πρώτη κλῆσις, οὔπω βληθέντος τοῦ Βαπτιστοῦ γεγονυῖα εἰς τὴν φυλακήν· ἧς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης μέμνηται, καθ' ἣν ὁ Ἀνδρέας καλεῖ τὸν Πέτρον· ἐνταῦθα δὲ ἀμφοτέρους ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν τὸν Πρόδρομον εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὅτε καὶ ψιλὸν ῥῆμα ἀκούσαντες, εὐθέως ἠκολούθησαν.

Ἰσαάκ. Πότε δὲ γνώσεταί τις, ὅτι ἔτυχε τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἑαυτοῦ; ἡνίκα ἂν v. 23. p. 87. a.
αἰσθηθῇ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὅτι τελείως αὐτὰς μνημίσηκεν ἐκ καρδίας· καὶ ὅταν ἐν τοῖς φανεροῖς αὐτοῦ ἐναντίως, οὗ ἦν, διοικῇ ἑαυτόν· ὁ τοιοῦτος πέποιθεν ὅτι τέτυχηκε τῆς τῶν πταισμάτων συγχωρήσεως παρὰ θεοῦ, ἐκ τῆς μαρτυρίας τῆς συνειδήσεως ἣν ἐν ἑαυτῷ ἐκτήσατο, κατὰ τὸ φάσκον ἱερὸν λόγιον· συνείδησις ἀκατάκριτος, αὐτὴ ἑαυτῆς μάρτυς· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἠθικώτερον εἰρήσθω.

Βασιλείου. Ὑψηλότερον δὲ· οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος οὐ δύνανται νηστεύειν· τουτέστι τὴν ἐπι- v. 34. p. 90. a.
βάλλουσαν τῇ ψυχῇ τροφὴν μὴ προσίεσθαι, μὴ δὲ ζῆν ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ.

## CAP. VI.

Βίκτωρος. Ἐν δέ γε τῇ τοῦ Ματθαίου συγγραφῇ, καὶ ἑτέραις κεχρωμένον ἀπολογίαις τὸν v. 3. p. 92. a.
κύριον εὑρήσομεν· ἔφη γὰρ ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ οἱ ἱερεῖς τὸ σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοι εἰσί· καὶ ἰδοὺ τοῦ ἱεροῦ πλεῖόν ἐστιν ὧδε.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τούτοις ἔτι· εἰ δὲ ἐγνώκειτε τί ἐστιν ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν,

ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὁλοκαυτώματα, οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτίους· ἀλλὰ περὶ τούτων ἐν τοῖς κατὰ Ματθαῖον εἴρηται ὑπομνήμασιν.

p. 99. a. Βασιλείου. Γέλωτα δὲ λέγει, οὐ τὸν διὰ τῶν παρειῶν ἐκπίπτοντα ψόφον, ἀλλὰ τὴν ἄκρατον καὶ ἀμιγῆ παντὸς σκυθρωποῦ ἱλαρότητα· καὶ ὁ Δαβίδ· τὸ ἑσπέρας φησὶν αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωῒ ἀγαλλίασις· ἑσπέραν, ὁ αἰὼν οὗτος λεγέται, ἐν ᾧ οἱ μακαρίως κλαύσαντες, τῆς πρωΐας ἐπελθούσης, παρεκλήθησαν· οἱ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος τούτου ἐπὶ συντελείᾳ ἤδη ὄντος, καὶ πρὸς τὰς ἑαυτοῦ δυσμὰς ἐκκλίνοντος, ἐν τῷ ἐπικλαίειν τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας διάγοντες, οὗτοι τῆς ἀληθινῆς πρωΐας ἐπελθούσης, ἀγαλλιάσονται· ὅτι σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι· δηλαδὴ πρὸς τὰ μέλλοντα δικαίοις συσκιρτᾷν καὶ συναγάλλεσθαι ὁ θεῖος λόγος ἡμῖν ἐπιτρέπει· κλαίειν δὲ μετὰ κλαιόντων κελεύει· ὅταν οὖν ἴδῃς ἐπὶ μετανοίᾳ τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ὀδυρόμενον, σύγκλαυσον τῷ τοιούτῳ καὶ συμπάθησον· οὕτω γάρ σοι ὑπάρξει ἐν ἀλλοτρίοις πάθεσι τὸ οἰκεῖον ἐπανορθοῦσθαι· ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἁμαρτίας θερμὸν ἐκχέας δάκρυον, ἑαυτὸν ἐξιάσατο, δι᾽ ὧν τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρατο· τοιοῦτος ἦν ὁ λέγων· ἀθυμία κατέσχε με ἐπὶ ἁμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου· ὑπὲρ ἁμαρτίας κλαῖε· αὕτη ἀῤῥωστία ψυχῆς· αὕτη θάνατός ἐστι τῆς ἀθανάτου· αὕτη πένθους ἀξία καὶ ὀδυρμῶν ἀσιγήτων· ἐπὶ ταύτῃ πᾶν δάκρυον ῥέοι, καὶ μὴ διαλείποι στεναγμὸς ἐκ μέσης καρδίας ἐκπεμπόμενος· ἔκλαιε Παῦλος τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· Ἱερεμίας ἔκλαιεν ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις τοῦ λαοῦ, ᾧ γε ἐπειδὴ οὐκ ἤρκει τὸ ἐκ φύσεως δάκρυον, πηγὴν ἐζήτει δακρύων· τὸ τοιοῦτο δάκρυον καὶ τὸ τοιοῦτο πένθος ὁ λόγος μακαρίζει, οὐ τὸ πρὸς πᾶσαν λύπην εὐάγωγον, καὶ ἐκ πάσης προφάσεως, πρὸς τοὺς θρήνους.

v. 23 Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ δὲ χαρὰ, οἷον σκίρτημά ἐστι τῆς ψυχῆς ἐπαγαλλομένης τοῖς κατὰ γνώμην.

p. 100. a Ὀλυμπιοδώρου. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι ὁ ὑγιαίνων καὶ εὐσωματῶν, καὶ πρὸ τῆς τροφῆς αὐτῷ τούτῳ τρυφᾷ, συμπεπληρωμένην ἔχων τῇ ὑγείᾳ τὴν ἡδονὴν, καὶ οὔτε ἀέρων αὐτὸν ἀνωμαλίαι, οὔτε αὐχμὸς οὔτε κρυμὸς, οὔτε εὐτέλεια τραπέζης, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων λυπῆσαι δύναιτ᾽ ἂν, ἀρκούσης τῆς ὑγιείας τὴν ἐκ τούτων διακρούσασθαι βλάβην, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς συμβαίνειν εἴωθε· διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος μυρία πάσχων δεινὰ, ἔχαιρεν οὕτω λέγων· χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν οὐ μόνον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἣ ἔπαθλον κεῖται τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο μέγιστον ἔπαθλον, τὸ ὑπὲρ ἀληθείας τί παθεῖν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων ἐπανῄεσαν ἐκ τοῦ συνεδρίου τῶν ἰουδαίων χαίροντες, οὐ διὰ τὴν βασιλείαν μόνον τῶν οὐρανῶν ἀλλ᾽ ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ ἀτιμασθῆναι· καὶ αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ καθ᾽ ἑαυτὸ, μεγίστη τιμὴ καὶ στέφανος καὶ βραβεῖον καὶ ἡδονῆς ὑπόθεσις ἀμαράντου· οὐ μικρὸς ἆθλος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγας οὗτος ὁ τῆς συκοφαντίας ἐστί· διὸ καὶ Σολομῶν τὸ τραχὺ τοῦ ἀγῶνος παραστῆσαι βουλόμενος, εἶδον φησὶ τὰς συκοφαντίας τὰς γινομένας ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ ἰδοὺ δάκρυον τῶν συκοφαντουμένων, καὶ οὐκ ἦν αὐτοὺς ὁ παρακαλῶν· εἰ δὲ μέγας ὁ ἀγὼν, ὥσπερ οὖν μέγας, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ κείμενος ἐπὶ τούτῳ στέφανος, μείζων· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κελεύει χαίρειν καὶ σκιρτᾷν τοὺς τοῦτον ἀγωνιζομένους τὸν ἀγῶνα, μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπομονῆς.

**Μάρκου μοναχοῦ.** Κἂν ζημιωθῇς, ἢ ὀνειδισθῇς ἢ διωχθῇς παρά τινος, μὴ λογίζου τὸ πα-

ρὸν, ἀλλὰ τὸ μέλλον ἐκδέχου· καὶ εὑρήσεις ὅτι πολλῶν σοι ἀγαθῶν γέγονε πρόξενος οὐ μόνον ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

Τοῦ αὐτοῦ. Βλέπε μοι τὸν φιλόσοφον τοῦ εὐαγγελίου λόγον· προλαμβάνει τὸν μακαρισμὸν, ἵνα προτροπὴν ἐνδείξηται τῆς ἀρετῆς· καὶ ὁ μὲν νόμος ὁ μωσαϊκὸς, ἐπειδὴ πρὸς ἀπίςους διελέγετο, ἔλεγεν· ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὃς τόδε καὶ τόδε ποιεῖ· ὁ δὲ σωτὴρ, ἀπαρχόμενος τῆς διδασκαλίας, μακρίζει· ἦλθε γὰρ οὐ κατακρῖναι, ἀλλὰ μακαρίους ἐργάσασθαι· μακαρίζει τοίνυν τοὺς πτωχοὺς, τοὺς πεινῶντας, τοὺς πενθοῦντας ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ λέγοντας μετὰ τοῦ Δαβὶδ, λούσω καθ' ἑκάςην νύκτα τὴν κλίνην μου· καὶ ἔτι κατὰ τὸν Ματθαῖον, τοὺς δεδιωγμένους ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥςε οὐ πάντας αἰτιᾶται τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ τοὺς πλεονεκτεῖν τρόπον ἔχον- v. 24. p. 100. b.
τας, καὶ ἔτι ἐν χρήμασιν, ἢ ἐν διαφόροις οἰκτιρμοῖς νοσφιζομένους τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεάς.

Βασιλείου. Τοῦ οὐαὶ, θρηνῶδές ἐςιν ἐπίφθεγμα· θρήνου δὲ ἄξιοι, οἱ κακῶς τῷ πλούτῳ χρώμενοι, διότι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦ γὰρ κυρίου τοὺς νῦν γελῶντας κατακρίνοντος, εὔδηλον ὅτι οὐδέποτε και- v. 25. p. 101. a.
ρὸς γέλωτός ἐστι τῷ πιστῷ, καὶ μάλιςα ἐν τοσούτῳ πλήθει τῶνδε τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμαζόντων καὶ θανατουμένων ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ· ὑπὲρ ὧν ἀθυμεῖν καὶ πενθεῖν χρή.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοιοῦτόν τι καὶ τὸ ἐν Ἡσαΐᾳ· λαός μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς· v. 26. p. 101. b.
καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράσσουσι· τὸ μὲν ὅτι ὁ μακαρίζων, κόλακος ποιῶν ἔργον, καταχαριζόμενος παρὰ τὸ προσῆκον, πλανᾷ βλάπτων οὐ μέτρια, τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν αἴσθησιν ἀφαιρούμενος, τῶν δὲ ἀπατωμένων ἐπὶ τῷ παρ' ἀξίαν μακαρισμῷ, καὶ ἡ τρίβος τῶν ποδῶν συνταράσσεται· διότι αἱ μὲν θλίψεις ἐπὶ ταπείνωσιν προσκαλοῦνται· ὁ δὲ μακαρισμὸς, φυσίωσιν ἐμποιεῖ· τὸ δὲ, ὅτι πᾶς λαὸς καθὸ ἄθροισμά ἐςιν ἐκ διαφόρων ἐπιτηδευμάτων καὶ ἡλικιῶν καὶ βίων συνειλεγμένος, ὑφ' ἕνα πίπτειν μακαρισμὸν ὁμοτίμως οὐ δύναται· ἴδιαι γὰρ ἑκάςου συμφοραὶ κατατρύχουσι· καθ' ἃς τοῦ ἐλεεῖσθαι ἀξίους ταράσσουσι μᾶλλον, ἢ τοῦ μακαρίζεσθαι· πῶς οὖν οὐκ ἀπατηλός ἐςιν ὁ μακαρισμὸς ὁ λαῷ παντὶ προσαγόμενος; ὁ μέντοι κύριος, εἰ καὶ πλῆθος ἐμφαίνει διὰ τοῦ μακαρισμοῦ λέγων, μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, καὶ οἱ πεινῶντες καὶ οἱ κλαίοντες· ἀλλὰ τῷ πρὸς παρόντας ἀποτείνεσθαι, δείκνυσι τὸ εὐαρίθμητον τῶν μακαριζομένων· δῆλον γὰρ ὅτι περὶ τῶν μαθητῶν ἐποιεῖτο τὸν λόγον, τῶν ἐπιδιδαγμένων τὴν ἐπαινετὴν ταπεινοφροσύνην· καὶ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐξομοίωσιν, τὸν δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντα, τὴν ἐν τῷ φρονήματι πτωχείαν ἀνειληφότων· διὰ τοῦτο φησὶν ὅτι ὑμετέρα ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· εἰ δὲ ςενὴ ἡ ὁδὸς, καὶ ὀλίγοι οἱ εὑρίσκοντες αὐτὴν, ποῦ δυνατὸν πολλοὺς εἶναι τοὺς μακαριζομένους; ἔςι δὲ ῥᾴδιον ἁλῶναι τῷ πάθει τῶν ἐπαίνων τοὺς μὴ προσέχοντας ὑπὸ φιλαυτίας, ἑκάςου ῥᾳδίως ταῖς ἐκ τῶν κολακειῶν ἀπάταις ὑπαγομένου· ἀνδρὸς δὲ ὠφελημένου, μή τε ταῖς κατηγορίαις τινῶν ὑποπίπτοντα ταπεινοῦσθαι καὶ συςέλλεσθαι περὶ τοῦτο, μή τε ὑπὸ ἐπαίνων ἀγνοίᾳ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐξοιδαίνειν ῥᾳδίως καὶ φυσιοῦσθαι.

Μακαρίου. Τουτέςιν, ὁπόταν θέλητε παρὰ ἀνθρώπων καλῶς ἀκούειν, καὶ τῆς δόξης καὶ τῶν ἐπαίνων αὐτῶν ἐξήρτησθε· ἄλλως τε καὶ ὁ κύριος, λαμψάτω λέγει τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' εἰς δόξαν Θεοῦ σπεύδετε τὸ ἀγαθὸν πράττειν, καὶ μὴ διὰ δόξαν ἰδίαν, μὴ δὲ ὡς τῶν ἀνθρωπίνων ἐπαίνων ἐρωτικῶς ἔχοντες· καὶ γὰρ καὶ ἀπίςους εἶ-

ναι τοὺς τοιούτους, ἀπέδειξεν, εἰπών· πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν πρὸς ἀλλήλων λαμβάνοντες;

v. 28. p. 103. a. Μάρκου μοναχοῦ. Ὁ μὲν οὖν ἀδίκων ἀνθρώπων ὑπερευχόμενος, καταῤῥάσσει τοὺς δαίμονας· ὁ δὲ τοῖς πρώτοις ἀντιτασσόμενος, ὑπὸ τῶν δευτέρων τιτρώσκεται.

p. 106. b. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ μὴ θέλεις κακοπαθεῖν, μηδὲ κακοποιεῖν θέλε· διότι τοῦτο ἐκείνῳ ἀπαραβάτως ἀκολουθεῖ· ὃ γὰρ σπείρῃ ἕκαστος, τοῦτο καὶ θερίσει· ἑκουσίως οὖν τὰ φαῦλα σπείροντες, καὶ ἀκουσίως θερίζοντες, τὴν δικαιοκρισίαν τοῦ θεοῦ θαυμάζειν ὀφείλομεν· ἀλλ' ἡμεῖς ἐπειδὴ καιρός τις ἀνὰ μέσον σπόρου καὶ θέρους διώρισαι, τούτου χάριν ἀπιστοῦμεν περὶ τὴν ἀνταπόδοσιν.

v. 32 p. 107. a. Νικήτου τοῦ καὶ Δαβίδ. Τὴν φιλίαν ἐκ τριῶν συνεστάναι τούτων, ἡδονῆς φημὶ, καὶ χρείας, καὶ ἀρετῆς, παῖδες σοφῶν ἀπεφήναντο· ἀλλὰ τὰς μὲν πρώτας δύο αἰτίας, εὐκινήτους εἶναι, οὐ μονίμους, οὐδὲ τὸ βέβαιον ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων ἐχούσας· ὁμοῦ γὰρ τὸ ἥδυνον πέπαυται, καὶ ἡ χρεία παρελήλυθε, καὶ τούτοις συγκαταλέλυται τὸ φίλτρον· ὅθεν καὶ χρόνου καὶ τόπου διάστασις τοῖς οὕτω φιλοῦσι ἐπιβουλεύειν οἶδε, τὴν φιλίαν ὥσπερ ὀμίχλη παχεία καὶ ζόφῳ, τῇ λήθῃ συγκαλύπτουσα· οὐ μὴν καὶ ἡ κατὰ ἀρετὴν συνεστῶσα τὸν ἴσον τρόπον ἀμαυροῦται, ἀδιάπτωτος δὲ καὶ ἀνεπηρέαστος παντὶ χρόνου καὶ τόπου μένει διαστήματι, καὶ οὐδ' ἡτινιοῦν προφάσει διαπίπτει, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἰσχυροτέρα καὶ λαμπροτέρα γίνεται πολεμουμένη· ὡς μηκέτι φιλίαν μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ἀγάπην κυριώτερον ὀνομάζεσθαι· ἥ τις κατὰ τὸν ἀπόστολον, οὐδέ ποτε ἐκπίπτει· εὔνοια μὲν γὰρ, φιλίας ἀρχὴ· ὡς ὄψις, ἐπιθυμίας· φιλία δὲ, ἀγάπης ἀρχὴ καὶ πηγὴ· ἀγάπη δὲ, τὸ κεφάλαιον νόμου καὶ προφητῶν· διὸ τὴν μὲν, καὶ ἄχρι χειλέων μόνον, καὶ ψιλοῖς συνίστασθαι λόγοις οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ἀγάπην δὲ τῷ ὄντι μὴ εἶναι, εἰ μὴ ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ μαρτυροῖτο· καθὼς ὁ τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης παρεγγυᾷ μαθητὴς, μὴ ἀγαπᾷν λόγῳ καὶ γλώσσῃ παραγγέλλων, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ.

v. 37. p. 110. b. Μάρκου μοναχοῦ. Εἰ δὲ ἔξω τῆς φύσεως πράττειν λέγεις τὸν μὴ κρίνοντα, γνῶθι τίνα καταμέμφῃ· θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐντειλάμενος, μὴ κρίνετε καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· καὶ ὁ ἀπόστολος, μὴ πρὸ καιροῦ τί κρίνετε· καὶ πάλιν· σὺ τί κρίνεις ἀλλότριον οἰκέτην; τίς δὲ λοιπὸν ὁ τούτων δικαιοτέρους νόμους ὁρισάμενος, καὶ πρὸ καιροῦ κρῖναι θέλων τοὺς ἀδικοῦντας, ὡς ἀναμάρτητος, καὶ τοῖς τὸν τοῦ θεοῦ νόμον φυλάττειν πειρωμένοις, παρανομίαν ἐγκαλῶν, καὶ τὴν ἀνεξικακίαν; τί οὖν, φησιν; οἱ ἄρχοντες ἁμαρτάνουσι, τοὺς ἀδίκους ἀμυνόμενοι, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις τὸ δίκαιον ἀποσώζοντες; οἱ δικασταὶ οὐχ' ἁμαρτάνουσι, ἀλλ' οἱ παραδιδόντες καὶ μὴ τῷ θεῷ ἀναδιδόντες· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ πᾶν τὸ ἐπελθὸν αὐτοῖς, τῶν ἰδίων κακῶν ἐπιφορὰ τυγχάνει, εἰς μετάνοιαν αὐτοὺς ἕλκον, καὶ οὐκ εἰς ἄμυναν· δεύτερον δὲ, εἰ καὶ ἀδίκως ἔπαθον τὸ τυχὸν πλημμέλημα, ἔδει ἀφεῖναι τῷ ἀδικήσαντι, ἀκούσαντες τοῦ κυρίου εἰρηκότος, ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· καὶ μὴ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνταποδόσεως, ἀσυγχώρητα ποιεῖν τὰ ἑαυτῶν κακά· οἱ δὲ ἄρχοντες, κατὰ τὸν ἀπόστολον, οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῶν κακῶν· οὐ γὰρ τοὺς πιστοὺς καὶ εὐλαβεῖς ἀναγκάζουσι τῶν ἀδικούντων κατηγορεῖν, οὐδὲ τοῖς ἀνεξικάκοις ἐγκαλεῖν· διότι οὐ χρῶνται τοῖς δικαστηρίοις ἀδικούμενοι, ἀλλὰ τοῖς βουλομένοις παρέχουσι τὴν ἐκδίκησιν· τοὺς δὲ δὴ τὸν θεὸν μακροθυμοῦντας ὡς μᾶλλον εὖ φρονοῦντας, καὶ τιμῶσι καὶ ἐκδέχονται· ὥσπερ οὖν τοὺς μὴ βουλομένους ἐντυγχάνειν οὐκ ἐφέλκονται, οὕτω τοὺς κατηγοροῦντας ἐκδικοῦντες, οὐχ' ἁμαρτάνουσι.

Βασιλείου. Ἁπλῶς τοίνυν ᾧ μέτρῳ ἕκαςος ἡμῶν μεμέτρηκεν, ἤτοι ἐν τῷ κατορθοῦν, ἢ v. 38. p. 111. a.
ἐν τῷ ἁμαρτάνειν, ἐν τούτῳ ἢ τὰ τῆς ἀμοιβῆς ἢ τὰ τῆς κολάσεως ἀπολήψεται.

Φωτίου. Ἑαυτοὺς οὖν προτέρους διορθώσωμεν, καὶ τότε ἄλλοις ἐπιτιμῶμεν, ἀλλὰ φιλαν- p. 111. b.
θρώπως καὶ τότε· γίνονται γὰρ διαφοραὶ ἀπό τε τῆς κρίσεως αὐτῆς καὶ τῶν κρινόντων καὶ
τῶν κρινομένων προσώπων τοσαῦται· μία μὲν, ἂν ὁ κρίνων καὶ ἐπιπλήττων, φιλῶν καὶ ςερ-
γων, ἀλλὰ μὴ διασύρων τοῦτο ποιῇ καὶ μισῶν· δευτέρα δὲ, ἂν νόμῳ τοῦτο καὶ κοινῷ τῆς
πολιτείας δικαίῳ ποιῇ· τρίτη, ἂν κατὰ μηδὲν τούτων, μισῶν δὲ καὶ διακωδωνίζων τοῦτο ποιῇ,
ἢ καὶ μάτην, οὐδὲ τὸν κρινόμενον καλῶς ἐγνωκώς· ἢ ὅταν τῇ περὶ ἑτέρους ἀποτομίᾳ, τὰ
οἰκ εἰς αἴσχη ἐκκρύπτειν πειρᾶται, ὡς ὁ ἐπὶ τούτοις τραχέως ἐπιτιμῶν, οὐκ ἂν αὐτὸς νο-
μισθείη τοῖς ὁμοίοις ἑαλωκώς· ἕκτη δὲ διαφορὰ, ἂν αὐτοὶ τῶν κρινομένων ὄντες, κρίνειν ἄλ-
λους ἐπιχειρῶσιν· οὔτε γὰρ φιλίαν, οὔτε ςοργὴν οἱ τοιοῦτοι ἔχουσιν εἰς εὐλογίαν.

Βασιλείου. Μὴ παύσῃ τοίνυν διερευνώμενος σαυτὸν, εἴ σοι κατ᾽ ἐντολὴν ὁ βίος πρόεισιν·
ἀλλὰ μὴ τὰ ἔξω περισκόπει, εἴπου τινὸς μῶμον ἐξευρεῖν δυνηθείης, κατὰ τὸν φαρισαῖον ἐκεῖ-
νον τὸν βαρὺν καὶ ἀλαζόνα, ὃς εἱςήκει ἑαυτὸν δικαιῶν, καὶ τὸν τελώνην ἐξευτελίζων.

Φωτίου. Ἄν τε γὰρ μείζω, ἄν τὰ ὅμοια, ἄν τε ἔλαττονα ἡμαρτηκέναι κατακρίνῃ τὶς,
ἑαυτὸν κατακρίνει· ὁ μὲν γὰρ ἐλάττονα ἁμαρτόντα κατακρίνας, εὔδηλον ὅτι μᾶλλον ἑαυτὸν
κατέκρινε, μείζονα αὐτὸς ἡμαρτηκώς· ὅτι δέον ἐξαλεῖψαι τὰ οἰκεῖα, καὶ τὸν κοινὸν κριτὴν
ἐξιλεῶσαι συντριμμῷ καρδίας καὶ μεταμελείᾳ, ὁ δὲ φυσηθεὶς κατὰ τοῦ πλησίον, κριτοῦ ἀξίω-
μα ἀνέδυ, καὶ κρίνειν ἑτέρους ἐπήρθη, εἷς καὶ αὐτὸς τῶν κρινομένων τυγχάνων· ὡσαύτως δὲ
καὶ ὁ τὸν τὰ ὅμοια ἡμαρτηκότα κατακρίνων, κοινὴν ἐξάγει τὴν ψῆφον καθ᾽ ἑαυτοῦ τὲ καὶ
κρινομένου· μᾶλλον δὲ καὶ καθ᾽ ἑαυτοῦ· τῷ μὲν γὰρ, διὰ τῆς οἰκείας προπετείας καὶ τὰ
ἐνόντα ἐμετρίωσε πλημμελήματα, ἂν φιλοσόφως ἐκεῖνος ἐνέγκοι τὴν παροινίαν· ἑαυτῷ δὲ προσ-
θήκην εἰργάσατο τῶν κακῶν, τοῖς ἔμπροσθεν καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ κατακρίνειν ἑτέρους τιμω-
ρίαν προσειληφώς.

Βασιλείου. Ὥσπερ μέντοι ἄκανθα ςαφυλὴν οὐ φέρει, οὕτως οὐδὲ κληματὶς ἀκάνθας· ἀλλ᾽ v. 44. p. 112. a.
ὅμως ἰουδαῖοι ἐποίησαν ἐπὶ ςαφυλῶν ἀκάνθας.

## C A P. VII.

Ἀςερίου. Ἐνταῦθα νουθετείσθωσαν οἱ μὲν δοῦλοι, εὐπειθῶς καὶ ἀδόλως ὑπηρετεῖν τοῖς p. 114. b.
δεσπόταις· οἱ δὲ δεσπόται, φιλανθρώπως καὶ ἡμέρως, καὶ ὡς ὁμοφύλοις καὶ ἀδελφοῖς, τοῖς
οἰκέταις προσιέναι· ὁ αὐτὸς γὰρ πηλὸς ἀμφοῖν, καὶ ἡ αὐτὴ τοῦ πλάςου χεὶρ, καὶ τὰ αὐτὰ
ἔργα τὲ φυσικὰ καὶ πάθη, καὶ τὸ τῆς κατασκευῆς σχῆμα καὶ ἡ μορφὴ θεωρεῖται· δι᾽ ἃ προσ-
ῆκεν, εἰ μήτε ἄλλο ἦν, μὴ δὲ νόμος θεῖος, μὴ δ᾽ ἔμφυτος πρὸς τὸ συγγενὲς ἔλεος καὶ
ἀγάπη ἀδελφικῶς αὐτοῖς καὶ πατρικῶς πορεύεσθαι.

Τοῦ Μεταφράςου. Ἐπειδὴ γὰρ μὴ κολακείας ἦν ἐπιθυμητὴς, μὴ δὲ δόξαν περιβαλέσθαι v. 19. p. 116. b.
παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἀνεχόμενος, δύο τῶν ἰδίων μαθητῶν ἀπολεξάμενος, πέμπει πρὸς τὸν Ἰη-
σοῦν· καὶ τοῦτο ἔγνω ποιεῖν, οὐκ αὐτὸς μαθεῖν, ἀλλ᾽ ἐκείνους μᾶλλον διδαχθῆναι βουλόμε-
νος· πῶς γὰρ ἐδεῖτο μαθεῖν, ὃν καὶ νηδύος ἔγνω πρότερον ἢ προελθεῖν, καὶ ὃν ὑπὸ τοῦ πα-
τρὸς διδαχθεὶς, φανερῶς ἐκήρυττεν ἐπὶ πάντων; οἷς ἀφικομένοις, καὶ ταῦτα πρὸς Χριςὸν εἰ-
ποῦσιν, ἀπόκρισιν μὲν ἐκεῖνος τὴν διὰ γλώττης δίδωσιν οὐδὲ μίαν, ἔργοις δὲ μᾶλλον ἀπο-

λογούμενος, αὐτὸν εἶναι δείκνυσι τῇ τῶν σημείων μεγαλειότητι· ἐπεὶ καὶ πολλὰς αὐτῆς ὥρας ἐνεργήκει θεοσημείας· ἔπειτα καὶ τὴν διὰ λόγων προστίθησιν· φησὶ γοῦν ὁ εὐαγγελιστής· ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε κ. τ. λ.

v. 24. p. 117. a. Συμεῶνος. Ἐπειδὴ οἱ ἀποσταλέντες πρὸς τὸν Βαπτιστὴν ἐπανῄεσαν, βουληθεὶς ὁ Χριστὸς καὶ ἃ τὸν περιεστῶτα ὄχλον κατὰ νοῦν ἔθραττεν, ἰάσιμα θέσθαι, τὰ γὰρ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ἤδη καλῶς εἶχεν· εἰκὸς γὰρ καὶ ἀμφισβητῆσαι τούτους, μή ποτε καὶ Ἰωάννῃ ἐπιδιαάσαντι περὶ Χριστοῦ ταῦτα λέλεκται, τὸ εἴτε οὗτος ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον χρὴ προσδοκᾷν, ἢ ὡς δειλίαν ὑπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἐμπεπτωκότι, ἢ καὶ μεταμελῆσαν αὐτῷ τῶν πρότερον εἰρημένων· ταῦτα τοιγαροῦν ὁ Χριστὸς διορθούμενος, φησὶ τὰ εἰρημένα καὶ ταῦτα, μετὰ τὴν τῶν Ἰωάννου μαθητῶν ὑποστροφήν· οὐδὲ γὰρ παρόντων ἐβούλετο πλέκειν ἐπαίνους τῷ Βαπτιστῇ· ἐπεὶ κολακεύοντος μᾶλλον ἢ ἀληθεύοντος ἐνομίσθη τὰ λεγόμενα.

p. 117. b. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τί γὰρ ἄλλο παρελήφθη τὸ τοῦ καλάμου παράδειγμα, τοῦ εὐχερῶς ἀνέμῳ σαλευομένου; ἢ ὥστε δηλῶσαι ἄνθρωπον εὐχερῆ, καὶ ῥᾴδιον ἀνέμου τὸ τοῦ λόγου πεδίον· γνώμην εὐάγωγόν τε καὶ μεταθετικὴν, καιροῖς δουλεύουσαν καὶ προχείρως ὑπ' αὐτῶν μεταφερομένην· ἀλλ' οὐκ ἂν τῆς προτέρας γνώμης καὶ δόξης μετέπιπτεν Ἰωάννης, ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ παράδειγμα διϊστάμενος· ἐπεὶ πάγιος ἐκεῖνος καὶ βεβηκὼς, καλάμου περιφορᾷ ῥᾳδίᾳ τὸ παράπαν ἀνόμοιος· τί δὲ τὸ ἐν μαλακοῖς ἱματίοις, ἢ τοὺς ἐν τρυφῇ ζῶντας αἰνιττομένου; εἰκὸς γὰρ ἦν ἐννοεῖν, ὅτι τέως μὲν στεῤῥὸς ἦν καὶ πόνοις συνειθισμένος, ἔπειτα τρυφῇ χρησάμενος, χαῦνον ἔβλεψε καὶ πρὸς μαλακίαν ἐσπείσατο· ὧν οὐδέτερον τῆς Ἰωάννου ψυχῆς καὶ τοῦ βίου μαρτύριον ἀψευδὲς, ἥ τε στολὴ καὶ τὸ δεσμωτήριον· οὐ γὰρ ἂν οἰκεῖν αὐτὸ κατεκρίνετο, εἰ καιροὺς ἐγίνωσκε θεραπεύειν, καὶ βασιλεῦσιν εἴκειν παρανομοῦσιν· ᾧπερ οὐχὶ τὸ πρὸς χάριν λέγειν ἀνάγκη, ἀλλὰ σιωπῆσαι μόνον ἐξήρκει, καὶ πάσης ἂν ἀπέλαυε θεραπείας.

v. 27. p. 118. a. Τοῦ αὐτοῦ. Ὅπερ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ ἐγγυτάτω δηλοῖ· ἐγγὺς γὰρ ὤφθη τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίας Χριστοῦ· καθὸ καὶ περισσότερον αὐτὸν εἶναι προφήτου ὑποληπτέον, ἐπεὶ καὶ οἱ τῶν βασιλέων ἐν ταῖς προόδοις ἐχόμενα προϊόντες, οὗτοι δηλαδὴ τῶν ἄλλων ἀξιωματικώτεροι καὶ οἰκειότεροι.

## C A P. VIII.

v. 5. p. 123. a. Νικήτου Παφλαγόνων. Ὅρα μήπως ἢ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τοῖς τοῦ ἀέρος φημὶ πνεύμασι, τὸ θεῖον σπέρμα διαρπαγῇ, εἴτουν ἐναποσβεσθῇ σου τῆς καρδίας ἡ θρυαλλὶς· ἢ ἡλιακῷ καύσωνι, εἴτουν ἐμπυρίοις πάθεσι καὶ ἐνδομυχοῦσι πειρασμοῖς ἡ ζωτικὴ ἐναποξηρανθῇ σοι ἰκμάς· ἢ μήπως ὡς ῥάμνοις τισὶ καὶ ἀκάνθαις ταῖς ποικίλαις μερίμναις καὶ φροντίσι τοῦ σώματος τὸ θεῖον σοι τοῦτο σπέρμα τοῦ φόβου κυρίου, καὶ τῆς πίστεως ἐναποπνιγὲν, ἄκαρπον καὶ ἀδόκιμον ἀπελέγξῃ τῷ γεωργῷ.

Νικήτου τοῦ καὶ Δαβίδ. Φυλαττώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς μηδεμιᾷ τούτων κινδυνεῦσαι τῶν ἀποπτώσεων, ἀλλ' ἀνακαθαίρωμεν πάσης ἐπηρείας τοιαύτης, τῆς διανοίας τὴν ἄρουραν· καὶ ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον τὴν ποικίλην τοῦ πνεύματος διδαχὴν ταῖς μελέταις ἐπισπώμενοι, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης σύμμετρον θέρμην ἀνακαλούμενοι δάκρυσιν, οἷα κα-

λὴ καὶ ἀγαθὴ γῆ, τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογίας ἐπιτυγχάνοιμεν· εἰ καὶ μὴ ἐν ἑκατὸν, ἀλλ' ἐν ἑξήκοντα, ἤγουν ἐν τριάκοντα, τὸν καρπὸν ἀποδιδόντες τῶν ἀρετῶν.

Μακαρίου. Εἴπερ δὲ βούλοιο τὴν μεγάλην ταύτην καὶ εὐρύχωρον διαπλεῦσαι θάλασσαν, p. 126. b. προκύψας ἀπὸ γῆς ἤδη καλῶς, καὶ τῆς ὕλης ἀποσπάσας τὴν ναῦν, μὴ πάλιν εἰς γῆν ὁδηγοῦ, ζητῶν ἐπιστρέφειν· ἀλλὰ πρὸς οὐρανὸν ἀτενὲς ἔχε τὸ ὄμμα· εὑρήσεις γὰρ ἀστέρας ἐν αὐτῷ, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὸν ἀριθμὸν ὁ οὐράνιος ἐπίσταται κυβερνήτης· εὑρήσεις ἐν αὐτῷ φωστῆρας ἀληθῶς ἀπλανεῖς, τοὺς ἁγίους τὴν ἀφεγγῆ τοῦ βίου νύκτα καταυγάζοντας· πρὸς οὓς ἀποβλέπων ἀσφαλῶς ὁδηγήσεις τὴν τῆς εὐσεβείας ναῦν ἐπὶ τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως, Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐπουράνιον, τὴν πόλιν τῆς βασιλείας.

Ἀστερίου. Δυσάγωγον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος εἰς ἀρετὴν, καὶ μακρὰ φροντίζον τῆς ἐκ v. 41. p. 129. b. λόγων διδασκαλίας· διὰ τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ συγκαταβὰς τοῖς ἀνθρώποις μέχρι τῆς καὶ ἐπικήρου σαρκὸς, ὡς εἶδε τοὺς ἰουδαίους πρὸς τοὺς λόγους κωφεύοντας, μετέταξατο πρὸς τὰ πράγματα, καὶ θεραπείαν συνάπτει θεραπείᾳ, καὶ θαῦμα θαύματι, καὶ τὴν ἀπιστουμένην θεότητα τῇ πείρᾳ τῶν εὐεργεσιῶν ἐπεχείρει βεβαίαν παριστᾷν.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς δεινὸν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ περιειστήκει τὸ πρᾶγμα· θυγάτηρ καὶ μόνη, ἐτῶν γεγονυῖα δώδεκα, αὐτὸ τῆς οἰκίας ἔρεισμα, τοῦ γένους διαδοχὴ, μέλλουσα φέρεσθαι πρὸ τῶν θαλάμων εἰς ἐκφορὰς, πρὸ τῆς παστάδος εἰς τάφον· αὕτη τῆς προσόδου τῷ Ἰαείρῳ πρόφασις.

Τοῦ αὐτοῦ. Γυνή τις ἀσθενοῦσα χαλεπῶς διὰ φλεβῶν ἀταξίαν, καὶ πᾶσαν τὴν ζωτικὴν v. 43. p. 130. a. ὕλην κενώσασα, καὶ δαπανηθεῖσα λοιπὸν ἐκ μὲν τῆς τηκεδόνος τὸ σῶμα, τοῖς ἰατροῖς δὲ τὴν εὐπορίαν, μίαν εἶδεν ἐν ἀπόροις ἐλπίδα προσπεσεῖν τῷ κυρίῳ.

Βίκτωρος· Πρόσεισιν οὖν ἡ γυνὴ καλῶς οἰκείως, τὴν μόνην ἱκανὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἰαθῆναι παρασκευάσασα τὴν πίστιν· ἥψατο γὰρ τοῦ κρασπέδου, πεπιστευκυῖα μεγάλως οὕτως ὡς καὶ διὰ τῆς ἐπαφῆς ἐλπίσαι τὴν ἴασιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Αὐτίκα δὲ ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος· ὥσπερ γὰρ εἰ προσαγάγοι τὶς ὀφθαλμὸν φωτὶ λάμποντι, ἢ πυρὶ φλέγοντι τὴν πεφυκυῖαν ὕλην ἐξάπτεσθαι, ἅμα τὲ προσήγαγε, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας πεπλήρωται· ὀφθαλμὸς τὲ γὰρ ἅμα τῷ πρὸς φῶς ἀπιδεῖν, ἐφωτίσθη· καὶ τὸ πεφυκὸς ὑποδέχεσθαι πυρὸς ἐνέργειαν, ἅμα τῷ πλησιάσαι πυρὶ φλέγεται· οὕτως ἡ πιστῶς ἐφαψαμένη τοῦ κρασπέδου, εὐθὺς τῆς ἰάσεως ἔτυχεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Γινώσκομεν ἄρα, ὅτι θεὸς ὁ Ἐμμανουὴλ· καὶ εἰς τὸ γινώσκειν τὰ πάντα, οὐκ ὀφθαλμῶν δεῖται θεωρούντων· οὐδ' αἰσθητικὴν ἔχει τὴν τῶν πραγμάτων ἐπίγνωσιν, ἀλλ' ὑπὲρ αἴσθησιν σωματικὴν, καὶ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἁπάντων ἔχει γνῶσιν ὡς θεός· καὶ κύριος ὁ φθάνων εἰς τὸ γινώσκεσθαι παρ' αὐτῷ τὸν τοιοῦτον τρόπον, καὶ μὴ τὸν ἐναντίον τὸν διὰ τῆς ἀμεθεξίας καὶ τῆς ἀλλοτριότητος, ὃν δὴ καὶ ἄγνοιαν ἡ γραφὴ καλεῖ· κατὰ τὸ, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· γινώσκεται γὰρ τὰ τοιαῦτα ἑτέρως παρὰ θεῷ· ὥσπερ εἰ σὺ τὸν μὴ παρόντα σοι γινώσκεις ὅτι μὴ πάρεστιν, οὕτω δὴ καὶ θεὸς τὸν ἀλλότριον αὐτῷ γινώσκει ὅτι ἐστὶν ἀλλότριος· τοῦτον δὲ μόνον λέγει γινώσκειν, ὃς οἰκεῖός ἐστιν, ὥσπερ καὶ ταύτην μόνην ἀψαμένην αὐτοῦ κατείληφεν ἐν ὄχλῳ τοσούτῳ, ὧν ἕκαστος οὐχ' ἥπτετο μόνον, ἀλλὰ καὶ συνεῖχε καὶ ἀπέθλιβεν αὐτόν· οὐκ ἦν δὲ τῷ κυρίῳ πλησιάσαι καὶ ἐφάψασθαι αὐτοῦ, σωματικῶς πλησιάζοντα καὶ ἐφαπτόμενον, εἰ μὴ πνευματικῶς τοῦτο ποιεῖ· ἔτυχε τοίνυν οὗπερ ἔχρηζεν ἡ γυ-

νῃ· διὸ καὶ ζητεῖται ὑπὸ τοῦ κυρίου, καὶ εἰς ὄψιν καλεῖται· τῶν μαθητῶν οὐκ εἰδότων τὸ ζητούμενον, ἀλλ' ἁπλῆν τινα τὴν ἐπαφὴν οἰομένων λέγειν τὸν κύριον, καὶ τοιαύτην, οἵαν οἱ λοιποὶ πάντες ἐφήπτοντο· διόπερ ὁ κύριος διαςέλλων, ἥψατό μου τίς φησιν· ὥσπερ καὶ ἔλεγεν, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, καί τοι πάντων τὴν σωματικὴν ταύτην ἐχόντων ἀκοὴν, καὶ μέχρι γε ψιλῆς τῆς τῶν λόγων ἀκροάσεως ἀκουόντων· ἀλλ' οὔτε ἀκούειν ἦν τὸ μὴ συνετῶς, οὔτε ἅπτεσθαι τὸ μὴ πιςῶς· τί οὖν εἰς ὄψιν, αὐτὸν καλεῖ, καὶ τοὺς ἱεροὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαίρει, περισκοπῶν τὴν γυναῖκα; ὅτι θέας ἀξία παρὰ τῷ κυρίῳ· ἀξία δὲ καὶ τῆς εἰς τοὺς παρόντας ἐπιδείξεως, ὅτι παράδειγμα πίςεως πᾶσιν ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ παράκλησις ἐπὶ πίςιν, διὰ τοῦ δοθησομένου αὐτῇ δικαίως ἐπαίνου.

p. 130. b. Ἀςερίου. Ἤκουσε τῶν ἀφώνων τῆς γυναικὸς λογισμῶν ὁ κύριος, καὶ σιωπῶν σιωπῶσαν ἰάσατο, ἐπειδὴ τοῦ κρασπέδου προσήψατο· αἵματος γὰρ ἔστησεν ὀχετοὺς, ἑκοντὶ τὴν ἴασιν συληθείς· καὶ ἡ μὲν ἐνόμιζε κεκλοφέναι τὴν δωρεὰν, ὁ δὲ ἐκλάπη τὴν χάριν· καὶ τέως μὲν, οὐκ ἐκλαλεῖ τὴν θεραπείαν· ὕςερον δὲ δημοσιεύει, οὐ φιλοδοξῶν ἄπαγε· ποῦ γὰρ θαυματουργία πρόεισι φιλοδοξίας; ἀλλὰ καὶ τῆς γυναικὸς τὴν τῆς πίςεως πᾶσιν ἐπιδεικνὺς εὐκαρπίαν, καὶ τῶν παρόντων τοὺς μὲν εἰς θεογνωσίαν ἐπιςρέφων, τῶν δὲ τὴν ἀπόνοιαν καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν λόγων ςηλιτεύων· εἶδον φησὶ τὴν ὄπισθεν ἁψαμένην· οὐ γάρ μοι μόνος ὁ ταῖς ὀφρύσιν ὀφθαλμὸς ὑποκαθήμενος, καὶ τοῖς βλεφάροις σκεπτόμενος, ἀλλὰ καὶ ἕτερος, ὁ γῆν ὁμοῦ καὶ θάλασσαν ἐποπτεύων, καὶ κτίσιν τὴν σύμπασαν· σιγῇ δὲ πρόσεισιν ἡ γυνὴ δι' εὐλάβειαν, καὶ οὐ λανθάνει· ἀναγινώσκει γὰρ ὁ θεὸς, καὶ σιγώντων ἡμῶν, τὸν ἑκάςου νοῦν, ὡς ἡμεῖς βιβλίον παρεχόμενον· διὸ καὶ τῆς Μωσέως σιωπώσης γλώσσης, τὸ τῆς καρδίας ἠκούετο βούλημα· εἰ τὴν χάριν ὁ δοὺς ἐσιώπησε, τάχα ἂν οὐδ' αὐτὴν τὴν χάριν ἡ λαβοῦσα ὠφελήθη, εἰς συντυχίαν τὸ δῶρον αἰχμαλωτίζουσα· τοῦτο τὸ θαῦμα εἶδον μὲν ἄπειρον πλῆθος· πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον πρὸ πολλῶν γενεῶν διὰ Μαλαχίου προεθέσπισεν· ἀνατελεῖ γὰρ ὑμῖν φησι τοῖς φοβουμένους τὸ ὄνομά μου, ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· ἥλιον μὲν δικαιοσύνης, τὸν κύριον καλῶν· πτέρυγας δὲ, τὰ τοῦ ἱματίου κράσπεδα.

Βίκτωρος. Πρότερον μὲν οὖν οὐκ ἐτόλμα δι' εὐλάβειαν ἡ γυνὴ ἄντικρυς ἀπαντᾷν, καὶ περὶ θεραπείας ἀξιοῦν· ζητουμένη δὲ, ἀπαντᾷ πρεπόντως ἔμφοβός τε καὶ εὐλαβὴς, καὶ τὸ σέβας ἁρμόττον προσφέρουσα, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἰάσεως· εἶτα ἐμφανὲς πᾶσι ποιεῖται, οὐ τῷ πάντα εἰδότι, ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν, αἰσθήσει τὴν ἴασιν ἐπεγνωκυῖα· λέγει γὰρ καὶ τοῦτο ὁ Μάρκος, ὅτι ἔγνω τῷ σώματι, ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μάςιγος.

p. 131. a. Ἀςερίου. Ἡμεῖς δὲ καταμάθωμεν τῆς ἰαθείσης γυναικὸς τὸ εὐχάριςον· τῆς γὰρ Πανεάδος οὖσα πολῖτις, πολίχνη δὲ αὕτη τῆς Παλαιςίνης, Φιλίππου νῦν λεγομένη Καισάρεια, ἀγάλματι χαλκῷ τὸν εὐεργέτην ἐτίμησε, τοῦτο γέρας οὐκ ἀνάξιον οἰηθεῖσα τῆς χάριτος· καὶ χρόνος πολὺς ἐτήρει τὸ ἄγαλμα, εἰς ἔλεγχον ἀκριβῆ τῶν τὸ ψεῦδος τολμώντων ἐπιφημίζειν τοῖς εὐαγγελιςαῖς· καὶ οὐδὲν ἐκώλυε σώζεσθαι τὸν ἀνδριάντα μέχρι νῦν· καὶ δεικνύειν ἀμφότερα, καὶ τοῦ θεοῦ τὸ θαυμάσιον, καὶ τῆς εὖ παθούσης τὸ χαριςήριον, εἰ μὴ Μαξιμῖνος ἐκεῖνος, ὁ πρὸ τοῦ Κωνςαντίνου τῆς ῥωμαίων ἄρξας βασιλείας, ἀνὴρ εἰδωλολάτρης καὶ δυσσεβὴς, ζηλοτυπῶν καὶ ἐν τῷ ἀγάλματι τὸν Χριστὸν, ἀνείλετο τῆς πολίχνης τὸν χαλκὸν, εἰ καὶ μὴ τὴν μνήμην τῶν γενομένων· ἰδοὺ γὰρ ὁ μὲν ἀνδριὰς οὐ φαίνεται, τὸ δὲ εὐαγγέλιον τὸ θαῦμα πανταχοῦ βοᾷ καὶ κηρύσσει· καὶ ἡ αἱμόῤῥους ἀπ' ἀνίσχοντος ἡλίου μέ-

χρι καὶ δυσμένου λαλεῖται· καὶ συνέβη μάταιος πόνος τῷ δυσσεβεῖ, ἡ τῆς αἰσθητῆς ὕλης κλοπή· ὁ μὲν γὰρ χαλκὸς καὶ ἑςὼς καὶ φαινόμενος ἐσιώπα, ἄψυχον τῶν θαυμασίων ὑπόμνημα· ἡ δὲ φήμη μετὰ τοῦ λόγου παραλαβοῦσα τὸ ἔργον, καθημέραν διατρέχει κώμας καὶ πόλεις, τὸν εὐεργέτην κηρύττουσα.

Τοῦ αὐτοῦ. Σαφέςερον ἡ αἱμοῤῥοοῦσα ἐςὶν, ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία· ὁ Χριςὸς, ἔνδυμα p. 132. a.
λέγεται· ἐνδύσασθε γάρ φησι τὸν κύριον Ἰησοῦν· τὸ δὲ κράσπεδον τοῦ Χριςοῦ τουτέςι τῆς σοφίας, ἡ ἀρχή ἐςι τῆς σοφίας· ἀρχὴ δὲ σοφίας, φόβος κυρίου· ἰᾶται οὖν ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος τῆς ἀντιλαμβανομένης τοῦ φόβου τοῦ κυρίου ψυχῆς· τῷ γὰρ φόβῳ κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ.

Μακαρίου. Καὶ ἁπλῶς πᾶσα ψυχὴ ἔχουσα τὸ ἀνίατον τραῦμα τῆς ἁμαρτίας τὴν πηγὴν τῶν ἀκαθάρτων διαλογισμῶν καὶ παθῶν· ξηραίνεται δὲ ἐκλείπουσα ἡ πηγὴ ἐκείνη, ἡ τοὺς ἀκαθάρτους λογισμοὺς βρύουσα, διὰ τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ μόνου· οὐδεὶς γὰρ οὔτε δικαίων οὔτε πατέρων οὔτε προφητῶν οὔτε πατριαρχῶν ἴσχυσε θεραπεῦσαι· οὐχ ἡ κατὰ νόμον δικαιοσύνη, οὐδὲ τὰ ὁλοκαυτώματα, οὐ τὰ ἴδια ἐκ γῆς φάρμακα, τουτέςι τὰ ἑαυτῆς δικαιώματα· ἐγενήθη γὰρ πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης· Χριςὸς δὲ ἐγενήθη ἡμῖν δικαιοσύνη καὶ ἀπολύτρωσις· αὐτὸς γὰρ ἐλθὼν ἦρε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τουτέστι τὴν ἀκάθαρτον πηγὴν τῶν διαλογισμῶν τῆς πηγῆς ἐξήρανεν.

## CAP. IX.

Συμεῶνος. Καὶ μέχρι τέλους πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀγωνισάμενος· οὐ φοβηθεὶς ἡμέρας τοῦ v. 9. p. 135. b.
θείου φάναι Δαβὶδ, οὐ βασιλέων δυσωπηθεὶς πρόσωπον, ἀλλὰ φανερῶς ἐλέγξας δούλους ἡδονῆς, τοὺς τῶν ἄλλων ἄρχειν, ὧ νόμοι καὶ δίκαια, βουλομένους· καὶ ὀρχήσεως καὶ ὅρκου γεγονὼς πάρεργον· τοιαῦτα γὰρ τὰ διαβολικὰ προσχήματα δῆθεν εὐλαβείας, τὰς παγῖδας τίθησιν.

## CAP. X.

Ἀνεπιγράφου. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· οἱ σοφοὶ καὶ συνετοὶ, ἐνώπιον αὐτῶν ὄντες ἐπιςήμο- v. 21. p. 138. a.
νες φαρισαῖοι, ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, τὴν δὲ ἑαυτῶν ζητοῦντες ςῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Χριςοῦ οὐχ ὑπετάγησαν· ἀλλ' οὐδὲ οἱ τῶν ἑλλήνων σοφοὶ, οὐδὲ γὰρ ἦσαν ἄξιοι διὰ τὸ φύσημα τῆς διανοίας· ἐπέγνωσαν δὲ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ὑπερέχον ἀγαθὸν οἱ περὶ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα βραχεῖς καὶ ἐλάττους τῶν σοφῶν, οἱ νήπιοι διὰ τὴν ἐν ἐκείνοις ἀπειρίαν· ὅτι τῇ μὲν δοκούσῃ γνώσει παρῆν ἡ φυσίωσις, τῇ δὲ νηπιότητι ταπεινοφροσύνη καὶ τὸ πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἕτοιμον.

Βασιλείου. Νηπίους λέγων τοὺς μαθητευθέντας τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυςηρίων ἀξιωθέντας.

Ἀνεπιγράφου. Ὁ αὐτὸς δὲ περὶ τοῦτο ἐγνῶσθαι τοῖς ἁγίοις προφήταις τὴν τοῦ κόσμου σω- v. 24. p. 140. b.
τηρίαν· ποθεῖν τε αὐτοὺς ταύτην ἰδεῖν φησί· διὸ καὶ ἠρεύνων εἰς τίνας ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριςοῦ, προμαρτυρόμενον τὰ εἰς Χριςὸν παθήματα καὶ τὰς

μετὰ ταῦτα δόξας· ὁ γὰρ πόθος ἐκίνει πρὸς τὴν ἐξήτησιν τῶν χρόνων, εἰ ἄρα καὶ θεάσασθαι δυνήσονται, ἢ μέχρι τοῦ γνῶναι καὶ εἰπεῖν ἡ χάρις περιώριστο· καὶ δῆλον μὲν ὅτι μὴ ἑωράκασι, μὴ δὲ ἐπέτυχον τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας, εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους ὑπερκειμένης, καὶ εἰς συμπλήρωσιν τῶν κατὰ ἄνθρωπον πραγμάτων ἀφιξομένης· ἀπεκαλύφθη δὲ αὐτοῖς ὥς φησιν ὁ Πέτρος, ὅτι μὴ ἑαυτοῖς τὴν τοῦ σωτῆρος παρουσίαν προήγγελλον, ἀλλ' ἡμῖν· καλῶς δὲ καὶ διὰ τούτου πρὸς αἴσθησιν ἡμᾶς ἄγει τῆς μεγάλης εὐεργεσίας τῆς ὑπεραιρούσης ἅπαντα τὰ πρότερα, εἴ γε προφῆται μὲν ἐπεθύμησαν, ἡμεῖς δὲ τετυχήκαμεν· ὥστε συνιέντας τῆς μακαριότητος ἧς ἠξιώμεθα, πρῶτον μὲν τὴν διάθεσιν ἀξίαν αὐτῆς προσάγειν, καὶ μὴ ἀναισθήτως ἔχειν τῶν παρόντων ἡμῖν καλῶν· δεύτερον δὲ, καὶ τὴν σπουδὴν ἐπαξίαν ποιήσασθαι· καὶ μᾶλλον ἀγαπᾷν, ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἠγαπήθημεν, καὶ λέγειν μετὰ τοῦ προφήτου· τί ἀνταποδώσω τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; καὶ μνημονεύειν τοῦ διὰ Σολομῶντος εἰρημένου, τοῦ ἐὰν δῷ ἄνθρωπος πάντα τὸν βίον αὐτοῦ, ἐπὶ ἀγάπῃ, ἐξουδενώσει ἐξουδενώσουσιν αὐτόν· τί γὰρ ἔχομεν ἀντιδοῦναι πρὸς ἀξίαν ὧν εἰλήφαμεν;

v. 26. p. 144. a. Ἀστερίου. Πρὸς ὃν καὶ φησὶν, ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς ἀναγινώσκεις; ὑπομιμνήσκων αὐτὸν τὴν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, μονονουχὶ λέγων, ὡς εἰ μὲν θεὸς ἐγώ σοι δοκῶ, ὀφείλεις μοι τὴν ἀγάπην· εἰ δ' ἀπιστεῖς, καὶ ὅμοιόν σοι νομίζεις ἐμὲ ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ οὕτως τὸ ἀγαπᾷν χρεωστεῖς· κατὰ τὸν νόμον ἀδελφοὺς καλοῦμεν ἐκείνους, οἳ ἐξ ἑνὸς ἔφυσαν σπέρματος καὶ μιᾶς γαστρός· οἱ δὲ τὸν αὐτὸν ἔχοντες ποιητὴν καὶ μίαν μητέρα τὴν γῆν, ἀφ' ἧς ἐπλάσθημεν, καὶ ψυχῆς ἀξίωμα παραπλήσιον, εὐσεβείας δὲ καὶ πολιτείας ἕνα θεσμὸν, καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος τὴν αὐτὴν, πῶς οὐ πάσης ἀδελφότητος καὶ συγγενείας ἐσμὲν ἀλλήλων ἐγγύτεροι; ὅταν ἄνθρωπον ἴδῃς, σαυτὸν ὁρᾷς ἐν ἐκείνῳ· δεῖ οὖν καὶ τὰ ἐκείνου θεωροῦντα πάθη, λιμὸν, δίψαν, γυμνότητα, τὴν ἄλλην ἔνδειαν, καὶ τὰς νόσους, καὶ τοὺς ἄλλους πειρασμοὺς, ὡς οἰκεῖα πάθη καὶ συμφορὰς οἰκτείρειν· πολλοὺς ἔγνωμεν, ἐπὶ μὲν τῶν λόγων ὁμολογήσαντας προκινδυνεύειν, ἐπὶ δὲ τῆς πείρας ψευσαμένους τὴν ἔννοιαν· ὁ μὲν σωτὴρ ἡμῶν οὕτως ἠγάπησε τὸ ἴδιον ποίημα, οὐχ' ὡς ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτόν· ἡμῖν δὲ τὸ ἔλαττον ἐγκελεύεται, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτὸν, τὴν ὑπερβολὴν ἀφελὼν, ἵνα μὴ βαρεῖαν ποιήσῃ καὶ δυσήνυτον τὴν ἐντολήν· ἵνα διὰ τῶν ἔργων σαφέστερον ἐπιδείξῃ τὸν τῆς ἀγάπης ὁ δεσπότης νόμον· πρᾶγμα μὲν ἐλέου, συμβὰν δὲ ἴσως κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὑπ' ὄψιν ἄγει τῷ λόγῳ· ἐκπαιδεύων τὸν νομικὸν, ὅτι πλησίον ἡμῖν ἐκεῖνος ἦν, ὃς ἂν τὴν ἐμπαθῆ ταύτην περικείμενος σάρκα, χρήζῃ βοηθείας καὶ οἰκτιρμῶν· τὸ δὲ πάθος, ὁδοιπόρος ἐξ Ἱερουσαλὴμ κατέβαινεν εἰς Ἱεριχὼ καὶ λῃστῶν ἐπιδραμέντων, ἀφῃρέθη μὲν ἃ ἔφερεν, ἐγυμνώθη δὲ καὶ τῶν ἱματίων, καὶ τραύμασι τοῖς ἀπὸ τῶν λῃστῶν θανάτῳ προσομιλῶν ἥπλωτο κατὰ τὴν λεωφόρον ψυχοῤῥαγῶν, πρᾶγμα λίαν οἰκτρὸν ὀφθαλμοῖς ἔχουσιν ἔλεον· τί δὲ τὸ κατέβαινεν; ὁ κύριος τοῖς ἑβραίοις διαλεγόμενος, καὶ διδάσκων ὡς ἄφρονας· καὶ μάτην ἀναστρεφομένους ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ κλαυθμῶνος κοιλάδι, οὕτω πως φησίν· ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· ἐκ τῶν ὀνομάτων τοῦ ἄνω καὶ κάτω, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος ποιούμενος τὴν διάκρισιν· καὶ νῦν δὲ καταβαίνοντα εἰπὼν, κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔφη.

v. 30. Τοῦ αὐτοῦ. Εἴη δ' ἂν ὁ καταβαίνων, ὁ Ἀδὰμ, ὁ ἀποκυλιόμενος τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ὑψηλῆς διαγωγῆς, εἰς τὸν χαμαίζηλον τοῦτον βίον· τίς ἱερεύς; τίς ὁ λευΐτης; εἴπομεν

δ' ἂν κατὰ θεωρίαν, Μωϋσῆς καὶ Ἰωάννης, ἄμφω τῆς παραβολῆς ἔνδον κρυπτόμενοι, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ὄψιν λαμβάνοντες· οὗτοι γὰρ καταλαβόντες τὸν ἄνθρωπον, τουτέστι τὸ γένος ἡμῶν ὅλον, γυμνὸν εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς· καὶ τοῖς ἐναντίοις τετραυματισμένον, ἐθεάσαντο μὲν, οὐ μὴν ἐπήρκεσαν θεραπεῦσαι· ἀλλ' ὁ σαμάρειτης καταλαβὼν ἐν ὀνόματι καθυβρισμένῳ, θησαυρὸν ἀγαθῶν φέρων, παρέσχε τὴν ἴασιν, ὅς ἐςιν ἡμῶν ὁ σωτὴρ, τῇ δυσφήμῳ προσηγορίᾳ τοῦ σαμαρείτου καλυπτόμενος, καὶ τὰς τῆς σωτηρίας τῷ κειμένῳ πηγὰς ἀναβλύζων· σαμαρείτην δὲ, τὸν σωτῆρα ὁ λόγος ὀνομάζει· αἰσχύνων κἀνταῦθα τὴν τῶν οὕτως αὐτὸν καλούντων παροινίαν ἰουδαίων, ὅτι τὸν ὑπὲρ τοὺς λευΐτας καὶ ἱερέας σπλαγχνιζόμενον, καὶ θεραπεύοντα τὸν τετραυματισμένον σαμαρείτην ἐξύβριζον.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί δὲ τυγχάνει τὸ κτῆνος, ἐφ' οὗ τὸν ψυχοῤῥαγοῦντα καταθέμενος εἰς τὸ v. 34.
πανδοχεῖον ἤγαγεν ὁ σωτήρ; ἢ δηλονότι ὄχημα τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ ὡς ἄν τις εἴπῃ ὑποζύγιον, τὸ ὁμόφυλον ἡμῖν ὅπερ ἠμπίσχετο τυγχάνει σῶμα, ἐφ' οὗ καὶ δι' οὗ πάντας ἀνέχων καὶ διαβαςάζων, ἄγει πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς νόσου, καὶ τὴν ἐκκλησίαν· καὶ γὰρ τῶν τραυμάτων, αὕτη ἦν ἡ τελεία θεραπεία καὶ ἀπαλλαγή.

Μακαρίου. Πληγέντος τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἀποθανόντος, ἔκλαυσεν ὁ ποιήσας αὐτὸν πατὴρ, ἄγ- p. 144. b.
γελοι, δυνάμεις πᾶσαι, καὶ πάντα τὰ κτίσματα συνεπάθησαν ἐπὶ τῇ πτώσει αὐτοῦ, τὸν γὰρ δοθέντα βασιλέα αὐτῶν, δοῦλον εἶδον γεγόνοτα ἐναντίας καὶ πονηρᾶς δυνάμεως· σκότος τε πονηρίας παθῶν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ἐνδυσάμενον, καὶ βασιλευθέντα ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ σκότους· οὗτος ἦν ὁ τραυματισθεὶς καὶ ἡμιθανὴς γεγονώς· τὸ δὲ ἡμιθανὴς δηλοῖ, ὅτι τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν εἶχε μόνον, ἀπομείνας γυμνός· ἤτοι ὅτι ἀπεζεύχθη τῷ πνεύματι τὸ ἥμισυ, τουτέςιν αὐτὸς μόνος ἀπομείνας, νεκρωθεὶς ἀπὸ θεοῦ· ἀλλὰ σὺ ἐπὰν ἀκούσῃς περὶ τοῦ τετραυματισμένου ὑπὸ τῶν λῃςῶν, μὴ ἀπέλθῃ ὁ νοῦς σου εἰς ὄρη, ὡς περὶ ἐκείνου μόνου ἐνθυμούμενου· ἀλλ' ἔνι δὲ καὶ ἔνδον ἐν τῇ σαυτοῦ ψυχῇ, ὅτι καὶ σὺ τὰ αὐτὰ φερεῖς τραύματα· ἐκείνου γὰρ πάντες τέκνα ἐσμὲν τοῦ τετραυματισμένου καὶ δυσώδους· ὃ γοῦν ἐκεῖνος πέπονθε, τοῦτο πάντες οἱ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ πεπόνθασιν· οὐκ ἔςι τραῦμα, οὐ μώλωψ, οὐ πληγὴ φλεγμαίνουσα, ἀλλ' οὕτως ἐτραυματίσθη ἡ φύσις, ὡς μόνῳ τῷ κυρίῳ δυνατὸν εἶναι θεραπεῦσαι· ἰδοὺ γάρ φησιν ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· διὰ τοῦτο δι' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ κύριος, ὅτι μηδεὶς τῶν ἀρχαίων, οὔτε νόμος, οὔτε προφῆται ἠδυνήθησαν θεραπεῦσαι τὴν μεγάλην ταύτην πληγὴν, ἀλλ' αὐτὸς μόνος τὴν ἀνίατον ἐθεράπευσεν.

Εὐαγρίου. Ὁ μὲν Μωϋσῆς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας ἐξάγει· ὁ δὲ p. 145. a.
Ἰησοῦς διαδεχόμενος, ἐκ δευτέρου περιτέμνει, τουτέςι τὸ κατὰ διάνοιαν ἁμάρτημα· διὰ τοῦτο ἴσως ὁ μὲν ἱερεὺς, οὐκ ἐθεράπευσεν· ὁ δὲ σαμαρείτης τὸν ἡμιθνῆτα, ὃς οὐδὲ λέγει ὡς ὁ προφητικὸς λόγος, οὐκ ἔςι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους· ὅτι δὲ προνοίᾳ ἦλθε, δῆλον ἐκ τοῦ καταδέσμους ἔχειν οἶον ἔλαιον· διὰ πολλοὺς γὰρ τραυματίας ἐπήγετο ταῦτα· ζώντων μὲν οὖν λόγον ἐπέχουσι οἱ ἄγγελοι· νεκρῶν δὲ, οἱ δαίμονες· νοσούντων δὲ, οἱ ἄνθρωποι, πρὸς οὓς καὶ ὁ ἰατρὸς ἦλθε· πρὸς δὲ τὰ ὑποκείμενα πράγματα, ὀνομάζεται ὁ σωτήρ· ἐὰν γὰρ ἄῤῥωςον εἴπῃ τὴν λογικὴν φύσιν, ἰατρὸς λέγεται· ἐὰν πρόβατον, ποιμήν· ἀνθρώπων δὲ, βασιλεύς· τριά γε μὴν εἰσὶ πράγματα, ὁ ἰατρὸς, τὰ φάρμακα, ὁ πάσχων· ὁ οὖν λαβὼν τὸ φάρμακον καὶ μὴ ἰαθεὶς, ἤτοι παρὰ τὴν τοῦ ἰατροῦ πρόσταξιν, ἢ παρὰ τὴν τῶν φαρμάκων ἀσυμφορίαν, ἢ παρὰ τὴν ἰδίαν οὐκ ἰάθη ἀταξίαν· ὁ δὲ τῶν ψυχῶν ἰατρὸς κατ-

ἀλλήλως προστάσσει, καὶ τοῖς πάθεσιν αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ κατάλληλαι· παρ' ἰδίαν τεσσάρων ἀταξίαν ὁ ἄῤῥωστος οὐχ' ὑγιαίνει· ἕκαστον τῶν μελῶν ἔγραψαν οἱ ἰατροὶ πῶς δεῖ θεραπεύεσθαι· ὁ δὲ σωτὴρ σύντομον φάρμακον τὸ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου εἶπε· καὶ πρότερόν γε τὸ, ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου· δι' οὗ δυνατὸν καὶ τὰς ἄλλας τηρεῖν ἐντολάς· καὶ εἴη ἂν τὰ δύο δηνάρια, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ θεολογικὴ θεωρία, ἤγουν πίστις, καὶ ἔργα, ἀγάπη Θεοῦ, καὶ ἀγάπη τοῦ πλησίον· καὶ χρὴ εἰδέναι ὅτι ὅσα προστάττει ἡμῖν ὁ νόμος, ταῦτα δεῖ κατὰ ἀγάπην φυλάσσειν· φόρου γὰρ λόγον ἐπέχει, ὡς ἡ ἀγάπη· διὸ εἴρηται μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν· ὅσα δὲ ἐκ προαιρέσεως, οἷον παρθενία, ἀναχώρησις, δῶρα εἰσὶ, καὶ ξενίου λόγον ἐπέχει· ξένιον δὲ οὐ προσφέρεται κατὰ ἀγάπην· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἔστι ξένιον· ὁ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν.

Βίκτωρος. Οὐκ' ἀγνοῶ δ' ὥς τινες τὴν προκειμένην παραβολὴν, οὕτως ἐθεώρησαν· ἄνθρωπον τὸν Ἀδὰμ, ἢ τὸν καθόλου ἄνθρωπον ἀποκαλοῦντες· ὅθεν καὶ ἀορίστως ἔφη ἄνθρωπος κατέβαινε· τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως τὴν ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπὴν, κατάβασιν ὀνομάζων· Ἱερουσαλὴμ τὴν ὑψηλὴν καὶ ἐπουράνιον πολιτείαν· Ἱεριχὼ δὲ, τὴν κοσμικωτέραν καὶ ἐμπαθῆ διαγωγήν· οὗτος λησταῖς περιέπεσεν, ἵνα εἴπη τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν· οἱ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν τοῦ χιτῶνος τῶν ἀρετῶν, καὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, ἀπῆλθον ἀφέντες ἡμιθανῆ· τῷ ὄντι δὲ κατάβασις ἦν καὶ τῷ ἱερεῖ· καὶ ἁμαρτία, τὸ μὴ ἐλεῆσαι τὸν κείμενον· ὁμοίως δὲ, καὶ τῷ λευΐτῃ· σαμαρείτης δέ τις οὐ καταβαίνων, ἀλλ' ὁδεύων, ἦλθε κατ' αὐτὸν, οὗτος δὲ ἦν πρὸς ὃν ἔλεγον ἰουδαῖοι· σαμαρείτης εἶ σύ· οὐδὲ γὰρ ἱερεὺς ἢ λευΐτης ἐπαμῦναι τῷ χαμαὶ κειμένῳ ἠβουλήθησαν, ἢ τοι ἠδυνήθησαν· ἅπαντες γὰρ ἦσαν ὑφ' ἁμαρτίαν· μόνος δὲ ὁ κύριος, κατὰ πάντα ἡμῖν ὁμοιωθεὶς, χωρὶς ἁμαρτίας, τὴν ἡμετέραν ὁδεύσας ὁδὸν, καὶ μετὰ ἀνόμων λογισθεὶς, ὁ ἀληθῶς σαμαρείτης, ὃς ἑρμήνευται φύλαξ· οὗτος δέ ἐστιν ὁ μὴ νυστάζων μηδὲ ὑπνῶν ἐν τῷ φυλάσσειν τὴν Ἱερουσαλήμ· ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος ἀνεβίβασεν, ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναλαβὼν τὸν κείμενον καὶ πεπληγότα· ἰδὼν γὰρ αὐτὸν, ἐσπλαγχνίσθη· καὶ προσελθὼν, κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν· ᾧ καὶ ἐτηρεῖτο ὡς ἰσχυροτέρῳ νόμου καὶ προφητῶν ὑπὸ τῆς προνοίας ἡμιθανὴς οὗτος· καὶ ἐπέχεεν αὐτῷ ἔλαιον, τὴν χαλαστικὴν καὶ παρηγορικὴν διδασκαλίαν· ἵνα λύσῃ τῶν τραυμάτων τὰς φλεγμονὰς, ἀλλὰ καὶ οἶνον, τὴν στύφουσαν καὶ ἐπιτιμητικὴν ἀγωγήν· καὶ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν πάντας τοὺς πιστοὺς ὑποδεχομένην· ἐκεῖ αὐτοῦ ἐπεμελήθη, διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ τῶν ἐκείνους διαδεξαμένων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον, τουτέστι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐκβαλὼν δύο δηνάρια, τὴν παλαιὰν διαθήκην καὶ νέαν, τὸν αὐτὸν ἐχούσας τοῦ βασιλέως τῶν ὅλων χαρακτῆρα, ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ αὕτη τε κἀκείνη, δέδωκε τῷ πανδοχεῖ, τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα τοῖς ἱερεῦσι καὶ διδασκάλοις προσήκει· προσαναλίσκει δέ τις ἀπὸ μὲν τῶν δηναρίων λαμβάνων τῆς διδασκαλίας τὰς ἀφορμὰς, σαφηνίζων δὲ καὶ πλατύνων τοῖς παρ' ἑαυτοῦ λόγοις, καὶ μηδὲν παραλιμπάνων ἀλλ' αἰχμαλωτίζων πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· δίδωσι δὲ τῷ πανδοχεῖ τὸν μισθὸν ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαι, τουτέστιν, ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ὅτε μέλλει ἑκάστῳ ἀποδιδόναι κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· εἰ δὲ βούλει, καὶ ὧδε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκ τῆς ὑψηλῆς ζωῆς τῆς ἐν παραδείσῳ, εἰς τὴν ἐμπαθῆ καταβᾶσα, δαίμοσι περιέπεσε· καὶ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀθανασίας ἐκδυθεῖσα, τὰς βιωτικὰς ὀδύ-

νας ἐδέξατο, τὸ ἐν ἱδρῶτι ζῆν, τὰς ἀκάνθας, τὰς τριβόλους· καὶ ἡμιθανὴς ἦν, τῷ μὴ τελείως θεὸν ἀρνήσασθαι· καὶ νόμος μὲν αὐτὴν οὐδὲν ὠφέλησεν, ὡς ἀσθενής, Χριστὸς δὲ σάρκα φορέσας καθ' ἡμᾶς ἦλθε· τρισὶ τούτοις τὰ τῆς ψυχῆς ἐθεράπευσε πάθη, ταῖς παραγγελίαις, τῷ χρίσματι τῷ ἁγίῳ, τῷ μυστηρίῳ τῆς πίστεως, καὶ ἐπὶ τὸ οἰκεῖον ἀνήγαγε σῶμα· καὶ δι' ἑαυτοῦ ἐπεμελήθη, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις παρέδωκε καὶ τοῖς ἐφεξῆς διδασκάλοις· οἷς καὶ ἐκδοῦναι τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον, ἐπηγγείλατο· ἑαυτοῦ τοίνυν ἡμᾶς βούλεται γίνεσθαι μιμητάς, καὶ τὸν αὐτὸν ἔλεον περὶ τὸν ὁμόφυλον ἐπιδείκνυσθαι· καὶ διδάσκει ὅτι ἕκαστον δεῖ ἑαυτὸν ποιεῖν τοῦ δεομένου βοηθείας, πλησίον· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐπιλεγόμενον τῇ παραβολῇ.

Βασιλείου. Εἶτα Μάρθα μὲν τὸν κύριον ὑποδέχεται, καθέζεται δὲ πρὸς τοὺς πόδας αὐ- p. 146. a
τοῦ Μαρία· ἐν δυσὶν ἀδελφαῖς, καλὴ προθυμία· διάστησον μέντοι τὰ πράγματα· ἡ μὲν γὰρ Μάρθα, διηκόνει, παρασκευάζουσα τὰ πρὸς δεξίωσιν τῆς σωματικῆς χρείας· ἡ δὲ Μαρία καθημένη πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἤκουε τῶν λόγων αὐτοῦ· ἡ μὲν οὖν, ἀνέπαυε τῷ φαινομένῳ· ἡ δέ, ἐδούλευε τῷ ἀοράτῳ· ἦν γὰρ ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπος καὶ θεός, ὁ παρών· ὁ αὐτὸς δεσπότης, ἀμφοτέρων τῶν γυναικῶν τὴν προθυμίαν ἀπεδέχετο· ἀλλ' ἡ Μάρθα καμάτῳ πιεζομένη, μεσίτην γενέσθαι παρεκάλει τὸν κύριον, ἵνα προσλάβῃ βοηθὸν τὴν ἰδίαν ἀδελφήν, τῆς διακονίας· καὶ εἰπέ φησιν αὐτῇ, ἵνα ἀναστᾶσα, συνδιακονῇ μοι· ἡ μὲν οὖν μερίζεσθαι τὴν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ φροντίδα παρεκάλει· οὐκ εἴα γε μὴν ὁ Χριστός, λέγων πρὸς αὐτήν· θορυβάζῃ περὶ πολλά, ὀλίγων δέ ἐστι χρεία ἢ ἑνός· ὀλίγων μέν, δηλονότι τῶν πρὸς παρασκευήν· ἑνὸς δέ, τοῦ σκοποῦ, ὥστε τὴν χρείαν ἐκπληρωθῆ· οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο πάρεσμεν, ἵνα ἐπὶ στιβάσιν ἀναπέσωμεν καὶ τὴν κοιλίαν θρέψωμεν· ἀλλὰ πάρεσμεν, ἵνα ὑμᾶς θρέψωμεν λόγῳ ἀληθείας καὶ θεωρίᾳ μυστηρίων.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν μὲν οὖν, οὐκ ἀπέστρεψεν ἀφ' ὧν ἐποίει· τὴν δέ, ἀπεδέξατο ἐφ' οἷς προσ- v. 36. p. 146. b.
εῖχεν· ὅρα μοι τοίνυν τὰς δύο μερίδας διὰ τῶν δύο γυναικῶν εἰσαγομένας, τὴν μὲν μίαν ἐλάττω, τὴν δὲ ἄλλην κρείττω καὶ ἀναβεβηκυῖαν· τὴν μὲν σωματικωτέραν διακονίαν, ἐλάττω· χρησιμωτάτη γὰρ καὶ αὕτη· τὴν δὲ ἀναβεβηκυῖαν τῇ θεωρίᾳ τῶν μυστηρίων, κρείττονα καὶ πνευματικωτέραν· ταῦτα σὺ ὁ ἀκροατής, πνευματικῶς προσλάμβανε, καὶ ὃ θέλεις ἔκλεξαι· εἰ μὲν βούλει, διακόνει τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ εἶπεν· ἐφ' ὅσον ἑνὶ τούτων ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε· κἂν γὰρ ξένους δέχῃ· κἂν πτωχοὺς ἀναπαύῃς, κἂν ἀῤῥώστοις ὑπηρετῇς, πάντα εἰς ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς ἀναδέχεται· εἰ θέλεις διακονεῖν τοῖς πτωχοῖς, θεραπεύειν νοσοῦντας, διὰ Μάρθας τὸν κανόνα λάβε· ὃ γὰρ ἂν ποιήσῃς εἰς δοῦλον Χριστοῦ, εἰς Χριστὸν ἀνατρέχει τὸ γινόμενον· εἰ δὲ θέλεις τὴν Μαρίαν ζηλῶσαι, καταλελοιπυῖαν τὴν τοῦ σώματος διακονίαν, ἀναβᾶσαν δὲ εἰς θεωρίαν τῶν πνευματικῶν μαθημάτων, γνησίως μέτελθε τὸ πρᾶγμα· κατάλιπε τὸ σῶμα· ἔασον γεωργίαν, ὀψοποιΐαν τε καὶ παρασκευήν· κάθισον δὲ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ κυρίου· καὶ ἄκουσον αὐτοῦ τῶν λόγων, ἵνα κοινωνὸς γένῃ τῶν τῆς θεότητος μυστηρίων· ἡ γὰρ θεωρία τῶν Ἰησοῦ μαθημάτων, ὑπερανεβέβηκε τοῦ σώματος τὴν διακονίαν· ἔλαβες τὰ ὑποδείγματα, ζήλωσον ὃ θέλεις· ἢ διάκονος ἔσο πτωχῶν, ἢ ἐραστὴς μαθημάτων Χριστοῦ· εἰ δὲ δύνασαι ἀμφότερα ζηλῶσαι, ἑκατέρωθεν ἀποφέρῃ τὸν καρπὸν τῆς σωτηρίας· πρῶτος μέν τοι ἐστὶν ὁ πνευματικὸς λόγος· τὰ δὲ λοιπὰ πάντη, δεύτερα· Μαρία γάρ, φησι, τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο· ἂν τοίνυν καὶ σὺ θέλῃς μύστης εἶναι κυρίου, παρακαθέζῃ αὐτοῦ τοῖς ποσὶ· δέχῃ δὲ αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον, καταλείψεις ὅλον τὸν βίον καὶ ἀμερίμνως διοίσεις· ἐπι-

λησθήσῃ δὲ καὶ τοῦ ἰδίου σώματος· καὶ οὕτως δυνήσῃ προσδιαλέγεσθαι αὐτοῦ τοῖς θεωρήμασι· ἵνα ζηλώσῃς Μαρίαν, καὶ τὴν ἀνωτάτω καρπώσῃ δόξαν· εἰ δὲ μὴ, τό γε δεύτερον, διακόνει τοῖς δεομένοις· ἴδοις γὰρ ἂν καὶ τοὺς ἀποςόλους μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος, διακονοῦντας ταῖς τραπέζαις τῶν χηρῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐνεποδίζοντο πρὸς τὸν λόγον, συναγαγόντες τὸ πλῆθος, λέγουσιν, οὐκ ἀρεςόν ἐςιν ἡμᾶς καταλιπόντας τὸν λόγον, διακονεῖν τραπέζαις· ἐπισκέψασθε δὴ ἄνδρας μαρτυρουμένους ἑπτὰ, πλήρεις πνεύματος καὶ σοφίας, οὓς καταςήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης· ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν· καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους· ἐπεδήμησε τις τῶν ξένων; λαβέτω τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς ἐν τροφαῖς αὐταρκείας· μὴ δὲ διὰ τοὺς τρυφῶντας, τὴν τράπεζαν ἡμῶν μετασκευασώμεθα· μονότροπος ὁ τοῦ χριςιανοῦ βίος, ἵνα σκοπὸν ἔχων τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ· πολύτροπος δὲ καὶ ποικίλος, ὁ τῶν ἔξω βίος, ἄλλοτε ἄλλως πρὸς τὴν ἀρέσκειας τῶν ἐντυγχανόντων μεταπλασσόμενος· ὥςε καὶ σὺ πλήθει βρωμάτων, καὶ περιεργίᾳ πρὸς ἡδονὴν μετασκευάζων τοῦ ἀδελφοῦ σου τὴν τράπεζαν, κατηγορεῖς αὐτοῦ φιληδονίαν, καὶ καταχέεις αὐτοῦ γαστριμαργίας ὀνείδη· δι' ὧν παρασκευάζεις, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν περὶ ταῦτα ἡδυπάθειαν· οὐκ ἐπῄνεσε τὴν Μάρθαν ὁ κύριος, εἰς πολλὴν περισπωμένην διακονίαν· αὐτὸς δὲ ὁποίαν παρέθηκε τοῖς πεντακισχιλίοις τροφὴν, οὐκ ἀγνοεῖς· ὁ ὀρθὸς λόγος τῆς τῶν βρωμάτων χρήσεως, τὴν ἐπεισαγωγὴν τοῦ κενωθέντος πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύςασιν ὑπαγορεύει· ὅπερ οὖν μέλλει ἀπεριεργότερον ἡμᾶς ἀπαλλάσσειν τῆς χρείας, τοῦτο προσενεκτέον· δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ κύριος, ἐν οἷς ἐδεξιοῦτο τὰ κεκμηκότα πλήθη πρὸς τὸ μὴ ἐκλυθῆναι ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς γέγραπται· δυνάμενος γὰρ ἐπιτεῖναι τὸ θαῦμα ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῇ ἐπινοίᾳ τῆς πολυτελείας, οὕτω λιτὴν καὶ ἀπέριττον τὴν τροφὴν αὐτοῖς παρεσκεύασεν, ὥςε ἄρτους μὲν κατὰ τὸν Ἰωάννην κριθίνους εἶναι, καὶ ἰχθύας μέρος ἐπὶ τῷ ἄρτῳ· περὶ δὲ ποτοῦ, οὐδὲ ἐμνημόνευσεν, ὡς αὐτοφυοῦς πᾶσι καὶ ἀρκοῦντος ταῖς χρείαις τοῦ ὕδατος προκειμένου· πλὴν εἰ μή τινι δι' ἀῤῥωςίαν βλαβερὸν εἴη τὸ τοιοῦτον ποτὸν, ὃ παραιτητέον, κατὰ τὴν συμβουλὴν Παύλου τὴν πρὸς Τιμόθεον· καὶ πάντα δὲ ὅσα προφανῆ τὴν βλάβην ἔχει, παραιτητέον· ἀνακόλουθον γὰρ, διὰ μὲν τὴν σύςασιν τοῦ σώματος τὰς τροφὰς αἱρεῖσθαι· δι' αὐτῶν δὲ πάλιν τῶν τροφῶν, προσπολεμεῖν τῷ σώματι, καὶ ἐμποδίζειν αὐτῷ πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ὑπηρεσίαν.

## CAP. XI.

v. 1. p. 148. b. Μάρκου μοναχοῦ. Ἡ προσευχὴ, ἀρετὴ λέγεται· καὶ μήτηρ ἀρετῶν ἐςιν· ἀπογεννᾷ γὰρ αὐτὰς, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν συναφείας· καὶ ὃ ἂν πράξωμεν χωρὶς προσευχῆς, ἀτελές ἐςι· καὶ προσευχὴ μὲν ἀρέμβαςος, φιλοθεΐας σημεῖον τῷ παραμένοντι· ἀμέλεια δὲ αὐτῆς καὶ ῥεμβασμὸς, φιληδονίας τεκμήριον.

v. 2. p. 149. b. Βασιλείου. Σὺ δὲ πρότερον εἰπὲ πατέρ· εἶτα αἴτησον τὰ ἐφεξῆς· δοκίμασον δὲ σεαυτὸν, ἐκ ποταποῦ βίου ἀπήντηκας, εἰ ἄξιος εἶ τὸν ἅγιον θεὸν, πατέρα σεαυτοῦ ὀνομάζειν· δι' ἁγιασμοῦ ἐςιν ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν ἅγιον οἰκείωσις· εἰ βούλοιο οὖν υἱὸς τοῦ ἁγίου εἶναι, ἁγιασμός σε υἱοθετείτω.

p. 150. a. Μακαρίου. Γενηθήτω οὖν τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα ὃν τρόπον οἱ ἐν οὐρανοῖς ἄγγελοι σύνεισιν ἀλλήλοις, ἐν ὁμονοίᾳ πολλῇ, ἐν ἀγάπῃ ἐν εἰρήνῃ διά-

γοντες· καὶ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἔπαρσις ἢ φθόνος, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰλικρινείᾳ μετὰ ἀλλήλων εἰσίν· οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς ὦμεν μετ' ἀλλήλων· καὶ ὥσπερ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολλὰ ὄντα, ἕν ἐστι σῶμα, καὶ βοηθοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ ἕκαστον ἴδιον ἔργον ἐκτελεῖ ὑπὲρ ὅλου τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ἡμεῖς συγκροτῶμεν ἀλλήλους.

Μάρκου μοναχοῦ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τὸ, τὰ ζωαρκῆ παρὰ Θεοῦ δέχεσθαι θέλειν, μῶμον v. 3. p. 151. a.
ἂν ἔχοι παντελῶς οὐδένα· εἰδὼς γὰρ ὁ κύριος ἀπαραίτητον οὖσαν τὴν ἐφήμερον τῆς σαρκὸς ἐπιμέλειαν, οὐ περιέκοψε τὴν καθημερινὴν φροντίδα· ἀλλὰ παραχωρήσας ἡμῖν τῆς σήμερον, περὶ τῆς αὔριον μὴ μεριμνᾷν παρακελεύεται, πάνυ φιλανθρώπως· οὐκ ἔστι γὰρ δυνατὸν σάρκα φοροῦντας, τὴν σωματικὴν ζωὴν παραλογίσασθαι· συσταλῆναι μὲν γὰρ τὰ πολλὰ εἰς ὀλίγα διὰ προσευχῆς καὶ ἐγκρατείας ἐνδέχεται· παντελῶς δὲ παρορασθῆναι, ἀδύνατον.

Βασιλείου. Ἅτε τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τουτέστι τὸν πρὸς τὴν ἐφήμερον ζωὴν τῇ οὐσίᾳ ἡμῶν χρησιμεύοντα, οὐκ ἑαυτῷ ἐπιτρέποντα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ περὶ τούτου ἐντυγχάνοντα, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως αὐτῷ ἐπιδεικνύοντα· ὥστε τὸ μὲν δι' ἑαυτὸν μεριμνᾷν τινὰ περὶ τῆς αὔριον, καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν προαποτίθεσθαι, φιλαυτίας ἐστὶν ἔγκλημα· τὸ δὲ διὰ τὴν ἐντολὴν καὶ μεριμνᾷν καὶ ἐργάζεσθαι πρὸς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, φιλοχρίστου καὶ φιλαδέλφου διαθέσεως ἐστὶ γνώρισμα· οὐ μὴν, οὐδὲ τὸ ἡδὺ, τέλος ποιεῖσθαι βρώσεως χρὴ, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ζῆν χρείαν, παραιτουμένους τῆς ἡδονῆς τὸ ἀκόλαστον· τὸ γὰρ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θεὸν ἑαυτοῦ τὴν κοιλίαν εἰπεῖν· ἐπεὶ γὰρ τὸ σῶμα ἡμῶν ἀεὶ κενούμενον καὶ ἀποῤῥέον, τῆς πληρώσεως ἐπιδεῖται, διὸ καὶ φυσικαί εἰσιν αἱ τῆς τροφῆς ὀρέξεις, ὁ λόγος ὑπαγορεύει τὴν τοῦ κενωθέντος ἐπεισαγωγὴν, εἴτε ὑγρᾶς τροφῆς εἴτε ξηρᾶς ἡ ἔνδεια γένηται· ἀναγκαίως μέντοι κἀκεῖνο προσδιωρίσθω, ὅτι πρὸς μὲν τὸν ὑπωπιασμὸν τοῦ σώματος, ἀπαραίτητος ἡ ἐγκράτεια, πρὸς δὲ τὸ μὴ συνεμπίπτειν τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Θεοῦ τοῖς κεκαυστηριασμένοις τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεχομένοις βρωμάτων, ἅπτεσθαι μὲν ἑκάστου χρὴ καιροῦ ποτε συνεμπεσόντος· ὅσον ἐνδείκνυσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ὅτι οὐδὲν ἀπόβλητον· φυλάττειν δὲ καὶ οὕτως τὸν τῆς ἐγκρατείας σκοπὸν· τοῖς μὲν εὐτελεστέροις καὶ ἀναγκαίοις πρὸς τὸ ζῆν, μέχρι τῆς χρείας προσδιατρίβοντα· καὶ ἐν τούτοις τοῦ κόρου τὸ βλαβερὸν ἐκκλίνοντα· τῶν δὲ πρὸς ἡδονὴν, καθόλου ἀπεχόμενον· οὕτω γὰρ καὶ τῶν φιληδόνων τὸ πάθος ἐκκόψομεν, καὶ τοὺς κεκαυστηριασμένους τὴν ἰδίαν συνείδησιν, τό γε ἐφ' ἡμῖν, θεραπεύσομεν· καὶ ἑαυτοὺς δὲ, τῆς ἐν ἑκατέρῳ ὑπονοίας ἐλευθερώσομεν.

Συνεσίου. Ἀφιέναι δὲ φησὶ δεῖν ὁ Θεὸς τὰ ὀφειλήματα· ὀφείλει δὲ ὁ μέν τις δάνεισμα p. 152. b.
χρυσίου, ὁ δὲ τοῦ δοῦναι δίκην· καὶ ὁ τοῦ λαβεῖν οὖν δίκην ὑπεριδὼν, ὑπήκουσε τοῦ Θεοῦ.

Μάρκου μοναχοῦ. Φεῦγε πειρασμὸν δι' ὑπομονῆς καὶ δεήσεως· εἰ δὲ ἐκτὸς τούτων ἀντιτάσσῃ, περισσοτέρως ἐπέρχεται· πειρασμοῦ ἐπελθόντος, μὴ ζήτει διὰ τί, ἢ διὰ τίνος ἐλήλυθεν, ἀλλ' ὅπως ἂν εὐχαρίστως αὐτὸν καὶ ἀμνησικάκως ὑπομείνῃς· ὥσπερ ἡ κατὰ Θεὸν ἐργασία ἀρετὴ λέγεται, οὕτως ἡ παρὰ προσδοκίαν θλίψις, πειρασμὸς ὀνομάζεται· ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐπείραζε, τουτέστι πρὸς τὸ συμφέρον ἔθλιβεν· οὐχ ἵνα μάθῃ ποῖος ἐστὶν, ᾔδει γὰρ αὐτὸν ὁ εἰδὼς τὰ πάντα, πρὶν γενέσεως αὐτῶν· ἀλλ' ὅπως ἀφορμὰς αὐτῷ παράσχῃ τῆς τελείας θλίψεως· πᾶσα θλίψις ἐλέγχει τὴν ῥοπὴν τοῦ θελήματος, εἴτε εἰς δεξιὰ ῥέπει εἴτε εἰς ἀριστερά· διὰ τοῦτο ἡ συμβατικὴ θλίψις, πειρασμὸς ὀνομάζεται· πανηγύρει δὲ προσέοικε πᾶσα σύμβασις· ὁ εἰδὼς πραγματεύσασθαι κερδαίνει πολλά· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς, ζημίας ὑπο-

φέρει· εἰδέναι γε μὴν ὀφείλομεν, ὅτι πᾶν τὸ ἐπελθὸν ἡμῖν ἀκουσίως, ἢ δι' ἀγάπην ἢ διὰ κακίαν· καὶ διὰ τοῦτο ὑπομένειν χρὴ καὶ μὴ ἀπωθεῖσθαι αὐτὸ, ἵνα μὴ προσθῶμεν ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις ἡμῶν· δύο γάρ εἰσι τρόποι ἀναδοχῆς, καὶ ἔστιν ἀπὸ κακίας ἀναδοχὴ ἑκούσιος· πᾶς γὰρ ὁ ἀδικῶν, τοῦ ἀδικουμένου κατὰ ἀναλογίαν ἀναδέχεται τοὺς πειρασμοὺς, καὶ μαρτυρεῖ ἡ γραφὴ, λέγουσα· δίκαιος ἐκ θήρας ἐκδύνει, ἀντ' αὐτοῦ δὲ παραδίδοται ὁ ἀσεβής· καὶ πάλιν· ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον, ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν· καὶ ὁ κυλίων λίθον, ἐφ' ἑαυτὸν κυλίει· καὶ εἰς κόλπον ἐπέρχεται πάντα τοῖς ἀδίκοις· ἔστι δὲ καὶ ἐξ ἀγάπης ἀναδοχὴ, ἣν ὁ κύριος ἡμῖν παρέδωκεν, πρῶτον ἰασάμενος ἡμῶν τὰς ἀσθενείας τῆς ψυχῆς· εἶτα θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· διὸ καὶ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν πειρασμοὺς ἀναδέχεται καὶ τὰ πάθη· ταύτην τὴν ἀναδοχὴν ἐμφαίνων, ἔλεγε· μὴ φοβεῖσθε, ἐγὼ νενίκηκα τον κόσμον· καὶ πάλιν· ἐγὼ ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὦσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ πάλιν· μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνά τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ· ὃν καὶ Παῦλος μιμούμενος, ἔλεγε· νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν· εἰ οὖν ἔγνωμεν τοὺς δύο τρόπους τῆς εἰς ἀλλήλους κοινωνίας, καὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθοῦσαν ἀναδοχὴν, καὶ τοὺς κατὰ ἀναλογίαν συμβαίνοντας πειρασμοὺς, μὴ περιεργαζώμεθα τὸ πῶς ἢ πότε, ἢ διὰ τίνος ἐπέρχονται· ἀλλὰ πιστεύωμεν τῇ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνῃ· τὸ γὰρ ἑκάστῳ προσφυὲς, μόνου τοῦ θεοῦ ἐστὶν εἰδέναι.

v. 9. p. 154. b. Μακαρίου. Ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ σοφία ποικίλως τὰς οἰκονομίας τῆς χάριτος εἰς τὸ γένος τῆς ἀνθρωπότητος ἐξεργάζεται· οἷς μὲν γὰρ προαπαντῶσι τὰ χαρίσματα, ἄνευ καμάτων· καὶ τοῦτο οὐκ ἀργῶς, ἀλλ' εἰς τὸ δοκιμασθῆναι τὴν προαίρεσιν τῶν ταχέως ἐπιτυχόντων τῆς θείας χάριτος, εἰ ᾔσθοντο τῆς εὐεργεσίας· ἧς καταξιωθέντες, ὀφείλουσι καὶ τὸν ἐκ θελήματος ἀγάπης καρπὸν ἐπιδείξασθαι, ὅλους ἑαυτοὺς διδόντες εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἀγάπην· οἷς δὲ οὐκ εὐθέως δίδωσιν ὁ θεὸς τὴν χάριν, τὴν δωρεὰν ἐπέχων οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' εἰς δοκιμασίαν τοῦ αὐτεξουσίου θελήματος, τοῦ ἰδεῖν εἰ πιστὸν ἥγηται τὸν θεὸν τὸν ἐπαγγειλάμενον τοῖς αἰτοῦσι διδόναι, καὶ τοῖς κρούουσιν ἀνοίγειν θύραν ζωῆς· τοῦ ἰδεῖν εἰ μὴ περικακήσαντες ἀποστραφῶσιν· ὁ γὰρ μὴ τάχιον λαμβάνων, διὰ τῆς ἀναβολῆς τοῦ θεοῦ, πλέον ἐκκαίεται· καὶ ὅσῳ μακροθυμεῖ ὁ θεὸς δοκιμάζων τὸν πόθον, αὐτὸς ὀφείλει ἐμπόνως ζητεῖν τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ.

v. 29. p. 160. b. Μεθοδίου Πατάρων. Περιέχει δὲ καὶ μέγα μυστήριον ἡ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν ἱστορία· ἔοικε γὰρ τὸ μὲν κῆτος, νοεῖσθαι ὁ χρόνος, ἅτε μηδέποτε ἑστὼς, ἀλλὰ πορευόμενος ἀεὶ καὶ καταδαπανῶν τὰ γεννώμενα μακροῖς τὲ καὶ βραχυτέροις διαστήμασιν· ὁ δὲ φεύγων Ἰωνᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀθετήσας τὴν ἐντολὴν ἔφυγεν ἀφθαρσίας ὀφθῆναι γυμνὸς, τὴν πρὸς τὸ θεῖον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας παῤῥησίαν ἀφῃρημένος· τὸ δὲ πλοῖον εἰς ὃ ἐπιβὰς ἐχειμάζετο, ἡ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν βραχύβιος ἐστὶν αὕτη καὶ δυσάρεστος ζωή· οἷον τραπέντων ἡμῶν καὶ μετανάστευσάντων ἀπὸ τῆς μακαριότητος ἐκείνης καὶ ἀκινδύνου ζωῆς, εἰς τὸν πολυχειμαστότατον τοῦτον βίον καὶ ἀκατάστατον, καθάπερ ἀπὸ γῆς εἰς πλοῖον· ὃ γὰρ πλοῖον πρὸς γῆν, τοῦτο ὁ παρὼν βίος πρὸς τὸν ἀθάνατον· ὁ δὲ χειμὼν καὶ αἱ ἐπισυνιστάμεναι καθ' ἡμῶν λαίλαπες, εἰσὶν οἱ ἐνταῦθα πειρασμοί· ὥσπερ ἐν κλύδωνι τῷ κόσμῳ, ἀλύπως εὐθυδρομῆσαι τὸν βίον ἡμᾶς ἐν γαλήνῃ καὶ νηνεμίᾳ κακῶν μὴ

ἐπιτρέποντες· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν ἔκριψις τοῦ Ἰωνᾶ γεγενημένη, τὴν ἀπὸ τοῦ ζῆν εἰς τὸ τελευτῆσαι τοῦ πρωτοπλάστου δηλοῖ μετάπτωσιν, ἀποφάσεως τυχόντος ἀνθ' ὧν ἁμαρτήσας ἀπέδρα τῆς δικαιοσύνης, τὸ, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· τὸ δὲ καταποθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κήτους, τὴν ὑπὸ τοῦ χρόνου γεγενημένην ἀπαραίτητον ἡμῶν δηλοῖ ἀναίρεσιν· ἡ γὰρ κοιλία ὑφ' ἧς ἐκαλύφθη καταποθεὶς ὁ Ἰωνᾶς, ἡ πανδοχεὺς ἐστὶ γῆ, τὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου δαπανώμενα δεχομένη· καθάπερ οὖν Ἰωνᾶς, ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ἐνδιατρίψας, καὶ νύκτας τοσαύτας, αὖθις ὑγιὴς ἀπεδόθη, οὕτω δὴ καὶ πάντες τὰς τρεῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος διαστάσεις ποιήσαντες ἐν τῇ γῇ, ἀρχὴν λέγω, καὶ μεσότητα, καὶ τέλος, ἐξ ὧν σύγκειται πᾶς οὗτος ὁ παρὼν χρόνος, ἀναστησόμεθα· τρία γὰρ καθολικὰ χρόνου διαστήματα, παρωχηκὼς, καὶ μέλλων, καὶ παρών· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος τοσαύτας ἡμέρας συμβολικῶς ποιήσας ἐν τῇ γῇ, ἐδίδαξε σαφῶς, ὅτι πληρωθέντων τῶν προειρημένων τοῦ χρόνου διαστημάτων, ἔσται ἡμῶν ἡ ἀνάστασις· τοῦ μέλλοντος μὲν ἀρχὴ αἰῶνος ὑπάρχουσα, τούτου δὲ τέλος· ἐν αἰῶνι γὰρ οὔτε παρῴχηκέ τι, οὔτε μέλλει, ἀλλὰ μόνον ὑφέστηκεν· ἔτι ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ποιήσας, οὐ κατεφθάρη, συντηκομένων αὐτῷ τῶν σαρκῶν κατὰ τὴν ἐν τῇ κοιλίᾳ γινομένην φυσικὴν σῆψιν τῶν εἰσφερομένων βρωμάτων, διὰ τὴν πλείονα ἐν τοῖς ἐνύδροις θερμότητα, ἵνα δειχθῇ ὅτι δύναται εἶναι ἡμῶν τὰ σώματα ταῦτα ἀνώλεθρα· νόει γάρ μοι τὸν θεὸν, τὰς μὲν ὡς ἀπὸ χρυσοῦ κατεσκευασμένας ἔχειν εἰκόνας ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς καθαρωτέρας οὐσίας, οἷον τοὺς ἀγγέλους· τὰς δὲ ὥσπερ ἀπὸ γύψου ἢ χαλκοῦ, οἷον ἡμᾶς· τῷ γηΐνῳ γὰρ τὴν ψυχὴν ἥνωσε τὴν κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγενημένην· ὡς οὖν πάσας ἐνταῦθα τοῦ βασιλέως τὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι χρὴ διὰ τὴν ἐν αὐταῖς μορφὴν, οὕτω δὴ καὶ ἡμᾶς ἀνένδεκτόν ἐστι θεοῦ εἰκόνας ὑπάρχοντας, πρὸς ἀπώλειαν ὡς ἠτιμωμένους χωρῆσαι παντελῆ· ὅθεν καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὁ λόγος· καὶ ἐσαρκώθη ἐκ τοῦ σώματος ἡμῶν, ὅπως εἰς τὸ θεοπρεπέστερον τὴν εἰκόνα ἐπισκευάσας καθάπερ ὑπὸ χρόνου διαλελυμένην, ἀναστήσῃ ἀνώλεθρον· καὶ γοῦν τὴν ἐπὶ τοῦ προφήτου μυστηριωδῶς πεπραγματευμένην οἰκονομίαν δηλοῦντες, ἅπαντα εἰς τοῦτο ἀναφανδὸν συντείνοντα εὕρομεν τὸν λόγον.

Ἀνεπιγράφου. Λύχνον ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς οἱ ἄνθρωποι τὴν νοερὰν δύναμιν, οὐκ εἰς τὸ v. 34. p. 161. b.
ἐμφανὲς ἄγουσι ταύτην, ἀλλ' εἰς τὸ ἀφανὲς κρύπτουσι, τῷ μὴ ζητεῖν τὴν ἔκλαμψιν τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τὴν ἔξωθεν καὶ ματαίαν λαμπρότητα· αὕτη γὰρ γίνεται περὶ τὸν νοῦν σκότος, εἰς πονηρίαν αὐτὸν ἐκκαλουμένη· οἷα δὴ καὶ περὶ τοὺς φαρισαίους δόξα παρὰ τῷ πλήθει, φθονερῶς καὶ κακοήθως κατὰ τοῦ τιμωμένου παρασκευάζουσα προάγειν διὰ στόματος λόγους ἀσεβεῖς καὶ συκοφαντικούς· οὕτω γὰρ ἔνδοθεν καὶ ἀπὸ καρδίας ἀρχόμενον τὸ σκότος, ὅλον τὸ σῶμα πληροῖ· οὐ μόνον τὸ στόμα λόγων ἐμπιπλῶσα τῶν μὴ δικαίων, ἀλλὰ καὶ χεῖρας ἐπὶ μιαιφονίαν ἐγείρουσα· ὃ δὴ καὶ πράττουσι μικρὸν ὕστερον, ἐκ τοῦ φθόνου πρὸς τὸν φόνον ἐγειρόμενοι· ἐξὸν οὖν ὑμῖν, φησὶ, καθαρὸν κατασκευάζειν τὸν νοῦν, καὶ διὰ τοῦτο καταλαμπρύνειν ἑαυτῶν τούς τε λόγους καὶ τὰς πράξεις, ὑμεῖς τοὐναντίον, ὅθεν χρὴ προάγειν φῶς, προάγετε σκότος.

Μακαρίου. Ὥσπερ γὰρ τοῦ σώματος οἱ ὀφθαλμοὶ, φῶς εἰσι· καὶ ἐπὰν ὑγιεῖς ὦσιν, ὅλον p. 162. a.
τὸ σῶμα πεφώτισται· ἐπὰν δέ τι παρεμπέσῃ καὶ σκοτισθῶσιν, ὅλον τὸ σῶμα σκοτεινόν ἐστιν· οὕτως οἱ ἀπόστολοι, ὀφθαλμοὶ καὶ φῶς ὅλου τοῦ κόσμου ἐτέθησαν· ἔλεγεν οὖν αὐτοῖς παραγ-

γέλλων ὁ κύριος· ἐὰν ὑμεῖς στῆτε καὶ μὴ περιπατῆτε, φῶς ὄντες τοῦ σώματος, ἰδοὺ ὅλον τὸ σῶμα πεφώτισται τοῦ κόσμου· εἰ δὲ ὑμεῖς οἱ ὄντες φῶς σκοτισθῆτε, τὸ σκότος πόσον; ὅ ἐστιν ὁ κόσμος.

v. 42. p. 163. b. Βασιλείου. Λέγων δὲ οὐαὶ ὑμῖν, τὴν ἐπὶ τοῖς δυσυπομονήτοις πόνοις ἐκπεμπομένην ταύτην φωνὴν ἁρμόζειν λέγει τοῖς μικρὸν ὕστερον ἐν βασάνῳ δυσφορωτάτῃ γενησομένοις.

v. 52. p. 164. b. Τοῦ Γεωμέτρου. Ἄλλοι δὲ ἑτέραν αἰτίαν τῆς τοῦ Ζαχαρίου ἀναιρέσεως λέγουσιν· ὅτε γὰρ τὸ ἄχρονον φῶς τῷ χρονικῷ ἐμίγη, καὶ θεία τίς δύναμις ἐν εἴδει ἀστέρος, καθάπερ φωνῇ τῇ ὁρμῇ εἰς Βηθλεὲμ τοὺς μάγους ὡδήγει· πρὸς ὀλίγον δὲ ἀπεκρύβη καὶ τοῦτο σοφῶς, ἵνα καὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ δῆλον γένηται τὸ μυστήριον, τῶν μάγων πυνθανομένων ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; τότε Ἡρώδης οὐ φαύλως διεταράχθη, σφόδρα φίλαρχος ὤν· καὶ παρὰ τῶν γραμματέων διαπυνθάνεται, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται· οἱ δὲ λίαν κακούργως, τὸ μὲν ὁμολογοῦσι, τὸ δὲ κρύπτουσι· τὸ μὲν γὰρ ἐκ Βηθλεὲμ τὸν Χριστὸν ἔρχεσθαι, καὶ πάνυ σαφῶς παρὰ τοῦ προφήτου διερμηνεύουσι· τὸ δὲ καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνες, οὐ προστιθοῦσι, θεὸν αὐτὸν λέγειν μὴ ἀνεχόμενοι· Ἡρώδην δὲ ἄνοια καὶ απόνοια, δύο κακὰ περιπετῆ τοῖς ἑαυτοῦ πεποιήκασι λογισμοῖς· καλεῖ μὲν γὰρ κρύφα τοὺς μάγους, καὶ πολυπραγμονεῖ περὶ τοῦ παιδὸς, ὡς ἐπιβουλεύσων· ὅπερ εἰ καὶ μαγικὸν, ἀλλ' ἀληθὲς ἦν· ὑπισχνεῖται δὲ καὶ προσκυνήσειν, ὡς βασιλέα· ὅπερ οὐ ψευδὲς μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐφώρατον ἦν· εἰ μὲν γὰρ ἐπιβουλεύεις, τί προσκυνεῖν ζητεῖς; εἰ δὲ προσκυνεῖν ζητεῖς, τί κρύφα πολυπραγμονεῖς, καὶ λανθάνειν ἐθέλεις; ἐπεὶ δὲ ἐνεπαίχθη, ὁ μὲν ἐθυμομάχει· ἐν ἔσῳ δὲ κακὰ ῥάπτων ἦν, πόλεμος ἔνδοθεν αὐτῷ παρὰ τῶν οἰκείων ἀναῤῥιπίζεται, παρά τε τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παίδων· ἔνθεν καὶ τῶν καιριωτέρων γενόμενος, τὴν μὲν γυναῖκα παραυτίκα διαχειρίζεται· τῶν δὲ παίδων, ἐπεὶ μὴ ἐξῆν αὐτῷ χωρὶς Καίσαρος, φείδεται μὲν ἐπ' ὀλίγον· τῆς δὲ κατ' αὐτῶν ὁρμῆς ὅλος ὤν, ἐπὶ Ῥώμην ἀνέπλει, τὴν ἐκεῖθεν ψῆφον ληψόμενος, ὃ δὴ καὶ γέγονε· καὶ τὴν αὐθεντίαν ἐκεῖθεν λαβὼν, ἀποπνίγει καὶ τοὺς υἱοὺς· οὕτω τούτων ἐμφορηθεὶς, ἐπὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας παῖδας ἀφίησι τὴν ὀργήν· τῷ γὰρ κοινῷ πάντως, καὶ τὸν ἕνα που συμπεριλαβεῖν· καὶ πέμψας, ἀποθερίζει πᾶσαν οἶμαι τὴν ἐν Βηθλεὲμ ἄωρον ἡλικίαν· τοιαῦτα δράσας, εἰς βρέφη κομιδῇ μικρά τε καὶ νεογνὰ, ἃ κἂν εἰς ἄλογα, κἂν εἰς ἄψυχα, καὶ ἔρνη νεαρὰ καὶ καλὰ, καὶ ἐλάττω πολλῷ δράσαί τις κατηλέησεν, ὅ γε φιλοσυμπαθὴς καὶ φιλόκαλος, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος· πῶς γὰρ ὅ γε μὴ δὲ τῶν οἰκείων υἱῶν ἤδη καὶ βασιλέων διὰ τὴν βασιλείαν φεισάμενος; τότε τοίνυν Ἰησοῦς μὲν εἰς Αἴγυπτον φεύγει· Ἰωάννης δὲ ὁ μέγας ἔμελλεν ἄρα κἀνταῦθα καὶ προτυθῆναι καὶ προδραμεῖν τοῦ καινοῦ καὶ πρώτου καὶ μεγάλου θύματος, μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν· θεὸς δὲ ἦν πάντως καὶ τούτου φύλαξ, αὐτὸς ὁ ζητούμενος καὶ φυγαδευόμενος· οὗτος γὰρ τὴν Ἐλισάβετ καὶ τὸν υἱὸν, ἐκ μέσων ἁρπάζει τῶν φόνων· ἔνθεν καὶ διωκομένη, πρὸς τὴν ἔρημον ἔξεισι· καὶ τὸν υἱὸν ὑπεκτίθεται· τὰ δ' ἐντεῦθεν, ἄῤῥητα τοῦ μεγάλου καὶ ἀκατάληπτα· καθάπερ τῷ ἡλίῳ καὶ βασιλεῖ, καὶ νυμφίῳ ἡ σύλληψις καὶ ἡ ἀναγέννησις, οὕτω καὶ τῷ τούτου λύχνῳ καὶ φίλῳ καὶ στρατιώτῃ, ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἡ δίαιτα· διὸ τῆς Ἐλισάβετ καὶ τοῦ παιδὸς ἀποτυχόντες οἱ δήμιοι, κατὰ τοῦ Ζαχαρίου τὸν θυμὸν ἀφιᾶσιν, ὡς λόγος, καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ λειτουργοῦντα καὶ θύοντα τῷ θεῷ, θύουσι, καὶ ἀναμιγνύουσι τὸ αἷμα τῷ αἵματι.

## CAP. XII.

Βασιλείου. Διὸ καὶ ὁ κύριος τὴν μὲν εἰς αὐτὸν βλασφημίαν, δι' ἀγαθότητα συνεχώρη- v. 10.
σε· τὴν δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀναπόδραστον εἶναι τοῖς τολμήσασιν ἀπεφήνατο. p. 170. a.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ τίνα φησὶν ἀδικῶ, συνέχων τὰ ἐμαυτοῦ; ποῖα εἰπέ μοι σαυτοῦ; πόθεν v. 18.
λαβὼν εἰς τὸν βίον εἰσήνεγκας; ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν θεάτρῳ θέαν καταλαβὼν, εἶτα ἐξείργοι p. 172. b.
τοὺς ἐπεισιόντας, ἴδιον ἑαυτοῦ κρίνων τὸ κοινῶς πᾶσι κατὰ τὴν χρῆσιν προκείμενον· τοιοῦτοι εἰσὶ καὶ οἱ πλούσιοι· τὰ γὰρ κοινὰ προκατέχοντες, ἴδια ποιοῦνται διὰ τὴν πρόληψιν· ἐπεὶ εἰ τὸ πρὸς παραμυθίαν τῆς ἑαυτοῦ χρείας ἕκαστος κομιζόμενος, τὸ περιττὸν ἠφίει τῷ δεομένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ἦν πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐνδεής· οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπεσες τῆς γαστρός; οὐ γυμνὸς πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέψεις; τὰ δὲ παρόντα σοι πόθεν; εἰ μὲν ἀπ' αὐτομάτου λέγεις, ἄθεος εἶ· μὴ γνωρίζων τὸν κτίσαντα, μὴ δὲ χάριν ἔχων τῷ δεδωκότι· εἰ δὲ ὁμολογεῖς εἶναι παρὰ θεοῦ, εἰπὲ τὸν λόγον ἡμῖν δι' ὃν ἔλαβες· μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἀνίσως ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βίου; διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς, ἐκεῖνος δὲ πένεται; ἢ πάντως, ἵνα καὶ σὺ χρηστότητος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑποδέξῃ, κἀκεῖνος τοῖς μεγάλοις ἄθλοις τῆς ὑπομονῆς τιμηθῇ; σὺ δὲ πάντα τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας κόλποις περιλαβὼν, οὐδένα οἴει ἀδικεῖν, τοσούτους ἀποστερῶν· τίς ἐστιν ὁ πλεονέκτης; ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρκείᾳ; τίς δὲ ὁ ἀποστερητής; ὁ ἀφαιρούμενος τὰ ἑκάστου· σὺ δὲ οὐ πλεονέκτης, οὐκ ἀποστερητὴς, ἃ πρὸς οἰκονομίαν ἐδέξω, ταῦτα ἴδια σεαυτοῦ ποιούμενος; ἢ ὁ μὲν ἐνδεδυμένον ἀπογυμνῶν, λωποδύτης ὀνομάζεται, ὁ δὲ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ἄλλης τινός ἐστι προσηγορίας ἄξιος; τοῦ πεινῶντός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνιτεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυποδέτου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασήπεται· τοῦ χρῄζοντος, τὸ ἀργύριον ὃ κατορύξας ἔχεις· ὥστε τοσούτους ἀδικεῖς, ὅσοις παρέχειν ἠδύνασο· πλοῦτος ἐὰν ῥέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίᾳ· σὺ δὲ κατέχεις τὸν παραῤῥέοντα, καὶ περιφράσσεις τὰς διεξόδους· εἶτα κατεχόμενος καὶ ἐλλιμνάζων οἷα ποιεῖ σοι; ῥήγνυσι τὰ κωλύματα ἀμέλει· καὶ νῦν βιαίως ἐναποληφθεὶς καὶ πλημμυρῶν, καθαιρεῖ τοῦ πλουσίου τὰς ἀποθήκας, ἐδαφίζει αὐτοῦ τὰ ταμιεῖα· ὥσπερ πολέμιός τις ἐπεισελθών· ἀλλὰ μείζονας οἰκοδομήσει· ἄδηλον εἰ μὴ καθῃρημένας παραδώσει τῷ μετ' αὐτόν· ὀξύτερον γὰρ ἂν αὐτὸς ἀπέλθοι ἀνασπασθεὶς, ἢ ἐκεῖνα κατὰ τὴν πλεονεκτικὴν ἐπίνοιαν ἐγερθείη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ πλούσιος μετ' ὀλίγον μέλλων ἀνάρπαστος ἄγεσθαι, οἷα βούλεται; p. 174. a.
τίνα δέ ἐστι καὶ ἃ λέγει; καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ τὰ γενήματά μου· καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου, ψυχὴ ἔχεις πολλὰ ἀγαθά· ὢ τῆς ἀλογίας· εἰ δὲ χοιρείαν εἶχες ψυχὴν, τί ἂν ἄλλο ἢ τοῦτο, αὐτὴν εὐηγγελίσω; οὕτω κτηνώδης εἶ; οὕτως ἀσύνετος τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, τοῖς τῆς σαρκὸς βρώμασι δεξιούμενος; καὶ ὅσα ὁ ἀφεδρὼν ὑποδέχεται, ταῦτα τῇ ψυχῇ παραπέμπεις; εἰ μὲν ἀρετὴν ἔχει, εἰ πλήρης ἐστὶν ἀγαθῶν ἔργων, εἰ θεῷ προσῳκείωται, ἔχει πολλὰ ἀγαθὰ, καὶ εὐφραινέσθω τὴν καλὴν τῆς ψυχῆς εὐφροσύνην· ἐπεὶ δὲ τὰ ἐπίγεια φρονεῖς, καὶ θεὸν ἔχεις τὴν κοιλίαν, καὶ ὅλος σάρκινος εἶ, δεδουλωμένος τοῖς πάθεσιν, ὄντως ἀπὸ κοιλίας φωνεῖς, οὐ μὴν ἀπὸ ψυχῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Παρέστησαν οἱ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες· κἀκεῖνος περὶ βρωμάτων τῇ ψυχῇ v. 20.
p. 174. b.

διελέγετο· αὐτῇ τῇ νυκτὶ παρελαμβάνετο, καὶ εἰς ἔτη πολλὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἐφαντάζετο· συνεχωρήθη πάντα βουλεύσασθαι, καὶ φανερὰν ἑαυτοῦ ποιῆσαι τὴν γνώμην· ἵν' ἀξίαν τῆς προαιρέσεως δέξηται τὴν ἀπόφασιν, καὶ σὺ μὲν ἐν τῷ κρυπτῷ λαλεῖς· τὰ δὲ ῥήματά σου, ἐν οὐρανῷ δοκιμάζεται· διὰ τοῦτο ἐκεῖθέν σοι αἱ ἀποκρίσεις ἔρχονται· ἄκουε δὲ τῆς σοὶ πρεπούσης προσηγορίας, ἣν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἔθετό σοι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος, ἄφρον· μείζων τῆς αἰωνίου κολάσεως ὁ γέλως τῆς ἀβουλίας· ὁ γὰρ μετ' ὀλίγον μέλλων ἀνάρπαστος ἄγεσθαι, οἷα βουλεύεται; ἀποθήκας τὰς μὲν καθαιρεῖν, τὰς δὲ οἰκοδομεῖν, καὶ συνάγειν ἐκεῖ τοὺς καρπούς.

p. 175. a. Ἀνεπιγράφου. Ὁ μὲν οὖν δίκαιος, τὴν ψυχὴν χαίρων τῷ Θεῷ παρατίθεται· καὶ οὐ δυσφορεῖ περὶ τὴν ἀπόθεσιν, ἀλλ' ὡς ἐκ φυλακῆς ἐξιέναι δοκεῖ· ὁ δέ γε ἁμαρτωλὸς καὶ κατασαρκώσας τὴν ψυχὴν, καὶ γῆν ποιήσας αὐτόχρημα, βαρέως φέρει τὴν ἀπόθεσιν· διὸ καὶ ἀπαιτεῖσθαι τὴν ψυχὴν λέγεται· ὥσπέρ τις χρεώστης ἀγνώμων πράκτορσιν ὠμοῖς παραδιδόμενος· ὥσπερ οὖν ὁ πλούσιος, καθάπερ ὑπὸ φορολόγων τῶν φοβερῶν ἀγγέλων τὴν ψυχὴν ἀπαιτεῖται καὶ ἄκων, οἷα διὰ φιλοζωΐαν ἀντιποιούμενος τῶν ἐνταῦθα, καὶ δυσαποσπάστως ἔχων τῆς φιλοσάρκου καὶ φιληδόνου διαγωγῆς, ὃς καὶ ἄφρων ὀνομάζεται, τά τε ἄλλα, καὶ ὡς μὴ γνοὺς ὅτι ζωῆς ὅρος παρὰ μόνῳ τῷ Θεῷ, καὶ οὐκ αὐτός τις ἑαυτῷ τῆς ζωῆς ὁριστής· καὶ ὅτι ὁ πεποιθὼς ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, οὗτος πεσεῖται· σκόπει δὲ ὅτι τὸ μὲν μὴ παραμένειν πάντως τῷ κτησαμένῳ τὰ κτήματα, παρέλιπεν ὁ σωτήρ· μικρὸν ἔτι καὶ τοῦτο εἰδὼς, τὸ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας παραινεῖν καταφρονεῖν κτημάτων, διότι μὴ μόνιμα πάντως ἀνθρώποις ἐστίν· ἔρχεται δὲ ἐπὶ τὸ μεῖζον καὶ μᾶλλον αὐτῷ πρέπον, ὅτι οὐδὲ εἰ τὸν ἅπαντα χρόνον παραμένοι τὰ χρήματα, σεμνόν τι καὶ σπουδῆς ἄξιον ἐπάγεται· οὐ γὰρ δὴ καὶ ὁ κτώμενος αὐτοῖς συμπαραμενεῖ, καὶ ἀθάνατος εἰς τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν διαφυλαχθήσεται· ὅθεν οὐκ ἔφη, ἄφρον· τὰ κτήματα φθαρτά ἐστιν, οὐδὲ διαρκοῦσιν οἱ καρποὶ ἐπὶ πολὺ, ἀλλὰ σήπονται· ἀλλ' ὅτι οὐ ἀπέρχῃ· ὡς φοβερὰ ἡ ἀπόφασις· παρὰ πόδας ἡ ποινὴ, ἀνυπέρθετος ἡ ἀπειλή· οὐκ εἶπε δὲ ταύτῃ ἡμέρᾳ ἀλλὰ ταύτῃ τῇ νυκτὶ, τουτέστιν ἐν τούτοις τοῖς νυκτὸς ἀξίοις βουλεύμασιν ἀναρπασθήσῃ· ἐνδείκνυται δὲ ὁ λόγος, ὅτι ἐν νυκτὶ τὰ τοιαῦτα ὁ πλούσιος ἐμελέτα καὶ διεσκέπτετο.

p. 175. b. Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο κἀνταῦθα αἰνίττεται λέγων· ἃ δὲ συνῆξας, τίνι ἡτοιμάσω; εἰ μὲν σεαυτῷ, τοὺς ἀπαιτοῦντας θέασαι, οὐκ ἐῶντας ἀπολαῦσαι· εἰ δὲ ἑτέρῳ, τίνι πάντως ἄδηλον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ τίνι ἔσται· εἰ γὰρ τῶν μισούντων ἔσται τίς, καὶ καταγελάσεται· εἰ δὲ τῶν πλησίον καὶ τῶν γειτόνων, ἐπιμέμψεται τῆς ἀσυνδυάστου θηριωδίας· ταύτην τὴν ἀφροσύνην καὶ ματαιότητα καὶ ὁ ψαλμῳδὸς δηλῶν, ἔλεγε· πλὴν μάτην πᾶς ἄνθρωπος, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς Θεὸν πλουτεῖ, ὁ πλοῦτον ἔχων τὸν Θεόν· καὶ πιστεύων ὅτι κἂν πάντα κενώσω, ταμιεῖον μοι ἐστὶν ὁ Θεός· ἀνοίγω καὶ αἴρω τὰ χρειώδη, καὶ οὐδέν μοι ἐπιλείψει.

Ταῦτα λέγων ἐφώνει· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Τοῦ αὐτοῦ. Ὦτα ἐνταῦθα, οὐ τὰ σωματικά φησι· ταῦτα γὰρ πάντες ἔχομεν, ὧν ἴδιον τὸ ἀκροθιγῶς τῶν λόγων ἀκούειν· καὶ ἁπλαῖς ὅ φασιν ἐπιβολαῖς, ἀλλὰ τὰ ψυχικὰ, ὧν τὸ μετὰ συνέσεως ἀκροᾶσθαι καὶ τῇ καρδίᾳ ἐντιθέναι, καὶ μὴ τῷ ἀέρι ἐᾷν φέρεσθαι· ὡς ὅ γε ἀπειθῶν ἢ καταφρονῶν οὐκ ἀκούει.

Βασιλείου. Ἀλλ' ὁ μὲν πλούσιος, ἔχει τῶν κακῶν βουλευμάτων τὸ τέλος ἀκόλουθον·

ὑμεῖς δὲ ἂν ἐμοὶ πείσθησθε, πάσας θύρας ταμιείων ἀναπετάσαντες, ἀφθόνους παρέξετε τὰς διεξόδους τῷ πλούτῳ· ὥσπερ ποταμῷ μεγάλῳ πολύκαρπον γῆν δι' ὀχετῶν μυρίων ἐπερχομένῳ, οὕτως αὐτοὶ τῷ πλούτῳ διδόντες διὰ ποικίλων ὁδῶν, εἰς τὰς τῶν πενήτων οἰκίας κατασχίζεσθαι· τὰ φρέατα ἐξαντλούμενα, εὐρεώτερα γίνεται, ἐναφιέμενα δὲ κατασήπεται· καὶ πλούτου τὸ μὲν στάσιμον, ἄχρηστον· τὸ δὲ κινούμενον καὶ μεταβαῖνον, κοινωφελὲς καὶ ἔγκαρπον, πανταχοῦ ἡμῖν τὸ ὑπόδειγμα τοῦ κατηγορουμένου τούτου πλουσίου προαπαντάτω· εἰ δέ τις ἁρπάζειν βούλοιτο τὰ ἐλαττούμενα, ἀναμιμνησκέσθω τῆς τροφῆς τοῦ μάννα· καὶ φοβείσθω τὸ παράδειγμα τῆς κολάσεως· ὅπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ μάννα συνέβαινε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πλεονέκτων νῦν ἐκβαῖνον ἐστὶν ἰδεῖν· τί δὲ τότε συνέβαινε; σκώληκες ἔβρυον ἐπὶ τῆς πλεονεξίας· τοῦτο καὶ νῦν γίνεται ἐπὶ τούτων, τὸ μὲν γὰρ μέτρον τῆς τροφῆς, τὸ αὐτὸ ἅπασι· μίαν γὰρ πληροῦμεν γαστέρα· ἡ δὲ κόπρος παρὰ τῷ τρυφῶντι, πλείων· καὶ καθάπερ ἐκεῖ ἐν ταῖς οἰκίαις οἱ τὸ πλέον τοῦ νενομισμένου συλλέγοντες, οὐ μάννα συνῆγον, ἀλλὰ σκώληκας πλείους καὶ σηπεδόνα, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ τρυφῇ καὶ ἐν τῇ πλεονεξίᾳ, οὐ τρυφὴν πλείονα ἀλλὰ φθορὰν πλείονα συνάγουσιν οἱ γαστριζόμενοι καὶ μεθύοντες· τίνι γὰρ διαφέρει ὁ πλούσιος, τοῦ πένητος; οὐχ' ἓν σῶμα περιβάλλει; οὐ μίαν τρέφει γαστέρα; τίνι οὖν πλεονεκτεῖ; ταῖς φροντίσι τῷ δαπανᾶσθαι, τῷ παρακούειν θεοῦ, τῷ διαφθείρειν τὴν σάρκα, τῷ λυμαίνεσθαι τὴν ψυχήν· ταῦτα ἐστὶν οἷς πλεονεκτεῖ τὸν πένητα· ὡς εἴ γε πολλὰς ἐπλήρου γαστέρας, τάχα τι καὶ λέγειν εἶχον οἶον, ὅτι πλείων ἡ χρεία καὶ μείζων ἡ τῆς δαπάνης ἀνάγκη· ἀλλὰ καὶ νῦν ἔχουσι φησὶν εἰπεῖν, ὅτι πολλὰς πληροῦσι, τὰς τῶν οἰκετῶν, τὰς τῶν θεραπαινίδων· ἀλλ' οὐ χρείας ἕνεκεν οὐδὲ φιλανθρωπίας τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ τύφου μόνον· ὅθεν οὐδ' ἂν ἀνάσχοιτό τις τῆς ἀπολογίας αὐτῶν· εἰ γὰρ φιλανθρωπίας ἕνεκεν πολλοὺς συνάγεις, ἀλλ' οὐ θρυπτόμενος τοῦτο ποιεῖς, μηδένα εἰς διακονίαν ἀπασχολήσῃς τὴν σήν· ἀλλ' ἀγοράσας καὶ τέχνας διδάξας, ὥστε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς, ἄφες ἐλευθέρους· ὅταν δὲ μαστίζῃς, ὅταν δεσμεύῃς, οὐκέτι φιλανθρωπίας τὸ ἔργον, οὐ κηδεμονίας, ἀλλὰ βλακείας καὶ θλίψεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῇ ματαιότητι τοῦ νοὸς ἑαυτοὺς ὑπεραίροντες· καὶ ἵνα μοι νοήσῃς τὸν ἀκριβῆ μετέωρον, ἀνάμνησον σεαυτὸν ἐν τῇ ματαιότητι τῆς νεότητός σου· εἴ ποτε κατὰ σαυτὸν γενόμενος, ἔλαβες ἔννοιαν τοῦ βίου καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων· πῶς εὐκόλως κατὰ φαντασίαν τοῦ v. 29. p. 178. b.
νοῦ ἐπέδραμες ἀρχὰς ἐξ ἀρχῶν, δυναστείας ἐκ δυναστειῶν, πλούτου περιεβάλου, οἰκίας ᾠκοδόμησας, χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀπέθου, κτήσεις συνήγαγες, οἰκέτας ἔσχες μυρίους, τέχνας παντοδαπὰς, τὰς ἐκ τούτων προσόδους, ἀγέλας ἵππων, ποίμνια, βουκόλια, τὰ ἐκ τούτων χρήματα, γυναῖκα καὶ παῖδας, καὶ τούτων τὰ ἔκγονα· φίλους εὐηργέτησας· ἐχθροὺς ἠμύνω, ἦρξας πόλεων, εἶτα ἐθνῶν, τελευταῖον καὶ ἐβασίλευσας· ὁρᾷς πῶς ὑπὸ κουφότητος ὁ τοιοῦτος νοῦς μετέωρός ἐστι, καὶ οὐδαμοῦ ἐστήρικται; ἁμαρτία δέ ἐστι καὶ ὁ μετεωρισμός· διὸ φησὶ, καὶ μὴ μετεωρίζεσθε· μετεώρους δὲ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀλαζονεία καὶ τρυφὴ ποιεῖ· καὶ ἡ εἰς τὰ περιττὰ ἀπασχολοῦσα ἡδυπάθεια ἀπάγει τῆς ἀληθείας· διὸ καὶ φησὶ παγκάλως· ταῦτα γὰρ πάντα, τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ· οἱ ἄτακτοι καὶ ἀνόητοι, τὰ ἔθνη εἰσί· τίνα δὲ λέγει ταῦτα; τὴν τρυφὴν, τὴν ἡδυπάθειαν, τὴν καρυκείαν, τὴν ὀψοφαγίαν, τὴν λαιμαργίαν· ταῦτα ἐστὶ τὸ τί· περὶ δὲ ψιλῆς τῆς τροφῆς, τῆς τε ξηρᾶς καὶ τῆς ὑγρᾶς, ὡς ἀναγκαίων οὐσῶν· οἶδε φησὶν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὅτι χρῄζετε· εἰ δὲ ὅλως ζητητικοὶ γεγόναμεν, μὴ εἰς τρυφὴν τὸ ζητητικὸν ἀπολύωμεν, ἀλλ' εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἀναζωπυρήσωμεν· ζητεῖτε γάρ φησι τὴν

βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τῆς τροφῆς ὑμῖν προστεθήσεται· οὔτε οὖν ἐσθῆτος ἀντιποιητέον πολυτελοῦς, οὔτε τροφῆς ποικίλης· αὐτὸς γοῦν ὁ κύριος διαιρῶν τὰς ὑποθήκας, εἴς τε ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ τρίτον τὰ ἐκτὸς· διὰ μὲν τὸ σῶμα, τὰ ἐκτὸς πορίζεσθαι συμβουλεύει· διοικεῖ δὲ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ· παιδαγωγεῖ δὲ τὴν ψυχὴν, μὴ μεριμνᾶτε λέγων τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μὴ δὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσεσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ, πλείων ἐςὶ τῆς τροφῆς· καὶ τὸ σῶμα, τοῦ ἐνδύματος· καὶ τῆς διδασκαλίας ἐναργὲς ὑπόδειγμα ἐπιφέρει· κατανοήσατε τοὺς κόρακας, οἷς οὐκ ἔςι ταμιεῖον, καὶ ὁ Θεὸς τρέφει αὐτοὺς· οὐχ ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πτηνῶν; καὶ ταῦτα μὲν περὶ τροφῆς· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐσθῆτος παρεγγυᾷ, ἣ τις τῶν τριῶν μετείληφε τῶν ἐκτὸς, κατανοήσατε λέγων τὰ κρίνα, πῶς οὔτε νήθει, οὔτε ὑφαίνει· καὶ οὐδὲ Σολομῶν, σφόδρα δὲ ἐπὶ πλούτῳ ἐκόμα οὗτος ὁ βασιλεὺς, περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων· τί οὖν ὡραιότερον καὶ εὐανθέστερον ἀνθέων; τί δὲ ἐπιτερπέστερον κρίνων ἢ ῥόδων; εἰ δὲ τὸν χόρτον σήμερον ἐν ἀγρῷ ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι; εἰ τοίνυν ἐσθῆτος καὶ τροφῆς, καὶ τῶν περιττῶν ἁπαξαπλῶς, ὡς οὐκ ἀναγκαίαν ἀφαιρεῖται τὴν μέριμναν, τί χρὴ νοεῖν ἐρεῖν αὐτὸν περὶ φιλοκοσμίας, καὶ λίθων περιεργίας, καὶ χρυσίου ἐξεργασίας, καὶ τῶν περὶ τὰς ἀπάτας ταύτας κακοτεχνιῶν; φημὶ τοίνυν οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα δεηθῆναι ὑφασμάτων τὸν ἄνθρωπον, ἢ σκέπης σώματος, πρὸς ἀπαλέξησιν κρυμμῶν τε ὑπερβολῆς, καὶ καυμάτων ἐπιτάσεως, μή τι ἡμᾶς παραλυπῶη τοῦ περιέχοντος ἡ ἀμετρία· εἰ δὴ οὗτος ἐστὶ τῆς ἐσθῆτος ὁ σκοπὸς, τὰ περιττὰ καὶ διαφανῆ, ἔλεγχός ἐςι διανοίας οὐκ ἐῤῥωμένης ὀλίγῳ παραπετάσματι τὴν αἰσχύνην τοῦ σώματος προαγωγεύοντα· οὐ γὰρ ἔτι σκέπη ἡ ἁβροδίαιος ἐςὶν ἐσθὴς, τὸ σχῆμα τῆς γυμνότητος κρύπτειν μὴ δυναμένη.

v. 30. p. 179. a. Νείλου περὶ φιλοσοφίας. Καὶ ἵνα συλλαβὼν εἴπω, τελείας μὲν ψυχῆς ἐςι τὸ ἀμέριμνον· ἀσεβοῦς δὲ, τὸ ταῖς φροντίσι κατατρίβεσθαι· περὶ μὲν γὰρ τῆς τελείας ψυχῆς, εἴρηται, ὅτι κρίνον ἐςὶν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν· τοῦτο δὲ, τὴν μετὰ τῶν πολυφροντίδων ἀμερίμνως διάγουσαν δηλοῖ· τὸ γὰρ κρίνον καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, τὴν ἀμέριμνον σημαίνει ψυχὴν· οὐ κοπιᾷ γὰρ, οὐδὲ νήθει· καὶ μείζονα τοῦ Σολομῶντος περιβέβληται δόξαν· περὶ δὲ τῶν φροντίδα πολλὴν ἐχόντων εἰς τὰ σωματικὰ, φησί· πᾶς ὁ βίος ἀσεβοῦς ἐν φροντίδι· καὶ γὰρ ὄντως ἐςὶν ἀσεβὲς παντὶ τῷ βίῳ συμπαρεκτείνειν τὴν τῶν σωματικῶν φροντίδα, καὶ μηδὲ μίαν περὶ τῶν μελλόντων ἐπιδείκνυσθαι σπουδήν· καὶ τῷ μὲν σώματι, καίτοι μὴ πολλῆς δεομένῳ σχολῆς, πάντα προαναλίσκειν τὸν χρόνον, τῇ δὲ ψυχῇ τοσοῦτον ἐχούσῃ προκοπῆς μῆκος, ὡς μὴ φθάνειν πάντα τὸν βίον, πρὸς τὴν ταύτης τελείωσιν· ἢ μὴ δὲ τὸν τυχόντα καιρὸν ἀπονέμειν· εἰ καὶ εἴ τινα δόξομεν ἀπονέμειν, ἐκλελυμένως τοῦτο καὶ ῥαθύμως ποιεῖν, ὑπὸ τῆς τῶν ὁρωμένων περιφανείας δελεαζομένους· καὶ ταυτὸν πάσχοντας τοῖς ὑπὸ τῶν εἰδεχθεστάτων ἑταιρίδων ἀγκιστρευομένοις, αἳ γνησίου κάλλους ἀπορίᾳ, νόθον ἐπ' ἐνέδρᾳ τῶν θεωμένων δημιουργοῦσι, ταῖς ἐπινοίαις τῶν ἐπιτριμμάτων, τὴν δυσμορφίαν ἐπιδιορθούμεναι· ἅπαξ γὰρ τῇ ματαιότητι τῶν παρόντων ἡττηθέντες, τὸ αἶσχος τῆς ὕλης ἰδεῖν ἀδυνατοῦμεν, ὑπὸ τῆς προσπαθείας φενακιζόμενοι· καὶ τούτου χάριν, ἐπὶ τῆς ἀναγκαίας οὐχ' ἱςάμεθα χρείας· κόρον δὲ ὑβριστὴν τοῦ βίου προστησάμενοι, παντοίαις κτήσεσιν ἀποδυόμεθα· οὐχ' ὁρῶντες ὅτι μέτρον κτήσεώς ἐςιν ἡ χρεία τοῦ σώματος, τὸ δὲ ταύτην ὑπερβαῖνον, ἀκοσμία λοιπὸν, καὶ οὐκέτι χρεία ἐςίν· ὡς γὰρ ὁ συμμεμετρημένος τῷ σώματι χιτὼν, καὶ χρεία καὶ κόσμος

ἐςὶν· ὁ δὲ πάντοθεν περιῤῥέων καὶ τοῖς ποσὶν ἐμπλεκόμενος καὶ ἐπισυρόμενος τῇ γῇ, μετὰ τοῦ ἀπρεποῦς ἐμπόδιον πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν γίνεται, οὕτως ἡ ὑπερβαίνουσα τὴν τοῦ σώματος χρείαν κτῆσις, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐςιν ἐμπόδιον, καὶ πολλὴν ἔχει κατάγνωσιν παρὰ τοῖς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἐρευνᾷν δυναμένοις· οὐ γὰρ τοῖς ἠπατημένοις ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν προσεκτέον· οὐδὲ τοῖς, διὰ τὸ μὴ προσεσχηκέναι τοῖς νοητοῖς, προσεσχηκόσι τοῖς γηΐνοις, ἀκολουθητέον ἀκρίτως· ταυτὸν γάρ ἐςι χρωμάτων κριταῖς χρῆσθαι τυφλοῖς, ἢ κωφοῖς τῶν κατὰ μουσικὴν φθόγγων, ἐςερημένοις τῶν πρὸς τὰ δικαζόμενα κριτηρίων, καὶ τούτοις πιςεύειν ὡς κατὰ λόγον ἑλομένοις τὴν τῶν παρόντων ἀπόλαυσιν· τυφλοὶ γάρ εἰσι τὸ ἀναγκαιότατον τῶν κριτηρίων τὸν λογισμὸν πεπηρωμένοι, ᾧ κρίνεσθαι τὰ σπουδαῖα καὶ τὰ ἀδιάφορα, πέφυκε· ναί φησιν, ἀλλ' οἷς ἔδειξεν ὁ θεὸς, διὰ τί μὴ χρησόμεθα; πάρεςί μοι· διὰ τί μὴ τρυφήσω; καὶ τίσι ταῦτα γέγονεν εἰ μὴ ἡμῖν; τελέως ἠγνοηκότων τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, αἱ τοιαῦται φωναί· πρῶτον μὲν γὰρ τὰ ἀναγκαῖα καθάπερ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα, προφανῆ πᾶσι χορηγεῖται· τὰ δὲ ὅσα μὴ ἀναγκαῖα, γῇ τὲ καὶ ὕδατι ἔκρυψεν· ὑμεῖς δὲ περίεργοι εἰς ἃ μὴ δεῖ· ἰδοὺ ὅλος οὐρανὸς ἀνάπτεται, καὶ οὐ ζητεῖτε τὸν θεόν· τὸ δὲ κεκρυμμένον χρυσίον καὶ τοὺς λίθους, οἱ τὴν ἐπὶ θανάτῳ κεκριμένοι, γεωρυχοῦσι παρ' ὑμῖν· ἀλλὰ καὶ τῇ γραφῇ ἀντᾴδετε βοώσῃ διαῤῥήδην· ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· ἔπειτα δὲ εἰ καὶ πάντα ὑμῖν δεδώρηται, καὶ εἰ πάντα ὑμῖν συγκεχώρηται, καὶ εἰ πάντα ὑμῖν ἔξεςι, φησὶν ὁ ἀπόςολος, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· παρήγαγε δὲ τὸ γένος ἡμῶν ἐπὶ κοινωνίᾳ ὁ θεὸς αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ πρότερον μεταδοὺς καὶ πάντα ποιήσας ὑπὲρ πάντων· τὸ οὖν πάρεςί μοι, καὶ πλεονάζει μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω, οὐκ ἀνθρώποις ἔνεςιν, οὐδὲ κοινωνικόν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀγαπητικὸν, πάρεςί μοι, διὰ τί μὴ μεταδῶ τοῖς δεομένοις; ὁ γὰρ τοιοῦτος, τέλειος· ὁ τὸ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν, πληρώσας· δέδωκεν ὁ θεὸς οἶδ' ὅτι τῆς χρήσεως ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν· ἀλλὰ μέχρι τοῦ ἀναγκαίου· καὶ τὴν χρῆσιν κοινὴν εἶναι βεβούλευται· ἄτοπον δὲ, ἕνα τρυφᾷν πενομένων πλειόνων· λείπεται τοίνυν κἀκεῖνο ἐπιλῦσαι τὸ ἐπιφερόμενον· τίσιν οὖν τὰ πολυτελέστερα, ἂν πάντες αἱρῶνται τὰ εὐτελέςερα; τοῖς ἀνθρώποις φήσαιμ' ἂν, ἐὰν χωρὶς προσπαθείας καὶ διαφορᾶς χρώμεθα αὐτοῖς· εἰ δὲ ἀμήχανον πάντας σωφρονεῖν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων χρείαν, τὰ ἀπόριςα μεταδιωκτέον, μακρὰ τοῖς περιττοῖς τούτοις χαίρειν φράσασι· χρὴ γὰρ τὸν ἀπογεγραμμένον Χριςῷ αὐτάρκη καὶ αὐτοδιάκονον, καὶ προσέτι ἐφήμερον ἐπαναιρεῖσθαι βίον, καὶ αὐτὸν αὐτοῦ ἕκαςον εἶναι ταμιεῖον, μὴ μεριμνῶντα περὶ τῆς αὔριον· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ὑγιεινότερος ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος γένοιτο, πρὸς αὐτάρκειαν καὶ ἀπεριττότητα, καὶ εὔζωνον ὁδοιπορικὴν ἑτοιμότητα παρασκευαζόμενος.

Μάρκου μοναχοῦ. Καὶ εἰς μείζονα πίςιν διὰ τούτων ἡμᾶς προσκαλούμενος· τίς γὰρ τὴν v. 31. p. 179. b.
ὑπὲρ τῶν προσκαίρων μέριμναν ἀποβαλὼν, καὶ ἀνενδεὴς γενόμενος, οὐ πιςεύσει λοιπὸν αὐτῷ καὶ περὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν;

Τοῦ αὐτοῦ. Καλὸν γὰρ τὴν κεφαλαιωδεστέραν κρατεῖν ἐντολὴν, καὶ μηδὲν κατ' εἶδος με- p. 180. b.
ριμνᾷν, μή τε κατ' εἶδος προσεύχεσθαι· ἀλλὰ μόνον ζητεῖν τὴν βασιλείαν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου· εἰ δὲ περὶ ἑκάςης ἔτι χρείας φροντίζομεν, ὀφείλομεν καὶ περὶ ἑκάςης προσεύχεσθαι· ὁ γὰρ ἐκτὸς προσευχῆς τί ποιῶν ἢ φροντίζων, οὐκ εὐοδοῦται ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ πράγματος· καὶ τοῦτό ἐςιν ὃ εἶπεν ὁ κύριος· οὐ δύνασθε χωρὶς ἐμοῦ ποιεῖν οὐδέν.

v. 32. Ἀνεπιγράφου. Ἐροῖ δ' ἄν τις μικρὸν ποίμνιον, τοὺς ἁγίους· ἐπειδὴ πρόκειται μικρότης ἐν κόσμῳ τοῖς ἑκουσίως ἀκτήμοσι καὶ ἀχρημάτοις· τούτοις γὰρ εὐδόκησεν ὁ πατὴρ δοῦναι τὴν βασιλείαν· ὅθεν ἐδίδαξεν εὐθὺς ἐπειπών· πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· καὶ τὰ ἑξῆς.

v. 35. p. 181. b. Βασιλείου. Ἔτι ἡ ὀσφῦς πολλαχοῦ, ἀντὶ τῶν γεννητικῶν λαμβάνεται· οἷον τὸ ἔτι ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦν· τοιοῦτον καὶ τὸ περιεζῶσθαι τὰς ὀσφύας· νοοῦμεν γὰρ ὅτι αἰνίσσεται συςεῖλαι τὰς εἰς γένεσιν ὑπουργούσας ὀρέξεις.

v. 45. p. 184. b. Μάρκου μοναχοῦ. Μὴ τοίνυν λέγε οὐκ ἐπίςαμαι τὸ δέον, καὶ ἀναίτιός εἰμι· εἰ γὰρ ἐποίεις καλὰ ὅσα ἐπίςασαι, καὶ τὰ λοιπά σοι ἀκολούθως ἀπεκαλύπτετο· ἓν δι' ἑνὸς κατανοούμενα· πολλαὶ συμβουλίαι τοῦ πέλας πρὸς τὸ ἑκάςῳ δὲ συμφέρον, τῆς ἰδίας γνώμης οὐδὲν ἁρμοδιώτερον· ζητῶν θεραπείαν, ἐπιμέλησαι τῆς συνειδήσεως· καὶ ὅσα λέγει, ποίησον· καὶ εὑρήσεις τὴν ὠφέλειαν· ὁ δέ γε τὴν πρᾶξιν ἀφεὶς, καὶ γυμνῇ τῇ γνώσει ἐπερειδόμενος, ἀντὶ διςόμου μαχαίρας καλαμίνην ῥάβδον κατέχει.

v. 49. p. 185. a. Μακαρίου. Ἔςι μέν τοι πύρωσις τοῦ πνεύματος, ἡ ἀναζωπυροῦσα τὰς καρδίας· διότι τὸ ἄϋλον καὶ θεῖον πῦρ, φωτίζειν ψυχὰς καὶ δοκιμάζειν εἴωθεν, ὥσπερ ἄδολον χρυσὸν ἐν καμίνῳ· κακίαν δὲ ἀναλίσκειν, ὥσπερ ἀκάνθας καὶ καλάμην· ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν, πῦρ καταναλίσκον ἐστί· διδοὺς ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσιν αὐτὸν ἐν φλογὶ πυρὸς, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ· τοῦτο τὸ πῦρ ἐνήργησεν ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἡνίκα ἐλάλουν γλώσσαις πυρίναις· τοῦτο τὸ πῦρ διὰ τῆς φωνῆς Παῦλον περιλάμψαν, τὴν μὲν διάνοιαν αὐτοῦ ἐφώτισε, τὴν δὲ αἴσθησιν τῆς ὄψεως αὐτοῦ ἠμαύρωσεν· οὐ γὰρ χωρὶς σαρκὸς εἶδεν ἐκείνου τοῦ φωτὸς τὴν δύναμιν· τοῦτο τὸ πῦρ ὤφθη Μωϋσῇ ἐν τῇ βάτῳ· τοῦτο τὸ πῦρ ἐν εἴδει ὀχήματος τὸν Ἠλίαν ἐκ τῆς γῆς ἥρπασε· τούτου τοῦ πυρὸς τὴν ἐνέργειαν ζητῶν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἔλεγε, δοκίμασόν με κύριε, καὶ πύρωσόν με· πύρωσον τοὺς νεφροὺς μου καὶ τὴν καρδίαν μου· τοῦτο τὸ πῦρ τὴν καρδίαν Κλεόπα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἐθέρμανε, λαλοῦντος τοῦ σωτῆρος μετὰ τὴν ἀνάςασιν· ὅθεν καὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, τούτου τοῦ πυρετοῦ τῆς λαμπρότητος μετέχουσι, κατὰ τὸ εἰρημένον· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον· τοῦτο τὸ πῦρ τὴν ἐν τῷ ἔνδον ὀφθαλμῶν δοκὸν κατακαῖον, καθαρὸν τὸν νοῦν ἀποκαθίςησιν, ἵνα ἀπολαβὼν τὸ κατὰ φύσιν διορατικὸν, ὁρᾷ εἰς τὸ διηνεκὲς τὰ τοῦ θεοῦ θαυμάσια, κατὰ τὸν λέγοντα, ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου· τοῦτο δαιμόνων φυγαδευτήριον, ἁμαρτίας ἀναιρετικὸν, ψυχῆς φωτισμός· τοῦτο εὐξώμεθα φθάσαι καὶ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἐν φωτὶ περιπατοῦντες, μὴ προσκόψωμεν· ἀλλ' ὡς φωςῆρες ἐν κόσμῳ φαινόμενοι, λόγον ζωῆς ἀϊδίου ἐπέχωμεν· ὥσπερ γὰρ ὁ φλεγόμενος πυρετῷ, ὅπερ ἂν προσενέγκῃς αὐτῷ βρῶμα ἢ πόμα ἥδιςον, βδελύσσεται καὶ ἀποβάλλει, οὕτως οἱ φλεγόμενοι τῷ ἐπουρανίῳ τοῦ πνεύματος πόθῳ, καὶ τῷ ἔρωτι τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τὴν ψυχὴν τρωθέντες, καὶ τῷ θείῳ καὶ ἐπουρανίῳ πυρὶ, ὃ ὁ κύριος ἐν τῇ γῇ ἦλθε βαλεῖν, σφοδρῶς ἐνεργούμενοι, πάντα τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου ἔνδοξα καὶ τίμια ἀπόβλητα λογίζονται, διὰ τὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πῦρ, τὸ ἐκκαῖον αὐτοὺς τῇ πρὸς τὸν θεὸν διαθέσει· ἐξ ἧς ἀγάπης, οὐδὲν αὐτοὺς χωρίσαι δυνήσεται.

v. 58. p. 188. a. Εὐαγρίου. Εὐνοεῖ δέ τις καὶ τῷ ἀντιδίκῳ, τὰ ἐναντία ὧν ὑποβάλλει κακῶν ὁ διάβολος, πράσσων.

**Μακαρίου.** Ἀντίδικος δὲ τοῦ ἀνθρώπου ῥηθείη ἄν, καὶ ἡ ἐκ τοῦ συνειδότος ὑπόμνησις·
ἡ γὰρ συνείδησις, οὐ συγκρύπτει τοὺς ὑπακούοντας τῇ ἁμαρτίᾳ λογισμοὺς, ἀλλ' εὐθὺς ἐλέγ-
χει· οὐ ψεύδεται γάρ· ἐπεὶ τί εἴπῃ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως; μαρτύρε-
ται ὡς πάντοτε ἐλέγχουσα· οὐκοῦν ἡνίκα ἂν ἁμάρτῃς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου, ἢ ἁμαρτῆσαι προ-
έλῃ, προσδέχου τοὺς ἐκ τοῦ συνειδότος ἐλέγχους, καὶ μὴ παραλογίζου τὴν αὐτοῦ ὑπόμνη-
σιν· εἰ δὲ παραλογίσῃ καὶ παραδράμῃς τὸν βίον, αὐτὸ συνειδὸς ἀντιδίκου τάξιν ἐπέχον, ἐπὶ
τοῦ κριτοῦ κατηγορήσει, καὶ ὑπὸ τὴν ψῆφον ποιήσει σε τοῦ δικάζοντος, καὶ παραδοθήσῃ ταῖς
ἀνηκέςοις κολάσεσιν· ὅπερ οὐκ ἂν ἔπαθες, εἴγε κατὰ τὴν ὁδὸν τοὺς ἐκ τοῦ συνειδότος ἐλέγ-
χους, ὡς μετ' εὐνοίας προσφερομένους κατεδέχου· ὡς γὰρ ὁ εὐαγγελιςὴς Ἰωάννης ἐπιςέλλων,
φησὶν, ἐὰν ἡ συνείδησις ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ, παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν.

## CAP. XIII.

Ἀνεπιγράφου. Ἔχει μὲν δὴ ὁ λόγος καὶ τὸ κοινὸν· εἰρηκότος τοῦ Παύλου πρὸς τὸν ἀμετάςρο- v. 6. p. 189. a.
φον· ὅτι τὸ χρηςὸν τοῦ θεοῦ, εἰς μετάνοιάν σε ἄγει, κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετα-
νόητον καρδίας, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν· σημαίνειν δὲ ἰδίως φαίνεται τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸν
λαὸν τῶν ἰουδαίων, ὅτι φυτοῦ γλυκέος τρόπον ἐν κόσμῳ πεφύτευται· μείναντος δὲ τοῦ θεοῦ
ἐφ' ᾧ καρπὸν γλυκὺν ἐνεγκεῖν, οὐκ ἤνεγκε τὸν καρπὸν· ἐπὶ ἔτη δὲ τρία λέγει τὴν ἀπαίτη-
σιν γεγενῆσθαι· εἶεν δ' ἂν οἱ διάφοροι χρόνοι τρεῖς, εἷς μὲν, ὁ πρὸ τῶν παθημάτων, ἐν ᾧ
διεμαρτύραντο προφῆται, ἀπὸ Ἠλιοῦ ἀρξάμενοι, μέχρι τῶν περὶ Ἡσαΐαν· ἕτερος δὲ, ὁ ἐν
τοῖς παθήμασιν αὐτοῖς, ὃς δὴ ἐςι τῶν περὶ Ἱερεμίαν, καὶ Ἰεζεκιὴλ· τρίτος δὲ, ὁ μετὰ τὰ πα-
θήματα, Ἀγγαίου τὲ ὢν καὶ Ζαχαρίου, τῶν ὑπὸ τὴν ἀνανέωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ προφητευ-
σάντων· μεθ' οὓς τρεῖς καιροὺς τέταρτος ἦν, ὁ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας· ἐν ᾧ τὴν ἀποβο-
λὴν ἔμελλεν ὑπομένειν Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ λαὸς, ὡς ἂν μή τε ἀπειλῇ κακῶν σωφρονισθεὶς, μή
τε παρουσίᾳ κακῶν, μή τε τῇ τούτων ἰάσει· διὸ καὶ εἰκότως ὁ δεσπότης λέγει πρὸς τὸν οἰ-
κονόμον ἄγγελον, ὃν ἀμπελουργὸν καλεῖ, ὅτι ἐκτομῆς ἀξία ἡ συκῆ· ἵν' ἕτερον ἀντ' αὐτῆς
φυτεύεται δένδρον, τουτέστιν ἡ νέα ἐκκλησία· τὸ γὰρ δίκαιον, οὕτως εἶχεν· ἀξίωσις δὲ τοῦ
ἀγγέλου γίνεται κηδομένου τῆς πιςευθείσης αὐτῷ μερίδος, ὥςε μὴ ἐπὶ τῆς παρουσίας ταύ-
της, ἐπαχθῆναι παντελῆ τὴν κρίσιν αὐτῇ· ἀλλ' ἔτι συγχωρηθῆναι μετασχεῖν βοηθείας τινὸς·
δι' ἣν καὶ μένει τὸ λείψανον ἔτι, καί τοι τοῦ τόπου μεταςὰν, καὶ τῆς λατρείας ἐκβληθὲν·
εἰ δὲ μὴ ἐπιςρέψει, φησὶ, κατὰ τὸν Ἠλιοῦ τοῦ θεσβίτου προσδοκώμενον καιρὸν, τότε φησὶν
αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις· τουτέςιν ἐν τῇ δευτέρᾳ σου παρουσίᾳ· καὶ ταῦτα συμπαθῆ μὲν
ἔχει τὴν τοῦ ἀγγέλου πρεσβείαν, καθὸ συμπάσχει πᾶσι τοῖς ἐγκεχειρισμένοις ὁ ἀγαθὸς ἐπι-
στάτης· φιλάνθρωπον δ' ἔλαβε περὶ τοῦ δεσπότου τὴν ἀνοχὴν, καθὸ φιλάνθρωπός ἐστιν
εἰς συγχώρησιν, εἰ καὶ ἀπαραίτητος ἐν κρίσει.

Τοῦ αὐτοῦ. Ποικίλως καὶ πολυτρόπως τὸν Ἰσραὴλ ἄνωθεν ὁ θεὸς διεξῆγε, καὶ τὴν v. 11. p. 190. a.
αὐτοῦ σωτηρίαν ἐπραγματεύετο, εὐεργετῶν, ἀπειλῶν, ἐξαισίοις τέρασι νουθετῶν· καὶ γὰρ τῆς
ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἀπήλλαξεν, ἐν χειρὶ Μωϋσῆ καὶ Ἀαρὼν· τὴν Αἴγυπτον ὑπὲρ αὐτῶν
ἐμάςιξε, ςύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλης αὐτοὺς νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὡδήγησε θάλασσαν ἔτεμε Φα-
ραὼ ἐβάπτισεν, Ἀμαλὴκ ἐκτάσει χειρῶν ἐτρέψατο, ἄρτον ὤμβρησεν, ὄρνιθας ἔβλυσεν, ὕδωρ

τὸ μὲν ῥάβδῳ ἐγλύκανε, τὸ δὲ ἐκ πέτρας ἐπήγασε, ποταμὸν ἀνέκοψεν, ἥλιον ἔστησεν, ἥτταις ἐφόβησεν ἁμαρτάνοντας, νίκαις ἐδόξασεν ἐπιστρέφοντας, ἐτιμώρει προσκρούοντας, εὐηργέτει προσπίπτοντας, δίκην μητρὸς περιέπων καὶ τιθηνούμενος· καὶ πάντα ποιῶν, ὥστε τῆς αἰγυπτιακῆς ἀπιστίας ἀπαγαγεῖν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ὁδηγῆσαι· νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, προφήτας ἀπέστειλε· καὶ τέλος τὸν μονογενῆ, ὃς οὐ διέλιπε καὶ λόγοις διδάσκων καὶ ἔργοις παιδεύων καὶ μεγαλουργίαις, τῆς κακοηθείας ἀπάγων· ἀλλ' οὗτοι ἐθελοκακοῦντες, καὶ τὰς κόρας μύοντες, καὶ βύοντες τὰς ἀκοὰς, οὐ μόνον οὐκ ἐθαύμαζον τὰ παράδοξα, τοὐναντίον δὲ καὶ διέσυρον, καὶ ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπεχείρουν, ὅτι τοὺς ἀσθενοῦντας ἰᾶτο· καὶ πάντας κακῶς πάσχειν μᾶλλον ἐβούλοντο, ἢ δοξασθῆναι τὸν κύριον· ἐγγὺς δὲ ὁ ἔλεγχος καὶ ἀπόδειξις· ὁ μὲν γὰρ ἐν σαββάτῳ θαυματουργεῖ, οἱ δὲ διαπρίονται, τῷ μὲν δοκεῖν, διὰ τὸ σάββατον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ὅτι τῇ δόξῃ Χριστοῦ βασκαίνουσιν.

v. 14. p. 191. a. Μακαρίου. Ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ νόμου προσέταξεν ὁ θεὸς τῷ σαββάτῳ ἕκαστον ἀναπαύεσθαι καὶ μηδὲν ποιεῖν· τοῦτο δὲ τύπος ἦν τοῦ ἀληθινοῦ σαββάτου, τοῦ διδομένου τῇ ψυχῇ ἀπὸ τοῦ κυρίου, οὗ ἡ καταξιωθεῖσα ψυχὴ ἀληθινὴν ἀνάπαυσιν ἀναπαύεται, ἀργοῦσα ἐπὶ πάντων τῶν σκοτεινῶν ἔργων, καὶ τῶν διαλογισμῶν τοῦ σατανᾶ· καὶ ὡς ἐκεῖ σαββάτῳ ἐκέλευσε τὸν βοῦν μὴ ὑπὸ ζυγὸν ἀνάγκης ἕλκεσθαι, καὶ τὸν ὄνον μὴ ἐπιφορτίζειν, οὕτως ὁ κύριος τὸ αἰώνιον σάββατον δοὺς, ἀνέπαυσε τὴν βεβαρημένην ψυχὴν φορτίοις ἀνομίας ἀκαθάρτων διαλογισμῶν, καὶ ἐργαζομένην ἀδικίας ἔργα μετὰ ἀνάγκης, ὡς ὑπὸ δεσπότας πικροὺς δεδουλωμένην· καὶ ἐκούφισεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν δυσβαστάκτων φορτίων ματαίων καὶ ῥυπαρῶν διαλογισμῶν· καὶ ἦρε τὸν ζυγὸν τὸν πικρὸν τῶν ἔργων τῆς ἀδικίας, καὶ ἀνέπαυσεν αὐτὴν κοπιῶσαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς τῆς ἀκαθαρσίας· καὶ ὅσοι πείθονται αὐτῷ λέγοντι, δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, σαββατίζουσι σάββατον τρυφερὸν, ἀληθινὸν, ἅγιον· παρακαλέσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸν θεὸν, εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν ταύτην, τοῦ ἀργεῖν ἡμᾶς ἐπὶ τῶν αἰσχρῶν διαλογισμῶν· ἵν' οὕτως δυνηθῶμεν λατρεῦσαι τῷ θεῷ ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ ἑορτάσαι ἑορτὴν πνεύματος ἁγίου.

Ἰσαάκ. Ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὐκ ἔστιν ὀγδόη, οὐδὲ σάββατον ἀληθῶς· ὁ γὰρ εἰπὼν κατέπαυσεν ὁ θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, τὴν κατάπαυσιν τοῦ δρόμου τῆς ζωῆς ταύτης ἐδήλωσεν, ὅτε ὁ κύριος ἐν τῷ σταυρῷ ἀφύπνωσε· διότι ὁ τάφος, σῶμα ἐστὶ, καὶ ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί· ἓξ ἡμέραι ἐν τῇ γεωργίᾳ τῆς ζωῆς διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν τελειοῦνται, καὶ ἑβδόμην ἐν τῷ τάφῳ ὁλοκληροῦται, καὶ τὸ ὄγδοον ἐν τῇ ἐκ τοῦ τάφου ἐξόδῳ· ὥσπερ δὲ τὰ μυστήρια τῆς κυριακῆς ἐν παραβολῇ δέχονται ἐνταῦθα οἱ ἀξιούμενοι, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ἡμέραν σωματικῶς, οὕτω καὶ τὰ μυστήρια τοῦ σαββάτου, ἐν παραβολῇ δέχονται οἱ ἀγωνισταί· καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ σάββατον ἐν ἀληθείᾳ· ὅπερ ἐστιν κατάπαυσις ἐπὶ παντὸς λυπηροῦ, καὶ ἀνάπαυσις τελεία τῶν ὀχληρῶν· μυστήριον ἡμῖν δέδωκεν ὁ θεὸς, καὶ οὐχὶ ἐνέργειαν ἀληθινὴν πολιτεύεσθαι ἐνθάδε· τὸ σάββατον τὸ ἀληθινὸν καὶ ἀσύγκριτον, τὸ μνῆμα ἐστί, τὸ ὑπεμφαῖνον καὶ σημαῖνον τελείαν κατάπαυσιν, ἀπὸ τῶν θλίψεων τῶν παθῶν, καὶ τῆς γεωργίας τῆς ἐναντιουμένης αὐτοῖς· πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐκεῖ σαββατίζει· ἐν ἓξ ἡμέραις ἔταξεν ὁ θεὸς τὴν σύστασιν τοῦ κόσμου· καὶ οὐ μὴ παύσωνται τοῦ δρόμου τὰ στοιχεῖα, πρὸ τῆς ἀναλύσεως, ἐξ ὧν τὰ ἡμέτερα σώματα συνεστήσατο· καὶ οὔτε τοῖς στοιχείοις δέδωκε κατάπαυσιν τῆς κινήσεως αὐτῶν, οὔτε τοῖς ἡμετέροις σώμασιν τοῖς ἐξ αὐτῶν γεγεννημένοις, τοῦ

καταπαύειν τῆς γεωργίας· ὅρον δὲ τῆς καταπαύσεως αὐτοῖς ἔθηκεν, ἕως ἂν ἀκολουθήσωσι τῇ
ἰδίᾳ συγγενείᾳ τῇ πρώτῃ, ἥ τις ἐςὶ κατάλυσις ἀπὸ τῆς ζωῆς· οὕτω καὶ τῷ Ἀδὰμ εἶπεν·
ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου, φαγῇ τὸν ἄρτον σου· καὶ μέχρι τίνος; ἕως ἂν ςραφῇς εἰς τὴν
γῆν ἣν ἐργῇ· ἥ τις ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι ἅτινά ἐςι μυςήρια τῆς γεωργίας
τοῦδε τοῦ βίου, ἐν ὅσῳ τὶς ζῇ· ἐὰν γὰρ καταπαύσωμεν τοῦ ἱδρῶσαι ἐν τῇ γεωργίᾳ τῆς δι-
καιοσύνης, ἐξ ἀνάγκης ἀκάνθας θερισοῦμεν τὰ πάθη, ἃ ἐκ τοῦ ἐν τῷ σώματι σπόρου εἰς ἡμᾶς
ἀνατέλλουσιν· ἐν ὅσῳ γὰρ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀδὰμ φέρομεν, ἀνάγκη καὶ τὰ πάθη αὐτοῦ ἔχειν·
ἀδύνατον τῇ γῇ ἀργεῖν τοῦ βλαςάνειν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· ἔκγονον δὲ τῆς φύσεως αὐτῆς
ἐςιν ἡ γῆ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ὡς ἡ μαρτυρία τοῦ θεοῦ, ἡ γῆ γάρ φησιν ἐξ ἧς ἐλήφθης,
ἐκείνη ἀκάνθας ἀνατελεῖ· αὕτη δὲ ἡ λογικὴ, πάθη· εἰ οὖν ὁ κύριος ἐν πᾶσι τύπος ἡμῖν
ἐςιν, αὐτὸς δὲ ἕως ἐννάτης ὥρας τῆς παρασκευῆς οὐ κατέπαυσεν ἐπὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ μόχ-
θου, ὅπερ ἐςὶ μυςήριον τῆς δι' ὅλης τῆς ζωῆς ἡμῶν γεωργίας, τῷ δὲ σαββάτῳ ἐν τῷ τά-
φῳ κατέπαυσε, ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες ὅτι ἐν τῷ βίῳ σάββατον, ἤγουν κατάπαυσις ἐςὶ τῶν
παθῶν; τὸ σάββατον ἡμῶν ἐςιν, ἡ ἡμέρα τῆς ταφῆς, ἐκεῖ ἐν ἀληθείᾳ σαββατίζει ἡ φύσις
ἡμῶν· λοιπὸν καθημέραν ἀνάγκη ἡμῖν ἐπίκειται, ἐκτίλλειν ἐξ αὐτῆς τὰς ἀκάνθας, ἕως οὗ
αὕτη ἡ γῆ καθίσταται, καὶ διὰ τὸ ἐπίμονον ἡμῶν ἐν τῇ γεωργίᾳ ὑςεροῦσιν αἱ ἄκανθαι· οὐ γὰρ
ὁλοτελῶς κεκαθάρισται ἐκ τούτων καὶ εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὅτι ἐν τῇ πρὸς καιρὸν ῥαθυμίᾳ
ἢ τῇ ἀμελείᾳ τῇ μικρᾷ πληθύνονται αἱ ἄκανθαι, καὶ τὸν σπόρον συμπνίγουσι, καὶ τὸν κόπον
σου ποιοῦσιν ὡς μὴ ὄντα, λοιπὸν δέον ἐςὶ καθημέραν αὐτὴν καθαρίζειν· ἡ γὰρ ἐκ τούτου
κατάπαυσις, πλῆθος ἀκανθῶν αὐξάνει, ὧν καθαρισθείημεν χάριτι τοῦ μονογενοῦς· ἀλλὰ ταῦ-
τα μὲν μυςικώτερον εἴρηται.

Ἀνεπιγράφου. Ἦν ποτὲ καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησία· τῷ ἄχθει τῶν ἁμαρτημάτων συγ- p. 193. a.
κύπτουσα, καὶ μὴ δυναμένη ὀρθοποδεῖν, ἀλλὰ καὶ προσκυνοῦσα τὰ εἴδωλα· κατὰ τὸ ἐν Ἡσαΐᾳ
σχετλιαςικῶς εἰρημένον· ἔκυψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἀνήρ.

Τοῦ αὐτοῦ. Δίκην κτηνῶν τετραπόδων, κάτω ἔκυπτεν· ὄχημα γέγονε τῷ σατανᾷ, πνε-
ῦμα εἶχεν ἀσθενείας, μὴ συγχωροῦν ἀνανεύειν πρὸς τὰ οὐράνια, ἢ τὴν τοῖς λογικοῖς οἰκει-
οτάτην πορείαν ἐργάζεσθαι· δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη συνέκυπτε, περί τε γὰρ τὴν τήρησιν τῶν
δέκα ἐντολῶν ἠσθένει, καὶ περὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ ὀγδόου αἰῶνος καὶ μέλλοντος, ἀλλὰ θερα-
πεύεται ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πρὸς τὰ γήϊνα ἐπτοῆσθαι παύεται, καὶ ὀρθοποδεῖν μανθά-
νει, τοῦ Χριςοῦ τὰς χεῖρας ἐπιθέντος, ἤγουν συνεργοῦντος· ὁ δὲ τὸν νόμον περιέπων ἀγα-
νακτεῖ· βούλεται γὰρ κατὰ τὸ γράμμα καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν βιοῦν, ἀλλὰ μὴ κατὰ τὸ εὐαγ-
γέλιον πολιτεύεσθαι· ἀλλ' ἐπιςομίζεται ἀκούσας ὅτι καὶ αὐτὸς, ὡς βοῦν μὲν τὸν ἰουδαῖον,
ὡς ὄνον δὲ τὸν προσήλυτον ἐν σαββάτῳ τοῖς μωσαϊκοῖς ἐπότιζε παραγγέλμασιν· ἃ καὶ ὕδωρ
λέγοι τ' ἂν, ὡς πρὸς σύγκρισιν τοῦ εὐαγγελίου, οἴνου ὄντος καρδίαν εὐφραίνοντος· ἄλλως
δὲ ἐν συναγωγῇ ἰουδαϊκῇ τουτέςιν ἐν ἐξομολογήσει· οὕτω γὰρ Ἰούδας ἑρμηνεύεται, καὶ ἐν
σαββάτῳ καὶ ἀργίᾳ κακῶν πᾶς θεραπεύεται· ἀγανακτεῖ δὲ ὁ τῆς κακίας ἄρχων, ἀλλ' ἐπι-
ςομίζει αὐτὸν ὁ κύριος, λέγων· εἰ σὺ πόλις εἰς βοῦν μοι τινὰ χρηματίσαντα, γεωργοῦντα τὸν
θεῖον σπόρον, ἢ εἰς ὄνον, ὡς ἐμὸν γεγονότα ὄχημα, ἀπάγεις πόῤῥω τῆς ἐμῆς τραπέζης, καὶ
ποτίζεις ὕδωρ, τὴν διαῤῥέουσαν καὶ ἄςατον ἡδονὴν, πόσῳ μᾶλλον ἐμὲ χρὴ τὸν εἰς ἐμὲ πι-

σεύοντα, καὶ διὰ τοῦτο τέκνον τοῦ Ἀβραὰμ ὀνομαζόμενον, λῦσαι τῶν δεσμῶν τῆς κακίας, τῶν ἐξ ἐπηρείας σῆς ἐπιτεθέντων αὐτῷ;

p. 193. b. Εἰρηναίου. Ἴδε τοίνυν κόκκον συνάπεως διὰ παραβολῆς δεικνύμενον· καὶ λόγον ἐπουράνιον σπέρματος δίκην ἐν κόσμῳ ὡς ἐν ἀγρῷ σπειρόμενον, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ τὸ πυῤῥακὲς, καὶ τὸ αὐστηρὸν τῆς δυνάμεως, κριτὴς γὰρ τοῦ παντὸς κόσμου ἐκηρύσσετο οὗτος ἐν καρδίᾳ τῆς γῆς· ἐν χώματι κρυβεὶς, καὶ τριημέρῳ μέγιστον δένδρον γεννηθεὶς, ἐξέτεινε τοὺς ἑαυτοῦ κλάδους εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς· ἐκ τούτου προκύψαντες οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, κλάδοι ὡραῖοι καὶ εὐθαλεῖς γενόμενοι, σκέπη τοῖς ἔθνεσιν ἐγενήθησαν ὡς πετεινοῖς οὐρανοῦ· ὑφ' ὧν κλάδων σκεπασθέντες οἱ πάντες, ὡς ὄρνεα ὑπὸ καλιὰν συνελθόντα, μετέλαβον τῆς ἐξ αὐτῶν προερχομένης ἐδωδίμου καὶ ἐπουρανίου τροφῆς.

p. 196. a. Μακαρίου. Ὥσπερ γὰρ ὁ χρυσὸς ἀπὸ πολλῆς ἄμμου πλυνόμενος εὑρίσκεται, καὶ ταῦτα ἐλάχιστα ὡς κεγχρίδες, οὕτως καὶ ἀπὸ πολλῶν, ὀλίγοι εἰσὶ δόκιμοι.

Βασιλείου. Καὶ εὔχου τῶν ὀλίγων γενέσθαι, σπάνιον γὰρ τὸ ἀγαθόν· διὸ καὶ ὀλίγοι οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Βίκτωρος Ἱερουσαλὴμ δὲ ὀνομάζει τὸ πᾶν τῶν ἰουδαίων γένος, διὰ τῆς μητροπόλεως πάντας σημαίνων.

## CAP. XIV.

p. 201. b. Μακαρίου. Αἵ γε μὴν ἐνδεεῖαι ψυχαὶ καὶ πάντων καταφρονοῦσαι, τά τε ἄλλα καὶ πρὸς πόλεμον εὔθετοι, καθὼς καὶ Μωϋσῆς, περὶ τοῦ κρυπτοῦ τῶν πονηρῶν πνευμάτων πρὸς τὴν ψυχὴν πολέμου αἰνιττόμενος· καὶ οἷαι ψυχαὶ πρὸς τοῦτον εἰσὶν ἐπιτήδειοι δεικνὺς, ἔφησεν· εἴ τις ἡρμόσατο γυναῖκα, μὴ ἐξέλθῃ εἰς πόλεμον· καὶ εἴ τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, μὴ ἐξέλθῃ· ταῦτα δὲ περὶ δεσμῶν ὑλικῶν λέγει, μήπως τὶς πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἀθλῶν, ἔν τισι πράγμασι δέδηται· ἐὰν γὰρ διὰ τὴν πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ τὰ κτήματα προσπάθειαν μὴ ἀθλήσῃ, ἀπόβλητος τῆς οὐρανίου εὐφροσύνης γίνεται, ὡς περὶ τῶν εἰς δεῖπνον κληθέντων καὶ παραιτησαμένων φησὶν ὁ κύριος, συμφώνως τῷ Μωϋσῇ λέγων, ὅτι ὁ τοῖς ὑλικοῖς προσδεδεμένος, οὐ δύναται ἐλθεῖν εἰς μετουσίαν τῶν νοητῶν ἀγαθῶν· ὥσπερ δὲ βασιλεὺς γράψας ἐπιστολὰς, οἷς βούλεται δωρεὰς ἰδίας χαρίσασθαι, σημαίνει πᾶσιν ὅτι ταχέως σπουδάσατε ἐλθεῖν πρός με ἵνα λάβητε παρ' ἐμοῦ δωρεὰς βασιλικάς· καὶ εἰ μὴ ἔλθωσιν, οὐδὲν ὠφελήθησαν ἀναγνόντες τὰς ἐπιστολὰς, μᾶλλον δὲ καὶ θανάτου εἰσὶν ἔνοχοι διὰ τὸ καταφρονῆσαι, οὕτω καὶ τὰς θείας γραφὰς ἀπέστειλεν ὁ θεὸς, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως· ἃς ἀναγνόντες, οὐκ ὠφεληθησόμεθα, μὴ θελήσαντες λαβεῖν ζωῆς δωρεάς· ἧς ἄνευ, ἀδύνατον ζωῆς ἀθανάτου τυχεῖν, ἥ τις ἐστὶν ὁ Χριστός.

p. 202. b. Ἀνεπιγράφου. Ἄλλως δὲ, ὅτε μὲν τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν ὁ θεὸς αἰνίξασθαι βούλεται, πάνθηρ, καὶ ἄρκος, καὶ πάρδαλις, καὶ λέων, καὶ τὰ τοιαῦτα ὀνομάζεται· ὅταν δὲ φιλανθρωπίαν ὑπεμφαίνειν μέλλοι, ἄνθρωπος λέγεται, ὥσπερ οὖν νῦν· ἄνθρωπος γάρ, φησιν, ἐποίησε δεῖπνον μέγα· καὶ δεῖπνον, μὲν ἀλλ' οὐκ ἄριστον· ὅτι ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ἡ κατὰ Χριστὸν οἰκονομία γέγονε· μέγα δὲ, ἤ τοι ὅτι μέγα καὶ ἄῤῥητον τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ἢ ὅτι οὐκέτι γνωστὸς ἔμελλεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μόνῃ ὁ θεὸς εἶναι, οὐδὲ ἐν

τῷ Ἰσραὴλ μέγα αὐτοῦ τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἡ σύμπασα πληρωθῆναι τοῦ γνῶναι τὸν κύριον· ὁ μὲν γὰρ νόμος ἑνὶ ἔθνει ἐδέδοτο τῷ τῶν ἰουδαίων, τὸ δὲ εὐαγγέλιον παντὶ τῷ κόσμῳ κεκήρυκται· ἐκάλεσε δὲ πολλοὺς, τοὺς ἰουδαίους δηλαδή· οὗτοι γὰρ προηγουμένως καὶ οὐ προσφάτως, ἀλλὰ πάλαι διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐκλήθησαν· εἶτα ὁ μονογενὴς υἱὸς μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ διὰ τοῦτο δοῦλος κληθεὶς, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πατρὸς, τῷ ὡραίῳ καὶ εὐθέτῳ καιρῷ, ὃς καὶ ὥρα τοῦ δείπνου καὶ τῆς οἰκονομίας λέγεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ βούλει δὲ, ἀγρὸν ἀγοράζει, ὁ διὰ τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν· ἀγρὸς γὰρ ὁ p. 203. a
κόσμος, μὴ παραδεχόμενος τὸ ὑπὲρ φύσιν μυστήριον· ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος, οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· ζεύγη δὲ ἀγοράζει πέντε, ὁ τὰς πέντε τῆς ψυχῆς δυνάμεις ταῖς πέντε σωματικαῖς κακῶς συζεύξας δυνάμεσι, καὶ ταύταις ἐμπαθῶς καταχρώμενος, τῶν παθῶν τεμνούσαις τὰς αὔλακας· ὁ οὖν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ ἀποδοὺς, καὶ ταῦτα τὰ ζεύγη κτησάμενος, τοῦ νοητοῦ δείπνου οὐκ ἐπιθυμεῖ· ἀλλ' ἔστι παρῃτημένος ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ γήμας, ὁ τῇ συζύγῳ τῆς ψυχῆς σαρκὶ προστετηκὼς, ἢ τῇ κατὰ τὸν νόμον πολιτείᾳ, καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ ἀληθῶς καλοῦ ἐστὶν ἀνόρεκτος.

Βίκτωρος. Ὄχλοι αὐτῷ συνεπορεύοντο, καὶ οὔπω μαθηταί· τῇ μὲν τοῦ ὀνόματος ἀγόμε- v. 25. p. 204. a.
νοι δόξῃ, καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος θαυμάζοντες δύναμιν· τῇ δὲ πρὸς αὐτὸν οὐ προσιόντες οἰκειότητι, ἣν μεγάλην τε εἶναι δεῖ, καὶ πρὸς ἄκρον ἥκειν ἀγάπης· ἀγάπη δὲ ἡ μεγάλη καὶ ἄκρα οὐδένα χωρισμὸν φέρει τοῦ ἀγαπωμένου· χωρίζει δὲ δρόμου τοῦ πρὸς οὐρανὸν ἅπαντα τὰ φίλτρα τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ εἰ πατέρα τὶς ἀγαπῴη, καὶ εἰ μητέρα, μὴ κατὰ πνευματικὴν ἀγάπην, ἀλλὰ κατὰ τὴν σαρκικὴν ταύτην καὶ ἀνθρωπίνην, ὡς τοῖς ἐκείνων δεδουλῶσθαι βουλήμασιν, ἢ τοῖς Χριστοῦ προστάγμασι· καὶ εἰ γυναικὸς ἐπιθυμίαις ὑπουργοίη, καὶ εἰ παίδων αὐτὸν δουλείᾳ κατεδουλώσατο καὶ ἀδελφῶν, ὡς περὶ τὰ ἐκείνοις ἡδέα μᾶλλον, ἢ τὰ Χριστῷ φίλα σπουδάζειν· καὶ εἰ αὐτὴν ἀγαπήσειε τὴν ψυχὴν, ὥστε αὐτὴν ἐν κόσμῳ σώζειν ἐθέλειν μᾶλλον, ἢ παρὰ Χριστῷ ζωοποιεῖν· τότε γὰρ τὸ οἰκεῖον ἀληθῶς, ὅτε μὴ μαχομένην πρὸς Χριστὸν ἀπαιτοίη τὴν οἰκείωσιν, μὴ δ' ἀνθέλκουσαν ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸν σπουδῆς· εἰ δὲ Χριστὸς μὲν καλοίη πρὸς οὐρανὸν, καὶ κελεύει μὴ μεριμνᾷν τὰ περὶ γῆν, μὴ δὲ ἀπάταις πλούτου καὶ ἡδοναῖς βίου συμπνίγεσθαι, γονεῖς δὲ γυναῖκες καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοὶ πρὸς ταῦτα ἀντιπαρακαλοῖεν, τότε χωρὶς ὄντα Χριστοῦ, χωρὶς εἶναι δεῖ καὶ τοῦ μαθητοῦ· ὁπότε καὶ ἡ ψυχὴ τὰ ἑαυτῆς ἐπιζητοῦσα, καὶ μὴ τὰ Χριστοῦ, μισεῖσθαι προστέτακται· τοιοῦτοι δὲ οἱ πλείους, περὶ ὧν ὁ Παῦλός φησιν· οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ἐπιζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μακαρίου. Μὴ δὲ γὰρ ὡς ὀφείλων ἑαυτὸν ἐν ξύλῳ κρεμάσαι καὶ ἀκολουθεῖν τῷ κυρίῳ, p. 204. b.
οὕτως νόει· ἀλλὰ σταυρώσεις σεαυτὸν ἐκ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, τοῦ μὴ ἅψασθαι αὐτῶν.

Μάρκου μοναχοῦ. Ὥστε ὁ κακουχίαν καὶ ἀτιμίαν ὑπὲρ ἀληθείας αἱρούμενος, ἀποστολικὴν ὁδὸν πορεύεται· τὸν σταυρὸν ἄρας, καὶ τὴν ἅλυσιν περικείμενος.

Ἀνεπιγράφου. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἁπασῶν ἐγχειρήσεων, ὅσαι κατ' ἀνθρώπους εἰσὶ, v. 28. p. 205. b.
κάλλιον τὸ μὴ ἅπτεσθαι τοῦ πράγματος, ἢ τὰ μεταχειρίζεσθαι τὰ ἀνέφικτα καὶ ἀκατόρθωτα, οἷον οἰκοδομίαν πύργου τὴν μὴ συμπληρωθησομένην, καὶ πολέμου πρόθεσιν τοῦ μὴ κατορθουμένου· τὸ δὲ ἀκολουθεῖν Χριστῷ, σωτήριον μὲν, σπουδασθὲν δὲ οὐδὲ μίαν καταλείπει σωτηρίαν· διόπερ οὐκ εἶπε πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν,

ἐμοὶ ἀκολουθείτω· οὐ γὰρ λέγει τὸ ὀλέθριον ὁ σωτὴρ, οὐδὲ εἰσηγεῖται τὸ ἐπιβλαβὲς ὁ τὴν ὠφέλειαν μόνην ἐπιδεικνὺς, οὐδὲ ὥσπερ ὁ μὴ δυνάμενος πολεμεῖν τῷ διπλασίους στρατιώτας παρεσκευασμένῳ πέμψας ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην· οὐχ' οὕτως ὁ μὴ δυνάμενος ἀκολουθεῖν τῷ καλοῦντι πρὸς οὐρανὸν, αἱρεῖσθαι κελεύεται τὰ κατὰ γῆν· εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, φησὶ, μέλλετε ἀποθνήσκειν· καὶ τῶν τὰ ἐπίγεια φρονούντων, φησὶ, τὸ τέλος ἀπώλεια· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· οὐδεὶς γὰρ ὄλεθρον ἀντὶ σωτηρίας ἐργάζεται· πάντας μὲν οὖν τοὺς ἀκολουθοῦντας Χριστῷ, προσῆκον ἂν εἴη κατὰ τὸ ῥῆμα τὸ θεῖον, ἀποτετάχθαι πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ· καὶ οὗτος ὁ τῶν ἀποστόλων τρόπος καὶ τῶν ἰσουμένων ἐκείνοις· δεύτερος δὲ ὁ τῶν πολλῶν ὑπολείπεται τρόπος, ὁ πρᾶξιν μὲν ἔχων τὴν ἐν χρήμασι, σπουδὴν δὲ καὶ διάθεσιν τὴν περὶ τὸ καλὸν, καὶ τὴν χρημάτων περιουσίαν τρέπων εἰς τοῦτο.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἁπλῶς δὲ διὰ τῆς τοῦ πύργου παραβολῆς διδάσκει ἡμᾶς ὁ κύριος, ἅπαξ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἑλομένους, φυλάξαι τὴν αὐτὴν προαίρεσιν· καὶ μὴ θεμέλιον μὲν καταβαλέσθαι ἤ τοι ἀρχὴν ἀκολουθήσεως, εἶτα τέλος μὴ ἐπιθεῖναι, ὡς μὴ ἔχοντας ἀρκοῦσαν παρασκευὴν τῆς προθυμίας· καὶ πᾶς δὲ ὁ μὴ τῇ πράξει τὴν γνῶσιν ἐπιθεὶς, ἀτελῶς κτίζει· καὶ ὁ τῇ πίστει δὲ μὴ ἐποικοδομῶν τὰ ἔργα, ἐμπαίζεται· καὶ ἡ ἐφεξῆς δὲ παραβολὴ, παιδεύει μὴ διψύχους εἶναι, μὴ δὲ σαρκὶ καὶ θεῷ προσηλοῦσθαι, ἀλλὰ τὸν νοῦν ὡς βασιλέα ἀνθιστᾷν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ τῷ ταύτης εὑρετῇ· καὶ ἄσπονδον μῖσος ἔχειν, καὶ μηδέ ποτε εἰρηνεύειν, ὅπερ ἐστι δουλωθῆναι τοῖς πάθεσιν.

v. 34. p. 206. a. Τοῦ αὐτοῦ. Καλὸν τὸ ἅλας, τὸ τηροῦν τὴν ἰδίαν ἀρετήν· μωρανθὲν δὲ τῇ ἀμελείᾳ, τὴν φρόνιμον ἀπόλλυσιν ἄρτυσιν· ἅλας πάντες οἱ διδάσκαλοι, οἱ μὲν πρώτως, οἱ δὲ δευτέρως· πρώτως μὲν γὰρ οἱ ἀπόστολοι, ἅλες παντὶ τῷ κόσμῳ γεγόνασι· καὶ ὅσοι μετ' ἐκείνους, τοιοῦτοι, ἀρτύοντες εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπους· δευτέρως δὲ οἱ τὰς ἐκκλησίας πληροῦντες λαοὶ, χρήσιμοι πρὸς ὠφέλειαν τοῖς πλησιάζουσι καθιστάμενοι· χρησίμους τοίνυν ὑμᾶς φησὶν ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος, ἅπασιν ἀνθρώποις κατασκευάζει, καὶ πᾶσιν ἐπὶ σωτηρίᾳ παραμίγνυσι, τοιούτους ἀποδεικνὺς, οἵους προείρηκα· εἰ δὲ παραφθείρει τίς τὴν προσήκουσαν διάνοιαν, οὔτε ἀφ' ἡμῶν ὄφελος οὐδενὶ, οὔτε ὑμῖν ἑτέρωθεν ὑπολείπεται· ὅθεν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὔθετοι ἔσεσθε· γῆ μὲν γὰρ τὸ ὠφελούμενον, κόπρος δὲ τὸ ὠφελοῦν· ὑμεῖς οὖν πρὸς τὸ ὠφελεῖν κόσμον ἅπαντα κείμενοι, εἰ μήτε ὠφέλιμοι μένοιτε, μήτε ὠφελεῖσθαι δύνασθε, ἀπόβλητοι καὶ εἰς οὐδὲν ἔσεσθε χρήσιμοι· ἐπεὶ μέν τοι παραβολικὸς καὶ σκοτεινὸς ὁ λόγος ἦν, διεγείρων τοὺς ἀκούοντας ὁ κύριος, εἰς τὸ μὴ ἁπλῶς καὶ κατὰ τὸ πρόχειρον παραδέξασθαι τὸν περὶ τοῦ ἅλατος λόγον, ἐπήγαγεν· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω, τουτέστιν ὁ ἔχων σύνεσιν συνιέτω· ὁ δυνάμενος νοεῖν, νοείτω λόγον συμβολικὸν καὶ αἰνιγματώδη· ὦτα γὰρ ἐνταῦθα τὴν αἰσθητικὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν, καὶ τὴν πρὸς τὸ συνιέναι ἐπιτηδειότητα νοητέον· ἔστι δὲ καὶ ἡμῶν τῶν πιστῶν ἕκαστος ἅλας· ἐκ τῶν θείων λόγων καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος τὴν νοσίζουσαν ποιότητα δεδεγμένος· εἰ οὖν μὴ ποιούμεθα ἐξ αὐτῆς, ἀσύνετοι γινόμεθα, καὶ ὄντως τὸ ἅλας ἐμωράνθη, μὴ ἔχον τὴν τῆς ἄνωθεν χάριτος ποιότητα.

v. 35. Μακαρίου. Γῆν καλῶν, τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· αἷς διηκόνησαν οἱ ἀπόστολοι τὸ ἐπουράνιον ἅλας τοῦ πνεύματος, καὶ ἀσήπτους εἰργάσαντο, ὡς μὴ σκώληκας ἐν αὐταῖς ἐμπεριπατεῖν τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα.

## CAP. XV.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥσπερ οἱ ἰσραηλῖται ἔβαλον τὰ χρυσᾶ σκεύη εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἐγένετο εἴδω- v. 8. p. 208. a.
λον, οὕτω καὶ νῦν τοὺς καθαροὺς λογισμοὺς ἐπέδωκε τῇ κακίᾳ ὁ ἄνθρωπος· καὶ κατεχώσθησαν εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐγένετο εἴδωλον· καὶ χρείαν ἔχει λύχνου θεϊκοῦ ἡ ψυχὴ, πνεύματος ἁγίου τοῦ κοσμοῦντος τὸν ἐσκοτισμένον οἶκον· τοῦ φωτεινοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης· καὶ γὰρ ἐκείνη ἡ χήρα ἡ ἀπολέσασα τὴν δραχμὴν, πρῶτον ἧψε τὸν λύχνον, εἶτα ἐκόσμησε τὸν οἶκον, καὶ οὕτως εὑρέθη ἡ δραχμὴ ἐν τῇ κόπρῳ καὶ ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ ἐν τῇ γῇ, κεχωσμένη· καὶ νῦν ἡ ψυχὴ οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτῆς εὑρεῖν τοὺς ἰδίους αὐτῆς διαλογισμοὺς καὶ χωρίσαι, ἀλλ' ὅταν ἀφθῇ ὁ λύχνος ὁ θεϊκὸς, ἅπτει εἰς τὸν ἐσκοτισμένον οἶκον, καὶ τότε βλέπει τοὺς λογισμοὺς αὐτῆς, πῶς εἰσὶ κεχωσμένοι εἰς τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἁμαρτίας· ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ τότε βλέπει ἡ ψυχὴ τὴν ἀπώλειαν αὐτῆς, καὶ ἄρχεται ἀνακαλεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ κόπρῳ ἀναμεμιγμένους λογισμούς· ἀπώλεσε γὰρ τὴν εἰκόνα αὐτῆς ἡ ψυχὴ παραβᾶσα τὴν ἐντολήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἦν ἐν τῇ παραβολῇ θέλημα τοῦ πατρὸς, τὸν υἱὸν ἀπολέ- v. 11. p. 209. a.
σθαι· καὶ θελήσαντος αὐτοῦ, καὶ εἰπόντος, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας, οὐκ ἐκώλυσεν, οὕτως καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἠθέλησεν ἀπολέσθαι τὸν Ἀδὰμ, καὶ θελήσαντος αὐτοῦ παραβῆναι τὴν ἐντολὴν, καὶ τὸ ἴδιον μέρος λαβεῖν· τουτέστι τὸν ἑαυτοῦ νοῦν καὶ τὸ θέλημα οὐκ ἐκώλυσε, διὰ τὸ ἴδιον αὐτὸν ἔχειν θέλημα, καὶ ἰδίαν ἐξουσίαν, καὶ ἰδίαν γνώμην· αὐτεξούσιον γὰρ αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς (ἔκτισεν) ὁ θεὸς, ποιεῖν πᾶν ὃ βούλεται.

Ἀστερίου. Ἀλλ' ἐγκύψωμεν καὶ αὖθις τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μυστήρια θεωρήσωμεν· πατέρα μὲν οὖν ἡ παραβολὴ τὸν θεὸν καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς, ὀνομάζει· τὸν δὲ πρεσβύτερον υἱὸν καὶ νεώτερον, ἀνθρώπους δύο· τὸν μὲν παραμείναντα τῇ δοθείσῃ χάριτι καὶ τῷ τῆς κληρονομίας, καὶ οὐδαμοῦ τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ τῆς τῶν ἀχράντων μυστηρίων κοινωνίας, διὰ τῆς τοῦ βίου ἀσωτίας, ἀφηνιάσαντα· τὸν δὲ κατὰ πάντων τῶν εἰρημένων νεωτερίσαντα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀληθινοῦ χωρισθέντα πατρὸς, καὶ σπαθήσαντα, καὶ διαφθείραντα τὰς παρ' αὐτοῦ δοθείσας δωρεὰς, ὡς εἰώθεσαν πράττειν οἱ ἄσωτοι· ἔστιν οὖν τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ νεώτερος υἱὸς ἐπιζητεῖ, τάχα μὲν τὸ αὐτεξούσιον, τάχα δὲ τὸ βάπτισμα, καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ ἀχράντου σώματος· καὶ γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν νεωτέρων, καὶ ζητοῦσι ταῦτα καὶ λαμβάνουσιν· ἀλλ' οἱ πρεσβυτικὸν ἔχοντες φρόνημα, ἐκεῖνοι καὶ τὸ δῶρον ἐν ἀκριβείᾳ φυλάττουσιν· ἴσον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστῳ· ἡ δὲ τῶν λαμβανόντων, κατὰ τὴν σπουδὴν ἑκάστου διαφορὰ, ἐκείνη καὶ μεῖζον καὶ ἔλαττον αὐτὸ ποιεῖ· ἢ καὶ ὅλως ἐκδαπανᾷ ὥσπερ ὁ ἄσωτος· τὸ μὲν οὖν ἐπιβάλλον, τοῦτ' ἂν αἰνίττοιτο ἡ παραβολὴ, τὸ λογικὸν καὶ τὸ αὐτεξούσιον, καὶ πάντα ὅσα δέδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς, οἷον τὴν κτίσιν, τὸν νόμον, τοὺς προφήτας· τὸ δὲ μακρὰν ἀποδημίαν στείλασθαι, τὸ μακρυνθῆναι καὶ τῶν δωρεῶν καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ· οὕτω καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐσπάθησε τὴν οὐσίαν, καὶ πάσης τῆς πατρικῆς εὐπορίας ἐξέπεσε· καὶ ὑπερωρίσθη χωρίου, ἀφθονίαν βρύοντος ἀγαθῶν· χαλεπὸν μὲν υἱῷ νεωτέρῳ χωρισθῆναι πατρὸς, δαπάνην γὰρ ἄσωτον, καὶ ἀκολασίαν, καὶ ὁμιλίας ἤθη φθειρούσας, ὁ τοῦ πατρὸς ἐλαύνει καὶ ἀποδιώκει ὀφθαλμός· ὅταν

δὲ ἐφ' ἑαυτῆς γένηται νεότης, καὶ μήτε φόβος παρῇ, μήτε αἰδὼς, δύο φύλακες ἰσχυροὶ ταραττομένης νεότητος, τότε δὴ τότε οἴχεται πάντα καὶ ἀνατέτραπται.

v. 15. p. 210. b. Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ πολίτης τῆς μακρὰν ἀπῳκισμένης θεοῦ χώρας, ὁ διάβολός ἐστι· καὶ γὰρ τῆς ἁμαρτίας ἡ πόλις πρῶτον πολίτην ἔχει καὶ πολιστὴν τὸν διάβολον, τὸν αὐτῆς εὑρετὴν, πανταχόθεν πάντας συνάγοντα τοὺς ἀσώτους· καὶ συμπολίτας ποιούμενον, καὶ εἰς ἀτίμους καὶ συώδεις παραπέμποντα πράξεις· καὶ γὰρ χοιροβίων ἐστὶν ἀγελάρχης, ἀλλ' οὐχὶ ποιμὴν λογικῶν προβάτων, ὥσπερ ὁ δεσπότης ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ· ἀποστέλλει οὖν ὁ ἀρχισυβώτης τὸν ἄθλιον νεανίσκον βόσκειν χοίρους.

v. 16. Τοῦ αὐτοῦ. Ἦν ὁ ποτὲ εὐδαίμων, ὁμοδίαιτος τῶν χοίρων· ἐσθίων κεράτια, τοιοῦτον γὰρ ἡ ἁμαρτία, πρὸς ὀλίγον μὲν ἡδεῖα, οὐδὲν δὲ τρόφιμον οὐδὲ χρήσιμον φέρουσα, καὶ ἡδύνουσα μὲν πρόσκαιρα, κολάζουσα δὲ ἀΐδια· ἐπιθυμεῖ δὲ κορεσθῆναι τῆς ἁμαρτίας ὁ ἐλεεινὸς, καὶ οὐ δύναται λαβεῖν κόρον· οὐδὲ γὰρ μένει ἡ ἡδονὴ, ἀλλ' ἅμα γίνεται καὶ ἀπογίνεται, καὶ κενὸς εὑρίσκεται πάλιν ὁ ἄνθρωπος.

v. 17. Τοῦ αὐτοῦ. Κάλλιστα εἴρηται τὸ εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, καὶ γὰρ οὐκ ἦν ἑαυτοῦ, ἔκδοτος γεγονὼς, καὶ πεπραμένος τοῖς πάθεσι, καὶ τῶν ἐμφύτων φρενῶν ἐξεστηκώς.

v. 19. p. 211. a. Τοῦ αὐτοῦ. Μισθωτὸν δὲ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν ὁ ἄσωτος ἑαυτὸν ὀνομάζει, καὶ πάντα τὰ τῆς ἀτιμίας ὀνόματα· ἵν' ἡμῖν ὑπογράψῃ ὁ λόγος, ὅπως χρὴ μετανοοῦντας ταπεινοῦσθαι τὴν καρδίαν, καὶ διὰ τῶν ῥημάτων συντρίβεσθαι· διδάσκει δὲ ἡ παραβολὴ, καὶ ὅτι τὸν μετανοοῦντα καὶ ἐξιλεούμενον τὸν θεὸν, οὐδὲ ἀτενὲς βλέπειν εἰς οὐρανὸν δεῖ· ἀλλὰ τῷ ἐρυθριῶντι βλέμματι τὸ τῆς ψυχῆς κατηφὲς ἀπαῤῥησίαστον μηνύει.

v. 20. p. 212. a. Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα δὲ πῶς διαγράφει τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα· ἐρχόμενον γὰρ τὸν ἄσωτον, οὐ μόνον οὐκ ἀποπέμπεται, οὐδὲ παρορᾷ ἀλλὰ καὶ προσυπαντᾷ χαίρων, ἵνα θᾶττον ἀπολάβῃ τὸν πλανηθέντα, καὶ περιχεῖται τῷ τραχήλῳ.

v. 22. p. 212. b. Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ εἴη ἂν στολὴ ἡ πρώτη, οὐκ αὐτὸ τὸ βάπτισμα· οὐ γὰρ οἷόν τε τυχεῖν δευτέρου βαπτίσματος, ἀλλ' ἡ πρώτη χάρις· ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἕκαστος τῶν πιστῶν ἐνδύεται διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἀντὶ γὰρ τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἡμῖν, παρὰ θεοῦ ἐχαρίσθη ἀναγέννησις, ἥ τις τὰ μολύσματα ἡμῶν τῷ δακρύῳ πλύνουσα, πάλιν καθαροὺς ἀποφαίνει.

Μακαρίου. Τῆς ψυχῆς γὰρ τὴν πτῶσιν ὁ κύριος διηγούμενος, τὴν περὶ τοῦ νέου υἱοῦ παραβολὴν ἔφερεν, ὃς ἔζη ἀσώτως, τὰ πάθη τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ ἐν αὐτοῖς ζῶν· ὁ λιμὸς δὲ ἐκείνῳ εἰς συμφέρον γέγονε, τοῦ μνησθῆναι καὶ ἐπιστραφῆναι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τὸν οὐράνιον, ὃς ἀποδέχεται ψυχὴν ὁρῶν ἐπιστρέφουσαν καὶ μετανοοῦσαν καὶ ἐν ἀληθείᾳ προσερχομένην αὐτῷ, καὶ δίδωσιν αὐτῇ στολὴν τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ δακτύλιον τῆς σφραγῖδος τοῦ ἁγίου πνεύματος· δι' ἣν ἐτύθη καὶ ὁ καλὸς σιτευτὸς μόσχος, ὁ κύριος ἐν σαρκὶ παθών· ἥ τις ἕως οὗ ζῇ ἀσώτως μετὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἀναστρεφομένη, καὶ μετ' αὐτῶν διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν παθῶν πορνεύουσα, καὶ σὺν τῇ ἁμαρτίᾳ διάγουσα, νεκρὰ καὶ ἀπολωλυῖα τυγχάνει τῷ ἐπουρανίῳ καὶ ἀγαθῷ πατρί· ἐπὰν δὲ μνησθῇ καὶ ἐπιστραφῇ πρὸς αὐτὸν, χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ, λαμβάνει στολὴν δόξης φωτὸς Χριστοῦ, καὶ τῷ ἐπουρανίῳ σφραγίζεται πνεύματι· καὶ οὕτω ζῇ πάλιν ζωὴν πνευματικὴν, πρὸς τὸν ἐπουράνιον πατέρα· ὃς φόβῳ καὶ ἀγάπῃ, καὶ αἰσχύνῃ ἐπιστραφεῖσαν αὐτὴν προσδέχεται καὶ ἀπολαμβάνει, μὴ λογιζόμενος τὰ πρότερα τῆς ἁμαρτίας αὐτῆς κακά.

Ἀστερίου. Δίδοται τῷ ἀσώτῳ μετὰ τὴν στολὴν, καὶ δακτύλιος, σύμβολον τῆς νοητῆς
σφραγῖδος τοῦ πνεύματος· ὡς γὰρ ἐν τῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος παλιγγενεσίᾳ, καὶ στολὴ καὶ
σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, οὕτως καὶ ἐν τῇ διὰ τῆς μετανοίας ἀναγεννήσει.

Τοῦ αὐτοῦ. Προσφέρεται γὰρ τὰ ὑποδήματα, ἵνα θαῤῥεῖν ἔχῃ τὴν τοῦ ὄφεως καταπα-
τεῖν κεφαλήν· σὺ γάρ φησι τηρήσεις αὐτοῦ κεφαλὴν, κἀκεῖνος τηρήσει σου πτέρναν· πρὸς
ἑκάτερον οὖν, χρήσιμον τὰ ὑποδήματα, καὶ εἰς τὸ καταπατεῖν τὴν τοῦ ὄφεως κεφαλὴν, καὶ
εἰς τὸ τὴν ἐκεῖθεν βλάβην τὴν πτέρναν διαφυγεῖν.

Μακαρίου. Ὁ Ἀδὰμ τὴν ἐντολὴν παραβὰς, κατὰ δύο τρόπους ἀπώλετο, ἕνα μὲν ὅτι p. 213. a.
ἀπώλεσε τὸ κτίσμα τὸ καθαρὸν τῆς φύσεως αὐτοῦ, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ θεοῦ·
ἕτερον δὲ ὅτι ἀπώλεσεν αὐτὴν τὴν εἰκόνα, ἐν ᾗ ἀπέκειτο αὐτῷ κατ' ἐπαγγελίαν πᾶσα ἡ
οὐράνιος κληρονομία· ὥσπερ ἐὰν ᾖ νόμισμα τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ἔχον, καὶ τοῦτο παρα-
χαραγῇ, ὁ χρυσός τε ἀπώλετο, καὶ ἡ εἰκὼν οὐ χρησιμεύει, τοιοῦτον ἔπαθε καὶ ὁ Ἀδάμ· μέ-
γας γὰρ πλοῦτος, καὶ μεγάλη κληρονομία ηὐτρέπιστο αὐτῷ· ὥσπερ ἐὰν ᾖ χωρίον μέγα, καὶ
ἔχῃ προσόδους πολλάς· ἐκεῖ ἄμπελος εὐθηνοῦσα, χῶραι εὐφοροῦσαι, ἀγέλαι, χρυσὸς, ἄργυρος·
οὕτως ἦν τὸ χωρίον τίμιον πρὸ τῆς παρακοῆς, αὐτὸ τὸ σκεῦος τοῦ Ἀδάμ· ἀλλ' ἐπειδὴ κακὰ
ἔσχε διανοήματα καὶ λογισμοὺς, ἀπώλετο ἀπὸ τοῦ θεοῦ· οὐ λέγομεν δὲ ὅτι ἀπώλετο τὸ ὅλον
καὶ ἠφανίσθαι καὶ ἀπέθανεν, ἀπὸ τοῦ θεοῦ γὰρ ἀπέθανεν, τῇ δὲ ἰδίᾳ φύσει ζῇ· ἰδοὺ γὰρ
ὅλος ὁ κόσμος περιπατεῖ ἐν τῇ γῇ καὶ πραγματεύεται, ἀλλ' ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ θεοῦ βλέπει
αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ τὰς ἐνθυμήσεις· καὶ ὡσπερεὶ βλέπει καὶ οὐ παραβλέπει, καὶ οὐ ποιεῖ ἐν
αὐτοῖς κοινωνίαν· ἐπειδὴ οὐδὲν εὐάρεστον τῷ θεῷ λογίζονται, ὥσπερ ἐὰν ὦσι πανδοχεῖα, καὶ
πορνεῖα, καὶ τόποι ὅπου ἀταξίαι γίνονται καὶ ἀσωτίαι, λοιπὸν οἱ θεοσεβεῖς παρερχόμενοι,
βδελύσσονται, καὶ βλέποντες οὐ βλέπουσιν, ὡς νεκρὰ γὰρ αὐτοῖς ἐστίν· οὕτως καὶ ὁ θεὸς ἐπὶ
τοὺς ἀποστατήσαντας ἀπὸ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἐντολῆς· ἐπιβλέπει δὲ αὐτοὺς, καὶ
οὐ ποιεῖ ἐκεῖ κοινωνίαν, οὔτε ἐπαναπαύεται εἰς τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν· ἀλλὰ νεκροὶ παρ' αὐτῷ
εἰσὶ καὶ ἀπολωλότες· ἀνανήψαντες δὲ, πάλιν ζῶσι τὴν πρὸς αὐτὸν ζωήν.

Ἀνεπιγράφου. Λυθήσεται δὲ καὶ ἑτέρως τὸ ἄπορον, εἴ τις τὴν παραβολὴν ἐλογίσαιτο v. 28.
διὰ τί συνετέθη· ἐπειδὴ γὰρ ἐγόγγυζον οἱ φαρισαῖοι, δίκαιοι ὄντες ὑπὲρ τοὺς τελώνας ὡς
ᾤοντο· προσδεχομένου τοῦ κυρίου αὐτοὺς, διὰ τοῦτο εἴληπται τὸ πρόσωπον τοῦ δοκοῦντος γογ-
γύζειν υἱοῦ, εἰς πάντας τοὺς σκανδαλιζομένους ἐπὶ τῇ ἀθρόᾳ εὐπραγίᾳ καὶ σωτηρίᾳ τῶν ἁμαρ-
τωλῶν· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι φθόνου ἐμφαντικὸν, ἀλλ' ὑπερχύσεως θεοῦ φιλανθρωπίας· ὃ δὲ
βούλεται, τοῦτό ἐστιν· ἔστω, ὦ φαρισαῖοι, ὑμεῖς δίκαιοι ἐστὲ καθαροί· παρακαλῶ ὑμᾶς μὴ
γογγύζειν ἐπὶ τῇ εὐφροσύνῃ ἣν ποιούμεθα διὰ τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ σωτηρίαν, καὶ γὰρ καὶ οὗ-
τος, υἱός· οὐ τοίνυν φθόνος ἐντεῦθεν ἐμφαίνεται, ἀλλὰ τὴν τῶν φαρισαίων γνώμην παι-
δεύει ὁ κύριος· εἰ καὶ δίκαιοι εἶεν, μὴ δυσχεραίνειν ἐπὶ τῇ παραδοχῇ τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ἀστερίου. Μὴ λυπείτω σε ἡ τοῦ πατρὸς ἀγαθότης, εἰ περιέχεται τοῦ δυσπραγήσαντος v. 29.
παιδός· ὁ ἐλεῶν, οὐ δικάζει μετὰ ἀκριβείας, ἀλλὰ φιλανθρώπως χαρίζεται· καὶ ταῦτα ὅταν p. 213. b.
ὑπάρχῃ πατὴρ, ὥσπέρ τινι βίᾳ πρὸς τὸν οἶκτον ἑλκόμενος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς τρα-
χυτέρους τὴν γνώμην, καὶ τὴν ἀποτομίαν πρὸ τῆς συμπαθείας ἀσκοῦντας.

Ἀνεπιγράφου. Ἴδωμεν δὲ λοιπὸν καὶ κατὰ μέρος ὡς ἐν ἐπιτομῇ τὰ ἑξῆς τῆς παραβολῆς·
ὡς ἐν ἀγρῷ τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν σάρκα ὡς γῆν ὁ σώφρων υἱὸς εἰργάζετο, ἵνα θερίσῃ ἐν

ἀγαλλιάσει, καὶ ἐμπλησθῇ ἄρτων· μαθὼν δὲ τὰ πραχθέντα, οὐκ ἤθελεν εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν εἰσελθεῖν· ὁ δὲ πατὴρ ἀναδιδάσκει αὐτὸν τὴν τῆς εὐφροσύνης αἰτίαν, ὅτι νεκροῦ ἐστιν ἀναζώωσις· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἔριφος ἐσφάζετο μὲν κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ ἁμαρτίας, τάττεται δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς μερίδος καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, τί ποτε νοεῖ τὸ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον ὑπὸ τοῦ εὐδοκίμου παιδὸς λεγόμενον; τάχα μὲν τοῦτο, ὅτι ἀεί με ἐν κόποις ὄντα παρεῖδες· οὐδὲ ἁμαρτωλὸν γοῦν τὸν θλίβοντα σφαγῇ παραδοὺς, ἵνα μικρὸν ἀνεθῶ, νῦν δὲ ἀπόνως σώζεις τὸν ἄσωτον.

## C A P. XVI.

v. 1.
p. 215. a. Ἀνεπιγράφου. Εἴληπται δὲ ἡ τοῦ οἰκονόμου παραβολὴ, οὐχ ὡς παντελῶς ἴσον ἔχουσα τὸ παράδειγμα τῶν δηλουμένων, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐλάττονος τὸ μεῖζον ὑποδεικνύουσα· ὁ μὲν γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ δεσπότου πολλὰ καταχαρισάμενος τοῖς ὀφείλουσιν, ἵν' ἀντιλάβῃ παρ' αὐτῶν τὴν ὕστερον τιμὴν, ἐπειδὰν ἐκβληθῇ τῆς οἰκονομίας, ἐξ ἀδικίας τοῦ δεσπότου παρασκευάζει τὴν παραμυθίαν ἑαυτῷ, φρονίμως τῷ καιρῷ τῆς ἐξουσίας χρώμενος, εἰς τὸν προσδοκώμενον καιρὸν τῆς μεταβολῆς· καὶ ἕως ἔτι πάρεστι τὰ χρήματα, χρώμενος αὐτοῖς εἰς τὸ ὅτε μὴ πάρεστιν ὠφέλειαν· θεὸν δὲ ἀδικήσει μὲν οὐδείς· χρώμενος δὲ εἰς εὐεργεσίαν ἑτέρων τοῖς ἐμπιστευθεῖσιν αὐτῷ χρήμασι, τουτέστιν εἰς λειτουργίαν τῶν ἁγίων καὶ παρὰ θεῷ μεγάλων, φίλους ἑαυτῷ κατεσκεύασεν εἰς τὸ μέλλον, καὶ εὐεργέτας ἐν τοῖς μείζοσι τοὺς διὰ τῶν ἐλαττόνων εὐηργετημένους· εἰ δὲ καὶ ὁ ἠδικημένος δεσπότης ἐπῄνεσε τὸν οὕτως ἑαυτῷ βεβοηθηκότα οἰκονόμον, πολλῷ μᾶλλον ὁ μὴ ἀδικούμενος θεὸς ἀποδέξεται τὸν ἐν ὁμοιώσει τούτου δηλούμενον.

p. 215. b. Τοῦ αὐτοῦ. Δεῖ τοίνυν τοσοῦτον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς παραβολῆς ὠφεληθῆναι· ὅτι βούλεται ἡμᾶς ὁ δεσπότης τοῖς παρ' αὐτοῦ δοθεῖσι εἰς τὰς τῶν ὁμοδούλων δαπανᾶν χρείας· ἐὰν δὲ εἰς οἰκείας σπατάλας αὐτοῖς ἀποχρώμεθα, διαβεβλημένοι ἐσμὲν οἰκονόμοι· μέλλοντες τοίνυν τῆς οἰκονομίας τῶν χρημάτων, ἢ τοι τοῦ βίου τούτου μεθίστασθαι, καὶ διδόναι λόγους, ἐὰν φρόνιμοι ὦμεν ἑαυτοῖς τῆς ἀδικίας χρημάτων· τουτέστιν ὁ μὲν κύριος διὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἔδωκεν, ἡμεῖς δὲ ταῦτα παρακατέσχομεν· καὶ γνόντες ὅτι ἐκεῖ οὔτε σκάπτειν δυνάμεθα· οὐ γάρ ἐστι καιρὸς ἐργασίας τότε· οὔτε ἀπαιτεῖν εὐπρεπὲς, μωραὶ γὰρ αἱ παρθένοι αἱ ἀπαιτήσασαι ὀνομάζονται, συμμερίστὰς τοὺς ἀδελφοὺς παραλαμβάνομεν, ἵν' ὅταν ἐντεῦθεν ἀναχωρῶμεν, δέξωνται ἡμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.

v. 5. Τοῦ αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ χρεῶσται κατὰ τὸ, ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει ὁ δίκαιος· ὁ ἐλεῶν πτωχὸν, δανείζει θεῷ· ἔδει μὲν οὖν μάλιστα πάντα τοῖς καλοῖς χρεωφειλέταις τούτοις δοθῆναι· πλὴν ἐπεὶ οἰκονόμοι τῆς ἀδικίας εὑρισκόμεθα, ἀδίκως παρακατέχοντες ἃ ἄλλοις ἀφώρισαι, μεταδοτέον αὐτοῖς ὧν ἐλάβομεν· υἱοὺς μέν τοι τοῦ αἰῶνος τούτου χρὴ νοεῖν τοὺς ἐπινοουμένους πάντα τὰ ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ λυσιτελοῦντα· υἱοὺς δὲ φωτὸς τοὺς ὀφείλοντας τὸν πατρικὸν πλοῦτον θεοφιλῶς μεταχειρίζεσθαι· ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι οἱ ἄνθρωποι οἰκονόμοι μὲν ἀνθρωπίνων διοικήσεων καθιστάμενοι, πραγματεύονται ὅπως μετὰ τὸ μετασταθῆναι τῆς οἰκονομίας, ἔχοιέν τινα παρηγορίαν· υἱοὶ δὲ φωτὸς ταττόμενοι, τουτέστι πνευματικὴν διοίκησιν χρημάτων πιστευόμενοι, οὐκ ἐπινοοῦνταί τι πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα ὠφεληθῆναι· υἱοὶ οὖν τοῦ αἰῶνος τούτου οἱ ἀνθρωπίνας διοικήσεις πεπιστευμένοι, καὶ ἐν τῇ γενεᾷ ἑαυτῶν

τουτέςιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ φρονίμως τὰ καθ' ἑαυτοὺς διοικοῦντες· υἱοὶ δὲ φωτὸς οἱ χρήμα-
τα λαβόντες ὥστε διοικεῖν αὐτὰ καλῶς· ἄφρονες καλούμενοι, διὰ τὸ μὴ φρονεῖν τὰ μετὰ ταῦ-
τα λυσιτελήσοντα.

Μάρκου μοναχοῦ. Τινὲς μὲν οὖν φρονίμως λέγουσι τοὺς διακριτικοὺς τῶν αἰσθητῶν πραγ- v. 8.
μάτων· φρόνιμοι δέ εἰσιν οἱ ἐπικρατοῦντες τῶν ἰδίων θελημάτων.

Τοῦ αὐτοῦ. Βίαν δὲ ἐκάλεσε τὴν τοῦ σώματος καταπόνησιν· ἣν ἑκουσίως ὑπομένουσιν v. 16. p. 218. a.
οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ, ἐν τῇ ἀρνήσει τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ τῆς κατὰ τὸ σῶμα
ἀναπαύσεως· ὥςε εἴ τις βούλοιτο ἁρπάσαι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, γενέσθω βιαστὴς καθ'
ἕκαςον πρᾶγμα.

'Ανεπιγράφου. Ὅρα πῶς διὰ μικρᾶς φωνῆς, μεγάλην ἐδήλωσε τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάςα- v. 23. p. 224. a.
σιν· καὶ ὅτι ὁ μὲν ἐν ὕψει ἦν καὶ ἐν φωτὶ, ὁ δὲ ἐν χάει βαθεῖ καὶ ἐν σκότει· διὰ ταῦτα ὡς
μὲν ἐν βάθει ὢν, ἀνακλᾷ τὴν κεφαλὴν· καὶ ἐπαίρει τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ὕψος, καὶ οὕτως
ὁρᾷ τὸν Λάζαρον· ὡς δὲ ἐν σκότει τυγχάνων, ὁρᾷ τὸν ἐν φωτὶ ὄντα οὐχ ὁρῶντα αὐτόν.

Βασιλείου. Ἔνδον ἔχων τὴν αἰτίαν καταφρύσσουσαν αὐτὸν τῷ δίψει, ὡς οἱ ἐμπαθῶς v. 24. p. 224. b.
ζῶντες οἰκεῖον ἔχουσι τὸ τῶν παθῶν πῦρ.

Φωτίου. Οὐκ εἶδε σύνοδον ἀλλήλων πλεονεξία καὶ φιλανθρωπία· μακρὰν ἀπέχει ἀνὴρ v. 31. p. 228. b.
ἐλεήμων τῆς τῶν πολυτούντων μισαδελφίας· διὰ τοῦτο, καὶ μέγα χάσμα ἐςήρικται μεταξὺ
γεέννης καὶ βασιλείας.

'Ανεπιγράφου. Νῦν δὲ ἀνακεφαλαιωσώμεθα τὰ ῥηθέντα· τοῦ μὲν δὴ πλουσίου τὴν ὑπερ- v. 26. p. 229. a.
ηφανίαν αὐτὸς ὁ λόγος ἀπέδειξε, καὶ τὸ πρᾶγμα κατηγόρησε, καὶ οὐδὲν δεῖται ζητήσεως·
τὸ δὲ τοῦ πτωχοῦ, ὅτι καλός τε ὢν καὶ ἀγαθὸς ἔπασχε ταῦτα, οὐκ αὐτόθεν δῆλον, ἀλλ'
ἐκ τῶν ὕςερον ἐπηκολουθηκότων, ὅτι παρακλήσεως ἐτύγχανεν, ἐν κόλποις Ἀβραὰμ ἀναπαυ-
όμενος, ὅπερ οὐ δυνατὸν ἐπὶ φαύλου καὶ ἀλλοτρίου τῶν Ἀβραὰμ τρόπων γενέσθαι· τὸ γὰρ
ὅμοιον συνάγεται πρὸς τὸ ὅμοιον· οὐδ' ἂν ὑπεδέξατο κόλπος Ἀβραὰμ τοῦ πιςοῦ καὶ δι-
καίου τὸν ἄπιςον καὶ ἄδικον, οὐδὲ εἰ μυριάκις πτωχὸς ἦν· καὶ ἔτι τῶν περὶ Λαζάρου εἰρημέ-
νων ἔπασχε χαλεπώτερα· μακροθυμεῖ δὲ ὁ θεὸς ἐφ' ἑκατέροις· τῷ μὲν, ὑπερτρυφῶντι· τῷ δὲ,
ὑπεροδυνωμένῳ· καὶ οὔτε τῷ πλουσίῳ τὴν κατ' ἀξίαν δίκην αὐτόθεν ἐπετίθει, οὔτε τῷ πέ-
νητι τὴν ἀμοιβὴν· ἀλλ' εἰς ὑςέρας ἀνταποδόσεις, ἐφύλαττε τὰ πράγματα· τούτῳ δὲ χρὴ
καὶ παραδείγματι χρωμένους, θαῤῥεῖν· ἐπειδὰν καὶ ἄδικος ἐντρυφᾷ· καὶ κακοπαθῇ δίκαιος,
μή τε ἀπεῖναι νομίζειν τὸν ἐπόπτην θεὸν, καὶ μή τε ἀμελῶς ἔχειν περὶ τὰ πραττόμενα· οἷα δὴ
πολλῶν δυσσεβῶν ἔννοιαι καὶ μὴ πρέποντα περὶ θεοῦ διανοουμένων· οὐ γὰρ μικροψύχως τὰ
θεοῦ ζητητέον· οὐδὲ ὀξείας καὶ κατεσπευσμένας τὰς ἀνταποδόσεις ἀπαιτητέον, ἐπεὶ μὴ βρα-
χείας μόνον ζωῆς τῆς ἡμετέρας βασιλεύει θεὸς, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος αἰῶνος, καὶ ἐν ἀπεί-
ρῳ τῷ μέλλοντι τὰ κατ' ἀξίαν ἀντιμετρήσει· καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν μέν τοι παραβολὴν θεωροῦντες, ὅσον μὲν κάρπιμον ἐκ τοῦ λόγου καὶ
ὠφέλιμον, δρεψώμεθα· ὅσα δὲ βαρύτερα, τούτων μὴ σφόδρα ἐξέτασιν ποιώμεθα· πολλὰ γὰρ
ἄν τις ἀγνοήσειε περὶ πραγμάτων ἀοράτων, ἀκούσας τοῦ κυρίου λέγοντος, ὧν ἡμῖν δύσκο-
λος ἡ κατάληψις, καὶ μάλιςα εἰ πρὸς ἀκρίβειαν ἐξετάζοιμεν· οἷον φέρε εἰπεῖν, τίς ἰδέα
ψυχῆς, ὅτι καὶ δάκτυλος αὐτῆς λέγεται καὶ γλῶσσα; τί δὲ ὕδωρ, ὅπερ ἂν ψυχῆς καταψύ-
ξειε γλῶσσαν; τίς δὲ ἡ πρὸ κρίσεως βάσανος; δῆλον γὰρ ὅτι πρὸ κρίσεως ἦν τὰ πράγμα-

τα (1), ὁπότε ὁ πλούσιος ἱκετεύει τὸν Ἀβραὰμ ἵνα πέμψῃ Λάζαρον πρὸς τοὺς ἀδελφούς· κἀκεῖνος, φησὶν, ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, ὡς δηλαδὴ κόσμου συνεςῶτος ἔτι, καὶ Μωσέως ἀναγινωσκομένου καὶ προφητῶν· ταῦτα δὴ πεφεισμένην ἐχέτω τὴν ζήτησιν, διὰ τὸ δυσέφικτον· καὶ τοσοῦτον εἰρήσθω περὶ αὐτῶν, ἵνα μὴ παντάπασιν ἀποσιωπῶμεν· ἀλλὰ τὰ καταφανέςερα λέγωμεν, ὡς μέλη μὲν οὐκ ἔςι ψυχῆς σωματικὰ, ἀλλὰ δυνάμεις αἱ τούτοις ἀνάλογον ἔχουσαι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ ζῶντος ἀνθρώπου, ὀφθαλμὸς ἐντολῇ Θεοῦ φωτιζόμενος, τουτέςι τὸ γνωςικὸν τῆς ψυχῆς, εἰς ὅπερ ὁ διὰ τοῦ λόγου φθάνει φωτισμός· ὕδωρ δὲ ψυχὴν φλεγομένην τὸ καταψύχον, ἡ τῆς πολλῆς ὀδύνης ἄνεσις· ὅπερ ὁ ἀναίσθητος πλούσιος ἐζήτει παρὰ τοῦ μὴ ἐλεηθέντος ὑπ' αὐτοῦ πένητος, οὐδὲν ὀφείλοντος αὐτῷ· διόπερ οὐδὲ δοῦναι οἷός τε ἦν, οὐδὲ εἰ μάλιςα ἐβούλετο· ἔνθα γὰρ ἡ τῶν κατ' ἀξίαν ἀντίδοσις, οὐδὲν ἀπὸ χάριτος γίνεται· ἔςι δὲ χάρις μὲν ἐπὶ τῆς παρούσης ζωῆς· κρίσις δὲ, μετὰ ταύτην· τὸ δὲ περὶ τῆς κρίσεως ζήτημα, πῶς ἂν πρὸ ταύτης ὁ πλούσιος ἐν βασάνοις εἴη, διδάσκειν ἔοικε τὴν τῶν ἐν κόσμῳ τερπνῶν ἀποςέρησιν, ἱκανὴν αὐτόθεν ἤδη κολάσαι τὴν ἐν τούτοις πρότερον ὑπερτρυφῶσαν ψυχὴν, ἧς μειζόνως ἔτι ψυχήν τε καὶ σῶμα ὀδυνήσει, ἡ τῶν μελλόντων μεγάλων ἀγαθῶν ςέρησις· περὶ ἧς ὁ κύριος εἴρηκεν, ἐκεῖ ἔςαι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ὅταν ὄψεσθε τοὺς πατριάρχας καὶ προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω· ἱκανὸν γὰρ καὶ αὐτόθεν ἤδη βασανίσαι καὶ συμφλέξαι ψυχὴν, τὸ μή τε τῶν ἰδίων ἀπολαύειν τερπνῶν τῶν κάτω τούτων καὶ περὶ γῆν, μή τε τῶν κρειττόνων εὐπορεῖν· ἀλλ' οἷς μὲν ἐπεςήρικται, ταῦτα ὑφαιρεῖσθαι καθάπερ ὑποβάθραν τινὰ, ὡς μηκέτ' ἔχειν ἐπερείδεσθαι· οἷς δ' ἐπαναπαύεσθαι καιρὸς ἦν, ταῦτα αὐτῷ μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ γινωσκομένων καὶ ὁρωμένων αὐτῶν ἀποςερεῖσθαι· ἑώρα γοῦν τὸν Λάζαρον οὗτος, ἑώρα δὲ καὶ τὸν Ἀβραὰμ, εἰ καὶ μακρόθεν, χάσματος μεταξὺ διείργοντος, καὶ τούτῳ κωλυομένης τῆς ἐπιμιξίας.

## CAP. XVII.

v. 10. p. 232. a. *Μάρκου μοναχοῦ.* Μᾶλλον δὲ πᾶσαν ἐντολὴν ὀφειλομένην δεῖξαι θέλων ὁ κύριος, τὴν δὲ υἱοθεσίαν ἰδίῳ αἵματι τοῖς ἀνθρώποις δεδομένην, φησὶν, ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν· τὸ γὰρ ὀφειλόμενον, ἐποιήσαμεν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔςι μισθὸς ἔργων ἡ βασιλεία οὐρανῶν, ἀλλὰ χάρις δεσπότου, πιςοῖς δούλοις ἡτοιμασμένη· οὐκ ἀπαιτεῖ δοῦλος ὡς μισθὸν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' εὐαρεστεῖ ὡς ὀφειλέτης, καὶ κατὰ χάριν ἐκδέχεται.

p. 232. b. *Ἀνεπιγράφου.* Δἰῆγε καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἔξω τῆς τῶν οὐρανῶν πόλεως, διὰ τὴν παρὰ φύσιν ἁμαρτίαν, καὶ πόῤῥω Θεοῦ διὰ ταύτην ἵστατο· ὁ δὲ κύριος πᾶσαν ἐθεράπευσεν, εἰ καὶ ἰουδαῖοι μὴ ἐπίςευσαν δι' ἀγνωμοσύνην, εἰ μὴ μόνος ὁ ἀλλογενὴς λαὸς τῶν ἐθνῶν.

v. 26. p. 234. b. *Μακαρίου.* Ἀλλ' ἐμφιλοχωρητέον ἔτι τῇ κατὰ τὸν Νῶε ἱςορίᾳ· εἶπε τῷ Νῶε ὁ Θεὸς, ποιῆσαι κιβωτόν· οὗτος πιςεύσας, ἐποίησεν· ἐνέςη ἡ ἡμέρα τοῦ κατακλυσμοῦ· ἤνοιξεν οὗτος τὰς θύρας τῆς κιβωτοῦ καὶ ἔςη συσχεθεὶς πάντοθεν· δεόμενος τοῦ Θεοῦ, οὔτε γὰρ τῇ ἰδίᾳ φύ-

(1) Immo hinc argumentum contrarium iure sumitur; nempe quod mortem statim subsequatur animae iudicium.

σοι τὰ πετόμενα εἰς τὰ ὕψη ὄρνεα συναγαγεῖν ἠδύνατο, οὔτε τὰ θηρία, οὔτε τὰ ἑρπετά· ἀλλ' ὅτε προσέσχεν ἄνω, καὶ τὸν νοῦν ἔπεμψε πρὸς τὸν θεὸν, τότε ὁ κύριος ὑπήκουσεν αὐτοῦ, λέγων ὃ σὺ οὐκ ἠδύνασο τῇ φύσει ποιῆσαι, ἐγὼ ποιῶ· μόνον ὅτι προσέσχες μοι, καὶ τὸν νοῦν σου ἐνεπίστευσάς μοι, ἰδοὺ ὄψει δεξιὰν θεοῦ· καὶ εὐθέως ἀγέλαι τῶν ζώων πάντων ὡς ποίμνια πρὸς τὸν δίκαιον ἤρχοντο, καὶ κατεφίλουν αὐτὸν λοιπὸν, καὶ ἤθελον ὅλα εἰσελθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐπετράπησαν, εἰ μὴ δύο, δύο· καὶ ἑπτὰ, ἑπτά· οὕτως καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ λυομένου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς παρερχομένης, πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης καὶ ὅλος ὁ Ἀδὰμ συνάγεται κατενώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ οἱ δίκαιοι διακεκριμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν· οὗτοι κάλλη ἐπουράνια, καὶ ἐνδύματα ἔνδοξα εἰσὶν ἠμφιεσμένοι, καὶ ἀνοιγομένων τῶν θυρῶν, εἰσέρχονται εἰς τὸν νυμφῶνα· καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ θέλουσι συνεισελθεῖν καὶ συνευφρανθῆναι τῷ κυρίῳ· ἀλλ' οἱ ἄγγελοι ἀποκλείουσιν αὐτοῖς τὰς θύρας τοῦ μὴ εἰσελθεῖν· καὶ ἀπέρχονται εἰς γέενναν πυρός· μακάριοι οὖν, ὅσοις ἀπὸ τοῦ νῦν ἠνοίγησαν αἱ θύραι τῆς καρδίας, καὶ εἰσέρχονται εἰς θύρας οὐρανοῦ, ὅτι ἐκεῖ οὐκέτι τίς δύναται ἀποκλεῖσαι ὅπου θεὸς ἤνοιξεν.

## CAP. XVIII.

Ἀστερίου. Τὸν περὶ τῆς προσευχῆς λόγον ἐν δυσὶ παραβολαῖς κατέκλεισε· τὸ μὲν εὐτόνως v. 10. p. 236. b.
προσεύχεσθαι, διὰ τοῦ κριτοῦ καὶ τῆς χήρας διδάξας ἡμᾶς· τὸ δὲ μετ' εὐλαβοῦς γνώμης, διὰ τοῦ φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου.

Ἀνεπιγράφου. Πολλὰ μὲν οὖν τὰ τῆς φιλαυτίας βλαστήματα, οἴησις, ἀλαζονεία, κενοδο- p. 238. a.
ξία, ὀλεθριώτερον δὲ πάντων ἡ ὑπερηφανία, ἀθέτησις οὖσα θεῷ· ὅταν γάρ τις οὐ θεῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιγράφηται τὰ κατορθώματα, ἀντίθεος ἢ ἀρνησίθεος· τοῦτο τοίνυν τὸ πάθος, ᾧ ὁ κύριος ἀντιτάσσεται ὡς ἐχθρὸς ἐχθρῷ, θεραπεύειν διὰ τῆς παραβολῆς ἐπαγγέλλεται· καὶ δείκνυσιν ὅτι ἡ δικαιοσύνη τἄλλα θαυμαστή τις οὖσα, καὶ πλησίον θεοῦ ἱστῶσα τὸν ἄνθρωπον, ὅταν τὴν ὑπερηφανίαν προσλάβηται, εἰς τὰ κατώτατα αὐτὸν ἀπορρίπτει, καὶ δαίμονα ποιεῖ τὸν τέως ἰσόθεον· ἔοικεν οὖν τὰ ῥήματα τοῦ φαρισαίου ἐξ ἀρχῆς μὲν εὐγνώμονός τινος ἀνθρώπου λόγοις· ὁ θεὸς γάρ φησιν εὐχαριστῶ σοι· τὰ δὲ ἐφεξῆς, ἀπονενοημένου· τῇ γὰρ ἰσχύϊ προσάπτει τὰ κατορθώματα· τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους κατακρίνειν, πῶς ἐστιν ἀνθρώπου εἰδότος ὡς παρὰ θεοῦ ἔχει; εἰ γὰρ λαβών φησιν ἔχεις, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; εἰ χάριτι ἔχεις τὰ ἀλλότρια, τί τοὺς ἄλλους ἐξουθενεῖς; καὶ οὐ λογίζῃ ὅτι καὶ σὺ ὅσον ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει γυμνὸς εἶ; ἐπισημαίνεται δὲ ὁ κύριος καὶ διὰ τοῦ, σταθεὶς, τὸ τοῦ φαρισαίου ἀταπείνωτον· τοῦ μὲν γὰρ ταπεινόφρονος, καὶ τὸ ὁρώμενον, ταπεινόν· οὗτος δὲ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ στάσει, τὴν ἔπαρσιν ἐπεσήμαινεν· ἀκολούθως δὲ πρότερον ἀπαριθμεῖται, ἃ οὐκ ἔστι· καὶ τότε καταλέγει, ἅ ἐστιν· ἡ γὰρ ἄρσις τῆς κακίας, θέσις ἐστὶ τῆς ἀρετῆς· εἰπὼν τοίνυν οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ· καὶ τὴν ἔκκλισιν τοῦ κακοῦ παραστήσας, τότε τὴν ποίησιν τοῦ καλοῦ εἰσάγει· φήσας, νηστεύω δὶς τῆς ἑβδομάδος, ἤγουν δευτέραν καὶ πέμπτην· οὕτω γὰρ οἱ φαρισαῖοι ἐνήστευον, καὶ ἀποδεκατῶ τὰ ὄντα· ὅρα δὲ, οὐκ εἶπεν, οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ πολλοὶ, ἅρπαξ, μοιχὸς, οὐδὲ γὰρ ἄχρι ῥήματος ἠνέσχετο διαβεβλημένον ὄνομα τῷ ἑαυτοῦ προσώπῳ μοναδικῶς προσάψαι, ἀλλὰ πληθυντικῶς τοῖς ἄλλοις ταῦτα προσέρριψεν, εἰρηκὼς, ἅρπαγες, μοιχοί· πρὸς μὲν οὖν τὸ τῆς μοιχείας πάθος, καταλλήλως τὴν νηστείαν ἀντιλαζονεύσατο· κό-

ρος γὰρ, πατὴρ ὕβρεως· καὶ ἡ λαγνεία, ἐν πλησμονῇ· πρὸς δὲ τὸ, ἅρπαγες καὶ ἄδικοι, τὸ ἀποδεκατῶ ὅσα κτῶμαι, προσφυῶς ἀντέταξε· τοσοῦτον γάρ φησιν ἀπέχω τοῦ ἀδικεῖν, ὥστε καὶ τὰ ἐμαυτοῦ προσδίδωμι· ἡ δὴ δεκάτωσις, δοκεῖ μὲν ἅπαξ παρὰ τοῦ νόμου διαγορεύεσθαι· τοῖς μέν τοι βαθέως τῷ δευτερονομίῳ ἐγκύπτουσι, τρεῖς δεκατώσεις εἰσήγηνται.

p. 238. b. Κασσιανοῦ. Λοιμός ἐστιν ἡ ὑπερηφανία, οὐ μέρος τῆς ψυχῆς ἀλλὰ πᾶσαν αὐτὴν διαφθείρουσα, καὶ τῶν μὲν ἄλλων παθῶν ἕκαστον τὴν ἀντικειμένην αὐτῷ ἀρετὴν νικῆσαι φιλονεικεῖ· καὶ ἐκ μέρους ἐπισκοτεῖ τῇ ψυχῇ· τὸ δὲ τῆς ὑπερηφανίας πάθος αὐτὴν ταράσσει· σκόπει γὰρ ἡ γαστριμαργία τὴν ἐγκράτειαν διαφθείρει, ἡ πορνεία τὴν σωφροσύνην, ὁ θυμὸς τὴν πραότητα, τὰ ἄλλα πάθη τὰς ἀντιζύγους ἀρετάς· ἡ δὲ τῆς ὑπερηφανίας κακία ὅλην τὴν ψυχὴν καταστρέφει, ἐπὰν κατάσχῃ αὐτήν· καὶ μάρτυς τούτου ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διὰ ταύτην πεσὼν, ἡμεῖς δὲ ταύτην φευξόμεθα· ἐπιλέγοντες ἑαυτοῖς τὸ τοῦ ἀποστόλου, ὅταν τι κατορθώσωμεν, τὸ οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένον, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου, ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον· καὶ πάλιν, οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος· καὶ τί ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἰδίοις ἐπαιρόμενος; οὗ γὰρ ἡ φύσις ἑτέρωθεν τὸ εἶναι ἔχει, ἀναγκαίως καὶ τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα ἐκεῖθεν ἐπάγεται· πᾶν τὸ μὴ ἀγένητον, οὐκ αὔταρκες· τὸ δὲ μὴ αὔταρκες, χρῄζον ἐστὶ τῆς τοῦ ἀγενήτου καὶ αὐτάρκους βοηθείας· ἓν δὲ τῶν γενητῶν ἐστι καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· οὐκ ἄρα αὐτάρκης, ὅθεν καὶ ἐπιδεής ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας· ἧς ἄνευ ἐνεργῆσαί τι τῶν κρειττόνων, οὐχ οἷος τέ ἐστι· διὸ χρὴ τὸν εὖ πράττοντα, τῷ τῆς ἰσχύος χορηγῷ ἀνατιθέντα τὸ κατόρθωμα, λέγειν· οὐκ ἐγὼ τάδε ἔπραξα, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί· τῷ γε μὴν ἑαυτῷ ἐπιγράφοντι τῶν κατορθωμάτων τὴν αἰτίαν, καὶ κατεπαιρομένῳ τῶν ἀδελφῶν ὡς ἀμελῶν, διὰ τοῦ Παύλου ὀνειδίζων ὁ Χριστὸς ἐπιφθέγγεται· τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ὁ φίλαυτος φαρισαῖος, καὶ ταῦτα ἐφ' ἑαυτῷ σοβαρευόμενος, ηὔχετο· ὁ δὲ τελώνης, ἐν τίσιν; ἄκουε πάλιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν ἑστὼς κ. τ. λ.

v. 23. p. 247. b. Ἀνεπιγράφου. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσεν ὡς χρὴ ἀποθέσθαι τὰ χρήματα, ἐλυπήθη· ἐτάθη γὰρ τὸν νοῦν ὑπὲρ δύναμιν· καὶ ὡς κάλως ἐῤῥάγη, ὅτι ἀτονωτέρα ἦν ἡ προαίρεσις, καὶ ἀσθενέστερον διέκειτο. λέγει δὲ τὸ ἐπιτακτικὸν ῥῆμα ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἦν σφόδρα πλούσιος· ἵνα δείξῃ τὴν αἰτίαν τῆς λύπης· μὴ ἀνασχόμενος γὰρ ἀποθέσθαι τὴν πολλὴν ἐκείνην περιουσίαν, ἀπῆλθε λελυπημένος.

v. 24. p. 249. a. Τοῦ αὐτοῦ. Τοιοῦτον καὶ τὸ κυρίου· δυσκόλως γάρ, φησιν, οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες, εἰς τὴν βασίλειαν εἰσελεύσονται, ἐπειδὴ οὐ δύνανται ὡς μὴ ἔχοντες εἶναι· ἀλλὰ πεποίθασιν ἐφ' οἷς ἔχουσι, οἱ οὐδὲ δύνανται ἀποθέσθαι ταῦτα· διὸ καὶ ἄβατος αὐτοῖς ἡ βασιλεία· τάχα δὲ δύο εἰσάγει τάγματα ὁ κύριος· καὶ τοῖς μὲν ἔχουσι τὰ χρήματα, τὸ δυσχερὲς τοῦ κατορθώματος ἔδωκε· τοῖς δὲ ἠλπικόσιν ἐπὶ πλούτῳ, τὸ ἀδύνατον.

p. 250. a. Νικήτου τοῦ παφλάγωνος. Καρδιακῇ γὰρ διαθέσει τῷ ἀργυρίῳ προσπεπερονημένης αὐτῷ τῆς ψυχῆς, καὶ τινα τρόπον προσκεκολλημένης, καὶ ἓν γενομένης ἐπὶ αὐτῷ, οὐκ ἐβούλετο εὐχερῶς τοῦ φιλουμένου διασπᾶσθαι, εἰ μὴ μετὰ μείζονος πόνου· ὥσπερ καὶ μελῶν σώματος βιαίως ἀφαίρεσις γίνεται διαιρουμένης συμφυΐας.

Ἀςερίου. Ἕτερος οὗτος ἐςὶν ὁ τυφλὸς, παρὰ τὸν ἐκ γενετῆς, οὗ Ἰωάννης μέμνηται (1)· ἐκεῖ- v. 35. p. 251. a.
νον θεασάμενος ὁ σωτὴρ, ἔςη, καὶ πρὸς τὴν θεραπείαν ἕτοιμος ἦν, θεραπείαν ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ τέχνης κρείττονα· ἰατρικὴ μὲν γὰρ καὶ ὁ κατ' αὐτὴν λόγος, ἐκείνοις τῶν νοσημάτων ἐπιβάλλει τὴν θεωρίαν, ὅσα τῆς φύσεως ἀπαρτισάσης τὸ ζῶον· καὶ εἰς φῶς προαγαγούσης χρόνοις ὕςερον κατά τινας περιστάσεις ἐπισυμβαίνει· τῆς δὲ συντεχθείσης τῷ σώματι λώβης οὐκ ἐπαγγέλλεται θεραπείαν· ἀλλ' οὐδὲ πάντων παθῶν τῶν εἰς ὕςερον συμβαινόντων· οὔτε γὰρ ἠκρωτηριασμένοις μέλη ἀνεσώσατο, οὔτ' ἄλλό τι παραπλήσιον θεραπεύειν ἀναδέχεται· διόπερ οἱ μαθηταὶ τότε τὸ πάθος κατελεήσαντες, καὶ βλέποντες ἄνθρωπον τῆς καλλίςης ἡδονῆς τοῦ φωτὸς μὴ γευσάμενον, τὴν αἰτίαν ἐπυνθάνοντο· ἀλλ' οὐκ ἐπιστημόνως προσῆγον τὴν ἐρώτησιν· οὔτε γὰρ ἂν ὑπὲρ τῶν πατέρων οὐδενὸς ὢν ἔνοχος ὁ παῖς κατεγνώσθη, οὔτε μὴν ἰδίων πλημμελημάτων, ὁ μήπω προελθὼν εἰς τὸν βίον ἀπέτισε δίκας· ὁ δὲ Χριςὸς τὸ πάθος φησὶ τοῦ τυφλοῦ, οὐχ' ἁμαρτημάτων ἐςὶν ἀντίδοσις, ἀλλ' ἑτοιμασία μελλούσης οἰκονομίας, ἄλλά τε διαπραττούσης, καὶ ὅπως ὁ κτίςης τῶν ὅλων μετὰ τὴν πρώτην ποίησιν εὕρῃ καὶ νῦν τοῦ δημιουργεῖν ἀφορμὰς, ἐκ δὲ τῶν μερικῶν, καὶ τὸ καθόλου πιστώσηται· ἀνθρώπου γὰρ μέρος καὶ μέρος τὸ κάλλιςον, οὐκ ἂν ἐποίησεν ἄλλος, εἰ μήγε ὁ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ γένους τὴν δημιουργίαν ἐπιδεδειγμένος· αὐτουργεῖ γοῦν τὴν θεραπείαν ὁ κύριος· οὐ λόγῳ μόνον ὥσπερ πολλαχοῦ, ἀλλὰ καὶ ςόματι, καὶ χειρὶ, καὶ ἄλλῃ προνοίᾳ, ἵνα διὰ πολλῶν πραγμάτων τὴν πίςιν τοῖς ἀπίςοις ἐνεργάσηται· πτύει δὲ, καὶ πηλὸν ποιεῖ· τῇ μὲν γῇ συγχρώμενος, ἵν' ὅθεν τὸ ὅλον κατ' ἀρχὰς ἐπλάσθη ζῶον, καὶ τὸ μέρος δείξῃ πλαττόμενον· σιάλῳ δὲ παριςῶν, ὡς τῇ δυνάμει τοῦ στόματος αὐτοῦ ὁ λόγος πάντα κατώρθωσεν· εἰ δὲ καὶ τοῦτο συνιδεῖν ἐθέλοις, ἵν' εὐλαβεῖσθαι παρασκευάσῃ τοὺς μέλλοντας μικρὸν ὕςερον τοῖς πτύσμασιν ὑβρίζειν αὐτὸν, εἰ καὶ τὸ τῶν μαινομένων θράσος μεῖζον ἦν καὶ προνοίας πάσης καὶ διορθώσεως· ὁ δὲ Σιλωὰμ, τὴν δι' ὕδατος σωτηρίαν ἡμῖν προοιμιάζεται ἣν πᾶσιν ὁ ἀπεςαλμένος ἡμῖν ἐχαρίσατο Σιλωάμ· τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς βλέπομεν, ὅταν τῷ μυςικῷ καθαρθώμεθα ὕδατι· τότε μὲν οὖν ὀφθαλμοὶ ἐκτίσθησαν αὐτοσχέδιοι, ἵνα τὰς μικροπρεπεῖς ἐννοίας, τὰς ἐκ τῆς σαρκὸς ἐγγινομένας ἡμῖν περὶ τοῦ μονογενοῦς, ἀποθώμεθα· καὶ τῇ μεγαλουργίᾳ τῶν γινομένων, τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντες πᾶσαν ταπεινὴν ὑπόληψιν καὶ χαμαίζηλον, γνωρίσωμεν ὅτι τὸ μακάριον φῶς καὶ κάλλος τῆς θεότητος, ὀςράκινον σκεῦος ἐδέξατο, διακονοῦν ἡμῖν κατὰ τοὺς λύχνους τὴν λαμπηδόνα· οὐδὲν δὲ τοὺς ἀγνώμονας καὶ ἀχαρίςους ἰουδαίους ἦγεν εἰς συναίσθησιν, οὐ λόγος, οὐ πρᾶξις, οὐ θαυματουργήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα πρὸς σωτηρίαν παρακαλοῦντα αὐτοὺς, πᾶσι τρόποις ἀφανίζειν ἐπεχείρουν, εἰ καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον αὐτοῖς ἡ κακουργία περιετρέπετο· ὅσῳ γὰρ ἠπίςουν, καὶ προσερωτῶντες ἀνατρέπειν ἐσπούδαζον, τοσούτῳ πλέον ἐβεβαιοῦτο ἡ ἀλήθεια· πρώτη αὐτοῖς πολυπραγμοσύνη, εἰ αὐτὸς οὗτος ἐστὶν ὁ τυφλός· δευτέρα εἰ ἐκ γενετῆς ἦν τυφλός· καὶ ὁ ἰαθεὶς, τὸν σώσαντα ἐβόα· καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τὴν χάριν ἀντεδίδου τῆς ἰάσεως· ἀπίςων πατέρων ὅμοιοι παῖδες· καὶ γὰρ καὶ οἱ τεκόντες ἐκ πολέμων παρ' ἐλπίδας ἐσώζοντο· καὶ τὸ διδόντι τὴν σωτηρίαν ἠπίςουν· ἐτρέφοντο τροφαῖς ὑπερβαινούσαις τὴν φύσιν, καὶ τῶν λιμωττόντων

(1) De caeco nato confer sis homiliam Asterii nostri apud Combefisium Auctar. T. I. Etenim eius aliquot loci infra recitantur.

πλέον ἦσαν ἀχάριστοι· ὄντως κληρονόμοι καὶ αὐτοὶ τῆς τῶν πατέρων ἀγνωμοσύνης· οὐ ῥάβδου καρυΐνης εἰς ἐπιστασίαν, ἀλλὰ σιδηρᾶς χρῄζοντες.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις· ὅτι δὲ ὁ τυφλὸς οὗτος, ἕτερος παρὰ τὸν ἐκ γενετῆς, δῆλον μὲν καὶ ἑτέρωθεν, μάλιστα δὲ ἐντεῦθεν· ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἐξιὼν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἐθεράπευσε· τοῦτον δὲ, ἐγγίζων εἰς Ἱεριχὼ· κἀκεῖνον μὲν, οὐ παρακληθεὶς τῷ ἐκπτύσματος πηλῷ καὶ τῷ τοῦ Σιλωὰμ ὕδατι, ὠμμάτωσε· τούτῳ δὲ ἱκετεύσαντι, τὸν λύχνον τοῦ σώματος ἐσβεσμένον ἀνῆψε, λόγῳ μόνῳ χρησάμενος· ἐν δὴ τῷ ὀφθαλμῷ μικρᾷ μορίου καὶ μέλους περιγραφῇ, τὴν παντοδύναμον καὶ ποικίλην τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἔστι κατόψεσθαι, τοσαύτην ἐπιδειξαμένου τὴν φιλοτιμίαν τῆς τέχνης· πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῷ χάρις τὶς ἐπικέχυται· καὶ ἔστιν ἁπαλώτατός τε καὶ ἄσαρκος, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐν τῷ τρυφερῷ τὸ στερεὸν ἔχων, καὶ ἐν τῷ μαλακῷ τὸ διατεταμένον· καὶ ποικίλως διήνθισται ταῖς χρόαις· τὸ γοῦν μέσον αὐτοῦ, τὴν περιγραφὴν ἔχει τοῦ μέλανος· καὶ ταύτην οὐδ᾽ ὅλου μονοειδῆ, ἀλλὰ ποικίλοις τισὶ κύκλοις συνδεδεμένην· τοῦ κέντρου μὲν αὐτοῦ καὶ μέσου τὸ βαθύτερον ἔχοντος· τῆς δὲ ἔξω περιφερείας, πρὸς τὴν ξανθοτέραν κατὰ μέρος ἀποληγούσης βαφήν· ταύτην ἔξωθεν τὸ λευκὸν περιβλέβληται στιλβὸν καὶ διαυγές· οὐκ ἄκρατον ἔχον τὴν λευκότητα ἀλλ᾽ ἐν κρυσταλλοειδεῖ τινὶ καὶ διαυγαζούσῃ πεποιημένον τῇ μορφῇ· τὸ ἐρυθρὸν κεῖται περὶ τὴν κόρην, ἵνα τῷ λευκῷ καὶ τῷ μέλανι κεράσῃ τὴν χάριν· ἐπὶ τούτοις οὕτως ἐστὶ διαυγὴς καὶ λεῖος ἐν τῇ πυκνότητι, ὥστε καὶ τὰς τῶν ἐγγιζόντων εἰδωλοποιεῖν μορφάς· καὶ οἷον εἰς κάτοπτρον ἀκριβὲς ἐντυποῦσθαι τοὺς χαρακτῆρας· καὶ τὸ μέσον τοῦ κύκλου διὰ τοῦτο προσηγόρευται κόρη, ὡς ἀεὶ τὴν μορφὴν τῷ καταντικρὺ βλέποντι παραδεικνύον ἀνθρωπίνην· εἰς ἀλλήλους γ᾽ οἱ ἄνθρωποι βλέποντες, ἀλλήλων γίνονται κάτοπτρα· θαύματος οὖν ἄξιος ἐν τοῖς κτίσμασιν ὁ ὀφθαλμός· οὗτος καὶ Θεόν μοι διερμηνεύει, πᾶσαν καταμανθάνων τὴν κτίσιν, καὶ δι᾽ αὐτῆς τὸν τεχνίτην ἐπιδεικνὺς, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἑρμηνεύων τῇ ψυχῇ τὰ ἀόρατα· διὰ τοῦτον ἄλλα τὲ τῆς κτίσεως ἔμαθον, καὶ χρωμάτων ποικίλην βαφὴν, σκότους τὲ κατήφειαν, καὶ φωτὸς λαμπηδόνα· ὡς εἴγε ὀφθαλμὸς μὴ ὑπῆρχεν, ἀμάρτυρος ἂν ἡ κτίσις ἐγήρασεν, οὐδενὸς καθορῶντος τὴν ἐν αὐτῇ σωζομένην τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν· διὰ ταύτην τοίνυν τὴν θαυμαστὴν τῶν ὄψεων κατασκευὴν, ὀφθαλμοὶ καὶ νῦν τῷ τυφλῷ ἀνοίγονται.

## CAP. XIX.

v. 1. Ἀνεπιγράφου. Τὸ μὲν οὖν τυφλότητος ἴασιν γεγονέναι κατὰ τὴν ὁδὸν, συμφώνως παρὰ
p. 252. a. τοῖς τρισὶν εὐαγγελισταῖς εἴρηται· ἕνα δὲ τυφλὸν Λουκᾶς τὲ φησὶ καὶ Μάρκος· δύο δὲ ὁ Ματθαῖος· τοῦτο δὲ, οὐδὲν πρὸς διαφωνίαν τῆς ἱστορίας· ἐνδέχεται γὰρ ὅτι τοῦ ἐπιφανεστέρου μέμνηνται οἱ λοιποί· τουτέστι Βαρτιμαίου, τοῦ υἱοῦ Τιμαίου, κατὰ Μάρκον· δήλη μέν τοι καὶ ἡ τιμὴ τοῦ πλήθους, ἣν εἶχον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἐπιτρέποντες τῷ τυφλῷ βοᾷν, ὥσπερ ἐπὶ βασιλέως παρόντος· ὥστε οὐδ᾽ ἂν συνήρατο πρὸς τὴν χριστοκτονίαν ὁ λαὸς, εἰ μὴ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων παρήχθη· βλάπτει γὰρ λαὸν ἐξουσία πονηρά.

Ἀστερίου. Ἱεριχὼ πόλις ἦν τῶν Χαναναίων μητρόπολις, ἣν ποτὲ μὲν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ πολεμῶν καὶ ὀλοθρεύων κατέλαβε, νῦν δὲ ὁ ἀληθινὸς Ἰησοῦς θεραπεῦσαι παραγεγονὼς κατηξίωσε· καὶ ὁ μὲν τυφλὸς ἐφωτίσθη, ὁ δὲ δῆμος ἐπιστώθη· πᾶσα δὲ γλῶσσα τὸν Ἰη-

σοῦν ἐλάλει· καὶ τὸν τυφλὸν ἅπας ὀφθαλμὸς εἶχεν ἀναβλέψαντα, τοῦ θαύματος καὶ τῆς
σωτηρίας διδάσκαλον αὐτοσχέδιον, οὐ λόγοις ἀλλ' ἔργοις ἐκπαιδεύοντα τοὺς μαθητὰς τὴν
ἀλήθειαν· πᾶσα μὲν ἀδικία, κακὸν καὶ μίσους ἄξιον· ὁ δὲ τελώνης, ἀνυπέρβλητον, οὐδὲ πρό-
φασιν ἔχει τῆς ἁμαρτίας εἰς πρόσωπον· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, εὑρίσκεταί τις ἀνάγκη τοῦ
κακοῦ καὶ ῥίζα· ἐξ ὧν φύεται τὸ ἀδίκημα· ὁ δὲ τελώνης, θηρίον ἐςὶν ἀπροφάσιςον, λοιμὸς
ταῖς λεωφόροις ἐπικαθήμενος, πεπαῤῥησιασμένη βία, ἀνεπιτίμητος ἁρπαγὴ, ἀναίσχυντος πλεο-
νεξίας τρόπος, πραγματεία λόγον οὐκ ἔχουσα, ἀναιδὴς ἐμπορία, ἔσχατος ὅρος κακίας· ὅπερ
οὖν καὶ ὁ Χριςὸς παραδηλῶν, εἰς παράδειγμα τῶν ἐσχάτων κακῶν, τὰς πόρνας καὶ τοὺς
τελώνας ἄγει συνεχῶς· ἐνόσει ταύτην καὶ ὁ Ζακχαῖος τὴν νόσον, πρὶν ἐγγὺς ἔλθῃ τοῦ Ἰη-
σοῦ, μακρῷ τῆς ἀῤῥωςίας τοῦ ἱεριχουντίου τυφλοῦ ὑπάρχουσαν χείρονα· εἴ γε ὁ μὲν, σώμα-
τος· ὁ δὲ, ψυχῆς αὐτῆς ἐνόσει τὴν πήρωσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ δῷς ἄλλοις τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ τοῖς ἠδικημένοις τὰ οἰκεῖα ἀποκατά- v. 8. p. 253. a.
ςησον· οὐ γὰρ προσδέχεται θεὸς ἐλεημοσύνην ἐξ ἁρπαγῆς· καλὸς ὁ τελώνης τῶν καθ' ἑαυ-
τὸν κριτὴς καὶ οἰκονόμος, εἴ τινός τι, φησὶν, ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν, οὐκ ἄλλοις
ἄμισθον γὰρ τοῦτο καὶ ἀπρόσδεκτον θεῷ, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς συκοφαντηθεῖσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ ὁ ἐξ Ἱεριχὼ τῆς Χαναανίτιδος; τί κοινὸν Ἀβραὰμ v. 9. p. 254. a.
εἰς γένος καὶ χαναναίοις; ἢ δῆλον, ὡς εἰ καὶ μὴ τῇ σαρκὶ ἦν υἱὸς Ἀβραὰμ, ἀλλὰ τοῖς
ἤθεσιν καὶ τοῖς ἔργοις ἅμα τῷ Χριςῷ, τῶν ἐκ σπλάγχνων προελθόντων τοῦ πατριάρχου μα-
κρῷ γνησιώτερος παῖς καὶ γέγονε καὶ ἐπεγνώσθη· οὕτω καὶ ὁ ἀπόςολος, υἱὸν ἐκάλεσε τὸν Ἐλύ-
μαν διαβόλου· καὶ ὁ κύριος, ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐςὲ, τοῖς ἰουδαίοις εἶπε·
καὶ ὁ Ζακχαῖος οὖν, ἐπειδὴ τὴν Ἀβραὰμ ἐμιμήσατο πίςιν, ὡς γὰρ ἐκεῖνος κληθεὶς ἀφῆκε τὴν
πατρίδα, οὕτως καὶ οὗτος τὸ τελώνιον καὶ τὸν ἐκεῖθεν κατέλιπε πλοῦτον, εἰκότως υἱὸς Ἀ-
βραὰμ ἀνακεκήρυκται, διά τε τὴν πίςιν καὶ τὸ περὶ τὰ χρήματα μεγαλόψυχον, καὶ ἁπλῶς,
τὴν τοῦ τρόπου ὁμοιότητα.

Μακαρίου. Καὶ ἐπὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα φησὶ τὰ πρόσκαιρα πιςὸν φανέντα, ἐπὶ πολλῶν v. 17. p. 258. b.
σε καταςήσει ὁ δεσπότης, τουτέςιν ἐπὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Ἐφραίμ. Ἐπειδὴ δὲ γέγραπται τῷ ἔχοντι δοθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δο- v. 26.
κεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, τί ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; μὴ γένοιτο· ἄκουε
παραβολὴν περὶ τούτου· οἰκοδεσπότης ἦν ἐν χώρᾳ τινὶ, καὶ εἶχε δύο δούλους, καὶ τρία ζεύ-
γη βοῶν· καὶ ἔδωκεν ᾧ μὲν, τὰ δύο ζεύγη· ᾧ δὲ, τὸ ἓν· καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· πορευθέν-
τες, ἐργάσασθε ἕως ἔλθω πρὸς ὑμᾶς· καὶ πορευθεὶς ὁ τὰ δύο ζεύγη εἰληφὼς, εἰργάσατο
ἐν τοῖς βουσὶ, καὶ ἐπλούτησεν ὁ ἄνθρωπος σφόδρα, καὶ τοὺς βόας καλῶς ἔθρεψεν· ὁ δὲ ἕτε-
ρος πορευθεὶς, ἔδησε τοὺς βόας ἐν τῇ φάτνῃ, μηδὲν παραθεὶς αὐτοῖς· καὶ ἀνακλίνας αὐτὸν,
ἐκοιμήθη· εἶτα ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, θεάσασθαι αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ ἰδὼν
τὴν ἐργασίαν, καὶ τὰ κέρδη τοῦ τὰ δύο ζεύγη εἰληφότος, εὐλόγησεν αὐτόν· μετὰ ταῦτα,
παραγίνεται καὶ πρὸς τὸν ἕτερον δοῦλον, καὶ εὑρίσκει αὐτὸν μὲν καθεύδοντα, τοὺς δὲ βόας
δεδεμένους ἐπὶ φάτνῃ· καὶ ἐκλείποντας λιμῷ καὶ δίψει εἶπεν οὖν ἐν ἑαυτῷ· ἐὰν ἀφήσω
τοὺς βόας μου ἐπὶ τῷ ὀκνηρῷ δούλῳ τούτῳ, ἀπόλλυσιν αὐτούς· ἀφελῶ οὖν τοὺς βόας μου
ἀπ' αὐτοῦ, καὶ δώσω τῷ ἐργασαμένῳ καλῶς, καὶ ἐπιμελοῦντι τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῷ γὰρ ἔχον-
τι, δοθήσεται· καὶ πάλιν ὁ κύριος· ἐγὼ μὲν ἀγαθὸς ὢν, ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ ἔδωκα αὐ-

τῷ, ἵνα ἐργασάμενος τὸ ἀγαθὸν, κτήσηται τὴν αἰώνιον ζωήν· αὐτὸς δὲ ἐξουθένωσέ με, καὶ ἀτιμασθήσεται· καὶ ἐν τιμῇ ὤν, οὐδὲ ἐβουλήθη συνιέναι τοῦ ἀγαθῦναι· μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; μὴ γένοιτο.

v. 28. p. 259. a. Βασιλείου. Πλὴν τόπον ἐκ τόπου μεταμείβων ἀόκνως ὁ κύριος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, διετέλει· ἅπαξ δὲ ὑποζυγίῳ, καὶ τοῦτο μόνον ἐπ' ὀλίγον, χρησάμενος φαίνεται· οὐχ ἵνα τὸ σῶμα διαναπαύσῃ, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἔργοις τὴν προφητείαν σφραγίσῃ.

v. 29. p. 259. b. Ἀναστασίου. Βηθφαγὴ, οἶκος σιαγόνων ἑρμηνεύεται· αἱ σιαγόνες δὲ, εἰς τύπον τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας λαμβάνονται, αἳ τοῖς ἱερεῦσι κατὰ τὸν νόμον ἐδίδοντο· Βηθανία δὲ, οἶκος ὑπακοῆς· Ἱερουσαλὴμ δὲ, ὅρασις εἰρήνης· οἱ δὲ πεμπόμενοι, ἀπόστολοι καὶ προφῆται, ἢ καὶ ἄγγελοι ὑπηρετοῦντες τῷ Χριστῷ πρὸς ἡμετέραν λύτρωσιν· τὸ εἶναι δύο τοὺς ἀποστελλομένους, δηλοῖ τὰς δύο διαθήκας· ἡ δὲ ἀνθρωπώνυμος κώμη, τὸν κόσμον τοῦτον αἰνίττεται, ὃς ἀπέναντι ἐστὶ τῶν ἀποστελλομένων· ἀντίκειται γὰρ ἀληθῶς τοῖς ἀκολουθεῖν καὶ μαθητεύειν θέλουσι τῷ κυρίῳ ἡ τοῦ κόσμου τούτου φιλία, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἡ τοῦ κόσμου τούτου φιλία, ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐστιν· ἡ ὄνος δὲ ἡ δεδεμένη καὶ ὁ πῶλος, τὴν καθόλου τῶν ἀνθρώπων φύσιν αἰνίττεται, ἥ τις καὶ εἰς δύο λαοὺς γνωμικῶς διῃρέθη· τουτέστιν εἰς ἰουδαίους καὶ τὸν νέον τῶν ἐθνῶν λαὸν, οὓς ὁ κύριος βούλεται διὰ τῆς τῶν προφητικῶν καὶ εὐαγγελικῶν ῥημάτων διδασκαλίας, ἢ δι' ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν λυθῆναι τῆς τοῦ κόσμου ματαιότητος καὶ φαντασίας, καὶ πρὸς αὐτὸν ἄγεσθαι.

v. 36. p. 260. a. Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ μὲν οὖν στρωννύειν τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια, τὴν ἠθικὴν δηλοῖ παίδευσιν· τὸ δὲ καὶ κλάδους κόπτειν καὶ ὑποστρωννύειν, τὸ ἐξ ἀπιστίας ὥσπερ ἐξ ἀγριελαίου ἐκκόπτειν, καὶ διὰ πίστεως ὀρθῆς ὑποτάσσειν τῷ κυρίῳ· τὸ βαΐα φοινίκων βαστάζειν, χαρακτηρίζει τὴν νίκην ἣν ὑπὲρ ἡμῶν νενίκηκε· σύμβολον γὰρ νίκης τὰ βαΐα· τὸ δὲ ὡσαννὰ, ἑρμηνεύεται χάρις καὶ δόξα τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ἀμέλει ὁ θεῖος Λουκᾶς, ἐπὶ τούτου, δόξα ἐν ὑψίστοις εἶπε· τὸ δὲ τὸ αὐτὸ λέγειν τούς τε προάγοντας καὶ τοὺς ὄπισθεν ὄχλους, τὴν ὁμοφωνίαν σημαίνει καὶ ὁμολογίαν τῆς εἰς αὐτὸν ὀρθῆς πίστεως τῶν πρὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ πραγματείας, καὶ τῶν μετὰ ταύτην εἰς αὐτὸν ὀρθῶς πιστευσάντων, καὶ διὰ πίστεως καὶ πράξεως καὶ γνώσεως αὐτῷ εὐαρεστησάντων.

v. 42. p. 263. b. Μακαρίου. Ὅτε δὲ ἀνεπλήρωσαν τὸν ὅρον τῶν ἁμαρτιῶν ἰουδαῖοι, καὶ ὑπερεπλεόνασαν, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα τὰς χεῖρας ἐπιβάλλοντες, τότε εἰς τέλος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατελείφθησαν, καὶ ἤρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ προφητεία καὶ ἡ ἱερατεία καὶ ἡ λατρεία, καὶ ἐδόθη τοῖς πιστεύσασιν ἔθνεσιν, ὥς φησιν ὁ κύριος· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

## CAP. XX.

v. 34. p. 266. a. Ἀνεπιγράφου. Σαθρὰν τοίνυν κρηπῖδα ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες οἱ σαδδουκαῖοι, τὴν ἐν τῇ ἀναστάσει σωματικὴν διαγωγὴν, περὶ τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως ἐσφάλλοντο· τῆς κρηπῖδος δὲ διασεισθείσης, συγκατεσπάσθη καὶ τὸ δόγμα· καὶ ἠλέγχθησαν τὸν νοῦν τῶν γραφῶν παρεκδεχόμενοι· οἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς γάμους ἐκδίδονται, διὰ τὸ, βοήθειαν τοῦ

θνητοῦ ἐπινενοῆσθαι τὸν γάμον· ἐκεῖ δὲ τοῦ θανάτου καταργηθέντος, οὐδὲν σωματικὸν ὁρᾶται, ὅτι μὴ δὲ χρεία πληρωθῆναι τὸ λεῖπον.

## C A P. XXII.

Μακαρίου. Ἔτι τὰ κατὰ τὸν ἀμνὸν, μυστήριόν ἐστι ψυχῆς τῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ v. 7. p. 278. b.
λυτρωθείσης ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ σκότους, ἀπὸ τῶν αἰγυπτίων, ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Φαραὼ ὃς ἐπέστησε τῷ ἀνθρώπῳ τοὺς ἐργοεπιστάτας, τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ἀναγκάζοντα αὐτὸν, ἑκόντα καὶ ἄκοντα, ποιεῖν τὰ πονηρὰ αὐτοῦ ἔργα, καὶ τὴν σύνταξιν ἐκπληροῦν τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθείας· οἳ καὶ χωρίσαντες αὐτὸν τοῦ οὐρανίου φρονήματος, κατήγαγον ἐπὶ τὰ ὑλικὰ καὶ γήϊνα καὶ πηλώδη ἔργα· ἐκπεσοῦσα γὰρ τοῦ ἰδίου ὕψους ἡ ψυχὴ, εὗρε βασιλείαν μισάνθρωπον, καὶ ἄρχοντας πικροὺς, τοὺς καταναγκάζοντας αὐτὴν οἰκοδομεῖν αὐτοῖς τὰς τῆς κακίας πόλεις· ἐὰν δὲ στενάξῃ, τότε τῆς ἀπολυτρώσεως τὴν ἀρχὴν λαμβάνει διὰ τοῦ πνευματικοῦ Μωσέως· καὶ αὐτὴ ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων ἀνθῶν λυτρουμένη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἔαρος, ἡνίκα ἡ γῆ τῆς ψυχῆς ἐξανθεῖν δύναται τοὺς καλοὺς καὶ ἀνθηροὺς κλάδους τῆς δικαιοσύνης, τῶν πικρῶν χειμώνων διελθόντων τῆς ἀγνοίας, τοῦ σκότους, καὶ τῆς πολλῆς πωρώσεως τῆς ἐκ τῶν αἰσχρῶν πράξεων· κελεύει δὲ τότε ἐξ ἑκάστης οἰκίας, πᾶσαν ζύμην παλαιὰν, τὰς πράξεις καὶ τὰ φρονήματα τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τοῦ φθειρομένου· σφαγῆναι δὲ τὸ ἀρνίον καὶ τυθῆναι, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ χρισθῆναι ἐπὶ τῶν θυρῶν· Χριστὸς γὰρ τὸ ἀληθινὸν καὶ ἄμωμον ἀρνίον ἐσφάγη, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐχρίσθη ἐπὶ τῶν φλιῶν τῆς καρδίας, ὅπως γένηται τὸ ἐκχυθὲν αἷμα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τῇ μὲν ψυχῇ εἰς ζωὴν καὶ ἀπολύτρωσιν, τοῖς δὲ αἰγυπτίοις δαίμοσιν εἰς πένθος καὶ θάνατον· εἶτα μετὰ τὸ χρίσμα, κελεύει πρὸς ἑσπέραν φαγεῖν τὸ ἀρνίον, καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ πικρίδων, περιεζωσμένους τὰς ζώνας, καὶ ὑποδεδεμένους τὰ ὑποδήματα, καὶ ἔχοντας τὰς βακτηρίας ἐν ταῖς χερσίν· ἐὰν γὰρ μὴ πρότερον γένηται ἡ ψυχὴ παρεσκευασμένη πανταχόθεν δι' ἔργων ἀγαθῶν ὅσον ἐστὶν ἐν αὐτῇ, οὐ δίδοται αὐτῇ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ἀρνίου· εἰ δὲ καὶ τὸ ἀρνίον ἡδὺ, καὶ τὰ ἄζυμα καλὰ, ἀλλ' αἱ πικρίδες πικραὶ καὶ τραχεῖαι· μετὰ θλίψεως γὰρ πολλῆς καὶ πικρίας, ἐσθίει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ ἀρνίου καὶ τῶν χρηστῶν ἀζύμων, θλιβούσης αὐτὴν τῆς συνούσης αὐτῇ ἁμαρτίας· καὶ πρὸς ἑσπέραν φησὶν ἔδεσθε αὐτό· ἡ δὲ πρὸς ἑσπέραν ὥρα, μέση φωτὸς καὶ σκότους ἐστίν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς ταύτῃ οὖσα τῇ ἀπολυτρώσει, μέση γίνεται φωτὸς καὶ σκότους, ἑστώσης τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ ἐώσης τὸ σκότος ἐπελθεῖν τῇ ψυχῇ καὶ καταπιεῖν αὐτήν· ἀπολαμβάνει γε μὴν τοῦ σκότους ἀξιοῦσα ἡ ψυχὴ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, ἤγουν τοὺς ἰδίους ἀγαθοὺς πεπυρωμένους ἑπταπλασίως· εἰς οὓς διακονεῖται καὶ ἐπαναπαύεται ὁ θεός· ἐσκόρπισαν γὰρ οἱ γειτονεύσαντες αὐτῇ δαίμονες, καὶ κατέσχον, καὶ διεσκέδασαν τοὺς λογισμοὺς αὐτῆς· ἀπαίρουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, τὸ πάσχα ποιήσαντες· προκόπτει καὶ ψυχὴ, λαβοῦσα ζωὴν πνεύματος ἁγίου· καὶ ἀπογευσαμένη τοῦ ἀρνίου, καὶ χρισθεῖσα τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ φαγοῦσα τὸν ἀληθινὸν ἄρτον τὸν ζῶντα λόγον· στύλος πυρὸς καὶ νεφέλης ἐκείνων προηγεῖτο, φυλάττον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑποστηρίζει τούτους, θάλπον καὶ ὁδηγοῦν ἐν αἰσθήσει τὴν ψυχήν· ὅτε γὰρ πρῶτον ἡ ψυχὴ τοὺς αἰγυπτίους ἀποφύγῃ, προσελθοῦσα ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις βοηθεῖ, ὁδηγοῦσα αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· γνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς τοῦ σκότους τῆς

ἀγαλλιάσει, καὶ ἐμπλησθῇ ἄρτων· μαθὼν δὲ τὰ πραχθέντα, οὐκ ἤθελεν εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν εἰσελθεῖν· ὁ δὲ πατὴρ ἀναδιδάσκει αὐτὸν τὴν τῆς εὐφροσύνης αἰτίαν, ὅτι νεκροῦ ἐστὶν ἀναζώωσις· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔριφος ἐσφάζετο μὲν κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ ἁμαρτίας, τάττεται δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς μερίδος καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, τί ποτε νοεῖ τὸ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον ὑπὸ τοῦ εὐδοκίμου παιδὸς λεγομένον; τάχα μὲν τοῦτο, ὅτι ἀεί με ἐν κόποις ὄντα παρεῖδες· οὐδὲ ἁμαρτωλὸν γοῦν τὸν θλίβοντα σφαγῇ παραδοὺς, ἵνα μικρὸν ἀνεθῶ, νῦν δὲ ἀπόνως σώζεις τὸν ἄσωτον.

## CAP. XVI.

v. 1. p. 215. a. Ἀνεπιγράφου. Εἴληπται δὲ ἡ τοῦ οἰκονόμου παραβολὴ, οὐχ᾽ ὡς παντελῶς ἴσον ἔχουσα τὸ παράδειγμα τῶν δηλουμένων, ἀλλ᾽ ὡς ἐξ ἐλάττονος τὸ μεῖζον ὑποδεικνύουσα· ὁ μὲν γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ δεσπότου πολλὰ καταχαρισάμενος τοῖς ὀφείλουσιν, ἵν᾽ ἀντιλάβῃ παρ᾽ αὐτῶν τὴν ὕστερον τιμὴν, ἐπειδὰν ἐκβληθῇ τῆς οἰκονομίας, ἐξ ἀδικίας τοῦ δεσπότου παρασκευάζει τὴν παραμυθίαν ἑαυτῷ, φρονίμως τῷ καιρῷ τῆς ἐξουσίας χρώμενος, εἰς τὸν προσδοκώμενον καιρὸν τῆς μεταβολῆς· καὶ ἕως ἔτι πάρεστι τὰ χρήματα, χρώμενος αὐτοῖς εἰς τὸ ὅτε μὴ πάρεστιν ὠφέλεια· θεὸν δὲ ἀδικήσει μὲν οὐδεὶς· χρώμενος δὲ εἰς εὐεργεσίαν ἑτέρων τοῖς ἐμπιστευθεῖσιν αὐτῷ χρήμασι, τουτέστιν εἰς λειτουργίαν τῶν ἁγίων καὶ παρὰ θεῷ μεγάλων, φίλους ἑαυτῷ κατεσκεύασεν εἰς τὸ μέλλον, καὶ εὐεργέτας ἐν τοῖς μείζοσι τοὺς διὰ τῶν ἐλαττόνων εὐηργετημένους· εἰ δὲ καὶ ὁ ἠδικημένος δεσπότης ἐπῄνεσε τὸν οὕτως ἑαυτῷ βεβοηθηκότα οἰκονόμον, πολλῷ μᾶλλον ὁ μὴ ἀδικούμενος θεὸς ἀποδέξεται τὸν ἐν ὁμοιώσει τούτου δηλούμενον.

p. 215. b. Τοῦ αὐτοῦ. Δεῖ τοίνυν τοσοῦτον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς παραβολῆς ὠφεληθῆναι· ἔτι βούλεται ἡμᾶς ὁ δεσπότης τοῖς παρ᾽ αὐτοῦ δοθεῖσι εἰς τὰς τῶν ὁμοδούλων δαπανᾷν χρείας· ἐὰν δὲ εἰς οἰκείας σπατάλας αὐτοῖς ἀποχρώμεθα, διαβεβλημένοι ἐσμὲν οἰκονόμοι· μέλλοντες τοίνυν τῆς οἰκονομίας τῶν χρημάτων, ἢ τοι τοῦ βίου τούτου μεθίστασθαι, καὶ διδόναι λόγους, ἐὰν φρόνιμοι ὦμεν ἑαυτοῖς τῆς ἀδικίας χρημάτων· τουτέστιν ὁ μὲν κύριος διὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἔδωκεν, ἡμεῖς δὲ ταῦτα παρακατέσχομεν· καὶ γνόντες ὅτι ἐκεῖ οὔτε σκάπτειν δυνάμεθα· οὐ γάρ ἐστι καιρὸς ἐργασίας τότε· οὔτε ἀπαῖτειν εὐπρεπὲς, μωραὶ γὰρ αἱ παρθένοι αἱ ἀπαιτήσασαι ὀνομάζονται, συμμεριστὰς τοὺς ἀδελφοὺς παραλαμβάνομεν, ἵν᾽ ὅταν ἐντεῦθεν ἀναχωρῶμεν, δέξωνται ἡμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.

v. 5. Τοῦ αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ χρεῶσται κατὰ τὸ, ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει ὁ δίκαιος· ὁ ἐλεῶν πτωχὸν, δανείζει θεῷ· ἔδει μὲν οὖν μάλιστα πάντα τοῖς καλοῖς χρεωφειλέταις τούτοις δοθῆναι· πλὴν ἐπεὶ οἰκονόμοι τῆς ἀδικίας εὑρισκόμεθα, ἀδίκως παρακατέχοντες ἃ ἄλλοις ἀφώρισται, μεταδοτέον αὐτοῖς ὧν ἐλάβομεν· υἱοὺς μέν τοι τοῦ αἰῶνος τούτου χρὴ νοεῖν τοὺς ἐπινοουμένους πάντα τὰ ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ λυσιτελοῦντα· υἱοὺς δὲ φωτὸς τοὺς ὀφείλοντας τὸν πατρικὸν πλοῦτον θεοφιλῶς μεταχειρίζεσθαι· ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι οἱ ἄνθρωποι οἰκονόμοι μὲν ἀνθρωπίνων διοικήσεων καθιστάμενοι, πραγματεύονται ὅπως μετὰ τὸ μεταστῆναι τῆς οἰκονομίας, ἔχοιέν τινα παρηγορίαν· υἱοὶ δὲ φωτὸς ταττόμενοι, τουτέστι πνευματικὴν διοίκησιν χρημάτων πιστευόμενοι, οὐκ ἐπινοοῦνταί τι πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα ὠφεληθῆναι· υἱοὶ οὖν τοῦ αἰῶνος τούτου οἱ ἀνθρωπίνας διοικήσεις πεπιστευμένοι, καὶ ἐν τῇ γενεᾷ ἑαυτῶν

τουτέστιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ φρονίμως τὰ καθ' ἑαυτοὺς διοικοῦντες· υἱοὶ δὲ φωτὸς οἱ χρήμα-
τα λαβόντες ὥστε διοικεῖν αὐτὰ καλῶς· ἄφρονες καλούμενοι, διὰ τὸ μὴ φρονεῖν τὰ μετὰ ταῦ-
τα λυσιτελήσοντα.

Μάρκου μοναχοῦ. Τινὲς μὲν οὖν φρονίμως λέγουσι τοὺς διακριτικοὺς τῶν αἰσθητῶν πραγ- v. 8.
μάτων· φρόνιμοι δέ εἰσιν οἱ ἐπικρατοῦντες τῶν ἰδίων θελημάτων.

Τοῦ αὐτοῦ. Βίαν δὲ ἐκάλεσε τὴν τοῦ σώματος καταπόνησιν· ἣν ἑκουσίως ὑπομένουσιν v. 16. p. 218. a.
οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ, ἐν τῇ ἀρνήσει τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ τῆς κατὰ τὸ σῶμα
ἀναπαύσεως· ὥστε εἴ τις βούλοιτο ἁρπάσαι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, γενέσθω βιαστὴς καθ'
ἕκαστον πρᾶγμα.

Ἀνεπιγράφου. Ὅρα πῶς διὰ μικρᾶς φωνῆς, μεγάλην ἐδήλωσε τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάστα- v. 23. p. 224. a.
σιν· καὶ ὅτι ὁ μὲν ἐν ὕψει ἦν καὶ ἐν φωτὶ, ὁ δὲ ἐν χάει βαθεῖ καὶ ἐν σκότει· διὰ ταῦτα ὡς
μὲν ἐν βάθει ὢν, ἀνακλᾷ τὴν κεφαλὴν· καὶ ἐπαίρει τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ὕψος, καὶ οὕτως
ὁρᾷ τὸν Λάζαρον· ὡς δὲ ἐν σκότει τυγχάνων, ὁρᾷ τὸν ἐν φωτὶ ὄντα οὐχ ὁρῶντα αὐτόν.

Βασιλείου. Ἔνδον ἔχων τὴν αἰτίαν καταφρύσσουσαν αὐτὸν τῷ δίψει, ὡς οἱ ἐμπαθῶς v. 24. p. 224. b.
ζῶντες οἰκεῖον ἔχουσι τὸ τῶν παθῶν πῦρ.

Φωτίου. Οὐκ οἶδε σύνοδον ἀλλήλων πλεονεξία καὶ φιλανθρωπία· μακρὰν ἀπέχει ἀνὴρ v. 31. p. 228. b.
ἐλεήμων τῆς τῶν πολυτούντων μισαδελφίας· διὰ τοῦτο, καὶ μέγα χάσμα ἐστήρικται μεταξὺ
γεέννης καὶ βασιλείας.

Ἀνεπιγράφου. Νῦν δὲ ἀνακεφαλαιωσώμεθα τὰ ῥηθέντα· τοῦ μὲν δὴ πλουσίου τὴν ὑπερ- v. 26. p. 229. a.
ηφανίαν αὐτὸς ὁ λόγος ἀπέδειξε, καὶ τὸ πρᾶγμα κατηγόρησε, καὶ οὐδὲν δεῖται ζητήσεως·
τὸ δὲ τοῦ πτωχοῦ, ὅτι καλός τε ὢν καὶ ἀγαθὸς ἔπασχε ταῦτα, οὐκ αὐτόθεν δῆλον, ἀλλ'
ἐκ τῶν ὕστερον ἐπηκολουθηκότων, ὅτι παρακλήσεως ἐτύγχανεν, ἐν κόλποις Ἀβραὰμ ἀναπαυ-
όμενος, ὅπερ οὐ δυνατὸν ἐπὶ φαύλου καὶ ἀλλοτρίου τῶν Ἀβραὰμ τρόπων γενέσθαι· τὸ γὰρ
ὅμοιον συνάγεται πρὸς τὸ ὅμοιον· οὐδ' ἂν ὑπεδέξατο κόλπος Ἀβραὰμ τοῦ πιστοῦ καὶ δι-
καίου τὸν ἄπιστον καὶ ἄδικον, οὐδὲ εἰ μυριάκις πτωχὸς ἦν· καὶ ἔτι τῶν περὶ Λαζάρου εἰρημέ-
νων ἔπασχε χαλεπώτερα· μακροθυμεῖ δὲ ὁ θεὸς ἐφ' ἑκατέροις· τῷ μὲν, ὑπερτρυφῶντι· τῷ δὲ,
ὑπεροδυνωμένῳ· καὶ οὔτε τῷ πλουσίῳ τὴν κατ' ἀξίαν δίκην αὐτόθεν ἐπετίθει, οὔτε τῷ πέ-
νητι τὴν ἀμοιβὴν· ἀλλ' εἰς ὑστέρας ἀνταποδόσεις, ἐφύλαττε τὰ πράγματα· τούτῳ δὲ χρὴ
καὶ παραδείγματι χρωμένους, θαῤῥεῖν· ἐπειδὰν καὶ ἄδικος ἐντρυφᾷ· καὶ κακοπαθῇ δίκαιος,
μή τε ἀπεῖναι νομίζειν τὸν ἐπόπτην θεὸν, καὶ μή τε ἀμελῶς ἔχειν περὶ τὰ πραττόμενα· οἷα δὴ
πολλῶν δυσσεβῶν ἔννοιαι καὶ μὴ πρέποντα περὶ θεοῦ διανοουμένων· οὐ γὰρ μικροψύχως τὰ
θεοῦ ζητητέον· οὐδὲ ὀξείας καὶ κατεσπευσμένας τὰς ἀνταποδόσεις ἀπαιτητέον, ἐπεὶ μὴ βρα-
χείας μόνον ζωῆς τῆς ἡμετέρας βασιλεύει θεὸς, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος αἰῶνος, καὶ ἐν ἀπεί-
ρῳ τῷ μέλλοντι τὰ κατ' ἀξίαν ἀντιμετρήσει· καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν μέν τοι παραβολὴν θεωροῦντες, ὅσον μὲν κάρπιμον ἐκ τοῦ λόγου καὶ
ὠφέλιμον, δρεψώμεθα· ὅσα δὲ βαρύτερα, τούτων μὴ σφόδρα ἐξέτασιν ποιώμεθα· πολλὰ γὰρ
ἄν τις ἀγνοήσειε περὶ πραγμάτων ἀοράτων, ἀκούσας τοῦ κυρίου λέγοντος, ὧν ἡμῖν δύσκο-
λος ἡ κατάληψις, καὶ μάλιστα εἰ πρὸς ἀκρίβειαν ἐξετάζοιμεν· οἷον φέρε εἰπεῖν, τίς ἰδέα
ψυχῆς, ὅτι καὶ δάκτυλος αὐτῆς λέγεται καὶ γλῶσσα; τί δὲ ὕδωρ, ὅπερ ἂν ψυχῆς καταψύ-
ξειε γλῶσσαν; τίς δὲ ἡ πρὸ κρίσεως βάσανος; δῆλον γὰρ ὅτι πρὸ κρίσεως ἦν τὰ πράγμα-

τα (1), ὁπότε ὁ πλούσιος ἱκετεύει τὸν Ἀβραὰμ ἵνα πέμψῃ Λάζαρον πρὸς τοὺς ἀδελφούς· κἀκεῖνος, φησὶν, ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, ὡς δηλαδὴ κόσμου συνεστῶτος ἔτι, καὶ Μωσέως ἀναγινωσκομένου καὶ προφητῶν· ταῦτα δὴ πεφεισμένην ἐχέτω τὴν ζήτησιν, διὰ τὸ δυσέφικτον· καὶ τοσοῦτον εἰρήσθω περὶ αὐτων, ἵνα μὴ παντάπασιν ἀποσιωπῶμεν· ἀλλὰ τὰ καταφανέστερα λέγωμεν, ὡς μέλη μὲν οὐκ ἔστι ψυχῆς σωματικὰ, ἀλλὰ δυνάμεις αἱ τούτοις ἀνάλογον ἔχουσαι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ ζῶντος ἀνθρώπου, ὀφθαλμὸς ἐντολῇ Θεοῦ φωτιζόμενος, τουτέστι τὸ γνωστικὸν τῆς ψυχῆς, εἰς ὅπερ ὁ διὰ τοῦ λόγου φθάνει φωτισμός· ὕδωρ δὲ ψυχὴν φλεγομένην τὸ καταψύχον, ἡ τῆς πολλῆς ὀδύνης ἄνεσις· ὅπερ ὁ ἀναίσθητος πλούσιος ἐζήτει παρὰ τοῦ μὴ ἐλεηθέντος ὑπ' αὐτοῦ πένητος, οὐδὲν ὀφείλοντος αὐτῷ· διόπερ οὐδὲ δοῦναι οἷός τε ἦν, οὐδὲ εἰ μάλιστα ἐβούλετο· ἔνθα γὰρ ἡ τῶν κατ' ἀξίαν ἀντίδοσις, οὐδὲν ἀπὸ χάριτος γίνεται· ἔστι δὲ χάρις μὲν ἐπὶ τῆς παρούσης ζωῆς· κρίσις δὲ, μετὰ ταύτην· τὸ δὲ περὶ τῆς κρίσεως ζήτημα, πῶς ἂν πρὸ ταύτης ὁ πλούσιος ἐν βασάνοις εἴη, διδάσκειν ἔοικε τὴν τῶν ἐν κόσμῳ τερπνῶν ἀποστέρησιν, ἱκανὴν αὐτόθεν ἤδη κολάσαι τὴν ἐν τούτοις πρότερον ὑπερτρυφῶσαν ψυχὴν, ἣς μειζόνως ἔτι ψυχήν τε καὶ σῶμα ὀδυνήσει, ἡ τῶν μελλόντων μεγάλων ἀγαθῶν στέρησις· περὶ ἧς ὁ κύριος εἴρηκεν, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ὅταν ὄψεσθε τοὺς πατριάρχας καὶ προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω· ἱκανὸν γὰρ καὶ αὐτόθεν ἤδη βασανίσαι καὶ συμφλέξαι ψυχὴν, τὸ μή τε τῶν ἰδίων ἀπολαύειν τερπνῶν τῶν κάτω τούτων καὶ περὶ γῆν, μή τε τῶν καλλιόνων εὐπορεῖν· ἀλλ' οἷς μὲν ἐπεστήρικται, ταῦτα ὑφαιρεῖσθαι καθάπερ ὑποβάθραν τινὰ, ὡς μηκέτ' ἔχειν ἐπερείδεσθαι· οἷς δ' ἐπαναπαύεσθαι καιρὸς ἦν, ταῦτα αὐτῷ μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ γινωσκομένων καὶ ὁρωμένων αὐτῶν ἀποστερεῖσθαι· ἑώρα γοῦν τὸν Λάζαρον οὗτος, ἑώρα δὲ καὶ τὸν Ἀβραὰμ, εἰ καὶ μακρόθεν, χάσματος μεταξὺ διείργοντος, καὶ τούτῳ κωλυομένης τῆς ἐπιμιξίας.

## CAP. XVII.

v. 10. p. 232. a. Μάρκου μοναχοῦ. Μᾶλλον δὲ πᾶσαν ἐντολὴν ὀφειλομένην δεῖξαι θέλων ὁ κύριος, τὴν δὲ υἱοθεσίαν ἰδίῳ αἵματι τοῖς ἀνθρώποις δεδομένην, φησὶν, ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν· τὸ γὰρ ὀφειλόμενον, ἐποιήσαμεν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι μισθὸς ἔργων ἡ βασιλεία οὐρανῶν, ἀλλὰ χάρις δεσπότου, πιστοῖς δούλοις ἡτοιμασμένη· οὐκ ἀπαιτεῖ δοῦλος ὡς μισθὸν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' εὐαρεστεῖ ὡς ὀφειλέτης, καὶ κατὰ χάριν ἐκδέχεται.

p. 232. b. Ἀνεπιγράφου. Διῆγε καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἔξω τῆς τῶν οὐρανῶν πόλεως, διὰ τὴν παρὰ φύσιν ἁμαρτίαν, καὶ πόῤῥω Θεοῦ διὰ ταύτην ἵστατο· ὁ δὲ κύριος πᾶσαν ἐθεράπευσεν, εἰ καὶ ἰουδαῖοι μὴ ἐπίστευσαν δι' ἀγνωμοσύνην, εἰ μὴ μόνος ὁ ἀλλογενὴς λαὸς τῶν ἐθνῶν.

v. 26. p. 234. b. Μακαρίου. Ἀλλ' ἐμφιλοχωρητέον ἔτι τῇ κατὰ τὸν Νῶε ἱστορίᾳ· εἶπε τῷ Νῶε ὁ Θεὸς, ποιῆσαι κιβωτόν· οὗτος πιστεύσας, ἐποίησεν· ἐνέστη ἡ ἡμέρα τοῦ κατακλυσμοῦ· ἤνοιξεν οὗτος τὰς θύρας τῆς κιβωτοῦ· καὶ ἔστη συσχεθεὶς πάντοθεν· δεόμενος τοῦ Θεοῦ, οὔτε γὰρ τῇ ἰδίᾳ φύ-

(1) Immo hinc argumentum contrarium iure sumitur; nempe quod mortem statim subsequatur animae iudicium.

σοι τὰ πετόμενα εἰς τὰ ὕψη ὄρνεα συναγαγεῖν ἠδύνατο, οὔτε τὰ θηρία, οὔτε τὰ ἑρπετά· ἀλλ' ὅτε προσέσχεν ἄνω, καὶ τὸν νοῦν ἔπεμψε πρὸς τὸν θεὸν, τότε ὁ κύριος ὑπήκουσεν αὐτοῦ, λέγων ὃ σὺ οὐκ ἠδύνασο τῇ φύσει ποιῆσαι, ἐγὼ ποιῶ· μόνον ὅτι προσέσχες μοι, καὶ τὸν νοῦν σου ἐνεπίστευσάς μοι, ἰδοὺ ὄψει δεξιὰν θεοῦ· καὶ εὐθέως ἀγέλαι τῶν ζώων πάντων ὡς ποίμνια πρὸς τὸν δίκαιον ἤρχοντο, καὶ κατεφίλουν αὐτὸν λοιπὸν, καὶ ἤθελον ὅλα εἰσελθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐπετράπησαν, εἰ μὴ δύο, δύο· καὶ ἑπτὰ, ἑπτά· οὕτως καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ λυομένου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς παρερχομένης, πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης καὶ ὅλος ὁ Ἀδὰμ συνάγεται κατενώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ οἱ δίκαιοι διακεκριμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν· οὗτοι κάλλη ἐπουράνια, καὶ ἐνδύματα ἔνδοξα εἰσὶν ἠμφιεσμένοι, καὶ ἀνεῳγμένων τῶν θυρῶν, εἰσέρχονται εἰς τὸν νυμφῶνα· καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ θέλουσι συνεισελθεῖν καὶ συνευφρανθῆναι τῷ κυρίῳ· ἀλλ' οἱ ἄγγελοι ἀποκλείουσιν αὐτοῖς τὰς θύρας τοῦ μὴ εἰσελθεῖν· καὶ ἀπέρχονται εἰς γέενναν πυρός· μακάριοι οὖν, ὅσοις ἀπὸ τοῦ νῦν ἠνοίγησαν αἱ θύραι τῆς καρδίας, καὶ εἰσέρχονται εἰς θύρας οὐρανοῦ, ὅτι ἐκεῖ οὐκέτι τίς δύναται ἀποκλεῖσαι ὅπου θεὸς ἤνοιξεν.

## C A P. XVIII.

Ἀστερίου. Τὸν περὶ τῆς προσευχῆς λόγον ἐν δυσὶ παραβολαῖς κατέκλεισε· τὸ μὲν εὐτόνως v. 10. p. 256. b. προσεύχεσθαι, διὰ τοῦ κριτοῦ καὶ τῆς χήρας διδάξας ἡμᾶς· τὸ δὲ μετ' εὐλαβοῦς γνώμης, διὰ τοῦ φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου.

Ἀνεπιγράφου. Πολλὰ μὲν οὖν τὰ τῆς φιλαυτίας βλαστήματα, οἴησις, ἀλαζονεία, κενοδο- p. 258. a. ξία, ὀλεθριώτερον δὲ πάντων ἡ ὑπερηφανία, ἀθέτησις οὖσα θεῷ· ὅταν γάρ τις οὐ θεῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιγράφηται τὰ κατορθώματα, ἀντίθεος ἢ ἀρνησίθεος· τοῦτο τοίνυν τὸ πάθος, ᾧ ὁ κύριος ἀντιτάσσεται ὡς ἐχθρὸς ἐχθρῷ, θεραπεύειν διὰ τῆς παραβολῆς ἐπαγγέλλεται· καὶ δείκνυσιν ὅτι ἡ δικαιοσύνη τἆλλα θαυμαστή τις οὖσα, καὶ πλησίον θεοῦ ἱστῶσα τὸν ἄνθρωπον, ὅταν τὴν ὑπερηφανίαν προσλάβηται, εἰς τὰ κατώτατα αὐτὸν ἀπορρίπτει, καὶ δαίμονα ποιεῖ τὸν τέως ἰσόθεον· ἔοικεν οὖν τὰ ῥήματα τοῦ φαρισαίου ἐξ ἀρχῆς μὲν εὐγνώμονός τινος ἀνθρώπου λόγοις· ὁ θεὸς γάρ φησιν εὐχαριστῶ σοι· τὰ δὲ ἐφεξῆς, ἀπονενοημένου· τῇ γὰρ ἰσχύϊ προσάπτει τὰ κατορθώματα· τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους κατακρίνειν, πῶς ἐστιν ἀνθρώπου εἰδότος ὡς παρὰ θεοῦ ἔχει; εἰ γὰρ λαβών φησιν ἔχεις, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; εἰ χάριτι ἔχεις τὰ ἀλλότρια, τί τοὺς ἄλλους ἐξουθενεῖς; καὶ οὐ λογίζῃ ὅτι καὶ σὺ ὅσον ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει γυμνὸς εἶ; ἐπισημαίνεται δὲ ὁ κύριος καὶ διὰ τοῦ, σταθεὶς, τὸ τοῦ φαρισαίου ἀταπείνωτον· τοῦ μὲν γὰρ ταπεινόφρονος, καὶ τὸ ὁρώμενον, ταπεινόν· οὗτος δὲ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ στάσει, τὴν ἔπαρσιν ἐπεσήμαινεν· ἀκολούθως δὲ πρότερον ἀπαριθμεῖται, ἃ οὐκ ἔστι· καί τότε καταλέγει, ἅ ἐστιν· ἡ γὰρ ἄρσις τῆς κακίας, θέσις ἐστὶ τῆς ἀρετῆς· εἰπὼν τοίνυν οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποί· καὶ τὴν ἔκκλισιν τοῦ κακοῦ παραστήσας, τότε τὴν ποίησιν τοῦ καλοῦ εἰσάγει· φήσας, νηστεύω δὶς τῆς ἑβδομάδος, ἤγουν δευτέραν καὶ πέμπτην· οὕτω γὰρ οἱ φαρισαῖοι ἐνήστευον, καὶ ἀποδεκατῶ τὰ ὄντα· ὅρα δὲ, οὐκ εἶπεν, οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ πολλοὶ, ἅρπαξ, μοιχὸς, οὐδὲ γὰρ ἄχρι ῥήματος ἠνέσχετο διαβεβλημένον ὄνομα τῷ ἑαυτοῦ προσώπῳ μοναδικῶς προσάψαι, ἀλλὰ πληθυντικῶς τοῖς ἄλλοις ταῦτα προσέρριψεν, εἰρηκὼς, ἅρπαγες, μοιχοί· πρὸς μὲν οὖν τὸ τῆς μοιχείας πάθος, καταλλήλως τὴν νηστείαν ἀντιλαζονεύσατο· κό-

ρος γὰρ, πατὴρ ὕβρεως· καὶ ἡ λαγνεία, ἐν πλησμονῇ· πρὸς δὲ τὸ, ἅρπαγες καὶ ἄδικοι,
τὸ ἀποδεκατῶ ὅσα κτῶμαι, προσφυῶς ἀντέταξε· τοσοῦτον γάρ φησιν ἀπέχω τοῦ ἀδικεῖν, ὥςε
καὶ τὰ ἐμαυτοῦ προσδίδωμι· ἡ δὴ δεκάτωσις, δοκεῖ μὲν ἅπαξ παρὰ τοῦ νόμου διαγορεύεσθαι·
τοῖς μέν τοι βαθέως τῷ δευτερονομίῳ ἐγκύπτουσι, τρεῖς δεκατώσεις εἰσήγηνται.

p. 238. b. Κασσιανοῦ. Λοιμός ἐςιν ἡ ὑπερηφανία, οὐ μέρος τῆς ψυχῆς ἀλλὰ πᾶσαν αὐτὴν διαφθεί-
ρουσα, καὶ τῶν μὲν ἄλλων παθῶν ἕκαςον τὴν ἀντικειμένην αὐτῷ ἀρετὴν νικῆσαι φιλονεικεῖ·
καὶ ἐκ μέρους ἐπισκοτεῖ τῇ ψυχῇ· τὸ δὲ τῆς ὑπερηφανίας πάθος αὐτὴν ταράσσει· σκόπει γὰρ
ἡ γαςριμαργία τὴν ἐγκράτειαν διαφθείρει, ἡ πορνεία τὴν σωφροσύνην, ὁ θυμὸς τὴν πραό-
τητα, τὰ ἄλλα πάθη τὰς ἀντιζύγους ἀρετάς· ἡ δὲ τῆς ὑπερηφανίας κακία ὅλην τὴν ψυ-
χὴν καταστρέφει, ἐπὰν κατάσχῃ αὐτήν· καὶ μάρτυς τούτου ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος, ὁ ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ διὰ ταύτην πεσὼν, ἡμεῖς δὲ ταύτην φευξόμεθα· ἐπιλέγοντες ἑαυτοῖς τὸ τοῦ ἀποςό-
λου, ὅταν τι κατορθώσωμεν, τὸ οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί· καὶ τὸ ὑπὸ
τοῦ κυρίου εἰρημένον, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου,
ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον. καὶ πάλιν, οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος· καὶ τί ἔχεις
ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἰδίοις ἐπαιρόμε-
νος; οὐ γὰρ ἡ φύσις ἑτέρωθεν τὸ εἶναι ἔχει, ἀναγκαίως καὶ τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα ἐκεῖθεν
ἐπάγεται· πᾶν τὸ μὴ ἀγένητον, οὐκ αὔταρκες· τὸ δὲ μὴ αὔταρκες, χρῇζον ἐςὶ τῆς τοῦ ἀγε-
νήτου καὶ αὐτάρκους βοηθείας· ἓν δὲ τῶν γενητῶν ἐςι καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· οὐκ ἄρα αὐ-
τάρκης, ὅθεν καὶ ἐπιδεής ἐςι τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας· ἧς ἄνευ ἐνεργῆσαί τι τῶν κρειττόνων,
οὐχ' οἷος τέ ἐςι· διὸ χρὴ τὸν εὖ πράττοντα, τῷ τῆς ἰσχύος χορηγῷ ἀνατιθέντα τὸ κατόρθωμα,
λέγειν· οὐκ ἐγὼ τάδε ἔπραξα, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί· τῷ γε μὴν ἑαυτῷ ἐπιγρά-
φοντι τῶν κατορθωμάτων τὴν αἰτίαν, καὶ κατεπαιρομένῳ τῶν ἀδελφῶν ὡς ἀμελῶν, διὰ τοῦ
Παύλου ὀνειδίζων ὁ Χριστὸς ἐπιφθέγγεται· τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλα-
βες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ὁ φίλαυτος φαρισαῖος, καὶ ταῦτα
ἐφ' ἑαυτῷ σοβαρευόμενος, ηὔχετο· ὁ δὲ τελώνης, ἐν τίσιν; ἄκουε πάλιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ
λέγοντος· καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν ἑστὼς κ. τ. λ.

v. 23. p. 247. b. Ἀνεπιγράφου. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσεν ὡς χρὴ ἀποθέσθαι τὰ χρήματα, ἐλυπήθη· ἐτάθη γὰρ
τὸν νοῦν ὑπὲρ δύναμιν· καὶ ὡς κάλως ἐῤῥάγη, ὅτι ἀτονωτέρα ἦν ἡ προαίρεσις, καὶ ἀσθενέ-
στερον διέκειτο. λέγει δὲ τὸ ἐπιτακτικὸν ῥῆμα ὁ εὐαγγελιςὴς, ὅτι ἦν σφόδρα πλούσιος· ἵνα
δείξῃ τὴν αἰτίαν τῆς λύπης· μὴ ἀνασχόμενος γὰρ ἀποθέσθαι τὴν πολλὴν ἐκείνην περιουσίαν,
ἀπῆλθε λελυπημένος.

v. 24. p. 249. a. Τοῦ αὐτοῦ. Τοιοῦτον καὶ τὸ κυρίου· δυσκόλως γάρ, φησιν, οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες, εἰς
τὴν βασίλειαν εἰσελεύσονται, ἐπειδὴ οὐ δύνανται ὡς μὴ ἔχοντες εἶναι· ἀλλὰ πεποίθασιν ἐφ'
οἷς ἔχουσι, οἳ οὐδὲ δύνανται ἀποθέσθαι ταῦτα· διὸ καὶ ἄβατος αὐτοῖς ἡ βασιλεία· τάχα δὲ
δύο εἰσάγει τάγματα ὁ κύριος· καὶ τοῖς μὲν ἔχουσι τὰ χρήματα, τὸ δυσχερὲς τοῦ κατορ-
θώματος ἔδωκε· τοῖς δὲ ἠλπικόσιν ἐπὶ πλούτῳ, τὸ ἀδύνατον.

p. 250. a. Νικήτου τοῦ παφλάγωνος. Καρδιακῇ γὰρ διαθέσει τῷ ἀργυρίῳ προσπεπερονημένης αὐτῷ
τῆς ψυχῆς, καί τινα τρόπον προσκεκολλημένης, καὶ ἓν γενομένης ἐπὶ αὐτῷ, οὐκ ἐβούλετο
εὐχερῶς τοῦ φιλουμένου διασπᾶσθαι, εἰ μὴ μετὰ μείζονος πόνου· ὥσπερ καὶ μελῶν σώματος
βιαίως ἀφαίρεσις γίνεται διαιρουμένης συμφυΐας.

Ἀστερίου. Ἕτερος οὗτος ἐστὶν ὁ τυφλὸς, παρὰ τὸν ἐκ γενετῆς, οὗ Ἰωάννης μέμνηται (1)· ἐκεῖ- v. 35. p. 251. a.
νον θεασάμενος ὁ σωτὴρ, ἔστη, καὶ πρὸς τὴν θεραπείαν ἕτοιμος ἦν, θεραπείαν ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ τέχνης κρείττονα· ἰατρικὴ μὲν γὰρ καὶ ὁ κατ' αὐτὴν λόγος, ἐκείνοις τῶν νοσημάτων ἐπιβάλλει τὴν θεωρίαν, ὅσα τῆς φύσεως ἀπαρτισάσης τὸ ζῶον· καὶ εἰς φῶς προαγαγούσης χρόνοις ὕστερον κατά τινας περιστάσεις ἐπισυμβαίνει· τῆς δὲ συντεχθείσης τῷ σώματι λώβης οὐκ ἐπαγγέλλεται θεραπείαν· ἀλλ' οὐδὲ πάντων παθῶν τῶν εἰς ὕστερον συμβαινόντων· οὔτε γὰρ ἠκρωτηριασμένοις μέλη ἀνεσώσατο, οὔτ' ἄλλό τι παραπλήσιον θεραπεύειν ἀναδέχεται· διόπερ οἱ μαθηταὶ τότε τὸ πάθος κατελεήσαντες, καὶ βλέποντες ἄνθρωπον τῆς καλλίστης ἡδονῆς τοῦ φωτὸς μὴ γευσάμενον, τὴν αἰτίαν ἐπυνθάνοντο· ἀλλ' οὐκ ἐπιστημόνως προσῆγον τὴν ἐρώτησιν· οὔτε γὰρ ἂν ὑπὲρ τῶν πατέρων οὐδενὸς ὢν ἔνοχος ὁ παῖς κατεγνώσθη, οὔτε μὴν ἰδίων πλημμελημάτων, ὁ μήπω προελθὼν εἰς τὸν βίον ἀπέτισε δίκας· ὁ δὲ Χριστὸς τὸ πάθος φησὶ τοῦ τυφλοῦ, οὐχ' ἁμαρτημάτων ἐστὶν ἀντίδοσις, ἀλλ' ἑτοιμασία μελλούσης οἰκονομίας, ἄλλά τε διαπραττούσης, καὶ ὅπως ὁ κτίστης τῶν ὅλων μετὰ τὴν πρώτην ποίησιν εὕρῃ καὶ νῦν τοῦ δημιουργεῖν ἀφορμὰς, ἐκ δὲ τῶν μερικῶν, καὶ τὸ καθόλου πιστώσηται· ἀνθρώπου γὰρ μέρος καὶ μέρος τὸ κάλλιστον, οὐκ ἂν ἐποίησεν ἄλλος, εἰ μήγε ὁ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ γένους τὴν δημιουργίαν ἐπιδεδειγμένος· αὐτουργεῖ γοῦν τὴν θεραπείαν ὁ κύριος· οὐ λόγῳ μόνον ὥσπερ πολλαχοῦ, ἀλλὰ καὶ στόματι, καὶ χειρὶ, καὶ ἄλλῃ προνοίᾳ, ἵνα διὰ πολλῶν πραγμάτων τὴν πίστιν τοῖς ἀπίστοις ἐνεργάσηται· πτύει δὲ, καὶ πηλὸν ποιεῖ· τῇ μὲν γῇ συγχρώμενος, ἵν' ὅθεν τὸ ὅλον κατ' ἀρχὰς ἐπλάσθη ζῶον, καὶ τὸ μέρος δείξῃ πλαττόμενον· σιάλῳ δὲ παριστῶν, ὡς τῇ δυνάμει τοῦ στόματος αὐτοῦ ὁ λόγος πάντα κατώρθωσεν· εἰ δὲ καὶ τοῦτο συνιδεῖν ἐθέλοις, ἵν' εὐλαβεῖσθαι παρασκευάσῃ τοὺς μέλλοντας μικρὸν ὕστερον τοῖς πτύσμασιν ὑβρίζειν αὐτὸν, εἰ καὶ τὸ τῶν μαινομένων θράσος μεῖζον ἦν καὶ προνοίας πάσης καὶ διορθώσεως· ὁ δὲ Σιλωὰμ, τὴν δι' ὕδατος σωτηρίαν ἡμῖν προοιμιάζεται ἣν πᾶσιν ὁ ἀπεσταλμένος ἡμῖν ἐχαρίσατο Σιλωάμ· τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς βλέπομεν, ὅταν τῷ μυστικῷ καθαρθώμεθα ὕδατι· τότε μὲν οὖν ὀφθαλμοὶ ἐκτίσθησαν αὐτοσχέδιοι, ἵνα τὰς μικροπρεπεῖς ἐννοίας, τὰς ἐκ τῆς σαρκὸς ἐγγινομένας ἡμῖν περὶ τοῦ μονογενοῦς, ἀποθώμεθα· καὶ τῇ μεγαλουργίᾳ τῶν γινομένων, τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντες πᾶσαν ταπεινὴν ὑπόληψιν καὶ χαμαίζηλον, γνωρίσωμεν ὅτι τὸ μακάριον φῶς καὶ κάλλος τῆς θεότητος, ὀστράκινον σκεῦος ἐδέξατο, διακονοῦν ἡμῖν κατὰ τοὺς λύχνους τὴν λαμπηδόνα· οὐδὲν δὲ τοὺς ἀγνώμονας καὶ ἀχαρίστους ἰουδαίους ἦγεν εἰς συναίσθησιν, οὐ λόγος, οὐ πρᾶξις, οὐ θαυματουργήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα πρὸς σωτηρίαν παρακαλοῦντα αὐτοὺς, πᾶσι τρόποις ἀφανίζειν ἐπεχείρουν, εἰ καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον αὐτοῖς ἡ κακουργία περιετρέπετο· ὅσῳ γὰρ ἠπίστουν, καὶ προσερωτῶντες ἀνατρέπειν ἐσπούδαζον, τοσούτῳ πλέον ἐβεβαιοῦτο ἡ ἀλήθεια· πρώτη αὐτοῖς πολυπραγμοσύνη, εἰ αὐτὸς οὗτος ἐστὶν ὁ τυφλός· δευτέρα εἰ ἐκ γενετῆς ἦν τυφλὸς· καὶ ὁ ἰαθεὶς, τὸν σώσαντα ἐβόα· καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τὴν χάριν ἀντεδίδου τῆς ἰάσεως· ἀπίστων πατέρων ὅμοιοι παῖδες· καὶ γὰρ καὶ οἱ τεκόντες ἐκ πολέμων παρ' ἐλπίδας ἐσώζοντο· καὶ τὸ διδόντι τὴν σωτηρίαν ἠπίστουν· ἐτρέφοντο τροφαῖς ὑπερβαινούσαις τὴν φύσιν, καὶ τῶν λιμωττόντων

(1) De caeco nato confer sis homiliam Asterii nostri apud Combefisium Auctar. T. I. Etenim eius aliquot loci infra recitantur.

πάλιν ἦσαν ἀχάριστοι· ὄντως κληρονόμοι καὶ αὐτοὶ τῆς τῶν πατέρων ἀγνωμοσύνης· οὐ ῥάβδου καρύϊνης εἰς ἐπιστασίαν, ἀλλὰ σιδηρᾶς χρῄζοντες.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις· ὅτι δὲ ὁ τυφλὸς οὗτος, ἕτερος παρὰ τὸν ἐκ γενετῆς, δῆλον μὲν καὶ ἑτέρωθεν, μάλιστα δὲ ἐντεῦθεν· ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἐξιὼν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἐθεράπευσε· τοῦτον δὲ, ἐγγίζων εἰς Ἱεριχώ· κἀκεῖνον μὲν, οὐ παρακληθεὶς τῷ ἐκπτύσματος πηλῷ καὶ τῷ τοῦ Σιλωὰμ ὕδατι, ὠμμάτωσε· τούτῳ δὲ ἱκετεύσαντι, τὸν λύχνον τοῦ σώματος ἐσβεσμένον ἀνῆψε, λόγῳ μόνῳ χρησάμενος· ἐν δὴ τῷ ὀφθαλμῷ μικρᾷ μορίου καὶ μέλους περιγραφῇ, τὴν παντοδύναμον καὶ ποικίλην τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἔςι κατόψεσθαι, τοσαύτην ἐπιδειξαμένου τὴν φιλοτιμίαν τῆς τέχνης· πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῷ χάρις τὶς ἐπικέχυται· καὶ ἔςιν ἁπαλώτατός τε καὶ ἄσαρκος, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐν τῷ τρυφερῷ τὸ στερεὸν ἔχων, καὶ ἐν τῷ μαλακῷ τὸ διατεταμένον· καὶ ποικίλως διήνθισται ταῖς χρόαις· τὸ γοῦν μέσον αὐτοῦ, τὴν περιγραφὴν ἔχει τοῦ μέλανος· καὶ ταύτην οὐδ' ὅλου μονοειδῆ, ἀλλὰ ποικίλοις τισὶ κύκλοις συνδεδεμένην· τοῦ κέντρου μὲν αὐτοῦ καὶ μέσου τὸ βαθύτερον ἔχοντος· τῆς δὲ ἔξω περιφερείας, πρὸς τὴν ξανθοτέραν κατὰ μέρος ἀπολληγούσης βαφήν· ταύτην ἔξωθεν τὸ λευκὸν περιβέβληται ςιλβὸν καὶ διαυγές· οὐκ ἄκρατον ἔχον τὴν λευκότητα ἀλλ' ἐν κρυςαλλοειδεῖ τινὶ καὶ διαυγαζούσῃ πεποιημένον τῇ μορφῇ· τὸ ἐρυθρὸν κεῖται περὶ τὴν κόρην, ἵνα τῷ λευκῷ καὶ τῷ μέλανι κεράσῃ τὴν χάριν· ἐπὶ τούτοις οὕτως ἐςὶ διαυγὴς καὶ λεῖος ἐν τῇ πυκνότητι, ὥστε καὶ τὰς τῶν ἐγγιζόντων εἰδωλοποιεῖν μορφάς· καὶ οἷον εἰς κάτοπτρον ἀκριβὲς ἐντυποῦσθαι τοὺς χαρακτῆρας· καὶ τὸ μέσον τοῦ κύκλου διὰ τοῦτο προσηγόρευται κόρη, ὡς ἀεὶ τὴν μορφὴν τῷ καταντικρὺ βλέποντι παραδεικνύον ἀνθρωπίνην· εἰς ἀλλήλους γ' οἱ ἄνθρωποι βλέποντες, ἀλλήλων γίνονται κάτοπτρα· θαύματος οὖν ἄξιος ἐν τοῖς κτίσμασιν ὁ ὀφθαλμός· οὗτος καὶ Θεόν μοι διερμηνεύει, πᾶσαν καταμανθάνων τὴν κτίσιν, καὶ δι' αὐτῆς τὸν τεχνίτην ἐπιδεικνὺς, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἑρμηνεύων τῇ ψυχῇ τὰ ἀόρατα· διὰ τοῦτον ἄλλα τὲ τῆς κτίσεως ἔμαθον, καὶ χρωμάτων ποικίλην βαφὴν, σκότους τὲ κατήφειαν, καὶ φωτὸς λαμπηδόνα· ὡς εἴγε ὀφθαλμὸς μὴ ὑπῆρχεν, ἀμάρτυρος ἂν ἡ κτίσις ἐγήρασεν, οὐδενὸς καθορῶντος τὴν ἐν αὐτῇ σωζομένην τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν· διὰ ταῦτην τοίνυν τὴν θαυμαςὴν τῶν ὄψεων κατασκευὴν, ὀφθαλμοὶ καὶ νῦν τῷ τυφλῷ ἀνοίγονται.

## C A P. XIX.

v. 1. p. 252. a. Ἀνεπιγράφου. Τὸ μὲν οὖν τυφλότητος ἴασιν γεγονέναι κατὰ τὴν ὁδὸν, συμφώνως παρὰ τοῖς τρισὶν εὐαγγελισταῖς εἴρηται· ἕνα δὲ τυφλὸν Λουκᾶς τὲ φησὶ καὶ Μάρκος· δύο δὲ ὁ Ματθαῖος· τοῦτο δὲ, οὐδὲν πρὸς διαφωνίαν τῆς ἱςορίας· ἐνδέχεται γὰρ ὅτι τοῦ ἐπιφανεςέρου μέμνηνται οἱ λοιποί· τουτέςι Βαρτιμαίου, τοῦ υἱοῦ Τιμαίου, κατὰ Μάρκον· δήλη μέν τοι καὶ ἡ τιμὴ τοῦ πλήθους, ἣν εἶχον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἐπιτρέποντες τῷ τυφλῷ βοᾷν, ὥσπερ ἐπὶ βασιλέως παρόντος· ὥςε οὐδ' ἂν συνήρατο πρὸς τὴν χριςοκτονίαν ὁ λαὸς, εἰ μὴ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων παρήχθη· βλάπτει γὰρ λαὸν ἐξουσία πονηρά.

Ἀςερίου. Ἱεριχὼ πόλις ἦν τῶν Χαναναίων μετρόπολις, ἣν ποτὲ μὲν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ πολεμῶν καὶ ὀλοθρεύων κατέλαβε, νῦν δὲ ὁ ἀληθινὸς Ἰησοῦς θεραπεῦσαι παραγεγονὼς κατηξίωσε· καὶ ὁ μὲν τυφλὸς ἐφωτίσθη, ὁ δὲ δῆμος ἐπιστώθη· πᾶσα δὲ γλῶσσα τὸν Ἰη-

τοῦν ἐλάλει· καὶ τὸν τυφλὸν ἅπας ὀφθαλμὸς εἶχεν ἀναβλέψαντα, τοῦ θαύματος καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον αὐτοσχέδιον, οὐ λόγοις ἀλλ' ἔργοις ἐκπαιδεύοντα τοὺς μαθητὰς τὴν ἀλήθειαν· πᾶσα μὲν ἀδικία, κακὸν καὶ μίσους ἄξιον· ὁ δὲ τελώνης, ἀνυπέρβλητον, οὐδὲ πρόφασιν ἔχει τῆς ἁμαρτίας εἰς πρόσωπον· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, εὑρίσκεταί τις ἀνάγκη τοῦ κακοῦ καὶ ῥίζα· ἐξ ὧν φύεται τὸ ἀδίκημα· ὁ δὲ τελώνης, θηρίον ἐςὶν ἀπροφάσιςον, λοιμὸς ταῖς λεωφόροις ἐπικαθήμενος, πεπαῤῥησιασμένη βία, ἀνεπιτίμητος ἁρπαγὴ, ἀναίσχυντος πλεονεξίας τρόπος, πραγματεία λόγον οὐκ ἔχουσα, ἀναιδὴς ἐμπορία, ἔσχατος ὅρος κακίας· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριςὸς παραδηλῶν, εἰς παράδειγμα τῶν ἐσχάτων κακῶν, τὰς πόρνας καὶ τοὺς τελώνας ἄγει συνεχῶς· ἐνόσει ταύτην καὶ ὁ Ζακχαῖος τὴν νόσον, πρὶν ἐγγὺς ἔλθῃ τοῦ Ἰησοῦ, μακρῷ τῆς ἀῤῥωςίας τοῦ ἱεριχουντίου τυφλοῦ ὑπάρχουσαν χείρονα· εἴ γε ὁ μὲν, σώματος· ὁ δὲ, ψυχῆς αὐτῆς ἐνόσει τὴν πήρωσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ δῷς ἄλλοις τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ τοῖς ἠδικημένοις τὰ οἰκεῖα ἀποκατά- v. 8. p. 253. a.
ςησον· οὐ γὰρ προσδέχεται Θεὸς ἐλεημοσύνην ἐξ ἁρπαγῆς· καλὸς ὁ τελώνης τῶν καθ' ἑαυτὸν κριτὴς καὶ οἰκονόμος, εἴ τινός τι, φησὶν, ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν, οὐκ ἄλλοις ἄμισθον γὰρ τοῦτο καὶ ἀπρόσδεκτον Θεῷ, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς συκοφαντηθεῖσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ ὁ ἐξ Ἱεριχὼ τῆς Χανανίτιδος; τί κοινὸν Ἀβραὰμ v. 9. p. 254. a.
εἰς γένος καὶ χαναναίοις; ἢ δῆλον, ὡς εἰ καὶ μὴ τῇ σαρκὶ ἦν υἱὸς Ἀβραὰμ, ἀλλὰ τοῖς ἤθεσιν καὶ τοῖς ἔργοις ἅμα τῷ Χριςῷ, τῶν ἐκ σπλάγχνων προελθόντων τοῦ πατριάρχου μακρῷ γνησιώτερος παῖς καὶ γέγονε καὶ ἐπεγνώσθη· οὕτω καὶ ὁ ἀπόςολος, υἱὸν ἐκάλεσε τὸν Ἐλύμαν διαβόλου· καὶ ὁ κύριος, ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐςὲ, τοῖς ἰουδαίοις εἶπε· καὶ ὁ Ζακχαῖος οὖν, ἐπειδὴ τὴν Ἀβραὰμ ἐμιμήσατο πίςιν, ὡς γὰρ ἐκεῖνος κληθεὶς ἀφῆκε τὴν πατρίδα, οὕτως καὶ οὗτος τὸ τελώνειον καὶ τὸν ἐκεῖθεν κατέλιπε πλοῦτον, εἰκότως υἱὸς Ἀβραὰμ ἀνακεκήρυκται, διά τε τὴν πίςιν καὶ τὸ περὶ τὰ χρήματα μεγαλόψυχον, καὶ ἁπλῶς, τὴν τοῦ τρόπου ὁμοιότητα.

Μακαρίου. Καὶ ἐπὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα φησὶ τὰ πρόσκαιρα πιςὸν φανέντα, ἐπὶ πολλῶν v. 17. p. 258. b.
σε καταςήσει ὁ δεσπότης, τουτέςιν ἐπὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Ἐφραίμ. Ἐπειδὴ δὲ γέγραπται τῷ ἔχοντι δοθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δο- v. 26.
κεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, τί ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; μὴ γένοιτο· ἄκουε παραβολὴν περὶ τούτου· οἰκοδεσπότης ἦν ἐν χώρᾳ τινὶ, καὶ εἶχε δύο δούλους, καὶ τρία ζεύγη βοῶν· καὶ ἔδωκεν ᾧ μὲν, τὰ δύο ζεύγη· ᾧ δὲ, τὸ ἓν· καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς· πορευθέντες, ἐργάσασθε ἕως ἔλθω πρὸς ὑμᾶς· καὶ πορευθεὶς ὁ τὰ δύο ζεύγη εἰληφὼς, εἰργάσατο ἐν ταῖς βουσὶ, καὶ ἐπλούτησεν ὁ ἄνθρωπος σφόδρα, καὶ τοὺς βόας καλῶς ἔθρεψεν· ὁ δὲ ἕτερος πορευθεὶς, ἔδησε τοὺς βόας ἐν τῇ φάτνῃ, μηδὲν παραθεὶς αὐτοῖς· καὶ ἀνακλίνας αὐτὸν, ἐκοιμήθη· εἶτα ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, θεάσασθαι αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ ἰδὼν τὴν ἐργασίαν, καὶ τὰ κέρδη τοῦ τὰ δύο ζεύγη εἰληφότος, εὐλόγησεν αὐτόν· μετὰ ταῦτα, παραγίνεται καὶ πρὸς τὸν ἕτερον δοῦλον, καὶ εὑρίσκει αὐτὸν μὲν καθεύδοντα, τοὺς δὲ βόας δεδεμένους ἐπὶ φάτνῃ· καὶ ἐκλείποντας λιμῷ καὶ δίψει εἶπεν οὖν ἐν ἑαυτῷ· ἐὰν ἀφήσω τοὺς βόας μου ἐπὶ τῷ ὀκνηρῷ δούλῳ τούτῳ, ἀπόλλυσιν αὐτούς· ἀφελῶ οὖν τοὺς βόας μου ἀπ' αὐτοῦ, καὶ δώσω τῷ ἐργασαμένῳ καλῶς, καὶ τημελοῦντι τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῷ γὰρ ἔχοντι, δοθήσεται· καὶ πάλιν ὁ κύριος· ἐγὼ μὲν ἀγαθὸς ὢν, ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ ἔδωκα αὐ-

τῷ, ἵνα ἐργασάμενος τὸ ἀγαθὸν, κτήσηται τὴν αἰώνιον ζωήν· αὐτὸς δὲ ἐξουθένωσέ με, καὶ ἀτιμασθήσεται· καὶ ἐν τιμῇ ὢν, οὐδὲ ἐβουλήθη συνιέναι τοῦ ἀγαθῦναι· μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; μὴ γένοιτο.

v. 28. p. 259. a. Βασιλείου. Πλὴν τόπον ἐκ τόπου μεταμείβων ἀόκνως ὁ κύριος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, διετέλει· ἅπαξ δὲ ὑποζυγίῳ, καὶ τοῦτο μόνον ἐπ' ὀλίγον, χρησάμενος φαίνεται· οὐχ' ἵνα τὸ σῶμα διαναπαύσῃ, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἔργοις τὴν προφητείαν σφραγίσῃ.

v. 29. p. 259. b. Ἀναστασίου. Βηθφαγὴ, οἶκος σιαγόνων ἑρμηνεύεται· αἱ σιαγόνες δὲ, εἰς τύπον τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας λαμβάνονται, αἳ τοῖς ἱερεῦσι κατὰ τὸν νόμον ἐδίδοντο· Βηθανία δὲ, οἶκος ὑπακοῆς· Ἱερουσαλὴμ δὲ, ὅρασις εἰρήνης· οἱ δὲ πεμπόμενοι, ἀπόστολοι καὶ προφῆται, ἢ καὶ ἄγγελοι ὑπηρετοῦντες τῷ Χριστῷ πρὸς ἡμετέραν λύτρωσιν· τὸ εἶναι δύο τοὺς ἀποστελλομένους, δηλοῖ τὰς δύο διαθήκας· ἡ δὲ ἀνθρωπώνυμος κώμη, τὸν κόσμον τοῦτον αἰνίττεται, ὃς ἀπέναντι ἐστὶ τῶν ἀποστελλομένων· ἀντίκειται γὰρ ἀληθῶς τοῖς ἀκολουθεῖν καὶ μαθητεύειν θέλουσι τῷ κυρίῳ ἡ τοῦ κόσμου τούτου φιλία, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἡ τοῦ κόσμου τούτου φιλία, ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐστιν· ἡ ὄνος δὲ ἡ δεδεμένη καὶ ὁ πῶλος, τὴν καθόλου τῶν ἀνθρώπων φύσιν αἰνίττεται, ἥ τις καὶ εἰς δύο λαοὺς γνωμικῶς διῃρέθη· τουτέστιν εἰς ἰουδαίους καὶ τὸ νέον τῶν ἐθνῶν λαὸν, οὓς ὁ κύριος βούλεται διὰ τῆς τῶν προφητικῶν καὶ εὐαγγελικῶν ῥημάτων διδασκαλίας, ἢ δι' ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν λυθῆναι τῆς τοῦ κόσμου ματαιότητος καὶ φαντασίας, καὶ πρὸς αὐτὸν ἄγεσθαι.

v. 36. p. 260. a. Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ μὲν οὖν στρωννύειν τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια, τὴν ἠθικὴν δηλοῖ παίδευσιν· τὸ δὲ καὶ κλάδους κόπτειν καὶ ὑποστρωννύειν, τὸ ἐξ ἀπιστίας ὥσπερ ἐξ ἀγριελαίου ἐκκόπτειν, καὶ διὰ πίστεως ὀρθῆς ὑποτάσσειν τῷ κυρίῳ· τὸ βαΐα φοινίκων βαστάζειν, χαρακτηρίζει τὴν νίκην ἣν ὑπὲρ ἡμῶν νενίκηκε· σύμβολον γὰρ νίκης τὰ βαΐα· τὸ δὲ ὡσαννὰ, ἑρμηνεύεται χάρις καὶ δόξα τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ἀμέλει ὁ θεῖος Λουκᾶς, ἐπὶ τούτου, δόξα ἐν ὑψίστοις εἶπε· τὸ δὲ τὸ αὐτὸ λέγειν τούς τε προάγοντας καὶ τοὺς ὄπισθεν ὄχλους, τὴν ὁμοφωνίαν σημαίνει καὶ ὁμολογίαν τῆς εἰς αὐτὸν ὀρθῆς πίστεως τῶν πρὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ πραγματείας, καὶ τῶν μετὰ ταύτην εἰς αὐτὸν ὀρθῶς πιστευσάντων, καὶ διὰ πίστεως καὶ πράξεως καὶ γνώσεως αὐτῷ εὐαρεστησάντων.

v. 42. p. 263. b. Μακαρίου. Ὅτε δὲ ἀνεπλήρωσαν τὸν ὅρον τῶν ἁμαρτιῶν ἰουδαῖοι, καὶ ὑπερεπλεόνασαν, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα τὰς χεῖρας ἐπιβάλλοντες, τότε εἰς τέλος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατελείφθησαν, καὶ ἤρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ προφητεία καὶ ἡ ἱερατεία καὶ ἡ λατρεία, καὶ ἐδόθη τοῖς πιστεύσασιν ἔθνεσιν, ὥς φησιν ὁ κύριος· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

## C A P. XX.

v. 34. p. 266. a. Ἀνεπιγράφου. Σαθρὰν τοίνυν κρηπῖδα ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες οἱ σαδδουκαῖοι, τὴν ἐν τῇ ἀναστάσει σωματικὴν διαγωγὴν, περὶ τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως ἐσφάλλοντο· τῆς κρηπῖδος δὲ διασεισθείσης, συγκατεσπάσθη καὶ τὸ δόγμα· καὶ ἠλέγχθησαν τὸν νοῦν τῶν γραφῶν παρεκδεχόμενοι· οἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς γάμους ἐκδίδονται, διὰ τὸ, βοήθειαν τοῦ

θνητοῦ ἐπινενοῆσθαι τὸν γάμον· ἐκεῖ δὲ τοῦ θανάτου καταργηθέντος, οὐδὲν σωματικὸν ὁρᾶται, ὅτι μὴ δὲ χρεία πληρωθῆναι τὸ λεῖπον.

## CAP. XXII.

Μακαρίου. Ἔτι τὰ κατὰ τὸν ἀμνὸν, μυςήριόν ἐςι ψυχῆς τῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χριςοῦ v. 7. p. 278. b.
λυτρωθείσης ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ σκότους, ἀπὸ τῶν αἰγυπτίων, ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Φαραὼ ὃς ἐπέςησε τῷ ἀνθρώπῳ τοὺς ἐργοεπιςάτας, τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ἀναγκάζοντα αὐτὸν, ἑκόντα καὶ ἄκοντα, ποιεῖν τὰ πονηρὰ αὐτοῦ ἔργα, καὶ τὴν σύνταξιν ἐκπληροῦν τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθείας· οἳ καὶ χωρίσαντες αὐτὸν τοῦ οὐρανίου φρονήματος, κατήγαγον ἐπὶ τὰ ὑλικὰ καὶ γήϊνα καὶ πηλώδη ἔργα· ἐκπεσοῦσα γὰρ τοῦ ἰδίου ὕψους ἡ ψυχὴ, εὗρε βασιλείαν μισάνθρωπον, καὶ ἄρχοντας πικροὺς, τοὺς καταναγκάζοντας αὐτὴν οἰκοδομεῖν αὐτοῖς τὰς τῆς κακίας πόλεις· ἐὰν δὲ ςενάξῃ, τότε τῆς ἀπολυτρώσεως τὴν ἀρχὴν λαμβάνει διὰ τοῦ πνευματικοῦ Μωσέως· καὶ αὐτὴ ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων ἀνθῶν λυτρουμένη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἔαρος, ἡνίκα ἡ γῆ τῆς ψυχῆς ἐξανθεῖν δύναται τοὺς καλοὺς καὶ ἀνθηροὺς κλάδους τῆς δικαιοσύνης, τῶν πικρῶν χειμώνων διελθόντων τῆς ἀγνοίας, τοῦ σκότους, καὶ τῆς πολλῆς πωρώσεως τῆς ἐκ τῶν αἰσχρῶν πράξεων· κελεύει δὲ τότε ἐξ ἑκάςης οἰκίας, πᾶσαν ζύμην παλαιὰν, τὰς πράξεις καὶ τὰ φρονήματα τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τοῦ φθειρομένου· σφαγῆναι δὲ τὸ ἀρνίον καὶ τυθῆναι, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ χρισθῆναι ἐπὶ τῶν θυρῶν· Χριςὸς γὰρ τὸ ἀληθινὸν καὶ ἄμωμον ἀρνίον ἐσφάγη, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐχρίσθη ἐπὶ τῶν φλιῶν τῆς καρδίας, ὅπως γένηται τὸ ἐκχυθὲν αἷμα ἐπὶ τοῦ ςαυροῦ, τῇ μὲν ψυχῇ εἰς ζωὴν καὶ ἀπολύτρωσιν, τοῖς δὲ αἰγυπτίοις δαίμοσιν εἰς πένθος καὶ θάνατον· εἶτα μετὰ τὸ χρίσμα, κελεύει πρὸς ἑσπέραν φαγεῖν τὸ ἀρνίον, καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ πικρίδων, περιεζωσμένους τὰς ζώνας, καὶ ὑποδεδεμένους τὰ ὑποδήματα, καὶ ἔχοντας τὰς βακτηρίας ἐν ταῖς χερσίν· ἐὰν γὰρ μὴ πρότερον γένηται ἡ ψυχὴ παρεσκευασμένη πανταχόθεν δι' ἔργων ἀγαθῶν ὅσον ἐστὶν ἐν αὐτῇ, οὐ δίδοται αὐτῇ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ἀρνίου· εἰ δὲ καὶ τὸ ἀρνίον ἡδὺ, καὶ τὰ ἄζυμα καλὰ, ἀλλ' αἱ πικρίδες πικραὶ καὶ τραχεῖαι· μετὰ θλίψεως γὰρ πολλῆς καὶ πικρίας, ἐσθίει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ ἀρνίου καὶ τῶν χρηςῶν ἀζύμων, θλιβούσης αὐτὴν τῆς συνούσης αὐτῇ ἁμαρτίας· καὶ πρὸς ἑσπέραν φησὶν ἔδεσθε αὐτό· ἡ δὲ πρὸς ἑσπέραν ὥρα, μέση φωτὸς καὶ σκότους ἐστίν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς ταύτῃ οὖσα τῇ ἀπολυτρώσει, μέση γίνεται φωτὸς καὶ σκότους, ἑςώσης τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ ἐώσης τὸ σκότος ἐπελθεῖν τῇ ψυχῇ καὶ καταπιεῖν αὐτήν· ἀπολαμβάνει γε μὴν τοῦ σκότους ἀξιοῦσα ἡ ψυχὴ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, ἤγουν τοὺς ἰδίους ἀγαθοὺς πεπυρωμένους ἑπταπλασίως· οἷς διακονεῖται καὶ ἐπαναπαύεται ὁ θεός· ἐσκόρπισαν γὰρ οἱ γειτονεύσαντες αὐτῇ δαίμονες, καὶ κατέσχον, καὶ διεσκέδασαν τοὺς λογισμοὺς αὐτῆς· ἀπαίρουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, τὸ πάσχα ποιήσαντες· προκόπτει καὶ ψυχὴ, λαβοῦσα ζωὴν πνεύματος ἁγίου· καὶ ἀπογευσαμένη τοῦ ἀρνίου, καὶ χρισθεῖσα τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ φαγοῦσα τὸν ἀληθινὸν ἄρτον τὸν ζῶντα λόγον· στύλος πυρὸς καὶ νεφέλης ἐκείνων προηγεῖτο, φυλάττον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑποςηρίζει τούτους, θάλπον καὶ ὁδηγοῦν ἐν αἰσθήσει τὴν ψυχήν· ὅτι γὰρ πρῶτον ἡ ψυχὴ τοὺς αἰγυπτίους ἀποφύγῃ, προσελθοῦσα ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις βοηθεῖ, ὁδηγοῦσα αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· γνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς τοῦ σκότους τῆς

ἁμαρτίας, ὅτι ἀφίσταται τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, λαβοῦσα τοὺς λογισμοὺς πάλαι κατεχομένους ταῦτα γὰρ αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα, ἤλπισεν ὁ δεινὸς πάλιν αὐτὴν ἐπανιέναι πρὸς αὐτόν· μαθὼν δὲ ὅτι παντάπασι φεύγει τὴν καταδυναστείαν αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, διὰ τῆς σφαγῆς τῶν πρωτοτόκων καὶ κλοπῆς τῶν λογισμῶν, ἀναιδέστερον προσέδραμε· φοβηθεὶς μήποτε τῆς ψυχῆς ἐκφυγούσης παντελῶς, οὐδεὶς εὑρεθῇ ὁ τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον ἐκπληρῶν· καταδιώκει οὖν αὐτὴν διὰ θλίψεων, καὶ πειρασμῶν, καὶ πολέμων ἀοράτων· ἐνταῦθα δοκιμάζεται ἡ πρὸς τὸν ἐξάγοντα αὐτὴν ἐξ Αἰγύπτου ἀγάπη· παραδίδοται γὰρ πειρασθῆναι παντοδαπῶς· θεωρεῖ γὰρ τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, βουλομένην ἐπελθεῖν καὶ θανατῶσαι, καὶ μὴ ἰσχύουσαν· μέσος γὰρ αὐτῆς καὶ τῶν αἰγυπτίων πνευμάτων, ἕστηκεν ὁ κύριος· θεωρεῖ δὲ καὶ ἔμπροσθεν θάλασσαν πικρίας καὶ θλίψεως ἢ ἀπογνώσεως· καὶ οὔτε εἰς τὰ ὀπίσω ἀνῦσαι ἔτι ἰσχύει, ὁρῶσα ἑτοίμους τοὺς ἐχθροὺς, οὔτε εἰς τὰ ἔμπροσθεν χωρῆσαι· δειλία γὰρ θανάτου καὶ θλίψεις ποικίλαι περιέχουσαι, θάνατον ὁρᾷν ποιοῦσιν· ἀπευδοκεῖ οὖν ἑαυτὴν, τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα· ἐπειδὰν δὲ ἴδῃ αὐτὴν ὁ θεὸς δειλίᾳ θανάτου περιπεσοῦσαν, τότε δίδωσι βοήθειαν, δοκιμάζων αὐτὴν εἰ τῇ πίστει ἕστηκε· τοιαύτην γὰρ ἔθετο τὴν ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν, μετὰ θλίψεως εἶναι καὶ στενοχωρίας πειρασμῶν· ὅταν οὖν ἀπαγορεύσῃ ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ, τότε χειρὶ κραταιᾷ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῆς ἐπιλάμψεως, ῥήσσει τὴν δύναμιν τοῦ σκότους, καὶ διέρχεται ἡ ψυχὴ τοὺς φοβεροὺς τόπους, διαπεράσασα τὴν θάλασσαν τοῦ σκότους καὶ τοῦ παμφάγου πυρός· ταῦτα μυστήριά ἐστι ψυχῆς, ἀληθῶς γινόμενα ἐν ἀνθρώπῳ σπουδάζοντι ἐλθεῖν πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ζωῆς, καὶ λυτρουμένῳ ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ θανάτου, καὶ λαμβάνοντι ἀῤῥαβῶνα παρὰ θεοῦ, καὶ πνεύματος ἁγίου μετέχοντι· εἶτα ῥυσθεῖσα ἡ ψυχὴ, καὶ τὴν πικρὰν θάλασσαν διελθοῦσα, καὶ ὁρῶσα τοὺς πολεμίους ἀπολλυμένους, οἷς τὸ πρὶν ἐδούλευεν, ἀγαλλιᾶται· καὶ ᾄδει καινὸν ᾆσμα τῷ θεῷ, διὰ τοῦ τυμπάνου ἤγουν τοῦ σώματος, καὶ τῶν τῆς κιθάρας ἢ τοι ψυχῆς λογικῶν χορδῶν, καὶ λεπτοτάτων λογισμῶν, καὶ τοῦ πλήκτρου τῆς θείας χάριτος, καὶ ἀναπέμπει αἴνους τῷ ζωοποιῷ Χριστῷ· ὡς γὰρ δι' αὐλοῦ τὸ πνεῦμα διερχόμενον λαλεῖ, οὕτω διὰ τῶν ἁγίων καὶ πνευματοφόρων ἀνθρώπων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶν ὑμνοῦν καὶ ψάλλον, προσευχόμενον τῷ θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ· δόξα τῷ ῥυσαμένῳ τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς δουλείας Φαραὼ, καὶ εἰσαγαγόντι αὐτὴν εἰς βασιλείαν ζωῆς αἰωνίου· τοσαῦτα περὶ τοῦ πάσχα διαλαβόντες, ἐπὶ τὰ ἑξῆς πρoΐωμεν.

p. 279. b· Ἀνεπιγράφου. Ἀλλὰ φάγωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ πάσχα, νοητῶς ὑπερβαίνοντες τὰ πάθη, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἀζύμων, τῇ ἐν φωτὶ διαγωγῇ, μηδὲν ἐχούσῃ τῆς παλαιᾶς καὶ ἐξώλους κακίας, ὑπὸ δυοῖν ἡτοιμασμένον, πράξεως καὶ θεωρίας, ζήλου θερμοτάτου, καὶ εἰρηνικῆς πρᾳότητος· βίου ἀγαθοῦ, καὶ δογμάτων ὀρθῶν, εἰς συνάντησιν ἄνθρωπος, ἡ ὄντως ἀνθρώπινη κατάστασις, τῷ πρὸς συντριβὴν εὐκόλῳ τῆς καρδίας, τὴν τοῦ πνεύματος χάριν δεχομένη· ᾗ ἀκολουθοῦντες, εἰς τὴν τοῦ νοῦ ἑστίαν ἡξόμεθα· ἧς ὁ οἰκοδεσπότης νοῦς, τὴν ὑψηλὴν ἡμῖν ὑποδείξει χώρησιν ἐστρωμένην, τουτέστιν οὐδὲν τραχὺ οὐδὲ σκολιὸν ἔχουσαν· ἐν ᾗ ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, οἵ τινές εἰσιν οἱ λόγοι τῶν γεγονότων, τελεῖ τὰ μυστήρια· ὅταν γὰρ ἐν ἡμῖν ἐνεργῇ ὁ λόγος τὴν τοῦ πάσχα μετάληψιν, συνήσομεν εἴτουν συνεστιαθησόμεθα καὶ τοὺς λόγους τῶν γεγονότων· δυοῖν μέν τοι δοκεῖ ποτηρίων ὁ Λουκᾶς μνημονεύειν· καὶ ἓν μὲν, φησι, λάβετε καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς, ὃ τύπος ἐστὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τάχα· ἕτερον

δὲ μετὰ τὸ κλάσαι τὸν ἄρτον καὶ διανείμασθαι, αὐτὸς διανέμει τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ τῆς καινῆς καλεῖ διαθήκης· πρῶτον δὲ ὁ ἄρτος, εἶτα τὸ ποτήριον· πρότερον γὰρ ἐπίπονος πρᾶξις καὶ δυσκατέργαστος· εἶτα μετὰ τὸν πόνον, ἡ εὐφροσύνη τῆς τοῦ θεοῦ ἕπεται χάριτος· ἴσως δὲ ἐπεὶ ἐν τῇ κοινῇ τροφῇ ὄχημα τῆς ξηρᾶς τροφῆς ἡ ὑγρὰ τροφὴ γίνεται, ταύτην τὴν συνήθειαν καὶ ἐν τῇ μυστικῇ τροφῇ ἐτήρησεν.

Μακαρίου. Τοῦτο εὑρίσκομεν ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐγένετο· ἔπεμψε γὰρ τὸ πνεῦμα εἰς v. 30. p. 283. b.
τοὺς ἀποστόλους, καὶ τὴν ἁγίαν δύναμιν, ἡ ἐλθοῦσα ἀνεκάθισεν εἰς τοὺς θρόνους τῶν νοημάτων αὐτῶν· καὶ οἱ παρεστηκότες εἶπον, γλεύκους εἰσὶ μεμεστωμένοι· Πέτρος οὖν ἤρξατο κρίνειν αὐτοὺς, λέγων περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἄνδρα δυνατὸν ἐν λόγῳ καὶ σημείοις ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· ὁρᾷς πῶς ἐφάνη ἀρχὴ κρίσεως; ὧδε γὰρ ἐδόθη αὐτοῖς ἐξουσία καθεσθῆναι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ κρίναι· καίτοι μελλόντων αὐτῶν καθέζεσθαι καὶ ποιεῖν κρίσιν, ἐπὶ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἐν τῇ ἀναστάσει νεκρῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τά γε μὴν τέκνα τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐοίκασι τῷ βεβλημένῳ ἐν τῷ σινείῳ· v. 31. p. 284. a.
σινιαζόμενοι ἐν ἀστάτοις λογισμοῖς τοῦ κόσμου, καὶ σάλῳ ἀπαύστῳ γηΐνων ἐπιθυμιῶν τὰς ψυχὰς, κλυδωνίζοντος τοῦ σατανᾶ καὶ ταράσσοντος πᾶν τὸ ἁμαρτωλὸν γένος ἐπὶ τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἐκπτώσεως παραβάντος τὴν ἐντολὴν, καὶ ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς πονηρίας γεγονότος, καὶ παραδόντος αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο, καὶ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ὠνομάσθη, καὶ λοιπὸν ἀπαύστοις λογισμοῖς ἀπάτης συνιάζει ὁ πονηρὸς πάντας τοὺς υἱοὺς τοῦ αἰῶνος τούτου· καὶ ὥσπερ ἄλλο ἐστὶν ὁ σῖτος, καὶ ἄλλο τὸ σινεῖον, καὶ ἄλλος ὁ σινιάζων, οὕτως διὰ τῶν γηΐνων πραγμάτων καὶ τῶν ὑλικῶν ἐπιθυμιῶν, πάντας ἀνθρώπους ὁ τῆς πονηρίας ἄρχων κατέχει, σαλεύων καὶ κινῶν, καὶ προσκόπτειν ποιῶν, καὶ αἰχμαλωτίζων πᾶν τὸ ἁμαρτωλὸν γένος, καθὼς ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις τὴν τοῦ πονηροῦ κατ' αὐτῶν ἐπανάστασιν ἔσεσθαι προέλεγεν· ἐξῃτήσατο γάρ φησιν ὑμᾶς ὁ σατανᾶς σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον.

Μάρκου μοναχοῦ. Καὶ ὅτι χρὴ ἀσφαλίζεσθαι λόγον ἀπὸ καυχήσεως, καὶ λογισμὸν ἀπὸ v. 33. p. 284. b.
οἰήσεως· ἵνα μὴ παραχωρηθέντες, πράξωμεν τὰ ἐναντία· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου μόνου τελεσιουργεῖται τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ παντεπόπτου θεοῦ.

Ἀνεπιγράφου. Σαφέστερον δὲ εἰπεῖν, τὸ ἀνεξίκακον πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας, ἔργῳ παιδεύων v. 36. p. 286. b.
τοὺς μαθητὰς, καὶ ὡς πάλαι μὲν ἦν ἀνειμένη μάχαιρα πρὸς τιμωρίαν, νυνὶ δὲ ἤδη κωλύεται, συγχωρεῖ μὲν μάχαιραν λαμβάνειν, ἐπιόντων εἰς θάνατον ἕλκειν αὐτὴν βουλομένων· χρησαμένους δὲ τῇ μαχαίρᾳ, διακωλύει, καὶ τὸν πληγέντα ἰᾶται· ἔργῳ διδάξας, ὅτι μηδένα ἄνθρωπον βλάπτειν προσήκει· δείκνυσι μὲν γὰρ ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι ῥᾴδιον αὐτῷ καὶ εἰρήνην παρέχειν τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ πᾶσαν πορείαν ἐππήλατον ἀνιέναι· καὶ τὴν πανταχοῦ καταγωγὴν, οἰκίαν παρέχειν· ὡς ἀνενδεεῖς εἶναι, μηδὲν ἐφόδιον ἐπαγομένους ἐν ἀποδημίαις· δείκνυσι δὲ, ὅτι καὶ πολέμους ἐπιτρέπει κατ' αὐτῶν γίνεσθαι· καὶ ἐν τοῖς πολέμοις, οὐκέτι τὰ τῆς εἰρήνης ἀνειμένα δύναται· ἀλλὰ καὶ ἐφοδίων δεῖ καὶ μαχαίρας κατὰ τὸ σύνηθες πρός γε λῃστὰς καὶ τοὺς ἐπιόντας· οἷον δὴ καὶ τὸ, μικρὸν ὕστερον γενησόμενον κατ' ἐμοῦ· πρὸς ἅπερ εἰπόντων τῶν μαθητῶν, ὅτι πάρεισιν αὐτοῖς μάχαιραι δύο, ἱκανὸν εἶναι ἔφησε· τοῦτο δηλῶν ὡς ἐνδείξεως ἕνεκα τοῦ μὴ χρῆναι πολεμεῖν διὰ ξίφους, ἄχρι δύο μαχαιρῶν ἐξαρκεῖν ἔφησεν, ἅπερ οὐκ ἐξήρκουν πρὸς τοσοῦτον πλῆθος, εἴπερ πολεμεῖν καὶ ἀμύνεσθαι κατὰ κράτος ἐχρῆν· καὶ δόξει μὲν καθόλου συγχωρεῖν τὸ χρῆσθαι μαχαίρᾳ, διὰ τοῦ λέγειν· ὁ

μὴ ἔχων, πωλήσει τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγοράσει μάχαιραν· μικρὸν δ' ὕστερον ἐπέδειξεν, ὡς οὐ καθόλου τὸ τοιοῦτον λέγει, ἀλλὰ μέχρι τῆς τότε τῶν ἰουδαίων ἐπαναστάσεως, τὴν παραχρῆμα χρῆσιν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν καθόλου κώλυσιν· ὡς γὰρ προσῆλθεν ὁ προδότης, καὶ τῷ φιλήματι τὸν κύριον ἐμήνυσεν· ἰδόντες, φησὶν, οἱ περὶ τὸν κύριον τὸ ἐσόμενον, εἶπον αὐτῷ, κύριε εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρᾳ· καὶ πατάξαντος ἑνὸς, εἶπεν ἕως τούτου· αὕτη τοῦ σωτῆρος ἡ φωνὴ, τὴν νομικὴν ἀπέπαυσε μάχαιραν· τοῦτο τὸ ῥῆμα τὸ, ἕως τούτου, φέρειν ἀδικουμένους καὶ ἄχρι θανάτου, διδάσκει· μεταβάλλει γὰρ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, νόμῳ καινῷ.

Ὑπατίου. Ἴσως δὲ πνευματικὴν χρὴ νοῆσαι τὴν μάχαιραν, ἀλλ' οὐκ αἰσθητήν· πρῶτον μὲν γὰρ εἰ μὴ ἐβούλετο, οὐκ ἂν ἑάλω· παρ' αὐτὸ γοῦν τὸ πάθος, ὡς ἠρώτησε μόνον τοὺς ἐπιόντας τίνα ζητεῖτε, ὦσεν αὐτοὺς ὀπίσω· ἔπειτα τῷ Πέτρῳ παίσαντι τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἐπετίμησε, κἀκείνῳ τὸ ὠτίον ἀποκατέστησε· καὶ τοῖς μαθηταῖς δὲ αἰσθητῶς νοήσασι τὸ περὶ τῆς μαχαίρας, ἱκανόν ἐστιν ἔφη· οὐχ' ὡς τῶν δύο μαχαιρῶν ἀρκουσῶν, ἀλλ' ὡς εἰ ἔλεγεν· ἱκανούσθω ὑμῖν τὸ οὕτως αἰσθητῶς νοεῖν τὰ παρ' ἐμοῦ πνευματικῶς λεγόμενα.

v. 40. p. 287. b. Τοῦ αὐτοῦ. Ἔστι δὲ λογικῆς τε καὶ νοερᾶς ψυχῆς ἴδιον, τὸ τὰ μέλλοντα δείματα προορᾷν, καὶ ὑπὲρ τούτων λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν· εἰ καὶ ἄλλοθεν ἔξεστι τὰς τῆς τοιαύτης ἀληθοῦς ὁμολογίας ἀποδείξεις ποιήσασθαι.

v. 41. p. 288. a. Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς ἄνθρωπος οὖν καὶ ὁ Χριστὸς θεὶς τὰ γόνατα, προσεύχεται τῷ πατρὶ, τὰ καθ' ἡμᾶς μέτρα τῆς ἐνανθρωπήσεως ἑαυτοῦ φυλάττων, ἅπερ ἑκουσίως αὐτὸς εἵλετο· καὶ ἡμεῖς δὲ γόνυ κλίνοντες, ἔργῳ δείκνυμεν, ὅτι διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς γῆν κατεῤῥύημεν, καὶ ἀνιστάμενοι πάλιν, ὅτι διὰ τῆς θείας φιλανθρωπίας εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν· οὔτε δὲ ἐν κυριακῇ οὔτε ἀπὸ τοῦ πάσχα ἕως τῆς πεντηκοστῆς, γόνυ κλίνομεν· ἐπειδὴ ἡ ἀναστάσιμος ἡμέρα, εἰκών ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· καὶ πάλιν ἡ πεντηκοστὴ ὀγδόη οὖσα κυριακὴ, τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἔχει· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ κυριακὴ ἡμέρα, καὶ πρώτη καὶ ὀγδόη λέγεται· καὶ τοῦτον τὸν τύπον ὁ ψαλμῳδὸς φυλάττων ἐν πολλοῖς τῆς ὀγδόης ἐμνήσθη· καὶ πάσας δὲ τὰς ἕως τῆς πεντηκοστῆς ἡμέρας ἐν ὀκτὼ κυριακαῖς οὔσας εἰς τὴν αὐτὴν συνάγουσιν αἰτίαν· οἱ δὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, τῇ παρουσίᾳ τοῦ παρακλήτου ἐπισυνάπτουσι· καὶ ἁπλῶς τὴν ὅλην πεντηκοστὴν, ἀναστάσιμον φασί· ἀναστάσεως οὖν εἰκὼν ὑπογραφομένη καὶ αἰῶνος ἀτελευτήτου, κελεύει ἡμᾶς ἑστῶτας προσεύχεσθαι, τὴν ἄπαυστον ἐκείνην καὶ ὄντως ἑστῶσαν ζωὴν καὶ ἀνέσπερον καὶ ἀδιάπτωτον καὶ ἀκατάληπτον σημαίνουσα· ἔχει δέ τινα καὶ θεωρίαν, ὡς τῶν συναναστάντων τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, τὰ ἄνω ζητεῖν ὀφειλόντων, καὶ οἱονεὶ τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων εἰς τὰ μέλλοντα μετοικίζειν.

p. 290. a. Ἀμφιλοχίου. Διάκρινόν μοι λοιπὸν τὰς φύσεις, τήν τε τοῦ θεοῦ τήν τε τοῦ ἀνθρώπου· οὔτε γὰρ κατ' ἔκπτωσιν ἐκ θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου θεός· θεὸν γὰρ καὶ ἄνθρωπον λέγω· ὅταν δὲ τὰ παθήματα σαρκὶ, καὶ τὰ θαύματα τῷ θεῷ δῷς, ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων δίδως τοὺς μὲν ταπεινοὺς λόγους τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ, τοὺς δὲ ἀνηγμένους καὶ θεοπρεπεῖς τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι λόγῳ· διὰ μὲν γὰρ τῶν ὑψηλῶν, τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου δείκνυται ἡ εὐγένεια· διὰ δὲ τῶν ταπεινῶν, τῆς ταπεινῆς σαρκὸς γνωρίζεται ἡ ἀσθένεια· ταῦτα γὰρ ἐκ τῆς σαρκὸς ἀλλ' οὐκ ἐκ προσώπου λέγεται τῆς θεότητος.

v. 63. p. 295. b. Βασιλείου. Μακροθυμίας τοίνυν καὶ ἀνεξικακίας Χριστὸς παρέσχεν ὑπόδειγμα, τὸ φέρειν

τὰς τῶν ἰουδαίων ἐπιβουλὰς, ἀεὶ ταῖς ἑξῆς ὑπερβολαῖς τὰ πρότερα πονηρεύματα καλυπτούσας·
καὶ διελέγχει μὲν αὐτὰς ἠρέμα, ὅσον στῆσαι τῆς πονηρίας, ἀμύνασθαι δὲ καὶ ἐπεξιέναι,
οὐδὲ κατὰ μικρόν· ἀλλὰ φιλονεικεῖν ταῖς εὐεργεσίαις πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπανθρωπίαν, καὶ νι-
κᾷν ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις τὴν τῆς πονηρίας ἔνστασιν· καὶ τὸ τελευταῖον, σταυρὸν ὑπὲρ
τῶν σταυρούντων αὐτὸν ἀναδέχεσθαι.

## CAP. XXIII.

Βασιλείου. Προσήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν· παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς ῥωμαίων στρα- v. 1. p. 296. a.
τιαῖς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας ἀποθρηνῶν αὐτοὺς, φησίν· οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι ἐβου-
λεύσαντο βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, λέγοντες, δήσωμεν τὸν δίκαιον ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν
ἐστιν· αἱ κατὰ τῶν δικαίων βουλαὶ ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βουλευομένων, ὥσπερ
ἀπὸ στεῤῥῶν καὶ ἀντιτύπων σωμάτων τὰ προσπεσόντα βέλη πρὸς τοὺς ἀφέντας ἐπάνεισι· διὰ
τοῦτο, φησὶν, ἐβουλεύσαντο βουλὴν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες, δήσωμεν τὸν δίκαιον· ταῦτα δὲ
ἐποίουν ἰουδαῖοι ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ κυρίου· δήσαντες γὰρ αὐτὸν, ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν,
εἶτα πρὸς Πιλάτον· ἐδέσμουν τὰς χεῖρας τὰς εὐεργετούσας, οὐ φέροντες τῆς δικαιοσύνης τὴν
ἐπιδημίαν, διότι πονηρίας ὑπῆρχεν ἀφανιστική· δύσχρηστος γὰρ τοῖς ἀδικοῦσιν ἡ δικαιοσύνη,
ὥσπερ ὀφθαλμιῶσιν ὁ ἥλιος· διὸ φησὶν ὁ προφήτης· τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγον-
ται· ταῦτα δὲ ἐκεῖνα τῶν ἔργων τὰ γεννήματα, ἡ αἰχμαλωσία, ἡ διασπορὰ, ἡ καταστρο-
φὴ τοῦ ναοῦ, ἡ ἀπὸ τῆς δόξης κατάπτωσις, ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου αὐτῶν οὐκ ἐῶσα αὐ-
τοὺς πρὸς θεὸν ἀναβλέπειν· διὰ τὴν εἰς τὸν μονογενῆ ἁμαρτίαν, ἀπώλεσαν τὴν προτέραν
παῤῥησίαν· μή τε προφήτας μή τε λατρείαν ἔχοντες· δήσαντες δὲ τὸν λόγον, δήσαντες τὴν
ἀλήθειαν, δήσαντες τὸ φῶς, δήσαντες τὴν δικαιοσύνην, δήσαντες τὸν ἰατρὸν, δήσαντες τὸν
ἐλευθερωτήν· ἅπερ πάντα ἐστὶ, κατὰ ποικίλην τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπίνοιαν, ὁ Χριστὸς, ἐστέρην-
ται λόγου, ἐστέρηνται ἀληθείας, ἀδικίᾳ συζῶσιν, ἀνίατοι νοσοῦσι· ταῦτα ἐστὶ τὰ γεννήματα
τῶν ἔργων, ἃ ἐσθίουσιν οἱ τάλανες ἰουδαῖοι· τί δὲ δὴ καὶ Πιλάτῳ φασὶ, τὰς κατὰ τοῦ πάν-
των σωτῆρος συντιθέντες συκοφαντίας; ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν κ. τ. λ.

Ἀνεπιγράφου. Κατηγορεῖτο ὑπὸ τῶν γραμματέων, καὶ ἦν ἄπιστος ἡ κατηγορία, τοῦ πράγ- v. 2.
ματος ἐναντίαν φωνὴν τοῖς κατηγόροις ἀφιέντος· τίς γὰρ ἡ τῆς βασιλείας ἐγχείρησις παρὰ
Χριστοῦ; ὃς καὶ ἐπιόντων αὐτῷ τῶν ὄχλων, ὡς βασιλέα καταστῆσαι, καταλιπὼν καὶ ἀναχω-
ρῶν εἰς ὄρος φαίνεται· ποία δὲ στρατιωτῶν παρασκευή; τί δὲ ἀλαζονικὸν, οἷον τὸ τῶν βασι-
λευόντων, ὃς ὁδοιπορῶν καὶ κώμας καὶ πόλεις ἐκποδὼν διιὼν· ἀπίθανος ἡ κατηγορία καὶ ἕω-
λος ὤφθη καὶ αὐτῷ τῷ Πιλάτῳ οὐκ εἰδότι πῶς ἐστι βασιλεὺς ὁ Χριστός.

Τοῦ αὐτοῦ. Οἱονεὶ διαχλευάζων τοὺς κατηγοροῦντας, ἐρωτᾷ ὁ Πιλάτος, σὺ εἶ ὁ βασι- v. 3.
λεὺς τῶν ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ, ἔφη· σὺ λέγεις· τὸ ὄντως γὰρ εἶναι βασιλεὺς,
οὐκ ἀρνεῖται· ἀλλ' ὡς ὁ Ἰωάννης, φησὶ, διεῖλε τὸ τῆς βασιλείας εἶδος· οὐκ ἐκ τοῦ κόσμου
τούτου τὴν βασιλείαν ἑαυτοῦ εἶναι λέγων, εἶτα τὴν ἀπόδειξιν παρεχόμενος, ὅτι εἰ ἡ βα-
σιλεία ἡ ἐμὴ ἦν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ πα-
ραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν κύριος τῇ τοῦ Πιλάτου φωνῇ τεκμηρίῳ κέχρηται, πρὸς συναίσθη- p. 296. b.

σεν ἄγων αὐτὸν τῆς ἀποκεκρυμμένης βασιλείας αὐτοῦ· σὺ γὰρ λέγεις, φησὶν, ὅτι βασιλεύς εἰμι· πόθεν γὰρ καὶ ἐλέγετο περὶ τούτου, μὴ πλῆθος ἑαυτῷ δορυφόρων συγκεκροτηκότος, μὴ δυνάμεις ὅπλων; πόθεν ἂν περὶ τούτου δυνατὸν ἦν λέγεσθαι ὅτι βασιλεὺς εἴη, εἰ μή τι μέγα καὶ τῆς ὄντως βασιλείας σύμβολον ἑωρᾶτο ἐν αὐτῷ; ἐντεῦθεν δὲ τὸ μάταιον τῆς τῶν ἰουδαίων κατηγορίας ὁ ἡγεμὼν συνορῶν, εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους· οὐδὲν εὑρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ· οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες ὅτι ἀνασείει τὸν ὄχλον, καὶ τὴν μὲν ἐπανάστασιν τὴν κατὰ τοῦ Καίσαρος, οὐδαμῶς ἐπιδεῖξαι δύνανται παρὰ Χριστῷ· τὴν δὲ τοῦ πλήθους κίνησιν περὶ αὐτὸν, ἤδη λέγουσιν· ἐφ' ᾗ καὶ ἀλγοῦσιν οἱ βάσκανοι, τὸ ἑαυτῶν ὁμολογοῦντες κακὸν, οὐκ ἀδικίαν ἐλέγχοντες τοῦ κατηγορουμένου· προσγίνεται δὲ καὶ Ἡρώδης ἐνταῦθα πρὸς χλεύην τῆς ἰουδαίων συκοφαντίας καὶ αὐτὸς συντελῶν, καὶ τῷ ἔργῳ διελέγχων, ὅτι μηδὲν ἄξιον μέμψεως ἐστὶν, ἐν οἷς κατὰ τοῦ κυρίου λέγουσιν.

v. 11. Τοῦ αὐτοῦ. Χλευάζει μὲν τὸ σεμνὸν καὶ τίμιον ὁ Ἡρώδης, μαρτυρεῖ δὲ δι' ὧν χλευάζει, ὅτι μηδὲν ἀδικεῖ· οὐδὲ γὰρ ἐσθῆτος ἔδει λαμπρᾶς, ἐπὶ τοῦ κακόν τι δεδρακότος ἢ εἰρηκότος· ὅθεν ἰουδαῖοι καὶ οὕτω κατασχύνονται, ἐκ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς κατηγορίας αὐτῶν ἀπιόντος τοῦ κατηγορουμένου μετὰ λαμπρᾶς ἐσθῆτος· εἰ καὶ παιδιᾷ τοῦτο ἐποίει Ἡρώδης, οὐκ ἂν παιδιᾷ χρησάμενος, εἴπερ ἦν ὀργῆς καιρὸς· πλὴν μαρτυρεῖ Πιλάτος, ὅτι ψῆφος ἦν αὕτη Ἡρώδου, μηδὲν ἠδικηκέναι τὸν κύριον.

v. 13. p. 297. a. Τοῦ αὐτοῦ. Τοιαῦτα μὲν πρὸ τοῦ πάθους ὁ κύριος ἤνεγκεν, ἀγόμενος, κατηγορούμενος, ἐν οὐδενὶ τούτων κινούμενος, οὐδὲ μὴν ἐξυβρίζων, ἢ καταφρόνησιν ἐνδεικνύμενος· οὐδ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος, καὶ πολλῆς τῆς πρὸς θάνατον ἀφοβίας διαγελῶν, ἢ διαπαίζειν αὐτοὺς ἀξιῶν, καί τοι γε ὑπ' ἐκείνων διαγελώμενος· τοιοῦτον ἡ ἀλήθεια, καὶ τοιοῦτον τὸ ἀληθὲς ἀγαθὸν, ἐν τοῖς παθήμασιν οὐκ ἔλαττον, ἢ ἐν τοῖς ἔργοις θαυμάσιον. ἑξῆς δὲ, ἰουδαίων ἐστὶν ὁ μέγιστος ἔλεγχος, λῃστὴν καὶ φονέα ἑλομένων μᾶλλον, ἢ τὸν Χριστόν· τοσοῦτον αὐτοῖς ἔμελε τοῦ δικαίου, καὶ οὕτως διὰ τὴν ὁσιότητα κατηγόρουν Χριστοῦ· ἀμέλει, τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον· αἰτοῦνται δὲ ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοί· ὃ δὴ καὶ συνέβη παθεῖν αὐτούς· δέδονται γὰρ εἰς ὄλεθρον καὶ σφαγήν.

v. 33. p. 298. b. Φωτίου. Ἧλοι τὰς δεσποτικὰς διαπερονῶσι παλάμας, καὶ τοὺς τῆς κακίας ἡμῶν τοῖς μέλεσι παρεμφύντας ὄζους, ὑφ' ὧν ἐξερημοῦτο καὶ ἐκακύνετο τὸ ἀνθρώπινον, αὐταῖς ἀνασπῶσι ῥίζαις· στέφανος ἐξ ἀκανθῶν τῇ κεφαλῇ περισφίγγεται, καὶ ὁ πολυώδυνος τῆς παλαιᾶς κατάρας κλοιὸς ἀπαυχενίζεται· λόγχῃ πλευρὰ διορύσσεται· καὶ ἡ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀναστομοῦται πηγή.

p. 299. a. Ἀμφιλοχίου. Ἡ ληφθεῖσα πάσχει φύσις· ἡ δὲ λαβοῦσα, ἀπαθὴς μένει· οἰκειοῦται δὲ ὁ θεὸς λόγος ἀπαθῶς, τὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ ἀνθρώπινα πάθη, σταυρὸν φημὶ καὶ θάνατον, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ αὐτὸν οἰκονομικῶς θεωρεῖται, οἰκειοῦται αὐτὸς πάσχων οὐδέν.

Ἱππολύτου. Διὰ τοῦτο πυλωροὶ ᾅδου ἰδόντες αὐτὸν, ἔπτηξαν· καὶ πύλαι χαλκαῖ, καὶ μοχλοὶ σιδηροὶ συνετρίβησαν· ἰδοὺ γὰρ ὁ μονογενὴς εἰσῆλθεν ὡς ψυχὴ μετὰ ψυχῶν, θεὸς λόγος ἔμψυχος· τὸ γὰρ σῶμα ἔκειτο ἐν μνημείῳ, οὐχὶ κενωθὲν τῆς θεότητος, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ ᾅδῃ ὤν, τῇ οὐσίᾳ ἦν πρὸς τὸν πατέρα, οὕτως ἦν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ· ἀχώρητος

γάρ ἐστι καὶ ὁ υἱὸς, ὡς ὁ πατὴρ, καὶ πάντα περιέχει· ἀλλὰ θέλων ἐχωρήθη ἐν σώματι ἐμψύχῳ, ἵνα μετὰ τῆς ἰδίας ψυχῆς πορευθῇ εἰς τὸν ᾅδην, καὶ μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι.

Ἀμφιλοχίου πρὸς Σέλευκον. Πάσχει ὁ Χριστὸς, οὐ θεότητι, ἀλλ' ἀνθρωπότητι· τουτέστιν p. 299. b.
ὁ Χριστὸς ἔπαθε σαρκὶ, ἀλλ' οὐχ ἡ θεότης σαρκί· ἄπαγε τὸ βλάσφημον.

Παύλου Ἐμέσης. Καὶ συνὼν τῷ πάσχοντι, τὰ μὲν πάθη ᾠκειοῦτο, αὐτὸς δὲ ἀπαθὴς ἔμενεν.

Φωστηρίου. Πάσχει δὲ ὁ τῆς δόξης κύριος, οὐ τῇ θεότητι, ἀλλὰ τῇ ἀδιαιρέτως συναφθείσῃ αὐτῷ ἰδίᾳ σαρκὶ ἐμψυχωμένῃ· καὶ ἀποθνήσκει, τῆς ψυχῆς δηλονότι χωρισθείσης τοῦ σώματος· ἡ γὰρ θεότης ἀδιαίρετος, καὶ τῇ ψυχῇ ἡνωμένη ἦν καὶ τῷ σώματι· κατῆλθεν οὖν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ πρὸς τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς, καὶ πάλιν ἀνέστη τῆς ψυχῆς ἑνωθείσης τῷ σώματι.

Εὐαγρίου. Ἧκε τοίνυν ἐπὶ τὸν θάνατον, ὃν καταλῦσαι προὔθετο, ἵν' ἐκ τῶν δεσμῶν αὐ- p. 300. b.
τοῦ τοὺς προκαταληφθέντας ἀπολύσῃ· καὶ ἑαυτὸν ἐκδέδωκεν ὑπὲρ πάντων· ἀμνὸς γενόμενος τοῦ θεοῦ· αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου τῇ ἰδίᾳ σφαγῇ ἣν ἑκουσίως ἀνεδέξατο· καὶ αὕτη μὲν ἦν αὐτῷ πρόθεσις, ἐπὶ καταλύσει τῶν πονηρῶν δαιμόνων δοῦναι τὸ αἷμα· ἵνα κατακοιμίσῃ τούτους, κάρον αὐτοῖς ἐνεργαζόμενος· τὸ γὰρ σωτήριον αἷμα, ἀσθένειαν, αὐτοῖς μᾶλλον δὲ νέκρωσιν ἐπήγαγεν· ἔδοξαν δὲ οἱ ἐπιβουλεύειν αὐτῷ προελόμενοι, ἀπὸ φθονεροῦ πάθους, μᾶλλον δ' ἐνεργείας σατανικῆς, ἐπὶ προδοσίαν αὐτοῦ ὡρμῆσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἐθεῶντο τὰς ψυχὰς ὁσημέραι ἀφισαμένας τῆς πολλῆς κακίας, καὶ τῆς ἄλλης ἀπάτης ἀναχωρούσας, διὰ τὸν θεῖον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγον, καὶ τὴν ἄχραντον αὐτοῦ πολιτείαν, ἣν ἄνθρωπος ὢν ἀνεδέξατο, προθεὶς ἑαυτὸν ὑπογραμμὸν τοῖς σπουδὴν ἔχουσι βιοῦν ἀνεπιλήπτως, ἐνόμισαν ἐμποδίζειν τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, διὰ τοῦ ὑποβαλεῖν τὸν διδάσκαλον καὶ ὠφελητὴν αὐτῶν θανάτῳ· ἀλλ' ἐσφάλησαν οἱ ἠλίθιοι· καθ' ἑαυτῶν γὰρ δι' ὧν ἔπραττον, μᾶλλον δὲ τῶν ἐνεργούντων αὐτοὺς ἐμηχανῶντο τὰς πανουργίας, ἃς δῆθεν κατὰ Ἰησοῦ συνετίθεσαν· ἐθελούσιος γὰρ αὐτοκελεύστῳ προθυμίᾳ ὁρμῆσαι πρὸς τὸν θάνατον ἐδικαίωσε· καὶ δυνάμενος τῷ λεγομένῳ ἰδίῳ τέλει χρήσασθαι, ἢ τοι νόσῳ διαφθαρείσης αὐτῷ μετὰ σαρκὸς ζωῆς, ἢ ἄλλως ἀποβαλεῖν τὸ σῶμα, τοῦτο γενέσθαι οὐκ ἀσφαλὲς ἔκρινεν· εἰ γὰρ τοιουτοτρόπως ἦν τὸν θάνατον εἰσδεξάμενος, εἶτα αὖθις ἀναβιώσας κατὰ τὰς ἀψευδεῖς αὐτοῦ περὶ τῆς προηρημένου ἀναστάσεως φωνὰς, πρόφασιν ἐλάμβανον ἀπιστίας οἱ ἐθελόκακοι καὶ κακολογεῖν αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν βουλόμενοι, λέγοντες μηδόλως αὐτὸν τεθνάναι, ἀλλὰ κεκλοφέναι ἑαυτὸν, καὶ κεκρυφέναι ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ὄψεων, εἶτ' αὖθις εἰς μέσον ἥκοντα, λέγειν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι καὶ ἐκ τοῦ καταχθονίου χώρου ἀνεληλυθέναι· ὅπως οὖν μὴ δὲ μία τοῦ ἀπιστεῖν εἰς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ πιθανότης χώραν ἔχῃ, δικαστῇ παραδοθῆναι ὑπέμεινε, καὶ ὑπ' ἐκείνου πολλῶν ὁρώντων κατακριθῆναι· καί τοι βουλομένου τοῦ δικαστοῦ ἀφεῖναι αὐτὸν, διὰ τὸ μὴ δὲ μίαν εὑρίσκειν ἐν αὐτῷ αἰτίαν θανάτου, τῶν ἰουδαίων λῃστὴν αὐτοῖς ἀντ' αὐτοῦ ἀπολυθῆναι ἀξιούντων· Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ βήματος ἑστηκὼς, σιωπὴν ἄγειν ἐδικαίωσεν· εἰ γὰρ ἦν ἀπολογησάμενος περὶ ἑαυτοῦ, ἐξέφυγεν ἂν τὴν ψῆφον τοῦ θανάτου· οὐκ ἔχοντος τοῦ δικάζοντος οὐδὲ μίαν πρόφασιν, κόλασιν ὁρίσαι κατ' αὐτοῦ· σκοπὸν γὰρ εἶχεν, ὡς προεῖπον, συντόνῳ σπουδῇ ὁρμῆσαι ἐπὶ τὴν χώραν, ἔνθα αἱ σωμάτων ἀπολυθεῖσαι ψυχαὶ κατέχονται· ἵνα κἀκείνων αὐτῶν τὰς προσιεμένας αὐτοῦ τὴν ἐκεῖσε παρουσίαν τῆς κατεχούσης κακοπραγίας τε καὶ δεινῆς ἀνάγκης

ἀφῇ· καὶ δὴ τοῦθ' ὅπερ ἠβούλετο, γεγένηται· καὶ ἀναρτηθεὶς ἐπὶ τὸ ἰκρίον τοῦ σταυροῦ, φανερὸν τὸν ἀοίδιμον θάνατον αὐτοῦ παρέςησε, καὶ δι' αὐτοῦ πιςοποίησιν ἐργαζόμενος τοῖς μὴ σφόδρα τὴν διάνοιαν βλαβεῖσιν.

v. 34. p. 301. a. Ὑπατίου. Ναί φησιν· ἀλλ' εἰ μὲν ἀφείθη ἰουδαίοις, μάτην εἴρηται τῷ Ἠσαΐᾳ, ὅτι ἐδόθησαν ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ· εἰ δὲ οὐκ ἀφείθη, ἢ σπουδαίως εὐξάμενος ὁ Χριστὸς, οὐκ ἔτυχε τῆς εὐχῆς, ἢ οὐκ ηὔξατο γνησίως· ἅπερ ἄντικρυς ἀλλότρια μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ· τὸ μὲν ὅλως εὔχεσθαι τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων ἦν, ἅπερ ἑκουσίως ἀνεδέξατο διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ὅτι δὲ καὶ τὰ τῆς εὐχῆς ἀληθῆ, καὶ εἰς ἔργον ἀγόμενα ἦν, καὶ τοῖς ἰουδαίοις ἡ παντελὴς ἀπώλεια, διὰ τὴν εἰς Χριςὸν παροινίαν ἐπήχθη, ταύτῃ μαθησόμεθα· μετὰ γὰρ τὴν εἰς οὐρανοὺς τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν, πολλοὶ τῶν ἰουδαίων ἐπίςευσαν, ὡς ἱςοροῦσι τῶν ἀποστόλων αἱ πράξεις· καὶ τούτοις ἀφείθη· τοῖς δὲ ἀμεταβλήτως ἐπιμείνασι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πληρώσασιν εὐαγγελικῶς εἰπεῖν τὸ μέτρον τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτὸν τὸν κύριον ἀσεβήσασιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν, καὶ τὴν τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἐπιείκειαν, ἀγαθότητά τε καὶ φιλανθρωπίαν κακούργως ἀσφαλισαμένοις τὸν τάφον, καὶ πλάνον αὐτὸν ἀποκαλέσασι, καὶ τὴν ἀνάςασιν συκοφαντήσασι, καὶ τοὺς ἀποςόλους ἐκ διώξασί τε καὶ ἀνελοῦσι, καὶ μέχρι παντὸς ἀνιάτοις μείνασιν, ἐπήχθη κατὰ τὸν προφήτην ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους ἀπώλεια, χωρισθέντων πρότερον τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀναχωρησάντων οὐ μόνον τῶν ἀποςόλων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πιςῶν, καὶ μόνων τῶν ἀπίςων καὶ ἀσεβῶν ἀπομεινάντων· καὶ γὰρ καὶ μόνοις τοῖς μετανοοῦσιν, ἐδωρήθη τὰ τῆς εὐχῆς· καὶ ἑρμηνεὺς ἡμῖν παρίτω τοῦ διδασκάλου, μὴ ὁ τυχὼν, ἀλλ' ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν· ἐν γὰρ ταῖς ἀποςολικαῖς πράξεσι γέγραπται λέγων πρὸς ἰουδαίους, πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν παντελῆ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἅλωσιν, ὅτι τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ἠτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν· καὶ νῦν οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν· μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ὅπέρ ἐςιν ἄφεσις ἁμαρτιῶν· καὶ τὰ ἐφεξῆς· ὥστε τοῦ, πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι, τὸ οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, καὶ μετανοήσατε καὶ βαπτίσθητε, ἑρμηνευτικόν ἐςι, καὶ διδασκαλία τοῦ τρόπου τῆς ἀφέσεως τῆς ὑπὸ τῆς εὐχῆς τοῦ κυρίου δεδωρημένης· τινὲς δὲ τοῖς κατὰ ἄγνοιαν ἁμαρτήσασι μόνους φασὶ τὰ τῆς εὐχῆς δεδωρῆσθαι· καὶ εἴτις καὶ τοῦτο δοίη πάλιν, ὁ τῆς μετανοίας τρόπος ἐςὶν ὁ καὶ τούτων σωτηριώδης· σαφῶς γὰρ ὁ Πέτρος φησὶν· οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε· μετανοήσατε οὖν καὶ βαπτίσθητε· ὥστε τὰ τῆς εὐχῆς, καὶ τοῖς κατὰ ἄγνοιαν ἡμαρτηκόσι, διὰ μόνης τῆς μετανοίας δεδώρηται· καὶ οὔτε ψευδὴς ἢ ἄκυρος ἡ προσευχὴ τοῦ σωτῆρος ἐπὶ τῶν μετανοησάντων ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ γέγονε, καὶ τὰ τοῦ προφήτου ἀληθῆ λέγοντος, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ προσεπάγοντος, ὅτι καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ· εἰ γάρ τις ἀκριβῶς κατανοήσει, καὶ αὐτὸν εὑρήσει τὸν προφήτην, μὴ κατὰ πάντων τῶν ἡμαρτηκότων ἐκφέροντα τὴν ψῆφον, ἀλλὰ κατὰ τῶν πονηρῶν καὶ ἐν γνώσει ἁμαρτανόντων, καὶ ἐπιμεινάντων τῇ κατὰ Χριςοῦ πονηρίᾳ καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ὡς εἴρηται φιλανθρωπίαν καὶ προσευχήν.

v. 36. p. 303. b. Ἀνεπιγράφου. Πλὴν οὔτε ὁ εἰπὼν ὄξος μετὰ ὑσώπου προσενεχθῆναι τῷ Ἰησοῦ ἐψεύσατο, οὔτε ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι ἐσμυρνισμένον οἶνον· οὔτε τῷ ἁπλῶς εἰπόντι ὄξος· ὁ μὲν γὰρ, πρὸ τοῦ σταυροῦ λέγει· ὁ δὲ, ἐν τῷ σταυρῷ προσενεχθῆναι· οὐ τὸ αὐτὸ λέγοντες, καὶ

τὸ λαβεῖν δὲ καὶ γευσάμενον ἀποδοῦναι; καὶ τὸ μὴ δὲ γεύσασθαι τὴν ἀρχὴν, διάφορον· τὸν
γὰρ οἶνον μετὰ τῆς χολῆς ἔφη Ματθαῖος γευσάμενον, μὴ θελῆσαι πιεῖν· μὴ γεύσασθαι
δὲ τὴν ἀρχὴν τὸν ἐσμυρνιμένον, ὁ Μάρκος· Ἰωάννης δὲ, ὄξος μετὰ ὑσώπου ἔφη διδόσθαι,
οὐδενὶ τούτων ἐναντιούμενος τῶν μὴ δὲ μνησθέντων· πολλῶν γὰρ γινομένων εἰς αὐτὸν, εἶτα
ἐν τοσαύτῃ ἀταξίᾳ πλήθους παροινοῦντος, ἄλλος ἄλλο προσέφερεν· ἔγραψε δὲ ὁ μὲν τοῦτο,
ὁ δὲ ἐκεῖνο· πολλὰ δὲ καὶ παρεῖται· πάντα δὲ ἀληθῆ εἴρηται· ὑπὸ γὰρ μάρτυσι τοῖς ἐπι-
σταμένοις αὐτὰ, ἔγραφον· οὐκ εἰκῆ οὐδὲ ὡς ἔτυχε τὰ παρατυχόντα καὶ ἐπὶ τῶν τυχόντων·
ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ἐλέγξαι δυναμένων, εἴ τι παρὰ τὰ γενόμενα γράφειν ἐτόλμησαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί ἐδήλου ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τρισὶ διαλέκτοις γεγραμμένη; ὅτι τὴν τοῦ παν- v. 38.
τὸς βασιλείαν ἐν τοῖς ἑτέροις εὐαγγελισταῖς ἐξήτασαι.

Εὐαγρίου. Ἐξ αὐτοῦ γοῦν τοῦ σκόλοπος, τὰς τεραστίους ἐπιτελῶν δυνάμεις, ἀληθῶς v. 47. p. 306. a.
υἱὸς εἶναι θεοῦ ὡμολόγητο· κλόνον γοῦν ὑπέμεινεν ἡ γῆ, κρεμάμενον αὐτὸν ὁρῶσα· ἀλλὰ καὶ
αἱ ἀῤῥαγεῖς πέτραι, ῥῆξιν ὑπέστησαν, αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὄντος· τὸ καταπέτασμά τε τοῦ
ναοῦ ἀπάνωθεν κάτω ἄφνω ἐῤῥήγνυτο· ναὶ μὴν, καὶ τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν ἐξαπίνης ἀνοι-
γόμενα, τοὺς πάλαι κειμένους ἐξέπεμπε νεκροὺς, ζωτικῆς δυνάμεως μεταποιουμένους· ἀλλὰ καὶ
ὁ ἥλιος ὁ φωστὴρ ὁ μέγας, ὁ εἰς ἀρχὸς τεταγμένος τῆς ἡμέρας ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ
σμηνοποιοῦ πάσης κτίσεως, ἡμέρας μεσούσης, ἀνθρώποις τὸ φῶς οὐκ ἔδωκε· σκότος γοῦν γέ-
γονεν ἀπὸ ἕκτης ἕως ἐνάτης ὥρας, οὐ τῆς κατὰ συνήθειαν ἐκλείψεως γεγενημένης τότε,
ὡς οἱ διαβάλλειν τὸ εὐαγγέλιον σπουδάζοντες, πειρῶνται λέγειν· ὑπὸ γὰρ τῆς προσούσης αὐ-
τοῖς ἀπεχθείας, καὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν ὁμολογουμένοις ἀντιδοξοῦσι· περὶ γὰρ τῆς ἐκλείψεως τῆς
ἐξ ἔθους γινομένης τοῦ ἡλίου, νομοθετοῦσι τοιαῦτα· ὡς ἄρα ἑτέρῳ καιρῷ οὐ γίνεται αὕτη,
ἢ ὅτε ἡ σελήνη συνοδεύει τῷ ἡλίῳ· ὅταν γάρ φασιν ὑποτρέχουσα τὸν ἥλιον ἡ σελήνη, ὑπ᾽
αὐτὸν κατὰ κάθετον γένηται, ἐπιπροσθεῖ ταῖς αὐγαῖς τοῦ ἡλίου, μὴ ἐπιτρέπουσα αὐτὰς εἰς
τὸν περὶ γῆν χῶρον γενέσθαι· ἔλαθε δὲ αὐτοὺς θέλοντας, ὅτι οὐκ ἦν καιρὸς συνόδου ὅτε
Ἰησοῦς τὸν σταυρὸν ἀνεδέξατο· ὡμολόγηται δὲ παρὰ πᾶσιν ἐν αὐτῷ τῷ πάσχα τῷ ἰουδαϊ-
κῷ πεπονθέναι αὐτὸν, ἐν ᾗ ὥρᾳ οὐδαμῶς ὑποτρέχει τὸν ἥλιον ἡ σελήνη, ἀντιπροσώπως πρὸς
αὐτὸν ἔχουσα, διὰ τὸ πλησιφαὴς εἶναι, ἤδη τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς συνόδου
ἔχουσα· ἐξ ὧν φανερὸν, ὅτι οὐχ᾽ ἡ κατὰ περίοδον ἐνιαυτῶν τινῶν ἔκλειψις γέγενηται, ἀλ-
λὰ δυνάμει τοῦ παραδοξοποιοῦντος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ· ἢ τάχα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου μὴ ὑπο-
μένοντος τὸ ἴδιον ἀποτελεῖν ἔργον, τὸν κοινὸν δεσπότην πρὸς εὐτελῶν ἀνθρώπων ὁρῶντος ὑβρι-
ζόμενον· καὶ αὗται δὲ αἱ παραδοξοποιΐαι, γεγένηνται ἕνεκα τοῦ φανῆναι τίς ἦν ὁ τὸν θά-
νατον ἀναδεξάμενος, ὅτι ἡνίοχος καὶ ταξιάρχης πάσης ὑπάρχει τῆς κτίσεως· τάχα δὲ καὶ
ἕκαστον τῶν γεγενημένον, σημεῖον καὶ σύμβολον ἦν τῶν μελλόντων κατορθοῦσθαι· ὁ γὰρ σεισ-
μὸς τῆς γῆς, ἐδήλου τὴν μετάθεσιν τῶν πανταχοῦ τῆς γῆς πατρίων ἐθῶν, καὶ τὴν ἀναχώ-
ρησιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς πολυθέου πλάνης· ἀμέλει τὰ πανταχοῦ γῆς χρηστήρια, καὶ
οἱ τούτων προϊστάμενοι μαντικοὶ δαίμονες πάλαι τοὺς ἀνθρώπους θέλγοντες λόγοις ἀπατηλοῖς,
σιωπὴν ἔλαβον, ὡς μὴ δὲ δοκεῖν γεγονέναι ποτέ· ἔρημοι γοῦν καθεστήκασιν αἱ μαντικαὶ πη-
γαὶ, τῶν ἐν αὐταῖς δαιμόνων πεφυγαδευμένων, φόβῳ τῆς τοῦ παθόντος δυνάμεως· ἀλλὰ καὶ
νόμοι οἱ παρ᾽ ἑκάστοις, σχολάζουσι λοιπὸν, μόνου τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου πολιτευομένου καὶ κρα-
τοῦντος τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους· ἡ σχίσις δὲ τῶν πετρῶν αἰνίττεται καὶ αὐτὴ σημεῖον οὖσα,

τὴν κατάνυξιν τῶν ἠλιθίων καὶ σκληροτάτων ψυχῶν· ἡ ῥῆξις δὲ τοῦ καταπετάσματος, ἐμφαίνει ἀναχώρησιν γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ ναοῦ τῆς ἁγιστείας καὶ πάσης τῆς παραδόξου ἐπιφανείας, πάλαι μὲν ἐκεῖσε τυγχανούσης, νῦν δ' εἰς πάντα τὰ ἔθνη διηκούσης· τέλος λαμβανούσης τῆς προφητείας ἐκείνης τῆς φασκούσης· ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ διακρινεῖ ἀναμέσον ἐθνῶν πολλῶν.

v. 45. p. 306. b. Φωτίου. Μᾶλλον δὲ ῥήγνυται καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, ξύλῳ τοῦ δεσπότου κρεμαμένου, διὰ πολλὰς οἶμαι τὰς αἰτίας· τὸ μὲν γὰρ τὴν γῆν κλόνῳ μικροῦ δεῖν συγκατενεχθῆναι, δυνατόν ἐστι τῆς ἀγνωμονοῦσι καὶ εἰς τὰ κατὰ φύσιν ἀνάγειν τῶν στοιχείων πάθη· τὸ δὲ ῥαγῆναι τὸ καταπέτασμα, μηδενὸς μάλιστα διασπῶντος, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, θεομηνίαν τὸ τέρας δείκνυσιν. ἦν δὲ καὶ σύμβολον καὶ πρόμηνυμα τῆς ἀεὶ καταστροφῆς τε καὶ ἐξερημώσεως τοῦ τε περιωνύμου ναοῦ ἰουδαϊκῶν τελετῶν· καὶ τρίτον, ὡς οὐκέτι μέρει τινὶ τῆς οἰκουμένης ἡ εὐσέβεια συγκλεισθήσεται· ἀλλ' ἅπαντα τὰ πέρατα, τῶν ἀποῤῥήτων ἐν ἀπολαύσει γενήσεται· ἔτι ἡ κιβωτὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸν τύπον γέγονε τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, αὕτη δὲ διείργετο τῷ καταπετάσματι, καὶ ἀπεκρύπτετο· ἐδήλου δὲ τὴν εἰς οὐρανοὺς εἴσοδον, ἀνθρώποις ἄβατον συντετηρῆσθαι τέως· ῥήγνυται οὖν τὸ καταπέτασμα Χριστοῦ σταυρουμένου, τὴν εἰς οὐρανὸν εἴσοδον πᾶσιν ἡμῖν ὑποσαλπίζον καὶ εὐαγγελιζόμενον.

Εὐαγρίου. Καὶ ἡ τῶν μνημείων δὲ ἄνοιξις, νοεῖν ὑπέβαλλε τὴν ἐλευθερίαν τῶν κατεχομένων ἐν ᾅδῃ ψυχῶν, καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ἧς πρωτότοκος καὶ ἀπαρχὴ, αὐτὸς ὁ παθὼν Ἰησοῦς γέγενηται· καὶ ἡ τοῦ ἡλίου δὲ σκότωσις, ὑπέφαινε τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀπὸ ἰουδαίων ἀναχώρησιν, τῆς ἡμέρας μεσούσης· ἔτι γὰρ ἐνέστηκεν ὁ αἰὼν οὗτος, ἡμέρα πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ἀλληγορικῶς ὀνομαζόμενος· πληρουμένων ἅμα καὶ τῶν προφητειῶν τῶν οὕτως ἐχουσῶν, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς· καὶ πάλιν· ἐπέδυ ὁ ἥλιος αὐτοῖς, ἔτι μεσούσης τῆς ἡμέρας.

v. 48. p. 309. b. Ὑπατίου. Ἴδιον μέντοι ἐστὶ τῶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἢ τοῖς ἀλλοτρίοις ἁμαρτήμασι κατανισσομένων, τὸ τύπτειν τὸ στῆθος· ἱστορεῖται γοῦν ὁ τελώνης τοῦτο ποιῶν, κἀνταῦθα οἱ ὄχλοι.

Πρόκλου. Εἶδεν ἥλιος ἐπὶ ξύλου στηλιτευθέντα διάβολον· σταυρὸς ἀπὸ κατάρας φύσιν ἠγόρασε· τριάκοντα ἀργυρίων κοσμικὸν λύτρον ἐπράθη· πάθος ἀναμάρτητον, ἁμαρτίας γέγονε χωνευτήριον· μνῆμα θανάτου πορθητὸν ἐδέξατο· οὐρανὸς ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ σκότος ἐνεδύσατο, ἵνα μὴ ἴδῃ δρᾶμα κατὰ θεοῦ μὲν τολμώμενον, σαρκὸς δὲ ἁπτόμενον· ᾅδης ἔφριξεν ὃν κατέπιε· θάνατος ἤμεσεν ὃν ἀγνοῶν κατέπιεν· ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ νόμου παρακούεις, ὦ ἰουδαῖε, καὶ προφήτας παραλογίζεις, ἐρωτήσωμεν τὰ στοιχεῖα, καὶ ἴδωμεν τί ὁμολογεῖ τὸν σαρκὶ παθόντα· εἰπὲ οὖν ἡμῖν ἥλιε, τί συνέστειλας τὰς ἀκτῖνας σταυρουμένου Χριστοῦ; ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ σταυρούμενος; οὐκοῦν, ὤφειλες τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ ἀναιρουμένου· σὺ δὲ οὐρανὲ, διὰ τί σκότος ἐνεδύσω ἐν σταθηρᾷ μεσημβρίᾳ; διὰ τί οὐκ ἐθρήνησας καὶ ἐπὶ Ναβουθαί; διὰ τί ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ ἐτρόμασας, ὅτε οἱ θεομάχοι ἐτόλμων ταῦτα; πῶς οὖν οὐκ ἐπὶ τοῦ Ἡσαΐου; ὢ ναὲ διὰ τί ἔσχισας τὸ καταπέτασμα; πῶς οὐ περιεσχίσω, ὅτε τὸ αἷμα Ζαχαρίου ἐν μέσῳ σου ἐξεχεῖτο; ἀποκρίνεται ἄνευ φωνῆς, πᾶσα ἡ κτίσις ἐκηρύξαμεν τῷ πένθει τὸν δεσπότην· οὐχ ὁμοδούλου πάθος ἐθρηνήσαμεν, ἀλλὰ δεσπότου ὕβριν ἐφρίξαμεν.

v. 50. p. 310. a. Φωτίου. Ἦν ποτε κρύφιος φίλος ὁ Ἰωσὴφ, καὶ νυκτερινὸς Χριστοῦ μαθητής· ἀλλ' ὕστερον

τοὺς δεσμοὺς ἀποῤῥίψας τῆς δειλίας, τῶν εἰς τὸ φανερὸν φιλούντων θερμότερός τε καὶ θαῤῥαλεώτερος γέγονε· καὶ τὸ δεσποτικὸν ἐν ὕβρει κρεμάμενον σῶμα τοῦ ξύλου καθελὼν, τῆς δυνατῆς θεραπείας οὐκ ἠμέλησε, ῥημάτων μετριότητι, τὸν πολυτελῆ μαργαρίτην ἐμπορευόμενος, καὶ κρύπτων τούτων τὸ σπουδαζόμενον· οὐδὲ γὰρ ὡς δή τι μέγα φρονῶν ἢ φθεγγόμενος, οὕτως τὸ σῶμα ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὡς ἂν ἐλαίῳ καὶ φιλανθρωπίᾳ διδοὺς, εἰς ταφὴν αἰτεῖται τὸν νεκρόν· καὶ πρόσεισι μὲν τῷ Πιλάτῳ, ὄκνον ἅπαντα καὶ φόβον ἀποῤῥιψάμενος, εἶτα δὲ βουλῆς κοινωνῶν, κατενεχθῆναι τὸ σῶμα τοῦ τεθνηκότος συμβουλεύει, ἤδη γὰρ τῆς παρασκευῆς ταῖς τοῦ ἡλίου δυσμαῖς συνυποληγούσης, καὶ ὁ τοῦ σαββάτου νόμος τῇ ἐπιούσῃ συνανεφαίνετο· καὶ πιθανώτερος ἐδόκει, καὶ τὸν νόμον ἴσως ὑποφαίνων, δι' ὃν οὐκ ἐχρῆν μετέωρα μένειν ἔτι τὰ σώματα τῶν ἀνῃρημένων· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν ἰουδαίων ἐκθέσμως πραττόντων, καὶ ἀπερικαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ τῶν πατρίων ἐκδιαιτωμένων, ἐν οἷς οὐδὲν ἀντίπαλον τοῦ θελήματος ἀπήντα, καὶ ῥᾷστον ἦν ἐκτελέσαι, ἡ περὶ τοὺς νόμους εὐλάβεια κατεσπούδαστο· καὶ δός μοι, φησὶν ὁ Ἰωσὴφ, εἰ βούλει, θάψαι τὸν νεκρὸν τοῦ Ἰησοῦ. *Et reliqua usque ad* τῆς συνήθους ἀξιοῖ φροντίδος, *quae nos iamdiu edidimus in praefatione voluminis primi, ubi Photii scriptorum notitiam exhibuimus.*

Τοῦ αὐτοῦ. Σμύρνης οὖν ἐπιπλάσσων καὶ ἀλόης τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸν, ὃ τοῖς τελευτῶσι παρά γε τοῖς ἰουδαίοις τιμὴ τελευταία, καὶ τοῖς νεκροστολίοις περιελίσσων ὀθονίοις, πρὸς τῷ καινῷ κατατίθησι μνημείῳ· καινὸν δὲ τὸ μνημεῖον παρεσκεύαστο, αὐτῷ τε τῷ δεσπότῃ τὸν δυνατὸν τρόπον τοῦ Ἰωσὴφ τιμὴν ἐξευρίσκοντος· τάφος γὰρ καινὸς καὶ ἴδιος, ἀλλὰ μὴ κοινὸς καὶ πολλοῖς ἐκλελυμασμένος σώμασι, τὴν ὡς ἐν νεκροῖς τῷ θαπτομένῳ προσνέμει σεμνότητα· καὶ διπλῆς ἄλλης οἰκονομουμένης αἰτίας ἕνεκα, μιᾶς μὲν, ἵνα μὴ τοῦ τῆς ἀναστάσεως ἐπιτελουμένου θαύματος τοῖς πάντα τολμῶσι καὶ ἀναισχυντοῦσιν ἰουδαίοις, ἄλλος τις τῶν συντεθαμμένων ἐπιφημισθῇ, οὐχ' ὁ παρ' αὐτῶν τῷ σταυρῷ καταδεδικασμένος, τῶν νεκρῶν ἀναστάμενος, ἀλλ' ἵνα αὐτοῖς πανταχόθεν ἡ πᾶσα ψευδολογίας καὶ θεομαχίας περικεκομμένη πρόφασις· ἑτέρας δὲ, τοῦ μὴ δόξαι τισιν ἐκεῖνα μόνα τῶν σωμάτων ἐξαναστῆναι τοῦ τάφου, οἷς τὸ δεσποτικὸν ἐπεχωρίαζε σῶμα καὶ ἐπλησίαζεν· ὃν καί τινες τῶν ἁγίων πάλαι καὶ ζῶντος ἔτι διεπέπρακτο, καὶ αὖ τελευτήσαντος· ἀλλὰ ἵν' ὥσπερ ὑπὲρ πάντων εἴη τὸ κατὰ τοῦ ᾅδου κράτος ὁ δεσπότης ἀναδεδεγμένος, οὕτω καὶ τῶν πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης διεῤῥιμμένων σωμάτων, καὶ πυρὶ καὶ ἀέρι διεσκεδασμένων, λαμπρῶς ἐπιγνωσθῇ τῷ οἰκείῳ πάθει διαπεπραγμένος τὴν ἀνάστασιν· οἷς γὰρ τινῶν μὲν οὐ συνετέθαπτο σώμασι, πολλοὶ δὲ τῶν ἁγίων ἀναστάντες, ἀλλοθί που καὶ ἄλλοθι καὶ σποράδην καὶ οὐ κατὰ τὸ δεσποτικὸν μνῆμα κείμενοι, πολλοῖς ἦλθον εἰς ἐμφάνειαν· διὰ τούτων μᾶλλον τρανῶς ἐπιδείκνυται, μὴ τῶν μὲν, τῶν δὲ μὴ, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων τῷ δεσπότῃ ὅ τε θάνατος γεγενημένος καὶ ἡ ἀνάστασις· διὰ ταῦτα γὰρ οὖν καὶ τοιαῦτα, καινὸς ὁ δεσποτικὸς τάφος τῷ Ἰωσὴφ ἐλάξευτο· ἐκείνου μὲν μὴ συνορῶντος ἴσως ἅπαντα, ἀλλὰ πρὸς ἕν γε, τὴν τιμὴν, ἀποβλέποντος· τῆς θείας δὲ καὶ ταῦτα προκαταρτιζούσης καὶ συνοικονομούσης προγνώσεως.

## CAP. XXIV.

v. 2. p. 314. a. Ἀνεπιγράφου. Μηδεὶς οὖν οἰέσθω διαφωνεῖν τοὺς εὐαγγελιστὰς, τῷ τὸν μὲν εἰπεῖν ἐλθούσας τὰς γυναῖκας εὑρεῖν τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον, τὸν δὲ, σεισμὸν πρῶτον γενέσθαι, εἶτ᾽ ἄγγελον ἐξ οὐρανοῦ καταβῆναι καὶ τὸν λίθον ἀποκυλίσαι· οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ κατὰ ταυτὸν γενέσθαι ἀμφότερα λέγουσιν, ἀλλ᾽ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ· πόθεν δὲ τοῦτο, εἰσόμεθα, ἐὰν οὕτως πῶς ἐξετάσομεν, ἐπὶ ποίων καὶ ποσῶν γυναικῶν· Ματθαῖος ἔφη ὀψίας, ἐπὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς καὶ τῆς ἄλλης· ἐπὶ ποίων δέ; Μάρκος λίαν πρωῒ ἀνατείλαντος τοῦ Ἡλίου, εὑρεῖν τὸν λίθον ἀποκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἐπὶ τριῶν Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, Μαρίας τῆς Ἰακώβου, καὶ Σαλώμης· ὥστε διαφόρων πραγμάτων ἐστὶ τὰ παρ᾽ αὐτοῖς ἐξήγησις· τότε δ᾽ ἂν ἦν ἐναντία, εἰ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ταῖς αὐταῖς μὴ τὰ αὐτὰ φανῆναι ἢ ῥηθῆναι ἔλεγον· νῦν δὲ, ὁ μὲν τὰ ἐν ἑσπέρᾳ λέγει συμβεβηκότα· ὁ δὲ, τὰ περὶ βαθὺν ὄρθρον· ὁ δὲ, τὰ μετὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν· καὶ ὁ μὲν, περὶ ἑνὸς ἀγγέλου τοῦ τότε ὀφθέντος· ὁ δὲ, περὶ δύο, καθ᾽ ἕτερον ὀφθέντων καιρόν· καὶ ὁ μὲν δυσὶν, ὁ δὲ τρισὶν, ὁ δὲ πλείοσιν, ὁ δὲ μιᾷ Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἥτις καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων κατὰ μίαν ἢ καὶ πλείονας, συμπαρεγένετο, οἷα θερμοτέρα καὶ πλέον δακνομένη ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιθαῤῥύνουσα· ἢ καὶ ἀπιστοῦσα ἔτι περὶ ὧν ἐθεάσατο, καὶ ταῖς ἄλλαις μὴ ἀναγγέλλουσα, ἀκριβέστερον διὰ τῶν ἄλλων θέλουσα πεισθῆναι, μὴ φάσμα εἴη τὸ φανέν· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν συναριθμοῦσι πάντες ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν, ἢ τὰς ἄλλας ταύτῃ μεθ᾽ ἧς παρεγένοντο· ἑκάστου ἓν τούτων ἀπαγγέλλοντος, οὐ τὸ αὐτὸ ἀλλ᾽ ἕτερον καὶ ἕτερον· εἰ γὰρ ἔλεγέ τις μόνην θεάσασθαι καὶ μηδένα ἕτερον, τοῖς λέγουσι μεθ᾽ ἑτέρων αὐτὴν θεάσασθαι καὶ ἀκοῦσαι, προδήλως διαφωνῶν ἦν· καὶ εἰ ὁ μὲν, ἕνα ὀφθῆναι μόνον ἄγγελον, μηδένα δὲ ἕτερος, τῷ λέγοντι δύο ἀγγέλους θεάσασθαι, ἐναντίως ἔλεγεν· ὁμοίως ἐπὶ τῆς φανερώσεως καὶ θέας αὐτῆς τοῦ Ἰησοῦ· εἰ μὲν γὰρ Μάρκος καὶ Ἰωάννης ἔλεγον μόνῃ πεφανερῶσθαι τῇ Μαγδαληνῇ, καὶ μὴ ἁπλῶς καὶ ἀδιορίστως τῇ Μαγδαληνῇ, τῷ Ματθαίῳ λέγοντι καὶ τῇ ἄλλῃ ὀφθῆναι Μαρίᾳ, ἐναντίως ἔλεγον ὁμολογουμένως· ὁμοίως καὶ ὁ δυσὶ λέγων τῶν μαθητῶν φανερωθῆναι τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦσιν ἔξω τῆς πόλεως, πρὸς τὸν Ματθαῖον οὐ διαφέρεται, λέγοντα εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὀφθῆναι· οὐ γὰρ τῶν ἕνδεκα ἦσαν οἷς ὤφθη, ἀλλὰ τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν, οἱ περὶ Κλεόπαν· καὶ Ματθαῖος δὲ ἁπλῶς οὕτως ἔφη, ὅτι οἱ ἕνδεκα ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖσε, εἶδον τὸν Χριστόν· οὐ μέντοι ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ μόνον, μηκέτι δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις· οὔτε πάλιν ὁ Λουκᾶς ἐν Ἱερουσαλὴμ λέγων ὀφθῆναι ἀπιστοῦσι τοῖς μαθηταῖς τὸν Ἰησοῦν, τὸ μόνον προσέθηκεν· ὅτι μὲν γὰρ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ προσεκύνησαν, καὶ ὅτι ἐδίστασαν, Ματθαῖος λέγει· τὸ δὲ πῶς ἐπείσθησαν διστάσαντες, καὶ ποῦ, οὐ προστίθησιν ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν τελευτὴν ἀμέσως ἔρχεται τοῦ, πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, μεθ᾽ ἣν ἡ ἀνάληψις γέγονε· τὰ δὲ ἐν μέσῳ τῆς ἐν Γαλιλαίᾳ πορείας τῶν μαθητῶν καὶ θέας καὶ ἀπιστίας καὶ τῆς ἀναλήψεως, ὁ Λοῦκας γράφει.

v. 13. Τοῦ αὐτοῦ. Δύο τῶν μαθητῶν βαδίζοντες εἰς κώμην Ἐμμαοὺς, διαλέγονται πρὸς ἀλλήλους, ὡς οὐ ζῶντα προσδοκῶντες ἔτι Χριστὸν, ἀλλ᾽ ὡς ἀνῃρημένου τοῦ σωτῆρος, ἀνιώμενοι·

ὅτε γοῦν προσελθὼν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἐπηρώτησε, τί ποτέ ἐστιν αὐτοῖς τὸ τῆς σκυθρωπότη-
τος αἴτιον; ἀπεκρίθη ὁ Κλεόπας, ὅτι τὸ παραδοθῆναι Ἰησοῦν, καὶ παθεῖν· εἶτα ἐπάγει,
ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν· ἀπηλπικότων ἡ φωνή· ἠλπίζομεν γάρ φησιν, οὐκ ἐλπίζομεν· ὅμοιον ἡγού-
μενοι τὸν τοῦ κυρίου θάνατον οἷον τὸν τῶν ἀθρώπων· ἔπειτα τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως
τὴν διὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν διὰ τοῦ Πέτρου, λέγουσι μὲν, οὐ μὴν ὡς πιστεύοντες· διὸ
φασὶν ὅτι ἐξέστησαν ἡμᾶς αἱ γυναῖκες· οὐ γὰρ ἡγοῦντο πιστὸν τὸ λεγόμενον· οὐδὲ εὐαγγελισ-
μὸν ἀληθείας καὶ φωτισμὸν, ἀλλά τι ταραχῆς καὶ ἐκστάσεως αἴτιον· καὶ τήν γε τοῦ Πέ-
τρου μαρτυρίαν τὰ ὀθόνια μόνον ἐπὶ τοῦ μνήματος ἑωρακότος, οὐ πιστὴν εἶναι ἐνόμιζον τοῦ
πάντως ἀναστῆναι τὸν κύριον, ὅτι μὴ αὐτὸν ἰδὼν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ κεῖσθαι, τὸ ἀνα-
στῆναι τεκμαιρόμενος.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῖς τε τῆς ἀτιμίας, τοῖς τε τῆς δόξης, ἐξεγείρει ὁ κύριος ἐνταῦθα τὸ βρα- v. 25. p. 314. b.
δὺ καὶ νωχελὲς τῶν ἀνθρώπων· καὶ μεγάλα φρονεῖν καὶ πιστεύειν διδάσκει, κατὰ βραχὺ τὴν
τῆς ἀναστάσεως ἐπίγνωσιν αὐτοῖς ἐνδιδούς· πρῶτον μὲν ἐξ ἀκοῆς τῆς ἐκ γυναικῶν, ἔπειτα
ἐξ ὄψεως τοῦ μνημείου κενοῦ καταλελειμμένου, τελευταῖον δὲ ἐξ αὐτοψίας ἤδη τῆς ἑαυτοῦ,
καὶ λόγων ἐπιστρεπτικῶν· ἔφη γάρ· ὦ ἀνόητοι, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀναγκαίως δὲ ἐν τούτοις δείκ-
νυσιν ὁ κύριος τὴν τοῦ νόμου πρόοδον, καὶ τὴν τῶν προφητῶν λειτουργίαν, πίστιν ἐπὶ τῷ
παραδόξῳ πράγματι προεισαγόντων, ἵν' ἐπιστάσης τῆς ἀναστάσεως, οἱ θορυβούμενοι τῷ μεγέθει
τοῦ πράγματος, ἀναμνήσει τῶν παλαιῶν προῤῥήσεων, εἰς τὸ πιστεύειν ἐπιστρέφοιντο· διὸ παράγει
μάρτυρας ἐν μέσῳ, Μωσέα καὶ προφήτας· τὸ ἐπικεκρυμμένον ἑρμηνεύων, καὶ τὸ πρὸς τοὺς
ἀναξίους ἀσαφὲς, τοῖς ἀξίοις σαφηνίζων, ἀρχαίαν τὲ καὶ πάτριον τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐντιθεὶς
ἐξ ὧν κατεῖχον γραμμάτων ἱερῶν· οὐδὲν γὰρ τῶν παρὰ θεοῦ μάταιον, ἀλλὰ τάξις ἁπάν-
των, καὶ χρεία τῶν καθέκαστον ἀναγκαία· ἐν τάξει προαπεστέλλοντο δοῦλοι, καὶ προοικονόμουν
τῇ τοῦ δεσπότου παρουσίᾳ, ἀναγκαίαν τὴν προφητείαν εἰς τὴν πίστιν ἀνθρώποις προεισά-
γοντες· ἵν' ὥσπερ ἐν θησαυρῷ βασιλέως, ἐν καιρῷ προβληθείη τὰ προειρημένα, ἐξ ἀποκρύφου
τῆς προτέρας ἀσαφείας, εἰς τὸ ἐμφανὲς διὰ τῆς σαφηνείας ἀποκαλυπτόμενα.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἐμφανέστερον ἑαυτὸν καθίστησι τοῖς ἀξιοῦσιν αὐτὸν εἰς τὴν κώ- p. 315. b.
μην αὐτοῖς συνελθεῖν, οἷς καὶ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοί· ὅτε λαβὼν τὸν ἄρτον, εὐλογήσας
καὶ κλάσας ἐπεδίδου· τέως γὰρ προείρηκεν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκρατοῦντο οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ
μὴ ἐπιγνῶναι, ἕως οὗ ὁ λόγος εἰσέλθοι κινεῖν τὴν διάνοιαν εἰς τὴν πίστιν· ἔπειτα οὕτω και-
ρίαν τὴν ὄψιν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ παραστήσει τὸ προακουσθὲν καὶ πιστωθὲν ἐμφανὴς καθιστάς· οὐ μὴν
συμπαραμένει γε γε αὐτοῖς, ἀλλ' ἀφίπταται· οὐκέτι γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοιαῦτα τὰ τοῦ
κυρίου πρὸς ἀνθρώπους, οἷα τὰ πρότερον· ὅτι καὶ αὐτοῖς ἀνακαινώσεως ἔδει καὶ δευτέρας
ζωῆς τῆς κατὰ Χριστὸν, ἵνα καινοὶ καινῷ συνεῖεν, καὶ ἄφθαρτοι πλησιάζοιεν ἀφθάρτῳ· διὸ
καὶ τὴν Μαρίαν ἐκώλυσεν ἐφάψασθαι αὐτοῦ, καθά φησιν ὁ Ἰωάννης, ἕως ἂν ἀπελθὼν πά-
λιν ἀφικνεῖται.

Φωτίου. Οὐ μὴν ὑποληπτέον ὅτι ἡ παράβασις τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνων διήνοιξεν, ἄπαγε· v. 31. p. 316. a.
οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐν αὐτῇ παραβάσει γέγραπται τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν διενοῖχθαι, ἀλλὰ μετὰ
τὴν παράβασιν· ὅπερ τοιοῦτόν ἐστι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὡς τὰ πολλὰ ἐπίγνωσις τοῦ ἁμαρτή-
ματος γίνεται, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ τολμήματος τότε μᾶλλον ἐπιγινώσκεται· τοῦ γὰρ ἐπι-
προσθοῦντος πάθους καὶ κινοῦντος οἴστρου πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, μετὰ τὴν ἔκθεσμον πρᾶξιν

πεπαυμένου, τότε ὥσπερ διακύψας τῆς πολλῆς ἐκείνης ἀχλύος ὁ λογισμὸς καὶ ἀνανήψας ἐφορᾷ τὰ πεπραγμένα καὶ εἰς οἵαν κατάστασιν ἐξ οἵας μετηνέχθη, μᾶλλον λαμβάνει τὴν συναίσθησιν, καὶ τὸ συνειδὸς τιτρώσκον αὐτὸν καὶ διεγεῖρον ἔχον, διαβλέπει τρανῶς ἃ τοῦ πάθους ἐπιπροσθοῦντος, οὐχ ὁμοίως ἔβλεπεν· ἄλλως δὲ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἕκαστος χωρῶν, οἷς ὁ πονηρὸς διαγαργαλίζων τε καὶ ὑποθέλγων ἡμᾶς ἐκθηλύνει, καὶ γνόφου πληροῖ, κεκαρωμένους ὥσπερ φέρει τοὺς λογισμοὺς, καὶ πεπηρωμένον τὸ ὀπτικὸν τῆς διακρίσεως· μετὰ δὲ τὴν πρᾶξιν, ὑπ' ὄψιν ἄγει τὸ τολμηθὲν, καὶ ἀνακαλύπτει πικρῶς, ὃ πρότερον πολλαῖς μηχαναῖς συνεκάλυπτεν· εἶτα, δι' ὧν κατάφωρον τὸν ὄγκον ἀποτελεῖ τοῦ τολμήματος, πρὸς ἀπόγνωσιν ὠθεῖν πειρᾶται τὸν ἁμαρτήσαντα· τὸ γοῦν διηνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, οὐ πρὸς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, οὐδὲ πρὶν ἢ τῆς ἐντολῆς αὐτοὺς ἐκπεσεῖν, παραληπτέον· τότε γὰρ ἠνεωγμένους εἶχον μᾶλλον, μήπω τοῦ ὄφεως τοῖς ψυθυρισμοῖς ὑπολαπέντες, καὶ συνορᾷν τὸ πρακτέον, ἐγρήγορον ἔφερον τὴν διάνοιαν· οὐκοῦν τὸ βλέπειν οὐκ ἔχοντες, ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας ἀνέλαβον· τοὐναντίον δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῷ πράττειν τυφλώττοντες, πεπαυμένης τὴν ὅρασιν ἀνεκτήσαντο· ἐνταῦθα μέν τοι τὸ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ, ἀντὶ τοῦ τὸ βλέμμα αὐτῶν ὠξύνθη πρὸς ἐπίγνωσιν· ᾠκονόμει γὰρ τέως ὁ κύριος τὸ μὴ γνωσθῆναι αὐτοῖς, μέχρι τῆς τοῦ ἄρτου κλάσεως.

v. 36. p. 317. a. Τοῦ αὐτοῦ. Συντέμνει τὴν ὑπόσχεσιν, διὰ τὴν ὀλιγοψυχίαν τῶν μαθητῶν· καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τῆς Γαλιλαίας ἐν αὐτοῖς Ἱεροσολύμοις, αὐτοῖς ἐμφανίζεται, καὶ οὐδήπου τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας παράβασις· ταχεῖα δὲ μᾶλλον ἐκ πολλῆς φιλανθρωπίας ἐκπλήρωσις· ὤφθη δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ὅτι ἀπῆλθον ἐκεῖ· ἀπελθόντες γὰρ, φησιν, ὄψεσθέ με.

v. 44. p. 319. b. Ἀνεπιγράφου. Ἀναμιμνήσκει πάλιν τῶν προειρημένων, ἔργα σύμφωνα λόγοις ἀποδιδοὺς, καὶ λόγους δι' ἔργων πεπληρωμένους ἀποδεικνύς· εἴρητο ἐν τῷ νόμῳ, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ οὐ πιστεύσετε· τοῦτο πεπόνθασιν οἱ τάλανες ἰουδαῖοι· ὁρῶντες γὰρ Χριστὸν ἐπὶ ξύλου ἀπῃωρημένον, οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευον, ἀλλὰ καὶ διεμυκτήριζον, καὶ ταῦτα θεὸν τηνικάδε ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως μαρτυρούμενον· γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, ἐν μὲν τῷ Ἱερεμίᾳ· δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πάλιν, οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευται πονηρὰν βουλὴν· λέγοντες, δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν· ὁ δὲ Ἰσαὰκ τὰ ξύλα φέρων τῆς ὁλοκαρπώσεως, ἄντικρυς εἰκονίζει τὸν κύριον, τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ βαστάζοντα· Ἰωνᾶς δὲ καταπινόμενος ὑπὸ τοῦ κήτους, καὶ τριήμερος ἀπαθὴς ἐξεμούμενος, ὁμοῦ τὸν θάνατον ζωγραφεῖ τοῦ κυρίου, καὶ τὴν ἀνάστασιν· ὁ δὲ Δαβὶδ ψάλλων, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ· καὶ οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, τὸν τρόπον τοῦ θανάτου, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν ἐξ ᾅδου προεμήνυσεν ἄνοδον· καὶ πολλὰ ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι.

# ΕΥΑΓΡΙΟΥ

## ΑΛΛΑ ΤΙΝΑ.

### Luc. XIX. 4.

Η συκαμίνη τὴν μετάνοιαν σημαίνει, ὁ δὲ ὄχλος τὰ πάθη· ὁ τοίνυν ταῦτα διασχὼν, καὶ p. 254. b.
διὰ μετάνοιαν ὑψωθεὶς, ὁρᾷ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁρᾶται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὑποδέχεται αὐτὸν παρ' αὐτῷ σκηνούμενον, καὶ λαμβάνει τὴν σωτηρίαν, καὶ υἱὸς Ἀβραὰμ γίνεται.

### Luc. XIX.

Ἐπειδὴ δὲ μισθόν τινες τῶν ἰδίων κατορθωμάτων παρὰ τοῦ σωτῆρος ἔσχον, ἐξουσιά- p. 256. b.
σαι δέκα πόλεων ἢ πέντε, ἄρχοντες τούτων τῶν πόλεων ἀναδειχθησόμενοι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐπαγγελίας χαμαιζήλως τινὲς διανοηθέντες, νομίζουσιν σατραπείας καὶ δυναστείας ἐγχειρισθήσεσθαι, διὰ τὸ εὖ βεβιωκέναι καὶ κατὰ Χριστὸν πεπολιτεῦσθαι· καὶ οὗτοι γὰρ ὥσπερ οἱ τροφὴν σωματικὴν ὑπολαβόντες τὰ ἆθλα τῆς ἀρετῆς εἶναι ἐν τῇ κάτω Ἱερουσαλὴμ, ἐκ λίθων τιμίων ἀνοικοδομουμένῃ, ἄρξειν καὶ δυναστεύσειν ἡγοῦνται· ἐπεὶ γὰρ καὶ τούτους ἔρως εἶχε τοῦ ἄρχειν καὶ ἐξουσιάζειν, ἐνταῦθα ἔτι διατρίβοντας, καὶ διὰ τοῦτο ἀτυφίᾳ καὶ τῷ ὑποτάττεσθαι τοῖς πέλας ἐπιδεδώκασι σφᾶς, διὰ τὸν Χριστοῦ λόγον, λέγοντα· πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται, τὸ φίλαρχον καὶ φιλόδοξον πάθος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀποβαλόντες, ποθοῦσι μετὰ τὴν ἀνάστασιν σατράπαι ἢ ἡγεμόνες καὶ στρατηγοὶ ἀναφανῆναι· χρὴ καὶ τούτους ἀπαγαγεῖν τῆς χαμαιπετοῦς ὑπολήψεως, καὶ ζητῆσαι τίνες αἱ πόλεις, καὶ πῶς ἔχουσαι, καὶ ποῦ οὖσαι τυγχάνουσιν, ὧν τὴν ἐξουσίαν ὁ βασιλεὺς σωτὴρ ὀρέγει τοῖς τὰς ἐγχειρίσεις αὐτοῦ εἰς πέρας ἀγαγοῦσιν· νομίζομεν τοίνυν παραπλησίους εἶναι τὰς πόλεις ταύτας τῇ ἐπουρανίῳ Ἱερουσαλὴμ οὔσῃ πόλει θεοῦ ζῶντος, περὶ ἧς λέγεται ἐν ψαλμοῖς ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτὴν φθασάντων· καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως καὶ εἴδομεν, ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων· οἱ γὰρ ἔτι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ ὄντες, ἀκηκοότες περὶ τῆς ἄνω πόλεως, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀγωγῆς, καὶ ὅσα ἐπ' αὐτῆς θεοπρεπῶς καὶ ἁγίως ἐπιτελεῖται, ἐπ' αὐτὴν φθάσαντες, καὶ ταῦτα εὑρόντες ἔργοις βεβαιούμενα, ὧν τοὺς λόγους ἐνταῦθα ἐπαιδεύοντο, συμβαλόντες οἷς ἀκηκόασι τὰ εὑρεθέντα πράγματα, φασίν· ἃ ἠκούσαμεν, ταῦτα καὶ εὕρομεν· ἀληθῶς γὰρ πόλις ἐστὶ τοῦ παμβασιλέως υἱοῦ τοῦ θεοῦ, κυρίου ὄντος τῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, στρατιωτικῶν δυνάμεων· αὕτη δὲ ἡ πόλις, οὐχ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἵδρυται, ἢ ὑπὸ τοῦ, πάντα τὰ γενητὰ εἰς οὐσίαν ἀγαγόντος· διὸ εἴρηται· ὁ θεὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα· συνῳδὰ δὲ τούτοις περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν ἁγίων γράφει ὁ φάσκων· ἐξεδέχοντο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς, ὁ θεός· τοιούτων δηλαδὴ καὶ ἑτέρων πόλεων πεφηνυιῶν, οἷα ἐστὶν ἡ ἐπουράνιος Ἱερουσαλὴμ, ἀκόλουθον καὶ αὐτὰς ἐπουρανίους εἶναι· ἐὰν οὖν τούτων τῶν πόλεων, τοῖς ἀνδραγαθήσασιν ἐφ' οἷς ἐπιστεύθησαν χρήμασι λογικοῖς δούλοις ἑαυτοῦ, ὁ σωτὴρ ἐξουσίαν νέμῃ, οὐ δεῖ οἴεσθαι σατραπείας καὶ δυναστείας ἀνθρωπίνας ἐν τῇ ἐπιγείῳ Ἱερουσαλὴμ δίδοσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἐξου-

σίαν εἰληφότας ἡγήσασθαι τῶν προκειμένων πόλεων, παραπλησίως ἄρξειν τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἀγγέλων ἀρχαγγέλοις· τῶν ἱερῶν τούτων πόλεων τάχα συμπληρουμένων ἐξ οἰκητόρων, ἤτοι ψυχῶν ἱερῶν καὶ πνευμάτων δικαίων· ταύτης δὲ τῆς ἐπαγγελίας τεύξονται, οἱ ἀπεντεῦθεν ἄρξαντες τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ τῶν ἀλόγων τῆς ψυχῆς παθῶν, καὶ τῶν ὁμοφύλων· ὑπωπιάσαντες γὰρ τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγήσαντες, νεκρώσαντές τε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν εἰσαγωγῇ τοῦ ἄρχειν γεγένηνται· εἶτα μετὰ τὸ ἑαυτοὺς ὠφελῆσαι, ἄξιοι κριθέντες καὶ ἑτέρους εἰς παίδευσιν παραλαβεῖν ὧν αὐτοὶ κατώρθωσαν, διδάσκαλοι ἔργῳ καὶ λόγῳ τούτων ἀποδειχθέντες· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ τὰ λογικὰ ὑπάρχοντα τοῦ δεσπότου ὄντα θεῖα παιδεύματα· κατὰ τὰ λόγια κυρίου, τὰ λόγια ἁγνὰ, ἀργύριον πεπυρωμένον δοκίμιον τῇ γῇ, τοκίζειν καὶ διαπραγματεύεσθαι, κερδήσαντες τὴν τῶν πεπαιδευμένων ὑπὸ σφῶν ὠφέλειαν, ἐπὶ τὸ καὶ τὰ μείζονα πιστευθῆναι εἰκότως ἤχθησαν· πόλεων γοῦν ἐπουρανίων ἄρχοντες ἀπεδείχθησαν παρ' αὐτοῦ τοῦ παμβασιλέως θεοῦ λόγου τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτραπέντες· καὶ ὥσπερ παρ' ἡμῖν ὁ δι' ἠθικῆς παιδεύσεως ἄρχειν ἑαυτοῦ μαθὼν, ἐπὶ οἰκονομίαν ἄγεται, τέλος δὲ τῷ οἰκονομίαν ἐπιτραπέντι πρόκειται, τὸ εὖ τὴν οἰκονομίαν διαθέσθαι, ἐφ' ᾧ κατορθώματι μισθὸν λήψεται τὸ καὶ πόλεως ἡγήσασθαι· τούτου δὲ σύμβολον, ὁ τοῦ Ἰωσὴφ βίος φέρει· ἑαυτοῦ γὰρ ἄρχειν μαθὼν παρὰ τῷ πατρὶ τοὺς θείους πεπαιδευμένος νόμους, ὡς πασῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, διὰ σωφροσύνης καὶ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς ἀνωτέρω χωρήσας, τὴν τῆς οἰκίας οἰκονομίαν, ὑπὸ τοῦ πριαμένου ἐγχειρίζεται· καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ δεσμωτηρίου ὑπὸ τοῦ εἱρκτοφύλακος παραλαμβάνει· καὶ τούτοις ἄριστος κηδεμὼν ἀποδειχθεὶς, τῆς πάσης Αἰγύπτου τὴν προστασίαν δέχεται, ὕπαρχος μετὰ τὸν βασιλέα χειροτονηθεὶς· κατὰ τὸ ἀκόλουθον οὖν καὶ οἱ τῆς θεοσεβείας ἄνθρωποι, πρότερον αὐτῶν δι' ἐγκρατείας ἄρξαντες, καὶ τῶν ἰδίων οἴκων ἐπιμεληθέντες, ἐκκλησίας ἡγεῖσθαι χειροτονοῦνται· ᾗ φησι Παῦλος· εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται; μετὰ τὸ τοίνυν ἑαυτὸν, καὶ τέκνων, καὶ οἴκου, εἶτα ἐκκλησίας ὃν δεῖ τρόπον ἐπιμέλεσθαι, τούτων αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων ἆθλον ἕξουσι τὴν ἐπὶ τῶν προειρημένων πόλεων ἐξουσίαν· τούτων δὲ τῶν πόλεων σύμβολα δυνατὸν εἶναι, τὰς τῆς κάτω Ἰουδαίας πόλεις· ὡς γὰρ ἡ ἐπίγειος Ἱερουσαλὴμ εἰκόνα περιέχει τῆς ἐπουρανίου, οὕτω νομίζω καὶ τὰς ὑπὸ ταύτῃ τῇ Ἰουδαίᾳ πόλεις· ὡς γὰρ ἡ ἐπίγειος Ἱερουσαλὴμ μίμημα καὶ τύπον φέρει τῶν ὑπὸ τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ πόλεων· ὥσπερ οὖν πόλις ἦν τοῦ βασιλέως, ἡ ἐπίγειος Ἱερουσαλὴμ, τῶν δ' ἄλλων πόλεων ἄρχειν ἐδοκιμάζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως οἱ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως ἔχοντες, οὕτω τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλὴμ τῆς πόλεως τοῦ ζῶντος θεοῦ, βασιλεὺς μέγας ἐστὶν ὁ κύριος· τῶν δὲ λοιπῶν ἐπουρανίων πόλεων ἄρχοντες γενήσονται, οἱ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λαβόντες ἐπαγγελίαν ἐξουσίαν ἔχειν ἐπάνω δέκα πόλεων, ἢ γίνεσθαι ἐπάνω πέντε πόλεων.

## PATRES IN COLLECTIONE HERMENEUTICA AD LUCAM LAUDATI.



P. 659 mendum est Ἀνδρέου pro ἀνδριάντων, qui est Chrysostomi locus ex homiliis de statuis.

Praeter supradictos, alii erant in sylloge Patres, quorum Cyrillum quidem et quosdam alios separatim edidimus in decimo classicorum Auctorum tomo. Reliquorum nomina haec sunt.

Ambrosius
Apollinaris
Athanasius
Clemens alex.
Cyprianus
Cyrillus
Dorotheus
Dionysius areop.
Dionysius alex.
Eusebius (a nobis editus tomo I. scriptorum veterum)
Epiphanius
Eutychius
Gregorius theologus
Gregorius nyssenus
Ioh. Chrysostomus
Ioh. Climacus
Ioh. Damascenus
Iosephus iudaeus
Isidorus pelusiota
Iulius Africanus
Leo papa ad Flavianum
Maximus
Nilus
Origenes
Philo iudaeus
Silvester (a nobis editus T. VIII. Scriptorum veterum part. 2. p. 26.)
Theodoretus
Theodorus mopsuestenus
Titus bostrensis
Severus

In altero codice, unde Cyrilli supplementa sumpsimus, hi erant Auctores, qui in primo desiderabantur.

Ammonius
Arsenius
Athanasius corinthius
Caesarius frater Gregorii naz.
Eulogius alexandrinus
Gregorius thaumaturgus
Iobius monachus
Modestus hierosol.

# ΣΕΥΗΡΟΥ

## ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

### ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ. (1)

Ἀπὸ λόγου μη΄. Περὶ τῶν διδασκόντων ἀδόκιμα, καὶ ἐπιμιγνύντων ταῖς θείαις ἐντολαῖς τὰ ἀνθρώπινα καὶ πρὸς τὴν βιωτικὴν διάχυσιν ἄγοντα. Cod. p. 65. b.

Ἀπὸ λόγου ϟ΄. Μή πως ὅλη θέα προσλαβόντα τῷ ὑπερβάλλοντι, καὶ μὴ ἐνεγκόντα, p. 72. b. καὶ τὸ μέτριον ἀπολέσῃ τῆς εἰς αὐτὰ κατιούσης ἐλλάμψεως, ἧς τοσοῦτον αὐτοῖς ἐστι θεατὸν, ὅσον ἂν ἰδεῖν δυνηθείη πρόσωπον κατακαλυπτόμενον πτέρυξιν· τοῦτο δὲ κέντρον τι φωτὸς, μικρὸν ὑποφαίνει καὶ ἀμυδρότατον.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὥσπερ τὸ δέος καὶ τὴν ἀγωνίαν δηλοῖ· τεκμήριον γὰρ φόβου τὸ εἰς ἑαυτὸν τινὰ συννεύειν, καὶ ἔσω συστέλλεσθαι.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τρισσῇ γὰρ καὶ ὁμοτίμῳ φωνῇ, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος διακρίνασα, καὶ τὸ ἀσύγχυτον αὐτῶν κατὰ τοῦτο τρανώσασα, τῷ εἰπεῖν ἅγιος ἅγιος ἅγιος· οὕτω τὰς τρεῖς μίαν συνήγαγεν κυριότητα καὶ θεότητα, τῷ ἐπενεγκεῖν, κύριος σαβαώθ· μία γὰρ κυριότης καὶ θεότης τῶν τριῶν ὑποστάσεων.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Σαβαὼθ δὲ στρατιὰν δηλοῖ, τουτέστι τῶν ἐπουρανίων τάξεών p. 73. a. τε καὶ δυνάμεων· ἐπεὶ καὶ ὁ κύριος ἐστι καὶ θεὸς οὐ μόνον τῆς ὁρατῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀοράτου κτίσεως, ὁ ἐν μονάδι καὶ τριάδι καὶ τριάδια νοούμενος, ὡς δημιοῦργος καὶ κτίστης καὶ ποιητής.

Ἀπὸ τοῦ λόγου μη΄. Οἶδεν ὁ προφήτης τὸν Ἐμμανουὴλ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενον, καὶ ὡς κύριον μὲν σαβαὼθ ὑπὸ τῶν σεραφὶμ ἀνυμνούμενον, ὡς ἄνθρακα p. 73. a. δὲ τὸν αὐτὸν ἐπὶ θυσιαστηρίου προκείμενον· καὶ μάλα εἰκότως ἄνθραξ προετύπου τὸν ἀτρέπτως δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα λόγον· τοῦτο γὰρ ὁ Ἐμμανουήλ· καθάπερ γὰρ τὸ ξύλον συμπλακὲν πυρὶ καὶ διαθαλφθὲν ἐπιμελῶς καὶ κατὰ βάθους τὴν φλόγα δεξάμενον, πῦρ ὅλον νομίζεται, καὶ ταῦτα μὴ ἐκστὰν τοῦ εἶναι ξύλον, μηδὲ τὴν οἰκείαν φύσιν ἀποβάλλον, ἀλλ' ἀχωρίστως ἐνυπάρχειν πεπιστευμένον, καὶ ἄνθραξ ὀνομαζόμενον ἀδιαίρετον πρᾶγμα καὶ ὄνομα, καὶ τὰ τοῦ πυρὸς ἐνεργοῦν ἴδια, καὶ φωτίζον, καὶ καῖον· τὸν αὐτὸν τρόπον ἑνωθεὶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τῇ ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ ἐκ Μαρίας σαρκὶ, τὴν ψυχὴν ἐχούσῃ τὴν νοερὰν· ἑνωθεὶς δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, ὡς αὐτὸν νοεῖσθαι κατ' ἀλήθειαν σεσαρκῶσθαι καὶ ἐνανθρωπηκέναι· τετήρηκε μὲν τὴν σάρκα, τοῦτο οὖ-

(1) Fragmenta haec operum deperditorum Severi antiocheni ex catena vaticana veterum interpretum vaticiniorum Isaiae et Ezechielis sumimus; eaque addenda sunt aliis multis Severi fragmentis a nobis sparsim in septimo volumine editis.

σαν, ὅπερ ἐστι· καὶ οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ ταύτην μετέστησε φύσιν· οὔτε μὲν αὐτὸς εἰς τὴν ἐκείνης μετέπεσεν· ἑνωμένος δὲ ἅπαξ, ἀδιαιρέτως ἐνεῖναι λελόγισται πρὸς αὐτὴν, καὶ ἅπαν αὐτῇ τὸ ἴδιον ἐνεποίησεν, ὥςε καὶ ἰᾶσθαι, καὶ δημιουργεῖν καὶ ζωοποιεῖν· ἐπείπερ ἴδιον τοῦ δημιουργοῦ καὶ ζωοποιοῦ λόγου γέγονε σῶμα, καὶ ἄνθραξ ἔστι θεῖος καὶ νοητός.

Ἀπὸ τοῦ λόγου ϥ. Τὸν δὲ ἄνθρακα τύπον ἐπέχειν τοῦ Ἐμμανουὴλ, παντὶ τῷ σαφὲς, ὃς ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου θρόνου τοῦ ὑπὸ τῶν σεραφὶμ κυκλουμένου, τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι συνκαθήμενος, ὡς ἡ τρισάγιος δοξολογία δεδήλωκεν· καὶ οὐδὲ θεάληπτος ὢν καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἐθελουσίως καταβέβηκε πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀναλλοιώτως γέγονεν ἄνθρωπος· τοῦτο γὰρ κατάβασις· ἐπεὶ μηδὲ ἀπὸ τόπου μεταβέβηκεν εἰς τόπον, ὅπερ ἀμήχανον· ἀλλ᾿ ὅλος ὢν ἐν πᾶσι, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ἀπεριγράπτως, ὅλος καὶ ἐν σώματι γέγονεν, ψυχὴν ἐχούσῃ νοερὰν· οὐχ ὡς ἐν μετοχῇ τινὶ καὶ ἐνεργείᾳ μόνῃ, τῇ ὑποστάσει δὲ αὐτῇ, καὶ ἑνώσει τῇ φυσικῇ.

Σευήρου. Προτύπου μὲν Ἐμμανουὴλ τὸν ἐκ θεότητος τοῦ νοητοῦ πυρὸς, καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος τελείως ἐχούσης ἕνα καὶ ἀδιάτμητον καὶ ἄμερον.

p. 75. b. Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ οὕτως ὑποςίζοντας ἀναγινώσκειν προσήκει· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσαν, μήποτε ἴδωσιν· καὶ γὰρ τῆς ἄκρας αὐτῶν παχύτητος τῆς καρδίας καὶ τῆς τυφλώσεως τῶν τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν, κατηγορίαν ἔχει μεγίστην· οὕτω γὰρ, φησιν, τὴν καρδίαν ἐπάχυναν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάμυσαν, τάχα που καὶ δεδιότες μήποτε εἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς· καὶ οὐχ ὡς ἐκ θεοῦ σπουδάζοντος τοῦ μὴ ἰδεῖν αὐτοὺς τοῦτο λέγεται, τοῦ βουλομένου πάντας σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὥσπερ φθονοῦντος μὴ ἄρα που ἀκούσωσιν. Καὶ πάλιν. Τὸ δὲ εἰρημένον, οὐ θεὸν εἰσάγει τετυφλωκότα τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπηρωκότα τὴν καρδίαν, ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς ἐκείνων παντελοῦς ἀπωλείας παρίστησι, δι᾿ ἧς μὴ βουλόμενοι βλέπειν τὰ φανερὰ καὶ δηλὰ, τὸ τέλειον σκότος τῆς ἀγνοίας κατεδικάσθησαν.

p. 76. a. Ἀπὸ λόγου ρα΄. Καὶ καινὸν μὲν τόμον μάλα εἰκότως τὸ εὐαγγέλιον προσηγόρευσεν, ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐναργῶς προγραφὲν καὶ προαναφωνηθὲν, τὸ ἀεὶ νεάζον καὶ μηδέποτε γηράσκον, κατὰ τὸ ἐν πλαξὶ νομικὸν γράμμα παλαιωθέν· μέγαν δὲ ἔφη τὸν τόμον· πῶς γὰρ οὐ μέγα, πρᾶγμα τοσοῦτον εὐαγγελιζόμενον; καὶ μέγα καὶ ἀξιάγαστον· ἐπείπερ κατὰ Παῦλον ὁμολογουμένως μέγα ἐστι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· καὶ ἄλλως δὲ μέγας ὁ τὰ τέλεια κομίζων, οὐχ ὡς ἔτι παισὶν, ἀλλ᾿ ὡς μεγάλοις τὴν νοητὴν ἡλικίαν μαθήματα.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὴν αἰτίαν ἐν προοιμίοις ἀποκαλύπτει τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἀλλ᾿ ὁ μὲν τὸν οὕτω μέγαν τόμον γραφίδι ἀνθρώπου γράφειν τῷ προφήτῃ προσέταττεν, μονονουχὶ λέγων, μηδὲν δείσῃς, ὦ οὗτος, μηδὲ πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἄφραστον τοῦ μυστηρίου βλέπων καὶ σπεύδων ἐφικέσθαι τῆς ἀξίας τοῦ πράγματος· καὶ ὡς περὶ θεοῦ μέλλων ἀπαγγέλλειν, καὶ ἐπιζητῶν θεῖα τινὰ ῥήματα καὶ νοήματα καὶ μὴ εὑρίσκων, ἀναγκαίως ὀκνήσας γράψαι· γράμμασιν καὶ ῥήμασιν ἀνθρωπίνοις σοὶ γράφειν παρακελεύεται· λίαν ἀκολούθως καὶ φιλανθρώπως καὶ τοῦτο οἰκονομῶν· εἰ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καταβέβηκεν εἰς τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος, μὴ ἀποβάλλων τὸ εἶναι θεὸς, πῶς ἀνθρωπίνοις γράμμασιν ἀπηξίωσεν τὰ περὶ ἑαυτοῦ γράφεσθαι τὲ καὶ διαγγέλλεσθαι; ὃν γὰρ ἡ ἐνανθρώπησις οὐκ ἔτρεψεν οὔτε ἠλλοίωσεν οὔτε ἐμείωσεν, πῶς ἔμελλεν ἐλαττοῦν φωνῆς ἀνθρώπου γραφή τε καὶ προφορὰ, τὸ σωτήριον ἡμῖν τοῦ εὐαγγελίου φέρουσα κήρυγμα; Καὶ μετ᾿ ὀλίγα. Διὰ τί

δὲ μὴ βίβλον εἶπεν, ἀλλὰ νόμον; ἐπείπερ οὔτε προφητῶν χορὸς οὔτε εὐαγγελιστῶν ἢ ἀποστόλων κατάλογος ἤρκησε τὸ πᾶν τῆς θεοπρεπεστάτης ὑπεροχῆς, ἢ τοὺς τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγους ἐννοήσασθαι καὶ εἰπεῖν, ἀλλὰ τὸ πολλοστὸν, καὶ ὅσον ἄκροις ἐπιψαῦσαι δακτύλοις καὶ βραχεῖ τόμῳ περιλαβεῖν.

Ἀπὸ λόγου ρα΄. Προνομὴν ποιῆσαι τουτέστι διανομήν· λαβὼν γὰρ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων, τοῖς ἀποστόλοις διένειμεν, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καταμερίσας αὐτοὺς, καὶ καταδιελών· ὥσπερ κληρωτοὺς γὰρ καὶ ἀγγέλους ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιστήσας καὶ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν, καὶ ἀφορίσας πρὸς φυλακὴν, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ταῦτα κατήπειγε τὸν Ἡσαΐαν γράφειν μετὰ τάχους πολλοῦ λέγων, πάρεστι γὰρ, τουτέστιν αὐτὸ τὸ ἔργον ἐφέστηκε καὶ ἐπὶ θύραις ἐστίν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Δεῖξαι προείρηται τὸ εὐαγγέλιον, τὸ ἐν τῷ καινῷ τόμῳ γραφόμενον, ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν μαρτυρούμενον. Οὐρίας μὲν γὰρ τὴν κατὰ νόμον ἱερώμενος, τὸν τοῦ νόμου τύπον ἐπλήρου. Ζαχαρίας δὲ προφήτης ὑπάρχων τί ἄλλο ἢ τοὺς προφήτας ὑπέγραφε; καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἔνδειξις γίνεται· εἰ γὰρ Οὐρίας μὲν φωτισμὸς θεοῦ, Ζαχαρίας δὲ μνήμη θεοῦ, φαίνεται σαφῶς ὡς ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τῶν προφητικῶν καὶ νομικῶν τὸ φῶς τὸ θεῖον τῆς κατὰ εὐαγγέλιον ἀληθείας ἐξέλαμψεν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Βαραχίου δὲ υἱὸς ὢν Ζαχαρίας τοῦ ἐπωνύμου τῆς εὐλογίας τῆς τοῦ θεοῦ, δηλοῖ πλῆρες εὐλογίας εἶναι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν τοῖς πιστεύουσιν.

Ἀπὸ λόγου ιδ΄. Τίς δὲ ἱστόρηται προφῆτις ἐν τοῖς θείοις λογίοις υἱὸν τεκοῦσα καλούμενον, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον, καὶ ἅμα τῷ τεχθῆναι, καὶ πρὶν ἢ γνῶναι καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, τοὺς πολεμίους σκυλεύοντα καὶ προνομεύοντα, ἢ μὴ ἡ θεοτόκος παρθένος, τὸν Ἐμμανουὴλ τεκοῦσα, παρ' αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῆς γεννήσεως, τὸν διάβολον τροπωσάμενον, διὰ τοῦ λαβεῖν τὴν δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας κομίσασθαι; ταῦτα δὲ τροπικῶς τὴν εἰδωλολατρείαν ὑποσήμανε. Δαμασκὸς μὲν γὰρ ἡ αἱματώδης διερμηνεύεται· Σαμαρεία δὲ ἔστιν ἡ τὰς χρυσᾶς δαμάλεις χαλκεύσασα, καὶ ἐπ' αὐτὰς μεταθεῖσα τὴν τοῦ μόνου θεοῦ λατρείαν τε καὶ προσκύνησιν.

Ἀπὸ τοῦ λόγου ρα΄. Προφῆτιν μὴν τὴν θεοτόκον παρθένον καλεῖ, ἐν τῷ ἀσπάζεσθαι τὴν Ἐλισάβετ προφητεύσασαν ἐξ ἐπιπνοίας θείας, τὸ ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαὶ, καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα.

Ἀπὸ λόγου ιδ΄. Βασιλέα Ἀσσυρίων τὸν διάβολον ἡ προφητεία καλεῖ· πολλαχοῦ γὰρ καὶ p. 76. a.
σχεδὸν ἁπανταχοῦ παρὰ τοῖς προφήταις ἐστὶν αὐτὸν εὑρεῖν οὕτως ὀνομαζόμενον· τοιοῦτον ἡμῖν ἡ προφῆτις Μαρία παιδίον ἐκύησεν ἐκ βρέφους, καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τόκον τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου καθελὼν ἀκρόπολιν· καὶ μὴ θαυμάσῃς, φησὶν Ἡσαΐας· ἦν γὰρ τὸ παιδίον θεὸς ἰσχυρὸς, ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλῆς.

Ἀπὸ λόγου π΄. Τουτέστι καὶ τὴν στολὴν τῆς ἀξίας, ἣν ὕβρισαν ἀτίμως ἀποδυόμενοι· p. 78. a.
καὶ λόγον ἀποτιννῦντες τοῦ χάριν τῆς ἀληθείας ἀντικατηλλάξαντο τὴν ὑπόκρισιν.

Ἀπὸ τοῦ λόγου πγ΄. Ἡμῖν γὰρ ἐγεννήθη, καὶ ἀντίλυτρον τῆς ἁπάντων ζωῆς τὸ ἴδιον p. 78. b
σῶμα προσμιῶν εἰς κοσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ καὶ πατρί.

p. 78. b. Ἀπὸ τοῦ λόγου ιθ΄. Ὡς διαγγέλλων καὶ χαρακτηρίζων, οἷα δὴ λόγος ζῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα τὸν πάντων ἐπέκεινα νοῦν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὡς συνδημιουργήσας τῷ πατρὶ τὴν νοητὴν κτίσιν καὶ τόνδε τὸν ὁρώμενον κόσμον, καὶ ἀκούων ὡς σύμβουλος καὶ ὁμότιμος, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὡς δύναμις ὢν τοῦ ἀοράτου πατρός· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· καὶ πάλιν εἰκότως ἀκούων, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὡς συνάψας τὰ ἐπίγεια πρὸς τὰ οὐράνια, καὶ εἰρηνοποιήσας τὰ πάντα διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ, καθὰ Παῦλος φησίν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὡς ἀρχηγὸς καὶ τὸ σπέρμα καταβαλλόμενος τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ τῶν αἰωνίων καὶ ἀπεράντων ἐλπίδων, αἵ τινες εἰσὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἣν ἐκήρυσσεν.

p. 79. a. Ἀπὸ τοῦ κατὰ τοῦ γραμματικοῦ. Τίς γὰρ δὴ καὶ καταπολεμήσει τὴν νοητὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν ὁρῶσαν εἰρήνην, καὶ ἀπὸ τῆς εἰρήνης ὁρωμένην, ἥτις ἔστι Χριστός; αὐτὸς γάρ ἐστιν εἰρήνη ἡμῶν, Παῦλος Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων φησὶν, Ἱερουσαλὴμ δὲ ὅρασις εἰρήνης ἑρμηνεύεται· μανίας οὖν τὸ κατὰ τῆς οὕτως ἐχούσης ἀντιπάλως πυργοποιεῖν.

p. 81. a. Ἀπὸ τοῦ λόγου λγ΄. Συντετμημένος ἐστιν, ὁ ἐν βραχυλογίᾳ πολλῶν ἐννοιῶν περιεκτικὸς, ὃς καὶ ἐπεστόμισε τὴν πολυλογίαν τῶν ἔξω σοφῶν καὶ σιωπῆσαι πεπείηκεν, τῷ πάντας σχεδὸν ἀμάχῳ τινὶ δυνάμει πεῖσαι καὶ ἀμεταθέτως ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτόν.

p. 81. b. Ἀπὸ τοῦ κατὰ Φηλικισσίμου λόγου δ΄, κεφαλαίου ζ΄. Ἱστορικῶς μὲν ταῦτα κατὰ Ἱερουσαλὴμ προφητεύεται, τῷ Λιβάνῳ τῷ ὄρει παρεικαζομένης, διὰ τὸ ἐπηρμένον τῇ ἀνθρωπίνῃ δόξῃ καὶ ὑπερήφανον καὶ ἀντιτεῖνον Θεῷ καὶ ὑψηλὸν καὶ ὑπέροφρυ, ἥτις μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τόλμαν, καὶ τὸ ἑκούσιον αὐτοῦ πάθος τὸ ἐπὶ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ, τῇ Ῥωμαίων παρεδόθη χειρὶ, καὶ ἑάλω καὶ κατέπεσε σὺν τοῖς ὑψηλοῖς αὐτῆς ἄρχουσιν, ἔργον γενομένη ξίφους τὲ καὶ πυρός· καὶ οὕτως οἱ ἔνδοξοι αὐτῆς συνεταράχθησαν, ἀρχιερεῖς τε καὶ φαρισαῖοι καὶ γραμματεῖς τῇ τῶν ἀντιπάλων ἰσχύει μείζονι, καὶ συνετρίβησαν καὶ ἐταπεινώθησαν οἱ τῇ ἀλαζονίᾳ καὶ τῇ ὕβρει μετέωροι καὶ ἰσχυροὶ τῇ μαχαίρᾳ τῇ πολεμίᾳ κατέπεσον· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν καὶ τὴν κρείττω καὶ θεοπρεπεστέραν διάνοιαν, ἐπὶ τὸν διάβολον καὶ τοὺς δαίμονας τὰ τῆς προφητείας ἐκβέβηκεν, οἵ τινες ἐνεργήσαντες καὶ παραθήξαντες τὴν ἰουδαϊκὴν πονηρίαν, τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον ἐξαρτύσαι τῷ κυρίῳ καὶ Θεῷ καὶ σωτῆρι Χριστῷ, τῇ δυνάμει τοῦ σταυρωθέντος, αὐτοβουλήτως καὶ θεοπρεπῶς ἀναστάντος συνεταράχθησαν· οἱ ὡς θεοὶ δοξαζόμενοι, καὶ οἱ κατὰ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ὑψηλοὶ τῇ ὕβρει καὶ ὑπερήφανοι, καὶ τυραννικῶς τῶν τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας δουλωθέντων δεσπόσαντες, συνετρίβησαν καὶ ἐταπεινώθησαν καὶ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος ἔπεσον, ἥτις ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ διὰ τοῦ στόματος προφερόμενον τῶν προσκυνούντων τὸν σταυρωθέντα, καὶ πανταχόθεν ἐλαύνον αὐτοὺς, ὡς καὶ τὸν Λίβανον πεσεῖν, δηλαδὴ τὴν εἰδωλολατρείαν τὴν ἐν αὐτῷ τῷ ὄρει δεισιδαιμόνως ἀνθήσασαν, καὶ πανταχοῦ γῆς ὑπεραρθεῖσαν, καὶ ὑψωθεῖσαν ὑπὲρ τὰς τῶν μεγίστων κατὰ τὸν Λίβανον ὀρῶν κορυφάς.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ κεφαλαίου. Ἡ δὲ ῥάβδος ἡ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ καὶ Δαβὶδ ἀσπόρως βλαστήσασα, Χριστός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου τῆς ἐξ Ἰεσσαὶ καὶ Δα-

βίῳ καταγομένης τεχθεὶς παραδόξως, καὶ δίκην ῥάβδου βλαστανούσης ἐκ ῥίζης, χωρὶς συν-
ουσίας ἀνδρὸς, τῇ ἐπελεύσει τῇ θεοπρεπεστάτῃ τοῦ πνεύματος ἐκ τῆς μητρὸς ἀναφὺς, καὶ
τὸ ἄνθος τῆς εὐαγγελικῆς ἡμῖν πολιτείας ἐνεγκών.

Ἀπὸ τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν συγγράμματος. Τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ὁ διάβολος τεθανατῶ- p. 86. a.
σθαι καὶ νενεκρῶσθαι λέγεται, καὶ αἱ συναποστάσασαι δυνάμεις αὐτῷ στερηθεῖσαι θεοῦ τῆς
ἀληθεστάτης ζωῆς· ὅθεν καὶ ἐκπεσὼν ἤκουε παρὰ τοῦ θεοῦ λέγοντος πρὸς αὐτὸν, σὺ δὲ ῥα-
φήσει ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἡρακλειανὴν ἐπιστολῆς. Προορατικοῖς ὀφθαλμοῖς προβλέπων ὁ προφήτης p. 90 a.
τὸ ἅγιον τάγμα τῶν μοναζόντων, τῶν τὰς ἑκουσίας θλίψεις αἱρουμένων διὰ τὸν τοῦ θεοῦ
νόμον, ἀντὶ θυσίας καὶ δώρων ἔλεγε τῷ θεῷ τὴν αὐτῶν κακοπάθειαν προσφέρεσθαι· τὸ δὲ
τετιμημένου τὴν ὑπερβολὴν τῶν θλίψεων καὶ τῆς ὀδύνης ἐνδείκνυνται.

Ἀπὸ λόγου ρζ. Χώραν δὲ φαμὲν εἴτε τὴν τοπικῶς ὁρωμένην, εἴτε τὴν νοητῶς θεω- p. 91. b.
ρουμένην, ἥ τις ἐστὶν ἡ εὔφορος πολιτεία, καὶ ταῖς γραφαῖς ἐμφερομένη γνῶσις πατριαρ-
χῶν τε καὶ προφητῶν, ἣν ἔδει φοβεῖσθαι τὲ καὶ ζηλοῦν· γλῶτταν δὲ ἀργὴν καὶ ἀρνησαμέ-
νην Χριστὸν ἀποστρέφεσθαι.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ταύτας δὲ τὰς πέντε πόλεις, οὐδὲν ἄλλο νοητέον ἢ τὰς αἰ-
σθήσεις ἡμῶν εἶναι τὰς πέντε, ὅρασιν, ἀκοὴν, ὄσφρησιν, γεῦσιν, ἀφὴν, αἵ τινες πόλεις
εἰσὶν, ἅτε κατὰ τοὺς τοῦ θεοῦ νόμους κινοῦνται καὶ ἐνεργοῦσι τὰ νενομισμένα· πόλεως γὰρ
ἴδιον τὸ εὐνομεῖσθαι· καὶ γὰρ ἐκ τῆς πολιτείας καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐνοικούντων ἐννομωτάτης ἀνα-
στροφῆς εἴρηται πόλις· ἀμέλει παρανόμου τινὸς ἐν αὐτῇ γινομένου, σύνηθες λέγειν ἡμῖν,
αὕτη οὐκ ἔστι πόλις· πολιτεύεται γοῦν ἡ ὅρασις κατὰ νόμον, καὶ λαλεῖ τῇ γλώσσῃ τῇ χα-
νανίτιδι, τουτέστι τῇ τῆς μερίδος τοῦ θεοῦ· μερὶς γὰρ ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας θεοῦ, καθὰ
λέγει τὰ θεόπνευστα γράμματα, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἐν αὐτῇ τελεσθῆναι τὸ τῆς ἐνανθρω-
πήσεως τοῦ θεοῦ λόγου μυστήριον· ἡνίκα μὴ ὁρᾷ γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἀλλ'
ἀκολουθεῖ τῷ ἡγεμονικῷ χαλιναγωγοῦντι τὸ βλέμμα, καὶ ἅπερ ὁρᾶν χρὴ καλῶς ἐκπαιδεύοντι·
βλέπουσα δὲ ἀκολάστως καὶ λιχνῶς καὶ φιληδόνως ἐπιβοσκομένη τοῖς φθειρομένοις καὶ ῥέουσι
κάλλεσι, τῇ αἰγυπτίᾳ καὶ οὐ τῇ χαναανίτιδι γλώττῃ λαλεῖ. Καὶ ἀκοὴ δὲ ὡσαύτως πειθαρ-
χοῦσα ταῖς ἐντολαῖς καὶ λέγουσα κατὰ τὸν Σαμουὴλ πρὸς θεόν· λάλει κύριε, ὅτι ἀκούει ὁ
δοῦλος σου, πόλις ἐστὶ θεοῦ, καὶ λαλεῖ τῇ γλώττῃ τῇ χανανίτιδι· παραβαίνουσα δὲ τὴν τοῦ
νόμου διάταξιν τὴν παρακελευομένην καὶ λέγουσαν, οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν, βαρβαρίζει
κατὰ αἰγυπτίους καὶ φθέγγεται βαρύ τι καὶ ἀπηχές. Καὶ ὄσφρησις δὲ μὴ μαλακιζομένη καὶ
πάσης ὀσμῆς ἀποστρεφομένη διάχυσιν, καὶ τὸ ἀνδρεῖον καὶ εὔτονον συνάγουσα πάντοθεν· καὶ
τοὐναντίον δυναμένη διὰ τοῦτο λέγειν θεῷ· κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν
σου, χανανίτις ἐστιν· αἰγυπτιάζει δὲ πάλιν τὰ πρῶτα μύρα χριομένη, καθά που φησὶν ὁ
προφήτης Ἀμώς. Καὶ γεῦσις δὲ ὁμοίως διδαχθεῖσα λέγειν παρὰ τοῦ Παύλου καλῶς, ἔμαθον
ἐν οἷς εἰμὶ αὐτάρκης εἶναι· ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾷν,
καὶ ὑστερεῖσθαι καὶ περισσεύειν ἔννομα· καὶ τὰ τῆς χανανίτιδος γλώττης φθέγγεσθαι· λέγου-
σα δὲ κατὰ τοὺς τῇ γαστρὶ δεδουλωμένους, τοὺς Αἰγύπτου μὲν ἐξελθόντας, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ
ὄντας τῇ διανοίᾳ, καὶ μὴ ἀπολειπόντας αὐτήν· τίς ἡμᾶς ψωμίσει κρέα; ἐμνήσθημεν γὰρ
τοὺς ἰχθύας οὓς ἠσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεὰν, καὶ τοὺς σικυοὺς, καὶ τοὺς πέπονας, καὶ

τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμυα, καὶ τὰ σκόροδα, τὰ αἰγυπτίων οὐ διαλεγομένη μᾶλλον ἀλλ' ἐρευγομένη· πρόδηλος ἔστιν ἡ τοιαύτη γεῦσις, αὐτόθεν ἔχουσα τὸ δυσῶδες καὶ οὐκ εὐφράδες οὐδὲ εὔσημον, καὶ τὴν κοιλίαν ὁριζομένη θεόν. Καὶ ἀφὴ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ νενομισμένον μὴ ὑπερβᾶσα, λέγω δὲ τὸν τίμιον γάμον καὶ τὴν ἀμίαντον κοίτην, καὶ πληροῦσαν τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην τοῦ ἀποστόλου παραίνεσιν λέγουσαν, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι· κυρίως καὶ αὐτόχρημα τῇ γλώττῃ τῇ χανανίτιδι φθέγγεται· καὶ ὡς ἄν τις ἀττικῶς λαλοίη, καλῶς δὲ πεπαιδευμένος τῇ ἑλλάδι γλώττῃ διαλεγόμενος· ἡ δὲ ἁπτομένη παρανόμου μίξεως καὶ ἀφῆς, καὶ αἴρουσα τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη, καὶ ποιοῦσα πόρνης μέλη, καὶ ἓν σῶμα ἀπεργαζομένη τῇ συναφείᾳ τὰ δύο, τὰ αἰγυπτίων πυρέττουσα τε καὶ παραπαίουσα, τὰ ἐκεῖθεν παραπληρεῖ, καὶ οὐ τὰ καθεστηκότα λαλεῖ τῆς χανανίτιδος γλώττης, ἀμύητος οὖσα παντάπασιν. Ἀλλὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις τὰς πέντε τὸν τοῦ Χριστοῦ καδεξάμενοι ζυγὸν οἱ αἰγύπτιοι διὰ τῶν τῆς ἀσκήσεως πόνων, εὐαγγελικῶς καὶ νενομισμένως καὶ εὐτάκτως καὶ σωφρόνως ἐνεργεῖν ἐξεπαίδευσαν, καὶ πόλεις εὐνομουμένας ἀπέφηναν, λαλούσας καὶ πολιτευομένας τῇ γλώττῃ τῇ χανανίτιδι· καὶ οἱ μὲν πλείους τῶν αἰγυπτίων, ἐκ γὰρ τοῦ πλείονος ἡ προφητεία, τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις, τοῖς τῆς ἀρετῆς ἱδρῶσι παιδοτριβήσαντες, πόλεις αὐτὰς κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον ἐποίησαν· τινὲς δὲ σπάνιοι καὶ οἱ κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον Ἀντώνιον, ὑψηλότερον πολιτευσάμενοι, ταύτας ἐδιπλασίασαν, θέντες τεῖχος καὶ περίτειχος, ᾗ φησιν Ἡσαΐας ἑτέρωθι. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ταύτας τὰς πέντε πόλεις οἱ διπλασιάζοντες, καὶ κατὰ τὸν ἔξω καὶ ἔνδον ἄνθρωπον, νενομισμένως ὁρῶντες καὶ ὀσφραινόμενοι καὶ γευόμενοι καὶ ἁπτόμενοι, ψάλλουσιν ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ τῷ θεῷ, καθὰ φησὶν ὁ προφήτης Δαβίδ· καὶ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἕκαστος ἀκούσει κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ἣν προεῖπεν ἐν εὐαγγελίοις κύριος· ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων· ὡσανεὶ ἔλεγε· σὺ τὰς δὶς πέντε τῶν αἰσθήσεων πόλεις, τὴν εὐνομίαν τῶν τοῦ πνεύματος ἐντολῶν, καὶ λαλεῖν διδάξας τῇ γλώττῃ τῇ χανανίτιδι, τῆς ἁρμοδίας ἀπόλαυε τιμῆς, ὡς δέκα πόλεων ἄρξας, καὶ δέκα πόλεων ἐξουσίαν ἔχε· τουτέστι τιμὴ καὶ ἀξίωμα.

p. 92. a. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Δηλοῖ μὲν καὶ τὴν ἐπιπόλαιον ἔννοιαν, τὴν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν, ἐκ τῆς δεισιδαίμονος πλάνης μετάθεσιν· ὡς καὶ ἔνορκον ποιεῖσθαι τὸ σέβας· ὑποφαίνει δὲ ἀληθέστερον τὴν παγείαν καὶ ἀμεταμέλητον καὶ ἀκίνητον κρίσιν τῶν μεταμαθόντων τὸ αἰγυπτιάζειν, τῷ τῇ χανανίτιδι διαλέγεσθαι γλώττῃ κατὰ τὸν ψάλλοντα προφήτην· καὶ μώμου καθαρὰν ὑπογράφοντα πολιτείαν, καὶ λέγοντα· ὤμοσα καὶ ἔστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Πόλις Ἀσεδὲκ κληθήσεται ἡ μία πόλις· ὥστε τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑποφαίνεσθαι· ὡς αἱ πέντε πόλεις, ἤγουν αἰσθήσεις, τοῖς αὐτοῖς νόμοις πολιτευόμεναι συμφανῶς μίαν πόλιν δικαιοσύνης ἀποτελέσουσι, τὴν ταύταις φρουρουμένην ψυχήν· ὡς τὰς πέντε διῃρημένως περιληπτικῶς μίαν νομίζεσθαι· καὶ τὸ μὴ εἰπεῖν δὲ μία πόλις, τῇ μακρᾷ προσθήκῃ τοῦ ἄρθρου πολλὴν ἔμφασιν τῆς ἐννοίας ταύτης παρίστησιν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐνεργουσῶν τὰ δίκαια καὶ νενομισμένα, τίνα λόγον ἔχει τὸ μὴ καὶ ἑκάστην ἀλλὰ τὴν μίαν αὐτῶν μόνον πόλιν δικαιοσύνης προσαγορεύεσθαι· δικαιοσύνην δὲ οὐ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ ἀδικίᾳ καὶ πλεονεξίᾳ, νοητέον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ τὴν γενικὴν καὶ παντελῆ καὶ πάσης περιεκτικὴν ἀρετῆς.

(Εὐσεβίου, quod puto mendosum, pro Σευήρου) ἀπὸ λόγου ἐξηκοστοῦ β΄. Προσ- p. 92. b.
ετάττετο δὲ γυμνὸς περιπατῆσαι καὶ ἀνυπόδητος, ἵνα τὴν τινῶν γύμνωσιν καὶ ἀνυποδησίαν καὶ πικρὰν αἰχμαλωσίαν ἐνδείξηται· ταῦτα δὲ δι' οὐδὲν ἕτερον ἐπράττετο ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀκούοντας παχεῖς ὄντας τὴν διάνοιαν καὶ νηπιώδεις καὶ λόγῳ μὴ νουθετουμένους τῇ θέᾳ τῶν πραγμάτων ἐντρέπεσθαι καὶ φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ συνέχεσθαι.

Σευήρου ἀντιοχέως. Ὁ γὰρ τῶν οὐρανίων νοημάτων ἀφιστάμενος, καὶ γηΐνοις τισὶ λογι- p. 96. a.
σμοῖς ἐπιχειρῶν, σοφίζεσθαι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἐνοίκει κυρίως οὗτος ἐπὶ τῆς γῆς προσκεκολλημένος καθάπερ τῷ ἐδάφει τοῖς ἀνθρωπίνοις διανοήμασι, καὶ πρὸς τὸ ὕψος βλέπειν ἀδυνατεῖ.

Ἀπὸ λόγου λβ΄. Οὕτω γὰρ ἡ στεῖρα μὲν καὶ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία τέτοκεν ἑπτά· ἠσθέ- p. 98. a.
νησεν δὲ ἡ πολλὴ πρώην ἐν τέκνοις συναγωγή· καὶ γέγονε πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης ἄνδρα.

Ἀπὸ λόγου ργ΄. Τὸν ταῖς κεφαλαῖς πολὺν, τὸν πρῶτον νοήσαντα τὸ ποικίλον τῆς πο- p. 98. b.
νηρίας καὶ πατέρα πάσης σχολιότητος· μάχαιραν δὲ φησὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν, ἣν κατήγαγεν Ἰησοῦς ἐπὶ τὸ ὕδωρ, τὰς τοῦ δράκοντος συντρίβουσαν κεφαλὰς, ἧς ἔτι καὶ νῦν οἱ ἱερεῖς τὴν ἐνέργειαν τῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ κατάγουσι, διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως· καὶ μαρτυρεῖ τούτῳ Παῦλος λέγων· καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ· ταύτην δὲ καὶ δεδιὼς ὁ δράκων οὐχ ὑπομένει τὴν τομὴν, ἀλλὰ καὶ δραπέτης γίνεται καὶ φυγάς.

Ἀπὸ λόγου ις΄. Πληγὴ δὲ, ἣν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐπλήγημεν, ἔστιν ὁ θάνατος· ἴαμα δὲ p. 103. b.
ταύτης τί ἕτερον ἄν τις, ἢ τὴν ἀνάστασιν εἶναι λογίσαιτο, δι' ἣν καὶ ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ ἡ λοιπὴ τῶν στοιχείων κτίσις λαμπροτέρα καὶ ἀκμάζουσα ἔσται διηνεκῶς; καὶ μάλα εἰκότως· ὥσπερ οἰκέτης κακῶς μὲν πράττοντος τοῦ δεσπότου, μετέχει τῆς κακοπραγίας· ἐπὶ τὸ ἄμεινον δὲ μεταβάλλοντος, εὖ διάκειται καὶ αὐτός· οὕτω καὶ ἡ κτίσις ταχθεῖσα δουλεύειν ἡμῖν, ἐκοινώνησε τὸ πρὶν τῆς φθορᾶς· εἰς ἀφθαρσίαν δὲ ἐπανελθοῦσι, συμμεθέξει πάλιν τῆς ἐντεῦθεν τιμῆς.

Ἀπὸ λόγου ιθ΄. Καὶ αἰσθητῶς νοούμενον ἐπὶ τῆς τῶν παίδων γενῆς· καὶ ὑψηλῶς ἐν p. 104. b.
ταυτῷ θεωρούμενον, ἐπὶ τοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας σπέρματος, ἐξ οὗ πολλὰ θεὸν ἐπιγινώσκοντα γίνεται τέκνα.

Ἀπὸ λόγου ο΄. Ποῦ γάρ τις εἶδεν, ἢ ἤκουσεν ἔνδοξον ποταμὸν, εἰ μὴ τὸν πνευματικὸν τοῦτον, τὸν ἐν τῇ Σιὼν ἀναφανέντα, καὶ κατὰ πάσης σχεδὸν τῆς ὑφ' ἡλίῳ χυθέντα, τὸν τῇ θείᾳ δόξῃ καὶ τοῖς οὐρανίοις κομῶντα χαρίσμασιν;

Ἀπὸ τῆς πρὸς Καισαρίαν ἐπιστολῆς. Περὶ τῶν ἀποστόλων προφητεία ἔτι σαφής· καθ- p. 105. b.
αρὸν μὲν γὰρ ζῶον ὁ βοῦς, καὶ εἰς βρῶσιν καὶ εἰς θυσίαν ἱερὰν ἐπιτήδειον· ὁ δὲ ὄνος ἀκάθαρτον καὶ ἄθυτον καὶ ἀπόβλητον· καὶ τύπον μὲν ὁ βοῦς ἐπέχει τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ καὶ τοῦ γένους τοῦ ἰουδαϊκοῦ· τόπον δὲ ὄνος πληροῖ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, τῶν τῇ δεισιδαιμονίᾳ κατεχομένων, καὶ μήτε νόμῳ προκαθαρθέντων, μήτε μυσταγωγίαις προφητικαῖς· ἐπεὶ οὖν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἰουδαίοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἐκήρυξαν ὁμοτίμως τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν λόγον αὐτοῖς τῆς εὐσεβείας ἔσπειραν, μακαρίζει τούτους ὁ προφητικὸς λόγος, ἐπὶ πᾶν ὕδωρ σπείραντας, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου διάχυσις, καὶ πᾶσαν ἀκοὴν προσαγομένους, καὶ ὑποζεύξαντας τῷ τοῦ εὐαγγελίου ζυγῷ βοῦν τε καὶ ὄνον, τουτέστιν ἰουδαῖον τε καὶ ἕλληνα· δη-

λεῖ δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ῥητὰ, περὶ τῶν ἀποστόλων εἰρῆσθαι ταῦτα σαφῶς. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὃ δὴ καὶ ἡ προφητεία προμηνύουσα διεξέρχεται πανηγυρικῶς οὕτως πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἀποτείνουσα τὸν λόγον· οὐαὶ τοῖς ταλαιπωροῦσιν ὑμᾶς· ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ποιεῖ ταλαιπώρους, καὶ τὰ ἑξῆς· ταύτην δὲ προφητείαν ἁρμόζειν εἴποι τις ἂν καὶ ἐπὶ τοὺς τοῖς ἀσκητικοῖς πόνοις ἐναθλοῦντας, καὶ φιλοσόφους ἄνδρας, καὶ κατὰ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἀριστεύσαντας.

p. 107. b. Ἀπὸ λόγου ριζ'. Τοιγαροῦν ἡ ἔρημος, αὕτη δὲ ἦν ψυχὴ σχεδὸν πᾶσα τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν, ἐρημίαν παντελεῖ νοσοῦσα θεοῦ πέπαυται τῆς ψυχῆς· οὐκ ἐποτίσθη γὰρ μόνον, ἀλλ' εὐφράνθη καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἐνοικοῦν μᾶλλον δὲ ἀναβλύζουσαν ἐξ αὐτῆς ἔσχε, διὰ τῶν τοῦ Ἰορδάνου ῥευμάτων, αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, ὅς ἐστι Χριστός· ἀκούει γὰρ Παύλου λέγοντος, εἰς τὸν ἔσω αὐτῆς ἄνθρωπον κατοικεῖν τὸν Χριστὸν, δυνάμει κραταιωθείσης διὰ τοῦ πνεύματος· γέγονε δὲ καὶ θεοῦ ναὸς ἡ ἀοίκητος, καὶ πνεύματος ἁγίου κατάλυμα· φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος πρὸς αὐτήν· οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε τούτου τυχεῖν, ἡ ὡς κρίνον ἀνθήσασα, καὶ τὸ μὲν ἄγαν λευκὸν καὶ λαμπρὸν τοῦ κρίνου κτησαμένη, καὶ λευκανθεῖσα διὰ τῶν τοῦ Ἰορδάνου ναμάτων; τὸ δὲ τῆς ὀσμῆς εὐῶδες, διὰ τοῦ ποιεῖν τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς· καὶ πάλιν μετὰ Παύλου βοᾶν, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ θεῷ· καὶ οὐκ ἀνθήσει μόνον, εἶπεν ὁ προφήτης, ὡς τὸ ἄνθος μαρασμὸν διαδέξασθαι· ἀλλὰ μετὰ τοῦτο αὖθις ἐπήγαγεν, καὶ ἐξανθήσει, καὶ ὑλοκαρήσει, καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου, τουτέστιν ἄνθος ἐπ' ἄνθει προσίσει, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῇ πυκνότητι καὶ συνεχείᾳ, καὶ τῷ ὕψει τὰ ἐν ταῖς ὕλαις δένδρα μιμήσεται· ἵνα μᾶλλον ἀνηγμένως τὸ ὑλοχαρήσει νομίσωμεν, καὶ τὰ τῆς ὕλης χαρήσεται, χρημάτων, κτημάτων περιφρονοῦσαι τῷ χαίρειν τῷ πνεύματι, καὶ τῶν ἄλλων ῥεόντων πραγμάτων, δι' ὧν ὁ βίος οὗτος ἐξάγεται, καὶ πρὸς ἀσώματον τινὰ καὶ ἄϋλον ἀναδράμηται ζωήν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ γὰρ ἀρδεύσας αὐτὰ τῷ φωτεινῷ ῥείθρῳ καὶ ἀποτελέσας ἔγκαρπα, δικαίως ἑαυτοῦ καλεῖσθαι πεποίηκε ταῦτα, ἡ ξηρὰ καὶ διψῶσα πάλαι μὲν βεβλάστηκε.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸν δὲ Λίβανον ὄρος εἶναι τῆς Φοινίκων γῆς, οὐδεὶς ἀγνοεῖ, καθ' ὃ τὸ τῶν δαιμονίων σέβας ὑπῆρχε πολὺ, καὶ δαψιλὴς ἡ τῶν νόθων δόξα θεῶν· ὁ δὲ Κάρμηλος, ὄρος ἐστὶ καὶ αὐτὸς τῆς πρὸς τῇ θαλάττῃ Φοινίκης, ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν διῆκον, ἐν ᾧ τὸν θεσβίτην Ἠλίαν θεόπνευστος ἔφη γραφὴ τὰς ἀμείνους καὶ ἡσυχίους ποιεῖσθαι διατριβὰς, καὶ θεῷ μόνῳ ζῆν τε καὶ ὁμιλεῖν· ἐπεὶ οὖν ἡ πρώην ἐκκλησία καὶ ἐξ ἰουδαίων, καὶ ἐκ τῶν δεισιδαιμονεστάτων ἐθνῶν πιστεύσαντας ἔσχε, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἠθροίσθη, μεταθεμένων τῆς προτέρας δόξης, ἀκολούθως ὁ προφήτης φησὶν, ἐπὶ τὴν ἔρημον τὴν ἐκείνων τιμὴν καὶ δόξαν μετατεθήσεσθαι, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ ὑπερβαλέσθαι τῇ ὄψει.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ποῖον ὕψος τοῦ θεοῦ; τὸν Ἐμμανουὴλ, διὰ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑφειμένον μέτρον, ἐπὶ τὸ ὕδωρ καταβάντα, καὶ καθήραντι τοῦτο τελείως, καὶ λουτρὸν ἀποτελέσαντα τῆς οἰκουμένης ὅλης καθάρσιον.

p. 108. a. Ἀπὸ λόγου ξθ'. Τίς δὲ ἔστιν ἡ τὸ πρόσωπον ἔρημος καὶ ἄνυδρος γῆ, ὕστερον δὲ τῇ τοῦ ζῶντος πιανθεῖσα πηγῇ; ἡ ἐκκλησία, ἡ πάλαι μὲν ἄβατος θεῷ, καὶ ἔρημος τῆς γνώσεως, καὶ τῇ δίψῃ τῇ ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας κατεψυγμένη· καὶ μήτε νομικῷ, μήτε προφητικῷ νάματι ποτιζομένη· νῦν δὲ τῇ πηγῇ τοῦ τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ πελαγίζουσα, καὶ

πάσας εἰς ἑαυτὴν εἰσδεξαμένη, καθάπερ μεγάλη θάλασσα, τὰς μερικὰς ἀποῤῥύας τοῦ Ἰσραὴλ, τὰς Μωϋσέως λέγω καὶ τῶν προφητῶν προαγορεύσεις περὶ Χριστοῦ· αἷς καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ λόγιον ἐπὶ καιροῦ προσαρμοστέον, οὑτωσεί πως ἔχον· ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ, ἐν ᾗ συνδρομὴ γέγονεν ὀρνέων τῶν ἀναπτάντων ἐκ τῶν γηΐνων πραγμάτων, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας εἰς οὐρανόν· καὶ πάλαι μὲν ἀφώνων, ὕστερον δὲ καθάπερ σιρήνων τὰ θεῖα λόγια μελῳδούντων· οἷοι ὤφθησαν οἱ δόκιμοι ταύτης διδάσκαλοι· σιρῆνες γάρ ἐστι τι γένος ὀρνίθων ἡδυφώνων καὶ λαλιστάτων, ταῖς ἐρημίαις ὅλως ἐμφιλοχωροῦν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Διὰ τοῦτο ἔλεσιν ἤνθησε, τοῖς ἰώμασι τοῦ παραδείσου στεφανουμένη ἡ ἐκκλησία βίων διαφόρων ἄνθεσι δὴ • • καρπόν· ἢ ἕνεκα τὸν μέτροις ἢ ἑξήκοντα ἢ τριάκοντα φέρουσιν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἐβλάστησε δὲ καὶ καλάμους, τὰς ᾠδὰς καὶ τὰς θείας ἀποκαλύψεις· ἐμπνέεσθαι δυναμένου τοῦ πνεύματος, καὶ θέλγειν τοὺς ἀπηγριωμένους τοῖς ἤθεσι.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἡ ἐπὶ ταύτην ὁδὸς ἁγία καὶ καθαρὰ, καὶ τοῖς λέουσι καὶ θηριώδεσι καὶ ἀκαθάρτοις ἀπόρευτος· τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ τῷ ἁγίῳ καθαρθέντες καὶ λαμπρυνθέντες βαπτίσματι, οἱ πάλαι μὲν ἐν τοῖς ἔθνεσιν διεσπαρμένοι, καὶ διαφόροις νόμοις καὶ ἤθεσιν ἐντρεφόμενοι, νυνὶ δὲ συναχθέντες διὰ τῆς χάριτος, καὶ εἰς ἓν σῶμα τελοῦντες Χριστοῦ.

Ἀπὸ λόγου μδ΄. Ὦ βαρβαρικῆς ἀπονοίας, οἷς οὔπω προσέβαλεν, τούτοις ὡς δορυαλώ- p. 108. b.
τοις προσδιελέγετο, τῇ μὲν τῆς στρατειᾶς, τῇ δὲ τῆς ἵππου τὸ πλῆθος παραδεικνὺς, καὶ καταπλῆξαι τῷ δέει βουλόμενος.

Σευήρου ἀντιοχέως. Καὶ ἐπήκουσεν ὁ πρὶν ἐπιβληθῆναι παρών. p. 109. b.

Σευήρου ἀντιοχέως. Τοσοῦτον ἴσχυσεν μία προσευχὴ διανοίας θεοφιλοῦς ἐκβλαστήσασα, p. 110. a.
καὶ δάκρυσιν ἀρδομένη, κατεργάσασθαι φόνον.

Ἀπὸ λόγου ργ΄. Πᾶν μὲν γὰρ εἴ τι μετέωρον καὶ ὑπέροφρυ, καὶ βουνῷ καὶ ὄρει παρ- p. 111. b.
εικαζόμενον φρόνημα, τὸ εὐαγγελικὸν ἐξωμάλισε, μέτρια παιδεῦσαν φρονεῖν· πᾶν δὲ κοῖλον καὶ εἰς βάθος τυγχάνον ἀγνοίας θεοῦ, καὶ φάραγγι προσεοικὸς, ἄνω πεπλήρωται διὰ τῆς ἐπὶ πάντα ἴσης κλήσεως καὶ διδασκαλίας καὶ ἐπιγνώσεως.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Σημαίνει τὴν συμφωνίαν ἁπάντων, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἠθῶν, εἰς ἓν φρόνημα κιρναμένην, καὶ ἀποτιθεμένην τὴν σκολιότητα, καὶ ὑποκλίνουσαν τὴν ἀκοὴν τῷ τοῦ εὐαγγελίου κηρύγματι, καὶ καταδεχομένην πᾶσαν σάρκα, τουτέστιν ἄνθρωπον τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ σκολιὰ ἐγένετο εἰς εὐθεῖαν, πάντων τῶν προσκεκλημένων ὀνθελομένων τῆς σκολιότητος τὸ τῆς ἀληθείας εὐθύ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὰς γὰρ ἀβάτους τῶν ἐθνῶν ψυχὰς, καὶ τραχυνθείσας ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας, ὁ ἀποστολικὸς διώδευσε λόγος, καὶ λείας εἰργάσατο· καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῆς οἰκείας δυνάμεως, ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσα σὰρξ εἶδεν τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, τουτέστι θεὸν ἐμφανῶς ἐλθόντα, καὶ δείξαντα δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ὡς ἔστι σωτήρ.

Ἀπὸ λόγου π΄. Νήσους τὰς ἐκκλησίας προσαγορεύει, διὰ τὸ ἐκ τῆς ἁλμυρᾶς καὶ πι- p. 113. a.
κρᾶς δεισιδαιμονίας καθάπερ ἐκ θαλάττης ἐκ μέσων τῶν ἐθνῶν ἀναδῦναι καὶ ἀναλάμψαι, καὶ λιμένας εὐδίους τῆς θεοσεβείας προτεῖναι τοῖς ἐπινηχομένοις τῇ ἀπιστίᾳ τῆς πλάνης· νῆσοι δὲ εἰκότως ἂν νοηθεῖεν, καὶ διὰ τὸ πανταχόθεν περικλύζεσθαι ταῖς τρικυμίαις τῶν πει-

ρασμῶν, καὶ τῇ ὑπομονῇ καὶ προσβολῇ καὶ ἐλπίδι τῆς πέτρας, εἰς ἀφρὸν αὐτὰς διαλύειν, ἥ τις ἐστι Χριστὸς, ὁ βραχίων τοῦ ὑψίστου πατρός· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς συνίστησιν, ὁ ἐν Ἡσαΐᾳ λαλῶν οὑτωσεί· ἐμὲ νῆσοι ὑπομένουσι, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐλπιοῦσιν.

p. 114. b. Ἀπὸ λόγου ϟή. Ὅτι μὲν τὸ ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ᾑρέτισα, τουτέστι προειλόμην, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν εἰρημένον, καὶ τὸ εἰς ὃν ηὐδόκησεν ἡ ψυχή μου, καὶ τὸ θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτον, τῇ οἰκονομίᾳ πρέποντα ῥήματα, καὶ τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑφειμένοις μέτροις, ἅπερ ἑκουσίως ὁ μονογενὴς λόγος προσήκατο, παντὸς τοῦ τῶν ἀθρώπων γένους ἀπαρχὴ γεγονὼς, καθὰ καὶ ἁμαρτίας ἴχνος οὐκ ἔχουσα, καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀποβληθέντας καὶ ἀπαρέσαντας ἐρεθεὶς, καὶ διὰ τοὺς μισηθέντας εὐδοκηθεὶς, καὶ διὰ τοὺς ἐρήμους πνεύματος τὸ πνεῦμα λαβὼν ἀνθρωπίνως, ὅπερ εἶχεν οὐσιωδῶς ὡς θεὸς πρόδηλον.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Μὴ νόμιζε περὶ τῆς ἐννόμου καὶ διδασκαλικῆς, ἀλλὰ περὶ κραυγῆς τῆς κατηγορουμένης, ἥ τις ἐστὶ πικρίας καὶ ἔριδος ἔκγονον καὶ ξένον πάσης πρᾳότητος.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὥσπερ οὖν κραυγὴν τὴν κατηγορουμένην οὐκ ἔκραξαν, οὕτως οὐδὲ ἐν πλατείαις καὶ ἀμφόδοις ἐδίδαξεν, τὴν κενὴν δόξαν θηρώμενος, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ἔνθα τῆς διδασκαλίας ὁ τρόπος· τὰ πλείω δὲ ἐν ἐρημίαις, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους· καὶ πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῆς θαλάσσης, οὐδαμοῦ δὲ ἐπ' ἀγορᾶς. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὥστε τὸ μὲν οὐκ ἐρίσει, καὶ οὐ κραυγάσει, σημαίνει τὸ πρᾷον καὶ ἥμερον· τὸ δὲ οὐκ ἀκούσει τίς ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ, τὸ ἀφιλότιμον καὶ κενῆς δόξης ἐλεύθερον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἔχει δὲ καὶ ἑτέραν ἀνηγμένην ἔννοιαν τὸ μὴ ἐν ταῖς πλατείαις ἀκουσθῆναι τὴν φωνὴν αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς αὐτὸν ἠρέμα πως ἐπικεκρυμμένον, οἷα δὴ τίμιον, τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον προφέρειν· ὡς μὴ διδόσθαι τὰ ἅγια τοῖς κυσὶν, μὴ δὲ ῥίπτεσθαι τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· οὗτοι γὰρ οἱ ἐν ταῖς πλατείαις ἀναστρεφόμενοι.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Δύναται δέ τις καὶ κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν ἐκλαβεῖν τὸ, κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει· καὶ τὸ, οὐκ ἀκούσει τίς ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ· κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους, κάλαμον ὁ σωτὴρ παρὰ τῶν ἐμπαιζόντων ἠπίως ἐδέξατο, καὶ οὐχ ὡς δυσανασχετῶν ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ, τοῦτον ἐπερεισάμενος ἔκλασε· καὶ ὁ Πιλάτος δὲ, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἤγαγεν ἔξω τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ βήματος εἰς τόπον λεγόμενον λιθόστρωτον, ἑβραϊστὶ δὲ γαβαθὰ, τοῦτο δὲ τὸ λιθόστρωτον πλατεία πάντως ἐστί· καὶ ἐκεῖ κατὰ τὴν προφητείαν, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος· καὶ ἀναγκαίως οὐκ ἤκουσε τίς ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ λίνον τυφόμενον, ἤ τοι καπνιζόμενον οὐ σβέσει· τὸν ἐκείνων θυμὸν ἀναφανέντα μὲν ἐπ' αὐτὸν, ἀτονήσαντα δὲ καὶ αὐτομάτως συναφανισθέντα τῷ ὑπεκκάματι· τοιοῦτο γὰρ τὸ λίνον ἅμα τὸ ἀναφθῆναι καὶ δαπανώμενον, καὶ τροφὴ καπνοῦ μᾶλλον ὑπάρχον, καὶ οὐ πυρὸς· τὸν γοῦν τοιοῦτον θυμὸν, τὸν τοῦ σβεννύντος οὐ δεόμενον, οὐκ ἔσβεσεν ὁ σωτήρ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἵνα τὴν προθυμίαν αὐτοῦ παραστήσειεν, ὅτι σοφῶς καὶ οἰκονομικῶς κούφῳ ποδὶ τὰ οὕτω τραχέα παρατρέπει, μὴ παραδεικνὺς τὸ μέγεθος τῆς οἰκείας θεότητος.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τί δὲ τοῦτο ἐςίν; ἴδιον τοῦ λινοῦ τὸ ἀνάπτεσθαι, καὶ ὡς ἐν
ἀκαρὶ λάμπειν ἅμα καὶ θραύεσθαι· τὸν δε θυμὸν ἰουδαίων οὔτε ἔσβεσεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ
καὶ ἀνάψαντα καὶ φλεχθέντα ἐπ' αὐτὸν, πολλάκις θραυσθῆναι οὐ συνεχώρησεν, ἕως οὗ τοῦ
σταυροῦ παγέντος, ὃν ὑπέμεινεν ἑκουσίως σαρκὶ, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἀκολουθησάσης, ἐξέ-
βαλε, τουτέστιν διεξήγαγε, καὶ καταλῆξαι πεποίηκεν εἰς νίκην τὴν κρίσιν αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἣν πρὸς ἰουδαίους ἐκρίθη, Πιλάτου δικάζοντος, καὶ ἣν ἔκρινε
τὸν διάβολον, καὶ ἐπὶ τὸ πάθος πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἐρχόμενος, καὶ λέγων· ὁ ἄρχων τοῦ
κόσμου τούτου κέκριται· καὶ πάλιν, νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἀνδρόνικον κοινοβιάρχην ἐπιστολῆς. Νήσους τὰς ἐκκλησίας φίλον τῷ προ- p. 115. b.
φήτῃ καλεῖν, μέσας κειμένας τῆς βιωτικῆς θαλάσσης, καὶ τοῖς διαπλέουσι τὴν ἐν κόσμῳ
ζωὴν προτεινούσας λιμένα σωτήριον, καὶ μὴν καὶ τοῖς πειρασμοῖς περικλυζωμένας τῶν τε κατὰ
καιροὺς διωξάντων αὐτὰς ἑλλήνων, καὶ μέχρι καὶ νῦν αὐταῖς ἐπανισταμένων αἱρετικῶν.

Ἀπὸ λόγου ρκγ΄. Καλῶς δὲ ἄγαν καὶ τὸ ἕνεκεν ἐμοῦ· βουλόμενος γὰρ εἰπεῖν, ἕνεκεν p. 117. a.
ὑμῶν, ἀπορεῖ καὶ ἀναπληροῖ καὶ τὸ ἡμέτερον ἐνδεὲς λέγων, ἕνεκεν ἐμοῦ, τὴν ἐμὴν φησὶν
χάριν, αἰτίαν ποιοῦμαι τῆς δωρεᾶς· διὰ τοῦτο γὰρ χάριτι τῇ πρεπούσῃ θεῷ, ὑπὲρ παντὸς
ἐγευσάμην θανάτου, καὶ ἀνέστην ἵνα τοιαῦτα δωρήσωμαι.

Σευήρου ἀντιοχέως. Τὰς νοερὰς καὶ ἀγγελικὰς καὶ ἐπουρανίους δυνάμεις λέγει. p. 118. b

Ἀπὸ λόγου ϖβ΄. Βουλόμενος ἐνδείξασθαι τῶν ἑαυτοῦ λόγων τὸ ἀπαράβατον, καὶ εἰς p. 120. a.
φόβον ἐμβαλεῖν τοὺς ἀκούοντας, τῷ σχήματι τῶν ὅρκων ἀνθρωποπρεπῶς δι' ἡμᾶς κέχρηται. p. 122. a.

Ἐκ τῆς πρὸς Φαρέτριον ἐπιςολῆς. Σκέπη δὲ χειρὸς, νεότερος· ἡ αὐτὸς πάλιν νοηθείη
δεξιὰ χεὶρ καὶ βραχίων ὑπὸ τῶν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς· καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπικρύπτων, μέ-
χρι τοῦ συμπεράναι τὴν κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οἰκονομίαν, καὶ ὑπαναχωρῶν τῶν φόνων τῶν
ἰουδαίων· καὶ πὴ μὲν ὡς βέλος ἐκλεκτὸν κατατιτρώσκων διὰ τῶν ἐλέγχων τὰς ἀπειθεῖς καρ-
δίας αὐτῶν· πὴ δὲ αὖ πάλιν ἐνδιδοὺς, καὶ οὐ τὴν ἀξίαν αὐτοῖς ἐπάγων πληγὴν, ἀλλ' ὡς
ἐν φαρέτρᾳ τῇ φιλανθρωπίᾳ σκέπων, καὶ ἀναπαύων τὴν τοῦ βέλους ὀξύτητα.

Ἐκ τοῦ κατὰ τῶν κωδικιλίων Ἀλεξάνδρου συγγράμματος. Οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν· p. 125. a.
οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἄνθρωποι, τοιαύτην ὑποςήσονται, ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον· καὶ
δι' αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἀφθαρσίαν μεταστήσονται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ κτίσις· ἅπερ ἅπαντα διὰ
τοῦτο εἶπεν ὥσπερ ταῦτα παρεδήλωσεν.

Σευήρου ἀντιοχέως. Εἰς οἰκεῖον πρόσωπον τὰ ἡμῶν ἐγκλήματα προσγραψάμενος, καὶ τὰς
ἀσθενείας πάντων βαστάσαι μόνος ὢν ἱκανώτατος· θεὸς γὰρ ἦν ἀληθῶς καὶ ἀναλλοιώτως σε-
σαρκωμένος, καὶ ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς.

Ἀπὸ λόγου ρκβ΄. Οἰκειούμενος ὁ προφήτης τὴν τοῦ ἰδίου ἔθνους εἰς τὸν σωτῆρα καὶ p. 126. b.
θεὸν Ἰησοῦν ἐσομένην τόλμαν καὶ παροινίαν, καὶ συναριθμῶν ἑαυτὸν τοῖς ἀγνώμοσιν, ἡμεῖς
φησὶν οἱ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, οἱ πλήξαντες, οἱ τρώσαντες, οἱ κακώσαντες ταῖς μαλακίαις
ταῖς πληγαῖς τοῖς τραύμασι τοῦ μαλακισθέντος, τοῦ τρωθέντος, τοῦ κακωθέντος, ἰάθημεν
ὥστε πρὸς τηλικαύτῃ σωτήριᾳ, καὶ παίδευσιν ἡμῖν εἰρήνης γίνεσθαι τὰ ἐκείνου.

Ἀπὸ λόγου ρκβ. Ἐπ' αὐτὸν ὡς ἐπὶ στήλην, φησὶν, τὸ τῆς εἰρήνης ἡμῶν ἐπιγέγρα-
πται μάθημα.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸ δὲ ἡμεῖς, ἔμφασιν ἔχει πολλὴν, οἱ σταυρώσαντες, οἱ διὰ p. 127. a.

πάσης ὁδοῦ πολεμήσαντες, οἱ ἐμπαροινήσαντες ἀφειδῶς· ὅθεν καὶ αὐτὸς ἐν εὐαγγελίοις ἐβόα, τὸ οἰκεῖον προτιθεὶς εἰς παιδείαν παράδειγμα· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶος εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ᾧ καὶ Παῦλος συνῳδὰ λέγων γέγραφε, αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν.

Ἀπὸ λόγου μς'. Ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἀγενεαλόγητος ὡς Θεὸς, καὶ κατὰ σάρκα γένος ἐπιγραφόμενος.

Ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν συγγράμματος. Τοῦ γὰρ εἰς θάνατον ἑκουσίως καταβεβηκότος, ἤρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ, καὶ μετεωρίσθη, καὶ ὑπερανέβη τοὺς οὐρανοὺς· ὅτι βασιλεὺς ὑπῆρχε τῆς δόξης, καὶ ἡ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ζωὴ, καὶ κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ θρόνον ἔχων τὸν ἀνωτάτω, καθὰ καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν οὐρανοῖς ἐπέγνωσαν καὶ ὡμολόγησαν· εἰ καὶ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἑκούσιον κένωσιν τῆς κατὰ τὸ πάθος ἐπὶ τῆς ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἠνέσχετο· τοῦτο δηλούσης εὐλόγως αὐτῷ τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτως ἑνωμένης σαρκὸς, περὶ ἣν τὸ πάθος καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀτιμία συνέβαινε· κατὰ Θεοῦ μὲν τολμωμένη τοῦ καὶ σεσαρκωμένου, ψαῦσαι δὲ μὴ δυναμένη τοῦ πάθους, ὅπερ ἀμήχανον.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἀναστασίαν διάκονον ἐπιστολῆς. Τὸν ἅγιον καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς ἁμαρτίας, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ γενέσθαι θῦμα καὶ προσφορὰν ἐπὶ τῷ δικαιωθῆναι τοὺς διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν ἀποβληθέντας ἡμᾶς, καὶ ἀθέους καὶ ἐλπίδα μὴ ἔχοντας, ὥς που φησὶν ὁ ἀπόστολος.

Σευήρου ἀντιοχέως. Ὅπερ δηλοῖ σαφῶς, οἷα δὲ Θεῷ καὶ ἐνηνθρωπηκότι φυσικῶς, καὶ οὐσιωδῶς ἐνεῖναι τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀλλοτρίωσιν.

Ἐκ τοῦ φιλαληθοῦς. Ἀλλ' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ φέρων, καὶ πᾶσαν ὥσπερ φορέσας τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ ἡμέτερον ἀτελὲς ᾠκειώσατο· ἵν' ἐν αὐτῷ πρώτῳ δι' ἡμᾶς ἀτρέπτως καθ' ἡμᾶς γεγονότι, καὶ ὄντι τελείῳ, παυσώμεθα τῆς ἀτελοῦς καταστάσεως.

p. 128. b. Ἅγιον ὕδωρ μὲν προσαγορεύει τὴν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἄφεσιν, καὶ τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος χάριν· οἶνον δὲ, τὸν διδασκαλικὸν ὀνομάζει λόγον· ἄμφω γὰρ προῖκα χαρίζεται· καὶ πῶς ἄν τις εἴποι, τὴν ἄνευ ἀργυρίου χάριν ἀγοράζειν προτρέπεται; φάσκων, πορευθέντες ἀγοράσατε καὶ πίετε· ἄνευ γὰρ ἀργυρίου καὶ τιμῆς οἶνον· τὸ γὰρ ἀγοράζειν, ἐναντίον τῷ κατὰ χάριν λαμβάνειν· ἀλλ' ἡ θεία χάρις πρᾶσις ἐστι· πίστιν γὰρ ἀντὶ τῆς τιμῆς ἀπαιτεῖ τὸν λαμβάνοντα.

Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία χρυσίον καὶ ἀργύριον οὐ προσήνεγκεν, ἀλλὰ πίστει καὶ πόνοι; τὰ ἄδυτα ταμεῖα τῶν θησαυρῶν τῆς σοφίας ἠγόρασεν· ὁ γὰρ πολλῶν μεγαλοπρεπῶς ἀγοράζειν χωρὶς ἀργυρίου διεκελεύσατο.

p. 133. b. Ἀπὸ λόγου νς'. Σαφῶς διὰ τῶν ῥημάτων τούτων δηλῶν, ὡς τὸ τῆς κενώσεως ὑφειμένον καὶ ὑποβεβηκὸς, καὶ τὸ Χριστὸς ὄνομα τε καὶ πρᾶγμα, δι' ἡμᾶς κατεδέξατο· τὸ γὰρ πνεῦμα φησὶν, ὅπερ ἐστι φυσικῶς ἐν ἐμοὶ διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος, τοῦτο ἐπ' ἐμὲ παραγέγονε καὶ ἔξωθεν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἰορδάνου ῥεέθροις ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπεφοίτησεν, οὐχ' ὡς μὴ ὑπάρχον ἐν ἐμοὶ, ἀλλ' οὗ ἔχρισεν ἔχρισε με· τίνος δὲ ἕνεκεν χρισθῆναι προείλετο; ἢ ἡμῶν τῶν ἐρήμων γενομένων τοῦ πνεύματος, διὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ φήσαντος· οὐ μὴ καταμείνει τὸ πνεῦμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας.

Ἀπὸ λόγου πδʹ. Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με κύριος· ταῦτα διὰ τοῦ
προφήτου Χριστὸς, ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ λόγος φησίν· ὅς τις
Θεὸς ὢν ἀληθινὸς, ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἀπολισθήσας οὗ ἦν, καὶ ἀτρέ-
πτως καὶ ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονὼς, μεθ' ἡμῶν κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως· τοῦ
πνεύματος αὐτῷ παρὰ τὸν Ἰορδάνην ἐπιφοιτήσαντος, ἐν εἴδει περιστερᾶς· πάλαι μὲν ἐλαίῳ
συμβολικῶς ἐχρίοντο βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἁγιασμοῦ τινὰ μετοχὴν ἐκ τούτου κερδαίνοντες·
ὁ δὲ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, τῷ νοητῷ τῆς ἀγαλλιάσεως ἐλαίῳ, καὶ αὐτῇ τῇ ἐπιφοιτήσει
τοῦ πνεύματος ἐχρίσθη· τοῦτο ἡμῖν λαμβάνων οὐχ' ἑαυτῷ· καὶ γὰρ ἀποπτάντος τοῦ πνεύ-
ματος καὶ μὴ καταμείναντος ἐν ἡμῖν, διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκας, πένθους ἦν πλήρης ἡ γῆ·
πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλεν, ἐστερημένη μετουσίας Θεοῦ;

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με· τοῖς γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ
γνῶσιν πτωχεύουσι, καὶ πλουτοῦσιν ἐν ἁμαρτίαις ἐκήρυττε λέγων· μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ταύτῃ καὶ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν ἰάσατο.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν ἐχαρίσατο, τοῖς ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας
καὶ σκιᾷ θανάτου ἐπιφανείς· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐκάλεσεν ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν, ὅπερ ἅπαν-
τα συλλήβδην ἔχει τὰ ἀγαθὰ καὶ χρηστά.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἐκήρυξε δὲ καὶ αἰχμαλώτοις ἄφεσιν ἣν καὶ ἐνήργησεν, δήσας
τὸν ἰσχυρὸν, τὸν τυραννικῶς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους καταδυναστεύσαντα σατανᾶν, καὶ
τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσας ἡμᾶς.

Σευήρου ἀντιοχέως (1). Αὐτὸς μὲν γὰρ ἦν ὁ ἰσχυρὸς ὡς Θεός· ἡμᾶς δὲ βιαίως κατεχο- p. 135. a.
μένους ἐξήρπασεν ὑπὸ τοῦ τῆς τοῦ τυράννου διαβόλου χειρός· ὅθεν ὡραῖον αὐτῷ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν
παθεῖν κατεφαίνετο· καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ταῖς ἀσωμάτοις ἐδόκει δυνάμεσι.

Σευήρου ἀντιοχέως. Φωνὴ κραυγῆς ἐξάκουστον ἔσται, φησὶν, ὁ μέλλων προφητεύειν· καὶ p. 137. b.
παραπλήσιον κραυγῇ πόλεως, ὑπερεχούσῃ τῶν ἀκουόντων τὴν ἀκοήν· ἀλλ' εἰ καὶ ἐπεξάκουστον,
πλὴν ὅμως ἀπόρρητον, φωνὴ γάρ ἐστιν ναοῦ· τὰ δὲ ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ ἐκ τῶν ἀδύτων, καὶ
τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, ὡς φησὶν ἡ θεία γραφὴ, φερόμενα ἢ χρησμῳδούμενα, μυστηριώδη τινά
ἐστιν, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων διανοίαις ἀπρόσιτα· ἢ δυσπρόσιτα, καὶ ἑρμηνείαις οὐ βάσιμα.

Ὃς πάντως ταῖς τικτούσαις κατὰ φύσιν παρέπεται, καὶ ἄλγους δίχα τεκεῖν, τὰς ἐν p. 138. a.
λύπαις τίκτειν καταδεδικασμένας οὐκ ἔνεστιν· ἀλλ' ἡ θεοτόκος παρθένος ἀνώδυνον ἔσχεν ὠδῖ-
να καὶ τόκον, καὶ ἔξω γεγένηται καὶ κατὰ τούτων τῶν ὅρων τῆς φύσεως, καθάπερ καὶ κατὰ
τὸ χωρὶς σπορᾶς κυῆσαι, καὶ μετὰ τόκον ἔχειν τὸν τῆς παρθενίας δεσμὸν ἀδιάλυτον.

Ἀπὸ τοῦ λόγου ρηʹ. Τὸ δὲ ἐξέφυγε βοᾷ τὸ παράδοξον, ὅτι διὰ τῆς φύσεως ἐλθὼν ἔξω
γέγονε τῶν ὅρων τῆς φύσεως, ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τῶν παρθενικῶν ἐκδραμὼν, καὶ ἐξολισθή-
σας δεσμῶν· καὶ ταῦτα ἐκ τῆς παρθένου σαρκωθεὶς, καὶ ὅλον τὸν τῆς κυήσεως χρόνον πλη-
ρώσας· καὶ ἀτρέπτως κατὰ σάρκα γενόμενος ἡμῖν ὁμοούσιος, καὶ ὢν τῷ πατρὶ καθὸ Θεὸς
ὁμοούσιος· καὶ μόνος ὡς ἀληθῶς μετὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν ἄῤῥεν τεχθείς.

Ἀπὸ λόγου ιϛʹ. Καὶ ὀφθαλμοὺς πολλοὺς ὅλα καὶ οὐκ ἐξ ἡμίσεως, καθάπερ ἄστροις φα- p. 192. b.
νοτάτοις πεποικιλμένα· καὶ τοῦτο τὸ ἐγρηγορέναι καὶ πεφωτίσθαι δεικνύοντα.

Ἀπὸ λόγου ηʹ. Πλείοσι προσώποις ὑπογραφόμενα, καὶ διὰ τούτων ἐμφαίνοντα τῆς θεω-
ρίας τὸ πλούσιον.

(1) Scribo Severi nomen, ubi ex incerto eiusdem libro profertur auctoritas.

*ψ. κεφ. 9? Ἀπὸ λόγου ψκθ΄. * Καὶ πλήθει πτερύγων μετεωριζόμενα, κἀντεῦθεν τὸ ὀξὺ δηλοῦντα καὶ ἐλαφρὸν καὶ ἀνωφερὲς καὶ εὐκίνητον· διὰ γὰρ τῶν σωματικῶν τούτων ὄψεων ἢ ἐμφάσεων, ὡς δι' αἰνιγμάτων δρεπόμεθα κατανόησιν, καὶ οὕτως ἔχοντα φύσεώς τε καὶ τάξεως.

p. 193. a. Ἀπὸ λόγου η΄. Καὶ τὰ πρόσωπα συγκαλύπτοντα, μή πως ὅλη θέᾳ προσλαβόντα τῷ ὑπερβάλλοντι καὶ μὴ ἐνεγκόντα, καὶ τὸ μέτριον ἀπολέσει τῆς εἰς αὐτὰ κατιούσης ἐλλάμψεως· εἰς τοσοῦτον αὐτῶν ἐστὶ θεατὸν, ὅσον ἂν ἰδεῖν δυνηθείη πρόσωπον κατακαλυπτόμενον πτέρυξιν· τοῦτο δὲ κέντρον τί φωτὸς μικρὸν ὑποφαίνει καὶ ἀμυδρώτατον.

Ἀπὸ λόγου ψ. Γνῶσιν ἤγουν φαντασίαν εἷλκεν εἰς ἑαυτὰ, καὶ ταύτης τῆς μετουσίας μόλις ἀπήλαυε, καὶ οὐκ αὐτῆς δόξης, ἀλλ' ὁμοιώματος δόξης κυρίου, μήτι γε οὐσίας θεοῦ ποθὲν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

p. 194. a. Ἀπὸ λόγου ρα΄. Τόπον δὲ κυρίου νοητέον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὰς ἐγγιζούσας αὐλους οὐσίας, παρὰ τὰς ἄλλας δυνάμεις αὐτῷ, καὶ πλέον τῆς θείας μετουσίας καὶ θεωρίας ἀπολαυούσας, καὶ τοῦ ἐκεῖθεν νοεροῦ καὶ ἀποῤῥήτου φωτός· τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ θρόνος αὐτοῦ καὶ καθέδρα καλεῖται τὰ χερουβὶμ· ὡς διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας ἐλλάμψεως κατὰ τὸ δυνατὸν, οἱονεὶ ἐγκαθεζομένου καὶ ἐναναπαυομένου καὶ ἐμφιλοχωροῦντος αὐτοῖς.

p. 196. a. Σευήρου ἀντιοχέως. Πρὸς τὴν ἅλωσιν καὶ τὸν ἐμπρησμὸν παραστῆσαι τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῶν ἐνοικούντων τὸν φόνον, καὶ τὸ διασπαρῆναι καὶ λικμηθῆναι τοὺς περιληφθέντας πανταχοῦ σχεδὸν τῶν περάτων τῆς γῆς.

p. 199. b. Ἀπὸ λόγου λα΄. Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὁ προφήτης ὡς ἐν τύπῳ τεθέαται δυνάμεως ὅλον ὑπάρχων καὶ φυλακῆς σφραγῖδα τοῖς φοβουμένοις τὸν κύριον.

p. 200. a. Σευήρου ἀντιοχέως. Τοῦτο παρίστησιν ὅτι τινὲς ἦσαν κατοφρυούμενοι λίαν ἐπὶ τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης προσχήματι, καὶ ἐπὶ τῷ τόπῳ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἁγιάσματος μέγα φυσῶντες, κενοὶ δὲ ἀγαθῶν ἔργων, καὶ τῶν ἐναντίων ἐργάται· καὶ διὰ τοῦτό φησι τοῖς τιμωροῖς ἀγγέλοις, ἀπ' αὐτῶν ποιήσασθαι τὴν ἀρχὴν, οὓς ἐχρὴν οὕτω βιοῦν, ὡς καὶ ὑπὲρ ἄλλων ἁμαρτανόντων δύνασθαι χεῖρας ἐκτείνειν πρὸς θεὸν, καὶ ἀνέχειν τὴν ἐπεωρισμένην τιμωρίαν καὶ ἀπειλήν.

p. 202. b. Ἀπὸ λόγου ος΄. Τοιαῦτα γάρ ἐστι τὰ τῆς κακίας ἐπιτηδεύματα καὶ οἱ τῆς παραυτίκα ἡδονῆς καὶ χάριτος ἕνεκα τὸ λυσιτελὲς παρατρέχοντες ἐκ τοῦ τέλους φωρῶνται καὶ διελέγχονται, καὶ τῆς ὀργῆς ἐπελθούσης λοιπὸν μεταμελεῖ τοῖς ἀπατηθεῖσι τῆς ἡδονῆς, καὶ τὸν πρὸς τὸ ἡδὺ χαρισάμενον, ὡς λυμεῶνα βδελύττονται.

p. 203. a. Ἐκ τῆς πρὸς Βερονικιανὸν ἐπιστολῆς. Δηλοῦντες τοῦ λόγου τὴν συγχώρησιν, τοῦ θεοῦ παραδεδωκότος τῇ ἀπάτῃ τὸν ἠγαπηκότα τὸ ψεῦδος, καὶ παραπικραίνοντα αὐτὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ.

p. 203. a. Σευήρου ἀντιοχέως. Ὁ μὲν τὸ σχόλιον τῷ ῥητῷ παραθέμενος, ἔγραψεν ὡς ἐνόησεν· ἐγὼ δὲ τὸ ἀποτροπιάζεσθαι νοῶ τὸ διάγειν τὰ τέκνα τοὺς πατέρας ἐν πυρὶ, ὅπερ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν ἱστόρηται, καὶ Ἄχαζ καὶ Μανασσῆς δεισιδαιμόνως πεποιηκέναι· καὶ περὶ παντὸς δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ὁμοίως γέγραπται· καὶ διῆγον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἐν πυρὶ, καὶ ἐμαντεύοντο· καὶ ἀμφότερα γὰρ ἐνεκαλοῦντο, καὶ τὸ θύειν τὰ τέκνα αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις, καὶ τὸ διάγειν διὰ πυρὸς τὰ ζῶντα, καὶ περικαθαίρειν εἰς ἀποτροπὴν δῆθεν πάσης βλάβης· διὸ καὶ ὁ προφήτης συνῆψεν ἀμφότερα, καὶ τὸ σφάζειν τέκνα, καὶ τὸ ἀποτροπιάζεσθαι.

Τοῦτο δὲ ψυχρόν· τίνι γὰρ τῷ λόγῳ κατά σε; νεωτέραν καλεῖ τὴν τοῦ Ῥουβὴν τοῦ p. 206. a.
πρωτοτόκου φυλὴν τῆς Ἰούδα φυλῆς· δυνατὸν δὲ ἴσως αὐτὸ πρὸς τὴν τοῦ Γὰδ καὶ τὴν τοῦ
Μανασσῆ φυλὴν ἐκλαβεῖν· οὗτοι γὰρ νεώτεροι τοῦ Ἰούδα, ἵν' ἐκ τοῦ πλείονος τὸ ὅλον νοῆ-
ται, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φυλῆς τοῦ Ῥουβήν.

Ἀπὸ λόγου ρκ'. Ψυχὰς δὲ ἀνθρώπων οὐκ ἄν τις εἴποι καθὰ δὴ δαίμονας μαγγανίαις p. 208. a.
γοήτων ἀκολουθεῖν· ἀληθεύει γὰρ ὁ διὰ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου λαλῶν· πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί
εἰσι· τὰς δὲ οὔσας Θεοῦ, πῶς ἂν ἄνθρωπος ἑλκύσειεν ἀσεβής; δαίμοσι γὰρ μόνοις φίλον
ὑπακούειν κακοῖς.

Ἀπὸ λόγου να'. Τουτέστι τῶν μὴ τοὺς πόνους ἐργαζομένων τῆς ἀρετῆς, οἱ μηροὶ μο- p. 211. b
λύνονται ταῖς ὑγραῖς ἡδοναῖς.

Σευήρου ἀντιοχέως. Πρὸς μὲν τὸν ἄρχοντα Τύρου, ἀλήθειαν λέγει· παριστᾶς, ὅς τις p. 218. b.
τὲ ἦν, καὶ ὅπως ἀπεβλήθη τραπείς.

Ὅρος δὲ ἅγιον εἰ προεῖπεν, τὴν τῶν ἄνω δυνάμεων ὑψηλοτάτων, τὰ πρὸ τῆς ἐκτροπῆς
τῶν δυνάμεων τούτων διηγεῖται.

Ἐκ τῆς πρὸς ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς. Σταφυλὴ δὲ καὶ καρπὸς τῶν ὀρῶν τοῦ Ἰσραὴλ, p. 226. a.
ἡ τῶν ὑγιῶν δογμάτων ὑμῶν τῶν ποιμένων διδασκαλία καθέστηκε, τῶν εἰς ὄρη λελογισμένων
τοῦ Ἰσραήλ.

Ἐκ τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρου. Τί δ' ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τοῦ Ἰεζεκιὴλ, ἐναργῶς τὴν ἀνά- p. 227. a.
στασιν τῶν σωμάτων ἐμψύχων ἡμῖν ὑπογράφοντος; τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος· καὶ ἄγοντος ὥσπερ
ὑπ' ὄψιν τὸ παράδοξον τοῦ μυστηρίου λέγοντος, τάδε λέγει ἀδωναΐ κύριος τοῖς ὀστέοις τού-
τοις, ἰδοὺ ἐγὼ φέρω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς
σάρκας, καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμά μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ ζήσεσθε· κατα-
νοῆσαι χρὴ πῶς πρότερον εἰπὼν φέρω, ἤγουν εἰσάγω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, ἵνα δηλώσῃ
τὴν ψυχὴν, μᾶλλον δὲ τὴν ἐπανάληψιν τοῦ ἰδίου σώματος τῆς ψυχῆς· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ
τῆς πρώτης πλάσεως ἐμφυσηθείσης πνοὴν ζωῆς, ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, καὶ
προσθεὶς ὡς δώσω νεῦρα καὶ ἀνάξω σάρκας, καὶ ἐκτενῶ δέρμα, καὶ κατὰ μέρος τὴν ἀνά-
πλασιν ζωγραφήσας, πάλιν ἐπήγαγεν, καὶ δώσω πνεῦμά μου εἰς ὑμᾶς· ἵνα παραστήσῃ σα-
φῶς τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν τὴν μέλλουσαν τοῖς τῶν δικαίων σώμασιν ἐπανθεῖν,
ἔν τε ἀθανασίᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ δόξῃ φωτεινοτάτῃ λαμπρότητι· ὡς μὴ οὐσίας ἐναλλαγὴν
τὴν ἀνάστασιν ὑπάρχειν, ἀλλὰ χάριν ἐπαμφιεννυμένην εἰς ἀναίρεσιν θανάτου τὲ καὶ φθορᾶς
καὶ εἰς τὴν εἰς ἀεὶ διαμονὴν, καὶ θείας μετοχῆς δωρεάν· ὥστε τὸ αὐτὸ σῶμα τὸ σπαρὲν
φθαρτὸν, τουτέστι τὸ ταφὲν, σπορὰν γὰρ τὴν ταφὴν ὁ Παῦλος ἐκάλεσεν διὰ τὴν ἐλπίδα
τῆς ἀναστάσεως, ἐγείρεσθαι ἐν ἀφθαρσίᾳ· τὸ σπαρὲν ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεσθαι ἐν δόξῃ, καὶ
τὰ ἑξῆς· εἰ μὴ γὰρ αὐτὸ τὸ σπαρὲν αὐτὸ καὶ ἐγείρετο, ἀλλ' ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου καὶ ἐξηλ-
λαγμένον κατὰ τὴν οὐσίαν ἐδίδοτο τῇ ψυχῇ, ποῦ τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως; ποία δὲ ἀνά-
στασις κυρίως, εἰ μὴ τὸ πεσὸν ἀνιστᾶσα, καὶ τὸ διαλυθὲν ἐγείρουσα, καὶ ἀνανεοῦσα τὸ
παλαιόν;

Ἀπὸ τῶν αὐτῶν. Ταῦτα καὶ ὁ Χριστὸς βεβαιῶν, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἐρ- p. 227. b.
χόμενος, αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ ὁ τὰ εἰρημένα διὰ τοῦ προφήτου φθεγξάμενος, ἔλεγεν ὅτι ἔρ-
χεται ὥρα ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου,

τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμυα, καὶ τὰ σκόροδα, τὰ αἰγυπτίων οὐ διαλεγομένη μᾶλλον ἀλλ' ἐρευγομένη· πρόδηλος ἐστιν ἡ τοιαύτη γεῦσις, αὐτόθεν ἔχουσα τὸ δυσῶδες καὶ οὐκ εὐφράδες οὐδὲ εὔσημον, καὶ τὴν κοιλίαν ὁριζομένη θεόν. Καὶ ἀφὴ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ νενομισμένον μὴ ὑπερβᾶσα, λέγω δὲ τὸν τίμιον γάμον καὶ τὴν ἀμίαντον κοίτην, καὶ πληροῦσαν τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην τοῦ ἀποστόλου παραίνεσιν λέγουσαν, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι· κυρίως καὶ αὐτόχρημα τῇ γλώττῃ τῇ χανανίτιδι φθέγγεται· καὶ ὡς ἄν τις ἀττικῶς λαλοίη, καλῶς δὲ πεπαιδευμένος τῇ ἑλλάδι γλώττῃ διαλεγόμενος· ἡ δὲ ἁπτομένη παρανόμου μίξεως καὶ ἀφῆς, καὶ αἴρουσα τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη, καὶ ποιοῦσα πόρνης μέλη, καὶ ἓν σῶμα ἀπεργαζομένη τῇ συναφείᾳ τὰ δύο, τὰ αἰγυπτίων πυρέττουσα τε καὶ παραπαίουσα, τὰ ἐκεῖθεν παραπληρεῖ, καὶ οὐ τὰ καθεστηκότα λαλεῖ τῆς χανανίτιδος γλώττης, ἀμύητος οὖσα παντάπασιν. Ἀλλὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις τὰς πέντε τὸν τοῦ Χριστοῦ καδεξάμενοι ζυγὸν οἱ αἰγύπτιοι διὰ τῶν τῆς ἀσκήσεως πόνων, εὐαγγελικῶς καὶ νενομισμένως καὶ εὐτάκτως καὶ σωφρόνως ἐνεργεῖν ἐξεπαίδευσαν, καὶ πόλεις εὐνομουμένας ἀπέφηναν, λαλούσας καὶ πολιτευομένας τῇ γλώττῃ τῇ χανανίτιδι· καὶ οἱ μὲν πλείους τῶν αἰγυπτίων, ἐκ γὰρ τοῦ πλείονος ἡ προφητεία, τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις, τοῖς τῆς ἀρετῆς ἱδρῶσι παιδοτριβήσαντες, πόλεις αὐτὰς κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον ἐποίησαν· τινὲς δὲ σπάνιοι καὶ οἱ κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον Ἀντώνιον, ὑψηλότερον πολιτευσάμενοι, ταύτας ἐδιπλασίασαν, θέντες τεῖχος καὶ περίτειχος, ᾗ φησιν Ἡσαΐας ἑτέρωθι. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ταύτας τὰς πέντε πόλεις οἱ διπλασιάζοντες, καὶ κατὰ τὸν ἔξω καὶ ἔνδον ἄνθρωπον, νενομισμένως ὁρῶντες καὶ ὀσφραινόμενοι καὶ γευόμενοι καὶ ἁπτόμενοι, ψάλλουσιν ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ τῷ θεῷ, καθὰ φησὶν ὁ προφήτης Δαβίδ· καὶ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἕκαστος ἀκούσει κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ἣν προεῖπεν ἐν εὐαγγελίοις κύριος· ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων· ὡσανεὶ ἔλεγε· σὺ τὰς δὶς πέντε τῶν αἰσθήσεων πόλεις, τὴν εὐνομίαν τῶν τοῦ πνεύματος ἐντολῶν, καὶ λαλεῖν διδάξας τῇ γλώττῃ τῇ χανανίτιδι, τῆς ἁρμοδίας ἀπόλαυε τιμῆς, ὡς δέκα πόλεων ἄρξας, καὶ δέκα πόλεων ἐξουσίαν ἔχε· τουτέστι τιμὴ καὶ ἀξίωμα.

p. 92. a. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Δηλοῖ μὲν καὶ τὴν ἐπιπόλαιον ἔννοιαν, τὴν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν, ἐκ τῆς δεισιδαίμονος πλάνης μετάθεσιν· ὡς καὶ ἔνορκον ποιεῖσθαι τὸ σέβας· ὑποφαίνει δὲ ἀληθέστερον τὴν παγίαν καὶ ἀμεταμέλητον καὶ ἀκίνητον κρίσιν τῶν μεταμαθόντων τὸ αἰγυπτιάζειν, τῷ τῇ χανανίτιδι διαλέγεσθαι γλώττῃ κατὰ τὸν ψάλλοντα προφήτην· καὶ μώμου καθαρὰν ὑπογράφοντα πολιτείαν, καὶ λέγοντα· ὤμοσα καὶ ἔστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Πόλις Ἀσεδὲκ κληθήσεται ἡ μία πόλις· ὥςε τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑποφαίνεσθαι· ὡς αἱ πέντε πόλεις, ἤγουν αἰσθήσεις, τοῖς αὐτοῖς νόμοις πολιτευόμεναι συμφανῶς μίαν πόλιν δικαιοσύνης ἀποτελέσουσι, τὴν ταύταις φρουρουμένην ψυχήν· ὡς τὰς πέντε διῃρημένως περιληπτικῶς μίαν νομίζεσθαι· καὶ τὸ μὴ εἰπεῖν δὲ μία πόλις, τῇ μικρᾷ προσθήκῃ τοῦ ἄρθρου πολλὴν ἔμφασιν τῆς ἐννοίας ταύτης παρίστησιν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐνεργουσῶν τὰ δίκαια καὶ νενομισμένα, τίνα λόγον ἔχει τὸ μὴ καὶ ἑκάστην ἀλλὰ τὴν μίαν αὐτῶν μόνον πόλιν δικαιοσύνης προσαγορεύεσθαι· δικαιοσύνην δὲ οὐ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ ἀδικίᾳ καὶ πλεονεξίᾳ, νοητέον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ τὴν γενικὴν καὶ παντελῆ καὶ πάσης περιεκτικὴν ἀρετῆς.

(Εὐσεβίου, quod puto mendosum, pro Σευήρου) ἀπὸ λόγου ἑξηκοστοῦ β'. Προσ- p. 92. b.
ετάττετο δὲ γυμνὸς περιπατῆσαι καὶ ἀνυπόδητος, ἵνα τὴν τινῶν γύμνωσιν καὶ ἀνυποδησίαν καὶ πικρὰν αἰχμαλωσίαν ἐνδείξηται· ταῦτα δὲ δι' οὐδὲν ἕτερον ἐπράττετο ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀκούοντας παχεῖς ὄντας τὴν διάνοιαν καὶ νηπιώδεις καὶ λόγῳ μὴ νουθετουμένους τῇ θέᾳ τῶν πραγμάτων ἐντρέπεσθαι καὶ φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ συνέχεσθαι.

Σευήρου ἀντιοχέως. Ὁ γὰρ τῶν οὐρανίων νοημάτων ἀφιστάμενος, καὶ χθόνιος τισὶ λογι- p. 96. a.
σμοῖς ἐπιχειρῶν, σοφίζεσθαι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἐνοίκει κυρίως οὗτος ἐπὶ τῆς γῆς προσκεκολλημένος καθάπερ τῷ ἐδάφει τοῖς ἀνθρωπίνοις διανοήμασι, καὶ πρὸς τὸ ὕψος βλέπειν ἀδυνατεῖ.

Ἀπὸ λόγου λβ'. Οὕτω γὰρ ἡ στεῖρα μὲν καὶ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία τέτοκεν ἑπτά· ἠσθέ- p. 98. a.
νησεν δὲ ἡ πολλὴ πρώην ἐν τέκνοις συναγωγή· καὶ γέγονε πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης ἄνδρα.

Ἀπὸ λόγου ργ'. Τὸν ταῖς κεφαλαῖς πολὺν, τὸν πρῶτον νοήσαντα τὸ ποικίλον τῆς πο- p. 98. b.
νηρίας καὶ πατέρα πάσης σχολιότητος· μάχαιραν δὲ φησὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν, ἣν κατήγαγεν Ἰησοῦς ἐπὶ τὸ ὕδωρ, τὰς τοῦ δράκοντος συντρίβουσαν κεφαλὰς, ἧς ἔτι καὶ νῦν οἱ ἱερεῖς τὴν ἐνέργειαν τῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ κατάγουσι, διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως· καὶ μαρτυρεῖ τούτῳ Παῦλος λέγων· καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ· ταύτην δὲ καὶ δεδειὼς ὁ δράκων οὐχ ὑπομένει τὴν τομὴν, ἀλλὰ καὶ δραπέτης γίνεται καὶ φυγάς.

Ἀπὸ λόγου ις'. Πληγὴ δὲ, ἣν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐπλήγημεν, ἐστιν ὁ θάνατος· ἴαμα δὲ p. 103. b.
ταύτης τί ἕτερον ἄν τις, ἢ τὴν ἀνάστασιν εἶναι λογίσαιτο, δι' ἣν καὶ ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ ἡ λοιπὴ τῶν στοιχείων κτίσις λαμπροτέρα καὶ ἀκμάζουσα ἔσται διηνεκῶς; καὶ μάλα εἰκότως· ὥσπερ οἰκέτης κακῶς μὲν πράττοντος τοῦ δεσπότου, μετέχει τῆς κακοπραγίας· ἐπὶ τὸ ἄμεινον δὲ μεταβάλλοντος, εὖ διάκειται καὶ αὐτός· οὕτω καὶ ἡ κτίσις ταχθεῖσα δουλεύειν ἡμῖν, ἐκοινώνησε τὸ πρὶν τῆς φθορᾶς· εἰς ἀφθαρσίαν δὲ ἐπανελθοῦσι, συμμεθέξει πάλιν τῆς ἐντεῦθεν τιμῆς.

Ἀπὸ λόγου ιθ'. Καὶ αἰσθητῶς νοούμενον ἐπὶ τῆς τῶν παίδων γονῆς· καὶ ὑψηλῶς ἐν p. 104. b.
ταυτῷ θεωρούμενον, ἐπὶ τοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας σπέρματος, ἐξ οὗ πολλὰ θεὸν ἐπιγινώσκοντα γίνεται τέκνα.

Ἀπὸ λόγου ο'. Ποῦ γάρ τις εἶδεν, ἢ ἤκουσεν ἔνδοξον ποταμὸν, εἰ μὴ τὸν πνευματικὸν τοῦτον, τὸν ἐν τῇ Σιὼν ἀναφανέντα, καὶ κατὰ πάσης σχεδὸν τῆς ὑφ' ἡλίῳ χυθέντα, τὸν τῇ θείᾳ δόξῃ καὶ τοῖς οὐρανίοις κομῶντα χαρίσμασιν;

Ἀπὸ τῆς πρὸς Καισαρίαν ἐπιστολῆς. Περὶ τῶν ἀποστόλων προφητεία ἔτι σαφής· καθ- p. 105. b.
αρὸν μὲν γὰρ ζῶον ὁ βοῦς, καὶ εἰς βρῶσιν καὶ εἰς θυσίαν ἱερὰν ἐπιτήδειον· ὁ δὲ ὄνος ἀκάθαρτον καὶ ἄθυτον καὶ ἀπόβλητον· καὶ τύπον μὲν ὁ βοῦς ἐπέχει τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ καὶ τοῦ γένους τοῦ ἰουδαϊκοῦ· τόπον δὲ ὄνος πληροῖ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, τῶν τῇ δεισιδαιμονίᾳ κατεχομένων, καὶ μήτε νόμῳ προκαθαρθέντων, μήτε μυσταγωγίαις προφητικαῖς· ἐπεὶ οὖν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἰουδαίοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἐκήρυξαν ὁμοτίμως τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν λόγον αὐτοῖς τῆς εὐσεβείας ἔσπειραν, μακαρίζει τούτους ὁ προφητικὸς λόγος, ἐπὶ πᾶν ὕδωρ σπείραντας, ὅπερ ἐστιν ἡ τοῦ κόσμου διάχυσις, καὶ πᾶσαν ἀκοὴν προσαγομένους, καὶ ὑποζεύξαντας τῷ τοῦ εὐαγγελίου ζυγῷ βοῦν τε καὶ ὄνον, τουτέστιν ἰουδαῖον τὲ καὶ ἕλληνας δη-

λοῖ δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ῥητὰ, περὶ τῶν ἀποστόλων εἰρῆσθαι ταῦτα σαφῶς. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὃ δὴ καὶ ἡ προφητεία προμηνύουσα διεξέρχεται πανηγυρικῶς οὕτως πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἀποτείνουσα τὸν λόγον· οὐαὶ τοῖς ταλαιπωροῦσιν ὑμᾶς· ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ποιεῖ ταλαιπώρους, καὶ τὰ ἑξῆς· ταύτην δὲ προφητείαν ἁρμόζειν εἴποι τις ἂν καὶ ἐπὶ τοὺς τοῖς ἀσκητικοῖς πόνοις ἐναθλοῦντας, καὶ φιλοσόφους ἄνδρας, καὶ κατὰ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἀριστεύσαντας.

p. 107. b. Ἀπὸ λόγου μζ΄. Τετγαροῦν ἡ ἔρημος, αὕτη δὲ ἦν ψυχὴ σχεδὸν πᾶσα τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν, ἐρημίαν παντελεῖ νοσοῦσα Θεοῦ πέπαυται τῆς ψυχῆς· οὐκ ἐποτίσθη γὰρ μόνον, ἀλλ' εὐφράνθη καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἐνοικοῦν μᾶλλον δὲ ἀναβλύζουσαν ἐξ αὐτῆς ἔσχε, διὰ τῶν τοῦ Ἰορδάνου ῥευμάτων, αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, ὅς ἐστι Χριστός· ἀκούει γὰρ Παύλου λέγοντος, εἰς τὸν ἔσω αὐτῆς ἄνθρωπον κατοικεῖν τὸν Χριστὸν, δυνάμει κραταιωθείσης διὰ τοῦ πνεύματος· γέγονε δὲ καὶ Θεοῦ ναὸς ἡ ἀοίκητος, καὶ πνεύματος ἁγίου κατάλυμα· φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος πρὸς αὐτήν· οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε τούτου τυχεῖν, ἡ ὡς κρίνον ἀνθήσασα, καὶ τὸ μὲν ἄγαν λευκὸν καὶ λαμπρὸν τοῦ κρίνου κτησαμένη, καὶ λευκανθεῖσα διὰ τῶν τοῦ Ἰορδάνου ναμάτων; τὸ δὲ τῆς ὀσμῆς εὐῶδες, διὰ τοῦ ποιεῖν τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς· καὶ πάλιν μετὰ Παύλου βοᾷν, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ· καὶ οὐκ ἀνθήσει μόνον, εἶπεν ὁ προφήτης, ὡς τὸ ἄνθος μαρασμὸν διαδέξασθαι· ἀλλὰ μετὰ τοῦτο αὖθις ἐπήγαγεν, καὶ ἐξανθήσει, καὶ ὑλοκαρήσει, καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου, τουτέστιν ἄνθος ἐπ' ἄνθει προσίσει, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῇ πυκνότητι καὶ συνεχείᾳ, καὶ τῷ ὕψει τὰ ἐν ταῖς ὕλαις δένδρα μιμήσεται· ἵνα μᾶλλον ἀνηγμένως τὸ ὑλοχαρήσει νομίσωμεν, καὶ τὰ τῆς ὕλης χαρήσεται, χρημάτων, κτημάτων περιφρονοῦσαι τῷ χαίρειν τῷ πνεύματι, καὶ τῶν ἄλλων ῥεόντων πραγμάτων, δι' ὧν ὁ βίος οὗτος ἐξάγεται, καὶ πρὸς ἀσώματον τινὰ καὶ ἄϋλον ἀναδράμηται ζωήν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ γὰρ ἀρδεύσας αὐτὰ τῷ φωτεινῷ ῥείθρῳ καὶ ἀποτελέσας ἔγκαρπα, δικαίως ἑαυτοῦ καλεῖσθαι πεποίηκε ταῦτα, ἡ ξηρὸ καὶ διψῶσα πάλαι μὲν βεβλάστηκε.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸν δὲ Λίβανον ὄρος εἶναι τῆς Φοινίκων γῆς, οὐδεὶς ἀγνοεῖ, καθ' ὃ τὸ τῶν δαιμονίων σέβας ὑπῆρχε πολὺ, καὶ δαψιλὴς ἡ τῶν νόθων δόξα θεῶν· ὁ δὲ Κάρμηλος, ὄρος ἐστὶ καὶ αὐτὸς τῆς πρὸς τῇ θαλάττῃ Φοινίκης, ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν διῆκον, ἐν ᾧ τὸν Θεσβίτην Ἠλίαν θεόπνευστος ἔφη γραφὴ τὰς ἀμείνους καὶ ἡσυχίους ποιεῖσθαι διατριβὰς, καὶ Θεῷ μόνῳ ζῆν τε καὶ ὁμιλεῖν· ἐπεὶ οὖν ἡ πρώην ἐκκλησία καὶ ἐξ ἰουδαίων, καὶ ἐκ τῶν δεισιδαιμονεστάτων ἐθνῶν πιστεύσαντας ἔσχε, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἠθροίσθη, μεταθεμένων τῆς προτέρας δόξης, ἀκολούθως ὁ προφήτης φησὶν, ἐπὶ τὴν ἔρημον τὴν ἐκείνων τιμὴν καὶ δόξαν μετατεθήσεσθαι, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ ὑπερβαλέσθαι τῇ ὄψει.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ποῖον ὕψος τοῦ Θεοῦ; τὸν Ἐμμανουὴλ, διὰ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑφειμένον μέτρον, ἐπὶ τὸ ὕδωρ καταβάντα, καὶ καθήραντι τοῦτο τελείως, καὶ λουτρὸν ἀποτελέσαντα τῆς οἰκουμένης ὅλης καθάρσιον.

p. 108. a. Ἀπὸ λόγου ξθ΄. Τίς δὲ ἔστιν ἡ τὸ πρόσωπον ἔρημος καὶ ἄνυδρος γῆ, ὕστερον δὲ τῇ τοῦ ζῶντος πιανθεῖσα πηγῇ; ἡ ἐκκλησία, ἡ πάλαι μὲν ἄβατος Θεῷ, καὶ ἔρημος τῆς γνώσεως, καὶ τῇ δίψῃ τῇ ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας κατεψυγμένη· καὶ μήτε νομικῷ, μήτε προφητικῷ νάματι ποτιζομένη· νῦν δὲ τῇ πηγῇ τοῦ τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ πελαγίζουσα, καὶ

πάσας εἰς ἑαυτὴν εἰσδεξαμένη, καθάπερ μεγάλη θάλασσα, τὰς μερικὰς ἀπεῤῥύας τοῦ Ἰσραὴλ, τὰς Μωϋσέως λέγω καὶ τῶν προφητῶν προαγορεύσεις περὶ Χριστοῦ· αἷς καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ λόγιον ἐπὶ καιροῦ προσαρμοστέον, οὑτωσεί πως ἔχον· ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ, ἐν ᾗ συνδρομὴ γέγονεν ὀρνέων τῶν ἀναπτάντων ἐκ τῶν γηΐνων πραγμάτων, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας εἰς οὐρανόν· καὶ πάλαι μὲν ἀφώνων, ὕστερον δὲ καθάπερ σιρήνων τὰ θεῖα λόγια μελῳδούντων· οἷοι ὤφθησαν οἱ δόκιμοι ταύτης διδάσκαλοι· σιρῆνες γάρ ἐστι τι γένος ὀρνίθων ἡδυφώνων καὶ λαλιστάτων, ταῖς ἐρημίαις ὅλως ἐμφιλοχωροῦν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Διὰ τοῦτο ἔλεσιν ἤνθησε, τοῖς ἰάμασι τοῦ παραδείσου στεφανουμένη ἡ ἐκκλησία βίων διαφόρων ἄνθεσι δή · · καρπὸν· ἣ ἕνεκα τὸν μέτροις ἡ ἑξήκοντα ἢ τριάκοντα φέρουσιν.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἐβλάστησε δὲ καὶ καλάμους, τὰς ᾠδὰς καὶ τὰς θείας ἀποκαλύψεις· ἐμπνέεσθαι δυναμένου τοῦ πνεύματος, καὶ θέλγειν τοὺς ἀπηγριωμένους τοῖς ἤθεσι.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἡ ἐπὶ ταύτην ὁδὸς ἁγία καὶ καθαρὰ, καὶ τοῖς λέουσι καὶ θηριώδεσι καὶ ἀκαθάρτοις ἀπόρευτος· τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ τῷ ἁγίῳ καθαρθέντες καὶ λαμπρυνθέντες βαπτίσματι, οἱ πάλαι μὲν ἐν τοῖς ἔθνεσιν διεσπαρμένοι, καὶ διαφόροις νόμοις καὶ ἤθεσιν ἐντρεφόμενοι, νυνὶ δὲ συναχθέντες διὰ τῆς χάριτος, καὶ εἰς ἓν σῶμα τελοῦντες Χριστοῦ.

Ἀπὸ λόγου μδʹ. Ὦ βαρβαρικῆς ἀπονοίας, οἷς οὔπω προσέβαλεν, τούτοις ὡς δορυαλώ- p. 108. b.
τοις προσδιελέγετο, τῇ μὲν τῆς στρατειᾶς, τῇ δὲ τῆς ἵππου τὸ πλῆθος παραδεικνὺς, καὶ
καταπλῆξαι τῷ δέει βουλόμενος.

Σευήρου ἀντιοχέως. Καὶ ἐπήκουσεν ὁ πρὶν ἐπιβληθῆναι παρών. p. 109. b.

Σευήρου ἀντιοχέως. Τοσοῦτον ἴσχυσεν μία προσευχὴ διανοίας θεοφιλοῦς ἐκβλαστήσασα, p. 110. a.
καὶ δάκρυσιν ἀρδομένη, κατεργάσασθαι φόνον.

Ἀπὸ λόγου ργʹ. Πᾶν μὲν γὰρ εἴ τι μετέωρον καὶ ὑπέροφρυ, καὶ βουνῷ καὶ ὄρει παρ- p. 111. b.
εικαζόμενον φρόνημα, τὸ εὐαγγελικὸν ἐξωμάλισε, μέτρια παιδεῦσαν φρονεῖν· πᾶν δὲ κοῖλον καὶ
εἰς βάθος τυγχάνον ἀγνοίας θεοῦ, καὶ φάραγγι προσεοικὸς, ἄνω πεπλήρωται διὰ τῆς ἐπὶ πάν-
τα ἴσης κλήσεως καὶ διδασκαλίας καὶ ἐπιγνώσεως.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Σημαίνει τὴν συμφωνίαν ἁπάντων, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἠθῶν, εἰς ἓν φρόνημα κιρναμένην, καὶ ἀποτιθεμένην τὴν σκολιότητα, καὶ ὑποκλίνουσαν τὴν ἀκοὴν τῷ τοῦ εὐαγγελίου κηρύγματι, καὶ καταδεχομένην πᾶσαν σάρκα, τουτέστιν ἄνθρωπον τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ σκολιὰ ἐγένετο εἰς εὐθεῖαν, πάντων τῶν προσκεκλημένων ἀνθελομένων τῆς σκολιότητος τὸ τῆς ἀληθείας εὐθύ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὰς γὰρ ἀβάτους τῶν ἐθνῶν ψυχὰς, καὶ τραχυνθείσας ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας, ὁ ἀποστολικὸς διώδευσε λόγος, καὶ λείας εἰργάσατο· καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῆς οἰκείας δυνάμεως, ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσα σὰρξ εἶδεν τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, τουτέστι θεὸν ἐμφανῶς ἐλθόντα, καὶ δείξαντα δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ὡς ἔστι σωτήρ.

Ἀπὸ λόγου πʹ. Νήσους τὰς ἐκκλησίας προσαγορεύει, διὰ τὸ ἐκ τῆς ἁλμυρᾶς καὶ πι- p. 113. a.
κρᾶς δεισιδαιμονίας καθάπερ ἐκ θαλάττης ἐκ μέσων τῶν ἐθνῶν ἀναδῦναι καὶ ἀναλάμψαι,
καὶ λιμένας εὐδίους τῆς θεοσεβείας προτεῖναι τοῖς ἐπινηχομένοις τῇ ἀπιστίᾳ τῆς πλάνης· νή-
σοι δὲ εἰκότως ἂν νοηθεῖεν, καὶ διὰ τὸ πανταχόθεν περικλύζεσθαι ταῖς τρικυμίαις τῶν πει-

ρασμῶν, καὶ τῇ ὑπομονῇ καὶ προσβολῇ καὶ ἐλπίδι τῆς πέτρας, εἰς ἀφρὸν αὐτὰς διαλύειν, ἥ τις ἐστὶ Χριστὸς, ὁ βραχίων τοῦ ὑψίστου πατρός· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς συνίστησιν, ὁ ἐν Ἠσαΐᾳ λαλῶν οὑτωσεί· ἐμὲ νῆσοι ὑπομένουσι, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐλπιοῦσιν.

p. 114. b. Ἀπὸ λόγου νή. Ὅτι μὲν τὸ ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ἡρέτισα, τουτέστι προειλόμην, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν εἰρημένον, καὶ τὸ εἰς ὃν ηὐδόκησεν ἡ ψυχή μου, καὶ τὸ θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν, τῇ οἰκονομίᾳ πρέποντα ῥήματα, καὶ τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑφειμένοις μέτροις, ἅπερ ἑκουσίως ὁ μονογενὴς λόγος προσήκατο, παντὸς τοῦ τῶν ἀθρώπων γένους ἀπαρχὴ γεγονὼς, καθὰ καὶ ἁμαρτίας ἴχνος οὐκ ἔχουσα, καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀποβληθέντας καὶ ἀπαρέσαντας ἐρεθεὶς, καὶ διὰ τοὺς μισηθέντας εὐδοκηθεὶς, καὶ διὰ τοὺς ἐρήμους πνεύματος τὸ πνεῦμα λαβὼν ἀνθρωπίνως, ὅπερ εἶχεν οὐσιωδῶς ὡς θεὸς πρόδηλον.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Μὴ νόμιζε περὶ τῆς ἐννόμου καὶ διδασκαλικῆς, ἀλλὰ περὶ κραυγῆς τῆς κατηγορουμένης, ἥ τις ἐστὶ πικρίας καὶ ἔριδος ἔκγονον καὶ ξένον πάσης πρᾳότητος.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὥσπερ οὖν κραυγὴν τὴν κατηγορουμένην οὐκ ἔκραξαν, οὕτως οὐδὲ ἐν πλατείαις καὶ ἀμφόδοις ἐδίδαξεν, τὴν κενὴν δόξαν θηρώμενος, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ἔνθα τῆς διδασκαλίας ὁ τρόπος· τὰ πλείω δὲ ἐν ἐρημίαις, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους· καὶ πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῆς θαλάσσης, οὐδαμοῦ δὲ ἐπ' ἀγορᾶς. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὥστε τὸ μὲν οὐκ ἐρίσει, καὶ οὐ κραυγάσει, σημαίνει τὸ πρᾶον καὶ ἥμερον· τὸ δὲ οὐκ ἀκούσει τίς ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ, τὸ ἀφιλότιμον καὶ κενῆς δόξης ἐλεύθερον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἔχει δὲ καὶ ἑτέραν ἀνηγμένην ἔννοιαν τὸ μὴ ἐν ταῖς πλατείαις ἀκουσθῆναι τὴν φωνὴν αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς αὐτὸν ἠρέμα πως ἐπικεκρυμμένον, οἷα δὴ τίμιον, τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον προφέρειν· ὡς μὴ διδόσθαι τὰ ἅγια τοῖς κυσὶν, μὴ δὲ ῥίπτεσθαι τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· οὗτοι γὰρ οἱ ἐν ταῖς πλατείαις ἀναστρεφόμενοι.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Δύναται δέ τις καὶ κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν ἐκλαβεῖν τὸ, κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει· καὶ τὸ, οὐκ ἀκούσει τίς ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ· κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους, κάλαμον ὁ σωτὴρ παρὰ τῶν ἐμπαιζόντων ἠπίως ἐδέξατο, καὶ οὐχ ὡς δυσανασχετῶν ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ, τοῦτον ἐπερεισάμενος ἔκλασε· καὶ ὁ Πιλάτος δὲ, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἤγαγεν ἔξω τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ βήματος εἰς τόπον λεγόμενον λιθόστρωτον, ἑβραϊστὶ δὲ γαβαθὰ, τοῦτο δὲ τὸ λιθόστρωτον πλατεία πάντως ἐστί· καὶ ἐκεῖ κατὰ τὴν προφητείαν, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος· καὶ ἀναγκαίως οὐκ ἤκουσε τίς ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ λίνον τυφόμενον, ἤ τοι καπνιζόμενον οὐ σβέσει· τὸν ἐκείνων θυμὸν ἀναφανέντα μὲν ἐπ' αὐτὸν, ἀτονήσαντα δὲ καὶ αὐτομάτως συναφανισθέντα τῷ ὑπεκκάυματι· τοιοῦτο γὰρ τὸ λίνον ἅμα τὸ ἀναφθῆναι καὶ δαπανώμενον, καὶ τροφὴ καπνοῦ μᾶλλον ὑπάρχον, καὶ οὐ πυρός· τὸν γοῦν τοιοῦτον θυμὸν, τὸν τοῦ σβεννύντος οὐ δεόμενον, οὐκ ἔσβεσεν ὁ σωτήρ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἵνα τὴν προθυμίαν αὐτοῦ παραστήσειεν, ὅτι σοφῶς καὶ οἰκονομικῶς κούφῳ ποδὶ τὰ οὕτω τραχέα παρατρέπει, μὴ παραδεικνὺς τὸ μέγεθος τῆς οἰκείας θεότητος.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τί δὲ τοῦτο ἐστιν; ἴδιον τοῦ λινοῦ τὸ ἀνάπτεσθαι, καὶ ὡς ἐν ἀκαρὶ λάμπειν ἅμα καὶ θραύεσθαι· τὸν δε θυμὸν ἰουδαίων οὔτε ἔσβεσεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ ἀνάψαντα καὶ φλεχθέντα ἐπ' αὐτὸν, πολλάκις θραυσθῆναι οὐ συνεχώρησεν, ἕως οὗ τοῦ σταυροῦ παγέντος, ὃν ὑπέμεινεν ἑκουσίως σαρκὶ, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἀκολουθησάσης, ἐξέβαλε, τουτέστιν διεξήγαγε, καὶ καταλῆξαι πεποίηκεν εἰς νῖκην τὴν κρίσιν αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἣν πρὸς ἰουδαίους ἐκρίθη, Πιλάτου δικάζοντος, καὶ ἣν ἔκρινε τὸν διάβολον, καὶ ἐπὶ τὸ πάθος πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἐρχόμενος, καὶ λέγων· ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται· καὶ πάλιν, νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἀνδρόνικον κοινοβιάρχην ἐπιστολῆς. Νήσους τὰς ἐκκλησίας φίλον τῷ προ- p. 115. b.
φήτῃ καλεῖν, μέσας κειμένας τῆς βιωτικῆς θαλάσσης, καὶ τοῖς διαπλέουσι τὴν ἐν κόσμῳ ζωὴν προτεινούσας λιμένα σωτήριον, καὶ μὴν καὶ τοῖς πειρασμοῖς περικλυζωμένας τῶν τε κατὰ καιροὺς διωξάντων αὐτὰς ἑλλήνων, καὶ μέχρι καὶ νῦν αὐταῖς ἐπανισταμένων αἱρετικῶν.

Ἀπὸ λόγου ρκγ'. Καλῶς δὲ ἄγαν καὶ τὸ ἕνεκεν ἐμοῦ· βουλόμενος γὰρ εἰπεῖν, ἕνεκεν p. 117. a.
ὑμῶν, ἀπορεῖ καὶ ἀναπληροῖ καὶ τὸ ἡμέτερον ἐνδεὲς λέγων, ἕνεκεν ἐμοῦ, τὴν ἐμὴν φησὶν χάριν, αἰτίαν ποιοῦμαι τῆς δωρεᾶς· διὰ τοῦτο γὰρ χάριτι τῇ πρεπούσῃ θεῷ, ὑπὲρ παντὸς ἐγευσάμην θανάτου, καὶ ἀνέστην ἵνα τοιαῦτα δωρήσωμαι.

Σευήρου ἀντιοχέως. Τὰς νοερὰς καὶ ἀγγελικὰς καὶ ἐπουρανίους δυνάμεις λέγει. p. 118. b

Ἀπὸ λόγου πβ'. Βουλόμενος ἐνδείξασθαι τῶν ἑαυτοῦ λόγων τὸ ἀπαράβατον, καὶ εἰς p. 120. a.
φόβον ἐμβαλεῖν τοὺς ἀκούοντας, τῷ σχήματι τῶν ὅρκων ἀνθρωποπρεπῶς δι' ἡμᾶς κέχρηται. p. 122. a.

Ἐκ τῆς πρὸς Φαρέτριον ἐπιστολῆς. Σκέπη δὲ χειρὸς, νοούτερος· ἡ αὐτὸς πάλιν νοηθείη δεξιὰ χεὶρ καὶ βραχίων ὑπὸ τῶν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς· καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπικρύπτων, μέχρι τοῦ συμπεράναι τὴν κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οἰκονομίαν, καὶ ὑποαναχωρῶν τῶν φόνων τῶν ἰουδαίων· καὶ πὴ μὲν ὡς βέλος ἐκλεκτὸν κατατιτρώσκων διὰ τῶν ἐλέγχων τὰς ἀπειθεῖς καρδίας αὐτῶν· πὴ δὲ αὖ πάλιν ἐνδιδοὺς, καὶ οὐ τὴν ἀξίαν αὐτοῖς ἐπάγων πληγὴν, ἀλλ' ὡς ἐν φαρέτρᾳ τῇ φιλανθρωπίᾳ σκέπων, καὶ ἀναπαύων τὴν τοῦ βέλους ὀξύτητα.

Ἐκ τοῦ κατὰ τῶν κωδικιλίων Ἀλεξάνδρου συγγράμματος. Οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν· p. 125. a.
οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἄνθρωποι, τοιαύτην ὑποστήσονται, ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον· καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἀφθαρσίαν μεταστήσονται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ κτίσις· ἅπερ ἅπαντα διὰ τοῦτο εἶπεν ὥσπερ ταῦτα παρεδήλωσεν.

Σευήρου ἀντιοχέως. Εἰς οἰκεῖον πρόσωπον τὰ ἡμῶν ἐγκλήματα προσγραψάμενος, καὶ τὰς ἀσθενείας πάντων βαστάσαι μόνος ὢν ἱκανώτατος· θεὸς γὰρ ἦν ἀληθῶς καὶ ἀναλλοιώτως σεσαρκωμένος, καὶ ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς.

Ἀπὸ λόγου ρκβ'. Οἰκειούμενος ὁ προφήτης τὴν τοῦ ἰδίου ἔθνους εἰς τὸν σωτῆρα καὶ p. 126. b.
θεὸν Ἰησοῦν ἐσομένην τόλμαν καὶ παροινίαν, καὶ συναριθμῶν ἑαυτὸν τοῖς ἀγνώμοσιν, ἡμεῖς φησὶν οἱ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, οἱ πλήξαντες, οἱ τρώσαντες, οἱ κακώσαντες ταῖς μαλακίαις ταῖς πληγαῖς τοῖς τραύμασι τοῦ μαλακισθέντος, τοῦ τρωθέντος, τοῦ κακωθέντος, ἰάθημεν ὥστε πρὸς τηλικαύτῃ σωτηρίᾳ, καὶ παίδευσιν ἡμῖν εἰρήνης γίνεσθαι τὰ ἐκείνου.

Ἀπὸ λόγου ρκβ. Ἐπ' αὐτὸν ὡς ἐπὶ στήλην, φησὶν, τὸ τῆς εἰρήνης ἡμῶν ἐπιγέγραπται μάθημα.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸ δὲ ἡμεῖς, ἔμφασιν ἔχει πολλὴν, οἱ σταυρώσαντες, οἱ διὰ p. 127. a.

πάσης ὁδοῦ πολεμήσαντες, οἱ ἐμπαροινήσαντες ἀφειδῶς· ὅθεν καὶ αὐτὸς ἐν εὐαγγελίοις ἐβόα, τὸ οἰκεῖον προτιθεὶς εἰς παιδείαν παράδειγμα· μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι πρᾶος εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ᾧ καὶ Παῦλος συνῳδὰ λέγων γέγραφε, αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν.

Ἀπὸ λόγου μϛ΄. Ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἀγενεαλόγητος ὡς Θεὸς, καὶ κατὰ σάρκα γένος ἐπιγραφόμενος.

Ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν συγγράμματος. Τοῦ γὰρ εἰς θάνατον ἑκουσίως καταβεβηκότος, ἤρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ, καὶ μετεωρίσθη, καὶ ὑπερανέβη τοὺς οὐρανοὺς· ὅτι βασιλεὺς ὑπῆρχε τῆς δόξης, καὶ ἡ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ζωὴ, καὶ κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ θρόνον ἔχων τὸν ἀνωτάτω, καθὰ καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν οὐρανοῖς ἐπέγνωσαν καὶ ὡμολόγησαν· εἰ καὶ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἑκούσιον κένωσιν τῆς κατὰ τὸ πάθος ἐπὶ τῆς ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἠνέσχετο· τοῦτο δηλούσης εὐλόγως αὐτῷ τῆς καθ᾽ ὑπόστασιν αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτως ἑνωμένης σαρκὸς, περὶ ἣν τὸ πάθος καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀτιμία συνέβαινε· κατὰ Θεοῦ μὲν τολμωμένη τοῦ καὶ σεσαρκωμένου, ψαῦσαι δὲ μὴ δυναμένη τοῦ πάθους, ὅπερ ἀμήχανον.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἀναστασίαν διάκονον ἐπιστολῆς. Τὸν ἅγιον καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς ἁμαρτίας, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ γενέσθαι θῦμα καὶ προσφορὰν ἐπὶ τῷ δικαιωθῆναι τοὺς διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν ἀποβληθέντας ἡμᾶς, καὶ ἀθέους καὶ ἐλπίδα μὴ ἔχοντας, ὥς που φησὶν ὁ ἀπόστολος.

Σευήρου ἀντιοχέως. Ὅπερ δηλοῖ σαφῶς, οἷα δὲ Θεῷ καὶ ἐνηνθρωπηκότι φυσικῶς, καὶ οὐσιωδῶς ἐνεῖναι τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀλλοτρίωσιν.

Ἐκ τοῦ φιλαληθοῦς. Ἀλλ᾽ ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ φέρων, καὶ πᾶσαν ὥσπερ φορέσας τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ ἡμέτερον ἀτελὲς ᾠκειώσατο· ἵν᾽ ἐν αὐτῷ πρώτῳ δι᾽ ἡμᾶς ἀτρέπτως καθ᾽ ἡμᾶς γεγονότι, καὶ ὄντι τελείῳ, παυσώμεθα τῆς ἀτελοῦς καταστάσεως.

p. 128. b. Ἅγιον ὕδωρ μὲν προσαγορεύει τὴν δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύματος ἄφεσιν, καὶ τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος χάριν· οἶνον δὲ, τὸν διδασκαλικὸν ὀνομάζει λόγον· ἄμφω γὰρ προῖκα χαρίζεται· καὶ πῶς ἄν τις εἴποι, τὴν ἄνευ ἀργυρίου χάριν ἀγοράζειν προτρέπεται; φάσκων, πορευθέντες ἀγοράσατε καὶ πίετε· ἄνευ γὰρ ἀργυρίου καὶ τιμῆς οἶνον· τὸ γὰρ ἀγοράζειν, ἐναντίον τῷ κατὰ χάριν λαμβάνειν· ἀλλ᾽ ἡ θεία χάρις πρᾶσις ἐστι· πίστιν γὰρ ἀντὶ τῆς τιμῆς ἀπαιτεῖ τὸν λαμβάνοντα.

Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία χρυσίον καὶ ἀργύριον οὐ προσήνεγκεν, ἀλλὰ πίστει καὶ πόνοις τὰ ἄδυτα ταμεῖα τῶν θησαυρῶν τῆς σοφίας ἠγόρασεν· ὁ γὰρ πολλῶν μεγαλοπρεπῶς ἀγοράζειν χωρὶς ἀργυρίου διεκελεύσατο.

p. 133. b. Ἀπὸ λόγου νϛ΄. Σαφῶς διὰ τῶν ῥημάτων τούτων δηλῶν, ὡς τὸ τῆς κενώσεως ὑφειμένον καὶ ὑποβεβηκὸς, καὶ τὸ Χριςὸς ὄνομα τε καὶ πρᾶγμα, δι᾽ ἡμᾶς κατεδέξατο· τὸ γὰρ πνεῦμα φησὶν, ὅπερ ἐςι φυσικῶς ἐν ἐμοὶ διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος, τοῦτο ἐπ᾽ ἐμὲ παραγέγονε καὶ ἔξωθεν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἰορδάνου ῥεῖθροις ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπεφοίτησεν, οὐχ᾽ ὡς μὴ ὑπάρχον ἐν ἐμοὶ, ἀλλ᾽ οὗ ἔχρισεν ἔχρισε με· τίνος δὲ ἕνεκεν χρισθῆναι προείλετο; ἢ ἡμῶν τῶν ἐρήμων γενομένων τοῦ πνεύματος, διὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ φήσαντος· οὐ μὴ καταμείνει τὸ πνεῦμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας.

Ἀπὸ λόγου πδ΄. Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με κύριος· ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου Χριστὸς, ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας τοῦ θεοῦ λόγος φησίν· ὅς τις θεὸς ὢν ἀληθινὸς, ἐξ ἀληθινοῦ θεοῦ τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἀπολισθήσας οὗ ἦν, καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονὼς, μεθ' ἡμῶν κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως· τοῦ πνεύματος αὐτῷ παρὰ τὸν Ἰορδάνην ἐπιφοιτήσαντος, ἐν εἴδει περιστερᾶς· πάλαι μὲν ἐλαίῳ συμβολικῶς ἐχρίοντο βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἁγιασμοῦ τινὰ μετοχὴν ἐκ τούτου κερδαίνοντες· ὁ δὲ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, τῷ νοητῷ τῆς ἀγαλλιάσεως ἐλαίῳ, καὶ αὐτῇ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ πνεύματος ἐχρίσθη· τοῦτο ἡμῖν λαμβάνων οὐχ' ἑαυτῷ· καὶ γὰρ ἀποπτάντος τοῦ πνεύματος καὶ μὴ καταμείναντος ἐν ἡμῖν, διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκας, πένθους ἦν πλήρης ἡ γῆ· πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλεν, ἐστερημένη μετουσίας θεοῦ;

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με· τοῖς γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν πτωχεύουσι, καὶ πλουτοῦσιν ἐν ἁμαρτίαις ἐκήρυττε λέγων· μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ταύτῃ καὶ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν ἰάσατο.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν ἐχαρίσατο, τοῖς ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας καὶ σκιᾷ θανάτου ἐπιφανείς· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐκάλεσεν ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν, ὅπερ ἅπαντα συλλήβδην ἔχει τὰ ἀγαθὰ καὶ χρηστά.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἐκήρυξε δὲ καὶ αἰχμαλώτοις ἄφεσιν ἣν καὶ ἐνήργησεν, δήσας τὸν ἰσχυρὸν, τὸν τυραννικῶς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους καταδυναστεύσαντα σατανᾶν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσας ἡμᾶς.

Σευήρου Ἀντιοχέως (1). Αὐτὸς μὲν γὰρ ἦν ὁ ἰσχυρὸς ὡς θεός· ἡμᾶς δὲ βιαίως κατεχο- p. 155. a.
μένους ἐξήρπασεν ὑπὸ τοῦ τῆς τοῦ τυράννου διαβόλου χειρός· ὅθεν ὡραῖον αὐτῷ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν κατεφαίνετο· καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ταῖς ἀσωμάτοις ἐδόκει δυνάμεσι.

Σευήρου Ἀντιοχέως. Φωνὴ κραυγῆς ἐξάκουστον ἔσται, φησὶν, ὁ μέλλων προφητεύειν· καὶ p. 157. b.
παραπλήσιον κραυγῇ πόλεως, ὑπερεχούσῃ τῶν ἀκουόντων τὴν ἀκοήν· ἀλλ' εἰ καὶ ἐπεξάκουστον, πλὴν ὅμως ἀπόῤῥητον, φωνὴ γάρ ἐστιν ναοῦ· τὰ δὲ ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ ἐκ τῶν ἀδύτων, καὶ τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, ὥς φησιν ἡ θεία γραφὴ, φερόμενα ἢ χρησμῳδούμενα, μυστηριώδη τινά ἐστιν, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων διανοίαις ἀπρόσιτα· ἢ δυσπρόσιτα, καὶ ἑρμηνείαις οὐ βάσιμα.

Ὃς πάντως ταῖς τικτούσαις κατὰ φύσιν παρέπεται, καὶ ἄλγους δίχα τεκεῖν, τὰς ἐν p. 138. a.
λύπαις τίκτειν καταδεδικασμένας οὐκ ἔνεστιν· ἀλλ' ἡ θεοτόκος παρθένος ἀνώδυνον ἔσχεν ὠδῖνα καὶ τόκον, καὶ ἔξω γεγένηται καὶ κατὰ τούτων τῶν ὅρων τῆς φύσεως, καθάπερ καὶ κατὰ τὸ χωρὶς σπορᾶς κυῆσαι, καὶ μετὰ τόκον ἔχειν τὸν τῆς παρθενίας δεσμὸν ἀδιάλυτον.

Ἀπὸ τοῦ λόγου ρη΄. Τὸ δὲ ἐξέφυγε βοᾷ τὸ παράδοξον, ὅτι διὰ τῆς φύσεως ἐλθὼν ἔξω γέγονε τῶν ὅρων τῆς φύσεως, ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τῶν παρθενικῶν ἐκδραμὼν, καὶ ἐξολισθήσας δεσμῶν· καὶ ταῦτα ἐκ τῆς παρθένου σαρκωθεὶς, καὶ ὅλον τὸν τῆς κυήσεως χρόνον πληρώσας· καὶ ἀτρέπτως κατὰ σάρκα γενόμενος ἡμῖν ὁμοούσιος, καὶ ὢν τῷ πατρὶ καθὸ θεὸς ὁμοούσιος· καὶ μόνος ὡς ἀληθῶς μετὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν ἄῤῥεν τεχθείς.

Ἀπὸ λόγου ϟ΄. Καὶ ὀφθαλμοῖς πολλοῖς ὅλα καὶ οὐκ ἐξ ἡμίσεως, καθάπερ ἀστέρας φα- p. 192. b.
νοτάτοις περικυκλούμενα· καὶ τοῦτο τὸ ἐγρηγορέναι καὶ πεφωτίσθαι δεικνύοντα.

Ἀπὸ λόγου η΄. Πλείοσι προσώποις ὑπογραφόμενα, καὶ διὰ τούτων ἐμφαίνοντα τῆς θεωρίας τὸ πλούσιον.

(1) Scribo Severi nomen, ubi ex incerto eiusdem libro profertur auctoritas.

*ψ. κεφ. 9? Ἀπὸ λόγου ψκθ'. * Καὶ πλήθει πτερύγων μετεωριζόμενα, κἀντεῦθεν τὸ ὀξὺ δηλοῦντα καὶ ἐλαφρὸν καὶ ἀνωφερὲς καὶ εὐκίνητον· διὰ γὰρ τῶν σωματικῶν τούτων ὄψεων ἢ ἐμφάσεων, ὡς δι' αἰνιγμάτων δρεπόμεθα κατανόησιν, καὶ οὕτως ἔχοντα φύσεώς τε καὶ τάξεως.

p. 193. a. Ἀπὸ λόγου η'. Καὶ τὰ πρόσωπα συγκαλύπτοντα, μή πως ὅλη θέᾳ προσλαβόντα τῷ ὑπερβάλλοντι καὶ μὴ ἐνεγκόντα, καὶ τὸ μέτριον ἀπολέσει τῆς εἰς αὐτὰ κατιούσης ἐλλάμψεως· εἰς τοσοῦτον αὐτῶν ἐστὶ θεατὸν, ὅσον ἂν ἰδεῖν δυνηθείη πρόσωπον κατακαλυπτόμενον πτέρυξιν· τοῦτο δὲ κέντρον τί φωτὸς μικρὸν ὑποφαίνει καὶ ἀμυδρώτατον.

Ἀπὸ λόγου ϙ'. Γνῶσιν ἤγουν φαντασίαν εἷλκεν εἰς ἑαυτὰ, καὶ ταύτης τῆς μετουσίας μόλις ἀπήλαυε, καὶ οὐκ αὐτῆς δόξης, ἀλλ' ὁμοιώματος δόξης κυρίου, μήτι γε οὐσίας θεοῦ ποθὲν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

p. 194. a. Ἀπὸ λόγου ρα'. Τόπον δὲ κυρίου νοητέον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὰς ἐγγιζούσας ἀΰλους οὐσίας, παρὰ τὰς ἄλλας δυνάμεις αὐτῷ, καὶ πλέον τῆς θείας μετουσίας καὶ θεωρίας ἀπολαυούσας, καὶ τοῦ ἐκεῖθεν νοεροῦ καὶ ἀποῤῥήτου φωτός· τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ θρόνος αὐτοῦ καὶ καθέδρα καλεῖται τὰ χερουβὶμ· ὡς διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας ἐλλάμψεως κατὰ τὸ δυνατὸν, οἱονεὶ ἐγκαθεζομένου καὶ ἐναναπαυομένου καὶ ἐμφιλοχωροῦντος αὐτοῖς.

p. 196. a. Σευήρου ἀντιοχεως. Πρὸς τὴν ἅλωσιν καὶ τὸν ἐμπρεσμὸν παραστῆσαι τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῶν ἐνοικούντων τὸν φόνον, καὶ τὸ διασπαρῆναι καὶ λικμηθῆναι τοὺς περιληφθέντας πανταχοῦ σχεδὸν τῶν περάτων τῆς γῆς.

p. 199 b. Ἀπὸ λόγου λα'. Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὁ προφήτης ὡς ἐν τύπῳ τεθέαται δυνάμεως ὅλον ὑπάρχων καὶ φυλακῆς σφραγῖδα τοῖς φοβουμένοις τὸν κύριον.

p. 200. a. Σευήρου ἀντιοχέως. Τοῦτο παρίστησιν ὅτι τινὲς ἦσαν κατοφρυώμενοι λίαν ἐπὶ τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης προσχήματι, καὶ ἐπὶ τῷ τόπῳ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἁγιάσματος μέγα φυσῶντες, κενοὶ δὲ ἀγαθῶν ἔργων, καὶ τῶν ἐναντίων ἐργάται· καὶ διὰ τοῦτό φησι τοῖς τιμωροῖς ἀγγέλοις, ἀπ' αὐτῶν ποιήσασθαι τὴν ἀρχὴν, οὓς ἐχρῆν οὕτω βιοῦν, ὡς καὶ ὑπὲρ ἄλλων ἁμαρτανόντων δύνασθαι χεῖρας ἐκτείνειν πρὸς θεὸν, καὶ ἀνέχειν τὴν ἐπεωρισμένην τιμωρίαν καὶ ἀπειλήν.

p. 202. b. Ἀπὸ λόγου ος'. Τοιαῦτα γάρ ἐστι τὰ τῆς κακίας ἐπιτηδεύματα καὶ οἱ τῆς παραυτίκα ἡδονῆς καὶ χάριτος ἕνεκα τὸ λυσιτελὲς παρατρέχοντες ἐκ τοῦ τέλους φωρῶνται καὶ διελέγχονται, καὶ τῆς ὀργῆς ἐπελθούσης λοιπὸν μεταμελεῖ τοῖς ἀπατηθεῖσι τῆς ἡδονῆς, καὶ τὸν πρὸς τὸ ἡδὺ χαρισάμενον, ὡς λυμεῶνα βδελύττονται.

p. 203. a. Ἐκ τῆς πρὸς Βερονικιανὸν ἐπιστολῆς. Δηλοῦντος τοῦ λόγου τὴν συγχώρησιν, τοῦ θεοῦ παραδεδωκότος τῇ ἀπάτῃ τὸν ἠγαπηκότα τὸ ψεῦδος, καὶ παραπικραίνοντα αὐτὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ.

p. 203. a. Σευήρου ἀντιοχέως. Ὁ μὲν τὸ σχόλιον τῷ ῥητῷ παραθέμενος, ἔγραψεν ὡς ἐνόησεν· ἐγὼ δὲ τὸ ἀποτροπιάζεσθαι νοῶ τὸ διάγειν τὰ τέκνα τοὺς πατέρας ἐν πυρὶ, ὅπερ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν ἱστόρηται, καὶ Ἄχαζ καὶ Μανασσῆς δεισιδαιμόνως πεποιηκέναι· καὶ περὶ παντὸς δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ὁμοίως γέγραπται· καὶ διῆγον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἐν πυρὶ, καὶ ἐμαντεύοντο· καὶ ἀμφότερα γὰρ ἐνεκαλοῦντο, καὶ τὸ θύειν τὰ τέκνα αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις, καὶ τὸ διάγειν διὰ πυρὸς τὰ ζῶντα, καὶ περικαθαίρειν εἰς ἀποτροπὴν δῆθεν πάσης βλάβης· διὸ καὶ ὁ προφήτης συνῆψεν ἀμφότερα, καὶ τὸ σφάζειν τέκνα, καὶ τὸ ἀποτροπιάζεσθαι.

Τοῦτο δὲ ψυχρόν· τίνι γὰρ τῷ λόγῳ κατά σε; νεωτέραν καλεῖ τὴν τοῦ Ῥουβὴν τοῦ p. 206. a.
πρωτοτόκου φυλὴν τῆς Ἰούδα φυλῆς· δυνατὸν δὲ ἴσως αὐτὸ πρὸς τὴν τοῦ Γὰδ καὶ τὴν τοῦ
Μανασσῆ φυλὴν ἐκλαβεῖν· οὗτοι γὰρ νεώτεροι τοῦ Ἰούδα, ἵν' ἐκ τοῦ πλείονος τὸ ὅλον νοῆ-
ται, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φυλῆς τοῦ Ῥουβήν.

Ἀπὸ λόγου ρκ'. Ψυχὰς δὲ ἀνθρώπων οὐκ ἄν τις εἴποι καθὰ δὴ δαίμονας μαγγανείαις p. 208. a.
γοήτων ἀκολουθεῖν· ἀληθεύει γὰρ ὁ διὰ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου λαλῶν· πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί
εἰσι· τὰς δὲ οὔσας θεοῦ, πῶς ἂν ἄνθρωπος ἑλκύσειεν ἀσεβής; δαίμοσι γὰρ μόνοις φίλον
ὑπακούειν κακοῖς.

Ἀπὸ λόγου να'. Τουτέστι τῶν μὴ τοὺς πόνους ἐργαζομένων τῆς ἀρετῆς, οἱ μηροὶ μο- p. 211. b
λύνονται ταῖς ὑγραῖς ἡδοναῖς.

Σευήρου ἀντιοχέως. Πρὸς μὲν τὸν ἄρχοντα Τύρου, ἀλήθειαν λέγει· παριστᾶς, ὅς τις p. 218. b.
τὲ ἦν, καὶ ὅπως ἀπεβλήθη τραπείς.

Ὄρος δὲ ἅγιον εἰ προεῖπεν, τὴν τῶν ἄνω δυνάμεων ὑψηλοτάτων, τὰ πρὸ τῆς ἐκτροπῆς
τῶν δυνάμεων τούτων διηγεῖται.

Ἐκ τῆς πρὸς ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς. Σταφυλὴ δὲ καὶ καρπὸς τῶν ὀρῶν τοῦ Ἰσραὴλ, p. 226. a.
ἡ τῶν ὑγιῶν δογμάτων ὑμῶν τῶν ποιμένων διδασκαλία καθέστηκε, τῶν εἰς ὄρη λελογισμένων
τοῦ Ἰσραήλ.

Ἐκ τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρου. Τί δ' ἂν τις εἴποι καὶ περὶ τοῦ Ἰεζεκιὴλ, ἐναργῶς τὴν ἀνά- p. 227. a.
στασιν τῶν σωμάτων ἐμψύχων ἡμῖν ὑπογράφοντος; τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος· καὶ ἄγοντος ὥσπερ
ὑπ' ὄψιν τὸ παράδοξον τοῦ μυστηρίου λέγοντος, τάδε λέγει ἀδωναὶ κύριος τοῖς ὀστέοις τού-
τοις, ἰδοὺ ἐγὼ φέρω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς
σάρκας, καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμα μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ ζήσεσθε· κατα-
νοῆσαι χρὴ πῶς πρότερον εἰπὼν φέρω, ἤγουν εἰσάγω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, ἵνα δηλώσῃ
τὴν ψυχὴν, μᾶλλον δὲ τὴν ἐπανάληψιν τοῦ ἰδίου σώματος τῆς ψυχῆς· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ
τῆς πρώτης πλάσεως ἐμφυσηθείσης πνοὴν ζωῆς, ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, καὶ
προσθεὶς ὡς δώσω νεῦρα καὶ ἀνάξω σάρκας, καὶ ἐκτενῶ δέρμα, καὶ κατὰ μέρος τὴν ἀνά-
πλασιν ζωγραφήσας, πάλιν ἐπήγαγεν, καὶ δώσω πνεῦμά μου εἰς ὑμᾶς· ἵνα παραστήσῃ σα-
φῶς τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν τὴν μέλλουσαν τοῖς τῶν δικαίων σώμασιν ἐπανθεῖν,
ἔν τε ἀθανασίᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ δόξῃ φωτεινοτάτῃ λαμπρότητι· ὡς μὴ οὐσίας ἐναλλαγὴν
τὴν ἀνάστασιν ὑπάρχειν, ἀλλὰ χάριν ἐπαμφιεννυμένην εἰς ἀναίρεσιν θανάτου τὲ καὶ φθορᾶς
καὶ εἰς τὴν εἰς ἀεὶ διαμονὴν, καὶ θείας μετοχῆς δωρεάν· ὥστε τὸ αὐτὸ σῶμα τὸ σπαρὲν
φθαρτὸν, τουτέστι τὸ ταφὲν, σπορὰν γὰρ τὴν ταφὴν ὁ Παῦλος ἐκάλεσεν διὰ τὴν ἐλπίδα
τῆς ἀναστάσεως, ἐγείρεσθαι ἐν ἀφθαρσίᾳ· τὸ σπαρὲν ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεσθαι ἐν δόξῃ, καὶ
τὰ ἑξῆς· εἰ μὴ γὰρ αὐτὸ τὸ σπαρὲν αὐτὸ καὶ ἐγείρετο, ἀλλ' ἑτέρου ἀνθ' ἑτέρου καὶ ἐξηλ-
λαγμένον κατὰ τὴν οὐσίαν ἐδίδοτο τῇ ψυχῇ, ποῦ τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως; ποία δὲ ἀνά-
στασις κυρίως, εἰ μὴ τὸ πεσὸν ἀνιστᾶσα, καὶ τὸ διαλυθὲν ἐγείρουσα, καὶ ἀνανεοῦσα τὸ
παλαιόν;

Ἀπὸ τῶν αὐτῶν. Ταῦτα καὶ ὁ Χριστὸς βεβαιῶν, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἐρ- p. 227. b.
χόμενος, αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ ὁ τὰ εἰρημένα διὰ τοῦ προφήτου φθεγξάμενος, ἔλεγεν ὅτι ἔρ-
χεται ὥρα ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου,

καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

p. 231. a. Ἀπὸ λόγου λα΄. Τί δ᾽ ἂν ἄλλο τις ὑπολάβοι τὸ θυσιαστήριον εἶναι τὸ ξύλινον, ἢ τὸν σταυρὸν; ἐφ᾽ οὗ τὸ νοητὸν σφάγιον ἑαυτὸν προσήνεγκεν ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ δι᾽ ἡμᾶς σαρκωθείς· δι᾽ οὗ πρὸς τὸ ὕψος ἀνεβιβάσθημεν τῆς γνώσεως τῆς ἁγίας τριάδος· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ τριῶν πηχέων εἶναι τὸ ὕψος αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸ δὲ δύο μὲν πηχέων εἶναι τὸ μῆκος, δύο δὲ τὸ εὖρος, δηλοῖ σαφῶς τὸν ἐφαπλωθέντα τῷ σταυρῷ, καὶ παθόντα σαρκὶ, τῶν τεττάρων περάτων εἶναι τῆς οἰκουμένης δεσπότην καὶ κτίστην καὶ δημιουργὸν, καὶ διήκοντα μέχρι παντὸς, καὶ ἐν ἑαυτῷ συνέχοντα τόδε τὸ πᾶν.

p. 232. b. Ἐκ τοῦ κατὰ τῶν προσθηκῶν Ἰουλιανοῦ λόγου. Καὶ τὸν ἐκ τῆς πύλης ταύτης τύπον τῆς διαγραφομένης μυστικῶς κατὰ τὸν θεῖον ἐκεῖνον ναὸν τὸν ὁρώμενον προφητικοῖς ὀφθαλμοῖς, προαναγγέλλειν ἡμῖν· καὶ προδιαχαράττειν ὡς ἐν σκιαγραφίᾳ τὴν ἐκ παρθένου τοῦ Ἐμμανουὴλ θεοπρεπεστάτην γέννησιν, τῆς παρθενικῆς πύλης τὸ κλεῖθρον καὶ μετὰ τόκον οὐ διαλύσασαν.

p. 233. a. Ἀπὸ λόγου μς΄. Τοὺς γὰρ ἱερεῖς χρὴ προβεβιᾶσθαι τὰς τῶν ἡδονῶν ἀκαθέκτους ὁρμὰς, καὶ προενιδρωκέναι τῶν πόνων· καὶ τὴν ζωὴν ἔχειν οὐκέτι βιαζομένην, ἀλλ᾽ ἀσφαλιζομένην τε καὶ φυλάττουσαν, καὶ τῆς σωφροσύνης ὑπομιμνήσκουσαν.

Ἀπὸ λόγου μβ΄. Ταῦτα δέ φησιν οὐ τοῦ ἁγιασμοῦ φθονῶν· τίς γὰρ ἂν γένοιτο καὶ βασκανίας λόγος παρὰ θεῷ; ὃς διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγαθότητα, καὶ τὸ εἶναι ἡμῖν, καὶ εὖ εἶναι δέδωκεν· ἀλλ᾽ ἵνα μὴ βαρήσῃ τῷ πέρα τοῦ μέτρου τὴν χάριν ἐνδαψιλεύεσθαι, ἐπεὶ καὶ ἡλίου τὴν ἀκτῖνα ὅλην ἀδυνατοῦμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑποδέξασθαι.

p. 234. a. Ἀπὸ λόγου λβ΄. Τίς δέ ἐστιν ἡ αὐλὴ ἡ ἐσωτέρα ἡ ἔχουσα τὴν πύλην τὴν βλέπουσαν πρὸς ἀνατολὰς, ἢ τὸ φωτιστήριον τὴν ζωοποιὸν πηγὴν ἔχον, πύλην οὖσαν καὶ εἴσοδον εἰς τὸν παράδεισον ἄγουσαν, ὃς ἐφυτεύθη κατ᾽ ἀνατολάς· ἥτις πύλη, σαββατικοῖς μὲν διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἀνεῴγνυτο, καὶ ἀμυδρότερον παρεδείκνυτο· ὡς ἐν νεομηνίᾳ δὲ τῇ κυριακῇ, ἥ τις ἀρχὴ τυγχάνει τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς νέας ζωῆς, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς λατρείας ἀνεπετάσθη περιφανεστερόν τε καὶ τηλαυγέστερον· κυριακὴ δέ ἐστιν ἀληθῶς ἅπας ὁ βίος τῶν μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατούντων κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον.

Ἀπὸ λόγου ρς΄. Παιδεύων ἡμᾶς διὰ τούτου τοῦ τύπου σαφῶς, ὡς οὐ δεῖ τὸν τοῖς θείοις θεωρήμασιν ἐμβεβηκότα, καὶ ὥσπερ ἐν νέῳ γενόμενον, καὶ ἔσω τυγχάνοντι τῶν ἀδύτων εἰς τοὐπίσω παλινδρομεῖν, ἀλλ᾽ ὀρεγέσθω τῶν πρόσω, καὶ ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας διεξιέναι κατὰ τὸ δυνατὸν, καὶ μετὰ Παύλου λέγειν· τῶν μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τῆν δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ.

p. 235. a. Ἀπὸ λόγου κα΄. Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦτο, τὸ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ διεκβάλλον καὶ διαπορευόμενον θάλασσαν, ὁ Ἰορδάνης ὑπάρχει, ἐν ᾧ τὸ σπέρμα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καταβέβληται· τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ἀοίκητον, ἥτις ἐστὶν ἡμεῖς, οἱ πάσης θείας ἔρημοι καὶ ἀοίκητοι χάριτος, οἱ σχολάζοντες καὶ σεσαρωμένοι, κατὰ τὸν τοῦ εὐαγγελίου λόγον, ἐν οἷς τὰ ἑπτὰ πονηρότατα κατῴκησε πνεύματα.

Ἀπὸ λόγου πζ΄. Καὶ τὸ καταβαῖνον δὲ τὸν ἔλεον ἐμφανεῖ τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ, δι᾽ οὗ καταβέβηκεν ἡ τοιαύτη χάρις ἐπὶ τοὺς ἀναξίους ἡμᾶς.

Ἀπὸ λόγου ϛ'. Ζῶα καλεῖ τοὺς διὰ τῆς ποικιλίας τῶν θηριωδῶν παθῶν παντοδαποῖς ζώοις ἀπεικασθέντας, οὓς ἡ ἁλμυρὰ τοῦ βίου καὶ ταραχώδης ἐξήμεσε θάλασσα· ἀλλ' ὅμως ἐπελθὼν ὁ Ἰορδάνης καὶ τούτοις ζωὴν ἐχαρίσατο, τοῖς ἁλμυροῖς πρώην ἐναποθνήσκουσι κύμασιν.

Ἀπὸ λόγου κα'. Τοῦτο προφανῶς τὴν ἀνανέωσιν καὶ ἀνάπλασιν τοῦ χοϊκοῦ καὶ παλαιοῦ ἀνθρώπου παρίστησιν· ὁ γὰρ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκὸς, ὥς Παῦλός φησιν· ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ, ὡς ἐμνήσθη ὅτι χοῦς ἐσμέν· τῷ γὰρ πηλῷ τὴν λογικὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς καταχωρήσαντες, ἐκ τοῦ χείρονος ὀνομαζόμεθα χοϊκοὶ, μᾶλλον καὶ αὐτὸ χοῦς ὄντες, ἢ λογικοί· ἀλλ' ὁ προφήτης Ἰεζεκιὴλ, τὸ πλῆθος τῶν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἐλευσομένων πόῤῥωθεν θεωρῶν, χοϊκῶν μὲν ὄντων καὶ τῷ πηλῷ, νενεκρωμένων δέ· καὶ ἔσται ἐκεῖ χοῦς πολὺς σφόδρα, καὶ τὰ ἑξῆς.

**Dum Severi locos ex catenis in Isaiam et in Ezechielem eruerem, aliquot etiam offendi S. Cyrilli locos ex ipsius deperdito commentario in Lucam, qui illis addendi sunt a me editis in tomo decimo classicorum Auctorum a pag. 605. ad 607. Sunt autem hi**

### ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΚ ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

Τουτέστιν ἐν στιγμῇ καὶ ἐν ὀλίγῳ παντελῶς καὶ συνεσταλμένῳ καιρῷ τὴν ἀπόλαυσιν Cod.
ἔχων· κονιορτοῦ γὰρ δίκην οἰχήσεται πεμπόμενος εἰς ἑτέρους, καὶ εἰς οὓς οὐκ ἴσμεν ἔσθ' p. 101. b.
ὅτε, ἢ καὶ τάχα που καὶ εἰς ἐχθρούς.

Τὸν τῆς κολάσεως, δηλονότι τὸν ἐξώτερον σκότον, τὸν ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, οὗτος τῶν ἀφιλοικτιρμόνων ὁ κλῆρος. p. 106. b.

Ἱεροῖς καὶ θείοις νάμασι τὰς τῶν σεβομένων αὐτὸν ἐκμεθύσκει ψυχὰς, ἵνα τοὺς τῆς εὐαγγελικῆς εὐζωνίας ἀποτεκοῦσαι καρποὺς, κλῆρον ἔχωσι τὸν ἐν οὐρανοῖς. p. 128. a.

Ἐναργέστατα διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ λέγων διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ὅτι καὶ ἐνανθρωπήσει καὶ ἀφίξεται διασώσων τὴν ὑπ' οὐρανόν· κεχρίσθαι γὰρ οὐχ ἑτέρως φαμὲν τὸν υἱὸν, πλὴν ὅτι κατὰ σάρκα γενόμενον δηλονότι καθ' ἡμᾶς καὶ ἐνανθρωπήσαντα. p. 133. b.

Ἄθρει γὰρ ὅπως διὰ τρόπου παντὸς ἐξαίρετον αὐτῇ τὸ κάλλος ἐνσημαίνεται, καὶ τῆς ἀμωμήτου ζωῆς ἐνεργάζεται τὴν φαιδρότητα· καταναλλύνει γὰρ κόσμῳ παντὶ, νοητῷ δηλονότι καὶ πνευματικῷ, τὰς τῶν σεβομένων αὐτὸν ψυχὰς, ἵνα καὶ πρὸς ἑκάστην λέγηται τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας, ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ τὰ λοιπά. p. 134. a.

Ἔσθημα δὲ οὖν τὸ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθῆ τῷ ἱερῷ καὶ ἁγίῳ γένει Χριστὸς, κόσμημά τε λαμπρὸν καὶ ὑπερκόσμιον ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, φησί· καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος.

# SEVERI
## PATRIARCHAE ANTIOCHENI
# IN S. ANTONIUM
## LAUDES.

1. Divini Antonii gesta Athanasius ille magnus, ille vir apostolicus, et in semetipso Christum habens loquentem, singulari opere complexus est, in quo historicum simul et praeceptorem agens pro dignitate, spiritualis philosophiae praecepta cum rerum gestarum narratione coniunxit. Ecquis enim, praeter Athanasium illum immortalitatis regni caolestis doctorem, tantus ac talis fuisset, ut illud simulacrum virtutis fideli simplicique stilo, et ab evangelica doctrina minime discrepante nobis effingeret, et arcana soli intelligentiae pervia pari candore velut in puro nitidoque speculo repraesentaret? Etenim mirum quantum ad faciendam rebus fidem, dictionis citra omnem fucum condida simplicitas conducat: sic enim fit ut veritas blande suaviterque auditorum mentibus illabatur, dum eorum ingenio intelligentiaeque probe accommodata, animum velut quodam suavissimo unguento delinit.

2. Ceterum ego non alia fere hac mente venio, quam ut divinum illud Verbum collaudem quod benignissima planeque divina nostrae carnis susceptione naturam nostram per summam ignominiam coeno flagitiotiosisque affectionibus demersam extulit, caelumque respectare iussit, unaque opera oraculis sacro evangeliorum codice comprehensis, quorum veritas constantiaque in dubium vocabatur, auctoritatem fidemque plenissimam conciliavit, cum eadem fortiter sancteque opere completa, et in consuetudinem usumque hominum deducta ostenderit: cuius rei exemplum, quoniam et hoc proferre necesse est, esto illud quod Dominus apostolis, et per ipsos universis et singulis in verbum veritatis deinceps consensuris dixit: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos; sed et ante praesides et reges ducemini propter me in testimonium illis et gentibus; et frater fratrem tradet ad mortem, et filium pater, et consurgent filii adversus parentes, et morte eos afficient. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Age vero quis ante factum ista crederet fieri posse, aut nulla excusatione vel exceptione repelli non posse? Ecquis rursus ista credere compulsus, non hoc sibi identidem obiectaret; ecquid? si in medium luporum quispiam temere prosiliat, an non hoc fuerit ad lanienam et interitum sponte proruere? nulla quippe paratior esca lupis est, aut praeda feris magis obvia, quam agnus. Ergone parentes naturam exuunt, ut dicis, et ingenitae erga filios charitatis obliti, in carissima pignora arma expedient? Filii similiter ceteris quidem misericordes se praebebunt, istis tamen ingenuis feminis quae eos procrearunt, minime parcent? Siccine nec quisquam mortem malorum omnium horrendissimum malum formidabit? sed velut inanime cadaver corpus suum negliget, illudque verberibus saevissimisque quaestionibus perinde ac si omni sensu careret ultro subiiciet? neque iucundam oculisque carissimam huius lucis usuram amabit?

3. Haec tamen omnia sine ulla exceptione praecidit, et quae omnem fidem superare videbantur, vera esse probavit, et creditu facilia, frequentissimus fortissimorum martyrum chorus, qui carnifices suos luporum in modum efferatos ad ovium mansuetudinem refinxere, ipsique ad atrocissimos cruciatus sibi a persecutoribus paratos velut ad delicias intrepidi laetique festinarunt, postquam adversus inditum a natura vitae amorem divinitus infusam et insuperabilem Dei veri patris sui et ipsius naturae conditoris charitatem excitassent, et brevem hanc carnis lucisque usuram procul a conspectu amoventes, mentis oculis praeoccupassent lucem illam soli intelligentiae concessam, claritatemque illam perpetuam revicturis olim corporibus adfuturam. Cuius porro remunerationis reddendae fidem certissimam faciebant promissa dicentis: tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat; quandoquidem Deus est qui ipsa loquitur, meritoque aures audientes deposcit, cum virtutem pauci mirentur, plurimi contemnant. Et sensuum quidem auditum Deus in illis qui tra-

ditis ab ipso mysteriis fidem adiunxere, mirabiliter patefecit, adeo ut quamplurimi ad pugnam mortemque pro pietate oppetendam perinde atque ad beatae vitae genus ultro rapi viderentur; illa Pauli verba a Davide excerpta usurpantes: propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis; sed in omnibus his superamus propter eum, qui dilexit nos.

4. Beatorum itaque martyrum patientiae cedentibus persecutorum nequitia atque immanitate, concidit simul totus superstitionis status caeremoniae, festa, convivia, libidines, immundi cruoris effusio, viscerum atque iecorum sectio, choreae scelerum irritamenta, inania et sine Deo mysteria, coetus ad perniciem et exitium rationalium animarum excogitati, malique daemones canum in morem abacti diffugere, et aruspicum, augurumque victimas inviti deseruerunt. Conticuere proinde oracula quae ante divini Verbi in carne adventum palam loquacissima fuerant, nec unquam siluerant. Etenim ubinam terrarum restitit aeris dodonaei insania, aut delphicus ille tripus ambigua semper et perplexa responsa reddens, et mentes incertas confusasque efficiens, atque ad potiora eligenda caecans? Quove abiere reliqua huiusmodi oracula plena omni fallacia et dolo, quae artificiosa verborum modulatione composita auditores rapere solebant, velut quaedam incantationes instinctu afflatuque divino editae, multorumque bonorum effectrices? Quamobrem ceu magna quaedam sacramenta ethnico fastu et nequitia eleganter concinneque instruebantur, adeo ut incauti qui sacris huiusmodi initiabantur, multiplici flagitiosissimorum rituum caeremoniarumque apparatu decepti, tartareis spiritibus sese obligarent, et iniecto ex nova superstitione metu occupati, omnem prorsus rationem exuerent. Nunc vero omnia eiusmodi inania numina divina virtute repressa obmutuere, et omni potestate exuta, sine actione motuque iacent, velut mare illud ab evangelista memoratum, quod a Domino increpitum ut taceret, fluctusque suos compesceret, continuo detumuit, obmutuitque: diffugere simul pessimi illi genii, qui frequentes per urbium compita viasque vagari solebant, magnumque in homines exercebant imperium: propterea que hostiis, victimis, templis, atque donariis honorabantur. Nec his contenti multos principes et praefectos adversus sanctam Dei religionem armarunt, eosdemque in incredulitatis filios, sicut scripturae loquuntur transformantes, adeo efferarunt, ut immanius bestiarum more, ex martyrum quaestionibus, quas per omne genus cruciatus exercebant, suavissimam caperent voluptatem, dum his artibus errores, quibus orbem terrarum implicitum tenebant, statuere tuerique nituntur. Postremo martyrum patientia constantiaque victi debilitatique, inhospitalibus desertis sese abdidere pessima mancipia servique fraudulenti, qui olim in caelo suum sibi dominum subiicere conati, debitum eidem in terris honorem postea surripuerant, sibique per summam audaciam arrogarant.

5. Interea dum haec ab istis geruntur, et evangelicae voces nihilominus magis in dies invalescerent, natus est Antonius ille vere magnus, qui a pueritia divino spiritu inflammatus, doctos audire scholasque frequentare minime sustinuit, vel scientias ex libris addiscere, aut saecularibus studiis operam dare; primum quidem, quia plerumque sodalium consuetudinem fastidiens, erga solitariam et quietam agendi rationem mirum in modum afficiebatur; alterum vero, quia singulari Dei dispensatione istud agebatur, ut paulatim per occultas causas et incrementa latentia Antonius eximiae consummataeque virtutis ope in eum hominem evaderet, qui a principio formatus est. Mentis itaque operationes habebat perfectissimas, et corporis sensus omnium perturbationum immunes, pacatissimum insuper velut in paradiso domicilium nactus, scriptis legibus non egebat, quibus sui officii admoneretur: naturali quippe insitoque animi impetu ad exactam divinae legis observantiam suavissime ferebatur. Hac proinde mente praeditus Antonius, fato iam defunctis parentibus, coepit ad ecclesiam solus ventitare, et sacrarum ibidem scripturarum lectiones audire, perinde ac si non homines Dei mandata legentes, sed Deum ipsum legum in illis codicibus descriptarum conditorem auscultaret: illud frequenter apud se recogitans, qui fieri posset ut ea quae legebantur ipse opere compleret; id nimirum rationi maxime consentaneum arbitratus: si haec, aiebat, minime fiunt, frustra fuit illa scripsisse; sed nec aequum est ista audire, si eadem facere detrectamus.

6. Dum itaque Paulum dicentem audit: castigo corpus meum et in servitutem redigo; et narrantem, se carnem suam exercuisse laboribus et aerumnis, frequentibus vigiliis et ieiuniis, fame et siti, frigore et nuditate, atque solidum diem sine cibo transigere solitum, nec antequam hesperus illucesceret quidquam gustare; balneo insuper abstinuisse, humique cubasse; cumque ab humanis ad divina se totum contulisset, contemplationi et psalmodiae sese addixisse, mirum in modum ista auscultans, animo commovebatur. Sed erant et alia, qui-

bus ad amplectendam paupertatem excitabatur, illa nimirum Christi verba: omnia quae habes da pauperibus, et habebis thesaurum in caelis. Has et huiusmodi voces diligenter avideque excipiens, vim etiam sententiamque experimento discere cupiebat illorum apostoli verborum: non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus rectores tenebrarum huius mundi, adversus spiritus nequitiae. Haec audiens tacitus subinferebat, quidquid igitur ex virtute geritur, pessimi illi spiritus disturbare nituntur, dum per carnis nostrae affectiones surrepentes, ex corporearum et caducarum rerum concursu animae insidias struunt, eiusque robur labefactare et frangere conantur. Quid quod et hoc ipsum conficere aliis artibus student, quas in medium afferre minime refert? Et vero cum et quovis corporeo tegumento nudi daemones nobiscum luctentur, laboriosum et permolestum ac velut martyrii genus est, adversus illum acerrimum bellatorem diabolum dimicare. At enim nec ille prorsus nudus est; habet enim commilitones in ea pugna tyrannos, qui multiplici tormentorum apparatu eidem succurrunt. Sed quoniam fortissimorum pugilum victoria urbes a malorum daemonum infestatione vindicatae sunt, et eversis funditus delubris sublatisque sacrificiis, nequissimi illi spiritus in desertas solitudines recesserunt, consentaneum mihi videtur cogitanti incorpoream quandam adversus eosdem pugnam ab apostolo designari, adversarios fugientes in solitudinem persequi. Hoc nimirum mihi describit pulcherrimum domini mei Iesu Christi exemplum, qui me istud militiae genus docturus, in desertum duci se passus est, ibidemque ut homo diaboli tentamenta sustinuit, et ut Deus profligavit: ipsius potentia fretus confido fore, ut quandoquidem pro me tentari voluit, idem suis non meis viribus adversarium prosternat.

7. Haec et huiusmodi secum animo revolvens Antonius, adire senem quendam deliberat monachum expertissimum, qui in laboribus et aerumnis animi et corporis apud vicinum pagum in solitario quodam secessu sese ad pietatem exercebat: nemo quippe remotiora solitudinis loca hactenus pertentare ausus fuerat. Quocirca illuc ivit Antonius, tum quia ad suscepti consilii executionem alieno auxilio se indigere arbitrabatur, tum etiam ut animum voluntaria illa subiectione adversus superbiae vitium communiret, neve ex humanae gloriae ambitu catenus intentatum vitae genus solus sine duce sine comite arripuisse videretur. Sed nec eadem nec par utrique agendi ratio erat: ille utpote aetate iam devexa senex, ad suorum virium modulum labores dimetiebatur; Antonius contra fixum habens, nihil sibi per ignaviam segnitiemve indulgere, ardua virtutis cogitabat; ut qui in domino terribili spem suam collocarat. Quamobrem in veteri sepulcro recessum petiit, ab omni hominum commercio quam maxime remotum, ibique rerum divinarum contemplationi intentus, flores spiritualium charismatum legebat; dumque apum industriam imitatus, favos caelestium donorum construit, saevissimos simul crabrones, infestos videlicet spiritus aedificium interturbare saepe conatos abegit. Et vero exigui laboris opus fuisset si cacodaemones crabronum more pugnare voluissent. Nunc autem minime siluere; et aliquando quidem valido terrae motu domunculam quatere; nunc vero inconditas vociferationes et horrificos strepitus excitare, arbitrati Antonium inanibus ipsis terriculamentis deceptum, loco cessurum. Visi etiam quandoque sub specie ferarum atque serpentium in antrum prorumpere tanta vi atque impetu, ut Antonius non tam vexari quam ad necem quaeri adeoque prope vorandus credi potuisset. Et ille quidem qui leonis speciem induerat, videbatur proxime rapturus; tam horrendum rugiebat: alii vero, qui lupum aut ursum vel tigridem vel draconem simulabant, istarum ferarum impetum modosque imitati, rictibus frementibus nudatis dentibus impressionem in eum prope se facturos prae se ferebant. His tamen praestigiis adeo non est perterrefactus Antonius, ut adversus inania illa spectra psalmos occineret: circumdederunt, aiebat, me populi, et in nomine Domini dissipavi eos: et si consistant adversum me castra, non trepidabit cor meum. Quid quod et ignaviam infirmitatemque illis exprobrare non dubitavit? nam si vires, aiebat, vestris votis responderent, neque ad speciem dumtaxat haec vestra respicerent, supervacaneus esset hic numerus, cum singulae ferae per se sufficiant ut me solo conspectu metu exanimatum prosternant, aut certe unguibus correptum discerpant: nunc vero quando vana tantum spectra, eaque sine fine obtruditis, satis patuit vos infirmas ac prope nullas habere vires: ego vero huiusmodi artes, quibus animi mei vires debilitatum iri speratis, velut quoddam viaticum ad eas instaurandas mihi in posterum fore confido.

8. Ceterum quod in ea pugna diabolum maxime debilitabat, eiusdemque satellites daemones consternabat, erat divina quaedam prudentia ad discernendos spiritus Antonio caelitus communicata, cuius praesidio multiplices et magna arte confictas fraudes mira sagacitate

praesentiscebat, et sine ullo erroris metu discutiebat, Pauli dictum usurpans: non ignoramus cogitationes eorum. At vero pessimi illi spiritus tartareo furore perciti quod Antonio hactenus imponere nequivissent, illum tanta cum immanitate caeciderunt, ut inde semianimis ac prope exanimatus conciderit: ea porro doloris magnitudo et acerbitas fuit ut omnem ab homine mortali excogitatum cruciatum superaret. Tum denique creditum est daemones non ad solam speciem verbera intentare sed reipsa incutere potuisse. Sed haec singulari dispensatione divina providentia fieri permittebat, ut hoc etiam pugnae genere ad athleticam fortitudinem Antonius erudiretur.

9. Interea venit monachus qui certo tempore panem Antonio afferre solebat, et ostium patefactum nactus (hoc ipsum divina providentia disponente) vidit humi afflictum illum magnum, et ut aliquid poëtico usus stilo magnifice dicam, illum eximium bellatorem qui in subeundis militis periculis humanae conditionis paene oblivisci visus est, in medias daemonum acies prosiliens, atque adeo inter acerbissimos cruciatus occumbere malens, quam aciem quovis praetextu deserere. Monachus itaque Antonium iam exanimatum suspicatus, humeris sublatum ad vicini pagi ecclesiam deportavit. Fit subito hominum concursus, et velut exangue cadaver circum obsident multi, iique in primis qui Antonio aliqua sanguinis affinitate erant coniuncti, et velut extinctum suprema complorratione prosequuntur. At ubi adulta iam nocte omnes cubitum abiere, et Antonius ex eo deliquio tantisper se recepit, accitum ad se monachum, quo administro necessariae refectionis utebatur, rogat ut eadem quo ipsum detulerat via, ad proprium domicilium, ad horridum videlicet illud monumentum, reportare velit; quod ille minime invitus praestitit, ad hoc officiorum genus cetera paratus, ut qui cum Antonio eadem sentiens, adeo corporis eius curam haberet, ut de eiusdem animae profectu multo impensius satageret.

10. Clauso itaque de more speluncae ostio, Antonius humi decumbens, nec enim rectus consistere hactenus poterat, psalmorum cantu se recreabat. Quandoque etiam daemonibus insultans alta voce ad pugnam illos provocabat. Huc, aiebat, vobiscum cominus pugnaturus veni, tartarei spiritus; nam etsi corpus immaniter caecidistis, animadvertere tamen potestis vulnerum, quae intulistis, ne unum quidem tergo quasi fugientem me accepisse, sed omnia in fronte et in pectore omnium oculis exposita prostare. Ea porro praedicant, et conspicuis velut characteribus indicant, nihil esse quod me a charitate Christi valeat separare; quandoquidem ex quo hoc mihi bellum adversus vos coeptum est, numquam gradum retro dedi. Quas sancti voces cum daemones tolerare non possent, pro acerbissimo quo in omne genus humanum feruntur odio, praedicta ferarum spectra eidem obiectabant. Istis tamen praestigiis Antonius adeo perturbatus non est, ut adversariis etiam insultaret, et aggressorum multitudinem, ut supra aiebam, velut certum infirmitatis argumentum praesumeret, inanem umbram et vanum oculorum ludibrium sola proinde specie terribile appellans. Nihilominus cum post praeteritam fustigationem, gliscente vulnerum dolore, Antonius in gemitus identidem prorumperet, ex improviso velut fatiscente speluncae tecto divinae lucis fulgor per rimas illapsus adversarios spiritus in fugam convertit, et Antonio praeter immensam laetitiam, incredibile animi robur adiunxit. Cumque vir sanctus quereretur se in medio pugnae ardore desertum fuisse, audiit vocem haec verba formantem: at ego neutiquam inde aberam, aut durante conflictu alio abieram, sed auxilia tantisper differebam dum coepti certaminis exitum spectarem.

11. Atqui Antonius ex eo proelio animosior effectus, indeque maiora certamina animo versans, vastam et horribilem solitudinem apud interiores Aegypti recessus sitam cogitare coepit; adeo nulla re poterat deterreri, ne quod semel probasset, id ad effectum sine mora perduceret. Iamque expetitam solitudinem versus processerat, cum ille qui Salvatori dixit, omnia haec tibi dabo, si cadens adoraveris me, ingentis argentei disci speciem venienti Antonio obiecit: quam cum ille aversus praeteriisset, opere ipso peregisse visus est illa Domini diabolum increpantis verba, vade retro post me satana. Enimvero antequam spectrum illud oculis corporeis usurparet, iam ut ita dicam oculis sagacis prudentiae occupaverat fraudemque praesenserat, ac velut sol in nebulam offendens illam statim dissipat, sic iusti cogitatio illud praestigium disturbavit, adeo illico evanescens nusquam postea apparuit. Quin aliquando etiam per eandem solitudinem simile quidpiam Antonio obiectum est, quiddam splendicans perinde ut aurum esse videretur, sive Deo servi sui constantiam probare volente, sive daemonibus sanctum virum consuetis artibus fallere studentibus; ille sane ut vidit, ut mente abegit, immo vero velut tartareum ignem praetervolavit, ipso actu salvatorem Christum compellans illis verbis: bonum mihi lex oris tui super myriadas auri et argenti.

12. At leves isthaec fuere pugnae et velitum more per viam ab Antonio gestae, cum solitudinem peteret: ubi locum aliquando nactus dirutum et venenatis reptilibus insessum constitit, quibus inde solo pedum suorum contactu velut verbere quodam abactis, philosophiae domicilium sibi constituit. Ceterum postquam in eo secessu Antonius diu versatus fuisset, et caelestium rerum contemplatione affatim sese implesset, multis praeterea proeliis tartareos spiritus victos fortiter profligasset, ad homines erudiendos interpellatus est ab illo, qui apostolis olim hoc ipsum praeceperat illis verbis: luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Aequum enim erat ut non sibi tantummodo sed aliis etiam luceret, qui virtutum lucernam accenderat. Quocirca plurimi divino instinctu impulsi ad eum convenere, lucem et bene vivendi praecepta ab eo petituri, ut iam latere non posset, quando etsi tantummodo ostium speluncae accederent, cuiusvis generis morbis subito relevabantur; tales autem erant aegritudines, ut uno verbo rem expediam, quales scriptura testatur ab apostolis curatas fuisse: et aegrotos quidem nequis a spelunca arceret orabat, eam tamen intrare neminem volebat. Quapropter ad ostium consistere coacti, horrisonos armorum strepitus et militum clamores ex intimo antri recessu provenientes exaudiebant velut dimicantium inter se legionum, et alia huiusmodi monstra advertebant, ex quibus ingens metus, quin et admiratio, sequebatur existimantibus Dei famulum aliquod difficile et incurabile malum contracturum: cumque unus ipse cum multis pugnaret, vix in animum inducere poterant quin tandem hostium numero obrueretur: attamen per ostii commissuras aliasque speluncae rimas oculis et auribus rem explorare saepe conati, praeter Antonium neminem cernere erat, nec enim sub aspectum cadebant hostes cum quibus ille dimicabat. Quamobrem amicos orabat ne ipsius causa se propriae domus commodis et quiete fraudatos vellent, quin seposita inutili cura ipsum potius Deo commendarent.

13. Interea daemones legionem illam ab evangelista memoratam imitati sine fine vociferabantur: quid tibi malum! aiebant, nobiscum rei est Antoni? Quin solitudinem deseris? quin hoc antro excedis? molestum tibi et intolerabile bellum instat, cui ferendo nedum conficiendo nullae vires sufficiant. At ille cum nihilo secius in proposito persisteret, plane ostendit adversarios suo more nugari et mendacia propriae imbellicitati obtendere. Ceterum cum ingens hominum turba in eremum velut in frequentissimam urbem sese continuo effunderet, et alii alios exciperent, atque his abeuntibus alii supervenirent; monachorum insuper plerique simili pietatis studio inflammati conversationis servi Dei excellentiam admirantes, ad eum quasi ad magistrum, ad inhospitalis terrae habitatorem ad horridae nec hactenus calcatae viae ducem quotidie commearent, secessum relinquere compulsus est, et apostoli praecepto obtemperare iubentis non sua dumtaxat quaerere, sed publicae etiam utilitatis rationem habere. Ita demum ex subterraneo illo specu emersit velut angelus caelo delapsus, externa oris specie interni hominis pulchritudinem repraesentante; adeo illius sensus ab omni perturbatione vitioque aberant, adeo plena officii ac religionis erant, ut in ipso prope dixerim corporis motu incorporeum quiddam prae se ferret, et extra carnem agere videretur. Sic autem ex eius corpore velut proprio templo praesidens animus sese prodebat, tantumque ex Dei congressu colloquioque divinum ardorem conceperat, ut inter considentium monachorum turbam ab hospitibus, nusquam alias aliunde notus, vel ex solo aspectu dignosceretur.

14. Exinde frequentes de philosophica et quieta vivendi ratione conciones habebat, dataque occasione monachos convocabat, eisque de actione et contemplatione disserebat, tradebatque praecepta ad ipsorum instructionem, atque regimen conducentia singulorum statui ingenioque accommodata. Sed ea praecipue inculcabat ut ad exemplum apostolorum omnes constitutum quotidiani laboris pensum explere satagerent, neve desides et otiosi victum sibi ex alieno labore quaererent; quin Pauli monitum secuti, humanis rebus animum exercerent; illudque sibi statuerent, rem esse rationi maxime consentaneam ut laborantes et operantes manibus nostris infirmorum curam habeamus; nosque verborum Domini meminisse oportere quoniam ipse dixit: beatius est magis dare quam accipere; et illud apostoli in mente habere: quoniam ad ea quae mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istae. Praeterea admonebat ut divinas scripturas secum considerarent et revolverent, mentemque rerum caelestium contemplationi assuescerent, et sacris commentationibus innutrirent, vitiosas contra et male inolitas opiniones animo depellerent, et assidue aquis sacrae innovationis sensus eluerent, atque istiusmodi cogitationibus tum pravae cupiditatis vitia corrigerent, tum daemonibus metum intentantibus occurrerent; sicque in dies adversus eorum im-

pressiones fierent alacriores, illam Pauli sententiam recolentes: non enim dedit vobis Deus spiritum timoris.

15. Ad haec suggerebat multum interesse notas cognoscere, quibus daemonum et angelorum apparitiones inter se discernuntur. Tartareos spiritus sub aliena specie latere affectantes angelorum quandoque lucem ementiri, idque fuisse apostolis et expertis viris exploratum et manifestum: quo circa nec revelationem nec prophetiam nec patrandorum miraculum virtutem expetendas esse affirmabat, nec quemquam sibi blandiri debere si quod huiusmodi forte adeptus sit, quasi quidpiam magnum ipse commeruerit, ut ob hoc ceteris se anteponendum existimet. Ista nempe, aiebat non nostra sed donantis esse eaque ad publicam utilitatem, non ad occasionem fastus et superbiae ab illo ordinari. Ceterum monachorum laudem in eo sitam esse ut labores patienter cum Dei gratia tolerare assuescant, inanes vero curas, quae mentem obruere solent, procul a se abstineant recogitando Ezechielis prophetae sententiam civitatem Hierusalem increpantis, quod in universis adinventionibus suis polluta fuisset; et illud Pauli monitum: glorificate Deum in corpore vestro; et quod idem docet fore ut cogitationes inter se invicem accusent, aut etiam defendant in die cum iudicabit Deus occulta hominum; nosque proinde Christi intelligentiam habere oportere. Et vero cum Antonius illa doceret, quorum ipse profundam certamque notitiam ab ipsa experientia hauserat, una eademque opera facilem tutamque ad virtutem viam commonstrabat, et sapientissima consilia illuc aspirantibus suggerebat. Nec silentio praetereundum est, Antonium praedicasse Verbum natura Deum esse, et communem habere cum patre substantiam, sicut docuit apostolus.

16. Postremo Aegyptiorum Thebaeorum deserta petere constituit, ut qui segregatam ab omni hominum consuetudine vitam sibi ex Hieremiae oraculo proposuerat; idque ad effectum perduxisset, nisi divina providentia obstitisset, cui ut solebat vocanti ipse itidem iuxta morem paruit. Cum itaque Thebaidem profectus, quodam in monte gratissimum sibi domicilum reperisset, ibidem permansit, donec emenso virtutis cursu, ad caelestes beatorum sedes evolavit: totus namque meus fuit, sic corpore non ut compede sed levi velut tympano utebatur. Quoniam vero praeclara Antonii in eo monte gesta, et actos de diabolo triumphos, admirandas curationes atque vaticinia, redditaque viris principibus et privatis ipsum accedentibus velut divinitus, inspirata omnisque vitae promissionem habentia oracula, nemo ut arbitror pro dignitate narrare sufficiat; his consulto praetermissis, paucis expediam quae Christus Antonio ad summam perfectamque mentis puritatem anhulanti patefecit. Nam cum aliquando corpus cibo reficere cogitaret, id autem nec ante absolutum statutarum precum pensum, nec nisi deficientis naturae necessitate coactus facere solebat, repente assurgens, manus ad orationem expandit. Hic vero extra corpus sibi videbatur evolasse, alienato a sensibus animo; ab occurrentibus autem quibusdam viris pulcherrima et aspectu iucundissima oris corporisque specie exceptus, iisdem deducentibus ad Deum sublime ferri: iamque viae partem confecerat, cum alii infesti occurrunt, qui aëreum illud iter obsidere videbantur: quare Antonium illuc provectum feroci ac truculento vultu intuiti, ab ascensu prohibere tentabant: cumque Antonii comites repellere adversarios atque abigere contenderent, isti contra in aciem conglobati audacter reclamabant, Antonium a se iure detineri, utpote causarum ad ipsos pertinentium reum, simul contractas in pueritia ab illo noxas producebant. Sed intercessere Antonii comites affirmantes pueritiae culpas eidem fuisse a Domino remissas, siquae tamen crimina post susceptum monachi habitum et promissam Deo paenitentiam ille admisisset, nihil obstare quin huiusmodi proferant. Quare ad examen consecuti, post religiosi habitus susceptionem, temporis conversi accusatores acerrime quidem in Antonium invecti sunt, ad ultimum tamen cum obiecta minime probassent, ac proinde iuris ordine repulsi fuissent, ad instar fumi subito evanuere.

17. Tum vero visus est patefieri Antonio in caelum ascensus, sic ut ei accommodari potuisset Isaiae oraculum: omne vas corruptibile non praevalebit adversum te, et omnem vocem quae consurget contra te ad iudicium, superabis. Ita demum sibi visus est proprio corpori restitui, et totum se suae domi esse. Cumque deinceps totus in admirandae huius visionis cogitatione esset, quaeque sibi in ea obiecta fuerant sine fine stuperet, illud praesertim apud se crebro volutans, cum quibus et qualibus adversariis anima sub ipso separationis momento conflictura foret atrox et inexorabile bellum, necessariae refectionis oblitus est, esuritionis retusa acie, et capiendi cibi voluntate omnino restincta. Huic porro visioni concordant quae in divinis scripturis leguntur: nam animas simul atque a corporibus separantur, ab angelis deportari, ex Lazari parabola manifeste colligitur in illis Salvatoris

verbis: factum est autem cum mortuus est ille pauper, ut portaretur ab angelis in sinum Abrahae. Animas vero scelestorum a malis spiritibus comprehensum iri, atque communem cum ipsis exitum fore habituras, illa eiusdem Christi sententia declarat: discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Interea temporis nos qui porcorum aut asinorum animas non habemus, et actuum nostrorum rationem, utpote ratione praediti, reddituri sumus, sine sensu vivimus perinde atque post obitum nihil mali passuri simus. Quin ergo ista luctu et lacrimis digna putamus? At non is erat Antonius ille magnus, sed animam ad imaginem Dei conditam esse recogitans, neglecto corruptibili corpore, patientia et labore ad summum virtutis culmen evasit.

18. Hinc Antonio desiderium iniectum est discendi animarum a corpore separatarum statum: quod cum nocte quadam secum retractaret, repente aures eius pepulit vox illius qui eum frequenter alloqui solebat e superiori loco ipsum compellantis: Antoni, ait, huc accede et vide. Continuo Antonius cellula egressus cernit stantem e regione virum supremo capitis vertice nubes pertingentem, aspectu foedum et supra quam dici potest horrendum ac terribilem. Circum volabant in vicino aëre ignotae volucres caelum versus aspirantes, quarum aliae ab illo spectro comprehensae (tanta erat manuum eius proceritas!) et pugnis male exceptae, terrae allidebantur; aliae contra summa cum felicitate praetervolantes, adversarium protensis manibus praedae inhiantem eludebant non sine maximo eius dolore; deinceps omni metu liberatae sursum provehebantur. Sic lividus ille venator cadentium ruina gaudere videbatur, in illas vero quae eius impetum evaserant, excandescere et fremere. Haec spectanti stupentique Antonio, adfuit ex improviso Christus ille spiritualium certaminum doctor et coronator, eique visionis sensum sibi uni perspectum exposuit, illoque interprete statim intellexit, transitum animarum in ea imagine repraesentari, et gigantem esse diabolum quem Paulus principem potestatis huius aëris et aëreorum spirituum rectorem appellat; volucres autem, quae terram versus delinabant et mox deiiciebantur, animas esse quae vitiorum illecebris captae, a proposito resiliebant: illos autem qui sublimiori aethere expediti rapidique ferebantur, esse piorum coetus, qui virtutis studio incensi, terrenarum affectionum onera excusserant.

19. His et huiusmodi imbuti praeceptis aegyptii monachi, tum praeclaris exemplis et divinis revelationibus excitati, ut aliquid excellentius dicamus, monasticam disciplinam et philosophiam excolebant; cumque proinde in id unice incumberent ut animum ad caelestis vitae formam revocarent, naturalem humanae mentis impetum in materia sensibili pabulum appetentis cohibere nitebantur, et ad divinae doctrinae pratum deducere, sic ut vetusta et polluta quaeque procul a templo intelligibili velut ab intelligibilibus sanctis abiicerent, et per omne tempus cum angelis versari magis viderentur, quam terrenam vitam in terris agere: idcirco quaecumque ex virtute gessissent intra conscientiae sinus recondebant humilitatis studiosissimi; sique forte aliquando ea in publicum manassent, id vero quasi infortunium interpretabantur, ut qui ab inani gloria fastuque perinde atque a suspendio abhorrerent: obversabantur nimirum ipsorum mentibus et acerbae malorum spirituum obiurgationes, et prope adfuturum in ipso caeli ascensu proelium, et suprema dies iudicii Christi, et metuendum tribunal, quod nemo fallere, nemo potest effugere, poenarum denique scelestis constitutarum aeternitas.

20. Hi et graviores ex ea mortis recordatione metus monachos illos anxios habebant, nullus Antonium illius angelici et incorporei tutissimique instituti auctorem: quamobrem cum Maximinus christianam religionem vexare coepisset, Antonius Alexandriam descendit martyrii desiderio incensus, et martyrum consortium percupiens: ibi aliquamdiu commoratus, Christi athletas ad pugnam et caelestes triumphos incitare, et ignavos si quos offenderet castigare non cessabat; quin et ipse se impiis iudicibus sistere non dubitavit, per hunc modum mentis affectu martyris palmas consecutus, Deo videlicet servum suum ad alia potiora reservante, in solitudinem postliminio revertitur. Nam martyrii quidem exempla prostabant plurima, antonianae autem philosophiae atque angelicae conversationis eiusdem, nullum; cum in qualibet daemonum lucta multorum martyriorum certamina Antonius cumulatissime confecerit, tanto acerbiores cruciatus fortiter perpessus, quantum omnem hominum crudelitatem tartareorum spirituum immanitas superat. Sed cum postea Antonio delatum fuisset, Arianos iactare ausos suam a Deo apostasiam illi probari, idque in vulgus fraudulentissime disseminare coepisse, excanduit enimvero Christi famulus ob Dei et iustitiae amorem, et divini honoris zelo velut quibusdam pennis sublatus, Alexandriam revolavit, ibique publice ac palam haeresim Christo adversariam fortiter profligavit,

eiusque sensum blasphemum patefecit, docuitque non modo scelus esse talia opinari, sed etiam communicare cum iis qui nefarias huiusmodi opiniones tenerent atque adeo delirarent; paria enim esse illa duo in negotio haereseos.

21. Per eam occasionem ethnici permulti desiderium videndi Antonii, acuente fama, velut ad insolitum quoddam spectaculum frequentes accurrebant, venire se ad hominem divinum dictitantes; eiusque vel eo solo aspectu ad pietatem imbuebantur; eius namque vultum incessumque intuentibus, tam profunda pace frui videbatur, et spirituali quodam eodemque ordinatissimo motu ferri, ut vel exinde arguerent universos eius sensus ratione gubernari atque Deum inhabitatorem habere. Mox vero cum daemonas ab Antonio caedi, abigique cernerent, intelligerentque ex iis, quae iidem nefarii spiritus vociferabantur, numina quae a paganis solemni ritu victimarum et sacrificiorum colebantur, a christianis velut scelestos et nequissimos servos tractari, insani cultus stultitiam ridentes, christiani fiebant. Hac via non unus aut duo, sed integrae familiae a patria superstitione ad christianam religionem traductae fuere. Rursus contuentes Antonium a conferta multitudine tantum non obrui, nec tamen ullatenus ea molestia illum perturbari, velut rem insolitam eo magis mirabantur, quod ab eodem audirent non esse tantum hominum se modo circumobsidentium numerum, quantus esset daemonum ipsum in deserto oppugnantium.

22. Hic vero prudens praetereo, graecos philosophos prolixae peregrinationis incommodis minime deterritos, ad Antonium in praedicto monte habitantem venisse, sola spe illectos tantum virum videndi. Quos ille sepositis geometriae demonstrationibus et aristotelicae dialecticae syllogismis, inducta dumtaxat de natura rerum et divini spiritus vi et efficientia disputatione adeo obstupefecit, ut Christum in eo loquentem summis laudibus extollerent. Eam porro disputationem huic sermoni inferre minus opportunum existimavi, ne nativam eius pulchritudinem venustatemque oratione mea obtererem et obscurarem. Solus quippe Athanasius inter doctores eximius, qui eodem illo spiritu afflatus fuit, et proeliis insuper pro Deo depugnatis constantiam suam probavit, qualia ab Antonio disputata fuerunt, summa cum fide repraesentavit. Quamobrem ad eius librum multis bonis refertum vos mitto, contentus ea tantummodo in medium proferre quae ad scopum conducere mihi visa fuere, ut intelligeretis quam acerbo odio daemones adversus homines flagrent, et quale ab ipsis bellum decretum sit contra eos qui ad evangelii normam vitam suam exigere constituerunt. Interim vel ex huiusmodi pugna animadvertere potestis quantum magna crucis virtus tartareos istos spiritus debilitaverit, quos ethnici passim ture et sacrificiis colebant; quando diabolus qui olim Adamum, brevi temporis mora unico bolo seduxit et paradiso exegit, nunc ab Antonio sub ipsis paene aetatis suae crepundiis victus est: et quamvis idem postea ad quinque supra centum annos vitam produxerit, atque per omne hoc tempus variis ab adversario fuerit appetitus insidiis, et omni armorum genere oppugnatus, numquam tamen expugnari potuit aut retardari, quin summum philosophiae verticem obtineret: et diabolus quidem unum hominem paradisi incolam decepit et perdidit, Antonius vero consilio et patientia deductis velut monachorum coloniis desertas solitudines frequentavit, daemonibus illas pridem occupantibus procul exactis.

23. Praeterea cuinam perspectum non sit, daemonum cultu Aegyptum olim universam occupatam fuisse, adeo ut etiam quae inter reptilia maxime obscena sunt, diabolo instigante, incolae adorarent: nunc vero mutata post Christi adventum sententia, omnes Aegypti populos vesanam superstitionem cum vera Dei religione commutasse, atque hactenus in eodem proposito perseverare, orthodoxamque doctrinam atque sanae fidei confessionem tenere viros et feminas, qui monasticae vitae disciplinam amplexi evangelium opere loquuntur, et affluente spiritus gratia, apostolico oraculo reipsa repraesentant. Aequum et iustum itaque est ut et nos admoniti Christianis incumbere adversus diabolum et daemones bellum, caste pieque vivamus. Deique praecepta pro viribus observemus. Sic enim fiet, ut hoc saeculo et corpore excedentes, angelos habeamus duces et adversus exercitum nequissimum aëreorum et spiritualium hostium fortissimos bellatores, eisdemque deducentibus ad lucidas sedes perveniamus, usque ad supremum resurrectionis diem ibidem mansuri, resumptis corporibus postea iudicio sistendi. Curandum itaque ne nos reos convictos opprimat sapientissimi iudicis iustissima sententia, simulque enitendum ut caeleste regnum promereamur, atque sempiternas dissimilesque mansiones obtineamus, secundum singulorum ordinum qui Deo placuerunt opulentiam dispensandas. Quod oro omnes consequamur, gratia et misericordia magni Dei et salvatoris nostri Iesu Christi, cui debetur gloria una cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper et in saecula saeculorum, amen.

# EIUSDEM SEVERI

## DE S. DROSIDE V. ET M.

### HOMILIA I.

### QUAE EST CENTESIMA INTER DICTAS DE CATHEDRA.

1. Sciscitantibus quamnam vim habeat divina illa sententia, paenitentiam agite, appropinquavit regnum caelorum, congruum est Drosidem virginem fortissimam ostendere, atque ita paucis rem conficere; quae enim in promtu est oculis usurpare, frustra fuerit ea verbis exponere. Et sane cum videris puellam tenerrimam; sed quid ego puellam dico, quae dudum, infantiae finibus excessit? inter purpuras genitam; Traiani siquidem, qui Romanis postmodum imperavit, filia fuit; in regia educatam, sceptrique paterni et imperii heredem, atque proinde omni saeculi huius splendore conspicuam, omnisque generis deliciis sensui blandientibus circumfluentem; haec tamen universa non secus ac somnium et pulverem extemplo abiicere, speque caelestis beatitudinisque consummationis erectam, praesentia praeterire atque ad Christi vocationem transvolare; cum haec inquam videris, an tu negabis caeleste regnum appropinquasse? immo vero adesse dices, iamque esse constitutum. Quemadmodum enim qui flagitiosis cupiditatibus sunt mancipati, peccati imperio subesse dicuntur, iuxta Pauli ad Romanos scribentis sententiam: peccatum non regnet in corpore vestro mortali, ut obediatis ei in concupiscentiis: ita quorum mentes divinis atque caelestibus cogitationibus occupantur, et eiusdem apostoli monitis obsequentes, animae suae facultates arma iustitiae Deo exhibent, ii profecto non modo caelestibus virtutibus similes efficiuntur, de quibus propheta David canebat; benedicite Domino omnes virtutes eius, ministri eius qui facitis voluntatem eius; sed vitam adhuc in terris agentes, dum ad caelestis regni consecutionem se mutuo adhortantur, enituntur, et illuc pervenire satagunt, nunc etiam eiusdem regni legibus subdi gubernarique merito dicuntur.

2. Enimvero cum caelestium et intelligibiuilm spirituum mores usurpent, quid ni eos ad caelitum statum commigrasse dicas? immo vero illum intra seipsos gerere affirmabis, iuxta Salvatoris nostri discipulos suos alloquentis sensum: regnum Dei intra vos est. Nec sane aliud Dei caelive regnum est, quam si caelestem vitam ducamus, Deique mandatis exacte perfecteque obtemperantes, mentes nostras divinae voluntati perpetuo coniunctas habeamus. Quod manifeste docet forma illius eximiae et Deo dignae orationis nobis a nostro Salvatore tradita: postquam enim diximus, adveniat regnum tuum, statim subiungimus: fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra; ac si plane fateamur hoc ipsum futurum esse regnum Dei, si noster animus ad formam bene constitutae civitatis se ipsum componat, et Dei imperio subiiciatur, sepositisque profanis curis, eiusdem voluntati et obsequiis se totum addicat atque devoveat, sic ut etiam in terra degentes in exequenda Dei voluntate beatorum spirituum in caelo viventium operam diligentiamque assequamur; indeque fiat ut duo in unum coalescant regna, quod imos et summos, supremos et infimos perpetuo foedere coniungat. Hoc enim est et nihil aliud, illud adveniat regnum tuum, et fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra; hoc enim totum, quod modo regnum Dei, modo regnum caelorum appellamus, intelligentia distinguimus, velut accipiens et acceptum; et regnum quidem Dei a Deo in nobis regnante atque habitante nominamus; idemque regnum caelorum dicimus, ducta appellatione a regalibus illustrationibus caelestium virtutum propriis, quae regno Dei subditis ex gratia infunduntur. Etenim cum nos mortales superna illa caelestis regni bona cogitamus, velut communem cum caelitibus vitam instituimus. Utramque appellationem evangelistae usurpant; Matthaeus enim Salvatorem nostrum in haec verba discipulos alloquentem inducit: praedicate et dicite quia appropinquavit regnum caelorum: quod Lucas tamen ita expressit: dicite quia appropinquavit super vos regnum Dei.

3. Nunc vero cum B. Drosis divino illi regno se sponte subdiderit, totamque divinae voluntatis lucem inexplebili quadam animae siti plenissime hauserit, discussa luminibus divinitus immissis omni errorum caligine, quibus mortales isthaec infima ambientes implicantur; re-

sipiscite, nobis inclamat, et isthaec bona sub aspectum cadentia contemnite: in me quippe animadvertere potestis regnum caelorum iam vobis adesse. Quid enim, praeter certissimam caelestis regni spem, totius fere orbis arbitram dominamque induxerit ut ista omnia despiceret? Hanc profecto in virgine animi praesentiam cum ethnici impendio mirarentur, remque serio apud se revolverent, eo tandem adducebantur, ut quae a Christianis de caelesti regno iactari audiebant, omnino vera esse existimarent. Numquam profecto, aiebant, in laboribus tantis periculisque viverent Christiani, si nihil longius quam vitae termini postulant, spe atque animo de se statuque suo cogitarent, quare credibile est, eos caelesti divinoque aliquo instinctu edoctos, affirmare piorum animos, simul atque rebus humanis excesserint, in caelum evolare supernis illis, ut isti loquuntur, mansionibus donandos. Alioquin haudquaquam sibi persuaderi sinerent reginae, ut spem exiguam incertamque, purpurae regiaeque potestati anteponerent. Neque proinde a ratione absonum est ut Christo fidem habeamus, quando per haec quae oculis usurpamus, vera esse confirmat quae de bonis sub aspectum minime cadentibus in caelo reddendis pollicetur.

4. Equidem neminem arbitror miraturum, siquando audiat puellam paternos lares deseruisse, quando ad id consilii capiendum pertrahunt vel iuvenis alicuius vesanus amor, vel ostentata ingentium opum spes, vel exquisitarum voluptatum copia, vel humanae gloriae fastus, aut alia quaevis huius vitae bona, quae homines falsa quadam specie inescare atque rapere solent. Huius quippe insaniae exempla, praeter ea quae in veteri historia prodita sunt, bene multa suppeditant tum recens avorum nostrorum memoria, tum aetas nostra illis antiquis simillima et cum maximis flagitiis coniuncta. At longe aliud Drosidi propositum fuit et agendi ratio, cum ea qua praedita erat animi excellentia, duris laboribus se sponte committeret, cum a patriis moribus abhorrentem Christianorum religionem ritusque sequeretur, deosque, qui quidem putantur, reipsa tamen dii non sunt, contemneret; cum castitatem et aerumnarum incommodorumque tolerantiam atque reliquarum virtutum chorum consequi amplectique niteretur; cum honestissimam hanc ob causam persecutionem, exilium, et verbera sustineret; quibus enim suppliciis, quibusve acerbitatibus virgo tentata non fuit a legibus, a regibus, a magistratibus, a reliquis romanae superstitionis procuratoribus, a patriis moribus ubique invalescentibus, a frequenti idolorum cultu omnia fere loca iampridem obtinente? Id profecto effecisse ingens divini illius ignis opus fuit, quod Christus illis verbis significavit: ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut statim accendatur? Enimvero cum divina haec flamma beatae martyris animum corripuisset, humiles terrenarum rerum curas continuo absumpsit, et ad instar stipulae in cinerem redactas dissipavit, intimos deinceps mentis sinus pervagata, ad modum illius rubi olim Mosi ostensi, qui ardere quidem videbatur, sed minime comburebatur, virgini suam lucem impertiit; inde mox erumpens, sursum extulit, caeloque invexit, ubi supernae pulchritudinis specie abstracta, tamquam secessu animi facto a corpore, rerum humanarum sensum omnem exclusisse videbatur; adeo nihil propter divina sentiebat!

5. Hic porro admirari subit, modo accurate rem perpendamus, quantum robur naturae nostrae Christus infuderit. Hevam Deus feminarum primam formavit, sive ut sacrae litterae loquuntur, aedificavit; sic enim scripturae textus habet: aedificavit dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem, et adduxit eam ad Adam. Ubi aedificii vocabulum usurpans scriptura, stabile et firmum quoddam indicat, ostenditque conditam a Deo mulierem, nec mollem nec enervem fuisse, sed robore atque valetudine viro suo parem; quippe quae primitias, ut quis dixerit, et vegetae florentisque naturae robur sortita fuerat. His accedebat, quod in amoenissimo loco procul ab omni corporis animique dolore molestiaque collocata, omnium arborum fructibus pro accepta potestate fruebatur, una dumtaxat interdicta, ut obedientia liberae mentis probaretur. Nihilominus Heva a diabolo circumventa est, atque ad esum vetiti cibi inducta, perque illam concupiscentiae illecebram in officio lapsa, miserrime corruit, carnisque impetum secuta, peccati serva effecta est. Quam ob causam una cum Adamo eiusdem criminis socio audivit: pulvis es et in pulverem reverteris. Perge porro contemplare Drosidem, et mirare virginis constantiam. Nam cum hominum naturae penitus totisque medullis vitium inolevisset, atque eadem ab inimicis spiritibus passim conculcaretur, ut merito propheta David inter omnes inimicos suos sese inveterasse conquereretur, cumque proinde genus, soluta prioris structurae compage, nativam firmitudinem amisisset, ut necessarios ad virtutem assequendam labores iam sustinere non posset; cumque interim B. Drosis inter delicias, libidinum illecebras, inter caducas et velut somnium avo-

lantes huius saeculi opes, inter paternae regiae blandimenta educaretur; neque vel una planta oculis occurreret, cuius aspectu ad Deum sublevaretur; nihilominus divinae legi consentaneum instinctum secuta, a nequissimo illo spiritu nullatenus decepta est, a quo omnes fere homines circumveniuntur, atque adeo illi etiam qui se invictos iactabant, eius artibus astuque demum capti victique sunt.

6. Et sane quid erat quod virginis mentem cetera firmissimam non oppugnaret? cum hinc ingens fulgentis auri copia suo splendore illam alliceret, inde gemmarum nitor et praestantia, quae oculos etiam bene moratos minimeque leves movere solent atque subvertere, illinc traheret pretiosarum vestium regius apparatus, et ampla pulcherrimaque aedificia a fundamentis ad summum usque fastigium eximia arte elegantiaque perducta, et ob odoratarum specierum copiam atque fragrantiam vernantibus pratis comparanda; quibus olim delectatus Nabuchodonosor rex nocturno in secessu in hunc modum sibi plaudebat: nonne ista est Babylon illa magna quam ego aedificavi in domum regni, in fortitudine virtutis manuum mearum, ad honorem gloriae meae? quare mente deiectus contumaciae insolentiaeque suae poenas dedit. Adeo ista valent intellectum etiam firmum et bene constitutum a statu suo dimovere! mensa, inquam, regio instructa apparatu, cibique nec obvii nec facile parabiles, sed infinito quaerentium impendio terra marique conquisiti convectique, suntque plerumque intemperantiae illecebrae gulaeque irritamenta, et ventris copiam non ferentis onera intoleranda, sed et magnam exercere solent famulorum catervam. Quid vero si his accedant rara et pretiosa supellex ex variis gentibus terrisque congesta, et omnia textorum opificia ad feminarum usum inventa, eximiamque ad ciendam spectantium admirationem componentia speciem? Adde sodalium in ipso flore aetatis consuetudinem, et cetera ad fastum ostentationemque composita instrumenta feminis generatim carissima et quovis impendio quaesita, adeo ut ipsis proclivius sit spiritu carere, et cibi potionisque oblivisci, quam eiusmodi nugarum amorem memoriamve deponere; quod etiam Hieremias propheta illis verbis testatus est: numquid obliviscetur sponsa ornamenti sui, aut virgo fasciae pectoralis suae? populus autem meus oblitus est mei diebus innumeris. Minime vero Drosis Deum oblita est, cum in id maxime semper incubuerit ut illum quam intime cognosceret. Siquid tamen Drosidi mente excidit, illud fuit ut se esse feminam minime cogitaret, cum nimirum rebus sub aspectum cadentibus oculos clauderet caeloque defigeret, cum animo ad superos evolans quae sursum sunt meditaretur, quae sursum sunt quaereret, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens. Quamobrem non sicut Heva infaustam illam sententiam audiit, pulvis es et in pulverem reverteris, sed omnino contrariam, caelum es, et in caelum recipieris.

7. Dum itaque sublimia illa cogitat, regiis aedibus excessit, et sicut columba spirituales explicans alas ad virginum prudentum chorum transvolavit; inter quas semet continentiae et castitatis victimam abdidit; tales enim alit victimas christiana religio. Hic vero variis conflictata malis, immaculatae conversationes propositum tenuit, certissima divini auxilii spe saevas inter quaestiones se sustentans. Ita demum martyrii stadium ingressa, cursum animae suae salutarem confecit, ut Pauli verba usurpare potuerit, cursum meum consummavi, et fidem servavi, illasque iustitiae coronas promerui. Et venerabile quidem corpus suum, illud inquam organum egregie constructum, et in athletico certamine minime ignavum, quin etiam ardentissimum atque ad sublimia semper erectum, hic deposuit; spiritus vero evolavit ad beatum animarum chorum, quae idem militiae genus secutae corpora sua velut tympanum egregio labore subegerunt, eademque variis exercita cruciatibus ultimis demum suppliciis mactanda praebuerunt, et per hunc modum illis spiritibus sociari meruerunt, qui corporis vinculis exempti ad superos laeti abierunt; nunc vero prioris aetatis virginibus adiuncti, caelestes obtinent sedes, et cum angelis illis nempe sapientissimis principibus coronati, hymnos Domino et victoriae carmen occinere non cessant. Quod paucis perstringens David propheta, sic loquitur: praevenerunt eum principes pone psallentes, in medio adolescentularum tympana in ecclesiis pulsantium.

8. Age vero quare ista audientes, nec dum, quod postremo dicendum est, caelestis hereditatis desiderio exardescimus, ad quam animae ratione sensuque praeditae per arduum naturaeque insuperabile iter contendunt? Sed perinde ac si porcorum aut alterius pecudis anima vivamus, ventrem et quae sub ventre sunt intuemur, alienisque ab omni ratione moribus impressam divinitus nobis formam, pietatem dico, obducimus, nec ullis interim patientiae sanctaeque conversationis actibus nobis ipsi consulimus, nec modicum virgini obsequium impendimus. Intendamus, quaeso vos, mentem ad caelestis illius domicilii apparatum, et cum angelis agendae vitae iucunditatem cogitemus

et praemia Deum timentibus propediem reddenda, et illud summum bonum nulla cogitatione satis aestimandum, neque enim in cor hominis descendit sicut scriptura loquitur, quod praeparavit Deus diligentibus se. Nec, oro vos, de luto omnium causa malorum, memoriam martyris honoremus. Vera enim martyrum memoria est virtutum illorum imitatio: propterea quippe martyrum memorias celebramus, et panegyrim indicimus, et festum agimus, ut nimirum commemoratione et comparatione patientiae et fortitudinis, ad quam sanctos martyres inflammavit spes illa quam apostolus praedicat dicens, non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis, ad altiores praestantioresque curas assurgamus, abdicatisque saeculi nugis, intelligere studeamus ad quem tandem exitum vergant ista Christianorum; simulque satagamus ne ad perpetuum exitium subito rapiamur deformes, nudi, inopes, nullisque ad gloriosum salutis iter provisis commeatibus.

9. Ades mulier, eia age, Drosidis egregia facta in colenda virginitate imitare: adnitere ut Christum tibi sponsum efficias. Audi Paulum: despondi, ait, vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Et rursus: mulier, inquit, innupta cogitat quae Domini sunt, et ut sancta sit corpore et spiritu. Magnum fortasse id dices, atque minime obvium; immo vero non magnum mentibus divina charitate incensis. Sed forsitan iugum honorabile coniugis pridem suscepisti; quare satage ut illud custodias, et si coniux saeculo excessit, vide ne alterum expectes, si tamen alterum. Conceditur enim, ob carnis necessitatem, at cave ne tertium concupiscas, praesertim si aetas in senectutem deflexit, mortemque haud procul abesse admonet. Si enim secundae nuptiae ex indulgentia permittuntur, de tertiis quid dicendum? nisi eas neutiquam licere (1) quandoquidem indulgentia certis limitibus definitur, nec toleranda sunt effrenata connubia. Martyrem tu quisquis es laudas, quod regias opes et gloriam contempserit? fac ut opere ipso laudibus fidem concilies, erogata egentibus ex tuis proventibus stipe; aut, quod minus est, cupiditatem cohibe, ne res alienas concupiscas, neve opes rapina aliisve iniquis artibus quaeras, quaesitasve retineas. Cave, ne te tua crimina usque ad iudicis conspectum prosequantur; tibi enim adhaerebunt, tibique exprobrari audies etiam inficianti, eaque impendio occultare vel excusare conanti; sed frustra; nec enim poteris: imagines quippe operum nostrorum nos sequentur, velut umbrae corpora, nulla vi nulla arte a nobis divellendae. Alius quispiam eiusdem virginis in sanctis certaminibus constantiam forte miraris? ex his ergo, quae probas, disce data occasione probra et contumelias pro pietate fortiter tolerare, et coram hominibus sanam fidem constanter profiteri, pudeatque cum temporibus sententiam mutare; dumque eos, qui usque ad sanguinem decertarunt laudas, linguam cum mente minime convenire. Nostra quippe summopere interest, Dei timorem convenientibus moribus excolere, et interioris hominis statum quam optime componere, quod maximum fortissimae Drosidis studium fuit, ut inde verae laudis coronam referamus.

10. At ego quid de internis hominis bonis loquor? quando de externis, qui talibus abundant, aliquid cedere nolunt. An non universi viri et feminae ad sanctam hanc ecclesiam convenitis, atque hic preces funditis, et supplicationes instituitis? quin etiam favore et intercessione S. Martyris vestrorum singuli votorum compotes efficimini. Interea etsi omnes venerabilem sacri ministerii mensam et argenteas columnas ibidem erectas videatis, nemo tamen earum capita nuda esse advertit, et circuli dimidium ferreis clathris simpliciter descriptum, nec hactenus argento obductum; quod quidem non ad operis dumtaxat venustatem et elegantiam, verum etiam ad conciliandam loco religionem sanctarum ecclesiarum fundatores excogitasse mihi videntur. Caeli porro figuram repraesentat quod caelaturis in circulum ductis, superiorem orbem elevat, et circa medium contrahitur; nos adumbratum in eo mysterium praedicantes admonens ut incorporeas virtutes aemulemur, dum intra caelum admissi mysticas illas sanctificationes perficimus. Nihilominus nemo hactenus adduci potuit ut ad istud augustum opus, argenti libram afferendam curaret. Et sane si singuli illi etiam, quibus eius metalli minor copia est libram conferrent, vos quidem iacturam vix aut ne vix quidem sensuros reor: quod vero ex communi plurimorum collatione colligeretur, ad designati operis perfectionem consummationemque sufficeret. Quin ergo erogas? ex iis praecipue, quae ad inutilem pompam instruuntur, vel in patinas conflata ad epularum magnificentiam munditiemque adhibentur, et solent ab ephoebis deferri.

11. Quid porro ad feminas dicam? quae

(1) *Nota est ecclesiasticae apud Graecos disciplinae varietas de nuptiarum numero.*

ad balneum venientes argentea vasa plurium librarum pondo secum deferenda iubent, sellisque insuper rhedisve gestari volunt argento splendentibus; adeo ut nec ipsa mulorum frena simili metallo carere patiantur. Equidem non dubito, quin si contingeret filiam cuiuspiam regis nostram urbem intrare alicui civium nupturam, nobilissima quaeque femina novae nuptae amorem aestimationemque exambiens, monilia aliave ornamenta et pretiosam ad ornatum thalami supellectilem allatura foret. Martyri vero, quae abdicato terreno principatu, caelestis regis et patris filia facta est et Christi sponsa, molestum, grave, difficile dices, siquid modicum huiusmodi ex tuo mundo corrogamus? Ne, quaeso, istud moleste feras, sed hilari promptoque animo piam exequere liberalitatem; neque mox rependendam magno cum faenore gratiam negligas, tibique perire patiaris. Et sane cum nec ignarum nec inopem sponsum B. Martyr nacta fuerit, confide fore ut is filiis tuis bonam valetudinem pluribus talentis cariorem, quin etiam ingenii acumen mentisque perspicaciam ad comparandas scientias et bonas artes adiiciat, ceteraque universa, ob quae parentes sibi natos filios gratulantur; tuo insuper coniugi non modo corporis vires tueatur, verum etiam bonarum disciplinarum copiam impertiat, domumque magnis Dei muneribus locupletem, negotiaque opulenta redhibeat, gratiamque praeter ista et benedictionem quae desursum descendit; et postquam hinc demigraveris, regnum caelorum largiatur; quod oro nobis omnibus assequi contingat, gratia et misericodia magni Dei et salvatoris nostri Iesu Christi, cui una cum Patre et Spiritu sancto gloria et honor et potestas in saecula saeculorum, amen.

# EIUSDEM SEVERI

## DE S. DROSIDE V. ET M.

### HOMILIA ALTERA.

1. Cum binas hactenus orationes de sacro fortissimae martyris Drosidis triumpho ad sanctae Trinitatis honorem obtulerim, tertiam (1) nunc aggredior. Enimvero, sicut apostolus et doctor gentium Paulus, cum se pluribus pro pietate certaminibus exerceri, et a satana acerrime impugnari animadverteret, suique corporis imbecillitatem cum immensa sibi incumbentium laborum magnitudine compararet; datus est mihi, aiebat, stimulus carnis meae, angelus satanae qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogavi, ut recederet a me, et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea; virtus enim infirmitate perficitur. Postea robustior factus, quae antea repulerat, de eisdem gloriabatur, exultansque aiebat: igitur magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut descendat super me virtus Christi. Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, ut magnitudo sit virtutis Dei, et non ex nobis. Sic ego dum Martyris corpus repraesento oppido quam infirmum; femineum nempe fuit fictile vas, oppido quam fragile! puellae nempe, dumque illam naturam ob oculos pono enervem labilem, praedamque venatoribus prostitutam, videor mihi explicare opes supernae gratiae, quae huiusmodi armis pugnare, atque ipsa instrumentorum infirmitate, suarum virium amplitudinem exerere, atque triumphare consuevit, indeque ad divinae virtutis sublimitatem mente assurgo. Quemadmodum enim si rusticus quispiam inermis in medium armatorum hostium cuneum prosiliat, et quamquam undique telis appetatur, confodiaturque, impavidus tamen immotusque in suo gradu acerrimi bellatoris in morem persistat, nae ille omnium in se oculos admirationemque converteret, atque praestantissimi militis laudem reportaret; ita profecto quicumque puellam virginem cogitet proprii sexus aetatisque defectu imbecillem fragilem, expugnatuque facillimam, inter cruciatus tamen mente vultuque constare, et quorum aspectum exhorrescere debuisset, ea ridere atque despicere; qui inquam ista cogitet, et contempletur, quid eum facturum putem? quam ut excellentissimae animae alacritatem constantiamque admiretur, et Christum fortitudinis largitorem collaudet, qui puellam infirmam proeliis carnis conditionem longe superantibus exercere, et ad certamina sub aspectum minime cadentia, atque inditum

(1) *Ergo vel prima vel secunda desideratur; quandoquidem haec tertia est.*

ex ipsa naturae conditione robur invictum exigentia educit.

2. Hinc porro disces Martyris laudes non ab hominibus sed a Deo manare, ad quem illa merito cum propheta psalte clamat: abs te laus mea in ecclesia magna. Et sane qui hominum more quemquam laudare susceperunt, eos videre est ab externis bonis, spicas legentium in modum, laudationis argumenta undequaque conquirere, indeque elogium componere: scitari proinde utrum nobilem patriam ille habuerit, ut continuo eius urbis laudes magnifice persequantur, utrum ex clara stirpe progenitus, utrum gesto magistratu conspicuus, aliaque huiusmodi, quae una cum suis auctoribus exoleta perierunt, eaque statim ad hominis commendationem derivant: quin etiam publica privataque tabularia excutiunt, sicubi forte eiusdem nomen aliquo dignitatis titulo insignitum occurrat, inde praeconii materiam congesturi: verbo; alienis alis invitos caelum conscendere cogunt, qui cum ab ipsa sui conditione pennis careant, humi incedere maluissent. Divinorum vero lex encomiorum contrariam insistit viam, peritique agricolae more ab iis quos laudandos accipit, infoecunda et inutilia sarmenta, utpote flammis destinata, resecat, et ea quae hominis propria et praecipua bona sunt, ad commendationem usurpat.

3. Ad normam itaque huius divinae legis laudes suas nos exigere iubet virgo Christi Drosis, quae caelestes invecta fines super petra fidei excelsa stat, actaque sua magnifice supputans, his ferme sensibus nos alloqui videtur. Patriam nacta sum maximi romanorum imperii sedem: quandoquidem tamen sterile hoc sarmentum est, quod ad virtutem minime pertineat, contemni volo, et spiritualis agricolae falce amputari. Abraham siquidem et reliqui quicumque pie inter homines versati sunt, virtutemque coluerunt, quasi advenae et peregrini vixere: cumque se tales esse non semel testati fuerint, perspicue indicarunt, excellentiorem sibi optare patriam, nempe caelestem, et civitatem illam spectare cuius conditor et artifex Deus est. Traiani imperatoris sum filia: et hoc similiter, quoniam inutile est, ferro subdatur, quod Christus acuit clamans: qui amat patrem et matrem plusquam me, non est me dignus. Hereditariae opes sceptraque paterni imperii et regalis purpura spe utique minime dubia me sollicitant: hujus etiam spei vanitatem resecat illa Domini sententia: quid prodest homini si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? His ergo imbuta praeceptis, sterile hoc quicquid occurrit, iam abieci, ut inutilium palmitum putatione nunc minime indigeam. Quod superest, video formam iuventae pubescentis floribus vernantem; hunc quoque palmitem infoecundum puto, et folia ad inane capitis mei ornatum composita: cui nihilominus oppono augustum divinae scripturae oraculum: homo, inquit, sicut foenum dies eius, et sicut flos foeni efflorebit; exortus est sol cum calore, et exsiccavit foenum, et flos eius decidit, et gloria vultus eius periit. Cetera vero, aurum inquam, vestes et omnem muliebrem mundum atque nugarum huiusmodi studium, nec palmites reor, proinde nec putatione ea egere: nec enim in vinea ratione sensuque praedita pullulant: exoculat namque germen eiusmodi Paulus sapientissimus ille agricola, docens non auro aut gemmis aut pretiosis vestibus delectari oportere feminas pietatem professas, sed a sancta conversatione piisque moribus ornatum ambire. Palmes etiam est, quod gero, corpus; quare istud quoque sacra martyrii putatione resecandum est, indeque nudus et vinculis corporearum affectionum solutus animus educendus; ab eo, qui ipsum plantavit, auditurus faustissimam illam vocem per Hieremiam prophetam olim praenunciatam: ego plantavi te vineam fructiferam, totam veram, nec conversa es in amaritudinem, sicut vinea illa aliena, quae ad divinam imaginem sensus rationisque compotem sata, ab illustri satoris sui genere descivit.

4. His itaque instructa opibus, ab omni corporum concretione secretis ac plane divinis, Drosis illa fortis aulam valere iubens, fugam generosi animi testem, perfectae victoriae non vitiosi timoris argumentum, arripuit, pias castasque virgines imitata, quae omnibus rebus posthabitis, severioris vitae institutum amplexae, Christo se per totam vitam consecrarant, sepulchrum iugiter meditantes, quo tamen post martyrium caruerunt. Isthaec autem mortis meditatio perpetuum vitae totius negotium extitit. Huic porro virginum coetui adiuncta Drosis, communem continuo vivendi rationem cum illis tenere studuit, fidem scilicet, curas, spes, triumphos, beatum denique et corona insignem e vita exitum. Interea dum virgines sub noctis tenebras fortia martyrum interfectorum, corpora tumulis componunt, ecce supervenientes milites locum occupant, deprehensasque in ea cura feminas, praedam utique facilem et expositam comprehendunt, unaque cum ipsis capitur Drosis, quae post magnanimam fugam ibidem hactenus delituerat. Haec porro Tra-

ianum patrem et principem, ex utroque nomine iram cohibere impotentem, impulit ut in vestigio virgines crudelissimo ac teterrimo supplicio condemnaret, illo videlicet quod subitus furor dictabat. Cum enim thermas per eos dies construxisset, quae conditoris nomen hactenus ferunt, et caldaria in balnei usum fieri iussisset, eamque in rem ingentem aeris copiam artifices fudissent, imperat tyrannus ut virgines in torridum liquefactumque metallum continuo mergantur. Hoc supplicii genere sublatae in caelum evolavere fortissimae animae, quae multa cum patientia ad hunc sui corporis exitum multo ante iugi meditatione sese composuerant: hac via eximias virgines in ipso iuventutis flore piae secundum Christi praecepta exercitationes ad supernas sedes transtulerunt. At unde? ais; ex domicilio aerumnisque labentis saeculi, quod propheta Isaias ob cupiditatum fluxum et irrequietam agitationem pelago apposite comparavit, idemque fateri ait istud miraculum suis viribus maius esse et a divina virtute profectum. Quid autem dicit? fortitudo maris dixit: non parturivi et non peperi et non nutrivi iuvenes, nec ad incrementum perduxi virgines. Quod ergo meum non est, tu mihi noli adsciscere, sed Christi potius virtuti adiudica

5. Eiusdem similiter numinis fuit signum, quod beatarum martyrum obitum mox consecutum est. Cum enim caldaria ex illo metallo quod ad supplicium sanctarum virginum adhibitum fuisse diximus fabricata, quandam ex earundem contactu gratiam efficacitatemque contraxissent, thermaeque ad populi commodum constructae coepissent frequentari, accidebat ut balneum subeuntes, ignari se eo in loco non lavacrum sed sepulcrum inventuros, repente exanimati conciderent. Quod portentum cum rescivisset imperator, remque serio expendisset, alia caldaria substitui iussit, quae vero supplicii instrumenta fuerant, iamque exitium magis quam aquas praeparare dicebantur, amoveri, refusaque in statuas praedictarum virginum formari. Volebat nimirum superstitiosus princeps ex propriae superstitionis disciplina veritatem quam agnoverat honorare, putavitque manufactis operibus honestari eas, quae in ore semper habebant illa ex psalmis: idola gentium opus manuum hominum; similes illis fiant qui fecerunt illa, et omnes qui confidunt in eis.

6. Simile quidpiam sacrae litterae narrant aliquando fecisse Philistaeos; cum enim Domini arcam bello cepissent, et quasi captivam superbe abduxissent, podicum dolore multati sunt; ingentem praeterea scorpionum et formicarum copiam eorumdem ager subito effudit: deprehensa demum illius supplicii causa, figuras illud repraesentantes fabricarunt, et ad Deum Israël, una cum arca deferendas curarunt. Sic enim divina scriptura loquitur: et posuerunt arcam Dei super plaustrum, et scorpiones aureos, et anos aureos posuerunt ex latere eius. Quare ergo nos qui fideles censemur, et in filios Dei adoptati sumus, et ad regni caelestis hereditatem aspiramus, Philistaeos minime imitamur? et sacrae augustaeque mensae curam non suscipimus, ut argentum ad eius fabricam necessarium hactenus desiderari patiamur, et in hac parte ab ethnicis superemur? Atque ad haec quantum argento praestat aurum?

7. Tu vero contra repones, Philistaeos ob iniuriam contemptumque divinae arcae multatos, delicti sui poenam anathemate deprecari coactos fuisse. Vide, ne tu illis graviora perpetraveris; an non rationalis arca Dei es? aut forte monentem Paulum non audis? An ignoratis quod templum Dei estis? et spiritus Dei habitat in vobis? aut adeo tibi praefidis, ut arcam tuam a Philistaeorum vitiis liberam esse credas, aut a daemonum infestationibus immunem? Est ne aliquis inter nos, quem haec servitus non premat? quis enim glorietur mundum se habere cor? aut quis confidat se esse mundum a peccato sicut divina oracula loquuntur? seu forte, quia nulla hactenus ob magnam Dei clementiam poena affecti sumus, ideo neque nos peccasse arbitrabimur? Cogitemus, oro vos, quot Persarum millia tantum non in hosce fines sese effuderunt: quis ergo eos mirabiliter retrocedere coëgit, aut ipsorum impetum infregit? an non invicta Dei manus? Quidni ergo sponte eroget unusquisque quodcumque potest, si id praesens necessitas exigat, ne quae a necessitate veniunt mala patiatur? Illas quaeso angustias ante oculos proponamus; sic enim fiet, ut prolixam etiam liberalitatem in nobis nemo desideret. Consentanea animae nostrae rationibus cogitatione fingamus nos non habere, quae habemus, et hac arte teterrimum avaritiae vitium repellamus, quod mentem maxime offuscare, et sapientium oculos occaecare solet, sicut divina scriptura testatur.

8. Vereor tamen ne me ista dicentem quispiam ex istis humilis animi hominibus et divitiarum cupidis interpellet, vel tacitus apud se submurmuret. Heu quam impudenter nos urges! propterea nempe sacrum suggestum semper conscendis, et praemissa martyrum laudatione, mox ad nos orationem convertis, ut vel ab invitis aliquid emungas. Atqui, o optime,

non ego impudentiam istam inveni, aut primus exercui, si tamen ista impudentia est: disce proinde quo erubescas et latebras quaeras, cumque haec ipsa ab aliis dicta audieris, patere a me etiam illa usurpari. Non enim, ut aiebam, hunc ego invexi morem, sed a sacris mysteriis ad nos transmissum usurpo. Audi igitur quid, qui est super omnia Deus Mosi praecipiat, quando is in vertice montis Sinai nubem ingressus, per quadraginta dierum ac totidem noctium ieiunium ad sacra mysteria instituebatur. Loquere filiis Israël, et tolle mihi primitias ex omnibus, quae in corde suo separaverint, accipe primitias meas. Et hae sunt primitiae, quas accipietis ab eis, aurum, argentum, aes, hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum, et byssum, et cetera. Si ergo altissimus Deus legem huiusmodi promulgavit, et usque ad pilos caprarum descendit, quo iudicio tu mihi in crimen vertis quod gloriae esse debet, mihi inquam; qui humi repo, tuique similis aërem spiro, quod nimirum Dei legibus exemplisque insistam? Nisi forte tibi videar a prototypo desciscere, qui argentum dumtaxat poposcerim. Atqui minuta quoque aeris singula binaque ab egentioribus corrogata accipiam, cum id ditiore prae ipsis divitibus mente id faciant.

9. Cupis ne ut Davidem etiam in hac ipsa impudentia fuisse tibi ostendam? quippe qui post regale et a summa in Deum charitate profectum donum, postquam opes ex manubiis devictarum gentium collectas ad expensas templi contulisset, et filium suum ad illud construendum animavit, et subditis suis in hunc modum edixit: quis vestrum vult implere manus suas hodie Domino? Dederuntque in opera domus Domini talenta auri quinque millia, et solidos decem milia, et argenti decem millia, et aeris duodeviginti millia, et ferri centum millia talenta, et apud quemcumque inventi sunt lapides, dederunt in thesauros domus Domini. Laetatusque est populus cum vota sponte offerrent, quia in corde perfecto obtulerunt Domino. Perpendis ne, quisquis aggerendae pecuniae studio, aurique cupiditate flagras, qua ratione dicat scriptura, eos suas implere manus, qui Domino suas opes largiebantur? significat nimirum ipsum hoc, vacuare manus in Dei obsequium, reipsa esse illas implere. Praeterea ultroneum munus appellat, quod regis edicto et adhortatione ab eius subditis conferebatur: quin etiam et hoc cum perfecta cordis laetitia confectum fuisse subiungit. Quomodo ergo adhortationem meam nullam utique libertati tuae vim inferentem, coactionem appellas? Qui enim habet aures audiendi, audiet, clamat nunc etiam Salvator. Est nempe tua mihi nota manus, quicumque vel ipsum liberalitatis nomen fastidis et refugis. An tu putas manum istam avaritiae vitio contractam meis vocibus extentum iri? hoc sane ab imbecillitate dicentis neutiquam sperandum est opus, sed a divina Iesu Christi virtute, qui simili aegritudine laborantes curavit.

10. Atque David quidem et Moses, immo vero ille qui in ipsis loquebatur, propter fabricam et ornatum templi ac tabernaculi ea verba fecerunt. Paulus vero etiam ad suum usum aliquid petere non dubitavit, ad Philippenses quasi ad perfectos haec scribens: semel et bis mihi misistis, non quia quaero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Corinthios vero, qui adhuc imperfecti erant, etiam dare volentes repulit, ut ipse testatur scribens: in omnibus sine onere me vobis servavi et servabo. Est veritas Christi in me, quoniam haec gloriatio non evacuabitur in me in regionibus Achaiae. Videtis quibus legibus muniri ostenderim laudabilem istam impudentiam? Si igitur haec vos expugnaverit, ad vos velut ad Philippenses me ex praedictis legibus locutum fuisse arbitrabor. Si vero in eadem sententia perstiteritis, quasi ad Corinthios deinceps verba facturus, de hac re ex philosophiae instituto silebo. Agendae interim sunt gratiae sanctis istis virginibus et martyribus quae suis ex triumphis sermonis argumentum nobis praebuerunt, et ea quae in communem cum ipsis spem nos erigunt, tractandi.

11. Parum dissimili supplicio sublata fuit etiam magnanima Drosis, quae in fornacem ardentium primarum prope coniicienda, gaudio exiliens ad illam sponte procurrit. At ignis aquae naturam induerat; sic virginem innocuus excepit, velut ille spiritus roris flantis in medio fornacis trium puerorum Ananiae, Azariae, et Misaëlis. Ab hoc gelido igne eductum Martyris corpus integrum et citra ullum detrimentum apparuit, ut primitias resurrectionis accepisse videretur; quam cum etiam consecuta fuerit, voces olim ab Isaia enunciatas non immerito usurpans ait: nunc scio vere, rebus ipsis et opere compleri illud oraculum: vivent mortui tui, et qui in monumentis sunt resurgent, quoniam a te emissus ros sanabit eos. . . . . (1) Confiteor Christum Deum et salvatorem non fallacem; cui convenit gloria una cum Patre et Spiritu sancto nunc et semper, et in saecula saeculorum, amen.

(1) *Deest aliquid in codice.*

# EIUSDEM SEVERI

## EXTEMPORANEUS SERMO

## DE S. THALLELAEO M. (1)

### AEGIS IN IPSIUS MARTYRIS TEMPLO HABITUS; ESTQUE ORDINE CENTESIMUS DECIMUS.

1. Cupienti pridem mihi hunc locum et martyris Thallelaei templum invisere, atque triumphale sepulchrum amplexari, quod mille coronant de restituta aegris valetudine miracula, iustam denique huc veniendi causam attulit, qui omnium bonorum est causa Deus, paratus precibus ad virtutem conferentibus annuere, meque aliquando voti istius honestissimi, utilis et iucundi compotem effecit. Quamnam autem dico causam? nempe magnifici Deique amantis ducis ad publica negotia componenda destinationem. Interea vero me Antiochiae continebant pontificatus vincula, splendida illa quidem, at oppido quam gravia et plena laboris, ceterum expertis dumtaxat perspecta, quae ne quoquam procederem, hactenus prohibuerunt: nulla quippe gravis causa, cur id mihi fas esse putarem, apparebat; quam modo, ut aiebam, suo numine adduxit ille qui summa providentia sapientiaque omnes eventus ad nostram salutem dirigit, complicatosque rerum cursus, et ignotos causarum exitus explicat et exponit. Quae hominis ad felicitatem praesidia reputans David, eademque ad illum referens a quo omne bonum descendit, benedictus, aiebat, Dominus quotidie, diriget vias nostras Deus salutis nostrae, Deus noster Deus salvos faciendi. Agesis, quid post haec facerem? an non aequum et iustum erat, ut linguam in gratiarum actionem continuo solverem, pro his quae mihi commoda accidere, quod ad sepulchrum Martyris morborum depulsoris accedere licuit? Atque alios quidem ad salutaria fluenta, quae ex sacra urna quavis perenni alluvione copiosiora exundant, pravae corporis affectiones, ex quibus aegritudines concipiuntur et generantur, adducunt; me vero animae meae languor noxarum mearum testis, et morbus longe difficilior, malumque istud evadendi desiderium pertraxit. Gratae igitur meae voluntatis officium paucis exequar, et cum Davide clamabo: vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi, in atriis domus Domini, in medio tui Hierusalem. Hierusalem quippe est quaelibet ecclesia, quae vera cum gloria et praedicatione Deum veneratur: cum enim ipsum Hierusalem vocabulum graece visionem pacis significet, quid aliud ecclesia est quam nos ipsi? quae et divinam pacem mentis acie contemplatur, et pacem a sacerdotibus sacra facientibus audit; cuique Christus pax nostra per apostolos interpretes pacem nunciavit, pacem meam inquiens do vobis, pacem meam relinquo vobis.

2. Haec modo in laudem divinae beneficentiae praefatus, quod antea proposueram, ad illum celebrandum qui pro Christi amore fortiter dimicans martyrii palmam adeptus est, orationem converterem, nisi eiusdem Martyris virtuti parem dicendi copiam afferre me posse diffiderem. Nec vero dubito, quin ad hunc triumphum et ad hanc plenissimam victoriam de diabolo reportatam morum sanctimonia et ante actae vitae innocentia illum tandem perduxerint: magnis namque proeliis, consentaneum est cogitare magnas itidem velitationes prolusisse. Istas proinde praetermittens, et silentio venerari satius esse existimans, illud vehementer admiror, qui factum sit ut ante rerum exitum Thallelaei (2) nomen sortitus fuerit velut futuri eventus praesagium, cum pulcherrimae et foecundae arboris in modum in fructibus modo exuberet, et ex suo sepulchro unguentum aegris salutare copiose diffundat, illud ex psalmis oraculum opere ipso inclamans: ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei. At quonam ex merito huic inter reliquos martyres peculiarem hanc gratiam divinitus fuisse concessam putatis? Equidem arbitror id factum, quoniam pura et sincera charitate omnisque timoris experte imaginem passionum Christi eiusdemque salutiferae mortis formam in se ipso

(1) *De S. Thallelaeo M. videsis Menologium graecum Basilii imperatoris, ex aulico olim, nunc vaticano, codice editum, ad diem XX. mensis maii.*

(2) *A graeco* θάλλω pullulo, floreo.

expressit; illorum industriam imitatus, qui pulcherrimam aliquam picturam in tabula affabre elaboratam ambientes, illam aequalibus lineamentis repraesentare satagunt. Christus enim illud Dei verbum cum cruentas victimas taurorum et hircorum Israëlitis ex gentium faece secretis concessisset, atque illis, quae priscorum temporum mores induxerant sacrificiis, sibi soli litarent imperasset, dum ipsos ab inanium Deorum cultu avocare conatur, quia tamen eos levi ut aiunt brachio et cute tenus statas hostias offerre perspexit, ceterum in omnem nequitiam proiectos, et ab omni humanitate aversos asperis indignisque modis contribules suos tractare; eorum obsequia nihili pendere se testatus est, misericordiam inquiens volo et non sacrificium; ipsum Dei verbum ob suam in nos clementiam semet exinanivit, non quod de sua plenitudine quicquam detriverit (qui enim fieret ut immutabilis Deus mutaretur, aut quantulumcumque minueretur perfectus?) sed quoniam carnem ex nobis assumpsit intelligente anima praeditam (1), assumpsit autem non affectu mentis, sicut de prophetis dictum est (2), sed hypostatica unione duo coniunxit, sacrificium inquam et misericordiam, misericordiam quidem in eo quod pro humano genere homo factus est, sacrificium autem quia seipsum sacrificium et oblationem pro nobis Deo et patri obtulit, nobisque libertatem quae desursum descendit a delictis nostris comparavit atque a dira servitute exemptis filiorum dignitatem asseruit. Quoniam vero Thallelaeus ille pietatis propugnator hoc sacrificium cum misericordia maxime coniunctum aemulatus, gloriosam mortem cum charitate suscepit, notas etiam sui exemplaris gerit, et unguentum indigentibus diffundit, ut qui in ipso usque tumulo verae vitae usura fruatur: nosque inde velut ex perenni fonte sanitatem affatim continenterque haurimus: dispensata enim augetur, et luculentior effunditur; quod in miraculo panum a Deo et salvatore nostro similiter factum fuisse manifestum est.

3. Haec ego recolens, ad memoriam facti prophetici, huic, quod ante oculos positum habemus, admodum consonum, mente assurgo. Mulier quaedam ad Elisaeum prophetam aliquando accessit, quae marito pridem orbata, atque in summa rei familiaris difficultate constituta, aere insuper alieno obstricta querebatur nihil iam sibi praeter modicum olei in parvo lecytho relictum. Nihilominus continuo a propheta audivit: vade pete tibi mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca, et ingressa domum claude ostium super te et super filios tuos, et refunde in vasa, nec ea amoveas, et quod plenum fuerit tolles. Paruit mulier, et prophetae verbum oleum fundebat, quousque mulieri vasa defecere. Dilatemus itaque et nos vasa fidei, eademque vetere extersa nequitia innovemus: satagamus ne imminuta fide, ea pariter contrahantur. Inde vero fiet ut Martyris nobis oleum numquam in posterum deficiat, debitorumque ex peccato contractorum remissionem impetremus a domino nostro Iesu Christo, cui gloria in saecula sit, amen.

(1) *Hoc dicitur contra haeresim Apollinaris, qui divinitatem in Christo vice animae functam aiebat.*

(2) *Hoc contra teterrimam haeresim Pauli samosatensis atque Nestorii.*

# INDEX OPERUM SEVERI ANTIOCHENI

## QUORUM FRAGMENTA SUPRA POSITA SUNT.

### SERMONES.

 Sunt ergo fragmenta sermonum triginta quatuor.

### EPISTOLAE.



### LIBRI.